13
14 F
18

Digitized by Google

MJU

Digitized by Google

Ex Libris Cong. Missionis Domus Romanae

APOLECTA
VTRIVSQVE IVRIS
PER ALPHABETICVM ORDINEM;

AVTHORE

ALPHONSO PEREZ PACHECO
Presbytero Luſitano, Iuriſconſulto olim Elborenſi,
in Romana Curia nunc commorante.

VTILISSIMVM QVIDEM OMNIBVS
Tàm tyronibus, quàm veteranis Iurium Profeſſoribus.

EMINENTISS. PRINCIPI D.
D. IVLIO S. R. E. CARD. SACCHETTO.

CONGR. MISSIONIS MONT. CITA.

RONCILIONE, MDCLVII.
SVPERIORVM FACVLTATE.

Digitized by Google

APOLECTA
VTRIVSQVE IVRIS
PER ALPHABETICVM ORDINEM

AVTHORE

ALPHONSO PEREZ PACHECO

Presbytero Lusitano, Iuris [illegible] olim [illegible],

in Romana Curia nunc commorante.

VTILISSIMVM QVIDEM OMNIBVS

[illegible] tyronibus, quam veteranis Iurium Professoribus.

EMINENTISS. PRINCIPI D.

IVLIO S.R.E. CARD. SACCHETTO.

[illegible] MDCLVI.

[illegible]

EMINENTISS. PRINCIPI

D. D. IVLIO

EPISCOPO TVSCVLAN.

S. ROM. ECCL.

CARD. SACCHETTO

IVSTITIÆ PRÆTORIO IN VRBE

PRAEFECTO.

ALPHONSVS PEREZ PACHECVS D. D. D.

ET fontem riuuli; & ſolem ſydera obſeruant ſuum. Aequum enim eſt, vt ijs obſtringantur, à quibus vitam lucis hauriunt, & aquarum; ne ſibi, quæ ab alijs collata fuerint beneficia, inaniter arrogare videantur. Noui benè, EMINENTISSIME PRINCEPS, meum hunc Iuris Libellum, à tuæ Iuris prudentiæ fonte riuulum diriuari: à tuæ ſapientiæ ſole lucere meum hoc aſteriſcum. Tibi ergo reddo, quod tuum eſt;

vel-

Digitized by Google

vellem cum fœnore; ſed quid fœnoris à me habere poteris, cum ingens à te recipiam, dum meum ſuſcipis munuſculum? Itaq; duplici me beas munere; & quo luceam dum tribuis; & quo defendar dum ſuſcipis. Iniurius profectò mihi eſſem, ſi alium, quàm perfectum Iuris Præfectum quærere, qui meum hoc tueretur Iuris opuſculum. In te enim omnia contemplor, quæ à detractorum inuidia me poterunt vindicare: Sapientiæ apices, Religionis præſtantiam; Generis ſplendorem, aliaſq; innumeras virtutes, quibus meruiſti magna, quæ obtines, & maxima, quæ non obtines; obtinere ſæpè fortunæ eſt; virtutis ſemper meruiſſe. Princeps ergo humaniſſime, inter alia, quæ geris iuris magna hunc libellum benignis oculis intuere, & tuere.

— Paruis etiam diſtinguitur aſtris
Cœlum, & in Oceanum riui fluere minores.

Vale, ac totã Eccleſiæ feliciſſime, & diutiſſimè viue.

LE:

LECTORI.

CVM in omnibus fermè fatua ſint noſtri ſæculi iudicia, in ijs maximè reperiuntur, quæ ad iudicium ſpectant. Inde eſt, quod ſcioli quidam, & minimæ eruditionis homines, inanes quaſdam ſubtilitates denuò inuentas, ſuo ingeniolo amplectentes, ſolidiora antiquiorum fundamenta reſpuant ſtomacho nauſeabundo. Solent n. hi in conuentu illiteratorum hominum iactitare ſæcula in melius adoleſcere, & quæ prius rudiora, & exilia à primis ſcientiarum authoribus exiere, politiora, & ingentia fieri à quibuſdam noſtri temporis ſcriptoribus. Sed quàm falſa opinione iſtiuſmodi ſcioli intumeſcant, facilè videre eſt ex inani multorum doctrina, qui fontes limpidiſſimos deſerentes, inſectantur riuulos, qui vel lutulenti fluunt, vel torrentis more ſolo strepitu animoſi in bullas, & ampullas euaneſcunt. Non ita illa totius Europæ lumina, viri ſcilicet in omni ſcientiarum genere exculti, qui vt egregia volumina Typis in lucem ederent, & ad culmina eruditionis peruenirent, præclaris maiorum normis adhærentes, ſolidiorem doctrinam ſuis ſcriptis in futura ſæcula diuulgarunt. Hi ſunt, qui in Philoſophia, Ariſtotelem; in Theologia, Auguſtinum, & Thomam; in iuris prudentia Bartolum, & Baldum, & in alijs facultatibus alios primarios viros, in ſua quemque, conſuluere. Eſt diuinum oraculum de hac re monens Deuteron. 32. num. 7. Interroga maiores tuos, & dicent tibi. Quis enim miles non audito duce, prælium commiſit, qui victoriam glorioſè reportauerit? Quis nauclerus non obſeruato ſydere nauigauit; qui portum feliciter tenuerit? Quis redemptor non iacto prius ſtabiliori cæmento ædificauit; qui ædificium ſecurè erexerit? Quod militi dux; quod nauclero ſydus; quod redemptori cæmentum; ſunt primæ illæ primorum hominum in ſcientijs regulæ, bonas litteras, vel docenti, vel diſcenti. Sine duce profligatus euadet exercitus; ſine nauclero nauis ad ſcopulos elliſa miſerè naufragabitur; ſine cæmento in terram corruent ædificia. Quapropter operæ pretium facturum duxi, ſi ex optimis, quæ olim Principes in ſcientijs viri ſcripſere, ſelectiora colligerem in hoc opuſculo, & ea eo alphabetico ordine digererem, vt tibi in inquirendo faſtidium, & vmbras in legendo tollerem. Apolecta vtriuſq; iuris placuit nominare hunc libellum, meas aliquot annorum lucubrationes, quas non ſolum ad cathedræ theoremata, ſed etiam ad praxim fori perutiles fore exiſtimo. Et quando meo hoc ſudore non alia conſequi poſſim, ſors mihi erit, ſi meis, multorumq; votis ſatisfaciam, qui egregia maiorum dogmata, tanquam quædam oracula venerantur; dolentes quod tantum indoctorum hominum vitium, in quibuſdam nuperis ſcholis, more gangrenæ in dies ſerpat, graui diſcentium iactura. Vide *Socin. iun. conſ. 43. volum. 1.* Et vale.

Qui legitis noſtri formam, nomenque libelli,
Parcite, dente, precor; non tantum vngue notis.

Imprimatur.

Victorius Alatinus Vic. For. & Dep. ab Illuſtriſs. & Reuerendiſs. D. Epiſc. Anania Sutr. & Nep.

Imprimatur.

Fr. Petrus Adami Ord. Carm. Sac. Theol. Mag. & Reuerendiſs. P. M. Sac. Pal. Apoſt. Vic.

· PRIVILEGIVM.

ALEXANDER PP. VII.

AD FVTVRAM REI MEMORIAM. Cùm ſicut Nobis exponi nuper fecit dilectus filius Alphõſus Perez Pacheco Presb. Elboren. Diœc. ipſe quendam librum à ſe compoſitum, ac inſcriptum *Apolecta vtriuſque Iuris* in Terra Roncilionis Sutrin. Diœc. Typis mandari curauerit, ſeu mandare intendat: vereatur autem ne alij, qui ex alieno labore lucrum quærunt, eundem librum imprimi facere curent in ipſius Alphonſi præiudicium: Nos eius indemnitati ne ex impreſſione huiuſmodi aliquod diſpendium patiatur, prouidere, illumque ſpecialibus fauoribus, & gratijs proſequi volentes, & à quibuſuis excommunicat. ſuſpen. & interd. alijſque eccleſiaſticis ſenten. cen. & pœnis à iure, vel ab homine quauis occaſione, vel cauſa latis, ſi quibus quomodolibet innodatus exiſtit, ad effectum præſentium duntaxat conſequen. harum ſerie abſoluentes, & abſolutum fore cenſentes ſupplicationibus d. Alphonſi nomine Nobis ſuper hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Alphonſo vt decem annis proximis durantibus à primæua d. libri, dummodo tamen antea ille ab Ordinario Sutrin. approbatus ſit, impreſſione computandis nemo tam in vrbe, & in reliquo ſtatu Eccleſiaſtico mediatè, vel immediatè ſubiecto, quàm extra illum vbique locorum librum ſine ſpeciali d. Alphonſi, aut eius hæredum, vel ſucceſſorum, vel ab eis cauſam habentium licentia imprimere, aut ab alio, vel alijs impreſſum vendere, ſeu venalem habere, ſeu præponere poſſit, & valeat Apoſtolica auctoritate ten. præſen. concedimus, & indulgemus. Inhibentes propterea vniuerſis, & ſingulis vtriuſque ſexus Chriſti fidelibus præſertim librorum Impreſſoribus ſub quingentorum ducatorum auri de Camera, & amiſſionis librorum, & typorum, omnium pro vna Cam. noſtræ Apoſt. ac pro alia eidem Alphonſo, & pro reliqua tertijs partibus accuſatori, & Iudici exequenti irremiſſibiliter applicandis, & quoad perſonas extra Statum noſtrum degentes ſub excommunicat. latæ ſent. eo ipſo abſque vlla declaratione incurrendis pœnis, ne dd. decem annis durantibus librum prædictum, aut aliquam eius partem, tam in Vrbe, quàm in reliquo ſtatu Eccleſ. ac alias vbiuis locorum ſine huiuſmodi licentia imprimere, aut alibi ab alio, vel ab alijs impreſſum vendere, aut venalem habere, ſeu proponere quoquo modo audeant, ſeu præſumant. Mãdantes propterea venerab. fratr. Patriarch. Archiep. & Epiſc. necnon dilectis filijs noſtris, & Apoſt. Sedis Legatis, ſeu Viceleg. aut Præſid. Gubern. Prætor. & alijs iuſtitiæ Miniſtris Prouinciar. Ciuit. Terrar. Locor. Status noſtri Eccleſ. quatenus eidem Alphonſo, eiuſq. hh. & ſucceſs. ſeu ab eis cauſam haben. huiuſmodi in præmiſſis efficacis defenſionis præſidio aſſiſten. quandocunq; ab eod. Alphonſo, ſeu alijs prædictis fuerint requiſiti pœnas prædictas contra quoſcunque inobedien. irremiſſibiliter exequantur. Non obſtan. Conſtit. & Ordin Apoſt. ac quibuſuis Statutis, & cõſuetud. etiã iuramẽto confirmatione Apoſtol. vel alia quauis firmitate roboratis, priuilegijs quoque indultis, & litteris Apoſt. in contrarium præmiſſor. quomodolib. cõceſs. confirm. & approb. cæteriſq; contrarijs quibuſcumque. Volumus autem, vt præſentium tranſumptis, etiam in quolibet libro huiuſmodi impreſſis manu alicuius Not. pub. ſubſcriptis, & ſigillo alicuius perſonæ in dignitate Eccleſ. conſtit. munit. eadem prorſus vbique fides adhibeatur, quæ ipſis præſentib. adhiberetur, ſi forent exhibitæ, vel oſtenſæ. Dat. Romæ apud S. Petrũ ſub Annulo Piſcatoris Die 17. Februarij 1657. Pontificatus Noſtri Anno ſecundo.

G.° Gualterius.

ADM. R. P. MAG. F. PETRI ADAMI CARM. LVCEN.

AD AVTHOREM ELOGIVM.

ALPHONSVS LVSITANVS I.C. CLARISSIMVS

APOLECTAM edit in lucem viridibus coloratam pigmentis, amænis
refectam delicijs, herbis indutam virentibus, floribus ornatam
candidulis, fontibus irriguam conſpicuis, pomiferis
arboribus conſitam, nemoribus coronatam
opacis, feliciſſimis diſtinctam
areolis,
Omnibuſque Naturæ donis
accumulatam,

PICTOR HIC COVS

ASTREÆ Imperium floridiſſimum ſcribendo delineans
Legum obſcuritatem diſpellit, veritatis lucem præſefert,
Litigij impetus retundit
Quæque iuſta, Quæque æqua
tuetur conſcribens.
Exigua haberetur APOLECTA;
niſi in magnis Legum limitibus contineretur;
niſi Leges in anguſta APOLECTA efflorerent.
Mileſij hic tondent, pectunt hic Seres,
hic Phryges ſuunt, hic Babilonij texunt,
Hic
Tyrij colorant.
Vide, & ſaturabere,
perflorida adumbrata
A P O L E C T A
Elegantiſſima.

ADM. R. P. PETRI ADAMI CARM. LVCEN. SAC. THEOL. MAG.

AD APOLECTÆ AVTHOREM

EPIGRAMMA.

EXanimis ſcriptis ànimantur Nomina clari
ALPHONSI, cauſas ceſſat in Orbe Forum.
Vtraque Iura docens auratis tollitur Aſtris,
Quæ dant muta decus, dant animata Polum.

Eiuſdem ad eumdem.

TV Iuris nexus perſtrictè, ALPHONSE, reſoluis,
Dum Legis ſtrictos dant tua ſcripta modos.
Virtutem tantam noſtra admirabitur Aetás:
Quicquid habent Leges, vnus APOLECTA tenet.

Eiuſdem ad eumdem.

SI Leges omnes cupias conuertere in vnum,
Omnibus hoc vnum Legibus eſt ſat Opus.
Nam breuis ALPHONSO laudas APOLECTA perennes
Dat; breuè, qui ſcribit, dignior ille docet.

Eiuſdem in Authoris Librum

HIc Liber ALPHONSI partus ditiſſimus Orbem
Edocet ignarum Iura adhibenda viris.
Qui Iuris radijs, qui Iuris luce decorus
Ingenij tenebras perfugat ore rudis.
Perbreue format Opus virtute sub auſpice fulget
Iuris: quòd virtus auſpice Lege, nitet.

Digitized by Google

IN AVTHOREM
ELOGIVM.

Alter Pachecus Luſitanus
Hic eſt.
Primus Orientis MARS.
Secundus Occidentis MERCVRIVS.
Ille armorum FVLMEN
Hic iuris prudentiæ FLVMEN.
Ille ſago: hic toga maximus.
CEDANT ARMA TOGÆ.
Ille armorum TERROR:
Hic Scientiarum DELICIVM.
Ille potens GLADIO: hic CALAMO.
Ille PATRIÆ decor: hic decus.
Ille bello præclare geſtis grandia Luſitaniæ
Peperit.
Hic Legum ſcriptis parta conſeruauit.
Quid glorioſius; quid reipublicæ vtilius?
Vtraque virtus magna;
Maior tamen, quæ chartam minio, quam quę
hoſtium gladios ciuium tinxit ſanguine.
Ille ingentes edidit barbarorum ſtrages:
Hic obliuione deleta ad vitam lucis
Reddidit.
Ille Luſitanum nomen in Aſia formidabile;
Hic in Europa fecit amabile.
Formido cedat amori
Ille triumphis barbarorum NOBILIS
Hic Sapientum NOBILIOR
Ille ferro trophæa ſibi erexit magnifica:
Hic exegit monumentum ære perennius.

INgeniꝗ huic acies: acies illi edita ferri eſt:
Ingenium; pariterque enſis acumen habent.
Quantum igitur ferrum ſuperat precioſius auro
Ingenium tantum eſt maior hic; ille minor.

DOCTOR GREGORIVS DE PINA
VLYSSIPONENSIS,
Quæ animo de Authore vigentia con-
ceperat, hoc breui Elogio
non potuit exprimere.

Cla-

Clariſſimo, & Ampliſſimo Viro,

ALPHONSO PEREZ PACIECO

Iuriſconſulto Authori.

ADM. R. P. F. FRANCISCI DE MACEDO LVSITANI

Ordinis Minorum S. Franciſci

EPIGRAMMA.

QVa fuerant ſparſa per vaſta volumina leges
Colligis, & ſumma das breuiore legi:
Quot Leges Orbi fulſere, tot Aſtra micarunt:
Perque Orbem Doctum ſuderat illa manus.
Verum vti non vincunt vaga ſydera noctis tenebras
Sic nox diſperſis Legibus alta fuit.
Nunc tamen in ſummam ſparſas dum colligis author,
Inque vnum redigis lumina multa facem.
Inſtituis ſolem, noctemque è Legibus aufers
Iuſque ſuum per te cœpit habere diem.

SEDVLO LECTORI

IN LAVDEM OPERIS, ET AVTHORIS

D. ANTONII RODERICI

PEDROZO I.V.D.

EPIGRAMMA.

ET ſpeculum, & Legis faciem lege, candidè Lector;
Legem in vtraque leges, nec potes eligere:
Legem Author ſpeculo ſic reddit; ſicque figuram
Authoris ſpeculum reddit apertè ſui.
Quòd ſpeculo impreſſit priùs in ſe expreſſit: ad vnguem
Quanta legis Legis dogmata, tanta vides.

Eiuſ-

Eiuſdem

DOCTOR ALPHONSVS

Tanti Operis Author, legis edens ſummam,
ſumma famæ luce renidet.

EPIGRAMMA.

VELATVR Moyſi facies vallata nitore
Dum datur è montis vertice Legis apex?
Sic Legis viuis animata figura figuris,
Vt tot deficerent lumina luminibus?
Quòd via Lex pateat, latet obuia gloria vultu?
Vel quia mortales quaque negata petunt?
Vel quia Lex iubeat proprium obuelare nitorem
An velo Legis vela, vel ala patent?
Vel quia, quæ vultu radiabat, ſolis imago
Cedit ad oppoſitæ lumina Legis? erit.
Legifer Alfonſus nunc famæ luce renidet?
Non velo ad Legis lumina vela legit.
Eſt quia ceruicis populus melioris, amicus
Cereus ad Legis dogmata luce liquet?
Vel quia lux lucem Guiſeis iactat ab aſtris?
Vel quia de Quercus hauſta vigore viget?
Vel quia te moderante micat, tua Maxime ab omni
Lucida parte, Guiſeâ dogmata ſignat? erit.
Legifer ecce tuo ſeno exit vertice: velum
Exulat hinc Quercus ſi fauet vmbra tuæ.

AD LECTOREM

D. FERDINANDI NVNES LVSITANI

EPIGRAMMA.

QVI cupis obſcuros iuris diſſoluere nodos,
Et benè conſultus non ſine lege loqui,
Perlege iuridicos inter viridaria flores
Florea tam miros, quos Apolecta dabit;
Extrahit Alphonſus cunctarum nuclea Legum,
Quas Pandectarum continet Oceanus;
Nec non Pontificum quot ſunt decreta piorum
Explicat, & gloſas ingenioſè notat;
Ergo ſi gratus fragrantia munera libas
Tam tibi, quàm multis mellificabis apis.

Clariſſimo, & Ampliſſimo Viro

ALPHONSO PEREZ PACIECO

Iuriſconſulto Authori.

ADM. R. P. F. FRANCISCI DE MACEDO LVSITANI
Ordinis Minorum S. Franciſci

EPIGRAMMA.

QVa fuerant ſparſa per vaſta volumina leges
Colligis, & ſumma das breuiore legi.
Quot Leges Orbi fulſere, tot Aſtra micarunt:
Perque Orbem Doctum fuderat illa manus.
Verum vti non vincunt vaga ſydera nocte tenebras
Sic nox diſperſis Legibus alta fuit.
Nunc tamen in ſummam ſparſas dum colligis author,
Inque vnam redigis lumina multa facem.
Inſtituis ſolem, noctemque è Legibus aufers,
Iuſque ſuum per te cœpit habere diem.

SEDVLO LECTORI
IN LAVDEM OPERIS, ET AVTHORIS
D. ANTONII RODERICI PEDROZO I.V.D.

EPIGRAMMA.

ET ſpeculum, & Legis faciem lege, candide Lector;
Legem in vtroque leges, nec potes eligere:
Legem Author ſpeculo ſic reddit; ſicque figuram
Authoris ſpeculum reddit apertè ſui.
Quòd ſpeculo impreſſit priùs in ſe expreſſit: ad vnguem
Quanta legis Legis dogmata, tanta vides.

Eiuſ-

Digitized by Google

Eiuſdem

DOCTOR ALPHONSVS

Tanti Operis Author, legis edens ſummam,
ſumma famæ luce renidet.

EPIGRAMMA.

VELATVR Moyſi facies vallata nitore,
Dum datur è montis vertice Legis apex?
Sic Legis viuis animata figura figuris,
Vt tot deficerent lumina luminibus?
Quòd via Lex pateat, latet obuia gloria vultu?
Vel quia mortales quæque negata petunt?
Vel quia Lex iubeat proprium obuelare nitorem?
An velo Legis vela, vel ala patent?
Vel quia, quæ vultu radiabat, Solis imago
Cedit ad oppoſitæ lumina Legis? erit.
Legifer Alfonſus nunc famæ luce renidet?
Non velo ad Legis lumina vela legit.
Eſt quia ceruicis populus melioris, amicat
Cereus ad Legis dogmata luce liquet?
Vel quia lux lucem Guiſsis iactat ab aſtris?
Vel quia de Quercus hauſta vigore viget?
Vel quia te moderante micat, tua Maxime ab omni
Lucida parte, Guiſsi dogmata ſignat? erit.
Legifer ecce tuo ſeno exit vertice: velum
Exulet hinc Quercus ſi fauet vmbra tua.

AD LECTOREM

D. FERDINANDI NVNES LVSITANI

EPIGRAMMA.

QVI cupis obſcuros iuris diſſoluere nodos;
Et benè conſultus non ſine lege loqui,
Perlege iuridicos inter viridaria flores
Florea tam miros, quos Apolecta dabit;
Extrahit Alphonſus conſultarum nuclea Legum,
Quas Pandectarum continet Oceanus;
Nec non Pontificum, quæ ſunt decreta piorum
Explicat, & gloſas ingenioſè notat;
Ergo ſi gratus fragrantia munera libas
Tam tibi, quàm multis mellificabis apis.

AD AVTHOREM

Eiuſdem.

OMNES Pachecos Orbis dignetur honore,
Fama ſed ex cunctis tollat ad aſtra duos:
Ille Aſiam intrauit primus victricia ſigna
Cuius adhuc memorans Indica terra timet:
Fecit in Europa, ſi non tam mira ſecundus,
Iura tamen florent culta labore ſuo:
Bellum alter geſſit, pacem complectitur alter
Splendent hic ferro, fulget & ille toga
Sic Iunioris erit maior nunc gloria, namque
Cedere iam paci horrida bella ſolent.

AD LIBRVM, ET LIBRI AVTHOREM

D. HORTENSII BVBALARII RONCILIONENSIS

EPIGRAMMA.

IVS quod tota iubet, lex quæ per ſæcula ſplendet,
His gaudent ſolijs, hic dare iuſſa volunt.
Docta manus penna, famæ quam vulſit ab alis;
Hùc vaſto molles ex Mare duxit aquas.
Hìc ſolium tenet Aſtræa, & monimenta Lycurgus,
Quæ ſunt à Chriſti clarificata fide.
Si noua cura tibi, ò Latium, ſit iura videndi,
Legifer ecce PEREZ, Romulus alter adeſt.

IN.

INDEX VERBORVM.

A

ABBAS, Abbatiſſa pag. 1
Abſens Abſentia &c. 2
Abraſio 5
Abſolutio ibidem.
Abſtinentia 6
Abſurdum ibid.
Abuſus 7
Acceſſorium ibid.
Acceſſus 8
Accipere ibid.
Acquirere ibid.
Actio 9
Actor 12
Actum,& Actus 13
Accuſatio &c. 14
Adminiculum 16
Adminiſtratio ibid.
Aduerbium 17
Aduocatus ibid.
Adulator pag. 19
Adulterium ibid.
Ædificium pag. 20
Æmulatio 21
Æqualitas, Æquitas &c. ib.
Æquiuocum 23
Æſtimatio ibid.
Ætas in genere 24
Ætas in ſpecie 26
Affectatio 30
Affectio 31
Affectus ibid.
Afflictio 32
Ager 33
Alchimiſta 34
Allegatio ibid.
Alienatio ibid.
Alienum æs 37
Alimenta ibid.
Alius pag. 39
Alternatiua ibid.
Ambiguitas 40
Ambitio ibid.
Amicitia, Amicus 42
Amittere 44
Amor ibid.
Anima 45
Animus 46
Antecedens,& Conſequens pag. 47
Antiquitas ibid.
Annus 48
Annulus 49
Appellatio ibid.
Approbare,& contra. 54
Apoſtatæ 55
Apoſt. Sedes ibid.
Aqua 56
Arbiter,& Arbitrium 57
Argentum 59
per errorem 55

Ar-

Digitized by Google

Argumentum pag. 60
Arma ibid.
Ars & Artifex 62
per gu. breui 58
Articulus 64
Aſſeueratio ibid.
Auaritia ibid.
Audacia 66
Augmentum ibid.
Author, & Authoritas ib.
Auxilium pag. 68

B

B Alneum pag. 68
Barba ibid.
Beatus 69
Bellum ibid.
Benefacere 71
Beneficium ibid.
Benignitas 75
Bibere ibid.
Bis 76
Bona ibid.
Bonitas &c. 79
Bonum 80
Bona fides 82

C

C Æcus pag. 84
Calliditas ibid.
Calculus 85
Calumnia ibid.
Campana 86
Cancellare ibid.
Canones ibid.
Canonicus 87
Cantus ibid.
Capitulum 89
Caput ibid.
Carcer 90
Cardinalis 91
Caſtitas 92
Caſtratus 93
Caſus 95
Cauſa 96
Cautela pag. 99
Cantio 100
Charitas 103
Ceſſio 105
Chriſtianus 106
Cibus ibid.
Circuitus 107
Ciuitas ibid.
Citatio 109
Clauſula 110
Clementia 111
Clericus ibid.
Coactio pag. 116
Cocus ibid.
Cogitatum 117
Cognitio ibid.
Collatio ibid.
Collecta ibid.
Collegium 118
Commendare ibid.
Commodatum 119
Commodum ibid.
Compenſatio 120
Compoſitio 121
Commune 122
Conceſſio 123
Concilium 125
Concubina ibid.
Condemnare ibid.
Conditio 126
Conductor 129
Connexum 130
Confeſſio ibid.
Confirmatio 135
Confuſio 136
Congregatio ibid.
Coniectura 137
Coniunctio ibid.
Coniux ibid.
Conſanguinitas 138
Conſenſus ibid.
Conſcientia 142
Conſilium 143
Conſtitutio 145
Conſtitutum 146
Conſuetudo ibid.
Contemnere 153
Continentia ibid.
In continenti 154
Continuatio &c. 155
Contradicere ibid.
Contrahere &c. 155
Contraria 156
Contumacia 157
Conuentio, & Reconuentio 159
Conuerſatio pag. 160
Conuiuium ibid.
Correctio 162
Corona 164
Corpus, & contra ibid.
Credere, & Creditor 166
Culpa 171
Cupiditas 176
Curator 177
Curialis 178
Curioſus ibid.
Cuſtodia ibid.

D

D Amnum pag. 179
Dare 181
Data 183
Decima ibid.
Decipere 184
Declaratio ibid.
Decretum ibid.
Debere, & Debitor 185
Decurio 189
Defendere 192
Defunctus 193
Delegare 195
Delicatus 196
Delictum ibid.
Dementia 198
Demonſtratio ibid.
Denunciatio 201
Depoſitum 202
Derogatio 204
Deſiderium ibid.
Deſinere ibid.
Determinatio ibid.
Detinere 205

De-

Detractio ibid.
DEVS ibid.
Diabolus 206
Diæceſis ibid.
Dicere, & Dictum ibid.
Dictio 207
Dies 209
Dieta 211
Dignitas 212
Dignus, & contra 215
Dilatio 216
Dilectio 217
Diligentia 218
Deliciæ 219
Diminutio ibid.
Diſcere 220
Diſciplina 221
Diſpenſatio ibid.
Diſpoſitio 222
Diuerſitas ibid.
Diuinare 223
Diuiſio ibid.
Diuitiæ 224
Doctor 226
Dolor 228
Dolus ibid.
Domicilium 233
Dominus, & dominium, pag. 234
Domus 236
Donatio 237
Dubium 242
Dux 243

E

Ebrietas 244
Eccleſia 245
Effectus 251
Electio 252
Eleemoſyna 260
per errorem 256
Emptio &c. ibid.
Emphyteota 262
Epiſcopus ibid.
Epiſtola 268
Error 269
Euentus 273
Euictio 275
Exactor 276
Examen ibid.
Exceptio ibid.
Exceſſus 280
Excommunicatio ibid.
Excuſatio 283
Excluſio 284
Executor ibid.
Exemplum 285
Exhibere 286
Experientia ibid.
Expreſſum 287
Extentio ibid.

F

Facilè, & contra 288
Factum 289
Facultas 296
Falcidia 297
Fallere ibid.
Falſum ibid.
Fama 298
Fames 300
Familia ibid.
Famulus 301
Fatum 302
Fauor ibid.
Felix, & contra 303
Feudum 304
Fictio 305
Fideicommiſſum ibid.
Fideiuſſor 307
Fides 310
Filius 312
Finis 321
Fiſcus 323
Flumen 325
Fœmina ibid.
Foraneus 327
Forma ibid.
Fortis ibid.
Fortuna 328
Fortuitus caſus 329
Frater ibid.
Fraus 330
Frequentia 331
Fructus 332
Frumentum 334
Fuga ibid.
Furioſus 335
Furtum ibid.
Futurum 336

G

Gabella &c. 337
Genealogia, Generalitas, & Genus ibid.
Gradus 339
Gratia 340
Grauamen 342
Grex ibid.
Gubernator ibid.
Gula 343

H

Habere ibid.
Hæreditas &c. 344
Hæreticus 353
Hipocrita ibid.
Hypotheca 354
Hiſtoriographus ibid.
Homo 355
Honeſtum 358
Honor 359
Hoſpitale 362
Hoſtis ibid.
Humilitas 363

I

Idoneus 363
Ieiunium 364
Ignorantia 365
Impeditus 370
Impenſæ 371
Imperitia 376
Imperator &c. ibid.
Impoſſibile 380
Imputari 381
Incendium ibid.
Incertum ibid.
Inconſtantia 382
Incontinenti ibid.
Indicium 383
Indiuiduum ibid.
Induciæ ibid.
Indulgentia 384
Infamia ibid.
Infinitas 385
Infirmitas 386
Ingenium 387
Ingratus, & contra ibid.
Inimicus 388
Iniquitas 389
Initium 390
Iniuria 392
Inopia 394
Innocentia 395
Inquiſitio ibid.
Intellectus 396
Intentio ibid.

In-

Interdictum 397
Intereſſe 398
Interpellatio 399
Interpretatio ibid.
Interrogatus 400
Inſtitutus 401
Inſtrumentum ibid.
Inuentarium 403
Inuidia 404
Inuitus ibid.
Ira 405
Irregularitas 406
Iter 407
Iteratum 408
Iudex ibid.
Iudicium 430
Iuriſdictio 433
Iuramentum 436
Ius 442
Iuſtitia 449
Iuſtus 451
Iuſſus 452

L

Labor 453
Laicus 454
Latitare ibid.
Latro 455
Laus ibid.
Legatarius &c. 456
Legatus 461
Legitima 462
Lex 463
Libellus 472
Liber 473
Liberalitas 474
Liberario 475
Libertas 476
Libido 480
Licentia ibid.
Licitum, & contra 481
Licitatio 483
Lingua ibid.
Lis 485
Liraniæ 490
Litteræ 491
Locatio 496
Locupletior 497
Locus ibid.
Lucrum 500
Luctus 502
Ludus 504
Luxuria 505

M

Magiſter 507
Magiſtratus 508
Magnificentia 509
Maior ibid.
Mala fides 510
Maledicere 512
Malitia ibid.
Malum, & Malus 513
Mandans &c. 515
Manifeſtum 519
Manus ibid.
Maritus 520
Maſculus 525
Marer 526
Mathematici 529
Matrimonium 530
Medicus 533
Medium 535
Melioramenta 537
Membrum 538
Memoria ibid.
Mendacium 539
Mendicantes 542
Mens 543
Mentecaptus 544
Menſis 545
Menſura 546
Mercator ibid.
Merces 549
Meretrix 551
Meritum 553
Metus 554
Metropolis 556
Meum 557
Miles 558
Minimum 564
Miniſter 565
Minor 566
Miraculum 568
Miſſa ibid.
Miſericordia 569
Miſſio 570
Modicum ibid.
Modus 572
Molendinum ibid.
Momenrum 573
Monachus ibid.
Monaſterium 578
Moneta 579
Monitio 580
Mora 581
Morbus 586
Mors 588
Mos 592
Motus 593
Mox 594
Mulcta 595
Mulier ibid.
Multitudo 603
Mundus 604
Munus ibid.
Murmuratio 607
Mutus ibid.
Mutatio 608
Mutilatio 610
Mutus ibid.
Mutuum 612

N

Narales 614
Natura 615
Natus 617
Naufragium 618
Nauis, & Naura ibid.
Neceſſitas 620
Negatio, & Negatiue 623
Negligentia 624
Negotium 628
Nemo 630
Nepos ibid.
Nobilitas 631
Nocere 634
Nolo 635
Nomen ibid.
Notorium 637
Nouatio 639
Nouerca ibid.
Nouitas, & Nouum 640
Nox 641
Nullum ibid.
Numerus 642
Nummus 643
Nuncius ibid.
Nuptiæ 644
Nurus 646
Natus ibid.

O

Obedientia 647
Oblatio 650
Obligatio 652
Obliuio 655

Ob-

Obreptio ibid.
Obſcuritas 656
Obſequium 657
Obſides 658
Obſtetrices ibid.
Occidere 659
Oculus 661
Occupare 662
Odium 664
Oeconomus 665
Offenſio ibid.
Officialis 666
Officium 667
Oleum, & Oliua 669
Omiſſio 670
Omnes 671
Omninò ibid.
Onus 672
Operæ, & Opus 674
Oratio, & Orator 680
Ordinarius 683
Ordo 684
Origo 685
Oſculum ibid.
Otium 688

P

PActum 690
Paganus 693
Palatium 694
Papa 695
Parcere 701
Parentes ibid.
Parochia 703
Parſimonia 707
Partus ibid.
Paſcha 709
Paſcua ibid.
Paſtor ibid.
Pater 710
Patientia 716
Patria 717
Patriarcha 719
Patrimonium ibid.
Patronus 720
Pauca 721
Paupertas ibid.
Pax 727
Peccatum 728
Peculium 731
Pecunia 732
Penſio 734
Percutere 736
Perditum 737
Peregrinus 738
Perfectum ibid.
Periculum 739
Periurus 741
Peritus 742
Permiſſum 743
Permutatio 744
Perpetuum 745
Perſona ibid.
Perſuadere 748
Pertinacia ibid.
Pertinere 749
Peruenire ibid.
Petitio 750
Philoſophia 751
Pictura 752
Pietas 753
Pignus 754
Plebs, & Populus 758
Pluralitas 759
Plus 760
Pœna 761
Poeta 766
Pœnitentia ibid.
Poſſeſſio 771
Potentia, & poteſtas 778
Precarium 779
Præcedentia 780
Præceptor 781
Præceptum 782
Preces 783
Præcipitatio ibid.
Prædeſtinatio 784
Prædicator 786
Præiudicium 788
Prælati ibid.
Prælegatum 791
Præmium 792
Præſcriptio 793
Præſentatio 795
Præſentia 796
Præſumptio 797
Pretium 803
Princeps 805
Principale 810
Priuatio 811
Priuilegium 812
Probatio 816
Procurator 819
Prodeſſe 825
Prodigus ibid.
Proditor 826
Profectus 827
Profeſſio ibid.
Prohibitio 830
Promiſſio 833
Prorogatio 835
Proſpera 837
Proteſtatio ibid.
Prouerbium 839
Prouidentia ibid.
Prouiſio ibid.
Proxeneta 840
Proximus 841
Prudentia ibid.
Publicatio 842
Pudor 843
Publicatio, aliàs punitio ib.
Purgatio 845

Q

QValitas 846
Quantitas 847
Quarta 849
Quaſi 851
Quæſtio 852
Querela 854

R

RAtihabitio 855
Ratio 857
Rebellis 861
Receptator 862
Recipere ibid.
Roconciliatio 863
Recognoſcere 864
Rectè, & Ritè 865
Rector 866
Reddere ibid.
Reficere ibid.
Relatio 867
Religio 868
Remedium 870
Remiſſio 871
Remuneratio 872
Renunciatio 873
Repetitio 875
Replicatio 877
Repudiatio 478
Res 879
Reſpublica 882
Res iudicata 884

Res

Digitized by Google

Res integrà 885
Res eadem 886
Res diuerſa 887
Reſcriptum ibid.
Reſidere 888
Reſiduum 889
Reſiſtere ibid.
Reſpondere ibid.
Reſtitutio 890
Retentio 894
Reuelatio ibid.
Reuerentia 896
Reus 897
Rex 899
Rogare 903
Roma ibid.
Rubrica 904
Rumor 905
Ruſticus ibid.

S

SAcerdos 907
Sacramentum 910
Sacrilegium 911
Salarium 912
Salus 913
Saluuſconductus 914
Sanguis ibid.
Sapientia 915
Satiſdatio 916
Scandalum 918
Scholaris 920
Scientia 921
Scribens 926
Scriptura ibid.
Scrupulus 928
Secretarius &c. 929
Securitas ibid.
Senſus 930
Sententia ibid.
Separatum 937
Sepulchrum 938
Sequeſtrum 939
Sermo ibid.
Seruitus 941
Seueritas 951
Sigillum 952
Silentium ibid.
Simile 953
Simonia 954
Simplicitas 955
Syndicus 958
Socius ibid.
Solutio 963
Soror 969
Sors 970
Species 971
Spes 972
Spiritus 973
Spolium 974
Sponſa 975
Sportulæ 976
Statutum 977
Sterilitas 978
Stipulatio 979
Studium 980
Stultus 981
Stuprum ibid.
Subditus 982
Subhaſtatio 983
Subreptio ibid.
Subrogatum 984
Subſcriptio 985
Subſtantia 986
Subſtitutio ibid.
Subtilitas 988
Subuenire ibid.
Succeſſor 989
Suffragium 990
Summa 991
Sumptus ibid.
Superbia 993
Superflua 994
Superior 995
Supremus 996
Surdus ibid.
Suſpenſio 997
Suſpitio ibid.

T

TAbellio 999
Taberna 1000
Tacens 1002
Tacitum 1005
Temeritas 1006
Temperamentum 1007
Temperantia 1008
Tempus ibid.
Terminus 1019
Teſtator &c. 1021
Theſaurus 1025
Teſtis ibid.
Timor 1035
Titubatio 1037
Titulus 1038
Tortura ibid.
Totum 1039
Tractatus 1040
Traditio ibid.
Tranſactio 1041
Transfuga 1042
Translatio 1043
Tributum ibid.
Turpitudo 1044
Tutor 1045

V

VAgabundus 1050
Validũ,& cõtra ib.
Variatio 1051
Vaſſallus 1052
Venditio 1054
Venia 1055
Verba 1056
Verecundia 1061
Veritas ibid.
Veriſimilitudo 1065
Veſtis 1066
Via 1068
Vicarius ibid.
Vicinus 1069
Victor, & Victus 1070
Vidua 1071
Vigilare 1072
Vilitas ibid.
Vindicta 1073
Vinum 1074
Virginitas ibid.
Viri 1075
Virtus 1077
Vis 1078
Viſitatio 1080
Vita 1081
Vitium 1084
Vnio 1087
Vniuerſitas ibid.
Vnicum, & Vnum 1089
Voluntas ibid.
Voluptas 1097
Votum 1098
Vſura 10100
Vſucapio 10102
Vſurpatio 10103
Vſus ibid.
Vſusfructus 10105
Vtile,& contra 10106
Vxor 10109

APO-

Digitized by Google

APOLECTA
VTRIVSQVE IVRIS.

Abbas, Abbatiſſa.

ABBATVM electio debet fieri de illis, qui optimi fuerint Monachorum, non verò per ordinem eorum, qui primi ſunt; ſic diſponente *tex. in Auth. de Monach. §. vlt. coll.* 1. in hæc formalia, & *expreſſa* verba. Abbatem non per ordinem Reuerendiſsimorum fieri Monachorum, nec omnino eum, qui poſt primum eſt, mox Abbatum fieri, nec qui poſt illum eſt ſecundus, neque tertium, aut reliquos &c. Sed Deo amabilem &c. percurrere quidem conſequenter per omnes, (non enim exhonorandum eſt omnino tempus, & ex eo ordo) & eum, qui apparuerit prius optimus inter Monachos conſtitutus, & dignus præſulatu eorum, hunc eligere: Eo quòd natura humana talis eſt, quòd nec omnes per ordinem inter ſummos, nec rurſus omnes inter nouiſsimos conſtituti quidem ſint &c. qui verò prior mox inter numeratos optimus apparuerit, is Abbas fit.

Si quis Abbas cautus in regimine, humilis, caſtus, miſericors, diſcretus, ſobriuſq; non fuerit, ac diuina præcepta verbis, & exemplis non oſtenderit &c. à ſuo arceatur honore; ſic diſponit *tex. in capit. Si quis* 18. *quaſtione* 2.

Abbas *venit* appellatione Monachorum, ſicut & Capituli Decanus &c. *Gloſ. in Apoſtil ad cap. vlt. de Simon.*

Abbas imperabit Monacho, vt ferat teſtimonium pro Collegio, *gloſ. in leg. idonei ff. de teſt.*

Vnde videtur, quòd ſit nomen honoris, & nihilominus oneris, & laboris: Vnde dicit Gregor. Omne enim, quod hìc eminet, plus afficitur mœroribus, quàm honoribus gaudet; *gloſ. vlt. in cap. penult. de corpor. vit.*

Vnde cum locum ipſum obtinere non poſsit in generali Concilio, nec in prouinciali: Quoniam abſonum eſſet, vt Abbas primus poſt illum ſuper alios Epiſcopos reſideret, *cap. ex ore* 17. *de priuil.*

Correctio enim Monachorum primo loco pertinet ad Abbatem &c. *gloſ. ſal-*

ua ſua regula in capit. vlt. de offic. Archid.

Sic & Abbas poteſt excommunicare, & habet Iuriſdictionem &c. & hoc omnes concedunt, niſi conſuetudo faceret contra tales &c. Et quia hoc non eſt Ordinis, ſed iuriſdictionis &c. Et illud generaliter traditur, quòd quilibet Prælatus Collegiatæ Eccleſiæ, licet ſubſit Epiſcopo, eſt tamen Iudex ordinarius in plebe ſua, & habet Iuriſdictionem cognoſcendi, & excommunicandi *Gloſſ. verb. Eccleſiaſtica in cap. 3. de offic. Ordin.*

Quòd Abbati tenentur obedire Monachi, lite pendente, vide *verb. Prælatus .n.*

Sic & Abbas debet recolligere Monachum ſuum, ne damnabiliter euagetur, ne pereat &c. quòd ſi non fecerit, & ille in ſæculo remanens acquirat aliqua, & ſic moriatur; Monaſterium, quòd neglexerit illum, ab ipſius bonis maneat ſegregatum &c. Quod crederem, ſi Monaſterium ipſum expulit, vel etiam ſi redire voluit, ſalua ordinis diſciplina, & non fuit admiſſus, quia ſic impiè alimenta negauit, *Gloſ. pen. in cap. vnico de infant expoſ.*

Ad quæſtionem Monachi fugitiui, & Syndici quondam accipientis mutuam pecuniam, quòd Abbas teneatur &c. Sic *gloſ. in l. Si non ſortem 26. §. qui filio ff. de condit. indeb.*

Abbate, & Priore nomine ſuo, & in animas Conuentuum eorumdem, vel maioris, & Sanioris partis ipſorum, recepto iuramento de veritate dicenda &c. Sic inquit *cap. 2. de teſt. lib. 6. vbi gloſſ. verb. Conuentuum ita dicit;* Nota ius nouum, vt prælatus iuret in animam ſuam, & fratrum, vel maioris partis; Olim ſolus Prælatus præſtabat hoc iuramentum.

Sic Abbas poteſt præſcribere iura Epiſcopalia contra Epiſcopum, vt &c. *Gloſſ. verb. Munitum in cap. Cum olim 18. de præſcript.*

Abbas negligens poteſt priuari *Gloſ. in Apoſtilla per tex.* ibi. *in l. 3. C. de offic. præfec. præt. Aphric.*

Dicas, quòd Abbatiſſa habet iuriſdictionem talem, qualem: Non ità plenam, ſicut vir habet. Dicas ergo, quòd poteſt ſuſpendere ab officio, & beneficio Monachas ſuas, & Clericos ſuæ Iuriſdictioni ſubiectos &c. habet enim adminiſtrationem temporalium & Spiritualium &c. Et poteſt dici, quòd nec ab officio poteſt ſuſpendere, nec interdicere; quia & hoc pertinet ad Claues &c. quia non fœmineo ſexui ſed virili traditæ ſunt Claues Regni Cælorum, *Gloſ. 1. in cap. Dilecta 12. de maior. & obed.* Et licet habeat Clericos ſubiectos, non facit vnum corpus *vt infra in verbo corpus.*

Corrupta non poteſt in Abbatiſſam eligi, &c. Non enim poſſet corrupta virginitatem hortari &c. Ergo non præſit virginibus *gloſ. Rationalibus in Clem. 2. de ſtat. Monach.*

Abſens, Abſentia, & Abeſſe.

GLoſſ. *in l. Præſens 5. ff. de procur.* Sic ait, Nota, quòd multis modis dicitur quis abſens ſecundum diuerſos tractatus. Vno, vt hic, & infra *de verbor. ſignif. l. Abſentem*. Secundò, qui à iudicio abeſt, vt infra &c. item Tertio, qui in alia eſt prouincia, &c. Quarto, qui vocem alterius non poteſt exaudire.

Et *gloſſ. vlt. in l. vlt. ff. de reſtit. in integr.* Ita Dic quinque eſse genera abſentiæ. Prima probabilis, & neceſsaria, vt Militiæ; Secunda probabilis tantùm, vt Studiorum. Tertia neceſſaria tantùm, vt in Relegato. Quarta voluntaria ſine contumacia, vt

Mercator, vel alius non Contumax. Quinta vt per Contumaciam.

Nota qualiter, quis dicatur præſens, vel abſens ratione prouinciæ. Aliàs eſt abſens, qui extrà iudicium eſt &c. Aliàs, qui audiri non poteſt &c. Quarto. Qui eſt extrà hortos &c. ità ponit gloſs. *verb Inter abſentes in l. vlt. C. de præſcrip. long. temp. Et in Auth. de fideiuſſ §. 1. verb Præſens coll. 1.* Cuius verba expreſſa habes infrà *verb. Præſentia*.

Dici etiam poteſt abſentia probabilis, & neceſſaria illa, de qua loquitur *Conc. Trident ſeſſ. 23. de reform. cap. 1.* in illis verbis. Nam cum Chriſtiana charitas, vrgens neceſſitas, debita reuerentia, & euidens Eccleſiæ, vel Reipublicæ vtilitas aliquos non nunquam abeſſe poſtulent. Et etiam illa, de qua loquitur *cap. vnico de cler. non reſiden. in 6.* ibi. Exceptis illis, quos infirmitas, ſeu iuſta, & rationabilis corporalis neceſsitas, aut euidens Eccleſiæ vtilitas excuſaret.

De probabili autem tantùm ſic ait *gloſ. verb. Reſponſalem in cap. Cum dilecti 6 de dol. & contum.* Et ſi ex cauſa probabili abſens eſt, non proceditur contra eum diffinitiuè.

Si verò fuerit cauſa probabilis, & neceſſaria, quoad aliquos iuris effectus pro præſente habetur, qui abeſt, ità diſponente *tex. in cap. Ad audientiam 15. de cleric. non reſid.* ibi. Cum abſentes dici non debeant, ſed præſentes, qui tecum pro tuo, & ipſius Eccleſiæ ſeruitio commorantur, & *Gloſſ verb. Deductione per tex. ibi in l. hac lege C. de proxim. Sacr. ſcrin lib. 12.* ibi. Videtur adeſſe, qui abeſt licito commeatu quoad prebendam, & ſic facit pro Clericis abſentibus.

Ex iuſta cauſa abeſſe eos demum dicendum eſt, qui non habent iniuſtam cauſam abſentiæ: Cum ſufficiat, quòd non in fraudem libertatis abſint; quò magis videantur ex iuſta cauſa abeſſe. Cæterum non eſt neceſſe, vt Reipublicæ cauſa abſint, ſic prædictis expreſſis verbis inquit *Iurec. in l. Si eum §. Si quis ff. de fideicom. libertat.*

Nec eſt neceſſe, quòd à Principe impetretur reſtitutio, quando datur abſentia probabilis, & neceſſaria, cum de iure remedium ordinarium detur. Et ità in terminis conſtituerunt Imperatores *in l. 2. C. quib. non obijc. long. temp. præſcrip.* ibi. Non neceſſariò autem petis &c. quando iuſtæ abſentiæ ratio, & neceſſitatis publicæ obſequium ab huiuſmodi præiudicio te defendat.

Nec enim minus abeſſe Reipublicæ cauſa intelligendus eſt, qui adit negotium, vel ab eo reuertitur *l. tempus 4 ff. de vac. muner.*

Nec enim æquum viſum eſt abſentes Reipublicæ cauſa inter reos referri, dum Reipublicæ operantur *l. ſi maritus 15. §. legis Iuliæ ff de adulter.* Nec poteſt videri deterior fieri conditio eius, qui Reipublicæ cauſa abfuerit *l. Sepulchri 6. ff. de Sepulchr. viol.*

Cæterum, ſi quis euitandi criminis ſui cauſa id egerit, vt Reipublicæ cauſa abeſſet, nihil illi commentum hoc proficiat *l. Si maritus 15. §. legis Iuliæ ff. ad l. Iul. de adult.*

Cum quaſi abſente decretum fuiſſet interpoſitum iuſta ex cauſa eum abeſſe, is autem mortuus iam eſſet. Imperator noſter reſcripſit in hæredis perſonam transferendum decretum: Eoq; loco ius eius eſſe: Quaſi hunc ipſum ex eadem cauſa abeſſe pronunciaſſet ità *l. Cum quaſi 30. ff. de fide comm. libert. & ibi gloſ. Sic*; Et ſic ſententia, vel decretum vna parte mortua tenet.

Cum non voluntatis tuæ arbitrio, ſed neceſſitate profectus ſis quicquid contra te abſentem ſtatutum fuerit, quando abſentiæ cauſa neceſſaria fuit officere

tibi ratio iuris non permittit, ſic diſponit *l. penult. C. quomodo, & quand. Iud. Et eſt reg. in l. 1. ff. de requir. re.* ibi. Ne abſentes damnentur. Nec enim inaudita parte, quenquam damnari æquitatis ratio patitur. *Et cap. Omnia 3. quæſt. 9.* Sic. Omnia, quæ aduerſus abſentes in omni negotio, aut loco aguntur, aut iudicantur omnino euacuentur, quoniam abſentem nullus addicit, nec vlla lex damnat.

Eorum, qui bona fide abſunt, ius non corrumpitur, inquit *l. In noualibus 30. ff. de nox. action.*

Sed cum proponas eum abſuiſſe, iniquum eſt auferri ei electionem, ſicut pignus, aut priuilegium, qui potuit præſens id ipſum proclamare *l. Si præcedente 58. §. unic. ff. mandat.*

Abſens diſſentiens eſſe dicitur, vt &c. & ità dicit Gloſ. *verb. Creditorum in l. reſcriptum ff. de pact.*

Magis enim propter abſentiam euictus videtur, quàm quod malam cauſam habuerit *l. ſi ideo 55. ff. de euict.*

Sola abſentia non eſt cauſa priuilegij, ſed abſentia cum læſione. Præſcribens ergo licet ſit abſens, non læditur, & ſic non eſt priuilegiatus, & etiam non reſtituitur, ità *Gloſ. vlt. in addit. in leg. vlt. ff. ex quib. cau. maior.*

Excuſationes abſentium ex Senatuſconſulto iudicibus allegantur, & ſi iuſtam rationem habent, ſententia differtur, *l. Accuſatore 13. §. ad crimen ff. de publ. iud.*

Pro abſente poteſt Iudex ſupplere de facto, vide *verb. Iudex.*

Non præiudicatur per præſentes plures, abſentibus paucioribus, &c. dicit *Gloſ. verb. Aliqui in Auth. vt ſponſ. larg. §. ad hac coll. 9.*

Vbi præſentia neceſſariò deſideratur, abſentia annullat, quod actum eſt: Vbi verò propter honeſtatem, vel vtilitatem tunc non vitiat, vt inquit *Gloſ. verb. ſolummodo in cap. Cauſam matrimonij 16. de offic. deleg.* cuius textus verba ponuntur in *verb. Præſentia.*

Euocandi ſcilicet de prouincia &c. in his autem vocationibus, de quàm longinquo fiant, ſtatur conſuetudini, vt &c. Et nota ex hac littera, quòd in alijs contractibus Eccleſiarum, quàm electionibus non debent vocari abſentes *Gloſ. Euocandi in cap. Quamuis 8. de offic. Ordin. in 6.* In cauſa verò Pupilli, Tutore abſente, dicit *l. vlt. ff. vbi pupil. educ.* hæc verba. Euocatis affinibus, ac amicis tutoris, prætor edicto propoſito, cauſa cognita, etiam abſente tutore &c. decernet, vbi *Gloſ.* ſic nota, vocandos amicos abſentis, cum aliquid debet fieri in eius præiudicium.

Et potuit præſentia eius trahere eos in alienam ſententiam inquit *l. ſi in tres 20. ff. de recept. arbitr. vbi Gloſ. vlt.* Sic ait: Nota hic, quòd plus facit abſentia, quàm præſentia cum contradictione, vide *l. 2. ff. ſolut. matr. &c.* Et ſunt omnes iſti caſus ſpeciales. Alias autem, quòd poteſt fieri, te inuito, multò magis te abſente, vel ignorante, vt infra &c.

Id ei abeſſe videtur, in quo obligatus eſt, inquit *l. ſi quis 29. in fin.* & ibi notat *Gloſ. ff. de negot. geſt. idem Gloſ. in l. vlt. ff. de contract. & vt act. tut. & Gloſ. in l. Socius 15. ff. comm. diuid.* Nam hactenus mihi abeſſe res videtur, quatenus ſum præſtaturus. dixit *Iuuec. in l. Plane 34. §. quod ſi rem ff. delegat.* 1. Abeſſe res videntur etiam, quando earum corpus manet, ſed forma mutata, habes *verb. Res.*

De Prælato abſente electo, quòd expectetur, ſic dicit *cap. Quoniam frequenter 5. §. Porrò verſ. Si verò vt lit. non conteſt.* Si verò aliter abſens fuerit, & agatur de ſpirituali coniugio &c. Volumus obſeruari, quod ſuper expectatione talium perſonarum in Sacris eſt Canonibus diffinitum, vbi *Gloſ. verb.* Cano-

Canonicus hæc. De hac abſentia variè loquuntur Canones, quidam dicunt de duobus menſibus &c. quidam de tribus ſeptimanis &c. Quidam de quinque annis &c. Quidam de tribus &c. quidam de quinque menſibus &c. quidam de vna hora.

Si autem de carnali coniugio (inquit idem tex.) ſit agendum, tamdiu alteruter coniugum expectetur, donec de ipſius obitu veroſimiliter præſumatur. Et ibi *Gloſſ. verb.* Præſumatur, ſic, per famam, quia ſenex erat, vel etiam quia in acie fuit, nec rediit, præſumitur, quòd his caſibus ſit mortuus &c.

Ex longa abſentia, præſumitur prouenire obliuio, dixit *Gloſſ. in verbo vel longo l. furtum 37. ff. de vſucap.*

Abſentis poſſeſſio, quando turbetur, vide *verb. poſſeſſio*.

Abſentis poteſt etiam dolus malus eſſe, *l. 4. §. Hoc autem edicto ff. de vi bon. rapt. & ibi Gloſ. Abſentis, ità, & abſenti fieri, &c.*

Nec alterius abſentia alteri nocere debet, dicit *Gloſ. verb. Noceat in l. Electio 26. §. Si abſente ff. de nox. act.*

Et ei, licet abſenti cum de ſubreptione liquido conſtet &c. perpetuum ſilentium imponentes *cap. cum olim 12. de re iud. vbi Gloſ. ità*. Quia Papæ conſtitit de ſubreptione, ergo ei, abſenti licet non citato impoſit ſilentium propter fraudem ſuam, quia decepit Papam.

Abſens legitimè citatus præſumitur contumax, ſi non venerit &c. Sed talis præſumptio poteſt elidi per aliam præſumptionem &c. Et inde eſt, quòd per præſumptiuam probationem, & minus plenam eliditur præſumptio contumaciæ; Vnde per Sacramentum vnius poteſt probare ſe non contumacē: Nam violenta præſumptio eliditur per iuramentū &c. tamen hoc iuramētum non facit plenam probationē, *gloſ. Plenum in c. Ex litteris 4. de integ. reſt.*

Abraſio.

DIcimus, quòd propter abraſionem illam iudicari falſę non poſſunt, nec etiam haberi ſuſpectæ &c. & litteræ in narratione facti (Si erratum eſt) poſſunt incunctanter abradi *cap. 3. de fide inſtrum.*

Conſumptio, vel abraſio in nominibus Iudicum in data, in remotione appellationis obeſt &c. *Gloſ. Conſumptum in cap. Inter dilectos de fid. inſtrum.*

Abraſio ædificij quando fiat, vide ibi *ædifie.*

Abſolutio.

CVM promptiora ſint iura ad abſoluendum, quàm ad condemnandum, præter quàm in liberali cauſa, inquit Papa *in cap. 3. de probat. & Imperator in cap. Ad hoc hic finit. l. in vſib. feud.* ſic ait; Et promptiores ſumus ad abſoluendum, quàm ad condemnandum, vbi Gloſ. notat ſic; Niſi pro libertate, & pro re priuilegiata &c. tunc enim magis condemnare, quam abſoluere debemus.

Non poſſunt ab alio abſolui, quàm à Papa. Et ſi hoc non expreſſiſſet, perpetuò potuiſſet Ordinarius ipſum abſoluere &c. *Gloſ. vlt. in cap. Præſenti 10. de ſent. excomm. in 6.* Nam (vt inquit *Gloſſ. vlt. in Clem. 2. de ſtat. monach.*) abſoluit Ordinarius, ex quo Papa non reſeruat.

Nota hic, quòd eo ipſo, quòd quis petit abſolutionem, per conſequens ſe confitetur excommunicatum, niſi ad cautelam fiat *Gloſſ. verb. Poſtulauit in c. venerabilem 34. de elect.*

Hodie verò ſtatim debet abſolui; & poſtea cognoſci de cauſa excommunicationis, niſi in caſibus &c. Et niſi, quis excommunicatus ſit pro manifeſta

ſta offenſione *Gloſſ. verb. Donec in cap. 1. de iudic.* & ità etiam dicit *Gloſſ. verb. Satisfactum in cap. ex litteris 29. de offic. deleg.* in hæc verba; Hoc obtinet, vbi, quis excommunicatur pro crimine, ſiuè pro manifeſta offenſa, vt prius ſatisfaciat, quàm abſoluatur &c. Si verò pro contumacia, vel occulto delicto, ſtatim debet abſolui præſtito Iuramento, quod ſtabit mandato Eccleſiæ. Sic ergo, vbi non proceditur ob crimen manifeſtum, vel notoriam offenſam debet ante omnia abſolui, vt in expreſſo, inquit *Gloſ. verb. Donec in cap. 1. de iudic. in his verbis*. Hodie verò ſtatim debet abſolui, & poſtea cognoſci de cauſa excommunicationis, vt ſuprà. *Et in cap. Cum contingat 36. de offic. deleg.* per hæc optima verba inquit Papa. Cum etſi pro certo conſtaret rationabiliter in illum excommunicationis ſententiam promulgatam, nihilominus eſſet ei abſolutio impendenda humiliter poſtulanti.

Qui poteſt ligare, & abſoluere poteſt, & è conuerſo &c. item eſt hìc argumentum, quòd ſi Papa mandat alicui, vt excommunicet aliquem, poteſt abſoluere illum: quia excommunicatio, & abſolutio pari conditione cenſentur, vt cui vnum committitur, & reliquum &c. Sed hoc non credo, ſi hoc ſibi tantùm, quaſi executori commitatur, cum ad certum articulum datus ſit executor ità dicit *Gloſ. verb. ligare in cap. Cum inferior de maior. & obed.*

Abſoluendi poteſtas an deuoluatur ad Capitulum, Sede vacante? Vide in verbo *Capitulum*.

Nec dicitur abſolutus, qui cauſam abſolutionis ſupprimit &c. *ità Gloſ. 2. in c. non eſt 5. de vot.*

Abſolutione facta, & finito iudicio, amplius agens exceptione rei iudicatæ ſummouebitur. Quia res in ſuperius iudicium deducta, & finita eſt, dixit Iureconſultus *in l. 4. §. Si detracta ff. de nox. action.*

Pro complemento notabis hunc optimum textum Vlpiani *in l. Denunciaſſe §. vlt. ff. de adult.* vbi inquit; Si abſolutus fuerit, mulier per eum vincet, nec vltra accuſari poteſt, Si condemnatus fuerit: mulier per eum non eſt condemnata, ſed aget cauſam ſuam: vt fortaſsis obtinere, vel gratia, vel iuſtitia, vel legis auxilio poſsit. Quid enim, ſi adulter inimicitijs oppreſſus eſt, vel falſis argumentis, teſtibuſque ſubornatis apud Præſidem grauatus, qui aut noluit, aut non potuit prouocare: Mulier verò Iudicem Religioſum ſortita pudicitiam ſuam defendat.

Abſtinentia.

ABSTINENTIA habes verbo *Cibus*.

Abſurdum.

ABſurdum eſt, illum commoda hæreditatis habere, alium onera ſuſtinere in præſtando legato, *l. is qui 15. §. vlt ff. de praſt. legat.*

Cum ſit abſurdum eiuſdem hæreditatis partem quidem agnoſcere, partem verò reſpuere *l. vnic. §. his ita C. de cadue. toll.*

Tu tamen nota, quòd aliquando minus abſurdum admittitur, vt maius euitetur, prout aliàs dicit *Iureconſ. in l. Si ita 52 ff. ad l. Aquil.* per hæc verba, Quòd ſi quis abſurdè à nobis hæc conſtitui putauerit, cogitet longè abſurdius conſtitui neutrum *l. Aquilia* teneri, aut alterum potius, eum nec impunita maleficia eſſe oporteat &c. Multa autem iure Ciuili contrà ſtrictam rationem diſputandi pro vtilitate communi recepta eſſe.

Abu-

Abuſus, & Abutens.

DVodecim ſunt abuſiones Clauſtri, quibus tota Religionis maſſa corrumpitur. Prælatus negligens, diſcipulus inobediens, Iuuenis otioſus, Senex obſtinatus, Monachus Curialis, Monachus cauſidicus, habitus prætioſus, cibus exquiſitus, rumor in Clauſtro, lis in Capitulo, diſſolutio in Choro, irreuerentia circa Altare. Itã *Gloſ. verb. Curias in Clem.* 1. *§. Quia verò de ſtat. Monach.* Et certè his noſtris temporibus magnopere viget abuſus ille, ſcilicet Monachus Curialis, & cauſidicus, plena etenim eſt Curia iſtis Monachis, quod quidem ægrè ferendum eſt, de hoc vide etiam verb. *Monachus*. Et eadem Gloſ. itã ſubnectitur dicens. Scire debet, quòd Ciprianus librum fecit de duodecim abuſionibus ſæculi dicens, quòd ſunt hæ. Sapiens ſine operibus, Senex ſine religione, adoleſcens ſine obedientia, diues ſine eleemoſyna, fœmina ſine pudicitia, Dominus ſine virtute, Chriſtianus contentioſus, pauper ſuperbus, Rex iniquus, Epiſcopus negligens, plebs ſine diſciplina, populus ſine lege.

Vnde talis vſus ſine aliquo iure dici non meretur vſus, ſed abuſus &c. *Gloſ. verb. Non iuxta in Etrauag.* Cum inter de *verb. ſignific.* vbi portat hos verſus.

> *Tempus longæuum te non excuſat in æuum.*
> *Cum malè ſis vſus, quia non perſcribit abuſus.*

Quòd autem abutens amittat priuilegium, gratiam, ſeu facultatem, probant iura ſequentia. *Primo in cap. vbi iſta* 74. *diſt.* ibi. Nàm priuilegium dignitatis meretur amittere, qui permiſſa ſibi abutitur facultate. *Et in cap. Sic decet* 25. *quaſt.* 2. ibi. Vt, quòd habuit, amittat, qui improbabili temeritate, quod non accepit, aſſumpſit, & in *l. Qui ſine* 40. *ff. de negoc. geſt.* ſic ait Iuriſconſult. Nam illi de quibus conſtitutum eſt, cum gratuitam certè integram, & abſtinentem omni lucro præſtare fidem deberent: Licentia, qua videntur abuti, maximis vſuris vice cuiuſdam pœnæ ſubijciuntur, *vbi Gloſſ penult.* ſic, Item nota, quòd punitur, qui illicitè vtitur præmiſsis.

Acceſſorium.

CVM ſit acceſsio, extincto principali, & acceſſorium &c. Sic ait *Gloſſ. verb. Ad vtrõſque per tex.* ibi. *in l. Ex parte* 40. *§. vlt. ff. famil. herciſc.* & itã caſſato principali, caſſatur & acceſſorium &c. inquit *Gloſſ* verbo ob eos *in cap. Auditis* 8. *de procur.* & hinc dicit *tex. in l. Eos* 26. *C. de vſur.* hæc, principali enim actione non ſubſiſtente, ſatis ſuper vacuum eſt, ſuper vſuris, vel fructibus adhuc Iudicem cognoſcere. Nàm quæ acceſſionum loco obtinent, extinguuntur: Cum principales res peremptæ fuerint, dicit *l* 2. *ff. de priuil. l.* vt acceſſio cedat principali &c. Quoniam hoc expectamus, quæ res, cuius rei ornandæ cauſa fuerit adhibita, non quæ ſit pretioſior *l. Et ſi* 21. *§. Perueniamus ff. de aur & arg. l.* Nec refert (inquit *tex. in l. ſi in emptione* 34. *ff. de contrab. empt.*) Quanti ſit acceſsio, ſiue plus in ea ſit, quàm in ipſa re, cui accedit, ſiue minus. Pleraſq; enim res aliquando eminus propter acceſsiones, & ibi Apoſtil. ſic *Bald.* notat iſtum textum, quòd inſpicitur id, quod eſt principale, licet acceſſorium ſit maioris valoris.

Limita tamen prædicta in homine, inquit enim *tex. in l. Iuſtiſsimè* 44 *de edilit. edic.*

ędie. Noluerunt hominem ei rei, quæ minoris eſſet accedere &c. vt ait Pedius, propter dignitatem hominem &c. ridiculum enim eſſet tunicæ fundum accedere.

Eo ipſo, quòd Dominus ſeruo peculium conſtituit, etiam Vicarijs conſtituiſſe exiſtimandus eſt. *l. Diffinitionem 6. ff. de pecul.*

Quòd liquidæ materiæ eſt (quia per ſe eſſe non poteſt, rapit ſecum in acceſſionis locum id, ſine quo eſſe non poteſt dicit *l.4. ff. de pen. leg.*

Vnum acceſſorium trahit ad ſe alterum acceſſorium, inquit *Bald. per tex.* ibi *in l. Qui fundum 40. §. 1. ff. de contrab. empt.*

Quaſi generale quid tenendum eſt, vt vbi ei obligationi, quæ ſequelæ locum obtinet, principalis ſuccedit, confuſa ſit obligatio: Quoties verò ſunt duæ principales, altera alteri potius adijciatur ad actionem, quàm confuſionem pariat, dicit *Iureconſ. in l. Si duo 93. ff. de ſolut.*

Gloſ. verbo, benedictionibus in cap. Cum in Eccleſia 9. de Simon. inquit ſic. Argumentum, quod non idem eſt in acceſſorio, quod in principali: Nam in eo textu diſponitur, quòd ſi aliquid detur pro benedictionibus Matrimonij, eſt Simoniacum, cum ſi pro matrimonio ipſo detur, non ſit. Vt ibidem prædicta *Gloſ.* notat per iura, quæ tradit. Inſuper altera *gloſ. in verb. Datur l. Sed Iulianus §. interdum ff. ad Macedon.* ſic dicit. Nota, quòd, vbi principale non tenet, tenet tamen acceſſorium, vt *C. de prad. minor. l. Et ſi is.*

Acceſſus.

Qvòd tempore treguæ non eſt tutus acceſſus, dixit *Gloſ. verbo vaſſalli in cap. Vaſſalli de pac. Conſtant.*

Accipere.

Accipere, & recipere ſunt diuerſa, vt habes verb. *recipere.*

Percepiſſe enim aliquid à muliere videtur hoc ità, ſi mortis cauſa donatura mulier, marito fecit acceptum, dicit Iureconſ. *in l. ſi mulier 3. ff. de leg. 3.* Sunt enim paria dare, & accepto ferre &c. vt per *Gloſſ verb. Poteſt in l. Si fundum 83 ff. de legat. 3.*

Cum accipiendum iudicauerimus hilares, accipiamus profitentes gaudium &c. Qui gratè beneficium accepit primam eius penſionem ſoluit, dixit *Senec. lib. 2. de benefic. cap. 22.* Sunt namque plures, & aliquos ego noui, qui reputant ſibi iniuriam fieri, quando aliquod beneficium ſibi confertur, quod quidem, vel à ſuperbia procedere videtur, vel ob auaritiam, ne teneantur referre. Non nego tamen, quòd ab omnibus non ſit accipiendum, vt dixit idem Philoſophus *d. lib. 2. cap. 18.* Sed reprobo modum prædictum in accipiendo.

Quiſquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. Nec vllum habet malum cupiditas, quàm quòd ingrata eſt, dixit idem *Senec. epiſt. 74.*

Acquirere.

Species acquirendi eſt liberare Dominum de obligatione ſic *l. 11. ff. de acceptil.*

Nota, quem teneri ad acquirendum, & recuperandum. Sic in Domino, qui tributoria conuenitur, vt &c. Et in poſſeſſore malæ fidei, vt &c. Similiter etiam imputatur captiuo, ſi non redeat, cum poſſit, vt ei ius poſtliminij denegetur, vt &c. Aliud autem in eo, qui in fraudem creditorum non acquirit &c. *Gloſſ. Adipiſci in l. 2. §. Sed*

& ſi

& ſi quid dolo *ff. de hæred. vel act. vend.*

Et ſic nec quæſitus videtur, cum parum ſit duraturus, vt &c. *Gloſſ. verb. Manere in Auth. de nupt. §. Si verò ſolum vſumfruct. coll.* 4.

Actio.

NOta, quòd actio ſignificat ad vtilitatem partis priuatæ, & ciuiliter: alias dicitur accuſatio *Gloſſ.* 1. *in addit. §* 1. *de pub. iudic. in Inſt.*

Actiones, & earum Iura, vt in corporales conſtitutæ poſſint, vbicumque ius ſuum, & effectum corporalem extendere, inquit *l. vlt. C. de praſeript. long. temp.*

Perſonalem actionem contra debitores hæreditarios tibi decerni fruſtra poſtulas *l.* 3. *C. de hared. act.*

Eligere quis debet, qua actione experiatur *l. Quod in hærede* 9. *§.* 1. *ff. de tribut. act. & in l.* 3. *§.* 1. *eod. tit.* Sic; Eligere tamen debere agentem, qua potius actione experiatur.

Quam actionem ſemel ex ſtipulatu habere cæpit, eam neq; euictione, neq; morte, neque fuga ſerui, nec vlla ſimili cauſa amitti *l. euicta* 16. *§.* 1. *ff. de euict.*

Actiones loco immobilium computantur dixit *Gloſ. in l. Sancimus* 5. *C. In quib. cau. in integ. reſtit.*

Poteſt quis agere ſine actione, cum ſpectatur oriri in conteſtatione, ponitur pro ſummario *l. Si Titius* 9. *ff. de verbor.*

Per libelli oblationem perpetuatur actio *Gloſſ. verb. Conteſtata in cap. Relatum* 19. *de offic. iud. deleg.*

Actiones pænales litis conteſtatione tranſmittuntur ab vtraque parte, & temporales perpetuantur, habes *verb. litis conteſtatio.*

Actiones non dicuntur bonæ fidei, quia in eis tantùm ſeruari debeat bona fides: quia in contractu ſtricti Iuris ſeruari debet bona fides, & in quocumq; contractu bona fides interuenire debet &c. Ideo dicuntur ſtricti Iuris, quia non venit in eis, niſi quòd ſtrictè exigit actionis natura. Vnde non veniunt vſuræ ex mora in contractibus ſtricti iuris, niſi ſpecialiter ſint promiſſæ &c. Sed in contractibus bonæ fidei veniunt vſuræ &c. In actionibus bonæ fidei multum exuberat officium Iudicium, & pinguius, quàm in actionibus ſtricti iuris, & iſtis rationibus dicuntur bonæ fidei, & aliæ dicuntur ſtricti Iuris. Numerus actionum bonæ fidei, quæ ſunt 17. patet ex his verſibus.

Empti, conducti, mandati, depoſitiq;
Pignora ciſtunda, communi pro ſocioque.
Dotis, & hæredis, tutelæ, commoda geſtor.
Præſcriptis verbis, ſi mutat, ſiue dicetur.
Iſta bona fidei ſunt, ſtricti cætera iuris.

Et aduerte, quòd in primo verſu per (empti) intelligitur, venditi, quia nunquam vnum eſt ſine altero, & per (conducti) ſubauditur, locati, ità ponit *Gloſſ. verb. Bona fidei in cap. Cum venerabilis* 6. *de except.*

Si vna actio in alterius locum ſuccedit, eius naturam aſſummit, ità ſummat *Bart. in l.* 1. *§. Si ſub conditione*, vt legatorum nomine caueatur, per tex. ibi. Et huic ſtipulationi eaſdem cauſas, & conditiones ineſſe ſciendum eſt.

Duas actiones dictamus proteſtati, ex altera nos velle conſequi, quod nos contingit *l.* 1. *§. Quia autem ff. quorum legat.* in quo textu dicitur, quòd quando dubitatur, qua actione ſit agendum conceduntur tunc duæ, Si verò certum ſit plures competere ex eodem facto, & idem perſequendo actione vna non

omnibus eſſe vtendum,vt hic per *Gloſſ. verb. Dictamus*. Hoc tamen erat de iure antiquo, vt dicitur *in l.3.§. vlt ff. naut. caup.* ibi Sed magis eſt, vt vel officio Iudicis, vel doli exceptione, alterutra contentus eſſe debeat, *Et in l. 6. §. Poſſumus eod. tit.* ibi Sed vna contenti eſſe debemus. Idem *in l.46. ff. locat. ibi* Sed alterutra contentus actor eſſe debet, & *l. pro ſocio 38 ff pro ſoc.* ità, Et altera actione alteram tolli. Proculus ait, & *Gloſſ. verbo contentus dicto §. vlt.* ità inquit. Vnde ſi altera, quæ de iure communi competit, intentatur, vt furti, beneficium prætoris æſtimatur neglectum, vt infrà &c. Item, ſi beneficium proponatur communis, videtur eſſe via præcluſa, vtpotè cum ad aliud eius auxilium transferre neceſſe habet &c. Sciendum ergo eſt, quòd, vbi plures competunt actiones pænales ex diuerſis factis, neutra alteram impedit, vt &c. niſi tales ſint, quæ ſeſe non patiantur. Et iuxtà hanc diſtinctionem loquitur *Gloſſ.* 1. *in l. ſi ſeruus 27. ff ad l. Aquil. ibi*. Nec vna per alteram tollitur, cum ſit diuerſa &c. Secus, ſi ex vno facto, vel delicto competant plures, quia tunc tolluntur, niſi in id, quod excedit, cui conſonat altera *Gloſſ. in eadem l. §. Et ſi puerum verb. in quadruplum*. Et in hunc ſenſum intelligendus eſt *tex. in l. Rei communis 45 ff. pro ſoc.* vbi dicitur ſic. Nec altera actio alteram tollit, vbi etiam latè *Gloſſ. vlt. omninò videnda l. Si actum ſit comm. diuidun. non tollitur pro ſocio actio &c.* Sed ſi poſtea pro ſocio agatur hoc minus ex ea actione conſequetur, quàm ex prima actione conſequutus eſt. *In l. autem bouem §. Si ſub conditione ff. de ædil. edict.* Sic dicitur: Et ideo ſi redhibitoria antea actum fuerit expleta conditione, iterum agi poteſt, *vbi Gloſſ. vlt.* ſic, Notat iterum agi, ſi primo fuit incompetens actio propoſita. Hodie verò vtitur illa ſalubri clauſula omni meliori modo, qua tolluntur omnia ſupradicta dubia, & actor videtur vti illa actione, qua melius de iure competere ei poteſt. Quãdo verò actionem ineptam, & quomodo teneatur Iudex reſpuere, habes verbo *Iudex*, & denique *Gloſſ verb ſupereſt l. Sed & ſi is §. pen. ff. ne inſt. act.* Sic. Collige ergo, quòd ſi quis ineptam actionem proponit, amittit intentionem, ſed aliam debet proponere meliorem.

Cui damus actionem, eidem exceptionem competere multò magis, quis dixerit *l. 1. ff. de ſuperfic.* In caſu autem, quo Abbatiſſa electa, & confirmata eſt contra eam non admittitur exceptio ad impediendum eius poſſeſſionem, & tamen permittitur contrà eam agi, vt notauit *Gloſſ. in cap. Indemnitatibus §. ſanè de elect. lib 6. vbi ità dicit*. Nota, quòd datur actio, cui denegatur exceptio, & *Gloſſ fortius in cap. Quemadmodum de iur. iur.* ſic, Quandoque quædam conſequimur agendo, quæ non conſequimur excipiendo:

Re integra non eſſe permittendum actori diuidere actionem, vt ſimul cum emptore experiatur, *l. Quoties 48. §. Si creditor ff. de pecul.*

Is, qui de peculio egit, cum poſſet, quod iuſſu: in ea cauſa eſt, ne poſsit, quod iuſſu poſteà agere &c. Et ſi errore deceptus egit &c. ſuccurrendum ei *l. 4. §. vlt ff. quod cum eo*.

Nemo improbitate ſua conſequitur actionem, & ideo ſoli bonæ fidei poſſeſſori, non etiam malæ fidei furti actio datur. itaq; 12 *ff. de furt cõiunct. l. Eum qui 14. in fin. eod. tit ibi.* Sed non debet de dolo ſuo furti quærere actionem.

Eſt enim abſurdum ei, cui alienatio interdicitur permitti actiones exercere *l. Ait prætor 7 ff de iur delib.*

Nec enim æris alieni perſonalis actio fundum ſequitur, ſed eum, cui hæreditas

tas ex Trebelleano Senatus conſulto reſtituta eſt. *l. 1. §. Si hæres percepto ff. ad Trebell.*

Actio, & paſsio in eodem non concurrunt, *vt in l. Hæres à debitore 22. §. quod ſi ſtipulator ff. de fideiuſ.* ibi. Quoniam quidem nemo poteſt apud eundem pro ſe ipſo obligatus eſſe. *Et in l. Si quis pro eo 57. eod. tit.* ibi. Quia non poteſt pro eodem eidem eſſe obligatus.

Nec poſtea parte alienata reuocari actionem, ſemel extinctam inquit *l. Manius 68. §. Duobus ff. de legat. 2. Gloſſ. verò vlt. in l. 2. §. vlt. ff. de hæred. vel act. vend.* ſic, Item nota hic, quòd actio ſemel extincta reſuſcitatur. Sic ſupra &c. regulariter tamen contrà &c. *Et in l. eius qui 29. in fin ff. de iur. fiſc.* Sic obligationes confuſas non reſuſcitari, *vbi Gloſſ. verb. Dixit, intelligit in caſibus, de quibus ibi & alijs, quos affert. Et in l. 7. C. de pact.* Sic dicitur. Debitori tuo ſi hæres extitiſti actio, quàm contra eum habuiſti, adita hæreditate confuſa eſt. Contra tamen *in l. Si vxor. C. de bon. auct. iud. poſſid.* Sic dicitur. Cum vltra eam portionem, qua ſucceſsit, actio non confundatur, ſed hoc potius probat dictam concluſionem, quia ſi actio, quàm creditor, qui ſucceſsit debitori, habebat, non confunditur in illis partibus, in quibus alij cohæredes ſucceſſerunt, confunditur tamen pro ea parte, qua creditor ſucceſsit, vt planè dicit *tex. & habe verbo creditor.*

Quoniam inanis eſt actio, quàm inopia debitoris excludit, dicitur *in cap. olim de reſt. ſpol.* circa quod vide in alia verbo, *Inopia, ſeu paupertas.*

Si primo actio eius rei ſibi competebat, & permiſit ſequentem agere, præiudicium ſibi fecit &c. quia hoc ipſo tacitè renunciare videtur iuri ſuo &c. quàm cito ſciuit cauſam illam tractari, ſtatim debuit contradicere, & ſe opponere, quod cum non fecerit, præſumitur conſentire &c. ſecus, ſi neſciuiſſet, cauſam agi, *Gloſſ. verb. vtraque pars in cap. veniens 38. de teſt.*

Amittat Actionem is, qui diffidentia iuſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotij repoſuerit. *l. 1. C. de pen. iudic. qui male iudic.*

Interdicitur actio, quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit, *§. ſi Seruus Domino de noxal. act. in Inſt. vbi notat Gloſ. penult.* Et principali actione non ſubſiſtente, ſatis ſuperuacuam eſt ſuper vſuris, vel fructibus adhuc Iudicem cognoſcere dixit *l. eos 26. C. de vſur.*

Aperta enim credentium videtur eſſe voracitas, qui alios actionum ſuarum redimunt exactores, loquens de actione ceſſa dicit *tex. in l. 2. C. ne liceat potent. de quo etiam dicit Gloſ. verbo afficiant in c. 2. de alien. iudic.* hæc verba. Huiuſmodi ceſſione odioſæ ſunt, quia de vitio cupiditatis procedunt &c. Et ità eas deteſtatur Princeps adeò vt ſi ipſe inſtitutus ſit, ob eam cauſam non acceptet talem hæreditatem, vt dic is in verbo, *Hæres.*

Nullam actionem eum propter ſuam calliditatem habere, quia mercede pacta acceſſerat ad talem redemptionem, inquit *l. ſi remunerandi 6. §. vlt. ff. mandat.* quæ loquitur de pacto ſuper quota litis.

Actio non tranſit ad hæredes extraneos in his duobus caſibus. Primo cum agitur ad operas contra libertum, & moritur patronus extraneo hærede relicto, ad quem non tranſeunt operæ etiam lite conteſtata &c. Secundo in patre repetente dotem filiæ, quæ à viro diuerterat, ſi decedat pater extraneo hærede inſtituto etiam lite conteſtata, vt &c. *Gloſſ. verb. dantur in §. penult. de perpet. & temp. act. in Inſtit. & ibi additio ſic*, Nam eo ipſo, quòd pater moritur, vel aliter filia ſui Iuris

Digitized by Google

efficitur; ſtatim actio conſolidatur in filiam, vt, &c. licet pater fuerit litem conteſtatus, Et ſic propter hoc non facit tranſitum in ſuum hæredem, & ſic eſt ſpecialiter in dote, quia eſt proprium patrimonium filiæ &c.

In perſonali actione dantur quatuor menſes ad ſoluendum &c. Et ſi minus tempus detur, ſuppleetur à lege &c. argum. in contrarium &c. vbi dicitur, quòd tempus illud poteſt arctari, & elongari à Iudice, ſed illud intelligitur, cum cauſæ cognitione, & iuſta de cauſa, alias non debet arctari &c. In reali verò actione ſtatim ſi dixerit reus ſe velle parere ſententiæ, alias poſt decem meſes, ſi non fuit appellatum: Et in criminali ſtatim mandanda eſt executioni. Sed ſi confeſſus fuerit de crimine non ſtatim mandabitur executioni &c. Et ſupra dicta clarè habentur per hos verſus

In perſonali poſt menſes quatuor; in re.
Protinus eſt omnis ſententia perficienda,
Sic in criminibus, ſed caſus excipe quinque
Confeſſus, pregnans, iratus, & inſula ſeruus

Ità tradit *Gloſſ.* verb. *quadrimeſtre in cap. Querenti de offic deleg.*

Actor.

ACtor autem dicitur in vna cauſa tantùm; licet Syndicus ad omnes &c. Item actor etiam ab vno conſtituitur, quandoq; & quandoq; ab vniuerſitate, vt hic, ità *Gloſſ. verbo Syndicum in l. 1. §. Quibus ff* quod cuiuſq; vniuerſitatis, & ibidem, in quo differat ab Oeconomo, & Syndico, & ſub vtroque vocabulo inuenies.

Et quidem non eſſe actorem, vel Syndicum, tunc quoque intelligimus, cum is abſit, aut valetudine impediatur, aut inhabilis ſit ad agendum *l. 1. §. quod ſi nemo ff. quod cuiuſqui vniuerſitatis.*

Actor dicitur Reus, cum replicat, & Reus agere, cum excipit, vt &c. *Gloſſ. verbo quod multum l. vlt. C. de edend.*

Magis placuit eum videri actorem qui, ad Iudicium peruocaſſet *l. 13. ff. de iudic. idem in l. 2. in fin. ff comm. diuid. & in l. 14.* dicitur ſic, Sed cum ambo ad iudicium prouocant; forte res diſcerni ſolet, idem probat per hunc *tex. gloſſ. verbo vti poſſidetis in cap. licet cauſam 9. de probat.* & ſic in iudicijs ſors admittitur, licet non in electionibus, vt notas verbo *ſors.*

Actores, quando ſunt plures in publica cauſa ſit de vno electio, & quomodo? *Videas verb. Electio.*

Circa initium iudicij accipimus id, quod vtilius eſt actori &c. & id, quod nocet Reo &c. In medio litis æqualiter pro vtroque præſumitur, & in fine magis præſumo pro Reo &c. *Gloſſ. verbo, & pertinentijs in cap. Cum ad Sedem de reſt. ſpol.* Actori tamen potiùs, quàm reo ſuper expenſis defertur Iuramentum, vt habes *in verb. Iuramentum verſ.* Et nota dari potius &c. Sicut etiam Iuramento ſuo probat intereſſe & quando? *habes in verb. intereſſe.*

Iudicium autem etiam in inuitum redditur, & ideo potius actori credendum eſt, alioquin ſemper negabit reus ſe conſenſiſſe inquit *l. Inter ſtipulantem 83. §. Si ſtichum ff. de verbor.*

Nec enim oportet per ſingula momenta onerari actorem &c. dixit *Gloſſ. vlt. in cap. Paſtoralis 4. de except.* Inquit enim *tex. in Auth. de exhiben. re. §. ſi verò ſemel coll. 5.* ſic. Sicut enim eius (ſcilicet Rei) curam habemus, ſic etiam per dilationem agi aliquid aduerſus actorem modis omnibus aduerſamur.

Sanè ſi actor omnino in probatione defecerit Reus debet (et ſi nihil præſtiterit) obtinere. Præſumptione verò facien-

faciente pro illo, Reo deferri poteſt ad oſtendendam ſuam innocentiam, Iuramentum: niſi Iudex (inſpectis perſonarum, & cauſæ circumſtantijs) illud actori videat deferendum *cap. vlt. §. vlt. de iur iur. vbi Gloſ. penult.* Sic ait; Vt quandoque deferatur Reo, quandoque Actori: Quia non diſtinguitur ibi, & quandoque actori defertur Iuramentum in defectum probationis, putà, quando habet vnam bonam præſumptionem, ſiue vnum bonum, & honeſtum teſtem, tunc habitu reſpectu ad quantitatem cauſæ, & ad qualitatem perſonæ, vt non ſit præſumptio, quòd prò tanto debeat deierare, defertur iuramentum ipſi actori.

Eſſe iniquiſsimus ex conditione Actorum obligationes Reorum extendi, per quos nihil factum erit, quominus cum his agi poſsit, *l. ſi Seruus 4. ff. de diuerſ. & temp.*

Actori minus dilationem conceditur, quàm Reo, vide, *Dilatio*

Nota, quòd; qui ſemel voluit, proſequi, cogitur, dixit, *Gloſ. verbo exercere per tex. in Auth. de litigios §. omnem vero in illis verbis.* Actorem ceptũ negocium vſque ad finem litis exercere, *coll. 8.* ex ratione, *de qua* in eod. m tex. paulo ſupra ibi. Iniuſtè enim agere recuſat, qui paratus aduerſarium ſuum ad iudicium vocauit, cum excuſatio hæc pulſato magis, quam actori conueniat. Nam planè, qui agit certus eſſe debet, cum ſit in poteſtate eiùs, quando velit experiri, & ante debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere *l. Qui in alterius 43. ff. de reg. iur. Gloſ. verb. aſtimamus in cap. 1. de reſtit. ſpol in 6. in additione ponit 17.* caſus, in quibus, quis compellitur ad agendum.

Cuius in agendo, quis obſeruat arbitrium, cum habere etiam contra ſe iudicem in eodem negotio non dedignetur, *cap. Accuſatores 3. queſt. 8.* idem per eadem verba, dicitur in *l. conſum. C. de ſent. & interlocut.*

Nec enim deteriorem cauſam noſtram facimus actionem exercentes. ſed meliorem, *l. Aliam 29. ff. de nouat.* & ſic dixit, *Paul. Iureconſult. in l. ſi Socius, ff. comm. diuid.* Aget etiam antequam præſtet.

Agentes, & conſentientes pari pæna (Scripturæ teſtimonio) puniuntur, *cap. 1. de offic. deleg. & ibi gloſ. verb. pari pæna*, ſic. Patet, quod facientes, & conſentientes pari pæna conſtringuntur &c. Argumentum contra, quod magis puniuntur conſentientes, quam agentes, ſed de hoc vide, quæ notas verbo, *conſenſus*.

Non debent eſſe melioris conditionis malè agentes, quàm bene agentes, vt &c. *Gloſ. in l. 1. C. cred. euict. pig.*

Nota hìc, quòd non agit, qui fecit, ne vincere poſſet, *Gloſ. in l. ſi ideo 55. ff. de euict.*

Ea, quæ ſunt annua ad agendum ſunt perpetua ad excipiendum, *Gloſ. verbo excuſari in cap. Si autem de reſcript.* licet quandoque quædam conſequimur agendo, quæ non conſequimur excipiendo, vt dixit *Gloſſ. verb. Fortius in cap. Quemadmodum de iur. iur.* & tu iam ſupra notas.

Actum, & Actus.

Actorum interitu veritas conuelli non ſolet, *l. Emancipatione 11. C. de fid. inſtrum.*

Nihil actum credimus, dum aliquid ſupereſt addendum *l pen. in fin. C. de his quib. vt indig.*

Per vnum actum contrarium receditur à priuilegio, ſic ſunmatur *l. 2. C de iur. domin. impetr.* & hab. s verbo, *Priuilegium.*

Primum, quòd appareret actum eſſe, ſequ. ndum eſſe, inquit *l. Cum manu ſata 80 ff.*

80. *ff. de contrah. empt.* Interdum tamen plus valet ſcriptura, quàm quod actum ſit, vt in expreſſo dicit *l. Si alij 19. de vſufruct. l. quod ibi Gloſſ. verb. Actum* declarat ſic, Id eſt actum dicitur, non tamen eſt certum alias prævalet actum.

Impoſsibile eſt, actum humanum extrinſecum eſſe iuſtum, Si exercens actum ipſum, nullum ius habeat exercendi, immò non iuſtus, ſed iniuſtus neceſſariò conuincitur, *Extrauag. propè fin. de verb. Signif.*

Quidem actus ſunt publici, vt tutela &c. quidam Ciuiles, vt iudicare &c. quidam communes, vt officium procuratorum &c. *Gloſſ. verb. Communibus in cap. 1. de except. in 6.*

Actus valet, licet in eo inueniantur non neceſſaria, & ſi minus ritè ſint, ità deducitur *ex tex. in l. 7. ff. de bonor. poſſeſſ. ſecundum tab.* per hæc verba. Cum tabulæ teſtamenti plurium ſignis ſignatæ ſunt, & quædam ex his non cōparent, ſeptem tamen ſigna manent ſufficit &c. Septem teſtium ſigna parere, licet non omnium, qui ſignauerunt, ſigna maneant; Et ibi *Gloſſ. in Apoſtilla* ſic; Facit iſta lex multum pro *Gloſſ. in §. 2. de ſatiſd. tut.* ad hoc, quòd ſi admittantur non neceſſaria ad ſolemnitatem actus, & minus ritè adhibeantur, quod nihilominus non vitiatur actus.

Aliquis actus antequam completus ſit eſſe completus dici non poteſt, inquit *Gloſſ. verb. poteſt dici in Extrauag. 3. de verb. ſign.* Ac ità, ſi deueniat ad eum caſum, à quo incipere non poteſt vitiatur talis actus, cum non eſſet perfectus, prout dixit *Bart. in ſumario l. pro parte 11. ff. de ſeruit.* vbi hæc verba. Corrumpit ſtipulationem in eum caſum deducendo, à quo ſtipulatio incipere non poteſt.

Vbi eſt inhabilitas perſonæ, à principio actus non poteſt confirmari, licet conferatur in tempus permiſſum *Bald. in ſummario l. Si minor 4. ff. de ſer. exper.*

Ex nouiſsimo actu etiam ſuperiores confirmentur; perindeque ſit, ac ſi eodem tempore omnes ceſsiſsent &c. cū enim poſtremus cedit, non retro acquiri ſeruitus videtur. Sed perinde habetur, ac ſi eum poſtremus cedit, omnes ceſſiſſent, inquit *l. vlt. ff. comm. præd.*

Actus vbi ſunt diuiſi, ſecundus non nocet, primo, vt in caſu dixit *Gloſſ. verb. Ad eam in cap. Cum M. de Conſtit. in addit.*

Per actus ſequentes præſumitur de præteritis, & è conuerſo dicit *Gloſſ. verb. Actibus in cap. 1. de cleric. peregrin.*

Nota, quod qui remotus eſt à quolibet actu legitimo, tamen excipere poteſt, *Gloſſ. verbo Defenſio in c. Cum inter 5. de except.* Nec in publicis iudicijs permittatur amplius agi, poſtquam ſemel actum eſt, ait *l. 3. ad fin. ff. de liber. hom. exhib.*

Accuſatio, & Accuſator.

PRæcedere debet ſubſcriptio, quæ res ad id inuenta eſt, ne facilè quis proſiliat ad accuſationem, cum ſciat inuitam ſibi accuſationem non futuram. Caueant igitur ſinguli, quòd crimen objiciant. Et propterea perſeueraturos ſe in crimine vſque ad ſententiam *l. Si cui crimen 7. ff. de accuſat.* Noſtris verò temporibus non practicatur hæc ſubſcriptio, & quod peius eſt, non apparet accuſator, & ſolus fiſcus accuſat in graue damnum reorum innocentium per calumniam accuſatorum, qui abſoluti, poterant expenſas, & damna exigere ab accuſatore calumniante, & licet *in Auth. de non alien. §. vlt. coll. 2.* dicatur ſic; Laudabilis enim huiuſmodi eſt, & calumniatoris effugiet nomen

men

men, qui cauſam contra leges factam redarguit, vbi *Gloſſ.* Notat laudabile, & vtile eſſe accuſare, id tamen procedit in caſu particulari, de quo ibi loquitur, quia aliàs odioſum eſt. Licet *Cicer. in Orat. pro Roſcio Amerino* dicat, accuſatores multos in ciuitate eſſe, vt metu, audacia contineatur vnde apud iudices (vt idem inquit *lib. 2. de inuentione*) de præmio ſemper accuſatorum agitur.

Si ergo datur præmium vbi delictum probatur, è conuerſo puniri debet accuſator non probans, vt in *l. vlt. C. de calumn. ibi*.

Quiſquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij quæ omnino ad vnguem obſeruari debebat, prout iuſsit Sanctiſsimus Damaſus Papa.

Non temere ad accuſationem eſſe admittendam, niſi prius matrem ſe eſſe monſtrauerit inquit *l. Non ignorat. C. de ijs, qui accuſar. non poſſ.*

Accuſationem &c. contra filium tuum (ſi pietas, & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem, conſtituere potes, *l. Propter inſidias* 14. *C. de ijs qui accuſ. non poſſ.*

Nota, inferiorem debere accuſare ſuperiorem, dixit *Gloſſ. vlt in l. In Prouincijs* 4. *C. de numer. act. lib.* 12.

Is demum videtur capite accuſaſſe, qui tali iudicio appetit, cuius pæna, aut ſupplicium habuit, aut exilium, quod fit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur, *l. Qui cum natu* 14. *ff. de bon. libert.*

Qui nomen detulit accuſaſſe, intelligendus eſt, *l. Eum patronum* 10. *ff. de iur. patr.*

Si plures ad colluſionem detegendam pariter accedant: cauſa cognita, quis debeat admitti comparatis omnium moribus, & ætatibus, & cuius magis intereſt ſtatui opportet, ait *l. Sententiam* 5. *ff. de colluſ. deteg.*

Quid contineri debeat in libello accuſationis, notatur his verſibus.

Conſule, menſe, die, coram prætore profeſſus.
Se deferre reum, crimen, loca, pone ſodalem;
Et licet hora, dies, non menſis prætereatur.

ponit *Gloſſ. verbo, In lege ciuili c. tua* 5. *de procur. In l. autem, libellorum* 3. *ff. de accuſ.* ita dicebatur. Nec autem diem, nec horam inuitus comprehendet; quod quidem hodie non procedet, quando reus habet ſuam defenſionem in negatiua coarctata, tunc enim neceſſe eſt, vt dies, & hora in libello declaretur maximè, quando locus, vbi reus accuſatus dicit, ſe fuiſſe tempore commiſsi delicti parum diſtat à loco, vbi commiſſum fuit: Si verò locus multum diſtaret à loco, vbi reus de tempore illo fuerat, tunc neceſſe non erit declarare diem, nec horam, & ità eſt praxis Hiſpaniæ, de qua teſtatur *Paz. in prax.* 5. *part. tom.* 1. *cap.* 3. *§.* 6. *nu.* 68. 69. 70. Sed quia noſtræ intentionis non eſt de doctrinis diſputare amplius non immorandum

Cum inter accuſationem voluntariam, & officij neceſsitatem multum interſit ait *l.* 2. *in fin. C. de calumn.* Pone exemplum in aduocato fiſci, vt notas infrà *verb. Aduocatus*.

Accuſatoribus inimicis, vel de inimici domo prodeuntibus, vel qui cum inimicis morantur, aut ſuſpecti ſunt, non credatur: ne irati nocere cupiant, ne læſi vlciſci velint, dicitur *in cap. Accuſatoribus* 3. *quæſt.* 5.

Olim obtinebat ſecundum iura antiqua, quòd accuſatus, ſeu denunciatus ſuſpectus de dilapidatione remouebatur, pendente lite, ab adminiſtratione, &c. hodie verò ſecus, quia non remouetur ab adminiſtratione, niſi primò probetur ſuſpectus de dilapidatione malè admi-

adminiſtrando, & hoc probato præſumitur de cætero, quod male adminiſtrabit. &c. nec admittendus eſt, ſi vellet ſatisdare, quia ſatiſdatio non immutat maleuolum animum tutoris, ità *Gloſſ. verbo ſuſpectus in cap. venerabili* 37. *de offic. deleg.*

Ad accuſandum ſuſpectus tutorem mulier admittitur, vide verbo *Mulier verſ. Sed & ſi qua.*

Accuſator non probans calumniari videtur, habes in verbo *Calumnia*. Dicitur tamen in *l.* 3. *C. de calumn.* ſic Non enim, ſi reus abſolutus eſt, ex eo ſolo etiam accuſator, qui poteſt iuſtam habuiſſe veniendi ad crimen rationem calumniator credendus eſt.

Si poſtea, quàm accuſator deſtitit, reus deceſſerit, non ideo magis delictum accuſatoris releuatur, ait *l. in Senat. conſil.* 15. *§. Si propter mortem ff. ad Turpil.*

Quid ſi delato iuramento ſe purgauit? Reſpon. prodeſſe ità *Gloſſ. Accuſari in l. Si cui* 7. *§. Eiſdem criminibus ff. de accuſ.* Et eſt, ac ſi diceret, quòd accuſatio finita per iuramentum Rei, non reiteratur.

Non obſeruantibus tamen aduerſarij pactorum fidem inſtaurare accuſationem minimè potes, à qua ipſe deſtitiſti *l.* 3. *C. ad Turpil.*

Intra viginti annos; tanto enim tempore tollitur accuſatio criminalis, vt *C. de falſ. l. Querela &c.* ità *Gloſſ. verbo. Quadam cauſa in l.* 3. *§. Si accuſator ff. de accuſat.*

Adminiculum.

Adminicula ergo, & ſi per ſe non probant, tamen adiuuant &c. & ſic eſt argumentum; quod quæ non proſunt ſingula, collecta iuuant *Gloſſ. vlt. cap. Cum cauſam* 13. *de probat.* *Et habes in caſu cap. Præterea* 27. ibi. Et præſumptionem violentam fama conſentiens ſubminiſtret, ac alia legitima adminicula ſuffragentur ſtandum eſt teſtimonio iuratorum. Etenim circumſpectus Iudex, ac diſcretus motum animi ſui ex argumentis, & teſtimonijs, quæ rei aptiora eſſe comperit confirmabit.

Adminiſtrator.

Nota eſſe honorem adminiſtrare, & dedecus remoueri dicit *Gloſſ. vlt. in l. Teſtamento* 51. *ff. de manumiſſ. teſtam.* Et inde eſt, quod priuatus, aut remotus ab aliquo officio non poteſt iterum ad illud aſſumi, vt eſt, *tex. in l.* 2. *C. de diuerſ. offic. lib.* 12.

Iniquum videbatur ingenuis hominibus non eſſe liberum viuum, & adminiſtrationem rerum ſuarum, ait *Gloſſ. verb. Rationalibus in Extrauag. vnica de torneament.*

Ità Pedius ait, & adijcit, quibus adminiſtratio rerum permiſſa eſt, eos culpa abeſſe præſtare non iniquè Dominum cogi, *l. Quod ſi nolit* 31. *§. Si plures ff. de adil. ed.* Et ideo dixit *Gloſſ. in verbo oculos in Extrauag. vn. de præb.* ſic Aliquando verò certæ perſonæ adminiſtrandæ rei præpoſitæ, dicuntur oculi, qui peruigiles, & prouidi debent eſſe in agedilibus.

Deformari hæc eſt probatio malæ adminiſtrationis &c. ſcripſit *Gloſſ. verbo Deformari in Clem.* 2. *de relig. dom.* Nam vt inquit *Iurec. in l. Filius familias* 7. *ff. de don.* non ad hoc ei cōceditur libera peculij adminiſtratio, vt perdat, licet paulò infrà ſic dicat; Pone eum filium Senatoris, vel cuiuſuis alterius dignitatis: Quare non dicas videri patrem (niſi ei ſpecialiter donandi facultatem ademerit) hoc quoque conceſſiſſe, dum ei dat liberam peculij adminiſtrationem?

Ad-

Aduerbium.

HOC aduerbium, ſicutiſsimum id eſt non dicit omnimodam ſimilitudinem &c. *Gloſſ verb. Se ipſum in cap.* 1. *ad fin. de ſacr. vnct.*

Sic iſtud aduerbium, maximè ponitur pro tantùm, tunc legitimi poſſunt inſtitui, vt ſupra &c. Si intelligas propriè tunc, nec legitimè ſunt inſtituendi in Eccleſijs, in quibus ſunt inſtituti patres eorum, multo minus, & Spurij, quòd ſatis videtur &c. *Gloſſ. verbo Maximè in cap. Ad abolendam* 16. *de fil. presb. & in Gloſ ſeq vltrà alia* ſic; Sed verius credo, quod de omnibus filijs intelligatur, alias nihil adderet, niſi hoc ſolũ, quod tantum pœnam imponit Ordinatoribus, Sed contrarium eſt verum, quia ponitur pro, tantum, Sed à propria verbi ſignificatione non eſt recedendum, ſi res aliter ſalua eſſe poteſt. De alijs aduerbijs habes ſub verbo. *Dicto.*

Aduocatus.

ESſe Aduocatum honor eſt, dicit *Gloſſ. in leg* 1. *§. Ait prætor verbo, Certis perſonis ff de poſtul. per tex. in l. Laudabile* 1. *reſponſ. C. de aduoc. diuer. iudic.* Et tamen aduocati procuratores dici poſſunt, vt inquit *gloſſ. vlt. in l.* 1. *C. mandat.*

Quiſquis vult eſſe cauſidicus, non idem in eodem negotio ſit aduocatus, & Iudex: quoniam aliquem inter arbitrios, & patronos oportet eſſe delictum. Ante omnia autem vniuerſi aduocati ità præbeant patrocinia iurgantibus, vt non vltrà, quàm litium poſcit vtilitas in licentiam conuiciandi, & maledicendi temeritatem prorumpant. Agant, quod cauſa deſiderat: temperent ſe ab iniuria. Nam, ſi quis adeò procax fuerit, vt non ratione, ſed probris putet eſſe certandum opinionis ſuæ imminutionem, patietur &c. Prætereà nullum cum eo litigatore contractum, quem in propriam receperit fidem, ineat aduocatus: nullam conferat pactionem. Nemo ex ijs, quos licebit accipere, vel decebit, aſpernanter habeat, quod ſibi ſemel officij gratia libero arbitrio obtulerit litigator. Nemo ex induſtria protrahat litem &c. Nec putet quiſquam honori ſuo aliquid eſſe detractum, cum ipſe neceſsitatem elegerit ſtandi, & contempſerit ius ſedendi *l. Quiſquis* 6 *C. de poſtul. & ferè per omnia cap. infames § ſi quis* 3. *quæſt.* 7. Nam qui iudex fuit non inhonoratur, ſi poſtea aduocationis munere fungatur, quinimmo ſi rectè geſſit officium iudicis, poteſt ad aduocati remeare officium, vt dicit *l. Si quis ae togatis C. de aduoc. diuerſ. iudic.* Quem textum fortè non legit quidam, quem ego noui, qui depoſito officio iudicandi noluit ad patrocinandi officium remeare exiſtimans ſui honoris imminutionem pati.

Aduocati, qui dirimunt ambigua facta cauſarum, ſuæq; defenſionis viribus ſæpè publicis in rebus, ac priuatis lapſa erigunt, fatigata reparant; Non minus prouident humano generi, quàm ſi prælijs, ac vulneribus patriam parenteſq; ſaluarent. Nec enim ſolos noſtro Imperio militare credimus, illos, qui gladijs clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatos. Militant namque cauſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine laborantium ſpem, vitam, & poſteros defendunt. Sic elegans *tex. in l. Aduocati* 14. *C. de aduoc. diuerſ. iudic.*

Nemo &c. audeat in vno, eodemq; tempore, tàm aduocatione vti, quàm Conſiliarij cuiuſcumq; magiſtratus, &c. curam arripere. Cum latis, ab-

vndèq; ſuſficiat, vel per aduocationem cauſis perfectiſsimè patrocinari, vel aſſeſſoris officio fungi: Ne cum ad vtrumque feſtinat, neutrum peragat &c. ità tamen, vt poſt conſiliarij ſollicitudinem depoſitam liceat ei ad munus aduocationis reuerti &c. nec enim facilè credendum eſt duabus neceſſarijs rebus vnum ſufficere: Nam cum vni iudicio adfuerit, alteri abſtrahi neceſſe eſt, ità *l. vlt. C. de aſſ. ſſ.* Poteſtas tamen poteſt compellere iuriſperitos, & aduocatos, vt dent ſibi conſilium in cauſis etiam criminalibus ex *l. Cuſtodias, ff. de cuſtod. reor. ſic tenet Platea per tex. ibi in l. 2. C. de proxim. ſacr. ſcri. lib* 12.

Si verò in eodem auditorio duo tantum, vel plures præceteris fuerint, quorum forma ſit hilarior in iudicantis officio ſit, vt par cauſidicorum diſtributio fiat & exequetur pro partibus auxilium ſingulorum, vt dixit *tex. in cap Infames, § Si quis 3. quaeſt.* 7. Nam ſi vna pars ex litigantibus voluerit omnes aduocatos præeminentes habere, videtur hoc dolo facere; vt aduerſario ſubtraheret copiam aduocati periti; vt notauit *Gloſ. verbo Recuſaſſet in cap. Dilecto* 40. *de teſt.* Et dicitur *in cap. Perueniet* 4. *de teſt. cogen.* Quòd tam ille, qui ſubripit inſtrumenta, quàm qui aduerſario parem aduocationis copiam ſubtrahit, iniqua oſtēdit à ſe litem foueri, & experiri debet in ſe Iudicis authoritatem cluſam. Ex his ergo patet, quod licet tuæ cauſæ ſecreta mihi mandaueris, nihilominus tamē contrà te aduocationis munere fungi potero etiā in eadē cauſa, alioquin iam nulli hominum conſilium eſſet dandū, & ſic de facto fuit indicatum &c. inquit *Gloſ verb. fuiſſet in l. vlt. ff de poſtul.*

Aduocatum fiſci, qui intentionē delatoris exequitur in omnibus officij neceſsitas ſatis excuſat, *l Poſt legatum 5. §. qui accuſauit ff de his, quibus vt indig.* In alijs verò aduocatis, & procuratoribus officia non ſunt neceſsitatis, ſed ſpontanea, vt dixit, *Gloſ. verbo Si tutor, in §. Si tutor de inoffic. teſtam. in Inſtit.* Non ideò tamen in vllo negotio fiſci nomine priuatis audeat calumnias commouere, prout dicit *l. Fiſci aduocatus 3. C. de aduoc fiſc.* Conſidera tamen, an prædictus §. qui accuſauit, limitetur *ex l. humanitatis 23. C. de excuſ. tut.* in illis verbis. Humanitatis, ac religionis ratio non permittit, vt aduerſus ſororē, vel filios ſororis actionum neceſsitates tutelæ occaſione ſuſcipias, & ibi *Gloſſ. Suſcipias* dixit, quòd ex hac littera decidatur quæſtio illa, an quis poſsit cōpelli poſtulare contra fratres, vel ſorores. Nec quando illos remordet cōſciētia, quòd habeant malam cauſam tenentur iuuare clientulum ſuum inquit *Gloſ. vlt. in cap. Breui 17. de iur. iuran.*

Aduocati non debent exercere officium tabellionis, licet Mediolani indifferenter fiat contra, vt dixit *Gloſſ. in l. vniuerſos 15. C. de decur. lib.* 10.

Iudicem debere ſedere cum iudicat; Aduocatos verò ſtare dixit *gloſ. verbo, Sedere in Auth. vt ab illuſtr. coll.* 5.

Idem in patrono cauſę, vt cogatur ſoluere in quantum facere poteſt, cum & ipſe miles ſit &c. *gloſ. 2. in l. Miles 6 ff. de re iudic.* Quæ quidem Gloſ. non mihi diſplicet ſtante *textu in l. Aduocati C. de aduoc. diuer. iudic.* ibi militant namq; cauſarū patroni, vt ſupra notaui. Et *gl. verb. Potuerit in adit. l 2. C. de don. inter vir.* ibi, Idem in aduocato, quia hi tres æquiparātur .ſ. Clericus, Aduocatus, & miles armatæ militiæ. Verumtamē adhuc dubito, ſtantibus verbis, dictę *Miles* 6. limitatiuè, namq; dicit, ibi, Miles, qui ſub armata militia, Aduocatus verò nō armatę, ſed inermis eſt militię miles.

Et filios aduocatorum &c. extraneis ad idē officiū accedentibus anteponi, ait, *l. Iubemus 3. C. de aduoc. diuerſ. iud. cum l. Petrones 5. eod. tit. et gloſ. ſumptib. in d. l. 3.*

l. 3. ſic dicit, Nota argumentum, quòd filij doctorum non debent aliquid dare pro ſumptibus, cum legunt ordinariè, vel extraordinariè, vel examinantur, & quòd alijs æquè bonis præferantur.

Et propter aduocatum datur dilatio &c. inquit *Gloſſ. verbo Continenti in l. 3. §. Eum igitur ff. de vi, & vi armat.* vbi Apoſtilla ſic; Tu limita hoc dictum, niſi eſſet aduocatus diu moraturus, quia tunc non daretur dilatio: immò quærat pars alium aduocatum per ea, quæ ibi allegat.

Aduocatus minor in cauſa Clientuli non reſtituitur, quia ſibi imputet, qui tali committit, vt dixit *Gloſſ. verbo Poſtulare in §. ult. quib. ex cauſ. man. non licet in Inſt.*

Aduocati error, quando poſsit reuocari, habes verbo, *Error*.

Sic aduocatus habet palmam, cum vincit cauſam *Gloſſ. 1. in l. 1. C. de princ. agen. in reb. lib.* 12. Sicut à contrario, ſi per imperitiam perdit, tenetur reſarcire damnum, vt tenet *Abb.* per iura, quæ tradit in *cap. Paſtoralis* 14. *num.* 8. *de iud.* & in caſu euictionis eſt notabilis *Gloſſ. in l. Quod ſi nolit §. Si plures verbo adhibuit ff. de adil. ed.* ſic dicens. Hoc eſt optimum argumentum contra illos emptores, qui de euictione agunt, vt repellantur, ſi malos habuerunt aduocatos, maximè cum medicus mortale vulnus ſanare non poſſit: patronus verò peſſimam cauſam poteſt facere videri bonam.

De aduocati ſalario vide verbo, *Salarium*.

Adulator.

NEc eos ſanè à periculo pudoris haberi volumus immunes, qui in adulandi ſtudio, aut metu inconſtantis inaniæ tranſire, quæ ſunt interdicta tentauerint dicitur *in l. 1. C. de ſtat. & imag.* ex quo notat *Paul.* ibi, quòd adulari eſt ſpecies proditionis.

Sicut amici adulantes peruertunt, ſic inimici litigantes plerumq; corrigunt, dixit *Auguſtin. lib. 9. Confeſſ. cap. 8. n. 5.*

Melius eſt pro veritate pati ſupplicium, quàm pro adulatione idem *Auguſtin. in cap. Nemo 11. quæſt. 3.*

Adulterium.

NOta ergo adulterium non fieri ſine dolo, & mala conſcientia &c. & ſic profunt, & ſunt argumenta ad quæſtionem, quã quęritur de eo, qui cognouit coniugatam &c. *Gloſſ. violatã in l. vxor C. de repud.*

Cum famula cauponæ adulterium, quod ſit punibile non fit, vide, *famulus*; ſecus, cum Domina.

Adulterium poteſt proſequi filius familias ſine patris voluntate, vide, *Filius §.* Quia ſine colloquio illo adulterium non committeretur, dicitur *in l. Et ſi 9. ff. ad l. Iuliam de adult.*

Ideo autem patri non marito mulierem, & omnem adulterium permiſſum eſt occidere, quod plerumq; pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit. Cæterum mariti, & calor, & impetus facile ſæuientis fuit refręnandus, dicit *Iureconſult. in l. Nec in ea 22. ff. ad l. Iul. de adult.*

Qui patitur vxorem ſuam delinquere, matrimoniumque ſuum contemnit, quiq; contaminatione non indignatur, pæna adulterij in eum inſligitur *l. 2. ff. ad l. Iul. de adult. Et in §. 1.* ſic; Nam Claudius Gorgonius vir clariſſimus vxorem accuſans, cum detectus eſſet, vxorem deprehenſam in adulterio retinuiſſe, etiam ſine accuſatore lenocinij damnatus eſt à Diuo Seuero.

Aduerſarius.

SI plures nauem exerceant, cum quolibet eorum in ſolidum agi poteſt, ne in plures aduerſarios diſtringatur, qui cum vno contraxerit, *l. 1 §. vlt. cum l. ſequenti ff. de exercit act. & in l. Et ancillarum 28. §. vlt. ff de pecul.* ſic. Eſt enim iniquum in plures aduerſarios diſtringi eum, qui cum vno contraxit.

Ne liceat quoquo modo duriorem aduerſarij conditionem facere, ſed duplum, verum fiſco, an aduerſario præſtandum ſit, nihil exprimitur. Fortaſsis autem magis aduerſario præſtandum ſit, vt id vel vti ſolatium habeat pro eo, quod aduerſario potentiori traditus eſt *l. 1. ff. de litig.*

Proſpera in aduerſis deſidero, aduerſa in proſperis timeo. Quis medius locus, vbi non ſit humanæ vitæ tentatio? &c. Et quia aduerſitas dura eſt, & naufragat tollerantia, nunquid non tentatio vitæ humana ſuper terram ſine vllo interſtitio? *Auguſtin. lib. 10. confeſſ. cap. 28. num. 2.* Tamen aduerſa & aſperitates maturant hominum mentes iuxtà illud poeticum.

Vtitur ignarè dulci non vſus amaro;
Namque per oppoſitum naſcitur omne bonum.
Aſpera ferre docet, maturatur aſpera mentem.
Immundus Mundus, quæ tibi munda dabit.

Ædificium.

QVod enim tam firmum ædificium eſt, vt fluminis, aut maris, aut tempeſtatis, aut ruinæ, aut incendij, aut terremotus vim ſuſtinere poſſit? *l. fluminum 24. §. Vitium ff de damn. infect.* Et ideo dixit *Iureconſultus in l. Damni 43. ff. eod. tit.* ſic. Non videri ibi ruere, quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinſecus admota cadere, ſed quod ipſum de per ſe concideret. Si verò fuerit diſſolutum, eius materia ad priſtinum Dominum redit, ſiue bona fide, ſiue mala ædificium extructum ſit *l. 2. C. de reiuendic.*

Et tamen *Gloſſ. verbo, Bona fidei in §. Certè de rer. diuiſ. in Inſtit.* ſic dixit. Nam ſi antequam ædificet, ſi bonæ fidei, & cum ædificat, malæ fidei eligitur quædam media via, ità vt nec vt malæ fidei puniatur, nec vt bonæ fidei expenſas conſeruet, qui permittitur abratio, vt &c.

Non eſt credendus ſic ædificare, vt cum incommodo alicuius id fiat, nec ſic concedatur, dicitur *in l. 2. §. Si quis à principe impetrauerit ff. Ne quid. in loc. pub* Si tamen cum incommodo alterius fuit ædificatum, & permiſſum inquit *eadem l. 2. §. Si quis nemine,* non eſſe cogendum eum tollere, ne vrbs ruinis deformetur. *Et in l. 2. C. de ædific. priuat.* ità. Sed nec Dominis ita transferre licet, vt integris ædificijs depoſitis publicus deformetur aſpectus, & in *§. cum in ſuo ſolo de rer. diuiſ. in Inſt.* ſic. Quòd ideo prouiſú eſt, ne ædificia reſcindi neceſſe ſit.

In reficiendo communi pariete, ei potius facultas ædificandi præſtatur, qui magis idoneè reficere parietem velit, ſic ait *l. 41 ff. de dam. infect.* Et in iſto caſu inquit *Iureconſultus in d. l. Damni 43. § Vlt ff. de damn. infect.* ita. Non oportuiſſe eos, qui communem parietem ædificarent inter ſe repromittere, Nec vllo modo alterum ab altero cogi potuiſſe &c. Sed quoniam iam in totum repromiſiſſet, omne detrimentum, quod ex mercede vicinus feciſſet præſtaturum.

Ceſſare hoc interdictum, cum tu quoq; illicitè ædificaueris, ait *l. 2. §. Idem ait, ff. ne quid in loc. pub,* in cuius ſum-

Digitized by Google

ſummario affertur illud *Iuuenal. Nil Iudaus Iudao, Nil Catilina Cethego.*
Dolo enim feci, quia paſſus ſum eum ædificare, & non reddo impenſas, dixit *Iureconſultus in l. Purè 5. ff. de dol. except.*

Aemulatio.

Hæc magis inter fratres, & amicos, & propinquos eſt, quàm inter extraneos, vt deducitur in *l. Cum opportet C. de bon. qua lib.* ibi, Filij bon lugebunt, quæ ex ſuis laboribus ſibi poſſeſſa ſunt, ad alios transferenda aſpicientes, &c. vel ad fratres ſuos, quod etiam grauius multis videtur eſſe, & clarius probat *Gloſſ. verbo Adducunt in Auth. de trien. & ſem. §. Et quod ſapè coll. 3. per tex.* ibi, Subſtantiam diuidere in fraterno certamine &c. Cuius Gloſæ verba ſunt. Nam magis dolet, ſi fratri aliquid vltra patrem datur, quàm etiam ſi extraneo vt &c. idem *Gloſſ. verbo Secundis in Auth. de nupt. §. Nec illud coll.* 4. ibi, Item propter inuidiam tollendam quæ maximè oritur inter fratres, Vnde *Chriſoſt. ſuper Ioann.* 7. dixit; Conſanguinitas enim ſolet quodam modo inuidiæ haberi. Et *Auguſtin. lib.* 13. *confeſſ. cap.* 21. *num.* 4. ſic: Quoniam æmulatio viri ab amico eſt, & *Ioſeph. lib.6. de antiq. cap.3. fol. mihi* 174. *lit. B.* ſic; Maior ſolet eſſe æmulatio inter eos, qui aliqua ſanguinis propinquitate ſunt coniuncti, quàm inter extraneos, & ſatis probat *Sac. pag. Geneſ.* 13.4.

Aequalitas, Aequitas, & Aequum.

Quoniam in controuerſijs, quas in iudicio moueri contigerit, æqualitatem litigatoribus volumus ſeruari, & aduerſarijs eorum dixit *Imperator in l. In ſacris* 12. *C. de prox. ſac. ſcrin. lib.* 12. Æqualitatis enim, & iuſtitiæ ſumus amatores, quam in omnibus alijs, & in conſortijs volumus obtinere dicitur *in Auth. de non elig. ſecun. nub. §. vlt. coll.* 1. Hæc tamen æqualitas fieri debet per modum legitimum, & agnitum noſtris legibus: non per inæqualitatem redigendo ad æqualitatem lucrum maius, vt dixit *Imperator in Auth. de aqual. dot. §. 1. coll.* 7. Nam vt dixit etiam *Imperator in Auth. de immenſ. donat. in princ. coll.* 7. Quod enim nimis inæquale eſt, non valdè placet nobis, ſed opportere quidem præponi filios, quos pater voluerit, non tamen in tantum minus alijs, vt importabilis ſit eis imminutio.

Æquitas eſt rerum conuenientia, quæ in paribus cauſis paria iura deſiderat, ſcilicet de æquitate ſcripta dixit *Gloſ. penult. in l. Placuit* 8. *C. de iudic. & in cap. vlt. de elod. à quo deduxit d. Gloſ.* ſic; Vt autem æquitas quæ in paribus cauſis, paria iura deſiderat per vniuerſitatem totius Imperij ſeruetur. Et in *l. 1. C. de leg.* Sic, Inter æquitatem, iuſque interpoſitam interpretationem nobis ſolis opportet, & licet inſpicere, vbi *Gloſſ.* Diuidit æquitatem in ſcriptam, & non ſcriptam, verùm Apoſtilla ibidem ſic inquit. Aequitatis diuiſio in ſcriptam, & non ſcriptam à Doctoribus non ſatis recepta eſt, cum ſic æquitas ſcripto contineatur, transſeat in aliquam ſpeciem, & nomen Iuris. Porrò æquitas nihil aliud eſt, quàm perfecta quædam ratio, quæ leges, & omne ſcriptum, dictumque interpretatur emendat, ſupplet, diſtinguit, ex quà ius emanat, quod æquum, & bonum dicitur &c. Pro prima tamen *Gloſſa facit d. l.* 8. *C. de iudic.* his verbis. Placuit in omnibus rebus præcipuam eſſe iuſtitiæ, æquitatiſq; ſcriptæ, quàm ſtricti Iuris rationem. Bene verum eſt,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

eſt, quod in quibuſdam ſcriptis exemplaribus deeſt, illa vox, ſcriptæ, quod ſi ita eſt, quod dicit prędicta Apoſtilla, vtpote magis rationabile. Si verò verum eſt, quòd vox, ſcriptæ, adeſt in dicto textu, textui adhæreo, & facit pro hoc *tex. in cap. vlt. de tranſact.* ibi, In his verò, ſuper quibus ius non inuenitur expreſſum, procedas æquitate ſeruata &c. vbi *Gloſſ. verb. Aequitate* ſic. Quam Iudex præ oculis ſemper habere debet &c. Et ita videtur ex eo, quod dicit, in quibus Ius non inuenitur expreſſum, procedas æquitate &c. quod ius ſemper ſit præferendum æquitati, argum. contra &c. Sed potes intelligere illud de æquitate ſcripta, quæ debet præferri rigori iuris, hic de æquitate non ſcripta, quæ tunc ſola ſeruanda eſt, cum ius deficit, vide tamen, quòd, etiam in his, quæ de iure inueniuntur, detrahendum eſt ſeueritati, vt noto verbo, *Seueritas, & in cap. Suſcitata 6. de reſt. in integr.* Sic Pontifex dixit. Nos æquitate penſata iure dicimus prouidendum, & ibi, *Gloſſ. penſata* ſic, Hic præfertur æquitas iuri &c. Sed contrà &c. vbi dicitur quòd ius ſeruandum eſt: vbi verò ius deficit, æquitas ſeruanda eſt, & vide etiam infrà proximè.

Conditores legum ęquitatis conuenit eſſe fautores dicitur *in l. hac lege 8. C. de pact. conuen.* Et ſicut ipſe legiſlator æquitatem ſequitur, ità & Iudicem ſequi oportet: licet quandoque non ita ſequatur oculo iudicis caligante, dixit *Gloſſ. verb. Aequo iure in l. Inter filios C. famil. herciſc.* Nos ergo ſequimur æquitatem, in qua lex deficit &c. inquit *Gloſſ. verbo vtimur in l. Sicut 21. ff. de re iudic. Et ſic in l. 3. §. Si quis quaſi ff. de condict. cau. dat. dicitur.* Sed ipſe Celſus naturali æquitate motus &c. per quem *tex. Gloſſ. in Apoſtilla* ſic ait. Nota ſecundum *Bald.* quòd æquitas naturalis inſpicitur penes effectum, & cauſam finalem hoc etiam addito. quòd æquitas eſt potius attendere ſenſum, quàm verba. Et in *l. Si ſeruum 91 §. Sequitur ff. de verbor. oblig. Iureconſultus Paulus* ſic ait; Eſſe enim hanc quæſtionem de bono, & æquo: quo in genere plerumq; ſub authoritate iuris ſcientiæ perniciosè, inquit; Erratur, quod eſt, ac ſi diceret, quòd ſæpè errant, qui contra bonum, & æquum iudicant, ſequendo iuris rigorem.

Vnde Papa dixit *in cap. vlt. de mut. petit.* ſic: Nos verò ita ſentimus, quòd cum actoris, & Rei eadem ſit conditio, & vno, eodemque iure circa appellationis remedium, debeat vterque cenſeri, ſicut deſiderat actor, vt ſibi iuxtà mandatoris reſcriptum iuſtitia fiat appellatione remota eodem modo reconuenienti debet in ſua iuſtitia reſpondere. Nam eiuſdem æquitatis ſimilitudine prouocatur, vt dixit *in cap. Cum dilecta 4. de confir. vtil vbi Gloſſ.* ſic. Similis enim æquitatis ratio ſimilia iura ſuadere videtur. Non enim ferendum eſt eos, qui prærogatiuas &c. prætendunt, aliquid plus ab aduerſarijs ſuis quærere concedi, quam ipſi ab alijs pulſatis facere patiantur, vt dicitur *in l. vlt C. de fruct. & lit. expen.*

Denique non obſtantibus his, quæ ſupra contra æquitatem iuris rigori præferendam dicta ſunt, ego plures textus, & *Gloſas* inuenio pro æquitate contrà Iuris rigorem. Nam *in cap. vnic. de rer. permut. in 6. dixit Papa* ſic. Aequitatem in hac parte præferentes rigori: Et *in Clem. 2. de appell.* ita; Et æquitatem rigori præferri volentes, & in *cap. penult. 12. quæſt. 2.* ſic. Vt hac temperamenti ęquitate ſeruata, & cui tribuit competens ſubſidium cõferat, & cui tollat, damna grauia non infligat, & in *l. Diuus 8. ff. de reſt. in integr. dicit Iureconſultus*. Et ſi nihil facilè mutandum eſt ex ſolemnitati-

bus,

Digitized by Google

bus, tamen vbi æquitas euidens poſcit ſubueniendum eſt. Et in *l.Cum res C. ſi alien. res pign.* Ità, ſed tamen æquitatem facere, vt facile vtilis perſecutio exemplo pignoratitiæ detur, qui tex. notabilis eſt contra rigorem iuris aliud ſuadens, vt notas *verbo, Pignus, & in l. In ſumma §. Item Varus ff. de aqua pluu.* ibi, Quod factum quidem mihi prodeſſe poteſt, ipſi autem nihil nociturum eſt, hoc æquitas ſuggerit, etiam ſi Iure deficiamus, vbi *Gloſ. verbo, Etiam ſi iure ait*, ita; Præfertur ergo æquitas rigori. Et eadem verba ponit *Gloſ. vlt. in cap. In litteris 5. de reſtit. ſpol. Gloſ. etiam in verbo Damno in l. Si ſeruus communis 63. ff. de furt. Et in l.4. ff. de ſeruitut.* ibi, Aliud eſt de æquitate, quæ præualet, & pro complemento inquit *Imperator in Auth. de mandatis princ. §. 1. in fin. coll. 3.* Dum æquitas etiam hinc noſtris ſubiectis ſeruatur, & nec lucri, nec paſsionis alicuius cauſa ad aliquam partium declinatur: pacem eſſe Dei Ciuitatibus. Per omnia igitur æquitatem honoremus, vt idem *Imperator dixit in Auth. de immens. donat. §. 1. coll. 7.* Non verò taliter, quòd ſit ſimulata æquitas, quia tunc eſt duplex iniquitas; nam dupliciter peccat, qui tale facit; quia abutitur bono, & committit malum, vt dicit *Gloſſ. vlt. in addi. in cap. Auaritia 5. de elect. in 6.* Et ex Diuo Gregorio tradit etiam *Gloſ. verbo Sanctitatis in Clem. 1. de relig. dom. vbi etiã Apoſtilla ex Diuo Auguſt.* ſic, Simulata humilitas eſt maior ſuperbia. Simulata ergo æquitas maior eſt iniquitas, à qua, & ab omni iniquitate Deus nos liberet.

Aliud eſt bonum, & aliud eſt æquum, & eſt quoddam bonum, & æquum, & bonum, & non æquum, & æquum, & non bonum, vt tradit *Gloſ. Ius in l. 1. ff. de iuſt. & iur.*

Æquum autem accipitur ex dignitate

eius, qui funeratus eſt, ex cauſa, ex tempore, ex bona fide, vt neque plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt, neque tantum, quantum factum eſt; Si immodicè factum eſt, debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum eſt, & ipſius rei, quæ vltrà modum ſine cauſa conſumitur *l. At ſi quis 14. ff. de relig. & ſumpt. fun.*

Aequiuocum.

QVod pluribus modis exponi pôteſt, eſt æquiuocum, vt &c. *Gloſ. 1. in §. Die de pac Conſt.*

Aeſtimatio.

AEſtimatio triplex eſt, Communis, conuenta, & ſingularis, vt dixit *Gloſ. in l. Libertas* 107. *ff. de regul. iur. Gloſſ. tamen verbo, Aeſtimatus in l. Ex conuentione* 11. *C. de pact.* Sic dicit, Dupliciter enim fit æſtimatio, vna, quæ facit emptionem, vt hic, alia, quæ determinationem, & ibidem *Apoſtilla* ſic; Et illa in dubio præſumitur, ſcilicet emptio, niſi modicitas prætij aliud ſuaderet, Iaſon hic. Fit etiam æſtimatio per arbitros iuxtà *l. Hac edictali §. His illud C. de ſecund. nupt.* ibi; Mobilium verò rerum iuſtis prætijs æſtimatione habita, per eos, quos vtraque pars elegerit iudicaturos interpoſito Sacramento.

Omnia æſtimantur pecunia, ſed non è contra, inquit *Gloſ. in l. Libertas, ff. de regul. iur.* Sed ipſa libertas eſt inæſtimabilis, vt in eadem *l. & in l. 1. §. 1. verſ. Sed cum liber homo,*

ff. de his, qui deiec. ibi, Quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt; Et in *l. vlt. eod. tit.* ſic, Quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.

In his rebus, quarum nomine conferendum eſt, æſtimatio debet haberi, non quanti emptæ ſunt; ſed quantum venire poſſunt, inquit *l. 2. §. Si nauis, ff. ad l. Rhodeam de iact.* Et ſuprà ſic. Portio autem pro æſtimatione rerum, quæ ſaluæ ſunt, & earum, quæ amiſſæ ſunt, præſtari ſolet; Nec ad rem pertinet, ſi eæ, quæ amiſſæ ſunt, pluris venire poterant; Quoniam detrimenti, non lucri fit præſtatio, vbi *Gloſ. verbo, non lucri* ſic dicit. Aeſtimantur enim, quanti emptæ ſunt, non quantum valent nunc.

Si æſtimator malè æſtimat, tenetur, inquit *Bart. in ſumm. per tex. ibi in l. 1. C. de diſcuſ. lib. 10.*

Aetas in genere.

AEtates ſunt ſeptem. Infantia durat ad ſeptimum annum; Pupillaris ætas ad decimum quartum in mare. Pueritia, ſeu pubertas ad decimum octauum. Adoleſcentia, ſeu plena pubertas ad vigeſimum quintum. Iuuentus ſeu virilis ætas ad quinquageſimum, & quandoque ſexageſimum. Senectus ad octageſimum. Decrepitas ad centeſimum, ità ponit Apoſtilla *ad Gloſſ. Octodecim annis in §. Minorem natu de adopt. in Inſtit.* De quibus ſingulatim infrà dicitur Aliqua ex prædictis ponit *Gloſſ.* verbo *Compleuit ad medium in l. 1. ff. de poſtul.* ibi, Nota, quod ætas quandoque terminum ſumit in ſeptimo anno, vt Infantia &c. Quandoq; in duodecimo, vel decimo quarto, vt in tutela finienda &c. & contrahendo matrimonio &c. quandoque in decimo ſeptimo, vt hic; Quandoque in decimo octauo, vt in alimentis pueris, & puellis relictis &c. Item in venia ætatis in fæmina, ſed in Maſculo in vigeſimo anno. *Gloſſ.* verò verbo *Perfectus in proam. 6. Decretal. §.* Nos ad apicem dicit, Sex ætatibus mundi generationem, & hominis ſtatum finiri, & vult concludere, quòd numerus Senarius ſit perfectus, de quo hic non agimus, & ſi vis, vide ibidem *Gloſ. Senarium*.

Pronior eſt ad malum, quàm ad bonum omnis ætas, inquit *Gloſ. in cap. cum iuuentute 12. de purgat. Canonic.* Non nunquam tamen, quod diffidentia ætatis differtur, conſilio maturiori perficitur. Vt dicit *tex. in cap. Nemo de pænit. diſt. 7. Et in cap. Ancillam 32. quaſt. 2.* ſic. Nemo enim deſperandus eſt, dum in hoc corpore conſtitutus eſt. Quia non nunquam quod diffidentia ætatis differtur &c. Nos verò in ætate noſtra ſimiles ſumus amphoræ; Nam ſicut illa primum, quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quoque, turbidumque ſubſidit; Sic in ætate noſtra quod eſt optimum, primum eſt. Id exhauriri in alijs potius patimur, vt nobis fecem reſeruemus, vt dixit *Senec. Epiſt. 109.*

Aetas ſuppletur à malitia, vt habes verbo *Malitia*, & ſic dicit *Imperator l. 3. C. ſi minor. ſe maior. dix.* Cum malitia ſuppleat ætatem reſtitutionis auxilium tàm Sacris Conſtitutionibus, quam reſcriptorum authoritate denegari ſtatutum eſt.

Nota, quòd propter mutationem ætatum fit renouatio fidelitatis, quia ætas naturaliter variatur, vt &c. *Gloſſ. verbo Renouabunt in §. Sententiæ de pac. conſt.* Et ita ætas ad eruditionem, multam haberi facit differentiam, vt dicit *cap. Hoc ſit 26. quaſt. 7.* licet ad diſcendum nulla ætas ſera ſit vſque ad octoageſimum octauum annum, vt per *Gloſſ. verb. Senex in cap. Si habes.*

num ff. de fideicõmm. libert. Et tex. in cap. hoc ſit 26. *quæſt.* 7. ſic; Ætas ad eruditionem multam facit differentiam pœnæ.

In ætate aſpectus transfert onus probationis, vt &c. *Gloſſ. vlt. in l.* 4. *C. in integr. reſtit.* Probatur autem ętas, aut ex ſcriptura natiuitatis, aut alijs demonſtrationibus legitimis, vt dixit Iureconſultus *in l.* 2. *ff. de excuſat. tutor. & in l.* 1. *C. Si minor ſe maiorem dix.* per tabulas, quibus pater ſcribit filium natum de tali tempore in illis verbis ibi, Si eum minor ann. viginti quinque eſſes tabulis, quæ ſunt tuarum profeſſionum oblatis, vbi *Gloſſ. verbo Profeſſionum* explicat, ideſt in quibus teſtus fuerat pater, & mater tali tempore te natum. Vnde in hoc caſu parentes probant, vt dixit *Gloſ. verbo Parentes, in l. Parentes C. de teſt.* ibi, Et hoc, quia melius nouit ætatem, & ibi *Apoſtilla* limitat ſic, in ea tamen probanda non facit tantam. fidem, ſicut extraneus.

Quem ignarum ætatis tuæ non fuiſſe, tam officium tutelæ, quàm ſanguinis proximitas arguit *l. de tutela auunculi* 7. *C. de in integr. reſt.*

Sic ſe abſolutè dixerit perfectæ ætatis, illam tantummodò ætatem intellectam eſſe videri volumus, quæ & viginti quinque annorum curriculis completur, non, quæ ab imperiali beneficio ſuppletur, *l. vlt. C. de ijs, qui ven. ætat. Et gloſ. verbo Perfecta in §. vnic. de fiduc. tutel. in Inſtit.* ſic, Nam quoties ſit mentio de ætate perfecta, vel de maiore annis intelligitur de viginti quinque, vt &c. *Gloſ.* verò in verbo, *à decimo octauo anno in §.* 1. *de pac. tenen. inter ſubdit.* Magiſtraliter ſic dixit diſtinguendo. De Iure autem Rom. dicitur legitima ætas viginti quinque annorum ad contrahendum, vt &c. aliâs 18. ann. quantum ad hoc, vt quis poſsit poſtulare pro alio, vt &c. Aliâs dicitur legitimâ ætas pubertas, ſcilicet ad teſtamenta facienda, & ad nuptias contrahendas, & quantum ad hoc, vt poſsit, quis teſtimonium ferre, & ad contractus faciendos eum iuramento, & circa alia latè in materia tractat, quam videas, ſi placuerit.

Defectus autem legitimæ ætatis in iudicijs, & rerum ſuarum adminiſtratione non ſuppletur ex numero liberorum, vt dicitur in ſummario, *l. de ijs* 12. *C. de adminiſtrat. tut.* cuius verba habes alibi.

Ex cauſa etiam lite conteſtata tibi ſuccurrendum vtiq; Si ætas tua ea ſit, vt ignoſci tibi debeat, *l. Electio* 26. *§. Nec haredi in fin ff. de nox. act.* Aetas enim (vt ait Iureconſultus) excuſationem meretur *l.* 1. *§. Impubes ſeruus ff. ad ſyllanian. Et in l. ex libero* 15. *verſ. De minore quoque quatuordecim annorum ff. de quaſt.* Sic, Nam ætas, inquit, quæ aduerſus aſperitatem quæſtionis, eos interim tueri videtur; ſuſpectionem quoque eoſdem facit ad mentiendi facilitatem.

Poſſunt ad tempus, vt cuiuſque patiatur ætas relegari, ideſt, ſi iunior in longius, Si ſenior in receſſus, ideſt breuius, inquit *l.* 2. *ff. de term mot.*

Impunitas delicti propter ætatem non datur, Si modo in ea, quis ſit, in quam crimen, quod intenditur, cadere poteſt *l.* 8. *C. de pæn. & ibi Gloſ. verb. cadere* ſic, dicit, Quia ſit proximus pubertati &c. aliâs ſecus &c.

Aetas minor, & grandis non ſunt aptæ ad decurionatum, vt dicis verbo *Decurio*, & ſic *Gloſ. verbo viceſimum quintum in l.* 1. *C. qui ætat. vel profeſſ. ſe excuſ. lib.* 10. dicit. Quod eſt tenera ætas, & prouecta, quæ excuſat, vt &c. ſed primi volentes etiam non admittuntur. Secundi ſic, vt &c.

Et deniq; *Gloſſ. vlt. in l.* 3. *C. qui ætat. vel profeſ. ſe excuſ. lib.* 10. dicit. Aetati deferendum eſſe.

D *In-*

Digitized by Google

Infantia.

INſantiæ proximus, idest vſque ad decem annos, & dimidium, & ſic proximus reſpicit infra &c. *Gloſſ. verbo Infanti in §. Pupillus de inutil. ſtipul. in Inſtitut. & gloſ. vlt. in §. penul. de oblig. quæ ex delic. naſc.*

Infantem tuetur innocentia conſilij furioſum infelicitas fati dixit *Gloſ. in l. Quod infans* 60. *ff. de rei vendic. Et deduxit ex l. Infans* 12. *ff. ad l. Cornel. de Siccar.*

Iudicium infantis ſuppletur authoritate tutoris: vtilitatis enim cauſa hoc receptum eſt: nàm alioqui nullus ſenſus infantis eſt accipiendi poſſeſſionem *l. Quamuis* 32. *ff. de acquir. poſſ.*

Infantis nullæ ſunt operæ &c. Sed pupilli maioris infante ſic &c. *Gloſſ. in l. Arboribus* 13. *verbo Infantis, ff. de vſufruct.*

Vulgare dictum eſt, quod infans nutritus vino vix perueniet ad bonum finem, dixit *Apoſtilla ad Gloſ. verb. Inſtitueretur in l. Qui filium* 4. *ff. vbi pupil. educ.* Quod dictum debet intelligi, vbi qualitas Prouinciæ contrarium non ſuaſerit.

Nec enim opportet, eos, qui ab initio infantes abiecerunt, & mortis forte ſpecie circa eos habuerunt incertos Conſtitutos, ſi qui eos ſuſceperint, eos iterum ad ſe reuocandos conari, & ſeruili neceſsitati ſubiugare. Nec ijs, qui eos pietatis ratione ſuadente ſuſtulerint ferendi ſunt, denuo ſuam mutantes ſententiam, & in ſeruitutem eos contrahentes, licet ab initio huiuſmodi cogitationem habentes ad hoc proſiluerint, ne videantur quaſi mercimonio contracto, ità pietatis officium gerere, inquit *l. 3. C. de infant. expoſ.* Cuius diſpoſitio videtur nō habere locum in expoſitis ad Hoſpitale Sancti Spiritus Almæ vrbis, ibi enim ceſſat ratio *d. legis & l. 4. ff. de libe. agnoſc.* Dum dicitur ibi, Necare videtur &c. qui publicis locis exponit miſericordiæ cauſa, quam ipſe non habet; Nam expoſiti ad dictum hoſpitale miſericorditer, & piè recipiuntur, aluntur, & viuunt, ac poſtea multi ex eis traduntur illis, qui eos doceant artificia.

Mulier naufragio cum anniculo filio perijt: quia veriſimile videbatur antè matrem infantem perijſſe inquit *l. Inter* 26. *ff. de pact. dotal.* Et ibi, *Gloſ.* dicit contrarium in pubere.

Pueritia.

PVeritiam dum minor eſt annis 17. &c. quia moderatam hanc ætatem ratus eſt ad procedendum in publicum dicitur *in l. 1. ff. de poſtul. Gloſ. verò verbo Pueris in cap. 2. de ætat. & qualit.* ſic dicit. Puer dicitur à ſeptennio vſque ad decimum quartum annum, & *Gloſſ. Pueri in cap. ſuper* 35. *de præb.* ſic, Sed quos dicimus pueros? vſque ad decimum quartum annum &c. Dicas, quòd pueri hic appellantur, vſque ad ſeptimum annum: quia tunc ſeruire non poſſunt: Quia nec diſcretionem habent, nec reputantur idonei; Poſt ſeptimum annum benè reputantur idonei ad ordines minores, quoniam ſunt doli capaces, & *Gloſſ. verbo Plenum in cap* 1. *de regular. in* 6. ſic, Maior ſeptennio impubes intellectum habet, ſed non plenum &c. Minor autem ſeptennio ignorat, quid videat, & ſic ibi dicit tex. eorum, quæ tunc agit plenum non habet intellectum; Et *in §. Præterea quib. non eſt permiſſ. fac. teſt. in Inſtitut.* Nullum eorum animi indicium eſt; in tantum, vt dicat *Hieronym. ad Gaudent.* vt enim aqua in areola digitum ſequitur præcedentem, ita ætas mollis, & tenera

Digitized by Google

tenera in vtramque partem flexibilis eſt, & quocumque flexeris trahitur: ideo impuberibus dignitas dari non debet, ait *Gloſ. verbo Pietate in cap. 2. de ætat. & qual.* Non enim ætas illa ſcit, quid videat, *gloſ. in verbo Iudicium in cap. 3. de corp. vit. Et in l. vlt. Conſult.* dicit; Per abſurdum eſt in eligendo tutore firmum videri eſſe indicium pupilli, cuius in omnibus rebus, vt infirmum iudicium actore tutore regitur. Dicitur tamen in *l. ſeruum 6. ff. rem. pup. ſal.* ſic, Nam ſi præſens ſit, & fari poſſit, etiam ſi eius ætatis erit, vt non intelligat, quid agat, tamen propter vtilitatem receptum eſt, rectè eum ſtipulari, & agere. *Et in l. is qui 4. §. 1. verſ. Sed & ſi ff. de manumiſſ.* Nam & ſi pupillus emat, æquum eſt eum fidem adimplere cum ſine damno eius hoc ſit futurum. Et plus dicitur *in l. 3. in fin. ff. quib. ex cauſ. in poſſ.* ibi, Etenim videtur impubes contrahere, cum adit hæreditatem; Et *in l. 4. eod. tit.* ibi. Sed & is, qui immiſcuit ſe contrahere videtur. Id tamen cum temperamento erit, de quo *in l. Sancimus 7. C. ad Trebel.* ibi. Ne dum nimia ſubtilitate vtimur circa res pupillares, ipſa ſubtilitas ad perniciem eorum reuertatur, & in *l. 1. C. de falſ. mon.* ibi; Impuberes verò etiam ſi conſcij fuerint, nullum ſuſtineant detrimentum, quia ætas eorum, quid videat, ignorat. Non intelligas tamen, quando à contrario locupletior factus ſit, quia tunc exceptione ſubmouebitur iuxtà *l. vlt. Cod. de vſucap. pro empt.* in hæc verba. Sed, ſi locupletior emptoris pecunia factus, poſt pubertatem occaſionem Iuris ad iniquum trahat compendium doli mali exceptione ſubmouetur. Et ibi *Gloſ.* locupletior declarat ſic. Quod tribus modis euenit, vel quòd habet pecuniam, vel quòd aliud emptum ex ea, vel quòd talem rem emit, quàm de ſuo emiſſet neceſſario, licet modo perijt, vt &c.

Pupillo verò agente, qui non ipſe contraxit, ſed in tutorem incidit, & ignorat omnia, beneficium diuidendæ actionis iniuriam habere viſum eſt, ne ex vna tutela cauſæ plures, variæque quæſtiones apud diuerſos iudices conſtituerentur, ait *l. vlt. ff. rem pup. ſalu.* loquens de fideiuſſoribus petentibus diuiſionem, quæ in pupillo locum non habet, vt notas verbo *fideiuſſor*.

Etiam impuberis aliquæ operæ eſſe poſſunt dixit Iureconſultus *in l. Ceterum 32. ff. de reiuendicat.*

Et ſi quidem pupilli ſtatus in dubium deducatur differri quæſtio in tempus pubertatis debet, cum metus eſſe poſſit, ne minus idoneè defendatur. Cum verò mater rea poſtulator vtique integra fide, & maiore conſtantia cauſam defenſuram recenti tempore dubium non eſt, cognitionemque fieri oportet, & poſt euentum cognitio, ſi ſuppoſitum partum apparuerit actiones hæreditariæ puero denegandæ ſunt, *l. 1. §. vltimo ad fin. ff. de Carb. edict.*

Doli pupillos, qui propè pubertatem ſunt, capaces eſſe, inquit *l. Apud 4. §. Item quæritur verſic. Denique ff. de dol. excep. Et in l. Excipiuntur 14. ff. ad Syllan.* ſic. Qui verò miniſtri, vel participes cædis fuiſſent, & eius ætatis (quamquam nondum puberis) vt rei intellectum capere poſſent: ijs non magis in cæde Domini, quàm in nulla alia cauſa parci oportere. Et paulò ſuprà dicit. Nam is puer neque multum à pubertate aberat, vbi *Gloſſa vltim. limitat.* Niſi quatenus miſeratio ætatis aliud inducat. Et ibidem

Apoſtilla intelligit, in delictis, quæ ſunt in committendo excepto carnis delicto per *tex. in cap.*1. *de delict puer.* Pupillo verò facta fraus non inducit falſitatem, ſicut in fiſco, qui in hoc fauorabilior inuenitur, vt notas in verbo, *Fiſcus*.

Quæri conſueuit, an impubes factus pubes poſſit reddere teſtimonium de his, quæ vidit in pupillari ætate? Et videtur, quod non, vt &c. Sed tu dic contrà; Nam non prohibetur, ergò admittitur &c. Sic tenuit, *Gloſ. verbo impuberes in l.* 3. §. 1. *verſ. lex Iulia, ff. de teſt.* vbi probat à ſimili de ſeruo, qui poteſt ferre teſtimonium iam liber factus, de his, quæ vidit in ſeruitute; verùm non mihi placet talis argumentatio; Nam impedimentum impuberis, vt non poſſit ferre teſtimonium eſt à natura, quæ non dum ei iudicium conceſsit, cum in illa ætate, nec quod videt intelligat, vt ſuprà dicitur. Impedimentum verò ſerui, ne teſtificetur, prouenit à iure ciuili, & ſic valdè diuerſum eſt, ab illo, quod datur in impubere; Tu verò ſequere, quod tibi melius videbitur. Non diſplicet tamen, quòd dicit Apoſtilla *ad Gloſſ. verbo*, *Nec impubes in §. Teſtes de teſtam. in Inſtitut. ex Fab & Ang.* Scilicet verum eſſe, quod dixit *Gloſſ.* Sed id intelligendum eſſe de impubere proximo pubertati, non infantiæ. Ceterum, an talis obligetur Iuramento? habes verbo, *Iuramento*.

Pupillus eſt vir, & ſenex vt &c. Sed quidam dicunt pupillum non eſſe virum, nec nimium ſenem, ſed contrà eſt. Ità inquit, *Gloſ. verbo Oſtendat in Auth. de nupt. §. diſtrahuntur itaq; coll.* 4.

Pupillo præſtari debent alimenta, & cætera neceſſaria; vide verbo, *Alimenta*. Et vſque ad quam ætatem ea præſtantur quando pueris debentur eſt *tex. in l. Mela* 14 *ff. de alim. legat.* Sic dicens, Sciat Adrianum conſtituiſſe, vt pueri vſque ad 18. ann. & puellæ vſq; ad 14. an. alantur, ſed & ſi generaliter non ſic definiatur; tamen pietatis intuitu in ſola ſpecie alimentorum hoc tempus ætatis eſſe obſeruandum, non eſt in Ciuile.

Si vis ſcire multas differentias inter pupillum, & adultum vide *Gloſ. verbo Neceſſaria in l.* 1. §. *Fuit quæſitum ff. ad Trebel.*

Pubertas, & adoleſcentia.

NOta; pluribus modis dici pubertatem; Nam interdum quatuordecim annos &c. aliàs quindecim annos, vt &c. aliàs 17. vt &c. interdum 18. ità *Gloſ. verbo Octodecim in §. Minorem de adopt. in Inſtit. & ibi*, *Apoſtilla* ſic. Sed hæc *Gloſſ.* aut malè loquitur, aut improbe &c. Quia nullum tempus plenam pubertatem conſtituit, niſi 18. annorum *& Ang.* & ità clarè dicit *prædictus §. Minorem*, ibi Plena pubertate, ideſt 18. annorum Incipit verò in maſculis poſt decimum quartum annum, vt *in §.* 1. *quib. mod. tutel finiat*, ibi, Pubertatem in maſculis poſt decimumquartum annum completum initium illico accipere diſpoſuimus.

Iam autem minor non eſt, qui diem ſupremum agit anni viceſimi ait *l.* 1. *ff. de manumiſſ. Et in cap. Cum vigeſimum* 41. *de offic. deleg.* ſic. Et quia in minori ætate eſt, minoris diſcretionis eſſe præſumitur, vnde annus vigeſimus debet eſſe completus,

Iuuenis dicitur, qui præcedit adoleſcentiam, & durat quouſq; poterit inter ſenes computari *Gloſ. verbo Pueri in cap. ſuper* 35. *de preb.*

Nihil incertius, quàm vita adoleſcentium, ait *cap. Omnis ætas* 11. *quæſt.* 1. *& Quintilian. declamat.* 321. ſic, Omnis impetus in hac ætate facilius conualeſcunt ſanè nulla ætas floridior, ſed

nulla

nulla fluidior, & maximè in incontinentia, cum labes huiuſmodi nonnunquàm in iuuenibus contrahatur, vt dixit Pontifex *in cap. Cum in iuuentute* 15. *de præſumpt. & ibi Gloſſ.* frequentius affert hos verſus

Militat in teneris annis amor hoſpes amanus.
Eſt in canicie ridiculoſa venus.
Exultat leuitate puer, grauitate ſenectus,
Inter vtrumque manens ſtat iuuenile decus.

Alia vide verbo, *Amor*. Tum etiam in cupidine, vt dixit Imperator in *l. Cum non ſolum* 8. *§. Ipſum autem in fin. C. de bon. quæ liber.* ibi, Melius eſt iuueniles calores coarctare, ne cupidini dediti triſtem exitum ſentiant, qui eos poſt diſperſum expectat patrimonium. Non obſtantibus tamen ijs Imperator *in l. vnica C. de ſtud. liber. vrb. lib.* 11. vocat adoleſcentiam glorioſam, vt ibi, Et quoniam non his artibus tantum adoleſcentiam glorioſam optamus inſtitui profundioris, quoq; ſcientiæ, ac doctrinæ memoratis Magiſtris ſociamus actores, vbi notat *Gloſ.* & dicit illas artes in adoleſcentia addiſci: Nam quantò iuniores, quantò perſpicaciores, ex *Priſc. tradit. Gloſ. verbo, Si filius in l. Gallus ff. de liber. & poſthum.* Quod quidem laudo, ſed procedere tantùm dico in addiſcendo, non verò in loquendo, quia adoleſcens debet tacens audire, & adhuc in propria cauſa vix loqui, adeo vt ſi bis interrogatus fuerit debeat habere caput reſponſum ſuum, & in multis eſſe, quaſi inſcius, vt in expreſſis verbis dicitur *Eccleſiaſtic. c.* 32. 11. Sunt autem multi adoleſcentes, qui perſpicacitatem monſtrare volunt, ſed loquacitate ſtultitiam demonſtrant, & ſatis in ipſa puniuntur.

Senectus.

IS eſt ſenex, qui eſt ſeptuaginta annorum ſuprà, vt de iure *immun. l. Maiores, & de excuſat. tutor. §. Item maior in Inſtit.* Item maior quandoque ſexaginta annorum, vt &c. Quandoq; quinquaginta annorum &c. hoc ſecundum leges, ſed ſecundum vulgares Prouinciarum mores, & ipſarum varietates, verborum ſignificationem ſæpè mutant, dixit *Gloſs. vlt. in l. Non aliter* 67. *§.* 1. *ff. de legat.* 3. *& Gloſ.* 1. *in l.* 2. *C. de ijs qui non imple. ſtip. Sacram. ſolu. ſunt. lib.* 10. dicit. Senes eſt, qui ſexaginta annos habet, vel ſeptuaginta, quoad munera; Et licet *in l.* 3 *ff. de iur. immun.* dicatur, quòd non videtur maior eſſe ſeptuaginta annis, qui annum agit ſeptuageſimum, *Gloſ.* ibi, verbo, *Maior*, intelligit id in honoribus vitandis, ſecus in honoribus adipiſcendis; Nàm ſicut in vno adeſt fauor, ità in altero odium.

Semper in Ciuitate noſtra ſenectus venerabilis fuit: Nāmque maiores noſtri penè eundem honorem ſenibus, quem Magiſtratibus tribuebant, circa munera, quoque Municipalia ſubeunda, idem honor ſenectuti tributus eſt, inquit *l.* 5. *ff. de iur. immun.* Et veneranda vetuſtatis authoritas, dicitur in *Auth. de appellat. §. Illud etiam coll.* 4. *Vnde Gloſ. verbo Nouum in l.* 3. *ff. ſi cert. pet.* inquit. Et poteſt hic iuni argumentum, quale quale ad teſtes ſeniores, & quod eligantur ad dignitates Seniores &c. Vide *l. vlt. ff de fidei inſtrum.* ibi, Semper ſeniorem &c. præferemus. Et intereſt non nunquam à Sene potius manumitti, quam à iuuene, dicitur in *l. Is, qui* 15. *ff. de fidei-commiſſ. liberti*

Danda eſt Senectuti venia, Senex enim, & pueri eundem habent animum, reſpondit quidam Ptolomeo Regi Conque-

querenti de Onia, vt teſtatur *Ioſeph. de antiquit. lib.* 12. *cap.* 4. Hinc dixit Pontifex *in cap. Tanta nequitia* 86. *diſt.* ſic, Et quia adhuc tuis canis parcimus hortamur, vt aliquando reſipiſcas miſer Senex, ac à tanta leuitate morum, & operum peruerſitate compeſcere, & quantò morti vicinior efficeris, tantò ſolicitior eſſe debes, & in *cap. Tanta* 1. *quaſt.* 7. ità, Sed quia ſimplicitatem tuam cum Seneƈtute cognouimus, interim taceamus. Et in pœnitentia infligenda non ſolum habetur reſpeƈtus Seneƈtuti, ſed etiam ad intuitum ætatis Senilis, vt dicitur *in cap. Tempora pænitudinis* 26. *qu.* 7.

Senioribus propinquis datur poteſtas corrigendi minores, vt habes verbo, *Correƈtio*. Non tamen ægrè ferre debent Seniores, ſi à iuuenibus, qui ſubtilius inueſtigant, reprehendantur vt dicitur in Apoſtilla *ad l. Si quis ex argentarijs* §. *vlt. ff. de eden. Secundum Paul. loquentem de Doƈtore, & Scholari*. Nec ob id deſinet fieri ſeniorum conuerſatio, iuuentutis educatio perfeƈta, vt dicitur *in Auth. de Monach.* §. 1. *in fin. & ibi Gloſ. Perfeƈta* ſic inquit. Vnde illud maiores à conuinƈto formantur. Tamen hoc intelligendum erit de Senibus, qui verè Senes ſunt, non verò de illis, qui mores habent pueriles, & ſibi videntur incipientes viuere, quia tunc mala eorum conuerſatio malum iuuenibus præbebunt exemplum. Quid eſt enim turpius, quàm Senex viuere incipiens? dixit *Senec. lib.* 2. *Epiſt.* 13. *alias* 1.

Seneƈtus ad donationem faciendam ſola non eſt impedimentum, dicitur *in l.* 16. *C. de donat. vbi Gloſ.* ſic. Contra videbatur, quia Senex puerilem ſenſum habet.

An nimia Seneƈtus repellat à promotione? vide verbo, *Potens, ſeu Impotens*.

Denique nota ratione Seneƈtutis aliqua fieri, quæ alias non fierent, vt notat *Gloſ. per tex. ibi in* §. *Item maior de excuſat. tutor. in Inſtit. verbo Septuaginta &c.* Item nota in alimentis præſumi citius mori Senem, quàm iuuenem, vt dixit *Gloſ. verbo, Vlpianus ait in l. Hæreditatum* 68. *ff. ad l. Falcid.*

Affectatio.

AFfeƈtare quis non debet, in quo vel intelligi, vel intelligere debet infirmitatem ſuam, alij periculoſam futuram dicit *Iureconſult. in l. Idem* 8. §. 1. *ff. ad l. Aquil.* Vnde procedit illa concluſio, quod qui non habet ſcientiam ſufficientem ad id, quod affeƈtat, peccat; Et tamen hodie paruipenditur hoc peccatum; videmus enim affeƈtare plus inſcios, quàm, ſcientiſsimos, ſed fortè non peccabunt, quia ſibi videntur ſapientes, & hoc eſt primum inſipientiæ vitium.

Cauſa affeƈtata non proficit affeƈtanti, vt dicitur *in l.* 2. §. *vlt. ff. Si quis cautiom.* ibi. Nam ſi ipſe hoc affeƈtauit, vel cauſam præſtit non proderit ei exceptio, *& in l. Si maritus* 15. §. *Legis Iuliæ, ff. de adulter.* ibi; Ceterum, ſi quis euitandi criminis ſui cauſa id egerit, vt Reipublicæ cauſa abeſſet, nihil ei commentum hoc proficiet. Et in §. Item tria onera tutelæ non affeƈtatæ, vel curæ præſtant vacationem *de excuſat. tut. in Inſtit.* Vnde eo ipſo, quòd quis affeƈtat, ſuſpeƈtus eſſe videtur, vt dicitur *in l. vxori* 18. *ff. ad L. Cornel. de falſ.* Et præſumitur tutelam affeƈtaſſe, qui pauper eſt faƈtus, vt *in l. ſpadone* 17. §. *Eſt autem ff. de excuſat. tut.* ibi. Iam autem & tutor, qui modici patrimonij faƈtus eſt, affeƈtaſſe videtur.

Non videtur affeƈtaſſe, quis eo tempore, quo Iudicium animi non habebat, dicit Pontifex in *cap.* 3. *de corp. vitiat.*

Affeƈtio.

Affectio .

EX Affectione cuiuſque capit interpretationem, quod factum eſt, ſi obſcurum ſit *l. Capienda* 126. *ff. de reg. iur.* & ibi ponit *Gloſ.* exemplum in legato rei alienæ, quod teſtator præſumitur ſciuiſſe alienam ex affectione circa legatarium. Affectio enim operi tuo nomen imponit, vt dicit *Gloſſ. verbo, & alteri in §. vlt. proem. Inſtit.*

Propinquitatis, & familiaritatis, ac dominationis affectio veritatem impedire ſolet, dicitur in *cap. Accuſatores* 3. *quaſt.* 5. Et infeſtationes, affectio ſolet amicitiæ, vel inimicitiæ incitare *cap. Repellantur* 7. *de accuſat.*

Affectio nulla eſt maior ad vnam, quàm ad aliam pecuniam, ob quam affectionem in litem conſueuit iurari, vt &c. *Gloſſ. verbo, Aeſtimatio in l.* 3 *ff. de in lit. iur.* Tamen in bonæ fidei iudicijs affectionis ratio habetur dicit *Gloſ. in l.* 3. *ff. de ſeru. export.* & conſiderandam eſſe tenuit *Gloſſ. in l. Seruus* 7. *verbo Affici ff. eod. tit.* Dicitur tamen in *l. vlt. ff. de oper. ſer.* ſic. Item voluptatis, vel affectionis æſtimatio non habebitur, vbi *Gloſ. verbo, non habebitur*, ità declarat, vt ratione affectionis poſſeſſoris condemnetur in plus, licet ratione affectionis actoris, quandoque Reus condemnetur.

Affectio circa rem naſcitur, vel ex opportunitate, vel vicinitate, vel cœlo, vel ex educatione, vel ob ſepulchrum, *vt in l.* 1. *ad med. ff. Si quid in frau. patr.*

Vbi in actione non habetur ratio lucri, nec affectionis debet haberi ratio, dixit *Gloſſ. in verbo Palam eſt l. eum, qui* 14 *§. Pater ff. de furt.*

Affectionem parentelæ augere conſuetudinem dicit *Gloſſ. verbo, Non nihil per tex. in l. Cum allegas C. de caſtrenſ. pecul. lib.* 12. *in illis verbis*. Conſortium affectioni fraternæ non nihil addidiſſe, vnde propinqui æqualiter conuerſantes non poſſunt ſuſpicionem adinuicem proponere, quia tunc par affectionis cauſa ſuſpicionem remouet, vt dixit *Gloſſ.* 1. *in cap. Poſtremo* 36. *de appell. & deduxit ex l. Non ſolum* 67. *ff. ff. de rit. nupt.*

Affectus .

NVllus affectus vincit paternum, inquit *Gloſſ. in l. Non ſolum §. vlt. in Gloſ. penult. ff. de procur. per tex. in l. vlt. C. de curator. fur.* ibi, quis enim talis affectus extraneus inueniatur, vt vincat paternum? idem *Gloſ. in l.* 4. *ff. de in lit. iur. & in cap. Per tuas* 10. *verbo, Infirmare de probat.* ibi, Præterea paternus affectus omnem vincit affectum, & dicitur in *l. Aurelius* 29. *ff. de liber. legat.* ſic, Præſumptio enim propter naturalem affectum facit omnia patri videri conceſſa. Hic tamen non extenditur ad extraneos hæredes, vt dicit *Iureconſult. in l. penult. ff. de ſeru. legat.* ibi, Ne quod affectu filiæ datum eſt hic, & ad extraneos eius hæredes tranſire videatur, & adeò viget iſte paternus affectus, vt pater magis eo, quàm dolo feciſſe videatur ad ipſum excuſandum, vt *in l. Falſus* 11. *§. vlt. ff. quod falſ. tut.* ibi, Et magis probat patri ignoſcendum &c. affectu enim propenſiore magis, quàm dolo videri feciſſe. Noſtrum tamen affectum ſine ſimulatione præbere debemus, vt dicit *Iſidor. lib.* 2. *ſoliloq.*

In omnibus rebus, quæ dominium transferunt concurrat affectus ex vtraque parte &c. Niſi animus vtriuſque conſentiat perduci ad effectum id, quod inchoatur, non poteſt. ait *l.* 54. *ff. de action.* Tamen ſufficit ad retinendum vſum

Digitized by Google

vſum fructum volentis retinere affectum *l. Arboribus* 13. *§. de illo in fin. ff. de vſufruct.*

Placuit prudentioribus affectus rationem in bonæ fidei iudicijs habendam, ait *l. Cum ſeruus* 54. *ff. mandat.* Affectus tamen perducendus eſt, ad effectum, vt dicitur *in l. Sicut* 8. *§. Si voluntate ff. quib. mod. pign. vel hypot. ſolu.* ibi, Si voluntate creditoris fundus alienatus eſt &c. Si tamen effectus ſit ſequutus venditionis. Nam ſi non venierit non eſt ſatis ad repellendum creditorem, quod voluerit venire. Et *Vlpian. in l.* 1. *§. vlt. in fin.* dicit. Quid enim obfuit conatus, ideſt affectus cum iniuria nullum habuerit effectum? *Gloſſ. tamen in cap. Nuper* 4. *de bigam.* inquit ſic, Quandoque magis conſideratur affectus, quàm effectus, vel factum ipſum, vt in terminis *l. ijs C. qui milit. poſſ. lib.* 12. ibi, Pro temeritate quamuis infructuoſa plectantur, vbi *Gloſ. verbo, infructuoſa,* ſic, Nota puniri affectum &c Et verbo, *Extendatur in l. Si quis ſeruo* 20. *C. de furt. & ſeru. corrupt.* ibi, Punitur ergo affectus &c. *per tex.* ibi, Actio propter ſuum vitium extendatur, vt ſit ei pænalis actio impoſita tamquam re ipſa fuiſſet corruptus, Ne ex huiuſmodi impunitate, & in alium ſeruum, qui facile poſsit corrumpi, hoc facere pertentet, Et *in l. Quiſquis* 5. *C. ad l. Iuliam Maieſt.* ibi, Eadem enim ſeueritate voluntatem ſceleris, qua effectum puniri iura voluerunt, à qua deductum fuit *cap. penult.* 6. *quaſt.* 1. Offendiſſe enim quantum in eo fuit, licet conatus non habuerit effectum. Non tamen fuit voluntas ſuis terminis contenta, & ideo punienda, dixit *Gloſſ. verbo, Offendiſſe in cap. Si Compromiſſarius* 37. *de elect. in* 6. *Et in cap.* 1. *de diuort.* ibi', Argumentum, quod conatus ſine effectu punitur qui tex. loquitur de vxore inſidiatrice mortis mariti, quæ non fuit ſequuta, & tamen, ſi vidua remanſerit, ſic debet eſſe abſq; ſpe coniugij, & alijs quamplurimis legibus, quæ ſemper loquuntur, & intelligi debent in atrocioribus, vt *in l. Si quis non dicam rapere, ſed attentare C. de Epiſc. & cler & declarauit Gloſ. verbo Eadem in dicta l. Quiſquis* 5. *C. ad l. Iul. Maieſt.* ibi nota cogitatum puniri, quod intellige in atrociſsimis, vt eſt crimen læſæ Maieſtatis; de quo, ibi, Et ſimilibus; aliàs enim regulariter non punitur tantùm ſecundum affectum, ſed ſecundum effectum iuxtà *Gloſ. verb. Conſilium in l.* 4. *§. Si quis ff. de vi bon. rapt.*

Afflictio.

NOn enim debet addi afflicto, afflictio, inquit *Gloſ. verbo Duplici in l.* 4 *§. Cum autem ff. ad l. Rhod. per tex.* ibi. Quia non debet duplici damno onerari &c. Et ibi indubitate vtrumq; damnum pati non debet. idem *Gloſ. vlt. in l. Tam dementis* 2. *C. Epiſc. aud. per tex.* ibi. Ne tale hominum infortunium etiam expenſarum detrimento prægrauetur, & *Gloſ. in l. Quod ſi nolit* 31. *§. Si plures ff. de ædil. ed.* ibi; Duabus afflictionibus non debent Clerici affligi, Et eſt *tex. in l. Iure ſuccurſum ff. de iur. dot.* ibi, Ne & filiæ amiſſæ, & pecuniæ damnum ſentiret; Nec etiam afflictus debet diù relinqui in afflictione, vt dicitur in *cap. Hi, qui* 30. *diſt.* ibi, Maneat in poteſtate Pontificis, vel veraciter afflictos non diu ſuſpendere &c. In caſu tamen *l. Si ſeruus* 21. *ff. de euict.* dicit *Gloſ. vlt.* ſic; Nota ergo eum habere duas afflictiones, ſcilicet vnam propter culpam, quia ſcilicet preſtat, litis æſtimationem, aliam propter ſerui abſentiam, quia ſcilicet non agit.

Ager.

Ager.

IN *l. 1. §. vlt. ff. de aqua plu. arc.* Sic inuenies. Si tamen lex non ſit agro dicta, agri naturam eſſe ſeruandam, & ſemper inferiorem ſuperiori ſeruire. Atque hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à Superiore, compenſareque debere cum alio incommodo. Sicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit, ità etiam aquæ incommodum ad eum defluere. Si tamen agri lex non inueniatur, vetuſtatem vicem legis tenere; Sanè enim, & in ſeruitutibus hoc idem ſequimur, vt vbi ſeruitus non inuenitur impoſita, qui diù vſus eſt ſeruitute, nec vi, nec clam, nec præcario habuiſſe longa conſuetudine, velut iure impoſitam ſeruitutem videatur vetuſtas, quæ ſemper pro lege habetur minuendarum litium causa.

Neque ibi, aut bonitatis agri, aut vſus eius aquæ habenda eſt ratio, itaut eam ſolam partem fundi, quæ prætioſiſſima eſt, aut, quæ maximè vſum eius aquæ deſyderet, ius eius ducendæ ſequatur *l. Si partem 25. ff. de ſeru. ruſt.* *vbi Gloſſ. verbo, Bonitatis.* Sic alias inſpicitur bonitas &c. vide verbo, *Boni.*

Sic enim diligenti cultura pretia prædiorum amplientur ità, ſi negligentius habita ſint, minui ea neceſſe eſt, ait *l. 3. §. ſi quis palam ad fin. ff. de iur. fiſc.* Inſuper deſyderant tàm villæ, quàm agri cuſtodiam illic, ne quid vicini, aut agri, aut fructuum occupent: hic ne quid ceterarum rerum, quæ in villa continentur *l. Si ita 15. §. Mulier ff. de fund. inſtr.* Cum hoc tamen ſtat, quod cæteri agri mutuantur, veluti ab hoc agro, vt inquir *l. Quæſitum 12. verſ. Si quis eod. tit. de fund. inſtr.*

Ruri tàmen poſiti agrorum culturæ liberè liceuterq; inſeruiant: quoniam frequenter euenit, vt non aptius alio die frumenta ſulcis, aut viniæ ſcrobibus mandentur, ne occaſione momenti pereat commoditas cæleſtī prouiſione conceſſa, inquit *l. 3. C. de fer.* & ideo nunquam ſationibus, vel colligendis frugibus inſiſtentes agricolæ ad extraordinaria onera trahantur: Cum prouidentia ſit opportuno tempore his neceſſitatibus ſatisfacere, vt inquit *l. 1. C. de agric. & cenſit. lib. 11. & Gloſ. verbo, In omnes in Auth. null. creden. agricol. coll. 4.* ſic, In agricolis quorum cauſa, & alia ſtatuuntur ſpecialia; Nam tempore ſationis non trahuntur ad munera &c. Item & circa teſtamenta &c. Item, & circà iuris ignorantiam &c. & quia eis parcitur &c. vnde dicitur in *Auth. quib. mod. nat. §. vlt. verſ. Quiſquis autem coll. 6.* ibi; Sed nec agricolas &c. non perſcrutamur, quibus Ciuilium cauſarum ignorantia eſt, & ſolius circà terram operationis &c. cauſa eſt ſtudioſa; & iuſta, & laudabilis. Nam in agris, vbi multa ſimplicitas eſt &c. ait *Auth. de inſtr. caut. §. vlt. coll. 6.*

Agricultores, & circa ruſticitatem occupati, dum villis incident dum agros colunt; ſecuri ſint quacumque parte terrarum, ita, vt nullus inueniatur tàm audax, qui perſonas, vel boues, agrorum inſtrumenta, aut ſi quid aliud ſit, quod ad operam ruſticalem pertinet, inuadere, capere, aut violenter auferre præſumat, ait Conſtitutio, *Nos Federicus* propè fin. *de ſtat. & conſuet. poſt. vſ. feud.*

Qui fundos patrimoniales &c. hanc omnes ſine vllius exceptione intelligantur ſibi propoſitam opinionem, vt aut ea loca, quibus minor eſt ſoli fertilitas, cum ijs, quibus fructus vberes capiunt ſuſcipere, & tenere non abnuant, aut ſi corum frugium ſterilitatem

E opinio-

opimioribus cedant, ait *l. 9. C. omn. agr. deſer lib.* 11.

Per colonum præiudicium poſſeſſor inuito vel inſcio Domino imponi non poſſe & iure, & legũ authoritate declaratur, inquit *l.* 17. *C. de agric. & cenſit. lib.* 11.

Agricolarum negotia citius inciduntur, vide, *lis in verſ. Citius incidi.*

Alchimiſta.

COntra iſtos ſic inſurgit *Ioann. Papa XXII. in Extrauag. Vnica de crimin. falſ. inter comm.* Spondent, quas non exhibent diuitias, pauperes alchimiſtæ, pariter, qui ſe ſapientes exiſtimant, in foueam incidunt, quam fecerunt. Nam haud dubiè huius artis Alchimiæ alterutrum ſe profeſſores ludificant, cum ſuæ ignorantiæ conſcij eos, qui ſuprà ipſos aliquid huiuſmodi dixerint, admirentur: Quibus cum veritas quæſita non ſuppetat, diem decernunt, facultates exhauriunt, ijdemque verbis diſſimulant falſitatem, vt tandem, quod non eſt, in rerum natura eſſe verum aurum, vel argentum ſophiſtica tranſmutatione confingant, eoq; interdum eorum temeritas damnata, & damnanda progreditur, vt fidis metallis cudant publicæ monetæ characteres, fidis oculis, & non aliàs alchimitum fornacis ignem vulgum ignorantem illudant. Hæc itaque perpetuis volentes exulare temporibus hac edictali conſtitutione ſancimus, vt quicumque huiuſmodi aurum, & argentum fecerint, vel fieri ſequuto facto mandauerint, vel ad hoc ſcienter, dum id fieret facientibus miniſtrauerint, aut ſcienter, vel auro, vel argento vſi fuerint vendendo, vel dando in ſolutum, verum tanti ponderis aurum, vel argentum pœnæ nomine inferre cogantur in publicum pauperibus erogandum quanti alchimitum exiſtat, circa quod eos aliquo prædictorum modorum legitimè conſtiterit, deliquiſſe, facientibus nihilominus aurum, vel argentum alchimitum, aut ipſo (vt præmittatur) ſcienter vtentibus perpetuæ infamiæ nota reſperſis &c. Quid igitur amplius volunt argumentari Alchimiſtæ, & eorum ſequaces, afferentes poſſe fieri tranſmutationem de inferioribus metallis ad ſuperiora? Si verò adhuc pertinaciter in ſuis ſophiſticis rationibus ſubſiſtunt Reſpondeo, quòd aliàs dixit Imperator *in l. vlt. verſ. quid ſi? C. de leg.* ibi. Quis enim tantæ ſuperbiæ faſtidio tumidus eſt, vt Papalem ſenſum, & Conſtitutionem regat, & contemnat ?

Allegatio.

QVia ipſe nobilis hanc allegationem contrà aduerſarios allegabat, ergo contra ſe illam recipere tenebatur, dixit *Gloſſ. verbo, Non valere in cap. Ex parte* 33. *de reſcript.*

Vulgare eſt, quod allegans contraria non auditur, ſed in caſu, quo vertitur periculum animæ, vel aliud ſimile allegans contraria, & propriam turpitudinem auditur, vt tenuit *Gloſſ. verbo Tunc viuentem in cap. Ex tenore* 35. *de teſtib. Gloſ. in cap. Inter dilectos* 8. *de donat. verbo, Turpitudinem*, ibi, Generale eſt illud, quod allegans turpitudinem ſuam non auditur &c. niſi, vbi vertitur periculum animæ, vt &c. vel niſi propter fauorem Eccleſiæ &c. vel fauore libertatis.

Alienatio.

ES T enim alienatio omnis actus, per quem Dominium transfertur, inquit *l.* 1. *C. de fund. dot.* Et plus dixit *Gloſſ. verbo Idem iudicium in cap.* 2. *de*

de poſſeſſ. ſic? Et verbum alienationis ad alios contractus extenditur, per quos etiam dominium non transfertur. Nam licet pignoris obligatio dicatur alienatio, tamen dominium non transfertur, quia in bonis debitoris permanet, dixit *Gloſ. verbo, De libello in cap. vnico de alien. feud.* ibi; Sed cum alienationis appellatione pignoris obligatio coſtinetur, Numquid pignori obligari poterit? & videtur, quòd non vt &c. Et in verbo, *Indè* ait; Quoniam licet pignoris obligatio contineatur alienationis appellatione, non tamen eſt alienatio. Nimirum pignus in bonis debitoris permanet.

Et per iudicium quædam alienatio fit; in iudicio enim contrahitur *Gloſ. vlt. in cap. 1. de procur.* Eſt enim quædam alienatio per diuiſionem, & adiudicationem, vt dixit *Gloſ. verbo, Diſtrahi in l. penult. C. de præd. & al. reb.* Adhuc etiam verè alienat, qui in alium iure inſtitutionis, vel ſimili modo ſua bona tranſmittit, vt &c. *Gloſſ. verbo, Non ob hoc in Auth. de nupt. §. ſoluto igitur coll.* 4. vnde, quando agitur de alienatione, alienationem omnem accipere debemus, vt dixit *Iureconſultus in l. Sed ſi maritus* 14 *in fin ff. qui & à quib.* Verùm, quādo res litigioſæ per ſucceſſionem ad hæredes perueniunt, non debet alienatio intelligi earum inter hæredes diuiſio, vt dicitur *in Auth. de litig. in princ. coll.* 8. licet alienatio fiat hæredem inſtituendo, vel legando, vt dicitur *in l. Ex hoc edicto §. 1. verſ. Alienare intelligitur* ibi; Sed & hæredem inſtituendo, vel legando, ſi quis alienet: huic edicto locus non erit, *ff. de alien. iud.*

Alienari poſſunt res minoris ob famem, vt notas verbo, *Fames;* Et ipſe minor, ſi habeat decem, & octo annos, poteſt alienare res ad redemptionem captiuorum, vt dicitur *in Auth. vt cum de appell. cognoſc. §. Si vnum de prædictis coll.* 8. *ibi*, In huiuſmodi verò cauſis, quando pro captiuorum redemptione neceſſarium fuerit dare pecunias, ſi quis proprias non habuerit, licentia erit, ſi memoratæ ſit ætatis (ſcilicet 18. annorum) mutuandi pecunias, & res mobiles, vel immobiles ſupponendi; ſiue propriæ ipſius ſint, ſiue illius, qui in captiuitate detinetur: Quoniam in prædictis omnibus, quæ pro captiuorum redemptione data, vel expenſa probabuntur; Contractus huiuſmodi, tamquam à perſona ſuæ poteſtatis, & legitimæ ætatis factos, ità firmos eſſe decernimus.

Iniquum eſt ingenuis hominibus non eſſe liberam rerum ſuarum alienationem *l. 2. ff. Si à paren. quis fuer. Manumiſſ.* Tamen abſurdum erit ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere dixit *Conſult. in l. Ait prætor 7. ff. de iur. delib.*

Qui in teſtamento vetant, quid alienari, nec cauſam exprimunt propter quam id fieri velint, niſi inueniatur perſona, cuius reſpectu hoc à Teſtatore diſpoſitum ſit, nullius eſſe momenti ſcripturam, quaſi nudum præceptum reliquerint. Quia talem legem teſtamento non poſſunt dicere; Quod ſi liberis, aut poſteris &c. conſulentes eiuſmodi voluntatem ſignificarent, ſeruandam eam eſſe dixit *Iureconſult. in l. Filius familias 117. §. Diui Seuerus il 2. ff de legat. 1. & in l. Pater filium 36. §. Iulius de legat.* 3. ibi Cum hoc nudū præceptum eſſet, nihil proponi contrà voluntatem defuncti factum, vbi *Bart.* ſic ſummat; Nudum præceptum, vel prohibitio alienationis ſine cauſa, alienationem non impedit. Quandò verò tenet prohibitio alienationis, ſolum admittuntur, qui obedierunt teſtatoris prohibitionl, non verò inobediētes, vt dicitur *in l. Cū pater 795. Libertis ff. de*

*legat.*2. ibi; Eos enim ad fideicommiſſum inuitaſſe videtur, qui iudicio paruerunt. Alioqui per abſurdum erit viee mutua petitionem induci, ſcilicet, vt ab altero partem alienatam, quis petat, Cum partem ſuam alienando perdiderit.

Nec prohibitio extenditur ad aliam rem, vel partem, quam quis habet ex alio titulo, ſed de ea tantum intelligitur, quam quis conſequitur, ex eo titulo, in quo alienationis prohibitio facta fuit, vt ità deducitur *ex textu in l. Pater filium* 36. *§. quindecim ff. de legat.* 3, ibi; Quia non poſſidentis perſona, qui nunc extraneus eſt, recipienda eſt: Sed emptorum, qui ſecundum voluntatem defunctæ ex illis fuerunt, quibus permiſerat teſtatrix venūdari.

Alienatione prohibita ſub pæna non prodeſt redemptio rei ad excuſandam pænam, vt dicitur *in l. Quidam* 10 *ff. de fideic.libert.* ibi; Nec quominus præſtet libertatem proderit hæredi, ſi eum redemerit, quia ſemel extitit conditio & *in*, *l. Rogo* 21. *eod.tit.* ibi; Nec proſit ad impediendam libertatis petitionem, ſi redemerit eum, cuius ſemel conditio extitit.

Ex quo quis aliquod ex his cauſis crimen contraxit. Nihil ex bonis ſuis alienare, aut mutare eum poſſe, inquit *l. Ex iudiciorum* 20. *ff. de accuſat. Tamen in l. poſt contractum* 15. *ff. de donat.* contrarium dicitur, & ad hoc, vt prohibita cenſeatur bonorum alienatio, requiritur ſententia condemnatoria, ſed hic textus procedit regulariter; *dicta verò*, *l. Ex iudiciorum ſpecialiter in caſu*, *& ibidem Gloſ. verbo*, *Maieſtatis*, refert alios, in quibus non poteſt delinquens alienare poſt crimen commiſſum.

Res reſtitutioni ſubiectæ alienari non poſſunt, quia ſatis abſurdum eſt, & irrationabile rem, quam in ſuis bonis quis purè non poſſidet, eam ad alios poſſe transferre, vel hypothecæ pignoris vè nomine obligare, vel manumittere, & aliorum ſpem decipere, inquit *l. 3. §. Sed quia C. comm. de legat.* Sed vbi alienatio non eſt voluntaria, ſed neceſsitas alienandi ex cauſa teſtatoris pendet: propè eſt, vt non dum debeat præſtari fideicommiſſum, quod poteſt videri, defunctum nihil ſenſiſſe de huiuſmodi cauſa alienationis inquit *l. Cum fidei* 9. *ff. de fideicom.libert.coniuncta*, *l.* 13. *ff. famil. herciſc. vbi Papinian.* Sic dicit; Alienationes enim poſt iudicium acceptum interdictæ ſunt dumtaxat voluntariæ, non quæ vetuſtiorem cauſam, & originem Iuris habent neceſſariam. Et licet contrà dicat *d. l. Rogo eod. tit.* ibi; Idem probandum eſt, & ſi non voluntaria alienatio facta eſt; Soluit tamen *Gloſ. in d. l. Cum fidei*, *quam videre potes*.

Videtur, quod de bonis non alienat, qui veterem facit inueſtituram, & meritò, quia in bonis Ius feudi computatur, vt inquit *Gloſ. verbo ſuorum in cap. 1. per quos fiat inueſt.* Nec enim noua emphiteuticatio, ſeu emphæudatio dicitur, ſed vetus renouatur.

Non etiam dicitur alienatio, ſi fiat ceſſio commoditatis, vt *in §. Sed cui de vſu, & hab. in Inſtit.* ibi, Permittimus non ſolùm in ea degere, ſed etiam alijs locare, quod etiam fuit dictum *in l. Si vſus fructus* 67. *ff. de iur. dot.* ibi. Vel locet hunc vſum fructum &c. niſi per talem actum ius rei alteri quæratur; vt in, *l. vlt. C. de reb. alien. non alienan.*

Alienatio facta per patrem ad ſecundas conuolantem nuptias eſt nulla, vel in toto, aut etiam valida eodem modo iuxtà ſucceſſum mortis filiorum primi matrimonij, vt eſt notabilis *text. in Auth. de nupt. §. Quoniam, infirmas coll. 4. vbi ad fin.* Sic, Vnde alienatione facta manet cauſa in ſuſpenſo, ſequentibus committenda fortunis, &

aut

aut perfectè ab initio infirmanda alienatione, aut perfectè valente, aut particulatim quidem infirmanda alienatione, particulatim verò constante.

Item hic eſt argumentum, quòd ſi rem meam vendo, eo pacto, ne alienes; quòd ſi alienata ſit, poſsim apprehendere, inquit *Gloſ. verbo Licentiam in Auth. vt de cæter. commut. Eccl. rer. coll.* 5. *per tex.* ibi; Licentiam damus Reuerendiſs. Oeconomis res huiuſmodi appræhendere.

Bona dotalia nec conſentiente muliere poſſunt alienari, vt dicitur *in §.* 1. *Quibus alienare licet in Inſtit.* ibi. Interdicta ſit alienatio &c. Vt nec conſentientibus mulieribus procedat, ne ſexus muliebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum conuertatur, vbi *Gloſ. vlt.* ponit hos verſus, in quibus ipſi domini prohibentur alienare.

Coniux, Eccleſia, furioſus, menteq; captus,
Prodigus, atque minor exiſtens ſub patre natus,
Aduerſans fidei, maieſtati reus, iſti
Res alienare proprias de iure vetantur.

E contra verò caſus, in quibus non domini poſſunt alienare, ponit *Gloſ verbo, Alienare in §. contrà eod. tit. Quib. alien.* licet *in Inſtit.* ſic.

Princeps, Auguſta, Iudex, ac officialis,
Tutor, Curator, procurator, fluuiuſq;
Creditor, exactor, Prælatus, ſeruus habentur
Hi numero bis ſex, alienantes aliena.

Alienum æs.

Aes enim alienum, patrimonium totum minuere conſtat, non certi loci facultates, inquit, *l. Si fideicommiſſum* 50. *§.* 1. *ff. de iudic. Cui conſonat, l. Cogi* 16. *iuxtà fin. ff. ad Trebel.* ibi; Nec enim recipit fundus æris alieni, vel legati minutionem.

Nihil perire credimus Eccleſiaſticis vtilitatibus, ſi quæ ſunt, aliena reddantur, inquit *cap. Generalis ad fin.* 54. *diſt.*

Aeris pretia, quæ à Prouincialibus poſtulantur, ità exigi volumus, vt pro viginti libris æris, vnus auri ſolidus à poſſeſſore reddatur, ideſt vnus aureus dicitur *in l. vnic. C. de coll. ær. lib.* 10.

Alimenta.

Necare videtur &c. Et qui alimoniam denegat, dicitur *in l* 4. *ff. de liber. agnoſc.* Et ideo cura maior adhiberi debet, ne fame pereat filius quàm ne minor hæreditas ad petitorem perueniat, ſi apparuerit filium non eſſe, Reſpondit *Vlpian. in l. Sed & ſi* 5. *verſ.* Nec mirum videri debet hæreditatem propter alimenta minui, eius, quem fortaſſe iudicabitur filium non eſſe *ff. de Carbonian. edict. Et in l.* 1. *§. Sed & ſi incertum, ff. de ventr. in poſſ mitt.* ſic. Aequius enim eſt, vel fruſtrà nonnunquam impendia fieri, quàm denegari aliquando alimenta ei, qui dominus bonorum aliquo caſu futurus eſt &c. Satius eſt enim ſub incerto eius, qui edetur ali etiam eum, qui exhæredatus ſit, quàm eum, qui non ſit exhæredatus fame necari. Et in hanc rem curator conſtituendus eſt, qui cibum, & potum, & veſtitum, & tectum, mulieri præſtet pro fa-

facultatibus defunƈti, & dignitate eius; ac mulieris.

Non tamen totum patrimonij redditum conſumi debet in diƈtis alimonijs, ſed modum patrimonij expeƈtare debet Iudex, & ſtatuere tàm moderatè, vt quod exhibitioni frugaliter ſufficit, modum alimentis decernat, & ſemper ſit, vt aliquod ex reddita ſuperſit, dicit optimus *tex. in l. Ius alimentorum 3. ff. vbi pupill. educ. deb.*

Et quando alimenta relicta ſunt ſimpliciter, & antea præſtita fuerant, præſtabitur, ea quantitas, quæ nouiſſima inuenitur, vt dicitur *in l. Mela 14. ad fin. ff. de aliment. legat.* ibi; Ad hoc erit dicendum eam præſtationem ſequendam, quæ nouiſsima fuit, Si verò antea præſtita non fuerant, præſtabuntur iuxtà formam *l. penult. ff. eod. tit. de alimen. legat.* ibi: Cum alimenta per fideicommiſſa relicta ſunt, non adiecta quantitate: ante omnia inſpiciendum eſt, quæ defunctus ſolitus fuerat ei præſtare: deinde, quid ceteris eiuſdem ordinis reliquerit: Si neutrum appareat: tunc ex facultatibus defunƈti, & charitate eius, cui fideicommiſſum datum erit, modus ſtatut debet. Nam ſufficienter alere, & veſtire debet ſecundum ordinem, & dignitatem perſonæ, dixit, *l. Sed & ſi 19. ff. de vſufruƈt.* Nec ſolum alimenta præſtari debent, pupillo, ſed & in ſtudia, & ceteras neceſſarias impenſas pro modo facultatum. ait *l. De bonis 6. §. qui pupillo ff. de Carbon. ediƈt.* Sed & propter familiæ cibaria, neceſſaria erit diminutio, & res tempore perituras permittere debet prætor diſtrahere, *l. Diuus 5. in fin. ff. de pet. hæred.*

Curator ventris alimenta mulieri ſtatuere debet, nec ad rem pertinet, an dotem habeat, vnde ſe ſuſtentare poſſit: quia videntur, quæ itâ præſtantur, ipſi preſtari, qui in vtero eſt, *l. 5. ff. de ventr. in poſſ. mitt.* Alendus namq; eſt partus, & hanc cura non priuatam, ſed publicam eſſe, dicis in verbo, *Partus.*

Nota, quòd qui de ſuo non poteſt ali, quandoque de alieno eſt alendus, itâ notauit *Gloſ. verbo Decerni per tex.* ibi *In l. Decurionibus facultatibus lapſis alimenta decerni permiſſum eſt, maximè ſi ob munificentiam in patriam patrimonium exhauſerint ff. de decur.* Et licet ad fiſcum bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur, præſtanda ſunt, ſicuti ſi ad quemlibet ſucceſſorem tranſiſſent *l. 2. ff. de alimen. legat.*

Si quis exemplo alimentorum, quæ dudum pueris, & puellis dantur, velit ſequi: Sciat Adrianum conſtituiſſe, vt pueri vſque ad decimum octauum annum, & puellæ vſq, ad decimum quartum annum alantur &c. pietatis intuitu in ſola ſpecie alimentorum hoc tempus ætatis eſſe obſeruandum *d. l. Mela 14. ff. de alim. leg.*

Quemadmodum locupletes filij matrem alere coguntur egentem; itâ iuſtum decernimus, & à matre filios paſci *Auth. ſi pater, C. diuiſ. fac. apud quem &c.* Quod de matre, & filio indigentibus dicendum eſt, hoc quoque in omnibus aſcendentibus, & deſcendentibus perſonis vtriuſque ſexus decernimus obſeruari, inquit *idem tex.* An autem frater fratrem teneatur alere? videtur, quòd ſic. Reſpondet *Gloſſ. verbo Parentum in l. 1. C. de alend. lib.* Quod videtur probari *ex l. Qui filium 4. ff. vbi pupil. educ. deb.* ibi: Et ſi citrà Magiſtratuum decretum tutor Sororem pupilli ſui aluerit, & liberalibus artibus inſtituerit, cum hoc aliter contingere ei non poſſet, nihil eo nomine tutelæ iudicio pupillo Præſtare debere. Quod autem à filio, patri licet inceſtuoſo alimenta præſtari debeant, vide verbo, *Pater, in verſ. Pater inceſtuo-*

ſus

ſui. Et vltrà dicta circà matrem, vide verbo, *Mater*, *verſ. Si autem contigerit.*

Quibus minuta alimenta ſunt relicta &c. decem aureorum dicuntur minuta, vſque ad decem aureos, dixit *Gloſſ. in l. 3. §. quamuis autem ff. Si cui pluſquam per l. Falc.*

Dicas pro alimentis pauperum fieri alienationem: Quia Animæ hominum quibuſcumque vaſis, vel veſtimentis præferri debent, dixit *Gloſſ. penult. per tex. ibi, in l. Sancimus 16. C. de ſacroſ. Eccleſ.* Vnde etiam; qui bonis ceſsit, non eſt fraudandus alimentis quotidianis, ait *l. Qui bonis ff. de ceſſ. bon.*

Alimentatus à tenera ætate alimentatorem ſuum non accuſat, inquit *Bald. in ſumm. l. Iniquum 17. C. de ijs, qui accuſar. non poſſ. & ibi Gloſſ. verbo Cum Symacho* ſic, Et hoc caſu dicam repetere expenſas, quamquam cauſa pietatis factas; Nam aliter hæc repeti non poſſunt iuxtà *l. Neſenius 36. ff. de negot. geſt.* ibi; Non poſſet alimenta, quæ pietate congente de ſuo præſtitiſſet repetere, vbi *Gloſſ. verbo Pietate* ſic; Quæ pietas præſumitur, vt &c. Caſus verò, in quibus etiam ceſſat alimentorum repetitio, vide alios *in Gloſſ. vlt. d. l. Neſenius*. Caſus tamen, in quibus repetuntur, ponuntur *in l. 1. in fin. ff. ſi mulier ventr. nom.* ibi. Nec enim alias hæc repetuntur, niſi per calumniam in poſſeſsionem venerit &c. & *in l. Patrem 16. C. de nupt. & in Gloſſ. verbo, Repetere, in l. 7. ff. de calumniator.*

Item nota in alimentis præſumi citius mori ſenem, quàm Iuuenem *Gloſ. verbo Vlpian. ait in l. Hæreditatum 68. ff. ad l. Falc.*

Alius.

VVlgare eſt, quod implicat ſimilia, vt notat *Gloſſ. verbo, Alia. ibi ſimili in l. Si fugitiui C. de ſeru. fugit.* Verùm nec nomen illud, Alij, ſemper facit poſitionem, dixit *Gloſ. verbo, Maiores in cap. Sedes 15. de reſcript. vbi iura allegat.*

Quis poteſt per alium habere, quod per ſe non poteſt, vt notat *Gloſſ. verbo, Nec quia in l. Pænales 32. §. vlt. ff. ad l. Falc.*

Alternatiua.

NOta alternationem facere incertitudinem, &c. & nocet &c. quandoq; non nocet, inquit *Gloſ. in verbo Alternatione l. Prætor edixit §. Quod autem ff. de iniur.*

In vera alternatiua altero mortuo, qui ſupereſt, dandus eſt, vt &c. *Gloſſ. verbo, Deceſſerit in l. Quidam 99. §. Si tibi ſeruus ff. de legat. 1. Et eſt tex. in l. 3. ff. de eo quod cert. loc. ibi*: Et ideò, qui Stichum, aut Pamphilum promiſit eligere poſſe, quem ſolnat, quandiu ambo viuunt ceterum, vbi alter deceſsit extingui eius electionem: Ne ſit in arbitrio eius, an debeat, dum non vult viuum præſtare, quem ſolum debet.

Cum autem ſemel dixerit hæres, vtrum dare velit, mutare ſententiam non poterit *l. Statuliber 11. §. vlt. in fin. ff. de legat. 2. Qui tex.* loquitur in hærede, à quo legatum alternatiuè relictum eſt; Et in legatario, cui alternatiuè relictum eſt, *l. Si is cui 19. ff. de legat. 2.* ſic ait, Amplius ius mutandæ vendicationis non habet, quod procedit etiam ſi legatarius ignoret legatum ſibi fuiſſe per alternatiuam relictum.

In

In eo, qui debet ſoluere Romæ, aut Vlyſipone non habet locum alternatiua, vbi ab eo petatur, ſed tantùm, vbi ab eo ſoluatur, ex ratione, *tex. in d. l. 3. ff. de eo, quod cert. loc.* qui poſt verba relata ſupra ſic dicit; Quare & in propoſito cum, qui promiſit Epheſi, aut Capuę: Si fuerit in ipſius arbitrio, vbi ab eo petatur, conueniri non potuiſſe: Semper enim alium locum electurum, ſic euenire, vt ſit in eius arbitrio, an debeat. Quare putat poſſe ab eo peti altero loco, & ſine loci adiectione. Damus igitur actori electionem petitionis, & generaliter definit Scæuola petitorem electionem, vbi petat habere, reum, vbi ſoluat, &c. Alioquin tollis ei actionem, dum vis ſeruare reo optionem.

Ambiguitas.

ISTA contingit, cum dubitatur circà orationem, obſcuritas verò circa dictionem aliquam, vt dixit, *Gloſ. verbo, Obſcuram in l. 40. ff. de pact.* ibi; Tu dic, quòd vertitur obſcuritas circà dictionem aliquam, ex eo, quòd multipliciter intelligi poteſt, vt, &c. & ità ex generalitate ſit; ſit etiam ex alternatione, vt &c. Sed ambiguitas eſt circà orationem, &c. Et ità, *l. Quoties 13. ff. de rebus dub.* dicit. Quoties in actionibus, vel exceptionibus ambigua oratio eſt, commodiſsimum eſt id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat, quàm pereat. Vnde dicitur *in l. Cum 25. ff. eod. tit.* Sic. Cum in teſtamento ambiguè, aut perperam ſcriptum eſt, benignè interpretari, & ſecundum id, quod credibile eſt cogitatum, credendum eſt, *& in l Si ità 21. §. vlt. eod. tit.* Sic. Sin autem hoc incertum eſt, nec poteſt per ſubtilitatem iudicialem manifeſtari in ambiguis rebus humaniorem ſequi ſententiam oportet. Tamen ambiguitas contrà ſtipulatorem eſt, inquit *l. Cum quæritur 27. eod. tit. de reb. dub.*

Ambiguitatem euitat Sedes Apoſtolica in ſuis actibus, vt habes infrà verbo, *Apoſtolica Sedes*.

Ambitio.

EXecrabilis &c. ambitio, quæ ſemper plus ambiens, eò magis ſit inſatiabilis, quò ſibi amplius indulgetur, & improbitas importuna petentium à nobis, & prædeceſſoribus noſtris Rom. Pont. non tàm obtinuiſſe, quàm extorſiſſe noſcuntur; *Extrauag. Vnica de praben.* Idem dicitur in *Extrauag. Execrabilis 4. de prab. int. comm. & ibi Gloſ. verbo, Inſatiabilis*; Sic: Quia nunquam vacat amori animæ amantis, immò quantumuis, ibi delectationibus magis abundat, magis accenditur, & cremat, &c. Et ideò dixit *Senec.* Cum cætera vitia homine ſeneſcente ſeneſcant, ſola auaritia, ſeu ambitio iuueneſcit, maximè cum de rebus mundanis non poſſit anima, quæ ſpiritualis eſt ſatiari; Et ſatis nos experientia quotidiana docet in Curia Almæ Vrbis, vbi iſti inſatiabiles, tàm Senes, quàm Iuuenes crebrò videntur, quorum ambitio non patitur, quempiam in ea menſura conquieſcere, quæ quondam fuit eius impudens votum. Cupiditas enim ſe porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit, quia non vndè venerit reſpicit, ſed quo tendat dixit *Senec 2. de benefic. cap. 27. & paulò ſuprà*. Sic. Non patitur auiditas quenquam eſſe. Nunquam enim improbæ ſpei, quod datur ſatis eſt; & maiora cupimus, quò maiora venerunt.

Mens etiam potentiæ, ideſt, dignitatis auida, nec abſtinere nouit a vetitis, nec gaudere conceſsis, nec pietati adhiberi

hibere conſenſum, vt &c. & alibi legitur, quos amor dominationis inuaſit, iugū diſciplinæ fecit reſpuere, vt dixit *Gloſſ. verbo Religioſorum in Extrauag. vlt. de præb.* Etiam ſi cum detrimento proprij Iuris, & authoritatis nonne vides ità in Abſolon. qui cum eſſet filius Regis ambitione regnandi amplexabatur, & deoſculabatur homines, etiam ſi viles, vt 2. *Reg. cap.* 15. 5. Laſciuis hæderis ambitioſior, vt dixit *Horat. lib.* 1. *Od.* 36. Hædera namque omnes amplexatur arbores, & ab ea ſumpta eſt metaphora, & nomen, ambire.

Quorundam oculos ſic vitium ambitionis excæcat: quòd quaſi ſuæ profeſſionis immemores, qua contemptis honoribus abiectiſque diuitijs arbitrium proprium ſubiugarunt alterius ditioni, retrò reſpiciunt ad aratrum manu miſſa, dum præcipitanter ruunt in litigiorum anfractus cauſarum ſtipitibus ſe inuoluunt, inquit *cap. Quorundam* 24. *de elect. in* 6. *& facit Gloſſa verbo, Perpetuus in Extrauag. Execrabilis* 4 *de præb. int. comm.* ibi; Ambitio Monachorum, quæ tanto damnabilior eſt, quanto ipſi mittendo manum ad aratrum, reſpiciendoque retro in ipſis accenditur appetitus, & in *Clem. vlt. verbo, Ambitionis de elect. & alia habet verbo Religio, & verbo, Monachus.* Et quia in ipſis diſcordiarum, & Schiſmatum productiua eſt reprimenda, inquit *Clement.* 1. *de Regular.*

Omnia virtutis præmia ambitio poſſidet, dixit *ex Marc. Coton. Auguſtin. lib.* 5. *de Ciuit. Dei*; vnde bene dixit *Gloſſ. vlt. in cap. vlt. de translat. Epiſc.* Quod ex eo, quòd aliquid contrà ius obtinetur, præſumitur ambitiosè obtentum, vnde etiam *Ioſeph. de antiq. lib.* 7. *cap.* 1. *lin.* 30. hæc optima verba dicit. Hinc ſanè videre licet, quam nihil non audeant homines ambitioni dediti, dum nemini cedere volunt; nam & dum cupitis potiri, properant, non dubitant quoduis perpetrare facinus, & ne quod ſemel nacti ſunt, amittant maiora etiam non reformidant, ſic exiſtimantes leuius incommodum eſſe ad ſummum faſtigium non peruenire, quam ab aſſuetis iam bonis excidere: Ideoq; plus illis ſemper audaciæ ſupereſt, dum timent, ne priſtina fælicitate priuentur.

O Ambitio ambientium Crux, idest pœna, quomodo omnes torquens omnibus places? *ex Diu. Bernar. tradit Gloſ. verbo, ambitio in d. Extrauag. vnica de preben. & Auguſt. lib.* 1. *de Ciuit. Dei cap.* 1. Sic Dum dominari appetunt, ipſa ei dominandi libido dominatur, quod deſumpſit *ex Cicer. lib.* 5. *paradox. & facit illud Abacub. cap.* 1. *in fin.* qui loquens de Habucho de Noſor valdè ambitioſo, ſic ait. Propterea immolabit Sagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo, ambitioni videlicet.

Relinque igitur ambitum tumida res eſt, vana, ventoſa, nullum habet terminum: tàm ſollicita eſt, nequem ante ſe videat, quàm ne ſe poſt alium, laborat innidia, & quidem duplici dixit *Senec. Epiſt.* 85. & vltrà prædicta, eo ipſo, quòd quis ambit, indignus efficitur, *vt in cap. vltim. prima quaſtione* 6. ibi, Sicut is, qui inuitatus renuit, quæſitus refugit, ſacris Altaribus eſt admouendus: Sic, qui vltrò ambit, vel importune ſe ingerit, eſt proculdubio repellendus, vnde dixit *Gloſſa verbo, Ingerere in capite Per noſtras* 26. *de iure patronatus.* Hoc ipſo tamquam ambitioſus debet repelli &c. quia non ambitione, ſed labore vnumquemque ad honorem conuenit peruenire idem *Gloſſa penultima*

Digitized by Google

in cap. officij 38. *de elect.* & latius habes verbo, *Honor*.

Denique non ambitioſum eſt pauperem Clericum ſibi beneficium impetrare, dixit *Gloſ. verbo*, *Diſtinctio propè fin. in cap. vlt. de conceſſ. prab. in* 6. Nec cum principe ambitio poteſt committi, inquit *Gloſſa verbo*, *Dolus*, *l. probatorias Cod. de diuerſ. offic. lib.* 12.

Committitur tamen ambitio, cum officia ſemel habita iterum prætenduntur haberi, vt dicitur *in l.* 1. *C. ad l. Iul. de ambit.* ibi; Vel cætera officia repetere audeat, cum publicæ diſciplinæ ſemel geſta ſufficiant. Et etiam dicta contrà ambitionem ſufficiant.

Amicitia, & Amicus.

HÆC eſt diuinarum, ac humanarum rerum coniunctio, cum beneuolentia, & charitate, dixit *Cicer. in lib. de amicit.* vbi etiam hæc, Ego vos hortari poſſum tantum, vt amicitiam humanis rebus anteponatis. Nihil enim eſt tàm naturæ aptum; tàm conueniens ad res vel ſecundas, vel aduerſas; Et *Quintil. in lib. declam.* Non reperio, quid in rebus humanis excogitauerit natura præſtantius amicitiæ. Quæ perfecta dicitur, ſi virorum bonorum eſt, & in ſe virtute ſimilium, vt dixit *Ariſtot. lib.* 8. *Ethic. cap.* 2. *& Gloſſ. verbo*, *Rationibus in l. lata culpa* 223. *ff. de verbor. ſign.* Amicitia eſt idem velle in licitis, & honeſtis, vnde nulla excuſatio peccati eſt, ſi amici cauſa peccaueris: Lex enim in amicitia ſcripta eſt, vt, Nec rogemus res turpes, nec rogati faciamus, vt idem *Cicer. dixit*, *vbi ſupra*. Hæ tamen amicitiæ raræ ſunt, quia, qui tales ſint, pauci admodum reperiuntur; Sed tales permanent quamdiù ſunt boni; virtus namque permanens eſt; *idem Ariſt. dict. cap.* 2. à quo Cicer. omnia extraxit.

Amicitiæ verò, quæ aut propter vtilitatem, aut propter voluptatem ſunt, non propriæ dicuntur, quia tales amici non ſe diligunt, ſed quia ex ipſis aliquid prouenit boni, vel iucunditatis, quibus ceſſantibus, ſoluitur amicitia, vt dixit *Ariſtot. vbi ſupra*. ſubijciens, quòd cum iſta non permaneant, facilè ſoluuntur tales amicitiæ, & *Senec. lib.* 1. *Epiſt.* 9. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit malè cogitat, quemadmodum cepit, ſic definet &c. Hæ ſunt amicitiæ, quas temporaneas appellat populus, qui cauſà vtilitatis aſſumptus eſt, tandiù placebit, quandiù vtilis fuerit. Vnde refert *Laert. ex Ariſt.* Veram amicitiam inter homines interijſſe, cum hodie non detur niſi ob intereſſe.

Ratione amicitiæ Iudex poteſt pœnam remittere, licet pretio non poſſet, vt dixit *Gloſ. verbo*, *Specialis per tex. ibi in cap.* 3. *de offic. leg.* Nam amicitia eſt magna interceptrix cum intellectu, & ſæpè facit illum intelligere eſſe probabile, quod penitus eſt ſine ratione. Non tamen omnis amicitia repellit iudicem, ſed maxima, vt dixit *Gloſſa verbo*, *Nimis in capitulo Accedens* 4. *vt lit. non conteſt.*

Qui amicus eſt, amat, qui amat, non vtique amicus eſt; Itaque amicitia ſemper prodeſt; Amor etiam aliquando nocet, dixit *Senec. Epiſt.* 35. Omni tempore diligit, qui amicus eſt, dicitur *Prouerb.* 17. *cap. num.* 17.

Amicorum omnia ſunt communia, in omnibus autem ſunt ſine dubio, & coniuges, & ſicut non poteſt diuidi aer, nec ſplendor ſolis, ità nec reliqua, quæ com-

communiter omnibus data ſunt ad habendum diuidi non debent, ſed habenda ſunt communia, vt dicitur *in cap. Dilectiſsimis* 12. *q.* 1.

Sine amicis nullus eligeret viuere, licet cuncta alia bona poſsideret. Nam & locupletes, & in dignitate, & in ſumma potentia conſtituti plurimum amicis indigere videntur: Quomodo enim cuſtodirentur, ſeruarenturque ſine amicis? Cum quanto plura ſunt illa tantò magis periculo ſubiacent. In paupertate quoque ac reliquis calamitatibus vnicum eſt in amicos refugium, & Iuuenibus ad compeſcendos errores, & ſenibus ad curam, & obſeruationem, auxiliaque illarum rerum, quæ illis deſunt propter inbecillitatem dixit *Ariſt. lib.* 8. *Ethic.* vnde, & ſi ſapienti nihil neceſſe ſit, & ſe ipſo contentus ſit, amicis tamen illi opus eſt, & illos cupit habere quamplures, vt ait *Senec. lib.* 1. *Epiſt.* 9.

Adeo magna eſt potentia amicitiæ, vt præſentia amicorum faciat ceſſare præſumptionem metus in quocumque actu, vt deducit *Baldus ex l. Tranſactionem* 35. *C. de tranſact per tex.* ibi; Cum ea amicis etiam interuenientibus re vera oſtenditur proceſsiſſe metus velamento reſcindi poſtulantis profeſsio detegit improbitatem, & quod magis eſt, præferatur parentelæ, & conſanguinitati, vt notatur ex *textu in l. Cum allegas C. de Caſtr. pec.* ibi Etenim peregrinationis laborem ſociatum commilitij eius, & obeundorum munerum conſortium affectioni fraternæ non nihil addidiſſe, quinimmo vice mutua chariores inuicem ſibi eos reddidiſſe credendum eſt; Vnde etiam excuſationem amici nomine proponendo amicus abſque mandato, de æquitate admittendus eſt, vt dixit *Gloſſa verbo, Quindecim in addit. cap. Cupientes* 16. *de elect. in* 6.

Semper imbecillo amico plus debemus, vt dixit *Senec. lib.* 7 *de benefic. cap.* 16. *ad fin. & Iob. cap.* 6. 14. Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Dei derelinquit, & eo maximè, ſi fuerit æger; Cum hoc tamen quod ſi ei aſsidet hæreditatis cauſa, vultur eſt, cadauer expectat; vt dixit *Senec. Ep.* 96.

Integris amicitijs officium prætermiſſum imprudentiæ, vel (vt grauius interpretemur) negligentiæ excuſatione defenditur. Poſt reditum in gratiam, ſi quid eſt commiſſum, id non neglectum, ſed violatum putatur, nec imprudentiæ, ſed perfidiæ aſsignari ſolet, inquit *Cicer. pro Tito Gabineo approbatus à Diuo Hieronymo lib.* 1. *contra Ruſin. in princ.*

Sed perfidus eſt, ſolo nomine amicus & hic non, ne triſtitia eſt vſque ad mortem? vt dicit *Eccleſiaſtic.* 37. *& ibi Gloſ. interlini.* ſic; Magnum malum eſt, & dolendum, vbi ſperatur fides inueniri malitiam; & vbi amicitia ſperatur reperiri peruerſitatem; nulla enim peſtis efficacior eſt ad nocendum, quam familiaris inimicus, & ſic non eſt deterior hoſtis, quàm fictus amicus. Non odium grauius, quàm ſimulatus amor, ponit *Gloſſ. verbo, Hoſtis in cap. Si inimic.* 93. *diſt. & ibi in tex. ex Beat. Petr.* ità dicitur; Et eſt multo nequior hoſtis hic, quàm illi, qui foris ſunt: hic enim per amicitiarum ſpeciem, quæ inimica ſunt, gerit. Contra prædictos *ex Caton.* conſulit *Gloſ. verbo, Arte in Auth. de exhiben. reis § Illud quoque coll.* 5. *in hunc modum.*

Qui ſimulat verbis, nec corde eſt fidus amicus
Tu quoque fac ſimile, Sic ars diluditur arte.

Nec putet quiſquam, quod amicos faciat, quando ipſe non eſt; nam hinc inquit *Senec. lib 2. Epiſt. 18. ad fin.* ſic,

Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, quàm quòd amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt, quod beneficia ſua efficacia iudicat; ad conciliandos amicos, cum quidam quod plus debent, magis oderint; leue æs alienum debitorem facit; graue inimicum. Quid ergo beneficia non parant amicitias? parant, ſi accepturos licuit eligere, ſi collocata non ſparſa ſunt.

Denique non reputet amicus, quòd amicitia offendatur quando alter amicus in confectione ſcripturæ vtitur multis cautelis, & ſolemnitatibus, cum Imperator *in Auth. de inſtrum. caut. §. 1. in fin. coll. 6.* dicat ſic; Huiuſmodi ſubtilitatem cauſæ addimus, non vt credentes priuemus fide ſua circà amicos ſed vt quantum poſſibile eſt, & perfidiam, & negationem multis reconuincamus modis.

Amico negligenti tradens rem cuſtodiendam ſibi imputet, habes verbo, *negligentia*. Si vis plura alia de amico, vide omnino *Eccleſiaſtic. cap. 6. 7. 9. & 12.*

Amittere.

CVM multæ, & innumerabiles cauſæ rebus incidant mortalium, per quas homines iugiter retinere, quod habent, non poſſunt, & eſt ſatis durum per huiuſmodi difficultates amittere, quod ſemel poſſeſſum eſt, dicitur *in l. Corruptionem 16. C. de vſufruct.*

Placet enim nobis ei, qui amittit vſum fructum ex eo, quod amittit nihil accreſcere *l. 3. §. penult. ff. quib. mod. vſuſfruct. amitt.* Sed & ſi non dolo malo, ſed lata culpa amiſerit aliquid vtique tenebitur, ait *l. 2. §. Sed & ſi quid ff. de act. vel hared. vend. & ibi Gloſ.* ſic, Item de leui &c. cum vtriuſque gratia hic contractus celebretur.

Quod non eſt; amitti non debet dixit *Gloſ. verbo, Non amitti in l. 1. ff. quib. mod. vſusfruct. amitt. Et facit Gloſſ. in l. Itinere ff. de ſeruit. ruſt.* ibi; Quod non eſt, deperire non poteſt.

Amor.

AMorem honeſtum ſolis animis æſtimantes dixit *Iureconſult. in l. 3 ff. de donat. inter vir.* qui non ſolum nobilibus, ſed etiam ignobilibus à natura inſitus eſt, vnde dixit etiam *Iureconſult. in l. Si vxor 13. ff. ad l. Iul. de adult.* Nec enim ſoli, inquit, Atridę vxores ſuas amant, & *ibi Gloſ. verbo; Atrida* dicit, ideſt nobiliſsimi ſic dicti à genere, vel ideſt legitimi viri, vnde *Virgil.*

Coniuge prarepta, nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor &c.

Amor iſte inuitat ad matrimonium, vt dicis in verbo, *Matrimonium verſ.* Quæ inuitant, & poſt contractum tantum ſibi coniuges derelinquant; quantum ſuperſtitis amor exegerit, vt inquit *l. vlt. C. de infirmand. pen. celibat.* Non tamen debet eſſe valdè ardens, quia, vt inquit *Hieron. contrà Iouenian. lib. 1. relatus in cap. Origo 32. quaſt. 4.* Adulter eſt in ſuam vxorem amator ardentior. In aliena quippe vxore omnis amor turpis eſt: in ſua nimius. Sapiens iudicio debet amare coniugem, non affectu &c. Nihil eſt fœdius, quàm amare vxorem quaſi adulteram &c. Nec amatores ſe vxoribus præbeant, ſed maritos.

Sed nihil eſt furore amoris vehementius: quem retinere Philoſophia eſt perfectè monentis, & inſilientem, atque inhærentem concupiſcentiam refrænantis. Dici-

Dicitur *in Auth. quib. mod. nat. effic. §. Illud quoque coll. 6. Et ibi Gloſ. verbo, Vehementius*, ſic. Nota, amorem appellari furorem vehementem, vt ſicut furioſus ſe non ſentit, ſic nec amoroſus. Vnde verſus.

Non frater fratri, cum furor ille venit.
Igneus ille furor neſcit habere modum.

Eſt etiam ſimilis ebrio, vt enim vino quis capitur, vel Baccho, ità, & amore, vt inquit *Gloſ. verbo, Bacchata, in §. vlt. de ſucceſſ. quæ fieb. per bon. vend. ſublat. in Inſtitut. per tex.* ibi. Cum libera mulier ſeruili amore bacchata, & alia portat *Gloſ. verbo, Capta, in l. 1. C. de Senatuſc. Claud. toll. per tex.* ibi. Ne ea, quæ libera conſtituta eſt ſemel decepta, vel infelici cupidine capta &c. Et denique facit illud vulgariſsimum. Omnia vincit amor, ſuper quo lege Epigramma à quodam ex noſtris Poetis ſic compoſitum.

Victrici Veneri committit prælia Cæſar,
Inuictum Alcidem Magnus ad arma vocat:
Pugnatur, vincit Cæſar, venus Alma triumphat,
Corruit Alcides, omnia vincit amor.

Homines non ſunt amandi, niſi quia iuſti ſunt, vel vt iuſti ſint, & ſic ſe ipſum quiſque amare debet, dixit *Auguſtin. lib. 8. de Trinit. cap. 8* Qui verò vult amari, amet, vt dixit *Senec. lib. 1. Epiſt. 9.* ibi Ego tibi monſtrabo amatorium ſine medicamento, ſine herba, ſine vllæ veneficæ carmine, ſi vis amari, ama; Et nunquam vacat amor in anima amantis &c. vt ſuprà habes in verbo, *Ambitio, & ex Gloſ. verbo, Inſatiabilis, in Extrauag. Execrabilis 4. de præb. inter commun.* Et cum hæc ità ſint, nihil facilius, quàm amor recrudeſcit, vt dixit *Senec. Epiſt 70.*

Amor carnalis, & timor &c. plerumque ſenſus hebetant humanos, & peruertunt opiniones: vt quæſtum pietatem putent &c. *cap. Accuſatore 3. quæſt. 5.* Hinc pater, vel mater non admittitur ad iurandum pro filio, quia creditur, quòd amore eius in infinitum iurent, vt dixit *Gloſ. in l. 4. ff. de in lit. iur.*

Nec putent parentes, quòd amor amittitur filiorum, ſi eos caſtigent; Nam in corripiendo filium, quantumuis asperè, nunquam paternus amor amittitur, vt dicitur *in cap. Non vos poſt medium 23. quæſt. 5.* Quin potius cum caſtigatur, plus diligitur, vt dixit *Ambroſ. relat. in cap. Non oſculatur 5. quæſt. 5.* ibi. Quando caſtigatur, qui diligitur tunc circa eum pietas exercetur: habet enim amor plagas ſuas, quæ dulciores ſunt, cum amatis amariſsimè inferuntur. Dulcior enim eſt religioſa caſtigatio, quàm blanda remiſsio. Vnde *Auguſtin. in c. Nimium 23. quæſt. 4.* ait, Melius eſt eum ſeueritate diligere, quàm cum lenitate decipere. Et à contrario dicitur *in cap Non putes te tunc amare ſeruum tuum, quando eum non cædis 23. quæſt. 5.*

Anima.

TRia reperiuntur in ea, Intellectus, qui præconcipit, ratio, quæ diſcernit, & memoria, quæ conſeruat. Intellectus præconcipiens, patri primo operanti comparatur. Ratio diſcernens comparatur filio, qui eſt ſapientia patris diſponens omnia in Cælo, & in terra. Memoria conſeruans comparatur Spiritui Sancto, qui omnia corroborat, & confirmat. Sicut iſta

tria,

triа, idem ſunt in ſubſtantia cum anima, ſic & tres perſonæ Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus idem ſunt in ſubſtantia, ita *Gloſ. verbo, ſimplex in cap. 1. ſum. Trinit.*

Animarum cura eſt ars artium, vt dixit *Gloſ. verbo, Examinandi, in cap. 1. de verbor. ſignific. in 6. & in cap. Cum in illis 16. de præb. eod. lib.* & ideo, qui tale regimen habent maiorem idoneitatem habere debent, vt *in dicto cap. Cum in illis dicitur*, ibi. Quibus beneficia curam animarum habentia committuntur maior, quàm in his, qui ad alia promouentur idoneitas requiratur. Quapropter valdè attendi debet, vt animarum cura nullatenus negligatur, & beneficia ipſa debitis obſequijs non defraudentur, vt dicitur *in Trid. ſeſſ. 7. cap. 5. & 8. de reform.* adeò, vt etiam periculum animarum euitari debeat iuxta *cap. Romana 5. ad fin. de ſent. excom. in 6.* Quapropter attendant, qui talia beneficia prouident, vt aſſumant dignos, & idoneos, cum iuxtà Canonicas Sanctiones nihil ſit; quod Eccleſiæ Dei magis officiat, quàm quod indigni aſſumantur ad regimen Eccleſiarum, vt in expreſſo dicitur in *Extrauag. 3. de præb. inter comm.* Et arbitror conuenire verbum Dei de venditoribus eis, qui tradunt, Eccleſias auaris, tyrannis, & indiſciplinatis, inquit *cap. Hæc diximus 16. q. 7.* Conferantur igitur dignis, & inter dignos, dignior præferatur ad vitandos graues remorſus conſcientiæ, & quæſtiones, an teneatur conferens digno, relicto digniori ad reſtitutionem, quia in ijs, quæ animæ ſalutem reſpiciunt pars ſecurior eſt tenenda, vt *in Clement. exiui verſ. Nos itaque de verb. Signif.* Et ſi Sæcularis poteſtas dicit in *Auth. vt cum de appell. cognoſcitur. §. Si quis de prædictis coll. 8. hæc* Si enim pro cauſis corporalibus cogitamus, quantò magis pro animarum ſalute prouidentia eſt noſtræ ſollicitudinis adhibenda: multò magis poteſtas Eccleſiaſtica ad illam attendere debet, cum primò, & principaliter id ſit officium ſuum, & vt animæ hominum quibuslibet rebus præponantur, inquit *Gloſ. verbo, Excepta in §. Sacræ de rer. diuiſ. in Inſt. per tex. in cap. Præcipimus 12. q. 1.*

Animus.

REX noſter eſt animus, hoc incolumi cętera manent, in officio parent, & obtemperant; Cum ille paululum vacillanit, ſimul dubitant. Cum verò ceſsit voluptati, artes quoque eius actuſque marcent, & omnis ex languido, fluxoque conatus eſt. &c. Animus noſter modò Rex eſt, modò tyrannus. Rex, cum honeſtas intuetur &c. Et nihil imperat, turpè, nihil ſordidum, vbi verò impotens, cupidus, delicatus eſt tranſit in nocentem, deteſtabilem, ac dirum, & fit tyrannus, dixit *Senec. epiſt. 115. propè fin.*

Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit. At contra ille puſillus, ac degener, qui abluctatur, & de ordine mundi malè exiſtimat, & emendare mault Deos, quàm ſe, dixit *idem Senec. Epiſt. 108. ad fin.* & ſi vis plura alia circà animi generoſitatem vide eundem *Epiſt. 39.* Circa nobilitatem *Epiſt. 44.* Circa magnitudinem *Epiſt. 88. & Epiſt. 103.* Cuius verba non refero, quia noſtræ inſpectionis eſt potius verba legum, & Canonum referre.

Animi infirmitas, malorum mores non excuſat dicitur *in l. 1. C. ſi aduerſ. delict.*

Animus gaudens ætatem floridam facit *Prouerb. cap. 17. 22.*

Niſi animus vtriuſque conſentiat, perduci ad effectum id, quod inchoatur, non

non poteſt *l. In omnibus 54 ff. de action.* Nec tantum attendenda ſunt, quæ fiunt, quantum quo animo fiant. Amplius enim reſpicit Deus ad cogitationes, & ſpontaneas voluntates, quàm ad actus, qui per ſimplicitatem, aut neceſsitatem fiunt, vt *in cap. Si quandoque ad fin. 15. quæſt. 6.* Cum ſæpè ſe aliter habet ſpecies facti, & aliter facientis animus, vt inquit *Auguſtin. lib. 3. confeſſ. cap. 9. & Gloſ. vlt. in l. Arboribus 13. §. De illo ff. de vſufruct.* ſic, Item nota mentem, & propoſitum aliquid facientis eſſe ſeruandum.

Sed qualiter ſciam, quòd ſic, vel ſic voluerit, cum mens, & animus hominis non mihi notus ſit? Ex verbis, quæ præceſſerunt reſpondit. *Gloſ. in l. 1. §. Eum qui verbo ff. de conſtit. pecun. & in l. Apud Celſum 4. verbo Cauſa, ff. de dol. excep.* ſic. Sed quomodo ſcire poterimus, vtrum iſte demandaſſet, aut non? Reſpondetur per præfationes, ſuaſiones, & admonitiones, quas fortè iam ei fecerat, &c. vbi Apoſtilla ita dicit: *Angel. in l. 1. ff. de eo per quem fact. dixit hanc Gloſam de iure meliorem, ad hoc, quod quis ex his, quæ ante dixerit probatur animus eius, & quo animo quis fecerit aliquid, adde alterã Gloſ. in l. Fulcinius 7. §. 1. qui loquitur de latitante, cuius animus attenditur, ſi fraude latitat ff. quib. ex cauſ. in poſſ. eat.* Nam exteriora indicant animi ſecreta interiora, vt dixit *Gloſ. verbo, Deſierunt in §. Pauonum de rer. diuiſ. in inſtit.* vbi ponit illum vulgare verſum.

Intima per mores cognoſcimus exteriores.

Animo vis fieri non poteſt dixit *Gloſ. verbo Miniſtret, in cap. Per tuas 35. de Simon.* Poteſt tamen ex animo, quòd licitum eſt fieri illicitum; *vulgar. Gloſ. verbo, Per ipſos, in Clement. Vnica de exceſſ. prælat.*

Antecedens, & conſequens.

Quia ex tranſacta in te vita dedicimus, quid de conſequenti conuerſatione tua præſumamus, inquit *Pontif. in cap. Mandata 6. de præſumpt. & Gloſ. verbo, Fidem Chriſti, in cap. Eam te 7. de reſcript. ibi*; Ex antecedenti præſumitur pro conſequenti.

Prima enim ratio authoritatis eſt, vt hæres fiat per conſequentias contingit, vt debitum ſubeat, *l. 1. ff. de author. tutor. & in l. Quod dicimus 7. eod. tit.* ſic. Cæterum negotium ei per conſequentias geri (vt dictum eſt) nihil prohibet. Ex quibus deducitur illa vulgaris regula, quòd non attenditur id, quod in conſequentiam venit, ſed quod principaliter agitur, de qua ſi vis plures caſus, videas omnino, *Iaſ. in l. Si quis nec cauſam à num. 4. ff. ſi cert. pet.*

Antiquitas.

Apud nos enim in conuulſis radicibus viuat antiquitas, cui decreta patrum ſanxere reuerentiam, ait *Gap. Contrà ſtatuta 25. quæſt. 1.*

Antiquiores, non ætate, ſed tempore; quo in Eccleſia militauere, quod idem, ſi eſſet conſuetudo de antiquioribus ætate, &c. dixit *Gloſſ. verbo, Antiquiores, in cap. Cum in tua 4. de conſuetud. in 6. Et in Extrauag. 1. de verſignif. Gloſ. verbo, Antiquorum*, dixit ita; Hic non curatur de antiquitate ætatis, ſed temporis, quo iſti ſunt ingreſſi. Et quod antiquior in poſſeſſione, & receptione debeat alios præcedere, in loco, voce, optione, & honore, eſt textus, per quem notant omnes in *cap. 1. de maior. & obed.* ibi, vt ipſe prior, & maior habeatur, qui prius

Digitized by Google

prius communitatis conſilio, & concordi fuerit actione ordinatus.

Annus.

DE ſtylo Romanæ Curiæ, quando incipiat, & de ſtylo Franciæ, & Angliæ, vide *Gloſ. vlt. in Extrauag. vnica de cenſ. inter comm. & Gloſ. verbo. Per annos*, in *l. Per hanc C. de aduoc. diuerſ. iudic.* dicit, quòd incipiebant anni ſinguli ſecundum antiquos in Kal. Aprilis alias Kal. Martij. hodie Ianuarij, vide verbo, *Menſis*.

Annus autem copulatorum dierum ſerutabitur, ex quo quis reuerſus eſt viam rectam dirigens, vel dirigere debens non eam, quæ eſt ex circuitibus, dicitur *in l. Non ſolum* 12. *§. Annus ff. de excuſ. tutor. Et in l. Anniculus* 134. *ff. de verbor. ſig.* ſic; Incipiente planè die non exactò, quia annum ciuiliter non ad momenta temporis, ſed ad dies numeramus. Et ſi latius cupis de hoc ſcire, vide ibi *Gloſ.*

Tam & ſi totus annus non fuiſſet expletus, tamen deberi, inquit, *l. Filia* 22. *ff. de ann. legat. Et in l. ſi ità* 41. *ff. de manu teſtam. ità, Conſult.* dixit. Stichus ſeruus meus duodecimo anno poſtquam ego mortuus ero, liber eſto. Veriſimile eſt in principio 12. anni eum eſſe liberum, &c. Nam mortuum hoc ſenſiſſe: Et inter eos ſermones, duodecimo anno, & poſt 12. annos multũ intereſt, & ità loqui ſolemus. Duodecimus annus eſt, cum quantumlibet ex 12. anno veniſſet, aut præterijſſet 12. anno liber eſſe iubetur omnibus diebus anni liber eſſe iuſſus eſt. *Et in l. Qui filium* 74. *§. vlt.* Sic inquit notabilis *tex.* Et recitabant Diui Adriani conſtitutionem in qua (quantum ad munera municipalia) iuſſerat eum annum, quem quis ingreſſus eſſet, pro completo nunciari Imperator autem noſter motus, & æquitate rei, & verbis teſtamenti, ſcilicet ad annum viceſimum ætatis, quamuis ſcire ſe diceret à Diuo Marco. Non excuſatum à tutela, cum qui ſeptuageſimum annum ætatis ingreſſus fuiſſet, contra petitricem pronunciauit, & facit *l.* 3. *ff. de iur. imm.* ibi; Quia non videtur maior eſſe ſeptuaginta annis, qui annum agit ſeptuageſimum, & *Gloſ. ibi verbo maior*, intelligit ſic; In honoribus vitandis; ſecus in honoribus adipiſcendis; nam ſicut ibi fauor, ità hic odium, & *Gloſ. verbo* 25. *in l.* 1. *C. qui ætat. vel profeſſ. ſe excuſ. lib.* 10. *ibi.* Qui ceptus, habetur pro completo fauore honoris. In fideicommiſsi verò commodo, & emolumento non ceptum annum, ſed impletum expectandum eſſe, Iuris prudentibus placuit dicitur *in l. Ex his in fin. C. quando dies legat. ced.*

Si tamen, cui legetur cum quatuordecim annorum erit, certo iure vtimur, vt tunc ſit quatuordecim annorum, cum eos impleuerit, dicit *Vlpian. in l.* 51. *ff. de legat.* 1. Et ſic videtur, quòd non ſuſſicit annus inceptus, ſic &c. Argumentum contra &c. ait *Gloſ. verb. egerit in cap. Cum vigeſimum per tex.* ibi: Vnde annus vigeſimus debet eſſe cõpletus *de offic. de legat.* Idem in Epiſcopo, vt tenet *Gloſ. verb. antè conſumationem* ibi; Nota ex verbo hoc, quòd in caſu iſto annus inceptus pro completo non habetur *in cap. Ad noſtram* 8. *de regular. Gloſ. verò verbo viceſimum in Clem.* 1. *§. Cæterum de Stat. Monach.* dicit ſic; Quòd autem hic requiratur annus perfectus, & ſupra ſuſſicit inchoatus; Eſt de arbitrarijs, quæ pendent ex Principis voluntate.

Annus vtilis computabitur. Et ideo ſi conditionalis ſit obligatio Iulian. ſcripſit non ex eo computandum annum &c. Sed ex quo peti potuit conditione

tione exiſtente *l. 1. ff. quand. act. de peccul.*

Transcurſus anni priuat aliquem ſtipendio ſuo, ſi tanto tempore ſteterit excommunicatus &c. Rurſus & tranſcurſus anni conſtituit aliquem hæreticum &c. *Gloſ. vlt. in princ. in cap. Contingit 9. de dol. & contum.*

Centum annis homo ad plus viuere præſumitur, vt *in l. Inter 19. C. de ſacroſ. Eccleſ.* ibi, Longiſsimum vitæ hominum tempus eligimus, & non aliter &c. niſi centum annorum hæc enim eſt longiſsima hominũ vita, dicit ibi *Gloſ.*

Annoſum maiorem ſcilicet quinquaginta quinque annorum *Gloſ. vlt. in l. 3. C. de decur. lib. 10. & ibi Apoſtilla* ſic, Gloſ. procedit, quando munus eſt publicum, authoritate, & vtilitate, non quando eſt vtilitate priuatum, vt tutela, quia tunc requiritur ætas ſeptuaginta annorum *l. 10. eod. tit.* in hæc verba. Si vltrà 70. annum ætatis patrem tuum eſſe præſes prouinciæ perſpexerit eum perſonalium munerum vacatione perfrui prouidebit.

Annua ſi debes, tunc inſpicias caput anni,

Anno ſi debes in fine teneberis anni.

Affert *Gloſ. in verbo, Ab initio in l. 1. C. quand. dies leg. ced. & Gloſ. verbo Annuos in §. Omnis de verbor. in Inſtit & verbo Præteritis in §. Qui hoc anno de inutil. ſtipul.*

Anulus.

Sicuti anulus eſt ſignum inueſtituræ &c. Item anulus eſt ſignum matrimonij, inquit *Gloſ. vlt. in cap. 2. de conſuet;* Fuit autem eius inuentor, vt refert *Alberic. de Roſa in ſuo dictionario in verbo, Anulus Tubalchain Ferrarius,* & dedit filio, vt deſponſaret vxorem illo anulo, & erat de ferro gemma diamantis, & dicit, quòd hunc anulum fecit de conſilio Adæ primi parentis adhuc viuentis volens ſignificare, quòd ferrum fortius eſt omnibus rebus, quia omnia incidit, ſcindit, & domat; Et tamen, licet ſit tantæ fortitudinis, trahitur à magnete, ideſt chalamita, vnde verſus.

Vt ferrum magnes ſic ad ſe nos trahit Agens.

Adamas autem retrahit ferrum ab ipſo magnete, ſicut multi experti dicunt, ità ſponſa, & iuuencula debet eſſe Silueſtris, quaſi ab omni perſona, exceptis parentibus, & ad ſolum amorem parentum debet trahi, nihilominus adamas ideſt ſponſus, qui ſignificatur per diamantem, qui eſt in anulo ſponſam trahit, & retrahere debet ab amore parentum ad ipſius ſponſi amorem, Sicut ferrum retrahitur à magnete per diamantem, & hoc voluit ſignificare anulus ſponſalitius, & multi hodie ſeruant, & ponunt adamantem in ipſo anulo ſponſalitio, & vide *Hoſtienſ. in ſumm. de matrim. §. Qualiter trahitur, verſ. Illud etiam. Sed in cap. fœmina 30. quæſt. 5. ad fin.* ſic dicitur. Item quod in primis nuptijs anulus à ſponſo ſpõſæ datur, fit nimirum vel propter mutuæ dilectionis ſignum, vel propter id magis, vt eodem pignore eorum corda iungantur. Vnde & quarto anulus digito inſeritur, ideo quia in eo vena quædam (vt fertur) ſanguinis ad cor, vſque perueniat.

Apellatio.

Appellandi vſus, quàm ſit vetus &c. quippe cum iniquitatem iudicantium, vel imperitiam corrigat, licet nõnunquam etiam benè latas ſententias in peius reformet. Nec enim vtique melius pronunciat, qui nouiſsimus ſententiam laturus eſt, ita optimè dicit *Iureconſult. in l. 1. ff. de appell.*

in qua fundatus quidam ex aduocatis noſtris olim Collegis (verè quidem Iuriſconſultus) dicebat, quòd ſuperiores iudices maiorem poteſtatem habere fatebatur, ſed maiorem iuris peritiam negabat, ſed hoc non ſemper dicebat, verùm, quando contra eius conſilium proferebatur ſententia.

Cum non oporteat ad compares Iudices appellationes referri, ſed a minore iudice ad maius tribunal aſcendere, dicitur *in Auth. de appell. §. vlt. coll. 4.*

Ipſo facto appellamus dicit *Gloſſ. verbo, Confeſſus, in cap. Cum ſuper 23. de offic. delegat.* & probatur in *cap. Cum olim propè fin. de dol. & contum.* ibi; Ex quo ad nos, & ſi non verbo, facto tamen intelligitur prouocaſſe (à recto itinere ad Sedē Apoſtolicam veniendi.

Cum plus ſit Roman. Pontificem ad ſe aliquod reuocare negotium, quam quemquam ad eum ſuper aliquo negotio prouocare *cap. vt noſtrum 16. de appell.* Idem ſi cauſam committat, vt *in cap. Paſtoralis 28. §. Præterea de offic. delegat.* ibi. Quod cum appellationis cauſam ex certa ſcientia iudicibus alijs committimus cognoſcendam appellationem, videmur recipere ac Iuriſdictionem priorum iudicum reuocare.

Cum enim in appellationibus impoſitis ad Apoſtolicam Sedem teneamini humiliter, & deuotè deferre, cum & leges etiam ſæculares poſt ſententiam beneficium appellationis non denegent aggrauatis, dicitur *in cap. Venientes 19. de iur. iur. & ibi notat Gloſ. verbo, poſſeſſionem*, Sic. Cum appellatur à ſententia diffinitiua, ſi appellatione pendente fuit mandata executioni, iudex appellationis debet reuocare in irritum quidquid factum eſt poſt appellationem, & antequam cognoſcat, an appellatio ſit iuſta, vel iniuſta, ſed ſecus eſt cum appellatur à grauamine, quia prius debet cognoſci de meritis appellationis quàm reuocare quod factum eſt poſt appellationem; Sed in *c. Cum ſuper 17. de re iudic.* ſic dicitur; Si conſtiterit appellationem pro Eccleſia Queteñ rationabiliter interpoſitam &c. executio differatur, vbi *Gloſſ. verbo, Interpoſita*, declarat ſic: Dicas quod non cogitur plenè probare cauſam appellandi, ſed ſufficit probare, quòd aliquo modo ſua interſit, loquitur enim tex. de tertio, qui non erat anteà in cauſa, & ad eam venit appellans.

In cauſa excommunicationis, ſi appellant ante conditionem extantem ſuſpenſa erit excommunicatio ait *Gloſſ. verbo, Si eidem, in cap. 1. de appell.*

Cum appellationis remedium non ſit ad defenſionem iniquitatis, ſed ad præſidium innocentiæ conſtitutum dicitur *in c. Cum ſpeciali 61. §. Porrò de appell.* Et fuit deductum ex *l. Præfecti 18. ff. de minor.* ibi; Quia appellatio quidem iniquitatis ſententiæ querelam &c. continet. Non verò debet appellatio tueri appellantes in ſua iniquitate, quominus eorum exceſſus cenſura Canonica puniantur, vt dixit *cap. Præterea 22. de appell.*

Appellatio non confirmat ſententiam nullam ipſo Iure, niſi tantum in caſu, quo dicis in verbo, *Sententia*. Nam prouocationis remedio condemationis extinguitur pronunciatum, vt dicitur *in l. 1. §. vlt. ff. ad Turpilian.*

Quod appellans ante ſententiam, qui poſteà appellat à ſententia, per hoc non renunciet primæ appellationi, tenet *Gloſ. verbo, Appellare, in Clem. vnica de dol. & contum.* Gemminatio enim appellationum non ſubmittit, ſed ſubtrahit appellantē à Iudicis poteſtate.

Secundum Canones omiſsis omnibus medijs poteſt appellari ad Papam dixit *Gloſſ. verbo, Abſque rationabili, in cap. vt debitus 59. poſt princ. de appell.* Et ibidem notat, quòd ſecus ad alium

iuxtà

iuxtà *cap. Dilecti 66.* ibi; Quod cum ommiſſo Diœceſano Epiſcopo fuiſſet ad Archiepiſcopum appellatum, ad quem gradatim fuerat appellandum in cauſa ipſa procedere non debebat &c. *de appellat. & ibi Gloſſa vlt.* ſic. Dicas, quòd gradatim eſt appellandum de iure: Secundum Canones tamen, ſi omittatur medius, & non opponatur exceptio coram illo ſuperiore, benet valet, quod per ipſum fit &c. & dixit *Gloſſa in verbo, Si cauſa, in cap. Super eo 27. §. Porrò de offic. deleg.* ibi; Sic poteſt appellari ad Papam ab alijs Iudicibus quolibet medio ommiſſo. Sed contrarium eſt ſecundum leges, quia non appellatur ad Imperatorem, vel Regem, ommiſſo medio, vt dicit *Gloſ. verbo, Durante, in cap. Si is, cui de offic. deleg. lib. 6.*

Appellari, an poſsit ad Epiſcopum, an verò ad Superiorem, quando Epiſcopus interfuit, vt Prælatus, vel vt Canonicus habes verbo, *Epiſcopus.*

Ità poteſt appellari in Inquiſitione, ſicut in correctione à grauamine, ſcilicet, cum modus exceditur, inquit *Gloſſa vlt. in cap. licet 12. de offic. ordin. & cap. Irrefragabili 13. eodem tit.* dicit ità; Niſi formam in talibus exceſſerint &c.

Cum ſecundum iura ei licuerit in eadem cauſa bis appellare ſe à Iuriſdictione ſua fecit exemptam, dicitur *in cap. Directè 39. de appell.*

Aduertas, quòd, appellans poteſt pœnitere, in quantum appellatio facit pro ſe; Sed in quantum appellatio facit pro aduerſario, iſta pœnitentia non admittitur, ſic dicit *Gloſſ. verbo, commutandi, in l. Si quis 28. C. de appell. in addit.*

Appellare poteſt nominatus ad dignitatem, vel officium publicum authoritate, & vtilitate; ſed in tutela non appellatur, quod intellige, vt notas in verbo, *Tutor.*

Supplicare poteſt quilibet, quantumcũq; remota ſit appellatio &c. Sed in hoc differt appellatio à ſupplicatione, quia appellatione interpoſita, nihil eſt innouandum. Sed pendente ſupplicatione, mandatur ſententia executioni præſtita cautione, quod omnia reſtituat, ſi ſententia fuerit reuocata, ità eſt *Gloſ. in verbo, Supplicauit, in cap. 4. de in integr. reſtit. Et verbo, Supplicatio in eod. cap 4.* ſic. Item in hoc differt appellatio à Supplicatione, quia appellatur vſque ad decem dies; Supplicari autem poteſt vſque ad biennium, quod verum eſt, Cum ſupplicatio porrigitur Superiori &c. Si verò porrigitur Iudici, tunc vſque ad decem dies.

Nota procuratorem neceſſe habere appellare &c. dixit *Gloſ. verb. prouocandi in l. Si procuratorem 8. §. Si ignorantes ff. mandat.*

Eum, quà tua interlocutoria, vel grauamine, quod per te ſibi proponit illatum à tua præſentia recedit appellans proteſtari videatur, hoc ipſo ſe nolle coram te de cætero litigare, inquit *cap. vlt. de dol. & contum. in 6.*

Poteſt quis appellationi ſuæ ſtatuere terminum ad ipſam proſequendam &c. Et nota, quòd terminus ſtatutus ad proſequendam appellationem à iudice, vel ab aduerſario vicem habet peremptorij dixit *Gloſ. vlt. in cap. Nicolao 64. de appell. & in cap. Ad aures 33. eod. tit.* ſic dixit Pontifex. Appellationis terminus congruus præfigatur, intrà quem, ſi appellans non fuerit proſecutus, ex tunc compellatur ſtare iudicio delegati.

Non obſtante contradictione alterius partis, poteſt appellans redire ad priorem iudicem, dixit *Gloſ. vlt. in cap. Accepta 35. de appell.*

Quibus appellationes ſuas proſequi non

curantibus poſt terminum appellationi proſequendæ præfixum, rata manet ſententia, quæ fuerat appellatione ſuſpenſa dicitur *in cap. Sepè 44. verſ. Saluis de appell. Et ibi Gloſſ. verbo, Sententia,* ità, Qui enim non proſequitur appellationem fingitur non appellaſſe &c. Sed hoc non eſt verum in ſententia excommunicationis.

Appellatus an poſsit præuenire appellantem, vide verbo, *Terminus.*

Appellationi quando poſsit, vel non renunciari, habes verbo, *Renunciatio.*

Licet eamus ad arbitros in cauſa appellationis, propterea non renuncio appellationi, immò poſtea poſſum proſequi appellationem, nec mihi currit tempus interim *Gloſ. verbo, commiſiſſe, in cap. veniens 13. de renunc.*

Sed ne pendente appellatione omnia debent eſſe in ſuo ſtatu? Reſpondetur hoc verùm, quoad ipſos litigantes. At hic alius conuenitur, dixit *Gloſ. verbo, Poſſe, in l. Creditor 60. ff. mandat.* vbi additio ſic; Ex hac Gloſſa nota optimam limitationem ſecundum *Bald.* hic, quod illa regula nil nouari appellatione pendente, habet locum inter eoſdem, non reſpectu eius, ad quem porrigitur appellatio.

Quod ſi pars appellans aliquid illicitum attentat, eo ipſo ſe indignam facit appellationis beneficio, & procedit Iudex, à quo appellatum eſt, perinde ac ſi non fuiſſet appellatum, ponit *Gloſ. verbo, reducendum poſt medium, in cap. Non ſolum de appell. lib. 6.*

Cauſa probabili appellationis expoſita, tali videlicet, quæ ſi foret probata, deberet legitima reputari, dicit *cap. vt debitus 59. de appell. Et in cap. Cum ſpeciali 61. §. Exceſſu in fin.* ſic. Sed ſi appellans in eius probatione defecerit? vbi *Gloſſ.* ità in verbo, *Defecerit,* & ſic videtur, quod appellans teneatur probare ſe iuſtè appellaſſe, quod eſt verum, ſi appellatio recipitur, alias non &c. Tamen *in l. Hi, qui C. de appell.* hæc inuenies, cum igitur &c. appellaueris &c. iuſtè te appellaſſe oſtende, vbi *Gloſſ. vlt.* ſic, explicat, quòd ergo hic dicitur, oſtende, dic, quòd oſtenditur eo ipſo, quod contrarium non monſtratur, idem *Gloſ. verbo, Monſtrauerit, in l. 1. C. de tempor. & repar. appell.*

Dicitur *in cap. Cum cauſam 62. in fin. de appell.* ità; Dummodo hæc in ipſa appellatione expreſſa fuerint, & *Gloſſ. vlt.* ſic. Super hoc diſtingue, aut appellatur à grauamine ante ſententiam diffinitiuam, aut à ſententia diffinitiua; Si à grauamine ante ſententiam, tunc neceſſe eſt allegare coram iudice appellationis cauſam ſui grauaminis talem, quæ ſi eſſet, probata eſſet legitima, vel quæ eſſet expreſſa in iure, & tunc in cauſa appellationis non poteſt aliam allegare &c. Et eſt ratio, quia non appellatur, niſi à grauamine, ſed propter hanc cauſam, quam vult de nouo proponere coram iudice appellationis non grauabatur, nec propter hoc appellauit: Et Iudex appellationis cognoſcere debet tantum ſuper eo, pro quo appellauit. Et Papa ità reſcribit ſemper in appellationibus antè ſententiam, Si eſt ità &c. Si verò aliquis appellat à diffinitiua, tunc non eſt neceſſe aliquam cauſam allegare, cum appellat, ſed ſufficit dicere, appello ab iniqua ſententia, & tunc in cauſa appellationis poteſt opponere nouam cauſam, & noua inſtrumenta &c. Vnde *Gloſ. verbo, Et perſonam, in Auth. de his, qui ingred. ad appell.* dicit *in princ.* Et ſic eſt pro opinione noſtra, qui dicimus cauſam appellationis eſſe aliam, à prima; Nam & teſtes de nouo inducuntur, & ob id ibidem ait, nouam ſatisdationem dari debere in appellatione, & latius habes verbo, *Satiſdatio,* & verbo, *Teſtis.*

Qui non appellat à ſententia iudicantis acquie-

acquieuiſſe, videtur, & ſententia etiam interlocutoria, à qua non appellatur, tranſit in rem iudicatam, dixit *Gloß. vlt. in cap. 2. de procur. Et eſt tex. in cap. Quo ad conſultationem de re iudic.* ibi. Quod cum poſt decem dierum ſpatium ſententia in authoritatem rei tranſeat iudicatæ, qui ad prouocationis ſubſidium intrà id temporis non recurrit appellandi ſibi aditum denegauit, cum per hoc videatur per interpretationem Iuris latæ ſententiæ paruiſſe, & *in l. vlt. ff quand. appellat.* ſic, ita; Quia, qui tunc non appellauit vera eſſe, quæ ſcripta ſunt, conſenſiſſe videtur. Quis enim ferendus eſt ad appellationis veniens auxilium, quæ ipſe facienda procurauit? inquit *l. Generaliter §. Sed iuramento C. de reb. cred.*

Videtur ab appellatione receſſum, ſi ſecundum ea, quæ præmiſſa ſunt, eum, qui appellauerit, conſtiterit proceſsiſſe ait *cap. Gratum in fin. de offic. deleg. & ibi Gloſ. verbo, Receſſum,* ſic dicit, Nota præſumptionem iuris, quòd iuri ſuo renunciare præſumitur, qui iuri ſuo contrarium facit.

Ex quo aliquis non proſequitur appellationem intrà terminum ſibi præfixum, ex tunc Iudex poteſt procedere, tamquam citatus peremptoriè non veniſſet &c. quia perinde eſt, ac ſi non appellaſſet, inquit *Gloſ. verbo, Arripueras, in cap. Cum cauſa 8. de re iudic. & Gloſ. in cap. Ex parte 12. de reſcript. verbo, Cum biennium,* ſic; Qui enim non proſequitur appellationem intrà annum, aut ex iuſta cauſa intrà biennium, fingitur non appellaſſe, & rata manet ſententia &c.

Quando inhibetur appellatio in reſcripto &c. reſpondemus, quòd quælibet prouocatio intelligitur remoueri, quæ à iure non indulgetur, expreſsè inquit *cap. Paſtoralis 53. de appell. & ibi Gloſ.* enumerat plures caſus, in quibus expreſsè appellatio conceditur. Et ſolus Princeps poteſt remittere cauſam, appellatione remota, vt dicit *Gloſſa verbo, Reſeruata, in cap. Quod tranſlationem 4. de offic. deleg.*

Remotio appellationis repetita intelligitur in reconuentione, inquit *Gloſ. 2. in cap. vlt. de mut. petit.* Non verò inter alias partes, vt dicitur *in cap. Super eo 15. de offic. deleg.* ibi; Quia non illis, ſed partibus, inter quas cauſa commiſſa eſt, appellationis remedium eſt ſublatum, & ibi *Gloſ.* notat ſic. Nihilominus poſſunt appellare omnes, quorum cauſa intereſt &c. Item nota, quòd omnes poſſunt ſe opponere, quos negotium tangit, licet de illis non fiat mentio, & ſunt admittendi, aliàs non teneret appellatio, & *Gloſ. Tenebitur ibidem* ſic; Et ità debet differri executio ſententiæ, ſi per eam alicui præiudicium generatur &c. Et verum eſt, niſi præſumptio ſit in contrarium, quod malitioſè appellatur, ſicut contingit in reſtitutione.

Nota, & ſcias iſtud, quod remota appellatione, non intelligitur vnquam remota, quando ſententia eſt euidenter nulla, & iniqua, vt *in cap. Inter ceteras de re iud. & ibi plenè Canoniſtæ, & in cap. Ex conqueſtione de reſtit. ſpol.* ità tenet Apoſtilla *in l. 1. §. 1. ff. à quib. appell. non licet.*

Qui appellationi deferre neglexit, ſe beneficio reddit appellationis indignum, inquit *cap. An ſit 42. de appell.* hoc eſt Aduerſarius, qui neglexit appellationem ſui aduerſarij contrà eam faciendo, ſi appellat eius appellatio non admittatur.

Ita patet, quòd non admittitur appellatio contra confeſsionem, vel ſi exceſſus ſit manifeſtus euidentia rei, vel alio legitimo modo, inquit *Gloſ. verbo, Confeſſione, in cap. Cum ſpeciali 61. §. Porrò. de appell.* Et ideo non admittitur appellatio à correctione, quia ſit ad pœnitentiam, & extrà formam iudicij,

Digitized by Google

dicij, vt dixit *Gloſſ. vlt. in cap. 3. de appell.* & paulo ſuprà ſic, Niſi excedat modum in corrigendo &c.& in fin. ità Hæc procedunt in omnibus regularibus, vide etiam verbo, *Correctio*. An autem poſsit appellare confeſſus,& condemnatus, habes verbo, *Confeſſio*, vbi latius de hoc.

Appellatio in cauſa redditæ rationis, non ſuſpendit *Auth. de Sanctiſſ. Epiſc. §. Aeconomos coll.* 9. ibi. Non enim concedimus prædictis perſonis pro memoratis cauſis ante examinationem, & exactionem debiti proprios Epiſcopos declinare, & ad alia venire iudicia.

Item propter periculum mortis non admittitur appellatio, nec in his, quæ dilationem non capiunt, dixit *Gloſſa verbo, Decedat, in cap. Qua fronte 25. de appellat.*

Appellatione non recepta pendente, dum Princeps non reſcribit ſententia, An poſſit exequi? habes verbo, *Sententia*.

Quod dico appellari à ſecunda, intellige, quando fuit lata intra tempus, quo potuit appellari a prima, alias non quia cum ſit executio primæ, non debet appellari, ait *gloſ. verbo, Datam, in l. Si cum 14. §. Hæc actio ff. quod met. cauſ.*

Illos non potuiſſe de Iure tertio appellare. Dicitur *in cap. ſua nobis 65. de appell.*

Eſt notabile,quòd in cauſa appellationis, ideo non habet locum prorogatio Iuriſdictionis,quia cauſæ appellationum ſunt mixti imperij, & pertinent ad authoritatem ſuperioris, vnde, & vtraq; parte conſentiente non poſſunt ventilari apud Iudices incompetentes, vt dixit *Gloſ. verbo, Secundum motus. in cap. In cauſis de pac. Conſt.*

Sunt & adhuc ſeptem iudicantes, à quorum ſententijs non appellatur, vt Imperator, item Senatus, Item & quando hoc actum fuit inter partes, vt &c. item Arbiter compromiſſarius, vt &c. Item Præfectus Auguſtalis,vt &c.Item & alij quidam, qui nominantur infrà eodem &c. *gloſ. in Auth. de appellat. §. 1. verbo, ſiue magni*.

Appellatio per errorem facta ad minorem iudicem, cum deberet ad maiorem fieri non tenet, licet vice verſa teneat, vt habes in verbo, *Error*.

Appellandi neceſſitas propter paupertatem remittitur, vide verbo, *Paupertas*.

Appellare etiam dicitur, quando blanda ratione alterius pudicitia attentatur, vt inquit *tex. in l. Item apud Labeonem 15. §. Si quis virgines appellaſſet ff. de iniur.*

Approbare, & contra.

CVM ab omnibus, quod omnes tangit, approbari debeat, ait *cap. Ad hæc 7. de offic. Archid. & l. veterem 5. in fin. C. de author. præſt.*

Qui non improbat, probat, inquit *gloſ. penult. in l. vnica ff. furt. aduerſ. naut. per tex.* ibi; Ipſe quodammodo eligit qui non reijcit, idem *gloſ. in l. 1. ff. de liber. agnoſcen.*

Qui autem agnouit iudicium defuncti, eo quòd debitum paternum pro hæreditaria parte perſoluit, vel alio legitimo modo ſatisfecit &c. accuſare patris voluntatem, quam probauit, non poteſt inquit *l. Parentibus 8. C. de inoffic. teſtam.* Agnouiſſe enim videtur, qui quale iudicium defuncti approbauit *l. vlt. ff. de inoffic. teſtam.*

Nota variare non licet reprobando probata, nec è contrà ſic, infra locati *l. ea lege in fin.* ita inquit *gloſ. in l. Pomponius 10 verbo, Semel, ff. de negot. geſt.* vbi additio ſic; Sed è contra eſt in medico ſemel probato, qui poteſt reprobari, vt infra *de munep. & honor. l. vt gra*

gradatim 9. Reprobari &c. Idem eſt de Grammaticis, & Oratoribus *vt C. de profeſſ. l. Grammaticos lib.* 10. *idem dicit Gloſ. in verbo, liceat, cap. Cum ſecundum* 16. *de praben.* ibi. Et ità ſemel approbatus, iterum probatur, & reprobatur, Sicut Medicus &c. Et virgo ſemel probata, iterum probatur, *& in l.* 2. *C. de profeſſ. & medic. d. lib.* 10 ibi; Grammaticos, ſeu Oratores decreto Ordinis probatos ſi non ſe vtiles ſtudentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari poſſe incognitum non eſt.

Comprobat, qui malum ſcienter eligit, dicit *Gloſ. verbo Comprobauit, in l. Si venditor* 17. *ff. de in diem addit. & facit l.* 3. *ff. vt in poſſeſſ. legat.* ibi; Ipſam enim facilitatis ſuæ expenſum ferre debere, quæ minus idoneos fideiuſſores acceperit.

Quod quis in ſe approbat, non debet in alio reprobare, dicitur *in l. In arenam C. de inoffic. teſtam.* ibi; Nam talem filium meritò quis ſuâ ſucceſsione iudicat indignum, niſi & ipſe ſimilis conditionis ſit, idem probatur *in cap. Cum Eccleſiaſtica* 3. *de except.* ibi. Cum exceptionem illam, quòd præfatus Iacob. in alia Eccleſia beneficium poſsidet, ei non poſsint opponere, quos conſtat varia beneficia in diuerſis Eccleſijs obtinere, & ibi notat *Gloſ. verbo, Opponere;* Sic enim iuſtiſsimum eſt, quòd quis in ſe approbat, in alijs reprobare non poteſt.

Debet pater, ſi actum improbat, continuò teſtationem interponere contrariæ voluntatis, inquit *l. Si filius* 18. *ff. ad Macedonian.* alias ius ſuum amittit, & ſibi præiudicat, vt ponit *Gloſ. verbo, Admiſerunt, in c. Cum vintonien.* 25. *de elect.*

Apoſtata.

DE his, ſic loquitur *l.* 3. *C. eod. tit.* Quos etiam præciperemus procul abijci, ac longius mandari, niſi pœnæ viſum fuiſſe maioris verſari inter homines, & hominum carere ſuffragijs.

Vel dic, quòd non eſt apoſtata, qui ad ſæculum redit &c. Quandoque dicuntur apoſtatæ retro abeuntes &c. Item is apoſtata dicitur, qui recedit à fide, inquit *Gloſ.* 1. *in cap. Ex parte* 10. *de tempor. ordin.*

Apoſtolica Sedes.

SEdes Apoſtolica conſueuit exhibere ſe petentibus liberalem inquit *c.* 15. *de reſcript. & ibi, Gloſ. verbo Liberalem,* ſic; vtpotè, quæ non claudit gremium redeunti: Sed in quo eſt liberalis; ſiuè gratiam facit? Quia ad hoc tenetur &c. immò quaſi præceptum Euangelij eſt. Totum dici poteſt gratia quidquid facit; Quia vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas, quia vbi Iuſtitia ſeruatur, ibi miſericordia exhibetur. Et quod Apoſtolica Sedes &c. Non tam ex iuſtitia, quàm ex gratia moueatur poſtulationem ipſius non duximus admittendum, dixit *Pontif. in cap. Bona* 3. *de poſtul. prælat.*

Sedes Apoſtolica in ſuis actibus veritatem proſequens lucem amans, libenter euitat nodoſæ ambiguitatis inuolucrum; illamque ſibi ſemper in ſuis ordinationibus reſeruare cautelam intendit, vt de illis ità proueniat commodum, quò alijs non emineat detrimentum, inquit *Pontif. in Extrauag.* 1. *de conceſſ. præb. Et in Extrauag. vnica de offic. deleg. inter comm.* Quoniam Apoſtolica Sedes intendit prouidere

Digitized by Google

uidere negotijs, & non perſonis, vt dicitur *in cap. Quoniam 43. de offic. delegat.*

Quoniam ſi oporteat, vt nos, vel tu ex hoc negotio confundamur, eligemus potius te confundi, quàm lædamus, Sedis Apoſtolicæ dignitatem, ait *cap. 3. in fin. de author. & vſ. pal.* Et ſic cum iudex ſit Ordinarius omnium Chriſtianorum, & Mater omnium Eccleſiarum, & ſi etiam aliquid graue præcipiat, faciendum eſt, dixit *Gloſ. verbo, adſtringit, in cap vlt. de Conſtitut.* Vnde mandatum Apoſtolicum etiam ad Abbates extendi dicit *cap. vlt. de ſimon.*

Romanæ Sedis Sententiam, cum aliquid fuerit ſubreptum poſſe in melius commutari, dicit *cap. Cum olim 12. de ſent & re iudic. & in cap. Tum litteris 5. ad medium de in integr. reſt.* idem, in hæc verba. Præſertim, quia ſententia Romanæ Sedis non negatur poſſe in melius commutari, Cum aut ſubreptum aliquid fuerit, aut ipſa pro conſideratione ætatum, & temporum, ſeu grauium neceſsitatum diſpenſatiuè quicquam ordinare decreuit; Diſcant igitur tàm inferiores, quàm ſuperiores à Sanctiſsima Matre, vt emendent in melius, quod non ſat benè decreuerunt, & ne erubeſcant à tali diſcere Magiſtra.

In priuilegijs Sedis Apoſtolicæ ſi quæſtio oriatur, non vult Papa de ipſis per alios iudicari, dixit *Gloſ. verbo, Declaramus, in cap. vlt. de Conſtit.*

Quædam ſunt, quæ Sedes Apoſtolica ſibi ſpecialiter reſeruauit, vt eſt quæſtio fidei &c. Item maiores Eccleſiæ cauſas, translationes Epiſcoporum, Sedium mutationes, & Item depoſitiones Epiſcoporum, ceſsiones eorundem, & translationes electorum &c. Item Congregatio Concilij Generalis &c. Depoſitio, & reſtitutio Epiſcoporum, & ſumma negotia Eccleſiæ &c. Item exemptio Epiſcoporum. Item quædam vota ſolus Papa commutat &c. Item ſolus Papa diſpenſat in maioribus criminibus, & cum filijs Præſbyterorum, & cæteris illegitimis natis, vt promoueantur ad dignitates &c. Item ad ipſum ſolum omiſsis medijs appellatur, hæc ità tradit *Gloſſa verbo, reſeruata, in cap. Quod translationem 4. de offic. delegat.* & ibi ponit verſus ſequentes

Reſtituit Papa ſolus, deponit & ipſe.
Articulos ſoluit: Synodumque facit Generalem;
Transfert; & mutat, appellat nullus ab ipſo:
Diuidit, ac vnit, eximit, ac probat:

Nota reputari onus, in Apoſtolica Sede ſeruire &c. cum, & ſecundum Hieronym. non ſit facile ſtare in loco Petri, & Pauli &c. Nihilominus tamen honor eſt ſummus, cum dicatur apex dignitatis, omnes, qui ad eam eriguntur illuſtrans dixit *Gloſ. 1. in Extrauag. Ad onus de elect.*

Aqua.

DVctus aquæ, cuius origo memoriam exceſſerit iure Conſtituti loco habetur, inquit *l. 3. §. 1. ff. de aqua quotid. & in l. vlt. eod. tit.* ſic, Tueri aquæ ductus, quibus authoritate vetuſtas daret, tàm & ſi ius non probaretur, *& in l. 1. §. Caput eod. tit.* ſic, Sed & ſi iure aqua non debetur alicui, ſi tamen iure ducere ſe putabit: Cum non in iure, ſed in facto errauerit, dicendum eſt, eoque iure vtimur, vt interdicto hoc vti poſsit.

Attamen *in l. vſus aquæ C. de fund. rei priu. lib 11.* ſic inuenies. Quia igitur ſatis iniuſtum eſt ſtatum forenſis ante patrimonij aridæ ſitis moleſtia fatigari:

gari; ad meatus priſtinos vniuerſum aquæ motum, temporis præſcriptione ſubmota præcipimus reuocare.

Non enim conſuetudinis eſt, vt qui aquã habet per lapidem ſtratum ducat: illã autem, quæ ferè in conſuetudine eſſe ſolet, vt per fiſtulas aqua ducatur, inquit *l. ſi prius* 17. *§. Placuit, ff. de aqu. pluu. arcend.*

Non enim tam neceſſariam refectionem itinerum, quàm riuorum eſſe: quoniã non refectis riuis, omnis vſus aquæ auferretur, & homines ſiti necarentur, & ſanè aqua peruenire, niſi refecto riuo non poteſt, at non refecto itinere difficultas tantùm eundi, agendique fieret, quæ temporibus æſtiuis leuior eſt, inquit *l. vlt. ff. de riu.*

In domo mea puteum aperio, quo aperto, venæ putei tui præciſæ ſunt, an tenear? Et ait Trebatius, non teneri me damni infecti; Nec enim exiſtimari operis mei vitio damnum tibi dari in ea re, in qua iure meo vſus ſum, dicit *l. fluminum* 24. *§. vlt. ff. de damn. infect.*

Execrabile videtur domos huius Almæ Vrbis aquam habere venalem dicitur, *in l. Ad reparationem* 7. *C. de aqu. duct. lib.* 11. Abigatur ergo prouerbium vulgare dicens. Romæ omnia eſſe venalia.

Portio agri videtur aqua viua, *l. Qui in puteum* 11. *ff. quod vi, aut clam.*

Arbiter, & Arbitrium.

Aliud eſt arbitrium, quod refertur ad arbitrium boni viri, vt, &c. Aliud voluntas, quæ refertur ad proprium motum, inquit, *Gloſ. verbo, Nollent, in Extrauag.* 2. *de ſepult. inter comm.* Et arbitrium etiam dicitur ſtricti iuris; eo, quòd nihil in arbitrio venit præter verba expreſſa in conuentione, ſiuè in compromiſsione, dixit *Gloſ. in §. vnic. in caſus poſitione verſ. Item in his de oblig. ex conſen. in Inſtit.*

Illa verba arbitratu Lucij Titij fieri, ius ſignificant. Ità *l.* 68. *ff. de verb. ſignif.*

De libero arbitrio, ſeu voluntate ſic ait, *tex. in l. Fideicommiſſa* 11. *§. Si fideicommiſſum, ff. de legat.* 3. Ideoque poſt primam voluntatem non erit arbitrium hæredi dicendi ſe noluiſſe.

De arbitrio vero boni viri idem *tex.* Sic Si fueris arbitratus, &c. debebitur. Non enim plenum arbitrium voluntatis hæredi dedit, ſed quaſi viro bono fideicommiſſum relictum. Et in *l. Fideicommiſſaria* 46. *verſ. Si tibi, ff. de fideicomm. libert. ibi.* Ità enim hoc accipiendum eſt, ſi tibi quaſi viro bono videbitur, & in *l. Si in lege* 27. *ff. locat.* ità, Si in lege locationis comprehenſum eſt, vt arbitratu domini opus approbetur perinde habetur, ac ſi viri boni arbitrium comprehenſum eſſet. Idemque ſeruatur, ſi alterius cuiuſlibet arbitrium comprehenſum ſit, nam fides bona exigit, vt arbitrium tale præſtetur, quale viro bono conuenit.

Arbitrium boni viri ineſſe credidit Diu. Marcus, quando reſiduum hæreditatis iubetur reſtitui, vt latè habes verbo, *Reſiduum*, & verbo, *Fideicommiſſum*.

Dare ſi tot operas, quot patronus arbitratus ſit; non aliter ratum eſt arbitrium patroni, quàm ſi æquum arbitratus ſit, dicit *l. Si libertus* 30. *ff. de oper. libert.*

De eo, qui cum aliquo morari iubetur, quod non ſemper tenebitur, ſed viri boni arbitrio, inquit *l. Mauia* 13. *§. vxore, ff. de ann. legat.* in hæc verba. Non abſolutè reſponderi: Cum multa oriri poſſunt, quæ pro bono ſint æſtimanda, ideoque huiuſmodi varietatem viri boni arbitrio dirimendam.

Digitized by Google

Cæterum ſi arbitrium illi, quaſi bono viro dederit non dubitamus, quin libertas debeatur. Nam & eam libertatem deberi placuit, Si tibi videbitur, peto vt manumittas. Ita enim hoc accipiendum eſt, ſi tibi quaſi bono viro videtur, vt in *d.l. Fideicommiſſaria 46.ff.de fideicom.libert.*

Plurimum enim intereſt, vtrum in poteſtate eius, quem teſtator obligare cogitat, faciat, ſi velit dare, an impoſita neceſſitate dandi, ſoli ei diſtribuendi liberum arbitrium concedat, inquit *l. Vtrum 8. §. Cum quidam de reb. dub.*

Et puto eas deberi (niſi teſtator ſpecialiter electionem hæredi dederit) quas vir bonus fuerit arbitratus, vt pro facultatibus defuncti, & poſitione patrimonij debeantur. Sed & ſi fuerit adiectum boni viri arbitratu: hoc ſequemur, vt pro portione patrimonij ſine vexatione, & incommodo hæredis fiat, inquit *l. Si legatum 3. ff. de ann. legat.*

Argumentum eſt hic, quòd cum aliquid generaliter committitur arbitrio alicuius, non valet, niſi legitimè factum ſit &c. Argumentum contrà &c. Solue ſi arbiter eſt compromiſſarius,eius arbitrio ſtandum eſt; ſiuè æquum, ſiuè iniquum ſit &c.niſi contrà ius ſcriptū, vel contrà formam compromiſſi ſit latum, quia tunc non tenet &c. Si verò tamquam vir bonus arbitrari debet, tunc non valet dictum ſuum, niſi ſit æquum &c. ità ponit *Gloſ.verbo, Si tamen, in cap. Cauſam quæ 8. de elect.* Et ita videtur comprobare *tex.in cap. vnaquæque ad fin.* 13. *quaſt.* 2. *in illis verbis*. Quæ autem legibus expreſſa non ſunt, arbitrium ſequuntur humanæ voluntatis.

Et puto tale arbitrium non valere,in quo libera facultas arbitri ſententiæ futura non eſt, inquit *l. item 19. §. Pomponius ff. de recep. arbitr.* Quia cum arbitrium, vel inordinatus captiuat affectus, vel acceptum aliquem obligationis cuiuſque neceſsitas adigit, Ceſſat electio, dum libertas adimitur eligendi dixit in materia electionis *cap. vbi periculum 3. §. Cæterum de elect. in 6.*

In honorabilibus, appellatione iudicum venient arbitri, vt dixit *Gloſa in Apoſtil. ad cap. 1. de ſent. & re iudic. in 6.*

Et an excommunicatus poſsit eſſe arbiter? Reſponde, quòd non propter legem Dei, in qua dicitur habendus eſt, tamquam Ethnicus; & publicanus; Item partes non poſſunt ſecum participare &c. inter hæreticos poteſt &c. Item excommunicatus non poteſt eſſe arbiter; vt *extrà de re iudic. c. Ad probandum*; Et argumento huius litteræ, quia ſeruus non poteſt eſſe arbiter, & excommunicatus eſt ſeruus Diaboli, vt *de ſent. excom. cap. Nouerit* &c. ità ponit *Gloſ. in l. Pedius ff. de recept. arb.*

Vbi ſemel quis in ſe receperit arbitrium ad ſolicitudinem ſuam hanc rem pertinere Prætor putat, Non tantùm, quòd ſtudeat lites finiri; Verùm,quoniam non debeant decipi, qui eum quaſi virum bonum diſceptatorem inter ſe elegerunt inquit *l. 3. §. 1. ff. de recept. arbitr.* Si tamen eligerentur aliqui, vt arbitri Iuris ad cognoſcendum de cauſis ſuſpicionis poſſunt compelli ſuſcipere arbitrium, vt dixit *Gloſ. in Apoſtil.ad l. 3. §. 1. ff.eod.tit. & probat Gloſ. optima in cap. Suſpicionis 39.verbo, Ad quos*, ibi, Dico, quòd tenentur accipere tale arbitrium &c. *de offic.& poteſ. iudic. deleg.*

Arbiter incertus eſſe non debet, inquit *Gloſ. verbo, Elegerint, in cap. Ad hæc 10. de reſcript.* Nec laicus in Spiritualibus arbiter eſſe poteſt, inquit *Gloſ. verbo, veri contrariam, in cap. Sacroſancta 51. de elect.*

Cæ-

Coram arbitris reconuenire non poteſt, cum arbitri iudicare non valeant, niſi de his tantùm, ſuper quibus in eos extiterit compromiſſum *cap. Cum dilectus 6. de arbitr.*

De arbitrarijs, de quibus non cogimur reddere rationem, dixit *Gloſ. verbo, Reſtringere in Clemen. Diſpendioſam de iudic. & probat Gloſ. verbo, Cum rationibus, in §. Peculium de legat. in Inſtit.* ibi; Quod facit ad quæſtionem de eo, cui conceſſum eſt liberum arbitrium ità, quòd non poſsit ſyndicari.

Non potuiſſe arbitrum inter alios iudicando alterius ius mutare inquit *l. Is; qui fundum ff. de vſu fruct. legat.*

Ex compromiſſo arbiter infamiam non facit: quia non per omnia ſententia eſt, inquit *l. Quid ergo §. Cum autem ff. de his, qui notan. infam.*

Sed etiam arbitrio, quis ſtare non cogitur pœna ſoluta, niſi id expreſsè dicatur, vt inquit *Gloſ. 1. in cap. 1. de pan.* & ideò cautela eſt, vt ponatur in compromiſſo, quod pœna ſoluta, vel non ſemper ſtabitur arbitrio.

In arbitrio iudicis, vbi eſt pœna, poteſt extendi vſque ad Capitalem, vt habes in verbo, *Pœna*, & dixit *Gloſ. in Apoſtil. l. 1. ff. de effract.* ſic. Nota, & tenementi iuſtum textum &c. ad hoc, quòd quando pœna non eſt limitata in Iure remanet imponenda officio iudicis per *tex. ibi*. Idcirco cauſa cognita, liberum erit arbitrium ſtatuendi ei, qui cognoſcit; cui addo *tex. in cap. de cauſis de offic. deleg. & l. Hodie ff. de pan.*

Sic arbitrium prorogatur &c. Et ſi arbiter fuit in mora compellitur iterum finito tempore arbitrium ſuſcipere *Gloſ. verbo, Prorogatio, in cap. Petro 40. de offic. deleg. & Gloſ. vlt. in l. In creditore 38. ff. de euict.*

Licet eamus ad arbitros in cauſa appellationis, propterea non renuncio appellationi, immò poſtea poſſum proſequi appellationem, nec mihi currit tempus, interim inquit *Gloſ. verbo, Commiſiſſi, in c. veniens 13. de renunc.*

Si compromiſero, & contra me fuerit data ſententia, nulla mihi de euictione actio danda eſt &c. Nulla enim neceſsitate cogente id fieri, ait *l. Si dictum 56. §. 1. ff. de euict.*

Inter extrema recurrendum eſt ad arbitrium boni viri, ideſt Iudicis, qui debet eſſe medius inter ea, vt dixit *Gloſ. verbo, Exigit, in Extrauag. 2. de Sepult. inter comm.*

In aſsignando tempore, quando non fuit expreſſum, intrat arbitrium, vt habes verbo, *Tempus*.

In mobilium rerum iuſtis pretijs, æſtimatione habita per eos, quos vtraque pars elegerit arbitros iudicaturos interpoſito Sacramento, iubet *l. Hac edictali §. His illud C. de ſecund. nup.*

Et pro complemento nota verba *l. Quis 52. C. de decurion.* Inquit enim, quis tam inueniri iniquus arbiter rerum poteſt, qui in vrbibus magnifico ſtatu præditis, ac votiua Curialium numeroſitate locupletibus ad iterationem quempiam tranſacti oneris compellat.

Argentum.

POſt aurum eſt nobilius metallum, vt dicitur *in Auth. de conſul. ad med. coll. 4.* ibi; Soli enim aurum ſpargere damus imperio, cui ſoli etiam aurum contemnere præſtat fortunæ faſtigium, argentum verò, quòd mox poſt aurum precioſiſſimum fiet, & ibi *Gloſ. verbo, Poſt aurum*, ſic dicit; Nota aurum pretioſius metallum, & poſt aurum argentum. Hodiè verò non videmus, quòd aurum ſpargatur, & argentum rariſſimè, & ſic ceſſat prohibitio, de qua dictus tex. loquitur vnde dicit *Gloſ. verbo, Miſſilia, in l. Qua ratione 9. §. Item ſi quis ff. de acquir. rer. domin.* hæc:

Sed hodie deleta eſt illa Conſtitutio per diſsuetudinem, quæ permittebat, Prætores, vel Conſules, vel Magiſtratus aurum proijcere, vt &c. Soli enim Principi licet aurum ſpargere, & ſic iactare, ſed Conſulibus licet de argento hoc facere, non tamen coguntur.

Cur argenti appellatione etiam factum argentatum comprehendatur? cum ſi marmor legatum eſſet, nihil præter rudem materiam demonſtratum videri poſſet. Cuius hæc ratio traditur, quippè ea, quæ talis naturæ ſunt, vt ſæpius in ſua poſsint redigi initia, ea materię potentia victa, numquam eius vires effugiunt, ità inquit, *l. Quæſitum 76. §. Illud ff. de legat. 3.*

Non facilè quiſquam argenti numero nũmos computat, inquit, *l. Quintus 29. ff. de aur. & arg. leg.*

Argento cedit, quod ad ſpeciem argenti iunctum eſt, quemadmodum claui aurei, & purpuræ pars ſunt veſtimentorum, *l. Cum aurum 20. ff. eod. tit. de aur. & arg.*

Argumentum.

De contractibus ad vltimas voluntates ſit, vt eſt vulgaris regula, & deducitur *ex §. vnic. de l. Fuſ. Caniol. in Inſt.* ibi. Cum ſatis fuerat inhumanum viuos quidem licentiam habere totam ſuam familiam libertate honare &c. Morientibus autem huiuſmodi licentiam Adimere, & ibi *Gloſſa in Apoſtil.* ſic. Hoc verum, ſi contractus, & vltima voluntas conueniunt in rationis identitate.

De ſpecie ad genus valet argumentum affirmatiuè habes verbo, *Species*.

Eſt etiam bonum argumentum ex rubrica, vt inquit *Gloſ. vlt. in l. 1. C. Ne fideiuſſores dot. dent.*

Et ſume hic argumentum, quòd ex legibus antiquis non debeant ſumi argumenta in cauſis, inquit *Gloſſa verbo, Imaginem in l. 1. C. de latin. liber. tol. & ibidem Apoſtil.* ſic. Tamen bene ex earum ratione *Gloſ. in cap. Nouit de iudic.*

Nec ſemper valet argumentum à contrario ſenſu, dixit *Gloſ. verbo, Onera in l. 1. C. de agric. & cenſit. lib. 11. & verbo, Clerici. in cap. Significaſti 18. de for. comp.* ſic. Sed ibi non habet locum argumentum à contrario ſenſu, cum alia iura contradicant. Et *in Clem. 1. de ſent. excom. verbo, Obſeruare,* ità; Et argumentum à contrario ſenſu ceſſat, vbi illius argumenti contrarium reperitur in Iure &c. Item contrariorum non eſt eadem diſciplina, vbi verba, & mens reſiſtant. Si vis alia plura argumenta ſcire, quibus leges vtuntur, lege *Bal. in l. Conuenticulam à num. 5. C. de Epiſc. & cler.*

Arma.

Dupliciter poſſunt conſiderari; aut enim ſunt, quæ ad bellum, offenſionem, & defenſionem pertinent, aut quæ ad inſignia, & nobilitatem generis; & de primis, licet vulgariter dicatur, quòd ſilent arma inter leges, non ſileant leges de armis, & ſic aliqua dicamus.

Quia per arma, ſuſtentatur Reſpublica, vt inquit *Gloſ. per tex.* ibi; Et ad ipſius Reipublicæ, ſuſtentationem *in l vnic. in princ. C. de nou. Cod. fac.* Iſtorum etenim alterum alterius auxilio ſemper eguit. Et tam militaris res legibus in tuto collocata eſt, quàm ipſæ leges armorum præſidio ſeruatæ ſunt, vt ibi altera *Gloſ. verbo, Auxilio*, ſic. Nam leges indigent armis &c. & in additione ponitur remiſsiuè, an arma ſint digniora legibus, & vtrum Reipublicæ plus proſit Iuteconſultus, quàm miles vide Ciceronem *lib. 1. de offic. in Oratione*

tione pro Muren. Vnum ſcio, quòd leges vtrumque tempus, & bellorum; & pacis rectè gubernant, vt inquit *Imperator in princ. proœm. Inſtit.* ibi. Legibus oportet eſſe armatam, vt vtrumq, tempus, & bellorum, & pacis rectè poſsit gubernari.

Pulchritudo armorum tempore belli, vt inquit *Gloſ. in rubric. C. de fabricen. lib.* 11.

Arma autem magis, quàm Iura ſcire milites Sacratiſſimus Legiſlator exiſtimauit, inquit *l. Scimus* 22. *ad fin principij C. de iur. deliber.*

Nec armis, nec militibus, nec alijs debet Princeps confidere, ſed ſoli Deo; vt habes in verbo, *Imperator*; vnde oportet Deum propitium habere, vitia reſpuere, & virtutem amplecti, vt dixit *Marc. Cato relatus à Diuo Auguſtino lib. 5. de Ciuit. Dei*, ità; Nolite exiſtimare maiores noſtros armis Rempublicam ex parua magnam feciſſe, quia ſi ità eſſet, non multò pulchriorem haberemus, quippe ſociorum atq; Ciuium, præterea armorum, atque equorum nobis maior, quàm illis copia eſt. Sed alia habent, quæ nobis nulla inſunt; domi induſtriam, foris iuſtum imperium, animum in conſulendo liberum, nec delicto, nec libidini obnoxium. Pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publicè egeſtatem, priuatim opulentiam, Laudamus diuitias, ſequimur inertiam inter bonos, & malos, diſcrimen nullum facimus: Omnia virtutis præmia ambitio poſſidet.

Arma alienaſſe graue crimen eſt, inquit *l. Qui commeatus* 14. *ff. de re milit.*

Arma poſtliminio reuerti negantur, quòd turpiter amittuntur *l.* 2. *ff. de capt. & poſtlimin reuerſ.*

Armis pugnare non debent clerici, nec contrà Sarracenos habes verbo, *Clericus*, Nec debent portare ruſtici, vt dicis verbo, *Ruſticus*. Nec armis vti non militantem permittas aliquem, inquit *Imperator in Auth. de mandat. princ. §. vlt. coll. 3. vbi Gloſ. verbo, Siquidem*, ità; & eſt notabile, quòd, qui non eſt miles, non militet.

Additio *ad Gloſ. in verbo, Pergentes iam armati l. licet* 19. *C. de pact.* hæc ponit. Iſta Gloſa eſt notabilis &c. ad hoc, vt ille, qui ſtat armatus, iuxtà delinquentem videtur ſibi præſtare opem, & de rixa cogitaſſe,

Arma contrà ſe ipſum nemo præſtare tenetur, deducitur *ex cap.* 1. *de probat.* ibi; Quia nulli dicendum eſt ea, quæ contrà ſe ſunt, apud te metipſum debes documenta requirere, in mediumq; proferre.

De armis, quatenus ſunt inſignia, ſciendum eſt, quòd olim apud antiquos Romanos nobilitas non ex genere, ſed ex imaginum multitudine ducebatur, quia nobiles illi ſoli cenſebantur, quorum maiores Magiſtratum ceperant; vnde ius imagines ponendi ex magiſtratu deferebatur, vt tradit *Alciatus lib* 4. *parerg. cap.* 30. *Tiraq. de nobil. cap.* 2. *num.* 15. *& alij*; & colligitur ex *Tito Liu. lib.* 1. *ibi; Ancus Marcus nobilis vna imagine &c. valer. Max. lib. 3. cap.* 15. ibi. Sine vllis imaginibus nobilem animum. Et *Horat. lib.* 1. *ſermon. ſat.* 6. ibi Et famæ ſeruit ineptus, qui ſtupet in titulis, & imaginibus, & *ex Sueton. in Veſpaſ.* ibi; Gens Flauia obſcura, illa quidem, & ſine vllis maiorum imaginibus, & *ex illo Ezechiel. cap.* 26. ibi. Statuæ tuæ nobiles in terra corruent. Nam huiuſmodi imagines ad dignitatem, & ſplendorem familiæ referebantur, vt apparet *ex Ciceron. in orat.* 2. *pro l. Agraria* ibi; Vt hi, qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſequuti ſunt, prædictiſque imaginibus omnes de familia nobilitari apparet *ex eodem Cicer. lib.* 5. *in Verr.* ibi; Imagines ad memoriam, poſterita-

temq;

Digitized by Google

temque prodendum, & *ex Ouid. lib. 7. Metamorf.* ibi.

Cum pater in capulo gladij cognouit eburno

Signa ſui generis.

Et omnium de familia morientium funus honorabatur, vt tradit *Plin. lib. 35. cap. 2.* ibi; Vt eſſent imagines, quæ committerentur gentilitia funera. Ex quo pendet ratio *tex. in l. lex quæ tutor. C. de adminiſtr. tutor.* ibi. In qua maiorum imagines, aut non videre fixas, aut reuulſas videre ſatis eſt lugubrè.

In locum autem imaginum prædictarum vſus armorum eſſe cœpit, quæ cuique generi inſignia peculiaria eſſent, & cuiuſque familiæ propria, vt poſt *Bart. in l. Eorum qui ff. de pæn. & Bald.* tradit *Tiraq. de nobil. cap. 6. num. 16.* Nam ſicut olim veteres ſtegmata, imagines, ſeu Statuas, tamquam nobilitatis tantùm inſignia vſurpabant, vt *per eundem Tiraq. vbi proximè ſupra n. 14. & agnouit Acurſ. in l. penult. ff. de grad. affin.* Eodem modo armorum inſignia ſunt recepta; vt enim ad homines cognoſcendos nomina ſunt inuenta iuxtà *l. ad recognoſcendos C. de ingen. & §. Si quis in nomine de legat. in Inſtit.* Armorum inſignia ad familiarum nobilium cognitionem, & diſtinctionem admiſſa fuerunt ſecundum *Bart. in tract. de inſign. num. 15.* vbi dicit, quòd à Principe concedi debent, & latè proſequitur *Tiraq. d. cap. 6. ex num. 1.* Nunc tamen omnes ſumunt arma, & inſignia, quæ volunt cum aliàs, ea proueniant ab aſcendentibus, & tranſeant in deſcendentes, quamuis non ſint hæredes, vt *per Bart. ſupra nu. 10. argum. tex. in l. familiaria cum ſeq. ff. de religioſ. & ſumpt. fun. l. Ius Sepulchri C. eod. tit.* & hæc ſufficiant pro intelligentia armorum, & inſignium, cum aliàs multa dici poſſent, ſed noſtræ inſpectionis eſt ad verba notabiliora vtriuſque Iuris.

Arma, & inſignia non poſſunt abradi, vt inquit *l. 2. ff. de oper. pub.* ibi; Ne eius nomine, cuius liberalitate opus extructum eſt, eraſo, aliorum nomina, ſcribantur, & propterea reuocentur ſimiles ciuium in patriam liberalitates.

Vnde ex dicta ratione non poſſunt abradi de ſepulchris arma, nec inſcriptiones, cum talia pro familiæ ſplendore apponantur, ex traditis à *Dino Gregorio relato in cap. Anima 13. quæſt. 2.* ibi; Curatio verò funeris, conditio ſepulturæ &c. Magis ſunt viuorum ſolatio, cum ſepulchra, & monumenta memoriæ conſeruandæ cauſa fiant, vt *per tex. in l. legatam 4. ff. de admin. rer. ad Ciuit. pert.* ibi. Vt in eo munificentia eius, qui legauit inſcriptione notetur. Et *in l. Quintus Mutius ff. de ann. legat.* ibi. Ad authoritatem ſcribentis hoc quoque pertinet, cum quis iuſsit in Municipio imagines poni *l. Cum filius 76. §. Pater ff. de legat. 2.* ibi; Cempronio Nepoti meo plus tribui in honorem nominis mei, & *l. Baſilicam C. de oper. publ. l. 1. C. vt nomin. lit. fin. iudic. auth. ſig. reb. imp.*

Ars, & Artifex.

INter prudentiam, & artem hoc ſolum intereſt, quia prudẽtia in agendo ars in faciendo verſatur, vt inquit *Ariſt. 6. Ethic. c. 3.* vbi etiam ſic. Actio enim reſpicit effectus animi, qui regulantur ex prudentia; Ars verò reſpicit actus exteriores, qui ex ipſa arte moderantur, vt teneant medium inter exceſſum, & defectum, & ità nulla moralium virtutum abſque prudentia, & arte conſiſtere poteſt.

Omnis ars imitatio eſt naturæ dixit *Senec. epiſt. 66. in princ.* & ſic adoptio fuit ars inuenta à Iure, quia naturam imitatur, vt dixit *Imperator in princ.*

de

de adopt. in Inſtit. ità. Incertum eſt tamen, & inæquale quicquid ars tradit: æquo venit, quod natura diſtribuit, vt ait *Senec. lib.* 22. *Epiſt.* 123. *ad fin.* vndè dicit *Pontifex in Extrauag.* 1. *de verb. ſig.* ſic. Non ars, non regula circunſtancias ſingulas, accidentiaq; cuncta complectitur.

Omnes iſtæ artes, quibus aut exercitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis negotium gerunt; cui omnia olim, tamquam ſeruo præſtabantur, nunc tamquam Domino parantur dixit *Senec. Epiſt.* 91. *poſt princ.* & dicuntur mechanicæ, & ſunt ſcientiæ adulterinæ, ſiuè non liberales, vt pelliparìorum, fabrorum, & ſimilium, inde mechanici, ideſt magiſtri illarum artium. Sed Architectus magiſter tectorum, vel domuum tantummodo dicitur, & maior ab archos, quod eſt princeps, & tectum; quaſi dicat princeps magiſtrorum tectorum, vt tenet *Gloſ. verbo Mechanicus in Auth. de non alienan. §. Quod autem coll.* 2.

De arte vero, ſeu ſcientia legali ſic inquit *Imperator Iuſtinian. in proem. ff. §. Et quod iam primis.* Et quod penè in alia nulla arte euenit, cum & ſi villiſſima, omnes infinitæ tamen ſint. Hæc ſola ſcientia finem habet mirabilem. Et licet aliæ artes viles ſint, nemo debet verecundari facere artem ſuam, vt inquit *Gloſ. verbo, Hoc agere, in Auth. de tabell. §.* 1. *per tex.* ibi; Quoniam quidem ille dedignatus eſt hoc agere, & qui verecundantur de ſua arte perpetua egeſtate, cum maiori erubeſcentia laborant.

De eo, cui relinquitur, vt artem diſcat, ſic inquit *tex. in l. Stichus* 12. *ff. de legat.* 3. Sed prætor, aut arbiter ex voluntate defuncti, & ætate, & conditione, & natura, ingenioque eius, cui relictum erit ſtatuet, quod potiſſimum artificum hæres docere cum ſumptibus ſuis debeat.

Deponentes de peritia artis debent prius iurare, inquit *Salicet. per tex. ibi in l. hac eductali* 6. *§. His illud* ibi; *arbitros iudicaturos interpoſito ſacramento C. de ſecund. nupt.*

Inter artifices longa differentia eſt, & ingenij, & naturæ, & doctrinæ, & inſtitutionis; Et ideo ſi nauim à ſe fabricandam, vel &c. Et hoc ſpecialiter actum eſt, vt ſuis operis id perficiat, fideiuſſor ipſe ædificans &c. non conſentiente ſtipulatore, non liberabit reum, ſic diſponit *l.* 31. *ff. de ſolut.* Cum omne artefìcium incrementum recipiat, quod magis obtinere debet: Quia humanæ naturæ congruum eſt, vt dicit *l. Legatis* 63. *§. Ornatricibus ff. de legat.* 3.

Nota, quòd excellenti in arte ſua decapitando parcendum eſt, ſi reus mortis, ſit optimus artifex, & valde vtilis Reipublicæ, vt dicit *Gloſ. in Apoſtil. l. Ad beſtias* 31. *ff. de pæn. per tex.* ibi. Sed ſi eius roboris, & artificij ſint, vt dignè Populo Romano exhiberi poſsint Principem conſulere debet.

Nota, quod artifex ſemper à periculo contingenti vitio materiæ eſt excuſatus, vt ponit *Gloſ. in verbo Tollit in in l. Si ſeruus §. Si calcem ff ad l. Aquil. per tex.* ibi. Poteſt eſſe excuſatus, & ideo plerumque artifices conuenire ſolent cum huiuſmodi materiæ dantur non periculo ſuo ſe facere.

Artifices numerati *in l.* 1. *C. de excuſ. artif. lib.* 10. ſunt immunes à muneribus perſonalibus, vt, ibi. Et arcentur ab honoribus, & dignitatibus, atque officijs Prouincialibus, vt habes infrà in verbo, *Dignitas, verſ. Sed nec ad aliam.*

Si ex officio quis ad artificium tranſierit, quidam rectè putant legatū extingui: Quia officium artefìcio mutetur: Non idem à contrario, cum lecticarius cocus poſtea factus eſt, inquit *l. Legatis ſeruis* 63. *§.* 1. *ff. de legat.* 3.

Arti-

Articulus.

A *Rticulus color eſt breue membrum; dictio græca,*
Articulus numerus, per denos multiplicatus,
Momentum articulus, preſſuraque dicitur eſſe.

Ità ponit, *Gloſ. verbo, Articulis in addition. cap. 2. de teſt. lib. 6.* vbi nota, quòd dictio illa Græca ſonat indiuiſionem.

Articuli de facto ſunt illi, qui a partibus proponuntur in cauſis, & ſuper quibus probationes dantur; Articuli verò iuris dicuntur illi, ſuper quibus ſine probationibus facti ſtatim pòteſt pronunciari, &c. Sed ſuper factum non poteſt pronunciari, niſi examinetur factum, vt dixit, *Gloſ. in verbo Criminalibus, in fin. in cap. Nos Romanorum de pac. Conſt.*

Aſſeueratio.

N Ota falſam aſſeuerationem eſſe in culpa, vt &c. dixit *Gloſ. in l. Si vina 15. ff. de peric. & commod. rei vend.* Quid tamen ſi ignorauit quidem furem eſſe, aſſeuerauit autem bonæ frugi, & fidum, & caro etiam vendidit? &c. Et puto, teneri. At qui ignorauit, ſed non debuit facile, quæ ignorabat aſſeuerare. Inter hunc igitur, & eum, qui ſcit intereſt, quoniam qui ſcit, præmonere debuit furem eſſe, hic non debuit facilem eſſe ad temerariam indicationem. Sic optimus *text. in l. Iulianus 14. ad fin. ff. de act. empt.* Vnde hi, qui, quod aſſeuerant, non præſtant, aduerſus dictũ, promiſſumue facere videntur; ità *l. Quis ſit fugitiuus 17. in fin. ff. de ædil. Ed.*

Auaritia.

S I infidelitas fornicatio eſt, & idolatria infidelitas, & auaritia idolatria eſt: non eſt dubitandum, & auaritiam fornicationem eſſe dixit, *Auguſt. relatus in cap. Idolatria 28. queſt. 1.* Non ergo glorientur auari, etiam ſi caute viuant.

Auaritiæ cæcitas, & damnandæ ambitionis improbitas aliquorum animos occupantes, eos in illam temeritatem impellunt, vt quæ ſibi a iure interdicta nouerint exquiſitis fraudibus vſurpare conentur, inquit *Pontif. in cap. 5. de elect. lib. 6. vbi Gloſ. verbo; Cæcitas ſic.* Excæcant enim iſta animos, vt agenda non videant, & a prohibitione declinent, & ibi additio ità *Ioann. Mon. auarum dicit eſſe cæcum,* & hoc probat tali ratione, ſecundum Philoſophum. Poſſeſſio diuitiarum eſt in diſtribuendo; Auarus autem hoc non faciendo non videtur frui diuitijs, & ſic eſt cæcus. *Et Gloſ. verbo Excæcauit in Extrauag. vnica de præben.* Auarum dici cæcum, qui non habet oculos interioris intentionis ad Deum. Vnde dicit *Gloſ. in cap. Quorundam verbo, Immemores, de elect. lib. 6.* Mens auida pecuniæ nec abſtinere nouit à vetitis, nec gaudere conceſſis, nec adhibere pietati conſenſum.

Duæ res ſunt, quæ poſſunt hominem ad turpe compendium commouere, inopia, & auaritia dixit, *Cicer. lib. 6. Rhet. & in 2. Rhet. ar. nou.* Sic. Auaritia hominem ad quoddam maleficium impellit, & *Senec. Epiſt. 109.* Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia. In nullum auarus bonus eſt in ſe peſſimus, & *Eccleſiaſtic. 14.* Qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? Et ideo fuit conſilium, *Scipionis Roman. Conſul.* Nec auaros, nec inopes rebus publi-

publicis dedicari. Sed auaro nihil eſt ſceleſticus, dixit *Eccleſiaſtic. cap.* 10. *A.* 8.

Amori pecuniæ vilis eſt omnis affectio, & anima lucri cupida pro exiguo perire non metuit, nullumque eſt in eo corde iuſtititiæ veſtigium, in quo auaritia fecit habitaculum, dixit *Sanct. Leo ſerm. 9. de paſſ. Dom. & faciunt, quæ Lucan. lib. 3. Pharſal.*

Pereunt diſcimine nullo
Amiſſa leges, at pars viliſſima rerum
Certamen nouiſtis opes.

Cum cetera vitia homine ſeneſcente, ſeneſcant, ſola auaritia iuueneſcit: maximè, cum de rebus mundanis non poſsit naturaliter anima, quæ ſpiritualis eſt, ſatiari; ſed tunc dumtaxat, cum apparuerit gloria Domini, dixit *Gloſ. verbo, inſatiabilis, in extrauag. Execrabilis 4. de præb. int. comm.*

Sicut ij, qui per inſaniam mente tranſlati ſunt, non iam res ipſas, ſed fantaſias paſsionis ſuæ vident, ità etiam mens auari ſemel vinculis cupiditatis adſtricta, ſemper aurum, ſemper argentum vidiet: ſemper redditus cõputat, gratius intuetur aurum, quàm Solem. Ipſa eius oratio ad Deum aurum quærit, &c. Interdum etiam vſuræ arte nequiſsima ipſo auro, aurum naſcitur, ſed nec ſatietas vnquam, nec finis aderit cupiditati, &c. Sed ait aliquis. Quid iniuſtum eſt, ſi cum aliena non inuadam propria diligentius ſeruo? O impudens, dic tu: Quid propria dicis? quæ ex quibus recondis, in hunc mundum detuliſti? quando ingreſſus es in hanc lucem. quando de matris ventre exiſti, quibus facultatibus quæſo, quibus ſubſidijs ſtipatus ingreſsus es? &c. Proprium nemo dicat, quod eſt commune: Quod pluſquam ſufficeret ſumptui, etiam violenter obtentum eſt, &c. nunquid iniquus eſt Deus, vt nobis non ęqualiter diſtribuat vitæ ſubſidia? vt tu quidem eſſes affluens, & abundans, alijs verò deeſſet, & egerent? An ideircò magis, quia et tibi voluit benignitatis ſuæ experimenta conferre, & alium per virtutem patientiæ coronare? Tu verò, ſuſceptis Dei muneribus, & in ſinum tuum redactis, nihil te reputas agere iniquum, ſi tam multorum vitæ ſubſidia ſolus obtineas? Quis enim tam iniuſtus, tàm auarus, quàm, qui multorum alimenta non ſuum vſum, ſed abundantiam, & delitias facit? Nec enim minus eſt criminis habenti tollere, quàm cum poſsis, & abundans ſis, indigentibus denegare. Eſurientium panis eſt, quem tu detines: Nudorum indumentum eſt, quod tu recludis; E miſerorum redemptio eſt, & abſolutio, pecunia, quam tu in terra defodis. Tantorum te ergò inuadere ſcias, quantis poſsis præſtare, quod velis. *Ex Diu. Ambroſ. refertur in cap. Sicut 47. diſt & ideo dixit Gloſ. verbo, Prodigus, in §. Item Prodigus, quibus non eſt permiſſum fac. teſt. in Inſtit.* Quod auarus tenet tenenda, & non tenenda, & inter alios verſus ponit hunc.

Qui retinet dandum cupidè cenſetur auarus.

Sed, quæ erit pæna tantæ nequitiæ? ipſa met auaritia, vt reſpondit *Senec. Epiſt. 116. propè fin. ibi.* Nulla enim auaritia ſine pæna eſt. Quamuis ſatis ſit ipſa pænarum, cui conſonat, *l. Si quis teſtamento 33. C. de inoffic. teſtam. ibi;* vt auaritia eius legitimis tetibus feriatur; Nam ipſi auari nunquam potiuntur ijs, quæ poſſident, vt dixit *Gloſ. verbo, malè, in cap. ius 12. de verb. ſig.* & vltra hanc pænam repelluntur à promotione, vt dixit

Digitized by Google

Gloſ. verbo, Auaritia, in cap. Cum iam dudum 18. *de preb.* Et impedit præſidere, vt habes in verbo, *Præſidere*; Nam cum natura omnis magiſtratus ad auaritiam ſit pronior, vt dicit *Ioſeph. de antiquit. lib.* 18. *cap.* 8. Si auarus ad præſidendum eligatur, quid faciet?

Fuge ergò talem peſtem, prout eam ità vocauit, *Bernard. relat. per Gloſ. in l. Si ſtipulatus, ff. de donat. inter vir.* Et maximè, ſi vis appellari Philoſophus, aut Eccleſiaſticæ militiæ adſcribi, quoniam ab Eccleſiaſtico ordine etiam omnis auaritiæ ſuſpicio abeſſe debet, vt dixit *Trid. ſeſſ.* 21. *cap.* 1. *de reſor.* Vnde miror ſanè, quare *Gloſ. verbo, Animum, in l.* 4. *ff. de vſucap.* aula ſit dicere. *Et auaritia caput, Roma.*

Audacia.

IN malum dixit *Gloſ. verbo, Audax, in Auth. Habita C. ne fili. pro patr.* Et probat *ex l. Si quis in tantam furoris audaciam C. vnd. vi.* vbi etiam, *Gloſ. verbo, Audaciam*, ſic. In mala parte ponitur audacia, adde, *l. omnes* 31. *§. Præterea ibi;* Calumniantium refrænetur audacia *C. de Epiſc. & Cler. alias in bona, vt in d. Gloſ.* Quod probat *Ariſt. lib.* 2. *Ethic. cap.* 2. *ibi* Qui nihil omnino timet, ſed ad omnia vadit, audax eſt.

Augmentum.

QVÆ inducta ſunt ad augmentum, non debent operari diminutionem deducitur ex *l. Mancipia* 19. *ff. de fund. inſtruct. per tex. ibi.* Quamuis enim ea mancipia teſtator demonſtraſſet, quæ tunc ibi eſſent, cum legaret: tamen non minuendi cauſa mancipiorum, quoque fecit mentionem, & concordat *l. Quæſitum* 12. *§. vlt. cod. tit. ibi;* Non videri minutum, ſed potius ex abundantia adiectum. Sicut à contrario inducta ad diminutionem augmentum non poſſunt operari, prout etiam deducitur ex *l. legata inutiliter* 14. *ff. de adimen. legat.* Quomodo enim augetur, vbi amplius eſt, &c. ſic vbi minus eſt, deducitur, vt inquit *l. vlt. ff. de legat.* 3.

Autor, & Authoritas.

GLoſ. *verbo Tractatus in cap.* 1 *de reb. Eccl. in* 6. Sic inquit, Diſtinxerunt autem hic *Innocent. & Hoſt.* inter decretum authoritatem, & conſenſum, ſiuè collaudationem. Decretum eſt ſententia, qua Iudex contractum futurum iuſtum fore decernit, authoritatem ſuam interponendo, vel aliquem in poſſeſsionem mittendo, ſeu mittendum declarando, &c. Authoritas autem eſt authorizabilis conſenſus, qui competit ſibi ex publico officio, vel legitima adminiſtratione, vt ſunt Tutores, & Curatores, &c. Conſenſus autem, ſiue collaudatio eſt multorum voluntas, ad quos res pertinet ſimul iuncta, &c.

Authoritas autem debet adhiberi in ipſo actu in continenti ante, vel poſt, vt dixit *gloſ. in Clem. vnica de ſor. comp. verbo, Ante omnia, in addit.* Nec interponenda eſt conditionaliter, ſed purè, vt dixit *l. Et ſi conditionalis*, 8. *ff. de author. tutor.*

Dignitas, & authoritas ſeruanda eſt, quantum ad mundum, vt ait *Gloſ. verbo, Dignitatis, in l.* 1. *ff. de poſtul.* & inter authoritatem illa potior erit, quæ

Digitized by Google

quæ antiquior, vt dicitur *in cap. hoc ipſum ad med. 33. quæſtione 2.* ibi; Quotieſcumque in geſtis conciliorum diſcors ſententia inuenitur, illius ſententia magis teneatur, cuius antiquior, & potior extat authoritas.

Quod fit authoritate Papæ, dicitur fieri authoritate Dei, & eſt verum, ſi iuſta cauſa hoc faciat, vt inquit *Gloſ. verbo Diuina, in cap. 2. de tranſl. Epiſc.* Multoties ex cauſa etiam toleratur, quod authoritate iudicis iuſſum eſt, vt dicit *Pontifex in cap. Niſi 21. de prab.* ibi; Propter cauſas prædictas non quidem ex pactione partium, ſed ex iuſſione iudicum, nos eam toleramus, & *in l. 5.* ibi. Si à prætore compulſus, & *l. Nouiſſimè 7. ff. quod falſ. tu.* ibi; Quid enim ſi compulſus &c. authoritatem accommodauerit, non ne debebit excuſari? Et ibi *Gloſ.* reſpondit certè ſic. Licet aliquando authoritas ſuperioris non excuſet, vt ponit *Gloſ. in cap. dilectus 15. de tempor. ordin. per tex.* ibi. Ipſi obtemperare non debuit.

Cum quis adminiculo auctoris vtitur, vti debet cum ſua cauſa, ſuiſque vitijs ait *l. Pomponius 13. §. 1. ff. de acquir. poſſ.* An autem auctoris culpa, vel vitium noceat ſucceſſori habes *verbo, Culpa, verſ. Sed videtur.*

Si plures ſunt, qui auctores fuerunt perceptione ab vno facta, & cæteri liberantur, non electione, vt ait *d. l. Nouiſſimè 7. in fin. ff. quod falſ. tutor.*

In rem patris auctor filius eſſe non poteſt dicit *l. quod dicimus §. vlt ff. de auth. tutor. Et in l. 1. §. Fuit quæſitum ff. ad Trebell.* ſic; Et eſt decretum à Diuo Seuero, Non poſſe tutori ſe auctore reſtitui hæreditatem, quia in rem ſuam auctor eſſe non poſſit. Secus verò erit in Collegio, quia nemo eorum videtur ſibi authorare, vt *in ead. l. 1. §. Si autem.* In caſu etiam notat *Gloſ. verbo, In poſſeſſionem, l. Fiſtulas 78 §. 1. per tex. ibi ff. de contrah. empt.* vbi ſic. Item nota hic, quem authorari in re ſua.

Quando auctores reprobantur, & eorum dicta reprobata cenſentur, dicitur *in cap. Fraternitatis 4. de heret.* ibi. Quomodo poterunt illa capitula recipi, quorum damnantur authores, vbi *Gloſ.* ſic. Tamen, quòd ratione bonæ ſententiæ recipi poſſint &c. Et ibi; Tamen ratione bonæ ſententiæ ſcripta originis approbata fuerunt &c. qui damnatus fuit poſt mortem, & in hoc ſenſu debet intelligi *Gloſ penult. in cap. vlt. de ſumm. Trin.* dum ſic dicit; Nota, quod ſi auctor reprobatur, eius ſcripta ſunt reprobanda &c. vbi *Gloſ. in Apoſtil. contraria adducit;* tu tamen ſequere illa, quæ tibi magis placuerit.

Non ad multitudinem auctorum, ſed ad id, quod melius, & æquius eſt, attendendum eſt, vt dicit *Imperator in l. 1. C. de vet. iur. enuel.* ibi; Quia non omnes in omnia, ſed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inueniuntur, ſed nec ex multitudine auctorum, quod melius, & æquius eſt, iudicatore: Cum poſſit vnius forſan, & deterioris ſententia multos, & maiores alia in parte ſuperare, & qui ſubtiliter factum emendat laudabilior eſt eo, qui primus inuenit, dicit ibidem *d. leg. 1.*

Auxilium.

EA, quæ poſtea emergunt, auxilio indigent, dicitur *in l. de atate §. Ex cauſa ff de interrogat. act.* Et ità vbicumque deficit Eccleſiaſtica poteſtas, recurrendum eſt ad auxilium ſæculare &c. & ſic vna poteſtas per aliam iuuatur, dixit *Gloſ. vlt. in cap. Quoniam* 14. *de offic. ordin. vbi tex. in fin.* ſic, Adhibito (ſi neceſſe fuerit) brachio ſæculari ad tantam inſolentiam repellendam.

Nota, & hoc, quod vbi quis eſt tutus ipſo Iure non egeat auxilio extraordinario inquit *Gloſ. vlt. in l. 3. ff. quod falſ. tutor. & Bart. in ſummario l. Damni infecti*, ſic. Ordinarium auxilium excludit extraordinarium: Niſi eſſet plenius per extraordinarium.

Non debet quis eius, in quem deliquit auxilium implorare, dicit *Gloſ. verbo, deſpexerunt, in Auth. vt lic. matr. & aut §. vlt. coll.* 8. vbi Eccleſia non defendit delinquentem in eadem.

Tuliſſe auxiliū non tantū is videtur, qui ſeruauit dominum, hoc eſt, qui potuit ità opem ferre, vt ſaluus eſſet Dominus verum is quoque, qui quicquid potuit, fecit, tam & ſi dominus interfectus eſt: veluti ſi quis exclamauit, inquit *l. 1. §. vlt. ff. ad Syllanian.*

Auxiliū, quod teneatur præſtare vaſſallus Domino feudi, vide, *in verbo, vaſſallus, verſ. ſed conſueuit.*

DE LITTERA B.

Balneum.

BAlneorum vſus licitus, & vtilis eſt, cum ſit tantum lauandi gratia, & moderatè, ne nimius debilitet ſtomachum, & maiorem refectionem poſcens erumpat incruditatem, quæ parens libidinum eſt, vt dicit *Diuus Hieronymus ad ruſticum.* Nec audiendi ſunt, qui nimia verecundia, aut vera, aut falſa abhorrent balnea, cum liceat verum ſit, quod hæc non debent fieri, vbi nudatus publicos oculos infeſtet; Sed procul à cunctorum obtutibus hoc faciat, vt in expreſſis verbis dixit *Imperator in l. Cum ſuprà* 12. *C. de re militar. lib.* 12. *& ibidem gloſ.* ſic. Nota curialem legem contrà eos, qui more beſtiarum ſe inuereeundè balneant, vel in domibus ad id deputatis, prout extant, in Alma vrbe; Nam verecundiſsimus, & caſtiſſimus erat Virgo Ioannes Euangeliſta, & talis inæuum permanſit. Et teſtatur de eo *Beatus Policarpus*, quòd ingrediebatur balnea lauandi gratia, vt dicitur in *cap. omnis qui recidit* 24. *quæſt.* 1. *vbi Gloſ. verbo, Balneas*, ſic inquit. Et ità etiam Religioſi poſſunt intrare balnea. Si verò cum fœminis vir, vel viceuerſa libidinis cauſa balnea ingrediantur, tunc abhorrenda, & execranda erunt, & ſufficiens cauſa ad diuortium erit, vt *in l. Iubemus §. Eodem modo C. de repud.* ibi; Vel ità luxurioſa eſt, vt commune lauacrum cum viris libidinis cauſa habere valeat, & idem *in Auth. de nupt. §. hac itaq. coll.* 4.

Barba.

MIrum eſt, quantum ratio barbæ conferat ad cognoſcendum corporum maturitatem, & ſexus diſcernicula

nicula, ant decorem etiam . Nom̃ virilitatis, aut roboris, vt inquit *Celi. lib.2. antiq.lect.cap.*24. & ſubdit, ſi qua viſatur barba inſignis ; inquit contingere, quod illi additum ſit peculiarius aliquid roboris, & caloris. Et *Diu. Auguſt.ſuper Pſalmo* 132. dicit; Barbam ſignificare fortes iuuenes ſtrenuos, impigros, & alacres ; vnde, quando tales deſcribimus, dicimus homo barbatus eſt ; & *Hilar. ſuper eodem Pſalmo*, inquit ; Barbam ſignificare virtutes, vt puta ſortitudinem, ſapientiam, iudicium, & diſcretionem boni, & mali, quæ ſolent in homine reperiri, cum iam incipit adoleſcere, & ratione vti, quemadmodum barba naſcitur in homine, cum iam ratio incipit in eo, vim habere. Et cum hæc ità ſint, hodie videmus aliquos barbam radentes taliter, quòd vix videantur homines, ſed capros imitantur, vt quidam dixit. *Et male barbatos ore referre Capros.* Non attendentes, quod ſibi ipſis, & virtutibus prædictis iniuriam faciunt, & olim quidem magna contumelia erat apud antiquos barbam taliter radere, vt apparet 2. *Reg. cap.* 10. 4. vbi ; Hanon raſit ſeruis Dauid dimidiam partem barbæ, & ibi hæc iuuenes. Erant enim viri confuſi turpiter valdè, & 1 *Paralipom. cap.*19.*ibi*. Decaluauit, & raſit, & ibi ; Grandem enim contumeliam ſuſtinuerant. Et quemadmodum prædicti tales debent reprobari ; Sic debent excuſari, qui amore barbæ illam deſiderantes, & anhelantes medicamenta applicant, vt barbati fiant. Et tamen plus leues apparent.

Quæro in propoſito de extractione capillorum, quæ pœna ſit aliquem capillis expilare, vel barbam alicui extrahere, non tamen ſanguis exiuerit ? Et ideo addendo de nouo, quòd pœna eſt quadraginta librarum parti applicandarum ; & viginti fiſco, iſte eſt ; *tex. aureus in cap.* 1.*§. Si quis aliquem de pac. tenen. in vſib. fœud. quem ſingularem dicit, & per conſequens vnicum in iure Roman. ſingul.* 562.

Beatus.

BEatum eum non eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit (nam dicitur, bona ideo dici, quia beant homines) ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & mirabilia calcantem, qui neminem videt, cum quo commutatum ſe velit, qui hominem, & à ſola parte æſtimat, qua homo eſt, qui natura magiſtra vtitur ad illius leges componitur, ſic viuit quomodo illa præſcripſit, qui mala in bonum vertit certus iudicij inconcuſsus, intrepidus, quem aliqua vis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum in eum, quod habuit telum nocentiſsimum vi maxima interſit, pungit, non vulnerat, & hoc raro inquit *Senec. Epiſt.* 45. *poſt med. & in Epiſt.*72.ſic. Vt ſis beatus & te alicui ſtultum videri ſine. Quiſquis volet tibi contumeliam facere, faciat, & iniuriam, tu tamen nihil patiens ſi modò erit tecum virtus. Si vis inquit, Beatus eſſe ſi fide bona vir bonus ſine contemnat te aliquis.

Bellum.

SEX cauſas ponit *Gloſ. in verbo, pacem, cap. 2. de ſent. & re iudic. lib. 6.* Ex quibus bella oriuntur in hæc verba. Prima. Quia non puniuntur maleficia Eccleſiaſtes 8. Quia non profertur cito, contrà malos ſententia &c. Secunda Abundantia temporalium *Hierem.* 9. & *Geneſ.* 13. ibi, Acta eſt rixa inter paſtores Abraham, & Loth

Loth. Tertia quia non occupamur in pugna contrá Dœmones *ad Ephes.* 5. ibi; Non eſt nobis coluctatio aduerſus carnem &c. Quarta. Quia non conſideramus damna guerræ, in qua diuitias,corpus,& animas perdimus *Hierem.* 46. ibi. Fortis impetit fortem, & ambo pariter ceciderunt (& ſatis noſtris temporibus videmus) Sexta. Quia non conſideramus dubium euentum Belli 3. *Reg.* 12. *ibi. varius euentus belli &c.* Sexta. Quia non ſeruamus præcepta Dei. Poteſt addi, & Septima. Scilicet paupertas in domo indigente, ibi, Enim omnes bellantur abſque Iure, & ratione.

Eſt tempus belli, & pacis, vt *in proam. Inſtitut.* Pulchritudo veſtium tempore pacis, vt &c. Pulchritudo armorum tempore belli in quit *Gloſ. in rubric. C. de fabricen. lib.* 11. Et eſt bellum iuſtum, & iniuſtum. Iuſta enim ſunt bella, quæ ſunt pro patria defendenda, vt &c. inquit *Gloſ. verbo, non amittant in cap. Vaſſali de pac. Conſtan.*

Si bona fuerit cauſa pugnandi, pugnæ exitus malus eſſe non poteſt, vt inquit *Diu. Bernard.* cum quo bene conſonat illud Propert.

> *Frangit, & attollit vires in milite cauſa,*
> *Quæ niſi iuſta ſubeſt, excutit arma pudor.*

Sic enim iuſtè bellabunt ſe defendendo &c. & ſic obedire debent, ex quo conſtat iuſtum eſſe bellum: Sed & idem, cum dubitatur, an ſit iuſtum; nec ne &c. Cum antem certum eſt bellum iniuſtum ſecus &c. dixit *Gloſ. verbo violentos in cap. Grandi* il 2. *de ſupplend. neglig. prælat. in* 6. *cum qua concordat cap.* 1. *Hic finitur l. in vſib. feud.* ibi. Domino guerram faciente alicui, ſi ſciatur, quod iuſtè, aut cum dubitatur vaſſallus eum adiuuare tenetur, ſed cum palam eſt, quod irrationabiliter eam facit, adiuuat eum ad defenſionem ad offendendum, cum non adiuuet.

Pacem habere voluntatis eſt: Bellum autem debet eſſe neceſsitatis, vt liberet Deus à neceſsitate, & conſeruet in pace. Non enim pax quæritur, vt bellum exerceatur, ſed bellum geritur, vt pax acquiratur. Sto ergo bellando pacificus: vt eos, quos expugnas ad pacis vnitatem vincendo perducas &c. Itaque hoſtem pugnantem neceſſitas deprimat non voluntas, ſicut bellanti, & reſiſtenti violentia redditur: ità victorijs capto miſericordia iam debetur, vt refert, *ex Auguſtin. cap. Noli exiſtimare* 23. *q.* 1.

Ferè impoſsibile eſt, quòd exercitus damna non ferat, vt inquit *Gloſ. verbo, Moram, in cap. Vaſſalli de pac. Conſtan.* cui conſonat *Auth. de arm. in princ. coll.* 6. *ibi; Et inhibere bella &c.* Duplex ex hoc contra ſe ſupplicium inferentes tàm quod ſibi met inferunt, tàm quòd ex legibus veſaniam eorum punientibus patiuntur, vbi *Gloſ.* 2. ſic. Nota bellum, duplex malum inferre, vt hic; & etiam tertiùm, quia facit homines pauperes, & probat etiam *Gloſ.* 1. *in l. vnica C. public lætit. lib.* 12. ibi; Cum bellum perditionem animæ, & corporis, & ſubſtantiæ inducat.

Sed deperditione corporis parùm, aut nihil curat *Auguſtin. contrà Manich. relatus in cap. Quid.* 23. *quæſt.* 1. Quid (inquit) culpatur bello? An, quia moriuntur, quandoque morituri in pace victuri? hoc reprehendiſſe timidorum eſt; Non religioſorum. Nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, impacatus, ac implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia hæc ſunt, quæ in bellis iure culpantur.

Ordo autem ille naturalis Mortalium paci acommodatus hoc poſcit, vt ſuſcipiendi

Digitized by Google

piendi belli authoritas, ac conſilium penes Principes ſit. Sed ſi humana cupiditate bellum geritur, non nocet, Sanctis &c. Non enim eſt poteſtas, niſi à Deo, ſiuè iubente, ſiuè ſinente. Ergo vir iuſtus, ſi fortè etiam ſub rege homine ſacrilego militet, rectè poteſt, illo iubente, bellare, ſi vice pacis ordinem ſeruans, quod ſibi iubetur, vel non eſſe contrà Dei præceptum certum eſt, vel verum ſit, certum non eſt, dicit ibidem *Auguſtin. vbi ſupra proximè.*

Sed certè, ſi ad regnum Celeſte ſeriò mortales cogitarent; erubeſcerent vtique bella gerere pro anguſtiſsimis portiunculis terræ. Offert tibi Deus, ò homo, ſocietatem immenſi, ac æterni Regni ſui, & tu pro vnius Oppidioli defenſione, vel acquiſitione bellum geris, vbi multæ committuntur rapinæ, & cædes, & alia peccata innumerabilia, quibus Rex Regum iuſtiſsimè prouocatur ad iram? vbi eſt prudentia? vbi conſilium tuum, dixit *Eminentiſſimus Belarm. de ætern. falic. lib. 1. cap. 1.*

In bello, qui rem à Duce prohibitam fecit, aut mandata non ſeruauit capite punitur, etiam ſi res bene ceſſerit, inquit *l. Deſertorem 3. ff. de re milit.*

Ignaui verò minimè admiſcendi, nè dum res armis geritur in fugam auerſi, hoſtium conditionem potiorem faciant, inquit *Ioſeph. lib. 4. antiq. cap. 8.*

Ij, qui alios excitant ad pugnandum, omnes enormiter peccant de rigore canonico eos credimus deponendos ait *cap. Quod in dubijs 5. de pæn. vbi Gloſ.* ſic; incitant; in bello iniuſto &c. Secus, ſi eſſet iuſtum, quia tunc licitum eſt hortari.

Bello mortui pro viuis reputantur *§. 1. de excuſ. tutor. in Inſtit.* ibi; Et conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie amittuntur. Ij enim, qui pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur, & ibi *Gloſ. in Apoſtil. ex Tull.* dicit ſic; Omnibus, qui patriam ſeruarunt, iuuerunt, auxerunt, certum eſſe in Cælo, & diffinitum locum, vbi Beati ſempiterno æuo fruuntur.

Nota, quòd treuga magis accedit guerræ, quàm paci, & quod de guerra, & treuga idem eſt iudicium; item quòd tempore treuguæ non eſt tutus acceſſus, ponit *Gloſ. verbo. Vaſſalli, in d. cap. vaſſalli de pac. Conſtan.*

Benefacere.

NEmo cogitur. Nam *in cap. ad fidem 23. queſt. 5.* Sic dicitur. Igitur, quòd aduerſus vos leges conſtitutæ ſunt non eis benefacere cogimini; ſed malefacere prohibemini. Nam benefacere nemo poteſt, niſi elegerit, niſi amauerit, quod eſt in libera voluntate, & comprobatur *ex cap. Quieſcamus 42. diſt.* ibi. Non enim ex vita eorum, quos accipis, mercedem tibi retributurus eſt Deus; Sed ex voluntate, & honorificentia multa, & miſericordia, & bonitate.

Conſtantia rerum bene geſtarum, & plurimorum benefactorum res iocundiſſima eſt, inquit *Cicer. in lib. de Seneſt.*

Beneficium.

DIcitur beneuola actio tribuens gaudium capientibus, capienſque tribuendo in id, quod facit prona, & ſponte ſua parata, vt inquit *Senec. lib. 1. de beneſic. & refertur in cap. 1. in quibus cau. feud. amitt. & proſequitur idem Senec.* Itaque non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed qua mente, Quia beneficium non in eo, quod fit, aut datur conſiſtit, ſed in ipſo dantis, aut facientis animo.

Non eſt autem beneficium, niſi quod ratione

ratione datur, vt dixit *idem Senec. lib.* 4. *cap.* 10. Nec negligenter eſt dandum, vt habes verbo, *Ingratus*. Et ſi beneficium dedit mihi, ſed non libenter, ſed dediſſe ſe, quæſtus eſt, ſed ſuperbius me, quàm ſolebat aſpexit, ſed tardè dedit, vt plus præſtaturus fuerit, ſi citò negaſſet &c. Cum ſermo, & dubitatio, & vultus gratiam deſtruant, *idem lib.* 3. *cap.* 8. *de beneſic.* & *lib.* 1. *cap.* 1. ſic. Nec tardè quidem, quia cum in omni officio magni æſtimatur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit; vtique non contumelioſè. Nam cum ità natura comparatum ſit, vt altius iniuriæ, quàm merita deſcendant, & illa citò defluunt, has tenax memoria cuſtodiat, quid expectat, qui offendit, dum obligat &c. Demus beneficia, non fœneremus, dignus eſt decipi, qui de recipiendo cogitauit, dum daret, & in fine ſic. Dicam quod ſentio, qui beneficium non reddit, non magis peccat, quam qui non dat citius. Et *Prouerb.* 3. *dicitur* ita. Ne dicas amico tuo, vade, & reuertere, cras dabo tibi, cum ſtatim poſsis dare; quod autem non debeat dari contumelioſè dicit *Eccleſiaſtic.* 18. 15. ibi; In bonis non des querelam, & in omni dato non des triſtitiam verbi mali &c. Sic & verbum melius, quàm datum, *&* *c.* 41. *ad fin.* ibi; Cum dederis, ne improperes.

Beneficia non parant amicitias? parant: ſi accepturos licuit eligere, ſi collocata non ſparſa ſunt: Itaq; dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio vtere ſapientum, vt magis ad rem exiſtimes pertinere, quis, quàm quid acceperit, *idem Senec. Epiſt.* 18. *ad fin.*

Properet, licet, ſero beneficium dedit, qui roganti dedit *idem Senec. de beneſic. cap.* 2. *ex ratione de qua*, ibi Moleſtum verbum eſt, oneroſum, & dimiſſo vultu dicendum, rogo, huius facienda eſt gratia amico; *Et in cap.* 4. ſic. Nihil autem eſt acerbius, quam vbi, quod impetraſti rogandum eſt; Et tamen nihil charius æſtimamus, quàm beneficium quamdiù petimus, Nihil vilius, cum accepimus, vt dicit *idem Epiſt.* 82.

Qui dedit beneficium, taceat, narret, qui accepit, *idem Senec. d. lib.* 2. *de beneſic. cap.* 11. *&* *in lib.* 7 *cap.* 22. *ad fin.* ſic Cum dicimus meminiſſe non debet, nec iactare, nec grauis eſſe: Quidam enim beneficium, quod dederunt omnibus circulis narrant.

Cum beneficio adfici hominem, intereſſe hominis, inquit *l. Seruus in fin. ff. de ſeru. exportan.* & *ibi Gloſ. verbo, Affici*, dicit; Nota, Affici, in bonam partem, & ità eſt *in l. Si filia, ibi. Lucro dotis afficiat ff de diuor.*

Species lucri eſt ex alieno largiri, & beneficij debitorem ſibi acquirere, ait *l. Si pignore* 56 *ff. de furt.* Et quidem diligentius quærendus eſt beneficij, quàm pecuniæ creditor; huic enim reddendum eſt, quantum accepi, & ſi reddidi, ſolutus ſum, ac liber, at illi plus ſoluendum eſt, & nihilominus relata gratia cohæremus. Vnde dixit & benè *Gloſ. verbo, à quibus, in cap. Dominus noſter* 93. *diſt.* Quod nemo ſe opponere debet, illi, à quo receperit beneficium, & allegat *tex. optimum in cap. de forma* 22. *quæſt.* 5.

Qui gratè beneficium accepit primam eius penſionem ſoluit, dixit *Senec. lib.* 2. *cap.* 22. *de beneſic.* & *lib.* 3. *cap.* 9. ait. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile eſt.

In beneficijs pleniſsima ſit interpretatio adhibenda, inquit *cap. Quia circa* 22. *de priuileg.* Nec enim beneficium Iuris eſt coanguſtandum. Nec decipi nos beneficio oportet, ſed iuuari, inquit *cap. vlt. de commodat.* à quo deduxit *Gloſ. penult. in cap. Cum inter* 18. *de elect.* vnde, quæ nocitura ſunt impe-

tran-

trantibus non dare; ſed negare beneficium eſt, vt dixit *Senec. de benefic. lib.* 2. *cap.* 14. Vide etiam alia in verbo, *Petitor*.

Beneficium aliquis neſciens accepit, nemo à neſciente &c. & beneficium ab iniuria deſtinguit, non euentus, ſed animus, vt dixit *Senec. lib. 6. de benefic.cap.*8.*& in cap.*15. Sic voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium, &c. parùm eſt illi velle, niſi profuit, parùm eſt profuiſſe, niſi voluit. Et hinc dixit *Gloſ. vlt. in l. verbis* 5. *ff. ad l. Falc.* ità; Item nota, quòd non vitiatur beneficium ex ſuperuenienti caſu, & ibi etiam notat *Gloſ. in Apoſtil. & facit quod dicit Gloſ. vlt. in l. Si ſeruum* 70. *§. vlt. ff de acquiren. hæred.* Quod non tollit indultum beneficium, quod impedit indulgendum. Tu autem noli prohibere benefacere eum, qui poteſt, ſi vales, & ipſe benefac, vt dicitur *prouerb. cap.* 3.

Nec deteriorem cauſam per beneficium haberi oportet, dixit, *l. Si is qui* 42. *ff. ad l. Iul. de adult.* Nec in cuiuſquam iniuriam beneficia tribuere moris eſt noſtri, dixit *Imperator in l. Nec auus C. de emancip. liber.* ne alias videatur quis principali authoritate circunſcriptus, vt dixit *Gloſ. verbo, Conſenſum, in Extrauag. vnica de priuil.*

Beneficium affert gaudium recipienti, & inuitus nemo gaudebit, vt &c. ait *Gloſ. in l. Inuito* 70. *ff. de reg. iur.* tamen in cauſa libertatis, inuito beneficium confertur vt dicitur *in l.*3 *ff. de liberal. cauſ.* ibi; vt cauſa cognita etiam ei inuito ſuccurratur. Et in caſu *cap. Clericis* 7 *de vit. & hon. cler. dicit Gloſ. verbo, Inuiti*, ſic argumentum, quod beneficia conferuntur in inuitos.

Et hæc ſufficiant de beneficijs, circa corporalia, nunc verò aliqua de illis, quæ circa ſpiritualia, ideſt Eccleſiaſticis, attinet. Et in primis graue nimis eſt, & abſurdum, quod quidam Eccleſiarum Prælati, cum poſſint viros benemeritos ad Eccleſiaſtica beneficia promouere, aſſumere non verentur indignos, quibus nec morum honeſtas, nec litterarum ſcientia ſuffragatur, vt dicitur *in cap. Graue* 29. *de præb.* Non enim ex affectu carnali, ſed diſcreto iudicio debent Eccleſiaſticum officium & beneficium in perſona magis idonea diſpenſare, vt dicitur *in cap. vnico, vt eccleſ. benef. & in d. cap. Graue*, ibi; Carnalitatis ſequentes affectum non iudicium rationis.

Circà litteratas perſonas, quæ maioribus beneficijs ſunt honorandæ, cum ratio poſtulauerit, inquit *cap. de multa eod. tit. de præb.* maximè ſi fuerint beneficia Curam animarum habentia, cum hæc maiorem requirant idoneitatem in prouiſo, vt dixiſti ſuprà verbo, *Anima*, & infrà verbo, *Idoneus*.

Quod autem in beneficijs magis prouidendum ſit nobilitati habes verbo, *Nobilitas*: Eſt ergo argumentum, quòd ſecundum qualitatem perſonarum beneficia ſunt conferenda, vt inquit *Gloſ. in d. cap. de multa* 28. *de præb.*

Quos à te vel prædeceſſoribus tuis ordinatos fuiſſe conſtaret, eo præſertim, quo ad obtinendum beneficium debes idoneos reputare, quos ad Ordines ſuſcepiſti, ait *Pontifex in cap. Accepimus de ætat. & qualit. & Gloſ. vlt. in cap. Cum adeo* 17. *de reſcript.* ità ait; Sic patet, quòd qui habet ſufficiens beneficium, ad aliud beneficium reputatur indignus, & verba textus ſunt hæc. Sufficientem ſibi præbendam adeptus &c. vbi *Gloſ. verbo, ſufficientem*, declarat ità. Debet enim talis eſſe, quæ ſufficiat ſibi, & ſuis &c. Et quod aduenientes poſsit recipere &c. in tali ſufficientia debet haberi ratio nobilitatis &c. & dignitatis, quia minus ſufficit pauperi, quàm diuiti, vt inquit *Gloſ. eadem afferens in cap. Extirpanda* 30. *de præb. verbo ſufficiens. Gloſ.*

Digitized by Google

etiam verbo, *Sufficientia*, *in cap. Conquerente 6. de cler. non reſid.* ſic ait; In hac ſufficientia conſiderantur plura, Nobilitas, ſcientia, quia tales perſonæ maioribus redditibus ſunt honorandæ.

De pluralitate beneficiorum inquit *Gloſ. in c.3.de offic.ordin. lib.6. verbo, Plures.* ſic. Hæc pluralitas, quia Canonibus inimica &c. Ideo odioſa, & reſtringenda.

Litteræ ſuper obtinendis beneficijs impetratæ debent (cum ſint ambitioſæ) reſtringi, inquit *cap. Quamuis 4. de præb. in 6.*

Cum verò tibi (non obſtante, quòd aliud beneficium obtinere noſcaris) à Sede prædicta de aliquo beneficio prouideri contingit, per hoc tecum (vt primum beneficium cum ſecundo retinere valeas) non intelligitur diſpenſatum; Hoc enim ſolum prædicta operatur expreſsio, quòd facta tibi gratia, nequeat ſubreptitia iudicari, *cap. non poteſt 21. de præb. lib.6.* & *Gloſ. verbo, vel alteri*, *in Clem. 1. de præb.* ſic, Cum ergo per expreſsionem nulla ſit diſpenſatio, ſed ſolum vitatur ſubreptio &c. Nos verò videmus in Curia contrarium practicari; Nec enim diſpenſationem ſimilem impetrari audimus, & an per tollerantiam contra dictum *tex.* expreſſum valeat prædicta cõſuetudo? non diſputo, ſed ſcio, quod *Eminentiſs. Tolet.* tenet omnino deberi impetrari dictam diſpenſationem, vt tuti ſint in conſcientia, qui habent pluralitatem beneficiorum.

Nota inſuper, quod qui habet modicum beneficium, nihilominus tenetur inde facere mentionem, & multæ aliæ conditiones intelliguntur, ſine quibus litteræ non valent, vt inquit *Gloſ. verbo, Mentionem*, *in cap. penult. de reſcript.* Conditiones autem ſunt in his verſibus contentæ.

Clericus, *indigena*, *dignus*, *pauper*
reſidenſque. *(notanda.*
Redditus vt pateant ſcriptis ſunt iſta

Cum ſcribitur alicui de aliquo beneficio in Eccleſia prouideri, ſi non ſit ibi, niſi vnicum, vel ſcribitur ad collationem alicuius, qui non confert, niſi vnicum, de illo prouideri non poterit, cum illud, in aliquo, ſit relatiuum ſupponens diuerſitatem, inquit *Gloſ. verbo, Incerta in Clem. 1. de præb.*

Ex quo collatio beneficiorum incipit pertinere ad Eccleſiaſticam perſonam, ſtatim res ſortitur naturam aliorum beneficiorum, quia res Eccleſiaſtica non debet duplici Iure cenſeri, inquit *Gloſ. verbo*, *Regis, in cap. Dilectis 34. de præb.*

Beneficium non poteſt poſsideri tamquam proprietas, quia nullus dicitur habere dominium ſui beneficij, cum quaſi vſuario clerici comparantur, Sed Eccleſia benè poteſt poſsideri ab alia Eccleſia, tamquam proprietas &c. ait *Gloſ. vlt. in c. Cum olim 7. de rer. permut.*

Vnde cum in titulis beneficiorum, qui omnino ſunt ſingulares poſſeſsio vnius non iuuat alium, cum in talibus non cadat ſucceſsio iuris, vel facti, licet in caſu cadat ſucceſsio litis, vel cauſæ, dicit *Gloſ. verbo, Quæ alias iuxtà fin. in Extrauag. Execrabile 4. de præb. int. comm.*

Sola .n. poſſeſsio non ſufficit in beneficijs Eccleſiaſticis, niſi adſit Canonica Inſtitutio &c. Sicut nec ſola poſſeſsio facit aliquem decurionem, ſed iuſta electio *Gloſ. vlt in c. ex inſinuatione 3. de procur.* & *Gloſ. verbo, Patientia in cap. litteras 4. de ſuppl. negl. præl.* ità dicit; Et ſic nota, quòd ſola patientia dat hoc Ius talibus inſtitutis non ex illa inſtitutione ex tunc, ſed ex nunc, ex tali patientia per *tex.* ibi, Eas de patientia permittatis ab ipſis pacificè poſsideri.

Si Capitulũ per ſe confert beneficia, vel quandoq; Epiſcop. de per ſe, illud tan-

tum

Digitized by Google

tum ſit de conſuetudine ſingulari &c. Sicut vides in quibuſcam locis eligit Epiſcopus, & in quibuſdam Capitulum. Vnde ſoli conſuetudini adſcribendum eſt: Et talis conſuetudo rationabilis eſt, & ideò poteſt præſcribi, inquit *Gloſ. verbo, Communiter in cap. vlt. de ſuppl. negl. prel. vbi in princ.* Sic ait. De iure communi electio ſpectat ſimul ad Epiſcopum, & Capitulum.

Suſpenſis beneficia non poſſunt conferri, vt inquit *Gloſ. verbo, Suſpenſi in cap. Cum bona* 8. *de ætat. & qual.* ibi; Nec beneficia eis tempore ſuſpenſionis conferri poſſunt. Et in verbo, *poſtmodum*, ſic ait. Talia beneficia tenere non poſſunt, etiam ſi poſteà fuerint abſoluti, quia tunc tempore obtenti beneficij inhabiles erant, & indigni, quia in talibus principium conſiderandum eſt.

Idem de perſonatibus, quod & de beneficijs curam animarum habentibus iudicium eſt habendum, inquit *Pontifex in cap. Dudum* 54. *verſ. licet autem de elect.*

Nec beneficium pertinet ad eum, qui non debet agere officium, inquit *cap. vnic. de vaſſal. mil. qui arm. depoſ. & Gloſ. verbo, Amittit, in cap. Si quis de feud. defunct.* Nam beneficia non debent ſuis debitis obſequijs defraudari, inquit *Conc. Trid. cap.* 5. *ſeſſ.* 7. *de reform. & in cap.* 8. *Et in Extrauag. Execrabilis* 4. *de præb. int. comm.* ibi. Diuini cultus minuuntur, hoſpitalitas in ipſis beneficijs debita non ſeruatur &c.

Benignitas.

Omnis benignitas citò properat, & proprium eſt libenter facientis citò facere: Qui tardè dedit, & diem extrahens protulit non ex animo fecit, ità duas res maximas perdidit, & tempus, & amicæ voluntatis: tardè velle nolentis eſt dixit *Senec. lib.* 2. *de beneſic. cap.* 5. alia circà dilationem dandi vide in verbo, *Dare*.

Benignitas præfertur ſubtilitati, vt deducitur *ex l. Si tibi* 20. *ff. Si certum pet.* ibi. Sed hæc intelligenda ſunt propter ſubtilitatem verborum, Benignius tamen eſt vtrumque valere.

Bibere.

Vinum ſibi temperent, & ſe vino, Nec ad bibendum quiſpiam incitetur, cum ebrietas, & mentis inducat exilium, & libidinis prouocet incentinum dicitur *in cap. à crapula* 14. *de vit. & honeſt. cleric. & ibi Gloſ.* ſic dicit. Crapula dicitur, quaſi eruda epula, ebrietas quantum ad potum crapula quantum ad ſuperfluitatem ciborum, Vnde ebrius eſt, qui ſine menſura bibit, inquit *Horat.*

Facundi calices, quem non fecere diſertum?
Tunc ſurgunt rixæ, tunc pauper cornua ſumit.

Ebrietas autem aliquando eſt mortale: aliquando eſt veniale, & quando eſt mentis obliuio, non eſt peccatum, ſed pæna peccati multæ aliæ ſpecies ſunt ebrietatum. Nam per metaphoram, quando quis eſt repletus furore; vel inſania, aut etiam malitia, vt faciat, quæ non conueniunt, dicitur ebrius, vt apud *Dauid Pſalm.* 106. ibi. Turbati ſunt, & moti ſunt, ſicut ebrius, & omnis ſapientia eorum deuorata eſt. Alia eſt etiam ebrietas, quæ eſt longè maior, cum quis tàm æterna, quàm temporali pæna afficitur, & affligitur, vt nulla ſit ſpes requiei, & conſolationis, ſed continuus mæror, dolor, & triſti-

tia, de qua loquitur, *Eſai. cap.* 16. ibi. Inebriabo te lachryma, &c. Dantur etiam aliæ ebrietates metaphoricè prædictis omninò contrariæ, & hæc vna eſt, quando quis Dei gratia præuentus loquitur, & facit, quæ ſunt magnalia quæque minus fieri ſolent à communi hominum ſtatu, qua ebrietate legimus fuiſſe notatos Apoſtolos, *Act.* 2. ibi. Non enim ſicut vos æſtimatis, ij ebrij ſunt, de hac etiam ebrietate loquitur *Cant.* 5. ibi. Bibite, & inebriamini chariſſimi, & *Dauid Pſal.* 22. ibi. Calix meus inebrians, Hanc igitur ebrietatem, quæ infundit lætitiam non affert confuſionem ſobriæ mentis, ſtabilem reddit inceſſum, amplectamur, maximè Eccleſiaſtici, quia magis, quàm alij illam ſequi tenemur. Et ego de ea plura non dicam, quia falcem in alienam ſegetem non mihi licet mittere.

Et maximè vltra tertiam vicem poculum non contingant *cap. Quando presbyteri in fin.* 44. *diſt.* Sed quomodo obſeruatur? nil minus, & ridentes, bibenteſque referunt illud.

Si de iure nouo ter bibitur ſuper quolibet ouo:
Cur ſuper ſardina non erit bibitio quina?

Nec prior poſces bibere, inquit *Eccleſiaſtic. cap.* 31. 6. 22.

Bis.

BIS vtique non committitur ſtipulatio, vt rem, & pretium debeat, inquit *l. venditor* 21. *ff. de hered. vel act. vend.* Idem dicendum in vltimis voluntatibus. Nam incredibile videtur id egiſſe hæredem, vt eadem petitio bis eidem debeatur. Sed veroſimile eſt, de altera parte eum cogitaſſe, ait *l. Mauius* 68. *ff. de legat.* 2. & *l. ſi ſeruus* 111. *§. Sic Stichum, ff. de legat.* 1. *ibi*. Quia nec abſit quidquam, nec bis eadem res præſtari poſsit, & *in l. Qui dotem* 17. *ff. de dot. praleg.* Hæc dicuntur. Non deberi niſi manifeſtè vxor docuiſſet eam teſtantis voluntatem fuiſſe, vt onerare hæredes duplici præſtatione dotis vellet, & in *l.* 2. *alias eſt l.* 1. *§. vlt. eod. tit. ibi*, Ego puto, quoniam non hoc voluit ſocer, vt bis dotem hæres præſtaret.

Ne propter malitiæ ignorantiam bis eãdem pecuniam conſequatur, inquit *l. Apud* 4. *§. Item quaritur verſ. Denique ff. de dol. excep. Et in l. Quod ſi nolit* 31. *§. Si plures, ff de adilit. edict. ibi*. Id agendum eſſe, ne lucrum emptor faciat, & bis eiuſdem rei æſtimationem conſequatur.

Dubitationis tamẽ tollendæ cauſa poteſt idem repeti, vt dicitur in *l.* 1. *§. Sciendum ff. de adilit. edict. ibi*. Ego puto ædiles tollendæ dubitationis gratia bis id dixiſse, ne qua dubitatio ſuper eſſet.

Non eſt nouum, vt duæ obligationes in eiuſdem perſona de eadem re concurrant, ſunt verba, *tex. in l.* 10. *ff. de act. empt.* Vnde dixit *Gloſ. verbo, Mandati, in l. Si mandato* 45. *§. vlt. ff. mandat. Sic.* Bis quem obligari pro eadem re non eſt prohibitum, vt hic &c. Sed bis ſoluere.

Bona.

BOnorum autem appellatione eæ res comprehenſæ videbuntur, quarum proprietas ad hæredem pertinet, inquit *l.* 5. *§. bonorum, ff. vt in poſſeſ. legatorum.*

Bona autem hic (vt plerumque ſolemus dicere) ità accipienda ſunt vniuerſitatis cuiuſque ſucceſsio, qua ſuccedit in Ius mortui ſuſcipitur eius rei com-

modum, & incommodum, ait; *l. 3. ff. de bon.poſſeſ. & ibi. Gloſ. verbo, in hoc loco*, Sic. Alias non, ſed ea tantum, quæ ſunt ſine incommodo, & fundatur in vulgari regula, quæ dicit Bona non dicuntur, niſi deducto ære alieno; Et in eo, quòd bona dicuntur, quia beant poſsidentes. Et qui eſt debitor, non eſt beatus, ſed infelix. Id enim bonorum cuiuſque eſſe intelligatur, quod æri alieno ſupereſt, vt inquit *l. Non poſſunt 11. ff. de iur. fiſc. & in l. Mulier 73. ff. de iur. dot. ibi*; Sed non plus eſſe in promiſsione bonorum, quàm quod ſuper eſſet deducto ęre alieno, & ibi. *Gloſ.* Sic. Quia bona intelliguntur, quæ ſuperſunt deducto ære alieno idem *l. 2. ff. de coll. bon.* ibi. Illud autem intelligendum eſt, filium in bonis habere, quod deducto ære alieno ſupereſt, & in *l. Cum non ſolum 8. §. Sin autem C. de bon. quæ liber, ibi.* Cum etiam apud veteres hoc eſſe ſubſtantia intelligatur, quæ poſt detractum æs alienum ſuperſederit.

Nota differentiam eſſe inter poſseſſionem bonorum, vt hîc, & bonorum poſſeſſionem, vt, &c. ità dixit *Gloſ. verbo, Bonorum, in l. Cum proponas 9. C. de bon. author. iudic.*

Bona autem omni carere culpa decet, pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant, extollunt quidem, & dilatant, ſed ſine tumore: quæ bona ſunt magnitudinem animi dant; diuitiæ inſolentiam. *Senec. Epiſt.* 88. *ad fin.*

Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona à ſtulto, & malo ſubmomento, ad hæc admittitur, qui accipere poteſt, & debet reddere, & ſi non reddit ingratus eſt; idem *Senec. lib. 5. de benefic. cap. 13. in princ.* Et ab his prohibentur alienare multipliciter, tàm propter prohibitionem ab homine, quàm etiam à lege factam, vt habes in verbo, *Alienatio.*

Quando à lege bona damnati propter crimen commiſſum fiſco applicantur, magnifici, & benigni Principis eſt ea concedere filijs damnati, vt *Adrian. Imperator* reſcribens dixit in *l. vnica, ff. de port. quæ liber. damnat. ibi*; Ideoque illis paterna ſua concedi volo, quæ manifeſtabunt tot poſſeſsores, etiam ſi acceperint vniuerſa; & ſic eodem modo olim bonis priuabantur, etiam relegati, quod Clementia Traiani abſtulit, vt refertur in *l. 1. ff. de interdict. & releg. ibi*; Scio relegatorum bona auaritia ſuperiorum temporum fiſco vendicata: ſed aliud Clementiæ meæ conuenit.

In eum autem, cui bona ſunt ablata non dabitur actio, vt dicitur in *l. vlt. §. vlt. ff. quæ in fraud. cred. ibi.* Et iniquum eſſet actionem dari, in eum, cui bona ablata eſſent. Si verò, quæ de his diſperdidiſset, ſic vt nulla ratione recuperari poſſent, nihilominus actio in eum dabitur; & prætor non tàm emolumentorum actionis intueri videtur in eo, qui exutus eſt bonis, quam pœnam.

Et licet ad fiſcum bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur, præſtanda ſunt, ſicuti, ſi ad quemlibet ſucceſſorem tranſiſſent, inquit *l. 2. ff. de alim. leg.*

Quæ verò non à patre, ſed à genere, à Ciuitate, à rerum natura, ea manere eis incolumia. Non enim hæc patrem, ſed maiores eius eis dediſſe, inquit *l. 3. ff. de interd. & releg.*

Et hoc ſcilicet, quòd, qui ceſsit bonis, poteſt iterum conueniri, ſi perueniat ad pinguiorem fortunam. Verum eſt, niſi pro eo iam ſuſtinuiſſet pænas corporales, vel ceſsionem feciſſet ano nudo ſuper lapidem, eſt *Gloſ. notabilis in §. vult. verbo, ex integro, de action. in Inſtit.* vbi allegat alias Gloſas de iure Canonico. Non tamen vnquam vidi exequi talem pænam, niſi forſan

ſuiſſet

Digitized by Google

fuiſſet mutata in galerum viridem, quem coguntur portare, qui bonis cedunt in hac Alma vrbe. Inhumanum enim erat ſpoliatum fortunis ſuis in ſolidum damnari, inquit *d. §. vlt.*

Cùm & ſi nihil in ſuo cenſu ij, qui in poteſtate parentum ſunt, habeant tamen ne patiantur iniuriam, debet bonorum ceſſio admitti, inquit *l. Cum & filij 7. C. qui bon. ced. poſſ. vbi Gloſ. verbo, Et ſi,* dicit ità. Sed videtur nugatio, vt cedat bonis, qui nulla bona habeat, ſed propter quærenda dicit ſic, & Petrus omne dimiſit, qui nihil præter nauiculam habebat.

Item ſi vnus ex litigatoribus ex bonis ſuis cedat &c. cum nec agere, nec conuenire poſsit, inquit *l. 19. ff. de recep. arbitr. idem in l. Is qui ff. de ceſſ. bonor.*

Bona, qui ampliauit in ſuo teſtamento, non ob id creſcunt, vel diminuuntur, vt habes in verbo, *Teſtator*. Scribunt, itaque homines, & horum, quæ habent amplius: ſcribunt autem, & minus, euenientes autem fortunæ contrarios euentus ſæpius operantur, inquit, *Imperator in Auth. de nupt. §. Quia verò coll.* 4. Et ſæpè de facultatibus ſuis, quam in his eſt, ſperant homines *in §. In fraudem quib. ex cauſ. man. non lic. in Inſtit.*

Nota, quòd plus fingitur in bonis eſſe, & minus, quàm ſit &c. vel plus dici in bonis, quam in hæreditate, & è contra &c. inquit *Gloſ. vlt. in l. pœnales 32. ff. ad l. Falc.*

Bonorum filij, pater habet vſumfructum ex ratione, quam habes verbo, *vſuſfructus*. Quid ſi dubitetur, vnde acquiſierit? &c. hoc præſumi ex qualitate perſonarum. Quid enim, ſi filius nihil ſcit operari, & negligens ſit, & pater diues ſit? præſumam ex re patris tunc eſſe: Et è contrà ſi ſtudioſus filius, & pater pauper præſumam ex aduentitia cauſa quæſitum &c. Sed in vxore præſumitur ſemper ex bonis viri habere, ita optima *Gloſ. verbo, Ex eius ſubſtantia, in l. Cum oportet C. de bon. quæ lib.*

Caſtrenſia eſſe mutatione perſonæ deſierunt, inquit *Paul. in l. per procuratorem 89. ff. de acquir. hæred.*

Separatione impetrata, ſi bona patroni non attingat ideſt non incæperit adminiſtrare, vt &c. alias, ſi incæpit adminiſtrare non poterit poſteà ſeparationem impetrare, niſi ſit minor &c. *Gloſ. vlt. in §. Neceſſarius de hæred. qualit. in Inſtit.*

Valde enim iniquum, & ingens ſacrilegium eſt, vt quæcumque vel pro remedio peccatorum, vel pro ſalute, ac requie animarum ſuarum, vnuſquiſque venerabili Eccleſiæ contulerit, aut certè reliquerit ab ijs, quibus maximè ſeruari conuenit, ideſt Chriſtianis, & Deum timentibus hominibus in aliud transferri, vel conuerti permittatur, inquit *cap. indignè ad Altare 12. q. 2. & in cap. In canonibus 16. quæſt.* 1. Et tamen nos crebrò videmus contrarium fieri, quod quidem maximè dolendum.

Non liceat Epiſcopo fraudare quicquam ex illis vel cognatis proprijs dare, quæ Dei ſunt, quod ſi pauperes fuerint, vt pauperibus largiatur: Sed non ſub horum occaſione, quæ ſunt Eccleſiæ defraudentur, proclamat *cap. Quiſquis 12. quæſt. 2. & ibi Gloſ.* dicit; Quod tantum victum, & veſtitum illis dare debent, verùm ſi ità ſit, vos videtis. Et ſi illi, qui nulla ex rebus ſuis pauperibus Chriſti deſtribuunt æterni Iudicis voce condemnabuntur in futuro, quantò magis ij, qui auferunt pauperibus, inquit *cap. Et ſi 12. quæſt. 2.*

Bonorum qualitatem ſcire quis præſumitur, & eo maximè in re propria, ita probat *l. Quiſquis maior 15. C. de reſcind. vend.* ibi; Nec enim inanibus immorari ſinatur obiectis, vt vires locorum ſibimet cauſetur incognitas,

qui

qui familiaris rei ſcire vires, vel merita, atque emolumenta ante debuerat.

Bona immobilia dicuntur annonæ Ciuiles, aut ruſticum mancipium, vt dicitur *in Auth. de alien. & emph. §. 1. coll. 9.* ibi; Alienare rem immobilem, aut ruſticum mancipium &c. aliàs dicuntur panes ciuiles, vt inquit *Gloſ. verbo, Immobilia, in cap. vnico de feud. cog.* ibi. Immobilia, vt ſunt panes Ciuiles.

Immobilia, vtpote periculo continuo non ſubiacentia vilia reputari non conſueuerunt. *Gloſ. verbo Mobilibus in Extrauag. 3. de verbor. ſign.*

Mobilia etiam prætioſa æſtimantur quaſi immobilia, ſi ſunt de Eccleſia, quia in illis requiritur etiam ſolemnitas ad illa vendenda, prout in immobilibus, vt inquit *Gloſ. in verbo, tractare, cap. Tua 8. de ijs quæ fiu. à prał.*

Bona hereditaria habes verbo, *hereditas*.

Bonis carens corpore ſoluit, vide verbo, *Pæna*.

Bonitas, et Boni.

NVllus eſt bonus, qui non gaudet bonis operationibus, inquit *Ariſt. 1. Ethic. cap. 4.*

Melius eſt paucos habere bonos, quàm multos malos, dixit *Gloſ. verbo, Nimiam in cap. 1. de relig. dom.* & ità ſecuta eſt Beata Thereſia in fundandis Monaſterijs, & commendat ſæpe in ſuis libris.

Pars magna bonitatis eſt velle fieri bonum: Scis, quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere, nulla vis, nulla neceſsitas poſſit, *Senec. Epiſt. 34.* Nec bonitas eſt peſsimis eſſe meliorem idem *Senec. Epiſt. 80. ad medium.*

Maius malum in ſeparatione bonorum committimus, quàm in coniunctione malorum fugimus. Tali non imputat Deus, ſua peccata, quia non fecit: non aliena, quia non approbauit: non negligentiam, quia non tacuit: Non ſuperbiam, qui in vnitate permanſit, vt inquit *Auguſtin. relat. in cap. penult. prope fin. 7. quæſt. 1. vbi Gloſ. in verbo, Abel,* ità. Quiſquis malos non tolerat ipſe ſibi per intolerantiam, teſtis eſt, quòd bonus non eſt.

Non enim, qui bonus permanet, polluitur ſi ſocietur malo, ſed qui malus eſt in bonum conuertitur, ſi bona exempla ſectetur, vt dicit *Hieronym. Super Oſee in cap. vlt. 32. quæſt. 1.* Sanctius eſt enim prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter malos, vt dixit *Senec. lib. 4. de benefic. cap. 28. & Auguſtin. lib. Enchirid. cap. 27.* ibi, Melius enim iudicauit de malis benefacere, quàm mala nulla eſſe permittere.

Bonus nec temporalibus bonis extollitur, nec malis frangitur *Auguſtin. in Epigram. Proper.*

Quid aliud animorum ſalus videtur eſſe, quàm bonitas? Quid aliud ægritudo, quàm vitia? dixit *Boeth. de conſol.*

Curia præſcribit bonos, non malos, vt ſit electio de bono, non de malo dixit *Gloſ. verbo, Conſequantur, in l. cum, qui 58. C. de decur. vbi tex.* ſic. Vt hoc bene cogniti priuilegium conſequantur, nec eo paſsim fruantur indigni.

Quando itaque videmus malignum diteſcere, non ſubruamur, & quando videmus bonos mala pati, non turbemur, illic Corona, illic ſupplicia, Eſt & alia ratio, quia non poteſt vel malus in omnibus malus eſſe, ſed habet aliqua peccata. Cum ergo proſperitatem malus habet malo capitis ſui eſt, inquit *Chriſoſt. relat. in c. Quid ergo 2. diſt. de pænit.* Vis tamen Deum propitiare? bonus eſto, ſatis illum colnit, quiſquis imitatus eſt, dixit *Senec. Epiſt. 96.*

Quæ

Quæ eſt iſta iuſtitiæ inimica bonitas, palpare criminoſos, & vulnera eorum vſque in diem iudicij incurata ſeruare dicitur *in cap. Si quis diaconus poſt med.* 50 *diſt.*

Inſpicitur bonitas rei, &c. dixit *Gloſ. verbo, Bonitatis* in *l. Si partem* 25. *ff. de ſeruit. ruſt.* & addit, quòd quando vna res non poteſt accedere duobus, accedet pretioſori, &c.

Exorari in perniciem rogantium ſæua bonitas eſt, dixit *Senec. lib.* 2. *de beneſic. cap.* 14.

Bonum.

Aliud eſt bonum, & aliud eſt æquum, & eſt quoddam bonum, & æquum, & bonum, & non æquum, & æquum, & non bonum, vt ponit *Gloſ. verbo, Ius, in l.* 1. *ff. de iuſt. & iur.* Æquum eſt, vt ſi habes bonum propter me, & ego habeam propter te, dixit *Gloſ. verbo, opera in l. metum* 9. *§. Sed licet vim, ff. quod met. cauſ.*

Quod eſt honeſtum vtique bonum eſt, vt Zeno, & cæteri Philoſophi Stoici aiunt: Sic nihil bonum præter honeſtum, vnde dixit *Cic. in ſuis Paradox.* Quod rectum, & honeſtum, ac cum virtute eſt, id ſolum opinor bonum; *& Senec. Epiſt.* 119. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit, quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit *& Epiſt.* 72 Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt, quia nec bonum ſine honeſto eſt.

Quod bonum eſt bonos facit, & fortuita bonum non faciunt, ergo non ſunt bona, *Senec. Epiſt.* 88. Nullum ergo bonum niſi voluntarium, inquit *cap. præſens* 20. *quæſt.* 3.

Non mediocriter errant, qui bono magno præferunt mediocre bonum dicitur *in cap. Non mediocriter de conſecr. diſt.* 5.

Plura bona ſunt paucioribus anteponenda, & pauciora mala pluribus malis; & diuturniora bona anteponenda breuibus, &c. vt dixit *Cicer. in Topic. cap.* 22.

Si bonum, ad quod mali coguntur ſemper inuiti tolerarent, & nunquam voluntarij ſeruirent inutiliter cogerentur ad illud; Sed quia humanæ naturæ eſt & ea, quæ in deſuetudinem deueniunt abhorrere, & conſueta magna cuſtodia diligere, flagellis tribulationum mali ſunt cohibendi à malo, & prouocandi ad bonum, vt dum timore pœnæ, malum in deſuetudinem ducitur abhorreatur. Bonum verò ex conſuetudine dulceſcat, *cap. vlt. propè fin.* 23. *quæſt.* 6. *& Gloſ. verbo, Bonum, in l. hac lege C. de pact.* Sic. Nota hic non cogi, quem ad bonum, & in *cap. Clericis* 7. *de vit. & honeſ. Cler. Verbo Inuiti*, ità dicit: Argumentum, quod aliquis cogendus eſt ad bonum, & ad id præcipuè, quod iam ſuſcepit, &c. alias nemo debet compelli ad bonum.

De quolibet præſumendum eſt bonum, niſi probetur contrarium, &c. *Gloſ. vnic. in cap. vnic. de Seruitin. in ord. fac.*

Nemo bonum faciens, alteri verbo, aut facto nocere vult *cap. Oues* 6. *quæſt.* 1. Sed qui facit, quod ad ipſum non pertinet, etiam ſi bonum ſit improbatur, vt inquit *Gloſ. verbo, Irritum, in cap. Dilectis* 55. *de appellat. & Gloſ. in l. Si ſeruus* 27. *§. & ſi puerum ff. ad l. Aquil. ità*; Sic ergo Nota, quod etiam quis mihi bonum faciendo facit mihi iniuriam per *tex.* ibi. Et ſi puerum quis caſtrauerit, & fecerit pretioſiorem, &c.

Non eſt inconueniens, aut impoſſibile, vt bonum male acceptum producat malum, quemadmodum quandoque malum bene acceptum producat bonum, dixit *Auguſtin. in Euang. Ioann.* Nunquam enim creditur fuiſſe malum

quod

quod factum eſt bonum, vt dixit *Gloſ. verbo, Credatur, per tex.* ibi, Vt in ea nunquam fuiſſe credatur, *in cap. videt* 23. *quaeſt.* 6.

Abſit, vt ea, quæ propter bonum, ac licitum facimus, aut habemus, ſi aliquid per hæc præter noſtram voluntatem cuiquam malum acciderit, nobis imputetur, dicitur in *cap. de occidendis* 23. *quaeſt.* 5. *& ponit Gloſ. vlt. in cap. Ioannes* 13. *de homic.*

Non ſufficit ſe abſtinere à malo, niſi fiat, quod bonum eſt: ponit *Bart. in ſumm. in l. Illa* 50. *per tex. ibi ff. de verbor. & dixit Pontifex in Clem.* 3. *de pan.* ibi; Et quia niſi fiat, quod bonum eſt à malo abſtinere non ſufficit.

Sub obtentu boni, malum non eſt faciendum, vt dixit *Gloſ.* 1. *in cap.* 3. *ne cleric. vel monach.*

Vnum eſt argumentum, quod bonum non eſt faciendum ſine licentia Prælati &c. & hoc ideo eſt, ne obedientia contemnatur, quia propter obedientiam etiam bonum debet intermitti *Gloſ.* 1. *in cap. inter* 10. *de cler. non reſiden.* Nam non ſufficit bonum facere, ſi benè non fiat; Deus enim non eſt remunerator nominum, ſed aduerbiorum, hoc eſt, non remunerat Deus bonum, quod fit, ſed quod bene fit, inquit *vltim. Gloſ. in cap.* 1. *verbo, Qualitas de coluſ. deteg.* & ſic cum non bene fiat, bonum, quod fit contrà obedientiam, non dici poteſt bonum, & dixit *Gloſ. in reg. ea, qua* 26. *de reg. iur. in* 6. ibi; Generale enim eſt, quod non ſufficit bonum facere, niſi & benè id fiat.

Cum hoc tamen ſtat, quod dixit *Gloſa in verbo, Damnoſum, l. Si ſeruus communis* 63. *verſ. Quod verò ff. de furt.* ibi. Et aliquid eſſe bonum cuius contrarium melius eſt. Et *l. vbi autem ff. de verbor.* ita; Quia bono melius inueniri poteſt, quo fit, vt boni appellatio non ſit certæ rei ſignificatiua, cum id, quod bono melius ſit, ipſum quoque bonum ſit. At cum optimum quiſque ſtipulatur: id ſtipulari intelligitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet.

Niſi oderimus malum, bonum amare non poſſumus. Quin potius faciendum eſt bonum, vt declinemus à malo, inquit *Hieronym. ad Ruſtic.*

Prodeſt hactenus fuiſſe bonum, vt inquit *Gloſ. verbo, Laboribus, per tex. ibi in l.* 1. *C. de prapoſ. agen. in reb. lib.* 12.

Omne, quod eſt nimium vertitur in vitium, licet aliàs ſit bonum, vt dicit *Gloſa verbo, Bonum, in Auth. vt determ. ſit num. cler. §.* 1. *in illis verbis.* Quia enim pene nihil immenſum bonum eſt, & *Hipocr. lib.* 1. *aphor.* Omne nimium inimicum naturæ.

Sicut maius bonum minori bono præponitur: ità communis vtilitas ſpeciali vtilitati præfertur &c. inquit *cap. licet quibuſdam de regul.* Adeò, vt propter maius bonum priuetur quis Iure ſuo, & etiam ſine culpa puniatur, vt ait *Gloſ. verbo, Breximus in Extrauag. vnica de officio de legat: int. comm.*

Vltimo tandem (vt quamplurima alia prætermittam quicquid nobis bono futurum eſt, Deus & parens noſter in proximo poſuit non expectauit inquiſitionem noſtram &c. Nihil niſi de nobis queri poſſumus, dixit *Senec. Epiſt.* 111. *& Imperat. in Auth. Conſtitutio qua de dig. §. Illud quoque coll.* 6. ibi; Quoniam omne bonum à Deo acquiritur hominibus ſiuè ab imperio ſequente Deum, decet eſſe manſurum, & omnis malitiæ, ac diminutionis extraneum Adhæreamus,

Digitized by Google

ergo Deo, vt bonum operemur, cum ab eo cuncta bona procedant.

Bona fides.

DVplex eſt, vna, quæ eſt contraria dolo, & fraudi, & hoc modo omnes contractus bonæ fidei ſunt; in omnibus enim debet abeſſe dolus, & fraus. Eſt alia bona fides, quæ autonomaticè vocatur bona fides propter exuberantem fidem, quæ eſt in ea ex hoc, quod multa eueniunt ex bono, & æquo, de quibus non fuit actum inter partes; In contractibus autem ſtricti Iuris, ſolum veniunt ea, de quibus actum eſt inter partes, vt venirent &c. ità ponit *Gloſ. in caſus poſitione §. Actionũ de act. in Inſtit. & ibi.* numerantur, qui ſunt contractus bonæ fidei, & his verſibus continentur.

Empti, conducti, mandati depoſitiq; &c. vt habes ſupra verbo, *actio*.

Bona fides intelligitur, cum aliquis credit tradentem eſſe Dominum, vel habere Ius diſtrahendi, licet erret in facto &c. & hæc bona fides ſemper præſumitur, niſi probetur contrarium &c. Quandoque tamen præſumitur contrarium propter denunciationis vigorem &c. vel, quia mercatur aliquid contrà leges &c. vel, quia emit à procuratore meo per colluſionem, vel, quia emit à prodigo, vel luxurioſo, cui bonis interdictum eſt &c. Quandoque tamen quis habet conſcientiam rei alienæ, & tamen vſucapit, vt ſi decretum Iudicis interuenit &c. Illud tamen ſcias, quod non obſtat accipienti mala fides tradentis &c. Item dicitur bona fides, licet quis erret in Iure &c. Sed illud intelligitur aliter &c. Item ſi habeat conſcientiam dubiam bona fides dicitur, ità ponit *Gloſ. verbo, Bona fides, in cap. Si diligenti 17 de præſcript. Et Gloſ. vlt. in cap. vlt. eod. titulo*, hic. Item quid ſi dubitat, an res ſit ſua, & habeat iuſtam cauſam dubitationis adhuc dicitur bonæ fidei poſſeſſor, & vtitur fructibus. Illud autem, quod dicitur, ſi habeat conſcientiam dubiam, bona fides dicitur, inquit *Gloſ. in Apoſtil. d. cap.* Si diligenti verum eſſe ſecundum leges, ſecus ſecundum Canones, ſecundum quos ſequendum eſt, quod vtilius animæ fuerit.

Exigitur bona fides in principio poſſeſſionis, & continua in libero homine, quo ad aliquid acquirendum per eum, non in vſucapione, quia non vſucapitur, vt &c. Sed in ſeruo ſufficit, & quo ad fructus in initio bonam fidem habere vt &c. *Gloſ. bona fide in §. 1. per quos perſon. in Inſtit. & ibi additio*, hic. Sed de iure Canonico requiritur bona fides continuata vſq; ad perfectionem præſcriptionis *cap. vlt. cum ibi notatis de præſcript.*

Bona fide, quæ in initio exigitur, ſcilicet vt credat ſibi dantem habere Ius diſtrahendi, vt &c. *Gloſa bona fide in §. Si quis à non domino de rer. diuiſ. in Inſtit. & ibi, Apoſtil.* Dic hoc verum in alijs contractibus, præter quam in emptionibus, quia in illis requiritur, quod duobus temporibus habeat bonam fidem tempore contractus, & tempore traditionis *l. 2. ff. pro empt.* Et quæ ſit ratio differentiæ, ibi notat *Angel.*

Bona fides ſufficit ab initio ad vſucapiendum *ex l. vnica ad fin. C. de vſucap. transfer.* ibi; Vt in his omnibus caſibus ab initio eam capiat &c. anteceſſoris detentio iuſta non interrumpatur ex poſteriore forſan alienæ rei ſcientia, licet ex titulo lucratiuo.

Bona fide. Ad quod exigitur, quod à principio inquirat, inquit *Gloſ. verbo, Bona fide, in l. Cum ſatis 22. §. Nemini C. de agric. & cenſit. lib. 11.*

Bona fides præſumitur, niſi probetur mala, vt inquit *Gloſ. in l. non ex eo 30. C. de euict.* Et probatur eo ipſo, quod non probatur contrarium. Cum quilibet præſumatur ignorare rem alienam, vt inquit *Gloſ. verbo, Probetur, in l. Super 11. C. de præſcript. long. temp. & Gloſ. penult. in cap. 3. de præſcript.* ibi. Sincere ideſt bona fide, quod præſumitur eo ipſo, quòd non probatur contrarium &c. Qui malam fidem allegat, eam probare debet, niſi clam fuiſſet contractum, quia tunc ſcientia præſumitur, & perconſequens mala fides, ſi verò palam bona fides præſumitur, vt in terminis ponit *Gloſ. verbo, Errore. in l. 4. C. de inceſt. nupt.*

Bona fides abeſſe præſumitur, ſi rebus tuis ſaluis exiſtentibus amiſiſti, inquit *cap. 2. de depoſit. & ibi Gloſ.* 1. ſic. Et ità, ſi bona fides abeſt dolus adeſſe præſumitur, Et *Gloſ. vlt. in l. Quod Nerua ff. depoſit.* & ad propoſitum dixit *tex. in cap. 1. de præſcript. lib. 6.* ſic. Nam licet ei, qui rem præſcribit Eccleſiaſticam, ſi ſibi non eſt contrarium ius commune, vel contra eum præſumptio non habeatur, ſufficiat bona fides: vbi tamen eſt Ius commune contrarium, vel habetur præſumptio contra ipſum, bona fides non ſufficit. Nam cum lex inhibeat vſuſcapionem, nihil profuit bona fides, vt inquit *Gloſ. in l. Si fundum 16. ff. de fund. dotal. per tex. in l. vbi lex ff. de vſucap.* Licet aliàs, quod bona fide fit, benefieri cenſeatur, vt dicit, *Gloſ. verbo, Idonei, in cap. Nos de pace conſtant.*

Non igitur omnis emptio proderit, ſed ea, quæ bonam fidem habet, Proinde hoc ſufficit mi bonæ fidei emptorem fuiſſe, quamuis à non domino emerim, & ille callido conſilio vendiderit; Nec enim dolus venditoris mihi nocebit. In hac actione non oberit mihi, ſi ſucceſſor ſim, & dolo feci; cum is, in cuius locum ſucceſſi bona fide emiſſet: nec proderit cum emptor, cui ſucceſſi dolo feciſſet, inquit *l. eum, qui 8. §. Prætor ait ff. de Public. in rem act.*

Bona fides, quæ in contractibus requiritur, facit, vt quod ego non poſſum, poſſim, vt alius: ſummat, *Bart. in l. Si mandato 59. §. 1. in fin. ff. mandat.*

Bonæ fidei iudicio exceptiones pacti inſunt, inquit *l. 3. ff. de reſcind. vend.* & officium iudicis tantumdem valet, quantum in ſtipulatione nominatim eius rei facta interrogatio, *l. Quia 7. ff. de negot. geſt.*

Nihil magis bonæ fidei congruit, quam id præſtari, quod inter contrahentes actum eſt: quod ſi nihil conuenit, tunc ea præſtabuntur, quæ naturaliter inſunt, huius iudicij poteſtate, inquit *l. empto 11. ff. de act. empt.*

In bonæ fidei iudicijs veniunt ea, de quibus nec eſt actum, nec cogitatum, vt &c. *Gloſ. in verbo, Actionem in l. vlt. ff. de cond. ob turp. cauſ.*

Bonæ fidei emptor, quo ad percipiendos fructus intelligi debet quandiù eiuſdem fundus non fuerit, ait *l. Qui ſcit 25. in fin. ff. de vſur. & ibi Gloſ. verbo, Percipiendos*, ſic; nota ergò, quòd bonæ fidei poſſeſſor poſt litem conteſtatam, quo ad quædam remanet bonæ fidei poſſeſſor, ſcilicet, vt faciat fructus ſuos, vt hic; Item, vt compleat vſus capionem, vt, &c. item, vt non præſtet interitum, ſi tamen iuſtam cauſam litigandi habeat, vt &c. ſit autem malæ fidei poſſeſſor, vt teneatur de fructibus. Item, vt interrumpatur præſcriptio, Item in quodam alio; nec omnino cenſetur bonæ fidei, nec malæ fidei, vide dictam *Gloſ.* ad conciliánda contraria.

Et in caſu etiam ante litem conteſtatam dicitur malæ fidei poſſeſſor, qui habet

hæreditatem, & non vendicauit necem defuncti, cui aufertur hæreditas, tanquam ab indigno etiam cum fructibus ante litem, motam vt eſt *tex. in l.* 1. *C. de ijs, quib. vt indig.* ibi. Nec enim bonæ fidei poſſeſſores ante controuerſiam illatam videntur eſſe, qui debitum officium pietatis ſcientes omiſerunt.

Porrò bonæ fidei poſſeſſor in percipiendis fructibus id iuris habet, quod dominis prædiorum tributum eſt. Præterea cum ad fructuarium pertineant fructus à quolibet ſati, quanto Magis hoc in bonæ fidei poſſeſſore accipiendum eſt, qui plus Iuris in percipiendis fructibus habet: Cum fructuarij quidem non fiant antequam ab eo percipiantur; ad bonæ autem fidei poſſeſſorem pertineant, ſi quoquomodo à ſolo ſeparati fuerint.

Nec enim bonæ fidei contractum hanc pati conuentionem, vt emptor rem amitteret, & pretium venditor retineret, ait, *l. Emptorem* 12. *§. vlt. ff. de act. empt.*

Cum initio rectè emptio ſit contracta, vix bonæ fidei conuenire eo pacto ſtari quod alteri captioſum ſit, & maximè, ſi iuſto errore ſit deceptus, dicit *l. ſi id quod* 7. *in fin. ff. de reſcind. vend.*

Cum de bona fide agitur, ei non congruit de apicibus iuris diſputare ſed de hoc tantum, debitor fuerit, necne, inquit *Gloſ. verbo Procuratoriam, in l. ſi fideiuſſor* 29. *§. quædam tamen ff. mandat.*

Sume argumentum, quòd inſpiciatur bona fides Procuratoris, & non Domini, filij, & non patris, & eſt ratio, quia titulus fundatur in perſona ipſius contrahentis, ergo acquirens habet vti adminiculo ex perſona eius, ità ait *Gloſ. verbo, contrà. in l.* 8. *§. Prætor ait per tex.* ibi. Sed enim ſi ſeruus meus emerit, dolus eius ſpectandus erit, non meus, vel e contra *ff de Publician. in rem act.*

Bonæ fidei poſſeſſor an appellatione Domini contineatur? vide, verbo *Dominus*.

DE LITTERA C.

Cæcus.

SI ea cæcitate pater tuus oppreſſus eſt, vt vtriuſque oculi aciem prorſus amiſerit, leuamentum perſonalium munerum ſentiet, inquit *l.* 1. *C. qui morboſe excuſant lib.* 10. *& in l.* 1. *§. caſum de poſtul.* ſic. Melius eſt, vt retinere quidem dicamus, iam acceptum magiſtratum poſſe: Aſpirare autem ad nouum penitus prohiberi. Et eodem modo excuſatur ab oneribus perſonalibus, vt dicitur *in cap. licet* 4. *de cenſib.* ibi. Quia cum, quem cæcitas ſua grauat inhumanum eſt nimis in collectis affligere, cui debuerat ex collectis, ſi neceſsitas eſſet, miſereri.

Mutus, Surdus, Cæcus, bonorum poſſeſsionem admittere poſſunt, ſi quod agatur intelligant, inquit *l.* 2 *ff. de bon. poſſeſſ. furioſ.*

Cæci ſumus, & vitia noſtra non videmus, vide tu verbo, *vitia*.

Calliditas.

GLoſ. in *l. Iuriſgentium §. Pactorum verbo, calliditate,* ſic ait. Calliditas

ditas eſt in tacendo, vt infra *de act. emp. l. 1. §. fin. & Gloſ. in l. 1. §. 1. ff. de dol.* ſic; Omnem calliditatem, quæ fit tacendo, & ſic in animo &c. fallaciam, quæ fit in mentiendo; & ſic in verbo. Vt &c. Machinationem, quæ fit arte verborum &c. Machinatio etiam dicitur cum aliquid doloſè ordinatur, ſed minus propriè, vt inquit *Bart. in Extrau. qui ſint rebelles verbo, Machinantur, facit l. 2. C. de cenſ. & cenſit. lib. 11.* ibi. Et mentiantur callidæ paupertatis ingenium.

Iſta Calliditas legiſlatoribus diſplicet, vt dicitur *in l. 3. C. de repud.* ibi Certum eſt enim operam moderatorem Prouinciæ daturum; vt quæ contra fas geſta ſunt fructum calliditatis obtinere non poſsint, cum nobis huiuſmodi commenta diſpliceant.

Calculus.

HIC Multipliciter ſumitur, vt his verſibus continetur.

Calculus eſt ratio, numerus, ſententia, carbo.
Calculus eſt pondus, nummus, lapis, enſis acutus.

Ponit *Gloſ. verbo. ſententia calculo in cap. prudentiam 21. de offic. deleg.*

Calumnia.

VT impudens calumniantium refrænetur audacia iubemus &c. omnes eis legitimas expenſas ſumptuſq; quos ab exordio captæ controuerſiæ ipſorum vitio toleraſſe eos conſtiterit, reddere cogantur. Vt hac ſaltem cenſuræ iuſtiſsimæ formidine reuocati, qui improbis aſsiduè conflictationibus occupantur acquieſcant: Iamq; ſopitis clamoribus iurgiorum magiſtratus deinceps neceſſitate continere ſe aſſueſcant, Inquit *Imperat. l. omnes 32. §. Praterea ne cui temeritas lucratiua. C. de Epiſc. & Cler.*

Sed ſi per calumniam, & ſæpius idem aduerſarius vexandi gratia eius, quem ſcit, perpetua vacatione ſubnixum id facere probatus erit, ſumptus litis &c. præſtare inbeatur ei, quem ſine cauſa ſæpius inquietauerit, inquit *l. 1. ff. de vacat. muner.* Aliam etiam pænam ponit *l. vlt. C. de accuſat.* ibi. Cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij.

Qui accuſatorem ſubmittit, aut qui inſtigat, aut qui mandat &c. Nam diffidendo crimini, quod mouet, & eximendo ſe periculo calumniæ, vel deſertionis, meritò calumniantis, & deſiſtentis pænæ ſubiici debuit, inquit *l. 1. §. incidit ff. ad Turpil.* Nunquam enim calumniatores deſore, dum cui perſuadetur, extabit. dixit *Ioſeph. lib. 1. de bell. Iudaic. cap. 17. & in cap. 3.* ſic. Omnem beneuolentiam, Iuſque naturæ calumnijs cedere.

Nec enim calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportet, inquit *l. penult. ff. de hared. inſt.* Sed delatores noſtri temporis eam capiunt, & magnam, & fiunt potentes, ſeu vt melius dicam, inſolentes, de quo latius infrà ſuo loco.

Calumniari præſumitur, qui non probat, vt inquit *Gloſ. 1. in l. Criminis 15. C. de ijs qui accuſ. non poſſ.* ibi Calumniæ, quæ præſumitur eo ipſo, quòd non probat, quod intendit, non quod de calumnia ſemper debeat condemnari, ſed poteſt, niſi aliqua iuſta cauſa impulerit eum ad accuſandum. Non enim, ſi Reus abſolutus eſt ex eo ſolo etiam accuſator, qui poteſt iuſtam habuiſſe veniendi ad crimen rationem calumniator credendus eſt, vt inquit *l. 3. C. de Calumn.*

Nec

Nec calumniator dici poteſt, ſi errore deceptus accuſationem proſequatur. Nam inquit *l. Senatus* 15. *ff. de iur. fiſc.* ſic; ſi erraſſe videbitur, det imprudentiæ veniam; ſi autem calumniæ, hoc ipſum vendicet.

Calumniæ de iuramento vide verbo, *iuramentum*.

Campana.

Nota Campanæ vſum ad multa valere, vt inquit *Gloſ. verbo, Campanam, in Extrauag. vnic. de offic. cuſtod. inter comm.* Et affert. hos verſus, in quibus ipſa campana loqui inducitur.

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego Clerum.
Defunctos ploro, peſtem fugo, feſta decoro.

Sed eius pulſatio non eſt de ſolemnitate Miſſarum, vt dicit *Abb. in cap. Permittimus* 57. *not.* 1. *de ſent. excom.*

Cancellare.

Inquit *Gloſ. verbo, Inductum, in l. Inductum* 22. *C. de ſolut.* ita Nota, quod hic pro eodem ponitur, Inductum, & Cancellatum, cum proprium ſit inducere per Medias litteras pennam ducere, cancellare, per modum Crucis ducere *in l. autem* 2. *ff. de ijs quæ inteſta. del.* inductum, & cancellatum in idem recidit, vt ibi Cancellauerat quis teſtamentum, vel induxerat. Et ex *eo tex.* ſummat *Bart.* ſic. In dubio cancellatio reſtringitur ad rationem ipſi Cancellationi adiectam. Reliqua de Materia cancellationis, an vitietur inſtrumentum vide *per Bart. in l. in fraudem §. ſicut ff. de mil. teſta.*

Canones.

Decreta Sanctorum Canonum, neminem magis, quàm Apoſtolicum ſeruare oportet, dicitur *in cap.* 1. 25. *quaſt.* 1. Et inſuper in actionibus, vel iudicijs Eccleſiaſticis nemo ſuo ſenſu, ſed canonum authoritate ducatur *c.* 1. *de conſtit. & in cap. cum nobis propè fin. de elect.* ibi tàm rationes, quàm Canones obſeruare.

Sacri Canones non dedignantur iura ciuilia imitari, nec è conuerſo, vt dicitur *in cap. vlt. de ſecund. nupt.* ibi. Cum in his præſertim ſeculares leges non dedignentur Sacros Canones imitari, & *in cap.* 1. *de nou. oper. nunciat.* ibi. Sicut leges non dedignantur Sacros Canones imitari: ità & ſacrorum ſtatuta Canonum principum conſtitutionibus adiuuantur.

Quid dices, vbi Eccleſia habet vtramq; Iuriſdictionem, nunquid iudicabit ſuper laicos, ſecundum Canones? &c. videtur, quòd ſic &c. Sed certè contrarium credo, cum habeat iuriſdictionem ab Imperatore &c. ità inquit *Gloſa verbo, tàm Canonica, ad fin. in cap vlt. de præſcript. Sed Gloſa verbo, Ambitionis, in l. Priuilegia* 12. *C. de Sacroſ. Eccleſ.* ſic dicit. Succumbit ergo lex Canoni, vbi eſt ei contraria, vt hic &c. Nota has *Gloſas*, quomodo vnaquæque ad inuicem vrbaniter ſe ſe tractarunt; nàm quælibet contra ſe alteri ceſsit.

Non debet reprehenſibile iudicare Canonum conditor, Canones à ſe, vel ſuis prædeceſſoribus editos, vel aliqua in eiſdem Canonibus contenta reuocare, modificare, vel ſuſpendere ſtudeat, ſi ea obeſſe potius viderit, quàm prodeſſe, inquit *Extrauag.* 2. *de verbor. ſig.*

Domini Canoniſtæ abhorrent allegantias, dixit *Gloſ.* 1. *& Magna ad fin. in* Cle-

Digitized by Google

Clement. 1. *de ſepult.* ibi. Sed omnia iſta ſcripſi pro Dominis Canoniſtis &c. quia ipſi quamplures allegantias abhorrent.

Canonicus.

ET Regulares Canonici æquiparantur Monachis, niſi quia regulæ inſeruiunt laxiori, inquit *Gloſ. verbo, Idem iudicium, in fin. in cap.* 2. *de poſtul & Gloſ. vlt. in cap. Cum in Magiſtrum* 49. *de elect.* ibi. Et in hoc caſu idem iudicium eſt habendum de Monachis, & Canonicis Regularibus, quia non differunt, niſi quia deſeruiunt regulæ laxiori.

Canonici, & alij regulares, cum deberent potius in clauſtro iuxtà regularia conſtituta diuinis obſequijs vigilare &c. clauſtrum abhorrentes per Curiam principum, & potentum diſcurrere non verentur, inquit *cap. Quanto de offic. ord.* Non eſt ergo nouum, ſi ità videmus noſtris temporibus, quia iam de illis iſta peſtis graſſabatur.

Epiſcopus, & Canonici vnum corpus, & vnum Collegium ſunt ità, quòd ipſe caput, & ipſi Canonici membrum, inquit *Gloſ. verbo Conſenſu, in cap. Cum conſuetudinis 9. de conſuetud.*

Et dicuntur Canonici ad inuicem ſocij, vt *in cap. Cum R.* 35. *de offic. deleg.* ibi. exceptis Canonicis, quos cum ſint ſocij eius, meritò habet pars aduerſa ſuſpectos, & ibi *Gloſ. verbo, ſocij*, ſic. Habes, quòd Canonicus non poteſt eſſe Iudex Canonici ſui propter familiaritatem, quæ veritatem aliquando impedire ſolet &c. Teſtis enim poteſt eſſe Canonicus pro Canonico, cum etiam frater pro fratre poſſit teſtificari &c. etiam ea ratione, quia facilius inueniuntur iudices, quàm teſtes, vnde facilius repellitur Iudex, quàm teſtis, index enim recuſatur pro modica cauſa, vt ſi eſſet oriundus de terra impetrantis &c.

Ex eo, quod dicit ſine conſenſu Archiepiſcopi, videtur, quòd de conſenſu ipſius hoc facere poſſint Canonici, & diminuere, & Parochias diuidere, quod verum eſt iuſta de cauſa. Inquit *Gloſ. vlt. in cap. Auaritiæ* 10. *de præb. qui tex.* loquitur de Canonicis Regularibus, & ibi *Apoſtil.* ſic. Hoc verum eſt conſentiente Prælato, & Clericis, aliàs non &c. ſi nollent conſentire, & iuſta cauſa ſubeſſet, compellentur per ſuperiorem, ad quem recurrendum eſt.

Si Epiſcopus conſentit, tanquam Canonicus, poteſt poſtea tanquam Epiſcopus reuocare, quia quaſi ante aditam hæreditatem conſenſit &c. nàm quædam facit aliquis, tanquam alius, ità dicit *Gloſ. vlt. in cap. ſicut* 27. *de iur. iur.*

Canonicum non facit patientia, ſed tantum Canonica electio dixit *Gloſ verbo, recepiſti, in cap. dilecto* 25. *de præb. vbi Apoſtil.* ſic. Nec etiam expreſſus conſenſus ſecundum *Innoc.*

Abſentes Canonici (ſi commodè fieri valeat) ſunt vocandi, niſi conſuetudo habeat, eos ad talia non vocari, ait *Pontif in cap. cum in Eccleſiis* 33. *de præb. in* 6.

Cantus.

NON poteſt negari, quod cantus omni laudatione dignus eſt; de eo enim ait *Auguſtin. in prolog. Pſalmorum*, ità. Vt modulatione quadam, & delectabili canore humanum animum ad pudicitiam prouocaret. Quoniam quidem Spiritus Sanctus videns obnutantem, ac reſiſtentem ad virtutis viam, humani generis animum, & ad delectationem huius vitæ magis inclinari, quàm ad virtutis rectum iter

Digitized by Google

iter erigi, deleƈtabiliſbus modulis cantilenæ vim ſuæ doƈtrinæ permiſcuit, vt dum ſuauitate carminis mulcetur auditus, diuini Sermonis pariter vtilitas inferatur.

Et *idem Auguſtin. lib.* 17. *de Ciuit. Dei cap.* 14. Sic inquit; hac ratione Dauid, quia erat vir in Canticis eruditus, armoniam muſicam non vulgari voluptate, ſed fideli voluntate dilexit &c. Diuerſorum enim ſonorum, rationabilis moderatuſq; concentus concordi varietate compaƈtum bene ordinatæ Ciuitatis inſinuat vnitatem.

Et *Diu. Thom.* 2. 2. *quæſt.* 91. *art.* 2. dicit. Laus vocalis neceſſaria eſt, vt affeƈtus hominis prouocetur in Deum, & ſecundum diuerſas Melodias ſonorum animi hominum diuerſimodè diſponuntur. Ideo fuit inſtitutum, vt in diuinas laudes cantus aſſumerentur ad deuotionem.

Vnde *Auguſtin lib.* 10. *confeſſ. cap.* 33. dicebat. Adducor cantandi conſuetudinem approbare in Eccleſia, vt per obieƈtamenta aurium, infirmorum animus in affeƈtum pietatis aſſurgat. Omnis namq; anima muſicis ſonis capitur, Muſica capitur omne, quod viuit, vt dicit *Macrob. de ſomnio Scipionis*.

Muſica namque triſtitiam noxiam iocundat, tumulos furores attenuat, cruentam ſæuitiam efficit blandam, excitat ignauiam, & ſoporantem languorem reddit ſaluberrimum, quietem vitiatam turpi amore ad honeſtum ſtudium reuocat caſtitatem, ſanat mentis tædium, bonis cogitationibus pernicioſa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam; & quod beatum genus beationis eſt per dulciſsimas voluptates expellit animi paſsiones; Nihil efficatius inuentum eſt ad promouendos animos quàm cum cantu citharæ blanda reſultatio, dixit *Caſiodor. Epiſt. lib.* 2. *Epiſt.* 40.

Sed heu mihi bone Deus? quomodo mutatum eſt aurum in ſchoriam? nam id, quod fuit inuentum ad vtilitatem animi, & animæ, nunc ad ruinam videmus eſſe in vſu, non loquor de illis canticis, & cantilenis, quibus Mundus vtitur, mundus, inquàm, de quo in Euangelio dicit, & mundus eum non cognouit; Sed de canticis moteƈtis, & alijs, quibus hodie Muſici in Eccleſijs vtuntur, quia non iam cantus, ſed ſaltus dici poſſunt, non ad prouocandos animos in Deum, nec ad honeſtum ſtudium, & caſtitatem, ſed ad turpium cogitationum incentiuum excitant, taliter, quòd poteſt de iſtis talibus dici, quod alias de alijs Apoſtolus ait adulterantes verbum Dei; carmina namque Dei noſtri, & cantica adulterantes confundunt, & ne videatur ex meo Marte hæc fabricare iam Multo de tempore antea conqueritur Pontifex de prædiƈtis cantibus in *Extrau. vnic. de vita, & honeſ. Cleric.* in hæc verba. Sed nonnulli nouellæ ſcholæ diſcipuli, dum temporibus Menſurandis inuigilant nouis notis intendunt fingere ſuas, quàm antiquas cantare malunt in ſemibreues, & minimas Eccleſiaſtica cantantur. Notulis percutiuntur, nam melodias loquentis interſecant, diſcantibus lubricant, triplis, & moteƈtis vulgaribus nonnunquam inculcant, adeò, vt interdum antiphonarij, & gradualis fundamenta deſpiciant: Ignorent, ſuper quo ædificant, tonos neſciant, quos non diſcernunt, immò confundunt, cum ex earum multitudine notarum aſcenſiones pudicæ, diſcenſioneſque temperatæ, plani cantus, quibus toni ipſi ſecernuntur ab inuicem obfuſcentur; currunt enim, & non quieſcunt, aures inebriant, & non medentur geſtibus, ſimulant, quod deprimunt, quibus deuotio quærenda contemnitur, Vitanda laſciuia, propalatur. Non enim fruſtrà

trà inquit *ipſe Boetius*, laſciuius animus vel laſciuioribus delectatur modis vel eoſdem ſæpe audiens emollitur, & frangitur, Et ſi tunc de eo tempore hæc dicebantur, quid hodie dicendum putas?

Capitulum.

DVæ partes vicem totius capituli obtinent &c. quia ſi duæ partes capituli non ſunt in Eccleſia, non videtur capitulum eſſe, dixit *Gloſ. verbo, Aliam, in cap. cum inter* 21. *de elect.*

Licet diſſentio ſit inter Canonicos, & quidam agant contrà alios, ibi dicitur eſſe capitulum, vbi eſt maior pars, & poſſunt conſtituere procuratorem: Et ille dicitur Capituli procurator; Et in conſtituendo procuratore non requiruntur ſinguli de capitulo, ſed tantum illi, qui ſunt maior pars. *gloſſa verbo, Capituli, in d. cap. Cum inter de elect.*

Et ſi forte capitulum agit non ſufficit ſubſequens conſenſus Prælati, ſicut nec ſufficit ſubſequens authoritas tutoris &c. Sed hoc non credo, ſufficit enim ſi poſtea accedat conſenſus Prælati, vel è conuerſo &c. Et dicit *l. qua confirmat prædicta*, quod qui non poteſt alienare, non poteſt rem in iudicium deducere, de iure deliberand. ait prætor ità *gloſ. verbo, debeant, in cap. edoceri* 21. *de reſcrip.*

Si Capitulum per ſe confert beneficia, vel quandoque Epiſcopus per ſe, illud tantum fit, de conſuetudine ſingulari &c. ſicut vides, in quibuſdam locis elegit capitulum, in quibuſdam eligit Epiſcopus vnde ſoli conſuetudini adſcribendum eſt, & talis conſuetudo rationabilis eſt, & ideo poteſt præſcribi &c. ita *gloſ. verbo, communiter, in cap. vlt. de ſupplend. neglig. prælat* quæ in principio ſic dicit de iure communi electio ſpectat ſimul ad Capitulum, & Epiſcopum, ſic, & eodem modo Prælatus ſine aſſenſu Capituli conuenire, vel conueniri non poteſt, vt inquit *gloſ. in cap. cauſam, quæ* 9. *de iudic.*

Quod Eccleſia vacante poteſtas Epiſcopi ad Capitulum deuoluatur, vide, *verbo, Eccleſia*, & quibus caſibus non, ibidem remiſsiuè.

An poteſtas abſoluendi deuoluatur ad capitulum ſede vacante? Dubitari conſueuit. *Arg.* quod non, quia hoc facit ſucceſſor &c. *Hu.* dixit, quod ſic, propter periculum animæ. *Arg.* quod poteſt &c. quia capitulum, Sede vacante, condemnat de hæreſi, & ità ſi poteſt condemnare, multò fortius abſoluere, inquit *gloſ. penult. in cap.* 2. *ne Sede vac.* & ſic eſt diffinitum *per tex. in cap. vnico de Maior. & obed. lib.* 6.

Capituli litteris bene creditur, vt inquit *gloſ. verbo, Præpoſitus, cap. cum inter* 16. *de elect.*

Appellatione Capituli venit Decanus, ſicut alias appellatione Monachorum venit Abbas, vt dicit, *Apoſtil. in cap. vlt. de Simon.*

Caput.

PRæcipuum eſt membrum, & eo cognoſcimur, & ideo illud præcipue attenditur, & ità inuenies *in §. Religioſum de rerum diuiſ. in gloſ. verbo, mortuum*, ibi. Scilicet totum, vel ſaltem caput cuius imagine cognoſcimus, vt &c. ſi partialiter caput eſt diuerſis locis, illum eſſe Religioſum locum, vbi eſt maior pars, vbi additio ſic. Et nota, quòd ſi pars anterior appareat, illa tanquam nobilior inſpicitur.

A Capite eſt reddenda ratio, vt dicitur *in gloſ. verbo, Prius, in cap.* 1. *de cenſib. lib.* 6. *per tex.* ibi Prius Eccleſiæ Capitulum, atq; Ciuitatem propriam

M viſi-

viſitare procuret, & *Gloſ. verbo, Praiudicat, in Auth. de hæred. & Falc. §. vlt. coll.* 1. *& in cap. Sedes* 5. *verbo, & vtilioris, de reſcript.*

Læſio capitis grauior eſt, quàm membrorum inquit *Gloſ. vlt. in addit. in cap. vlt. de offic. ordin. lib.* 6. Et cum hoc ſtat quod caput offenditur in membris ſuis offenditur enim pater in filio &c. Dominus in ſeruo &c. Iudex in ſubdito, vt inquit *Gloſ. in cap.* 2. *de ſent. & re iudic. lib.* 6. *per tex.* ibi. Ac Romanam Eccleſiam (cuius ſunt homines, & Vaſſalli) offendere.

Totius familiæ domini ſtatus, & ordo nutabit, ſi quod requiritur in corpore, non inuenitur in capite, inquit *cap. Miramur* 61. *diſt.* Nam ſicut laudabile, diſcretumque eſt reuerentiam, & honorem exhibere prioribus: ità rectitudinis, & Dei timoris eſt, ſi qua in eis ſunt, quæ indigent correctione, nulla diſsimulatione poſtponere, ne totum (quod abſit) Corpus morbus inuadat, ſi langor non fuerit curatus in capite, vt inquit *cap. ſicut* 2. *qu.* 7.

Caput mulieris eſt vir, optima, & curioſa habes infrà in *verbo, vir, verſ. quis viuens.*

Carcer.

PÆnalium, Carcer hominum noxiorum eſt, inquit *Imperator Conſtantin. in l.* 2. *C. de exactoribus tribut. lib.* 10. *vbi Gloſ. verbo, Pænalium,* ſic; ideſt hominum pæna dignorum &c. ego verò dicerem ſcilicet omnium pænalium, ſeu omnium pænarum, antonomaticè, prout dicitur, omnium terribilium mors, quod enim non patitur miſerandus carceratus? & probat *tex. in l. omnes quos C. de pæn.* vbi de talibus dicit ità. Sit ſatis immenſorum cruciatuum ſemel luiſſe ſupplicia: Ne ij, qui diu priuati ſunt auræ communis hauſtu, & lucis aſpectu, non intra breue ſpacium catænarum ponderibus prægrauati etiam exilij pænam ſuſtinere iterum compellantur, per quem *tex. notat. ibi Bald.* quòd damnati in exilium computant tempus carceris, & verba *tex.* ſunt Omnes, quos damnationis conditio diuerſis exilijs deſtinatos metas temporis præſtituti in carceris impleſſe cuſtodia deprehenderit, ſolutos pæna, vinculiſque laxatos cuſtodia liberare præcipimus. Nec formidare miſerias vllas exilij.

Ne pænis carcerum perimatur, quod innocentibus miſerum, noxijs non ſatis ſeuerum eſſe dignoſcitur. inquit *l.* 1. *C. de Cuſtod. reor.* vbi habes tex. optimum qualiter carcerati ſunt tractandi.

Carcer ad continendos homines non ad puniendos haberi debet, dicit *l. Aut damnum* 8. *verſ. ſolent ff. de pæn.* Quia vincula ad cuſtodiam non ad pænam ſunt inducta, vt inquit *Gloſ. verbo, ei, qui in fin. in l. Si tamen* 48. *ff. de adili. ed. licet Gloſ. penult. in cap. Cum Epiſcopus* 6. *de offic. ordin. lib.* 6. dicat. Quod carcer licet inſtitutus fuerit ad reorum cuſtodiam, interdum eſt pæna &c. vt proxime infrà de iure Canonico.

Non diſtat à ſeruo, qui vinctus detinetur, dixit *Gloſ. verbo, vinctus, in l.* 1. *§. non alij ff. de vi, & vi arm. vnde ſcriptum eſt in l.* 6. *C. de pæn.* ſic. Incredibile eſt, quod alleges, liberum hominem, vt vinculis perpetuis contineretur eſſe damnatum: hoc enim in ſola ſeruili conditione procedere poteſt. Sed hoc de iure ciuili intelligas, & non de Iure Canonico, vt ibi *dicit Gloſ.* reddens rationem, quia Deus nonnult mortem peccatoris, & probat *Gloſ. in Apoſtil. ad dicta l.* 1. *C. de cuſt. reor.* dicens ſic. Quia hoc iure carcer non erat ad pænam &c. ſecus de iure Canonico *cap. Quamuis de pæn. lib.* 6. vbi notatur:

N on

Non poteſt tamen vſque ad mortem dari ſub pœna irregularitatis. *Panormit. in cap. Nouimus de ſent. excomm.* Nam multi carcerum tædio conſumpti ſunt, & pro Chriſto ab Eccleſia martyres declarati, & Canonizati.

De cuſtodia reorum Conſul æſtimare ſolet, vtrum in carcerem recipienda ſit perſona, an militi tradenda, vel fide iuſſoribus committenda; hoc autem vel propter criminis (quod obijcitur) qualitatem, vel propter honorem, vel propter ampliſsimas facultates, vel pro innocentiâ perſonæ, vel pro dignitate eius, qui accuſatur facere ſolet, dicitur *in l. 1. ff. de cuſtod. reor. & ibi Gloſ. vlt.* ſic. Nota hoc procedere, quando delictum, ſeu ſcelus non eſt graue, vt *in l. 3. hoc tit.*

Carcerati iubentur relaxari in diebus Paſchalibus iuxtà *l. 3. C. de Epiſc. audien. exceptis caſibus* ibi. Expreſſis in hunc modum. Quis enim ſacrilego diebus ſanctis indulgeat? Quis adultero, vel ſtupri, vel inceſti reo tempore caſtitatis ignoſcat? Nullam accipiat vinculorum requiem, qui quieſcere ſepultos quadam ſceleris immanitate non ſinit; Nec in eos liberalitatis Auguſtæ referatur humanitas, qui impunitatem veteris admiſsi non emendationi potius, quàm conſuetudini deputauerunt.

Feriatis diebus cuſtodias audiri poſſe reſcriptum eſt, ità vt innoxios dimittat, & nocentes, qui duriore animaduerſione indigent, differat. *l. Cuſtodias 12. ff. de pub. iudic.* Intellige cuſtodias, id eſt carcere detentos.

Gloſ. vlt. in l. ſuccurritur 9 ff. ex quibus cauſis maiores, ita dicit. De cuſtodia carceris &c. ex quo non debet quis exire, ſi poteſt, vt &c. *Bald. dicit. hanc Gloſ. notabilem* ad hoc, quod ille, qui eſt in carcere, publica authoritate non debet exire, licet poſsit, puta, quia oſtium eſt apertum, ſecus in priuato carcere. Sed quæro, an habeatur pro confeſſo, ſi frangerit carcerem? ſentit *Guil.* quod non ſecundum *Bald.* hic, ſed ſi libera ei detur recedendi facultas liber, & ſolutus eſt, vt inquit *Gloſ. vlt. in l qui neque 48. de verb. ſign.* quod ergo interim permiſit, dum dicta facultas ei non datur, quaſi in carcere ſit non tenet, vt inquit *prædicta Gloſ.*

Cardinalis.

Nihil magis Eccleſiæ Dei eſſe neceſſarium, quàm vt Beatiſsimus Romanus Pontifex, quam ſolicitudinem vniuerſæ Eccleſiæ ex muneris ſui officio debet, eam hic potiſsimum impendat, vt lectiſsimos tantum Cardinales aſciſcat, & bonos maximè, ac idoneos paſtores ſingulis Eccleſijs præficeat, inquit *Sacroſ. Concil. Trident. ſeſſione 24. cap. 1. de refor. in fin.*

Decet namque ipſi Romano Pontifici per fratres ſuos ſacroſanctæ Rom. Eccleſiæ Cardinales (qui ſibi in executione officij Sacerdotalis coadiutores aſsiſtunt) libera prouenire conſilia. Decet ipſius nullo modo vacillare iudicia: vt fratres ipſos nullus poteſtatis ſæcularis metus exterreat nullus temporalis fauor abſorbeat, nullus eis terror immineat, nihil eos à veri conſilij ſoliditate remoueat; Quin (cum per ipſum Romanum Pontificem in quibuſcumque negotijs contingeret, eorum peti conſilia in conſulendo) per omnia liberi eidem Romano Pontifici in omnibus, quæ pro tempore imminent liberè conſulant, & aſsiſtant: Ipſaque Romani Pontificis Vicarij Dei quæ ſuis temporibus occurrerit electio, & eorundem Cardinalium, cum

expedierit, facienda promotio, in omni libertate procedant, itá inquit *cap. fundamenta* 17. *de elect. lib.* 6.

Ad inſtar Senatorum lateri principis aſſiſtentium, de quibus, & eadem ratione de Dominis Cardinalibus poteſt dici, quod cenſentur pars corporis principis, vnde ſicut in illis, ita in iſtis crimen læſæ committi dicitur Maieſtatis, dicit *Gloſ. verb. circa nos in extrauag. vnic. de præb. & ibidem Gloſ. verb. ſublimitatem*, enumerat prærogatiuas Dominorum Cardinalium.

Cardinales enim ſunt liberi primi gradus, & ſunt membra capitis alij autem ſunt liberi non primi gradus, itá dicit *Gloſ. verbo, bona, in extrauag. vlt. de hæret. inter comm.*

Cardinalibus tamen S. Romanæ Eccleſiæ, qui circá nos vniuerſali Eccleſiæ ſeruiendo ſingularum Eccleſiarum commoditatibus ſe impendunt &c. ſunt potioris prærogatiua gratiæ attollendi dumtaxat exceptis *Extrauag. Execrabelis* 4. *de præb. inter comm. & in cap.* 1. *in fin. de offic. legat. lib.* 6. ſic. Quod in Fratribus noſtris legatione fungentibus uolumus obſeruari, quia ſicut honoris prærogatiua lætantur ſic eos authoritate volumos fungi ampliori.

Quæ de Epiſcopis dicta ſunt ad Sanctæ Rom. Eccleſiæ Cardinales pertinere decreuit *Trid ſeſſ.* 15. *cap.* 1. *de reform.* Alia, quæ de DD. Cardinalibus dicuntur vide per *Pariſ. de reſign. lib.* 7. *quæſt.* 12. *per tot. & quos* ibi. Quia nos non agimus de Doctoribus, ſed de textibus, & Gloſ.

Caſtitas.

ETiam dicitur ille pudor, qui caſtitatem tuetur, dixit *Gloſ. verbo Pudor, in l. itá* nobis cordi pudor eſt, vt remoueamus priſci iuris ambages &c. Indignum eſt enim, vt vltionem pudoris preſtigia verſuti iuris excludant *C. ad l. Iul. de adult.*

Hæc eſt fundamentum aliarum virtutum, quæ in ordinando requiruntur, quæ multa ſunt, vt ait *Gloſ. verbo, Conſtitutam, in Auth. quomod. oport. Epiſc. §. Hæc autem coll.* 1. *& Apoſtil. ad Gloſ. vlt. in cap.* 3. *de Maior. & obed.* ſic; Hæc eſt neceſſaria promiſſio continentiæ, cum ad eam obligetur ordinem ſumendo.

Hæc eſt ſola, quæ cum fiducia poſsibilis eſt Deo animas Præſentare, vt dixit *Imperator. Iuſtin. in Auth. de lenonib. coll.* 3. *§.* 1. *ad med. à quo deduxit Gloſa verbo, Pudicos, in Proem. Decretal. & Gloſa verbo Caſtitatem in l.* 2. *§. Initium de orig. iur.*

Ex quo textu notatur, caſtitatem propriæ vitæ eſſe præferendam, & ſatis probant verba ibi. Et Caſtitatem filiæ vitæ quoque eius præferendam putaret. Non enim ſolum apud Deum, ſed apud homines notaeſt, & æſtimatur, vt *ſap.* 4. Et inquit *Senec. lib.* 3. *declamat. vlt.* Quendam Mercatorem inſtituiſſe hæredem vicini vxorem, cum hoc elogio, quia caſtam reperi.

Nouimus etenim, & caſtitatis ſumus amatores, & hoc noſtris ſancimus ſubiectis, inquit *Imperator in Auth. quib. mod. nat. effic. leg. §. illud quoq; & in Auth. de trient. & ſem. §. conſideremus alias §. & hæc dicimus prope fin. ibi, & nos* non præbemus luxuriantibus, ſed caſte viuentibus legem *coll.* 3. Et ideò caſtitatis violatores, tanquam fures puniuntur, per eundem Imperatorem *in Auth. de lenonibus §.* 1. *poſt med. coll.* 2. ibi. Si enim pecuniarum eos furtorum, & latrociniorum emendatores elegimus, quomodo non multó magis caſtitatis furtum, & latrocinium eos coercere permittimus, & *in fin.* ſic, Propterea hac ſacratiſsima prædicatione

tione

tione vtimur; vt ſciatis noſtrum circa nos ſtudium circa caſtitatem, & pietatem labores noſtros, per quos in omnibus bonis cuſtodire noſtram Rempublicam ſperamus.

Vnde etiam propter caſtitatem, quemadmodum in fæminis fuit ſublata illa inſpectio, quæ per habitudinem corporis fiebat, an pubeſcerent; fuerit & ſublata in maſculis, vt inquit *Imperator in §. 1. quib. mod. tut. finiat. in Inſtit. vt* ibi. Noſtra autem Maieſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum exiſtimantes benè putauit, quod in fæminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt ideſt inſpectionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere.

Caſtitatis obſeruatio in mulieribus ingenuis, & illuſtribus præcipuum debitum eſt, vt inquit *l. ſi qua Illuſtris C. ad Senatus Conſ. orfic.* Et caſtè, ac honeſtè dicitur viuere, quæ virum accepit, vt inquit *Gloſ. pen. in add. l. vlt. C. in dic. vidui. toll.* Et ſi caſta eſt vxor exaſperatur ex luxuria mariti, vt habes verbo, *Maritus*. Et ſi ille vult caſtam vxorem, caſtè viuat, vt notas verbo, *vir*.

Nec enim plus caſtitate debet habere luxuria, inquit *Gloſ. vlt. in l. his ſolis 7. C. de reuoc. donat. & gloſ. verbo, volumus, in cap. ſtatutum 15. de hæret. lib. 6.* ibi. Et hoc æquum ne plus habeat luxuria, quàm caſtitas, *Gloſ. tamen in cap. Quia circa 6. per tex. ibi de bigam.* ſic inquit Nota mirabile, quod plus habet luxuria, quàm caſtitas; nam *tex.* diſponit, quòd qui habuit plures concubinas, non incurrit irregularitatem bigamiæ, & tamen eam incurrit, qui duas habuit vxores.

Caſtitas Religione, non ferro quærenda eſt, dixit *Gloſ. verbo, abſcindere, in c. 3. de corp. vitiat.* de quo infrà contra caſtratos ſtatim dicemus.

Caſtratus.

Iſte etiam Eunuchus appellatur, & non loquor de illis eunuchis, quibus Reges Iſraelitarum cuſtodibus Reginarum vtebantur, more etiam Perſarum Aegiptiorum, & aliarum gentium, vt ſatis probatur varijs in locis ſacri eloquij, quia illi non re ipſa veri Eunuchi, ſed nomine tantum, & munere cuſtodiendi, & claudendi Regium latus dicebantur, vt *Geneſ. cap. 39. & Eſther. cap. 6. & ſæpè alibi*; Sed loquor de illis Eunuchis, qui verè Eunuchi ſunt, & caſtrati. Nam iſti dicuntur effæminati, olim enim quidam idolorum cultores ſe caſtrabant, vt maiori cultu ſacrificarent Dijs, & ideo effæminati dicebantur, de quibus aliqui Doctores ſuper *Iſaiam c. 3.* aiunt, loqui, & cum vaticinatur Propheta de grauiſsimis ſupplicijs, quæ erant ſuperuentura genti Hieroſolymitanæ, vnum ex his ponit, quod maximum eſt, vt caſtrati dominentur, vt ibi. Et effæminati dominabuntur eis, dicitur etiam ſpado, vt infrà notabis.

Prædicti tales, qui ſani ſe abſcindunt ordinari prohibentur, quia quaſi homicidæ ſui ipſius iudicantur, & Dei conditionis inimici, & quia præſumitur, quòd omne turpe in alium faceret, qui hoc in ſe ipſo auſus eſt attentare; religione enim, non ferro quærenda eſt caſtitas, vt hæc omnia, ità dicit *Gloſ. in verbo, abſtinderint, in cap. 3. de corp. vit.* Sed nota, quòd non faciunt amore caſtitatis, ſed auaritiæ cauſa propter lucrum captandum de cantu, auari ſunt ergo, & ambitioſi, vt dominentur, & æſtimentur ab hominibus propter quod debent etiam arceri à miniſterio Eccleſiæ, vt iam probaſti in verbo, *Ambitio, & auaritia §. Et olim*. Apud Hæ-

Digitized by Google

Hebræos abominabiles erant, vt apparet *ex Ioſepho de antiq. lib* 4. *cap*.8. ibi. Spadones abominare, & auerſare, qui virilitate, & genitura ſe ipſi priuauerunt, quam nobis Deus ad incrementum, & multiplicationem addidit. Procul arcendum eſt hoc genus, quod non modo poſteritatem quantum in ſe eſt, ſed multò ante propriam innocentiam, ac puritatem perdiderit. Satis enim conſtat, quòd effæminato primum animo etiam corpora habent muliebria, ſimiliter abhorrere oppotet quicquid inter portenta ducitur Caſtrare, nec hominem licet, nec vllum aliud animal.

Prohibentur militare iuxtà *l.* 4. *ff. de re milit.* dum dicit, qui cum vno teſticulo natus eſt, qui ve amiſit iure militabit, ſecundum Diui Traiani reſcriptum. Ergo à contrario ſenſu non militabit, qui caſtratus eſt, quia ambobus caret.

Eſt notabilis *Gloſ. in l. vnic. C. de his, qui paren. occid. verbo, Gallinaceo*, quæ dicit ſic. Idelt caſtrato, & ſic vili. Vnde, qui Eunuchos, ſeu Caſtratos faciebat, pæna capitis puniebatur *l.* 1. *C. de Eunuch.* ibi. Si quis poſt hanc ſanctionem in orbe Romano Eunuchos fecerit, capite puniatur, & *in l. lege Cornelia* 4 *ff. de Siccar.* ibi. Nemo enim liberum ſeruumue inuitum ſinentemùe caſtrare debet: neq; quiſquam ſe ſponte caſtrandum præbere debet. At ſi quis aduerſus edictum meum fecerit medico quidem, qui exciderit, capitale erit; Item ipſe, qui ſe excidendum ſponte præbuerit.

Adhuc etiam iniuria fiebat Domino, cuius ſeruus caſtrabatur, vt notat *Gloſ. per tex. ibi in l. Si ſeruus* 27. *§. Et ſi puerum quis caſtrauerit, & prætiorem fecerit &c.* iniuriarum erit agendum, &c. ſic ergo, inquit, *Gloſ.* Nota, quòd etiam quis bonum mihi faciendo facit mihi iniuriam, nam talis dicitur morboſus, vt inquit *Gloſ. penult. in dicto §. Et ſi puerum*, & probat etiam *l. Aediles* 38. *ff. de de ædil. ed.* ibi. Sed enim ſunt quædam, quæ in hominibus morbum faciunt in iumentis non adeò, vt putà, ſi mulus caſtratus eſt, nec morbi, nec vitij quid habere videtur; quia neque de fortitudine quid eius detrahitur neque de vtilitate cùm ad generandum nunquam ſit habilis. Cælius ſcribit non omnia animalia caſtrata ob id ipſum vitioſa eſſe, niſi propter ipſam caſtrationem facta ſint imbecilliora &c. equum caſtratum ſanum eſſe, ſicuti Spado quoque ſanus eſt.

Collige igitur ex proximè dictis, quòd Caſtratus, & ſpado differunt; hic enim non morboſus eſt, & generare poteſt, ille verò morboſus, & nec generare poteſt, & probat *Gloſ. vlt. in l. Si ſerua* 10. *§. vnico ff. de iur. dot.* ibi. Qui caſtratus idelt caſtè natus ſed Spado dicitur hic, quia vnum ſaltem de teſticulis habet &c. quidam tamen dicunt in Spadone matrimonium eſſe etiam, ſi generare non poſſit, quia vitium eſt accidentale, non naturale, & facit *§. Sed, & illud de adopt. in Inſtit.* ibi. Et ij, qui generare non poſſunt, quales ſunt Spadones, adoptare poſſunt caſtrati autem non poſſunt & ibi notat *Gloſ.* & prædictam differentiam facit.

Sed ſi mea eſſet legiſlandi poteſtas in terminis prædictis contrarium deciderem; nam eis, qui caſtè nati ſunt concederem poſſe adoptare, vt ſolatium haberent ſuæ infelicitatis à natura, non ab eorum culpa prouenientis, illis verò, qui ſponte ſe caſtrarent, denegarem ad punitionem ſui flagitij, nam ipſi contrà ipſam naturam, peccauerunt, & ſe per ſe ipſos indignos fecerunt, & effæminatos,

quòd

quòd limitarem, niſi neceſsitate cogente id eis accediſſet.

Miror ſanè, cur prædicti caſtrati, ſi ſerui ſunt plus æſtimentur, quàm alij, vt *in l. 1. C. de comm. ſer. manu. & in l. Si duobus. C. comm. de legat.* Sed mihi videtur has leges procedere in Eunuchis, de quibus ſupra diximus, qui non nomine, ſed officio dicuntur, vt inſeruiant Regibus; nam iſti non ſunt caſtrati, & illis priuilegia conceduntur; nam manent liberi, habiles ad teſtandum, & Illuſtres, vt *in l. Iubemus C. de prapoſ. ſac. cubic. lib.* 12. ibi. Quis dederit Eunuchum ſacri cubiculi miniſterijs adhæſurum.

Caſus.

EST inopinatæ rei euentus ex diuerſis cauſis proueniens ob aliud, & aliud inceptis, inquit *Gloſ. verbo, fortuito, in §. Theſauros de rer. diuiſ. in inſtit.* Caſus, exitus, & euentus in idem ferè recidunt, ſed pro maiori commoditate legentis diuiſi caſum, de quo hic tantum loquor ab euentu, & exitu, de quibus infra verbo, *Euentus*, vbi alia inuenies.

Fortuitos caſus nullum hominum conſilium præuidere poteſt. inquit *l.* 2. *ff. de adminiſtr. rer. ad ciuit. pert. & cap. vlt. de homic. cum Gloſ. ibidem.* Nec aduentitij caſus conſiderandi ſunt, ait *l. Iulianus* 6. *ff. qui, & à quib.* Vndè quod fato contigit cuiuis patri familias (quamuis diligentiſsimo) poſſe contingere; dicitur in *l. verum* 12. *§. ſciendum ad fin. ff. de minor.* vbi etiam hæc inuenies; Ità non reſtituetur, qui ſobriè rem ſuam adminiſtrans, occaſione damni non inconſultè accidentis, ſed fato velit reſtitui. Nec enim euentus, damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas.

Si præter culpam ſuam caſus fortuitus contingit, ei non imputatur &c. caſus enim fortuiti præuideri non poſſunt &c. & abſit, vt nobis imputetur, quod præter voluntatem noſtram contingit, inquit *Gloſ. verbo, cum diligentia, in cap. ad aures* 7. *de ætat. & qual.* vbi loquitur de medico, & affert vulgarem verſum.

Non eſt in medico ſemper releuetur, vt ager.

Nota tamen quod vbicumque quis non tenetur de caſu, ibidem, ſi culpa præcedat caſum, de caſu tenetur, vt probat *Gloſ. per iura, quæ ibi verbo, in hoc, in l. Si vt certo §. Nunc videndum verſ. ſed interdum ff. commod. & verb. Praſtare, in l. In rebus ibi quia culpa caſum praceſſit, & in l. ad eos verbo, proculdubio, ibi. Niſi culpa caſum praceſſit eodem tit. notat etiam Gloſa verbo Caſu in l.* 1. *§.* 1. *ff. ad l. Cornel. de Sicar.* ibi. Caſu culpa tamen præcedente, & ideo punitur caſus &c. vel caſu, ideſt negligentia &c. aliàs caſus non eſſet puniendus.

Repentini caſus iniquitas per coniecturam pietatis maternæ emendanda eſt, dicit *l.* 3. *C. de in offic. teſtam.*

Licet caſus aduentitij, non ſint conſiderandi, vt ſuprà dictis, & probat *Gloſ. verbo, ſicut datio, in l. ſi ſeruo* 26. *ff. de adimen. legat.* ibi. Quia in ciuile eſt caſum liberi hominis ſpectare. Tamen in caſu *l. Diuortio* 37. *ff. de negot. geſt. Notat Gloſ. verbo, ſed hic*, ibi. Et ſic nota hic, quòd aduentitij caſus ſpectantur &c.

Qui ſuſcipit in ſe caſum fortuitum tenetur tantum de caſibus fortuitis communiter contingentibus, vt inquit *Bart. per tex. ibi in l. fiſtulas* 78. *§. vlt. ff. de contrab. empt. ibi niues &c.* Si immoderatæ fuerunt, & contrà conſuetudinem tempeſtatis agi tecum poterit.

Furtum non computatur inter caſus fortuitos,

tuitos, ſed latrocinium, vt tenet *Gloſ. verbo, & fine, in l. 3. ff. naut. caup.*

Nota, quòd qui caſum dicit, cum probat *Gloſ. verbo, qui probatur per tex. ibi, Caſu, qui probatur in l. Publicati 2. C. de teſtam. & Gloſ. verbo, probari poteſt, in l. Si quis fundum 10. §. Imperator ff. locat.*

Perinde ea, quæ contingunt raró non impedimentum faciant vniuerſis, eo, quòd nihil inter homines ſic eſt indubitatum, vt non poſſit (licet aliquid ſit valde iuſtiſſimum) tamen ſuſcipere quandam ſollicitam dubitationem, dixit *Imperator in Auth. de tabellion. §. 1. prope fin. coll. 4. & in l. vlt. in princ. C. de praſcrip. trig.* ibi. Vel alios quoſcumque caſus (cum fortes humanæ multæ ſint) qui nec dici, nec numerari poſſunt. Vnde de ſimilibus expreſſis adſimiles non expreſſos contingentes procedendum eſt, vt dixit *Gloſ. verbo, Emancipatus, in l. Gallus §. & quid ſi tantum ff. de liber. & poſth. per tex.* ibi. Et hæc omnia admittenda ſunt, vt ad ſimilitudinem mortis cæteri caſus admittendi ſint. Quapropter ſufficiat de caſibus dicere.

Cauſa.

DVpliciter poteſt conſiderari, aut quatenus eſt controuerſia in Iudicio deducta, aut quatenus eſt, cauſa alicuius cauſam eſſe. De prima dicit *Gloſ. verbo litibus in l. 1. ff. de teſt.* ità. Eſt enim cauſa res, quæ habet in ſe controuerſiam indicendo poſitam cum certarum perſonarum interpoſitione, ſed lis eſt ante litem conteſtatam, & poſt.

Dicuntur autem hæ cauſæ, aut paruæ, ſeu minimæ, aut Magnæ, & graues. Vnde in cauſæ cognitione ſpectatur quantitas, tempus, & perſona, vt ponit *Gloſ. vlt. in l. 2. C. de dol.*

Minima cauſa poteſt dici duorum aureorum, quia pro ea non datur actio de dolo, vel etiam decem aureorum, vel illa dicitur minima, quæ ad ſumptus iudiciales non ſufficit, & ita prò qualibet cauſa appellatur, quia ità poteſt quis grauari in paruo, ſicut in Magno, & quantitas cauſæ non facit; quare introducta ſit appellatio, ſed iniquum grauamen, ità ponit *Gloſ. vlt. in cap. De appellationibus 11. de appell.*

Cauſæ breues multipliciter dicuntur, vt per *Gloſ. in Authent. niſi breues C. de ſent. ex breuil. rec.* ibi vſque ad quinquaginta aureos olim &c. hodie vſque ad trecentos, vt &c. vel ſecundum H. Eſt in arbitrio iudicis &c. vel vſq; ad decem libras auri, vt &c. vel vſque ad duos aureos; vt &c. vel vſque ad quinque &c. vel vſq; ad decem.

In Auth. de iudicibus §. Si quis autem coll. 6. Sic dicitur Hoc autem dicimus in litibus tranſcendentibus quantitatem aureorum centum &c. qui enim ità paruæ quantitatis exactionem facit prò maxima parte victoria pauperem facit.

Et in Auth. de appellationibus §. illud etiam 3. coll. 4. ſic euenit, vt ſuper minimis cauſis maximi noſtri iudices inquietentur: & homines propter minimas cauſas magnis fatigentur diſpendijs; vt forſitan totius litis æſtimatio ad ſumptus iudiciales non ſufficeret, *& ibi Gloſ. verbo Minimis*, notat ſic; Nota hìc, quòd dicitur minima cauſa, quæ eſt minor decem lib. aur. &c. aliàs autem aliter dicitur.

Et nota ratione mediocritatis negotij, & longinquitatis loci committi cauſam ad partes, vt inquit *Gloſ. vlt. per tex. ibi. Et in ſummario l. cum poſt 26. C. de appell.*

Cauſa verò maior, ſeu grauis dicitur, quando agitur de capitali pæna, vel de ſtatu perſonæ, quæ mortis aſsimilatur accuſationi, item ſi de bonis omni-

omnibus, vel maiori eorum parte agitetur, vt ponit *Gloſ. per tura, qua ibi verb. Quæſtiones in Auth. de teſt. §. Si vero coll. 7.*

Commiſſio cauſæ facta cum clauſula (rebus alijs) non extenditur ad maiora, vt inquit *Gloſ. verbo rebus alijs, in cap. 2. de teſt. lib. 6.*

Per minorem cauſam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet. Maior enim quæſtio minorem cauſam ad ſe trahit, inquit *l. 54. ff. de iudic.*

Sic, qui cauſam committit ſimpliciter, omnia videtur committere, quæ ad cauſam pertinere noſcuntur, inquit *Gloſ. pen. in cap. venerabili 37. de offic. deleg. Et Gloſ. etiam penult. in cap. Si quis contrà 4. de for. compet. & eſt tex. in cap. Præterea 5. de offic. deleg.* ibi. Quia ex eo, quòd cauſa ſibi committitur ſuper omnibus, quæ cauſam ipſam ſpectare, noſcuntur, plenariam recipit poteſtatem, & *in cap. 1. de ſequeſtr. poſſeſſ.* ibi. Quod tam cauſa poſſeſsionis, quàm proprietatis fuerat iudici delegata, cum abſolutè, & indiſtinctè commiſſa fuerat.

Et eo ipſo, quòd Papa ſcienter committit cauſam, eam transfert à poteſtate ordinarij, vt inquit *Gloſ. verbo, ſi dicat, in cap. vt debitus 59. de appell.*

Cauſarum, quarum cognitio nobis frequenter committitur: aliæ dirimuntur iure Rom. aliæ verò iure Longobardo: aliæ ſecundum Regni conſuetudinem, quæ quanquam ſunt variæ ſecundum diuerſorum locorum, aut Curiarum mores, ſint diuerſæ &c. In iudicio autem, quod de feudis agitur, illud legibus noſtris contrarium dici ſolet. Legum autem Romanorum, non eſt vilis authoritas, ſed non adeò vim ſuam extendunt, vt vſum vincant, aut mores, ità inquit *cap. vnico de feud. cogn.*

Dic, quòd propria eſt cauſa, quæ ad eius commodum, & damnum pertinet, inquit *Gloſ. verbo Conditione, in l. Eos §. ſin autem C. de appell & probat l. 1. §. Dies autem prope fin. ff quand. appell. ſit.* ibi. Et palam eſt eam propriam cauſam eſſe, cuius emolumentum, vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet idem *Gloſ. verbo, rem ſuam, in l. qui ſtipendia 9. C. de procur.*

Eandem cauſam facit etiam origo petitionis, inquit *l. ſi Mater 11. §. Eandem ff. de except. rei iudic.* & cum ſunt eædem perſonæ eadem res, quæ petitur, & eadem cauſa, vel ratio petendi *l. Cum quæritur 12. ibi. Idem corpus, & l. ſequent. ibi. Quantitas, quæ eadem, idemque Ius, & in l. ſequen. eadem cauſa petendi, & eadem conditio perſonarum ff. eod. tit. de excep. rei iudic. à quibus deduxit Gloſ. in l. 4. §. vlt. ff. quod cum eo.* Quæ omnia, ſi non concurrant alia cauſa eſt, vt dicit *d. l. Et an eadem, & probat l. Si maritus 10. C. de donat. inter vir.* ibi. Nec enim quaſi maleficiis eius ſit maritus extinctus, crimen intendens ſub prætextu accuſationis, quæ donata ſunt auferre debuit; cum cauſa liberalitatis à criminatione ſeparata ſit.

Cauſæ breuiter terminandæ ſunt modis omnibus, vt dicis *in verbo, Iudex, in verſ. Admonet.*

Cauſarum merita partium aſſertionibus panduntur, inquit *l. vlt. C. ſi per vim vel. al. mod.* à qua deductus fuit *tex. in cap. Tum litteris 5. de in integ. reſt.*

Nec proceſſus cauſæ friuolis occaſionibus retardari debet, vt inquit *cap. Cum ceſſante 60. in fin. de appell.* Cum hoc tamen ſtat, quod ibi diligentius examinetur, vbi contrà hominis ſalutem &c. oppreſſa putatur eſſe iuſtitia, vt dicit *l. Addictos 29. C. de appell.*

Cauſa non debet manere in ſuſpenſo,

ſo, vt dicitur *in Auth. de nupt. §. quæ vero verſ. vnde ſancimus coll.* 4. ibi. Sed vt non cauſa ſuſpenſa ſit &c. propterea nobis benè viſum eſt huius rei determinare cauſam. Tamen aliquando ex cauſa in ſuſpenſo poteſt manere, vt in *d. Auth. §. quoniam infirmas* ibi. Vnde alienatione facta manet cauſa in ſuſpenſo ſequentibus committenda fortunis.

Regulariter de omni cauſa plenariè cognoſcitur. Fallitur in caſibus *l. 3. §. Hæredum infrà ad exhibendum inquit Gloſ. verbo, Qui ad in additione l. in lege* 41. *ff. ad l. falc.*

Nec enim deteriorem cauſam noſtram facimus actionem exercentes, ſed meliorem dixit *l. Aliam* 29. *ff. de nouat.* Idem ſi recenti tempore noſtram defenſionem agitemus, vt dicit *Vlpian. in l. 1. §. Pomponius verſ. Si mater ff. de Carbon. ed.* ibi. Cum verò mater rea poſtulatur vtique integra fide, & maiore conſtantia cauſam defenſuram recenti tempore dubium non eſt.

Omnis cauſa ratione peccati ſaltem indirectè pertinet ad Eccleſiam, inquit *Gloſ. verbo, Tam Canonica, in cap. vlt. de præſcript.*

Cauſa Epiſcopi debet ſententiari per omnes concordes, vt habes in verbo, *Pars maior*.

Cauſarum varietas facit legum varietatem, vt habes in verbo, *variatio, verſ. volubile hoc*.

Si finita eſſet cauſa per ſententiam, à qua non eſſet appellatum, poſteà non teneret tranſactio, ait *Gloſ. verbo, dato, in cap. ſuper eo* 7. *de tranſact.*

Præſumo ſemper malam cauſam, ex quo ſemel eſt damnatus, vndè appellare non tenetur maximè præſente venditore, ſicut hìc ità tenuit *Gloſ. vlt. per tex. ibi in l. Herennius* 63. *de euict.*

Quatenus verò cauſa dicitur alicuius cauſam eſſe multiplex eſt; aut enim naturalis, aut accidentalis formalis, aut materialis, efficiens, aut finalis, vel impulſiua, mediata, vel immediata, ſed nos hìc non tractabimus, niſi tantùm de illis, de quibus noſtra iura loquuntur. Et nec de ijs omnibus, ſed tantùm de notabilioribus, prout eſt noſtræ inſpectionis. Innumerabiles enim ſunt cauſæ, quæ humanis neceſſitatibus imminent, vt dixit *Imperator in §. ſed. & vnum de teſtam. in Inſtit.*

Quemadmodum conditio fit per, ſi modus per vt, ità etiam cauſa per, quia, vt inquit *Gloſ. verbo, ſub conditione, in l. Cum ab, eo* 41. *ff. de contrab. empt.*

Nota cauſam addendam, quoties fit aliquid, inquit *Gloſ. per tex. ibi in l. 2. §. Ignominia cauſa verbo. Cur miles ff. de his qui not. infam.*

Vniuſcuiuſque contractus, & initium ſpectandum eſſe, & cauſam dixit *Iureconſ. in l. Si procuratorem* 8 *ff. mandat. & ibi Gloſ. Alia iura*.

Defectus cauſæ inducit hanc actionem, ſcilicet expreſſæ, & finalis, vt infra *de condic. ob turp. cau. l. 1. §. 1. &c.* Secus ſi impulſiua &c. Idem in tacita, hinc indè tacitè intellecta, ità inquit *Gloſ. verbo, Pænitere, in l. Si pecuniam* 5. *ff. de cond. cau. dat.*

Cauſa, ex qua debeatur præcedere ſemper debet, inquit *l. huiuſmodi legatum* 13. *ff. quand. dies legat. ced. de quo vide Gloſ. 2. ante medium in cap. Dilecti filij de iudic. cap. vlt. de libell. oblat.*

Namque cauſa in præteritum, pœna in futurum confertur, inquit *l. Si legatum* 12. *ff. de condit. & ibi Gloſ. vlt.* lic; iudicium autem confertur in præteritum non in futurum.

Ex qualitate præfationis colligitur cauſa finalis ipſius diſpoſitionis, & tunc ab ea licitum eſt arguere, inquit *Gloſ. Expreſſum eſt in addit. § Sed ſi quis priore quib. mod. teſtam. infirm. in Inſtit.*

In

In dubio autem præſumam non finalem, inquit *Gloſ. verbo, cauſa, in l. 2. §. vlt. ff. de donat.* quam ibi approbat altera *Gloſ. in Apoſtil.*

Cauſa impulſiua falſa non vitiat obligationem, vt habes in verbo, *Falſum*.

Quandoque cauſa naturalis, & accidentalis ſunt inuicem repugnantes, & tunc præualet accidentalis; cum natura alteretur &c. quandoque cauſa naturalis, & accidentalis non repugnant, ſed repugnat effectus earum, vt &c. & tunc præualet cauſa naturalis, vt &c. quandoque cauſa naturalis, & etiam accidentalis poſſunt ſimul concurrere, & etiam effectus earum ſe compatiuntur, & tunc vna non præualet alteri, ità *Gloſ Magiſtra in l. 3. verbo. Cum magis ff. de tutel. vbi Bart.* ſummat. ſic. Quando concurrunt duæ cauſæ, vna naturalis, & alia accidentalis præualet naturalis, quod intelligendum eſt iuxtà prædictam *Gloſ.*

Cauſa falſa in ſententia ipſam reddit nullam, vt per *tex. in l. qui teſtamento 40. ff. de excuſat. tutor.* ibi. Quamuis iuſtam cauſam habere, non tamen excuſatum eſſe propter vitium pronunciationis, ſcilicet falſæ.

Regulariter traditur duas cauſas lucratiuas, in eadem re, & eadem perſona concurrere non poſſe &c. (ſuper quo etiam habes in verbo, *Lucrum*.) Hoc autem eſt verum ſi ità ſit mea, vt mihi auelli non poſſit &c. ità dicit *Gloſ. in verbo, Non quocumque in l. non quocumque 84. per tex. ibi ff. de legat. 1. Et ſic probat tex. quem eadem Gloſ. allegat*, & etiam altera *Gloſ. in l. Mauius 68 §. duorum ff. de legat 2. Tex autem in l. ſi ſeruus 111. §. Stichū ff. de legat. 1.* ſic dixit. Si quidem non ex lucratiua cauſa &c. ſin ex duabus tunc magis inutile legatum eſſe, quia nec abſit, quicquam nec bis eadem res præſtari poſſit.

Perſecutionis, vel ægritudinis impedimento ceſſante ad Epiſcopalem poterit reſurgere dignitatem *c. poſt tranſlationem 11. de renunc & ibi Gloſ. verbo ceſſante*, ſic. Argumentum eſt hic quod ceſſante cauſa ceſſat effectus &c. argumentum contra &c. ſolue. Si per cauſam fiat diſpenſatio, vel aliquid conſimile, ceſſante cauſa, ceſſat, quod factum eſt ex cauſa, vt in primis capitulis: Si verò ius commune ſtatuitur ex ea licet cauſa ceſſet, tamen remanet ius quod ſtatutum fuit ex illa cauſa &c. vt in contrarijs. Vel ſic, licet cauſa impulſiua ceſſet remanet ius, quod ex ea ſtatutum eſt, contrà &c. ſi finalis eſt cauſa, quandiù durat cauſa, durat, quod ex ea ſtatututum eſt, vel quod ex illa cauſa fit: ea verò ceſſante, ceſſat conſtitutum ex illa cauſa &c.

Cautela.

ABundans non operatur aliquid, vt addat, vel diminuat, vel vitiet &c. ſic dicit *Gloſ. verbo, ſed non mutat, in l. Pediculis 35. §. Labeo ff. de aur. & arg. leg. & l. Teſtamentum 17. C. de teſtam.* ità. Namq; neceſſaria prætermiſſa imminuunt contractus, & teſtatoris officiunt voluntati, non abundans cautela; & *in l. non ex eo 30. C. de euict.* ſic. Abundans cautela non nocet.

Nec debet quiſquam conqueri, licet amicus ſit, de amico, eo quod in inſtrumentis apponantur quamplurimę cautelæ, nam ob hoc fiducia nemo priuatur, ſed perfidia conuincitur, vt dixit *Imperator in Auth. de inſtrum. caut. §. Si tamen quiſquam coll. 6.* ibi huiuſmodi ſubtilitatem addidimus, non vt credentes priuemus fiducia ſua circa amicos, ſed vt quantum poſsibile eſt, & perfidiam; & negotia multis conuincamus modis.

Ruina præcedentium ſolet eſſe doctrina, & cautela ſequentium ex *Senec. tradit. Gloſ. verbo, lapſum, in cap. Citius de panit. diſt.* 2. vbi ponit verſum

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Cautio.

SAncimus cautionis nomine non eſſe fideiuſſoris dationem interpretandam, ſed nullam promiſsionem ſignificare, inquit *l 3. C. de verb. ſig. Gloſa verbo, vt caueat, in §. Cum autem de adopt. in Inſtit.* ibi. Vt cautionem promittat ſine fideiuſſore tamen, & *Gloſ. penult. in leg. penult. ff. de petit. hared.* ſic. Quod dicit cautio, ſcilicet ſine fideiuſſore, vt &c. Satiſdatio cum fideiuſſore, vt &c. & prima præſtatur, vbi non eſt perſona ſuſpecta: ſecunda, vbi eſt, & *Gloſ. verb. ſufficienti in cap. ad noſtram 7. de iur. iur.* ibi. Nomine cautionis ſimplex promiſsio intelligitur. Si autem dicatur idonea, vel ſufficiens, vt hic de pignoratitia, vel fideiuſſoria &c. & *Gloſ. verb. remotis in cap. cum nullus 3. de tempor. ordinand. lib. 6.* ibi. Aliud eſt dicere cautio, quia tunc intelligitur nuda cautio, vt &c. & aliud eſt ſufficiens cautio, & tunc intelligitur pignora, vel fideiuſſores.

Adhuc etiam plus dicit *cap. Per ueſtras uerſ. Mandamus de donat. inter uir.* ibi. Sub ea, quam poteſt cautione præſtare, vbi *gloſ. penult.* ſic, Iuratoriam ſcilicet *gloſ. tamen verbo, Cautione, in cap. qua fronte* 25. *de appell.* inquit ſic. Ergo non iuratoria, quia nomine cautionis ſimplex promiſsio intelligitur &c. ergo non cum iuramento, ſed ibi agitur de abſolutione, in qua forma Eccleſiæ generaliter conſtituta eſt, vt præſtetur iuratoria cautio, prædicta *gloſ. ibidem* dicit.

Cautio aliquando ponitur impropriè pro ſatiſdatione, vt in *l. ſi finita §. penult. ff. de damn. infect.* & ibi ità notat *gloſ. verbo, cautio*; propriè verò plena cautio dicitur cum fideiuſſoribus, & plenior cum pignoribus, ſimpliciter verò prolata ab homine intelligitur ſine fideiuſſoribus, ſecus ſi à lege, vel prætore, niſi præcederet vltra declarando nudam cautionem ſufficere, ità ponit *gloſ. Magiſtra verbo, cautum, in additione §. 1. de fideiuſſ. in Inſtit.*

Cautione idonea, cum fideiuſſoribus, vel pignore, vt hic inquit *gloſ. uerbo, Cautione, in l. 3. C. omni agro deſer. lib. 11. & probat l. ergo 4. §. addici ff. de fideic. libert.* ibi. Si idoneè creditoribus cautum fuerit de ſolido, quod cuique debetur. Ergo cauendum eſt idoneè. Quid eſt idoneè? ſatiſdatione vtique, an pignoribus datis? Reſpondi, Et ſi fides ei habita fuerit permittenti ſine ſatiſdatione idonee cautum videbitur, & *in l. quamuis 6. ff. de pign. act.* ibi prius idonea cautela a debitore pro indemnitate ei præſtanda, vbi *gloſ. verbo, Idonea,* inquit, quæ eſt cum fide iuſſore, vel pignore &c.

Non videri mandati conditioni paritum cum in mandato adiectum ſit, vt idonea cautio à debitore exigeretur, ſi nec fideiuſſor, nec pignora accepta ſint, ait *l. Si mandati §. vlt. ff. mandat. vbi Bart. ſummat.* cautio idonea intelligitur cum fideiuſſore vel pignore.

In l. 1. §. Iubet autem ff. de coll. benor. ſic inquit *Iureconſ.* Caueri autem per ſatiſdationem oportere *Pompon.* ait. An & pignoribus caueri poſsit, Pomponius ſcripſit, & rerum, & pignoribus rectè de collatione caueri &c. Quod ſi per contumaciam actiones denegatæ ſint, oblata poſteà cautione recipiet priſtinum Ius.

Si quis aliquid contrà leges à quibuſdam ſibi exiſtimet perpetrari: liceat ei adire iudicem, & legitimum poſtulare

praſi-

Digitized by Google

præſidium, ità inquit *l.* 4. *C. de ijs qui ad Eccleſ. confug. vbi gloſ. in Apoſtil.* ſic, Nota bene hunc *tex.* & ad hoc ſæpè allegatur, quod ſi aliquis habeat inimicum, & dubitet defendi ab illo, poſſit adire judicem, & implorare officium eius, vt illum compellat ad præſtandum ei ſecuritatem de non offendendo, Idem dicitur, quando ſæuitia viri in mulierem eſt grauis, vt teneatur vir dare ſufficientem cautionem de eam non offendendo, vt *in cap. ex transmiſſ.* 8. *de reſtit. ſpol.* ibi. Recepta tamen ſufficienti cautione, quòd ei non debeat aliquod malum inferre. Sed in hoc caſu, quid ſi mulieri trepidanti non poſſit ſufficiens ſecuritas dari? vide *cap. litteras de reſtit. ſpol.* vbi non data ſufficienti cautione à marito vxor ſæparata ab eo remanet.

In alijs tamen caſibus, ſi cautio ſufficiens non poterit præſtari ſufficiet iuratoria, vt *in Auth. generaliter autem C. de Epiſc. & cler.* ibi. Aut ſi fideiuſſorem dare non valeat, ſuper iiſdem iuratoriam exponat cautionem, & *in Auth. de nupt.* §. *Quæ verò coll.* 4. ibi: Si autem non valuerit fideiuſſorem dare, tunc ſub iuratoria cautione &c. Et *in Auth. de litigioſ. coll.* 8. ibi. Si autem dixerit non valere fideiuſſorem dare: tunc apud Iudicem, à quo cauſa examinanda eſt, Sanctis propoſitis Euangelijs, per ſacramentum hoc ipſum affirmet, & ſic iuratoriam cautionem exponat, & *in Auth. vt nulli iud.* §. *neceſſarium coll.* 9. ibi. Si verò iurauerit non poſſe ſe dare fideiuſſorem, iuratoriam cautionem faciat de indicis obſeruatione, & *in l.* 1. §. *ſuper C. de aſſertion. toll.* ibi. Si quidem poſſunt fideiuſſorem dare, eum exigi: Si verò datio eius impoſsibilis ſit hoc quoque iudici manifeſtè oſtendatur: Iuratoriæ cautioni committi.

Cum non facile ſatiſdationem offerre legatarius, vel fideicommiſſarius poſſit &c. adiuuari reſcripto D. comodi in hæc verba. Is, cuius de ea re notio eſt ſi compererit, ideò cautionem à te exigi, vt à fideicommiſsi petitione auertaris, onus ſatiſdationis remitti curabit dicitur *in l. Cum non* 6. *ff. ſi cui pluſq. per l. Falc. & ibi Gloſ. verbo, Ideo*, ait. Item nota hac lege remitti ſatiſdationem pauperi.

De futuro quoque opere cauere debeat, inquit *l. Egi* 12. *ff. ſi ſeru. vendic. vbi Gloſ.* ità; Cauetur ergo pro futuro, & *ibidem Apoſtil.* ſic. Nota, quòd ad cautelam futurorum, propter ius de præſenti præſtatur cautio, concordat, & bene facit *tex. in cap. licet de elect. & in cap.* 5. *de ſeru. non ordin.*

Ideo datur cautio de rato à procuratore, quia oportet ne falſus procurator abſenti noceat: cum ſit indignum quolibet interueniente beneficium prætoris amitti, vt dicit *l. Cum procurator* 13. §. *vlt. in fin. ff. de non oper. nunc.* Cæterum ſemel lite conteſtata non compelletur ad cautionem, ait *l. Pomponius* §. *ratihabitionis ff. de procur.*

Depoſitarius, ſi ſine cautione rem depoſitatam (ſuper qua lis pendet) præſtet dolo facere videtur, vt ità dixit *Gloſ. verbo, Defendere, in l.* 1. §. *Apud Iulianum, ff. depoſit. per tex. in l. Dolo carere, ff. ad l. Falc.*

Quid in prædictis terminis, ſi vterque litigans paratus ſit cauere? reſpondetur ille auditur, qui præuenit. Sed quid ſi ambo ſimul veniunt? Reſpondetur, locus erit gratificationi, vt inquit *prædicta Gloſ. verbo, Defendere*, per Iura, quæ ibidem allegat.

Superuacua cautio non præſtatur, dixit *Gloſ. verbo Iniquum, in l. hac autem* 4. *ff. ſi cui pluſquam per l. falc. per tex.* ibi. Nam iniquum erat omnimodo caueri nondum illata controuerſia litis, cum poſſint illuſoriæ minæ fieri, & *Gloſ. verbo, ex familia, in l. Peto* 71.

l. Fra-

Digitized by Google

l. Fratres ff. delegat. 2. ibi. Et ſic ſuperuacua exponitur cautio &c. ſecundum quoſdam, ſed Io. contra, vt nunquam ſuperuacua interponatur, & habes verbo, *ſuperflua*.

Ex conſuetudine eius regionis, in qua negotium geſtum eſt pro euictione caueri oportet, ait *l. Si fundus 6. ff. de euict.*

In l. ſi finita 15. *ff. de damn. infec.* ſic inuenies; Magis eſt illud dicendum finito die, in quem aliquando caueri ſolet; Quod idem eſt, ac ſi dicat. Quod cautio durat (quando non declaratur tempus) per illud, quod conſuetudo diſponit.

Eum, à quo res fideicommiſſæ petebantur cauere, vel ſi non caueat, ad aduerſarium poſſeſſionem transferre debere; Rectè placuit principi poſt prouocationem cautionem interponi &c. inquit *l. Poſtquam hæres* 5. *§. Imperator ff. vt legat. nom. cau. vbi Apoſtil.* ſic dicit. Hoc regulare eſt, vbicumq; aliquis in dubio admittitur, debet præſtare cautionem, vt habetur *in cap Suſcitata cum Gloſ. vlt. de reſt. in integ.*

Offerre, ac præſtare &c. poterit cautionem; inquit *cap. Paſtoralis §. vnico de offic ordin. vbi Gloſ vlt.* ſic; Et nota, quòd dicit offerre, ac præſtare: Quia oblatio ſola non ſufficit, niſi factum ſequatur &c. ſicut non ſufficit offerre pecuniam ad interrumpendum curſum vſurarum, niſi deponatur in æde ſacra, idem dicit *Gloſ. in verbo neglexerit in cap. Quoniam frequenter §. in alÿs verſ. Quod ſi cautionem, vt lit. non conteſt.* ibi. Nec ſufficit offerre, niſi eam præſtet, & probat *cap. 1. de eo, qui mittit. in poſſ. rei ſer.* ibi. Tamen altera pars non præſtitit cautionem, licet voluntatem præſtandi habuerit.

Sed, quid ſi per eum non ſtetit, quominus præſtitiſſet, ſed per iudicem, vel partem aduerſam? Reſpondeo eum *Gloſ. Verbo, voluntatem, in d. cap.* 1. ei non imputaretur. Vt ſi iudicem habere non poteſt corâm publicis, & honeſtis perſonis, debet cautionem offerre, ac præſtare, & *Gloſ. verbo, Parati, in dicto cap.* 1. ſic ait, Item habes hic, quòd parti præſtanda eſt cautio iſta, & ideo ſi non poteſt iudex haberi, præſtetur parti, & iudici poteſt præſtari parte abſente &c. Si autem neuter poteſt inueniri, præſtabitur alicui honeſtæ perſonæ, quæ recipiat nomine aduerſarij.

Cautionis præſtandæ neceſſitas ſolutionem moratur, non indebitum facit, quod fuit debitum, ità dicitur in *l. Præter dotem 8. iuxtà fin. ff. de dot. præleg. vbi Apoſtil. ſuper illis verbis* ibi. Si forte per errorem cautio defenſionis omiſſa ſit, inquit ſic. Singulatiter nota, quod cautio quando dicitur præſtari, intelligitur petenti &c.

Non tamen, vt ſatiſdetur, niſi ſpecialiter id actum proponatur, inquit *l. Emptori 35. ff. de euict. & in l. ſi dictum 56. eod. tit.* ibi Non tamen, vt vulgus opinatur, etiam ſatiſdare debet, qui duplam promiſit, ſed ſufficit nuda repromiſſio &c. niſi aliud conuenerit.

Sin autem cautio indeblitè expoſita eſſe dicatur, & indiſcretè loquatur, tunc eum, inquem cautio expoſita eſt compelli debitum oſtendere, quòd in cautionem deduxit, niſi ipſe ſpecialiter, qui cautionem expoſuit cauſas explanauit, pro quibus eandem conſcripſit. Tunc enim ſtare eum oportet ſuæ confeſsioni, niſi euidentiſsimis probationibus in ſcriptis habitis oſtendere paratus ſit, ſe ſe hoc indebitè promiſiſſe, ait *l. Cum de indebito 25. ff. de probat.*

Ad alia non extendi cautionem dicitur *in l. Cum pater 79. §. Pater certam ff. de legat.* 2. ibi. Cæterùm, ſi poſtea nuberet ad ſecundas nuptias cautionem extendi non oportere.

Non

Non eſſe locum cautioni, per quam ius libertatis infringitur, inquit *l. Titio centum 70. §. 2. ff. de condit. & demonſt.*

Denique vbi quis ſatiſdare cogitur, ſemper ſatiſdare tenetur cuiuscumque ſit dignitatis, vel quarumcumque facultatum ità ſcriptum eſt *in l. 1. ff. vt legat. nom. cau.* Solus autem . Fiſcus ſatiſdare non tenetur, vt in verbo, fiſcus habes.

Charitas.

EST recta voluntas, & ab omnibus terrenis, ac præſentibus prorſus auerſa, iuncta verò Deo inſeparabiliter, & ignita igne quodam Spiritus Sancti, à quo eſt, & ad quem refertur incenſa, inquinamenti Omnis extranea, corruptionis neſcia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia; Super omnia, quæ carnaliter diliguntur excelſa: Affectionum omnium potentiſsima: diuinæ contemplationis auida; In omnibus ſemper inuicta: ſumma actionum bonarum: Salus morum, finis cæleſtium præceptorum; Mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, Palma victorum; Anima ſanctarum mentium; cauſa meritorum bonorum; Præmium perfectorum, ſine qua nullus Deo placuit, cum qua aliquis peccare non poterit: fructuoſa in pænitentibus: læta in proficientibus: glorioſa in perſeuerantibus: victorioſa in martyribus, operoſa in omnibus omnino fidelibus, ex qua quicquid eſt boni operis viuit. Ità diffinit *Proſper in lib. de contempl. vita. Relatus in cap. Charitas de pænit. diſt. 2. & ibi dicit Gloſ. 1.* ſic. Hæc diffinitio eſt cauſatiua, hoc eſt, hæc omnia procedunt ex charitate, cum alias charitas ſit habitus mentis, qui voluntas non eſt.

Perfecta autem charitas eſt, quando non ſolum pro Deo, ſed etiam pro fratribus, quis paratus eſt, mori, vt inquit *Auguſt. in cap. Qui vult de pænit. diſt. 2.* ibi. Si quis tantam habuerit charitatem, vt paratus ſit etiam pro fratribus mori, perfecta eſt charitas.

Diligere etiam proximum, quem in ſe Dominus cenſuit diligendum: In ipſo amore reſeruare legitimum modum, neque peruertere dilectionis ordinem conſtitutum. Ordinem dilectionis illi peruertunt, nec modum diligendi cuſtodiunt, qui aut mundum, qui contemnendus eſt diligunt, aut corpora ſua minus diligenda, plus diligunt, aut proximos, non ſicut ſe ipſos, aut Deum pluſquam ſe ipſos fortè non diligunt.

Corpus noſtri, quia pars noſtri eſt, ad hoc nobis diligendum eſt, vt ſaluti eius, ac fragilitati naturaliter conſulamus, & agamus, quatenus Spiritui ordinatè ſubiectum ad æternam ſalutem accepta immortalitate, & incorruptione peruenias. Proximos autem tunc diligimus, ſicut nos, ſi non propter aliquas vtilitates noſtras, non propter ſperanda beneficia, vel accepta, non propter affinitates, aut conſanguinitates, ſed propter hoc tantum, quod naturæ noſtræ ſunt participes, diligamus. Omnia prædicta inuenies *in d. cap. Charitas de pænit. diſt. 2.*

Ordinata charitas prius debet incipere à ſe ipſo &c. Vnde primò quis debet facere eleemoſynam ſibi, deindè proximo, vt inquit *Gloſ. verbo, ſe ipſum, in cap. 1. ad fin. de ſac. vnct. Et Gloſ. vlt in cap. Petitio 31. de iur. iur.* ſic. Nemo tenetur alium plus diligere, quam ſe ipſum; quia charitas bene ordinata incipit à ſe ipſo. Idem dicitur in Summario *l. Præſes C. de ſeru. & aqu. cuius tex.* verba ſunt. Cum ſit durum, & crudelitati proximum ex tuis prædijs aquæ agmen ortum ſitientibus agris tuis ad aliorum vſum vicino-

cinorum iniuria propagari, & ibi *Gloſ. vlt.* affert hoc carmen:

Alpibus ille perit, qui ſe plus diligit illum.

Quod verò ad noſtros proximos charitatem teneamur primo impertiri illis, à quibus beneficia accepimus probat *cap. 7. de teſtam. incipit.* Cum in officijs charitatis primo loco illis teneamur obnoxij, à quibus beneficium nos cognoſcimus recepiſſe.

Potentior eſt Charitas ad bonum operandum, quàm odium, vt dixit *Hieronymus in Eſdram in præfaƈtione ad fin.* ibi. Magis veſtra charitate prouocabor ad ſtudium, quàm illorum detreƈtatione, & odio deterrebor. Maioribus enim malis debet ſyncera charitas ſubuenire, vt probat *Gloſ. verbo, Declaramus; iuxtà fin. in cap. Preſentis 10. de ſent. excomm lib. 6 per tex. quem allegat in cap. vt conſtituetur 50. diſt.*

Si in dando (quod maius eſt) facilis fuit charitas, ſit facilius in concedendo, quod minus eſt, Sanƈta largitas *cap. 1. ad med. 16 quæſt. 2.*

Multa ſunt facienda non iubente lege, ſed libera charitate, & ea ſunt in noſtris officijs gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen cauſa dileƈtionis impendimus, *Auguſtin. in cap. Iam nunc 28. quæſt. 1. & confirmatur ex Apoſtol. 1. ad Corinth. 9.*

Imperfeƈtum ſcientię poteſt ſupplere perfeƈtio charitatis, inquit *cap. niſi cum pridem de renunc.*

Omnis, qui non diligit, odit. *Auguſtin. in cap. ſolle de panit. quæſt. 2* Reliqua *de charitate habes verbo, Dileƈtio.*

Certum.

EST, quod ex ipſa pronunciatione apparet, quid, quale quantumq; ſit dicit *l. Stipulationum 74. ff. de verbor.* Si autem non apparet, quid, quale, quantumque ſit, incertum eſſe dicitur *in l. Vbi autem 65. ff. eod. tit. vbi optimus tex. in materia.* Certum etiam dicitur, quod ſit per relationem, ad quid certum etiam in his, quæ requirunt ſpecialem expreſſionem, vt *in d. l. vbi autem §. Illud ibi*; ſed qui vinum aut oleum, vel triticum, quod in horreo eſt, ſtipulatur: Certum ſtipulari intelligitur obligatio. Et certum dicitur, ſiue proprio nomine, ſiue demonſtratione; quæ vicem proprij nominis obtinet, deſignetur, aut etiam digito oſtendatur, vt inquit *Gloſ. in cap. ſignificante 34. de reſcript. & in l. Prætor edixit §. quod autem ff. de iniur* Inquit Iureconſultus, Certum eum dicere Labeo ait; qui dicat nomen iniuriæ, nec ſubalternatione, puta illud, aut illud.

Certum denique etiam dicitur, quod ex aƈtis conſtat vt *probat l. 3. C. de ſentent. quæ ſine cert. quantit. in fin.* ibi; Si parte aliqua aƈtorum certa ſit quantitas compræhenſa.

Aliud eſt certum, aliud certum, & expreſſum, dixit *Gloſ. verb. Certas in cap. Si Epiſcopus 37. de præb. lib. 6.*

Melius eſt expeƈtari oportere, quo ad certum eſſe ceperit ſucceſſorem non extiturum, inquit *l. Cum quaſi 30. §. idem dicendum eſt ff. de fideicomm. ſſ. libertat. qui tex* loquitur in caſu, quando dubitatur, an extet, vel non extet hæres; nam non debet quis ſe incertis ſi poteſt, certis, committere: *Gloſ. in l. Cogi §. Si pater ff. ad Trebel. per tex. in fin* ibi. Non oportere ſub incerto cautionis committere ſe aditioni hæreditatis.

Non omne probabile eſſe certum, dixit *Gloſ. in Apoſtil. ad cap. Perſonas 20. de teſtib. per tex.* ibi. Si certum ſit, aut legitimè ſuper hoc, poſſint conuinci.

Vbi,

Vbi, quis certus eſſe debet dicere non debet, ſe dubitare, inquit *Gloſ. verbo, Certiores, in cap. Si beneficia 20. de præb. lib. 6.*

Si ſciuit certiorari non debuit, dixit *Gloſ. verbo, Cognouerunt, in cap. Cum inter de elect. & Gloſ. verb. vtilibus in addit. l. Nomen 4. Cod. quæ res pignori*, ità dicit. Aduertas, quòd *Bartolus* hic reprehendit finem iſtius Gloſæ dicens, Denunciationem non eſſe neceſſariam ſcienti, & probat *l. Quæro 50. ff. de act. empt.* ibi. Quoniam hæc generalis exceptio, non ad ea pertinere debeat, quæ venditor nouit, quæque ſpecialiter excipere potuit, & debuit, ſed ad ea, quæ ignorauit, & de quibus emptorem certiorare nequiuit.

Idem melius probatur *in l. 1. §. vlt. ff. eodem tit. de act. empt.* ibi. Quia non videtur eſſe celatus, qui ſcit, nec certiorari debuit, qui non ignorauit, & ibi *Gloſ. in addid.* ſic explicat. Quandoque denunciatio fit ſolum ad certificandum aliquem, non ad alium finem. Et ſic tunc ille, qui certus eſt, certiorari non debet, vt hic &c. Quandoque denunciatio fit ad alium finem, ſcilicet, vt incitetur ille, cui fit denunciatio ad aliquid faciendum. Vt ſi volo denunciare venditori, quòd mihi mouetur lis, vt veniat ad me defendendum, tunc dico quod etiam ſi certus eſt, nihilominus debet ei denunciari, quod defendat *l. Qui abſentem ff. de procur. l. denunciaſſe ff. de adult.*

Nota elegantem *tex. in l. 1. ff. quod iuſſu* vbi ſic, Sed ego quæro, an reuocare hoc iuſſum, antequam credatur poſſit? Et puto poſſe, quemadmodum, ſi mandaſſet, & poſteà ante contractum contraria voluntate mandatum reuocaſſet, & me certioraſſet, vbi *Gloſ. verbo, Quemadmodum propè fin.* ſic addit. Item in eo, quod hoc dicit de certioratione; eſt argumentum contra &c. ſed certè hoc dicitur, vt per hoc magis appareat aliquis transgreſſor mandati; Nam & ſine ea certioratione, quod factum eſt, non tenet, niſi in iuditio, vt *C. de ſatiſdat. l. vnica & eſt tex. expreſſus in cap. vlt. de procur. lib. 6. ad fin.* ibi. Sanè ſi procurator, antequam contraxerit à Domino fuerit reuocatus; contractum poſt modum matrimonium ab eodem (licet tam ipſe, quam ea cum qua contraxit reuocationem huiuſmodi penitus ignorarent) nullius momenti exiſtit.

Ceſsio.

Modeſtinus reſpondit, ſi poſt ſolutionem ſine vllo pacto in omne, quod ex cauſa tutelæ debebatur, actiones poſt aliquod interuallum ceſſæ ſint, nihil ea ceſſione actum eſt, cum nulla actio ſuperfuerit. Quod ſi ante ſolutionem hoc factum eſt; vel cum conueniſſet, vt mandarentur actiones, tunc ſolutio facta eſt, & mandatum ſubſequutum eſt ſaluas eſſe mandatas actiones cum nouiſsimo, quoque caſu, pretium magis mandatarum actionum ſolutum, quam actio; quæ fuerit perempta videatur, ità in expreſſo eſt *tex. in l. Modertinus 76. ff. de ſolution.* cum quo concordat *l. Cum is, qui 37. ff. de fideiuſſor.* Cum is, qui, inquit, & reum, & fideiuſſores habet ab vno ex fideiuſſoribus accepta pecunia præſtat actiones, poterit, quidem dici nullas iam eſſe, cum ſuum perceperit, & perceptione omnes liberati ſint, ſed non eſt ità. Non enim in ſolutum accepit, ſed quodamonomen debitoris vendidit, & ideo ha-

O bet

Digitized by Google

bet actiones, quia tenetur adhoc ipſum, vt præſtet actiones.

Notabis, quod priuilegium fori inhærens iuri ceſſo in ceſſionarium tranſit ſed non ſi hæreat cedenti vt notauit *Apoſtil. ad Gloſ. vlt. in l. pen. C. mandat.*

Notat etiam *Apoſtil. ad Gloſ. vlt. in cap. 1. de immun. Eccleſ in 6.* Quod aliquis cedendo rei, propter quam obligatur, liberetur ab obligatione, & allegat *Bart. in l. is, cum quo ff. de aqu. plu. arcen.*

Chriſtianus.

A Chriſto dictus, & Chriſtus continet tria, ſcilicet, qui, & à quo, & de quo, id eſt tres perſonæ. Pater vngens, Filius, vnctus, Spiritus Sanctus vnctio, vt *in cap. à quodam de conſec. diſt. 4. & ab eo tradit Gloſa verbo, Chriſtum in Auth. ius iurandum, quod præſt. coll. 2.*

Quod Chriſtiani ſumus propter nos eſt, quod præpoſiti ſumus, propter vos eſt. dixit *Auguſtin. lib. 1. de paſtor. cap. 1.*

Non licet homini Chriſtiano poſt mortem Chriſti floribus tempora redimita portare, ait *Tertul. de Coron. Mil.*

Inquit *tex. in cap Iudæi 21. de teſtib.* loquens de Iudæis hæc veba, Cum eos Chriſtianis ſubiacere oporteat, & ab eis pro ſola humanitate foueri.

Quod Chriſtianis prohibetur ad Iudæorum conniuia accedere habes infrà proximè verbo, *Cibus*.

Notabile eſt, quod tenent, Domini Canoniſtæ in tit. de Baptiſmo, quòd perfectè non natus poteſt fieri Chriſtianus, ſi aliquod eius membrum baptizetur: Cum aliàs de iure Ciuili perfectè non natus non rumpat teſtamentum, vt eſt expreſſum *in l. quod certatum C. de poſtb. hær. inſtit.* ibi. Si viuus perfectè natus eſt, & ibi, ſi viuus ad orbem totus proceſſit.

Cibus.

Nihil ſic iucundum eſt, ſicut cibus, bene digeſtus, aut decoctus, nihil ſic ſalutem, nihil ſic ſenſuum acumen operatur, nihil ſic ægritudinem fugat, ſicut moderata refectio, ſufficientia quippe cum nutrimento, & ſoſpitatem ſimul procreat, & voluptatem Abundantia verò morbum facit, & moleſtias ingerit, & ægritudines generat. Quod enim fames facit, hoc etiam plenitudo, ciborum; magis autem, & multò peiora, fames quippe in paucis diebus aufert hominem, & liberat eum de hac vita pænali; exceſſus verò ciborum conſumit, & computreſcere facit corpus humanum, & macerat ægritudine diuturna, & tunc cum morte crudeli conſumit *ex Griſoſt. refertur in cap. Nihil de conſecr. diſtinct. 5. & ſic dixit Hieronym. ad Ruſtic.* Modicus, & moderatus cibus, & carni, & animæ vtilis eſt.

Cibi ſimplices ſunt cibi ſobrietatis, & parſimoniæ, reliqui verò ſunt cibi diuitiarum, ac luxuriæ. Cibi ſimplices ſunt communes omnibus animantibus, illi verò paucorum. Quare debemus eſſe contenti victus ſimplicis herbæ, oleriſque vilis, aut poni, quæ natura obtulit, quæ liberalitas Dei prima donauit. Iſte ſalubris, iſte vtilis cibus, qui morbos depellit, qui reſecat cruditates, nullo hominum paratus labore, ſed diuino effuſus munere, ſine ſatione fruges, fructus ſine ſemine, tàm dulcis, tàm gratus, vt etiam

repie-

repletis voluptati: ſit ac vſui, inquit *Ambroſ. ſuper cap. 9. Geneſ.*

Idem Ambroſ. de Helia, & ieiunio: ſic: Vbi cibus cœpit, ibi finis factus eſt mundi; ibi cæpit ſua incrementa neſcire, vbi cœperunt diuina circa eum opera feriari. Quo indicio declaratum eſt, quod per cibos mundus habet imminui, per quos deſit augeri. Nemo ante cibum delictum ſciebat, nemo pœnam timebat, nemo nouerat mortem, eo introducto omnia hæc mala prodierunt.

Faſtidientis ſtomachi eſt plura deguſtare, quæ procul dubio coinquinant, & conturbant ſtomachum, quam nutriant, & reficiant, *Senec. Epiſt.* 2. & ſic apud medicos vulgaris regula eſt, quod eduliorum varietas reprobatur, & ſi vis videre optima contrà ciborum varietatem lege eundem *Senec. Epiſt.* 96. *paulò poſt princ.* & circa oblectamenta, quæ aliàs cibi non dicuntur, vide *eund. Senec. Epiſt.* 109. *Eccleſiaſt. cap.* 37. *ad fin.* ſic In multis enim eſcis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit, vſque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt, qui autem abſtinens eſt, adijciet vitam.

Non vtitur familia ruſtica pullis, vel alijs delicatis cibarijs, ſed caſeo, cepis, & fabis, inquit *Gloſa verbo, Cibarijs, in l. ſeruis Vrbanis* 97. *ff. de leg.* 3. licet aliàs diceret quidam ethnicus, quod eſus carnium magis congruit rudioribus, & grauioribus viris, & hebitioribus, quàm viris ingenuis, & nobilibus. Vnum verum eſt, quòd abſtinentia continentiæ nutrix eſt, quæ facilius frænos patitur, ſi non delitiarum calcaribus incitetur, vt dixit *Gloſ. verbo, Cibis, in Clem.* 1. *de ſtat. Monach.*

Familiaritas maior eſt in cibo ſumendo, quàm in colloquio, & facilius quis decipitur inter epulas, vt inquit *gloſ. verbo, Iudæorum, in cap. omnes deinceps* 28. *quaſt.* 1. Vbi propterea Chriſtianis prohibetur ad conuiuia Iudæorum accedere.

Circuitus.

EVitetur circuitus, inquit *Pontifex in Clem. Auditor.* 3. *de reſcript. & Iureconſ. in l. Videamus* 5. *ff. Si cui pluſquam per l. Falc.* ibi. Niſi fortè malit Legatarius circuitu ſublato hæredi caueri. *Et in l.* 1. *C. delegat.* ibi. Poſteritas optimis rationibus vſa, nec facilè ſuſcepit, nec inextricabiles circuitus laudauit. Et notat *gloſ. in l. Dominus* 53. *ff. de condict. indeb.* ibi. Nota hîc &c. de circuitu tollendo per *tex.* ibi, Sed tàm benignius quàm vtilius eſt recta via &c. quæ verba aſſumpſit *gloſ. verbo, Agere, in l.* 2. *ff. ad l. Rhod. de iact.* ibi. Melius tamen eſſet, vt via recta ageret damnum paſſus ſublato circuitu, & *gloſa verbo, detrimenta, in l. vnica Codice de ſumpt. iniunct. Mun. lib.* 11. *ibi propter vitandum circuitum.*

Ciuitas.

MVro finitur, vt inquit *l.* 4. *§. ſitâ ff. de pen. leg.* ibi. Et quidem vrbes ferè omnes muro tenus finiri, Romam continentibus.

Duæ partes ordinis in Vrbe poſita totius Curiæ inſtar exhibent, inquit *gloſa verbo, duæ partes, per tex. ibi in l.* 3. *ff quod cuiuſque vniuerſ.* Et Nota non exigi, quod duæ partes conſentiant in decurionem, ſed vt duæ partes adfuerint, ſed an conſentientes

O 2 de-

debeant eſſe tot, ſcilicet vt ſit maior pars totius ordinis, an ſufficiat, quod maior pars conſentiat præſentium, *ead. Gloſ.* ibidem dicit eſſe verius, quod ſufficit maior pars præſentium.

In Ciuitatibus præſumuntur eſſe periti; ſic Epiſcopi in ſolis Ciuitatibus ſtatuendi ſunt, &c. & leges, & artes in regijs Ciuitatibus ſunt docendæ, vt inquit *Gloſ. verbo, Ciuitatibus, in cap. ſtatutum* 11. *de reſcript. lib.* 6. De materia autem Ciuitatis, & quæ dicitur, vide *Bart. in Extrauag Qui ſint rebelles ſuper Gloſ. Lombardia*.

Etenim pertinet ad decus vrbium ædificia non derelinqui, ait *l. Prætor* 20. *§. hoc interdictum prohibitorium, ff. de nou. oper. nunc.* Vnde non eſſe cogendum, quem ædificium tollere, ne Vrbs ruinis deformetur, inquit *l.* 2. *§. Si quis nemine, ff. ne quis in loc. pub.*

Ampliandam enim magis Ciuitatem noſtram, quam minuendam eſſe cenſemus, dixit *l. penult. C. Comm. de manum. Scilicet cum liberis hominibus, & in l. Si duas* 6. *ff de excuſ. tutor.* ſic. Decet autem maximo quidem numero vti Metropoles gentium.

Indiget enim Ciuitas pluribus vtiq; ruſticis. & alijs conductoribus, ait *l.* 2. *ad fin. ff. de nundin.*

Æquiſsimum eſt huiuſmodi voluntates in Ciuitates collatas, pænitentia non reuocari, dixit *l.* 3. *ff. de pollicit.* Ideo Ciuitati relictum perpetuo cenſetur, *l. cum quidam* 23. *ff. de ann. legat.* ibi. Non eſſe veriſimile teſtatorem de vno anno ſenſiſſe, ſed de perpetuo legato; Idem in relicto Eccleſiæ, vt habes verbo, *Eccleſia*.

Ciuitas mutui datione obligari poteſt, ſi ad vtilitatem eius pecuniæ verſæ ſunt. Alioquin ipſi ſoli, qui contraxerunt non Ciuitas, tenebuntur, ità ait *l.* 27. *ff. Si cert. pet. vbi Gloſ.* ſic, Idem dici debet in quibuslibet omnino Collegijs, ſed & ipſe, qui accepit, tenebitur.

Nota hic, quòd Ciuitas ſit minus priuilegiata, quàm minor, vt ſupra *de minor, l. verum §. fin.* & quia loco priuati maioris eſt, vt *de verbor. ſignif. l. cum qui*, nec poteſt tamen dici eam reſtituendam, &c. ità hæc ponit *Gloſ. in l. nihil* 17. *ad Macedon.* Minus tamen priuilegiata eſt Ciuitas, quàm fiſcus, vt habes verbo, *Fiſcus*.

Ciuitatis Ius publicum non ſit priuatum, nec præſcribitur, vide, *Ius publicum*.

Ciuitas, & Diœceſis diuerſa ſunt, licet ſub vna iuriſdictione, ſiue ſub vno Epiſcopo, vt inquit *Gloſ. in cap. Rodulphus* 35. *per tex.* ibi. *de reſcript. ſed Apoſtil. ibidem*, ſic ait. Qui enim eſt de Diœceſi de Ciuitate intelligitur. Vt ergo hoc dubium euitetur, eſt bona cautela in omnibus reſcriptis apponi illam clauſulam, *Ciuitatis, ſeu Diœceſis*.

Vnde, qui in territorio naſcitur, naſci dicitur in Ciuitate, vt dicit *Gloſ.* 1. *in l. filios C. de municip. & orig. lib.* 10. *per tex. in l. Qui ex Vico, ff. ad municip.* Quod quidem ignorans vnus ex noſtris olim Collegis poſt finitum terminum probatorium in Ciuitate, petebat ſibi aſsignari terminum de nouo ad probandum in territorio, ſed deriſus fuit.

Nota Villas, & Caſtra ſub Ciuitate facere collectam inquit *Gloſ. verbo, perſoluit, in Auth. quibus mod. naturales effician. ſui coll.* 7. ibi. Sub qua Ciuitate, Villa, aut Vicu tributa perſoluit.

Ciuitas deſtruitur à plauſtris, & oportet, quòd quotidie reficiantur viæ (& maxime in hac Alma Vrbe, quæ talibus, & curribus plurimum abundat) vide verbo, *Iter*.

Ciuitas poteſt viam publicam facere, vt inquit *Gloſ. verbo, habuit, in l.* 2. *§. Viam publicam per tex.* ibi. *Princeps, vel Senatus, ff. ne quid in loc. pub. & in l. quo minus, ff. de flum.* ibi. *Imperator, vel Senatus, & addit. Bart.* *in*

in d. §. Viam publicam, quod poteſt viam publicam in priuatam reducere, quando autem poſsit eam vendere, vide *eundem in l. continuus § cum quis num. 5. ff. de verb. oblig.*

Qui impedit filium ſuum decurionem fieri ciuem patriæ vtilitatibus, quatenus poteſt, aufert, inquit *l. 3. §. 1 ff. de mun. & hon.*

Melius eſt eſſe Ciuem mediocrem vnius nobilis Ciuitatis, quàm eſſe maiorem Ciuem mediocris Ciuitatis notat. *Bart. in l. vnic. C. de Alexan. primat. lib. 11. per gloſ.* 1. ibi. Qui omnes ſunt primates reſpectu aliarum ciuitatum, & fundatur in illo vulgari Philoſophorum Axiomate, Supremum infimi vix attingit infimum ſupremi.

Ciues poſiti ſuper eleemoſynis non debent illas extraneis ab illa Ciuitate dare. Notat *Bart. in l. 2. C. de annon. ciuil. lib. 11. per tex. ibi Ciuibus noſtris.*

Citatio.

De ea inquit *Gloſ. magna, & magiſtra verb. ſed, in cap. vnico de mil. vaſſal. qui cont. eſt in vſibus feu.* ſic; Modo cum de citatione quis plenisſimè deſiderat ſcire hæc inquirat; ſcilicet, qui iudices poſſunt citare, & qui non: & qui citari poſſunt, & quando; etiam quot ſufficiant citationes, & quod interuallum debeat eſſe inter vnam citationem, & aliam: Quid olim, quid hodiè, de hoc interuallo obſeruetur, & quis ſit citationis effectus, & citare poſſunt, iudices ordinarijs &c. Vide, ſi vis, quia eſt valde prolixa, & non conuenit eam hic transferibi.

Si non poteſt inueniri citandus ad domum illius mittere debet, & citandus eſt edictis, vel litteris &c. Deinde denunciationibus, vel ſi non habet domicilium, vbi habitare conſueuit, vel apud Eccleſiam ſuam &c. inquit *Gloſ. verbo, in Hibernia, in cap. Cum olim 7. de dol. & contum. & probat cap. vlt. eod. tit.* ibi. Vel ſi non poterit inueniri faciant, vt citationis edictum per ipſos, vel alios apud Eccleſiam ſuam publicè proponatur.

Ante citationem res integra dicitur, per eam autem, & non per præſentationem Iuriſdictio perpetuatur, vt dixit *Gloſ. verbo aſſignata, in cap. vt debitus 59. de appell.* ibi. Rem intelligo integram ante citationem, per quam Iuriſdictio perpetuata eſt, & non per præſentationem.

Sufficit ſola citatio ante mortem mandatoris ad perpetuandum reſcriptum: vnde Citatione præmiſſa non finitur mandatum per mortem mandatoris &c. Sed ſi citatio non præcedat mortem, ſtatim expirat mandatum &c. eodem modo perpetuatur iuriſdictio delegati per ſolam citationem, ità dicit *Gloſ. verbo, conteſtata, in cap. Relatum 19. de offic. deleg. & eſt tex. in cap. gratum 20 eodem tit.* ibi. Citatione facta negotium ſit quaſi cæptum &c. poteſt, & debet in cauſa procedi tenebitque quod iuſtitia fuerit præuia diffinitum.

Nota ſecundum *Bald.* quòd citatio poteſt incipere à procuratore, & etiam iudicium, vt inquit *Apoſtilla per tex. ibi in l. Item ait 21. ff. ex quibus cauſis maiores in illis verbis.* Nam ſi fuit procurator, eum habueris, quem conuenies &c.

Terminus præfixus loco peremptoriæ citationis habetur dixit *Gloſ. in verbo, Abſentia, in cap. 1. de elect. lib. 6.*

Qui latitat, ne ad eum citatio perueniat, non eſt expectandus, vt dixit *Gloſa in verbo, cognouerunt, in cap. cum inter de elect.*

Generale eſt, quod ad citationem, quæ repro-

reprobatur à iure, non tenetur venire citatus etiam, vt alleget priuilegium, ità *Gloſ. vlt. in cap. Bona 36. de elect.*

Extra Prouinciarum terminos non eſt facienda citatio, niſi ex ſpeciali principis iuſsione, vt inquit *Gloſ. pen. in cap. ex parte 47. de appell.*

Citatio dicitur de proceſſu, vt per *Gloſ. verbo, vel proceſſus in Extrauag. vlt. de pan.*

Denique inquit *Imperator in Auth. de litigioſ. in §. Omnem verò verſ. Si verò coll.* 8. loquens de citatione per præconium, & per edicta, hæc verba; Vocem enim præconum pauci poſſunt, (qui præſentes inueniuntur) audire; Edicta verò per multos dies ſic poſita poſſunt penè omnes agnoſcere. Vnde rectius fit in Regno Luſitaniæ, ſiquidem citandus, qui non inuenitur, & per edicta ei debet fieri citatio priuſquam edicta affixa ſint præconizatur taliter, quòd & per præconium, & per edicta fit citatio.

Clauſula.

Generalis non porrigitur ad ea, de quibus ſpecialiter comprehenditur, vt inquit *Gloſ verbo, De eo, in l. Sed & ſi 26. §. Clauſula ff. ex quib. cau. maior.* per iura, quæ ibi allegat.

Vbi verò eſt clauſula ſpecialis non indigemus generali, vt dixit *Gloſ. verbo, Cauetur in l. Quis ſit fugitiuus 17. ff. de ad. edic.*

Quandoque clauſula ſequens determinat præcedentia, & quandoque præcedens ſequentia prout iuris ordo requirit &c. quandoque ſequens clauſula reſpicit terminum proximè poſitum &c. & præcedentia quandoque repetita intelliguntur *Gloſ. verbo, præcedat, in cap. Cauſam, quæ 18. de reſcript.* Et ità fortius vna clauſula debet extendi ad aliam, vt dixit *Gloſ. verbo, Patriarchæ, in Extrauag. vnica de cenſ. inter comm.*

De clauſula illa, ſi ità eſſet, reſpondit *Pontifex in cap olim 25. de reſcript.* ſic. Nos igitur reſpondemus, quod clauſula illa ad omnia ſuperiora debet referri.

Et de illa clauſula, ſi perſona fuerit idonea, quæ in reſcripto reperitur inſerta, inquit *tex. in cap. vlt. de præſumpt.* ſic. Eidem ſcholari probandi ſe idoneum nulla neceſſitas imponatur, cum prima facie præſumatur idoneus, niſi aliud in contrarium oſtendatur.

Nota, quòd vbi ponitur iſta clauſula, *decernimus* irritum, & inane, quod ſit poſtea ipſo iure non tenet, vt dixit *Gloſ poſt caſus poſitionem in cap. inter cætera 17. de præben.*

De clauſula, & cætera, inquit *Gloſ. verbo, & cætera, in Extrauag. vlt de verborum ſignif.* Hæc; comprehenſiua eſt multorum verborum &c. vnde facit argumentum pro more tabellionum, qui habent in aliquibus regionibus, quod recipientes notam in protocollo de aliquo facto vel contractu vtuntur frequenter iſta clauſula, & poſtea redigendo inſtrumentum in mundum apponunt multa verba, quæ non appoſuerunt in nota, vel protocollo, & illa ſubintellecta fore dicuntur ſub tali clauſula, & cætera. De iure tamen ſcripto nihil plus, vel minus in mundo, quàm in protocollo debet reperiri, vt eis falſitas, & ſuſpicio euitetur. Et ita omnino debebat obſeruari, quinimmo, nec in immundo protocollo; nec in mundo inſtrumento debebat apponi talis clauſula, ſed contrahentes ſibi conſulere debebant, & apponi facere omnia ad longum, vt eſt de ſtilo, & lege in noſtra Luzitania.

Clauſula derogatoria eſt neceſſaria in reſcripto, vel priuilegio contra ius, vide verbo, *reſcriptum, ſeu priuilegium.*

Cle-

Clementia.

EST pars modeſtiæ; modeſtia enim conuenit ſuperioribus, & inferioribus, ſed proprium eſt ſuperioribus erga inferiores exercere clementiam inquit *Gloſ. verbo, Clementia in l.* 1. *C. de ſumm. Trin.*

Clementia, quæ alieno ſanguini, tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum, dixit *Senec. Epiſt.* 89.

In ſola clementia poſſumus eſſe pares Deo, dixit *Gloſ verbo. Benignitatem, in Auth. vt iudices ſine quoquo ſuffragio §. illud videlicet verſ. opportet propè fin. per tex.* ibi. Quos nobis tradidit Deus, vt eis per omnia participamus, eius ſequentes benignitatem, & *Gloſ. verbo, In ſuis actibus, in Extrauag.* 1. *de conceſſ.preb.* ibi; Precipuè per virtutem humanitatis, & Clementiæ, per quam ſola Dei ſeruatur imitatio, & quæ ſola Deo nos æquat.

Et *Imperator in l. Imperialis* 23. *C. de nupt.* ità dicit. Nàm ità credimus Dei beneuolentiam, & circà genus humanum nimiam clementiam (quantum noſtræ naturæ poſsibile eſt) imitari, qui quotidianis hominum peccatis ſemper ignoſcere dignatur, & pænitentiam ſuſcipere noſtram, & ad meliorem eam ſtatum deducere vbi *Gloſa verbo, Imitari*, ſic. Nota, quod dicit imitari, alias diuinam clementiam, ideſt Dei, quia in ſola pietate poſſumus eſſe Deo pares, ſicut dicitur.

Sola Deos æquat Clementia nobis.

Decet enim Clementia, & humanitas eum, cui fata Regnum deſtinauerunt, dixit *Ioſeph. in lib. 6. antiq. cap.* 14. *nu.* 40. *& Imperator in l. vlt. §. vlt. C. de caduc. toll.* ità; Tantum enim nobis ſupereſt elementia, quod ſcientes etiam fiſcum noſtrum vltimum ad caducorum vendicationem vocari, tamen, nec illi pepercimus, neque Auguſtum priuilegium exercemus, ſed quod communiter omnibus prodeſt, hoc rei priuatæ noſtræ vtilitati præferendum eſſe cenſemus, noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes, quod didicit à Traiano eius prædeceſſore, qui dicebat. Scio relegatorum bona auaritia ſuperiorum temporum fiſco vendicata, ſed aliud clementiæ meæ conuenit, vt refert *Iurecconſult. in l.* 1. *ff. de interdict. & releg.*

Et in Auth. de trien. & ſem. §. Nec illo coll. 3. ſic. Conſideramus autem aliquid ad ſolam naturam Clemens; Multi namque moleſti ſunt nobis ſemper, preceſque crebræ, & flentes filij, & ſemper equidem clemens aliquid diffinimus. Quoniam ad clementiam omnis à nobis aperta eſt lex, vt *idem Imperator dixit in Auth. de exhiben. re. §. Si verò ſemel ad medium coll.* 5. & Regis clementia roboratur thronus eius *Prou.* 20. 28.

Et non ſolum principi, ſed etiam cuilibet priuato clementia neceſſaria eſt; nonnunquam enim amplius prodeſt Clementia tibi ad patientiam, quàm lapſo ad correctionem, vindicta, ſeu diſciplina vt optimè dixit *Gloſ. in cap. Quod Chriſtus* 23 *quaſt.* 4.

Nec enim aut ſeueritatis, aut Clementiæ gloria affectanda eſt, inquit *l. recipiendum* 11. *ff. de pæn.*

Clementia legis non debet verti in calumniarum occaſionem, vt habes in verbo, *lex verſ. nunc autem.*

Clericus.

ACleros, quod eſt ſors, vel hæreditas clerici appellantur, inquit *Pontifex in cap. Cum ſecundum de preb.*

Nota, quòd clericatus eſt dignitas, vt inquit

inquit *Gloſ. verbo, Dignitati, per tex.* ibi. Clerici, qui clericalis ordinis dignitati, &c. *in cap. 1. de vit. & hon. cler. in 6.* & idem probat, *Gloſ. 1. in l. Officiales 4. C. de Epiſc. & cleric.* ibi. Nota ex hoc textu, quod clericatus eſt dignitas, & honor, & patet *ex tex.* ibi. Ad Clericatus honorem idem *Gloſ. verbo. Maiores, in cap. Sedes 15. de reſcript.* ibi. Inuenio, quod quilibet Clericus dicitur habere dignitatem: &c. & per generalem clauſulam non poteſt conueniri Sacerdos, vel clericus, cum ipſe ſit maior quolibet Laico, probat etiam *Apoſtil. ad gloſ. verbo, Dignitas, in Auth. de hared. & Falc. coll. 1.* ibi. Idem dicas de clericis quibuſcunq; qui largè dicuntur habere dignitatem, vbi allegat *Gloſ. & Doctores in cap. vnico de vit. & honeſt. cler.*

Appellatione clericorum ſuperiores, vel maiores intelliguntur, inquit *Gloſ. verbo, Sacerdotum in cap. 2. de cohabit. cleric.* & nomine Sacerdotis intelliguntur inferiores clerici, vt ibidem.

Et nomine rerum Eccleſiaſticarum intelliguntur clerici dicit *Gloſ. penult. in cap. Peruenit 13. de appell.*

Clerici ideò dicuntur ſæculares, quia admodum etiam laicorum, qui verè ſæculares dicuntur, poſſunt proprium habere, & inde facere, pro ſua voluntate, inquit *Gloſ. verbo ſæculares in cap. licet 12. de offic. ordin.*

Cum hoc tamen ſtat, quod quilibet Monachus Clericus eſt, ſed non conuertitur: propterea quilibet Monachus in clericali officio videtur inſtructus, ſed Clericus ſæcularis non in monachali, vt dicit *Gloſ. penult. in cap. Cum ad noſtram 37. de elect.* Sunt ergo diuerſæ profeſsionis, ideoque non bene conueniunt, nec mireris; nam vt inquit *tex. in cap. Cum cauſam 27. de elect.* quod ſecundum legem diuinam non ſit in boue arandum, & aſino, nec quicquam debet, veſtem induere de lana, linoque contextam, quem explicat *ibidem Gloſ. penult.* ideſt homines diuerſæ profeſsionis in vno officio non ſociabis. Vide verbo, *Monachus.*

Debent autem ad clericatum admitti idonei, vt inquit *cap. Accepimus 13. de ætat. & qualit.* ibi. Licet igitur in ordinationibus clericorum illam tu, ac prædeceſſores tui diligentiam debueritis adhibere, vt minus idonei non ordinarentur à vobis, ac ideo poſt promotionem illorum exceptionem non poteris prætendere contrà illos niſi forte, poſtquam promoti fuerint, reddiderint ſe indignos. Et *in Auth. quomodo opert. Epiſc. §. Hac autem coll. 1.* ſic. Litteras enim ignorantes omnino nolumus, ne vnum ordinem ſuſcipere Clericorum. Si vero cogniti non ſunt, explorandum eſt, cuius fidei, & innocentiæ ſint, ait *Gloſ. verbo, Incogniti in cap. 1. de cleric. pereg.*

Sed neque Curialem, aut officialem clericum fieri permittimus, vt non ex hoc venerabili Clero iniuria fiat, *Auth. de ſanct. Epiſc. §. Sed neque coll. 9.* Sed ex quo reſultat talis iniuria? videtur quia officiales ſunt adſtricti ad reddendi rationes, & ſi fuerint clerici traherentur ad forum ſæculare cauſa reddendæ rationis, & ità procedit *tex. in cap. vnico de obliga. ad ratiocin.* vbi non ordinantur ante redditas rationes, poſtea verò ſic; vt etiam dicitur *in l. officiales C. de Ediſc. & cler.*

Neque ſine titulo promoueri debent, quod ſi promoueantur Epiſcopus eis debet prouidere, vt dicit *Gloſ. in cap. 1. de poſtul.* Sed nunquid teneantur ſoluere decimas de tali patrimonio, ad quod ſunt promoti, quaſi ad titulum? pro vtraque dicit *Gloſ. vlt. in cap. Tuis 13 de præben. quam videas.*

Clerici ab indignis quæſtibus moueri nt abſti-

abſtinendum,& ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio,vel cupiditate ceſſandum,inquit *c.Clerici* 14.*q.*4.*vbi gloſ.* ſic; intelligit licitas enim negotiationes poſſunt clerici facere &c.Et hoc cũ eis ſua non ſufficiant; ſed in *cap. Canonum ſtatutis eadem cauſa, & queſt.* ſic dicitur.Quicumq; in clero eſſe voluerit emendi vilius, & vendendi carius ſtudio,non vtatur. Neſcio ergo,quomodo poteſt ſubſtinere, quod dicit prædicta *Gloſ.*non enim poſſunt fieri negotiationes abſq; ſtudio emendi vilius, & vendendi carius.Et in *c.Conſequens eſt* 88. *diſt.*dicitur, Nemo militãs Deo implicat ſe negotijs ſæcularibus,& *in c.Cum ad verum in fin.*96.*diſt.* Abſtineat à negotijs ſæcularibus,niſi cauſa neceſsitatis, quæ debet apparere, aliàs cauſa cupiditatis intelligitur, vt dicit *Gloſa verbo, Conducere, in cap. decreuit* 88. *diſt.*

L. Placet 17. *C.de Epiſc.& cleric.*dicit;Vt nihil commune clerici cum publicis actionibus,vel ad Curiam pertinentibus, (cuius corpori nõ ſunt annexi)habeãt. Abſurdum etenim clericis eſt, immo etiam opprobrioſum, ſi peritos ſe velliut oſtendere diſceptationum eſſe forenſiũ, inquit *l.Repetita* 36.*C.de Epiſc. & Cleric.A qua deduxit Gloſ vlt.in c.*1. *de poſtul.* Ego verò nihil aliud his noſtris temporibus video,niſi ſimiles,qui volunt ſe peritos oſtendere in diſceptationibus,quas omnino ignorãt, cum aliàs abſurdum etiam ſit promiſcuis actibus rerum turbari officia, & alij creditum ſubtrahant,vt inquit *tex.in l. Conſulta Diualia* 23. *C.de teſtam.*ibi; Abſurdum namq; eſt ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia, & alij creditum, alius ſubtrahat.

Et reddit rationem de prædictis *tex. in cap. Ioannes* 7. *de cler. coniu.*ibi; Quia cum oporteat ſæcularibus negotijs immiſceri tonſura ipſius ſæcularia exercentis, profectò in miniſterij noſtri vituperium reddundare.

Clerici debent incedere ornati veſtibus, dum tamen non ad iactantiam (vt ad præſens ſit) quia à planta pedis, vſq;ad caput non eſt in eis ſanitas ex luxu, & iactantia veſtium ſericarum varij coloris, vt ſimiles ſtellioni appareant, & vti tales diſſoluti, & fracti incompoſitiq; corporis indicantes, qualitatem etiam incompoſitam mentis, vt alias dixit *Gloſ.vlt.in c.vlt.de cuſtod.Euchar.* vbi *textus* ſic dicit. Nimis enim videtur abſurdum in ſacris ſordes negligere;quæ dedecerent etiam in prophanis, & facit *Trid.ſeſſ.* 14.*c.*6. *de reform.* ibi; Oportet tamẽ Clericos veſtes proprio congruentes ordini ſemper deferre, vt per decentiam habitus extrinſeci, morum honeſtatem intrinſecam oſtendant &c.

Mores, & vita clericorum exemplares eſſe debent, vt *in Clem.* 2. *poſt princip. de ſepult.* dicitur, ibi. Cæteraſq; perſonas, quas ordo clericalis includit, pacis tranquillitas vigeat, feruor charitatis exæſtuet, inualeſcat concordiæ vnitas, animorum identitas perſeueret. Nam, vt inquit *Trid.ſeſſ.*22. *c.*1. *de reform.* Nihil eſt, quod magis ad pietatem, & Dei cultum aſsiduè inſtruat, quàm eorum vita, & exemplum, qui ſe diuino miniſterio dedicarunt. Et *ſeſſ.*25. *cap.*14. *de reform.* ibi, vt igitur ad eam, quam decet continentiam, ac vitæ integritatem miniſtri Eccleſiæ reuocentur, populuſque hinc magis diſcat reuereri, quod illos vita honeſtiores cognouerit.

Si ergo vita, & moribus, ac habitu, clericus laici more procedat, & incedat, & verberatus fuerit, non ideo dicitur contemni argumento eius, quod de Domina dicitur more meretricio incedente, cui ſi quis fuerit iniuriatus non tenetur, vt de iniurijs *l. Item apud §.Si quis virginem*; ità ait *Gloſ. in l. Si ignorans* 52. *ff. locat. per tex.* ibi; Non

Digitized by Google

enim contemnit diſciplinam, qui ignorauit militem.

Item tenentur clerici ad illam hoſpitalitatem, quæ continet officium pietatis non ad illam, quæ fit ex debito ſeruitutis vt inquit *Gloſ. verbo*, *Hoſpitalitatem*, *in cap.* 2. *de ſupplend. neglig. prælat.* Nam clericorum res pauperum ſunt, ex his quæ *Gloſa verbo*, *Pauperum*, *in l. vlt §. vlt. ad fin. per tex.* ibi. Per incommodum Eccleſiæ egentium, & pauperum alantur expenſis *C. de ijs, qui ad Eccleſ confug. idem Gloſa in cap. de monachis* 12. *de præb.* ibi. Hoſpitalitatem, ad quam Clerici tenentur &c. quia quicquid habent Clerici, pauperum eſt &c.

Sed hæc hoſpitalitas non eſt in vſu, quia, & ſi quamplurima bona habeant clerici, omnia dicunt opus habere nepotes, & propinquos, & ſic talis hoſpitalitas exiliata eſt, vnde poteſt dici illud.

Cum factor rerum priuaret ſemine clerum
Ad Satanæ votum ſucceſsit turba nepotum.

Quando autem in hoſpitium recepti fuerint, vel vocati ad agapem non oportet eos tollere partes propter iniuriam quæ ex hac occaſione Eccleſiaſtico Ordini poterit deputari, vt inquit *cap. non oportet miniſtros Altaris*, *vel quoslibet clericos* 42. *diſt.* Sed quid ſi non ſibi, ſed alicui propinquo partem tollat? Conſidera, & reſolue, prout melius tibi videbitur, ego autem noui quendam alias bonum virum, & virtute præditum, qui ſemper inuitatus tollebat partem ad portandum propinquo, ſed in hoc non eum laudabam.

Inſuper inuitatus, ſeu hoſpitio receptus clericus vltrà tertiam vicem poculum non contingat, vt inquit *cap. Quando præſbyteri in fin.* 44. *diſt.*

Clerici in iudicem non ſuum (niſi fortè ſit perſona Eccleſiaſtica, & Epiſcopi diœceſani voluntas accedat) conſentire non poſſunt, præcipit *tex. in cap. ſignificaſti* 18. *de for. compet. & in cap. Qualiter* 17. *de iudic.* ibi. Ne pro defectu iuſtitiæ Clerici trahantur à laicis ad iudicium ſæculare, quod omnino fieri prohibemus, vbi *Gloſa vlt.* ſic. Immò, & ſi velint non poſſunt laicum ſuum iudicem conſtituere &c. etiam ſi de conſenſu Epiſcopi &c. Sed econuerſo laici trahuntur ad forum Eccleſiaſticum propter deſidiam iudicis ſæcularis.

Et ſi Epiſcopus eſſet negligens &c. ſæcularis Iudex poſteà procederet, ſicut econuerſo &c. ſed contra videtur potius, quod ſæcularis Iudex non poſſit ſupplere negligentiam Epiſcopi, ſed per Papam tunc ſupplenda eſt illa negligentia, inquit *Gloſ. penult. in cap. verum quoniam* 7. *de for. comp.*

Et non ſolum inuiti Clerici, ſed etiam voluntarij paciſci non poſſunt, vt ſæcularia iudicia ſubeant, Cum non ſit beneficium hoc perſonale, cui renunciari valeat, ſed potius toti Collegio Eccleſiaſtico ſit publicè indultum, cui priuatorum pactio derogare non poteſt, vt *in cap. Si diligenti de for. compet.*

Clericus cum armis pugnare non debet, etiam contrà Sarracenos, vt dicit *gloſ.* 2. *in cap. ſuſcepimus* 10. *de homic.* Et ſatis probatur ex *textu in fin.* ibi; Conſtat enim eos contrà manſuetudinem Eccleſiaſticam &c. adeo, vt Clericus pro homicida habeatur, qui pugnantibus arma miniſtrat, ſi ibi ſiant homicidia, vt ait *Gloſ verbo*, *ſubminiſtrant*, *in cap. ita* 6. *de iudic.*

Si verò clericum vim ſibi inferentem, vt quis repellat, vel lædat, non debet propter hoc ad Sedem Apoſtolicam tranſmitti, ſi in continenti vim vi repellat. Cum vim vi repellere omnes leges, omniaque Iura permittant, inquit *cap.* 3. *de ſent. excomm.*

Eodem

Eodem modo, ſi quis clericum percuſſerit, ipſum eſſe Clericum ignorauerit iuxtà *cap. 4. de ſent. excommun.* vbi *gloſa* ſic; ità quod ignorantia probabilis fuerit, alias non excuſabitur.

Si clerici inter puberes annos ſe adinuicem, aut vnus alterum percuſſerit, non ſunt ad Apoſtolicam Sedem mittendi, quia eos ætas excuſat, inquit *cap. 1. de ſent. excomm. & ibi Gloſa verbo, Excuſat*; ponit argumentum contra &c. & deindè dicit. Poteſt Epiſcopus abſolutionis beneficinm impertiri, cum propter defectum ætatis, in qua fuit commiſſus exceſſus rigor ſicmanſuetudine temperandus, vt inquit *cap. vlt. eod. tit. de ſent. excomm.*

Nota Clericos ſe debere opponere pro iuribus Eccleſiæ defendendis, inquit *Gloſ. verbo, Opponunt, in cap. Generali 13. de elect. lib. 6. per tex.* ibi; Illos verò Clericos qui ſe, vt deberent, talia facientibus non opponunt, & additio ad dictam gloſam, ſic. Et ſi vacant milites ad defendendum etiam mors indè proueniens eis non imputatur. Nam genus clericorum audax debet eſſe cum defendatur lege Dei, quæ dicit. Nolite tangere Chriſtos meos, ideſt Sacerdores, vnde ſecuri ſunt, vt inquit *Gloſ. verbo, degeneri in Auth. de non alienan. in princ. coll. 2.* Non tamen intelligas de audacia in malam partem, ſed in bonam, vt nihil timeat iuxtà *Ariſtot. ſupra in verbo, Audacia*, relatum, & iuxtà illud, Ne timeas à facie eorum quia ego tecum ſum, dicit Dominus. Huic tamen reſolutioni obſtat dictum Sancti Thomæ Cantuareñ *Epiſcopi* ità ſuos exhortantis. Non eſt Dei Eccleſia cuſtodienda more caſtrorum.

Clericis etiam prohibetur ludus, vt *in Auth. Interdicimus C. de Epiſc. & cler. Interdicimus* (*ait tex.*) *Sanctiſs. Epiſcopis, & præsbyteris &c. ad tabulas ludere vbi Gloſ. ad tabulas* ſic. Sed quid ad ſcacos? Reſponde fortè ſecus, quia in ingenio naturalis conſiſtit, nec committitur viribus fortunæ.

Alias erit in culpa maximè, ſi cum laico luderit, vt inquit *Gloſa in cap. Continebatur 8. de homicid.* ibi; In hoc ſimiliter fuit Clericus in culpa, quod ludum miſcuit cum laico &c Cum ludus pernitioſus non debeat eſſe impunitus.

Clerici pauperes debent ab Eccleſia ſuſtentari. *Cap. quoniam verſ. Clericos 16. quæſt. 1.* ibi; Clericos autem illos conuenit Eccleſiæ ſtipendijs ſuſtentari, quibus parentum, & amicorum nulla ſuffragantur ſtipendia. Qui autem bonis parentum, & opibus ſuis ſuſtentari poſſunt, ſi quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profectò committunt, & eadem ferme verba *ex Hieronymo ad Damaſum* relata inuenies, *in cap. Clericos 1. quæſtione 1.*

Et Iudicium ſibi manducant, & bibunt, qui de ſuo habent, & alienum recipiunt, dixit *Gloſ. penult. de clericis diuitibus*, qui beneficia ambiunt, & recipiunt *in cap. pro illorum 22. de præb.*

Pauperem verò Clericum ſibi beneficiunt imperrare, non eſt ambitioſum, ait *Gloſa verbo, Diſtinctio, propè fin. in cap. vlt. de conceſſ. præb. lib. 6.*

Item nota, quod clericus, qui habet beneficium ab Eccleſia ab onere ſibi iniuncto ſe excuſare non debet, cum, & ipſa loco pupillæ ſit, vt ait *Gloſa verbo, Adminiſtrauerunt in l. Libertos 5. Codice de excuſat. tutor.* Et contrà Clericos, qui non deſeruiunt in diuinis, quod tamquam indigni teneantur ad reſtitutionem omnium fructuum

eſt *Gloſ. verbo officium in l. 1. C. de ijs quib. vt indig. vbi tex.* dicit hæreditatem auferri ab eo, qui omiſit vendicare necem defuncti & illam tenetur reſtituere cum fructibus etiam ante litem motam perceptis.

Clericatus non eximit filium à patria poteſtate, vt dixit *Gloſ. in caſus poſitione ad fin. in cap. 3. de iudic.* ibi. Nota vlterius illud, ad quod allegatur iſte textus. Quod clericus etiam ſacerdos, & beneficiatus non liberatur à patria poteſtate: Nam nos non legimus, quod clericatus ſit modus tollendi patriam poteſtatem, legimus tamen de dignitate Epiſcopali.

Clerici dicuntur milites Cæleſtis militiæ, & quod dicitur de milite terreſtris militiæ, idem in Clerico, ait *Gloſ. 2. in l. Miles 6. ff. de iudic. vbi tex. inquit* ſic. Miles, qui ſub armata militia ſtipendium meruerit condemnatus, eatenus, quatenus facere poteſt, cogitur ſoluere, vbi prædicta *Gloſa* ſic. Quid in milite cæleſtis militiæ? Reſpondeo idem multo magis &c. cum per eum ſummi numinis veniam ſperemus idem dicit *Gloſ. in addit. verbo, Poterit, in l. 2. C de donat. inter vir.* ibi; Idem in clerico, quod hic de milite dicitur, quod ſequitur *Bart.* hic vt &c. & addit idem in aduocato, quia hi tres ſcilicet clericus, aduocatus, & miles armatæ militiæ æquiparantur. Et ſic clericus non torquetur, ſicut miles, & Doctor, vt habes in verbo, *Miles*.

Tribus caſibus relinquitur Clericus Curiæ ſeculari ſtatim poſt depoſitionem in crimine hæreſis &c. Item in crimine falſi &c. Et alio cum propter calumniam, vel contumeliam, quam contulit Epiſcopo ſuo aliquis eſt depoſitus &c. Alias autem, licet Clericus ſit depoſitus, non traditur ſtatim Curiæ ſæculari, immo adhuc tenetur viuere clericaliter, & Eccleſia eum tuebitur. Et gaudet priuilegio clericali, vt inquit *Gloſa verbo, relinquatur in cap. ad abolendam 9. de hæretis.*

Coactio.

Licet coacte, & fuit hæres: quia coacta voluntas eſt voluntas dixit *Gloſ. in l. Apud Iulianum 11. ff. ad Trebel. per tex ibi adijt enim.*

Nota, quòd coactio Magiſtratus excuſat, dixit *Gloſ. verbo, Excuſatus, per tex. in l. Nouiſſime 7. ff. quod falſ. tut.* ibi? Quid enim ſi compulſus, aut metuens, ne compelleretur, authoritatem accommodauerit, non ne debebit eſſe excuſatus? Et prædicta *Gloſa* reſpondit, ibi; Tamen reſtitutio facienda erit, ſi à prætore compulſus eſt, ad iudicium accipiendum.

Iudex verò ipſe ſe cogere non poterit; quia triplici officio fungi non poteſt, ſuſpectum dicentis, Et coacti, & cogentis &c. inquit *l. Ille à quo 13. §. tempeſtiuum ff. eod. tit. ad Trebel.*

Si quis filius familias ſit, & magiſtratum gerat patrem ſuum, in cuius eſt poteſtate, cogere poteſt ſuſpectam dicentem hæreditatem adire, & reſtituere ait *d. l. Ille à quo in §. vlt. ff. ad Trebel.*

Etiam ex tempore præſumitur aliquam non eſſe coactam dixit *gloſa verbo, Ex tempore, in cap Si quis 33 quæſt. 1. per tex. in cap. Ad id de ſponſ. & cap. Conſtat. 1. quæſt. 1.*

Cocus.

Nomen officij cum erat vſitatorum ciborum cocus, ſecus ſi ſubtilia præparet cibaria, inquit *gloſ. verbo, Cocus, in l. legatis 63. § 1. ff. de leg. 1. vbi Apoſtilla* ſic. Ampliabis hanc *gloſ.* vt cocus, qui delicata cibaria præparat, & officium habeat, & artificium

ficium ſecundum *Ioann. Andr. in cap.* 1. *de ſagitta &c.* Sed aduerte, quod fallit hoc in coco Imperatoris, vel Papæ, qui habet dignitatem per *Bald. in c.* 1. *Quis dica. mar. in vſib. feud.*

Cogitatum.

PLanè ſi in tantum pretium exceſsiſſe proponas, vt non ſit cogitatum à venditore de tanta ſumma, &c. qui minimo pretio venijt, iniquum videtur in magnam quantitatem obligari venditorem, ità ait *l. Titius* 44. *in fin. ff. de act. empt. & l. ſeq.* ſic. Cum & forte idem mediocrum facultatum ſit; non vltrà duplum periculum ſubire eum oporteat.

Item nota hic, quod dicit cogitatum, non docetur, ideſt de quibus docetur non cogitatum. Docetur autem eo ipſo quod non probatur contrarium, ità dicit *Gloſ. pen. in l. Qui eum* 9. *§. vlt. ff. de tranſact. per tex. in l. Dotis §. fin. ff. de iur. dot.*

Cognitio

NOta de ſummaria cognitione eam habere locum in actione ad exhibendum. Item in eo, qui negatur filius, vel pater, cum de alendis eis agitur, vt infrà *de liber agnoſ. l. Si quis §. Si vel parens*. Item in poſſeſsione Carboniana danda, qua ſummatim quæritur, ſit filius, vel non, vt infrà *de Carbonian. edict. l.* 3. *§. cauſæ in fin.* Item in ea, quæ ſe petit nomine ventris mitti in poſſeſsionem fuerit vxor, nurus, vel non, vt infrà *de ventr. in poſſeſſ. mitt. l.* 3. *§. Si ea*. Item in cautione pro legato dando præſtanda, an calumnioſè legatarius petat, vt infrà, vt *in poſſeſſ. legat. l. Si is à quo §.* 1. Item in cautione duplæ ſit præſtanda, vel non vt infrà *de prætor. ſtipul. l.* 1. *§. fin.* Item res, in qua fit executio, ſit de bonis condemnati, cum inde inferatur quæſtio, vt infrà *de re iudic. l. à Diuo Pio §. Si ſuper rebus*. Item, an ſit in poſſeſsionem mittendus actor poſt litem conteſtatam, vt *C. vbi in rem act. l.* 2. *in fin.* Item actio de teſtamento cauſæ liberali ſit præponenda, vt ſuprà *pet. hæred. l. Si quis §. Planè*. Item & infrà *de appell. recip. l.* 1. Item *l. Aquilia*, vt ſuprà *ad l. Aquil. l. in lege*: Regulariter autem contra. Quia ſemper plenariè eſt cognoſcendum vt *C. de iudic. l. Iudices*. Hæc omnia ita ponit *Gloſ. verbo, Summatim, in l.* 3. *§. Sciendum ff. ad exhiben.*

Collatio.

TOties collationi locus eſt, quoties aliquo incommodo affectus eſt, is, qui in poteſtate eſt interuentu emancipati, ità dicit *l.* 1. *§. Pater ff. de collat. bon.*

Præmatura eſt enim hæc ſpecies collationis, cum adhuc viuat is, de cuius bonis quarta deberur, ait *l.* 1. *§. Si Impuberi ff. de collat. bon.*

Vir autem bonus non ſit arbitraturus conferendum id, quod nec habet, nec dolo, nec culpa deſijt habere *l.* 2. *ff eod. tit. de coll. bon. vbi Gloſ. verbo, Culpa* ſic, Sed quæ culpa præſtabitur? puta leuis.

Collecta.

NOta villas, & Caſtra ſub Ciuitate facere collectas, vt hic &c. *ità gloſ. verbo, Perſoluit in Auth. quib. mod. natur. effic. ſui §. Si quis igitur coll.* 7. *per tex.* ibi ſub qua Ciuitate villa, aut vicus tributa perſoluit.

Sed quid, ſi nihil habent commune quid facient

faciet Creditor? Reſponde compellentur facere collectam, vt aliquid habeant commune, ſic dixit *Gloſ. verbo, Proconſul in l.1.§. Quod ſi nemo ff. quod cuius vniuerſ.*

Et nota æqualiter pauperes, & diuites ſecundum quãtitatem patrimonij pati collectas, non ſecundum munus perſonarum, inquit *gloſ. verbo, Inopes, in l.1.C. de apoch. publ. lib.* 10.

Eum, quem cæcitas ſua grauat inhumanum eſt nimis in collectis affligere, cui debnerat ex collectis, ſi eſſet neceſsitas miſereri. Ità inquit *cap. licet* 4. *de cenſib.*

Collegium.

DVO faciunt Congregationem, vt hic, tres Collegium &c. retinetur tamen Ius Collegij in vno &c. Et decem homines faciunt populum &c. Et plures, quàm decem, vel quindecim turbam &c. & quatuor, vel quinque porci, & decem oues faciunt gregem ità *gloſ. in c.* 1. *de elect & habes etiam verbo, Homo.*

Nemo poteſt eſſe in duobus Collegijs ſimul, vt inquit *Gloſ. verbo, maluerit in cap. Præterea* 14. *de preb.*

Facta quidem, quæ ſingulorum ſunt perſonam veram exigunt, & requirunt: Ordo autem vera perſona non eſt, ſed repræſentata, & imaginaria potius eſt cenſenda. Quare, quæ ſunt facti, ſibi verè conuenire nequeunt, licet ei poſſit congruere, quæ ſunt Iuris, ità ait *Extrauag. vlt. ad medium de verbor. ſignific.*

Vnde, quod Collegio datur, nemini datur &c. & nullus ſuo nomine, inde capit emolumentum dicit *Gloſa verbo, Tenebat, in cap. Cum veniſſent* 9. *de reſtit. ſpoliat.*

Sine conſenſu Prælati Collegium, nec conuenit, nec conuenitur &c. Et prælatus ſine aſſenſu Capituli conuenire, vel conueniri non poteſt, *gloſ. in cap. Cauſam, qua* 9. *de iudic. Et in cap. Edoceri* 25. *do reſcript. verbo, Debeant*, ſic dicit. Dico tamen, quòd nullum Collegium conuenit, nec conuenitur ſine authoritate prælati, & è conuerſo prælatus ſine authoritate Capituli, nec conuenit, nec conuenitur, ſed per Syndicum actorem, vel procuratorem ab ipſo prælato de conſenſu Capituli conſtitutum, & hoc, cum negotium principaliter tangit prælatum infra *de procur. cap.* 1. Et ſi negotium principaliter tangit Capitulum ab ipſo Capitulo conſtituatur de authoritate prælati &c. Et hæc locum habent, quando negotia Capituli, & prælati ſunt diſcreta: Si verò ſint communia prælatus do conſenſu Capituli conſtituet Syndicum, & *Gloſ. vlt. ibidem* ſic. Et licet ſint omnino diſcreta, tamen nec prælatus ſine Capitulo, nec Capitulum ſine prælati conſenſu hæc facere poſſunt: Sed quid ſi lis oriatur inter Capitulum, & prælatum? vide verbo, *Lis*.

Collegio, quod non dum eſt, non datur priuilegium inquit, *Gloſ. verbo, ad futuras, in cap. vlt. de reſcript.*

Commendare.

ALiud eſt perſonam commendare, aliud voluntatem ſuam fidei committentis hæredibus inſinuare, ait *l. fideicommiſſa* 11. *ff. de legat.* 3.

Nihil facias commendandi tui cauſa, quod minor alius fiat, nec ſi quid boni operis habeas id ad deformationem alterius, & vituperationem exerceas ex *Ambroſ. in lib. de offic. refertur in cap. Si quis verò non obediat* 11. *q.* 3.

Quod venditor, vt commendet, dicit: Sic habendum eſt, quaſi, nec dictum, nec promiſſum ſit, dixit *Vlpian. in l.* 38. *ff. de dol.*

Non obligabitur mandati, quia commendandi magis hominis, quàm mandandi cauſa ſcripta eſt, inquit *l. Si verò* 12. *§. Cum quidam ff. mandat.* Tamen ſi eum ſcires eum facultatibus labi lucri tui gratia affirmaſti mihi idoneum eſſe, meritò aduerſus te cum mei decipiendi gratia alium falſo laudaſti de dolo iudicium dandum eſt, ſcripſit *Caius in l.* 8 *ff de dol.*

Planè ſi affirmauerit mihi rectè me eredere operarijs ſuis non inſtitutoria, ſed ex locato tenebitur ait *l Quicunq; in fin. ff. de inſtit. act. & ibi Apoſtil.* ſic. Iſte eſt tex. optimus, & notabilis, & ſemper mente tenendus ſecundum *Bald.* hic, & facit ad materiam litterarum credentiæ, de quo per *Bart. & Bald. bis; Bart. plenè l. Lucius ff. de fideiuſſ.*

Nec eſſem daturus &c. accipienti, acceſſerit, qui diceret non accipere contrà Senatus conſultum, & periculo meo dicat, crede, vel bene credis arbitror locum eſſe mandato, & mandati eum teneri dicitur *in d. l. Si verò* 12. *§. Si quis mandauerit ff mandat. & l. In cauſa* 14. *§ in ſumma ff de minor.* ità dicit. *Iureconſultus*, Facilius in mandatore dicendum erit non debere ſubueniri ei. Hic enim, velut affirmator fuit. & ſuaſor, vt cum minore contraheretur.

Commodatum.

SIcut autem voluntatis, & officij magis, quàm neceſsitatis eſt commodare, ità modum commodati, finemq; præſcribere eius eſt, qui beneficium tribuit. Cum autem id fecit, ideſt poſtquam commodauit, tunc finem præſcribere, & retro agere, ac in tempeſtiue vſum commodatæ rei auferre, non officium tantum impedit, ſed & ſuſcepta eſt obligatio inter dantem, accipientemque. Geritur enim negotium inuicem, & ideo præpoſitæ ſunt inuicem actiones, vt appareat, quod in principio beneficij, ac nudæ voluntatis fuerat, conuerti in mutuas præſtationes &c. ità dcit *l. in commodato* 17. *§. Sicut ff commodat. cum qua concordat cap. vnicum eod. tit.*

In commodato talis diligentia præſtanda eſt, qualem quiſque diligentiſsimus pater familias ſuis rebus adhibet, ità vt eos caſus non præſtet quibus reſiſti non poteſt, ait *l. In rebus ff. commodati & addit l. Ad eos, in fin. eod. tit.* ſic. Qua enim cura, & diligentia conſequi poſſumus, ne quis damnum nobis iniuria det? Et reſpondet ibi *Gloſa ita; Nulla &c.*

Sed & ſi dum refertur perijt, ſi quidem ego mandaueram, per quem remitteret periculum meum erit. Si vero ipſe, cui voluit commiſit æque mihi culpam præſtabit, ſi ſua cauſa accepit; qui non tàm idoneum hominem elegit, vt rectè id perferri poſset, ità inquit *l. eum qui* 10. *§. vlt. cum l. Sequenti ff. commodat.*

Sed ſi tam idoneo ſeruo meo tradidiſſem ad te perferendum, vt non debuerit, quis exiſtimare futurum, vt a quibuſdam malis hominibus deciperetur tuum non meum detrimentum erit, ſi id mali homines intercepiſſent, ità eſt optimus *tex. in l. argentum ff. commodat.*

Commodum.

AD priuatum commodum trahi non debent, quæ ad commune m vtilitatem præfixa ſunt, inquit *Gloſ. verbo, nituntur, in cap. 2. de ſupplen. negli prael. & deduxit ex cap. Quæ ad perpetuum* 25. *q.* 1. ibi; Nec ad priuatum trahantur commodum, quæ ad bonum ſunt commune præfixa.

Et

Digitized by Google

Et adhuc hoc verum eſt, vt in rebus ſuis dicat Imperator *in l. vnica §. vlt. C. de cad. tol.* Sed quod communiter omnibus prodeſt hoc rei priuatæ noſtræ vtilitatis præferendum eſſe cenſemus: Noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum, imperialiter exiſtimantes. O ſi omnes principes ità feciſſent!

Neminem diuini timoris contemnendo Ius iurandum arbitramur immemorem, vt ſaluti propriæ commodum anteponat, inquit *Imperator in l. vlt. C. ad l. Iul. pecul.*

Idem dicendum eſt in cauſa honoris proprij, quæ præferri debet omni commodo, vt dicit *tex. in l. Miles 11. §. ſocer ff. ad l. Iul. de adult,* ibi. Quare non inique repellitur, qui commodum dotis, vindictæ domus ſuę præponere non erubuit.

Non debent plura commoda in vnum concurrere alijs neglectis, vt *in l. hac parte* 10. *C. de prox. ſacr. ſcrin. lib.* 12. ibi. Vt non occupentur plura in vnum ſe commoda collaturi, nihilque reliquis relicturi. Sed ò tempora, ò mores! Plura commoda, & officia, ex quibus commoda proueniunt videmus in vnum concurrere, qui & vnius incapax eſt, multoſque capaces plurimis, & vno carere.

Commodum cum incommodo compenſari debet, vt optimè inquit *l. 1. §. vlt. ff. de aqua pluu. arcen.* ibi; Atque hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à ſuperiore, compenſareque debere cum alio incommodo. Sicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit, ità etiam aquæ incommodum ad eum defluere.

Quia abſurdum eſt commoda hæreditatis habere, alium onera ſuſtinere in præſtando legato, *l. is qui* 15. *§. vlt. ff. de præſt. legat.* Et ſic, qui alieno periculo adierit hæreditatem, merito omni commodo arcebitur, vt dicitur *in l. Quia poterat* 4. *ff. ad Trebel.*

Commodorum commoda, & vſuræ vſurarum non debent incrementum facere, dixit *l. 2. ff. de adminiſtr. rer. ad ciu. pert.*

Nota ratione incommoditatis id permitti, quod alias non permitteretur &c. Item cauſa incommoditatis alienantur res Eccleſiæ, vt inquit *Gloſ. verbo, Commodè in cap. vlt. de ſepult. lib. 6.*

Ratione commoditatis etiam permittitur, quod non permitteretur, vt *in l. 3. C. de fer.* vbi cauſa vrgente poteſt agricultura exerceri etiam die feſto ibi; Ne occaſione momenti pereat commoditas cæleſti prouiſione conceſſa.

Non debet, quis damnum ſentire priuſquam commodum maximè, ſi ſit ignorans, vt inquit *tex. in l. vlt. C. ſi pendente appellatione* ibi; Ne ignorantes &c. priuſquam aliquod commodum ſentiant damnis affici compellantur.

Compenſatio.

FIT de quantitate ad quantitatem, ſed non ad ſpeciem, vt ſupra *de cond. indeb. l. Si non ſortem §. fin.* ità dicit *Gloſ. verbo, loco, in l. Si conuenerit ff. de pignor. act. & Gloſ. in l. Qui inuicem* 30. *ff. de condic. indeb. ſic in verbo, non habet.* Et cum vna ex parte ſpecies debetur, ex alia quantitas: Item in frumento, vino, vel oleo publico. Item in vectigalibus, tributis, & alimentis fideicommiſsis, vel pecunia, quæ ſtatutis ſumptibus ſeruit &c. Sed idem videtur in omnibus, vbi non fit compenſatio ipſo Iure. Si autem ipſo iure fiat compenſatio, vt de negligentia ad negligentiam aliud eſt.

Qui compenſat petit *l. Amplius* 15. *ff. rem rat. hab.* ibi. Nam & ſi quis aduerſus petentem compenſatione, deductione vt vſus ſit rectè dicendum eſt petiiſſe eum videri.

Qui

Qui compenſat, ſoluit; vt *in l. 4. ff. qui potiores in pig.* ibi. Nec enim intereſt ſoluerit, an penſauerit, & *Gloſ. verb. condemnandus in l. ſi ſemel 27. ff. de pecul.* ibi; Quia & hoc præſtitit interpretatione, admiſſa hinc inde compenſatione.

Non compenſatur diligentia in acquirendo cum negligentia in damnificando, vt inquit *l. Non ob 25. ff. pro ſoc.* ibi; Non ob eam rem minus ad periculum ſocij pertinet, quod negligentia eius perijſſet, quod in pleriſque alijs induſtria eius ſocietas aucta fuiſſet; & *l. Sequen. 26.* Sic. Et ideo, ſi ſocius quædam negligenter in ſocietate egiſſet, in pleriſque autem ſocietatem auxiſſet, non compenſatur compendium cum negligentia.

Non admittitur lucrum in compenſatione damni turpiter dati, eſt *tex. optimus in cap. 5. de conuerſ. infidel.* Qui loquens de vxore machinante mortem viro ſuo cum Sarraceno, cui poſteà iam conuerſo nubere vult, ità dicit. Cum tale damnum tali lucro Eccleſia compenſare non velit.

In quibus compenſatio locum non habet, ſi quis ſoluit, non habet condictionem, dicit *l. Qui inuicem 30. ff. de condict. indeb. & ibi Gloſ. verbo, Non habet*, ſic, vt in depoſito, vt *C. de compenſ. l. fin.*

Doli ad culpam non eſt bona compenſatio, vt &c. Quamuis culpa cum culpa, dolus cum dolo compenſetur. Vt inquit *Gloſ. in l. 1. ff. de eo, per quem factum erit, & in l. 3. §. penult. verbo; Dolo, eod. tit.* ſic. Nota dolum dolo compenſari, vt &c item delictum cum delicto vt &c. Item negligentiam cum negligentia &c. Item pœna cum pœna &c.

Vbi Iudex non admittit compenſationem, poſt ſententiam, poteſt opponi, ſed ſi expreſsè eam reprobat, poſteà non poteſt opponi, vt inquit *Gloſ. verbi Reprobaſſe, in cap. ſuborta 21. de re iud.* Satis enim miſerabile eſt poſt multa forte, variaque certamina cum res fuerit approbata, tunc ex altera parte, quæ iam penè conuicta eſt opponi compenſationem iam certo, & indubitato debito, & moratorijs ambagibus ſpem condemnationis excludi. Hoc itaque Iudices obſeruent, & non procliuiores ad admittendas compenſationes exiſtant: Nec molli animo eas ſuſcipiant: Sed iure ſtricto vtentes, ſi inuenerint eas maiorem, & ampliorem expoſcere indaginem, eas quidem alij iudicio reſeruent. Litem autem priſtinam iam penè expeditam ſententiæ terminali componant, inquit *Imperator in l. vlt. C. de compenſ.*

Sed nunquid excommunicatus poteſt compenſare? Dico, quod non: Quia, qui compenſat quodammodo agit; Sed ſi ageret repelleretur per exceptionem ergo &c. ità ait *Gloſ. penult. in cap. Cum inter 5. de except.*

Eius quantitatis, cuius petitionem ratio compenſationis excludit vſuras non poſſe repoſci, manifeſtum eſt, ait *l. 7. C. de ſolut.*

Compoſitio.

Multiplex eſt. Eſt enim propriè compoſitio partis ad partes, vt in rebus corporalibus. Item eſt compoſitio proprietatis ad ſubiectum, vt rationabilitas in anima. Item formæ ad ſubſtantiam, & ſubſtantiæ ad formam, & nulla iſtarum compoſitionum cadit in Deum, & ideo dicitur ſimplex omnino, ideſt in quolibet ſenſu compoſitionis. Et pene quaſi ſimile in anima; cuius ſubſtantia ſimplex eſt, & tamen tria reperiuntur in anima &c. ità ponit *Gloſ. verbo, Simplex, in cap. 1. de Summ. Trin.*

Commune.

MAgis ſollicitus eſt vnuſquiſque ad procurandum aliquid, quod ſibi ſoli competit, quàm id, quod eſt commune omnium, vel multorum, inquit *Diu. Thom. 2. 2. quaſt. 66. art. 2. & idem* ſic. Ordinatius res humanæ tractantur, ſi ſingulis immineat propria cura alicuius rei procurandæ; eſſet enim confuſio, ſi quilibet quamlibet procuraret.

Naturale quippe vitium eſt negligi, quod communiter poſſidetur, vtque ſe nihil habere, qui non totum habeat arbitretur, denique ſuam quoque partem corrumpi patitur, dum inuidet alienæ, inquit *Imperator in l. 2. C. quando & quib. quar. pars li. 10. & gloſ. Verbo, in communi, in Extrauag. vlt. de verbor. ſignific.* ibi. Et in illis naturaliter vitio euenit, negligi, quod communiter poſsidetur.

Quis quis id, quod tu omnibus ad fruendum proponis ſibi propriè vindicat, & ſuum vult eſſe, quod omnium eſt, à communi propellitur ad ſua, inquit *Auguſtin. lib. 12. confeſſ. cap. 25. §. 2.*

Nec ad priuatum trahantur commodum, quæ ad bonum ſunt commune præfixa, dicitur *in cap. Quæ ad perpetuam 25. qu. 1.*

Omnes, qui eiuſdem ſunt corporis, vnius etiam debent eſſe voluntatis, & ſicut fratres adinuicem vinculo charitatis adſtringi *Clem. vnica §. Non nulli de exceſſ. præl.*

Ratione communionis priuilegium Eccleſiæ tranſit ad laicum ad inſtar eius, qui commune habet rem cum pupillo &c. ità, quod per Eccleſiam conſequitur, quod per ſe conſequi non poſſet, ità inquit *Gloſ. vlt. in cap. vnico §. vlt. de iur. patron. lib. 6.*

Nota, quod commune eſt, meum eſt, dixit *Gloſ. in l. Illud. 46. per tex.* ibi. Quia libertam eius eſſe negari non poteſt, licet alterius quoque ſit liberta *ff. de rit. nupt. & Gloſa per textum ibi in l. Serui electione verbo, Communis ff. de legat. 1.* ibi; Quod Commune eſt meum dicere poſſum, & *in l. Cætera 43. §. Item quæritur verbo, vtriuſque eodem tit. de legat. 1.* ibi. Et nota dici Dominum, qui eſt Dominus partis, & probat *tex. in l. Si plures ſint Domini 41. ff. de religioſ. & ſumpt. funer.* ibi: Nam ex ipſis Dominis, quemlibet rectè ibi ſepelliri conſtat etiam ſine cæterorum conſenſu.

Contrarium tamen regulariter ſtatuitur *in l. 18. ff. comm. diuid.* vbi hæc *Sabinus* ait, In re communi neminem Dominorum iure facere quicquam inuito altero poſſe; vnde manifeſtum eſt prohibendi Ius eſſe. In re enim pari potiorem eſſe cauſam prohibentis conſtat, quam regulam ibi limitat *Gloſ.* quinque modis.

Et addit idem *tex.* Sed & ſi in re communi ſocius à ſocio nequid faciat, poteſt, vt tamen factum opus tollat, cogi non poteſt, ſi cum prohibere poterat hoc prætermiſit.

Et *Gloſ. verbo, Eoſdem, in cap. Cum aliquibus 4. de reſcript. lib. 6.* ità dicit; Et de communi nullus rectè dicit hoc eſt meum, quaſi per hoc innui videatur, quod commune non ſit proprium, ſed hoc verum de illo quod commune eſt pluribus, vt vniuerſis, ſed commune pluribus, vt ſingulis ſingulorum dici poteſt, ità conciliauit *Gloſa verbo, In communi, in Extrauag. Cum inter de verbor. ſig.*

Commune, quod eſt, ſolet diſcordias excitare, vt inquit *tex. in l. Cum pater 79. §. Dulciſſimis ff de legat. 2.* ibi; Cum diſcordijs propinquorū ſedandis proſ-

Digitized by Google

proſpexerit, quas materia communionis ſolet excitare; Et *in l. 3. C. de iur. domin. impetr.* ibi: Ne ex communione fiat aliqua difficultas, vbi *Gloſ.* ſic. Communio enim mater eſt diſcordiæ; Vnde dixit *Imperator in l. Sancimus 34. §. Ne autem C. de donat.* hæc. Ne autem communione inducta donatori, & ei qui liberalitatem ſuſcepit aliqua oriatur contentio, electionem damus ei, qui ampliorem ſummam in re donata habuerit reliquam æſtimationis quantitatem offerre ei, qui minorem cauſam habuit, & totum poſsidere.

Itaque propter immenſas contentiones plerumque res ad diuiſionem peruenit, *l. In re 25. ff. de ſeruit. vrban.* Nemo enim inuitus compellitur ad communionem, vt inquit *l. Si non ſortem §. Si centum ff. de condic. indeb. vbi Gloſa* inquit. Et hoc non fallit, niſi propter impoſsibilitatem; Nam, & alias detinetur, quis inuitus in communione vt &c. Inquit *Gloſ. verbo, Cohæredi in l. 1. ff. famil. herciſc.*

Sed propter vtilitatem, & difficilem diſcretionem eſt receptum, vt condicat rem communem in ſolidum pro dimidia parte, inquit *Gloſ. vlt. in l. Nam & ſi 13. §. vlt. ff. ſi cert. petat.*

Acquiſsimum eſt commune detrimentum fieri eorum, qui propter amiſſas res aliorum conſequuti ſunt, vt merces ſuas ſaluas haberent, ait *l. 2. ff. ad l. Rhod. de iact. & ibi Apoſtil.* ſic. Iſte textus eſt menti tenendus ſecundum *Bald.* hic, prò quo concordat, & facit *tex. in l. 1. ſupra eodem*. Et faciunt optimè in argumentum, vt domus vicini deſtructa ne ignis alterius extenderetur, reparetur communiter, & *Gloſ. vlt.* ſic notat. Quod ſi quid pro communi vtilitate, ſeu alterius damni patior, quod mihi eſt reſtitutio facienda.

Et eo magis, quod ſi quando ea deficerent in nauigatione, quod quiſque haberet in commune conferret, inquit *prædicta l. 2. §. Cum in eadem in fin. ad l. Rhod. vbi Gloſa verbo, Conferret*, ita dicit. Ad comedendum ex conſuetudine fortè etiam cogi poſſet ex hac l. Et ſic forte illud diuinum intelligitur, omnia ſunt communia. ideſt communicanda tempore neceſsitatis, & in *Apoſtil. ibidem* ità dicitur. Nota ſecundum *Bald.* Quod ſi tempore cariſtiæ aliquis eſt furatus panem cauſa comedendi non eſt culpandus de furto, concordat *textu in cap. Si quis propter neceſsitatem de furt. cap. Diſcipulos de conſecr. diſtinct. 5. &c.*

An obligari communia poſſunt quæritur? Et non puto ſine decreto obliganda: Nam quod excipit oratio ad hoc tamen pertinet, vt perimatur communio, non vt augeatur difficultas communionis, inquit *l. Qui nec in fin. ff. de reb. cor.*

Conceſsio.

SOlius vſus conceſsionem non dominij translationem notare videtur &c. Nam verbum concedo eſt generale, & accipitur ſecundum naturam contractus, cui adijcitur, inquit *Gloſa verbo, Titulo, in cap. 1. de vſur. lib 6.*

In generali conceſsione nequaquam illa veniunt, quæ non eſſet, quis veroſimiliter conceſſurus, nec regulariter donare valeat is, cui bonorum adminiſtratio etiam libera eſt conceſſa, ità dicit *cap. vlt. de offic. vic. lib. 6. & cap. penult. §. vltimo de pænit. & remiſſ. eod. lib.*

Tacitè tamen videntur concedi ea, ſine quibus expreſsim conceſſum non poteſt exerceri, *Gloſ. verbo, Quominus, in l. Veteres ff. de itin. actuque priu. &*

in l. 1. verbo, nihil egit. C. Si à non compet. iudic. Et probat *l. 1. §. 1. ff. ſi vſufruct. pet.* ibi, Adminiculis eget, ſine quibus vti frui quis non poteſt, &c. Et ibi puto eis ſolas præſtare compellendum, quibus omninò vti non poteſt.

Eodem modo, cui aliquid conceditur, & ea, quæ ex eo ſequuntur concedi videntur, vt inquit *Gloſ. in l. Cuicumq; §. penult. ff. de inſtit. act. per tex.* ibi; Inſtitutoria competit; eius enim rei ſequela eſt.

Qua ratione vnum alicui conceditur, & omnia, quæ ſunt eiuſdem cenſuræ ſunt concedenda, vt dicit *Gloſa verbo, legitima, in cap. Cum inter 5. de except.*

Hic poteſt notari, quod ratione adiuncti præſumitur quid ademptum, niſi probetur conceſſum, ità inquit *Gloſ. verbo, Ratam habere, in cap. vnico qui ſucceſſ. feu. dar.*

Infurioſi quoq; curatorem dicimus dandam eſſe de peculio actionem; Nam & huius ſeruus peculium habere poteſt, non ſi fuerit conceſſum, vt habeat, ſed ſi non fuerit prohibitum, ne habeat, inquit *l. 3. §. Parui ff. de pecul.*

Ex quo enim Capitulum nihil excipit in illa poteſtate omnia intelliguntur conceſſa, per quæ perueniuntur ad illud, & quicquid poſsint ipſi facere; inquit *Gloſ. verbo, Poſtulatio, in cap in cauſis 30. de elect.*

Nonnunquam intelligitur prohibitum, quod non inuenitur conceſſum, inquit *cap. 2. de tranſlat. Epiſc.* vbi videas *Gloſa* Quomoodo hoc procedat, & argumentum à contrario, ſcilicet, omnia conceſſa intelliguntur, quæ non ſunt expreſsè prohibita.

Nota ergò ex hac lege argumentum, quod aliquid conceditur ſecundariò, quod principaliter non conceditur; nam principaliter ſeruus non eſt teſtis, vt &c. in defectū tamen ſiue ſecundario eſt; vt hic ait *Gloſ. vlt. in l. Cum probatio 7. ff. de probat.*

Per importunitatem nimiam, per quam non concedenda multoties conceduntur, dicit *tex. in cap. 2. de conceſſ. prab. lib. 6. & Gloſ. 1. in cap. tua 20. de prab.* dicit, quod etiam Imperator ait; Et per importunitatem non concedenda ſæpe concedimus.

Cuius prohibetur petitio eiuſdem facta conceſsio non valet &c. niſi ex certa ſcientia dicendo: Non obſtante hac lege. *Gloſ. verbo, relinquatur, in l. 1. C. de petit. bon ſubla. lib. 10.*

Ne per vnam viam concedatur iiſdem iudicibus, quod per aliam denegatur, inquit *Pontifex in cap. vnico de cleric. coniug. lib. 6.* Et tamen dixit *Gloſ. in rubric. C. quæ ſit longa conſuetud.* ità fic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non conceditur. Et caſus, de quo loquitur dicta *Gloſa* eſt, quod licet directo non iudicetur exemplis, (vt dicitur *in l. Nemo Iudex C. de ſent. & interloc.*) iudicatur tamen ex conſuetudine, quæ exemplis probatur.

Quod iure communi conceditur, precibus non debet impetrari, deducitur *ex l. 2. C. quib. non obſt. long. temp. præſcrip.* ibi; Non neceſſario autem petis ex longi temporis diuturnitate, præſcriptionem tibi non opponi, quando iuſtæ abſentiæ ratio, & neceſsitatis publicæ obſequium ab huiuſmodi præiudicio te defendat.

Conceſsionem (quæ ſpecialem gratiam continet) decet eſſe manſuram, nec expirat etiam re integra per obitum concedentis, inquit *cap. Si cui nulla 36. de prab. lib. 6.*

Denique dicitur *in cap. 1. ad medium 16. q. 2.* Si in dando, quod maius eſt, facilis fuit charitas: fit facilior in concedendo, quod minus eſt ſancta largitas,

Con-

Concilium.

Differt à iudicio, cum hoc inter conſentientes, iudicium non, ſed in inuitum, vt &c. ait *Gloſ. verbo, Concilium, in l. 1. C. vindict. libert. toll.*

Cum maius ſit Prouinciale Concilium, quàm ſingularis prælati Prouinciæ; inquit *Clem. 1. de ſent. excommun.* Dicitur autem Concilium Prouinciale, quia repræſentat Eccleſiam prouinciæ, & ideo Epiſcopi eius prouinciæ in eo intereſſe debent, vt 48. *diſt. per tot. dicitur*; & illud facit Archiepiſcopus vocando omnes Epiſcopos illius Prouinciæ. Concilium verò generale facit Papa, nec ſine eo celebrari poteſt, vt *in cap. 1.* ibi; Anthoritas verò aggregandorum Conciliorum penes Apoſtolicam Sedem eſt. Et *cap. Multis ibi; non debere abſque ſententia Rom. Pont. Concilia celebrari 17. diſt.* Celebrabitur tamen, quando duo inter ſe contendunt de Papatu, vt diſponitur *in cap. ſi duo 79. diſt.*

Concilia generalia non ſunt ſupra Papam, immò in omnibus intelligitur excepta authoritas Papæ, vt *in cap. Significaſti 4. de elect.* ibi; Cum omnia concilia per Rom. Eccleſiæ authoritatem, & facta ſint, & robur acceperint, & in eorum ſtatutis Romani Pontificis patenter excipiatur authoritas. Niſi in concernentibus fidem, vt *in cap. Anaſtaſius, & ſeq. 19. diſt.* & ibi notat *Gloſa verbo, Concilio*, ſic. Vbi de fide agitur, & tunc Synodus maior eſt Papa &c.

Concubina.

Dicitur, Si vnica, & domi retenta fuerit, *in Auth. de trient. & ſem §. Conſideremus verſ.* Et hæc dicimus, ſi vni concubinæ cohabitauerit *coll. 3. & Gloſa verbo, Connubium, in l. 1. ff. de concub.* ibi; Quando non habet aliam

Ob hoc retinent quidam concubinas, vt experiantur, an ex eis poſsint filios habere, vt poſteà accipiant eas in vxores, vel repellant, quod ſcilicet, vt repellantur in vxore prohibitum eſt, *Gloſ. verbo, Præſtiterunt, in §. Quibus de hæred. quæ abint. deſe. in Inſtit.* & ibi; Additio ſic. Nota cautelam Gloſæ, quæ vult habere filios, ſed dicta cautela non eſt bona, quo ad animam, quia omnis fornicatio eſt prohibita, & eo maximè, quando eſt concubinaria, cum denotet obſtinationem in peccato.

Concubinæ non poteſt donare miles, vt inquit *l. 2. C. de donat. inter vir. & vxor.* ibi; Milites tamen meos à focarijs ſuis hac ratione, fictiſque adulationibus ſpoliari nolo; Quem tex. ampliant Doctores in clerico, qui miles dicitur cæleſtis militiæ, in Doctore, & aduocato, ſed de Doctoribus non ago, ideo non refero magnam illorum cateruam.

Condemnare.

Condemnatum accipere debemus eum, qui rite condemnatus eſt, vt ſententia valeat. Cæterum, ſi aliqua ratione ſententia nullius momenti ſit, dicendum eſt condemnatio nis verbum non tenere, ità ait *l. 4. §. Condemnatum ff. de re iudic. Et in l. 2. §. Conſtat ff. de pæn.* ſic. Eum accipimus damnatum, qui non prouocauit: Cæterum ſi prouocauit, non dum damnatus videtur.

Neque enim inaudita parte quenquam damnari æquitatis ratio patitur, ait *l. 1. ff. de requir. re.* Et de ſe idem dixit *Pontifex in cap. 1. de cauſ. poſſ. & prop.* ibi. Nec nos contra inauditam partem aliquid poſſumus definire.

Tamen ſunt multi, qui indiſcuſſos poteſtate

tate tyrannica, non authoritate Canonica damnant. Et ſicut non nullos gratia fauoris ſublimant, ità quoſdam odio, inuidiaque humiliant, & leui opinionis aura condemnant, vt inquit *tex. in cap. Sexta actione 15. qu.7.*

Neque putent factu facile eſſe, vt aut præcipiti perſuaſione condemnent, quem culpa non grauat, aut erubeſcenda varietate iudicij pro arbitrio immutandum eſſe, quod iuſſerint. Niſi paupertas condemnati hoc perſuaſerit, ait *l. vlt. C. de mod. mulct.*

Condemnatio non debet fieri, niſi quatenus petitum eſt, vt vulgariſsimum eſt, & tradit *Gloſa verbo, Cum integritate, in cap. Cum M. 9. de Conſtit.* Et tamen in caſu notat *Gloſ. verbo, Officio, in l. Bouem §. aliquando ff. de ædelit. edict.* ibi. Hic nota, quod aliud petitur, & aliud in condemnatione deducitur, & prædictum tex. tamquam ſingularem portat *Romanus ſing.* 648.

Qualitas, per quam augetur, vel minuitur condemnatio, poteſt pendente iudicio addi, vel detrahi de libello, vt notat *Bald. per tex. ibi in l. 4. §. Si detracta ff. de noxal. act.*

Condemnatio creſcit in duplum propter inficiationem, vt habes verbo, *Negare.*

Certè vbicumque ſocietatis actio, vel communi diuidundo ceſſat, quemq; pro parte ſua condemnari oportere conſtat &c. Nam hæredum quiſq; pro ſua parte conueniendus eſt, quia ceſſat inter eos, communi diuidundo iudicium, inquit *l. Idem 14. ff. de Inſtit. act.*

Quando agitur de libertate, & re priuilegiata, tunc magis condemnare, quàm abſoluere debemus. dixit *Gloſ. in cap. ad hoc hic fin. l. in fen. per iura qua* ibi.

Qui ſimpliciter deponitur, perpetuo deponitur, ait *Gloſ. verbo, Inhabiles, in extrau. execrabile 4. de prab. inter comm.*

Si quis fuerit capite damnatus &c. teſtamentum eius irritum fiet, & non tunc, cum conſumptus eſt, ſed cum ſententiam paſſus eſt. Nam pænæ ſeruus efficitur decidit *l. Si quis filio 6. §. Irritum ff. de iniuſt. rup. Et ibi Gloſ. verbo, Paſſus, ſic dicit.* Nam trahit hæc ſententia ſtatim ad ſe executionem &c. vt dicunt Decretiſtæ *de ſent. excomm.* Circa id autem, quod prædicta lex dicit. Condemnatum ſeruum pænæ effici eſt *tex.* in contrarium *in Auth. de nupt. §. Quod autem coll.* 4. de iure nouo ſic diſponens. Nos autem hoc curauimus, & nullum ab initio bene natorum ex ſupplicio permittimus fieri ſeruum: Nec enim mutamus nos fortunam liberam in ſeruilem ſtatum, qui etiam dudum ſeruientium manumiſſores eſſe feſtinamus, ex quo tex. deducta fuit Authentica. Sed hodie nemo bene natus à principio ex ſupplicio fit ſeruus *C. de donat. inter. vir. & vxor.*

Conditio.

Dupliciter conſiderari poteſt, aut quatenus opponitur ad actum purè relictum tàm in contractibus, quàm in vltimis voluntatibus, aut quatenus tangit ad qualitatem perſonarum, vel rerum, vt quando dicimus mutari conditionem perſonæ, vel rei in melius, vel deterius.

Quod attinet ad primum. Conditio per ſi, modus per, vt, cauſa, per, quia, ponitur, quandoque tamen, vt, pro conditione ponitur, ità tradit *Gloſa verbo, ſub conditione, in l. Cum ab eo 4. ff. de contrah. empt.* vbi allegat Iura. Et *Gloſ. in l. Qui promiſit 48. ff. de condic. indeb.* ibi: Et nota inter hæc verba, ſi, &, Cum, non eſſe vim, quia vtrumque facit conditionem, vt hic, & infrà *de verbor. oblig. l. huiuſmodi in fin.*

fin. &c. Quandoque tamen refert, vt ibi, ſi volueris, & ibi, cum volueris, Nam prima inutilis eſt. Secunda vtilis, vt infrà *de verbor. l. Centeſimis §. fin. & de legat.* 3. *l. fideicommiſſa §. Si fideicommiſſum.*

Nàm hæc monoſyllaba (cum) eſt tantum, quantum, ſi, vt &c. ait *Gloſa verbo, Cum mihi, in l. Ex parte* 58 *ff. de acquir. hered.* Quomodo autem differant, cum, &, ſi, *Bart. in l. Qui promiſit ff. de condit. & demonſ. Alciat. in l. Quodcumque §.* 1. *in fin. ff. de verbor. oblig.* Et quomodo ponitur, cum, notatur *in l. Titia textores §. Nihil in fin. ff. de legat.* 1.

Nec intereſt, vtrum ſcribatur, ſi annis quatuordecim factus erit, an cum annis quatuordecim factus erit; Nam priore ſcriptura per conditionem tempus demonſtratur, ſequente per tempus conditio, ait *l. Si Titio* 22. *ff. quando dies legat. ced.*

Dies incertus appellatur conditio, dicit *l. Talis ſcriptura* 30. *ff. de legat.* 1.

Inter falſam demonſtrationem, & falſam conditionem, ſiue cauſam multum intereſt, dicitur *in l. Si ſic* 78. *§. Si mihi ff. de legat.* 1.

Nec placuit inſtar habere conditionis ſermonem, qui non ad futurum, ſed ad præſens tempus refertur, & ſi contrahentes rei veritatem ignorent, ait *l. Si ità* 120 *ff. de verbor. oblig.*

Si tamen in præteritum collata ſit, conditio, vel ad præſens non videtur ſub conditione inſtitutus; aut enim impleta eſt, & pure inſtitutus eſt: aut non eſt, & nec hæres inſtitutus eſt, ità dicit *l.* 3. *§. Toties ad fin. ff. de bon. libert. & Gloſ. in l. Cum ad præſens tempus conditio confertur ſtipulatio non ſuſpenditur &c. ff. Si cert. pet.* ſic. Non eſt ergo conditio, quæ in præteritum vel præſens confertur, vt hic, & additur *in d. l. Cum ad præſens* ità. Eadem ſunt, & cum in præteritum conditio confertur, & *in l.* 39. *eod. tit.* concluditur ſic. Itaque tunc poteſtatem conditionis obtinet, cum in futurum confertur.

Tacita conditio non facit rem conditionalem vt *in l. Conditiones extrinſecus ff. de condit.* ità ponit *Gloſ. verbo, Conditione, in l. Ita demum* 36. *ff. de recept. arbitr. per tex.* ibi. Sub hac enim conditione committitur ſtipulatio, ne quis doli ſui præmium ferat.

Quod autem in ſtipulationibus conditio non ineſt, habes verbo, *Stipulatio.*

Ineſt tamen in reſcriptis, etiam ſi non apponatur hæc conditio. Si preces veritate nitantur, vt dicitur *in cap.* 2. *de reſcript. & Gloſ. verbo, Conditio*, ibi. In reſcriptis ſemper ſubintelligitur hæc conditio. Si preces veritate nitantur; Si ità eſt, etiam ſi non apponatur, vt hic in iuramentis, & alijs huiuſmodi pactionibus ſubaudiuntur generales conditiones, vt puta; Si Deus voluerit &c. Si res in eodem ſtatu permanſerit, & ſimilia &c.

In conditionibus teſtatoris voluntas potius, quàm verba conſiderari oportet, inquit *l. Pater Seuerinam* 100. *ff. de cond. & demonſtr.*

Si in diem ſit, vel ſub conditione obligatio, ante diem, vel conditionem non potero agere, inquit *l. Certi* 9 *ff. Si cert. pet. Et l. Grege* 13. *§. Si ſub conditione ff. de pign.* ibi. Dicendum eſt ante conditionem non recte agi, cum nihil interim debeatur. Limita tamen in conditione, cuius euentus nihil operatur; fruſtrà enim tunc expectatur conditio, vt ſummat *Bart. per tex. ibi in l. Aliquando* 13. *§. Si ſub conditione ff. ad Vellean. & ibi Gloſ.* ſic. Nota non expectari conditionem.

Vt paruiſſe quis conditioni videatur, etiam ſcire debet conditionem inſertam. Nam ſi fato fecerit non videtur obtemperaſſe voluntati, ait *l.* 2. *ff. de cond. & demonſtr. & Gloſ. verbo, Cætera,*

tera, *in l. 5. in fin. ff. ſi pars hæred. pet.* ibi; Quod ſit purè, vel ſub conditione, vbi alia iura.

Conditioni ſatisfit, ſi volens quis adimplere, prohibetur *l. 3. §. vlt. ff. de condict. cau. dat.* ibi; Quaſi impleta conditione, cui parere prohibitus eſt, vbi *Gloſ.* ſic. Nota conditionem haberi pro impleta, ex quo non remanet per eum, qui eam vult adimplere, & *in l. Quæ ſub conditione ff. de condit. Inſtit.* ibi. Non videtur enim defectus conditionis, ſi parere conditioni non poſſit, implenda eſt enim voluntas, ſi poteſt. Et in *l. Mutiana in fin. ff. de condit. & demonſtr.* ibi; Quoniam non eſt, cui caueat non impediri eum, quominus habeat hæreditatem. Nam iure ipſo videtur impleta conditio, eo, quòd non eſt, quem poſsit conuenire.

Etiam tunc pro impleta habetur conditio, cum per eum ſtat, qui ſi impleta eſſet, debiturus erat, vt ait *l. Iulius* 80. *in fin. ff. de cond. & demonſ. & Gloſ. verbo*, *Expectamus*, *in l. 3. §. Si ità ſit libertas ff. de ſtatulib.* ibi; Nota ergò conditionem pro impleta haberi, ex quo ſtat per eum, cui debet impleri vt &c. vbi *Apoſtil.* ſic. Amplia hanc Gloſam, vt procedat quamuis pæniteat *is*, cui debet impleri ità notat *Bald. &c.* Eſt etiam *tex. optimus in l. Si quis ita* 8. *ff. de condit. & demonſt.* ibi. Quia non omne momentum exigendum ſit, vt cum liberis ſit. Sed, vt eam mentem habeat, ne filium à ſe dimittat, ne vt per eam ſtet, quominus cum ea filius educetur.

Conditio non videtur repetita, ſi eius repetitio vitiaret, vt ſummat *Bart. in l. vlt. ff. de fideicomm. libert. per tex.* ibi. Conditionem, quæ libertati eorum, de quibus quæreretur &c. repetitam non videri, & ibi *Gloſ. vlt.* ſic: Nota non eſſe ſubintellectum, quod vitiet; Aliàs verò generaliter conditionem videri repetitam placet, vt inquit *l. Auia* 76. *ff. de cond. & demonſtr.*

Semel impleri conditionem ſufficit *l. Si ità* 13. *ff. de manumiſſ. teſtam.* ibi; Non enim amplius conditioni parere poteſt, cum ſemel expleta ſit, & *in l. Quidam* 10. *ff. de fideicomm. libert.* ibi; Quia ſemel extitit conditio, & *in l. Potior* 11. *ff. qui potior. in pign.* ibi. Cum enim ſemel conditio extitit, per inde habetur ac ſi illo tempore, quo ſtipulatio interpoſita eſt ſine conditione facta eſſet.

Conditio ſi ſine liberis, quando dicatur extitiſſe patre, & filio inſimul mortuis vide *verbo*, *Filius*. In terminis huius conditionis notabis *tex. in l. Hæredibus* 77. *§. 1. ff. ad Trebell.* ſic dicentem, Nam & ſi matrimonium cùm furioſa non fuit, ſatis tamen factum eſt huiuſmodi conditioni.

Si decem ſub conditione alicui fuerint relicta, eaq; conditio poſt decennium extiterit, non videntur decem huic legata, ſed minus decem. Quia interuallum temporis, & interuſurium huius ſpatij minorem faciunt quantitatem decem, ità ait *l. Circa* 66. *ff. ad l. Falc.*

Deficiente conditione actum deficere ſub ea factum, inquit *l. Multum* 19. *ff. de hæred. vel. act. vend.* ibi. Deficiente conditione nullam eſſe venditionem.

Conditio, quæ fraudis cauſa adſcripta eſt, ac ſi non eſſet ſcripta habenda eſt, inquit *l. Seius* 27. *ff. ad l. Falc.*

Quamuis ſumma vniuerſæ conditionis ſit adſcripta, enumeratione tamen perſonarum poteſt videri eſſe diuiſa; In eo verò, quòd vni ſub conditione legatum eſt ſcindi ex accidenti conditio non debet. Et omnis numerus eorum, qui in locum eius ſubſtituuntur pro ſingulari perſona eſt habendus, ità inquit *l. Cui fundus* 55. *ff. de cond. & demonſt.*

Quod

Quod attinet verò ad conditionem perſonarum, vel rerum de ſe dixit *Pontifex in cap. Dudum §. Nos igitur de prab. lib. 6.* ſic. Propter quod noſtra, qui eandem præoccupauimus poteſtatem, potior debet eſſe conditio *idem in c. Si plures §. Porrò de offic. deleg. eod. lib. & in cap. Si à Sede de prab. in antiq.*

Cum perſonæ conditio non mutatur, nec rei quidem ſtatum conuenit immutari, ait *l. 1. C. imponen. lucr. diſcript. lib. 10.*

Inter eos, quibus ex eadem cauſa debetur occupantis melior eſt conditio, inquit *l. 19. ff. de re iudic. & ibi Gloſ.* ſic. Occupare dicitur, qui primo ad Sententiam peruenit.

Et ſi quidem ſint creditores &c. occupantis meliorem eſſe conditionem, niſi ſi quis priuilegiarius veniat; huius enim non ſine ratione prioris ratio habebitur, inquit *l. 3 ff. quod cum eo.*

Inter ipſos autem ſi quæſtio moueatur poſſidentis melior eſt conditio, ait *l. Si debitor 10. ff. de pignor. & in l. Si quis ita 14. ff. de noxal. act.* ſic. Et verius eſt occupantis meliorem eſſe conditionem, &c. non qui prior egit, ſed qui prior ad ſententiam peruenit.

Cuilibet licet conditionem ſuam deteriorare, vt dicitur *in l. pactum 47.* ibi; Cum liceat ſui iuris perſecutionem, aut ſpem futuræ pereeptionis deteriorem conſtituere *ff. de pact.*

Non verò alienam conditionem facere deteriorem, quis poteſt licet meliorem poſſit. Naturalis enim ſimul, & Ciuilis ratio ſuadet alienam conditionem meliorem quidem etiam ignorantis, & inuiti nos facere poſſe; deteriorem non poſſe inquit *l. Soluendo 41. ff. de negot. geſt.* Et ratio ponitur *in l. 2. ff. quod vi aut clam.* ibi. Ne in aliena poteſtate ſit conditionem meam nihil delinquentis deteriorem facere.

Cōditio abſentis cauſa Reipublicę nō poteſt eſſe deterior habes verbo, *Abſens.*

Emptor non erit melioris conditionis, quàm venditor, vt dicitur *in l. Si mulier 32. §. Si mulier ff. ad vellean.*

Neq; diligens facit deteriorem ſuam conditionem *l. In compenſat. 8. ff. de compēſ.*

In re vendenda melior conditio afferri videtur, ſi pretio ſit additum. Sed & ſi nihil pretio addatur, ſolutio tamen offeratur facilior pretij, vel maturior, melior conditio afferri videtur. Præterea ſi locus opportunior ſoluendo pretio adijciatur, æquè melior conditio allata videtur &c. Et ſi perſona idoneior accedat ad emptionem, æquè videri meliorem conditionem. Proinde ſi quis accedat eiuſdem pretij emptor, ſed qui lenioribus conditionibus, vel qui ſatiſdationem nullam exigat, melior conditio allata videbitur. Ità eſt *textus optimus in l. Eum qui 7. §. vlt. ff. de in diem addict.*

Conductor.

Congruit æquitati, vt veteres poſſeſſores fundorum publicorum nouis conductoribus præferantur, inquit *Imperator in l. 4. C. de locat. fund. Ciu. li. 11.* Quod etiam obſeruatur in priuatis domibus locatis huius Almæ vrbis.

Cum domini prædiorum, inſularumque deſiderant diù non apparentibus, nec eius temporis penſionem exoluentibus conductoribus; aperire, & ea, quæ ibi ſunt deſcribere: à publicis perſonis, quorum intereſt, audiendi ſunt. Tempus autem in huiuſmodi re. biennij debet obſeruari, ità inquit *l. Cum domini 58. ff. loca.* quem *notabilem dicit Bart.* ibi; In eo autem, quod biennium expectetur intelligendum puto, quando penſio domus locatæ ſoluatur integra ad annum; Si verò de trimeſtri in trimeſtre, vt ſolitum eſt in hac Alma vrbe, videtur poſſe aperiri tranſacto ſemeſtri, hoc tamen intelligendum, quando conductor ſe abſentauit; Si verò viſus

R fuit

fuit ingredi domum de ſero, & de mane non reperitur tunc extrà modicum tempus debet aperiri, & ſemper de mandato iudicis, vt notat *Bart. ſupra nu.2. & 3.*

Connexum.

TVnc enim dicuntur res ſeparatæ, quando circa diuerſa omnino officium ſuum geſtor adhibuit, tunc verò dicitur inſeparabilis, quando circa eandem rem tantum geſtoris perſeuerat officium, inquit *Gloſ. verb. Non poſſit, in l. Eum actum ff. de negot. geſt. vbi tex.* ſic ait. Plane ſi quid cnexum fuerit, vt ſeparari ratio eius &c. nô poſsit, conſtat venire in iudicium. Alia circa connexitatem, vide etiam verbo, *coniungere*.

Confeſſio.

VEL eſt pænitentialis, vel Iudicialis, aut extraiudicialis, & quo ad primam in primis, Confeſſor, ſeu confeſſarius, qualis eſſe debeat, vide *cap. Qui vult de pænit. diſt. 6.* vbi vltra alia ſic dicitur. Caueat ſpiritualis Iudex, vt ſicut non commiſit crimen nequitiæ ità non careat munere ſcientiæ Oportet, vt ſciat cognoſcere quidquid debeat iudicare. Iudiciaria poteſtas hoc poſtulat, vt quod debet iudicare, diſcernat. Diligens igitur, & ſubtilis inueſtigator ſapienter, & quaſi aſtutè interroget à peccatore, quod forſitan ignorat, vel verecundia velit occultare. Cognito itaq; crimine varietatis eius non dubitet inueſtigare, & locum, & tempus, & cætera, quæ ſuprà diximus in exponenda eorum qualitate, quibus cognitis adſit beneuolus paratus erigere, & ſecum onus portare. Habeat dulcedinem in affectione, pietatem in alterius crimine, diſcretionem in varietate, adiuuet confitentem orando, eleemoſynas, & cætera bona faciendo pro eo, ſemper cum iuuet, leniendo, conſolando, ſpem promittendo, & cum fuerit opus etiam increpando, doleat loquendo, inſtruat operãdo, ſit particeps laboris, qui vult fieri gaudij &c. Sed quam rari ſimiles inueniuntur, & quàm plurimi in contrarium, qui aſsimilantur mercenarijs tonſoribus, abſque vllo prorſus requiſito de ſupradictis.

Additur etiam in *Concilio Trident. cap. 8. iuxtà fin. de reform. ſeſſ. 13.* ſic. Habeant autem præ oculis, vt ſatisfactio, quam imponunt, non ſit tantum ad nouæ vitæ cuſtodiam, & infirmitatis medicamentum, ſed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam, & caſtigationem.

Nulla poteſt conſuetudine introduci, quod aliquis præter ſui ſuperioris licentiam, confeſſorem ſibi eligere valeat, qui eum poſsit ſoluere, vel ligare, ità ait *cap. penult. §. vlt. de pænit. & remiſſ. lib. 6.*

Licentia data Confeſſoribus Regularibus ad audiendas confeſsiones non poteſt reuocari ab Epiſcopo ſine cauſa, vt tenet *Gloſ. verbo, Conceſſerint, in Clem. 2. de ſepult.* ibi. Quam ſine cauſa reuocare non poſſent.

Sed quid ſi à principio Epiſcopus noluerit concedere licentiam prædictam ad confeſsiones audiendas? dicta *Clem. 2. ad medium* ſic reſpondet. Si verò ijdem Prælati præfatis fratribus ad Confeſſiones, vt præmittitur, audiendas, electis huiuſmodi exhibere licentiam recuſauerint. Nos ex nunc ipſis, vt Confeſsiones ſibi conficeri volentium liberè, licitèq; audire valeant, & iiſdem pœnitentias exponere ſalutares, ac eiſdem beneficium abſolutionis imperti ri gratioſè concedimus de plenitudine Apoſtolicæ poteſtatis, vbi *Gloſ. verbo, Recuſauerint*, ſic. Si non recuſat expreſsè, ſed non dat, vel

vel negligit, videtur quod locum haberet hoc priuilegium poſt trinam monitionem, vel requiſitionem.

Super confeſsione autem facta fratribus memoratis cum de confitentis ſolius præiudicio (ſi falſum dicat) agatur in iudicio animæ, ſeu pænitentiæ foro, ſtabitur ſimplici verbo illius, qui ſacra petit prædicta, & dicit fratribus ſe confeſſum, ità diſponit. *Extrauag.1. de priuil. inter comm.* In Regno autem luſitaniæ pænitens, qui ſacram petit communionem ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ offert fidem confeſſoris qua conſtat eius confeſsionē audiuiſſe.

Sed quare recuſant multi confiteri peccata frequenter cum frequenter incidamus? Reſpondet *Senec. Epiſt.* 54. *poſt med.* itâ; Quia etiam nunc in illis ſunt; ſomnium narrare vigilantis eſt, & vitia ſua confiteri ſanitatis indicium eſt. Cui conſonat illud *Eccleſiaſtic.* 4. Medicina omnium in feſtinatione nebulæ. Ideo melior eſt in malis factis humilis confeſsio, quàm in bonis ſuperba gloriatio, vt inquit *cap. Iniuſtum* 11. *q.* 3.

Cum malus ſum nihil eſt aliud confiteri tibi, quam diſplicere mihi: Cum verò pius nihil eſt aliud confiteri tibi, quàm hoc non tribuere mihi, dixit *Auguſtin. lib.* 10. *confeſſ. cap.* 2. *nu.* 2.

Morituris ſuccurritur etiam à laicis, ſi præsbyteri deſunt &c. Si ſecundum *Auguſtin.* Qui agens in extremis confitetur ſocio turpitudinem criminis, ſit dignus veniæ ex deſiderio Sacerdotis, Cur non ſimiliter ſit dignus reconciliatione ex deſiderio Epiſcopi, dicitur *in cap. Si aliquis poſt med.* 26. *q.* 6.

In iudicio autem tripliciter dicitur, quis confiteri ore, rei euidentia, contumacia, vt dixit *Gloſ. vlt. in cap. Nullus* 4. *de præſumpt.* Et qui iudicium ſubterfugit, vt idem *tex.* ait, ibi. Confitetur enim de omnibus quis quis ſe ſubterfugere iudicium dilationibus putat.

Ad hoc, vt confeſsio præiudicet alicui exiguntur plura, quod ſit maior viginti quinque annorum, quia minor poteſt reſtitui contrà confeſsionem &c. Item, quod ſponte, & non coactus &c. Item, quod ex certa ſcientia; quia ſi errat in confitendo, & poteſt probare ſe erraſſe, non nocet &c. Item, quod contra ſe confiteatur, quia pro ſe non prodeſt &c. Item in iudicio, & coram ſuo iudice, aliàs non preiudicat &c. Quandoque tamen confeſsio extra Ius valet &c. Item, quod aduerſarius ſit præſens, aliàs non nocet &c. Item, quod non ſit contrà rerum naturam. Item, quod non ſit contra Ius &c. Vnde verſus.

Maior, ſponte, ſciens, contra ſe, vbi ius ſit, & hoſtis.
Certum, liſque fauor, ius nec natura repugnet.

Itá ponit *Gloſ. penult. cap. vlt. de confeſſ.* & *Gloſ. verbo, Relatis, ad fin. in l. vnica C. de confeſſ.*

Confeſſus, & coram iudice ſuo &c. alicuius ergo confeſsio non præiudicat, quãtum ad pænam, vel condemnationem: præiudicat tamen, quantum ad ſuſpicionem, dixit *Gloſ. in cap.* 2. *de confeſſ.*

Sicut ſententia à non ſuo iudice lata non tenet, ità nec facta confeſsio coram ipſo, dicit *cap. At ſi clerici* 4. *de iudic.*

Attamen eum, qui in iure confeſſus eſt ſuam confeſsionem infirmare non poſſe, dicit *l. Quidam* 30. *ff. de donat.* niſi per errorem facti, inquit ibi *Gloſ.* Poſt litem conteſtatam; ſi vero ante nullo modo poteſt. Vide tu, & conſidera.

Cum nimis indignum ſit (iuxtà legitimas ſanctiones, vt quod ſua quiſq; voce dilucidè proteſtatus eſt in eũdem caſum proprio valeat teſtimonio infirmare, ait *c. Per tuas* 10. *de prob*: quod fuit deductum ex *l. Generaliter C. de non numer. pecun.* Et in fortioribus terminis in eo, qui cum poſſet falcidiam retinere, dixit ſe daturum, & voluntatem teſtatoris impleturum, diſponit *l. Si pa*-

Google

tronus 20. *ff. de donat.* ibi; Sed magis eſt, vt non poſsit ſuæ confeſsioni obuiare.

Statur confeſsioni alicuius, licet non veræ contra ſe: ſic ſummat *Bart. in l. De ætate §. 1. ff. de interrog. act. per tex.* ibi; fides enim ei contra ſe habebitur.

Falſæ confeſsiones naturalibus conueniri debent, vt dicit *l. Confeſsionibus falſis* 14. *ff. de interrogat. act. & ibi*. Sic ſummat *Bart.* Confeſsionibus eſt ſtandum, quibus Ius, vel natura non repugnat, quod etiam dicit *Gloſ. iam ſupra allegata in cap. vlt. de confeſſ.*

Item nota hic non audiri probantem contrà confeſsionem ſuam erroneam, dixit *Gloſ. vlt. in l. Inde Neratius §. vlt. per tex. ibi ff. ad l. Aquil.*

Tantummodo ad probationes litigatoribus ſufficiunt ea, quæ ab aduerſa parte expreſſa fuerunt apud Iudices inquit *l. 1. ff. de interrog. act. & ibi Gloſ. verbo, Apud iudices*, ſic. Ergo ſi non apud Iudicem facta fuerit confeſsio non præiudicat confitenti, nec eſt aduerſario probatio &c. niſi in caſibus &c.

Etiam facto, confeſsio fit, vt per *Gloſam verbo. Confeſſus, in cap. Cum ſuper* 23. *de offic. deleg.* ibi; ipſo enim facto confeſſus eſt.

Aequè præiudicat confeſsio de credulitate, ſicut de veritate, inquit *Gloſ. vlt. in cap. Ex litteris* 32. *de iur. patr.*

Si prælatus conſtitutus à Collegio ad defendendum, confitetur tamquam Syndicus in iudicio, benè præiudicabitur Eccleſiæ, quia tunc ſuſtinet perſonam totius Capituli: Aliàs non credo, quòd confeſsio prælati præiudicet Eccleſiæ, niſi forte confiteretur de eo, quod ipſemet feciſſet, ità inquit *Gloſ. vlt. ad fin. in cap. vlt. de præſcript.*

Ex dictis teſtium, & confeſsione aduocati alterius partis non reuocata poſtmodum apparet euidenter, dicitur *in cap. Olim* 20. *de cenſib.* vbi *Gloſ. verbo, Non reuocata*, hæc dicit. Sic patet, quòd confeſsio aduocati, ſicut etiam propria confeſsio præiudicat, niſi fuerit reuocata; & quomodo hæc reuocatio fieri debeat, ibi videas, & vide *Gloſ. verbo, Reuocatam, in cap. ſcriptum* 40. *de elect.* ibi. Per confeſsionem procuratoris aduerſæ partis in Iudicio factam, ſed poſtea reuocatam, & prædicta *Gloſa* declarat ſic. Sine aliquo interuallo ſicut teſtis, qui poteſt corrigere dictum ſuum in continenti &c.

Excuſationes ſuas audire curetis &c. Cum excuſationes huiuſmodi, confeſſiones non perimant, ſed exponant, quæ tales ſunt, vt ad bonum, & malum valeant retorqueri, inquit *cap. Cum dilecti de accuſat.*

Sed nunquid confeſſus, & condemnatus appellare poteſt? Responde, quod ſic, niſi in caſibus &c. Poteſt enim eſſe, quod errauit in facto confitendo &c. ità dixit *Gloſa in l. vlt. §. 1. ff. de appell.*

In l. Certum 6. ſic ſcriptum reperies; vrgeri debet, vt certum confiteatur. Item is, qui rem confeſſus eſt, vt certam quantitatem confiteatur, vbi *Gloſa in verbo, Confiteatur*, ſic dixit. Idem ſi obſcurè reſpondeat.

Si defenſor in iudicio interrogatus, an is, qui defendit hæres, vel quota ex parte ſit? falſo quidem reſponderit, ipſe quidem defenſor aduerſario tenebitur, ipſi autem, quem defendit, nullum facit præiudicium, ità inquit *l. 10. ff. de interrog. act.* vbi *Gloſ. verbo, Præiudicium*, ſic intelligit; niſi ratum habeat &c. Item loquitur hic in eo, qui ſine mandato defendit: Si verò procurator defendens conueniatur, an Domino præiudicet quæritur? videtur, quòd non, vt infra *de confeſſ. l. Certum §. Sed an*, ſed forte non præiudicat ſi à domino contra probetur.

Nota-

Notabilis eſt *Gloſ. vlt. in l. Si filius 13. §. vlt. ff. de interrog. act.* dum hæc dicit. Cum interrogatus habeat interrogatum loco hæredis pro ſe: Ergo & contra ſe debet habere, ne ſibi ipſi ſit contrarius, & ſic repellatur, vt &c. & ſic nota, quòd confeſsio mea mihi prodeſt per quandam conſequentiam.

Dum aliquis dubitatur, an hæres ſit, & in Iudicio ſuper hoc interrogatus non cogitur confiteri, vel negare, ſi petit tempus ad deliberandum ex ratione *l. 6. ff. de interrog. act.* ibi; Et quia hoc defunctorum intereſt, vt ſucceſſores habeant: Intereſt & viuentium, ne præcipitentur quandiù iuſtè deliberant non cogitur reſpondere &c. Ne negando ſe hæredem præiudicet ſibi, aut dicendo ſe hæredem illigetur, vbi *Gloſa verbo, Præiudicet*, ità inquit. Quantum ad præſumptionem, non quantum ad legitimam probationem, cum res inter alios acta ſit &c. Quantum ad probationem plenam reſpectu interrogati, & interrogantis: non aliorum.

Nullæ ſunt partes Iudicis in confitentes, ait *l. Proinde 25. §. vlt. ff. ad l. Aquil.* Dabit tamen Iudex confeſſo tempus ad reſtituendum, vt inquit *l. Certum 6. ff. de confeſſ.*

Nulli de ſe confeſſo aduerſus alium in eodem crimine ſit credendum, ità ait *cap. veniens 10. ad fin. de teſtib. & eſt l. 1. §. Si quis ff. de quæſt.* ibi; Si quis vltro de maleficio confiteatur non ſemper fides ei habenda eſt. Nonnunquam enim, aut metu, aut alia de cauſa in ſe confitentur. Et *in cap. 1. de confeſſ.* ibi; De ſe confeſſi ſuper aliorum conſcientijs interrogari non debent, & (crimine Læſæ Maieſtatis excepto) de reatu proprio confitentis periculoſa confeſsio, non eſt aduerſus quemlibet admittenda, vbi *Gloſ. verbo, Confeſſi*; ſic. Nulli ergo de ſe confeſſo ſuper crimine aliorum creditur.

Item, auditur confeſsio vnius latronis contrà alium &c. non quantum ad conuincendum, ſed quantum ad præſumptionem.

Confeſsio facta in tortura etiam perſeuerata ſine inditijs non nocet confeſſo, vt inquit *Apoſtil. ad Gloſ. verbo, non eſſe, in l. 1. ff. de quæſt. ex Alexandro conſ. 94 volum. 1.* Peſsimum enim eſt de ſuſpicione, aut extorta confeſsione quenquam iudicare. Cum magis ſit inſpector cordis Dominus, quàm operis, vt inquit *cap. Si quandoq; 15. q. 6.*

Nemo tamen ſibi blandiatur &c. de ſe in quæſtione confeſſus veniam ſperans propter flagitia adiuncti, vel per commune criminis conſortium perſonæ ſuperioris optans &c. Cum veteris Iuris authoritas de ſe confeſſos, nec interrogari quidem de aliorum conſcientia ſinat. Nemo igitur de proprio crimine confitentem ſuper conſcientia ſcrutetur aliena *l. vlt. §. vlt. C. de accuſat. vbi Gloſ. vlt.* excipit propter immanitatem criminis, & in alijs caſibus &c. Tamen criminaliſtæ crudeles indiſtinctè interrogant.

Manifeſtum eſt confiteri eum de crimine qui indulto, & toties delegato iudicio purgandi ſe occaſione non vtitur, inquit *cap. Decernimus 3. q. 9.*

Confeſsio verò extraiudicialis, vel fit in ſcriptura publica, vel priuata, vel præſentibus teſtibus. De ea, quæ per publicam ſcripturam, ità dicit *l. Cum te 5. C. de tranſact.* Tamen ſi de fide contractus confeſsione tua conſtet, ſcriptura, quæ probationem rei geſtæ continere ſolet neceſſaria non eſt.

Pecuniæ ſolutæ profeſio collocata in inſtrumento maiorem rei geſtæ probationem continet quàm ſi chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuiſſet redditum, ità ait *l. 14. C. de ſolut. & ibi Gloſ. verbo, Maiorem,* reddit rationem ſic. Quia redditio chartæ etiam ob aliam cauſam fieri, poteſt quàm vt libere-

bere-

Digitized by Google

beretur debitor &c. Et quia etiam contra voluntatem creditoris potuit chirographum debiti ad manus debitoris peruenire, vt *in l. Quod debitori tuo 15. eod. tit.*

Aliquid vbicumque dixerit ad maiorem quantitatem eam reducens ſiue pro vtilitate pupilli, vel adulti, ſiue per ſuam ſimplicitatem, ſiue per aliam quamcumque cauſam, nihil veritati præiudicare &c. Sin autem inuentario publicè facto &c. Et ipſe per huiuſmodi ſcripturam confeſſus fuerit ampliorem quantitatem ſubſtantiæ: Non eſſe aliud inſpiciendum; niſi hoc, quod inſcripſerit &c. Nec enim ſic homo ſimplex (immò magis ſtultus) inuenitur, vt in publico Inuentario ſcribi contrà ſe aliquid patiatur, ità inquit *optima l. vlt. C. arbitr. tutel.*

Sin autem cautio indebitè expoſita eſſe dicatur, & indiſcretè loquatur, tunc eum, in quem cautio expoſita eſt compelli debitum oſtendere, quod in cautionem deduxit, niſi ipſe ſpecialiter, qui cautionem expoſuit cauſas explanauit, pro quibus eam conſcripſit. Tunc enim ſtare eum oportet ſuæ confeſſioni, niſi euidentiſsimis probationibus in ſcriptis habitis oſtendere paratus ſit ſe ſe hoc indebitè promiſiſſe, ità dicit *celebris l. Cum de indebito 25. ff. de probat. Et ibi Gloſ. vlt.* quam vide de hac confeſsione. Et *l. Qui teſtamento eod. tit. cuius verba ad fin. ſunt*: Videtur enim eo, quod plus capere non poterat in fraudem legis, hæc in teſtamento adijciſſe.

An autem, is quoque, qui deberi ſibi cauit eadem epiſtola decem, probare poſſit, hoc, quod deſcripſit iudicem æſtimaturum, ait *l. Publia 26. §. vlt. ff. depoſ. & ibi Gloſ.* in caſus poſitione ſic; Quod Iudex æſtimabit ſcilicet ſi Sempronius conſenſit ijs, quæ ſcripta ſunt contrà ſe, vt ſic ſtetur epiſtolæ in totum alias non puto, quia dicit huic ſcripturæ, quæ dicit me debere Titio non conſentio, ſed ijs, quæ pro me faciunt conſentio.

Confeſsio ſola, vel alia ſcriptura non probat ſola ſeruitutem in perſona, vide *verbo, ſeruus verſ. Cum ſcimus.*

Si voluntate dotantis in dotali inſtrumento plura tibi tradita ſcripſiſti, quam ſuſcepiſti; Intelligis de ijs, quæ deſunt petendis pactum eſſe conſequutum, inquit *l. 4. C. de dot. promiſſ. vbi Gloſ. verbo, Petendis*, ità. Niſi animo ſimulandi hæc facta ſunt, vt fatiunt ignobiles, cum nobiles accipiunt, & ibidem additio ſic. Adde tamen, quod nobilis præſumitur donare, Quia donare procedit ex nobilitate *cap. 1. de donat.* quod ego intelligo (ni fallor) de nobilitate animi, non perſonæ cum experientia acceperim, hodie nobiles præſumere omnia ſibi deberi; & nihil donare debere, ſed falluntur certè, homines enim ſunt, & vtinam ſcirent, quoniam homines ſunt.

Confeſsio in teſtamento facta non probat maximè in fraudem legis, vt dicitur *in l. Cum quis decedens 35. §. Titia ff. de legat. 3.* ibi; Non idcirco, quod ſcriptum ſit exigi poſſe in fraudem legis relictum, & ibi *Gloſ. verbo, In fraudem*, ſic ait. Quod ſemper præſumitur, niſi contrarium probetur.

Sed tantum receptam ex eadem cauſa debitam quantitatem falſo ſcripſiſti figmento veritatis, non poteſt extingui obligatio, ità ait *l. Si obligatum 13. C. de ſolut.*

Cum profitearis in fraudem te alterius donaſſe, profeſsionem inhoneſtam continere intelligis: Itaque &c. eam reuocare non poteris dicit *l. 4. C. de reuocand. don.*

In matrimonio carnali non ſtatur confeſsioni vxoris, & viri, ſi contrà matrimonium confiteantur: Quia ſæpe ad inuicem colluderent, vt ſepararentur, vide *Gloſ. verbo, Mulieres in cap.*

Cum

Cum cauſa 6. de raptor. cuius verba habes in verbo, *Matrimonium*.

Nota hìc confeſsionem abſente aduerſario factam non valere, vt infrà *de confeſſ. l. Certum §. Si quis*. Hæc ponit *Gloſ. vlt. in l. vlt. ff. de interrogat. act. per tex.* ibi; Reſpondi ab ijs, qui in iure non interrogaſſent, cum ex reſponſo ſuo conueniri non poſſe.

Talis recognitio, ſiue confeſsio, licet fieret extrà ius prejudicat confitenti, maximè ſi publicè fiat, ita ponit *Gloſ. verbo, Recognouit, in cap. Per inquiſitionem 26. de elect. & ſic.*

Videtur, quòd confeſsio extrà iudicium valeat, ſed hoc eſt ad liberandum, aliud ad obligandum, ità optimè dixit *Gloſ. verbo, Confeſsioni, per tex.* ibi. Idem eſt, ſi poſt ſolutionem rogati interſint confeſsioni creditoris dicentis pecuniam ſibi debitam ſolutam fuiſſe *in Auth. Rogati C. de teſtib.*

Confeſsio patris, an filio præiudicet, vide, verbo, *Pater*.

Confitenti hæredi dabitur breue tempus vide verbo; *Hæres*.

Etiam ſi Reus confiteatur aduerſarium fuiſſe dominum non ſufficit, ſi actor non ponit eſſe de præſenti, vide verbo; *Dominus*.

Parcitur confitenti, dixit *Gloſ. verbo, In euentu, in Auth. vt litig. iur. §. Si quis autem coll. 9.*

Confirmatio.

QVod confirmatur, datur, inquit *Gloſ. verbo, Confirmatam, in cap. Veniens 8. de tranſact. & Gloſ. vlt. in cap. Si Apoſtolica 22. de præb. lib. 6. & Gloſ. verbo, defertur, in l. lege obuenire 130. ff. de verbor. ſig. & Gloſ. verbo, Non poſſit, in cap. 1. de Inſtit. lib. 6.* ſic dicit. Eſt falſum, quod confirmare ſit plus; quia, qui confirmat, non donat &c. ſed qui confert, poteſt dici, quod vtrumque verum ſit. Nam, qui confirmat, nihil de nouo dat, ità optimè dicit *Gloſ. verbo, Percipientibus, per tex. ibi in Auth. quibus mod. natur. §. Si quis ſane coll. 6.*

Superior confirmat, quod facit inferior, dixit *Gloſ. vlt. in l. Si quos C. de decur. lib. 10.*

Ea, quæ iuxtà Eccleſiaſticum morem iuſtè, & rationabiliter fuerint diffinita, noſtra quoque ſententia roborentur, ait *cap. 4. de ſent. & re iudic. vbi Gloſ.* ità ait; Et hæc quidem confirmatio, ſi facta fuerit ex certa ſcientia, & cum cauſæ cognitione, non poterit poſtea inferior Iudex de ea iudicare.

Confirmatio autem, cauſæ cognitionem deſiderat &c. Et ideo de plano expediri non poteſt, vt inquit *Gloſ. verbo, contrà debitum, in cap. Qua fronte 25. de appellat.* Nam vbi princeps confirmat idem eſt, ac ſi ferat ſententiam, vt dixit *Gloſ. verbo, Clauſula, in cap. Dilecto 25. de præben.*

Nota, quod confirmatio in forma communi, ſiuè etiam innouatio, nihil noui iuris tribuit, ſed ſolummodo vetus conſeruat &c. vnde per talem confirmationem non impeditur petitio alterius partis, vel Iudicis cognitio, vt inquit *Gloſ. verbo, Confirmationem, in cap. 1. de confir. vtil.*

Et ità patet, quod confirmatio nihil modicum operatur, quia ſi aliquid inuenit, confirmat illud, alias nihil operatur &c. & ſic patet, quòd confirmatio in forma communi non impedit petitionem alterius partis, nec cognitionem Iudicis &c. *Gloſ. verbo, Confirmatione, in cap. Examinata 7. de confirm. vtil.*

Sed hoc intelligitur cum Papa confirmat ea, quæ non videt, & ideò dicit in confirmationibus (ſicut ſine prauitate) ſed quando cognoſcit de compoſitione & videt ea, quæ confirmat, tunc licet

illa

illa verba ponantur in confirmatione non intelliguntur conditionaliter, ſed cauſatiue. Et ſic intelligitur (ſicut ſine prauitate) ideſt, quia ſine prauitate, ità optimè declarauit *Gloſ. penult. in cap. Venerabilis* 8. *de confirm. vtil.*

Confirmatio nihil confert Iuris vbi electio canonica non fuit &c. Tamen ſi poſſeſsionem fuerit adeptus, & poſtmodum ſpolietur, debet reſtitui, quamuis non fuerit electio Canonica, ità dicit *Gloſ. verbo, Confirmatus, in cap. Cum ſuper* 4. *de cauſ. poſſeſſ.*

Vnde ſi quod confirmatur, non valuit nec confirmatio valebit, vt in expreſſo probat *tex. in cap. Cum inter* 13. *de ſent. & re iud.* ibi; Quamuis forte dicto Inſtrumento donationis non ſit plurimum innitendum, nec confirmationibus, nec priuilegijs, quæ de ipſo cauſam, & originem acceperunt, vbi *Gloſ. verbo, Donationis rationem reddens dixit* ſic. Quia donatio non valebat, quæ non fuit facta ſecundum formam iuris &c. Et ideo confirmationes, vel priuilegia, quæ illam donationem confirmabant, non valebant, quia ſi principale non tenet, nec acceſſorium, & facit *l. Legata inutiliter* 19. *ff. de legat.* 1. ibi. Non enim hoc egiſſe teſtatorem, vt confirmaret, quæ inutilia eſſent, ſed vt diem vtilioribus prorogaret.

Si ſeruo alieno libertas, non conſentiente Domino, data eſt, valere ex authoritate iuris non poteſt, quamuis poſteà manumiſſor Domino hæres extiterit &c. Nam licet ei iure cognitionis ille; qui manumiſit, hæres extiterit: Non ideò aditione hæreditatis libertatis datio confirmatur; ità eſt *l.* 20. *ff. qui & à quib.*

Nota, quod confirmatio non trahitur ad id tempus, quo facere, vel confirmare non poteſt. ità dixit *Gloſ. verbo, Habere deſierit, in l. Quadam* 7. *ff. de iur. codic.*

Confuſio.

INordinatum verò nihil, nec confuſum in his fieri volumus, dixit *Imperator in Auth. de hæred. & Falc. §. Si quis autem verſ. Inordinatum coll.* 1. Alias tamen confuſio admittitur in actionibus, quando creditor debitori ſuo ſuccedit, vt iam dictum eſt verbo, *Actio*, & verbo, *Creditor*.

Confuſio etiam ex mala cõſuetudine naſcitur propterea non eſſe admittendam, dicis infra verbo, *Conſuetudo, per tex. in cap. licet in regulis* 16. *q.* 3. ibi: Ne per conſuetudinem peſsimam exemplis mali temeritate creſcente vniuerſalis confuſio naſceretur.

Hæc certè, & nominum, & rerum fœda confuſio eſt *l. vlt. C. leg. tut.* Scilicet, vt ſit tutor, & ſub tutela ſit, vel Curator, & ſub cura ſit, & infrà habes verbo, *Curator*.

Congregatio.

NOta, quod duo faciunt Congregationem, dixit *Gloſ. in cap.* 1. *de elect. per tex.* ibi. Duo, vel tres in Congregatione fuerint, & *Gloſ. verbo Gregis in §. Sed ſi gregis de rer. diuiſ. in Inſtit. in Apoſtil.*

Sed talis Congregatio debet eſſe vnanimis, quia ſpiritus Sanctus non venit, niſi ſuper Congregatos in vnum, vt dicit *cap. Cum Eccleſia* 3. *de cauſ. poſſeſſ.* Nam vbicumque duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ſum ego in medio eorum, dixit *Dominus Matth.* 18. Sed verè non videmus, quod adſit hæc vnanimitas in hodiernis Congregationibus propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem. Conſentire enim in vnum difficile eſt, vt dicitur *in l. Item* 19. *§. Principaliter ff. de recept. arbitr.* verum, quod

quod hoc ità ſit, non miremur, ſi fuerit Congregatio ſæcularium. In Congregatione vero Presbyterorum, qui Dij, & non homines vocantur, quod diſſentiones inueniantur, hoc certè mirandum, abhorrendum, & abominandum, nemo dubitabit.

Coniectura.

EST, quando ſenſus tacitè ex littera elicitur, & non eſt in littera expreſſum, vt dixit *Gloſ. in l. Apud antiquos 21. verbo, Coniecturam C. de furt. & ſeru. corrup.*

De præteritis ſumimus coniecturam in futurum, & quandoque occultam coniecturam ſumimus ad præteritum, vt inquit *Gloſ. verbo, Quorum, §. Cumque hoc in proam. Inſtit.*

Etenim in cauſa fideicommiſsi (vt cumq; precaria voluntas quæreretur) coniectura poteſt admitti *l. Cum proponebatur 66. ff. de legat. 2.* vbi notat *Gloſ. vlt.* quod in eo textu coniectura ſumitur pro probatione.

Facilem iudici voluntatis coniecturam fore cæteris patris facultatibus æſtimatis, ait *l. Quæſitum 12. §. Denique verſ. Sed & ipſe Papinianus ff. de fund. inſtruct.*

Iniquitas aduerſi caſus tollitur per coniecturam pietatis *l. 3. vbi tex. optimus C. de inoffic. teſtam.* ibi. Repentini caſus iniquitas per coniecturam maternæ pietatis emendanda eſt. Nam poſthumus in eo textu à matre præteritus (qui poterat querelam de inofficioſo intentare) videtur tacitè per dictam coniecturam vnà cum alijs liberis viriliter inſtitutus.

Coniunctio.

QVælibet poteſt poni pro alia dixit *Gloſ. verbo, Eas verò, in l. Eas cauſas 79. ff. de condit.* Et ibi; additio ſic; Nota ex hac *Gloſ. ſecundum Bart.* hic; quòd vna coniunctio ponitur pro alia, quando expedit.

Quamuis, &, Syllaba coniunctionem faciat, in caſu tamen non tàm coniunxiſſe, quàm celerius dixiſſe quis videtur, vt *in l. Si ità 66. ff. de hared. inſtit.*

Coniuncti vnius poteſtate perſonæ funguntur, inquit *l. Planè 34. ff. de legat. 1.*

Diſiuncta etiam pro coniuncta ponitur, vt notat *Gloſ. vlt. in l. Si quis rem 22. ff. de aur. & argen. legat.*

Et coniunctionem non ad coniungendam conditionem, ſed ad neceſsitudinem demonſtrandam pertinere, dicitur *in l. Iulius 80. propè fin. ff. de condit. & demonſ.*

Ex diuerſis teſtamentis Ius coniunctionis non contingit, dicit *l. Si ſub conditione 16. in fin. ff. quib. mod. vſus fruct. amitt.*

Coniux.

SApiens iudicio debet amare coniugem non affectu, cum in eo non debeat voluptatis impetus regnare, vt inquit *Hieronym. lib. 1. contra Iouinianum relatus in cap. Origo 32. quaſt. 4.*

Coniuges, quando in vita fuerunt concordes, etiam in morte nolunt ſeparari, vt dixit *Auguſtin. lib. 9. confeſſ. cap. 11. num. 2. ad fin.* ibi. Quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat, vt eſt animus humanus

minus capax diuinorum adiungi ad illam felicitatem, & commemorari ab hominibus.

Si de carnali coniugio agitur, & vnus ex coniugibus abeſt tam diu expectetur, donec de ipſius obitu veriſimiliter præſumatur, inquit *cap. Quoniam frequenter* 5. §. *Porrò verſ. Si autem vt lite non conteſ. vbi Gloſ. verbo, Præſumatur*, ſic. Per famam, quia ſenex erat, vel etiam, quia in acie fuit, nec redijt præſumitur, quod in his caſibus ſit mortuus.

Coniugis reſtitutio, quando non debeat fieri, & reliqua de materia huius verbi inuenies verbo, *vxor*.

Conſanguinitas.

Nota ratione conſanguinitatis aliqua fieri, quæ aliàs non fierent, dixit *Gloſ. in l. Si tutor* 9. *per tex. ibi. ff. de ſuſpect. tutor.* Nam ignoſcendum conſueuerunt ei, qui ſanguinem ſuum qualitercumque redemptum voluerit, dixit *l.* 1. *ff. de bon. eor. qui ante ſent. & Gloſ. verbo, Prohibitum, in l. transfigere* 18. *C. de transact.* ibi. Licet qualitercumque redimere ſanguinem ſuum idem *Gloſ. verbo, quicquam in l.* 1. *C. de iur. iur. propt. calumn.* & addit, quia licet permittatur redimere tranſigendo, non tamen calumniando.

Licet enim cuilibet liceat redimere ſanguinem ſuum, verum eſt, vt non habeatur pro confeſſo, non ad hoc, vt non poſsit ab alio accuſari, quod eſt in alijs publicis iudicijs, vbi non de ſanguine agitur, inquit *Gloſ. verbo, Arguere, in l. Si quis* 11. *C. de accuſat.* In quibus terminis nota, quod ſi iniuſtè quis opprimitur, & pro redimenda ſua vexatione iniuſta, dedit aliquid poteſt repetere. Si verò iuſtè opprimebatur, non repetet, & vtroque caſu, qui accepit punitur, vt inquit *Gloſ. verbo, Is, autem, in l. ſerui C. de adult. vbi Apoſtill.* dicit ſic. Vexatio iniuſta poteſt redimi.

Conſanguinitas ſolet quodam modo inuidiæ haberi, vt dicit *Chryſoſt. ſuper Ioann.* 7. & latius habes, *verbo Frater*.

Præſumitur aliquid ratione ſanguinis, vt *in cap. litteras cum ſua Gloſ. de præſumpt.* vt dixit *Apoſtil. in l. vnica §. Taceat C. de rei vxor. act.* Tollit etiam ſuſpicionem, vt inquit *Gloſ. verbo A. Sobrinis in l.* 1. *ff. ad l. Iul. repet. & gloſ. verbo, Affectu, in l. Humanitatis* 23. *C. de excuſat. tutor.* ità; Hic conſanguinitas inducit ſuſpicionem, quandoque remouet.

Conſenſus.

Est multorum voluntas, ad quos res pertinet ſimul iuncta, vt inquit *Gloſ. verbo, Tractatus, in cap.* 1. *de reb. Eccleſ. lib.* 6.

Iſte autem, vel eſt expreſſus, vel tacitus. Et poteſt præcedere, vel ſequi, dixit *Gloſ. verbo, Ante omnia, in addit. in Clem. vnica de for. compet. & Gloſ. Magna in regula non firmatur* 18. *lib.* 6. ibi; valeant, ergo ex ſubſequenti conſenſu ex nunc, non vt ex tunc & probatur *in l. Si autem* 10. *ff. de aqu. plu. arc.* ibi. Et placet nihil intereſſe, vtrum præcedat voluntas &c. an ſubſequatur, quia & poſteriorem voluntatem prætor tueri debet, & *Gloſ. verbo, Debeant, in cap. Edoceri* 21. *de reſcript.* ibi. Et ſi forte Capitulum agit, non ſufficit ſubſequens conſenſus prælati &c. Sed hoc non credo; ſufficit enim, ſi poſtea accedat conſenſus prælati, vel è conuerſo.

Quod

Digitized by Google

Quod debet limitari in actibus, qui ſunt nulli ipſo Iure, vt dicitur *in cap. Auditis 29. de elect.* ibi. Quoniam electio, quæ fuerat irrita ipſo Iure per ſubſequentem conſenſum &c. non poterat eſſe rata:

Conſentientibus ſcilicet expreſſò, vel quibuſdam coniecturis hoc appareat &c. ait *Gloſ. verbo, Conſentientibus, in l. Qui autem §. ſciendum in fin. ff. quæ in fraud. credit.*

Operatur præſentia conſenſum, dixit *Gloſ. vlt. in l. Lucius 63. ff. de manum. teſtam.* cuius verba ſunt. Sed ſi præſente adoleſcente pecunia illata eſt, vel in rationes eius relata, impletam conditionem videri, ac ſi ipſi ſoluta fuiſſet, & *Gloſ. 1. in l. Si ſeruus §. Si furnum ff. a l. Aquil.* ibi. Præſentia pro conſenſu habetur, & *in l. 2. ff. ad Municipal.* ibi. Conſenſiſſe autem pater decurionatui filij videtur; Si præſens nominationi filij non contradixit, & *Gloſ. verbo, Regreſſum, in cap. Prætereà quibus mod. feud. amitt.* ibi. Item conſentire hic intelligitur, qui præſens eſt, nec contradicit, & *Gloſ. verbo, Conſentit, in l. Si Filius 7. ff. de tutel.* ibi. Conſentire autem videtur, ſi præſenti non contradicit.

Gloſ. verò verbo, Prætermiſit, in l. Sabinus 28. ff. comm. diuid. dicit ſic. Ergo non intelligitur conſentire præſens &c. Et ſic eſt generale hic præſens non ſemper conſentit, vbi alia pro, & contra ponit.

In formis patientia habetur pro conſenſu in his, quæ ſunt modici præiudicij, ſecus, ſi magni, ſummat *Bart. in l. Quam Tuberonis 7. ff. de pecul.* cuius verba ſic habent; Ego autem puto non eſſe opus concedi à Domino peculium habere, ſed non adimi, vt habeat. Alia cauſa eſt peculij liberæ adminiſtrationis, nam hæc ſpecialiter concedenda eſt.

Facto etiam conſenſus elicitur, vt tenet *Gloſ. in cap. 3. de ijs, quæ fiunt à maior. par.* ibi. Et licet verbis non renunciet, aut non conſentiat, ipſo facto tamen conſentit; & *Gloſ. verbo, Reuocantes, in cap. non debet 8. de conſ. & affin.* ibi. Quia & ſi primus conſenſus nullus fuit poſteà poteſt confirmari &c. Sed videtur, quod verba neceſſaria ſint, & nouus conſenſus requiritur &c. Sed Io: dicit, quod pro matrimonio ſtandum eſt, ex quo ſimul ſteterunt; ipſo enim facto matrimonium inducitur ſaltem præſumptum, & facit *l. Si præcedente 58. §. Vnico in fin. ff. mandat.* ibi; Sed videbitur conſentire decreto, conueniendo hæredem, *& in l. Exceptione 11. C. de euict.* ibi. Qui vendicationi adeò conſenſum dedit, vt ſe etiam pro euictione obligauerit.

Cum ſua manu pignori domum ſuam Seius ſcripſerit conſenſum ei obligationi dediſſe manifeſtum eſt, ait *l. Fideiuſſor 26. §. 1. ad fin. ff. de pignor. Et in l. Sicut 8. §. Non videtur ff. quib. mod. pig. ſol.* ibi. Sed ſi ſubſcripſerit forte in tabulis emptionis conceſsiſſe videtur, vbi *Gloſ. verbo, Manifeſtè,* ſic quærit; Sed quid, ſi tabellio eum ſubſcripſit in teſtem? videtur ſecus. quia hic de ſubſcriptione, quæ fit conſentiendo &c.

Si verò ſalua cauſa pignoris ſui id fecerit, non præiudicabitur ſibi, vt inquit *l. Si debitor 4. §. 1. ff. quib. mod. pig. ſolu.* ibi. Niſi ſalua cauſa pignoris ſui conſenſerit. Ex quo *tex.* colligit *Bart.* Quod ſi actus circa quem adhibetur conſenſus non valet, non nocet conſenſus, quod eſt menti tenendum ſecundum *Alex. ad eundem Bart.* Generaliter, ergo tenendum eſt, qui ſubſcribit conſentit, vt dicit *Gloſ. in l. 1. ff. quod iuſſu,* ibi. Et ſic eſt argumentum hic. Quod Canonici ſubſcribentes conſentire videantur.

ſuige, quod ſcientia, & patientia habetur pro conſenſu, inquir, *Apoſtil. ad gloſ. verbo, Penes vxorem, in l. Titia* 35. *§. Caius Seius ff. de legat.* 2. *per tex. in l.* 1. *C. de fil. fam. lib.* 10. ibi; Tunc enim conſentiendo, &c. & ibi; Conſentire autem etiam is videtur, qui non teſtificatur diſſentire nominationi, & in l. *Qui bona fide* 13. *§. Si quis iuxta ff. de damn. infect.* ibi; Fieri paſſus ſit de damno infecto, & poſtea cauendum non erit; *Et in l. Quidam* 12. *ff. de euict. ibi*. Si cohæredes præſentes affuerunt, nec diſſentierunt videri vnumquemque partem ſuam vendidiſſe, & *Gloſ. vlt. in cap. De illis de deſponſ. impub.* ibi; Vt ſi patienter cohabitet illi talis violentia tranſit in conſenſum, *Gloſ. etiam vlt. in cap. vlt. qui cler. vel vou. per tex. ibi*; Coactio affuiſſet; quam patientia, & perſeuerantia temporis perfugauit; reliqua circà conſenſum ex patientia vide verbo, *Patientia*.

Ex taciturnitate etiam elicitur conſenſus, vt dictat vulgaris Iuris regula, & dicit *gloſ. in d. l. Qui autem §. Sciendum ff. qua in fraud. cred.* ibi. Sed quid ſi vendentes tacuerunt? videntur conſentire. Multoties tamen ex taciturnitate conſenſus non elicitur, niſi probetur, vt dicit *Gloſ. verbo, Non probatur in l. Filius familias* 8. *ad fin. ff. de procur.* Ibi; Nota taciturnitatem conſenſui non comparari; ſic & in ſeruitute imponenda &c. Item in furto &c. Item in eo, qui impedire non poteſt, & in eo, qui erubeſcit loqui; Item in eo, qui ſcit ius ſuum durare; verba autem tex. ſunt hæc. Inuitum accipere debemus non cum tantum, qui contradicit, verum etiam eum, qui conſenſiſſe non probatur, & benè facit *d. l.* 1. *C. de fil. fam. lib.* 10.

Licet plus ſit expreſsè contradicere, quam minime conſentire, vt inquit *cap. maiores* 4. *§. vlt. de bapt. & in cap. Sicut* 33. *de ſimon.* ibi; Quia tamen longe diuerſum eſt non præbere conſenſum, & expreſsè aliquid prohibere.

Nota tamen medium eſſe inter conſentire, & diſſentire ſcilicet, non diſſentire, vt dicit *Gloſ. verbo, non diſſenſerint, in cap. Cupientes* 16. *de elect. lib.* 6.

Abſens diſſentiens, non conſentiens eſſe dicitur, inquit *Gloſ. verbo, Creditum, in l. Reſcriptum ff. de pact. per tex. in l. In eo §. Deinde ff. de rit. nupt.*

Conſenſum enim non ignorantiam volumus obligari, inquit *l.* 3. *C. de tabul. lib.* 10.

Non eſt grandis differentia, an lethum inferas, vel admittas; mortem enim languentibus probatur infligere, qui hanc cum poſsit, non excludit, ait *cap.* 1. 83. *diſt. Et cap. Omnes* 17. *q.* 4. *& in cap.* Qui autem manifeſto facinori deſinit obuiare cum poteſt, conſentit, & *in Gloſ. verbo, Conſentiret, in Extrauag.* 3. *de verbor. ſign.* ibi. Conſentire videtur erranti, qui ad reſecanda, quæ corrigi debent, non occurrit.

Et conſentiẽtes pari pæna (ſcripturæ teſtimonio) puniuntur, dicit *cap.* 1. *de offic. deleg. vbi Gloſ. verbo*, Pari pæna *conſtringuntur &c.* Argum. contra. Quod magis puniuntur conſentientes, quam agentes &c. Ad hoc nota, quod quadruplex eſt conſenſus, ſcilicet negligentiæ, conſilij cooperationis, & authoritatis, ſeu defenſionis. In primo caſu minus peccat conſentiens, quàm faciens, niſi forſan negligentia nimis craſſa fuerit, vt in prælato &c. In Secundo caſu ſcilicet conſilij minus punitur, plus tamen quàm negligens &c. In tertio caſu cooperationis æqualiter peccant facientes, & conſentientes & ſecundum hoc intelliguntur omnes authoritates, quæ dicunt, quod æqualiter puniuntur. In quarto caſu authoritatis, ſiuè defenſionis magis peccat

cat conſentiens defendendo, & authorando, quàm faciens, & magis puniendus eſt, vnde verſus.

Conſenſus, ſpernit, ſuadet, iuuat, ac tuetur,
Hic minus, hicque minus luit, hic aequaliter, hic plus
Conſentis, operans, defendens, non reprehendens.

Omnium voluntatem eſſe ſequendam non ambigitur; iniquum, enim viſum eſt voluntatem vnius ex modica fortè particula dominij praeiudicium ſocijs facere, ait *l. Si autem* 10. *ff. de aqua plu. arcen. vbi Apoſtil.* ſic. Adde tu ad hoc dictum, quod quando plurium conſenſus requiritur, quod ſemper debet ſimul, & vnicè praeſtari, maximè ſi poteſt praeiudicari tertio, vbi allegat *l. Et ſuum §. hodie ff. de pact.* & alia; Cum enim minuatur ius eorum, conſequens eſt, exquiri, an conſentiant, vt inquit *l. In concedendo* 8. *ff. eod. tit. de aqu. plu. Et addit l. In diem* 9. *eod. tit.* ſic. Ideo autem voluntas exigitur, ne dominus ignorans iniuriam accipiat; nullam enim poteſt videri iniuriam accipere, qui ſemel voluerit.

In omnibus rebus, quae dominium transferunt, concurrat, oportet affectus ex vtraque parte &c. niſi animus vtriuſq; conſentiat perduci ad effectum, id quod inchoatur, non poteſt. ità dicit *l.* 54. *ff. de act. & oblig.*

Indulgendum eſt conſenſui communi partium *l. Si Conſtante* 19. *C. de donat. ante nupt. vbi Gloſ. verbo, Indulgendum*, ſic. Id eſt remittendum aliquid de rigore iuris. Sed ipſemet conſenſus partium non poteſt de iure aliquid relaxare, vt tenet *Gloſ. verbo, veterani, in l. Filius* 8. *§. Veterani ff. de procur.* ibi. Non poteſt conſenſus partium de Iure aliquid relaxare ſic ſuprà &c. & in iuramento calumniae &c. & in comparatione facienda ex priuata ſcriptura aliter, quàm lex velit &c. & in teſtificatione patris, & filij &c.

Dum aliquis alij conſentit, Iura ſua perdit, dicitur *in l. Cum quadam* 26. *C. de admin. tut.*, & probatur *in Auth. vt immobil. ante nupt. donat. §.* 1. *coll.* 5. ibi; Si ſemel conſenſus fiat, &c. & rurſus aliam profeſsionem ſcribi confirmantem conſenſum, & tunc ratum eſſe, quod factum eſt; vbi *Gloſ. verbo Conſenſum*, notat duplicem conſenſum operari plus, quam vnum.

Conſenſus paternus requiritur in iudicio cum filio familias, vt habes in verbo, *Pater*; ſemel, tamen praeſtitus in cauſa principali, durat etiam in cauſa executionis, nec amplius requiritur nouus conſenſus, ità dicit *ex Bald. Apoſtil. ad Gloſ. verbo, Inuito patre, in l.* 3. *§. Sed vtrum ff. de minor. vbi praedicta Gloſ.* ſic dicit. Ratio eſt, quia in prima cauſa conſenſit. Intelligi tamen ſemper patrem conſentire, niſi euidenter diſſentiat, inquit *l. ſponſalibus* 7. *ff. de ſponſ. & ibi Gloſ.* notat intelligi conſentire, niſi contradicat, ex quo ſcit, vbi argumentum in contrarium ponit.

Si vnus duorum repraeſentet perſonam, conſenſum à ſe datum vt vnus, poteſt tamquam alius reuocare, ità dicit *Gloſ. vlt. in cap. Sicut* 24. *de iur. iur.* ibi; Et ſi conſenſit tamquam Canonicus, poteſt poſteà tamquam Epiſcopus reuocare, &c. Nam quaedam facit aliquis, tamquam alius.

Nota, quòd qui non poteſt facere, ſcilicet paciſci, alij tamen conſentit; ſic &c. & è contra quandoque poteſt per ſe, quod non poteſt per alium, vt dixit *Gloſ. verbo, Accommodauerit in l. vlt. C. de pact.* probat etiam *Gloſ verbo, Libertati, in l.* 2. *ff. de manumiſ. vend.* ibi. Et nota, quod poteſt alij conſentire in eo, quod ipſe per ſe facere non poteſt, pro quibus eſt optimus *tex in*

l. 4. *§. vlt. eod. tit.* in hæc verba; Sed ſi pignori obligatum ſibi minor viginti annis manumitti patiatur, rectè manumittitur. Quia non tàm manumittere is, quàm non impedire manumittentem intelligatur.

Qui non conſentit, diſſentit &c. inquit *Gloſ. verbo, Ignorat, in l.* 1. *§. Qui vas* 49. *ff. de furt.*

Nullus eſt errantis conſenſus, ait *l. non idcirco* 9. *C. de iur. & fact. ignor. Et l. ad probationem* 23. *C. locat.* ibi. Cum inſcientia dominij proprij, & errantis nullum habeat conſenſum, & *in l. Si per errorem* 15. *ff. de iuriſd. omn. iudic. vbi Vlpian.* ſic inquit. Nec enim ferendus eſt, qui dicat conſenſiſſe eos in præſidem cum, (vt Iulianus ſcribit) non conſentiant, qui errant. Quid enim tàm contrarium eſt conſenſui, quàm error, qui imperitiam detegit. Conſenſum enim non ignorantiam volumus obligari, vt dixit *Gloſ. verbo, Nunc in Extrauag. vnica de præb. ex dicta l.* 3. *C. de tabul. lib.* 10.

Nec enim habet locum conſenſus, vbi metus, vel coactio intercedit. Neceſſe eſt enim, vt vbi aſſenſus cuiuſque requiritur coactionis materia repellatur vt dicitur *in cap. Cum* 14. *de ſponſ.*

Bona tamen erit cautela, vbi quis timet coactionem, vel metum ſibi inferri fugam arripere, ſi poſſit, vt conſulit *Gloſ. verbo, Per annum, in cap. Ad id* 21. *de ſponſ.* in his verſibus.

> *Effuge cum poſſis ne conſenſiſſe puteris;*
> *Nam ſi præſtiteris, illius vxor eris.*

Naturalis facilitas eſt hominum ad diſſentiendum, & non facile ad conſentiendum, vt dicit *Iureconſultus in l. Item* 19. *§. Principaliter ff. de recept. arbitr.* ibi. Propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem &c. Non, quoniam conſentire omnes facile eſt. Reliqua de materia diſſentiendi vide infrà verbo, *Contradicere*.

Conſcientia.

Bona, & timorata timere ſolet culpam, vbi culpa minimè inuenitur, vt habes in verbo, *Culpa*.

In his, quæ animæ ſalutem reſpiciunt ad vitandos graues remorſus conſcientiæ pars ſecurior eſt tenenda, dixit *Pontifex in Clement. Exiui verſ. Nos itaque de verbor ſign.* Vnde dixit *Gloſ. verbo, Conſulas, in cap. Veniens* 9. *de eo qui cogn. conſang.* Quod ſi quis excòmunicetur in terminis illius textus ſuſtineat potius excommunicationem, quàm veniat contra conſcientiam.

In cap. Per tuas 35. *de Simon.* ſic dicitur; licet ex eo, quod conſcientiam nimis habuerit ſcrupuloſam in difficultatem huiuſmodi ſit colapſus quam vtique non euadet, niſi deponat errorem, vbi, *Gloſ. verbo, Miniſtret*, ſic. Si habet ſuper hoc conſcientiam læſam, nec Papa eius conſcientiam poſſet mutare, niſi inſe met eam mutaret; quia vis animo fieri non poteſt.

Puritati conſcientiæ conuenit iudicium rationis, vt dicitur *in cap.* 2. *de regul. lib.* 6. ibi; licet zelum animarum habentes eas lucrari Domino ſollicitè cupiatis, quia tamen decet, & expedit, vt conſcientię puritati non deſit iudicium rationis, ne vnde ſpiritualis profectus quæritur, ſalutis diſpendium ſubſequatur, & bene probat *Propheta Pſalm.* 98. ibi. Honor regis iudicium diligit.

Sola eſt Omnipotentis Dei diſtrictio penſanda, atque ad cor proprium recurrendum ſemper, vt nullius ibi lingua implicet, vbi conſcientia non accuſat.

Quem

Quem enim conſcientia defendit, liber eſt inter accuſationes, & liber ſine accuſatione eſſe non poteſt, ſi ſola, quæ interius addicit conſcientia accuſet, inquit *cap. In cunctis* 11. *q.* 3.

Et faciunt optimè, quæ *Senec. Epiſt.* 34. vbi. Sic. dicit: Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum, aureſq; vitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam in ſolitudine anxia, ac ſolicita eſt. Si honeſta ſunt, quæ facis, omnes ſciant; ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cũ tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem!

Conſilium.

ALiud eſt reuerentiæ, aliud perfectionis, vt per *Gloſ. vlt. in cap. Ad aures* 7. *de ætat. & qualit.* in his verbis. Hoc eſt Conſilium reuerentiæ, cui obediendum eſt &c. Secus in conſilio perfectionis &c. quale eſt illud, ſi vis perfectus eſſe, & de quo idem *tex.* ait, ibi; Tibi breuiter reſpondemus, quod ſi ſuper præmiſsis conſcientia tua te remordet ad maiores ordines de noſtrò conſilio non aſcendas, idem dicit *Apoſtillaverbo, in poteſtate, ad §.* 1. *de nupt. in Inſtit.*

Verbum Conſilium pro neceſsitate ſæpe ponitur, vt habes *in verbo, verba, verſ. Reuocari debet.* Et aliquando ponitur conſilium pro conſenſu &c. Contrarium credò, quia cum habet eligere de conſenſu, non ſic liberam habet poteſtatem, ſicut de conſilio, ità ponit *Gloſ. verbo, cum conſilio, in cap. Vnico §.* 2. *Ne ſed vac. lib.* 6.

Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pænitebis *Eccleſ. cap.* 32. Vir enim conſilij non diſperdet intelligentiam, vt per eundem ibidem. Erit namque ſalus, vbi multa conſilia ſunt *Prouerb.* 24. 5.

Vbi periculum maius intenditur, ibi procul dubio eſt plenius conſulendum, dicitur *in cap.* 3. *de elect. lib.* 6.

Nota, quod quis inuitus tenetur conſulere, ſicut iudicare &c. Non autem recipere compromiſſum, vt &c. ità dicit *Gloſ. verbo, Conceſſum, in l.* 2. *C. de proxim ſacr. ſcrin. lib.* 12. Ex quo tex. infert *Ioan. de Platea.* Quod poteſtas poteſt compellere iuris peritos, & aduocatos, vt dent ſibi conſilium, etiam in cauſis criminalibus per *l. Cuſtodias, ff. de cuſtod. reor.*

Nota conſulendos, qui ſciunt, vt inquit *Gloſ. verbo, Medicis per tex.* ibi; Medicis denunciantibus *in l. ſemel C. de re mil. lib.* 12.

Conſilium plurimorum, quod ſit ſequendum, vide verbo, *Iudicium plurimorum.*

Vbi conſilium datur efferentis arbitrium eſt. Vbi præceptum, neceſsitas eſt ſeruientis, vt obediat, vel imperantis, vt ei obediatur *ex Diu. Gregor. refertur in cap. Quis quis* 14. *q.* 1. *ad fin.*

Omnes vnde volunt, conſulunt, ſed non ſemper, quod volunt audiunt, dixit *Auguſtin. lib.* 10. *confeſſ. cap.* 26.

Operari quidem velociter conſulta; conſulere autem tardè, *Ariſt. in Ethic.* Sed interdum locus, vel tempus non patitur plenius deliberandi conſilium, vt inquit *l.* 1. *in fin. ff. de exerc. act.* Quia quandoque res celeritatem deſiderat, vt inquit *l.* 1. *ff. de damn. infect.* coniuncta *gloſ. verbo, Neceſſitas, in cap. Conſtitutionem* 9. *de ſent. excomm. lib.* 6.

Ex conſilio nemo obligatur &c. conſilium verò aliorum non inducit neceſſitatem, ſed de honeſtate requiritur, vt inquit *Gloſ. penult. in cap. Ne pro defectu* 41. *de elect. Et gloſ. verbo, In tractatu, in cap. Cum veteri* 51. *de elect.* Sic dicit. Et ex conſilio nemo ad id obligatur &c. Quia reſponſum eorum ſemper eſt expectandum, alias delu-

deluſorium videretur tale conſilium petere.

Quid autem operetur conſilium petere, ex quo ſequi non tenentur, vide *cap. Cum olim de arbitr.* Sed melius inuenitur *in l. Si in tres* 20. *ff. de recept. arbitr. ibi*. Quia in plures fuit compromiſſum, & potuit præſentia eius trahere eos in aliam ſententiam. Sic etiam poterit conſilium, quod dandum eſt trahere illum, qui tenetur petere in meliorem ſententiam; Et ideo ſi non petitur, actus nullus eſt, licet non ſit nullus poſt petitum, & non acceptatum conſilium, eſt *Gloſ. optima in l. Si quis mihi bona* 25. *§. Si coram Titio verbo, Recte puto, ff. de acquir. hared.* ibi; Sed quid ſi adiuit ſine eius conſilio? Reſponde nulla eſt aditio, & non ſufficit, quod tantum requiratur conſilium, ſed neceſſarium eſt, quod illud expectetur, vt dixit *Gloſ. verbo, Conſenſu, in cap. Cum conſuetudinis* 9. *de conſuetud.*

Gloſ. verbo, Diſcordet, in d. cap. Cum olim, hæc etiam dicit. Plerumque enim tenetur quis quærere conſilium, ſed non tenetur ſequi, & *ibidem Apoſtill.* ſic. Et eſt ſimile, quod dicitur in regula Sancti Benedicti *cap.* 2. ibi. Conuocet Abbas omnem congregationem, & audiens conſilium fratrum tractet apud ſe, & quod vtilius iudicauerit, id faciat, quod confirmat dictum *Senec. lib. de quatuor virtut.* ibi. Prudentis eſt examinare conſilium.

Sin verò perſuaſeris mihi &c. tecum nullam eſſe actionem &c. Quia rem meam ipſe geſſi, inquit optima *l.* 1. *§. Idem Pompon. ff. depoſ. vbi Gloſ. verbo, Quia* ſic ait; Nota. Neminem ex conſilio obligari, vt infra *tit.* 1. *l.* 2. *in fin. his verbis*. Quia nemo ex conſilio obligatur, etiam ſi non expediat ei, cui datur, quia liberum eſt cuique apud ſe explorare, an expediat ſibi conſilium (& *ead. Gloſ.* notat aliquas fallentias; quæ alias fallentiæ non mihi videntur.

Non eſt turpe, cum re mutare conſilium dixit *Senec. lib.* 4. *de benefic. cap.* 38. & *in cap.* 39. ſic. Deſtituere leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid autem in ſapiente? te remitto ad verbum, *Sapiens*.

Eſt verum, eum, qui non animo procuratoris interuenit, ſed affectionem amicabilem promiſit in commonendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis conſilio mandati non teneri, ſed ſi quid dolo fecit, non mandati, ſed de dolo magis teneri, ità ait *l. Idem* 10. *§. Si cui ad fin. ff. mandat. vbi gloſ. vlt.* ſic. Rogatus dixit ſe interuenturum, vt conſiliarius, &c. Sed huiuſmodi rogatio, quo ad monitionem fuit, vndè non naſcitur obligatio, vt &c. Item ſecus, ſi non fuit admonitio ſimplex, vt &c.

Nec enim, qui alicui malum conſilium dederit furtum facit, non magis, quã ſi ei perſuaſerit, vt ſe præcipitaret, ait *l. Qui ſeruo* 36. *ff. de furt. & ibi gloſ. verbo, Non admittunt, in fin.* Sic. Quia nemo tenetur furti ex ſolo conſilio, ſed *Apoſtill. ibidem* contradicit ſic. Tu dic contrà per *tex. in cap. Querelam de elect.*

Conſilium autem dare videtur, qui perſuadet, & impellit, ac inſtruit conſilio ad furtum faciendum, ſic ait *l. in furti* 51. *ff. de furt.* vbi etiam dicitur, opem fert, qui miniſterium præbet, atq; adiutorium. Et *in l. aut facta* 16. *ff. de pæn. ibi*. Quoſq; alios ſuadendo iuuiſſe, ſceleris inſtar eſt. & ibi *Gloſ. verbo Iuuiſſe*, ſic. Ideſt compuliſſe ad aliquod maleficium faciendum.

Eſt conſilium, & fauor, qui adijcit ad delictum, & qui non adijcit, & vterq; tenetur, ſed primus plus, vt inquit *Gloſ. verbo, Conſiliarios, in Clement. vnica de for. comp.*

Non ſolum conſilij ſed, & facti fugere eſt,

eſt, ait *l. Bouem 43. ff. de aedilic. edict.* Et ibi *Gloſ. verbo*, *fugere*, ita dicit, ſic alias exigitur factum non conſilium tantum, vel pro poſitum.

Gloſ. verbo Conſilio in cap. Venerabilis 37. de offic. deleg. ſic ait. Ecce caſus, in quo conſilium eſt ſequendum, quia ſumitur pro conſenſu, quando ſcilicet datur Coadiutor ſuſpecto adminiſtratori, ſine cuius conſilio hoc eſt conſenſu, coadiutus ſuſpectus non poteſt quicquam facere.

Dubium non eſt omnia omnino, quæ conſilio rectè geruntur iure, meritoq; effectu, & firmitate niti, dixit *l. 3. C. de repud.*

Quicquid conſilij moderatione perficitur, non conſueuit plenitudinis robore profundi, ſed perpetua firmitate durare *ex d. l. ſupra proxime deduxit*, *Gloſ. verbo*, *Pleniſſimè*, *in Auth. de apppell. §. 1. coll. 4.*

Conſilij perfectioribus cauſam quis conſiderans poteſt quilibet ſe corrigere, vt habes *verbo*, *correctio*, vbi nec Imperator erubeſcit de ſe corrigendo.

Conſilium eorum ſequendum, qui non habent intereſſe, nec ſpem habendi, deducitur *ex l. vidua 18. C. de nupt.* ibi. Eorum volumus authoritatem, iudiciumque ſuccedere, ad quos etiam ſi fatalis ſors intercesſerit, tamen hæreditatis commodum peruenire non poſsit.

Conſilio pollet, cui vim natura negauit, dixit *Gloſ. verbo*, *Perſonalium*, in *l. 1. C. Qui morbo ſe excuſ. lib. 10.* quod fallit in fœmina, cuius conſilium etiam in proprio commodo laborat, ſed dictum *Gloſ.* intelligitur, de illis, qui defectuoſi nati ſunt, & in illis quibus aduerſa fortuna eſt iuxtà *d. l. vidua C. de nupt.* Nam pauper locutus eſt ſenſatè, &c. vt dicit *Eccleſiaſtic. cap. 13. ad fin.* Mulieris autem fragile, & mutabile conſilium eſt, vt dixit, *Gloſ. vlt. in l. 1. C. de confirm. tut.* Et tamen dixit *Imperator in Auth. vt iud ſin. quoq. ſuffragat §. 1. verſ.* Hæc autem omnia *coll. 2. itā*; Et hic quoq; participem conſilij ſumentes eam; quę à Deo data eſt nobis reuerentiam coniugem &c. vbi *Gloſ. verbo Coniugem*, ſic, & nota, quod conſilium ab vxore ſumendum eſt, vnde Cato dixit, à ſeruis conſilium exigendum.

Sed hoc non tollit, quod infirmum ſit conſilium fœminæ; maſculi vero firmū, & bonum, vt dixit *gloſ. verbo*, *Approbata eſt*; *in §. 1. de ſatisdat. tutor. in Inſtitut.* Vbi *Apoſtill.* addit; Conſilium patris, & ſic maſculi eſt firmum, & bonum, & non matris, & ſic fœminæ eſt conſilium debile.

Conſtitutio.

Differentiam inter legem, & conſtitutionem ponit *Bart. ad rubricam C. de legat. Et additio ad gloſ. Verbo*, *Deciſiones*, *in l. Vnica C. de emendat. Codic.* Sic, Lex eſt, quæ profertur à populo interrogante, vel alio interrogante pro populo, qui populo præeſt. Conſtitutio eſt principium edictum, & licet alias edicta ponantur propriè pro edicto prætorum tamen in dicta rubrica de legibus ponitur pro omni lege, quæ eſt ſiuè vocatur edictalis.

Hoc etenim nomini dubium eſt, quod ſi quid in poſterum melius inueniatur, & ad Conſtitutionem neceſſario ſit redigendum hoc à nobis conſtituatur, dixit *Imperator in l. vnica §. hic igitur C. de emendat. Codic.*

Conſtitutio noua derogat antiquæ, licet de ea, non fiat mentio, vt dixit *Pontifex in cap. 1. de Conſtit. lib. 6.* ibi. Conſtitutionem condendo poſteriorem, quamuis de ipſa mentionem non faciat reuocare noſcatur.

Nec ſit neceſſarium, cum Conſtitutio ſolemniter editur, aut publicè promulgatur

Digitized by Google

gatur ipſius notitiam ſingulorum auribus per ſpeciale mandatum, vel litteras inculcare, ſed id ſolum ſufficit, vt ad eius obſeruantiam teneatur, qui nouerit eam ſolemniter editam, aut publieè promulgatam, dixit *cap. 1. de poſtul. præl.*

Conſtitutio declaratoria debet intelligi ſecundum omnes clauſulas Conſtitutionis declaratæ, niſi aliud dicatur in Conſtitutione declaratoria, itá ponit *Gloſa in caſus poſitione notabil. 1. in cap. Eum qui 18. de praben. lib. 6.*

Ad præterita ergo non ſe extendit hæc Conſtitutio, tum quia non eſt veteris Iuris declaratio, immò correƈtio: Tum quia de præteritis non cauetur in ea, dixit *Gloſ. verbo, De cætero, in cap. 2. de conceſſ. præb. lib 6.*

Conſtitutum.

QVI conſtituit ſe quidem obligat, patrem verò non liberat, inquit *l. Si filius 15. ff. de in rem verſ.*

Conſuetudo.

DIſcribitur, quod ſit Ius quoddam moribus inſtitutum, quod prò lege ſuſcipitur, cum deficit lex, vt *in cap. Conſuetudo, 1. diſt. & Gloſ. verbo, Conſuetudo, in cap. 3. de conſuetud. lib. 6.*

Hæc quandoque vetuſta &c. quandoque inueterata &c. Quandoque vetus &c. quandoque perpetua dicitur iuxtà ea, quæ tradit *Gloſ. verbo, Conſueuit, in Extrauag. Vnica ne Sede vacan. inter comm.*

Quemadmodum, quod iure conceſſum eſt, legitimum eſt, ita legitimum dicitur, quod antiqua conſuetudine fit, cuius memoria non exiſtit: Hæc enim æquipollent, vt dixit *Gloſ. verbo, Generalibus, in Extrauag. 2. de ſepultur. inter comm.*

Vetuſtas ſemper prò lege habetur minuendarum litium cauſa dicit *l. In ſumma 2. ff. de aqu. plu. arc. & ibi gloſ. verbo, Minuendarum*, ſic; Et nota, quod natura, & loci vetuſtas cedunt legi ſuperuenienti &c. Item lex, & natura cedunt vetuſtati.

Eſt enim conſuetudo, altera lex &c. Nam & dat Iuriſdiƈtionem, æquiparantur, namque lex, & conſuetudo, vt dicit *l. 6. in fin.* in hæc verba. Niſi lex municipij vel perpetua conſuetudo prohibet *ff. Quod cuiuſque vniverſ. vbi Gloſ.* ita inquit. Et ſic nota hic, conſuetudinem etiam ſpecialem vincere legem in eo loco, in quo eſt &c. ſicut generalis generaliter, & facit *cap. Quoniam ſunt de conſecr. diſt. 5.* ibi; Quoniam conſona, & conueniens per omnes Eccleſias cuſtodienda conſuetudo eſt.

Et in cap. Dileƈti 4. §. Quamuis de arbitr. ſic dicitur. Quia tamen iuxta conſuetudinem approbatam, quæ pro lege ſeruatur in partibus Gallicanis fæminæ præcellentes in ſubditos ſuos Ordinariam Iuriſdiƈtionem habere noſcuntur, vbi *Gloſ. verbo, Conſuetudinem*, ſic; Quæ pro lege ſeruatur, & & ità eſt argumentum, quod Conſuetudo dat Iuriſdiƈtionem, & derogat Iuri ſcripto.

Nota, quod conſuetudo parificatur priuilegio &c. item patet hic, quod conſuetudo dat Iuriſdiƈtionem &c. ità dicit *Gloſ. verbo. Conſuetudinem, in cap. Nouit 13. de iudic.*

Conſuetudo an vincat legem? Vide *in gloſ. verbo, Sepeliri, in l. 3. §. Si quis ff. de ſepulchr. viol.* quod in feudis vincat, dixit *Gloſ. 1. in cap. vnico de feud. cogn.* Et in conſuetudine generali idem dicit *Gloſ. verbo, protocollum, in Auth. de tabell. §. Illud quoque coll. 4.* ibi; Quæ conſuetudo cum ſit generalis, vincit hanc legem generaliter, & gloſ.

gloſ. verbo, Deſuetudine, §. Igitur in proæmio Inſtit. ibi. Nota legem tolli per deſuetudinem, vel contrariam conſuetudinem, & iterum eandem conſuetudinem per ſuperuenientem, legem tolli, vbi *Apoſtill.* Sic addit. Si in tali non vſu, ſit implicitus vſus contrarius, alias non.

Cum conſuetudinis vſuſque longæui non ſit leuis authoritas inquit *cap. 9. de conſuetud. & Gloſ. verbo, De conſuetudine, in cap. in Geneſi 55. de elect.* Loquens in electionibus dicit ità. Sic videtur, quòd in talibus potius ſtandum ſit conſuetudini, quàm alicui Iuri. Sic ergo conſuetudo ſpecialis deroga legi ſpecialiter, vt hîc &c. *ait gloſ. verbo, Municipalis, in l. 3. §. Plane ff. quod vi.*

Aequè punitur tranſgreſſor conſuetudinis, ſicut tranſgreſſor legis, inquit *gloſ. verbo, loci conſuetudinem, in cap. in quibuſdam 32. §. vnico de decim.*

In omnibus his potiſsimè conſideranda eſt conſuetudo cuiuſcumque Eccleſiæ, quæ dat Iuriſdictionem, inquit *gloſ. verbo, Si prælati, in cap. Quanto 7. de offic. ordin. & in cap. Duo 9. eodem tit. tex.* ſic ait. Vel priſca illis contulit conſuetudo ab antiquo, & *in cap. Cum contingat 13. de for. compet.* ibi. Ex indulgentia, vel conſuetudine ſpeciali Iuriſdictionem huiuſmodi valeant ſibi vendicare, & ibi *gloſ. vlt.* ſic. Nota, quòd conſuetudo dat iuriſdictionem, & in *cap. Litteras 13. verbo, In tua, de reſtit. ſpoliat.* ità; In his enim conſuetudo ſeruatur, quæ dat Iuriſdictionem qui *tex*, loquitur de Archidiacono, & dicit potius cognoſcunt ex conſuetudine, quàm ex Iure, & *gloſ. verbo, Legitima, in cap. Accedentibus 12. de exceſſ. prælat. & gloſ. vlt. in cap. Litigantes 5. de offic. Ordin. lib. 6.* ibi; Et ſic nota, quod conſuetudo dat Iuriſdictionem per *tex.* ibi. Niſi ſibi aliud de conſuetudine competat in hac parte, & *in cap. 2. de except. lib. 6. per tex.* ibi. In caſu, quo ad eum pertinet cognitio de conſuetudine, vel de iure, & *in cap. 1. §. 1. de appell. lib. 6. per tex.* ibi. Niſi aliud Romanæ Eccleſiæ de conſuetudine competat in hac parte, vbi *d gloſ.* addit Idem, ſi de priuilegio, cum iſta ſint paria, & *gloſ. verbo, Conſuetudine, in l. vlt. C. de emancip. liber.*

Quod amplia etiam procedere in foro pœnitentiali, vt dicit *gloſ. magna, verbo, à Iure, propè fin. in Extrauag. 2. de ſepult. inter comm.* ibi. Nam conſuetudo dat Iuriſdictionem etiam in foro pænitentiali.

Amplia etiam in mulieribus, quibus licet prohibeatur iudicare, & arbitrari, tamen poſſunt ipſæ arbitrari, vt inquit *gloſ. vlt. C. de arbitr.* ibi. Serua conſuetudinem, quę dat eis Iuriſdictionem, & tu notas etiam verbo, *Mulier*. Cogita tamen, an hoc extendatur generaliter ad omnes mulieres, quia *tex.* tantummodo loquitur de certis Comitiſsis.

Non nunquam & longa conſuetudo in ea re obſeruata reſpicienda erit, quod etiam cuſtodienda principes noſtri conſulti de adligendis in ordinem, inquit *l. Non tantum 11. ff. de decurion.*

Conſuetudo dicitur altera natura apud Medicos, & apud nos probat *gloſa uerbo, Cum per rerum naturam in l. Actor 23. C. de probat.* ibi. Conſuetudinem namque alteram naturam appellamus, idem *gloſ. verbo, Natura, in l. 1. ff. ad Macedonian.* ibi. Natura, ideſt conſuetudo, quæ eſt altera natura, vt *de liber. & poſth. l. Si quis poſthumos 1. reſponſo &c. vbi etiam gloſ. verbo,* Conſuetudo.

Nota, quod non intelligitur culpa, quam conſuetudo admittit ità inquit *gloſa verb. Culpa, in l. Pignus 8. C. de pignor.*

aƈt. per tex. ibi; Si tamen horreis; quibus alij ſolebant publicè vti.

Præſes probatis ijs, quæ in oppido frequenter in eodem genere controuerſiarum ſeruata ſunt, cauſa cognita ſtatuet inquit *l.* 1. *C. quæ ſit long. conſuet.* eadem verba *l.* 3. *C. de ædific. priu. vbi Gloſ. verbo, Seruata,* dicit. Nota de anthoritate conſuetudinis; talis namq; eſt, quod priuilegiat aliquem, ſicut principis priuilegium; Nam conſuetudo vice principis fungitur, vt dixit *Gloſ. verbo, Intus, in cap. Nos de pac. Conſt.* & facit licitum, quod aliàs eſt illicitum, vt *per Gloſ. verb. Præcipiant in Auth. de defenſ. Ciuit. §. Et iudicare in fin. coll.* 3. Et eſt valde notabilis concluſio *Gloſ. in verbo, Hoc eſt viginti, in Auth. de exhiben. re. §. Illud. quoque coll.* 5. quæ loquens de dilatione data à lege, quod poſſit à Iudice abbreuiari ex conſuetudine, ſic dicit. Item conſuetudo ſic vult, & interpretatur, ergo ſeruandum eſt, taliter, quod poteſt ipſa conſuetudo de ſe dicere illud vulgare. Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Quid autem dicendum, ſi adeſt conſuetudo in foro iudicij, & contraria in loco contraƈtus? Tu dicas, aut conſuetudo ſpeƈtat ad litis ordinationem, & tunc ſeruatur, illa, quæ eſt in foro iudicij. Aut ad litis deciſionem, & tunc illa, quæ in foro, ſeu loco contraƈtus eſt, vt *in l.* 1. *in princip. ff. de vſur. & l. Si fundus ff. de euiƈt.* ità reſpondit. Addit. *ad Gloſ. verbo, Controuerſiarum in l.* 1. *C. quæ ſit. long. conſuet.*

Eſſe enim tollerabilia, quæ vetus conſuetudo comprobat, inquit *l. Imperatores* 13. *ff. de pollicit.* Et in *l. Anniculus* 132. *ff. de verbor. ſignif.* Attendi conſuetudinem loquendi, dicit, ibi. Et conſuetudo loquendi id ità eſſe declarat. Vnde ſi non appareat, quid aƈtum eſt, Conſequens erit, vt id ſequamur, quod in regione, in qua actum eſt, frequentatur, dixit *Iureconſult. in l. Semper* 35. *ff. de reg. iur.*

Conſuetudo an poſſit interpretari ius, & æquitatem habes verbo, *Interpretatio.*

Nos autem conſiderantes, quod licet vſus, vel conſuetudinis non minima ſit authoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præiudicat inquit *cap. Cum cauſa* 8. *de re iudic.*

Nec etiam præiudicat conſuetudinibus generalibus Eccleſiæ, vt tenuit *Gloſ. in cap. Dileƈti* 13. *de maior. & obed. verbo, Conſuetudinis,* ibi. Sic patet, quòd conſuetudo non habet locum in hoc caſu, cum talis conſuetudo ſit contrà generales Eccleſiæ conſuetudines.

Poteſt quis fideiubere in cauſa ſanguinis ad pœnam corporalem, ſi id conſueuit fieri, vt deducitur ex *Gloſ. verbo, Ab vniuerſitate, in cap. Vaſſalli de pac. Conſt.* ibi. Quæ conſuetudo habet poteſtatem in cauſa ſanguinis.

Nunquid iudicatur exemplis? Reſpondetur, non, vt *in l. Nemo Iudex C. de ſent. & interloq.* Sed ex conſuetudine, quæ probatur exemplis, & ſic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non conceditur &c. vt dixit *Gloſ. in rubric. C. quæ ſit long. conſuet.*

Præſes prouinciæ, probatis his, quæ in oppido frequenter in eodem controuerſiarum genere ſeruata ſunt, cauſa cognita ſtatuet. Nam & conſuetudo præcedens, & ratio, quæ conſuetudinem ſuaſit cuſtodienda eſt, & ne quid contrà conſuetudinem fiat, ait *l.* 1. *C. quæ ſit longa conſuetudo,* eadem verba habes iam ſuprà ex *l.* 3. *C. de ædific. priuat.*

Sicut enim leges ſtringunt, & regunt vitas hominum, ità & conſuetudo retinet ius eorum, dixit *Gloſ. verbo, retinet, in l. vlt. C. quæ ſit long. conſuet.*

Conſuetudine ſeruata regionum, dixit *l. Miſſi* 7. *C. de exaƈt. tribut. lib.* 10.

Quam priſca, & inueterata conſuetudo ſacris

ſacris largitionibus inferri conſtituit, ait *l. vlt. C. de canon. larg. eodem lib.* 10. *& ibi Gloſ. vlt.* ſic. Secundum conſuetudinem vectigalia, ſcilicet perſonis pro rebus iniuncta ſunt præſtanda.

Nec vlla pro more prouinciæ ſinatur exceptio, dixit *l. Nec exemplo* 36. *C. de decur. lib.* 10. *vbi Gloſ. vlt.* ſic. Conſuetudo non excuſat, quod tu intellige iuxtà terminos eiuſdem legis ſcilicet. Quando conſuetudo à lege reprobata eſt, alias verò excuſat. Nam tunc conſuetudo vincit legem, vt dicit *Gloſ. in l.* 3. *C. de iur. Rerp. lib.* 11. ibi. Vel dic ſecundum conſuetudinem, quæ eſt lex &c. ſecundum hoc conſuetudo vincit legem.

Quod facit conſuetudo hoc, & pactum facit, dixit *Gloſ.* 1. *in l. Domini prædiorum C. de agric. & cenſ. lib.* 11. Et ſic tacitè ſemper videmur conuenire, quod eſt conſuetum, vt dixit *Gloſ. verbo, Exigat, in l.* 4. *§. In commiſſoria ff. de leg. commiſſ.* & addit ſic. Tu dic, Quod ea, quæ ſolita ſunt fieri, & apponi in contractibus, non præſumuntur, niſi probentur, quando aliquid adijciunt obligationi.

Cum id tam ius ſcriptum approbet, quàm conſuetudo actibus vtentium approbata, inquit *cap. Cæterum* 6. *de teſt. cog.*

Nota, quòd conſuetudo facit aliquod Inſtrumentum authenticum, quod aliàs non eſſet &c. Sic & conſuetudo facit aliquem illegitimum, qui aliàs eſt legitimus ad promotionem &c. Et perſonas legitimas ad matrimonium facit illegitimas, dixit *Gloſ. penult. in cap. Cum dilectus* 9. *de fid. inſtr.*

Sic etiam conſuetudo facit aliquem ineligibilem, qui alias eligibilis eſt, ſic Et qui legitimus eſt ad matrimonium contrahendum per conſuetudinem fit illegitimus &c. Et ſic conſuetudo arctat Iuriſdictionem &c. Et conſuetudo in electione præcipuè conſideratur, ità ponit *Gloſ. vlt. in cap. Cum olim* 6. *de cleric. coniug. per tex.* ibi. Niſi &c. regionis conſuetudo repugnet.

Nota, quod ſi Dominus Papa ſcribit pro aliquo eligendo ſemper interpretatio facienda eſt ſecundum conſuetudinem illius Eccleſiæ, inquit *Gloſ. vlt. in cap. Ex parte* 10. *de conceſſ. præb.*

Et mos fideliſsimæ vetuſtatis ſeruandus eſt &c. & in matrimonio ſeruatur conſuetudo, vt dixit *Gloſ. penult. in cap. Quod dilecto de conſ. & affin. per tex.* ibi. Et obſeruatæ conſuetudini deferendum, quam aliud in diſſentionem, & ſcandalum populi ſtatuendum quadam adhibita nouitate, eſt etiam *Gloſ. in cap. Quod ſuper* 6. *eod. tit. de conſang.*

Nota, quòd conſuetudo reuocat ſtatuta. Sed non priuilegia, ait *Gloſ. verbo, Conſuetudine, in cap. vnico de capell. Monach. lib.* 6.

Per conſuetudinem quæri poſſe ius cudendi monetam, dicit *gloſ. verbo, Conſuetudinem, per tex. ibi, in Extrauag. vnica de crim. falſ. & ibi Apoſtilla* ſic. Quia, quæ poteſt princeps facere, poteſt etiam conſuetudo *cap. Super quibuſdam §. Præterea de verbor. ſig.*

Vſitatum eſt, inquit *l. Si quis* 29. *ff. de vſu fruct. vbi gloſ.* ſic. Argumentum, quia vſitatum eſt, & *in ſumm.* ſic. Licitum eſt arguere ab ijs, quæ fieri conſueuerunt.

Egrè repræhendas, quod finis conſueſcere, dixit *Hieronym. ad Letam.* Quia ſic ſe habet conſuetudo, quæ eſt ſeruanda in talibus, vt dixit *gloſ. verbo, ſine dolo, in l. Si pignore §. vlt. ff. de pignor. act. iuncto tex.* ibi. Nam viu hoc euenerit.

Ea, quæ ſunt moris, & conſuetudinis in bonæ fidei iudicijs, debent venire dicit *l. Quod ſi nolit* 31. *§. Si plures ff. de ædil. edict. vbi Apoſtilla ità eſt hic gloſ.* iuncto textu ad hoc, quòd contractus dubij recipiunt modum, & formam, à conſuetudine, & facit *l. Si fundus* 6. *ff.*

de

de euict. ibi. Ex conſuetudine eius regionis, in qua negotium geſtum eſt, & *l. Quiſemiſſet* 13. §. 1. *ff de vſur.* ibi. Si eam pecuniam depoſitam habuiſſet, idque ex conſuetudine mandantis feciſſet, non debere quicquam nomine vſurarum præſtare.

Eſt argumentum, quod conſuetudo Romanę Eccleſiæ ad conſequentiam trahi non debet ab alijs. Argumentum contrà &c. Solue, quæ Romana Eccleſia ſeruat, & docet alios obſernare, ad illa ſeruanda tenentur ſubditi eius. Quæ verò in ſignum priuilegij ſeruauit nullus alius ſine ſua ſpeciali licentia attentare debet, ità ponit *Gloſ. verbo, Romano, in cap.* 1. *de temp. ordin.* Quæ autem ſunt illa ſpecialia, vide *c. Quod translationem de offic. deleg.*

Gloſ. verò in cap. Cum olim 6. de conſuetud. verbo, In Anglicanis, ſic dicit: Cum eadem conſuetudo in alijs erat Eccleſijs illa ſeruaretur &c. Si verò diuerſæ eſſent conſuetudines, Conſuetudo Metropolitanæ Eccleſiæ ſeruanda eſt &c. vel (quod verius eſt) quæ melior ſeruari poſsit ſine præiudicio aliorum, & *ibidem Gloſ. vlt.* ſic. In dubio recurritur ad conſuetudinem vicinarum Eccleſiarum

Et in cap. Super eo. 3. de cognat. ſpir. ſic. De his te volumus conſuetudinem Metropolitanæ Eccleſiæ, vel aliarum circumpoſitarum inquirere, & diligentius imitari, & *in fin.* ſic. Quia ſicut graue eſt antiquam conſuetudinem circumadiacentium Eccleſiarum contemnere &c. Et *ibi Gloſ. penult.* ſic. Et ità conſuetudo vicinorum locorum non eſt contemnenda.

Argumentum, quod conſuetudo excuſat in delictis &c. Argum. contra &c. Solue Conſuetudo, ſiuè multitudo excuſat à pæna temporali, quæ propter ſcandalum imponi non poteſt, ſed à pæna æterna non excuſat, immò amplius accuſat &c. Et non minus ardebunt, qui cum multis ardebunt &c. vel dic, quòd conſuetudo excuſat in his, quæ ſunt contrà ius poſitiuum, dum tamen ſit rationabilis, & præſcripta &c. In his verò, quæ ſunt contrà Ius naturale nullo modo, nec illa conſuetudo excuſat, *Gloſ. penult. in cap. 2. de tempor. ordin.*

Propter ſcandalum, & multitudinem ſcilicet non puniendo multitudinem conſuetudo toleratur, inquit *Gloſ. vlt. in cap. Quod translationem* 11. *de tempor. ordin.* Conſuetudo enim, ea, quæ licita ſunt reddit illicita, vt ait *Gloſ. vlt. in cap. 3. eod. tit.* Non tamen obtentu alicuius conſuetudinis debes contra Sanctorum Patrum Conſtitutiones venire, vt inquit *cap. Cum ſatis 4. de offic. Archidiacon.* Si autem expreſsè non reprobaſſent conſuetudinem puto, quod duraſſet, vt dicit *Gloſ. verbo, Reprobamus, in Clem. 2. de Religioſ. dom.*

Malæ conſuetudines tamquam abortiua ſtatuta non conualeſcunt tempore, vt dixit *Gloſ. verbo, Criminalibus, poſt medium in cap. Nos Romanorum de pac. Conſtan.*

Apud vos conſuetum didicimus, vt cum aliquis intentionem ſuam fundauerit inſtrumentis, aut teſtibus ei Iuramentum nihilominus deferatur, quod ſi ſubire noluerit fides probationibus non habetur. Nos &c. talem conſuetudinem reprobamus, dicit *Pontifex in cap. 2. de probat. & ibi Gloſ.* ſic. Et eſt argumentum, quòd conſuetudo non præiudicat ſcripto iuri, nec eſt verum, vbi conſuetudo obuiat rationi &c. Aliàs ſi conſuetudo rationabilis eſſet, & præſcripta benè præiudicaret.

Conſuetudo attenditur in recipiendis muneribus circà ſpiritualia, vt inquit *Gloſ. verbo, prò exequijs, in fin. in cap. Sua nobis 29. de Simon.*

Eligere ſepulturam poſsit (ſi conſuetudo, terræ

terræ id habeat) hoc tāmen non poteſt vbi conſuetudo huiuſmodi non habetur *cap. licet pater de ſepult. lib.6. & ibi gloſ. verbo, Conſuetudo*, ità; Sicut ergo conſuetudo dat Iuriſdictionem, & ius eligendi prælatum &c. Sic etiam dat Ius eligendi ſepulturam.

Conſuetudine an poſsit introduci, vt quis eligat confeſsorem ſibi abſq; licentia ſuperioris? habes *verbo, Confeſſio vbi, quod non ex cap. penult. §. vlt. de panit. & remiſſ. lib.6. vbi gloſ. verb. Conſuetudine*, ſic. Eſt enim onerosa Eccleſijs, ideo non valet.

Valet conſuetudo, quod fructus vnius Eccleſiæ ad tempus alij applicentur, vt ſit membrum vnius, & eiuſdem temporis, Cum iſta Eccleſia militans ſit vnica, & vnum corpus mixticum faciat, dixit *gloſ. verbo, de Conſuetudine, in Extrauag. vnica ne Sede vac. inter comm.*

In his, quæ dubium eſt, cuius generis ſint cōſuetudinem patris familias ſpectandam non etiam In his, quæ certum eius generis non eſſe, vt dicitur *in l. Pediculis §. Argento ff. de aur. & arg. legat. vbi gloſ. verbo, Conſuetudinem*, ſic. Nota in dubiijs locum eſſe coniecturis ex conſuetudine: Nam ex ea, & vſu teſtatoris voluntas eius declaratur, vt habes verbo, *voluntas*.

Et probat *l. Dominus 23. §. Teſtamentum in fin. ff. de pecul. legat.* ibi; Propter conſuetudinem id quoque peculio legato contineri, quod & Dominica ratio haberet, & ſolita erat reddere.

In ſeruitutibus etiam conſuetudo attenditur, vt dicis verbo, *Seruitus*, & inquit *gloſ. verbo, Interdictum, in l.1. §. vlt ff. de aqua plnu. arc.* In aqua etiam ducenda attenditur conſuetudo, vt iam habes verbo, *Aqua*.

In omnibus vectigalibus ferè conſuetudo ſpectari ſolet, idque etiam principalibus Conſtitutionibus cauetur, inquit *l.4. §. vlt. ff. de publican. & vectig.*

Nota etiam, quod in feudis attenditur conſuetudo loci, vbi res eſt, vt inquit *Gloſ. per tex. ibi. In capite ſententia uerbo, Si qua controuerſia, de pac. Conſt.* verum eſt quod in feudis etiam legum Romanorum non vilis eſt authoritas, non tamen vſque adeo vim ſuam extendunt, vt conſuetudinem vincant, aut mores, vt inquit *gloſ. uerbo, à ſucceſsione, in cap. 2. de ijs qui feud. dar. poſſ.*

Nec etiam decernentes, vt ſi conſuetudinem, quam allegat laudabilem eſſe conſtiterit, inquit *cap. 3. de eo qui mittitur in poſſeſſ.* Non debet enim in hac parte Canonibus ex aliqua conſuetudine præiudicium generari, inquit *cap. Clerici 8. de iudic.* vbi notat Gloſ. & intelligit de conſuetudine irrationabili, & non laudabili. Et ità probat *gloſ. 1. in cap. Paſtoralis de fide Inſtrum.* ibi. Si autem decretalis obuiat conſuetudini, præualet conſuetudo, modò conſuetudo ſit probabilis, & legitimè præſcripta &c. Niſi Princeps per ſuum ſtatutum intendat tollere conſuetudinem, vt tu ſupra notas, & facit *cap. Cæterum 5. de iuram. calumn.* ibi; Præſtari faciatis ab vtraque parte calumniæ iuramentum conſuetudine, quæ legi contraria eſt, non obſtante, vbi notat *gloſ. vlt.* ibi. Quod conſuetudo, quæ eſt contrà legem, non eſt ſeruanda, ſcilicet, quando lex expreſſe tollit conſuetudinem.

Male enim adinuentæ, malæ conſuetudines, nec ex longo tempore, nec ex longa conſuetudine confirmantur, inquit *Auth. vt null. iud. verſ. nulli verò coll. 9. & tradit gloſ. vlt. in cap. vnico de alienat. feud. & in Auth. habita C. ne fil. prò patr.* ibi; Quod aliquando ex peruerſa conſuetudine factum audiuimus, vbi *gloſ.* ſic. Nota peruerſam conſuetudinem non ſeruandam ex ratione *tex. in cap. licet in regulis 16. q.3.* ibi, Ne per conſuetudinem peſsimam ex-

exempli mali temeritate creſcente vniuerſalis confuſio naſceretur.

Et nota, quod tenetur iniuriarum, qui ſciens vtitur iniuſta conſuetudine, vt dixit *Gloſ. verbo, vſurpatum, in l. Iniuriarum 13 ff. de iniur.* Sed notabiliora ſunt verba *tex. in l. Neratius 11. ff. de ſeru. corrup.* ibi, Sed ſi conſuetudine peccandi &c. ſubtraxerit &c. dicendum erit corruptorem non teneri, ſcilicet actione de ſeruo corrupto, vbi Apoſtilla ſic, Iſte *tex. ſecundum Bart.* facit ad quæſtionem Theologorum, de quo per eum hic, & dicit vltrà per *tex.* iſtum, quòd ex conſuetudine peccandi generatur quidam habitus, & talis ſecundum Philoſophos, qui poſteà euelli non poteſt, & ſi vult abſtinere, non poteſt, ideo eſt reſiſtendum principijs.

Bonæ verò conſuetudinis non vilis eſt authoritas, vt *in cap. vlt. de conſuetud. vbi optima Gloſ. de materia.* Sic enim facienda eſt diſtinctio inter bonam, & malam, taliter, quòd hæc reijciatur, non verò indiſtinctè, ſiue bona, ſiue mala amplectatur, vt ego pluries videns conſuetudines peſſimas, illaſque & rationibus, & experientia impugnans obſtinati reſpondebant; Sic conſuetum eſt; O Deus bone! & ſi vos mihi conceditis nec negare poteſtis male conſuetum, quare non diſceditis à tali peſſima conſuetudine? Et tamen præualebant, quod quidem ęgrè ferens cum aliud non valerent, tacebant. Nunc verò hic non taceo, & dico, & iterum dico, vt auferantur omnes malæ conſuetudines, quæ præbent cauſam mali exempli, confuſionemque vniuerſalem in quacumque republica, vniuerſitate, & collegio, vt ſupra iam dictum eſt *ex cap. licet in regulis 16. quaſt. 3.*

Conſuetudo ruſtici apud ruſticos ſeruanda eſt, vt dixit *Gloſ. verbo, Eum oportere, in l. Idem 10. §. Sed habeo ff. mandat.* ibi; Sed quid ſi erat ruſticus, qui Eques viuit; vel quid ſi propè viuat? Reſponde, non repetit, Cum conſuetudo ſua ſit ſeruanda, quæ *Gloſ.* eſt valdè notabilis in materia ruſticorum, vt ibi dicis verbo, *Ruſticus*,

In præſcribenda conſuetudine non eſt neceſſe allegare titulum *Gloſ. verbo, Sicut in d. cap. Nos Romanorum.* Nan vbi conſuetudo rationabilis eſt, & non contrà Ius ſufficit, quod ſit longæua, licet quadraginta annis præſcripta non ſit, vnde dixit *Ioann.* tunc ſufficere decem annos, vt ponit *Gloſ. verbo, Conſuetudo, in cap. Cum in tua 4. de conſuetud. lib. 6.*

Nota, quod duæ vices faciunt conſuetudinem in criminalibus, dixit *gloſ. verbo, Conſuetudini, in l. 3. C. de Epiſcop. aud. & gloſ. verbo, ſæpè, in Auth. de teſt. §. Quia verò coll. 7.* Inducitur etiam per duas ſententias. Item, quia perpetuo ſic obtentum eſt ſine contradictione, vt dixit *gloſ. in rubric. C. quæ ſit long. conſuet. & gloſ. in c. Abbate 25.* ſic. Ad hoc enim, vt conſuetudo valeat oportet, vt ſit obtenta contradictorio iudicio, ideſt ſi ex aduerſo negetur conſuetudo, & verba *tex.* ſunt. Ex hoc dici non poterat, quòd conſuetudo aliqua, quaſi contradicto iudicio fuerit introducta.

Conſuetudo contra vtilitatem communem reprobatur, vt *in Extrauag. 1. de offic. ordin. inter comm.* ibi; Conſiderantes, quod conſuetudo prædicta contrà communem vtilitatem, facultatem probationum (quæ non eſt anguſtanda) reſtringit, propter quod etiam vt ſalua, ſcilicet ſit rerum probatio, quia publicè intereſt, ne veritas occultetur.

Contra conſuetudinem, quæ excuſat ab exactione tributi, non debet quid fieri, vt dicitur *in l. 1. C. de exeoct. & translat. milit. annon. lib. 12.* ibi; contrà omnem conſuetudinem à nulli con-

conſiſtentibus famulis excoctionem panis eflagitent, & ibi, *Gloſ. verbo*, *A nullis*, ſic; Ideſt non petant ab illis famulis excoctionem panis, quos conſuetudo excuſat.

Etiam apud nautas conſuetudo obſeruari debet, vt dicit *tex. in l. Cum duobus* 52. *§. Quidam ſagariam ff. pro ſoc.* ibi. Cum non alias merces, quàm naui ſolerent aduehi, & ibi *Apoſtill.* ſic. Iſte textus eſt ſingularis ad hoc, quod culpa facere non videtur, qui facit, vt ſolet fieri.

Vltimo tandem non intelligitur derogatum conſuetudini, vt dicitur *in cap. Cum in Eccleſia* 25. *de preb. lib.* 6. ibi. Nec contra dictam conſuetudinem, cui per præfatum mandatum non intelligitur derogatum, vbi *Gloſ. vlt.* ſic. Conſuetudini ergo, per quam præbenda alteri debeatur, non derogatur, Sed conſuetudini, per quam præbenda ad collationem alterius pertineat, derogat Papa, vbi determinatè non ſcribit ad collationem talis.

Contemnere.

EST voluntariè contradicere, inquit *Archid. in cap. Quicumque diſt.* 56. *& Felin. in c. Cum quidam n.* 7. *de iur. iur.*

§. Contemnere omnia aliquis poteſt; Omnia habere nemo poteſt, dixit *Senec. Epiſt.* 63.

§. Ex conuerſatione æquali contemptio naſcitur, dicis infrà verbo, *Conuerſatio*.

Non enim contempſit diſciplinam, qui ignorauit militem, dicitur *in l. Si ignorans* 51. *ff. locat. & ibi Gloſ.* 2. ait. Sic enim non contemnit clericalem habitum, qui clericum laici more incedentem verberat, vel caſtigat, vt ſuprà iam dictum eſt verbo, *Clericus*.

Continentia.

EST continens, potens nihil præter rationem propter corporales delectationes facere, & temperatus; Sed hic quidem habens, hic autem non habens prauas concupiſcentias; Et hic quidem talis, qualis non delectari præter rationem; hic autem, qualis delectari, ſed non duci, ita dicit *Ariſt.* 7. *Ethic. c.* 12. Ex quibus verbis patet differentia inter continentiam, & temperantiam.

Cicerò verò *lib.* 2. *rethor.* diffinit ita; Continentia eſt virtus, per quam conſilium gubernatur, cupiditas regitur. Et dum hic illam vocat virtutem, videtur errare, cum virtus non ſit ſine habitu. Et quando diù homo continet, tunc tranſit in habitum, & dicitur virtus temperantiæ: Poterit tamen large vocari virtus continentia. Eadem eſt differentia inter incontinentem, & intemperatum: Quia ille non dum habitum vitij contraxit, ideo cognoſcit ſe malè agere, licet ab effectu ſuperetur, vt dixit *Poeta*.

Video meliora, proboque, deteriora ſequor.

Iſte verò, qui iam adeo in habitu vitij eſt conſtitutus, vt lumen cognitionis funditus amiſerit, in tantum, vt peruerſa natura rerum, bonum quidem malum arbitretur, & malum bonum, quod voluit idem *Ariſt. d. cap.* 12. ibi; Similes autem, & incontinens, & intemperatus alteri quidem exiſtentes, vtrique autem corporalia dilectabilia proſequuntur, ſed hic quid eſſet exiſtimans oportere, hic autem non exiſtimans.

Continẽtia facilius obſeruatur in ſenibus vt inquit *tex. in cap. Cum in iuuentute* 15. *de præſumpt.* ibi; Cum labes huiuſmodi quæ nonnunquam in iuuentute contrahitur, in ſenectute frequentius expietur, vbi *Gloſ. verbo, Frequentius* ſic dicit, Non tamen ſemper iuxta illud

V ſtul-

ſtultitia eſt, quæ te non ſinit eſſe ſenem, & illud, quod noua teſta capit inueterata ſapit, & difficilius continentiam ſeruat, qui illicito ſe concubitu maculare non metuit,

Difficile eſt namque continere, vt inquit *Gloſ. verbo, pauci, in cap. Quia ſanctitas 50. diſt. vbi alia iura, & ſtatim ſubijcit;* Nec tamen ideo minus delictum eſt, ſi ergo cupis hoc euitare delictum ſummis precibus à Deo poſtula, quia aliter non poteris eſſe continens, niſi Deus det, vt dicitur *Sapient. 8. ad fin. & Auguſtin. lib. 10. confeſſ. cap. 29.*

Ego facilius inueni, qui rectè ſeruauerit innocentiam, quam qui congruè egerit pœnitentiam, vt ait *Ambroſ. relat. in cap. Reperiuntur de pœnit. diſt. 3. & conſonat cap.* Sunt, qui arbitrantur *de pœnit. diſt. 1. & Gloſ. d. cap. Reperiuntur* intelligit innocentiam, hoc eſt virginitatem in his verbis. Facilius inuenio, qui ſeruet virginitatem, quàm qui poſt corruptionem carnis ſeruet continentiam. Nam tunc facilius cadet.

Apoſtilla tamen ad cap. Viduas 27. q. 1. contradicit ſic, Continentia difficilior eſt virginibus, quàm viduis, & ibidem ad verbum, vſæ ſunt, *ex Diu. Hieronym.* ſic dicit. Libido in virginibus maiorem patitur famem, dum dulcius eſſe putant, quod neſciunt, & tamen aliàs *Hieronym. ad Letam.* dixit. Et licet quidam putent maioris eſſe virtutis præſentem contemnere voluptatem. Tamen ego arbitror ſecurioris continentiæ eſſe neſcire, quod quæras.

Eo enim ipſo, quòd quis promouetur ad ſacrum ordinem, tacitè intelligitur vouere continentiam, etiam ſi nulla fiat mentio continentiæ, vt dixit *Gloſ. penult. in cap. Cum olim 6. de cleric. coniug. & latius habes in verbo, Ordo.*

Circa votum continentiæ fortè non poſſit diſpenſare, quia vix inueniretur melius, in quod poſſit commutari *gloſ. in cap. Sunt quidam 25 quæſt. 1 verbo Apoſtoli, iuxtà fin.* & facit *Gloſ verbo Triduum, in cap. Ad noſtram 8 de regular.* ibi. Quia contra votum continentiæ non admittitur diſpenſatio. Quia continentia caſtitatis, & abdicatio proprietatis ità inhærent oſsibus Monachorum, vt nec Summus Pontifex valeat diſpenſare.

Incontinenti.

ILlud dicitur, quando continuus actus ſit, & non alius incipiat fieri, vt tamen aliquod naturæ momentum interuenire poſsit, non tamen diei, vt dicitur *in l. Continuus 137 ff. de verbor. oblig.* Et in electione dicit *Gloſ. verbo, Mox, in cap. Quia propter 42. de elect.* ibi. Ideſt in continenti nullo actu contrario intermedio poſt vota quæſita, & vno contextu, ſicut in teſtamento &c. vbi etiam dicit, quod ſumitur cum quodam temperamento decem dierum & quandoq; ad annum, item quandoq; cum primum potuit, vbi iura allegat.

In l. autem, quod ait lex 23. §. vlt ff. ad l. Iuliam de adulter. ſic dicit *Vlpian.* Quod ait lex Iulia in continenti filiam occidat: Sie erit accipiendum, ne occiſo hodie adultero reſeruet, & poſt diem filiam occidat. Vel contrà. Debet enim propè vno ictu, & vno impetu vtrumque occidere æquali ira aduerſus vtrumque ſumpta, quod ſi non affectauit, ſed dum adulterum occidit, profugit filia, & interpoſitis horis apprehenſa eſt à patre, qui perſequebatur incontinenti, videbitur occidiſſe.

Et in l. 1. §. Item ſi ità legatum ff ad l. Falcid. ſic dicit *Paul. Iureconſult.* Et quod dixi, incontinenti, accipiendum eſt cum aliquo ſpatio, vbi *Gloſ.* explicat, quod magis intellectu percipi poteſt.

Et in l. 3. C. de error. aduoc. ità *Imperator.*

Digitized by Google

tor. Ex continenti, ideſt triduo proximo, vbi loquitur, quando aduocatus errauit in facto,& eius Clientulus vult emendare, quod debeat contradicere in continenti, ne ſibi præiudicet.

In teſte verò ſe volente corrigere(in continenti) intelligitur nullo interuallo facto, vt inquit *cap. Prætereà de teſtib. cogen. vbi Gloſ. verbo, In continenti*, ſic. Ideſt in eadem inſtantia, antequam recedat à præſentia Iudicis, quia poſteà ſubornatus præſumitur, Sed hoc poſſet intelligi, habito reſpectu ad qualitatem perſonæ, vt ſic poſsit ſe corrigere, vel addere ex interuallo.

Continuatio, Continuum.

DE duobus facit vnum, & coniungic ita dixit *Gloſ. 2. in cap. litteras 13. de tempor. ordinan.*

Continuum recipit aliquod interuallum, vt *in cap. vlt.* ibi. Continue domeſtici commenſales, etiam ſi quos ex illis aliquando pro tuis negotijs gerendis abeſſe contingat *de verbor. ſign. lib. 6. & ibi Notat Gloſ.* Continue per iura, quæ ibi allegat, & notat *Gloſ. verbo, Mox, in Auth. de Iudicib. §. Sedebunt autem hi iudices continuè coll. 6. & quæ ſupra proximo verbo.*

Contradicere.

NEC enim videtur contradicere, cum non habeat iuſtam cauſam contradicendi, ait *Gloſ. in l. Dotem 38. ff. de ſolut. matr. per tex.* ibi voluntate filiæ videri patrem recepiſſe, cum cauſas contradicendi ei, filia non haberet, & ibidem *Bart.* ſic. Eo ipſo, quod quis contradicit, habet iuſtam cauſā contradicendi iuris permiſsione.

Contradictione impeditus excuſationem legitimam habet, vt dicit *l. Si eum ipſe 42. ff. de excuſat. tutor*, ibi. Mora contradictionis impeditus eſt, quominus liberaretur excuſationem rectè probari.

Contradictor iuſtus, & legitimus ille dicitur, qui allegat dominium, vt dicit *Apoſtilla ad l. Cum non iuſto contradictore ff. de colluſ. detegen. per tex. in l. 1. C. ſi de momentan, poſſ.*

Niſi euidenter contradicat, quis videtur conſentire, vt dicitur *in l. 2. §. vlt. ff. ſolut. matr.* & quomodo hoc intelligatur latius dictum extat ſuprà verbo, *Conſenſus.*

Contrahere, ſeu contractus.

HOC nomen largiſsimè ſumitur, ſiuè ſit verus contractus vel quaſi contractus, vel aliud vnde obligatio oritur, vt dicit *Gloſ. verbo ſeu contractus in cap. vlt. de for. compet.*

Contractus legem ex conuentione accipiunt, inquit *l. 1. §. Si conueniat ff. depoſit. & in §. Si quis ſeruum ad fin.* ſic. Sequemur tamen, & quod habuerunt præſcriptum, aut quod conuenit.

Sicut initio libera poteſtas vnicuique eſt habendi contractus ità renunciare ſemel conſtitutæ obligationi aduerſario non conſentiente nemo poteſt, dicitur *in l. 5. C. de action. & oblig.* Cum ſua ſponte ſibi obligationem contraxerit, dixit *l. Interdum §. vnico ff. de iudic.*

Et Gloſ. verbo Agitur in l. 1. ff. de action. empt. dicit vterque ſit contractus neceſsitatis ex poſt facto, & *in l. 1. ff. de reſcinden. vend.* ſic. Pro vna parte contrahentium abiri pacto ab emptione non poteſt, voluntates enim legitimè contrahentium omnimodo conſeruandæ ſunt, vt dixit *l. de ſocietate in fin. Codice pro ſoc.*

Et pleniſsimam habere,firmitatem, vt pote imperialibus contractibus legis vicem obtinentibus inquit *l. Donationes 26. C. de donat. inter vir.*

Contrahentium voluntates non debent ſubtilitate verborum impediri, vt habes in verbo, *verba*.

In contractibus plus veritas,quàm ſcriptura attenditur; vide verbo, *veritas*.

Verba contractuum debent trahi ad poſſibilem, & non impoſsibilem intellectum, ſic ſummatur *l. vlt. C. de contrah. & committ. ſtip.*

Etenim videtur impubes contrahere, cum adit hæreditatem, inquit *l. 3. in fin. ff. quib. ex cauſ. in poſſeſſ. ea*. Idem & is, qui immiſcuit ſe, contrahere videtur *l. 4. eod.*

Etiam per ius iurandum quaſi contrahitur, ſicut per ſententiam, vt inquit *Apoſtilla in l. Depoſiti ff. de pecul. per tex.* ibi; Si filius familias ius iurandum detulerit, & iuratum, ſit danda eſt actio, quaſi contractum ſit, vbi *Bald.* dicit, Alibi melius non probari, quàm hic, quod per ius iurandum quaſi contrahitur.

Sed & cum aliquis negotia mea gerit,non multa negotia ſunt, ſed vnus contractus, niſi ſi ab initio ad vnum negotium acceſsit, vt finito eo diſcederet; hoc enim caſu, ſi noua voluntate aliud quoque aggredi cæperit, alius contractus erit, ità dicit *optimus tex. in l. Sed & 17. ff. de negot. geſt.*

Eum enim, qui contrahit totum ſerui peculium, velut patrimonium intuitum dicit *l. hinc quæritur 20. ad medium ff. de pecul.* Nam qui cum ſeruo contrahit vniuerſum peculium eius vbicumque eſt,veluti patrimonium intuetur inquit *l. Si ex duobus 35. ff. eod. tit.*

Non male contrahitur cum tutoribus,inquit *l. 4. ad fin. ff. de euict.* Qui autem cum pupillo contrahit ex vno latere conſtat contractus, ex altero verò claudicat: Nam qui emit obligatus eſt pupillo; pupillum autem ſibi non obligat, vt dicit *l. iulian. §. Siquis à pupillo ff. de act. empt. vbi gloſ.* intelligit. Niſi locupletior factus ſit pupillus, vt *C. de vſucap. pro empt. in l. fin.* Sibi enim imputent,qui cum tali contraxerunt dicit *l. 1. ff. de ſeparat.*

Curate igitur cautè negotiari ne non tantum in damna huiuſmodi, ſed etiam in criminis ſuſpicione incidatis, per optimè, ità conſulit *l. 2 C. de furt. & ſeru. corrupt.*

Nota ſecundum *Bald. in antiqua lectura*, quod quando contractus ab initio non tenet ratione inhabilitatis perſonæ nunquam confirmatur, ità dicit *Apoſtill. ad l. 1. §. vlt. ff. commod. per tex. in l. vſufructus ff. de ſtipulat. ſeru.*

Cum ergo metus det cauſam contractui bonæ fidei, ipſo iure nullus eſt contractus, vt *C. de reſcind. vend. in l. 1.* inquit *Gloſ. verbo, Vllam, in l. Si mulier §. Si dos ff. quod met. cau*

Contrahentes non decipi debent, vt dicit *l. Sed & ſi §. penult. ff. de inſtitutor. act.* ibi. Sed ſi aliàs cum alio contrahi vetuit continua variatione danda eſt omnibus aduerſus eum actio, nec etiam decipi debent contrahentes.

Quotieſcumque in contractu nihil venit. Niſi quod inter partes expreſſe conuenit: Tunc ille contractus dicitur ſtricti Iuris *Gloſ. in §. vnico verſ.* Item in his in caſus poſitione *de oblig. ex conſeu. in Inſtit.*

Contractus tenet in Spiritualibus, licet dolus interueniat, habes infrà verbo, *Dolus*.

Contractus locus, quando attenditur, vide verbo, *Locus*.

Contraria.

SVnt, quæ mutuo ſe ſe expellunt, & ideo non poſſunt eſſe ſimul in eodem ſubiecto, vt dicit *Ariſt. in 5. Metaphy.*

& hac

& hac ratione procedit *tex. in l. 1. C. de furt. & ser. corrupt. ibi*. Nec enim æquitas patitur, vt criminis cauſam perſequaris, & bonæ fidei contractum impleri Poſtules & *cap. Sollicitudinem 53. de appell. ad fin. ibi*; Non eſt tamquam aduerſa petens, & ſibi contrarius audiendus, & in *l. Si ancillam, ff. pro ſuo ibi*. Nec enim idem, & pro ſuo, & clam poſsideri poteſt. Et ideo ad poſitionem vnius ſequitur deſtructio alterius, vt per *Gloſ. in l. Sed & ſi pupillus 11. §. penult. verbo, ſi institoria, ff. de institor. ibi*. Nota ex hoc §. quod quando ſunt duo contraria ad opoſitionem vnius ſequitur deſtructio alterius.

Nam vbi eſt vnum de contrarijs, per conſequens tollitur reliquum, vt inquit *Gloſ. verbo, Laſum, in Auth. de mandat. princip. §. Sed neq; hac per tex.* ibi Et non erit poſsibile vtrumque tueri, & lædentem, & læſum.

Quia ſi vnum contrariorum eſt bonum, reliquum eſt malum, vt inquit *Gloſ. verbo, Regni, in cap. Intellecto 33. de iur. iur.* & addit, Quandoque vtrumq; contrarium eſt bonum, vt nubere, & non nubere, vbi *Apoſtill.* ſic. Habet hoc locum in præceptis, & prohibitionibus: in conſilijs, & demonſtrationibus, non.

Contrariorum eadem eſt ratio, dixit *Gloſ. vlt. in l. Et ſi 35. ff. de vulgar. per tex.* ibi; Vt quemadmodum portio, quæ per bonorum poſſeſsionem auget legata, ità & hìc, quæ abſceſſerit, minuat, vide tamen *Gloſ. verbo, Non debet, in l. Qui proprio §. Procurator ff. de procur. vbi Iura pro & contra*.

Non ſolum nobis, ſed nec cuiquam debuiſſes ex certa ſcientia contraria reſpondere, dixit *Pontifex in cap. vnico, vt Eccleſ. benefic.*

Ridiculum eſt eandem, & vt viduam, & vt nuptam admitti, inquit *l. Titia 99. ff de condit. & demonſ.*

Contraria non ſunt, quæ ad eundem finem tendunt, dixit *Gloſ. verbo, Teneris, in cap. Si à iudice 10. de appell. lib. 6.*

Nota ex duobus contrarijs temperamentum, ponit *Gloſ. penult. in l. Si peculium 20. §. vlt. ff. de ſtatulib.* vbi faciendum aliquid intrà tempus, dicitur, quod non tam celerius, nec tam longum debet aſsignari.

Contumacia.

Eorum eſt, qui ius dicenti non obtemperant, dicit *l. Contumacia 53. ff. de re iudic.* & proſequitur. Contumax eſt, qui tribus edictis propoſitis, vel vno pro tribus (quod vulgo peremptorium appellatur) litteris euocatus præſentiam ſui facere contemnit &c. & addit; Contumaces non videntur, niſi, qui cum obedire deberent, non obſequuntur &c.

Gloſ. verò vlt. in l. vlt. ff. de restit. in integr. ſic ait. Verùm contumacem dico, qui aperte dicit ſe non venturum, ad quem ſufficit vna nunciatio &c. fictum verò illum, qui inuenitur, & dixit ſe venturum vel nihil dixit, non tamen venit, ad quem ter debet nunciari.

Si contumax apparuerit, is, in quem fuit actio dirigenda, ſeu quia peremptoria citatione recepta venire contemnit, ſeu quia malitioſè ſe ipſum occultat, ſeu quia impedit, ne poſſit ad eum citatio peruenire, inquit *cap. Quoniam frequenter §. Porrò vt lit. non conteſt. vbi Gloſ. verbo, Impedit*, ſic ait. Talis habetur pro citato denunciatione facta ad domum ſuam &c. Et ità ſufficit, quod publicè edictum proponatur ad domum ſuam, vel Eccleſiam. Et ſunt tres modi contumaciæ, & quocumque illorum aliquis contumax ſit, habetur pro contumace vnde verſ.

Caſibus

Digitized by Google

Caſibus in tribus , quis dicitur eſſe rebellis .
Impedit , occultat , iuſſis parère recuſat .

Vide etiam latius in *Gloſ. verbo*, *Contumaciter*, *in cap. 2. de dol. & contum. vbi alios verſus & gloſ. verbo. Non rectè in l. Ex conſenſu* 24. *§. Eum qui cognouit, ff. de appell. & ibidem gloſ. penult. in fin.*

Vt vniuerſitas, vel Eccleſia ſit contumax citetur in capitulo, vel arengo, dicit *Gloſ. in l. Non poteſt* 160. *ff. de regul. iur.*

Dolum autem committit, qui vocatus non venit nullam cauſam non habens non veniendi, vt infra *de reg. iur. l.* Non poteſt dolo, ſic dicit *Gloſ.* 1. *in l. Minor* 9. *ff. de minor.*

Contumacia pro præſentia eſt, inquit *Auth. Qua in prouincia verſ. Sed ſi C. vbi de crim. & in Auth. vt om. obe. iud.* ſic. Nam qui per contumaciam deſerit, in nullo minor præſente putabitur.

Cauſa autem cognita, & præſentibus aduerſarijs, vel ſi per contumaciam definit, inquit, *l. In cauſa* 14. *§. cauſa, ff. de minor. vbi gloſ.* ſic. Per contumaciam, quia tunc pro præſentibus habentur, & *Apoſtill. ibidem* ità; Ad hoc allegatur, quod paria ſunt aliquem eſſe præſentem, vel abſentem per contumaciam.

Non eſſe audiendum, ſi modo per contumaciam defuerit, ſin minus auditur, dicit, *l. Et poſt* 78. *§.* 1. *ff. de iudic. vbi gloſ. verbo*, *Audiendum*, intelligit ſic. Item hoc ſi eſt contumax in non veniendo, ſecus ſi in non reſtituendo.

Abſens legitimè citatus præſumitur contumax, ſi non venerit, &c. Sed talis præſumptio eliditur per aliam præſumptionem, &c. *Gloſ. in verbo*, *Plenum, in cap. Ex litteris* 4. *de in integr. reſtit.* Tamen *in l. Locorum* 11. *C. omn. agr. deſcr. lib.* 11. dicitur ſic. Propria confitentur abſentia, nec adeſſe voluerint, vbi *gloſ.* ſic. Nota contumacem pro confeſſo &c.

Non enim ſtatim Iudex propter contumaciam alterius partis conſtituet præſentem poſſeſſorem cauſa rei ſeruandæ, inquit *Gloſ. verbo*, *ſummatim*, *in cap. Quoniam frequenter §. In alijs, vt lit. non conteſt. vbi tex.* ſic. Ita videlicet, quod alterutra pæna, quæ magis timeri debeat, Iudex à principio ſit contentus, ad alteram nihilominus proceſſurus, ſi hoc meruerit proteruitas contumacis.

Contumaci in vna cauſa poteſt Iudex ei denegare audientiam in alia, quod eſt verum inter eaſdem perſonas Iudice decernente, hoc addito, quod contumax in vno actu debet tamen citari ad alios actus, dicit *Apoſtill. ad l. Sed & ſi* 26. *§. Ait prætor ex Bald. ibidem ff. ex quib. cauſ. maior. cuius tex.* verba ſunt. Sed & ſi dum decreto prætoris non obtemperat Iuriſdictionem ſuam ei denegauit; &c. idq; ſi ex alia iuſta cauſa non fuerit ab eo auditus, vbi *Gloſ.* ſic ait. Vel cum decreuiſſet, &c. & non fecit; nam poteſt poſtea ei denegare Iuriſdictionem ſuam.

Nota; quod quis efficitur de poſſeſſore petitor propter contumaciam, inquit, *gloſ. vlt. in l. Is cuius* 18. *ff. ſi ſeruit. vendic.* hic enim punitur pro contumacia, quæ ſæpe purgatur, vt facile eſt videre in multis, ait *gloſ. verbo*, *In perpetuum*, *in cap. Ex litteris* 11. *de conſtit.* Nam contumacia eius cumulat pænam, vt dicit *l. Relegati* 4. *ff. de pæn.* Ne nil obedientiæ prodeſſe videretur humilibus. Si contemptum contumacibus non obeſſet, vt dicit *cap.* 1. *verſ. Nos igitur de poſtulat. prælat.* Et ſicut in contumacia perſiſtentibus ſeueros nos eſſe conuenit, ſic humiliatis, & pænitentibus locum

Digitized by Google

locum veniæ negare non debemus, inquit *cap. Quanto 2. q. 4.*

Contumaci, & delinquenti poteſt Iudex remittere pœnam de gratia, vt inquit *Gloſ. vlt. in cap. 1. de poſtul. præl.* vbi allegat *ex cap. Conſuluit de offic. deleg.* hæc; Niſi per gratiam ei benignitas iudicantis ſubueniret, & facit *Gloſ. verbo, vt conuincatur, in cap. Cum olim 7. de dol. & contum. ibi.* Et ſic Iudex poteſt parcere contumaci, idem dicit *Gloſ. verbo Gratiam in d. cap. Conſuluit 24. de offic. deleg. ibi.* Ecce quanta poteſtas datur Iudici, vt poſsit parcere contumaci in præiudicium alterius.

Maior eſt contumacia actoris, non venientis, quàm Rei, vt dicit *Gloſ. verbo, Ad terminum, in cap. 1. de dol. & contum. lib. 6.*

Contumacia dicitur præſumpta per tres denunciationes, vt &c. ait *gloſ. verbo Contumacia, in l. Conſentaneum C. quomod. & quan. iud.* Expreſſa eſt autem, quando expreſſe dicit, Nolo venire, vt addit *d. gloſ.* & vt ſupra in principio dictum eſt.

Conuentio, & Reconuentio.

NEC enim quoquo modo cuiuſque intereſt conuentio cum alio facta, alij prodeſt, ſed tum demum cum per eum, cui exceptio datur principaliter ei, cui pactus eſt, proficiat. ſunt verba, *l. Fideiuſſoris 24. ff. de pact.*

Nec enim bonæ fidei contractum hanc pati conuentionem, vt emptor rem amitteret, & pretium venditor retineret, inquit, *l. Emptorem 12. §. vlt. ff. de act. empt.*

Tacitè ſemper videtur conuenire, cum ſit conſuetum, vt hic, & *de adil edict. l. Quod ſi nolit §. Aſsiduo.* Tu dic, quòd ea, quæ ſolita ſunt fieri, & apponi in contractibus non præſumuntur, niſi probentur, quando aliquid adijciunt obligationi, prædicta ponit *gloſ. verbo, Exigat in l. 4. §. In commiſſoria ff. de leg. comm.*

In huiuſmodi obligationibus id maximè ſpectare debemus, quod inter vtramq; partem conuenit, videtur autem in hac ſpecie id ſilentio conueniſſe, ne quid præſtaretur, ſi ampliori pecunia fundus eſſet locatus, ideſt vt hæc conuentio pro locatore tantummodo interponeretur *l. Ea lege 13. ff. locat. & ibi gloſ. Pro locatore* ſic. Et ideo, quia eius fauore interpoſita eſt conuentio non eodem Iure vteretur aduerſarius in caſu conuerſo; Eſt tamen argumentum contra &c.

Quamuis nihil expreſſum ſit in ſtipulatione pœnali de ſolutione penſionum, tamen veriſimile eſſe, ità conueniſſe de non expellendo colono intra tempora præfinita, ſi penſionibus paruerit, & vt oportet, coluerit ità dicit *l. Quaro 56. §. 1. ff. locat.* vbi *gloſ. verbo, Paruerit, in fin.* ſic. Item nota hic quædam tacita ſubintelligi, vt &c.

Sæpe conuenti conſequimur, quod non conſequimur agendo, inquit *gloſ. verbo, Non iniquè, in l. Quod ſi nolit 31. §. Si plures ff. de adili. edict.*

Vnde nota, quod per reconuentionem fit Index, qui alias Iuriſdictionem non habet in reconuentum, quantum ad illam cauſam reconuentionis, ſiue ſit ordinarius, ſiue delegatus. Cum cauſa reconuentionis non eſt commiſſa delegato, &c. Et Iudex Laicus Ordinarius habet Iuriſdictionem per reconuentionem, puta cum Clericus conuenit laicum coram Iudice laico, ità ponit *Gloſ. penul. in cap. 1. de mut. petit.*

Sed ſi Clericus conueniat laicum coram Iudice laico, & ille laicus conueniat Clericum ciuiliter de crimine, ſi fe-

ratur

tæ, nihil ad beatè viuendum accomodatius, quam cum viris bonis iocundis, amantibus tuis viuas, neque id ad voluptatem refero, ſed ad communitatem vitæ, atque victus, remiſſionemq; animorum, quæ maximè, efficitur ſermone familiari, qui eſt in conuiuijs dulciſsimus.

Non ſympoſion, ideſt compotationem, (vt aliqui dicunt) ac ſi tota ratio victus conſiſtat in potu: Quia (vt inquit *Cicer. de ſeneƈt.*) Minimum, quod in hoc genere conſideratur eſt compotatio: Quandoquidem conuiuia propter ſermonis delectationem, quàm propter poculum, & eſcam fieri debeant, vt quemadmodum in eo communi veſcimur alimento, ità eodem mentis, vitæque bonæ, & communi voluntate ruamur, vt ſit in nobis anima vna, & cor vnum in Deo; inquit enim *idem Marſil.* Finem conuiuij non compotationem, ſed dulcis vitæ communionem fore, & *Calius*. Communio vitæ rectius, honeſtiuſque ſtatuitur conuiuij finis, quàm poculorum licentior inuitatio, & ſi vis alia pulchra de vtilitate conuiuij ſcire, vide *Ciceronem d. lib. 9. Epiſtol. fam. ad Papir. Pet.*

Non debent eſſe in conuiuio minus tribus, nec plures decem, vt inquit *Apoſtil. ad Gloſ. verbo, Gregis, in §. Sed ſi gregis de rer. diuiſ. in Inſtit.*

Quæ autem qualitates adeſſe debeant in conuiuijs *Marſil.* inquit. Eos debere eſſe gratioſos, muſicos, & litteratos, ſed præcipuè cauendum eſt, ne vllus admittatur contentioſus, & qui propere excandeſcat, niſi fortè, vel primo poculo, vel vno verbulo mitigetur. Dicit etiam inter epulas oportere ſermonem eſſe varium, iocundumque, ac breuem, hiſtoriam breuiſſimam; longiuſculam verò fabellam, obſcenos verò, & ſpureos ſermones omnino deteſtatur.

Aliqui dicunt, quod non debent in conuiuijs proponi quæſtiones difficiles, & tortuoſæ, ſed ità, vt ab omnibus percipiantur, & ſint communes omnibus, vt vinum, ità vt quiſquam ſuam ferat portionem: anxias namque difficultates, & ſolicitè librandas non admittit conuiualis hilaritas. Ex his, quæ *Thadaus ſuper Iſaiam in traƈt. de triplici conuiuio cap. 7.*

Conuiuium omnino parcum, haud valde laudamus, luxurioſum nos penitus deteſtamur; hoc enim commori potius, quàm conuiuere, mundum deſideramus, & purum, immundum horreſcimus, & ſordidum, inquit *Marſil.*

Illa conuiuia rectè commendantur, & laudantur, cum in eis nulla abſentium vita mordetur, nullus ex irriſione reprehenditur, nec inanes ſæcularium negotiorum fabulæ recitantur; Et ſi quando libeat per iocum aliqua in menſa fabulari, ita tamen fiat, vt ſint ſine dente ſales, vt dixit *Diu. Gregor. & Cicero d. epiſt. ad Papir. Pet.* ſic. Non multi cibi hoſpitem accipies, ſed multi ioci.

Diu. autem Gregor. lib. 1. moral. cap. 5. ſic ait. Non nulla ſunt vitia, quæ à conuiuijs ſeparari vix poſſunt; penè enim ſemper epulas comittatur, voluptas, & locacitas, adeoq; dictum eſt, in prouerbium, Menſam tormentum extorquendæ veritatis: Et quidam rectè dicebat linguam ſemper certè, ſed in conuiuio præcipnè retinendam, & reprimendam eſſe.

Legimus in Romana hiſtoria. Flaminium Romanum ducem, quod cubanti iuxtà ſe meritriculæ, quæ nunquam vidiſſe ſe diceret hominem decollatum aſſenſus ſit, vt Reus Capitalis criminis in conuiuio truncaretur à Cenſoribus pulsū Curia, quia epulas ſanguini miſcuiſſet, & mortem, quamuis noxij hominis in alterius dilitias præſtiterit, vt libido, & homicidium pariter miſcerentur *ex Valerio Max. lib. 2. cap. 4.*

In corrigendis minoribus pro qualitate delicti, ſenioribus propinquis tribuimus poteſtatem, vt quos ad vitæ decora domeſticæ laudis exempla non pronocant &c. vt ſupra proximè *in d. Gloſ. quæ deduxit ex l. Vnica C. de emendat. propinq.*

Eo ipſo, quod quis peccat correctionem meretur, & quantò plus differtur, punitio, tantò plus culpa creſcit, & gentibus pernitioſius in exemplum tranſit, dicitur *in Extrauag. Qui ſint rebel.* Si enim ſine emendatione relinquatur aliquid, abſurdum, atque inelegans neceſſe eſt venire, inquit *l. 3. C. de vſur. rei iudic.*

Oportet præpoſitos cum charitate corrigere, inquit *Extrauag. 1. de offic. ordin. inter comm.*

Correctio autem Monachorum primo loco pertinet ad Abbatem, vt dicit *Gloſ. verbo, Salua ſua regula, in cap. vlt. de offic. Archid.* Vide etiam, quæ habes verbo, *Monachus*, vbi etiam dicis miſericorditer eſſe Monachos corrigendos.

Vt autem correctionis, & reformationis officium liberè valeant exercere decernimus, vt executionem ipſorum nulla conſuetudo, vel appellatio valeat, impedire &c. inquit *cap. Irrefragabili 13. de offic. ord.*

Et in cap. Reprehenſibilis 26. de appell. ſic; Ne Religioſi cum pro aliquo exceſſu fuerint corrigendi contrà regularem prælati ſui, & Capituli diſciplinam appellare præſumant, ſed humiliter, ac deuotè ſuſcipiant, quod pro ſalute ſua fuerit eiſdem iniunctum.

Attamen ſi modus correctionis excedi tur, videtur admitti poſſe appellatio, vt tenet *Gloſ. verbo, Contempſit, per tex. ibi in cap. de priore 31. eod. tit. de appell.* in illis verbis. Ex hoc patet quod ſi Prælatus modum excedat in correctione, quod benè admittitur appellatio à tali correctione, probat etiã *Gloſ. vlt. in cap. licèt 12. de offic. ordin.* ibi. Et ità poteſt appellare &c. Sicut in correctione à grauamine, ſcilicet cum modus exceditur, & apertè dicitur *in cap. Irrefragabili eod. tit. de offic. ordin.* ibi. Niſi formam in talibus exceſſerint obſeruandam.

Sed melius erit patienter tolerare, etiam ſi exceſſiua ſit correctio, quàm appellare. Contra morem quippe Eccleſiaſticum eſt, ſi non patientiſsimè toleretur (quod à vobis abſit) etiam iniuſta correctio, vt dicit *cap. contrà 100. diſt.* Licet culpentur, etiam, qui prohibent à malo, ſi modum peccati, modus correctionis excedat, vt inquit *cap. Qui peccat in fin. 23. q. 4.*

Et in cap. Non in perpetuum 24. qu. 3. ità reperies, multi ſacerdotum culpam Zelo Dei perſequi profitentur, ſed dum indiſcretè hoc agitur ſacrilegij facinus incurrunt, & dum præcipites quaſi ad emendandum ruunt, ipſi quoque multò magis indeterius cadunt: Quia nimia increpatio, nec correctionem recipit, nec ſalutem, & leuiter caſtigatus de facili reuerentiam exhibet caſtiganti iuxta illud.

Qui nimis emungit, ſolet extorquere cruorem.
Immoderata correctio facit deteriorem,
Sed moderata ſatis correctio gignit amorem.

Ponit *Gloſ. verbo, Salubriter, in Extrauaganti vnica. Ne ſede vac. & verbo, Elicit, in cap. Niſi cum 10. de renunc.* Quandoque enim dormire debet ſeneritas diſciplinæ, dixit *Gloſ. verbo, vtiliter, in d. cap. Niſi.*

Corripere eum, cui maximè aliquid præſtes dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis, dixit *Senec. de benefic. lib. 2. cap. 6.* Et dixiſti ſupra verbo, *Beneficium*. In tempore tamen opor-

Digitized by Google

portuno, & cum modo gratiam operatur, etiam apud correctum, vt dicitur *Prouerb.* 28. 23. ibi; Qui corripit hominē gratiam poſtea inueniet apud eum, magis quam ille, qui per linguæ blandimentum decipit, ſed non omnes bene recipiunt correctionem, vt *Prouerb.* 29. 20. vbi etiam additur, & de homine veloci ad loquendum ſperandam magis ſtultitiam, quàm correctionem.

Corona.

EST ſignum Regni, & perfectionis; cum ſit circularis carens angulo in ſignum carentiæ ſordium, quia vbi angulus, ibi ſordes, vt inquit *Gloſ. verb. Et tonſuram, in Clem.* 2. *de vit. & honeſt. cler.* vnde clarè colligitur, quòd qui eam portant vti Reges ſe debent portare in animo, grauitate, vita, & moribus, vnde his videtur carere, qui dedignatur illam portare, cum aliàs teneatur, quod video frequenter in Curia Romana.

Ante ſuam Coronationem Papa ſe poteſt nominare, & facere prouiſiones, diſpenſationes, & alias gratias, vt dicitur *in Extrauag. vlt. de ſent. excom. inter comm.*

Còrpus, & Incorporale.

CORpus multis modis dicitur. Omnes enim fideles poſſunt appellari vnum corpus per fidem, & charitatem, ſiue perfectionem gratiæ, vt *in Clem. vnica §. Non nulli de exceſſ. prel.* ibi; vt omnes, qui eiuſdem ſunt corporis, vnius etiam ſint voluntatis, & ſicut fratres adinuicem vinculo charitatis ſint adſtricti. Item Collegium, ſiue vniuerſitas dicitur vnum corpus, cuius prælatus dicitur caput &c. Item vnum dicitur corpus, quod vno clauditur ſpiritu, vt homo, lignum, animal; aliud dicitur corpus, quod habet partes integrales, ſeu cohærentes, vt domus. Aliud, quod habet partes diſtantes, vt grex populus &c. Item Epiſcopus cum Capitulo facit vnum corpus, cuius ipſe eſt caput, ſed cum Clero Ciuitatis, vel Diæceſis non dicitur facere vnum corpus &c. Sic Abbatiſſa cum clericis Eccleſiæ, licet ipſa ſit caput, non facit vnum corpus, ità ponit *Gloſ. Magiſtra verbo, vnum corpus, in cap. Dilecta 14. de exceſſ. prælat.*

Et Gloſ. verbo, Corpus, in §. Si grex de legat. in Inſtit. conſonat ſic. Tria enim ſunt corpora rerum. Vnum, quod vno ſpiritu, idest clementatione continetur, vt homo, lapis. Secundum quod ex cohærentibus conſtat, vt domus &c. Tertium quod ex diſtantibus corporibus, vt grex animme

De corpore autem humano *Senec. Epiſt.* 65. *poſt medium* ità dicit. Corpus hoc animi pondus, ac pæna eſt premente illo vrgetur, in vinculis eſt &c. Subducit interim ſe cuſtodiæ, in qua tenetur, & Cælo reficitur, quemadmodum artifices &c. Sic animus in hoc triſti, & obſcuro domicilio eluſus, quoties poteſt apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit &c. Animus liber habitat, nunquam me caro iſta compellet ad metum, nunquam ad indignam bono ſimulationem, nunquam in honorem huius corpuſculi mentiar; Cum viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem, & nunc cum hæremus erimus æquis partibus ſocij. Animus ad ſe omne Ius dicet. Contemptus corporis ſui certa libertas eſt, &c. Seruiunt ergo deteriora melioribus, forteſſimus aduerſus fortuita non contremiſcamus iniurias, non vincula non egeſtatem.

Ve-

Digitized by Google

Verum eſt, quod corpus multis eget rebus, vt valeat; animus verò ex ſe creſcit ſe ipſe alit, ſe exercet, illi multo cibo, multa potione, opus eſt, multo oleo, longa denique opera ſibi contingit, virtus ſine apparatu, ſine impenſa, quid quid facere te poteſt bonum tecum eſt. Quid tibi opus eſt, vt ſis bonus? Velle: quid autem melius potes, velle, quam eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, *idem Senec. Epiſt.* 81. *& Epiſt.* 93. *propè ſin.* ſic. Corporis quoque, velut oneris neceſſarij non amator, ſed procurator eſt, nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubijcit; nemo liber eſt, qui corpore ſeruit.

Cogito mecum, quam multi corpora exercent, quam ingenia pauci, quantus ad ſpectaculum non fidele, & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo, dixit *idem Senec. d. Epiſt.* 81.

Bonam corporis figuram bonum mentis argumentum eſſe commune Philoſophorum dictum eſt, cui conſonat *Diu. Ambroſ. lib.* 2. *de virg.* ibi; Speciem corporis ſimulacrum eſſe mentis, & vulgo dicitur, qualis forma talis, & anima, & apud *Ouid. Faſtor.*

Facies animo digna;

Et Persius ſic.

Gratior eſt pulchro veniens à corpore virtus.

Sicut à contrario incompoſitio corporis inequalitatem mentis indicat, vt dixit *Gloſ. verbo, Grauitas morum, in cap.* Cum in cunctis 7. *de elect. & gloſ. vlt. in cap. vlt. de cuſtod. Eucharist. & in cap. Quia* 5. *de preb.* ibi; Quia diuerſitatem corporum diuerſitas ſæpe ſequitur animorum, vbi *Gloſ. alia* affert.

Longe multò pulchrius eſt corpus, quod ex omnibus membris conſtat, quàm ipſa membra ſingula, quorum ordinatiſsimo conuentu completur vniuerſum. Quamuis, & illa etiam ſingulatim pulchra ſint, dicit *Auguſtin. lib.* 13. *Confeſſ. cap.* 38.

Cum gaudio facere debet immortalis futurus, quæ faceret pro differenda morte moriturus, *Ex eod. Auguſt. refertur in cap. conſideret §. In his omnibus de panit. diſt.* 5. Sed non ità ſeruatur; Nam pro conſeruando corpore omnia patiuntur, pro anima vero ſubleuanda nihil, vt *Ouid.* ait ſic.

Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignem,
Arida nec ſitiens ora lauabis aqua.
Vt valeas animo quicquam tolerare negabis,
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Senec. autem lib. 2. *Epiſt.* 14. ſic ait. Fateor inſitam eſſe nobis corporis noſtri charitatem, fateor, nos huius gerere tutelam, non nego indulgendum illi, ſeruiendum nego; Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert: ſic gerere nos debemus; non tamquam propter corpus viuere debeamus; Sed tamquam non poſsimus ſine corpore: huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat contumelijs obijcit: honeſtum ei vile eſt, cui corpus carum eſt.

Non tamen immoderatè affligi debet corpus, neque ei ſubtrahi debent neceſſaria ad ſui ſuſtentationem, vt dicitur *in cap. Non mediocriter ad fin. de conſecr. diſt.* 5. De rapina holocauſtum offert, qui temporalium bonorum, ſiuè ciborum nimia egeſtate, vel manducandi, vel ſomni penuria corpus ſuum immoderatè affligit; nam, vt inquit

inquit *Gloſ. verbo, Quantacumque, in l. Stichus 16. ff. de penul. leg.* Corpus rebus ſuis eſt præferendum.

Durum videtur, quod interdicatur liber vſus corporis proprij ad experiendas, & exercendas vires eiuſdem, dixit *Gloſ. verbo, Rationabilibus, in Extrauag. vnica de torneamen.*

Incorporalia non poſsidentur, ſed quaſi poſsidentur, dicit *Gloſ.* 1. *in cap.* 2. *de in integri reſtit.* Quia incorporalia apprehendi non poſſunt, vt de iuriſdictione, & ſeruitutibus ponit *Gloſ. penult. in cap. Conqueſtus* 16. *de for. compet.* & ſic non ſeparantur facile, vt corporalia, dixit *Gloſ. verbo, exigere, in l.* 3. *C. de nouat.*

Poteſt dici, quod in huiuſmodi incorporalibus patientia habetur pro titulo; nam patientia loco traditionis habetur in ſeruitutibus &c. qui enim facit gratiam, illud debet proteſtare, ità ponit *Gloſ. verbo, Breuitatem, in cap.* 3. *de cauſ. poſſeſſ.*

Credere, & Creditor.

Istud verbum poteſt ſumi, vel quatenus fides adhibetur, vel quatenus reſpicit creditorem, licet aliquando ponatur credere pro ſcire, vt *de re iudicat. cap. Cum olim verſ.* Poſt hoc dixit *Gloſ. in addit. verbo, Et ſe in cap. Is, qui* 19. *de elect. lib.* 6. Sed nos hic de hoc vltimo non tractamus, ſed quo ad creditum quatenus reſpicit ad creditorẽ, & quatenus reſpicit ad credulitatẽ.

Planè affirmauerit mihi rectè me credere operarijs ſuis non inſtitoria, ſed ex locato tenebitur, dicit *l. Quicumque in fin. ff. de inſtit. act. vbi Apoſtil.* ſic. Iſte eſt textus notabilis, & ſemper menti tenendus ſecundum *Bald.* hic, & facit ad materiam litterarum credentiæ de quo per *Bart.* hic, & plenè in *l. Lucius, ff. de fideiuſſ.*

Et facit *l. Si verò §. Si quis mandauerit ff. mandat.* ibi; Nec eſſem daturus &c. accipienti acceſſerit, qui diceret non accipere contra Senatus conſultum, & periculo meo dicat crede, vel bene credis; arbitror locum eſſe mandato, & mandati eum teneri.

Si quis crediderit non varia ſimplicitate deceptus, nec Iuris ignorantia, ſed quia publicè, plerique videbatur &c. inquit *l.* 3. *ff. ad Macedonian.* vbi ceſſat illud Senatus conſultũ, quando filius familias reputatur publicè pro patre familias, & ibi notat *Gloſ. verbo, Publicè,* ſic. Nota, quod communis error excuſat.

In contrarium eſt, quando quis publicè reputatur luxurioſus, & mandat tibi, vt pro meretrice fideiubeas, quia tunc non habebis madati actionem eo, quod ſimile eſt, quaſi perdituro pecuniam credideris, vt dicitur in *l. Si verò §. adoleſcens, ff. mandat.*

Ne credulitas creditoris Domino obeſſet, vel calliditas ſerui noceret, inquit *tex. in l.* 3. *§.* 1. *ad fin. ff. de in rem verſ.* vbi Dominus non tenetur ad debitum contractum per ſeruum, & addit *idem tex.* ſic. Quid tamen, ſi is fuit ſeruus, qui ſolitus erat accipiens vertere? Ad hue non puto nocere Domino &c. Curioſus igitur debet eſſe creditor, quo vertatur.

Credulitas nimia credulo imputatur, vt dicitur *in l.* 1. *in fin. ff. de eo, per quem fact. erit.* ibi; Quamuis quidam putent ſibi eum imputare debere, qui credulus fuerit, vbi *Gloſ.* ità. Item nota hoc, non debere aliquem eſſe nimis credulum, & paulò ſupra ſic. Licet enim nimis credulus fuerit in culpa &c. & videtur probari *Geneſ.* 39. ibi; Nimium credulus verbis coniugis; niſi iuſta ratione, quis credidiſſet affirmationi, vt dicit *l.* 1. *C. ad Macedonian.* Non tamen vana ſimplicitate, vt ibi dixit *Gloſ.* Et ſic cuilibet

libet referenti credere non tenemur, ait *Gloſ. verbo*, *Certiores*, *in cap. Si beneficia* 20. *de prab. lib.6.*

Vnde ſubuenitur ei, qui non fuit credulus, quoniam idem eſt, ac ſi non fuiſſet ei dictum, vt inquit *gloſ. per tex.* ibi; Si id actor ignorauerit &c. Et ſi dictum ſit ei ex bona fide, non crediderit *ff. Quod falſ. tutor. l.* 2.

Vtrum habeat conſcientiam huiuſmodi ex credulitate leui, & temeraria, an probabili, & diſcreta? &c. Ait *cap. Inquiſitioni* 44. *de ſentent. excomm.* & ibi *Gloſ.* ſic. Quam dicis leuem? Puta ſi audiuit impedimentum à leuibus, & fortè a paucis, quibus credere non tenetur, & altera *Gloſ. verbo*, *Probabili*, ſic. Sed quam dicis probabilem? Puta, quia vidi virum cum conſanguinea ſua in locis ſuſpectis.

In iudicio verò animæ cuilibet eſt credendum, qui non eſt veriſimile, quod ſit immemor ſuæ ſalutis, dixit *Gloſ. verbo*, *Credendum ſit deducens per argumentum ex tex. in cap. ſignificaſti* 18. *de homic.* ibi; Cum de cæteris credendum ſit ipſi, qui non accuſatur, vel vel denunciatur ab aliquo, ſed per ſe ipſum conſilium aperit ſalutare.

Mala verò audita nullum moueant, nec paſsim dicta abſque certa probatione, quiſquam vnquam credat: ſed ante audita diligenter inquirat, nec præcipitanter quicquam agat aliquis dixit *cap. Deus Omnipotens* 2. *q.* 1.

Abſolutè creditorem ponimus (antiquas ſequentes leges) omnem, qui actionem habere contra aliquem poteſt, licet non ſit mutuum geſtum, ſed alter quidam contractus exiſtat, dixit *Imperator in Auth. de fideiuſſ. §. Quod autem in fin. coll.* 1. *Et in l. Cum fideicommiſſaria* 16. *ff. qui & à quib.* ibi. Creditores autem appellantur quacumque ex cauſa actio competit.

Crediti appellatio ſolius fideicommiſſi pecuniam demonſtrare videtur, non eam pecuniam, quæ petitionem quidem non habet, dicit *l. Si is, cui* 94. *§. vlt. ff. de ſolut.* vbi *Gloſ. verbo*, *Appellatio*, ſic. Creditum enim dumtaxat dicitur, quod exigi poteſt, ſicut & creditor dicitur, is, qui habet actionem, ſiuè exceptionem.

Inter creditores autem etiam eos numerandos eſſe, quibus fideicommiſſum debetur, olim placuit, *l.* 1. *C. qui manum. non poſſ.*

Creditor verò Eccleſiæ dicitur, qui quod credidit, probat in vtilitatem diuinæ domus proceſsiſſe, inquit *Auth. Hoc. ius porrectum C. de Sacroſ. Eccleſ.*

Etenim filij creditores, etiam patris ſunt creditores, dicitur *in l. Si pater* 12. *ff. quæ in fraud. credit.*

In numero autem creditorum pari authoritatem eius ſequitur Prætor, qui dignitate eos præcellit. Sin autem vndique in vnam æqualitatem concurrant humanior eſt ſententia à prætore eligenda, inquit *l. Maiorem* 9. *ff. de pact.*

Habenda erit ratio priuilegiorum &c. dilata interim cæterorum creditorum actione, vel interpoſita cautione, ſi priores agant, qui priuilegium non habent reſtituturi, quod acceperunt, ſi inferatur poſtea actio priuilegijs. dicit *l. ex facto* 53. *ff. de pecul.*

Cum bona veneunt debitoris in comparatione extranei, & eius, qui creditor, cognatus ve ſit, potior habetur creditor, cognatusve: magis tamen creditor, quam cognatus. Et inter creditores, potior is eſt, cui maior pecunia debetur, ſic ait *l.* 1. *ff. de priuil. cred.*

Sed quid ſi plura erant ſibi obligata, & propter modicam pecuniam diſtraxit rem ma[illegible]iam, cum viliorem diſtrahendo poterat debitum conſequi? Reſpondet *gloſ. vlt. in l. Quandiu C. de diſtrat. pig.* non videtur bona fide verſari.

Quam-

habet &c. qui pignus dedit, inquit *l. 3. in fin. ff. de pign.* nec etiam potuit primus creditor inplus obligare pignus ſecūdo creditori, quàm ei fuerit obligatū vt inquit *gl. pen. in c. Cum cōtra 6. de pig.*

Ea, quæ diligens paterfamilias in ſuis rebus præſtare ſolet, à creditore exiguntur; ità *l. 14. ff. de pignor. act.*

Sicut enim negligere creditorem dolus, & culpa, quam præſtat non patitur, ità nec talem efficere rem pignoratam vt grauis ſit debitori ad recipiendum; puta, ſaltum grandem pignori datum ab homine, qui vix luere poteſt, ne dum excolere, tu acceptum pignori excolere, tu acceptum pignori excoluiſti, ſic vt magni pretij faceres, alioquin non eſt æquum, aut quærere me alios creditores, aut cogi diſtrahere, quod velim receptum, aut penuria coactum relinquere me tibi. Igitur hæc à iudice erunt deſpicienda, vt nec delicatus debitor, nec onerosus creditor audiatur; ità optimus *tex. in l. Si ſeruos 25. ff. de pignoratit. act. vbi gloſ. vlt.* ſic. Debitor eſt delicatus, qui etiam vnum nummum reddere non vult; creditor eſt oneroſus, qui vſque ad vltimum quadrantem vult ſibi ſolui; neuter ergo auditur, & ſic ex duobus contrarijs eligitur quoddam temperamētum. Quod autem nec delicatus debitor, nec oneroſus creditor ſit audiendus, dixit etiam *Gloſ. verbo, Expenſa, in cap. Vt præterita 45. de elect. Et in extrauag. 1. de offic. ordin. inter comm.* ità dicit. Sic debitor delicatus effugitur, ſic oneroſus creditor minimè reperitur.

Si prior creditor patitur pignus alij obligari, an prorſus ſuum ius perimatur, an verò ſit locus ſecundi? Dic non tolli, ſic ponit *Gloſ. in l. 3. C. de remiſſ. pig.* Nobis autem viſum eſt eum, qui ſemel conſenſit alienationi hypothecę, & hoc modo ſuum ius reſpuit, indignum eſſe eandem rem, vt pote ab initio & ei ſuppoſitam, vendicare, vel tenentem inquietare; ait *l. vlt. C. eod. tit. de remiſſ. pign.*

Si præſens apud Prætorem ipſe quoque conſenſiſſet, pactus videretur &c. Sed cum proponat abſuiſſe, iniquum eſt ei auferri electionem, ſicut pignus, aut priuilegium, qui potuit præſens id ipſum proclamare; ſic dicit *l. Si præcedente 58. §. Vnico ff mand.*

Non videtur conceſsiſse creditor, & ſi ſciente eo rem vendiderit, cum ideo paſſus eſt venire, quod ſciebat, vbique pignus ſibi durare. Sed ſi ſubſcripſerit fortè in tabulis emptionis, conceſsiſſe videbitur; ità dicit *l. Sicut 8. §. non videtur ff. quib. mod. pig. ſolu. vbi gloſ. verbo, manifeſtè,* ſic quærit, ſed quid ſi tabellio cum ſubſcripſit in teſtem? Videtur ſecus, quia hic de ſubſcriptione, quæ ſit conſentiēdo &c. ſed videtur cōtra *l. fideiuſſor. §. Pater ff. de pig.* tu vide.

Superuacuum eſt credere agrum ſpecialiter hypothecæ datum permiſſu creditoris veniſſe, ſi ipſe debitor rem poſſideat; ait *l. Sicut 8. §. Superuacuum ff. quibus mod. pig. vel hypō. ſolu.*

Creditor accipiendo pecuniam etiam remiſiſſe pœnam videtur, inquit *l. vlt. ff. quod cert. loc.*

Creditricem &c. iubentem eandem cautionem reddi pignoris etiam Ius remiſiſſe videri manifeſtum eſt; inquit *l. Creditricem C. de remiſſ. pig. & ibi Gloſ.* ita. Non ſic è contra, vt reddito pignore, videatur remitti debitū, & ponit rationē diuerſitatis *ex Bart.* Sed mihi magis placet illa, .ſ. quod reddito chirographo debitori, debitū eſt remiſſū, & per cōſequens pignus, quod eſt acceſsio principalis .ſ. debiti. At verò remiſſo pignore, quod eſt acceſſorium, nō ideo remittitur debitū, quod eſt principale.

Non poteſt creditor retinere pignus contra fideiuſſoris voluntatem, ſed contra voluntatem debitoris tātum, vt &c. ait *gloſ. verb. Obligatur, in l. 2. C. de fideiuſſ.*

Creditor, qui diuiſit petitionē ſui crediti, & pe-

Digitized by Google

& petiuit ab vno ex fideiuſſoribus partem eius, non poteſt poſt litem conteſtatam petere in ſolidum ab vno, ità diſponit *l. 16. C. de fideiuſſ.* in hæc verba Liberum fuit antequam lis aduerſus omnes fideiuſſores conteſtaretur, vnũ eorum eligere creditori; Si modo cæteros minus idoneos exiſtimaret; at nunc poſt litis conteſtationem, diuiſam petitionem redintegrari Iuris ratio non permittit. *Lex verò vlt. eod. tit.* quæ videtur loqui contrarium, intelligitur, vt ex ea patet, quando creditor petiuit ab vno ex fideiuſſoribus totum debitum in ſolidum; tunc enim relicto illo, poteſt ab alio petere partem.

Optimum eſt, vt ſi quas te putas habere actiones, actionibus experiaris interim ille in poſſeſsione debet morari, tu petitor eſſe &c. inquit *l. Creditores 7. ff. de vi priuat.* quem *tex.* notabis in materia, & alia verba in verbo, *Vis*.

Præſides præparent, ſubtili æſtimatione facta rerum debitoris, dari ſecundum quantitatem debiti poſſeſsionem immobilem creditoribus, inquit *Auth. de fideiuſſ. §. Quod autem coll. 1. Et in eod. tex. paulo ſupra* ſic. Damus creditori licentiam volenti immobiles res accipere pro auro; Sed ſi nec quiſpiam emptor immobilium eius rerum adſit, creditore frequenter & diuulgante.

Rerum verò datio ſit huiuſmodi quæcũq; quidem meliora ſunt, dentur creditori quæ verò deteriora apud debitorem poſt debiti ſolutionẽ manere ſinantur. Etenim non erit iuſtum dantem quidẽ aurum, non volentem ſed coactum ſuſcipere rem immobilem, vel nõ meliora rerum debitoris percipere, & per hoc habere conſolationem, dicit *tex. in d. Aut. de fideiuſſ. §. quod autẽ et gloſ.* dicit quod hoc procedit in caſu ſpeciali, cũ creditor inuitus cogitur recipere pro ſolutione alterum pro altero, alias regulariter aliud eſt, & Imperator reddit rationem ibidem dicens. Agnoſcant autem creditores quia, & ſi hanc legem non ſcripſiſſem, neceſſitatis tamen ratio ad hanc cauſam perduceret.

Vndiq; tamen ità creditoribus prouidendum eſt, vt non debitores grauentur, dicit *idem tex.*

Intereſt creditoris duos habere Reos, dicit *l. 4. §. vlt. in fin. ff. de liberat. legat.* in quo textu agitur de legato relicto .ſ. vt ſoluatur creditori alterius, & probatur *in eod. tex.* & debitorem, & creditorem legatarium eſſe, debitor ſcilicet, quia intereſt eius liberari, creditor, quia eius intereſt duos habere reos.

Cum quis debitori ſuo hæres extiterit, confuſione deſinit eſſe creditor. Sed ſi vẽdiderit hęreditatem, ęquiſſimum videtur emptorẽ hæreditatis vicem hæredis obtinere, & idcirco teneri venditori hæreditatis, eſt optima *l. 2. §. vlt. ff. de hered. vel act. vend. & facit l. Si vxor 7. C. de bon. auth. iudic. poſſid.* ibi. Debitũ à cohęredibus pro beſſe nõ prohibetur petere; cum vltra eam portionem, qua ſucceſsit, actio non confundatur, & notat *gloſ. vl. in d. §. vl.* ſic. Nota hic, quod actio ſemel extincta reſuſcitatur ſic ſupra &c. regulariter tamen cõtra, vt infra de ſolutionibus *l. qui res §. Aream*. Sed in hoc non mihi videtur bona ratio notandi huius *Gloſ.* nam aliud eſt actio extincta aliud confuſa, quia extincta mortua eſt, & finita, & ideo non reuiuiſcit; confuſa verò non dicitur extincta; cum ergo non detur extinctio, ſed confuſio, ceſſante confuſione non eſt nouum, quod actio redeat ad primæuam naturam, & ſic non eſt notabile, nec poteſt dici limitatio ad illam regulam generalem, quòd actio ſemel extincta non reuiuiſcit.

Creditoribus ſua authoritate diuidere bona, & Iure dominij retinere nõ licet, ſed vẽditionis remedio quatenus ſubſtantia patitur indemnitati conſulere, permiſſum eſt, inquit *l. leg. Iulia C. qui bo. ced. poſſ.* Quid enim iuſtius

eſt,

Digitized by Google

eſt, quam omnes, qui ad res debitoris mitti debent, eſſe participes huius commoditatis, inquit *l. vlt. C. de bon. auth. iudic.* Vt ſciliret omnes creditores admittantur ad bona, ſi omnes ſunt eiuſdem tituli, vt ibi *per Gloſ.*

Creditoris iuramẽto ſtatur circa damna, & intereſſe; quãdo debitor vult reluere pignus, iuxta formam *l. 3. C. de iur. dom. impetran. & habes verbo, Iuramentum.*

Creditor, qui cecidit à poſseſsione pignoris prætorij, poteſt illam recuperare, vt dicitur *in l. 2. in fin. C. de prat. pig.* ibi. Licet enim debuerat incumbere ſuo pignori, ne aliquam inde patiatur iacturam; tamen ne quid amarum in creditoribus conſequatur, benignius cauſam interpretamur, & ei recuperationem donamus.

Creditor non præſcribit Ius offerendi debitum debitori competens ad reluendum pignus, vt dicis verbo, *Debitor.*

Creditor, quando poſsit eligere ſolutionem ſibi factam à debitore, in quam voluerit cauſam. Vide verbo, *Debitor* & verbo, *ſolutio.*

Creditoris periculo perit pecunia, qui eam recipere noluit; eſt *tex. in l. Qui decem 72. ff. de ſolut.* ibi. Quare pro ſoluto id, in quo creditor accipiendo moram fecerit, oportet eſſe, & vide latius in verbo, *Debitor.*

Separatos creditores puto ſeparatim eos in tributum vocari, vnusquiſq; enim eorum merci magis, quàm ipſi credidit &c. æquiſſimum puto ſeparatim tributionem faciendam, ne ex alterius re, mercene alij indemnes fiant, alij damnum ſentiant, ait *l. Procuratores 5. §. Si plures ff. de tributor. act.*

Aliud pro alio inuito creditore nõ poteſt ſolui, vt inquit *gloſ. in l. Cum C. de ſolut.*

Creditor ante nouem dies ab obitu defuncti nõ poteſt moleſtare eius heredes vt dicitur *in Auth.* ſed neq; ante nouem dies ab obitu numerandos, vlla prorſus fiat moleſtia aduerſus quemlibet ex perſona defuncti *C. de ſepulcr. viol.*

Creditor poteſt detinere debitorem fugientem, vt tenet *Gloſ. verb. Poteſtatem in c. 1. de pac. Conſtan.* ibi. Verum eſt. n. ſi ipſe fugeret, quod poſſet eum detinere, donec ad iudicem poſſet eum perducere, vt &c. Non tamen poterit ei per violentiam rem auferre, probat & *gloſ. verb. detinere, per tex ibi in Auth. vt iudices ſine quoquo ſuffra. §. Neceſſitatem coll. 2.*

Culpam.

HÆc triplex eſt, vel lata, vel leuis, vel leuiſsima, & quando ſimpliciter de ea loquimur, intelligitur leuis, vt infra *verſ. licet.* vt probat *l. Quod ſi nolit. §. Si plures ff. de ædilit. ed.* ibi culpam autem omnem accipimus non vtiq; latam, vbi *Gloſ.* ſic. Quia non tantum latam, ſed etiam leuem præſtat, non leuiſsimam, ſcilicet emptor, qui redhibet.

Culpa lata illa eſt, qua quis id ignorat, quod omnes ſciunt, vt inquit *gloſ. verb. æque, in §. Suſpectus auth de ſuſpect. tutor. in Inſtit.* & iſta dolo comparatur, licet non æquè, vt dicitur *in d. §. Suſpectus* ibi. Siquidem ob dolum famoſus eſt, ſi ob culpam non æquè, vbi *gloſ. verb. ob culpam,* dicit, quod dolo comparatur, exceptis duobus caſibus. Primus in criminibus publicis. Secundus in delatione iuramenti in litem.

Leuis culpa negligentia appellatur *in l. eū oſtendimus in fin. ff. de fideiuſſ. tutor.* vbi *Gloſ. verbo, neglıgntia,* ſic. Ideſt leuis culpa. Sic & eodem modo ſumitur *in l. Non ſimiliter 4 ff de Magiſtr. cõuenin.* ibi, Sed nec hæres tutoris negligentiæ nomine tenetur, & *ibidem notat Gloſ.*

Culpa autẽ hæc nõ ad exactiſsimam diligentiam redigenda eſt. ſufficit. n. talem diligentiã communibus rebus adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet; inquit *l. Socius Socio 73. ff. pro ſoc.* Ex qua colliges leuiſsimam cul-

pam eſſe exactiſsimam diligentiam non præſtare.

Redeundo ad dictam latam culpam, illa etiam nominatur diſſoluta negligentia, vt inquit *l. Si fideiuſſor* 29. *ff. mandat.* ibi. Diſſoluta enim negligentia prope dolum eſt, & *ibi Gloſ. verbo, Diſſoluta*, Sic. Quæ eſt lata culpa, vt infra *de verbor. ſign. l. Lata*, & ideo eſt propè, vt vbi venit vnum, veniat, & aliud, vt ſupra depoſiti *l. Quod Nerua* niſi in duobus caſibus, vt ſupra dixiſti.

Non videtur leuis culpa contra Iuris authoritatem mandatum tutelæ officium detrectare, inquit *l. Tutores* 40. *§. Tutor. ff. de adminiſtratione tutor.*

Licet lata culpa æquiparetur dolo, dolus tamen præponderatur culpæ, vt inquit *Gloſ. in l. Cum ſex.* 55. *verbo, Habuiſſe ff. de ædil. ed.* Tamen multoties cum dicitur de dolo, ſubauditur, & lata culpa; cum verò ſubijcitur culpa de leui intelligitur, vt ſupra dicis, & probat *Gloſ. verbo, Et culpa, in l. Si filio familias* 26. *§.* 1. *ff. ſolut. matr.* Interdum etiam appellatione culpæ continetur, & lata, vt inquit *Gloſ. verbo, Ex culpa, in l. In venditione §. Si quis fructus ff. de bon. auth. iudic.* vbi reprobat quoſdam, qui dicunt, quod appellatione culpę non continetur lata, cum qua *Gloſ.* etiam concordat *Gloſ. in l. Rogaſti ff. Si cert. pet.* qui textus loquitur ſimpliciter de culpa, & tamen prædicta *Gloſ.* intelligit de lata, leui, vel leuiſsima.

Quod autem lata culpa intelligatur etiam ſub nomine doli, probat etiam *l.* 5. *§. Si hæres ff. vt in poſſeſſ. legat. vbi Apoſtilla* ſic. Limita dolum in delictis, & latam culpam æquiparari, niſi eſſet imponenda pœna corporalis, quia dolus requiritur *in l.* 1. *ff. ad l. Cornel. de ſic.* Et quando dolus, & lata culpa æquiparentur, vide *per Angel. in l. Si mora ff. ſolut. matr.* Quia in dolo culpa eſt, ità non è contra, vt inquit *Gloſa verbo, Prædone, in l. & non* 21. *§. veniunt ff. de petit. hæred.*

Ob dolum ſolum in litem iuratur, non & ob culpam, ſic inquit *l.* 5. *ff. de in lit. iur. & ibi Gloſ. verbo, Culpam* ſic. Scilicet propter leuem, vel leuiſsimam. Sed an propter latam culpam iuretur? Videtur, quòd ſic, cum ſit ſimilis dolo, vt infra *de precar. l. Quæſitum §. vnde &c.* Sed tamen dico, quod non &c. Comparatur ergo lata culpa dolo quantum ad pecuniarium damnum perſequendum, non quantum ad corporalem pœnam, vt &c. Item non quantum ad infamiam irrogandam, item nec quantum ad iuſiurandum in litem quia irrogat pœnam reo ex ſola voluntate iurantis.

Quod Nerua dicit latiorem culpam dolum eſſe &c. Mihi veriſsimum videtur. Nam & ſi quis non ad eum modum, quem hominum natura deſiderat, diligens eſt, ni tamen ad ſuum modum curam in depoſito præſtet, fraude non caret. Hæc enim ſalua fide, minorem ijs, quam ſuis rebus diligentiam præſtabit; ſic ait famoſa *l. Quod Nerua* 32. *ff. depoſit. vbi Gloſ. verbo, latiorem*, ità. ideſt latam, cuius finis eſt non intelligere, quod omnes intelligunt, & altera *Gloſ. verbo, Dolum eſſe*, ideſt dolo comparari, vt eſt, vbi quis de dolo tenetur & de lata culpa; non autem eſt idem, cum dolus ſit ex fraude, & lata culpa ex fatuitate; præterea dicitur ſimilis eſſe, vt infrà &c. ergo non eſt idem; cum dicat *Ariſt.* Nihil eſt idem, cui id ipſum ſimile eſt.

In l. Impuberibus 7. *§.* 1. *ff. de ſuſpect. tutor. idem inuenies.* ibi. Lata negligentia, quia iſta prope fraudem accedit, quod *Gloſ.* ibi dicit falli in criminibus, vt ſuprà dicis, & procedere non quantum ad infamandum. Et *l.* 1. *ff. de action.* ibi. Si tamen magnam negligentiam, placuit in doli crimine cadere.

Si tamen non appareat de lata culpa,

tunc

tunc in mitiorem partem præſumam, quaſi culpa obiecta, non dolo, vt in-tra *de pan. l. ſi praſes*, ità ponit *gloſ. verbo, cur miles, in fin. ff. de his,qui not. infam. l.* 2. *§. ignominia*.

Item nota, quod tribus modis dicitur quis in culpa (de leui loquimur) Primus ſi non fecit, quòd diligens faceret. Secundus ſi contra pactionem. Tertius ſi fuerit in mora, vt probatur *per l. Iſtam*, & ſequentibus. Ita hæc ponit *Gloſ. verbo, ſuo nomine, in l. Videamus* 22. *ff. locati*.

De culpa leui tenetur maritus; procurator verò etiam deleuiſsima, vt habes, *verbo, Maritus*.

De eadem tenetur hæres in legato præſtando, vt habes *verbo, Hæres*

Fideicommiſſarius autem culpæ rationem reddere debet, ſed eius, quæ dolo proxima eſt, inquit *l. Mulier*. 22. *§. Sed enim ff. ad Trebel.* Et proſequitur ſic. Sed ſi cum diſtrahere deberet non fecit, lata culpa, non leui, & rebus ſuis conſueta negligentia huiuſmodi rei rationem reddet.

In *iudicio collationis* bonorum venit leuis culpa, vt inquit *Gloſ. in l.* 2. *ff. de collat. bon.* ibi. Sed quæ culpa præſtabitur? per eundem text. qui dicit. Quod non confertur id, quod non habetur, nec dolo, vel culpa deſijt haberi.

Lagatarius de lata tantum culpa, tenetur non tamen de leuiſsima, vt ſupra iam dictum eſt.

In conducto, & locato, & ex negotio, quo datur actio præſcriptis verbis, & dolum, & culpam venire dicit *l.* 1. *§. Si quis ſeruum ff. depoſit. vbi Gloſ. Verbo, Culpam*, dicit latam, & leuem, & eodem modo intelligitur *tex. in l. In naue* 34. *ad fin. ff. locat.* ibi: Conditionem, culpam dumtaxat præſtare debere. Nam in re, quæ vtriuſque cauſa contraheretur, culpam deberi, nec omnimodo culpam eſſe, quod vni tradidiſset &c. Vbi *Gloſ. penult.* dicit

Nota hic argumentum, quod non intelligitur quis eſſe in culpa, ſi facit, quod neceſſe habet facere.

In commodati actione non facile vltra culpam, & in depoſiti vltra dolum malum teneatur is, cum quo agitur, dicit *l. Qui furtum* 16. *ff. de condict. furtiu.*

Si cui inſpiciendum dedi, ſiue ipſius cauſa, ſiue vtriuſque, & dolum, & culpam mihi præſtandam eſſe dico propter vtilitatem, periculum non: Si verò mei dumtaxat cauſa datum eſt dolum ſolum, quia propè depoſitum hoc accedit; ità inquit *l. Si rem* 19. *ff. de praſcript. verb. vbi Gloſ. verbo, Periculum*, ſic. Sed verius eſt, quando ſui cauſa accepit, vt ad exactiſsimam diligentiam teneatur ad inſtar commodati.

Et illud annotatur, quod culpam non præſtat is, qui precario roganit quamuis is, qui commodatum ſuſceperit non tantum dolum, ſed etiam culpam præſtet; nec immeritò ſolum dolum præſtat is, qui præcario rogauit, cum totum hoc ex liberalitate deſcendat ejus, qui precario conceſsit. Et ſatis ſit, ſi tantum dolus præſtetur. Culpam tamen dolo proximam contineri, quis meritò dixerit, ità ait *l. Quaſitum §. Illud ff. de precar.*

In re tradita ad cuſtodiendam negligentiæ nomine, ideo cuſtos non tenetur, quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam committit, de ſe queri debet, inquit *l.* 1. *ff. de act.* De lata verò culpa tenetur vt, ibi.

Socios inter ſe dolum, & culpam præſtare oportere, dicit *l. Cum duobus* 52. *§.* 1. *ad fin. ff. pro ſoc.*

Procurator de dolo, lata, & leui culpa, ac leuiſsima tenetur, vt inquit *Gloſ. verbo, Praſtes, in l. Naturalis* 5 *§. Sed ſi facio ff. de praſcrip. verb.* ibi vel dic loqui in mandato, vt ex pacto de leui culpa, non de leuiſsima teneatur. Nam niſi dicat contrarium ſemper de leuiſ-

ſima

Digitized by Google

ſima tenetur ſecundum nos argumen-to *C. mandati l. A. procuratore*. ſed ſecundum alios, qui dicunt in mandato tantum leuem venire, planum eſt.

De exactore, inquit *l. Si eum fundum 68. ff. de contrab. empt.* ſic. Exiſtimo te in exigendo, non ſolum bonam fidem, ſed etiam diligentiam præſtare debere; ideſt non ſolum vt à te dolus malus abſit, ſed etiam culpa.

Quibus adminiſtratio rerum permiſſa eſt eos culpa abeſſe, præſtare non iniquum dominum cogi, dicit *l. Quod ſi nolit 31. §. ſi plures ff. de ædil ed.*

In actionem pignorum venit, & dolus, & culpa, vt in commodato venit; & cuſtodia, vis maior non venit, dicit *l. ſi cum 13. §. Vnico ff. de pignor act.* In pignore autem prætorio culpa non venit, vt habes verbo, *Pignus*.

De authoris culpa an tranſeat in ſucceſſorem ſic quærit *gloſ. verbo competat, in §. furtiua de vſuscap. in Inſtit.* Sed videtur, quod culpa authoris non comittetur, ideſt non ſequatur accipientem, vt &c. Reſponde, ſi vitium eſt rei comitatur, vt hic, ſi perſona comitatur in vniuerſum ſuccedentem, Sèd ſi in rem ſingularem, non comitatur &c, niſi, quando vtetur acceſſione temporis eius authoris; ſed hodie vitium perſonæ nocet ſingulari ſucceſſori *per Auth. mala fidei*.

Non proficit alterius culpa, cũ ego præſcitero cauſam, inquit *gloſ. verbo, exiſtat, per tex.* ibi. Eo, quòd ipſe huius rei author exiſtat *in Auth. vt liceat matr. & au. §. Quia vero plurimas coll. 8.*

Ne alterius culpa alter incipiat ſubiacerè diſpendio, dicit *l. Apud eum 7. C. de cenſ. & cenſit. lib.* 11. Et ſic nota, quod quis ſua culpa ſentit, ab alio non recuperat, vt dixit *Gloſ. verbo, Amiſſa fuerit per tex.* ibi *in l. ſi rem 29. ff. de euict.*

Non poſſum alicui obijcere culpam, cum **ex culpa lucrum ſenſerim**, ſed ſi ità ſimpliciter dicatur, apertiſsimè falſum eſt; nam fallit in omni vſucapione, & præſcriptione &c. ità *Gloſ. verbo, ex quo in l. Cum in fundo 81. ff. de iur. dot. & gloſ. vlt. in l. 67. §. vlt. ff. ſolut. matr.* Sic. Nec enim obijcere poteſt mihi culpam, qui ex mea culpa ſenſit lucrum.

Culpa dicitur eſſe vitium, & ſic non ſolum dolus eſt initium, ſed etiam ipſa culpa, hoc addito, quod malefacere eſt culpa, *l. fin. & ibi. Bald. C. mandat.* ità Apoſtilla *in l. ſiue 23. ff. de negot. geſt.*

Culpa ſcilicet ſuæ imputaturus, qui tales adhibuerit &c. nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet, cuius fidei, cuius innocentiæ ſint, inquit *l. vlt. §. vlt. ff. naut. caup.* cum qua conſonat *l. V tique §. vnico ff. de rei vendic.* ibi. Niſi minus idoneis hominibus commiſerit; vbi *Gloſ. vlt.* ſic. Et nota hic argumentum contra eos, qui imperitos eligunt pro peritis, ſiue magiſtris, ſiue medicis, ſiue aduocatis, vt infra &c. *& l. Diuus 14. ad fin. de offic. præſ.* ibi. Quod ſi omittatur non immeritò culpa eorum aſcribendum eſt, qui negligentiores in officio ſuo fuerint.

Ità, ſi facere debuit, & non fecit, culpa eius reddet rationem, niſi bonæ fidei poſſeſſor eſt. Tunc enim, quia quaſi ſuam rem neglexit, nulli querelæ ſubiectus eſt, dixit optima *l. Si quid 34. §. ſicut ff. de petit. hæred.*

Sicut dignum eſt, vt ſi in aliquo reus exiſteret, culpam in eo canonici puniremus; ità dignum non fuit, vt cum adiuuante innocentia diutius retinere, vel affligere in aliquo deberemus; ait *cap. Mennam 2. q. 4.*

Sunt culpæ, in quibus culpa eſt relaxare vendictam, quærenda eſt ſemper veritas, vt inquiri debeat vtrum accuſatum noxa condemnet, an à pœna

inno-

Digitized by Google

innocentia pateſacta ſubducat; dixit *tex. in cap. Quia ſunt* 28. *diſt.* Nam ſi culpa ſua eget, indignum eſt ei ſubuenire &c. vel ſi ſuo vitio incidit &c. vt inquit *Gloſ. verbo, ad inopiam, in cap. quæ in Eccleſiarum de conſtit.*

Bonarum mentium eſt ibi timere culpam vbi culpa minimè inuenitur, dixit *c.* 2. *de obſeruat. ieiun. & in Clem. Exiui. de verbor. ſign. poſt princip.* ſic. Quia plerumque, vbi culpa non eſt, eam timere ſolent conſcientiæ timoratæ, quæ in via Dei quodcumque deuium expaueſcunt.

Culpa eſt, cum quid diligenter prouidere potuerat non eſſet prouiſum, ait *l. Si putator* 31. *ff. ad l. Aquil. & ad fin.* ità. Nam culpa ab eo exigenda non eſt, cum diuinare non potuerit, an per eum locum aliquis tranſiturus ſit.

Proinde ſi imperitè verſatus eſt, ſibi imputare debet, qui eum adhibuit, ſed & ſi negligenter æque menſor ſecurus erit &c. ſed & ſi mercedem acceperit, non omnem culpam eum præſtare, ait *l.* 1 *ff. ſi menſ. fal. mod.*

Culpam penes eum, qui prior flagello percuſsiſſet reſideri, inquit *l. Si ex plagis* 53. *§.* 1. *ff. ad l. Aquil.* & addit. Sed ſi ab eo non prior vapulaſſet, ſed cum ei lucernam eripere vellet, rixatus eſſet, tabernarij culpa factum videri; vbi *Gloſ. verbo, vellet,* ita; ergo non licet ob tutelam rerum mearum inferre vim? Reſpondeo, hoc, quia non fuit cum moderamine.

Culpæ etiam illud annumeratur, ſi propter inimicitias damnum venerit, vt dicitur *in l. Si merces* 28 *§. Culpa autem ipſius,* & illud annumeratur ſi propter inimicitias eius vicinus arbores exciderit *ff. locat. vbi Gloſ. verbo, Inimicitias,* hic. Cum enim habet inimicitias cautius debet cuſtodire.

Et aliquatenus culpa reus eſt, qui malorum hominum opera vtitur, ideo quaſi ex maleficio teneri videtur, ait *l. Ex maleficijs* 4. *§. vlt. in fin. ff. de action.*

Culpam in damno dando exigere debemus grauiorem, nec tam leuem, quàm ab extraneo, vt dicitur *in l. Homo liber* 54 *ff. de acquir. rer. dom.*

Parem eſſe culpam ſcire, & debere ſcire notauit *Gloſ. verbo, Eius, in fin. per tex.* ibi. Vel eſt, vel eſſe debet non ignarus *in l. Qui cum alio* 20. *ff. de reg. iur.*

Culpa contrahitur etiam ſine voluntate delinquendo, vt &c. ait *Gloſ. verbo, ſi & voluntas, in l.* 1. *C. ad l. Cornel. de ſic.*

Quod nemo teneatur de caſu fortuito vulgare eſt, ſi verò culpa præcedit caſum tenebitur; ità *Gloſ. verbo, Periculum, prope fin. in l. Neceſſario* 8. *ff. de pericul. & comm. rei vend.* Idem probat *Gloſ. verbo, In hoc, in l. Si vt certo §. Nunc videndum verſ. Sed interdum ff. commodat.* ibi. Nota ex hoc *§.* generale tale, quod vbicumque quis non tenetur de caſu ibidem ſi culpa caſum præcedit, de caſu tenetur, vt infra *eod. l. In rebus §.* 1. *& infra locati l. Videamus §. Si hoc;* tenet etiam *Gloſ. verbo, Præſtare, in l. In rebus ff. eod. tit. Commodati* ibi. Quia culpa caſum præceſſit, & *in l. Ad eos verbo, Procul dubio, eod tit.* ibi. Niſi culpa caſum præceſsit.

Culpa facere non videtur, qui facit, vt ſolet fieri, dixit *Apoſtilla ad tex. in l. Cum duobus* 52. *§. Quidam Sagariam ff. pro ſoc. per tex.* ibi. Cum non alias merces, quam naui ſolerent aduehi. Nota ergo, quod non intelligitur culpa, quam conſuetudo admittit, vt inquit *Gloſ. verbo, Culpa, in l. Pignus* 8. *C. de pignorat. act. per tex.* ibi. Si tamen in horreis, quibus alij ſolebant publicè vti.

Culpa, negligentiaque ſerui poſt libertatem excuſata eſt vide verbo, *Seruus.*

Nemo priuatur Iure ſuo ſine culpa, & licet quandoque priuetur non tamen ſic

ſit ſine cauſa, vt inquit *Gloſ. verbo, Culpa in cap. 2. de conſtit.*

Tolerabilior eſt culpa, ſi placeat, quàm ſi culpæ vſurpetur authoritas, dixit *Gloſ. verbo, Publicè, in Extrauag. vlt. de verborum ſig. & deduxit ex cap. Nemo ſibi 32. q. 4. ibi*. Tolerabilior eſt, ſi lateat culpa, quam &c. vbi *Gloſ. in verbo, Tolerabilior*, notat contrarium, quod videas infra verbo, *Peccatum*.

Licet culpa per pænitentiam tollatur, infamia tamen non aboletur *Gloſ. verbo, ſed dumtaxat, propè fin. in cap. Niſi cum 10. de renunciat.*

Culpa culpam abolet, ſed non dolum, dixit *Gloſ. vlt. in l. Item 9. ff. ad l. Aquil. & gloſ. penult, ibidem*. hic. Culpa culpa compenſata diſſoluitur *per tex.* ibi. Quia non debuit per campum iaculatorium iter intempeſtiuè facere.

Culpam quis poteſt committere, vt fraudem repellat, vt infra *de legat. 2. l. Cum pater §. Titio, & ad Trebel. l. Recuſare &c.* ita ait *Gloſ. in l. At qui natura 20 §. ſi cum me. verbo, committat propè fin. ff. de negot. geſt.*

Culpa denique abeſt, ſi omnia tacta ſunt, quæ diligentiſsimus quiſque obſeruaturus fuiſſet; dixit *l. ſi merces 28. §. penult. ff. locat. vbi Gloſ.* Diligentiſſimus exponit, ideſt diligens, vt ponatur ſuperlatiuus pro poſitiuo, vt ſæpè contingit.

Cupiditas.

Effrænata dicitur ſui prodiga, pacis æmula, mater litium, materia iurgiorum &c. tot quotidie noua litigia generans, vt niſi iuſtitia conatus eius ſua virtute reprimeret, & quæſtiones ipſius implicitas explicaret, ius humani fœderis litigatorum abuſus extingueret, & dato libello repudij concordia extra mundi terminos exularet, vt dicitur *in proœm. Decretal.*

Frequenter enim irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum offuſio mentem occupat, vt quod ſtudeas vitare hoc cogites, animoque voluas, quod cauere difficile eſt homini, exuere autem impoſſibile, dixit *Ambroſ. in lib. de fuga ſæcul.*

Facilè legum præſcripta tranſilit, qui terminis cupiditatem ſuam cohiberi non patitur; ait *Ioſeph. lib. 4. antiquitat. cap. 8. lin. 50. in parte.*

Quiſquis de accipiendo cogitat oblitus accepti eſt; nec vllum habet malum cupiditas maius, quam quod ingrata eſt; *Senec. Epiſt. 54.*

Multorum ſceleratorum funeſta cupiditas eos in pernitiem præcipitare conatur, dum ſequitur miſerabilem eius ingluuiem ſatietatis neſcientem, moderamina non verentur. Ipſi etenim turpium lucrorum facibus immergentes ambitioſis nexibus inuoluantur; ità ait *Pontifex in Extrauag. vlt. de crimin falſ.*

Nemo eorum, qui in Republica verſantur, quos vincat, ſed à quibus vincatur aſpicit, & illis non tam iucundum eſt, multos poſt ſe videre, quàm graue aliquem ante ſe. Habet hoc vitium eis ambitio non reſpicit; nec ambitio tantum inſtabilis eſt, verùm cupiditas eis, quia inſpicit ſemper à fine dixit *Senec. d. Epiſt. 54.*

Cupiditatibus numquam tam planè liberalitas poteſt occurrere; habes verbo, *Liberalitas*.

Cupidi, & ambitioſi non admittuntur ad honores, vide verbo *Honor*.

Cupiditas, aut negligentia non debet ei, qui diligens fuit, nocere, vt dicitur *in l. ſi non expedierit 6. §. 1. ff. de bon. auth. iudic.*

Si vis honeſtum facere? non honoribus adijciendum eſt, cupiditatibus detrahendum. Si vis eſſe in perpetua voluptate

luptate? non voluptatibus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Senem facere, & implere vitam? non annis adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum; dixit *Sen. 3. Epiſt. 21. iuxtà fin.*

Vnde reſpondit *Diogenes Philoſophus Alexandro dicenti non me reſpicis?* quaſi non mei indigeas; ſic, Ego præualeo cupiditatibus meis illas refrænans, & illas mihi ſubijciens, vt mihi ſeruiant: tibi autem Alexandro præualent, & tu ſeruus earum efficeris, iuſsioni earum obtemperans; quaſi diceret; ego non indigeo ſeruo ſeruorum ſuorum.

Veri autem boni inſerta cupiditas naturaliter in mentibus hominum, bona, & retinenda cupiditas eſt, quæ non debet adduci ad falſam à deuio errore, vt dixit *Boet. in 3. de conſ.*

Curator.

Eligitur ex ijs, qui tutores dati ſunt, aut ex neceſſarijs, affinibuſque, aut ex ſubſtitutis, aut ex amicis defunċti, aut ex creditoribus; ſed is vtique, qui idoneus videbitur; ità dixit *l. 1. ff. de ventr. in poſſ. mitten. vbi Gloſ. verbo, Idoneus*, ſic. Rebus, & facilitate conueniendi &c. pro qualitate etiam rerum.

Itaut ſiquidem curatior ſubſtantiam idoneam poſsidet, & ſufficientem, ad fidem gubernationis ſine aliqua ſatiſdatione creatio procedat; ſic inquit *l. De creationibus 20. C. de Epiſc. aud.*

In poſtulandis ſuſpectis tutoribus, ſeu curatoribus, non viribus patrimoniorum principaliter, ſed an nihil ſegniter, nihil fraudulenter geratur: dicit *l. 5. C. de ſuſpect. tutor.* Notat tamen *Gloſ. vlt.* quod aliquid operatur vires patrimonij ad remouendum, ſed hoc intelligere debes, ſi poſtquam creatus fuerit curator de patrimonio in creatione habito, diminutum eſſe reperiatur. Nam ſi in eodem ſtatu permanet, in quo creatus fuit, non debet remoueri, & hoc vult prædicta *l. & ſic in hunc modum ead. Gloſ. vlt. intelligi debet.*

Neminem inuitum cogendum fieri bonorum curatorem, verius eſt ait *l. 2. ff. de curat. bon. dand.*

Minor viginti annis poteſt ſibimet, & debet inuenire curatorem, vt inquit *Gloſ. verbo, Inueniat, in l. Si minor 5. ff. de bon. authbor. iudic.* quam reputat ſingularem *Apoſtilla ibidem*. Ad lites vero dabitur à iudice, coram quo cauſa agitatur, vt *in cap. vlt. de iudic. lib. 6.*

Curator ventris alimenta mulieri ſtatuere debet; nec ad rem pertinet, an dotem habeat, vnde ſe ſuſtentare poſsit: quia videntur, quæ ità præſtantur, ipſi præſtari, qui in vtero eſt; ſic ait *l. 5. ff. de ventr. in poſſ. mitt.*

Periniquum eſt, vt contrà paternam voluntatem redempti forſitan tutoris, aut curatoris admittatur arbitrium; inquit *l. Si pater 4. C. de Sponſ.*

Tutores, ſeu curatores, qui inuentarium non fecerint, pro ſuſpectis habentur, vt dicitur *in l. vlt §. vlt. C. arbitr. tutel.* ibi. Sciturıs tutoribus, & curatoribus, quòd ſi inuentarium facere neglexerint, & quaſi ſuſpecti &c. vbi *Gloſ. verbo, Suſpecti*, dicit: violenta eſt hæc præſumptio, & bene dicit, quia *tex.* inquit, quaſi ſuſpecti. Si enim dixiſſet ſuſpecti, ſine illa dictione, quaſi, tunc non præſumptio, ſed probatio Iuris diceretur.

Curator non datur filio in patris poteſtate conſtituto, vt dicis verbo, *Filius*.

Qui ſub tutela, vel cura eſt, non poteſt eſſe curator, vel tutor, vt dicitur *in l. vlt. C de legitim. tutel.* ibi. Cui enim ferendum eſt eundem eſſe tutorem, & ſub tutela conſtitui? Et iterum eundem eſſe curatorē, & ſub cura agere? hæc certè, & nominis, & rerum fęda cōfuſio eſt.

Non facilè tutores, vel curatores, qui ex officio periculo ſuo res pupillorum, vel adoleſcentium adminiſtrant, ſententia

Digitized by Google

notantur, niſi euidens eorum calumnia iudicanti apparebit; ità inquit *l.* 2. *C.de iis qui accuſ.non poſſ.*

Curialis.

DE hoc nomine quatenus ſignificat decuriones, agitur infra verbo, *Decurio*, quatenus verò demonſtrat eos, qui in Curia verſantur, nolui ex cauſa me ingerere, ne videar amore vſurpare vel odio vindicare.

Curioſus.

EST qui maiores curas exhibere vult, quàm res exigat, vt dixit *Gloſ.* 1. *in cap* 1. *De renunc. lib.* 6. *& in cap. Abbate ſane.* 3. *de ſenten. & re iud. eod. lib.* ſic dixit *tex.* Aliquibus curioſis, qui de his, quæ non multum expediunt, ſæpe diſceptant.

Reprobatur curioſitas adeo, vt, qui curioſus eſt, ſe eſſe talem diſsimulare debeat, vt conſulit *l. Doli mali* 19. *ff. de nouat.* ibi. Aut etiam ſi ſciat, diſsimulare debet, ne curioſus videatur.

Et in diuinando multo magis reprobatur, vt *in l. Nemo auriſpicem C.de maledic. & Mathe.* ibi. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curioſitas.

In monachis nullo modo dicitur conuenire & abominabilem eam reputo, de quo habes verbo, *Superfluitas*, & verbo, *Monachus*. Notat etiam *Gloſ verbo, Quamuis in Clemen. Exiui de verbor ſig.* & ſic præcipit *Beata Thereſia in lib. nominato Iter perfectionis cap.* 2. Sciebat enim, quod hæc peſtis graſſatur maximè inter moniales.

Prælato vero, Principi, & Gubernatori, ac ſimilibus benè conuenit, vt dicitur *in Auth. vt iudices ſine quoquo ſuffragio in Princ.* ibi per omnem namque curioſitatem, & inquiſitionem ſubtilem diſcurrimus illa agere quærentes, quæ vtilitatem noſtris ſubiectis introducendo, omni eo onere liberent &c. Et ſic ad hunc effectum delatores permittuntur; benè quidem eſt, ſed experientia docet ruinam potius populorum, quàm commodum ex illis prouenire.

Permittitur etiam creditori, quin etiam conſulitur, vt curioſus ſit in inquirendo, cui nam credat, pecuniam ſuam, vt dixiſti verbo, *Creditor*.

Cuſtodia.

AD iſtud negotium arbitratu, ac iudicio tuo nobilis prudens, fidelis optimè ſibi conſcius pro integritate mentis apponatur cuſtos; inquit *l.* 1. *C.de cond. in horr. pub. lib.* 10.

Cuſtodia, ideſt diligentia exactiſsima, vel immo exacta, cum vtriuſque gratia ſit; dixit *Gloſ. verbo, Cuſtodiam in l. Si rem* 19. *§. Si cum ff. De præſcrip. verb.*

Perſonarum qualitas, & delictorum quantitas in cuſtodiendo inſpicitur; vt *per Gloſ. verbo, Perſeuerit, in l. Minimè* 12. *C. de appell.*

Cuſtodiam eum præſtare debere, penes quem relictæ ſunt res, niſi aliud nominatim conuenit, inquit *l. Si vt certo* 5. *§. ſi de me ff. Commodat.* Talis cuſtodia deſideranda eſt à venditore, qualis bonus paterfamilias ſuis rebus adhibet quam ſi præſtitit, & rem perdidit, ſecurus eſſe debet, dixit *l. Quod ſæpè* 35. *§. Si res ff. de contrah. empt.*

Qui mercedē accipit pro cuſtodia alicuius rei, is eius periculum pro cuſtodia præſtat; ità inquit *l* 43. *ff. loc. & ibi Gloſ.* ſic. Pro cuſtodia, ideſt, ſi cōtingat propter cuſtodiam non adhibitam, & ſic ad exactiſsimam diligentiam, aliàs niſi ſpecialiter pro cuſtodia mercedem reciperet, tenetur de leui culpa. Non tenetur tamen, ſi non cuſtodiā receperit *in l. Dominus horreorum* 7. *ff. locat.*

vbi

vbi Gloſ. ſic. Et ſi promiſit cuſtodiam etiam de leuiſsima, vt &c.

Nota tamen, quod qui inimicitias habet, debet in cuſtodia cautius ſe habere, vt dixit *Gloſ. verbo*; *Inimicitias, in l. Si Merces* 28. *§. Culpa ff. locat.* ibi. Cum enim habetur inimicitias cautius debet cuſtodire. Aduerſus autem vim, cuſtodia parum prodeſt, licet ea utior, vt dicitur *in l. Si ea res* 32.*ff. De act. empt.* Et ità *in l. Si cum* 13. *§. vlt. ff. de pignorat. act.* ibi Venit, & cuſtodia, vis maior non venit.

DE LITTERA D.

Damnum.

QVoddam dicitur circa rem, puta ſubtraxiſti inſtrumenta, quibus poſſeſsio firmatur, teneris ad illud damnum, quòd contingit propter abſentiam inſtrumentorũ &c. Quoddam dicitur extra rem, puta, debui tibi frumentum, & quia non dedi ſuo tempore, familia tua fame perit, illud damnum non conſequeris, ità ponit *Gloſ. verbo, damnorum, in cap. in noſtra* 8. *ff. de iniur.*

Damnum non intelligitur, niſi omni lucro deducto, vt inquit *l. Mutius* 30. *ff. pro ſoc.* ibi. Nec enim lucrum intelligi non omni damno deducto, nec damnum, niſi omni lucro deducto; & ità ſicuti lucrum, ità damnum quoque commune eſſe oportet, quod non culpa ſocij contingit *l.* 2. *§. Quidam ff. Pro ſoc.*

Sicuti lucrum omne ad emptorem hæreditatis reſpicit, ita damnum quoque debet ad eundem reſpicere. ait *l.* 2. *§. Non ſolum ff. de hered. vel act. vend. idem l. Si igitur* 56. *ff. Pro ſoc.* ibi. Æquum eſt enim, vt cuius participauit lucrum participet & damnum, & *in l. Humilioribus* 14. *C. de ſuſceptor lib.* 10. ibi, Nec enim æquum eſt, vt ad officium lucra, ad Curialem ſuſceptionis tantum damna pertineant, & *in l. Celſ.* 133. *ff. ad Trebel.* ibi, Iniquum eſſe ad fideicommiſſarium damnum pertinere, ad quem augmentum non pertinet, & *in l. Ergo* 22. *ff. Ex quibus cauſ. maior.* ibi. Sicut igitur damno eos affici non vult, ità lucrum facere non patitur.

Nec ignorantes priuſquam aliquod commodum ſentiant, damnis affici compelluntur, dicit *l. vlt. C. ſi pendente appellatione*; Et impium eſt, vt qui res ſuas non attulerit, damnum inferat; inquit *c. Epiſcopus* 4. *de reb. Eccleſ.* Eadem erunt, & ſi minimum damnum detur, dicit *l. ſi proprietarius* 22. *in fin. ff. de dam. infect.*

Notabis tamen in caſu, quem amplecti lucrum, & ad damnum, vel onus non teneri; vt ità dicit *Gloſ. vlt. in l. De illo* 23. *ff. pro ſoc.* ibi. Nec compenſandum commodum cum damno &c. nec poſſe dici ſocium abſtinere commodo, ſi damnum petit.

Aequiſsimum eſt commune detrimentum fieri eorum, qui propter ammiſſas res aliorum, conſequuti ſunt, vt merces ſuas ſaluas haberent; dicit æquiſsima *l.* 2. *ff. ad l. Rhod. de iact. vbi Apoſtill.* ſic. Iſtè *tex.* eſt menti tenendus ſecundum *Bald.* hic, pro quo concordat, & facit *tex. in l.* 1 *eod.* & faciunt optimè in argumentum, vt domus vicini deſtructa, ne ignis vlterius extenderetur, reparetur communiter, & *Gloſ. vlt. ibidem* ſic. Nota, quòd ſi

quid pro communi vtilitate, vel alterius, damni patior, quod mihi eſt reſtitutio facienda, & facit *tex. in l. Ex damni* 40. *§. Quoties ex damni ff. de damn. infect.* in ratione, quam ponit ibi. Nec enim damnum, quod pluribus datum eſt, vnicuique in ſolidum datum eſt, ſed in partem datum eſſe videtur.

Portio autem (in materia legis Rhod. de qua ſupra proxime) pro æſtimatione rerum, quæ ſaluæ ſunt, & earum, quæ ammiſſa ſunt, præſtari ſolet; nec ad rem pertinet, ſi eæ, quæ ammiſſæ ſunt, pluris venire poterint; quoniam detrimenti, non lucri fit præſtatio; ità dicit *d. l.* 2. *§. ſi nauis eod. tit. ad l. Rhod. vbi gloſ. verbo, Non lucri*, ſic. Aeſtimantur enim quanti emptę ſunt, non quantum valent nunc. &c.

Qui occaſionem damni præſtat, damnum feciſſe videtur, eſt vulgaris regula. *l. Qui occidit §. In hac actione ff. ad l. Aquil. quam declarat gloſ. verbo dederunt, in cap. Sicut 9. de teſtib. ibi.* Qui dat occaſionem damni, ſi dat operam rei licitæ, & adhibet diligentiam quam poteſt, non tenetur de his, quæ ſequuntur, ſi non adhibet, tenetur, &c. ſi dat operam rei illicitæ, ſemper imputatur ei, quod inde ſequitur.

Rectius eſt in omnibus ſupraſcriptis caſibus lucrum cum damno compenſari, & ſi quid deeſt emptori, ſiuè pro modo, ſiue pro qualitate loci, hoc ei reſarciri, inquit *l. ſi duorum* 43. *in fin. ff. de action. empt.* Quod intellige limitando iuxta *l. de illo* 23. *ff. pro ſoc. de qua iam ſupra.*

Duplex damnum ex eadem cauſa ius abhorret, vt in *l. Iure ff. de iur. dot.* in his verbis. Iure ſuccurſum eſt patri, vt filia ammiſſa ſolatij, loco cederet ſi redderetur ei dos ab ipſo profecta, ne & filia ammiſſa, & pecuniæ damnum ſentiret.

Iuſtum vtique erit medium damni, & lucri inquit *Ariſt. 5. Ethic.* 2. *& propè fin.* ità. Plus quidem enim habere, quàm, ſuiſipſius lucri dicitur; minus autem his, quæ à principio damnificari.

Nota tamen non eſſe eandem rationem damnum ſentire, & lucrum non facere, dicit *Gloſ. verbo, faciat in l. Proculus* 26. *ff. de damn. infect. per tex. ibi.* Quia non debeat videri is damnum facere, qui eo veluti lucro, quo adhuc vtebatur, prohibetur.

Sicut iniuria ex affectu fit, ſic damnum ex culpa, ait *l. Qui ſeruum* 35. *ff. de action.*

Damnum autem pati videtur, qui commodum ammittit, quod ex publico conſequebatur, quale quale ſit; inquit *l.* 1. *§. Merito ff. ne quid in loco publ Tu concilia cum d. l. Proculus*, de qua ſupra proximè, quia hoc noſtræ inſpectionis non eſt. Nec enim videtur iniuria affici, cum ei lucrum extorqueatur, non damnum infligatur; inquit optima *l. Qui autem §. ſimili modo ff. quæ in fraudem cred. Et l. vlt. in fin. eod. tit.* ſic. Nunquid non æquè actio in eum dari debeat, quoniam magis detrimentum non patitur, quà lucrum facit?

Melius eſt, quem non lucrari, quam alterum damno affici, dixit *l. At ſi quis* 14 *poſt principium ff. de Religioſ. & ſump. funer.*

Petitio damnorum ſuper diminutione patrimonij competit &c. actio verò iniuriarum datur ad vindictam &c. Ideo vna non impedit aliam, dixit *Gloſ. verbo }, de Damnis, in cap. ſi Canonici* 2. *de offic. Ordin. lib.* 6. Nam, vt dicit *l. Homo liber* 54 *ff. de acquir. rer. domin. Damnum dando, damni iniuria tenebitur.*

Sed qualiter probabuntur damna illata? De damnis, & intereſſe dico, quod debent probari per teſtes, & ideo vtile

eſſet

eſſet certam ſummam adijcere; quia difficile eſt probare damnũ, & intereſſe; & iudex hoc inquirere debet per ſuam ſubtilitatem; Eſt tamen notatu dignum, quòd damnum datum per dolum, ſiue per violentiam, vel rapinam, poſtquam conſtiterit de violentia per teſtes, probatur per iuramentum ipſius damnum paſsi. Si verò aliunde proueniat, per teſtes probandum eſt; vt notabiliter, dixit *Gloſ. verbo*, *Expenſis*; *in cap. Dilecti* 17. *de for. compet.*

Qui agit de damno vitando potiorem eſſe putauit *Gloſ. verbo*, *Non liberat*, *in l. Eleganter* §. 1 *ff. de pignor. act.* Et cum quæritur de damno, & par vtriuſque cauſa eſt; quare non potior ſit; qui tenet, quàm qui perſequitur? inquit *l. Si ſeruum* 92. §. *Sequitur ff. de verbor. oblig.*

Non debet quis damnum ſuſtinere, vnde meruit gratiam reportare *Gloſ. verbo*, *Commiſiſſe*, *in cap. Veniens* 13. *de renunc.*

Neque exiſtimari operis mei vitio, damnum tibi dari in ea re, in qua iure meo vſus ſum; dicit *l. Fluminum* 24. §. *Vlt. ff. de damn. infect.*

Nec etiam officium proprium ſibi damnoſum eſſe debet, vt dicitur *in l. Si ſeruus communis* 63. *verſ. Quod verò ff. de furt.* ibi. Nam licet alioqui æquum videatur non oportere cuiquam plus damni per ſeruum euenire, quàm quanti ipſe ſeruus ſit; multò tamen æquius eſſet nemini officium ſuum, quòd eius, cum quo contraxit, non etiam ſui commodi cauſa ſuſceperit, damnoſum eſſe.

Et aliorum honores alijs damnorum occaſionem fieri non oportet; dicit *l.* 4. *C. de ſtat. & imag.*

Nec pupillus ex damno alieno captabit lucrum; adhuc enim ei doli exceptionem obſtare dicit *l. Si fundus* §. 1. *ff. de reb. cor.*

Non debent damnis commendari præterita, dixit *Gloſa*, *verbo*, *Commutari*, *in Extrauag. vnica de offic. delegat. int. comm.*

Non eſt par ratio lucri ad damnum, inquit *Gloſa verbo*, *Affuerit*, *in l. Poſt legatum* 5. §. *Qui accuſauit ff. de ijs quibus vt indig.* Et *Gloſ. verbo*, *ſolebat*, ibi *in l.* 3. §. *vlt. ff. de eo, quod cer. loc.* ibi. Sed vbi paſſus eſt damnum non inſpicio, an ita ſit damnum pati &c. Et contrarium dicitur in lucro, vt infra notabis verbo, *Lucrum*.

Dare.

NOta, quòd dominij tranſlationem importat, licet quandoque ratione materiæ ſubiectæ aliter accipiatur, *l.* 1. *in princip. infra depoſ. & l. Stipulatus in princ. de vſur. inquit Apoſtilla ad l. vlt. ff. de condict. cauſ. dat. & in Gloſ. vlt. l. Titia* 35. §. *vlt. ff. de legat.* 2. ità. Sed dic proprietatem, quia dixit, dari, ideſt accipientis fieri &c.

Vel permutauit, vel compenſauit &c. Nam & is dediſſe intelligendus eſt, ſic ait *l.* 29. *ff. de liberal. cauſ.*

Sunt etiam paria dare, & accepto ferre; inquit *Gloſ. verbo*, *Poteſt*, *in l. Si fundum* 83. §. *Titio ff. de legat.* 1. *vbi Apoſtil.* ſic. Quid pro parte ſit dare, & quomodo ponitur in contractibus, & quomodo in libellis? Vide plenè per *Bart. in l. vbi autem non apparet* §. *fin. ff. de verb. oblig. Alexan. in l. Si quis nec cauſam. ff. Si cert. pet.*

Habetur etiam datum, quod paratum eſt, vt detur, vt dicit *Gloſ. vlt. in l. penult. ff. de mil. teſtam.*

Eſſe debet, cui datur: deinde ſic quæri, an datum ſit, vt non ante iuris ratio quàm perſona quærenda ſit, dixit *l. Quidam referunt* 14. *ante fin. ff. de iur. Codicil.*

Vnde

Vnde dixit *Senec. lib. 4. de benef. cap.* 10. Videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare; Nihil enim ſine ratione faciendũ eſt. Non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur, quoniam ratio omnis honeſti comes eſt; & *cap.* 11. ſic. Nunquam diligentius damus, nunquam magis iudicia noſtra torquemus, quam vbi remotis vtilitatibus ſolum ante oculos honeſtum conſtitit: tamdiù officiorum mali indices, quamdiù illa deprauat ſpes, ac metus, ac inertiſsimum vitium voluptas; benè verùm eſt, quod dicit moralis iſte, ſed mos hodiernus non ità ſe habet in prophanis, ne dicam in alijs, quæ etiam ſacra tangunt, vix namq; dantem inuenies ità purè facientem vſque adeo, vt *Propheta* dicat. Inclinaui cor meum &c. propter retributionem,

Hanc ſibi quodammodo nobilitas legem imponit, vt debere ſe, quod ſponte tribuit, exiſtimet, & niſi in beneficijs ſuis creuerit, nihil ſe præſtitiſſe putet, inquit *Pontifex in cap. 1. de donat. vbi Gloſ. penult.* ſic. Vnde Dominus dixit. Beatius eſt dare, quam accipere, & *ibidem Gloſ. verbo, Creuerit,* addit ſaltem per bonam voluntatem, quia hilarem datorem diligit Deus, & qui dat propter præſentem pudorem, & rem, & meritum perdit; vnde verſus.

Da facie læta, ſine lætitia facies
Si dederis, perdis rem meritumque rei.

Verum hodie non video hunc pudorem in recipiente, ſed impudentiam in petendo, & nihil dando. Sunt namque multi vulgo dicti ſcroconi, qui omnia recipiunt, nihil verò dant, & tota die diſcurrunt per hoſpicia aliorum, de quibus poteſt dici, quod alias cecinit *Martial. de quodam ſcauola ſcrocone* ſic.

Scæuola tu cœnas apud omnes nullus apud te
Alterius ſiccas pocula, nemo tua.
Aut tu redde vices, aut deſine velle vocari,
Dedecus eſt ſemper ſumere, nilq; dare.

Et vere eſt dedecus in eo, qui habet vnde vices reddat, & non reddit, ſed illi certè ignoſcendum eſt, qui non habet vnde reddat; verum tamen in caſu, adhuc illi non debet ignoſci, quando ſcilicet id, quod ei miſericordia motus confers, non tuæ benificentiæ, ſed ſuæ induſtriæ, & calliditati attribuit; indignus namque redditur omni beneficio, qui dicit, manus noſtra excelſa fecit hæc, vt alias *Deuter. cap.* 32.

Beatius eſt dare &c. quia dando placet homo, accipiendo diſplicet; vnde verſus.

Temporibus noſtris quicumque placere laborat,
Det, capiat, quærat plurima, pauca nihil.

Sic ponit *Gloſ. verbo, Beatius, in cap. Cum Martha de celebr. miſſ. vbi Apoſtilla* lamentatur de fratre, cui dedit omnia, & non placuit, ſed irriſus fuit ab illo, & habitus pro hoſte; verùm donantis fuit error, quia verſus non dicit, det omnia, ſed plurima, meritò igitur fuit irriſus, tamquam ſtultus, quia priuauit ſe beatitudine dandi, non relinquens, quid poſſet amplius dare.

Nec recipiendum eſt, vt, cui nihil dederis, eum rogando obliges, dicit *l. Sed & ſi* 6. *ff. de legat.* 3.

Facilius remittimus, quæ ſuperamus, quàm demus, quæ poſſidemus, inquit *Gloſ. verbo, voluntatem, in l. Fideicommiſſa* 11. *§. Item ſi quis ff. de legat.* 3.

Et facilius fit ablatio, quàm datio, vt dicit *Gloſ. in l. Non ſtatim per text. ibi. ff. de pecul.* in illis verbis. Nam non ſic de leui fit datio, vt ablatio &c.

Qui tardè dedit, & diem extrahens pro-

fuit

fuit, non ex animo fecit. itá duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ volnntatis, dixit *Senec. lib. 2. de beneſic. cap. 5.*

Nihil æquè amarum, quàm diù pendere, æquiore qnidam animo ferunt præcidi ſpem ſuam, quam trahi. Pleriſque autem hoc vitium eſt ambitione praua differendi promiſſa, ne minor ſit rogantium turba. Qualis regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quod delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum, *idem Senec. vbi proximè ſupra.*

Et ſic paria ſunt non dare, & malè dare, vt dixit *Gloſ. verbo, Prodeſſe, & verbo, dediſſet, in l. 1. §. 1 ff. de Magiſtr. conuenien.*

Tardius dare peccatum eſt, & qui non facit ſtatim, in mora intelligitur; vnde periculum ad ipſum ſpectat dixit *Gloſ. verbo, Frugibus in cap. Cum homines 7. de decim.*

Nec videtur hæres dediſſe, quod itá dederat, vt habere non poſsis, inquit *l. Qui concubinam 29. §. Hæres ff. de legat. 3.*

Nec enim, quod Actoris eſt, id ei dari oportet, quia ſcilicet dari cuiquam intelligitur, quod itá datur, vt eius fiat &c. dixit *Imperator in §. Sic itáq. de act. in Inſtit.*

Dare obligatus ad mediocrem tantum tenetur *l. Si quis 35. §. ſi verò C. de donat.* ibi. In talibus tamen agris, qui nec omnibus, quos habet in poſſeſsione, anteponuntur, nec deteriores omnibus ſunt, ſed ſtatus mediocris inueniuntur, *& in §. Simili modo.* ibi. Sed & hic mediocritas ſpectetur.

Datæ rei quantitas, & illius terræ conſuetudo, (quæ tamen ſacris canonibus non obuiet) eſt diligentius attendenda, dixit *Pontifex in cap. 4. de donation.*

Tam vitium eſt recipere, qnod non debes, quam non dare, quod debes; dixit *Senec. lib. 6. de benef. cap. 42.*

Quæ ſunt donata ad certum vſum, non debent in alium conuerti; dicitur *in Clem. 2. de Religioſ. dom.* ibi. Cum tamen ea, quæ ad certum vſum largitione ſunt deſtinata fidelium, ad illũ debeant, non ad alium (ſalua quidem Sedis Apoſtolicæ authoritate) conuerti, & ibi. *gloſ. verbo, Non ad alium,* ſic. Quandoque tamen rebus vtimur ad alium vſum, quam fuerint inuentæ.

Data.

Attendenda eſt in literis, vt dicitur *in cap. Eam te 7. de reſcript.* ibi. Quod nullatenus feciſſe deberes, ſi datam literarum diligenter attendiſſes cum tempore, quo litteræ ipſe datæ fuere de Capitulo ipſo eſſes, & facit *Clem. vlt. eod. tit.* ibi. Ad beneficium poſt datam ipſarum, creatum ſtatuimus non extendi.

Aliquando tamen non datæ, ſed receptionis litterarum tempus conſideratur, vt notat *Gloſ. 2. in cap. Dilectus 27. de Praben. vbi Apoſtilla,* ſic. Quia de inobedientia, & rebellione, & eius pæna hic agitur, quæ non cadnnt in ignorantem, &c. Cnm verò quæritur, ad quem dirigitur reſcriptum, vel quid in eo fuerit exprimendum, inſpicitur tempus datæ.

Decima.

Soluitur Eccleſiæ, intra quam prædia ſita ſunt, vt *in cap. vlt. de reſtit. Spol.* ibi. Sitque manifeſtum (niſi aliud oſtendatur) eas de Iure communi ad eandem Eccleſiam pertinere &c. Scilicet, intra cuius parrochiam prædia ſita ſunt.

Sed nunquid tenetur clericus ſoluere decimas de patrimonio, ad quod eſt promotus

motus, quaſi ad titulum? Pro vtraque parte ponit Iura *gloſ. verbo ſuſtentari, in cap. Tuis 23. de preben.* & mihi videtur conſuetudinem in hoc eſſe attendendam, quæ maximè præualet in decimis, vt iam dixiſti *Verbo Conſuetudo*.

Decipere.

NOn multum diſtat in vitio, vel decipere poſſe, vel decipi, inquit *cap. Si cupis 16. q. 1.* Et ſic intelligitur illud Euangelij Eſtote prudentes, ſicut ſerpẽtes & ſimplices ſicut columbę vt ſerpentes, ne decipiamini, vt columbæ, ne decipiatis.

Circumueniri ruſticitatis, & imperitiæ velamentis non oportet; dicit *l. 1. C. de interdic. matr.* Vnde, qui fraudem admiſit, vel decepit, non excuſatur, ait *l. vlt. C. Credit. euict. pign.*

Sed *in l. In cauſa 17. §. penult. ff. de minor.* ſic dicitur: *Idem Pompon.* ait in precio emptionis, & venditionis naturaliter licere contrahentibus ſe circumuenire, & *ibi Gloſ. in addit.* ſic ait. Quærit hic *Bald.* an iſtud ſit verum de Iure diuino? Dic, quòd non, nec de Iure Canonico, quod intellige, ſi dolus verſetur; ſecus ſi bona fide contrahatur; & ſic intelligitur *Gloſ. 1. in l. Cum pater 79. §. Menſa ff. de legat. 2.* ibi. Simile venditioni, in qua ſi alter decipitur re ipſa, nihilominus ſtatur conditioni; vbi *Apoſtilla* ſic. Nota, quòd licet mercatoribus ſe inuicem decipere.

Verùm *in l. Si quis inconſcribendo 29. C. de pact.* ità dicitur. Nemini licere aduerſus pacta ſua venire, & contrahentes decipere; vbi *Gloſ. verbo, Decipere* ſic explicat. Hæc duo ſimul iuncta non permittuntur, ſed alterum, vt contra pacta venire, licet quandoque, vt ſtatim dices in caſibus, in quibus non videtur decipere, cum authoritate legis fiat. Item licet contrahentes decipere &c.

Deceptis, & non decipientibus Iura ſubueniunt, inquit *cap. penult. de rer. permut.*

Punitur, qui iudicem decepit, vt dixit *l. 17. ff. de his, qui not. infam.* ibi. Debuit enim coerceri, quæ prætorem decepit.

Declaratio.

NIhil noui tribuit, vt inquit *l. Hæredes palam §. Si quid ff. de teſtam.* ibi. Poterit, ne poſteà declarare, de quo ſenſerit? Et puto poſſe. Nihil enim nunc dat, ſed datum ſignificat, & ibi *Gloſ.* reſoluit quid in iudicio dicendum & *Gloſ. verbo, Iterum in l. vlt. C. de teſtib.* ſic. Qui declarat nihil inducit, & *verbo, Publicauit, in cap. Nouit 43. de appel.* ità. Qui enim rem producit in lucem, potius rem declarat, quàm aliquid noui faciat.

Obſcuritas ei obeſſe debet, qui potuit eam apertius declarare; dicit *Gloſa verbo, Confuſè, in cap. Cum clamor 53. de teſtib.*

Decretum.

EST ſententia, qua Iudex contractum futurum iuſtum fore decernit, authoritatem ſuam interponendo, vel aliquem in poſſeſſionem immittendo, ſeu mittendum declarando &c. inquit *Gloſ. verbo, Tractatus, in cap. 1. de rebus Eccleſ. lib. 6. & probatur in l. 1. in fin. ff. quod falſ. tut.* ibi. Niſi fortè prætor decreuerit ratum ſe habiturum id, quod his auctoritatibus geſtum eſt &c.

Decretum neceſsitatem facit, exhortatio autem liberam voluntatem excitat; inquit *cap. Denique ad fin. 4. diſt.* Debet

autem

autem in ſubiectum dari, quia in non ſibi ſubiectum non tenet; vt inquit *Gloſ. verbo, Subierant, in l. Magis puto 5. §. Si pupillus verſ. Illud quæri poteſt ff. de reb. eorum.*

Quod non eſt decreto Sanctorum Patrum ſancitum, ſuperſtitioſis non eſt adinuentionibus præſumendum, inquit *Pontif. in cap. 2. de translat. Epiſc.*

Et in cap. Dudum 24. de præb. in 6. ſic Quod decretum noſtrum &c. Statim ignorantes ligauerat, cum ſuper incerto non eſſet editum, nec ex alieno penderet arbitrio; vel voluntate cuiuſuis, qui acceptandi poteſtatem haberet. Et facit *cap. Quoddam 40. de præben. lib. 6.* ibi. Prima enim collatio poſt, & contra decretum à *d. Caleſtin.* interpoſitum facta (licet abignorantibus, & etiam ignoranti) non obtinet firmitatem.

Si autem adhuc res non fuerit, ſuper qua decretum feratur, non videtur tenere; vt inquit *l. 6. §. Sed ita ff. quod cuiuſque vniuerſ.* ibi. Quia non poſsit videri de ea re, quæ adhuc in controuerſia non ſit, decreto datam perſequutionem. Et clarius dicit *Gloſ. verbo, Ad futuras in cap. vlt. de reſcript.* ibi. Præterea decretum ipſo iure nullum eſt, quod eſt datum de ea re, quæ adhuc in controuerſia non eſt.

Decretum primum, & decretum ſecundum quid ſit, quomodo petatur, & concedatur, & quis effectus ex quolibet reſultet. Vide *Gloſ. Magnam verbo, Prius, in l. Si finita §. ſi plures ff. de damn. infect.*

Videtur haberi pro derelicto, ſi expectetur ſecundum decretum; dixit *Gloſ. Verbo, Capere, in l. Prætoris 5. eod. tit. de damn. infect. vbi notat etiam Apoſtilla.*

Decretum pro mortuo tenetur in caſu abſentiæ; dixiſti verbo, *Abſens.*

Debere, & Debitor.

Hoc verbum, *debere*, eſt præcepti, & neceſsitatem importat, inquit, *gloſ. verb. debeant, in Clem. 2. de ſtat. Monach.*

Debitorum autem tria ſunt genera, vnum in quantitate, aliud in genere, (vt homo) ſecundum Iuriſtas dico, & aliud in ſpecie. Primum ſemper eſt in periculo debitoris, vt &c. in ſecundo idem, quia genus perire non poteſt. In tertio habet locum iſta lex, in qua dicitur, quod ſi per eum factum fuerit, quod ſit periculum debitoris, id eſt poſtquam fuerit in mora, ità hæc inquit *gloſ Magiſtra in l. Quod te 5. ff. ſi cert. pet.*

Eſt autem debitum, quod exigitur ab inuito, vt inquit *Gloſ. verbo, Debitas in Clem. 1. de decim.*

Debitor verò cliens dicitur creditoris *Prouerb. 22.* ibi. Qui mutuum accipit, ſeruus eſt fænerantis affert *Gloſ. 1. in addit. reg. Cum ſunt lib. 6.* & comprobat *Gloſ. vlt. iunct. tex. in l. 3. C. de nouat.* ibi. Cliente, id eſt debitore, quia qui accipit mutuum, ſeruus eſt.

Hæc autem hoc primum cenſebit, non ab omnibus accipiendum &c. Nam etiam cum maiore delectu quærendum eſt, cui debeamus, quàm cui præſtemus &c. Nam &c. Graue tormentum eſt debere, cui noles, dixit *Senec. lib. 2. de beneſic. cap. 18. Et in lib. 6. c. 27.* ſic. Quanto ſatius eſt honeſta voluntate debere, quàm per malam rationem ſoluere.

Appellatione debiti continetur naturale tantum, ſi aliud reperiri non poteſt ſic, ſummat *Bart. l. Quibus 40. §. Dominus ff. de condit. & tex.* ità dicit. Ego puto ſecundum mentem teſtatoris naturale magis, quàm ciuile debitum ſpectandum eſſe, & eo iure vtimur, & ibidem *Gloſ.* dicit. Impropriè tamen dicitur debitum, & *Apoſtilla ibidem* ita. Quod naturale debitum; licet de Iure Ciuili peti non poſsit, tamen de iure Canonico poteſt peti coram Epiſcopo,

vt notat *Bart. in l. Si pana in princip. ff. de condict. indebit. & Gloſ. in l. Quinque ff. de compenſ.*

Faciunt hæc, quæ optimè, vt ſolet, dicit *Senec.* Et quidem diligentius quærendus eſt beneficij, quám pecuniæ creditor huic enim reddendum eſt, quantum accepi, & ſi reddidi, ſolutus ſum, & liber;at illi plus ſoluendum eſt,& nihilominus relata gratia cohæremus.

Facit etiam *l.Cum quo 56. ad fin.* ibi. Augetur ſcilicet, & his hæreditas decem, quæ defuncto naturaliter debebantur, in hæreditate manentibus; quod intellige per retentionem, vt innuit verbum, manentibus: Nam licet minus propriè debere dicantur naturales debitores, per abuſionem tamen intelligi poſſunt debitores, & qui ab ijs pecunias recipiunt, debitum ſibi recepiſſe, ait *l. Fideiuſſor 17.§.Fideiuſſor ff.de fideiuſſ* facit etiã *l.1 C.de impon.lucr.deſcrip.*ibi. In tam .n. neceſſarijs ſibi, coniunctiſq; perſonis ſub liberalitatis appellatione debitũ naturale perſoluitur.

Etiam nomina debitorum, appellatione rerum continentur, vt latè habes *verb. Res*, ſed probat contrarium *l. Gaius Seius 88. ff. de legat.2.* quæ loquens de legato generali, inquit nomina debitorum non contineri.

Debitum probari debet legitimè, & alijs indicijs; nam quod neque ipſe, nec vxor eius cuiquam antea habuerunt, non idoneum huius continet indicium; Nec enim pauperibus induſtria, vel augmentum patrimonij, quod laboribus, & multis caſibus quæritur, interdicendum eſt; itá inquit *l.Si defunctus 10. C. arbitr. tut.*

Debitor ſcire tenetur ſe debitorem eſſe, & ſciat minimè ſe poſſe ad euitandam pęnam adijcere, quòd nullus eum admonuit. Sed etiam vltra vllam admonitionem eidem pœnæ pro ſtipulationis tenore fiet obnoxius. Cum ea, quæ promiſit, ipſe in memoria ſua ſeruare, non ab alijs ſibi manifeſtari debeat poſcere: ſic dictante *l. Magnam C. de contrab. & committ. ſtipul.* & facit *l 2. C.de iur.emphitec.* ibi. Cum neminem oporteat conuentionem, vel admonitionem expectare, ſed vltrò ſe offerre, & debitũ ſpõtanea voluntate perſoluere.

Debitor tamen ignorans non eſt improbus, vt inquit *Gloſ.in l.Qui in iuſ. 138. ff. de reg. iur.*

Debiti agnitio facta per vnum de reis debendi præiudicat alteri ratione identitatis, vt notauit *Gloſ penult.in l.vlt.C. de duob.re.*cuius verba ſunt. Aliorum deuotionem, vel ex libello admonitionem alijs debitoribus præiudicare, & alijs prodeſſe creditoribus &c. Cum ex vna ſtirpe, vnoque fonte vnus effluxit contractus, vel debiti cauſa ex eadem actione appareat.

Recognitio debiti præſcriptionem interrumpit, dicit *Gloſ.verbo, Recognouit, in cap. Per inquiſitionem 26. de elect.*

Si fiat diuiſio per creditorem petentem ab vno fideiuſſore partem debiti, non redintegrari poteſt actio pro toto, dicis, verbo, *Creditor*.

Debiti, & non debiti ratio in condictione, naturaliter intelligenda eſt, ait *l.Si id, quod 64. ff. de condict. indeb.*

Debitum annuum quando ſolui debeat? Vide verbo, *Annus*.

Debitore inſcio poteſt fieri debiti vẽditio, nõ verò delegatio, habes verbo, *vẽditor.*

Negantes debitores non oportet armata vi terreri &c. Sed Iuris remedijs ad ſolutionem vrgeri conuenit, dicit *l.9.C.de action.* & notauit *gloſ. verbo, Legibus, & iudicijs experiundum eſſe cognoſcant in l.6. C.de conu. fiſc. debit.*

Debitor fugiens poteſt per creditorem detineri, vt dicis verbo, *Creditor*, & vltra ibi, inquit etiã *Gloſ.verb.In iudicio, in §.1.de act.in Inſtit.*ibi. Item propter debitorem fugitiuum, quẽ capere poſſumus, vt *ff. quæ in fraud. cred. ait. l.Prætor §.Si debitorem, licet quidam exponant*

ponant l.Illā quod ibi: Captus fuit authoritate iudicis, & *Gloſ. verb. locum fore, in d. §. Si debitorem* ſic ait. Vel diſc, quòd etiam ſine authoritate iudicis ideo, quia fugiebat, & iudicis tam citò copia haberi non poterat.

Vndique tamen ità creditoribus prouidendum eſt, vt non debitores grauētur, dicit *Auth. de fideiuſſ. §. vlt. propè fin. coll.* 1. Igitur hæc à iudice erunt deſpicienda, vt neque delicatus debitor, nec onerofus creditor audiatur, vt inquit *l. Si ſeruos* 25. *ff. de pignorat. act. & idem Gloſ. verbo, Expenſa, in cap. Vt præterita* 45. *de elect.* Delicatus autem debitor, & onerofus creditor, qui ſint, iam dixiſti verbo, *Creditor*.

Non prius debitorem reipublicæ honorem in republica ſubire, quàm id, quod debere conſtiterit cōuentus exoleuerit inquit *l.* 1. *C. de debitor. ciuit lib.* 11.

Cum debitor creditori ſuo hęres extiterit actio quædam inter hæredem, & hæreditatem proponitur. Et intelligitur maior hæreditas ad debitorem peruenire, quaſi ſoluta pecunia, quæ debebatur hæreditati, & per hoc minus in bonis hæredis eſſe, & è contrario, ità dicit *l. Si ei* 41. *§.* 1. *ff. de euict.*

Cum autem quis ſuo debitori ſuccedit tacita exactio intelligitur, vt inquit *gloſ. vlt. in l.* 2. *C. ſolut. matr.* Et ſi habeat cohæredes ab ipſis debitum pro parte petere non prohibetur, cum vltra eam portionem, qua ſucceſsit, actio non confundatur, vt ait *l. Si vxor.* 7. *C. de bon. author. iudic.*

Licet debitori facere primi creditoris conditionem deteriorem adijciendo ſecundo, vt tenet *Gloſ. verb. Obtulerit, in l.* 1. *C. Si antiquior creditor.* Non tamen licet callidis artibus differre, vt dicitur *in l. vlt. C. quor. appell. non recip.*

Videtur, quod ſi debitor poſt triginta annos offerat debitum, non cogetur creditor accipere, vt cogatur dare pignus, ità tenet *Gloſ. verbo, Priuatum in l. Omnes* 4. *C. de præſcrip. trig. ann.* de quo latius vide *per Gloſ. verbo, Opponere in l.* Cum notiſsimi *eod. tit.* vbi additio tenet contrarium ea ratione, quia Ius offerendi debitum ad reluendum pignus eſt facultatiuum, quod nunquam præſcribitur.

Debitor, vt liberetur à debito non ſolum debet offerre, ſed etiam deponere, vt inquit *l. Creditores* 9. *C. de pignor. act.* ibi Reddita Iure debita quantitate, vel his non accipientibus oblata, & conſignata, & depoſita, vbi *Gloſ. verbo, Et depoſita*, limitat ſic. In iudicio autem ſola oblatio ſufficit, vt &c. Quod mihi videtur, debet intelligi in vſuris, vt non currant, iuxtà quæ tradit *Gloſ. verbo, Vſura, in l. Si per te* 9. *C. de vſur.* Et cū hac diſtinctione videtur concordare, *tex. in l. Si acceptam* 19. *C. eod. tit. de vſur.*

Licet ſit Iuris communis, quod non ſemper debitor debet venire cum ſacro paratus, ſed dabuntur induciæ pro arbitrio iudicis, vt *l. Quod dicimus de ſolut.* Tamen eſt priuilegij in iſta actione, quòd illud tempus induciarum eſt a lege limitatum itaut a iudice breuius tempus conſtitui non poſsit; ita inquit *gloſ. Defraudata in addit. l.* 1. *C. de conſt. pecun.* & tempus iſtud eſt decem dierū, vt per Iura quæ ibi *dict. Gloſ.* refert.

Debitoribus non tantum petentibus dies ad ſoluendum dandi ſunt, ſed etiam prorogandi, ſi res exigat; ità inquit *l.* 31. *ff. de re iudic.* vbi notat *Gloſ.* quod ſi dentur minus quatuor menſibus, lex prorogat.

In poteſtate eius eſt, qui ex pluribus cōtractibus pecuniam debet tempore ſolutionis exprimere, in quam cauſam reddat. Quod ſi debitor id non fecit, conuertitur electio ad eum, qui accepit. Si neuter voluntatem ſuam expreſsit, prius in vſuras id, quod ſoluitur, deinde in ſortem accepto feretur. *l.* 1. *C. de ſolut.* Poſſumus enim legem dicere ei, quod ſolumus, in-

Digitized by Google

quit *l.* 1. *ff. de ſolut. & habes verbo, ſolutio.*

Quidquid ex venditione pignorum recipietur, primum vſuris, quas iam tunc deberi conſtat; deinde ſi quid ſupereſt ſorti accepto ferendum eſt. Nec audiendus eſt debitor & eligat, quo nomine exonerari pignus ſuum malit; ità in expreſſo, dicit *l. Cum & ſortis* 35. *ff. de pign. act. vbi gloſ.* ſic. Licet ſecus ſit, quando ſoluit debitor, vt de ſolutionibus *l. Paulus §. Paulus*; nam tunc, cum ſoluit in grauius debitum accipiendum eſt &c. vt *de ſolution. l.* 1. 2. 3. 4. *&* 5. *§. Imperator; & C. de vſur l. ſi vſuras.*

Debitum autem dicitur ex grauiori cauſa, quando ſub ſatidatione debetur ſicut inquit *l. in ijs vero* 5. *ff. de ſolut.* ibi. Grauior autem videtur, quæ ſub ſatidatione debetur, quam ea, quæ pura eſt.

Debitor in diem ſoluens ante diem per errorem facti probabilem poteſt repetere; vt tenet additio *ad gloſ. verbo, Per errorem in l. fideiuſſor* 51. *ff. mandati.*

Debiti remiſſio eſt donatio; vnde non valet inter virum, & vxorem, vt ex his, quæ *Gloſ. verbo, Nec donationis, in l. ſi inter patrem* 6. *C. de ſolut.*

Debitor exceptione ſe tueri poteſt, quamquam aliquando interpellatus non ſoluerit. Etenim non eſt æquum teneri pecunia ammiſſa, qui non teneretur, ſi creditor accipere voluiſſet. Quare pro ſoluto id in quo creditor accipiendo moram fecerit, oportet eſſe, ità inquit *l. Qui decem* 72. *ff. de ſolut.*

Omnes debitores, qui ſpeciem ex cauſa lucratiua debent, liberantur cum ea ſpecies ex cauſa lucratiua ad creditores perueniſſet; ità *l.* 16. *ff. de action.*

Debitor non eſt reſtringendus iudicio, quando eſt paratus ſuam partem ſoluere. Vide verbo, *Iudicium.*

Debitor non debet ſoluere fugienti delinquenti, vt notas verbo, *fuga.*

Debiti ſolutio per inſtrumentum de recepto melius probatur, quàm per traditionem chirographi, vt dicis verbo, *Confeſſio, & verbo, Solutio.*

Seruabit prætor venditionem, & locationem à debitore factam etiam ſi minoris diſtractum, vel locatum, niſi in fraudem creditoris hoc fiat. *l. In venditione* 8. *§.* 1. *ff. de bon. auth. iudic.*

Iniquum eſſe perſpeximus, vt ſub propria annotationis manu vnuſquiſque ſibi faciat debitorem; ſic ait *l. vlt. C. de conuen. fiſc. debitor.*

Cum neque mutuum, nec vlla cauſa debendi præceſſerit nuda ratio non facit debitorem, inquit *l. Non ſolum §.* 1. *in fin. ff. de pecul. &* ibi. *Gloſ.* ſic. Sicut ergo nuda ratio non facit aliquem liberum debitorem, vt infra *de donat. l. Nuda*; ſic & in ſeruo ipſi Domino, & è contra, quia cauſa ſemper præcedere debet, ex qua aliquid debetur, vt inquit *Gloſ. in cap.* 2. *propè medium de libell. oblat. & eſt vulgar. tex. in cap. Si cautio de fide inſtr. & in l. Huiuſmodi* 13. *ff. quando dies legat. ced.* ibi. Quoniam cauſa, ex qua debeatur præcedere, ſemper debeat; vide etiam *Gloſ.* 2. *in cap. Dilecti filij de iudic. & cap. vlt. de libell. oblat.*

Indebitum autem aliud dicitur Iure ciuili tantum, aliud Iure naturali tantum, aliud Iure naturali, & ciuili.

Qui ſoluit indebitum Iure ciuili tantum per ignorantiam facti, repetere poteſt illud, quale eſt, id, quod poteſt retineri *per l. Falc. vt l. Cum quis C. de Iur. & fact. ignor. & in l. Error C. ad l. Falc.* quia credebat ſe plus habere in hæreditate, quam haberet. Sed ſi per ignorantiam Iuris non repetit, vt in dictis legibus.

Indebitum Iure naturali tantum; vt eſt illud, quo per chirographum obligamur ſpe futuræ numerationis, qui tale

legem

Digitized by Google

legem dicere ei, quod ſoluimus, indebitum ſoluit, repetit, vt *in cap. vlt. de ſolut. vbi Gloſ.* Magna verbo, *Indebitam*, omnia præſeripta dicit, & alia de materia, quam per te videre potes.

Decurio.

Debet eſſe meritis dignifsimus, & facultatibus abundans, vt dicit *Gloſ. verbo, Munera*. Et quoad facultates probat *l. Reſcripto 6. ff. de muner. & honor.* ibi. Caterum ſi ita quidem tennes, & exhauſti ſint, vt non modo publicis honoribus pares non ſint, ſed etiam vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint, & minus vtile, & nequaquam honeſtum eſt talibus mandari magiſtratum; præſertim cum ſint, qui conuenienter rei, & ſuę fortunę, & ſplendori publico poſsint creari.

Vniuerſos decuriones volumus à tabellionum officijs temperare, inquit *l. 15. C. de decurion. lib. 10. vbi gloſ.* ſic. quia publici dicuntur ſerui &c. & ſic non debent officium vile exercere, ſicut procurationem recipere &c. Verum patrem fuiſſe notarium, filio ad decurianatum non nocet.

Si verò filius familias eligitur decurio, pater eius fideiuſſor remanet, quando. Vide verbo, *Pater*. Sed neceſſe eſt, vt ipſe pater conſentiat. Conſenſiſſe autem Pater decurionatui filij videtur, ſi præſens nominationi filij non contradixit; inquit *l. 2. ff. ad Municipal.*

Decurio poteſt eligi ſpurius, vt habes verbo, *filius ſpurius*.

Nullus &c. per ſubſtitutam quamcumq. perſonam curiales impleat functiones, ſed ipſe per ſe; inquit *l. 60. C. de decurion. lib. 10.* vbi etiam *gloſ. fin.* quæ ponit limitationes, & vnam habes *ex l. Neminem 64. eod. tit.* cuius verba inuenies verbo, *Honor*.

Curiales omnes iubemus in terminatione moneri ne ciuitates fugiant, aut deſerant, rus habitandi cauſa fundum, quem ciuitati pertulerint ſcientes ſiſco eſſe ſociandum, eoq; rure carituros, cuius cauſa impios ſe patriam vitando demonſtrauerint; ità ait. *l. vnica C. ſi Curialis vel sui rus habit. mal. lib. 10.* De patria verò habes verbo, *Patria*.

Curiales omnium ciuitatum nulla pro re priuata noſtra debent inquietudinem ſuſtinere &c. Quoniam ſatis eſt, ſi ciuitatum munera per eos congruè compleantur, ità dicit *l. 21. C. de decur. lib. 10.*

Et in l. 24. ſic. Si quis decurio pater ſit duodecim liberorum honoratiſsima munerum quiete donetur, & ibi *Gloſ. verbo Munerum*; dicit etiam patrimonialium, vt &c. A perſonalibus autem etiam quinque ſufficiunt, vt &c.

Decurio, qui non habet de ſuo, poteſt ali à republica, vide verbo, *Alimenta*.

Non tantum, qui teneræ ætatis ſed etiam, qui grandes natu ſunt, decuriones fieri prohibentur, illi quaſi inhabiles rempublicam tueri ad tempus excuſantur; hi verò in perpetuum amouentur, ſic ait *l. 11. ff. de decur.*

Ille, qui immemor libertatis, & generis infamiſsimam ſuſceperit vtilitatem, exiſtimationem ſuam ſeruili obſecundatione damnauerit, tradatur exilio, ità iubet *l. Si quis procurationem 34. C. de decur. lib. 10. hac l.* cauetur, quòd decurio, & conſiliarius non debet eſſe procurator ad negotia.

Decurio poteſt capi à quolibet priuato in defectum iudicis, habes verbo, *Iudex*.

Debitor reipublicæ non aſſumitur in decurionem, niſi prius ſoluat, habes verbo, *Antecedenti*.

Defen-

Defendere.

EST eandem vicem,quam reus ſubire, ſic definit *l. Minor* 51. *ff. de procur. & ibi. Gloſ. verbo. ſubire*, notat ſic. Qui eandem perſonam repræſentat, eadem habet priuilegia, vt &c. Pro declaratione huius Gloſ. Cum dicitur, quod defenſor repræſentat per omnia vicem eius, quem defendit, hoc intellige in defenſore voluntario, nam qui defendit ex neceſsitate,etiam ex ſua poterit perſona defenſionibus vti, vt infra mandati *l. Idemque §. Generaliter*, *vt dicit additio ad d. gloſ.*

Defendit autem non is tantum videtur, cuius ſe defenſor ingerit, ſed & qui requiſitus ab actore, non eſt defenſioni defuturus *l. Item ait* 21. *ad fin. ff. ex quib. cauſ. maior.*

Hoc autem defenſorum nomen purè demonſtrat,antiquitatem aliquos præpoſuiſſe rebus, quatenus ex omni eas iniuſtitia vendicarent liberas quidem, & propter hoc paterna voce defenſores eos vocamus, quatenus eripiant à malis iniuſtitiam patientes, inquit *Iuſtinian. in Auth. de defenſ. Ciuit. in princ.*

In defenſoribus vniuerſarum Prouinciarum erit hæc forma &c. vt in primis parentis vicem plebi exhibeas, deſcriptionibus ruſticos, vrbanoſque non patiaris affligi, officialium inſolentiæ, & iudicum procacitati (ſalua reuerentia pudoris) occurras, ita *l.* 4. *C. de defenſ. Ciuit. & in l. ſequenti ſic.* Vt id tantum, quod eſſe dicuntur,eſſe non deſinant.

Reipublicæ intereſt, quam plurimos ad defendendam ſuam cauſam admittere, ſic inquit *l.* 4. *ff. non oper. nunc. & tamen in l.* 5. *§. Si tamen ff. iudicat. ſolu.* dicitur ſic. Ne defenſio per plures perſonas ſeſſa incommodo aliquo afficiat actorem; ſed iſte tex. loquitur de hæredibus rei, qui tenentur per vnum tantum procuratorem defendere ſe, quod eſt ſecus in hæredibus actoris, vt *ibidem tex.* dicit & in *l. Ex clauſula* 17. *eod. tit. iudic. ſolu.* ita. Non enim videtur defenſa res boni viri arbitratu, quæ non in ſolidum defenſa eſt.

Illius erit defenſio, qui poſsidet, ſic inquit *cap. Item* 81. *ſi de inueſt. feu. controu. & in cap. ſequenti.*

Satis videtur abſurdum, ſi actore impugnante, reo defenſionis copia denegetur. Quia ſic condemnaretur, multoties abſoluendus *cap. Cum inter* 5. *de excep.* hinc prouenit, quòd omnis legitima defenſio etiam excommunicato in iudicio reſeruetur, vt dixit *cap. Significauit* 11. *eod. tit. de except.* Inſuper licitum eſt de vna defenſione tranſire ad aliam, niſi vbi Ius contrarium prohibet, vt dixit *Gloſ. verbo, Præſcripſiſſe, in cap. Auditis* 15. *de præſcript.*

In defenſione modus non debet excedi, vt *in cap. Olim.* 12. *de reſtit. ſpol.* ibi. Satisfactionem debitam exhibere, ſi defendendo Ius veſtrum in offenſam ipſius &c. modum forſitan exceſsiſtis; vbi *Gloſ. vlt.* ſic. Debuerit enim hoc facere cum moderamine inculpatæ tutelæ, &c. Sed ſi non aliter poſſent ſe defendere, niſi modum excederent; nec tunc credo illos incidiſſe in ſententiam.

Inculpatæ tutelæ moderatione illatam vim propulſare licet, ait *l.* 1. *C. Vnde vi, vbi Gloſ. verbo, Moderatione*, ſic ponit. Moderamen circa tria attenditur. Primum, ſi ſine armis inferatur violentia, & armis repellatur; ſi ſine armis ſimili modo repellatur, vt &c. Secundùm vt in continenti flagrante ad huc maleficio violenter inuaſor repellatur &c. Tertium vt ad defenſionem, non ad vltionem, vel vindictam; vt hic &c. quod ſemper præſumitur; ſcilicet fieri ad defenſionem

Digitized by Google

ſionem, ſi incontinenti fiat &c. & ex qualitate facti, & perſonarum præſumitur ad vindictam, vel ad vltionem.

Et *Gloſ. Verbo, Bella, in §. Ius autem de iur. nat. in Inſtit.* itá dicit. In quo moderamine requiritur primò debita inſtrumētorum proportio; quamuis ſecundum Ioannem Fabrum. Aggredientem ſine armis poſsim cum armis repellere. Si alias tutè me defendere nequeo. Secundo quòd fiat in cōtinenti, hoc eſt in ipſa actus flagrantia in defenſione perſonæ, vel antequam diuertat ad extraneos actus in defenſione rerum. Tertio quòd non ad vindictam, in quo attenditur modus facti, qualitas perſonarum, & potentia. Et nota ſecundum *Iaſon.* quod ipſa propulſio eſt de Iure naturali, ſed cum moderamine eſt de iure gentium.

Defenſor propriæ ſalutis in nullo peccaſſe videtur; ſic ait *l. Si quis percuſſorem 3. C. ad l. Cornel. de ſic.* ſic enim iuſtè bellabit ſe defendendo, vt *per gloſ. verbo. Violenter in cap. Grandi. 2. de ſuppl. negli. prælat, lib. 6.*

Qui cum aliter tueri ſe non poſſent, damnum culpæ dederunt, innoxij ſunt; vim enim vi defendere omnes, leges, omniaque Iura permittunt &c. Illum enim ſolum, qui vim infert, ferire conceditur; & hoc ſi tuendi dumtaxat non etiam vlciſcendi cauſa factum ſit; itá dicitur in *l. ſcientiam 46. §. Qui cum ff. ad l. Aquil. & in l. 3. ff. de incend. rui.* ſic. Cum enim defendendarum mearum ædium cauſa fecerim, vtique dolo careo.

Et in *l. Sed ſi vnius 17. §. Prætor ait ff. de iniur. ita.* ſi defendendi Domini gratia aliquid fecerit, rationem ei conſtare apparet.

Defenſio per ſtatutum non poteſt tolli; quod intellige de defenſione neceſſaria; ſecus in voluntaria, quæ benè poteſt tolli ſecundum *Innoc. in cap. Cum inter de except.* itá intelligit *Apoſtill. ad gloſ. 1. in l. Defenſionis facultas 7. C. de iur. fiſc. lib. 10.* Nam aduerſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere *l. Itaque 4. ff. ad l. Aquil. Et in l. Deuotum 5. C. de metat. lib. 12.* Sic expellendi habeat facultatem, nec crimen aliquod pertimeſcat; cum ſibi arbitrium vltionis ſuæ. Sciat eſſe conceſſum; rectèque ſacrilegium prior arceat, qui primus inuenit; vbi *Gloſ. verbo, Conceſſum*, dicit. Item nota, quod hic permittit vltionem, non ſolum defenſionem.

Qui ſe defendit præſumitur rectè defendere ſe, vt *ex tex. in l. 1. C. ad l. Cornel de falſ.* Nec enim veriſimile eſt eam, quæ arguitur, non ex fide cauſam defenſuram cum periculum capitis ſubeat.

Hæc verba, nec defendatur: itá ſcripta ſunt, vt nec ſufficiat vnquam defendiſſe, ſi non duret defenſio, nec obſit ſi nunc offeratur, ait *l. 2. ff. Quibus ex cauſ. in poſſ.*

In pluribus locis nemo cogitur ſe defendere, vt dicitur *in l. Hæres abſens §. Proinde ff. de iudic.* ibi. Duriſsimum eſt quot quot locis quis nauigans, vel iter faciens delatus eſt, tot locis ſe defendere.

Non poteſt videri boni viri arbitratu litem defendere is, qui actorē fruſtrando afficiat ne ad exitum controuerſia deducatur, inquit *l. vlt. ff. de prae.*

Sibi imputare debet, qui malum defenſorem admiſit *l. Iam tamen 5. §. Hunc ff. iudicat. ſolu.*

Si defenſor in iudicio interrogatus an is, quem defendit, hæres, vel quota exparte ſit falsò reſponderit, ipſe quidem defenſor aduerſario tenebitur, ipſi autem, quem defendit, nullum facit præiudicium, inquit *l. 10. ff de interrogat act.* vbi. *Gloſ. Verbo, Præiudicium*, ſic. Niſi ratum habeat &c. Item loquitur hic in eo, qui ſine mandato defendit. Si verò procurator defen-

defendens conueniatur, an Domino præiudicet, quæritur? Videtur, quòd non, vt infra *de confeſſ. l. Certum §. ſed an*. Sed fortè non præiudicat, ſi à Domino contra probetur.

Error eius, qui ſe municipem, aut colonum exiſtimans, munera Ciuilia ſuſceptum promiſit, defenſionem Iuris non excludit *l. Libertus 17. §. In adoptiua ff. ad municipal.*

Nemo alienæ litis idoneus defenſor ſine ſatiſdatione intelligitur *l. Qui proprio 46. §. Qui alium ff. de procur. Et in §. 1. ad fin. de ſatiſdat. in Inſtit.* ibi. Quia nemo defenſor in altera re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. *Coniuncto §. Si verò eod. tit.*

Defendere non cogitur procurator ad agendum conſtitutus; quia fidem ſuſceptam implere ſufficit; inquit *l. Inuitus 17. C. de procur.*

Nota, quòd licet patri recuſare defenſionem, cum nullum vſumfructum afferat *lex Vt per iura* quæ affert, probat *Gloſ. vlt. in l. Si filij 36. ff. de iniur.*

Nouæ dicuntur defenſiones, ſiue quæ tunc erant, ſed allegatæ non fuerunt, quia occultæ erant; ſiue quæ poſtea emerſerunt; dixit *Gloſ. vlt. in cap. vlt. de in integ. reſtit.*

Defunctus.

Plerumque defuncti ante ſepeliuntur, quàm quis ei hæres exiſtat, ità inquit *l. 4. ff. de relig. & ſumpt. fun.*

Non autem oportet eum corporibus ornamenta condi, nec quid aliud huiuſmodi, quod homines ſimpliciores faciunt &c. Aequum autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus eſt ex cauſa, ex tempore, ex bona fide, vt neque plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt, nec tantum, quantum factum eſt, ſi immodicè factum eſt. Debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum eſt, & ipſius rei quæ vltra modum ſine cauſa conſumitur &c. Sciendum eſt, nec voluntatem teſtatoris ſequendam ſi res egrediatur iuxta ſumptus rationem; pro modo enim facultatum debet ſumptus fieri &c. Iudex &c. interdum ſumptus omnino nō debet admittere modicum factum, ſi fortè in contumeliam defuncti hominis locupletis factus ſit; ità optima *l. At ſi quis 14. ff. de religioſ.*

Quamuis ſtricto iure nulla teneantur actione hęredes ad monumentum faciendum, tamen principali, vel Pontificali authoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis, vt dicit *l. Hæreditas 53. ff. de pet. hæred.*

Plerique magis fidem exoluunt in hoc caſu, quàm donant, nec de ſuo putant profeciſſe, quod de alieno plenius reſtituunt, voluntatem defuncti ſequuti. Nec immerito; ſæpè enim credimus defunctum voluiſſe, & tamen non rogaſſe, eſt optimus *tex. in l. Si ſponſus 5. §. Si quis rogatus ff. de donat. inter vir.* in quo maritus rogatus reſtituere vxori hæreditatem percepta ſibi certa quota, ſi reſtituit totam, non facit contra prohibitionem tituli *de donat. intèr vir. & vxor.*

Secũdum pijſsimas leges, dilatas defunctorum pias voluntates Epiſcopali decens eſt ſtudio adimpleri *c. 3. de teſtam.* quia ad Eccleſiam, vel Epiſcopum ſpectat exequi voluntates defunctorum; inquit *Gloſ. penult. in cap. ad noſtram 20. de iur. iur.*

Defuncti voluntatem præponi volumus, inquit *Imperator in Auth. matr. C. quando Mulier tut. offic.*

Qui recuſat tutelam pupilli à matre petitam, non eſt indignus legati à patre relicti, ſecus ſi idem pater eum nominaſſet tutorem, quia tunc contra iudicium defuncti faceret; vt eſt caſus in *l. Poſt legatum 5. §. Ammittere ff. de ijs quibus, vt indig.* ibi, Hic enim nihil con-

contra iudicium defuncti fecit. Et *in §. Si pater eiuſd. leg.* ibi. Quia non poteſt cogi, qui iudicium ſpreuit defuncti.

Defuncti iniuriam hæres perſequitur, vide verbo, *Iniuria*.

Dictum defuncti præſumptionem vtilem, non probationem facit, vt probat *Gloſ. in l 1. Verbo, Cauit, per tex. ibi C. de calumn.*

Ante nouem dies ab obitu numerandos vlla prorſus fiat moleſtia aduerſus quemlibet ex perſona defuncti; inquit *Auth. Sed neq; C. de ſepulchr. viol.*

Nota quod aliquid potuit defunctus, quod hæres non poteſt, vt hic, & ſupra *de condiction. indeb. l. Si non ſortem §. Si filius ità dicit Gloſ. vlt. in l. Sed Iulianus 9. §. Sed ſi ff. ad Macedon.*

Quomodo probabit quis defunctum? Reſpondet *Gloſ. verbo, functa eſt, in l. Si quidem 5. C. ſolut. matr.* ſic. Secundum N. famam ſolum ad hoc ſufficere &c. Nam aliter quomodo probaretur mortuum eſſe? Sed R. apertè dicit probari debere; mihi autem videtur, ſecundum *d. Gloſ. & l. Nec nos ff. de captiu. & poſtlim.* debere intelligi famam ſufficere in caſu captiui, vel in eo, qui fuit in bello, & poſtea non inuenitur, & alijs ſimilibus. Quia in diuerſis debet probari, ſecundum opinionem R.

Præſumitur mulierem prius deceſsiſſe, vt infra *de reb. dub. l. Qui duos §. Si maritus*. Sicut paruus priuſquam magnus; ita ponit *Gloſ. vlt. in l. Si poſſeſſor 32. ff. de relig. & ſumpt. fun.*

Delator.

Dicitur multis modis primo ideſt, qui aliquid offert, vnde dicitur hæreditas defertur, vt &c. Item accuſare de quolibet crimine, vt &c. Item bonorum nunciator, vt &c. Item deferre ſcilicet honorem, vt &c. ita ponit *Gloſ. in rubrica C. de delator. lib. 10.* vbi enumerat multos, qui deferre non poſſunt.

Omnibus notiſsimum ſit eos ſolos execrabiles nunciatores eſſe, qui fiſco deferunt: ità expreſsè inquit *l. Ex varia C. de delator. vbi Gloſ. verbo, Non teneantur*, ſic dicit. Eſt ergo crimen deferre, & non probare, & punitur infamia &c. & *Gloſ. vlt. in l. ſequenti* ſic. Nam, vt dicunt contineri in Codice Theodoſiano caput, & lingua ei amputantur &c. & habet locum hæc pœna, ſi criminaliter accuſentur; ſin minus illæ pœnæ, de quibus eadem met *Gloſ.* Sed hodie mitius, & benignius cum eis agitur. Et *in l. 1. C. de curioſ. & ſtationar. lib. 12.* ſic. Et ſibi neceſsitatem probationis incumbere, nec citra periculum ſui, ſi inſontibus eos calumnias nexuiſſe conſtiterit; ceſſat igitur praua conſuetudo, per quam aliquos carceri immittebant. Si erat praua conſuetudo carceri mancipare infames, & peſtiferos delatores, cur hodie nec iſta conſuetudo contra eos exercetur? Sed potius alia peior, & peſsima, cum eos relinquat incolumes. Regulariter ergo delator non probans, infamatur; *vt per tex. in l. 2. ff. de iur. fiſc. dicit Gloſ. 1. ibidem*. Vnde dicebat Domitianus. Delatores, qui non caſtigat, irritat, vt refert *Maiol. de irregularitat. lib. 5. cap. 20. num. 2. & Quintil. lib. 8. cap. 5.* dicit. Aſſer Principem, qui omnia ſcire velit per delatores, neceſſe habere multa ignoſcere. Et quidem res eſt notatu digna, & ad quam Principes potentes, & iudices maximè attendere debebant, quomodo volunt punire crimina forſan occulta, & occultiſsima, vtendo iſtis infamibus

vilibus, & pernicioſis delatoribus, & permittere quod ipſimet delatores perpetrentur facinora publicè, & indemnes remaneant? Ego hoc non intelligo, forſitan mea me fallit opinio.

Multos enim propter odia domeſtica, vel proprias inimicitias delatores innocentiæ fore credebat, ſi dignos pœnæ diſcerneret; meliuſque noxium relinquere metu ſuſpenſum, quàm immeritum quemquam cum eo perdere exiſtimabat; dixit *Ioſeph. de quodam Principe lib. 4. de bell. iudaic. cap. 4. ad fin.* Sed viget noſtris temporibus valde delatorum vſus; & licet viliſsimus ſit, non ſolum viles, ſed etiam nobiles eo aſsiduè vtuntur, & præualent; adeo, vt poſsit pro officio delatorio dici, quod aliàs poeta de nobiliſsimo metallo decantauit.

Aurea nunc verè ſunt tempora, plurimus auro
Venit honos . . . .

Plurimus namque delatoribus honor confertur, vt videmus; primus enim ingreſſus, ne dicam recubitus, ad principes, ſeu eorum locumtenentes eis conceditur.

Notat *Gloſ. verbo, Meruerit, in l. 1. ff. de his, quibus vt indign.* Quod ex eodem facto pœnam, & prœmium quis conſequitur per *tex.* ibi. Indignum carere legato &c. quamuis & præmium meruerit; & quidem notatu dignum eſt, qualiter Imperatores licet Ethnici ſe haberent contra delatores; nam quamuis pro delationibus eis præmium tribuerent; tamen contra eoſdem pœnas pronunciabant. Non video hoc obſeruari, nam admittuntur delatores, & mercedem, ſeu præmium pro delatione recipiunt; non verò pœnas pro peſsimis, & ſceleratis delationibus: fiat ergo Ius, & pereat mundus.

Adeo abhorrebat antiquitas delationes, vt etiam non peſsimas, ſed etiam alias iuridicas, feſtinanter tamen factas eijceret, nec illis præmium daret, vt apparet *ex l. Edicto 13. §. Cum ante apertum teſtamentum ff. de iur. fiſc.* ibi. Nec enim dignam eſſe præmij tàm præcipitem feſtinationem prioris. notabilis verè *tex.* eſt contra præcipitantes delatores.

Ità demum non nocere cuique ſe detuliſſe, ſi ea perſona ſit, quæ ignorare propter ruſticitatem, vel propter ſexum fæmineum, Ius ſuum poſsit. Inquit *l. 2. §. vlt. ff. de iur. fiſc.*

Conſtitutionibus principum prohibetur illis deferre, qui in metallum damnati ſunt; hoc ideo ne deſperati ad delationem facilè poſsint ſine culpa confugere, ità inquit *l. Deferre 18. ff. de iu fiſ. vbi Gloſ.* intelligit de alijs, non de ſe ipſis, quia ipſi poſſunt ſe deferre.

Delator non poteſt eſſe miles. Vide verbo, *Miles*.

Qui denunciant vltimas teſtatoris voluntates ad effectum, vt adimpleantur delatores non poſſunt nominari, quia eo, quòd opus pijſsimum eſt, Imperator tollit eis nomen delatoris, dicens *in l. Nulli licere 28. ad fin. C. de Epiſcop. & Cler.* hæc verba. Nec delatoris nomen, ſuſpicionemq; formident; Cum fides, ac induſtria eorum tàm laude, quàm honeſtate, ac pariter pietate non careat, cum veritatem in publicas aures, lucemque deduxerint, & ibi notat *Gloſ.* quod talis non dicitur delator, quia ille delator eſt, qui aliena bona defert fiſco, & non probat, & infamatur.

Dicit etiam *l. 2. C. de delator. lib. 10.* eum non eſſe denunciatorem, qui neceſsitate officij, & ſollicitudine agit, vt ibi. Monente officij ſollicitudine, quinimo iuſſu procuratoris, vt cauſam ab alio delatam conuenienti dili-

gen-

quinimmo iuſſu procuratoris, vt cauſam ab alio delatam conuenienti diligentia inſtrueret, non ipſum voluntarium delatoris munus ſuſcepiſſe te &c. declarat, & ibi notat *gloſ. vlt.* quod hæc tria excuſant, & tollunt nomen delatoris, & pœnam iiſdem impoſitam, officium .ſ. iuſſus, & cauſa ab alio delata.

Nulla macula, vel crimine delatoris aſpergitur, qui cum ab officialibus fundum, ſeu domum fiſci poſsidere contenderetur non ſe, ſed alium eius poſſeſſorem eſſe monſtrauit; inquit *l. 3. C. eod. tit. de delator. lib. 10. vbi Gloſ. verbo, macula,* dicit; idest infamia, & ſine dubio infamis eſt ſi non probat &c.

Denique ſi non es nunciator, vereri non debes, ne ea propter quod iniuriæ faciendæ gratia quidam te, velut delatorem eſſe dixerunt, opinio tua maculata ſit. Quinimmo aduerſus eos, qui minuendæ opinionis tuæ cauſa aliquid confeciſſe comperirentur more ſolito iniuriarum iudicio experiri potes. Ità inquit *l. 3. C. de iniur.* Ex qua notabis, quòd ſi delator eſſet, non haberet iniuriarum actionem, quia nulla iniuria fit delatori, qui talem eum nominat.

Delegare.

DVpliciter ſumitur, vel quatenus delegatur cauſa, vel Iuriſdictio, vel nomen debitoris, ſeu debitum. Delegatio debiti fit conſentiente demum debitore, vt inquit *Gloſ. verbo, Nominis C. de hered. vel act. vend.* venditio verò actionis, ſeu debiti fieri poteſt inſcio, vel inuito debitore, & rationem diuerſitatis vide in dicta *Gloſ.*

Delegatio hæc ſolutionis vicem continet, inquit *l. Qui libertinos 37. de oper. liber.* Soluit enim, & qui reum delegat; vt dicit *l. Quamuis §. Interdum ff. ad Vellean.*

Tunc liberatur is, qui debitorem delegat, ſi nomen eius creditor ſequutus eſt, non cum periculo debitoris ab eo ſtipulatur, ſic ait *l. Si mandato 45. §. vlt. ff. mandat.*

Quatenus verò delegatur Iuriſdictio, non niſi delegatus a Principe cauſam alij valet delegare, vt *in cap. Cum cauſam 62. in fin. de appellat. vbi gloſ. verbo, Delegatus, ad fin.* ſic. Intellige de eo, qui eſt delegatus ab alio ad vnam cauſam tantum; Nam ſi eſſet delegata vniuerſitas cauſarum bene poſſet vnam cauſam alijs ſubdelegare. Primam concluſionem etiam probat *tex. in cap. Quoniam 43. de offic. deleg.* ibi. Delegauerit vices ſuas, Cum delegato à Principe id concedatur a Iure, ipſius delegatio valebit, & probat *Gloſ. verbo, Iure ſua poteſtatis, in l. 3. ne vis fiat* ibi. niſi fortè à Papa, vel à Principe eſſet delegatus, ſecundum quoſdam, quia ſunt ſimiles Ordinarijs.

Subdelegare autem eſt Iuriſdictionem delegare, & ex ſubdelegatione perpetuatur Iuriſdictio, vt inquit *Gloſ. verbo, Proceſſum, in cap. Si à ſubdelegato 14. de offic. delegat.*

Si pluribus committat quis vices ſuas, dum tamen eorum cuilibet det in ſolidum poteſtatem, erit tunc melior conditio occupantis. Verùm, ſi ambo concurrant inſimul, & poſtulent ſe admitti, eos audiri non expedit, quia poſſent vota ſua dirigere in diuerſos, & ſic res non haberet exitum; vel ſi concordare nequeant, is, qui primò in inſtrumento, vel litteris procurationis extiterit nominatus; inquit *tex. in cap. Si quis 46. de elect. lib. 6.*

Si delegatus quoties eum abeſſe contigerit, tibi commiſerit vices ſuas, poteris è rebus humanis exempto, eum, & tunc cenſeatur abeſſe commiſſum tibi negotium, dum tamen illo viuente, iuriſdictione vti cœperis, liberè definire; inquit *cap. Si delegatus 7. de offic. deleg. lib. 6.*

Digitized by Google

ea videntur delegata, ſine quibus commiſſum exequi non poteſt, vt probat *Gloſ. verbo, Nihil egit in l. 1. C. ſi a non compet. iudic.*

Eadem ratio, quæ mouet delegantem, mouere debet delegatum, vt inquit *Gloſ. vlt. in cap. Mandatum 38. ad fin. de reſcript.*

Delegari cauſa an poſsit Monacho? vide verbo, *Monachus.*

Executio an poſsit delegari? dicis verbo, *Executio.*

Iudex potius debet cauſam differre, quā nouo iudici delegare, vt inquit *Gloſ. verbo, Noua, in cap. 1. de renunciat.*

Nudum miniſterium non eſt delegabile ſecus, ſi eſt iudex, inquit *Apoſtilla ad gloſ. 1. in Clem. unica de offic. deleg. per l. à Iudice C. de iudic. & Panormit. in cap. 1. de teſt. cogen. prædicta autem gloſ. 1.* Sic ait, Secus verò, ſi ſit nudus miniſter.

Delicatus.

IVS non ſiuet delicatorum votis; dixit *Gloſ. verbo. Non poteſt in l. Vt pomum ff. de ſeruit.*

Delicatus debitor quis dicatur, iam dicis ſupra verbo, *Debitor.*

Delictum.

DElictum, & peccatum differunt, ſecundum *Auguſtin. in quæſt. leuitici*, nam, vt ipſe ait, declinare à bono eſt delictum, & facere malum eſt peccatum; vnde apparet, quod peccatum eſt mali perpetratio; nam & opus eſt, vt in *cap. Inter hæc hircum de pænit diſt. 3.* Delictum enim eſt boni deſertio, quid eſt aliud delictum, quam derelictum? Sed communiter vnum pro altero ſumitur, vt *ex Gregor. refert. gloſ. verbo, ſi peccatum, in cap. Si peccatum de pænit. diſt. 1. & in caſus poſitione in cap. Peccatum de regul. iur. in 6.* & addit. Quod crimen eſt peccatum graue accuſatione, & damnatione dignum, iuxtà *cap. Vnſ orarium 25. diſt.* & dicitur illud, quod poteſt duci in publicam accuſationem.

Nos in præſenti ſub delicto, & peccatum, & crimen promiſcuè intelligimus.

Capitale crimen dicitur tripliciter. Primo. Dicitur vltimum ſupplicium &c. Secundo. Ammiſsio libertatis, & per conſequens ciuitatis, puta quia damnatur in metallum, vel opus metalli, ſeu, vt hodie in vſu eſt ad triremes. Tertio. Ammiſsio ciuitatis tantum, vt cum deportatur. *In tex. verò l. Tranſigere 18. C. de tranſact.* Strictius accipitur pro eo, qui ingerit pænam ſanguinis tantum, vt notauit ibi. *gloſ. verbo, Capitali.*

Plus eſt delinquere facto, quam verbo; vt inquit *Gloſ. verbo, Cauſis, prope fin. in cap. Bona 23. de elect.* Et magis delinquit, qui inceptam cauſam dimittit, quam qui numquam ad cauſam venit, dixit *Gloſ. verbo, Militia, in cap. 1. de renunci.*

Et tamen nec factum quæritur, ſed cauſa faciendi. Cauſa autem faciendi, libido fuit, non furtum dixit *l. Verum 4. ff. de furt.* Quod eſt notabile ad differentiam delictorum. Nam maleficia voluntas, & propoſitum diſtinguunt vt dicitur *in l. Qui iniuria 55. in princ. ff. eod. tit. de furt.* & ita probat. *l. Diuus 14. ff. ad l. Cornel. de ſic.* ibi. In maleficijs voluntas ſpectatur, non exitus, *& gloſ. verbo, Cogitatione, in l. Præſenti C. de ijs, qui ad Eccleſ. confug.*

Et tamen ſuperueniens caſus non excuſat delictum, vt inquit *Gloſ. verbo, Non ideo, in l. In ſenatuſconſ. 15. §. Si propter mortem ff. ad Senatuſconſ. Turpil.*

Tot autem ſunt maleficia, quot ſunt perſonæ

ſonæ &c.& omnes in ſolidum tenentur, dixit *Gloſ. vlt. in l. Si ità 52. ff. ad l. Aquil.*

Nota plus puniri clandeſtinum delictum, quàm publicum, vt inquit *Gloſ. Clandeſtinis in l. Officiales 4. C. de Epiſc. & Cler. & in l Præsbyteri 8. eod. tit.* ſic. Multò magis enim pœna digni ſunt, quibus quamplurimum honoris per noſtram iuſsionem delatum eſt, ſi in occulto inueniatur crimen. Tu verò cogita, an hoc procedat tantum, quando clandeſtinitas ipſa eſt delictum, vt in matrimonio clandeſtino. Et in hoc ſenſu procedit *l. vlt. ff. de rit. nupt.* ibi. Siquidem palam fecerit, leuius, ſi clam hoc commiſerit, grauius puniatur, vbi *Gloſ.* optimè ſic diſtinguit. Hæc ſunt vera, cum dubitatur quis contraxit matrimonium ſciens, an ignorans; ſed ſi certum ſit, quòd palam contraxit, ſcierit, punietur æqualiter cum eo, qui clam; item nota hic, quòd plus deliquit, qui clam facit, quàm qui palam.

Sed quare plus manifeſtum furtum punitur, quàm non manifeſtum, cum clam facta magis punienda ſint? vt &c. immò magis delinquit, qui palam quàm qui clam mouet; vt per *Gloſ. verbo, Quadrupli, in §. Ex maleficijs de action. in Inſtit.* Et benè quidem, quia quod nemo ſcit, pene non fit, & beati quorum tecta ſunt peccata, quæ procedunt ſine dubio in omnino illicitis. In illis verò, quæ poſſunt eſſe licita & illicita plus delinquitur occultè, quàm palam vt tenet additio *ad d. Gloſ. verbo, Quadrupli.*

Delinquentes conſtat deteriorare conditionem ſuam, quia patiuntur pœnas, corporum, & rerum; dixit *Gloſ. verbo, Nemo, in l. Non fraudantur 177. ff. de reg. Iur.* Nam delinquendo nemo facit ſuam conditionem meliorem, & delictum nemini immunitatem præſtat; dicit *Gl in l. 1. §. Quæritur ff. de publican.*

Fas non eſt eas donationes ratas eſſe, ne melior ſit conditio eorum, qui deliquerunt; inquit *l. 3. §. 1. ff. de donat. inter Vir.*

Illud iniquum eſt eum, qui iuſsit, ſeruum facere, conſequi aliud à ſocio, cum ex ſuo delicto damnum patiatur, ait *l. Si ex duobus 17. ff. de nox. act.* Quia delictorum turpis, ac fæda communio eſt, dixit *l. Quod autem 57. ff. pro ſoc.* Et ſanè plerumque eredendum eſt eum, qui partis Dominus eſt iure potius ſuo vti, quàm furti conſilium inire; inquit *l. Meritò 51. ff. eod. tit.*

Planè ſi ex dolo communi conuentus præſtiterit tutor, nec ei mandandæ ſunt actiones, nec vtilis actio competit. Quia proprij delicti pœnam ſubijt, quæ res indignum eum fecit, vt à cæteris quid doli participibus conſequeretur; nec enim vlla ſocietas eſt maleficiorum, vel iuſta communicatio damni ex maleficio; inquit *optima l. 1. §. Planè ff. de tutel. & ration. diſtrah.*

Delicta noxæ caput ſequuntur, ait *l. 1. §. Si apud ff. depoſit.* etenim iuſtius eſt eum teneri, qui princeps fuerit delicti, quàm eum quæri, ad quem res perlatæ ſunt, inquit *l. In hoc 10. ff. de ſeru. corrupt.*

Peccata igitur ſuos teneant auctores, nec vlterius progrediatur metus, quàm reperiatur delictum *l. Sancimus ibi eſſe pænam vbi & noxia eſt 22. C. de pæn.*

Nota delictum patris nocere filijs, vt nec pater eorum nomine petat; dixit *Gloſ. in l. Qui in ſeruitutem 9. per tex. ibi ff. de bon. libert.* & ſic habes, quòd delictum alterius alteri nocet &c. quod contingit propter enormitatem criminis, vt dixit *Gloſ. verbo, Ad proximos, in cap. vlt. qua fuit cau. benefic. ammitt. & Gloſ. vlt. in cap. Sanc. 11. de offic. delegat.* ſic. Et eſt argum, quod alius pro delicto alterius punitur &c. argum. pro delicto vnius totam terram ſupponi interdicto.

Con-

Digitized by Google

Conſcij ſubaudi, & participes criminis: nam ex ſola ſcientia quis non punitur, vt inquit *Gloſ. verbo, Conſcij, in l. Virum 6. ff. ad l. Pompe de parrecid.* quæ ibidem notatur ſingularis *per Apoſtill.* ſic. Habetis valde notabilem, & ſingularem *Gloſ.* ad hoc, quòd conſcius delicti non delinquit, niſi procurauerit in delicto, & eſt iſtud verum, niſi delictum committatur eius vindicta ob iniuriam ei illatam, & committatur eo tacente, ſecundum *Gloſ. Notabilem in cap. penult. extra de homicid.* licet aliqui contradicant in hoc vlt.

Eos delinquentes fauere interpretamur, qui cum poſsint manifeſto facinori, deſinunt, obuiare; inquit *cap. Quanta 47. de ſent. excomm.* quod declaratur, prout ibi *Gloſ. verbo, Interpretamur.* Nec caret ſcrupulo occultæ conſenſionis, qui manifeſto facinori deſinit obuiare, vt dixit *Gloſ. verbo, Certiorare, il 1. in cap. Item qui Dominum, qua fuit prim. cau. beneſ. ammitt.*

Eſt conſilium, & fauor, qui adijcit ad delictum, & qui non adijcit, & vterque tenetur, ſed primus plus; inquit *Gloſ. Verbo, Conſiliarioi, in Clem. vnic. de for. compet.*

Paria delicta mutua compenſatione diſſoluuntur; nàm lege quam ambo contempſerint, neuter vendicetur; inquit *l. Viro, atque Vxore ff. ſolut. matr. Sed in Auth. vt fratrum fil. in fin. coll. 9.* dicitur ſic. In delicto æquali proximas ei imminere pænas iuſtum eſſe putamus; & *in l. Si quemquam 29. in fin. C. de Epiſc. & Cler.* ſic. Vt eos, quos par facinus coinquinat, & æquat, vtroſque ſimilis pæna comitetur, vbi *Gloſ.* notat, æquale delictum æqualem exigere pænam.

Sed cum vterque non ſit in pari cauſa, is, qui minus deliquit, eſt in cauſa meliori inquit *Gloſ. in l. Cum par delictum 197. ff. de regul. Iur.*

In maleficijs præſumitur potius iniuſtè factum, quàm iuſtè, ſed numquid contra talem præſumptionem admittitur probatio? Dico, quòd ſic *Gloſ. penult. in cap. Sicut 26. de re iudic.*

In delictis doli capacitas ſupplet ætatem, vt inquit *Gloſ. penult. in cap. vlt. de deſponſ. impub.*

Tempus aggrauat delictum, vt tenet *Gloſ. Vlt. per iura, quæ allegat in l. furem 9. ff. ad l. Cornel. de Sicar.*

Delictum an ſit grauius, ſi committatur à perſona digniore? Vide verbo, *Dignitas.*

Delicta verò magnorum cellari, & non puniri, quod ſæpè contingit, licet iuſtitiæ claues errent, vt inquit *Gloſ. vlt. in l. Ad ſplendidioris 7. C. de diuerſ. official. lib. 12.*

In paritate delicti in pænis mitius agitur cum ſuperiore, quàm cum alijs, vt dixit *Gloſ. verbo, Superior, in Extrauag. vlt. de elect.* vbi alia circa hoc vide.

Delinquens per ſe ipſum pænæ ſubditur: vt inquit *l. Imperatores 34. ff. de iur. fiſc.* ibi. Omiſſa enim ipſius cauſæ inquiſitione, ipſe te huic pænæ ſubdediſti.

In eo, quo quis deliquit, debet puniri, non in alio, vt inquit *Gloſ. verbo, Moritur, in l. Scient 10. C. de legit. hæred.* & probat *Auth. Omnes C. com. de ſucceſſ.*

In delicti loco reddenda eſt pæna, vt dicis verbo, *Latro,* & verbo, *Locus,* & probat *Clem. Paſtoralis de re iud.* ibi. Quòd ſi punitio criminis extra diſtrictum Imperialem commiſsi, ad Imperatorem forſan pertinuiſſe aſſeratur: verum eſt quidem, ſi in eodem diſtrictu fuiſſet inuentus delinquens, vel ad illum de more remiſſus & ibi *Gloſ. verbo, De more remiſſus,* tractat, an remiſsio delinquentis ad locum delicti debeat fieri neceſsitate, vel de vrbanitate.

Ratione etiam delicti eſſe laicus in foro Eccleſiæ, vt dixit *Gloſ. verbo, Ab Eccleſia in conſtitutione Frederichi poſt l. 2.*

Digitized by Google

l.2.C. de Epiſc.& Cler. Et itá delictum dat Iuriſdictionem, vt inquit *Gloſ. penult. in cap. Poſtulaſti 14. de for. compet.& Gloſ. 1. in cap. licet 20. eod. tit.* ibi. Et itá delictum dat Iuriſdictionem ei, qui alias eam non habet.

Item delictum tollit priuilegium, vt *per eandem Gloſ. 1.*

Nimis indignum eſt, & nimis impium flagitijs præſidia quærere, inquit *l. legem Anaſtaſii 7. §. In poſterum C. de natur. lib.*

Nec ex delicto, cui impium ſibi lucrum afferre noſtris legibus conceditur; inquit *l. vlt. in fin. C. de reb. cred.*

Impunita delicta non debent remanere; vt dicit *l. Si itá 52. ff. ad l. Aquil.& l. 4. §. Cum Dominus ff. de noxalib. act.* ibi. Ergo dolus ſerui impunitus erit, quod eſt iniquum, & *l. Qui ſeruum 21. ff. de interrogat. act.* ibi. Nec debet impunitum eſſe delictum eius, qui fecit; & *in l. Stichum 96. §. Iam & ſi ff. de ſolut.* ibi. Quoniam impunita non debent eſſe admiſſa.

Delicti impunitas non datur propter ætatem, mitius tamen agitur; vt habes verbo, *Aetas*.

Prætextu humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo homines innoxium eſſe non debet; inquit *l. Illicitas §. Sicuti medico ff. de offic. præſid.*

Quoties á populis, vel á turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem vendicari non poteſt, inultum ſolet tranſire, ait *cap. Quoties 5. quæſt. 7. & facit cap. Scitote 6. quæſt. 2. quod vide.*

Geminatio delicti, geminat pęnam, vt inquit *Gloſ. verbo, Poſtponendis, per tex. ibi in l. vlt. C. de primicer. lib. 12.* Deterior namque dolus eius agnoſcitur, qui iterato committit, quàm qui ſemel deliquit; dixit *Gloſ. 2. In Extrauag. vnica de ſenten. excomm.*

Vnumquemque criminoſum non dignitas debet, ſed pæna comitari, inquit *l. Ne quis 38. C. de decurion. lib. 10.* Honore enim propter delictum eſt priuandus, non onere releuandus, vt & edicit *Gloſ. verbo, Certis perſonis, l. 1. §. Ait prætor ff. de poſtulan.*

Nota crimen pecuniariter puniri ratione perſonæ, vt dixit *Gloſ. verbo, Diſpendijs, in l. Quinque 57. C. de decur. lib. 10. vbi tex.* dicit de defenſore Ciuitatis, qui ſi deliquerit ratione talis officij, corporaliter non puniatur. In officio, quo quis deliquit, non debet iterum admitti, vt habes verbo, *Officium*.

Quod veró attinet ad punitionem criminis, quod non debeat fieri pecuniariter, eſt *tex. optimus in Auth. de manda. princ. §. Oportet autem coll. 3.* in hæc verba. Non enim res ſunt, quæ deliquerunt, ſed qui res poſsident; at illi (ſcilicet iudices) reciprocant ordinem eos quidem, qui digni ſunt pæna, dimittunt, illorum autem auferunt res, alios pro illis punientes. Et infra nota in verbo, *Iudex*, qualiter delinquentium res non debeant fieri iudicum lucrum.

Ex eo tempore, quo quis propter facinorum ſuorum cogitationem iam de pæna ſua certus eſſe poterat, multó plus vel multó prius, vt dixit *Gloſ.* cogitatione, & conſcientia delictorum, quàm damnatione ius dandæ libertatis ammiſiſſe; ait *l. Quæſitum 15. ff. qui, & á quibus.* Poſt delictum an poſsint bona alienari? Vide remiſsiuè verbo, *Alienatio*.

Nec corrumpi, aut commutari, quod rectè tranſactum eſt ideſt completum ſuperueniente delicto; dicit *l. 2. ff. de itiner. actuq; priu.*

Nec delictum ob aliud delictum minuit pænam; inquit *l. 2. ff. de priu. delict.*

Non omnis, qui recipit, delinquit, ſed qui dolo malo recipit; inquit *l. 3. ff. de incend. naufrag.* Non enim par eſt eorum delictum, qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt, vt dicit *l. 2.*

ff. de recept. vbi cognatus, & affinis recipiens, minùs punitur.

Nota maius eſſe delictum delinquere in alium, quam in ſe, vt &c. Quia, & ipſe peccat, & alium facit delinquere. Vnde verſus.

Peccando pietate docens hic peccat,
& in ſe.
Qui reus eſt, & in hos, quos facit
eſſe reos.

Ità tradit *Gloſ. in verbo, Quod magis, in Auth. vt iudic. ſin quoquo ſuffrag. coll. 2 per tex.* ibi. Hoc, quòd magis turpè eſt, vt & participes iniuſtitiarum ſumant *in §. Eos autem*.

In crimine læſæ maieſtatis inquit *l. famoſi 7. ff. ad l. Iul. Maieſt.* hæc. Hoc tamen crimen à Iudicibus non in occaſione ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate rei. Nam, & perſona expectanda eſt, an potuerit facere, & antè quid fecerit, & an cogitauerit, & an ſanæ mentis fuerit: nec lubricum linguæ ad pœnam facilè trahendum eſt. Quamquam enim temerarij digni pœna ſint, vt inſanis tamen illis parcendum eſt &c.

Nota ſpeciale, quod qui delinquit in parte, in totum reus eſt, dixit *Gloſ. verbo, Vtrum in l. 3. §. Si quis ignorans ff. ad Sylainian.*

Iudex, qui repertum delictum non vindicat tegere, vt conſcius criminoſa feſtinat; inquit *l. 2. C. de comerc. & merc.*

Delictum non committitur, quando à lege permittitur, vt deducitur *ex l. deuotum 5. C. de metat. lib. 12.* ibi. Expellendi habeat facultatem, nec crimen aliquod pertimeſcat, cum ſibi arbitrium vltionis ſuæ ſciat eſſe conceſſum.

Delicta licet debeat, & poſsit ſeuerè corrigere, Imperator, tamen magis propitius eſt ad veniam, vt habes verbo, *Imperator.*

Non debet de eiuſdem hominis admiſſo ſæpius quæri, vt inquit *l. licet §. vlt. ff. naut. caup. & gloſ. penult. in cap. Dilectus 32. de elect.* ibi. Nec enim de delicto vnius hominis ſæpe quærendũ eſt.

Delinquens emendatus præſumitur, ſi per triennium bonam duxit vitam, ità probat *Imperator in Auth. de monach. §. 1. poſt medium coll. 1.* in hæc verba. Nam & ſi vitium in priori ab eo fortè geſtum eſt vita (humana enim natura quodammodo labitur ad delicta) attamen ſufficit ad mediocrem purgationem peccatorum, & ad virtutis augmentum triennalis temporis teſtimonium.

Extinguitur crimen mortalitate, niſi quis maieſtatis crimine reus eſt, inquit *l. Is, qui 11. ff. ad l. Iul. maieſt.*

Dementia.

PLerique eam fingunt propter crimina, dixit *Gloſ. per tex. ibi in l. congruit verbo, Plecteretur ff. de offic. præſid.* Nam cum dementes non debeant puniri; quia alias ſatis ſuo furore puniuntur, vt ait *Iuriſconſult.* tales ſe fingunt vt punitionem euadant.

Fruſtra niti, nec aliud fatigando, niſi odium quærere extrema dementiæ eſt; inquit *Hieronym. in præfat. in Eſdram.* reliqua de materia videbis verbo, *Furioſus*.

Demonſtratio.

VIce nominis fungitur, vt dicit *Gloſ. penult. per tex.* ibi, *in l. ſi in rem ff. de rei vendic.* Nam quidquid demonſtratæ rei adijcitur, ſatis demonſtrare fruſtrà eſt; inquit *l. 1. §. vlt. ff. de dot. præleg.*

Hac demonſtratione veſtem meam, argentum

Digitized by Google

gentum meam, ſeruos meos, præſens, non ſuturum tempus oſtendit, vt probat *Gloſ. verbo, Ad futuras, in addit. in cap. vlt. de reſcript.*

In dubio magis demonſtratio, quàm conditio cenſeri debet; vt *in l. Quidam 99 ff. de legat.* 1. ibi. Veriſimilius eſſe patrem familias demonſtrare potius hæredibus voluiſſe, vnde aureos 400. ſine incommodo rei familiaris contrahere poſſet, quam conditionem fideicomiſſo inijciſſe, quod initio pure datum eſſet.

Inter falſam demonſtrationem, & falſam conditionem, ſiue cauſam multum intereſt, dicit *l. Si ſic 78. §. Si mihi ff. de legat.* 1. Nam certo corpore legato, demónſtratio falſa poſita non perimit legatum, vt inquit *l. Quintus Mutius* 21. *ff. de aur. & arg. leg.* Cum falſa demonſtratione mutari ſubſtantia veritatis minimè poſsit; vt dicitur *in l.* 5. *C. de iur. & fact. ignor.*

Denunciatio.

HAec dupliciter poteſt ſumi, aut quando fit contra aliquem ob crimen commiſſum, vt procedatur contra eum criminaliter; vel etiam contra bona, vt dixiſti verbo. *Delator*, & de Iure antiquo non poterat fieri ob crimen, niſi per officialem Irenarcham nuncupatum; vt dicitur *in l. vlt. §. Irenarcha quoque ff. de muner. & honor. Et in l. Diuus ff. de cuſtod. reor.* Cum alijs *per Bart.* latiſsimè in materia *in Extrauag. ad reprimendum §. Denunciationem, quem vide.* Sed hodie non ſunt tales Irenarchæ, verum videtur, quòd in eorum locum ſucceſsit multitudo delatorum, de quibus iam dictum eſt.

Altera dicitur denunciatio, qua quis intimatur ad quid faciendum, vel non faciendum, de qua hic noſtra inſpectio eſt.

Quandoque denunciatio fit ſolum ad certificandum aliquem, non ad alium finem, & ſic tunc ille, qui certus eſt, certiorari non debet. Quandoque denunciatio fit ad alium finem, ſcilicet vt incitetur ille, cui fit denunciatio, ad aliquid faciendum; vt ſi volo denunciare venditori, quod mihi mouetur lis, vt veniat ad me defendendum; tunc dico quòd etiam ſi certus eſt, nihilominus debet ei denunciari, quòd defendat *l. Qui abſentem ff. de procurat. l. Denunciaſſe ff. de adult.* ita ponit *Gloſ. in l.* 1. *§. vlt. in additione ff. de action. empt.* Et additio *ad Gloſ.* 1. *in l. Emptor C. de euict.* ſic. Quandoque denunciatio requiritur ad ſimplicem ſcientiam habendam, & tunc non oportet, quòd fiat ſcienti, & habet reg. Eum, qui certus, &c. Quandoque fit denunciatio ad aliquid faciendum, & tunc non ſufficit ſola ſcientia &c. *Gloſ. verò verbo, Vtilibus etiam, in addit. in l. Nomen 4. C. quæ res pign.* dicit ſic. Aduertas, quòd *Bart.* hic reprehendit finem iſtius *Gloſ.* dicens Denunciationem non eſſe neceſſariam ſcienti.

Debet autem fieri denunciatio honeſtè ad domum, ſiue propriam, ſiue alienam, vt inquit *l. 4. ff. de damn. infect.* ibi. Verecundè autem prætorem denunciare iubere, non extrahi de domo ſua, ſed domo, in qua degit, denunciari; ſic accipere debemus; vt etiam ſi in aliena domo habitet; ibi enim denuncietur; *Gloſ. verbo, Verecundè*, explicat ſic. Ideſt honeſtè, & bene; non autem dixit, vade, & extrahe eum per capillos, & *Gloſa verbo, Domicilium per tex. in leg.* 2. *Cod. de annali. except.* dicit ità. Nota ſufficere denunciari ad domum, etiam ſi non perueniat ad notitiam eius, cui nunciatur *Gloſa in*

l. Item quæritur §. Si gemma verbo, Denunciauit ff. locat. ponit pro regula, & & dicit. Nota, quem teneri denunciare.

Vt autem teneat denunciatio debet fieri à Ius habente; vt dicitur *in l. Vnica ff. de remiſſ.* ibi. Remiſsionem ibi factam valere, vbi nunciatio tenet; & nunciationem ibi demum voluiſſe prætorem tenere, vbi Ius eſt nuncianti prohibere, ne ſe inuito fiat. Non enim nocet denunciatio ab ei facta, qui non habet denunciare; vt dixit *Gloſ. in verbo, Denunciauit, per tex. ibi in l. Si maior* 13. *C. de reſcind. vend.* Vnde dicit *tex. in l. 1. §. Si quis* purganti mihi cloacam, vel reficienti opus nouum nunciauerit, rectiſsimè dicetur contempta nunciatione poſſe me reficere id, quod iam inſtitueram.

In re communi ſufficit nunciari vni ex ſocijs, vt dixit *Gloſ. verbo, factam, in fin. in cap. Si Capitulo* 5. *de conceſſ. præb. lib.* 6. ibi. Ad hoc facit *l. Qua* dicit, quòd ſufficit denunciatio facta vni ex illis, qui habent domum communem.

Si cùm poſſet emptor auctori denunciare, non denunciaſſet, idemque victus fuiſſet, quoniam parum inſtructus eſſet, hoc ipſo videtur dolo feciſſe, inquit *l. Si fundo* 53. *ff. de euict.*

Denunciare verò de euictione emptor ſeruo, non domino debet, vt dicitur *in l. Minor.* 39. *§.* 1. *ff. eod. tit. de euict.*

Si trina requiratur denunciatio, an ſufficiat vna vice fieri, verbi gratia, ſolue, ſolue, ſolue? Reſpondet *Gloſ. in l.* 4. *ff. de pignor. act.* ſic. Sed hæc denunciatio nunquid vna vice fiat? Reſponde non, ſed triduum inter quamlibet debet eſſe, ſicut in citatione accuſati abſentis, vt infra *de publicis iudic. l. inter accuſatorem.*

Poſt legitimam denunciationem, ſi quid contra eam fuerit factum, dolo factum videbitur, vt inquit *l. Quadam* 9. *§. Nihil ff. de edend.*, ſed ſi ei antequam eas legatario traderet, denunciatum fuerit, ne antea tradat, tenebitur, quaſi dolo fecerit.

Denunciari autem oportet ijs, quos proxima ſpes ſucceſsionis contingit, vt puta primo gradu hæredi inſtituto, non autem ſubſtituto; ſic inquit *l.* 1. *§. Quamuis ff. de ventr. inſpic.*

Denunciatio publicè facta non præſumitur ignorata ab exiſtentibus in illa Diœceſi, in qua publicata fuit, vt dicitur *in cap. vlt. qui matr. accuſ. poſſ.* ibi. Cum rationabiliter præſumatur, quod denunciationem publicè factam idem exiſtens in ipſa Diœceſi, minimè ignorauit, & ibi *Gloſ. verbo, Publicè*, dicit, & ideo nullus poteſt ignorare.

Pro complemento, & additamento ad denunciationem, de qua ſupra primo loco diximus, in mentem mihi venit *l. Diuus Adrianus* 6. *ff. de cuſtod. reor.* cuius hæc ſunt verba. Non eſſe vtique epiſtolis eorum credendum, qui quaſi damnatos, ad præſidem remiſerunt, &c. quia non omnes ex bona fide elogia conſcribere compertum eſt; & ſic notabis, quod denunciatio in ſcalibus ſcriptis facta, & remiſſa ad iudices, vel Præſides non creditur.

Depoſitum

IN hoc non venit, niſi dolus malus, vt dicitur *in l. Qui furtum* 16. *ff. de condict. furt.* ibi. Cum in commodati actione non facile vltra culpam, & in depoſiti vltra dolum malum teneatur is, cum quo agetur. Et hoc intelligere debes in depoſito voluntario, non verò in neceſſario, quia in primo caſu, cum quis fidem elegit illius, apud quē depoſuit, ſi res depoſita. Nō redditur contentus eſſe debet ſimplici eius

valore

vſiore. Cum verò, exigente neceſsitate, deponat creſcit perfidię crimen, publica vtilitate cœrcendum eſt vendicandæ reipublicæ cauſa; eſt enim inciuile in huiuſmodi cauſis fidem frangere, vt ità inquit *optima lex* 1. *§. Merito ff. depoſit.*

Negligentiæ verò nomine ideo non tenetur, quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam committit, de ſe queri debet. Si tamen magnam negligentiam placuit in doli crimine; inquit *l.* 1. *ff. de act.* periculo enim perit depoſitum eligentis depoſitarium; vt *in l. Si ſoluturus* 39. *ff. de ſolut.* ibi. & numi emptoris periculo fiut; vtiq; ſi ipſe eum apud quem deponerêtur, elegerit.

Si depoſitum fiat gratia recipientis, ad eum ſpectat periculum ſic ſummatur *l.* 4. *ff. ſi cert. pet. & tex.* ità inquit. Hoc depoſitũ periculo eſt, qui ſuſcepit.

Expenſa in re depoſita facta eius ſit, qui depoſuit, non eius apud quem depoſitum ſit; ſic diſponit *l. Si in Aſia* 22. *ff. depoſ. vbi gloſ.* dicit ſecus in commodato, quia tantum gratia accipientis contrahitur.

Quoties foro cedunt nummularij ſolet primò haberi ratio depoſitariorum &c. Dummodo eorum, qui poſtea vſuras acceperunt, ratio non habeatur, quaſi renunciauerint depoſito, Item quæritur, an ordo ſpectetur eorum, qui depoſuerunt an verò Simul? Et conſtat ſimul admittendos; ità diſponit *l. Si hominem §. vlt. ff. depoſ.*

Neceſſarium eſt deponere pecuniam, ne currant vſuræ, dicitur *in l.* 1. *§. vlt. ff. de vſur.* ibi pecuniam obtulerit, eamque obſignatam depoſuerit, ex eo temporo non præſtabit, vſuras, vbi *Gloſ. verbo, Prepoſuerit*, inquit. Eſt ergo neceſſaria oblatio, conſignatio, & depoſitio. *Gloſ. verò in l.* 3 *§. Stichus annua ff. de ſtatulib. in verbo, Obtulit*, ſic dicit. Patet, ſecundum Azonem, quòd non eſt neceſſaria conſignatio, vel depoſitio, ſed ſufficit ſola oblatio, niſi quando eſſet abſens qui recipere deberet. Et probat *l.* 4. *ff. eod. tit.* ibi. Cum hæres reipublicæ cauſa abeſſet, & pecuniam ſtatuliber, vel expectare cum debere, donec redeat, is, cui dare debet, vel deponere in ædem pecuniam conſignatam oportet.

Quando vero, & in quibus caſibus debeat fieri conſignatio, & depoſitio debiti, & non ſufficiat ſola oblatio, dicitur verbo, *Debitum*. Sed in materia vſurarum certa regula eſt, quod pecunia in ædem ſacram deponatur, ne vel debitor vltra, vſuris oneretur, vel creditor perdat pecuniam, vt inquit *l. Ait prætor* 7. *ff. de minor.*

Neque ijs, qui depoſitum ſuſceperunt hoc iudicium competit, quamuis naturaliter poſsideant, dicit *l. Communi* 7. *§. Inter ff com. diuid. vbi Gloſ. verbo, Poſſideant*, intelligit, ſcilicet alij non ſibi, vel poſsideant, ideſt detineant; nec enim naturalem, vel ciuilem habent poſſeſsionem.

In depoſito non admittitur compenſatio, vt dicitur *in §. In bona fidei de act. in Inſtit.* ibi. Excepta ſola depoſiti actione, cui aliquid compenſationis nomine opponi ſane iniquum eſſe credimus, ne ſub prætextu compenſationis depoſitarum rerum quis exactione defraudetur, & *in l. Si quis* 11. *C. depoſit.* ſic. Cum non ſub hoc modo depoſitum accepit, vt non conceſſa ei retentio generetur. Et contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam retrahatur. Sed ſi ex vtraque parte aliquid fuerit depoſitum; nec in hoc caſu compenſationis præpeditio oriatur. Sed depoſitæ quidem res, vel pecuniæ ab vtraque parte quam celerrimè ſine aliquo obſtaculo reſtituantur.

Depoſitum negans, quaſi furtum committit, ſic dicente *tex. in l. Inficiando* 69. *ff. de furt.* ibi. Nec enim furtum eſt ipſa inficiatio, licet propè furtũ ſit, qui

verò rem depoſitam, inuito domino ſciens, prudenſque in vſus ſuos conuertit, etiam furti delicto ſuccedit, inquit *l. 3. depoſ.*

Derogatio.

PRimæ generali gratiæ tibi factæ derogat poſterior ſpecialis, licet de illa non fecerit mentionem; inquit *cap. Quamuis 38. de prab. lib. 6.* Secus erit in conſtitutione noua, quia niſi expreſsè derogetur, antiqua in dubio declarata, per nouam intelligitur, vt *in cap. ſuper quaſtionum 27. de offic. delegat.* ibi. Per conſtitutionem noſtram conſultationi Alex. Papæ nullatenus derogatur; immò in iſta verius, quæ in illa fuerant prætermiſſa; ſupplentur, & licet *Gloſ.* ibi dicat ſic. Immò corrigit, qui interpretatur, non mihi placet eius dictum.

In priuilegijs etiam derogatio non intelligitur, niſi cum de ipſis mentio fit, vt *cap. veniens 19. de praſcript.* vbi notat *Gloſ. verbo, Nullam*, hanc derogationem eſſe neceſſariam in lege Communi, cuius verba notas in verbo, *Lex*.

Et è conuerſo per priuilegium conuentioni non intelligitur derogatum, vt *in cap. 3. de decim.* ibi. Non fuit noſtræ intentionis per priuilegium noſtrum conuentioni derogare.

Deſiderium.

CVM mens concepta deſideria ſequitur ſeruire rebus, conuincitur, quarum amore ſuperatur *ex Diu. Greg. refertur in cap. 1. 14. q. 1. ad fin.*

Quanto amplius res deſiderata ſubtrahitur, tantò amplius deſideratur, dixit *Gloſ. verbo, Si quominus, per tex. in cap. In domo de panit. diſt. 4.* vbi cur Dominus Ieſus cum dilexiſſet ſuos, & ab iiſdem diligeretur, abierit in cœlum, & nubes ſubtraxerit eum ab oculis eorum, redditur ratio, vt amplius ab eis deſideraretur.

Deſinere.

DEſiſſe non videtur, quod nec incepit, inquit *l. Titio 95. ff. de condit. & demonſtrat.* Et ſic dicit *Gloſ. in l. Si partem 19. ff. quemadmodum ſeruit. ammit. ex tex.* ibi. Nihil iuris ammitto, quia nullum iter aquæ fuit &c. ità. Bona ratio non enim deſinit, quod non fuit.

Deſinere, pertinere vſumfructum accipiemus, etiam ſi nec cæperit pertinere &c. quaſi deſinat pertinere; quod nec cæperit; inquit *l. 3. ff. vſufruct. quemadm. cau.* Et eſt notabilis *tex.* & contra ſupradicta: & ibi *Gloſ.* ſic eum notauit ibi. Alioquin, quod non dum incæpit, & incipere non poteſt &c. non deſinit eſſe &c. Item notà hic, deſinit, quod non cæpit, & perditur, quod non habetur.

Determinatio.

REſpiciens plura æqualiter ea determinat, vt eſt vulgaris regula *l. Iam hoc Iure §. Sed ſi ff. de vulgar. & pupill.* Et reſpicit tantum præcedentia, & non ſequentia, vt dicit *Gloſ. vlt. in cap. Inquiſitioni 71. per tex.* ibi. Præmiſſa tantum complectitur *de appell. argum. in contrarium in l. Si ſerui pluriu 53. §. Vlt.* ibi. Item earum, quæ præcedunt, vel quæ ſequuntur ſummarum ſcripta ſunt ſpectanda *ff. de legat. 1. & cap. Apoſtolus 32. quaſt. 7.* ibi. Quid reſpondebimus de hoc, quod dicit poſterius &c. niſi quod ſimilem formam vult intelligi conſiderans melius tu concilià: quia neſcio, an tibi placeat

mea concilliatio ſcilicet quod in correlatiuis determinatio reſpicit tàm antecedentia, quam ſequentia, vtraque æqualiter determinans, & ſic procedit *d. cap. Apoſtol.* cum ſimilibus. At verò in alijs præmiſſa tantum complectitur, vt *in d. cap. Inquiſitioni.*

Detinere.

ALiud eſt detinere, & aliud in poſſeſſione eſſe, ſeu poſsidere, vt inquit *Gloſ. verbo, Præſumuntur, in cap. vlt. de reſt. ſpoliat. lib. 6.*

Detentio interrumpit præſcriptionem, ſicut litis conteſtatio, vt expreſsè inquit *l. Cum notiſſimi §. Immo & illud C. de præſcrip. triginta* ibi. Cum litis conteſtationem amittetur detentio.

Detractio.

IPſa licet ex vitio detrahentium ſit, tamen iuſto Dei iudicio nonnumquam aduerſus bonos excitatur, vt quos, vel domeſtica præſumptio, vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, vt dicit *cap. Oues 6. qu. 1.* & ad idem faciunt verba *cap.* Sunt plurimi, qui vitam bonorum fortaſſe amplius, quàm debent, laudant, & ne qua elatio de laude ſubrepat, permittit Omnipotens Deus malos in obtrectationem, & obiurgationem prorumpere; vt ſi qua culpa in corde naſcitur, ab ore vituperantium ſuffocetur; *ead. cauſ. 6. & q. 1.*

Vna ſpecies homicidij eſt proximo detrahere; nam quantum in detractore eſt, priuat animam proximi, quæ melior eſt pars hominis omni virtute, per quam anima viuit. Detrahere enim eſt bona, quæ alicui à Deo collata ſunt, negare, vel inuertere; dixit *Gloſ. verb. Detrahere, in Extrauag. 3. de verbor. ſignif.*

Deus.

HOC tantum ſcio, quia male mihi eſt præter te, non ſolum extra me, ſed & in me ipſo, & omnis mihi copia, quæ Deus meus non eſt, egeſtas eſt, dicit *Auguſt. lib. 13. confeſ. cap. 8. & Seneca Epiſt. 93. prope fin.* ſic. Totum hoc, quo continemur, & vnum eſt, & Deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Et *Epiſt. 111.* ità. Quidquid nobis bonum futurum erat Deus, & parens noſter in proximo poſuit, non expectauit inquiſitionem noſtram, & vltrò dedit, nocitura altiſsimè preſsit, nihil niſi de nobis quæri poſſumus, ex quibus periremus nolente rerum natura, & abſcedente protulimus. Adiximus animum voluptati, cui indulgere initium omnium malorum eſt; quibus verbis expreſsè reſoluta eſt quæſtio prædeſtinationis alias apud Theologos difficilima.

Nec armis, nec militibus, ſed Deo Princeps confidere debet, vt habes verbo, *Imperator.*

Notabilis eſt *lex Prouinciarum 9. C. de fer.* quæ loquens de latronum punitione omni tempore, licet feſtiuo facienda hæc dicit. Cum facilimè, & in hoc ſummi numinis ſperetur venia, per quod multorum ſalus, incolumitas procuratur, & aliam ponit rationem ibi. *Gloſ. in caſus poſitione ad fin.* his verbis. Non poteſt fieri maius ſacrificium Deo, quàm vt ij, qui in ſuam, & aliorum perniciem diuagantur, competenti debeant rigore compeſci; & *ex Senec. in trag ed.* Quod non poteſt pinguior victima mactari Deo, quam reus iniquus.

Quod ſemel Deo conſecratum eſt; ad humanos vſus transferri non debet, dicitur *in cap. 3. de rerum permut. & in cap. Iniuſtum eod. tit.* ſic. Eſt abſurdum, vt ab Eccleſiaſtica dignitate ſeruum

Digitized by Google

ſeruus diſcedens humanæ ſit obnoxius ſeruituti.

Diabolus.

DIcitur etiam Demon, hoc eſt ſciens, vel ſecundū aliquos deorſum ruens, vt ſic geratin nomine, quod habet in voluntate, vt *per Abb. in c.1. de ſum. Trin. num.11. vbi gloſ.*

Et habet mille nocendi modos, nec ignoramus aſtutiam eius, conatur namq; à principio ruinæ ſuæ vnitatem Eccleſiæ reſcindere, charitatem vulnerare, ſanctorum operum dulcedinem ſeſe inficere, & omnibus modis humanum genus euertere, & perturbare. Dolet enim ſatis, & erubeſcit charitatem, quam in cœlo nequiuit habere, homines conſtantes ex lutea materia tenere in terra.; ità inquit *cap. Viſis 16. quæſt. 2.*

Verum non cogendo, ſed ſuadendo nocet, nec extorquet à nobis conſenſum, ſed petit; conſulit quidem nos Dæmon, ſed, Deo auxiliante, noſtrum eſt eligere, vel repudiare vt dixit *Auguſt. homil. 12. inter 50. & infra* ſic. Diabolus poteſt nos ad malum inuitare, non autem trahere, delectationem inferre, non poteſtatem, conſilium ingerit, non conſlictum. Et alibi; latrare poteſt, mordere non poteſt.

Diœceſis.

EST parrochia Epiſcopi dixit *gloſ verbo, Præſbyteri, in Clem. 1. de priuileg.* & tamen licet ſit Ciuitas, & Diœceſis ſub vna iuriſdictione, ſiue vno Epiſcopo, ſunt tamen diuerſa, vt inquit *Gloſ. in cap. Rodulfus 35. de reſcript, per tex.* ibi. Sed Apoſtilla ibidē ſic dicit. Qui enim eſt de diœceſi, de ciuitate intelligitur, & hæc mihi magis placet & probat *glo.* verbo *Diœceſi in cap. vnico de rer. permut. lib. 6.* ibi. Diœceſi non excludit, ſed includit Ciuitatem &c. & includetur etiam Cathedralis. Contrarium tamen, & pro prima opinione eſt *Gloſ. penult in cap. Accepimus 13. de ætat. & qualit.* ibi. Quia per clauſulam illam, in aliqua Eccleſia Diœceſis Bononien. non compræhēduntur Eccleſiæ Ciuitatis; vel è conuerſo, quid igitur tenendum? Fortaſſe procedet diſtinctio, quod in fauorabilibus compræhendentur Eccleſiæ Ciuitatis ſub verbo, *Diœceſis*; in odioſis vero minimè; poteſt etiam intelligi ſecundum conſuetudinem illius Diœceſis, vbi caſus euenerit, iuxta quæ circa poteſtatem conſuetudinis dicis in eodem verbo. Eſt enim optima interpres.

Diœceſanæ legis eſt vocatio ad Synodū, vt infra verbo, *lex.*

Nec negligentia Pontificis, nec temporalis obiecto (quæ per iniuriam forte generatur) nec ignauia faciente conſenſus adhibitus, nec ſub repento ſupplicatione præceptio diuellere poteſt ſemel diœceſim conſtitutam, conſtituit *cap. licet 16. q. 3.*

Dicere, & Dictum.

EQuidem non arbitror quemquam dicere, quod non ſentit, vt maximè nomine vſus, ſit, quo id appellari ſolet. Nam vocis miniſterio vtimur. Cæterum nemo exiſtimandus eſt dixiſſe, quod non mente agitauerit, &c. Sed & ſi magnoperè, & ratio, & authoritas Tuberonis me mouet; non tamen à Seruio diſſentio, non videri quemquam dixiſſe, qui non ſuo nomine vſus ſit; nam, & ſi prior, ac potior eſt, quam vox, mens dicentis; tamen nemo ſine voce dixiſſe exiſtimatur, niſi, & eos forte, qui loqui non

non poſſunt: ità dicit *l. Labeo §. Idem Tubero ff. de ſupellectil lega.*

Non refert expreſsè quid dicatur, an rebus ipſis, & factis, *vt per Gloſ. verbo, Diremptum, in l. vlt. ff. de diuort. & probat l. Paulus* reſpondit, non tantum verbis ratum haberi poſſe, ſed etiam actu, *ff. rem rat. hab.*

Dictum generaliter, intelligi generaliter dixit *Gloſ. verbo, In infinitum, in l. 1. ff. de legat praſt.* vbi *Apoſtilla.* Sic. Reſtringitur tamen per rationem expreſſam ſubſequentem, vel tacitè inhærentem, *Bald. in l. Si quis ſeruo C. de furt.*

Dictio.

Nulla debet vacare in reſcripto, alias fruſtra membranas occupat, inquit *Gloſ. verbo, Tamquam, in cap. ſolitæ 6. de maior. & ibid.*

De dictionibus non me latet extare librum integrum, vbi latè omnes dictiones ponuntur; verum mihi viſum fuit hic aliquas ponere notabiliores in textibus & gloſ. declaratas, vt noſtrum Apolecta verè ſuum nomen, & ſignificationem adimpleat.

Autem, dictio innuit aliud Iuris, quod eſt verum, vt inquit *Gloſ. in l. Hoc amplius 9. §. de ijs, ff. de damn. infect.* vbi *Apoſtilla.* ſic. Nam ponitur aduerſatiuè, *Bart.*

Gloſ. in l. 1. ff. de curat. bon. dand. ità. Et ſecundum hoc ponitur, aut, pro, &

Clam, inducit præſumptionem ſcientiæ, vt habes verbo, *Scientia*, & è contrario dictio palam, inducit ignorantiam, ſeu errorem, vt verbo *Error.*

Confeſtim, ſic erit accipiendum, vbi primum potuit, dicit *l. 1. §. Si mater poſt med. ff. ad Tertyllian.*

Cum, accipitur pro, &, vt dixit *Gloſ. in l. 3. ff. de penul. legat.*

De, notat remotam rationem, vt inquit *Gloſ. verbo, de loci, in l. Si finita ff. Cum autem ff. de damn. infect.*

Diù, hoc eſt decem anni *Gloſ. verbo, Diu, in l. 1. §. Vlt. ff. de aqu. pluu. & ibidem Apoſtilla, & in l. Si cum fideicommiſſaria verſ. Ariſto ff. qui, & à quib.* ibi. Si non diù in libertate fuiſſet, vbi *Gloſ. verbo, Decennio,* ità dicit. Diu pro decennio, ſic etiam dicimus diuturni mores, & diuturna conſuetudo &c. quandoque pro quinquennio ponitur &c. quandoque pro anno &c. quandoque pro biennio &c. vbi etiam de decem diebus dicitur, *& in l. 3. §. Si ſeruus ff. de acquir. poſſ.* ibi. Si diu in libertate moratur, vbi *Gloſ.* ſic. Ideſt decennio inter præſentes, & viginti inter abſentes *Gloſ. verò verbo. Diutius, in cap. 1. de coniug. lepros.* ſic ait. Hic non determinatur, quantum extendatur iſtud diutius; & ideo in arbitrio boni viri conſiſtit &c. Quandoque extenditur vſq; ad biennium &c. Quandoque vſque ad quinquennium, & *Gloſ. in cap. 2. de iuda. etiam verbo, Diutius,* ſic. Expone. diutius, triginta annis.

Hæc dictio, Duntaxat, ad proximiorem ſcripturam referenda eſt, vt inquit *Gloſ. verbo, Duntaxat, in l. 3. C de Epiſc. & Cler.*

Quamuis dictio, &, coniunctionem faciat, aliquando tamen non tàm coniunxiſſe, quàm celerius dixiſſe videtur, qui ea vtitur, vt *in l. Si ità 66. ff. de hæred. inſt.*

Fortè, varietatem facti, non dubitationem Iuris inducit, vt dixit *Gloſ. verbo, Forte, in l. In ſubſtitutione 31. ff. de vulgar.* vbi *Apoſtilla* ſic. Et ſic conſilium poteſt dari per verbum, forte, *ſecund. Bald.* inducit tamen aliquam dubitationem, vt per *Pelin. & ibi.*

Dictio, In, poſita cum alio verbo ſtat augmentatiuè, inquit *Apoſtilla ad Gloſ. verbo, Indificilis, in l. Gallus §. Vlt. ff. de liber. & poſth.*

Iterum

Iterum, duas res ſignificat; & exponitur, ideſt quoties opus fuerit *Gloſ. 1. in cap. ſua nobis 66. de appell.*

Nota, quòd hæc dictio, niſi, ponit, vt dicit *Gloſ. verbo, Niſi, in l. extraneo ff. de ventr. in poſſ. mitt.* vbi *Apoſtilla* ità. Tu dic hoc eſſe verum, ſi præcedat negatio; alias enim priuat, ſed negat.

Olim, præteritum, & futurum tempus ſignificat, vt dixit *Gloſ. verbo, Olim, in l. 1. §. 1. & ibidem Apoſtilla ff. non. oper. nunc.*

Plus, parum plus indicat, vt dicit *Gloſ. verbo, Nominis, in l. Cum filius 78. §. Cum filia ff. de legat. 2. per tex.* ibi. Sempronius nepoti meo plus tribuas; neceſsitas quidem reſtituendi nepotibus viriles partes præcedere videbatur, ſed moderandæ portionis, quam maiorem in vnius nepotis perſonam conferri voluit, arbitrium filiæ datur.

Dictio, præſertim, abundat, vt & alias maximè dicit *Gloſ. verbo, Conſtituntur, in l. vlt. ff. de iis, qua in teſtam. delentur.*

Quam citius, eſt hoc tempus ad arbitrium boni viri, cum lege, vel canone non terminetur, & magis intellectu, quàm elocutione certa exprimi poteſt, vt dicit *Gloſ. verbo, Quàmcitius, in cap. Quam ſit. 6. de elect. lib. 6.*

Aliquando dictio, Quaſi, non eſt ſimilitudinaria, ſed expreſsiua veritatis, ſicut illud. Quaſi vnigeniti à Patre, dixit *Gloſ. in cap. Parrochianos 14. de decim. per tex* ibi. Quaſi debitum exigi poſſunt, idem dicit *Gloſ. vlt. in l. Diuortio ff. ſolut. matr.* illud, Quaſi, eſt expreſsiuum veritatis. Aliquando tamen non eſt expreſsiuum veritatis, ſed denotat vitium, ſeu improprietatem, *Gloſ. verbo, In alieno, in l. Diuortio §. ſi fundum ff. ſolut. matr.*

Dictio, quæ non quantitatis, vel qualitatis, ſed ſubſtantiæ eſt deſignatiua, vt dicit *Gloſ. verbo, Proferuntur, in l. vnica C. de ſenten. quæ pro eo, quod.*

Quilibet, dictio, quamuis videatur eſſe vniuerſalis, vt notat. *Bart. in l. Hoc articulo colum. 2. ff. de hær. inſtit. verbo*, vt igitur; tamen aduerte intelligi reſtrictiuè, vt notat *Bald. in l. Cum virum col. 8. C. de fideicommiſſis.* Ità ponit *Apoſtill. ad Gloſ. verbo, In publico, in l. 1. §. Nunciatio ff. nou. oper. nunc.*

Dictio, ſæpius in binno actu verificatur, vt dicit *Apoſtilla in l. ſcimus §. Et hæc quidem C. de iur. delib.*

De dictione, ſed, ità inquit *Apoſtilla ad Gloſ. verbo, Per ſcripturam, in l. Patris 20. ff. de vulgar. Nota Gloſ.* Quod quando poſt dictionem, ſed, ponitur copula, &, denotatur diuerſitas Iuris.

Semper, non notat tempus circa eundem contractum, vel circa eandem læſionem, vt de eodem contractu, vel eadem læſione ſemper in perpetuum poſſet Eccleſia reſtitui, vt dicit *Gloſ. verbo, Iure minoris, in cap. 1. de integr. reſtitut.*

Seu, pro coniuncta aliquando ponitur, licet disiuncta dictio ſit, vt inquit *Gloſ. vlt. in l. Si quis ità 21. ff. de aur. & arg. legat. per tex.* ibi. Hoc enim verbum, ſeu, ampliandi legati cauſa poſitum eſt.

De dictione, ſi, inquit *l. Si Titio 22. ff. quand. di. leg. ced.* hæc. Nec intereſt vtrum ſcribatur ſi annorum quatuordecim factus erit, an cum annorum quatuordecim factus erit; nam priore ſcriptura per conditionem tempus demonſtratur, ſequente per tempus conditio.

Dictio, ſimul, ideſt in continenti vnum poſt aliud, vtinquit *Gloſ. verbo. ſimul, in l. Quærebatur ff. de milit. teſtam.* vbi additio ſic. Nota ex hac Gloſa, quòd illa ſimul fieri intelliguntur, quorum vnum fit poſt alterum ſine temporis in-

intelliguntur, quorum vnum ſit poſt alterum ſine temporis interuallo. Vnde facit ad quæſtionem, an poſsint teſtificari duo, qui viderant per foramen duos commiſcerit? de hoc notatur 3. *quaeſt*.9, *cap. Nihilominus cum ſua Gloſ. verbo, Simul omnino videnda*.

Statim, dictio intelligitur tranſacto tempore, nec modico, nec maximo, ità explicauit *Gloſ. in l.2.§.vlt.in fin.ff.de collat.bon. qui tex.* ait. Non ſtatim ab eo transferenda eſt poſſeſsio, ſed ſuſtinendum, donec poſsint inueniri fideiuſſores, & probat *l.Quod dicimus* 105. *ff. de ſolut.* ibi. Statim ſoluere cum aliquo temperamento temporis intelligendum eſt.

Tamquam, ſimilitudinem potius quandoque, quàm veritatem notat, vt illud Euangelij, Tamqnam ad latronem &c. vt dicit *Gloſ. verbo, Tamquam in cap. Solitæ de maior.& obed.*

Tum, extremi quinquennij tempus ſignificat expreſsè dicit *l. Si ijs* 4.*ff.de cond.& demonſ.*

Vſque, in dilationibus ſemper includit *Bald. in cap.1.§.Decedente col.vlt. verſ. extra noto, qui feud. dare poſſ.* De hac dictione vide etiam per eundem *in Auth. hoc amplius col. vlt. verſ. de dictione vſque C. de fideicommiſ.* ità inquit *Apoſtill. in l. Filius familias* 117. *ff. de legat.* 1. *Super verbo, vſque*, quod in eo textu ponitur excluſiue.

Vt, dictio, interdum ponitur conſequutiue, & non modaliter &c. interdum cauſatiue *de appell.cap. Vt debitus &c.* interdum neceſsitatem importat, ità *Apoſtilla ad caput verū de cond. appoſ.*

Dies.

INcipit & terminatur diuerſis horis, diuerſo reſpectu. Incipit in veſperis, quantum ad officij celebrationem, & Canonicam computationem fictione Iuris &c. quoad iudicium incipit in mane, & terminatur in fine diei ante noctis tenebras &c. quoad contractus media nocte terminatur, & incipit &c. quoad æſum carnium poſt cœnam &c. quantum ad obſeruationem treugæ in ortu ſolis &c. & ſecundum conſuetudinem locorum conſideratur hoc; ità ponit *Gloſ. verbo, Prius. in cap.1.de fer.*

Secundum conſuetudinem, & conſtitutiones legitimas more Romano dies à medietate noctis incipit, & in medio noctis definit ſubſequentis; vnde, quod in duabus mediatis noctibus agitur perinde ſanxit habendum legalis authoritas, ac ſi qualibet parte lucis agatur, inquit *Gloſ. in cap. Conſuluit.* 24.*de officio delegat.*

Hora autem dicitur pars temporis ex momentis plurimis conſtituta, & per tales particulas diuiditur dies, & nox, vt &c. Nam viginti quatuor horæ diem naturalem faciunt, duodecim artefícialem, vt &c. ſic *Gloſ. verbo, Cura, in Auth. de hared. & Falc. §. Hinc nobis coll.*1.

Cuiuſque diei maior eſt pars horarum ſeptem primarum diei non ſupremarum dicit *l. 2. ff. de verbor. ſignif.* vbi *Gloſ.* ſic intelligit dicens, Eſt ergo maior pars diei, dico non ſpatio, ſed vſu, & vtilitate, & laboribus hominum competentior, vt ſupra de annuis *legat. l.3. in fin. &c.* & eſt ratio, quia difficilius aſcendit ſol in mane, quam deſcendit poſt meridiem, iuxta illud: Ardua prima via eſt &c. Sed nunquid habet dies artificialis quatuordecim horas? Reſpondetur non: immo duodecim tantum in hyeme, & in æſtate, vt patet ſupra de manum *l.1. &c.* Vide, ſi placet, *ad gloſ.*

Fatales dies dicuntur in Iure, quia fatum, ideſt finis cauſæ imponitur, vt tenet *gloſa, verbo, Tempora, in l. 2. C. de tempor. & reparat.*

Dd Com-

Communis omnis orationis eſt præpoſitio diei, & Conſulis, inquit *l. Si quis ex argentarÿs §. ſi initium ff. de edend. & gloſ. verbo, Diebus, in l. 1. § Quibus C. de nou. Cod. fac.* Sic dies, & Conſules erant adiecti, vbi additio remiſsiuè ponit, an ad legis validitatem ſit neceſſarius dies, & Conſul? Et in inſtrumentis *gloſ. verbo, In eo die, per tex. ibi in l. Optimam C. de contrab. & comm. ſtipu.* ſic ait. Et nota ſecundum, hoc diem, & locum apponi debere in inſtrumentis.

In libellis autem nec diem, nec horam inuitus actor tenetur apponere, vt inquit *l. Libellorum 3. ff. de accuſ.* quam ego limitarem, quando reus habet ſuam defenſionem in negatiua coarctata; recte enim petit tunc declarari ſibi diem, & horam commiſsi delicti, & actor etiã inuitus declarare tenebitur.

Dies feſtos Maieſtati Altiſsimæ dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari, nec vllis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem itá ſemper honorabilem decernimus, & venerandum, vt á cunctis executionibus excuſetur; Sit illa dies à cognitionibus alienus, præconis horrida vox ſileſcat, reſpirent à controuerſijs litigantes, & habeant fœderis interuallum; ad ſe ſe ſimul veniant aduerſarij, non timentes; ſubeat animos vicaria pœnitudo; pacta conferant, tranſactiones loquantur; nec huius tamen religioſi diei etiam relaxantes obſcænis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eo die ſibi vendicet ſcena theatralis; itá inquit *famoſa l. 10. C. de fer.* Quam limitabis in agricultura, quæ ex cauſa poteſt exerceri etiam hac die, vt probaſti ſupra verbo, *Ager*, & in qualibet neceſsitate dicit *tex. in cap. Conqueſtus 5. de fer.* ibi. Niſi neceſsitas vrgeat, vel pietas ſuadeat, & ibi *gl. verbo, Neceſſitas*, itá. Puta ſi eſſet res tempore peritura &c. & verbo, *Pietas*, ſic. Quia in operibus miſericordiæ dierum diſtinctio nõ eſt habẽda.

Vnde optimè dicitur *in l. Cuſtodias 12 ff. de pub. iud.* quod carcerati poſſunt audiri, & expediri etiam diebus feriatis. vt ibi. Et feriatis diebus cuſtodias (ideſt carceratos) audiri poſſe reſcriptum eſt, itá vt innoxios dimittat, & nocentes, qui duriore animaduerſione indigent, differat.

Inter certam, incertamque diem diſcrimen eſſe, ex eo quoque apparet, quod certa die promiſsum, vel ſtatim dari poteſt. Totum enim medium tempus ad ſoluendum liberum promiſsori relinquitur; inquit *l. ſtipulatio iſta §. Inter ff. de verbor. vbi gloſ* Limitat: Niſi gratia ſtipulatoris fiat dilatio, quam reputat ſingularem *Apoſtilla ibidem*.

Dies cœptus pro completo habetur, inquit *gloſ. per tex. ibi in l. Qua ætate, ff. de teſtam. in verbo, Dico valere, & gloſ. verbo, Exegerit in cap. Cum in cunctis 7. de elect.* ſic diſtinguit. Quandoq; fauor tantum vertitur in cauſa & tunc ſufficit incipere diem, &c. Quandoque odium tantùm, vt in præſcriptione triginta annorum, & tunc oportet impleri, &c. Quandoque vtrumq; & tunc tempus de momento ad momentum computatur. Vnde dicitur *in l. Obligatio 5. ff. de actioni*. Sic. In omnibus temporalibus actionibus, niſi nouiſsimus totus dies impleatur, non finitur obligatio.

In vſucapione itá ſeruatur, vt etiam minimo momento nouiſsimi diei poſſeſſa ſit res, nihilominus expleatur vſucapio, nec totus dies exigitur ad explendum conſtitutũ tempus, itá inquit *l. 15. ff. de diuerſ. & tempor. limita in præſcriptione 30. vt per gloſ.* hic & ſupra dicis.

In §. Omnis de verborum in Inſt. ſic dicit *tex.* Nec enim certum eſt eo die, in quem promiſſum eſt, datum non eſſe, priuſquam is præterierit.

Si arbiter intra Kal. Septembris dari iuſſerit,

ſerit,

ſerit, nec datum erit, licet poſtea offeratur. Attamen ſemel commiſſa pœna non euaneſcere. Quoniam ſemper verum eſt intra Kal. datum non eſſe. Si autem oblatum acceperit, pœnam petere non poſſe, inquit *l. Celſus* 28 *ff. de recept. arbitr.* Et licet *in l. vlt. eod. tit.* videatur decidi contrarium, vt ibi, ſed poſtea ſoluendo liberabitur; tamen non obſtat, quia in eo non fuit appoſita dies *vt ex eod. patet.*

Videtur tamen, quod omnino repugnat *tex. in l. Si mandato §. Paulus reſpondi il* 2 *ff mand.* ibi. Die adiecto in mandato, intra quem præſtaturum ſe Titius ſcripſit, non eſſe impedimento, quominus, & poſt eum diem conueniri &c. poſsit; cuius facilis erit reſponſio, ſi caſum eius conſideraueris.

Quod dicimus intra diem centeſsimum &c. ità intelligendum eſt, vt & ipſo die centeſsimo bonorũ poſseſsio peti poſſit, quẽadmodum intra Kal. etiam ipſæ Kal. ſint, id eſt & ſi in diebus centũ dicatur, ità *l.* 1. *§. Si intra ff. de ſucceſſ. edict.*

Cum dicit tempus nec adijcit diem, ſine dubio oſtendit eſſe in Ius dicentis poteſtate, quem diem præſtituat, inquit *l.* 1 *ff. de iur. delib.*

Non propterea minus relictum deberi, quod aliquid ante diem ſit ſolutum, dicit *l. Lucius* 90. *§. Teſtator ff. de legat.* 2. Quia ferè dies ponitur ad proroganda ea, quæ ad præſens tempus non etiam, quæ in futurum legata ſunt, vt optimè inquit *l. Si quis* 53. *ff. de condit. & demonſtrat.*

Dies cautionis præſtitus, ſi finiatur, prætoris, vel præſidis officium erit ex cauſa, vel renouare, vel protelare, cum *l.* 4. *ff. de damn. infect.*

Aegretudo prorogat diem, & ſi tunc indicauerit, iudicatum non videtur, *Gloſ. verbo, Reſponſalem, in cap. Cum dilecti* 6. *de dol. & contum.*

Numquid iudex datus à Papa poterit illos dies abbreuiare, vel prorogare? de quibus *in c. Cupientes* 16. *de elect. in* 6. Reſpondet *Gloſ. ibidem verbo, Quindecim*, quòd non cum ſit tempus limitatum à Iure, ſicut nec dies, qui dantur ad appellandum, & qui dantur ad integram reſtitutionem petendam.

Tot dies habebit iſte menſis, quot habuerit ille, in quo præſentata fuit electio, & ſi dies aliqui elapſi erant, ſupplentur de menſe ſequenti, ità *Gloſ. verbo, Menſem. in cap. Quam ſit* 6. *de elect. lib.* 6.

Dies, in quo excommunicationis exceptio proponitur, quæ intra octo dies probari debet, non computatur in illis, ait *Gloſ. vlt. in c. Super eo* 12. *de appell.*

Proinde hi dies cedunt, quibus Ius prætor reddit *l.* 1. *in fin. ff. de diuerſ. & temp. vbi Gloſ.* ſic. Intellige in diebus, qui ſunt vtiles, quoad ſui initium, & progreſſum, ſecus in ijs, qui ad ſui initium ſunt vtiles tantum, ſed poſt continuè, vt infrà quando appellandum ſit. Quid de die intercalari? Dic, vt *in l.* 2. *cum Gloſ. eod. tit.*

Dies in meum fauorem datus, poteſt renunciari per me, iuxtà *l. Intra dies* 7. *ff. de re iud.* cuius verba ſunt. Quia conſtitutorum dierum ſpatium pro iudicato, non contra iudicatum per legem conſtitutum eſt.

Si Præſes Prouinciæ fuerit in proxima Ciuitate, accedere debet ad vtilitatem temporis ſpatium iteneris, ſcilicet numeratione viginti millium paſſuum *l.* 2. *verſ. In bonor. ff. quis ord. in bon. poſſ. ſeru.* taliter, quòd viginti millia aſsignantur pro quolibet die.

Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris, cogita non eſſe bonum ſummum in tempore &c. vt prolongetur dies mortis nihil prodeſt ad fœlicitatem, dicit *Senec. lib.* 5. *de beneſic. c.* 17.

Dieta.

IN terminis, de quibus loquitur *tex. in c. Dilectus* 29. *de reſcript.* ſemper dictæ

Digitized by Google

ſunt cōputandæ reſpectu Diœceſis, vbi eſt res, de qua quis cōuenitur, vt inquit *Gloſ. verb. Domicilium, in eod. tex.* quod nota, nā plures fallūtur in cōputatione dictarum, quia illas computant de vna Ciuitate ad alteram, & non eſt ſic, ſed

Nunquid hoc intelligitur de vulgaribus dictis, quia habentur ſecundum conſuetudinem regionis, aut de legalibus, ſecundum, quòd viginti milliaria computantur pro vna dieta? *de verbor. ſignif. l.3.* Videtur, quòd de vulgaribus, vt tenet *Gloſ. verbo, vltra duas dietas, in cap. Non null. 28. de reſcript.*

Dignitas.

QVatuor ſunt ordines dignitatum; Maximi, vt Superilluſtres. Magni, vt Illuſtres. Medij vt ſpectabiles; Minimi, vt Clariſsimi &c. Sunt, & infimi, & defenſores Ciuitatum, & magiſtratus municipales; ità ponit *Gloſ. verbo, Illuſtribus in prœmio inſtitutionum §. Cumque hoc* vbi additio affert hos verſus.

Illuſtris primus, medius ſpectabilis; imus,
Vt lex teſtatur clariſsimus eſſe probatur,
Et Superilluſtris præponitur omnibus iſtis.

Et ſic nota, quod digniora præponenda ſunt, vt inquit *Gloſ. vlt. in §. vlt. de iur. natur. in Inſtit.*

Dignitas dicitur quandoque quædam prærogatiua in Eccleſia, quæ alio nomine perſonatus appellatur, vt &c. Quandoque enim accipitur pro ſæculari prærogatiua &c. Interdum pro poteſtate accipitur &c. Interdum pro ordine &c. quandoque pro conditione &c. Ità ponit *Gloſ. verbo, Dignitates, in cap, Quia 3. de Cleric. non reſid.*

Nota aſcendendum ad dignitates per gradus, non deſcendendum, vt inquit *Gloſ. verbo, Nulla, in l.* Nulli 10. *C. de numerar. actuar. lib.* 12. ibi. Nulla &c. quam ſemel dedignati ſunt deſcendendi danda licentia, & *l. Vt gradatim ff. de muner. & honor.* ibi. Aſcendendum eſt de gradu ad gradum; nam qui nimis feſtinat ſe ipſum præcipitat, & facilius creſcit dignitas, quàm incipiat, vt dixit *Senec. Epiſt.* 102. *in princip.*

Non intelligas graues appellari illos, qui in dignitate ſunt conſtituti, quia aliud eſt dignitas, quàm grauitas &c. Sed graues dicuntur, qui non ſunt leues; ità dicit *Gloſ. verbo, Perſona, in cap. licet ex quadam 47. de teſtibus.*

Perſonæ dignitas attēditur in eo, qui reliquit fideicōmiſſum, an de liberis naturalibus intellexerit. Vide verbo, *Filius.*

Nota dignitas, & authoritas ſeruanda eſt, quantum ad mundum, vt inquit *Gloſ. verbo, Dignitatis, in l. 1. ff. de poſtul.* Sed non quantum ad regnum Dei, quia non in ſublimitate graduum, ſed ex amplitudine charitatis acquiritur; vt inquit *cap. Ad aures 5. de tempor. ordinan.* Cum apud Deum non gradus elegantior, ſed vitæ melioris actio comprobatur, vt ibidem dicit *Gloſ.*

Vir præfectorius, an fœminæ Conſulari præferatur videndum eſt? Et puto præferri, quia maior dignitas eſt in ſexu virili, dixit *Vlpian. in l. 1. ff. de Senator.*

Succedit dignitas dignitati, ſicut perſona perſonæ, inquit *Gloſ. verbo, Executores, ad fin. in Extrauag. Vnica de offic. deleg. int. comm.*

Tantò eſt accuratius cogitandum, & attentius præuidendum, quanto maioris eminent altitudine dignitatis, dixit *Benedict.* 11. *in Extrauag. Sancta Romana 3. de elect. int. comm.*

Eſt tantò grauius vendicandum, quantò maiori præemminet dignitate, & eorum exemplo, facilius alij poterunt ad ſimilia prouocari, dicitur *in cap. Cum quidam 12. de iur. iur. vbi Gloſ.* 1. ſic. Patet, quòd dignitas delinquentis aggra-

granat peccatum &c. Argumentum contrà &c. Nam in quantitate contemptus metitur Deus quantitate reatus; quantum enim affligitur iuſtus, tantum amat &c. ergo à ſimili quantum contemnit, tantum peccat,quantò verò quis maior eſt, ſiue in maiori dignitate, tantò magis præſumitur peccare, & contemnere, vnde, quod dicitur dignitas delinquentis aggrauat peccatum, melius diceretur aggrauat peccantem, quia præſumitur, quòd plus contemnit, vnde ratione præſumptionis tantum maior pænitentia illi imponitur, quia Eccleſia neſcit conſcientiam illius tamen poteſt eſſe, quod plus contemneret aliquis ruſticus, quàm magnus prælatus; vnde Ouuid.

Peius adulterio turpis adulter obeſt.

Vox vnius potior eſt, quam alterius ratione dignitatis, ſicut in teſtibus, inquit *Gloſ.* 1. *in cap. Cum olim* 12. *de re iudic.*

Secundum dignitatem cuiuſcumque quilibet honorandus eſt in ſede, &c. Et qui prior eſt in eodem ordine, vel dignitate ordinatus,in loco, & ſubſcriptionibus præmitti debet, vt dixit *Gloſ. verbo, Primum locum in cap. ſtatuimus* 15 *de maior. & obed. & probat l.* 1. *C. de Conſulib. lib.* 12. ibi. Quis enim in vno, eodemque genere dignitatis prior eſſe debuerat, niſi qui prior meruit dignitatem, & *in l. vlt. C. de præfect. prætor eodem lib.* ibi. Sit igitur ſedes prior prouectis ante locus conſpectior cernendi, loquendiq; facultas antiquior, cui eſt ſplendor adepti magiſtratus vetuſtior; & *in l.* 1.*C. de præpoſ. ſacro. cubi. ibi*. Cum manifeſtè ſit decretum eum eſſe potentiorem, qui præceſſerit, vel illum ſubſequi, quem recentius probauerit examen, & *in l. Vnicuique* 7. *eodem tit. ibi*. Vt nemini penitus liceat,cum ſit poſterior tempore, locum præcedentis ambire, niſi fortè ab eo, qui tempore vincitur, laborum comparatione ſuperetur, vt is primatum eiuſdem ſcrinij teſtimonio cum ſacramenti religione ſubnixus, præcedentibus dignior iudicetur. *C. de promixim. ſac. ſcrin. eod. lib.* 12.

Hinc trade, quod digniores altiori loco ſedere debent, & eſt altior, qui proximior domino eſt, tyrones vero poſteriori, vt &c. *Gloſ. verbo, Altiori, in §. Aliam vero de bonor. poſſ. in Inſtit. & gloſ. verbo, & vilioris, in cap. ſedes* 15. *de reſcript.* ibi. Et is, qui maioris dignitatis eſt, debet præponi, vbi alia, & ex *Virg.* verſus.

Ab Ioue principium muſæ Iouis omnia plena.

In numero autem creditorum pari, authoritatem eius ſequitur prætor qui dignitate eos præcellit. Sin autem omnia vndique in vnam æqualitatem concurrant, humanior eſt ſententia à prætore ſequenda, inquit *l. Maiorem ff. de pact.* non enim præferenda eſt dignitas, niſi cum numerus eſt par, vel in modicum excedit, vt dicit *Gloſ. verbo, Numerus, in cap. Dudum* 22. *de elect.*

Eſt notabile, quod defertur maioribus in pœnis inferendis propter dignitatem, inquit *Gloſ. verbo, Compelli, in cap. Sane* 11. *de offic. delegat.* & videtur probari *ex tex. in cap. Paſtoralis* 28. *eodem tit.* ibi in coactionibus inferendis dignitati deferat, & perſonæ. Extendendus eſt namque fauor dignitatis, vt dixit *Gloſ. verbo, Præſtat, in Auth. conſtitut. quæ dig. coll.* 6.

Quæſita dignitas liberis propter caſum patris remoti à Senatu auferenda non eſt dixit *Papinian. in l. Filium* 9 *ff. de Senator. & in l.* 7. *§. vlt. ad fin. eod. tit.* ſic. Vt aui potius ei dignitas proſit, quàm

quam obſit caſus patris, & *in l. Generali* 34. *ff. de rit. nupt.* ibi. Nam quæſita dignitas liberis propter crimen patris auferenda non eſt.

Dignitas filij gloria, & laus patris cum vna ſit perſona, & contra dedecus patris, filij videtur & filij iniuria patris eſt, inquit *gloſ. verbo, Occaſionem, in Autb. conſt. quæ de digni.* §. 1. *coll.* 6. *per tex.* ibi. Hoc enim multò maior patri laus erit, & lætitiæ occaſionem præbebit magnæ.

Dignitas Patritiatus, conſulis, Epiſcopatuſque eximit à patria poteſtate, vt *in verbo, Pater, & verbo, Epiſcopus, & gloſ. penult. in cap.* 3. *de ætat. & qualitat.* fic. Dignitas Patritiatus ſoluit Ius patriæ poteſtatis; ergo multò fortius ſacerdotium, & quilibet ſacer ordo.

De Cardinalatus autem dignitate non eſt dubitandum; cum maior ſit Pontificali, vt probat *gloſ. verbo. Alia ſuperiori in Extrauag. Vnic. ne ſed vac.* ibi. Et ſecundum hoc eſt iſte textus, & ſequens in argumentum, quòd dignitas Cardinalatus eſt maior Pontificali, licet per aliquos dici conſueuerit, quòd Epiſcopalis dignitas ſit maior, quam dignitas Cardinalatus.

Dignitas Sacerdotalis ne mercetur. Vide, *Sacerdos.*

De dignitate Præfecti Prætorio inquit *l. Vnica ff. de offic. Præfect. Prætor.* fic Credidit enim Princeps eos, qui ob ſingularem induſtriam explorata eorum fide, & grauitate ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos eſſe pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ, quam ipſe foret iudicaturus.

Dignitas ſemper in quolibet actu debet ſalua remanere, vt inquit *l. Nepos proculo* 125. *ad fin. ff. de verbor. ſig.* ibi. Cum ſalua mea dignitate potero; & conſonat *tex. in cap.* 3. *in fin. de auth. & vſu pal.* ibi. Quoniam ſi oporteat, vt nos, vel tu ex hoc negotio confundamur, eligemus potius te confundi, quàm lędamus ſedis Apoſtolicæ dignitatem.

Dignitas ſola nō incutit metum, licet faciat præſumptionem violentiæ; vt habes verbo, *Metus.*

Dignitas non moritur, vt inquit *gloſ.* 1. *in cap. Significauit* 36. *de reſcript. & in cap. Quoniam Abbas* 14. *de offic. delegat. verbo, ſubſtitutum* ibi. Dignitas numquam perit. Vnde, quod Principi relictum eſt, ſi antequam dies legati cedat ab hominibus ereptus eſt, ſucceſſori eius dabitur, vt inquit *l. Quod Principi* 58. *ff. delegat.* 2. *ex ratione poſitâ ibidem per Bart. in ſumm.* quia ſcilicet fuit dignitati relictum, quod quidem non procedit in caſu *l. ſequentis*, vbi ità dicitur. Si Auguſtæ legaueris, & ea inter homines eſſe deſierit, deficit, quod ei relictum eſt.

Malus prælatus, & ſi non habeat diadema ſanctitatis, habet tamen diadema dignitatis, quæ ex ſe, nec de ſe peccauit, licet ſuppoſitum, cui dignitas inerat, malè egerit, propter quod dignitas ſibi coniuncta imperfecta fuit, ità ponit *gloſ. verbo, Bonæ memoriæ, in Extrauagante vlt. de baret. int comm.*

Actio de dolo non datur humili aduerſus eum, qui dignitate excellit, vt puta plæbeo aduerſus conſularem receptæ authoritatis, vel luxurioſo, ac prodigo, aut alias vili aduerſus hominem vitæ emendatioris, vt dicit *lex. Non debet* 12. *ff. de dolo.*

Priuilegium durare etiam finita dignitate, inquit *gloſ.* 1. *in l. Vnica Cod. de magiſtrat. ſacr. ſcrin. lib.* 12. *per tex.* ibi. Poſt depoſitum etiam officium.

Non iuuatur officio, vel dignitate, qui eam malè ſeruat, dixit *gloſ.* 2. *in l.* 1. *C. de carioſ. & ſtation. lib.* 12. & qui digni-

Digitized by Google

dignitate, vel officio fuit priuatus cum dedecore extinctus, & mortuus reputatur, vt habes verbo, *Mors.*

Turpitudo quælibet priuat aliquem dignitate, vt dixit *Gloſ. verbo, Turpiter, in l. Si quis in pignore 36. ff. pignor. action. per l. 2. C. de pignor.* Vnde nec famoſis, & notatis, & quos ſcelus, aut vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honeſtorum cœtu ſegregat, dignitatis portæ patebunt, vt inquit *l. 2. C. de dignit. lib. 12. & Gloſ. verbo, Emmendatus, in cap. Teſtimonium 54. de teſtib.* & infamibus portæ dignitatis non debent patere &c. Cum dignitas vnumquemque criminoſum non debeat, ſed pœna comitari *l. Ne quis 38. C. de decurion. lib. 10.*

Vilisſimus computandus eſt, qui praeellit dignitate, niſi præcellat alios ſcientia, & ſanctitate, inquit *Gl. verb. Multò fortius, in c. Cum in cunctis 7. de elect.*

Quis ex vltimis negotiatoribus monetarijs, abiectiſque officijs, vel deformibus miniſterijs &c. omnique officiorum fæce &c. aliqua frui dignitate pertentare non debet; dicit *tex. in l. Nequis 6. C. de dignit. lib. 12.*

Hoc ipſo, quod conceditur dignitas, videtur remitti infamia, inquit *Gloſ. verbo, Penitus, in l. Imperialis 23. §. Similei verò C. de nupt.* cuius verba ſunt. Ex qua dignitate, & aliam etiam maculam, per quam certis hominibus legitimæ coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet.

Ad vnam dignitatem reputatus dignus, ad aliam etiam reputari debet, vt infrà in verbo, *Sequenti*.

Dignus, vel contra.

EIS gradus cæteros antecedit, quem labor prolixior, vel ſtipendia meliora fecerint anteire, inquit *Gloſ. verb. Digniores, in c. Cum dilectus 32. de elect.* Nota quemlibet præſumi dignum, niſi probetur indignus, & de quolibet præſumendum eſt bonum, niſi probetur contrarium &c. Sed contra videtur, quia præſumitur non idoneus, niſi probetur idoneus &c. Solue; hoc generale eſt, vt vbi periculum animæ vertitur, præſumatur in deteriorem partem &c. Sed licet videatur deterior, tamen melior, & tutior eſt &c. alias circa iudicia potius præſumitur iuſtum, vel bonum, quàm è conuerſo, ità dicit *Gloſ. vlt. in cap. vnico de ſcrutin. in ord. fac. & Gloſ. verbo, Scientia, in cap. Si fortè 11. de elect.* ſic dicit. Vbi nil facere habeo cum homine, præſumere debeo illum dignum; ſed vbi dare volo filiam meam, id eſt Eccleſiam, in ſponſam, debeo inquirere de dignitate ſponſi, ſaltem quoad expreſſa *in c. Cum in cunctis de elect. &c.* Et quia eligens inuenire tenetur conditionem debitam filiæ.

Qui reputatur dignus in vna dignitate, ſi poſtea eligatur ad alteram, etiam tunc dignus debet reputari &c. E contra verò, qui reputatus eſt indignus in vno officio, debet indignus haberi in alio, vt inquit *Gloſ. verbo, Reputare, in cap. Accipimus 13. de ætat. & qualitat.* Et facit *Gloſ. verbo, Per te in cap. Si Epiſcopus 37. de præb. lib. 6.* ibi. Nec poterat ſibi indignitatem ad beneficium obijcere, ex quo illum dignum ad ordines eſſe reputauit.

Habes, quòd minus dignum attrahit ad ſe magis dignum, dixit *Gloſ. verbo, Delegare, in cap. Super 27. §. Si verò de offic. deleg.* Et eſt notabile cum alias dicat *Cap. Vnicum de conſecr. Eccleſ. lib. 6.* ſic. Ne minus dignum maius, aut acceſſorium principale ad ſe trahere videatur, *cap. Quod in dubijs extr. eod. tit.* ibi. Nec negamus, quin oleum non conſecratum cõſecrato poſsit oleo commiſceri, quod non procedit in vino, ſi apponantur ſanguini, vt *in cap. Cum Martha §. Quæſiuiſti verſ. præterea*

terra de celebr. miſſ. ibi. Quia, ſi poſt calicis conſecrationem aliud vinum mittatur in calicem, illud quidem non tranſit in ſanguinem, nec commiſcitur, ſed accidentibus prioris vini coniunctum corpori, quod ſub eis latet, vndique circumfunditur, non madidans circumfuſum.

Iuxtà Canonicas Sanctiones nihil eſt, quod Eccleſiæ Dei magis officiat, quàm quod indigni ad regimen animarum aſſumantur, ità proclamat *tex. in Extrauag. 3. de preb. int. comm.*

Indigni ſunt hæreditate, qui omiſerunt accuſare necem defuncti *l. 1. C. de ÿs quibus, vt indign.* & cum fructibus tenentur illam reſtituere ex ratione ibi. Nec enim bonæ fidei poſſeſſores videntur eſſe, qui debitum officium pietatis ſcientes omiſerunt.

Qui indignus eſt inferiori ordine, indignior eſt ſuperiori, vt dixit *Gloſ. vlt. in in cap. Priuilegia de pæc. conſt. per tex. in l. Qui indignus ff. de Senator.*

Dilatio.

Circa hanc dandam æſtimare oportet eum, qui ius dicit pro conditione cauſæ, vel perſonæ, vel temporis, vt inquit *l. Nonnumquam 72. ff. de iudic. vbi Gloſ. verbo, Temporis*, notat, quod poſſunt diminui dilationes illæ, de quibus *in tex.*

Humanum eſt propter fortuitos caſus dilationes accipi dicit *l. Interdum 36. ff. eod. tit. de iudic.*

Materia dandarum dilationum eſt amputanda, vt dixit *Gloſ. verbo, flagitauerit per tex. ibi in l. 1. C. de dilation.*

Dilatio plus reo, quàm actori conceditur, & eſt ratio, quia non eſt in rei poteſtate, quando conueniatur, ſed actori, quando agat, vt inquit *Gloſ. verbo, Proferat, in l. Petenda 6. C. de tempor. in integr. reſtit.* cuius verba ſunt. Dilationem petitori denegari cõuenit. In eius enim arbitrio fuerat, tunc inferre litigium &c. quod ſi defenſio rei &c. quia nequaquam ſteterat in ipſius poteſtate, quando litigio pulſaretur. Et probat *l. 2. C. de dilat.* ibi. Illi enim, qui ad iudicium vocarur, danda eſt, &c. quoniam inſtructus eſſe non poſſit, qui præter ſpem ad alienum iudicium trahetur. Non tamen per dilationem agi aliquid debet aduerſus actorem, vt dicit *tex. in Auth. de exhiben. re §. Si verò ſemel coll. 5.*

Bald. in l. 2. §. fin. ff. ſiquis caution. & ſcribentes vbique reputant ſingularem *Gloſ. verbo, Accuſari, in l. 1. ſi cui 7. § eiſdem criminibus ff. de accuſat.* ad hoc, quod ſi quis petat ſibi dari nouam dilationem, eo, quia dicit ignoraſſe primam, quia fortè non fuit ſibi perſonaliter data, ſeu notificata, ſed ad domum tantum, & ità iurat, ſufficit tale iuramentum, ità dicit *Apoſtilla ad prædictam Gloſ. verbo, Accuſari.*

Si dilatio à reo impetratur, etiam actor in requirendis probationibus vti minimè prohibetur, inquit iam allegata *l. Petendæ C. de tempor. in integr. reſtit. vbi gloſ.* ait habet per alium, quod per ſe habere non poteſt.

Iuſta eſt cauſa dilationis propter ſcripturam; dixit *Gloſ. in l. Ille à quo 13. §. 1. ff. ad Trebell. in verbo, verba fideicommiſſi.*

Et propter aduocatum datur dilatio, dixit *Gloſ. verbo, Continenti in l. 3. §. Eum igitur ff. de vi, & vi arm. vbi Apoſtilla* limitat.

In dilationibus, vſque, ſemper includit, vt dicit *Apoſtilla ad l. Filius familias 117. ff. de legat. 1. ſuper verbo, Vſque ex Bald. ibi allegato.*

Pendente dilatione iudicis officium conquieſcit, niſi partes conſentiant, &c. Ex cauſa tamen mutatur dilatio quandoque

doque, vt inquit *Gloſa verbo, Præuenire, in cap. Significante 69. de appell.*

Dilationem puto ſemper poſſe abbreuiari, quia inuenio à lege datam dilationem poſſe abbreuiari; vt &c. Item conſuetudo, ſic vult, & interpretatur: ergo ſeruandum eſt, vt &c. Ità ponit *Gloſ. verbo, Hoc eſt viginti, in Auth. de exhibendis reis §. Illud quoque coll. 5.*

Confitetur de omnibus quiſquis ſe ſubterfugere iudicium dilationibus putat inquit *Cap. Nullus 4. de præſump.*

Quod differtur, non aufertur, dixit *gloſ. verbo, Differtur, per tex. ibi in §. Libertas de ſingul. reb. per fideic. relict. in Inſtit.*

Dilectio.

PRobatio dilectionis eſt operis exhibitio, inquit *Diu. Gregor. moral.*

Diligere etiam proximum, quem in ſe Dominus cenſuit diligendum: in ipſo amore reſeruare legitimum modum, peruertere dilectionis ordinem conſtitutum. Ordinem dilectionis illi peruertunt, nec modum diligendi cuſtodiunt, qui aut mundum, qui contemnendus eſt, diligunt, aut corpora ſua minus diligenda, plus diligunt, aut proximos, non ſicut ſe ipſos, aut Deũ pluſquam ſe ipſos fortè non diligunt. Corpus noſtrum, quia pars noſtri eſt, ad hoc nobis diligendum eſt, vt ſaluti eius, ac fragilitati, naturaliter conſulamus, & agamus, quatenus ſpiritui, ordinatè ſubiectum, ad æternam ſalutem, accepta immortalitate, & incorruptione præueniat.

Proximos autem tunc diligimus, ſicut nos ſi non propter aliquas vtilitates noſtras; non propter ſperanda beneficia, vel accepta, non propter affinitates, vel conſanguinitates, ſed propter hoc tantum, quod naturæ noſtræ ſunt participes diligamus, ità dicitur, *in cap. Charitas il 1. de pænit. diſt. 2.* vbi etiam dicitur, qui ſint proximi ibi: Proximi noſtri credendi ſunt omnes homines (ſicut dixi) naturæ noſtræ participes.

Omnis, qui non diligit, odit *Auguſtin. in cap. tolle de pænit diſt. 2.*

Quod, quis non eligit, nec optat profectò non diligit, quod autem non diligit, facilè contemnit *cap. Præſens poſt med. 20. q 3.*

Melius eſt cum ſeueritate diligere, quàm cum lenitate decipere. Vtilius exurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitia negligat, quàm exurienti panis frangitur, vt iniuſtitiæ ſeductus acquieſcat, inquit, *Auguſtin. cap. Nimium 23. quæſt. 4. facit etiam, cap. Non putes te tunc. amare ſeruum tuum, quando eum non cædis 23. quæſt. 5. & cap. non vos hominum poſt med. 23. q. 5.* ibi. Nam in corripiendo filium, quantumuis aſperè, nunquam paternus amor amittitur,

Nota, quod pater plus diligit filium, quàm ſe ipſum. Illud conſtat; quod plus pater filium, quam filius patrem diligit, &c. & eſt ratio, quia eſſe ſiue perſeuerantia plus in patre per filium, quam in filio per patrem inuenitur, & hoc eſt naturale, quod res plus perſeueraturas, quis plus diligit, ità inquit *gloſ. vlt. in l. Iſti quidem in fine ff. quod met. cau.*

Quare ergo non amamus cæleſtia, ſi in æternum ſunt perſeueratura? Filij verò huius ſæculi plus diligunt patres, quando ipſi patres minus perſeueraturi ſunt in ſæculo, vt eis citius hæredes fiant.

Pios tamen filios debuiſse manumittere eam, quam pater ſuus dilexiſſet, inquit *l In teſtamento 38. ff. de fidei comm. libert.*

Nemo tenetur alium plus diligere, quàm ſe ip-

Digitized by Google

ſe ipſum, quia charitas bene ordinata incipit à ſe ipſo, vt inquit *Gloſ. vlt. in cap. Petitio 31. de iur. iur. l. Preſes vbi notat Bald. C. de ſeruit. & aqua* & facit *Gloſ. in cap. 3. de author. & vſu palij ibi*. Potius tenemur nos magis diligere, quàm alium. Nam quiſque regulam diligendi, proximum à ſemetpſo accipit &c. & agris tuis ſitientibus, alij irrigandi non ſunt &c. & quilibet ſibi faciat eleemoſynam, deinde proximo &c. Vnde etiam mihi poſſum conſulere, cum damno alterius.

Dilectionis, eſt iuſtos animi motus vſurpare, vt etiam, ſi iuſti cognoſcantur non ad executionem mandentur contra dilectos, vt probat *optimus tex. in cap. 3. de offic. legat.* ibi. Niſi ſpecialis illa dilectio, quam ad perſonam tuam habuimus, & habemus iuſtum motum animi noſtri temperaret.

Diligentia.

FRuctuoſa eſt, negligentia verò nociua, vt dixit *Gloſ. verbo, Non obdormiat, in Auth. depoſit. & de nunc. coll. 6.* Vnde diligentior quiſquam deterioris conditionis non debet haberi, vt dicitur *in l. Incompenſatione 8. ff. de compenſ. & probat Gloſ. verbo, Cui, in l. Si merces 28. §. vis maior ff. locat.* ibi. Quia mea diligentia, quam in ampliatione fructuum adhibiti, mihi nocere non debet, ſed prodeſſe, vt &c. & *Gloſ. in l. Qui à debitore 18. ff. Qui potior. in pign. & Gloſ. penult. in cap. Cum clerici 6. de pact.* ibi. Ne diligentia ſua ſit illis damnoſa, & facit *l. Si non expedierit 6. §. 1. ff. de bon. author. iudic.* ibi. Ne alterius, aut negligentia, aut cupiditas huic, qui diligens fuit, noceat, nec enim diligentia pœnas negligentiæ pati debet, vt dicitur *in l. vlt. C. de poſit.* ibi. Ne induſtria pœnas deſidiæ ſoluat facit etiam *l. vlt. C. de aluuion.* ibi. Ne doleant diligentes operam ſuam agri dediſſe culturæ, nec diligentiam ſuam ſibi damnoſam iudicantes intelligant, vbi *Gloſ. verbo, Doleant. ſic addit.*

Nam, cum labor in damno eſt, mortalis creſcit egeſtas.

Diligentiam, & ſolicitudinem magis, quam cæteri debent magiſtri præſtare, vt habes verbo, *Magiſter*.

Diligens quis eſſe debet ad eum modum, quem hominum natura deſiderat, vt inquit *Gloſ. verbo, Contractus, in l. 24. ff. de reg. Iur.* & ideo non videtur imputandum, ſi adhibuit diligentiam, quàm potuit, vt inquit *Gloſ. verb. Cum diligentia, in cap. ad aures 7. de atat. & qualit.* vbi ponit hunc verſum.

Non eſt in medico ſemper releuetur, vt æger.

Diligentiam eam deſiderare debemus, quæ domino, non quæ ſeruo fuerit vtilis; Erit autem ei diligentiæ coniuncta bona fides non ſolum in rationibus dandis, ſed etiam in reliquo reddendo, inquit *l. Labeo 21 ff. de ſtatulib.*

In rebus dotalibus virum præſtare oportet tam dolum, quàm culpam, quia cauſa ſua dotem accipit, ſed etiam diligentiam præſtabit, quàm in ſuis rebus exhibet, ita inquit *l. 18. ff. de Iur. Dot. & ibidem Gloſ. verbo, Culpam intelligit*, ſcilicet leuem, vel leuiſsimam: ſi diligentiſsimus erat in ſuis. Cum ſi culpandus erat in ſuis rebus, culpandus erit in dotalibus; ſi enim minus diligens in ſuis fuit, non ideo parcendum eſt ſibi in dotalibus; *& in l. Si conſtante 25. §. Si maritus ff. ſolut. matr.* ità dicitur. Quamuis enim diligentiam vxor eam demum ab eo exigat, quàm rebus ſuis exhibet, nec plus poſsit, attamen ſæuitia, quæ in proprijs culpanda eſt, in alienis coercenda eſt; vbi *Gloſ. verbo, Culpanda*, ità dicit. Nota, quòd in bono, ideſt diligentia exigitur, & ſufficit paritas in ſuis, & in dotalibus,

ſed

Digitized by Google

ſed in malo non toleratur paritas.

In commodato talis diligentia præſtanda eſt, qualem quiſquam diligentiſsimus pater familias ſuis rebus adhibet itaut eos caſus non præſtet, quibus reſiſti non poteſt, ità *l. In rebus ff. commodati*; quæ enim cura, & diligentia conſequi poſſumus, ne quis damnum nobis iniuria det? inquit *l. Ad eos in fin. ff. eod. tit. vbi Gloſ.* ſic reſpondet. Nulla &c.

In ſocietate ſufficit talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet; quia qui parum diligentem ſibi ſocium acquirit, de ſe queri debet dicit *l. Socius ſocio* 73. *ff. pro ſoc.*

In exactore, inquit *l. Si cum fundum* 68. *ff. de contrah. empt.* hæc verba. Exiſtimo te in exigendo non ſolum bonam fidem, ſed etiam diligentiam præſtare debere, ideſt non ſolum, vt à te dolus malus abſit, ſed etiam, vt culpa.

In ſoluente, ait *l. Cum de indebito* 25 *ff. de probat.* ſic. Qui enim ſoluit numquam ità reſupinus eſt, vt facilè ſuas pecunias iactet, & indebitas effundat, & maximè ſi is, qui indebitas dediſſe ſe dicit, homo diligens eſt, & ſtudioſus paterfamilias, cuius perſonam incredibile eſt in aliquo facile erraſſe, vbi *Gloſ.* notat diligentem non eſſe veriſimile errare.

In mutuante inquit *l. 3. §. 1. ad fin. ff. de in rem verſ.* ſic. Curioſus igitur debet eſſe creditor, quo vertatur, vbi *Gloſ. verbo, Quo vertatur*, ità dicit. Hoc ſpeciale, vt tantæ debeat eſſe diligentiæ, vt videat, vbi expendantur. Sicut in eo pretio, quod datur Eccleſiæ, vt *C. de ſacroſ. Eccleſ. Auth. Hoc Ius*. At in eo, qui mutuat ad nauem exigo minorem diligentiam, vt &c. In alijs autem medium teneo, vt *de iur. & fact. ignor. l. Ne ſupina &c.* niſi in caſu, vbi debeat diſsimulare, ſi ſcit, vt *de nouationib. l. Dali in fin.*

In contractu cum muliere celebrato plurimum intereſt, vtrum cum muliere quis ab initio contrahat, an alienam oblationem in eam transferat; tunc enim diligentiorem eſſe debere, inquit *l. Vir vxori* 17. *ff. Ad Vellean.*

Diligentiam præſumitur adeſſe, cum res ſuas, quis habet ſaluas alienis non apparentibus, inquit *Gl. vlt. in l. Quod Nerua* 32. *ff. depoſit. per tex. in l. 1. C. locat.*

Delitiæ.

Svperfluæ, & exquiſitæ ſunt vitijs alimenta, dixit *gl. verb. Fomentū, in Extrauag. Execrabile 4. de præb. int. comm.*

Simplici cura conſtant neceſſaria, in delitijs laboratur etiam dixit *Senec. Ep.* 91. *poſt princ. & Epiſt.* 87. *etiam poſt princ.* ſic: Eo dilitiarum peruenimus, vt niſi gemmas calcare velimus.

Diminutio.

Qvod vſu captum eſt diminutum dicitur. Deperditum verò, quod in rerum natura eſſe deſijt; inquit *l. Deperditum* 24. *ff. de pet. hæred.*

In l. 1. ff. Si quid in fraud. patron. ita inuenies. Quod ſi noluit obtinere, cum peteret &c. puto hunc diminuiſſe de patrimonio; actionem enim de bonis diminuit, quemadmodum ſi paſſus eſſet actionis diem abire.

Ea demum obligatio rei bonis diminutionem præſtat, quæ in hæredem tranſit, dicit *l. Panalis* 32. *ff. ad l. Falc.*

Cum autem rogatus quicquid ex hæreditate ſupererit poſt mortem ſuam reſtituere de pretio rerum venditarum alias comparat diminuiſſe, quæ venditit, non videtur; inquit *l. Imperator.* 72. *§. vlt. ff. de legat.* 2. vbi notat *Apoſtill.*

Adeptio, quò minus, non quo magis legatum debeatur, interuenit dicit *l. Legata inutiliter* 14. *ff. de adimen. legat. &*

Ee 2 tacit

Digitized by Google

facit l. Cum tale §. vlt. ff. de condit. & demonſtr. ibi. Non animo legandi, ſed diminuendi legatum, quod falſo datum exiſtimaret, itá ſcriberet.

Diminutio hæreditatis non attenditur in alimentis præſtandis, vide verbo, *Alimenta*.

Quod dicitur neceſſarias impenſas dotem minuere, quomodo intelligatur, vide verbo, *Impenſa*.

Diſcere.

EGO Senex á puero nondum annicu-lo paratus ſum edoceri, *ex Diu. Auguſtin. relato in cap. Si habes 24. q. 3. & tradit Gloſ. verbo, Plerumque in c. Niſi 10. de renunc.* ibi. Si vnum pedem haberem in ſepulchro, adhuc addiſcere vellem, quod deduxit *ex tex. in l. Apud Iulianum 20. ff. de fideicom. libert.* ibi. Nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolum viuendi rationem optimam in octauum, & ſeptuageſimum annum ætatis duxi, memor ſum eius ſententiæ, quam dixiſſe fertur (& eſt ſcripta græco ſermone, quæ latinè ſic conuertitur (Et ſi alterum pedem in tumulo haberem, non pigeret aliquid addiſcere.

Tamdiu diſcendum eſt, quamdiu neſcias & ſi prouerbio credimus, quamdiù viuas dixit *Senec. Epiſt. 77.*

Multo tempore diſce, quæ poſtmodum doceas; dixit *Hieronym. ad Ruſtic. relatus in cap. Sic viue 16. quæſt. 1. & in cap. ſequenti idem Hieronym.* Diſcas, quod poſsis docere &c. Ne ſis miles priuſquam tyro, ne prius magiſter ſis, quam diſcipulus. Ridiculum eſt enim velle docere, qui non dum diſcere didicerunt, vt inquit *Gloſ. verbo, Qui enim in Auth. de ſantiſs. Epiſc. §. 1. coll. 9 & Gloſ. verbo, fieri in l. 1. C. de excuſat. artif. lib. 10.* ponit hos verſus.

Diſcere ſi quæris, doceas, ſic ipſe doceris:
Nam ſtudio tali, tibi proficis, atque ſodali.

Omnes adhuc diſcere poſſunt, & omne artificium incrementum recipit. Quod magis obtinere debet, quia humanæ naturæ congruum eſt; dicitur *in l. Legatis 63. §. Ornatricibus ff. de legat. 3. vbi Gloſ. verbo, humana natura,* itá dicit; quæ addiſcere affectat. Contra naturam ergo facit, qui diſcere non deſiderat. Nam etiam, quod diſcere ſuperuacuum eſt, prodeſt cognoſcere, vt dixit *Senec. lib. 6. de benefic. cap. 1.*

In modico tempore non poteſt quis multum addiſcere, quia nemo repente fit ſummus; licet quandoque ingenium ſuppleat tempus in bene ſtudentibus, ſicut induſtria; nec ſufficit diù in ſcholis fuiſſe, ſed laudabiliter vixiſſe inquirendum eſt, vt dixit *Gloſ. verbo, Inſtructus, in cap. Tum litteris 5. de in integr. reſtit.*

Non ne miſerabilis inſaniæ eſſe cognoſcitur, ſi filius patrem diſcipulus magiſtrum ſibi conetur ſubiugare? itá dicit *cap. Quis dubitet 96. diſt.* Et itá patet debet cupere peritior fieri, vt ſuos filios erudiat, prout dicitur *in l 1. C. de excuſat. artific. lib. 10.*

Stultus eſt, qui ſe in eo primum exiſtimat, vt bona, quæ viderit diſcere, contemnat, vt dixit *cap. de Conſtantinopolitana 22. diſt. & tradit Gloſ. verbo, Opprobrium, in cap. Vlt. 38. diſt. vbi tex.* ſic. Qui enim rebelliter viuit, & diſcere ac agere bona recuſat, magis Diaboli, quàm Chriſti membrum eſſe oſtenditur; & potius infidelis, quàm fidelis eſſe monſtratur. Et tamen, vt dixit *Plinius,* ſunt plerique, qui optima quæque malunt contemnere, quàm diſcere.

Si autem vis diſcere, ſequere conſilium, *Gloſ. verbo, Alteri in §. vlt. proemij Inſt. in addit.* contentum in his verſibus.

Si

Si quis fortè velit Iuriſconſultus haberi,
Continuet ſtudium velit à quocumq; doceri.
Inuigilet, nec vincat eum tortura laboris.
Fortior inſurgat, cunctiſque recentior horis.

Diſciplina.

Eccleſiaſtica diſciplina ſpirituali gladio, non materiali feriri iubet, illo videlicet gladio, quo Petrus iubetur mactare, & manducare, de quo etiam Chriſtus ait in Euangelio. Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium; ità inquit *cap. Interfectores* 33. *q.* 2. Dignum eſt enim, vt quos Dei timor à malo non reuocat, Eccleſiaſticæ coerceat ſeueritas diſciplinæ, vt ait *tex. in cap. Cum in cunctis* 7. *§. vlt. de elect.*

Vbi gubernaculum diſciplinæ contemnitur, reſtat, vt religio naufragetur. *Clement.* 2. *de ſtat. monac. vbi gloſ. verbo, Contemnitur*, ſic ait. Vbi non timetur reprehenſor, ſecurus accedit tentator. Tamen propter ſcandalum veritas diſciplinæ poteſt deſeri, vt dixit *gloſ. verbo, vbi periculum, in cap. Cum quis* 23. *q.* 4. & latius inuenies infrà verbo, *Veritas*. Vide etiam alia verbo, *Correctio*.

Diſpenſatio.

Dicitur Iuris rigoroſi relaxatio. Et an ſit debita, vbi cauſa ſubeſt, & à quo Iure peti poſsit, & an peccet non diſpenſans, quando cauſa ſubeſt? Videas *Gloſ. in verbo, Diſpenſatiuè, in Extrauag. Vnica de præb.*

In diſpenſationibus vti ambitioſis ſtricta debet fieri interpretatio, vt dixit *gloſ. verbo, Diſpenſationes, in cap.* 3. *de offic. ordin. lib.* 6. Et probat *cap.* 1. *§.* 1. *de fil. praſb. eod. lib.* ibi. Diſpenſationis huiuſmodi quam exorbitantem à Iure oportet, veluti odium reſtringi.

Si verò de diſpenſationis exhibitæ ſufficientia dubitatur, ſuper hoc erit ad Sedem Apoſtolicã recurrendum, cuius eſt æſtimare, quem modum ſui beneficij eſſe velit; inquit *cap. Ordinarij de offic. ordin. lib.* 6.

Si vrgens, iuſtaque ratio, & maior quandoque vtilitas poſtulauerint cum aliquibus diſpenſandum eſſe id cauſa cognita, ac ſumma maturitate, atque gratis à quibuſcunque, ad quos diſpenſatio pertinebit, erit præſtandum, aliter diſpenſatio ſubreptitia cenſeatur; ità diſponit *Concil. Trid. Seſs.* 25. *cap.* 18. *de reform.*

Aliàs non eſt ſecurus, quo ad Deum, cum quo Papa diſpenſat, niſi ſubſit cauſa diſpenſandi; ſicut nec dicitur abſolutus, qui cauſam abſolutionis ſupprimit, vt dicit *Gloſ.* 2. *in cap. Non eſt* 5. *de vot.*

Vbi Pater familias largus eſt, diſpenſator, non debet eſſe tenax, ſi Deus benignus, vt quid Sacerdos eius auſterus vult apparere? inquit *Chriſoſt. in cap. Alligant* 26. *q.* 7.

Multitudo diſpenſationem inducit; vnde verſus.

Ob populum multum crimen pertranſit inultum.

In multitudine tamen illis non parcitur, quos magis cauſam delicti eſſe conſtiterit, vt omnia prædicta tradit *gloſ. verbo, Multitudo, in cap.* 2. *de tempor. ordin.*

Circa votum continentiæ fortè non poterit diſpenſare, quia vix inuenitur melius, in quod poſſet commutari, dixit *gloſ. verbo, Apoſtoli, propè fin. in cap. ſunt quidam* 25. *q.* 1. Aliam rationem ponit *Gloſ. verbo, Triduum, in cap. Ad noſtram* 8. *de regular.* ibi. Contra votum continentiæ nõ admittitur

titur diſpenſatio; quia continentia caſtitatis, & abdicatio proprietatis itâ inhęrent oſsibus monachorum, vt nec ſummus Pôtifex valeat diſpenſare.

Diſpenſatus in ſpiritualibus an videatur etiam in temporalibus diſpenſatus? Latè habes in verbo filius legitimatus.

Diſpenſatio in genere reſpicere debet tantum minoritatem &c. argumentũ contra &c. Sed tutius eſt tantum intelligere de minoribus, vt dixit *gloſ. verbo, Ordinari, in cap. litteras* 14. *de fil. praſb.*

Generaliter vbicumque non prohibetur diſpenſatio, intelligitur eſſe permiſſa; *Gloſ. verbo, minora, in cap. At ſi Clerici* 4. *§. de adulterijs de iudic.* Et ſi latius vis de hoc ſcire, vide alteram *Gloſ. ibidem in verbo, Diſpenſare. Et gloſ. verbo, Retinuit, in cap. Nuper* 29. *de ſentent. excomm.* ibi. Epiſcopos poſſe diſpenſare, vbi ſpecialiter diſpenſatio non eſt inhibita; facit etiam *gloſ. in cap. Excommunicamus* 13. *§. Credentes de haret. in verbo, Apoſtolica* ibi. è conuerſo, ex quo ſibi nõ reſeruat alijs indulgere videtur.

Diſpenſationem non operatur expreſsio beneficij, ſed hoc ſolum, quod litteræ ſubreptitiæ non dicuntur; tradit *Gloſ.* 1. *in cap. Gratia* 7. *de reſcript. lib.* 6. *Et in Clement.* 1. *de præb. verbo, Alteri*, ibi. Cum ergo per expreſsionem nulla fiat diſpenſatio, ſed ſolum vitatur ſubreptio. Contrarium tamen video apud Curiales obſeruari.

Habentes diſpenſationem propter ſtudium, ſtudere debent, non in caſtris, vel villis, ſed in ſtudio generali, vt dicit *Gloſ. verbo, litterarum, in cap. Cum ex eo* 34. *de elect. lib.* 6.

Diſpenſatio ſemel facta non eſt reuocanda amplius, ſicut nec iniuriæ remiſsio. Immò beneficium decens eſt eſſe manſurum; Deus enim dona ſua multiplicat, vt dixit *gloſ. verbo, irritari, in cap. Ex tua* 9. *de fil. praſb.*

Diſpoſitio.

VBI non præcedit, ibi lapſus temporis pro ſe non habet diſpoſitionem inducere. Item verba, quæ ſunt ordinata ad negandum, vel priuandum, non diſponunt, vt per Iura, quæ ibi tradit *Gloſ. verbo, Non ammittant, in cap. Vaſſalli de pac. conſt.*

Quod in diſpoſitione declaratum non eſt, non debet intelligi diſpoſitum, quando ſunt diuerſa ea, ſuper quibus diſponitur, vt *in cap.* 2. *de tranſlat. Epiſc.* ibi. Vnde ſi circa translationem idem fieri voluiſſet, quod de ceſsione dixerat, & de translatione poterat expreſsiſſe. Et quod non eſt ſanctorum Patrum decreto ſancitum, ſuperſtitioſis non eſt adinuentionibus præſumendum.

Nota, quod in interpretatione cuiuſcunque diſpoſitionis tria ſunt attendenda, perſona ſcilicet loquens, & illius cui loquitur, & vis loquutionis; itâ notauit *Abb. in c. ſolitæ notab.* 3. *de maior. & obed.*

Generalis diſpoſitio debet referri ad ſpecies non prouiſas, vt deducitur *ex l. ſanctio legum*, quæ nouiſsimè pænam generaliter irrogat ei, qui legis præceptis non obtemperauit; ad eas ſpecies pertinere non videtur, quibus ipſa lege ſpecialiter pæna eſt, *ff. de pæn.*

Diuerſitas.

NImia religionum diuerſitas grauem in Eccleſia Dei confuſionem inducit *cap. vlt. de religioſ. dom.* idem probatur *in cap.* 1. *eod. tit. lib.* 6. *& latius habes infra verbo, Religio*; Vnde dicit *gloſ. vlt. in cap. Deus* 11. *de vita, & honeſt. cleric.* ſic. Cum autem iſti ſint diuerſarum profeſsionum, ſimul non poſſunt eſſe in vna

Eccle-

ſis, quia dicit Canon. Homines diuerſæ profeſsionis non ſociabis in vno, eodemque officio &c. Nam ex diuerſitate habitus generatur ſcandalum. Quod ampliat etiam *Gloſ. verbo, ſæculares in c. vt iuxtà* 17. *de offic. Ordinar.* Quando ſunt diuerſa ſtudia ibi. Quia etiam cohabitare, & coniungi non poſſunt, quibus ſtudia ſunt diuerſa.

Diuerſitas contradictionem impedit, ſicut dicitur diuerſum tempus impedit contradictionem, inquit *Gloſ. verb. ſuſpendatur, in fin. in cap. Nihil.* 44. *de elect.*

In his, quæ ad ſolemnitatem ſpectant, diuerſa tenere, non eſt peccatum, quia vnaquæque Prouincia abundat in ſuo ſenſu, dixit *Gloſ. verbo, Alij in cap.* 4. *de ſer.*

Diuerſi proceſſus negotia ſolent intricare, vt probatur *in cap.* 3. *de ordin. cogn.* ibi. Nihil aliud eſſet, quàm diuerſis proceſsibus intricare negotium, & confuſione quadam iudicij ordinem perturbare. Hic poteſt curioſè quæri vnde procedat iſta intricatio negotiorum, an à clientulis, qui ità volunt, præcipuè quando ſunt rei ? an verò ab eorum procuratoribus ? verè reſolutio valde mihi dubia eſt, & poſſem dicere, quod ab vtriſque procedat, & ſi in errore ſum, lector chariſsime ne ſequaris.

Imperfectæ diuerſæ ſpecies vacationis, licet permixtæ ad excuſationem non proficiunt, inquit *l. Vnica C. qui num. tut.*

Non auditur diuerſa petens, vt inquit *Apoſtill. ad l. Profeſsio* 6. *C. de muner. patr. lib.* 10. *per tex.* ibi. Profeſsio, & deſiderium tuum inter ſe diſcrepant.

Diuinare.

Sileat omnibus perpetuò diuinandi curioſitas, dicit *l. Nemo aruſpicem C. de maled. & Mathem.* & ideo inquit *l. Si fideiuſſor* 29. ignoſcendum eſt ei, ſi non diuinauit & *Gloſ.* addit. Immo puniuntur diuinatores &c. Et ità contrahentes nullus culpabit, quare non futurum ſcierunt. *Auth. de nupt. in princ. coll.* 4. *vbi Gloſ. verbo, Formidauerunt*, ſic. Nec enim peccauit antiquitas, ſi non diuinauit.

Diuiſio.

Nota, quod quælibet res diuiſa melius intelligitur, inquit *Gloſ.* 1. *per tex. ibi in l.* 1. *ff. de dol. except.* Nam partitio animum legentis incitat, mentem intelligentis præparat, memoriam artificioſè reformat; vt dicit *Gloſ. verbo, Eaſdem, in §. Igitur proœm. Inſtit.*

Eſt tamen crudelis diuiſio liberorum à parentibus, & ab alijs, de quibus loquitur *l. Poſſeſsionum* 11. *C. comm. vtriuſque iud.* ibi. Quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus ſorores, à viris coniuges ſegregari, & ego adderem amicos à veris amicis, ſi veri noſtris temporibus inueniuntur.

Diuiſus in duo, plenam ſui non habet poteſtatem, inquit *cap. Diuerſis* 5. *de cleric. coniug. vbi Gloſ. verbo, Diuiſus*, addit rationem vulgarem, quia pluribus intentus, minor eſt ad ſingula ſenſus, & dum ad vtrumque feſtinat, neutrum benè perficit, & ponit verſus ſequentes.

Qui binos lepores vna ſectabitur hora,
Vno quandoque, quandoque carebit vtroque.

Vnitas non recipit diuiſionem; nulla enim ſeruitus diuiditur, licet vſusfructus diuidatur, vt inquit *Gloſ. verbo, ſectione, in cap. Tua* 20. *de præben.* Tamen

men in cap. Niſi 21. *eod. tit.* dicitur, quod circa prouentus non debet alia fieri ſectio, *& ibidem Gloſ. vlt.* reddit rationem; quoniam ſicut Ius diuidi non poteſt, ſic nec fructus, quod intelligerem de Iure percipiendi fructus, non verò de fructibus, poſtquam ſunt percepti, quia iſti poſſunt diuidi, poſtquam perceptos habeo.

Quod in partes diuidi non poteſt, ab omnibus quodammodo factum videtur *l. Eadem* 4. §. 1. *ff. de verbor.*

Diuiſionis auxilium non eſt indulgendum fideiuſſoribus negantibus, inquit *l. Si dubitet* 11. §. *Ita demum ff. de fideiuſſ.*

Mariti, qui fundum communem cum alio in dotem inæſtimatum acceperunt ad communi diuidundo iudicium prouocare non poſſunt, licet ipſi poſſint prouocari *l. vlt. C. de fund. dot.*

Propter immenſas contentiones plerumque res ad diuiſionem peruenit *l. In re* 25. *ff. de ſeruit. vrban.*

Non debet tamen diuiſio permitti in re vectigalis, ſeu emphyteotica, vt *in l. Communi* 7. *ff. commun. diuid.* ibi. Magis autem debet Iudex abſtinere ab huiuſmodi diuiſione, alias præſtatio vectigalis confunderetur, & ibidem *Gloſ. dicto verbo, Confunderetur*, ponit. Sabbatinam quæſtionem in hæredibus emphyteotæ, an quilibet pro ſua parte, qua hæres fuit, ſoluens penſionem, liberetur à pœna caducitatis? Et pro vtraque ponit fundamenta.

Eſt quædam alienatio per diuiſionem, inquit *Gloſ. verbo, Diſtrahi, in l. penult. C. de præd. & alijs reb. min.* Quod non intelligas in diuiſione facta inter hæredes, vt dixiſti ſupra verbo *Alienatio.*

Per conteſtationem petitionem diuiſam redintegrari Iuris ratio non permittit, inquit *l. Liberum* 16. *C. de fideiuſſ.* vbi facta diuiſione actionis contra vnũ de fideiuſſoribus, non poteſt iterum in ſolidum contra eũ, vel alterũ intentari.

Diuiſio aliquando etiam per ſortem fieri poteſt, vt verbo, *Sors* infra dicis.

Idem vitij habet nimia, quòd nulla diuiſio. Simile confuſo eſt quicquid vſque in puluerem ſectum eſt, dixit *Senec. Epiſt.* 90.

Diuitiæ.

Dictæ ſunt, quod mentem diuidunt, vt inquit *Ambroſ. lib. 2. de Abraham c.* 8.

Nullus diuitiarum eſt finis conſtitutus hominibus, dixit Solon; at verò *Ariſt.* contra; inquit enim; diuitiæ ſunt inſtrumenta vitæ, nullum autem inſtrumentum eſt infinitum.

Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio; non enim in rebus vitium, ſed in animo. Illud quoque; quod paupertatem nobis fecerat grauem, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt vtrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces; quocumque eum tranſtuleris morbum ſuum ſecum transferet, ſic nihil refert vtrum animus æger in diuitijs, an in paupertate ponatur, malum ſuum illum ſequitur, dixit *Senec. lib. 2. Epiſt.* 17. *ad fin.*

Diuitias eſſe cauſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia facturos irritant &c. inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vſque eo mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet; *idem Senec. ex Poſidonio Epiſt.* 88. *poſt medium, & in fin.* ſic. Bona autem omni carere culpa decet, pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſollicitant, extollunt quidem, & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ inſolentiam. Nihil autem inſolentia eſt, quàm ſpecies magnitudinis falſæ, ex qua contumelioſi redduntur elati opum affluentia, vt dixit *Ioſeph. l. 4. antiquitat. cap.* 8.

Vnde

Vnde dixit *Iureconſultus in l. 3. ff. de donat.inter vir.*ſic. Ne vt melior in paupertatem decidere deterior ditior fieret; poſuit namque in paupertate bonitatem, in diuitijs vero malitiam; nã viri boni, etiam ſi diuites nequeunt habere diuitias, & ſic facile ad paupertatem deneniunt, mali verò diuites illas congregant, & tamen minus eas poſsident, cum ipſis non vtantur, immò abutantur.

Nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit, quarum poſſeſsione tibi non interdico, ſed efficere volo, vt illas intrepide poſsideas, quod vno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beatè victurum perſnaſeris tibi, ſi illas, tamquàm exituras, ſemper aſpexeris; dixit *Senec. lib. 2. Epiſt.* 18. *prope fin.*

Crates ille Thebanus homo quondam ditiſsimus, cum ad philoſophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit, nec putauit ſe poſſe, & virtutes, & diuitias ſimul poſsidere. Nos ſuffarcinati auro Chriſtum pauperem ſequimur, & ſub prætextu eleemoſynæ priſtinis opibus incumbentes, quomodò poſſumus aliena diſtribuere qui noſtra timidè reſeruamus? Dicit *Diu. Hieronymus relatus in cap. Gloria Epiſcopi* 12. *q.* 2.

Idem Hieronymus ſic dicit. Diuitias habuiſti? requiem perdidiſti, dum vigilas augmentum diuitiarum cogitas; dum dormis, latronem ſomnias; in die ſollicitus, in nocte pauidus, & ſic ſemper mendicus, vt refert *Apoſtol.* ſuper verbo, *Diuites, in cap. Hac autem* 30. *diſt.*

Multum eſt non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille, qui in diuitijs pauper eſt, ſed ſecurior, qui caret diuitijs, dixit *Senec. lib. 3. Epiſt.* 20. *prope fin.*

Diuitiæ bonæ ſunt, dummodo ex eis fiat miſericordia *cap. Hoc reſcripſimus* 30. *diſt. Gloſ. in cap.* 1. *verbo Neceſsitatem* 31. *q.* 1. & vide *Gloſ. notabilem in cap. Sicut* 45. *diſt.* vbi diuites poſſunt compelli eleemoſinam facere pauperibus quam intelligo de diuitibus ſecularibus; nam de Eccleſiaſticis, & maximè Epiſcopis, ac alijs, qui redditus habent de Eccleſia, non eſt dubium, cum de Iure teneantur.

Licet diuitiæ, tamquam viles, & animum inquietantes non poſſunt dare, nec afferre notabilitatem, tamen poſſunt eſſe cauſam, ob quam viuit nobilitas, & obuenta ſeruatur, dixit *Bart. in l.* 1. *C. de dignitat. lib.* 12.

Diuitiæ ſunt inuidiæ expoſitæ, vt dicitur *in l.* 2. *propè fin. C. Quando & quib. quart. pars lib.* 10. ibi. Quid enim tam durum tamque inhumanum eſt, quàm publicatione, pompaque rerum familiarium &c. inuidiæ exponere diuitias.

Diuitiæ, nobilitas, & ſimilia an ſint præferenda in electionibus? habes verbo, *Potentia*. Et quòd diues debeat eligi in decurionem, dixiſti verbo, *Decurio*, & infra verbo, *Munera*.

Facilius committitur adminiſtratio diuiti, dixit *Gloſ. vlt. in l.* 5. *C. de ſuſpect. tutor.* Vnde etiam diuiti magis creditur. Nam, vt dixit *Gloſ. verbo, Subſtantiam, in Auth. de hæred. & falc. §. Hinc nobis*, ſubſtantia facit, vt ſibi magis credatur *per tex.* ibi. Teſtes in ipſa Ciuitate fide dignos, & poſsidentes ſubſtantiam *collat.* 1.

In curandis tamen diuitibus medici non debent illos præferre pauperibus. Eſt enim turpe, quòd propter diuitias ſuas aliquis diues citius curetur, quàm pauper, qui nihil dare poteſt; vt dixit *Gloſ. verbo, Turpiter, per tex.* ibi. Honeſtè obſequi tenuioribus maline, quàm turpiter ſeruire diuitibus *in l. Archiatri* 9. *C. de profeſſ. & medic.* Vnde dixit *Gloſ. verbo, Tenuioribus, in l.* 1. *C. de Colleg. illic.* Quod magis pauperi, quam diuiti ſubuenitur.

Digitized by Google

In materia ſatiſdationis diuitiæ ab ea excuſant, vt dixit *Gloſ. verbo, ſufficientem, in l. de creationibus* 20. *C. de Epiſcop. Audien.* ſed in verbo, *Exploretur in d. l.* 20. ſic ait. Alias & contra ſatiſdatio pauperi remittitur, & à diuite exigitur, vt *ff. ſi cui pluſque per l. Falc. l. Cum non facile.*

Aequaliter pauperes, & diuites ſecundum quantitatem patrimonij pati collectas, non ſecundum munus perſonarum, dixit *Gloſ. Verbo, Inopes, in l.* 1. *C. de apoch. pub. lib.* 10. *per tex.* ibi. vt & inopes, & locupletes fructu prouiſionis ſimili potiantur.

Sed quis dicitur locuples, vel inops? Reſponde, meta eſt quinquaginta aureorum, vt &c. vel centum aureorum, vt &c. vel verius iudicatur quis locuples, vel non, officio iudicis. ità dicit *Gloſ. verbo, Locuples, in Auth. præterea C. vnde vir, & in l. Quos nos* 234. *ff. de verbor. ſignif.* ſic dicitur. Locuples eſt, qui ſatis, & idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit *Gloſ. verò verbo, Iuſſu in §. Sed hoc Iure de Attilian. tutor. in Inſtit.* ſic. Sed quæ ſunt magnæ facultates? Reſponde; quinquaginta auri, vt &c. vel verius vſque ad quingentos ſolidos ſunt paruę; Si vltra, ſunt magnæ, vt *in §. Nos autem ibi vſq; ad quingentos ſolidos eod. tit.*

Senec. verò epiſt. 109. Eum eſſe locupletem ait, qui paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit &c. is minimè eget mortalis, qui minimum cupit. Quod vult habet, qui velle, quod ſatis eſt, poteſt; & *in epiſt.* 14. *ad fin. lib.* 2. ſic. Is maximè diuitijs fruitur, qui minimè diuitijs indiget.

Poſſeſsio diuitiarum eſt in diſtribuendo. Auarus hoc non faciendo non videtur frui diuitijs dixit *additę. ad Gloſ. verba, Cæcitas, in cap. Auaritia* 5. *de elect. lib.* 6.

Iuxtà miſerias huius temporis, & vbique gladios ſæuientes ſatis diues eſt, qui pane non indiget; nimium potens eſt, qui ſeruire non cogitur; dixit *Hieronym. ad Ruſtic.*

Diuites plus ſe reputant homines, quam ſint, vt dicis verbo. *Homo.*

Ex diuitibus propter iniuſtitias proceſſerunt pauperes. Verbo, *Iuſtitia.*

Principis intereſt locupletes ſub ſe habere ſubiectos, vt dixit *Gloſ. verbo, vtatur, in §. Sed & maior de ijs, qui ſunt ſui in Inſtit.*

Sed quis tenetur probare diuitem, vel pauperem eſſe eum, de quo quæritur? Reſpondet *Gloſ. verbo, Dubitetur, in l. Si verò §. Qui pro rei qualitate ff. qui ſatiſd. cog.* Aut vult admitti aliquis, tamquam diues, & probat &c. Aut vult excuſari, tamquam pauper, & tunc probet paupertatem &c. Et quod alias dicitur, quemlibet idoneum præſumi; intelligitur quoad mores.

Doctor.

Diſcas, quod potes docere &c. ne ſis miles priuſquam tyro, ne prius magiſter ſis, quam diſcipulus; mihi placet, quòd habeas Sanctorum contubernium, nec ipſe te doceas, & abſque Doctore ingrediaris viam, quam numquam ingreſſus es; inquit *cap. Si Clericatus* 16. *q.* 1. *& in cap. ſic viue ead. cauſ. & quæſt.* ità. Multo tempore diſce, quæ poſt modum doceas, & inter bonos ſemper ſectare meliores; & *in cap. ſi officia* 59. *diſt.* ſic. Quis tam arrogans, tàm impudens inuenitur, qui in cæleſti militia, quæ propenſius ponderanda eſt, & ſicut aurum repetitis ignibus exploranda; ſtatim dux eſſe deſideret, & prius vellet docere, quàm diſcere.

Oportet eum, qui docet, & inſtruit animas rudes, eſſe talem, vt pro ingenio diſcentium ſe met ipſum poſsit aptare, & ver-

& verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Debet ergo apprimè eſſe eruditus, & doctus, irreprehenſibilis maturus, pauldus, inquit *cap. Oportet* 8. *q.* 1. *& gloſ. verbo, Doctoribus in proam 6. decret.* fic. Doctor dicitur à docendo, & debet eſſe cautus, ne proferat tacenda; vel dicenda reticeat &c. & debet ſe ipſum, & verba ſua, ſecundum audientium capacitatem, & ingenium coaptare, &c. Qui enim ea docet, quæ ab auditoribus intelligi non valent, non eorum vtilitatē, ſed ſui oſtentationem facit &c. nec debet eſſe arrogans, ſed humilis &c. nam habet hoc proprium doctrina arrogantium, vt humiliter neſciant proferre, quæ docent. Et recta, quæ ſapiunt, rectè miniſtrare non poſsint.

Si quis doctus, & eruditus in lege Domini poteſt alios erudire, non debet ſuæ aſsignare prudentiæ, ingenioque, quæ poſsidet, ſed agat gratias primum Domino, qui cuncta largitur, deinde ſacerdotibus eius, ac miniſtris, à quibus doctus eſt. Si enim non egerit gratias, ſed ſcientiam vendicauerit ſibi, in penuria maladicetur, inquit *Hieronym. in cap. Reuertimini* 16 *q.* 1. Et verè in hoc maximè peccant homines; nam quantò plus ſe æſtimant ſcietificos, tantò plus ſe inflant; ſibi vendicando ſcientiam, O ſtulti! nihil enim habetis, quod non accepceritis; ſi enim accepiſtis, quid gloriamini, & vos inflatis? A Deo enim probati eſtis, qui vobis dedit ſcientiam, vt benè poſsitis docere, & propterea *Apoſtol.* ait. Oportet hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant. Hi autem à Deo probati ſunt, qui benè poſſunt docere, vt expreſsè dicitur *in cap. vlt.* 24. *q. vlt.*

Benè autem docetur, cum quis benè vixerit; nam benè viuendo, & bene docendo populum quis inſtruit, quo modo viuere debeat; benè docendo populum, quis inſtruit, quo modo viuere debeat; bene autem docendo, & malè viuendo Deum inſtruit, quomodo debeat illum condemnare; ſi enim benè docuerit, & malè vixerit ſui ſolius condemnator erit, vt ità ait *cap. vlt.* 40. *diſt.* Ornat autem doctrinam Domini, qui ea, quæ conditionis ſuę apta ſunt, facit, Et à diuerſo confundit eam, qui non eſt ſubiectus in omnibus, & cui conditio ſua diſplicet; vt dicitur in *cap. ſi apud carnales* 23 *q.* 5.

In ipſa autem doctrina diſcretum eſſe oportet rectorem, ſeu doctorem, ne aut tacenda proferat, aut dicenda taceat, vt *in cap.* 1. 43. *diſt.* à quo deduxit ſupra allegata *gloſ. verbo, Doctoribus, in prœmio lib. 6. Decretal.*

Turpe eſt Doctori, cum culpa redarguit ipſum inquit *Cato relatus à gloſ. verbo, Exemplum, in Auth. Illud videlicet, vt iudic. fin. quoquo ſuffrag.* propter malum exemplum, vt notat *Gloſ. prædicta.* Non enim, qui alios informat, vel inſtruit, debet ab alijs inſtrui, vel informari, vt dixit *gloſ. verbo, vt potè, in l. Cum Clericis* 25 *C. de Epiſcop & Cler.* qui enim alios docere debet poſt ordinationem ab alijs doceri non debet; ait *Auth. de ſanctiſs. Epiſc.* §. 1. *verſ. Damus coll.* 9.

Poſtquam docti prodierunt, boni deſunt, ſimplex enim illa, & aperta virtus in obſcuram, & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non viuere, vt dixit *Senec. epiſt.* 96. *poſt. princip.* & certè, vt ſolet, benè dixit, Sæpe, namque nimium diſputando ammittitur veritas, & dum Sancta Thereſia conſulit tractandum eſſe cum doctis, mihi videtur, quod debet intelligi ad conſulendum eos, non verò ad diſputandum, ſaluo ſemper iudicio melius ſentientis.

Ordinarium eſt doctorum vitium, quod legendo, & conſulendo multa inutilia effundunt, cum paucis vti poſsint

Ff 2 contra

contra illud. Gaudent breuitate moderni; vt inquit *Gl verb. Diſputatio, in §. 1. Quod cum eo in Inſtit per tex.* ibi. Ne verboſa fiat diſputatio, nã docile reddit, qui ſummam rei breuiter comprehendit, vt dixit *Gloſ. verbo leges, in l. 1. §. Quibus C. de nouo Cod.* Verum eſt, quòd quædam, gratia docendi, dicuntur, quæ alias non dicerentur, vt ponit *Gloſ. verbo, vel ſpicas in §. Cum ex aliena de rer. diuiſ. in Inſtit. vbi Apoſtill.* ſic. Nihil prohibet falſam legem, exempli cauſa, ponere, quo facilius res intelligatur.

Magiſtros ſtudiorum, doctoreſque excellere oportet moribus primum, deinde facundia, inquit *l. 7. C. de profeſ. & medic. lib.* 10.

Quod legum doctores debeant à iudicibus honorari, habes verbo, *Iudex.* Iſti namque dicuntur celſiores, vt intelligit *Gloſ. vel celſioribus in l. 2. C. de offic. diuer. iudic.* ibi; ideſt legum doctoribus, vt *in l. 3. eodem. tit.* ibi. Si honoratis viris &c. *& Gloſ. verbo, Honoratis.* ſic. Ideſt doctoribus, & talibus debetur ingreſſus ad iudices, & reuerentia, ac ſocietas ſedendi cum iudice, vt *in d l. 3.* ibi. Si honoratis viris &c. iudicum non patuerit ingreſſus, aut reuerentia non fuerit in ſalutatione delata, aut ſedendi cum iudice denegata.

Aduertas, quòd ſicut milites non torquentur, ſic nec doctores, vt &c. idem poteſt dici in Clerico, niſi ſit infamis, vt tenet *Gloſ. verbo, Pœnis, in l Milites* 8. *C. de quaſt.*

Doctor degradatus doctoratu non poteſt iterum fieri doctor, vt inquit *Apoſtill. ad Gl. verbo, Non ignominia, in l. Quod dicitur 39. ff. de milit. teſtam.*

Doctorem hodie militi eſſe præferendum cum doctor actu legens, ſi legerit per viginti annos in ſtudio, fruatur dignitate vicariatus Principis, & eſt comes, & dux, inquit *Apoſtill, ad Gloſ. verbo, Armis, in proem. Inſtit. per tex. coniuncta Gloſ. & Bart in l. 1. C. de profeſ. qui in vrbe Conſtan. lib.* 12.

Doctores artium etiam doctores dici poſſunt, & ipſi namque aliquam habere dignitatem dicuntur, quod patet, quia quandoque à muneribus excuſantur, vt inquit *Gloſ. verbo, Oratores, in l. Lege Iulia ff. de vi. public.*

Dolor.

DIfficillimum eſt iuſtum dolorem temperare, dicit *l. Si adulterium 38. §. Imperatores ff. ad l. Iul. de adult.* Vnde dolor iuſtus factum releuat vt inquit *l. Gracchus C eod. tit.* Vindictam enim proprij doloris quis conſequitur, vt dicitur *in l. Filius familias 37. ff. eod. tit.*

Nulla res citius in odium venit, quàm dolor, qui recens conſolatorem inuenit & aliquos ad ſe adducit; inueteratus autem deridetur, nec immeritò, aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt; dixit *Senec. Epiſt. 64.* & paulo ſupra ſic. Per lachrymas argumenta deſiderij quærimus, & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus &c. Eſt aliqua, & doloris ambitio &c: Nemo libenter ad id redit, quod nõ ſine tormento cogitaturus eſt.

Quid tam humile, & muliebre eſt, quàm ſiniendum ſe dolori committere? dixit *idem Senec. lib. de conſolation. ad Paulinum.*

Dolus.

MAlus fit calliditate, & fallacia, & vt *Pedius* ait; dolo malo factum ſit, quoties circumſcribendi alterius cauſa aliud agitur, & aliud agi ſimulatur. *l. Iuriſgentium §. Pactorum ff. de pact. vbi Gloſ. verbo, Calliditate,* dicit. Calliditas eſt in tacendo, vt infra de

act.

act. empt. l. 1. *§. fin.* ſed fallacia eſt in mentiendo, vt infrà *de furt. l. Falſus §. Si quis.*

Dolus eſt, ſi quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt, aut ſi quis non exegerit, quod exigere poteſt, aut ſi quis nolit ſoluere, quod exegerit; inquit *l. 44. ff. mandat.*

Datur etiam bonus dolus, vt inquit *Gloſ.* 1. *in l. 2. C. de commerc. & merc. per tex.* ibi. Non ſolum barbaris aurum minimè præbeatur, ſed etiam, ſi apud eos inuentum fuerit, ſubtili auferatur ingenio; probat etiam *Gloſ. vlt. in cap. 2. de offic. cuſt.* ibi. Quia eſt, & bonus zelus, & malus zelus &c. ſicut eſt bonus dolus, & malus dolus; & *Gloſ. verbo, Spes. in cap. penult. de conuer. coniug.* ibi, quia talis dolus bonus dolus eſt, & bonus dolus non prohibetur.

Dolus palam, & clam committitur, ſed fraus palam; vt *ff. de pact. l. Iuriſgentium §. Dolo* ità dixit *Gloſ. verbo, Neq; dolus, in l. 2. C. de in lit iur.*

Dolum accipere debemus culpam latam, non omnem dolum, ſed qui in necem legatorum, & fideicommiſſorum factus eſt inquit *l. 5. §. Si hæres ff. vt in poſſeſ. legat. & ibi Apoſtil.* ſic. Limita dolum in delictis, & latam culpam æquiparari. Niſi eſſet imponenda pœna corporalis, quia dolus requiritur *in l. 1. ad l. Cornel. de ſica. &c.* Et quando dolus, & lata culpa æquiparentur, vide *per Angel. in l. Si mora ff. ſolut. matr.* Vide etiam, quæ habes in verbo, *Culpa.* Alias regulariter, cum dicitur de dolo, ſubauditur etiam de lata culpa, vt inquit *Gloſ. verbo, Et culpa. in l. Si filiofamilias 26. §. 1. ff. ſolut. matr.*

Quod Nerua dicit latiorem culpam dolum eſſe &c. mihi veriſſimum videtur. Nam & ſi quis non ad cum modum, quem hominum natura deſiderat, diligens eſt, niſi tamen ad ſuum modum curam in depoſito præſtet, fraude non caret, nec enim, ſalua fide, minorem iis, quam ſuis rebus diligentiam præſtabit, dixit *l. 32. ff. depoſ. vbi Gloſ. verbo, Latiorem,* dicit, ideſt, latam, cuius finis eſt non intelligere, quod omnes intelligunt, & altera Gloſ. Dolum eſſe, ideſt dolo comparari, (circa quod vide *l. 29. ff. mandat.*) vt eſt, vbi quis de dolo tenetur, & de lata culpa, non autem eſt idem, cum dolus ſit ex fraude, & lata culpa ex fatuitate; præterea dicitur ſimile eſſe, vt &c. ergo non eſt idem, cum dicat *Ariſt.* Nihil eſt idem, cui id ipſum ſimile eſt, & *Gloſ. verbo, Et culpa, in l. Si filio famil. 26. §. 1. ff. ſol. matr.* ſic. Nam cum hic dicit de dolo, ſubaudi, & lata culpa.

Niſi ex magna, & euidenti calliditate, non debet actio de dolo dari, dixit *l. 7. §. Vlt. ff. de dol. vbi Gloſ. vlt.* ità ait. Euidentem autem eſſe oportet, quia dolum ex perſpicuis indicijs probari conuenit *C. eod. tit. l. Dolum*; nam, qui dolum allegat, illum tenetur probare, & illum admiſſum, probat, cum ex qualitate facti perſpicuè oſtendit, vt dixit *Gloſ. verb. ex facto, in l. 1. ff. de dol. excep. vbi Apoſtilla* ſic. Nota *Gloſ.* ad hoc, quòd dolus probatur, ſi qualitas facti, in quo conſiſtit, probatur, hoc addito, quòd dolus quandoque probatur ex coniecturis.

Dolus delictum eſt, inquit *Gloſ. in l 1. §. Si apud ff. depoſit.* Et tamen licet illum committere etiam contra eos, qui non ſunt hoſtes, vel latrones, vt fraus repellatur, vt infra *de legat. 2. l. Cum pater §. Titio* ità ponit *Gloſa verbo, Hoſtem, in l. 1. §. 2. ff. de dolo.* Doloſo namque nihil doloſius inuenitur, vt dicit *Gloſ. in l. Si duo 37. ff. eodem tit.* idem *Gloſ. verbo, Feliciſſimo, in Auth. de teſt. §. 1. coll. 7. & Gloſ. vlt. in l. In arenam C. de in offic. teſtam.*

Dolus cum dolo compenſatur, vt probatur *in l. 3. §. penult. ff. de eo, per quem factum erit* ibi. Neutri eorum præ-

ter

ter ſuccurrere debebit ab vtraque parte dolum cum dolo compenſando, & *ibidem* notat *Gloſ.* & allegat *l. Si duo ff. de dol.* Non tamen cum culpa, quia dolus præponderat, vt inquit *Gloſ verbo. Paulo vilioris, in l. Quiſquis maior C. de reſcind. vend.*

Doli mali ideo in verbis edicti fit mentio, quia ſi per imperitiam vel ruſticitatem, vel ab ipſo prætore, vel caſu aliquis fecerit, non tenetur, inquit *Vlpian. in l. Si quis 7. ff. de iuriſd. omn. iud.*

Dolum autem malum eo pertinere accipi vt qui reuerti poſsit, neque reuerteretur &c. Sed & qui data opera, & ſine lucro hoc affectauit, ſic dicitur *in l. 4. & 5. ff. Ex quibus cauſ maior*

Parui autem refert ab initio quis doloſe ſit verſatus, an poſtea hoc facere cœpit, inquit *l. Sed ſi 28. §. de eo ff. de pet. hæred.*

Ineſt dolo, & fraus, vt dicit *l. Iuriſgentium §. Sed ſi fraudandi in fin. ff. de pact. vbi Gloſ.* 1. ſic. Et ſecundum hoc dolus eſt genus, & ineſt fraus ei, vt ſpecies generi, vt fraus tantum dicatur, cum mei commodi cauſa, ſed dolus dicatur etiam ſine meo commodo. Ineſt etiam dolus, ſi abeſt bona fides, & è contra, nam contraria ſunt; vt *per l. Si dolo C. de reſcind. vend. dixit Gloſ. Vlt. in l Quod Nerua 32. ff. depoſ.*

Deterior dolus eius agnoſcitur, qui iterato committit, quàm qui ſemel, dicit *Gloſ. 2. in Extrauag Vnica de ſent. excom.*

Dolo facit, qui quominus poſsit, fecit, vt probat *l. Verum 64 §. Tempus ff pro Socio* ibi. Hoc quoque facere poſſe quiſque videtur, qui dolo fecit, quominus poſsit &c. Si tamen non dolo, ſed ſua culpa, vt facere poſsit, deſijt, dicendum eſt condemnari eum non debere. Vnde dolus, & negligentia pręſumitur, ſi quis ſteterit per annum, quod non vtitur litteris, vt dixit *Gloſ. verbo, Dolo, in cap. Si autem 9. de reſcript.*

Videtur etiam dolo facere, qui cum habet reſtituendi facultatem, non vult reſtituere, vt *in l. In bona fidei 37. ad fin. ff. de pecul. & in l. 1. §. Vlt. ff. depoſ.* ibi, & verius eſt teneri eum, hoc enim ipſo dolo facit, quod id, quod ad ſe peruenit, non reddit, *& in l. Si procuratorem §. Dolo ff. mandat.* ibi. Dolo autem facere videtur, qui id, quod poteſt reſtituere, non reſtituit.

Vulgariter etiam dicitur dolum facere, qui petit, quod reſtituturus eſt, quod debet intelligi, de reſtitutione facienda eidem, quem conuenit, non verò ſi alij facienda ſit, vt probat *l. Si ſocer 45. §. 1. ff. ſolut. matr.* ibi. Cui abſurdè dicitur dolo videri eum facere, qui non ipſi, quem conuenit, ſed alij reſtituturus petit,

Dolo etiam carere non videtur, ſi iam mota quis controuerſia hęreditatis, legata ſine cautionibus det, inquit *l. 41. ff. ad l. Falc.* & per eam probat *Gloſ. 2. verbo, Defendere, in l. 1. §. Apud Iulianum ff. depoſ.* ibi. Nam ſi ſine cautione præſtaret, cum iam ſit ab altero mota controuerſia, dolo videretur facere.

Dolum etiam committit, qui vocatus non venit, nullam cauſam habens non veniendi, vt inquit *Gloſ. 1. in l Minor 9. ff. de minor. per l. Non poteſt dolo ff. de reg. Iur.*

Dolo etiam videtur facere, qui ex aliena iactura lucrum quærit, vt dicitur *in l. Si quis 17. § vlt. ff de inſtitutor. act.*

Dolus etiam fit, ſi viriliter non reſiſtitur, vt inquit *Gloſ verbo, Dolo, in l. 2. ff. Si mulier ventr. nomin.*

Sicut è contrario, qui vim facit, dolo malo facit, non tamen qui dolo malo facit vtique, & vim facit, vt *in l. 2. §. Dolo malo ff de vi bon. rapt.*

Si dominus ademit ſeruo peculium, ſed & ſi eum intricare peculium in necem

cic-

creditorum paſſus eſt &c. Sed & ſi cum ſuſpicatur alium ſecum acturum alio peculium auertat, dolo non caret, inquit *l. Summa 22. ff. de pecul.* & addit. Sed ſi alijs ſoluerit, non dubito de hoc, quin non teneatur, quoniam creditori ſoluit, & licet creditori vigilare ad ſuum conſequendum.

Dolo tamen proximum erit, ſi poſt ſolutionem non nunciauerit debitori, inquit *l. Si fideiuſſor 29. ff. mandat.*

Ex dolo ſerui, dominus non lucratur, inquit *l. 2. ff. de eo per quem fact. erit, & probat l. 3. eod. tit.* ibi; ne propter dolum alienum reus lucrum faciat, & actor damno afficiatur, *& l. Electio 26. §. Si abſente ff. de nox. act.* ibi. Ne alterius dolus, aut deſidia alij noceat, & ibi notat *Gloſ. coniuncta l. Si quis 17. §. Vlt. ff. de inſtito. act. tam ſupra allegata.*

Nec etiam æquum eſt ſerui dolum amplius domino nocere, quam in quo opera eius eſſet vſus, inquit *l. Apud 4. §. Aduerſus verſ. In ſtipulatione in fin. ff. de dol. except.*

Sub hac conditione committitur ſtipulatio, ne quis doli ſui præmium ferat, inquit *l. Ita demum 36. ff. de recept. arbitr.*

Dolum tutoris; vel curatoris nocere pupillo, vel furioſo non debere puto, nec tamen lucroſum eſſe debere, ait *l. 3. §. Si ſeruus ff. de tribut. act. & in l. 1. §. Planè ff. de tutel. & rat.* ſic. Planè ſi ex dolo communi conuentus præſtiterit tutor, nec ei mandandæ ſunt actiones, nec vtilis actio competit, quia proprij delicti pænam ſubit.

Si ex duobus tutoribus cum altero quis tranſigiſſet, quamuis ob dolum communem, tranſactio nihil proderit alteri. Nec immeritò, cum vnuſquiſque doli ſui pænam ſufferat. Quod ſi conuentus alteri præſtitiſſet, proficiat, quod præſtitit ei, qui conuentus non eſt; licet enim doli mali ambo rei ſint, tamen ſufficit vnum ſatisfacere; inquit *l. 15. ff. eod. tit. de tutel. & rat.*

Adhuc doli exceptionem obſtare, ſi lucrum captet pupillus ex damno alieno. inquit *l. Si fundus §. 1. ff. de reb. cor.*

Iulianus quoque ſæpiſsimè ſcripſit, doli pupilli, qui prope pubertatem ſunt, capaces eſſe; ait *l. Apud Celſum §. Item quæritur verſ. Deniq. ff. de dol. except.*

Ex dolo defuncti toties in hæredem damus actionem de eo, quod ad eum peruenit, quoties ex eodem dolo defuncti conuenitur, non quoties ex ſuo; inquit *l. Quod in hærede 9. §. 1. ff. de tribut.* & probat *l. Si hominem 7. §. 1. ff. depoſ.* ibi. Quamquam enim ex dolo defuncti non ſolemus teneri, niſi pro ea parte, quæ ad nos peruenit, tamen quia hic dolus ex contractu rei, & perſecutione deſcendit, ideoque in ſolidum vnus hæres tenetur; plures verò pro ea parte, qua quiſque hæres eſt, & ibi *Gloſ.* ſic. Nota ex dolo commiſſo in contractu teneri hæredem &c. vbi ponit limitationem. Dolus ergo defuncti nocet vniuerſali ſucceſſori &c. Sed non nocet ſingulari, vt inquit *Gloſ. Verbo, Potior, in l. Sicut 8. §. Illud ff. quib. mod. pig. vel hypoth.*

Auctoris etiam dolus nocet habenti cauſam lucratiuam, vt optimè dixit *Gloſ. in l. Si non ſolum 10. verbo, Profuit, ff. Si quis omiſſa cauſ. teſtam.*

Dolum malum à ſe abeſſe præſtare venditor debet, qui non tantum in eo eſt, qui fallendi cauſa obſcure loquitur, ſed etiam, qui inſidioſè obſcurè diſsimulat, ait optimè *l. Ea qua commendandi 43. ff. de contrah. empt.*

Et qui alienum ſciens vendidit, dolo non caret, inquit *l. Ex empto 17. §. Denique ff de act. empt.*

Sicut æquum eſt bonæ fidei emptori alterius dolum non nocere, ità non eſt æquum eidem perſonæ venditoris ſui dolum prodeſſe, dicit *l. 30. ff. eod. tit. de act. empt.*

Sed

Sed ſi venditor ſciuit, emptor autem, licet ſupinè, ignorauit, puto venditorem teneri, quia præponderat ei dolus, vt dixit *Gloſ. verbo fuiſſet in l. Quæritur* 14. *§. Vlt ff. de ædil. edict.*

Si cum poſſet emptor auctori denunciare, non denunciaſſet, idemque victus fuiſſet, quoniam parum inſtructus eſſet, hoc ipſo videtor dolo feciſſe; inquit *l. Si fundo* 53 *ff. de euict.*

Dolo non ſolum confeciſſe accepimus, qui non vltrò inſtruxit emptorem, ſed etiam, qui decepit; inquit *l. Rectiſsimè* 14. *in fin. ff. de liberal. cauſ. vbi etiam gloſ. vlt. notat.*

Dolus ex calliditate, atque inſidijs emptoris argui debet, vel mortis motus, vel cruciatus corporis imminens detegit, ne habeatur rata venditio, ait *l. ſi voluntate* 8. *C. de reſcind. vend.*

Dolus emptoris qualitate facti, non quantitate pretij æſtimatur *l.* 10. *C. eod. tit de reſcind. vend.*

In rebus dotalibus virum præſtare oportet tam dolum, quam culpam, quia cauſa ſua dotem accepit; ſed etiam diligentiam præſtabit, quam in ſuis rebus exibet; inquit *l.* 18. *ff de iur. dot.* De dolo autem mulieris non eſſe permittendum excipere, ne indotata fiat; dicit *l. Apud* 4. *§. Aduerſus, ff. de dol. except.*

An ſocer teneatur vltra quam facere poteſt, ſi inſidioſè, vel cum dolo egerit, dotem, quam dare non poterat, promiſerit genero? Ponit, & interrogat *l penult. ff. de iur. dot.* ibi. Quid enim, ſi ſocer ſpe futuræ dotis induxerit generum, & cum ſciret ſe præſtare dotem non poſſe, id egerit, vt gener inſideretur. Reſpondet *gloſ. vlt. ibidem*, quòd ſic ibi. Merito ergo in ſolidum tenetur.

Socios inter ſe dolum, & culpam præſtare oportere inquit *l. Cum duobus* 52. *§.* 1. *ad fin. ff. pro ſoc.*

In commodati actione non facilè vltrà culpam, & in depoſiti vltra dolum malum tenetur is, cum quo agitur, dixit *l. Qui furtum* 16. *ff. de condict. furtiu & tradit gloſ. in l. Si ſine* 20 *ff. depoſ. ibi.* At in depoſito ſolus dolus venit.

In præcario autem, qui recepit, tenetur tantum de dolo, vt dixiſti ſupra verbo, *Culpa*.

Si cui inſpiciendũ dedi, ſiue ipſius cauſa, ſiue vtriuſque, & dolum, & culpam mihi præſtandã eſſe dico propter vtilitatem, periculum non [illegible]. Si verò mei duntaxat cauſa datum eſt dolum ſolum; quia propè depoſitum hoc accedit, dixit *l. Si rem* 19. *ff. de præſcript. verbo.*

Qui doloſè perſuaſit, etiam de dolo tenetur, nam plus perſuaſio doloſa, quam violenta facit, vt inquit *gloſ. in reg. ſcienti* 27. *de regul iur. in* 6.

Dolus etiam abſentis eſſe poteſt, vt inquit *l.* 4. *§. Hoc autem edicto ff. de vi bonor. rapt.*

Fraus, & dolus cuiquam patrocinari non debet *cap. ſedes* 15. *de reſcripi. l* 1. *ff. de dol. except. ibi.* Ideo autem hanc exceptionem prætor propoſuit, ne cui dolus ſuus per occaſionem Iuris Ciuilis contra naturalem æquitatẽ proſit.

Doli conſcius non agit, vt dixit *gloſ. per tex in l. Sed & ſi §.* 1. *in fin ff. de inſtitor. act. & per l. Ex facto in fin. ff de negot. geſt. per l. Metum §. ſed licet ff. quod met. cau.* Dicta autem *l. Sed & ſi §.* 1. *in fin.* Sic ait. Dolus ipſius præponenti nocere debet, niſi particeps doli fuerit, qui contraxit.

Nota in generali remiſsione dolum non contineri, vt inquit *gloſ. verbo, Abſit, in l. Pomponius* 10. *ff. de negot. geſt. per l. Aurelio §. Caius, & l. Si quis ratione eod. tit.* & habes verbo *Liberatio*.

Dolus præteritus venit in petitionem hæreditatis, quaſi dolo malo deſierit poſsidere, inquit *l. Nec vllam* 14. *§. vlt.*

vltim. ff. de petition. hæredit.

Quadruplex eſt exceptio doli, vna quæ naſcitur tempore cōtractus, vt ſi dolo me induxiſti, vt promitterē tibi decē, & hoc caſu ceſſat repetitio, ſi ſit ſolutū, vt *de condict. indeb. l. Qui exceptionem* Secunda quæ ſuccedit in locum nō numeratę pecuniæ, & hęc naſcitur tēpore confeſsionis, vt *de dol. excep. l. 2. §. Circa.* Tertia quæ ſuccedit in locum exceptionis pacti, & iuriſiurandi præſtiti, & his duobus caſibus ſolutum per errorē repetitur, vt &c. Quarta eſt, quę ſuccedit in locum exceptionis facti, vel intentionis, quod eſt, quando nec actor habet actionem, ſed de facto agit, & ſic reus de facto excipit, vt dicitur *in l qui ſe 7. ff. de cond. cau. dat. vbi Gloſ. verbo, Exceptione*, omnia prædicta ponit.

Dolo malo facere non videtur, qui Iure ſuo vtitur, vt dicitur *in l. 3. ff. de liber. hom. exhib.*

Nec etiam videbitur dolo feciſſe, qui fraudem excluſerit, vt inquit *l. Cum pater 79. §. Titio ff. de legat. 2.* & iam ſupra dixiſti *ex Gloſ. verbo, Hoſtem, in l. 1. §. 2. ff. de dol.*

Non etiam dolo facit, qui iuſſu iudicis facit, vt habes verbo, *Iudex*, & dicit *Vlpian. in l. Si quis 17. de iuriſd. omn. iudic.* ibi, vel ab ipſo prætore iuſſus.

Idem dico in eo, qui per imperitiam, vel ruſticitatem, vt *in præfata l.*

Idem in eo, qui ignorat, vt inquit *l. Qui in iur. 138 ff. de reg. iur.* ibi. Nemo videtur dolo facere, qui ignorat cauſam, cur non debeat petere.

Nec etiam dolus imputatur ei, qui non eſt in culpa, vt *in c. Si compromiſſarius 37. §. Si verò de elect. lib. 6.* ibi. Cum dolus ipſius eis, qui non ſunt in culpa, non debeat imputari, & *in cap. Tibi, qui 12. de reſcript. eod. lib.* ibi. Dum tamen dolus tibi non poſsit, vel notabilis negligentia imputari.

Nec etiam dolum dicitur facere, qui non circūuenit, vt dixit *gloſ. vlt. in c. penult.* de ijs, quæ vi ibi; quia non eſt verus dolus, ex quo non fuit ad circumuentionem *per tex. ibi*. Cum talis dolus non tām ad circumuentionem prædictorum Ciſtercien. quam ad fatuitatem eorum debeat retorqueri.

Nec dolum facit, qui rem deſerit, vt litem effugiat, vt dixit *gloſ. 1. per qua ibi allegat in cap. Cum inter 16. de elect.*

Item dolus non committitur, cum Principe, vt dixit *Gloſ. verbo, Dolus, in l. Probatorias 9. C. de diuerſ. offic lib. 12. ibi.* Nullus dolus poteſt committi cum Principe, nec ambitio.

Tolerabilior eſt dolus poſſeſſoris, quàm dolus petitoris, vt dixit *gloſ. in caſus poſitione ad fin. in l. 2. C. de tranſact.*

Dolus non purgatur, inquit *l. Iulianus §. Titius ff. de act. empt.*

Licet dolus, & culpa ſint diuerſa, aliquādo tamen æquiparantur, vt in caſu *c. Ab eo 6. ibi.* Malitiosè, aut negligenter &c. *de appell. lib. 6.* vbi notat *gl. vlt. ibi*. Hic dolus, & negligentia æquiparantur.

Domicilium.

EST vbi, quis maiorem partem fortunarū habet, vt dixit *gl. per iura quæ ibi verb. Domiciliū, in l. Is cui §. Quinimò ff. vt in poſſeſſ. legat. & gl. verb. Inter abſentes, in l. vlt. C. de præſcript. long. tēp.* vbi ità. Domiciliū dicitur quis habere, vbi maiorē fortunarum ſuarum partem habet; vnde cum recedit, perigrinari videtur &c. Sed quid ſi nullo loco habeat domicilium? Quo ad omnes pro præſente habetur. Item quid ſi in pluribus? Reſpōde, quoad omnes pro pręſente habetur; nam & in nullo loco, & in pluribus locis poteſt quis habere domicilium.

Vnde dixit *gl. verb. Domicilium in c. Dilectus 29. de reſcript.* hæc. Ex hoc videtur, quòd licet aliquis habeat præbēdā vel Eccleſiam alibi, quòd propterea non habeat ibi domicilium, nam ſola

poſſeſsio domus, quæ in Ciuitate aliqua comparatur, non facit domicilium &c. Verumtamen benè poteſt quis habere domicilium, vbi maiorem partem rerum ſuarum poſsidet,& aſsiduè conuerſatur &c. vel etiam, vbi vendit, vel emit, contrahit, & feſtos dies celebrat.

Et ſic,qui habet duas Eccleſias in diuerſis Epiſcopatibus,vtrobiq; intelligitur habere domicilium, vt dixit *Gloſ.* 1. *in c.Quia* 5. *de præb.* Et probatur *in c.*2. *de ſepult. lib.*6. ibi. Cum ab eo, qui duo habet domicilia, ſe collocans æqualiter in vtroque; vbi *Gloſ.verbo, Domicilia,* dicit, quod eſſe poteſt.

Nota, quòd patria, quam quis eſt ſortitus per originem, non tam facilè mutatur, vt ea, quæ iure tantum domicilij,vt dixit *Gl.verb. Non mutatur, in l. In adoptionem* 7. *C.de adopt.*quæ dicit, quòd non mutatur,ſed additur, quàdo aliquis foraneus in adoptionem datur ciui illius Ciuitatis,& *Gl. vlt. ibid.* ſic inquit? Nam hic,& ibi poterit vocari ad honores. Sed quid, ſi ſimul vtrobiq; ad munera, & honores vocetur? Reſpondet: præualet cauſa originis. Et ratio eſt, quia cauſa originis potior eſt cauſa domicilij,vt notas verbo,*Origo.*

Si non apparet, quid mortuus ſenſerit in eius municipij foro faciendum, in quo is,qui teſtamentum fecit, domicilium habuerit dicit *l. Quæ conditio* 39. *ff. de cond.& demonſtr.*& ſic in hoc caſu præualet cauſa domicilij, & non originis.

Dominus, & Dominium.

VT enim libertas naturali Iure continetur, & dominatio ex Iure gentium introducta eſt, dicit *l. Si id, quod* 64. *ff. de condict.indebit.*

Domini appellatione, & pro parte Dominum contineri dicendum eſt, inquit *l.*1. *ff. ad Syllanian.* & paulo ſuprà ſic. Domini appellatione continetur, qui habet proprietatem, & ſi vſuſructus alienus ſit. Qui ſeruum bona fide poſſidet domini appellatione non continetur,nec,qui vſumfructum ſolum habet; vbi *Gloſ. in addition.* ſic ait. Dic quod bonæ fidei poſſeſſor habetur loco domini, vt ipſe, vel hæres eius non poſsint dicere ſe non dominum, nec alius, cuius intereſt, donec contrarium probetur.

Cum ſimpliciter dominium profertur ad directum,non vtile refertur, dicit *Gloſ. verbo, Nam qualecumque,in l.Si mater* 11. *§.Eandem ff.de excep.rei iudic.*

In ſuis hæredibus euidentius apparet continuationem dominij eo rem perducere, vt nulla videatur hæreditas fuiſſet,quaſi olim hi domini eſſent, qui etiam viuo patre quodammodo domini exiſtimabantur,ſic ait *l.In ſuis* 11. *ff. de liber. & poſth. & in §. Sui autem de hæred. quæ ab inteſt.in Inſtit.* ibi. Et ſtatim à morte parentis, quaſi continuatur dominium, ſed cur non dicit ſimpliciter continuatur,ſed per, quaſi, quod eſt improprie? Reſpondet *Gloſ. ibidem*. Quod continuatio ſit inter diuerſa propriè, ſed de patre ad filium impropriè, cum ſint vna,eademq; perſona. Ex qua reſponſione apparet in patre,& filio non procedere, quod dicit *Auguſtin.in cap. Quod autem propè medium* 23. *q.*7. ibi. Quis dominandi cupiditate inflammatus, vel faſtu dominationis elatus deſiderat habere conſortem? licet etiam procedat in peſsimis filijs.

Dicitur etiam dominus,quieſt partis dominus,vt ait *Gloſ.verbo, Vtriuſque in l. Cætera* 43. *§.Item quæri ff. de legat.* 1.

Etiam appellatione domini fructuarius quoque continetur inquit *l. In venditione* 8 *ff. de bon.auth.iudic.*

Dominium transferri poteſt per errorem, & quando. Vide verbo. *Error*, & facit *Gl.verb.Furti teneris, in l.Si quis vxori* 53 *ff.*

53 *ff. de furt.* ibi. Errorem perſonæ non eſſe impedimentum, quominus tranſferatur dominium.

Pro domino habetur, qui vti talis agit, redditus exigit, & mouentia diſtrahit, inquit *l. Titia 48 ff. de ſolut. vbi Apoſtill.* ſic. Habemus textum ſingularem ad hoc, quòd dominium probatur ex eo, quòd quis ſe gerit, vt dominus in re, & recipit fructus, & vendit, vt dominus, pro quo facit etiam *tex. in l. Quidam in ſuo ff. de condit. Inſtit.*

In coloni perſona repræſentatur dominus, dicit *l. 1. §. Non alij ff. de vi, & vi.* Sed per eum præiudicium poſſeſſioni, inuito domino, vel inſcio, imponi non poſſe, & Iure, & legum authoritate declaratur, vt dicit *l. 17. C. de agric. & cenſit. lib. 11.*

Etiam antiqua regula Iuris eſt, quæ definiuit deteriorem conditionem per ſeruum domino nullo modo fieri, quæ tunc locum habet, cum dominus de damno periclitetur, non cum ſibi lucrum per ſeruum acquiri deſiderat, inquit *l. vlt. C. de acquir. poſſeſ.*

Nec etiam oportet ſalutem dominorum, ſeruorum arbitrio committi, inquit *l Vnius 18. verſ. Seruo, qui vltrò ff. de quæſt.* Et è conuerſo dicendum eſt non obeſſe debere ſeruo factum domini, decidit *l. Poſt legatum 5. §. Si pater ff. de iis quibus, vt indign.* quamuis dicatur. Vox ſerui, domini vox, vt notas in *verſ. ſeruus*

Dominus habet in ſeruo transfuga poſtliminio reuerſo priſtinum Ius, vt inquit *l. Poſtliminium 19. ad med ff. de capt. & poſtlim.* & reddit rationem ſic. Ne contrarium Ius non tam ipſi iniurioſum ſit, qui ſeruus ſupermaneat, quam domino damnoſum conſtituatur.

In l. Prætor edixit §. 1. *verſ. Cæterum ff. de iniur.* hæc reperiuntur, nec enim ferre prætor debet heri ſeruum, hodie libertum conquerendum, quod Dominus ei conuitium dixerit, vel quod leuiter pulſauerit, vel emendauerit; leuis enim coërctio etiam in nuptam, vel conuicium non impudicum, cur patrono denegetur? Dixit *l. Non ſolum 11. verſ. Quamquam ff. eod. tit. de iniur.*

Dominus ſciens ſeruum mercari in republica, tenetur tributoria, non tamen requiritur, quod velit, ſed ſatis eſt quòd non nolit, ex quo ſciuit; ita notat *Apoſtill. ad Gloſ. vlt. in cap. Cum iam dudum* 18. *de præb.*

Offenditur dominus in ſeruo, inquit *c. 2. de ſent. & re iudic. lib. 6.* Sicut dicitur dehoneſtari Eccleſiam, vel Dominum temporalem in perſonis officialium ſuorum, cum Eccleſiam, vel Dominum ſuum repræſentent, vt inquit *Gloſ. verb. Calcata, per tex. ibi in Extrauag. vnica de pan iuxta illud*. Dominum crucifigunt, qui eum in ſuis Sacerdotibus perſequuntur &c. Eccleſia pati dicitur in eis, tamquam miniſtris ſuis.

Vnde collige dominum temporalē poſſe, & debere ſe opponere pro conſeruando Iure ſuorum ſubditorum, in tantum, quòd ipſe poteſt mouere bellum cōtra dominum temporalem opprimentem Iura ſui ſubditi, ſi requiſitus de illo iuſtitiam facere negligat, vel recuſet. Et è cōtra ſubditi opponere ſe poſſunt, ſi eorum dominus alteri ſe ſubijcere velit, quod eorum intereſt dominum ſuum alteri non ſubijci, ne cogantur plures dominos habere, ita reſoluit *gl. 1. in Extrau. vnica de maior. & obed.*

Dominus quoque fideli ſuo in his omnibus vicem reddere debet, quod ſi nō fecerit malè fidus, ſicut ille, qui in eorum præuaricatione, vel faciendo, vel conſentiendo deprehenſus fuerit perfidus & periurus, ita inquit *c. De forma 22. q. 5.* Sunt autem ea, quæ refero, in verbo, *Vaſſallus*, & omnia per extenſum etiam ponuntur *in c. Vnico de forma fidel. in vſib. feud.* & alia de nouo fidelitatis modo *in tit. ſeq.* Non ergo putent domini, quòd eo, quia domini ſunt, non tenentur fidem ſeruare vaſſallis ſuis.

Digitized by Google

Iſtud etiam valde notandum eſt; quòd ſicut priuatur vaſſallus feudo propter hanc culpam, ita quoque priuari debet dominus proprietate propter eandem culpam, vt per que allegat, tradit *Gloſ. verbo. Iuſtitiam in cap. Item qui dominum, qua fuit prim. cau. ben. ammitt.* ibi. Quòd ſi quis ſuo domino iuſtitiam facere noluerit, feudum, quod tenebat, perdet; *Gloſ.* in *cap. vnico qual. domin. propr. feud. priu.* ſic. Et non eſt mirum, ſi proprietatem amittat, cum ipſe dominus teneatur vicem reddere vaſſallo de his, de quibus vaſſallus ei tenetur.

Negio ex duabus cauſis dominus eſſe poteſt, licet poſsidere poſsit ex diuerſis cauſis, vt *ff. de acquir. poſſeſſ. l. 3. §. Ex. plurimis* ita reſoluit *Gloſ. verbo, Ab ea, in l. Seruum Titij 49. ff. mandat.*

Quodcumque ad omnes dominos non poteſt pertinere, id pro ſolido ad eum, cui acquiri poteſt, pertinere veteres comprobauerunt, ait *l. Si Seruus 2. ff. de author. tutor.*

Ille, qui fuit olim dominus, debet allegare in libello ſe eſſe de præſenti dominum, nec ſufficeret, quod ſimpliciter allegaret ſe fuiſſe dominum etiam ſi reus hoc confiteatur, ità notat *Apoſtill. ad Gloſ. Verbo, Confeſſus, in l. Certum 6. ff. de confeſ.* quæ ait; per verba præſentis temporis puta meum eſſe &c: ſecus, ſi per verba præteriti temporis puta fuiſſe, quia non ſtatim haberis pro iudicato, immò adhuc qualiter receſſerit à me dominium, quæreretur.

Nota, quod non dominus dominium vincit, vt in caſu ponit *Gloſ. verba, Propriam in §. Adeo de locat. in Inſtit.* quæ loquitur de primo emphiteuta agente contra ſecundum.

Acquiritur dominium non ſolum ſpecificatione, vt &c. & acceſsione, vt &c. Sed etiam confuſione, item immiſtione, vt &c. inquit *Gloſ. verbo, Si duorum in §. Si duorum de rer. diuiſ. in Inſtit.*

Dominium non diſcedit Iure prohibente vtilitatem, ſecus ſi propter iuris impoſsibilitatem, vt inquit *Gloſ. verbo, Agnatione in l. Quemadmodum C. de agric. & cenſit. lib. 11.*

Ex inutili contractu tranſit dominium, vt colligit *Gloſ. verbo, locum habere per tex. ibi in l. Eleganter ff. de dol. & ibidem Apoſtill.* ſic. *Bald.* hic dicit iſtam *Gloſ.* notabilem ad hoc; quòd dominium transfertur ex contractu inutili, ſicut transfertur ipſa poſſeſsio, vt in *l. 1. §. Si vir ff. de acquir. poſſeſſ.*

Item nota, quod ex ſolo pacto dominium transfertur, vt dixit *Gloſ. verbo, Definere, in l. Si ex duobus 6. §. 1. ff. de in diem addict.* vbi in contrarium allegat *l. Qui ea C. de pact. inter empt.*

Duorum quidem in ſolidum dominium vel poſſeſsionem eſſe non poſſe, dicit *l. Si vt certo §. Vlt. ff. commod.*

Bonorum Eccleſiaſticorum dominium penes Eccleſiam eſſe, ait *Gloſ verbo Ipſarum, in cap. 2. de reb. Eccleſ. lib. 6.*

Dominium obliuione ammittitur. Vide verbo *Obliuio*.

Domus.

AEdium appellatio, & opus, & ſolum & parietem continet, inquit *Gloſ. verbo, Deſiderare in l. Inter 20. ff. de damn. infect.* vbi *Apoſtill.* ſic. Potes per hanc *Gloſ.* colligere differentiam inter ædes, & domum, quia non omne ædificium dicitur domus, ſed ædes dicuntur omne ædificium &c. Aduerte tamen, quod Iureconſultus in *l. Si domus in princ. ff. de legat. 1.* promiſcuè his verbis vtitur.

Domus tutiſsimum cuique refugium, ac receptaculum eſt, vt inquit *Gaius in l. Plerique ff de in Ius voc. & Gloſ. 1. in l. Legatus 13 ff. de legation.*

Do-

Domus protegens turpitudinem dicit *Eccleſ. cap. 19. 31.* Vnde non facile, quæ domi geruntur, per alienos poſſunt cognoſci, ait *Imperator in l. Conſenſu 10. Præterea C. de repud.* & conſonat *Pontifex in c. Veniens 2. de teſtib.* ibi. Quæ in Capitulo aguntur, non facilè poſſunt niſi per Canonicos ipſos probari, per domeſticos verò facilius, quæ domi geruntur, probantur, vt *Gloſ. verbo Maiores in cap. Vlt. de offic. Archid.*

In domeſticis citius fraus præſumitur, vt habes *verbo, Fraus.* Nulla domus tuta eſſe poteſt, niſi periculo capitis ſui, dominis cuſtodiam tam à domeſticis, quàm ab extraneis præſtare ſerui cogantur, inquit *l. 1. ff. ad Syllanian.* Siquidem clandeſtinis, ac domeſticis fraudibus facilè quiduis pro negotij opportunitate confingi poteſt, vel id, quod verè geſtum eſt, aboleri, vt inquit *l. Lata 27. C. de donat.*

Domus mariti domicilium vxoris dicitur, vt notas verbo, *Maritus.*

Ius reuocandi domum ſaluum manet cuilibet, niſi quando ritè compelli poteſt, vt ibi ſuis aduerſarijs reſpondeat, vbi conuenitur; dicit *cap. licet 20. de foro comp.*

Aliquando licet in parte domus, quod in alia parte non licet, tenet *Gloſ. verbo Regularium. in Clem. 2. de cenſib.*

Habitari poteſt etiam obſcuratis domibus, quod vſque adeo temperandum eſt, vt non in totum ædes obſcurentur, ſed modicum lumen, quod habitantibus ſufficit, habeant, ità dicit *l. Si is, qui 37. ff. de vſufruct.* cui conſonat *l. Binas 9. ff. de ſeruit. vrban. præd.* ibi. Sed ità officere luminibus, & obſcuratas ædes conceditur, vt non penitus lumen recludatur, ſed tantum relinquatur, quantum ſufficit habitantibus in vſus diurni moderationem.

Stultè agunt, immò etiam contra Ius qui domos conſtruunt contiguas, ſeu adhærentes muris Ciuitatis, vel caſtri, vt notauit *Gloſ. verbo, Muri,* & addit *in §. Sancta de rer. diuiſ. in Inſtit.* iuncto *tex. ibidem.*

Quando per Principem mandatur fieri domuum deſtructio, non debet exequi niſi prius nuncietur Principi, & ipſe ſecundò præcipiat, vt *in Auth. de mandat. Prin. §. Deinde coll. 3.* cuius verba pono *verbo, Princeps;* & *verbo, Index.*

Ad naturam huius verbi, Domus, notabis, quod piſces, qui ſunt in piſcinis, non ſunt ædium, nec fundi, vt inquit *l. Fundi 16. ff. de act. empt.*

Donatio

QVam plures ſunt donationes: dat aliquis ea mente, vt ſtatim velit accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti, & propter nullam aliam cauſam facit, quam vt liberalitatem, & munificentiam exerceat; hæc propriè donatio appellatur, ità inquit *Vlpian. in l. 1. ff. de donat.* & proſequitur. Dat aliquis, vt tunc demum accipientis fiat, cum aliquid ſequutum fuerit, hæc non propriè appellatur donatio, ſed totum hoc donatio ſub conditione eſt. Item cum ipſe ea mente dat, vt ſtatim quidem fiat accipientis, ſi tamen aliquid factum fuerit, aut non fuerit, velit, ad ſe reuerti, hęc non propriè dicitur donatio, ſed totum hoc donatio dicitur, quæ ſub conditione reſoluitur, qualis eſt mortis cauſa donatio. Igitur cum dicimus inter ſponſum, & ſponſam donationem valere, propria appellatione vtimur, & factum demonſtramus, quod ab eo proficiſcitur, qui liberalitatis gratia aliquid dat, vt confeſtim faciat accipientis; nec vnquam vllo facto ad ſe reuerti velit, cum verò dicimus, ſi hac mente donat ſponſus ſponſæ, vt nuptijs non ſequutis ſpecies auferatur, poſſe repeti, non contrarium priori dicimus, ſed concedimus inter

eas

eas perſonas fieri donationem eam,quę ſub conditione ſoluatur.

Omnis creatura mouetur ad benefaciendum ei, qui ſibi benefacit,& talis obligatio ex inſtinctu naturæ procedit; & non eſt illa talis donatio, quæ ex nudo pacto naſcitur; nam illa eſt efficacior, vt potè cum non ſit donatio, ſi id, quod per pactum nudum naturaliter debetur, ſoluatur, ſi autem, quod inſtinctu naturæ debetur, ſoluatur, donatio eſt ſine dubio, quæ nomen aſſumit remunerationis, de quo ſatius habes in verbo, *Obligatio*.

Inter dantem, & recipientem diſtinctio debet eſſe perſonalis, cum nemo recipere poſſit à ſe ipſo, vt inquit *c.vlt. de Inſtit. §. Errant*, qui dicunt donarj, quod datur, ſolo naturali Iure cogente, vt dixit *Gloſ. verbo, Potuit, in l. Quoties 10. de adminiſtrat. tutor.* qui enim dat aliquid ex neceſsitate, licet naturali, non dicitur id donare, vt inquit *Gloſ. verbo, Liberalis, in l. Rem legatam 18. ff. de adimen. legat.*

Donare procedit à nobilitate, vide verbo, *Nobilitas*.

Si extraneus de ſuo daturus ſit dotem, quidquid vult paciſci (etiam ignorante muliere) poteſt; legem enim ſuæ rei dicit: poſtquam verò dederit paciſci conſentiente muliere debet *l.Ob res 20. ff. de pact. dotal.*

Donator non ſibi legem vult imponi, nec poteſt, ſed ei, qui accipit inquit *l. Quod autem §. Idemque ait verſ. Vxori ff. de donat. inter vir.*

Sicut perfecta donatio facilè reſcindi non poteſt, ità legi, quam tuis rebus dediſti donans parere conuenit; ait *l 3. C. de contrab. empt.*

Sanè non amare, nec tamquam inter infectos Ius prohibitæ donationis tractandum eſt, ſed vt inter coniunctos maximo affectu, & ſolam inopiam timentes *l. Si id, quod 29. ff. de donat. int. vir. & vxor.*

Donatio verò inter Principes ſtatim firma manet, licet ſint coniuges, dicit *l. Vlt. in fin. C. de quadriennij praeſcript.* vbi ponit pro ratione hæc verba. Et ità videatur hoc Imperiale eſſe priuilegium; qui enim ſuis conſilijs, ſuiſq; laboribus pro toto orbe terrarum die, nocteque laborant, quare non habeant dignam ſua prærogatiua fortunam?

Donatio ante nuptias non habet dotis priuilegium. Vide verbo, *Mulier*.

Dotem, & donationem propter nuptias pro honeſtate perſonarum, & merita, ideſt patrimonij facultatem, conſtituendum eſſe, inquit *Gloſ. verbo, Merita in Auth. de reſtit. & ea, quæ parit §. 1. verſ. Quamobrem coll. 4. & infra latius verbo, Dos.*

Debiti remiſsio eſt donatio, vnde non valet inter virum, & vxorem dicit *Gl. verbo, Nec donationis, in l. Si inter patrem 6. C. de ſolution.*

Vtique parcendum eſt marito, qui cum non præcipitauit ad ſolutionem, qui donaret, quemque in id, quod facere poſſet, ſi conueniſſet, condemnaret. *l. Si extraneus 34 ff. de iur. dot.*

Si Epiſcopus donet alicui rem Eccleſiaſticam, potius præſumitur donatio perſonalis, quàm realis &c. Sed ſi donat Eccleſię, præſumitur realis donatio, & perpetuò donaſſe, quia Eccleſia numquam moritur, vt inquit *Gloſ. verbo, Probatum, in cap. Cum veniſſent de Inſtit.*

Si per minutas, vel paruas donationes Eccleſiam lædat, vel modicum excedat, quid dicendum? interrogat *Gl. in cap. 2. de donat.* Et reſpondet. Videtur, quod totum debeat reuocari &c. immò quod vltra licitum eſt, reuocabitur; immo videtur, quod non ſit attendenda coacervatio, ſed ſingularis quantitas &c. argumentum contra &c. Sed *tex. in cap. Apoſtolicæ eod. tit.* ſic dicit. Hoc ſemper eſt obſeruandum, quod vnus Epiſcopus, vel alius non ſolum

non

non debet amplius, ſed nec tantum, nec minus,cum graui Eccleſiæ ſuæ detrimento conferre, ſiue ſimul, & ſemel id facere velit, ſiue pluries ſucceſsiuè eiſdem, vel diuerſis Eccleſijs conferendo.

Donatio facta filio, quando mater poſſit reuocare vide verbo, *Mater & ibidem* an id procedat in patre.

Donatio per ſenem fieri poteſt, vt in verbo, *Aetas ſub.verſ. Senectus dixiſti*.

Ratione conſanguinitatis, vel affinitatis præſumitur quis voluiſſe donare, ſicut præſumitur remiſsio fidei commiſsi ſanguinis neceſsitudine, vt inquit *gloſ. verbo, Sciſsent*, per iura, quæ allegat, & *per tex. in l. Si ſeruus 39. ff. de donat. inter vir.* in illis verbis. Si id ſciſsent fratres, aut poſtea quam donata eſſent, ratum habuiſſent.

Donatio litis fiſco facta non valet. vide verbo, *Fiſcus*.

Nec regulariter donare valet is cui bonorum adminiſtratio etiam libera eſt conceſſa *cap. vlt. de offic. Vicar. in 6.*

Et monaſterio, quod non dum eſt aliqua donatio, fieri noo poteſt inquit *cap. Abbate ſanè §. Nec pro eo de ſent. & re iud. lib. 6.*

Facilius ſe mulier obligat, quàm alicui donat, inquit *l. 4. ff. ad Vellan. vbi gloſ.* ſic. Eſt enim genus mulierum auariſsimum in donando, vt hic *& C. de donat. ante nupt. &c.* idem & in maribus, vt &c. niſi ſit ibi affectio paterna &c. vel coniugalis &c. vel ſanguinis, &c. vel ſcholaris in magiſtrum, &c. vel meriticalis, quæ affectio reputatur potentiſsima omnium; vel niſi ſit ille diues, qui debet multum donare &c Sed hæc cauſa debilior, & fragilior habetur.

Facilius etiam remiſsio præſumitur fraudulenter fieri, quam donatio, quia facilius quis remitteret plura, quam donaret pauca, vt inquit *gloſ. verbo Remiſsione in cap. Statutum 11. §. Si quid autem de reſcrip. in 6.*

Donatio vero ſi fuerit occulta, ſuſpicione non caret, dixit *cap. vnicum, vt Eccleſiaſtica beneficia*.

Si Titius donare mihi volens, delegatus a me creditori meo ſtipulanti ſpoponderit, non habebit aduerſus eum illam exceptionem, vt quatenus facere poſſet, condemnetur. Nam aduerſus me tali exceptione vtebatur, quia donatum ab eo petebam. Creditor verò debitum perſequitur, inquit *l. penult. ff. de nouation.* Pinguius enim donatori ſuccurrere debemus, quàm ei, qui verum debitum perſoluere compellitur, dicit *l. Exheredatum 49. ff. de re iudic.*

Si donationem patronus in libertum contulit, videri, & poſtea libertum patrono donaſſe, ait *l. Si verò §. Inde Papinianus ff. mandat.* vbi *gloſ. verbo, Patrono*, ità ait. Sic ergo ratione primæ libertatis, & hoc præſumitur ſic alias ratione pietatis, vel alias preſumitur donatio, & probatur his legibus.

Sanè de dolo donator obligare ſe, & debet, & ſolet, ne quod benigna contulerit, fraudis conſilio reuocet, inquit *l. Ad res 62. ff. de ædilit. edic.* & è conuerſo donator liberalitatis ſuæ pœnam pati non permittitur, dicit *ead. l.*

Cum ea, quæ ad certum vſum largitione ſunt deſtinata fidelium, ad illum debent, non ad alium (ſalua quidem ſedis Apoſtolicæ authoritate) conuerti, dixit *Pontifex in Clement. 2. de relig. dom. vbi gloſ. verbo, Ad alium*, ſic addit. Quandoque tamen rebus vtimur ad alium vſum, quam fuerint inuenta.

Non eſt cuiquam licentia, & alienas res capere, & frugalitatem irridere donatoris, & ipſum iterum donatorem, ſuaſq. res perdere, & præfatis malis ab

Digitized by Google

ab ingrato donationis acceptore affici, dixit *l. Vlt. C. de reuoc. donat.*

Breuitas chartulæ donationi nihil quicquam derogat *l. Si aliquid* 13. *C. de donat.*

Quadrupedis dentes donati cernere noli dixit quidam, & eſſe prouerbium Italicum aſſerit *gloſ. verbo, Gratioſè, in Clem.* 2. *de cenſib.*

Alia vide verbo, *Dare*.

Dos.

Ipſius filiæ proprium patrimonium eſt, inquit *l.* 3. *§. Sed vtrum verſ. Ergo in fin. ff. de minor. & ibidem* notat *gloſ.* quomodo hoc intelligatur, cum alias etiam pater dominus dicatur, & ideo ſi pater petebat dotem, & mortuus eſt, relicto hærede extraneo, etiam lite conteſtata, non tranſit actio in hæredem, ſed ſtatim ad filiam actio conſolidatur, vt dixiſti ſupra verbo, *Actio*.

Sine nuptijs quidem nulla dos intelligitur, ſiue dote autem nuptiæ poſſunt celebrari, inquit *l. Cum multa* 20. *ad med. C de donat. ant. nupt.* Quia niſi matrimonij oneribus ſeruiat dos nulla eſt, dicit *l. Si pater* 79. *ff. de iur. dot.*

Paternum officium eſt dotare filias, vt inquit *gloſ. in l. Qui liberos* 19. *per tex. ibi. Et dotare ff. de rit. nupt.*

Si verò pater dotem daturus non ſit inquit *l.* 9. *ff. de pecul. & ibi gloſ.* ſic, Cogitur ſemper pater, & auus, vt infra *de collat bon. l. Dedit, & C. de dot. promiſs. l. final.* niſi in caſu, vt hic, quia filia ſit Iudęa, vel hæretica, vt *C. de haret. l. Cognouimus*.

Quæro, quantæ pecuniæ dos conſtituenda ſit? interrogat *l. Quaro* 61. *ff. de iur. dot.* & reſpondet. Modus ex facultatibus, & dignitate mulieris, maritique ſtatuendus eſt, quouſque ratio patitur, vbi gloſ. ſic. Nota, quòd nobiles mulieres indigent maiori dote, quam ignobiles, & hoc eſt verum nubendo pari, ſecus ſi inferiori, & ſic mihi videtur probare *textum in l. Cum poſt* 70. *§.* 1. *ff. de iur. dot ibi*, Dotis enim quantitas pro modo facultatum, & dignitate natalium viri rectè per tutorem conſtitui poteſt, & facit *gloſ. verbo, Merita, in Auth. de reſtitut. & ea, qua par. §.* 1. *verſ. Quam ob rem coll.* 4. *ibi*. Et nota hic dotem conſtituendam pro honeſtate perſonarum, & merita, ideſt patrimonij facultatem, & *gloſ. verbo, Si verò in Auth. de aqualit. dot. §. vlt. coll.* 7. ibi. Paruam, vel magnam intelligo ſecundum qualitatem perſonarum.

Si filiæ pater dotem arbittatu tutoris dari iuſſiſſet, Tubero perindè hoc habendum ait, ac ſi boni viri arbitratu legatum ſit. Labeo quærit quemadmodum appareat, quantam dotem cuiuſque filia viri boni arbitratu conſtitui oporteat? Et ait, Id non eſſe difficilè ex dignitate, ex facultatibus, ex numero liberorum teſtamentum facientis æſtimare, ait *Celſus in l.* 45. *ff. de legat.* 3.

Non eſt veriſimile, patrem duplici præſtatione dotis filium, eundemque hæredem onerare voluiſſe, dicit *l. Titia* 35. *§. Qui inuita filia ff. de legat.* 2. Et facit *l. Lucius* 90. *§. Impuberem eod. tit. ibi*. Non videri de dotis legato duplicando teſtatorem ſenſiſſe.

Sic etiam non eſt veriſimile patrem interponi ſtipulationem voluiſſe, quo filia poſt primas nuptias indotata conſtitueretur, inquit *l. Cum pater* 79. *§. Certum ff de legat.* 2.

Dotem an teneatur dare frater ſorori ex alio patre natæ, vide verbo, *Frater*.

Dotem percipere maritus debet, quia apud eum eſſe debet, qui onera ſuſtinet, inquit *l. Actione* 66. *§. vlt. ff. pro ſoc.* & ità dicitur *in l. in rebus* 30. *C. de iur. dot.* Quod res dotalis in patrimonium

Digitized by Google

nium mariti ſit ibi. Non enim, quòd legum ſubtilitate tranſitus earum patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei veritas delata, vel confuſa eſt, & ſecundum hoc intelligitur dos in bonis, & patrimonio mariti eſſe, & non eſſe, vt concilientur iura, quæ inter ſe repugnari videntur, vt *in l. vnica §. Et cum lex C. de rei uxoriæ actio* ibi. Intelligi oportet in rebus mariti, vel dotis quidem æſtimatis, in quibus dominium, & periculum eſt mariti, cui contradicit *Gl. in l. Ad ſubeunda* 46. *C. de decurion. lib.* 10. ibi. Et non computatur dos in bonis viri, vt per hoc videatur ditior, & *l. Interdum* 50. *ff. de furt.* ibi. Item rei dotalis nomine, quæ periculo vxoris eſt: non mulier furti actionem habet, ſed maritus, & *in l. 78. ff. de iur. dot.* incipit. Quamuis in bonis mariti dos ſit, mulieris tamen eſt. Et *in l. Aſſiduis C. qui potiores* ibi. Cum penè mulieribus tota ſubſtantia in dote eſt, & ibi non de dote mulieris, quam ad ſuos victus, ſuaſque alimonias mulier poſsidet, vel à ſemet ipſa datam, vel pro ea ab alio.

Ex promiſsione dotis non videtur cauſa lucratiua eſſe, ſed quodammodo creditor, aut emptor intelligitur, qui dotem petit, inquit *l. 18 ff. de action.* Quod non intelligas reſpectu mulieris dotatæ, quia tunc ex cauſa lucratiua dicitur, vt notauit *Apoſtill. per tex. in l. vlt. §. 1. ff. quæ in fraud. cred.* ibi. Quia intelligitur quaſi ex donatione aliquid ad eam perueniſſe. Nec enim dos in fraudem creditorum conſtituenda eſt, & hoc certo certius eſt, & ſæpiſsimè conſtitutum dicit *l. Omnes §. Si eum mulier eod. tit. vbi Gloſ. verbo, Conſtitutum*, limitat, quod in fraudem patroni dos conſtitui poteſt.

Quoties ad Ius, quod lex naturæ ei tribuit, de dote actio reddit, nõ fit cauſa dotis deterior, ſed formæ ſuæ redditur, inquit *l. Si vnus 28. §. Pact. in fi. ff. de pact.*

Non eſt æquum virum ob facinus ſuum dotem ſperare lucri facere, ait *l. Si ab hoſtibus §. vnico ff. ſolut. matr.*

Quoties res æſtimata in dotem datur &c. non ſimplex venditio fit, ſed dotis cauſa, nec debet maritus lucrari ex damno mulieris; ſufficit enim maritum indemnem præſtari, non etiam lucrum ſentire, ſunt verba *l. 17. ff. de iur. dot.*

Cum quæreretur, an dos detrahi poſſet de fideicommiſſo? dixit *Iureconſultus in l. Mulier 22 §. Cum proponeretur ff. ad Trebell.* ſic. Dixi non poſſe dici in euerſionem fideicommiſsi factum, quod & mulieris pudicitiæ, & patris voto congruebat.

Etiam id, quod additamenti cauſa in dotem datum eſt, eadem actione repetitur, inquit *l. Etiam ſi 8. C. de iur. dot.* & facit *Auth. de æqual. dot. §. Aliud quoque coll.* 7. ibi. Vt & dos, & augmentum ſimiliter habeat aduerſus antiquiores creditores priuilegium vndique indubitato augmento exiſtente &c. ſi autem mulier immobilium habens rerum ſubſtantiam, in rebus mobilibus ſcribat augmentum, ſciat non habituram priuilegium, niſi in antiqua ſola dote.

Fundum dotalem non ſolum hypothecæ titulo dare, nec conſentiente muliere maritus poteſt; ſed nec alienare, ne fragilitate naturæ ſuę in repentinam deducatur inopiam *l. Vnica §. Et cum lex C. de rei vxor. act.*

Dos etiam, non quæ aliquoties inaniter dotalium inſtrumentorum tenore conſcribitur, ſed quam ſe corporaliter tradidiſſe docuerit, repræſentetur, inquit *l. Si quis 9. C. de bon proſcript.*

Si ancillæ dos relinquatur, libera manet *per tex. in l. 1. ff. de latin. liber. toll* ibi. Si enim hoc, quod frequentiſsimè in Ciues Romanas, & maximè in nobiles perſonas fieri ſolet, id eſt dotalis inſtrumenti conſcriptio, & in

hac perſona adhibita eſt; neceſſarium eſt conſentaneum effectum huius ſcripturæ obſeruari. Dos enim conſtitui non poteſt, niſi liberis perſonis, vt inquit *Gloſ. in cap. Illud quoque* 11. *de præſumpt. in verbo, Donationem*.

Impenſæ neceſſariæ ipſo iure dotem minuunt, dicit *l. Dote* 61. *ff. de rit. nupt.* Quomodo autem intelligatur facta hæc diminutio? Vide verbo, *Impenſa*, & verbo, *Sumptus*.

Dotis fauor non extenditur ad donationem ante nuptias *ex l. Aſsiduis C. qui potior*, & latius habes verbo, *Mulier*.

Perit priuilegium dotis, ſi poſt diuortium dos in ſtipulationem deducatur &c. quod nemo dixerit lite conteſtata, nec enim deteriorem cauſam noſtram facimus actionem exercentes, ſed meliorem, inquit *l. Aliam* 20. *ff. de nouation.*

Si dos data deſinat eſſe dos, numquid reddit in cauſam fideicommiſsi? Reſponde non; ſic interrogat, & reſoluit *Gloſ. in Auth. de reſtit. §. 1. poſt med.*

Dos non ſoluta poſt decennium non petitur. Vide verbo, *Taciturnitas*.

Dotalis cognitio pertinet ad Papam ratione connexitatis, quia eſt acceſſoria ipſi matrimonio, dixit *Gloſ. vlt. in cap. Accedens* 4. *vt lit. non conteſt.*

Dubium.

EST differentia inter dubitationem, ſeu titubationem, ignorantiam, errorem, & neſcientiam, quia dubitans applicat animum ſuum ad plura, & neſcit, quid eligat; ignorans eſt, qui nihil ſcit, ſed ſcire debet, at neſcientia eſt, cum ſcire non tenetur, errat, quando credit vnum, & eſt aliud; ſed quantum ad titulum de iuris, & *facti ignor. vel condict. indeb.* non eſt differentia, ita ponit *Gloſ. optima in l. De ſtatu ff. de teſtam.* Tria ergo ſunt ſcire, neſcire, & dubitare, vt dixit *Gloſ. per tex. ibi in l. 3. §. Si eum verb. Si dubitat ff. de liber. homin. exhibend.*

Dubitans pro ignorante habetur, dixit *Gloſ. per tex. ibi in l. Vlt. C. de condict. indeb.* quæ loquitur de titubante, qui ſoluit indebitum, & poteſt repetere.

Dubium redditur per negationem. Vide verbo, *Negare*.

Per improbabilem negationem, puta, quæ fieret contrà aduerſarium fundantem intentionem ſuam, de iure communi non dicitur effici res dubia, dixit *Gloſ. in Extrauag. vlt. de verbor. ſignif.*

Ex hoc collige illud effici dubium, & incertum, cuius probatio admittitur, vt ait *Gloſ. verbo, Probationem, in Extrauag. Cum inter eod. tit. de verbor. ſignif.*

Anceps periurium ſubire videtur, qui dubitans iurat, inquit *Gloſ. in cap. 1. de conſuetud. rect. feud. verbo, Conſcientia, per tex. in l. Videamus ff. de in lit. iur.*

In re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minus iuſtum, quàm tutum dicitur *in l. 3. ff. de ijs, quæ in teſtam. delen.* Sed in caſu *cap. 1. de cleric. non reſid.* Præſumitur, quod Epiſcopus voluit tranſire de maiori ad minorem Ciuitatem propter ambitionem, ex quo deducit *Gloſ. 2. ibidem*. Dubia in peiorem partem eſſe interpretanda, ſed illud eſt propter talem præſumptionem, vt prædicta *Gloſ.*

In re igitur dubia melius eſt verbis edicti ſeruire, dixit *l. 1. §. Si is, qui nauem ff. de exercit. act.* vbi *Gloſ.* ſic ait. Et nota hic mirabile verbum in dubijs ſtandum eſſe verbis legis, vt & infra *de legat. 3.* &c. Sed argumentum contra *de iur. patr. l. Adigere §. Quamuis &c.*

In re dubia rectius, & modeſtius eſt homini nuptijs abſtinere dixit *l. Adoptiuus* 14. *in fin. ff. de rit. nupt.*

Non tamen tibi eſt in ijs vltra quam oporteat dubitandum, cum leges humanæ dicant, quod quidam tenui religione, ſacramenta etiam neceſſaria,

& le

& legitima exhibere contemnunt tenuem religionem vocantes, quæ in talibus hæſitat, vbi non eſt aliquatenus hæſitandum dicit *optimus tex. in cap. Et ſi quaſtiones* 18. *de Simon.* quod deductum fuit *ex l. vlt. iuxta fin. C. de fide inſtrum.* ibi. Nec enim vlterius pœnam produci contra eos, qui non iurauerint volumus: cum forſitan quidam ſubtili reuerentia teneri, nec verum Sacramentum præſtare patiuntur.

Cæterum in his omnibus puram, & prouidam te conuenit intentionem habere, ne vel ad declinandum mandatum te dicas dubitare, vbi dubitandum non eſt, vel etiam ad exequendum te aſſerat certum, vbi certus eſſe non debes, ſic dicit *optimus tex. in cap. Cum contingat* 24. *§. Vlt. de reſcript.*

In ambiguo tamen interpretandum erit, & legata deberi, & cohæredum inſtitutionem non eſſe infirmandam, ait *l.2. in fin. ff. de ijs, quæ in teſtam. delen.*

Nihil eſt ſic inter homines indubitatum, quin aliquam ſollicitam dubitationem ſuſcipere poſsit, dicit *Auth. de tabell. §.1. & Gloſ. verbo, Recipit, in cap. bona* 23. *de elect. & verbo, Poſſet, in Extrauag.1. de conceſſ. præb.* vbi addit ità. Licet aliàs ſit deciſum, non debere tamen in dubium reuocari, quod benè eſt ſemel determinatum, dixit *Gloſ. per tex.* ibi, & incompetens eſt, quæ benè excluſa ſunt, rurſus in Rempublicam reuocare *Auth. quib. mod. natur. §. Et nos coll.6. & in dicto §. 1. prædicti Auth. de tabell. coll.4.* additur etiam ſic. Licet aliquid ſit valde iuſtiſsimum.

Et ſic nota, quòd ratione dubitationis aliquid conceditur, quod alias non concederetur, dixit *Gloſ. verbo, Ad munera in l. De Iure* 37. *ff. ad municip. & verbo, Sententiam, in l.* 2. *C. Si contra Ius* ſic. Cauſa dubitationis habet iuriſdictionem, quam aliàs non haberet, & *Gloſ. verbo, facta fuerit, in in cap. Super litteris* 20. *de reſcript.*

Ego puto ædiles tollendæ dubitationis gratia bis id dixiſſe, ne qua dubitatio ſupereſſet, dixit *l.1. §. Sed ſciendum ff. de ædil. edict.* Etenim, quæ tollendæ dubitationis cauſa contractibus inſeruntur, ius commune non lædunt, inquit *l. Qui mutuam* 56. *ff. mandat. & gloſ. verbo, Pro non ſcripta, in l. Si Titio* 22. *ff. quando dies legat. ced.* ibi. Cauſa enim tollendæ dubitationis poni videntur vnde commune. Ius non lædunt: Et in reſcriptis idem dicit *Gloſ. verbo, Diſtinctio, prop. fin. in cap. vlt. de conceſſ. præb. lib.6.*

Melius eſt pie dubitare, quàm temerè diffiniſre, dixit *Gloſ. verbo, Temerè in cap. Tantum valet* 32. *quaſt.7.*

Sæpè per ſolutionem vnius dubitationis inducitur alia fortior, inquit *gloſ. verb. Poſsibile, in Clement. Vlt. de verbor. ſignif.*

Dubium ſuper lege aliqua excitatum debet ad Principem mitti, habes *verbo, lex, & probatur in l. 1. propè fin. C. de veter. iur. enucl.* ibi. Si quid verò ambiguum (vt ſupra dictum eſt) fuerit viſum, hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, cui ſoli leges conderè, & interpretari conceſſum eſt, Alia circa hoc verbum, vide verbo, *Titubatio.*

Dux.

Vigilans, ſobrius, prudens, tamquàm de Ciuili cauſa inter partes iudicaturus, debet eſſe, dixit *Viget. in lib.3. de re milit.*

Magis debent, & iudices, & duces ſupra deputata ſibi emolumenta, ſecundum labores ſuos de noſtra largitate ſperare, & non de commeatis militum, aut eorum ſtipendijs lucrum ſibi acquirere; quoniam ideo ordinati ſunt mili-

Digitized by Google

tes, vt per ipſos prouinciæ vendicentur; præcipuè cum ſufficienter,& ipſis ducibus, & eorum officijs emolumenta præſtitimus, & ſemper prouidemus vnumquemque, ſecundum labores ſuos, ad meliores gradus, & ad maiores dignitates perducere, dicit *l.* 1. *C. de offic. præfect. prætor Afric.*

De Beliſario duce Imperatoris Iuſtiniani in eiuſdem Imperatoris vita ſcripſit, *Ægid. Perrin.* ità. Exegit hic à militibus ſeuerè abſtinentiam, vt ne ex humili quidem plebe pateretur violari quemquam; nec militaribus vijs ex arboribus fruges, poma ve temere decerpi. Hæc diſciplinæ militaris ſeueritas præclaras ei peperit victorias. Non ità videmus noſtris temporibus, ſed quando populi conqueruntur ducibus de militum inſolentijs, reſpondent, quòd iſti ſunt belli effectus, & propter hoc, euentus belli ipſis contrarius euenit, vt inquit *idem Ægid.* ibi. Quid enim victoriarum ab inſolenti milite, quales hodie noſtrates omnes fere videas conſequi poſſe? Porrò ſubuerſa militiæ diſciplina (cum id militi licuit, quod libuit) nihil expectari poteſt aliud in caſtris, quàm ſeditio, quàm pauor, fuga, ſeruitus, & iniectum ceruicibus iugum.

DE LITTERA E.

Ebrietas.

HVius multæ ſunt ſpecies, vt ſupra fuit dictum in verbo, *Bibere verſ. Ebrietas autem, & ibidem*; quod aliquando eſt mortale, & aliquando veniale, & quando eſt mentis obliuio non eſt peccatum, ſed pœna peccati, quod licet ibidem non probauerimus, hic probamus ex authoritate *gloſ. verbo, Ebrietas, in cap. Vnum orarium* 25 *diſt.* vbi etiam dicitur, quod, quando ebrietas dicitur ſtudium ad inebriandum ſe tunc eſt mortale, & de hac intelligitur cap. Ante omnia clericis vetatur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes, ac nutrix eſt 35. *diſt. & cap. A crapula de vit. & honeſt. cleric.* Quandoque etiam dicitur frequens actus bibendi, & illud eſt veniale, vt dicitur in *d. cap. Vnum orarium poſt. med.* ibi, quæ autem ſunt minuta &c. quoties aliquis in cibo, aut in potu plus accipit &c. De qua quidem ebrietate loquitur etiam *tex. in cap. Sanè* 15. *q.* 1. *ibi*. Neſciunt, quid loquantur, qui nimio vino indulgent, iacent ſepulti, ideoque ſi quid per vinum deliquerunt, apud ſapientes iudices venia quidem facta donantur, ſed leuitatis damnantur authores.

Vnde ebrio ſecretum ſermonem nemo committit; viro autem bono committit, ergo vir bonus ebrius non erit, vt dixit *Senec. Epiſt.*84. & iam dixerat *ſapiens prouerbiorum* 31. 4. ibi. Quia nullum ſecretum eſt vbi regnat ebrietas. Quemadmodum enim muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne, quod in imo iacet in ſummam partem vis caloris eiectat; ſic vino exæſtuante quidquid in imo iacet abditum effertur, & prodit in medium, vt dixit *idem Senec. citata Epiſt.* 84 Quam quæſo videas, & inuenies optima circa hanc materiam, vbi concludit, nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniam, & tamen inueniuntur homines volentes inſani fieri.

Eccle-

Eccleſia

MVltipliciter dicitur, nam Eccleſia malignantium vocatur apud *Pſalmiſt. Pſalm.* 25. & dicitur Eccleſia Collectio fidelium, vt *in cap. Eccleſia* ideſt Catholicorum collectio *de conſecrat. diſt.* 1. Item dicitur murorum ambitus, vt *in cap. De fabrica ead. diſt.* Dicitur etiam Eccleſia corpus Chriſti, vt *in cap. In Eccleſia Dei* (quæ corpus Chriſti eſt) 1. *quæſt.* 1. *& in cap. Sed & illud* ibi. Quia omnis Eccleſia corpus Chriſti eſt 26. *q.* 2. Et dicitur etiam Eccleſia prælatura ipſius Eccleſiæ, vt *in cap.* 3. ibi. Sacerdotes ad Eccleſiarum regimen ſtatuantur, ne prælat. vices ſuas. Et dicitur etiam Eccleſia ipſæ obuentiones Eccleſiaſticæ prouenientes occaſione Eccleſiæ, vt dicitur *in cap. Vlt. & in cap. Cum clerici* 19. *de verbor. ſignif.* & notat *Gloſ. vlt. in cap. Vlt. eod. tit. ne prælat.* De prædictis ſignificationibus hic dicemus ea, quæ notabiliora nobis viſa ſunt, prout noſtræ inſpectionis eſt.

In omnibus his caſibus puto Eccleſiam ſummi pro ipſa naturali Eccleſia, & ipſius Eccleſiæ parietibus, dixit *Gloſ. Verbo, Matricem, in Clemen.* 1. *de ſent. excomm.*

In cap. Relatum 12. *de teſtam.* ſic dicitur. Nomine Eccleſiæ non Epiſcopus; vel ſucceſſor clerici morientis, vbi eſt collegium clericorum, ſed communis congregatio intelligitur. Et tamen dicit *Gloſ. penult. in cap. Edoceri* 21. *de reſcript.* ità; Et Eccleſia eſt in Epiſcopo, & è conuerſo.

Nota argumentum nomine Eccleſiarum, monaſteria non comprehendi, inquit *Gloſ. verbo, Monaſteriorum in c Grandi* 2. *de ſupplen. neglig. prælat. lib.* 6.

Quamquam ſub nomine Eccleſiarum Ciuitatis, comprehendatur aliàs Eccleſia Cathedralis, cum tamen alicui de beneficio mandamus in aliqua Eccleſiarum Ciuitatis, vel Diœceſis prouideri ad Cathedralem Eccleſiam quam propter ipſius honorem, ſub hac generalitate nolumus hoc caſu includi; ſecus autem cum mandamus in aliqua Eccleſiarũ Prouincia prouideri, inquit *Pontifex. in cap. Quamuis* 4. *de præb. lib.* 6. *& Gloſ. penult. in cap. Accipimus* 13. *de ætat & qual.* ſic. Per clauſulam illam in aliqua Eccleſia, Diœceſis Bononien non comprehenduntur Eccleſiæ Ciuitatis, vel è conuerſo.

In cap. licet 20. *de for. comp.* dicit *Pontif. de Romana Eccleſia* ità. Quia tamen omnium Eccleſiarum mater eſt eadem, & magiſtra ritè compelli potuit, vt ibi ſuis aduerſarijs reſponderet, niſi pro alia cauſa veniſſet, quam ſi tunc allegaſſet, ius reuocandi domum ſaluum fuiſſet eidem.

Cap. vlt. de ſent. excom. lib. 6. de eadem Eccleſia loquens hæc ponit. Alma mater Eccleſia plerumque non nulla rationabiliter ordinat & conſultè, quæ ſuadente ſubiectorum vtilitate, poſtmodum conſultius, ac rationabilius reuocat, in melius ve commutat.

Eccleſia enim cultrix, & auctrix iuſtitiæ, non patitur contra iuſtitiam aliquid fieri in ſe, vel in alterum; priuatus verò ſæpè obuiat iuſtitiæ; dicitur *in cap. vnico ad med. de alien. feud.*

Eccleſia ipſa loco pupillę eſt, vt per iura, quæ *Gloſ. verbo, Adminiſtrauerunt, in l. Libertos* 6. *C. de excuſat. tutor.* & probas latius in verbo, *Reſpublica*, & tradit *Gloſ. verbo, Conſtituebat, in cap. Significauit* 48. *de appell.* ibi. Cum enim Eccleſia æquiparetur minori, & Capitulum dicatur Eccleſia &c. ergo & Capitulum æquiparatur minori, & *Gloſ. verbo, Rebus ſuis, in cap.* 1. *de iur. iur.* ibi. Cum Eccleſia, & fiſcus, & minor pari paſſu ambulent, & *Gloſ. verbo, ſolet, in l. Reſpublica C. quibus*

ex

ex cau. maior, ibi. Sicut enim minores ſunt ſub curatoribus, ſic, & reſpublica ſub adminiſtratoribus &c. Sic & in Eccleſia, cum Reipublicæ parificetur &c. Eccleſia ergo vicem pupillorum obtinet; idem *gloſ. verbo, Eccleſia, in cap. Auditis 3. de integr. reſtit.. ibi*. Eccleſia enim fungitur iure minoris, &c. item fungitur iure Reipublicæ &c. Hinc eſt, quod Prælati Eccleſiarum comparantur tutoribus, &c. Item fungitur iure imperij &c. ſed non fungitur iure pupilli, quia contra pupillarem ætatem non currit præſcriptio.

Quilibet etiam minor poteſt proſequi iniuriam Eccleſiæ ſuæ, ne trahatur in peiorem ſtatum, licet alias coniuncta perſona repellatur, ſi agat contra voluntatem aliorum, ſed hic non eſt ità, quia quilibet agere poteſt pro Eccleſia, vt dixit *gloſ. verbo, Per exceptionem, in cap. Cum olim 34. de teſtib. & in cap. Ex parte 10. de conceſſ. præb. verbo, Opponere, ibi*. Et eſt hic notabile, quòd vnus, vel duo poſſunt ſe opponere pro defenſione Eccleſiæ, ſi rationabilem cauſam oſtendant.

Eccleſia iterum auditur propter nouas defenſiones, vt *in cap. vlt. de integr. reſtit. ibi*. Niſi nouis defenſionibus ad huiuſmodi beneficium ſit admittenda; vbi notauit *gloſ. vlt. ibi*. Tunc enim propter nouas defenſiones, ſiue quæ tunc erant, ſed allegatæ non fuerunt, quia occultę fuerunt, ſiue quę poſtea emerſerunt.

Maior Eccleſia poteſt agere pro iure ſubditarum Eccleſiarum, vt inquit *gloſ. verbo, Eccleſia, in cap. Ex tranſmiſſa 10. de præſcript.*

Eccleſia dedicari non debet, niſi dos pro duobus ad minus ſufficiat clericis, inquit *gloſ. verbo, Clericum, in cap. 3. de vit. & honeſt. cler.*

Nota, quòd Eccleſia loco filij habetur, quod valet ad multa, vt dixit *gloſ. per tex. ibi. in Auth. de ſanctiſs. Epiſcop. §. Sed & hoc præſenti coll 9. & ibidem gloſ. verbo, Conditionibus*, ità ait; videtur enim contraxiſſe, & liberos habuiſſe, ſi monaſterium intret. Quid verò ſi ingrediens habeat parentes, an eis deferantur bona? interrogat *gloſ. verbo, Intrauerit in eodem Auth. §. Si qua mulier*, & reſpondet, quòd non, ſed monaſterio, quia loco filij &c. De hoc tamen dubito, quia fictio, quæ datur in monaſterio, vt ipſum monaſterium loco filij habeatur, non debet plus operari, quàm natura, qua parentes ſunt tales, & ratione cuius, ſaltem iure pietatis, ab ipſa natura prouenientis, ipſis parentibus, debentur filiorum bona.

Eccleſiæ bona non ſunt noſtra, ſed pauperum, quorum procurationem, quodammodo gerimus non proprietatem, inquit *cap. Quod autem 23. q. 7.*

Valde enim iniquum, & ingens ſacrilegium eſt, vt quæcumque, vel pro remedio peccatorum, vel pro ſalute animarum ſuarum vnuſquiſque venerabili Eccleſiæ contulerit, aut certè reliquerit ab his, quibus maximè ſeruare conuenit, id eſt Chriſtiani, & Deum timentibus hominibus, & ſuper omnia à Principibus, & primis regionum in aliud transferri, vel conuerti permittatur, inquit *cap. Indignè ad Altare 12. q. 2. & cap. In Canonibus 16. q. 1.*

Amico rapere quippiam furtum eſt; Eccleſiam fraudere ſacrilegium eſt. Accepiſſe pauperibus erogandum, & eſurientibus pluribus illud reſeruare, vel cautum, vel timidum eſt, aut quod apertiſsimi ſceleris eſt exinde aliquid ſubtrahere omnium prædorum crudelitatem ſuperat, dixit *Hieronym. in cap. Gloria 12. q. 2.* Et talis eſt iſta crudelitas, vt mereatur omnes maledictiones à Dauid contra Iudam fulminatas *Pſalm. 108.* vbi reddit rationem ibi. Quia perſequutus eſt hominem

nem pauperem, & modicum. Magna namq; perſequutio fit pauperi in denegando ei, quod ſuum eſt, & propterea *Ioannes in Euangelio* vocat Iudam furem, & latronem.

Non licet Epiſcopo fraudare quicquam ex illis, vel cognatis proprijs dare, quæ Dei ſunt. Quod ſi pauperes fuerint, vt pauperibus largiatur, ſed non ſub horum occaſione, quæ ſunt Eccleſiæ defraudentur; dixit *cap. Quiſquis 12. quæſt. 2. vbi Gloſ.* declarat, quod tantum victum, & veſtitum illis dare debeant. Nam Eccleſiæ bona ſunt egentium, vt dixiſti verbo, *Bona*.

Bonorum Eccleſiaſticorum dominium penes Eccleſiam eſſe dixit *Gloſ. verbo, Ipſarum, in cap. 2. de reb. Eccleſ. lib. 6.* vbi additio ſic. Eccleſia, idest Congregatio fidelium, cuius Chriſtus eſt caput, ſed pauperum ſunt, quo ad ſuſtentationem, & Clericorum, quo ad adminiſtrationem.

Eccleſia bene poteſt poſsideri ab alia Eccleſia, tamquam proprietas, tenet *Gloſ. vlt. in cap. Cum olim 7. de rer. permut.*

Ea, quæ ad Beatiſsimæ Eccleſiæ iura pertinent, vel poſthac peruenerint, tamquam ipſam Sacroſanctam, & religioſam Eccleſiam, intactã conuenit venerabiliter cuſtodiri, vt ſicut ipſa religionis, & fidei mater perpetua eſt, ità eius patrimonium iugiter ſeruetur illæſum, inquit *l. Iubemus 14. ad fin. C. de ſacroſanct. Eccleſ.*

Etiam veteres leges ea, quæ iuris diuini ſunt, humanis legibus nõn illigari ſanxerunt, inquit *l. Sanximus 17. C. eod. tit. de Sacroſanct.*

Conceſsiones Eccleſiarum ad perpetuas alienationes non eſt dubium pertinere, inquit *Pontif. in cap. Tua 8.* de ijs, quæ fiunt à Prælat. vbi *Gloſ. vlt.* ſic. Perpetuæ enim intelliguntur, ex eo, quia fiunt Eccleſijs, & non perſonis &c. quia Eccleſia non moritur &c. Si fiunt perſonis ſine temporis præfinitione durabunt in earum vita, & facit *optimus tex. in l. Annua §. vlt. ff. de an. lega.* ibi. datum templo. Item quæro vtrum vno dumtaxat anno? &c. an etiam in perpetuum decem præſtanda? Reſpondi in perpetuum, idem in Ciuitate probat *l. Cum quidam eod. tit.* ibi. Non eſſe veriſimile teſtatorem de vno anno ſenſiſſe, ſed perpetuo legato.

Quæ ſunt contra Eccleſiæ vtilitatem, non iuramenta, ſed periuria dicenda ſunt. vide verbo, *Iuramentum*.

Eccleſię, quando præiudicet prælati confeſsio, habes verbo, *Confeſsio*.

Eccleſiæ conditio an fiat deterior per factum Epiſcopi, habes verbo, *Epiſcopus, & in c. 3. de in integr. reſtit.* ſic dicitur, Cum Epiſcopo eius conditionem facere deteriorem non liceat, & Eccleſia iure minoris debeat ſemper illæſa ſeruari.

In his præſcriptionibus, quæ ſpectant ad ſtatum iudiciorum, vbicumque læditur Eccleſia, reſtituitur, vt ſi contumax condemnata eſt &c. vel ſi non appellauit, vel etiam dum agit, vel conuenitur, in aliquo capta eſt, vt minor &c. Item ſi non prouocauit &c. vel omiſit allegationem, vel ea, quæ faciunt ad inſtructionem cauſæ, &c. Item quidquid omiſit, non ſolum in damno, ſed etiã in lucro &c. & propter nouas defenſiones tunc apparentes, vel nouiter contingentes; ità ponit *Gloſ. verbo, Reſtituimus, in cap. Auditis 3. de in integr. reſtit.*

Nota bona Eccleſiæ conſeruanda in tempore ſucceſſoris &c. niſi ſint talia, quæ ſeruando, ſeruari non poſſunt, ii quit *Gloſ. vlt. in cap. Cum vos 4. de offic. Ordinar.*

Eccleſiæ res non poteſt vendi habita fide de pretio, vt habes, verbo, *Fiſcus*.

Si neceſsitas fuerit in redemptione captiuorum, tunc & venditionem rerum diuinarum, & hypothecam, & pignorationes

tiones fieri concedimus. Quoniam non abſurdum eſt animas hominum quibuſcumque vaſis, vel veſtimentis præferri; inquit *optima lex. Sancimus 17. C. de ſacroſanct. Eccleſ. vbi gloſ. penult.* ſic. Hac ratione dicas pro alimentis pauperum fieri in alienationem, quia animæ pauperum prætioſiores ſunt; probatur etiam *in Auth. de non alienan. §. Si verò in perpetuum coll. 2. ibi.* Niſi tamen aliquid tale fiat, quod diximus in redemptionem captiuorum, vbi animæ hominum liberantur à mortibus, & vinculis inanimatorum venditione vaſorum; nam hominum animæ quibuslibet rebus præponendæ ſunt; inquit *Gloſ. verbo, Excepta, in §. ſacra de rer. diuiſ. in Inſtit. & addit.* Item propter debita Eccleſiæ, vt &c. Item propter alimenta pauperum; vnde verſus.

Vtilitas, incommoditas, pietaſque neceſſe,
Res alienari permittunt Eccleſiarum.

Eccleſiæ creditor tenetur probare verſum mutuum in Eccleſiæ vtilitatem; vt probatur verbo, *Mutuum.*

Eccleſia non admittit compenſationem iniquè prætenſam, dixiſti verbo, *Compenſatio.*

Eccleſiæ legato relicto, & nomine Eccleſiæ non declarato, vel declarato, & non conſtito de qua, dabitur pauperiori illius loci, vt diſponit *Auth. de Eccleſ. tit. §. Si quis in nomine coll. 9. ibi.* Inueniantur autem in eodem loco, aut ciuitate plura oratoria eiuſdem Sancti illi magis domui, quæ pauperior eſt, quod relictum eſt, præbeatur &c. Si autem nec in territorio eius reperitur huiuſmodi domus, tunc Eccleſiæ Ciuitatis, in qua teſtatorum domicilium fuit, quod dimiſſum eſt, præbeatur.

Bona Epiſcopi præſumuntur in dubio Eccleſiæ intuitu acquiſita, & ideo requiritur probatio ex aduerſo, vt infra notatur verbo *Epiſcopus*, vbi talia non ad conſanguineos, ſed ad Eccleſiam tranſeunt.

Eccleſiæ expedit plures habere diuites Clericos, vt illam poſsint melius defendere, & Imperium, & fiſcus abundabit, vtens ſubiectis locupletibus, dixit *Gloſ. in cap. 3. de except.*

Eccleſiæ, Eccleſiaſticæque perſonæ, ac res ipſarum, non ſolum Iure humano, quinimmò, & diuino à perſonarum ſæcularium exactionibus ſint immunes, inquit *cap. Quamquam 4. de cenſib. lib. 6.*

Et ſi in temporalium diſpoſitione bonorum habenda ſit diſcretionis cautela, præcipuè, vt ea dignè, & laudabiliter diſponantur, in Eccleſiaſticis tamen rebus multò fortius inuigilare noſtra debet intentio; ſic incipit *Extrauag. 3. de præb. int. comm.*

Demumque proſpeximus euidẽter, quòd Eccleſiarum, & monaſteriorum cura negligitur; bona, & Iura diſsipantur ipſorum, ac ſubiectis eis perſonis, & populis ſpiritaliter plurimum, & temporaliter derogatur, eiſque redundant ad noxam, quæ dicebantur cedere ad profectum &c. inquit *Extrauag. Ex supernè de præb. int. comm.* loquens de Eccleſijs datis in commendam.

Eccleſiæ debitis ſeruitijs non fraudentur, præcipit *Extrauag. 2. de elect.* quia honor Eccleſiæ potius debet augeri, quã minui, & quia temporibus noſtris potius addi reuerentiam cupimus, quam minui, vt dixit *Gloſ. verbo, Confirmatum, in cap. Cum acceſſiſſent 8. de conſtit.*

Ac ſi qua opera veſtra mater Eccleſia deſiderauit, nec relatione auida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis, nec otium veſtrum neceſsitatibus Eccleſiæ præponatis, dixit

Au-

Auguſtin. ad Eudox. in cap. Vos autem fratres 16. *q.* 1.

Qui conſiderat in multis Eccleſijs talium Chriſtianorum peccata inueniet arbitrantes queſtum eſſe pietatem, & cum deberent de Euangelio viuere ſecundum, quod decet viuere ſeruos Dei hoc non faciunt, ſed diuitias, & multas poſſeſsiones acquirunt, nonne dices ſpeluncam latronum factam eſſe ſub illis Eccleſiam? inquit *cap. Et hac diximus* 16. *q.* 7. *& iuxta fin.* addit. Et arbitror conuenire verbum Dei de venditoribus columbarum eis, qui tradunt Eccleſijs auaris, & tyrannis, & indiſciplinatis.

Impium eſt, vt qui res ſuas Eccleſiæ non attulerit, damnum inferat, inquit *cap. Epiſcopi* 4. *de reb. Eccleſ.*

Iniuria Eccleſiæ facta, Papa non remittit vide verbo, *Iniuria*.

Ita comperiuntur aliqui impij, vt etiam in venerandis domibus præſumant in talibus ſe miſcere ſceleribus, & ibi de peccatis tractare, vbi conſueuerunt Deum timentes peccatorum veniam poſtulare. Non enim debent huiuſmodi perſonæ in venerabili loco munimen habere, quàm ipſi per ſcelus proprium deſpexerunt.

Quomodo illis, qui in ipſa Eccleſia tale ſcelus ſtuduerint perpatrare, promittimus aliquod auxilium ex Eccleſiaſticis terminis inuenire, ſed omnibus modis iudicibus eos tradi, & pœnam ſuſtinere, qua digni ſunt, qui Sanctiſſima loca violare præſumunt; quis enim ibi delinquit, vbi ſalutem petat? inquit *Auth. vt liceat matr. & aui. §. vlt. coll.* 8. Non enim debet quis eius, in quem deliquit, implorare auxilium, dicit *ibidem Gloſ. verbo, Deſpexerunt, & in Concil. Trid. cap. Si quis intra ſeſſ.* 24. *de reformat. matrim.* ibi. Non enim dignus eſt, qui Eccleſiæ benignitatem facilè experiatur; cuius ſalubria præcepta temerè contempſit, & *Gloſ. verbo, Præpoſito in cap Tranſmiſſam* 15. *de elect.* ibi. Quia indignum eſt illis ab Eccleſia ſubueniri, per quos conſtat ſcandalum generari, & *in cap. In audientia* 25. *de ſent. excomm.* ibi. Cum fruſtra Eccleſiæ imploret auxilium, qui committit in ipſam.

Quod in Eccleſia non ſit confabulandum diſponitur *in cap.* 2. *de immun. Eccleſ. lib.* 6. his verbis. Ceſſent vana, & multo fortius fœda, & prophana colloquia ceſſent confabulationes quælibet; ſint poſtremò quæcumque alia, quæ diuinum poſſunt turbare officium, aut oculos diuinæ maieſtatis offendere ab ipſis prorſus extranea, ne vbi peccatorũ eſt venia poſtulanda, ibi peccandi detur occaſio, aut deprehendantur peccata committi; & *ibi Gloſ. verbo, Parlamenta, in addit.* refert *ex Valerio Maximo lib.* 1. *cap.* 1. Quod Caius conſulatu Galliæ, & Scipio conſulatu Corſicæ priuati ſunt, quia parlamenta faciebant in templo; ſed quot Caij, & Scipiones hodie in templo Dei inueniuntur?

Colliges dehoneſtari Eccleſiam, vel etiã Dominum temporalem in perſonis officialium ſuorum, cum Eccleſiam, vel Dominum ſuum repræſentent, inquit *Gloſ. verbo, Galeata, per tex. ibi in Clemen. Vnica de pæn.* iuxta illud. Dominum crucifigunt, qui eum in ſuis ſacerdotibus perſequuntur; & Eccleſia pati dicitur in eis, tamquam miniſtris ſuis.

Iuxtà Canonicas ſanctiones nihil eſt, quod Eccleſiæ Dei magis officiat, quàm quod indigni aſſumantur ad regimen animarum, inquit *Extrauag.* 3. *de præbend. int. comm.*

Eccleſia non debet interdici, & quando vide verbo, *Interdictum*.

Vterque eſt in poteſtate Eccleſiæ Spiritualis, ſcilicet gladius, & materialis, ſed is quidem pro Eccleſia ille vero ab

Digitized by Google

Eccleſia exercendus, ille Sacerdotis, is manu regum, & militum, ſed ad nutum Sacerdotis; oportet autem gladium eſſe ſub gladio, & temporalem authoritatem ſubijci poteſtati; ſic diſponit *Extrauag.* 1. *de maior. & obed. inter comm.*

Et ità vbicumque deficit Eccleſiaſtica poteſtas, recurrendum eſt ad auxilium ſæculare, & ſic vna poteſtas per aliam iuuatur, vt inquit *Gloſ. vlt. in cap. Quoniam* 14. *de offic. Ordinar. per tex. in fin.* ibi. Adhibito, ſi neceſſe fuerit, brachio ſæculari ad tantam inſolentiam repellendam.

Semper plus Eccleſiæ vtilitas, quàm perſonæ fuit attendenda, vt dixit *Gloſa verbo, Eccleſia in cap.* 1. *ne Sede vac. per tex.* ibi ne plus fauiſſe perſonæ, quam Eccleſiæ videremur. Vnde cum ſuper receptione duorum in Eccleſia mandatur, numquam eſt intentio mandãtis dictam Eccleſiam grauandi, vt dicitur *in cap. Mandatum* 38. *ad fin. de reſcript.* Nam & tot ponendi ſunt in Eccleſijs, quot ex eorum fructibus poſſunt ſine incommodo ſuſtentari, vt per quæ allegat dixit *Gloſ. verbo, Induſtriam, in cap. Cum M* 9. *de conſtit.*

Papa propter paupertatem permittit habere plures Eccleſias; item propter raritatem Clericorum, item in titulatam vnam, & aliam Commendatam; vnde verſus.

Paupertas, pondus, defectus, gratia ſeruans
Eccleſias retinere duas dat quodlibet horum.

Ità ponit *Gloſ. vlt. cap. Eam te* 4. *de ætat. & qual.* Nam regulariter plures Eccleſiæ vni nequaquam committuntur præsbytero; quia ſolus per totas Eccleſias, nec officium valet perſoluere, nec rebus earum neceſſariam curam impendere, vt inquit *cap. Vni poſt medium* 10. *q.* 3.

Eccleſiarum vacatio diutina periculum ſolet animabus afferre; dicit *cap. Si Apoſtolica* 35. *de præb. in* 6.

Eccleſia viduata intelligitur, quaſi ſponſum non habeat, & quia ſponſus eius, non dum eſt conſecratus, adhuc quoad quædam, quaſi viri maneat ſolatio deſtituta; ſicut iuxtà communem modum loquendi illa dicitur Eccleſia viduata, quæ licet Epiſcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere, vt dicitur *in cap.* 2. *de translat. Epiſc. vbi Gloſ. verbo, Inutilem* ſic. In alijs etiam mortuus reputatur &c. Et qui inhabilis eſt ad agendum, nullus dicitur; ex quo *tex. & Gloſ.* videtur deciſa illa quæſtio. An mulier, quæ virum habet inutilem, vidua habeatur, & gaudeat priuilegio *l. Vnic. C. Quando Imperat. inter vid.*

Etiam aliæ Eccleſiæ, quæ non ſunt Cathedrales, & carent Paſtore, ſeu Rectore, impropriè ſaltem viduatæ dicuntur vt probat *Gloſ. vlt. in cap. Cum terra* 14. *de elect.* ibi. Licet videatur loqui de Cathedralibus ex verbis illis Eccleſiæ viduatæ, quia illæ ſolæ dicuntur viduatæ, quia ibi dicitur vinculum coniugale contractum, in alijs inferioribus non ità. Sed tamen hodie extenditur ad omnes, licet impropriè dicantur viduatæ, tamen quo ad multa viduatæ dicuntur, ex quo Prælatum non habet, qui poſſit negotia earum procurare.

De Iure communi videtur, quod vacante Eccleſia Prælato, transferatur poteſtas ad Capitulum, cum omnia alia liberè Capitulo reſeruauerit, & ità vacante Eccleſia, Capitulum poteſt iudicare, abſoluere, excommunicare &c. Ea verò, quæ miniſterium conſecrationis deſiderant, facere non poſſunt &c. præbendas &c. conferre non poſſunt; ita inquit *Gloſ. vlt. in cap. His quæ* 11. *de maior. & obed.* Eſt etiam *Gloſ. vlt. in cap. Cum olim* 14. *eod. tit.* ibi. Sic patet hic manifeſtè, quod vacante Eccleſia poteſtas, ſiue iuriſdictio Epiſ-

Epiſcopi deuoluitur ad Capitulum, licet in multis non deuoluatur, quæ videas per dictam *Gloſ.*

Ad Eccleſiam ſpectat pacem ſeruare, & obſeruari facere, vt dicit *Gloſ. verbo, Pacem, in cap. Nouit de iudic.*

Pro malis Eccleſia apud Principes debet intercedere, non eos auſu temerario defendere, vt dicit *Diuus Gregor. in c. Comperimus ad fin.* 14. *q.* 6. Cum quo conſonant verba capituli ſequentis ibi. A nobis non videatur iniuſtè defendi, ne opinione malè agentium ex indiſcretæ defenſionis auſu in nos vllo modo transferamus.

Eccleſia nulli gremium ſuum claudit, vt ex his,quæ allegat, dicit *Gl.verb.vult, in Auth. vt non lux.contr.nat. coll.6.*

Eccleſia non eſt libera à gabellis refectionis itinerum,& pontium,nec plauſtrorum,vt habes verbo,*Iter*, ad expenſas ergo ſuperuacuas,vel honoris cauſa,ſicut eſſet ſalicare plateã non tenẽtur Eccleſiæ, ſed alias neceſſarias expenſas &c.tenet *gl.verb.Munitionibus in cap.Nos Romanorum de pac. conſt.*

Eccleſia feudo priuatur ob delictum Prelati eo viuente. Vide verbo,*Prelatus*.

Eſt notabilis Apoſtilla *ad l. Liberi* 28. *C. de inoffic. teſtam.* dum ità dicit *Gloſ. in cap. vlt. de poſtul. verbo, Contra Eccleſiam,* inducit iſtam legem, quod ſi Eccleſia ſit ingrata contra beneficiatum in eadem, ipſe poterit poſtulare contra eam,nec Eccleſia ei ſuccedet Sed ego dubito de hoc dicto;nam quomodo poteſt Eccleſia ingrata eſſe? Ingrati eſſe poterunt, qui ipſam regunt, & per eos non debet damnum eidem Eccleſiæ dari, vt ſupra dicis, ſed poteſt intelligi de ipſis Eccleſiæ iuxta diſtinctionẽ de qua in princ.huius verbi.

Quod adeò verum eſt, vt etiam ſi ſponte voluerint eius prælati renunciare priuilegijs Eccleſiarum non poſsint ſine licentia Romani Pontificis, vt dicitur *in c.Cum tẽpore* 5.*de arb. cõiunct.Apoſt. ibidem,* & multo minus damnum ei afferre per ingratitudinem perſonalem.

Eccleſia poteſt errare in Canonizatione, quod non eſt credendum,licet accidere poſsit,tenet *Gl.magna ante medium in c.vnico de reliq.& vener.ſanct. lib.6.*

Cum ſcribitur alicui de aliquo beneficio in Eccleſia prouideri, ſi non ſit ibi,niſi vnicum,de illo prouideri non poterit, cum illud (in aliquo)ſit relatiuum ſupponens diuerſitatem, ità dicit *Gloſa verbo,In certa,in Clem.*1. *de præb.*

Effectus.

Operi tuo nomen impone, dixit *gloſ verbo, Donandi,in l.ſed ſi vir* 32. *§.*1.*ff. de donat.inter vir.* Et à contrario vbi non datur nomen, nec dabitur effectus,vt ait *Gl.verbo, Ipſo,in Auth. de teſtib. §.*1.*verſ.licere* ibi.Ipſo teſtium nomine *coll.*7.& habes verbo, *nomen, verſ. Et ita ex quo.*

Si voluntate creditoris fundus alienatus eſt &c. Si tamen effectus ſit ſequutus venditionis; nam ſi non venierit, non eſt ſatis ad repellendum creditorem, quòd voluerit venire,dixit *l. Sicut* 8. *§. Si voluntate ff.quib. mod.pign. vel hyp. ſol.* Et eſt vulgare effectum non affectum attendi, niſi in atrociſsimis,vt ſupra dicis verbo, *Affectus*.

Si filio exhæredato ex Trebelliano hæreditas præſens reſtituta ſit &c. effectu quodammodo hæres eſt,dicit *l.*5.*§.*1.*ff. quod cum eo*. Et ibi *Gloſ.* ità dicit. Nota hic effectum pluſquam verba attendi, vt infrà *de pecul.l.Peculium §.Sed ſi nomina, & de verbor.ſignific. l. Nomen filiarum §. fin.* & facit illud Matthæi *cap.* 21.29. vbi iubente patre duobus filijs operari in vinea ille,qui dixit,nolo,& iuit, patris voluntatem fecit,non vero ille,qui dixit eo, & non iuit.

Effectus etiam ſumitur pro euentu,vt infra notatur verbo, *Euentus*.

Digitized by Google

Electio.

VEL fit de perſonis, vel de rebus, & de ea, quæ prima eſt, in toto orbe, dicitur, quod debet eligi, qui habeat requiſita à Diuo Petro relata de Sancto Clemente in hæc verba. Clementem hunc vobis ordino in Epiſcopum, cui ſoli meæ prædicationis, & doctrinæ Cathedram trado, quem præ cæteris expertus ſum Deum colentem, homines diligentem, diſcendi ſtudijs deditum, ſobrium, benignum, iuſtum, patientem, ſcientem nonnullorum ferre, etiam ex ijs, quæ verbo Dei inſtituuntur, iniurias. Ità refertur *in cap. Vnde 8. quaſt. 1.*

Nam ſi in quibuslibet Eccleſiæ gradibus prudenter, ſcienterque curandum eſt, vt in domo Domini nihil fit inordinatum, nihilque præpoſterum, multò magis elaborandum eſt, vt in electione eius, qui ſupra omnes gradus conſtituitur, non erretur. Nam totius familiæ Domini ſtatus, & ordo nutabit, ſi, quod requiritur in corpore, non inueniatur in capite, vt dicit *cap. 1. Conc. Trid. ſeſſ. 24. de reformat.*

Vnde nulla hic populi acclamatio, nulla conſanguinitatis ratio, nulla propinquitatis habita contemplatio eſt, propinquis agrorum, & prædiorum relinquatur hæreditas, gubernatio populi illi tradatur, quem Deus elegit, vt inquit *cap. Si ergo 8. q. 1.*

Nec eligant in domo Domini, qui maiores ſaeculos pecuniæ conferant, ſed eos qui moribus, & diſciplina, ac ſcientia diuites pro officio ſuo ipſam valeant ſuſtentare Eccleſiam *cap. Ex multis iuxtà fin. 1. q. 3.*

Et in ſæcularibus poteſtatibus eligendis *l. Sancimus C. ad l. Iuliam repetund.* ſic dicitur. Sancimus eiuſmodi viros ad Prouincias regendas accedere, qui ad honoris inſignia non ambitione, vel pretio, ſed probatæ vitæ ſolent teſtimonio promoueri.

Ille enim, qui eſt doctior, & Sanctior, eſt eligendus, cuius comparatione cæteri grex dicatur, ſufficit tamen, ſi eſt idoneus, quia conueniens ſcientia toleratur in Prælato, & ſufficit, quod non ſit malus, vt dicit *Gloſ. verbo, Magis vtilem, in cap. Conſtitutis 46. de appell.* & facit *cap. Cum nobis 19. de elect.* ibi. Illiuſque litteraturæ, licet non eminentis electus exiſtit, à quo deduxit *Gloſ. verbo, Conuenient. in cap. Qualiter 17. eod. tit.* ibi. Quia ſufficit, quod ſit conuenientis ſcientiæ, licet non eminentis,

Vnde is videtur melior, qui electus eſt, vt dixit *Gloſ. verbo, Steterit, in l. Planè 97. §. Si cui ſſ. de legat.* 1. Nam electio fit de bono, & non de malo, & ità Curia præſcribit bonos, & non malos, vt tradit *Gloſ. verbo, Conſequantur, in l. Eum qui 58. C. de decurion. lib. 10.*

At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficium facere, vt non quærant eos in Eccleſia, & Republica columnas erigere, quos plus cognoſcant Eccleſiæ, & Reipublicæ prodeſſe, & meliores eſſe, ſed quos vel ipſi amant, vel quorum ſunt obſequijs deliniti, vel pro quibus maiorum quiſpiam rogauerit, & vt deteriora taceam, qui muneribus impetrarunt, iam olim dixerat *Diu. Hieronym. ad Titum cap. 1. relatus in cap. Moyſes 8. quaſt. 1.*

Multi ædificant parietes, & columnas Eccleſiæ ſubtrahunt, marmora nitent, auro laquearia ſplendent, gemmis Altare diſtinguitur, & miniſtrorum Chriſti nulla eſt electio, dixit *idem Hieronym. in cap. Gloria 12. q. 2.* Parietes hic accipe pro imperitis electis, & columnas pro peritis neglectis.

Lex dicit, quod monachi debent iurare eligere Abbatem, quem ſciunt fide rectum, vita caſtum, & qui monaſterio va-

leat

leat vtiliter prouidere *in Auth. de ſan-ctiſs. Epiſc. §. Iubemus igitur coll. 9.* quod hodie non ſeruatur, ſed ſecundum formam illius conſtitutionis *in c. Quia propter de elect.* ità dicit *Gloſ. verbo, Eligendi, in cap. Cum dilectus 8. de conſuetud.*

Nec electio muneris quæritur in ſucceſ-ſione generis, ſed in perfectione vitæ, & ſinceritate, & ſcientia, argumentum contra, recurrat *ad fin. 32. q. 4.* Et ità videtur, quod ſemper melior, & iuſtior eſt eligendus &c. Contra &c. Solue; Melior, & iuſtior, & ſanctior eligi de-bet; tamen ſi alius eligitur, licet non ſit melior, ſufficit, quod ſit ſufficiens vt inquit *Gloſ. verbo, Sanctiones, in cap. 2. de offic. cuſtod.* qui tex. ſic ait, vt ad hoc opus tales ordinentur, quales me-liores, & ſanctiores eſſe viderint.

Nec facultates, nec dignitas ità ſuffi-ciens eſt, vt bona electio, vel voluntas, & benigni mores, dicit *l. Scire 21. §. Eos verſ. Cum reliquis ff. de tutor. & cu-rat.*

Electio Curialium debet fieri de digniſ-ſimis, meritis, & facultatibus. Vide verbo, *Munera*; ſi verò non adſint, melius eſt qualeſcumque eligere, quàm ordinem plenum non eſſe, dicit *Gloſa verbo, Confirmatum, in cap. Cum ac-ceſsiſſent 8. de conſtit.*

De Iure communi electio ſpectat ſimul ad Capitulum, & Epiſcopum, vt tenet *Gloſ. verbo, Communiter, in cap. vlt. de ſupplen. neglig. prælat.*

Nota, quod cum in electione longè ma-ior numerus eſt ex vna parte, quam ex alia, non habetur reſpectus ad meri-tum perſonæ, dum tamen ſit conue-niens ille, qui electus eſt à maiori par-te, nec ad zelum eligentium, ſed ſi nu-merus in modicum exedat, tunc recurritur ad merita, & ad zelum &c. inquit *Gloſ. Minorem in cap. Scriptum 40. de elect.*

Numquam tenet electio, niſi fiat à maio-ri parte Capituli, ità tamen, quòd maior pars non peccet, vt ex hoc, ipſo Iure priuetur, quia tunc valet electio minoris partis Capituli, ità *Gloſ. ver-bo, In tanta, in cap. bonæ 3. de poſtulat. prælat. per tex. in cap. 2. eod. tit.* cuius verba ſunt. Ac ideo ad pauciores nu-mero quantum tamen pertinet ad hoc conſilio ſanioris eligendi. Vnde dici-tur *in cap. Tam litteris 33. de teſtib.* ſic. Qui contra prædictum electum litteras nobis ſub nomine maioris partis Ca-pituli deſtinauerunt (cum conſtet per atteſtationes longè maiorem partem Capituli non fuiſſe conſciam huiuſmo-di litterarum) ab officio, & beneficio denuncietis eſſe ſuſpenſos.

Item nota, quod tres debent eligere ſuf-ficit tamen duos conſentire, & ideo tres, & non quatuor, vel duo, quia na-turaliter homines diſcordant, & in illis caſibus poſſet eſſe, quod non in-ueniretur pars maior, vt tradit *Gloſ. per qua ibi allegat verbo, Ex trium, in Auth. de Sanctiſs. Epiſc. 1. coll. 9.*

Electi à Principe alijs præferuntur, vt *in l. Reſtituenda 6. in fin. C. de aduoc. di-uer. iudic.* ibi. Nam qui nobis digni iudicati ſunt, ij multò magis in ante-rioribus quoque ſunt adiuuandi, vbi *Gloſ. vlt.* ſic. Nota hic maiorem ho-norem debere ijs, qui electi ſunt ab Im-peratore ad aliquam dignitatem, quàm ijs, qui ad eandem dignitatem ſunt electi ab alijs; ſed hoc non quia iſti ex propria perſona ſint magis be-nemeriti, ſed ex perſona Principis eli-gentis.

In electione confirmanda non aliud ex-pectandum, ſed ſufficere vtriuſq; par-tis voluntatem, inquit *l. Si quos 59. C. de decurion. lib. 10. & ibi Gloſ. vlt.* no-tat; quòd ſuperior confirmat, quod fa-cit inferior.

Confirmatio nihil confert Iuris, vbi elec-tio Canonica non fuit; tamen ſi poſ-ſeſsionem fuerit adeptus, & poſtmo-dum

dum ſpolietur, debet reſtitui, quamuis non fuerit electio Canonica, ità inquit *Gloſ. verbo, Confirmatus, in cap. Cum ſuper 4. de cauſ. poſſeſſ.*

Sufficit hoc electo, vel præſentato tantum in poſſeſſorio obtinere, ideſt, quòd elector ſit in quaſi poſſeſsione eligendi, ad hoc, quòd confirmetur electio, vel præſentatio, vt inquit *gloſ. verbo, Duobus, in cap. Cum olim 7. de cauſ. poſſeſſ.* & latius habes infra verbo, *Præſentatio*, & in præfatis terminis electus poteſt agere, vt ſua electio confirmetur, prout tenet *gloſ. verbo, Aduerſus, in cap. Cum Bertoldus 18. de re iudic.*

Ad illum pertinet examinatio, ad quem pertinet confirmatio, & ex officio ſuo debet examinare perſonam electi, & formam electionis, etiam ſi non obijciatur aliquid electo, ità *gloſ. verbo, Examinet, in cap. Nihil 44. de elect.*

Ex ſingularibus, vel particularibus conſenſibus apparere debet vniuerſalis electio, vel communis, & non ſufficit, quod quilibet ſingularis veritatem exprimat ſuæ partis; quemadmodum ex ſingularibus propoſitionibus (licet veris) vniuerſalis propoſitio non apparet, niſi per ſignum vniuerſale forſitan exprimatur, dicitur *in cap. in Geneſi 55. de elect.*

Nota, quòd vbi electio eſt neceſſaria ex parte vtriuſque, vt quia eligentes coguntur eligere, & electus conſentire, quæritur ius ex ſola electione, etiam abſenti, & ignoranti. Sed ſi non ſit neceſſaria ex parte electi, vt in Epiſcopo, non quæritur Ius ante acceptationem. Item vbi ſit electio per viam facultatis, vt à populo, vel Domino, &c. ità ponit *gloſ. verbo, Illicò, in addit. in §. Filius familias quib. mod. ius patr. poteſt. ſolu. in Inſtit.*

Facultas neceſſariæ electionis non eſt propriæ liberalitatis beneficiū. Quid enim eſt, quod de ſuo videtur reliquiſſe, qui quod reliquit, omnimodò reddere debet; ſic *optimus textus in l. Vnum ex familia 69. §. 1. ff. de legat. 2.* Electio autem, quæ debeat fieri de conſilio familiæ; vide verbo, *Conſilium.*

Defuncto eo priuſquam eligat petent omnes. Itaque eueniet, vt, quod vni datum eſt, viuis pluribus, vnus petere non poſsit, ſed omnes petent, quod non omnibus datum eſt, & ità demū petere poſsit vnus, ſi ſolus moriente eo ſuperfuerit, ità inquit *prædictà l. Vnum ex familia in §. Rogo de legat. 2.*

A te peto marite, ſi quos liberos habueris illis prædia relinquas; vel ſi non habueris tuis, vel meis propinquis, aut etiam noſtris libertis. Non eſſe datam electionem, ſed ordine ſcripturæ factam ſubſtitutionem reſpondit *Iure conſultus in l. Cum pater 79. §. A te ff. de legat. 2.*

Qui habet electionem dandi tale, vel tale, & vtrumque ſoluit, habet etiam electionem repetendi vnum, vel alterum, vt dicitur *in l. Siquis 10. C. de condict. indeb. ibi*. Nobis hæc decidentibus Iuliani, & Papiniani ſententia placet, vt ipſe habeat electionem recipiendi, qui & dandi habuit. Quod intellige, quando vtrumque extat, vt ibidem notat *Gloſ.*

Nota, quod vbi do tibi electionem, & tu eligis, perinde eſt, ac ſi ego elegiſſem, vt inquit *Gloſ. vlt. in l. Apertiſsimi C. de iudic. Cui conſonat l. Niſi 6. §. 1. ff. quod cuiuſque vniuerſ. ibi*. Parui enim refert ipſe ordo eligat, an is, cui ordo negotium dedit.

Quis debet eſſe contentus eo, quod elegit, dicit *Gloſ. verbo, Non ſunt audiendi, in l. 1. §. penult. ff. de ſeparation.*

Non conſumere electionem, ſi id acetum elegerit, quod vini nomine pater familias non habuit, ait *l. 2. ff. de option. legat. vbi gloſ. penult. reddit rationem, quia non tenuit ipſo Iure electio.*

Non

Non poterunt reuerti ad hæredem, ſed ei, quod ſemel poſtulauerint,ſtare debent, inquit *l. Si creditores* 5. *ff. de ſeparation.* & facit *l. Apud Aufidium* 20. *ff. de opti. legat. ibi*. Mutare voluntatem eum non poſſe, vt alia ſumeret, quia omne Ius legati prima teſtatione, qua ſumere, ſe dixiſſet, conſumpſit. *Et l. ſi pluribus* 33. *ff. de legat.* 1. *ibi*. Electione rei, vel pretij ſeruanda ei, qui prior delegato, vel fideicommiſſo litem conteſtatus eſt. Ità tamen, vt non habeat licentiam altero electo, ad alterum tranſire, Et *l. ſtatuliberum* 11. *§.* 1. *in fin. ff. de legat.* 2. *ibi*. Cum autem ſemel dixerit hęres vtrum dare voluerit, mutare ſententiam non poterit, & vide omnino de materia additionem. *Gloſ. verbo, In gratia,cap.* 7. *de reſcript.in* 6. *ibi*. & è conuerſo in legatario eligente idem Iuris eſt, vt *in l. Si is, cui* 19. *eod. tit. ibi*, amplius mutandæ vendicationis Ius non habet, quod procedit etiam ſi ignoret legatum ſibi fuiſſe per alternatiuam. Et eſt ratio, quia quando electio trahit ſecum executionem non admittitur variatio, vt ponit *Apoſtill. ad gloſ. verbo, Mota, in l. Quod ſi iuſta ff. ſi cert. pet.*

Reſpiciendus eſt ſermo ſtipulatoris, vtrũ ne talis ſit,quem voluero quem ve volã. Nam ſi talis ſit,quem voluero,cum ſemel elegerit,mutare voluntatem non poterit. Si verò tractum habeat ſermo illius, & ſit talis, quem volam, donec iudicium dictet, mutandi poteſtatem habebit, ità inquit *l. Si quis* 112. *ff. de verbor.* vbi vide gloſ. explicantem, hæc duo tempora,& aliã *glo. verbo,Expreſsè in l. Eã qui* 138. *§ vnico eod. tit.*

Nec poſſe, ſi commiſſoriam elegit, poſtea variare, inquit *l.* 4. *§.* 1. *ff. de leg.commiſſ.*

Sed quid ſi elegerit malam, numquid aliam poterit Epiſcopus eligere? vel etiam ſi electa noluerit conſentire? interrogat *gloſ. vlt. in cap. Cauſam quæ* 8. *de elect.* & reſoluit in caſu iſto; nõ poterit amplius eligere,quia functus eſt officio ſuo. Vnde facta publicatione ſcrutinij variare nequeunt electores, vt inquit *gloſ. verbo, ſubſcriptam, in cap. Cum inter de elect.* ſicut enim integra re poteſtas illis eſt, vtrum velint, eligendi, ità cum alterum elegerint, ab altero abſtinere debent; vt inquit *l. Cuius bonis* 9 *ff. de curat. furioſ.* quæ loquitur de creditoribus eligentibus curatorem bonis diſtrahendis.

Nec poſſunt ſe ab eo ſeparare, qui quodammodo eum elegerunt,dixit *l* 1. *ff. de ſeparat. Et in l. ſi cui* 9. *ff. de ſeruitut. ibi*. Verum conſtitit, vt qua primum viam direxiſset, ea demum agere debere, nec amplius mutandæ eius poteſtatem haberet.

Eligere debere agentem, qua potius actione experiatur, dixit *l.* 5. *§.* 1. *ff. de tribut. act.* & alterutra earum electa dominum non poſſe ex pænitentia ad alteram venire actionem, dixit *l. vlt. §. Tales C. de furt. & ſeru. corrupt. Et l. ſi quis* 8. *C. de codicill. ibi*. Qui hæreditatem petit ab ipſis intentionis exordijs vtrum velit eligendi habeat facultatem, ſciens ſe vnius electione alterius ſibi aditum præcludiſſe. *Et in l. ſi mulier §. vlt. ff. quod met. cauſ. ibi*. Vt quam viam elegero, hæc mihi pateat. Et ſic nota, quod qui plures vias habet, ſi leuiorem eligat, mos ei geritur, vt dixit *gloſ. per tex. ibi. in l. Si fratres* 13. *§. Idem il.* 2. *verbo, conſequatur, ff. pro ſoc.* vbi etiam notat *Bart. in ſummar.*

Reſpondi hæredis eſſe electionem vtrum rerum, an æſtimationis vſum fructum præſtare velit, inquit *l. Generali* 32 *§. vlt ff. de vſu fruct. leg. Et in l. Cum certum* 4. *ff. de tritic. vin. & oleo legat. ibi*.

ibi. Liberum eſt hæredi cuius velit generis oleum legatario ſoluere.

Electio an ſit hæredis, vel legatarij in re dubia relicta, vt præſtetur medioeris, an verò optima, vel peſsima? Interrogat *l. ſi ità* 14. *ff. de leg.* 1. & reſpondet, quod mediocris præſtari debet ibi. & ait poſſe diei exiguum eſſe præſtandum, cum qua concordat *l. ſi quis* 32. *eod. tit.* vbi electio eſt hæredis, & ibi *gloſ. vlt.* reſpondet ad contraria, & *l. legatum* 37. *eod. tit. ibi*. Id eſſe obſeruandum, ne vel optimus, vel peſsimus accipiatur, & ibi electio eſt hæredis, vbi etiam notat *gloſ. verbo*, *Peſsimus*, & *Apoſtill. ibidem* reddit rationem ibi. Nam promiſsio in genere mediceritatem ſignificat. Vide etiam *l. Non amplius* 26. *§. Cum bonorum eod. tit.* vbi etiam hæredi dat electionem, ſed in contrarium eſt *tex. in l. Idem §. Scio & l. Qui duos* 20. *eod. tit.* vbi non exiguum ad voluntatem hæredis, ſed melius ad placitum legatarij datur.

Verius dici electionem eius eſſe, cui poteſtas ſit, qua actione vti velit, ideſt legatarij, inquit *l. Si ſeruus* 111. *§. Cum homo ff. de leg.* 1. *& in l. lucio Titio* 23. *ff. de leg.* 2. ibi poteſt legatarius, vel fundum vendieare, vel vſumfructum.

Rei in alternatiuis eſt electio, dicitur *in l. Iuris iurandi* 34. *§. Ait ff. Iur. iur. ibi*. Alterum itaque eligat reus, & ibidem gloſ. ſic. Electio autem ideo ſua, quia alternatiua tenetur; nam cum illa, aut illa res promittitur, rei electio eſt vtram præſtet; inquit *l. Plerumque* 11. *ad fin. ff. de Iur. dot.* Vbi etiam notat gloſ.

In caſu tamen *l. Planè ff. de condict. indeb.* electio eſt creditoris, cui velit ſoluere, vt alterius repititio impediatur vbi gloſ. ponit argumentũ in contrariũ.

Electionem damus ei, qui ampliorem ſummam in re donata habuerit, reliquam æſtimationis quantitatem offerre ei, qui minorem cauſam habuit, & totum poſsidere, inquit *l. Sancimus* 34. *§. Ne autem C. de donat.*

Si plures ſint qui experiri volunt, eligendus eſt à prætore, ad quem maximè res pertinet, vel is, qui idoneior eſt, & eſt optimum ex coniunctione, ex fide, ex dignitate actorem, hoc interdicto, eligendum; inquit *l. 3. verſ. Si tamen ff. de liber. hom. exhib.* vbi *gloſ. verbo*. *Eligendum*, interrogat ſic Quid ergo ſi pares? locus eſt gratificationi, tamen in hac materia electionis, quod cæteris paribus ſorte dirimatur, eſt motus proprius, de quo *Garc. de benef.* 5. *p. cap.* 4. *§.* 1. *poſt num.* 169.

Si plures ſimul agant populari actione prætor eligat idoneiorem, dixit *l. 2. ff. de popul. act. & l. Si plures* 16. *de accuſat.* ſic. Iudex eligere debet eum, qui accuſet, cauſa ſcilicet cognita, æſtimatis accuſatorum perſonis de dignitate, vel ex eo, quod intereſt, vel ætate, vel moribus, vel alia iuſta de cauſa.

Vbi plures, quibus electio eſt relicta, diſcordant in eligendo, ſorte dirimitur. Sic ſũmatur *l. 3. C. Comm. de legat.* Cuius verba ſunt. Sancimus in omnibus huiuſmodi caſibus rei iudicem fortunam eſſe, & ſortem inter altercantes adhibendam, vt quem ſors prætulerit, is quidem habeat poteſtatem eligendi. Vnde dixit *Gloſ. verbo, Sortium, in l. 2. C. quand. & quib. quar. lib.* 10. quod aliquando electio per ſortem ſit, & tu nota verbo, *Sors*, & addit dicta *Gloſ.* ſic. Habetur tamen alias, quod illi eſt optio committenda, qui maiorem partem in re habere noſcitur, & iam ſupradictum eſt.

Siquis opus facere iuſſus paratus ſit pecuniam dare reipublicæ, vt ipſa faciat eum teſtator per ipſum fieri voluerit non audietur; inquit *l. Fideicommiſſa* 11. *§.*

11. §. *vlt ff. de leg.* 3. ideo, quia fuit electa induſtria perſonæ; vnde dicitur *in* [illegible] *l. Inter* 31. *ff. de ſolut.* ſic. Inter artifices longa differentia eſt & ingenij, & naturæ, & doctrinæ, & inſtitutionis, & ideo ſi nauem à ſe fabricandam, vel &c. & hoc ſpecialiter actum eſt, vt ſuis operis id perficiat, fideiuſſor ipſe ędificans &c. (non conſentiente ſtipulatore) non liberabit reum.

Electus, vt miniſter, ſi fuit, nihil apud eum debet remanere, dixit *Gloſ. verb. Proficere, in l. Lucius* 90. §. *A te peto ff. de legat.* 2. vbi agitur de pecunia à teſtatore deſtinata ad aliquid faciendum, ſi illo facto aliquid ſupereſt non ad eum; qui fuit electus ad illud faciendum, ſed ad hæredem pertinet.

Mala electio eſt in culpa, vt in numulario ponit *Gl. per Iura, quæ ibi in l. Si ſoluturus* 39. *verbo, Eam fore, ff. de ſolut.* cuius tex. verba ſunt. Et nummi emptoris periculo ſint, vtique ſi ipſe eum, apud quem deponerentur; elegerit; *& in l. vlt. C. de acquir. poſſiſſ.* ſic dicitur. Tunc & ipſe, qui eum tranſmiſit ex mala ſua electione præiudicium circa eam poſſeſſionem patiatur, vbi *Gloſ. verbo, Præiudicium*, ſic dicit. Nota malam electionem eſſe in culpa.

Cur ergo non exercitor condemnatur, qui ſeruum tam malum in nauem admiſit? Et cur liberi quidem hominis nomine tenetur in ſolidum, ſerui verò nō tenentur? niſi fortè id circò, quòd liberum quidem hominem adhibens ſtatuere debuit de eo, qualis eſſet: in ſeruo ignoſcendum ſit, quaſi in domeſtico malo, ſi noxæ dedere, paratus ſit, ità decidit peroptima *lex Vnica ff. furt. aduerſ. naut. caup.* & proſequitur ſic. Viator autem non præſtat, namque viatorem ſibi eligere, vel ſtabularius non videtur, nec repellere poteſt inter agētes Inhabitatores verò perpetuos ipſe quodammodo eligit, qui non reijcit, quorum factum oportet eum præſtare. Videtur enim minus idoneis hominibus adminiſtrationem committere, iuxta *l. Vtique §. Vnico ff. de reiuendic. vbi Gl. vlt.* Notat argumentum contra eos, qui imperitos eligunt pro peritis, ſiue magiſtris ſiue medicis, ſiue aduocatis *ex l. Quod ſi nolit §. Si mancipium ff. de ædelic. edict.*

Etiam eum teneri, qui malè argentario credidit, dixit *l. Item* 20. *ff. de petit. hæred. vbi gloſ.* dicit, quaſi mala electio ſit in culpa.

Etiam qui imprudenter aliquem quis elegerit, quidquid detrimenti negligentia eius fecit, præſtabit; inquit *l. Nam &* 22. §. *vlt. ff. de negot. geſt. vbi gl. vlt.* ità dicit. Punitur, qui malè eligit, vt hic &c. Et *l.* 1. *ff. Si menſor falſum modum ibi.* Proinde ſi imperitè verſatus eſt, ſibi imputare debet, qui eum adhibuit, imperitia enim culpæ adnumeratur, vt dixiſti verbo. *Culpa*, & ita loquitur, & intelligitur *l. Si quid* 46. *ff. famil. herciſc.* ibi. Niſi culpa domini in hoc erat, qui non idoneum ſeruum rei communi applicauerat, & *in l. Si ſeruus §. Si fornacarius ff. ad l. Aquil.* ibi, ex locato conuentum præſtare debere, ſi negligens in eligendis miniſtris fuerit. Et *in l.* 1. §. *Non autem ff. de exercit. act. ibi.* Imputaturum ſibi, cur talem propoſuit, *& in l. Videamus* 11. *ff. locat.* ibi. Mihi itaque placet, vt culpam etiam eorum, quos induxit, præſtet ſuo nomine, etiam ſi nihil conuenit, ſi tamen culpam in inducendis admiſit &c. vbi notat *Gl. verb. ſuo nomine*, quod electio mala eſt in culpa, vt in ſolidum teneatur, idem *l. Cum in plures* 62. §. *Seruum ff. locat.* ibi. Illam quoque culpam me tibi, præſtaturum aio, quod eum elegiſſem, qui huiuſmodi damno te affeceret, & ex alijs Iuribus probat *Gl. verbo, Non liberat, in l. Eleganter §.* 1. *ff. de pignor. act.* ibi. Quia ſibi debet imputare, qui malè elegit, vel eligi fecit, quaſi ma-

mala electio ſit in culpa, addit *Gloſ. in l. Non ob 25. ff. pro ſoc.* Quando verò mala electio dolum operata eſt ex parte electi, vel eligentis, non dubium eſt, & electorem teneri, quia dolò verſatus eſt, qui talem hominem credidit, vt dicitur *in l. 2. ff. Si menſor falſum modum dixerit*.

Rogo reſtituas libertis meis, quibus voles. Marcel. putat poſſe etiam indignum præferre. At ſi ità ijs, quos dignos putaueris, poſſe petere eos, qui non offenderint, optime inquit *l. Cum quidam 24. ff. de legat. 2.*

Notabis optimum textum *in l. penult. C. de fideicom. libert.* ſic dicentem; Et mox cum potuerit non elegerit, vnum ex ancillæ liberis compelli, non ſolum eum, ſed etiam hæredes, vel ſucceſſores eius omnes ancillæ liberos ad libertatem perducere. Nec enim hoc eſt contrarium ſententiæ teſtatoris; cum enim omnimodo quemdam ex ijs liberum eſſe diſpoſuerit, & non ad certum corpus, ſed ad omnes reſpexerit, ſi non pateatur eius voluntati, ſine dubio ex ſententia teſtatoris omnes ad libertatem perueniunt &c. Si enim iuſto timore hæredes &c. perterriti, & voluntatem teſtatoris procurent, & ſibi non ex omnium libertate patiantur iacturam, quod ſi reclamauerint, ſibi tale diſpendium imputent, non ex noſtra lege, ſed ex ſua ingẽtes inſtãtia.

Duobus litigantibus ſuper electione, defuncto vno; non ideo alteri ius quæreretur; *Gloſ. verbo, Electi, in cap. 1. vt lit pend. lib. 6.* Licèt enim appareat defuncto amplius nõ deberi, non propter hoc ſequitur ſuperſtiti viuenti deberi.

Mota controuerſia eligentes non debent eligere; ex hoc enim ſequeretur inconueniens, quia ſi poſtea probaretur illos non habuiſſe Ius eligendi, caſſanda eſſet electio, quia omnes fructus percepti reſtituendi ſunt, & ſic ſequeretur, quod electio facta ab ijs, qui erãt debẽtes habere Ius, eſſet caſſanda, quod eſſe non debet &c. Ad hoc dicit Ioann. quod licitè poſſunt eligere, qui ſunt in quieta poſſeſsione, licet fiat eis controuerſia, & vel omni Iure ſuo vſque ad finem cauſæ, ità ponit *Gl. verbo, Electionem, in cap. 2. de in integ. reſtit.*

Electione pendente de aliquibus, ab hærede facienda, ſi ipſi decedant, an tranſmittant ad hæredes? Quod ſic niſi tempus iuſtum ad eligendum ſit elapſum vide verbo, *Tempus*.

Nota, quod cum is, qui habet electionem eſt in mora transfertur electio in aduerſarium, vt notat *Gloſ. verbo, Minorem, in l. Sancimus 34. §. Ne autem C. de donat.* an autem mora purgari poſsit, vide verbo, *Mora*.

Electio non tribuit Ius electo, ſic nec electus ſucceſſor facit deſinere prædeceſſorem, item nec ſola electione ad dignitatem filius ſit ſui Iuris, dixit *Gl. verbo, Electi, in l. Ex eo 43 ff. de milit. teſtam.* Prælatus verò ex ipſa electione aliquod Ius habet, nec poſtea eligentes mutare conſilium poſſunt, vt dixit *Gloſ. verbo, Damus, in Auth. de collator. §. Ad hæc ſancimus coll. 9.* & id fortè, quia electio talis eſt neceſſaria, iuxtà ſupra in materia iam dicta.

Qui vocatus ad electionem reſpondet ſe nolle intereſſe electioni, ſi veniat ante electionem, & ſcrutiniũ admitti debet quia ſunt integra, vt notat *Apoſtill. in l. Quod ſi minor §. non ſemper ff. de minor.* cuius verba ſunt, ſiquidem omnia integra ſunt, omnimodo audiendũ eſſe.

Non eſt expectandus, qui procurat, ne ad eum citatio veniat, quia latitat; ità dicit *Gloſ. verbo, Cognouerunt, in c. Cum inter 18. de electione.*

Electioni plus contemptus vnius; quàm contradictio multorum obſiſtit; dixit *c. Venerabilem 34. de electione, &* adeo verum eſt vt dicat *Gl. verb. Inſtitutis, in §. Eadem hæc de hæred. quæ ab inteſt. in Inſtit. in addit.* quod ex contemptu

alicuius

alicuius, qui debuit in electione adhiberi etiam illo nolente, cæteri, qui interfuerunt, poſsint eam dicere nullam vt *in cap. Quod ſicut de elect.*

Electio, quod non valet per ratihabitionem, poteſt confirmari, vt dixit *Gloſ. verbo, Conſentire, in cap. Quod ſicut 28. de elect.* *textus vero in cap. Auditis 29. eodem* ſic inquit. Cum tamen ex poſtfacto nequiuerit conualeſcere, quod ab initio non valebat, quoniam electio, quæ fuerat irrita, ipſo Iure per ſubſequentem conſenſum, maximè appellatione pendente, non poterat eſſe rata. Pro intelligentia, & concordia, vide *Gloſ. hic verbo, Ex poſt facto, & Gloſ. verbo, Tractatus, in cap. 1. de rebus Eccleſ. lib. 6.* Dicit, quod ſpeciale eſt in electione, quod à principio erat nullum poſtea non conualeſcet; in alienatione tamen, quod à principio non valet, conualeſcit ſubſequenti conſenſu ex nunc, non, ex tunc.

Notabile eſt, quod dicit *Gloſ. verbo, conferendam in cap. Dilectus 27. de præb.* ibi. Electio talis, quantum ad Canonicos non videtur Canonica; ſed quantum ad electum ſic. Sicut Sacerdos inmortali exiſtens, quo ad ſe illicitè celebrat, quo ad alios licitè, ſic donatio poteſt eſſe vitioſa, & tamen donum tenet.

Si intra annale tempus ille, qui eligere iuſſus eſt, hoc facere ſuperſederit, vel minimè potuerit &c. ipſi legatario videri delatam eſſe electionem, ità tamen, vt non optimum &c, eligat, ſed mediæ æſtimationis, ne dum legatarium ſatis eſſe fouendum exiſtimamus hæredis commoda defraudentur.

Pro electo amicus poteſt proponere excuſationem, vt ſupra dictum eſt verbo, *Amicus*.

Electus, qui habet excuſationem, recuperat ſumptus, quos fecit in lite ab eo, qui eum nominauit, ſic ſummat *Bar. in l. Vnica C. de ſumpt. recuper. lib. 10.*

Non poteſt quis eligere ſe ipſum; inquit *Bart. in ſummar. l. Si mandauero 22. §. Si tibi centum ff. mandat.*

Suſpenſi eligere non poſſunt, nec eligi, vt inquit *Gloſ. verbo, Suſpenſi, in c. Cum bona 8. de ætat. qualit.* vnde primum debet abſolui à ſententiis ſuſpenſionis, vt poſtea eligere poſsint, & ſic ſint reſtituti ad eligendum, vt inquit *Gloſ. vlt. in cap. Cum inter 16. de elect.* Nam ſuſpenſi, & excommunicati, nec eligere, nec eligi poſſunt *Gloſ. verbo, excommunicationis, in cap. Conſtitutis 23. de appell.*

Nota tamen, quod licet aliqui ſint excommunicati minori excommunicatione, eligere poſſunt, & talis electio dicitur Canonica, vt hic habes: ſed talis ſcienter eligi non poteſt pro eo, quod eligitur ad ea, à quibus eſt ipſe remotus, vt dixit *Gloſ. verbo, Canonicam, in cap. Illa 39. de elect.*

Iſta lex iuncta *l. Poſt contractum etc. iuncto textu in cap. Si tibi abſenti de priuil. lib. 6.* facit in argumentum, quod Electores priuandi per ſententiam ante priuationem poſſunt eligere tenet *Apoſt. per tex. in l. Reo 41. ff. de ſolut.*

In electione leuis metus ſufficit, ad annullandum ait *Gl. verbo, vel modica, in cap. vlt. qui cler. vel vou.* quia cum arbitrium, vel in ordinatus captiuat affectus, vel ad certum aliquem obligationis cuiuſque neceſsitas adigit, ceſſat electio, dum libertas adimitur eligendi, vt dicitur *in cap. Vbi periculum 3. de elect. lib. 6.*

Conſuetudo facit aliquem ineligibilem, qui aliàs eligibilis eſt, & ſic conſuetudo in electione præcipue conſideratur, dicit *Gloſ. vlt. in c. Cum olim 6. de cleric. coniug. idem Gloſ. etiam vlt. in l. Non tantum 11. ff. de decur.* & alia habes verbo, *Conſuetudo*.

Eligendi facultatem non eſſe pæna peremptam placuit; inquit *l. Cum pater 70. §. Hereditatem ff. de legat. 2.*

nibus inquit *l. Item ſi pretio* 25. *§. vlt. ff. locat.*

Data arra, ſi emptor pænitet perdit, quod dedit: ſi venditor, reddit in duplum, vt *inſſit eod. §.* 1. ità dicit *Gloſ. verbo, Euidentius, in l. quod ſæpè ff de contrah. empt.*

Sufficit ſi is, qui pretium dederit, vel vicem pretij cum ſit bonæ fidei emptor, vt non patiatur doli exceptionem ex perſona actoris, ità *l. apud* 4. *§. Si quis verſ. Item ff. de doli excep.*

Non intereſt, cuius pecunia emitur, ſed cuius nomine emitur, niſi caſualia notentur, inquit *Gloſ. verbo, Nominatim in cap. 2. de iis qui feud. dar. poſſ.* & ibi ponit caſus pro limitatione his verſibus.

Fit res dotalis nummis dotalibus empta;
Fitque pupillaris nummis res empta pupilli,
Et ne conuertas idem de milite credas.

Pretij vilitas gratioſam, & fraudulentam facit emptionem, vt *in l.* 2. *C. de fide inſtrum. & iur. haſt. fiſc. lib.* 10. ibi. Et quod pretij vilitate ob exiguum debitum gratioſam emptionem in fraudem tuam &c. vbi *Gloſ. verbo, Vilitate*, addit, quod non fecit faciendum, ſed iuſto pretio.

Ad emptionis probationem non eſt indicijs alijs opus, ſed inſtrumentorum furtum monſtrare ſufficit, inquit *l. Si de poſſeſſione* 20. *C. de probat. vbi Gloſ. vlt.* ſic. Furtum ab aduerſario factum, & *Apoſtil.* tradit; quo caſu ſi poteſt probare inſtrumentum eſſe ſubtractum, licet teſtes non deponant de eius tenore ſtatur iuramento perdentis.

Inſtrumenta emptionis non probant fines plebatus, vel plebium, vel Curiarum dicit *Gloſ. verbo, Emptionis in l. prædijs* 89. *§. Titio ff. de legat.* 3.

Poſteriores caſus non venditoris, ſed emptoris periculum expectant, dicit *l.* 3. *C. de ædilit. act.*

Qui litis æſtimationem ſuffert emptoris loco habendus eſt, dicit *l. Si propter* 22. *ff. rer. amot.*

Emptor ſcire debet, quod ſi ſeruus, ergo fur maximè capiſer &c. idem in prædio tributario, & hoc ideo, quia & ibi ex quo prædium erat prouinciale per conſequens emptor debuit ſcire tributarium *l. fin. C. ſine cenſ.* ſic *Gloſ. verbo, Quanto minoris, in l. Iulianus* 14. *ff. de act. empt.*

Non eſt veniæ dignus, qui emit, etiamſi ſcientem, prudentemque ſe liberum emerit, dicit *l. Liberis* 7. *ff. de liberal. cauſ.* Nam ſi ſciuit liberum, & ſic emit ipſe ſe circumuenit, ait *l. Imo* 16. *eod. tit.*

Ea prædia venundari, quæ tutor pupilli ſub iecto nomine alterius emptoris ipſe ſibi comparabat &c. æſtimaturum, quatenus tam callidum comentum in exemplum coercere debeat *l. Quamuis* 9. *ff. de reb. eor.*

Res emptori auferenda non eſt, quia bonæ fidei poſſeſſor eſt, & dominium habet, qui authore iudice comparauit: legatarium tamen legato carere non oportet, ſi poteſt ab hærede præſtare quod ſi non poteſt melius eſt legatarium non lucrari, quam emptorem damno affici dicit *l. At ſi quis* 14. *ff. de religioſ.*

Is, qui emit ſua voluntate negotium gerit, ideoque diligentius à venditore ſibi caueri, & poteſt, & debet &c. inquit *l. Cum poſtulaſſem* 44. *§. Damni ff. de damn. infect.*

Contra ipſum emptorem præſumitur vehementer, cum vſuras conſueuerit exercere, inquit *cap. Illos vos* 4. *de pign.*

Si venditor ſciens reticuit, & emptorem decepit, omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit præſtaturum

Digitized by Google

tum, quod ſit de legitimo matrimonio natus, vt dixit *Gloſ. vlt. in cap. vlt. de ætat. & qual.* probat etiam *Extrauag. Ad cuiuslibet 9. de præb. inter commun.* ibi. Quem litterarum ſcientia prædtium, vitæ & morum honeſtate decorum, diſcretionis, & conſilij maturitate conſpicuum, in temporalibus prouidum, in ſpiritualibus circunſpectum.

Eſt etiam optima *lex*, *Si quemquam 29. C. de Epiſc. & cleric.* ſic præcipiens. Itaque caſtus, & humilis eligatur Epiſcopus, vt quocumque locorum peruenerit omnia vitæ propriæ integritate purificet: nec pretio, ſed precibus ordinetur Antiſtes. Tantum ab ambitu debet eſſe ſepoſitus, vt requiratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat; ſola illi ſuffragetur neceſsitas excuſandi. Profectò enim indignus eſt ſacerdotio, niſi fuerit ordinatus inuitus, & ibidem notat *Gloſ. verbo, precibus* ſic dicens; Precibus ad ſe, vt recipiat, non à ſe porrectis, vt eligatur.

Debet etiam capax eſſe, vt doceat, non verò vt ab alijs doceatur, qui enim alios docere debet poſt ordinationem ab alijs docere non debet, vt dicitur *in Auth. de Sanctiſs. Epiſc. §. 1. verſ. Damus coll. 9.*

Poſt verò electionem factam, vt ſupra debet confirmari, & conſecrari infra trium menſium ſpatium poſt confirmationem, niſi neceſsitas eum impedierit, quia tunc non currerut ei tempus, alias ſi in mera fuerit petendi conſecrationem mora ſibi debet imputari, & debet iam ab illa dignitate repelli, vt dixit *Gloſ. verbo, tempore, in cap. Cum in cunctis 7. §. 1. de elect.*

Illud primum eos admonendo cenſet, vt ſe paſtores, non percuſſores eſſe meminerint. præcipit *Concil. Trid. cap. 1. de reform. ſeſſ.* 13.

Et *in ſeſſ. 25. eod. cap. 1. de reformat.* ſic dicit. Optandum eſt, vt ij, qui Epiſcopale miniſterium ſuſcipiunt, quæ ſuæ ſint partes, agnoſcant, ac ſi non ad propria commoda, non ad diuitias, aut luxum, ſed ad labores, & ſolicitudines pro Dei gloria vocatos eſſe intelligant. Nec enim dubitandum eſt, & fideles reliquos ad Religionem, innocentiamque facilius inflammandos, ſi præpoſitos ſuos viderint, non ea, quæ mundi ſunt, ſed animarum ſalutem, ac cæleſtem patriam cogitantes.

Epiſcopi in Clero non vt dominantes dixit *Diu. Petrus Epiſt. 1. & Hieronym. ad Nepotian. Epiſt. 2.* ſic. Epiſcopi honorent clericos, vt & ipſis à clericis quaſi Epiſcopis honor deferatur.

Quod Chriſtiani ſumus propter nos eſt, quod præpoſiti ſumus, propter vos eſt, dixit *Auguſtin. lib. 1. de paſtor. cap. 1.*

Non enim in Epiſcopum vngitur, vt cognitor ſæcularium iudiciorum reſideat ſed vt procurator animarum, & diſtributor Spiritualium exiſtat, inquit *cap. Clericum nullus 11. quaſt. 1.* Quia Dominus paſcere, & docere nos docuit, & omnibus miniſtrare, non terrenis lucris, & auaritijs delectari, ait *c. Nulli Epiſcoporum 16. q. 1.*

Dicit etiam *tex. in cap. Suam 9. de pæn.* itâ. Te non decet in tantum Pontificalis modeſtiæ obliuiſci, vt inhoneſtis quæſtibus anhelando deſideres cum aliena iactura ditari.

Non liceat Epiſcopo fraudare quicquam ex illis, vel cognatis proprijs dare, quæ Dei ſunt, quod ſi pauperes fuerint, vt pauperibus largiatur: ſed non ſub horum occaſione, quæ ſunt Eccleſiæ defraudentur, proclamat *cap. Quiſquis 12. quaſt. 2.* vbi addit *Gloſ.* Quod tantum victum, & veſtitum illis dare debet.

Paſtor Eccleſiæ ijs, quibus ſua ſufficiunt, non debet aliquid erogare, quandoquidem nihil aliud ſit habentibus dare, quàm perdere: Nec illi qui ſua poſsidentes

dentes dari ſibi aliquid volunt ſine grandi peccato ſuo: vnde pauper victurus erat accipiunt, dicit *cap. Paſtor* 1. *q.* 2. *& in cap ſequenti* ſic. Si quis propter hoc ſua relinquere non vult, vt habeat vnde viuat, vt quid accipit, vnde rationem reddat?

De ilis, quæ intuitu Eccleſiæ quæſita ſunt nec ex teſtamento, nec abinteſtato ea tranſeant ad conſanguineos, ſiue ſint bona immobilia, ſiue non, ſed Eccleſiæ remanent, vt dicit *Gloſ. in cap.* 1. *de prab.*

Epiſcopi quid, quantum vc ſiue vna vice, ſiue pluribus, poſsint donare, vel alienare? habes ſupra verbo, *Donatio.*

Non poſſunt dare, vel alienare niſi ea, quæ ante Epiſcopatum habuerunt, vt *in Auth. de Eccleſiaſt. titul. §. Interdicimus coll.* 9. ibi. In illis enim ſolummodo rebus licentiam eis alienandi, aut relinquendi, quibus voluerint damus, quas ante Epiſcopatum probantur habuiſſe, vbi *Gloſ. verbo, Probantur,* ſic dicit. Eſt ergo præſumptio pro Eccleſia &c. dum enim probatio exigitur ab Epiſcopo, vel eius hæredibus, certum eſt, quod bona Epiſcopi indubio præſumuntur acquiſita intuitu Eccleſiæ, & ità obſeruatur rectiſsime quidem in ſpolijs.

Gloria Epiſcopi eſt pauperum opibus prouidere ignominia Sacerdotis eſt proprijs ſtudere diuitijs, inquit *Hieronym. ad Hepotian. in cap. Gloria* 12. *quæſt.* 2.

Iniquum eſſe cenſemus, vt potius cuſtodes cartharum, quàm defenſores rerum ereditarum, (vt præceptum eſt) iudicamur, dixit *Simacbus Papa in cap. In canonibus* 16 *q.* 1.

Epiſcopalis dignitas eſt ordo, vt 21. *diſt. cap. Cleros &* 89. *diſt. cap.* Ad hoc dixit *Gloſ. verbo, ſui ordinis, per tex. ibi in cap. Quoties* 5. *de purgat. canonic.*

Non eſt ſuperiorem ordinem Epiſcopo reperire, & ob hanc cauſam Papa ſe vocat Epiſcopum, vnde eo ipſo, quod de Epiſcopis exprimitur, veniunt ſuperiores, quia non inſpicimus dignitatem, ſed officium Pontificale, dicit *Gloſ. penult. in cap. Quia* 4. *de ſent. excom. lib.* 6.

Epiſcopus eſt maior Prætore Ciuitatis, & poteſtate, & vocatur etiam præſes Ciuitatis vt notat *Apoſtil. ad Gl. vlt. in l. ex ea* 9. *ff. de poſtulan.* quæ dicit ſic; forte ſeruat Epiſcopus, licet maior ſit, quàm poteſtas, qui decretum inducit, quàm *Gloſ.* dicit ibi ſingularem *Bald.*

Epiſcoporum ius, & poteſtas conſiſtit in duabus legibus, Iuriſdictionis ſcilicet, & Diœceſana, vt habes verbo, *Lex.*

In baculo Epiſcopi deſignantur ea, quæ his verſibus comprehenduntur.

In baculi forma præſul datur hac tibi norma:
Attrahe per primum, medio rege, punge primum,
Attrahe, peccantes, rege iuſtos, punge vagantes,
Attrahe, ſuſtenta, ſtimula vaga, morbida lenta,

Ità ponit *Gloſ. verbo, Propter hiſtoriam, in cap. vnico §. vlt. de ſac. vnct.* vbi affert rationem, quare Roman. Pontifex baculo non vtatur, quia ſcilicet Diu. Petrus dedit baculum cuidam miſſo ad prædicandum in Germaniam & ità remouit à ſe, & ſubditis dedit, & ad id alludit *idem tex. in fin.* ibi licet Roman. Pontifex non vtatur baculo tum propter hiſtoriam. Et proſequitur tum propter miſticam rationem &c. Quæ autem ſit hæc miſtica ratio ibidem ponit *Gloſ. vlt.* in illis verbis. Quia baculus habet in ſummitate reſeruationem quaſi ad trahendum: quod non eſt neceſſarium Romano Pon-

Pontifici, quia nullus ab illo diuertere poteſt finaliter, quia Eccleſia non poteſt eſſe nulla &c. vel quia per baculum deſignatur coerctio, ſiue caſtigatio; ideo alij Pontifices recipiunt à ſuis ſuperioribus baculos; quia ab homine poteſtatem recipiunt. Romanus Pontifex non vtitur baculo, quia poteſtatem à ſolo Deo recipit. Et Apoſtil. Ioannis Andreæ ibidem ſic. Recuruatio deſignat eum, qui non bene rexerit ab eo, qui dedit baculum recuruandum, ideſt remouendum, quod in Romano Pontifice locum non habet.

Epiſcopus debet canones obſeruare, & à ſubditis facere obſeruari; nam & Sacrorum canonum eſt miniſter, & cuſtos vt dixit *Gloſ. verbo, Priuentur, in cap. Cupientes 16. de elect. lib 6.*

Epiſcopi in ſua Diœceſi ſtatuta poſſunt facere, vt dicit *Gloſ. verbo, Statuta, in c. Nemini 10. de offic. legat.*

Poſſunt etiam compellere hæredes ad faciendum monumentum, licet ipſi hæredes ſtricto iure nulla teneantur actione ad illud faciendum, vt *in l. Hæreditas. 53. ff. de pet. hæred.* ibi. Quamuis enim ſtricto iure nulla teneantur actione hæredes ad monumentum faciendum tamen principali, vel pontificali authoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis, vbi *Gloſ. vlt.* ſic ait; Et ſic nota; Quod ad Epiſcopum hoc ſpectat, vt *C. &c.*

Non eſt tanta communio inter Epiſcopum, & inter cappellas, & monaſteria ſeu alia pia loca, quanta eſt inter Epiſcopum, & Eccleſiam Cathedralem, cui eſt ſpiritali coniungio copulatus, dicit *cap. Requiſiſti 15. Iuxta fin. de teſtam.*

In cap. Nouit 4. de ijs, quæ fiunt à Prælatis loquens cum Epiſcopo ſic dicit Pôt. qualiter tu & fratres tui vnum corpus ſitis, ità quod tu caput, & illi membra eſſe probâtur. Vnde nō decet te omiſsis membris, aliorum conſilio in Eccleſiæ tuæ negotijs vti, & *Gloſ. verbo, Conſenſu, in cap. Cum conſuetudinis 9. de conſuetud.* ibi Epiſcopus, & Canonici vnum corpus, & vnum collegium efficiunt, ità quod ipſe caput, & ipſi Canonici membra, & *Gloſ. vlt. in cap. Irrefragabili 13. de offic. ordin.* ibi. Cum Epiſcopus ſit de ipſo capitulo tanquam caput, & *Gloſ. verbo, Poſtulauit, in cap. Cum Eccleſia 31. de electiō.* ibi Cum Epiſcopus ſit caput capituli, licet *Gloſ. 1. in c. Cauſam 8. eod tit* dicat, quod Epiſcopus non eſt de collegio, licet ſit caput.

Si Epiſcopus conſentit, tanquam Canonicus poteſt poſtea tanquam Epiſcopus reuocare, quia quaſi ante aditam hæreditatem conſentit, nam quædam facit aliquis tanquam alius dixit *Gloſ. vlt. in capite Sicut 27. de iur. iur.* & infra hoc eodem verbo, *verſ. Non ad ipſum Epiſcopum*.

Epiſcopus tenetur mittere Prædicatores per Diœceſim ſuam ſuis expenſis, vt tenet *Apoſtil. in Auth. vt nulli iudicum coll 9. per tex. in cap. Inter cætera, & Gloſ. ibi verbo Subminiſtrent de offic. ordin.*

Non debet compellere Præsbyteros, aut Clericos Parochiarum ſuarum ſupra vires ſuas eis conuiuia præparare, dicit *cap. Illud 10. q. 3. & facit ratio cap. Quia cognouimus ead. cauſ. & quæſt.* ibi; Ne videamur in Eccleſia Dei exactores, potius quā Pōtifices nominari.

Poteſt Epiſcopus ex iuſta cauſa retinere fructus vacantis beneficij, ſi forte grauatur debitis, vt dixit *Gloſa vlt. per tex. in cap. vnico vt Eccleſ. benef.*

Per conſtitutionem cap. de multa de præb. non videatur Epiſcopis ad empta facultas diſpenſandi circa beneficia ſimplicia, vel circa beneficium, & Eccleſiā, ſed in perſonatibus, & beneficijs curam animarum habentibus; nec poteſt diſpenſare, vt quis habeat in ea-

dem Eccleſia plura beneficia, vt dixit *Gl. vlt. in c.litteras 9. de conceſſ.prab.*

Quando conditor Canonis abſolutionem ſibi ſpecialiter non retinet,eo ipſo cõcedit facultatem Epiſcopis relaxandi, vt inquit *cap. Nuper 19.de ſent.excommun. vbi Gloſ.verbo, retinuit,* ſic dicit. Et eſt argumentum Epiſcopos poſſe diſpenſare, vbi ſpecialiter diſpenſatio non eſt inhibita, & *Gl.verb.Minora,in c.At ſi Clerici 4.§.de adulterijs de iudic.* ſic. Alia eſt magis communis opinio, quòd Epiſcopus vbicumq; poteſt diſpenſare,vbi non inuenitur prohibitum & latius de materia vide ibidem per *Gloſ magnam verbo,diſpenſare,& Gloſ. vlt.in cap.vlt.de fil prasb.* ibi. Sed nunquid Epiſcopi poſſunt diſpenſare cum talibus illegitime natis in ſimplici beneficio, & vt promoueantur ad ſacros ordines ſine aliqua prælatione? videtur, quod ſic, Eo enim ipſo, quod prohibet tantum illos à dignitatibus, & cura animarum intelligitur permittere de alijs inferioribus, quia quod de vno prohibetur &c. idem *Gloſ. vlt. in cap Ad abolendam 16.eod.tit* ibi. Et ità bene poſſunt Epiſcopi diſpenſare cum illegitimis in ſimplici beneficio, in alijs Eccleſijs non paternis, ſed in paternis non poſſunt; eo enim ipſo, quod prohibet concilium de paternis tantum,datur intelligi, quod de alijs concedat.

Poteſt Epiſcopus abſolutionis beneficium impertiri cum propter defectum ætatis, in qua fuit commiſſus exceſſus rigor ſit manſuetudine temperandus, dicit *cap.vlt.de ſent.excomm.*

Abſoluit etiam, ex quo Papa non reſeruat, dicit *Gloſ. vlt. in Clem. 2. de ſtat. Monach.*

Sublationem etiam interdicti ordinario permiſiſſe videtur ſi ſibi non retinuit, dixit *Gloſ.verbo,ab excommunicatione, in extranag. vnica de torneamen.*

Poteſt etiam Epiſcopus præfigere terminum exempto, vt dixit *Apoſtil: in cap. Quamuis 10. de elect. lib.6 per tex.* ibi. Nullatenus intromittant, ſed præfigant dictis partibus terminum peremptorium.

Facto Epiſcopi creditur,dicit *Gloſ.verbo, Epiſcopus,in c. Cum inter 16. de elect.*

Creditur etiam, & ſtatur eius litteris, vt dicitur *in cap.Poſt ceſſ.onem 7. de probat.*ibi. Cum igitur per litteras ordinarij (quibus ſtandum eſt donec probetur contrarium) nobis conſtiterit &c. vbi notauit *Gloſ.* 1. ſic. Ex hoc videtur, quòd litteris Epiſcopi creditur, tanquam publicum inſtrumentum & quod ſigillo Epiſcopi creditur, licet non adſit ſigillum capituli &c.vbi ponit argumentum contra. Nam Pontificali dignitate præditis ob reuerentiam Sacri officij, quod exercent, plurimum deferri conuenit, & eos plus honorari decet, inquit *c. 2. de offic. deleg. lib.6.*

Non eſt concedendus Epiſcopus, niſi maioribus populis, ne honor, cui debent excellentiora committi, ſui numeroſitate vileſcat, inquit *c.1.de priuileg.* qui autem dicantur maiores populi in hac materia,non inuenio.

Epiſcopus per alium non per ſe recitare ſententiam debet,vt dicitur *in cap.vlt. de ſent. & re iudic. lib 6.* ibi. Epiſcopo tamen (quem propter dignitatis prærogatiuam ampliori conuenit honore fulgere)ſententiam ab eo ferendam licebit ad inſtar perſonarum illuſtrium per alium recitare.

Epiſcopum ad teſtimonium dicendum admitti non decet nam & perſona inhonoratur, & dignitas Sacerdotis excepta confunditur, dicitur *in cap. Teſtimonium 11.quaſt.1. deducto ex l.Nec honore 7. C.de Epiſc. & Cler.* Quando verò ex iuxta cauſa iurauerit non tactis,ſed propoſitis Euangelijs faciat, vt dicis in verbo, *Iuramentum.*

Epiſcopus de iure nullam ſententiam ſuſ-

ſuſpenſionis incurrit niſi de ipſo expreſsa mentio habeatur, dicitur *in c. Si compromiſſarius 37. de elect. lib. 6.*

Per priuilegium ſeu indulgentiam Epiſcopali iuri Papa non credit derogari, vtinquit *c. Paſtoralis 19. de priuileg.*

Non præſcribitur contra Epiſcopum in correctione, & reformatione, vt dicit *Gloſ. verbo, Conſuetudo, in cap. Irrefragabili 13. de offic. ordin.* Quia licet Epiſcopi poſsint aliqua Epiſcopalia iura remittere, vel conferre, non tamen poſſunt à ſe correctionem, vel viſitationem abdicare, vt dicit *gl. verb. Sedis Apoſtolica, in Clem. 2. de relig. dom.*

Firmiter inhibemus, vt nullos de cætero ſæculares in capitulum, niſi duos, vel tres de Canonicis Eccleſiæ ſuæ ſecum viſitationis tempore introducat, ait *cap. vt iuxta 17. de offic. ordin.*

Indecorum eſt vicarium Epiſcopi laicum eſſe, & viros Eccleſiaſticos iudicare in vno enim eodemque officio non debet dis par eſſe profeſsio, quod etiam in lege diuina prohibetur, dicente Moyſe. *Non arabis* in boue ſimul, & aſino ideſt homines diuerſæ profeſsionis in vno officio ſimul non ſociabis, dicit *cap. In noua actione 16. q. 7.* quem textum ignorabant quidam aduocati noſtri temporis, qui recuſato vicario generali de ſuſpecto, & vti tali iudicato elegerunt in arbitrum quendam mere laicum aduocatum, qui dubitauit, an poſſet eſſe Iudex inter perſonas Eccleſiaſticas, cum ipſe ſæcularis eſſet, & iuſsit, quod oſtenderetur de Iure, qualiter poſſet eligi in arbitrum in cauſa Eccleſiaſtica, & inter Eccleſiaſticos.

Nec contendat Epiſcopus non egere plebem Archipræsbytero, quaſi ipſe eam gubernare valeat, quia & ſi valde idoneus ſit, decet tamen, vt ſua onera partiatur, inquit *cap. vt ſingula 4. de offic. Archip. vbi Gloſ. verbo, valeat,* ſic. Quia ipſe ſufficere omnibus nō poteſt & ideo per alios hoc facere debet &c.

Nec ipſemet ea aſsumere debet, quia & prætor ſe tutorem dare non poteſt &c. Sic prælatus à ſe ipſo prælaturam accipere non poteſt, quia differentia debet eſſe inter dantem, & accipientem, vt in tex. etiam dicitur.

Conſtituimus, vt Epiſcopus, qui præſentatum idoneum malitioſè recuſauit ad mittere, ad prouidendum eidem in competenti officio compellatur: quatenus puniatur in eo, in quo ipſum non eſt dubium deliquiſſe, inquit *cap. Paſtoralis 29. ad fin. de iur. patr.*

Epiſcopus non habet liberalitatem neceſſariæ electionis, quia in neceſsitate liberalitas non eſt, liberalitas eſt, vt ei prouideat ſine coactione, & licet neceſſe habeat conferre beneficium, non tamen neceſſe habet conferre iſti, vel illi, & ità ſi conferat tibi, gratiam facit, cum eam tibi non teneatur conferre, & ſic liberalitas, & neceſsitas circa diuerſa referuntur. ſic dicit *Gloſ. vlt. in c. relatum 9 de præb. per tex.* ibi. Concedas liberaliter.

Epiſcopus vel non faciat clericos, vel ſi fecerit, det illis, vnde viuere poſsint, dicit *cap. 2. de præb. & dig.* vide etiam *cap. 4. & cap. Cum ſecundum 16. verſ. Nos tamen eod. tit.*

Epiſcopus per iuramentum ſuum non poteſt Eccleſiam obligare, nec facere conditionem deteriorem Eccleſiæ, vt dicit *Gloſ. in c. Dilecti 13. de maiorit. & obed.* vide etiam *c. Fraternitatem de donat. & c. Cum veniſſent de Inſt. & c. 1. de in integr. reſt.* & ſupra in verbo; *Ecleſia.*

Et ſi Epiſcopus eſſet negligens in quæſtione feudi procedere, ſæcularis Iudex poſtea procederet, ſicut è cōuerſo. Sed contrà videtur potius, quod ſæcularis Iudex non poſsit ſupplere negligentiam Epiſcopi, ſed per Papā tunc ſupplenda eſt illa negligētia, ità dicit *Gl. pen. in c. Verum quoniam 7. de for. comp*

Nullus eſt inuentus Epiſcopus, qui ad minorem de maiori ciuitate tranſiret,

dixit *cap. 1. de cleric. non reſid. vbi Gloſ. vlt.* ſic addit. Nec tamen illud eſt faciendum, quia qui creſcit de minori ad maius creſcere debet.

Vltra annum Epiſcopus abeſſe non debet, niſi iuſſio imperialis cum detineat, dicitur *in Auth. quomodo oport. Epiſc.* inquit *gloſ. in cap. Qualiter 9. de cler. non reſid.* Et proſequitur ſic. Tamen quandiu non renunciat Clericus ſemper eſt, & licet vagetur, non habet Eccleſiam pro derelicto, niſi contrahat contrariam negociationem, vt ſi fiat miles.

Non ad ipſum Epiſcopum (ſi in ea, vt prę latus interfuerit) ſed ad ſuperiorem te opportuit appellare; alias ſi vt Canonicus interfuiſſet in ea potuiſti appellare licitè ad eundem, ità dicit notanter *c. Acollatum 12. de appell. lib. 6.* Et ibidem curiosè, & bene quærit *Gloſ.* ſic. Quomodo conſtabit, an ſit ibi, vt prælatus, vel vt Canonicus? Et reſpondet, ſi eſt in primo loco, & ei primo ſcribitur, tunc apparet eum eſſe vt Epiſcopum, ſed quando ſedet, & ſubſcribit poſt Archidiaconum, vel alium, qui ibi præſit capitulo, tunc patet eum ibi eſſe, vt Canonicum.

Non poteſt reuocare Epiſcopus licentiam datam regularibus ad audiendas confeſsiones ſine cauſa vt notas infrà verbo, *Licentia*.

Epiſcopi cauſa à Papa pluribus commiſſa debet diffiniri per omnes concorditer, vide verbo, *pars maior*.

In paritate delicti in pænis mitius agitur cum Epiſcopo, vel ſuperiore, quàm cum alijs, dicit *Gloſ. verbo, Superior, in extrauag. vlt. de elect.* vbi vide alias.

Epiſcopi ſunt a patria poteſtate liberi, vt habes verbo, *pater, & patria poteſtas*.

Propter defectum ſcientiæ repellitur quis ab Epiſcopatu, etiam ſi iam promotus, vt dixit, & bene (ex ijs, quæ ſupra notaſti) *Gloſ. verbo, litterarum ſcientia, in cap. Cum in cunctis 7. de elect.* Vnde multoties contingit, quod Epiſcopi propter ſuas occupationes intelliguntur potius non poſſe ſcire, quam ex defectu ſcientiæ neſcire optimus eſt *tex. in cap. Inter cætera 15. de offic. ordin.* ibi. Vnde cum ſæpe contingat, quod Epiſcopi propter ſuas occupationes &c. (ne dicamus defectum ſcientiæ, quod in eis reprobandum eſt omnino nec de cætero tolerandum.

Epiſtola.

NON probant plenè epiſtolæ, ſed ſemiplene dixit *Gl. per tex. in l. non epiſtolis 13. C. de probation. verbo, coniungitur in fin. & ibi Apoſtil.* ſic dic melius, quod quando in Epiſtola continentur verba diſpoſitiua, inducunt probationem. Præſumptio tamen eſt propter Epiſtolam, quod ſtipulatio interceſsiſſet, niſi contrarium probaretur, vt ità inquit *Gloſ. vlt. in l. Tutor 41. §. 1. ff. de vſur. per tex. in l. 1. C. de contrah. & committ. ſtipul.*

Non eſſe vtique Epiſtolis eorum eredendum, qui quaſi damnatos ad præſidem remiſerunt, quia non omnes ex bona fide elogia conſcribere compertum eſt dicit *optima l. Diuus Adrianus 6. ff. de cuſtod. Reor.* notanda quidem, & obſeruanda valde noſtris temporibus, quia ſimiles epiſtolæ, & elogia ſolent mitti ad principes, & poteſtates per peſsimos delatores, & qui (quia male agunt) lucem oderunt.

Non obligabitur mandati (vigore ſcilicet Epiſtolæ) quia commendandi magis hominis, quam mandandi cauſa ſcripta eſt, inquit *l. Si verò 12. §. Cum quidam ff. mandat. Et l. vlt. C. quod cum eo* ſic. Nec familiares Epiſtolæ, quibus homines plerumque cõmendantur abſentem in id trahere conuenit, vt pecuniam, quam rogatus non fuerat, impe-

impendiſſe pro prædijs mentiatur, cum niſi ſpecialiter, vt pecuniam præſtet a Domino non fuerit poſtulatus idem Dominus teneri non poſsit.

An autem is quoque, qui deberi ſibi cauit eadem Epiſtola decem probare poſsit hoc quod ſcripſit Iudicem æſtimaturum inquit *l. Publia 26. §. vlt. ff. depoſit. vbi Gloſ. in caſus poſitione* ſic. Quod Iudex æſtimabit ſcilicet, ſi Sempronius conſentit ijs, quæ ſcripta ſunt contra ſe, vt ſic ſtetur Epiſtolæ in totum, alias non puto quia dicit huic ſcripturæ, quæ dicit me debere Titio non conſentio, ſed ijs, quæ pro me faciunt conſentio.

Si Epiſtola, quam ego tibi miſi, intercepta fuit, quis furti actionem habeat? Et primum quærendum eſt, cuius ſit Epiſtola; vtrum eius, qui miſit, an eius, ad quem miſſa eſt &c. quis ergo furti aget, is cuius interfuit illam non ſurripui, id eſt ad cuius vtilitatem pertinebant ea, quæ ſcripta ſunt, ita reſoluit per *optima l. Eum qui 14. §. vlt. ff. de furt.* vbi alias etiam quæſtiones de materia reſolutas inuenies.

In Epiſtolis etiam cuiuſque variatio caracteris ex varijs cauſis inuenitur dixit *Gloſ. verbo, Aliter, in l. Comparationes 19. C. de fid. inſtrum.* & alia vide verbo, *Littera*.

Error.

IAM ſupra dictum eſt in verbo dubium, quod quatuor ſunt, quæ videntur idem, & tamen ſunt diuerſa, ſcilicet ignorantia, neſcientia, error, & titubatio, hic autem de errore tantum dicemus. Error autem eſt, cum aliud eſt, quam credam: quod antem aliud ſit errare, quam ignorare patet ex eo, quod dicitur, ſi poteſt poſſeſſio quæri ignoranti, ergo erranti, vt ponit *Gloſ. in rubrica ff. de iur. & fact. ignor.* Non eſt tamen conſequens, vt continuo erret quiſquis aliquid neſcit. Pro vero quippe approbat falſum, quod erroris eſt proprium, vt dicit *cap. Quamuis errare 38. diſt.*

In omnibus negotijs contrahendis, ſi error aliquis interuenerit, vt aliud ſentiat, aliud qui cum his contrahit, nihil valet, quod actum ſit, inquit *l. In omnibus 56. ff. de action.* Cum errantis voluntas nulla ſit *l. Cum teſtamentum 8. C. iur. & fac. ign. coniuncta l. Sed hoc itâ 20. ff. de aqu. plu. arc.*

Vnde dicitur *in l. Si per errorem ff. de iuriſd. omn. iudic.* ita. Nec enim ferendus eſt, qui dicat conſenſiſſe eos in præſidem, cum (vt Iulianus ſcribit) non conſentiant, qui errant: Quid enim tam contrarium eſt conſenſui, quam error, qui imperitiam detegit? Error enim litigatorem non habet conſenſum, dicit *l. 2. ff. de iudic. & in l. ad probationẽ 23. C. loc.* ibi. Cũ inſcientia Domini proprij, & errantis nullum habeat conſenſum. Licet nihil prohibeat aliquem in vno errare, & in alio conſentire, vt dicit *gl. verbo, Errantis, in l. 5. §. Si legatarius ff. ad l. Falc.*

Eſt mentibus hominem naturaliter veri boni inſerta cupiditas, ſed ad falſas deuius error adducit, inquit *Boeth. in 3. de conſolation.*

Aliquando tamen error prodeſt, vt dicit *gl. vlt. in §. Sed cum de teſtam. in Inſtit.* ibi. Nota errorem prodeſſe, vt &c. Et error communis facit Ius, vt patet his verſibus.

Error communis, Ius efficit, & manifeſtat.
Teſtificans ſeruus, qui liber creditur eſſe.

Et error ius facit, inquit *l. Supellectile 3. ff. de ſupell. legat. vbi gloſ. verbo, vſum* ſic ait. Et ſic error principis facit Ius &c. Sed quomodo ſolius principis error

ror facit ius? Reſponde, quia & alij debent ſequi, quod ipſe facit &c. Et ſic communis error facit ius &c. Item quomodo princeps errat in iure, cum ſint iura in eius pectore? Reſponde, non eſt veriſimile eum errare, poteſt tamen. Quod autem communis error faciat ius eſt communis concluſio ex vulgari, & famoſa *l. Barbarius Philippus ff. de offic. præſid.*

Teſtatoris autem error ius non facit, ſed vniuerſitatis ſic, vel principis dicit *Gloſ. in l. Ornamentorum 39. ff. de aur. & argen. leg. per tex.* ibi. Nec errorem hæredis eius mutaſſe reſpondi.

Non etiam prodeſt error ſed nocet, vt inquit *l. 1. §. Si quis ff. de appell.* ibi. Et ſi quidem cum maiorem iudicem appellare deberet, ità errauerit, vt minorem Iudicem prouocauerit, error ei nocebit, & *in l. is qui 20. ff. quib. mod. vſusfruct. amitt.* ibi. Si verò ignoret, puto eum amittere fructum; non enim eo quod habet, vtitur, ſed eo, quod putauit ſe habere, vbi *Gloſ. vlt.* ibi. Item nota licet ergo erraſſe videatur, tamen non reuocat proprium factum ſuum &c.

Videtur, quod ignorantia proprij facti tolleretur, & ſic eſt argumentum contra ſupra. vt inquit *Gloſ. verbo, conſtitit. in l. Si inter 26. per tex.* ibi. vir &c. retinere poteſt, ſi lapſus errore non retinuit &c. non improbè perceptionem deſiderare conſtitit *ff. de pact. dotal.* Contra videbatur, quaſi non liceret ei prætendere in proprio facto errorem vt infra *ad Vellean. l. Quamquam*, ſed non eſt ità, quia hic de damno, ibi de lucro certat. ità dicit *Gloſ. verbo, Potero, in l. Sed & ſi 22. ff. de condict. indeb.* Quam ſic ſummat *Bart.* Quando quis certat de damno vitando, error in proprio facto toleratur, idem comprobat *Gloſ. verb. repetet in l. Cum is 32. ff. eod. tit. de condict. indeb. Et Gl. 1. in l. Non fatetur ff. de confeſſ.* ibi. Si ergo in alieno facto plenum eſt, quià probabiliter errat &c. Si in ſuo dicam idem cum de damno certet.

Is, qui de peculio egit, cum poſſet, quod iuſſu: In ea cauſa eſt, ne poſsit, quod iuſſu, poſtea agere &c. & ſi errore deceptus egit &c. ſuccurrendum ei inquit *l. 4. §. vlt. ff. Quod cum eo.*

In alieni facti ignorantià tolerabilis error eſt, dixit *l. 5. ff. pro ſuo*, & addit, quod ità tamen interpetrandum eſt, vt probabilis poſsidentis vſucapioni non obſtet. Eſt ergo in alienò facto, vel qualitate tolerabilis, ſed in ſuo non, vt inquit *Gloſ. verbo, cauſa, in l. 3. ff. de iur. & fac. ig.* vide etiam *Gloſ. verbo, de facto ſuo, in cap. Ab excommunicato 41. de reſcript.*

Si concurrit error iuris cum errore facti non impeditur vſu capio, notat *Bart. in ſummario per tex. ibi In l. Si vir uxori 3. ff. pro donat* & ibidem vide *Gloſ. vlt. & l. Nemo 6. ff. pro derelic.* ibi. Niſi iuſtus error interueniat:

Nunquam in vſuſcapionibus Iuris error poſſeſſoribus prodeſt, inquit *l. 31. ff. de vſucapien.* vbi etiam notat Apoſtil. & limitat ſic, quod eſt verum, quando Ius eſt clarum, non quando dubitatur de eius intellectu, vt *in cap. Cum dilectus extra de conſtit.* & in hoc ſenſu intelligitur *l. 2. §. Si à pupillo ff. pro empt.* ibi. Quia Iuris error nulli prodeſt, *& Gloſ. verbo, Si fraude, l. 6. C. de præſcript. long. temp.*

Contrarium tamen dicit *l. Sed & ſi 28. §. Scire autem ff. de pet. hæred.* ibi: Et non puto hunc eſſe prædonem, qui dolo caret, quamuis in iure errauit, vbi *Gloſ.* Reſpondet, quod hic non potuit conſulere peritiores, in contrarijs vero ſic, vel etiam poteſt dici cum *Gloſ. ver. propter imperitiam, in l. de die §. Si ſeruus ff. qui ſatiſdar. cogan.* ibi. Nam eis, qui tales acceperint errore iuris ſucurrendum erit cum damnum vitare velint, vt &c. Regulariter autem iuris

er-

error non excuſat, probat *Gloſ. verbo procuratoriam, in l. ſi fideiuſſor* 29. *§. quadam tamen ff. mand.* ibi; Siquidem ignorans agit, niſi errauerit in iure, & *Gloſ. verbo, per errorem Iuris &c.* Et addit, Immo & ſi facti, idem, ſi modo facturus ſit, vt in ſuo proprio facto &c. tunc enim eſt idem, ac ſi in iure errallet.

Error autem circa proprietatem rei apud alium extra perſonas tranſigentiũ tempore tranſactionis conſtitutæ nihil poteſt nocere, inquit, *l. ſub prætextu* 29. *C. de tranſact.*

Vnde propter iuſtum errorem, & liberam peculij adminiſtrationem tranſit dominium dicit *Gloſ. verbo, Non poterit, in l. Seruus in ſuo* 20. *ff. de fideiuſſ. vbi Apoſtil.* ſic Iſta gloſ. reputatur ſingularis ad hoc, quod ſicut error non impedit tranſlationem dominij, ſi non eſt diſſenſus in cauſa &c. ità non impedit, ſi tradens erat procurator cum libera, quia poteſt tranſferre dominium, & idem *gloſ. verbo, Furti teneris, in l. Si quis vxori* 53. *ff. de furt.* ibi. Sed quidam dicunt errorem perſonæ non eſſe impedimentum, quominus transferatur dominium. Non enim debet obeſſe ſi habuerit iuſtam cauſam errandi, vt dicitur *in l. In ſeruitutem ff. de bon. libert.*

Propter errorem facti iuſtum, & continuum lex excuſat, vt notauit *Gloſ. verbo, Errores, in l.* 4. *C. de inuſt. nupt. per tex.* ibi. Exceptis tàm fœminis, quã viris, qui aut errore acerrimo non affectato, inſimulatoque nec ex vili cauſa decepti ſunt, & addit *gloſ. prædicta*. Si verò in iure quantum ad pœnam inceſtus mulier in totum releuatur &c. Si autem iure gentium in aliquo ſubleuatur, non in toto.

Error facti quartæ ex cauſa fideicommiſsi non retentæ, repetitionem non impedit, quin etiam, ſi ius ignorauerit, ceſſat repetitio, inquit *l.* 9. *C. ad l. Falc.*

Error communis aliquid facit, vt probat *Gloſ. verbo Omnium. per tex.* ibi. Omnium conſenſu liberorum loco habiti ſunt *in l.* 1. *Cod. de teſtam.* & iam ſupra dixiſti facere ius. Et excuſat, vt inquit *Gloſ in verbo, publici, in l* 3. *ff. ad Macedonian.* cuius verba ſunt. Si quis &c. crediderit non vana ſimplicitate deceptus, nec iuris ignorantia, ſed quia pleriſque videbatur &c.

Licet error in nomine appellatiuo vitiet diſpoſitionem tamen hoc non habet locum, quando res, in qua erratur demonſtratur ad oculum, ita notauit *Apoſtil. ad gloſ. verbo, Appellatio, in l. Quæ extrinſecus* 65. *ff. de verbor.* ibi. Licet ſit in appellatione variatum, ſi tamen de re conſtat valet. Et probat *l. Pomponius idem* 5. *§. Cum in rem ff. de riuend.* ibi. Si de corpore conueniat; error autem ſit in vocabulo, recte actũ eſſe videtur, quod ſecus erit, ſi plures ſint eiuſdem nominis, nec appareat, de quo actum ſit, vt probat *d. lex in §. ſequenti*. Nihil enim facit error nominis, cum de corpore conſtat, inquit *l. In venditionibus* 9. *ff. de contrah. empt.*

Nihil obeſſe, quod in ſyllaba erraſſet, dicit *l. qui habebat* 54. *ff. de manum. teſtam.* vbi addit *Apoſtil.* Quia etiam error huiuſmodi, de quo in tex. non vitiat inſtrumentum *cap. Ex parte de fid. inſtrum.* An autem error in inſtrumento factus a Notario, vel a Tabellione poſsit ab eodem emendari, vide *Gloſ. verbo, Acta, poſt med in cap. Acta ſunt de pac. Conſtan.* cuius verba habes infra verbo, *Tabellio*.

Erroris fideiuſsio nulla eſt, ita inquit *l. Si quis* 38. *ff. de fideiuſ.*

Item ſi erretur in confinibus, ſi tamen conſtat de re valet iudicium, vt dicit *Gloſ. in l.* 4 *ff. de cenſib.*

Errore ſcribentis teſtamentum iuris ſolemnitas mutilare nequaquàm poteſt, quando minus ſcriptum, plus nuncupa-

patum videtur ; ita dicit *l. 7. C. de teſtam.*

Si errore ſcribẽtis fuit quid poſt poſitum, talis error non nocet, dicit *Gloſ. verbo, Fuerat, in cap. Cauſam 18. de reſcript.*

In confeſsione, ſi quis probet ſe erraſſe, non nocet confeſsio, inquit *Gloſ. in verbo, confiteretur, in cap. Dudum 54. de elect.*

De errore patris, qui intereeſsiſſe proponeretur apud Iudicem agi oportere, inquit *l. Titius 21. ff. de liber. & poſthum.*

Si errore potius, quam malitia ab adminiſtratione ceſſaſſet vtilem actionem non dandam decidit *l. qui teſtamento 40. ff. de excuſat. tutor.*

Error aduocati in continenti debet emendari, id eſt triduo *l. 3. C. de error. aduocati*. ibi. Cum te præſente, non cauſæ palam ex continenti (id eſt triduo proximo) contradixiſſe, *& in cap. Cum cauſam 61. de appellat.* Sic inuenies; licet ipſe eadem die aduocati errorem corrigens &c. Mandamus quatenus, ſi legitime probauerint, quod per procuratorem ipſorum eadem die aduocati reſponſio extiterit reuocata, vbi *Gloſ. verbo Eadem die*, ſic interrogat, ſed nunquid eſt iſtud neceſſarium, vt eadem debeat reuocari? Vel quandocumque ante ſententiam, vt &c. vel ſaltem vſque ad triduum &c. Et reſpondet in caſu iſto videtur, quod eadem die, vel ſaltem antequam fiat aliquid in cauſa, per quod videatur approbare huiuſmodi confeſsionem.

Iudicum error non prodeſt parti, vt dicitur in *l. Diuus Seuerus 40. ff. de iniur.* ibi. Nec prodeſſe tibi debet error præſidum, aut eius, qui de te aliud pronunciauit, aut eorum, qui contra formam iuris manſiſſe te in ordine decurionum putauerunt. Si verò quis maiorem Iudicem prouocauerit error ei nihil oberit, vt dicit *l. 1. §. Si quis ff. de appell.* Contrarium verò erit, ſi minorem prouocauerit; vt ſupra.

Errore veritas originis non amittitur, dicit *l. Aſſumptio 6. ff. ad Municipales, & in l. libertus 17. §. In adoptiua eod. tit.* Sic. Error eius, qui ſe Municipem exiſtimans munera ciuilia ſuſcepturum permiſit defenſionem Iuris non excludit.

Edictum non habet locum, ſiquis aliquid errore, vel caſu fuerit, vt dicitur *in l. Cum autem 23. ff. de adelict. edict.*

Cum initio recte emptio ſit contracta, vix bonæ fidei conuenire, eo pacto ſtari, quod alteri captioſum ſit, & maximè ſi iuſto errore ſit deceptus, dixit *l. Si id, quod 7. in fin. ff. de reſcind. vend.* quia Iudex ſi erraſſe videbitur, debet imprudentiæ dare veniam. Si autem calumniæ hoc ipſum vendicare, ait *l. Senatus 15. ff. de iur. fiſc.* Nam errantibus, & non fallentibus etiamſi minoribus iura ſubueniunt, vt dicitur *in l. 2. C. ſi minor ſe maior*. Nec etiam ſtultis ſolere ſuccurri, ſed errantibus dixit *Gloſ. in l. Regula 9. §. 1. in fine ff. de iur. & fact. ign.* Vnde etiam in pœnis dixit *l. quod adhibitus C. ad l. Cornel. de falſ.* ibi. Pœnam *l. Corneliæ* tibi remitto, in quam credo te magis errore, quàm malitia incurriſſe.

Nemo errans rem ſuam amittit, dixit *l. Si procurator 35. ff. de acquir. rer. domin.*

In quibus rebus nihil intereſt ad capeſſendum regnum Dei vtrum credantur, an non, & vtrum vera putentur, an falſa: in his errare, & aliud pro alio putare non eſt arbitrandum eſſe peccatum: aut ſi eſt, minimum eſſe, ac leuiſsimum, inquit *Auguſt. relatus in cap. In quibus 22. q. 2.*

Nemo errat vni, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitque inuicem, dixit *Senec. ep. 95.* & ſic peccans etiam in me peccat, vt dicitur *Matth. cap. 18.* Cum apud nos recti locum tenet error, vbi publicus factus eſt vt idem *Senec. dicit epiſt. 124. &.*

Et

Et ideo error, cui non reſiſtitur approbari videtur, & latum pandit delinquentibus ſignum, qui eorum peruerſis conatibus non reſiſtit, vt dixit *Pontifex in Extrauag. vnica*. Ne ſede vacante. *Et in gloſ. verbo, conſentire, in extrauag. 3. de verbor. ſignif.* ibi. Error, cui non reſiſtitur approbari videtur, & conſentire videtur erranti, qui ad reſecanda, quæ corrigi debent, non occurrit.

Melius quis errorem alienum, quàm ſuum corrigere poteſt, vt patet in ludo *de ſchacis:* nam melius videt, qui ibi aſſiſtit, quàm luſor, vt dixit *Gloſ. verbo, Error, ad fin. in l. Error 7. C. de iur. & facti ign.*

Qui alienum defendit errorem, multò amplius damnabilior eſt illis, qui errant, quia non ſolum errat, ſed etiam alijs offendicula erroris præparat, & confirmat, dixit *cap. Qui aliorũ 24. q. 3.*

Si contra præſcriptum ordinem tanquam homines exceſsiſtis, non pudeat vos errorem veſtrum corrigere, qui poſiti eſtis, vt aliorum corrigatis errores, itâ videlicet, vt inueniatis occaſionem aliquam congruentem, per quam ne veſtra vileſcat authoritas &c. inquit *cap. qualiter, & quando 18. de accuſat. vbi Apoſtil.* ſic. Honor eſt, non ignominia, quod quis ſe corrigat potius, quàm ab alio corrigatur.

Non enim eſt leuitas a cognito, & damnato errore diſcedere, & ingenue fatendum eſt aliud putaui, deceptus ſum. Hæc verò ſuperbiæ, & ſtultitiæ perſeuerantia eſt, quod ſemel dixi qualecumque eſt fixum, ratumque ſit, dixit *Senec. lib. 4. de benefic. cap. 35.*

In dubio error non præſumitur, & tunc hic conſiſtit in animo teſtatoris, qui non probatur, niſi ex coniecturis notat *Apoſtil. ad gloſ. penult. in §. vlt. de vulgar. & pupill. ſubſtitut. in inſtit.* Præſumitur tamen, quando palam matrimonium prohibitum contrahitur, vt probat *Gloſ. verbo. Si error in l. Si adulterium 38. §. 1. ff. ad l. Iul de adult.*

Niſi detegantur, & refellantur errores, non eſt ſatis veritatem dicere, prout notatur infra verbo, *veritas*.

Euentus.

Svmitur pro effectu, vnde *l. vnica §. Sed & ſi*, ibi. Et omnes quidem euentus coniuncta gloſ. ibi. Ideſt effectus *C. de rei vxor. act.* prout etiam dicitur. Exitus pro effectu, vt *in l. vel negare*, ibi Publicè enim expedit ſuprema hominum iudicia exitum habere *ff. Quemadmodum teſtam. apert & in §. Si quis rem ſuam de legat. in Inſt.* vbi notat *gloſ. vlt.* Adde etiam, quod ſumitur pro ſucceſſu, vt probat illud Ouidianum.

Exitus acta probat? careat Succeſſibus opto
Quiſquis ab euentu facta notanda putat.

Et aduerte, quod illud principium verſi ſcribendum eſt ſub interrogatione, non vt communiter allegatur affirmatiuè: tum, quia idem poeta ex ſequentibus clarè dat intelligere, quòd exitus acta non probat, tum etiam quia de iure ita regulariter dicitur, quod ad exitum, ſeu ad euentum non debet attendi, vt *in l. Sed an vltrò 11. §. 1. ff. de negot. geſt.* vbi *gloſ. verbo, Non habuit; & in l. Succeſſori 13. in fin & l. Paulus 16. in princ. eod. tit.* licet ſint caſus, in quibus exitus, ſeu euentus attenditur, quos vide *per gloſ. verbo, Sit ſolitus, in l. Si negotia 12. eod. tit. de negot. geſt.* Et nos aliquos notanter ponimus infra.

Secundum prædictam regulam loquitur *d. l. Sed an vltrò 11. §. 1. ff de negot. geſt.* ibi. Sed ſufficit, ſi vtiliter cæpit, etiam ſi effectum nõ habuit negotium,

& *gloſ.* verbo, Et obtinuit in *l. ex parte* 40. *ff famil. herciſcun.* ibi. Si vtiliter cæpit defendere, licet malus exitus ſit ſequutus; nec enim fas eſt caſum expectare, vt dicit *l. Si emptionem* 34. *§. Omnium ff. de contrah. emp.* vbi *gloſ.* Sic. Quia caſum, aduerſamque fortunam expectare liberi hominis, nec ciuile, nec naturale ius eſt, quod deducit *ex l. Inter* 83. *§. Sacram ff. de verbor.* Deniq; initium omnium rerum ſapiens non exitum expectat, dicit *Senec lib. 2. epiſt.* 14. *ad med.*

Vnde in maleficijs volũtas expectatur, nõ exitus dicit *l. Diuus* 14. *ff. ad l. Cornel. de ſicar. & gloſ. verbo, Cogitatione, in l. præſenti* 5. *C. de ijs, qui ad Eccleſ. confug.* ibi. Quia in maleficijs voluntas cum aliquo actu ſpectatur non exitus, & in *l. Is qui cum telo* 7. *C. eod. tit. de ſicar.* ibi. voluntas enim non exitus inſpicitur; ea enim, quæ ex improuiſo caſu potius, quàm fraude accidunt, fato, non noxæ imputantur probat *gloſ. verbo, vitam, in cap. 1. de pac. tenen.* Beneficium namque, ſeu maleficium diſtinguit non Euentus, ſed animus dicit *Senec. lib. 6. de benef. cap.* 8. Cum ſæpè aliter habet ſpecies facti, & aliter facientis animus, vt dicit *Auguſtin. lib. 3. confeſſ. cap.* 9.

Poſterior euentus non infirmat datam libertatem dicit *l. 2. C. de fideicommiſſ. libert.* Nec actio, quæ ab initio inutilis fuerat, euentu confirmatur, *l. 2. in fin. ff. quod iuſſu.*

At vero in noſtris malis cumulus accidit, quod æſtimatio plurimorum non rerũ merita, ſed fortunæ tantùm ſpectat euentum, eaq; tantum iudicat eſſe prouiſa, quæ felicitas commendauit, vt ex *Boeth.* ponit *Gloſ. verbo. Captum, in l ſed an* 12. *§.* 1. *ff. de negot geſt.* vnde dicit *gloſ. verbo, Adiudicari, in l. Si idem* 11. *§.* 2. *ff. de iuriſd. omn. iudic.* inſpici, quod euenire poteſt. Idem probatur *in l. qui res* 98 *§. Rem autem ff. de ſolut.* ibi. Et vtique cuius fuerit euentus declarat, ſic quod & hic ex poſt facto in præteritum, quid fuerit declaretur.

Et in *l. Si pater* 12. *C. de in offic. teſtam.* dubius euentus attenditur, vt teneat ſubſtitutio reciproca ibi. Si inter filios in legitima inſtitutos fiat reciproca ſubſtitutio neuter dicitur grauatus, & ideo neuter habet querelam ratione dubij euentus, quia ità poteſt acquirere, ſicut erogare, quæ verba ſunt *Pauli Caſtrenſ. in ſummario dicta legis*: probat etiam *gloſ. antepenult.* ibi. Nota hic, quòd inſpicitur, quod euenire poteſt *in l. Sed & ſi* 28. *§. vlt. ff. de iudic.* per illa verba. Nec rerum naturam intuendam, in qua omnia certa eſſent, cum futura vtique fierent, ſed noſtram inſcitiam aſpici debere, & *l. Si quis* 9. *§. hic ſubiungi, verſ. Idem quæris ff. locat.* ibi. Quia hoc euenire poſſe proſpicere debuit & *ibidem gloſ.* Sic. Et nota hic debere inſpici, quod euenire poteſt, idem *Gloſ. in l. Cum res* 49. *§. vlt ff. de legat.* 1. *& gloſ. vlt. in l. Naturalem* 5. *§.* 1 *ff de acquir. rer. domin.* cuius tex. verba ſunt. Plerique non aliter putauerunt eam noſtram eſſe, quam ſi eam cæperimus, quia multa accidere poſſunt, vt eam non capiamus, & *in l. Ne ſennius* 41. *§. Fundum ff. de re iudic.* ibi. Potuit enim non periclitari, niſi ſtatim reſtituiſſet, ergo in conſideratione eſt, quod euenire poteſt.

Sic etiam attenditur caſus, & punitur, vt dicit *gloſ. verbo, caſu, in l.* 1. *§.* 1. *ff. ad l. Cornell. de ſicar.* ibi caſu, culpa tamen præcedente, & ideo punitur caſus, & in *l. Aut facta* 16. *ad fin ff de pæn.* ibi. Euentus ſpectatur, vt a dementiſſimo quoque facta, & in *l.* 3. *§. Si quis palam ff. de iur. fiſc.* ibi, Et placuit exitum eſſe expectandum, & infra habes verbo, *finis.*

In materia pactorum etiam euentus attendi dicit *l. vlt. C. de pact.* ibi. Sed nobis omnes huiuſmodi pactionis odioſæ

vi-

videntur, & plenæ triſtiſsimi, & periculoſi euentus. Et in *l. Sancimus* 34 *§. vlt. C. de donat.* ibi. Incertus etenim fortunæ exitus hoc nobis ſuggeſsit, vt poſsibile vnius anni tantummodo, vel breuioris, vel amplioris temporis metas ſuperuiuere, & *ibidem gloſ. verbo, Poſſibile*, infert ſic. Inſpicitur ergo, quod poteſt contingere, probatur etiã *ex l. 1. C. de iis, qui accuſ. non poſs.* ibi. Et tunc ex euentu cauſæ Iudex æſtimabit, an tibi permittendum ſit accuſare facit etiam *Autben. de nupt. §. Quia verò coll.* 4. ibi. In omnibus talibus non ab initio donationis, aut ſcriptura reſpicienda, ſed qui vocatur euentus reſpiciendus eſt.

Nota, exitum expectari, cum vitium conſiſtit in animo dixit *gloſ. verbo mutata, in cap. cum ex eo* 34. *de elect. lib.* 6. vbi Apoſtil. ſic. In dubio ſecundum *Anchar.* præſumitur talem mentem habuiſſe à principio, ſicut apparet in fine &c. excuſabit tamen eum fati infelicitas, vt dixit *gloſ. vlt. in l. vlt. ff. de adminiſtr. tutor.* Non enim debet Magiſtratus futuros caſus, & fortunam pupillo præſtare dicit *l. 1. §. 1. verſ. Si Magiſtratus ff. de Magiſtr. conuen.*

Ità non reſtituitur, qui ſobriè rem ſuam adminiſtrans occaſione damni, non inconſultè accidentis, ſed fato velit reſtitui; nec enim euentus damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas dicit *l. verum* 12. *§. Sciendum ff. de minor.*

Dubius eſt iudicij euentus, dicit *gloſ. vlt. in l. Lucius Titius* 78. *§. vlt. ff. ad Trebellian.*

Ad primordium tituli poſterior formatur euentus, dicit *l. 1. C. de impon. lucr. deſcript. lib.* 10.

Euictio.

CVm in ipſo limine contractus immineat euictio: Emptorem, ſi ſatis ei non offeratur ad totius vel reſidui pretij ſolutionem non compelli, dicit *l. Si poſt perfectam* 24. *C. de euict & gloſ. In additione verbo. præſtat, in §. Nouiſſime de ſuſpect tutor. in inſtit.* ibi. Nota, quod quotieſcumque imminet euictio in limine contractus ante ſolutionem pretij emptor non tenetur ſoluere pretium, niſi venditor det idoneos fideiuſſores, vbi etiam Apoſtil.

In euictione non vltra duplum debet promitti, vt dicitur *in l. Titius* 44. *in fin. ff. de act. empt.* ibi. Non enim continet tantum, ſed omne, quod intereſt emptoris ſeruum non euinci. Plane, ſi in tantum pretium exceſſiſſe proponas, vt non ſit cogitatum à venditore de tanta ſumma &c. qui minimo pretio venijt, iniquum videtur in magnã quantitatem obligari venditorem, & clarius in *l. ſequenti* 45. ibi. Cum & fortè idem mediocrium facultatum ſit nõ vltra duplum periculum ſubire eum oporteat.

Sed & ſi pro parte fuerit euicta, tamen pro ſolido obligatio durat. Nam non accepiſſet rem integram, niſi pro ſolido eius fieret, dicit *l. Si quis alienam rem pro alia volenti ſoluerit* 46. *ff. de ſolut.*

Regula vulgaris eſt, quod quem de euictione tenet actio eundem agentem repellit exceptio, quæ deducitur *ex l. vendicantem* 17. *ff. de euict.* ibi. Improbè enim rem a ſe diſtractam euincere conatur.

Si in alea rem vendam, aut ludam, ſi vincatur de euictione non teneri debebo, dicit *l. 2. ff. quar rer. act.*

De euictione an promittere teneatur vir ob mulieris contumaciam vide verbo, *Maritus*.

Notabilis eſt *gloſ. in l. quod ſi nolit* 31. *§. ſi plures ff. de adelit. edict.* Sic dicens. Hoc eſt optimum argumentum contra illos emptores, qui de euictione agũt, vt repellãtur, ſi malos habuerũt aduocatos.

Exactor.

ADuerte, quod nomen exactoris, & ſuſceptoris idem eſt, licet *gloſ. in rubrica C. de ſuſceptor. diſtinguat. in l. 4 eod tit. lib. 10. De prædictis*, ſic dicitur. Neminem ſuſceptionis munere functum, ad idem munus adſtringi, niſi ſe prius vinculo ſolicitudinis ſuperioris abſoluerit. Nam nec eos, qui placuerint grauare Iuſtitiæ eſt, nec eos, qui diſplicuerint tenere prudentia eſt.

Vnum genus exactorum publici debiti vocatur optio, vt ſupra dixiſti in verbo, *Electio*, quod colligitur infra de apochis publicis *l. Quicumque* ità ponit *gloſ. verbo, optione, in l. Super creandis 9. C. de iur fiſc. lib. 10.*

Proſpicere Reipublicæ ſecuritati debet Præſes Prouinciæ; dummodo non acerbum ſe exactorem, nec cõtumelioſum, præbeat, ſed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. Nam inter inſolentiam curioſam, & diligentiam non ambitioſam multum intereſt, inquit optima *l. ſi bene 33. ff. de vſur.*

In exigendis tributis conſuetudo ſeruatur, vt probat *l. Miſſi 7. C. de exact tribut.* ibi. Conſuetudine ſeruata Regionum.

Dicitur etiam tacita exactio, ſcilicet cum quis ſuo debitori ſuccedit, vt inquit *Gloſ. vlt. ad fin. in l. 2. C. Solut. matrim.*

Particularis exactio multa habet incommoda, inquit *Gloſ. verbo, Obſeruetur, in Clem. 1. de iur. patr.*

Oportet ante exactionem cogitare, & agere, & non cogitantem rectè deinde transferri ad indeuotionem dicitur in *Auth. de hared. & falc. §. Non autem coll 1.* Loquens de eo, qui ſoluit omnia onera teſtamenti, & poſtea vult vti Falcidia.

Si exactores plus exigere voluerunt licentiam habeant eis reſiſtendi, dicis *Auth. vt litig. iur. §. Et hoc in fin. coll. 9.* vbi etiam notat gloſ.

Non poteſt exigi, quod ſine verecundia non poteſt poſtulari, vt probat *gloſ. l. in cap vnico an ille, qui occidit frat domin. ſui ſeu. amitt.*

Examen.

AD illum pertinet, ad quem pertinet confirmatio, & ex officio ſuo debet examinare perſonam electi, & formam electionis, etiam ſi non obijciatur aliquid electo, vt dixiſti ſupra verbo, *Electio, & Gloſ. verbo examinet, in cap. Nihil 44. de elect.*

Examinatores peracto examine renunciant quotquot idonei iudicati fuerint, & Epiſcopus faciet collationem ex dignis digniori. Vide verbo, *Idoneus verſ. Peracto examine.*

Etiam quis ſæpè examinatur, nec negligentia prioris examinatoris debet impedire, quominus quæratur, an dignus ſit, & ad hoc tenetur ſuperior, vt dixit *gloſ. verbo, Examinari, in cap. Accepimus 13. de atat. & qualit.*

Exceptio.

EXceptionũ, quædã sũt perpetuæ, quædam tẽporales. Perpetua dicitur illa, quæ perpetuo cõpetit, quãdocũq; actor vt exceptio doli, quia exceptio doli nõ agat, cõpetit, niſi quis agat *ff. de excep. l. Exceptiones.* Tẽporales ſunt illæ, quæ non ſemper competunt, & euitari poſſunt, vt *prædicta l. Exceptiones*, ita ponit *Gloſ. verbo excuſari, in cap. Si autem 9. de reſcript.*

Sunt etiam emergentes ſiue incidentes. Incidens dicitur, quæ competit Reo etiam ante litis conteſtationem puta pactum de non petendo. Emergentes di-

dicuntur illæ, quæ competunt, & emergunt in lite pota, An dilatio ſit danda, vt ponit *Gloſ. in cap. 1. de ordin. cognit.*

Dicitur etiam exceptio facti, nam quæ intentio, vel ipſo iure tenet, & tunc dicitur exceptio actionis, vel ipſo iure non tenet, & tunc dicitur exceptio intentionis, & hæc eſt, quàm dicunt exceptionem facti, vt inquit *Gloſ. verbo, Intentionem, in l. 2. ff. de except.*

Sunt etiam exceptiones, ſuſpicionis, de quibus dices verbo, *Suſpicio*. Dilatoriæ, Peremptoriæ, de quibus infra.

Nota, quod qui remotus eſt à quolibet actu legitimo tamen excipere poteſt, vt dixit *Gloſ. verbo, Defenſio in c. Cum inter 5. de except.* Nam quantumcumq; præcisè ſcribatur, exceptiones legitimæ excipiuntur, vt dixit *Gloſ. 1. in cap. De cætero 11. de ſent. excomm.* Debet enim Iudex rationabiles exceptiones admittere, niſi exprimatur in litteris, quod nullæ debeant exceptiones admitti, quod nos nec anteceſſores noſtros credimus vnquam expreſsiſſe, dixit *Pontifex in cap Ex parte 13 de offic. delegat.*

Cui damus actionem, eidem exceptionem competere multò magis quis dixerit, inquit *Iureconſult. in l. 1 ff. de ſuperficieb. & gl. verbo, Nactio, per tex. ibi in l. Nec non 28. §. Exemplo ff. ex quib. cauſ. maior.* ibi, Item nota hic, quod cui datur actio multò magis & exceptio; Nam facilius datur alicui exceptio, quàm actio inquit *Gl. verbo, Tueri, in l. Depoſui §. 1. ff. de pecul.*

Exceptio dilatoria debet primo proponi ante omnia, & ſi omittitur amplius ei locus non eſt tenet *Gloſ. verbo, Tacito, in cap. Ex parte 7. de teſtib.* ibi. Et quia hanc exceptionem dilatoriam omiſit valuerunt litteræ per conſenſum illius præsbyteri, quare Iudicio cœpto illam opponere non valebat, & probatur *in l. Sed & ſi 52. ff. de iudic.* ibi. Sed & ſi ſuſcepit actionem fideicomiſsi, & alijs defenſionibus vſus hanc omiſit: poſtea (quamuis ante ſententiam) reuerti ad hanc defenſionem non poteſt, vbi *Gloſ. dat rationem* ibi. Quia eſt dilatoria, vnde in principio debet opponi. Sed ſi de nouo incipiat competere, opponi poteſt etiam poſt litem conteſtatam, dixit *Gloſ. verbo, Poſtmodum, in cap. Inſinuante 25. de offic. delegat.*

Exceptio ſpoliationis dilatoria eſt non peremptoria, & non obſtat *l. Si quis in tantam C. vnde vi*, quia licet priuatio dominij inſurgat condictione ex illa lege, non tamen ex interdicto, vel exceptione, vt dixit notanter *Gloſ. verbo, Perimitur, in cap. 1. de reſtit ſpoliat.* Et bene quidem, quia dominium non perditur per viam exceptionis, ſed debet ſpoliator conueniri via ordinaria per actionem ad hoc, vt declaretur incurriſſe in pœnam illius legis priuationis dominij. Prædicta autem exceptio intra quot dies proponenda ſit, & quomopo illi computentur, videas verbo, *Dies*.

Excommunicationis autem exceptio intra octo dies probari debet, die, in quo proponitur non computato, vt dicit *Gloſ. verbo, Competentem. in cap. Prudentia 21. §. Sexta de offic. delegat.*

Bonæ fidei iudicio exceptiones pacti inſunt, dixit *l. 3. ff. de reſcind. vend.*

Emptor agendo eadem exceptione ſubmouebitur, qua author eius ſummoueretur, dicit *l. in hoc 14. §. vlt ff. comm. diuid.*

Generalis exceptio non ad ea pertinere debet, quæ venditor nouit, quæque ſpecialiter excipere potuit, & debuit, ſed ad ea, quæ ignorauit, & de quibus emptorem certiorare nequiuit, inquit *l. Quæro 40. ff. de act. empt.*

Qui libertatis cauſa excepit in venditione non tenebitur euictionis nomine. Qui autem in tradendo ſtatu liberum dixit intelligitur hanc ſpeciem, dum

taxat

taxat libertatis excipere. Rurſus qui ſtatuliberũ tradit ſi certam conditionẽ pronũciauerit, ſub qua dicit ei libertatẽ datã deteriorẽ conditionẽ ſuam feciſſe exiſtimabitur, quia non omnẽ cauſam ſtatu libertatis, ſed eam dumtaxat, pronunciauit, excepiſſe videtur. Inquit *l. 69. ff. de euict.* vbi ſic ſummat *Bart.* Exceptio indeterminatè facta porrigitur ad communem cauſam, ſed facta determinate non porrigitur ad caſum vltra expreſſum.

Ideo denegantur exceptiones aduerſus ſecundum creditorem, quia in priuatis contractibus, & pactionibus non facile ſcire petitor poteſt, quid inter eum qui delegatus eſt, & debitorem actum eſt: aut etiam ſi ſciat diſsimulare debet, ne curioſus videatur: Et ideo merito deneganda eſt aduerſus eum exceptio ex perſona debitoris, ſic inquit *l. Doli mali 19. ff. de nouat.*

Si oppoſuerit exceptionem rei ſibi ante pignoratæ, & nihil aliud nouum, & validum adjecerit, ſine dubio obſtabit; Eandem enim quæſtionem reuocat in iudicium dixit *l. Duobus 19. ff. de excep. rei iudic.*

Notabilis eſt *l. vlt C. de Apoch. pub. lib.* 10. dum ait nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi, concedi, vbi gloſ. notauit ſic. Et nota hac lege caſum, quo non opponitur exceptio non numeratæ pecuniæ, licet non ſit numerata, & eſt quando exactor dat quietantiam de recepto.

Exceptione, quam habet donator, vt nõ teneatur vltra quam facere poteſt, vti non poterit, quando donatio fuit delegata creditori donatarij, vt iam dictũ eſt verbo, *Donatio*.

Exceptionibus, quæ inſtitutis in iudiciũ cõtra reos actionibus, opponuntur, etiam his vti poteſt, qui ex ſua reſponſione cõuenitur, veluti pacti conuenti rei iudicatæ, & cæteris, inquit *l. Si filius 13 §. vnico ff. de interrogat. act.*

Exceptionem obijciens de intentione partis aduerſæ non intelligitur fuiſſe confeſſus dicitur *in cap. Cum venerabilis 6. de except.*

Qui aliqua in ſpecie excipit non poteſt non videri de cæteris rebus, quæ in diſpoſitione eſſent ſenſiſſe, dixit *l. quæſitum 12. §. Deniq; Horatius ff. de fund. inſtruct.*

Nota, quod qui tutus eſt exceptione triginta annorum, ſi ſoluat repetere poteſt, vt argumentatur, & probat *Gloſ. verbo, Conditio, in l. vlt. §. vlt. ff. rem rat hab.* Quam ibi dicit ſingularem Apoſtil. & addit ſic; In contrarium facit, quia hæc exceptio eſt odioſa ſecũdum *Bart. & Bald. hic.* Nam exceptiones, quæ in præſcriptione deducuntur odioſæ habentur, vt habes infra verbo, *Præſcriptio*.

Exceptio rei iudicatæ, vt obſtet inſpiciendum eſt, an idem corpus ſit, quantitaſque eadem, idemque ius, & an eadem cauſa petendi, & eadem conditio perſonarum, quæ niſi omnia concurrant alia res eſt, dicunt leges cum quæritur 12. 13. & 14. *ff. de except. rei iudic.*

Item exceptio rei iudicatæ obſtat quoties perſequens iudicium infringitur, quod eſt ſtatutum in primo, vt infra *de iur. iur. l. Duobus §. Exceptis, & de exceptionibus l. Fundi Titiani*, ità ponit *Gloſ. verbo, Exceptionem, in l. Si Titio 40. ff. de vſufruct.*

Euidenter iniquiſſimum eſt proficere rei iudicatæ exceptionem ei, contra quem iudicatum eſt, ſic dictante *lege* 16. *ff. de except. rei iudic.*

Nota, quod exceptio peremptoria opponitur poſt ſententiam, quod eſt ſpeciale in Macedoniano, & Velleiano, vt hic, & in milite, vt *Cod. de iur. & fact. ignor. l.* 1. *Et in falſo procuratore l. licet C. de procur. Et in donatore, vt infra de re iudic. l. Neſennius §. vlt.* Item in qualibet exceptione, per quam dico nul-

nullum fuiſſe iudicium, vel ratione Iudicis, vel partis, vel rei, de qua agitur, vel quia ſit iudicium de falſis inſtrumentis, vel alia cauſa, & facit infra *de pignor. l. Si fundus §. Si pluris*. At regulariter hoc fieri nō poteſt, vt *C. ſent. reſcind non poſſ. l. Peremptorias*, ita magiſtraliter dicit *Gloſ. in l. tamen ff. ad Macedonianum*.

Doli exceptio quadruplex eſt, vt iam dixiſti verbo, *Dolo*, vbi etiam dicis, In exceptione iſta non dari replicationem.

Iudicem exceptiones æſtimare, quas poſſeſſor obijcit, & ſiquatam euidens ſit, vt repellat facile agentem, debere poſſeſſorem abſolui. Sin obſcurior, vel quæ habet altiorem quæſtionem differendam in directum iudicium, re exhiberi iuſſa. De quibuſdam tamen exceptionibus omnimodo ipſum debere diſceptare, veluti pacti conuenti, doli mali, iuris iurandi, reique iudicatæ, ita optimè dicit *l. 3. §. Ibidem ff. ad exhibend.* Et tu intellige verbum, *Obſcurior*, ſcilicet de facto; in eo namque dicitur obſcuritas. At verò verbum, *Altiorem*, intellige de iuris ſubtilitate iuxtà *l. Ille a quo §. Si de teſtam. ff ad Trebell.* & ità intelligit *Gloſ. in d. §. Ibidem*.

Vnde ex *dicta l. Ille a quo §. 1. ff. ad Trebell.* deducitur exceptionem requirētē altiorem indaginem in ſummarijs non admittendam, vt ibidem dicitur in Summario.

Exceptio excuſsionis eſt de apicibus iuris, & ideo requirit altiorem indaginem, nec poteſt opponi, vbi agitur de bono, & fauore publico, vt notat *Apoſtil. ad gloſ. verbo, Actum, in addit. in l. Si mancipium 34. §. 1. ff. de euict.* quam reputarunt ſingularem *Romanus*, & *Alexand. in l. Si conſtante ff. ſolut. matrim.* Notatu eſt etiam dignum, quod dicit eadem *Gloſ. d. verbo, Actum*, quod licet non fuerit oppoſita exceptio, poteſt poſtea quilibet ea agi, quando fuerit de apicibus iuris.

Quamuis verū ſit, quod qui excipit probare debet, quod excepit, attamen à ipſo dūtaxat, ac nō de hęrede eius quoque conueniſſe, petitor, non qui excipit probare debet, quia plerumque tàm hæredibus, quàm nobiſmetipſis cauemus, ſic optima, & menti tenenda *l. Si pactum 9 ff de probat.* vbi *Gloſ. verbo, Probare*, reddit optimam rationem etiam ibi. Hoc propter præſumptionem, quæ facit pro altero; præſumitur enim quilibet ſuo hæredi, vt ſibi prouidere &c. Fallit autem, niſi eſt in contrarium actum &c. vel niſi talis ſit naturæ res debita, quod non tranſeat ad hæredem, vt vſus fructus, vel ſimilis ſeruitus perſonalis.

Poteſt quis eodem & diuerſis temporibus contrarias exceptiones proponere, vt dixit *Gloſ. verbo, Ex ſtipulatu, in l. Minor §. 1. ff. de euict.*

Qui dixit (quodcumquè) nihil excepit *cap. Solita 6. ad fin. de maior. & obed.* vbi *gloſ. vlt.* ſic qui dicit omnia nihil excipit. facit *cap. Quia circa 22. de priuileg.* ibi. Cum nihil exceperit, & potuerit excepiſſe.

Actio, & exceptio idem efficientes ſunt eiuſdem vitæ ſic limitata *l. licet Cod. de except ita Apoſtil. in cap. 1. de in integr. reſt.* vbi etiam, quod quemadmodum agendo non quæritur reſtitutio poſt quatuor annos, ità nec excipiendo, quod eſt notabile ex dicta ratione, Cum alias vulgaris regula ſit, ea, quæ ſunt temporalia ad agendum perpetua eſſe ad excipiendum.

Sæpius agenti, ſi ex eadem cauſa agat obſtaturam exceptionem Iulianus ait. Nouem autem cauſam interuenire, inquit *l. de eo §. Sapius ff ad exhibēdum.*

Quod ſit ad exceptionem, parit actionem dicit *Gloſ. verbo, dandam in l. Sed & ſi 11. ff. de in ius vocan. per l. Quod mihi ff. de liberat. legat. & l. Cum ante C. de donat. ante nupt.*

Ex-

Exceſſus.

NOtorius examinatione non indiget, dixit *Pontifex in cap. Bonæ* 23. *de elect.* Nec aliorum nobis præbet licentiam excedendi dixit etiam *Pontifex in cap. Petiſtis* 20. *de Priuileg.*

Proinde ſi negligenter ea, quæ malè vſurpantur omittimus exceſſus viam proculdubio aperimus, dicitur *in cap. loci noſtri* 35. *q.* 9.

Poteſt quis appellare in inquiſitione, ſicut in correctione à grauamine ſcilicet, cum modus exceditur, vt dicit *Gloſ. vlt. in cap. licet* 12. *de offic. ordin.* & probatur *in cap. irrefragabile* 13. ibi. Niſi formam in talibus exceſſerit obſeruandam eod. tit.

In executione verò ſententiæ poteſt fieri multipliciter exceſſus, de quo vide *Gloſ. vlt. in cap. Quod ad conſultationem* 15. *de re iudic.*

Si quid amplius fuerit erogatum iudicio negotiorum geſtorum, nec ab hærede rectè petetur, nec de iure fideicommiſſi. Cum voluntas finem errogationi fecerit, dicit *l. Qui aliena* 33. *§. libertos ff. de negot. geſt.* vbi *Apoſtil.* ſic *Bald.* hic dicit textum iſtum ſingularẽ ad hoc, quod executor vltimæ voluntatis excedens fines mandati, & ſic plus expendens, quàm debet, non poteſt repetere ab hærede. Et ſic iſta executio mandati habet fines, ſiue formam taxationis pro quo concordat tex. & bene facit in *l. Sed & ſi quis §. Sed ſi quid ff. de relig. & ſumpt. funer.*

In id, quod modum legis excedit contra te; conditionem habeo, dicit *l. Vt mihi* 21. *in fin. ff. de donat.* vbi *gloſ. vlt.* notat, quod tantum id, quod vltra legem eſt vitiatur in donatione.

Excommunicatio.

QVamuis excommunicationis gladius neruus ſit Eccleſiaſticæ diſciplinæ, & ad continendos in officio populos valde ſalutaris, ſobriè tamen, magnaque circumſpectione exercendus eſt: cum experientia doceat, ſi temerè leuibus ex rebus incutiatur magis contemni, quàm formidari, & pernitiem potius parere, quàm ſalutem, dicit *Concilium Tridentinum ſeſſ.* 25. *cap.* 3. *de reform. & in cap.* 1. *de ſent. excommun. lib.* 6. ſic. Cum medicinalis ſit excommunicatio non mortales diſciplinans, non erradicans, dummodo is, in quem lata fuerit non conterat.

Vnde graue reputatur, ſi Iudices ſine prędicta maturitate ad excommunicationem procedunt, & ideo puniuntur, vt *d. cap.* 1. *de ſent. excommun. lib.* 6. ibi. vt pæna docente, diſcant Iudices, quàm graue ſit excommunicationum ſententias ſine maturitate debita fulminare.

Dicti excommunicatores per negligentiam perdunt etiam ſuam iuriſdictionem, tam circa abſolutionem, quam etiam ſuper principali negotio, vt dicit *Gloſ. vlt. in cap. Prudentiam* 21. *§. Sexta de offic. deleg.*

In dubio præſumitur quis excommunicatus ait *Gloſ. vlt. in cap. vnico de Scrutin. inord. facien. & gloſ. vlt. in cap. Conſulti* 20. *de regular.* ibi. Sicut cum dubitatur, an aliquis ſit excommunicatus præſumitur eum excommunicatum, vt abſoluatur ſaltem ad cautelam, & tunc poſtea debet abſtinere ratione dubij. Vnde dixit *Gloſ. per tex.* ibi *in cap. Cum deſideres* 15. *verſ. Secundæ quæſtioni de ſent excomm.* Quod ſi fama eſt aliquem eſſe excommunicatum vitandus eſt, & ibidem addit Apoſtil. licet forte non ſit excommunicatus ad idem facit *tex.*

tex. in cap. licet eod. tit. lib. 6.

Pro ſententia excommunicationis præſumitur ſemper donec cõtrarium probetur, vt probatur *in cap. 3. de off. ordin.* ibi. Interdicti, vel excommunicationis ſententiam rationabiliter tulerit coniuncta *Gloſ ibidem verbo, Rationabiliter*, ſic dicente. Quod ſemper præſumitur, donec probetur contrarium? Et addit: Et ſeruanda eſt à ſubditis, ſiue iuſta, ſiue non &c. *& gloſ. verbo, Redire in cap. Ex parte 5. eod. tit.* ibi. Non eſt contemnenda, ne ex ipſo contemptu ligetur &c. & potius ei obſtet, qui iniuſtè excommunicat, quam excommunicato.

Si probabit, quod iniuſtè fuit excommunicatus non iniungitur ei aliquid per iuramentum. Si iuſtè fuit excommunicatus ſatisfaciat &c. Itẽ ſi probaret, quod admonitione legitima non præmiſſa ipſum excommunicaſſet, excommunicator per menſem erit priuatus ingreſſu Eccleſiæ &c. Item ſi iniuſtè excommunicatus fuerit excommunicator tenetur illi adintereſſe, vt &c. & in tantum tempus abſtineat, quantum viſum fuerit ſuperiori &c. Et è conuerſo, ſi ſententia iuſta probata fuerit &c. niſi vtrumque probabilis error excuſet ità *gloſ. magiſtra verbo, Probationibus, in cap Cum contingat 36. de offic. deleg.*

Excommunicatus an prius debeat ſatiſfacere, quàm abſoluatur iam dictum eſt verbo *Abſolutio*. Et an poſsit abſolui à iudice delegato, quando coram eo fuit oppoſita exceptio excommunicationis dicitur verbo, *Iudex*. Regulariter autem remittitur ad excommunicatorem, licèt iniuſtè proceſſatum fuerit, vt dicit *Gloſ. per tex. ibi. in cap. Ab excommunicato 41. verbo, Excommunicatorem, de reſcript. & interrogat ſic*. Sed quare remittitur ad ipſum; cũ iam inique proceſſerit cõtra ipſum: Et ideo ſuſpectus eſt ei? Ad hoc dicas, quod hæc eſt forma, & conſuetudo Eccleſiæ, quod ſi aliquis conqueritur ſe excommunicatum iniuſte &c. ſi periculum non eſt in mora remittitur abſoluendus ad ſuum excommunicatorem &c. & in hoc defertur ipſi excommunicatori, vt factum ſuum ipſe corrigat, qui veritatem in proprio facto ignorare non debet &c. & fortè ad verecundiam ſuam, vt factum ſuum corrigat, & emmendet, ſed potius parcitur ei, ex eo, quod ipſemet abſoluit, maius eſſet opprobrium, ſi alius factũ ſuum corrigeret, nec debet etiam expectare, vt ab alijs corrigatur &c. ſi enim appellaſſet non remitteretur ad excommunicatorem.

Quod ſi Papa mandat alicui, vt excommunicet aliquem, tunc poteſt abſoluere illum, quia excommunicatio, & abſolutio pari conditione cenſentur, vt cui committitur vnum, & reliquum, ſed hoc non credo, ſi hoc ſibi tantum, quaſi executori committatur, cum ad certum articulum datus ſit executor, vt dicit *Gloſ. verbo, ligare, in cap. Cum inferior de maiorit. & obedien.*

Excommunicationis ſententia per appellationis non ſuſpenditur obiectum dixit *Cap. ad reprimendam 8. de offic. ord. vbi gloſ. verbo, ſuſpendatur*, reddit rationem ſic. Quia ſententia illa ſecum trahit executionem, idem dicit additio ad *Gloſ. verbo, Paſſus, in l. Si quis filio 6. §. Irritum ff. de iniuſto rupt.* ibi. Nota hanc gloſ. quod ſententia excommunicationis trahit ſecum ſuum effectum, & probat *cap Paſtoralis 52. §. vlt. de appell.* ibi. Quod cum executionem excommunicatio ſecum trahat, & excommunicatus per denunciationem amplius non ligetur, ipſum excommunicatum denunciare poteſt, vt ab alijs euitetur, & illi prouentus Eccleſiaſtici meritò ſubtrahuntur, cũ Eccleſiæ communio denegatur, vbi *gloſ. fin.* ſic, Qui enim extra Eccleſiam eſt nihil nomine Eccleſiæ poteſt poſsidere &c. ſi tamen

non habet aliud, vnde viuet, dico ei interim prouidendum de bonis Eccleſiæ.

Si verò excommunicationis ſententia ſub conditione prolata fuerit, tunc nō trahit ſecum executionem paratam, & ſi ab ea appelletur ante exiſtentem conditionem ſuſpenſa erit excommunicatio, vt dixit *Gloſ. verbo, Si eidem, in cap.* 1. *de appell.* ibi. Si appellant ante conditionem extantem ſuſpenſa erit excommunicatio. Si enim excommunicatus ſit, non poſſet appellationem ſuam proſequi, & ſuper eam litteras impetrare: nihil excommunicato appellare prodeſſet, vt dicit *cap. vlt. de except.*

Si excommunicatus impetrat litteras, vel reſcriptum tacens de ſua excommunicatione non valent litteræ: tum quia tacuit proceſſum Iudicis, tum quia tacuit vitium ſuum, tum quia ingeſſit ſe communicationi hominum, propter quod puniendus eſt. Vnde inconueniens eſſet, quod ex eodem facto conſequeretur pænam, & commodum, ità reſoluit *Gloſ. verbo, Appellationis, in cap. Dilectus* 26. *per tex. ibi de reſcript.* vbi arguit in contrarium, quod excommunicati non repelluntur à proſequutione appellationis tu eam vide.

Notabilis eſt *Gloſ. verbo, vinculo, in cap. Prudentiam* 21. *§. Sexta de offic. deleg.* ſic dicens; Videtur, quod ſi excommunicatus impetret reſcriptum tacito de ſua excommunicatione, quod valeat, poſtquam fuerit abſolutus &c. Item argumentum, quod per abſolutionem, quis in priſtinum ſtatum reducatur &c. Sed contra &c. Verum eſt, quod litteræ impetratæ ab excommunicato hoc tacito, non valent ad agendum, vel ad Beneficium obtinendum, vt dicunt contraria. Sed ad ſui defenſionem obtentæ puta, quia appellauit, tunc bene valent litteræ, & *Gloſ. verbo, Aliam, iuſtam cauſam in d. §. Sexta in fin.* ſic ait. Hodie verò litteræ impetratæ ab excommunicato valent, & eo abſoluto proceditur per eas verè. *Cap. Pia de except. lib. 6.*

Nota, quod excommunicatio debet eſſe publica, vt quis repellatur à proſequutione ſui iuris dixit *Gloſ. verbo, Publica, in cap. Venerabilem* 34. *de elect.* Et quemadmodum, nec agere, ſic nec reconuenire poteſt, inquit *Gloſ. verbo, Agendo, in cap. Decernimus* 8 *de ſent. excomm. lib. 6.*

Minor verò excommunicatio non repellit ab Agendo nec a conſortio fidelium, vt inquit *gloſ. verbo, Excommunicationis, in d. cap. Prudentiam §. Sexta de offic. deleg.*

Excommunicatus an poſsit opponere compenſationem, vide verbo *compenſatio.*

Excommunicatio vnius ex tribus Iudicibus annullat ſententiam, vt *ex tex. cum ſua gloſ. verbo, Caſſatam, in cap. Ad probandum* 24. *de re iudic.* Sed an excommunicatus poſsit eſſe arbiter? Reſponde, quòd non propter legem Dei, in qua dicitur, Habendus eſt tanquam Ethinicus, & publicanus. Item partes non poſſunt ſecum participare. Inter hæreticos poteſt &c. Item excommunicatus non poteſt eſſe Arbiter, vt extra *de re iudic. cap. Ad probandam,* & argumento huius litteræ, quia ſeruus non poteſt eſſe Arbiter, & excommunicatus eſt ſeruus Diaboli, vt *de ſenten. excomm. cap.* Nouerit, & ſeruus eſt peccati, ità dicit *Gloſ. in l. Padius ff. de recep. arbitr.*

Nota, quod licet aliqui ſint excommunicati minori excommunicatione tamen eligere poſſunt, & talis electio dicitur Canonica, ſed talis ſcienter eligi non poteſt pro eo, quod eligitur ad ea, à quibus eſt ipſe remotus, vt dixit *Gloſ. verbo, Cannonicam per text. ibi in cap. Illam* 39. *de elect.*

Su-

Sũſpenſi autem, & excommunicati maiori, nec eligere, nec minus eligi poſſunt, vt inquit *Gloſ. verbo, excommunicationis, in cap Conſtitutis 23. de appellat.*

Ea verò, quæ faciunt excommunicati in eorum præiudicium benè valent, vt inquit *Gloſ. penult. in cap. pro illorum 22. de preb.*

Excommunicatus poteſt plus excommunicari, vt inquit *Gloſ. verbo, Dubitatio eſt in l. Aut damnum 8. ff de pæn.*

Ligat etiam excommunicatio lata non præmiſſa monitione, vt notanter dixit *Gloſ. verbo, Iniuſtas, in cap. Romana de ſent. excom. lib. 6.* Quod mihi videtur intelligi in caſu, quo neceſsitas vrgeat, & periculum ſit in mora, dum ſi præcederet monitio, quid iniuſtum, vel violentum fieret, & non poſſet poſt monitionem ferri excommunicatio, vel eſſet fruſtratoria.

Gloſ. verbo, incurrit, in cap. Cum quis 23. de ſent. excomm. lib. 6. Loquens de eo, qui ratum habuit factum ab altero geſtum, ex quo inſurgit excommunicatio dicit hæc. Dico eum excommunicatum ex nunc ſcilicet, ex quo ratum habuit, non ex tunc, quod fuit facta iniectio, licet infra dicatur retrò trahi, quia ſatis trahitur ad tempus anterius, cum ex facto anteriori ligat, licet ex nunc: Nec enim ſententia excommunicationis trahitur retro, ſicut aliæ ſententiæ, quæ ſtatim ligat, aut non ligat, nec ſuſpendit effectum ſuum.

Nota timorem excommunicationis æquiparari metui, qui cadit inconſtantem virum, vnde non præiudicat, vt dicit *Gloſ. verbo, Timore, in cap. olim de reſtit. ſpoliat.*

Tranſcurſus anni priuat aliquem ſtipendio ſuo, ſi tanto tempore ſteterit excommunicatus: & tranſcurſus anni conſtituit aliquem hæreticum, vt dixit *gloſ. vlt in princ. in cap. cum contingit 9. de dol. & contum.* Limitabis tamen iuxta *cap litteras 13. de reſtit. ſpoliat.* vbi ſic. Cum illa contra Deum non debeat in hoc iudicio obedire, ſed potius excommunicationem ſuſtinere, a quo deduxit *Gloſ. verbo, Conſulas, in cap. veniens 9. de eo, qui cognouit conſanguin.* ibi. Et ſi propterea excommunicetur ſuſtineat potius excommunicationem, quam veniat contra conſcientiam.

Quando non poſſunt abſolui aliqui, niſi à Papa, habes verbo, *Abſolutio.*

Intra octo dies exceptio excommunicationis probari debet, die, in quo proponitur non computato, vide *gloſ. verbo, Competentem, in cap. Prudentiam 25. §. Sexta de offic. deleg.*

Excuſatio.

Eſt alicuius iuſtæ cauſæ, per quam quis arctari non debet ad ſubeunda munera, vt *Cod. de vacat. mun. l. 1. in 1. reſponſo.* Eſt autem multiplex, quia alia temporalis, & perſonalis, vt *ff. eod. tit. de vacat. muner. l. iii, qui naues.* Alia perpetua, vt *ff. eod. tit. l. penult. in princ.* Item alia plena, cum à muneribus tantum perſonalibus excuſatur, non autem ab oneribus. Alia plenior, cum etiam ab honoribus, non autem à patrimonialibus, vt *ff. eod tit. l. 2. §. Qui patrimoniorum, & l. penult. §. Duo.* Alia pleniſsima, quæ eſt, quando à quibuſdam patrimonialibus excuſatur, vt *ff. eod. tit. l. his bonorib. §. Angariar. & de muner. & honor. l. fin. §. penul.* Porrò ab omnibus aliquem non excuſari, cum etiam Imperator, & Auguſta quædam talia ſubeant, vt omnia prædicta ponit *Gloſ. in Rubric. C. de excuſat. mun. lib. 10.* In omnibus, & ſingulis, vbi quis excuſatur recuperat expenſas factas vt iam dictum, & probatum eſt ſupra verbo, *Electio.*

Digitized by Google

Excluſio.

ALiud eſt aliquem ſimpliciter excludere, & aliud in perpetuum excludere, vt dicit *Gloſ. verbo, In perpetuum, in cap. Ex litteris de conſtit.* vbi & addit. Item inuenio, quod idem eſt perpetuo remouere, quod ſimpliciter remouere; ſed circa talia conſideranda eſt natura, ſiue cauſa cuiuſcumque negotij.

Non erit decens, vt quæ benè excluſa ſunt in rempublicam rurſus introducantur *Auth. quib. mod. natur. effic. ſui §. illud tamen in verſ. Adoptionibus coll. 7.*

Executor.

PRopriè dicitur, qui rem iudicatam ducit ad effectum, & talis partes iudicis ſibi vendicare non debet, quia non habet aliquam cognitionem, vt dicit *gloſ. verbo, Executorem, in cap. Super quæſtionum 27. de offic. deleg.*

Cum executio ſit mixti imperij non poteſt delegari, vt dicit *Gloſ. 1. in l. 2. ff. de re iudic.*

Is autem, cui iniungitur, vt perſonaliter negotium exequatur poteſt (dummodo partes conſentiant) hoc alijs delegare, præterquam ſi Inquiſitionem fieri iubetur, cum in his caſibus induſtriā, & fidem perſonę, cui talia cōmiſimus elligere videamur, dicit *Pontifex in cap. Quoniam 13. de offic. deleg.*

Cæterum nulli, cui cōmiſſum fuerit prædicare liceat hæc de cætero demandare, quia non ſibi iuriſdictio, ſed certum miniſterium potius committitur in hac parte dicit prædictum *cap. Quoniam in §. vlt. de offic. deleg & ibidem gloſ. verbo, Cõmiſſum,* ſic. Iſti enim, quibus hæc, quæ ſequuntur expedienda committũtur meri executores ſunt ad certos articulos expediēdos, & nullam habent iuriſdictionem &c. tamen videntur habere, vt ſaltem excommunicare poſsint impedientes exercere ſuum miniſterium ſibi iniunctum, alias diluſoria & ſine exitu eſſet talis commiſsio.

Nota, quod executor tenetur exequi ſententiam etiam contra conſcientiam propriam niſi in cauſa criminali, & corporali, quia tunc non, vt latè habes in verbo, *Iudex, verſ. Et nota pro opinione in fine.*

Neceſſe eſt, vt quod executoribus facilius videatur ad rem exequendam, hoc faciant, inquit *l. A Diuo Pio §. Sic quoq; in fine ff. de re iudic.* Et Temperate inferant executionē, vt dicitur in *Auth. de mandat. princip. §. Sed neque hæc vbi gloſ. Verbo, temperate,* ſic dicit faciendo miſsionem pro menſura debiti. Ne dum executoris pertinax, & auara proteruitas &c. multiplex innoxiæ paupertati infligatur incommodum, dicit *l. Omnes 31. §. Præterea eum C. de Epiſc. & Cler.*

Licebit prouinciali, ſi probetur obnoxius executor contra vetitum executionem ſibi vindicans temeritatem legitimè pellere, dicit *l. Contra 5. C. de executor. lib. 12. vbi gloſ. verbo Prouinciali,* notat dari licentiam reſiſtendi officiali excedenti modum.

Exequi non debent principum mandata in multis, niſi prius eidem principi nuncietur, & ipſe ſecundo præcipiat, vt in *Auth. de mand. princ. §. Deinde coll. 3.* cuius verba ponuntur infrà Verbo, *Princeps, verſ. Et domuum deſtructio.*

Iuris executio non habet iniuriam, dicit *Iure conſ. in l. Iniuriarum 13. ff. de iniur.* Et tamen ſunt aliqui, qui reputant iniuriam ſibi fieri, dum de iure executio illis fit, Cum alias ipſi iniuriam iuri faciant, dum nolunt, quod iuris executio fiat.

Exe-

Executio ſententiæ, quando differatur, ſi tertius appellat? vide verbo, *Appellatio*.

Sententia, quæ nulla eſt, non eſt executioni demandanda immò exequenti impunè non paretur, immò & violẽter reſiſti poteſt ei, vt dicit *Gloſ. verbo, Denunciatio, per tex. ibi in cap. Ex litteris* 29. *de offic. deleg.*

Nota, quod Commiſſarij, ſeu executores teſtamentorum non habent actionem contra hæredes, cum ſint vt miniſtri, niſi relictum ſit ad pias cauſas, vt dicit *Gloſ. vlt. in l. Lucius Titius* 7. 8. §. 1. *per tex. ibi ff. ad Trebell.*

Religioſus executor ab aliquo in ſua voluntate vltima deputatus, non poteſt (cum nec velle, nec nolle habeat) huiuſmodi officium ſuſcipere, vel exequi, niſi a ſuperiore ſuo petita ſuper hoc licentia, & obtenta dixit *cap.* 2. *de teſtam. lib.* 6. *vbi gloſ. verbo, Officium*, ſic dicit. Hodie rationem huius officij ordinarius loci exigit à Religioſis etiam exemptis, & ſi circa id deliquerint eos punit.

Exemplum.

Vt dicitur copia, ſeu tranſumptum ex originali; vt *in cap.* 1. *de fid. inſtr.* ibi. Si ſcripturam, authenticam non videmus ad exemplaria nihil facere poſſumus, & *Gloſ. verbo, Exemplum, in cap.* 1 *de ſent. excomm. lib.* 6. Exemplum totale alias nõ eſſet exẽplum, ſed pars. De eod. inquit *Gloſ. verbo, Tutores, in l. Chyrographis* 58. *ff. de admin. tutor.* ſic. Quomodo probatur per exempla? jauthoritate iudicis fuit publicatum.

Aut etiam dicitur de ijs, quæ facta fuerunt, vel fiunt à principe, primatibus, vel iudicibus, & etiam populo, quæ in exempla tranſeunt, & de his dicit *Gloſ. verbo, Lotharius, in cap. Venerabilem* 34. *de elect.* ſic. Et ità ab exemplo principium eſt argumentandum, vnde dicitur illud vulgare Regis ad exemplum &c. & *Ioſeph de antiq. lib.* 1. *cap.* 8. Exempla primatum in vtramuis partem plurimum valent.

Dici poteſt etiam in cæteris cauſis exemplum hoc ſequendum, inquit *l. Apud Iulianum* 11. §. *vlt. ff. ad Trebell. & ibi gloſ. vlt.* Notat principis exemplum ſequendum.

Nota mala exempla à iure etiam humano reprobari, vt dicit, & probat *Gloſ. verbo, Peſſimo, in l.* 1. *ff. ad Macedonian. & facit l. Obſeruandum* 47. *ff. de iudic.* ibi. Ne is Iudex detur, quem altera pars nominatim petit; id enim iniqui exempli eſſe, vbi *gloſ.* inquit. Nota, quod vitiatur malum exemplum.

Exempla præſentia nos cauere præmonent in futurum dicit *gloſ. in cap.* 1. *de ſeru. non ordinan. & in cap.* 1. *de procur. verbo, præmonuit, & in Extrauag. Vnica de maior. & obed. verbo in poſterum, & verbo Obuiare, in extrauag. vnica ne ſede vac.*

Omnia mala exempla ſunt orta à bonis rebus, dixit *Gloſ. verbo, Calumniarum in Auth. de exhiben. re* §. *Illud quoque coll.* 5.

Cum non exemplis, ſed legibus iudicandum ſit, nec ſi cognitionales ſint ampliſsimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magiſtratus prolatæ ſententiæ præcipit; *optima l. Nemo Iudex C. de ſent. & interlocut. & gloſ. in rubric. Cod. quæ ſit long. conſuet.* Sic interrogat. Numquid iudicatur exemplis? Reſponde non, ſed ex conſuetudine, quæ probatur exemplis, & ſic conceditur aliquid per obliquum, quod directò nõ conceditur.

Dicitur denique exemplum, quando aliquid ponitur exempli gratia, vt in *l. Damni* 30. *in fin. ff. de damn. infect.* ibi. Quod dictum eſt aquæ ducendæ cauſa, exempli gratia ſcriptum eſt, vnde vulgaris regula dicit exempla non ar-

arċtant regulam, & ità deducitur *ex prædiċta l. Damni* ibi. Cæterum ad omnia opera ſtipulatio accommodabitur.

Exhibere.

AVt agitur de exhibenda re, vel homine, aut aliquo inſtrumento, vel ſcriptura. De primo dicitur *in l. Sed etſi* 11. *§. quo autem ff. ad exhibend.* Sic labeo ait ibi exhibendum, vbi fuerit res cum lis conteſtatur; periculo autem, & impendijs aċtoris perferendam, perducendamue eo loci, vbi aċtũ ſit, quem tex. ſic ſummat Bald. ille tenetur ad impenſas, cuius gratia aċtus ſit.

De ſecundo agitur *in cap. Contingit* 5. *de fide inſtrum.* ibi, Quandocumque ſuper exhibendo priuilegio indulgentia, ſeu inſtrumento fueritis requiſiti, præſente Iudice, aut aliquibus prudentibus viris, deputatis ab ipſo, audiente parte contraria tantummodo recitetur, ità quod ſi ſuper vno capitulo quęſtio fuerit, illud ſolummodo deſcribatur, & aduerſæ parti copia eius fiat.

Et *in gloſ. vlt. in cap. perpetuus* 12. *eod. tit. de fide inſtrumen.* Sic. Et integraliter ſunt exhibenda, quia communia ſunt &c. Sed ſi Inſtrumenta propria ſunt, & aċtor petat à reo &c. non eſt audiendus &c. Et ita nec reus aċtori, nec aċtor reo tenetur exhibere inſtrumentum ad fundandam intentionem. Si verò A. vel R. vtitur aliquo inſtrumento proprio illud aduerſario edi debet, ſine die, nec conſule, ne materia præſtetur fabricandi falſum &c. niſi velit alterutra partium arguere inſtrumenta de falſo, quia tunc integrum inſtrumentum edi debet. Et hoc in ſenſu intelligi debet *cap. Cum perſona* 7. *de priuileg. lib.* 6. ibi oſtendere, ac ad legendum integraliter exhibere.

Ad exhibendum cum de vſuris agitur ſuarum codices rationum cenſura ipſos decernimus Eccleſiaſtica compellendos, inquit *Clem. vnica §. Cæterum de vſur. vbi gloſ. verbo, Compellendos*, excitat quæſtionem, an credatur eius iuramento, ſi dicat perdidiſſe codices? & negatiuè reſoluit, niſi probetur amiſsio cum cauſa, hoc eſt incendio ruina &c. de quo infra verbo, *Perditum*.

Ad exhibendum agitur contra dominum, cuius ſeruus habet tabulas exhibendas, vt habes verbo, *Seruus*. Idem in Monacho, quia agetur contra Monaſterium, vt in verbo, *Monachus dicis*.

Tempus dabit ad exhibitionem? & magis eſt, vt dari debeat ſecundum locorum anguſtias, vel prolixitates, inquit *l.* 2. *§. Vtrum autem ff. Quemadmodum teſtam. aperian.*

Experientia.

MAgiſtra rerum efficax dicitur *in cap. Quam ſit* 6. *de eleċt. lib.* 6. *vbi gloſ.* Sic. Dicit Philoſophus naturapotentem, ars facilem, vſus reddit promptum artificem, & cuilibet artificio præbet experientia documentum, *& Gloſ. verbo, Experientia in cap.* 2. *de conceſs. præb. eod. lib.* ibi. Experientia, quæ eſt efficax magiſtra rerum, *& gloſ. verbo, etiam experientia, in extrauag.* 3. *de verbor. ſig.* ibi. Experientia, quæ magiſtra rerum dicitur, vt hic cumper vſum ſcientiam tribuat in operatione &c. Et ne dum ſimpliciter rerum magiſtra dicitur, immò efficax appellatur &c. quia docet, & probat &c. & fidem adhiberi vult &c. & ex præteritis, vel præſentibus, quem inſtruit in futurum.

Non nunquam, quod coniectura profuturum credidit, ſubſequens experientia

cia nocitum oſtendit: non debet reprehenſibile iudicare Canonum conditor, Canones à ſe, vel ſuis prædeceſſoribus editos, vel aliqua in eis de canonibus contenta reuocare, modificare, vel ſuſpendere ſtudeat, ſi ea obeſſe potius viderit, quam prodeſſe inquit *extrauag. 2. de verbor. ſig.*

Inter nos hoc actum eſt, vt experimentum gratuitum acciperes, non vt etiam certares, dicitur *in l. Apud 22. ff. de praſcript. verb.* vbi Bart. ſic ſommat. Qui rem experiendam recipit, quidquid in re interim lucratur domino reddere debet.

Graue eſt inexpertos hominum obſequijs ſociari dicit *cap. Monaſterijs 19. q. 3.* & addit. Quis poſsit dicere, quantò ſit grauius ad Dei ſeruitium improbos applicare?

Expreßum.

Vlgaris regula eſt, quod expreſsio eorum, quæ tacitè inſunt nihil operatur, & deducitur *ex l. 3. C. de fideiuſſor.* ibi. Nam licet ſignifices adiectum in obligatione, vt ſinguli in ſolidum tenerentur, tamen nihil hæc res mutat conditionem iuris, & conſtitutionem. Nam & cum hoc non adijciatur, ſinguli tamen in ſolidum tenentur, qui tex. loquitur in materia plurium fideiuſſorum, in qua hodie non procedit; nam ſi non declaratur quod in ſolidum quilibet teneatur, pro parte quilibet tãtũ tenetur iuxta beneficium diuiſionis, de quo in *Auth. de duobus re. in princip. coll. 7.*

Notabis tamen, quod expreſsio eorum, quæ tacitè inſunt per alium modum, quam inſint aliquid operatur, vt ità ſummat *Bart. in l. Si ita 6. 8. §. Illi ſi volet ff. de legat.* 1.

In l. Si quis 69. ff. de hared. inſtit. ità dicit Conſultus. Quædam enim ſi in teſtamentis exprimantur nullum effectum habent, quæ ſi verbis tegantur eandem ſignificationem habent, quam haberent expreſſa, & momentum aliquod habebunt, vbi *Gloſ. verbo, quadam*, dicit. Nota quædam expreſſa nocent, quæ tacita non nocebunt, & *in l Non nunquam 51. ff de condit. & demonſtr.* probatur ſic. Nam in alienam voluntatem conferri legatum non poteſt, inde dictum eſt expreſſa nocent, non expreſſa non nocent, vbi *Gloſ. verbo Dictum*, addit ità. Item quandoque expreſſa proſunt &c. Item in caſibus, quibus requiritur ſpeciale mandatum &c. quandoque nec proſunt, nec nocent.

In contrahendo, quod agitur pro cauto habendum eſt, inquit *l. Cum quid ff. ſi cert. pet. vbi gloſ. verbo. cauto*, ſic arguit; Contra deberet dicere, vt quidquid non eſt expreſſum pro omiſſo, debeat haberi, vt *de verbor. l. quidquid*. Item nota hic argumentum, quod quædam tacita pro expreſsis intelliguntur. Sed contra &c.

Vitiato expreſſo non vitiatur tacitum, ſi non eſt eadem ratio vitiandi vtrumq; dicit *Bart. per tex. ibi in l. 1. §. 1. ff. quibus mod. pign.* ſoluitur, verba autem tex. ſunt. Cuius pignoris ſolutum eſſe pactum prima voluntate teſtatoris conſtabat: Quoniam inutilem pecuniæ donationem lex facit, cui non eſt locus in pignore liberando. Caſus eſt in eo, qui pignus accepit, & donauit debitũ per donationem inutilem, quæ licet ſit improbata a lege, non eſt tamen improbata pignoris remiſsio, quæ tacitè fuit facta per dictam donationem debiti inutilem.

Extentio.

Quod prouiſum eſt ad leuamen extendi non debet ad grauamen dixit

xit *Gloſ.vlt.in cap. Cum Apoſtolus 6.§. vlt.de cenſibus*.

In pęnalibus non fit extentio de ſimilibus ad ſimilia; quando pænæ imponuntur habito reſpectu ad priuilegium alicuius perſonæ, etiam ſi ipſi caſus eſſent æquiparati, vt ita ponit, & probat additio ad *Gloſ. verbo, In iudicium, in §. Ex maleficijs de action. inſtit.* nota tamen, quod vbi eſt eadem ratio, & penitus omnimoda ſimilitudo non propriè dicimus extendere. Tunc enim pænæ dicuntur extendi, quando ad caſum nō omnino ſimilem extenduntur vt ita dixit optimè *Gloſ.verbo Italia, in cap. 1. de tempor.ordinand lib. 6.*

Extraneus.

IN *l.vnica, §. Accidit, in fin.C.de rei vxor.action.* ſic inuenies. Extraneum intelligimus omnem citra parentem per virilem ſexum aſcendentem, & in poteſtate dotandam perſonam habentem. *Gloſ verò verbo. Extraneis, in l.Hæreditas C.de pact.conuen.* ſic dicit. Extraneum appellat, qui ab inteſtato non ſuccedit, & *Gloſ.verbo, extraneos, in l.1.C.de impon.lucrat.deſcript.lib.10* Ità. Dicitur quandoque extraneus quilibet præter eum, qui habet in poteſtate, vt &c. quandoque omnes pręter ſuperiorem, & inferiorem lineam.

Et *Apoſtill. ad gloſ. verbo, Exterius, in Auth. de hęred, & falc. §. Si quis autem coll.1.* ſic. Extranei dicuntur illi, quibus nihil in teſtamento relictum eſt, ſiue ſint de venientibus ab inteſtato, ſiue non.

DE LITTERA F.

Facilè, & contrà.

FAcilitatis temeritas veniam continet, & inconſultus calor calumniæ vitio caret *ex l. Acccuſatorum ff de abolit.refertur in cap. Si quem ante med 2.q.3.*

Quod non eſt facile, ſed difficile pro impoſsibili reputatur, vide verbo *Impoſſibile,* & ad id non tenetur *quis, l. qui cum natu* 14 *ff. de bon.libert.* ibi. Nec imputare ei poſſumus &c. cum alterū non facile imputetur.

Nec in filij poteſtate conditio fuerit, nec facile pater emancipare filium cogi potuerit, inquit *l. penult. ff. vnde lib.*

Ratione difficultatis, & in odium violenti, ſtamus iuramento, inquit *Gloſ. verbo, Manifeſtet in l.Si quando 9.C.vnde vi, vbi Apoſtil.ad gloſ. verbo, Comprobare,* ſic inquit. Difficile eſt enim probare ſingula vtenſilia. Et ità difficultas aliquid permittit, quod alias prohibetur, vt dixit *Gloſ. verbo, magna difficultate, in cap 3.de Eccleſ.ædific.*

Ad præparata nati ſumus, nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus, dicit *Senec.epiſt.91.poſt princ.& epiſt.* 105. poſt medium ſic. Terribiles viſu formæ, lethumque, laboſque. Minimè quidem ſi rectis oculis intueri illa poſſis, & tenebras prorumpere. Multa per noctem habita terrori dies vertit ad riſum &c. Iure dixit, Terribiles eſſe, ſed viſu, ideſt videri, non eſſe, & addit; Non quia difficilia ſunt, non audemus, ſed quia non audemus difficilia ſunt, vbi vide alia.

Fa-

Digitized by Google

Factum.

TRia ſemper conſideranda ſunt in omni facto, ſcilicet quid liceat, quod deceat ſecundum honeſtatem; quid expediat ſecundum vtilitatem, vt alias dixit *Pontifex in cap. Magnæ 7. de vot.* qui licet loquatur de negotio. *Gloſ. 2. ibidem* dicit, hæc tria conſideranda ſunt.

Vnde dixit *l. Sed licet 12. ff. de offic. præſid.* Non tamen tam ſpectandum eſt, quid Romæ factum eſt, quam quid fieri debeat, & *Gloſ. verbo, Inhabilis, in l. 1. §. Quod ſi nemo ff. quod cuiuſque vniuerſ.* ſic. Nota, quod nihil refert, vtrum aliquid non fiat, quod non debuit.

Id facere laus eſt, quod decet, non quod licet, vt dixit *Senec. in octauian. act. 2. verſ. 44. & Claudian.* ſic.

> *Nec tibi, quid liceat, ſed quod feciſſe decebit.*
> *Occurrat.*

Et Pontifex in cap. Cum cauſam 27. de elect. non debemus attendere ſolummodo, quid factum ſit, ſed potius quid faciendum.

Nam, quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & (vt ita dicam) quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt, inquit *l. Filius 15. ff. de condit. Inſtitution.* vbi addit *Gloſ.* licet de facili poſsit hoc fieri. *Et l. Creditores 7. ff. de vi priuat.* ſic. Non puto autem, nec verecundiæ, nec dignitati, nec pietati conuenire quicquam non Iure facere & *Gloſ. verbo, Repetitionem, in l. 3. §. Si liber homo, ff. de condit. cauſ. dat.* ibi. Item nota hic, quod nihil refert, non fiat aliquid, vel non de iure fiat, vel ſic non fieri, niſi quod de iure fit.

Eſt in Ciuile inuitum hominem iubere facere, quod facere non poteſt, inquit *l. Moris eſt 9. iuxta fin. ff. de pæn.* Vnde dixit *Senec. Epiſt. 62.* Non qui iuſſus aliquid facit miſer eſt, ſed qui inuitus facit.

Et quidem, quod contra leges actum eſt, ita eſt, ac ſi nec à principio geſtum ſit, inquit *Auth. de non alienan. in princ. coll. 2. & gloſ. in l. 2. ff ne quis eum* ibi. Non videtur eſſe factum, quod non eſt legitimè factum, & *Apoſtil. ad l. Quamuis, §. Si conuenerit, ff. ad Velleian.* ibi. Dic rationem ad tex. quia qui promittit aliquid facere, debet ita facere, quod de iure valeat. Concordat *l. Si nouum ff. de hæred. vel action. vend. & l. Qui ſatiſdare ff. de fideiuſſor.* Vnde nunquam videtur quis permittere, quod contra ius eſt, vt dixit *Gloſ. verbo reſtitui, in l. Minor 39. ff. de euict.* ibi. Sed eſt euicta contra ius commune, & iure ſpeciali, quod factum non videbatur venditor permiſiſſe.

Non etiam videtur poſſe fieri, quod non commodè fieri poteſt, vt dixit *Gloſ. verbo, Seruum, in l. Si ſeruus 22. de noxal. act. & gloſ. in cap. Cum teneamur 6. de præb.* ibi. Id ſolum fieri poſſe, quòd commodè, vel iure fit, & ſine ſcandalo, & *verbo, Potueris, in cap. vlt. de alienat. pat. feu.* ibi. Nec enim intelligitur fieri poſſe, quod ſi commodè fieri non poteſt, & *verbo, Non poſſit, in §. Eadem per tex.* ibi. Quòd ſi commodè diuidi non poſsit *de offic. iudic. in Inſtit.* ibi. Nota non poſſe fieri, quod ſine commoditate fit, & verbo Magis facti in *l. Et ſi 21. §. Infecti, ff. de aur. & arg. leg.* ibi. Quia id dicitur factum, quo commodè vti poſſumus.

Nota, quod fieri non debet, tamen fit, ſi timetur fieri non poſſe temporis curſu, vt inquit *Gloſ. per tex. ibi in l. Sed etiã 12. ff. de procur. & verbo, Eſſe poteſt, in cap. Aureſ 5. de tempor. ordin.* ibi. Nota aliquid eſſe faciendum, vel omittendum ad cautelam eorum, quæ fieri nõ

Digitized by Google

poſſunt per tex. in illis verbis, quoniam eſſe poteſt, quòd Prælati eorum commiſſa ſecreta nouerint.

Multa impediunt facienda, quæ non impediunt iam facta, vt dixit *Gloſ. verbo Corrumpit, in l. pro parte 11. ff. de ſeruit.* de quo vide *l. Damni 43. §. vlt. ff. de dam. infec.* Dixit etiam *Gloſ. verbo magis eſt, in l. Si Pupillorum 7. ff. de reb. cor.* ibi. Licet enim fieri non debuit, factum tenet, & *Gloſ. verbo ſtatim in l. 1. §. Biduum, ff. Quando appell. ſit*, ibi. Nota hic, quod fieri non debet, factum tamen tenet, vbi tex. dicit, quod ſententia non debet fieri ſub conditione, ſed ſi feratur, quod tempus debet ad appellandum computari, *& gloſ. verbo Manu in l. Quamuis 52. ff. de acquiren. rer. domin.* ibi. Item notant hic quidam, quod fieri non debet, factum tamen tenet, quod *ibidem Apoſtil.* intelligit ſic. Tu dic hoc eſſe verum, ſi lex vltra confirmet *per l. Non dubium, C. de leg. & l. 2. §. Dubium, ff.* quando appellandum ſit, & *in l. 2. §. Si quis nemine, ff. ne quid in loc. public.* ibi Non eſſe eum cogendum tollere, ne vrbs ruinis deformetur. In loco autem ſacro non ſolum facere vetamur, ſed & factum reſtituere iubemur, hoc propter religionem.

Pro facto habetur, quod non poteſt fieri, vt dixit *Gloſ. verbo, Videtur impleta, in l. Mutiana in fin. ff. de cond. & de mõſtr. & probatur in l. Eadem 4. §. 1. ff. de verbor.* ibi. Quia, quod in partes diuidi non poteſt ab omnibus quodammodo factum videatur.

Item nota haberi pro facto, quod caſu impeditur, vt dixit *Gloſ. verbo Per te non ſtetit, in l. Turpia 57. §. Sed & ſi, ff. de legat. 1.*

Factum neceſsitate non videtur factum, vt habes verbo, *Neceſſitas*. Et pro facto accipitur id, in quo quis alium perhorreſcit, quominus fiat *l. In omnibus cauſis 40. ff. de regul. iur.* Taliter quod metus facit, vt non factum pro facto habeatur, & è conuerſo, vt factum non teneat, & ſit tanquam non factum.

Faciens illicitè nõ poteſt impedire idem facientem deducitur *ex l. 2. §. Idem ait ff. ne quid in loco publico*. Nam quod quis fecit ſemper idem expectet, vt *in l. 3. C. de Epiſcopal. aud.* & facit illud *Pauli ad Corinth. 3.* ibi. Qui iniuriam facit recipit illud, quod inique egit, & *ad Galat. 5.* ibi. Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet, & eſt mirabile, quod tu vis, vt te habeam, vt principem, cum tu non me habeas, vt ſenatorem, vt dicit *cap. eſto 95. diſt.*

Igitur non decet alij te feciſſe, quod ab alio fieri tibi noles, dixit *cap. Dilecti 13. de maior. & obed. vbi gloſ.* iſtos ponit verſus.

Quod tibi vis fieri mihi fac, quod non mihi noli,
Sic potes in terris viuere iure poli.

Quod bona fide fit benè fieri cenſetur, dixit *Gloſ. verbo idonei in cap. Nos de pace conſtan.* probat etiam *Gloſ. verbo, fuerit, in l. Eum qui, §. In popularibus, ff. de iur. iur.* ibi. Id videtur fieri bene, quod bona fide fit *per tex.* ibi, Si bona fide exactum fuerit.

Quod legitimè factum eſt, pœnam non meretur, dicit *l. Gracchus C. ad l. Iul. de adult. gloſ. verbo, Culpa, in cap. 2. de conſtit.* ibi. Quia quod legitimè factum eſt pœnam non meretur, idem per eadem verba *Gloſ. verbo, Ætatis in cap. Nihil 44. de elect.* & ampliat *Gloſ. verbo, Probatus, in fin. in l. 1. C. de iur. fiſc. lib. 10.* ibi. Item nota hic, quod legitimè factum eſt ex ſuperuenienti cauſa non retractatur, vel vitiatur, vt &c.

Id, quod iure factum eſt reuocari non poteſt, inquit *l. 3. C. de confirm. tutor. & l. Sancimus 25. C. de adminiſtr. tutor.* ibi. Non enim debet, quod rite, & ſecundum leges ab initio actũ eſt ex alio euen-

euentu reſuſcitari. Et licet deueniat ad eum caſum, à quo non potuit habere principium, vt tenet *Gloſ.verbo, efficere, in cap. Diſcretionem de eo, qui cognouit conſang. vxor.ſua*. Idem in eo, quod ſalubriter deriuatum eſt; non enim renoeabitur vt dicit *l. vnica C. de expenſ lud.lib.*11.

Verum eſt nec pacta, nec ſtipulationes factum poſſe tollere, quod enim impoſsibile eſt, nec pacto, nec ſtipulatione poteſt comprehendi dicit *l.*31.*ff.de reg. iur.* Et eſt ac ſi diceret factum non poteſt deſinere eſſe factum, quod enim factum eſt, infectum manere impoſsibile eſt, vt dicitur *in Auth. de aqualit.dot. §.*1.*in fin.coll* 7.*& dicit gloſ.vlt.in l.Denique ff.ex quibus cauſ.maior.*ibi. Cum id, quod factum eſt pro infecto haberi non poſsit, vt hic, & ibi notat *gloſ. ead.* quod circa facta non poteſt fingi, ſicut circa ius, de quo infra dices verbo, *Fictio*.

Factum verò, quando tolli iubeatur, & impriſtinum fieri reſtitutio vide verbo, *Reſtitutio*.

Ex quo ſcriptum eſt, præſumitur factum ſolemniter ex quo eſt factum præſumitur ſolemniter factum, ità dicit *Gloſ. verbo Stipulationis, per tex ibi in l.Titia* 134. *§.vlt ff.de verbor.obligat.*

Præſumitur etiam bene fieri, ſi ab vno fiat, vt dicit *Gloſ.verbo, Honeſta, in l.*3. *ff.de teſt.* Quando verò aliquid à pluribus eſt faciendum, omnes facere debent, nec ſufficit vnum alteri committere animi ſui motum, vt dixit *gloſ.vlt. in l.Sicuti* 21.*ff.de recept. arbitr.* Si verò in his terminis, cum quis debet facere cum alijs, aliquid, facultas ſe obtulerit, ipſe ſolus facere debet, ſicut ſolus poteſt emendare, quod cum alijs maleſecit, vt probat *Gloſ.verbo, Deberet, in cap.eam te* 9 *de reſcript.*

Nota, quod illa ſimul fieri intelliguntur, quorum vnum ſit poſt alterum, ſine temporis interuallo, & nota etiam, quod id dicitur ſimul fieri, quod ſit pluries ſine temporis interuallo, vt dicit additio *ad gloſ. verbo, ſimul, in l. Quærebatur* 20 *ff.de milit.teſtam.*

Videtur quis facere, qui per alium facit, vt probat *Gloſ in l.*1.*ff. Si menſor. falſum modum dixerit, & gloſ. penult. in cap.Si Archiepiſcopus* 6. *de temp. ordin.* ibi. Et ſic videtur, quod licet poſsit aliquid fieri per alium, & perinde habeatur, ac ſi per ſe, melius tamen res expeditur per ſe quam per alium, & bene comprobat prouerbium Italicũ dicens, *Chi vuol vada*.

Quod verò quis facere non poteſt, nec alijs concedere poteſt, vt faciant ſic notat *Gloſ.vlt.in l.Filium* 16.*ff.ad Macedonianum*, vbi arguit in contrarium *l.Cum hæreditate* 55.*ff.de acquir.hæred.* ibi. Et ità ſe abſtinere poteſt per alium, qui per ſuam perſonam non poterat.

Facta, quæ ſingulorum ſunt veram perſonam exigunt, & requirunt; Ordo autem vera perſona non eſt, ſed repreſentata, & imaginaria potius eſt cenſenda: quare, quæ ſunt facti ſibi verè conuenire nequeunt, licet ei poſsint congruere, quæ ſunt iuris, dicitur *in extrauag.vlt.ad med.de verbor ſig.*

Nota fieri, quod alij prodeſt, & nemini nocet, vt dicit *Gloſ.verbo, efficiunt, per tex ibi l.*2.*C.quando & quib. quar. par. debea.* Et probat *l. In ſumma §. Item varus, ff.de aqua pluu. arc.* ibi. Quod factũ quidem mihi prodeſſe poteſt; ipſi autem nihil nociturum eſt, hoc æquitas ſuggerit, etiam ſi iure deficiamus, & *l.* 1. *§. ijdem aiunt eod. tit.* ibi. Prodeſſe enim ſibi vnuſquiſque, dum alijs non nocet non prohibetur, & in *§. De eo.* ibi. Sic enim debere quem meliorem agrum ſuum facere, ne vicini deteriorem faciat. *Et gloſ.in l.Si ſerui* 25. *ff.de vſufruct.* Cum & ſibi non noceat, & alteri proſit.

Si verò cui profuit aliquid, idem factum

Digitized by Google

obeſſe incipiat non debet nocumẽtum recuſare, vt dicitur *in l. ſi non ſolum* 10 *ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti*, ibi. Nec enim aſpernari debet obeſſe ſibi factum hæredis ſcripti, cui etiam profuit.

Qui facit, quod ad ipſum non pertinet, etiam ſi bonum ſit improbatur, vt dicit *Gloſ. verbo, Irritum, in cap. Dilectis* 55. *de appellat.*

Quod incautè factum eſt pro nõ facto eſt, ſi legi potuerit, inquit *l.* 1. *ff. de ijs quæ inteſtam. delent*. Si verò properè fuerit factum magis eſt corrigenda temeritas, quam perſoluenda promiſsio, inquit *cap. Vna ſola* 33. *q.* 5.

Cum plus fit, quàm fieri debet, videtur etiam id fieri, quod faciendum erat, vt dixit *Gloſ. Verbo, pluſquam; per tex. ibi in l. Si is cui* 12. *ff. Quemadmod. ſeruit. amitt.*

Quod vix fit, fieri tamen dubium non exiſtit, dicit *cap.* 2. *de cognat. ſpir. lib.* 6.

Nota non referre quid ex æquipolentibus fiat, vt probat *Gloſ. verbo, Trahendum, in l. Mulier* 22. *ff. ad Trebell.* Nec enim refert quid qualiter fiat dummodo fiat, vt probat etiam *gloſ. verbo Transferri, in l. Facta* 63. *§. Si quis, ff. eod. tit.*

Quod factum eſt cum in obſcuro ſit ex affectione cuiuſque capit interpretationem dicit *l. Capienda* 129. *de regul. iur.* & *ibi gloſ.* ponit in legato rei alienæ, in quo dubitatur an teſtator ſcierit alienam, & præſumitur ſic ex affectione.

Ius finitum eſſe poteſt, & debet, facti autem interpretatio plerumque etiam prudentiſsimos fallit, dicit optimè *l.* 2. *ff. de iur. & fact. ignor.*

Non factum quæritur, ſed cauſa faciendi, dicitur in *l. Verum* 40. *ff. de furt.* cauſa autem faciendi libido fuit non furtum.

Nota, quod non ſufficit narrare ſeriem facti in litteris Papæ, niſi cauſa facti adijciatur; & cauſa facti potius quærenda eſt, quam ipſum factum, & etiam modus facti, dicit *gloſ. verbo, Cauſa, in cap. Dilectus* 26. *de reſcript.* vbi Apoſtill. ſic. Hoc verum ſecundum Innocentium, quando modus cauſã dandi vel denegandi præberet, & ſi eſſet actum in modum inquiſitionis, aliter ſi alio modo.

Sæpe ſe habet aliter ſpecies facti, & facientis animus, vt dicit *Auguſt. lib.* 3. *confeſſ. cap.* 9.

Quod aliquando fit benè, vel malè, & alias vicee fieri præſumitur, vt dicit *Gloſ. verbo, vt apponat, in Auth. de reſtit. & ea quæ parit. §. Vnam ſiquidem coll* 4. Quod autem bis fit frequẽter fieri dicitur, vt per *Gloſ vlt. in Auth. de defenſor. ciuit. §. vlt. coll.* 3.

Item nota aliquid ex tempore factum, vel non factum præſumi, vt inquit *Gloſ. verbo, Conſtituerint, in l.* 2. *Cod. de incol. lib.* 10.

Per factum probatur voluntas, vt inquit *Gloſ verbo, quam animi in l. Pro hærede* 20. *ff. de acquir. hæred.* Si verò vult, quis facere, & in contrarium ſit eius voluntas proteſtatio debet præcedere, vt verba prædicti tex. aperte dicunt ibi. Et ideo ſolent teſtari liberi &c. non animo hæredis ſe gerere, quæ gerunt &c. vbi notat *gloſ. verbo, Teſtari*, id eſt proteſtari coram pluribus.

Vbi eſt opus facto ſola voluntas non ſufficit, vt dicit *gloſ. verbo, Cum effectu. in extrauag.* 2. *de elect idem gloſ. verbo, velint, & poſſint, in cap. Cum in cunctis* 9. *§.* 2. *eod. tit. de elect.* ibi. Alias ſola voluntas nõ ſufficit, vbi eſt opus facto dixit etiam *Gloſ. verbo, Non fecit, in cap. penult. de renuntiat.*

Simile eſt, vbi non ſufficit factum, quia requiritur verbum. vt dixit *Gloſ. verbo, Vadat, per tex. ibi in cap. Ab eo* 6 *de appell. lib.* 6. per verba eiuſdem tex. ibi. Petere prætermittat, etiam, ſi vadat, aut mittat &c.

Etiam

Etiam aliquando non ſufficit facti proſecutio, vt inquit *Gloſ. verbo, Quin etiam, in Clem. vnica de conceſſ. preb.*

Non refert expreſsè quid dicatur, an rebus ipſis, & factis, vt inquit *Gloſ. verbo, Diremptum, in l. vlt. ff. de diuort. & eſt tex. in l. Paulus reſpondit ff. rem rat. hab.* ibi. Non tantum verbis ratum haberi poſſe, ſed etiam actu.

Factum continetur appellatione rei, vt dicis in verbo, *Res*. Nam verbum rei etiam facta comprehendit, cum ſit generale, vt ſupra, ſi certum petatur *in l. 1. in fin. ita* inquit *gloſ. verbo, Dati, in l. Naturalis 5. ff. de praſcript. verb.*

Aliquando etiam plus facto, quam verbis ſit, vt probat *cap. Dilecti 52. de appell.* ibi. Cum autem plus ſit ad Sedem Apoſtolicam facto prouocare, quam verbo, vbi, *Gloſ. in verbo, Facto*, ſic. Quoniam plus eſt factis demonſtrare, quam verbis dicere &c. & ſic facto renunciat quis iuri ſuo &c. & etiam factis mentimur, & factis conſentit quis &c. & ipſo facto conſentit quis malis &c. & factis quis probatur incontinens &c. factis etiam ratum habemus &c. & factis negamus Deum, *& Gloſ. in cap. 3. de ijs qua ſi. a ma. par.* ibi. Licet verbis non renunciet, aut non conſentiat ipſo facto tamen conſentit, & eſt optima *l. Si tamen 48. ff. de adili. edict.* ibi. Ei qui ſeruum vendidit vinctum, ædilitium edictum remitti æquum eſt. Multò enim amplius eſt id facere, quam pronunciare in vinculis fuiſſe idem dicit *gloſ. in cap. Cum ſuper 23. de offic. deleg.* ibi. Ipſo enim facto confeſſus eſt, ſicut &c. & plus eſt facto delinquere, quàm verbo dicit *gloſ. verbo, Cauſis, in cap. Bona 23. de elect. & gloſ. 1. in cap. 1. de cler. coniug.* ibi. Contrario enim facto ſuo iuri renunciarunt &c. ſicut quis ipſo facto renunciat priuilegio clericali.

In caſu etiam ſufficit factum, & non eſt neceſſaria ſententia, ſed ſimplex monitio, vt ponit *gloſ. vlt. in clem. 2. de ſtat. monach.* ibi. Ipſo facto eſt ergo iſte caſus, quo ſufficit monitio, nec eſt neceſſaria ſententia, & facit *l. Si palam 43 §. vlt. ff. de ritu nupt.* ibi. Si deprehenſa quidem ſit; damnata autem non, vt notata erit. Ego puto, & ſi abſoluta ſit, poſt deprehenſionem adhuc tamen notam illi obeſſe debere: quia verum eſt eam in adulterio deprehenſam; quia factum lex non ſententia notat.

Super factum non poteſt pronunciari, niſi ſi examinetur factum, dixit *gloſ. Verbo, Criminalibus, ad fin. in cap. Nos Romanorum de pace conſtan.*

Facta autem intelliguntur etiam cæpta, licet non perfecta: ratio eſt, quia quæ in opere ſunt ineſſe videntur, vt dixit *gloſ. Verbo, Facta, in §. Cum ex aliena de rer. diuiſ. in Inſtit.* Quam tamen ibidem additio reprehendit, dum tex. dicit per Verbum, *Fecerit*, quod perfectionem ſignificat. Nihil enim actum credimus, dum aliquid ſupereſt addendum, vt inquit *l. penult. C. de ijs, quibus vt indig.* Nam aliquis actus antequam completus ſit eſſe completus dici non poteſt, vt *per gloſ. Verbo, Poteſt dici in extrauag. 3. de verbor. ſignificatione.*

Non videtur factum, niſi duret, vt dixit *gloſ. Verbo, Durant, in l. Niſi 6. §. Quod ſi actor ff. quod cuiuſque Vniuerſ. per tex.* ibi. Et puto ſic hoc accipiendum, vt ei permiſſa videantur, quæ & permiſſa durant, probat etiam *l. Si pro parte 10. ff. de in rem verſ.* ibi. Verſum autem ſic accipimus, vt duret verſum, vbi *gloſ.* ſic. Nota, quod ita demum dicitur aliquid fieri, ſi duret factum. Vnde illud non qui incipit, ſed qui perſenerauerit, vbi alia pro, & contr, & *gloſ. vlt in l. Plane 97. §. vlt. ff. de legat. 1.* ibi. Non enim perſeuerauit commodum.

Sic etiam nota, quod non ſufficit fieri, niſi iuris effectum ſortiatur, vt dixit *gloſ. Verbo Coniunctiones, per tex. ibi. In l.*

Hac

Hac conditio 10.*ff.de condit.& demonſt.*

Non monſtratur eſſe iteratum, quod neſcitur eſſe factum, dixit *cap. Solemnitates il* 1.*de conſecrat.diſt.*1.

Neminem ex alterius facto, nec hæreditati alligari, nec exhæredari poſſe, dicit *l.Pater familias* 44 *ff.de hæred.inſtit.& gloſ verbo, Auctorem, in l.Si per imprudentiam* 51.*ff. de euict.* ſic. Nec hæredis facta in petitione hæreditatis nocent legatarijs, vt &c. nec facta liberti nocent patrono, &c. nec fideiuſſoris facta nocent reo, vt &c. ſed facta ſocij omnium bonorum nocent alijs. Sed hoc eſt ratione identitatis debiti, & crediti, quod ad omnes tangit, vt alias dixit *gloſ.penult. in l.vlt.per tex.ibi,C. de duob.re.* vbi notat factum vnius alij prodeſſe, & nocere. Alias autem contrarium eſt, vt ſupra extat probatum, nec etiam factum alterius alium releuat, niſi debuit obedire, quod euenit etiam quandoque in criminibus leuioribus, vt dixit *gloſ.vlt in l. Non ideo C. de accuſat.*

Factum poſſunt hæredes adimplere, vt dicitur verbo, *hæres*.

Nota, quod ſucceſſor tenetur adimplere factum prædeceſſoris ſui, ſic & mandatum, ſeu præceptum prædeceſſoris ſui ſucceſſor tenetur adimplere, vt dicit *gloſ.*2 *in cap.litteris* 39. *de reſcript.*

Etiam ſi non intereſt hæredis id fieri negandam tibi actionem, ſi non caueas facturum, quod defunctus voluit, inquit *l. ſi tibi legatum eſt* 19.*ff.de legat* 3. *vbi gloſ verbo Facias*, intelligit ſic. Quod tamen ineptum non ſit &c. Item, quod fieri non tui ſolius interſit.

Factum procuratoris generalis an præiudicet Domino, vide verbo, *Procurator*.

Non dicitur nouum, quod ab alio factum, dicit *gloſ. verbo, De nouo, in cap. Per tuas* 5.*de donat.* & videas *cap.* 2. *de feud.*

Factum ſerui non debet Domino obeſſe, niſi hactenus, vt ipſo careat, quando ipſe nihil deliquit, vt inquit *l.*2. *ff.de eo per quem fact.erit*. Quia facti, quæ ſunt non tranſeunt ad dominum, vt in *l.Qui hæredi* 44.*ff.de condit.& demonſtr.*

Non debet de facto vnius ſæpius quæri, vt dixit *gloſ. verbo, liceat, in cap. Cum ſecundum* 16.*de præb.& probat l.licet* 6. *§.in factum, verſ.Sed ſi abſolutus*, ibi. Ne ſæpius de eiuſdem hominis admiſſo quæratur *ff.naut.caup.& ſtabul.*

Qui non facit, quod debet, videtur facere, quod non debet, vt probat *gloſ.verbo, Solo obſequij, in l.Solo* 30. *C. de liberal. cauſ.* quia, & qui non facit facere videtur, inquit *gloſ.verbo, Contra fuerint, in cap.* 1. *de vſur. lib* 6. qui ergo non facit, facere videtur, vt etiam dicit *gloſ. verbo Faciat, in l Ait §.vlt.ff. ex quibus cauſis maior.* dum loquitur de operibus, quæ in non faciendo conſiſtunt, & tu notas verbo, *Opera*, probat etiam *gloſ in l.*4 *ff quæ in frau.cred.* ibi. Qui non facit, facit.

Et ſi tu non eſſes facturus, niſi ego mandaſſem, & ſi mea non interfuit, tamen erit mandati actio contra me, vt dicit *l.Si remunerandi* 6.*§.Si tibi mandauero ff.mand.*

Qui ex timore facit, iam non dicitur facere, vt dixit *gloſ.verbo, Timore, in cap. Olim* 17.*de reſt.ſpol. & tu notas verbo, Timor.*

Si per eum non ſteterit, quominus intra annum, & poſſeſsionem receperit, & dederit cautionem, inquit *cap.*2. *in fin.de eo qui mitt.in poſſ.* ex quo deducit ibi *gloſ.verbo, Non ſteterit*, ſic. Nota, quod ſi per me non ſtat, quominus faciam, quod debeo, non eſt mihi imputandum.

Quædam facit aliquis tanquam alius, vt dicit *gloſ.vlt.in cap.Sicut* 27.*de iur.iur.* vbi tex.dicit, quod ſi aliquis, quid faciat, vt Canonicus poteſt poſtea tanquam Epiſcopus reuocare, & *gloſ.vlt. in cap Ad audientiam* 13. *de præſcript.* ſic.

Digitized by Google

ſic Aliquis facit aliquid non tanquam ipſe, ſed tanquam alius &c. Sic aliquis facit aliquid in eo, quod homo, & aliud in eo, quod eſt Rex per tex. ibi. Vt ibi non tanquam tibi, ſed tanquam Eccleſiæ Romanæ cuius authoritate debes percipere &c.

*N*emo alienum factum promittendo obligatur dicit *l. Stipulatio iſta* 38. *ff. de fideiuſs. & gloſ. vlt. in cap. Ex reſcripto* 9. *de iur. iur.* ibi. Quia ſimpliciter factum alterius iurare non poterat, nec promittere.

Regula autem eſt, quod quando quis promittit, & tenetur ad factum liberatur præſtando intereſſe, & tamen Apoſtil. ad *gloſ. verbo, ſius, in l. Stipulatio* 25. *ff. de nou. oper. nunciat.* dicit, quod limitatio ad dictam regulam eſt prout ponit *prædicta gloſ.* in hunc modum. Ex hac littera colligitur argumentum, quod ſcriptor poteſt preciſè compelli ad ſcribendum, & poni in compedibus, vel ad intereſſe teneri, ſi hoc placeat ſcholari.

*N*am in omni ſtipulatione facti, tacitè intereſſe ſtipulari videor, vt dixit *gloſ. Verbo Dari, in l. Stipulationes* 72. *ff. de verbor.* quam ibi notat ſingularem Apoſtil. & probat *gloſ. Verbo Item ſi in facto, in l.* 2. *§. Item ſi, ff. eod. tit.* ibi. Vel dic etiam, quod factum agendo poteſt actor intereſſe conſequi, maximè ſi petijt fieri, & ſi non faceret, petijt intereſſe.

Qui patitur, quod prohibere poteſt, facere videtur, vt inquit *gloſ.* 1. *in l. Adigere* 6. *ff. de iur. patr.*

Sua natura omnia facta ſunt indiuidua, vt dixit *gloſ. Verbo, Diuiſionem, in l. Eadem* 4. *§.* 1. *ff. de verbor.*

*N*on ſolum conſilij, ſed etiam facti fugere eſt, dixit *l. Bouem* 43. *ff. de adilit. edict.* vbi *gloſ. verbo Fugere*, ſic. Alias exigitur factum non cõſilium tantum, vel propoſitum, vt &c.

Quandoque magis conſideratur factum, quam ius, vt dixit *Gloſ. Iuris effectus in cap. nuper* 4. *de bigam.*

Retro facta trahuntur ad præſens, vt dixit *Gloſ. verbo, non poſſe, in l. Per fundum* 11. *ff. de ſeruit. ruſt.*

Contra factum proprium quis non auditur, vt *in l. Si creditoribus C. de ſeru. pign. dat. manumiſſ.* ibi, nam ipſe manumiſſor ſi fraudem ſe feciſſe creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere, audiri non debet, nec hæredes eius, probat etiam *Gloſ. verbo, Referat, in l.* 1. *C. Ne fiſcus rem quam vend.* ibi argumentum, quod nemo veniat contra factum ſuum, idem probat *Gloſ. verbo, Non poſſe, in d. l. Per fundum ff. de ſeruit. ruſtic.* ibi. Quis contra ſuum factum venire non poſsit, licet de iure non teneat, & *Gloſ. verbo, Succedentium, in l. venditor ff. comm. præd.* ibi. Item nota hic, quod non debet quis contra factum ſuum venire etiam ſi de iure non teneat. Etiam ſi erraſſe videatur, tamen non reuocat factum ſuum; ampliauit *Gloſ. verbo, Ab eo, in l. Seruum* 49. *ff. mandat.*

In l. tamen 1. *C. de liberal. cauſ.* auditur pater, qui filium vendidit, vt eundem ad ingenuitatem reuocet; nota etiam eundem venire contra ſuum factum, vbi non tenet, quod ſit, vt inquit *Gloſ. verbo, Repudiat, in l. Qui ſuperſtitis* 93. *ff. de acquir. hared. & Gloſ. verbo, longi, in l. Quemadmodum* 7. *C. de agric. & cenſit. lib.* 11. ibi. Item nota, quem venire contra factum ſuum, & licet *Gloſ. vlt. in cap. Diuerſis* 5. *per tex. ibi de cleric. coniug.* dicat, quod nemo poteſt venire contra factum proprium, ponit tamen alia argumenta in contrarium, & reſpondet ſic. Ad hoc dicit Io. quod vbi agitur de reuocatione rei malæ alienatæ, idem, qui alienauit, poteſt repetere; quoniam quilibet in alienatione rei Eccleſiaſticæ auditur volens contradicere &c. tum in fauorem Eccleſiæ, tum in odium illius, qui recipit

tem

rem Eccleſiæ minus legitimè: vbi verò agitur de repetitione beneficij ſecus eſt, & hoc ideo ne detur via malevolentibus reuocare liberalitates ſuas &c. dixit laud. Quod vbi factum reprobatur à Iure, ille idem, qui fecit, poteſt venire contra factum ſuum, niſi in pœnam illi interdicatur &c. vbi autem factum non tenet alia cauſa, puta in re communi, ibi ille, qui conceſsit, non poteſt venire contra factum.

In cauſis etiam, in quibus vertitur periculum animæ, poteſt quis venire contra factum ſuum, vt reuocetur ſententia, quam ferri procurauit, vt dicit *Gloſ.* 1. *in cap. lator* 7. *de ſent. & re iudic.*

De facto ſuo quilibet certus eſſe debet, vt dicit *tex. in cap. Ab excommunicato* 41. *de reſcript.* & probat *Gloſ. verbo, debet, in l. Qui fundum* 7. *§. Seruus meus ff. pro emptor.* ibi. Item non debere, quem factum ſuum, vel quaſi ignorare. Quandoq; tamen, & ſuum factum dicitur quis ignorare iuſtè, vt ſupra *de condict. indebit. l. Sed etſi me per quam* ità dicit *Gloſ. verbo, Debet, in l. Cum falſum* 46 *ff. de acquir. hæred.* Alieni verò facti ignorantia, & error tolerabilis eſt, vt dicit *l.* 5. *ff. pro ſuo*, quod ità tamen intelligendum eſt, vt probabilis error poſsidentis vſucapioni non obſtet.

Nec ſupina ignorantia ferenda eſt factum ignorantis, nec ſcrupuloſa inquiſitio exigenda, dicit *l.* 6. *ff. de iur. & fact. ignor.* & reliqua de hac materia videbis verbo, *Ignorantia*.

Nota, quod quando duo mandantur principaliter non ſufficit alterum ſine altero adimpleri, & ità patet, quod ſiquis peccat tàm in facto, quàm in modo, vel altero tantum, non valet, quod agitur, ità dixit *Gloſ. verbo, Admodum, in cap. vlt. de reſtit. ſpoliat.*

Factum ex certa ſcientia Papæ, licet de ſe alias nullum, efficitur aliquod dixit *Gloſ. verbo ex certa ſcientia, in extrauag. vnica de priuileg.*

Non eſt faciendum id, in quo plus expenditur quam de commodo percipitur dixit *Bart. in ſumm. l. Mediterranea C. de annon. & trib. lib.* 10. *per tex.* ibi. Vt plus habere diſpendij tranſlatio, quam deuotionis illatio.

Facultas.

Aliud eſt concedere facultatem, & aliud præcipere, notat *Gloſ. verbo, Concedimus, facultatem in cap. Cum aliquibus* 4. *de reſcript. lib.* 6.

Quid eſt autem habere facultatem repetendi? Si habeat pecuniam, ex qua liberari poſsit. Nam non debet cogi vendere res ſuas, vt ſoluat pecuniam, & repetat ſeruum, ità inquit *l. Si ſeruus* 22 *ff. de noxal. act.*

Qui vtitur facultate ſibi conceſſa non incidit in pœnam, vt dicit *l. Quia* 6. *ff. Si quis omiſſ. cau. teſtam.* ibi. Non incidere in edictum, quia vſus eſt facultate ea, quam ei teſtator conceſsit.

Qui facultatem concedit apud eum maior remanet, maximè, ſi eſt ſuperior, vt probat *tex. in cap. Dudum* 14. *de præb. lib.* 6. ibi. Nos igitur attendentes, quod & ſi memorato Epiſcopo prædictam conceſsimus poteſtatem penes nos tamen nihilominus remanſit maior, licet eadem poteſtas etiam in prædictis propter quod noſtra, qui eandem præoccupauimus poteſtatem potior debet eſſe conditio, &c. quia foret abſurdum, ſi tam lata noſtra impediretur poteſtas.

Facultas reluendi pignus non præſcribitur, vt habes verbo, *Præſcriptio*, prout de alijs facultatiuis.

Fal-

Falcidia.

HAeres implet detracta falcidia, ſi ſecerit inuentarium, vt probat *gloſ. verbo Complere, in Auth. de hared. & falc. §. His igitur coll. 1. vbi Apoſtil.* addit. Etiam ſi non fecerit inuentarium hæres detrahit falcidiam de iure Canonico, ſecundum *Panormitan. & Barbac. cap. 1. de teſtam.*

Falcidiam legem locum non habere, quoniam alienationem eius teſtator prohibuit, dicitur in *Auth. vt ſponſalitia largitas §. vlt. coll. 9.*

Item omni falcidia vacante, quidquid inuenitur in tali ſubſtantia proficere pro iuſsione Sanctiſsimi locorum Epiſcopi ad cauſas, quibus relictum eſt, dicit *Auth. de Eccleſ. titul. §. Si autem coll. 9.* Ceſſat namque falcidia in relictis ad pias cauſas.

Cauſas autem alias, in quibus ceſſat Falcidia ponit *gloſ. vlt. in additione l. In teſtamento C. ad l. Falc. & gloſ. etiam vlt. in §. vlt. eod. tit. in Inſtit.* his verſibus.

Falcidiam ceſſare facit pars debita natis
Dos. miles, vetitum, libertas ſponte ſolutum,
Res vetita vendi, pietas & chartula crimen,
Ac hæres, ſi non facit inuentarium ſubſit.

De illo dubitari poteſt, qui quod per Falcidiam retinere poteſt, voluntatem teſtatoris ſequutus ſpoponderit ſe daturum. Sed magis eſt, vt non poſsit ſuæ confeſsioni obuiare, ità inquit *l. Si patronus 20. ff. de donat.*

Fallere.

CAlliditas eſt in tacendo, ſed fallacia eſt in mentiendo, vt infra *de furt. l. Falſus §. Si quis,* ità ponit *gloſ. Verbo, Calliditate, in l. Iuris gentium §. Pactorum ff. de pact.*

Fallere ſemper eſt voluntatis; falli autem, vel infirmitatis, vel temeritatis: grauius autem fit, quod ex voluntate, quàm quod ex infirmitate, vel temeritate procedit. Aliquando contingit falli, vel minimum eſſe peccatum. Aliquando ex ipſa rerum varia conſideratione minus eſſe fallere, quàm falli ità inquit *tex. in cap. Beatus Paulus ad fin. 22. q. 2.* Et vltimam concluſionem probat etiam *tex. in cap. In ipſarum eadem cauſa, & q.*

*N*ec decipi debent contrahentes, dicit *l. Sed & ſi §. penult. ff. de inſtitor. act.* nec enim intereſt emptoris, cur fallatur ignorantia venditoris, an calliditate dicit *l. 1. ff. de ædilit. edict.*

*N*am per fallaciam non tàm paciſcitur, quàm decipitur inquit *l. Quicumque §. Qui per ff. de tranſact.*

Errantibus non etiam fallentibus minoribus iura ſubueniunt, dicit *l. 2. C. Si minor ſe maior dixit.*

Falſum.

NIhil eſt aliud, niſi veritatis immutatio, inquit *Imper. in Auth. de inſtrum. caut. coll 6. in princ. vbi gloſ. verbo, Imitatio,* exponit ſic. Alias mutatio idem dicit *gloſ. penult. in §. vlt. de excuſat. tutor. in Inſtit.* ibi. *N*am falſum nihil aliud eſt, quàm immutatio veritatis, vt &c.

Illa tantummodo cauſa, vel pars retractetur, quæ ex falſo inſtrumento compoſita conuicta fuerit alijs capitulis

Digitized by Google

firmis manentibus, inquit *l.Si ex falſis* 42.*C.de tranſact.*

Qui falſitatem committit in cauſa, perdit eam ſic deducit *gloſ.verbo, cadat, in l.In fraudem* 45 *§.Quoties ff. de iur. fiſc. per tex.* ibi. Quod ſi ea aliter proferentur cauſa cadat.

Nota, quod ſi aduerſarius retinet inſtrumentum, quod credo, & dico falſum, poſſum ipſum vi eripere, & delanicare, vel melius poſſum ipſum arripere, & ad Principem illud referre, ſic dixit notanter *Gloſ.in l.3.C.de pagan.per tex.* ibi. Abreptæ huiuſmodi chartæ ex eorum manibus ad noſtram ſcientiam referantur.

Videtur id eſſe falſum ſi quis chirographum alienum immittatur, non qui alias in computatione, vel in ratione mentitur, dicit *l.Quid ſit falſum* 23. *ff. ad l.Cornell.de falſ.*

Nota, quod ex qualitate chartæ falſitas deprehenditur, & fit comparatio chartæ ad litteram, ſicut alibi fit comparatio ſcripturæ ad ſcripturam, ità ponit *gloſ.Verbo Videretur,in cap.Inter dilectos 6.de fid.inſtrum.per tex.* ibi. Quia cum cartha vetuſtiſsima videretur, recentior apparebat ſcriptura.

Sic & crimen falſi incurrit, qui ſigillum ſubripuit furtiue nomine Capituli, & qui litteras Iudicum aperit *gloſ.vlt. in cap.Quanto 5.de ijs quæ fiunt a prelat.*

Non in totum falſum videri, quod veritatis primordio adiuuatur, inquit *l.Cum filius* 78.*§.hæres meus ff.de legat.*2.

Falſorum inſtrumentorum ſententia vſq; ad viginti annorum valet retractari veritate comperta, inquit *cap.Cum venerabili 6.de except.*

Ex quo quæſtio falſi mouetur, & Iudex contrarium iudicat eam intelligitur reprobaſse dixit *gloſ. verbo reprobaſſe, in cap.Suborta* 21.*de re iudic.*

Falſa cauſa ſententiam reddit nullam, vt dixi verbo, *Cauſa*.

Quamuis falſa ſit cauſa, per quam ad ſuſceptionem veli mulier eſt inducta, cum ſine qualibet tali cauſa idipſum potuiſſet, inquit *cap.Ex parte* 14.*de cõuerſ.coniugati*, vbi notat *gloſ. verbo Falſa cauſa*, & dicit; falſa enim demonſtratio, vel cauſa legatum non perimit &c. nec vitiat diſpenſationem &c.

Falſum committit, qui fraudat fiſcum, vt habes infra verbo, *Fiſcus*.

Lege Cornelia de ſicarijs tenetur, qui falſum teſtimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur, inquit *l.1.illo titulo, ff.de ſicar.* vbi apoſtil.notat & notabilem dicit hunc textum in materia, qui quidem ad vnguem obſeruari debebat, quia qui falſo iurauit, vt eius proximus capitali pæna damnaretur ipſe eandem ſoluere meretur, O ſi ita eſſet in vſu, quot falſis teſtimonijs eſſet obuiatum.

De viris autem religioſis honis, & honeſtis non eſt preſumendum, quod *falſum* tulerint teſtimonium vt dicitur *in cap. In noſtra 4. de procurat.* ibi. Quia tamen Epiſcopus per viros religioſos prouidos, & honeſtos, de quibus non eſt veriſimile, quod ſuæ ſalutis obliti, ac Iuramento, religione contempta falſum teſtimonium tulerint.

Notabis vltimo, quod in crimine falſi ab vtroq; exigitur probatio, vt dixit *gloſ. Verbo,hoc ipſo in l.4. C. ad l. Cornel. de falſ.*

Fama.

Eſt illæſæ dignitatis ſtatus moribus, & legibus comprobatus, vt ſic dixit *Iureconſult. in l. penult. §. Exiſtimatio ff.de var.& extraord. cognit.* Probat etiam *gloſ. verbo. Infamia. in cap. Infames 3.q.7.& gloſ verbo. Vincula, in l.1. C.ex quib.cauſ.infam.irrog.* Eſt etiam optima *gloſ. verbo, Notorium, in cap. Veſtra 7.de cohabit.cleric.* vbi ſic; Nota quod

Digitized by Google

quod aliud eſt fama, aliud manifeſtũ, & aliud notorium. Fama ſic conſueuit ſcribi. Eſt illæſæ dignitatis ſtatus vita, & moribus comprobatus, & in nullo diminutus &c. & qui talem famam negligit crudelis eſt. 12. *q.* 1. *cap. Nolo*. Fama verò quandoque ex ſcientia, quandoq; ex ſuſpicione procedit, quandoque ex certo authore, quandoque ex incerto, *de conſecrat. diſt. 4. cap. Sanctum eſt*. &c.

Nota, quod fama, opinio, & exiſtimatio idem ſignificant, vt probat *gloſ. verbo, Vincula, in d. l. 1. C. ex quib. cau. infam. irrog.* vbi additio ſic ait. Tu dic melius ſecundum Bald. hic, quod duplex eſt fama, ſcilicet hominis in ſe ipſo, & de homine apud alios. Prima fama rectè definitur ſupra. Fama verò ſecundo modo accepta nõ definitur per *eſt*, ſed per *dicetur*, eſt enim fama iſta dictum, & opinio maioris partis gentium, vt &c.

Qui negligit famam primam crudelis eſt, vt ſupra dicitur, & comprobat *gloſ. 1. in cap. 2. de purgat. canon. & verbo, Infamiam, in cap. Cum perſona 7. de priuileg. lib. 6.* Nam quaſi vitæ fama comparatur *in l. Si adulterium 38. §. Imperatores ff. ad l. Iul. de adult.* ibi. *N*am cuius fama multò magis vitæ parcendum eſt.

Vnde pro fama defuncti laceſſata hæres agere poteſt, vt dices verbo, *Iniuria*.

Quandoq; conſumitur fama, quandoque minuitur, vt inquit *gloſ. verbo, opinionis, in l. quiſquis 6. C. de poſtul. gloſ. autem in l. 1. C. ex quibus cauſ. infam. irrogetur verbo, Vincula*, ſic dicit. Nota, quod infamia dicitur famæ priuatio, ſeu diminutio: priuatur enim quis quãdoque in totum, vt per maximam, & mediam capitis diminutionem &c. & ad nullum ciuile, vel publicum officium admittatur, is cuius fama eſt in totum conſumpta &c. fama autem minuitur, cum Ciuitas, & libertas retinetur, ſed circa ſtatum pœna plectimur.

Ea, quæ pater in teſtamento ſuo filios increpans ſcripſit, infames quidem filios iure non faciunt, ſed apud bonos, & graues, opinionem eius, qui patri diſplicuit onerant ſic dicente *l. 14. C. Ex quibus cauſ. infam. irrog.* Et hæc dicĩ poteſt fama diminuta.

Si in duabus actionibus alibi ſumma maior alibi infamia eſt, præponenda eſt cauſa exiſtimationis dicit *l. 105. ff. de reg. iur.*

Fama inuiolata manet mulieri, quæ per vim compreſſa eſt, vt habes verbo, *Mulier*.

Senti de Auguſtino quidquid libet, ſola me in oculis Dei conſcientia non accuſet refertur *in cap. Temerarium 11. q. 3.* vbi videas *gloſ.* quæ affert contraria, vbi aſſeritur requiri etiam bonam famam, & reſpondet obiectionibus.

Hoc inter eos obſeruandum eſt, qui parati ſunt ſuſpicari, quod non vident parati ſemper reprehendere, nunquam imitari: apud alios autem conſcientia eſt neceſſaria nobis, fama illis; dicitur *in cap.* Inter verba laudantium *in fin. d. 11. q. 3.*

Non valet extingui ſordida fama bene.

Dixit *Iacobus Beneuet. verſilog.* alia circa famam, quatenus dicitur opinio, ſeu exiſtimatio, vide verbo, *Opinio*, & verbo, *Infamia*.

Fama confirmat rem, de qua agitur vt *in l. 3. §. 1. ff. de teſt.* ibi. Alias veluti conſentiens fama confirmat, vbi gloſ. agit de probatione famæ, quam vide, vide etiam *gloſ. verbo, Fama loci, in cap. Illud 11. de præſumpt.* probat etiam *gloſ. verbo, cauſam in Auth. de teſtib. §. Et licet coll. 7.* ibi. *N*am fama confirmat rem, de qua agitur. Coadiuuat enim ad fidem faciendam, dixit *gloſ. vlt. in cap. Quia veriſimile 10. de præſumpt.*

Fama quando probet, quem mortuum vide verbo, *Defunctus.*

Fama præcipue valet in his, quorum memoria non habetur, vt dixit *Gl penul. in cap. Cum cauſam* 13. *de probat.*

Non verò ſola fama ſufficit ad condemnationem, vt ait *Gloſ. penul. in cap. Cum in Diœceſi* 15. *de vſur.* & ità patet, quod qualitercumque ſit aliquid diuulgatum per famam, ſeu quaſi notorium non ſufficit ad probationem, vt dixit *Gloſ verbo, Ex fama in cap. Ex litteris* 32. *de iur. iur. per tex.* ibi. Cum ex fama quaſi notorium habeatur.

Et ità videtur, quod conſanguinitas vltra ſecundum gradum non poſſet eſſe notoria, ſed fama eſſe publica poteſt.

Fama regulariter æquiparatur dicto vnius, in caſu autem plus facit, vt notat *Gloſ. vlt. in cap. Super eo de conſanguinitat. & affin.* ibi. Et plus facit fama hic, quam dictum vnius, vbi iuramentum interuenit &c. prætereà, alias dictum vnius ſicut & fama impedit matrimonium contrahendum.

Fames.

QVod fames facit hoc etiam plenitudo ciborum: magis autem, & multò peiora. Fames quippe in paucis diebus aufert hominem, & liberat eū de vita corporali, Exceſſus verò ciborum conſumit, & computreſcere facit corpus humanum, & macerat ægritudine diuturna, & tunc cùm morte crudeli conſumit *ex Griſoſt. refertur in cap. Nibilominum de conſecr. diſt.* 5.

Ex inopia ſolent populi conturbari, fames totum ſolet contemnere, vt ſuam neceſſitatem poſſit expellere. Neceſſitas moderamen non diligit, nec ieiuni populi poſſunt leges obſeruare, vt dicit *Caſſiod. lib.* 4. *epiſt.* 5. & facit illud lucani. Neſcit plebs ieiuna timere; nam quod reuerentia dignum eſt in fame negligitur. dixit *Ioſeph. de bel. iud. lib.* 6. *cap.* 11. *num.* 10. Et tamen non eſt edendum, niſi quando fames imperet, vt dixit *Senec. epiſt.* 124.

Famis cauſa poteſt vendi res minoris, vt dixit *Gloſ. verbo, Alienum, in l. Ob æs* 12. *C. de prad. & al. reb.* ibi. Item ob famem &c. Cum perſonæ ſint rebus præferendæ &c. forte ob famem coniunctarum perſonarum. Et cura maior adhiberi debet, ne fame pereat filius, quam ne minor hæreditas ad petitorem perueniat, ſi apparuerit filium non eſſe dixit *Vlpian. in l. Sed & ſi* 5. *verſ Nec mirum ff de Carbonian. edicto Et in l.* 1 *§. Sed & ſi in certiſſ ff. de ventr. in poſſeſſ. mitt. idem Vlpian.* ait. Satius eſt enim ſub incerto eius, qui edetur ali etiam eum, qui exhæredatus ſit, quam eum qui non ſit exhæredatus fame necari.

Familia, & familiaris.

FAmiliæ appellatione omnes, qui in ſeruitio ſunt, continentur. Accipe eos quoque, qui in poteſtate eius ſunt dixit *l. Aediles* 25. *ff. de adil. edict. vbi Apoſtil.* ſic ait; habes hic textum de iure meliorem, & melius enumerantem, quam alibi, quid veniat appellatione familiæ probat etiam *Gloſ. cap.* 1. 3. *quaſt.* 5.

Familiares pars corporis eius eſſe intelliguntur, de cuius familia ſunt, vt dixit *Gl. verb. Familiares, in c. Cum dilectus* 14. *de cleric. non reſiden. per tex.* ibi. Cum familiares noſtri, qui circa nos ſe obſequiales exhibent vniuerſis minori non debeant prærogatiua gaudere, quam veſtrum ſinguli, quorum negotia per ipſos ſæpius promouentur.

Tuos volumus intelligi clericos, qui per te non quæſiti propterea vel recepti ſine fraude, & fictione qualibet iuxta tui clerici familiares exiſtunt, & in tuis

tx-

expenſis continuè domeſtici comenſales exiſtunt, inquit *cap. vlt. de verb. ſig. lib. 6.*

Familias ſuas ad ſe venire meruerint, non amplius quam coniuges liberos ſeruos etiam de peculio emptos, inquit *l. Quicumque* 10. *C. de re milit. lib.* 12. & ſic nota in hoc caſu familiam limitatiuè ſumi licet relinquatur vni tantum de familia, in familia reliquiſſe videbitur *l. Filiusfam.* 117. *§. Cum pater* ibi. Verum eſt enim in familia reliquiſſe, licet vni reliquiſſet *ff. delegat.* 1. *& l. Vnum ex familia* 69. *§.* 1. *Ibi ſatis erit vni reliquiſſe de legat.* 2.

Non eſt ferendum, quod illi, qui ſunt de familia ſegregentur, vt dixit *l. Poſſeſſionum* 11. *C. comm. vtriuſque iud.* ibi: quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus ſorores, à viris coniuges ſegregari.

Non ità claudenda eſt res familiaris, vt eam benignitas aperire nequeat, nec ità aperienda, vt omnibus pateat, & ſi habenda eſt ratio rei familiaris, quã quidem delabi ſinere flagitioſum eſt: ſed ità, vt illiberalitatis, auaritiæque abſit ſuſpicio, inquit *Cicer. lib.* 2. *de Offic.*

Familiaritas maior eſt in cibo ſumendo, quàm in colloquio, & facilius quis decipitur inter epulas, vt dixit *gloſ. verbo, Iudæorum, in cap. Omnes deinceps* 28. *q.* 1.

Familiaritas repellit Iudicem, ſicut & teſtem: nam familiaritatis affectio veritatem impedire ſolet. Immò tota familia recuſatur propter dominum, ſed modica familiaritas non nocet, inquit *Gloſ. verbo Familiarem, in cap. Inſinuante* 25. *de offic. deleg.*

Familiæ caput, & finis mulier *l. Pronunciatio §. vlt. ff. de verbor. ſig.*

Famulus.

Prouerbium iactatur, totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus, dixit *Senec. epiſt.* 47. vbi etiam latè diſcurrit de his, quę à dominis ſiunt in ſeruos.

Infideles ſeruientes, vel miniſtri, qui ſemper de eo, quod dominis datur decimam, vel aliam quotam ſubtrahunt; dixit *gloſ. verbo, Abſque diminutione in Clem.* 1. *§. Porro de hæretic.*

Idcircò tàm dura conditio eorum effecta eſt, quia debent bonos ſeruos ad hoc miniſterium eligere, inquit *l.* 3. *ff. de publican. & vect.* ex quo textu notabis quàm difficile ſit inuenire bonos famulos cum dicatur dura conditio publicanorum in eligendo bonos ſeruos; rarò namque tales inueniuntur.

Nota optimum argumentum contra ſeruientes fugientes, vt eo ipſo res amiſſas videantur ſubtraxiſſe dixit *gloſ. verbo, Factum, in Auth. de exhibend. re §. Si verò ſemel in princ. coll.* 5. *per tex.* ibi. Tamquam periurum, & penè ſui accuſatorem per fugam factum.

Si famulus tuus non vult operari, potes eum caſtigare moderatè, vt notat *Apoſtill. in l. Itemque* 28. *ff. de vſufruc.* & ibidem dicit *Bald.* quòd familiaris inimicus peſſima peſtis eſt.

Famulus infirmus habere debet ſalarium etiam in tempore infirmitatis, vt dixit *gloſ. verbo agrotante, in l. Arboribus* 15. *§. de illo ff. de vſufruct.* ibi. Quòd capifer debet habere ſalarium etiam ratione temporis quando fuit infirmus, cum ſeruire videatur, idem dicit *Apoſtill. in cap. Vnico de cleric. non reſiden. lib.* 6. *per tex.* ibi. Exceptis illis, quos infirmitas &c. excuſaret: probat etiam *l.* 4. *§. Stichus ſi hæredi meo ff. de ſtatulib.* ibi. Seruire enim nobis intelliguntur etiam ij, quos curamus ægros, qui cupien-

pientes nobis ſeruire propter aduerſam valitudinem impediuntur.

Cum famula cauponę non committitur adulterium, quod ſit punibile, vt *in l. Qua adulterium* 29. *C. ad l. Iuliam de adult.* ibi. Vtrum domina cauponę, an miniſtra fuerit &c. vt ſi domina tabernę fuerit, non ſit à vinculis iuris excepta; ſi verò potantibus miniſterium præbuerit, pro vilitate eius, qui in reatum deducitur accuſatione excluſa liberi, qui accuſantur, abſcedant.

Aliquatenus culpæ reus eſt, qui opere malorum hominum vtitur, ideo quaſi ex maleficio teneri videtur, inquit *tex. in §. penult. de obligat.* quæ ex quaſi delicto in Inſtit.

Fatum.

EA, quæ ex improuiſo caſu potius, quàm fraude accidunt, fato non noxa imputantur, dixit *gloſ. per iur. qua allegat verbo, Vitam in cap. 1. de pac. tenend.* Excuſat enim eum fati infælicitas, ait *gloſ. vlt. in l. vlt. ff. de adminiſtr. tutor.* & probat *l. Quæret aliquis* 135. *ff. de verbor. ſignific.* ibi. Nec id, quod fataliter acceſſit, matri damnum iniungere debet.

Non videtur quis obtemperaſſe voluntati, ſi fato fecerit, dixit *l. 2. ff. de cond. & demoſ.* Alia circa hoc verbum vide verbo, *Euentus*, & infra verbo, *Fortuna*.

Fauor.

TVnc dicitur cum extra Ius commune, dixit *gloſ. in l. Quod fauore 6. in fin. C. de leg.*

Quod fauore inductum eſt, ad læſionem, non debet eſſe inuentum, vt dicitur *in l. Generaliter 5. §. In ijs C. de ſecund. nupt. Et in l. 3. prope fin. ff. de Carbon. edict.* Sic. Non debet aduerſus pupillos obſeruari, quod pro ipſis excogitatum eſt.

Cum alicuius fauore interpoſita eſt conuentio non eodem Iure vtetur aduerſarius in caſu conuerſo, vt dixit *gloſ. verbo, Pro locatore in l. Ea lege* 33 *ff. locat. per tex.* ibi. Vt hæc conuentio pro locatore tantummodo interponeretur, vbi ponit argumentum in contrarium. Facit etiam *tex. in l. 6. ff. de pignorat. act.* ibi. Quamuis conuenerit, vt feudum pignoratum vendere tibi liceret. Nihilo magis tamen cogendus es vendere &c. Quia tua cauſa id caueatur &c. inuitum enim creditorem ſatis inhumanum eſt.

Quoad defenſionis ſubſidium eſt inuentum ad depreſsionis diſpendium, non debet retorqueri, inquit *cap. In quibuſdam de pen.*

Quod bonum eſt eis fauere, vt partem faciant nihil habituri? inquit *l. Si post* 10. *§. Alids vel §. Liberi verſ. quod ff. de bonor. poſſeſſ. con. tabul.* Et ad interrogationem in dicto tex. poſitam reſponſio eſt, quod illi, in quorum fauorem fuit poſitum, vt partem facerent alijs, ſibi etiam partes aſsignaturi; fauor enim ſine effectu non conceditur, vt deducitur *ex l. Quod vulgò* 19. *eod. tit.* ibi. Peti contra tabulas bonorum poſſeſſionem inane eſt, quæ ſine effectu foret.

Non cauſa, ſed perſona ſuccurritur; quæ meruit præcipuum fauorem, dicit *l. Ex pluribus 43. ff. de adminiſtr. tutor.*

Quod in fauorem alicuius conceditur, non debet alijs occaſionem delicti prębere, vt dicitur *in l. 1. ff. Si mulier. ventr. nomin.* ibi. Nedum in fauorem partus poſſeſsionem pollicetur alijs prædæ occaſionem præbeat.

Sicut odium facit non comprehendi omnes, ſic & alias fauor facit comprehendi omnes, dixit *Gloſ. verbo, Plures, in l. 1. ff. de ventr. in poſſ. mitt.*

Quandoque tantum fauor vertitur in

cau-

cauſa, vt in vſucapione, & tunc ſufficit incipere diem. Quandoque odium tantum, vt in præſcriptione triginta annorum, & tunc oportet impleri. Quandoque vtrumque, & tunc tempus de momento ad momentum computatur; ſic ponit *Gloſ. verbo, Exegerit, in cap. Cum in cunctis 7. de elect.*

Licet Eccleſia in cauſis viduarum ſe fauorabilem debeat exhibere, contra iuſtitiam tamen non eſt eis fauor Eccleſiaſticus concedendus, præcipit *cap. Nuper 6. verſ. Quod autem de donat. inter vir.*

Fauere delinquentibus, quando quis videatur, habes verbo, *Delictum.*

Eſt conſilium, & fauor qui adijcit ad delictum, & qui non adijcit, & vterque tenetur, ſed primus plus, vt dixit *Gloſ. verbo, Conſiliarios, in Clem. vnica de for. compet.*

Fauor aliquando reſtringitur, & odium ampliatur, vt infra dicis verbo, *Odium.*

Felix, & contra.

FElicitas eſt operatio ſecundum virtutem, dixit *Ariſt. 4. Ethic. cap. 7.* Felicem vero vocauit Miliſius ille ſapiens, qui eſſet corpore ſanus, fortuna diues, optima patria, animo non ignauus, ac imperitus. *Senec. verò Epiſt. 75.* dixit. Qui omne bonum honeſto circumſcripſit intra ſe felix eſt, & *Epiſt. 91. poſt princ.* ſic. Ideoque ſumma felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior, & *lib. 3. Epiſt. 25.* ſic. Intra quæ quiſquis deſiderium ſuum clauſit cum ipſo Ioue de felicitate contendat.

Idem *Senec. de benef. lib. 6. cap. 30.* dicit ità. Omnia ſanè excluſerit opulenta felicitas. Monſtrabo tibi, cuius rei inopia laborant magna faſtigia, quid omnia poſſidentibus deſit, ſcilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem, ipſaque conſuetudine pro rectis blanda audiendi ad ignorantiam veri perductum.

Res eſt inquieta felicitas, ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non vno genere alios in aliud irritat, hos in potentiam illos in luxuriam, hos inflat, illos mollit, & totos reſoluit, dixit idem *Senec. epiſt. 36.*

Nemo eſt, cui felicitas ſua, etiam ſi curſu venit, ſatisfaciat. *Idem Senec epiſt. 116. propè fin.*

Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt. Idem *Senec. de proſper.*

Multa ſolet multitudo iactare, quoties in aliqua felicitate conſtituta contra auctorum aduerſarios irritatur, dixit *Ioſeph. lib. 6. de antiquit. cap. 6. ante num. 10. & cap. 5. num. 10.* ſic. Vt cum plerique, vel modica felicitate poſiti vix ſui præ lætitia ſint compotes, & omnibus ſe ob oculos ingerant &c. *& d. cap. 6. num. 3.* ibi. Siue nimio gaudio parum ſui compos, quod difficile ſit eximiam felicitatem moderato animo ferre.

Neminem dicas felicem quandiu viuat, eo quòd vſque ad vltimum vitæ diem poſſit fortuna mutari, felicitatis enim iudex dies vltimus eſt, dixit *Solon Philoſoph.*

Infelicitſsimum genus infortunij eſt fuiſſe felicem, vt refert *ex Boeth. Gloſ. penult. in cap. Sunt qui de pœnit. diſt. 1. vbi diu. Ambroſ.* Suadens peccatori, vt defleat peccatum ſuum, & ſtatum miſerum, in quo eſt, dicit, quod recordetur, vnde lapſus ſit, & vnde ceciderit, quod deduxit *ex Ioann. Apocal. 12.* ibi. Memento, vnde excideris, & age pœnitentiam.

Nihil eſt infelicius felicitate peccantium, qua pęnalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut interior hoſtis roboratur; dixit *Auguſtin. relatus in cap.* Pa-

Digitized by Google

Paratus prope fini 20. quæſt. 1.

Ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio in ſubitas tempeſtates, hiberniſque maiores agitur æſtiua tranquillitas ſine hoſte patimur hoſtilia, & cladis cauſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit, dixit *Senec. epiſt.* 92.

Non eſt, quod credas quemquam fieri aliena infelicitate felicem, dixit *idem Senec. epiſt.* 95.

Quoties enim calamitas felicitatis eſt cauſa, & vitium fuit, quod calamitas vocabatur, *idem Senec. epiſt.* 111.

Interdum non licet palam eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum excedentes neceſſe eſt agere felicem, dixit *idem Senec. epiſt.* 81.

Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil vnquam aliquid euenit aduerſi; *idem Senec. de diuin. prouiden. cap. de ſuſtinen. impet. aduerſ.*

Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent, & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerunt vitia, mores fiunt, dixit *idem Senec. epiſt.* 39.

Feudum.

NON ſub prætextu pecuniæ, ſed amore, & honore Domino quærendum eſt, dixit *cap.* 1. *in fin. de feud. dat. in vic. l. Commiſſ.*

Pertinet autem ad eos ſolos, & ad omnes, qui ex linea ſunt, ex qua fuit prædeceſſor. Et hoc eſt, quod dicitur ad proximiores pertinere. Iſti verò proximiores eſſe dicuntur reſpectu aliarum linearum, ſed omnibus ex hac linea deficientibus omnes aliæ vocantur, dicit optimè *cap. Vnicum de natur. ſucc. feud. ad fin.* Ex quo textu deducta fuit illa celebris concluſio in maioratibus, & alijs, quæ ad vnum pertinent, ſcilicet quod extante aliquo de prima linea, non poteſt ſucceſsio ad aliam pertranſire, niſi poſt extinctam omnino dictam lineam, & ſic de cæteris lineis per ordinem ſubſequentibus Vnde notandum eſt, quod dum extat aliquis de vna linea, quæ prior eſt, licet remotior, ille ſit in gradu, non poteſt pertinere ſucceſsio prædicta ad alium (licet in proximiori gradu ſit) & tunc iſte talis, qui ſuccedit, mihi videtur) ni fallor quod non indiget auxilio repræſentationis, & quod inanis eſt quæſtio repræſentationis ventilari, nam cum de Iure prædictus talis ex anteriori linea, ſuccedat verè, ad quid eſt opus fictione, hoc eſt repreſentatione? Sileat ergo repreſentatio, vbi Ius expreſsè, & verè admittit. Nam in prædictis ſucceſsionibus primum locũ obtinet linea; & qui in meliori linea extat meliorem ſuam conditionem habet, & proximior eſſe dicitur; vt ex *d. tex. & multis doctoribus*, de quibus non me curo, & ideo non allego, quia meæ inſpectionis ſolum eſt de textibus, & gloſis.

Notabile eſt, quod dicitur *in cap. Vnico de feudi cognitione*, ibi. In iudicio autem, quod de feudis agitur, illud legibus noſtris contrarium dici ſolet; legum autem Romanarum non eſt vilis auctoritas, ſed non adeo vim ſuam extendunt, vt vſum vincant, aut mores, vbi *gloſ.* 1. ſic intelligit, ac ſi apertè dicat, conſuetudo in feudis vincit leges, & ſic nota, quòd in feudis attenditur conſuetudo loci, vbi res eſt, vt dicit *gloſ. per tex. ibi in cap. ſententia, verbo, Si qua controuerſia de pac. conſtan.*

In feudo ratione rei indiuiſibilis licitum deprehenditur, quòd alias non liceret vt dicis verbo *Indiuiduum*.

Si vaſſallus legitimè probauerit, ſe fouere Ius in parte feudi paterni, per ipſum poſſeſsi retinere debet, etiam in alia parte, ſic ſummatur *cap Cum quis ſi de inueſt. feud. fuer. controu.*

Si vaſſallo, qui fecit fellonian a domino fue-

ſuerit remiſſa, videtur habere feudum ex veteri conceſsione; vnde tranſmitteret ad agnatos, ſi ſine liberis decederet, dixit *gloſ. verbo, Manet, in l. 4. §. penult. ff. de pecul.*

Hæredes domini non poſſunt auferre feudum propter felloniam domino commiſſam, ſi dominus nihil dixit, dum vixit, vt ità inquit *gloſ. verbo, Manet, in l. 4. §. penult. ff. de pecul.*

Feudum non poteſt retinere filius hæreditàte paterna repudiata, quando? Vide verbo, *Filius*.

Fictio.

ESt contra veritatem pro veritate aſſumptio, vt dixit *Bart. in l. Si is, qui num. 21. ff. de vſucap.* quam definitionem ſequuntur doctores, & communiter receptam eſſe aſſerit *Farinac. q. 136 & ſeq.* Vnde tantùm valet fictio, quantum veritas, vt dixit *gloſ. verbo, Mulieris placitum, in Auth. de Sanctiſs. Epiſc. §. Sponſalibus coll. 9.*

Non tamen figmento veritatis poteſt extingui obligatio, vt dixit *l. Si obligatum 13. C. de ſolut.* Vnde dicit *l. Si forte 8. ff. de caſtrenſ. pecul.* Veritatem expectamus an verè caſtrẽſis notitia, vel affectio fuit, non quod quis finxit; licet per fictionem Iuris veritas non confundatur, nec deleatur, dixit *gloſ. verbo, Non morte, in cap. Suſceptũ 6. de reſcrip. lib 6.*

Nota, quod ſicut fingit *l. Aliquid* quod eſt impoſsibile, ſic etiam poteſt fingere, quod nullum eſt, vt ait *gloſ. olim per tex. ibi in l. Sub conditione 16. ff. de ſolut.* Ad id verò, quod natura impoſſibile eſt, fictio non extenditur, vt *per gloſ. in l. 3. ff. pro ſoc.* ibi. Quia ad id debet demum porrigi fictio, quod per rerum naturam non eſt impoſsibile, & *gloſ. vlt. in l. Talis Scriptura 30. §. vlt. ff. de leg. 1.* ibi. Contra Ius naturæ, ad quod lex ſuam fictionem non extendit.

Nota hîc ex poteſtate Principis Eccleſiæ induci fictione vacationis beneficij, vbi aliàs non eſt; naturam enim rei immutare poteſt in aliam, & fingere eſſe, quod aliàs non eſt verè, vt dicit *gloſ. verbo, Vacare, in Extrauag. Vnica de preb.*

Non eſt præſumptio Iuris, nec de Iure, quę dicitur fictio; reciperet enim probationem contrariam dixit *gloſ. verbo Præſumatur, in Clem. Vnica de for. competenti, vbi apoſtil.* ſic. Quia fictio de certo, præſumptio ſuper incerto, & *gloſ. vlt. in l. Si duo 38 ff. de acquir hared.* ibi. Nec admittitur probatio in contrarium, quia eſt fictio, nó præſumptio, & *gloſ. verbo, Creditur, in l. Conficiuntur 8 ff. de Iure codicill.* ibi. Ita, quod non poteſt probari contrarium, quia magis eſt fictio, vt hic ſuper id enim, quod certum eſt, fingitur, ſuper incerto præſumitur; vt ſupra, & dixit etiam *gloſ. verbo, Præſumatur, in l. vnica §. Accedit C. de rei vxor. act.*

Item nota, quod circa facta non poteſt fingi, ſicut circa Iura, vt dicit *gloſ. vlt. in l. Denique, ff. ex quibus cauſis maior.*

Nota denique, quod fictio, ſiue ſimulatio quandoq; fit ex honeſta cauſa, quandoq; ex inhoneſta, vt dixit *gloſ. 1. in cap. 3. de regular.*

Fideicommiſſum.

IN fideicommiſsis, voluntas magis, quàm verba plerumq; intuenda ſunt, inquit *l. Cum virum C. de fideicommiſſ. vbi Apoſtill.* ſic, Plerumq; dicit, quia quandoque ſola verba expectantur &c. quandoque vtrumque, ſi ſcriptum voluntati adaptatur &c. alias ſi prorſus verba diſcrepant à voluntate non valent.

Etenim in cauſa fideicommiſsi (vtcumq; precaria voluntas quæreretur) coniectura potuit admitti, vt ait *l. Cum pro-*

Digitized by Google

ponebatur 66. ff. de leg. 2. vbi notat gloſ. vlt. quòd hic coniectura ſumitur pro probatione.

Cum imperfecta ſcriptura inuenitur, itá demum Verbum fideicommiſsi, vel legati, quod præcedit, vel ſequitur ad communionem aſſumitur, ſi dicto ſcriptum congruat, dixit *l. Cum pater 79. §. Cum imperfecta, ff. de leg. 2.*

Sed cum in fideicommiſsis voluntatem ſpectari conueniat, abſurdum eſſe reſpondi, ceſſante prima ſubſtitutione patris, nepti petitionem denegari, quá totũ habere voluit auus, ſi nouiſſimus fratris quoq; portionẽ ſuſcepiſſet, ait *l. Hæredes mei 57. §. 1. ff. ad Trebell.*

Fideicommitti eius nõ poterit, niſi commodum aliquod ex legato conſequatur, dicit *l. Si deportati 7. ff. de leg. 3.*

Non oportet admitti fideicommiſſum, quia hoc non iudicio eius ad eum peruenit, ſed principali prouidentia, dicit *Vlpian. lib. 6. ad Sabinum in l. ſi arrogator 22 ff. de adopt.*

Ideo fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus: quoniam creditur Paterfamilias ſponte ſua his relinquere legitimam hæreditatem, itá inquit *l. conficiuntur 8. ff. de iur. codic. vbi gloſ. verbo, Creditur*, Sic ait. Itá, quod non poteſt probari contrarium, quia magis eſt fictio.

Et ignorantes fideicommiſſo adſtringuntur, quibus ignorantibus emolumentum ex teſtamento quæritur, inquit *l. Cum pater 79. §. Surdo, ff. de legat. 2.*

Cum valet alij reſtituere hæreditatem interim non eſſe compellendum, ad fideicommiſſum. Poſt mortem enim vtrique videtur datum, dixit *l. vxorem 39. §. Scæuoda ff. de legat. 3.*

Sed enim, & ſi quis rogetur reſtituere hæreditatem, & vel ſerui deceſſerint, vel aliæ res perierint, placet non cogi eum reddere, quod non habet culpæ planè rationem reddere; ſed eius, quæ dolo proxima eſt, inquit *l. Mulier 22. §. Sed enim ff. ad Trebell.*

His verbis quicquid ex hæreditate mea ſuperfuerit rogo, Titio reſtituas; Boni viri arbitrium ineſſe credidit (ſcilicet Diuus Marcus) iudicauit enim erogationes, quæ ex hæreditate factæ dicebantur non ad ſolam fideicommiſsi diminutionem pertinere, ſed pro rata patrimonij, quod proprium habuit hæres deſtribui oportere, inquit *l. Titius 54. ff. ad Trebell.*

Quòd ex hæreditate ſuperfuiſſet, cùm moreretur reſtituere rogatus, fructus ſuperfluos reſtituere videtur minimè rogatus, cum ea verba diminutionem quidem hæreditatis admittant; fructuum autem additamentum non percipiant; ait *l. Deducta 58. §. vlt. ff. eod. tit. ad Trebell.*

Si quis Titio decem legauerit, & rogauerit eum, vt ea reſtituat Mænio, Mæuiuſque mortuus fuerit. Titij commodo cedit, non hæredis, niſi dumtaxat, vt miniſtrum Titium elegerit, inquit *Marcel. in l. 17. ff. de leg. 2.* Et probat *l. Iulianus 52. eod. tit.* ibi. Fideicommiſſum deficiens apud Seium remanet, non ad filium hæredem pertinet, quia in fideicommiſſo potiorem cauſam habere eum, cuius fides electa ſit, Senatus voluit, & nota, quòd iſti Seio fuit legatum, & eius fideicommiſſum reſtituere ſub conditione, quæ defecit, & ideo apud eũ remanet, nec trãſit ad hæredẽ, iuxta terminos ſuprad. *l.* 17.

Sed & ſi legatum percepit, non amplius ex cauſa fideicommiſsi cogendus erit ſoluere, quàm perceperit. Enim verò ſi pecunia accepta rogatus ſit, rem propriam (quamquam maioris æſtimaretur) reſtituere, nõ eſt audiendus legatarius legato percepto ſi velit cõputare nõ enim æquitas hoc patitur, vt quod legatorum nomine perceperit legatarius offerat, dixit *l. Imperator 72. ff. de leg. 2.*

Talem in fideicommiſsi cauſam deductum videri placuit, qualis fuerat lega-

tus,

tus; inquit *l. Fundum inſtructum* 3. *ff. de fund. inſtruct.*

Omnimodo exactioni fideicommiſsi ſubiacere, & eum ad ſatisfactionem compelli, eũm ipſe ſibi iudex, & teſtis inueniatur, cuius religio, & fides à fideicommiſſario electa eſt, nullis teſtibus, nulliſque alijs aduenticijs probationibus requiſitis; inquit *l. vlt. C. de fideicom.* vbi hæres tenetur iurare ad petitionem fideicommiſſarij, an adſit fideicommiſſum, de quo non conſtat, & *in* §. *vlt. de fideicom. haredit. in Inſtit.* cuius verba habes in verbo, *Hares*, & verbo, *Iuramentum*.

Si negligentia mulier emolumentum bonorum amiſerit, fideicommiſſum eſſe retinendum reintegrato Iure debiti rationis eſt; dixit *l. Propter* 21. *ff. ad Syllanian.* §. 1.

Si in fraudem legum tacitam fidem Seius accommodaſſet, nihil ei prodeſſe, ſi ijs verbis pater familias, cum eo loquutus eſſet; non enim ideo circumueniſſe leges exiſtimandum eſſe, cum perinde incertum ſit, cui proſpectum voluerit, ait *l. Lucius* 26. §. *Vlt. ff. de leg.* 1.

Cui fideicommiſſum debetur, etiam creditor dicitur, vt habes verbo, *Creditor*.

Fideicommiſſum alienari poteſt in redemptionem captiuorum, vt *in Auth. de reſtitut. poſt medium coll.* 8. ibi. Si verò, & in captiuorum redemptionem (hanc enim excipimus, & dicamus Deo cauſam) & hoc licentiam eum habere facere, & minuere etiam quartam pietatis ratione, quod omnium pretioſius nobis videtur.

De fideicommiſſo an dos deduci debeat, habes verbo, *Dos*.

Oportet ibi fideicommiſſarium conueniri, vbi vel domicilium habet, vel maior pars reſtitutæ hæreditatis habetur, dixit *l. Qui ita* 66. §. *vlt. ff. ad Trebell. vbi gloſ. vlt.* ampliat etiam in alijs.

Notabis textum *in l. ſi fundum* 94. *ff. de leg.* 1. vbi fideicommiſſum reſtituitur non in re fideicommiſſo relicta, ſed in pretio poteſt reſtitui, vt ibi præſente, & aſsignatè eo, cui fideicommiſſum debebatur, placet non fundum, ſed pretium eius reſtitui debere.

Fideiuſſor.

OMni obligationi accedere poteſt, inquit *l.* 1. *ff. hoc tit. de fideiuſſ.* Et ab ea deduxit Imperator §. 2. *eod. tit. in Inſtit.*

Neminem puto dubitaturum, quin fideiuſſor ante obligationem rei accipi poſſit: iudicium verò antequam debeatur, nõ poſſe; ità inquit *l. Non quemadmodum ff. de iudic.*

Fideiuſſor & ipſe obligatur; & ſuum hæredem obligatum relinquit, cum rei locum obtineat; inquit *l. Poteſt* 4 *ff. de fideiuſſ.* & dicit *gloſ. Verbo, Dumtaxat, in l. Stichum* 96. §. *quod vulgò ff. de ſolut.* Nam fideiuſſor quoque reus eſt.

Belliſsimè intelligitur hoc ipſo, quod fide iubet quodammodo mandare res ſuas obligatas eſſe, dicit *l. Pomponius* 5 *ff. in quibus cau. pign.*

Nota, quòd quis fideiubendo conſentit, vt ex iuribus, quæ refert dicit *gloſ. verbo, Conſenſum, in l. Exceptione* 11. *C. de euict. per tex.* ibi. Qui venditioni adeo conſenſum dedit, vt ſe etiam pro euictione obligauerit.

Sciendum eſt generaliter, quòd ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſsiſſe videri omnia ſolemniter acta, ſic dixit *l.* 30. *ff. de verborum.*

Cum fideiuſſor in omnem cauſam ſe applicauerit, æquum videtur ipſum quoque agnoſcere onus vſurarum, inquit *l. Quaro* 56. *ff. locat.* licet ibidem *gloſ. verbo, Applicentur*, dicat ſic. Quod in obligatione fideiuſſoris non habet locum, cùm ſit ſtricti Iuris; ſed ego dubito de hac gloſ. limitatione; nam tex-

tus loquitur expreſsè in fideiuſſore ibi cum fideiuſſor &c. Verum eſt, quòd addit (in omnem cauſam) & ſic obligatio fideiuſſoria in hoc caſu fuit ampliſſima, in alijs verò, vbi fuerit limitata; verum eſt, quòd producet effectum limitatum, iuxtà vulgares regulas, & etiam ex dicta ratione cum fideiuſſio ſit ſtricti iuris, & itá ſtrictè ſumenda.

Si quis ſub vſuris creditam pecuniam fideiuſsiſſet, & cum reus in iudicio conuentus recuſare velit ſub vſuris creditam eſſe pecuniam, fideiuſſor ſoluendo vſuras poteſtatem recuſandi eas reo ſuſtuliſſe, eam pecuniam à reo non petiturum, ſed ſi reus fideiuſſori renunciaſſet, vt recuſaret ſub vſuris debitam eſſe pecuniam, nec is propter ſuam exiſtimationem recuſare voluiſſet, quod itá ſoluerit à reo petiturum. Parum enim fideliter facit fideiuſſor in ſuperiori caſu, quod poteſtatem eximere reo videtur ſuo iure vtendi. Cæterùm in poſteriori caſu non oportet eſſe noxia fideiuſſori, ſi ipſe pepercit pudori ſuo; ſic dicit *Optima, & famoſa l. Quintus 48. ff mandat.*

Si fideiuſſor multiplicauerit ſummam, in quam fideiuſsit, ſumptibus ex iuſta cauſa factis, totam eam præſtabit is, pro quo fideiuſsit, dixit, *l. Si mandato 45. §. Si fideiuſſor ff. mandat.*

Si fuerint in duriorem cauſam adhibiti fideiuſſores, eos placuit omnimodo non obligare, in leuiorem planè cauſam accipi poſſunt, vt inquit *l. Græce 9. §. Illud commune ff. de fideiuſ.* quod limitabis ſi fideiuſſor ſe aſtrinxerit iuramento, vt per *Apoſtill. ad tex. in l. fideiuſſor 17. ff. eod. tit.*

Non pro pignore, ſed pro pecunia mutua fidem ſuam obligauit fideiuſſor, itá dicit *l. Si in pignore 55. ff. illo tit. de fideiuſ.*

Si non idoneum fideiuſſorem dederit, magis eſt, vt ſatisfactum ſit, quia qui admiſit eum fideiubentem idoneum eſſe comprobauit, ſic *l. 3. ff. de fideiuſſ.* ſibi enim imputent cur minus idoneum fideiuſſorem acceperant, dicit *l. 1. ff. de ſeparat.*

Si fideiuſſorem dare non valet quis ſuper eiſdem iuratoriam exponat cautionem, inquit *Auth. Generaliter autem C. de Epiſc. & cleric.* Idem probat *Auth. de nupt. §. Quæ vero coll.* 4. ibi. Si autem non valuerit fideiuſſorem dare, tunc ſub iuratoria cautione &c.

Fideiuſsio remittitur propter paupertatem, vt habes verbo, *Satiſdatio;* & facit *l. Omnes 31. §. Præterea cum C. de Epiſc. & Cleric.* ibi. Nedum exceperis pertinax, & auara proteruitas extraneos, & idoneos fideiuſſores flagitat, multiplex innoxiæ paupertati infligatur incommodum.

Quid autem erit; ſi nolit dare fideiuſſorem, ſed pignus, ad quod non tenetur? Reſponde, ſatis eſt, quia facit etiam plus &c. Item quid ſi dedit pignus nunc vult fideiuſſorem dare, & pignus repetere? Reſponde; non poteſt. Item in quantum tenetur fideiuſſor? Reſponde, Si fideiuſsit in ſcriptis, vel in cauſa publica, tenetur vſq; ad triennium, intra quod durat cauſa, vt &c. Item & plus per duos menſes intra quos debet fieri conteſtatio; ita ponit *gloſ. verbo, Perſonali, in Auth. de exhibend. re §. Illud quoque coll.* 5. Quando vero fideiuſſor velit ſe eximere obligatione fideiuſsionis, & vſque ad quantum tempus ſit obligatus? Vide *gloſ. verbo, Ad terminum, in [illegible] de ſatiſd. in [illegible].*

Ob chirographariam pecuniam non poteſt creditor retinere pignus contra fideiuſſoris voluntatem, ſed contra voluntatem debitoris tantum dixit *gloſ. verbo, Obligatiue in l. 1. C. de fideiuſ.*

Fideiuſſores à tutoribus nominati, ſi præſentes fuerunt, & non contradixerunt, & nomina ſua referri in acta publica paſſi ſunt, æquum eſt perinde teneri, ac

ſi Iu-

ſi Iure legitimo ſtipulatio interpoſita fuiſſet. Eadem cauſa videtur affirmatorum, qui ſcilicet cum idoneos eſſe tutores affirmauerint fideiuſſorum vicem ſuſtinent; ità dicit *l. Cum oſtendimus §. vlt. ff. de fideiuſſ. tutor. vbi gloſ.* alia Iura refert. Vide etiam, an hoc debeat intelligi iuxtà *l. 1. §. 2. ff. de magiſtr. conuen.* ibi. Eos, qui præſidi renunciaſſent, non perinde teneri, ac ſi ipſi dediſſent. Sed ſi decepiſſent gratia fortè, aut pecunia falſa renunciantes.

Fideiuſſor iudicio ſiſti, ſi obligetur, fieri debet in ſcriptis, & ſi non fiat obligatur tantùm per duos menſes, ſi cauſa eſt priuata, ſi vero publica ſufficit confeſſio etiam ſi non adſit ſcriptura dixit *l. penult. C. de fideiuſſ. vbi ad fin.* ſic. Sin autem in publica cauſa neceſsitas incrueniat, tunc omnimodo atteſtationem pro ſcriptura haberi; multis enim priuilegijs propter publicas neceſſitates publico Iuri præſtitas, non ab re eſt, & nos huiuſmodi prærogatiuam ei condonare.

Fideiuſſor, quando pater pro filio intelligatur? Vide, *Pater*.

Authore laudato, ſi euicta res eſt fideiuſſorem (etiam ſi agi cauſam ignorauerit) conueniri euictionis nomine poſſe non ambigitur, ait *l. 7. C. de euict.*

Fideiuſſor datus pro reſtituendis fructibus, lite mota inter dominum & colonum ſuper dominio per triennium datur, & eo finito, debet renouari iuxta *l. litibus 19. C. de agricul. & cenſit. lib. 11* ibi. Et talis fideiuſſor per triennium accipiatur, eoque impleto renouetur.

Eideiuſsores ciuiliter in ſolidum obligati cæteris quidem agentibus, vt diuidatur actio, impetrare poſsunt: pupillo vero agente, qui non ipſe contraxit, ſed in tutorem incidit, & ignorat omnia beneficium diuidendæ actionis iniuriam habere viſum eſt: Ne ex vna tutela cauſæ plures variæque quæſtiones apud diuerſos Iudices conſtituerentur, dicit *l. vlt. ff. rem pupill. ſaluſor.*

Erroris fideiuſſio nulla eſt, inquit *l. Si quis 38 ff. de fideiuſſ.*

Qui fideiubet pro conductore conductoris principali Domino non tenetur inquit *Bart per tex. ibi in l. qui fideiuſſor. 55 ff. locat.*

Pœnas ob maleficia ſolui magna ratio ſuadet, in quibus caſibus illa ratio impedit fideiuſsorem, quia ſcilicet in nullam rationem adhibetur fideiuſſor cum flagitioſæ rei ſocietas coita nullam vim habeat ità inquit *l. Si à reo 71. §. vlt. ff. de fideiuſſor.* & idem eſt, ac ſi diceret pro crimine perpetrando non valet fideiuſsio; ſecus vero poſt perpatratum pro pœna.

Auxilium reſtitutionis fideiuſsori, qui adoleſcenti hæres extitit intra conſtitutum tempus ſaluum erit, inquit *l. Stichum 26. §. Quod vulgo in fin. ff. de ſolut.*

Exceptione, quæ tibi prodeſse debebat vſus damnatus es. Nihil tibi præſtabitur Iure mandati, quia iniuria illa, quæ tibi facta eſt penes te manere, quam ad alium transferri æquius eſt, ſcilicet ſi culpa tua iniuſtæ damnationis cauſam præbuiſti.

Solemus dicere pacti exceptionem fideiuſsori dandam, quæ Reo competit dicit *l. Si quis Reum 6 ff. de liberat. legat. vbi Gloſ. verbo, Pacto*, Limitat in exceptione perſonali, quæ cohæret perſonæ.

Si fideiuſsor cum paciſcitur, ne ab eo pecunia petatur, & per imprudētiam ſoluerit condicere ſtipulatori poterit. Ideo quidem reus manet obligatus ipſe, autem ſua exceptione tutus, inquit *l. Cum is 32. §. 1. ff. de condict. indeb.*

Fideiuſsor mulieris in materia Velleiani tutus eſt prout ipſa mulier, vt in *l. Si mulier 16. §. 1. ff. ad Velleian.* ibi. Ego autem puto dandam eſse fideiuſsori exceptio-

Digitized by Google

ceptionem &c. quia totam obligationem ſenatus improbat.

Item fideiuſſori quoque, qui pro inſtitore interuenerit, inſtitoria competit; eius enim rei ſequela eſt *l. Cuicumque 5. §. penult. ff. de inſt. act.*

Nota, quod in caſibus, etiam antequam ſoluat fideiuſſor, agit mandati: primus, ſi condemnetur; ſecundus, ſi diù ſtetit &c. Sed quantum tempus intelligitur (Diu) Reſponde decennium, vt infrà *ff. qui & aquibus, l. Sed ſi fideicommiſſum §. Ariſto*, vel verius arbitrio iudicis, vt *de iur. iur l. 1. in fin.* Tertius eſt ſi obtulit, & conſignauit, & depoſuit, vt infrà eodem. *l. Qui mutuam §. fideiuſſor*. Quartus, ſi hoc actum eſt, vt ad tempus teneatur &c. Quintus, ſi cœpit ſua bona diſſipare reus, vt hic aliàs non niſi ſoluat, vt ſupra *de condict. indeb. l. Indebitum* ita ponit *gloſ. vlt. in l. Lucius Titius 38. ff. mandat.*

Fideiuſſori ſoluenti ceduntur actiones. Vide verbo, *Ceſſio*.

Inficiantibus fideiuſsionem auxilium diuiſionis non eſt indulgendum inquit *l. Si dubitet 11. §. Ità demum ff. de fideiuſſ.*

Fideiuſſor ſi iurat, an reo proſit vide verbo, *Iuramentum*.

Non eſt æquũ fideiuſſori in necem meam ſubueniri inquit *l. In cauſa 14. ff. de minor.*

Fides.

MVltipliciter dicitur, quandoque idem eſt, quod Sacramentum Baptiſmi, vt *in cap de Iudæis 45. diſt.* Item dicitur fides caſtitas tori, vt *in cap. Coniuges 27 q 2. & in cap. Caue 28. q. 1.* Item dicitur fides ſecuritas, ſiue pactum, vt *in cap. Noli 23. q. 1.* Item dicitur fides conſcientia, vt ibi. Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, vt 28. *q. 1. §. 1. & in cap. vlt. de praſcrip vbi gloſ. verbo, Ex fide*, ibi, idest ex conſcientia. Item dicitur fides habitus mentis benè conſtitutæ. Item dicitur fides credulitas, ſecundùm quam credimus illud, quod non videmus, vt *in cap. In domo de pænit. diſt. 4.* ibi. Fides non habet meritum &c. ità ponit *gloſ. in cap. Mouet te, verbo, Nec, 22 q. 1.*

Fides ex neceſſitate eſſe non debet, vt dixit *gloſ. verbo, Habere, in cap. Sicut 9. de Iuda.* vbi nemo compellitur ad fidem venire.

Cuiuſquam commoditas, aut ſolus temporalis perficiendæ fidei, non præferenda eſt; dicit *cap. Primum propè fin.* 22. *q.* 2. hoc eſt ſalutem alterius non eſſe præferendam propriæ fidei.

Eſt etiam fides præponenda gratitudini, vt dixit *gloſ. vlt. in l. 4. C. de teſtib.*

Nihil eſt, quod lumine clariore præfulgeat, quàm recta fides in Principe, vt dicitur *in l. Inter claras 4. C. de ſumm. Trinit.* Ieſus pacem, quam dederat reuocandam, non cenſuit, quia firmata erat ſacramenti religione; ne dum alienam perfidiam redargueret, ſuam fidem ſoluit; vt inquit *cap. Innocens 22. q. 4.* Quis enim fidelis, qui non doleat fide læſa? inquit *gloſ. verbo, Fidelis, in cap. Vt inquiſitionis 18. de hæret. lib. 6.*

Qui in paruo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt dicit *Aug. lib. 6 confeſſ. cap. 10 nu. 2. in fin.*

Quomodo poteſt fidelis eſſe in ſubſtantia Dei, qui carnali Domino fidem exhibere nō potuit? inquit *cap. Si apud Carnales 23. q. 5.*

De pugnantibus pro patria, & fide habes verbo, *Patria*.

Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia, dixit *Senec. epiſt. 95. ad medium.*

Quædam eſt fidelitas, quę debetur proximo, ſcilicet non offendere eum, nec inſidiari; non autem tenetur eum defendere &c. Alia eſt fidelitas, quæ debetur patri, quem quis tenetur defendere

Digitized by Google

dere verbo, *Quia*, debet patri indicare; quæ cognoſcit contra eum, vt &c. Debet etiam ei reuerentiam; non autem reperio, quod quis teneatur defendere patrem, facto ſcilicet opponendo ſe, vel ſimili modo. Tertia eſt fidelitas maior, qua quis tenetur Domino ſuo, quem non ſolum tenetur non offendere, ſed indicare verbo, & defendere facto; ità tenet *Bart. in extrauag ad reprimendum verbo, Fidelitatis*, & addit, quia tota fidelitas debetur Principi: eſt enim Deus in terris &c. & de eo ſcriptum eſt. Diliges Deum.

Qui Domino ſuo fidelitatem iurat, iſta ſex ſemper in memoria debet habere. Incolume, tutum, honeſtum, vtile, facile, poſsibile. Incolume videlicet, ne ſit in damnum domino ſuo de corpore ſuo. Tutum, ne ſit ei in damnum de ſecreto ſuo, vel de monitionibus, per quas tutus eſſe poteſt. Honeſtum ne ſit ei in damnum de ſua iuſtitia, vel de alijs cauſis, quæ ad vtilitatem eius pertinere videntur. Vtile ne ſit ei in damnum de ſuis poſſeſsionibus. Facile, vel poſsibile, ne id bonum, quod Domino ſuo facere leuiter poterat, faciat ei difficile, ne ve id quod poſsibile erat, reddat ei impoſsibile. Dominus quoque fideli ſuo in his omnibus vicem reddere debet; quod ſi non fecerit, meritò cenſebitur male fidus; ſicut ille, qui in eorum præuaricatione, vel faciendo, vel conſentiendo deprehenſus fuerit perfidus, & periurus; ità dicitur *in cap. De forma 22 q. 5.* & eadem verba inuenies *in cap. Vnico de form fidelit. in vſib feud.* & alia de nouo fidelitatis modo vide *ibidem tit. ſeq. de nou. form fidel.* Alia etiam habes verbo, *Vaſſallus*.

Fidelitatis ſit renouatio propter mutationem ætatis, vt dictum eſt verbo, *Aetas*. Poteſt etiam is, qui ſuccedit in locum Domini poſtulare, vt fiat ſibi fidelitas per Sacramentum, vt argumentatur *gloſ. vlt. in l. 3. ff. vſufruct. quemadmod. cau.*

Singulis hæredibus Domini faciendum eſt iuramentum fidelitatis: Nam cum ſit quaſi in indiuiduo ſeruitus, ſacramentum fidelitatis, & ipſa fidelitas in ſolidum debetur, vt &c. ponit *Gloſ verbo, Oportere in l. Si vſusfructus, 16. ff. de vſufruct.* & fidem ſuſceptam implere ſufficit, dixerunt Imperatores *in l. Inuitus 17. C. de procur.* vbi procurator ad agendum non cogitur ad defendendum.

Ex quo aliqui hactenus fideles extiterunt, præſumitur pro eis, vt inquit *gloſ. verbo, Quorum in §. Cumque proœm. Inſtitut.*

Qui fidem ſeruari ei contra fidem nititur, graue eſt, & iniquum, vt inquit *gloſ. penult. in d. cap. vnico de nou. form. fidel.*

Nihil ità fidei congruit humanæ, quàm ea, quæ placuerant cuſtodiri, dixit *l. Non minorem 20. C. de tranſact.*

Fidem ſufficit firmare ex ipſa naturali iuſtitia, dicit *l. Scire 15. §. Conſequens verſ. Sufficit ff de excuſat. tutor.* vbi Apoſtill. reddit rationem ſic. Iuſtitia enim locum ſibi non inuenit, vbi non eſt fides exſpeculatore *in tit. de Summ. Trinit. in princip.*

Graue eſt fidem fallere inquit *l. 1. ff. de conſt. pecun.* vbi Apoſtil. ſic. Nota hic pulchrum tex. qualiter fides eſt ſeruanda, & adde, quod frangenti fidem eſt fides frangenda eidem *l. 1. in fin. ff. de loc. pub. fru. coniuncto tex. in cap. Peruenit 12. de iur. iur. l. Cum proponas 21, Cod. de pact.* ibi. Nec aduerſario tuo tranſactione vti concedendum eſt, niſi quæ placita ſunt adimplere paratus ſit; facit etiam *gloſ. verbo, Ex conſenſu in cap. Cum inter 16. de elect.* ibi. Sed non ne eo ipſo, quod alij non ſeruabant compoſitionem, poterat redire ille ad Ius ſuum? Ità videtur, nec debet ei fides

des ſeruari, niſi cum actio eſt odioſa, & niſi in criminibus.

Non debet tamen quis rumpere fidem mihi, licet ſibi rumpatur ab alio, vt dixit *Bald. per tex. ibi in l. Si pater C. de nouation.*

Quandoquidem fides hoſti ſeruanda, multò magis inter amicos locum habeat neceſſe eſt, vt dixit *Ioſeph de antiquit. lib. 15. cap. 8. num. 30. & in cap. Noli exiſtimare 23 q. 1. Auguſtin. ad Bonifac.* ità. Fides enim, quando promittitur etiam hoſti ſeruanda eſt, contra quem bellum geritur, quantò magis amico pro quo pugnatur, & contrarium facere barbarorum eſt, naturà enim barbaros fidem negligere dicit idem *Ioſeph de bello Iudaic. lib. 1. cap. 15. num. 30.*

Nihil penes eum recidere oportet ex re, in qua fidem feſellit, dixit *l. Lege 5. in fin. ff. de leg. commiſ.*

Grauius eſt, fidem fallere ei, qui ex neceſſitate deponit, quàm ex voluntate, dicit *gloſ. verbo, Depoſiti in §. Actionum de action. in Inſtit. & in l. 1. §. Merito ff. de poſ.* ſic. Quippe cum quis fidem elegit, nec depoſitum redditur, contentus eſſe debet; Simplo: cum verò exigente neceſsitate deponat, creſcit perfidiæ crimen, & publica vtilitate corrigendum eſt, vindicandę reipublicæ cauſa; eſt enim inciuile in huiuſmodi cauſis fidem frangere.

Habet autem plena fides ſuos gradus; nam quandoque quis incipit ſuſpicari, hoc eſt à leui argumento in vnam partem inclinare; quandoque quis incipit opinari animum ſuum, aliqua ratione ſatis forti; non tamen quòd credat, quod non poſsit eſſe contrarium: quandoque procedit vltra, & incipit credere ità forti ratione, quòd firmiter inhæret vni parti, nec de contrario aliquo modo dubitat, & ità eſt plena probatio, & plena fides, & hæc naturalis dicitur; ità ſcripſit *Bart. de fide*, ad pronunciandum in cauſa *in Extrauag. ad reprimendum verbo, Summaria poſt princip.*

Promptam fidem intelligimus, ſi intra bimeſtris temporis ſpatium numerandũ à die collationis in antea probauerint, dixit in caſu, de quo ibi *Pont. in Extrauag. Vnica de authorit. & vſ. pal.*

Filius.

Variæ ſunt filiorum ſpecies, vt ſatis, ſuperque eſt vniuerſo orbi notum, & dicit *gloſ. verbo, Manzeres, in cap. Niſi cum 10. de renunc.* vbi in hæc verba Manzer propriè dicitur de ſcorto natus, Spurius de concubina (non intelligas domi retenta) nothus, de adulterio natus, ſic dicitur notha febris, quia affligit, ſicut quartana, ſic nothus, quia videtur verus filius, ſed non eſt, & omnes tales illegitimi ab honoribus repelluntur. Naturalis dicitur natus de concubina, quæ tenetur in domo, quaſi loco vxoris. Legitimum, & naturalem iam ſcis eſſe ex legitimo matrimonio natum; legitimus tantùm, vt adoptiuus, & *gloſ. penult. in cap. Conſuluit de ſeru. non ordin.* dicit. Spurius eſt, cuius pater eſt vulgus, & ſic non poteſt oſtendere patrem, vel ſi oſtendit, verecundum oſtendit, quem habere non licet.

Gloſ. autem verbo; Naturales, in §. 1. de adopt. in inſtit. ſic dicit. Filiorum alij ſunt naturales, & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati, vt &c. Alij naturales tantùm, vt nati ex concubina. Alij legitimi tantùm, vt adoptiui &c. Alij nec naturales, nec legitimi iuris præſumptione, vt inceſtuoſi &c. Alij ſunt, qui prius non fuerunt legitimi, ſed nunc ſunt, ideſt efficiuntur duobus modis ſcilicet per Principis indulgentiam, vel ſubſequens matrimonium, vt &c.

Ali-

Aliter filij, aliter nepotes appellantur, vt dixit *§.vlt.qui teſtam.tutor.dar.poſs.in Inſtitut. vbi gloſ.* ſic. Appellantur ab omnibus in vſu, vel conſuetudine, ſed ſecundùm veram ſignificationem verbi (quia filius dicitur à philos, quod eſt amor) etiam nepos dicitur filius, etiam quilibet, quem aliquis diligit paterna dilectione, vt &c.

Tamen *in l.Quod ſi nepotes 6. ff.de teſtam. tutel.* dicitur ſic. Si modo liberos dixit; cæterum ſi filios non continebuntur (ſcilicet nepotes) Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur.

In odioſis appellatione filij non continetur Nepos, ſi ratio odij, quæ erat in filio, ceſſat in nepote; ſic ponitur *in 1. ſummar.l.vlt. C.de nat.lib.& tex.* dicit ità: filijs enim naturalibus relinqui conſtitutiones quantum voluerunt, ideo prohibuerunt, quia vitium paternum refrenandum exiſtimauerunt; in nepotibus autem non eadem obſeruatio.

In l.Vxorem 39. §.Codicillis in fin. ſic dicitur. Ad patrem naturalem eos pietatis intuitu pertinere; & hac de cauſa appellatione filiorum veniunt nepotes iuxta *§.Concubinæ eiuſd.l.Vxorem*.

Appellatione filiorum, quod etiam naturales liberi comprehendantur; probatur *in l.Lucius 90. §.Dama ff. de legat. 2.* ibi. Quia creditur appellatione filiorum, & naturales liberos, ideſt in ſeruitute ſuſceptos contineri.

Filij appellatione, libertinus quoq; continetur, dicit *l.vlt. ff.de Iur. delib.* vbi notat *gloſ.verbo, Naturalis*.

Dicamus ergo primum de naturalibus, & legitimis, & poſtea de alijs. Verùm, quia mihi venit in mentem *l. Liberorũ 220. ad fin. ff. de verbor. ſignif.* quæ loquitur de nepotibus, quos appellare poſſumus etiam filios vt ſupra proximè pono verba eiuſdem, & ſunt. Nec enim dulciore nomine poſſumus Nepotes noſtros, quàm filij appellare.

Etenim idcirco filios, filiaſue concipimus, ac edicimus vt ex prole eorum, earumue diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus; vbi *gloſ. vlt.* notat, quòd plus diligit filium pater, quàm filius patrem & reddit rationem, quia omnis res deſiderat ſui conſeruationem, & per filios certum eſt, quòd conſeruatur pater, ac per conſequens per nepotes.

Nunc autem dicamus de filijs legitimis, & naturalibus & tales debent in timore ali, vt dixit *Auguſtin.de vtilit.iciun. cap.9.* ibi. Multis enim profuit, quod experimentis probauimus, & probamus, prius timore, vel dolore cogi, vt poſtea poſſit doceri, aut quod iam verbis dediſcerant opere ſectari. *Terent.verò in Adelph. contra inquit* ibi. Pudore, & liberalitate liberos retinere ſatius eſſe, quàm metu. *Thad autem de conuiu.diu.ſpiritu.& methaph ſumpt. cap.1.litt.B.* dicit. Hoc verum eſt, ſed ſicut ſunt meliores, quos dirigit amor, ità plures ſunt, quos corrigit timor &c. Cęterum ſcriptura diuina propter illos meliores dixit. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas mittit foras timorem; & propter hos peiores, qui longè plures ſunt, quàm boni, ait *Sapiens prouerb.*19. Verbis non emendabitur ſeruus durus; ſi enim te intellexerit, non obediet. Et alibi dicit. Non ſolum ſeruum, ſed & filium indiſciplinatum, plagis eſſe coercendum, nam tu quidem percutis eum virga, anima vero eius liberatur à morte.

Non autem differentiam facimus de filijs, ſiue maſculi ſint, ſiue fœminæ, vt habes verbo, *Maſculus*.

Pater & filius natura eadem eſſe perſona pene intelliguntur dicit *l.vlt. C.de impub.& alijs vbi gloſ.* ſic. Vndè quòd vnus dicit, alter dicere videtur &c. Et vbi vnus eſt, ibi videtur eſſe & alter &c. Quod intellige, quo ad ea, quæ ſunt Iuris ſecus, ſi facti, vt ibidem dixit

Apoſtil. ex Iaſon. Corpus filij, patris corpus dicitur, vt *in §. Sed veteres de noxalib. act. in Inſtit.* ibi. Quis enim patiatur filium ſuum, & maximè filiam in noxiam alij dari, vt penè per filij corpus pater magis, quàm filius periclitetur? Cùm in filiabus etiam pudicitia fauor hoc benè excludat. Et vna caro dicuntur filius, & pater, vt infra.

Filij, & patris ſicut Domini, & ſerui eadem eſt non vt habes in Verbo, *Pater*.

Filij ſui quidem hæredes ideo appellãtur, quia domeſtici hæredes ſunt, & viuo quoque patre quodammodò Domini exiſtimantur, dicit *§. Sui de hæred. qualit. & diff. in Inſtit. vbi gloſ.* declarat, qualiter Domini exiſtimentur, & ſtatim à morte parentis, quaſi continuatur dominium; vt dixit *§. Sui autem de hæred. quæ ab inteſtat. in Inſt.* Cur autem dicatur, quaſi, habes verbo *Dominium*. Nec quia deſinunt ſui hæredes eſſe poſſunt deſinere filij, filiæue, aut nepotes, neptesue eſſe, vt dicit *§. Minus ergo eod. tit. de hæred. quæ ab inteſt. in inſt.*

Iniuria filio facta, patri etiam fieri intelligitur, vt dicit *l. 4. Incipit nec filio ff. de natal. reſtit.* ibi. Quid. n. intereſt ipſi patrono, an filio eius fiat iniuria? Nec enim debet pater viliſſimus filij ſui cõtumeliam ad ſuam vilitatem metiri, inquit *l. Sed ſi vnius §. Ait prætor ff. de iniur.*

Non modica ignominia filij eſt ſi parentem ſeruum habeat, dicit *l. 1. ff de liberal. cau.* quoniam ſeruitus eius ad dolorem noſtrum iniuriamque noſtram porrigitur, addit *l. 2. ff. eod. tit.* Filium namque ſubijcit patris abiectio, dicit *gloſ vlt. C. de tabular. lib.* 10.

Vnde benè ſequitur quòd opera, quæ conuenit patri, præſumitur etiam filio conuenire, dicit *l. Si operarum 29 ff. de oper. liber.* & facit *cap. Contra dicimus §. Hac authoritate* ibi. Cùm vna caro probantur pater, & filius 35. *q.* 3.

Filios tenetur pater alere, vt eſt ſatis, ſuperque notum *ex l. Cum non ſolum* 8. *§. Ipſum C. de bonis, quæ liber.* Ipſum autem filium inquit tex. vel filiam, filios, vel filias, & deinceps alere, patri neceſſe eſt, non propter hæreditates, ſed propter ipſam naturam, & leges, quæ & à parentibus alendos eſſe liberos imperauerunt, & ab ipſis liberis parentes. ſi inopia ex vtraque parte vertitur.

Si verò filius minor triennio fuerit, apud matrem debet ali, iuxta illud

Mater alit puerum trimum, trimoque minorem,
Maiorem verò paſcere, patris erit.

Vt ponit *gloſ penult. in cap. vlt. de conuerſ. infid per tex.* ibi. Poſt triennium apud patrem non ſuſpectum ali debent.

Quod autem filius teneatur matrem alere quando duo inſimul concurrunt, eſt *tex in l. 1. §. De ſeruis verſ. Præterea ff. de tutel. & rat. diſtra.* ibi. Vtrumque igitur concurrere oportet, vt mater, & egena ſit, & filius in facultatibus poſitus &c. Sed non tenebitur præſtare ea, quæ per quam neceſſaria non fuerint, vt *ibidem tex. in fin.* dicit ſic. Sed ſi munus nuptiale matri pupilli miſerit tutor non eum pupillum reputaturum. Nec enim per quam neceſſaria eſt iſta numeratio, dixiſti etiam verbo, *Alimenta*.

Quando verò filius apud matrem debeat morari, habes verbo, *Mater*.

Quod per filium mater honoretur, ſi ipſe vult, habes verbo, *Mulier*.

Iniquiſſimum quis merito dixerit patrem egere, cùm filius ſit in facultatibus. Quod procedit etiam in patre inceſtuoſo, iuxtà *tex. in Auth. de inceſt. nup. §. 1. coll. 2.*

Filius, & ſeruus quoad plura æquiparantur in Iure; probat *l. 3. §. 1. verſ. proinde ff. de in rem. verſ.* proinde, inquit tex. ſi ſeruus ſumpſit pecuniam, vt ſe aleret, & ve-

& veſtiret, ſecundùm conſuetudinem Domini, idest vſque ad eum modum, quem Dominus ei præſtare conſueuerat, in rē Domini videri vertiſſe Labeo ſcribit, ergo idem erit, & in filio, vbi *gloſ. verbo. Et in filio addit.* cùm eadem ſit ratio, vt &c. & *Apoſtil. ibidem* ſic. Hic habes tex. expreſſum quod ſi quis mutuauit filio familias pecunias, vt ſe aleret, veſtiret, & ſibi neceſſaria haberet, pater tenetur de in rem verſo. Ex hoc ego infero, quod ſi quis filio familias ſtudenti mutuauerit pecunias ob victum, veſtitum, & librorum neceſſariorum emptionem, tenetur pater; & pro iſto facit *l. Filius familias eod. tit. in princ. facit etiam gloſ. pro prima concluſione in l. Si quis ſeruo, verbo, Corrumpi, C. de furt. & ſeru. corrupt.* ibi. Et nota quod idem dico in filio, cum eadem ſit æquitas, quoniam intereſt nobis animum liberorum noſtrorum non corrumpi; inquit *l. Vt tantum* 14. *ff. eod. tit. de ſeru. corrupt.* facit etiam *l. Serui ff. de furt.* ibi. Serui, & filij noſtri furtum quidem nobis faciunt, ipſi tamen furti nobis non tenentur idem probat *l. Seruus* 19. *Cum § Antecedenti ff de pignor. act.* dicit namque ſic. Seruus rem peculiarem, ſi pignori dederit tuendus eſt. Si liberam peculij adminiſtrationem habuerit; nam & alienare eas res potuit. Eadem, & de filio familias dicta intelligimus.

Filius quam fidelitatem debeat patri, ſupra dixiſti in verbo, *Fides*.

Filium non poſſe inuenire meliorem amicum, quàm patrem notat *gloſ. verbo, Inſtitueret, in l Quidam cum filium* 46. *ff. de hered. inſtituen.*

Liberto, & filio ſemper honeſta, & ſancta perſona patris, ac patroni videri debet, inquit *l. 9 ff. de obſeq. à liber.*

Pietatem liberi parentibus, non operas debent dicit *l. Nullum, ff. eod. tit. de obſeq à liber. & gloſ. in l. Patri 4. ff. Si quis à parent. fuer. manum.* ibi. Pietatem enim non operas debet filius patri. Et tex. ibidem ſic. Et ideo fruſtra pater operas ſtipulabitur de filio.

Etiam de re patris dicitur filium familias arbitrum eſſe poſſe; nam & iudicem eum eſſe poſſe pleriſque placet dicit *l 6. ff. de recep. arbitr.*

Qui filio familias ſoluit; cùm eſſet eius peculiaris debitor, ſiquidem ignorauit ademptum ei peculium, liberatur. Si ſcit, & ſoluit condictionem non haber, quia ſciens indebitum ſoluit, inquit *l. Si non ſortem 26. § Qui filio ff. de condict. indeb.*

Si filius familias res vendiderit, ſicut pater familias, tenebitur, ait *l. Tenetur §. Si filius ff. de act. empt. vbi gloſ.* dicit. In omnibus enim, vt pater familias, tenetur, vt hic &c.

Ceſſare etiam hoc Senatus conſultum, ſi filius familias conſueuit accipere pecuniam mutuo, & pater conſueuit ſoluere; ex tali enim conſuetudine præſumitur patris voluntas, inquit *gloſ. verbo voluntate, in l. 2. C. ad Macedonianum*.

Sed quomodo tenetur filius homini mortali ciuiliter, & naturaliter, & non Deo immortali? Reſponde: mitius cum Deo agitur, vt ſupra *de arbitr. l. Celſus*, ità dixit *gloſ. verbo, Non obligantur, in l. 2. ff. de pollicitat.* vbi filius familias ex voto non obligatur, ſcilicet reali, non vero perſonali.

Si quis filius familias ſit, & Magiſtratum gerat, patrem ſuum, in cuius eſt poteſtate, cogere poterit ſuſpectam dicentem hæreditatem adire, & reſtituere. ità dicit *l. Ille, à quo* 13. *§. Vlt. ff. ad Trebell. & in l ſequenti* ſic. Nam quod ad Ius publicum attinet, non ſequitur Ius poteſtatis, *& in l. Cogi* 16. *§. Si pater eod. tit.* ità. Poſſe eum poſtulare, vt pater ſuus cogatur adire, & reſtituere hæreditatem; quamuis contra obſequium patri debitum videatur id deſideraturus, & ibi gloſ. dicit, quia

his nulla debet eſſe inter eos.

Non autem filio damus licētiam, ſi in integrum reſtitutionem petat, reſpuendam credens eſſe hæreditatem adhuc minoribus curriculis inſtantibus, iterum per aliam reſtitutionem adire præfatam hæreditatem, ne ludibrio leges fiant ſæpius eandem, & amplecti, & reſpuere hæreditatem cupienti. Si enim, quod pater fecit, ratum non habuit, & propter hoc reſtitutus eſt, quo modo ferendus videatur iterum iudicium amplectens, quod poſt patris voluntatem contraria voluntate aſpernandum eſſe exiſtimauit? dicit *l. Cùm non ſolùm* 8. *§. Puerilis C. de bon. quæ liber.*

Filius, cui conceditur libera adminiſtratio peculij an donare poſſit? Supra habes verbo, *Adminiſtratio*.

Filio cùm ſit in poteſtate patris, tutor, vel curator dari non poteſt, dixit *gloſ. verbo, Hæreditati, per tex. ibi in d. l. Cùm non ſolum* 8. *§. Sin autem C. de bon. quæ liber.*

Filius à patre datus tutor fratri, & cohæres, non perdit partem hæreditatis, etiam ſi ſe excuſet à tutela, licet ſit in extraneo, iuxtà *l. Tutor* 31. *§.* 1. *ff. de excuſat. tutor.* Et reddit rationem ibi. Cùm iudicium patris, vt filius, non vt tutor promeruerit.

Si teſtamentum patris, Iure factum, filius negauerit quoniam de Iure diſputauit, non iudicium defuncti impugnauit, aut accuſauit, retinet defuncti voluntatē; ſic decidit *Papinian. in l.* 24 *ff. de ijs, quibus vt indign.*

Filius ſequi tenetur patris voluntatem, licet ab inteſtato ei ſuccedat, vt habes verbo, *Voluntas*; quod etiam procedit in voluntate patris præſumpta ex debita pietate, vt dixit Imperator *in l. in teſtamēto* 38. *ff. de fideicommiſſar. libert.* ibi. Hos tamen filios debuiſſe manumittere eam, quam pater dilexiſſet.

Secundum Papiniani reſponſum, in quo definiuit meritò magis filios ad paterna obſequia prouocandos, quam pactionibus adſtringēdos, dicit *l. Si quando* 35. *§. Illud etiam C. de inoffícioſ. teſtam.*

Maximè attendendum eſt, ne pater aliquid aduerſus filios prioris matrimonij machinari videatur, inquit *l. Si conſtante* 19. *C. de donat. ante nupt.* Nam quod filijs parentes non ſeruant, ſeruat lex, & Princeps per legem iuxtà Auth. nec vir, quod ex dote *coll.* 8. ibi. Res eſt & caſtitate plena, & bonis moribus congrua, & paterno, maternoque affectu plena, vt quod eis parentes non ſeruant, hoc poſt Deum, qui communis eſt pater omnibus (dicimus autem, qui imperium habet) per legem ijs, qui à parentibus læſi ſunt ſeruet.

In his, quæ ſunt publici Iuris filius habetur pro patre, maxime in his, quæ repræſentant duplicem perſonam, vt ſunt Magiſtratus; ſed in his, in quibus repræſentant duplicem perſonam, vt in teſtamenti factione, non habetur pro patre; ità ponit *Apoſtill. ad gloſ. verbo, Filius familias, per tex. ibi in §.* 1. *qui teſtamento tutor. dar. poſſ. ſt. in Inſtit.*

Sic nota quædam facere filium propter defectum patris corpore, vel mente, dicit *gloſ. verbo, Manumittere in l. Cùm hæres* 52 *ff. de acquir. hæred.*

Quaſi indecens eſt patrem à filio regi dicit *l. Is, qui* 12. *ff. de tutor. & curat. vbi gloſ.* ſic. Erubeſcit enim &c. & in ſequenti gloſ. ſic. Et in Iure corrigit filius patrem; pro prima concluſione facit *cap Quis dubitet* 96. *diſt.* ibi. Nonne miſerabilis inſaniæ eſſe cognoſcitur ſi filius patrem, diſcipulus magiſtrum ſibi conetur ſubiugare? *& Auth. de nupt. §. Sed quod Sanctum eſt coll.* 4. ibi. Erubeſcit enim l. Caſtigatores filios genitoribus ſtatuere; idem *gloſ. verbo, Demens, in cap. Vnico de cleric. agrot. lib.* 6. ibi. Alias erubeſcit lex filios eſſe caſtigatores parentum, idem per eadem

ver-

verba *gloſ. verbo Patria poteſtas*, *in l. Cùm oportet §. Non autem C. de bon. qua lib per tex.* ibi. Et nullo modo audeat filios familias &c. eaſdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare &c.& pro ſecunda concluſione facit *gloſ 2.in l.3 §.Si quis quaſi ff.de condict. cauſ. dat.* ibi. Nota filium corrigere patrem, ſed contra &c. Sed ibi in adminiſtratione rerum, hic autem in Iure, in quo non videtur fieri iniuria maioribus, ſi à minoribus melius dicatur.

In rem patris author filius eſſe non poteſt inquit *l. Quod dicimus 7. §. Vlt. ff. de auth.tutor.*

Patris lætitia eſt ſcientia filij, vt *in Auth. qua de dignit. §. Si verò, vt dixit gloſ. verbo, Solebat, in l.Sed Iulianus §.Quod dicitur ff ad Macedon.* Sicut etiam filij, dignitas patris eſt laus, & è contra, vt dixiſti verbo, *Dignitas*.

Donatio Principis facta filio familias in totum filio acquiritur, etiam quoad vſum fructum, vt *l. Cum multa 7. C. de bon. qua lib.* vbi ponitur ratio hæc, vt enim Imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, ità oportet, & principales liberalitates culmen habere præcipuum.

De alijs verò bonis vſus fructus patri quæritur, & filius de hoc quæri non valet, vt dicis Vſus fructus.

Filiorum bona an cenſeantur aduentitia, ſiue profectitia in dubio; Vide verbo, *Bona*, & adde, quod dicitur *in l.Vlt.C. de vſufruct.* ibi. Cum plerumque veriſimile ſit teſtatorem contemplatione magis filij, quam patris vſumfructum ei reliquiſſe; *& in l.Sancimus 36.in fin. C.de inofficioſ.teſtam.* ſic. Humanitatis etenim gratia ſancimus ea quidem omnia, quaſi Iure aduentio eum lucrari; repletionem autem ex rebus patris ſubſtantia fieri.

Qui ſibi, aut filio ſuo dari ſtipulatur manifeſtè perſonam filij complectitur in hoc, vt ei rectè ſoluatur, quia coniuncta ſua perſona ſtipulator efficit, vt non acquirendę obligationis gratia, ſed ſolutionis cauſa perſonam filij adhibuiſſe intelligatur. Vide *l.Eum qui 56. §. Qui ſibi ff.de verbor.*

Filij creditores etiam patris ſunt creditores, inquit *l. Si pater 12. ff. qua in fraud.cred it.*

Bona parentum ad ſecunda vota tranſeuntium, ſunt liberis, quibus debent lucra reſeruari, tacitè obligata, nec patria poteſtas impedit iſtam tacitam hypothecam, vt ſic ſummatur *l. Si quis prioris 8. §. vlt. C. de ſecundis nupt. vbi iuxta fin.* Sic tex. dicit. Ità tamen occaſione talium hypothecarum, nec patris, adminiſtrationem filij valeat perſerutari, vel aliquam eis mouere ſuper hoc quæſtionem; cum perſpicui ſit Iuris, etiamſi alienata fuerint eorum bona, quæ extra memorata lucra, vel paternas res ſunt, Ius hypothecæ integrum eiſdem manere filijs, & ibi *gloſ. verbo Hypotheca*, limitat in matre.

Non debent filij theſaurizare parentibus, ſed parentes filijs, vt dicitur *in cap. Cum Apoſtolus 6.§.penult.de cenſib.& ibi gloſ.* ſic. Ordine omni naturæ filius ſuccedit patri, & non è conuerſo &c. Vnde dixit Dominus Bulgarus cũ ſuus vnicus filius deceſsiſſet.

Ordine turbato ſuccedis Bulgarenato.

Et contra parentum eſt votum filiorum mors, vt deducitur *ex l.Cum tali 72.ff. de condit & demonſ.* ibi. Non enim voto matris opponi tam ominoſa non interponẽda cautionis interpretatio debuit, & infra ibi fuit enim periculoſum, ac triſtè liberrum conuinctum patroni liberis eorumdem mortem expectare.

Si filius meus, me miro, moriatur incipit nepos, neptiſue in eius locum ſuccedere

dere, & eodem modo Iura ſuorum hæredum, quaſi agnatione nanciſci, inquit *l. Poſthumorum* 13. *ff. de iniuſt. rupt.*

Filij in bello mortui, ac ſi viui eſſe reputantur *l. Bello* 21. *ff. de excuſ. tutor.* ibi. Melius igitur probabitur eos ſolos in acie amittuntur, prodeſſe debere cuiuſcumque ſexus, vel ætatis ſint; hi enim pro Republica ceciderunt. Vide etiam §. *Sed qui in bello eod. tit. de excuſat. tutor. in Inſtit.*

Cum in bello pater cum filio perijſſet *Diu. Adrian.* credit patrem prius mortuum, inquit *l. Qui duos* §. *Cum in bello de reb. dub.* & ſubiungit ſic. Si cum filio ſuo libertus ſimul perierit inteſtati patrono legitima defertur hæreditas, ſi non probatur filius patri ſuperuixiſſet; hæc enim reuerentia patronatus ſuggerente diximus. Et *in* §. *vlt.* ſic, Quod ſi impubes cum patre filius perierit, creditur pater ſuperuixiſſe, niſi & hic contrarium approbetur.

Sed ſi naufragio ſimul cum patre perierit, an cõditio defecerit videamus? Et magis non defeciſſe arbitror, quia non eſt veriſimile filium eius ſuperuixiſſe. Cum autem quis ante, & quis poſtea deceſſerit, non appareat extitiſſe conditionem fideicommiſsi magis dicendum eſt, vt prædictis verbis inquit *l. Ex facto* 17. §. *Si quis autẽ ff. ad Trebell. vbi gloſ. verbo, Filium,* ità inquit. Scilicet impuberem, ſecus in filio pubere qui, vt fortior, præſumitur ſuperuixiſſe, & ibidem Apoſtill. ſic. Nota dicendum idem in natiuitate, quod maſculus dicatur (quando ſimul naſcuntur) prius natus, quàm fœmina, *l. Si fuerit* §. *Planè, & ibi Bart. ff de reb. dub.*

Et quia filiorum mors, & ſeparatio dura eſt, vt dicit *l. Quæſitum* 12. *verſ. Vxores quoq; ff. de fund. inſtruc.* ibi. Nec enim duram ſeparationem iniunxiſſe credendum eſt, ideo redeamus ad filios viuos, tàm patria poteſtate, quàm ſui Iuris conſtitutos.

Tempus plus vtile conſideratur ei, qui in vtero eſt in ſui fauorem, & habetur pro iam nato, vt in *l. Cum quidam* 30 *ff. de acquir. hæred.* ibi. Quoniam mortis tempore, qui in vtero eſt (quantum ad moram faciendam inferioribus, & ſibi locum faciendum, ſi fuerit deditus) pro iam nato habetur.

Filium quidem nihil præiudicij paſſum fuiſſe, ſi pater eum ignorauerit, dixit *l. Vxorem* 29. *ff. de manum. teſtam.*

Caſus patris filio non obeſt, & dignitas aui prodeſt ità dicente *Vlpian. lib.* 1. *ad l. Iul. & Papiam in l.* 7. §. *vlt. ad fin. ff. de Senator.* ibi. Et magis eſt, vt debeat, vt aui potius ei dignitas proſit, quàm obſit caſus patris, & *Papinian. in l.* 9. *eod. tit.* addit. Nam quæſita dignitas liberis propter caſum patris remoti à Senatu non auferenda eſt.

De filijs Doctorum, & aduocatorum dixiſti ſupra verbo, *Aduocatus.*

Filius an dicatur grauatus, quando eſt reciproca ſubſtitutio inter fratres? Vide verbo, *Subſtitutio.*

Et qui vnicum filium habet, ſi ſupremo morienti ſubſtituit, non videtur inutiliter ſubſtituiſſe; & proximus agnatus intelligitur etiam, qui ſolus eſt quique neminem antecedit, dicit *l. Qui duos* x. *in fin. de reb. dub.*

Filij non debent eſſe deterioris conditionis, quàm nepotes, vt deducitur *in l. Si viua matre, C. de bon. mat.* ibi. Non tamen ab re eſt, vt in hoc caſu deterioris eſſe nepotibus filij non ſinantur. Et tamen in caſu notauit *gloſ. verbo, Repudiare per tex. ibi in cap. Vnico an agnat. vel fil. defunct. poſs. reti. feu. repu. hær.* Quod deterior eſt conditio filiorum, quàm agnatorum &c.

Filius, ſi pietatem patri debitam non agnoſcit, Iure patriæ poteſtatis caſtigari poteſt, vt dicit *l.* 3. *C. de patr. poteſt.* & addit ſic. Acriore remedio vſurus, ſi in pari contumacia perſeuerauerit, cumque præſidi prouinciæ oblaturus dic-

turo

turo ſententiam, quam tu quoque dici volueris.

Contra voluntatem matris tuæ libertatem in eum conferre, quem illa liberum fieri prohibuit non debes, ne videaris Iura potatis violate, inquit *l. 7. C. de teſtam. manum.*

Reuerentiam autem debitam exhiberi matri filios cogit, & ſi prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit læſam pietatem vindicabit; Seuerius dicit *l. 4. Cod. de patr. poteſt.*

Filij loco habetur Eccleſia, ſeu Monaſterium dicis Verbo, *Eccleſia*, quod intellige in eo, qui ingreditur monaſterium, vt notauit optimè *Iaſ. in l. ſi ita quis §. ea lege n. 15. ff. de verb. obligat.*

In Eccleſiæ tamen filius illegitimus non poterit miniſtrare vnà cum patre, vt dicit *cap. Cum decorem 15. de fil. presb.* ibi. Cum in decorum ſit, vt in altaris officio illegitimus filius impudico patri miniſtrat, in quo vnigenitus Dei filius æterno patri pro ſalute humani generis victimatur.

Suffragium filij patri proderit, & è conuerſo, vt inquit *l. 1. ff. quod cuiuſque vniuerſ.* Nam quaſi decurio hoc dedit, non quaſi domeſtica perſona, inquit *l. 2 ff. eod. tit.*

Filio nõ nocet patrem habuiſſe notarium ad decurionatum obtinendum, vt dixiſti verbo, *Decurio*.

Nocet tamen filio patris delictum, de quo *in l. Quiſquis §. filij verò C. ad l. Iul. maieſt.* ibi. Sint poſtremò tales, vt his perpetua egeſtate ſordentibus ſit, & mors ſolatium, & vita ſupplicium, vbi *gloſ. verbo, in quibus*, reddit rationem ſic. Timetur, ne ſimiles ſint patribus, iuxta illud

Sæpè ſolet filius ſimilis eſſe patri.

Et Apoſtill. ità. Dic tu in atrocioribus non inconuenit vnum puniri pro alio; in filiabus autem dicit idem tex. Mitior enim circa eas debet eſſe ſententia, quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidimus.

Si filius tàm ignominioſam duxerit vxorem, vt dedecori ſit tam ipſi, quàm patri, mulierem talem habere: dicemus & ex ea natum ad bonorum poſſeſſionem aui admitti, cùm poſsit auus Iure ſuo vti, eumq; exhæredare; nec enim minus in hoc nepote, is, qui de inoſſicioſo cogniturus eſt merita nepotis, quam patris eius delicta perpender; ità dicit *optima l. Non tantum 3. §. Si emancipatus ff. de bonor. poſſ con. tabu.*

Si filius patris vocem inultam reliquerit, quam ſeruus detexit, & libertatem meruit. Dixi non habendum pro patroni filio, quia indignus eſt, inquit *l. 23. ff. de Iur. patr.* Numquid autem, vt hæres habebit Ius patronatus? Videtur, quòd ſic, vt ibidem reſpondet gloſ.

Cùm filius deliquit, non vt filius contra patrem, perdit priuilegium filij, vt tradit *gloſ. Verbo deportaſſe, in l. Diu. Adrian. ff. ad l. Pomp. de parri.* vbi filius à patre fuit occiſus.

Filius familias publico iudicio adulteriũ in vxorem ſine voluntate patris arguere poſſe, dixit *l. 37. ff. ad l. Iul. de adult.* vindictam enim proprij doloris conſequitur, dicit prædictus tex.

Filius familias transfuga non habet Ius poſtliminij, vt dicis verbo, *Transfuga.* Et miles deſertor oblatus à patre, quomodo puniatur? Habes verbo, *Miles.*

Rectè dictum eſt, ſi pater filij, quem in poteſtate habebat, tacitam fidem interpoſuerit non debere id filio nocere, quia parendi neceſsitatem habuerit, inquit *l. In fraudem 10. ff. de ijs, quibus vt indig.*

Si pater dotauerit filiam, nihilominus veniet ad patris ſucceſsionem, etiam ſi pacta fuerit cum patre ſe nullum regreſſum habiturum ad bona paterna, vt &c. Filij enim meritis paternis ma-

gis

g'ſs ſunt ad obſequia paterna prouocandi quàm pactionibus adſtringendi, vt probat *gloſ. verbo, Legibus in cap.* 2. *de ijs, qui fur. dar. poſſ.*

Si filius patrem, & matrem, quos venerari oportet, contumelijs afficit, vel impias manus eis infert: præfectus Vrbi delictum ad publicam pietatem pertinens pro modo eius vindicat: inquit *l.* 1. *de obſeq. à liber.* vbi gloſ. ſic. Publica vtilitas eſt talem impietatem punire.

Exhæredatur filius contra pietatem, vt notas verbo, *Pietas*. Quatuordecim verò cauſæ ſint, propter quas exhæredari poteſt, & ſeptem, propter quas è conuerſo pater exhæredatur à filio, & tres, propter quas frater à fratre, vt per *gloſ. vlt. in* §. *vlt. de inoffic. teſtam. in Inſtit.* vbi his verſibus continentur.

Bis ſeptem cauſis exhæres filius eſto,
Si patrem feriat, vel maledicat ei.
Carcere detruſum ſi negligat, ac furioſum
Criminis accuſet, aut paret inſidias.
Si dederit grauia ſibi damna, nec hoſti redemit
Teſtari prohibet, aut dat arena iocum.
Si prauos ſequitur, vel amat genitoris amicam
Non orthodox filia quando coit.
Sed pater ex ſeptem ſi nati ſpernet honorem,
Hunc accuſabit, dira venena dabit.
Teſtari vetat, aut vxorem diligit eius;
Non redemit captum, dum furit, odit eum.
Pellitur à fratre frater cauſis tribus, vt ſi
Arguit hunc ſceleris, vel ei vult tollere vitam,
Vel ſi iacturam rerum ſibi mouerit vnquam.

Filius non perdit donationem à matre factam, licet ei ſit ingratus, ſi ipſa ſecundo nupſerit, vt habes verbo, *Mater*.

Filius filiæ marilegul i ſequitur matrem; ibidem Vide.

Filius familias poteſt bonis cedere, vt dixiſti verbo *Bona*.

Per patientiam patris videtur, & præſumitur filium eſſe ſui iuris dixit *gloſ. verbo, Paſſus, in l.* 1. *C. de patr. poteſt. per tex.* ibi. Paſſus ſit, vt patris familias res eius agit.

Sicut pater cogitur ex cauſis emancipare filium, ità filius ex cauſis cogitur eam accipere; dixit additio *ad gloſ. vlt. l. Nec auus C. de emancipat. liberor. contra eandem gloſ. ibidem contrarium tenentem gloſ. autem verbo, Non eſt, in Auth. quibus modis naturales effic ſuc.* §. *Illud tam. coll.* 7. dicit ſic. Quæro, an compellatur filius exire patriam poteſtatem ex iiſdem cauſis, quatenus pater cogitur eum emancipare? Reſponde non, quia non inuenimus.

Filium autem, an teneatur pater emancipare, & quando? Vide verbo, *Pater*.

Licet ſeruus manumiſſus ex ante geſto non teneatur vt ſupra *de negot. geſt. l. Eum actum*; ſecus eſt in filio emancipato, vt ſupra quod cum eo *l.* 2. *ita dicit gloſ. verbo, Diſtare in l.* 3. §. *Sed ſi filius ff. de pecul.*

De filijs emancipatis ſic inquit *l.* 1. *in fin. C. de offic. præt* Cùm ſe ſe intelligant obſequij plus debere, à quibus ſe meminerint ſacris vinculis exutos.

Et ſi in contrarium fecerint etenim in poteſtatē patriam reuocari debent, vt dicit *l. Vnica C. de ingrat. liber.* ibi. Filios, & filias, cæteroſque liberos contumaces, qui parentes, vel acerbitate conuitij, vel cuiuſcumque atrocis iniuriæ dolore pulſaſſent; legis emancipatione reſciſſa, damno libertatis immeritæ mulctari voluerunt.

Indulgentia conceſſa filio deportato non re-

reſtituit eum in patriam poteſtatem, ſic ſummat *Bald. l. In inſulam 6. C. de ſentent paſſ.*

De filijs naturalibus, quòd debeant cum legitimis ſuccedere ſequuto matrimonio; ſic inquit *l. Cum quis* 10. *C. de natur. liber.* Cùm enim affectio prioris ſobolis, & ad dotalia inſtrumenta efficienda, & ad poſterorum filiorum edẽdam progeniem præſtiterit occaſionem. Quomodo non eſt iniquiſsimum ipſam ſtirpem ſecundæ poſteritatis priorem, quaſi iniuſtam, excludere, cùm gratias agere fratribus ſuis poſteriores debeant, quorum beneficio ipſi ſunt iuſti filij, & nomen, & ordinem conſequuti?

Eo ipſo, quòd quis filiũ naturalẽ in extrema voluntate nominat filiũ, & hæredẽ inſtituit, intelligitur eum legitimaſſe, & hoc intellige, ſi alios legitimos non habet; ita dicit *gl. verbo, Filiũ, in cap. per tuas qui filij ſint leg.* vbi quatuor modos ponit legitimandi filios, quos vide ibi.

Et ibidem Apoſtill. ſic. Qui legitimatus eſt per Principem non legitimatur in ſpiritualibus. A contrario tamen legitimatus per Papam, in ſpiritualibus, videtur legitimatus in temporalibus, vt ex *tex in cap. Per venerabilem* 13. *qui fil. ſint legit.* ibi ex quo veriſimilius creditur, & probabilius reputatur, vt eos ad actus legitimare valeat ſæculares &c. quia cum maior in ſpiritualibus, tàm prouidentia, quàm authoritas requiratur, quod in maiori conceditur, licitum eſſe videtur, & in minori &c Videretur ſiquidem monſtruoſum, vt qui legitimus ad ſpirituales fieret actiones, circa ſæculares actus illegitimus remaneret. Vnde cum in ſpiritualibus diſpenſetur, intelligitur de temporalibus diſpenſatum.

Gloſ. tamen per dictum tex. intelligit in terris tantùm, quibus Papa habet vtramque Iuriſdictionem; quia in alijs, vbi ſunt Principes ſæculares dicit Papam non poſſe mittere falcem, nec legitimare, quoad temporalia, quod quidem videtur ex eodem tex. deduci ibi. Quod non ſolùm in Eccleſiæ patrimonio (ſuper quo plenam in temporalibus gerimus poteſtatem) verum etiam in alijs regionibus certis cauſis inſpectis temporalem Iuriſdictionem caſualiter exercemus, non quod Iuri alieno præiudicare velimus.

Si filius ſe negauerit filium, quomodo poterit hoc conſtare? Reſpondet *gloſ. in cap. Michael de fil. presb.* in hæc verba. Si natus fuit ex illa, quam tenebat ſecum publicè in domo pro concubina, præſumitur enim filius illius, ſicut aliquis præſumitur filius, quia natus eſt in matrimonio; quia pater eſt, quem nuptiæ demonſtrant &c. & ità præſumptiuè talem dicimus filium, quem talis cohabitatio filium demonſtrat, quia fuit in poſſeſsione filiationis &c. Sed ſi non fuit natus de tali, qualiter probabit? Reſponde ex eo, quòd ille vocabat eum filium, & ille appellabat eum patrem, & communiter habebatur, nominabatur filius &c. Et ex dilectione ſola diſcernitur quis, cuius filius approbetur &c. ſed videtur quòd talis nominatio non probetur illum filium, quia contrariam admittit probationem &c. benè ſtatur nominationi &c. niſi expreſsè contrarium probaretur, & ibi allegat plura Iura.

Etiam naturalem filium efficere, vt deficiat conditio, dicit *l. Ex facto* 17. *§.* 1. *ff ad Trebell.* Mihi autem, addit idem tex. (quoad naturales filios attinet) voluntatis quæſtio videtur eſſe, de quibus liberis teſtator ſenſerit? Sed hoc ex dignitate, & conditione eius, qui fideicommiſit, accipiendum erit.

Filij illegitimi non ſunt deſpiciendi, ſed attendendi ex ratione, quam ponit *Imperator in Auth. quib. mod. natural. effic. ſui, coll.* 7. ibi. Non enim vitio, & interdictio deſpicienda eſt; ſed quod eſt in

in neceſſitate curandum eſt, & deſugiendum quidem, quod malum eſt, inueniendum verò vndique, quod melius eſt.

Spurius nec filius dicitur, inquit *gloſ. verbo, Parentibus, in l. 1. ff. de teſtam. tutel.* vbi Apoſtill. limitat in fauorabilibus tantùm, quia in odioſis eſt ſecus, vt ibidem probat.

Spurios quoque poſſe ad legi in ordinem nulla dubitatio eſt; ſed ſi habeant competitorem legitimè quæſitum, præferri eum oportebit &c. ceſſantibus verò his etiam ſpurij ad decurionatum, & re, & vita honeſti recipientur, dicit *l. 3. §. Vnico ff. de decurion.*

Nimis indignum eſt, nimis item impium flagitijs præſidia quærere, vt & petulantia ſeruire liceat, & Ius, nomenque patris, quod eis denegatum eſt, id altero legis colore præſumant, dixit *l. Legem Anaſtatij 7 §. In poſterum, C. de natur. liber.* de filijs ex damnato coitu, qui vt plurimum ſe nominant nepotes, aut coniuctos, aut ſimili alio colore eùm non poſsint erubeſcentes patrem nominare.

Adoptiuus filius nunquam veri patris filius intelligitur, & ſic in omni ferè Iure obſeruari conuenit, ne imagine naturæ veritas obumbretur, videlicet, quod non translatus, ſed reditus videretur, ità inquit *l. Filio 23. ff. de liber. & poſthum.*

Finis.

Aliud eſt finis, aliud eſt ſcopus; ſcopus eſt ſignum, ad quod diriguntur ſagittæ, finis eſt præmium, quod accipiunt, qui ſignum illud certius attigerunt, vt dicit *Caſſian. coll. 1. cap.*

Quæ ad eundem finem tendunt, non ſunt contraria, vt inquit *gloſ. verbo, Teneris, in cap. Si à iudice* 10. *de appell. lib. 6.*

Qui ponit principium totum ſupplere debet vſque ad finem, & cordi nobis eſt omnia cæpta ad finem perducere, quia aliàs opus imperfectum manet, quamuis dicat Tull. quòd nihil eſt in humano genere difficilius, quàm inuenire perfectionem; ſolus autem Deus opus imperfectum non ponit, vt inquit *gloſ. verbo, Militia, in cap. 1. de renunc.*

Finis aliquando ſpectandus, aliquando initium, & pro vtraque parte extant Iura, & gloſæ; ſi vis ſcire, quando ille, quando iſtud ſit ſpectandum, videas *gloſ. verbo, Electionis, in cap. Dudum* 22. *de election.* Vbi etiam, quando medium attendatur, quem tex. allegat etiam in materia *gloſ. vlt. in cap. 3. de cenſib.* Vide etiam, quæ dixi verbo, *Euentus*, vbi in dubio præſumitur talis mens fuiſſe à principio, ſicut apparet in fine.

Contrarium probatur in caſu *l. Sed Iulian. §. Proinde ff. ad Macedonian.* vbi licet à principio filius familias mutuū non accepiſſet, vt in rem patris verteret, ſi tamen ex poſt facto, ideſt in fine, verſum fuit in rem patris, ceſſat Macedonianum, vt his verbis apparet, ſed & ſi ab initio non ſic accepit, verùm poſtea in rem patris vertit, ceſſare &c. Intelligendumque eſſe ab initio ſic accepiſſe, vt in rem patris verteret.

Sic etiam in terminis *l. 3. §. Si quis palam ff de Iur. fiſc.* finis attenditur. Nam, quando teſtamenti tempore fuit incapaci relictum, mortis verò tempore reperitur capax, ad pænam illius tituli euitandam, finis, & non initium attenditur, vt expreſsè diſponit *dicta l.* ibi, Et placuit exitum eſſe ſpectandum.

Nota inſuper, quod quando finis habet neceſſariam conſequentiam, ad principium ipſum, inſpicimus principium, vt dixit *Bart. per tex. ibi in l. Damni §. Sabini ff. de damn. infect.*

Non poteſt ſequentibus actibus robur accipere, cuius principium ad alium finem cæptum fuit, ſecus ſi initium cum me-

medijs; & ſine concordat, ſic ſummatur *l. 4. §. Si ab ignoto ff. de manumiſſ.*

Nota, quod inſtrumenta emptionis non probant fines plebatus, vel plebium, vel Curiarum, vt inquit *gloſ. verbo, Emptionis, in l. Præſidijs 89. §. Titio ff. de legat. 3.* cuius verba ſunt. Non ſufficere ſolùm argumentum emptionis reſpondi. Sed inſpiciendum, an litteris, & rationibus appellatione Seianorum Gabiniana quoque continerentur.

Fiſcus.

A Principio conſuetudo fuit Populi Romani, vt pecuniam, quam ex tributis percipiebant, in marſupium ab initio reponerent, ſed ſi marſupium nō ſufficeret, ad fiſcum, idest ad ſaccum deuenirent; hoc idem & in Principe fuit, vt primo in burſa, deinde ad fiſcum deueniret, ideſt ad ſaccum & ſic quandoque ratio fiſcalis dicitur ratio Imperatoris, ità ponit *gloſ. verbo, Fiſcalis, in l. In Prouincijs 4. C. de numerar. actuar. lib. 12.* Verum eſt, quod de verbo Fiſcus, eiuſque ſenſu, ſignificatione, & origine, quàm plurima extant ſcripta, ſed nihil de illis hic ago, tum quia meæ inſpectionis non eſt, tum etiam, quia mihi ſemper tædium fuit dicere, agere, & diſputare de nominibus, & iam olim reprobati fuerunt Philoſophi Nominales. Solùm dicam, quod fiſcus Principis redditus etiam ſignificat, conſtatque Canone in dictione, & oblatione, vt dicit *Apoſtill. gloſ. vlt. l. Nec 5. C. reſtitut. milit. ex Alciat. in l. Inter publica ff. de verbor. ſignif.*

Fiſcus, Eccleſia, & minor pari paſſu ambulant, vt inquit *gloſ. verbo, Rebus ſuis, in cap. 2. de iur. iur. & gloſ. vlt. in l. 2. C. de priuil. fiſc.* ſic. Pari paſſu ambulant mulier, & fiſcus.

Priuilegiatior eſt fiſcus, quàm Ciuitas, dixit *gloſ. verbo, Moleſtiam, in l. 2. C. de debitor. Ciuit. lib. 11.*

Maximum eſt priuilegium fiſci, dum poteſt ſuum debitorem, (licet ex cauſa) ante tempus præfinitum, ad ſoluendū cogere, vt ſoluat vt dicitur *in l. 1. C. de conditione ex lege* ibi, vt fiſco, cuius ob neceſſitates publicas cauſam potiorē eſſe oportet, debita pecunia exoluatur.

Fiſcus vbique præſens eſt, inquit *gloſ. 1. in l. 1. C. de quadrien. præſcript.* non ergo dici poteſt abſens.

Fiſcus non ſolet ſatiſdare, dicit *l. 1. §. Si ad fiſcum ff. vt legator. nemin. cau. vbi gloſ.* ſic. Nam ſemper idoneus eſt, & ſoluendo &c. Et ibidem Apoſtill. ità. Non tenetur fiſcus ſatiſdare etiam nuda cautione; Ciuitas autem ſic Bart. &c.

Nota, quod fraus facta fiſco inducit crimen falſi, ſed facta pupillo non, & ſic fiſcus fauorabilior eſt, vt dicit *gloſ. verbo, Excuſationem, in l. 1. §. Ad teſtamenta ff. ad l. Cornel. de falſ.*

Cum autem in locum priuati ſucceſſit, etiam dare ſolet, inquit *l. Cum quidam 17. §. Ex locato ff. de vſur. vbi gloſ. verbo Dare,* ſic dicit. Nota ergo hæredem debere vti Iure defuncti, licet ipſe per ſe ſit priuilegiatus vt hic, & confirmat *l. 2. ff. de alimen. & cib. leg.* ibi. Et licet ad fiſcum bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur, præſtanda ſunt, ſicut, ſi ad quemlibet ſucceſſorē tranſiſſent.

Quæ non à patre, ſed à genere, à Ciuitate, à rerum natura tribuerentur, ea manere eis incolumia (ſcilicet confiſcatis rebus patris) non enim hæc patrem, ſed maiores eius eis dediſſe, inquit *l. 3. ff. de interdict. & releg.*

Notabilis eſt *l. 1. de ſecund. nupt.* dum imponens pænam ad morum correctionem eam noluit applicare fiſco ex ratio-

ratione, de qua ibi. Hæc namque omnia ab hæredibus, vel cohæredibus, aut ab inteſtato ſuccedentibus vendicari iubemus: ne in ijs, in quibus correctionem morum inducimus fiſci videamur habere rationem: optimi namque Principis eſt fiſci non habere rationem in detrimentum ſubiectorum, vt dixit *Imperator in l. Vnicum §. vlt. C. de caduc. tol.* ibi. Tantum enim nobis ſupereſt clementia, quòd ſcientes etiam fiſcum noſtrum vltimum ad caducorum vendicationem vocari, tamen nec illi pepercimus, nec auguſtũ priuilegiũ exercemus. Sed quod communiter omnibus prodeſt, hoc rei priuatæ noſtræ vtilitati præferendum eſſe cenſemus, noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes; & nunc Reges intelligite &c.

Et quod magis eſt poſt bona fiſco applicata optimi Principis eſt pauperibus hæredibus reſtituere, vt alias fecit Imperator, vt conſtat *ex l. vnica ff. de portion. qua lib. damn. conc.* ibi. Sed Diuus Adrian. in hæc verba ſententiam reſcripſit. Fauorabilem apud me cauſam Albini filiorum numerus facit, cũ amplius Imperium hominum adiectione potiùs, quàm pecuniarum copia malim, ideoque illis paterna ſua concedi volo, quæ manifeſtabant tot poſſeſſores etiam ſi acceperint vniuerſa. Hæc ſanè eſt melior, & ſanctior Imperij conſeruatio fiſcum non diteſcere pecunia miſerorum; magis namque conuenit Principi clementia, quàm auaritia, vt dicit *Traianus relatus in l. 1. ff. de interdict.* in hæc verba. Scio relegatorum bona Superiorum temporum fiſco vendicata, ſed aliud clementiæ meæ conuenit, &c. Nec enim fiſcus diteſcere debet miſerorum calamitatibus, inquit *l. 1. Cod. de naufrag. lib.* 14.

Malè acquiſita fiſco applicantur; qui ſucceſſor eſt malè acquiſitorum, vt probat *gloſ. verbo, redempto, in cap. 1. de probib. feu. alien.*

Donatio facta fiſco pro parte dimidia, non permittitur *ex l. 2. C. Ne fiſcus, vel reſpubl.* ibi. Cum allegas partem rerum, vel actionum dimidiam fiſco, quo magis eius lumbus protegaris, velle te donare: huiuſmodi litium temporum meorum diſciplina non patitur, & addit *l. 3 eod.* Abhorret à ſæculo noſtro ſub prætextu debiti procurationem contra priuatos fiſcum præſtare.

Qui emit à fiſco, tenetur ſtare locationi factæ ab eodem fiſco, vt habes verbo, *Emptor*.

Quoties ad fiſcum, vel portio rei pertinet vt vniuerſa à procuratoribus meis diſtrahatur, inquit *l. vnica Cod. de vendit. rer fiſcal. lib.* 10. *vbi gloſ. verbo, Diſtrahatur*, ſic dicit. Secus in alio, qui non niſi partem ſuam vendere poteſt.

De fiſci rebus venditis, ità inquit *l. ſi procurator ff de Iur. fiſc.* Statim fit emptoris prætio, tamen ſoluto, vbi notat *gloſ. verbo, Soluto*, ſic. Non autem fide habita de pretio, & eſt ſpeciale contra leges prędictas, & nota pro minoribus, & Eccleſijs &c.

Grauiſſimum verecundia mea duxit, vt cuius rei pretium cum bona fide eſſet addicta, ſemel fiſcus acceperit eius controuerſiam referas, inquit *l. 1. C. Ne fiſcus rem, quam vend euinc. lib.* 10. Ego tamen vidi olim de tempore, quo aduocationis munere fungebar expeditum regium diploma contra prędictam legem, quo quam plurimi emptores fiſcales fuerunt moleſtati ſuper talibus venditionibus, contradicente etiam ratione *l. 2. eod. tit.* ibi. Retractare fiſcum, quod ſemel vendidit æquitatis, honeſtatiſque ratio non patitur, ſed auaritia temporum hoc concedit.

Flu-

Flumen.

FLumina cenſitorum vice funguntur, vt ex priuato in publicum abdicant, & ex publico in priuatum dicit *Iuriſconſultus in l.Ergo* 30. *iuxta fin. ff.de acquir.rer.domin.& gloſ.verbo, Incipit, in §.Inſula eod.tit. in Inſtit.* ſic. Nota hic, quod flumina vicem iudicum obtinent, vt dent; & auferant dominium, vt hic &c.

Fœmina.

AD imaginem Dei non eſt facta iuxtà ſenſum, de quo *Auguſtin.in cap.Hæc* 33.*q.*5. Hæc imago Dei, inquit tex. eſt in homine, vt vnus factus ſit homo, ex quo cæteri oriantur habens Imperium Dei, quaſi Vicarius eius, quia vnius Dei habet imaginem, ideoque mulier ad imaginem Dei non eſt facta.

De fœminarum malitia vide Eccleſiaſticum *cap.*25.*B.*17. & ibi etiam inuenies hæc. Mulier, ſi primatum teneat, contraria eſt viro ſuo &c. De bonitate verò vide *eund.cap.*26. De pulchritudine vide *Pened.lib.*1.*de reb.Salom.cap.*3.*in fin.& alia Verbo, Mulier.*

Fœmina viro ſubdita, & penè famula eſt, dixit *idem Auguſt. relatus in cap. Satis* 33.*q.*5. ibi. Quemadmodum viri fœminas ſubditas, & penè famulas lex eſſe voluit, & non dixit famulas, ſed penè; Nam ſi de pede Adami formaretur Eua, tunc eſſet famula propriè; & ſi de capite formaretur, poterat dici domina; ſed formata fuit de coſta, tamquam collateralis vt inquit *gloſ.verbo, Coſta, in cap.vlt.diſt.cauſ.*33.*q.*5. & quia fuit cauſa peccati, ideo remanſit quaſi famula *ex verbo, Dei, Geneſ.* 3. Vide *cap. Adam.d.*33.*q.*5.

Fœminarum genus garrulum; & ſicut muta cicada pro miraculo eſt; ità ſilentium in fœmina latè proſequitur *Tiraq. ad leges Connubiales l.*10.*à num.*1.*vſq; ad* 7.*& in l.*6.*num.*129.

Fœminæ conſilium debile, vt habes verbo, *Conſilium*, & probatur *in l.Si pater* 4. *C.de ſponſ.* ibi. Cum plerumque etiam ipſius fœminæ aduerſus commoda propria inueniatur laborare conſilium.

Idem dici poteſt de eius teſtimonio, nam varium, & mutabile ſemper fœmina producit, vt dicitur *in cap.Forus in fin. de verbor. ſignif. vbi gloſ.* ponit hos verſus.

Quid leuius fumo? flamen: quid flamine? ventus
Quid vento? mulier; quid muliere? nihil.

Hoſpitiolum tuum aut raro, aut numquam mulier pedes terant, quia non poteſt toto corde cum Deo habitare, qui fœminarum acceſsibus copulatur. Fœmina conſcientiam ſecum pariter habitantis exurit. Numquam de mulierum formis diſputes. Fœminæ nomen tuum neſciant. Fœminam, quam benè videris conuerſantem, mente dilige, non corporali frequentia. Si bonum eſt mulierem non tangere, malum eſt ergo tangere dixit *Hieronym.relat. Hoſpitiolum* 32.*in cap.diſt.*

Peſsimum eſt fœminino vocabulo etiam maſculos comprehendere dicit *l.Si ità* 46. *ff. de legat.* 2. dicti ratione. Vide *Alciat.lib.*2.*parerg.cap.*48. Poteſt etiã ex hoc inferri, quod abominabile eſt in viro vox, & loquela fœminea. Et tamen in caſu inuenies, quod fœmina comprehendit maſculum, *vt in l.Adigere* 6 *de Iur.patr.* Adigere inquit tex. Iure iurando, ne nubat liberta, intelligitur etiam qui libertum iurare patitur.

Non tantum maſculi, ſed & fœminæ ex vi-

viriſi ſexu deſcendentes Carboniani commodum habebunt, inquit *l.1.ff. de Carbonian. edict.*

Fœmina debilior maſculo intelligitur, vt habes verbo *Maſculus*, & tamen citius pubeſcit, ſed quare citius? inquit *gloſ. verbo, Completum, in l. Qua ætate 5. ff. de teſtam.* Et reſpondet, quia citius ſagatior &c. & quia citius viri potens, & additio ibidem ſic. Vel dic ſecundum Bald. Quia mala herba citò creſcit &c. Sed Hoſtien. dicit, quòd fæmina minus viuit; & ideo citius completur, vt videmus in plantis, & iſta ratio eſt Philoſophica.

Fœminæ ſunt peioris conditionis, quàm maſculi, vt habes dicto verbo, *Maſculus*. In ſententijs tamen mitius circa eas proferri debet, quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidimus, dixit *Imperator in l. Quiſquis 5. §. Ad filias C. ad l. Iul. magiſt.*

In ſucceſsionibus autem non eſt facienda differentia inter maſculos, & fæminas; æqualiter enim de Iure communi ſuccedunt. Vnde qui differentias inducunt inter eas, & maſculos, quaſi naturæ accuſatores exiſtunt, cur non totos maſculos generauit, vt vndè generentur non fiant, inquit *l. Maximum vitium C. de liber. præt.* Vide etiam optimam legem in materia *l. Lege duodecim tab. C. de legit. hæred.* cuius verba ponis dicto verbo, *Maſculus*.

Maior honeſtas requiritur in muliere, quàm in maſculo vt probat *Apoſtill. ad gloſ. verbo, Poſtulata in §. Eſt autem de hæred. inſtit. in inſtit.* vbi addit ſic. Vnde turpius eſſet hoc noſtro tempore; quòd famulus cognoſceret dominam, quàm ſi dominus cognoſceret famulã propter honeſtatem, quæ maxima requiritur in ipſa muliere.

Si quis virgines appellaſſet, ſi tamen ancillari veſte veſtitas minus peccare videtur, multò minus ſi meretricia veſte fęminæ non matrum familias veſtitæ fuiſſent inquit *l. Item apud Labeonem 15. §. Si quis ff. de iniur.*

Non ſolum prædicta habent locum quando non neceſſario fœminæ ſic curſitant, ſed adhuc etiam in caſu neceſſario propter honeſtatem arceantur fœminæ à proſequendis ſuis litibus, vt decreuit *Imperator Conſtantin. in l. Maritus 21. C. de procur.* vbi marito conceditur facultas, vt ſine mandato poſsit pro vxore in iudicio audiri, ne fęminæ, inquit tex. proſequendi litis obtentu in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant, & conuentibus virorum, vel iudicijs intereſſe cogantur.

Quamuis ſecundùm regulas Iuris Ciuilis fœminæ à publicis officijs ſint remotæ, & alibi dicatur, quod licet ſummæ opinionis exiſtant, ſi arbitrium in ſe ſuſceperint, vel ſi patronæ inter libertos ſuos interpoſuerint audientiam, ab omni ſint iudiciali examine ſeparandæ, vt ex earum prolatione nulla pæna aduerſus earum contemptores, nullaque pacti exceptio habeatur; quia tamen iuxtà conſuetudinem approbatam, quæ pro lege ſeruatur in partibus Gallicanis fœminæ præcellentes in ſubditos ſuos ordinariam Iuriſdictionem habere noſcuntur; ſic inquit *cap. Dilecti 4. § Quamuis de arbitr.*

Et gloſ verbo, Procuratricem, in cap. Cùm dilecta 4. de confirm. vtil. vel inutil. per tex. ibi ità ait. Sic ergo fœmina poteſt eſſe procuratrix, ſic, & arbiter; vel dic, quod verius eſt, quod Papa conſtituit eam procuratricem. Vnde de hoc non eſt diſputandum &c. aliàs fœmina non poteſt eſſe procuratrix &c. niſi fuerit pro miſerabilibus perſonis, vt eſt Virgo Mater pro peccatoribus latè diſputat *Bart. in tract. inter Virginem, & Dæmon.* quem vide, ſi placuerit.

Pulchritudo fœminę inuitat ad matrimonium, vt habes verbo, *Matrimonium*, ideo forſan fœminæ ſæculares crinibus

vtun-

vtuntur; qui valdè fœminas exornant ad pulchritudinem, non verò religioſæ, vide etiam ſuper hoc verbo, *Monialis*.

Fœmina auara eſt, & auariſſimum genus mulierum, vt probat *gloſ. vlt. in l. Si à ſponſo 16. C. de donat. ante nupt. per tex.* ibi. Quòd ſi ſponſa &c. donationis titulo (quod raro accidit) fuerit aliquid ſponſo largita.

Defectus legitimæ ætatis in fœminis non ſuppletur ex numero liberorum, ſic ſummatur *l. De ÿs 12. C. de admin. tutor. & tex.* ſic dicit. Nec enim ignoras non multum patrocinari fœcunditatem liberorum fœminis ad rerum ſuarum adminiſtrationem, ſi intra ætatem legitimam non ſint conſtitutæ.

Foraneus.

IN Regia vrbe, quæ & habetur, & eſt communis patria decenter vtiq; vtilem ſe ipſum præbens, nõ minus, quàm in propria patria immunitate fruetur, dicit *l. Sed & reprobari 7. §. vlt. ff. de excuſat. tutor.*

Forma.

FIgura cuiuſcumque rei eſt ipſius apparens forma, vel facies, in qua rei ſubſtantia fingitur, dixit *gloſ. verbo, Non exigat, in Clem. vlt. de verbor. ſignif.*

Tunc forma dat eſſe rei, & ab ea fit denominatio, quando actus ſine ea procedere non poteſt; ità inquit *gloſ. verbo, Conſtitutio, in §. Seruitus autem de iur. perſon. in Inſtit.*

Forma mutata dicitur res abeſſe, etiam ſi eius corpus maneat. Vide verbo, *Res*; nàm mutata forma propè interimi ſubſtantiam rei; Marcell. ſcribit, vt dicit *l. Iulian. 9. §. ſi quis rem ff. ad exhibendum*, vbi Bald. ſic. Forma eſt quæ dat eſſe rei, & commutata forma ſubſtantiali; res non dicitur eadem, ſed diuerſa, & Apoſtill. ibi. idem ità. Nota iſtum textum, ad quod ſemper allegatur, quod licet ſit identitas materiæ, ſi eſt diuerſitas formæ, res dicitur eſſe diuerſa, concordat *l. Si conuenerit §. Si quis ſic ff. de pignor. act. & gloſ. verbo, De cauſis, in fin. in cap. Cùm cauſam 37. de teſtibus*, ità dicit. Mutata forma, & ſubſtantia quaſi mutata videtur; & *gloſ. 1. in cap. 1.* (loquente de Altari) *de conſecr. Eccleſ.* ſic. Mutatum quoad formam amiſerit per diminutionem, vel augmentum, cùm hæc ſit forma rei.

Forma contractus inſpici debet ad hoc, vt quis vſurarius cenſeatur, quia omne eſſe eſt in forma, ſed non eſt ſemper verum in caſu iſto, dixit *gloſ. verbo, Ex tali forma in cap. in Ciuitate 6. de vſur.*

Commodiſſimè illa forma in mandatis ſeruanda eſt, vt quoties certum mandatum ſit, recedi à forma non debeat. At quoties incertum, vel plurium cauſarum, tunc licèt alijs præſtationibus exoluta ſit cauſa mandati, quàm quæ ipſo mandato inerat, ſi tamen hoc mandatori expediat, mandati erit actio, inquit *l. Si quis 46. ff. mand.*

Fortis.

QVi propriam poteſt vincere iracundiam fortior eſt omnibus, dixit *Plato Athenien.* dum interrogaretur quis nam fortior eſſet. Et ille vir fortis habetur, cuius ſobrius erit animus in rebus quoque infæliciter geſtis, vt idem ſcilicet maneat rectis conſilijs peccata corrigens, dixit *Ioſeph de bell. Iud. lib. 4. cap. 1. num. 30.*

Ignis aurum probat, miſeria fortes viros, dicit *Senec. lib. de prouid. & in lib. Medea.*

Digitized by Google

dea cap. 3. itâ. Fortuna fortes metuit, inanes premit; fortuna opes, non animum auferre poteſt; condicunt, quæ *Cicer lib. rečlbor. art. non.* ibi. Ei non multum poteſt obeſſe fortuna, qui ſibi firmius in virtute, quàm in caſu præſidium collocauit.

Nec fortitudinem, quæ non eſt cum iuſtitia, laudabimus, dixit *Imperator Iuſtinian. in Auth. vt omnes obed. iudic.*

Fortitudo eſt pericula iuſta contemnens, aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum; ità definiuit *Senec. lib.* 2. *de benef. cap.* 34.

Corrumpitur autem fortitudo à ſuperabundantia, & defectu, aſſueti enim contemnere terribilia, & ſuſtinere ipſa, fortis eſt &c. Qui ſuſtinet pericula, & gaudet, fortis eſt, qui autem triſtatur, timidus eſt, dixit *Ariſt. Ethicor. cap.* 2.

Fortuna.

FOrtes metuit, inanes premit &c. vt ſuprà proximè dixiſti *ex Senec.*

An potius in fortunam, cuius potentiæ nullis humanis rationibus reſiſtere licet, ne ſapientiſſimis. Vnde perſuaſum habemus eam omnes humanas actiones præſanxiſſe, vt neceſſaria conſequantur; eamque vim fatum vocamus; quod nihil ſit, quod illa non efficiat; dixit *Ioſeph de antiq. lib.* 16. *cap. vlt. lin.* 10.

Et idem lib. 8. *cap. vlt. in fin.* ſic. Quin & ea reputatio hoc loco ſubit animum, quod inſuperabilis fati ſit neceſſitas, quæ etiam ſi præſciatur, præcaueri tamen non poteſt, Sed tandiù homines ſibi vana ſpe blandiuntur, donec in illius caſſes incidant. Nullus enim contra fortunam inexpugnabilis murus eſt, vt dixit *Senec. epiſt.* 75.

Quandoquidem mores cum fortuna ſunt mutabiles, vt dixit *Ioſeph lib.* 15. *antiq. cap.* 2. *lin.* 40. *Senec. verò epiſt.* 36. contrà videtur ſentire ibi. In mores fortuna Ius non habet, hos diſponat, vt quàm tranquilliſsimus ille animus ad perfectum veniat, qui nec ablatum ſibi quicquam ſentit, nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt quocumque res cadunt, *& in epiſt.* 83. ſic. Non habet vt putamus, fortuna longas manus, neminem occupat, niſi hærentem ſibi; & *epiſt.* 95. ibi. Nos fortunæ mala noſtra tradimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum.

Non eſt tuum, fortuna, quod fecit tuum, dari bonum, quod potuit, auferri poteſt; dixit *idem Senec. lib.* 1. *Epiſt.* 8. *in fin. & epiſt.* 92. ſic. Sæpè maiori fortunæ locum fecit iniuria, & *gloſ. in caſus poſitione l.* 1. *C. quand. Imp. inter. pupill.* ſic. Nota ex hac lege, quòd fortuna dicitur iniuriari illis, quibus accidit infortunium, & alibi dicitur, quòd dicitur inſidiari, & probatur *ex eod. tex.* ibi. Alijque fortunæ iniuria miſerabiles, & *in l. Ius poſtliminij* 14. *C. de poſtlim.* ſic. Nec tibi fortuna medij temporis, quominus res maternas ſucceſsione quæſitas perſequi poſſis, iniuriam fieri patimur.

Hoc tantum dixerim vltimam eſſe aduerſæ fortunæ ſarcinam, quod dum miſerit aliquod crimē infligitur, quę perferunt meruiſſe creduntur. Et ad hoc, quod non debet eſſe, quis credulus eſt *ex Boet. tradit gloſ. verbo, Feriamus, in l. vlt. C. de accuſat.*

Turpe eſt, vt patriæ functiones ferre non poſsit, quo etiam fortunæ vim ſe ferre profitetur dicit *l. Reddatur* 8. *C. de profeſſor. & medic. lib.* 10. loquens de eo, qui ſe gerit, vt philoſophus, & prætendit ſe excuſare à functionibus patriæ.

Ecce par Deo dignum vir fortis cum mala fortuna impoſitus dixit *Senec de diu. prouid. cap. de ſuſtinend. impet. aduerſ. & de proſperit. d. lib.* ſic. Nos itaque

que Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet.

In l. de pollicitationibus 8. *ff. de pollic. Iureconſult.* ſic inquit. Nam & ſi aduerſa fortuna vſus in triennium à præfecto Vrbis relegatus eſſet, tamen gratiam muneris, quod ſponte obtulit, minuere non debet.

Non etiam debet Magiſtratus futuros caſus, & fortunam pupillo præſtare, inquit *l.* 1. *§.* 1. *verſ. Si Magiſtratus ff. de magiſtrat. conu.*

Fortunam eſſe huius optionis iudicem, & ſorte hoc eſſe dirimendum, vt ad quem ſors peruenerit, illius ſententia, in electione præualeat dixit *tex. in §. optionis de legat. in inſtit, & l.* 3. *C. commun. de legat.* Loquens de electione pluribus relicta, qui in eligendo ſunt diſcordes, irà ait. In huiuſmodi caſibus rei iudicem fortunam eſſe, & ſortem inter altercantes adhibendam, vt quem ſors prætulerit, is quidem habeat poteſtatem eligendi.

Fortuitus caſus.

NOn poteſt præuideri, inquit *cap. vlt. de homicid.* & ibidem notat *gloſ. vlt. & in l. Verum* 12. *§. Sciendum ad fin. ff. de minor.* ſic. Quod ſaco contingit cuius patriſamilias (quamuis diligentiſsimo) poſſe contingere.

In caſibus autem fortuitis, qui ſine culpa, & ſine mora contingunt, pactum ſpeciale eſt neceſſarium, vt inquit *gloſ. vlt. in l. Et Ariſtoni ff. mand.* quam ſic ſummat Bartol. Per pactum poteſt quis ſe adſtringere ad caſum fortuitum.

Quid enim tam humanum eſt, quàm fortuitis caſibus mulieris maritum, vel vxorem viri participem eſſe inquit *l. Si cum dotem §. Si maritus ff. ſolut. matr.*

Ea, quæ ex improuiſo, caſu potius, quàm fraude accidunt, fato, non noxæ imputantur, vt probat *gloſ. verbo, Vitam, in cap.* 1. *de pac. tenen.*

Caſus fortuitus eſt bellum, niſi tempore contractus potuit præuideri, vt iam dixiſti verbo, *Bellum*.

Furtum non computatur inter caſus fortuitos, ſed latrocinium, vt probat *gloſ. verbo, & ſine, in l.* 3. *ff. Naut. caup. per tex. in §. is quoq; quib. mod. re cont. oblig. in inſtit.*

Nihil æquè fortuitorum capax, quàm mare, inquit *Tacit. lib.* 4. *annal. cap.* 1.

Nota periculum non accipi pro fortuito caſu, ſed pro eo, vbi ſaltem leuiſsima culpa fuit, vt inquit *gloſ. verbo, Conductoris in l. Opus* 39. *ff. locat.*

Quod bonum eſt, bonos facit, fortuita bonum non faciunt; ergo non ſunt bona, dixit *Senec. epiſt.* 88. Cum hoc tamen ſtat, quod quandoque fortuito ſquis benè dicit, inquit *gloſ. in l. Omnes C. de preſcript. trig.*

Frater.

QVi effudit ſanguinem, & fraudem facit neceſſariò fratres ſunt ex Auguſtin. refertur *in cap. Immolans* 14. *q.* 1. Nam inter fratres maior inuidia regnat, vt probat *l. Cum oportet C. de bon. quæ liber.* ibi. Et filij non lugebunt, quæ ex ſuis laboribus ſibi poſſeſſa ſunt, ad alios transferenda aſpicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres ſuos, quod etiam grauius multis videtur eſſe, & melius *in Auth. de trien. & ſem. §. Et quod ſæpè coll.* 3. ibi. Frequenter enim quidam plurimorum filiorum conſtituti patres inde putantes mox ſubſtantiam diuidere in fraterno certamine eos ſeruant, & ad maiores adhuc, & ſeueriores eos contentiones adducunt, vbi *gloſ. verbo, Adducunt*, ſic. Nam magis dolet, ſi fratri aliquid,

Digitized by Google

vltra partem datur, quam etiam ſi extraneo, vt &c. & *Criſoſt. ſuper Ioannem* 7. dixit Conſanguinitas enim ſolet quodammodo inuidiæ haberi, & *gloſ. verbo ſecundis in Auth. de nupt. §. Nec illud coll.*4. ſic. Item propter inuidiam tollendam, quæ maximè oritur inter fratres; & optimè facit illud *Geneſ. cap.* 38. vbi fratres Ioſeph ei inuiderant propter ſomnia, quæ tunc nondum quicquam erant, ibi, inuidebant igitur fratres ſui ei.

Et tamen de Iure humanitatis, & religionis ratio non permittit, vt aduerſus ſororem, vel filios ſororis actionum neceſſitates tutelæ occaſione ſuſcipias, inquit *l. Humanitatis* 23. *C. de excuſat. tutor.* vbi notat *gloſ. verbo*, *Suſcipias*, quòd ex littera dicti textus decidatur quæſtio illa. An quis poſsit compelli poſtulare contra fratres, vel ſorores.

De Iure etiam tenetur frater fratrem inopem alere, vt dicis verbo, *Alimenta*, & probat *gloſ. per tex. ibi in l. Qui filium* 4. *ff. vbi pupill. educar. deb.* Sed non dabit prætor ſorori pupilli alio patre natæ, dotem, nam & ſi honeſtè ex liberalitate tamen ſit, quæ ſeruanda arbitrio pupilli eſt, vt inquit *l. Cum plures §. vlt. ff. de adminiſtrat. tutor.* Nec etiam frater dat honorem ſorôri; vt habes in verbo *Mulier*.

Frater quando fratri ſuccedat, & non pater? Vide verbo, *Hæreditas*.

Nec apud peregrinos fratrem ſibi quiſquam per adoptionem facere poterat, inquit *l.* 7. *C. de hæred. inſt.* licet ſocietas quodammodo Ius fraternitatis in ſe habeat, vt dicitur *in l. Verum* 64. *ff. pro ſoc.* vbi gloſ. reddit rationem, dicens, quia Socij, vt fratres ſe diligunt.

Fraus.

INeſt dolo, inquit *l. Iuris gentium §. Sed ſi fraudandi in fin. ff. de pact.* vbi *gloſ.* 1. ſic ait. Et ſecundum hoc dolus eſt genus, & ineſt fraus ei, vt ſpecies genus, vt fraus tantum dicatur cum mei commodi cauſa, ſed dolus dicatur etiã ſine meo commodo. Dolus palam, & clam committitur, ſed fraus palam, vt probat *gloſ. verbo. Nec dolus in l.* 2. *C. de in lit. iur. per tex. in d. l. Iuris gentiũ §. Dolo ff. de pact.*

Capitalem fraudem admittere eſt tale quid delinquere, propter quod capite puniendus ſit; veteres enim fraudem pro pœna ponere ſolebant, inquit *l. Cum autem* 23. *ff. de ædil. edict.* & infra ſic. Capitalem fraudem admiſiſſe, accipimus dolo malo, & per nequitiam, cæterum ſi quid errore, ſi quid caſu fecerit, ceſſabit edictum.

Nota, quod durius agitur cum eo, qui fraudat legem, quàm cum eo qui fraudat hominem, vt inquit *gloſ. verbo*, *In fraudem*, *in l. Si Libertus* 16. *ff. de iur. patr.*

Requiritur autem fraus cum effectu in materia legis Eliæ ſentiæ, vt inquit *l.* 1. *ff. de ſtatu lib.*

Nota etiam, quod fraus facta fiſco inducit crimen falſi, ſed facta pupillo non, & ſic fiſcus in hoc fauorabilior eſt, vt dixit *gloſ. verbo*, *excuſationem in l.* 1. *§. Ad teſtamenta in fin. ff. ad l. Cornel. de falſ.*

Magis fraudem rei, quàm perſonæ accipimus in materia fraudandi patronum, vt dicit *l.* 1. *in fin. ff. Si quid in fraud. patron.*

Prætor intelligit fraudem etiam in tempore fieri, dicit *l. Ait prætor §. Si cùm in diem*, & *l. Omnes*, *§. vlt. in fin. ff. Quæ in fraudem credit.*

Sed ſufficit patrono, ſi nihil de ſuo inne-

in necem eius libertus alienauit; quod ſi noluit obtinere, cum poterit &c. puto hunc diminuiſſe de patrimonio; actionem enim de bonis diminuit, quemadmodum ſi paſſus eſſet actionis diem abire, dicit *l.* 1 *ff eod tit ſi quid in fraud. patron.* Sed in frande creditorum videtur contrarium *in l. Qui autem ibi, ff. Quæ fraud. credit.* vbi non acquirens patrimonio, de patrimonio diminuiſſe non intelligitur.

Non frande caret, qui conuentus teſtato perſenerat, dicit *l. Ait prætor* 10. *§. Si quis particeps ff. quæ in fraud. credit.* Loquens de eo, qui emit facta ſibi denunciatione ne emat.

Inque eſſe frandem, quod venierit poſſeſſio, in quam habet patronus affectionem, vel opportunitatis, vel vicinitatis, vel cæli, vel quod illic educatus ſit, vel parentes ſepulti, an debeat audiri volens reuocare? Sed nullo pacto erit audiendus; fraus enim accipitur in damno pecuniario, inquit *l.* 1. *ad med. ff. Si quid in fraud. patron.*

In fraudem facere videri etiam, qui non fuit quod debet, ait *l.* 4. *ff. quæ in fraud. cred.*

Ex fraude lucrum non debet dari, habes verbo, *Lucrum*.

Carebit legum priuilegijs, quas frandare conatus eſt quiſque, vt inquit *l. Omnes* 9. *ad fin. C. de metat. lib.* 12. vbi gloſ. alia iura allegat.

In fraudem etiam tunc intelligitur quis facere, ſi vltra pretium medietatis acciperet pro toto, inquit *gloſ. verbo, Dum tamen militi detur in cap. Si vaſſallus penult. ſi de feu. def.*

Citius fraus præſumitur in perſona domeſtici, vt dicit, & probat *gloſ.* 2. *in cap. Vnico qualiter iur. deb. vaſſall.*

Ex quantitate pænæ ſemper fraus præſumitur, vt probat *gloſ. verbo, Vltra, in l. Cum allegas Cod. de vſur. per text.* ibi.

Nemo autem videtur fraudare eos, qui ſciunt, & conſentiunt, inquit *d. l. Qui autem §. Hoc edictum, ff. quæ in fraud. credit.*

Nec etiam videtur fraudem facere, qui fraudem excludit, vt inquit *gloſ. verbo, Malignantium, in cap.* Cupientes 16. *de elect. lib.* 6. vbi additio dicit etiam in foro conſcientiæ hoc procedere; probatur etiam in *l. Cum pater* 79. *§. Titio ff. de legat.* 2 ibi. Nec videbitur dolum feciſſe, cum fraudem excluſerit.

Nec etiam cum fauori proprio quis renunciat, fraus committitur, vt probat *l. Poteſt hæres* 7. *ff. ad l. Falc.* ibi. Quia ea lex hæredis cauſa lata eſt, nec fraus fit ei, ſi Ius ſuum diminuat hæres.

Conditio, quæ fraudis cauſa adſcripta eſt, habetur, ac ſi adſcripta non eſſet, vt in *l. Seius, & Augerius* 27 *ff. ad l. Falc.*

Nec etiam videtur voluiſſe frandare edictum, qui ſibi proſpicit, ne oneribus patris pupilli hæreditas implicetur, inquit *l. Si pupillus* 42. *ff. de acquiren. hæredit.*

Frandis particeps conuenitur, licet lucra ad eum non peruenerint, dicit *gloſ. verbo, Conueniri, in l.* 4. *§. Quamquam ff. Si quis omiſſ. cau. teſtam.*

Non verò agit conſcius ſraudis, inquit *gloſ. verbo, Conſcius, in l. Ex facto in fin. ff. de negoc. geſt. per tex.* ibi. Ità tamen ſi non ſit conſcius fraudis.

Nota, quod fraus purgatur ſic, & mora interdum inquit *gloſ. verbo, Mutata, in cap. Cum ex eo* 34. *de elect. lib.* 6.

Frequentia.

Videtur ex duabus vicibus, vt inquit *gloſ. verbo, Frequentare, in cap. Monaſteria* 8. *de vit. & honeſt cleric.*

Nota aliquid conſtitui nimiæ frequentiæ vitandi cauſa, inquit *gloſ. verbo, Crebra, l. Cum alijs* 6. *per tex.* ibi. Ne cre-

bra, vel quaſi ludibrioſa fiat curatoris creatio *C. de curat. furioſ.*

Fructus.

ALij naturales, vt poma, & ſimilia: alij induſtriales, vt ſegetes, quæ induſtria hominis quæruntur. Item alij percepti, alij percipiendi. Et percepti dicuntur à bonæ fidei poſſeſſore quocumq; modo à ſolo ſeparati, at à fructuario in horreis demum reconditi, vt infra *quib. mod. vſusfruct. amittat. l. Si vſufructuarius*. Item percipiendi dicuntur duobus modis, vel quia Dominus eos percepiſſet. Dic ergo, quòd naturales fructus nullus poſſeſſor, etiã bonæ fidei, facit ſuos, vt infra *de vſufruct. l. Fructus, ita ponit gloſ. Magiſtra in l. Ex diuerſo, verbo non habendam, ff. de rei vendicat.* vbi latè de materia vide.

Et gloſ. verbo, Non lucrum, in l. 3. ff. de vſur. ſic ait. Fructus itaque ſunt quidam pendentes, quidam percepti, quidam percipiendi. Pendentes omnes fideicommiſſarium ſequuntur, cùm quodammodo partes fundi ſint, vt ſupra *de rei vendication. l. Fructus pendentes.* Percepti alij ante aditam hæreditatem, qui omnes ad fideicommiſſarium pertinent, vt infra *ad Trebellian. l. Ita tamen §. Sed ſi quid.* Poſt aditam hæreditatem percepti, alij ante moram, alij poſt moram. Poſt moram percepti, & etiam percipiendi fideicommiſſariũ ſequuntur, vt infrà *de legat.* 1. *l. Apud Iulianum § 1. & ad l. Ita tamen §. ſi ſeruum ff. ad Trebellian.* Ante moram percepti, ſi impendio hæredis, & opera percipiuntur, ipſum ſequuntur, cæteri verò fideicommiſſarium, vt infra *ad Trebellian. l. Poſtulante ſtico §.* Sed in huiuſmodi, & alia latiſsimè ibidẽ. Vide in Materia.

Fructus intelliguntur deductis impenſis quæ quærẽdorum, colligendorum, conſeruandorumque eorum gratia fiunt. Quod non ſolùm in bonę fidei poſſeſſoribus naturalis ratio expoſtulat, verùm etiam in prædonibus dicit *l. Si à patre 39. §. vlt ff de petit. hæred.* Et probat *gloſ. verbo, Fructus, in cap. Grauis* 11. *de reſtit. ſpol.* ibi. Nota, quod fructus dicuntur, qui ſuperſunt deductis expenſis, quæ fiunt gratia quærendorum, colligendorum, & conſeruandorum fructuum, quod locum habet tàm in bonæ fidei poſſeſſoribus, quàm in malæ fidei, etiam prædonibus &c. nam nullus caſus interbenire poteſt, qui hoc genus deductionis impediat &c. Fructus enim intelliguntur deductis neceſſarijs impenſis &c. Cum hac diſtinctione. Bonæ fid i poſſeſſor tenetur reſtituere tantùm extantes ante litem conteſtatam, & non conſumptos; poſt litem vero conteſtatam vniuerſos &c. Malæ fidei autẽ poſſeſſor (non tamen violentus) tenetur reddere omnes, qui probantur ad eum perueniſſe ante litem conteſtatam, ſi vero fuerit violentus; tunc tenetur reſtituere perceptos & eos, qui percipi potuerunt per veteres poſſeſſores, vt hic &c.

Et ſicuti fructus cogitur reſtituere is, qui procurat, ità ſumptus, qui in fructus percipiẽdos fecit, deducere eum oportet, ſed & ſi aduecturas ſuas dum excurrit prædia, ſumptus fecerit, puto hos quoque ſumptus reportare eum oportere, dicit *l. Idem 10. §. Idem labeo ff. mãdat.* Hoc fructuum nomine continetur quod deductis iuſtis ſumptibus ſupereſt, ait *l. 1. C. de fruct. & lit. expen.*

Quod in ſementem erogatur, ſi non reſponderint meſſes, ex vindemia deducitur, quia totius ãni vnus fructus eſt inquit *l. Si fundus 9. §. quod ff. ſolut. matr.*

Fructus inter mouentia haberi *Diu. Traianus* reſcripſit, vt teſtatur *l. vlt. ff. de requir. re.*

Fructus etiam contineri ſub nomine pecuniæ,

cuniæ,

cuniæ; habes verbo, *Pecuniæ*.

Omnis fructus non Iure ſeminis, ſed Iure ſoli percipitur. Quoniam in percipiendis fructibus magis corporis Ius, ex quo percipiũtur, quam ſeminis, in quo oriuntur, inſpiciuntur dicit *l. Qui ſcit*, 25 *ff de vſur.*

Porro bonæ fidei poſſeſſor in percipiendis fructibus id Iuris habet, quod dominis prædiorum tributum eſt. Præterea cùm ad fructuarium pertineant, à quolibet ſati quanto magis hoc in bonæ fidei poſſeſſore recipiendum eſt, qui plus Iuris in percipiendis fructibus habet?

Cùm fructuarij quidem fiant antequam ab eo percipiantur; ad bonæ autem fidei poſſeſſorem pertineant, ſi quoquo modo à ſolo fuerint ſeparati, dicit *d.l. Qui ſcit ff de vſur.*

Fructus, quos ante aditam hæreditatem ex fundo hæreditario hæres cepit non aliter familiæ herciſc. iudicio præſtare eum Iulian. ait, quàm ſi cùm ſciret hæreditarium fundum eſſe, eos ceperit, ſic *l. Inter* 45. *§ Si familia verſ. fructus ff. famil. herciſc. vbi gloſ. verbo, Sciret*, ita ait. Alias ſi putaret ſuum fundum, & conſumpſiſſet fructus, vt bonę fidei poſſeſſor, non teneretur vt ſupra *tit.* 1. *l* 4. *§. Poſt litẽ, & infra eod. l Fundus, qui*; vel quod verius eſt, immo teneretur vtili actione familiæ herciſcundæ, licet perceperit bona fide, neſciens ſe cohæredem non directa, quia non fecit, ſicut hæres, vt ſupra *ead. l. Et puto §.* 2.

Eos, qui bona inuaſiſſent, ideſt, qui cùm ſcirent ad ſe non pertinere hæreditatẽ, inuaſerunt bona, cùm nullam cauſam haberent poſſidendi fructus, non ſolùm quos perceperunt, ſed quos percipere debuerunt, eos præſtaturos, inquit *l. Sed ſi* 28. *§. Quod ait Senatus ff. de petit. hæred.* Cùm enim ſit prædo de perceptis, & percipiendis teneatur, vt probat *gloſ. verbo Proderit, in l. ſi pignore §. ſi prædo ff. de pignor. act. Et cap. Grauis* 11. *de reſtit. ſpoliat.* ibi. Vt non tantùm fructus à nouo, & violento poſſeſſore perceptos, ſed quos (ſi eis poſſidere fuiſſet licitum) poſſeſſores veteres percepiſſent, reddi faciatis coniuncta *gloſ. vlt. in cap. cum dilectus de iur. patr.* ibi. Immò & quos percipere potuiſſet legitimè inſtitutus, quia eſt violentus poſſeſſor, *& in l.* 2. *C. de fruct & lit. expenſ.* ibi. Sed etiam eos, quos percipere potuiſſet &c. exoluat ex eo tempore, ex quo re in iudiciũ deducta ſcientiã malę fidei poſſeſſionis accepit. Hęredis quoque ſuccedentis in vitium par habenda fortuna eſt, & *in l. Si de poſſeſſione* 4. *C. vnde vi*, ibi. In qua etiam fructus, quos vetus poſſeſſor percipere potuit, non tantùm quos prædo percepit venire non ambigitur.

In l. Falcidia placuit, vt fructus poſtea percepti, qui maturi mortis tempore fuerint, augeant hæreditatis æſtimationem fundi nomine, qui videtur illo tempore fuiſſe pretioſior, inquit *Papinian. in l* 9 *ff. ad l. Falc.* vbi contrarium dicit in ventre ancillæ; cuius verba ponis verbo, *Partus*.

In fideicommiſſariam hæreditatis reſtitutionem conſtat fructus non venire, niſi mora facta ſit, aut quis ſpecialiter fuerit rogatus, & fructus reſtituere. Planè fructus in quartam imputantur, inquit *l.* 18 *ff. ad Trebell.*

Fructibus augetur hæreditas, cum ab eo poſſidetur, à quo peti poteſt dicit *l.* 2. *C. de petit. hæred.*

Fructus ij deducuntur in petitionem, non quos hæres percepit, ſed quos legatarius percipere potuit, dicit *l. Affricanus* 40. *§.* 1. *ff. de legat* 1. Quia quantò tardius pecuniam quis dat, tantò tardius ad fideicommiſſum peruenit, & medij temporis fructus perdit, inquit *l. Facta* 63. *§. Reſtripto ff. Ad Trebell.*

Cum fundus alienaretur, quod ad eum, fructuſque eius attineret, vnam quandam rem fuiſſe, cuius omnis generis alienationem fructus ſequitur, inquit *l. vlt.*

l.vlt ſ.penult.quæ in fraud.credit.

Nota habitando percipi fructus, ſic inquit *gloſ.verbo, Habitãdo, in l.Si is 11.ſ. 1.per tex* ibi. Fructus percipiat habitando *ff de pignor.*

Valeat conſuetudo, quod fructus vnius Eccleſiæ, ad tempus alij applicentur, vt ſit membrum vnius, & eiuſdem corporis, cum iſta Eccleſia militans ſit vnica, & vnum corpus miſticum faciat, ità inquit *gloſ. de conſuetudine in Extrauag.Vnica ne Sed.vac.int.com.*

Quamuis viſitatum non ſit poſt appellationem fructus agri, de quo diſceptatio ſit, deponi; tamen cùm depopularentur ab aduerſario æquum ſibi videri fructus apud ſequeſtrum deponi, inquit *l.Imperatores 21 ff de appellat.*

Super liquidatione fructuum potius reo, quàm actori defertur iuramentum, vt habes Verbo, *Iuramentum*.

Si fructus perceptos quis diſtraxit, ne corrumperentur, æque non amplius quàm pretium præſtabit, inquit *l.Item ſi 15.ſ.1 ff.de rei vendit.*

Sicut Ius diuidi nõ poteſt, ſic nec fructus, inquit *gloſ vlt.in cap.Niſi 21.de præb.*

Gratior eſt fructus, quem ſpes productior edit, inquit *gloſ.verbo Vllam, in cap.Inſtitutum 27.q.2.*

Frumentum.

Minimè æquum eſt Decuriones Ciuibus ſuis frumentum viliùs, quàm annona exigit, vendere, ait *l.vlt. ff. ad l. Iul. de annon.* Sed prouidere debent quanto pretio ſecundum qualitatem temporis ſit annona vendenda, dicit, *cap.Poſt natalem de pac.tenend.*

Creſcit inopia, ſi frumenta, quæ pro annona tribuuntur ad vſus alios deputare cognoſcantur; cogentur enim ſibi emere de publico, quæ alijs vendere potuiſſent, dicit *l.1.C.de frum. Vrb. Conſtan.* & ità experientia docuit annis retroactis.

Non debet prius frumentum nouum vendi, quàm vetera condita fuerint erogata; Et ſi fortè vetuſtate ſpecies ità corrupta eſt, vt per ſemet erogari ſine querela non poſſit, eidem ex noua portione miſceatur, cuius adiectione corruptio velata damnum ſiſco non faciat inquit *l.1.C.de cõd.in hor.pub.lib.*10.Nõ ergo calumniari debent priuati, ſi ad exemplum huius legis idem faciant, niſi dicamus diuerſam eſſe rationem vtilitatis publicæ à ratione priuatæ.

Fuga.

Eo ipſo, quod famuli, ſeu ſerui fugiunt videntur res amiſſas ſubtraxiſſe, vt arguit, & notat *gloſ. verbo, Factum, in Auth.de exhiben.re.ſ. Si verò Semel col. 5 per tex in princ.* ibi. Illum verò (ſiquidem adminiſtrator ſit) iuberi omnino exhiberi reum, tamquam periurum, & ſui accuſatorem per fugam factum.

Eum qui ſcit ſe liberum, deinde pro fugitiuo agit, hoc ipſo, quod in fuga ſit, pro ſeruo agere, dicit *l.Quod ait 10. in fin.ff.de liberal.cau.* Per fugam enim ſe condemnat, vt ait *gloſ verbo, Sententia, in l. Impuberibus ſ. Præterea per tex.* ibi; qui ſuſpectus ſententia ſua factus eſt, *ff.de ſuſpect.tutor.*

Curandum eſt, ne quid ei, qui profugit medio tempore à debitoribus eius ſoluatur, ne per hoc fuga eius inſtruatur, dicit *l. vlt. ff. de requir. re.*

Non ſolùm conſilij, ſed etiam facti fugere eſt, ait *l.Bouem 43.ff.de adel.edict.*

Fugiens debitor poteſt capi authoritate propria, vt dixiſti verbo, *Debitor*, item in Monacho fratre, & vxore, vt dicitur in eiſdem verbis.

Fu-

Furioſus.

HVius omnis ſtatus, & habitus à pupilli conditione non multùm abhorret, dicit *l. Fulcinius* 7. *§.* 1. *verſ. Planè ff. quib. ex cau. in poſſeſſ. eat.* Cum alterum innocentia conſilij tueatur alterum fati infelicitas excuſet, inquit *l. Infans* 12. *ff. ad l. Cornel. de Siccar. Idem gloſ. in l. Quod infans* 60. *ff. de rei vēdic.* & de furioſo addit *l. penult. §. Vnico ff. ad l. Pompeiam de Parricid.* ſufficere furore ipſo eum puniri; *& in l. Diuus* 14. *ff. de offic. præſid.* ibi potes de modo pænæ eius diſſimulare, cùm ſatis furore ipſo puniatur. Sed cum magna circunſpectione in hoc procedendū, quia multi ſe furioſos fingunt, ſicut è conuerſo multi furioſi ſe demoſtrant ſanæ mentis, vt inquit *gloſ. magna in cap. Dilectus* 24. *de ſponſ.* ibi. Sæpè enim furioſi ſunt conſtituti in conſpectu vmbratæ quietis &c. nec tamen ſunt ſanæ mentis, licet videantur.

Furor ſuperueniens non reuocat ea, quæ ſunt perfecta vigore mandati, ſed impedit perficienda, vt inquit *Bart. per tex. ibi in l. ſi quis* 46. *ff. de acquir. hæred.*

Quandoque præſumitur quis demens ex ſermonibus, quibus vtitur, vt inquit. *gloſ. verbo, Si probaretur, in l. Filium* 60. *ff. de acquir. hered.* Et quandoque ex factis, nam prodigus dicitur furioſum facere exitum, vt inquit *l. Is qui* 12. *§. Vnico ff. de tutor. & curat.* & habes verbo, *Prodigus.*

Furioſus loco quieſcentis, & dormientis habetur, vt probat *gloſ. verbo, Sicut, in cap. Vaſſalli poſt princip. de pac. conſt.* Non ergo furioſi authoritas requiritur, nec in hæreditate adeunda, vt dicit, & probat *gloſ. in l. Si nepos* 9. *ff. de rit. nupt.*

Furtum.

QVid dolo fecit, qui putauit Dominum conceſsurum fuiſse, ſiue falſo id, ſiue verè putet? Is ergo ſolus fur eſt. qui contrectauit, quod inuito domino ſe facere ſciuit, inquit *l. Inter omnes* 47. *§. Vlt. ff. de furt.* Nec enim furtiuum eſt, quod ſciente Domino incluſum eſt, dicit *l. de eo* 64. *in fin. ff. de donat. int. vir.*

Inſuper cum facto etiam animum furis furtum exigit, inquit *l. Si quis* 42. *§. Sed ſi quis ff. ad l. Aquil.* Vnde ſi hæc duo concurrunt, furtum eſt.

Nihil autem ad furtum minuendum facit, quod, cuius ſit, ignoret fur, inquit *l. Falſus* 44. *§. Qui alienum ff. de furt.*

Furtum committit, qui re depoſita vtitur, vt dicis verbo, *Depoſitum.*

Committitur etiam in epiſtola ſubrepta, vt habes verbo, *Epiſtola.*

An committatur in rebus mariti. Habes verbo, *Vxor.*

Filij Noſtri furtum quidem nobis faciunt, ipſi tamen furti non tenentur, idem in ſeruo, inquit *l. Serui ff. de furt.* Seruus namque eo ipſo, quòd Seruus, ergo fur maximè Capifer; Dominis enim ſuis, etiam ſi nihil aliud poſſunt, cinerem ſubripiunt, & fur eſt non ſolum, qui extraneo, ſed etiam qui Domino ſuo furtum facit, vt probat *gloſ. Verbo, Quantò minoris, in l. Iulianus* 14 *ff. de act. empt. per l. Quod ſi nolit. §.* 1. *ff. de ædilit. edict.*

De his, qui à furibus emunt, eſt *tex. optimus in l.* 2. *C. de fur. & ſer. corrup.* Curate igitur, inquit, cautè negotiari, ne non tantùm in damna huiuſmodi, ſed etiam in criminis ſuſpicionem incidatis.

Etiam ſi partis dimidiæ naneiſcar dominium

iam in ſeruo, qui mihi antea furtum fecerat; magis eſt, vt extinguatur actio etiam parte redempta; quia & ſi ab initio quis partem habebat in ſeruo, furti agere non poterat inquit *l. Falſus* 44. *§. vlt. in fin. ff. de fur.* vbi *gloſ. verbo, Extinguitur*, reddit rationē dicens. Quia deuenit in eum caſum, à quo incipere non poteſt.

Si plures furtum committunt, ſinguli in ſolidum tenentur, vt probat *l. vulgaris* 22. *§. vlt. propè fin. ff. de furt.* ibi. Nec enim dici poteſt pro parte furtum feciſſe ſingulos, ſed totius rei vniuerſos, & ſic fiet ſingulos furti teneri.

Fur de perceptis, & percipiendis tenetur, probat *gloſ. verbo, Proderit, in l. Si pignore §. Si prædo ff. de pign. act. per tex. in l. Si nauis §. fin. ff. de re iudic.*

Semper moram facere fur videtur, inquit *l. in re furtiua* 8. *ff. de condict. furt. idem l. vlt. eod. tit.* ibi. Quia videretur, qui primo inuito Domino rem contrectaſſet, ſemper in reſtituenda ea, quam nec debuit auferre moram facere.

Furti agere poteſt is, cuius intereſt rem non ſubripi. Intereſſe autem eius videtur, qui damnum paſſurus eſt, non eum, qui lucrum facturus eſſet, inquit *l. Si is, cui* 73. *§. Vnico ff. de furt.*

Fur furti agere non poteſt, vt inquit *l. Eum qui* 14. *§.* 1. *de furt.* ibi. Quia in omnium furum perſona eſt conſtitutum ne eius rei nomine furti agere poſſint, cuius ipſi fures ſunt, idem probat *gloſ. verbo, Cuius intereſt in §. Furti autem de oblig. quæ ex delict. naſcun. in Inſtit.* ibi. Nam ſi eſt malæ fidei poſſeſſor, vel huius rei fur, furti non aget &c. Sed ſi bonum ioitium habuerit, vt quia ſibi commodaui, vel locaui, habet furti actionem, & hic eſt caſus, in quo fur furti agere poteſt, vt &c. Rei hæreditariæ nondum poſſeſſæ furtum non fit dicit *l. Contra* 6. *§. vlt. ff. Rerum amot.*

Non grandis eſt culpa cum quis furatus fuerit; furatur enim, vt eſurientem impleat animam. *Prouerb. cap. 6. num.* 30. Vnde ſecundum Bald. ſi tempore careſtiæ aliquis eſt furatus panem cauſa eo. medendi, non eſt culpandus de furto, vt notauit *Apoſtill. in l. 2. §. Cum in eadem in fin. ff. ad l. Rhod. de iact.* & facit *tex. in cap. Si quis propter neceſſitatem de furt. cap. Diſcipulos de conſecr. diſt.* 5. & quod notatur *in cap. Ius naturale* 1. *diſt.*

Res furtiua quando fiat vſucapibilis, vel non, vide *gloſ. optimam in l. Si quis vxori* 53. *verbo, Furti tenebitur, ff. de furt.*

Nemo cogitur indicare furem, vt probat *gloſ. in l. Ciuile C. de fur. & ſeru. corru.* vbi additio contra tenet in caſu, vide tu tamen, & conſidera.

Furtum non computatur inter fortuitos caſus, ſed latrocinium, vt probat *gloſ. verbo, & fine, in l. 3. ff. nau. caup per tex. in §. Is quoque quibus mod. re contrah. in Inſtit.* In quo autem differat furtum à latrocinio, vide verbo, *Latro.*

Futurum.

Omne futurum deſpicitur, ſuadentque præſentia fructum. Ad præſens oua, cras pullis ſunt meliora, dicit *gloſ. in l. Cum hi ff. de tranſact. & facit l. 1. vbi Bart ff. de in lit. iur.* Præponderant enim præſentia futuris, & ſerijs, iucunda, & læta triſtibus, & properata tardioribus, dicit *cap. Inter hæc hic cum il primo de pænit. diſt.* 3. *coniuncto tex. in cap. Omnes*, ibi. Quanto ea retribui tardius putant 47. *diſt.*

Futura præcauenda ſunt, prout poſſunt nam, & exempla præſentia nos cauere præmonent in futurum, vt inquit *gloſ. verbo, Obuiare, in Extrauag. vnica, ne Sede vacan. idem gloſ. in cap. 1. de ſeruis non ordin. & addit.* Et maior triſtitia eſt de talibus, cũ reuocantur, quam naſca-

ſcatur gratia de acceitis, ideſt vocatis &c. & ſic ad cautelam futurorum aliquid ſit, & præuidere quis debet, quod contingere poteſt; prædictus autem tex. ſic. Et ideo quod infirmari, vel vituperari poteſt, præcaueri debet.

Nullus tamen contrahentes culpabit, quare non futurum ſcierunt dixit *Authenticum de nupt. in princ. coll.* 4.

Iudicium non eſt de futuris, vt inquit *gloſ. magna verbo, Debebo, in l. In lege Aquilia, ff. ad l. Aquil.* Licet tex. ibi videatur contrarium dicere in illis verbis. Sub conditione mihi pecunia debita fuerit &c. debebo quidem vincere, ſed condemnationis exactio tunc competet, cùm debiti conditio extiterit, quod ſi defecerit, condemnatio nullas vires habebit. Quæ quidem lex notabiliſſima eſt. Sed dic, quod in iſta lege non agitur pro debito ſub conditione, ſed pro facto, hoc eſt ratione chirographi deleti contra delentem, non principalem debitorem. Videas.

Tractus futuri temporis ad iudicem non pertinet, vt probat *gloſ. verbo, Cautionibus, in l. Pro ſocio* 38. *ff. pro ſoc. per tex. in l.* 1. *ff. de vſur.*

DE LITTERA G.

Gabella, & Gabellarij.

QVantæ audaciæ, quantæque temeritatis ſint publicanorum factiones, nemo eſt, qui neſciat, inquit *Vlpian. in l.* 12. *ff. de publican. & vect.* Experientia enim patet. Eorum autẽ conditio dura effecta eſt, quia debent bonos ſeruos ad hoc miniſterium eligere, vt dicit *l.* 3. *eod. tit.* & tamen peſſimos, & crudeliſſimos eligunt.

Et tamen vectigalia, & tributa exigi debent à gabellarijs ſuauiter, dicit *gloſ. verbo, Deuotionis, in l.* 1. *C. de commerc. & mercat.* ibi. Quia cum efficacia benignè, & cum inſtantia humanè conueniendi ſunt, vt ſoluant. Verumtamen non ità, ſed crudeliter, & inhumaniter excoriando procedunt.

Emptores gabellarũ pro neceſſitate Reipublicæ poſſunt exigi ante diem, vel tempus, remiſſo tamen eis interuſorio medij temporis, vt dixit *gloſ. vlt. in additione in l.* 1. *C. de condict. ex leg.*

Gabellam ad refectionem itinerum, & pontium ſoluit Eccleſia idem in ea, quę ſoluitur de plautris, vt habes verbo, *Iter.*

Genealogia, Generalitas, & Genus.

HOc vltimũ verbũ ſumitur dupliciter aut quatenus cõprehendit genealogiã, proſapiã, ſeu generationẽ; aut quatenus ſub ſe cõtinet ſpecies, vt (ſecũdũ Iuriſtas loquor) quando promittitur homo in genere.

De primo, inquit *Criſoſt. hom.* 4. *in Matt.* põderãdo *c.* 6. *Geneſ.* ibi. Hæ ſunt generatione Noe, Noe vir iuſtus &c. Rarus, & alienus genealogię modus, loco genealogiæ ponitur eius iuſtitia. Nõ generationis nobilitate, ſed iuſtitiæ, & perfectionis laudatur; Probati enim viri genus virtutis proſapia eſt. De hoc etiam verbo, *Diximus*, verbo *Arma.*

De codẽ dicit *Caleſt. Papa in c. videtur nobis* 35. *q.* 6 ità. Ideo maximè parẽtes recipiũtur, ſiue, ſi defuerint parẽtes proximiores admittũtur. Quoniã vnuſquiſq; ſuã genealogiã cũ teſtibus, & chartis cũ exercitatione, & recitatione maiorum ſcire laborat. Quia igitur alijs melius ſciunt, ideo magis admittũtur &c.

Vbi eſt clauſula ſpecialis, non indigemus generali, dicit *gloſ. verbo*, *Caueatur*, *in l. Quis ſit fugitiuus*, *ff. de ædil. edict.*

Species ſeruitutis exprimenda eſt, ne ſi generaliter ſeruire dictum erit, aut nihil valeat, quia incertum eſt, inquit *l. In tradendis ff. commun. præd.*

Nimia generalitas reprobatur, vt inquit *gloſ. verbo, Omnia, in cap. Ad hæc* 10. *de reſcript. idem gloſ. penult. in cap. vlt. eod. tit.* Quæ etiam dicit ſic. Generalitas enim parit obſcuritatem, idem *gloſ.* 1. *in cap.* 2. *de libel. oblat.* Vnde generaliter dictum nulli eſſe dictum, ait *gloſ. verbo*, *Ad neutros*, *in cap. Ex multa* 9. *de vot.*

Sic etiam à contrario, plus timeri ſolet, quod ſpecialiter iniūgitur, quàm quod generaliter imperatur, vt inquit *Extrauag.* 3. *de præb. inter comm.* & tradit *gloſ. verbo*, *Proferenti*, *in Auth. de inſtrumen. cautel. §. Si verò moriantur coll.* 6.

Promiſsio in genere mediocritatem reſpicit. A ſimili quoque diſpenſatio in genere reſpicere debet tantum minoritatem, dicit *gloſ. verbo*, *Ordinari*, *in cap. literas* 14. *de fil. Præsb.* vbi arguit contra, & reſpondet.

Vnde, qui in genere tenetur, vel in incerto, non tenetur ad id, quod melius eſt, ſed ex bono, & æquo, vt inquit *gloſ. verbo*, *Ex bono*, *in l. Si quid* 18. *ff. de ædil. edict.* cuius verba ſunt. Hæc omnia videntur eò pertinere, ne id, quod affirmauit, venditor amarè ab eo exigatur; ſed cum quodam temperamento, vt ſi fortè conſtantem eſſe affirmauerit, non exacta grauitas, & conſtantia, quaſi à Philoſopho deſideretur &c. Sed hæc omnia ex bono, & æquo deſiderentur.

Genus perire non poteſt, vt inquit *gloſ. verbo periculum*, *in l. Neceſſario* 8. *& in l. Quod ſi* 14. *ff. de pericul. & commod.*

Multoties licet in genere, quod non licet in ſpecie, & interdum eſt è conuerſo, dicit *gloſ. verbo*, *In genere*, *cap.* 3. *de conceſs. præb. lib.* 6. Licet de ſpecie ad genus valeat argumentum affirmatiuè, vt habes verbo; *Species*.

Gradus.

Omnes ſumus filij primi gradus, & heredes, & ſic digni ſucceſsione, niſi ab ea propter ingratitudinem excludamur. Potentioribus tamen nobilitate, litteratura (vt de carnis proximitate, ſeu alijs taceamus) pares eſſe non poſſumus, nec debemus. Eſt enim gradus inter Angelos, Apoſtolos, & alios, ità dicit *optima gloſ. verbo, Aequa diſtributione, in Extrauag. Execrabilis* 4. *de præb. inter comm.* Vniuerſitas enim alia ratione ſubſiſtere non poſſet, niſi magnus ordo diſtinctionis graduum eam ſeruaret, vt dixit *gloſ. verbo*, *Maioribus*, *in Extrauagan.* 1. *de verbor. ſign.*

Apud Deum verò non gradus elegantior ſed vitæ melioris actio comprobatur, dicit *cap. Sicut excellentiam* 23. *quaſt.* 4. *& ibidem gloſ. verbo*, *Non ex ordine*.

Nemo autem repentè fit ſummus, ſed in bona conuerſatione, quæ ſine charitate nulla eſt. A minimis quiſque inchoat, vt ad magna perueniat. Sunt itaque gradus non ſolùm inter virtutem, ſed in eadem virtute, vt inquit *Auguſtin. relatus in cap Charitas eſt, à qua in fin. de pœnit. diſt.* 2. *Et idem Auguſtin. relatus in cap. Qui vult ead. diſt.* 2. *de charitate*, ſic inquit. Sed numquid mox, vt naſcitur, iam prorſus perfecta eſt? vt perficiatur naſcitur, cùm fuerit nata nutritur, cùm fuerit nutrita roboratur, cùm fuerit roborata perficitur.

Digitized by Google

Ita è contrario, nemo repente ſit turpis, vt *ex Gregor.* refertur *in cap. Si ſermo in fin. de pænit. d. diſt.* 2. & facit illud Iuuenalis.

Nemo repente fit turpiſsimus accipiens te
Paulatim qui longa domi redimicula ſumunt.

Si gradus parentum, vel liberorum non numerantur, vſque in infinitum intelliguntur, inquit *l. 1. verſ. Generaliter ff. de legat. præſtan.* ibi. Nec gradus liberorum, parentumue enumerauit. In infinitum igitur eis præſtabitur.

Gratia.

HÆc aut dicitur operans, aut cooperans. Prima præparat voluntatem, vt velit bonum. Secunda adiuuat, ne fruſtrà velit. Videtur tamen quibuſdam, quod eadem ſit gratia idem donum, & eadem virtus operans, & cooperās, ſed propter diuerſos effectus diſtinguuntur verbo; ſic inquit *gloſ. verbo, Cooperante, in Clem. 1. de magiſtr.* quam vide, quia de hac non plus mihi agendum comperit, ſed de ea, quæ á Principibus ſæculi conceditur.

Gratia igitur Principis ſit aliqua ex cauſa, vt in *in l. Relegati 4. in fin. ff. de pæn.* ibi. Niſi Imperator aliqua ex cauſa, & *ibidem gloſ.* ſic. Et iuſta cauſa eſt eius voluntas.

Stat gratia Principis in eius lingua, & in ſcriptura teſtimonium, & in executione commodum, vt refert *Gonzal. ſuper reg. 8. Cancellariæ gloſ.* 12. *num.* 47.

Iuſtus autem Princeps, nec cuilibet gratia fauente, vltra quam meretur, impertitur, nec vlli hoc, quod ſui Iuris eſt ambitu ſtimulante derogat, ſed per omnia omnes honorare cupit, ſicque honore ſingulos ſubuehit, dummodo non ſit, quod alteri Iure ab altero poſſit opponi, vt proclamat *cap. De Eccleſiaſticis* 25. *q.* 2.

Ea ſunt noſtris officijs gratiora, quæ cùm liceet nobis non impendere gratia tamen dilectionis impendimus, quia maioris gratiæ eſt impendere quod non debes, quam reddere, quod teneris, inquit *gloſ. vlt in cap. vlt. de obſeruat. ieiunior.* Spectant igitur vniuerſi gratiam à Principe conſequi, vt dixit *gloſ. verbo, Spe, in Extrauag. Vnica de ſent. excomm.*

Indignum credimus noſtris fore temporibus, vt quibus nos, & Eccleſia ipſa exuberamus, in gratijs deficiamus in donis, ne murmurandi inde præſtetur occaſio; vnde ingratitudine neceſsitas aderat collaudandi, ne vt ſcriptura reddat onuſtum, quod liberalitas fecerat gratioſum, inquit *Extrauag. vnica de ſent. excomm.*

Gratia ſpecialis debet eſſe perpetua, & non expirat morte concedentis, vt inquit *cap. Si cui* 36 *de præb. lib.* 6. ibi. Huiuſmodi conceſsio (quam cum ſpecialem gratiam contineat, decèt eſſe manſuram) non expirat, etiam re integra per obitum concedentis ſecus, ſi ſuper prouiſione certæ perſonæ faciendæ ſit data poteſtas eidem, non ob ſuam, ſed eius, cui prouideri mandatur gratiam, vel fauorem; illa quidem expirat omnino, ſi concedens re integra moriatur; vbi *gloſ. verbo, Moriatur.* arguit à *cap. Si ſuper gratia de offic. delegat. eod. lib.* & reſpondet ità. Facti diuerſitas ſoluit contrarium, ibi loquitur de gratia iam facta; hic verò de facienda per executorem.

Noua gratia non ad diminutionem primæ, ſed ad augmentum debet intelligi facta, vt dicis verbo, *Priuilegium*. Aliquando tamen non ad augendam, ſed exequendam intelligitur, vt probat *Clem. 1. de præb. in fin.* ibi. Cum in conceſ-

ceſsione gratiæ, ad quam non augendam, ſed exequendam debent (quæ de inhibitione ſequuntur) referri, nullam de electione fecerimus mentionem.

Gratia ambitioſa non extenditur, ſed reſtringitur, vt inquit *gloſ. verbo, Curam animarum, in cap. Non poteſt de præb. lib 6.* ibi. Cùm talis indulgentia, veluti ambitioſa ſit reſtringenda, vbi etiam notat additio.

Motu autem proprio tunc ſolum gratia fieri cenſetur, cùm hoc expreſsè cautū eſt in eadem, dicit *cap. ſi motu proprio 23. de præb. lib. 6.*

Si verò motu proprio facta fuerit, tunc ſit interpretatio pleniſsima, dicit *cap. Si pluribus 24. de præb. eod. lib. 6.* & addit. Si verò ad petitionem alterius ipſa gratia fuerit per nos facta, eam hoc caſu (prout Iuri congruit) reſtringatur. Nam motus proprius non ampliat gratiam, vel vim verborum, licet excludat ſubreptionem eius, pro quo ſcribitur, vt dicit *gloſ. verbo, Directas, in Clem. 2. de præb.*

Primæ generali gratia tibi factæ derogat poſterior ſpecialis, licet de illa non fecerit mentionem; inquit *cap. Quamuis 38. de præb. lib 6.*

Suggeſta falſitas, vel ſuppreſſa veritas gratiam annullat, vt probat *cap. Dudum 54. verſ. licet autem de elect.* ibi. Inſuper indulgentiam, quam ſuper hoc aſſerit, ſe habere inualidam reputauimus, cùm in ea falſitatem ſuggeſſerit, & ſuppreſſerit veritatem, qua tacita, vel expreſſa ipſam nullatenus habuiſſet.

Facta gratia per negligentiam eſt extincta, dicit *cap. Si clericus 11. de præb. lib. 6.*

Nota aliquid permitti gratia virtutis, quod aliàs non permittitur, vt inquit *gloſ. verbo, Virtutis in l. 1. verſ. Beſtias, ff. de poſtulan.*

Item nota quædam fieri gratias, quæ non gratis fieri non poſſunt, vt inquit *prædicta gloſ.* cum qua etiam conſonat *altera gloſ. verbo inhumanum in l. Si furti §. ſi quis ff. de his, qui not. infam.* ibi. Et ſic nota quæ iam gratis licere, quæ non gratis non licent, vt hic.

Gratiam quis non compellitur facere, ſi tamen iuſta cauſa exigit, debet compelli per ſuperiorem, vt concedat. Item indirectè quodammodo compellitur, concedere, ſi eſt idoneus. Item idem Superior iſtum poteſt cōcedere, vel repellere, quia non tenetur ei facere gratiam, niſi velit, quia nemo inuitus cogitur facere beneficium; ità ponit *gloſ. verbo Gratia, in cap. Bona 3. de poſtul. præl. vbi Apoſtil.* dicit hoc procedere in præſentato, non verò in poſtulato, quod videtur contra eundem tex. ibi. Non tam ex iuſtitia, quàm ex gratia poſtulationem ipſius non duximus admittendam, & probat *gloſ. verbo, De gratia; in eod. cap. Bona*, ibi. Si hoc eſſet, quod de gratia vocati eſſent, nec Ius, nec aliquod commodum ſibi acquiſitum fuiſſet &c. Vnde ipſe, qui dedit, poteſt reuocare, & illos vlterius non admittere &c. nec tali datur reſtitutio, quia non dicitur ſpoliatus, cùm non poſſederit, ſicut ille, qui ſub conditione poſſidet. &c. Conſulo tamen facienti gratiam, vt hoc proteſtetur, nec præſumat ſibi Ius creare in poſterum, *& gloſ. penult. in cap. Cum inter 18. de electiõ.* ibi. Præterea hoc faciebant de gratia, ergo poſſunt illam reuocare quandocumque volunt &c. quia Ius nō videtur acquiſitum &c. Sed contra videtur, quia ex quo admiſerunt illos vocando ad electionem, iam non poſſunt reuocare &c. præterea gratia conceſſa ſemel, intempeſtiuè reuocari non poteſt &c. cum non decipi, ſed adiuuari beneficijs nos oporteat; & *gloſ. vlt. in d. cap. Bona* dicit ità. Iniuriam facere ei, ſi denegaret priuilegium, quod prædeceſſor eius habuit.

Duabus gratijs concurrentibus ſuper eodem,

Digitized by Google

dem, illa obtinet, quæ præuenit, vt inquit *gloſ. verbo, Prius, in cap. Capitulum ſanctæ Crucis* 50. *ae reſcript. vbi Apoſtill.* ſic. Si intelligas in impetrando, planum eſt. Si in præſentando, falſum eſt, niſi quando gratiæ ſunt æquales, & neſcitur quis ſit primus.

Non renunciat Iuri ſuo, qui gratiæ aduerſarij ſe ſubmittit, ſic ſummatur *cap. Veniens* 13. *de renunc. vbi gloſ. verbo, Commiſiſſe* ità. Et ſi commiſit ſe illorum gratia, & ipſi nullam gratiam faciebant, poterat vti Iure ſuo.

Æquum eſt gratias agere, quæ pro acceptis rependuntur, & in futurum tempus fauorem conciliant, dicit *Ioſeph de antiquit. lib.* 4. *cap.* 8. *lin.* 50.

Maioris gratiæ eſt offerre, quod non debeas, quàm reddere, quod exigeris, dixit *Hieronym. in cap. Qui ſitit* 33. *q.* 5. & ſupra iam tetigi.

Gratis ſit, quod Iure mandati quis exequitur, vt dicit *gloſ. verbo, Mandatum, in l. Tribus* 8. *ff. de vſufruct. ear. rer.*

Gratia muneris ſponte oblati non debet minui, etiam in aduerſa fortuna, vt habes verbo, *Munus*.

Omne quod gratia faciendum eſt, ſi pecunia ſit, turpiter ſit, vt inquit *gloſ. verbo, Repti, in l.* 4. *§. vlt. ff. de condit. ob turp. cau.*

Grauamen.

PLacet non plus poſſe grauari, quem reſtituere, quàm ei relictum eſſet, inquit *l. Filius familias* 117. *§. Apud Marcellum ff. de legat.* 1. & paulò infrà ſic. Abſurdum enim eſt eum præſtare centum; maximè, ſi fundus centum, vel non multum pluris ſit.

Qui in vno caſu grauatur, debet in alio releuari vt dicit *gloſ. in §. Neceſſarius de hæredum qualit. & differ. in Inſtit. per tex.* ibi. Pro hoc tamen incommodo, illud ei commodum præſtatur, & aliis inuenitur multis in locis.

Grex.

EST numerus decem ouium, vel quinque porcorum ſimul, & congregatim conſiſtentium, vt probat *gloſ. verbo, Gregis, in §. Sed ſi gregis de rer. diuiſ. in Inſtit. & in cap.* 1. *de elect.* Decem autem homines conſtituunt populum, vel turbam, vt notat *Apoſtill. ad d. gloſ. Gregis.*

Licet ſtrictè Grex differat ab armento, quod eſt maiorum animalium, vt equorum, & bouum. Grex verò minorum vt pecorum, caprarum, & ouium, hoc tamen largè ſumitur pro maioribus, & minoribus, quæ gregantur, vt inquit *gloſ. verbo, Gregibus, in Clem.* 1. *de decim.*

Grex perit, ſi non remanent, niſi quinque oues, vt inquit *gloſ. in l. vlt. ff. quib. mod. vſusfruct. amittat per tex.* ibi. Et eò vſque peruenit numerus gregis, vt grex non intelligatur.

Gubernator.

ILle ſit, quem Deus elegit, inquit *cap. Si ergo* 8. *q.* 1. & paulò ſupra ſic. Nulla hic populi acclamatio, nulla conſanguinitatis ratio, nulla propinquitatis habita contemplatio eſt. Propinquis agrorum, & prædiorum relinquatur hæreditas, gubernatio populi &c.

Nos, qui præſumus non ex locorum, vel generis nobilitate, ſed morum nobilitate innoteſcere debemus, nec vrbium claritate, ſed fidei puritate inquit *cap. Nos qui* 40. *diſt.*

Indecorum eſt, vt hi debeant Eccleſias regere, qui non nouerunt regere ſe ipſos,

ſos, cùm ad Eccleſiarum regimen tales perſonæ ſint admittendæ, quæ diſcretè præemineant, & morum fulgeant honeſtate; ſic diſponit *cap. 2. de ætat. & qualit.*

Sicut locus regiminis deſiderantibus negandus eſt, ità fugientibus offerendus eſt, inquit *Gregor. relatus in cap. In ſcripturis 8. q. 1.*

Officium regentis exercitum non tantùm in danda ſed etiam in obſeruanda diſciplina conſiſtit, ſic *l. 12. ff. de re milit.*

Optimum quidem eſt optimatum regimen, & ſic adminiſtrata republica viuere, vt hac contenti in legum, & veſtra poteſtate ſitis, inquit *Ioſeph. lib. 4. de antiq. cap. 8. lin. 40.*

Dum aliquis præeſt alicui familiæ, ea ſe circa ſubditos menſura menſuretur, vt & arridens timeatur, & ratus ametur; vt ne nimia lætitia ſe vilem reddat, nec immoderata ſeueritate odioſum, dixit *Gregor. moral. 20. cap. 2.*

Populare in gubernatorem ſolet accedere odium, & ſeri ſolet calamitatum culpa in eos reijci, penes quos eſt regimen reipublicæ, inquit *Ioſeph. de antiq. lib. 15. cap. 12. lib. 20.* de quo alia vide verbo, *Præſidens.*

Non pareit populis regimen breuè dicit *gloſ. verbo Detrimenti, in cap. Hinc eſt 16. q. 1.* Et ego, prout ſentio, dicam. Non placet populis regimen longum, quod videtur probari *Ex Auth. de defenſ. ciuit. §. vlt. ad fin. coll. 3.* ibi, Ne frequentia, & ordinatione, & continuatione curæ, & per quandam machinationem illud ſemper renouando fiat aliquibus infinita gubernatio.

Qui ſub gubernatore eſt, quomodo poterit bene gubernare? Dicit *Imperator Iuſtinian. in l. vlt. C. de legitim. tutel.* ibi. Cui enim ferendum eſt eundem eſſe tutorem, & ſub tutela eſſe? & iterum eundem eſſe curatorem, & ſub cura agere? Hæc certè, & nominum, & & rerum fæda confuſio eſt. Attendant igitur gubernatores, ne ſinant ſe ab alijs gubernari, ſed ipſi per ſe gubernent rectè, & iuſtè. Non nego tamen, quòd non conſulant peritos.

Gula.

Qvinque modis nos vitium gulæ tentat. Aliquando namque indigentia tempora præuenit, ſed cibos lautiores quærit. Aliquando quæ ſummenda ſunt, procurari accuratius expetit. Aliquando autem & qualitas ciborum, & tempus congruit, ſed in ipſa quantitate ſummendi menſuram refectionis excedit. Non numquam & abiectum eſt, quod deſiderat, & tamen in ipſo æſtu immenſi deſiderij deterius peccat, ſic *tex. in cap. Quinque de conſecr. diſt. 3.*

DE LITTERA H.

Habere.

Dvpliciter accipitur; nam & eum habere dicimus, qui rei dominus eſt, & eum, qui dominus quidem non eſt, ſed tenet. Denique habere rem apud nos depoſitam ſolemus dicere; ità ait *l. Stipulatio iſta 38. §. Hæc quoque ff. de verbor. oblig.*

Habere non licet ei, cui aliquid minuitur ex Iure, quod habuit, vt *in d. l. Stipulatio iſta §. Si quis forte ff. de verbor.*

Haere-

Hæreditas, & Hares.

Illa definitur, quod ſit ſucceſsio in vniuerſum. Ius, quod defunctus habuit tempore mortis; iſte verò ſucceſſor, nam hæres, & hæreditas tam & ſi duas appellationes recipiant, vnius tamen perſonæ vice funguntur, vt inquit *l.22. ff. de vſu cap. & in l. Legatum* 119 *§.1. in fin. ff. de legat.* 1. ſic. Hæreditas perſonæ defuncti, qui eam reliquit, vice fungitur.

Hæres vero ab hæro dicitur, ideſt dominus, vt inquit *gloſ. verbo, Hero, in l. Item Mela §. Sed ſi plures ff. ad l. Aquiliam.*

Appellatione hæredis continentur liberi generaliter, in caſu vero particulari feudi, & ſimilium continetur filius tantum maſculus ità gloſ. (quam videas, ſi placet) *in cap. vnico de alienat. feud. verbo, Sine filio.*

Nota etiam, quod nomen hæredis proximum ſignificat, non vlteriorem, ſed non ſemper, ſed in quibuſdam ſpeciebus, vt inquit *gloſ. verbo, Media, in cap. Ex tranſmiſſa de fil. Presb.* vbi arguit in contrarium, & reſpondet pro ſolutione ità, Regulare eſt, vt per multas ſucceſsiones accipiatur nomen hæredis, contraria autem ſpecialia ſunt.

Redeamus ergo ad hæreditatem, & poſtea de hærede dicemus. Hæreditas igitur, vt ſupra tetigimus, perſonæ defuncti vice fungitur, ſicut municipium, Curia, & Societas, vt inquit *l. Mortuo* 23. *ff. de fideiuſs. & l. Si is qui* 15. *in fin. ff. de vſucap.* ibi. Nam hæreditates in quibuſdam vice perſonæ fungi receptũ eſt, & *in l. Denique* 13. *etiam in fin. ff. quod vi, aut clam* ſic. Hæreditas Domini locum obtinet, & *in l. Non minus* 31 *ff. de hæred. inſt.* ſic. Quia creditum eſt hæreditatem dominam eſſe, & defuncti locum obtinere vbi gloſ. idem notat, & Apoſtill. ibidem *ex ſpecul.* dicit, durioris eſſe conditionis hæreditatem, quàm hæredem, quia etiam ante aditionem, non hæres gerit vicem defuncti.

Appellatione verò hæreditatis, nec legata, nec fideicomiſſa continentur, dicit *l. Titius* 94 *ff. de legat.* 3.

Hæreditates non honeſtiore modo titulo, ſed & pleniore honore tribuuntur, inquit *l. Filium* 5. *§. legata, ff. de legat. præſt.* vbi notat *gloſ. verbo, Pleniore,* quod honor eſt, cui datur hæreditas, & dedecus, cui aufertur; vnde dicitur *in l.3. verſ. Cæterum eod. tit.* ſic, Nec enim quærimus, cui acquiratur, ſed cui honor habitus ſit, licet quandoque, cui acquiratur quæramus, vt ibidem notat *gloſ. verbo, Nec enim.*

Hæreditas autem ſemel data adimi facilè non poteſt, inquit *l.1. §. vlt. ff. de his, quæ in teſtam. delen.* Fructibus verò augetur, vt dicis verbo, *Fructus.*

Et ſicut aucta hæreditas prodeſt libertatibus, ità nocet diminuta, inquit *l. Si mortis* 18. *ff. qui & à quib.*

Augetur ſcilicet, & his hæreditas, decem (quæ defuncto naturaliter debebantur) in hæreditate manentibus, inquit *l. Cum quo* 56. *in fin ff. ad l. Falcid.* quod ſit per retentionem, vt innuit *tex.* ibi. Manentibus &c.

Hæreditatis diminutio non attenditur in alimentis præſtandis, vt habes verbo, *Alimenta.*

Soluendo hæreditas eſt, quæ inuenit hæredes, ait *l. Libertus* 36. *in princ. ff. de bon. libert.*

Non ſic parentibus liberorum, vt liberis parentum debetur hæreditas, cum parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittat; Liberos naturæ, ſimul, & parẽtum commune votum dicit *l. Scripto ad fin. ff. vnde liber.* & *Paul. ad Corinth* 2. *cap.* 2. Non debent filij parentibus theſaurizare, Sed parentes filijs.

Hæ-

Hæreditas pupillariter data, & patris, & filij dicitur in ſimul, & vtraque debet retineri, aut repudiari, vt dicitur *in l. Sed ſi plures §. Filio impuberi ff. de vulgar.* ibi. Sed vtriuſque debet hæreditatem habere, aut neutrius; iuncta enim hæreditas cæpit eſſe.

Improbum eſſe Iulianus exiſtimat eum, qui ſolicitus eſt de viui hæreditate, dicit *l. 2. §. Interdum ff. eod. tit. de vulgar.*

Non propriè pars hæreditatis in vna re intelligitur, ait *l. Quamuis 14. ff. Si quis omiſs. cau. teſtam.*

Quod ait l. Quanta pecunia erit tantam pecuniam dato: oſtendit æſtimationem hæreditatis, vel bonorum liberti, non ipſam hæreditatem voluiſſe legem præſtari: niſi ipſas res tradere maritus noluerit; inquit *l. Si verò 65. §. vlt. ff ſolut. matr.*

Princeps non admittit hæreditatem eius, qui litis cauſa eum hæredem inſtituit, vt refertur *in §. vlt. quib. mod. teſtam. infirm. in Inſtit.* ibi. Eadem oratione expreſsit non admiſſurum eum hæreditatẽ illius, qui litis cauſa Principem reliquit hæredem: nec tabulas legitimè factas, in quibus ipſe ob eam cauſam hæres inſtituens erat, probaturum; nec ex nuda voce hæredis nomen admiſſurum, neque ex vlla ſcriptura, cui Iuris authoritas deſit, aliquid adepturum &c. & *in l. penult. ff. de hæred. inſtit.* ſic. Imperatorem litis cauſa hæredem inſtitui, inuidioſum eſt; nec enim calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportet.

Hæreditatis reſiduum cum iubetur reſtitui quid intelligatur reſtituendum, habes verbo, *Fideicommiſſum*, & verbo, *Reſiduum*.

Diuerſum eſt dicere portionem ſimpliciter, & portionem hæreditariam, vt dicitur *in l. Marcellus 3. §. Quidam liberis ff. ad Trebell.* ibi. Quia portionem non hæreditariam teſtator cõmemorauit, ſed ſimpliciter portionem, in portionem autem, & perceptiones videri cecidiſſe.

Nihil intereſt ſubtraxerit, an hæreditariam eſſe negauerit, inquit *l. Hæreditatum 68. §. Vnico ff. ad l. Falc.*

Idcirco hæreditati furtum non fit, quia poſſeſſionem hæreditas non habet, quæ facti eſt & animi, vt dicit *l. 1. §. Scæuola ff. Si quis teſtam. lib.*

Videtur impubes contrahere, qui adit hæreditatem, inquit *l. 3. in fin. ff. ex quib. cau. in poſſ. eatur.* & is, qui immiſcuit ſe contrahere videtur, dicit *l. 4. eod. tit.* & infra dicit latiùs.

Neminem ex alterius facto, nec hæreditati obligari, neque exhæredari poſſe, ait *l. Pater familias 44. ff de hæred. inſt.* Etiam ſi appareat contrarium de voluntate teſtatoris, vt in caſu prædictæ legis.

Aditione hæreditatis confuſa obligatio eſt, ſed fideicommiſsi repetitio erat, cuius æquitas deficit ijs, qui multa ex hæreditate conſumpſiſſe proponuntur, dicit *l. Matrem 80. ff. ad Trebell.*

Confuſio hæreditatis perimit petitoris actionem, inquit *l. Sicut 75. ff. de ſolut. & in l. Stichum 96. §. Aditio eod. tit.* ibi. Aditio hæreditatis non numquam Iure cõfundit obligationem, veluti ſi creditor debitoris, vel contra adierit hæreditatem.

Poſtquam bona hæreditaria bonis hæredi miſta ſunt, non poſſe impetrari ſeparationem; confuſis enim bonis, & miſtis ſeparatio impetrari non poterit, inquit *l. 1. §. Præterea ſciendum eſt ff. de ſeparat.*

Et ſatis eſt, quòd hæres hæreditati ſe immiſceat, licèt verbo non adeat, vt inquit *gloſ. verbo. Quin etiam in Clem. vnic. de conceſs. præb.*

Adeundo hæreditatem quis intelligitur compenſare, vt dicit *l. Quæ dotis 34. ff. ſolut. matr.*

Hæreditate paterna repudiata non poteſt

filius retinere feudum; vt habes Verbo, *Filius*.

Sanctuarium Dei non conuenit Iure hæreditario poſsideri, vt inquit *cap. Ad decorem 5. de Inſtit.*

Redeundo igitur ad verbum, *Hæres*, ſcies, quòd & ſecundus hæres, & deinceps ſucceſſores vnius eſſe vidẽtur, vt inquit *l. Antiquitas C. de vſufruct.*

Et ſic hæredi iuſſum dare etiam hæredis, hæredi dari poſſe Adrian. reſcripſit, & teſtatur *l. Si peculium 20. ff. de ſtatu liber.* At vero in caſu *l. Seruus, ſi hæredi 34. eod. tit.* ſic dicitur. Hæredibus hæredis pecunia danda non eſt. Quod enim placuit hæredis hæredi dare oportere tũc memineris locum habere, cùm prior hæres dominus accepturus pecuniam fuerit, quæ etiam fecit deambulatoriam (vt ità dixerim) conditionem.

Hæredes enim hæredis, hæredes ſunt aliquo mediante, vt inquit *gloſ vlt. in l. Qui plures 23. ff. de vulgar.* vbi videas etiam Apoſtil. quod limitabis, ſi hæredes hæredis non venerint ex iudicio teſtatoris, vt inquit *l. Qui liberis 8. §. Hæc verba ff. de vulgar.* ibi. Sed neq; hæredes hæredis, quia non ex iudicio veniunt, & ſic procedit *l. Si quis teſtamento 16. ff. de liberation. legat.* ibi. Nam nec hæredis hæres agere, nec ab hærede hærede peti poteſt; & licet hoc videatur contra *l. Aurelio 21. eod. tit.* ibi. Diuerſum in perſona hæredis, eius tamen ibi erat perſonale legatum

Qui teſtamentum Titij falſum dixit, nec obtinuit hęredi eius hęres exiſtere non prohibendus eſt, quia non principaliter in Titij hæreditatem ſuccedit; ità *Modeſtin. in l. 7. ff. de ijs quibus vt indign.*

Ex voluntate defuncti tantum proximior intelligitur hæres, vt probat *gloſ. verbo, Repetitum, ad fin. in l. Non iuſtam 4. C. ad Trebell.*

Hęredes ſui dicuntur filij, vt habes verbo, *Filius*; Cæteri, qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt, extranei hæredes appellantur inquit *§. 3. de hæred. qual. in Inſtit. & ibidem gloſ. in addit.* ſic. Alio modo dicitur extraneus ille, cui nihil attinet, vel non eſt de aſcendenti, aut deſcendenti linea, quæ faciunt ad quæſtionem de eo, qui promiſit non alienare in manum extraneam.

Reſtituta hæreditate, is, qui reſtituit nihilominus hæres permanet, inquit *§. Reſtituta de fideicommiſs hæred. in Inſtit.*

Si filio exhæredato ex Trebelliano hæreditas patris reſtituta ſit effectu quodammodo hæres eſt, inquit *l. 5. §. 1. ff. quod cum eo.*

Quod à tempore mortis hæres intelligitur, & retro trahitur, deducitur *ex l Si ex re 28. §. Illud quæſitum ff. de ſtipulatione ſeru.* ibi. Quod hæredis familia ex tempore mortis funeſta facta intelligitur, vbi dicit *gloſ. verbo, Mortis.* Quod ad quædam non eſt verum.

Scriptus hæres priuſquam hæreditatem adeat, patrem familias mortuum inferendo, nec quis putet hoc ipſo pro hærede eum gerere inquit *l. 4. ff. de relig. & ſumpt. fun. & in l. At ſi quis §. Plerique eod. tit.* ibi. ~~Licet ex hoc ipſo~~, neq; pro hærede geſtio, nec aditio præſumatur. Plerumque enim defuncti ante ſepelliuntur, quàm quis eis hæres exiſtat dicit *d. l. 4.*

Sicut & hæres totius hæreditatis ſe obligat, etiam ſi in vna re ſe gerat pro hærede; nam & cum vnum Ius ſit vniuerſale, per vnam rem ſufficit fieri reſtitutionem, inquit *gloſ. verbo, Earum, in l. Reſtituta 37 ff. ad Trebell.*

Adeundo hæres efficitur, nec deſinit hæres eſſe, licet res, quæ ità relictæ ſunt, auferantur, ait *l. Ex facto 43. §. vlt. ff. de vulgar.*

Hoc ipſo, quòd alij quis reliquit, videtur adire, vt probat *gloſ. verbo. Non tranſeant in l. Cogi §. Sed & ſimiles ff. ad* Tre-

Trebell. vbi Apoſtill. ſic. Nam ſola voluntate, vel opere &c. Sed non ne reſtituendo videtur adire? Sicut qui ſoluit creditoribus, vt *C. de iur. de liber. l.* 2. Fit enim nuda voluntate, vt inquit *gloſ. vlt ad fin. in l. Ita tamen* 27. *§. Si pater ff. ad Trebell.* & facit gloſ ſupra allegata verbo, *Quin etiam, in Clem. Vnica de conceſſ. præb.* ibi. Licet verbo; *non adeat*.

Non eſt æquum, quem compelli adire hæreditatem, vt emolumentum quidem hæreditatis refundat, ipſe verò oneribus hæreditatis relinquatur, inquit *l. Nam quod* 14. *§. Non omnis ff. ad Trebell.*

Coactus verò adire dicitur, vt inquit *l. Apud Iulianum* 13. *ff. eod. tit.* ibi. Adijt enim vbi gloſ. ſic. Licet coactè, & fuit hæres, quia coacta voluntas, eſt voluntas.

Opinio enim, vel metus, vel color eius, qui noluit adire hæreditatem, inſpicitur, non ſubſtantia hæreditatis; nec immeritò; non enim præſcribi debet hæredi inſtituto, cur metuat hæreditatem adire, vel cur nolit; cum variæ ſint hominum voluntates vt dicis verbo, *Voluntas*; ità inquit *l. Quia poterat* 24. *ff. illo tit. ad Trebell.* Licet quis deliberare ſe dicat an adeat, cogendus eſt adire, non vt ſtatim reſtituat, ſed vt reuerſus domum, ſi putauerit ſibi expedire commodo falcidiæ, vel teſtamento vtatur; vel ſi non putauerit, reſtituat totam hæreditatem, ne onera patiatur; inquit *l. Si legatus* 30. *ff. ad Trebell.*

At cum ſubſtitutus filio hæreditatem adijt, poſtquam pupillus ſe paternæ miſcuerit hæreditati, tunc hæreditas, & Patris, & Filij vna eſt, & in omni ære alieno, quod, aut patris, aut filij fuerit, etiam inuitus hæres obligatur, ait *l. Pater familias* 12. *ff. de priuileg. creditor.*

Pro hærede gerere quis videtur, ſi rebus hæreditarij s tamquam hæres vtatur, vel vendendo res hæreditarias, vel prædia colendo, locandoue, & quoquo modo uoluntatem ſuam declaret, vel verbis, vel re, dixit *text. in §. vlt. de hæred. qualit. & different. in Inſtit. niſi in ſepultura* vt ſupra dictum eſt.

Si defunctorum intereſt, vt ſucceſſores habeant; intereſt, & viuentium, ne præcipitentur quandiu iuſtè deliberant, ità inquit *l. 6. ff. de interro act.* vbi etiam hæc non cogitur reſpondere &c. ne aut negando ſe hæredem præiudicet ſibi, aut dicendo ſe hæredem elligetur, vbi *gloſ. verbo, Præiudicet*, ſic ait. Quantum ad præſumptionem, non quantum ad legitimam probationem implẽdam reſpectu interrogati, & interrogantis, non aliorum.

Semper contrahens intelligitur hæredibus conſulere, vt probatur *in l. Tale vlt. §. 41. ff. de pact.* ibi. Cum inter contrahentes id actum ſit, vt hæredibus conſulatur, & *in l. Anus* 34. *eod. tit.* ibi. Quippe hæredi conſuli conſenſum eſt, & *in l. Si pactum* 9. *ff. de probationibus* ibi; quia plerumque tàm hæredibus noſtris, quàm nobiſmetipſis cauemus, & *in cap. Duo fratres, de duob. fratrib. à cap. In veſt. in vſibus feudor.* ibi. Vnuſquiſque enim ſibi, ſuiſque hæredibus videtur proſpexiſſe.

Eodem modo non intelligitur quis voluiſſe ſuos onerare hæredes, vt probat *l. Sticho* 36. *ff. de vſufruct. legat.* vbi potius, quod ſe habere crederet, quàm quod onerare hæredes vellet, niſi manifeſtè oſtendatur eam teſtantis voluntatem fuiſſe, vt onerare hæredes vellet, vt inquit *l. Qui decem* 17. *ff. de dot. prælegat.*

Maiori cum ratione ius dicentis propoſitum erit liberos oneribus hære-

ditarijs non ſponte ſuſceptis liberare, non inuitos ab hæreditate remouere, vt inquit *l. Si filius* 12. *ff. de vulgar.*

Hæredum enumeratio perſonaliter facta hunc effectum habet, vt exequantur in legato preſtando, quod ſi nominati non eſſent hæreditarias partes debituri ſunt, vt dixit *l. Si hæredes* 127. *ff. de legat.* 1.

Pro parte autem hæres, pro ea parte, pro qua hæres eſt, tenetur, ità ait *l. In conditione* 9. *ff. de condit. furt.*

Si plures hæredes ſint, neceſſe habebunt vnum dare procuratorem, ne defenſio per plures perſonas ſciſa incommodo aliquo afficiat actorem. Aliud eſt in hæredibus actoris, quibus neceſſitas non imponitur, aut per vnum litigent; ità dixit *l. Iam tamen, §. Iam tamen, ff. iudicat. ſolu.*

Multis autem in relictis hæredibus actionem quidem perſonalem inter eos diuidi *ex l. Duodecim tab.* pignus verò in ſolidum vnicuique teneri dixit *l.* 1. *C. ſi vnus ex plur. hæred. credit. & idem l.* 2. *eod. tit.*

Impij hæredes eſſe non debent, vt ait *gloſ. in l. Planè* 34. *§. Si coniuncti verbo, proprio, ff. de legat.* 1. Quæ loquitur de legato relicto proprio ſeruo teſtatoris, ſiue libertate, quod licet de iure non conſiſtat, hæredes tamen debent ſoluere probatur ex *l. Quidam §. Illo C. de neceſſar. ſeru.* ibi. Non tam ità impij hęredes exiſtant, vt liberalitatem teſtatoris, & ſeruiles labores debita remuneratione defraudare conentur, & non derelictum liceat adhuc ſernis con. ſtitutis donent.

Satis impium, atque abſurdum eſt hæredes teſtatoris differre voluntates, maximè cum ad libertates reſpiciunt, vt *in l. Ancilla* 15. *C. de fideicom. liber.* Vnde pæna imponitur hæredi, cui relicta eſt electio dandi libertatem vni ex ſeruis, ſi ſtatim vnum non eligat, quòd omnes ſint liberi; prout in *l. Pæna eod. tit.* ibi. Sic enim iuſto timore hæredes &c. perterriti, & voluntatem teſtatoris adimplere procurent.

Et nota non licere in partem velle, in partem nolle parere defuncti iudicio, inquit *gloſ. verbo, Compellendam, in l. A filio* 15. *ff. de alim. legat.*

Hæres implet detracta falcidia, ſi fecerit inuentarium, vt probat *gloſ. verbo, Complere, in Auth. de hæredibus & fal. §. Is igitur, vbi Apoſtill.* Sic ait. Etiam ſi non fecerit inuentarium, hæres detrahit falcidiam *de iur. Can. ſecundum Panor. & Barboſ. in cap.* 1. *de teſtam.*

Factum poſſunt hæredes nihilominus adimplere, illa ſubtili, & ſuperuacua ſcrupuloſitate ex gloſa, per quam putabatur non eſſe poſsibile factum ab alio compleri, quod alij impoſitum eſt, vt inquit *l. Veteris* 15. *C. de contrahend. & commit.*

Nota hæredem debere vti Iure defuncti, licet ipſe per ſe ſit priuilegiatus, ita *gloſ. verbo, Dare, in l. Cum quidam § ex locato de vſur.* & probatur *in l. Dotale* 13 *ff. de fund. dot.* ibi, Hæredi quoque mulieris idem auxilium pręſtabitur, quod mulieri præſtaretur, vbi *gloſ. verbo, Præſtaretur*, addit ſic; licet alias priuilegium dotis hæredi non detur vt *C. de priuil. dot. lit.* 1.

Paulus reſpondi iure quidem proprio non hęreditario Semproniam, quę Seię (de qua quæritur) hæres extiterit controuerſiam fundorum facere poſſe, ſed in euictis prædijs eandem Semproniam Seiæ hæredem conueniri poſſe, vel exceptione doli ſummoueri, inquit *l. Seia* 73. *ff. de euict.*

Eſſe iniquum plus hæredes noſtros ferre, quàm feremus ipſi; proclamat

mat *l. vlt. ff. ſi familia furt. fec.*

Nota, quod aliquid potuit defunctus, quod hæres non poteſt, vt inquit *gloſ.* per Iura, quæ ibi allegat *in l. Sed Iulianus 9. §. Sed ſi ff. ad Maced.* quæ eſt *gloſ. vlt.* & alias ab hærede plenius agitur, quam à defuncto agi potuerit, vt probat *gloſ. vlt. in l. Pater 23. in fin. per tex. ibi ff. de pact. dotalib.*

Si defunctus ſcriptum reliquit, rectè ei credit hæres ad excuſationem ſuæ conſcientiæ, inquit *Bart. in Extrauagan. ad reprimendam verbo, Denunciatione, propè fin. per tex. in l. Qui cùm maior. §. penult. ff. de bon. lib.* & probatur *in Auth. de Iur. iur. amor praſt. poſt med. coll. 5.* ibi, Hæredes autem contentos eſſe ijs, quæ à teſtatore dicta ſunt &c. neceſſitate eis imminente, aut obedire omnibus, aut vniuerſa contemnere &c. Sed defuncti voluntatem ab eius ſeruari ſucceſſoribus, ità vt in nullo ei contradici preſumatur.

Si autem non apparet de mente teſtatoris, tunc ad hæredem expectaret interpretatio, vt notat *Apoſtill. in l. Vnum ex familia ſuper verbo, Debet, ff. de legat. 2.*

Si verò hæres noluerit interpretari, & recuſauerit declarare, neceſſe habebit, vel Ius iurandum ſubire, quòd neſcit, nec tale quid à teſtatore audiuit, vel intellexit, & ſi recuſauerit ad ſolutionem coarctabitur, vt dicitur *in §. vlt. de fideicomm. hæred. in Inſtitut. idem in fideicommiſſo*, de quo non conſtat, vt habes verbo, *Fideicommiſſum*.

Videtur namque hæres ſcire, quod ſciuit defunctus, cùm ſit vna, & eadem perſona, vt dixit *gloſ. vlt. in l. Cum hæres 25. ff. de lib. legat.* Vnde hæredis quoque ſuccedentis in vitium, par habenda fortuna eſt, vt inquit *l. 2. C. de fruct. & lit. exp.* Hoc autem ità eſt, niſi propter dolum defuncti conueniatur; tunc enim in id, quod ad eum peruenit conuenietur diſponit *l. de libertatib. 12. §. hæredem ff. Si quis e ommiſſa cauſa teſta.*

Licet autem pœna ad hæredem non tranſeat, attamen, quod turpiter, vel ſcelere quæſitum eſt (vt reſcriptum eſt) ad compendium hæredis non debet pertinere, Inquit *l. Quod dicimus 16 §. vlt. ff. quod met. cauſ.* Sunt enim turpia lucra hæredibus extorquenda, vt inquit *gloſ. Marg. ad fin. in l. In honorarijs ff. de act.* & ratio eſt ne alieno ſcelere ditentur, vt dicitur *in l. Vnica C. ex del. def. & ibi gloſ. Verbo ſcelere*, ſic; turpia enim lucra ab hærede ſunt extorquenda.

Cùm hæres in Ius omne defuncti ſuccedit ignorantia ſua defuncti vitia non excludit; nec enim rectè defendetur, cum exordium rei bonæ fidei ratio non tueatur, inquit *l. Cùm hæres 11. ff. de diuer. & temp.* & videtur in contrariū *l. An vitium eod. tit.* de quo vide verbum, *Vitium*.

Toties damus in hæredem actionem de eo, quod ad eum peruenit, quoties ex dolo defuncti conuenitur, non quoties ex ſuo dixit *l. Quod in hærede 9. §. 1. ff. de tribut. act. in l. verò; Si homini 6. §. 1. ff. depoſiti* ſic inuenies: quamquam enim ex dolo defuncti non ſolemus teneri, niſi pro ea parte, quæ ad nos peruenit, tam quia hic dolus ex contractu, reique perſequutione deſcendit; ideoque in ſolidum vnus hæres tenetur; plures verò pro ea parte, qua quis hæres eſt, vbi gloſ. ità, & ſic nota, ex dolo commiſſo in contractū teneri hæredem &c. Sed hoc fallit &c.

Sed conſtitutionibus ſubuentum eſt igno-

gnorantiæ hæredum, hoc tantum obſeruandum eſt, cum poſt mortem tutoris hæres conueniatur: non ſi lite conteſtata tutor deceſſerit, nam litis conteſtatione, & pænales actiones tranſmittuntur ab vtraque parte, & temporales perpetuantur, vt dicitur *in l. vlt. in fin. ff. de fid. tutor.*

Hæres perſequitur iniuriam defuncti, & ſi fama lacerata conſiſtat, vt habes verbo, *Iniuria*, omnes verò hæredes, vel qui loco hæredis ſunt officioſe agere circa defuncti vindictam conuenit, vt inquit *l. 21. ff. de ijs quib. vt indign.*

Nemo relictus hæres, vel legibus ad ſucceſſionem vocatus, noſtrum, vel potentium nomen horreſcat, dixit *Imperator l. Nolumus 20. Cod. de teſtam.*

Non debet hæres mouere, quod defunctus tacuit, vt probat *gloſ. verbo, Non ſuccedit, in cap. vlt. de prohib. feud. alien. per frideri. per tex. in l. Omnimodo §. 1. C. de inofficioſ. teſtam. & l. vlt. C. de reuoc. donat.*

Nota hæredem non poſſe defuncti mendacium allegare, vt inquit *gloſ. vltim. in l. Rem alienam 41. ff. de pign. act. per text.* ibi, vt ex ſuo mendacio arguatur, improbè reſiſtit, quominus vtilis actio moueatur.

Si hæres de iure ad eius fauorem introductum diminuet, non videtur fraudem facere, vt probatur *in l. Poteſt hæres 71. ff. ad l. Falcid.* ibi: Quia lex hæredi cauſa lata eſt, nec fraus fit ei, ſi Ius ſuum diminuat hæres.

Poteſt hæres in redemptionem captiuorum, fideicommiſſum alienare, vt habes verbo, *Fideicommiſſum*.

In legato præſtando ab hærede qualiter culpa ſit æſtimanda, videamus, an non ſolùm ea, quæ dolo proxima eſt, verum etiam, quæ leuis, aut nunquid & diligentia quoque exigenda ſit ab eo? Quod verius eſt, inquit *l. Cum res 49. §. pen. ff. de legat. 1.*

Ex dolo, & lata culpa magiſtratus tenetur hæres non pro leui, vt dixit *gloſ. in l. Hæredes, C. de mag. conue.*

Poſt moram autem hæres tenetur, etiam de caſu, vt dicitur *in l. Cum res 49. §. vlt. ff. de legat. 1.* ibi. Potuit enim eum acceptum legatarius vendere.

Hæredes non tenentur redimere alienum, quod ſuum exiſtimauit teſtator relinquendo; nam ſuccurſum eſt hæredibus ne cogantur redimere, quod teſtator ſuum exiſtimans reliquerit; ſunt enim magis in legandis ſuis rebus, quàm in alienis comparandis, & onerandis hæredibus faciliores voluntates, vt inquit *l. Vnum ex familia 69. §. Si rem tuam ff. de legat. 2.*

Non videtur hæres dediſſe, quod ità dederat, vt habere non poſſit, dixit *l. Qui concubinam 29. §. Si hæres ff. de legat. 3.*

Hæres non tenetur dare teſtamentum originale, ſed ſolum exemplum, vt dixit *l. 4. in fin. ff. famil. hercifc.* ibi. Hæredem enim exemplum debere dare, tabulas authenticas apud ipſum retinere.

Confitenti hæredi modicum tempus ad ſolutionem dandum eſt, nec vrgendus eſt ad ſuſcipiendum iudicium, quod quidem tempus ex bono, & æquo prætorem obſeruare oportebit, inquit *l. Si domus, §. in pecunia legata, ff. de legat. 1.*

De

De hærede, qui ignorans rem depoſitam vendidit, ita dixit *l.* 1. *§. vlt ff. depoſ.* Et quia dolo non fecit, non tenebitur de te; an tamen de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et verius eſt teneri eum; hoc enim ipſo dolo facit, quod id, quod ad ſe peruenit non redijt. Planè ſi poſſit rem redimere, & præſtare, nec velit, non caret culpa; quemadmodum nec ſi redemptam, vel alienatione ſuam factam noluit præſtare, cauſatus quod ſemel ignarus vendiderit.

Cùm quis debitori ſuo hæres extiterit confuſione, creditor eſſe, ſed ſi vendiderit hæreditatem, æquiſsimum videtur emptorem hæreditatis vice hæredis obtinere, & idcirco teneri venditorem hæreditatis, ita dicit *l.* 2. *§. vlt. ff. de hær. vel act. vend. & in l. Si ei* 41. *§.* 1. *ff de ciuit.* Redditur ratio ibi; quoniam & cum debitor creditori ſuo hæres extiterit, actio quædam inter hæredem, & hæreditatem proponitur, & intelligitur maior hæreditas ad debitorem peruenire, quaſi ſolutę pecunię, quę debebatur hæreditati, & per hoc minus In bonis hæredis eſſe, & ex contrario &c.

Debitori tuo ſi hęres extitiſti, actio, quam contra eum habuiſti adita hæreditate, confuſa eſt, ſic ait *l.* 7. *C. de pact.*

Non ex perſona hæredum conditio obligationis immutatur, dicit *l.* 2. *§. Ex his ff. de verb.*

Te, & Titium hæredem daturum, ſi ſpondes? Titij perſona pro ſuperuacua eſt comprehenſa, inquit *l. Eum qui* 56. *§. Te ff. eod. tit.*

Hæredum intereſt, quos Ius monumenti ſequitur *l. His conſequenter* §. 1. *verſ. ſed cum ff. fam. herſiſc.*

Sufficit non in lucro verſari hæredem, non etiam damnum ſubire, dicit *l.* 3. *ff. de vi, & vi arm.*

Si viuo teſtatore vnus ex hęredibus pecuniam ſuſtulerit, *in fam. herſiſc.* iudicium non venit, quia tunc nondum hęres erat; ſic *in l. Et puto* 16 *ff fam. herſ.* Omnia vero, quæ quis in hæreditate fecerit dolo, aut culpa in iudicium *fam. herſiſc.* venit; ſic tamen ſi quaſi hæres fecerit, vt *in d. l. Et puto.*

In ſuis hęredibus euidentiùs apparet continuationem dominij eò rem perducere, vt nulla videatur hæreditas fuiſſe, quaſi olim hi domini eſſent, qui etiam viuo patre quodammodo domini exiſtimabantur, inquit *l.* 11. *ff. de lib. & poſth.*

Iuramento hæredis poſſunt probari expenſæ funeris, & aliæ ſimiles, vt notauit *Apoſtill. ad gloſ. verbo, Approbauerit, in l. Scimus* 22. *§. In computatione C. de iu. delib.* ſic dicens. Iſta eſt ſingularis gloſ. & non reperitur alibi &c. quod hæres per ſuum ſolum Sacramentum probet expenſas neceſſarias &c. quod procedit in expenſis paruis; verba vero ad gloſ. ſunt. Approbauerit teſtibus, vel ſuo forſitan iuraméto, & tex. ità. Quidquid in funus expendit, vel in teſtamenti inſinuatione, vel inuentarij confectionem; vel in alias neceſſarias cauſas hęreditatis aprobauerit ſe perſoluiſſe.

Suſpectus hæres non ijſdem modis, quibus ſuſpectus tutor exiſtimatur; ſiquidem tutorem, non facultates, ſed fraudolenta in rebus pupillaribus, vel callida côuerſatio ſuſpectum commendat; hæredem verò ſolæ facultates; ſic *l. Si creditores* 11 *ff. de priuil. cred.*

Hęredis negligentia legatarijs nô nocet, vide verbo, *Negligentia*.

Si exiſtimauęrit hęres, ſi comprobauerit, ſi iuſtum putauerit, & legatum, & fideicommiſſum debebitur; quoniam quaſi bono viro ei potiùs commiſſum eſt, non in meram voluntatem hæredis collatum; ità dicit *l. Si ſic legatum* 73. *ff de leg.* 1.

Cùm autem ſemel dixerit hæres verum dare velit, mutare ſententiam non poteſt, ait *l. Huiuſmodi* 86. *§. Stichum, aut* Pam-

Digitized by Google

Pamphilium ff. de legat. 1. idem per eadem verba l. Statuliber 11. §. vlt. in fin. ff. de legat. 2. & idem e conuerſo, ſi legatario legetur alternatiuè, vt notatur, verbo, *Alternatiua*.

In ea namq; hæredis eſſe electionem, vtrũ rerum, an æſtimationis vſumfructum pręſtare velit, decidit *l. Generali 32. §. vlt. ff. de vſufruct. legat. & in l. Cum certum 4. ff. de vin. nutrit.* ibi. Liberum eſt hęredi, cuius velit generis oleum legatario ſoluere.

Non poteſt videri ad hęredem perueniſſe, quod eius hęreditatis nomine pręſtaturus eſt, dicit *l. Qui concubinam 29. §. Cum ità in fin. ff. de legat. 3.*

Qui fortuitu, non iudicio teſtatoris, conſequitur hęreditatem, vel legatum, non debet onerari, nec recipiendum eſt, vt cui nihil dederis, eum rogando obliges, ait *l. Sedet ſi ſic 6. ff. de legat. 3. & facit l. 3. ff. ad l. Aquil.* ibi. Vera autem ratione nihil legatarijs debebitur, quia magis ex ſtultitia emptoris habere videtur hęres inſtitutus, quàm ex bonis defuncti. Nam & è contrario; ſi malè vendiderit hęres res hęreditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum. Ità ergo commodum debet eſſe hęredis ſi benè res adminiſtrauerit. Sed & ſi is, qui ſoluendo eſt, legauerit, & hęres cum creditoribus deciderit (ideſt tranſegerit) vel ſolidum ſoluerit, & ob eam deciſionem factum ſit, vt aliquid retineret, nihil tamen legatarijs debiturum, quia eam pecuniam non ex hęreditate, ſed ex deciſione habeat.

Hęres teſtamentum non implens relictis priuatur *in Auth. de hered. & Falcid. §. Hęc quidem*, vbi iſta optima verba. Et nullus hanc legem duram habeat, tamquam relictis priuatus, ſed conſiderans, quia omnibus hominibus terminus vitę eſt mors, & non ſolum ab alijs ſe percipere contempletur, ſed cogitet, quia & ipſe alijs moriens imperabit. Et ſi non huius legis mercatur auxilium nihil horum, quę cum omni ſtudio diſpoſuerat, ad effectum producit. Non enim ijs, qui ſub nobis, nec qui nunc ſolùm ſunt hominibus, ſed omni etiam poſt hoc currenti tempore, legem ponimus.

Si non paruerit hęres voluntati, ſed domũ alienauerit vel extero hęrede inſtituto deceſſerit, inquit *l. Peto 71. §. Fratre ff. de legat. 2. & in l. vlt. in fin. C. de fideicomm.* ſic. Cum & in leges reſpeximus, quę iuſtis diſpoſitionibus teſtatorum omnimodo hęredes obedire compellunt; & ſic ſtrictius cauſam exigunt, vt etiam ammittere lucrum hęreditatis ſanciant, qui teſtatoribus ſuis minimè paruerint.

Sed ſi voluntas teſtatoris inepta ſit, non priuandus hæres, ſed laudandus erit, ſi non paruerit, vt *in l. Quidam 27. ff. de condit. Inſt.* ibi. Laudandus eſt magis, quàm accuſandus hęres: qui reliquias teſtatoris non in mare, ſecundum ipſius voluntatem abiecit, ſed in memoriam humanę conditionis ſepulturę tradidit &c.

Qui iudicium parẽtis oppugnauerit, non debet ex eadem hęreditate quicquam conſequi, ait *l. Quæſitum 40. ff. de acquir. hered.*

Item hęres, qui teſtatori non adhibuit medicum, vel malum adhibuit hęreditate priuatur, vt arguit, & probat *gloſ. in l. Quod ſi nolit 31. §. Si plures ff. de ædil. edict.*

Quos indignus eſt hęres ſeruos habere, ne libertos quidem habebit, inquit *l. Si quis rogatus 53. ff. de fideicom. liber.*

Si quis fuerit hęres, cui deinde hęreditas ablata ſit, quaſi indigno, magis eſt, vt penes eum iura ſepulchrorum remaneant. Sic diſponente *l. 33. ff. de religioſ. & ſumpt. funer. vbi gloſ.* dicit. Non enim deſinit eſſe hęres, vt infra *de vulg. l. Ex facto §. Iulianus.*

Cùm autem extiterit ſemel hęres ſeruus, non poteſt adiectus efficere, vt qui ſe-

mel

Digitized by Google

mèl hæres extitit, deſinat hæres eſſe, inquit *l. Si qui ſoluendo* 88. *ff. de hæred. inſtit.*

Qui ſuperſtitis bona repudiat, poſt mortem eius adire hæreditatem, non prohibetur, ſic inquit *l.* 93. *ff. de acquir. hæred. vbi gloſ. verbo, Repudiat*, ità addit. Idem ſi pactum faciat &c. Idem ſi iuret &c.

Non eſt ſine hærede, qui ſuum hæredem habet; licet abſtinentem, vt ait *l. Cum quaſi abſente* 30. §. *In furioſi ad fin ff.* de *fideicomm. libert.*

Si ità diſpoſuerit teſtator. Si ſine hærede moriaris, reſtituas Seio hæreditatem, videri eum de liberis ſenſiſſe, diſponit *l. Ex facto* 17. §. *vlt. ff. ad Trebell.* vbi notat gloſ.

Prudens conſilium teſtantis animaduertitur; non enim fratrem ſolum hæredem prætulit ſubſtitutis, ſed etiam eius liberos, dicit *l. Lucius* 86. *in fin. ff. de hæred. inſtit.*

Vtique noſtris videtur legibus vnam quodammodo eſſe perſonam hæredis, & eius, qui in eum trāſmiſit hæreditatem, inquit *Auth. de iur. iur. amor. præſt. poſt princ. coll.* 5.

Cùm allegas te à fratre tuo, eodemque comilitone in eiſdem caſtris inſtitutum hæredem: ſucceſsionem eius potius caſtrenſi peculio tuo, quàm patri, cuius in poteſtate es, per te quæſitam videri rationis eſt. Etenim peregrinationis laborem ſociatum comilitij eius, & obſeruandorum munerum conſortium affectioni fraternæ non nihil addidiſſe, quinimmò vicem mutua cariores inuicem ſibi eos reddidiſſe, credendum eſt, dicit *optima l.* 4. *C. de caſtrenſ. pecul. lib.* 12.

Hæres decurrens ad ſolemnitates Iuris, cùm ab eo legatum, vel fideicommiſſum petitur, ſoluere detrectans, non auditur, vt probat *gloſ. in cap. Siue Clericus qui teſt. ſunt neceſſ. in vſib. feud. per iura, quæ ibi.*

Exhæredatio facta extraneo nulla eſt. ſic probat *gloſ. verbo, Elogio, in l.* 1. §. *Pomponius ff. de Carbon. edict.* ibi. Et ſic, vt extraneum exhæredo, & ſic non valet, vt pote res inepta in extraneo.

Hæreticus.

IDeo diuina prouidentia multos diuerſi erroris hæreticos eſſe permittit, vt cum interrogant nos ea, quę neſcimus, ſic diſcutiamus pigritiam, & diuinas ſcripturas capiamus. Propterea Apoſtolus ait. Oportet hæreſes eſſe, vt probati manifeſtè fiant. Hi autem à Deo probati ſunt, qui benè poſſunt docere, inquit *cap. vlt.* 24. *q vlt.*

Ad hæreticorum preces ſi quis obtinuerit beneficium eccleſiaſticum poteſt priuari beneficio Eccleſiaſtico, vt habes verbo, *Preces.*

Hipocrita.

MAlui habere cæcos, vel claudos, quàm plangere mortuos. Qui enim hipocrita eſt, mortuus eſt, *Auguſtin. in cap. Nolo* 12. *q.* 1. Et poſtea *in cap. Certè ead. cau. & q.* ſic. Nolo habere hipocritas. Malum enim eſſe quis neſciat? Malum eſt cadere à propoſito, ſed peius eſt ſimulare propoſitum &c. Si non ſeruat ſanctitatem foris dimidius cecidit; ſi verò intus habuerit ſimulationem, totus cecidit; & *Cicer. de offic. lib.* 1. ſic. Totius iniuſtitiæ nulla capitaliter, quàm eorum, qui cùm maximè fallant, id agunt, vt boni viri videantur. Vnde dicit *gloſ. vlt. in addition. in cap. Auaritia* 5. *de elect. lib.* 6. Simulata æquitas, duplex eſt iniquitas.

Quidam ſunt hipocritæ, qui, vt videantur iuſti, pronunciant contra ſuos, vt inquit *gloſ. verbo, Nouimus, in cap.* 1. *de conceſſ. præb. lib.* 6. vbi. Additio re-

refert *ex Hoſt. de quodam Pariſien.* ſi ſcholari, qui reuerſus ad patriam pronunciabat contra Ius, iniuſtas cauſas fouens pro extraneis, vt iuſtiſsimus videretur.

Hypotheca.

HÆc ſi eſt generalis tàm præſentes, quàm futuras res comprehendit, vt deciditur *in l. Si quis 6. Quæ res pignori*, & eſt vna de quinquaginta Iuſtiniani legibus famoſis, quæ ità dicit. Super qua generali hypotheca illud quoque ad conſeruandam contrahentium voluntatem ſancimus, vt ſi res ſuas ſuppone dixerit, non adiecto, tàm præſentes, quàm futuras, Ius tamen generalis hypoteca etiam ad futuras res perducatur.

In l. Si quis prioris 8. *§. vlt. C. de ſecund. nupt.* ità dicitur. Occaſione talium hypothecarum, nec matris, nec matris adminiſtrationem filij valeant perſcrutari, vel aliquam eis mouere ſuper hoc quæſtionem, cum perſpicui ſit Iuris, etiã ſi alienata fuerint eorum bona, quæ extra memorata lucra, vel maternas res ſunt, Ius hypothecæ integrum eis remanere, vbi *gloſ. vlt.* dicit. In matre hoc ſimpliciter non eſſe admittend[illegible].

Superuacuum eſt credere agrum ſpecialiter hypothecæ datum permiſſu creditoris veniſſe, ſi ipſe debitor rem poſſideat, inquit *l. Sicut* 8. *§. Superuacuum ff. quib. mod.* pignus, vel hypotheca ſoluitur.

Quod dicitur creditorem probare debere, cum conueniebat rem in bonis debitoris fuiſſe, ad eam conuentionem pertinet, quæ ſpecialiter facta eſt non ad illam, quæ quotidie ſolet cautionibus inſeri, vt ſpecialiter rebus hypothecæ nomine datis, cætera etiam bona, quæ nũc habet, & quæ poſtea acquiſierit, ita ait *l. Et quæ* 15. *§.* 1. *ff. de pign.*

Si res hypothecæ data, poſtea mutata fuerit, æquè hypothecaria actio competit dicit *l. Si fundus* 10. *§.* 2 *ff. eod. tit. de pign. vbi gloſ. verbo, Competit.* Aliud in vſufructu, & legato probat per Iura, quæ ibi.

Si diſtraxit debitor, & poſtea ad ipſum debitorem perueniat res illa diſtracta, non renaſcitur hypothecaria ſemel extincta dixit *l. vlt. de remiſs. pign. coniuncta gloſ. penult. in cap. Quamuis* 8. *de reſcript. lib.* 6.

Hypothecaria actio deſinit competere, re obligata deſinente eſſe; ſed materia cum tranſit in materiatum deſinit eſſe & extinguitur, & incipit alia ſpecies, vt inquit *gloſ. penult. in l. ſi conuenerit* 18. *§ penult ff. de pignor. act. per tex. in l. Seia §. Item quæro, ff. de aur. & arg. legat.*

Nota tolli hypothecariam ſex menſibus: aliás centum annis, aliter dicit *gloſ.* 1. *in l. Apud eum* 7. *C. de Cenſ. & cenſit. lib.* 11.

Hypothecæ alienationi conſentiens ius perdit, vt habes verbo, *Creditor*.

Tempora hypothecarum Ius permutare, aut interimere, vel minuere, nullo modo patimur, inquit *Auth. vt ex action. inſtan. Coll.* 7.

Hiſtoriographus.

QVi hiſtoriam, & rerum propter antiquitatem obſcurarum expoſitionem ſcribere ſe profitentur, debent quidem non negligere orationis cultum, & elegantem compoſitionem tum quidquid lectioni gratiam conciliat, & ademit tædium, ſed præcipuè cura impendenda eſt veritatis ſtudio, ne ſuam fidem ſequentes fallant, & inducant in errorem aliquem. Scriptum reliquit *Ioſeph de antiquit lib.* 14. *cap.* 1. *& in ipſius vita idem fol. mihi* 563. *lin* 30. ſic. Libet reprehendere iuſtum huius argu-

men-

Digitized by Google

menti ſcriptorem, cæteroſque, qui hiſtoriam polliciti veritate neglecta non verentur ad gratiam, odiumue mendacia poſteritati prodere: nihilque ab inſtrumentorum falſarijs differunt, niſi quòd hos magis corrumpit impunitas.

Induſtrius autem hiſtoriographus habetur, non qui alienam diſpoſitionem, atque ordinem transfert, ſed qui noua dicendo etiam corpus proprium conficit hiſtoriæ. *idem Ioſeph in prologo de bello Iud.fol.mihi 572.lin.* 10.

Homo.

QVi eſt animal rationale mortale, ſi non facit decentia rationabili natura, non decet vt dicatur homo, ſed beſtia; ſic ait *gloſ. verbo, Decentem. per tex.ibi in Auth.de Monach.§.1.in princip. coll.* 1.

Eſt nobiliſsima creaturarum, vt per *gloſ. verbo, Perſona, in § vlt.de iu.nat. in Inſtit.* & affert illud *Ouid.Metamor.*1.

> *Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,*
> *Os homini ſublime dedit, cælumque videre,*
> *Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.*

Et gloſ. in verbo Dignitatis in l. Cognitionum 5.ff. de var. & extraord.cogn. ſic. Homo eſt dignior omni creatura &c. cùm omnis creatura ei ſeruiat, ſed & Angelica natura; nam & Angelus ei ſeruit.

Hæc imago Dei eſt in homine, vt vnus factus ſit homo, ex quo cæteri oriantur, habens imperium Dei, quaſi Vicarius eius, quia vnius Dei habet imaginem. *Ex Auguſt.* refertur *in cap. Hæc imago* 33 *q*.5.Vnde dicitur *in l. Iuſtiſſimè* 44. *ff.de ædil.ed.*Noluerunt hominem ei rei accedere, quæ minoris eſt &c. vt ait Pedius, propter dignitatem hominum, & ibi *gloſ. verbo, Dignitatem*; eſt enim homo digniſsima creaturarum referens *Ouid.* iam allegatum, & *ex Virgil.* ſic.

> *Igneus eſt illi vigor, & cæleſtis origo.*

Grande profundum eſt ipſe homo, cuius capillos tu Domine memoratos habes, & non minuuntur in te, & tamen capilli eius numerabiles ſunt, quam affectus eius, & motus cordis eius, inquit *idem Auguſt.lib.*4.*confeſ.cap.*14.*nu.*2.*ad fin.*

Cum penes ſimilis omnium hominum natura eſt, non etiam facta omnes, vel plus, vel minus adimplere poſsint, dicit *l. Veteris* 23. *Cod. de contrah. vel comm. ſtip.*

Cum inter nos cognationem quandam natura conſtituerit, conſequens eſt hominem homini inſidiari nefas eſſe dixit *Florenti. in l.*3.*ff.de iuſt.& iu. & gloſ. verbo, Pietatem, in Extrauag. vnica de ſent. excom.* ſic. Multiplex vinculum, quo homines alligantur. Qua ratione quilibet homo alij debet benefacere; nam natura cõſtituit cognationem inter nos; inquit *gloſ. verbo, Humanitatis in l.Non tantum, ff.de appell.& in l. Culpa* 37. *de reg. Iur.* ibi. Cum officium homo homini debeat; & *Ioſeph de antiquit lib.*6.*cap.*15.*num.*30.ſic. Cùm tamen homines natura ita comparati ſimus, vt tum demum officioſos eſſe libeat, quando aut pro meritis gratia eſt rependenda, aut ipſi demereri quempiam cupimus, quem cumulatè aliquando beneficium repoſiturum ſperamus.

Natura magis in homine generando, & conſuetudo ſpectanda eſt, quàm temporale vitium, aut valetudo, propter quam abdicatur homo à generandi fa-

curate, inquit *l. Si quis 9. ff. de lib. & poſth.*

Scire debemus, quæ in terra gignuntur ad vſum hominum creari; homines etiam gratia hominum generatos, dixit *Cicer. lib. 1. de offic. Imper. verò Iuſtinian* ait. Abſurdum eſſe hominem in fructu eſſe, cùm omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit *de rer. diu. in Inſt.* quod deduxit *ex l. In pecudum ff de vſur.*.

Nota tres eſſe hominis ſtatus; memoriam præteritorum, ſcientiam præſentium, & prouidentiam futurorum, dicit *gloſ. verbo, Prouidentia, in §. 2. proem. Inſt.*

Non abſurdum eſt animas hominum quibuſcumque vaſis, vel veſtimentis præferri, inquit *l. Sancimus C. de ſacroſ. Eccleſ.* vbi *gloſ. penult.* ſic. Hac ratione dicas pro alimentis pauperum fieri alienationem, quia animæ hominum &c.

Cum greſſus hominis à Domino dirigantur, nec ſint in homine eius vitæ, corripere quidem poteſt, corrigere autem non valet pulſare poteſt, non aperire; manus comprimere, non animum mutare; ait *cap. Sicut ij in fin. 47. diſt.*

Per ampliores homines perfectiſsima veritas reuelatur, dicit *gloſ. verbo, Continetur, in Extrauagan. vlt. de verb. ſign.*

Liber homo non poterit locare operas ſuas in perpetuum, ne libertas ſit inutilis; ſed Io. contra; cum poſsit per ſubſtitutum ſeruire, cum hoc non agatur, vt per ſe tantùm operetur, ità ponit *gloſ. verbo. Abſcedente, in §. vſufructu. de vſufruct. in Inſtit.* vbi *Apoſtill.* ſic. Periculo tamen ſuo, etiam ſi fuerit approbatus à Iudice, prout requiritur, item debet eſſe talis, qui aliàs principaliter per ſe eſſet idoneus. Item verum ſi non fuit electa induſtria perſonæ, & non poſſet per ſemetipſum ſeruire aliàs ſecus.

Tamen in quodàm hominũ genere, quod dicebatur venalitium ſine dubio videtur, quòd poſſet in perpetuum locare operas ſuas. Nam id genus hominum ad lucrum, vel turpiter faciendum pronius eſt, vt ait *Iureconſ. in l. Iuſtiſſimè ff. de ædil. ed.*

Plerumque robur hominis, ætas, temporis opportunitas naturalem cauſam operarum mutat; dicit *l. Si non ſortem §. Libertus ff. de condict. indeb.*

Sine ſuperbia nobilem, ſine inuidia potentem, ſine ſuperſtitione religioſum, ſine ineptia grauem, ſine aſperitate cõſtantem, ſine iactantia prudentem, & ſine popularitate communem, dixit *Sidonius* debere eſſe hominem poſitum in aliquo ſublimi officio.

Ille ſuis incrementis maior eſt, quem ſublimitas parti honoris inclinat, & in quo nihil fortunæ amplitudinem mutaſſe videmus, niſi vt prodeſſe tantumdem poſſit, quantum vellet, dixit *Plin. de Tito loquens.*

Quid erit ità ſtabile inter homines, vt nullam patiatur mutationem, cùm omnis noſter ſtatus ſub perpetuo motu conſiſtat, ait *Imper. in Auth. de nõ alienan. §. Vt autem coll. 2.*

Variæ ſunt hominũ voluntates, quorũdã negotia timentium, quorumdam vexationem, quorumdam ætis alieni pupullum, tametſi locuples videatur hæreditas, quorumdam offenſas, vel inuidiam, quorumdam gratificari volentium ijs, quibus hæreditas relicta eſt, ſine onere tamen ſuo; ità *l. Quia poterat ff. ad Trebell.* Et naturaliter homines diſcordãt, dixit *Imper. in Auth. de Sanctiſs. Epiſcop. §. 1. collat. 9. & in l. Item 19. §. Principaliter ff. de recept. arb.* ibi; propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem &c. non quoniam conſentire omnes facile eſt, *Et in cap. Super litteris 20. de reſcrip.* ibi. Diuerſos intelleximus diuerſa ſentire, vbi gloſ. ſic. Nam quot ſunt capita, quot ſen-

ſententiæ &c. variæ enim ſunt hominũ voluntates &c. & homines faciles ſunt ad diſſentiendum &c. & diuerſitatem corporum ſæpè diuerſitas ſequitur animorum.

Homines diuerſæ profeſſionis non ſociabis inquit *gloſ. penult. in cap. Cùm cauſam 27. de elect.* quæ explicat verba eiuſdem tex. ibi, quod ſecundum *l. diuinam* non ſit in boue arandum & aſino, nec quiſquam debeat veſtem induère, de lana, linoque contextam.

Grauis pœna eſt inter homines eſſe, & hominum carere ſuffragio dicit *gloſ. 1. in cap. Si aliquando 41. de ſent. excom.*

Ab homine homini quotidianum periculum; nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius; tempeſtas minatur antequam ſurgat, crepant ædificia, antequam corruant, prænunciat fumus incendium; ſubita eſt ex homine pernicies, & eò diligẽtius tegitur, quo prius accedit, dixit *Senec. Epiſt.* 104.

Quid homo ad malitiam ſemel deditus non adinueniet? Vide verbo, *Malitia*, vbi etiam quod hominum malitijs omnibus non poſsit via præcludi.

Scribunt homines, & horum, quæ habent amplius; ſcribunt autem, & minus; euenientes autem fortunæ contrarios euentus ſæpius operantur, dixit *Auth. de nupt. §. Quia verò coll. 4. & in §. In fraudem quib. ex cau. man. n. lic. in Inſt.* fic. Sæpè enim de facultatibus ſuis pluſquam in eis eſt ſperant homines; idem probat *l. In fraudẽ 10. ff. qui & à quib.* ibi. Sæpè enim de facultatibus ſuis amplius, quàm in his eſt; ſperant homines, quod frequenter accidit ijs, qui tranſmarinas negotiationes, & alijs regionibus, quàm in quibus ipſi morantur, per ſeruos, atque libertos exercẽt, & ſæpè attriti iſtis negotiationibus lõgo tempore id ignorant.

Non verò ſic homo ſimplex (imò magis ſtultus) inuenitur, vt in publico inuentario ſcribi contra ſe aliquid patiatur, ait *l. vlt. C. arbit. tut.*

Non ſatis neceſſarium erit deliberationis auxilium, niſi hominibus formidoloſis, qui & ea timent, quæ nulla digna ſunt ſuſpicione, inquit *l. Scimus 22. verſ. ex omnibus C. de iu. delib.* & de his poteſt dici illud Pſalm. Ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor.

Sæpè etiam litterati, & eruditi homines varijs caſibus, & audiendi, & loquendi facultatem ammittunt, dixit *tex. in §. Item ſurdus quib. non eſt permiſs. fac. teſtam. in Inſtit.* vbi *gloſ. verbo, Ammittunt*, addit; & maximè impij aduocati, vt in eo puniantur, in quo deliquerint.

Aliquando homines, non niſi malo ſuo edocti intelligunt, quid ſit vtile, cùm deberẽt ſapere ante acceptum incommodum, & vltro potius, quàm coacti imperata facere, dixit *Ioſeph de Antiq. lib. 13. cap. 9. lin.* 30.

Multos ſæculi prius homines facilius carere expertã corporis voluptate, quàm eos, qui à pueritia libidinem neſciant. Ab alijs enim nota calcari, ab alijs ignota appeti, illos vitare pænitendo ſuauitatis inſidias, quas fugerunt, hos carnis illecebras dulci titilatione corporis blandientis, dum mella putant, venena noxia reperire, dixit *Hieronymus ad Gaudent.*

Ad Præſidem Prouinciæ attinet ſollicitè agere, vt malis hominibus Prouincia careat, inquit *l. Congruit ff. de off. Præſid.*

Mitius cum lege, quàm cum homine agitur, vt dicit, & probat *gloſ. verbo. Non obligauerit, in Auth. de nupt. §. Soluto coll. 4.* Et mitius cum Deo, quàm cum homine dicit *gloſ. in l. 2. §. Voto ff. de pollicitat.*

Prouiſio hominis perit, vnde reſtauratur, prouiſio verò legis non reſtauratur, ſi perditur, vt probat *gloſ. 1. in l. 4. ff. vt in poſſeſs. legat.*

Nemo aliter, quàm quo modo natus eſt,

exit

exit è vita, dicebat *Epicur. Senec. vero epiſt.22.in fin lib.3.* contra ſic. Falſum eſt peiores morimur, quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt, Illa de nobis conqueri debet,& dicere, quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timore,ſine ſuperſtitione,ſine perfidia, cæteriſque peſtibus, quales intraſtis, tales exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tàm ſecurus moritur, quàm naſcitur.

Facies hominis ad inſtar cæleſtis pulchritudinis facta fædari non debet, dicit *gloſ vlt.in cap.Ad audientiam, de crim. falſ.*

Plus eſt hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio, inquit *l. 1. C.de maledic.*

O ſi cognoſcant ſe homines,homines dicit *Auguſt.lib.9. confeſs.cap.13.* Hominem ſe cognoſcebat *Senec.epiſt.96.* dum dicebat. Homo ſum, nihil à me alienum puto.

Idem epiſt. 61. ſic ait. Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur, vna ſylua Elephantis pluribus ſufficit, homo, & terra, & mari paſcitur. Quid ergo tàm inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet,vt vaſtiſsimorum edaciſsimorumque animalium auiditatem vinceremus? minimè Quantulum eſt enim quod natura datur, paruo ille dimittitur non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio.

Honeſtum.

NOn omne quod licet honeſtum eſt, dicit *l. Non omne ff. de reg. Iur. coniuncta lege ſemper in coniunctionibus eod.tit.& l.Semper ff de rit.nupt.Eleganter, vt de more Cicer. pro Cornel. Balb.* ità. Eſt aliquid, quod non oporteat, etiam, ſi licet, quicquid verò non licet honeſtum non eſt, ideoque non oportet. At non quidquid licet, id etiam honeſtum, & pro Rabirio Poſthumo inquit. Veſtri conſilij, veſtræque ſapientiæ eſt iudices, ſpectare quid deceat vos, non quantum liceat vobis; & Claudian. Honorium admonens ſic.

Sed comprime motus
Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit,
Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti.

Quod eſt honeſtum vtique bonum, vt Zeno, & cæteri Stoici Philoſophi aiunt. Sic nihil bonum præter honeſtum, & *Cicer. in ſuis paradox.* ità. Quod rectum, & honeſtum, ac cum virtute eſt, id ſolum opinor bonum, & prædicti Philoſophi ſubijciunt. Honeſtum id ſolum eſſe, quod benè, & laudabiliter, & ex virtute fit, quia ſicut,quod timidè,quod libidinosè,abiectè agitur turpè nuncupatur; ſic quod fortiter, quod continenter, quòd pulchrè agitur, honeſtum, decorum, pulchrum nuncupamus. Et *Ariſt.lib prior Rhetor.* Honeſtum eſt quodcumque propter ſe eligibile exiſtens, laudabile eſt, aut quodcumque bonum, bonum exiſtens delectabile eſt. *& Cicer. de fin.bon.& mal.* dicit. Honeſtum intelligimus, quod tale eſt, vt detracta omni vtilitate ſine vllis præmij fructibus, vt ipſum poſsit Iure laudari. *& Senec. epiſt. 82.* ità. Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt, quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt.

Inſpicimus, quòd deceat, quod propriè reſpicit honeſtatem, dixit *gloſ. verbo, Decet, in Clem. vnic. de exceſſ. Prælat.*

Et ità per leges ſeruatur honeſtas, vt & verecundia caſtis moribus perſeueret, ſicut dicitur *in l. Vnica C. de Maiuma lib. 11.* Et contrarium prohibetur *in l. Si qua 4.C.de ſpectacul. eod. lib.11.*

Ne honeſta interpretatio non honeſto quæ-

quæſtu lucrum poſſeſſori faciat, inquit *l. Si poſſeſſor 55.ff.de petit.hered.*

Quando æqualiter res ab vtraque parte innoteſcit, honeſtiori defertur iuramentum, vt habes verbo *Iuramentum.*

Quædam ſunt, quæ honeſtè conceduntur, non tamen honeſtè petuntur, vt notat *gloſ penult.in l.2.§.vlt.ff.de origin. iur. per tex.* ibi. Hoc non peti, ſed præſtari ſolere *idem gloſ.vlt.in fin. in l 1. C.de petit.bonor. ſubl. lib.*10. ibi. Et nota hic, quòd quædam honeſtè accipiuntur quæ non honeſtè petuntur.

Numquam magis iudicia noſtra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus ſolùm antè oculos honeſtum conſtitit, dixit *Senec.lib.4.de benef.cap.*11.

Numquam in rerum honeſtarum certamine ſuperari, turpe eſt dummodo arma non proijcias, & victus quoque velis vincere; *idem Senec.lib.5.de benef.cap.*2.

Honeſtas maximè in muliere requiritur, vt dictum eſt, verbo *Fæmina.*

Honor.

HVius augmentum non ambitione, ſed labore ad vnumquemque conuenit deuenire, inquit *l. Contra publicam 14.ad fin.C.de re milit.lib.12. & in l 7.C.de diuerſ.offic.eod.lib.* in his verbis. Ad ſplendioris priuilegia militiæ poſtea quam priorem continuo labore compleuerint, eos viuentes admittemus, qui ea voto adipiſcendi honoris crediderint expetenda, non eos, qui ſtudio cupiditatis ambierint, vt velut in meliori fortuna poſiti, aut ea ſcelera quæ prius commiſiſſe doceantur occultent, aut ea deinceps poſsint impunè committere, *& in cap. Officij 38. de elect.* ibi. Quia non ambitione, ſed labore ad augmentum honoris vnumquemque conuenit peruenire &c. & ambitus notari ſolet *Idem gloſ. ingerere in cap. Per noſtras 26.de iurepatr.*

Non poteſt quis continuare honores ex eadem cauſa ambitionis, vt inquit *gloſ. in l. Nemo C.de aſſeſſ per tex.* ibi. Aliqua ambitione iterum remanere concedatur; ſed quando alij non inueniuntur idonei ad officium, de quo in ea l. agitur bene poterit honores continuare, *vt in l. Liceat 12. eod. tit.* ibi. Quia qui ſemel cognitus eſt non debet ob hoc ſolum, quod iam probatus eſt improbari.

Honores autem per gradus deferuntur, veluti de Minoribus ad maiora, vt probat *gloſ verbo, Pertinentes in l. Qua vtiliter 47.ff.de negot.geſt. per tex.in l.Vt gradatim ff.de muner.& honor.* & addit præfata gloſ. Alioquin caſum videtur appetere, qui ad ſummi loci faſtigia poſt poſitis gradibus per abrupta quærit aſcenſum.

Fratres meos per omnia honorare cupio, ſicque honore ſingulos ſubuehi, dummodo non ſit, quod alteri Iure ab altero poſsit opponi, dicit *cap.de Eccleſiaſticis 25.q.2.* Aliorum enim honores alijs non debent eſſe occaſio nocendi, vt inquit *gloſ.in reg.in iudicijs lib.6.* Quod probat *l. 4.C.de ſtat. & imag.* ibi. Et aliorum honores alijs damnorum occaſionem fieri non oportet.

Tunc ego honoratus ſum cum ſingulis quibuſque honor debitus non negatur, dicitur *in cap.Ecce 99.diſt.* & paulò ſupra ſic. Ego non verbis quæro proſperari, ſed moribus, nec honorem eſſe reputo, in quo fratres meos honorem ſuum perdere cognoſco; debitum enim alteri ſubtrahitur, cùm alteri honor infertur indebitus, vt dicit *cap. Nullus ad fin.d.99.diſt. & in prædicto cap. Ecce* ibi. Quia vobis ſubtrahitur, quod alteri, pluſquam ratio exigit, præbetur, & dicit Papa, vt refert *gloſ.vlt. de confirmat. vtil.* ſic. Nec honorem meum reputo, in quo fratres meos honorem ſuum perdere cognoſco.

Honor eſt illi, quem Princeps vocat, vel reuo-

Digitized by Google

reuocat, vt inquit *gloſ. 1. in l. vlt. C. de dignit. lib.* 11.

Nota maiorem honorem deberi ijs, qui electi ſunt ab Imperatore, quàm ijs, qui ad eamdem dignitatem ſunt electi ab alijs, vt dixit *gloſ. vlt. in l. Reſtituenda* 6. C. *de aduoc. diuerſ. iudic.*

Quæcumque procedunt quaſi honoris cauſa ſchematis melioris ſunt, dicitur *in Auth. vt ab illuſtr. in princ. coll.* 5.

Ad honorem, qui euectus eſt, quæ habere teneatur, dictum eſt ſupra verbo, *Homo*.

Sit honoris iſta diſtinctio, vt ipſe prior, & maior habeatur; qui prius communitatis conſilio, & concordi fuerit actione ordinatus, dicit *cap. 1. de maior. & obed.* Prout in loco ſede, & ſubſcriptione dicit *gloſ. in cap. ſtatuimus* 15. *eod. tit.* ibi. Quia ſecundum dignitatem cuiuſcumque quilibet honorandus eſt in Sede &c. & qui prior eſt in eodem ordine, vel dignitate ordinatus in loco, & ſubſcriptionibus præmitti debet.

Qui maior eſt in honore, ille non eſt iuſtior, ſed qui fuit iuſtior, ille maior eſt, vt *ex Chriſoſt.* dixit *gloſ. verbo, Sublimitate, in Extrauag. vnic. de præb.* vbi etiam hæc. Quid præſumetur in dubio de ſublimato. an ob ſua merita, vel ex alia cauſa ſit ſublimatus? Dic præſumendum fore, quod ob ſua merita, ex Iuribus, de quibus ibi, vbi alia videas.

Qui propter ſublimitatem eorum, ac generis claritatem ſunt potioris prærogatiuæ gratia attollendi dicitur *in eadem Extrauag. vnica de præb.*

Honor Eccleſiæ potius debet augeri, quàm minui, dixit *gloſ. verbo, Confirmatum, in cap. Cum acceſſiſſent* 8. *de conſtit.* & talis honor non eſt prætermittendus, immò quandoque lucro pecuniario præferendus, vt *per gloſ. verbo, Et honori, in Extrauag. vnica de præben.*

Idem obſeruari debet in honore ſæculari; nàm hic præponi debet omni lucro, & commodo, & erubeſcendum eſt, ſi commodum, vel lucrum honori præponatur, ſic dictante *l. Miles* 11. *ff. ad l. Iul. de adult.* ibi. Quare non inique repellitur; qui commodum dotis vindictæ domus ſuæ præponere non erubuit.

Honor à Principe datus, perpetuus eſſe debet, vt dicitur *in l. Iuris peritus* 33. *ff. de excuſat. tutor.* ibi. Et honor delatus finem certi temporis, ac loci non haberet, vbi notat etiam Apoſtill. Quod officialis ad beneplacitum Principis dicitur perpetuus.

Nomen honoris non debet retineri inane, vt dicitur *in l. Neminem* 64. *C. de decur. lib.* 10. ibi. Ne tamen indulti honoris inane nomen retinere videantur dignitatum titulis per ſubſtitutos potiantur.

Coæqualitas honoris militiæ fortior videtur omni militum priuilegio, inquit *l. Sed & ſi milites* 10 *ff. de excuſat. tutor.*

Honorē, vel munus voluntariè acceptans, non perdit priuilegium immunitatis, vide *verbo, Miles, vel verbo, Priuilegium*.

Si vnus, qui habet domicilium in vna, & originem trahit ab altera Ciuitate, ad munera, & honores ab vtraque eodem vocetur tempore; præferetur illa, à qua oriundus eſt, verbo, *Origo*.

Quod pater non cōſentit honoribus, ſiue muneribus filij, ne illius patrimonium oneri ſubijciatur non præſtat defenſionem; nam ciuem patriæ vtilitatibus, quatenus poteſt, aufert, dicit *l.* 3 *§.* 1 *ff. de muner & honor.*

Item non caret dolo pater, qui honore proprio omiſſo propter compendium, alienam inſtitutionem maluit, vt dicitur in *l. Iulianus* 26. *ff. Si quis omiſſ. cauſ. teſtamen.* Non enim præſumitur quis excutere honorem, ſicut onus, vt dixit *gloſ. verbo, Aliud in cap.* 3. *de procurat.* Si ergo excutit, latet anguis in herba; & ſi non latet, apparet planè,

quod

quod ſtultius facit honorem vitans, quàm onus; optimè ſic prædictis verbis loquuta eſt *gloſ. verbo, Reſtituuntur, in l. Murileguli C. de Murileg. lib.* 11. Sed hoc iam ſcis, intelligi, quoad huius mundi ſapientiam; quoad verò ſapientiam Sanctorum contrarium nos docent eorum exempla, qui inuiti ad honores trahuntur. In ſæculo etiam aliquando quis inuitus cogitur honorem recipere, vt notauit *gloſ. in l. Fortiſſimi C. de erogat. milit. annon. lib.* 12. ibi. Nota hic honorem in recipere nolentem ſic &c.

Eſſe aduocatum honor eſt, vt *l. Laudabile C. de aduocat. diu. iud.* Sed eſſe procuratorem onus eſt, honore ergo propter delictum priuandus, non onere releuandus, inquit *gloſ. verbo, Certis perſonis, in l. 1. §. Ait prætor ff. de poſtul.*

Et notabis pro aduocatis, quòd honor nõ minuitur, ſi quis fuit iudex, & poſtea ad aduocatum tranſit, vt ſupra dicitur verbo, *Aduocatus*; diminutus autem honor eſt, ſi propter malè geſta in officio iudicis, ad idem iterum non admittatur, & ob id redeat ad aduocationem, aduocationis verò officium eum non inhonorat.

Vilibus perſonis non ſunt concedendi honores, inquit *gloſ. vlt. in cap. per inquiſitionem 26. de elect.* Vnde artifices ab honoribus arceantur, vt dixiſti verbo, *Dignitas*.

Eodem modo, & infames, vnde dixit *gloſ. verbo, Periurium, in cap. venerabilem* 34. ſic. Periuri non ſolum debent non promoueri ad honores, immò, ſi promoti ſunt, debent repelli &c. infames enim ſunt.

Vbi honor non eſt, ibi contemptus eſt; vbi contemptus eſt, ibi iniuria; vbi autem iniuria, ibi indignatio; vbi indignatio, ibi quies nulla; vbi quies non eſt, ibi mens à propoſito ſæpè deducitur; vbi autem per inquietudinem aliquid aufertur, ex ſtudio minus fit ab eo, quod tollitur, & vbi minus eſt, perfectum non poteſt dici; ità ait *Hieronymus ad Heliodor.* Nota ergo, quot bonis caret, qui caret honore.

Mulieres honore maritorum erigimus, dicit *l. 13. C. de dignit. lib. 12.* & habes in verbo, *Vxor*, & verbo, *Mulier*.

Maiori reatu delinquit, qui potiori honore fungitur, & grauiora facit vitia peccatorum, ſublimitas peccantium dicit *cap. Nulli fas ſit 25. q. 1.* Nec debet ei honor ſeruari, qui ſe in tantum ſcelus deduxerit, ait *l. Senatoris filia 47 ff. de rit. nupt.*

Prohibitus minori honore ad maiorem non poteſt accedere, ſed non è conuerſo, vt dicit *Bart. in l. Relegatorum §. ſolet ff. de interdict. & relegat. per tex.* ibi. Poteſt alicui & vno honore interdici, ſic tamen, vt ſicut honore vno interdictum ſit, non tantum eum honorem petere non poſſit; verùm nec eos quoque, qui & honore maiores ſunt. Eſt enim perquam ridiculum eum, qui minoribus pænæ cauſa prohibitus ſit, ad maiores aſpirare; maioribus tamen prohibitus, minores petere non prohibetur.

Sed muneribus ſi quis fuerit prohibitus (proſequitur text.) pænæ cauſa nihil valebit ſententia; neque enim immunitatem pæna tribuere debet. Ergo & ſi honoribus quis in pænam prohibitus fuerit; poterit dici, niſi honores iſti habuerint miſtam muneris grauem impenſam, eam infamiam illi ad hoc non profuturam; *& l. ſeq.* ità. Sed honore quidem illum arceri puto: cæterum impendia debere præſtare.

Honor, ſeu obſequium patronis debitus, vt non poſſint ſine venia ad iudicium à libertis vocari, adeò potens eſt, vt non excuſet ruſticitas à pæna, vt deciditur *in l. 2. C. de Ius vocan.* ibi. Nec in ea re ruſticitati venia præbeatur, cum naturali ratione honor huiuſmodi perſonis debeatur.

Digitized by Google

Licèt honor auctus ſit, conditio tamen perſonæ non mutatur, vt notanter dicit *l. Falſa 33. §. 1. ff. de condit. & dem.* ibi; Sed & ſi cui quaſi liberto &c. Legatum fuerit, non ideircò legatum ammittit, quia poſtea ab Imperatore anulos acceperit; nam honor eius auctus eſt, non conditio mutata.

Cui honor datur, non modica debent dari eſt *optimus tex. in l. Sed & ſi §. pen. ff. de iudic.* ibi. Nec enim veriſimile eſt teſtatorem, qui honorem habitum voluit ijs, quibus reliquit; tam modica ſideicommiſſa in prouincia præſtari voluiſſe. Honor eſt ergo cui datur; & dedecus, cui aufertur, vt inquit *gloſ. verbo, Pleniore in l. Filium §. Si legata ff. de condit. & dem. per tex.* ibi. Cum hæreditates non honeſtiore modo titulo, ſed & pleniore honore tribuatur, & facit *tex. in l. 3. verſ. cæterùm ff. de legat præſt.* ibi. Nec enim quærimus, cui acquiratur, ſed cui honor habitus ſit.

Et gloſ. vlt. in l. Teſtamento 51. ff. de man. teſt. ità. Nota eſſe honorem adminiſtrare, & dedecus remoueri; & ibidem Apoſtill. verba autem tex. ſunt. Vt de ijs in libertate danda cogitaſſe non videatur, quos pæna coercuit, & honore adminiſtrandi, vel adminiſtrandæ rei negotio remouit.

Eodem modo honor confertur illis, pro quibus oratio ſit, vt inquit *gloſ. verbo, Frequenter, in cap. 3. de ſepult.* ibi. Et quidem honor amplius videtur deferri illis, pro quibus ſpecialis ſit oratio.

Qui in honore ſubſtituitur, ſuccedit in onere, ait *cap. Aduerſus 7. in fin. de immunit. Eccleſ.* Et niſi teſtator honoret commodo pecuniario, non poteſt onerare, vt probat *gloſ. verbo, Et honores in Auth. de hæred. & falc. §. his igitur coll. 1.*

Hoſpitale.

VAlde hoc videtur eſſe neceſſarium, cùm exinde ſuſtentatio, vel educatio orfanis, atque egenis, & vſibus Eccleſiaſticis compareretur, dicit *l. Omnia 33. C. de Epiſcop. & Cleric.*

In l. 2. C. de metat. & epidimet. lib. 12. hæc inuenies, in qua vel nos ipſi vrbe fuerimus, vel in qua ij, qui nobis militant, commorentur, omnium tàm metator, quàm hoſpitum iniquitate ſubmota, duas dominus propriæ domus, tertia hoſpiti deputata, catenùs intrepidus, & ſecurus poſsideat portiones, vt in tres domus diuiſæ partes primam eligendi dominus habeat facultatem. Secundam hoſpes, quam voluerit, exequatur. Terriam Domino relinquendam. Plenum enim æquitate, ac iuſtitia eſt, vt qui, aut ſucceſsione fruitur, aut emptor, vel extractione gaudet: electam præcipuè iudicio ſuam partem teneat, & relictam, *gloſ. per tex. ibi in l. Cunctos iudices C. eod. tit. de metat.* dicit. Et nota contra Legatos Curiæ Romanæ, qui hoſpitantur in domibus Epiſcoporum, & aliorum Prælatorum illis præſentibus.

Ab hoſpitali moleſtia ſunt immunes medici, magiſtri litterarum, & pictores, videas verbo, ***Medicus***.

Hoſtis.

PErnicioſum Romano Imperio, & proditioni proximum eſt barbaros, quos indigere telis conuenit, eos vt validiores reddantur inſtruere, dicit *l. 2. Cod. Quæ res export. non deb.*

Plus hoſtis communis vincitur in eo, quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem ſuperbos tenet, & de ijs plures nomine authoritatis, dixit *Au-*

gu-

Digitized by Google

guſtinus lib. 8. conſeſſion. cap. 4. num. 2.

Humilitas.

Sicut in contumacia perſiſtentibus ſeueros nos eſſe conuenit; ſic humiliatis, & pænitentibus locum veniæ negare non debemus, inquit *cap. Quanto 2. qu. 4.*

Humilitas autem ab humo dicitur, & vt *B. Bernard. dicit lib. de gradib. humilit.* Humilitas eſt virtus, qua homo veriſſima cognitione ſibi vileſcit, & poſt multa. Glorioſa res eſt humilitas,qua ipſa quoque ſuperbia palleari ſe appetit, ne villeſcat. Facit 8. *q.* 1. *cap. In ſcripturis in fin.* de talibus dicitur, quòd ſub ſpecie agni lupum gerunt. Caſſianus ponens decem humilitatis indicia, ponit illud octauum. Cùm quis ſe reliquis inferiorem non ſuperficie pronunciat labiorum, ſed intimo cordis credit affectu. Inde dicuntur tres gradus humilitatis. Primus ſubdere ſe maiori,& non preferre ſe æquali; facit 22.*diſt.cap.De Conſtantinopolitane in fin.*Secundus ſubdere ſe æquali, nec præferre ſe minori. Tertius ſubdere ſe minori facit *de pænit. diſt.* 2.*cap.* 1. Primâ dicitur ſufficiens, & neceſſaria, ſecunda abundans. Tertia ſuperabundans. De humilitatis efficacia, Diabolus ad Macharium (vt legitur in vitis Patrum) ſic dicebat. Ieiunas interdum, & ego nullo vmquã cibo reficior; tu ſæpè vigilas, me numquam ſopor oppreſsit; humilitas tua ſolum me vincit; & Ambroſ.dicit,quòd humilitas eſt clauis,quę aperit regnum cælorum, & reſerat myſterium ſcripturarum. Et *Gregor. in quarta Dominica de aduentu.* Qui ſine humilitate virtutes congregat, quaſi in ventum,pulnerem portat,& vnde aliquid ferre cernitur, inde deterius cæcatur; & vide 93.*diſt. cap. Dominus, & 100.diſt.cap.* Contra morem; omnia prædicta affert *gloſ. verbo, Humilitatis, in Clement.* 1. *de relig. dom.*

Tunc in te veram humilitatem cuſtodies, cùm & per eam locum ſublimem fugies, & per obedientiam non dimittes, inquit *cap.Niſi* 10. *de renun.*

Dum verò nimia ſeruatur humilitas regendi, frangitur authoritas, dixit *gloſ.* 1.*in cap.vlt.de maior. & obedien.*

Simulata humilitas eſt maior ſuperbia, vt inquit *Apoſtill. in ſupra relata Clem.* 1. *de religioſ. dom.*

DE LITTERA I.

Idoneus.

Talis, vt quis reputetur in eo hæc concurrere debent. Ætatis maturitas, grauitas morum, & litterarum ſcientia, vt *in cap.Cùm in cunctis 6.de elect.& cap. Innotuit* 20. *eod.tit.coniuncto Triden. ſeſs.*24. *de reform. cap.* 18. *verſ. Peracto*,ibi. Idonei iudicati fuerint ætate, moribus, & doctrina &c. ex hiſque Epiſcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum iudicauerit, atque illi, & non alteri collatio Eccleſiæ fiat.

Cùm verò Eccleſiæ, quibus perſonæ minus idoneæ ſcientia, moribus, vel ætate grauia, propter hoc (vt docet experientia) non numquam perferunt in ſpiritualibus detrimenta, inquit *Clem.* 1.*de ætat.& qualitat.*

In illis, quibus beneficia coram animarũ habentia committuntur, maior, quàm in ijs, qui ad alia promouentur, idoneitas requiritur, dicit *cap. Cùm in illis 16. de prab. lib. 6.*

Quos verò idoneos Epiſcopus reputauit, ad ordines, debet reputare idoneos ad beneficia, dixit *gloſ. verbo, liceat, in cap. Cùm ſecundum 16. de prab.*

Præſumitur autem quis non idoneus, niſi probetur idoneus, vt ait *gloſ. vlt. in cap. vlt. de ſcrutin. in ord. fac.* Idem probat *gloſ. in l. Non eſt neceſſe 11. ff. de probat.* ibi, Nota ergo hic, quod præſumitur quis non idoneus, niſi probetur idoneus, vt &c. Sed contra; alias dicitur quemlibet idoneum præſumi, verùm id intelligitur, quoad mores, vt dixit *gloſ. verbo, Dubitetur, in l. Si verò §. Qui pro rei qualitate ff. qui ſatiſd. cog.*

Oeconomum idoneum, ſtatuas, inquit *cap. 4. de iur. calumn. vbi gloſ. verbo, Idoneum,* ità dicit, Idoneus eſt, dummodo cauſam omnino non ignoret.

Si perſona idoneior accedat ad emptionem, æquè videri meliorem conditionem; proinde ſi quis accedat eiuſdem pretij emptor, ſed qui leuioribus conditionibus, vel qui ſatiſdationem nullam exigat, melior conditio allata videbitur, dicit *l. Eum qui 7. §. vlt. ff. de indi. adiectiõn. vbi gloſ. verbo, Idoneior*, ſic. Quod facit plus eſſe, cùm non minus ex fide, quàm ex facultatibus quis ſit idoneus.

Si cum ſcires aliquem facultatibus labi, lucri tui gratia affirmaſti mihi idoneũ eſſe; meritò aduerſus te, cum mei decipiendi gratia alium falsò laudaſti, de dolo iudicium dandum eſt, dixit *Caius in l. 8 ff de dol.*

Satis incongruum eſt, ſi cum vnum ex his præ ſui magnitudine diligenter quis non poſsit explere, ad vtrumque videatur idoneus, dixit *cap. Presbyteros propè fin. 16 q. 1.*

Qui eſt idoneus, immunis eſt ſatiſdatione, vt probat *gloſ. vlt. in l. 2. ff. de fund. dot.* Si vero minus idoneus, ab officio ſuo remouetur; ſic magiſter minus idoneus, remouetur, vt dixit *gloſ. verbo, Minus idoneus, in cap. 1. de offic. cuſtod.*

Idoneior tutor ille dicitur, qui rebus, & facultate poteſt conueniri pro qualitate etiam rerum, vt dicit *gloſ. verbo. Idoneus, in l. 1. ff. de ventr. in poſſ. mitten.* Et ſi quis affirmauerit idoneos eſſe tutores, fideiuſſorum vicem ſuſtinet, vt dicis verbo *Fideiuſſor*.

Si non idoneum fideiuſſorem dederit, magis eſt, vt ſatisfactum ſit, quia qui admiſit eum fideiubentem, idoneum eſſe comprobauit, dixit *l. 3. verſ. Planè ff. de fideiuſſor.*

Si plures ſimul agant populari actione, prætor eligat idoneiorem, inquit *l. 2 ff. de popular. action.*

Ieiunium.

Contraria diuinæ conditioni præcepta medicinæ ſunt, quæ à ieiunio reuocant: lucubrare non ſinunt; ab omni meditationis intentione abducũt. Ità qui ſe medicinis dederit ſe ipſum ſibi abnegat, dicit *Ambroſ. ſuper Pſalm. 20. relatus in cap. Contraria diſt. 5.*

Die autem Dominico non ieiunent; nam qui die Dominico ſtudiosè ieiunat, non creditur eſſe Catholicus, *in cap. Sacerdos 26. qu. 7.*

Balneorum fomenta non quæret, qui calorem corporis ieiuniorum cupit frigore extinguere dicit *Hieronym. ad Ruſticum*.

Puto, quod ieiunia, quæ Inquiſitores ad veritatem eruendam ſolent indicere, ſint tormenta, vt dicit *gloſ. verbo, Tormentis in Clem. 1. de haret.*

Leuior ieiuno mors eſt, eruditas te deſſilit, inquit *Senec. de proſper. ſub lib. de diu. prou.*

Igne-

Ignorantia.

QVatuor ſunt, quæ videntur idem, ſunt tamen diuerſa, ſcilicet ignorantia, neſcientia, error, & titubatio. Primum ſumitur in mala parte, qui ſcilicet debet ſcire, & ignorat; vnde dicitur: qui ignorat, ignorabitur. Neſcire in bona, & in mala; nam omnis ignorans neſcit, ſed non conuertitur; ita ponit *gloſ. in rubrica ff. de iur. & fact. ign.* De errore iam dixiſti ſupra verbo, *Error*.

Dicas etiam, quòd neſcire dicimur quod ſcire non tenemur. Ignorare verò, quod ſcire debemus, vt dixit *gloſ. verbo, Et neſcit, in l. vlt. C. per quas perſon. nob. acquir.*

Matrem admirationis vocauit ignorantiam *Auguſtin. lib. 13. confeſſ. cap 21. num. 3.*

De ignorantia Iuris dixit *gloſ. verbo non æquè, in §. Suſpecti autem de ſuſpect. tutor. in Inſt.* ita. Certè poteſt dici, quod ignorantia Iuris ſit lata culpa; quod ſic probo, quia omnes ſcire debent Iura, exceptis paucis, ſcilicet mulieribus, minoribus, & militibus, vt &c. ergo ſi quis ignorat, eſt in culpa lata, cùm culpa lata ſit ignorare quod omnes ſciunt.

In profeſſoribus autem Iuris pluſquam lata culpa erit, & turpitudo dicetur, vt probatur *in l. 2. §. Seruius autem ff. de orig. iur.* ibi. Turpe eſſe patricio, ac nobili viro cauſas exoranti, Ius, in quo verſaretur ignorare, vbi notat gloſ. non audiri illum, qui dicit ſe ignorare quæ tractat, *& cap 4. de conuerſ. coniugat.* ſic incipit. Cùm ſis prædictus ſcientia litterarum, ignorare non debes Sanctorũ Patrum conſtitutioni eſſe contrarium.

Vnde ignorantia Iuris non excuſatur, ſed Facti, vt inquit *l. Liberorum §. vlt. ff. de ÿs, qui notan. infam. vbi gloſ.* intelligit hoc in mare, in fæminis vero etiam Iuris error excuſatur aliquando.

Eodem modo Iuris ignorantiam non prodeſſe, ſi Iuriſconſulti copiam habeat, vel ſua prudentia inſtructus ſit, vt cui facile ſit ſcire, ei detrimento ſit Iuris ignorantia, vt dicit *tex. in l. Regula 9. ff. de Iur. & fact. vbi gloſ. verbo, Rarò*, intelligit in lucro tantùm, in damno autem quamuis Iuriſconſulti copiam habeat, tamen ſibi ſubuenitur.

Mitius agitur cum ignorante Ius poſitiuum, ſecus in Iure naturali, vbi nec ruſticitati etiam parcitur, ſicut nec parcitur mulieri contra matrimonium ſuum. Eſt enim de Iure naturali, vt inquit *gloſ. verbo, Iuris peritia in cap. Cum illorum 32. de ſent. excom.*

Deceptum autem ignoratione facti bonæ fidei poſſeſſoris defenſionem habiturum, ante motam ſcilicet controuerſiam, ait *l. Hæredem 17. ff. de ÿs quib. vt indig. vbi gloſ. verbo, Facti* ſic. Secùs Iuris, & arguit in cõtrarium, & reſpondet ita. Tu dic quod ideo: quia ignorantia Iuris quoad fructus non conſtituit quem in mala fide.

Si totam hæreditatem rogatus reſtituere, ſponte adieris, & ſine deductione quartæ partis reſtitueris; difficile crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommiſſi cauſa, hoc feciſſe dicit *l. Si hæres 68. §. vlt ff. ad Trebell & ibi gloſ. vlt.* Intelligit, dicens per errorem ſcilicet Facti, non Iuris.

Mulierem Iuris ignorantia excuſat à crimine falſi, de quo in *l. Diuus 15. verſ. matri ff. ad l. Corn. de falſ.* ibi. Idem in filia quæ dictãte matre ſua per ignorantiam Iuris legatum ſibi ſcripſerat, vbi *gloſ. verbo, Scripſerat* dicit. Iuſtè fæmina errat in Iure.

Non vero prodeſt Iuris ignorantia matri non petẽti filijs tutorem, vt habes verbo, *Mulier*. Nec prodeſſe mulieribus in edicti perpetui curſu de agnoſcenda bonorum poſſeſsione ait *l. Iuris 6. C. qui admit-*

admitti.vbi addit gloſ. Si potuit conſulere peritiores &c.

Ignorantia legum mulierem non excuſat, niſi aliquando, vt dicis verbo, *Lex*, vbi de minore, & milite dicitur quod excuſat. Quid in ruſtico? habes eodem verbo, *Ruſticus*. *Et in l.pen.C.qui admitt.* ita dicitur. Sciat ſibi non obeſſe, ſi per ruſticitatem, vel ignorantiam facti, vel abſentiam, vel aliam quamcumque rationem intra præfinitum tempus minimè petijſſe noſcatur; *vbi gloſ verbo, Aliam*, ſic ait. Sed ignorantia Iuris ſuccurrit ruſticitati &c. & ibidem *Apoſtill.* addit; quando dubitatur ſi potuit conſulere peritiores, vel ne *ex Iaſ. & vide Barb. in cap. Cum vniuerſorum de rer. permut.* vbi inquit. Quod in his, quæ ſunt Iuris diuini, & naturalis, & etiam ruſtico ſagaci non eſt parcendum.

Quælibet ignorantia etiam Iuris excuſat à dolo, inquit *gloſ. verbo*, *Iuſta in l. Plagij* 14.*C.ad l.Flau.de plagiar.* Idem in damno vitando, vt dixit *gloſ. in l. Cuius per errorem* 54.*ff.de reg.iur.* ibi. Non enim Iuris ignorantia nocet in damno vitando, & probat *l vlt.Si pendent appell.* ibi. Ne ignorantes negotium, vel etiam ſuper adeunda hæreditate dubitantes, priuſquam aliquod commodum ſentiāt, damno affici compellantur; facit etiam *gloſ. verbo Contractu in Auth. de non alienan. §. quia verò in fin. coll.* 2. *& gloſ.* 1. *in l.* 1. *ff.de condict. indeb.* ibi. Nam non nocet Iuris Ignorantia in damno vitando.

In bonorum poſſeſsionibus Iuris ignorantia non prodeſt quominus dies cedat; ſatis eſt enim ſcire mortuum eſſe, ſeque proximum cognatum fuiſſe, copiamque eorum, quos conſuleret, habuiſſe. Scientiam enim non hanc accipimus, quæ Iuris prudentibus inſit, aut conſulendo prudentiores aſſequi poſſe; ita *l. In bonorum* 10. *ff. de bon. poſſeſs. vbi gloſ. vlt.* ſic. Hæc diſtinctio potuit, aut non potuit prudentiores conſulere, rarò fit, quia tantum hoc caſu, quando tractamus de lucro, vt &c. In caſu tamen *l.Sicut C. de præſcript.* 30. dicit ibidem *gloſ. vlt.* inferens ex eadem ſic. Nocet ergo ignorantia Iuris in damnis, & ſic eſt contra *l. Error in fin.ff.de Iur. & Fact. ignor.* & reſpondet, hoc ſpeciale in odium negligentis, vt &c.

De ignorantia verò facti ita dicit *l.Si fideiuſſor* 29.*ff.manda.* Vbi vero ignorauerit, nihil eſt, quod ei imputetur &c. Et ſiquidem factū ignorauit, recipi ignorantia eius poteſt; *& in l. Si procuratorem* 8. *eod. tit.* ibi. Igitur ſi ignorauerunt, excuſata ignorantia eſt.

Sed facti ignorantia ita demum cuiq; non nocet, ſi nō ei ſumma negligentia obijciatur. Quid enim ſi omnes in Ciuitate ſciant quod ille ſolus ignorat? *Ait l, Regula* 9.*ff. de Iur. & Fact.* Et quod hæc talis nocebit, probant ſequentia Iura. Nam talis ignorantia dicitur craſſa, & ſupina vt in *cap. vnico de ord. ab Epiſcop.qui ren.* ibi. Niſi craſſa, & ſupina fuerit ignorantia, coniuncta *gloſ. verbo, Craſſa*, ibi. Tunc dicitur craſſa, & ſupina ignorantia quando aliquid publicè fit, vel coram populo, & hæc non excuſat, & *in cap. Apoſtolicæ* 9.*de cler. excom.* ibi. Si fortè ignorantia craſſa, & ſupina, aut erronea fuerit &c. *& gloſ publicè in cap. Exceptionem* 12.*de except.* ibi. Nulli liceat ignorare quod publicè factum eſt &c. Et ideo non prodeſt alicui, ſi dixerit ſe ignoraſſe; dicit etiam *gloſ in l. vlt. ff. de adminiſtr. rer. ad Ciu.* vbi poſtquam tex. inquit, pœnas aduerſus ſcientes paratas eſſe, addit prædicta *gloſ.* Niſi ei poſſit imputari quod neſciuit &c alioquin punitur ignorans, quippè publicè poſitum ignorare non licet, vbi etiam Apoſtill.

Probatur etiam ex *Clem. vnica ad fin.de conceſs.præb.* ibi. Prædictæ vacationis notitiam impetrantem interpretamur

habe-

habere, ex quo ipſa vacatio in loco, vel Eccleſia huiuſmodi beneficij publicè nota erit; imputet quidem ſibi, ſi hoc caſu, quo de ipſius commodo agitur, id quoque per ſe, vel per alium ſcire potuerit, ignorauit. Cùm non ſit veriſimile remanere quoad ipſos incognitum, vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur, addit *Extrauag. vnica ad fin. ne ſed. vac.*

Ignorantia igitur præſumetur, niſi notorium ſit, vt dicit *gloſ. 1. in l. 1. ff. de recept. vbi Apoſtill.* ſic. Alex. in l. Si tutor C. de peric. tut. in apoſtill. ſuis ad Bart. reputat iſtam gloſ. ſing. ad hoc quod notorium tollit ignorãtię præſumptionem, quæ aliàs præſumeretur.

Aliquando tamen ignorantia probari debet, vt notat *gloſ. verbo, Oſtenderis in l. Si tutor* 1. *C. de peric. tut.* ibi. Probas quando præſumptio eſt contra te, vt quia interfuiſti teſtamento, vel publicè ſciebatur, & ad domum tuam fuerat denunciatum. Et ſic procedit *tex. in l. Super ſeruis C. qui mil. lit. poſ.* ibi. Et ſuam ignorantiam eo ipſo, quod contra non probatur, & in caſu *l. Cùm de indebi. ff. de probat. not gloſ. verbo, Ignorantia,* ibi. Et notabis quod probat quis ignorantiam &c. & *in l. Si cui 7. §. ijſdem criminibus ff. de accuſat.* ibi. Doceatque ſe ignoraſſe accuſationem ab alio inſtitutam, vbi etiam gloſ.

Cùm lex dicit præſumi ignorantiam, niſi probetur ſcientia, inquit *gloſ. bona fides in cap. Si diligenti* 17. *de præſcript.* probat etiam *gloſ. in l. Verius* 21. *ff. de probat.* ibi. Et nota ex hac lege argumentum, quod ſemper pręſumitur ignorare, niſi probetur ſcire. *idem gloſ. verbo, Probatum fuerit per tex. ibi in l. Si legibus* 16. *C. de Epiſc. aud.* ſic. Nam præſumitur ignorans, niſi probetur ſciens.

Nemo videtur dolo facere, qui ignorat cauſam cur non debeat petere, inquit *l. Qui in ius* 138. *ff. de reg. Iur. & ibi gloſ.* ità infert; ſic debitor ignorans non eſt improbus.

Sed & ignoranti adhuc diſciplinam tyroni ignoſcitur; ait *l. Deſertorem* 3. *in fin. de re mil. & in l. Senatus* 15. *ff. de iur. fiſc.* ibi. Et ſi erraſſe videbitur, det imprudentiæ veniam; ſi autem calumniæ hoc ipſum vendicet, vbi *gloſ. verbo, Imprudentia* dicit: ideſt ignorantia; *& in cap. 2. in fin. de cogn. ſpir.* ibi. Quia ſi ex ignorãtia id factum eſt, eos ignorantia excuſare videtur, ſi ex malitia, eis ſua fraus non debet patrocinari, vel dolus. Nota ergo aliquem ſcientem teneri, qui ignorans non teneretur, infert *gloſ. vlt. in l. vlt. C. credit. pign. euict. & gloſ. pen. in l. Si fideiuſſores per text. ibi ff. ad Vellean.* ità. Parcitur ignoranti, non ſcienti. Conſenſum enim volumus obligari, non ignorantiam; ait *l. 3. C. de tabular. lib.* 10. & ab ea deduxit *gloſ. verbo, Nunc in Extrauag. vnica de præben.*

In caſu vero *l. Tutor* 16. *§. Contrariam ff. de pig. act.* Si debitor dedit in pignus rem alienam, ignorans talem, diſtinguitur ſic. Et quantum ad crimen pertinet, excuſat eum ignorantia; quantum ad contrarium iudicium, ſcilicet pignoratitiæ, ignorantia eum non excuſat.

Iuſta ignorantia excuſat à litis ſumptibus, inquit *gloſ. verbo in litis l. Qui ſolidum,* 80. *§. Maritus vxorem ff de leg.* 2. Nec etiam iuſta ignorantia damnum affert *gloſ. in l. Inter cauſas* 26. *per tex. ibi ff. manda.*

Item nota quod ignorantia prodeſt, dixit *gloſ. verbo, Interierit in l. Sed Iulianus §. item ſi duos ff. ad maced.*

Ignorantia vnius prodeſt alteri contra ſcientiam eius, vt deducitur *ex l. Liberis verſ. ſi duo ff. de lib. cau.* ibi. Euenit igitur vt ei proſit, qui eum comparauit ſciens, quod alius ignorauit, vbi *gloſ. verbo Ignorans* dicit. Nota quòd innocens nocentem excuſat; hunc eun-

Digitized by Google

dum tex. allegat *gloſ. verbo, vtrique in d.l. Sed Iulianus §. Non ſolum ff. ad Trebell.* dicens. Immo è contra; ignorantia alterius alteri deberet prodeſſe, vt &c. Nam in eo tex. dicitur ſic. Sed & ſi alteruter ignorauit &c. Verius dicendum eſt vtrique alterius ſcientiam nocere &c. Et contrariũ probat *l. Non ſolùm 22. ff. de lib. cau.* ibi. Nec alterius ſcientia alteri nocebit, vel ignorantia proderit, ſi cum emptor liberum eſſe neſcijt, poſtea autem ſcire cœpit, hoc ei nocebit, quia tunc ignorauit, ſed ſi tunc ſciuerit, poſtea autem dubitare cœperit, nihil proderit, & hæredi, & cæteris ſucceſſoribus ſcientia ſua nihil nocet. Sed quid ſi duo ſpecificauerint vnus bona, alter mala fide? Videtur vnius ſcientiam alteri nocere, vt nulli quæratur vt &c. E contra; quod vtriq; vt alterius ignorantia alteri proſit &c. Tertio videtur quod totum ignoranti vt &c. ita ponit *gloſ. verbo, Suo nomine, in l. Adeo 7. §. Cùm quis ff. de acquir. rer. dom.*

Non contemnit diſciplinam qui ignorauit militem dicit *l. Si ignorans 52. ff. locat. vbi gloſ. 2.* ait. Ergo non contemnit clericalem habitum, qui clericum Laici more incedentem verberat, vel caſtigat. Ne talis ignorantia ei, cùm ſit ſine culpa, præiudicialis exiſtat; inquit *cap Si beneficia 20. de preben. lib. 6 & in l. Genero 8. ff. de ijs qui not. infam.* ibi. Ne ignorantia puniatur.

Sed non omnis, qui ignorat, immunis eſt à pœna; ille enim ignorans poteſt excuſari à pœna, qui quod diſceret non inuenit; illis autem hoc ignoſci non debet, qui habentes à quo diſcerent, operam non dederunt, dicit *cap. vlt. 37. diſt.*

Etiam in caſu *l. Is qui ff. quib. mod. vſusfruct. ammitt.* ignorans fructum ammittit, vt ibi. Si verò ignorauit, puto cum ammittere fructum, non enim eo, quod habet, vtitur, ſed eo, quod putauit ſe habere.

Nota inſuper quòd ex ignorantia, qua quis redditur dubius, affligitur homo, & moleſtatur, vt dicit *gloſ. verbo Scrupulum in Extrauag. vnica de offic. deleg. int. com.*

Non videtur experiundi facultatem habuiſſe, qui ignorauit, vt probat *gloſ. verbo Sex menſium in l. 2. C. de ædil. act.*

Neque etiam ſententijs per ſtatuta quorumcumque ordinum prolatis ligari volumus ignorantes, dummodò tamen eorum ignorantia craſſa non fuerit, aut ſupina, dixit *Papa in c. vlt. de conſtitut. lib. 6.* Debet enim ignorantia probabilis eſſe excuſata, vt dicit *gloſ. verbo, Reuocari in c. 2. de procurat. eod lib.* Alioquin probabilis ignorantia damnum afferret, quod eſſe non debet, vt per *gloſ. verbo, Acceptum ad fin. in l Si ante 7 ff. iud. ſol.* & probat *tex in §. rectè de mandat. in inſtit.* ibi. Alioqui iuſta, & probabilis ignorantia tibi damnum afferret, quod non eſt ferendum contra Iura iam ſupra allegata, & *Auth. de Eccleſiaſt. tit. §. pen in fin. coll. 9.* ibi. Ipſum quidem dominum propter ignorantiam indemnem ſeruari.

Ignoranntia verò affectata non excuſat, vt probatur *in cap. Cum inhibitis §. Si quis verò de clandeſtin. deſponſ.* ibi. Cùm illi taliter contrahendo non expertes ſcientiæ; vel ſaltem affectatores ignorantiæ videantur. Æquipollent ergo ſcientia, & affectat ignorantia; *gloſ. in cap. 2. de temp. ord. lib. 6. per tex.* ibi. Scienter, ſeu affectata ignorantia &c. Dicitur autem affectata, ex quo ſcire potuit, ſed noluit; imò diſſimulauit, vt ibidem d. gloſ.

Nec inſuper excuſabit ignorantia in proprio facto, non enim eſt probabilis, vt dixit *gloſ. verbo. Etiam ſi ignarus in l. Item quæritur 14. § Si gemma ff. locat.* & probat *cap. vlt. de iniur.* ibi. Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo veriſimiliter poſſe contingere

gere vel iacturam; & facit *gloſ. verbo, Debet in l. Qui fundum 7. §. Seruus meus, ff pro empt.* ibi. Item non debere quem factum ſuum, vel quaſi ignorare.

Contra inquit *gloſ. verbo, Conſtit. in l. Inter 26. ff. de pact. dot.* dum dicit ita. Videtur quod ignorantia facti proprij toleretur per tex. ibi Vir. &c. retinere potuit, ſi lapſus errore non retinuit &c. non improbè receptionem deſiderare conſtetit; & facit etiam *l. In fraudem 10. ff. Qui, & à quib.* de qua iam dixiſti ſupra verbo, Homo, verſ. Scribunt homines &c.

Non eſt etiam excuſabilis ignorantia in factis coniunctorum, vt deducitur ex *l. Si filium 37. C. de lib. cau.* ibi. Qui tam proxima neceſſitudine coniunctus, eius conditionis ignorantiam ſimulare non poteſt; & in *l. Octaui gradus 9. ff. vnd. cogna.* ibi. Quia veriſimile non videbatur tam coniunctum ſanguine, defuncti valetudinem ignoraſſe.

Longè minus is, cuius negotia geſta ſunt ignoras, aut contraxiſſe, aut deliquiſſe intelligi poteſt, inquit *l. Ex maleficijs §. Si quis abſentes, vbi gloſ. ff. de act.*

Nec etiam ignorantia excuſat in aſſumẽdo quis loco ſibi non competente, vt habes verbo Locus.

Nec in eo, qui inueſtituram facit, vt in *cap. 1. de inueſt. de re alien. fact.* ibi. Sed in eo nulla eſt differentiã, qui inueſtituram fecit, vtrũ ſciuerit, vel ignorauerit, vbi gloſ. dat rationem ibi. Quia ſcire debuit.

Alieni verò facti ignorantia, tolerabilis error eſt, dicit *l. 5. ff. pro ſuo* & iam ſupra dictum eſt. Quod ita tamen interpretandum eſt, vt probabilis error poſsidentis vſucapioni non obeſt. Probatur etiam prima cõcluſio ex ratione *l. Doli mali 19. ff. de nouat.* ibi. Quia in priuatis contractibus, & pactionibus, non facilè petitor poteſt, quid inter eũ, qui delegatus eſt, & debitorem actum eſt. Nam qui ignorat nec accipere id quod incertum eſt, poteſt, ait *l. Locus 26. ff. de acquir. poſſ.*

Ignorantia emptori prodeſt, quæ non in ſupinum hominem cadit, dicit *l. Et ſi 15. ff. de contrah. empt.*

Item nota regulam ſecundum quoſdam, quòd ignorans rei vitium non tenetur, vt dicit *gloſ. quanto minoris in l. Iulianus 14. per tex. ibi ff. de act. empt.* & ſubijcit ita. Fallit in quinque caſibus. Primus eſt, in capitatione prædij, vt &c. Secũdus in vaſe non integro vẽdito. Tertius in vaſe vitioſo locato vt &c. Sed in locato, quod eſt verius. ad omne intereſſe tenetur etiam ignorans, ſed in alijs prædictis, quanto minoris eſſet empturus; item idem eſt in pecore morboſo; itẽ in tigno vitioſo &c. Iſti autẽ quinq; caſus ſunt ſpeciales, ſecundũ quoſdam, vt ignorans teneatur hic. Tu dicè contra regulariter ignorantẽ teneri. Et iſta regula fallit in duobus caſibus tantùm. Primus in ſeruo fure, & eſt ratio ſpecialitatis, quia emptor ſcire debet quod ſi ſeruus, ergo fur &c. Secundus eſt in prędio tributario, vt &c. & hoc ideo quia ex quo prædium erat prouinciale, per conſequens emptor debuit ſcire tributarium *l. fin. C. ſin. cenſ.*

Verũ in eo, quod prædicta gloſ. inquit de ſeruo vẽdito, videtur decidere cõtrariũ tex. in *d. l. Iulianus 14 ff. de act. vẽd.* ibi. Quid tamẽ ſi ignorauit furẽ eſſe, aſſeuerauit autem bonæ frugi, & fidũ, & caro etiam vendidit? Et puto teneri, atqui ignorauit; ſed nõ debuit facilè quę ignorabat, aſſeuerare. Inter hũc igitur, & eũ, qui ſcit, intereſt; quoniam qui ſcit præmonere debuit furẽ eſſe, hic non debuit facilis eſſe ad temerariam iudicationẽ.

In eo autem; quod prædicta gloſ. tradit de vaſe vitioſo, & pecore; probatur ex *l. Sed addes 21. §. 1. ff. locat.* ibi. Siquis vaſa vitioſa locauerit &c. tenebitur in id quod intereſt, nec ignorantia eius erit excuſabilis &c. & ibi. Si pecora mortua ſint &c. quod intereſt, prę́ſtabitur, ſi ſciſti; ſi ignoraſti, penſionem non petes, vbi gloſ. verbo, Herba mala, ſic.

Sed cur aliter? Reſponde: quia in dolijs ignorare non debuit; in paſcuis verò iuſtè potuit ignorare; nam quæ facilius ſciri poſſunt, ſi ignorantur, facilius coercentur.

Tenetur etiam locator ex conducto, ſiue ſciuit, ſiue ignorauit in caſu *d.l. Sed addes §. Si inquilinus*, ibi verius eſt ex conducto teneri, ſiue ſcit, ſiue ignorauit, officio enim iudicis continetur, vt cogat eum aditum, & facultatem inquilino præſtare.

Vtilius eſt poſſe eum adire, qui neſcit portionem, ſi cætera, quæ oportet eum ſcire, non ignoret, inquit *l. Illud* 1. *in fin. ff. Si pars hær. pet. vbi gloſ. verbo Cætera* quærit quæ ſint iſta? Et reſpondet inter alia, quod ſciat pure, vel ſub conditione &c. Item conditionem teſtatoris, non ſuam; *l. Hæres inſtitutus in fin. l. Quod ſi dubitet, l. Sed & ſi ſua, & l. Is aaquem ff de acquir. hæred.*

Cum hæres in ius omne ſuccedit defuncti, ignorantiæ ſua, defuncti vitia nō excludit, nec enim rectè defendetur cùm exordium rei bonæ fidei ratio non tueatur; ſic *l. Cum hæres* 11. *ff. de diuerſ. & temp.* Et licèt contra dicat *l. An vitium eod. tit.* ibi loquitur de ſingulari, hic verò de vniuerſali ſucceſſore, vt reſpondet hic *gloſ. vlt.*

Vnde ſi hæres rem, quam teſtator depoſitam apud ſe habebat, vendiderit, & poſſet illam redimere, & præſtare, nec velit, non caret culpa, quemadmodum nec ſi redemptam, vel alia ratione ſuam faciat, noluit præſtare, cauſatus quod ſemel ignorans, vel ignarus vendiderat, vt dicit *l.* 3. *ff. depoſit.* Sed in *l. Teſtator filium* 92. *§. maritus vxorem ff. de legat.* 2. ſic diſponitur. Propter iuſtam ignorantiam tàm mulieris, quàm emptoris, hæredem mulieris, vt fundus apud emptorem remaneat fideicommiſſario dare debere pretium. Licet aliàs & ignorantes adſtringantur fideicommiſſo, quibus ignorantibus ex teſtamento quæritur vt inquit *l. Cum pater* 79. *§. Surdo ff. de legat.* 2.

Ignoranti etiam accreſcit; nā cùm etiam inuito ergo etiam ignoranti, vt dicit *gloſ. vlt. in l. hæredi de acqui. hær.* per tex. ibi. Reliquæ partes accreſcunt &c. Licet hæres ignoret, & è conuerſo, ſi ignoranti, ergo inuito, vt probat *gloſ. vlt. in l. Arbitrium* 44. *ff. fam. herſiſc.*

Ignorans etiam ille dicitur, cui fuit dictum, ſed non credidit, vt probat *l.* 2. *ff. quod falſ. tut.* ibi. Si, inquit, actor ignorauit. Labeo, & ſi dictum ſit ei, ex bona fide non crediderit.

Procuratoris ignorantia excuſatur, vt in *l. Si defunctus* 15. *ff. de procur.* ibi. Inſcium quidem procuratorem teneri, ſatis inciuile eſt.

Ne propter malitię ignorantiam bis eandem pecuniā conſequatur dicit *l Apud* 4. *§. Item quæritur verſ. deniqueff. de dol. except.*

Titubans pro ignorante habetur, vt verbo, *Titubans*.

Impeditus.

POteſt eſſe tam ex parte actoris, quàm rei, quàm etiam iudicis ad effectum ne currant tempora, *vt not. in ſumma-rio l.* 1. *ff. de diu. & temp.* & ibi in text. enumerantur cauſæ impedimenti. ſic. Proinde ſiue apud hoſtes, ſiue Reipublicæ cauſa abſit, ſiue in vinculis ſit, aut ſic tempeſtate in aliquo loco, vel regione detineatur, vt neque experiri, neque mandare poſsit, in ea cauſa eſt, vt experiundi non habeat poteſtatem; Planè is, qui in ea valetudine impeditur, vt mandare poſsit, in ea cauſa eſt vt experiundi habeat poteſtatem. Illud vtique neminem fugit, experiundi poteſtatem non habere eum, qui prætoris copiam non habuit.

In l. Si cui 38. *§. vlt. ff. ex quib. cauſ. maio.* ſic di-

Sic dicitur. Planè ſi infirmitate impeditus continuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis, ſicut haberi ſolet & hyemis, & nauigationis, & cæterorum, quæ caſu contingunt.

Impeditus etiam dicetur ſecundus in gradu, ſi neſcitur quod primus petierit necne; vt in *l. Si plures 9. ff. de bon. poſſ.* ibi. Quandiu incertũ ſit petierit necne, poſteriori diem non procedere conſtat; pro quo facit quod aliàs dicitur in *l. 1. §. vlt. C. de annal. except.* ibi. Quis enim incuſare eos poterit, ſi hoc non fecerint, quod & ſi maluerint, minimè adimplere, lege obuiante valebant.

Mora excuſationis impeditus eſt, quominus liberaretur, excuſationem rectè probari, inquit *l. Si cum ipſe 42. ff. de excuſat. tut.*

In arduis impeditus non compellitur procuratorem conſtituere dixit *gloſ. verbo, Procuratorem, in cap. Cupientes 16. de elect. lib. 6.*

Item nota quod cum aliquid impeditur propter quod vnum, eo ſemoto, tollitur impedimentum, vt probat *gloſ. verbo, Authoritas in l. vlt. ff. de diuort.*

Sed ſi non commodè per alium locum ſeruitute vti poteſt, non videtur ſeruitutis impediendæ cauſa id fieri dicit *l. 2. in fin. ff. de religioſ. & ſumpt. funer.*

Voluntarium, & exquiſitum, ſeu procuratum impedimentum neminem excuſare debet; dicit *gloſ. verbo, In totum poſt princ. in Extrauag. Vnica ne Sed. vac. int. com.*

Impenſa.

HArum tria ſunt genera, ſeu ſpecies. Neceſſariæ, vtiles, & voluptariæ. Primæ dicuntur illæ, quibus non factis res erat peritura; vel deterior futura. Vtiles, quibus non factis, res non erat peritura; ſed eis factis res eſt melior futura. Voluptariæ vero, quæ tantùm rem exornant, vt Iuribus, quæ allegat, ponit *gloſ. famoſiſſima in §. Item ſi de dote de act. in Inſt. verbo, Impenſas,* quam ibidem *Apoſtill.* magiſtram vocat, & meliorem de toto Iure in ſua materia. Eandem diuiſionem impenſarum tradit *gloſ. deducto in l. In fundo 39. ff. de rei vend.* vbi etiam ſequentia inuenies.

Item aliæ pro fructibus. Quæ tribus modis ſunt, vt *ſup. de petit. hæred. l. Si à domino, vel à patre §. fin.* Aliæ gratia rerum *vt infr. de imp. in reb. dot. fact. l. 3. §. Nos.* De impenſis ergo fructuum dicas; ſemper ex fructibus deduci &c. Si vero gratia rerum, hoc eſt, ad perpetuam rei vtilitatẽ; aut de nouo faciendo, aut de reficiendo; nam hæc inter ſe differunt, vt &c. Si de nouo faciendo, & eſt bonæ fidei, habet exceptionem, non vero actionem &c. Si autem cæpiſſet eſſe malæ fidei, eligitur media via &c. Si autem ſemper malæ fidei donaſſe videtur &c. Nullum enim ſibi obligare voluit vt &c. Si vero in reficiendo, ſiquidem à bonę fidei poſſeſſore; aut neceſſario, vel vtiliter, & tunc habet doli exceptionem in totum; aut voluptariè, & tunc permittitur ei auferre ſine læſione prioris ſtatus rei: eo addito, vt ſi tantum percepit ex fructibus, quantum fecit ſumptibus; fiat hinc inde compenſatio, & eſt benè notandum &c. Aliàs enim bonæ fidei poſſeſſor ſemper facit fructus ſuos &c. Quod autem de voluptarijs dixi, verum eſt, niſi dominus ſit paratus ſoluere; ſi vero ſit malæ fidei, neceſſarias impenſas in reficiendo officio iudicis ſibi conſeruat, non per exceptionem doli. Et caue tibi, quia hic iudicis officium non habet locum, niſi cùm ipſe, qui malæ fidei eſt, poſſidet; poſtea vero vtiles ſine

læſione prioris ſtatus rei poteſt auferre. Voluptarias quidem dicunt, & eum poſſe auferre; alij dicunt quod perdit, quod & verius eſt; ſed obſtat *l. Vtiles 42. de qua infra proximè.*

Dicuntur etiam expenſæ neceſſariæ ſine quibus negotium expediri non poteſt &c.& ſufficit ſi credat expedire, licèt non expediat, vt dixit *gloſ. verbo, Expenſa in 5. vt Præterita 45. de elect.* Quæ quidem ſemper excipiuntur in omni caſu. In hæreditate probat *l. Hæres furioſi 54. ff. petit. hæred.* ibi. Exceptis videlicet impenſis, quæ circa eandem ſubſtantiam, tàm neceſſariò, quàm vtiliter factæ ſunt.

Planè ſi poteſt in eo differentia eſſet, vt bonæ fidei quidem poſſeſſor omnino impenſas deducat, licèt res non extet, in quam fecit &c. prædo autem non aliter, quàm ſi res melior facta ſit, inquit *l. Si planè 41. ad fin. ff. eod. tit. de petit. hæred.* Nam prædoni probè dicetur non debuiſſe in alienam rem ſuperuacuas impenſas facere, vt tamen poteſtas ei fiat tollendorum eorum, quæ ſine detrimento ipſius rei tolli poſſunt, inquit *l. Vtiles 42. ad fin. ff. de petit. hæred.*

Igitur reddet impenſas, vt fundum recipiat, eo vſque dumtaxat quo pretioſior eſt. Et ſi plus pretij fundo acceſsit ſolum quod impenſum eſt; inquit *l. In fundo 39. ff. de rei vendic.* & proſequitur, finge pauperem, cui ſi reddere id cogatur laribus ſepulchriſq; auitis carendum ſit &c. vbi gloſ. explicat; itaut careat laribus auitis, ideſt, eis rebus, quas non eſt veriſimile quod propter aliquid alienaret; prout dicebat *Naboth Regi Achab. 3. Reg. 31.*

Si vult habere rem mulier, reddere ea, quæ impenſa ſunt marito debet, aut ſi non vult, pati debet tollentem, ſi modo recipiant ſeparationem; cæterum ſi non recipiant, relinquenda ſunt. Ita enim permittendum eſt marito auferre ornamentum, quod poſuit, ſi profuturum eſt ei, quod abſoluerit; ſic *l. Pro voluptarijs 9. ff. de imp. in reb. dotal. fact. & in l. Ait prætor §. per hanc actionem ff. quæ in fraud. cred.* ibi. Nam arbitrio iudicis non prius cogendus eſt rem reſtituere, quàm ſi impenſas neceſſarias conſequatur.

Si minor mihi infantem donauerit, deinde eum vendicet, exceptione doli mali repellendus eſt, niſi alimenta reddat, & ſi quis alius ſumptus probabilis in eum factus ſit; inquit *l. Apud Celſum §. Item quæritur ff. de dol. except.*

Eum, cui aufertur hæreditas, impenſas aut doli exceptione retenturum, aut actione negotiorum geſtorum repetiturum dicit *l. Hæreditas 53. ff. de petit. hæred.*

Nota quod impenſæ poſſunt tribus conſequi modis, vt notauit *gloſ. vlt. in §. Certè de rer. diu. in Inſtit.* ibi. Expenſas repetam per A. ideſt per actionem, vt &c. Item & per E. ideſt per exceptionem, vt hic. Item per O. ideſt officium iudicis vt &c.

In caſu *l. Si in area ff. de condict. indeb.* per E. tantùm conſequi poſſunt impenſæ, vt ibi. Nullo alio modo, quàm per retentionem impenſas ſeruare poſſe.

Impenſæ neceſſariæ dotem minuunt, vt in *l. Dote 61. ff. de rit. nupt.* ibi. Exceptis impenſis neceſſarijs, quæ ipſo iure dotem minuere ſolent; & in *l. Conueniri 5. ff. de pact. dot.* ibi. Et ſi conuenerit, ne ob impenſas neceſſarias ageretur, tale pactum non eſt ſeruandum; quia tales impenſæ dotem ipſo Iure minuunt. *Et gloſ. vlt. in cap. 1. de donat. int. vir.* ita diſtinguit. Expenſæ neceſſariæ minuunt dotem ipſo iure; vtiles verò non, ſed petuntur actione mandati, vel negotiorum geſtorum;

rum; voluptariæ permittuntur abradi ſine læſione prioris ſtatus, *& in l. vlt. ff. de fund. dotal.* ſic. Ego non tantum neceſſarias, ſed etiam vtiles impenſas præſtandas à muliere exiſtimo, nec puto fundum deteriorem eſſe, ſi tales ſunt lapidicinæ, in quibus lapis creſcere poſsit.

Quod dicitur neceſſarias impenſas dotē minuere, ſic erit accipiendum, non vt ipſæ res corporaliter diminuantur; etenim abſurdum eſt diminutionem corporis fieri propter pecuniam; nō enim, ipſo Iure, corporum, ſed dotis fit diminutio; ibi ergo admittimus diminutionem ipſo iure fieri, vbi non ſunt corpora, ſed pecunia; nam in pecunia, ratio admittit diminutionem; ita dicit *l. Quod 5. ff. de imp. in reb. dot. fact. & in l. 1. ff. de dot. praleg.* ibi. Impenſæ autem ipſo iure dotem minuunt; ſed quod diximus ipſo iure impenſis dotem minui, non ad ſingula corpora, ſed ad vniuerſitatem eſſe referendum.

Sed aduerte quod propter impenſas prædictas mulier non cogatur rem vendere, iniquum enim eſſe compelli mulierem rem vendere, vt impenſas in eam factas ſoluat, ſi aliunde ſoluere non poteſt, quod ſummam habet æquitatis rationem, vt dicit *l. Vtilium 8. ff. de imp. in reb. dot fact.*

Cùm dos confertur, impenſarum neceſſariarum fit detractio, cæterarum non, inquit *l. 1. ff. de collat. dot.*

Negotiorum autem geſtorum, ſi circa res meas aliquid impenderit, non (in id, quod ei abeſt quia improbè ad negotia mea acceſsit) ſed in quo ego locupletior factus ſum, habet contra me actionem; inquit *l. Si pupilli 6. §. Sed ſi quis ff. negot. geſt.*

Impendia exequendi mandati gratia facta, ſi bona fide facta ſunt reſtitui omnino debent; nec ad rem pertinet, quod is, qui mandaſſet, potuiſſet, ſi ipſe negotium gereret, minus expendere, ità dicit *l. Si quis 27. §. Morte, verſ. impendia ff. mandat.*

Etiam ſi non profuerint impenſæ, ſufficit quod ſine dolo fiant, vt debeantur, vt dicitur in *l. Prætor ait 9. §. 1. ff. de bon. author. iud.* ibi. Sufficit igitur ſine dolo malo erogaſſe, etiam ſi nihil profuit erogatio; idem procedit in materia de in rem verſo, vt in *l. 3. §. 1. ff. de in rem verſ.* ibi. Et regulariter diximus toties de in rem verſo actionem eſſe &c. quotieſque aliquid ita conſumpſit ſeruus, vt aut rem meliorem haberet dominus, aut non deteriorem. Neque enim ſpectamus an bono domini acceſſerit, quod conſumptum eſt, ſed an negotium domini, vbi *gloſ. verbo, Deteriorem*, ſic ait. In his duobus caſibus non eſt voluntas domini neceſſaria, fuerunt enim impenſæ neceſſariæ, vt &c. In voluptarijs enim eius voluntatem, vel præcedere, vel ſequi oportet &c.

Proinde ſi ſeruus ſumpſit pecuniam, vt ſe aleret, & veſtiret ſecundum conſuetudinem domini, ideſt vſque ad eum modum, quem dominus ei præſtare conſueuerat, in rem domini videtur verſiſſe, Labeo ſcribit; ergo idem erit in filio dicit *l. 3 §. 1. verſ. Proinde ff. de in rem verſ.* Erunt autem impenſæ moderatæ, non tamen ſic, vt cogatur ſeruis carere pro quātitate ſumptuum, vt inquit *l. Si ſeruus 25. ff. de pign. act.* & addit. Sicut enim negligere creditorem dolus, & culpa non patitur, ita nec talem efficere rem pignoratam, vt grauis ſit debitori ad recipiendum &c. Alioquin non eſt æquum, aut quærere me alios creditores, aut cogi diſtrahere quod velim receptum, aut penuria coactum relinquere me tibi.

Impenſæ in re depoſita factæ, non apud quem depoſitum ſit, ſed eius, qui depoſuit ſiunt dicit *l. Si ex Aſia 12. ff. depoſ. vbi gloſ.* ſic. Secus in incommodato &c. quia

quia tantùm gratia accipientis contrahitur. Ille namque tenetur ad impenſas, cuius gratia actus ſit, vt ſummat *Bald. l. Sed & ſi* 11. *§. Quo autem ff. ad exhiben.* cuius verba ſunt. Et Labeo ait ibi exhibendum, vbi fuerit res, cùm lis conteſtaretur, periculo autem, & impendijs actoris perferendam, perducendamue eo loci, vbi actum ſit. Quod limitabis iuxta *text. in l.* 3. *§. Item ſi ff. de aliena. iud.* ibi. Quia ſi tecum ageretur; tuis impenſis id opus tollere deberes &c.

Etiam qui eijcitur propter pēſionem non ſolutam repetit, expenſas vtiliter factas, dicit *Bart. in ſummario per text. ibi in l. pen. ff. locat.*

Ad vſufructuarium pertinent modicæ impenſæ, vt dicitur in *l. Hactenus* 8. *ff. de vſufruct.* ibi. Modica igitur refectio ad eum pertinet &c. *vbi gloſ.* ſic quærit. Sed quæ erit modica impenſa in prædictis? Reſponde duorum aureorum, *vt ſupra de dolo l. oleum §. fin.* Vel dic melius iudicis arbitrio, *vt infra de iur. delib. l.* 1. *§. fin.* vltra quam ſi quis impēdit, repetit à proprietario, vt &c.

Cibariorum impenſæ naturali etiam ratione ad eum pertinent, qui vtendum accepiſſet, ſed id, quod de impenſis diximus, ad maiores impenſas pertinere debet. Modica enim impendia verius eſt vt (ſicut cibariorum) ad eundem pertineat; dicit *l. In rebus* 18. *§. poſſunt ff. commoda.*

Æquius eſt vel fruſtra non numquam impendia fieri, quàm denegare aliquando alimenta ei, qui aliquo caſu dominus futurus eſt, dicit *l.* 11. *ff. de ventr. in poſſeſſ. mitt.* de qua iam ſuprà verbo *Alimenta*.

Religioſus litigans cum monaſterio, eiuſdem monaſterij impenſis ali debet, vt *in cap. Ex parte* 11. *de accuſat.* ibi. De rebus monaſterij expenſæ neceſſariæ, donec cauſa debitum finem accipiat, miniſtrari, coniūcto *c. pen. in fin. eod. tit.*

Funeris impenſæ debent fieri ſecundum iuſtum, & æquum, vt dicitur in *l. At ſi quis* 14. *ad med. ff. de relig. & ſumpt. funer.* in hæc verba. Æquum autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus eſt, ex cauſa, ex tempore, ex bona fide, vt neque plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt: debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum eſt, & ipſius rei, quæ vltra modum ſine cauſa conſumitur &c. Sciendum eſt nec voluntatem teſtatoris ſequendam ſi res egrediatur iuſtam ſumptus rationem; pro modo enim facultatum debet ſumptus fieri &c. & infra iudex &c. interdum ſumptum omnino non debet admittere modicum factum, ſi fortè in contumeliam defuncti hominis factus ſit.

Impenſæ paruæ ab hærede in funus factæ, & inuentarij confectionem probantur iuramento ipſius hęredis, vt eſt dictum verbo, *Hæres*.

Qui conſentit in ſuo ædificare, & non ſoluit impenſas, dolo videtur facere, vt dicit *l. Purè* 5. *ff. de dol. except.* ibi. Dolo enim feci, ſi paſſus ſum eum ædificare, & nòn reddo impenſas.

Ex qualitate impenſarum præſumitur an animo repetendi fecerit quis, an non, vt dicitur *in ſumm. l. Vtrum* 48. *ff. de donat. inter vir.* Et tex. ſic. Sed coniectura eius rei ex modo, & genere impenſæ non difficilis eſt, vbi *gloſ. vlt.* ita. In dubio autem præſumam non donare.

Ob ſumptus nulla re vrgente, ſed voluptatis cauſa factus eum, de quo quęritur actionem non habere, dicit *l. ex duobus* 28. *ff. de negot. geſt.*

Si mutua pecunia domum Dominicam exornauit tectorijs, & quibus alijs, quæ magis ad voluptatem pertinent, quàm ad vtilitatem, non videtur verſum, quia nec procurator hoc imputat, niſi fortè mandatum Domini, aut voluntatem habuerit, nec debet ex eo onerari domi-

minus, quod ipſe facturus non eſſet. Quid ergo? pati debet dominus ædificatorem hoc auferre ſine domus ſuę videlicet iniuria &c. inquit *l.3 §.1.verſ.Sed ſi ff de in rem verſ.*

Si quid procurator citra mandatum ad voluntatem fecit permittendum ei auferre quod ſine damno domini fiat, niſi rationem ſumptus ipſius dominus admittat, *ait l. Idem* 10. *§.Idem Labeo, verſ Idemque ff.manda.*

Sũptibus voluptatis cauſa ab emptore factis adoleſcentẽ onerãdum nõ eſſe, qui tamen ab eodẽ ædificio ita auferri poſſunt, vt in facie priſtina, ideſt, quæ fuit ante venditionem ædificium eſſe emptori poſſet permitti, oportere, dicit *l. Si ſine* 33. *§. Interpoſito, ff. de admin. tutor.*

Si quis ſumptuosè fecit, nihil autem percipit fructuum, æquiſſimum erit rationem horum quoque in bonæ fidei poſſeſſore haberi, ait *l. Quod ſi* 40. *ff. de petit. hered.*

Modicas impenſas non debet arbiter curare, *l.Omnimodo* 12. *ff.de impenſ. in reb. dotal. vbi gloſ.* intelligit vſque ad duos aureos, vel verius arbitrio Iudicis vt ſupra dictum eſt.

Non poteſt quis petere impenſas, quas ipſe aliàs facturus eſſet, niſi adſit alia cauſa, propter quam maiores fecit, vt ponit *gloſ. vlt. in cap. pro ſexto de proc.* ibi. Quia ſi alias fuiſſet iturus ad Curiam non poſſet petere expenſas factas, niſi quatenus plus expendiſſet propter longiorem moram.

Nec credo compenſandas, vel deducendas in hoc caſu expenſas, quas domi facturus eſſet, ſecundum quod dicere conſueuimus in victore, vt inquit *gloſ. verbo, Moderatas expenſas in cap. Statutum* 11. *§. Inſuper de reſcript. lib.* 6. Loquens de iudice cui debentur expenſæ, ſi extra ſuum domicilium proficiſcatur propter aliquam cauſam.

De impenſis ratione violentiæ factis, agitur *in cap. Dilecti* 37. *de for. comp.* vbi hæc. Mandamus quatenus eiſdem de pecunia ipſa eum iuſtis, & moderatis expenſis, & congrua ſatisfactione damnorum, vſuris omnino ceſſantibus, ſatisfacias, vt teneris, vbi *gloſ. verbo, Expenſis* ſic ait. Expenſæ iſtæ moderatæ eſſe debent &c & non ſuperfluæ, ſiue delicatę &c. Sed qualiter probabuntur expenſæ, & damna illata propter hoc? Expenſæ probabuntur per iuramentum illius, qui eas fecit præmiſſa taxatione à iudice &c. & ita hoc eſt notatu dignum, quòd expenſæ, & damnum datum per dolum, ſiue violentiam, vel rapinam poſtquam conſtiterit de violentia per teſtes, probantur per iuramentum de quo etiam latius vide verbo, *Damnum,* & verbo, *Intereſſe,* probatur etiam *in cap.Cum olim,* 14. *de priu.* ibi. In expenſis, quas per quadriennium occaſione huiuſmodi negotij iuraueras te feciſſe, damnarunt, vbi *gloſ. verbo, Iuraueras,* ſic. Probatio iſta expenſarum per iuramẽtum ſolum ſit, & nota quod ſuper prædictis expenſis potius actori, quàm Reo defertur iuramentum, vt habes verbo, *Iuramentum.*

Nota etiam, quòd ſecundum quãtitatem petitam impenſæ fieri debent, vt dixit *gloſ. verbo quantitate, in l.*3. *C. de fruct. & lit. expenſ.* Vnde dicit *text. in Auth. de appellat. §. Illud etiam* 3. *coll* 4. Euenit vt ſuper minimis cauſis maximi noſtri iudices inquietentur, & homines propter minimas cauſas magnis fatigentur diſpendijs; vt forſitan totius litis æſtimatio ad ſumptus iudiciales nõ ſufficere, & *in Auth. vt determ. ſit num. cler. §.* 1. *poſt princ. coll.* 1. ibi. Nam ſi non aliquis ferret libenter eum, qui vltra ſubſtantiam ſuam expendit, quomodo non, & de his nobis cogitandum eſt? Non enim oportet ad menſuram expenſarum quærere etiam poſſeſſiones (hoc enim ſimul ad auaritiam, impietatemque perducit) ſed ex ijs, quæ

quæ ſunt ; expenſas metiri.

Non eſt igitur faciendum id, in quo plus expenditur, quam de commodo percipitur, vt dixit *Bart. in ſumm. l. Mediditerranea C. de annon. & tribut. lib.* 10. *per tex.* ibi. Vt plus haberet diſpendij translatio, quàm deuotionis illatio.

Parcitur in expenſis etiam ratione perſonarum, vbi aliàs non parceretur, vt dicis verbo, *Perſona*.

Triplex eſt genus expenſarum, quę fiunt in cauſis, vel negotijs generaliter ad totam Eccleſiam pertinentibus, & fit contributio ſecundum facultates, vt qui plus habet; plus ſoluat. Aliæ ſunt expenſæ pertinentes tantùm ad bona diſcreta, puta ad dignitatem: tunc de illis bonis fieri debent expenſæ dummodo ſufficiant. In expenſis verò, quę pertinent ad bona communia, de communibus, hæ fieri debent, vt dicit *gloſ. verbo*, *Diſcreta per tex. ibi in cap. Cupientes* 16 *de elect. lib.* 6.

Ad expenſas verò ſuperuacuas, vel honoris cauſa, ſicut eſſet ſalicare plateam, non tenentur Eccleſiæ, ſed ad alias neceſſarias impenſas pontium &c. vt inquit *gloſ. verbo*, *Monitionibus*, *in cap. Nos Romanorum, de pace conſt.*

Diminutio ad ſumptus fieri debet ex pecunia numerata, ſi ea non fuerit ex ijs rebus, quæ patrimonium onerare magis impendio, quàm augere fructibus conſueuerunt, inquit *l.* 1. *ad fin ff. de ven. tr. in poſſeſſ. mitt.*

Offilius, impenſæ verbo, Negat pretium ſignificari, ſed eos dumtaxat ſumptus, quos in eum poſtquam emptus eſſet, feciſſet dicit *l. Quibus* 40. *ff. de condit. & dem.*

Imperitia.

Errore detegitur vt dicitur in *l. Si per errorem ff. de iuriſd. omn. iudic.* ibi. Quid enim tam contrarium conſenſui eſt; quam error, qui imperitiam detegit.

Imperitia cohæredum iuriſdictionis formam immutare non poteſt, dicit *l. Si filia* 20 *ff. famil. herſiſc.* Nec oportet eum qui certi hominis fidem elegit, ob errorem, aut imperitiam hæredum aff. ci damno, vt inquit *l. Mandatum* 37. *ff. mand.*

Celſus etiam imperitiam culpæ annumerandam ſcripſit &c. & quod imperitia peccauit culpam eſſe, quippe vt artifex, inquit, conduxit; ita dicitur in *l. Si quis fundum* 10. *§. pen. ff. locat.*

Siquidem vitio materiæ factum ſit, non erit ex locato actio, ſi imperitia facientis, erit. Niſi periculum quoque in ſe artifex receperit; tunc enim & ſi vitio materiæ id euenerit, erit ex locato actio, *l. Item quæritur* 14. *§. Si gemma ff. eod. tit.*

Aequè non tenebitur ſi fortè per imperitiam, vel ruſticitatem ignarus edicti prætoris, vel Senatuſconſulti apparuerit; ait *l.* 3. *§. Si quis ignorans*, *ff. ad Syllan.*

Imperator, & Imperium.

Vt imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, ita oportet, & principales liberalitates, culmen habere præcipuum, inquit *l. Cum multa* 7. *C. de bon. quæ lib.* Et de donatione facta inter Imperatorem, & Auguſtam, ſic inquit *l. vlt. C. de quadr. præſcript.* Et ita hoc videatur imperiale eſſe priuilegiũ, qui enim ſuis conſilijs, ſuiſque laboribus pro toto orbe terrarum, die, noctuque laborant, quare non habeant dignam ſua prerogatiua fortunam? Intelligo iſtam fortunam eſſe tam donantis, quam donatarij. Donare quippe fortuna eſt, & beatior, quàm accipientis fortuna; non loquor de miſeris auaris, qui in donando, non fortunam, ſed infor-

Digitized by Google

infortunium reputant.

Dignum eſt, vt cuius præcellimus munere, illi omnino pareamus in opere, ſic dixit *Freder. Imper. in cap. 1. de pac. tenen.*

Adoraturus æternitatem noſtram, inquit *l. 2. C. de fabricenſ. lib. 11. vbi gloſ. vlt.* ſic. Duo impropriè hic dicuntur, nam non eſt æternus &c. Item nec adoratur, niſi ſolus Deus. Dicitur autem æternus, quia Imperium ſemper durat, vt inquit *gloſ. in l. 3. Cod. de veter. numiſm. eod. lib.* vbi nominatur æternalis vultus. Adorare etiam dicitur, profunda illa renerentia, quæ ſolet fieri Imperatori, vel Regi, vt ſæpè in ſacr. pag. 3. Reg. 1. ibi. Inclinauit ſe Berſabee, & adorauit Regem; & alibi. Nec talis adoratio eſt illa latriæ, quæ ſoli Deo debetur.

Vocatur etiam Imperator Pontifex, vt inquit *gloſ. principi in cap. 2. de maior. & obed.*

Antoninus dixit Eudemoni. Ego quidem mundi dominus, l. autem Maris l. Rhodiorum iudicetur nautica, in quibus nulla noſtrarum ei lex aduerſetur; ita *l. pen. ff. ad l. Rhod. de iact. & ibi gloſ. in Apoſtill.* ſic. Habemus hic tex. quòd Imperator eſt dominus totius mundi, concordat *tex. in cap. In apibus 7. q. 1. & gloſ. in cap. Ius quaritum 3. diſt.* quod qualiter intelligatur vide per *Bart. in l. 1. §. Per hanc ff. de rei vindic. Bald. & Ang. in l. Benè à Zenone Cod. de quadr. præſcript.* Et ſi vis aliqua curioſa ſuper hoc videre; videas *D. Mayam lib. 1. obſeruat. iur. cap. 1. à num. 64.*

Imperatoriam maieſtatem non armis ſolùm decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam; vt vtrumque tempus, & bellorum, & pacis rectè poſſit gubernari; & Princeps Romanus non ſolùm in hoſtilibus prælijs victor exiſtat, ſed etiã per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat, & fiat tam Iuris religioſiſſimus, quàm victis hoſtibus Imperator magnificus *§. 1. proœm. Inſt. vbi gloſ.* ſic. Quare quod erat armorum attribuit legibus, & è contra. Et reſpondet, vt oſtenderet alterum alterius auxilio ſemper egere.

Nota Imperatorem vocari legum patrem. Vnde & leges ſunt ei ſubiectæ, vt dicit *gloſ. in Auth. de inceſt. nupt §. 2 coll. 2.* ibi. Nos tamquam legis patres; Vnde ſi ſuper aliqua lege dubium oriatur ad eum debet remitti, vt dicis verbo, *Lex*, & *gloſ. 1. in Auth. de inſtrum. caut. coll. 6.* ibi. Nec mirum ſi Imperator dicit quòd nouit, quia omnia ſunt in pectore ſuo &c. Item eſt pater legum &c. Item ipſe eſt anima legum.

Quapropter decet tantæ maieſtati eas ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur, vt dicitur in *l. Ex imperfecto 23. ff. de legat. 3.* cum alijs, quæ habes verbo, *Rex; & in l. 3. C. de teſtam.* ibi. Licet enim lex Imperij ſolemnibus iuribus Imperatorem ſoluerit; nihil tamen proprium Imperij eſt, quàm legibus viuere. Vnde non eſt credendum Romanum Principem, qui iura tuetur ſimplici verbo totam obſeruationem multis vigilijs excogitatam, atq; inuentam velle euerti, vt *in l. Si quando 25. C. de inoffic. teſtam.*

Æqualitatis, & iuſtitiæ ſumus amatores, quàm in omnibus alijs, & in conſortijs volumus obtinere, dicit *Imperator in Auth. de non eligend. 2. nuben. §. vlt. coll. 1.* Et ſoli Imperatori licet inſpicere inter æquitatem, & ius, & facere interpretationem, vt dicis verbo, *Interpretatio*.

Imperator debet ſecundum conſcientiam iudicare, vt dicit *Apoſtill. ad gloſ. verbo, Punitur in l. 1. ff. ad l. Cornell. de falſ.* ibi. Fallit in iudice, qui eſt ſupra leges, vt Papa, & Imperàtor, quia debent ſecundum conſcien-

ſcientiam iudicare, vt per ea, quæ ibi allegat.

Imperator clemens quando ſine lege facit, erubeſcit, vt dixiſti Verbo, *Clementia*.

Omnibus à nobis dictis, Imperatoris excipiatur fortuna, cui & ipſas Deus leges ſubiecit, legem animatam committens hominibus; ſic dicitur in *Auth. de Conſul. in fin. coll. 4.*

Amat caſtitatem Imperator, vt ipſe dixit *in §. 1. quib. mod. tutel. fin. in inſtit.* ibi. Noſtra autem maieſtas dignũ eſſe caſtitate noſtrorum temporum exiſtimans bene putauit; quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, ideſt inſpectionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculis extendere.

Maxima quidem in omnibus ſunt dona Dei à ſuperna collata clementia, Sacerdotium, & Imperium, illud quidem diuinis miniſtrans, hoc autem humanis præſidens, ac diligentiam exhibens, ex vno, eodemque principio vtraque procedentia humanam exornat vitam. Ideoque nihil ſic erit Imperatoribus ſtudioſum, ſicut Sacerdotum honeſtas, dicitur in *Auth. quomod. oport. Epiſcop. §. 1. coll. 1. Et in Auth. de non alienan. §. Sinimus coll. 2.* ſic. Cum nec multum differant ab alterutro Imperium, & Sacerdotium, & res ſacræ à communibus, & publicis.

Imperator per labores proprios omnibus bonis cuſtodire Rempublicam ſperat, vt habes verbo, Labor, & in *Auth. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. in princ. coll. 2.* ibi. Omnes nobis dies, ac noctes contingit cum lucubratione, & cogitatione degere ſemper volentibus, vt aliquid vtile, & placens Deo à nobis collatoribus præbeatur &c. vt noſtri ſubiecti ſub omni quiete conſiſtant ſollicitudine liberati; nobis in noſmetipſos pro omnibus cogitationem ſuſcipientibus per omnem namque curioſitatem, & inquiſitionem ſubtilem diſcurrimus illa agere quærentes, quæ vtilitates noſtris ſubiectis introducendo, omni eo onere liberent, & omni damno extrinſecus illato. *Et in §. Quantam eod. tit.* ibi. Quia omnem pro veſtra vtilitate perferrimus laborem.

Et in §. 1. eod. tit. ſic dicit. Conſiderauimus enim, quia licet quæſtus immodicus imminuitur imperio; attamen noſtri ſubiecti incrementum maximum percipient; ſi indemnes à iudicibus conſeruentur, & Imperium, & fiſcus abundabit vtens ſubiectis locupletibus.

Noſtræ ſerenitatis ſollicitudo remedijs inuigilat ſubiectorum, nec ceſſamus inquirere, ſi quid ſit in noſtra Republica corrigendum, ideo namque voluntarios labores appetimus, vt quietem, alijs præparemus; dicit idem Imperator in *Auth. vt diuin. iuſſion. coll. 8.*

Et in Auth. vt nulli iudic. §. Quoniam verò coll. 9. ſic. Nos enim reos quidem ex legibus pœnas ſuſtinere volumus; damna vero ſubiectis noſtris, aut lucrum ex hoc iudicibus, aut eorum hominibus, ſiue officialibus fieri, nullatenus concedimus.

Imperialis beneuolentiæ proprium iudicamus commoda Subditorum inueſtigare, & eorum calamitatibus diligenti cura mederi. Similiter Reipublicæ bonum ſtatum, ac dignitatem imperij omnibus priuatis commodis præponere; dixit *Imperator Lotharius in cap. 1. de prohibit. feud. alien. & in cap. 1. eodem tit. per Ferider.* ita. Imperialem decet ſolertiam ita Reipublicæ curam gerere, & ſubiectorum commoda inueſtigare, vt Regni vtilitas incorrupta perſiſtat, & ſingulorum ſtatus iugiter ſeruetur illæſus. *Et in cap. 1. de pac. Conſtan.* in hæc verba. Imperialis clementiæ immenſa ſcit.

ſerenitas manſuera, eam ſemper in ſubditis ſuis diſpenſationem fauoris, & gratiæ habere conſueuit, vt quamuis diſtricta ſeueritate exceſſum delicta debeat, & poſſit corrigere, magis tamen ſtudeat propitia tranquillitate pacis, & pijs affectibus miſericordiæ Romanum Imperium regere, & rebellium inſolentiam ad debitam fidem, & debitæ deuotionis obſequium reuocare.

Cognoſcant omnes, quia & maximorum, & mediocrium, & paruulorum nobis cura eſt, & nihil eſt tale, quod a noſtra ſollicitudine remoueamus; dicitur in *Auth. de defenſ. Ciuit. §. Et indicare ad med coll. 3. Et Iuſtinian. in l. Ampliorem* 37. C. *de appell.* inquit. **Ampliorem** prouidentiam ſubiectis conferentes, quàm forſitan ipſi vigilantes inueniunt.

Imperator appellat ſe militem, vt dixit *gloſ. verbo, Commilitones in l. 1. ff. de milit. teſtam.*

Vocat etiam ſe Senatorem, vt in *l. Ius Senatorum*, in quo, & nos ipſos numeramus. *C. de dignit. lib. 12. & gloſ. in l. Nemo eodem tit.* ibi. Ergo nec Senatores, qui pars noſtri corporis ſunt.

Per Imperatorem acquiritur hominibus, vt probat *gloſ. verbo, Seruus, in proam. Decret.* huius namque debet eſſe propoſiti, quilibet Imperator, vt augeat, licet hoc non ſemper faciat, vt aliàs dixit *gloſ. verbo, Semper Auguſtus in proam. inſt. ad princ.* Nota tamẽ quòd ſi recuperat, dicitur augere *vt in proam. prad. §. Quorũ* ibi. Iterũ ditioni Romanæ, noſtræq; additæ Imperio & ideo etiã Imperator alienare nõ poteſt, vt notat *gl. per tex. ibi in l. omnes* 8. *C. de fund. patrim. lib.* 11. Tamen in *l. vlt. C. de locat. fund. Ciuil. lib.* 11. dicit ſic. Prædia domus noſtræ &c. Sanè quia non ex omni parte excludenda non eſt largitas principalis rem diuinæ domus ſuæ. Imperator ſi velit donabit &c. ei &c. Et ibi *Ioann. de Platea* tractat queſtionem illam. An liceat Imperatori donare res Imperij? Et concludit quòd non.

Imperator quæ munera non recipiat, vide verbo, *Munus*.

Imperatorem litis cauſa hæredem inſtitui inuidioſum eſt. Nec enim calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportet, inquit *l. penult. ff. de hæred. inſtit.*

Imperator eſt Iudex in cauſa propria, ſicut Papa, *vt in cap. Cum veniſſet coniuncta gloſ.* 2. *poſt med.* ibi. Sed dic quòd Papa &c. *de iudic.* ita dicit *Apoſtill. in l.* 3. *per tex.* ibi. Sententia Imperatoris Antonini Auguſti *ff. de his, quæ in teſtam. delen.*

Imperator tollit immenſum; & ſubrogat meritum, vt dicitur in verbo, *Infinitas*.

Interpretatur etiam voluntatem defuncti, cuius ſolius eſt interpretari; nam & iura interpretari eius eſt, vt ſupra dixiſti, & prædicta omnia dixit *gloſ. verbo, Cui in l. ex verbis* 14. *C. de donat. int vir.* Quia igitur Imperium propterea Deus de cęlo cõſtituit, vt difficilibus imponat, quæ apud eum ſunt bona, & leges aptè ſecundum naturæ varietatem, vt ipſe dixit Imperator in *Auth de inſtrum cau. coll. 6. in §. 1. & vide gloſ. verbo, Ad regem in cap. Cauſam 7. qui fil. ſint legit. & in l. 1. C. de veter. iur. enucl.* ſic. Deo authore noſtrum gubernante Imperium, quod nobis à cæleſti maieſtate traditum eſt, & bella fæliciter peragimus, & ſtatum Reipublicæ ſuſtentamus, & ita animos noſtros ad Dei Omnipotentis adiutorium erigimus, vt neque armis confidamus, neque noſtris militibus, neque bellorum ducibus, vel noſtro ingenio, ſed omnem ſpem ad ſolam prouidentiam referamus ſummæ Trinitatis.

Virtutibus Romani promeruerunt Imperium, vt inquit *Hieron. in cap. Omnes deinceps* 28. *q*. 1. *vbi gloſ.* intelligit de virtutibus politicis.

Imperium habere ex fortuna eſt, vt ſupra iam dictum eſt, & dicit *gloſ. verbo, Conceſſimus in cap. Priuilegia de pac. Conſtan.* vbi affert illud vulgare.

Si fortuna volet fies de rethore Conſul &c.

Imperium ſemper eſt, vt dixit *gloſ. verbo, Principaliter, in l. Et quia ff. de iuriſd. omn. iudic.* per tex. *in Auth. quomo. oport. Epiſc. §. vlt. coll.* 1. Supra iam allegato.

Quid maius, quid ſanctius Imperiali eſt maieſtate? vel quis tantæ ſuperbiæ faſtidio tumidus eſt, vt regalem ſenſum contemnat? Cum & veteris Iuris conditores conſtitutiones, quæ ex Imperiali decreto proceſſerunt, legis vim obtinere delucidèque definiant, dicit *l. vlt. C. De legat.* Et ad interrogationem prædictam reſpondens gloſ. in eaſus poſitione dicit. Apoſtolicus, qui confirmat Principem.

Plus Imperium hominum adiectione, quàm pecuniarum copia augeri malim, dixit *Adrian. Imperator, vt refertur in l. Vnica ff. de port. quæ lib. damnatione.*

Imperio magna ab vniuerſis ſecreta debentur, vt ij tantum locum habeant habitandi, quos legitimus maieſtatis noſtræ vſus, & Reipublicæ diſciplina delegit, inquit *l. Quæcumque C. de oper. pub.*

Multorum Imperium non modo moram affert rebus ſtrenuè gerendis, ſed non raro plùs nocet, quam prodeſt, dixit *Ioſephus lib.* 4. *antiq. cap.* 48. *num mihi* 40.

Nec imperare ſibi, nec prohibere quiſquam poteſt, dicit *l. penult. ff. de recep. arb. vbi gloſ.* ſic. Ideo quia verbum in imperatiuo modo non habet primam perſonam. Ego dicerem (ni fallor) quia Imperium datur in inuitum; ſi ergo quilibet ſibi poſſet imperare, & prohibere, ſequeretur tolli liberum arbitrium, quod nec Deus vult tollere; vnde etiam par in parem non habet Imperium, *vt in cap. Innotuit* 20. *de elect.*

Quem magis admirabilem, quàm qui imperat ſibi quam qui ſe habet in poteſtate, dixit *Senec. lib.* 5. *de benef. cap.* 7. *& in epiſt.* 114. *ad fin.* Imperare ſibi maximum imperium eſt.

Qui benè parere nouit, etiam benè imperaturus eſt vbi ad poteſtatem peruenerit, dixit *Ioſeph. citato lib.* 4. *de antiq. cap.* 8. *num.* 10.

Impoſsibile.

TRibus modis poteſt dici, aut natura, aut iure, aut facto. Impoſsibile de iure æquiparatur naturæ impoſſibilitati, vt dixit *gloſ. verbo, Impoſſibile, in extrauag. vltima de verbor ſignif.* ibi, Impoſſibile &c. Scilicet de iure, cuius impoſsibilitas, & naturæ æquiparari conſueuerunt, & *gloſ. verbo*, *Non poſſit per tex. ibi in l. vlt ff qua ſ. nt. ſin. appel.* ita. Et ſic nota æquiparari impoſsibilitatem iuris, & naturæ.

Quod impoſsibile eſt, nec ſtipulatione poteſt comprehendi, dicit *l. Verum* 32. *ff. de regul. Iur.* Non enim toleratur in iure impoſsibilitas, vt dixit *gloſ. verbo, Impoſſibilitatem in d. Extrauag. vlt. de verbor ſignif.* Vnde verba contractuum debent trahi ad poſsibilem, non impoſſibilem intellectum, vt dicitur in *ſum. l. vlt. C. de contrah. & committ. ſtip. Et in l. vnica, C. de ſent. quæ pro eo* ibi. Nec dum in infinitum computatio reducatur, pro ſua impoſsibilitate cadat.

Quod valde difficile eſt de facto, impoſsibile

bile reputatur, vt probat *gloſ. verbo, Peregrè in l. Qui ex liberis* 11. *ff. de bonor. poſſeſs. ſec. tab. & gloſ. vlt. in §. Pœnales de act. in Inſt.* ibi. Vnde dicitur non poſſe fieri, quòd cùm difficultate fieri poteſt; Impoſsibilium ergo nulla eſt obligatio, vt dixit *Iureconſult. in l. Impoſsibilium ff. de regul. Iur.*

Impoſsibile.

IMputandum eſt ei, qui minus per ſe, ſe committit, dicit *gloſ. in l. Si quis* 7. *ff. de inſtitor. act.* per tex. in fin. ibi. Quoniam ſibi imputare debet, qui eum præpoſuerit.

Nota etiam imputari ei, qui nimis credulus eſt, vt tenet *gloſ. in l.* 1. *ff. de eo per quem factum erit* per tex. ibi. Sibi eum imputare debere, qui credulus fuerit.

Non autem imputabitur ei, qui facultatem non habet ad agendum vt dicitur *in l. Si pupilli, §. vlt. ff. de negot. geſt.* ibi. Quamquam hoc ei imputari non poſsit, cur alios debitores non conuenerit, quoniam conueniendi eos in iudicio facultatem non habuerit, qui nullam actionem intendere potuit; & in *l. Cum quidam* 17. *§. Si populo ff. de vſur.* ibi. Quid enim poteſt imputari ei, qui ſoluere etiam ſi vellet, non potuit? vbi *gloſ. prædicto verbo, Non potuit,* ità. Et ſic nota quod non imputatur alicui, ſi non facit quod, & ſi facere vellet, non poſſet, vt, &c.

Et ita nota illud generale, quod ſi per me non ſtat, mihi non imputatur, dixit *gloſ. vlt. ad fin. in cap. Ex ratione* 8. *de appellat.*

Incendium.

SIne culpa fieri non poteſt, vt dicit *l. ſi venditor* 11 *ff. de peric. & comm.* Nam ſine alicuius culpa non ſit facile incendium, vt ita inquit *gloſ. in l. Si modo* 62. *ff. de leg.* 1.

Quod ait prætor de damno dato ita demum locum habet, ſi dolo malo damnũ datum ſit. Nam ſi dolus malus abſit, ceſſat edictum. Quemadmodum ergo procedit quod Labeo ſcribit. Si defendendi mei cauſa vicini ædificium orto incendio diſsipauerim, & meo nomine, & familiæ iudicium in me dandum? Cum enim defendendarum mearum ædium cauſa fecerim, vtique dolo careo. Puto igitur verum non eſſe quod Labeo ſcribit, ita Vlpian. in *l.* 3. *propè fin. ff. de incend. ruin. naufra.*

Incertum.

TAm in contractibus, quàm in vltimis voluntatibus vitiat, vt probat quoad primum *l. Sed ſi ita* 10. *ff. de ſtipul. ſeru.* ibi. Quia incertum eſt vtri eorum acquiſierit actionem Idcircò inutilis ſtipulatio exiſtimanda eſt vbi *gloſ.* 1. ſic. Nota quod ratione incertitudinis neutrum valet; idem in *l. Si ſeruus* 21. *eod. tit. & gloſ. verbo, Nihil fecit in l. Adhuc* 33. *ff. de vſufruct.* ibi. Ratione incertitudinis neutrum valere, vt &c. probat etiam *l. Cum duo* 26. *ff. de indi. adiect.* ibi. Quod ſi incertum ſit ad vtriuſque pretium addiderit à priori emptione non videtur diſceſſum, vbi *gloſ. vlt.* ſic. Nota ergo quod in dubio nihil valet, vt hic: idem in datione tutoris, vt ſi non appareat quis &c. idem in legato &c. idem in inſtitutione hæredis &c. idem in adeunda hæreditate &c. idem in duobus concurrentibus

Propter incertum fructuum euentum reſcindi placita non poſſunt, inquit *l. Si ea lege* 17. *C. de vſur.* vbi ſic ſummat *Bald.* ratione incertitudinis futurorum fructuum aliquod iudicatur iuſtum; idem probat *l. Oleo* 23. *eod. tit.*

Pro

Pro euitando iure incerto aliqua introducuntur, vt probatur in *l. Vſusfructus 69. ad fin. ff. de vſufruct.* ibi. Commodiſsimè tamen (ſiue per ſingula animalia facultatis fructuarij propter diſcretionem difficilem ius incertum ſit) ſufficit eundem numerum per ſingula quæque genera ferarum finito vſufructu domino proprietatis aſsignare, qui fuit, cæpti vſusfructus tempore.

Neminem vſucapere ratione incertitudinis, inquit *gloſ. per tex. ibi in l. Qui cum pro haerede 6. §. 1. ff. pro empt.*

Qui ignorat, nec tradere, nec accipere id, quod incertum eſt, poteſt; inquit *l. locus 26. ff. de acquir. poſſeſſ.*

Species ſeruitutis exprimenda eſt: ne ſi generaliter ſeruire dictum erit, aut nihil valeat, quia incertum eſt, dicit *l. In tradendis 8. ff. commun. præd.*

Etiam in libertate legata duobus ſeruis hæredibus inſtitutis ab eo, qui non erat ſoluendo, contra legem Aeliam ſentiam, quæ prohibet teſtatori, qui ſoluendo non eſt, inſtituere ſeruos ſuos, niſi tantùm vnum ratione incertitudinis, libertas relicta inutilis eſt, vt inquit *l. 43. ff. de hæred. inſtit.* ibi: Inuicem enim eos ſibi obſtare: Et minimè propter incertitudinem videtur portio legata, dixit *gloſ. verbo, Hæredes in l. Si ita 44. ff. de legat. 2.*

Nota alternationem facere incertitudinem, & nocet, quandoque non nocet, ait *gloſ. verbo, Alternatione, in l. Prætor edixit §. Quod autem ff. de iniur.*

Incerta, vt Sixtus Papa ſcribit, nemo Pontificum iudicare præſumat: Et quamuis vera ſint, non tamen credenda, niſi quæ certis inditijs comprobantur; niſi quæ manifeſto iudicio conuincuntur, niſi quæ iudiciario ordine publicantur, ſic *cap. Si quis diuinis 20. q. 5.*

Inconſtantia.

Repellitur, vt dixit *gloſ. verbo, Totam in l. Impubes ff. de Carbon. edict. & gloſ. vlt. in l. Filia 20. C. de inoffic. teſtam.* ibi. Reprobatur enim inconſtantia.

Incontinenti.

Mox, ideſt incontinenti, nullo actu contrario intermedio, dixit *gloſ. verbo, Mox in cap. Quia propter 42. de elect. & gloſ. in cap. 1. verbo, Incontinenti de mutu. petit.* ibi. Illud, Incontinenti, intelligendum eſt nullo actu medio interpoſito, & eſt ſimile illi, mox.

Sed qualiter intelligitur illud incontinenti, an vſque ad triduum, an ſine interuallo, an quàm citò poteſt? Quærit *gloſ. 1. in cap. An ſit 42. de appell.* & reſpondet quòd modò ſic, & modò ſic ſecundùm varietatem caſuum, & Iuris diſpoſitionem.

Nam in *l. Quod ait 23. §. vlt. ff. ad l. Iul. de adult.* ſic dicitur. Sed dum adulterum occidit, profugit filia, & interpoſitis horis apprehenſa eſt à patre, qui perſequebatur, incontinenti occidiſſe videbitur.

At in *l. 3. C. de error. aduocat.* ſic dicitur. Ex continenti, ideſt triduo proximo; & in *l. Cum ſpecialis 16. C. de iudic.* ibi. Illicò, ideſt intra triduum.

Et in materia reconuentionis proponendæ inquit *gloſ. vlt. in Auth. & conſequenter C. de ſent. & inter loc.* ſic. Sed quando dicitur fieri incontinenti? reſponde. Ante apertos teſtes, vt dicimus in denunciatione euictionis, *gloſ.* verò *verbo, Illicò in l. Litigatoribus 14. C. de appell.* ita. Illicò antequam ad alia diuertat, *& gloſ. verbo, Is, in §. Recuperandæ de interdict. in Inſt.* ibi. Quod incontinenti accipe, antequam

ad

ad alios actus extraneos diuertat, vt &c.

Præſumitur aliquid ex eo, quod incontinenti eſt, ſubſequutum, dixit *gloſ. verbo, Incontinenti, per tex. ibi in cap. Officij 38. de elect.*

Indicium.

Dicitur quia rem indicat, vt ait *gloſ. l. Indicia 16. C. de rei vendicat.* Sunt autem indicia minus quàm ſemiplena probatio vt dixit *gloſ. in l. Cùm probatio 7. ff. de probat.*

Debent autem probari per duos teſtes, vt probat *gloſ. verbo, Indicijs in l. vlt. C. fa-mil. hercisc.* quæ reputatur ſingularis per *Bartol. & Paul. ibi. vel indicijs*, dum tamen duobus teſtibus probetur, vt &c.

Indicia certa, quæ iure non reſpuuntur, non minorem probationis, quàm inſtrumenta continent fidem, inquit prædicta *l. Indicia 19. C. de rei vendic.*

Indiuiduum.

Propter hoc, quòd non poſſum per me, poſſum per alium dixit *gloſ. vlt. in l. Si communem ff. quemadmodum ſeruitut. ammit.* per tex. ibi. Tamen propter pupillum ego retineo; ex ratione ſcilicet, de qua in princ. ibi. Quia indiuiduum eſt.

Idem in feudo, in quo ratione rei indiuiſibilis licitum deprehenditur, quod aliàs non liceret: ſicut aliàs licitè petitur in ſolidum, quod aliàs pro parte peti non poſſet, quia res eſt indiuiſibilis, vt probat *gloſ. verbo, Subſiſtere in cap. E contrario de inueſtit. de re alien. fact. Idem gloſ. 1. in cap. Vnico de fratr. de nou benef. inueſt.*

Victoria vnius alijs proderit. Quiſquis defendit, ſolidum debet reſtituere: quia diuiſionem hæc res non recipit, ſic dicit *l. loci corpus 6. Si fundus ff. ſi ſeruit. vendic.*

Parte indiuidua irritata, totum irritatur, vt probat *gloſ. verbo, Manſerunt ad fin. in l. Quemadmodum C. de agric. & cenſit. lib. 11.*

Circa indiuiduum ſola inchoatio nihil operatur, vt dicit *gloſ. in l. Furioſum 9. C. qui teſtam. fac. poſſ. & gloſ. vlt. ibidem* ſic. Nihil enim videtur facere, qui partem indiuidui facit, vt hic. Vnde in indiuiduis non procedit argumentum de toto ad partem; quoniam ad partem diuidi non poteſt. In his verò, quæ ſunt diuidua, benè procedit, vt quod iuris eſt de toto quoad totum, idem de parte quoad partem, vt dixit *gloſ. verbo, Non poſſe in l. Per fundum 11. ff. de ſeruit. ruſtic.*

Inducia.

Aliæ ſunt, quæ dantur in bello, aliæ, quæ dantur in cauſis forenſibus. De primis nota quod treuga, ſeu induciæ magis accedunt Guerræ, quàm paci; & quod de Guerra, & treugua idem eſt iudicium; Item quod tempore treugæ non eſt tutus acceſſus, ita dicit *gloſ. verbo, Vaſſalli in cap. Vaſſalli de pac. Conſtan.*

De ſecundis. Ad hoc dantur induciæ deliberatoriæ, vt intra illas deliberet, an cedat, vel contendat, vnde debebat conſulere principalem dominum: ergo induciæ tales eſſe debebant, quòd poſſent illum requirere. Terminus enim ſemper eſt conſtituendus ſecũdum diſtantiam locorum, & negotij, & perſonarum qualitatem. Ex hoc patet quòd huiuſmodi induciæ arbitrariæ ſunt, aliæ verò induciæ, puta quæ dantur ad appellandum, non ſunt arbitrariæ; ita ponit *gloſ. verbo Cedere in cap. Dilectus 11. de procur.*

An

An autem induciæ datæ à lege poſsint abbreuiari per iudicem? tradit *gloſ. verbo, Recisſus tempus in cap. Cùm ſit 5. de appell.* vbi pro, & contra allegat iura, & tu latius dicis ſupra verbo, *Dilatio*.

Indulgentia.

ALiud eſt indulgentia, aliud reſtitutio; hæc enim omninò in ſtatum priſtinum aliquem reducit, vt in *l.* 1. *ff. de poſtull.* Illa vero ſolam pœnam remittit, & infamia remanet, vt dixit *gloſ. verbo, Eximi ad fin. in d. l.* 1.

Acquiſsimum eſt dominorum vltioni non obſtare indulgentiam ipſorum, quam quo quiſque pleniorem eſt expertus, eo grauiorem ſceleris ſui pœnam merebitur, dixit *Iureconſult. in l.* 3. *§. vtrum in fin. ff. ad Sylaniam.*

Infamia.

TRibus modis hæc infertur, ſcilicet ipſo iure, item per ſententiam, item ex genere pœnæ; ita ponit *gloſ. vlt. in l. vlt. C. ex quib. cau. infam. irrog.*

Etiam dicitur infamia facti, quæ grauat opinionem, vt inquit *gloſ. verbo, Infamia, in cap. Ex literis* 5. *de furt.* De hac etiam loquitur *l. Palam §. vlt. ff. de rit. nupt.* ibi. Si deprehenſa quidem ſit, damnata autem non ſit, notata erit. Ego puto & ſi abſoluta ſit poſt deprehenſionem, adhuc tamẽ notam illi obeſſe debere, quia verum eſt eam in adulterio deprehẽſam; quia factum lex, non ſententia notat.

Non ſolum autem ea, quæ facit, verum ea quoque, quæ fecit, & facere deſijt, lege notatur. Neque aboletur turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt. Non eſt ignoſcendum ei, qui obtentu paupertatis turpiſsimam vitam elegit, dicit *l. Palam* 43. *ff. de rit. nupt.*

Infamis eſt qui contra promiſsionem, & contra ſacramentum venit dicit *gloſ. verbo, Priuatos, in l. Quoties* 17. *Cod. de dignit. lib.* 12. *gloſ. verbo; Infamia in l. Si quis maior* 41. *Cod. de tranſact.*

Eius eſt infamia, qui facit iniuriam, vt dixit *Auguſtin. in cap. Inter cætera poſt medium* 22. *q.* 4.

Apud Romanos etiam vincere ſine præcepto ducis infamiæ eſt dicebat Titus militibus ſuis, vt teſtatur *Ioſeph. lib.* 6. *de bello Iudaic. cap.* 5. *num.* 30.

Infames conſueuerunt fugere loca nationis ſuæ, dixit *gloſ. vnica in cap. Cum deputati* 16. *de iudic.*

Infames nõ admittũtur ad dignitatem, vt dixiſti verbo, *Dignitas*.

Statim vt infamis eſt miles eſſe deſinit, quia iam non poſſet ſtare vbi Princeps, dixit *gloſ.* 1. *in l. Fruſtra, C. de re milit. lib.* 12.

Licet ſeruus poſsit fieri plus ſeruus, & excommunicatus plus excommunicari tamen infamis non plus infamari, dixit *gloſ. verbo Dubitatio eſt in l. Aut damnum* 8. *ff. de pœn.* probat etiam *gl. verbo Exily in l.* 2. *C. vt intra cert. temp. crim. quæſt. term.* ibi. Nota ergo quod infamis non poteſt plus infamari, & tex. ſic. Et ſi perſona vilior fuerit, cui damnum famæ non ſit iniuria.

Propter delicta paucorum eum infamatum reputare non debet, cuius apud bonos, & graues læſa opinio non extitit, dicit Papa *in cap. Inquiſitionis* 21. *§. vlt. in fin. de accuſat.* vbi *gloſ. verbo, Paucorum* ſic quærit. Sed quot appellabis paucos, vt non dicatur infamatus? Pauci dicuntur quadraginta &c. millia dicutur pauci &c. Credo quod maior pars viciniæ requiratur, quia fama loci requiritur, non fama aliquorum.

Ea, quæ pater in teſtamento ſuo increpans filios ſcripſit, infames quidem filios

lios iure non faciunt; ſed apud bonos, & graues opinionē eius, qui patri diſplicuit, onerant; ſic *l.14.Cod. ex quibus cau.infam.irrog.*

Infamis teſtis poſt pænitentiam an valeat? Vide verbo, *Pænitentia*.

Hoc ipſo quod conceditur dignitas infami, videtur remitti infamia, vt dicit *gl. verbo, Penitus in l. Imperialis 23. verſ. Similes verò, C.de nupt.*

Infamia non tollitur per veniam, ſed pœna. Vide verbo, *Venia*.

Licet culpa per pænitentiam tollatur, infamia tamen non aboletur, dixit *gloſ. verbo, Sed dumtaxat in cap. Niſi cum 10.de renunt.& in cap. Euſemium 2.q 3* ſic. Quamquam animas per pænitentiam ſaluare poſsimus, infamiam, tamen abolere nō poſſumus; vbi hoc dictum declaratur, *& gloſ. verbo, Volumus in cap. Cum te 22. de re iudic.* ſic declarat. Hoc intelligi quando infamia fuit irrogata per iudicem laicum, quia ſi per Eccleſiaſticum benè poteſt; *& gloſ.verbo, Infamia, in cap.ſi aduerſus 11.de haret.* ſic. Et ita poteſt Papa infamiam irrogare quoad forū ciuile, quia & tollere eam poteſt. *Arg.ſupra qui filij ſint legit.cap.Per venerabilem.*

Infinitas.

A Iure reprobatur, vt in *l.Non diſtinguemus §.Quaſitum ff. de recep. arbitr.* ibi. Ne finis non ſit; & ibidem *gloſ.d.verbo, Non ſit*, inquit. Vitanda eſt infinitas, vt hic, *& C.de ſacroſ.Eccl. l. Finalis, & l. Fideicommiſſa 11. §.ſi quis decem, ff. de leg. 3.* ibi. Non enim onerandus eſt hæres, vt in infinitum quoties perdiderit, reſtituere ei tantundem debeat; *& in l.1. §.ſi cui, ff.vt legatorum nomin.cau.* ibi. Non eo pertinet &c. aut onerandus ſit hæres in infinitum, vbi *gloſ.* ſic. Nota de infinitate vitanda.

In gradibus tamen liberorum quando nō exprimitur certus, in infinitum intelligitur, *vt in l.1.verſ.Generaliter ff.de legat.praſt.* ibi. Nec gradus liberorum, parentumue enumerauit. In infinitum igitur eis præſtabitur.

Nec etiam quis in infinitum obligatus eſſe debet ſtipulatione, vt ait *l. Qui bona 13.§.vlt ff.de damn. infect. vbi gloſ.* notat vitandam eſſe infinitatem; procedit etiam in æſtimatione libertatis, *vt in l.Procurator 8.§.vlt.ff.rem rat.haber.* ibi Quia æſtimatio libertatis ad infinitum extenderetur.

Idem, & maiori cum ratione in vita procedit, *vt in l.Vt inter 19. Cod. de ſacroſ. Eccleſ.* ibi. Ne videamur in infinitum hanc extendere longiſsimum hominū tempus eligimus, & non aliter centum annorum, vbi notat gloſ. infinitatem vitari.

Idem in computatione pœnarum, probat *l.Vnica, C.de ſent. qua pro eo*, ibi. Ne dum in infinitum computatio reducitur pro ſua impoſsibilitate, cadat, cum ſciamus eſſe naturę congruum eas tantummodo pœnas exigi, quæ vel competenti moderamine proferuntur, vel à legibus certo fine concluſę ſtatuuntur; vbi *gloſ. verbo, Non ex quibuſdam* ſic. Quę enim immenſæ ſunt cadunt, vt &c. & ſic nota de infinitate vitanda, *& in Auth. de Eccleſ. rer. immob. alien. §. 1. coll. 5.* ibi. Quod effuſum quidem, & immenſum eſt remouentes, quod autem & optimum, & metitum ſubrogantes.

Et in cap.2.de reſcript.lib.6. ibi. Cum in multis iuris articulis infinitas reprobetur, vbi *gloſ.1.* ſic. Merito reprobatur infinitas, quia multitudo eſt Canonibus inimica; *& gloſ.verbo, Non eſt in l.Mutus 43.ff.de procur.* ibi. Vt euitetur infinitas & *gloſ.vl.in l.77.ff.de contrah. empt.* ibi. Et ſic nota infinitatem, vel nimietatē vitandam; probat etiam *gl. in l.Martius 61.ad fin.ff.locat.* ibi. Quia

Ccc in infi-

in infinitum non debet obligari, nam infinitas euitatur.

Infinitas rei licitum, vel illicitum; nec iuuat, nec excludit, vt dixit *gloſ. verbo, Vſque in infinitum in cap. 2. de ijs qui feud. dar. poſs. & gloſ. verbo, In infinitum in cap. ſimiliter de l. Corradi*, ibi. Nota hic infinitas licitum, vel illicitum non vitiat, nec excuſat, *Et in cap. Vnico, verbo, In infinitum de natur. ſucceſs. feud.*

Iurare autem in infinitum licet, inquit *l. 4. §. Deferre. ff. de in lit. iur. vbi gloſ.* inquit. Nota infinitatem amplectendam.

Si verba ſunt apta ad infinitatem, tolleratur infinitas, vt dixit *Bart. per tex. ibi in l. Si ita 56. ff. de fideiuſs.*

In litibus eſt odioſa infinitas, vt habes verbo, *Lis*.

Infirmitas.

PRælatus infirmus non repellitur, ſed datur ei Coadiutor, & famuli ægri, quos curamus, nobis ſeruire intelliguntur, & tempore infirmitatis paſcendi ſunt, dixit *gloſ. verbo, Infirmitas, in in cap. Ad audientiam 15. de cleric. non reſid.* Et reddit rationem ibi. Hoc ipſo ſatis puniuntur, quia non debet dari afflictis afflictio. Non enim debet el pœna in culpam verti &c. immo potius eſt miſerandum, & compatiendum, nec duplici damno debet aliquis affici, tenet etiam *gloſ. verbo, Aegrotanti in cap. 1. de cleric. ægrot.*

Satius arbitramur quamlibet interim infirmitatem ad pœnam peccati, quàm ad ipſum pertinere peccatum, cui magis conſulendum ſit, & compatiendum quàm puniendum, vel etiam aliquo modo feriendum, dicit *cap. Indicas 3. q. 9. & in l. Si cui 38. §. vlt. ff. ex quib. cau. maior.* ibi. Planè ſi in infirmitate impeditus continuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis, ſicut haberi ſolet, & hyemis, & nauigationis, & cæterorum, quæ caſu contingunt.

Litis timor comparatur timori infirmi, qui timet mortem probat *gloſ. verbo, Contractum in l. Quiſquis 6. C. de poſtulan.* Iſte namque timor facit habere religionis dilectionem, & dum ceſſat, ceſsat etiam amor prædictus, vt dixit *gloſ. in cap. 3. de renunc.* his verſibus.

Dum fero langorem, fero Religionis amorem,
Expers langoris, non ſum memor huius amoris.

Item ſi quis ſanus aliàs, ac robuſtus tempore indicandi leuiſſima febre correptus fuerit; aut ſi quis tam veterē quartanam habeat, vt in ea omnibus negotijs ſupereſſe ſoleat, poterit dici morbum non habere, vt dicit *l. Quæſitum 60. ff. de re iudic.* Non enim debet talem infirmitatem in alterius læſionem conuertere dixit *gloſ. verbo, Infirmitatem ff. ad l. Aquil.* loquens in terminis dictæ legis *Idem §. 1. ff. eod. tit.*

Alia eſt infirmitas, quæ culpæ adnumeratur, vt in *l. Idem 8. §. 1. ff. ad l. Aquil.* ibi. Nec videtur iniquum, ſi infirmitas culpæ adnumeretur; cum affectare quis non debeat in quo vel intelligit, vel intelligere debet infirmitatem ſuam alij periculoſam futuram.

Malorum mores infirmitas animi non excuſat, dicit *l. 1. C. Si aduerſus delictum, & in l. Iuſto 44. §. Eum qui, ff. de vſucap.* ibi. Ne langor animi damnum etiam in bonis afferat.

Quid aliud animorum ſalus videtur, quàm probitas? Quid aliud ægritudo, quàm vitia? dicit *Boeth. lib. de conſolatio.*

Inge-

Ingenium.

NIhil aliud eſt niſi natura cuique ingenita, vt probat *Bened. de reb. Salomon. lib.* 1. *cap.* 18. *num.* 1. *in fin.* Iſtud verò acutius eſt in primis horis diei, vel poſt ſomnum, quando aliquis eſt recens, vt inquit *gloſ. verbo Indefeſſo in l. Vnica, C. de Iuſtinian. cod. confirm.*

Facilimè tenera conciliantur ingenia ad honeſti, rectique amorem, Adhuc docilibus, leuiterq; corruptis iniicit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt, dixit *Senec. epiſt.* 109.

Et epiſt. 81. *idem Senec.* ſic. Cogito mecum quàm multi corpora exercent, quàm ingenia pauci, quantus ad ſpectaculum non fidele, & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo.

Lectio alit ingenium, & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen reficit. Apes debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt; deinde quidquid attulere diſponunt, ac per fauos digerunt; idem *Senec. epiſt.* 84. *aliàs* 85. Quem vide quæſo. Vnde *Plin.* 2. *lib.* 7. *epiſt.* 9. *ad Fuſcum*, ita dicit. Quemadmodum terra varijs, mutatiſque ſeminibus, ita ingenia noſtra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur.

Regalis ingenij mos eſt in præſentium contumeliam ammiſſa laudare, & his virtutem dare, vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non eſt, dixit *Senec. lib.* 6. *de beneſ. cap.* 32.

Ingratus, & contra.

INgratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſura, vt dixit *Senec. epiſt.* 82. Ingratitudo inimica eſt animæ, exanimatio meritorum, virtutum diſperſio, beneficiorum perditio; ventus vrens, ſiccans fontem pietatis rorem miſericordiæ, & fluenta gratiæ, vt ex D. Bernard. tradit *Baſil. in quadrageſim. tom.* 4. *fol. mihi* 40.

Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et vt breuiter dicam, qui nimis citò cupit ſoluere, inuitus debet, qui inuitus debet, ingratus eſt, ſic optimè, vt ſolet *Senec. lib.* 4. *de beneſ. cap. vl. & idem cap.* 17. ſic. Omnes ergo ingrati ſunt tantum? & timidi omnes; illi in primis qui videntur audaces, adijce, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes.

At qui hoc ingrati eſt non eſſe contentum præſato tẽpore, dicit idem *Senec. lib.* 5. *de beneſ. c.* 17. Loquens de querela decedentium, qui breui tempore vixerunt.

Nemo ſit ingratus eſt, non miſer erit, non differo illum, ſtatim miſer eſt, idem *Senec d. epiſt.* 82.

Omnes autem ſtulti, & mali ſunt; omnes ergo ingrati ſunt; idem *Senec. lib.* 5. *de beneſ. cap.* 15.

Multos experimur ingratos, plures facimus, quia aliàs graues exprobatores, exactoreſque ſumus; aliàs leues, & quos paulò poſt muneris ſui pœniteat; aliàs querulı, & minima momenta calumniãtes gratiam corrumpimus omnes, num tantum poſtquam dedimus beneficia, ſed etiam dum damus &c. gratus aduerſus eum quiſque eſſe poteſt, qui beneficium, aut ſuperbè iniecit aut iratus impegit, aut fatigatus, vt moleſtia careret, dedit; errat ſi quis credit reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, expectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur, & ideo non eſt negligenter dandum, *Senec. lib.* 1. *de beneſ. cap.* 1. *& lib.* 2. *cap.* 1. ſic. Ingratum eſt beneficium, quod diù inter manus dãtis hęſit, quod quis ægrè dimittere viſus eſt, & ſic dare tamquã ſi ſibi raperet. Proximus eſt autem neganti, qui dubitauit nullamq; mere-

meretur gratiam &c.Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit, quoniam &c. Nulla res carius conſtat,quàm quę precibus empta eſt.

Et denique ex eodem *Senec.lib.3.de benef. cap.1.* Ingratus eſt qui beneficium accepiſſe ſe negat; ingratus eſt qui diſſimulat, ingratus qui non reddit, ingratiſſimus omnium qui oblitus eſt. Illi enim, ſi non ſoluunt, tamen debent, & extat apud illos veſtigium, & aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua cauſa poſſunt &c. hic numquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt.

De iure verò quando dicatur mater ingrata, vt non poſſit filij teſtamentum impugnare, vide verbo, *Mater*, vbi etiam quòd ob ingratitudinem non poterit mater reuocare donationem factam filio, ſi ad ſecundas conuolauerit nuptias, & ibidem quando poterit reuocare.

Ingrati liberi perdunt ius libertatis recuperandæ per emancipationem dicis verbo *Filius*.

Hæres non poterit ingratitudinem excitare, quam defunctus non inculauit, vt dicitur in *l. Omnimodo* 30. *C. de inoffic. teſtam.* ibi. Nam ſi nullam eorum, quaſi ingratorum, fecerit mentionem, non licebit eius hæredibus ingratos eos nominare, & huiuſmodi quæſtionem introducere.

Per ingratitudinem dicitur res perdita, & donator iniuria affici, vt in *l. vlt. C. de reuocan. donat.* ibi. Ne ſit cuiquam licentia, & alienas res capere, & frugalitatem irridere donatoris, & ipſum iterum donatorem, ſuaſque res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici.

De illa tamen ingratitudine loquor, per quam beneficium ammittatur; non enim ad hoc ſufficit omnis occaſio, per quam fidelis accepti beneficij videtur ingratus, ſed ſunt quædam (vt ita dixerim) egregiæ ingratitudinis cauſæ, quibus beneficium ſecundum mores Curiarum ſolet adimi; ità inquit *cap. Vnicum in quib.cau.feud ammitt.* Si cupis eas videre, vide *tit.ſeq qua fuit prim.cau.benef.ammitt.*

Purgatur ingratitudo per ingreſſum Religionis, vt dixit *gloſ.verbo Ingratos in Auth de Sanctiſs.Epiſcop. §. Sponſalib. tollat. 9.*

Et vt finem apponamus verbis de quibus agimus tum gratitudine, dixit *Senec. lib.2.cap.22.* Qui gratè beneficium accepit, primam eius penſionem ſoluit.

Inimicus.

Nota quòd dicitur quis duobus modis inimicus capitalis. Vno propter criminalem accuſationem; altero quia ad mortem ſe oderunt; vt dicit *gloſ. verbo, De crimine in Auth. de teſtib.§.Si vero coll.7.* Idem dicendum,ſi fuerit lis ſuper omnibus bonis, vel eorum maiori parte, vt per *gloſ. verbo, Quæſtiones in d. §. Si verò*, ibi. An ſit cauſa de eius ſtatu,quæ mortis accuſationi aſsimilatur; item ſi de bonis, an de omnibus, vel maiori parte, vt &c. *& gloſ.verbo. Si capitales in § Inimicitia de excuſat.tutor. in Inſt.* ibi. Capitales accipe, quia accuſabat eum de aliquo crimine,quod ingerebat pænam capitis,vel quod ingerebat pænam ſanguinis, vel inſidiabatur vitæ ipſius. *Et gloſ.verbo,Inimicos in cap.Cum oporteat 19. de accuſat.* ſic. Illæ dicuntur graues inimicitiæ, quæ ſunt de ſtatu hominis, vel de bonis eius; *gloſ.2. in l. Licet 16 ff.de recept.arbitr.* ſic. Inimicitiæ capitales duobus modis ſunt, ſiue quia ad mortem ſibi minantur, ſiue de crimine capitali ſe accuſant, vt &c.

Et non ſolùm intelliguntur inter accuſantem, & accuſatum, ſed etiam inter domeſticos, & amicos accuſatoris, & accuſa-

cuſati, vt notat *gloſ. in cap. De cætero, verbo, Aemulorum 2. q. 6. per text. in l. Sciendum §. 2 ff. de lenon.*

Vnde dicitur *in cap. Accuſatoribus 3. q. 5.* ita. Accuſatoribus inimicis, vel de inimici domo prodeuntibus, vel qui cum inimicis morantur, aut ſuſpecti ſunt, non credatur, ne irati nocere cupiant, ne læſi ſe vlciſci velint.

Sicut amici adulantes peruertunt, ſic inimici litigantes plerumque corrigunt, dixit *Auguſtin. lib. 9. Confeſſ. cap. 8. num. 5.*

Non debet quis ſe credere ſuis capitalibus inimicis, dicit *cap. Accedens 4. vt lit. non conteſt.* Cùm enim habet inimicitias cautius debet cuſtodire, dixit *gloſ. verbo, Inimicitias in l. Si merces 28. §. Culpa ff. locat.*

Si aliquis habeat inimicum, & dubitet offendi ab illo, poteſt adire iudicem, & implorare officium eius, vt illum compellat ad præſtandum ei ſecuritatem de non offendendo; ita notauit *Apoſtil. ad tex. in l. 4. C. de ijs qui ad Eccleſ. confug.* cuius verba ſunt. Nam ſi quis aliquid contra leges à quibuſdam ſibi exiſtimet perpetrari, liceat ei adire iudicem, & legitimum poſtulare præſidium.

Non omnes inimicitiæ repellunt teſtem, niſi maximæ, dixit *gloſ. verbo, Nimis, in cap. Accedens 4. vt lit. non conteſt.* vbi idem in iudice, & maiori eum ratione; nam quid gratius, & amabilius dare quis inimico poteſt, quàm ſi ei ad impetendum commiſerit, quem lædere fortè voluerit? vt inquit *tex. in cap. vlt 3. q. 5.*

Nulla peſtis efficacior eſt ad nocendum, quàm familiaris inimicus, & ſic non eſt deterior peſtis, quàm fictus amicus. Non odium grauius, quàm ſimulatus amor, dicit *gloſ. verbo, Hoſtis, in cap. Si inimicus 93. diſt.* & ibidem in tex. ex Beato Petro ita dicitur. Et eſt multò nequior hoſtis hic, quàm illi, qui foris ſunt, & euidenter inimici ſunt; hic enim per amicitiarum ſpeciem, quæ inimica ſunt gerit; *& gloſ. in l. Lata 27. C. de donat.* ibi ſic notat de familiari inimico; quia nulla peſtis &c.

Et publicæ vtilitatis intereſt, non ex inimicitia creationes fieri debere, ſed æſtimatione vera, & commodo reipublicæ, dicitur *in l. vnica, Cod. Si propter inimicit. creat. fact. fuer. lib. 10.*

Nemini Religioſo parum eſſe debet inimicitias aliorũ non exercere, aut agere malè loquendo, niſi eas etiam extinguere facto bene loquendo, ſtuduerit, dicit *cap. Iniuſtum 11. q. 3.*

Iniquitas.

De ea dicitur quòd omnia præcipiat, vt dicit *gloſ. verbo Præcipitatione, in Clem. Paſtoralis de ſent. & re iudic. & gloſ. vlt. in cap. Non in perpetuum 24. q. 3.* ibi. Iniquitas enim omnia præcipitat; virtus autem lenta eſt, & omnium percunctatrix, & Origen. ſic. Læta virtus cunctatrix ante iudicat, quàm incipiat quid decorum, quid honeſtum ſit. Iniquitas autem omnia præcipitat.

Simulata æquitas duplex eſt iniquitas, quia malum facit, & abutitur bono ex *Diuo Gregor. tradit gloſ. verbo, Sanctitatis in Clem. 1. de religioſ. dom.* vbi etiam *Apoſtill. ex D. Auguſtin.* ſic. Simulata humilitas eſt maior ſuperbia.

Cui licentia iniquitatis eripitur, vtilius vincitur; quoniam nihil eſt infelicius fælicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut interior hoſtis, roboratur, dixit *Auguſtin. relatus in cap. Paratus prope fin. 23. q. 1.*

Quæ inuitus emptor accipere non cogeretur, iniquum eſſe non permitti venditori, dicit *l. Si vina 7. ff. de pericul. & commod. rei vend.*

Non

Non eſt veriſimile quid iniquè præfectum prætorio facere, vt tradit *gloſ. verbo, Sine magni in Auth de appell.*§.1.*coll.*4.

Vnde poteſt deduci regula pro conſtitutis in dignitate, quod non præſumetur de illis quicquam iniquum agere.

Initium.

QVoniam principium potiſsima pars eſt cuiuſque rei; inquit *gloſ. verbo, Et vilioris in cap. Sedes* 15. *de reſcript.* Et benè vniuerſa geruntur, ſi rei principium fiat decens, & amabile Deo, vt dicit *Auth. quomod. oport. Epiſcop. & Cleric.* §.1. *coll.*1. Ideo ſemper in principio in omnibus actionibus noſtris curare debemus, quod ipſi Deo fuerit gratum, recta intentione peragere, vt proceſſus ſit facilior, vt probat *gloſ. verbo, Opinari in Auth. de conſang. & vter. fratr. coll.* 6. Et à contrario vix bono peraguntur exitu, quæ malo ſunt inchoata principio, *vt in cap. Miramur* 61.*diſt.*

Vnde dicit *tex. in Auth. vt iudic. ſin. quoquo ſuffragio* §.1.*coll.*2. Vno principio illicito dato, neceſſe eſt plurimas manus circumire, à quo deduxit *gloſ. verbo, Paratur in cap. Quibuſdam* 1.*q.*1. *& gloſ. verbo, Peruenerunt, in Extrauag. vnica de maio. & obed.* ibi. Quia ex vno malè initiato regimine mala multa ſequuntur, nam ad vnum malum frequenter aliud ſequitur.

Initia igitur ſunt in poteſtate noſtra, de euentu autem fortuna iudicat, vt dixit *Senec. lib.*2.*epiſt.*14. à quo habuit originem illud Hiſpanicum.

Los principios ſon del hombre,
Los fines de la fortuna.

Et ita cum in omnibus homo det principium, regulariter dici poteſt quod initium attenditur; & primò in contractibus pro regula ponit *gloſ. l.*1. §.*Non ſolùm, ff. depoſit.* ibi. Initium enim contractus ſpectandus eſt; *& in l. Si procuratorem* 8.*ff. mand.* ibi. Vniuſcuiuſque enim contractus initium ſpectandum eſſe, & cauſam; *vbi gloſ. aliàs concord. & in l. Si id quod* 19. §. *Si filius ff. pro ſoc.* ibi. Initium enim in his contractibus inſpiciendum eſt, *& in l. Si tamen* 14. *ff. ad Maced.* ibi. Initium contractus &c.

Cùm initio rectè emptio ſit contracta, vix bonæ fidei iudicio conuenire eo pacto ſtari, quod alteri captioſum ſit, inquit *l. Si id quod* 7. *in fin. ff. de reſcind. vend.*

In poſſeſsione tradẽda initiũ etiã attendi dicitur *in l. Si aliena* 10 *ff. de vſucap.* ibi. Et obtinuit Sabini, & Caſsij ſententia traditionis initium eſſe ſpectandum; *& in l. Qui fundum* 8. §. *Si quis bona fide, ff. pro empt.* ibi. Cùm enim ſemel fuerit ammiſſa poſſeſsio, initium rurſus recuperatæ poſſeſsionis ſpectari oportet; facit etiam *l. Cum hæres* 11. *ff. de diu. & temporal.* ibi. Nec enim rectè defendetur, cum exordium rei bonæ fidei ratio non tueatur; probat etiam *Apoſtill. in l. Si filius famil.* 18. *ff. de verbor. oblig.* ibi. Nota initium eſſe ſpectandum; *& in l. vlt. ff. de ſtipul. ſeru.* ibi. Poteſtas eius tunc, cùm id contraheret, noſtra fieret; vbi *gloſ. verbo, Noſtra,* ſic; quia initium inſpicitur in acquirendo; *& l. Clam poſſidere, ff. de acquir. poſſeſs.* ibi. Non enim ratio obtinendæ poſſeſsionis, ſed origo nanciſcendæ, exquirenda eſt, *& in l.* 2. §. *Si ſeruus, ff. pro empt.* ibi. Initium vſucapionis intueri debemus, ſicut in emptis rebus placuit; *& in l. Si is, qui* 15. §. *Si quis bona fide eod. tit.* ibi. Non vſucapiet, quia initium ſecundæ vſucapionis vitioſum eſt; *& gloſ. verbo, Effecto, in l. vlt. C. Si quis igno. rem. min.* ibi. Cùm initium ſit inſpiciendum in vſucapio-

ne,

ne, *& l. vnica ad fin. C. de vſucap. transform.* ibi. Ab initio eam bona fide capiat.

Et pro regula ponitur in *l. Nouiſſima* 19. *ff. de iudic.* ibi, In quibus tempus nominatim expreſſum non eſt, ad principium ſtipulationis refertur. Ait etiam *l. 10. ff. de act.* Quæcumque gerimus, cum ex noſtro contractu originem trahunt, niſi ex noſtra perſona initium obligationis ſumant, inanem noſtrum actum efficiunt, & in *l. Quamquam* 4. *ff. de aqua pluu.* ibi. Fuit enim dominus, cùm opus faceret; *& ibidem gloſ. fuit*, ſic. Nota initium eſſe ſpectandum.

In delictis etiam initium attendi, dicitur in *l. ſi quis* 7. *ff. de furt.* ibi. Quia origo furti in ſeruiente facti non fuerit manifeſti; *& in l. Si ego tibi mandauero 6. ff quod vi aut clam* ibi. Et magis eſt etiam me teneri, qui initium rei præſtiterim coniuncta *gloſ. verbo, Tunc in cap. Decreuit* 14. *de heret. lib. 6.* ibi. Vt ſic inſpiciatur initium &c. facit etiam *l. Qui cum natu* 14. *ff. de bon. lib.* ibi. Benignè erit dicendum ignoſci ei debere, qui minor cæpit. Conducit etiam *tex. optimus in l. 1. §. Vlt. ff. commodat.* in illis verbis. Vſque adeo vt etiam ſi pubes factus dolum, aut culpam admiſerit, hac actione non teneatur, quia ab initio non conſiſtit.

Ex cuius textus ratione dixit *gloſ. verbo, Poſtmodum in cap. Cum bona* 8. *de ætat. & qualit.* Loquens de ſuſpenſis, qui non poſſunt obtinere beneficia, licèt poſtea ſint abſoluti, cum tempore obtenti eſſent inhabiles; ſic quia in talibus principium conſiderandum eſt. Et *gloſ. vlt. in cap. Ex litteris 6. de tranſact.* ita. Ergo licet poſtea tõſuram acceperit, non proficeret ei &c. principium enim in talibus conſiderandum eſt. Vbi namque principium deficit, nihil ſuper ædificari poteſt, vt dicit *gloſ. vlt. poſt princ. in cap. Vnico de lit. con-teſt.*

Non poteſt ſequentibus actibus robur accipere, cuius principium ad alium finem cæptum fuit; ſecus ſi initium cum medijs, & fine concordat; ſic ſummatur *l. 4. §. Si ab ignoto, ff. de manumiſt.* Nec ex poſt facto poterit conualeſcere, quod ab initio non valebat, ait *cap. Auditis* 29. *de elect.* Licet *gloſ. in l. Si quis 17. ff. de rit. nupt.* dicat contrarium ibi. Quod enim ab initio non valet, ex poſt facto conualeſcit.

Nota quòd non valet negotium, cùm in eum caſum deducitur, à quo incipere non poteſt, vt probat *gloſ. verbo, Sed ſi in l. Si res 13. ff. de iur. dot. & gloſ. l. Si à me* 11. *ff. de iudic.* ſic. Quia in eum caſum peruenit, à quo non poſſit incipere per tex. ibi. Quoniam nec ab initio inter nos potuit iudicium conſiſtere, & maximè ſecundùm eorum opinionem, qui etiam ea, quæ rectè conſtiterint, reſolui putant, cùm in eum caſum reciderint, à quo non potuiſſent conſiſtere; vt dicit *Iuriſconſult. in l. Exiſtimo 98. ff. de verbor. obligat. vbi notat gloſ.* regulam iſtam non eſſe veram generaliter; pro ea tamen regula facit *l. Si ſub vna 136. §. 1. eod. tit. vbi gloſ. verbo, Euaneſcit*; agitur etiam de prædicta regula *in l. penult. §. Etſi placeat eod. tit.*

Origo rei non poteſt conferri in tempus, in quo debet extingui, ſic ſummatur *l. Iulianus* 21. *ff de iur. dot.* per verba illius tex. ibi. Aliud ab initio in id tempus, quo matrimonium futurum non ſit. Qui enim ponit principium, totum ſupplere debet vſq; ad finem, vt inquit *gloſ. verbo, Militia, in cap. 1. de renunc.*

Quandoque finis trahit ad ſe principium, *vt inf. de adimen. legat. l. 3.* Quandoq; è contra principium trahit finem, vt infra *de legat. 3. l. Si quis in principio*, ita dicit *gloſ. vlt. in l. Qui Sella. 7. §. Vnico, ff. de ſeruitut. ruſtic.*

Nihil refert vtrum ne ab initio ſine cauſa, quid datũ ſit, an cauſa propter quã quid

quid datum eſt, ſequuta non ſit, inquit *l.* 4. *ff. de condiƈt. ſine cauſ.* vbi ſic ſummat *Bart.* Paria ſunt ab initio aliquid eſſe tale, vel ex poſtfacto deuenire ad tale, & facit *l. Item* 20. *§.* 1 *ff. de petit hared.* ibi. Nunc condemnandum, licet in initio nihil poſſedit. Idem procedit in materia de in rem verſo iuxta *l. Sed Iulianus, §. Proinde ff. ad Macedonian.* ibi. Sed & ſi ab initio non ſic accepit, verùm poſtea in rem patris vertit ceſſare &c. intelligendumque eſſe ab initio ſic accepiſſe, vt in rem patris verteret.

Proinde nô originem iudicij ſpeƈtandam, ſed ipſam iudicati, vel uti obligationem, ait *l.* 3. *§. Idem ſcribit. ff. de pecul.* vbi *gloſ.* ſic. Nota originem non inſpici in aƈtione, ſuper qua cæpit eſſe iudicium, vbi in contrarium arguit.

Etiam in materia donationis, de qua in *Auth. de nupt. §. Quia vero coll.* 4. non attenditur initium, vt dicit tex. ibi. In omnibus talibus non ab initio donationes, aut ſcriptura reſpicienda, ſed qui vocatur euentus, conſiderandus eſt; probat etiam *l. In mortis* 22 *ff. de mort. cau. donat.* ibi. In mortis cauſa donationibus, non tempus donationis, ſed mortis intuendum eſt. Sed hoc ideo, quià iſtà donatio non accipit vim, niſi de mortis tempore.

Cæterum quandoq; initium eſſe ſpeƈtandum, quando finem, quandoque medium, inquit *gloſ. verbo, Ab initio in cap.* 3. *de cenſ.* & affert illud.

Cum media ſemper gaudebam ludere forma,
Maior enim medij gratia rebus ineſt.

Et ibidem affert Iura pro, & contra. Et denique quando principium, quando finis ſit expeƈtandus, vide *gloſ. in cap. Dudum* 22. *de eleƈt.* vbi diſtinguitur.

Iniuria.

GEneraliter dicitur omne, quod non iure fit. Specialiter aliàs contumelia, quæ à contemnendo diƈta eſt, inquit *Imperator in princ. de iniur. in inſtit.*

Non puto autem nec verecundiæ, nec dignitati, nec pietati conuenire non iure facere, inquit *l. Creditores* 7. *ff. de vi priu.* & addit. Itaque omne, quod non iure fit, iniuria dicitur.

De hoc etiam dicit *l. Si per imprudentiam* 51. *ff. de euiƈt.* ſic. Iniuria enim, quæ emptori fit, authorem non poteſt contingere, & *in cap. Nonnulli* 28 *de reſcript.* ibi. Cùm autem per iudicium iniurijs aditus patere non debeat, quas Iuris obſeruantia interdicit, vbi *gloſ.* ſic Quia non debent inde naſci iniuriæ, vnde Iura oriuntur idem *in cap Qualiter, & quando* 18. *de accuſat.* ibi. Ne inde naſcantur iniuriæ, vnde iura naſcuntur; & in *l. Meminerint C. vnd. vi.* ibi. Ne inde iniuriarum naſcatur occaſio, vnde iura naſcuntur.

Non videtur iniuriam facere, qui vtitur iure ſuo, dicitur *in cap. Cum Eccleſia Vulterana* 13. *de eleƈt.* vbi *gloſ. verbo, Iniuriam* reddit rationem dicens. Quia & ſi noceat alij, ita vt auferat ei conſueta commoda, dum tamen non faciat animo nocendi, non dicitur facere iniuriam.

Iuris etiam executio non habet iniuriam, dicit *l. Iniuriarum* 13 *ff. de iniur.* Non enim Legiſlator iniuriam fieri patitur, vt dicit *Imperator in l. Ius poſtlimnij* 14. *C. de capt. & poſtlim.* Quin potius tenetur iniuriarum, qui contra ius ſciens vtitur iniuſta conſuetudine, vt dicit *gloſ. verbo, Vſurpatum in l. Iniuriarum ff. de iniur.*

Nota quòd petitio damnorum ſuper diminutione patrimonij competit; aƈtio verò

verò iniuriarum datur ad vindictam, ideo vna non impedit aliam, ita dicit *gloſ. verbo, De damnis in cap. Si Canonici 2. de offic. ordin. lib. 6.*

Volenti non fit iniuria, vt dicitur *in l. In diem 9. ff. de aqu. pluu.* ibi. Ne dominus ignorans iniuriam accippiat; nullam enim poteſt videri iniuriam accipere, qui ſemel voluerit, *& in l. 1. §. vſq; adeo ff. de iniur.* ibi. Quia nulla iniuria eſt, quæ in volentem fit.

Quilibet etiam minor poteſt proſequi iniuriam Eccleſiæ ſuæ, ne trahatur in peiorem ſtatum, licet aliàs coniuncta perſona repellatur, ſi agat contra voluntatem eorum, ſed hic nō eſt ita, quia quilibet agere tenetur pro Eccleſia; ita dicit *gloſ. verbo, Per exceptionem in cap. Cum olim 34. de teſtib.*

Illatam iniuriam Eccleſiæ Papa non poteſt remittere de Iure communi, vt inquit *gloſ. verbo, Iniuriam in Extrauag. vnica ne ſede vac.* Quod videtur intelligendum de iniuria, quatenus contumelia, non verò de qua vſque modo agimus.

De iniuria vero, quatenus dicitur contumelia, ſic ait *Auguſtin. in cap. inter cætera poſt med. 22. q. 4.* Iniuria quippe iniuſtè irrogata eius eſt infamia, qui facit.

Si quis putauerit noſtra nomina laceſſanda, ſi hoc ex leuitate contemnendum eſt, ſi ab inſania, miſeratione dignum, ſi ab iniuria remittendum; portat hæc Imperatoris verba *gloſ. 2. in cap. 1. de maledic.*

Iniuria ex affectu fit, damnum ex culpa, ait *l. Qui ſeruum 33. ff. de act. & oblig.*

Quod in religionem diuinam committitur, in omnium infertur iniuriam, inquit *l. Manichaos C. de hæretic.*

Atrox iniuria dicitur, quæ fit Sacerdoti, vide verbo, *Sacerdos*.

Creſcit etiam contumelia ex perſona eius, qui iniuriam facit, dicit *l. Sed ſi vnius 17. poſt princip. ff. de iniur.* Et tantò maior eſt iniuria, quantò à pluribus admiſſa eſt, vt inquit *l. Si plures 34. ff de iniur.*

Iniuriam facit iudici is, qui dat pecuniam alicui, vt faciat ferre ſententiam ad ſui fauorem, vt inquit *gloſ. vlt.* ibi. Et per hoc de iniuria, quam iudici feciſſe videntur, damnari videntur, in *l. Qui explicandi C. de accuſat.*

Maior committitur iniuria, quę fit in domo iniuriati, vt probat *gl. verbo, Sciens in cap. 1. quib. mod. feud. ammitt.* & videtur tex. in *§. Sed & lex, de iniur. in inſtitut.* ibi. Vel domum ſuam vi introitam eſſe;

Si fortè cadaueri defuncti fit iniuria, cui hæredes, bonorumue poſſeſſores extitimus; iniuriarū noſtro nomine actionem habebimus, ſpectat enim ad exiſtimationem noſtram, ſi que iniuria ei fiat, idemque eſt, & ſi fama eius, cui hæredes extitimus, laceſſatur, dicit *l. 1. ad fin. ff. de iniur.*

Non intereſt ipſo patrono an filio eius fiat iniuria, ait *l. Nec filio 4 ff. de natal. reſtit.* Patronus autem poteſt facere Liberto ſuo iniuriam, & eius vxori, vt habes verbo, *Aduocatus*

Iniuriandi non datur licentia aduocatis, niſi quantum expoſcit litium vtilitas vt dicis verbo, *Dominus*.

Iniuriarum actio datur aduerſus eos, qui aliquid diminuendę alterius opinionis cauſa confecerint, vt habes verbo *Opinio*.

Nota quod etiam quis mihi bonum faciendo, facit mihi iniuriam, vt dixit *gloſ. per tex. ibi in l. ſi ſeruus 27. §. Et ſi puerum* quis caſtrauerit, & pretioſiorem fecerit, *ff. ad l. Aquiliam*.

Quis dicetur ſuorum iniuriam proſequi? Certè qui proſequitur iniuriam, pro quibus teſtimonium dicere non poteſt, qui ſunt vſque ad ſeptimum gradum; ita dicit *gloſ. verbo, Suorum in l. Si fœmina C. ad Turpil.*

Tueri quis Ius ſuum debet, non verò in-

Digitized by Google

iuriam facere, inquit *l.1.ff.quod vi, aut clam, & in cap. Dilecto de ſent. excom. lib.6.* ſic. Et quidem cum liceat cuilibet ſuo vicino, vel proximo pro repellenda ipſius iniuria ſuum impertiri auxilium &c. licuit profectò ipſi Decano proprio ſibimet ſubuenire ſubſidio, & ſuammet temporalem iniuriam ſua propria defenſione tueri.

Iniuriarum remedium eſt obliuio, dixit *Senec. epiſt. 95.*

Licet iniuriam paſſus rancorem dimittere teneatur, non tamen emendam, vt dicit *gloſ. verbo Emmendam in cap.2. de homicid.* In perſona vero Eccleſiaſtica videtur etiam conueniens, vt nec vltionem, nec emmendam depoſcat, vt dicit optima *l. Si quis in hoc genus* 10. *C. de Epiſc. & Cleric.* ibi. Nec expectet, vt Epiſcopus iniuriæ propriæ vltionem depoſcat, cui ſanctitas ignoſcendi gloriam dereliquit; ſed aduerte quod ſicut ad Eccleſiaſticum non conuenit, nec decet vltionem depoſcere propriæ iniuriæ, tamen ad iudicem ſpectat illam vindicare, vt innuit d. tex.

Nota quod ſi quis remiſit offenſam, non poteſt petere pœnam pacis ruptæ, pro quo concordat, & facit *l.3. ff. de adimen. legat. ita ponit Apoſtill. ad gloſ. verbo Manet in l.4. §. penult. ff. de pecul.* Nec eſt reuocanda ſemel remiſſa iniuria, vt dicit *gloſ. verbo Irritari in cap. Ex tua 9. de fil. presb.*

Qui accepit ſatisfactionem, iniuriam ſuam remiſit, dicit *l. Sed ſi 17. §. Prætor ait, ff. de iniur.*

Ratio ſanguinis tollit præſumptionem inferendæ iniuriæ, vt dicit *gloſ. vlt. in l. veſtem 39. ff. eod. tit. de iniur.*

Inopia.

Hæc conſtringere poteſt hominem ad turpe compendium vt dixit *Cicer. lib. 6. Rhetor. art. non.* ibi. Duæ res ſunt, quæ poſſunt hominem ad turpe compendium commouere, inopia, & auaritia.

Ex inopia ſolent Populi conturbari, fames totum ſolet contemnere vt ſuam neceſſitatem poſſit expellere; neceſſitas moderamen non diligit, nec ieiuni populi leges poſſunt obſeruare, dixit *Caſſiodorus lib.4. epiſt.5.* & conducit illud Lucani.

...... Neſcit plebs ieiuna timere

Si emptor eſt inops, & impediendæ tantummodo venditionis cauſa interuenit poteſt creditor ſine periculo priori emptori addicere; inquit *l. Sed & ſi 13 ff. de in diem addict.*

Nota quod ex alterius inopia in alium datur actio, vt dixit *gloſ. vlt. per tex. in l. Si apud ff. de minor.*

Inanis eſt actio, quam inopia debitoris excludit, *cap. olim 16. de reſt. ſpol.* & ibi addit *Apoſtill. ex Senec. epiſt. 14. ad Lucil.* ſic. Etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt; & Ouid. de nuce:

Cur timeam? tutum carpit inanis iter.

Pauperi, qui ſua culpa eget indignum eſt ſubueniri, vel ſi ſuo vitio incidit in egeſtatem, vt dixit *gloſ. verbo Ad inopiam in cap. Quæ in Eccleſ. de conſtit.* Alia habes verbo, *Pauper.*

Inno-

Digitized by Google

Innocentia.

NOn eſt innocentiæ parcendo finere, vt in malum grauius incidatur. Pertinet ergo ad innocentiæ officium, non ſolum nemini malum inferre, verum etiam cohibere à peccato, dicitur *in cap. Non eſt* 23. *q.* 5.

Innocentia purgari crimen, non adulta ætate, conuenit dicit *l. ſi quis ita* 6. *C. ad l. Cornel. de ſicar. Et in l. Is, qui* 5. *ff. de public. iudic.* ſic. Conſtitutionibus ergo obſeruatur, vt non relatione criminum, ſed innocentia reus purgetur.

Si ſuam innocentiam probat, inquit *l.* 4. *C. ad l. Cornel. de falſ.* Sed quomodo probabitur innocentia? Reſpondet *gloſ. verbo, Probat, in d. l.* 4. Hoc ipſo quòd non probat contrarium &c. vel ideo quia in crimine falſi ab vtroque exigitur probatio, vel probat iureiurando, *vt in l. ſi furti* §. *Qui iuſſu in fin ff. de iis, qui not an. infam.*

Innocens credit omni verbo, non vituperanda facilitas, ſed laudanda bonitas; hoc eſt innocentem ignorare quid noceat, & ſi circumſcribitur ab aliquo, de omnibus tamen iudicat, qui fidem eſſe in omnibus arbitratur, dixit *Ambroſ. lib. de offic. relatus in cap. Innocens* 22. *q.* 4. à quo deduxit *gloſ. vlt. in cap. Ad hac* 8. *de Iuda*, ibi. Quia innocens credit omni verbo.

Innocens nocentem excuſat, dixit *gloſ. verbo, ignorans in l. Liberis* 7. *ff. de liberal. cau.*

Innocens non priuatur ſeruitute, quam habet in eo, qui peccauit, inquit *gloſ. vlt. in princ. in cap. Ex litteris de diuor.* Cauendum namque eſt ne prætextu nocentis innocentes puniantur, quia ſanctius eſt nocentem impunitum relinquere, quàm innocentem condemnare, vt dixit *gloſ.* 1. *in cap.* 2. *de poſtul.* quod deduxit ex *l. Abſentem, ff. de pæn.* ibi. Satius enim eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari, *& in l. vnica in fin. C. de iis qui latro. vel al occult.* ibi. Exemplo enim graue eſt ſic latronem requirere, vt innocentibus periculum fiat.

Et in cap. Menam 2. *q.* 4 ſic, Quia ſicut dignum erat, vt ſi in aliquo reus exiſteret, culpam in eo Canonicè puniremus, ita dignum non fuit, vt eum adiuuante innocentia diutius retinere, vel affligere in aliquo deberemus. Et Imperatores Titus, & Veſpaſianus reſponderunt ad Alexandrinos, & Antiochenos rogantes adimi Iudæis Ius Ciuium dicentes ſic. *Eos*, qui contra rem Romanam arma tulerant, iam ſatis ſupplicioru̅ exoluiſſe; eos verò, qui nihil peccaſſent non eſſe æquum ſpoliari ſuis priuilegijs, & iuribus teſtatur *Ioſeph. lib.* 12. *de antiq. cap.* 3. *& de bello Iudaic. lib.* 4. *ad fin.* de Tito ſic. Suſpenſum, quàm immeritum quemquam cum eo pondere exiſtimabant.

Inquiſitio.

FIeri debet ſolummodo, de quibus aliqui clamores præceſſerunt, vt inquit *cap. Inquiſitionis* 21. §. *Tertia propè fin. de accuſat.* & tunc etiam cum magna cautela, & deliberatione; nam, vt experientia docet, multi clamores fiunt, & rumores vana populi voce, ſeu opinione, vel etiam odio, & inimicitia contra innocentem, & pluries (vt ego vidi) mandatur fieri inquiſitio, ex qua reſultant maximæ vexationes, expenſæ, vincula, carceres, & tormenta iniuſta, & tamen non adeſt vera cauſa inquiſitionis. Quapropter ſaltem illi, qui inquiſitione̅ tale̅ fieri demanda̅t, debe̅t cautionem idoneam primum præſtare de ſoluendis omnibus expe̅ſis, damnis, & intereſſe parti, & inquiſitoribus,

vt extat conſtitutum in aliquibus Regnis, & Prouincijs, & non ſimpliciter ad petitionem cuiuslibet concedi debet inquiſitio; vidi namq; in caſu concedi inquiſitionem ſimilem, & fuerunt factæ graues expenſæ, damna, & extorſiones iniuſtæ, nec crimen aliquod extabat, & tamen ille, qui inquiſitionem prædictam impetrauit, fuit admiſſus ſine cautione, & poſtea quæ relati, ſeu inquiſiti, innoxij reperti ſunt, & expenſas, damna, vexationes, tormenta, & vincula experti, non potuerunt eorum ſatisfactionem recuperare.

Plerumque in ſermone copioſa eſt egeſtas humanæ intelligentiæ, quia plus loquitur inquiſitio, quàm inuentio; & longior eſt impetratione petitio, & operoſior eſt manus pulſans, quàm ſumens, dixit *Auguſtin. lib. 12. confeſſ. cap. 1.*

Gloſ. vlt. in cap. Sicut 25. de accuſat. Loquens de inquiſitoribus qui teſtes interrogant ſic dicit. Et iſtis inquiſitoribus minus creditur, quàm alijs officialibus, quia alijs creditur quam diù contrarium probetur.

Intellectus.

Bonus nec commodatur, nec emitur, & puto ſi venalis eſſet non haberet emptorem, vt aliàs dixiſti ex *Senec. ep. 27. ad fin.* Veriſsima quidem ſententia, omnes namque præſumunt habere intellectum, vt potiùs de eo poſsint venditionem celebrare, quàm emptionem, licet aliàs illo totaliter careant, & ità videmus quotidie

Quædam ſunt, quæ melius poſſunt intellectu percipi, quàm electione exprimi, vt dixit *gloſ. penult per tex. in cap. Apoſtolica 9.* ibi. Quod quidem magis poteſt ex oſtenſione facti, quàm expreſsione alicuius ſtatuti cognoſci de donat. Idem *gloſ. vlt. cap. vlt. de Sacramen. non iterand.* vbi alia iura.

Intellectus infirmitas non debet damnum in bonis afferre, vt dixit *Iuriſconſult. in l. Iuſto 44. §. Eum qui, ff. de vſucap.* ibi. Ne languor animi damnum etiam in bonis afferat.

Vitioſus intellectus tacitus non ſubauditur, inquit *gloſ. verbo, Vt non, in l. Titia 134. §. Idem reſpondi ff. de verbor. oblig.*

Qui non intellexit, ſi tamen debuit intelligere, tenetur, vt dixit *gloſ. vlt. in l. Quod te 5. ff. ſi cert. petat. per tex.* ibi. Sed cum quæritur an per te ſtetit, animaduerti debebit non ſolum ſi in poteſtate tua fuerit id, necne, aut dolo malo feceris, quominus eſſet, vel fuerit, necne. Sed etiam ſi aliqua iuſta cauſa ſit, propter quam intelligere deberes, te dare oportere. Tu tamen reperies infinitos, qui perſpicaci intellectu concipiunt, conſpiciuntque, & firmiter reſoluunt ſibi dari debere, dare autem numquam.

Intentio.

Hanc ſimplicem vtriuſque Deus conſiderat, duplicitatis autem tam ex parte recipientis, quàm ex parte præſtantis, & verborum aſpernatur, & odit, vt dicitur in *cap. Qui pſterare 22. q. 5. & in cap. Cum contingat 24. de reſcrip.* ſic. Cæterum in his omnibus puram, & prouidam te conuenit habere intentionem.

Intentio præ omnibus attenditur, ſiue in contractibus, ſiue in vltimis voluntatibus, vt per iura, quæ *gloſ. verbo, Nec intentio, in Extranag. 3. de verbor. ſignif.* Et in mandato dicit *gloſ. vlt. in cap. Mandatum 38. de reſcript* ibi. Item intentio mandantis conſideranda eſt &c.

Per verba Intentio exprimitur, dicit *gloſ. verbo, intentio, in cap. Petitio 9. de procur.* vbi in princip. ità ait. Sic patet quòd

quod quamuis verba generalia, ſiue dubia ponantur in inſtrumentis procurationis, recurrendum eſt ad intentionem conſtituentis. Sic etiam de priuileg. &c. & in reſcriptis, & in beneficijs conferendis &c. Et illa eſt cauſa, quia verba debent deſeruire intentioni, & non intentio verbis.

Intentio vbi fuerit dubia, ſeu ambigua, quomodo interpretetur? Vide Interpretatio.

Interdictum.

VEl eſt Eccleſiaſticum, vel Ciuile, de quo multi extant tituli, in eo iure, vt vnde vi, quorum bonorum, quorum legatorum, & alia, vt in ſuis titulis, digeſtis, & Codice.

De primo loquitur *tex. in cap. Si ſententia 16. de ſent. excomm. lib. 6.* ita. Cùm verò alicuius terra populus Interdicto nodatur, ſingulares ex eo perſonę, quaſi interdictas eſſe conſtat (ne ſententia effectu careat, cum diuinorum auditio, & Sacramentorum perceptio, populo, vt vniuerſis non competat) non debent alicubi &c. audire diuina.

Debet autem ſententia interdicti rationabiliter ferri, vt dicitur in *cap. 3. de offic. ordin.* ibi. Interdicti, vel excommunicationis ſententiam rationabiliter tulerit, vbi *gloſ. d. verbo. Rationabiliter*, ſic ait. Quod ſemper præſumitur, donec contrarium probetur, & ſeruanda eſt à ſubditis ſiue iuſta, ſiue non, vt de excommunicatione dixiſti.

Honeſtius eſt perſonas potius quàm Eccleſias interdicere, non enim Eccleſiæ delinquunt, ſed perſonæ, & Eccleſia pro delicto alicuius interdici nō debet, ſed ille, qui deliquit, puniatur; non enim qui non peccauerunt debent puniri, niſi ille, qui deliquit, ſit dominus loci, quia tunc propter delictum eius terra ſupponitur interdicto; ita dicit *gloſ. 1. in cap. 1. de iis, quæ fiunt à maior. part. Capituli.*

In cap. Petiſtis 20. in fin. de priuil. ſequentia verba inuenies. Ne videantur de alieno fletu ridere vos in pœnam præſumptionis eorum quamdiù ipſi violauerint interdictum, de noſtra licentia celebretis, vbi gloſ. in fin. ſic.

Me non impugnet, qui me defendere debet.

Quam plura mala pariat interdictum refert *Extrauag. 2. de ſent. excomm. inter commun.* dicens. Prouide attendentes, quod vt frequentius, quamuis non ſine cauſa, ſine culpa tamen multorum interdicti ſententiæ proferuntur. Quoque ſunt nonnulli iudices nimis prompti ad proferendas eaſdem, etiam in negotijs, ſiue cauſis, quæ interdum plus ex cupiditatis, quàm qualitatis radice perſpicuis indicijs procedere arguuntur. Quodque interdicti tempore diuina organa ſuſpenduntur, & laudes, nec eccleſiaſtica ſacramenta miniſtrantur, vt ſolent; tolluntur mortuis, ſeu minuuntur ſuffragia, præſertim per oblationem frequentem hoſtię ſalutaris; adoleſcentes, & paruuli participantes rarius ſacramenta minus inflammantur, & ſolidantur in fide; fidelium tepeſcit deuotio, hæreſes pullulant, & multiplicantur pericula animarum.

Vnde non debet ferri interdicti ſententia niſi, vt dictum eſt, cum magna rationabili, & vrgenti cauſa. Sublatio verò eius non cùm magna, & ſi expreſsè qui protulerit ſibi non retinuerit talis interdicti ſublationem, videbitur eam Ordinario permiſiſſe, vt inquit *gloſ. verbo, Ab excommunicatione in Extrauag. Vnica de torneament.* ibi. Sublationem ergo interdicti ſibi nō retinuit, quare Ordinario eam permiſiſſe videtur.

De

De interdictis vero Ciuilibus extat *l. Communi 7. §. Inter verſ. Iulianus ff. comm.diuid.quæ ita dicit.* Placuit etiam poſt annum in eum, qui vi deiecit interdictum, reddi. De eodem interdicto. Vnde vi dicit *gl. verbo, Complices, in cap. Ex parte 15. de for.compet.* Quod tenetur quis eo, ſiue fecit, ſiue complices eius, ipſius mandato, ſiue etiam ratum habuerit. De alijs, ſi vis, vide in prædictis titulis, ff.C.& Inſt.

Intereſſe.

HOc dicitur vel circa rem, vt puta, ſubtraxiſti inſtrumenta, quibus poſſeſſio Eccleſiæ firmatur, vel alterius, teneris aliud damnum, quod contingit propter abſentiam inſtrumentorum. Quoddam dicitur intereſſe extra rem, puta, debui tibi frumentum, & quia non dedi ſuo tempore familia tua fame periit; ita ponit, & probat per iura, quę ibi *gloſ. verbo Damnorum in cap. In noſtra 8. de iniur.*

Intereſſe in tantum competit, in quantum mea interfuit, id eſt quantum mihi abeſt, quantumque lucrari potui, dicit *l. ſi commiſſa 13. ff. rem rat. hab.* Ex quibus verbis dicit ibi *Bald. in Apoſtil.* allegatus ſic definiri poſſe intereſſe.

Ex omni ſtipulatione facti, tacitè intereſſe ſtipulari videor, niſi fiat vt dicit, & probat *gl. verbo, Dari, in l. ſtipulationes 72. ff. de verbor. oblig.* quam ibidem dicit ſingularem Apoſtill. Et ſic intereſſe poteſt conſequi actor, ſi petiit fieri, & ſi non faceret, petiit intereſſe, vt dixiſti verbo, Factum.

In ſtipulationibus, quæ quanti ea res eſt, promiſsionem habent commodius certam ſummam comprehendere, quoniam plerumque difficilis probatio eſt, quanti cuiuſque interſit, vt inquit *l. vlt. ff. de prætor. ſtipul.*

In materia autem actionis furti intereſſe intelligitur, quando agitur de damno vitando, non verò de lucro captando, vt dicitur *in l. Si is cui 73. §. vnico ff. de furt.* ibi. Quia furti agere poteſt is, cuius intereſt rem non ſurripi. Intereſſe autem eius videtur qui damnum paſſurus eſt, non eius, qui lucrum facturus eſſet.

Notabilis *gloſ. verbo, Iurauerit, in l. Semper 15. §. In hoc interdicto ff. quod vi, aut clam,* dum dicit ſic. Argumentum quod actor non habeat neceſſe probare intereſſe ſuum, quod petit, ſed tantum Sacramento habet illud declarare &c. Et hoc accipe quando pro dolo, ſecus ſi pro culpa, quia tunc legitimè eſt probandum, verba autem tex. ſunt. Sed quod interfuerit, aut per iuſiurandum, quod in litem actor iurauerit, aut ſi iurare non poſſit, iudicis officio ęſtimandum eſt. *Et gloſ. verbo, Per teſtes in cap. vlt. de iis, quæ vi:* ita. Et ſic intereſſe, quod ſurgit ex maleficio probatur iuſiurandum; ſecus eſt ſi ſurgit ex contractu, quia tunc per teſtes probandum eſt. *Et in cap. Dilecti, verbo, Expenſis de for. comp.* ſic. Intereſſe verò aliundè veniens per teſtes probandum eſt. Et paulò ſupra ita. Quia difficile eſt probare intereſſe &c. & iudex hoc intereſſe requirere debet per ſuam ſubtilitatem, de qua materia ſcilicet damni, & intereſſe dari propter violentiam. Vide verbo, Impenſæ, & verbo, Damnum.

Intereſſe pro fructu computari, quia aliàs æſtimari non poteſt, dicit *gloſ. verbo, Non prohiberi in l. Loci corpus §. 1. ff. Si ſeruit. vendic.*

In emptione ſi venditor tacuit, quæ declarare debebat, & emptorem decepit, omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, præſtaturum ei, dicit *l. Iulianus 14 ff. de act. empt.* & ibi *gloſ. verbo, Interfuit,* ſic. Venit enim intereſſe in hac actione, vt &c. Sed hic venit etiam id, quod extra rem, vt hic di-

dicit, quia propter mendacium intereſſe eſt præſtandum, vt probat *gloſ. vlt. in d. l. Iulian. ad fin. per tex. in l. 1. §. 1. ff. de eo per quem fact. er.*

Non continet pretium tantum, ſed omne, quod intereſt emptoris ſeruum non euincei, planè ſi in tantum pretium exceſſiſſe pròponas, vt non ſit cogitatum à venditore de tanta ſumma &c. qui minimo pretio venijt, iniquum videtur in magnam quantitatem obligari venditorem, cum & forte idem mediocrium facultatum ſit; non vltra duplū periculum ſubire eum oporteat, dicit *l. Titius 44. in fin. cum lege ſequenti ff. de act. empt.*

Cæterum bono viro non conuenire credere venditoris intereſſe, quod animo ſæuientis ſatisfactum non fuiſſet, ait *l. Si venditor 6. ff. de ſeru. expor.*

In locatione autem dicit *l. ſi fundus 36. ad fin. ff. locat.* ſic. Nam & ſi colonus tuus fundo frui à te, aut ab alio prohibeatur, quem tu prohiberi, ne id faciat, poſsis, tantum ei præſtabis, quanti eius interfuit frui, in quo etiam lucrum eius continebitur. Sin verò &c. propter vim maiorem, aut potentiam eius nō poteris, nihil amplius ei, quàm mercedē remittere, aut reddere debes.

Interpellatio.

NOn eſſe neceſſariam interpellationē dicit *gloſ. verbo, Si conditio in l. Libertis, §. 1. ff. de aliment. legat. per l. Magnam, C. de contrah. & comm. ſtipul.* ex ratione, de qua ibi. Quia dies certa interpellat.

Per interpellationem extraiudicialem mora non incurritur, vt dicit *Apoſtil. per tex. in l. Cum poſtulaſſem 44. ff. de damn. infect.* Sed intelligitur, ſecundum *Bart.* in his, quæ ſolùm per officium iudicis poſſunt conueniri, verba autem d. tex. inuenies verbo; *Mora*.

Ille dicitur interpellatus, qui facit vt non interpelletur, notat *Apoſtill. in l. 1. §. Quid ſit ff. Quod vi, aut clam* dicens illum tex. eſſe ſingularem, cuius verba ſunt. Eum quoque vim facere, qui cum ſciret ſe prohibendum, per vim monitus eſt, ne prohiberi poſsit.

Interpretatio.

IN contractibus plena, in teſtamentis plenior, in beneficijs quoque pleniſſima eſt interpretatio adhibenda, inquit *cap. Cum dilecti, 6. de donat.* idem per eadem verba *gloſ. vnica in l. Princeps 21. ff. de verb. ſignif & in cap. Quia circa 22. de priuil.* ita. Ac in beneficijs pleniſsima ſit interpretatio adhibenda.

Et potius interpretāda eſt res, vt valeat, quàm vt pereat dixit *gloſ. verbo, Cùm noluerit, in cap. Cum ſuper 23. de offic. deleg.*

Sic etiam facienda eſt interpretatio, vt nulli ſit moroſa, & ſecundùm ius, item ſecundùm quòd minus eſt captioſa, vt dicit *gloſ. verbo, Iuri communi, in cap. Cum dilectus de conſuetud. & gloſ. vlt. in cap. Cum olim eod. tit.* ibi. Item quod in obſcuris ſemper interpretatio debet fieri, vt nulli ſit captioſa; vnde ſi talis fuerit, & dura, aut ſeuera, non admittenda, vt dicit *Iureconſultus in l. 2. ff. de cuſtod. reor.* ibi. Sed hæc interpretatio prædura, & omnium ſeuera eſt; Si verò fuerit fortuita, vel excogitata admitti poterit, vt inquit *l. Omnes C. de præſcript. trig.* ibi, vel à fortuita, vel excogitata interpretatione, vbi *gloſ.* reddit rationem, ſcilicet quia fortuito quandoque quis benè dicit.

Si quis intentione ambigua, vel oratione vſus ſit, id quod ei vtilius eſt, accipiendum eſt, dicit *l. 66. ff. de iudic. vbi gloſ.* ſic. Et nota quod ei permittitur interpretari, qui dicit in iudicio; idem in Principe &c. idem in prætore.

In ca-

In caſu autem *cap. 2. de elect. gloſ. verbo , Corrumpi* , dicit ſic . Nota hic dubia in deteriorem partem interpretari &c. Argumentum contra *cap. Eſtote de regul. Iur.* ibi . Hoc loco nihil aliud præcipi exiſtimo, niſi vt ea facta, quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur,& reſpondet dicta *gloſ. Ideo in d. cap. 2.* interpretari in deteriorem partẽ, quia frequentius laici faciunt id de quo in eo agitur, & Iura ad ea , quæ frequentius eueniunt, adaptantur .

Eius eſt interpretari , cuius eſt condere , Dicas quod hoc habet locum,cum verba ambigua ſunt, & obſcura,quia tunc eius eſt interpretari , vbi vero aperta ſunt, poteſt iudex dicere . Non obſtat priuilegium , ità *ponit gloſ. vlt. in cap. Cum veniſſent 12. de iudic.* Pro prima regula facit *cap. vlt. de conceſſ. præb. lib. 6.* ibi . Vt vnde præfatæ conſtitutionis reuocatoriæ proceſsit editio, interpræatio eius quoque procedat; idẽ *Apoſtill. per tex. in l. In pratorijs 9. ff. de prætor. ſtip.* ibi . Eius eſt interpretari , cuius eſt condere, tex. verò ſic ait . In prætorijs ſtipulationibus ſi ambiguus ſermo acciderit , prætoris erit interpretatio , eius etenim mens æſtimanda eſt ,

Quod factum eſt , cum in obſcuro ſit, ex affectione cuiuſque capit interpretationem, dicit *l. Capienda 129. ff. de reg. Iur. vbi gloſ.* ponit exemplum in legato de re aliena facto,quod præſumitur ex affectione teſtatoris circa legatarium ſciuiſſe alienam .

Interpretatio iuris,& æquitatis ſoli Principi licet, vt habes verbo, *Princeps*; vtrum autem liceat etiam cõſuetudini ? eſt *gloſ. verbo, Nobis ſolis in l. 1. C. de legib.* ſic . Sed non ne conſuetudo poteſt interpretari &c. Et præterea non ne Senatus poteſt interpretari ? Diſtingue: quædam eſt interpretatio generalis, & in ſcriptis redigenda , & iſta ſoli Imperatori competit ; quædam eſt generalis, & neceſſaria , & in ſcriptis non redigenda, quæ competit conſuetudini .

De interpretatione voluntatis defuncti,& inrium, vide verbo *Imperator*.

Cum manifeſtiſsimus eſt ſenſus , teſtatoris, verborum interpretatio nuſquam tantum valeat, vt melior ſenſu exiſtat, dixit *Imperator Iuſtinian. in l. 2. C. de liber. præt.*

Ne honeſta interpretatio non honeſto quæſtu poſſeſſori faciat, inquit *l Si poſſeſſor 55. ff. de petit. hared.*

Munus & officium boni interpretis eſt ſic ſe gerere, vt qui lecturus eſt ſic intelligat, quod legit , quomodo ipſe exponens intelligit , vt inquit *Thad. ſuper Eſai. cap. 23 fol. mihi 430. D.*

Interpretes an dicantur teſtes , vel ne . Dic breuiter quòd non , ſed potius expoſitores dicuntur , vt inquit *Apoſtill. in l. 1. §. Eadem ff. de verb. obligat.* ad text. ibi . Siue per verum interpretem .

Interrogatus.

Quædam interrogationes faciendæ ſunt ante litis conteſtationem quæ non debent omitti . Ante litis conteſtationem reus debet interrogari an poſsideat rem , quæ petitur ab eo , & pro qua parte , vel ſi deſijt dolo poſsidere ? Et ſi quis reſpondeat ſe non poſſidere, eum ipſe poſsideat,ſi actor hoc probauerit, res auferenda eſt illi, & dari actori , quamuis non probat rem ſuam eſſe; hæc interrogatio omitti non debet, ne iudicium deluſorium ſit , inquit *gloſ. verbo, Reſponſionibus , in cap. Cum cauſam de iuram calumn.* Et proſequitur ſic . Et aliæ interrogationes plures faciendæ ſunt; puta an ſit hæres; vel quota ex parte ſit hæres , & an in poteſtate ſeruum habeat, cuius nomine no-

ne noxali iudicio agitur? Item an quadrupes, quæ damnum dedit, ſit eius? Item an ex teſtamento ut hæres. Item an ædes ſit ſua, ex qua damnum timetur &c. Item quo à reſpondeat, cuius ætatis ſit reus, ſi de ea dubitetur &c. Item quandoque & ante litis conteſtationem, & poſt litis conteſtationem vbicumque æquitas mouet iudicem debet interrogare &c. pars ad interrogationem aduerſarij reſpondere non cogitur, tamen ſi reſponderit, tenet reſponſio &c. Et certum debet reſpondere.

Sed non ſemper cogitur dicere, credo, vel non credo, quia poteſt dicere dubito, vt dicit *gloſ. verbo, Dubitas, per tex. ibi in l. Siquidem 6. C. de except.*

Nihil intereſt neger quis, an taceat interrogatus, an obſcurè reſpondeat vt incertum dimittat interrogatorem, dicit *l. de ætate §. Nihil ff. de interrog. act.*

Inſtitutus.

DE ſuis proprijs bonis non poteſt grauari, ſed de bonis tantum reſtantis, dicit *gloſ. verbo, Tenebuntur, in l. Coheredi 41. §. 1. ff. de vulgar. per tex.* ibi. Nec fideicommiſſo propriæ facultates filij tenebuntur.

Ius inſtitutionis, & ſubſtitutionis eſt potentius iure accreſcendi, probat *gloſ. verbo, Patris in l. Qui patri 59. ff. de acquir. hered.*

Inſtrumentum.

HOc duobus modis poteſt ſumi, vel prout eſt inſtrumentum rerum, ſiue, prout aliàs dicitur, ſcriptura. Primo modo, inſtrumentum eſt apparatus rerum diutius permanſurarum, ſine quibus non poteſt exerceri poſſeſsio, vt *ff. de fund. inſtruct. l. Quæſitum 1. reſpon.* Et ſunt inſtrumenta fundi, quæ fructus quærendi, cogendo ſeruandi gratia comparata ſunt, vt *ff. de fund. inſtr. l. Inſtrumenta in princ.* ita tradit *gloſ. verbo, Inſtrumento, in §. Si quis ancillas de legat. in inſt.*

Inſtrumentum autem cuiuſque rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, dicit *l. vlt. ff. de fund. inſtr.*

De ſecundo autem quatenus inſtrumentum eſt, ſcriptura, aut publicum dicitur, aut priuatum, de vtroque ait *gloſ. verbo, Authentica; in cap. 2. de fide inſtrum.* ita. Inſtrumenta publica perpetua firmitate nituntur ad damnum, & commodum vtriuſq; partis &c. Priuata vero ab aduerſario ſcripta, ita quod conſtet, vel à quocumque dummodo partium, vel teſtium ſubſcriptione fulcita ſint, in actione perſonali robur obtinent firmitatis &c. In reali verò inſtrumentorum manu publica confectum præponitur tali inſtrumento priuato, niſi priuatum habeat trium, vel amplius ſubſcriptionem teſtium &c. Priuata verò inſtrumenta valent in præiudicium eorum, qui illa ſubſcribunt, ad commodum verò eorum minimè.

Debet autem inſtrumentum cōtinere nomen Imperatoris, & annū eius, & Conſulis, Indictionem anni, mēſem, & diem iuxta *Auth. vt præpon. nom. Imp. coll. 5.* vbi *gloſ. verbo, Actore,* inquit. De conſuetudine apponendum annum Dominicę Incarnationis ſub pœna nullitatis. In inſtrumentis verò priuatis obligationis realis nō requiritur dies, nec Conſul, vt notat *Apoſtill. ad gloſ. verbo, Conſule in l. 2. §. Idem labeo, ff. de aqu. pluu. arcen.* Et circa appoſitionem diei, & loci. Vide etiam verbo, *Dies*.

Appellatione inſtrumentorum non continentur ſcripturæ priuatæ, vt dixit *Apoſtill. ad gloſ. 1. C. de iur. iur. propter calumniam, quæ gloſ.* ſic ait. Litteras dic priuatas, inſtrumentum publi-

cum, & prædicta Apoſtill. reddit rationem, quia ibi ponuntur, vt diuerſa, & probat hoc argumento dicens, quod ſi datur terminus ad producendum inſtrumentum, poſt terminum poterunt produci ſcripturæ priuatæ.

Nota quòd inſtrumenta fieri poſſunt in chartis raſis, vt dicit *gloſ. in l. Charta per tex. ibi ff. de bonor. poſſeſſ. ſecund. tab.*

In inſtrumentis præſumuntur omnia eſſe ſolemniter acta; ſed in hoc eſt differentia, quòd ſi in inſtrumentis tabellionũ non exprimitur cauſa, non præſumitur pro ipſo inſtrumento. Aliàs autem qui allegat ſolemnitatem, ſiue circa ſententiam, ſiue circa inſtrumentum, ipſam probet; & licet per verba inſtrumentorum non appareant inſtrumenta ſolemniter acta, poſſunt probari per teſtes, vt dicit *gloſ. penult. poſt med. in cap. Sicut 16. de re iudic.*

Quot ſigna ſunt plura in chartis, tantò cautiora ſunt inſtrumenta, vt dicit *gloſ. verbo, Ipſis ad fin. in Auth. de tabell. §. 1. coll. 4.*

Inſtrumentum vicem habet duorum teſtium, vt probat *gloſ. verbo, Eſſe credendum, in l. Antiqua 23. C. ad Vellean.* Eſt enim eadem vis in inſtrumẽtorum, & teſtium, vt per *gloſ. verbo, Teſtationem, in l. Falſam, C. ſi ex falſ. inſtrum.* & ibidem etiam altera *gloſ. verbo, Fidem*, ibi. Teſtium; nam & ipſi inſtrumenta dicuntur.

Quinimo teſtes præferuntur inſtrumento, & merito, quia potius credendum eſt viuæ voci, quàm mortuæ, vt dicit *gloſ. in cap. Tertio loco, verbo, Teſtium, de probat.* vbi contra arguit dicens. Quod fides inſtrumentorum præualet teſtibus; tu eam videas.

Ego vero inuenio *tex. in cap. Cùm Ioannes 10. de fid. inſtrum.* ſic dicentem. Quia & ſi eandem vim obtineant inſtrumentorum fides, & depoſitiones teſtium in litibus exercendis; non tamen quod libet inſtrumentum tanti debet eſſe momenti, vt trium, vel plurium idoneorum teſtium depoſitionibus præſeferatur *& in cap. Peruenit 4. de teſtib. cogen.* equiparantur teſtes inſtrumentis, vt ibi. Inſtrumenta quorum appellatione teſtes continentur.

Creditur inſtrumento producto ex Archiuio publico, etiam ſi ſubſcriptionem non habeat, vt dicit *gloſ. verbo, Per libros, in cap. Cùm cauſam 13. de probat. & in cap. Ad audientiam 13. de præſcrip. verbo, Cenſualem*, ibi. Et inſtrumento producto de Archiuio publico creditur, vide etiam alia verbo, *Scriptura*.

Si inſtrumentum eſt commune pluribus, mos eſt, vt ſit apud digniorem, & præbeat ille alijs copiam authẽtici inſtrumenti ad ſcribendum, vt teſtatur *gloſ. verbo, Morem in l. Procurator 7. C. de edend.*

Inſtrumentum, quod quis approbat pro ſe, tenetur recipere contra ſe vt dixit *gloſ. per tex. ibi in cap. Cum olim 19. de cenſ.*

Vetuſtate conſumptis inſtrumentis nulla fides adhibetur, dicit *gloſ. verbo, Duximus innouanda. in cap. Cùm dilecta 4. de confirm. vtil.* & ponit argumentum contra dicens, quod inſtrumentis vetuſtate conſumptis, vel à muribus roſis ſit adhibenda fides. In hoc videtur bonum conſilium, quod ponit *gloſ. verbo, Reparare per tex. ibi in Auth. de hæred. & falcid. §. 1.* ibi. Argumentum pro inſtrumentis antiquis, & ferè conſumptis, vt poſſint, & debeant renouari, & ego vidi ita fieri aliquoties.

Si quis in aliquo documento alterius faciat mentionem documenti, nullam ex hac memoria fieri exactionem, niſi aliud documentum, cuius memoria in ſecundo facta eſt, proferatur, aut alia, ſecundùm leges probatio exhibeatur, quia & quantitas, cuius memoria facta eſt,

Digitized by Google

eſt, pro veritate debetur, ſic inquit *Auth.vt ſponſalitia larg. §. Et hoc inſuper col 9.à quo deducta fuit Auth ſi quis, de edend.*

Inſtrumenta emptionis non probant fines plebatus, vel plebium, vel Curiarum, dicit *gloſ.verbo, Emptionis in l. Pradijs 89.§.Titio,ff.de legat.3.*

Inſtrumentorum lectio non recitantem, ſed quem tenor ſcripturæ deſignat, adiuuat, inquit *l. Ad probationem 21. C.de probat.*

Si eſſet dubitatio in inſtrumento recurretur ad imbreuiaturam, quæ protocollum dicitur. Hodie autem hoc nō eſt in vſu,ſed vel in quaterno,vel prorſus alia charta fiunt huiuſmodi rogationes, vt dicit *gloſ.verbo,Protocollum in Auth. de tabel. §. Illud quoque coll.* 4. Et ſi in inſtrumentis aliquid defuit, poteſt per teſtes probari, vt notauit *Apoſtill.ad gloſ.in l.1.C.de vſur.*

Ad emptionis probationem non eſt indicijs alijs opus; ſed inſtrumentorum furtum monſtrare ſufficit, vt inquit *l.Si de poſſeſſione* 20. *C. de probat. vbi gloſ. vlt.* intelligit furtum ab aduerſario factum, & ibidem *Apoſtill.* addit ſic. Quo caſu ſi poteſt probare inſtrumentum eſſe ſubtractum, licèt teſtes non deponant de eius tenore ſtatur iuramento perdentis.

In inſtrumentis ab eadem parte productis ſibi contradicentibus eorum nulli fides adhibetur, vt dixit *gloſ. verbo, Contraria in Auth. de teſt. §. Et licet coll.*7. In teſtibus verò contrarijs creditur veraciori, vt ibidem tex. probat.

Inſtrumentum,quod vacillat per duos teſtes contra illud indirectè diſponentes, an valeat? vide verbo, *Scriptura*. Et quibus teſtibus impugnetur, vide verbo, *Teſtis*.

Falſorum inſtrumentorum ſententia vſque ad viginti annos valet retractari veritate comperta, inquit *cap. Cum venerabilis 6. de except.*

Nota quod inſtrumentum dicitur reprobatum eo ipſo,quod cum iudici oſtenditur contrarium, iudicat, vt dicit *gl. verbo, Reprobaſſe in cap. Suborta.* 21.*de re iudic.*

Inſtrumento ſuperlineato, vel raſurato fides non debet dari, ſic diſponente *tex. in cap. Cùm venerabilis 7. de religioſ. domib.* ibi. Inſtrumento prædicto nullam fidem penitus adhibendam propter ſuperlinearem ſcripturam, & raſuram in loco ſuſpecto factam,vbi videlicet annotatio temporis recenſetur &c.inualidum eſſe cognouimus, vt potè, propter prædicta, de iure ſuſpectum; vbi *gloſ. verbo, Annotatio temporis*, ſic. Idem eſſet in Indictione, in qua citius comprehenditur falſitas, & *gloſ.vlt. in fin.* addit ſic. Item hoc ipſo quòd inſtrumentum falſatum fuit, ſufficiebat ad imponendum ei ſilentium.

Nota quod inſtrumentum non eſt totum vitioſum ratione partis; alij contra vt dicit *gloſ.verbo,Firmis ad fin. in l Si ex falſa 42.C.de tranſact.* tex. verò videtur probare primam concluſionem, dum dicit. Illa tantummodo cauſa, vel pars retractetur, quæ ex falſo inſtrumento compoſita, conuicta fuerit, alijs capitulis firmis manentibus.

Reſtitutio inſtrumentorum eſt ſignum renunciationis, ſecus ſi reſtituat pignus, inquit *gloſ. vlt. in cap. 2. de conſuetud.*

Inuentarium.

Modum, illud faciendi inuenies in *l.Scimus 22.C. de iur.deliber.*

In inuentario pro fiſco faciendo ſcribi debet qualitas fundi, an ſit ſterilis, vel fertilis, iuxta *l.Si quis C.de bonor.preſcrip.* ibi. Et quod ſit ruris ingenium, vbi notat gloſ.

Si quis in inuentario ſcripſerit quid contra ſe creditur, vt in *l. vlt. C. arbitr. tutel.* Sin autem inuentario publicè facto &c. & ipſe per huiuſmodi ſcripturam confeſſus fuerit ampliorem quantitatem ſubſtantię; non eſſe aliud inſpiciendum, niſi hoc, quod inſcripſerit &c. neque enim ſic homo ſimplex, imò magis ſtultus inuenitur, vt in publico inuētario ſcribi cōtra ſe aliquid patiatur.

Negligens tutor in conficiendo inuentario ſuſpectus habetur, vt in *l. vlt. §. vlt. C. arbitr. tutel.* ibi. Scituris tutoribus, & curatoribus, quod ſi inuentarium facere neglexerint, & quaſi ſuſpecti &c. vbi *gloſ. verbo, Suſpecti,* dicit ſic. Violenta eſt hæc præſumptio.

Non faciens inuentarium, falcidiam non deducit, vt in *Auth. de hared. & falcid. § Hinc nobis verſ. ſi verò,* ibi. Sed dabit ei pœnam exactio ſuæ malignitatis, cur tranſcenderit leges, ex quibus cautè omnia agens, nihil poterit damnificari; ſed ex diuerſo etiam, quæ ſunt ex falcidia lege lucrari.

Inuentarium prohibetur fieri de rebus mobilibus, & ſemouentibus, quando agitur de ſuccedendo in bonis decurionum, iuxta *l. 2. C. Quando & quibus quar. pars deb.* ex ratione de qua ibi. Quid enim tam durum, tamque inhumanum eſt, quàm publicatione, pompaque rerum familiarium, & paupertis detegi vilitatem, & inuidiæ exponere diuitias?

Inuidia.

INter pares, vel quaſi regnat, vt inquit *gloſ. verbo, Teneri, In l. Si tū 14. §. Eum qui. ff. quod met. cau.* ideo crebrius inter fratres, & conſanguineos inuenitur, vt probatum eſt verbo, *Frater*. Vnde dixit *Ioſeph. lib. 5. de antiq. cap. 5. nu. 10. de Saule* Rege nouiter electo, ſic. De regno tantùm tacuit, ne ea res, vel credita inuidiam, vel non credita vanitatis opinionem contraheret; quamuis enim & amicus eſſet, & cognatus, tutius tamen, ac conſultius arbitratus eſt ſilentium reputans credo humanæ naturæ infirmitatem, quod nemo conſtans in amore, ſed etiam ſi manifeſto diuino ſuffragio felicitas contingat, tamen alios ſibi præferri iniquè, & inuidè ferunt. *Et de bello Iudaic. lib. 1. cap. 3. nu. 3.* ſic. Omnem beneuolentiam, uſq; naturæ cedere, nullamque optimatum affectionem tantum valere, vt inuidiæ perpetuò poſsit obſiſtere.

Non poteſt quiſquam & inuidere, & gratias agere, quia inuidere querentis eſt & mæſti; gratias agere gaudentis, dixit *Senec. lib. 3. de benefic. cap. 3.*

Inuidia, ideſt excellentia, vnde inuidia ſæpè naſcitur, dixit *gloſ. verbo, Inuidia, in cap. Quoniam vetus 24. q. 1.* vbi ad propoſitum tradit, quòd cum duo certarent de electione, & vnus allegaret de nobilitate alterius, alius ex aduerſo reſpondit. Piſcatori Petro fabri filio ſucceſſorem quærimus, non Auguſto.

Inuitus.

NOn ſolùm ille dicitur, qui contradicit, verùm etiam, qui non conſentit, vt in *l. In eo Iure 45. ff. de rit. nup.* ibi. Inuitum accipere debemus eum, qui non conſentit, nec ſe ab ignorante diuerterit, rectiùs enim hic inuitus dicitur, quàm qui diſſentit, & *ind. 4. ff. de ſeruit. urban.* ibi. Inuitum autem in ſeruitutibus accipere debemus, non ſolùm qui contradicit, ſed & qui non conſentit. *Et in l. Fil. fam. 8. ad fin. ff. de procur.* ibi. Inuitum accipere debemus non eum tantùm, qui contradicit, verū etiam quoq; qui conſenſiſſe non probatur, vbi dicto verbo, non probatur ſic ait. Nota taciturnitatem conſenſui

non

non comparari, ſic & in ſeruitute imponenda &c. Item in furto &c. Item in eo, qui impedire non poteſt, & in eo, qui erubeſcit loqui &c. Item in eo qui ſcit ius ſuum durare, & ibidem iura in contrarium conciliat.

Nemo inuitus cogitur vendere, vt in *l. penult. C. de contrab. empt.* ibi. Quia grauis videtur iniuria, quæ inani honeſtatis colore velatur, vt homines de rebus ſuis aliquid cogantur inuiti &c. Vnuſquiſque ſuo arbitratu quærere, vel probare poſſit emptorem; niſi lex ſpecialiter quaſdam perſonas hoc facere prohibuerit. Non enim æquum eſt inuitum ſuo pretio res ſuas vendere, vt dicit *l. 9. ff. rer. amot.* & facit etiã *l. Nec emere C. de iur. deliber. & l. Nec quaſi 70 ff. de rei vendicat.* ibi. Nec in poteſtate cuiuſque ſit per rapinam ab inuito domino rem iniuſto pretio comparare. Aliquando tamen iuſto prætio cogitur quis vendere vt in *l. Si quis 12 ff. de religioſ. & ſumpt. funer. vbi gloſ. verbo Compellere*, alia iura allegat; & Romæ multoties hoc fit vigore Bullæ, quæ dicitur de iure congrui.

Quæ inuitus emptor accipere non cogeretur, iniquum eſſe non permitti venditori, inquit *l. Si vina 7. ff. de peric. & commod.*

Iniquum eſt procuratorem cogi iudiciũ accipere, propter quod ſuſpectus videri poteſt, qui præſente domino non obtulerit pecuniam dicit *l. Si reus 73. ff. de procurat.*

Qui ignorantibus poteſt, etiam inuitis poteſt, vt infert *gloſ. vlt. in l. Arbitrum 44. ff famil. hercisc.* per tex. ibi. Igitur & præſentibus cæteris, & inuitis, poterit, vel vnus arbitrum poſcere; & facit etiam *gloſ. vlt. in l. Hæredi 31. per tex.* ibi. Reliquæ partes accreſcunt &c. licet hæres ignoret *ff. de acquir. hæred.* Verba autem *d. gloſ.* ſunt. Ignoranti ergo accreſcit, nam cùm etiam inuito, ergò & ignoranti.

Tamen *gloſ. in l. Inuito 70 ff. de reg. iur.* inquit. Inuitus nemo gaudebit. Et inuiti poſſunt trahi ad bonum, vt ex multis probat *Auguſtin. relatus in cap. Diſplicet tibi cum ſequentibus 23. q. 4.*

Et ſic ei inuito fit bonum, inquit *gloſ. verbo, Acquieſcit in l. Non tantum 6. de appellat* vbi Appellatio admittitur à quocumque interpoſita pro condemnato ad ſupplicium, etiam eo inuito; & ſerui inuiti libertatem conſequuntur, vt inquit *gloſ. verbo, Nemini in l. vlt. C. de teſtam. manum.* emancipatio autem non datur inuito, vt per prædictã *gloſ.* Nam in his, quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis non poſſe quid fieri altero inuito, ſiue redigatur filius, ſiue eximatur inuitus, dixit, *gloſ. verbo, Non eſt in Auth quib. mod. natur. effic. ſui, §. Illud tamen, coll. 7.* Aliàs generaliter inuitus quis cogitur ad magiſtratum, vt dicit *gloſ. verbo, Nolentes in l. vlt. C. de ſilentiar. & decur. lib. 12.*

Da operam ne quid vnquam inuitus facias, quidquid neceſſe futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſsitas eſt, in volente neceſsitas non eſt. Ita dico qui imperia libens excipit, partem acerbiſsimam effugit ſeruitutis, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit miſer eſt, ſed qui inuitus facit. *Senec. epiſt 61* Cui addo illud *Auguſtin. lib. 1. confeſſ. cap. 12.* vbi. Nemo inuitus benè facit, etiam ſi bonum eſt, quod facit.

Ira.

IVſtitiam Dei non operatur: quia qui iratus eſt in aliquem, & ſententiam profert, & ſi ille quantum ad ſe iuſtam reportet ſententiam, iſte tamen, qui non amore iuſtitiæ, ſed liuore odij in eum ſententiam dedit, iuſtitiam Dei (in quam perturbatio non cadit) non immittatur, vt dicitur in *cap. Epiſcop.* *præ-*

*praebit.in fin.*11.*q*.3.& etiam quia iratus nunquam mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter parum, & nimium, & Caton.

Impedit ira animum, ne poſſit cernere verum.

Curandum quoque eſt ne ira quemquam ſubrepat, faciatque citius, quod non licet, dixit *Damaſus Papa in cap.Relatum in fin.*5. *q*.2. & conſonant verba *cap.Illa* 11.*q*.3.ibi. Illa præpoſitorum ſolicitudo vtilis eſt. Illa eſt cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, & furor ſibi nihil vendicat; reſtringenda poteſtas ſub ratione eſt,nec quid agendum prius quàm concitata ad tranquillitatem mens redeat; nam commotionis tempore iuſtum putat omne quod fecerit,

Ira ſæpè etiam innocentes ad crimen adducit, quia dum iuſtò amplius iraſcimur, & volumus aliena coercere peccata, grauiora committimus, vt dicitur in *cap.Ira* 15.*q*.3.

Iracundi celeriter iraſcuntur, & quibus non oportet, & pro quibus non oportet, & magis quam oportet, ſed citò deſiſtunt, quod in ipſis oportunum eſt, vt dixit *Ariſtot*.4.*Ethicor*.7. Si quis verò eſt, qui pro quibus oportet,non iraſcitur, videtur nec ſentire, nec dolere, nec reſiſtere; ſeruile verò eſt paſsim contumelias perferre, & ſuos negligere, dicit idem *Ariſt.* & ſubijcit. Qui pro quibus oportet,& quando,& quanto tempore oportet iraſcitur, manſuetus eſt, & laudandus;ira ergo aliquando virtus eſt, & laudabilis, & non iraſci in vitio reponitur, & probat Pſalmiſta. Iraſcimini, & nolite peccare.

Satius eſt poſt tunicam relinquere pallium, quàm pro ſeruandis rebus tranſitorijs tam acriter in alios exardeſcere, inquit *cap.ſuſcepimus* 10.*de homicid. vbi Abb.inquit;* Non licere Eccleſiaſticis perſonis occidere pro bonis, *& gloſ.* 2. fic. Clericus verò ſua defendendo, non debet armis reſiſtere, nec aliquem propter res interficere, vide etiam *gloſ. verbo Bonis in cap.Dilecto* 6.*de ſent.excomm.lib*.6.

Quidquid calore iracundiæ, vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quàm perſeuerantia apparuerit iudicium animi fuiſſe, dicit *l*.49 *ff.de reg.iu.& l*.3.*ff.de diuert.vbi gloſ.*hc. Iracundia excuſat à culpa &c. Item minuit delictum &c. Item contractum reſcindit, vbi ponit argumenta in contrarium, & *gloſ.verbo, Calore, in cap. penult. de conuerſ. coniug.*reddit rationem dicens, quia inconſultus calor calumniæ vitio caret &c. Tempore enim furoris iuſtum putat eſſe quod facit &c.Et hoc verum eſt, niſi poſt calorem conſentiat.

Irenarchæ,qui ad Prouinciarum tutelam quietis, & pacis per ſingula territoria faciunt ſtare concordiam à decurionibus iudicio præſidum Prouinciarum idonei nominentur;inquit *l.vnica,C.de Irenarch.lib.*10. Dicuntur autem Irenarchæ quaſi arcentes iram, quia iræ ſumendæ in turbatores publicę quietis & pacis gerunt monarchiam. Apud Luſitanos in aliquibus Ciuitatibus à decurionibus conſtituitur quidam publicanus,qui curam iſtam gerit,& condemnare facit in pænis iſtos perturbatores quietis, & iracundos, & dicitur vulgari vocabulo Prendeiro das brauas, hoc eſt publicanus, ſeu arrendatarius ſuper iracundis. Cur autem vrantur Luſitani nomine fæmineo, ſcilicet brauas, & non maſculino, videtur quia fæminæ ſint magis iracundæ.

Irregularitas.

AD eam incurrendam requiritur voluntas; & actus, vel quod ſit data opera rei illicitæ, vt deducitur *ex cap. Di-*

Digitized by Google

Dilectus 13.*de homicid.*ibi. Cum idem capellanus,nec voluntate,nec actu homicidium perpatrauit,nec dedit opem illicitæ rei, vbi *gloſ. verbo, Nec actu*,ſic dicit. Qui tamen ſolus non ſufficit,vt reddat hominem irregularem, niſi adſit voluntas, vel culpa &c. niſi ſcandalum aliud induceret,vt ibi. In promouendo tamen ſecus eſt; quia ſolo actu redditur irregularis &c. *& Ioann. Andreas ibidem in Apoſtill.* ita ait. Non video quod differant promouendus, & promotus quoad irregularitatem prouenientem ex actu. Mihi tamen videtur quòd differant, ſaltem ad facilius impetrandam diſpenſationem, nam facilius diſpenſatur promotus ab irregularitate,quàm promouendus, vt experientia accipimus.

Nota ergo quod ſolum ſcandalum reddit hominem irregularem,vt prędicta *gloſ.* ſupra, & ita tenet *altera gloſ. verbo, Scandalum in cap. Ex litteris* 14. *eod. tit. de homicid.*

Propter metum quod quis poſſit eſſe cauſa, vt procedatur ad pænam ſanguinis, non debet quis non conqueri de ſuis malefactoribus, vt dicitur *in cap.* 2. *de homic.lib.6.* in hæc verba. Alioquin ſi Prælati, aut Clerici propter metum huiuſmodi (quia iudex ad pęnam ſanguinis poſſet procedere de ſuis malefactoribus,taliter conqueri non auderēt, daretur pleriſque materia trucidandi eoſdem, & ipſorum bona liberè deprædandi.

Irregularitas an tollatur per ingreſſum Religionis, vide verbo Religio.

Iter.

NOn tam neceſſariam refectionem itinerum, quàm riuorum eſſe,dicit *l. vlt. ff. de riu.* & reddit rationem ſic. Quoniā nō refectis riuis omnis vſus aquæ auferretur,& homines ſitę necarētur; & ſanè aqua peruenire niſi refecto riuo non poteſt; at non refecto itinere difficultas tantum eundi, agendique fit, quæ temporibus æſtiuis leuior eſt.

Refectionem itineris, & pontium agnoſcit Eccleſia propter communem Reipublicæ neceſsitatem, in qua etiam Eccleſiæ continentur. Idem & in gabella planſtrorum,quæ ſoluitur ad portam, quia illud ſoluitur, eò quod plauſtra deſtruunt Ciuitates, & vias, & oportet quòd quotidie reficiantur viæ, vt dicit *gloſ.verbo, Munitionibus in cap. Nos Romanorum, de pac. Conſtan.*

Ratione commoditatis,& ne detur detrimentum vicino poteſt quis cogi vendere iter, vt notauit *gloſ. verbo, Compellere, in l. Si quis* 12. *ff. de religioſ. & ſumpt. fun. per tex.* ibi. Præſes etiam compellere debet iuſto prætio iter ei præſtare, ita tamen vt iudex de opportunitate loci proſpiciat,ne vicinus magnum patiatur detrimentum.

Ratione longinqui itineris, & ne quis detrimentum rei familiaris ſuſtineat, aut Curiæ ſuæ deſit, exactor in ſcriptis remittet ad Curiam quid exactum,quidue non habeat, vt dicitur in *l. Apparitores C.de exact.tribut. lib.*10. ibi. Ne longinqui itineris diuerſitate ſuſceptor adductus, & Curiæ ſuæ deſijt,& rei familiaris detrimenta ſuſtineat.

Poſt ſententiam definitiuam non ſufficit iter arreptum, niſi viua voce appelletur, quia ibi eſt opus facto, alias iter arreptum nihil operaretur,niſi quis incontinenti appellet viua voce, & aliud ante ſententiam, quam poſt dicit *gloſ. verbo,Facto,in cap.Dilecti* 52.*de appellat.*vbi agitur de materia appellationis per itineris arreptionem.

Iteratum.

NOn monſtratur eſſe, quod neſcitur eſſe factum, dicit *cap Solemnitates ad fin. de conſecr. diſt. 4.* & *in cap Cum itaque ead.* ibi. Quoniam non poteſt in iterationis crimen venire quod omnino factum eſſe neſcitur.

In Sacramentis non eſt aliquid iterãdum, ſed cautè ſupplendum quod incautè fuerat prætermiſſum, dicit *cap. 1. de Sacram. non iteran.*

Iteratio auget pœnam, vt inquit *gloſ. in l. 1. ff. de iur patr.*

Iterum non debet quis compelli redire ad exactum onus, vt dicit *l. 52. C. decur. lib. 10.* ſic, Quis tam inueniri iniquus arbiter rerum poteſt, qui in Vrbibus magnifico ſtatu præditis, ac votiua Curialium numeroſitate locupletibus ad iterationem quemquam tranſacti oneris compellat?

Iudex.

DIctus quaſi Ius dicens populo; ſiue quod iure diſceptet. Iure autem diſceptare, eſt iuſtè iudicare. Non eſt ergo iudex, ſi non eſt in eo iuſtitia, dicit *cap. Forus 10. de verbor. ſignif.* Dum igitur in iudice conſiſtit noſtrum Apolecta, ratio exigit quòd de iudice latius quàm de omnibus, in hoc opere tractemus, & ideo ne mireris, ſi tam copioſè, vt infra loquimur.

Per quàm neceſſarium eſt iudices eſſe, ſatis, per ſe patet, dixit *Pompon. in l. 2. verſ. Poſt originem ff. de orig. iud.* ibi. Per eos, qui iuri dicendo præſunt, effectus rei perducitur. Parum eſt enim ius in Ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſsint, & refert *gloſ. verbo, Conſtituti, in cap. 1. §. Homicidium de pac. tenen.*

Iudicis officium latiſsimè patet, vt in *l. 1. ff. de iuriſdict. omn. iudic.* Quædam ergo ſunt, in quibus officium iudicis imploratur, poteſt enim iudex ſupplere de iure quæ aduocatis deſunt. Item interrogare debet quoties æquitas eũ mouet, etiam poſt in cauſa concluſum. Item locum habet officium iudicis in omnibus, quæ contingunt poſt litem conteſtatam circa rem petitam, vt in fructibus perceptis poſt litis conteſtationem, ſiue damnum detur in cauſa, ea enim, quæ poſt litem conteſtatam accidunt, valdè pertinent ad officium iudicis. Vndè omnia, quæ contingunt ante litem conteſtatam, petuntur officio iudicis, & non iure actionis. Illa vero, quæ contingunt ante litem conteſtatam, ſpecialiter debent peti in libello, & niſi fuerint petita, iudex de illis non pronunciabit. Et in multis alijs locum habet iudicis officium, vt omnia prædicta ponit *gloſ. verbo, Iudicis officium in cap. 2. de offic. iudic.* & infrà in ſpecie de magis notabilibus dicemus.

Gloſ. verò in l. Si depoſita 4. C. depoſ. verbo, Exceptione reducit iudicis officium ad triplex, ſic. Vnum, quod principaliter intenditur, per quod reſtitutiones petuntur, vt &c. & aliud, quod inhæret arbitrarijs, & hoc perit pereunte actione principali vt &c. Eſt tertium, quod inhæret actionibus bonæ fidei.

Ad officium non debet iudex aduehi per dona, vel munera ſicut dicitur in *Auth. vt Iudi. ſine quoquo ſuffrag. §. 1. coll. 2.* ibi. Quomodo enim valerent collatores; cùm ex aliquo tempore Imperatores ſemper lucrati ex prouentu iudicum cogitarent, & merito hos ſequerentur etiam glorioſiſsimi præfecti ex hac iniuſtitia, & damnis extrinſecus illatis &c. Si præſides gentium quicumque &c. puris procuraremus manibus, & ab omni abſtinere acceptatione pro illis &c. Et ipſi ſine mercede

per-

percipiant nihil omnino dantes. Quoniam qui aurum dat, & ita adminiſtrationem emit, non dat hoc ſolum quantum occaſione ad inuentum eſt ſuffragiorum, ſed & aliud extrinſecus addit amplius occaſione commodi &c. & ſic vno principio illicito dato plurimas neceſſe eſt manus circumire eum, qui donationem facit &c. & ita iurabant non accepturos, nec daturos quicquã vt in *Auth. Ius iurandum quod præſtatur ab ys qui adminiſtr. accip & in §. Illud videlicet, verſ. opportet iuxta fin.* ibi. Dedignantes imitari eos, qui ante nos imperrauerunt, qui pecunijs ordinabant adminiſtrationes, ſibimetipſis auferẽtes licentiam adminiſtratoribus nocentibus increpandi iuſtè, & ipſi ea, quæ percipiebant, celando iuſti putati, & proprios collatores propter hoc abripere à malis iudicibus non valentes.

Et ſicut ſine ſuffragio accepit adminiſtrationem ſic eam puris cuſtodire manibus Deo, & nobis pro ea redditurus rationem dicit *d. Authentic. vt Iud. ſin. quoquo ſuffragio, §. Sic igitur, & in §. Si quis autem*, ibi. Puras enim exigimus eſſe Prouincialibus Iudicibus manus, *& in Auth. de mandatis principum §. 1. verſ. Oportet coll. 3.* Vnde illud quod gratis accepiſtis &c.

Poſtquam autem eſt in iudicem conſtitutus iuramentum pręſtat, & de eo ſic ait. *l. Non nouam, C. de iudic.* attendentes ad ſacras ſcripturas, & Dei præſentia conſecrati ex maiori præſidio lites dirimant, ſcituri, quod non magis alios iudicant, quam ipſi iudicantur: Cum etiam ipſis magis, quam partibus terribile iudicium eſt. Siquidem litigatores ſub hominibus; ipſi autem Deo inſpectore adhibitas cauſas proferunt trutinandas.

Ad iudicem pertinet indeuotos, & egentes neceſsitate cum omni exigere fortitudine in nullo flexos: Deuotis autem paternè ſe exhibere: Deinde noſtros ſubiectos reſeruare vndique ſine violentia nihil ab vllo illorum percipientes, ſed æqui ſint in iudicijs, æqui vero in publicis diſciplinis exequentes quoque delicta, innoxios quidem vndique cuſtodientes: Eos qui puri ſunt a reis autem pœnam imponentes ſecundum legem, & ita præſidentes tamquam patres filijs diligentes eos, qui ſunt innocentes, vt ita dicitur *in d. Auth. vt Iudices ſine quoque ſuffr. §. Eos autem.*

Caueant iudices, & prudenter attendant in cauſarum proceſsibus nil vendicet odium, vel fauor vſurpet, timor exulet præmium, aut expectatio præmij iuſtitiam non euertat, ſed ſtateram geſtent in manibus lances appendant æquo libramine inquit *cap. 1. de ſent. & re iudic. vbi gloſ.* ponit verſus quibus hæc quatuor comprehenduntur.

> *Quatuor iſta timor odium, dilectio cenſus*
> *Sapè ſolent rectos hominum peruertere ſenſus.*

Hos etiam portat *gloſ. verbo, amore, in Clem. 1. de hæreſ.* vbi text. ſic. Omni carnali amore odio vel timore, aut cuiuslibet commodi temporalis affectione ſummotis.

Omnes Iudices à pecunijs, ac patrimonijs manus abſtineant, nec alienum iurgium putent ſuam prædam, inquit *l. 3. C. ad l. Iul repetund.* Et quod nullum munus accipiant habes verbo *Munus*, vbi ſolum eſculenta, & poculenta, & expenſas moderatas, ſi extra ſuum domicilium proficiſcantur, poſſunt recipere. Et in *Auth. de Quaſtore poſt medium, verſ. Maximè coll. 6.* ibi. Puris manibus omnia agere, & adminiſtratores habere non ſordidos, nec turpi acceptione paratos, ſed purè, & liberè miniſtrare.

Digitized by Google

Non licet iudici vendere iuſtum iudiciũ, & ſi liceat aduocato vendere iuſtum patrocinium,& Iuriſconſulto rectum conſilium, vt inquit *Auguſtin. in cap. Non licet* 11.*q.* 3. Oportet enim ſine lucri, & dignitatis reſpectu iudicare, & iuſtitiam omnibus alijs rebus antepo nere; hæc enim iniuria in Dei contumeliam recidit, quaſi verò is infirmior ſit habendus, quàm illi, quorum potentia metu præter ius fertur calculus. Nam Dei potentia eſt iuſtitia; ergo qui in magnatum gratiam præuaricatur, potentiores illos, quàm Deum facit, vt inquit *Ioſeph. de antiq. lib.* 4. *cap.* 8. *fol. mihi* 104. *lin.* 10.

Bonis malè vtuntur, qui pro temporali lucro iuſtè iudicant, tales quippe ad veritatem, non iuſtitiæ defenſio, ſed amor præmij prouocat; quibus ſi ſpes nummi ſubtrahitur, confeſtim à iuſtitiæ veritate recedunt. Acceptio nummorum præuaricatio veritatis eſt. Vnde & pro iuſto dicitur qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit. Sic dicitur in *cap. Qui rectè iudicat*, & præmium remunerationis expectat, fraudem perpetrat in Deum, quia iuſtitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendidit 11.*q.* 3.

Propterea enim iudices gratis facimus, & iuſiurandum eos ſubire, vt vnicuique interpellanti iuſtitiam ſeruent, ſecundum noſtras leges, dicit *Imper. in Auth. vt diſſin. iud.* §. 1. *iuxta fin. coll.* 9.

Iudici ſit iniuria per oblationem pecuniæ ad ſententiam proferendam, vt dixiſti verbo, *Iniuria*, Doni verò cauſa permittitur accipere, vt dixit *gloſ. verbo, Ab ijs in l. Lex Iulia, ff. ad l. Iul repetund.* nam, vt inquit *Vlpian. in l. Solent* 6. *de offic. pro Conſul.* Non in totum xenijs abſtinere debebit, ſed modum adijcere, vt nec moroſus ſe in totum abſtineat, nec auarè modum xeniorum excedat &c. Nam valdè inhumanum eſt à nemine accipere, ſed paſſim viliſsimum, & omnia auariſsimum.

Si vero iudices ſe furtis, & ſceleribus fuerint maculaſſe conuicti ablatis inſignibus, & honore exuti inter peſsimos quoque, & plebeos habeantur, nec ſibi poſthac de eo honore blandiantur quo ſe ipſos indignos iudicauerunt, vt in *l. Iudices* 12. *C. de dignit. lib.* 12. *& in l.* 3 *C. de offic. præfect. præt.* ſic. Si quos iudices, vel propter aduerſam, vel longam valetudinem, vel propter negligentiam, aut furtum, vel ſimile aliquod vitium ſublimitas tua inutiles eſſe repererit, ijs ab adminiſtratione remotis &c.

Ex quibus iuribus ſatis colligitur quòd iudicare eſt honor, & dicit *gloſ. verbo, Aliud in cap.* 3. *de procurat. lib.* 6. ibi. Quod iudicare licet ſit onus, tamen eſt honor; procurare verò eſt onus tantum, & vile officium, *& gloſ. verbo, Probari, iuxta fin. in cap. Si contra* 4. *de offic. delegat. in* 6. ibi. Sed non ne honor eſt iudicem eſſe? vbi Apoſtill. reſpondet; ſic. Et quod in dubio iudex non præſumitur ſe pronunciaturum iudicem, dum verè iudex non eſt.

Debet eſſe iudex amator iuſtitiæ, vt dicis verbo, *Iuſtitia*, & duos ſales habere debet, vnum ſapientiæ, ne ſit inſipidus, alterum rectæ conſcientiæ, ne ſit *Diabolus*, vt tradit *Iaſon in l. Rem non nouam* 12. *C. de iudic. vbi gloſ. in caſus poſitione, ex Bald. in l.* 2. *coll. vlt. C. de ſent. ex breuil. reti.* Peritus enim debet eſſe, nec quærere debet ab alijs, quid eum loqui oporteat. Tamen ſi illiteratus ſit, & habeat conſuetudinem cauſarum, ſiue peritiam iudicandi, poteſt ei cauſa committi, vt inquit *gloſ. verbo, Impedimento, in cap. Seiſcitatus* 13. *de reſcript.*

In

In Auth. de iudicib. in princ. coll. 6. ſic dicitur. Non enim exiſtimauimus oportere habere iudicum quorumdam nomina, maxime legum ineruditorum; deinde nec cauſarum habentium experimentum &c. illi autem nec cingulum habentes, nec nobis miniſtrantes, niſi potuerint per ſe noſcere, quod iuſtum eſt, ſed aliunde emendicare iudicandi honeſtatem, quomodo non maximum vitium erit Reipublicæ, non eis, qui ex ſe quid agendum ſit, ſciant lites tradere, ſed ſinere eos quærere alios, à quibus liceat diſcere, quæ ipſos in iudicando eloqui decet, & *ibi gloſ. verbo, Qui enſe* ſic ait: Nota quòd iudex non debet eſſe illiteratus, ſic nec aduocatus &c. nec medicus ſine Phyſica, nec chirurgicus ſine chyrurgica &c. nec Doctor indoctus, nec inſtructor inſtruẽdus &c. & ſi cuius rei peritia ab aliquo exigitur, ſi nõ habeat, eſt in culpa.

Quid enim obſtaculi eſt homines, qui alicuius rei peritiam habent, de ea iudicare? cum ſciamus, & militares magiſtratus, & omnes tales homines per vſum quotidianum iam eſſe approbatos, vt & audiant lites, caſque dirimant, dicit *l. Certi iuris 15. C. de iudic.*

Gloſ. 1. in proœm. decretalium ſic. dicit. Ad ſimilitudinem quinque ſenſuum corporis, quos quilibet, qui iudicat, habere debet, aliter nõ eſt idoneus iudex.

Iudicis, & officij imperitia partibus obeſſe non debet, inquit *gloſ. verbo Reſtiterit in l. Quoniam 21. C. de appellat.*

Iudex, qui per imprudentiã iudicat ex quaſi maleficio tenetur, vt dicit *gloſ. verbo. Ex damno in l. maleficijs §. Si quis abſentis ff. de act. & tex. in eadem lege §. Si iudex ibi.* Et peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudẽtiã, ideo videtur quaſi ex maleficio teneri; vbi *gloſ. verbo Peccaſſe* reddit rationẽ, quia imperitia culpæ annumeratur.

Obſeruandum eſt Ius reddendi, vt in adeundo quidem facilem ſe præbeat, ſed cõtemni ſe nõ patiatur; vnde mandatis adijcitur, ne præſides Prouinciarum in vlteriorem familiaritatem Prouinciales admittant, nam ex conuerſatione æquali contemptio dignitatis naſcitur.

Sed & in cognoſcendo, nec excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, nec precibus calamitoſorum illachrymari oportet, ideſt non eſt conſtantis, & recti iudicis cuius animi motum vultus detegit. Et ſummatim ita ius reddere debet, vt auctoritatem dignitatis ingenio ſuo augeat; ita *Caliſtratus in l. 19. ff. de offic. præſid.*

Iudicantem oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquiſitione diſcutere, interrogandi, reſpondendi, obijciendique præbita patientia ab eo, vt ibi actio ambarum partium illuminata ſit pleniter: nec litigantibus iudex prius velit ſua ſententia obuiari, niſi quando iam peractis omnibus nihil habeant in quæſtione, quod proponant, & tamdiù actio ventiletur, quouſque ad rei veritatem perueniatur. Frequenter interrogari oportet nec aliquid prætermiſſum fortè remaneat, quod annecti conueniat *cap. vlt. 30. q. 5. vbi gloſ. verbo, Cuncta*, addit. Non tamen erit ita curioſus in omnibus, quia quædam licèt ſciamus, debemus diſſimulare.

Et in cap. Sicut 22. de ſponſ. ad fin. ſic. Quod ſi de ijs non conſtat ad plenum tamdiù adhuc cognoſcas de cauſa, donec ſuper his ſufficienter inſtruaris.

De iudicibus maioribus dicit *l. vnica, ff. de offic. præfect. prætor.* ſic. Credidit enim Princeps eos, qui ob ſingularem induſtriam explorata eorum fide, & grauitate ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos eſſe pro ſapientia, ac luce dignitatis ſuæ, quàm ipſe foret iudicaturus.

Circũſpectus iudex, ac diſcretus motũ animi ſui ex argumẽtis, & teſtimonijs, quę

aptiora eſſe compererit, confirmabit; inquit *cap.præterea* 27.*de teſtibus*.Quod autem debeat eſſe diſcretus maximè in cauſis grauibus, tenet *gloſ. verbo, Diſcretus in cap. Vt officium* 11. *§.Verum de hæret. lib. 6.* ibi. Semper enim qui graues cauſas Eccleſiaſticas audiunt, debent eſſe diſcreti.

Et de ſingulis circumſtantijs prudenter inquirens,de cauſis videlicet perſonis, loco, tempore, viſu, auditu, ſcientia, credulitate,fama, & certitudine plenè conſcribas; mandat *Pontifex in cap. Cum cauſam* 37. *de teſtibus, vbi gloſ. verbo, Circumſtantijs*, ſic. Alias non peruenitur ad veritatem, & verbo, De cauſis, ita. Cauſam enim ſcientiæ debet inquirere iudex, quam ſi non reddiderit, non valebit dictum teſtis &c. Si verò iudex non quæſierit, & teſtes ſimpliciter dixerint ſe ſcire, valebit; vnde verſus.

Auditus, viſus, perſona, ſcientia, fama.

*Et ex Ouid.de triſt.eleg.*1.

Iudicis officium eſt vt res, ita tempora rerum,
Quærere.....

Et in l. Non nunquam 72. *ff.de iudic.* ibi. Hoc autem æſtimare oportet eum,qui ius dicit pro conditione cauſæ,vel perſonæ, vel temporis; *& in l.Iudices* 9.*C. Eod.tit.*ibi. Oportet in primis rei qualitatem plena inquiſitione diſcutere,& tunc vtramque partem ſępius interrogare, nunquid noui addere deſideret?

Et in cap.Cum Ioannes 10.*de fid.inſtrum.* ſic ait Papa. Cum iudex,qui vſque ad prolationem ſententiæ debet vniuerſa rimari,poſſit interrogare de facto quoties dubitationis aliquid occurrerit. Vnde dicitur iudicans, cuncta rimatur, & diſcutit leges, caſibus applicat, Canonum decreta ſecernit, ſic morbis aggrauatos medicum, ſic virtus conſtans in medio ſapientem, prudentemque depoſcit, ne ſi quiſquam regatur, vt appetit, confeſtim corruat.

Quid ſi iudex proceſſit in tenebris? Credo quod valeat proceſſus, licèt procedi non debuerit, dummodò aliud non impediat, & iudex honeſtus ſit, inquit *gloſ.verbo,Licet,in cap.Conſuluit* 24. *de offic. deleg.*

Sententiam verò omnibus modis, legibus, & moribus conſonantem proferat iudex, vt in *Auth. iubemus, C.de iudic.* quod fallit in iudice,qui eſt ſupra leges, vt Papa, & Imperator, quia debent ſecundùm conſcientiam iudicare,ex his, quæ *Apoſtill.ad gloſ. verbo,Punitur,in l.*1 *ff.ad l. Cornel.de falſ.* Si autem duo, vel amplius fuerint cognitores litis,& aliquid inter eos emergat diſſonantiæ, etiam ſic iubemus vnumquemque eorum, ſecundum quod ei videbitur,dare ſuam ſententiam, dicitur in *Auth. vt iud.non expect.coll.*9.

Iudex ſi quid aduerſus legis præceptum in iudicando dolo malo prætermiſerit, legem offendit, dicit *l. Non quidquid* 40.*§.*1.*ff.de iudic.& in l.Si filius* 15.*eodem tit.* ibi. Iudex tunc litem ſuam facere intelligitur, cùm dolo malo in fraudem legis ſententiam dixerit. Dolo autem malo hoc facere videtur, ſi euidens arguatur eius vel gratia, vel inimicitia, vel etiam ſordes, vt veram æſtimationem litis præſtare cogatur.

Iudex verò bonus nihil ex arbitrio ſuo facit,& propoſito domeſticæ voluntatis, ſed iuxta leges, & iura pronunciat,ſtatutis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil præparatum, & meditatum de domo defert,ſed ſicut audit, ita iudicat, & ſicut ſe habet natura, decernit,obſequitur legibus,non aduerſatur, examinat cauſæ merita, non mutat. Diſcite iudices ſæculi, quem iudicando teneatis affectum, quam

quam ſocietatem, quam ſynceritatem ex *D. Ambroſ. ita refertur in cap. iudicet 3. q. 7.* & infra ſic. Qui iudicat voluntati ſuæ obtemperare non debet, ſed tenere quod legum eſt &c. In iudicando cordi magis eſt cuſtodia veritatis, quàm obedientia voluntatis & *Cicer. pro Rabirio poſthumo*, ſic Veſtri conſilij, veſtræque ſapientiæ eſt iudices ſpectare quid deceat vos, non quantum liceat vobis. Vnde Claudian. Honorium admonens ita dicebat.

. . . . Sed comprime motus
Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit
Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti.

Si lex iuſta, & neceſſaria eſt, ſupplet prætor in eo, quod legi deeſt inquit *l. Quia 11. ff. de praeſcript. verb. vbi gloſ. penult.* notat quòd vbi deficit lex, ſupplent alij.

Sicut ipſe legiſlator æquitatem ſequitur, ita & iudicē ſequi oportet, licet quandoque non ita ſequatur, inquit *gloſ. verbo, Aequo iure, in l. Inter filios, Cod. famil. herſiſc.*

In his verò, ſuper quibus Ius non inuenitur expreſſum, procedas æquitate ſeruata, ſemper in humaniorem partem declinando ſecundum quod perſonas, & cauſas, loca, & tempora eſſe videris, dicit *Papa in cap. vlt. de tranſact.* Quādo potius æquitas, quàm ius, & è conuerſo ſequenda eſt, habes verbo *Aequitas.*

Nota quòd ſecundùm conſcientiam iudex iudicat, quia hoc videt, vt iudex; vt per *l. Si irruptione, §. vlt. ff. fin. regund.* probat *gloſ. verbo, Teſtificatione, in l. Lex quæ tutores 22. C. de adminiſtr. tutor. & gloſ. verbo, Ex habitu in §. 1. quib. mod. tutel. finia. in Inſtit.* ita. Nota pro opinione Mar. qui dicebat iudicem ſecundum conſcientiam debere iudicare, & ibidem additio hæc. Vide tu Canoniſta notata per *gloſ. in cap. 1. extra de offic. Ordin. & de offic. deleg. cap. Paſtoralis, §. Quia verò* in notula argumentum contra Hugon. vbi gloſ. concludit iudicem, ſecundum allegata, & probata, debere in nomine Domini iudicare, & conſcientiam læſam deponere & ibi recitatur illud dictum Pſalmographi. Trepidauerunt timore &c. Opiniones in hac materia variæ varijs in Doctoribus inueniuntur, diuerſa dantibus conſilia; ſed inter cætera videtur conſcientiam reddere tutiorem, conſilium Cepol. Quod inter ſuas cautelas continetur. Procuret, inquit, iudex in tali cōſtitutus anxietate apud accuſatum, vt alium in ipſius iudicis locum ſubrogari petat, ipſum eundem iudicem in teſtem ſe producturum allegando, & eo pacto iudex à iudicandi officio cauſa teſtimonij remotus deponet pro accuſato, quæ ſibi dictabit conſcientia, contra quam facere eſt ad Gehennam ædificare *cap. Litteras, §. Nos autem, verſ. Omne quod de reſtit. ſpol.* Conſilium illud, quod re vera tutiſſimum putatur fundamentum habet in *cap. Dilecto extra de teſtib.*

Apoſtill. verò ad d. gloſ. verbo, Ex habitu, ſic inquit, Dic ſi quid eſt notum iudici, vt iudici debet iudicare ſecundum conſcientiam, ſi, vt priuato, ſecundum allegata &c. Quod verum in iudice, qui eſt infra legem. Nam ſi eſt ſupra, vt Papa, vel Princeps (vt ſupra tetigiſti) vt eumque ſit ei nota veritas debet ſecundum eam iudicare *l. 1. C. ſi aduer. ſui venditionem*; idem *gloſ. penul. in fin. in §. Si minus de action. in Inſt.* in hæc verba. Quia non ſecundum conſcientiam, ſed ſecundùm allegata debet iudicare & pronunciare &c. niſi habeat conſcientiam, vt iudex, & ibidem *Apoſtill.* ſic. Nota ſecundum *Iaſon.* quod iudex, qui eſt ſupra legem, vt Papa Imperator, &c. cuius dictum habetur con-

Digitized by Google

pro lege. Debet ſemper ſecundum conſcientiam ſuam iudicare, qualitercumque eam habeat, ſiue ex actis, ſiue non, aliàs peccaret. Item nota quòd executor tenetur exequi ſententiam, etiam contra propriam conſcientiam, niſi in cauſa criminali, & corporali, quia tunc iudex non debet exequi contra ſuam conſcientiam vt pulchre per eum.

Iudex ſubtilitates non debet inquirere, vt habes verbo, *Subtilitas*; Laborare verò debet ad veritatem inueniendam, vt dixit *gloſ. vl. in l. 2. C. de edend. per tex.* ibi. Ad inueſtigandam veritatis fidem iubebit.

Reſpiciendum eſt iudicanti, ne quid, aut durius, aut remiſsius conſtituat, quàm cauſa depoſcit. Nec enim aut ſeueritatis, aut clementiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo iudicio, prout quæq; res expoſtulat, ſtatuendum eſt. Planè in leuioribus cauſis proniores ad lenitatem iudices eſſe debent. *l. 11 ff pan.*

In grauioribus pænis ſeueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi, ſic ait *l. 12. ff. de pæn. & l. Hodie 13. eod. tit.* ita. Quam vult ſententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem, ita tamen, vt in vtroque moderationem non excedat; neque videri clementiorem lege, quæ hoc diſponit, dicit *Auth. de iudic. §. Oportet, coll. 6. vbi gloſ. verbo, Neque*, ſic. Nam ſemper lex mitior eſſe debet, quàm iudex poſſit eſſe. Tamen quandoque adeſſet dubium, recurrendum eſt ad arbitrium boni viri, ideſt iudicis, qui debet eſſe medius inter extrema, vt dixit *gloſ. verbo, Exigit in Extrauag. 2. de ſepult. int. comm.* Quod autem omittitur à lege, non debet omitti à religione iudicantis, dixit *gloſ. vlt. ad med. in cap. vlt. de capitan. qui cur. vend.*

Proſpicere debet iudex ne lites ex litibus oriantur, dixit *gloſ. verbo, Suſcitantur, in cap. Cõtingit 5. de fid. inſtr.* Quinimò debet materiam diſcordiæ amputare; & ſi poteſt primo loco partes ad concordiam reuocabit, inquit *gloſ. verbo, Specificares in cap. Conquerente 16. de offic. Ord.* Et plus dicit *gloſ. verbo, Iuriſdictione in l. Aequiſſimum, ff. de vſuf. fruc.* in hæc verba. Arg. quod poteſtas, & iudex poſſunt cogere litigatores ad pacem, & tranſactionem faciendam cauſa dirimendarum litium. Verum non placet tale argumentum ex d. tex. Nam loquitur tantum in materia rixæ, & ne veniant ad arma, vt patet ibi. Cur enim, inquit Iulianus, ad arma, & rixam procedere patiatur prætor, quos poteſt iuriſdictione ſua componere? Benè fateor quod *l. Quidam exiſtimauerunt 21. ff. Si cert. pet.* dicit ſic. Humanius, mihi facturus videtur prætor, ſi actorem compulerit ad accipiendum id, quod offeratur, cùm ad officium eius pertineat lites dirimere; ſed caſus iſtius tex. diuerſus eſt, quia loquitur in actore petente decem, quorum quinque reus confeſſus eſt, & tunc licet quidam exiſtimarent non poſſe cogi actorem ad illa quinque recipienda, tamen Vlpian. viſum fuit humanius poſſe iudicem cogere, vt recipiat, non verò dicit quòd poſſit cogere ad concordiam, & adhuc in eo caſu innuit quod de rigore non poteſt cogi actor recipere prædicta quinque, dum ait humanius &c. & ſic probat *gloſ. vlt. in cap. 1. de mut. petit.* ibi ſic eſt hic argum. Quod iudex primo, ſi poteſt, debet partes reducere ad cõcordiam per tex. ibi. Rationes partium audientes concordia, vel iudicio vtriuſque partis negotium terminetis; in dubio autem poteſt cogere, vt infra dicis verſ. non debet. Neque etiam obſtabit *l. Properandum 11. C. de iudic.* ibi. Nam ſi ipſi noluerint, nullus tam audax inuenitur, qui poſſit inuito iudice litem protelare; quia loquitur in lite prolongata vltra triennium, quod quidem prohibetur,

Digitized by Google

tur, vt ibi. Non eſſe concedendum eis vlterius lites, quam triennij ſpatium extendere. Hoc enim iudicialis magis eſſe poteſtatis, nemo eſt, qui ignoret. Sic admonet *Sancta Sinodus* tàm ordinarios, quàm alios quoſcumque iudices, vt terminandis cauſis, quanta fieri poterit breuitate ſtudeant, ac litigatorum artibus &c. Seu alia parte iudicij differenda modis omnibus &c. occurrant *cap.1. ſeſſ.25. de reform.*

Parat viam expeditioni negotij, prouidet domino abſenti, occurrit partium laboribus, & inutilibus expenſis, ad iſta omnia tenetur iudex, vt inquit *gloſ. verbo, Intricati, in cap. Si duo 6. §. vlt. de procurat. lib 6.* Supplet enim iudex de iure, & de facto notorio, non occulto, vt per *gloſ. verbo, Excommunicatus in cap. 2. de except. eodem lib.* & addit ſic. In cauſis electionum ſupplet indiſtinctè de facto.

Accedit etiam ad locum, de quo eſt contentio, vt dicitur in *l. Si irruptione, §. vnico ad fin.* ibi. Et (ſi ita res exigat) oculis etiam ſuis ſubiectis locis; *ff. fin. regund. & in cap. Quia iudicante 9. de præſcript.* ibi. Hortamur igitur, vt ad loca, de quibus eſt contentio, accedentes, eam in veſtra præſentia faciatis terminare, & ibidem *gloſ. verbo, Ad loca,* ſic. Hic poteſt ſumi argumentum, quod iudex poteſt iudicare ſecundum quod nouit, & non ſecundum allegata. Et nota quod iudex, qui contra conſcientiam, vel contra iuſtitiam in grauamen alterius aliquid fecerit propter gratiam, vel propter ſordes, per vnum annum nouerit ſe ſuſpenſum, & ſi durante ſuſpenſione ingeſſerit ſe diuinis, irregularis efficitur, cum quo ſolus Papa diſpenſat, & in veram litis æſtimationem condemnabitur, vt &c.

Non tamen debet nimium feſtinare ad ſententiam, vt dixit *gloſ. verbo, Iuſtam ad fin. in cap. Cùm Bertoldus 18. de re iud. & probat l. 2. C. de ſenten. ex breuil. recit.* ibi. Vt iudices, quos cognoſcendi, & pronunciandi neceſsitas tenet, non ſubitas, ſed deliberatione habita poſt negotium ſententias ponderatas ſibi ante formet, hoc tamen faciet cum temperamento; quandoquidem enim nimia moroſitas, & cunctatio in iure dicendo, & in cauſis, & litibus dicendis, non parum iniuſtitiæ continet, & in materia dandæ poſſeſsionis *l. Si finita 15. §. Si fortè, ff. de damn. infect.* ſic. Probandum eſt non debere prætorem feſtinare ad decernendum, vt iubeat poſsidere. In excommunicationis vero ſententia proferenda, numquam moroſitas nocebit, & feſtinatio ſine maturitate pœnam meretur, vt in *cap. 1 de ſentent. excom. lib. 6.* ibi. Vt pœna docente diſcant iudices quàm graue ſit excommunicationum ſententias ſine maturitate debita fulminare.

Negligentes iudices puniuntur iuxta *l. Iudices 10. C. de annon. & trib. lib. 10.* ibi. Negligentes, ac deſides fuiſſe conſtiterit, omnia, quæ in adminiſtratione perceperunt emolumenta, reddere compellantur; vbi notat *gloſ. & in cap. Quoniam contra, verbo, Negligentiam deprobat,* ſic. Si culpa, vel negligentia iudicis, pars aliqua damnum incurrat, iudex totum reſarciet &c. Et iudex, qui negligit iuſtitiam facere, litem facit ſuam. Maiori cum ratione diligens eſſe debet circa carceratos, & ſi negligens. Indignus eſt iudiciali honore, vt in *l. vlt. ff. de cuſto. reo.* ibi. Iudicem vero deſidem, ac reſupina ceruice tantum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna.

Iudicis hæres tenetur de dolo, & lata culpa, non vero de leui, vt dicis verbo, *Hæres.*

Nota quod quidam ſunt, qui impediuntur, vt iudices eſſe non poſsint. Natura, vt ſurdus. Item lege impeditur, qui à Senatu remotus eſt propter infamiam. Item moribus, vt fœminæ, ita po-

ponit *gloſ. verbo, Eandem, in cap. Cum 41. de offic. deleg.*

De iudice filiofamilias habes verbo, *Filius* de quo dicit *gloſ. pen. in cap. 3. de ætat. & qual.* ſic. Nihil intereſſe an iudices in poteſtate, an ſui iuris ſint. Si autem fuerit minor 25. ann. poterit etiam ſententias proferre ex ratione de qua in *l. Quidam 57. ff de re iudic.* ibi. Princeps enim ei, cui magiſtratum dedit, omnia agere decreuit.

Non debet iudex fauere magis vni parti, quàm alteri, & ſi fauet, non debet eſſe iudex, ſed in dubio poteſt fauere cui vult, vel cogere partes ad concordiam, vt dicit *gloſ. verbo, Fauere in cap. Venerabilem 34. de elect.* Sicut etiam è conuerſo vbi intereſt tertio, puta reipublicæ, ſeu Eccleſiæ, vel priuato, vel vbi periculum animarum imminet poteſt iudex compellere partes ad litigandũ, vt dixit *gloſ. penult. in addit. in Clem. Quamdiu 4. de appellat.* Habet enim iudex prouidere vtilitati cauſæ, & partium, *gloſ. verbo, Valeat in Clem. vlt. de verb. ſign.*

Periculoſum eſt coram ſuſpecto iudice litigare, ideo ſuſpectis iudicibus Sedes Apoſtolica cauſam de certa conſcientia non committit; dicit *tex. in cap. Cũ inter 5. de except.* Vnde Canonicus non poteſt eſſe iudex concanonici ſui propter familiaritatem, quæ veritatem aliquando impedire ſolet. Teſtis verò poteſt eſſe Canonicus pro Canonico, cùm etiam frater pro fratre poſsit teſtificari ea ratione, quia facilius inueniuntur iudices, quàm teſtes; vndè facilius repellitur iudex, quàm teſtis. iudex enim recuſatur pro modica cauſa, vt ſi eſſet oriundus de terra impetrantis. Item ſi iudex eſt Suffraganeus eius, item conſanguineus. Quandoq; tamen aliquis poteſt eſſe iudex, qui non poteſt eſſe teſtis, vt pater in cauſa filij. Et criminoſi poſsũt eſſe iudices, ſed nõ teſtes. Item iudex recuſatur; vel ſi alius ei adiungitur, qui habet cõſimilem cauſam. Sed ſi daretur iudex contra alium Canonicum non poterit recuſari, quia par affectionis cauſa ſuſpicionem remouet; ita omnia prædicta tradit *gloſ. verbo, Cùm ſint eius ſocij, in cap. Cum R. Canonicus 35. de offic. deleg.* vbi hos verſus.

> *Subiectus, dominus, & commenſalis amicus,*
> *Incola, Canonicus, attingens, & inimicus,*
> *Si cauſam ſimilem delegatus tueatur,*
> *Vel ſi patronus fuit olim, tunc moueatur.*

Quod autem iudex, qui ſimilem cauſam habet, ſuſpectus habeatur, ſatis probat *cap. Cauſam quæ 17. de iudic.* ibi. Quia verò cum eundem Archidiaconum ſimilis pœnæ cauſa contingat, nimis fauorabilis alteri parti videretur, vbi *gloſ. 1.* ſic. Et ita videtur quòd iudex, qui habet conſimilem cauſam, cauſæ ſibi commiſſæ poſsit recuſari &c. Simile eſt in teſte.

In re verò propria iniquum admodum eſt alicui licentiam tribuere ſententiæ, inquit *l. vnica, C. Ne quis in ſua cauſ.* vbi notat *gloſ. verbo, Debere.*

Non omnis amicitia repellit iudicem, ſed maxima, ſicut nec omnes inimicitiæ repellunt teſtem, niſi maximæ, ita *gloſ. verbo, Nimis, in cap. Accedens, 4. vt lit. non conteſt.*

Obſeruandum eſt ne is iudex detur, quem altera pars nominatim petit, id enim iniqui exempli eſſe, inquit *l. 47. ff. de iudic.* Si tamen ad vtriuſque partis, vel procuratorum petitionem fuerit datus, recuſari non poterit, vt in *cap. Cùm olim 7. de cauſ. poſſeſſ.* ibi. Iudices recuſare minimè debuerunt, cum cauſa prædictis iudicibus delegata fuiſſet de vtriuſque partis procuratorum aſſen-

ſenſu, vbi *gloſ. verbo, Iudices*, miratur de hoc, de quo habes verbo, *Procurator*.

Non debet autem recuſatus iudex ſuper ipſa recuſationis cauſa pronunciare ex ratione *cap. ſuſpicionis 39. de offic. deleg.* ibi. Suſpicionis cauſa contra iudicem aſsignata, non ipſe (qui forſan prouocatus obeſſet) vbi *gloſ. verbo, Forſan*, notat quod ideo dicit (forſan) quia nõ debet iudex propterea moueri, qũia nõ facit ei iniuriam, cùm vtatur iure ſuo &c. & hoc ei à iure conceſſum &c. ſed refert ſe ad id, quod contingere ſolet, licèt non debeat moueri; tamen indignantur pro maiori parte, de quo ego fui multoties teſtis oculatus.

Quod ſi iuſtam recuſationis cauſam noluit admittere, à tali grauamine licitè potuit appellare, quodque poſt appellationem huiuſmodi eſt præſumptum, iudicari debet irritum, & inane, dicit *cap. Super 27. §. vlt. de offic. deleg.* Quin etiam iudex, qui poſt appellationem pronunciare audet, indignus officio debet reputari, vt in *l. Poſt legatum 5. §. Qui accuſauit, ff. de ijs quib. vt indig.* ibi. Quidam, & præſidem indignum putant, qui teſtamentum falſum pronunciauit, ſi appellatione intercedente &c.

In recuſatione iudicis non oportet cauſam dicere, & ſic nec probare, dixit *gloſ. in l. Quia poterat, ff. ad Trebell.* ſed ibidem Apoſtill. ait. Tu dic hanc gloſ. intelligendam eſſe de iure ciuili. De iure verò Canonico eſt inferenda cauſa in recuſatione iudicis, & coram arbitris electis probanda, ſecundum Doctores, & ita eſt in praxi.

Si pendente iudicio iudex efficiatur infamis, vel ſuſpectus, poteſt repelli. Item ſi medio tempore excommunicatur, ſed eo abſoluto reaſſumit iuriſdictionem, vt dicit *gloſ. in cap. Sciſcitatus 13. de reſcript.*

Iuſſus iudicis facit licitum, quod aliàs non liceret, ſic dicit, & probat *gloſ. verbo, Qui iuſſu ff. de his qui not. infam.* & facit *l. 1. §. Si pecunia, ff. depoſit.* ibi. Non contra legem depoſiti ſit cum vel authore prætore, vel honeſtis perſonis interuenientibus hoc euenerit; facit etiam *gloſ. verbo, Imputandum, in l. Ait prætor 7. ff. de minor. per tex.* ibi. Si prætor decernat &c. nihil computandum.

Vnde qui iuſſu iudicis aliquid facit, non videtur dolo facere, quia parère neceſſe habet *l. Non videtur 128. de reg. iur. vbi gloſ.* ſic. Si verò non exequatur officium ſuum, dico nullatenus parendum, etiamſi ius præcipiat, niſi in reuerentiæ exhibitione, vt &c. Nec obſtat quod iurant ſubiecti parère omnibus præceptis, quia reſtringitur ad ea, de quibus veriſimiliter actũ eſt &c. In caſibus non ſolùm non obedire, ſed etiam debent reſiſtere officiales ſui, vt &c. licet alias dicat *gloſ. verbo, Admonitus in Auth. de hæred. & falcid. §. Si quis autem*. Neque enim iudicis authoritas debet eſſe ludibrio. Et quod iudici non ſemper ſit obediendum, habes verbo, *Obedientia*.

Si autem quis iudicem decipit, pœnam meretur, vt in *l. 17. ff. de his qui not. infam.* ibi. Debuit enim coerceri, quæ prætorem decepit. Iuſtum eſt equidem, vt in eum iura inſurgant, qui ius, & iudicem, & partem eludit inquit *cap. 1. de appellat. lib. 6.*

Tantumdem in bonæ fidei iudicijs officium iudicis valet, quantum in ſtipulatione nominatim eius rei facta interrogatio, dicit *l. Quia 7. ff. de negot. geſt.* Non verò vltra id, quod in iudicium deductum eſt excedere poteſtas iudicis poteſt, inquit *l. vt fundus, ff. com. diuid.* licet aliquando excedat, ſed iniuſtè, vt per *gloſ. in l. Si is 20. ff. com. diuid.* ibi. Motu iudicis iniuſtè fortè, ſed tunc ipſe iudex tenetur &c.

Item videndum eſt an poſsit iudex, que de-

detulit iuſiurandum non ſequi id, ſed vel prorſus abſoluere, vel etiam minoris condemnare, quam iuratum eſt, & magis eſt vt ex magna cauſa, & poſtea repertis probationibus poſsit; ita *l. 4. §. vlt. ff. de in lit. iur. & in l. 5. eod.* ſic. Item & ſi iuratum fuerit licebit iudici vel abſoluere, vel minori condemnare.

In ſumma æquitatem ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni aditus eſt inquit *l. Quod ſic, §. 1. in fin. ff. eo quod cert. loc.*

Nec quælibet vox iudicis habet vim ſententiæ, ait *gloſ. magna poſt med. in l. Caius 39. ff. de pig. act. & probat l. Ex ſtipulatione 7. C. de ſent. & interloq.* ibi, Nec vox omnis iudicis iudicati continet authoritatẽ &c. & proſequitur ſic. Vox pacifici ſuadentis præſidis actionem perimere (ſi quam habuiſti) minimè potuit.

In pronunciandа ſententiæ ſedere debet vt præcipitur *in cap. vlt. de ſent. & re iud. lib. 6. vbi gloſ. vlt.* ſic. Anima enim ſedendo, & quieſcendo fit prudentior, *& Hieron. ſuper Daniel. 8.* ibi. Antiquus dierum ſedit, ita aiȝ, ſedens deſcribitur, vt maturitas ſententiæ comprobetur, & *gloſ. verbo, Sedero in Auth. vt ab illuſtr. coll. 5.* ibi. Nota hic expreſsè iudicem debere ſedere cum iudicat, & aduocati, ſiue litigantes ſtare per tex. ibi. Ne eogantur, aut ſedere cum iudicibus cum iudicant &c.

A iudice vocatus, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè, ad iudicem venire tenetur, alias punitur, vt contumax, tradit *gloſ. per contumaciam in cap. Veniens, in fin. 15. de accuſat.* vbi etiam quando non teneatur; prætoris autem eſt exiſtimare an ſua ſit iuriſdictio; vocati autem eſt non contemnere authoritatem prætoris, ait *l. Si quis ex aliena, ff. de iud.* Sanè quoties res vrget cogendi ſumus ad prætorem venire, inquit *l. 1. §. Sed excipiuntur, ff. de fer.* Poteſt tamen iudex parcere contumaci, vt tenet *gloſ. verbo, Vt conuincatur in cap. Cum olim 7. de dol. & contuma. & in cap. Conſuluit 24. verbo, Gratiam*, ſic. Ecce quanta poteſtas datur iudici, vt poſsit parcere contumaci in præiudiciũ alterius &c. Item licet iudex poſsit parcere in ferendo ſententiam termino conſtituto, non tamen poteſt ei parcere in expenſis, & ſumptibus, alioquin ipſe de ſuo reſtituet expenſas &c. Sed videtur quod de iure mero teneatur expectare vſque in diem ſequentem &c. vel ſaltem in ſuprema hora diei poſsit iudicare &c. Et hoc, quia iudex matutino, veſpere, mane, & meridie iudicare poteſt &c. Sed videtur contra &c. *Apoſtill. ad cap. Quamuis 10. de elect. lib. 6.* dicit, quod iudex præfigens parti terminum ad comparendum coram ſuperiore, non ſe intromittit; vnde Epiſcopus poteſt illum præfigere exempto per tex. ibi. Nullatenus intromittant, ſed præfigant dictis partibus terminũ peremptorium.

Ad officium iudicis pertinet prouidere partibus de aduocatis, ſi aliàs habere non poſsint; debet etiam attendere, vt æqua diſtributio aduocatorum fiat, vt dicit *gloſ. verbo, Implorando, in cap. 1. de off. iud.*

Ad arbitrium iudicis ſpectat aſsignare tempus, quando non fuit expreſſum. Vide verbo, *Tempus*.

Poteſt iudex arctare, prorogare, & interpretari inducias à lege conceſſas, vt tenet *gloſ. verbo, Temperantes, in cap. Cupientes 16. de elect. lib. 6. gloſ. vero verbo, Quindecim, in eodem cap.* ſic dicit, Sed nunquid iudex datus à Papa illos dies poterit abbreuiare, vel prorogare? Dic quòd non, cum ſit tempus limitatum à iure, ſicut nec dies, qui dantur ad appellandum &c. Et qui dantur ad integram reſtitutionem petendam. Poterit tamen præuenire terminum ſibi ſtatutum, ſed terminum, quem

quem ius parti aſſignat, non poteſt arctare, niſi vbi ius hoc permittit, vt ita ponit *Apoſtill ad gloſ. verbo, videtur in Clem. 2. de appellat.* pro prima concluſione facit *gloſ. verbo, Tempus, in cap. Cum ſit 5. de appellat. per tex.* ibi. Niſi forte iudex &c. Tempus fuerit moderatus; de quo vide etiam verbo, *Tempus*, & verbo, *Terminus*. Eſt autem *tex. in l. 4. §. Si quis de re iudic.* ſic dicens. Sed ſiquidem minorem diem ſtatuerit iudex tempore legitimo; repletur ex lege quod ſententiæ iudicis deeſt, vbi *gloſ. verbo, Supra*, ſic. Nota quod ſupplet lex quod omittit homo.

Porro diſcretus iudex in aſſignatione peremptorij, non debet iuriſdictionem ſuam, niſi neceſſitas exigat, adeo coarctare, inquit *cap. Coarctare 24. in fin. de offic. deleg.*

Iudicis ſcripturæ an credatur? Habes verbo, *Tabellio, & in cap. Quoniam contra 11. de probat.* ſic dicitur. Nec pro ipſius præſumatur proceſſu, niſi quatenus in cauſa legitimis conſtiterit documentis; vbi *gloſ. in verbo, Præſumatur*, ita. Sed nunquid correcta ſunt iura, quæ dicunt quod ſemper præſumitur pro his, quæ a iudice facta ſunt? Dicit Io. ſuper hoc, quod ſemper creditur ſententiæ iudicis, vbi conſtat de proceſſu cauſæ, ſed vbi reuocatur in dubiũ de proceſſu iudicis, non eſt præſumendum pro iuſto ordine, niſi probetur per acta; nam & victores nõ aliter potientur ſententijs, niſi eas oſtenderint rectè latas &c. Vide ſtatim infra verſ. Licet iudex, & verſ. relatione.

Iudices debent oſtendere partibus relationem, quam faciunt ſuperiori aliàs poterit appellari. & quoties ſe relaturum pollicetur, illicò litigatoribus acta edere tenetur; ita dicit *gloſ. verbo, Vriæ, in cap. Cùm olim 33. de offic. delegat.*

An teneatur iudex apponere cauſam in ſententia? Videas verbo, *Sententia*.

Licèt iudex non ſemper ad vnam ſpeciem probationis mentem ſuam applicet, ſed ex confeſsionibus, depoſitionibus, allegationibus, & alijs, quæ in eius præſentia proponuntur, formet animi ſui motum, & tanta ſit iudicialis authoritas, vt ſemper pro ipſo præſumi debeat, donec contra ipſum aliquid legitimè comprobetur, ait *cap. In præſentia 6. de renunc.*

In prætorijs ſtipulationibus, ſi ambiguus ſermo acciderit, prætoris erit interpretatio, eius etenim mens æſtimanda eſt, inquit *l. 9. ff. de prætor. ſtip.*

In arbitrarijs verò ſe habebit iudex quaſi vir bonus, vt dicitur *in l. Sed ſi vnius 17. §. Prætor ait, ff. de iniur.* ibi. Arbitratu iudicis, quaſi viri boni, vbi *gloſ. verbo. Quaſi*, ſic. Nam iudex bonus vir dicitur.

Prætor ſe tutorem dare non poteſt; ſic prælatus à ſe ipſo prælaturam accipere non poteſt, quia differentia debet eſſe inter dantem, & accipientem, ita ponit *gloſ verbo, Valeat, in cap. Vt ſingulæ 4. de offic. Archip.*

Iudex omnia poteſt, quæ ad ſuam iuriſdictionem pertinent, & ſine quibus cauſa expediri non poteſt, vt inquit *gloſ. vlt. in cap. 1. de offic. deleg. & eſt tex. in cap. Præterea 5. eodem tit.* ibi. Quia ex eo quod cauſa ſibi committitur, ſuper omnibus, quæ ad cauſam ipſam ſpectare noſcuntur, plenariam recipit poteſtatem.

Quod iudex facit, tenet; donec intelligit reuocatam iuriſdictionem; & quandiù ſeruus habetur pro libero, valet ſententia illius, vt inquit *gloſ. verbo, Ad illum in cap. Auditis 8. de procurat.* Sed ſi faciat contra ius, non tenebit. Nec enim prætoris factum iuri derogare oportet, dicit *l. 1. in fin. ff. de ſer.*

Vbi autem iudex determinat aliquid, quod determinare non debuerat, licet illud in totum mutare non debeat, ve-

rum referre ad Principem debet, vt ex authoritate eius illud permutetur, dicit *l. Solent. §. Sicut. ff. de offic. proconſul. & in l. Moris eſt 9. §. Sed enim ff. de pœn.* ibi. Sed hoc non poteſt efficere, qui ſententiam dixerit, verum referre ad Principẽ debet; vt ex authoritate eius pœna, aut permutetur, aut liberentur.

Relationi iudicum creditur, donec probetur contrarium, inquit *gloſ. verbo, Noſcitur, in cap. Ex litteris 10. de exceſſ. prælat.* Et pro his, quæ à iudice ſunt acta, præſumitur quod omnia ſint rectè celebrata, ait *cap. Bona 23. de elect.* vbi *gloſ. verbo, Præſunt.* ſic. Sed hodie non præſumitur pro iudicis proceſſu in præiudicium alterius, niſi quatenus conſtiterit legitimis documentis; idem confirmat altera *gloſ. verbo, Et ſi tres in cap. Dilectus 32. eod. tit.* dum ita ait: Sed non eſt verum quod iudicibus credatur, niſi quatenus &c. Ego tamen inuenio *in d. cap. Bonæ*, hæc verba. Et ſi propter authoritatem iudiciariam præſumamus pro his, quæ acta ſunt à legato &c. Quid igitur ſequendum? Id, quod determinat *cap. Quoniam contra de probat.* ibi. Nec pro ipſius præſumatur proceſſu, niſi quatenus in cauſa legitimis conſtiterit documentis; & facit *l. Ne in arbitris, C. de recept. arb.* ibi. Huiuſmodi litigatorum, vel ſolius arbitri ſermones minimè eſſe credendos; vbi notat *gloſ. verbo, Sermones, & ibidem Apoſtill.* ſic. Iſte verſus cum gloſ. ſemper allegatur quód non ſtatur dicto iudicis, vel arbitri de geſtis, vel actis coram eis.

Cum inepta proponitur actio, iudex non debet ſtatim illam corrigere ſi eſt dubia, quia licet debeat ſupplere de iure; de facto tamen ſupplere non debet, ſed debet abſoluere reum, cùm poſtea perpenderit ineptam ex probationibus; ſic *gloſ. vlt. in cap. Examinata 15 de iudic.*

Quoniam ſæculares iudices in exhibenda iuſtitia perſonis eccleſiaſticis ſæpè in iudicio ſunt remiſsi, in fauorem Eccleſiæ introductum eſt, vt malefactores ſuos, qui ſacrilegi ſunt cenſendi, venerabilium locorum rectores poſsint, ſub quo maluerint iudice, conuenire; ita dicit *cap. Cum ſit generale 8. de for. comp.* Ergo per caſum ab ſpeciali non poterunt Eccleſiaſtici iudices in alios caſus ſe intromittere, etiam data negligentia iudicis ſæcularis, nec ego vnquam tale vidi. *Sed gloſ. verbo, Vacante in cap. Licet ex ſuſcepto 10. eodem tit.* ſic ait. Iſte eſt ergo vnus caſus, in quo iudex Eccleſiaſticus poteſt ſe immiſcere iuriſdictioni ſæculari, ſcilicet cum ſuperior non inuenitur. Alius eſt cum iudex ſæcularis negligit facere iuſtitiam &c. & alios ponit, & refert ex Hoſt. verſus ſequentes.

Hæreticus, ſymon, ſeruus, periurus, adulter,
Pax, priuilegium, violentus, ſacrilegusque,
Si vacat Imperium, ſi negligit ambigit, an ſit
Suſpectus iudex, ſi ſubdita terra, vel vſus
Ruſticus, & ſeruus, peregrinus, feuda, viator,
Si quis pœniteat, miſer, aut ſit, cauſaque mixta,
Si denunciat Eccleſia quis iudicat ipſam.

In caſu negligentiæ probat etiam *gloſ. vlt. in cap. Ex tenore 11. eodem tit. de for. comp.* ibi. Item hic habes quod iuriſdictio perditur per negligentiam per tex. in illis verbis. Dummodò per iudicem ſęcularem poſsit iuſtitiam obtinere; alioquin non obſtante ipſius contradictione, cauſam ipſam ratione præuia terminetis; facit etiam *gloſ. verbo, Exceptionibus, in cap. Ex parte 15. eodem tit. de for. comp.* ibi. Niſi prius iu-

dex

dex ſæcularis fuerit requiſitus, & negligens &c. & ibi. Et poſtquam conſtiterit de negligentia procedant alij. Quod in iudicibus Eccleſiaſticis vnus propter negligentiam perdat iuriſdictionem, & alter poſtea procedat in cauſa, tenet *gloſ. verbo, Delegato, in cap. Vt debitus 59. de appellat.*

Generaliter de iure cognoſcit iudex Eccleſiaſticus inter laicos, vbi habet temporale dominium. Item in matrimonialibus, & ſpiritualibus cauſis, & in eccleſiaſticis criminibus; ita *gloſ. verbo, de Iure, in cap. 2. de except. lib. 6.* vbi alios enumerat.

In delictis iudex condemnare debet iuxta qualitatem perſonæ, temporis, ætatis, & ſexus, vide verbo, *Pœna*.

Si iudex crimen repertum non vindicat, tegere, vt conſcius criminoſe feſtinat, inquit *l. 2. C. de comerc. & mercat.* à qua deduxit *gloſ. verbo, Certiorare, la 1. in cap. Item qui dominum, quæ fuit cau. benef. ammitten. in vſib. feud.*

Peccantes tenere, & non alios pro alijs, aut ex quibus nati ſunt viuis, qui crimina præſumpſerunt; ſed neque pignorationes facere propter peccantem, aut criminis vindictam proprij lucri cauſa inferre, aut delinquentium res propriũ lucrum facere. Nos enim reos quidem ex legibus pœnas ſuſtinere volumus, damna verò ſubiectis noſtris, aut lucrum ex hoc iudicibus, aut eorum hominibus, ſiue officialibus fieri nullatenus concedimus, vt ne propter rerum deſiderium inueniantur iniuſtè aliquos caſtigantes, aut peccantes vendere; dicitur in *Auth. vt null. iud. §. Quoniam verò coll. 9. vbi notat Apoſtill.* & dicit eſſe hunc §. elegantiſsimum, & Philoſophiæ plenum.

Et ſic iudices, non res, ſed delinquentes punire debent, vt præcipitur *in Auth. de manda. princ. §. Oportet autem coll. 3.* ibi. Non enim res ſunt, quæ delinquunt, ſed qui res poſsident. Sed contra faciunt, & quidem eos, qui digni pœna ſunt, dimittunt, illorum vero bona capiunt. Benè verum eſt quod poſſunt facere in caſu ne illudantur, vt dicit *l. Electio 26. ff. de noxal. act.* ibi. Id enim prætor introduxit, ne illuderetur prætor, non etiam vt lucrum faceret. In reliquis vero ſi iudex, qui habet purgare culpam, & illam in bonum pœnæ commutare, turpe lucrum à poſſeſſore extorquere tenetur, vt dicit *gloſ. verbo, Largiatur per tex. ibi, in Extrauag. 1. de ſent. excom. inter com.* maiori cum ratione in ſe non admittet.

Si iudex pronunciauerit, non probaſti pepercit ei; ſi autem pronunciauerit, calumniatus es, condemnauit eum; & quamuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen legis poteſtas aduerſus eum exercebitur. Nam, vt Papinian. reſpondit, facti quidem quæſtio in arbitrio iudicantis eſt. Pœnæ vero perſequutio non eius voluntatis mandatur, ſed legis authoritati reſeruatur, ſic inquit *l. 1. ff. ad Turpill.*

Singuli, vniuerſique iudices cognoſcant in publicis criminibus non oportere mendicatis vti ſuffragijs decretorum, aut relationibus à publicis perſonis deſtinandis credere, ſed rei veritatem inquirere, præcipit *l. 4. C. de accuſat.*

Circa aduocatos patientem eſſe proconſulem oportet, ſed cum ingenio ne contemptibilis eſſe videatur; nec adeo diſſimulare, ſi quos cauſarum conc naatores, vel redemptores deprehendat, inquit *Vlpian. in l. Nec quicquam 9. §. Ob decretum ff. de offic. pro conſ.*

Par parem cogere non poteſt dixit *gloſ. 1 per tex. in l. 4. de recept. arb.* ibi. Nam magiſtratus ſuperiores, aut pari imperio qui ſunt, nullo modo cogi poſſunt. Sed nunquid delegatus à Papa coget arbitrum, qui cognoſcit de ſuſpicione ſua? Dic quod ſic. Arg. ex *l. vlt. C. de iudic. tenet prad. gloſ.* Pro prima concluſione facit tex. in *l. Ille à quo 13. §.*

Digitized by Google

13.§.*Tempeſtiuum,ff.ad Trebell*.ibi. Et dicendum eſt prętorem quidem in prętorem, vel conſulem in conſulem nullum imperium habere, ſed ſi ſuæ iuriſdictioni ſe ſubijciant, ſolet prætor in eos Ius dicere &c. Quod etiam intellige, licet ſit minor iudex, cui ſe maior ſubijciat, vt infert *gloſ. verbo, Maior in l. Eſt receptum ff. de iuriſd.om.iud.* ibi. Ergo & Imperator ſi habeat litem cum aliqua Vniuerſitate, vel priuato homine.

Pertinet ad officium iudicis, qui de hæreditate cognoſcit vniuerſam incidentem quæſtionem, quæ in iudicium deuocatur, examinare; quoniam non de illa, ſed de hæreditate cognoſcit vniuerſam incidentem quæſtionem, quæ in iudicio deuocatur, examinare; quoniam non de illa, ſed de hæreditate pronunciat, ita *l.1.Cod.de ord.iud.* hac eadem ratione procedit *tex.in cap.3. de donat. inter vir.* ibi. Vos qui de matrimonio cognouiſtis, & de dote (quæ eſt cauſa incidens) acceſſoriè cognoſcere debuiſtis; ſed ibidem Apoſtill.notat quod in Gallia nullo modo poſſunt, etiam acceſſoriè cognoſcere.

Vnde iudex actionis eſt etiam reconuentionis, vt in *l. Cum ſummi alias l. Cum Papinian.ſummi, C.de ſentent & interloq.* ibi. Cuius enim in agendo ſeruat arbitrium, eum & contra ſe iudicem in eodem negotio non dedignetur. Et ſic iudex cognoſcit incidenter quod non cognoſcit principaliter, infert optimè *gloſ. verbo, Quoquo modo in cap. Vt inquiſitionis 18.de heret.lib.6.*

Iudici autem ſtatim, atque iudex factus eſt, omnium rerum officium incumbit, quæcumque in iudicio verſantur. Ea autem, quæ ante iudicium contingunt, non valde ad eum pertinēr, niſi fuerint ei nominatim iniuncta, inquit *l. Aediles 23.ad fin.ff. de adil. ed.* Verumtamen quod legibus omiſſum eſt, non omittetur religione iudicantium ad quorum officium pertinet eius quoque teſtimonij fidem, quod integræ frontis homo dixerit perpendere, inquit *l. Quæſitum 13.ff.de teſtibus*. Quin etiam vbicunque periculum animæ vertitur ſupplet, prout etiam ſupplet ea, quibus omiſsis non valeret proceſſus; & cauere debet iudex ne ſibi illudatur, & ne in vacuum partes vexentur, prout dicit *gloſ. verbo, Contumacia in cap. Cupientes de elect. in 6.*

Si aliqua ratio allegatur, & alia ratio mouet iudicem, quæ non allegatur, iudex ex officio ſuo poteſt eam ſupplere, & ſecundum illam procedere, ſic ponit *gloſ. verbo, Capitulum in cap. Ex parte 10.de conc.prab.& facit cap. Bona 3. de poſtul.pral.* ibi. Nos igitur auditis quæ de facto, & iure fuerant allegata, plenius etiam pro vtralibet partium curauimus allegare. Quòd quidem ſine dubio procedit in his, quæ ſunt de iure, vt in *rub.Cod.vt qua deſunt aduocat. part. iud.ſuppleat*. In his vero, quæ de facto ſunt, quādo poſsit ſupplere videas *gloſ. in d.cap.Bona*, & poſt ſententiam quando poſsit ſupplere, infra dicis.

Licet æſtimatoria actum fuerit, officio tamen iudicis continebitur, vt reddito mancipio pretium recipiatur, ait *l. Bouem 43. §. Aliquando ff. de adil. ed.* Et ecce habes tex. permittentem aliud in condemnatione deduci, quam quod in petitione fuit deductum, vt ibidem notanit *gloſ. verbo, Officio*. Sed hoc quia contra æquitatem eſſet, ſi venditor, & rem, & pretium haberet ad *l. Curabit, C. de act. empt.* Et quia iudex etiam quantum ad futurum tempus proſpicit partibus, vt dixit *gloſ. verbo ad integrum in cap. Quarenti 26.de offic.deleg. l.1.§ 1.ff.de vſur.* ibi. Quid enim pertinet ad officium iudicis poſt condemnationem futuri temporis tractus? Prouidet tamen iudex aliquando in futurum, ſicut in ſeruitutibus, & alimetis, & circa expenſas, licet dicat lex quòd tra-

tractus futuri temporis non ſpectat ad iudicem; id enim locum habet in vſuris, quæ ſunt odioſæ, vel non ſpectat, ita quod ſtatim detur actio, vt dicit *gloſ. verbo, prouideri in cap. 2. de homicid. lib. 6.*

Si in obſcuro ſit, proeliuior debet eſſe iudex ad comprobandam donationem, dicit *l. Cum hic ſtatus 33. in fin ff. de donat. int. vir.* In contrarium tamen erit circa compenſationes in *l. vlt C. de compenſat.* ibi. Hoc itaque iudices obſeruent, & non procliuiores ad admittendas compenſationes exiſtant, nec molli animo eas ſuſcipiant; ſed iure ſtricto vtentes, ſi inuenerint eas maiorem, & ampliorem expoſcere indaginem, eas quidem alij iudicio referuent.

Ea, quæ poſt litem conteſtatam accidunt, potiſsimum ad iudicis officium pertinent, dixit *gloſ. verbo, Poſt litem in l. Si tertius 6. §. Officium ff. de aqu. plu.*

Prætor autem beneficium ſuum nemini vult eſſe captioſum, inquit *l. Paulus 8. ff. de prætor. ſtipul.* Quod in iudicibus criminalibus non procedit, dum promittunt beneficia reis, vt delicta confiteantur. Benè verum eſt, quod habet iudex arbitrium in pæna, quando à lege non imponitur, vt dicis verbo, *Arbitrium*, & verbo, *Pæna*. Notabis tamen quòd criminalis iudex raro applicat illud. Ne delicta maneant impunita.

In crimine læſæ maieſtatis quomodo ſe debeat iudex agere, dicitur verbo, *Delictum*.

Si plures ſimul agant populari actione, prætor eligat idoneiorem dicit *l. 2. ff. de popul. act. & in l. Si plures 16 ff. de accuſat.* ita. Iudex eligere debet eum, qui accuſet, æſtimatis accuſatorum perſonis, de dignitate, vel ex eo, quod intereſt, vel ætate, vel moribus, vel alia iuſta de cauſa. Nec ob hoc poteſt dici quod in iudicijs detur acceptio perſonarum, vt notat *gloſ. in regula in iudicijs 12. lib 6.* Cum lex præcipiat in prædicto caſu; & adhuc in alijs eadem gloſ. ſic ait. Licèt iudex vti non debeat in iudicijs acceptione perſonarum &c. tamen vtile eſt in arbitrarijs iudicem gratioſum habere &c. Caueat tamen iudex ne in facienda gratia incurrat pænam Conſtitutionis *de re iudic. Cum æterni*.

Generaliter verò iudices ſe debent gerere, prout diſponitur in *Auth. de mandat. princ. §. Deinde verſ. vl. in fin. coll. 3* in his verbis. Talem vero temetipſum præbebis in omnibus, & publicè, & priuatim, vt terribilis quidem ſis delinquentibus, & indeuotis circa fiſcalia; manſuetiſsimus autem, & mitis omnibus placidis, & deuotis, & paternam eis exhibens prouidentiam.

Iudicet ille de alterius errore, qui non habet in ſe ipſo quid condemnet. Iudicet ille, qui non agit eadem, quæ putauerit punienda, ne eum de alio iudicat, in ſe ferat ſententiam. Iudicet ille, qui ad pronunciandum nullo odio, nulla offenſione, nulla leuitate ducatur; ita ait *cap. Iudicet 3 q. 7. & cap. Plerumque 11. q. 3.* ſic. Plerumque contingit, vt iudicis locum teneat, cuius ad locũ vita minimè concordat; ac ſæpè agitur vt, vel damnet immeritos, vel alios ipſe ligatus ſoluat; ſæpè in ligandis, vel ſoluendis ſubditis ſuæ voluntatis motus, non autem cauſarum merita ſequitur; vnde fit, vt ipſe ligandi, aut ſoluendi poteſtate ſe priuet. Si autem per imperitiam, vel ſeueritatem fecerit, non oberit ei, qui leuius crimen intentauit, vt dicitur in *l. Qui cum natu 14. ff. de bon. lib.* ibi. Neque enim imperitia, aut ſeueritas iudicantis obeſſe debet patroni filio, qui crimen leuius intentauerit. Nocebit tamen ipſi iudici imperitia eius peccaſſe vtique aliquid intelligitur, licet per imprudentiam, ait *l. vlt. ff. de var. & extraord. cogn.* vbi gloſ. ſic. Nota teneri aliquem ex im-

ex imprudentia; quod procedit in eo, qui profitetur iuris prudentiam, vt eſt iudex de quo loquitur prædicta lex, & iam ſupra dictum eſt.

Nota quod iudex de eo, quod ſit coram eo, poteſt in teſtem duci, ſic infert *gloſ. verbo, depoſitionibus, in cap. Inter dilectos de exceſſ. prælat.*

Quod facit iudex, debitor feciſſe videtur, ait *gloſ. verbo, Exceptione, in l. 1. ff. ne vis fiat ei*.

Iudex non exemplis, ſed legibus iudicare debet. Non enim ſi quid non benè dirimatur, hoc & aliorum iudicum vitium extendi oportet, cùm non exemplis, ſed legibus iudicandum ſit, neque ſi cognitionales ſint ampliſſimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magiſtratus prolatæ ſententiæ; ſed omnes iudices noſtros veritatem, & legum, iuſtitiæ ſequi veſtigia ſancimus proclamat *l. Nemo iudex, C. de ſent. & interloqut.* Vbi autem ſententiam protulerit, ſiue benè, ſiue malè, functus eſt officio ſuo, dicit *l. Poſtquam 55. ff. de re iud.* Et ex quo iuriſdictio eius expirauit, partes non poterunt ei iuriſdictionem dare, quia conſenſus priuatorum iudicem non facit eum, qui nulli præeſt iudicio, vt dicit *gloſ. verbo, Procedere, in cap. Significantibus 38. de offic. deleg.*

Benè verum eſt quod ea, quæ ad conſequentiam pertinent, priori tamen ſententiæ deſunt circa condemnandum, vel abſoluendum reum debet ſupplere, ſcilicet eodem die, vt inquit *l. Paulus 42. ff. eod. tit.* Prout etiam grammaticã, & verba mutare tenore ſententiæ perſeuerante benè poteſt, vt tenet *gloſ. vlt. in l. 3. C. comminat. epiſt.*

Sed nunquid iudex poſt decem dies poteſt mutare ſuam interloquutoriam? Videtur quòd non, quia poſtea tranſit in rem iudicatam, ſicut etiam in definitiua, ait *gloſ. vlt. in cap. Cum ceſſante 60. de appellationib.* vbi ponit argumẽtum in contrarium, & reſpondet ſic. Poteſt dici, quòd licet tranſeat in rem iudicatam quoad hoc, quod non poſſit poſt decem dies appellari nõ tamen quoad iudicem, qui non poſſit reuocare ſuam interloquutoriam.

Debent iudices de vſuris cognoſcere, & certam facere condemnationem, dicit *l. in ſumma 59. §. 1. ff. de re iud.*

Si in diuerſis ſummis condemneut iudices minimam ſummam ſpectandam eſſe dicitur Iulianus ſcripſiſſe *in l. Inter pares 38. ff. eodem tit. de re iud.* Semper enim iudices ſequuntur quod minus eſt, dixit *gloſ. vlt. in l. vlt. ff. de prætor. ſtip. per. tex.* ibi. Et ad exiguam ſummam deducitur.

Si verò diſſentirent ſententia plurium obtineret ait *l. Pomponius 36. in fin. eod.* niſi in caſu *cap. Paſtoralis 14. de reſcript.* vt notauit ibidem *gloſ. verbo, Plures, & in Auth. vt iud. non expect. coll. 9.* ita. Si autem duo, vel amplius fuerint cognitores litis, & aliqua inter eos emergat diſſonantia; etiam ſic iubemus vnumquemq; eorum ſecũdum quod videtur ei, dare ſuam ſententiam in illis verbis. Hic non ſtatur iudicio maioris partis, vbi alios caſus tradit. Tunc autem vniuerſi iudices intelliguntur iudicare, cùm omnes adſunt, ait *l. 37. ff. Illo tit. de re iud.*

Poteſt iudex iudicare ſic, vel ſic, ſed poſtquam pronunciauit, non poteſt facere, quin effectus ſequatur, vt deducitur ex *l. Ordine 15. ff. ad municip.* ibi. Cum facti quidem quæſtio ſit in poteſtate iudicantium, iuris autem authoritas non ſit.

Iudicantium iniquitatem, vel imperitiam tollit, & corrigit appellatio vt ibidem dictum eſt. Nec ob appellationem oportet iudicem iniuriam ſibi fieri exiſtimare, vt dicit *l. Et in maioribus 20. C. de appellat.* niſi appellatio inutilis interponatur, vt in *l. vlt. C. Quando prouoc. non eſt neceſſ.*

Appellatione autem iuſtè, & ritè interpoſita,

Digitized by Google

ſita, iudex, à quo appellatur (quia illi appellanti omnino ſuſpectus eſt) eum non debet ad reſpõdendum ſuper alijs compellere, niſi pro crimine valde graui, & manifeſto, inquit *cap. Propoſuit 24. de appellat.* Poterit tamen aliqua, vt tenet *gloſ. verbo, Quicquid, in cap. Non ſolum de appellat. lib. 6.* ibi. Quia quædam poſſunt iudices, à quibus appellatum eſt, ſicut eſt reformare appellationem appellanti; cum ſibi turbata fuit, omittere tamen debet articulum, ſuper quo appellatum fuit. Si autem iniuſtè appellatum fuit, ab interloquutoria partes ad priorum iudicum reuertantur examen iuxta *cap. inſinuante 25. in fin. de offic. deleg. vbi gloſ. vlt.* ſic Hoc iuſtum eſt vt reuertatur ad eum, quem iniuſtè dimiſit.

Quod ſi pars appellans aliquid illicitum attentat, eo ipſo ſe indignam facit appellationis beneficio, & procedit iudex à quo appellatum eſt; perinde ac ſi non fuiſſet appellatum, vt dicit *gloſ. verbo, Reducendum, in d. cap. Non ſolum de appellat. lib. 6.* A quibus verò iudicibus non appellatur, ſupra dictum eſt verbo, *Appellatio;* ad fin.

Etiam antequam appelletur, non poterit iudex procedere in cauſa vt in caſu *cap. Cum ſuper 23. de offic. deleg.* ibi. Quamuis ſolus abbas, antequam appellaretur ab eo, iuxta formam litterarum noſtrarum, procedere potuiſſet, quia tamen pro eo, quod cum ipſo Epiſcopo interloquutus eſt, appellationem prius ab eodem Epiſcopo interpoſitam non tenuiſſe de iure ſine ipſo cum poſſet, & nollet negotio intereſſe, per conſequẽtiam confeſſus eſt ſe non poſſe mandatum Apoſtolicum adimplere, nec ſuæ intentionis extitit, vt ſine coniudice ſuo aliquid definiret, & cũ eo, qui iam iudex eſſe deſierat, aliquid ſuper prædicto negotio, ritè diſponere non valebat, voluntate, ac poteſtate ſibi mutuo aduerſantibus; cum noluerit quod potuerit, & quod voluerit adimplere nequiuerit, quod à duobus factum fuerat, effectum non potuit de iure obtinere.

Et quoniam hic recidit de delegatis iudicibus tractare, aliqua alia dicamus. Ponamus quod tres iudices ſunt ſub illa forma, quod ſi non omnes &c. Tertius malitiosè non venir, nec ſe excuſat quid fiet? Ad hoc dicas quod citare non poſſunt eum, vt veniat, ſed admonere poſſunt vt veniat & rogare, & ſi non veniat vſque ad tertiam monitionem, vel rogationem, nec aliquid reſcripſerit, vel ſi dixerit velle intereſſe, & non venerit, tunc poſſunt alij procedere quia præſumitur nolle venire, vel non poſſe intereſſe, & talis præſumptio habebitur pro reſponſione illius, ſcilicet quod non velit, vel non poſſit venire; & ſic ſtatim remanet iuriſdictio apud alios, ita reſoluit *gloſ. 1. in cap. Cum cauſa 22. de offic. deleg.*

Iudex à nobis delegatus vices noſtras gerit, vnde in cauſa illa ſuperior eſt, & maior illis, quorum cauſam ſuſcepit terminandam, ait *cap. Sanè 11. eod. tit.* Nam & is, cui mandata eſt iuriſdictio, fungitur vice eius, qui mandauit, non ſua, vt inquit *l. Solet 16. ff. de iuriſd. om. iud.*

Nota pro iudicibus delegatis, vt non debeant diſcedere à verbis reſcripti, vt ita notat *gloſ. vlt. per tex. ibi in l. Pedius ff. de recept. arbitr. & facit cap. Cum olim 32. de offic. deleg.* ibi. Cum in reſcripto nulla de illis mentio haberetur, nec ad ipſos potuerit iuriſdictio prorogari cum procurator ad illa ſolummodo intelligatur conſtitutus, quæ in commiſſionis litteris inueniuntur expreſſa. Quod tamen non intelligas in acceſſorio, quia licet de eo non fiat mentio in reſcripto, delegatus poterit de eodem cognoſcere, vt in *cap. Prudentiam 21. §. Sexta in fin. de offic. delegat.* ibi. Explorati qui-

Digitized by Google

quidem Iuris exiſtit, vt delegatis iudicibus, quibus principale committitur, & acceſſorium committatur; qui tex. notabilis mihi videtur, dum habet pro acceſſoria cauſam excommunicationis, quæ oppoſita fuit contra actorem ne audiretur ad effectum, vt iudices delegati poſſint eum abſoluere ab excommunicatione lata ab alio, quæ aliàs videtur omnino diuerſa ab ea, in qua dicta opponitur exceptio, niſi fortè dicas quòd vbi primum illa opponitur in cauſa principali, iam fit eius acceſſoria; vel (prout notatur in *Summario eiuſd. tex.*) quod excommunicatio erat propter cauſam delegato commiſſam. Et in hoc ſenſu procedit *gloſ. vlt. ibid.* dum dicit. Et ſic abſolutio eſt acceſſorium, quia ſine illa cauſa principalis procedere non poteſt quia non auditur, niſi abſoluatur actor.

Poteſt etiam delegatus contra Epiſcopũ procedere vſque ad ſuſpenſionem, & interdictum, iuxta *cap. Sanè* 11. *de offic. deleg.* ibi. Ita quòd iudex ſecundum negotij qualitatem procedens, Epiſcopo vel ingreſſum Eccleſiæ, vel Sacerdotale officium interdicat, aut etiam terram illius, quæ ad iuriſdictionem ſuam pertinet, ſpeciali interdicto ſupponat.

Si iudices ſunt ordinarij, vno abſente reliqui poſſunt procedere, cum quilibet per ſe habeat iuriſdictionem; in delegatis, vel arbitris ſecus eſt; quia vno abſente reliqui nihil poſſunt facere, nec tenet quòd fit ab eis; licet enim quilibet habeat iuriſdictionem in ſolidum, eam per ſe non poſſunt exercere quia loco vnius intelliguntur, ita *gloſ. verbo, Teneatur, in cap. prudentiam* 21. *de offic. deleg. & probatur in cap. Cauſam matrimonij* 16 *eodem tit.* ibi. Quia cum cauſa duobus committitur, ſentẽtia vnius non tenet; & in *l.* 20. *ff. de recept. arbitr.* Si in tres, inquit Celſus, fuerit compromiſſum, ſufficere quidem duorum conſenſum, ſi præſens fuerit & tertius; alioquin abſente eo, licèt duo conſentiant, arbitrium non valere, quia in plures fuit cõpromiſſum, & potuit præſentia eius trahere eos in aliam ſententiam

Sed pone quòd duo procedant, & tertius poſtmodum habeat ratum, quod illi fecerunt, nunquid valet ſententia, ſicut valet in electione? Dico quòd non valet ſententia talis per ratihabitionem tertij cùm ab initio nulla fuerit, vnde poſtea ratificari non poteſt. Quid ſi partes conſentiant, vt duo procedant, nunquid valebit talis proceſſus tertio non veniente, nec ſe excuſante? Non credo quod partes poſſint illis dare iuriſdictionem, ita ponit *gloſ. d. verbo, Teneatur in allegato cap. Prudentiam de offic. deleg. ad fin.* quam ſequor in delegatis, in arbitris vero à partibus electis contrarium mihi videtur, cùm tota illorum iuriſdictio à partium conſenſu procedat.

Pone inſuper quòd plures Archidiaconi ſunt in aliqua Eccleſia, & Papa mandat Archidiacono talis Eccleſiæ ſine additione nominis vel cognominis, ita quod non apparet de quo ſenſerit, cum plures ſint Archidiaconi, quis ergo erit iudex? videtur quod nullus, ſed videtur quod ille ſit iudex, quem impetrator elegerit; ita reſoluit *gloſ. verbo, Subſtitutum in cap. Quoniam abbas* 14. *de offic. deleg.* & proſequitur ita. Hic ſatis patet quod ille, quem elegerit actor erit iudex, quia de illo ſenſit, cum impetrauit litteras; ſed ſi communi conſenſu partium partes concordaſſent, & conſenſiſſent non diſtinguendo de quo, quid erit, cum modo dicat actor de vno, & reus de altero, nec poteſt conſtare de quo intellexerunt, quia non concordant? Hic dicere poſſum quod ille ſit iudex, cui primo ſint litteræ præſentatæ &c. Sed ſi eſſet ſimul præſentatio facta, tunc qui dignior eſt, ſed ſi eſ-

ſi eſſet æqualiter digni, ſorte dirimatur.

Delegatus ſupplet negligentiam alterius delegati, vel Ordinarij, ſicut Ordinarius ſupplet deſidiam legati, inquit *gloſ. vlt. in dict. cap. Prudentiam, §. Sexta de offic. delega. & gloſ. 1. in cap. Cum cauſa 22. eod. tit.* ſic. Nec eſt inconueniens vt vnus delegatus ſuppleat negligentiam alterius delegati; ſic etiam Ordinarius ſupplet deſidiã delegati &c.

Delegatos tamquam delegantem honorare debent partes, iniuria autem illorum ad eum pertinet, cuius delegatione funguntur; vt inquit *gloſ. verbo, Delegati in cap. Cum olim 33. de offic. deleg.*

Ordinarius iudex non debet iudicis delegati mandato reſiſtere violenter, ſed apud ipſum inſtare, vt differat, donec nobis rei veritas innoteſcat, ita præcipit *cap. Si qnando 8. de offic. delega. vbi gloſ.* ſic. Aliàs appellet, ſed non admittat preces. Nam, vt inquit tex. *in cap. Sane 11. eod. tit.* Iudex à nobis delegatus vices noſtras gerit; vnde in cauſa illa ſuperior eſt, & maior illis, quorum cauſam ſuſcepit terminandam. Ideoque ſi Epiſcopus, vel alia perſona, quæ non ſit de iuriſdictione illius in cauſa, quam ei delegamus, rebellis, aut contumax fuerit, ſecundum qualitatem facti, poterit vel interdicti, vel ſuſpenſionis ſententia à iudice delegato compelli.

Sed hoc valdè notabile eſt, quòd licet exhibeatur ſententia delegati, ei tamen non creditur, nec præſumitur pro ſententia, niſi oſtendatur commiſſio, nec creditur iudici, ſi ſe delegatum dicit; ita *gloſ. verbo Iniungo, per text. ibi in cap. Cùm in Iure peritus 31. de offic. delegat.* & addit; quia non ſtatur verbo eius, ſi dicit iuramentum à partibus interpoſitum.

Expirat autem delegati iuriſdictio ſententia lata, & executioni demandata; item finitur mortuo iudice, cui proprio nomine ſcribitur.

Item per mortem illius, contra quem litteræ impetrantur re integra. Item reuocato mandato, & per ſecundas litteras, quæ expreſſam faciunt mentionem de primis. Item ſi iudex remittat cauſam ſuperiori. Item elapſo termino commiſſionis. Item ſi re integra moriatur delegans. Item per legitimam recuſationem. Item per appellationem legitimam. Item per delationem appellationis, ita ponit *gloſ. vlt. in cap. In litteris 9 de offic. deleg. & gloſ. verbo, Procedere, in cap. Significantibus 38. eodem tit.* ſic. Iudex ſiue benè, ſiue malè pronunciando functus eſt officio ſuo &c. Sic etiam ipſo facto ſine pronunciatione ammittit quis iuriſdictionem alium ſibi aſſociando, qui iuriſdionem non habet &c. Et ſi referat negotium ad Superiorem &c. vel ſi dicat tantum referre velle negotium &c. Non tamen amittit minor iudex iuriſdictionem ſuam per præſentiam maioris, vt tenet *gloſ. verbo, Publicare in l. In hac 30. C. de donat.* ibi. Et ſic nota minorem iudicem non debere amittere iuriſdictionem ſuam, licèt maior iudex ſit præſens. Verùm debitam reuerentiam ei tribuere debet, vt in *l. 1. C. de offic. praef. Vrb.* ibi. Itaut inferior gradus meritũ ſuperioris agnoſcat, vbi notat *gloſ. & in l. 5. Cod de offic. rect prou.* ibi. Prioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur, ſed vbi publica tractatur vtilitas, & ſi minor iudex veritatem inueſtigauerit, nulla maiori irrogatur iniuria.

Nũquid delegatus à Papa coget arbitrũ, qui cognoſcit de ſuſpicione ſua? ita quærit *gloſ. 1. in l. 4. ff. de recept. arbitr.* & reſpondet quòd ſic arg. ex *l fin. C. de iudic.*

A iudice nõ delegatur iuriſdictio ante ingreſsũ ſuæ iuriſdictionis. Eſt enim perquam abſurdum, antequam ipſe nanciſcatur iuriſdictionẽ alij eã mandare, quã non habet; ſed antea fecerit, & ingreſſus

prouinciam in eadem voluntate fuerit, credẽdum eſt legatum habere iuriſdictionem, non ex inde ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam proconſul ingreſſus eſt; ita formaliter diſponit *l.3 verſ.vlt.ff.de offic. proconſul.* Sed hodie *in Auth.de collator.§.Ad hæc ſancimus. coll.9.* in hæc verba diſponitur. Antequam verò in prouincijs veniant iudices, damus eis licentiam vices agentes ſuas inſtituere qui debeant omnia vſq; ad ſuam præſentiam agere, quæ poſſunt ipſi iudices facere; citra tamen nouiſsimum ſupplicium, aut membri inciſionem. Si verò fuerit nudus miniſter nõ delegat, vt per *gloſ.1.in Clem vnica de offic.deleg.vbi Apoſtill ſic .Barb.in cap. Quoniam contra falſam*, *coll.12.* dicit per hanc gloſ. quod nudum miniſteriũ non eſt delegabile, ſecus ſi eſt iudex, *l. A iudice, C. de iud. Panor. in cap.1. de teſt. cog.*

Poſtquam vero iuriſdictionem habuerint iudices, curam debent habere ne potentiores vſurpent Iura ſibi non competentia, neque patrocinium præſtent, quod iniuſtum ſit. Neque enim eis ſibi ſit cura cuiuslibet ſint talia agentes dominij; ſufficit namque eiſdem per omnia ad perfectam fortitudinem & lex, & Imperij fauor, vt dicitur in *Auth. de manda. princ. §. Patrocinia. coll.3.* Sed dubito certè an ſufficiat, cùm aliàs dubitauerit etiam *Imperat. in Auth.vt omn obed.iud. §. Nec latet* nos quia forſan nec ſufficiat hoc ad perfectiſsimam cauſæ medelam; cùm iudicantibus potentiores magis quàm iuſtitiam volentibus &c. præſtent *coll. 5.*

Nota quod iudex non debet habere conſilium cum aduocatis litis, & quod imponit finem dictis eorum quando ſibi videtur; ita dicit *gloſ.verbo Remotis in l.3.ff.de his, quæ inteſt.del.*

In bonæ fidei iudicijs permittitur iudici æſtimare ex bono, & æquo quid debeat reſtitui; in quo & illud continetur, vt quid inuicem actorem præſtare oportet, eo compenſato, in reliquo damnetur reus, vt inquit *gloſ. verbo, Bonæ fidei, in l.Sed & ſi 22.ff.ſol.mat.*

Supplet etiam iudex de facto quod notũ eſt ei, non vt iudici, vt notauit *gloſ.verbo, Si ſolus, in l.2. C.de tempor. & reparat.* Et maximè ſi contra abſentem pronunciauerit iuxta *l.Ampliorem 37. C.de appellat.* ibi. Si autem abſens fuerit, nihilominus iudicem per ſuum vigorem eius partem adimplere, & ibidem *gloſ.d.verbo, Adimplere in additione*, ſic. Tu dicas cum Bart. non eſſe ſpeciale in hoc caſu; imo regula eſt ſecundum eum quod vbicunque contra abſentem poteſt perueniri ad diffinitiuam, iudex pro eo poteſt ſupplere de facto. Conſiderat namque quod veritas que expedit, vt dicit *gloſ.vlt. per tex.* ibi. Iudex æſtimauerit in *l. Poteſt 27. ff.delegat. 1.* Melius autem erit quando proceditur contra abſentem vocare affines, & amicos eius, vt notauit *gloſ.in l.vlt ff.vbi pup.educ.deb per tex.* ibi. Euocatis affinibus, atque amicis tutoris, prætor edicto propoſito cauſa cognita, etiam abſente tutore, decernet.

Iudex coget filios exhiberi debitam matri reuerentiam, vt dicis verbo, *Filius*. Et quemadmodum facilis eſt circa bonorum poſſeſsionem ei dãdam ventris nomine; ita calumniam eius impunitam non relinquere, inquit *l.1 ff.ſimul. ventr.nom.* Pronunciat etiam an venter ſit necne mariti, & quidquid pronunciauerit pro iure ſeruabitur. Placet enim eius rem iudicem ius facere, vt in expreſſo per *Vlpian.in l.3.ff.de lib. agnoſc.*

Si diſſenſio, aut contentio inter patrem, & filium fuerit; promtor tamen debet eſſe prętor ad conſentiendum patri, ait *l.Si pupillorum 7.ff de reb.eo.& ibi gloſ.* ſic. Et eſt ratio, affectio. Non debet tamen aduerſus pupillos obſeruari,

quod

quod pro ipſis excogitatum eſt, & pendere ſtatus eorum, cum iam poſſet indubitatus eſſe, vt dicit *l. 3. propè fin. ff. de carb. edict.*

Ius dicentis propoſitum eſt liberos oneribus hæreditarijs non ſponte ſuſceptis liberare, non inuitos ab hæreditate remouere, *l. Si filius 12. ff. de vulgar.* Plus autem tribui à Prætore ei, qui fideicommiſſum petit, quàm teſtator voluerit abſurdum eſt, vt ait *l. Facta 63. §. Si ſub conditione ff. ad Trebell.* Et ſi fuerit dubium quantum pro legato, vel fideicommiſſò prǽſtari debeat, vt quando relinquitur puero, vel iuueni, non adiecta certa quantitate ad diſcendum aliquod artificium, prætor, aut arbiter ex defuncti voluntate, & ætate, & conditione, & natura, ingenioque eius, cui relictum erit, ſtatuet, quod potiſsimũ artificium hæres docere eum ſumptibus ſuis debeat; prout diſponitur in *l. Stichus 12. ff. de leg. 3.*

Sic etiam ſi dubitabitur de authoritate interpoſita à tutore, qui falſus dicitur, & prætor decreuerit ratum ſe habiturum quod illa authoritate geſtum eſt, valebit per eiuſdem prǽtoris tuitionem licèt non ipſo iure, vt deciditur in *l. 1. in fin ff. quod falſ. tut.*

Cum prætor cauſa cognita per errorem, vel ambi ipsè iubet hæreditatem ex fideicommiſſo reſtitui, etiam publicè intereſt reſtitui propter rerum iudicatarum authoritatem, inquit *l. Seruo 65 §. Cum. ff. ad Trebell.*

Iuſſui prætoris non debet anteponi pactio, vide verbo, *Pactum*.

Iuſſus iudicis in ſecundo decreto habet vim tituli, habes verbo, *Iuſſus*.

Iuſſum iudicis excuſare, dicit *gloſ. verbo, Actionem in l 4. ff. de aqu. pluu. arc. per tex.* ibi. Et ſi iuſſu iudicis compulſus opus reſtituerit non eſſe ſepulchri violati actionem.

Iudex cogit procuratorem ad reſpõdendum, vel non adminiſtrandum iuxta *l. Eum qui 3. C. de procurat.* ibi. Euoca ad prætorem, qui aut tibi reſpondere cogetur, aut ab adminiſtratione negotiorum ſecundum formam iuriſdictionis prohibebitur.

Iudex antecellit dignitatibus, & poteſtatibus tantum ex ea parte deriuans, quantum ſine omni iniuria, ac detrimento honoris alieni vſurpat, dicit *l. 3. ff. de offic. præfect. Vrb.* Singuli tamen iudices ſciant celſioribus viris, & ijs, quorum non nunquam iudicio prouehuntur honorificentiam debitam eſſe præſtandam, vt præcipitur *in l. 2. C. de offic. diu. iud.*

Debet iudex inquirere de conditione teſtis, vt inquit *gloſ. verbo, De nominibus in l. 1. §. 1. ff. de magiſtr. conuen. per tex.* ibi. Si præſes prouinciæ remiſerit, vt ſe de nominibus inſtruant &c.

Nemo iudex aliquem officialem ad eam domum, in qua mater familias degit, cum aliquo præcepto exiſtimet eſſe mittendum, vt eandem in publicum protrahat, ait *l. 1. C. de offic. diu. iud.* Refrænare tenetur notarios, iuxta *cap. Statutum 11. §. Notarium de reſcript. in 6.* ibi. Notarium verò, vel notarios in cauſa ſibi commiſſa ſcribentes (qui vt plurimum in exigendo ſalario metas rationis excedunt) vt ad ipſum ſpectat officium prudenter refrænet. Si verò iniuſtè agat, poteſt ei reſiſti, vt in *l. Omnes 33. C. de decurion. lib. 10.* ibi. Quoniam vt pertinaciæ iudicis ſui reſiſtat, liberam ei contradicendi permittimus facultatem; *& ibi gloſ. vlt.* ſic. Nota officialem poſſe, vel debere reſiſtere iudici, & ſic ſubditi prælato malè agẽti. Ne ergo tale detur inconueniens, ſeruet iudex in omnibus fidem, & ſynceritatem, vt dicit *l. Decernimus 14. C. de Epiſc. aud.* ibi. In negotijs audiendis fidem, ac ſynceritatem geminam præbiturum &c.

Inuitus tenetur iudicare, non autem recipere compromiſſum, vt probat *gloſ.*

ver-

*verbo, Conceſſum in l.2.Cod. de proxim. ſacr.ſcrin.lib.*12. Ex quo tex.infert ibi *Ioan.de Plat.*quòd poteſtas poteſt compellere peritos, & aduocatos, vt dent ſibi conſilium in cauſis etiam criminalibus.

In defectum iudicis licet alicui ſe facere iudicem, aliàs non, ſed ſuum amitteret, vt tenet, & probat *gloſ.in l. Generali* 54.*C.de decurion.lib.*10. Alia regula eſt quod quicumque cauſam habuerit à ſuis iudicibus iudicetur,& non ab alienis ideſt à ſuæ iuſtis iudicibus prouinciæ, & non ab extraneis, vt diſponit *cap.Scitote ad fin.6.q.*3.

Si iudex executor ſciat ſententiam iniuſtam exequi, nihilominus tenetur eandem, niſi apud Superiorem efficere poſsit,vt ab hoc onere ipſum abſoluat; ita inquit *cap.Paſtoralis* 28.*§.Quia verò de offic.deleg.* Quod autem iudex non debeat exequi Principis diploma in multis caſibus, niſi prius illud renunciet Principi,& idem ſecūdo præcipiat, eſt *tex.optimus in Auth.de māda.Princip.§. Deinde coll.* 3. cuius verba inuenies verbo, *Princeps.*

Iudex ſucceſſor tenetur exequi, quæ à prædeceſſore ſunt facta legitimè, vt in *Auth.vt null. iud. §. Et hoc verò coll.9.* ibi. Si vero præcepta cuiuslibet iudicis ſint &c. ſic qui factus fuerit iudex ſuſcipiat, & exigat, ſi legitimè facta ſunt; ſi vero contra legem, aut publicum facta ſunt, hæc pro non ſcriptis facta iubemus. Si vero ad læſionem eſt fiſci, nihil ſuper ea omnino agi, nunciare vero nobis primum, vt ſecunda noſtra fiat de hoc iuſsio. Cætera de iudice executore, vide verbo, *Executor.*

Iudicium.

Habet quinque ſignificationes. Primo modo eſt actio, vt iudicium fam.erſiſc. ideſt actio. Secundo modo eſt lis, ſiue controuerſia, vt iudicium pendet de hæreditate. Tertio modo eſt authoritas, vt negotia Eccleſiaſtica non ſunt iudicio laicorum diſponenda. Quarto modo eſt forus. Vt cauſa iuriſpatronatus debet definiri iudicio eccleſiaſtico, ideſt in foro Eccleſiæ. Quinto modo eſt arbitrium, ſic enim arbiter eſt, iudex, ergo arbitrium eſt iudicium. Sexto modo eſt vltima voluntas, vt iudicium teſtatoris non debet eſſe caſſum. Septimo eſt quæſtio vt iudicium ambiguum eſt ad Papam referendum. Octauo modo iudicium dicitur eſſe diſcretio; vt furioſus,& infans non poſſunt eſſe iudices, quia carent iudicio, hoc eſt diſcretione. Nono eſt ſententia, vt iudex punire poteſt eos,qui ſuo neglexerint parere iudicio, ideſt ſententiæ. Decimo eſt inſtantia, vt iudicium perit triennio. Vndecimo eſt diſcuſsio, vt hic. Duodecimo eſt poteſtas iudicandi. Decimo tertio eſt pernicies, vnde *Apoſtol.*1. *ad Corinth.* 11.Iudicium ſibi manducat ideſt perniciem ſibi manducat. Decimo quarto eſt pęna in *Matth.*5.Qui occiderit reus erit iudicio, ideſt pæna; ſic in *Ioann.* 5. ibi. Qui verò mala in reſurrectionem iudicij, ideſt pænæ æternæ. Vltimo iudicium dicitur eſſe proceſſus iudicialis &c. prædicta ponit *gloſ.in rubr.Extrauag.de iudic int.com.verſ.*Nota inſuper quæ his verſibus continentur.

Actio, lis, author. forus, arbiter, vltima velle,
Quæſtio,diſcret,ſentan,inſtan,diſcuſſio poſſe,
Pernicies, pæna, proceſſus iudicialis.

Quæ etiam tradit *gloſ.verbo, Iudicium in §.Præterea quib.non eſt permiſs.fac.teſt in Inſtit.*

Nota etiam quod interdum iudicium ponitur pro eo, quod pręcedit ſententiam

tiam, interdum pro condemnatione, interdũ pro diſcretione, interdũ pro vltima voluntate, vt per *gloſ. in regula in iudicijs lib. 6.* Differt autem iudicium à concilio, cum hoc inter conſentientes; iudicium veru in inuitum detur, vt dicit *gloſ. verbo, Concilium in l. 1. C. vindict. lib.*

Integrum eſt iudicium, qnod plurimorum ſententijs confirmatur, dicit *cap. Prudentiam in fin. de offic. deleg. idem gloſ. verbo, Duas, in cap. vt officium 11. §. Verum de haret. lib. 6.* dicit etiam *gloſ. verbo, Continetur in Extrauag. vlt. de verbor. ſign.* ibi. Conſueuit enim eſſe integrum iudicium, quod plurimorum iudicio comprobatur, & quod à pluribus quæritur, facilius inuenitur &c. Et in *Clem. 1. de ſent. excom.* ſic. Indicium integrum, quod plurimorum ſententijs comprobatur volumus obſeruari &c. Et in *cap. Extra 64. diſt.* ibi. Integrum enim eſt quod plurimorum ſententijs confirmatur.

Iudicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, ſemper innititur. Iudicium autem Eccleſiæ non numquam opinionem ſequitur, quam & fallere ſæpè contingit, & falli, ita dicitur in *cap. A nobis 28. de ſent. excom.*

Humanum iudicium quatuor modis peruertitur: timore dum metu poteſtatis alicuius veritatem loqui pertimeſcimus. Cupiditate, dum præmio alicuius animum corrumpimus. Odio, dum contra quemlibet aduerſarium molimur. Amore, dum amico, vel propinquo contendimus præſtare auxi ium; ita ex D. Gregor. refertur in *cap. Quatuor 11. q. 3.*

Temerariũ iudiciũ plerũq; nihil nocet ei, de quo temerè iudicatur, ei autẽ, qui temere iudicat ipſa temeritas neceſſe eſt vt noceat. *Aug. in c. temerariũ 11. q. 3.*

Peſsimum eſt de ſuſpicione, aut extorta confeſsione quemquam iudicare; cum magis ſit inſpector cordis Dominus, quàm operis. Non poteſt autem humano condemnari examine, quem Dominus ſuo reſeruat iudicio; ſi omnia namque in hoc ſæculo vindicata eſſent, locum diuina iudicia non haberent, inquit *cap. Si quandoque 15. q. 6.*

Graue non oportet videri pijſsimis mentibus veſtris cuiuſquam retractari iudicium; quia veritas ſæpè agitata magis ſplendeſcit in lucem *cap. Graue 35. q. 9.* Et maximè in futurorum euentibus, quia in illis ſic humani fallitur incertitudo iudicij vt quod coniectura probabili ex nunc interdum attenta conſideratio vtile pollicetur; reperiri damnoſum quandocumque contingat: non numquam quod cõſultè ſtatuitur, ex ſanioris inſpectione iudicij conſultius reuocatur, vt in *Extrauag. vnic. de torneam.*

In dubio non erit credendum vt quis eligat viam ad impugnanda ſua iudicia, inquit *gloſ. verbo, Exhæredauerit in l. 3. §. 1. ff. de lib. & poſth.*

Idcirco iudiciorum vigor, iuriſque publici tutela videtur in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat vltionem dicit *l. Nullus 3. C. de Iuda.*

Iudicium autem confertur in præteritum, non in futurum, ait *gloſ. vlt. in l. Si legatum 12. ff. de cond. & dem. idem gloſ. magna verbo, Debebo, in l. In lege Aquilia 14. ff. ad l. Aquil.* ibi. Iudicium non eſt de futuris. Et licet tex. videatur contrarium innuere in illis verbis. Sub conditione mihi pecunia debita fuerit &c. Debebo quidem vincere, ſed condemnationis exactio tunc competet, cum debiti conditio extiterit, quod ſi defecerit, condemnatio nullas uires habebit, quæ quidem lex notabilis eſt, dum de futuro videtur iudicium concedere contra *l. Non quemadmodum ff. de iud.* ibi. Iudicium verò antequam debeatur, non poſſe & *gloſ. prædictas.* Tamen facilis eſt reſponſio, ſi conſideres quod in ea non conceditur

iudi-

iudicium pro debito de futuro, ſed pro facto de præterito, ſcilicet pro iniuria, & damno dato ratione chirographi deleti contra delentem illud, non vero contra principalem conditionalem debitorem.

Qui ante ſolutionem agit pignoratitia, licet non rectè egerit, tamen ſi offerat in iudicio pecuniam, debet & rem pignoratã & quod ſua intereſt conſequi, ita *l. Si rem 9. §. vlt. ff. de pign. act. vbi Apoſtill.* reputat tex. ſingularem ex *Bald.* ad hoc quod ius ſuperueniens, pendente iudicio, actori in re de qua litigat ex cauſa de præterito, fundat actionem ab initio malè inſtitutam.

In iudicio cæptum intelligitur negotium per ſolam præſentationem, ita *gloſ. verbo, Cæterum in cap. 3. de reſcrip.*

Quaſi contrahitur in iudicio, inquit *gloſ. vlt. in l. Defenſor 22. ff. de tut. & rat. diſtrab. & gloſ. vlt. in cap. 1. de procur.* ibi. Et per iudicium quædam alienatio fit, in iudicio enim contrahitur; *& l. 3. §. Idem ſcribit, ff. de pecul.* ſic. Nam ſicut ſtipulatione contrahitur cum filio, ita iudicio contrahi. Proinde non originem iudicij ſpectandam, ſed ipſam iudicati, veluti, obligationem, vbi *gloſ.* ſic. Nota originem non inſpici in actione ſuper qua cæpit eſſe iudicium vbi arguit in contrarium. An autem valeat iudicium cum filio familias ſine paterno conſenſu? Habes verbo, *Pater.*

Regulariter tantum valet quod fit extra ius, quàm quod fit coram iudice, dicit *gloſ. & inter acta in l. Cum ſcimus 21. C. de agric. & cenſ. lib. 11.*

Iudicium in inuitũ redditur, ideo potius actori credendum eſt, alioquin ſemper negabit reus ſe conſenſiſſe, ait *l. Inter ſtipulantem, §. Si ſtichum. ff. de verb. obligat.* Vnde dicitur quod vexat *l. Etiam §. 1. ff. de petit. hæred.* ibi. Ne ſingulis iudicijs vexetur.

Non eſt æquum aut iudicio adſtringi, ad inciationemue compelli, eum qui ſine iudicio dare partem ſuam paratus eſt. *l. Ex iudicatum 16. ff. iud. ſol.* Et ſola oblatio debiti in iudicio ſufficit, inquit *gloſ. verbo, Depoſita, in l. Nec creditores 9. C. de pign. act.* & habes verbo, *Debitum.*

Si quis priuilegio, quod habuit antequam ſuſceperit iudicium, velit ſe excuſare, non eſt audiendus, ſemel enim agnoſcendo iudicium, renunciat excuſationem, ait *l. Prætor 13. ff. de excuſat. mun. vbi gloſ. verbo, Agnoſcendo,* ſic. Nota quod ipſo facto renunciauit, & quod poſſint fieri aliqua re integra, quæ poſtea non poſſint.

Iure ciuili id cautum eſt venire in iudicium, non ſolum de quo actum eſt, vt veniret, ſed id non venire, de quo nominatum eſt ne veniret, inquit *cap. Cũ Eccleſia 3. de cauſ. poſſ. vbi gloſ. verbo, In iudicium,* ita. Illa enim veniunt, quæ includi poſſunt in actione propoſita &c. & vult tex. innuere quòd non ſolum illud videtur eſſe deductum in iudicium, quod expreſſum eſt, ſed totum illud, quod non eſt exceptum, vt ibidem notat *gloſ.* vnde ad excludendam præſcriptionis exceptionem omne ius videtur deductum in iudicium, licet in ſpecie non deduceatur, vt dicis infra in verbo, *Præſcriptio.* Nota tamen quod dicit *l. Illud 43. ff. de petit. hæred.* Illud quoque ait tex. vt poſt acceptum iudicium, id actori præſtetur, quod habiturus eſſet ſi eo tempore, quo petijt, reſtituta eſſet hæreditas, interdum durum eſt.

Non autem poteſt videri in iudicium veniſſe, id quod poſt iudicium acceptum accidiſſet; ideoque alia interpellatione opus eſt, inquit *l. Non poteſt, ff. de iudic.* ad idem eſt *tex. in l. Non quemadmodum in fin. eodem tit. & notat gloſ. verbo, Prouideri, in cap. Prælatis, de homic. lib. 6.*

Nec

Nec contra facit tex. coniuncta *gloſ. in l.* 1. *C. de ſent. qua ſin. cert. quant.* cui reſpondebis cum *Gam. deciſ.* 110. *num.* 35.

Propter identitatem perſonarum etiam vbi aliud petitur, tamen dicitur iudicium idem, vt tenet *gloſ. pen. & fin. in §. Si minus de act. in Inſtit. & gloſ. verbo. In eodem iudicio §. Si quis aliud eod. tit.* ſic. Et dicitur idem iudicium propter identitatem perſonarum, & iudicis, tamen verè aliud eſt. Dicitur autem aliud iudicium hoc ipſo, quòd mutatur iudex, *vt dicit gloſ. verbo. Alio iudicio in l. Non à Iudice* 64. *§. vnic. ff. de iudic.*

Separatorum diuiſum eſt iudicium, deducitur *ex l. Etiam* 30. *§.* 1. *ff. de minor.* per tex. ibi. Si ſpecies, in qua pupilla in integrum reſtitui deſiderat, cæteris ſpeciebus non cohæret, nihil proponi cur à tota ſententia recedi actor poſtulans audiendus ſit.

Nota quod quædam permittuntur extra iudicium, quæ in iudicijs non, vt *notauit gloſ. verbo Forſitan per tex.* ibi *in l. Mutus* 43. *ff. de procurat.* Et in illis iudicium prætor non dabit, iuxta *l. Iuſiurandum* 34. *§. pen. ff. de iur. om. iud.* prout denegatur ex cauſa, ſicut dicit *gloſ. ibidem. ſic.* Nota iuriſdictionem denegari ex cauſa.

Denegatur etiam iudicium diebus feriatis, & feſtiuis iuxta *cap.* 3. *de fer.* niſi propter neceſsitatem, vel pietatem, vt tenet *gloſ. verbo A. Lecia in d. cap.* 3.

Suſpenditur vero iudicium actione, vel exceptione præiudiciali propoſita, vt dixit *gloſ.* 1. *in l. pen ff. de noxal. act.* ibi. Quia præiudiciales ſunt tales actiones per illum tex. ibi. Suſtineri debet iudicium quoad de ſtatu eius dicetur.

Nocturno tempore ceſſat iudicium ex ratione *tex. in. cap. Conſuluit* 24. *de offic. deleg.* ibi. Nè verò iudicium Eccleſiaſticum exerceatur in tenebris, quia iuxta teſtimonium veritatis, qui malè agit, odit lucem &c. Nos tamen eam procedendi horam congruam intelligimus, ex qua poſsis ante noctis tenebras perficere quod incumbis.

Claudicare non debet iudicium, ac ſatis videtur abſurdum, ſi actore impugnante, reo defenſionis copia denegetur: quia ſic condemnaretur multoties abſoluendus, ità *cap. Cum inter de except. facit gloſ. verbo Conſentiret in cap. Inſinuante* 25. *de offic. delegat.* ibi. Poſsit ſicut eius aduerſarius Abſurdum enim eſſet iudicium in vnam partem declinare, & non in alteram. Nec in iudicio debet eſſe perſonarum acceptio, vt inquit *gloſ.* 1. *in cap. vlt. de mut. petit.*

Solemnitas iudiciorum hodie receſsit ab aula, ait *gloſ. in l. Si pignora* 50. *ff. de euict.* Iudiciarius vero ordo eſt ſeruandus in cauſis, licet in matrimonialibus non omnino, vt *in cap.* 1. *vt lit. non conteſt.* ibi. Quòd licet iudiciarius ordo in alijs controuerſijs ſit ſeruandus, & in matrimonialibus cauſis non vſquequaque ſeruetur, &c.

Nullus dubitat quod ita iudicium nocens ſubterfugit, quemadmodum vt abſoluatur, qui eſt innocens, quærit *cap. Nullus* 4. *de præſumpt.*

Iuriſdictio.

Licet hoc verbum reſpectu Alphabetici ordinis, quo vtimur, hic non habere locum; tamen quia ratione materiæ, de qua in præcedentibus agimus, habet, ideo æſtimauimus nunc de eo agendũ. Iuriſdictio igitur eſt poteſtas de publico introducta cum neceſsitate Iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ; & dicitur à Iure & d tione, quaſi dicat de Iure poteſtas; diuiditur autem ſic. Alias merum imperium, alias miſtum, alias ſtat in ſuo nomine, ità

ponit *gloſ. verbo, Iuriſdictione in Auth. de defen. or. Ciuit. §. Iuſiurandum in fin. coll.* 3. Si autem vis omnes ſpecies, definitiones, & declarationes, tam iuriſdictionum, quàm imperij ſcire, vide quæ ad *tit ff. de iuriſd. om. iud.* Sub arbore, & eius declaratione dicũtur; noſtræ namque inſpectionis non eſt omnia tranſcribere, ſed ea tantum, quæ floridiora, & ad Apolecta noſtrum aptiora viſa ſunt.

Duæ ſunt iuriſdictiones altera Eccleſiaſtica, altera ſæcularis, de quibus dicitur intelligi illud *Luc.* 22. *Ecce duo gladij hic*. Minor autem eſt iuriſdictio ſæcularis, Eccleſiaſtica, vt dicit *gloſ. vlt. in cap. 2. de except. lib. 6. & probat cap. Solita 6. de maio. & obed.* ibi. Sed Pontifex in ſpiritualibus antecellit quę tantò ſunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpori &c. & ibi. Præterea noſſe debueras quod fecit Deus duo magna luminaria in firmamento cæli, luminare maius, vt pręeſſet diei, & luminare minus, vt præeſſet nocti, vtrumque magnum, ſed alterum maius. Ad firmamentum igitur cæli hoc eſt, vniuerſalis Eccleſiæ, fecit Deus duo magna luminaria, ideſt duas inſtituit dignitates, quæ ſunt Pontificalis authoritas, & regalis poteſtas, ſed illa, quæ præeſt diebus, ideſt ſpiritualibus, maior eſt; quæ vero carnalibus, minor; vt quanta eſt inter ſolem, & lunam, tanta inter Pontifices differentia, & reges cognoſcatur; *cap. Duo ſunt 96. diſt. & cap. Nouit, de iud.* & in hunc ſenſum intelliguntur verba *Extrauag. Vnam ſanctam, de maio. & obed. int. com.* ibi. Oportet gladium eſſe ſub gladio, & temporalem authoritatem ſpirituali ſubijci poteſtati, iuxta quæ optimè *Nauarr. in d. cap. Nouit, de iud. notab. 4. num.* 125.

Cum hoc tamen ſtat quod prædictæ duæ poteſtates, ſeu iuriſdictiones ſibi inuicem deſeruiunt circa diuerſos fines, vt dicitur in *cap. Quoniam* 10. *diſt.* Quoniam inquit *Cyprian. Imperatori Iuliano*, idem mediator Dei, & hominum homo Chriſtus Ieſus ſic actibus proprijs, & dignitatibus diſtinctis officia diſcreuit vtriuſque poteſtatis &c. vt etiam Chriſtiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent; & Pontifices pro curſu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus vterentur; idem per eadem verba ponit *Nicol. Papa, in cap. Cum ad verum 96. diſt.*

Vnde cum ſint diuerſæ poteſtates prædictæ, non debet altera in alteram ſe ingerere, vt dixit *gloſ vlt. in cap. Si duobus, §. fin. de appellat.* ibi. Et ita patet quod iuriſdictio temporalis non pertinet ad Eccleſiam, nec de ea debet ſe intromittere in præiudicium ſæcularis iudicis &c. niſi cum vacat Imperium &c tunc enim propter defectum iudicis ſæcularis benè ad Papam appellabitur &c. vel etiam quando ita neceſſarium fuerit in ordine ad finem ſpiritualem, & ſalutem animarum, & ſic per indirectum, ſeu minus principaliter, vt innuunt verba *tex. in cap. Per venerabilem 13. verſ. Rationibus qui fil. ſint leg.* ibi. Quod non ſolum in Eccleſiæ patrimonio (ſuper quo plenam in temporalibus gerimus poteſtatem) verum etiam in alijs regionibus, certis cauſis inſpectis temporalem iuriſdictionem caſualiter exercemus. Adnotato aduerbio (caſualiter) quod ſignificat iuriſdictionẽ eccleſiaſticam exercitam caſu, quo finis, & bonum ſpirituale animarum ita neceſſario poſtulauerit, vel conſequutiuè, ſeu acceſſoriè iuxta *cap. 3. de don. inter vir.*

Si ergo Eccleſiaſtica poteſtas non ſe ingerit in ſæcularem, niſi in caſu neceſſario, cum ſit maior, minus ſe ingeret ſæcularis in Eccleſiaſticam, cum ſit minor; & inſuper incapax iſtius iuriſdictionis adeo vt nec poſſit à

par-

Digitized by Google

à partibus in arbitrum elegi, vt dicit *gloſ. verbo, Formam iuris in cap. Legitima 2. de appellat. lib. 6. & probat cap. Contingit 8. de arbitr.* ibi. Quia non decet vt laicus in talibus arbitretur, licèt vnà cum Eccleſiaſtico poſsit, vt ibidem notauit *Panor. nu.* 4. vbi etiam ponit diuerſitatis rationem, cur non poſsit committi cauſa ſpiritualis.

Quæ ſunt iuriſdictionis poſſunt committi clericis inferioris gradus, nô verò quæ Epiſcopalis ordinis, iuxta *cap. Aqua 9 de conſecr. Eccleſ. vbi gloſ. pen.* aſsignat rationem diuerſitatis dicens quod iuriſdictio ſola voluntate, & verbo committitur, & reuocatur, ſed collatio ſacramentorum non confertur ſola voluntate, vel verbo, imò facto eſt opus &c.

Datur etiam iuriſdictio per conſuetudinem, vt probat *cap. 1. §. 1. de appellat. lib. 6.* ibi. De conſuetudine competat in hac parte &c. coniuncta *gloſ. ibidem verbo, De conſuetudine*, quæ dat iuriſdictionem; idem *gloſ. verbo, De conſuetudine in cap. Romana 5. de ſent. excom. lib. 6.* & iam dictum eſt verbo, *Conſuetudo*. Idem dicas ex indulgentia, *vt in cap. Cum contingat* 13. *de for. comp.* ibi. Ex indulgentia, vel conſuetudine ſpeciali huiuſmodi valeant iuriſdictionem ſibi vendicare.

Inſuper delictum dat iuriſdictionem ei, qui aliàs eam non habet, vt dicit *gloſ. 1. in cap. Licet 20. de for. comp.* idem dicitur in cauſa dubitationis, vt per *gloſ. verbo, Sententiam, in l. 2. C. ſi cont. ius.*

Sicut ſubditus non poteſt à ſe eijcere iuriſdictionem Epiſcopalem, ſic nec prælatus ſuam iuriſdictionem, inquit *gloſ. 2. in cap. Cum venerabilis 25. de cenſib.*

Perpetuatur autem iuriſdictio tam ordinarij, quàm delegati per citationem, & per eam, ſeu conuentionem præuenitur, vt per *gloſ. in cap. Propoſuiſti 19. de for. comp.* & quoad primam concluſionem probat etiam *gloſ. verbo, Conteſtata in cap. Relatum 19. de offic. deleg.* Et per quemlibet iudicialem actum, etiam præter citationem, iuriſdictio perpetuatur, vt inquit, dici ſolere, *gloſ. verbo, Incæpta, in cap. Ne aliqui 10. de hæret. lib. 6.* & probat *cap. Licet 30. de offic. deleg.* dum duobus delegatis in cauſa datis quoquomodo fuerit inceptum iudicium viuente vtroque ſi poſtea alter moriatur, poterit ſuperſtes vtriuſque vices adimplere.

Prorogatio iuriſdictionis fit de tempore ad tempus, vt notauit *gloſ. vlt. per tex. ibi in l. 1. C de iur. om. iud.* quandoque de perſonis ad perſonas, & quandoque de re ad rem, vt probat *gloſ. præd.* Nota tamen quòd in cauſa appellationis non datur prorogatio, & ratio eſt, quia cauſæ appellationum ſunt mixti imperij, & pertinent ad authoritatem ſuperioris, vnde, & vtraque parte conſentiente, non poſſunt ventilari apud iudices incompetentes; ita ponit *gloſ. verbo, Secundum mores in cap. In cauſis, de pac. Conſtant.*

Non etiam datur prorogatio in iuriſdictione delegata quoad alias perſonas non expreſſas in commiſſione *vt in expreſſo tex. in cap. Petro 40. de offic. deleg.* ibi. Cum & ſi aliàs iuriſdictioni præeſſe dicaris, quia in dictum I. nullam iuriſdictionem habebas; iuriſdictionis prorogatio nulla noſcitur extitiſſe, cùm huiſmodi delegata iuriſdictio ad alias perſonas nequeat prorogari.

Non mandat quis iuriſdictionem, antequam nanciſcatur eam; eſt enim per quam abſurdum alij eam mandare, quam non habet, vt dixit *Iureconſult. in l. 4. verſ. vlt. ff. de offic. proconſul.* à quo ſumpſit *gloſ. in cap. Paſtoralis 14. §. 1. de reſcript.*

Nota in ijs, quæ ſunt voluntariæ iuriſdictio,

tionis non poſſe quid fieri altero inuito, ſiue eximatur filius, ſiue redigatur inuitus, ſiue quod pater eximere compellatur, inuitus, vt dicit *gloſ. verbo, Non eſt. in Auth quib. mod. nat. effic. ſui, §. Illud tamen, coll.* 7. Niſi in quatuor caſibus, quos tradit *gloſ. vlt. §. vlt. quib. mod. iuſ patr. pot. ſol. in Inſtit.*

Subdelegatus habet eandem iuriſdictionem, quam delegatus; nam vt inquit *tex. in cap. Ex litteris* 29. *de offic. delegat.* demandata iuriſdictio deluſoria videretur, ſi ſubdelegatus huiuſmodi coerctionem aliquam non haberet.

Non expirat iuriſdictio minoris iudicis in præſentia maioris inquit *gloſ. verbo, Non poteſt in cap.* 2. *de offic. deleg.* Et licet videatur contra *tex. in cap. veniens* 8. *eod. tit.* vbi minor legatus Papæ ad aduentum legati de latere, qui eſt maior, non exercet iuriſdictionem, tamen non obſtat, cum non expiret, ſed tantum ſuſpendatur, ob reuerentiam, vt ibi pro Sed. Apoſtol. reuerentia; quod declarauit ibidem *gloſ. vlt.* in illis verbis, Interim ſuſpenſum eſt officium eius; eo verò recedente reaſſummit illud.

Imperitia hæredum iuriſdictionis formā immutare non poteſt, dicit *tex. in l. Si filia* 20. *ff. fam. erſiſc.*

Denegatur iuriſdictio ex cauſa, vt inquit *gloſ. verbo, Non dabit per tex. in l. Iuſiurandum* 34. *§. pen. ff. de iur. iur.* ibi. Iudicium ei prætor non dabit.

Expirat verò iuriſdictio delegata à condiudice per mortem ipſius, ſi eo viuente delegatus vti ea non cæperit, vt in ſupra citato *cap. licet* 30. *de offic. delegat.* ibi. Quod ſi iuriſdictione à ſuo ſibi collega delegata, eo viuente, vti non cæperit; quia mandatum huiuſmodi re integra, morte mandatoris expirauit, non habet ſolus officium iudicandi.

Expirat etiam prædicta iuriſdictio delegata à legato per diſceſſum ipſius à prouincia, ſi antea non ſit per citationem perpetuata, vt in *cap. Nemini* 10. *§. vnic. de offic. delegat.* ibi. Secus verò ſi cauſas duxerint delegandas aliquibus, cum iuriſdictio iſtorum expiret, ſi ante illorum diſceſſum horum citatio non præceſsit; vbi *gloſ. pen.* ſic. Et ita patet quod recedendo à Prouincia ſuæ expirat iuriſdictio, ſicut per mortem: ergo ſi citatio præceſsit, valebit commiſsio poſt receſſum, & ſic per citationem perpetuatur iuriſdictio, vt per *gloſ. vlt.* ibidem.

Si expirat iuriſdictio delegati in termino peremptorio partibus aſsignato poſt congruam horam peremptorij, non expectabit iudex contumacem; ſi verò non expirat, poteſt expectare in alterā diem; ſic ſummariè dicitur in *cap. Conſuluit* 14. *de offic. delegat. & tex.* verba ſunt. Hos autem credimus diſtinguendum vtrum iuriſdictio duret poſt. terminum peremptorium, an expiret in illo? Si durat in diem alteram, æquitate ſuadente, poteris expectare, nec erit pars contumax, peremptorio elapſo, citanda, niſi gratiam fecerit ei benignitas iudicantis; ſi autem expiret, niſi partes, cum id nouerint, ſe tibi præſentauerint ea hora, qua congruè poſsis procedere ad exequendum, ne fruſtra iudicialis inſtantia euaneſcat. Nam ſemel extincta iuriſdictio amplius non reuiuiſcit, vt dicunt doctores per *tex. in l. Qui res* 98. *§. Aream, ff de ſolut.* ibi. In perpetuum enim ſublata obligatio reſtitui non poteſt, & *cap. Quartis de conſecr. diſt.* 4. ibi. Vt ſemel regeneratus &c.

Iuramentum.

Triplex inuenitur. Voluntarium, quod ex voluntate datur, ſuſcipitur, & recuſatur, & extra iudicium fit, vt in *l. Iuſiurandum* quod ex conuentione extra iudicium defertur, *ff. de iur. iur.*

Item

Item neceſſarium, quod neceſſitate impoſita à iudice defertur, & ſuſcipitur, vt *arg. ff. de in lit. iur. l. vlt.* Nec enim poteſt hoc ſacramentum referri vel recuſari, niſi prætendatur iuſta cauſa recuſationis vt *C. de reb. cred. l. Generaliter, §. Sin autem.* Item iudiciale, quod ſic dicitur à iudicio, quando ſcilicet pars parti ſacramentum in iudicio defert, quod non eſt neceſſe ſubire, ſed poteſt recuſari, & referri, *vt C. eod. de reb. cred. l. Delata, & l. Generaliter, §. Sin autem;* ita ponit *gloſ. vlt. in §. Item ſi quis poſtulante de action. in Inſtit.*

Tria requiruntur concurrant in omni iuramento, ſcilicet veritas intentionis, iudicium diſcretionis, & iuſtitiæ impletio, vt dicit *gloſ. in l. 4. C. de reb. cred. in additione.* Et propter hoc forſan quidam ſubtili reuerentia tenti, nec verum ſacramentum pręſtare patiuntur, vt dicitur *in l. vlt. C. de fid. inſtr. & in l. Quæ ſub conditione, ff. de condit. inſt.* ibi. Alij perquam timidi metu diuini numinis vſque ad ſuperſtitionem. Alij verò faciles ſunt ad iurandum contemptu religionis, vt in *ead. l.* Et ſi dubitantes iurant, anceps periurium ſubire videntur, vt habes verbo, *Periurus.* Quare dubitans petat inducias ad deliberandum, & dabuntur ei, vt per *gloſ. 1. in cap. Cum cauſam 6. de iur. cal.* ibi. In ſacramento de veritate dicenda poteſt dubitare, vnde habebit inducias ad deliberandum, ſi dicat ſe dubitare &c. Et etiam vbi de calumnia iuratur datur tempus ad deliberandum, probat etiam *l. Iuſiurandum 34. ff. de iur. iur.* ibi, Aut ſpatium dandum, vt certioretur, vbi *gloſ.* ſic infert. Ergo liquet manifeſtè, quod non ſufficit iurare ſe credere, ſed præcisè ſic eſſe, vel non eſſe. Ex debito vero iuramento non tenetur quis, niſi ad interrogata reſpondere, inquit *cap Cum dilectus de accuſat.*

In ſex caſibus licitè iuratur, quos ponit *gloſ. verbo, Pro vnitate, in cap. Significaſti 4. de elect.* in his verſibus.

Pax, & fama, fides, reuerentia, cautio damni,
Defectus veri ſibi poſcunt magna caueri.

Si iuramentum licitum vis dicere, cerne, quis, cui, quid, per quod, ad quid, quomodo; quando, inquit *gloſ. vlt. in cap. Tua 11. de iur. iur.*

Iurabunt ad ſancta Dei Euangelia corporaliter à ſe tacta, dicit *Clem. 1. §. Porro de heret. vbi gloſ. Tacta,* ſic in corporali iuramento non ſufficit præſentia, ſed requiritur tactura Euangeliorum; & in *Extrauag. vnica de Auth. & vſ. pall.* ibi. Nihil obijcientes firment corporali præſtito iuramento. Non tamen hoc procedit in Epiſcopis, & pręſbyteris, qui ſolùm propoſitis, ſed non tactis Euangelijs iurant iuxta *cap. vlt. de iur. calum.* ibi. Propoſitis tamen, ſed non tactis Euangelijs; ſicut in dicendo teſtimonio, à te videtur huiuſmodi iuramentum exhibendum, vbi *gloſ. pen.* dicit. Quandoque tamen tangit ſacra.

In calumniæ iuramento quinque capitula continentur, quæ ponit *gloſ. verbo, Calumnia, in cap. 1. illo tit. de iur. cal.* quę his verſibus declarantur.

Illud iuretur, quod lis ſibi iuſta videtur,
Et ſi quæretur, verum non inficietur,
Nihil promittetur, nec falſa probatio detur,
Vt lis tardetur, nulla dilatio petetur.

Et ſemper quod quiſque credit, & exiſtimet eſt iurandum *l. 2. §. Quod obſeruari, C. de iur. iur. propt. cal. vbi Apoſtil.* affert prædictos verſus.

Præ-

Digitized by Google

Præſtatur autem ab vtraq; parte non obſtante quæcumque conſuetudine, vt in *cap.Caterũ 5.eod.tit.de iur cal.* ibi. Præſtari faciatis ab vtraque parte, conſuetudine, quæ legi contraria eſt, non obſtante. Nec poterit ab aliquo remitti; quia non pro commodo priuatorum, ſed pro communi vtilitate poſita eſt lex, vt inquit Imperator in *d.l.2.§.Sed quia C.de iur.iur.propt.cal.dand.* Poterit tamen remitti tacitè, vt notat ibid. *gloſ.* remitti, & ſtatim in fin. Poteſt etiam dari illa ratio poſita in *l.1.C.eod. tit.* ibi. Nam ſacramenti timore contentioſa litigantium inſtantia compeſcitur. Sed aduerte quod non eſt de ſubſtantia iudicij, vt decidit *cap.1.de iur.cal. lib.6.* ibi. Cum huiuſmodi iuramenta de calumnia præſtari ab initio de ſubſtantia ordinis iudiciarij non exiſtat.

In cauſa ſpirituali præſtat excipiens iuramentum calumniæ, ſiue quod malitioſè hoc non proponit, inquit *gloſ verbo, Iuramento, in cap. Dilectus 32. de elect. & probat.d.cap.1.§.2. de iur. cal. lib.6.* vbi de nouo præcipitur dari, licet de iure antiquo non daretur, eo quod in ſpiritualibus præſumebatur quod ſemper eſſet Deus in memoria, & ſic non calumniarentur litigantes.

Qui iuſiurandum defert, prius de calumnia iurare debet, ſi hoc exigatur, ait *l. Iuſiurandum 34.§.Qui ff.de iur.iur.* obi *gloſ.verbo,Exigatur,* notat ſic. Quod ſacramentum calumniæ poteſt remitti tacitè, cum demum ſit præſtandum, ſi exigatur; notat etiam *gloſ.verbo, Exigitur, per tex. ibi in l. De pupillo 5. §. Qui opus, ff.nou.oper.nunt.*

Si filius familias iuſiurandum detulerit, & iuratum ſit, danda eſt actio, quaſi contractum, ſic dicit *l. Depoſiti, ff.de pecul.* & ibidem notat *Apoſtill. ex Bald.* alibi melius non probari, quam hic quod per Iuſiurandum quaſi contrahitur, ſicut per ſententiam.

De alieno facto nemo inuitus tenetur delatum iuramentum præſtare. Graue enim videbatur, & ignorantes, & inuitos tutores ſub alieni compendij emolumẽto, etiam periuriũ anceps ſubire, vt dicit *l.4.ff.de in lit.iur.* obi *Apoſtill.* hæc verba: Sic nota ſecundum Bald. quod quis non cogitur iurare de facto alieno, & aliena conſcientia, nec debet quis grauare conſcientiam ſuam ratione officij, quod gerit, ſed ſalutem ſuam preferre cuicumque officio; probat etiam *gloſ.vlt. in cap. Ex reſcripto 9.de iur. iur.* ibi. Quia ſimpliciter factum alterius iurare non poterant, nec promittere. De conſcientia enim ſua iurare debet, non de alieno facto, cum iniquum ſit aliquem iurare de alieno facto, hæres, vel ſucceſſor, vel filius per *l. Marcellus,§.1. ff. rer. amot. tradit cap. Vnicum de not. feud.* licet ibidem dicat contrarium de l. Lombard.

Qui iurauit aliter quàm ei delatum eſt, iterum iurare debet, ait *gloſ.vlt.in cap. Cauſam quæ 8.de elect.*

Qui delatum iuramentum reuocat, iterũ non poterit deferre ex ratione *l.Si quis 11. C.de reb. cred.* ibi. Satis enim abſurdum eſt redire ad hoc, cui renunciatum putauit, & cum deſperauit probationem, tunc denuò ad religionem conuolare, & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates venientes. Nec etiam auditur ille cui defertur, volens referre in caſu *l. Marcellus 11. §.vlt ff rer.amot.* ex ratione, de qua ibi *gloſ.* in additione.

Ei ſoli nocere debet Iuſiurandum, qui detulit, inquit *l. Eum qui 8.§.Si petenti, ff. de publ.in rem act.*

Iuſiurandum alterius alteri neq; prodeſt, neque nocet. Matris igitur iuſiurandũ partui non proficiet, nec nocebit *l.3.in fin. ff. de iur. iur.* & addit *l.10.* Quia non debet alij nocere, quod inter alios actum eſt; probat etiam *l. Nam poſtea*

quam

quam 9. §.vlt.eod.tit. ibi. Si aduerſus alium velit prærogatiua iuriſiurandi vti nihil ei proderit.

Nec matrem pupilli admittendam, & ſi parata eſſet iurare, inquit *l.4.ff.de in lit.iur. vbi gloſ.* ſic. Quia credimus quòd in infinitũ iuret amore filiorum, cum nullus affectus vincat paternum &c.

Iurare autem in infinitum licet, ait *d.l.4. §.Deferre,ff.de in lit.iur.* quod debes intelligere de iuramento, de quo ille titulus loquitur. Alias nec pluries iuratur, vt in *Auth.In iſto, C.de iur. propt. cal.* ibi. Ne ſæpius iuretur in cauſa ex ratione, de qua *gloſ. verbo, Iurandum, in l.Qui bona 13.§.Si quis ſtipulatus, ff. de damn. infect.* ibi. Quia Sacramentum, quod ſemel eſt verum, ſemper erit verum, vnde non iuratur plus, licet tex.in eo caſu dicat quòd iterum iuretur. Item qui iurauit aliter quàm ei delatum eſt, iterum iurare debet, vt per *gloſ.vlt. in cap. Cauſam quæ 8. de elect.*

An prælatus iuret nomine ſuo, & in animas conuentuum, vel maioris partis, vide verbo, *Abbas*, & *Prælatus*. Et an iuramento Epiſcopi poſsit fieri deterior conditio Eccleſiæ? Verbo, *Epiſcopus*.

Verum eſt Sacramentum teſtatoris, & hæredis; licet alibi dicatur quod multùm differepet iuſiurandum hæreditarium à principali ſacramento, dixit *gloſ. verbo, Præſtanda, in cap. 2. Si de inueſtit. int.dom. & vaſſal.* Singulis hæredibus domini faciendum eſt ſacramentum fidelitatis, vt arguit *gloſ. verbo.Oportere, in l.Si vſusfructus 16. ff. de vſufruct.* ex ratione, de qua ibi. Nam cum ſit quaſi indiuidua ſeruitus, ſacramentum fidelitatis, & fidelitas ipſa in ſolidum debetur.

Hæredis iuramento probantur expenſæ factæ in funus, inuentarij confectionem & alias neceſſarias cauſa hæreditatis, dicitur *verbo, Hæreditas.*

Hæredem neceſſe habere, vel iuſiurandum ſubire, quòd nihil tale à teſtatore audiuit, vel recuſantem ad fideicommiſsi, vel vniuerſitatis, vel ſpecialis ſolutionem coarctari inquit *l.vlt.de fideicom. hæred.in inſt.*

Iuſiurandum loco probationis cedit, imo quaſi probatio dicitur, vt per *gloſ.verbo, Abſoluendus in cap.2. Si de inueſtit. int.dom.& vaſſali.& gloſ.pen. ad fin. in cap.vnic.de feud.cog.* Nam & iuramenti præſtatio eſt probatio, inquit *gloſ verbo,Offerre, in l.Generaliter,§.1.10, Cod. non num.pec.* quod an ſit verum, vide latiſsimè *Hipol.de probat.*

Iuris præſumptionem elidit iuramentum, vt ex *cap.vlt.qui matr. accuſ. non poſſ.* ibi. Niſi proprio iuramento firmauerit, quod poſtea dedicerit ea quæ obiecerit, dicit ibidem gloſ.in hęc verba. Nota hic quòd plus valet iuramentum vnius, quàm præſumptio Iuris, quia per iſtud iuramentum eliditur iuris præſumptio.

Et per iuſiurandum quis ſuam innocentiam probat, vt dicitur in *l Si furti. §. Qui iuſſu in fin. ff. ijs qui not. infam.* Sic ergo præſumitur pro aliquo ratione iuramenti infert *gloſ.in cap.Ad audientiam 13.de præſcript.*

Nota tamen dari potius ſacramentum reo, quàm actori, quia fauorabiliores ſunt rei, niſi ex contumacia reus veniat damnandus, vel agatur de expenſis ab actore factis; tunc enim actori, quia melius ſcit; ſi autem vterque ſciret æqualiter, vel etiam vna perſona eſt plus ſuſpecta, quàm altera, honeſtiori ſacramentum defertur, vt tenet *gloſ. verbo, Iureiurando in Auth.de nupt §.Quæ verò coll.4.* Si autem ſint æquales, intrat rei fauor, vt ſupra.

Si non potuerit qui vim ſuſtinuit, quæ perdidit ſingula comprobare taxatione à iudice facta per perſonarum, atque negotij qualitatem, ſacramento æſtima-

mationem rerum, quas perdidit, manifeſtet, nec liceat ei vltra taxationem à iudice factam iurare, ita *l. Si quando 9.C.Vnde vi*, *vbi gloſ. verbo*, *Manifeſtet*, ait. Ratione ergo difficultatis, & in odium violenti ſtamus iuramento. Difficile eſt enim probare omnia vtenſilia, vt dixit altera *gloſ. verbo*, *Comprobare, in d.l.Si quando*; Habes etiam de hoc in verbo, *Intereſſe*. In contrario autem iudicio depoſiti non datur hoc iuramentum in litem ex raione de qua tex. in *l.Ei apud quem ff.de poſ.*

Creditor etiam iurat in caſu *l.3.C.de iur. dom.impetr.* ſuper quantitatem vſurarum,& damnorum ſibi illatorum vitio rei pignoratæ, cuius dominium impetrauerat, & quam debitor vult reluere offerendo debitum infra tempus in dicta l.conſtitutum, vt probatur in illis verbis. Et liceat ei creditori, qui iam dominus factus eſt offerre debitum cũ vſuris, & damnis vitio eius creditori illatis, quorum quantitatem creditor debet ſuo iuramento manifeſtare; *gloſ. vero ibid.verbo,Recuperare*, dicit quod prædicta non obſeruantur, niſi conſuetudo, vel ſtatuta Ciuitatum.

Per iuramentum poteſt dari noua dilatio, vt dicis dicto verbo, *Dilatio*,& per iuramentum probatur ignorantia verbo, *Ignorantia*.

Per iuſiurandum tranſactum videri, inquit *l.Quod ſi deferente 22.ff.de dol.* & addit; ſtari enim religioni debet.

Iuſiurandum vicem rei iudicatæ obtinet, non immeritò; cum ipſe quis iudicem aduerſarium ſuum de cauſa ſua fecerit, deferendo ei iuſiurandum, dicit *l. 1.ff.quar.rer.act.* Non tamen extenditur de vna re ad aliam, vt in *l. Quoties*, *§. vlt.ff.de act.* ibi. Non eſſe dandam exceptionem quaſi de alia re iuratum ſit; & facit *cap.Ad audientiam 4. de ijs qua vi.* ibi. Non obſtante iuramento, quo non ad non repetendum, ſed ad reſignandum ſolummodo tenebatur.

Nec de perſona ad perſonam extenditur, vt ſupra dictum eſt, & probat optima *l.1.§.1.ff.quar.rer.act.* Si fideiuſſor, inquit, iurauerit, ſiquidem de perſona ſua tantum iurauerit, dabitur exceptio reo.

Nec etiam extenditur ad ea, de quibus non fuit cogitatum in iuramẽto,& quæ tunc non extabant, vt tenet *gloſ.* 1. *in cap.2.de renunc.& verbo*, *In mente per tex.ibi in cap.Ad noſtram 21.de iur.iur.* Sed reſtringitur ad ea de quibus veriſimiliter eſt actum, vt dixit *gloſ. in l. Non videntur 128.ff.de reg.iur.vbi Apoſtill.* illam dicit valde notabilem ad hoc, quod iuramentum ſimpliciter præſtitum ſuperiori per ſubiectum de obediendo ei, intelligitur ſemper in licitis, & honeſtis, & in veriſimilibus, & in his, quæ ſpectant ad eius officium, aliàs autem non.

Iuramento quandoque ineſt tacita conditio ad *l. vlt. C. non num.pec. vbi notat gloſ verbo Sacramenti*, & idem probat *cap. Quemadmodum, cum ſua gloſ. de iur. iur.* Vt ſi licitæ rei fuerit; quia legibus expreſſum eſt illicitæ rei iuſiurandum ſeruari non oportere, vt dicit *Auth. quod eis*, *C. de nupt.* Nec iuramentum licitè ſeruari potuit, quod contra canonica inſtituta illicitis pactionibus informatur, vt in *cap. Si diligenti de for.comp.& ibi gloſ.vlt.* ſic ait. Ergo patet quod ſi contractus non tenet, ſiue pactum; iuramentum de obſeruando ipſum contractum, vel pactum non tenet, neque obligat &c. & quia iuramentum non debet eſſe vinculum iniquitatis. Probat etiam *gloſ. vl.in c. Dilecti 13.de maior.& obed.*ibi. Nota quòd iuramentum non extenditur ad ea, quæ de iure præſtanda non ſunt, licet ſuper his iuretur. Iuramentum enim non fuit inuentum, vt eſſet vinculum iniquitatis &c. & iuramenta præſtita contra ſtatuta Canonum non tenent &c. Et quia iuramentum illud præ-

Digitized by Google

præſtitum fuit in damnum Eccleſiæ vnde non tenuit. Nec enim iuramenta, ſed periuria ſunt dicenda, quæ contra vtilitatem Eccleſiæ, & ſanctorum Patrum veniunt inſtituta, inquit *cap. 1. de ijs, quæ fi. à maior. part.* De illa vero materia, ſcilicet quando validum fit, vel nullum iuramentum ratione nullitatis contractus, cui apponitur, ſi cupis, latius videre, vide *gloſ. magn. & magiſtram in cap. Item Sacramenta, verbo, Super contractibus de pac. tenend. in fiud.*

In iuramento de quo *in cap. Conſtitutus 19. ad fin. de reſcript.* & alijs ſimilibus ſemper intelligitur authoritas maioris, excepta, vt inquit, ibidem *gloſ. verbo, Iuramento,* & proſequitur ita. Item ſi talis conditio ineſt iuramento, numquam eſt neceſſaria diſpenſatio in tali iuramento, quia ſi diſplicet Papæ non eſt ligatus tali iuramento, &c. ſed ideo dicitur authoritas Superioris excepta, quia non præiudicatur ei quin poſſit facere. Verius videtur quòd conditio talis ſubintelligitur in huiuſmodi iuramentis, & hoc ideo, quia ſuper re alterius, vel quaſi, iuramentum tale præſtatur, & de re alterius præciſè iurari non poteſt, imò eſſet anceps periurium &c. & ideo authoritas D. Papæ in talibus intelligitur tacitè excepta, licèt non excipiatur expreſsè.

Nec periurat qui legis licentia contra Sacramentum venit, vt dicit *gloſ. verbo, Agitur, in l. 1. ff. de act. empt. & gloſ. verbo, Extorta, in Auth. Sacramenta puberum, C. Si aduer. vend.* ſic. Non videtur deierare, qui ex legitima cauſa contrauenit; facit etiam *gloſ. verbo, Permittitur in Auth. Quod eis, C. de nupt.* vbi alias affert cauſas.

Nec etiam ille, cui non eſt ſeruata pacti conditio iuxta *cap. 3. de iur. iur.* ibi. Nec tu ei etiam ſi promiſſum tuum, iuramento firmaſſes, vel fidei obligatione interpoſita conditione firmaſſes, aliquatenus teneris, ſi conſtat cum conditioni minimè paruiſſe.

Nec inſuper qui neceſsitate compulſus contra iuramentum facit, vt in *cap. Querelam 30. de iur. iur.* ibi. Contra ſuum iuramentum non neceſsitate, ſed voluntate, & ibidem *gloſ. verbo Neceſſitate,* ſic. Nota quod neceſsitas excuſat à periurio &c. & legem non habet &c.

Nec denique dicitur infringere iuramentum qui in melius illud commutat, vt per *gloſ. verbo, Commorari ad fin. in cap. Tua nos 14. de iur. iur.*

Aliàs non eſt tutum quemlibet contra ſuum iuramentum venire, niſi tale ſit quod ſeruatum vergat in interitum ſalutis æternæ; nec nos alicui dare materiam volumus veniendi contra iuramentum proprium, ne authores periurij videamur, dixit *Pontifex in cap. Si vero de iur. iur. & Imperat. in l. 2. Cod. Si aduerſ. vend.* ſic. Neque perfidiæ, neq; periurij me authorem tibi futurum ſperare debuiſti; *& in Auth. de nupt. §. Quæ vero poſt princip. coll. 4.* ibi. Nec ſincere talia ſubire iuramenta, in quibus omnino periurium promptum eſt, probat etiam primam concluſionem *gloſ. magn. in cap. 2. de ijs quæ vi.* ibi. Et iuramentum ſuper hoc factũ tenet, dum tamen tale ſit factum ſuper quo iuratur, vel quod promittitur, vel traditur, quod ſeruari poſſit ſine interitu ſalutis æternæ; alias non tenet iuramẽtum, *& gloſ. vebo Venire, in cap. venerabilem 34. de elect.* quod ampliat *gloſ. verbo. Salutis æternæ, in cap. Cum dilectus 6. eod. tit. de ijs, quæ vi.* in ſalute corporali.

An teneatur impubes ſuum ſeruare iuramentum? Reſpondet *gloſ. 1. in addit. Auth. Sacramenta puberum, C. ſi aduerſ. vend.* ita Doctores communiter tenent teſte *Bart.* hic quòd ſi impubes eſt proximus pubertati, ita quod in eo cadat delictum, tunc obligatur iuramẽto &c.

Digitized by Google

quia ſicut peccando, & peierando obligatur Diabolo, ita & Deo.

Iuriſiurandi contempta religio ſatis Deũ vltorem habet, dicit *l.2.C. de reb. cred. & l. Nam ſufficit periurij pœna 23.ff. de dol.gloſ.* explicat, ideſt diuina vltio. Quod intelligi debet in iuramento voluntario litis deciſiuo iuxtà terminos *l.1.C.eod.tit.de reb. cred.* Nam neceſſarium poteſt retractari per inſtrumenta de nouo reperta, vt ibidem notat *gloſ.*

Dominus inter iuramentum, & loquellam noſtram nullam vult eſſe diſtantiã, quia ſicut in iuramento nullam conuenit eſſe perfidiam, ita quoque in verbis noſtris nullum debet eſſe mendacium ex *D.Chriſoſt.refertur in cap.Iuramenti huiuſmodi 22.q.5.*

Qui in religionem diuinam committit, in omnium fertur iniuriam, & publicũ crimen committit, dicit *gloſ. verbo, Grauius in cap. Vergentis 11. de haret.*

Nota quòd ſacramentum reuocatur prætextu periurij, vt in caſu *Auth. vt lice. mat.& aui. §.Quia vero verſ. Si autem coll.8. dicit gloſ. verbo, Teſtimonium,* licèt ibidem dicat quòd regulariter eſt contra. Neminem vero diuini timoris contemnendo iuſiurandum arbitramur immemorem, inquit *Imperator, in l.vl. C.ad l.Iul.pecul.*

Denique per legem poſſe remitti iuramentum vltra ſupra dicta habes in verbo, *Lex*, Item ex conſenſu partium. Item quando tractatur de ventre inſpiciendo in renunciationem, quam faciunt obſtetrices etiam ſine iuramento, vt per *gloſ. 1. in l. Iur iſiurandi §.C. de teſti.*

Ius.

GEnerale nomen eſt; & ideo dictum quia iuſtum eſt. Continet autem multas ſpecies, vt in *cap. Ius 1. diſt.* Eſt namque aut naturale, aut gentium, aut Ciuile, vt *in cap. Ius autem, ead. diſt. & in princ. de iu. nat. gent. & Ciu. in Inſtit.* vbi de cuiuſque definitione. Eſt etiam ius publicum, vt in Sacris, Sacerdotibus, & Magiſtratibus, *cap. Ius publicum ead diſt.* Priuatum vero non ſolum dicitur priuilegium, quaſi priuata lex, & quia in priuatum feratur, vt *in cap. Regula verſ.vlt.& cap.Priuilegia, diſt. 3.* Quod aliàs dicitur ſpeciale, cuius contrarium eſt ius commune, vt per *gloſ. verbo, Nunciatione, in l.de pupillo 5.§. Si quis ff nou.oper.nunc.* Sed etiam poteſt dici omne quod cuilibet competit vel ratione perſonæ, vel rei, vel etiam actionis, vt in *§.vlt.illo tit. de iu.nat.in Inſtit.* de quibus ſingillatim agitur per Iuſtin. in iiſdem inſtit. nam de primo tractat *in lib. 1. à tit. 3. de Iur. perſonarum vſque ad fin.* de ſecundo, *lib. 2. & 3. vſque ad tit. de obligat.* & de tertio, *lib. 4. toto tit. de action. vt notauit gloſ. in §. vlt. dict. tit. de iur. nat.*

Eſt etiam ius canonicum, quod licet aliquando diuinum nominetur ad differentiam legum Ciuilium, vt in *cap. 1. de iur.cal.* ibi. Nos itaque diuinæ, & humanæ legis, & in *cap. fin. 3. q.5.* ibi. Diuina, ideſt Eccleſiaſtica, & lato modo diuinum appellatur per *Couar. pract. cap. 31. ſub num. 2.* Tamen quia illud ius non dedignatur Ciuile imitari, adeo vt etiam in cauſis Eccleſiaſticis, vbi contrarium non diſponitur per Canonicum ſeruandum ſit, vt in *cap. 1. de nou.oper.nunciat.* ibi. Sacrorum inſtituta Canonum principum conſtitutionibus adiuuantur, *& gloſ. verbo, In atate in cap. Cum dilectus 32. de elect.* ibi. Vbi enim iura Canonica non contradicunt legibus, imo concordant, illis ſtabo; ideo inter vtrumque diſtinctionem non facimus, & quod

de vno

de vno dicimus, de altero etiam intelligimus, niſi quando aliud expreſsè in contrarium inuenitur; & in hoc ſenſu procedit *tex. in cap.* Ius ciuile eſt quod quiſque populus, vel Ciuitas ſibi propriũ diuina, humanaque cauſa conſtituit.

De iure naturali aliqua dicis infra verbo, *Natura*.

Ius autem gentium omni humano generi commune eſt. Nam vſu exigente, & humanis neceſsitatibus, gentes humanæ iura quædam ſibi conſtituerunt. Bella etenim orta ſunt, & captiuitates ſequutæ, & ſeruitutes, quæ ſunt naturali iuri contrariæ; & hoc iure gentium omnes pene cõtractus introducti ſunt, vt inquit *Imp. in §. Ius autem de iu. nat. in Inſtit. & in cap. Ius gentium diſt.* 1. ſic. Eſt ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, fœdera pacis, induciæ, legatorum non violandorum religio &c. Hoc inde ius gentium appellatur, quia eo iure omnes fere gentes vtuntur.

Ius verò ciuile, licèt ſtrictè dicatur quod quilibet populus, vel Ciuitas ſibi conſtituit, vt ſupra, tamen lato modo, & communi vſu loquendi intelligitur illud, quod in lib. digeſtorum, C. & Auth. continetur, quod aliàs ius cõmune appellatur. Si verò volumus propriè, & ſtrictè loqui cum *Vlpian. in l. 6. ff. de iuſt. & iu.* Ius ciuile eſt quod neq; in totum à naturali, vel gentium recedit, neque per omnia ei ſeruit. Itaque cùm aliquid addimus, vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id eſt ciuile efficimus. Et conſtat ex legibus plebeſcitis, Senatuſcõſultis, decretis Principum, & authoritate prudentium, vt per *Papinian. in l. 7. eod. tit.* Definitur à Celſo per eundem Vlpian. relato in *l. 1 ff. de iuſt. & iu.* quod ſit ars boni, & æqui, cuius merito quis nos Sacerdotes appellet. Iuſtitiam namque colimus, & boni, & æqui notitiam profitemur; æquum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes; bonos non ſolum metu pænarum, verum etiam præmiorum, quàm exhortatione efficere cupientes: veram niſi fallor, Philoſophiam, non ſimulatam, affectantes.

Alia etiam ſignificatione ius dicitur locus, in quo ius redditur, appellatione collata, ab eo, quod fit, in id, vbi fit; quem locum determinare hoc modo poſſumus: vt vbicumque prætor ſalua maieſtate Imperij ſui, ſaluoque more maiorum ius dicere cõſtituit, rectè ius appelletur; ſic per *Paul. in l. pen. verſ. Alia ff. de iuſt. & iu.*

Iuris ſapientia eſt quidem res ſanctiſsima, & quæ pretio nummario non ſit æſtimanda, nec dehoneſtanda, dicit *Vlpian. in l. 1. verſ. Proinde. ff. de var. & extraord. cog.* optimus quidem tex. pro multis clientulis, qui nec taxata ſalaria ſoluere volunt ſuis aduocatis, & procuratoribus, non cõſiderantes quòd talia non dantur pro ſcientia, ſed pro labore extrinſeco, ſcripturarum, informationum etiam in voce, articulorum, aliorumque innumerabilium, & inſuper non attendentes quod ſicut illis donatur ſcientia, vt notat ibi *gloſ. verbo Aeſtimanda per l. Aquilius ff. de donat.* tenentur ipſi ſaltem naturaliter ad remunerationem ex *l. Sed & ſi lege 28. §. Cõſuluit ff. de petit. hared* ibi. Ad remunerandum ſibi aliquem naturaliter obligauerunt.

Iuris profeſsionem eſſe de liberalibus ſtudijs innuit *Imp. in l. 1. C. Qui ætat. vel profeſs. lib.* 10. ibi. Cùm vos liberalibus ſtudijs operam dare affirmetis, maximè circa iuris profeſsionem, licet dicat ibidem gloſ. quod non eſt verum.

In regijs Ciuitatibus, & non in paruis Villis, ſiue Caſtris iura docenda ſunt, vt notat *gloſ. verbo*,

 Ad

Ad villas. in cap. Ex tua 12. *de cleric. non reſid.* Vidi tamen in hoc meo incolatu contrarium, doceri in paruis locis illa prima iuris rudimenta inſtitutionum, & illis tantum, elapſo anno, doctorari quamplurimos, ſed an iuris eſſent periti, neſcio; vnum ſcio quod de quadraginta annis, & vltra iuris profeſsioni ſemper incubui, & neque vnum iota, nec apicem vnum vtriuſque prateriui, quem non perlegerim, & tamen fateor me quicquam neſcire; ſi prædicti doctores docti euaſerunt, gratias Deo referant pro ſcientia infuſa, vel perſpicacaciori ingenio, & felici memoria, ſed à communiter accidentibus mihi videntur tales ius, in quo non verſati ſunt, ſcire non poſſe; & minus ea tueri. Parũ eſt autẽ iura condere, niſi qui ea tueatur exiſtat, vt dicitur in *Extrauag. vnica de Iude. int. eam. & in l. 2. §. Poſt originem ff. de orig. iur. coniuncta gloſ. verbo, Conſtituti, in cap. 1. §. Homicidium de pac. tenend.*

Fieri debent iura cum multo cõſilio, dixit *gloſ. per tex. in cap. 2 de reb. eccleſ. lib. 6. verbo, Conſultiſſimo*, ideſt cum multo conſilio. Et quod medicamenta morbis exhibent, hoc iura negotijs *gloſ. 1. in cap. Cæterum 5. de iuram. calum. & verbo, Morbo, in cap. vlt. de elect. in 6.* quod deduxit *ex Auth. Hac conſtitut. in princ. coll. 8.*

Inſurgunt iura contra eos, qui ius cludunt, vt in *cap. 1. in fin. de appellat. lib. 6.* Non enim oportet ius calumniari, neque verba eius captare, ſed qua mente dicetur, animaduertere ait *l. penult. ff. ad exhib. & in l. Tutoris 40. §. Tutor*, ibi. Non eſt leuis culpæ contra iuris authoritatem detrectare *ff. de admin. tut.* Nec etiam negligi debet, vt in *cap. 3. de ſupplen. neglig. prel.* ibi. Ne igitur ius noſtrum negligere videamur &c.

Et in ſceleratos, maximè criminibus peſſimis notatos, inſurgunt, & armantur, vt per *Imp. in l. Cum vir 31. C. ad l. Iul. de adult.* ibi. Iubemus inſurgere leges, armari iura gladio vltore.

Qui contra ius venit, peccat, dicit *Apoſtill. ad cap. 2. de conceſs. preb. lib. 6.* ibi. Nota quòd contraueniens iuri, peccat &c. imò incurrit infamiam per tex. ibi. Damnabiliter contra Lateranen. Concilium. Vnde contra ius non admittitur ſupplicatio, prout dicitur in *Summario l. 3. C. de adoption.* ibi. Non debet admitti ſupplicatio contra ius non expreſſa cauſa diſpenſationis, quod procedit etiam in ordine iuris peruertendo, vt in *cap. 25. de appellat.* Qua fronte, inquit, nos conſulere valeas, cum dicaris ordinem iuris perturbare, vbi gloſ. ſic. Nam iure poſſet ei dici, peccaſti, quieſce. Neque enim credendum eſt Rom. Principem, qui iura tuetur totam obſeruationem multis vigilijs excogitatam, atque inuentam velle euerti, ait *l. Si quando, 35. C. de inoff. teſtam.* Sed benè illa interpretatur, vt dicis verbo, *Imperator*.

Iura conſiderant effectum, non formulam verborum, inquit *gloſ. verbo, Fecit in l. Legitimos 5. ff. de legit. tut.*

Sicut prouident iura, quòd opportunitas ad malum tollatur, ita prouident ne opportunitas ad bonum tollatur, notat *gloſ. per tex. ibi in cap. Cum ex eo 34. de elect.* Et non obſtante omni prouidentia, ſemper machinationes humanæ faciunt ambiguitatem inſurgere, vt vix inueniatur quid certum, clarumque; ſicut dicitur in *proem. Clem.* ibi. Quoniam nulla iuris ſanctio, quantũcumq; perpenſo digeſto conſilio ad humanæ naturæ varietatem, & machinationes eius inopinabiles ſufficit, nec ad deciſionem lucidam ſuæ nodoſæ ambiguitatis attingit: eo præſertim quòd vix aliquid adeo certum, clarumque ſtatuitur, quin ex cauſis emergentibus (quibus iura iam poſita mederi non poſsint) in dubium reuocetur. Vnde prouenit eiuſdem iuris mutatio, & varie-

Digitized by Google

rietas, vt dixit *Iuriſconſ.in l.Iuſiurandum 34 §.pen.ff.de iur.iur.* ibi Forſitan ex diuerſitate rerum, vel perſonarum quibuſdam emergentibus quæ varietatem inducunt, & ibidem notauit gloſ. Aliàs expedit concordare iura iuribus, & eorum correctiones (ſi ſuſtineri valeant) euitari *cap.Cum expediat 29.de elect.lib.6.*

Nec etiam poſſunt dari iura ſuper incerto facto, vt in *cap.de muliere 6.* ibi. Certum nobis nihil poſtea expreſsiſti, nihil certum inde tibi poſſumus reſpondere *de ſponſ.* cui conſonat *l.Vt reſponſum* congruum accipere poſsis, inſere pacti exemplum *C.de tranſact.& gloſ. verbo, Soluere poſt med.in Extrauag.vnica de elect.* ibi. Nam tibi ſuper incerto à iure non determinato, quærenti certum dare nequeo reſponſum.

Ex quo ſequitur quòd cùm futura ſint incerta, ſuper illis non datur ius; ſed ſuper tempus præſens, vt optimè dicitur *in l.Continuus 137. §.Cum quis ff. de verb.oblig.* ibi. Nec ad rem pertinet, quod Ius mutari poteſt, & id, quod impoſsibile nunc eſt, poſtea ſit poſsibile fieri. Non enim ſecundum futuri temporis ius, ſed ſecundum præſentis æſtimari debet ſtipulatio.

Ius terminum finitum dicitur habere, facta vero ſunt infinita, vt deducitur ex *l. 2. ff. de iur. & fact. ig.* ibi. Cùm ius finitum eſſe, & poſsit, & debeat, facti autem interpretatio plerumque etiam prudentiſsimos fallat. Verùm doctores noſtri illud quaſi infinitum reddunt infinita volumina ſcribẽtes; ſed vt adimpleatur ſcriptura, quæ dicit, faciendi libros infinitus eſt numerus, quaſi forſan motus ipſe hunc congero.

Non prius iuris ratio, quàm perſona quærenda eſt, inquit *l.Quidam referũt 14.ff.de iur. codicill.* Et vbi ratio diuerſa non datur, eadem iuris diſpoſitio dari debet, vt dicis in verbo, *Ratio*. Sed quid ſi in iure non reperitur cautum, nec poſsit de ſimilibus ad ſimilia, & de ratione eadem argumentari? Videtur Principem conſulendum, cùm aliàs nõ poſsimus aliquid ſine lege aſſerere, vt in *Auth.de non elig.ſecund.nub.§.Optimum itaque,* ibi. Nec quælibet eſt lex tale aliquid dicens *coll. 1. & in Extrauag.vnic. de vot.* ibi. Cùm nec de iure diuino, nec per ſacros reperiamus Canones hoc ſtatutum. Erubeſcimus enim cum ſine lege loquimur, vt in *Auth. de trient & ſem.§.Conſideremus, coll.3.*

Vel etiam dici poteſt quod ſeruari debet æquitas, vt in *cap. vlt.de tranſact.* ibi. In his vero, ſuper quibus non inuenitur ius expreſſum, procedes, æquitate ſeruata. Quando autem æquitas potius, quam iuris rigor, ſeruanda ſit? dixiſti verbo, *Aequitas*, & notas in verbo, *Seueritas*.

Ius ſummum ſępè ſummam malitiam eſſe, dixit Terent. in Heautontimorumen. & vulgariter dicitur ſumma iniuria, quod videtur probari in *l. Si ſeruũ 91.§ Sequitur.ff.de verb.oblig.* ibi. Eſſe enim hanc quæſtionẽ de bono, & æquo; quo in genere plerumque ſub authoritate iuris ſcientiæ perniciosè erratur. Et ideo, ſecundùm Canones, non iuris ciuilis rigor, ſed æquitas ſeruatur, vt notauit *gloſ.per tex.in cap.Sæpè 18.de reſt. ſpol.* ibi. Vnde non obſtante iuris ciuilis rigore ſancimus &c. & dicitur in *cap.1. de dol.& cont.* quod in Eccleſiaſticis perſonis, & negotijs rigor, & diſtrictio iuris non requiritur, atteſtante *Salomone Eccleſ.7. cap. Noli* eſſe nimis iuſtus, & affertur *in cap. Serpens de pænit.diſt.1.*

In turbatione Regni etiam iuris rigor ſeruari non poteſt, vt dixit *gloſ.vlt.in cap. vlt.de tranſact.* Licèt aliàs iuris executio non habeat iniuriam, *l.Iniuriarum 13.§.Is qui, ff.de iniur. gloſ.verbo, Iure licito in l.3.§.1.ff.quod met.cau.& in l.4.verbo, Actionem, ff.de aqu.plu.arc.*

In materia ſtricti Iuris, ſeu eiuſdem rigoris,

Digitized by Google

ris, & æquitatis non prætereamus *tex. optimum in l.8.C.de iud.Placuit(inquit Conſtan.Imper.)*in omnibus rebus præcipuam eſſe iuſtitiæ,ęquitatiſque ſcriptæ, quàm ſtricti iuris rationem. Strictū autem ius,vel ratio ſtricti iuris dicitur tribus modis.Primo ad differẽtiā actionis bonæ fidei,& ſic accipitur *in §.Actionum de act.in inſt.* Secundo quod eſt adeo ſtrictum ius , ideſt firmatum, vt nullo modo poſſit ab eo recedi ; & in hoc ſenſu procedit *l. Proſpexit,ff. qui, & à quib.* ibi . Quod quidem per quam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt. Tertio cum latius, mitiuſue quam dictet æquitas aliquid ſtatuatur, & in hoc procedit *d.l.Placuit,* vt notauit ibidem *gloſ.vlt.* Cùm autem inter æquitatem, & ius dubium erit, ad Principem recurrendum, dicit *l.1.C.de legib.* ibi . Inter æquitatem ; iuſque interpoſitam interpretationem nobis ſolis, & oportet, & licet inſpicere.

Ius antiquum ſeruandum eſt , inquit *l. 1. prope fin ff. ad Tertyll. & facit cap.A nõ facito in.fin.50.diſt.*ibi.Quotieſcumq; in geſtis Conciliorum diſcors ſententia inuenitur,illius Concilij ſententia magis teneatur,cuius antiquior, & potior extat authoritas . Nam tantæ authoritatis eſt,vt etiam ſi ſit correctum per nouum ius, adhuc antiquum allegari poterit ad declarationem noui, licet non ad deciſionem, vt in *l. 1. C. de lat. lib.toll.* ibi . Ad ſimilitudinem antiquæ, & probat *gloſ.verbo,Sed vt in §.1.de teſta.in Inſtit.in addit.*ibi. Sed dic quod licitum eſt ſcire, & allegare ius correctum ad declarationem Iuris noui, non ad deciſionem .

Quæ ſunt de iure communi difficilius tolli poſſunt, inquit *gloſ. verbo, Inutilem ad fin.in l.1.§.1.ff.quib. mod. pig. ſol.* & ideo quod ad illud redditur,extendendū, vt dixit *glo.in cap. Statutū de præb. lib. 6.* ibi . Per hanc redditur ad ius commune extendenda eſt igitur , quæ valde celebratur per *Couar.3. var. cap. 6. num. 4.* idem per eadem verba *gloſ. verbo,Numerandum, in cap. Statutum 3.de appellat.lib.6.*

Iuris ſolemnitas ſeruanda eſt , fallit inter mercatores , quia potius apud eos ſeruatur fides, & æquitas , ita notat *Apoſtill.ad gloſ.verbo, Solemnia, in l.1.ff.de iniuſt. rupt.* Nec etiam apices iuris attendendi , maximè in bonę fidei iudicijs, vt in *l.Si fideiuſſor 29 §.Quedam tamen ; ff. manda.* ibi . De bona enim fide agitur, cui non congruit de apicibus iuris diſputare, ſed de hoc tantum debitor fuerit , necne ; à quo deduxit *gloſ.1.in cap.Dilecti 6.de iudic.* vbi prohibentur iuris ſubtilitates in cauſis ; ſi vis verba eius vide verbo, *Subtilitas* .

Quod ipſo iure venit , non eſt neceſſe vt declaretur, iuxta *l.Quæſitum 9.§.1.ff.de diſtract. pig.* ibi . Superuacuum eſt, quia ipſo iure ita res ſe habet, etiam non adiecto eo .

Quod iuris eſt de toto quoad totum,idem de parte, quoad partem vulgariter deducitur ex *l.Quæ de tota re vendicanda* dicta ſunt,eadem & de parte intelligenda ſunt *ff.de reiuend.ſed gloſ.verbo,Poſſe in l.Per fundum 11.de ſeruit.ruſt.* dicit ſic. Item aliud, quod non eſt idem iuris de parte , quoad partem , quod de toto quoad totum, & ibidem additio ita. In indiuiduis non procedit argumentum de toto quoad partem, quoniam in partem diuidi non poteſt &c. In his verò,quæ ſunt diuidua,bene procedit. Hic poteſt notari quód iura ſunt indiuidua, nec partes illas diſeretas habent, vt dixit *gloſ.verbo,Si certa in l.Si conſenſit,§.2.ff.quib.mod. pig.ſol. & gloſ.vl.per tex.in cap.Niſi 21.de præbend.* ibi . Quoniam ſicut ius diuidi non poteſt &c.

Quod ius permittit, & Princeps permittere videtur, dixit *gloſ verbo, Non licet in l.Legatam 5 ff.de admin. rer. ad ciu.* Et quod iure ſubſiſtit, reuocari non de-

bet

bet *l. Si priuſquam* 8. *C. de diſtract. pig.* Nec prætoris factum iuri derogari oportet *l.* 1. *in fin. ff. de fer.*

Vigilantibus, & non dormientibus iura ſubueniunt, dicitur in *l. Pupillus* 24. *ad fin. ff. quæ in fraud. cred.* ibi. Sed ſi vigilaui meliorem meam conditionem feci; quia ius ciuile vigilantibus ſcriptũ eſt *l. Vt perfectius*, ibi. Sed ſit aliqua inter deſides, & vigilantes differentia, *C. de annal. except. cap. Dilecto* 28. ibi. Sibi enim imputare poterit pars aduerſa, ſi negligens fuerit in ſua iuſtitia proſequenda, *de verb. ſignif.* & notat *gloſ. verbo, Incuria, in cap. pen. de conſuet.* Non etiam fauet ius delicatorum votis, dixit *gloſ. verbo, Non poteſt, in l. Vt pomum, ff. de ſeruit.* Nec ſuccurrit decipientibus, ſed deceptis, nec ſtultis, ſed errantibus, vt inquit *tex. in cap. pen. de rer. permut.* ibi. Cum igitur deceptis, & non decepientibus iura ſubueniant, vbi *gloſ. verbo, Deceptis*, ſic. Quia ſtultis non conſueuit ſuccurri, ſed errantibus. Quid ignorantibus ius? Reſpondet *l. Regula* 9. *ff. de iur. & fact. ignor.* ita. Sed iuris ignorantiam non prodeſſe &c. Si Iuriſconſulti copiam habeat, vel ſua prudentia inſtructus ſit, vt cui facile ſit, ſcire, ei detrimento ſit iuris ignorantia, quòd rarò accipiendum eſt, & ibi *gloſ. verbo, Rarò*, ſic intelligit, ſed in lucro tantum; in damno autem quamuis Iuriſconſulti copiam habeat, tamen ſibi ſubuenitur, vt ſupra &c. cui conſonat altera *gloſ. verbo, Cõtractu, in Auth. de non alienan. §. Quia vero in fin. coll.* 2. ibi. Nec ſibi nocet iuris ignorantia in damno vitando, & latius dixiſti verbo, *Ignorantia*, vbi etiam in damnis nocet iuris ignorantia in odium negligentiæ, & quod in naturali iure non licet errare.

Iuris peritorum quod ſit ſequenda ſententia. Habes verbo, *Peritus*.

Teſtatoris error nõ facit ius, ſed vniuerſitatis ſic, vel Principis &c. ſic dicit *gloſ. in verbo, Ornamẽtorum* 39 *ff. de aur. & arg. lega.*

Iura non præiudicant alicui, vt dixit *Imperator in l. Cum ſcimus noſtra iura nolle præiudicium generare cuiquam, C. de agricol. & cenſib. lib.* 11.

Ius publicum valde priuilegiatum eſt, vt teſtatur *Imperator in l. pen. ad fin. C. de fideiuſſor.* ibi. Multis enim priuilegijs propter publicas neceſſitates publico iuri præſtitas, non ab re eſt; & nos huiuſmodi prærogatiuam ei condonare. Vnde contra illud longi temporis præſcriptio non obſtat *l. Diligenter* 9. *C. de aquæduct. lib.* 11. ibi. Vt ius ſeum regiæ Ciuitatis reſtituatur, & quod publicum fuit, aliquando minimè ſit priuatum, ſed ad omnes vſus recurrat &c. nec longi temporis præſcriptione profuturæ.

Nec tolli poteſt pactionibus *l. Neratius* 20. *ff. de religioſ.* ibi. Quia pacto hoc ius publicum infringi nõ poſsit, *l. Quidam* 6 *ff. de admin. tut.* ibi. Nemo enim ius publicum remittere poteſt huiuſmodi cautionibus, aut mutare formam antiquitus conſtitutam, & in *l. Cerdonem* 42 *ff. de oper. lib.* ibi. Nam iuri publico derogari nõ potuit, qui fideicommiſſariam dedit libertatem.

Fortius eſt ius, quod ſpectat ad aliquem iure ſingulari, quàm quod expectat iure communi, ſeu collegij, & facilius euellitur ſecundum, quàm primum. Hinc eſt quod ius collegij non tranſit in monaſterium per profeſsionem, ſed ius priuati benè tranſit; ſic dicit *gloſ. magna in additione in cap. Beneficium* 4. *de regular. lib.* 6.

Item nota quòd vbi in diuerſis perſonis ius priuatum concurrit cũm communi, & extraordinarium cum ordinario, priuatum, & extraordinarium communi, & ordinario præferuntur; & hoc facit prærogatiua illorũ, per quos ſpecialia ſunt conceſſa; item fauor illius, pro quo conceſſa eſt res. Secus ſi in eadem perſona concurrerent, quia tunc primò

mò debet vti ordinario,quàm extraordinario; ita ponit *gloſ. verbo, Mallent, in Extrauag. vnica ne Sed. vac. int. com.*

De iure ſuo, non vero de alieno quiſque agere debet, vt inquit *l. vti frui 5. ff. ſi vſusfruct. pet.* ibi. De ſuo enim, non de alieno quemquam agere oportet. Nec propter metum periculi temerè ius ſuum indefenſum relinquere, dicit *l. Illud 43. ff. de pet. hæred.*

Quid autem ſi quando egit,ius non habebat, ſed pendente iudicio ei ſuperuenit? Reſpondet *Apoſtill. ad l. Si rem 9. §. vlt. ff. de pignor. act.* in hunc modum, *Bald.* hic reputat hunc tex. ſing. ad hoc, quod ius ſuperueniens pẽdente iudicio actori in re, de qua litigat ex cauſa de præterito fundat actionem, ab initio malè inſtitutam; verba autem dicti tex. ita ſe habent. Qui antè ſolutionem agit pignoratitia, licet non rectè egerit, tamen ſi offerat in iudicio pecuniam, debet & rem pignoratam, & quod ſui intereſt conſequi.

Nota quod diffidentia iuris permittit variare, vbi non eſt ius alteri acquiſitum, vt per *gloſ. verbo, Diffideret in cap. Bona 4. de poſtulat. prælat.* Quod intellige de iure in re, non ad rem, vt dicitur in *Extrauag. vlt. de elect. int. com.* ibi. Dummodo in eis Ius in re, licèt ad rem non ſit aliquibus acquiſitum. Et tamen in *Extrauag. vnica de offic. deleg. int. com.* ſic dicitur. Ius ad rem expectantibus dicta beneficia ante competens, ex ratione immutari nõ debet; nam nec cuilibet gratia fauente, vltra quam meretur, impertior, nec vlli hoc, quod ſui iuris eſt, ambitu ſtimulante derogabo; dicitur in *cap. De eccleſiaſticis 25. q. 2.* & plus dicit *gloſ. verbo, Innouata, in cap. Non ſolum de appellat. lib. 6.* ibi. Vnde ſicut ius alicui non debet auferri, ita nec ſpes ad ius.

Licet aliquando quis poſsit priuari ſuo iure ſine culpa, vt in *cap. Antiqua 23. de priuileg.* quod loquitur de Patriarchali Hieroſolymitana Eccleſia, quæ fuit prima olim,& nunc eſt vltima propter pauperratem, vbi *gloſ. a.* ſic ait. Et ſic priuata fuit iure ſuo ſine culpa, quod eſſe non debet regulariter, hoc tamen fuit non ſine cauſa &c. quod ſit pluribus modis. Vnde verſus.

> *Paupertas, odium, vitium, fauor, & ſcelus, ordo*
> *Perſonas ſpoliant, & loca iure ſuo.*

Priuatur etiam quis iure ſuo propter maius bonum, & ſine culpa punitur, vt dixit *gloſ. verbo, Ereximus in Extrauag. vnica de offic deleg. int. com.*

Eſt autem æquius quod propter ius in re ſeruetur ius ad rem, quàm propter ius ad rem extinguatur ius in re, vt aliàs in caſu dicit *gloſ. verbo, Conſuetis in cap. Si is 39. de præben. lib. 6.*

Dolo malo non videtur habere, qui iure ſuo vtitur, dicit *l. 3 ff. de libe. hom. exhib.* Nec eſt quod ei imputetur, qui iuris ſui conſeruandi facit, vt ait *gloſ. verbo, Defendendarum in l. 3 ff. de incend. rui.* per tex. ibi. Cum enim defendendarũ mearum ædium cauſa fecerim, vtique dolo careo.

Non debet alterius colluſione, aut inertia, alterius ius corrumpi. Sed rectius dicitur etiam alterutri eorum permittendum agere, vt alterius ius incorruptum maneat, dicit *l. Si pariter 9. ff. de lib. caus.* loquens in cauſa ſerui communis, quod poſsit alter dominus agere abſente altero.

Ei, qui alio iure venit, quàm eo, quod amiſit, non nocet id, quod perdidit, ſed prodeſt id, quod habet, ait *l. Si filius 42. verſ. Paulus notat, ff. de bon. libert.* Quando vero in eadem perſona iura diuerſa concurrunt, quid dicendum, inuenies verbo, *Perſona*. Duplicia vero iura habentes præferuntur vnum ha-

habentibus tantum, probat *gloſ. Vlt. in fin. in l. Vlt. C. com. de ſucceſſ.*

Cum vnum Ius eſt vniuerſale per vnam rem ſufficit fieri reſtitutionem, vt inquit *gloſ. Vbo earum in l. reſtituta 37. ff. ad Trebell.* & hac ratione iuris vniuerſalis procedit *tex. in l. 4. §. pen. ff. de pecul.* ibi. Si ære alieno exhauriatur peculium ſerui, res tamen in cauſa peculiari manet. Nam ſi aut ſeruo donaſſet debitum dominus, aut nomine ſerui alius domino intuliſſet, peculium ſuppleretur, nec eſſet noua conceſſione domini opus, vbi *gloſ. Vbo. Manet* ita dicit. In hæreditate idem &c. In dote idem &c.

Iuris accreſcendi ratio ponitur in *l. Mæuio 42. ff. de legat.* 2. ibi. Quia cum ſeparatim, & pars fundi, & totus legatus ſit neceſſe eſt vt ea pars, qua ceſſat pro portione legati cuique earum, quibus fundus ſeparatim legatus eſt, accreſcat.

Iura, vel incorporalia poni inter immobilia bona, incorporalia enim præſcribi habent, vt immobilia, ſic ait *gloſ. Vbo. iura in cap. 2. de reb. Eccleſ. lib. 6.* Cum hoc tamen ſtat, quòd nec poſsideri intelligitur Ius incorporale, vt inquit *l. 4. §. ſi viam ff. de vſu cap.* licet quaſi poſsideri dicatur. Ius autem poſſeſſum illibatum, intemeratumque ſeruari dicit *Imperat in l. Poſſeſſores 12 C. de fund. patrim. lib. 11.*

Abſurdum eſt plus Iuris habere eos, qui poſſeſsionem dumtaxat vſusfructus, nõ etiam dominij adepti ſunt, ait *l. 3. ff. ſi vſusfruct. petat.*

Iura ammiſſa non reſtituuntur, licet res in priſtinum ſtatum redierit, *gloſ. 1. ex tex. in cap. Vnico Quid iur.* ſi poſt alienat. in vſib. feud.

Iura cum ſunt obſcura quid? Vide Vbo. *Obſcuritas.*

Iuſtitia.

De ea congruit aliqua hic dicere poſt verbum Ius, cum de vtroque inſimul agat *tit. ff. de iuſt. & iur & Imperat tod, in Inſtit.* vbi definitur. Quod ſit conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuens. Secundùm verò *Ariſtotel. lib. 1. Ethic. cap. 4.* Iuſtitia eſt habitus ſecundùm quem iuſtus dicitur operatiuus, ſecundum electionem iuſti, & diſtributiuus, & ipſi ad alium, & alteri ad alterum, non ſic, vt eligibilis quidem plus ipſi, minus autẽ proximo; nociuus autem a contrario, ſed æqualis eius, quod ſecundum proportionalitatem, ſimiliter autem alij ad alium. *Cicer. autem lib. 3. Rhetor. art. nou.* dicit. Quòd iuſtitia eſt æquitas Ius vnicuique tribuens pro dignitate cuiuſque; & *lib. 2. Rhetor art. veter. cap. 9.* ſic. Iuſtitia eſt habitus animi communi vtilitate conſeruata ſuum cuique tribuens.

Iuſtitia in ſe virtutes complectitur omnes, in iuſtitia namque ſimul omnis virtus eſt, quoniam perfectæ virtutis vſus eſt. Perfecta autem eſt, quoniam habens ipſam, & ad alterum poteſt virtute vti, non ſolùm ad ſe ipſum, inquit idem *Ariſtotel. d. lib. 5. Ethic. cap. 2.* & paulo poſt dicit. Optimus autem, non qui ad ſe ipſum virtute vtitur, ſed qui ad alterum. Hoc enim opus difficile. Hæc igitur iuſtitia, non pars virtutis eſt, ſed tota virtus; & è contrario iniuſtitia, non pars malitiæ, ſed tota malitia eſt.

Vnam quidem eſſe perfectiſsimam virtutem arbitrandum eſt omnibus hominibus, quæ Iure omnibus diſtribuit, hæc eſt ex cauſa cognominata iuſtitia. Etenim vnamquamque aliarum virtutum, niſi ſubſequantur huius bona, fiet nihil horum, quæ competunt. Itaque

Digitized by Google

nec fortitudinem, quæ non eſt cum iuſtitia, laudabimus, dixit Imper. in *Auth. vt omn. obed. iud. coll. 5.*

Iam ipſam ſapientiam ſequitur ſemper ſociata iuſtitia, iuſtitiam virtus animi non relinquit, virtutem comitatur caſtigata ſobrietas, inquit *Ioſeph. in tract. de Machab. poſt princ. fol. mihi* 865.

Et hanc probo eſſe iuſtitiã, qua ſuum cuique ita tribuit, vt non diſtrahatur ab vllius perſona iuſtiore petitione, ait *l. Bona fides* 31. *ff. depoſit.*

Iuſtitia ita cunctorum ſenſibus beneficium diuinitatis attribuit, vt & qui neſciunt iura, rationem tamen veritatis cognoſcant. *Caſſiodor. lib.* 26. *epiſtol. & lib.* 22. ſic. Iuſtitia omnes clarificat, quos ſui participatione ſublimat.

Iuſtitia ad rem gerendam neceſſaria eſt, cuius tanta vis eſt, vt ne illi quidem, qui maleficio, & ſcelere paſcuntur, poſsint ſine vlla particula iuſtitiæ viuere; nam qui eorum cuipiam, qui vna latrocinantur, furatur aliquid, aut palam eripit, is ſibi ne in latrocinio quidem reliquit locum, ille autem, qui archipirata dicitur, niſi æqualiter, diſpertiat, aut occiditur à ſocijs, aut relinquetur, dicit. *Cicer. liber.* 2. *de offic.*

Parum eſt iuſtitiam tenere, niſi & diligas, qui tenent, tenent, qui diligunt zelantur; amator iuſtitiæ inquirit iuſtitiam, & proſequitur eam; porro omnem iniuſtitiam perſequitur, dixit *Bernard. ad Eugen. lib.* 3. *de conſiderat. & ſapiens lib. ſap. cap.* 1. *incipit.* Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram; & alibi. Vſque ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.

Pro ſe quiſque colat iuſtitiam, expulſiſque omnibus vitijs ex animo purgatas mentes ad Deum conuertite, & in eius veneratione conſtanter perſeuerate. Hæc enim facientibus breui omnia bona venient, & in primis noua libertas, & victoria de hoſtibus; quæ neque armis, neque robore corporum, neque copiarum multitudine conſequi licet; non enim his rebus Deus præmia propoſuit, ſed probitati, ac iuſtitiæ, dicit *Ioſeph. de antiquitat. lib.* 6. *cap.* 2. *numer.* 50.

Fructus diuinus eſt ſæpius iuſtitiam recenſeri, dicitur in *cap. Graue* 35. *q.* 9. Vnde Eccleſia dicitur cultrix iuſtitiæ, vt dictum eſt Verbo Eccleſia; priuatus verò ſæpè obuiat iuſtitię, *vt in cap. Vnico ad fin. de alienat. feud.*

Iuſtitiam diligunt, & honorantur Imperatores, vt in *l. Eos §.* 1. *C. de appellat.* ibi. Cum votum gerentibus nobis aliud nihil in iudicijs, quàm iuſtitiam locum habere debere, neceſſaria res fortè tranſmiſſa, non excludenda videatur. Et *in Auth. de æqual. dot. §.* 1. *coll.* 7. ibi. Vt per omnia iuſtitiam, & æquitatem honoremus, & vbi præſumitur quòd iuſtitia oppreſſa ſit, diligentius iubetur examinari cauſa, *l. Addictos* 29. *C. de appellat.* ibi. Diligentius examinetur vbi per errorem, vel gratiam cognitoris oppreſſa putatur eſſe iuſtitia.

In omni gente, qui facit iuſtitiam acceptus eſt Deo, inquit *cap. Ad decorem* 5. *de inſtit.* Debet autem fieri ex voluntate; ſicut enim peccatum opus ſine voluntate non facit, ita & iuſtitia ex opere non conſummatur, niſi & voluntas affuerit, *vt per Chriſoſt. in cap. ſicut* 32. *q.* 5.

Exercenda eſt iuſtitia iuxta formam *cap. Diſciplina* 45. *diſt.* in hæc verba. Diſciplina, vel miſericordia multum deſtituitur, ſi vna ſine altera teneatur &c. Miſcenda eſt ergo lenitas cum ſeueritate, faciendumque quoddam ex vtraque temperamentum, vt neque multa aſperitate exulcerentur ſubditi, neq; nimia benignitate ſoluantur &c. Sit ergo diſtrictio iuſtitię, quæ feriat, ſit & cõſolatio baculi, quę ſuſtẽtet, ſit itaq; amor

amor ſed non emolliens, ſit rigor, ſed non exaſperans; ſit zelus, ſed non immoderatè ſæuiens; ſit pietas, ſed non pluſquam expedit, parcens. Ex quo tex. *deducit gloſ. Vbo. Miſericorditer in cap. Exhibita* 22. *de homicid.* quod vbi iuſtitia obſeruatur, miſericordia exhibetur; idem *gloſ. Vbo. liberalem in cap. Sedes Apoſtolica* 15. *de reſcript.* Iuſtitia verò ſine miſericordia, crudelitas eſt, dixit *Senec. in lib. de Clement.*

Impia iuſtitia eſt humanæ fragilitati non ignoſcere, nam non ciues damnare, ſed emendare potius, & corrigere oportet; Tene rigorem in diſcretione iuſtitiæ, & miſericordiam in definitione ſententiæ, inquit. *Iſidor. lib.*2.*Soliloq. cap.*49. Taliter quòd in exercitio iuſtitiæ debet Iudex medium tenere inter nimiam ſeueritatem, & exceſsiuam benignitatem, vt ſupra proximè dictum eſt; & notabiliter dixit *Iureconſultus in l. Obſeruandum* 19.*ff. de offic. præſid.* ibi. Sed & in cognoſcendo, neque excādeſcere aduerſus reos, qui malos putat, neque precibus calamitoſorum illachrymari oportet. Ipſum ergo moueat iuſtitia, non carnalitas, vt dicit *gloſ. Vbo. Nouimus in cap.* 1. *de conceſ. preb. lib.*6. & addit ita. Et eſt hoc contra quoſdam hypochritas, qui vt videantur iuſti pronunciant contra ſuos vbi additio ait ex Hoſt. de quodam Pariſienſi ſcholari, qui reuerſus ad patriā pronunciabat contra Ius, iniuſtas cauſas fouens pro extranea vt iuſtiſsimus videretur.

Iuſtitia autem locum ſibi non inuenit, vbi non eſt fides, vt *ex Specul. in tit. de Summ.Trinit.in princip.tradit Apoſtill. ad tex. in l.ſcire* 15.*§. Conſequent verſ. ſufficit ff. de excuſat. tut.*

Cultum ſuum iuſtitia perdit quando ſilentia iudicij obſtrepentium turba perfundit, dicit *gloſ. Vbo. Exceptiones in Clem. Vlt. de verb ſign.*

Si quis ſuo domino iuſtitiam facere noluerit, feudum, quod tenebat, perdet, ait *cap. Item qui dominum,quæ fuit cau.benef. ammitt. vbi gloſ. Verbo Iuſtitiam dicit* idem procedere à contrario.

Citò violatur auro iuſtitia, nullamque reus pertimeſcit culpam, quam redimere nummis exiſtimat, dicitur *in cap. Pauper* 11. *q.*3.

In omne æuum pene ex potentibus proceſſerunt inanes, ex diuitibus autem pauperes, dum patrum iniuſtitiam ſoboles eſt ſequuta. & non cogitant, neque reputant quoniam quod ipſi quaſi per ſe machinantur poteſtatibus vtentes, hoc forſan contra eos, qui ex eis procreantur, agunt, non eadem potentia, ſequentes ſobolem, quæ illos ſequitur; ita dicit Imperat. *in Auth. vt omn. obed. in d.verſ. Qui ſero coll.* 5. *& Propheta pſalm.* 107. Propter iniuſtitias enim ſuas humiliati ſunt. Seruemus ergo iuſtitiam, vt à Deo, & hominibus exaltemur.

Iuſtus.

EX dictis de iuſtitia apparet, quis ſit iuſtus. Sicut enim nullus eſt bonus, qui non gaudet bonis operationibus; ſic neque iuſtum aliquem, vtique quis diceret non gaudentem iuſta operatione, vt inquit *Philoſoph.* 1. *Ethic. cap.*4. *& lib.*2. Videtur amoris virtutem maximum eſſe, gaudere quibus oportet, & quæ oportet odiſſe.

Iuſti vocabulum non ammittit, qui per pænitentiam ſemper reſurgit, inquit *Hieronym. ad Ruſtic. relatus in cap. ſepties de pænit. diſt.* 3. & confirmatur *ex Ambroſ. in apolog. Dauid. in cap. Ille rex de pænit. ead. diſt.*3. ibi. Sancti, qui conſummare certamen pium geſtiunt, & currere curſum ſalutis, ſicubi forte, vt homines corruunt, naturæ magis fragilitate, quam peccandi libidine fortiores, & acriores ad curren-

Digitized by Google

dum reſurgunt, pudoris ſtimulo maiora reparantes certamina, vt non ſolum nullum attuliſſe exiſtimetur lapſus impedimentum, ſed etiam velocitatis incentiua cumulaſſe &c. Quod peccauit conditionis eſt, quod ſupplicauit correctionis, lapſus communis, ſed ſpecialis confeſsio. Culpam ita incidiſſe naturæ eſt, diluiſſe virtutis.

Idoneum Sacrario locum exiſtimantes, vbi vir iuſtus haberet domicilium, dicit *Ioſeph. lib. 6. de antiquit. capit.* 2. *num.*40.

Nota aliquid eſſe iuſtum, cuius contrarium iuſtius eſt, inquit *gloſ.Verbo. Non iuſti in l. exigendi* 13. *C. de procurat.* per tex. ibi. Ob hoc quidem repellere à procuratione, cum iudex non iniuſtè potuit, ſed multò iuſtius fuit &c.

Iuſtum vtique erit medium damni, & lucri, dixit *Ariſtotel. lib.* 5. *Ethic. cap.* 2.

Iuſſus.

HOc verbum ſumitur pro nomine in *l. ſi ſeru.* 32. *§.* 2. *verſ. Idemque ff. de vſufruct.* ibi. Quoniam iuſſum pro nomine accipimus.

Differt autem à mandato. Iuſſus enim neceſsitatem imponit, mandatum non, vt probat *gloſ. in reg. Rationabile de reg. iur. in 6. idem gloſ. Verbo Iuſſus in §. ſed hoc de Attil. tut. in Inſt.* ibi. Mandatum eſt quod non importat neceſsitatem, hic iuſſus, qui importat, & *Verbo Iuſſione in §. Nos autem eod. tit* ibi. Quia mandatum eſt ex voluntate, ſed iuſſus neceſsitatis.

Aliquando tamen æquiparatur mandato vt in *l.* 1. *ff. quod iuſſ.* ibi. Sed ego quæro an reuocare hoc iuſſum, antequam credatur, poſsit? Et puto poſſe, quemadmodum ſi mandaſſet, & poſtea ante contractum contraria voluntate reuocaſſet & me certioraſſet, vbi *gloſ. Verbo Quemadmodum props fin.* hic ait in eo, quod hic dicit de certioratione eſt argumentum contra infra *de Manum. vind. l.* 4. *§.* 1. *& de acqu. hered. l. ſi quis §. Pater.* Sed certè hoc dicitur hic, vt per hoc appareat aliquis tranſgreſſor mandati, nam & ſine ea certioratione, quod factum eſt, non tenet, niſi in iudicio, *vt C. de ſatiſd. l. Vnica.* probat etiam dicta *l. ſi quis in §. ſed ſi quis poſtquam* iuſſit, pænitentiam agit, prius quam adiret, nihil egit adeundo, & in mandato eſt etiam *tex. in cap. Vlt de procurat. lib.* 6. ibi. Sanè ſi procurator antequam contraxerit, à domino fuerit reuocatus, contractum poſtmodum matrimonium, licèt tàm ipſe, quam ea cum qua contraxit, reuocationem huiuſmodi ignorarent, nullius momenti exiſtit, cum illius conſenſus defecerit, ſine quo firmitatem habere nequiuerit.

Quando diſpoſitio requirit iuſſum, debet præcedere, non ſequi, dicit *glos. Verbo Ante omnia in addit. Clem. Vnica de for. competent. & probat dict. l. ſi quis §. Iuſſum.* ibi. Iuſſum eius qui in poteſtate habet non eſt ſimili tutoris authoritati, quæ interponitur perfecto negotio, ſed præcedere; *vbi gloſ. præcedere ſit.* Item nota hæc ſpecialia in iuſſu, vt præcedat, alias tamen valet ſequens ratihabitio quantum *præambulum* mandatum, & in *l.* 65. *ff. ad Trebell.* ita inquit *Iure conſult.* Seruo, inuito domino, vel ignorante, non rectè reſtituitur hæreditas, ſed ſi poſtea ratum habuerit confirmabitur. Nec quia hæreditatis acquiſitioni ſimilis eſt hæc reſtitutio iuſſum præcedere oportet.

Nota quod iuſſus maioris excuſat, vt dicit *gloſ.* 2. *in l. Non eſt* 66. *ff. de rit. nupt.* Nota etiam quod iuſſus iudicis excuſat, & facit licitum, quod alias eſſet illicitum, vt per *gloſ. Verbo Imputandum in l. Ait Prætor. ff. de min.* per tex. ibi. Quid ſi prætor decernat &c. an poſſit eſſe ſecurus? Puto autem ſi allegans

com-

Digitized by Google

compulſus ſit &c. nihil ei imputandum. Quod limitabis quando eſſet aperte contra legem, vt dictum eſt verbo Iudex.

Iuſſus Iudicis in ſecundo decreto habet vim tituli dicit *Apoſtill. ad l. Damni 18. §. Si pupillus vbi etiam gloſ. verbo Publiciana ff. de damn. infect.*

Iuſſu prætoris non anteponitur pactio. Vide verbo pactum.

In ciuile eſt inuitum hominem iubere facere, quod facere non poteſt inquit *l. Moris eſt 9. prope finem ff. de pan.*

Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt, ſed qui inuitus facit dicit *Senec. Epiſt.* 62

DE LITTERA L.

Labor.

Nihil ſine labore vita dedit mortalibus dicit *Hieronym. ad Paulin.* & eſt ſapientis dictum, ſicut auis ad volandum ita homo ad laborem natus, vt per *Quintil. lib. 1. inſt. orat. cap. 1.*

Omnes ergo laborare debent, qui enim non laborat, non manducat, vt ſcripſit *Paulus. Ad Theſſalon. cap. 3.* Epiſcopus laborat, & propter labores non debet Eccleſia derelinquere, vt in *cap. Niſi cum pridem §. Verum* ibi. Propter laboris anguſtias, aut perſecutionis incurſus non debes deſerere ſponſam tuam *de renunc.* Imperator laborat, & labore remp. tuetur, *vt ipſe dicit in Auth. de Lenon. §. 1. in fin. coll. 2.* ibi. Labores noſtros per quos in omnibus bonis cuſtodiri noſtram remp. ſperamus. In militia eſt labor inquit *gloſ. in l. Si cum militaribus laboribus C. de reſt. mil.* & in ea, & extra eam per labores aſcenditur ad dignitates, vt in *l. 3. C. de tyron. lib. 12.* ibi. Nec enim patimur quenquam ceſsiorem gradum obtinere, niſi cui, & laborum aſsiduitas, & ſtipendiorum prolixitas ſuffragatur, & in *l. 2. in fin. C. de offic. magiſtr. offic.* ibi. Vt is gradu cæteros antecedat, quem ſtipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire, & dixiſti in Verbo honor: labor namque eſt gloriæ Pater, omnis laus in actione conſiſtit, & Deus otioſis non adeſt, vt dicit *Xenophon. lib. de rep. Lacedem. & tradit Cic. de nat. Deo lib. 2.* Vnde lex Draconis otioſos capite plectebat, vt *ex Diodoro refert Caſſan. in Catalog. glor. mund. in principio p. 11.* quæ hodie obſeruari debebat, vt arcerentur tot otioſi. Et ideo non eſt mirum ſi leges plerumque cogunt, & compellunt homines ad exercendas artes, quas nouerint, vt dicit *Luc. de Pen. in l. Mecanicos C. de excuſ. art. liber. lib. 10.* imo, & qui ab aliquo alendus eſt tenetur operas ei præſtare *gloſ. vlt. in l. ſicut 48. ff. de oper. libert.* ibi. Nota vxorem operari viro &c. & ibi; Debet operari ibi vnde, & alimentari.

Generoſos animos labor nutrit dicit *Senec. Epiſt. 31.* vbi etiam ſic, labor, bonum non eſt, quid ergo eſt bonum? laboris contemptus, *& Cic. Tuſcul. 2.* ipſe labor quaſi callum abducit dolori.

Non autem debet labor in damnum verti, vt dicitur in *l. vlt. C. de alluuion. vbi gloſ. verbo Doleant* ſic, nam cum labor in damno eſt, mortalis creſcit egeſtas.

Nec etiam nimius labor debet eſſe dicit nãq; *Caſſiod. lib. 5. epiſt.* Incerta eſt vita illorum, qui nimia fatigatione laſſantur *& lib. 1.* Sic interdum aſsidui labores, & ip-

& ipſas ingratas faciunt dignitates, & nimis corrumpunt vires, vt per *Ariſt.* 2. *Ethic. cap.* 2.

Danda eſt remiſsio, meliores acrioreſque quieti ſurgunt, naſcitur ex aſsiduitate labor, animorum hebetatio quædam ac languor dicit *Senec. lib. de tranquil. anim.* Diu laborans eget requie, vt per *Ariſt.* 8. *Polit. & 4. Ethic. & Cic. lib.* 1. *de offic. Hinc D. Thom.* 22, *q.* 168. *dicebat* hominem refocillatione indigere, quia non poteſt continuè laborare. Hinc etiam iure ciuili ſunt immunes labore veterani milites in *l. vlt. C. de mancip. & colon. lib.* 10. ibi Cæterum eos qui caſtrenſibus ſtipendijs otia quieta meruerunt iam veterani conſtituti, nequaquam placet tela in vſum vomeris ligoniſq; conuertere *& l.* 4. *C. de apparitor. magiſtr. milit. lib.* 12. ibi ita videlicet poſt completam militiam ab omnibus indictionibus tam militarium quam ciuilium iudicum ſemper habentur immunes.

Si ergo otia quieta vultis tam in hac quã in æterna vita, labores appetite, & non recuſetis, non enim perueniri poteſt ad magna præmia, niſi per magnos labores, vt dicit *Gregor. Papa homil.* 37. *in Euangel.*

Laicus.

Spiritualia iudicio laicorum diſponi non debent. Adeo vt nec in illis poſſit Arbiter eſſe laicus inquit *gloſ. verbo veri contrariam in cap. Sacroſancta* 51. *de elect. & probat tex. in cap. contingit* 8. *de arbitr.* ibi. Ne ſuper rebus Spiritualibus compromittatur in laicum; quia non decet, vt laicus in talibus arbitretur. Et ibidem *gloſ.* ſic. Sed ſi compromittatur in clericum, & laicum authoritate tamen ſuperioris videtur quod valeat &c. Alias authoritate propria hoc facere non poſſent: & magis dignum adtrahit ad ſe minus dignum, vt ſic potius reſualeat, quam pereat.

In caſu tamen *cap. vbi periculum* 3. §. *Praterea de elect. lib.* 6. Poteſtas ſecularis Ciuitatis, in qua mortuus fuerit Summus Pontifex, poterit contra Eminentiſsimos Cardinales exequi contenta in illo tex. vt ibidem *dicit gloſ.* ſic, Nota caſum in quo laicus authoritate Canonis poteſtatem habet in Clericum.

Iure communi cum Eccleſia laicus vtitur priuilegio Eccleſiæ vt dicis verbo Priuilegium, & verbo commune verſ. ratione communionis.

Ratione delicti erit laicus inforo Eccleſiæ dicit *gloſ. verbo ab Eccleſia in conſtitutione Frederich. poſt l.* 1. *C. de Epiſc. & cler.*

Poſsũt laici compelli officio Iudicis eleemoſynas facere: inquit *Apoſtill. ad cap. Exijt de verb. ſig. lib.* 6. Super illis verbis. Nec opera miſericordiæ ſubtrahentur.

Laicus poteſt res ſuas, & patriam armis tueri, & præuenire hoſtes, ſed clericus non: *dicit gloſ.* 2. *in cap. Suſcepimus* 10. *de homicid.*

Latitare.

EST (*vt Cicero definit*) turpis occultatio ſui, ſic ait *Vlpian. in l. Fuleinius* 7. §. 1. *ff. quib. ex cauſ. in poſ. ea.* & proſequitur. Poteſt enim quis latitare non turpi de cauſa, veluti qui tyranni crudelitatem timet, aut vim hoſtium, aut domeſticas ſeditiones &c. Animus enim latitantis quæritur quo animo latitet, vt frauder, an alia cauſa *Vbi gloſ. ſic*. quomodo ergo animus probatur? Reſponde quia hoc dixit aliquibus, vel quia dixeram ei quod cras daturus erã ei libellum.

Adeo autem latitatio animum, & affectum occultantis ſe deſiderat, vt rectè dictum ſit furioſum nou ſe occultare, quia

quia ſe non occultat, qui ſuus non eſt. *d. §.* 1. & addit, idemque & in prodigo dicendum eſt cæteriſq; qui curatorum ope iuuantur. Nec enim quiſquam propriè latitare eos dixerit.

Idem tex. ſic proſequitur. Illud ſciendum eſt poſſe quidem, & in eadem ciuitate eſſe, & latitare: & in alia ciuitate eſſe, & non latitare. Etenim qui in alia ciuitate ſit, copiamque ſui faciat in publico, ibique appareat, an latitet videamus? ſed hodie hoc iure vtimur, vt ſiue quis eodem loco agat, ſi tamen occurſum creditoris euitet latitare videatur.

Non intelligas latitare eum, qui breui ſpatio latuit, ſed eum tractu aliquo latère, quemadmodum factitare eſt frequenter facere, vt dixit idem *Vlpian. in citata l.* 1. *§.* 1. *verſ. latitare autem ff. quib. ex cau. in poſſ. ea.*

Latro.

Differt a fure. Fures namque vocamus qui occulte, & ſine armis furantur. Eos verò qui violenter aggrediuntur aut cum armis, aut ſine armis in domibus, aut itineribus, aut in mari. latrones nuncupantur, vt in *Auth. vt null. iud. §. vlt. coll.* 9. & ibi *not. Bart. num.* 4. & per eadem verba, *Auth. ſed nouo iure C. de ſeru. fugit. not. etiam Bart. in l. Capitalium* 28. *§. Famoſos ff. de pæn.* cuius optima verba ſunt. In iis locis vbi graſſati ſunt furea figendos compluribus placuit: vt & conſpectu deterreantur alij ab iiſdem facinoribus: & ſolatium ſit cognatis, & affinibus interemptorum, eodem loco pæna reddita in quo latrones homicidia fecilſent.

Latronum receptatores ſine quibus latro diutius latère non poteſt coercendos eſſe dixit *Iureconſ. in l. Congruit ff. de offic. præſid.*

A fure, & latrone differt prædo, qui bona inuadit eum ſciat ad eum non pertinere, & nullam cauſam habere poſſidendi ea, vt in *l. Sed ſi* 28. *§. Quod ait* Senatus eos qui bona inuaſiſſent *ff. de petit. hered.* qui tenetur fructus non ſolum perceptos, ſed etiam quos percipere debuit reſtituere, vt ibidem. De hoc inquit *tex. in cap. In litteris* 3. *de reſtit. ſpol.* ſic. Prædo etiam eſt ſecundum rigorem iuris reſtituendus.

Nemo autem prædo eſt qui pretium numerauit, ſed vt emptor, vt inquit *l. Etiam* 15. *§. Sed ſi quis ff. de petit hered.*

Diligendus eſt paſtor, tolerandus eſt mercenarius, cauendus eſt latro, dicitur *in cap. tres perſonas* 23. *q.* 4.

Laus.

Eſt danda illis qui ea digni ſunt, vt facit Imperator compoſitoribus noui codicis in *l.* 1. *§.* 1. *C. de nou. cod. fac. vbi notat Bart nu.* 8. & dicit N. t ſecundo quod quis debet dicere laudes, & dignitates eorum de quibus hic &c.

Ille etiam eſt laudandus qui eſt inuentor alicuius ordinationis, ſiue diſpoſitionis, licet non æquè perfectè ad inuenerit, quia facile eſt inuentis addere dicit *gloſ. verbo laudamus, per tex. ibi. in §. Cæterum poſt med. de legit. agnat. ſucceſſ. in Inſt.* Nec fraudandi ſua laude bene merentes, vt alias per *Ioſeph. de antiq. lib.* 3. *cap.* 3. *ad fin.* ibi Malens dignos ſua laude non fraudare. Nam (*vt dicit Senec.*) Profanatur laus, & vileſcit vulgo communicata, at merentem laudare Iuſtitia eſt.

Sunt autem quidam aſſentatores qui placendi ſtudio omnia laudant, & nihil aduerſantur putantes minimè oportere ſe moleſtos eſſe. Alij ſunt è contrario in eunctis deſsidentes, nec offendere quicquam verentes, qui in humani, & con-

contentioſi vocantur medius autem inter hæc extrema laudat, quæ oportet,& repellit contraria,ita dicit *Ariſt. lib.*4. *Ethic.*

Si laudare merentes iuſtitia eſt, immeritis, & male facientibus laudem dare iniuſtitia, & adulatio eſt, *vt in cap. Si quis diaconus poſt med.* 50. *diſt.* ibi. Quæ eſt iſta iuſtitiæ inimica bonitas palpare criminoſos, & vulnera eorum vſque in diem iudicij incurata ſeruare? Inde talis laudator tanquam ſocius in crimine, vel delicto tenetur, vt dicit *l.* 1. *ff. de ſeru. corrupt.*ibi. Imo & ſi erat &c. furtum facturus, hic vero laudator eius propoſiti extitit, tenetur. Non enim oportet, laudando augeri malitia, a quo deduxit *gloſ. vlt. in §. Interdum de oblig. quæ ex delict. in Inſt.*

Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus iudicante te, nec eripietur damnante te. Cum autem nón peccator laudatur in deſiderijs animæ ſuæ,nec qui iniqua gerit benedicitur,ſed laudatur homo propter aliquod bonum, quod dediſti ei, at ille plus gaudet ſibi laudare, quam ipſum bonum habere, vnde laudatur: etiam iſtę te vituperante laudatur. Et melior iam ille qui laudauit; quam iſte qui laudatus eſt: illi enim placuit donum Dei, huic amplius placuit donum hominis, quam Dei. *Auguſtin. lib.* 10. *confeſſ. cap.*36.

Legatarius, & Legatum.

Legatum eſt quædam donatio teſtamento relicta,vt dicit *Iureconſ.in l. legatum* 37. *ff. de legat.*2. *idem ait Imp. in §. legatum de legat. in Inſt.* & a defuncto relicta ab hærede præſtanda. Aliter definitur a *Florentin. in l.* 119. *ff. de legat.* 1. *dicens legatum eſt delibatio hæreditatis*,qua teſtator ex eo quod vniuerſum hæredis foret, alicui quid collatum velit. In tantum autem legatarij tenentur ab hæredibus legata petere, vt ſi aliter ſe ingerant in poſſeſſionem legatorum poſsint hæredes vigore interdicti quorum legatorum recuperare poſſeſsionem ipſorum legatorum, vt poſtea ab ipſis legata recipiant legatarij. *vt in l.* 2. *ff. quor. legat.* ibi. Vt quod quiſque legatorum nomine, non ex voluntate hæredis occupauerit, id reſtituat hæredi. Etenim æquiſſimum prætori viſum fuit vnumquemque non ſibi ipſi ius dicere occupatis legatis: ſed hoc ab hærede petere. Nam poſſeſſio legati non transfertur in legatarium ſine facto, & voluntate hæredis; licet tranſeat dominiũ, vt in *l. A Titio* 66. *ff.* de furt. ibi quia ea quæ legantur, recta via ab eo qui legauit, ad eum, cui legata ſunt, tranſeunt. Et notauit *gloſ.verbo habuerit in l. Peculium §.Sed ſi per tex. ibi ff. de pecul.* in illis verbis, Sed recta via ad legatarium tranſit &c. & ibi. Et quia etiam ignoranti legatario dominium prædictum acquiritur.

Pluribus actionibus vti poteſt legatarius ad petendum ſibi legatum relictum ſcilicet reiuindicatione, hypothecaria, vel perſonali ex teſtamento,vt per *Imper. in §. Noſtra autem de lega. in Inſtit.* Non autem ea mente datum eſt legatarijs pluribus actionibus vti, vt ſimul omnibus vti poſsint, ſed vt laxior eis agendi facultas ſit, ex vna interim quæ fuerit electa legatum petere, ſicut ita in expreſſa verba dixit *Iureconſul. in l. Cum filius* 78. *§. varijs ff. de legat.*2.

Siquis legatum aut portionem ſibi datam agnouerit, a contra tabulas bonorum poſſeſsione repellendus eſt, inquit *l. Si poſt* 10. *§. Alias autem ff. de bon. poſſeſſ. con. tab.* Quod non intelligas ſi legatarius ignorauit crimen fuiſſe admiſſum in teſtamento, quia tunc non impeditur teſtamentum impugnare,

re, & accuſationem inſtituere, vt in *l.* 3. *C. ad l. Corn. de falſ.* ibi. Cum crimen admiſſum ignorans legatum conſequutus ſis: tamen non impedieris accuſationem inſtituere, *vbi gloſ. verbo* ignorans firmat primam concluſionem ſic. Quia ſi ſciens præiudicat ſibi quaſi tranſgreditur, vt innuit a contrario ſenſu.

Iuſtam habet ignorantiam legatarius, cui homo legatus eſt, ſi hæſitet quotam partem vendicare debeat inquit *l. qua de tota §. vnico ff. de rei vendic.*

In legato generali legatarij eſſe electionem dicit *Bart. in ſumm. tex. l. Si ſeruus* 111. *§. Cum homo de legat.* 1. per illa verba Reſpondi verius dici electionem eius eſſe cui poteſtas ſit qua actione vti velit, ideſt legatarij. Et in alternatiuis idem dicendum ait *l. Lucio Titio* 23. *ff. de legat.* 2. ibi. Poteſt legatarius, vel vſumfructum, & poſt quam elegerit variare non poterit, licet antea ignoraret ſibi relictam alternatiuam, vt in *l. Si is cui* 19. *ff. de legat.* 2. *ibi.* Amplius mutandæ vendicationis ius non habet, coniunctis verbis antecedentibus, & ſubſequentibus; vbi idem dicitur de hærede, cui data fuit electio legati præſtandi. Et in his terminis notabis hæredem teneri dare mediocre, vt non peſſimum, nec optimum *l. Si hares* 113. *ff. de legat.* 1. ibi. Quoniam illud verum eſt, vt non peſſimum det. *l. legato* 37. *eod. tit.* ibi id eſſe obſeruandum ne optimus, vel peſſimus accipiatur, & in probatione probat *l. Si quis argentum* 35. *C. de donat. ibi.* quibus voluerit non tamen peioribus. Quando autem legatario, & quando hæredi intelligatur data electio? *Vide gloſ. verbo vendicare in d. l. Lucio Titio*. Poſt annum, vel biennium quam deceſſero hæres dato. Poſt biennium videtur legatum, quia hæredis erit poteſtas in eligendo *l. Si ita* 44. *§. Si ita ff. de legat.* 2.

Si legatarius rogetur ad præſtandum aliquid per fideicommiſſum, & alias expendit quantum in legato accepit, non eſt cogendus fideicommiſſum à ſe relictum præſtare, quoniam nihil ex teſtamento videtur capere, qui tantum erogat quantum capit, vt dicit *l. Ciuitatibus* 125. *§. vlt. ff. de legat* 1. licet aliquando legatarius, tantū eroget quantum ex teſtamento cepit, poteſt tamen ei aliquod intereſſe venire, vt in caſu *l. Si cui fundus* 56. *ff. de legat.* 2. Si cui fundus (inquit Iureconſ.) centum dignus legatus fuerit: ſi centum hæredi vel cuilibet alij dederit vberrimum videtur eſſe legatum: nam alias intereſt legatarij fundum potius habere, quam centum. Sæpe enim confines fundos etiam ſupra iuſtam æſtimationē intereſt noſtra acquirere.

Si quis Titio decem legauerit, & rogauerit eum, vt ea reſtituat Mæuio, Mæuiuſque mortuus fuerit, Titij commodi cedit, & non hæredis, niſi ſi dum taxat, vt miniſtrum Titium elegerit, ita Marcellus in *l. Si quis* 17. *ff. de legat.* 2.

Res legata vendita ad funus teſtatoris nō auferri debet emptori, vt legatario præſtetur iuxta *l. At ſi quis* 14. *poſt princ. ff. de releg. & ſumpt. fun.* ibi. Res emptori auferenda non eſt, quia bonę fidei poſſeſſor eſt, & dominium habet, qui authore iudice comparauit, legatarium tamen legato carere non oportet, ſi poteſt ab hærede præſtari: quod ſi non poteſt, melius eſt legatarium non lucrari, quam emptorem damno affici.

Legatarius ſi celauerit teſtamentum perdit legatum *l. Si legatarius* 25. *C. de legat.* ex ratione de qua ibi, vt non accipiat fructum ſuæ calliditatis, qui voluit hæredem hæreditate ſua fraudare, ſed huiuſmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autem quaſi pro non ſcripto apud hæredem; vt qui alij no-

cendum eſſe exiſtimauit ipſe ſuam ſentiat iacturam.

Legatum Eccleſiæ relictum de cuius nomine dubitatur, pauperiori debet præſtari habes verbo Eccleſia verſ. Eccleſiæ legato relicto.

Miſta eſt actio contra eos qui relicta Sacroſanctis Eccleſijs, vel alijs venerabilibus locis legati, vel fideicommiſsi nomine dare diſtulerint, vſque adeo, vt etiam in iudicio vocarentur, tūc enim, & ipſam rem, vel pecuniam, quæ relicta eſt dare compelluntur, & aliud tantum pro pæna. Inquit *Imperator in §. Ex maleficijs verſ. Item de act. in Inſtit.* vbi etiam not. *gloſ. & in §. Sed furti eod.* ſic. Sed illa, quæ de ijs competit, quę relicta venerabilibus locis ſunt, non ſolum inficiatione duplicantur, ſed etiam ſi diſtulerit relicti ſolutionem quouſq; iuſſu magiſtratuum noſtrorum conueniatur.

Adeo legata locis pijs, & venerabilibus ſunt fauorabilia, vt etiam ſi indebitè ſoluta fuerint, non poſſe repeti dixerit *Imperat. in §. vlt de oblig. qua ex quaſ. contr. in Inſt.* ibi, ſed tantum modo in ijs legatis, & fideicomiſsis, quæ Sacroſanctis Eccleſijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis, & pietatis intuitu honorantur relicta ſunt, quæ ſi indebita ſoluantur non reputuntur.

Ex eodem pietatis intuitu legatum relictum ſeruo teſtatoris ſine libertate tenetur hæres præſtare, licet alias de rigore iuris non deberetur, vt habes verbo hæres.

Vtile legatum relictum non vitiatur per inutilem in eodem diſpoſitionem notauit *Bart. in l. ſi Seruus* 111. *§. Si ſeruus alienus* liberaſſe iuſſus, & legatus ſit: peti eum ex legato poſſe ait. Nam cum libertas nullius momenti ſit, abſurdum eſſe ait per eam legatum infirmari, quod alioquin valeret ſi ſolum datum fuiſſet *ff. de legat.* 1.

Legatum rei alienæ, vt teneat, ex affectione teſtatoris circa legatárium ſumitur interpretatio, quod teſtator ſciuerit alienam; inquit *gloſ. in l. Capienda* 129. *ff. de reg. iur.*

Si cui legetur cum quatuordecim annorum erit certo iure vtimur, vt tunc ſit quatuordecim annorum cum eos impleuerit, ita dicit *Vlpian. in l. Si cui* 51. *ff. de legat.* 1.

Creditorem cui res pignoris iure obligata à debitore legata eſſet, non prohiberi pecuniam creditam petere, ſi voluntas teſtatoris compenſare voleris, euidenter non oſtenderetur reſpōdit *Paul Iureconſ. in l.* 87. *ff. de legat.* 2. Si verò fideiuſſor creditori legaſſet, quod ei deberet, an legatum valeat? quærit Iulianus in *l.* 12. *de legat.* 1. Et ait creditoris quidem nihil intereſſe verum debitorem habere ex teſtamento actionem, intereſt enim ipſius liberari: quippe conueniri a fideiuſſoris hærede non poterit: ex quo tex. notat ibidem *gloſ. verbo non poterit*, quod expreſſum eſt inualidum, ſcilicet creditori legatum: & tamen valet tacitum.

Et ſicut ab initio non conſiſtit legatum ex poſt facto non conualeſcit: quemadmodum nec res mea legata mihi, ſi poſt teſtamentum factum fuerit alienata, quia vires ab initio legatum non habuit, dicit *l. Cætera* 43. *§.* 1. *ff. de legat.* 1. Et à contrario Papinianus ſcripſit vtile eſſe legatum, quod ſemel cōſtet, non enim placuit ſententia exiſtimantium extinctum eſſe legatum, quia in eam cauſam peruenit à qua incipere non potuit, inquit *Imperator in §. Si quis debitori verſ. ex contrario de legat. in Inſtit.*

Si numerus nummorum legatus ſit, nec appareat quales ſint legati: Ante omnia ipſius patris fam. conſuetudo, deinde regionis in qua verſatus eſt, exquirenda eſt, ſed & mens patris fam. & legatarij dignitas, & charitas, & neceſsitudo item earum quæ præcedunt, vel

vel quæ ſequuntur ſummarum ſcriptæ ſunt, ſpectanda ſunt, inquit *l. Si ſeruus plurium* 53. *§. vlt. de legat.* 1. *& in l. quidam* 30. *de legat.* 2. Ita. Quia ſumma adſcripta non eſt, poteſt tamen videri tanta ſumma legata, quanta ei rei ſufficiat ſi modo non appareat aliam fuiſſe defuncti voluntatem, aut ex magnitudine eius pecuniæ, aut ex mediocritate facultatum quas teſtator reliquit, tunc enim officio Iudicis ſecundum æſtimationem patrimonij, legati quantitas definiri poteſt.

In Legato generali nomina debitorum non contineri, dicit *l. Gaius ſeius* 88. *ff. de legat.* 2.

De legato ſingulis annis relicto, ſic ait *l. Si in ſingulos* 4. *ff. de ann. leg.* Et primi anni purum, ſequentium conditionale. Videri enim hanc ineſſe conditionem, ſi viuat, & ideo mortuo eo ad hæredem legatum non tranſire coniuncta reg. *l. Vnica §. Sin autem aliquid ſub conditione C. de cadu. toll.* niſi in perſona liberorum, vt dicit *gloſ. verbo Conditorem in l. Is cui ſub conditione* 45. *ff. de act.* quam ibidem dicit ſingularem *Apoſtill.* Sed quid ſi dictum annuum legatum relictum fuerit ſine adiectione ſummæ? Verior ſententia Neruæ eſt quod teſtator præſtare ſolitus fuerit, id relictum videri: ſin minus ex dignitate perſonæ ſtatui oportebit *l. Si cui* 14 *ff. de ann. legat.*

Et de legato ad liberum arbitrium hæredis relicto, ſic inquit *l. Fidei commiſſa* 11. *§. Si fideicommiſſum ff. de legat.* 3. Ideoque poſt primam voluntatem non erit arbitrium hæredi dicendi ſe noluiſſe.

De legato autem inæqualium penſionum etiam ad arbitrium, vel electionem hæredis, ſic ait *l. Si legatum* 3. *ff. de ann. legat.* Et puto eas deberi (niſi teſtator ſpecialiter electionem dederit hæredi) quas vir bonus fuerit arbitratus, vt pro facultatibus defuncti, & diſpoſitione patrimonij debeantur: ſed & ſi fuerit adiectum boni viri arbitratu: hoc ſequemur, vt proportione patrimonij ſine vexatione, & incommodo, hæredis fiat.

In alienam voluntatem conferri legatum non poteſt non enim vtiliter legatum ſi dicatur, ſi Mæuius voluerit Titio decem do. prout expreſsis dictis verbis reſpondit Modeſtinus *in l. nonnunquã* 11. *ff de condit. & demonſtr.* licet alias per indirectum, vel tacitè poſsit in alterius voluntatem legatum conferri, vt in eadem *l.* dicitur. Vnde proceſsit regula, expreſſa nocent, non expreſſa, non nocent, cum qua finitur prædicta *l. Nonnunquam.*

Idem legatum, quando poſsit pro parte acceptari, & pro parte repudiari? habea verbo Seruus, vbi dicis quod ſi ſeruo communi legatum relinquatur poteſt à dominis acceptari, & repudiari, quia ad hunc effectum ſeruus communis, quaſi duo ſerui ſunt *ex l. Si fundum* 83. *§. Si ſeruo communi ff. de legat.* 1.

Si plures ſunt hæredes, qui ad legatum præſtandum fuerint perſonaliter numerati, debent eſſe æquales ad illud dandum, vt dicit *l. Si hæres* 127. *eod. tit. de legat.* 1. & reddit rationem ſic. Quia perſonarum ennumeratio hunc effectum habet, vt exequantur in legato præſtando, & addit. Quod ſi nominati non eſſent hæreditarias partes debituri ſunt,

Eum qui pluribus ſpeciebus iuris vteretur, non ſæpius eandem rem eidem legare, ſed loqui ſæpius, inquit *l. Mæuius* 68. *§. Eum qui ff. de legat.* 2. Etiam ſi ſit legatum dotis, vt in *l. Lucius* 90. *§. Impuberem eod. tit.* ibi reſpondi non videri de dotis legato duplicando teſtatorem ſenſiſſe. Potius namque creditur, quod onerare hæredes non voluit, dicit *l. Sticho* 36. *ad fin. ff. de Vſufr. legat.*

Legans aurum ſuum id videtur legare,

Digitized by Google

quod teſtamenti tempore fuiſſet *l. Si ita* 8. *ff. de aur. & arg. leg.* & addit. Quia præſens tempus ſemper intelligitur, niſi aliud comprehenſum ſit. Nã cum dicit veſtem meam, argentum meum; hac demonſtratione, meum, præſens, non futurum tempus oſtendit. Quid autem de auro, quod tunc habebat in actióne? diſtinguendum eſſe ait *Pompon. in l. ſcribit* 36. *eod. tit.* in hæc verba. Nam de eo quod debetur, ſine dubio, vt puta ſi auri libras ſtipulatus fuerit hoc aurum, quod ei debetur ex ſtipulatu non pertinet ad vxorem, cum illius factum adhuc non ſit, id enim quod ſuum eſſet, non quod in actione haberet, legauit. In aurificem falſum eſt ſi aurum dederit, itaut ex eo auro aliquid ſibi faceret; Nam tunc licet apud aurificem ſit aurum, dominium tamen non mutauit, manet enim eius qui dedit. Si verò legaſſet vxori, quod eius cauſa emptum, paratum ſit eſt, id videtur legaſſe, quod magis illius quam communis vſus cauſa paratum eſt, reſpondit idem *Pompon. in l. Quintus Mutius* 11. *eod. tit. de aur. & arg. legat.*

Solutio legati, & translatio in aliam ſpeciem facta a teſtatore extinguit legatum, vt ſummat *Bart. in l. Seia,* 6. *eod. tit. per text. ibi*. Neque enim fieri poſſe, vt legatum & fideicommiſſum durare exiſtimetur: cum id quod teſtamento dabatur in ſua ſpecie non permanſerit, & quodam modo extinctum ſit: vt interim omittam quod etiam diſſolutione ac permutatione tali, voluntas quoque videatur mutata.

Certo corpore legato, demonſtratio poſita non perimit legatum, dicitur in *d. l. Quintus Mutius* 6. *ff. de aur. & & arg. leg.*

Cum imperfecta ſcriptura inuenitur, ita demum verbum fideicommiſsi vel legati, quod præcedit, vel ſequitur ad communionem aſſumitur ſi dicto ſcriptura congruat, dicit *l. Cum pater* 79. *§. Cum imperfecta ff. de legat.* 2.

In legato ciuitati relicto ad aliquid faciendum, quod non licet, diſponit *l. legatum ciuitati* 16. *ff. de Vſufr. leg.* ita Spectaculum edi voluerit in ciuitate, ſed tale quod celebrari non liceat: iniquum eſſe hanc quantitatem, quam in ſpectaculum defunctus deſtinauerit lucro hæredum cedere, igitur adhibitis hæredibus, & primoribus ciuitatis deſpiciendum eſſe in quam rem conuerti debeat fideicommiſſum, vt memoria teſtatoris alio, & licito genere celebretur.

In quo loco ſit legatum præſtandum? Si quæras reſpondit *l. Cum res* 49. *ff. de legat.* 1. in hunc modum. Sed ſi res alibi ſit quam vbi petitur, primum quidem conſtat, ibi eſſe præſtandam, vbi relicta eſt, niſi alibi teſtator voluerit; nam ſi alibi voluerit ibi præſtanda eſt, vbi teſtator voluit, vel vbi veroſimile eſt eum voluiſſe, & in *l. Si ſeruus* 111. *eod. tit.* ſic. Quoniam rem legatam eo loco præſtare hæres debet, in quo a teſtatore ſit relicta: & ibidem *gloſ. Verbo Petere* ſic. De iure quod eſt tribus locis, vbi eſt maior pars hæreditatis, item vbi hæres habet domicilium item vbi res eſt.

Legati fructus ad quos teneatur hæres legatario habes verbo hæres, & ibidem an debeat ſoluere ex acquiſitis per eum.

Dolo carere non videtur hæres, ſi iam mota controuerſia hæreditatis legata ſine cautionibus det: *ait l.* 41. *ff. ad l. Falcid.*

In fideicommiſſaria libertate quamuis quis modicum legatum fuerit conſequutus, neceſſe habet ſeruum ſuum manumittere. Pecuniarum enim fideicommiſſum ſi diuiſum fuerit, ſatis iniuriam facit, tam libertati, quam commiſſario. Satius eſt igitur eum, qui agnouit legatũ onerari, quam liberta-

tem intercidere. Inquit *l. Si debitor* 45. §. 1. *ff. de fidei comm. libert.*

Legatus.

Legatorum officiũ quod apud omnes gentes exercetur, & de iure gentium eſt, & inuiolabiles ſunt, vt *in cap. Iuſgentium* 1. *diſt. ibi* legatorum non violandorum religio, & in *l. vlt. ff. de legation. ſic Pomp. dicit.* Si quis legatum hoſtium pulſaſſet contra ius gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur: quia Sancti habentur legati. Multiplex autem eſt legatorum ſpecies quos Papa mittit, quidam enim ſunt nuntij, & non iudices, vt illi qui pro aliqua ambaſciata, vel propter aliquod nudum miniſterium exercendum miſſi ſunt. Alij ſunt legati iudices quos Papa facit ordinarios in certa prouincia, & iſti etiam ſunt multiplices nam quidam ſunt legati nati, quidam legati de latere, quidam legati non de latere neque nati, ſed miſſi: vt per *Abb. in rubric. de offic. legat. & per tot tit.* de omnibus prædictis tractat ad quem ŏnino te remitto.

Legatus debet mitti litteris ſignatis; Nã ſine ſignatis apicibus non eſt Rom. Eccleſiæ vnde cumque legationem ſuſcipere, neque mittere, *vt dicitur in cap. Victor Honorius cum ſeq.* 97. *diſt. & in extrauag.* 1. *de elect. int. com.* ibi. Nunquam enim Apoſtolicę Sedis moris fuit abſque ſignatis apicibus vndecumque legationem ſuſcipere. Neque aſſerenti cum mandatis principis ſe veniſſe credendum eſt, niſi hoc ſcriptis probauerit, nec ſimiliter creditur aſſerenti ſe legatum; dicit *ead. extrauag. & infra* ibi Sed nunquam dicenti ſedelegatum ſedis eiuſdem creditur, vel intenditur, niſi de mandato Apoſtolico fide doceat oculata, licet aliquando Nicolaus Papa vnum receperit ſine prædictis litteris, vt apparet ex *cap. vlt. d. diſt.* 97. ibi. Nos tamen vos in illo honorantes eiuſque grauitatem, & eloquiorum illius iuridicas cognoſcentes aſſertiones: nihilominus eum, & ei (ſicut honeſtum fuit) credidimus.

Legatus poteſt facere conſtitutionem in ſua prouincia, quæ etiam durat eo recedente. Generalem tamen non poteſt facere, quia non habet poteſtatem in homines non ſuæ prouinciæ; volũtariã tamen quandoque exerceret in eos. ita ponit *gloſ. Verbo legatus in cap. Ex parte* 31. *de verbor. ſig.*

Commiſsionem alij factam ſpecialiter legatus impedire non poteſt, & ſi ſententia iam fuerit promulgata, non poterit ipſe legatus (niſi ſuper hoc mandatum ſpeciale receperit) eam quodammodo irritare, ita diſponit *cap.* 2. *de offic. legat.*

Non poterit etiam legatus diſpenſare cũ filio præsbyteri, vt immediate ſuccedat in Eccleſia in qua pater habuit beneficium, vt *in cap pen. de fil. præsb. & ibidem notat gloſ. pen.* ſic. Patet quod legatus D. Papæ non poteſt cum talibus diſpenſare, licet habeat generalem legationem. Sed videtur *contra infr. de offic. legat. cap. Quod tranſlationem*, vbi legatus exercet ea, quæ tantum ſunt Sedi Apoſtolicæ reſeruata, ſcilicet excommunicatos propter violentas manus in clericos, abſoluere, ſed illud iam introductum eſt ex conſuetudine, ex certa ſcientia Papæ, & ita eſt ac ſi Papa ſpecialiter committeret; & ita per generalem legationem non transferuntur ea, quæ ſpecialiter tribuuntur &c. vel forſitan iſte legatus erat tantum legatus in prouincia ſua, & iſti legati, qui non mittuntur de latere Papæ &c. non habent tam largam legationem, ſicut illi, qui mittuntur de latere Papæ &c. Vnde ſatis poſſet dici, quod Cardinales legati, qui quaſi

pars

pars corporis Papæ intelliguntur, poſſunt eum talibus diſpenſare, ſed alij non poſſunt, vltra id quod ſpecialiter in eorum priuilegio cōtinetur, & quod illi habeant maiorem authoritatem, & poteſtatem patet, quia præſentibus legatis de latere Papæ, iſti non debent tunc ſuæ legationis officium exercere.

Si quis appellaret ad Papam poſſet ne legatus illum compellere litigare coram ſe? Non. ita reſpondit *gloſ. Verbo legationis in cap. 1. de offic. legat.* & reddit rationem, ſcilicet, quia quolibet omiſſo ad eum poſſet appellare. Alij verò legati Cardinales, vel alij qui mittuntur de latere Papæ habent maiorem iuriſdictionem, tam contra exemptos, quam contra alios, ſaluis his tantum, quæ Sedi Apoſt. reſeruantur ſpecialiter, vt inquit *gloſ. Verbo vniuerſas in cap. 1. de offic. legat. Vide etiam gloſ. Verbo reſeruata in cap. quod tranſlationem eod. tit.*

Excommunicatis pro iniectione manuum violenta, Eccleſiæ Rom. legati, qui de ipſius latere non mittuntur extra prouinciam ſibi commiſſam, vel ibi dem ſi huiuſmodi manuum iniectores illud contingat aliunde accedere. Et qui Eccleſiarum ſuarum prætextu legationis ſibi vendicant dignitatem, etiam ſubditis (quamuis in prouincia ſua exiſtentes) beneficium abſolutionis impertiri non poſſunt, inquit *cap 9. de offic. legat. vbi gloſ. verbo mittuntur*, ſic infert; Ergo ſi miſſus ſit a latere Domini Papæ poteſt abſoluere omnes, ſiue de ſua legatione ſint, ſiue non &c. Tales enim legati poſtquam egrediuntur vrbem quouſque reuertantur in vrbem beneficium abſolutionis impēdunt, & ita obſeruant de facto, & hoc introductum eſt in fauorem animarum, vt periculum mortæ euitetur pro quo facit ratio a *gloſ. vlt. poſt med. allata in dict. cap. Excommunicatis 9.* ibi illi vero qui mittuntur de latere Domini Papæ, & ipſi pars corporis eius eſſe intelliguntur.

Si in legatione regis eſſet quis, & vocaretur a legato Papæ, quod excuſaret eum authoritas Regis ſi in legatione Regis inuentus fuiſſet *arguit gloſ. Verbo legat. per tex. in cap. Cum parati 19. de appellat.* ibi. Quod in legatione Regis eſſes, & ideo non potuiſſes ad vocationem prædicti Cardinalis accedere, & arguit etiam in contrarium, & ſoluit ſic. Si mandatum Regis præueniat mandatum cuiuslibet prælati poſt Dominum Papam, tunc Regi obtemperandum eſt, ſi ab ipſo teneat regalia &c. Quod ſi Papa vocat eum poſtea, exemplo Petri relictis omnibus etiam regalibus, ſequatur Papam.

Quod legati Apoſtolici non debeant in Epiſcoporum domibus hoſpitari tenet *gloſ. in l. Cunctos iudices C. de metat. & epidimet. lib. 12.*

Legitima.

Quæ iure naturæ filijs debetur ab inteſtato eſt tertia pars bonorum illius de cuius hæreditate agitur, vel medietas ſecundum numerum filiorum *vt in Auth. de trien. & ſemiſſ. §. 1. collat. 2.* in hæc verba. Siquidem vnius eſt filij pater, aut mater, aut duorum, vel trium, vel quatuor, non triuncium relinqui eis ſolum, ſed & tertiam propriæ ſubſtantiæ partem, hoc eſt vncias quatuor: & hanc eſſe definitiuam menſuram vſque ad prædictum numerum. Si vero vltra quatuor habuerit filios, mediam eis totius ſubſtantiæ relinqui partem, vt & exuncium ſit omnino, quod debetur ſingulis, ex æquo quadrunncium, vel exuncium diuidendum &c. a quo ſumpta fuit *Auth. Nouiſſima lege* cautum eſt, ſi quatuor ſint filij vel pauciores, & ſubſtantia deficientis triens, ſi plures ſint ſemis debeatur eis &c.

&c. C. *de in offic. teſta. gloſ. vlt. eod. tit. in inſt. & in cap. Cum ſimus de regular.* ibi legitima iure naturæ debita &c. quę erit tertia illius patris, quæ ſibi ab inteſtato debetur, vel medietas ſecundum numerum filiorum. Idem intelligas ſi turbato naturæ ordine pater ſuccedat filio, neque enim in hac materia legitimæ aliqua conſtituitur differentia inter deſcendentes, & aſcendentes. Nam vt bene dicit *Bald. in l. Si arrogator num.* 8 *ff. de adopt.* Omnes quibus debetur legitima ſunt pares. Et hinc eſt quod ita reijcitur omne grauamen de legitima aſcendentium, ſicut de legitima deſcendentium, vt in *l. Pantonius §. 1. ff. Si apar. quis fuer. man.* ibi fideicommiſſa non cogetur pater præſtare ex ſua parte &c. eadem, quæ & in filio dicenda ſunt.

Si legitima ab hæredibus impediatur ſolui, reddi iubetur iuxta diſpoſitionem *l. ſi quis teſtamento* 33. *C. de in offic. teſt.* his verbis. Sed & aliam tertiam partem quantitatis, quæ fuerat in teſtamento derelicta modis omnibus reddere cogatur, vt auaritia eius legitimis ictibus feriatur.

Repletionem autem legitimæ ex rebus ſubſtantiæ patris fieri, dicit *l. ſcimus C. eod. tit. de inoffic. teſta.* Renunciatio verò legitimæ nunquam facta intelligitur, niſi expreſſe fuerit, vt in *l. Si quando §. Et generaliter ibi* Niſi hoc ſpecialiter ſiue in Apocha, ſiue in tranſactione ſcripſerit, vel pactus fuerit, quod contentus relicta, vel data parte de eo quod eſt nullam habeat quæſtionem *C. eod. tit.*

Lex.

MVltipliciter definitur, aut per quiditatem, & ſubſtantiam, aut per effectus, qui ex ea ſequuntur, aut etiam per cauſas efficientes ſeu in eſſe producentes. Primo namque per *Papinian. in l. 1. ff. de legib.* ita, lex eſt commune præceptum, virorum prudentium conſultum: delictorum, quæ ſponte, vel ignorantia contrahūtur coërctio, communis reip. ſponſio. *Martian. vero in l. 2. (ex Demoſthen. ſic ex græco in latinū) eod. tit.* ait. Lex eſt cui omnes homines decet obedire: tum propter multa, & varia, tum maximè quia omnis lex eſt inuentio quædam, & donum Dei: decretum autem hominum ſapientium coërctio autem voluntariorum, & non voluntariorum peccatorum Ciuitatis autem compoſitio communis: ſecundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate ſunt. *Et ibidem ex Chryſippo eodem modo de græco in latinum* ſic. lex eſt omnium Diuinarum, & humanarum rerum regina. Oportet autem eam etiam præſidere ex bonis, & malis, & principem, & ducem eſſe: & ſecundum hoc, regulam eſſe iuſtorum, & iniuſtorum, & eorum quæ naturæ ciuilia ſunt animantium: *Per Iuſtinian. in princ. de iu. nat. in Inſt.* Lex eſt, quod populus Rom. Senatoris Magiſtratu interrogante veluti conſule, conſtituebat, *vbi gloſ. breuiter deducens ex d. l. 2.* dicit. Lex eſt Sanctio Sancta iubens honeſta, prohibens contraria. *Et cap. lex eſt conſtitutio ſcripta 1. diſt. vbi addit gloſ.* iuſtum præcipiens, & cōtrarium prohibens, & in *cap. Si Eccleſia 23. quæſt. 7. in fin.* ſic. Leges iuſta præcipientes, & contraria prohibentes conuenienti vigore ſanciendo *& diſt. 2.* ita lex eſt conſtitutio populi, qua maiores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt. Et tandem *Senec. ad Lucill. Epiſt. 37. Lex eſt, quæ ratione conſiſtit.*

Omnis autem lex, aut permittit aliquid, vt vir fortis petat præmium; aut vetat &c. aut punit. dicit *cap. Omnes 3. diſt. Et 4. diſt.* in hæc verba. Erit autem lex honeſta, iuxta poſsibilis ſecundum

natu-

naturam, & ſecundum conſuetudinem patriæ. Loco temporique conueniens neceſſaria, & vtilis: manifeſta quoque ne aliquid per obſcuritatem incautum captione contineat: nullo priuato cõmodo, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta. Ideo autem in ipſa conſtitutione iſta conſideranda ſunt; quia cum leges inſtitutæ fuerint, non erit liberum iudicare de ipſis, ſed oportebit iudicare ſecundum ipſas.

Lex enim debet eſſe honeſta, & iuſta, & nullam continere obſcuritatem, inquit *gloſ. Verbo ambiguum in cap. vlt. de conſt.* *& addit* ne per obſcuram conſtitutionem in laqueum incidamus, non enim laqueum debemus inijcere &c. nec debet nos inducere per legem obſcuram, vel dubiam ad id a quo nos cohibere debet &c. cum nihil ſit legi ita proprium, quam claritas, dicit *gloſ. Verbo Clara per tex. ibi in l. Nos omnia clara eſſe cupientes C. de pact. conuen. & Verbo lucem in extrauag.* 1. *de conceſſ. præb.* ibi. Nam nihil eſt proprius legi quam claritas &c. & ſimplicitas magis quam difficultas placet legi. Et in *Auth. de teſta. imperfect.* §. 1. *coll.* 8. ibi. Quid enim ſic proprium eſt legum, ſicut claritas, maxime ſuper defunctorum diſpoſitioniſius.

Nobis in legibus magis ſimplicitas, quã difficultas placet, dicit *Imper. in §. Sed quia de fideic. libert. in Inſt. vbi gloſ. in addit.* ſic. intellige de ſimplicitate, quæ eſt contraria fraudi. non autem de fatuitate, quia illa eſt damnabilis *l.* 3. *§. fin. de ſuſpect. tut. & in §. Cæterum de legit. agna. ſucceſſ.* ibi. Sed ſimplicitatem legibus amicam amplexa &c. Neque enim captioſa debet eſſe lex, *vt in l. Si rem* 41. *ff. de vſucap.* ibi, quia contra, ſtatui captioſum erit *vbi not. gloſ. vlt. ſic*. Not. quod captio euitatur vnde emanauit vulgaris illa regula, quod remedia legis non debent eſſe captioſa; Amatur namque veritas a legibus, vt dicit *Imp. in l. vnica C. de dedit. lib. toll.* ibi. Ea tantummodo volumus in noſtris legibus eſſe, quæ re ipſa obtinent.

Si ergo leges amant iuſtitiam, diligunt veritatem, prohibent his contraria ne mireris ſi. *Papa Ioan.* 8. *in cap. vlt.* 16. *quæſt.* 3. dicat illas diuinas ibi. Sed venerandę Romanæ leges diuinitùs per ora principum promulgatas, & notauit *gloſ. verbo Diuino* ibi nota diuinitus leges factas &c. *in l. vlt. C. de præſcript. long. temp. per tex.* ibi. Ideo enim noſtri maiores ſubtiliſsimo animo, & diuino quodam motu ad actiones, & earum iura peruenerunt &c. & *in Auth. Habita C. ne fil. pro pat.* ibi. Diuinarum atque Sacrarum legum &. Dicuntur etiam ſacratiſsimæ, vt probat *gloſ. Verbo ignorans in cap. vnic. de controu. int. dom. & empt. feu.* ibi. leges enim Sacratiſsimæ, quæ conſtrigunt hominum vitas ab hominibus ſciri debent, &c. & ob eas legiſlator, etiam Sacratiſsimus vocatur in *l. Scimus* 22. *ad fin. princ. C. de iur. de liber.* Appellantur etiam leges venerandæ, *vt in l.* 1. *C. de bon. mat.*

Per leges ſuſtentatur Reſpublica, ſicut per arma. inquit *gloſ. per tex. ibi*. Et ad ipſius Reip. ſuſtentationem in *l.* 1. *§. C. de nou. cod. facien.* Iſtorum etenim alterum alterius auxilio ſemper eguit. Et tam militaris res legibus in tuto collocata eſt, quam ipſæ leges armorum præſidio ſeruatæ ſunt, dicit *Imp. in l.* 1. *C. de Iuſtin Cod. vbi gloſ. Verbo Auxilio* ſic. Nam & leges indigent armis &c. *& in addit.* ponitur remiſsiuè an arma ſint digniora legibus, & miles ſit præferendus doctori, & vtrum Reip. plus proſit Iureconſultus, an miles, ad quod allegatur *Bald. in l. proœm. ff. veter. in fin.* quem videas, & *Cicer. lib.* 1. *offic. in orat. pro Murena*.

Legibus etiam viuit imperium, vt in *l.* 3.

Digitized by Google

C. de teſtam. Vnde licet Imperator, Princeps, Rex, & omnes ſuperiorem non recognoſcentes, legibus ſoluti ſint de honeſtate eas ſeruare debent ex ratione *d. l.* 3. ibi licet enim lex Imperij ſolemnibus iuris Imperatorem ſoluerit, nihil tamen proprium eſt imperij; quã legibus viuere, *& in l.* 4. *C. de legib.* Imperator Theodoſ. & Valentin. ad ſenatum ita dixerunt. Digna vox eſt maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri. Adeo de Authoritate iuris noſtra pendit authoritas, & re vera maius imperium eſt ſummittere legibus principatum. Et in *l. Ex imperfecto* 23. *ff. de legat.* 3. *ſic*. Decet enim tantæ maieſtati ipſas ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur, & in *§. vlt. quib. mod. teſtam. infirm. in Inſt.* ibi. Licet enim (inquiunt) legibus ſoluti ſimus, attamen legimus viuimus: ſicut è conuerſo lex per Imperatorem viuit, cum Imperator legum pater dicatur habes Verbo Imperator verſ. Nota Imperatorem.

Proditur autem lex, vt appetitus noxius ſub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honeſtè viuat, alterum non lædat, ius ſuum vnicuique tribuat, informatur, vt dicit *Gregor. in proœm. Decretal. verſ. Ideoque* lex. Et contra ſceleratos, & crimina perpetrantes inſurgit, & armatur *in l. Cum vir* 31. *C. ad l. Iul. de adult.* ibi. Iubemus leges inſurgere, armari iura gladio vltore, vt exquiſitis pœnis ſubdantur infames.

Non tamen obligat bene facere, vt dicitur in *cap. Ad fidem* 23. *quæſt.* 5. *ibi*. Sic igitur quod aduerſus vos leges conſtitutæ ſunt; non eis bene facere cogimini; ſed male facere prohibemini. Nam bene facere nemo poteſt, niſi elegerit, niſi amauerit, quod eſt in libera voluntate, & notauit *gloſ. Verbo lex. in dict. proœm. Decretal.* ibi. Namque per leges nemo facere bene cogitur, ſed male agere prohibetur. *Et in cap. Ad reprimendam* 8. *de Offic. ordin.* Verbo Malitiam; vbi per eadem verba; & addit. Et hoc ſolum bene agitur, vt vita hominum corrigatur; & vt boni inter malos viuant quietè. Ad ædificationem namque bona eſt lex, ſi quis ea legitimè vtatur; quia finis eius eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, vt dicit *Auguſt. lib.* 12. *confeſſ. cap.* 18.

Vnde dicit optime *Ioſeph. lib.* 2. *contra Apion. num.* 40. quod virtus legislatoris eſt meliora conſiderare, & his qui vſuri ſunt legibus, quas poſuerit, ſatisfacere. Populi vero eſt, vt in omnibus, quæ conſtituta ſunt, perduret, & neque felicitate procedente, neque calamitatibus, aliquid horum omittet. Nihil enim tam ſtudioſum in omnibus rebus inuenitur, quam legum authoritas, quæ, & diuinas, & humanas res bene diſponit, & omnem iniquitatem expellit, vt dicit *Imper. in l.* 1. *C. de vet. iur. enucle*. Debet etiam legis conditor eſſe æquitatis fautor. *l. Hac lege* 8. *C. de pact. conuent. gloſ. Verbo*. Aequo iure *in l. Inter filios C. fam. herſic.*

Legem autem breuem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur velut emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet; nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo, ita inquit Senec. Epiſt. 95. Verumtamen aliquando vidi vnam (non in iure communi) cum latiſsimo prologo diſputantem, & ratiocinantem, ſed ideo quia in ea reuocabatur altera in vim contractus celebrata, & neceſſarium fuit rationes adducere ob quas reuocabatur, quibus non obſtantibus adhuc non parum remanſit dubium, an poſſet reuocari, de quo non diſputo, quia noſtrum Apolecta non permittit.

Debet etiam lex imponi rebus non verbis, *vt in l.* 2. *C. com. de legat.* ibi. Nos

Nnn enim

enim non verbis; ſed ipſis rebus legem imponimus, & in *l. vlt. C. de vſur.* ibi. Hoc certe erat non rebus, ſed verbis tantummodo legem imponere; quod intelligit *gloſ. vlt. in dict. l. 2. dicens*, ideſt ſenſum non verba ſpectamus iuncta *l. vbi pure* 10. *§. Vnic. ff. ad Trebell.* ibi. Nec verba ſpectantes Senatusconſ. ſed ſententiam, quibuſcumque verbis, dum teſtator ſenſerit, vt hæreditas ſua reſtituatur; & *l. ſcire oportet* 15. *§. Aliud ff. de excuſ. tut.* ibi. Sed & ſi maximè verba legis hunc habeant intellectum, tamen mens legislatoris aliud vult. Vnde optime dixit *gloſ. Verbo Auſu temerario in extrauag. Vnic. de praben.* Permiſſum eſt enim verba legis offendere, ſeruata mente.

Ad futura non vero ad præterita, lex intelligitur iuxta *l. Iubemus* 29. C. *de teſtam.* ibi. quid enim antiquitas peccauit, quæ præſentis legis inſcia, priſtinam ſequuta eſt obſeruationem, & *l. Diuæ memoria* 65. C. *de decurion. lib.* 10. ibi. Cum conueniat leges futuris regulas imponere, non præteritis calumnias excitare, & *c. vlt. de conſt.* ibi. Cum leges, & conſtitutiones futuris certum ſit dari formam negotijs, non ad præterita facta trahi, niſi nominatim in eis præteritis caueatur, vbi *gloſ. Verbo Futura* ſic etiam limitat, niſi ſit conſtitutio iuris naturalis, quæ etiam ad præterita reſpicit.

Ad ea, quæ raro accidunt, nec leges, nec legislatores attendunt, vt dicitur *in Auth. Vt ſine prohibit. ad med. coll.* 7. ibi. Nam quod raro fit (ſicut etiam vetus ſapientia docet) non obſeruant legislatores, ſed quod fit plerũq; & reſpiciunt, & medentur, & *Celſus in l. 3. ff. de legib. ſic.* Nã ad ea potius debet aptari ius, quę & frequenter, & facile quã ad ea quæ per raro eueniunt. *coniuncta l. antecedenti.*

In caſu, qui dubitabilis eſt reſponſum datum a lege, non in eo, qui indubitabilis eſt, debere intelligi. dicit *gloſ. verbo de eo in l. quod habes 9 ff.* de Carb. *edict.* Quæ autem legibus definita ſunt mutari non licet: quæ autem legibus expreſſa nõ ſunt arbitrium, ſequuntur humanæ voluntatis, inquit *cap. Vnaquaq; ad fin.* 13. *q.* 2. *& in cap. De cauſis* 4. *de offic. delegat. & §. Vnico* ſic. Si tale fuerit negotium quod certa exinde pœna in Canonibus exprimatur eandem infligas: alioquin ipſos pro delicti qualitate, & cauſa ſecundum tuum arbitriũ punire procures. Quod vero in legum poteſtate eſt poſitum nõ egebit aliqua extrinſecus diſpoſitione. *dicitur in Auth. in med. lit. non fier. ſacr. form. coll.* 8.

Vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus, vel vbi aliquid ſtatuit nos vltra non procedimus dicit *gloſ. in l. de pretio ff. de public. in rem act.* vbi ponit contrarium dicens, quod ſupplere debemus, & videtur probari, *ex tex. in l. quia* 15. *ff. de præſcript. verb.* ibi. Si lex iuſta, & neceſſaria eſt, ſupplet prætor in eo, quod legi deeſt, & ibidem notauit *gloſ pen.* dicens. Nota hic quod vbi deficit Lex, alij ſupplent, & probat ex *tex. in l. quæſitum* 13. *ff. de teſt.* ibi. Verumtamen quod lege omiſſum eſt, non omittetur religione iudicantium, ad quorum officium pertinet &c. notauit *gloſ. in l. Oratio* 16. *ff. de ſponſ.* dicens nota, ſuppleri vbi deficit lex. per tex. ibi. vt ſuppleatur, quod orationi deeſt. Vide etiam *gloſ. Verbo poſtea in l. liceat* 16. *ff. de recept. arbitr.* & pro, & contra adducit *gloſ. pen. in l. Si rem* 29. *ff. de euict.* Nos ergo ſequimur æquitatem in qua lex deficit, ait *gloſ. Verbo vtimur in l. Sicut* 21. *ff. de iud.*

Et a contrario ſupplet lex, quod homo omittit, vt dicit *gloſ. Verbo ſupra in l.* 4. *§. Si quis ff. de re iud.* cuius verba ſunt. Sed ſiquidem minorem diem ſtatuerit, iudex tempore legitimo, repletur ex lege, quod ſententię iudicis deeſt probat etiam *gloſ. verbo a lege, in Auth. vt clem.*

apud

Digitized by Google

*apud.propr. Epiſc. §. Ergo Coll.*7. ibi. Supplet lex in quo homo defecit.

Sed quomodo audebit quis ſupplere, quod legi deeſt, ſine lege, cum alias ipſe legum pater dicatur in *Auth.de trien. & ſem. §. Neque illo poſt princ. coll.*3. quia cum hoc non lege agimus, erubeſcimus? Dic quod ſatis lege facit dum ipſa permittit; Nam nec videtur contra conuentionem venire, qui cum licentia legis facit, nec periurat, qui legis licentia, contra ſacramentum venit, vt dixit, *gloſ. Verbo Agitur in l.* 1. *ff. de act. empt.* & inſuper ſi ratione faciat, lege facere videbitur, nam vbicumque ratio habet locum, & lex. *vt per gloſ. in l. Non omnium ff. de legib.* & quod magis eſt ſufficit ratio ad limitationem legis, *vt in l. Scire oportet §. Sufficit ff. de excuſat. tut.* ibi. ex ipſa naturali iuſtitia *l. Cũ ratio ff. de bon. damn. alias l. Vnica ff. de port. quæ liber. damn. cap. Cum Verbis in fin. de elect.* ibi. Tam rationes, quam Canones. *capit. Secundo requiris in fin. de appellat. vbi Abb. num.* 16. *in fin.* ibi. licet hoc iure non probetur, ſed ratio naturalis dictat: *idem in cap. Ratio nulla num.* 1. *de prob.* lex eſt quidquid in ratione conſiſtit. Et conducit illa generalis, & vulgaris regula. Quod ceſſante legis ratione, lex ipſa ceſſare debet *l. Adigere ff. de iur. patr.* ibi. Quamuis nulla perſona lege excipiatur, tamen intelligendum eſt, de ijs legem ſentire, qui liberos tollere poſſunt; Itaque ſi caſtratum libertum iure iurando, quis adegerit, dicendum eſt non puniri patronum hac lege.

Si vero dubitetur de intellectu, ſeu interpretatione legis, ad eius conditorem recurrendum eſſe dicit, *gloſ. Verbo declaramus in cap. vlt. de conſtit.* ibi. quia nullus alius poſſet eam declarare, ſeu interpretari, quia ad eum pertinet interpretatio, ad quem pertinet conſtitutio &c. Et ſi ſuper priuilegijs Sedis Apoſt. quæſtio oriatur, non vult Papa de ipſis per alios iudicare. *& probatur in Auth. in med. lib. non fier. ſaer. form. coll.* 8. ibi. Si vero aliqua dubitatio iudici de aliqua fiat lege: nunciet ad noſtram poteſtatem, & a nobis expectet cauſam ſcriptam declarationem, aut interpretationem, & ſecundum eam decidat litem.

Nunquam autem legum correctio fit niſi, vbi expreſſa inueniatur, vt deducitur ex vulgari *l. Præcipimus C. de appellat. & ibidem gloſ. vlt. ait.* Ita quod non mutatur, ſtat. Nec propter duritiam legis debet ipſa non ſeruari, *vt in l. Proſpexit ff. qui & a quib.* ibi. quod quidem per quam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt, & ibi *notat gloſ. in fin.* Quod non licet verba legis offendere.

Et minus licebit ipſam legem tranſcendere, quia ſi faciet, tranſgreſsionis pœnas ſuſtinebit. *Auth. de hered. & falc. §. Hic nobis coll.* 1. ibi. Sed dabit ei pœnam exactio ſuæ malignitatis, cur tranſcenderit leges, ex quibus caute omnia agens, nihil poterat damnificari. Non ſolum autem, contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet, ſed etiam, qui fraudulenter ſaluis verbis legis, ſententiam eius circumuenit, vt dicit *Paul. Iureconſ. in l. Contra* 28. *ff. de legib. & Imp. in l. vlt. C. de aſſeſſor.* ibi. Cum in legem cõmittant, & ijs qui vigorem eius ſcrupuloſis, & excogitatis artibus eludere feſtinaret.

Nec etiam ludibrio debent eſſe leges, vt dicit *Imp. in l. Cum non ſolum §. Puerilis C. de bon. q. lib. gloſ. penult. in l. Si quando* 15. *C. de teſt.* non debent enim leges irrideri, *vt notauit gloſ. in Auth. de aqual. dot. §.* 1. *coll.* 7. *per tex.* ibi. Irrideri videatur vndique lex, qui autem contemnunt fraudant, & tranſgrediunt, pœnas incurrunt, inter quas illa eſt, quod beneficio legis contemptæ non potiatur *l. Scimus* 22. *§. Sin vero C. de iur. de liber.* ibi. Nec le-

 gis

gis noſtræ beneficio perfruatur, quam contemnendam eſſe cenſuerunt, *vbi not. gloſ. cenſuerunt*, quod qui legem ſpernit, non debet eius auxilio vti *l. Omnes 9. ad fin.* ibi. Carebit legum priuilegijs, quas fraudare conatus eſt. *C. de metat. lib. 12. & l. Auxilium in fin. ff. de minor.* ibi. Non fit ætatis excuſatio aduerſus præcepta legum ei qui dum leges inuocat contra eas cõmittit. *l. Filio 48. §. 1. ff. de rit. nupt.* ibi, quia contra legem maritus ſit non habere cum hoc legis beneficium. *cap. Bona 25. de elect.* ibi. Fruſtra legis auxilium inuocat, qui committit in legem à quibus iuribus deduxerunt *gloſ. Verbo Ex delictis in l. 4. ff. quod cum eo, & gloſ. vlt. in cap. Conſtitutus 23. de appellat. probat etiam cap. contingit 45. de ſent. excomm. & denique cap. 14. de vſur.* ſic incipit. Quia fruſtra legis auxilium inuocat, qui committit in legem.

Sed quid dicendum an delinquens contra vnam legem, aliarum perdat beneficium? Ego non credo, quod propterea perdat beneficium alterius, quia ſic puniretur in eo, quod non deliquit, ſufficit ergo quod amittat legis beneficium, quam contempſit. ita reſpondit *gloſ. 1. in dict. cap. quia* (vbi tu videas Apoſtill. diſputantem optimè de hoc) *& pro gloſ. videtur optimus tex. in l. Ex facto 43. §. vlt. ff. de vulg.* ibi. Qui in fraudem legum fidem accommodat, adeundo hæres efficitur, nec definit hæres eſſe licet res, quæ ita relictæ ſunt, auferantur, vnde & ex ſecundis tabulis in tantum hæres eſſe poteſt, in quantum ſcriptus eſt. Satis enim punitus eſt in eo in quo fecit contra legem.

Si in fraudem legum tacitam fidem Seius accommodaſſet, nihil ei prodeſſe, ſi his verbis Pater fam. cum eo locutus eſſet. Non enim ideo circumueniſſe minus leges exiſtimandum eſſe, cum perinde incertum ſit cui proſpectum voluerit, ita *l. Lucius 126. §. vlt. ff. de legat. 1.* Fraudandæ etiam legis cauſa adſcripta conditio pro non ſcripta haberi dicitur? Verbo conditio.

Durius agitur cum eo, qui fraudat legem, quam cum eo, qui fraudat hominem dicit *gloſ. Verbo in fraudem l. Si libertus 16. ff. de iur. patron.*

Priuatorum cautione legibus non eſſe refragandum conſtitit ſic ait *l. quod de bonis 15. §. 1. ff. ad l. Falcid.* Cum etiam hoc quidem, quod contra leges actum eſt, ita ponat, ac ſi neq; a principio geſtum ſit. vt inquit *Auth. de non alienan. in princip. coll. 2. vbi gloſ.* intelligit quantum de iure, quantum vero ad ipſum factum pro infecto haberi non poteſt. Licet alias poſsit fingere lex aliquid, quod eſt impoſsibile, & quod nullum eſt; vt *dicit gloſ. Verbo Olim per tex. ibi in l. Sub conditione 16. ff. de ſolut.* comprobatur etiam prima concluſio *ex l. Iubemus 14. §. 1. ad fin. C. de Sacroſ. Eccleſ.* ibi. Quia ea, quæ contra leges fiunt, pro infectis habenda ſunt, *& ex l. Non dubium C. de legib.* ibi: Vt ea, quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, non ſolum inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur licet legiſlator fieri prohibuerit tantum, nec ſpecialiter dixerit inutile eſſe debere, quod factum eſt.

Ex dictis videtur inferri, quod conſuetudo non præualeat contra legem, & ſatis probatur *ex tex. in l. 3. §. Si quis verſ. quid tamen ff. de ſepulch. viol.* ibi. Quid tamen ſi lex municipalis permittat in ciuitate ſepeliri poſt principalia reſcripta an ab hoc diſceſſum ſit videbimus; quia generalia ſunt reſcripta, & oportet imperialia ſtatuta ſuam vim obtinere, neque enim legi per cõſuetudinem ſit præiuditium, vt dictum eſt *Verbo Conſuetudo Tamen gloſ. Verbo Sepeliri in d. l. 3. §. Si quis*, dicit quod conſuetudo ſuperueniens vincit legem: *Et verbo Minuendarum in l. in ſumma.*

2. ff.

Digitized by Google

2. *ff. de aqua. plu.* ibi. Item lex, & natura cedunt vetuſtati: ſicut à contrario natura, & loci vetuſtas cedunt legi ſuperuenienti. Nec mirum videtur, quia conſuetudo etiam dicitur lex, vt per *gloſ. in l. vlt. C. de iur. Reip. lib.* 11. ibi. ſecundum conſuetudinem, quæ eſt lex per tex. ibi. Si ſecundum legem ciuitatis, & quemadmodum poſterior lex derogat priori, ſic conſuetudo, quæ eſt lex poſterior, derogat legi anteriori: prout ita videtur innuere *gloſ. verbo de conſuetudine in §. igitur proœm. Inſtit.* ibi. Nota legem tolli per deſuetudinem, vel contrariam conſuetudinem, & iterum eandem conſuetudinem per ſuperuenientem legem tolli, quod intelligit ibidem Apoſtill. dicens ſi in tali non vſu ſit implicitus vſus contrarius, alias non.

Derogatur etiam lex per Canones diſponentes in contrarium, vt dicit *gloſ verbo Ambitionis* ibi. Succumbit ergo lex Canoni, vbi eſt ei contraria *in l. Priuilegio* 12. *C. de Sacroſ. Eccleſ.* per tex. ibi. Omnes ſane pragmaticas ſanctiones, quæ contra Canones Eccleſiaſticos interuentu gratiæ, vel ambitionis elicitæ ſunt, robore ſuo, & firmitate vacuatas ceſſare præcipimus. Vtrum autem Papa poſsit tollere legem ciuilem? Habês in Verbo Papa. Interim tamen nota hæc verba, quæ ab ipſo met Papa dicuntur *in cap.* 1. *de nou. oper. nunciat.* Sicut leges non dedignantur Sacros Canones imitari ita, & Sacrorum ſtatuta Canonum principum conſtituitionibus adiuuantur. Et quæ ab *Imp. in Auth. vt cler. apud propr. Epiſc. coll.* 6. ibi. ſecundum ſacras, & diuinas regulas, quas etiam noſtræ ſequi non dedignantur leges; & aliquando dicuntur vim Apoſtolicam habere, *vt notauit gloſ. vlt. in l. Adigere 6. ff. de iur. patr.* ibi. Nota legem vim Apoſtolicam obtinere; vt remittat iuramentum.

Leges legibus concodare promptum eſt ait *l. Vnica C. de inoffic. teſt.* & ſi concordia non poterit fieri ſeruabit Index *l. Si præſes* 32. *ff. de pœn.* quæ ait. Sed ſi vtriuſque legis crimina obiecta ſint, mitior lex erit ſequenda, nec de ſuperfluitate legis calumniabis, ſi aliquas tales inuenias, cum ſanctius ſit de tali ſuperfluitate notari, quam de imperfectione; Nam inter leges illa videtur imperfecta in qua nulla pæna deuiantibus ſancitur, vt dixit ex *Ioann. Andr. & Macrob. gloſ. Verbo Pœna in extrauag. Vnica de cenſib. int. com.*

Lex ſemper mitior eſſe debet, quam iudex poſsit eſſe, vt probat *gloſ. Verbo. Neque in Auth. de iudicib. §. Oportet coll.* 6. Nam mitius agitur cum lege, quam cũ miniſtro legis *gloſ. Verbo Aculeos in l.* 1. *C. vt intr. cert. temp. crim. quæſter. gloſ.* 1. *in l. Celſus* 28. *ff. de arbitr. & in Auth. de nupt. §. Soluto Verbo. Non obligauerit coll.* 2. *& in cap. Illa* 39. *de elect.* vbi ponit hunc verſum.

Suplicium Leuius dat ius, quam iura miniſtrant.

Et id fortè, quia plus eſt contemnere legem viuam, quam mortuam, vt dicit *gloſ. Verbo Cauſis prope med. in c. Bona* 23. *de elect.*

Aliquando rigor legis poteſt pactis mitigari priuatorum *l. vlt. §. vlt. C. de tempor. & reparat.* ibi. Legum enim auſteritatem in hoc caſu volumus pactis litigantium mitigari. Et a fortiori authoritate legis. Si enim pactis conuentis hoc fieri conceditur, & in vſu quotidiano hoc verſari aſpicimus, quare non ipſa legis authoritate hoc permittatur? *dicit l. vlt. C. de fideiuſſor.* Aduerte tamen, quod ſicut publicè expedit legis vinculum quandoque relaxare, vt plenius venientibus caſibus, & neceſsitatibus pro communi vtilitate ſatis fiat: ſic frequentius legem ſolue-

uere exemploque potius, quam certo perſonarum, rerumque delectu petentibus indulgere nihil aliud eſt quam ad leges tranſgrediendas aditum aperire, vt diſponit *Conc. Trid. ſeſſ. 25. de reformat. C.* 18. Et ex elementia orirectur calumniæ occaſio, vt alias dicit *Imp. in Auth. de exhib. re §. illud quoque coll.* 5. ibi. Nunc autem ſtudio machinantur noſtrarum legum clementiam, occaſionem facientes ſuarum calumniarum; & ibidem notauit *gloſ. Verbo Calumniarum dicens*. Volebant enim quod clementia legum ſit calumniæ occaſio, vnde illud omnia mala exempla ſunt orta a bonis rebus.

Leges emmendare non piget Imperatorem, vt dicis *Verbo Correctio verſ. Et ita*. Maxime cum multoties temporum, & rerum varietas, variare leges, & ſtatuta inducat, *babes Verbo Tempus.* & ad id ſunt optima verba *tex. in Auth. vt fact. nou. conſt. in princ. coll.* 5. ibi Semper legum nobis occaſiones motorum negotiorum præbuerunt cauſæ. Et *in Auth. vt defunct. ſeu fun. cor. eod. coll. in princ.* ibi. Qui varietatem cauſarum conijciunt, non facile ad culpam veniunt, ſi veritatem examinent: quoſdam namque veriſimile eſt multitudinem legum, quæ per ſingula nobis adijciuntur culpare, non conſiderantes, quia opere ſemper vocante conſonas cauſis leges compellimur, cum ſemper inopinabile emergat, & alijs, quæ iam impoſita ſunt mederi non valeat. *Et in Auth. quib. mod. nat. collat. & iam* 5. ibi. Quia nulla lex neque Senatus conſultum prolatum in Republica Romanorum videtur ad omnia ſufficienter ab initio promulgatum, ſed multa indigere correctione, vt ad naturæ varietatem, & eius machinationes ſufficiat.

Non debet igitur reprehenſibile iudicare Canonum conditor, Canones à ſe vel ſuis prædeceſſoribus editos, vel aliqua in eiſdem Canonibus contenta reuocare, modificare, vel ſuſpendere ſtudeat, ſi ea obeſſe potius viderit, quã prodeſſe prout dicit *Pont. in extrauag.* 2. *de verb ſig.* Nam nonnunquam, quod conſulte ſtatuitur, ex ſanioris inſpectione iudicij conſultius reuocatur. Ait *Extrauag. vnica de torniam.* Notabis tamen, quod licet lex abrogetur, eius ratio manet, & allegari poterit. Secundum *gloſ. Verbo ſubſtantia in addit cap.* 1. *de reſt. ſpoliat. lib.* 6.

An lex derogans debeat facere mentionem de derogata? ſic diſtinguendo reſpondit *gloſ. verbo. Nullam in cap. veniens* 19. *de præſcript.* Et vna lex non debet facere de alia mentionem; ſed illud obtinet in legibus communibus, quas princeps habet in ſcrinio pectoris ſui &c. ſecus in legibus priuatis, quarum non habet memoriam &c. ſicut nec habet memoriam reſcriptorum, & ſic de priuilegijs fieri debet mentio, vt ibidem, & dictum eſt *Verbo Derogatio*, & infra *Verbo Priuilegium*.

Quoties noua lex conſtituitur ad eas ſpecies pertinere non videtur, quibus ſpecialiter ipſa lege pæna addita eſt. *ita gloſ. Verbo ante ſententiam poſt med. in cap. vt debitus* 19. *de appellat. ex l. Sanctio legum* 41. *ff. de pæn.*

Nec etiam lex extendenda eſt ad perſonas de quibus non loquitur, ſic decidente *Iureconſ. in l. Si vero §. De viro ff. ſolut. matri.* ibi. De viro hæredeque eius, lex tantum loquitur; de ſocero ſucceſſoribuſque ſoceri nihil in lege ſcriptum eſt: & hoc Labeo, quaſi omiſſum annotat. In quibus igitur caſibus lex deficit non erit nec vtilis actio danda. Si vero eadem detur ratio videtur extendenda, *vt dicit Apoſtill. ad gloſ. Verbo Beneficijs in Clem. diſpendioſam de Iud.* ibi hic notat Imol. exorbitantia extendi exidentitate rationis; ſed ego non extentionem, ſed comprehentionem voco. Nota inſuper ex *Bald.*

in

Digitized by Google

in l. 3. C. de indict. vid. toll. numer. 1. Quod vbi lex corrigitur reſpectu vnius perſonæ, non tamen ponderata qualitate perſonæ, ſed qualitate actus: talis correctio porrigitur ad omnem perſonam, quæ eſt de ſubſtantia actus.

Non debet, quod rite, & ſecundum leges ab initio actum eſt, ex alio euentu reſuſcitari, inquit *l. Sancimus,* 25. *C. de admin. tutor.* cum alijs, quæ dicta ſunt, *Verbo Factum*. Secundum leges id fieri dicitur, quod iure conceſſum eſt, vel antiqua conſuetudine cuius memoria non exiſtit hęc enim æquipollent, vt dicit *gloſ. Verbo generalibus in Extrauag.* 2. *de ſepultur. inter com.* Contra verò leges actum, qui accuſat laudabilis eſt, vt dicit *Imp. in Auth. de non alienan. §. vlt. coll.* 2. ibi. laudabilis enim huiuſmodi eſt, & calumniatoris effugiet nomen, qui cauſam contra leges factam redarguit; author pietatis, & vtilitatis ſacris domibus factus.

Quod lex dat priuatus auferre non poteſt, vt probat *gloſ. Verbo minus in authb. quib. mod. nat. §. Ergo coll.* 7. & habes *Verbo lucrum*. Publica enim vox priuatæ præiudicat, vt alias dixit *gloſ. Verbo Igitur in l. Teſtamento* 90. *ff. de hered. inſtit.* quæ loquitur de lege publica, & teſtantis diſpoſitione priuata. Vnde dicitur *in l.* 58. *ff. de legat.* 1. Nemo poteſt in teſtamento ſuo cauere, ne leges in teſtamento ſuo locum habeant. Coniuncto *cap. ſi diligenti. & gloſ.* 1. *ibi de for. comp.* Et his, quæ ſupra dicis, quod priuatorum cautionibus non fit legi præiudicium. Cum eo tamen ſtat, quod mitiùs eſt præceptum legis, quam teſtatoris, *vt per gloſ. vlt. in l. filio* 7. *ff. vt legat. no. cau.*

Legis præſumptio pro manifeſta probatione habetur, vt deducitur *ex l. Si qui* 34. *C. ad l. Iul. de adult.* ibi. Hi ſi poſt modum in nuptias ſuas conſortiumque conuenerint: facinus illud in quo fuerint accuſati manifeſta fide, atque in dictis euidentibus publicabunt.

Lex de fraude loquens intelligi debet de fraude cum effectu, vt dicitur *in l.* 1. *ff. de ſtatulib.* ibi. Quoniam fraus cum effectu in lege Aelia Sentia accipitur.

Quod ait lex quanta pecunia erit, tantam pecuniam dato, oſtendit æſtimationem hæreditatis, vel bonorum libertati, non ipſam hæreditatem voluiſſe legem præſtari, niſi ipſas res tradere maritus voluerit. *Ita inquit l. Si vero* 65. *§. vlt. ff ſolut. matr.*

In omni lege, vel ea facto excepta ſemper intelligitur rationalis excuſatio, vt dicit *gloſ.* 1. *in cap. De cætero* 11. *de ſent. excom.* & paulò infra. ibi. Quantumcumque præciſe ſcribatur, exceptiones legitimæ excipiuntur.

Lex, etiam conſulit, vt notauit *gloſ. in l. Sicut* 8. *§. Illud ff. quib. mod. pig. ſol. per tex.* ibi. Tutius tamen eſt &c. Alia etiam ſignificatione, lex conſulit minoribus, & eorum conſilio, quaſi parum infirmo reſiſtit, vt in *in l. Minor* 20. *ann. ff. de ſeru. exportand.*

Vtilitas vitæ non patitur eam laqueis legum innodari probat *gloſ. Verbo noua ratione in l.* 4. *ff. de cond. ob turp. cau. per tex. in l. Qua adulterium C. ad l. Iul. de adulter.*

Legem principi non poſſe imponi, dixit. *Pont. in cap. Ex inſinuatione* 10. *de appellat.* ibi. licet enim non potuerit nobis legem imponere, vt eam teneremur intra dictum terminum expedire, poterit tamen ipſi principi lex indicari; vt dicit *gloſ. verbo Iuſtitiæ ad fin. in cap. Vnico de Schiſmat. lib.* 6. ibi. Lex enim indicari ſibi potuit, ſed imponi non potuit.

Nec ſibi nemo dicere legem poteſt, vt a priore voluntate ei recedere non liceat inquit *l. Si quis in princ.* 22. *ff. de legat.* 3. *& facit l. Quod autem* 6. *Idemque ait verſ. vxori ff. de donat. int. vir.* ibi. Quia venditor ſiue donator non ſibi legem

gem vult imponi, nec poſsit. Sed ci, qui accepit, & *l. Lucius Titius* 40. *in fin. ff. de fideicom. libert.* ibi. Qui non ſibi legem dixiſſet, ſed legatario, vbi *gloſ. vlt.* ſic non enim potuit. Poterit tamen ſuæ rei legem, quam voluerit dicere, *vt in l. ob res* 20. *ff. de pact. dotal.* ibi. Si extraneus de ſuo daturus ſit dotem, quid quid vult paciſci (etiam ignorante muliere) poteſt. legem enim ſuæ rei dicit.

Libellus.

QVam plures ſignificationes habet, quas poterit per te videre apud *ſpecul. in tit. de libell. §.* 3. vnam ponit, *gloſ. Verbo Ex libellis in l. Seruis Vrbanis* 97. *ff. de legat.* 3. dicens libellis, id eſt panibus albis, quo pane non vtuntur ruſtici, ſed groſſo. Sumptus autem in ſignificatione, qua aliquid in iudicium petitione deducitur, poteſt definiri, quod ſit breuis membrana actoris petitionem continens, & eius cauſam, & actionem complectens; vel libellus eſt ſcriptura agentis quæſtionem continens, & futuram actionem depromens, vt per eundem *Specul. §. 3. in princ. Bertach. in ſuo rep. Verb. libellus in princ.* Dicitur vero paruus liber propter ſui breuitatem, ſicut codicillus dicitur paruus codex. vt per prædictos doct.

Duæ ſunt libellorum ſpecies ſcilicet Criminalis, & tunc dicitur inſcriptis. Item conuentionalis, ſeu poſtulationis, qui in ciuilibus porrigitur, vt per eundem *Spec. ſup. §. 2. & notatur in Auth. Offeratur C. de lit. conteſt.* Ideo inſcriptio dicitur in criminalibus libellus, cũ in eo præcedere debeat ſubſcriptio, quæ res adiuncta eſt, ne facile quis proſiliat ad accuſandum: cum ſciat inuitam ſibi accuſationem non futuram prout prædictis Verbis dicit *l. Si cui crimen* 7. *ff. de accuſat. & in l.* 3. *eod.* ibi. Item ſubſcribere debebit, is qui dat libellum, ſe profeſſum eſſe, vel alius pro eo ſi litteras neſciat.

Iſte autem libellus criminalis, quid continere debeat? *ponit gloſ. Verbo Secretarium in l. In cauſis* 16. *C. de accuſat.* & licet ibi dicat, non apponendum eſſe diem neq; horam commiſsi criminis, id intelligi debet, quod Actor non teneatur in libello declarare, ſed ſi à reo petatur ad effectum ſuæ coarctatæ defenſionis faciendæ, tenebitur Actor declarare talem diem, & horam, atque ita videtur eadem gloſ. ſentire dum ait. Non dies, vel hora apponatur ab initio, ex poſt facto ergo ſi petatur debet apponi, & ita eſt in praxi in huncq; ſenſum debet intelligi *l. libellum* 3. *C. de accuſat.* ibi. Neque diem neque horam inuitus comprehendit.

Per libellum famoſum, non intelligi læſam opinionem dicit, *l. vnic. C. de famoſ. libell.*

In libello, qui in ciuilibus porrigitur, res, cauſa, & actio ponenda ſunt inquit *gloſ. Verbo loco in l. de pupillo* 5. *§. Qui nunciat per tex. ibi ff. nou. oper. nunc. vbi Apoſtill.* ait ſic. Fallit forte in libello generali per optim. *gloſ. Verbo Et perinde in l.* 1. *ff. de edend. vbi etiam Bart. not. & probare videtur l. vlt. C. de annal. except.* vbi generalis petitio admittitur.

Debet etiam talis libellus dari clarus, vt reus poſsit deliberare, an velit cedere, vel contendere, vt notauit *Bart. in dicta l.* 1. *num.* 1. *ff. de eden.* qui tex. ita ait. Qua quiſquam actione agere volet eam prius edere debet. Nam æquiſſimum videtur eum, qui acturus eſt, actionem edere, vt perinde ſciat reus vtrum cedere, an contendere vltra debeat, & ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum, cognita actione, qua conueniatur.

An ſit neceſſe ponere in libello illa verba ſoli-

Digitized by Google

ſolito ſaluo iure, addendi, vel diminuendi? Reſpondit *gloſ. Verbo Iure addendi in c. Inter dilectos de fid.inſtr. fic.* Sed non eſt neceſſe, quod ponatur, niſi quis velit ponere ad cautelam, quia vſque ad litis conteſtationem poteſt mutari, vel addi, vel diminui in libello.

Per libelli oblationem perpetuatur actio; & res efficitur litigioſa, vt dicit *gloſ. verbo conteſtata in cap. Relatum 19. de offic. de legat.*

Liber.

FAciendi plures nullus eſt finis: dicit *Eccleſiaſtes ci.2.* & tamen vulgus incaute dicit igni eſſe tradendos cui *Bonifac. Pap. reſpondens in proœm. 6. decretal. prope fin.* ait libros deſtrui, & alios non ſine maximis diſpendijs laboribus,& expenſis de nouo fieri oportere, *& ibi gloſ. Verbo laboribus*, notat maximos labores eſſe in libris ſcribendis, quos ego ſatis in præſenti expertus ſum.

Non nego, quod multorum librorum lectio reprobetur, prout optime dicit *Senec.lib.1. Epiſt. 2.* ibi. Illud autem vide ne iſta lectio multorum authorum, & omnis generis voluminũ habet aliquid vacuum, & inſtabile; certis ingenijs immorari, & enutriri oportet, ſi velis aliquid trahere. quod in animo fideliter ſedeat, nuſquam eſt, qui vbique eſt. *& Epiſt.45.* fic. Non refert, quam multos,ſed quam bonos habeas, lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quu deſtinauit peruenire vult, vnam ſequatur viam non per multas vagetur, non ire iſtud, ſed errare eſt. Verum cum tot ſint homines, quot ingenia,& non omnes eadem, ſed quilibet diuerſum habet, neceſſe eſt, vt plures ſint libri ad tot ingenia. Abeat igitur in deſuetudinem dictum vulgi (qui communiter errare ſolet) & ſcriptura, quæ ſolui non poteſt, ſtabit in perpetuum. Stabunt etiam Sacrarum legum volumina dum antea immenſa, nunc ad mediocrem, ſeu meliorem modum peruenerunt, *vt in l. Sancimus 24. C. de nupt.* Et eodem modo Sacri, & Diuini Canones, ad quorum memoriam reducendam noſtrum præſens. Apolecta dirigitur.

Per librum probari affirmatiuam, & negatiuam, notauit *gloſ in caſus poſitione in l. Iuſtum C. de eden.* vbi tex. dicit, quod rationes publici libri debent edi. Quod etiam probat *Clem. Vnica §. Cæterum de vſur.* ibi. Ad exhibendum cum de vſuris agitur ſuarum codices rationum cenſura ipſos decernimus Eccleſiaſtica compellendos. Et in iſto verbo quærit *gloſ.* an credatur eius iuramento, ſi dicat perdidiſſe codices? & negatiuè reſoluit, niſi probetur amiſſio, cum cauſa hoc eſt, incendio, ruina &c.

Per libros antiquos probatur diuiſio Diœceſum, ſufficit, quod in libro authentico ſcriptum eſt, vt dicit, *gloſ. Verbo Cenſualem in cap. Ad audientiam 13. de praſcript. vbi Apoſtill.* fic. Adde, quod libro cenſuali Eccleſiæ in loco non ſuſpecto ſeruato, creditur.

Rationes defuncti, quæ in bonis eius inueniuntur ad probationem ſibi debitæ quantitatis ſolas ſufficere non poſſe ſæpe reſcriptum eſt. Eiuſdem iuris eſt, & ſi in vltima voluntate defunctus certam pecuniæ quantitatem,aut etiam res certas ſibi deberi ſignificauerit, *ita l.6. C. de probat.* per quam dicunt probari, quod liber collegij non probat. Coniuncta *l. 7.* ibi. Exemplo perniciofum eſt, vt ei ſcripturæ credatur, qua vnuſquiſque ſibi annotatione propria debitorem conſtituit, *eod. tit. & l. Inter chartulas C. de conuen. fiſc. debit.* quam vero probationem libri rationum priuati faciant tradit. *Bart. in l.*

Ooo Nu-

Nuda ratio num. 7. ff. de donat. Videtiam *in l. Admonendi numer. 36. ff. de iur. iu.* Et quod in dependentibus amera noſtra voluntate liber rationum plene probet, tradit idem *Bart. in l. Neſennius num. 4. ff. de negot. geſt.*

Liberalitas.

Eſt mediocritas in dandis capiendiſq; pecunijs, quia liberalis dabit, & erogabit in quibus oportet, vnde. Si quis dederit, quibus non oportet, aut non honeſti gratia, liberalis non dicitur. Sic dicente *Ariſt. 4. Ethic. cap. 5. & in cap. 1.* ita. Liberalis eſt, qui ſecundum vires patrimonij erogat, & in quibus oportet, vbi etiam dicit. Non in multitudine datorum, ſed in dantis habitu liberalitas conſiſtit.

In ipſa autem liberalitate modus adhibendus eſt rerum, & perſonarum. Rerum, vt non omnia vni, ſed ſingulis quædam præſtentur, vt pluribus prodeſſe poſſimus. Perſonarum, vt primum iuſtis, deinde peccatoribus. Ita dicitur in *cap. Fratrem noſtrum ad fin. 86. diſt.* Et ſi vis ſcire alia, quæ in liberalitate concurrere oportet, vide omino *tex. in cap. Non ſatis cum quatuor ſequentibus ead. diſt.* ne omnia tranſcribam.

Largiri, & auxiliari amicis, aut extraneis delectabiliſsimum eſt, dixit *Ariſt. 2. Polit.* ideo ſi quis largiatur turbata facie non liberalitatem exercere dicendus eſt, nam vt dicit *Iſidor. in lib. 2. ſoliloq.* Quidquid largiris cum hilaritate largire. Liberalitas ergo hilari vultu, ſermone iucundo exercenda eſt, & *Apoſt. ad Corinth. 2. cap. 9.* Hilarem datorem diligit Deus. Nec enim debet exiſtimari detrimentum, quod liberali animo ſumendum hominibus per mittitur: quia non in hoc Deus abundantiam bonarum rerum largitur, vt his ſoli fruamur, ſed vt de noſtro etiam alios honoremus, vt dicit *Ioſeph. lib. 4. antiquit. cap. 8. num. 40.*

Sicut neque iuſtum, vtique aliquis dixerit non gaudentem iuſta operatione, ita nec liberalem non gaudentem liberalibus operationibus; dicit *Ariſt. 1. Ethic. cap. 4.*

In principe bene ſedet liberalitas, præſertim in Papa *audi Innocent. tertium in capit. 11. de reſcript.* ſic Sedes Apoſtolica conſueuit exhibere ſeperentibus liberalem. Nam Eccleſia nemini debet claudere greminum, vt dicitur in *l. vlt. §. Sed quia C. de Summ. Trinit.*

Si auaritia ſemper odioſos, amabiles, & claros largitas facit; & ob id liberalitas, valde extollitur, & opulentius iura ſuccurrunt liberalibus, quam cæteris pro quo facit *l. Ex hæredatum 49. in fin.* ibi. Pinguius enim donatori ſuccurrere debemus, quam ei, qui verum debitum perſoluere compellitur. coniuncta *l. Sequenti*. ibi. Ne ex liberalitate ſua inops fieri periclitetur, *ff. de re iud.* Niſi captioſe fuerit collata, liberalitatem enim captioſam interpretatio prudentium fregit, vt alias inquit *l. Cum Aquiliana ff. de tranſact.*

Liberalitas etiam latius interpretatur, vt dicit *gloſ. Verbo ex qua in l. Proinde 7. §. 1. ff. de ſtipul. ſeru.* ibi. Cum liberalitas latius interpretanda ſit, quã hic in ſtipulatione, quæ non eſt ex cauſa liberalitatis, & *gloſ. Verbo Patrono in l. Si vero §. Inde Papinianus ff. manda.* ibi. Ergo ratione primæ liberalitatis, & hoc præſumitur &c.

Qui obſequijs ſuis liberalitatem patronum prouocauerunt, non ſunt digni, quo eam retineant, cum cœperint obſequia negligere, cum magis in eos collata liberalitas ad obſequium inclinare debeat, quam ad inſolentiam erigere, dicit *l. 1. C. de reuoc. donat.*

Qui debitum naturale ſoluit, etiam liberalitatem dicitur exercere, vt probat *l. 1.*

Digitized by Google

l. vnic. C. de impon. lucr. deſcrip. l. 10. ibi. In tam enim neceſſarijs ſibi coniunctiſque perſonis ſub liberalitatis appellatione debitum naturale perſoluitur.

Qui vero neceſſario tenetur aliquem eligere, non exercet liberalitatem, vt probat *l. vnum ex familia 69. §. 1. ff. de legat.* 2. ibi. Non enim facultas neceſſariæ electionis, propriæ liberalitatis beneficium eſt. Quid enim eſt, quod de ſuo videtur reliquiſſe, qui quod reliqui omnino reddere debet? Sed quid dices in Epiſcopo conferente beneficium? *Audi gloſ. vlt. in cap. relatum 9. de prabend.* ſic dicentem. Quia Epiſcopus non habet liberalitatem neceſſariæ electionis, &c. & in neceſsitate non eſt liberalitas &c. liberalitas eſt, vt ei prouideat ſine coactione, & licet neceſſe habeat conferre beneficium; non tamen habet neceſſe conferre iſti, vel illi, & ita ſi conferat tibi: gratiam facit, cum iam tibi non teneatur conferre, & ſic liberalitas, & neceſsitas circa diuerſa referuntur; quod ex eodem tex. videtur probari ibi concedas liberaliter, & facit illud *Senec. lib. 6. de benef. cap.* 13. ibi. itaque debes, non quod redimis, ſed quod eligis &c. præfers me alijs &c.

Quod autem in neceſsitatibus nemo liberalis exiſtat, habes in Verbo. Neceſſitas id tamen tolerabile, & excuſabile eſt, ſed valde crudele, & inſupportabile quod nemo ſit liberalis ei, qui indiget iuxta illud. Dum fueris Felix &c. vt affert *gloſ. Verbo liberalis in l. Rem legatam 18. ff. de adim. legat.* Vide etiam *Bart. ibi. num.* 1. vbi declarat quomodo intelligatur illud, nemo in neceſsitatibus exiſtit liberalis.

Nunquam tam plene occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates illorum quæ creſcunt, dum explentur exſatiet dixit *Senec. Epiſt.* 49.

Liberatio.

Eſt donatio, vt dicit *Bart. in l. Actione num. 6. C. de tranſact. & probatur ex l. In adibus 9. ff. de donat.* ibi. Poteſt enim, & citra corporis donationem valere donatio: veluti ſi donationis cauſa, cum debitore meo paciſcar, ne ante certum tempus petam, & *l. Contra iuris 29. §. 1. ff. de pact.* ibi. Vt ſi donandi cauſa pactus ſit de non petenda pecunia. Capere enim videtur eo, quod liberatur dicit *l. Neſenius 22. §. Si debitori ff. ad l. Aquil.*

Quatuor modos relinquendi liberationem in teſtamento ponit idem *Bart in l. 3. num. 1. ff. de liberat. lega.* ibi. Primo relinquo, quod tibi debeo, *vt in l. 1. eod. tit.* Secundo damno hæredem meum non petere, *vt in l. 2. in princ.* Tertio, ſi lego liberationem, *vt in d. l. 3.* Quarto ſi lego Chirographum, *vt in ead. l. 3. §. 1.* Et hæc omnia importare legatum liberationis, vt proſequitur idem met, *Bart. in §. Nunc de effectu citata l. 3.*

In generali liberatione non contineri doloſe facta, ſed tantum ſcrupuloſam inquiſitionem, dicit *gloſ. vlt. in l. Non ſolum 9. §. Si hares ff. de lib. legat. per tex.* ibi. Si hæres vetitus ſit agere, cum eo qui negotia defuncti geſsit, comiſſa ſit, vt & teſtator videatur id ſenſiſſe, probat etiam *l. Aurelio 21. §. 1. in fin.* ibi. Si quid dolo curatores fecerunt, ſi quæ res teſtatoris penes eos ſunt, eo nomine conueniri eos poſſe: *eod. tit. & idem l. qui plures 12. ff. de admin. tut.* ibi Quoniam eius liberatio, quod ex tutela percepit, aut dolo contraxit, non eſt relicta.

Facilior, quis eſt ad liberandum, quam ad obligandum. vt dicitur *in l. Arrianus 46. ff. de act.* ibi. de liberando ex diuerſo, vt ſcimus faciliores ad liberationem.

Digitized by Google

Species acquirendi eſt liberare Dominum ab obligatione dicit *l. 11. ff. de accepti lat.*

Liberat autem me is, qui quod debeo promittit, etiam ſi nolim, dicit *l. ſi ſtichū, 8. §. Vlt. ff. de nouat.* ſed quomodo ſi liberatio facta inter contrahentes requirit partium conſenſum, & præſentiam? vt per *gloſ. in l. Non ſolum §. Si liberationis, quam ſequitur ibidem Bart. n. 1. ff. de lib. legat.* tu; cum video. Ego vero vidi *l Soluendo 1. ff. neg. geſt.* quæ ait: ſoluendo quiſque pro alio licet inuito, & ignorante liberat eum. Quod autem alicui debetur: alius ſine voluntate eius non poteſt iure exigere. Naturalis enim ſimul, & ciuilis ratio ſuadet alienam conditionem meliorem quidem etiam ignorantis, & inuiti nos facere poſſe, deteriorem non poſſe. Et ſæpe alieno facto quem liberari tenet *gloſ. verbo Alieno facto in l. Si ex duobus 9. ff. eod. tit. de negot. geſt.* in caſu eiuſdem *l. 9.* dicitur ſic. Sed & illud eſſet iniquum eum, qui non prohibuit alieno facto liberari.

Non etiam liberatur debitor ſi pecunia creditoris ipſi creditori eſſet data. Quoniam quoties ſuos nummos accipit creditor non contingit liberatio debitori, vt inquit *l. Si mandauero 22. §. Si mandauerim ff. mandat.*

Nec liberabitur alter ſi cum altero agatur, non enim electione, ſed ſolutione liberantur, inquit *l. 1. §. Si apud duos ff. depoſit.* loquens de duobus apud quos fuit factum depoſitum. Et in terminis pænæ legis Aquiliæ, ſic dicit *l. Item Mela §. Sed ſi plures ff. ad l. Aquil.* Et ſi cum vno agatur, cæteri non liberantur, Nam ex lege Aquilia, quod alius præſtitit, alium non liberat, cum ſit pæna, vbi notat *gloſ. eodem verbo Pæna*, dicens, bona ratio, quod non liberet vnus alium, & opponit in contrarium. In pæna vero tituli de his, qui deiec. vnus ſoluens alterum liberat *iuxta l. 3. eod. tit.* ibi. Sed ſi cum vno fue rit actum cæteri liberabuntur. Et in noxali actione, dicit *l. 4. §. Cum dominus ff. de noxal. act. ſic.* Vna autem pæna exacta, quam actor elegerit, altera tollitur, de quo latius videas *gloſ. magnam in l. Si ex duobus 17. eod. tit. de noxal.*

Qui tempore liberatur non eſt ſimilis ſoluenti dicit *gloſ Verbo, exierit, in l. Item 18. §. quod adijcitur ff. de conſt. pecun.* ſed in *l. Si pupillus 46. ff. de admin. tut. in fin.* ſic inquit Iureconſ. Is autem qui tempore liberatus eſt, non ei ſimilis eſt qui nihil habet, ſed ei qui ſatisfecit. *Apoſtill. ad dict. gloſ.* exierit, dicit quod præſcribens eſt ſimilis ſoluenti, quo ad quid, non tamen in omnibus ſimilis eſt enim ſoluenti, quo ad damnum creditoris.

Libertas.

SI hanc ſumas quatenus eſt præmium virorum bonorum, quæ dicitur ſumma libertas. Diffinitur à ſecundo Philoſopho, quod nihil aliud ſit, quam hominis innocentia. Ideo Cicer. in lib. paradox. Solum ſapientem appellat liberum; nam ſi mali, & inſipientis, ſerui nequiſsimi appellantur; boni & ſapientes, liberi dicuntur: quia vbi Spiritus Domini, ibi & libertas; & quiſquis hoc ſpiritu ducitur etiam Epiſcopo ſuo contradicente, eat liber noſtra Authoritate. Iuſto enim lex non eſt poſita: ſed vbi Spiritus Dei ibi libertas, vt dicit *Vrban. Pap. in cap. Duæ ad fin. 19. quæſt. 2.* Per habitum namque virtutis ſenſualitas ſpiritui, & rationi adeo ſubijcitur, vt à ſenſualitate homo efficiatur immunis, & libertatem quandam conſequatur. Quod intelligas à ſeruitute peccati, non autem à ſeruitute, qua viri, quantumque perfecti, ſunt adſtricti Eccleſiaſticis Prælatis, & ſeculari-

laribus Principibus. Nam virtus, qua homo ſubijcitur homini, ad corpus pertinet, non ad animam, quæ manet libera. Licet ergo per habitum virtutis ab effectibus animæ liberemur, non tamen ab affectibus corporis, vt probat *Apoſt. ad Roman. cap.* 7. Filij ergo Dei per gratiam quamuis ſint liberi ab ſpirituali ſeruitute peccati, non tamen à corporali, qua Eccleſiaſticis, vel temporalibus ſunt diſtricti, & in hoc errarunt hæretici Beguardi, & Beguinæ de quibus in *Clem. Ad noſtrum de haret.* aſſerentes, quod illi qui ſunt in prædicto gradu perfectionis, & ſpiritu libertatis non ſunt humanæ ſubiecti obedientiæ, nec ad aliqua præcepta Eccleſiæ obligantur.

Principes tamen non debent nouam imponere ſeruitutem, nec antiquam augere, ſed libertatem, quam ſibi maiores conſeruare deſiderant, minoribus ſuis bona voluntate conſeruent: vt dictum fuit *in Lateranenſi Concil. relat. in cap. Probibemus* 7. *de cenſib.*

Libertatem vero ſi ſumas quatenus contrariam ſeruituti; *Diffiniuit Imp. Iuſtin. in* §. *Et libertas de iur. perſ. in Inſtit.* Quod ſit naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: niſi ſi quid vi aut iure prohibetur. Et ſicut illa naturali iure continetur, ſic iſta ex iure gentium introducta eſt, vt dicit *Iureconſ. in l. Si id quod* 64. *ff. de condict. indeb.*

Libertas inæſtimabilis res eſt, dicit *l.* 107. *ff. de reg. iur. & in l. Non eſt ſingulis* 137 Infinita æſtimatio libertatis: & in *l.* 1. §. 1. *verſ. Sed cum liber homo ff. de his qui deiecer.* ibi. Quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt. *Et in l. vlt. eod. tit. ibi quia* liberum corpus nullam recipit æſtimationem, & in *l. Procurator* 8. §. *vlt. ff. rem rat.* hab. ibi. Aeſtimatio libertatis ad infinitum extenderetur, *& in l. Statu liberorum* 9. *ff. de ſtatulib. ſic*. Libertas enim pecunia lui non poteſt, nec reparari.

Dicitur libertas res ſpiritualis, & ideo poteſt venire in commutationem cum alio ſpirituali, vt tenet *gloſ. Verbo, eo tenore, in cap. Eo libentius de ſeru. non ord*

Leges magnopere fauent libertati iuxta *l.* 1. §. *vlt. in fin. C. de manumiſsion.* ibi. Maxime pro libertate, quam & fauere, & tueri Romanis legibus, & præcipuè noſtro numini peculiare eſt, *& l. vlt. C. de patr. poteſt.* ibi. Libertati a maioribus tantum impenſum eſt, vt patribus quibus ius vitę in liberos necisq; poteſtas olim erat permiſſa, libertatem eripere non liceret, & in *Auth. vt libert. de cater.* §. *vlt. coll.* 6. ibi. Nobis autem omne extat ſtudium ſubſiſtere libertates, & in noſtra florere, & augeri Republica, & in *l. Cum Syllanianum* 11. *C. de ijs quibus vt indig.* ibi. Et maximè libertatibus, quas ſemper Philoſophia amplectitur, *vbi gloſ. Imperfectum* intelligit Philoſophiam ſciẽtiam legalem. Et quod magis eſt. Multa contra iuris rigorem pro libertate ſunt conſtituta, vt inquit *l. generaliter* 24. §. *Si quis tutorem ff. de fideic. libert.*

Libertas non priuata, ſed publica res eſt, vt vltro is qui eam debet, offerre debeat, inquit *Iureconſ. in l. Si quis rogatus* 13. *ff. de fideic. libert.* Vnde nemo prohibendus eſt libertati fauere *l.* 3. §. *Si eum verſ. hoc interdictum ff. de lib. hom. exhib* Quin imo datur etiam inuito, vt dicis Verbo *Seruus*. Et ſemel data non infirmatur, vt in *l.* 2. *C. de fideic. libert.* ibi poſterior euentus non infirmat libertatem ita datam, vbi caſus eſt notabilis fuit namque teſtamentum falſum declaratum, & tamen datur ſolum hæredi repetitio viginti aureorum, quos ſoluet manumiſſus in tali teſtamento.

Grande beneficium eſt libertatem dare, di-

dicit *l.* 1. *ff. de bon. lib. ibi.* Ad remunerandum, tam grande beneficium, quod in libertos confertur, eum ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Vnde dixit *Iureconſ. in l. Paulus reſpondi* 39. *de fidei commiſſ. libert.* Qui ſi ſerui ſint, nihil gratius ijs præſtari poſſe, quam libertatem.

Neque pupillum neque rempub. eum pro libertate iudicatur in integrũ reſtitui poſſe dicit *l. Illud* 9. *ff. de appell.* Quia ſemel pro libertate dictam ſententiam retractari non oportet ait *l. Si dolo* 25. *ff. de dol.*

Patientiam conſenſui cõparari liberalitatis fauore notauit *gloſ. Verbo. Sciente in Auth. Si ſeruus C. de epiſc. & cleric.* Et voluntatem tacitam, præferri expreſſæ fauore libertatis dicitur Verbo voluntas, nec mireris, quia fauor libertatis ſæpè, & alias benigniores ſententias exprimit, vt inquit *l. Pœnalis* §. *vlt. ff. ad l. falcid.* Bene verum eſt, quod ſi fideicõmiſſaria libertas detur, non verba tantum fidei comiſsi, ſed & mentem teſtatoris neceſſariam eſſe dicit *l. generaliter* 24. *in fin. ff. de fideic. lib.* tamen intellige, vt ibi. Sed cum præſumptione libertas præſtita eſſe videbitur, hæredis eſt contrariam voluntatem teſtatoris probare.

Potior, eſt legato libertas, dicit *l. Titio* 95. §. *Serui ff. de cond. & dem.* & ibi ſummat *Bart.* ſic fauor libertatis fauori nuptiarum præfertur. Quod intelligas iuxta *l. qui teſtamento* 38. *ff. de leg.* 2. Quia toties libertas efficacior eſt legato, quoties vtiliter data eſt.

Venientes ab inteſtato tenentur libertatem dare illi, quam teſtator dilexit, vt teſtatur, *Iureconſ. in l. In teſtamento* 38. *ff. de fideic. lib.* decreuiſſe imperatorem ibi. Et interloquutus eſt, etiam ſi nihil ab inteſtato pater petijſſet, pios tamen filios debuiſſe manumittere eã quam pater dilexiſſet.

Nihil facit ad interpellandam iuriſdictionem eius, qui de fideicomiſſaria libertate cognoſcit priuilegium cuiuſque, vel ciuitatis, vel corporis, vel officij, in quo quiſq; eſt, vel conditio perſonarum, ita inquit *l. Neque infantes* 36. *ff. de fideic. libert.*

Libertas a teſtatore, vni ex ſeruis eligendo ab hærede relicta, ſi mox hæres non eligat, omnibus ſeruis competit, dixiſti Verbo Electio. Cum ſatis impium atque abſurdum ſit, hæredes teſtatoris differre voluntates maxime cum ad libertates reſpiciunt, vt inquit *l. Ancillam* 13. *C. de fideic. lib.* Nam, qua ratione decretum, & a Diuo Seuero conſtitutum eſt in rem moram eſſe circa pecuniaria fideicommiſſa, quę minoribus relicta ſunt, multo magis in libertatibus hoc idem admitti, ait *Iureconſ. in l. Cum vero* 26. §. *Apparet ff. de fideic. lib.* & ibi reddit *gloſ. rationem Verbo*, Multo, dicens: quia plus fauetur libertati, quam ætati.

Quid ergo ſi plures ſit ſeruos rogatus manumittere, & ad quorundam pretium ſufficiat, quod relictum eſt: ad omnium vero non ſufficiat, an cogẽdus ſit quoſdam manumittere? interrogat, *Iureconſ. in ſupracitata l. generaliter* 24. §. *Proinde ff. de fideic. liber.* & reſpondet, Putem deberi eum cogi, vel eos quorum pretium patiatur manumittere. Quis rectè dixerit, ordinem ſcripturæ ſequendum: Quod ſi ordo non appareat: aut ſortiri eos oportebit, ne aliquam ambitionis, vel gratiæ ſuſpicionem prætor ſubeat, aut meritis cuiuſque allegatis arbitrari eos oportet. Quod autem qui primi in ſcriptura nominati fuerint erunt liberi, patet etiam ex *l. Si quis* 24. *ff. qui & a quib. Si quis* (inquit) habens creditores, plures manumiſerit non omnium libertas impedietur, ſed qui primi erunt, liberi erunt, donec creditoribus ſuum ſoluatur. Nec enim humanum erit ob rei pecuniariæ quæſtionem libertati moram

ram

Digitized by Google

ram fieri dicit *l. Si purè 37. ff. de fideic. lib.*

Agnoſcens teſtatoris voluntatem tenetur libertatem præſtare fideicomiſſariam iuxta eiuſdem teſtatoris diſpoſitionem ita decidit *Vlpian. in l. Si debitor 45. ff. de fideic. liber.* ibi. Et ſiue plus ſit in pretio, ſiue minus cogitur libertatem præſtare: Si modo ſemel agnouit voluntatem, & confirmatur ex ratione *§. 1. in fin.* ibi. Satius eſt igitur eum, qui agnouit legatum onerari, quam libertatem intercidere.

Libertatis fauore ſeruus relictus ab altero hæres, offerens alteri domino partem ſeu pretium partis ſuæ, liber erit vt dicitur in *l. Si ſeruus 18. ff. de vulgar. & pup. ſubſt.* ibi. Aequitatis ratio ſuggerit, vt ipſe pretium partis ſuæ domino offerens poſsit, & libertatem, & hæreditatem conſequi.

Etiam ſi quis ſeruus fuerit venditus tali pacto, ne vnquam liber fieret adhuc poterit, eo non obſtante, ad libertatem peruenire ex *l. 3. §. vlt. ff. ad Syllan.* ibi. ſi hac lege diſtractus quis ne manumitteretur, poterit propter hoc, quod in commune vtile eſt, ad libertatem peruenire.

Qui inuicto defuncto poterat libertatem extorquere, is liber eſſe iuſſus non magnum videtur beneficium a defuncto conſequi, imo nihil commodi ſenſiſſe, ſed magis ſibi debitam accepiſſe libertatem dicit *l. Si ſeruo 84. ff. de hæred. inſtit.*

Nec ignorantia, nec timor, nec etiam ignauia eius cui relicta eſt libertas, libertati poteſt præiudicium afferre: ſic decidente *Iureconſ. in l. Cum vero 26. §. Appareat ff. de fideicomiſ. lib.* ibi. Plerumque enim per ignauiam, vel timiditatem eorum quibus relinquitur libertas fideicomiſſaria, vel per ignorantiam iuris ſui, vel per authoritatem, vel dignitatem eorum a quibus relicta eſt, vel ſerius petitur, vel in totum non petitur fideicomiſſaria libertas, quæ res obeſſe libertati non debet.

Generaliter, quoties quis iuſtis rationibus ductus, vel non iuſtis, ſine calliditate tamen, putauit ſe liberum, & in libertate moratus eſt: dicendum eſt hunc in ea cauſa eſſe, vt ſine dolo malo in libertate fuerit, atque ideo poſſeſſoris commodo fruatur. Ita inquit *l. Igitur 12. ff. de liber. cauſ.* Non autem melioris conditionis erit, qui dubiæ libertatis eſt, quam qui certæ, dicit *l. Ordinata 24. iuxta fin. eod. tit.* Idem dicas in fugitiuo licet ſpeciem libertatis habeat, vt alias dicit *gloſ. Verbo Abeſt. in l. 1. C. de adil. act.*

Libertas, quæ ſeruo alieno data eſt non conſentiente domino non valet, nec confirmatur ſi poſtea dominus ſerui hæres extiterit illi, qui libertatem donauit. Dictum eſt ſupra verbo *Confirmatio*. Tamen non ſtatim extinguitur fideicommiſſaria libertas, ſed differtur quoad poſsit. Ità Inquit *Imp. in §. libertas in fin. de ſing. reb. per fideic. in Inſtit.*

Si priuatus coactus à populo manumiſerit, quamuis voluntatem accommodauerit tamen non erit liber; ità expreſsè, ait *l. 17. ff. qui & à quib.* Item non fit liber ſi mentitus dominus ne à magiſtratibus caſtigaretur dixit eſse liberum; non enim fuit voluntas manumittendi eadem lex. ait.

Nec libertatem de ſupremis iudicijs conſtringere, quem poſse dixit *Iureconſ. in l. Si fratres 53. §. Idem reſpondit ff. pro Soc.*

Libertas pernicioſa, & ingrata in ſeruitutem redigenda eſt, vt dicitur *in cap. Octaua diſcuſſio 12. quaſt. 2.* ibi. Talium enim ſtatus, qui contra Epiſcopum, vel patronam Eccleſiam nituntur, decidi potius, quam conſeruari conuenit, vt quorum libertas pernicioſa eſt, ſit ſalutifera ſeruitus, & qui ſuperbire voluerunt adepta libertate, proditi di-

ſcant

Digitized by Google

ſciant obedire ſubiecti.

Qui igitur libertatem conſecuti ſunt (quæcumque illa ſit) debent eam bonis manibus conſeruare, prout optime dixit *Ioſeph. de antiquit. lib. 6. cap. 2. numer.* 10. in hæc verba viri Iſraelitæ, quando quidem nec hoſtis infeſtus eſſe deſinit, & Deus veſtris precibus flexus propicius eſſe incipit, oportet non votis tantum libertatem expetere, ſed eo totis viribus incumbere, vt vel nunc tandem illa potiri contingat. Cauete ergo ne veſtris met moribus hac indigni reddamini, ſed pro ſe quiſque colat iuſtitiam, expulſiſque omnibus vitijs ex animo purgatas mentes ad Deũ conuertite, & in eius veneratione conſtanter perſeuerate. Hæc enim facientibus breui omnia bona venient, & in primis noua libertas & victoria de hoſtibus: quæ neque armis, neque robore corporum, neque copiarum multitudine conſequi licet, non enim his Deus præmia propoſuit, ſed probitati, ac iuſtitia.

Pulchrum eſſe pro libertate mori, dixit idem *lib. 3. de bell. Iud. cap.* 11. *vbi* alia videas.

Libertum libertæ non contineri ait *l. Modeſtinus* 105. *ff. de verb. ſignif.* niſi in caſu *l. Adijgere 6. ff. de iur. patr.* vt notaſti ſupra verbo *Famina verſ. Peſſimum eſt.*

Contra patronum libertus, nec verba aſpera proferre debet, vt dicitur in *l. 4. C. de obſeq. patr. præſt.* ibi. Nam ſi qua tibi pecunia debebatur, ſiue de rebus aduerſus patronum diſceptatio fuerat, non protinus ad litigandum erumpere debueras, maximè autem ſi hoc facere anderes, ſine atrocitate, certe verborum æquitatem petitionis tuæ commendare potuiſti, omni honore patrono debito reſeruato.

Libido.

Haec ex voluntate peruerſa ſit, & dum libidini ſeruitur, facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſsitas, vt dixit *Auguſtin. lib.* 8. *confeſſ. cap.* 1.

Ex vino. Libido profluit habes Verbo *Vinum.*

Iniuſta libidinum deſideria nulla de cætero venia defendit, dicit *l. Legem Anaſtaſij 7. §. in poſterum C. de nat. liber.*

Et ſi libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectione exarſiſſe te cognitũ eſt, tamen cum ancillas compreſiſſe, & non liberas ſtupraſſe detectum ſit, ex eiuſmodi ſententia grauatam potius opinionẽ tuam, quam infamia afflictam eſſe manifeſtum eſt, ita dicit *l. 25. C. ad Iul. de adulteri.*

Licentia.

Hoc verbum procedere à verbo, licet, dicit *Bart. in l. Alio harede num. 8. ff. de alim. & cib. legat.* Quod tantum eſt dicere, quantum licitum ſit, vt in *l. 1. C. de Sacroſ. Eccleſ.* ibi. Habeat vnuſquiſq; licentiam &c. vbi idem *Bart. numer.* 48. dicit quod dictum verbum importet liberam voluntatem; licet in *d. num.* 8. *ad fin.* dicat, nõ importare niſi tantum arbitrium boni viri. Vide tamen *Franc. Aret. in l. In actionibus ff. de iur. iur.*

Verum licentia præcedere debeat actum; quærit *gloſ. Verbo ante omnia in addit. in Clem. vnic. de for. comper.* & reſpondet, quod quando diſpoſitio requirit iuſſum, debet præcidere, non ſequi; Authoritas autem debet adhiberi in ipſo actu in continenti ante vel poſt. Conſenſus vero poteſt præcedere, vel ſequi, ſed licentia debet præcidere, vt *in d.*

in d. Clem. dicitur. Sed in hoc inuenio *tex. in cap. Auditis* 29. dicentem, quod conſenſus ſubſequens non poteſt ratificare actum præcedentem de elect. ibi, quoniam electio, quę fuerat irrita ipſo iure, per ſubſequentē cōſenſum nō poteſt eſſe rata, & ecce quod cōſenſus non ſufficit ſubſequi; inuenio etiā, quod dicit *Ant. Franc. in addit. ad Abbat. in cap. licet* 17. *de regular.* quod licentia teſtandi conceſſa clerico, vel Epiſcopo intelligitur etiam de teſtamento prius condito illudque facit valere, & ecce quod licentia non eſt neceſſe, quod præcedat. Item in licentia, quæ requiritur ad venditionem rei emphiteoticæ, ſufficit, quod illam dominus directus poſt celebratam venditionem, tacitam præſtet per receptionem penſionis a nouo emptore, vt per *Iaſ. in l. qui in aliena numer.* 40. *ff. de acquir. hæred. & Alex. conſ.* 118. *num.* 8. *vol.* 4. Hic intrat magna Doctorum caterua diſtinguentium, quando ſcilicet licentia requiritur ad ſubſtantiam actus, quod ſēper præcedere debet, quando vero ad ſolemnitatem ſufficit, quod ſubſequatur; tu eos vide, quia noſtrum Apolecta de eis non tractat. Et tamen ne cogites, quod ipſos non viderim dico, quod contrarium his, quæ ſupra proximè dixi de licentia data ad teſtandum deciſum fuit in *Rot. apud Verall. deciſ.* 258. *ſeu* 1. *de teſtam. par.* 3. vbi dictum fuit in tali caſu neceſſarium eſſe, quod præcedat licentia, & non ſufficit, quod ſubſequatur, tu ſequere, quod melius, & verius tibi videbitur, & ſi multos deſideras perlegere vide quos *Gonzal. ſup. reg. Canc. gloſ.* 47. *num.* 48. vbi etiam alia plura de materia licentiæ, quæ non tranſcribere volo cum non ſint de textu, nec gloſſis.

Licentiam ab Epiſcopo conceſſam regularibus ad audiendas confeſſiones non poſſunt Epiſcopi reuocare ſine cauſa, vt dicit *gloſ. Verbo conceſſerint.* ibi. quam ſine cauſa reuocare non poſſunt *in Clem.* 2. *de ſepultur.* Quam notabis etiam quando Epiſcopus denegat licentiam regularibus præſentatis, & electis à ſuis ſuperioribus ad audiendas confeſſiones, quod poſſint taliter electi, & præſentati, non obſtante denegata licentia; confeſſiones audire, & abſoluere pænitentes vigore eiuſdem *Clem.* cuius verba iam ſupra, Verbo Confeſſarius poſita ſunt.

Licitum, & contra.

NOn omne, quod licet honeſtum eſt, dicit *l. Non omne ff. de reg. iur. & l. ſemper ff. de rit. nupt. coniuncta l. ſemper in coniunctionibus eod. tit. de reg. iur.* Eleganter *Cicer. pro Cornelio Balbo his verbis.* Et aliquid quod non oporteat, etiam ſi liceat, quicquid enim non licet honeſtum non eſt, ideoque non oportet. At non quicquid licet id honeſtum, *& pro Rabirio Poſthumo* inquit. Veſtri conſilij veſtræque ſapientiæ eſt iudices ſpectare quid deceat vos non quantum liceat vobis, & *Claudian. admonet Honorium* ſic dicens.

Sed comprime motus
Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe licebit
Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti.

Et apud *D. Paulum* 1. *ad Corinth.* 6. inuenio ita; Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Tunc autem non expedit id quod licitum eſt, quando vſus ipſius affert impedimentum ita explicauit *gloſ. Verbo omnia in cap. Aliud quidem* 11. *quæſt.* 1. quod deduxit *ex cap. Sic enim* 28. *quæſt.* 1. ibi. Aliud enim ibi facere non licet, hic autem licet, ita ſane, vt ipſum licitum partim quidem expediat, partim vero non ex-

expediat. Expedit tunc, quando non ſolum per iuſtitiam, quæ coram Deo eſt, permittitur, ſed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum ſalutis infertur: veluti cum dat conſilium non nubendi Apoſtolus Virginibus &c.

Abſit autem, vt ea quæ propter bonum, ac licitum facimus, aut habemus, ſi aliquid per hæc præter noſtram voluntatem, cuiquam malum acciderit, nobis imputetur, vt dixit *Auguſtin. relatus in cap. De occidendis 23. quæſt. 5.* A contrario. Hoc alias licitum, ex animo fit illicitum, vt inquit *gloſ. Verbo Per ipſos in Clem. vnic. de exceſſ. prælat.*

In dubio omnia præſumuntur licere, vt probat *gloſ in l. 2 ff de probat.* liciti verò prætextu, nō debet illicitum committi, inquit *gloſ. Verbo concutiendos in l. Illicitas §. Illicita per tex. ibi ff. de offic. præſid.*

Illicito reprobato, quod eſt licitum approbantes, inquit *tex. in cap. Dilectus 19. poſt med. de praben.*

Multoties licet inter aliquos, quod inter alios non liceret, veluti inter homines eiuſdem collegij, vel profeſsionis licet, quod inter extraneos non liceret, vt notat *gloſ. Verbo, & ſi per alium, in Clem. 3 de procurat.*

Licitum etiam eſt expreſsè, quod tacitum non liceret, vt ponit *gloſ. Verbo ſuccedant in cap. Filia vero de ſucceſſ. feud. & gloſ. Verbo Nominatim per tex. ibi, in cap. Et quia vidimus de iis, qui feud. dar. poſſ.* ibi. Ergo expreſsim per pactum licet, quod alias non liceret.

Illud etiam nota, quod ex rei qualitate licitum deprehenditur, quod alias non liceret, *gloſ. 1. in capit. vnic. de feud. March.* Idem dicas ratione loci, vt infra Verbo *locus*.

Licitum etiam eſt ſine pretio, quod cum pretio non liceret, & a contrario, non eſt licitum gratis, quod pretio non liceret, & eſt licitum pretio, quod gratis non liceret, vt omnia probat *gloſ. 1. in cap. vnic. de benefic. fratr.*

Ratione indiuiſibilitatis licitum etiam fit, quod alias non liceret, vt dicis Verbo *Indiuiduum*, cui conſonat, quod dicit *gloſ. Verbo, feudum, in cap. 1. de lege Corrad.* ibi. Licite cum vniuerſitate tranſit, quod per ſe tranſire non poteſt. Nam licitum eſt in ſolidum, quod pro parte non liceret.

Aliquando eſt, quid licitum in ſpecie, quod in genere non licet, vt ponit *gloſ. Verbo à decimo octauo in cap. 1. de pac. tenend.*

Ex perſonarum qualitate, & differentia licitum deprehenditur, quod alias non liceret, vt probat *gloſ. Verbo in Clericorum in capit. 1. ſi de inueſt. int. dum. & vaſſal.*

Abſurdum eſt, vt cui non licet etiam cum minimis iuxta Sacras regulas communicare: Liceat etiam ei de ſuis pene maioribus iudicare *cap. Miramur 24. quæſt. 1.*

Qui rem illicitam admiſit non auditur in eadem in licito, optimus *tex in l. Qui bona fide 13. §. Si quis iuxta ff. de damn. infect.* ibi. Fieri paſſus ſit, de damno infecto ei poſtea cauendum non erit; quia rem illicitam admiſit.

Illicitorum veniam poſtulantem oportet etiam à multis licitis abſtinere inquit *cap. Aliud quidem 11. quæſt 1.* Et hoc voluit *Gregor. Pap in homil. 20. in Euang. ad med.* ibi. At ſi quis in fornicationis culpam, vel fortaſsè (quod eſt grauius) in adulterium lapſus eſt, tanto à ſe licita debet abſcindere, quanto ſe meminit, & illicita perpetraſſe. Et hoc modo intelligit illud *Luca 3.* Facite fructus dignos pœnitentiæ. Nam vt idem *Greg. ait 3. Moral. cap. 6.* ſolus in illicitis non cadit, qui ſe aliquando & à licitis caute reſtringit. Et alias dixit *Plutarch. Oportet* aliquando abſtinere a licitis, vt aſſueſcas procul abeſſe ab iniuſtis.

Quod

Quod illicitè publicè, vel priuatim exactum eſt: cum altero tanto paſſis iniuriam exoluitur, inquit *l. locatio, alias, licitatio 9. §. quod illicite ff. de public. & vectigal.*

Licitatio.

Nihil aliud eſt, quam pro re vendenda, vel etiam locanda, pretij oblatio, vt deducitur *ex l. 1. C. de fund. patrim lib.* 11. ibi. Sed nec auelli eas ab his poſſe, nec ſi licitatio fuerit ab alio præmiſſa coniunctâ *gloſ. verbo licitatio* ibi. In locationibus enim, & venditionibus prædiorum fiſcalium, non patrimonialium locus eſt adiectionibus.

Poſt licitationem acceptam, & emptionem celebratam non poſſe emptorem priuari re dicit *l. 4. C. de diuerſ. præd. Vrb. lib.* 11. ibi. Eos, qui actione prima fundorum iuris patrimonialis &c. poſſeſſores effecti fuerint, firmum dominium tenere decernimus, nec vlterius vacillet vniuſcuiuſque poſſeſsio. ſed teneat quiſque ius proprium, quod dato pretio roboratum eſt.

In licitationibus, an ſecundus offerens, primum offerentem liberet? Vide *Bart. in l. Licitatio num.* 1. *ff. de public. & vectig.* negatiue tenentem *& numer.* 4. *in fin.* tenet quod ſi primus offerens velit, pœnitere poterit antequam alius promittat, & ſicut publicè mercatum facit, ita publicè reuocet. Non autem erit locus pœnitentiæ, ſi notarius ſtipulatus fuerit dictam oblationem, quia tunc inter ementem, & vendentem fuit orta obligatio, vt per eundem *Bart. d. num.* 4. Regulariter vero licitator inuitus non cogetur ad recipiendam rem ne detur proceſſus in infinitum, vt optime dixit *Paul. Caſtr. in l. A Diuo Pio §. Sed ſi emptor ff. de re iud.*

In diuiſione rerum communium, etiam admittitur licitatio, *vt in l. 3. C. com. diuid.* ibi. Ad licitationem non nunquam etiam extraneo emptore admiſſo, maxime ſi ſe non ſufficere ad iuſta pretia, alter ex ſocijs ſua pecunia vincere vilius licitantem profiteatur, & in iudicio familiæ herſiſc. multoties fieri ſolet, quando hæredes inter ſe diſcordant, vel dicunt aliquam rem eſſe minori pretio appretiatam.

Lingua.

Septuaginta fuiſſe linguas totius orbis terrarum conſtat *ex cap. Septuaginta 16. diſt.* ibi. Et ad formam ſeptuaginta diſcipulorum, vel totius orbis terræ linguarum. Tres harum vtiles eſſe ad fauorem fidei Chriſtianæ, dicit *Clem. 1. de Magiſtr.* ibi. viris Catholicis notitiam linguarum habentibus, quibus vtuntur infideles præcipuè abundare Sanctam affectamus Eccleſiam, qui infideles ipſos ſciant, & valeant Sacris inſtitutis inſtruere, Chriſticolarumque collegio per doctrinam Chriſtianæ fidei, ac ſuſceptionem Sacri baptiſmatis aggregare &c. & ibi ſtatuentes vt in quolibet locorum ipſorum teneantur viri Catholici ſufficientem habentes Hebraicæ, Arabicæ, & Caldeæ linguarum notitiam. Et ibidem dicit *Card.* quod linguæ Sacræ totum mundum diſtinguentes, ſunt tres, ſcilicet Hebraica, Græca, & Latina, & quod Hebraica, fuit vna omnium nationum.

Græca autem communior eſt, quam latina, vt dicit *Imp in Auth. de non alienan. §. Nos igitur verſ. Alienationis coll* 2. ibi propterea hanc propoſuimus & protulimus, & non paterna voce legem conſcripſimus, ſed hac communi, & græca, vt omnibus ſit nota propter facilem interpretationem, & ibidem notat *gloſ. Verbo voce*, ſic dicens, ſed

in græca, quæ eſt magis communis, vt hic dicitur. Nam græcam ſciunt græci; item latinos oportet ſcire propter interpretationem, & tranſlationem, vt patet per multas leges tranſlatas. Et è contra linguam noſtram Græci vilipendiunt, nec eam ſcire volunt, vnde tantum nobis eſt communis, præterea (vt legitur in diuinis) quando Hebraica lingua transferebatur in latinam, prius in græcam transferebatur, vt facilius ex ea ſumeretur in latinam &c. hæc omnia *gloſ. allegata*. Sed hodie magis cõmunis eſt latina, vt videmus, ſic ſunt nouiſsimi primi, & primi nouiſsimi. Sæpè vero non poſſe bene fieri trãſlationem de vna lingua in aliam dicit *gloſ. Verbo Inepta in l. 1. per tex. ibi ff. de excuſat. tut.*

Lingua nobis nota vbi debemus, ne rediamur, vt habes Verbo *Sermo*.

Linguam nuntium cordis appellauit *Bald. in cap. Mandatum de reſcript. & Felin. in rub. de fid. inſtr. ſub num. 1. dicit* Cor eſt imperator linguæ *iuxta illud ex abundantia cordis os loquitur, & l. Labeo 7. §. Idem Tubero ff. de ſupellect. legat.* ibi. Nam vocis miniſterio vtimur, cæterum nemo exiſtimandus eſt dixiſſe, quod non mente agitauerit.

Bene verum eſt, quod multoties lingua facilè Labitur in id, quod non antea mens cogitauit, in quo caſu venia conceditur, vt dicit *Modeſtinus in l. Famoſi 7. ff. ad l. Iul. maieſt.* ibi, & an cogitauerit, & an ſana mentis fuerit: nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum eſt, à quo deduxit *gloſ. Verbo minima in cap. Cum te 23. de re iud. gloſ. Verbo Calore in cap. pen. de conuerſ. coniuga* ibi. Et lubricum linguæ facile ad conſequentiam trahi non debet &c. & hoc verum eſt, niſi poſt calorem conſentiat, *vt in l. Quicquid calore iracundiæ, vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi perſeuerantia apparuerit iudicium animi fuiſſe ff. de reg. iur.*

Sit ergo omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum cogitans, & recogitans prius, quæ loqui debeat: ſciens linguam modicum quidem membrum eſſe, & magna exaltare Ignem eſſe, & vniuerſitatem iniquitatis, conſtitutam in membris noſtris, maculantem totum corpus, & nullum hominem eam domare poſſe, inquietum malum, & plenam veneno mortifero, vt per *Iacob 3. cap.*

Dicebat quidam, linguam ſemper certe, ſed in conuiuio præcipuè retinendam, & reprimendam eſſe, vt ait *D. Gregor. lib. 1. moral. cap. 5.* Sed conceptum ſermonem tenere, quis poterit? dicit *Eliphaz Themanites Iob. capit. 4. in princ.* Vnde Cato virtutem primam eſſe putauit compeſcere linguam, vt refert *gloſ. in proœm. Clem. verbo Silentio*, vbi refert etiam ex Ouid. ſine tit.

Quis minor eſt vnquam, quam tacuiſſe labor.

Et ex Senec. dixiſſe me quandoque pœnituit, tacuiſſe nunquam.

Nunquid vir verboſus iuſtificabitur? interrogauit, *Sophat. Naamatithes Iob. cap. 11. in princ.* & Reſpondit *Pſalmiſta in pſalm. 136.* vir linguoſus non dirigetur in terra, nec enim in multiloquio deerit peccatum, qui autem moderatur labia ſua prudentiſsimus eſt. *Prouer. cap. 10. 19.* & propter peccata labiorum ruina proximat malo, & de fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis. Et qui coſtodit os ſuum cuſtodit animam ſuam, qui autem inconſideratus eſt ad loquendum ſentiet mala *Prouer. 12. 11. & 13. & ſæpè alibi.*

Nihil tam facilè quam vilem plebeculam & indoctam concionem linguæ volubilitate decipere, quæ quidquid non intelligit plus miratur, inquit *Hieronym. in epiſt. ad Nepotian.*

Lis

Lis.

ALiquando ponitur pro inſtantia, vt in *l. Cum lite mortua ff. iudic. ſolu.* Aliquando pro ipſo iure in iudiciũ deducto *l. litem C. de procurat. ita dicit Iaſ. in l. Poſtquam liti ſub num.* 10. *C. de pact.* & addit ſic. Tamen vere comprhendit inſtantiam, & eius principale *l. litis nomen coniunctã gloſ. ff. de verb. ſig.* Dicitur etiam lis cauſa, & vtraque diffinitur, quod ſit res, quæ habet in ſe cõtrouerſiam in dicendo poſitam cum certarum perſonarum interpoſitione; ſed differunt tantum in hoc, quod lis eſt ante litem conteſtatam, & poſt, cauſa vero poſt litem conteſtatam, ita ponit *gloſ. Verbo litibus in l.* 1. *ff. de teſtib. Sed in cap. ex parte* 30. *de verb. ſig.* ſumitur, & dicitur lis cum fuerit conteſtata, & probat optime ex multis *Felin. in cap. ſuper quaſtionem num.* 6. *de offic. de legat.* quem videas vbi omnino in materia cauſæ, & litis.

Lis autem tunc conteſtata videtur cum Iudex per narrationem negotij cauſam audire cæperit, ſic inquit *l.* 1. *C. de lit. conteſt.* Et conteſtatio ipſa dicitur litis exordium, vt inquit *gloſ. Verbo litis conteſtatio in d. cap. Ex parte* 30. *de verb. ſig. & in cap. Dudum* 14. *verſ. licet autem ita inuenies.* Cum non perpoſitiones,, & reſponſiones ad eas factas, ſed per petitionem in iure propoſitam, & reſponſionem factam conteſtatio litis fiat de elect. & in *gloſ. Verbo litis conteſtatione in Auth. de exhiben. re. §. illud quoque ſic.* Litis conteſtatione, ſcilicet narratione propoſita, & reſponſione ſequuta. Quid vero ſi loco reſponſionis, exceptionem reus proponat? *Vide eandem gloſ.*

Tempus litis conteſtatæ attenditur, ad hoc, vt quis locupletior factus dicatur, hãbes infra *Verbo locupletior*.

Sola litis conteſtatio perpetuat actiones vſque ad quadraginta annos dicit *gloſ. Verbo Annalem in cap. Paſtoralis* 11. *§. vnic. de offic. ordinar.* comprobat *l. Aliam* 29. *ibi. quod nemo dixerit lite conteſtata ff. de nouat.*

Litis conteſtatione, & pænales actiones tranſmittuntur ab vtraque parte, & temporales perpetuantur, inquit *l. vlt. in fin. ff. de fideiuſſ. tut.*

Poſt litem conteſtatam omnes incipiunt malæ fidei poſſeſſores eſſe, ita decidente *l. Sed & ſi lege §. Ante litem ff. de petit. hæred.*

Ea quæ poſt litem conteſtatam accidunt potiſsimum ad iudicis officium pertinent, inquit *gloſ. Verbo Poſt litem in l. Si tertius* 6. *§. Officium ff. de aqua plu. arc.*

In cap. relatum 19. *de offic. delegat.* ſic dicitur Si lis fuerit ante prędeceſſoris noſtri obitum conteſtata, mandatum morte mandatoris nullatenus expirauit, & ibi *gloſ. Verbo Conteſtata, ſic ait quod dicit hic*, Secundum leges locum habet; ſi ante litem conteſtatam moriatur mandator, expirat mandatum, vt hic dicitur, quia lis non dicitur cæpta niſi per litis conteſtationem &c. Secundum Canones non conſideratur tantum litis conteſtatio, ſed ſufficit ſola citatio (*iuxta cap. Gratum hoc tit. de offic. deleg.*) ante mortem mandatoris ad perpetuandum reſcriptum, vnde citatione præmiſſa non finitur mandatum per mortem mandatoris &c. Sed ſi citatio non præcedat mortem, ſtatim expirat mandatum &c. & ſicut res litigioſa efficitur per libelli oblationem &c. eodem modo iuriſdictio delegati per ſolam citationem. Et facit *gloſ. Verbo Exordium in cap. Super Quaſtionum* 27. *de offic. de legat.* ibi Exordium litis poteſt appellari, quoad perpetuandum reſcriptum, citatio &c. vel quoad faciendam rem litigioſam oblatio libelli, R.o inſinuata &c. pro-

priè

Digitized by Google

priè vero exordium litis eſt conteſtatis.

Iura illa, quæ dicunt, quod lite non conteſtata non tenet proceſſus, loquuntur in negotijs principalibus; Vnde ſatis poteſt dici, quod nihilominus valet proceſſus in exceptionibus dilatorijs, & emergentibus, licet lis in his non fuerit conteſtata, & nullo iure cauetur, quod in his proceſſus non teneat conteſtatione omiſſa, ita ponit *gloſ. Verbo ex confeſſione in cap. Prudentiam 21. §. Sexta, de offic. delegat.*

Lite etiam non conteſtata procedítur in caſu *cap. Interpoſita 70. §. vlt. de appellat.* Sane (inquit) parato aliquo probare grauamen propter quod duxerat appellandum, & parte aduerſa ſe contumaciter abſentante poteſt, ſuper hoc, lite non conteſtata, procedi licet nondum litis conteſtatio facta fuerit in ipſo appellationis articulo, vel negotio principali: quia cum in hoc caſu iniquitas prioris iudicis arguatur, non eſt rigor iuris (ex quo ſequi poſſet cauſæ perplexitas) requirendus, *vbi gloſ. notat* & alium caſum *in capit. 2. de offic. iud. & alios in tit. vt lit. non conteſt.*

In petitione hæreditatis poſt litem conteſtatam tam fructus non venditarum rerum, non ſolum quos perceperunt, ſed quos percipere potetant etiam omni modo reddere compellantur, inquit *l. 1. C. de petit. hær. & ibi gloſ. Verbo poſt litem* ſic. Vel qualemcumque ſcientiam, vel controuerſiam. Et nota quoddam ſpeciale circa huiuſmodi vniuerſales actiones ſcilicet petitionis hæreditatis, & fam. herſic. vt tantum operetetur, controuerſiæ motio, quantum litis conteſtatio, quantum ad vſuras, & fructus. Et hoc optimè probat *d. l. Sed & ſi 28. §. Ante litem ff. de petit. hered.* ibi. Quin imo poſt controuerſiam motam &c. Cæpit enim ſcire rem ad ſe non pertinentem poſſidere is qui interpellatur, *& l. Si quid 34. §. Sicut eod. tit.* ibi. Ante petitam hæreditatem, poſtea vero, & ipſe prædo eſt, & in *l. Cum fundus 41. ff. ſi cert. pet.* ibi: Per iudicium acceptum cauſa omnis reſtituenda ſit, id eſt omne, quod habiturus eſſet actor ſi litis conteſtatæ tempore fuiſſet ſolutus.

Malum eſt litigare. In primis dixit *Apoſtolus 1. ad Corinth 6.* Delictum eſt in vobis, quod lites habetis inter vos. Nam vt dicit *Bald. 1. in conſ. 218. incip. petita venia ſub num. 1. verſ. quoad perſonas lib. 3. ex Senec.* Cum pari contendere anceps eſt; cum ſuperiore furioſum, cum inferiore ſordidum. Non ergo ſeruos Dei litigar oportet, vt inquit *gloſ. in capit. vnic. de ſyndic. & tex.* ſic. Expedit enim pro paruo incommodo a ſtrepitu cauſarum ſeruos Dei eſſe quietos, de honeſtate ſaltim, vt intelligit ibidem *gloſſ. & in cap. ſi cui quaſt. 7.* ibi. Quia ſeruum Dei non oportet litigare, ſed mitem eſſe ad omnes.

Deinde ſunt in lite labores, *vt in cap. nulli 28. de reſcript.* ibi. vt fatigatus laboribus, & expenſis liti cedere, vel importunitatem redimere compellatur, & in *cap. 1. de appellat. lib. 6.* de quo infra. Lites criminibus materiam creare noſcuntur, ait *gloſ. verbo lites in cap. 1. ne cler. vel monach.* Magna contritio eſt in animo eorum, qui litigant quouſque lis finiatur, dicit *gloſ. Verbo contritione in Auth. de iudicib. §. Audient igitur coll. 6.* Vnde dicit *gloſ. Verbo contrarium in l. Quiſquis 6. C. de poſtul.* quod propter timorem litis, quis omnia daret ſicut infirmus propter timorem mortis.

Inſuper litigatorum ſermones minime eſſe credendos dicit *l. Ne in arbitrio C. de recept. arbitr.* A cupiditate generantur lites, vt dixiſti *ſupra Verbo Cupiditatis.* Et denique, vt alia taceam. qui circa lites verſantur omnia mala nouerunt, vt inquiunt *gloſ. in l. ab Anaſtaſio C. manda-*

*manda. Curt ſen.conſ.55. num.*1. Quapropter dicit optime *gloſ. in l. Item 4. ff. de alienat. Iudic.* Factum eius non improbat prætor, qui lites execratur, & maluit re carere, quam ſæpius litigare *& tex. in ead. leg.*4.§.1. ſic. Non tamen eius factum improbat prætor, qui tanti habuit re carere, ne propter eam ſæpius litigare: ſed eius dum taxat, qui eum rem habere vult litem ad alium transfert, vt moleſtum aduerſarium pro ſe ſubijciat.

Vnde contra lites multa in iure diſponũtur. Nam *in cap. Nonnulli* 28. *§. Sunt & alij de reſcrip.* dicitur. Cum autem lites reſtringendæ ſint potius quam laxandæ, & ibidem *gloſ. ſic.* Per reſcriptum Principis lites ſopitæ ſuſcitari non debeant &c. imo tales à limine Iudiciorum debent expelli, qui volunt lites ſuſcitare. Nec ſub prætextu nouorũ inſtrumẽtorum lites debent inſtaurari *iuxta cap. Inter monaſterium* 20. *de re iud. coniunčta l. ad ſolutionem C. de re iud.* ibi. Nec enim inſtaurari finita rerum iudicatarum authoritas patitur.

Propter lites finiendas fuit vſuſcapio introducta, vt inquit *l.*5. *ff. pro ſuo* vſuſcapio rerum (ait) conſtituta eſt, vt aliquis finis litium eſſet. Nam vtilitas eſt in fine litium, vt dicit, *gloſ. Verbo vtilitate in l. Et an eadem* 14. *ff. de re iud.* & propter litium finem à tranſactione non receditur *l. Fratris tui* 10. *C. de tranſact.* ibi. Nullus enim erit finis litium, ſi a tranſactionibus bona fide interpoſitis cæperit facile diſcedi.

Vnde cordi principis eſt lites minuere, & à laboribus releuare ſubiectos, vt dixit *Papa in ſupra citato cap.* 1. *de appellat. lib.* 6. *& in cap. Conſtitutis* 12. *de procurat.* ibi. Nos autem finem litibus imponere cupientes. Et *in l. vlt. C. de fid. inſtr.* ibi. Neque adhuc lis viuere ſperatur: cum ſatis durum eſt huiuſmodi querelę indulgere me in infinitum cauſæ retractentur, & contrarium aliquid noſtro eueniat propoſito, & in *l. Properandum C. de iudic.* ibi. Ne lites fiant pene immortales, & vitæ hominum modum excedant. Ob quam rationem non admittitur compenſatio probationibus factis in cauſa, vt in *l. vlt.* C. *de compenſat* ibi. Satis enim miſerabile eſt, poſt multa forte variaque certamina, cum res fuerit approbata, tunc ex altera parte, quæ iam pene conuicta eſt opponi compenſationem &c. litem autem priſtinam ſententia criminali componant.

Modus litium multiplicatus ſummam atque inexplicabilem facit difficultatẽ, & ideo prohibetur *in l. ſingulis 6. ff. de except. rei iud.* ibi. Ne aliter modus litium &c. Vnde ſicut ad officium iudicis pertinet lites minuere *l. Quidam exiſtimauerunt* 21. ibi. Cum ad officium eius pertinet lites dirimere *ff. ſi cer petat.* ſic proſpicere debet ne lites ex litibus oriantur, vt dicit *gloſ. Verbo ſuſcitantur in cap. contingit* 5. *de fide inſtr. & probat l. Si quis* 11. *ad fin C. de reb. cred.* ibi. Ne repetita lite finis negotij alterius cauſæ fiat exordium.

Licet alias in iudicio, quaſi contrahatur, & ſic videretur, quod in eo non poſſet dari pænitentia, tamen ad tollendas lites datur, ſi facta ſit ante litem conteſtatam, *vt dicit gloſ. vlt. per tex. ibi in l. Is qui ſi* 26. *ff. de reiud.* Et ſic nota ante litem conteſtatã, licere pænitere, vt hic. Et ad tollendas lites arbitri fuerunt introducti, iuxta *l. Quamuis* 43. *ff. de recept. arbitr.* ibi. Non enim differendarum litium cauſa, ſed tollendarum ad arbitros itur.

Triplex eſt remedium finiendarum litium ſententia, tranſactio, & iuſiurandum, & hoc eſt maximum inquit *gloſ. in l.* 1. *ff. de iur. iurand.*

Si quis autem non obſtantibus laboribus & malis, quæ lites ſecum portant, &

nota

Digitized by Google

nota inſaniæ atque ſorditatis de quibus ſupra, illas auferit proſequi, ſciat dubiam rem amplecti. Eſt enim dubius iudicij euentus, vt per *gloſ. vlt. in l. Lucius Titius* 78. §. *vlt. ff. ad Trebell. & in Verbo decenter, in l.* 1. *ff. de dol.* ibi. Nam euentus iudiciorum eſt incertus, *& notat Bart. per tex.* ibi. & euentus executionis poſsit eſſe incertus *in l. quod debetur* 52. *ff. de pecul.*

Sciat etiam notam malitiæ, ſaltim præſumptæ, incurrere, *vt in Clem. vnica de ſequeſtr. poſſ.* ibi. Ad compeſcendas litigantium malitias. Hic poteſt quæri, An qui habet ius in cauſa principali poſsit vti cauillationibus, & malitijs, ad repellendas ab aduerſario factas? Et reſpondet *gloſ. Verbo Malignantium in cap. Cupientes* 16. *de elect. lib.* 6. ita; Conſueuit dici, quod qui habet ius in principali cauillationes, & malitias aduerſarij poteſt per alias repellere; nec videtur fraudem facere, qui fraudem excludit, & ibidem additio dicit etiam in foro conſcientiæ ex multis late diſputat *Couar. lib.* 1. *var. cap.* 2. *quem vide*.

Inſuper ſciat, quod ſi calumniatus fuerit, in expenſis, & litis ſumptibus condemnabitur, vt iam dictum eſt ſupra Verbo Calumnia, nec in litibus maledici, nec conuiciari poterit, vt etiam ſupra dicitur *Verbo Aduocatus*. Nec verboſus erit, vt in *l Ampliorem* 37. §. *In refutatorijs C. de appellat.* ibi. Caueant tam litigatores, quam libellorum dictatores verboſis vti aſſertionibus &c. ſed ſola hæc eis incumbere, quæ compendioſa narratione cauſas poſsint explanare, gaudent enim breuitate moderni, vt ibidem *ſummat Bart.*

Vlterius ſcire debet, quod bellum aggreditur, nam ſi aduocatus militare dicitur, *vt ſupra vidiſti eodem verbo;* multo magis pugnat ipſe litigans cui cauſa principaliter tangit, & nec nudi contendere, nec inermes inimicis opponere nos debemus, vt dixit *Bonif. in cap.* 1. *de reſt. ſpol. lib.* 6. Et ob id non poterit omnes aduocatos ſibi ſumere, ne aduerſarius careat armis, & defenſione, & ſi contra fecerit incurrit pœnam *l. Prouidendum* 6. *verſ. Si quis autem C. de poſtulan.* à qua fuit deductum *c. Infames* §. *Si quis* 3. *quæſt.* 7. in hæc verba. Si quis autem ex litigatoribus detectus fuerit ſeparatim tractaſſe cũ pluribus (ſcilicet aduocatis) & aduerſario ſuo ſubtraxiſſe paris defenſionis copiam, oſtendet procul dubio iniquam à ſe litem fouere: & authoritatem iudiciariam à ſe deluſam experietur. Nec poterit in reconuentione declinare iudicium, quod in actione elegit *iuxta l. Si idem cum eodem* 11. §. 1. *ff. de iur. omn. iud.* ibi. Ne in poteſtate calumnioſa aduerſarij mei ſit an apud eundem litigare poſsim.

Nec etiam poterit in duriorem aduerſarium litem transferre ſub pœna dupli parti aduerſæ applicanda, vt fuit dictum *Verbo Aduerſarius*, & facit *cap. vlt. vt lit. pend. lib.* 6. ibi. Ne propter nouos aduerſarios, qui malitioſe interdum ſurrogantur litigia prorogari contingat. Nec fiſco donare, vt in *Verbo Fiſcus*. Nec etiam principi iuxta *l. Res, quæ* 22. *prope fin. ff. de iur. fiſc.* ibi. Lites donatas ſe non ſuſcipere Diuus Pius reſcripſit, eum alijs, quæ ibidem *gloſ. verbo lites*. Nec etiam per viam vltimæ voluntatis, vt dicis *Verbo Hæres*.

Nec lite pendente poterit vti priuilegio, ſeu indulgentia ſuper re litigioſa impetrata tacita veritate, vt dicit *gloſ. per tex. in cap. vlt. vt lit. pend.*

Et denique ſi fuerit lis ſuper electione vno defuncto non exiſtimare debet ſuperſtes, quod ita obtinebit, vt notabiliter dixit *gloſ. Verbo Electi in cap.* 1. *vt lit. pend. lib.* 6. ibi. Licet enim appareat defuncto amplius non deberi, non propter hoc ſequitur ſuperſtiti viuenti deberi.

Qui

Qui litis æſtimationem ſuſtinet emptoris loco habendus inquit *l. ſi propter* 22. *ff. rer. ammot.* Commutatione vero litis, alia res incipit eſſe ait *l.* 3. *C. ad exhibend.*

Sine mandato pro ſocijs abſentibus agere poteſt quis ſi ſint conſortes eiuſdem litis, ita dicit *gloſ. Verbo Socijs in capit. Cum M.* 9. *de conſtitut.* debet tamen cauere de rato, vt ibi. Notabis tamen ad propoſitum, quod quamuis actio ex empto cum ſingulis fit proportione qua ſocij fuerunt, non cogetur emptor cũ multis litigare iuxta *l. Iuſtiſſime* 44. *ff. de adil. edict.*

Si lis oriatur inter prælatum, & capitulum, adeatur ſuperior, & ille dabit Collegio curatorem ad litem ipſam, cuius officium ceſſabit finita lite, ita ponit *gloſ. Verbo debeant in cap. Edocerri* 21. *de reſcript.*

Litigantium fauore præſumitur tempus appoſitum in lege, Statuto, & arbitramento, vt dicis Verbo Tempus. Et ideo paciſci poſſunt litigantes ſuper eo vt dicitur *in l. vlt. §. vlt. C. de tempor. repar.* ibi. Legum etenim auſteritatem in hoc caſu volumus pactis litigantium mitigari; vbi etiam dicitur, quod iuri appellandi, & fatalibus poterit renunciari. Quando vero quis videatur ipſi liti renunciare? habes in Verbo *renunciatio*.

Qui fraude aduerſarij deſiſtit à lite non videtur deſtitiſſe dicit *Bart. per tex. ibi in l. Eum qui* 21. *ff. de inoffic. teſta.*

Secundum legitimas ſanctiones lis, quæ in conſiſtorio Principis operatur inferri abſque damno moræ intacta permanet donec ipſam faciat introduci: dicit *Pontif. in cap. Ex inſinuatione* 10. *ff. de appellat.* Alias non ſufficit litem inſtituere, ſi non in ea perſeueret iuxta *l. Nam & ſi* 15. *§.* 1. *ff. de inoffic. teſtam.*

Licet citius incidi lites, & negotia debeant, vt non longitudo temporis eis officiat, & maximè agricolis, quorum & præſentia ſuperflua, & agriculturæ vacatio damnum, & ipſis poſſeſſoribus facit. vt in *Auth. de quaſtor. coll.* 6. & *in Auth. de teſtib. §. quia vero coll.* 7. ibi. Sed oportere omnino velocitatem eis imponere ſecundum, quod Iudex exiſtimauerit hoc fieri, & maiori cum ratione in litibus Monachorum, *vt in Auth. Apud quos oport. cau. dic. Monach. coll.* 6. ibi. Sed accelerari lites ſancimus monachis illatas, vt non mens illorum occupetur circa lites ſolicitudinem, ſed velociter liberati factis operibus obſecundent. Tamen non debent dirimi lites negotio incognito, vt dicit *l. Nec cauſas* 15. *C. de appellat.* ibi. Quoniam verendum eſt ne lis incognito negotio dirimatur &c. & multo minus contra inauditam partem, *vt in cap.* 1. *de cauſ. poſſeſſ.* ibi. Nec nos contra inauditam partem aliquid poſſumus diffinire cum concord.

Quamuis ſit regula vulgaris, quod nemo poſsit cogi ad litigandum (de actore loquor, cum reus inuitus litiget) tamen vbi intereſt tertio, puta Eccleſiæ, Reipublicæ, vel priuato, vel vbi periculum animarum imminet: poteſt Iudex compellere ad litigandum, vt dicit *gloſ. pen. in addit. in Clem. Quandiu* 4. *de appellat.*

Qui male litem proſecutus eſt in ſumptibus condemnatur licet ſit reſpublica, *vt in l. Qui ſolidum* 80. *§. Etiam ff. de legat.* 2. ibi. Nec aliud ſeruabitur in litis ſumptibus, ſi ratio litigandi non fuerit, *vbi gloſ. verbo lites* ſic ait, & nota ſit ratio &c. quia iuſta ignorantia excuſat a litis ſumptibus. *Et gloſ. Verbo deinceps in Extrauag. Cum inter de verb. ſig.* ibi. Alias cauſa probabilis erroris litigantem excuſat &c. & opinio doctoris magni inducit cauſam probabilis erroris.

Res litigioſa eſt de cuius dominio cauſa mouetur inter petitorem, & poſſeſſo-

rem iudicariá conuentione, ita inquit *Auth. litigioſa C. de litigioſ.* Et ſic controuerſia orta ſuper poſſeſsione, non facit rem litigioſam, & ſuper res litigioſas nouum priuilegium impetrari non poteſt, inquit *gloſ. in cap. 1 Verbo litigioſa de confirma. vtil.*

Vitium litigioſi non ſufficit rem, vt probat *gloſ. 1. in l. Alienationis 28. ff. de verb. ſig.* nec habet locum in actione perſonali, vt dicit *Bald. in Auth. litigioſa C. de litig. vide eundem conſ. 40. p. 1. & conſ. 332. p. 3.*

Rei litigioſę non dicitur alienatio per diuiſionem factam inter hæredes, vt ſupra iam dictum eſt *Verbo Alienatio.*

An litigioſi vitium detur, quando eſt quæſtio ſuper vſufructu? *gloſ. d. Auth. litigioſa Verbo Dominio affirmatiuè*, cum vſusfructus habeat inſtar proprietatis, & ibidem *Bald. num. 2.* dicens cum eadem *gloſ.* ſecus eſſe in aliis ſeruitutibus, quæ non ſunt partes dominii.

Litigioſi vitium afficit etiam ignorantes cum diſtinctione de qua in *l. vlt. C. dicto tit. de litigioſ. vbi Sic ait Iuſtin.* Cenſemus, vt ſi quis lite pendente, vel actiones, vel res quas poſsidet ad alium quendam tranſtulerit, ſiue ſcientiam, ſiue ignorantiam: vitio litigioſi contractus ſubiacere: diſtinctione quadam inter contrahentes obſeruanda, vt ſi quis ſciens, vel ad donationes, vel ad venditiones, ſeu ad alios contractus acceſſerit, cognoſcat ſe compellendum non tantum rem redhibere, ſed etiam prætio eius priuari, non vt lucro cedat ei, qui rem alienauit, ſed vt etiam alia tanta quantitas ab eo fiſci iuribus inferatur. Si autem ignorans rem litigioſam emerit &c. tunc irrita rei alienatione facta pretium cum alia tertia parte recipiat. Iuſtum eſt enim propter doloſam, & abſconditam machinationem, cum non emptori manifeſtauerit rem in iudicium fuiſſe deductam: in tertia parte pretii (ſicut iam etiam diſpoſuimus) eum puniri.

An dictum litigioſi vitium contrahatur in Eccleſiaſticis beneficijs? & qualiter quærit idem *Bald. in d. Auth. litigioſa num. 1.* & ſic reſpondet. Dicit Innoc. quod non id quod petitur conferri, ſed id, quo collato, fit quæſtio ad quem pertineat; quia quando beneficium petitur conferri, imploratur quodam modo actio perſonalis, & in perſonali non contrahitur vitium litigioſi.

In criminali iudicio an res efficiantur litigioſæ quærit idem met *Bald. in l. vlt. num. 8. C. illo tit. de litig.* & reſpondet, allegando *l. Poſt contractum ff. de donat. & l. Chirographis 18. §. 1. ff. de adm. tut.* ex quibus deducitur, quod non niſi poſt ſententiam diffinitiuam, quæ reum condemnet.

Litania.

AD eas tenentur venire omnes clerici in Eccleſia ſuperiori, vt notatur *in cap. Cum inter de re iud. & in cap. Quando presbiteri ibi.* Cum vero ad litanias, vel ad conſilium veniretur 38. *diſt. tradit Felin. in cap. Dilectus de offic. ordin. num. 7.* ibi, omnes clerici Epiſcopatus tenentur ſingulis annis venire ad litanias ad Eccleſiam maiorem per tex. ibi. Aequiparantem litanias & concilium. Et certum eſt, quod omnes tenentur venire ad concilium, ergo ad litanias hoc procedit de iure, ſed Secundum Domi. ibi non ſeruatur de conſuetudine. Et ibidem probat, quod exempti non teneantur venire.

Celebrantur vero de conſuetudine triduo ante aſcenſionem Domini, quod fuit conſtitutum in Concilio Aurelianenſi, vt patet *ex cap. Rogationes, idest litanias de conſecrat. diſt. 3.* Et licet in eo tex. dicatur, quod prædicto triduo ieiunetur *gloſ. ibidem* intelligit de conſilio, non de præcepto, cum alias ſit diſ-

Digitized by Google

diſpoſitum *in cap. Ieiunium §. Non autem Lxxvi. diſt.* quod a Paſchate Reſurrectionis vſque ad Penthecoſtem, non ieiunandum ſit, & ideo quælibet prouincia vti poterit ad libitum, & ſeruare ſuam conſuetudinem. In alma Vrbe ſeruatur *d. §. Non autem* in noſtra Elborenſi non ieiunatur, ſed ab æſu carnium abſtinetur, & vtrobique fit bene ro ſenſu ſuo, *vt notat gloſ. d. cap. Rogationes*.

Notabis tamen, quod litaniæ non poſſunt cantari per laicos, niſi clerici interſint cum cruce, & multoties fit contrarium maximè in prouincijs in quibus crebro fiunt proceſsiones cum litanijs pro petenda pluuia, vel ſerenitate, & laici ſe ingerunt abſque clericis, prohibente *tex. in Auth. de Sanctiſsim. Epiſcop. §. Presbyteris autem prope fin. coll 9.* ibi. Omnibus autem laicis interdicimus litanias facere ſine Sanctis Epiſcopis, & qui ſub eis ſunt reuerendiſsimis clericis. Qualis enim eſt litania in qua Sacerdotes non inueniuntur, & ſolemnes orationes faciunt? Sed & ipſas honorandas cruces, cum quibus, & litanijs ingrediuntur, non alibi niſi in venerabilibus locis reponi: Et ſi quando opus vocauerit ad litanias celebrandas, tunc ſolum ipſas ſanctas cruces, accipere eos, qui conſueti eas portare ſolent.

Litteræ.

Harum, quam plures ſunt ſpecies. Aut enim ſunt Papales, quæ Apoſtolicæ dicuntur, Aut Epiſcopales, vel capitulares, vel aliorum, dignitatem aliquam obtinentium. Sunt etiam litteræ monitoriæ. Et denique ſunt aliæ priuatæ, quæ alio nomine dicuntur Epiſtolæ, de quibus omnibus ſingillatim aliqua breuiter, prout noſtrum Apolecta patitur dicemus.

Litteræ Apoſtolicæ ad beneficia quædam dantur in forma communi, & iſtæ eædem appellantur in forma *cap. Cum ſecundum Apoſtolum de prabend.* item & literæ iuſtitiæ, quæ omnia idem important. Et dicuntur in forma communi, quia olim Papæ non ſolebat grauare ordinarios in collatione beneficiorum, nec concedere litteras gratioſas, ſed ſolebat ſcribere contra ordinarios, vt ipſi prouiderent illis, quos promouerant ad ordines; & quia hoc eſt iuſtum, & debitum, *vt in cap. Epiſcopus & c. Non liceat de praben.* ideo hæ litteræ ſunt appellatæ de iuſtitia, & quia ſunt fundatæ in *d cap. Cum ſecundum* appellatæ ſunt in forma cap. Cum ſecundum. Item ſolent appellari in forma pauperum, quia ſcribitur pro pauperibus dumtaxat ſecundum illam formam, *vt in cap. Si pauper. de prabend lib. 6.*

Quædam ſunt literæ gratioſę, quando ſcilicet Papa volens alicui facere gratiam confert ſibi beneficium, vel mandat conferri non habito reſpectu ad ſupra dicta, vt in *Clem. Gratia de prabend. & cap. Gratia eod. tit lib. 6.* vt omnia ponit *Abb. in cap. Poſtulaſti 27. in prim. notab. de reſcript.* & ibidem *Felin. etiam in princ. verſ. Dum declarat etiam*.

Nota quod qui habet modicum beneficium, nihilominus tenetur inde facere mentionem, & multæ aliæ conditiones intelliguntur ſine quibus litteræ non valent, ita dicit *gloſ. Verbo mentionem in cap. penult. de reſcript.* vbi ponit verſus, quibus notantur omnes dictæ conditiones.

Clericus, indigena, dignus, pauper, reſidenſque.
Reditus vt pateant, ſcriptis ſunt iſta notanda.

probat etiam *gloſ. Verbo, ſuſtentari, in cap. Cum teneamur 6. de prabend.* ibi.

Si vero dixerit ſe nullum beneficium aſſecutum cum habuerit tenuè, non valent litteræ. Sed quid ſi non habet beneficium, habet tamen patrimonium ex quo bene poterit ſuſtentari, tenebitur de eo facere mentionem? Et licet variæ ſint opiniones, communis tenet quod in litteris iuſtitiæ eſt facienda mentio de patrimonio, tu tamen videas *Abb. in dict. cap. Poſtulaſti de reſcript. num.* 3. vbi etiam ponit quæſtionem an habens patrimonium ſufficiens poſsit bona conſcientia beneficium impetrare, *& num.* 4. dicit, quod non ſuſcipit indigne beneficium dummodo bene expendat.

Qui litteras ſubreptitie obtinet, ſciat nullas eſſe, vt eſt ſatis ſuperque notum, & dicitur *in Clem.* 1. *de prabend. vbi gloſ. Verbo Momenti* ſic ait. Inferas ex hoc tex. quod cum obreptio vitiet litteras beneficiales ipſo iure, proceſſus vigore talium factus eſt nullus, licet ſecus ſit in litteris iuſtitiæ.

Nota quod non ſufficit narrare ſeriem facti in litteris Papæ, niſi cauſa facti adijciatur, ita *gloſ. Verbo Cauſa in cap. Dilectus* 26. *de reſcript.* Et litteræ in narratione facti, ſi erratum fuerit poſſunt incunctanter abradi inquit *cap.* 3. *de fid. inſtr.* vbi agitur de materia abraſionis litterarum, de qua tu etiam habes ſupra Verbo Abraſio.

In litteris Domini Papæ nihil debet imminutum eſſe, & cum multa deliberatione, & maturitate traduntur. Vnde non eſt veroſimile, quod aliquod vitium poſsit ibi remanere, ita dicit *gloſ. Verbo, O, in cap. Ex parte* 11. *de fid. inſtr.* & vere cum multo moderamine debent fieri, & concedi, vt non poſſint reprehendi. Quandoque tamen ipſum Papam fallit obliuio, vt inquit *gloſ. Verbo Moderemur in cap. Cum adeo* 17. *de reſcript.*

Literæ tamen ſuper obtinendis beneficijs impetratæ, debent (cum ſint ambitioſæ) reſtringi, ſic decidit *cap. Quamuis* 4. *de prabend. lib.* 6.

Literæ poſteriores debent prioribus præiudicium generare inquit *cap. Bona* 3. *de Confirm. vtil. & in cap.* 3. *de reſtit. ſpol.* ſic. Si vero poſt ſequentium receptionem literarum ſententia lata fuerit, ea non obſtante iuxta tenorem ipſarum appellatione poſtpoſita procedatis, *vbi gloſ. vlt. ait.* Ideo quia iuriſdictio per primas literas attributa, reuocata erat, Vnde nulla fuit ſententia lata poſt receptionem ſecundarum.

Si autem in poſterioribus de prioribus non fuerit facta mentio, firmæ priores manent *cap.* 2. *de dol. & cont.* ibi. Quoniam in poſterioribus literis non fuit facta mentio priorum, nec in eis nomina continebantur Eccleſiarum, quæ in prioribus poſita fuerant, ſed indefinitè dicebatur ſuper quibuſdam Eccleſijs &c. ſecundum formam priorum literarum (non obſtantibus poſterioribus) terminetis, *& in cap. ſignificauit* 48. *de appellat.* ibi. Prius conuentus non debuit per literas poſteriores, in quibus nulla fiebat mentio de prioribus conueniri. Quid ſi iudices priorum, & poſteriorum dubitent de reuocatione, nec in vnam poſſunt concordare ſententiam? Reſpondet *cap. Paſtoralis* 14. *de reſcript. ita.* Quod niſi poſteriores prioribus, vel è conuerſo duxerint deferendum, ſimul in vnam ſententiam concordare (quamuis plures ſint ex vna parte, quam ex altera) per arbitros communiter electos a partibus huiuſmodi concertatio ſopiatur. Et ibidem *notat Abb.* aſſerens, quam plurima in materia.

At *in cap.* 2. *de offic. delegat.* ſic dicitur. Sane ſi a nobis ſuper aliqua cauſa litteræ impetrantur, & aliæ poſtea (non facta mentione priorum litterarum) Litteræ opponuntur, ſi iudicibus innotuerit, donec Rom. Pontif. conſulant,

Digitized by Google

lant, & ſuam ex inde plenius cognoſcant voluntatem executioni ſuperſedeant vtrarumque *vbi gloſ.* 1. dupliciter ſoluit; Quam videas, & *gloſ. magnam in cap. Ex tenore 16. Verbo, negotio de reſcript*, videas etiam *gloſ. Verbo Ambigitur in d. cap. Paſtoralis eod. tit.* vbi ſic. Illæ enim ſolæ valent, quæ primo iudici præſentantur citatione facta per ipſas vt &c. facit etiam *gloſ. Verbo Non obſtantibus in cap. ex parte 12. de offic. delegat.* ibi. Sed hodie in litteris pro beneficijs obtinendis illæ ſolæ præualent, quæ primo præſentantur, ad idem eſt *gloſ. Verbo. Si dicat in cap. vt debitus 19. de appellat.* vbi ſic. Et ita patet, quod ille, qui primo ſuas litteras exhibet iudici, ſiue præuenit alium in citatione facienda &c. ille obtinebit &c. Et ita non refert, quæ ſint primæ, vel ſecundæ litteræ re integrâ exiſtente.

Litterarum tempus andatæ, vel receptionis conſideretur? dictum eſt ſupra *Verbo Data*. Eſt autem notabile, vt tempus receptionis conſideretur in caſu *cap. qualiter 9. de cler. non reſid. vt ibidem notauit gloſ. verbo redierit*, vbi etiam ſic ait. In litteris contra vſurarios tempus ſubſequens, non tempus datæ conſideratur, & arguit in contrarium.

Ab excommunicato litteræ impetratæ, an valeant? vide *gloſ. Verbo Excommunicatus. Et gloſ. Verbo Excommunicationis in capit. Dilectus 26. de reſcript.* ita ait. Hic habes, quod ſi excommunicatus impetrat litteras, vel reſcriptum tacens de ſua excommunicatione, quod non valent litteræ; tum quia tacuit proceſſum iudicis &c. tum quia tacuit vitium ſuum, tum etiam, quia ingeſſit ſe communicationi hominum propter quod puniendus eſt &c. Vnde inconueniens eſſet, quod ex eodem facto conſequeretur pænam, & commodum.

Litteris Epiſcopi creditur ſic *gloſ. per tex. in cap. ad probandum de re iud. ibi*. Sicut per Metropolitani litteras perhibetur, & *gloſ. Verbo Authenticas in cap. Cum in Eccleſijs 10. de maio. & obed.* ibi. Item eſt argumentum hic, quod litteris prælatorum creditur in præiudicium aliorum &c. Item habes hic, quod litteræ prælatorum dicuntur. Authenticæ.

Litteræ remiſſoriæ debent cauſam continere, *vt in cap. 1. de tempor. ordin. lib. 6.* ibi. Per eius patentes litteras cauſam rationabilem continentes quare ipſum nolit, aut nequeat ordinare; & ibi notat *gloſ. Verbo, litteras in fin.* quod non ſufficit licentia, niſi exprimatur cauſa.

Etiam præpoſiti, & capituli litteris creditur, vt dixit *gloſ. Verbo Præpoſitus in cap. Cum inter 16. de elect.*

Litteris etiam dignitatum, & officialium ſtandum eſt, vt dicunt *doct. per tex. in cap. poſt ceſſionem de probat.* ibi. Per litteras iudicis ordinarij (quibus ſtandum eſt, donec probetur contrarium) *Bart. per tex. ibi. in l. Si publicamus §. de rebus num. 1 ff. de publican.* quod intellige in ijs, quæ ad eorum officium ſpectant, *vt per Bald. in rub. C. de fid. inſtr. num. 33.*

Ex dicto tex. *in cap. Poſt ceſſionem deducunt etiam doct.* quod litteris definitoris religionis credendum eſt, ſi publico ſigillo eiuſdem Religionis fuerint munitæ, & ponit *Iaſ. in repetit. l. Admonendi ff de iur. iur. numer. 91 verſ. Bene verum eſt*, quod ſi ſcriptura priuata haberet ſigillum publicum, & Authenticum alicuius Regis, Principis, vel communitatis &c. tunc plenam fidem faceret. Debent autem litteræ eſſe ſignatæ, nec tales dicentur, vbi nomen deeſt, *vt per gloſ. Verbo Delecta in capit. inter dilectos 6. de fid. inſtr.*

Litteræ monitoriæ, executoriæ, tributoriæ

toriæ

toriæ non tribuunt ius in rem, ſed iudicis officium implorant, *vt in cap. veniens de renunciat.* Et prædictæ executoriæ,& præceptoriæ non conceduntur, niſi præcedant monitoriæ, & ſi concedantur nullæ ſunt, *vt in cap. Ex inſinuatione* 37. *de reſcript.* ibi. Mandamus quatenus ſi nullę monitorię,ſuper hoc præceſſerint executorijs ſuperſedeatis &c. Etiam in priuatis litteris aliquæ dicuntur monitoriæ, vt ſtatim infra.

Litteræ propriè dicuntur priuatæ, vt dicit *gloſ. in l.* 1. *C. de iur.iur. propter calum.* ibi litteras, dic priuatas, inſtrumentum publicum,& ibidem *notat Apoſtill.* quod appellatione inſtrumentorum, non continentur ſcripturæ priuatæ, quia *in d. l.* 1. ponuntur vt diuerſa, & eſt argum.Si datur terminus ad producendum inſtrumentum, quod poſt terminum. poterunt produci ſcripturæ priuatæ.

Per litteras quis loqui videtur ſicut per nuntium, vt dicis Verbo *Nuntius*. Et per eas obligatur *l. Si procurator* 65.*ff. de procurator.* ibi. litteras ſuas ad aduerſarium dirigere debebit, quibus ſignificet, quem aduerſus eum procuratorem, & in qua cauſa fecerit, ratumque ſe habiturum, quod cum eo actum ſit. Hoc enim caſu litteris eius approbatis, velut præſentis procuratorem interuenire intelligendum eſt &c.& hic *gloſ.* ita infert, litteris ergo ſtatur. Sed quia tex. dicit litteris approbatis ibidem *Bart.* dicit, quod duobus modis fit primo per notarium, ſecundo per teſtes.

Si autem non fuerint approbatæ, non tenetur negans cognoſcere: Cum nec alienas litteras poſſit cognoſcere, vt ſuas: imo etiam quandoque vix ſuas, cum aliter iuuenis, aliter ſenex ſcribat, vt probat *gloſ. Verbo eos in Auth. de trien. & ſem. §. Studium prope fin. verſ. Si autem coll.* 3. & hoc vltimum probat *Auth. de Inſtr. caut. §.* 1. *coll.* 6. ibi. Quando litterarum diſſimilitudinem ſæpe, quidem tempus facit. Non enim ita quis ſcribit iuuenis, & robuſtus, ac ſenex, & forte tremens. Sæpè autem hoc languor facit, & quidem hoc dicimus, quando calami, & attramenti immutatio ſimilitudinis per omnia aufert puritatem. & ibi etiam agitur de litterarum comparatione ad quam requiritur trium præſentiam teſtium. Agitur etiam de dicta comparatione *in Auth. de ijs, qui ingred. ad appell. §. vlt. coll.* 5. ibi. Quia oportet ex publicè confectis inſtrumentis fieri comparationem. & non ex alijs, quæ a quoquam ſcribuntur &c. & quiſpiam voluerit ſecundum eas, quæ ab aduerſario proditæ ſunt, litteras fieri examinationem, non accuſetur hoc tanquam non recte ſit factum. Cui enim ipſe credidit, & quod protulit is contra quem, & ex quo ſuas affirmat allegationes, hoc non accuſet: neque prohibeat comparationem litterarum ad eũ fieri; &c. Neque enim ſibi reſiſtit, & quæ affirmabit, hæc accuſabit.

Litteræ priuatæ monitorię ſimplices non obligant, ſed cum aliquo obligante additamento, vt eſt optimus *tex. in l. Si filius* 7. *ff. de tutel.* vtrumque probans ibi. Agnouiſſe autem videtur, ſiue geſſit, ſiue gerenti filio conſenſit; ſiue omnino tutelam attigit. Vnde cum filio quidam ſcripſiſſet, vt diligenter tutelam gereret, Cum ſcias (inquit) periculum ad nos pertinere: dixi hunc quoque agnouiſſe. Plane ſi ſolum monuit filium, non videtur agnita. Præceptoriæ vero obligant,quæ alias dicuntur, quod iuſſu, vt in *l. Dominos in princ. C. quod cum eo.* Dominos (inquit tex.) ita conſtringi manifeſtum eſt actione prætoria, quæ appellatur, quod iuſſu, ſi certam numerari præceperint ſeruo,actori vt pecuniam. Non autem commendatitiæ, vt per eun-

Digitized by Google

eundem tex. ibi. Neque familiares Epiſtolæ &c. vt iam dixiſti Verbo Epiſtola.

Mittentes litteras ad Papam, in quibus mendacium continetur, ſunt ſuſpenſi ab officio, & beneficio, ita eſt tex. in *cap. Tam litteris 33. de teſtib.* ibi. Qui contra electum littera nobis ſub nomine maioris partis capituli deſtinauerunt) cum conſtet per atteſtationes prædictas) longe maiorem partem capituli non fuiſſe conſciam huiuſmodi litterarum, ab officio, & beneficio denuncietis eſſe ſuſpenſos.

In antiquis lapidibus, vel columnis litteræ antiquæ poſitę probant, vt dicit *gloſ. Verbo Per libros antiquos in capit. Cum cauſam 13. de probat.* ibi. Item ſi reperitur ſcriptura in aliqua columna, vel lapide ei ſtatur *per tex. in cap. Sane vlt. 24. quæſt.* 2. ibi. & in ſacris diſticis ſcripſerunt, intelligendo *cum gloſ. ibidem*, quod diſticæ ſunt columnæ, vbi imagines patrum in ſuo catalogo ponuntur, de quo vide *doct. in d. cap. Cauſam*. Vnde litteræ in lapidibus antiquis ſculptæ, fines probant, *vt per Hyppolit. in rubr. C. de probat. numer.* 211. notabis tamen, quod dicitur in ſummario *l. Monumentorum C. de relig. gloſ.* quod litteræ, quæ fiunt in lapide monumentorum non faciunt fidem licet ibidem *Bart.* dicat, quod litteris antiquis ſit credendum vide *Bald in Auth. quas actiones C. de Sacroſanct. Eccleſ.*

Litteras per cifras non probare, quia non ſunt in vſu deducitur *ex tex. in l. Sed cum patrono in fin. ff. de bonor. poſſeſſ.* ibi. Nobis Scriptæ tabulæ non continentur edicto, quia notas litteras non eſſe Pedius lib, 21. ad edictum ſcribit, *vbi gloſ. verbo Notis* dicit, ideſt ſignis numerorum, vt algoriſmus &c. de quo *Bart. in l. quoties* dicit contrarium eſſe in teſtamento militis, quod valet, & probat licet per notas, & cifras incognitas.

Litteras alienas ſi quis aperit, & aduerſæ parti oſtendit, tunc in pænam falſi incidit *Bart. in l. 2. ff. ad l. Cornel. de falſ. ibi*. Quæro quid de eo, qui aperit litteras? Reſpondeo. Si quid in illas litteras aperiret, & aduerſario mittentis oſtenderet; tunc incidit in pænam falſi, vt &c. ſi aperit ipſemet, & videt, non alij oſtendit, tunc non puto, quod incidit in pænam falſi, ſed punietur aliter extraordinarium crimine ſtellionatus, pro quo facit optime *cap. cum olim 33. de offic. delegat.* ibi, Sigilla violauit illorum, & ſcripta quæ nobis fuerant præſentando non erubuit aperire, *vbi gloſ. Verbo Sigilla*.

Tenetur etiam de falſo, qui litteras non præſentat ei ad quem ſunt directæ, ſed alteri, vel abradit nomen alterius, & inſcribit nomen ſuum, vt tenet *gloſ. Verbo. Et quid in l. Titio 36. ff. ad municipal.* ibi, qui non reſtituit, ideſt non dedit Titio: & dic quod multum deliquit, quia crimen falſi, & ibidem *notat Bart.*

De litteris autem quatenus ſcientiam indicant habes *Verbo ſcientia*. Et de litteratis hominibus inquit *cap. de multa de prabend. ſic*. Circa litteratas perſonas, quæ maioribus beneficijs ſunt honorandæ cum ratio poſtulauerit. *Et gloſ. Verbo litteratis in Extrauag. vnic. de praben.* ſic. Ipſorum enim ſcientia eſt circa ſpiritualium adminiſtrationē potiſsimum neceſſaria, & circa veram corporalium, quamplurimum opportune.

Litterati nobiles perſonæ cenſentur, & nobilibus æquiparantur *in d. cap. de multa, & ibidem not. doct.* & in ſpecie *Abbas num 5. ibi*. Nota bene, quod perſonæ litteratę æquiparantur nobilibus, & ſic debet Eccleſia honorare perſonas litteratas, non ſolum Verbo, ſed etiam facto, vt ſubueniendo eis pinguius de redditibus Eccleſiæ præ alijs minus litte-

te-

Digitized by Google

teratis, & hoc non prouenit ex alio, niſi quia ſcientia prodeſt nedum habenti, ſed etiam toti vniuerſali Eccleſiæ. Nam mundus ſine litteris regi non poſſet, *vt in Auth. Habita C. ne fil. pro pat.* & alibi dicit tex. quod Eccleſia vniuerſalis admodum ad ſui regimen indiget viris litteratis in *cap. Cum ex eo de elect. lib. 6.* Et propter hanc cauſam Eccleſia diſpenſat cum volentibus ire ad ſtudium litterarum, vt poſsint ſe abſentare ab Eccleſijs etiam curatis per ſeptemnium, & non teneantur interim promoueri ad Sacerdotium, *vt in d. cap. cum ex eo.*

Illiterati vero cum facile poſsint decipi a tutela excuſantur item a poſtulando repelluntur, item a iudicando, item a clericatu, ita dicit *gloſ. Verbo quibus in Auth. de Tabbellion. §. 1. coll.* 4. per tex. ibi. Maxime quando litteras ſunt ignorantes &c. quibus facilis eſt, & inconuenſibilis denegatio horum, quæ pro veritate ſecuta ſunt. Sed quod illiteratus poſsit eſſe iudex ſupra dictum eſt Verbo Iudex,

Locatio.

POteſt diffiniri, quod ſit perſonæ, vel rei ad vſum facta conceſsio mercede in pecunia numeranda conuenta. Rerum autem locatarum duo eſſe genera, vt aut idem reddatur; quod locatur, aut eiuſdem generis, dicit *Iureconſ. in l. In naue Saupheli* 34. *ff. locat.*

Non ſolet locatio dominium mutare, dicit *Vlpian. in l. 42. ff. locat.* nec poſſeſſionem mutat, vt in *l. Si pignus* 37. *ff. de pignor. act.* (Si pignus, inquit tex.) mihi traditum locaſſem domino per locationem retineo poſſeſsionem, qui caſus notabilis eſt cum alias propriæ rei locatio nulla ſit, & ita gloſ. 1. ibidem ait ſic. Ratione enim poſſeſsionis locatio, & precarium ſuæ rei eſt, vt &c.

Ad probationem rei propriæ. ſiue deſenſionem non ſufficit locatio ei facta, qui poſt de dominio cæperit contendere inquit *l. 23. C. locat.* à qua deduxit *capit. Inter dilectos in fin. de fid. inſtr.*

Licet emptorem fundi neceſſe non ſit ſtare colono, cui prior Dominus locauit, *vt in l. Emptorem C. locat.* tamen ſi emerit à fiſco tenebitur, vt in *l. cognouimus C. de mancip. & colon. lib.* 11. vbi ſic inquit *gl.* Et nota ſpeciale, vt teneatur ſtare colono fauore fiſci, ne fiſcus eì teneatur.

Inuecta, & illata in prædium vrbanum locatum ſunt omnia tacite hypotecata pro penſione, ſiue ſciuerit, ſiue non, dominus prædij, Secus eſt in illatis ad prędium ruſticum: quia ea ſola ſunt hypotecata, quæ dominus ſciuerit, rationem differentiæ portat *gloſ. Verbo Coloni in §. Item ſeruiana de act. in Inſtit.* ibi. Quia Sancta Ruſticitas, omnia palam habet, ſed inquilinus etiam clàm multa aportat quæ locator ignorat.

Si quis timoris cauſa emigraſſet an debeat mercedem nec ne? Reſpondet *Iureconſ. in l. Habitatores §. Iterum ff. locat.* ſic. Si iuſta cauſa fuiſſet cur periculum timeret, quamuis periculum vere non fuiſſet, tamen non debere mercedem, per quem *text. tenent doct.* quod propter peſtem ſuperuenientem poteſt locatam domum, conductor dimittere abſque obligatione ſoluendi penſionem videas, quos *Bertach. in ſuo repertorio, Verbo locatio in princ.*

Locanti operas, quando debeatur merces, *Vide verbo operas*, & ibidem an poſsit per alium ſeruire.

Locationis merces, quando non exprimitur, quod ſoluitur ex conſuetudine habes *Verbo Merces.*

Locupletior.

DE diuitijs iam ſupra aliqua ſunt dicta, *in Verbo Diuitiæ*, hic verò, quando quis locupletior factus dicatur; quia in iure multoties hæc Verba inueniuntur, Si locupletior factus ſit; *Et gloſ. Verbo locupletior in l. vlt. C. de vſucap pro empt.* ſic ait. Quod tribus modis euenit, vel quod habet pecuniam, vel quod aliud emptum ex ea, vel quod talem rem emit, quam de ſuo emiſſet neceſſario, licet modo perijt. Et ille text. loquitur de pupillo vendente rem, qui exceptione ſubmouetur ſi illam vult vendicare, ſi locupletior ex venditione factus eſt, cuius verba ſunt, quæ ſequuntur. Sed ſi locupletior emptoris pecunia factus, poſt pubertatem occaſionem iuris ad iniquum trahat compendium, doli mali exceptione ſummouetur.

In terminis autem venditionis à pupillo factæ ſcias, quod ex vno latere tantum conſtat contractus, nam qui emit obligatus eſt pupillo, pupillum autem ſibi no obligat, vt iſtis verbis dicit *l. Iulianus §. Si quis à pupillo ff. de act. empt.* & ex altero latere claudicat contractus, vt ibidem *notat gloſ.* Limitando, niſi ſit locupletior. Nam hoc natura æquum eſt neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem dicit *l. nam hoc ff. de condict. indeb.*

Locupletior dicitur quis effectus, ſi tempore litis conteſtatæ habeat, vt in *l. In pupillo 4. ff. de except.* ibi. Illud tempus inſpicitur an pecuniam, vel ex ea aliquid habeat, quo petit, *& in l. in pupillo* 47. ibi. Si quæratur, quo tempore ſit locupletior, tempus, quo agitur inſpicitur &c. nam hoc ipſo, quod non eſt pauperior factus, locupletior eſt *ff. de ſolut. & gloſ. Verbo locupletior in l. Si fructus 8. C. de donat. int. vir.* ibi. Quod eſt ſi tantumdem de ſuo erogatura erat quod inſpicitur tempore litis conteſtatæ.

Si ipſa res, quæ ad alium peruenit, interijt non eſſe locupletiorem dicemus: ſi vero in pecuniam, aliam vt rem conuerſa ſit: nihil vltra quærendum eſt, quis exitus ſit; ſed omnimodo locuples factus videtur, licet poſtea depereat. Nam & imperator Titus Antoninus, Claudio Frontino de pretijs rerum hæreditariarum reſcripſit ob id ipſum peti hæreditatem ab eo poſſe, quia licet res, quæ in hæreditate fuerant apud eum non ſint: tamen pretium earum locupletem eum vel ſępius mutata ſpecie faciendo obliget, ac ſi corpora ipſa in eadem ſpecie manſiſſent, ita dicit *Iulianus in l. Si ipſa 18. ff. de eo, quod met cau.* quæ valde notabilis eſt ſecundum *Bart.*

Locus.

MVltipliter accipitur vno modo pro quantitate menſurante rem extra vt ſunt tempus, & locus ſecundum *Philoſophum*, & tunc per eundem diffinitur *lib. 4. Phiſic.* Quod ſit terminus corporis continentis immobilis primum. Alio modo ſumitur pro parte fundi. Tertio modo pro efficacia argumenti, vt eſt locus maxima, vel differentia maxime ſecundum, quod dicitur ab Artiſtis. Locus eſt ſedes argumenti, vel illud aquo extrahitur argumentum, vnde verſus.

Eſt locus atque loci, ſunt artes, ſunt loca terræ.

Quarto modo pro conuenienti ſtatu, & ſic accipit. Horatius cum dicit.

Singula quæque locum teneant ſortita decenter.

Quinto modo pro congregatione habitantium intra metas vnius loci, vt in *extrauag. 2. de ſent. excom. inter com.* & ibi omnia prædicta affert *gloſ. Verbo locus*, & iura, in quibus dicit ea probari ad quam te remitto.

Locus religioſus olim de iure ciuili fiebat per illationem cadaueris, vt per *Vlpian. in l. 2. ff. de relig. & ſumpt. fun.* Locum (inquit) in quo ſeruus ſepultus eſt religioſum eſſe Ariſto ait. Hodie vero de iure Canonico non fit ſine Authoritate Pontificis, iuxta *cap. Ad hæc 4. de relig. dom.* ibi. authoritate Pontificis deſtinatus cum ſit religioſus &c. *gloſ. Verbo Si terram in cap. In Eccleſiaſtico 13. quæſt. 2.* ibi. Dico quod terra ſit ſacra, vel religioſa authoritate Pontificis, non ex eo, quod mortuus infertur ad locum &c. ſed ſecundum legem ſecus eſt &c. Si autem vis ſcire, quomodo hodie, tam de iure ciuili, quam Canonico conſtituatur locus religioſus. *Vide Dec. in cap. quanto col. pen, verſ. Et notandum de iud.*

Locus in quo eſt pars principalior inſpici debet, vt dixit *Paul. in l. Cum in diuerſis 44. ff. de religioſ. & ſumpt. fun.* ibi. Mihi autem videtur illum eſſe religioſum locum, vbi quod principale eſt, conditum eſt, ideſt caput cuius imago fit, vnde cognoſcimur, etiam ſupradictum eſt Verbo Caput. In loco ſacro non ſolum facere vetamur, ſed & factũ reſtituere iubemur, hoc propter religionem inquit *l. 2. §. Si quis nomine ff. ne quid in loc. pub.* Differunt autem locus ſacer, & locus religioſus, vt per citatam *gloſ. Verbo Si terram in d. capit. In Eccleſiaſtico 13. quæſt. 2.*

In honeſto loco non licet inhoneſtas annotare perſonas inquit *l. 4. C. de ſpect. lib. 11.* Tamen *gloſ. Verbo ſciens in cap. 1. quib. mod. feud. amitt.* ſic dicit. Ratione loci licitum deprehenditur, quod alias non liceret, licet alias ſit contra vt &c. hoc tam varie, quoniam maiorem iniuriam putauerit legiſlator in eius domo fieri, quam alibi.

Locus publicus non dicitur, licet per eum publicè eatur, vt deducit *Bart. in l. 1. §. Summa ff. de ijs, qui deiec. numer. 3.* per tex. ibi. Parui autem intereſſe debet verum publicus locus ſit, an vero priuatus dum modo per eum vulgo iter fiat. Dicitur vero publicus vbi Iudex ſolet ſedere ad ius reddendum, *vt not. doct. per tex. in cap. Biduum verſ. Adeundi 2. quæſt. 6. ibi.* Si in publico ſui copiam fecerit, & tradit *Card. in Clem. 2. §. Similiter quæſtion. 2. de appellat.*

Si reus non poteſt ire ad iudicem, cum locus tutus non ſit, iudex tenetur locum prouidere ſecurum, vel committere cauſam in loco non ſuſpecto: ita *inquit gloſ. Verbo Iudicium in cap. Cum R. 35. de offic. delegat.*

Non ſolum dicitur locus incommodus propter inimicitias, ſed etiam ſi excedat duas diætas, vnde extra prouinciarum terminos non eſt facienda citatio, niſi ex ſpeciali iuſsione Principis, ita dicit *gloſ. pen. in cap. Ex parte 47. de appellat.*

Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus, dixit *Senec. Epiſt. 51.*

Vicinus locus dicitur intra duas diætas, *vt per gloſ. Verbo nedum in Extrauag. vnic. de præbend.* ibi. hoc caſu vicinæ Eccleſiæ, vel diſtantes intelligentur iuxta communem patriæ conſuetudinem, vel opinionem &c licet quandoque loca dicantur, vicina intra duas diætas diſtantia *gloſ. vero in l. 4. §. Si tam vicinum ff. de dam. infect. Verbo ſi tam vicinum*, ita dicit. Vt per centum milliaria, & ibidem *Additio* ſic. Bart. hic quærit quis dicatur locus vicinus adde vltra eum, *gloſ. notab. in cap. Filius verbo vicinarum de pæn. lib. 6.* quæ tenet, quod hoc committitur Iudicis arbitrio, vt etiam hic tenet *Bart. & nota-*

Digitized by Google

notatur per Innoc. in cap. Calumnia extra de pæn. per Bald. & Cyn. in l. Si vicinis C. de nupt. ſecundum Alex. de Imol. hic.

Quem vero locum dicunt remotum? quærit *gloſ. Verbo remotis in cap. Cum nullus 3. de tempor. ordin. lib. 6.* & reſpondet ita de citra, & vltra montes, ſed hoc eſt falſum, quod ſolum talis locus dicatur remotus, quia aliud eſt dicere, valde remoti, &c. aliud remoti &c. ſed videtur, quod remoti dicantur, vltra prouinciam, vel vltra duas diætas &c. vel extra vnam, ſatis crederem hoc arbitrarium iudici, quis locus dicatur remotus.

Propter locorum diſtantiam eſt valde difficile, & impoſsibile reputatur diſcernere, quem de duobus defunctis, primo mortuum fuiſſe, *vt ponit gloſ Verbo Peregrè per tex. ibi. in l. qui ex liberis 11. ff. de bon. poſſeſſ. ſecund. tab.*

Ratione mediocritatis negotij, & longinquitatis loci committitur cauſa ad partes, *ita gloſ. vlt. & in ſum. per tex. ibi. in l. cum poſt 26. C. de appellat.* Multa enim propter diſtantiam permittuntur, quæ alias prohibentur, vnde verſus.

Non facit ergo parum diſtantia longa viarum.
Prorogat inducias auſfert onus impedimentum.
Cogit adire forum conſeruatus dominorum.

prout omnia ponit *gloſ. Verbo locorum diſtantiam in cap. Cum litteris 1. de reſt. in integr.* vbi exemplificat.

Locus contractus intelligitur, vbi ſolutio deſtinata eſt, *iuxta l. Aut vbiquiſque 3. ff. de bon. auth. iud.* ibi. Contractum autem non vtique eo loco intelligitur, quo negotium geſtum ſit: ſed quo ſoluenda eſt pecunia. Quod ſi pluribus locis conuenit, in arbitrio eius eſt, quo loco exhibeat, dicit *l. Ei qui §. 1. alias l. Ei apud quem §. 1. ff. depoſit vbi gloſ.* ait. Nota argum. quod cum quis duo alternatiuè promittit vtrumque ſit in obligatione.

Quo ad deciſionem cauſæ locus contractus attenditur, quod vero ad ordinationem iudicij, locus vbi lis vertitur, iam dixiſti ſupra *Verbo Contrahere, & conſuetudo.*

In loco delicti puniri debent delinquentes, habes ſupra Verbo *Latro.*

Congruum eſt, ergò inde etiam corporaliter euelli, vbi quiſq; illecebris deſeruiuit. Nam locus vbiquiſque prauè vixerit in aſpectu mentis apponit, quod ſæpè ibi quiſque cogitauit, vel geſsit, ita dicitur *in cap. valeat 81. diſt.*

Infames conſueuerunt fugere loca nationis ſuæ, dicit *gloſ. vnica in cap. Cum deputati 16. de iudic.*

De tempore ad locum idem eſt iudicium, *ſic ſummat Bart. l. vlt. ff. de condict. tritic.* & verba tex. ſunt. Litem æſtimandam Caſsius ait. Quanti fuiſſet eo die, quo dari debuit, ſi de die nihil conuenit: quanti tunc cum iudicium acciperetur. Idemque iuris eſſe in loco, vt primum æſtimatio ſumatur eius loci, quo dari debuit, ſi de loco nihil conuenit, is locus ſpectaretur, quo peteretur.

In tempore certo, & limitato a iure, locorum varietas, varietatem iuris non inducit, dicit *gloſ. Verbo commodè poſt med. in cap. Cupientes 16. de elect. lib. 6.* & Verbo partibus *in cap. 1. de ſtat. monach. eod. lib.* ibi. Quia varietas locorum iuris varietatem regulariter non inducit, & probat *tex. in l. vlt. C. de tempor. in integr. reſt.* ibi. Ex differentia enim locorum aliquod induci diſcrimen, ſatis nobis abſurdum viſum eſt. *vbi gloſ. Verbo, diſcremen,* ſic Alias autem aliquando inducitur vt, &c.

Interdum locus, vel tempus non patitur plenius deliberandi concilium, dicit

*l.*1. *in fin. ff. de exercit. act.* Et quandoque res celeritatem deſiderat *l.* 1. *ff. de dam. infect. iſta ponit gloſ. Verbo neceſ-ſitas in cap. Conſtitutionem* 9. *de ſent. ex-com.*

Locus prior debetur antiquiori in dignitate, dixiſti ſupra *Verbo Dignitas*, locus vero tyronum eſt omnium poſterior dicis *Verbo Miles*, Aliquando tamen, quod vltimum eſt tenet locum primi, vt notauit *gloſ. per tex. in l. Si donata* 37. *§.* 1. *ff. de donat. int. vir.*

Locus interdum dicitur plenus, vt qui poſsidetur, interdum dicitur ſemiplenus, vt ille in quo eſt cauſa legatorum, vel rei ſeruandæ cauſa interdum vacuus, ita ponit *gloſ. Verbo loci, vacantis in §. Quod autem de vſuscap. In Inſt.*

Lucrum.

PLus quidem habere quam quæ ſui ipſius, lucrari dicitur, minus autem his, quæ a principio damnificare dixit *Ariſt.* 5. *Ethic. cap.* 2.

Lucratiuas autem res eas tantummodo volumus appellari, quæ hæreditatis, legati, fideicomiſsi iure, mortis cauſa donationis, vel cuiuslibet poſtremæ voluntatis arbitrio ad quempiam dilabuntur. Inter viuos etiam donatio, ſimplici liberalitate confecta, lucratiuæ merebitur, & nomen inquit *Imperator in l.* 1. *C. de impon. lucrat. diſcript. lib.* 10. Donatio vero propter nuptias non dicitur lucratiua ex ratione de qua in eadem *l. ibi*. Nec enim iuris optimi eſt matrimonium cum tot tantiſque ſuis difficultatibus opprimatur, aduentitijs etiam cummulare ponderibus; quæ lex non viget Florentiæ vbi (ſicut accepi) factis nuptijs ſoluitur, quædam portio ex dote, ac ſi lucratiua eſſet cauſa.

Species lucri eſt ex alieno largiri, & beneficij debitorem ſibi acquirere inquit, *l. Si pignore* 56. *de furt. idem ponit Apoſtill. ad capit.* 3. *Ne Cler. vel Monach.*

Traditum eſt duas cauſas lucratiuas in eandem rem concurrere non poſſe dixit *Imperator in §. Si res aliena delegat. in Inſt.*

Nec enim ſine onere debet eſſe lucrum dixit *gloſ. in l. Si ſine* 20 *ff. de poſit. & probat l. vnica §. Pro ſecundo C. de caduc. tollen.* ibi. Neque enim ferendus eſt is, qui lucrum, quidem amplectitur, onus etiam ei annexum contemnit, & *l. vlt. C. de legit. hæred.* ibi. vt non ſolum lucrum ſentiant, ſed etiam grauamini ſubiugentur, vt in *l. Humilioribus* 14. *C. de ſuſceptor. lib.* 10. ibi. Neque enim æquum eſt, vt ad officium lucra, ad curialem ſuſceptionis tãtum damna pertineant. In caſu tamen *l. de illo* 23. *ff. pro ſoc. dicit gloſ. vlt. ibidem* ſic. Nota quem amplecti lucrum, & ad damnum, vel onus non teneri, *vt hic, & C. de legit. tut. l.* 1. *in fin.* verba vero dictæ *l. De illo ſic ſe habent*. Nec compenſandum commodum &c. cum damno &c. nec poſſe dici ſocium abſtinere commodo, &c. Si damnum petit.

Sicuti lucrum omne ad emptorem hæreditatis reſpicit, ita damnum quoque debet ad eundem reſpicere, *ait l.* 2. *§. Non ſolum ff. de hæred. vel act. vend.*

Et in Sociis ita dicit *lex Cum duobus* 12. *§. Quidam in fin. ff. pro ſoc.* Nam ſicuti lucrum, ita damnum quoque commune eſſe oportet. Aequum eſt enim, vt cuius participauit lucrum participet, & damnum dicit *l. Si igitur* 56. *eod. tit.* Nota tamen in hac materia ſocietatis quod lucrum commune poteſt eſſe, licet alterius ſit pecunia, vt habes *Verbo Opera*.

Compenſationem fieri lucri cum damno dicit *l. Si duorum* 13. *in fin. ff. de act. empt.* ibi. Sed rectius eſt in omnibus ſupradictis caſibus lucrum cum damno

com-

Digitized by Google

componſari, & ſi quid deeſt emptori, ſiue pro modo, ſiue qualitate loci, hoc ei reſarciri.

Illius debet eſſe lucrum, cuius eſt periculum vt dixit *gloſ. verbo. Et legata omnia in l. Iulianus §. Si quid ſeruo, ff. de act. empt.* Adeo vt ſi conueniat quis de periculo, cenſeatur etiam de lucro conuenire, licet non exprimatur, vt dixit *gloſ. verbo. Periculo in l. Idem* 10. *§. Si mandauero, ff. mandat.* ibi. Nam conueniendo de periculo, tacitè, & de lucro conuenire videtur per tex. ibi. Quamuis ſi periculo ſuo credidiſset, ceſsaret in vſuris actio mandati. Et probat *tex. in l. vlt. §. Sed cum C. de furt. & ſeru. corrupt.* ibi. Vbi enim periculum, ibi & lucrum collocetur, ne ſit damno tantum deditus, qui rem commodatam, accepit, ſed liceat ei etiam lucrum ſperare.

Non eſse eandem rationem damnum ſentire, & lucrum non facere dixit *gloſ. verbo Faciat in l. Periculum* 26. *ff. de dam infect.* cuius verba iam ſupra poſita ſunt verbo Damnum. Idem voluit *gloſ. verbo, affuerit, in l. Poſt legatum* 1. *§. Qui accuſauit, ff. de ijs, quib. vt indig.* dum ait. Et non eſt par ratio lucri ad damnum, & probat *l. Si quis C. de codicill.* ibi. Non enim eademque ratio videtur amittere debita, & lucra non capere. Et de hinc prouenit, quod facilius non admittitur lucrum, quam damnum admittatur, & hoc vult *l. At Si quis* 14. *poſt princ.* ibi. Melius eſt legatarium non lucrari, quam emptorem damno affici, & *l Qui autem §. Simili modo ff. qua in fraud. cred.* ibi. Nec videtur iniuria affici, cum ei lucrum exorqueatur, non damnum infligatur, & in *l. vlt. in fin. eod. tit.* ibi. Nunquid non æquè actio in eum dari debeat, quoniam magis detrimentum non patitur, quam lucrum facit.

Nec ob id aliquando deſinit haberi ratio lucri, vt in *l.* 3. *§. vlt. ff. de eo, quod cert. loc.* ibi. Quid ſi merces ſolebat comparare, & an lucri ratio habeatur, non ſolius damni? Puto, & lucri habendã eſſe rationem, vbi *gloſ. verbo ſolebat* ſic ait. Hic diligenter attende, quod vbi quis lucri, quod facturus fuiſset, petit rationem haberi, habenda eſt coniectura ex eo, quod facere ſolitus eſt, vt ita demum eius lucri ratio habeatur, ſi ita lucrari conſueuit, ſed vbi paſſus eſt damnum, non inſpicio an ſit damnum pati, quia in incertis, non certis, locus eſt coniecturis.

Cum in actione non habetur ratio lucri, nec affectionis debet haberi ratio, dicit *gloſ. Verbo Palam eſt in l. Eum, qui* 14. *§. An pater ff. de furt.*

Colonus, qui non fruitur etiam pro lucro agere poteſt, *vt in l. Si fundus* 36. *ad fin. ff. locat.* ibi. Nam & ſi colonus tuus fundo frui a te, aut ab alio prohibeatur, quem tu prohiberi, ne id faciat, poſsis, tantum ei præſtabis, quantum eius interfuerit frui, in quo etiam lucrum eius continebitur, & gloſ. ibi. Verbo lucrum dicit ita. Eſt autem hic caſus ſpecialis, vt lucrum veniat ſicut, & alias, ſed regulariter contra.

Qui rem experiendam recipit, quidquid ex re interim lucratur domino reddere debet, ita ſummat *Bart. l. Apud* 22. *ff. de præſcript. verb.*

Minoribus datur reſtitutio etiam propter lucrum, *vt in l. & ſi* 8. *ff. de minor.* ibi. ſi res eius venierit, & exiſtat, qui plus liceatur an in integrum, propter lucrum reſtituendus ſit? Et quotidie prætores eos reſtituunt, vt iterum admittatur licitatio.

In maioribus vero, ſit inquit *l. Sciendum* 18. *ff. ex quib. cauſ. maior.* In ijs caſibus reſtitutionis auxilium maioribus damus, in quibus dumtaxat rei perſequendæ gratia queruntur, non cum, & lucri faciendi cauſa ex alterius pœna, vel damno auxilium ſibi imperciri deſide-

ſiderant. Et alias dicit *cap. Quamuis* 8. *de reſcript. in* 6. Cum talis reſtitutio (vbi aliud non exprimitur) intelligatur fieri ſine iuris præiudicio alieni.

Ex alieno damno non debet quis lucrari, inquit *l. itaque* 29. *ff. de dolo l. Idem* 10. *§.* 1. *ff. mandat.* ibi. quia bonæ fidei congruit, ne de alieno lucrum ſentiat, & in *l. reſcriptum* 12. *§.* 1. *ff. de diſtract. pig.* ibi. ne ex aliena iactura ſibi lucrum aequirat. Nec debet maritus lucrari ex damno mulieris, ſufficit enim maritum indemnem præſtari, non etiam lucrum ſentire, ait *l. Quoties* 17. *ff. de iur. dot.* quod etiam in pupillo procedit ex *l. Si Fundus §.* 1. *ff. de reb. eor.* ibi. Adhuc doli exceptionem obſtare ſi lucrum captet pupillus ex damno alieno.

Neque ex propria fraude, quis lucrum ſentire debet. Iniquum enim prætor putauit in lucro morari eum, qui ſenſit lucrum ex fraude, id circo extorquendum ei lucrum putauit, inquit *l. Ait prætor §. vlt. ff. quæ in fraud. cred.* quod etiam procedere in hæredibus dicit *l. In hæredem* 5. *ff. de column.* ibi. Nam conſtitutum eſt turpia lucra ab hæredibus extorqueri, licet crimina extinguantur à qua deduxit *gloſ. magna ad fin. in l. In honorarijs ff. de act.* per eadem verba, *& verbo Scelere in l. Vnica C. ex del. defunc.* & habes ſupra Verbo delictum, quod lucrum impium ex delicto non datur.

Nec in alienum lucrum conuerti alienum metum, dicit, *gloſ. Verbo remoueri, in l.* 2. *C. Siquis aliq. teſta. prohib.*

Qui ex mea culpa ſentit lucrum non poteſt mihi obijcere culpam dixit *gloſ. vlt. in l. pen. §. vlt. ff. ſolut. mat.* per optimum textum *in l. Cum in fundo* 85. *§. Quod ſi mulier ff. de iur. dot.* ibi. Nihil iam in dote habet, quod actione dotis conſequatur ab eo, cui quod non vtendo amiſit vſum fructum imputari non poteſt ex quo ipſa lucrum habet, vbi *gloſ. Verbo, ex quo notat* prædictam concluſionem, & addit ita. Sed ſi ita ſimpliciter dicatur apertiſsimè falsũ eſt. Nã fallit in omni vſucapione pro donato; ſed certè hæc, quæ culpam obijciebat, agebat, non poſsidebat. Item agendo, & culpam obijciẽdo petebat id ipſum, quod habebat. Vnde merito repellitur, quaſi non poſsit obijcere culpam, ex qua ipſa lucrum ſentit, quod & ipſa habet.

Lucro, concordiam maritalem præferri oportere dicit *l. Reprehendenda C. de Inſtitut.*

Quod a lege datum eſt lucrum priuaris auferre, modis omnibus non valebit, inquit *Auth. de nupt. §. Sed hæc quidem coll.* 4.

Quicumque tempore meſsis, vel vindemiæ, non neceſsitate, ſed cupiditate comparat v. g. duobus, & ſeruat, vt vendat quatuor, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus, ait *cap. Quicumque* 14. *quæſt.* 4.

Luctus.

Lugere, & deplorare, & lamentari eos qui de hac vita decedunt ex puſillanimitate contingit, dicit *Chryſoſtom. relatus in cap. Vbicumque* 13. *quæſt.* 2. Nobiś autem ignoſci poteſt prolapſis ad lacrymas, ſi non nimiæ decurrerunt, ſi ipſi illas repreſsimus, nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. Per lacrymas argumenta deſiderij quærimus & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam. Eſt aliqua, & doloris ambitio, nemo libenter ad id reddit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt, ita dicit *Senec. Epiſ.* 64. *Vide etiam Epiſt.* 100.

Auguſtin. vero lib. de pænit. relatus in cap. Sunt plures ad mod. de pænit. diſt. 3. ita

ita ait. Satis durus eſt, cuius mentis dolorem oculi carnis nequeunt declarare; ſed ſciat culpabiliter ſe durum, qui deflet damna temporis, vel mortem amici, & dolorem peccati non oſtendit lacrymis, & ibidem adducitur, per *gloſ. illud Iuuenal.*

> *Ploratur lacrymis amiſſa pecunia veris.*
> *Minori tumultu funera planguntur nonnunquam.*

Lugendum itaque eſt pro peccatis. ita vt vberrimæ fluant lacrymæ: pro amico mortuo, oculi non videantur ſicci, non autem ita lacrymæ defluant ne videatur quis ad deplorandum conductus, vt olim moris erat in funere (& adhuc viget in aliqua prouincia) de quo ait horat. in art. poetica.

> *Vt qui conducti plorant in funere dicunt.*
> *Et faciunt maiora dolentibus ex animo.*

Sed quot ſunt plorantes propinquorum mortem, qui ſolum, vt dolorem oſtendant, lugent, vel forſan præ nimia lætitia lacrymas non continent, nam licet illas in mæroris inſignia natura pro ferat, etiam magnum gaudium conſequi voluit, vt alias dixit *Ioſeph. de antiquit. lib.* 12. *cap.* 2. *num.* 20. vel etiam quia vident hæreditatem tenuem ſibi relictam. Non ergo certum mæroris ſignum eſt lugere. Vnde luctus ille, quo antiquitas fœminæ tenebantur pro deplorandis maritis derogatus fuit per *l. Decreto* 15. *C. ex quib. cauſ. infam. irrog.* ibi luctu fœminarum diminuto; triſtior habitus, cæteraque hoc genus inſignia mulieribus remittuntur, vbi notat *gloſ.* quod prius mulieres tenebantur, ſed contra vir vxorem lugere non tenebatur, nec etiam iure veteri.

Lugere autem, vt ſolum videatur infelix ſtulticia eſt, vt ſupra ex Senec. etiam ſi peccata deplorentur hoc enim hypocritarum eſt, & abominabile, non enim qui deflet ita, dolorem habet, nec pænitet qui ſpectatores quærit: nam vt dixit *Martial lib.* 1. *Epigramm.* 34.

> *Ille dolet vere, qui ſine teſte dolet.*

bene verum eſt, quod lacrymæ pro mortuo debent produci, vt dicit *Eccleſiaſtic. cap.* 38. 17. ibi. Fili in mortuum produc lacrymas &c. & fac luctum ſecundum merita eius vno die, vel duobus propter detractionem.

Luctus tempore crudele, & impium eſt aliquem moleſtare etiam in his, quæ de iure licent, vt eſt optimus *tex. in Auth. vt cum de appellat. cog. §. Hac autem coll.* 8. ibi. Sed in præſenti quendam cognouimus cuiuſdam mortui genitorem, à ſepultura filij ſui redeuntem, nomine debiti tenuiſſe. Ideoque pium, & humanum eſſe perſpeximus talem crudelitatem hac lege pijſsima coercere.

Minime maiores lugendum putauerunt eum, qui ad patriam delendam, & parentes, & liberos interficiendos venit. Quod ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet, ſine ſcelere etiam premio afficiendum omnes conſtituerunt, dicit *Marcell. lib.* 5. *ff. in l.* 35. *de relig. & ſumpt. fund.*

Lu-

Digitized by Google

Ludus.

VAria fuerunt ludorum genera. Alij honeſti, & verecundi. Alij impudici, & infames, vt patet ex. *gloſ. Verbo Ad ludos in l. Annuam 6. ff. de ann. legat.* ibi. Ad ludos ſacros, quibus honeſtas, & verecundia moribus caſtis ſeruata perſeuerat &c. & ibi. Aliud ſi impudicos, nam tunc non præſtaretur in perpetuum, ſed nullo modo, vel in aliud opus reip. expenderetur de primis, ſic ait *l. 1. C. de ſpectac. lib. 11.* Non inuidemus, ſed potius cohortamur amplectenda populi felicis ſtudia Gymnici, vt agonis ſpectacula reformentur &c. Promptius permittimus, vt integra voluntas eſt, quæ volentium celebratur expenſis, *& in l. vnica C. de Maium eod. lib.* ibi. ita vt ſeruetur honeſtas, & verecundia caſtis moribus perſeueret. De ſecundis ſic dicit *l. vnica C. de Gladiator. eod. lib.* Cruenta ſpectacula in otio ciuili, & domeſtica quiete non placent.

Alij ſunt ludi, in quibus pecunia fortunæ committitur viribus, vt in tabulis, aleis, & alijs, quam plurimis, qui omnes ſunt prohibiti perſonis Eccleſiaſticis, vt in *Auth. de Santiſſ. Epiſcop. §. Interdicimus autem iuxta finem* ibi. Interdicimus autem Sanctiſsimis Epiſcopis, præsbiteris, Diaconibus, & ſubdiaconibus lectoribus, & omnibus alijs cuiuslibet venerandi Collegij, aut ſchematis conſtituti ad tabulas ludere, aut alijs ludentibus participes fieri, aut inſpectores &c. *vbi gloſ. Verbo Schematis* quærit ſic. Quid de Schachis? & reſpondet, poſſunt, cum non fortunæ viribus, ſed naturali ingenio conſiſtat ille ludus. Item nunquid ad tabulas gratis poſſunt? reſponde non &c. ✠

Prohibitus eſt etiam alearum ludus non ſolum Eccleſiaſticis, ſed etiam ſecularibus vt eſt optima *l. vlt. C. de religioſ. & ſumpt. fun.* Alearum vſus (inquit Imperator Iulian.) antiqua res eſt, & extra operas pugnatorum conceſſa. Verum pro tempore prodijt in lacrymas multa millia extranearum nationum ſuſcipiens. Quidam enim nec ludentes, nec ludum ſcientes, ſed numeratione tantum, proprias ſubſtantias perdiderunt, die noctuque ludendo argento, apparatu, lapidibus, & auro. Conſequenter autem ex hac inordinatione blaſphemare, ideſt Deo maledicere conantur: & inſtrumenta conficiunt. Commodis igitur ſubiectorum proſpicientes hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis, vel priuatis locis, vel domibus ludere, neque inſpicere, & ſi contra factum fuerit, nulla ſequatur condemnatio, ſed ſolutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab ijs, qui dederunt, aut eorum hæredibus: aut his negligentibus, & eorum procuratoribus, vel patribus, ſeu defenſoribus, repetat fiſcus non obſtante, niſi quinquaginta annorum præſcriptione. Et ibidem reſeruantur quinque ludi, qui permittuntur, ſed non vltra vnum ſolidum, licet ludentes ſint diuites.

Prædicta autem lex approbata eſt per Sacros Canones *in cap. Epiſcopus, & ibi gloſ. 35. diſt. & in cap. Clerici 15.* ibi. ad aleas, & taxillos non ludant, nec huiuſmodi ludis interſint *de vit. & honeſt. cler. vbi notat Abb. & in capit. Inter dilectos 11. de exceſſ. prælat.* ibi. Nos tamen qui ex officij noſtri debito peſtes huiuſmodi extirpare proponimus, atque ludos voluptuoſos (occaſione quorum ſub quadam curialitatis imagine ad diſſolutionis materiam deuenitur) penitus improbamus. Et cum ita ſit nihil aliud videmus magis in vſu, quam ludum, & quod peius eſt inter Eccleſiaſticos; ſi eos talis vſus (vt melius dicam) abuſus, & corruptela excuſet, vi-

✠ vide Bened. XIV. de Synodo dioeces. lib. 11.

viderint ipſi, cum vſus pernicioſus non debeat eſſe impunitus, vt *dixit gloſ. 2. in cap. continebatur* 8. *de homicid.* Nec nouum eſt, quod ludi ſint de iure Codicis, & Pontificio prohibiti, cum etiam olim iure ff. iam fuiſſent, *vt in l. 2. ff. de al. luſ. & aleat.* ibi. Senatuſconſult. vetuit in pecuniam ludere præterquam ſi quis certet haſta, vel pilo iaciendo, currendo, ſaliendo, luctando, pugnando, quod virtutis cauſa fiat.

Indignos, & peſsimos, imo ſeruiles, & quorum effectus iniuria eſt, ludos exercere. Quis enim ludos appelleteos ex quibus crimina oriuntur? dicit *imperat. Iuſt. in proœm. Digeſtorum.*

Si in alea rem vendam, aut ludam, ſi euincatur de euictione teneri non debeo, ita dicitur *in l. 2. ff. quar. rer. act.* & ab ea deduxit *gloſ. Verbo Ad aleas in cap. pen. de vit. & boneſt. cler.* ibi. & ſi quis exiſtens in alea rem vendiderit, non tenetur de euictione.

In eadem gloſ. ſic quæritur. Nunquid poteſt repeti, quod perditur in alea? & reſpondet. Dicunt quidam, quod non, ſed pauperibus eſt eroganda pecunia illa. Nam cum turpitudo verſatur in vtraque parte, melior eſt conditio poſsidentis. Alij dicunt, & melius, quod poſsit repeti, & prius dixerat altera *gloſ. quæ eſt vlt. ff. de ale. luſ. per tex.* ibi. Aduerſus parentes, & patronos repetitio eius, quod aleæ luſum eſt, vtilis ex hoc edicto danda eſt, & clariſsime deciſum eſt *in d. l. vlt. C. de relig. & ſumpt.* relatis verbis, ibi nulla ſequatur condemnatio, ſed ſolutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur. Vnde quæſtio talis diſputatione non indiget. Si tamen cupis videre diſputatam cum alijs quatuor, ſcilicet an valeat conſuetudo in contrarium. An ex mutuo facto in ludo oriatur actio. An valeat tranſactio ibi facta, & an rem vendens in ludo teneatur de euictione lege *Abb. in d. cap. Clerici de vit. & boneſt. cler. à num.* 12. cum ſequentibus.

Luſor eſt fortunæ tentator, dicit *Bald. in rubr. C. de condict. ob turp. cauſ.*

Qui per luſum fugauit pecus tenetur de damno, *vt in l. In furti* 51. *ff. de furt.* ibi. Cum eo qui pannum rubrum oſtendit, fugauitque pecus &c. Sed & ſi non furti faciendi cauſa hoc fecit, non debet impunitus eſſe, luſus tam pernicioſus.

Luxuria.

HAec propriè intelligitur de carnis delictis, alias minus proprie cuiuſque rei abuſio dicitur luxuria, vt dixit *gloſ. Verbo per luxuriam in l. 1. ad fin. ff. de adil. edict.* ibi. Per luxuriam proprie, vel dic propter abuſum vini, nimium cuiuſque enim rei dicitur luxuria, *vt in l. ex damni* 40. *ff. de damn. infect.* ibi. Licet enim in hoc magna erogatio facta eſt, attamen ex damni infecti ſtipulatione moderatam æſtimationem faciendam: quia honeſtus modus faciendus eſt, non immoderata cuiuſque luxuria facienda, & ibi notat *gloſ. luxuria* ideſt prodigalitas, *& in l. Et mulieri*, quæ luxurioſe viuit ff. de curat. fur. *vbi gloſ.* vtrumque intelligit dicens. Nota Interdici bonis meretrici. quia prodiga eſt ſuæ perſonæ, per quod præſumitur, & rerum, vel di: luxurioſe prodigali luxuria &c.

Luxuria igitur propriè ſumpta, eſt appetitus inordinatus venereorum ſecundum *S. Thomam* 22. *quæſt.* 153. Res verò venereæ ſunt antecedentia ipſum ſcelus: ſcilicet apparatus, colloquia, locus conſtitutus conuiuia, baſia, tactus, nam ab ipſis argumentum ſceleris inducitur, vt in *Topic. Marc. Tull. Cic.* vnde verſus.

Digitized by Google

Viſus, & alloquium, tacitus poſt oſcula factum.

ita ponit *gloſ. Verbo in ipſis in l. quod ait* 23. *ff. ad l. Iul. de adult.*

Maritorum luxuria vxores valde exaſperat habes Verbo *Maritus.*

Non amplius habebit caſtitatem luxuria dicitur *in Auth. de reſtitut. & ea quæ par* §. *vlt.* à quo deducit *gloſ. vlt. in l. His ſolis C. de reuocan. donat.* ibi. Nec enim amplius caſtitate debet haberi luxuria, *& gloſ Verbo volumus in cap. Statutum* 15. *de hæret. lib.* 6. ibi. Et hoc æquum ne plus habeat luxuria, quam caſtitas, *gloſ. vero vlt. in l. Si ea* 22. *C. ad l. Iul. de adult.* vbi adulterium non accuſatur eius, quæ meretricis more venalem ſe præbuit, infert ita, ſic ergo habet plus luxuria, quam caſtitas, *& in cap. Fraternitatis* 34. *diſt.* vbi poſt mortem vxoris, quis habens concubinam permittitur ordinari cum alias non permitteretur ſi habuiſſet ſecundam vxorem, *ex quo gloſ. verbo, Non patitur, ibidem* ſic dicit, Ecce caſus, vbi plus habet luxuria, quam caſtitas; quia caſtus repelleretur ſi contraxiſſet cum ſecunda; ſed fornicator non, ad idem facit *cap. Quia circa* 6. *coniuncta gloſ de bigam.* ibi. Nota mirabile, quod plus habet luxuria, quam caſtitas. Ratio poſita per *gloſ. verbo non patitur*, non placet, ideo illam non refero.

Videtur autem aſsignari *in cap. Debitum de bigam.* ibi. cum duo ſint in coniugio videlicet conſenſus animorum, & commiſtio corporum, quorum alterum ſignificat charitatem, quæ conſiſtit in Spiritu inter Deum, & iuſtam animam ad quod pertinet illud, quod dicit Apoſtolus, qui adhæret Deo eſt vnus Spiritus cum eo; Reliquum vero deſignat conformitatem, quæ conſiſtit in carne inter Chriſtum, & Eccleſiam, ad quod pertinet illud, quod *Euangeliſta* teſtatur, Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: profectò coniugium illud, quod non eſt commiſtione corporum conſummatum, non pertinet ad illud coniugium deſignandum, quod inter Chriſtum, & Eccleſiam per incarnationis miſterium eſt contractum: iuxta quod Paulus exponens illud, quod dixerat Protoplaſtus Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea, & propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, ſtatim ſubiungit, hoc autem dico magnum Sacramentum in Chriſto, & Eccleſia. Cum ergo propter Sacramenti defectum inhibitum ſit ne bigamus, aut maritus viduæ præſumat ad Sacros ordines promoueri, quoniam nec illa eſt vnica vnici, nec iſte vnus vnius &c. Si ergo non obſtante de fectu Sacramenti permittitur ſecundum, & alia plura matrimonia, contenti ſint bigami, cum hoc, ſed maneant irregulares, nec ob id plus habent luxurioſi, qui vxores nō duxerunt, cum ipſi non habuerint, nec contraxerint talem Sacramenti defectum, & ſatis puniti ſint in admiſsione peccati, in quam bigami non incidunt, & ſic, qui in vno oneratur, in alio non grauatur, & contrario, qui in vno releuatur in alio grauatur.

Ad tex. vero *in l. Si ea* 22. *C. ad l. Iul. de adult.* facilis eſt reſponſio. Nam ibi non habet plus luxuria, quam caſtitas, quin potius in odium luxuriæ non excuſatur ibi adulterium, ſeu ſtuprum, vt ibidem intelligit, *gloſ.* Ex eo enim, quod illa cum non eſſet meritrix, ſed virgo, & meritricio more ſe venalem præbuit, non poterit accuſari ſtuprum.

Peſsima eſt luxuria, & non ſolum ei, qui in illam incidit nociua, ſed etiam ei, cum qua contrahit luxurioſus, optimum inuenies tex. id probantem *in l. Si quis* 8. *ff. pro empt.* vbi contrahens cum

Digitized by Google

cum luxurioſo non vſucapit, etiam emendo, & pecuniam ei pro re empta, dando lege ibi hęc quomodo enim mala fide emiſſe videtur, qui à domino emit? niſi forte, & is, qui à luxurioſo, & protinus ſcorto daturo pecuniam, ſeruos euenit non vſu capit.

Si illam peſsimam dicimus luxuriam, quæ naturaliter, ſed non legitimè exercitur, quo nomine appellabimus illam, quæ contra naturam? non adeſt, nec inuentum fuit nomen quo declararetur, ideo nefandum dicitur, quia fari nequit, & per antonomaſiam videtur illam appellare Imperatorem, ſcelus in *l. Cum vir* 31. *ff. ad l. Iul. de adulter.* Cum vir (inquit) nubit in fæmina viros paritura, quid cupiatur, vbi ſexus perdidit locum? vbi ſcelus eſt, quod non pro fuit ſcire? Vbi venus mutatur in alteram formã? vbi amor quæritur, nec videtur? Iubemus inſurgere leges, armari vira gladio vltore, vt exquiſitis pœnis ſubdantur infames, qui ſunt, vel futuri ſunt rei.

DE LITTERA M.

Magiſter.

QVi magis, quam cæteri diligentiam, & ſollicitudinem, rebus quibus præſunt, debent, hi Magiſtri appellantur, ita *l. quibus præcipua cura* 57. *ff. de Verb. ſig. & ibi gloſ. verbo appellantur* ſic. Nota in docente exigi ſolertiam; exigitur etiã fides, & ſcientia. Ideo dicebat Chriſtus Nicodemo, tu es Magiſter in Iſrael & hæc ignoras? in quo differat Magiſter à doctore; vide *gloſ. & Gard. in Clem.* 1. *de magiſtr. Hoſt. in ſum. eod. tit.* §. 1. Magiſtri etiam dicuntur cuiuſlibet artis, etiam mechanicæ, vt in *d. tex. & gloſ.*

Magiſtros ſtudiorum doctoreſque excellere oportet moribus primum, deinde facundia ait *l.* 7. *C. de profeſſor. & med. vbi gloſ. verbo Moribus*, ait ſcilicet, qui omnes diuitias excedunt, & in *l. vnic. C. de profeſſor. qui in verb. Conſtant. lib.* 12. *ſic*. Si laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtrauerint, ſi docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi ſubtilitatem, copiamque differendi ſe habere patefecerint, & cætu ampliſsimo iudicante digni fuerint æſtimati; cum ad viginti annos obſernatione iugi, ac ſedulo docendi labore peruenerint placuit honorari, à quo tex. deduxit *gloſ. verbo, quorum in proœm. Inſtit.* ibi. Eligendus eſt enim talis Magiſter, qui in ſe laudabilem vitam probis moribus monſtrauerit, & peritiam docendi, facundiam dicendi, interpretandi ſubtilitatem, & copiam differendi ſe habere patefecerit.

Magiſter etiam debet eſſe humilis, & benignus auditoribus, & humiliter docere, non cum auſteritate, & potentia. Auſteritatis enim nimiæ increpatio, nec correctionem recipit, nec ſalutem. Et nimia ſæuitia præceptoris, culpæ comparatur. Modica tamen, & leuis coërctio conceditur magiſtro, ita vt excommunicationem non incurrat; Hæc ſæuiendi audacia, debet concedi, nec paterna diligentia omitti, ita ponit *gloſ.* 1. *in cap. vlt. de maior. & obed. & in l. Item quæritur* 14. §. *Iulianus ff. locat. ſic tex.* Quamuis enim magiſtris leuis caſtigatio conceſſa ſit, tamen

Digitized by Google

hunc modum non tenuiſſe.

Magiſter nobilitatur per Scholarem, vide verbo Nobilitas.

Magiſtros litterarum pro neceſsarijs artibus, vel liberalibus diſciplinis, nec non picturæ profeſſores (ſi modo ingenui ſunt) hoſpitali moleſtia, quoad viuent liberari præcipimus ait *l. 8. C. de Metat. lib. 12.* Eos autem, qui primis litteris pueros inducunt non habere vacationem Diuus Antoninus reſcripſit: ſic dicit *l. vt gradatim §. quoties ff. de muner. & honor. idem l. 2. §. vlt. ff. de vacat. muner.*

In magiſtrum aſſumi non debet, qui formam diſcipuli non aſſumpſit, nec ſit præficiendus, qui ſubeſſe non nouit, ita *capit. Cum in magiſtrum 49. de elect. idem cap. Ordinatoc 59. diſt. & cap. Officij 38. eod. tit. de elect.* ibi. Maximè pro eo, quod antequam eſſet diſcipulus, voluit eſſe magiſter, *& in cap. 1. in fin. 48. diſt. ſic:* Miſerum eſt eum fieri magiſtrum, qui nec didicit eſſe diſcipulus.

Quid iniquius eſt, quam impia ſapere, & ſapientioribus doctoribuſque non credere? Sed ad ſemetipſos recurrunt, & ideo magiſtri erroris exiſtunt, quia veritatis diſcipuli non fuerunt, ita ait *capit. Quid autem 24. quaſt. 3. & gloſ. verbo Anteponunt in Extrauag. vnica de relig. dom.* ſic. Qui non ad propheticas voces, non ad Apoſtolicas litteras, non ad Euangelicas authoritates, ſed ad ſemetipſos recurrunt, magiſtri erroris exiſtunt, quia veritatis diſcipuli non fuerunt.

Magiſtris pro dignitate natalium mercedes præſtantur, ita ait *gloſ. in l. quaro 85. ff. de iur. dot.* ſed non dicit ibi, iſta dignitas natalium, an conſideranda ſit ex parte magiſtrorum, an verò ex diſcipulorum, tamen in *l. Cum plures 13. §. cum tutor ff. de admin. tut.* ex parte diſcipulorum dicit ibi. In primis mercedes præceptoribus non quantas minimas poterit, ſed pro facultate patrimonij pro dignitate natalium conſtituet, & alimenta ſeruis &c. Alia vide Præceptor.

Magiſtratus.

Quatuor eſſe ordines magiſtratuum notat *gloſ. Verbo Tribuuntur in l. 1. ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd.* ſic dicens Illuſtres ſpectabiles, & clariſsimi, & ſimplex magiſtratus. *Iaſ. vero in eadem l. 1. num. 1.* dicit ſic. Ad euidentiam præmitte ſecundum *Bart.* quod magiſtratuum quinq; ſunt ordines ſuper illuſtres, illuſtres, ſpectabiles, clariſsimi, & infimi. Et quia materiam accuratè vltra alios expeditè, agit tu eum vide.

Magiſtratus municipales dicuntur priores Ciuitatis, vt deducitur ex *gloſ. in l. Item magiſtri ff. de pact.* dicuntur etiam defenſores Ciuitatis, vt per *Bar. in l. Ea quæ §. Magiſtratus num. 1, ff. ad municip.* & cognoſcunt tantum de vilibus cauſis, vt per eundem *in l. 1. num. 1. ff. de offic. eius.*

Poteſt, quis inuitus cogi, ad magiſtratum, vt dicit *gloſ. Verbo Nolentes in l. vlt. C. de Silentiar. lib. 12.*

Magiſtratus poteſt conueniri, inquit *gloſ. verbo in facturi l. Quemadmodum 29. §. Magiſtratus ff. ad l. Aquil.* de quo vide *Bart. in l. Nec magiſtratibus numer. 1. ff. de iniur.* Et quod poſsit accuſari durante tempore officij, quando accuſatio eſt tempore peritura idem *Bart. in l. Marito §. Illud num. 1. ff. ad l. Iul. de adult.*

Ma-

Magnificentia.

EſT virtus in expendendo magnitudinis factura. Puſillanimitas autem contraria *Ariſt. lib.* 1. *Rethor. & lib.* 4. *Ethic.* dicit, quod non verſatur circa omnes res pecuniarias, ſicut liberalitas, ſed ſolum ad ſumptuoſas pertinet, & ſic liberalitatem magnitudine excedit; Et ſubijcit, quod qui in paruis aut mediocribus pro dignitate ſumptus facit, hic magnificus non dicitur: ſed is, qui in magnis facit ſumptum conuenientem operi, itaut opus dignum ſit illo ſumptu, & ſumptus dignus illo opere, & hæc faciet magnificus cum voluptate, ac profuſione quadam: nam computandi rationandique diligentia, magnificentiæ contraria eſt, itaque magis cogitabit quemadmodum pulcherrimum, & ſpecioſiſsimum ſit, quod ſit, quam quanti conſtet. Et paulò poſt inquit, quod in omnibus ad agentem habetur reſpectus quis ipſe ſit, & quibus præditus facultatibus, quia non ſufficit opus illud dignum eſſe illo ſumptu, ſed etiam oportet authorem decere, & ideo infert pauperem magnificum eſſe non poſſe, cum ei non adſit, quod cum decentia erogare poſsit, & ſi faciat fatuus eſt. Deinde adijcit, quod magnifici eſt domum parare diuitijs congruentem, & illis maximè ſumptus facere quæ ſunt permanſura diu. Et ſic magnificentia eſt ſublimis quædam liberalitas circa ſumptus ingentes, & magnos, vt ſiquis ad vſum populi theatrum ædificet. *In Auth. de conſul. §.* 1. *in princ. coll.* 4. ſic dicit Imperator. Non enim ad plurimos venit magnitudo ſubſtantiæ tranſcendens etiam magnificentiam animæ non menſura rei, ſed propria magnitudine proueniens, quem *gloſ. ibidem Verbo Tranſcendens,* ſic explicat. Non tranſcendens menſuram rei, vt expendas plus, quam poſsis, ſed ſecundum propriam menſuram proueniens ex animi virtutibus.

Magnificus etiam Rex dici poteſt. Et magnificentia epitheton eſt etiam Regi conueniens eo quod magna facit. Et ſic in *cap. Nouit de offic. legat.* Papa magnificum vocat Francorum Regem ibi tuæ magnificentiæ reſpondemus, vbi *notat Abb. poſt num.* 2. dicens, quod hoc verbum, Magnificentia, conuenit tantum Regi, & ſatis patet ex vocabuli Etymologia, nam dicitur magnificentia, quaſi magna faciens, & ſic magnificus, quaſi magna pertractans. *Bart. autem in l. In his quæ C. de præd. nauicula lib.* 11. dicit, quod ad probandum hominem magnificum, ſeu magnanimum præſumitur ex magnitudine ædificiorum.

Maior.

APpellatione maioris venit maior viginti quinque annorum, vt dicit *gloſ. verbo Perfecta in §. Ita tamen de fiduc. tute in Inſtit* ibi. Nam quoties ſit mentio de ætate perfecta, vel de maiore annis, de viginti quinque annis intelligitur per tex. *in l. vlt. C. de his, qui ven. ætat.* ibi. Et legitimæ ætatis fecerit mentionem, vel ſi ſe abſolutè dixerit perfectæ ætatis, illam tantummodo ætatem intellectam eſſe videri volumus, quæ & viginti quinque annorum curriculis completur coniuncta *l. Cum filio* 48. *§. vlt. ff. de legat.* 3. Niſi in matrimonijs, in quibus maior intelligitur, ſcilicet duodecim annorum fæmina, & quatuordecim annorum maſculus, alia habes in verbo ætas.

Maiores ideſt aſcendentes poſt tritauum. Nam parentes vſq; ad tritauum, apud Romanos proprio vocabulo nominantur:

tur: vlteriores, qui non habent ſpeciale nomen maiores appellantur, vt inquit *Paul. in l. Iuriſconſultus* 10. *§. Parentes ff de gradib. & Vlpian. in l.* 4. *ff. de in ius voc.* Et quidam vſque ad tritauum parentem appellari aiunt: Superiores, maiores dici &c. ſed in materia de qua in illo tit. vt ſcilicet deſcendentes non poſsint ſine venia in ius vocare parentes intelliguntur parentes vſque in infinitum, & ita obtentum fuiſſe teſtatur ibidem Vlpianus. Propriè vero dictum verbum, Maiores, vltra tritauum intelligitur, vt per *gloſ. verbo Maiores in l.* 1. *C. de impon. lucr. deſcript. lib.* 10. ibi. Licet propriè vltra trinepotem, & tritauum comprehendant. Et qui maiores intelligantur *Vid. Anchar. in repit. cap Canonum ſtatuta de Conſtitut.*

Maiores natu dicuntur nobilitate, antiquitate, dignitate, ſcientia, ita ponit *gloſ. vlt. in cap. lex eſt* 2. *diſt.* Maioritas enim conſiſtit in multis, *vt per gloſ. verbo Maioris in cap. Si pluribus* 24. *de prabend. lib.* 6. & allegat *cap. Super eo* 22. *de teſt.* ibi, Vir ſuperior eſt diuitijs & nobilitate, potentia, vel honore, & ibidem *in d. cap. Si pluribus*, maioritas intelligitur de præbenda maioris valoris, *& in cap. Sedes* 15. *de reſcript. gloſ. Verbo. Maiores* Verbum iſtud multis modis intelligit. Quam videas. Si placet.

Ego dico maiorem, qui iuſtior eſt, vt dixit *Ex Chriſoſt. gloſ. Verbo ſublimitatem in extrauag. vnica de prabend.* ibi. Nam non qui maior eſt in honore ille eſt iuſtior, ſed qui fuit iuſtior, ille maior.

Dicitur autem maximum, quod principalem gradum tenet. Nam ſuperlatiuum vni ſoli competit, ita inquit *gloſ. Verbo Caterum in Clem. Exiui de verb. ſig.*

De maiori parte dicis infra Verbo Pars.

Mala fides.

Haec dicitur, quod ſit vitium perſonæ reſpectu poſſeſsionis, & ita ponit *Bald. in l. Siquis diuturno in addit. num.* 5. *ff. ſi ſeru. vend. per l. vitia poſſeſsionum* à maioribus contracta perdurant, & ſucceſſorem authoris ſui culpa comitatur. *C. de acquirend. poſſeſſ.*

Et malæ fidei poſſeſſor dicitur, qui habet conſcientiam rei alienæ, *vt in cap. Si virgo* 34. *quaſt.* 2. ibi. Sicut in iure prædiorum tandiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſsimè dicitur, quandiu ſe poſsidere ignorat alienum. Cum vero ſcierit, nec ab aliena poſseſsione receſserit, tunc malæ fidei poſſeſſor perhibetur: tunc iuſtè iniuſtus poſſeſſor vocabitur, & facit *l. Sed ſi lege* 28. *§. De co ff. de petit. hared.* ibi. Quod ſi ab initio quidem iuſtam cauſam habuit adipiſcendæ poſseſsionis: poſtea vero conſcius ad ſe nihil hæreditatem pertinere, prædonis more verſari cœpit &c. Parui enim refert ab initio quis doloſè in hæreditate, ſit verſatus, an poſtea hoc facere cœperit, notat *Abb. in cap. vigilanti num.* 2. *de praſcript.* ibi. Nota ſecundo, quod is dicitur poſſeſſor malæ fidei, qui habet rei alienæ conſcientiam, per tex. ibi. Aliena ſe nouerit &c.

Triplex autem eſt malæ fidei poſſeſſor ſcilicet improbus, improbior, & improbiſsimus. Improbus eſt, qui habet titulum, & poſseſsionem ab authore poſſeſsore bonæ fidei, ipſe tamen emptor eſt malæ fidei, quia ſcit rem non eſſe venditoris. Improbior eſt, qui à fure, vel inuaſore emit ſcienter. Quidam eſt improbiſsimus, ſine vllo poſsidendi colore, vt ipſe principalis fur, inuaſor colonus poſseſsionis interuerſor, creditor poſt quam eſt ei ſatisfactum, ita per iura, quæ allegas tenet *Bald. in*

l. 3.

Digitized by Google

l. 3. C. de condict. ex leg.

Vnde improbiſsimus malæ fidei poſſeſſor dicetur, qui inuadit poſſeſsionem vacantem rei alienæ, hic enim prædo reputatur *in l. vlt. C. vnde vi.* ibi. Sancimus talem poſſeſſorem, vt prædonem intelligi, & infra reddit rationem ſic. Omnes autem ſcire debent, quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere. Cum talis diſpoſitio in furti actione iam dudum veteribus legibus definita eſt, dicentibus, Si quis alienam rem aduerſus domini voluntatem attigerit, furti actione teneatur.

Improbus malæ fidei poſſeſſor præſumitur, qui contra legem mercatur *ex cap. Qui contra de reg. iu. in 6. l. Quemadmodum in fin. C. de agricol. & cenſit. liber. 11.* ibi. Malæ fidei namque poſſeſſorem eſſe nullus ambigit, qui contra legis interdicta mercatur.

Poſt litem conteſtatam omnes incipiunt malæ fidei poſſeſſores eſſe, quin imo poſt controuerſiam motam, Quanquam enim litis conteſtatę mentio fiat in Senatuſconſulto, tamen, & poſt motam controuerſiam omnes poſſeſſores pares fiunt, & quaſi prædones tenentur, & hoc iure vtimur. Cæpit enim ſcire rem ad ſe non pertinentem poſsidere is, qui interpellatur, ita dixit *Vlpian. in l. Sed & ſi §. Etiam ff. de petit. hared.* quem intellige quo ad fructuum reſtitutionem tantum, vt per *gloſ. in l. Item 15. §. vlt. verbo Moram ff. de rei uindic.* vide etiam *tex. cum gloſ. in l. qui ſcit 25. verbo percipiendos ff. de vſur.* Cum dicto Vlpiani conſonat etiam *l. 2. C. de fruct. & lit. expen.* ibi. Exoluat ex eo tempore, ex quo, re in iudicium deducta, ſcientiam malæ fidei poſſeſſionis accepit. Hæredis quoque ſuccedentis in vitium par habenda fortuna eſt.

Neque bonæfidei poſſeſſores ante controuerſiam illatam videntur eſſe, qui debitum officium pietatis ſcientes, omiſerunt, dicit *l. 1. C. de iјs quib. vt indig.* Loquens de hærede, qui omiſit vindicare necem defuncti, qui priuatur hæreditate etiam cum fructibus ante litem motam.

Mala fides ſemel contracta non deſinit ex poſt facto deducitur *ex gloſ. 1. iuxta fin. in cap. In cauſis de pac. Conſtant.* ibi. Cum enim mala fides ſit facti, non poteſt pro infecto haberi *l. In bello §. facta ff. de capt. & poſtlim. reuerſ.* & ponit exemplum V. g. quando per citationem inducitur mala fides, & inſtantia illa perijt, non tamen illa mala fides perit, cum diſtinctione tamen de qua ibi. Vnde dicit *gloſ. vlt. in l. 1. C. de long. temp. præſcript.* præſumi, quem malæ fidei, eo quod aliquando fuit.

Non omnis emptio proderit, ſed ea, quæ bonam fidem habet. Proinde hoc ſufficit me bonæfidei emptorem fuiſſe, quamuis a non domino emerim, & ille callido conſilio vendiderit. Neque enim dolus venditoris mihi nocebit. In hac actione non oberit mihi ſi ſucceſſor ſim, & dolo feci, cum is in cuius locum ſucceſsi bona fide emiſſet, nec proderit ſi dolo careo, cum emptor, cui ſucceſsi dolo feciſſet, ita dicit *l. Eum, qui 8. §. Prætor ait ff. de public. in rem.* qui intelligi debet, quo ad effectum actionis publicianæ, de qua in eo tit. agitur.

Notabile eſt argumentum, quod facit *gloſ. Verbo contra in d. §. Prætor ait per tex.* ibi. Sed enim ſi ſeruus emerit, dolus eius ſpectandus eſt, non meus, vel è contra; Dicens ſic. Et ex hoc ſume argumentum, quod inſpiciatur bona fides procuratoris, & non domini Filij, & non patris; Et ratio eſt, quia titulus fundatur in perſona ipſius contrahentis: ergo acquirens habet vti adminiculo ex perſona eius.

Malæ fidei poſſeſſores eius, quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerentes, quorum res eſt, nullam

ha-

habent repetitionem: niſi neceſſarios ſumptus fecerint. Sio autem vtiles, licentia eis permittitur ſine læſione prioris ſtatus eos auferre, ita *l. Domum 5. C. de reiuend.*

Mala fides in dubio non præſumitur, niſi probetur, vt dicit *gloſ. in l. Non ex eo, quod* duplum qui à matre tua comparauit euictionis nomine ſtipulatus es, alienæ rei ſcientia conuincitur: nec opinio eius ex hoc læditur, vt malæ fidei emptor exiſtimetur *C. de euict.*

Quando autem præſumatur vide plures caſus *per Bertach. in relatos hoc verbo.*

Maledicere.

De Deo eſt, quomodocunque verba turpia cõtra Deum proferre etiam excommuni vſu, vt notatur *in cap. 1. & 2. de maledic.* Et ſi de Papa maledicat quis punitur *in d. capit. 1. vbi notat gloſ. Verbo Temeritate*, quod Papa non mandat ibi puniri talem iniuriam ratione perſonæ, ſed quatenus contingit Romanam Eccleſiam, quam iniuriam remittere non poſſet; ſicut poteſt Imperator, & Princeps de quo maledicitur. Nam *in l. Vnic. C. Siquis Imp. maled.* ſic legitur. Si quis modeſtiæ neſcius, & pudoris ignarus &c. maledicto nomina noſtra crediderit laceſſanda &c. nolumus eum pœna ſubiugari, neque durum aliquid nec aſperum volumus ſuſtinere: Quoniam ſi id ex leuitate proceſsit, contemnendum eſt: ſi ex inſania, miſeratione digniſsimum, ſi ab iniuria, remittendum. Quamuis *gloſ. ibidem Verbo Remittendum* intelligat, ad ipſum Imperatorem, non ab ipſo, quod probat ex cod. tex. ibi. hoc ad noſtram ſcientiam referatur, vt ex perſonis hominum dicta penſemus, & vtrum prætermitti an inquiri debeant cenſeamus. Noſtris temporibus vidimus quendam male dicentem, qui vt inſanus miſſus fuit in hoſpitale dementium, & ibi vti talis tractatus, ad maiores migrauit.

Malitia.

Hominum ſuccreſcente malitia, quod prouiſum eſt ad remedium tendit ad noxam dicit *Pontif. in cap. 1. de excep. lib. 6.* Quid enim homo ad malitiam ſemel deditus non adinueniat? *Imperat in Auth. vt ij, qui oblig. ſe hab. perhib. res min. §. 1. coll. 6. & ibi gloſ. verbo Adinueniat* ſic. Nota malitioſum omne malum poſſe cogitare, ibidem per eadem verba *gloſ. Verbo Machinationis in proœm. Clement.* Moltæ enim ſunt viæ hominum ad malitiam, inquit *gloſ. verbo Eluſionem in cap. Pro illorum de cenſib.* Et ſunt tot vt omnibus viam præcludi non poſsit, malas enim hominum voluntates ad plenum cohibere non poſſumus. Nihil enim eſt, quod homo ſemel deditus malitiæ non adinueniat, dicit *gloſ. verbo Poſſibile in cap. vt circa 4. de elect. lib. 6.*

Malitia ſua cuique non debet eſſe lucro, *probat l. Apud 4. §. Item quæritur verſ. Marcellus ff. de dol. except.* ibi. Iniquum eſſe communem malitiam petitori, quidem præmio eſſe: Ei vero, cum quo ageretur, pœnæ eſſe, cum longe æquum ſit ex eo, quod perfidè geſtum eſt actorem nihil conſequi, *& in l. 1. ff. de dol.* ibi. Ne illis ſua ſit malitia lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa, & in *l. Si legatarius 25. C. de legat.* ibi. Vt non accipiat fructum ſuæ calliditatis, qui voluit hæredem hæreditate ſua defraudare, vel huiuſmodi legatũ illi quidem auferatur, maneat autem, quaſi pro non ſcripto apud hæredem: vt qui alij occẽdum eſſe exiſtimauit, ipſe ſuam ſentiat iacturam.

Neque malitijs indulgendum eſt, ſi tectorium, puta quod induxerit picturaſque cor-

radere velit nihil ſaturus, niſi vt officiat *l. Infando 39. ff. de rei vendit.* nota rex. qui quotidie poteſt deduci in practicam, *& in cap. Plerumque 23. de reſcript.* ibi. Cum igitur non ſit malitijs hominum indulgendum. Sed magis punienda eſt malitia, quam negligentia, dicit *gloſ. verbo Grauiori in cap. Nihil 44. de elect.* quod deduxit à cap. *Ad falſariorum 7. de crim. falſ.* ibi. Vt in iſtis, & illis malitia grauius, quã negligentia puniatur.

Nota quod propter malitiam alicuius cõuincendam citari debet ex abundanti, ita dicit *gloſ. in caſus poſitione ad fin. in cap. Cum olim 7. de dol. & contum. per tex.* ibi. Volentes igitur adhuc miſericorditer agere eum abſente, vt eius malitia conuincatur &c. legitimè citetis.

Cum in eis ætatem ſuppleuiſſe malitia videatur, *dicit cap. de illis 9. de diſpenſat. impub. l. Si alterius C. ſi min. ſe mai. dix.* ibi. Cum malitia ſuppleat ætatem, reſtitutionis auxilium tam ſacris conſtitutionibus, quam reſcriptorum authoritate denegari ſtatutum eſt.

Malitias litigantium compeſcendas dicit *Clemen. vnic. de ſequeſt. poſſeſſ.*

Malitia augetur ex laude, *dicis Verbo laus.*

Arbitror hoc ex malitia noſtra ortum habere, vt quemadmodum nos fallaces ſumus, & tales nos cognoſcimus, tales cæteros arbitramur, Nam quia ſæpius Deo, & hominibus, ego ſum mentitus, arbitror neminem mihi promiſſa redditurum, dixit *Oleaſt. Super Geneſ. cap. 35. in moral.*

Sed qualiter malitia probatur? quærit *gloſ. verbo. Nullatenus in cap. Super litteris in fin. de reſcript.* & reſpondet Certe ex perſpicuis inditijs, puta ex qualitate perſonæ, & ex forma reſcripti.

Cum renunciatur improbitati ſtatim adijcitur virtus. Egreſſus enim malitiæ, virtutis operatur ingreſſum, eodemque ſtudio, quo crimen excluditur innocentia copulatur, *dicitur 33. quæſt. 1. c. Cum.*

Malum, & Malus.

EX vno malè initiato regimine mala multa ſequuntur; nam ad vnum malum frequenter aliud ſequitur, inquit *gloſ. Verbo Peruenerunt in Extrauag. vnica de maior. & obed.*

Cuius cauſatum eſt malum, ipſum quoque malum eſt dixit *gloſ. vlt. in cap. Cum Clerici 11. de cenſib.* Malum autem præcedens aggrauatur per ſubſequens ab illo, vt per *gloſ. verbo & adulterio in cap. Sicut 9. de teſtib.* Et malum ab homine frequentius nullum pertinacius, vt dixiſti *verbo Homo.*

Amare mala, maximum malorum eſt, vt dixit *Senec. Epiſt. 39.* ibi. Et mala ſua (quod malorum vltimum eſt) amant, & alia habes *Verbo Voluptas.* Nullum tamen ſine autoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit &c. inquit idem *Senec. Epiſt. 70.* Vbi etiam hæc. Nullum malum glorioſum eſt, mors autem glorioſa eſt, mors ergo non eſt malum, & comprobat eſſe quid indifferens; & ſic mors inter illa eſt, quæ mala quidem non ſunt, tamen habent ſpeciem mali &c. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus, illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota.

Sub obtentu boni, malum non eſt faciendum ſic dicit *gloſ. 1. in cap. 3. ne Cler. vel Monach.* vbi inuenies quando malum permittitur, vt maius euitetur.

Non eſt inconueniens, aut impoſsibile, vt bonum male acceptum producat malum, quemadmodum quandoque malum bene acceptum producat bonum;

num, vt dicit *Auguſtin. ſup. Euangel. Ioann. Et ex hoc inquit gloſ. Verbo, credatur, in capit. vides 23. quaſt. 6.* quod nunquam creditur fuiſſe malum, quod factum eſt bonum per tex. ibi. vt in ea nunquam fuiſſe credatur.

Abſit quod ea, quæ propter bonum facimus nobis imputentur, ſi præter voluntatem noſtram alicui malum contingat, ita ait *gloſ. vlt. in cap. Ioannes 23. de homicid.* quin imo malum factum excuſatur per bonam intentionem, & ſi bono zelo fit propter bonum, vt dixit *gloſ. per tex. ibi in cap. dixit Sara verbo pratexuit 32. quaſt. 4.*

Diffugiendum quidem, quod malum eſt, inueniendum verò vndique, quod melius eſt, dixit *Imp. in Auth. quib. mod. nat. effic. ſui coll. 7. & addit. Pontif. in Clem. exiui de verb. ſig.* ſic. Cum non ſolum, quod malum eſſe dignoſcitur, ſed & omne, quod ſpeciem habet mali, ſit à viris perfectis ſpecialiter euitandum, & *gloſ. not. 1. in cap. Conſtitutus 4. de pact.* ſic. Item nota, non ſolum à malo, ſed etiam ab omni ſpecie mali, abſtinendum eſſe, per tex. ibi. Quia igitur huiuſmodi tranſactiones ſpeciem continent Simoniæ &c.

Inſuper aduerte, quod niſi fiat, quod bonum eſt, à malo abſtinere non ſufficit, vt dixit *Pontif. in Clem. 3. de pan. & deducit Bart. in ſum. ex tex. ibi in l. Illa 50. ff. de verb. ſig. & gloſ. in l. Qui liberos 19. in fin. ff. de rit. nupt.* ſic. Nota facere videtur malum, qui non ſtudet ad bonum. *Et Hieronym. ad Ruſtic.* ita. Niſi oderimus malum, bonum amare non poſſumus, quin potius faciendum eſt bonum, vt declinemus à malo.

Sicut plura bona ſunt paucioribus anteponenda, ſic & pauciora mala, pluribus malis dixit *Cic. in Topic. cap. 22.*

Mala proximorum non præſumat prius quiſquam credere, quam probare: mala vero audita nullum moueant: nec paſsim dicta abſque certa probatione quiſquam vnquam credat, ſed ante audita diligenter inquirat: ait *cap. Deus omnipotens 2. quaſt. 1.*

Aliquando homines, non niſi ſuo malo docti, intelligunt, quid ſit vtile; cum deberent ſapere ante acceptum incommodum, & vltro potius, quam coacti, imperata facere dixit *Ioſeph. de antiquit. lib. 13. cap. 9. num. 30.*

Is mors eſt malorum omnium, vt quoties aliquod nefarium facinus aggrediuntur, nihil non ſibi permittant nullo reſpectu diuini numinis; cum autem ſuis ſceleribus inciderunt in periculum, tum demum in mentem venit Deus, per cuius inuocationem, & teſtimonium volunt eripi fingentes ſe cuncta illius arbitrio permittere idem *Ioſeph. lib. 17. antiquit. cap. 9.*

Mali nec bonum habere merentur dixit *gloſ. vlt. in l. vnic. C. de integrat. lib.* Quin imo acta praua malorum, potius quam verba ſententiarum, ipſos faciunt pœna condignos. Et eo ipſo, quod quis peccat, correctionem meretur: & quanto plus differtur punitio, tanto plus pœna creſcit, & gentibus pernicioſius in exemplum tranſit, ſic ait *Extrauag. qui ſint rebell.* Eo autem ipſo, quod quis parcit malo, intelligitur nocere bono dicit *gloſ. verbo Diſpenſationem in cap. 1. de pac. conſtan.*

Non debet eſſe melioris conditionis malus, quam bonus, dicit *gloſ. in l. Non ſolum 13. verbo Pradonis ff. de noxa. lib. act. per tex.* ibi. Nam abſurdum videretur eos quidem, qui bona fide poſſiderent excipere actionem, prædones verò ſecuros eſſe. Quando verò videmus malignum diteſcere non ſubruamur, & quando videmus bonos mala pati, non turbemur; illic corona, illic ſupplicia. Eſt, & alia ratio, quia non poteſt, vel malus in omnibus eſſe malus, ſed habet aliqua bona: neque bonus in omnibus eſſe bonus, ſed ha-

habet aliqua peccata, Cum ergo proſperitatem malus habet malo capitis ſui eſt, ita *Chriſoſt. relatus in cap. quid ergo 3. diſt. de pœnit.*

Sanctius eſt autem prodeſſe etiam malis propter bonos, quam bonis deeſſe propter malos; dixit optimè *Senec. lib. 4. de benef. cap. 28.* cui conſonat illud *Auguſt. in lib. Enchirid. cap. 27.* melius enim iudicauit de malis benefacere, quã mala nulla eſſe permittere.

Procliuis eſt malorum æmulatio, & quorũ virtutes aſſequi nequeas, cito imitaris vitia, dixit *Hieronym. ad Lætam.* Vnde videbatur, quod facienda eſt ſeparatio malorum a iuſtis, & tamen *Auguſt. relatus in capit. pen. prope fin. 7. quæſt. 1.* contrarium his verbis aſſerit. Maius malum cõmittimus in ſeparatione bonorum, quam in coniunctione malorum fugiamus. Tali non imputat Deus ſua peccata, quia non fecit, non aliena, quia non approbauit, non negligentiam, quia non tacuit, non ſuperbiam, quia in vnitate permanſit, & ibidem notat *gloſ. Verbo Abel.* quod qui malos non tolerat, ipſe ſibi per intolerantiam teſtis eſt, quod bonus non eſt.

Sed plane ſæpè, & mali perſequuti ſunt bonos, & boni malos, illi nocendo per iniuſtitiam, iſti conſulendo per diſciplinam, illi immaniter, iſti temperanter, illi ſæuientes cupiditate, iſti charitate: nam qui trucidat non conſiderat quemadmodum laniet: qui autem curat, conſiderat quemadmodum ſecet, ille perſequitur ſanitatem, iſte putredinem, idem *Auguſt. in cap. Nimium ſunt poſt med. 23. quæſt. 4.* & ad fin. ſic. Non enim propter malos ſunt deſerendi, ſed propter bonos mali tolerandi.

Non enim, qui bonus permanet polluitur ſi ſocietur malo, ſed qui malus eſt in bonum conuertitur, ſi boni exempla ſectetur, vt dixit *Hieronym. lib. 1 ſup. oſee relatus in cap. vlt. 32. quæſt. 1.* Nemo enim deſperandus eſt, dum in hoc corpore conſtitutus eſt; quia nonnunquam, quod diffidentia ætatis differtur, conſilio maturiore perficitur, ait *cap. Ancillam 23. quæſt. 2.*

Si vero mali non imitantur bonos, flagellis tribulationum ſunt cohibendi à malo, & prouocandi ad bonum, vt dum timore pœnæ malum in deſuetudinem ducitur, abhorreatur: bonum vero ex conſuetudine dulceſcat, vt in *cap. vlt. prope fin. 23. quæſt. 6.* vbi mali ad bonum coguntur in illis verbis ibi. Si bonum ad quod mali coguntur ſemper inuiti tolerarent, & nunquam voluntarij ſeruirent inutiliter cogerentur ad illud &c.

Malorũ mores infirmitas animi non excuſat, dixit *gloſ. verbo Paucis in cap. Matthæus 23. de Simon. & Verbo excuſat in cap. 1. de ſent. Excom.*

De teſtanda eſt ergo iniquorum peruerſitas abſtinere neſciens a vetitis, nec gaudere debito modo conceſsis, vt dixit *Pontif. in capit. 2. de Conceſſ. præb. lib. 6.*

Mandans, et Mandatum.

APpellatione mandantis hortator non venit, vt deducitur ex *l. Si vero 12. §. Cum quidam ff. manda.* ibi. Rogo te, vt commẽdatum habeas Sextilium &c. & ibi non obligabitur mandato: quia commendandi magis hominis, quam mandandi cauſa ſcripta eſt, melior tex. *in l. Ob hæc 20. ff. de his, qui not. infam.* ibi. Non enim, qui exhortatur mandatoris opera fungitur, & ibi *Bald. num. 2.* Nec etiam perſuaſor venit, vt *ex l. 1. §. Idem Pomponius*, ibi. Sin vero perſuaſeris mihi &c. tecum nullam eſſe actionem *ff. depoſit.* Nec etiam conſultor *ad l. Cum pater 79. §. mando ff. de legat. 2.* ibi. Sed obtentu conſilij

Digitized by Google

differunt namque mandatum, & conſilium, vt per *Bald. d. l.Ob hac numer.*4. Et omnia prædicta ponit *gloſ. verbo Exhortatur in eadem l.* ibi. Nota qui exhortatur non mandat &c. Item qui cõmendat non mandat &c. qui conſulit, vel permittit non mandat &c.

Mandatum autem eſt officium ab eo, qui gratuito ſuſcepit exhibendum, vt diffinit *gloſ. in rub. ff. manda.* quam approbat ibidem *Bald. ſub num.*1. Vnde mandatum niſi gratuitum, nullum eſt; nam originem ex officio, & amicitia trahit; Contrarium porrò officio eſt merces. Interueniente enim pecunia, res ad locationem, & conductionem pertinet, vt dicit *Paul. Iureconſ. in l.*1. *ff. mand.* & *in l. Si eum in fin.* ibi. Quod ſi gratuitæ operę fuerint mandati ages *ff. de exercit. act. vbi gloſ.* ſic mandatum enim gratis habet fieri, & *in l. Si tibi* 13. ibi. Quia & mandata gratuita eſſe debent *ff. de praſcript. verb.* & *l. Si tibi* 14. *eod. tit.* ibi, Neque mandatum, quia non eſt gratuitum.

Item mandatum non imponit neceſsitatem, ſicut iuſſus, vt dicit *gloſ. in reg. rationabilem lib.* 6. & *gloſ. iuſſu in* §. *Sed hoc de Atill. tut. in Inſtit.* ibi, Mandatum eſt, quod non imponit neceſsitatem, hic iuſſus, qui importat, & *in* §. *Nos autem Verbo Iuſſione eod. tit.* ibi. Quia mandatum eſt ex voluntate, ſed iuſſus neceſsitatis. Vnde dixit *Bald. in l. Si mandator* C. *quod cum eo.* mandatum, propriè fieri perſonis non obligatis ad obediendum, ſed iuſſus ſecus, & *gloſ. verbo. Quemadmodum in l.* 1. *ff. quod iuſſu* ſic. Nota prouerbium rogatio Domini præceptum eſt, ſed mandatum ſpontaneam obſequij præſtationem. Verum minus propriè etiam vtimur hoc verbo mandatum, quando Superior mandat, vt conſtat *ex tit. de manda. princ. in Auth. coll.* 3. & ſic dicitur mandatum Papæ, mandatum iudicis, & alterius cuiuſque ſuperioris,

Sicut autem liberum eſt mandatum non ſuſcipere, ita ſuſceptum conſumari oportet, niſi renunciatum ſit inquit *l. Si mandauero* §. *vlt. ff. de mandat.* & *in l. Si quis* 27. §. *Qui ſuſcepit mandatum* ſi poteſt id explere, deſerere promiſſum officium non debet *eod. tit.*

Per generale mandatum poſterius, conceſſum priori ſpeciali non derogatur, quia de illo, in generali mentio non habetur, dicit *gloſ. Verbo literarum in cap. vlt. de offic. ordin.* E contrario autem ſpeciale mandatum derogat generali, vt dicit *cap.* 1. *in fin. de reſcript.* Et *in cap. Paſtoralis* 14. §. 1. *eod. tit.* ibi. Cum generali per ſpeciale ſine dubio derogatur, & *in cap.* 2. *de offic. lega.* ibi. Quod cum mandatum ſpeciale deroget generali. Sed certe tantum operatur mandatum generale, quoad omnia, quantum ſpeciale, quoad ſpeciem, vt inquit *gloſ. vlt. in l. Qui mibi donatum* 13. *ff. de donat.*

In generali mandato à republica facto nõ venire alienationem rerum ſuarum dixit *Apoſtill. per tex.* quem reputat ſingularem *in l.* 3. §. *Plane ff. quod vi, aut clam.* ibi. Quia & ſi locorum (inquit) publicorum procuratio data eſt, conceſsio tamen data non eſt.

Commodiſsime illa forma in mandatis ſeruanda eſt, vt quoties mandatum certum ſit recedi a forma, non debeat, at quoties incertum, vel plurium cauſarum, tunc licet alijs præſtationibus exoluta ſit cauſa mandati, quam quæ ipſo mandato inerat, ſi tamen hoc mandatori expediat, mandati erit actio: ita ait *l. Si quis* 46. *ff. mandat.*

Ex quo autem mandans nihil excipit in mandato, omnia intelliguntur conceſſa per quæ peruenitur ad illud; & quicquid poſſet ipſe facere, vt inquit *gloſ. vlt. in l. Ad rem* 16. *ff. de procurat.* ibi. Cui ergo mandantur ſequentia, & præcedentia videntur mandata, per quæ peruenitur ad ea, vt hic &c. Sic è contra

tra

tra cui mandantur præcedentia, & ſequentia videntur mandata.

Mandatum vero reſtrictum non extendendum dicit *cap. Cum in illis* 16. *§. Cum autem de præb. lib.6.* ibi. Expreſſo enim vno caſuum prædictorum, mandatum ſuper hoc factum (quod debet de ſui natura reſtringi) ad alios extendi non debet, & in *cap. cui de Sacerdotali* 27. *eod. tit. & lib.* ibi. Non enim huiuſmodi mandata (quorum fines diligenter ſeruari oportet) debent ad alios caſus, quam expreſſos extendi. Et ſi aliquid fiat vltra fines prædictos contra mandatum dicitur geſtum, eritque nullius roboris, vt in *c. Venerabili* 37. *ad fin. de offic. deleg.* ibi. Caſſauimus &c. quia videlicet abbas contra mandati noſtri tenorem ad inquirendum vtrum de delapidatione ſuſpectus eſſet Epiſcopus, eo non reſtituto proceſsit, & *in cap. Cum dilecta* 22. *eod. tit.* ibi. Ipſi formam mandati tranſponentes &c. Propter quod proceſſum ipſorum contra noſtri formam reſcripti attentatum irritum decernimus, & inanem.

Erit tamen validum ſi ratum à mandante fuerit, *vt in l. 3. §. Adquirere ff. de bon. poſſeſſ.* ibi. Quod ſi me non mandante bonorum poſſeſsio mihi petita ſit, tunc competere eum ratum habuero, illud, quod actum eſt.

Nota quod non videtur mandatum, quod de iure fieri non poteſt, ita dicit *gloſ. in l. Si procurator 6. §. Celſus ff. de condict. indeb. per tex.* ibi. Quoniam nihil de hoc nomine exigendum mandaſſe videtur, vbi etiam *Apoſtill.* ſic ait. Nota, quod in generali mandato non venit illicitum concordat *l. 3. §. fin. ff. quod quiſque iur.*

Qui patitur ab alio mandari, vt ſibi credatur, mandare intelligitur, inquit *l.* 18. *ff. mandat.*

Mandatarius tenetur de dolo, lata, leui, & leniſsima culpa. non vero de caſu fortuito; licet quidam dicerent de dolo tantum teneri, *vt ponit gloſ. verbo, negotia, in l. 2. ff. manda.* ibi. Item cum mea tantum ſit vtilitas, videtur ſolus dolus venire, quod quidam dicunt &c. ſed nos indiſtinctè dicimus eum de omnibus teneri, niſi de caſu, expreſſe *namque ita diſponitur in l.* 13. *C. manda.* in hæc verba. A procuratore dolum, & omnem culpam, non etiam improuiſum caſum præſtandum eſſe, iuris authoritate manifeſtum eſt, & facit *l. Si procuratorem* 8. *§. Si tutores ff. manda. vbi negligentia mandatarij imputatur tutori.* ibi. Non ſunt igitur excuſati, quod contutori mandauerint: quia emere debuerunt, facit etiam *gloſ. verbo Sociorum in cap. Cum in veteri* 12. *de elect.* ibi. Vnde non videntur ſeruare mandatum, quod quidem exacta diligentia eſt ſeruandum.

Poterit tamen ex pacto, vel remitti exacta diligentia, hoc eſt leuis, aut leuiſſima culpa, vel addi etiam, vt teneatur de fortuito caſu, vt videtur probari *in l. Naturalis* 5. *§. Sed ei facto ff. de præſcript. verb.* ibi. Et poteſt mandatum ex facto etiam naturam ſuam excedere, poſſum enim tibi mandare, vt & cuſtodiam mihi præſtes; vbi *gloſ. ſuper hoc verbo, præſtes*, ita dicit, vel dic in mandato loqui, aut ex pacto de leui culpa, non de leuiſsima teneatur, nam niſi contrarium ſemper de leniſsima tenetur ſecundum nos. Dixi quod videtur probari, eo quia *in d. l. A procuratore* 13. *C. manda.* iam clarè conſtat (vt ſupra proxime dicis) quod mandatarius teneatur de omni culpa, & non de caſu fortuito, & hoc ex natura mandati, dum in *d. §. Sed ſi* dicitur, quod ex pacto poterit mandatum naturam ſuam excedete, dat intelligi, quod poterit paciſci, vt teneatur mandatarius etiam de caſu fortuito, quia alias ſi fiat pactum, vt teneatur etiam de leuiſsima, nihil excedit naturam mandati, cum iam id ſit diſpoſitum in *d. l.*

Digitized by Google

d. l. A procuratore, vbi ſoli fortuiti caſus exipiuntur, de quibus nec mādans, nec mādatarius tenetur, vt etiam probatur *ex l. inter cauſas 26. §. Nō omnia*, quæ impenſurus non fuit mandatori nō imputabit, veluti ſi ſpoliatus fuit a latronibus, aut naufragio res amiſerit, vel languore ſuo ſuorumq; apprehenſus erogauerit quædam, nam hæc magis caſibus, quam mandato imputari oportet ff. mandat.

Mandatum ligare non debet, niſi ex quo peruenit ad eos, quibus mittitur, dicit *gloſ. verbo. Poſt tempus in addit. in cap. 1. de conteſſ. prab. lib. 6.*

Superioris mandatum non eſt neceſſe adimplere, vbi ratio non adimplendi poteſt reddi, ſic deducit *gloſ. in cap. Cum teneamur 6. de prabend. per tex.* ibi. Aequanimiter ſuſtinemus, ſi pro eo mandatum noſtrum non duxeris exequendum.

Sed ego quæro an reuocare hoc iuſſum, antequam credatur, poſsit? ponit *l. 1. ff. quod iuſ.* & reſpondit. Et puto poſſe quemadmodum ſi mandaſſet, & poſtea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocaſſet, & me certioraſſet. Quia extinctum eſt mandatum finita voluntate, inquit *l. Si vero 12. §. penult. ff. mandat.* Poteſt enim dominus litis mandatū à ſimplici procuratore reuocare re integra, ſed ſi eſſet in rem ſuam non vt & c. ita *gloſ. verbo hanc exceptionem in l. Sicut* 8. §. 2. *ff. quib. mod. pig. ſol.* Licet autem reuocetur, quando ſcilicet poſſet, tamen interim geſta per procuratorem valent, nec reuocantur, vt probat dicta *gloſ. per l.* Si procurator C. de procurat.

Mandatum, re integra, domini morte finitur dixerunt *Imperatores Dioclet & Maximian. in l. 15. C. mandat. & Iuſtinian. in §. Recte verſ. item ſi adhuc integro mandato mors alterutrius* interueniat, ideſt, vel eius qui mandauerit, vel eius qui mandatum ſuſceperit ſoluitur mandatum *eod. tit. in Inſtit. & Paul. in l. vlt. ff. de ſolut.* ibi. Ei autem, cui iuſsi debitorem meum poſt mortem meam ſoluere, non rectè ſoluitur: quia mandatum morte diſſoluitur. Idem dicas in mandato iuriſdictionis, vt in *cap. Relatum 19. de offic. delegat.* ibi. quod ſi lis fuerit ante prædictum noſtri obitum conteſtata, mandatum morte mandatoris nullatenus expirauit: ergo à contrario ſi non fuerit cæpta, ſed adhuc eſt re integra, ſine dubio expirat, vt ibidem notat *gloſ. verbo Conteſtata* ibi. quod dicit hic ſecundum leges locum habet, quod ſi ante litem conteſtatam moriatur mandator, expirat mandatum, vt hic dicitur: quia lis non dicitur cæpta, niſi per litis conteſtationem & c. ſecundum Canones non conſideratur tantum litis conteſtatio, ſed ſufficit ſola citatio ante mortem mandatoris ad perpetuandum reſcriptum: vnde citatione præmiſſa non finitur mandatum morte mandatoris. Sed ſi citatio non præcedat mortem, ſtatim expirat mandatum, & probat *l. Et quia 6. ff. de iuriſd. omn. iud.* ibi. Ideoque ſi is, qui mandauit iuriſdictionem, deceſſerit antequam res, ab eo, cui mandata eſt iuriſdictio, geri cæperit, ſolui mandatum. Labeo ait, ſicut in reliquis cauſis. Ex quo rectè colligitur, quod mandatum procuratoris, & iuriſdictionis æquiparentur.

Ma-

Manifeſtum.

DIcitur, quod ex ſcientia, & certo authore procedit, & quod poteſt probari. Sed & dicitur quandoque, de quo conſtat per confeſsionem, vel probationem, vel per euidentiam facti. Sed tale manifeſtum potius dicitur notorium, ita ponit *gloſ. verbo, Notorium, in cap. Veſtrâ de cohabit. cler. Sed in cap. Cum olim* 24. *in fin. de verb. ſig. Pontif.* ita dicit. Manifeſtam, quæ vel per confeſsionem, vel probationem legitime nota fuerit, aut euidentia rei, quæ nulla poſsit tergiuerſatione celari. Vide *Bart. in l.* 3. *in princ. ff. de furt.*

Quo ad aliqua, manifeſtum, & euidens idem eſt, vt ſatis colligitur *ex cap.* 2. *in fin. de verb. ſig. lib.* 6. ibi. Ac quo ad intentionem Conſtitutionis ipſius, manifeſtum, & euidens idem ſupponere declaramus, & ibidem notauit *gloſ. verbo Intentionem*. ſic dicens. Quaſi dicat, interdum bene ſunt diuerſa, & *gloſ. verbo Manifeſtum* ſic. Et aliud videtur euidens, aliud manifeſtum. Euidens enim eſt, quod ſemper palam eſt, & euidenter apparet &c. Manifeſtum vero aliquando probatione indiget.

Notorium, & manifeſtum pro eodem ſumitur, vt dicit *gloſ. Verbo Euidentiſſime in l. Si vero* 5. *§. Qui pro rei qualitate ff. qui ſat cog.* ibi. Nota, quod quæ manifeſta ſunt ideſt notoria, probatione non indigent, *vt infr. de act. empt. l. Emptorem, & verbo notorium in cap. Cum Eccleſia* 31. *de elect.* ibi. Notorium ideſt manifeſtum, rei euidentia, vel alijs duobus modis de quibus habes *de cohab. cler. c. vlt.*

Nota, quod manifeſta non indigent probatione, vel demonſtratione, vt dicit *gloſ. in l.* 1. *§. vlt. ff. de dot prælegat. per tex.* ibi. Nam quidquid demonſtratæ rei adijcitur ſatis demonſtrare fruſtra eſt, probat etiam *gloſ. verbo Indubitate ibi.* Collige manifeſta non indigere probatione per tex. ibi. in *Auth. de reſtit. & ea, quæ par. §. vlt. coll.* 4. & verbo *Manifeſtum in d. l. Emptorem* 12. *de act. empt.* ibi. Manifeſtum ideſt notorium, quod probatione non indiget. An autem differant Manifeſtum, & Notorium? vide *Innoc. in c. Tua & in cap. Sicut de cohab. cler. Bart. in Auth. Qui ſemel numer.* 16. *C. quomod. & quand. iud. & infr. dicis verbo. Notorium.*

Dicitur etiam manifeſtum, quod reſultat ex præſumptione legis, *vt in l. Licet Imperator* 77. *ff. de legat.* 1. *& in l. Si tutor vbi not. Bald. C. de peric. tut.* item quod reſultat ex coniecturis dicit *Bart. in l. Si quis §. An vero ff. de edend.* Et quando probantur indicia ſufficientia ad dolum ex *l. Dolum C. de dol. ponit idem Bart. in l. Patronus ff. de probat.*

Manus.

DIcitur membrum in *Auth. Sed nouo iure C. de ſeru. fugit. ibi.* Si criminis qualitas membri abſciſionem exigat, vna ſola manus abſcindetur, *vbi gloſ.* quærit, ſed quæ? & reſpondet illa in qua minus poteſt. Et in additione *ex Bar. & Paul.* ſubdit, quod ſi quis habet manum aridam, illa ſit amputanda.

Per dexteram pignus pacis, & teſtis fidei ſolet dari, inquit *gloſ. verbo Dexteras per tex. ibi. in cap. Fundamenta* 17. *de elect. lib.* 6. & facit *gloſ. verbo Pactum in l.* 1. *ff. de pact.* ibi. Nam in pacto pacis, & concordiæ eſt actus &c. vel dicitur pactum à percuſsione palmarum, ex qua ibidem *Bald. in addit. numer.* 1. *ſic dicit*. Nota etiam ex fine iſtius gloſ. quod illi, qui capiunt ſe per manus præſumuntur veniſſe ad concordiam, & pactum, & *additio ad dictam*

Digitized by Google

dam gloſ. ver bo Dexteras ſic ait. Coniungere dexteras, ſolet eſſe ſignum concordiæ, qua ſe inuicem conferebant antiqui.

Alias dicitur manus dextera, quaſi dans extra, vnde illa manu ſolent porrigi dona, dicit prædicta *gloſ. verbo Dexteras*; ſed & dextera accipiuntur, & tamen intra, non extra ergo &c.

Manus obſtetricis ſæpe fallitur vide obſtetrix.

Sumitur aliquando manus pro potentia; *vt in cap. Tranſmiſſam* 15. ibi. Laicorum manus aſſociant *de elect. & ibidem dicit Abb. ſub n.* 2. & affert illud pſalm. in manus tuas commendo &c. & facit *illud Act. Apoſt. cap.* 12. Miſit Hærodes rex manus, vt affligeret &c. facit etiam *tex. in l.* 2. *C. de peric. nomin. lib.* 11. ibi. Nec ad nominatoris nominatorem manus iure porrigi poſſunt, vbi *Bart.* hæc. Nota tex. qui dicit nec ad nominatorem manus porrigi. Intelligitur enim manus porrectio intellectualiter magis quam corporaliter &c. *& num.* 3. proſequitur ita. Et eſt hic argumentum pro teſte, qui interrogatus quomodo ſcit, dicit, quod tetigit cum manibus, licet non eſſet res tangibilis, quod referatur ad ſenſum congruum illius rei.

Dicitur etiam manus militaris ideſt per Miniſtros Iudicis, *vt in l.* 1. *verſ. Coget* autem eum diſcedere non prętoria poteſtate, vel manu miniſtrorũ *ff. ſi ventr. nom. mul.*

Item ponitur manus pro dominio, & ideo non dicitur exiſſe de manibus meis, quod non exijt de dominio meo: ita prædictis verbis ponit *Bald. in l Manumiſſiones ſub numer.* 10. *ff. de iuſt. & iur. & in l.* 2. *num.* 3. *ff. de orig. iur. ſic.* Et nota, quod manus ponitur pro arbitrio item pro dominio, vt ſupra &c. Alibi pro poſſeſsione, vt Cod. *de furt. l. Apud antiquos* &c. & ille, qui ponit ſe in manu alterius, videtur dare arbitrium liberum illi ſupra ſe &c. Quandoque manus ponitur pro ſuſtentatione *cap.* 2. *de conſuetudine* ibi. Quod manu prælati Eccleſiæ ſuſtinetur. Quandoque ponitur pro captura *l. Si quis Curialis* 12. ibi. veluti manu iniecta mox reuocetur, *C. de Epiſc. & Cler. ita hac Bald. vbi ſupra proxime.*

Et ex eodem ibidem ſic. Manus debet eſſe pia, quia impia manus eſt reprobata *cap. fin. de donat.* Et manus impoſitio multiplex eſt *de conſecrat. diſt.* 1. *c. Manus cum ſequentibus.*

Maritus.

Dicitur, quaſi maris ritus vt *per Paul. Caſtr. in conſ.* 121. Et pro vna perſona cum vxore reputatur, vt deducitur *ex l. Cæterum verſ. Mulieri* autem ſi vſus relictus ſit, poſſe eam, & cum marito habitare *ff. de vſu & hab. §. Item is*; ibi. Et cum vxore liberiſque ſuis *eod. tit. in Inſt. l. Si ſtipulatus fuero* 111. *ff. de verb. oblig.* ibi. An etiam ſi me non prohibeas vxorem, tamen meam prohibeas, vel contra &c. & ſatius eſt hæc verba, ſic accipi *cap. de neptis ibi.* Quorum enim vnum corpus eſt, vnus debet eſſe, & animus 31. *quæſt.* 2. *cap. Debitum* ibi. duo in carne vna *de Bigam.* Vnde ad inuicem correlatiua ſunt ita, quod de vno dicitur, de altero etiam diſpoſitum videatur *l. vlt. vbi notauit Iaſ. C. indict. vid. toll.* ibi. Cum huiuſmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur, ſi vidua erit &c. vel è contrario maribus &c. coniuncta *cap. gaudemus de diuert.* ibi. Cum non ad imparia iudicentur.

Vnde *in l. vlt. C. infirm. pœn. calib.* ſic dicitur Tantum igitur poſthac maritus, vel vxor ſibi inuicem derelinquant, quantum ſuperſtitis animus exegerit.

Sciendum eſt etiam cogendum operari, inquit *l. Item* 28. *ff. de vſufr. vbi Apoſtill.*

Digitized by Google

ſtill. fic. Maritus poteſt cogere vxorem ad operandum facit *l. Sicut Patronus* 48. *ff. de oper. libert.* ibi. Nam hæc cuius matrimonio conſenſit, in officio mariti eſſe debet, vbi *gloſ. vlt.* fic. Nota vxorem operari viro.

Marito debetur ab vxore reuerentia, nec ipſam pacto tolli poſſe, dicit *l. Alia* 15. *§.* 1. *ff. ſolut. matr.* ibi. Namque contra bonos mores, id pactum eſſe melius eſt dicere, quippe cum contra receptam reuerentiam, quæ maritis exhibenda eſt, id eſſe appareat. Sed quid è contrario maritus tenebitur ne vxori reuerentiam exhibere? Et videtur, quod in hoc ad impària iudicentur, quia vxor ſubdita eſt viro, iuxta illud *Geneſ.* 3. Sub poteſtate viri eris. Vnde ad propoſitum quærit *Bart. in l. Si poſt mortem num.* 3. *ff. de bon. poſſ. con. tab.* Verum maritus miles teneatur vocare vxorem ſuam dominam? & reſoluit, quod non: late diſputat ex multis relatis Bertach. in verbo Maritus, quem videas.

Quod mariti dignitas præfulgeat in vxore habes verbis *vir vxor, & Mulier.* Itē domus mariti eſt domicilium vxoris, ſed non è contra; Et quandoque hoc fit, vt maritus ducatur ab vxore, vt dicit *gloſ. Verbo Affectus in Auth. de nupt. §.* 1. *coll.* 4. Maritus vero non dicitur ditior ratione dotis vxoris ad effectum, vt eligatur in Curialem, vt dixiſti verbo dos. Licet corpore, & ſubſtantia, & omni vita ſua maritus fungatur, vt dicit *l. Aſſiduis C. qui potior. in pig.*

In paraphernalibus tamen, maritus non ſe ingeri poterit inuita vxore, *vt in l. Hac lege* 8. *C. de pact. conu.* ibi. Quamuis enim bonum erat mulierem, quæ ſe ipſam marito commiſit: res etiam eiuſdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum æquitatis conuenit eſſe fautores; nullo modo (vt dictum eſt) muliere prohibente virum in palaphernis ſe volumus immiſcere. Poterit vero agere pro ea ſine mandato in rebus ipſius, præſtita cautione de rato; Sed ſi habeat mandatum, non poteſt agere, niſi quatenus in mandato continetur, vt probat *gloſ. verbo ſuæ vxoris in cap. Conſtitutus de Procurat. & dicit Imp. Conſtantin. in l.* 21. *C. eod. tit.* Maritus (inquit) citra mandatum in rebus vxoris cum ſolemni ſatiſdatione, & alia obſeruatione intercedendi liberam habeat facultatem: ne fœminæ perſequendæ litis obtentu, in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant, & conuentibus virorum, vel iudicijs intereſſe cogantur.

Decipi dicitur maritus ſi cogatur ducere vxorem indotatam, *vt in l. Si donaturus §. vnico ff. de condict. cau. dat.* ibi. Maritus enim ſuum negotium gerit, & nihil dolo facit, nec decipiendus eſt, (quod fit) ſi cogatur indotatam vxorem habere.

Dotem percipere debet maritus, quia apud eum eſſe debet, qui onera ſuſtinet, ita dicit *l. Actione* 66. *§. vlt. ff. pro ſoc.* In propoſito autem maritus emptoris loco eſt, ait *l. Qui balneum* 9. *§. vlt. ff. qui potio. in pignor. & gloſ. verbo teneri in l. Creditor* 14. *ff. de act. empt.* ibi. cum ſit maritus, quaſi emptor *per tex. in l. Quoties* 5. *C. de iur. dot.* ibi. Maritus dominium conſequutus ſummę (velut prætij) debitor efficitur. Licet quoties res æſtimata in dotem datur, non ſimplex venditio fiat, ſed dotis cauſa, vt inquit *l. Quoties* 17. *de iur. dot.* Nouiſſime vero in *l. vnica §. Cumque ex ſtipulatu C. de rei vxor. act.* ſic diſponitur. Aeſtimatarum enim rerum maritus, quaſi emptor, & commodum ſentiat, & diſpendium ſubeat, & periculum expectet, *& in §. Et cum lex.* ibi. In rebus mariti, vel dotis, quidem æſtimatis in quibus dominium, & periculum eſt mariti.

In rebus dotalibus virum præſtare oportet, tam dolum, quam culpam, quia cauſa ſua dotem accipit. Sed etiam diligentiam præſtabit, quam in ſuis rebus exhibet. Ita habetur in *l. In rebus* 18. *ff. de iu. dot.* & ibi *gloſ. verbo* Culpam, dicit, ſcilicet leuem, vel leuiſsimam, ſi diligentiſsimus erat in ſuis, cum ſi culpandus erat in ſuis rebus, culpandus erit in dotalibus: ſi enim minus diligens fuit in ſuis, nō ideo parcendum eſt ſibi in dotalibus, *& l. vlt. C. de pact. conuent.* ibi. Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones, & dolum, & diligentiam maritus circa eas præſtare debet, qualem, & circa ſuas res habere inuenitur; ne ex eius malignitate, vel deſidia, aliqua mulieri accedat iactura, *vbi gloſ. ſic. verbo dolum*. Nota leuem culpam hic tantum venire, ſed in alio procuratore etiam leuiſsimam.

Pomponius ait maritum non poſſe paciſci, vt dolum ſolummodo in dotem præſtet, videlicet propter vtilitatem nubentium: quamuis paciſci poſsit, ne ſit periculo eius, ita *l. 6. ff. de pact. dotal.*

Caſus autem fortuiti ad vtrumque pertinent iuxta *l. Si cum dotem* 23. *§. Si maritus ff. ſolut. mat.* ibi. Quid enim tam humanum eſt, quam fortuitis caſibus, mulieris maritum, vel vxorem viri, participem eſſe. Quod intelligas, quādo res dotales non fuerunt æſtimatæ, cū tunc ad maritū pertineat periculū, vt ſupra proxime dictum eſt. Quod autem ex contumacia mulieris acciderit, nec debere eum teneri dicit *l. Ideoque* 10. *ff. rer. amot.*

Maritalis concordia præferri debet omni lucro, vt dixerunt *Imperatores in l. 1. C. de inſtit.* his verbis reprehendenda, tu magis es, quam mater tua. Illa enim ſi hæredem te ſibi eſſe vellet, id quod eſt inutile, matrimonium te dirimere cum viro non iuberet; Tu porro voluntatem eius diuortio comprobaſti. Oportuerat autem, & ſi conditio huiuſmodi admitteretur, præferre lucro cōcordiam maritalem. Non ſic, vt debent, faciunt coniuges noſtri temporis, ſed hanc, quam increpant Imperatores, imitando, volunt potius diſcordiam ſequi, lucrum ſectantes, quam maritalem concordiam diligere.

Iudicium vxoris poſtremum in ſe prouocare maritali ſermone, non eſt criminoſum, dicit *l. vlt. C. Si quis aliq. teſt. probib.* ad id facit illud *Papiniani in l. 70. ff. de hered. inſt.* Captatorias (inquit) inſtitutiones non eas ſenatus improbauit, quæ mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt.

Maritus non ſic facile animum mutare ſolet per ſecundam vxorem, ſicut vxor per virum, vt dicit *gloſ. in Auth. Quod mater* C. *de reuoc. donat. per Auth. de nupt. §. Mater coll. 4.* vbi mater tranſferens ſe ad ſecundas nuptias, non poteſt reuocare donationem filio primi matrimonij factam, rationem aſsignans ibi. Non enim ex pura videtur voluntate ingratitudinem introducere, ſed ſecundas nuptias conſiderans, ad hanc veniſſe cogitationem putabitur, ſed in patre hoc non diſponitur ex dicta ratione.

Si maritus non adhibuerit remedium vxori ægrotæ, vel malum medicum adhibuerit, lucro dotis priuabitur, vt ponit *Apoſtill. ad l. Quod ſi nolit* 31. *§. Si plures ff. de ædil. edict.* dicit ſic Ang. hic *& Alex. in l. Si ab hoſtibus infr. ſol. matr. iſtum tex.* Reputant meliorem de corpore iuris, ad hoc propoſitum, quod quemadmodum maritus priuatur lucro propter remedium non adhibitum vxori ægrotæ, ita etiam priuatur ſi malum adhibet medicum. Verba autem *d. §. Si plures* ſunt. Propter, quod dicendum eſt quamcumque occaſionem mortis emptor præſtitit, debere eum teneri etiam ſi non adhibuit medicum,

vt ſanari poſsit, vel malum adhibuit, ſed culpa ſua.

Maritus cognoſcens carnaliter vxorem, quando peccet, vel non? Dic ita cum *gloſ. verbo. Ab adulteris in cap. Quicquid* 32. *quaeſt.* 2. Nota, quod quatuor de cauſis comiſcitur quis vxori. Cauſa prolis. Item cauſa reddendi debitum, his caſibus non peccat, imo meretur. Item cauſa incontinentiæ, cum ſcilicet, eſt præuentus à voluptate, tunc eſt veniale peccatum, vt hic, *& in cap. Sicut in fin. ead.* 32.*quaeſt.* 2. ibi. Quod enim præter intentionem generandi fit, non eſt nuptiarum malum, ſed eſt veniale propter nuptiarum bonum, *& in cap. Nerui ad fin.* 13. *diſt.* Licet quidã dicant nec eſſe veniale propter Authoritatem *Apoſtoli*, cui reſpondet *Gregor. d. capit. Nerui*, cognoſcitur etiam vxor cauſa explendæ voluptatis, ſcilicet cum quis præuenit voluptatem vel cogitationem, vel vtendo calidis, vt pluries eam cognoſcere poſsit, tunc peccat mortaliter.

Debet autem maritus à coitu cum vxore abſtinere quãdo ſuſcipit Euchariſtiam, vt *Hieronymus inquit* 33.*quaeſt.* 4. ſic. Sciatis fratres chariſsimi, quoniam quicumque vxori debitum reddit, vacare non poteſt orationi, nec de carnibus agni comedere debet. Item ſi panes propoſitionis ab his, qui vxores ſuas tetigerant, comedi non poterant: quanto magis ille panis, qui dè Cælo deſcendit non poteſt ab his, qui coniugalibus paulo ante hæſere complexibus, violari atque contingi: non quod nuptias condemnemus, ſed quod eo tẽpore, quo carnes agni manducaturi ſumus, vacare a carnalibus operibus debeamus.

Quotieſcumque autem dies Natalis Domini, aut reliquæ feſtiuitates aduenerint, ab infidelium concubinarum conſortio non ſolum, ſed etiam à propriis vxoribus abſtinere debemus. Dixit *Auguſtin. relatus in cap. Quotieſcumque* 33. *quaeſt.* 4. *& Ambroſ. in ſermone de aduentu Domini:* ſic. Fratres non ſolum debetis ab omni immunditia abſtinere; ſed etiam ab vxoribus propriis ſtudioſiſsimè abſtineatis; Nullus omnino vxori ſuæ ieiuniorum diebus coniungatur, *& in cap. Chriſtiano ead.* 33. *q.* 4 *Auguſtin.* ſic. Chriſtiano cum vxore ſua aliquãdo conuenire licet, aliquando nõ propter enim proceſsionis dies, & ieiuniorũ, aliquando non cõuenire licet, quia à licitis etiam abſtinendum eſt ad tempus, vt facilius impetrari poſsit, quod poſtulatur: probat etiam *cap. Si cauſa pro* creandorum filiorum ducitur vxor, non multum tempus videtur conceſſum ad ipſum vſum, qui, & dies feſti, & proceſsionis coniuncto *cap. vir ead. cauſ. & quaeſt. per tex.* & in fin. ibi. Hinc etiam in diebus abſtinentiæ nuptiæ celebrari prohibentur, *& in cap. Antecedenti ex Chryſoſtom. ſic.* Qui in caſtigatione victus ſe dicit agere pænitentiam, fruſtra hoc ſermone promittit, niſi egrediatur de cubili ſuo, & continentiam in ieiunio addat. Item à prægnante vxore maritus debet ſe abſtinere, *vt in d. cap. Si cauſa* ibi. Et ipſa ratio conceptus, & partus iuxta legem ceſſare vſum carnis his debere temporibus demonſtrant, *& in cap. Origo* 31.*quaeſt.*4. ibi. Imitentur ſaltem pecudes, & poſt quam venter vxoris intumuerit non perdant filios, nec amatores ſe vxoribus præbeant, ſed maritos, quæ omnia de conſilio intelligenda eſſe dicit *gloſ. d.cap. Chriſtiano verbo a licitis*. Idem eſſe in eo, quod dicitur *in c. ad eius vero* 5. *diſt.* quod ſcilicet maritus ad vxorẽ non accedat tempore poſt partum, nec menſtrui, quia licet ibi dicatur viris ſuis miſceri prohibentur, *diſt. gloſ. ibidem* intelligit, dicens, id eſt ſub forma prohibitionis diſſuadentur.

Idem intelligendum eſſe de eo, quod di-

citur in *cap. vlt.* 23. *diſt.* ibi. Sponſus, & ſponſa cum bene dicendi ſunt, &c. qui cum, benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia ipſius benedictionis, in virginitate permaneant vel alias biduo, vel triduo orationibus vacent, & caſtitatem cuſtodiant, vt in *cap. Aliter* 30. *quaſt.* 5. Dicit namque *gloſ. Verbo in virginitate in d. cap. vlt.* ſic. Sed intelligo illud, & iſtud eſſe conſilium, & non præceptum.

Poteſt maritus corrigere vxorem, & leuiter caſtigare, ſed non eam verberando, vt notauit *gloſ. verbo Iudicare in capit. ſicut Alterius* 7. *quaſt.* 1. Verberare enim ab ingenuis alienum eſt iuxta *l. Conſenſu C. de repud.* quia tale, quid viro prohibetur, ibi ſi ſe verberibus, (quæ ingenuis aliena ſunt) afficientem probauerit.

Ex eadem lege colligitur, quod vir luxurioſus vxorem exaſperat ibi. vel ad cõtemptum ſui, domus ve ſuæ, ipſa inſpiciẽte cum impudicis mulieribus (quod maximè etiam caſtas exaſperat) cœtum ineuntem, & in *Auth. de nupt. §. Miniores coll.* 4. ibi. Aut ità luxurioſe viuentem, vt inſpiciente vxore, cum alijs corrumpatur (quod maxime mulieres nuptas, vtpote circa cubile ſtimulatas exaſperat) & præcipue caſtas.

Marito non permittebatur vxorem adulteram occidere, & tamen patri erat permiſſum, ratio diuerſitatis ponitur *in l. Nec in ea* 22. *ff. ad l. Iul. de adult.* his verbis. Ideo autem patri, non marito mulierem, & omnem adulterum permiſſum eſt occidere, quod plerumq; pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit: cæterum mariti, & calor, & impetus facile ſæuientis, fuit refrenandus. Contrarium autem in accuſatione obſeruatur, nam patre, & marito cõcurrentibus ad accuſandum adulterum maritus præfertur iuxta rationem *l.* 2. *§. vlt. eod. tit.* ibi. Nam propenſiore iure, & maiori dolore executurum eũ accuſationem credendũ eſt. Si tamen maritus in adulterio deprehenſam occidat, quia ignoſcitur ei, ſeruos liberandos ſi iuſtum dolorem exequenti domino non reſtiterunt, ita inquit *l.* 3. *§.* 1 *ff. ad Syllan.*

Qui ex adulterio vxoris non iraſcitur leno præſumitur, & vti talis damnatur, *l.* 2. *ff. de adulter.* ibi. Item in eum, qui in adulterio deprehenſam retinuerit. Cæterum qui patitur vxorem ſuam delinquere, matrimoniumq; ſuum contemnere, quique contaminatione non indignatur, pœna adulterij in eum infligitur. *Et in §.* 1. ſic. Lenocinium mariti ipſum onerat non mulierem excuſat. Nam Claudius Gorgonius vir clariſsimus vxorem accuſans, cum detectus eſſet vxorem deprehẽſam in adulterio retinuiſſe, etiam ſine accuſatore, lenocinij damnatus eſt à Seuero, *& in l.* 29. *eod. tit.* ita. Mariti lenocinium lex coercuit, qui deprehenſam vxorem in adulterio retinuit, adulterumque dimiſit. Debuit enim vxori iraſci, quæ matrimonium eius violauit. Tunc autem puniendus eſt maritus cum excuſare ignorantiam ſuam non poteſt, vel, adumbrare patientiam prętextu incredulitatis.

Quod ſi patiatur vxorem delinquere, non ob quæſtum, ſed ob negligentiam, vel culpam, vel quantamcumque patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem poſitus eſſe videtur, inquit *d. l. Mariti* 29. *§. qui quæſtum.*

Non tam ſolemne eſt annuum, quod maritus vxori impendit, quam quod vxor marito præſtat: imo etiam incongruũ eſt, & contra ſexus naturam dicit *l. Si ſtipulata* 34. *ff. de donat. int. vir. vbi gloſ. ſolemne* explicat de quo infra verbo *Mulier.*

Actibus bellicis occupatus maritus, vxoris priuationem inferre non minor eſt pœna, quam ab hoſtibus capi, ita ait *Auth. de nupt. §.* 1. *collat.* 4.

Ma-

Maritus petens reſtitution em vxoris, non reſtituitur, ſi obijciatur nullitas matrimonij in gradu prohibito. Vide verbo *vxor*.

Si maritus, & vxor inſimul perierint ſtipulatio de dote ex capitulo. Si mulier in matrimonio deceſſiſſet, habet locum, ſi non probetur illa ſuperſtes viro fuiſſe, inquit *l. qui duos* 10. *§. Si maritus, ff. de reb. dub. vbi gloſ. verbo locum* ſic notat. Quod præmori fingitur, vel ſaltem non poſt quaſi debilior.

An teneatur maritus lugere vxorem dixiſti verbo *luctus*.

Maſculus.

Comprehendit etiam fæminam, *vt in l. qui duos* 60. *ff. de legat.* 3. ibi. Id autem eo venit, quod ſemper ſexus maſculinus fæmineum continet. Et in *l.* 3. *ff. de negot. geſt.* ibi. Hæc verba (Si quis) accipienda ſic ſunt, ſiue quæ, & *in l.* 1. *ff. de Carb. edict.* ibi. Non tantum maſculi, ſed & fæminæ, *& in l.* 1. *§.* 1. *ff. de conſtit. pec.* ibi. Qui, ſic accipiendum eſt; quæue, nam, & mulieres &c. *vbi ſummat Bart.* ſic Maſculinum concipit fæmininum, ſed non è contra, *vt infr. de verb. ſig. lib.* 1. *& in l.* 1. *in fin. ff. de pecul.* ibi. De eo loquitur non de ea, ſed tamen, & ob eam, quæ eſt fæminini ſexus dabitur ex hoc edicto actio, *& gloſ. verbo Fratres in l. Lucius, & Titia* 39. *ff. fam. herſiſc.* ibi. Maſculinum concipit fæmininum, nam appellatione fratris ſoror continetur, vt &c.

Sed quare maſculinum non etiam continetur ſub fæminino? forſan quia maior dignitas eſt in ſexu virili, vt dixit *Vlpian. in l.* 1. *ff. de Senator.* Et regulare eſt magis dignum attrahere ad ſe minus dignum, & non vice verſa; Si non tibi placet audi *Pomponium in l. Si ita* 46. *ff. de legat.* 2. Vbi poſtquam poſuit dictam concluſionem Fæmininum concipi per maſculinum ſic ait. Quod non eſt ex contrario accipiendum, vt filiarum nomine, etiam maſculi contineantur. Exemplo enim turpiſsimum eſt fæminino vocabulo, etiam maſculos contineri. In caſu tamen *l. Adigere* 6. *ff. de iur. patr.* maſculus comprehenditur ſub fœmina ibi. Ne nubat liberta &c. intelligitur etiam is, qui libertum iurare patitur.

In odioſis maſculinum non concipere fæmininum, dixit *gloſ. verbo Filia per tex. in l.* 1. *ff. de ventr. in poſſ. mitt.* his verbis. Non ergo maſculinum concipit fæmininum propter odium. Vnde videtur idem dicendum in pænalibus, cum pænalia ſint odioſa, & in terminis *Extrauag. ſane ne in vinea de Simon. int. com. dixit Felin. in capit. Quoniam extr. eod. tit. poſt num.* 13. *verſ. Item ad intellectum*, *dictam extrauag.* non intelligi de monialibus, prout declarauit idem *Vrban.* 5. *author. eiuſdem*. Sed obſtat fortiter *l. Si quis* 7. *ff. de iur. om. iud.* vbi imponitur pæna corrumpenti album prætoris. Et ait tex. Sed & vtrumque ſexum prætor complexus eſt &c. cum prætor alias tantum dixerit in maſculino, Si quis, reſpondet *Bart.* quod quando à lege profertur maſculinum ſemper comprehēdit fæmininum etiam in odioſis, *vt d. l. Si quis* id, & contrarium, quando profertur ab homine videas eum *in d. l.* 1. *§. Sed & ſi incertum numer.* 2. *ff. de ventr. in poſſ. mitt.*

Maſculus fortior, quam fæmina, intelligitur, vt dicit *gloſ. verbo Filium in l. Ex facto* 17. *§. Si quis autem ff. ad Trebell. vbi Apoſtill.* ſic. Nota dicendum in natiuitate, quod maſculus dicatur, quando ſimul naſcuntur, prius natus, quam fæmina *l. Si ita fuerit* 11. *§. Plane & ibi. Bart. ff. de reb. dub.* Sed hic tex.

tex. non probat marem intelligi priorem natum, quia fortiorem, ſed quia ibi humanior eſt ſententia propter libertatem, quod præſumatur prior natus, vt in illis verbis. Sin autem hoc incertum eſt &c. In ambiguis rebus humaniorem ſequi ſententiam oportet, vt tam ipſa libertatem conſequatur, quam filia eius ingenuitatem, quaſi per præſumptionem priore maſculo edito.

In multis, maſculi ſunt melioris conditionis, quam fœminæ, vt probat *gloſ.* 1. *per tex. in capit.* 1. *de ſucceſſ. feud.* ibi. Succedunt tantum filij, dicens, hic colligitur quod melior eſt maſculorum conditio, quam mulierum.

Verum *l.* 14. *C. de legit. hæred.* ſic proclamat. Lege 12. tab. bene humano generi proſpectum eſt, quæ vnam conſonantiam tam in maribus, quam in fœminis legitimis, & in eorum ſucceſsionibus, nec non & in liberis obſeruandam eſſe exiſtimauit, nullo diſcrimine in ſucceſsionibus habito, cum natura vtrumque corpus ediderit, vt maneat ſuis vicibus immortale, & alterum alterius auxilio egeat &c. quæ pro fœminis faciunt, *& l. Maximũ vitium C. de lib. præt.* ibi. Qui enim tales differentias inducunt quaſi naturæ accuſatores exiſtunt; cur nõ totos maſculos generauit, vt vnde generentur non fiant. Ad idem *Auth. de trien. & ſem. §. Neq; illo poſt princ. coll.* 3. ibi. Neque enim maſculus ipſe in ſe, neque fœmina ſolum ad natiuitatis propagationem ſufficiens eſt: ſed ſicut vtrumque eorum cooptauit Deus ad generationis opus; ita etiam nos eandem vtrinſque ſeruamus æqualitatem, & ad fin. ibi. Non autem diſtinguimus de filijs ſiue maſculi ſiue fœminæ ſint: ſicut enim natura nihil circa hoc, arte ratiocinatur, ita nec nos alteram in maſculs, alteram in fœminis ſecundum hoc ponimus legem.

Et in Auth. quib. mod. nat. effic. ſui §. Illud tamen verſ. Nam ſi hoc coll. 7. ſic. Non autem differentiam facimus de filijs, ſiue maſculi ſint, ſiue fœminæ ſicut enim natura nihil circa talia tractat, ſicut nec nos aliam in maſculis, & aliã in fœminis ſecundum hoc ponimus legem. *Et in §. Sed hæc de ex hæredat. lib. in Inſt.* ita. Noſtra vero conſtitutio inter maſculos, & fœminas in hoc iure nihil intereſſe exiſtimans, quia vtraque perſona in hominum procreatione ſimili naturæ officio fungitur. Et denique *in §. vlt. de hæred. quæ ab inteſt. in Inſt.* ſic. Diui autem principes non ſunt paſsi talem contra naturam iniuriam ſine emendatione relinquere: ſed eum neptis, & proneptis nomen commune ſit vtrique, tam qui ex maſculis, tam qui ex fœminis deſcendunt, ideo eundem gradum, & ordinem ſucceſsionis illis donauerunt. Et tamen his optimis rationibus ſpretis, nihil aliud faciunt homines niſi in ctôrarium relinquentes bona ſua, vt conſeruentur (ſicut aiunt in familijs) maſculis, excludentes fœminas contra naturam, ex quo infinitæ lites oriuntur, quod quidem lege ſpeciali omnino tollendum erat etiam pro bono reip. & enerniatis prædictis iuribus illa obſeruari mandandum.

Mater.

CVm audis matrem familias accipe notæ authoritatis fœminam dicit *l.* 3. *ff. de lib. hom. exhib. & l. Pronunciatio* 46. *de verb. ſig.* ſic. Matrem enim famil. à cæteris fœminis mores diſcernunt atque ſeparant &c. Nam neque nuptiæ, neque natales matrem famil. faciunt, ſed boni mores, *vbi gloſ. vlt.* ſic. Et nota, quod tribus modis dicitur mater famil. Primo large pro magnis, & paruis, vt hic &c. ſecundo ſtrictè pro fœmina notæ authoritatis, vt &c.

Digitized by Google

&c. Tertio largiſsimè pro omni fæmina, quæ ſit ſui iuris.

Mater certior eſt patre, vt dicit *Paul. in l. Quia ſemper certa eſt mater* & ſi vulgo conceperit: pater vero is tantum, quem nuptiæ demonſtrant *ff. de in ius uoc. & ibi. Bart.* niſi in expoſitis cum, & horum mater ſit in certa.

Naturæ amor pius, matrem circa filios ſine ſuſpicione facit quamplurimum, dicit *Imperator in Auth. vt ſine prohib. mat. coll. 7. & in Auth. de nupt. §. Eiuſdem quoque coll. 4.* ſic. Quoniam omnium mater fide dignior ad filiorum educationem videbatur, dat ei etiam hæc, lex, niſi ad ſecundas acceſſerit nuptias.

Tenetur autem mater alere, & lactare filium per triẽnium, vt notat *gloſ. vlt. in l. 3. C. de alen. lib.* ibi. Scilicet maiori triẽnio, alias mater debet eum alere per tex. *in l. Nec filium* ibi. Maiori triẽnio *C. de patr. poteſt. vbi gloſ.* explicat ſic trimo ideſt triennio &c. Intra triennium ergo mater debet alere: pater ab inde ſupra. Notat etiam *gloſ. magiſtra verbo, materna pietate, in l. Alimenta 11. C. de negot. geſt.* ibi. Et dic eum mater alit filium: aut patre viuente, & tunc non repetit à filio &c. aut eo mortuo, & tunc intra triennium idem &c. Si autem poſtquam habeat tres annos, & tunc cum quæſtio ſit facti iudex deneget petitionem ex qualitate, ſiue ex quantitate facultatum matris, & filiorum, & impenſarum, & ex qualitate perſonarum &c. facit *cap. 2. de conu. in fid.* ibi. Et pueri poſt triennium coniuncta gloſ. ibidem.

Si autem contigeret patrem quidem minus idoneum eſſe, matrem vero locupletem apud eam pauperes filios manere, & ab ea nutriri iubemus: quemadmodum enim filij locupletes coguntur matrem egentem alere, ita iuſtum eſſe decernimus, & à matre locuplete filios paſci, ita dicitur in *Auth. vt lic. mat. & auia §. Illud quoque coll. 8.*

Et ſi quidem pater ſeparationis occaſionem præbeat apud matrem nutriantur expenſas patre præbente, ſi vero per cauſam matris oſtendatur ſolutum matrimonium, tunc apud patrem maneant filij, & alantur, inquit *d. §. illud* à quo deduxit prædicta, *gloſ. verbo, materna pietate*, in ſupra proxime citata *l. Alimenta C. de neg. geſt.* ibi. Si autem diuortio facto ſolutum ſit matrimoniũ tunc ſi culpa mulieris, alantur apud patrem expenſis matris. E contra idem ſcilicet, quod alantur apud matrem expenſis patris, quando culpa viri factum ſit diuortium, & facit *l. 3. ff. de lib. hom. exhib.* ibi obtinuit enim mater ob nequitiam patris, vt ſine diminutione patriæ poteſtatis, apud eam filius moretur coniuncta *l. 1. eod. tit.*

Verba autem *l. Alimenta*, cum ſint notatu digna, hic etiam poni libet. Alimenta quidem, quæ filijs tuis præſtitiſti tibi reddi non iuſta ratione poſtulas cum id exigente materna pietate feceris. Si quid autem in rebus eorum vtiliter, & probabili more impendiſti: ſi non, & hoc materna liberalitate, ſed recipiendi animo feciſſe te oſtenderis: id negotiorum geſtorum actione conſequi potes. *Et in l. Siquis à liberis §. Mater ff. de lib. agnoſc.* ſic. Nec impetrare debes ea, quæ exigente materno affectu in filiam tuam erogatura eſſes etiam ſi à patre ſuo educaretur, *& in l. 1. C. de neg. geſt. ita.* Cum etiam ſi quis pro affectione domeſtica aliquos ſumptus fecerit, nulla ratione eos repetere poteſt.

Ponenda etiam duxi verba tex. *in d. cap. 2. de conuerſ. infidel.* vbi mater infidelis marito ad fidem conuerſo petenti tradi ſibi filium recuſans traditionem, ſic reſpondebat. Quod cum puer adhuc infans exiſtat, propter quod magis indiget materno ſolatio, quam paterno ſibique ante partum oneroſus, & do-

loro-

loroſus, in partu, poſt partum labo-rioſus fuiſſe noſcatur, ac ex hoc legitima coniunctio maris, & fœminæ magis matrimonium, quam patrimonium nuncupetur; dictus puer apud eam debet conuenientius remanere, Cum autem filius in patris poteſtate conſiſtat cuius ſequitur familiam, & non matris, & in ætate tali quis non debet apud eas remanere perſonas, de quibus poſsit eſſe ſuſpicio, quod ſaluti, vel vitæ inſidientur illius, & pueri poſt triennium apud patrem non ſuſpectum ali debeant, & morari, materque pueri, ſi cum remanere contingerit apud eam, poſſet illum adducere ad infidelitatis errorem: in fauorē maxime fidei Chriſtianæ reſpondemus patri eundem filium aſsignandum.

Mater non dicitur filios habere in poteſtate, vt deducitur *ex §. Ius autem de patr. poteſt. in Inſt.* in fin. ibi. Qui autem ex filia naſcuntur in poteſtate tua non ſunt, ſed patris eorum: Cum filius familiam patris ſequatur, & non matris. Quod intelligeretur quo ad ius patriæ poteſtatis; nam ſi mater tutrix eſt filiorum, eos dicitur habere in poteſtate, vt eſt tex. ſingularis *in capit. ex parte 67. de appellat.* ibi. Cum nobilis mulier &c. Excipi fecit, quod cum res, de quibus in iudicio agebatur, & prædicti filii eius ſub poteſtate, & tutela ipſius minime permanerent cum iam ad ſecunda vota tranſiſſet, & ibidem notat *gloſ. verbo ſub poteſtate.*

Notabis etiam, quod in caſu *l. Hi qui* 32. *C. de Murileg. lib.* 11. Filij ſequuntur matris, & non patris familiam, inquit enim tex. Hi qui ex filiabus Murilegulorum, & alienæ originis ſunt patribus, vel fuerint procreati, maternæ conditionis iura agnoſcunt, *vbi gloſ.* dicit. Eſt enim ſeruitus non honor, & ſic non eſt contra *l. Cum legitime ff. de ſtat. hom.* nec etiam contra *l. Nullus* 44. *C. de curion. lib.* 10. quæ ita ait. Nullus ſolius materni ſanguinis vinculis illigetur: quia mulierum infirmitas nunquam huiuſmodi functionibus reddit obnoxios, à quibus ipſa habetur immunis.

Matris conſilium debile, & è contra, patris, eſt firmum, vt ſupra verbo *Conſilium.*

Mater non excuſatur per ignorantiam in non petendo tutore filijs. Vide infra verbo mulier, & ibidem quod non gaudet priuilegijs, nec honore filij, niſi tantum mater conſulis, ſi ipſe vult, & in verbo *vxor*.

Matris dictum non præiudicat filio, vt dicit *gloſ. Verbo Carboniano in l.* 1. *ff. de Carb. edict.* ibi. Non ergo patris dictum filio præiudicat, vel etiam ignorantia &c. nec matris &c. Proderit tamen in cauſa matrimoniali pro filia, niſi detur aliquod ex his, quæ *in cap. Super eo de teſtib.* ibi. Quod cum mater filiæ incrementum, & honorem videtur diligere, vbi vir eſt diuitijs, & nobilitate, potentia, vel honore, teſtimonium eius videtur eſſe ſuſpectum, & ibidem nocebit, ſi depoſuerit de impedimento antequam matrimonium contrahatur, in illis verbis reſpondemus, quod ſi nō eſt firmatum matrimonium inter eos, matre aſſeuerante ipſos eſſe conſanguineos, non debent coniungi: quia præſumptio eſt non modica, quod ſe linea conſanguinitatis attineant. Si vero matrimonium eſt firmatum non debet ſine plurium iuramento diſſolui.

Confeſsio matris, an præiudicet filio vide verbo *Pater*.

Contra votum matris eſt mors filiorum, vt dictum eſt verbo *Filius*, dicitur enim mater infelix, quę ſuperſtes eſt omnibus filijs, vt in *Auth. de nupt. §. Prima prope fin.* ibi. Si vero omnes defuncti ſint: habeat conſolationem ſuæ infelicitatis mater, vt ea rurſus recipiat *collat.* 4.

Filius impubes ſi inſimul cum matre naufragio perierit, ante eam mortuus præſumitur, vt in *l. Inter* 26. *ff. de pact. dot.* ibi. Mulier naufragio periјt, cum anniculo. Quia veriſimile videbatur infantem ante matrem periјſſe. Et ibidem *gloſ.* interrogat. Sed quid de filio pubere ſi mortuo? Et reſpondet, contra.

Mater poteſt accuſare filium ſibi inſidiãtem inquit *Bald. in ſummario l. Propter inſidias* 14. *C. de ijs qui accuſ. poſſ.* cuius verba iam ſupra poſita ſunt verbo Accuſatio.

Non poterit tamen teſtamentum filii impugnare ſi inhoneſtis factis atque indecentibus machinationibus filium ſorte obſedit, inſidijſque eum, vel clandeſtinis, vel manifeſtis appetijt, vel inimicis eius ſuas amicitias copulauit, atque in alijs ſic verſata eſt, vt inimica eius potius, quam mater crederetur, quo probato etiam inuita aequieſcat filij voluntati, ita expreſsis verbis, inquit *l. liberi* 28. *ad fin. C. de inoffic. teſta.*

Mater donans aliquid filio de ſuo, ſi ad ſecundas venerint nuptias non poterit per occaſionem ingratitudinis reuocare, quod datum eſt. Non enim ex pura videtur voluntate ingratitudinem introducere, ſed ſecundas nuptias conſiderans, ad hanc veniſſe cogitationem putabitur, ita dicit *Auth. de nupt. §. Mater tamen coll.* 4. *& in l. His ſolis* 7. *C. de reuoc. donat.* ſic per ſummarium ponitur Mater, quæ donauit filio ingrato, poteſt reuocare donationem, niſi poſt mortem mariti viuat inhoneſte, vel nubat ſecũdo, quæ lex in fin loquens de talibus inhoneſtis fœminis, ſic dicit. Quis eſt enim, qui his aliquid arbitretur tribuendum eſſe? Cum etiam illis, quæ iure ſecundas tantum contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegijs tributum eſſe velimus? Sed an idem in patre ſecundam ducentem vxorem? Reſponde, non: quia non inuenitur mutatum: quia non facile per ſecundam vxorem animum mutaret ſicut vxor per virum, vt ita dicit, & probat *gloſ. in Auth. Quod mater C. de reuoc. donat.* quæ loquitur iuxta illud, quod eſſe debet, cum vir præſumatur animo conſtantior, quam mulier; ſed experientia nos videmus, quod mulier magis vertit hominum animos, quam e conuerſo.

Mathematici.

Sic dicti a Mathenſi, penultima producta, quod eſt diuinare, non à matheſi penultima correpta. nam.

Scire facit matheſis, ſed diuinare mathenſis.

ita ponit *gloſ.* 1. *in l. Mathematicos* 11. *C. de Episc. aud.* quæ lex ita ſe habet, Mathematicos niſi parati ſint codicibus erroris proprijs ſic oculos Epiſcoporum incendio concrematis, catholicæ religionis cultui fidem tradere nũquam ad errorem primum rediturі, non ſolum vrbe Roma, ſed etiam omnibus ciuitatibus pelli decernimus. Qui ſi hoc non fecerint; & contra clementiæ noſtræ ſalubre conſtitutum, in ciuitatibus fuerint comprehenſi, vel ſecreta erroris ſui, & profeſsionis inſinuauerint, deportationis pœnam excipiant, & in *l. Item apud* 15. *§. Si quis aſtrologus ff. de iniur. Vlpian.* ſic ait. Si quis Aſtrologus, vel qui aliquam illicitam diuinationem pollicentur, conſultus, aliquem furem dixiſſe, qui non erat: iniuriarum cum eo agi non poteſt, ſed conſtitutiones cum tenent, hoc eſt, quod gladio vltore puniatur, vt *in l. nemo aruſpicem C. de Mathem.*

In cap. Illud 26. *quaſt.* 2. *Auguſtin.* ſic inquit. Superſtitioſum eſt quidquid inſtitutum eſt ab hominibus, ad facienda

Xxx ido-

idola, accolenda pertinent, ſicut Deũ, creaturam partemue creaturæ, vel ad cõſultationes, & pacta quædam ſignificationum cum Dæmonibus placita atque fœderata &c. Ad hoc etiam genus pertinent omnes ligaturæ atque remedia, quæ medicorum quoque diſciplina condemnat, ſiue in præcantationibus, ſiue in quibus notis, quas caracteres vocant, ſiue in quibuſcumque rebus ſuſpendendis, atque ligandis, vel etiam ſaltandis &c. Neque illi ab hoc genere ſuperſtitionis ſegregandi perniciosè ſunt, qui olim Genethliaci propter natalium conſiderationes dierum, nunc autem vulgo, Mathematici vocantur. Nam & ipſi quamuis veram ſtellarum poſitionem, cum quiſque naſcitur, conſectentur, & aliquando etiam peruestigant; tamen quod inde conantur, vel actiones noſtras, vel actionum euentus prædicare, nimis errant.

Et in cap. 1. prope fin. 26. quæſt. 3. idem Auguſtin. ſic. Poſtea hoc nomine ſoli Mathematici dicti ſunt, cuius artis ſcientia vſque ad Chriſtum fuit conceſſa; vt edito nemo exinde natiuitatem alicuius de cælo interpretetur. Et tamen videmus adhuc errorem iſtum perſeuerare.

Matrimonium.

Dictũ quaſi matris muniũ, quia magis verſatur in eo officium maternum quam paternum; plura enim onera ſubit mater, in nutritione, & creatione filij, vt ſupra dicitur *verbo Mater ex cap. 2. de conuerſ. infidel. Addas gloſ. verbo Nuptia in §. 1. de patr. pot.* ibi. Matrimonium dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat, & ibidem *Apoſtill.* ita & ideo ab ea potius quam à patre denominatur; qui maiora ſuſtinet onera; Eſt enim ante partum oneroſa, in partu doloroſa, & poſt partum laborioſa &c. Et ſic dicitur matrimonium, quaſi matris munium.

Per matrimonium videtur quodammodò introduci immortalitatem, vt dicit *Imperator in Auth. de nupt. in princ. coll. 4.* his verbis. Si enim matrimonium ſic eſt honeſtum, vt humano generi immortalitatem artificioſe introducere videatur. Et ex filiorum procreatione, renouata genera manent; iugiter Dei clementia, quantum eſt poſſibile, noſtra immortalitate damnatæ naturæ rectè nobis ſtudium eſt de nuptijs. Alia namque omnia quæ ſancita ſunt à nobis non in omnibus competunt, nec hominibus, nec rebus, nec temporibus: ſtudium verò nuptiarum totius eſt (vt ita dicatur) humanæ ſobolis ex quo etiam reuocatur ſolo, & ampliori, quam alia ſolicitudine dignũ eſt.

Inuitat autem ad matrimonium, vel dilectio filiorum procreandorum (quod quidem vtile eſt) Vel quia iuuenis eſt: vnde feruori naturæ reſiſtere non poteſt. Vel quia amore pulchræ fœminæ detinetur, quo nil eſt vehementius; vel quia amore eius eſt inebriatus per artẽ forte magicam: vt quis vino baccatur, ita ponit *gloſ. verbo propter quadam in Auth. quomod. oport. Epiſc. §. Hæc autem de Deo coll. 1.* Non tamen video, quod apponatur alia cauſa, quæ noſtris valde tẽporibus viget, ſcilicet pinguiſſima dos, & hæc quidem videbatur primum debere obtinere locum, ſed non ita debet eſſe. Non enim dotibus, ſed affectu matrimonia contrahuntur, vt dicitur in *l. Iubemus 12. C. de repud.* à qua deduxit *gloſ. pen. in l. Neque ſine 13. per eadem verba C. de nupt.*

Affectus autem ille non eſſe debet terrenus, quia talis potius cupiditas dicitur, quæ reprobatur, & excæcat oculos mentis, vt etiam faciet per vim matrimonia contrahere, vt inquit *Conc. Trid. ſeſſ. 24. de reform. cap. 9.* ibi. Ita ple-

pleruṁque temporalium dominorum, ac magiſtratuum mentis oculos terreni affectus atque cupiditates execęcant, vt viros, & mulieres ſub eorum iuriſdictione degentes maxime diuites, vel ſpem magnæ hæreditatis habentes, minis & pœnis adigant eum ijs matrimonium, inuitos contrahere quos ipſi domini vel magiſtratus illis præſcripſerint. Quare cum maxime nefarium ſit matrimonij libertatem violare, & ab eis iniuriam naſci, à quibus iura expectantur, præcipit &c. Nec adſtringi debet matrimonium timore pęnę. Quia inhoneſtum viſum eſt vinculo pęnæ matrimonia adſtringi, ſiue futura, ſiue iam contracta, vt dicit *l. Titia* 134. *ff. de verb.* Sed notabis, quod aliud eſt eligendi matrimonij pœnæ metu libertatem auferre: Aliud ad matrimonium certa lege inuitari, prout in terminis diſtinxit *l. Titio centum* 70. *ff. de cond. & dem.*

§. Inter pares matrimonium celebrãdum dicit *Bald. per tex. ibi. in l. Si maior* 12. *C. de legit. hered.* in illis verbis Maxime cum & anteriore noſtra lege huiuſmodi nuptias permiſimus, impares eas videri maxime concedentes; Sed contractum valet, dicit idem *Bald.* Vnde antequam contrahatur quiſque conſideret maturius, & non feſtinanter ſe inijciat, quia ſic &c.

Sic matrimonij nimia feſtinatio punitur, ſed matrimonium non caſſatur, inquit *gloſ. verbo Sacramenti in Auth. decernit C. de recept. arbitr.*

Triplex ſacramentum deſignatur in matrimonio carnali copula conſumato Primum eſt, vnio fidelis animæ ad Deũ per dilectionem, & charitatem, & hæc deſignatur per coniunctionem animorum in ipſa prima deſpenſatione, dum alter per mutuum conſenſum conſentit in alterum, & de hoc ſacramento fit mentio in *c. Debitum de Bigam.* ibi: Alterum ſignificat charitatẽ, quæ conſiſtit in ſpiritu inter Deum, & iuſtam animam. Secundum eſt vnio humanæ naturæ ad Deum, quæ facta eſt in vtero virginali per incarnationẽ Verbi Dei, & hoc deſignatur per carnalem commiſtionem viri, & vxoris, de quo *in d. C. debitum* ibi. Reliquum vero deſignat conformitatem, quæ conſiſtit in carne inter Chriſtum, & Eccleſiam, ad quod pertinet illud, quod euangeliſta teſtatur: Verbum caro factum eſt. Tertium vero deſignat conformitatem, quę conſiſtit in carne inter Chriſtum, & Sanctam Eccleſiam. Primum eſt vnio voluntatis, ſecundum eſt naturæ conformitas, vt *in cap. In Chriſto pater de conſecrat. diſt.* 2. vbi habes de conformitate naturæ diuinæ, & humanæ. Et non intelligas, quod ipſe actus corporalis deſignet hoc ſacramentum, ſed propter actum conſumatum deſignatur Sacramentum. Tertium Sacramentum eſt vnitas Eccleſiæ ex omnibus gentibus, collecta, & vni viro Chriſto ſubiecta. Hoc ſacramẽtum deſignatur per illum coniugatum, qui vnicum tantum matrimonium ſeruauit: ſed vbi ſecundum matrimonium contrahitur, hoc tertiũ Sacramentum non habet locum, quia recedit ab illa vnitate quæ primo ſignabatur per vnicum matrimonium, quia in ſecũdo matrimonio diuidit carnem ſuam in plures, vnde vnitatem ammodo ſignificare nõ poteſt, Chriſtus enim ſignat vnitatem ex omnibus gentibus Chriſto ſubiectam, *vt in capit. Acatius* 26. *diſt.* Sed ex quo Eccleſia Chriſto ſe coniunxit ab eo nunquam diſceſsit, nec ipſe ab ea, ergo bigamus talem vnitatem ſignare non poteſt, & ideo promoueri non poteſt propter defectum iſtius tertij Sacramenti ita magiſtraliter ponit *gloſ. verbo Sacramentum in d. cap. Debitum de bigam.*

Vnde ſi matrimonium carnali copula non fuerit conſumatum, quia defecit illud ſecundum Sacramentum, ſcilicet vnio-

nis naturæ humanæ ad Deum, poterit vnus ad Deum tranſire, & alter in ſeculo remanere, vt dicitur *in cap. 2. de conuerſ. coniug. & in capit. 7. ad fin. eod. tit.* ſic. Sane quod in Euangelio Dominus dicit non licere viro; niſi ob cauſam fornicationis vxorem ſuam dimittere intelligendum eſt ſecundum interpretationem eloquij de his quorum matrimonium carnali copula eſt conſumatum, vbi notat *gloſ. vlt.* quod matrimonium non conſumatum ſortitur naturam ex conſtitutione Eccleſię ideo circa illud latiſsime patet Papæ poteſtas. Et ſic ſi voluerit poterit diſpenſare, vt altera ducatur vxor. Quia tolerabilis eſt aliquos contra ſtatuta hominum dimittere copulatos; quam coniunctos legitime cõtra ſtatuta Domini ſeparare, vt alias dixit *gloſ. in capit. In litteris 24. de teſtib. in capit. 2. de translat. Epiſcop.* ibi: Quoniã carnale veritate in fortius eſt, quia diſſolui non poteſt etiam ſi interueniat conſenſus Papæ; & ipſorũ coniugium in multis diſſoluitur caſibus, translatione &c. renunciatione &c.

Matrimonij coniunctio, res fauorabilis dicitur, & e contrario eius diſſolutio, vt deducitur *ex cap. videtur, qui matr. accuſ. poſſ.* vbi admittuntur teſtes, quia alias teſtificari non debent admitti. Ex ipſius coniugij prærogatiua, & quia fauorabilis res eſt: ſic enim finitur ille tex. & in *capit. Directa 39. de appellat. etiam in fin.* ibi. Matrimonij, quod eſt res fauorabilis, *& in cap. Tua nos* ibi. Cum coniugium multum fauoris obtineat, teſtes qui ad diuortium celebrandum producti conſanguinitatis gradus computant à ſtipite debent incipere, ideſt à parentibus, vel germanis, & ſic per ordinem diſtinguere gradus, nominibus proprijs, vel æquipollentibus indicijs deſignando perſonas, præſertim cum ſępius teſtimonium perhibeant de auditu, quod quia minus eſt validum, non eſt in articulo huiuſmodi nimium laxanda facultas *de conſang. & affin.*

Aduerſus matrimonium audiri non debet, quæ ante cognitionem ſui, legitimum annum attingens, cum potuit, minime reclamauit: Sicut enim ante legitimum conſenſum potuit diſſentire, ſic poſtquam legitimo tempore accedente, ſemel etiam copulę carnali conſentit exratiabitione ſibi ſuper hoc ſilentiũ indixiſſe, ita inquit *cap. Inſuper 4. qui matr. accuſ. poſſ.*

In matrimonio carnali non ſtatur confeſſioni viri, & vxoris, ſi contra matrimonium confiteantur, quia ſæpe ad inuicem colluderent, vt ſepararentur, vt dicit *decretalis ſuper eo de eo, qui cogno. conſang.* Sed in ſpirituali matrimonio, ſi aliqua de qua conſtat, quod fuerit primo vxor ante ingreſſum monaſterii, poſtea confiteatur in iudicio, quod ante ingreſſum cognita fuit a viro debet ſibi reſtitui, ita ponit *gloſ. verbo Mulieres in cap. Cum cauſa 6. de raptor.*

Certe hoc iure vtimur. Ne bene concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis diſſoluantur, inquit *l. 1. in fin. ff. de lib. hom. exhib.*

Quod cauſa matrimonij contrahendi viro datur, inter lucrum non numeratur, ſic diſponente *l. vnic. C. de impone. lucrat. diſcript. lib.* 10. ibi. Si vero, vel ſocer futurus, filii vel nepotis, vel pronepotis ſponſæ affinitatis eorũdæ cauſa donauerit, vel parens etiam filiam neptem, vel proneptem curiali, ſeu extraneo nubentem dotauerit, licet caſus euentu, res ei, cui data eſt, verſatur ad lucrum, nec inter lucratiuas numerabitur, nec deſcriptionis oneri ſubiacebit. Nec enim iuris optimi eſt matrimonium, cum tot tantiſque ſuis difficultatibus opprimatur: aduentitiis etiam cumulare ponderibus.

In dubio præſumitur potius fornicatio, quam matrimonium, dicit *gloſ. vlt. in cap. vnico de ſerutin. per tex. in cap. A-*

liter

liter 30. quaeſt. 5. cuius omnia verba ita ſe habent. Aliter legitimum non fit coniugium, niſi ab his, qui ſuper ipſam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus cuſtoditur, vxor petatur, & à parentibus, & à propinquioribus ſponſetur, & legibus dotetur, & ſuo tempore ſacerdotaliter (vt mos eſt) cum precibus, & oblationibus à ſacerdotibus benedicatur: & à Paraninphis (vt conſuetudo docet) cuſtodita, & conſociata à proximis congruo tempore petita, à legibus dotetur, ac ſolemniter accipiatur: & biduo vel triduo orationibus vacent, & caſtitatem cuſtodiant. Item: Ita per acta legitima ſcitote eſſe, conubialiter vero præſumpta, non coniugia, ſed adulteria, vel contubernia, vel ſtupra, aut fornicationis potius, quam legitima coniugia eſſe non dubitatur.

Matrimonium contrahi non poteſt inter perſonas, his verſibus contentas, ſecundum *doct. in capit. Gaudemus de diuort.*

> *Nata, ſoror, neptis, matertera, fratris, & vxor.*
> *Et patrui coniux, mater, priuigna, nouerca.*
> *Vxoriſque ſoror, priuigni nati vtriuſque.*
> *Atque ſorore patris coniungi lege vetantur.*

Alios ponit *Hoſtienſ. in ſum. lib. 4. de matrim. ſub num. 26.*

Medicus.

Alias dicitur parabolanus *in l. Plaut 17. C. de Epiſcop. & cler. vbi gloſ. verbo Parabolani* ſic explicat id eſt medici, ſic dicti, quia multas habent parabolas, qui & circuitus vocantur, & forte ob id appellantur etiam circulatores *in l. ſi duas 6. ff. de excuſat. tut.* ſed melius explicat ibidem *gloſ.* Dicens Circulatores, alias circitores, alias circuitores, quia circuibant ciuitatem ſanando ægros &c. vocantur etiam Archiatri, vt in *l. 1. C. de comit. & archiat. lib. 12.* ibi. Archiatros, intra palatium militantes ex quo infertur etiam medicos dici militare, proue aduocati, ſed non intelligas in omnibus medicis, ſed in his, qui ſunt in palatio tantum, *vt ex d. l. patet.* Patroni vero cauſarum omnes militare dicuntur ex his, quæ dicta ſunt Verbo Aduocatus.

Medici, ſeu Archiatri, vel parabolani ſunt immunes ab hoſpitalitate per *l. 8 C. de metat. lib. 12.* his verbis Archiatros noſtri palatij, nec non vrbis Romæ, & magiſtros litterarum pro neceſſarijs artibus, vel liberalibus diſciplinis, nec non picturæ profeſſores, ſi modo ingenui ſunt, hoſpitali moleſtia quo adiuuent liberari præcipimus. Non autem erunt immunes medici animalium, quia tales, licet medici dicantur, improprie tamen medici appellantur, vt inquit *gloſ. verbo, medici, in l. 1. C. de excuſat. artif. lib. 10.*

Excuſantur etiam à tutela medici iuxta *d. l. Si duas 6. ff. de excuſat. tut.* ibi. Medici, qui & circulatores vocantur, quẽ admodum à reliquis muneribus, ita & à tutela, & à cura requiem habent. Sed quid dicet de his, qui aliquam corporis partem medẽtur? non auſus fuit affirmatiue reſpondere *Vulpian. in l. 1. ff. de var. & extraord. cog. ſed dixit.* ſic Medicos fortaſsis, quis accipiet etiam eos, qui alicuius partis corporis, vel certi doloris ſanitatem pollicentur, vt puta ſi auricularum, ſi fiſtulæ, vel dentium. Non tamen ſi incantauit, vel imprecatus eſt, & (vt vulgari verbo impoſterum vtar) ſi exercizauit non ſunt iſta medicinæ genera: tametſi ſint, qui hos ſibi profuiſſe prædicant. *Barb.*

tamen

Digitized by Google

tamen ibidem dicit omnes prædictos, medicos non eſſe, & ſic non erunt immunes. Sed *Bald. in l.* 1. *numer.* 7. *C. manda.* tenet contrarium, exceptis incantatoribus: forte quia (vt dicitur) ipſe olim fuerat medicus; quod certè non dixiſſet ſi in eadem ſcientia medicinæ permaneret. Veri namque medici abhorrent valde iſtos auricularios dentarios, articularios, & herbularios.

Medicus principis dicitur habere dignitatem, & ea fungitur de qua *in l. vnic. C. de comit. & archiat. Sacr. Palat. lib.* 12. *vt notauit ibidem Bart.* dicens. Nota hanc legem pro medico Papæ, vel Principis, vt hac dignitate fungatur.

Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægris magno venalibus, ſed omnes iſti, qui ad alienum cõmodum pro ſuo veniunt, non obligant eos, quibus proſunt, dixit *Senec. lib.*4. *de benef cap.*13. *ad fin.* Sed multoties nocet medicus per imperitiam, & tunc tenetur quaſi ex maleficio, ſed certe dicas ex maleficio, vt inquit *gloſ. verbo ex damno per tex. ibi in l. ex maleficijs §. Si quis abſentes ff. de act. & in §.* Si iudex; dat rationem dicens, quia imperitia culpæ annumeratur, & facit *l. Illicitas in §. Sicuti ff. de off. præſid.* Sicuti (inquit Vlpian.) medico imputari euentus mortalitatis nõ debet: ita quod per imperitiam commiſit, imputari ei debet, prætextu enim humanæ fragilitatis delictum decipiẽtis in periculo homines, innoxium eſſe non debet. *Et in l. Qua actione §. vlt. ff. ad l. Aquil. idem Vlpian.* ſic. Proculus ait, ſi medicus ſeruum imperitè ſecuerit, vel ex locata, vel ex lege Aquilia, teneri, *& in l. Seq. Cuius addit.* Idem iuris eſt ſi medicamento perperam vſus fuerit. Sed & qui bene ſecuit & dereliquit curationem, ſecurus non erit, ſed culpæ reus intelligitur. Et quot inueniuntur, qui per imperitiam necant, & per negligentiam, vel auaritiam ægros derelinquendo plures ſepeliunt, quam veſpillones, vt de primis dicit Martial.

> *Nuper erat medicus, nunc eſt veſpillo Diaulus,*
> *Quod veſpillo facit, fecerat, & medicus.*

De ſecundis, quod illos non debeant derelinquere propter paupertatem in *l. Archiatri* 9. *C. de profeſſor. & med. lib.* 10. ait Imp. honeſte obſequi tenuioribus malint, quam turpiter ſeruire diuitibus, *vbi gloſ. verbo Turpiter* ſic. Erat enim turpe, quod propter diuitias ſuas aliquis diues citius curaretur, quam pauper, qui nihil dare poterat. Et hanc eſſe vnam ex cauſis, propter quam poterit medicus reprobari a Repub. videtur probare *l. Si duas* 6. *ff. de excuſat. tut.* ibi. & circa operationem ſe negligenter non habeant, *& l. Seq.* ſic. Et reprobari medicum poſſe à Republica, quamuis ſemel probatus ſit, *vbi not. Apoſtill.* dicens. Ex cauſis poſtea emergentibus, *idem in l. vt gradatim* 11. *§. Quoties ff. de muner. honor.* ibi. Reprobari poſſe medicum à Rep. quamuis ſemel probatus fuerit Diuus magnus Antoninus cum patre reſcripſit, *vbi gloſ. verbo reprobari* ſic. Sic cauſa reprobandi fuerit conſonat *l. Grammaticos* 2. *C. de profeſſor. & med. lib* 10. *& gloſ. verbo ſemel in l. Pomponius* 10. *de negot. geſt.* ibi. Sed è contra eſt in medico ſemel probato, qui poteſt reprobari &c.

Idem eſt adhibere malum medicum infirmo, ac nullum adhibere ſic deducitur ex tex. *in l. Quod ſi nolit §. Si plures ff. de adil. ed. ibi*: Etiam ſi non adhibuit medicum, vt ſanari poſſit, vel malum adhibuit culpa ſua, *vbi gloſ.* poſt alia ſic. Item arg. ſimiliter contra hæredem, qui teſtatori non adhibuit medicum, vt priuetur hereditate per *l. Indignu'm ff. de his quib. vt indig. & ad-*

dit

dit Apoſtill. ſic. Quemadmodum maritus priuatur lucro dotis propter remedium non adhibitum vxori ægrotæ, ita etiam priuatur ſi medicum adhibet malum. Quod limitarem in caſu, quo ægrotus haberet fidem, & deuotionem ipſi imperito medico: nam, vt inquit *Auten. 6. natural.* Imperitus medicus propter fidem, & deuotionem ægri, facilius ſanabit ægrotum, quam peritus, & doctus: cuius dicto videtur ſtandum; Quando autem requiratur dictum plurium medicorum, vel vnius tantum videas *Abb. in cap. Propoſuiſti a nu. 4. cum ſeq. de probat.* late ex multis Bertach. in ſuo repert. verbo Medicus in princip.

Medicus, quando infirmum curat, neque ſemper fame detinet, neque ſemper larga menſa frui ſinit, & non voracitas febrem pariens, augeat febrem, fames vero infirmiorem cum faciat; ſed coniectans apud ſe quantæ ſint ægrotantis vires, & diligenter vtens arte omni ſua in medium affert dixit *Chryſoſt. in Geneſ. homil. 4.*

Contraria diuinæ conditioni præcepta medicinæ ſunt, quæ à ieiunio reuocant, lucubrare non ſinunt, ab omni intentione meditationis abducunt. Ita qui ſe medicinis dederit ſe ipſum ſibi abnegat, dixit *Ambroſ. in pſal. 20. relatus in cap. Contraria diſt. 5.*

Medium.

Dicitur quod æqualiter diſtat ab vtroque extremorum *Ariſt. 2. Ethic. 5.* vbi etiam dicit, quod omnis ſitus ſuperabundantiam, & defectum fugit; medium autem quærit, *& in cap. 6.* Medietas eſt laudanda, extrema autem non recta, nec laudabilia ſunt, *& in 5. Ethic. 7.* Medius actus laudatur in cunctis, *& c. 2.* Iuſtum vtique erit medium damni, & lucri. Et apud nos, quam plura probant iura ex quibus aliqua adducemus.

In Auth. de nupt. §. Quoniam infirmas coll. 4. ita dicit Imperat. Cogitauimus medium quendam cauſæ ordinem inuenire, *& in Auth. de conſul. poſt princ.* Quidam vero medium bene eligentes mediocribus pro pluribus côtenti fuerunt, quoniam nos præcedentibus, quod medium eſt, optimum viſum eſt eſſe, *vbi gloſ.* affert illud. Medium tenuere beati. *Et in §. vlt. quib. ex cauſ. man. non lic. in Inſt.* ſic, Ideo nos mediam quodammodo viam eligentes. Diſtinguit tamen ibidem *gloſ. verbo. Sed cum libertas in addit.* ſic. Dic quod aut maior eſt præſumptio pro vna parte, quam pro alia, & tunc non eligitur media via, vt &c. ſecus quando nô eſſet maior præſumptio pro vna parte, quam pro alia, vt &c. *& in §. Cum aliena de rer. diu. in Inſtit.* ibi. Placuit media ſententia, *& facit luc. 2.* ibi. Ego vero in medio veſtrum ſum, quod tradit *Apoſtill. in eodem §. Ex aliena coniuncta gloſ. ibidem verbo, media ſententia,* quæ nec vni in totum, nec alteri concordat, vel diſcordat, ſed diſtinguit, & *Apoſtill.* ad eandem ſic. Dic quod in dubio ſcilicet extremorum æqualiter ſe habente, media via eſt eligenda, ſed vbi clarum eſt pro altera parte, non.

In l. 3. ff. ſi pars hered. pet. ſic dicitur. Quidam ergo prudentiſsimi iuris authores medietatem quandam ſecuti ſunt, *& in l. Filio 7. ff. vt legat. no. cau.* ita. Sed melius eſt per mediocritatem cauſam dirimere. Mediæ magnitudinis videri legatam lancem reſponſum eſt: Si non appareat, quam lancem in his pater fam. demôſtrare voluiſſet, inquit *l. Qui lancem 34. ff. de aur. & arg. leg. & ibidem per gloſ.* reſpondetur ad contraria, quæ dicunt minimam dandam. Limitando tamen in relictis ad fauorem religionis, quia tunc in dubio, quod maius eſt præſtabitur, vt notat *per tex. ibi*

in

Digitized by Google

in ſum. Bart. in l. Titia 40. *§. Scia.sod. tit. de aur.& arg.* Alias regulariter ſufficit aliquid ſufficienter præſtari, licet non ſufficientiſsime, vt probat *gloſ. verbo ſufficiens in capit. Sententia de pac. Conſtan.*

Et in l. Sciendum 19. *ff. de adil. edic. ſic.* Non vtique perfectum cum præſtare debet, ſed ad aliquem modum peritum vt neque eum ſummæ ſcientię accipias, neque rurſus inductum in artificio: ſufficit ergo talem eſſe, quales vulgo artifices dicuntur. Nam in omnibus debet ſeruari modus, vt cum diſcretione fiant, dixit *gloſ. verbo Declarauit in Clem. Exiui de verb. ſig. vbi ex Terent. in Adrian.* ſic. Id arbitror in vita apprime eſſe vtile, vt ne quid nimis idem comprobat *gloſ. verbo Quamuis in ead. Clem.*

Gloſ. vlt. in l. Iulianus 38. *ff. de rei vind.* ita inquit. Si autem à principio bonæ fidei, & poſt cæpit eſſe malæ fidei eligitur quædam media via, & altera *gloſ. verbo, deductio*, idem dicit, ibi. Si autẽ cæpiſſet eſſe malæ fidei eligitur media via, *& gloſ. in l. Nec ſupina* 6. *ff. de iur. & facit ignor.* ibi. Nota ergo ex hac lege medium tenendum, vbi *Apoſtill.* affert hunc verſum.

Maior enim medijs gratia rebus ineſt.

Nota medium eligendum, inquit *gloſ. verbo, medioeri, per tex. ibidem in Auth. de trien. & ſem. §. Illud quoque in ſin. coll.* 3. ibi. Mediocri etiam potiantur iudicio, *& gloſ. verbo Bona fidei in §. certe de rer. diu. in Inſt. ſic.* ait. In ædificante eligitur media via, ita vt neq; vt malæ fidei puniatur, neque vt bonæ fidei expenſas conſeruet, quia permittitur abraſio &c.

Gloſ. verbo, non notanda, in cap. pen. de vit. & honeſt. cler. infert ex eo argumentum pro medio ſpectando per tex. ibi. Nimia breuitate, vel longitudine non notanda, *& gloſ. verbo modum, in cap.* 1. *de offic. cuſtod.* ita Argumentum, quod ita exceditur modus in eo, quod eſt amplius, ſicut in eo, quod eſt minus &c. & ſic media via tenenda eſt, vbi ponit verſus ſequentes.

Cum media ſemper gaudebam ludere forma.
Maior enim medijs &c. & illud
Inter vtrumque vola, medio tutiſſimus ibis.

Promiſsio in genere mediocritatem reſpicit, dicit *gloſ. verbo ordinari in cap. litteras* 14. *de ſil. præsb. & in cap. ex tua* 12. *verbo Studiorum de cler. non reſid.* ita, ſed ſufficit ſi ſit ſtudium ſufficiens, conueniens, ſiue mediocre, *& in l.* 3. *§.* 1. *verbo. Quo verſatur ff. de in rem verſ.* exceptis caſibus, de quibus ibi dicit ita. In alijs autem generaliter medium teneo. *Gloſ. vero vlt. in cap.* 3. *de cenſib.* ſic ait. Argumentum, quod medium non ſit inſpiciendum. Solue medium ſpectandum eſt in diſſentione opinionum, & opinio media magis eſt amplectenda. Et denique *gloſ. in regula, In obſcuris* 30. *de reg. iur. in* 6. ſic. Et poteſt dici, quod in ſpeciebus, & artificijs medium inſpicimus &c. In quantitatibus autem inſpicimus, quod minimum eſt.

Medium trahit duo extrema, aliquando contra, aliquando alterum tantum, vt per *gloſ. vlt. in l. Qui ſella* 7. *§. vnico ff. de ſeruit. ruſt.*

Medium attingere difficilimum eſt, inquit *Plin.* Et ſic in omnibus ſeruare medium vltra hominem eſt, ſic *gloſ. in cap. Charitas de pænit. diſt.* 2. *verſ. ſunt itaque gradus vide Abb. in cap. Ex parte* 10. *poſt num.* 5. *de conſuet.*

Me-

Melioramenta.

DE his dicitur ſupra verbo, Impenſæ, & infra ſumptus: Verum ne tranſeamus pratum iſtud nullo flore lecto, legamus notabile illud *Abb. in cap. vlt. de pecul. cler. num.* 2. ſic dicentis. Nota 2. quod ſi prælatus ex induſtria perſonæ ſuæ facit rem Eccleſię meliorem, non poteſt repetere, quod impendit ex induſtria ſua, ſed cedit Eccleſiæ. Credo tamen, quod ſi prælatus ex ſuis patrimonialibus impendit Eccleſiæ aliquid non ſua contemplatione, ſed Eccleſiæ, poterit ipſe aut ſuus hæres repetere, id quod impendit de ſuo, & affert *tex. cum ſua gloſ. notabilem, in cap.* 2. 13. *quæſt.*4. qui ſic ait. Hi vero qui ſuarum rerum noſcuntur habere compendium: ex omni re, quam poſt ordinationis ſuę diem viſi ſunt conquiſiſſe: ſiue nulla, ſiue aliqua ſint inſtrumenta confecta: compenſatione tam ſui iuris, quam Eccleſiaſticarum rerum habita, ſi ſe vtriuſq; rei quantitas exequaret, inter Eccleſiam, & decedentis hæredes æquo iure conquiſitio pertinebit, *gloſ. autem verbo compenſatione*, ita dicit. Compenſatione, ideſt computatione, vel collatione, hoc vult dicere, quod computabit quantum de ſuis rebus, & quantum de rebus Eccleſiæ dedit pro re empta, vt ſecundum hoc diuidatur inter Eccleſiam, & hæredes defuncti &c. Sed quicquid emit, emit de patrimonio proprio tantum; & ſolis redditibus Eccleſiæ fuit vſus, videtur quod computandi ſunt illi ſumptus quos conſueuit facere de proprio patrimonio, ac ſi non haberet Eccleſiam. Sed quid ſi dubitetur an de proprio patrimonio, vel de redditibus Eccleſiæ melioramenta fecerit? Dic quod in dubio præſumitur ex vtriuſque parte, iuxta quæ *Bart. in l. Sed & ſi lege §. Adeo per tex. ibi ff. de petit. hæred.*

Emphyteota meliora menta faciens in re Emphyteotica, ſibi facit, & non domino directo notat *Bald. per tex. in l. Cum pro pecunia num.* 1. *C. de ſolut.* ibi. Eſt vtilis iſta lex pro Emphyteotis, & feudatarijs, qui etiam ſolicitudine, & cultura vberiores fundos fecerunt, & cariores, vt per hoc nec fundus, nec Emphyteoſis ipſis auferri poſſit, nec etiam canon augeri. Quod enim contingit proſperitate fortunæ, aut induſtria ipſorum ad eorum commodum debet cedere.

Si vero poſt melioramenta facta, rem deteriorem fecerit, perdet eam, nec antea facta melioramenta recuperabit, ita in expreſſo eſt *tex. in Auth. qui rem C. de Sacroſ. Eccleſ.* Qui rem (inquit) huiuſmodi conductam, vel in Enphyteuſim acceptam fecerit deteriorē &c. hac lege repelli poteſt, vt tamen ſoluat totius temporis penſionem, & id in quo rem læſit reſarciat, non repetiturus, ſi quid impendit nomine meliorationis. Quod intelligit *Bald ibi. num.* 3. *&* 4. quando deterioratio ſit facta in re, & attendat ad proprietatem, non vero reſpectu fructuum; & non ſit modica, ſed notabilis quantitatis; & quod procedat dolo, lata, vel leui culpa, non vero leuiſsima.

Melioramentorum ratio venit in actione quæ naſcitur ex ſtipulatu pro euictione vt dixit *gloſ. verbo regreſſus in l.* 1. *ff. de euict.* ibi. Nota ergo rationem meliorationis in actione ex ſtipulatu, & exempto, quæ datur pro euictione, haberi. Et ibidem reſpondet ad arg. in contrarium.

Digitized by Google

Membrum.

Dicitur à metior metiris,quod eſt par tiri, & diuidere, vnde membrum dicitur quaſi corporis eſt ita ex Hugo relato à *Bart in l. 2. ſub. numer. 13. ff. de public. iudi.* vbi quærens an digitus ſit membrum, & pro vtraque adducens rationes, & authoritates concludit ſic. Modo ſi largo modo aſſumimus membrum pro qualibet particula corporis; quælibet particula corporis dicitur membrum. Nam ſicut dicitur domus, & quælibet lapis eſt pars domus, *vt not. in l. Eum qui ædes ff. de vſu cap.* ita quælibet pars corporis dicitur membrum largo modo ſumendo: ſed propriè loquendo illas appellamus partes rei, quæ diſtinguuntur per partes officiorum, ſeu miniſteriorum &c. modo in propoſito, illa dicuntur proprie membra, quæ habent diuerſa officia, vt pedes ad ambulandum, aures ad audiendum, oculi ad videndum, & manus ad palpandum, & ſimilia. Iſta alia, quæ coadiuuant officium membri proprie appellantur officia non membra. Sic manus membrum appellatur *in Auth. Sed nouo iure* ſi criminis qualitas membri abſciſionem exigat, vna ſola manus abſcindetur. *C. de ſeru. fug.* digitus autem non dicetur membrum, *l. Item Offilius* 10. ibi. Si homini digitus abſciſſus ſit, membri ve, quid laceratum *ff. de ædil. edict.* ex natura alternatiuæ, ſeu coniunctionis, ve, quæ ponitur inter diuerſa; dum enim digitus abſciſus, membri vè quid laceratum, clare conſtat digitum diuerſum eſſe à membro, & per conſequens non membrum. Sed pars, vel officium membri *iuxta l. Quæritur* 14. *§. Si quis digitis* coniuncti naſcatur, non videtur ſanus eſſe, ſed ità demum ſi incommodatur ad vſum manus *ff. eod. tit. de ædil. ed.* licet *in capit. 1. de corp. vitiat.* videatur contrarium ibi. quod cum ipſe non perdiderit tantum de digito, quia id procedit ratione ſcandali vitandi in celebrante. Linguam vero membrum eſſe dicit idem *Bart. d. num. 13. ex l. cui lingua d. tit. de ædil. ed.* non antecedentem, *vt in l. cui dens eod. tit.*

Longe multo pulchrius eſt corpus, quo ex membris omnibus conſtat, quam ipſa membra ſingula, quorum ornatiſſimo conuentu completur vniuerſum corpus, quamuis & illa etiam ſingulatim pulchra ſint dixit *Aug. lib. 13. confeſſ. cap. 28.*

Dominus membrorum ſuorum, nemo videtur. inquit *Iureconſ. in l. liber homo ff. ad l. Aquil.* per quam *l. gloſ. verbo Dominus in Extrauag. 3. de verb. ſig.* ita dicit. Licet autem quis ſuorum actuū dicatur dominus per naturalem libertatem arbitrij: non autem membrorum ſuorum dicitur dominus, vt illorum æſtimationem facere poſſit, cum illa æſtimationem non recipiant, *l. ex hoc ff. ſi quadr. paup. fec. dic. & l vlt. ff. de ijs, qui deiec.*

Capiti tanquam principali membro, & digniori, cætera membra videntur ſubordinari, & ſubalternari, non enim decet, vt membra à capite diſcrepent, aut aliter gerant, vt dicitur *in cap. celebritatem de conſecr. diſt. 3.*

Memoria.

Ventrem eſſe animi dixit *Auguſtin. lib. 10. Confeſſ. cap. 14.* ibi. Nimirum ergo memoria venter eſt animi: & optima cum ratione ex his, quæ *Gregor. 3. 1. part. paſt. c. 13.* ibi. Sicut venter conſumit eſcas, ita mens excoquit curas. Lætitia itaque atque triſtitia, quaſi cibus dulcis, & amarus, cum memoriæ mandatur, quaſi traiecta in ventrem recondi illuc poſſunt, ſapere nō poſſunt

Apud

Apud *Ariſt. vero in lib. de memo. & re-mi.* Dicitur iterata reſumptio alicuius apprehenſi ſenſu, vel intellectu. Et nota, quod non dixit, omnium apprehenſorum, ſed alicuius: nam (vt inquit Imperator *in l. 2. verſ. Si quid autem in tanta legum compoſitione C. de veter. iur. enucle*) Omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis potius, quam humanitatis eſt.

Memoriæ melius commendantur, quæ vltimo dicuntur, dicit *gloſ. magna in princ. in rub. de reg. iur. in 6. & probat capit liquido de conſecr. diſt. 2.* ibi. Namque ſaluator, quo vehementius commendaret miſterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ diſcipulorum, a quibus erat ad paſsionem digreſſurus.

Hominis memoria labilis eſt, & durare poteſt intra annum, vt dixit *Labeo in l. Si arbiter 28. ff. de probat.* ibi. Poteſt enim hoc memoria teneri intra annum, puta factum, quam allegat *gloſ. magna in cap. Si teſtes 4. quaſt. 3.* dicens ſic. quia memoria hominum quandoque non habetur vltra annum. Et facit ratio de qua *Imp. in l. 2. C. de veter. iur. enucle in §. Sed quia* ibi. Humani vero iuris conditio ſemper in infinitum decurrit, & nihil eſt in eo, quod perpetuo ſtare poſsit. Et quandoque poſt decem annos, præſumitur à memoria, quidquam cecidiſſe, vt notat *gloſ. verbo, vel longo in l. furtum 37. ff. de vſucap.* ibi. Id ex obliuione, quæ ex longa abſentia prouenire præſumitur, *per l. Peregre 44.* ibi. Cum reuerſus locum theſauri memoria non repeteret *ff. de acquir. poſſ.*

Perdit etiam memoriam bene agẽdorum mens alienis diſtrata cogitatibus, vt dixit *gloſ. verbo, diſtractione, in Extrauag. vnic. de ſentent. excom.* Perdita autem memoria, an præiudicet obliuioſo? Videtur quod non ex citata *l. Peregre* ibi. Nec infirmitatem memoriæ damnum afferre poſſeſsioni, quã alius non inuaſit: ſed contra ex eadem propter verba, quam alius non inuaſit, Ergo ſi alius inuaderet pręiudicium afferret, vt ibidem notat *gloſ. reſolue tu.*

Cum quæritur an memoria extet ex facto opere? non diem, & conſulẽ ad liquidũ exquirẽdum: ſed ſufficere factũ eſſe, hoc eſt, ſi factũ eſſe nõ ambigitur: nec vtiq; neceſſe eſt ſupereſſe, qui meminerint, verum, eſſe, qui audierint eos, qui memoria tenuerint, inquit *l. 2. §. Idem Labeo ff. de aqua plu. arc. & in l. Si arbiter 28. ff. de probat. ita.* Sed cum omnium hæc eſt opinio, nec audiſſe, nec vidiſſe cum id opus fieret, nec ex his audiſſe, qui vidiſſent, aut audiſſent &c. tum memoriam operis facti non extare.

Memoriam reuocare locum, vbi aliquid actum eſt, dicitur *in cap. valet 80. diſt.* ibi. Nam locus, vbi quiſque prauè vixerit in aſpectu mentis apponit, quod ſæpe. ibi. quiſque cogitauit, vel geſſit.

Iniocunda eſt temporis in gloria acti memoria, vt dixit *Ioſeph. de antiq. lib. 19. cap. 7. in princ.*

Mendacium.

EST, *vt Auguſt. ait*, falſa ſignificatio vocis cum voluntate fallendi, ſed cũ fallere, ſemper ſit voluntaris, falli autem, vel infirmitatis, vel temeritatis: grauius autem fit, quod ex voluntate, quam quod ex temeritate, vel infirmitate procedit. Aliquando contingit falli, vel nullum, vel minimum eſſe peccatum: aliquando ex ipſa rerum varia conſideratione, minus eſſe fallere, quam falli, ita dicitur *in cap. Beatus Paul. ad fin. 22. quaſt 2.*

Si autem vis ſcire in quibus minus ſit fal-

lere, quam falli audi eundem *Auguſt. in capit. in ipſarum eiſdem 22. quæſt. 2.* ſic dicentem. Longe tolerabilius eſt in his, quæ à religione ſeiuncta ſunt, mentiri: quam in his ſine quorum fide, vel notitia Deus coli non poteſt, falli. Et proſequitur. Item quod dicitur, perdes omnes, qui loquũtur mendacium, non de omni mendacio intelligendum eſt. Sunt enim quædam mendacia, in quibus, & ſi ſit aliqua culpa, non tamen damnabilia ſunt: imo non tanquã mendacia habenda ſunt, ſunt, & alia mendacia, quæ ſunt grauioris culpæ, de quibus intelligitur, perdes omnes, qui loquuntur mendacium, vt autem appareat, quæ mendacia ſint venialia, & quæ damnabilia diſtinguendum eſt, quot ſint genera mendacij.

Et in cap. 1. ſeq. Octo genera ponit ſic dicens. Primum eſt capitale mendacium, & longe fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod mendacium, nulla conditione quiuis debet adduci. Secundum vt ſi aliquẽ lædat iniuſte: quod tale eſt, vt nulli proſit, & obſit alicui. Tertium, quod prodeſt alteri, ita vt obſit alteri: quamuis non ad immunditiam obſit corporalem. Quartum ſola mentiendi fallendique libidine, quod mirum mendacium eſt. Quintum quod fit placendi cupiditate de ſuaui eloquio &c. Sextum genus, quod nulli obeſt, & prodeſt alicui: velut ſi quiſpiam pecuniam alicuius iniuſte tollendam ſciens, vbi ſcit neſcire mentiatur. Septimum genus mendacij eſt, quod & nulli obeſt, & prodeſt alicui: velut ſi nolens hominem ad mortem quæſitum, prodere, mentiatur. Octauum genus mendacij eſt, quod & nulli obeſt, & ad hoc prodeſt, vt ab immunditia corporali aliquem tueatur &c. Et in omnibus concludit, non eſſe mentiendum. Et ſi plura curioſa vis ſcire de materia. *Vide capit. Sequentia in d. 22. quæſt. 2.*

Non ſolum in falſis verbis, ſed etiam in ſimulatis operibus mendaciũ eſt. Mendacium namque eſt ſe Chriſtianum dicere, & opera Chriſti non facere. Mendacium eſt epiſcopum, ſacerdotem, vel clericum, ſe profiteri, & contraria huic ordini operari dicit *Ambroſ. in cap. Cauete 22. quæſt. 5.* vnde inquit *gloſ. verbo confeſſus in cap. Cum ſuper 23. de offic. delega.* Et ipſo facto mentimur.

Non conſideratis itaque rebus ipſis, de quibus aliquid dicitur, ſed ſola intentione dicentis, melior eſt, qui falſum dicit, quoniam id verum putat, quam qui mentiendi animum ſciens gerit, neſciens verum eſſe, quod dicit ita *cap. Is autem 22. quæſt. 2.*

Ideo Dominus inter iuramentum, & loquelam noſtram nullam vult eſſe diſtãtiam: quia ſicut in iuramento nullam conuenit eſſe perfidiam: ita quoque in verbis noſtris nullum conuenit eſſe mẽdacium. Sic *Chryſoſt. in cap. Iuramenti huiuſmodi 22. quæſt. 2.*

Vterque reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit: quia & ille prodeſſe non vult, & iſte nocere deſiderat. Ait *Auguſt. in capit. Quiſquis 11. quæſt. 3.*

Indigniſsimum hominis eſt mentiri, vt dixit *Imperat. in l. Generaliter 13. C. de non num. pec.* ibi. Nimis enim indignum eſſe iudicamus, quod ſua quiſque voce dilucide proteſtatus eſt, id in eundem caſum infirmare teſtimonioq; proprio reſiſtere.

Potius debere quenquam tormenta pati, quam mentiri deducitur *ex l. 1. §. in cauſa ff. de quæſtion.* ibi. Alij tanta ſunt impatientia, vt in quouis potius mentiri, quam pati tormenta velint, & ita fit, vt etiam vario modo fateantur, vt non ſolum ſe, verum etiam alios criminantur.

Nec mendacium obligantis impedit obligationem, nec vitiat diſpenſationem dixit *gloſ. verbo Falſa in cap. Ex cauſa*

14. de

14. *de conuerſ. coniugat. per tex.* ibi. Quamuis talis ſit cauſa, per quam ad ſuſceptionem veli prædicta mulier eſt inducta &c.

Nec mendacio dicentis ſe eſſe vnde non ſit deponitur: neque recuſando quis patriam, ex qua oriundus eſt neq; mentiendo de ea, quam non habet, veritatem mutare poteſt, dicitur in *l. Aſſumptio 6. ff. ad municipal.* & ibidem, *gloſ. verbo, mutare*, ait. Et ſic non nocet mentiri, quia ſtatur veritati, *& additio* ſic. Sed bene nocet mentienti, quia ipſe punitur: & probatur ex ſtatim ſequentibus.

Qui mentitur in eo, quod eſt cauſa beneficij, perdit beneficium ſic dicit *Bart. in ſum. l. Sed & hoc 22. §. Quod autem ff. de re iud.* Cuius verba ſũt, vt neganti ſe ſocium eſſe, aut ex doli clauſula obligato non ſuccurratur,

Et ſi legibus conſentaneum ſacrum oraculum mendax precator attulerit, careat penitus impetratis dixerunt *Imp. in l. 5. C. ſi cont. iuſ. vel vtil. pub. & Pontif. in cap. Sedes 15. in fin. de reſcript.* ibi. Tanquam mendax precator careat impetratis, *& in cap. Tam literis 33. de teſtib.* ſic. Qui contra prædictum electum litteras nobis ſub nomine maioris partis capituli deſtinauerunt (cum conſtet per atteſtationes prędictas longe maiorem partem Capituli non fuiſſe conſciam huiuſmodi litterarum) ab officio, & beneficio denuncietis eſſe ſuſpenſos.

Qui mentitur negando ſe eſſe fideiuſſorem, punitur in eo, quod non gaudet beneficio diuiſionis, vt in *l. Si dubitet 11. §. Ita demum ff. de fideiuſſor.* ibi. Namque inficiantibus auxilium diuiſionis non eſt indulgendum.

Si mulier interrogata, reſponderit ſe hæredem eſſe, ſi ſciens, ſe hæredem non eſſe reſponderit, minime interceſsiſſe videri, quia decepit, ſic ait *l. 23. ff. ad Velleian. & in l. 1. §. pen. ff. ſi quadr. paup. fecisſ. dic.* ita ſi in iure interrogatus an ſua quadruples eſſet, reſponderit non eſſe ſuam, ſi conſtiterit eius eſſe, in ſolidum condemnabitur, *vbi gloſ. verbo, eſſet*, ita ſic ergo ex ſuo mendacio punitur. Et in *l. 4. ff. quod cum eo.* ibi. Vt puta ſi patrem fam. ſe mentitus eſt &c. Et ſi facere non poſsit conueniendum propter mendacium. Et ibidem etiam notat *gloſ.* puniri mendacium, & in *l. de atate §. Si cum eſſet ff. de interrogat. act.* ibi. Cum eſſet, quis ex ſemiſſe hæres, dixerit ſe ex quadrante, mendacij hanc pænam feret, quod in ſolidum conuenietur. Non enim debuit mentiri, & in *Conc. Trid. ſeſſ. 13. cap 5. de reformat.* ibi, Cum non ferendum ſit, vt mendacium, quod tantopere Deo diſplicet, non modo ipſum impunitum ſit, verum etiam alterius delicti veniã impetret mentienti.

Propter mendacium onus probandi incumbit reo, vt deduɩt, *gloſ. ex tex. in cap. vlt. de ſolut.* ibi. Niſi aduerſarius ſolutionem inficiens exinde conuincatur; tunc enim diffidenti incumbit onus probandi. Et ex poſſeſſore rei, fit mendax petitor, propter mendacium, vt notat *gloſ. verbo Transferat in Auth. Item poſſeſſor C. qui pot. in pig. & in Auth. de trien. & ſem. §. Illud quoque coll. 3. verbo poſſeſſio* ibi. Nota pænam imponi propter mendacium de translatione poſſeſsionis, *& tex.* ait. Pro abnegatione namque ad actorem trãſferatur rerum, de quibus eſt quæſtio facta, poſſeſsio. Reus, actor, vel curator negans propriam ſcripturam, & de mendacio conuictus pæna dupli punitur, vt in Auth. qui propriam ſcripturam, qua conuenitur abnegat, vel numerationem infitiatur conuictus in duplum condemnetur. *C. de non num. pec.* & ibidem notat *gloſ. verbo Facta ſolutio.*

Ad pænam dupli promiſſam ob euictionem, mendacem teneri etiam actione

exem.

ex empto dicit *l. Si decem* 10. *ff. de ſtatulib* ibi. Aut ſi dupla promiſſa eſt ob euictionem dumtaxat duplæ repetitio erit, & ex empto propter mendacium, *& gloſ. verbo duplum in l. Inde* 23. *§. hac actio ff. ad l. Aquil.* ſic. Nota hic ex mendacio quem puniri in plus *per tex.* ibi. Aduerſus negantem in duplum, eadem verba ponit altera *gloſ. in l. contra negantem per tex.* ibidem *C. de leg. Aquil.*

Intereſſe propter mēdacium præſtandum eſſe probat, *gloſ. vlt. in l. Iulianus ad fin. ff. de act. empt. per l.* 1. *§.* 1. *ff. de eo per quem fact. erit.* Si autem mendax non afficiat alterum damno non punietur propter mendacium, vt probat *gloſ. vlt. in l. Fundum* 46. *§.* 1. *ff. de euict.*

Hæredem non poſſe allegare defuncti mēdacium tradit *gloſ. vlt. in l. Rem alienam* 41. *ff. de pignor. act. per tex.* ibi. Vt ex ſuo mendacio arguatur improbe reſiſtit quominus vtilis actio moueatur.

Minor ætas facilis eſt ad mentiendum, habes *verbo ætas*, ſed ignoſcitur ei *l. Electio* 26. *§. Neque hæredi ff. de noxal. act.* ibi. Si negaueris &c. poſtea fateri poteris, niſi ſi iam lis aduerſus te cōteſtata eſt: nam tunc audiri non debebis &c. Ex cauſa etiam lite conteſtata tibi ſuccurrendum, vtique ſi ætas tua ea ſit, vt ignoſci tibi debeat.

Nobilis eſt *l. Qui totam* 45. *ff. ad Trebell.* dum Modeſtinus ibidem permittit, ſed & conſulit hæredi rogato reſtituere, vt ſuſpectam dicat hæreditatem, quæ alias minime ſuſpecta eſt, vt eam coactus adiat, ex quo deducit ibidem *gloſ. pen.* ſic. Et ſecundum hoc ſi dicat ſuſpectam non mentitur, quod quidem concedunt hic mentiri. Et addit *Apoſtill.* Quando mendacium, non eſt alii perniciosum, ſed ſuæ ſalutis præſeruatiuum, ſecundum *Ang. licet Imol. & Alexan.* contra, & pro iſtis faciunt, quæ *ex Auguſt. ſupra in princ.*

Mendicantes.

DIcuntur qui certas poſſeſsiones, vel reditus habere non poſſunt, ſed per quæſtum publicum eis victum præbet incerta mēdicitas dixit *gloſ. verbo Mēdicantium in cap. Quorumdam* 24. *de elect. lib.* 6. Vnde dicit *Card. in Clem.* 1. *de regular.* quod mendicare eſt egere, & neceſſaria ad victum ab aliis, quærere. Et dicitur à Mene, quod eſt defectus, vel luna, quæ defectum patitur, vt per eundem *Card. col.* 5. *Bald. vero in Auth. Ingreſſi C. de Sacroſ. Eccleſ. ſub num.* 33. ſic dicit Mendicantes dicuntur illi, qui non habent proprium in diuiſo, & ſingulariter; nec in communi ideſt collegialiter, vnde quod apponitur eis ad comedendum, & bibendum non dicitur eſſe eorum, licet mero vſu potiantur, ſecundum quoſdam. Alii tamen &c. *& num.* 34. ſic Mendicantes dicuntur, qui nec collegialiter, nec ſingulariter habent proprium, vt in *cap. Nimis il* 2. *de exceſſ prælat. & ibi per Hoſtiens. &c.*

Prædicatores, Minores, Eremitas Sancti Auguſtini, & Carmelitas Mendicantes eſſe probat *gloſ. verbo quos licet in Clem* 1. *de regular.* per iura, quæ ibi, ex quibus colliges differentias mēdicantium ad non mendicantes.

In d. Clem. 1. *de regular.* ſic ſtatuitur. Sacro concilio approbante ſtatuimus mēdicantes quoslibet, qui ad non mendicantium ordines etiam authoritate Apoſtolica tranſibunt in poſterum, qui in hactenus tranſierunt, quamuis nunc prioratus adminiſtrationes, vel officia, aut curam animarum, vel regimen, quodcumque obtineant, inibi vocem, aut locum in capitulo non habere etiam ſi hoc ſibi ab alijs concedatur, quam diſpoſitionem etiam habere locum in fæminis ordinum mendicantium,

Digitized by Google

tium, ſi tranſeant ad non mendicantes dicit ibidem *gloſ. d. verbo quoſcumque.* *Gloſ. verbo Officia in eadem Clem.* 1. ſic infert. Ergo non poterunt eſſe Sacriſtæ, Camerarij, Caſtaldi, Aeconomi, Syndici, vel ſimiles, & egerent hac etiam declaratione &c. ſed quid in prædicatione? & reſpondet, quod putat non poſſe prædicare ex his quæ affert.

Mendicantes validi Eleemoſynam petentes, ſunt in ſeruitutem redigendi, ſic iuſtiſsimè diſponente *l. vnica* C. *de mendic. val. lib.* 11. in hæc verba cunctis, quos in publicum quæſtum mendicitas vocauerit inſpectis, exploretur in ſingulis, & integritas corporum, & robur annorum: atque inertibus, & abſque vlla debilitate miſerandis neceſſitas inferatur, vt eorum quidem, quos tenet ſeruilis conditio proditor ſtudioſus, & diligens dominium conſequatur: Eorum vero quos natalium ſola libertas proſequitur, colonatu perpetuo fulciatur &c. & hic notat *Bart. ad fin.* quod tales, qui fingunt cauſas mendicitatis, poſſunt puniri extraordinem per ciuitatis rectorem.

Mens.

IN omnibus diſpoſitionibus mens attenditur potius, quam verba. Nam in diſpoſitione legis, dicit *gloſ. verbo publice in Clem.* 1. *de ſepultur.* ſic. Ad hoc mouet mens, & ratio iuris præponderanda verbis. In ſtatuti diſpoſitione. *Bart. in l. Seruo legato §. Si teſtator ff. de legat.* 1. ibi. Per iſtam *l.* & ſimiles dixi pluries in ſtatutis &c. licet ad eos non derigantur verba diſpoſitiua &c. *gloſ. vlt. in l. Tale pactum* 41. *§. vlt. ff. de pact.* ibi. Item nota id eſſe de iure ſeruandum, licet non ſit ſtatutum, quod veriſimile eſt, ſtatutum fuiſſe, ſi hoc quæſitum fuiſſet, & probat *l. Hominis* ibi. Verbum ex legibus, ſic accipiendum eſt: tam ex legum ſententia, quam ex verbis *ff. de verb. ſig.* Et ratio legis, & mens legis idem eſt, vt inquit *Bart. in l. Cum mulier num.* 1 *ff ſolut. matr.* Vnde frandem dicitur quis legi facere, ſi contra mentem eius facit, idem *Bart. in l. Non dubium num.* 6. *C. de legib. & facit l. Contra legem* 28. ibi, Qui ſaluis verbis legis ſententiam eius circumuenit *ff. de legib.* Et vt excuſes aliam allegationem eſt *tex. capitalis in l. Scire oportet* 15. *§. Aliud ff. de excuſat. tut.* ibi. Sed & ſi maxime verba legis hunc habeant intellectum, tamen mens legiſlatoris aliud vult.

Mentem contrahentium ſpectandam dicit, *gloſ. pen. in l. Si in venditione* 7. *ff. com. præd.* ibi. Et mentem contrahentium inſpiciendam, & non tantum verborum ſignificationem, & in *l. Iuris gentium §. Pactorum ff. de pact.* ibi. Non minus ex verbis, quam ex mente contrahentium æſtimandum eſt, *& in l. Sed celſus §. Si fundus ff. de contrab. empt.* ibi. In emptis enim, & venditis potius, id quod actum, quam id quod dictum ſit, ſequendum eſt.

In vltimis voluntatibus teſtatoris mentem inſpici debere deducitur *ex l Non aliter* 67 *ff. de lega.* 1. *& ibidem gloſ. verbo* Teſtatorem alia quam plurima allegat iura coniuncta *l. In conditionibus* primum locum defuncti voluntas obtinet eaque regit, *ff. de condit. & demonſtr.* Mens namque teſtatoris, quæ colligitur ex verbis, vel coniecturis præfertur proprio verborum ſignificatui, dicunt *doct. per l. Fideicommiſſa* 11. *§. Item ſi quis ff. de legat.* 3. *l. Cum proponebatur* 66. *ff. de legat.* 2 *l. Cum virum* ibi. Voluntas magis quam verba plerumque intuenda eſt, C. *de fideicom. l. Cum quæſtio* 23. *in fin.* ibi. Veſtigia enim voluntatis teſtatoris &c. C. *de legat. & in l. Generaliter* 24. *in fin ff. de fideic. libert.* ibi. Non enim verba tantum fideicommiſsi, ſed & mens teſtato-

ſtatoris tribuere ſolet libertatē. Quin imo ſi de mente conſtat, de verborum qualitate nihil curabimus, & non ſolum ſi de mente expreſſa, ſed & ſi de tacita apparet, illa verbis anteferenda eſt, vt notat *Bald. in l. Quoniam indignum C. de teſtam.* vbi bonus tex. dicit etiam *Bald. in l. fin. C. de codicill.* quod in dubio mens teſtatoris prævalet menti legis.

Oſtenditur autem mens, ex verbis proœmialibus, & ex his, quæ in diſpoſitione narrantur iuxta *l. vlt. ff. de hered. inſtit.* ibi. hac præfatione: Quia hæredes, quos volui mihi contingere, habere non potui &c. & ibi tamen ex voluntate teſtantis, putauit Imperator ei ſubueniendum. Et ex actibus exterioribus inquit *Clem. Exiui de verb. ſig.* ibi. Cum enim ad veritatem vitæ pertineat, vt id quod exterius agitur, Interiorem mentis diſpoſitionem, & habitum repræſentet. Et ex coniecturis *l. Si ſeruus plurium 54. §. vlt. ff. de legat.* 1. ibi. Sed & mens patris fam. & legatarij dignitas, & charitas &c.

Mentem partium demonſtrari ex conſuetudine loci dicunt *doct. per l. Si de interpretatione, & per l. Minime ff. de legib.* idem in mente teſtatoris dicit *d. l. Si ſeruus §. vlt.* ibi. patris fam. conſuetudo, deinde regionis, in qua verſatus eſt exquirenda eſt. Et quod mens partium potius quam ipſa ſcriptura debeat inſpici, dicit *l. 1. C. Plus val. quod agit.* per hæc verba. In contractibus rei veritas potius, quam ſcriptura proſpici debet. Et in teſtamentis citata iam *l. Quoniam indignum C. de teſtam.*

Mens reſtringit verba, vt dicit *Bald. in l. Cum Aquiliana numer. 1. C. de tranſact.* ibi. Verba reſtringuntur ad cogitatum &c. Verba enim ſunt ſicut corpus; mens eſt ſicut anima, & ſpiritus, vnde prævalet mens, dum tamen ex verbis colligi poſſit; probat idem *Bald. in citata l. Cum virum numer. 20. C. de fideic.*

Quod menti conuenit, ſequendum, & nō quod ei reſiſtit, vt inquit *gloſ. in Clem. 1. verbo, notitia, in fin. de conceſſ. preb.* ibi. Et hoc conuenit menti, ſecus, vbi mens reſiſteret.

Mens principis in dubio ſemper præſumitur talis, qualis de iure eſſe debet, ita vt nemini faciat iniuriam, nec in iure publico, nec priuato, vt dicit *Bald. in l. Ex facto num. 2. & 6. ff. de vulgar.* ſic & eodem modo, mens iudicis, idem *Bald. in l. 1. C. de negot. geſt.*

In dubio quis præſumitur talem mentem habuiſſe à principio, ſicut apparet in fine *arg. l. Si quis adulterij C. ad l. Iul. de adult. ita ex Anchar. dicit Apoſtill. ad gloſ. verbo, mutata, in capit. Cum ex eo 34. de elect. lib. 6.* Nemo enim æſtimandus eſt dixiſſe, quod antea non cogitauit, vt probat *gloſ. verbo Monaſterio in cap. vlt. de ſucceſſ. ab inteſt.*

Cum mens, accepta deſideria ſequitur, ſeruire rebus conuincitur, quarum amore ſuperatur *ex D. Gregor. refertur in cap. 1. 14. quæſt. 1. ad fin.*

Proxima intuemur, ad vlteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit, dixit *Senec. Epiſt. 72.*

Perdit memoriam bene agendorum mens alienis diſtracta cogitationibus inquit *gloſ. verbo Diſtractione in Extrauag. vnic. de ſent. excomm.*

Mentecaptus.

HVius diuerſa eſt ſpecies à furioſo, de quo iam dictum extat ſuo loco, licet enim in cura datiua æquiparentur, *vt in Auth. vt ij qui obligat. coll. 6.* ibi. Et hæc dicimus in omni curatione: in quibus omnino curas aliquorum introducunt leges, prodigorum forte, aut furioſorum, aut amentiū tamen in legi-

tima

Digitized by Google

ſima, non reperitur, niſi in furioſo, & prodigo, *vt not. de curat. fur. in Inſt. prout notauit Bald. in l. Si furioſi num. 3. C. de nupt. vbi n.4.* ſic diffinit. Mentecaptus eſt cum mens deficit, & conſilium animi non habet; tamen nullum furorem oſtendit, ſed extrinſecus in quodam habitu mentis quietæ, *& in l.2. C. de curat. fur. num. 1.* ita Mentecaptus habet furorem latentem: Furioſus habet furorem patentem, *vbi num. 3.* Quo ad reſtitutionem illos æquiparat; quod vero ad curatores differunt, vt ſupra, & concordat *Bart. in d. l. Si furioſi C. de nupt. num.2.* ibi. Quid de mentecaptis, & alijs fatuis perſonis? Certè habebunt datiuos non legitimos. Notabis quod duas ſpecies ponit *Bald* Mentecapti *in l. Humanitatis numer.15. C. de impub. & alijs* ibi. Mente captus dicitur dupliciter: vno modo cum ſæua dementia, & quadam veluti rabie, alio modo, cum quieta dementia.

Mentecaptus autem nemo præſumitur, ſed ſanæ mentis, niſi contrarium probetur *l. Nec codicillos C. de codicill. ibi.* Aſſeuerationi tuæ mentis eum compotem fuiſſe negantis, fidem adeſſe probari conuenit, *vbi Bald. not. & tradit gloſ. verbo Monaſterio in cap. vlt. de ſucceſſ. ab inteſt.* ibi ſi non probauerit verba iſta, alienata mente dixiſſe. Sed quomodo probabitur mentecaptus eſſe? Ex his quæ agit, dicit, vel iubet, *vt not. per tex. in l. Furioſum C. qui teſta. fac poſſ.* & melius in *l. Quidam in ſuo 27. ff. de cond. inſt.* vbi teſtator inſtituens hæredem ſub ea conditione, ſi reliquias eius in mare abijciat *dicit Modeſtinus* ita. Sed hoc prius inſpiciendum eſt, ne homo, qui conditionem talem impoſuit, non compos mentis eſſet; Igitur ſi perſpicuis rationibus, hæc ſuſpicio amoueri poteſt &c. Dum ergo requiritur hic probatio ſanæ mentis, bene probatur mente captus ex tali conditione, & faciunt, quæ *Alex. & Alij in l. Si cum dotem §. Si maritus ff. ſolut. matr.*

Menſis.

Debet triginta dies habere, & quia eſt quoddam medium, & quia vulgus ſic recipit ita dicit *gloſ. verbo menſem in cap. Quam ſit 6. de elect. lib.6. in addit.* Si autem iudex dat terminum vnius menſis de quot. diebus intelligatur talis menſis? quærit eadem *gloſ.* & determinat, quod debet intelligi ſecũdum, quod menſis currit: Vt modo ſumus in Auguſto, qui habet triginta, & vnum dies, modo ſi vigeſima tertia datur die dilatio vnius menſis, tunc hodie incipit terminus, & vigeſima tertia die Septembris finietur menſis, & hoc eſt verum niſi aliud exprimatur. Et ita prædictis formalibus verbis illam *gloſ. intelligit Bart. in l. Cum biſextus num.1. ff. de verb. ſig. & in l.2. num.6. C. de tempor. appellat. Vide etiam* Cardinal. *in* Clem. 1. *§. Sane de ſtat. Monach.*

Menſis primus apud Hebræos fuit Aprilis, *vt in cap. Huius obſeruantia §. Primum vero menſem 76. diſt.* ibi. Non hebræorum ratione &c. Primus enim menſis apud illos eſt Aprilis, & notat *gloſ. verbo, primus menſis, in cap. Celebritatem de conſecr. diſt.3.* vbi intelligit de menſe lunari, non ſolari, Hebræi enim annum ſolare non attendunt, ſed lunarem, vt ibidem. Apud latinos fuit Martius, & nunc eſt Ianuarius, vt dicit *gloſ. in caſus poſitione d. cap. Huius obſeruantia, & cap. Ieiunium* ibi. Menſe decimo, qui apud nos dicitur. Ianuarius eo quod ſit anni ianua atque principium *d.76. diſt.*

Menſura.

EST illud per quod cognoſcitur quantitas rei Secundum *D. Thom.* 1.2. *qu.* 90. *art.* 1. Debet autem eſſe æqualis. Et indubijs ſtatur menſuræ vicinorum locorum eſt vt tenet *gloſ. ver. primo caſu in cap. Ex parte* 18. *de cenſ.* per tex. ibi. Cum ergo non conſtet ad quam menſuram anteceſſores eorum perſoluerint credidimus diſtinguendum, verum habitatores regionis ipſius, qui ea continuè perſoluerunt, ad vnam, & eandem menſuram &c. ad eandem, & illi ſoluere ſunt cogendi.

Menſuræ publicæ ciuitatum, in publico debent teneri æneæ, vel lapideæ, vt præcipitur *in l. Medios aneos, vel lapideos,* cum ſextarijs atque ponderibus permanſiones ſingulaſque ciuitates iuſsimus collocari *C. de ſuſcept. lib.* 10. *& ibi Bart. in qua l.* etiam dicitur quod, qui menſuras prædictas corrumpit, & falſat, pœnam ſe ſciat competentem eſſe ſubiturum, *& in l. vlt. eod. tit.* ibi. Si poſſeſſionibus vllum fuerit ex aliqua ponderum iniquitate illatum diſpendium, ad crimen ſuum nouerit pertinere. Pœna vero eſt dupli, & relegationis iuxta *l. pen. verſ. Si venditor.* ibi. Quanti ea res eſt eius duplo condemnatur decretoque D. Adriani præceptũ eſt in inſulam eos relegari, qui pondera, aut menſuras fallaſſent *ff. de falſ.*

Menſurator de dolo, & lata culpa tenetur; non vero de leui, vt eſt *tex. expreſſus in l.* 1. *ff. ſi mens falſ. mod. dix.* ibi. Viſum eſt enim ſatis abundeque coerceri menſorem, ſi malus dolus puniatur. Proinde ſi imperite verſatus eſt, ſibi imputare debet, qui eum adhibuit. Sed & ſi negligenter æquemenſor ſecurus erit. Lata culpa plane dolo comparabitur. Non ſolum autem ipſe menſurator tenebitur, ſi menſuram fecerit ſed etiam ſi alij commiſerit *ex l.* 2. *eod. tit.* ibi. Et tu Titio delegaueris, & ille dolo malo verſatus eſt, tu teneberis: quia dolo malo verſatus es, qui tali homini credidiſti.

Per menſurationem rerum tam mobilium quam immobilium, dicitur perfecta venditio, ſic deducitur *ex l. Si in venditione §. vnic. ff. de peric. & comod.* ibi. Scæuola notat fundi nomine emptor agere non poteſt, cum prius quam menſura fieret. Et ibidem dicit *Bart.* de forma menſurationis facienda immobilium, & aliis videas omnino *Felin. in cap. Quia iudicante de praſcript. vbi n.* 1. *ad fin.* dicit quod menſuratio fit expenſis communibus etiam ſi vnus tantum contra dixit.

Mercator.

DIcitur qui facit quæſtuariam negociationem, illam ſæpius exercens, non vero, qui vnum tantum actum exercuit mercantiæ, ita tenet *gloſ. verbo omnes in l.* 1. *ff. de tribut. act.* ibi. Sed quid ſi vnus tantum contractus factus eſt in merce? Non poteſt dici negotiatio. Sequitur *Bart. in l. legatis num.* 4. *ff. de legat.* 3. *notat etiam Apoſtill. ad d. gloſ.* dicens per iſtam gloſ. videtur decidi illa quæſtio, an ille, qui ſemel mercatur, vel qui vnam mercantiam ducit, dicatur mercator.

Quicumque rem comparat non vt ita integram, & immutatam vendat, ſed vt materia ſibi ſit aliquid inde operandi, ille non eſt negotiator: qui vero rem comparat, vt integram, & immutatam vendendo lucretur, ille eſt mercator, qui de templo Dei eijcitur. Vnde ſuper õnes mercatores maledictus eſt vſurarius, ſic inquit *cap. Eijciens §. Quicumque* 88. *diſt.*

Mercator Vrbibus prodeſt, medicus ægris,

gris, maguo venalibus, ſed omnes iſti, quia ad alienum commodum pro ſuo veniunt, non obligant eos, quibus proſunt, ita dixit *Senec. lib.4. de benefic. c. 13. ad fin.* Vnde non recte indignantur, & querelantur de ingratitudine illorum, quibus profuerunt, cum ingratitudo non committatur, niſi ab obligatis aliquo beneficio.

Tamen *in l. 3. C. de commerc. & mercat.* inuenio, quod pernicioſum fit vrbibus, mercatorum officium, ſic namque inquiunt *Imperat. Honor. & Theodoſ.* Nobiliores natalibus, & honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores, pernicioſum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios, & negotiatores facilius ſit emendi vendendique comercium. Quod quidem videtur intelligi tantum de illis, qui mercantur, vt iterum vendant in Vrbibus, hoc namque pernicioſum mercimonium eſt, ex quo plebei vti ſolent. Prout etiam illud nundinatorum, quæſteriorum, inſtitorum, & nummulariorum, quod ſordidum eſt, & homines ſordi, & puſillo animo creant, ad lucellum ſemper intentos nonque idoneos reipub. & communi bono, vt ait *Ariſt. lib. 3. Politic. cap. 3. & lib. 6. cap. 7. & lib. 7. capit. 9. Valer. Max. lib. 3. cap. 3. Auguſtin. ſuper pſalm.* 70. in illis verbis. Non cognoui litteraturam ideſt mercantiam.

Aliam vero negotiationem non dubitatur vtiliſsimam reputari, & ad Barbarorum neceſsitudines, regumque amicitias comparandas plurimum valere: ex eadem, homines multarum, & maximarum rerum vſum experientiamq; percipere, vt dixit *Plutarch. in Solone. Et conſtat* Reges, Principes, Imperatores eam exercuiſſe *ex Ezechiel cap. 28. 5.* de Rege Tiri, ſic dicente. In multitudine ſapientiæ tuæ, & in negotiatione tua multiplicaſti tibi fortitudinem, *& cap. 27. 25.* ibi. Naues maris principes tui in negotiatione tua, & repleta es, *& 3. reg. cap. 10. de Salomone ſic numer.* 14. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos ſingulos ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum auri, excepto eo quod afferebant viri, qui ſuper vectigalia erant, & negotiatores vniuerſique ſcruta vendentes, & omnes Reges Arabiæ ducesque terræ. Et ne putares, quod negotiatores iſti eſſe poſsint alij priuati homines. *Ioſeph. de antiq. lib. 8. cap. 2. num.* 30. declarat illos fuiſſe ab eodem Salomone conſtitutos ad negotiandum nomine ipſius regis ibi. Multa enim nauigia Rex in mari, quod vocatur Tharſicum, habuit, quæ ad remotas gentes merces varias deferre iuſsit, pro quibus exportatis aurum, & argentum regi referebant, multumque eboris, & mancipia Aethiopica, & ſimias, *& num. 30.* ibi. Mandauit etiam negotiatoribus Aegyptiacis, vt æquos venales ad ſe adducerent in ſingulas bigas &c. quos deinde ad Siriæ Reges, & tranſeuphratenſes mittere ſolebat, cui conſonat *tex. lib. eod. 3. reg. cap. 10. num.* 28. ibi. Et educebantur equi Salomoni de Aegypto, & de Coa, negotiatores enim regis emebant, & ſtatuto pretio perducebant. Facit etiam id quod *à Ioan.* dictum reperitur ad Babylonem *in Apocalypſ. c. 18. num. 23.* ibi. Qui mercatores tui erant principes terræ. Quod quidem de Roma intelligendum eſſe non deeſt, qui dicat, & de ipſis Romanis Imperatoribus, qui etiam de hoc negotiationibus lucro quæſtum agebant, vt inquit *Sueton. de Veſpaſ. cap. 4. & de Domitian. Neron. & alijs ſatis ſuperque conſtat.*

Sed quid dicendum de argentarijs, qui olim præerant certis ſtationibus, ſiue locis, & habebant inter ſe negotiari per modum rationum, & ad eos confluebant, vt rationes negotiantium conſcriberent, vt ait *Bald. in rubr. C.*

de fid. inſtr. num. 56. verſ. Reuertor ad primum, & erant Authoritate imperatoris approbati, idem Bald. numer. 59. verſ. Scias tamen. Et videtur quod iſti eſſent vtiles vrbibus ex l. Quod priuilegium 8. ff. depoſit. ibi. Propter neceſſarium vſum argentariorum ex vtilitate publica. Sed idem dicendum eſt de iſtis, quod de nummularijs ſupra dictũ eſt, cum ijdem ſint, atque nummularij iuxta l. Prætor in princ. ff. de eden. Bald. d. num. 56. Verum cum iam hodie non ſint in vſu, vt per eundem d. num. 59. non amplius quærendum, nec diſputandum; tum etiam quia Apolecta noſtrum non concedit.

Negotiatores ne militent dictat rubr. C. lib. 12. tit. 35. cuius lex vnica ſic ſummatur. Negotiatoribus eſt omnis militaris dignitas interdicta, exceptis argenti diſtractoribus, qui non ad armatam militiam, ſed ad aliam quamcumque accedere poſſunt. Quod videtur intelligendum de illis negotiatoribus vilibus, de quibus ſupra diximus, & ſic videtur probari ex eod. tex. ibi. Exceptis argenti diſtractoribus, & gloſ. verbo, prohibemus; quaſi talium non ſit vile officium. Non obſtante l. 1. C. de præpoſ. agent. in reb. eod. lib. 12. vbi ſine aliqua exceptione arcet à militia negotiatores ſicut ab officijs de quibus in eo tit. his verbis exceptis videlicet vniuerſis negotiatoribus quodlibet mercimonium per ſe gerentibus interpoſitaſue perſonas, cum eis ante, ſacratiſſimis conſtitutionibus interdictum ſit militare: quæ debet intelligi iuxta prædictam l. vnic. & gloſ. ibidem citato verbo Militare. Nam (vt ait Cicer. lib. 1. offic.) mercatura ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt, Sin magna, & copioſa, multa vndique aſportans, multis ſine vanitate impertiens non eſt admodum vituperanda.

Solitum eſt inter mercatores velle vili emere, & caro vendere. Sed re vera vitium eſt, vt per D. Thom. 22. quæſt. 77. art. 3. verum tolerabile. Et è contra, ſi interueniat mendacium, & periuriũ, vt etiam mali moris, ſeu abuſus eſt, inter eoſdem. vt in cap. Eijciens 88. diſt. ibi. Quemadmodum enim, qui ambulat inter duos inimicos volens ambobus placere, ſine alloquio mali, eſſe non poteſt: ſed neceſſe eſt, vt iſti male loquatur de illo, & illi male de iſto: ſic mercator ſine mendacio, & periurio eſſe non poteſt: ſed ſubſtantia talium ſtabilis eſſe non poteſt, neq; ad bonum proficit, quod de malo congregatur. Si vero mercaturæ exercitium fiat abſq; fuco, & mendacijs: & abſque fraude, & nimia cupiditate, non eſt vllo pacto damnandum, cum varijs neceſsitatibus diuerſorum locorum, & multorum hominum non parum conducere, ipſa experientia teſtetur ex his, quæ D. Thom. d. quæſt. 77.

Mercaturis, ac negotiationibus periculoſa tranſfretatio maris lucella, ideſt parua, & exigua lucra quærens ſollicita vita hominum, inquieta conuerſatio, & quodam ſemper in turbine ventis ipſis mobilior, quibus voluitur huc, atque illuc ſæpe iactatur inquit D. Ambroſ. de Elia, & ieiun. capit. 19. vbi eos reprehendit, qui de mari conqueruntur, & crebra accuſant naufragia; Nãque ipſi, non mare ſunt in culpa. Deus enim (inquit) ipſe fecit mare, non ad nauigandũ, ſed propter elementi pulchritudinem, atque vt freto includeret terras, ne longius vagos, & exules errare contingeret. Et ſi tempeſtatibus mare iactatur dolere non debes, nec de ipſo conquæri, Elementum innocens nihil deliquit; Temeritas tua tibi ipſi eſt diſcrimini &c. Tu negotiator, & cupide, meos fluctus arguis, cum tu ſis longe inquietior fluctibus; Erubeſce quoniam periculo non moueris, verecundiores venti ſunt, quam veſtræ cupiditates. Illi habent otia ſua, nunquam

quam veſtra quærendi ſtudia ferientur, & cum otioſa tempeſtas eſt nunquam veſtra otioſa ſunt nauigia.

Mercator, qui ſeruandarum mercium ſuarum cauſa, alias merces in mare proiecit nulla tenetur actione: ſi fine cauſa id fecit, in factum ſi dolo, inquit *Iulian. in l. Qui ſeruandarum 15. ff. de praeſcript. verb.*

Tenetur mercator edere reo librum ſuarum rationum, vt veritas appareat, inquit *Bald. per tex. ibi. in l. Non eſt nouum eum*, a quo petitur pecunia implorare rationes creditoris, vt fides veri conſtare poſsit. *C. de eden. l. Quadam* ſunt perſonæ, quas rationes nobis edere oportet: *Et in §. Nummularios*, quoque non eſſe iniquum cogi rationes edere Pomponius ſcribit: quia, & hi ſicut argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam, & erogant per partes, quarum probatio, ſcriptura codicibuſque eorum maxime continetur ideo frequentiſsime ad fidem eorum decurritur *ff. eod. tit. de eden.* Et eodem modo calculum factum, vt per *Bart. d. l. Quadam & d. §. Nummularios. & per Paul. de Caſtr. in l. Si quis §. rationem ff. eod. tit.*

Immunitas data aliquibus mercatoribus, ita demum eſt ſeruanda, ſi maiorem partem ſuarum facultatum tenent in illis mercantijs, ita dicit *Bart. in l. Super Negotiatio in fin. ff. de iur. immun. & Vide latius per Alex. conſ. 99. p. 4.*

Mercator recipiens literas cambij, & eas legens, & non contradicens videtur conſentire, & ſe obligare ad contenta in eis *Bart. in l. Si filius fam. ff. ad ſenatuſconſ. Maced. vbi Paul.* iureconſ. ſic ait. Si filius fam. abſente patre, eum quaſi mandato eius pecuniam accipere cauit, & ad patrem literas miſit, vt eam pecuniam in prouincia ſolueret: debet pater ſi actum improbat, cõtinuo teſtationem interponere contrariæ voluntatis, *& Bald. in l. Si abſentis num. 11. C. ſi cert. pet.* ibi. Vnde mercatores, qui acceptant literas, eo ipſo ratificant, quod non contradicunt, *& in l. vlt. num. 6. C. ad Maced.* ibi, Eo ipſo, quod ſine contradictione recepit litteras &c.

Merces.

E St id quod recompenſatur pro operis retributione, ideo reddere mercedem eſt iuſtitiæ, vt inquit *D. Thom. 1. 2. quaeſt. 14. art. 1.* Et ipſa non debet retardari, ſed eadem die ſolui, ſic iubente *Domino Leuit. cap. 19. 13.* ibi. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane, *& Deuter. 24. 14.* ita. Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ, qui tecum moratur &c. ſed eadem die reddes ei premium laboris ſui, ante ſolis occaſum *Tob. 4. 15.* ibi. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit ſtatim ei mercedem reſtitue, & facit illud *Math. 20.* ibi. Cum ſero autem factum eſſet, dicit Dominus vineæ procuratori ſuo: voca operarios, & redde illis mercedem; Quando autem debeatur merces locanti operas ſuas? vide verbo, *Opera*.

Merces conſtitui debet certa in pecunia numerata, & ſi in vno nummo fuerit nulla eſt, quia vnitas non eſt numerus, ſed principium numeri, vt dicit *gloſ. verbo Solum in l. Si quis 10. ff. de acquir. poſſeſſ. per tex.* ibi. quia conductio nulla eſt, quæ eſt in vno nummo. Quando vero certa merces non conſtituitur, datur quantum ſolet ex conſuetudine dari, ita inquit *gloſ. vlt. in l. Excepto C. locat. Bart. in l. 1. §. Ludi num. 2.* ibi. Alias ſi ille, qui tales operas fecit, conſueuit locare operas ſuas, videtur locaſſe ſecundum conſuetudinem ſuam.

Magiſtris pro dignitate natalium mercedis præſtantur *gloſ. in l. Quaro 65 ff. de iur. dot.* & dictum eſt verbo *Alimenta*.

Qui

Qui operas ſuas locauit totius temporis mercedem accipere debet, ſi per eum non ſteterit quominus operas ſuas præſtaret, ita *Paul. Iureconſ. in l. 41. ff. locat.* vbi idem in aduocato. Vnde etiam debetur tota merces operario, etiam ſi periculum contingat in opere, quia non ſtat per ipſum quin præſtet operas, iuxta *l. opus 39. eod. tit & ibi. Bart. & in d. l. Qui operas 41. & in l. Maritus 61. & in l. Si riuum, quæ eſt vlt. eod. tit.* Si riuum (inquit Labeo) quem faciendum conduxeras, & feceras, antequam eum probares labes corrupit: tuum periculum eſt. Paulus: imo ſi ſoli vitio id accidit locatoris erit periculum. Eadem ratione integra debetur merces, locatori nauis ſi per conductorem ſtetit quo minus nauis iter faceret, vt in expreſſo *l. Colonus 61. eod. tit. in §. Nauem.*

Notabis etiam quod quando opus faciendum ad menſurationem locatur, poterit locator recipere mercedem pro rata operis facti etiam opere imperfecto, vt eſt *tex. notabilis in l. Qui inſulam §. Qui edem.* ibi. Quæſitum eſt vtrum factum opus, an etiam imperfectum metiri oporteret? Reſpondi etiam imperfectum *ff. eod. tit. locat.*

Si quis mulierem vehendam naue conduxiſſet, deinde in naue infans natus fuiſſet: probandum eſt pro infante nihil deberi, cum neque vectura eius magna ſit, neque his omnibus vtatur, quæ ad nauigantium vſum parantur, ita dicit *Vlpian. in l. Sed addes 21. §. Si quis ff. locat.*

Iuſtus timor facit, vt fiat mercedis remiſſio, licet periculum non ſit ſecutum, ſecus in timore iniuſto, ſic ſummatur *l. Habitatores 30. §. vnic. ff. locat.* cuius verba ſunt. Si iuſta cauſa fuiſſet cur periculum vere non fuiſſet, tamen non debere mercedem: Sed ſi cauſa timoris iuſta non fuiſſet mercedem nihilominus eum debere: Modica vero incommoditas habitatoris, ſeu conductoris non inducit mercedis remiſſionem dicitur in eadem *l. Habitatores.* ibi Non ſi paulo minus commode aliqua parte cænaculi vterentur, ſtatim deductionem de mercede facere oportet. Pro autem tempore, quo conductor vti non potuit re, remiſſio ſit mercedis non ſolutæ, & ſoluta repetitur *l. Siquis fundum §. Imperator ff. locat.* ibi. Si capras latrones citra tuam fraudem abegiſſe probari poteſt iudicio locati caſum præſtare non cogeris: atque temporis, quod inſequutum eſt, mercedes vt indebitas recuperabis.

Mercium appellatione veniunt veſtes, & omnia deputata ad vſum quotidianum vt dicit *Vlpian. in l. 1. §. Qui ſint in verſ. Inde ff. naut. caup.* ibi. Ad eas quoque res, quæ mercibus accedunt, veluti veſtimenta, quibus in nauibus vteremur, & cætera, quæ in vſum quotidianum habemus.

Quod ex naufragio expulſum eſt vſucapi non poteſt, quoniam non eſt in derelicto, ſed in deperdito. Idem iuris eſſe exiſtimo in ijs rebus, quæ iactæ ſunt: quoniam non poteſt videri in pro derelicto habitum, quod ſalutis cauſa interim demiſſum eſt, ita dicit *Iabolen. in l. Interdum 21. §. 1. ff. de acquir. poſſ.* Ex quo omnes doct. ibidem not. quod merces ita proiectæ nõ vſucapiuntur. Quod intelligendum eſt niſi ex qualitate rei aliud deprehendatur, vt optime notauit ibi. *Alex.* pro quo facit *tex. optimus in l. Falſus 44. §. Qui alienum verſ. ſi iactum ff. de furt.* ibi. Et ſi quidem derelinquẽdi animo iactauerit (quod plerumque credendum eſt, cum ſciat periturum) qui inuenit ſuum fecit &c. Si vero non hoc animo, ſed eo vt ſi ſaluum fuerit haberet, ei qui inuenit auferendũ eſt, vbi notat, *gloſ. verbo Plerumque*, quod in eo tex. veri ſimile erat pro de-

licto

liſto haberi, vt in libro aperto in mare proiecto ſequitur. *Alex.* vbi ſupra proximè.

Notabilis eſt *tex. in l. In naue 34. ff. locat.* vbi merces in naui poſitæ à pluribus mercatoribus miſtim ſi Dominus nauis tradidit vni ex eis ſuam partem, & antequam alijs ſuas traderet nauis perijt, & merces inſimul non tenetur Dominus nauis pro deperditis mercibus, ſecus vero ſi merces fuiſſent ſeparatæ, quia tũc teneretur ſi vni traderet mercem alterius, ex rationibus de quibus ibi.

Quod merces alienæ poſſint proijci de naui cauſa leuandæ nauis, & ſaluandi proprias dixiſti ſupra proxime verbo Mercator.

Merces quæ mortis debitoris tempore in taberna, vel apotheca inuentæ ſunt veniunt in hypotheca bonorum facta creditoribus, licet mercium ſpecies mutatæ ſint in alias diuerſas, obligationis tempore hypothecatas, vt dicitur in *l. Cum tabernam 34. ff. locat. vbi Bart.*

Si in eadem taberna merces continebatur: licet hæ quæ extent ex vnius creditoris pecunia ſint comparatæ omnes in tributum venire, niſi fuerint creditori pignoratæ: Sed ſi dedi mercem meam vendendam, & extat, & ſiquidem increditum ei abiji tributio locum habebit; Enim vero ſi non abij, quia res venditæ non aliter deſinunt eſſe meæ, quamuis vendidero, niſi à reſoluto, vel fideiuſſore dato, vel alias ſatisfacto dicendum erit vendicare me poſſe, inquit *l. Procuratoris 5. §. Plane ff. de tribut. act.*

Merces venire in legato bonorum relicto dicit *Scæuola in l. Generali 32. §. vxori ff. de vſufr. legat.* Vxori (inquit) vſumfructum domunm, & omnium rerum, quæ in his domibus erant, excepto argento, legauerat, item ſuum vſumfructum fundorum, & ſalenarum. Quæſitũ eſt an lanæ cuiuſq; coloris mercis cau ſa paratæ, item purpura, quæ id domibus erat vſusfructus ei deberetur? Reſpondi excepto argẽto, & iis, quæ merceis cauſa comparata ſunt, cæterorum bonorum omnium vſumfructum legatariam habere, idem in *l. Nam quod liquida §. 1. ff. de pen. legat.* ibi. Non omnia quę & promercii cauſa habebat, *& in l. Pediculis 34. §. Cum quæritur*, ibi. Non videri id legatum, quod negotiandi cauſa venale proponi ſoleret.

Quod de mercibus venalibus inductis in domum conductam an veniant tacite hypothecatæ pro domus penſione? Reſpondet *Bald. in l. Certi iuris ſub num.* 12. quod non, ex eo quia non videtur in eſſe propter celerem motum, & reſpondet ad *l. Cum tabernam* (de qua ſupra) quod ibi erant expreſſe hypothecatæ, ſed *gloſ. in l. Si horreum ff. in quib. cauſ. pig.* indiſtincte videtur dicere omnes merces tacite hypothecatas dum explicando verbum diuerſorium, de quo *in tex.* inquit eſſe ſtationem, in qua diuerſis generibus merces afferuntur, & prædictus tex. decidit omnia inuecta, & illata in diuerſorium eſſe tacite hypotecata, quam ego libentius ſequerer.

Meretrix.

Non ſolum ea dicitur, quæ palam quæſtum facit in lupanario conſtituta, verum etiam ſi qua (vt aſſolet) in taberna, caupona, vel qua alia pudori ſuo non parcit. Palam autem ſic accipimus paſsim, hoc eſt ſine delectu, non ſi qua adulteris, vel ſtupratoribus ſe committit, ſed quæ vicem proſtitutæ ſuſtinet. Item quæ cum vno, & altero ſe pecunia accepta commiſcuit. Rectiſsimè tamen Octauius ait, & iam eam, quæ ſine quæſtu palam ſe proſtituerit, debuiſſe his connumerari. Non ſolum autem ea quæ facit, verum ea quo-

quoque; quæ fecit, & facere deſiit, lege notatur. Neque enim aboletur turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt. Ita dicit *Vlpian. in l.Palam* 43.*ff.de rit.nupt.* & *tradit Abb. in l. Inter opera* 20. in *fin. de ſponſal.* coniunctis, his quæ ibi. additio. & *in capit.Vidua* 34. *diſt. ſic.* Meritrix quæ multorum libidini patet, & *in capit. Meretrices* 32. *quæſt.* 4. ibi. Quarum publice venalis turpitudo eſt.

Ex dictis iuribus patet meretricem perſonam turpem eſſe, & in expreſſo *l.*3.*ff.Si quis apar. fuer. man.* ibi. Turpes perſonas, veluti meretricem, *vbi gloſ. dicit*, non tamen eſt infamis, niſi eſſet in adulterio deprehenſa, quod videtur cõtra dictam *l.Palam* citatis verbis non ſolum autem ea quæ facit &c. lege notatur, ſcilicet infamiæ nota, & quod ſit infamis infamia facti tradit *Card. Pariſ. conſ.*54. *num.*49. *vol.*4.

Sed tolerantur meritrices propter adulteria vitanda, & maiora crimina, vt notauit *Abb. in d. cap. Inter opera num.*4. *de ſponſal.* ibi. Nota cauſam *gloſ.* & dicit *Hoſtienſ.* quod Eccleſia diſsimulat vt euitetur maius malum. Non tamen ob id excuſantur, prout etiam nec ob quamlibet neceſsitatem, vt in ſupracitata *l.Palam ff. de rit. nupt.* ibi. Non eſt ignoſcendum ei, quæ obtentu paupertatis turpiſsimam vitam elegit.

Sicut veneno occiditur corpus, ſic animus iſtarum conuerſatione dixit *gloſ. verbo venenis in l.*1.*C. de natural.lib.* & *tex.* ibidem ſi quarum venenis inficiuntur animi perditorum. Et corpus bonis ſpoliatur, earum blandis fictiſque adulationibus, *vt in l.*2.*C. de donat. inter vir.* ibi fictis adulationibus ſpoliari nolo, ex qua ita deduxit, *Bald. in l. Non eſt in addit. ff. de inoffic. teſta.* & *ſic prouerb. cap.*5. *dicitur*. Ne attendas fallaciæ mulieris fauus enim diſtillans labia meritricis, & *cap.*6.24. ibi, Vt cuſtodiant te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ, & *cap.*7. 21. ibi. Irretiuit eum multis ſermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. Ne igitur attendas verbis ſimilibus, ne abſtrahatur in viis illius mens tua, neque decipiaris ſemitis eius, vt concludit *in fin. d. cap.*7. & *Eccleſiaſtic. cap.* 9. 6. ſic. Ne des fornicariis animam tuam in vllo; ne perdat te, & hæreditatem tuam.

Mulieri, quæ luxurioſè viuit, bonis interdici poteſt, ita inquit *l. Ex mulieri* 15. *ff. de curat. fur. vbi gloſ.* ſic. Nota interdici, quia prodiga eſt ſuæ perſonæ, per quod præſumitur, & rerum. Verum ego dicerem, quod eo quia eſt auara ſeu cupida rerum, ſui prodigalitatem exercet: Rariſsime namque inuenitur meretrix prodiga, auara verô ſæpiſsime. Neque inuenies quæſtionem in iure circa, quod meretrix dat, ſed circa, quod meretrici datur, *vt in l.* 4. *verſ.* ſed & quod meretrici datur repeti non poteſt, *ff. de condict. ob turp. cauſ. vbi gloſ. repeti addit.* Imo conuentum oportet ſolui. Sed quomodo ſiquidem vtriuſque datur turpitudo? Reſpondet *Vlpian.d.l.*4. ibi. Noua ratione, non ea quod vtriuſque turpitudo verſatur, ſed ſolius dantis. Illam enim turpiter facere, quod ſit meritrix: ſed non turpiter accipere, cum ſit meritrix. Sed nota, quod *gloſ. vlt. in l. Ea quæ C. de donat. ante nupt. dicit ita*. Nam ſi dedero meritrici non repeto: ſi non, ſolui, non teneor, & ſequitur *Bart. in d.l.*4. qui contrarium videtur dicere in *l. Affectionis ff. de donat.* ibi. Quia meritrix turpiter facit, quod eſt meritrix: ſed non turpiter accipit, nec per traditionem, nec per promiſsionem, ergo ex promiſsione obligare poterit, vt ſibi promiſſum ſoluatur.

Meritrix non poterit filiam meritricem exhęredare, vt tenent *Bart.* & *Bald. in l. In arenam C. de in offic. teſt.* vbi pater ſponte arenarius, ſeu gladiator nõ poteſt filium gladiatorem exhæredare in

his

Digitized by Google

his verbis. Non talem filium merito, quis indignum ſua ſucceſsione iudicat; niſi & ipſe ſimilis conditionis ſit. Non enim mores, quos quis in ſe approbat in alio poteſt reprobare, vt ibidem ſummat *Bald.*

Meritum.

Dicitur actio, cui iuſtum eſt, vt agenti aliquid debeatur ſecundum Diuũ *Thom. 3. p. quaſt 49. art. 1.* Vnde dicit Iureconſult. *in l. Nec adiecit ff. pro ſoc.* Hæreditatem, vel legatum, vel donationes cauſa mortis, ſiue non mortis cauſa, non ſine cauſa obuenire, ſed ob meritum aliquod accedere. Conſideratur autem meritum arbitrio boni viri, vt in *l. Generaliter 24. §. Proinde verſ. Quid ergo ff. de fideic. lib.* vbi in dubio quando neſcitur quos ſeruos teſtator manumitti iuſsit dicitur, quod forte, vel meritis cuiuſque iudicetur ibi. Aut meritis cuiuſq; allegatis arbitrari eos oportet, & in *l. Fideicomiſſa 11. §. Sic fideicommiſſum ff. de legat 3.* ibi. Proinde ſi ita fideicommiſſum debebitur ſi modo meritum apud virum bonum collocare fideicommiſſarius potuit. An autem debeant probari merita? dicit *Bald. in l. 2. numer. 7. C. ne lic. potent.* quod non, quando non ſunt de ſubſtantia donationis. Vide etiam *Bart. in l. Frater à Fratre prope fin. ff. de condict. indeb. & in l. Si forte numer 5 ff. de caſtrenſ pecul.*

Notabis quod non ſolum merita præcedentia inducunt ad donationem, vel legatum, aut fideicommiſſum, ſed etiam ſubſequentia, vt eſt tex. optimus *in l. In ipſius 5. C. fam. herſic.* vbi ſi teſtator iratus condemnauit ſeruum perpetuis vinculis, & alterum, vt exportandus venundaretur, ſi poſtea meruerint, talis pæna remiſſa videbitur, ſic enim ait Imp. Proinde ſi offenſam iſtam clementia flexit (quod licet ſcriptura nõ probetur, aliis tamen rationibus doceri nihil impedit: præſertim cum poſterioris eorum talia merita depræhendantur, vt ira domini potuerit mitigari, noxiſsimam eius voluntatem arbitrer familiæ herſiſcundæ ſequeretur, in citata *l. 5.*

Ad officia vero, munera publica, & dignitatum aſceuſionem merita debent præcedere *l. 1. C. de diu. offic. lib. 12.* ibi. In reiecti vero locum is potiſsimum deſtinetur, cui meritorum adſtipulantur inſignia, *& in l. 7. eod. tit.* ſic. Ad ſplendidioris priuilegia militiæ, poſtea quam priorem continuo labore compleuerit eos venietes admittimus, & habes verbo *Munera.*

Plus meriti conſequatur qui ex neceſsitate facit, quam qui ex ſola, & libera voluntate, vt eſt optima *gloſ. verbo Se ipſum in Clem. vnica de reliq. & venerat. Sanct.* ibi. Item nota pro Theologis, qui tenent quod idem opus meritorum laudabilius eſt in vouente, vel profeſſo, quam in alio probant, quia vouere opus latriæ eſt; quæ præcipua virtus eſt inter morales: opus autem nobilioris virtutis eſt melius, & magis meritorium, ergo & de latria, quæ eſt cultus, & ſeruitus, quæ ſoli Deo debetur: ſecundo, quia vouens non ſolum quo ad actum, ſed etiam quo ad poteſtatem, ſubiicit ſe Deo, vt de cætero aliud agere non poſsit, ergo plus dat ſecundum *Anſelm. lib. de ſimilitud.* cum det fructum, & arborem, quam qui dat ſolum fructum. Tertio quia propter bonum immobilitas firmatur in bonũ. Ad perfectionem autem virtutis pertinet aliquid agere ex voluntate firmata in bonis, *vt patet per philoſoph. 2. Ethic.* & Aug. felix neceſsitas, quæ ad meliora compellit, ergo magis meritorium. Sequitur *Abb. in cap. Cum quidam n. 4. in fin. de iur. iur. Bart. in l. Quod ſi minor §. Reſtitutio 2. notab. ff. de minor.*

Digitized by Google

Male vero meritus publice, vt aliis exemplo addeterrenda maleficia ſit, etiam egeſtate laborare debet, dixit *Triphon. in l. Bona fides 31. poſt princ. ff. depoſit.* à quo deduxit *gloſ. verbo Prodigalitatis in cap. ex parte de conſuetud.*

Negotiorum merita partium aſſertionibus panduntur ait *Imperat. in l. vlt. C. ſi per vim vel al. mod.*

Metus.

SEcundum Philoſoph. 3. Ethic. Dicitur opinio magni mali impendentis, cui ſubijciuntur pigritia, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, & formido *Secundum vero Vlpian. in l. 1. ff. quod met. cau.* vocatur propter inſtantis, vel futuri periculi, mentis trepidatio: hanc diffinitionem ſequitur *gloſ. verbo cauſa in cap. Ad audientiam de ijs qua vi.* vbi. in fine ſic. Et dicitur metus, quia mentem tenet.

Cum locum nō habeat conſenſus, vbi metus, vel coactio intercedit, neceſſe eſt, vbi aſſenſus cuiuſque requiritur, coactionis materia repellatur, ita *Pontif. in cap. 14. de ſponſal. vbi gloſ. verbo*, metus, addit ſic; Qui poſsit cadere in conſtantem virum &c. minor tamen metus magis excuſat fæminam, quam virum, & quoad primam partem probat *l. Interpoſitas 13. C. de tranſact.* ibi. Nec tamen quilibet metus ad reſcindendum ea, quæ conſenſu terminata ſunt, ſufficit, ſed talem metum probari oportet, qui ſalutis periculum, vel corporis cruciatum contineat, *& in c. pen. de ijs qua vi.* ibi. Cum neque metum mortis neque cruciatum corporis contineret, & ideo non debuerat cadere in conſtantes viros, *& in l. Si voluntate 8. C. de reſcind. vend.* ibi. Vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminens detegi ne habeatur rata venditio.

Si ergo metus det cauſam contractui bonæ fidei, ipſo iure nullus eſt contractus, dicit *gloſ. verbo vllam l. Si mulier §. Si dos ff. quod met cau. per tex. in l. 1. C. de reſc. vend.* Quando autem valeant geſta per metum videas ad verbum Timor.

Imperium regium non ſufficit ad iuſtum metum, ſimiliter Imperium parentum, ita argumentatur *gloſ. verbo, metu, in cap. vlt. qui cler. vel vou. ex eodem tex.* cui contrariatur altera gloſ. verbo. *Pro infectis in cap. Vaſſalli de pac. conſtant.* ibi. Metus principis eſt vis præciſa, quæ omnino tollit conſenſum. In liberto quod ſolum imperium patroni, & nimia reuerentia ſufficiat clare probat *tex. in l. 1. §. qua oneranda ff. quar. rer. act.* ibi. Et hoc tamen cauſa cognita ſic liquido appareat libertum metu ſolo, vel nimia reuerētia patroni ita ſe ſubiceiſſe. Dignitas vero perſonæ non ſufficiens eſt ad metum incutiendum, vt in *l. ad inuidiam 6. C. de ijs, qua vi. bis verbis.* Ad metum arguendum, per quem dicis initum eſſe contractum, Senatoria dignitas aduerſarij cui ſola, non eſt idonea, vbi notat *gloſ. pen. ſic.* Sed contra in paſſo vim, facit contra eum ſua dignitas, Per iudicem metus poteſt incuti quando V.g. conſueuit appellantes incarcerare, & iniurias, atque violentias eis inferre, ita tradit *Bart. in l. De pupillo §. Si quis ipſi num. 14. ff. de nou. oper. nunc. vbi num. ſeqq.* agit de probatione iſtius metus, *& num. 19.* dicit metum etiam incuti per familiam iudicis, quia ipſe videtur feciſſe cum potuit corrigere, & non fecit. Contrarium dicit, *Bald. in l. Ad inuidiam C. quod met cau.*

Actus metu poteſt dici factus à filio, ſeruo ſubdito, vel vxore, ſi coram patre, domino, aut marito fiat, & ratione *tex. in l. Si quis 43. ff. de furt.* ibi. Et quia non poteſt prohibere, quieuit, & ibi. Et hoc modo patronus quoque liberto, & is cuius

Digitized by Google

culus verecundia ei, quem in præſentia pudor ad reſiſtendum impedit,& facit *capit. eum virum ad fin. de regular.* ibi. Puella quæ coacta parentum imperio *l.* 1. *§. qua oneranda ff. quar. rer. act.* ibi. Semperque ſit metu exactionis ei ſubiectus,propter quem metum quid vis ſuſtineat patrono præcipiente &c. & ibi metu ſolo, vel nimia patroni reuerentia ita ſe ſubiiciſſe,*vbi gloſ. verbo metu* ſic. Et nota hic argum. quod mulier,quę rem ſuam non dedit,vel hypothecauit, ſi renunciauit metu, vel reuerentia, quod poſsit reuocare. Intelliges tamen, quod ſola iſta reuerentia, vel etiam imperium non ſufficit,ſed requiritur probatio in terminationis factæ prædictis filio, ſeruo, & vxori de tempore actus geſti; Aliter autem non poterit actus impugnari, ſed conſenſus liber adhibitus intelligitur *l. Fideiuſſor* 26. *§. Pater ff. de fideiuſſor.* ibi. mandante patre manu ſua præſcripſit inſtrumentum &c. conſenſum ei obligationi dediſſe manifeſtum eſt, & facit *cap. Quamuis pactum de pact. lib.6.* ibi. Nec vi, nec dolo præſtito firmatum fuerit omnino ſeruari debebit *gloſ. verbo metu regio in capit. vlt. qui cler. vel vou.* ibi. ſimiliter Imperium parentum non ſufficit *gloſ.* 1. *in l. Si patre in addit. ff. de rit. nupt.* ibi. Quando propter reuerentiam patris filius conſentit, non autem intelligas, quod interceſſerit verus metus, *& gloſ. vlt.* ibi. Non autem dicas metum adhibitum.

Carcer iuſtus metus dicitur, vt notat *Bart. per tex. ibi. in l.* Qui in carcerem quem detruſit, vt aliquid ei extorqueret, quid quid ob hanc cauſam factum eſt, nullius momenti eſt, *ff. de eo, quod met. cauſ.* quod quidem procedit tantum in actu facto ob cauſam carcerationis: nam ſi ob aliam cauſam, non dicetur metu carceris geſtus, & validus erit, vt probat *Abb. in cap. Cum locum* 14. *num. vlt. de ſponſal.* ibi Vbi metus infertur ſuper eo, ſuper quod retinetur, ſed ſi metus ſunt diuerſi,bene valet &c. per *l. Metum* 9. *§. Sed licet ff. eo quod met. cau.*

Metus perditionis omnium bonorum, vel maioris partis ęquiparatur metu mortis, ponit *gloſ. verbo Metu in l. Iſti quidem* 8. *ff. quod met. cau.* his verbis. Moderni dicunt, quod ſi inſtrumentum continet quantitatem omnium bonorum, vel maioris partis,quod idem eſt, ſicut quādo infertur timor mortis, vel pœnæ capitalis, tradit etiam *Bart. in l. Si ob turpem ff de condict. ob turp. cauſ. per tex. in capit.* 2. *de iis qua vi. & ibidem gloſ. verbo coactus & per l. Propter litem* 24. *ff de excuſat. tut.* ibi. Niſi forte de omnibus bonis, aut plurima parte eorum controuerſia ſit.

Maiori cum ratione metus peccandi annumeratur inter magnum metum, quin imo, & maior omnibus eſt cū per peccatum non ſolum amittat anima omnia ſpiritualia, & cæleſtia, ſed etiam rea fiat mortis æternæ. Vnde per optime *Paul. Iuriſconſ. in d. l. Iſti quidem verſ. pen. ff. quod met. cauſ.* dixit hæc. Quod ſi dederit ne ſtuprum patiatur vir, ſeu mulier, hoc edictum locum habet: cum viris bonis iſte metus maior quam mortis eſſe debeat. O dictum mirabile, & ſapientia vera plenum, & tanto magis, cum ab Ethnico ſit dictum; erubeſcamus nos Chriſtiani, dum, non dicam metu, aut timore, ſed propria voluntate, & effrenata audacia, tot tantaque committimus peccata.

Metu feciſſe videtur,qui iuri ſuo,nulla ſubſiſtente cauſa, renunciauit, ita deducunt *doct. ex tex. in cap.* 2. *de reſtit. ſpoliat.* Dum ſic ait. Quia non eſt veriſimile, quod ſponte iuri ſuo renunciauerit, qui renunciat ſpoliatus. Non eſt autem veriſimile compulſum in Vrbe inique indebitum ſoluiſſe, cum potuerit ius publicum inuocare, & adire aliquē poteſtate præditum, qui vtique vim

eum paci prohibuiſſet, prout dixit *Vlpian. in l. Non eſt 23. ff. quod met cau.*

Metus facit, vt non factum pro facto habeatur, & è conuerſo, vt factum pro nõ facto habeatur, vt dictum eſt ſupra verbo *Factum*.

Nemini ſuus metus debet eſſe damnoſus dicitur in *l. Si eum 14. §. Aliquando ff. quod met. cau.* ibi. Ne metus, quem paſſus ſum mihi captioſus ſit. Nec in alterius prẽmium vertialienum metum oportet *d. l. 14. §. Padius.* Nam in alienum lucrum conuerti alienum metum non oportet, dixit *gloſ. verbo Remouerim l. 2. C. Si quis aliq. teſt. probib.*

Non dicitur metus ille, quem quis ſibi ipſi infert, *vt in l. Si mulier 21. ff. quod met cau.* ibi. Ceſſat edictum, quia hunc ſibi metum ipſa infert, vbi notat *gloſ. verbo metum*, non ſuccurri ei qui ſe in neceſſitatem poſuit.

Leuis metus non excuſat in voto; Sed in electione leuis metus ſufficit, ita *gloſ. verbo vel Modica in capit. vlt. qui cler. vel vouent.*

Metus habet in ſe ignorantiam, ait *gloſ. verbo poſſit in l. Apud 4. ff. de dol. Except. & probat l. ſi cum exceptione 14. §. In hac actione ff. quod met cau.* ibi. Nam cum metus habeat in ſe ignorantiam, merito quis non adſtringitur, vt deſignet quis ei metum, vel vim adhibuerit, *vbi gloſ. verbo Ignorantiam*, ita inquit. Vel verius dic iuſtè ignorare poſſum, quis mihi vim fecerit, cum talia fiant de nocte, vel in multitudine hominum. Quæ *gloſ.* reputatur ſingularis ad hoc, quod probatio eorum, quæ de nocte fiunt difficilis eſt, vt ibidem notat *Apoſtill.*

Quod metus non interfuerit in his, quibus interfuerunt amici, dictum eſt. Supra verbo *Amicus*.

Purgatur metus per ſpontaneam ſolutionem iuxta *l. 2. C. de ijs, quæ vi.* ex ratione de qua ibi. Quando veriſimile non ſit ad ſolutionem te properaſſe omiſſa querela de chyrografo, vt pote per vim ex torto; niſi & in ſoluendo vim te paſſum dicas.

Metum inferens tenetur non ſolum de dolo lata leui, & leuiſsima culpa; ſed etiã de caſu fortuito, vt peer *gloſ. verbo Peritura in dict. l. Si eum 14. §. Quatenus verſ. ſed & ſi non culpa ff. quod met cau.* ibi. Et ſic nota, quod vno ſolo caſu excuſatur metum inferens à caſu, vt hic alias ſemper de caſu tenetur, *vt C. eod. l. 1. & ibidem gloſ. verbo interciderit.*

Nullius metus tam gratus eſt finis, vt non gratior ſit ſolida, & in concuſſa ſecuritas, dixit *Senec. 6. de beneſic. cap. 18. & paulo ſupra* ita. Quantũ exiſtimas tormentum etiam ſi accepero, eguiſſe? Etiam ſi ſeruatus fuero trepidaſſe? etiam ſi abſolutus fuero, cauſam dixiſſe?

Metropolis.

IDeſt ciuitas quę habet Metropolitanũ, ideſt Archiepiſcopum, ſic dicit *gloſ. verbo Metropolis in l. Si duas 6. §. decet ff. de excuſat. tut.* cuius verba ſunt. Decet autem maximo quidem numero vti Metropolis gentium. Vnde lamentabatur Ierem. thren. 1. quod Hieruſalem eſſet abſque populo facta quaſi vidua. Dicitur etiam Metropolitana ciuitas, quæ habet patriarcham, vt per *Bart. in l. vnic. de C. Metropoli Beryto lib. 11. in addit. num. 3.* ibi. Ciuitas cuius ſedes eſt patriarchalis, vel Archiepiſcopalis dicitur Metropolitana, quæ habet plures Epiſcopos ſub ſe habentes merum Imperium. Vnde tales ſcilicet Patriarcha, & Archiepiſcopus præſident cæteris Epiſcopis, vt dicitur *in cap. Cleros 21. diſt.* ibi Archiepiſcopus græco interpetratur vocabulo, quod ſit ſummus Epiſcoporum, ideſt primas, tenet enim vicem Apoſtolicam, & præſidet tam Metropolitanis, quam cæteris Epiſco-

piſcopis. Metropolitani autem à menſura ciuitatum vocantur: ſingulis enim prouincijs præeminent: quorum authoritati, & doctrinæ cæteri Sacerdotes ſubiecti ſunt: ſine quibus nihil reliquis agere licet Epiſcopis. Dicitur etiam Metropolitanus Papa, prout notauit *gloſ. verbo Sede vac. poſt med. in c. vnico de Schiſmat.* vbi etiam dicit, quod Epiſcopi Cardinales vacante Sede, vicem Metropolitani obtinent, *ex cap. In nomine Domini 23. diſt.* ibi. Cardinales Epiſcopi procul dubio Metropolitani vice funguntur.

Meum.

PRoprie, & verè illud eſt, quod mea ex virtute habeo, non quod aliunde, ita dixit *gloſ. verbo erat in l. Si quid bello 28. ff. de capt. & poſtlim. reuerſ.* ibi. Et ita magis eſt meum, quod per meam probitatem quæro, quam id quod per meos antecеſſores, & facit illud quod poeta quidam.

Et genus, & proauos, & quæ non fecimus ipſi.
Vix ea noſtra voco.

Meum, ſignificat dominiũ, vt dicit *Bart. in Auth. Sacramenta puberum num. 23. C. ſi adu. vend. per l. 2. ff. de condit. inſt.* ibi. Et ſi quidem alienauerit in eo vſum fructum nihilominus ipſius eſt. *Et l. 2. ff. de religioſ.* ibi. Nam cum dicat in loco alterius apparet de dominio eum ſentire. *Et in l. Quintus §. Argento ff. de aur. & arg. leg.* ibi. Quia non videtur ſuum eſſe, quod vindicari non poteſt per argumentum à contrario, vbi etiam notat idem *Bart.* Aliquando etiã ſignificat poſſeſsionẽ, vt notauit *Bald. in rub. C. de verb. ſig. numer. 5.* his verbis. Quinto quid ſignificent pronomina poſſeſsiua? Reſpond. In vniuerſali ſignificant non ſolum dominium, ſed etiam quidquid tenetur etiam de facto, & non de iure, vt ſi teſtator dicit lego omnia bona mea, *vt l. Cogi in princ. ff. ad Trebell.* Sed in generali diſpoſitione non continentur niſi res propriæ, vel quaſi propriæ, vt cum dico lego tibi õnes ſeruos meos &c.

Dicitur etiam meum, quod bona fide poſſideo, vt deducitur *ex l. Si mulier 16. ff. ad Velleian.* ibi. Plane ſi pro bona fide ſibi ſeruiente reſpondeat non videtur intercеſſiſſe, & clarius probat *Vlpian. in l. 71. ff. de legat. 3.* ſic dicens. Seruos autem ſuos, vel ancillas eos accipimus, qui ſunt pleno iure teſtantis: inter quos fructuarij non continebuntur. Sed qui bona fide teſtatori ſeruiũt, ſuorum appellatione magis eſt, vt contineantur, de quo *Bald. in l. 2. §. Sed ſi quis num. 22. C. com. de legat.*

Quid de re communi cum altero an poſſim meam dicere? Dubia quæſtio eſt, & pro, & contra afferuntur tex. & gloſ. atque doct. vt videre eſt, per *Bertach. in ſuo reper. ſuper hoc verbum,* quem videre poteris, vbi ponit ſic regulam, Meum dicitur etiam, quod mihi commune eſt, & probat *ex l. Pupillus 239. §. vlt. ff. de verb. ſig.* quæ tale quid non mihi videtur probare, ſed contrarium. Nam ſic ait. Verbum, ſuum, ambiguũ eſt vtrum de toto an de parte ſignificet: & ideo qui iurat ſuum non eſſe, adijcere debet, neque ſibi commune eſſe. Nec etiam id probat *l. Id quod noſtrum ff. de reg. iur.* Quod autem non dicatur meũ, quod meum, & alterius commune eſt, probat *tex. in l. Iulianus 66. §. Seruos cõmunes* ita à Sela relictos ſi mei erunt eum moriar, non deberi *ff. de legat. 3. & melior tex. in l. legatis 36. ff. de legat. 2. vbi Modeſtin. lib. 17. reſponſorum* reſpondit. Legatis vxori ijs, quæ vſus eius cauſa parata ſunt, eos ſeruos ad eam non pertinere, qui non proprij ipſius, ſed communis vſus cauſa parati ſũt.

Quid

Quid igitur? remanebit in ambiguo, *vt in d. l. Pupillus §. vlt.* non. Sed breuiter tranſeamus cum dicto *gloſ. in capit. cum in illis 16. verbo Cum alio de præb. lib. 6.* in addit. ſcilicet quod minus proprie dici poteſt meum, quod eſt commune mei, & alterius, vt in *l. Illud 46. ff. de rit. nupt.* vbi Caius ſic ait. Illud dubitationis eſt an etiam qui communem libertam &c. Iabolenus negauit, quia non proprie videtur eius liberta, quæ etiam alterius ſit &c. & conducit illud, quod *in l. Prætor ait ff. de edend.* ibi. Aequum fuit, id quod mei cauſa cōfectum eſt, meum quodammodo inſtrumentum mihi edi: nota verbum, quodammodo, quod improprietatem denotat. Alij diſtingunt inter materiam fauorabilem, & odioſam, vt in prima, meum dicatur, quod commune cum altero habeo, in ſecunda vero contra, vt per relatos *à Bertach. ſupra*.

Etiam dicitur meum, quod mihi debetur iuxta *l. Si & me, & Titium 32. ff. Si certa petat* ibi. Sed quia pecunia mea ad te peruenit, *vbi gloſ. verbo pecunia mea*, explicat, ideſt, mihi debita. Meum eſſe quod ex re mea ſupereſt cuius vendicandi ius habeo dicit Celſus *in l. Solum 50. ff. de reiuendic*.

Quod meum eſt, ex alia cauſa meum fieri non poſſe, niſi deſierit eſſe meum dicit *Pontif. in cap. Inter dilectos prope fin. de fid. inſtr. & in §. ſic itaque de act. in Inſt. Imperator.* ita. Nec res, quæ iam actoris eſt magis eius fieri poteſt.

Miles.

IN *l. 1. §. vlt. ff. de mil. teſt.* ita inuenitur. Milites autem appellantur, vel à mollitia, ideſt duritia, quam pro nobis ſuſtinent; aut à multitudine, aut à malo, quod arcere ſolent, aut à numero mille hominum. Et in *gloſ. vlt. l. Ab hoſtibus 12. C. de capt. & poſtliminio reu.* ſic. Militem debere defendere, inde eſt quod dicitur à militia, quia dicendum eſt, mollitia vt clare conſtat *ex d. §. vlt.* eſt enim dictum per antyphraſim, vt dicitur lucus, quia minime lucet, auri ſacra fames, ideſt execrabilis, & ſic miles à mollitia, quia minime mollis, ſed durus. A malo autem quod arcere ſolent; ſed mihi verius dicendum videtur, à malo, quod committere ſolent. Quid enim non mali faciunt milites? & ideo *Apoſtil. ad dict. §. vlt.* dicit, quod miles à militia iuxta illud.

Nulla fides, pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur.

Et proſequitur aut à multitudine mille hominum, quia vnus de ea ſtreuuus eligebatur. Militari, quod dicitur a malo, inquit etiam *gloſ. verbo Militari in l. Ea quæ C. de reſtit. mil.* Fere namque impoſsibile eſt, quin exercitus damna non ferat; dixit *gloſ. verbo morum, in cap. Vaſſalli de pac. Conſtant.* Et vnde proueniunt, niſi ex malitia, & impietate militum; quæ adeo eorum oſsibus adhæret, vt fuerit neceſſe a lege declarari, quod excuſati non eſſent à pietate circa parentes audi *Iureconſ. in l. 1. ff. de obſeq. à lib.* ſic dicentem. Etiam militibus pietatis ratio in parentes conſtare debet. Et proſequitur. Indignus militia iudicandus eſt, qui patrem, & matrem à quibus ſe educatum dixerit maleficos appellauerit. Deniq; inquit *gloſ. verbo. Dumtaxat in l. Qui reſtituere 68. ff. de reiuendic.* Aliud malum à modo non habebit, cum eligatur manus militaris.

Milites vel ſunt cæleſtis militiæ: vel terreſtris. Sed & in hac inueniuntur milites armatæ, & milites inermis militiæ. Et licet *gloſ. 1. in l. pen. ff. de mil. teſt. dicat militiam* eſſe equeſtrem, cæ-

leſtem,

cœleſtem, & legalem in idem incidit. Dicamus primo de primis. Et ſunt Clerici, qui in Eccleſia Dei militant *ex c. Chriſtianis 11. quæſt. 1.* ibi. Cum conſtet eum, qui cæleſtem militem pulſat &c. coniuncta *gloſ. ibidem verbo Cæleſtem* ſic dicente. Clerici enim, milites Chriſti ſunt, & *in cap. Reprehenſibile 23. quæſt. 8.* ibi. Cum militum Chriſti ſit, Chriſto ſeruire: Milites vero ſeculi ſeruiant ſeculo, ſecundum, quod ſcriptum eſt nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus. Quod ſi ſeculi milites militiæ ſtudent, quid ad Epiſcopos, & milites Chriſti, niſi vt vacent orationibus, & in *cap. Clericum, qui 50. diſt.* ſic. Nam cum diſcreti ſint milites ſeculi à militibus Eccleſiæ, non conuenit militibus Eccleſiæ militare ſeculo, ad idem eſt *cap. Conſequens 88. diſt. cap. Cum aduerſum in fin. 96. diſt. & gloſ. verbo conducere in cap. Decreuit diſt. diſt. 88.* ſic ait. Abſtineat à ſecularibus negotiis, niſi cauſa neceſsitatis, quæ debet apparere, alias cauſa cupiditatis intelligitur. Debet enim eſſe immunis ab alijs, qui Diuinæ militiæ eſt aggregandus: vt à caſtris Dominicis, quibus adſcribitur, nomẽ eius nullius neceſsitatis vinculis abſtrahatur, inquit *cap. 2. 54. diſt. & gloſ. verbo maluerit in cap. Præterea 14. de prob. ita*. Cum enim militiæ ſint diſtinctæ, & perſonæ illis deſtinatæ, debent eſſe deſtinctæ. Vnde nemo poteſt eſſe in duobus collegiis ſimul, nec duas militias habere &c. Ergo multo fortius hęc ſunt in ſpiritualibus honoribus obſeruanda. Et facit *cap. vnic. de Vaſſal. mil. qui arm. depoſ.* ibi. Eo quod deſiit eſſe miles ſeculi, qui factus eſt miles Chriſti coniũcta *gloſ. verbo, ammiſit, in cap. Si quis ſi de feud. def.*

Et licet ſint iſti milites diuerſi ab illis militiæ terreſtris; Tamen omnia, quæ in militibus ſecularibus dicuntur, intelligi debent etiam de cæleſtibus, vt dixit *gloſ. verbo Prætermiſſum ad fin. in l. Filius 8. §. veterani ff. de procurat. & verbo Miles in l. Neque fœmina 54. eod. tit.* ibi. Idem dicitur in milite cæleſtis militiæ, vt in Sacerdote, & quolibet clerico in ſacris ordinibus poſito, & verbo, facere poteſt, *in l. Miles 6. ff. de re iud.* ibi. Item quid in milite cæleſtis militiæ. Reſpond. Idem multo magis, vbi *Apoſtill.* ſic. Iſtam gloſ. reputat ſing. *Barbat. in capit. Odoardus de ſolut.* ad hoc, quod miles cæleſtis militiæ æquiparatur militi terreſtri. Alia diximus de his ſup. verbo Clericus.

Terreſtris militia, aut eſt inermis, vt dixit *gloſ. verbo Militare in l. 1. ff ſi apar. quis fuer. man.* ibi. Et enim & inermis; Aut armata de qua infra. Inermis autem, aut eſt litterata, vt ſunt doctores aduocati, & dicitur etiam in his, qui ſunt proximi ſacri Scrinii principis, vt in *l. Militia litterata 8. C. de proxim. Sacr. Scr. lib. 12.* Vel non litterata, & dicitur de omnibus, qui in palatio militant iuxta *l. vlt. C. de priu. eo. qui in Sacr. Palat. eod. lib.* ibi. Omnes qui in palatio militando &c. de doctoribus dicit *gloſ. Verbo, panis in addit. l. Milites 8. C. de quæſt.* ſic. Aduertas quod ſicut milites non torquentur, ſic nec doctores &c. & alia dicimus verbo Doctores, & verbo aduocatus.

De palatinis dicitur *in l. ult. C. de pal. ſacr. larg. lib. 12.* ſic. Cum enim par ſimiliſque militia ſit, iuſtum, & competens videtur iiſdem vtrumque officium priuilegijs gloriari, & *diſt. gloſ. Verbo militare* ſic: Sed certe idem eſt in inermi, quia huius beneficij plena eſt habenda interpretatio poteſt etiã dici lato modo, quod quilibet in officio ſuo militat, vt dicit *gloſ. Verbo, militant, in l. Aduocati 14. C. de aduoc. diu. iud.* vbi affert illud Militat in ſinus catulus; & denique omnes in hac vita militamus ſecundum Iob. 7. Militia eſt vita hominis ſuper terram.

Di-

Digitized by Google

Dicamus nunc de militia armata; Et quidem hæc adèo, antiqua eſt, vt dicat Iureconſ. *in l. Poſtliminium* 19. *poſt med. ff. de cap. & poſtlim. reuerſ.* Diſcipina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam charitas liberorum: non tamen intelligas hic charitatem de illa, qua naturaliter parentes diligunt filios, cum hęc naturalis, & de iure naturæ ſit; bella vero de iure gentium; ſed intellige de patria poteſtate, quæ à iure ciuili introducta eſt, poſt ius gentium, vt explicat ibidem, *gloſ. verbo Charitas*, ideſt Patria poteſtas, quæ fuit inducta propter affectionem liberorum iure ciuili Romanorum, *vt in* §.1. *de patr. poteſt. in Inſt.* prius enim data fuit opera bello: poſtea iuri, *vt in proœm. Inſt. in princ.*

Ad hoc, vt quis miles ſit, ſex ſunt neceſſaria. Primum quod non ſit negotiator, item quod examinatur: itē quod præſtet ſacramētum per genium principis & Deum omnipotentem, quod mortem rei. cauſa non euitabit, item quod rienſis cingatur: item ſtigma, ideſt nota publica debet eius brachiis imponi, vel inſcribi; item in numero aliorum debet poni, & inſcribi: Et iſti tales habent priuilegia, quæ dicunt leges concedi militibus: ita per prædicta verba ponit *gloſ. vlt. in l. pen. ff. Ex quib. cau. maio.* & ex iuribus ibidem allegatis probat. Vide etiam *gloſ. verbo Siquidem in Auth. de mand. prin. §. vlt. coll.* 3. Si curioſus es, & ſcire cupis, quæ ſint arma militum? Videas Bertach. in ſuo repert. ſuper hoc Verbo in princ. verſ. Adde quod miles Dei, ad fin. ibi. Militi autem temporali ſunt iſta. Galea incomis, & criſiathorax, lorica, &c.

Miles tyrò ad vulneris ſuſpicionem palleſcit, dixit *Senec. in lib. de prouid.* ex ratione, de qua *Caſſiodor. lib.* 3. *epiſt.* ibi. Terribilis eſt hominibus conflictus, niſi ſit aſſiduus. Semper poſteriorem locum habere debet, iuxta *l.* 3. *C. de tyron. lib.* 12. ibi. Tyrones in ſcholis loco ſemper poſteriore ponantur, neque enim patimur quenquam celſiorem gradum obtinere; niſi cui, & laborum aſsiduitas, & ſtipendiorum prolixitas ſuffragatur. Talibus vti ignorantibus militarem diſciplinam ignoſcitur etiam ingrauioribus, *vt in l. Deſertorem ff. de re mil.* ibi. Sed & ignoranti adhuc diſciplinam tyroni ignoſcitur, *& in l. Qui commeatus* 14. *eod. tit.* ſic. Tyroni in hoc crimine facilius parcitur. Proinde qui nondum in numeris ſunt, licet etiam tyrones electi ſint, & publicis expenſis iter faciant, nondum tamen milites sūt, ait *tex. in l. Ex eo* 43. *ff. de mil. teſt.*

Nobile eſt officium militis, & de eo videtur ſe iactare imperator, dum ſe vocat militem, vt notauit, *gloſ. verbo Commilitones in l.* 1. *ff. de mil. teſta.* vbi Iureconſ. refert verba Traiani, ita dicentis. Sequutus animi mei integritudinem erga optimos fideliſsimos commilitones. Vnde ſeruus militare non permittitur *l.* 29 *ff de lib. cau.* in hæc verba. Qui libertate ſua litigans; nec dū ſententia data, militiæ ſe dedit, in pari cauſa cum cæteris ſeruis habendus eſt: nec hoc exonerat eum, quod pro libero habeatur in quibuſdam. Et licet liber apparuerit: erit exauthoratus, id eſt militia remotus, caſtris eijcietur. Vtique qui ex ſeruitute in libertatem petitus ſit, vel qui non ſine dolo malo in libertatem moratus eſt. Qui vero per calumniam petitus in ſeruitutem eſt: in militia retinebitur.

Nec etiam caſtratus erit miles, vt dictum fuit in eodem verbo ſupra. Nec ruſtici coloni adſcriptitij iuxta *l. vlt. C. de mancip. & colon. patrim. lib.* 11. Super patrimonialium (inquiunt Imperat.) refectione fundorum, dudum eſt noſtris legibus conſtitutum, vt ij, qui eos co- [illegible] lentes,

lentes, ſolum eorum verterant: nunc ad alia loca dirigentes: nunc ad militiam conuolantes, ad auitas conditiones, & propria iura reuocentur. Per argumentum à contrario per optime diſponit eadem l. quod illi, qui veterani dicuntur milites, non poſſunt eſſe coloni. ibi. Cæterum eos, qui caſtrenſibus ſtipendijs otia quieta meruerunt, iam veterani conſtituti, nequaquam placet tela in vſum vomeris ligoniſque conuertere.

Inſuper dum etiam militant non poſſunt conductores, ſeu procuratores eſſe, vel mandatores conductorum: ne omiſſo armorum vſu ad opus terreſtre ſe conferant, ita diſponente *l. Milites* 31. C. *locat. & proſequitur*. Armis autem, non priuatis negotijs occupentur, vt numeris, & ſignis ſuis iugiter inhærentes, remp. à qua aluntur ab omni bellorum neceſsitate defendant. Quod iterum encæneauit poſtea *Imp. Iuſtin. in l. vlt. eod. tit. ſic dicens*. Licet retro principes multa de militibus, qui alienas poſſeſsiones, vel domos conductionis titulo procurandas ſuſcipiunt, ſanxiſſe manifeſtum eſt: tamen quia res ſic eſt contempta, vt neque in terminationis Sacratiſsimæ conſtitutionis milites minores ad huiuſmodi ſordida audeant venire miniſteria, & relictis ſtudijs publicis, ſigniſque victricibus ad conductiones alienarum rerum proſilire, & armorum atrocitatem non in hoſtes oſtendere, ſed contra vicinos, & forſitan aduerſus ipſos miſeros colonos, quos procurandos ſuſceperint conuertere: neceſſarium fuit ad hanc ſacratiſsimam venire conſtitutionem, & plenius huiuſmodi cauſā corrigētes. Iubemus &c.

Militem nec pro patre, nec ex ſacro reſcripto procuratoris nomine experiri oportet vtilitate publica, inquit *l.* 7. C. *de procurat. vbi gloſ. in verbo reſcripto* ſic. Vel hoc ideo quia terribilis eſſet aduerſario, vel non deſerat militiam: ſi tamen non fuit oppoſitum à principio re integra, poſt litem conteſtatam, nec in inſtātia appellationis oppo[illegible]: poteſt, & ita expreſsum *in l. Ita demum* 13. *eod. tit.* ibi. Si cum primum litem conteſtareris non eſt tibi eo nomine oppoſita præſcriptio militiæ: quod nec cum appellatio agitur tibi obijci poteſt.

Milites propter honorem ſtipendiorum, quæ merentur, deferre prohibentur, ait *l. Deferre* 18. *ff. de iur. fiſc.*

Sciant etiam milites, quod oportet eos commoda ſua, quæ annonarum perceptione adipiſcuntur accipientes extrinſecus detrimentis prouinciales non afficere dicit *l.* 3. C. *de erogat. mil. annon. lib.* 12. Verum ipſi nil minus faciunt, ſed excuſantur dum eis, nec annona, nec debita ſtipendia perſoluuntur, cum alias non teneantur proprijs militare, nam ſingulis diebus, aut certe competenti tempore prius quam elabatur annus debeant ſua ſtipendia ſolui, *vt in l. fortiſſimi 6. eod tit.*

Pauperes non debent à militibus ſpoliari, nec vexari iuxta *l. Illicitas* §. *Illicita ff. de offic. præſid.* ibi. Et ne tenuis vitæ homines ſub prætextu aduentus officiorum, vel militum, lumine vnico, vel breui ſupellectili ad aliorum vſus translatis, iniurijs vexentur. Exercentur enim, & militant, vt communibus vtiles ſint rebus, *vt in Auth. vt neque milit. coll.* 8. non vero, vt priuatis noceant. Sicut autem iubemus audaces, & feroces, contra inimicos, milites noſtros eſſe: ſic volumus eos mites, & beneuolos circa collatores noſtros exiſtere, & nullum damnum nullamq; læſionē in eos efficere inquit *l.* 2. *verſ. Poſtquam vero C. de offic. præt. Aphric.* & in principio ſic. Quoniam ideo ordinati ſunt milites, vt per ipſos prouinciæ vendicentur. Et ad hunc armorum effectum quotidiano exercitio ſe ad bella præparare debent, ait *l. Milites* 15. C. *de re mil lib.* 12.

Digitized by Google

Milites autem appellamus tam eos, qui ſub excelſis magiſtris militum tolerare noſcuntur militiam, quam qui in vndecim deuotiſsimis ſcholis taxati ſunt, nec non qui ſub diuerſis optionibus fæderatorum ſunt decorati, dicit *l. vlt. in verſ. Iubemus C. locat.* Eos vero nemo eligere poteſt abſque principis mandato, vt notauit *gloſ. Verbo Delectum in l. 3. ff. ad l. Iul. maieſt.* ibi. Nam nemo ſine iuſſu principis poteſt eligere militem.

Officium regentis exercitum non tantum in danda, ſed etiam in obſeruanda diſciplina conſiſtit. ita dicitur *in l. 12. ff. de re mil.* Sed neque in ea, neque armis, neque militibus, militiæ princeps confidere debet, niſi Deo tantum, vt dictũ fuit verbo Imperator.

Miles, qui in præpoſitum manus intulit, capite punitur, & omnis contumacia, aduerſus præſidem, vel ducem capite punitur, & qui reſiſtit caſtigare volenti &c. ait *gloſ. verbo laſerant in cap. Cum bona 8. de ætat. & qual. & in l. Deſertorem 3. prope fin. ff. de re mil.* hæc. In bello, qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non ſeruauit capite punitur, etiam ſi res bene ceſſerit. Arma vero alienaſſe graue crimen eſſe inquit *l. Qui commeatus eod. tit.*

Arma autem magis, quam iura ſcire milites ſacratiſsimus legislator exiſtimauit, dicit *Imp. in l. Scimus 22. ad fin. princ. C. de iur. de lib. & in Auth. quib. mod. nat. §. vlt. verſ. Quiſquis autem coll. 6.* ſic. Sed neque agricolas aut milites armatos &c. non pręſcrutamur, quibus ciuilium cauſarum ignorantia eſt, & ſolius circa terram operationis, & circa bella concupiſcentiæ cauſa, eſt ſtudioſa, & iuſta, & laudabilis. Tamen militaris notitia multum operatur, ſicut ſcholaſtica, vt dixit *gloſ. verbo Incolis in cap. Innotuit 20. de elect.*

Multa ſunt priuilegia militum, de quibus agit *Bertach. in ſuo repert. in verbo Miles.* Et dubitat ân habeant locum in militibus noſtri temporis, & pro vtraque portat doctores. Vide per eum; Ego vero affero *gloſ. verbo, & in milite, in addit. in §. Item maior de excuſat. tut. in Inſt.* ſic dicentem. Et refert *Ang.* quod milites noſtri temporis gaudent priuilegijs dummodo in eis ſit eadem ratio, & cauſa priuilegij concedendi.

Recipi debent milites hoſpitio in ciuitate iuxta *l. Et qui originem 3. §. Quamuis in verſ. Eos milites,* quibus ſuperuenientibus hoſpitia præberi in ciuitate oportet: per vices ab omnibus, quos id munus contingit, ſuſcipi oportet *ff. de muner. & honor.* Sed in quota parte domus? Reſpondet *gloſ. ibidem verbo quot* Illuſtri militi medietas domus: non illuſtri tertia, & probat *l. 2. C. de Metat. lib. 12.* ibi, Duas dominus propriæ domus, tertia hoſpiti deputata eatenus intrepidus, ac ſecurus poſsideat portiones, & ibi. Illuſtribus ſane viris non tertiam domus partem, ſed dimidiam hoſpitalitatis gratia deputari decernimus.

Non currit præſcriptio contra militem in armorum expeditione occupatum, ſic diſponente *l. vlt. C. quib. non obiſt. long. temp.* in hæc verba. Ijs ſolis militibus, qui expeditionibus occupati ſunt, ea tantummodo tempora, quę in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari, illis temporibus, per quæ citra expeditionum neceſsitatem in alijs locis, vel in ſuis ædibus degunt, minime eos ad vindicandum hoc priuilegium adiuuandos.

Quicquid militi datur in cauſas caſtrenſes præſumitur ipſe accipere: vt in *l. vlt. in fin. C. ad Maced.* ibi. Et de præſumptione omnis miles non creditur, in aliud quicquam pecuniam accipere, niſi in cauſas caſtrenſes. Quod vero miles dederit concubinæ, poterit vendicare cum talis donatio non ſit valida

lida

Digitized by Google

lida iuxta *l. 2. C. de donat. int.* ibi. Milites tamē meos à focarijs ſuis, hac ratione, fictiſque adulationibus, ſpoliari nolo, *vbi notat gloſ. idem* in clerico, & *Bart.* etiam in aduocato procedere.

Minor miles propter militum priuilegia non poteſt nocere parentibus, vel propinquis, relinquendo alienis ſubſtantiā ſuam, vt infra dicitur verbo minor. Nā priuilegium militū ad alienam iniuriā porrigi non oportet, dicit *l. Impuberi 41. ff. de admin. tut. & addit.* Nec in alijs circa ſupremam voluntatem imperitiæ venia datur, quam in bonis militum.

Miles, qui ſubarmata militia ſtipendia meruerit, condemnatus, eatenus, quatenus poteſt facere, cogitur ſoluere, ita *l. 6. ff. de re iud.* In criminibus autem, pœna militum huiuſmodi eſt, caſtigatio, pecuniaria mulcta, munerum interdictio, militię mutatio, gradus deiectio ignominioſa miſsio. Nam in metallum, aut in opus metalli non dabuntur, nec torquentur, vt inquit *Modeſtin. l. 3. verſ. Pœna ff. de re mil.* & addit *gloſ. ibidem verbo, torquentur*; Nec alias ſimiles pœnas, quæ plebeis conueniunt.

Contra militem non poterit hodie pugna imponi niſi à milite, dicit *gloſ. verbo Capitali ad fin. in cap. Si ruſticus militem de pac. tenen.* aic namque ſic tex. Si miles aduerſus militem pro pace, violata, aut aliqua capitali cauſa, duellum committere voluerit, facultas pugandi ei non concedatur, niſi probare poſſit, quod antiquitus ipſe cum parentibus natione legitimis, miles exiſtat. Vnde bene reſpondiſſe videbatur, olim quidam Eques, ſe obiurgantibus cur non opem præſtabat famulo ſuo à ruſticis percuſſo; dicens, eſſe contra militiæ normas, nobilem contra ruſticum rixare; ſed aliud eſt auxilium præſtare iniuriam paſſo, aliud pugnam, vel duellum acceptare, hoc namque prohibitum eſt iuxta terminos d. textus, & in amplio-ri forma à *Conc. Tridən. ſeſſ. 25. de reform. cap. 19.* Illud vero periniſtum, quin imo etiam obligatorium, tenemur enim proximis iniuriam patientibus ſubuenire, cum poſſumus.

Notabile eſt priuilegium, quod vult *gloſ. verbo militia in Auth. de teſtib. §. 1. in fin. coll. 7.* dum ita dicit. Magis enim creditur militi, quam pagano; vnde etiam vni militi creditur &c. quod quidem videtur fundari *in l. Non omnes §. A barbaris ff. de re mil.* ibi. Si bonus miles ante exiſtimatus fuerit prope eſt, vt affirmationi eius credatur; vbi notanda ſunt duo, quod non dicit tex. ſimpliciter quod ei credatur, ſed prope vt credatur, Et deinde, ſi bonus fuerit ad arbitrium ergo iudicis, relinquetur an ſequi debeat, vel non prædictam gloſ.

Non debent ſolui milites niſi completis ſtipendijs, fruſtra enim velociter currit, qui prius quam ad metas perueniat deficit, ita inquit *gloſ. verbo Militia in cap. 1. de renunc.* Qui autem vigeſimum annum militiæ exceſsit, ſimilis eſſe creditur ei, qui compleuit tempus militiæ: vt decidit *l. Sed & milites 10. §. Quandoque ff. de excuſat. tut. gloſ. pen. in §. Item qui Reip. eod. tit. in Inſt.* ibi. Qui poſt vigeſimum annum excuſationem habet perpetuam. Soluti igitur ita, laudabiliter non debent perdere priuilegia militaria. Ne ſordidis adſtricti muneribus, decus miniſterij, quod militando videbantur adepti, otij tempore, & quietis, amittant, vt prædictis verbis præcipit *l. 2. C. de præpoſ. ſacr. cubic. lib. 12.* Qui autem ignominioſa potitur miſsione non habet vacationē dicit *d. l. Sed & milites §. qui autem ff. de excuſat. tut. & in § 2.* dixerat, qui nimirum ignominioſe miſsi ſunt, ſi miles illis, qui nequaquam militauerunt, exiſtimantur, & propter hoc, nec ipſi habent priuilegium, nec filij eorum, & *in l. Teſtamenta ff. de mil. teſt.* ſic. Ad eos, qui ignominię cauſa miſsi ſunt non

pertinet, quod hoc præmij cauſa merentibus tributum eſt, *vbi gloſ. penult.* ait. Nam vnde debent puniri, non debent præmiũ reportare, & verbo ignorare *in l. quod dicitur 39. eod. tit.* dicit, quod taliter miſſus, nec debet iterum cingi, vbi *Apoſtill.* reputat eam multum notabilem ad hoc, quod doctor degradatus doctoratu, non poteſt iterum fieri doctor, *& in l. Milites* 13. §. 1. *ff. de re mil.* in hæc verba. Illud conſtat præſcriptionis huius commodum ad eos, qui ignominiæ cauſa miſsi ſunt, non pertinere, quod præmij loco veteranis conceſſum intelligitur.

Propter fidem Sacramenti ruptam, milites perdere priuilegium, diſponit *l. Ex militari ff. de mil. teſta.* ibi. Quod ita intelligi oportet, ſi non Sacramenti fides rupta ſit. Nam vt ſtatim infamis ſit, miles eſſe deſinit; vt dixit *gloſ.* 1. *in l. Fruſtra C. de re mil. lib.* 12. Honeſte autem Sacramento ſolutis data immunitas etiam in eis Ciuitatibus, apud quas incolæ ſunt, valet, nec labefactatur, ſi quis eorum voluntate ſua honorem, aut munus ſuſceperit: inquit *l.* 2. *ff. de priu. Veteran.* Et quod veterani priuilegium ſit maius probat *l. Sed & milites* 10. ibi. Coæqualitas enim honoris militiæ, fortior videtur omni militum priuilegio *ff. de excuſat. tut.*

Tripliciter milites ſolent à militia remoueri iuxta *l. Milites* 13. §. 1. *ff. de re mil.* In his verbis. Miſsionũ generales cauſæ ſunt tres. Honeſta, cauſaria, ignominioſa. Honeſta eſt, quæ tempore militiæ impleto, datur; Cauſaria cum quis vitio, vel animi, vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur. Ignominioſa cauſa eſt, cũ quis propter delictũ Sacramento ſoluitur. Et is, qui ignominia miſſus eſt: neq; Romæ, neq; in ſacro comitatu agere poteſt, ſed & ſi ſine ignominiæ mentione miſsi ſunt: nihilominus ignominia miſsi intelliguntur.

Notabis ex eadem *l. in §. vlt.* quod deſertor militiæ ſi fuerit à patre oblatus, non punietur pœna ordinaria, ſed tradetur militiæ deteriori, ſic diſponente: Deſertorem, qui à patre ſuo fuerat oblatus, in deteriorem militiam Diuus Pius tradi iuſsit: ne videatur (inquit) pater ad ſupplicium filium ſuum tradidiſſe.

Miſeri appellantur milites à *Ioſeph. de antiq. lib. 3. cap. 13. ſin.* 40. ibi. Milites, qui miſerorum more meliora ſperant ex rerum nouitatibus, perpetuò laborant, eſt enim labor in militia, vt dixit *gloſ. in l. Si cum militaribus laboribus per text. ibi. C. de reſtit. mil.* Et quod prius eſt, ſunt inſolentes. Et quid victoriarum ab inſolente milite (quales hodie noſtrates omnes fere videas) conſequi poterit? vt iam dictum eſt verbo Dux. Sed contra inſolentes permittitur propria authoritate inſurgere *in l. 1. C. quand. lic. vnicuique ſin. iud.* ibi. Veſtram igitur permittimus vltionem; & quod ferum eſt punire iudicio, ſubiugamus edicto, vt nullus parcat militi, cui obuiare telo oporteat, vt latroni.

In claſsibus omnes remiges milites ſunt; Item vigiles milites ſunt, ita diſponit *l. vnica ff. de bon. poſſeſſ. ex teſta. mil.*

Minimum.

Dicitur ſecundum magnitudinem, ſeu qualitatem rei, vt inquit *Bart. in ſummario l. 4. ff. de reſt. in integ.* quæ ita ait. Scio illud à quibuſdam obſeruatum ne propter minimam ſane rem, vel ſummam (ſi maiori rei, vel ſummæ præiudicetur, audiatur is, qui in integrum reſtitui poſtulat, vbi notat *gloſ. verbo Summam*, quod propter paruam rem non debet aliquid mutari, quod probat *l. 54 ff de contrab. empt. ait enim Vlpian.* Res bona fide vendita propter minimam cauſam inepta fieri non debet.

Digitized by Google

bet. Nec pro minimis ſeu vilibus,non debent homines attritiones maximas ſuſtinere,vt ex *Auth.de fid. inſtr. §. vlt. coll.6. tradit gloſ. verbo Minima in l.2. ff. quod cum eo.* vbi in principio tenet, quod minimum ſit æſtimandum iudicis arbitrio.

Siquis ſimpliciter dixerit peculiatum ſeruum, ſufficit, ſi is, vel minimum habeat peculium, ſic dicit *l. Si quid 18. ff. de ædil. ed. & ibi gloſ. verbo Minimum, intelligit, id eſt non maximum, & addit* vel verius in ſummis, quod minimum eſt ſequimur,vt &c.In quantitatibus autem inſpicimus, quod eſt minimum inquit *gloſ. in reg. In obſcuris 30. lib. 6.* Quando vero non minimum, ſed medium, & quando maius præſtandum eſt, vide verbo Medium.

In ſtipulationibus id ſeruatur, vt quod minus eſſet, videretur in obligationem deductum dicitur *in l. Si ita 109. ff. de verb.*

Vulgatiſsimum eſt prætorem de minimis non curare ex citata *l. Scio 4. ff. de reſt. in integ.* quod ibi intelligit *Bart.* in his, quę contra ius commune conceduntur, non vero in his, quæ ſecũdum ius commune iuxta *l. Si proprietarius 22. ff. de dam. infect. in fin.* ibi. Eadem erunt ſi minimum damnum detur.Cæterum in multis curatur de minimis vi deas ad plenum *Tiraque in tract. de iud. ſuper rebus exiguis, vbi à num.105. vſque ad 164.* ponit 17. caſus, *& à num.* 10.cum ſequentibus ponit 95.in quibus de minimis non curatur.

Minima pars non dicitur tertia iuxta *l.Cũ oportet §.Cum autem* ibi. Debere patrem tertiam partem bonorum &c. & ibi pars non minima ſubſtantiæ liberorum adimebatur *C. de bon. quæ lib. vbi ita notat Bald.*

Minus etiam diciur, quando nihil eſt, vt *in l. Illud 6. §. 1. ff. de tribut. act.* ibi. Minus autem tribuere dominus videtur, etiam ſi nihil tributum eſt.

Vbi maius conceditur minus conceſſum eſſe videtur, dicitur *in cap. Ex parte 27. de decim vbi gloſ* ſic. Et è conuerſo cui interdicitur minus, & maius prohibitum eſſe videtur, *& in cap. Per venerabilem qui fil. ſint leg.* ibi. Quod in maiori conceditur,licitum eſſe videtur, & in minori. Notabis tamen,quod hoc non procedit in diſpenſatione,quæ cum ſit ſtricti iuris ac odioſa iuxta *cap. 1. in fin. de fil. presb.* de maiori ad minus non procedit argumentum, nam vt dicit *Felin. in cap. Mandato num.4. de Simon.*debet claris verbis de diſpenſatione apparere.

Miniſter.

Ille dicitur,qui quod ſuperior præcipit exequitur, vt deducitur *ex cap. Dominus noſter 23. quæſt. 2,* ibi. quod Deus imperat &c. in quo bello ductor exercitus, vel ipſe populus non tam author belli, quam miniſter iudicandus eſt, & *in capit.* Non ſolum homines miniſtri ſunt *cad. 23. quæſt.5.& cap* Quicumq; percutit malos in eo, quod mali ſunt, & habet cauſam interfectionis.Miniſter Dei eſt *quæſt.8.*

Cui relinquitur nudum miniſterium non cedit commodum *l. Si quis Titio 17.* ibi. Titij commodo cedit: niſi dumtaxat, vt miniſtrum Titium elegerit *ff. de legat. 2. ſummat. Bart. in l. Lucius 90. §. à te peto eodem tit. & ibidem gloſ. verbo* Proficere ſic. Fecit enim electus vt miniſter, vnde nihil apud eum debet remanere. An autem iſte talis poſsit comittere alteri nudum miniſterium videas *Cardinal. in Clem 1. quæſt.4 de offic. delegat. & dixiſti Verbo Electio*

In dubio præſumitur miniſter,qui ſtipulatur pro alio, notauit *Bart. in Summario l. Cum quis decedens 35. §. Nuptura ff. de legat.3.*vbi etiam *gloſ. verbo Mandauit* ibi. Sed in ſtipulationis iſtius negotio

gotio, illorum filiorum volens, vti miniſterio.

De miniſtro generali, & prouinciali ordinis minorum, electione iuriſdictione, & poteſtate eius extat *Clem. Exiui*, *vbi latiſſime de verb. ſig.*

Minor.

IAm ſupra verbo ętas aliqua dicta ſunt, nunc autem magis in ſpecie, alia dicamus. Et in primis hoc verbum dupliciter intelligi poteſt, vt inquit *Innoc. 3. in cap. In præſentia* 8. *de probat.* ibi. Præterea cum verbum illud, Minor annis, duobus potuerit modis intelligi cum & qui minor eſt 14. ann. & qui 25. dici ſoleat minor. De vtriſque dicit *l. 1. ff. de minor.* ita. Hoc edictum prætor naturalem æquitaté ſequutus propoſuit, quo tutelam minorum ſuſcepit. Nam cum inter omnes conſtet fragile eſſe, & infirmum huiuſmodi ætatũ conſilium, & multis captionibus ſuppoſitum, multorumque inſidijs expoſitum: auxilium eis prætor hoc edicto pollicitus eſt, & aduerſus captiones opitulationem &c. Apparet cum opem polliceri minoribus 25. ann. Nam poſt hoc tempus, compleri virilem vigorem conſtat: Et ideo hodie in hanc vſque ætatem, adoleſcentes curatorum auxilio reguntur: nec ante rei ſuæ adminiſtratio eis committi debet, quamuis bene rem ſuam gerentibus. *& in l. Si minor* 20. *an. ff. de ſeru. export.* ita: lex quippe conſilio eius, quaſi parum firmo reſiſtit.

Non poſſe minores in iudicio criminali ſine tutoris, vel curatoris authoritate eſſe diſponit *l. Clarum* 4. *C. de auth. præſt.* ex ratione de qua ibi. Cum cautius, & melius ſit cum ſua ratione perfectiſsima, & reſponſa facere minores, litemque inferre, ne ex ſua imperitia, vel iuuenili calore aliquid, vel dicant, vel taceant, quod ſi fuiſſet prolatum, vel non expreſſum, prodeſſe eis poterat, & à deteriore calculo eos eripere.

Si vero accuſauerit minor, dicendum eſt hunc non excludi, ſiue ipſe, ſiue tutor eius, vel curator accuſauerit: ſed ſi minor quidem inſtituerit accuſationem, maior autem factus, ſententiam nocuerit, benigne erit dicendum ignoſci ei debere, quia minor cœpit. Neque enim imputare ei poſſumus, cur non deſeruit accuſationem, vel cur abolitionem non petierit, cum alterum ſi faceret in Turpilianum incideret, alterum non facile impetretur, ita inquit *l. Qui cum nata* 14. *ff. de bon. lib.* vbi agitur de bon. poſſ. contra tab. liberti, qui à minore fuerat accuſatus.

Eis qui ob ætaté lapſi nõ ceciderunt, ſubuenietur dicit *l. 1. §. vlt. ff. de edend.* Placuit minoribus, etiam in his ſuccurri, quæ nõ acquiſierunt *l. Cum quidam* 17. *§. Si pupillus ff. de vſur.* Et minoribus ætas ſubuenire in damnis, non in rebus proſpere geſtis, abeſſe conſueuit, *l. Non eo* 14. *C. de procurat.* Sed aduerte, quod ait *l. Nam poſtea quam* 9. *§. Si minor ff. de iur. iur.* ita. Nec enim vtique, quod minor eſt, ſtatim & circunſcriptum ſe docuit.

Minoris res ſicut, & fiſci, & Eccleſiæ, non poſſunt vendi habita fide de pretio, vt dicis verbo Fiſcus. Cum Eccleſia Fiſcus, & minor pari paſſũ ambulent, vt dixit *gloſ. verbo rebus ſuis in cap. 2. de iur. iur.*

Minoris creditor tenetur probare mutuũ in eiuſdem minoris vtilitatem verſum, habes verbo Mutuum.

De minoribus 25. ann. dicit *l. Si maritus* 15. *§. vlt. ff. ad l. Iul. de adult.* ſic. Minorum 25. ann. etiam cum accipimus, qui annum 25. ætatis agit. *Et in l. De die §. Si ſeruus ff. qui ſatiſd. cog.* ita. Minori quoque 25. ann. ſuccurrendum eſt. Licet vidua ſit *l. vlt. C. de ſponſal.* ibi.

Digitized by Google

ibi. Si minoris ætatis eſt, ſiue virgo, ſiue vidua ſit.

Ipſe minor ſibi debet inuenire curatorem infert *gloſ. verbo inueniat ex tex. ibi, in l. Si minor 5. ff. de bon. auth. iud.* quam ibidem *Apoſtill.* reputat ſing: Sed neſcio qua de cauſa, cum alias dicat *Imperator in §. 1. ad fin. de curat. in Inſt.* quod inuiti curatores non accipiunt, ergo clare patet quod ipſi ad eorum placitum eligent, & ita inuenire debent.

Non debet repelli minor à procuratione, maxime ſi pro abſente ſit, eſt tex. optimus in *l. Exigendi 12. C. de procurat.* in hæc verba. Sane quod nec dum legitimam ætatem ibidem filius tuus compleuerat ob hoc quidem à procuratore, cum iudex non iniuſte repellere potuit, ſed multo iuſtius fuit huiuſmodi defenſorem audire, quam te abſentem, quaſi contumacem, & indefenſum graui condemnatione afficere. An in hoc caſu minori detur reſtitutio? *gloſ. pen. ibidem* reſoluit, quod non. Nec etiam dabitur aduocato minori in cauſis quibus patrocinium præſtat, licet in proprijs ſic, vt dixiſti verbo Aduocatus. Super quo conſidera, attentis his quæ dicis verbo Reſtitutio. Vbi minori non datur reſtitutio, Si alias diligens pater fam. ſit.

Non etiam conceditur reſtitutio minori fallenti iuxta *l. 2. C. ſi min. ſe maio. dix.* ibi. Cum iuxta ſtatuta iuris, errantibus non etiam fallentibus minoribus, publica iura ſubueniant. Nec inſuper quando iure communi vſus fuit iuxta *l. Inter eos 32 ff. de fideiuſſor. in §. Cum inter* ibi. Nec auxilio ætatis defendetur actor. Non enim deceptus videtur, iure communi vſus. Nec quando fuit reſtitutus ad hæreditatem repudiandam, & velit iterum illam adire, vt dictum eſt verbo Filius.

Et *gloſ. verbo Quamuis minor in cap. Ex parte 14. de reſt. ſpol.* ita inquit. Sic patet quod minor 25. an. in cauſa matrimoniali cenſetur maior. Similiter in voto &c. & in alio caſu, cum minor mortem patris exequitur, vel cum agit de teſtamento patris &c. Item cum agit de toro violato &c. Item cum agit de libero homine exhibendo &c. Item cum impetrauit veniam &c. Item cum agit negotia alterius &c. Et ſi plures alios caſus vis ſcire in quibus datur, & non datur reſtitutio. Videas ad plenum Bertach. verbo Minor reſtituitur.

Minor 25. ann. ſi habuerit 18. annos, an poſſit alienare pro redemptione captiuorum; dictum eſt Verbo Alienatio. In vltima voluntate etiam ſi miles ſit, non poterit priuilegio militari, vel in damnum parentum, *vt in l. vlt. C. de teſt. mil.* ibi. Attamen indignum noſtris temporibus eſſe videtur, eum, qui ſtabilem mentem nõdum adeptus eſt propter priuilegia militum ſapientium hominum iura pertractare: & in tam tenera ætate ex tali licẽtia, parẽtibus forte ſuis, vel alijs propinquis nocere, propriam ſubſtantiã extraneis relinquẽdo.

De minore 14. ann. dictum eſt ſub Verbo Aetas verſ. Pueritia, & an proximus pubertati obligetur iuramento habes verbo Iuramentum i Quamuis pupillus non videatur peierare, quia ſciens fallere non videatur inquit *l. Qui iuraſſe 26. ff. de iur. iu. & ibi gloſ.* ſic; Quia non videtur ſciens ſiue ſcienter fallere, cum nihil ſciat fictione iuris.

Contractus cum eo geſtus dicitur ex vna parte claudicare, *vt in l. Iulianus §. Si quis à pupillo ff. de act. empt.* ibi. Ex vno latere conſtat contractus. Nam qui emit obligatus eſt pupillo, pupillum autem ſibi non obligat.

Neq; pupillum extra ordinem iuuandum, præſertim ſi nouum beneficium, cum alterius iniuria poſtularetur, inquit *l. Sed cum 12. ff. ad Trebell.* vbi *gloſ.* intelligit de iniuria magna, ſecus vero ſi parua eſſet.

No-

Digitized by Google

Nota, quod minores ſeruitia facere debent maioribus, quod intellige circa ſeruitia exhibenda in obſequijs diuinorum: Alia vero ſeruitia extra diuinorum celebrationem facere non tenentur, ita ponit *gloſ. vlt. in cap. Statuimus 15. de maio. & obed.*

Miraculum.

QVod raro fit miraculum vocatur, vt dixit *Imperator in Auth. de conſul. verſ. ſufficere itaque* ibi. In ijs enim, quæ raro fiunt miraculum eſt *collat.* 4. ex quo aſſumpſit *gloſ. verbo paucitatem, in capit. legitimus 93. diſt.* dicens quid quid enim raro accidit miraculum eſt.

Quatuor requiri ad hoc, quod ſit miraculum inquit *gloſ magna prope finem in cap. vnic. de reliq. & vener. Sanct. lib. 6.* in hæc verba. Primo quod ex Deo non ex arte contingat: nec ex diabolo: nam miracula quandoque fiunt per *malos 1. quaſt. 1. cap. teneamus, & cap. prophetauit,* neceſſe eſt enim martyres à Deo impetraſſe, quæ mandant &c. ſecundo, quod ſit contra naturam: ſicut de virga Moyſi mutata in colubrum &c. Tertio, quod non ex vi verborum, ſed hominis merito id contingat, nam panis, & vinum poteſtate, & virtute verborū tranſubſtantiatur in corpus, & ſanguinem &c. Quarta quod ſit ad corroborationem fidei &c. & ibidem remiſſiue additio dicit, An ſit de neceſsitate miraculi libertatum in liberatione dolere, & allegat *Archidiac. 26. quaſt. 5. cap. Nec mirum verſ. Nec ideo.*

Super miraculis teſti non creditur niſi deponat eſſi cauſa ſcientiæ, vt dixit *Bald. in l. Solam num. 23. C. de teſtib.* ibi. Modo hic quæritur de aliquibus, & primo nunquid tranſcendentibus naturam, vt in miraculis credatur teſti ſine redditione cauſæ? & dic quod non allegat *cap. Venerabili 52. eod. tit. de teſt.* ſed tex. non mihi videtur ita clare id dicere, cum nihil aliud ſpeciale dicat in receptione iſtorum teſtium, quam quod in alijs, vt ibi examinare ſigillatim cunctis cum ea diligentia, quæ ſolet, & debet in receptione teſtium adhiberi Verum *gloſ. vlt. ibidem addit* ſic. Diligentia, quæ ſolet adhiberi: imo etiam cum maiori, quia circa maiora maius periculum vertitur, & ideo cautius eſt agendum.

Si furca ſuſpenſus de ſua proteſtetur innocentia, & laqueus frangatur, quod præſumitur miraculoſe factum, nec debet iterū ſuſpendi tradit *Bertach.* hic verbo *ex Dec. in reg. ſauorabiliori de reg. iur. in fin.*

Miſſa.

HAnc de officio diei, ſed non de horis, tradit *gloſ. verbo Canonicas in Clem. 1. de celebr. miſſ.* His verbis. Miſſam de officio diximus, ſed non de horis, quod patet: quia etiam Epiſcopi de honeſtate inuitantur ad illas dicendas, vel audiendas, *de priuileg. cap. fin. lib. 6.* Diſtributiones tamen pro miſsis, vt pro horis, in Eccleſijs ſtatuuntur &c. Miſſam, veſperas, & matutinum æquiparari notauit *gloſ. verbo totidem in citata Clem. 1. per tex.* ibi. qui matutinali officio feſti &c. interfuerint, centum: qui vero miſſæ totidem: qui autem in primis veſperis ſimiliter centum &c. dicens, Argue pro æquandis diſtributionibus in his tribus horis: matutino, miſſa, & veſpere. Item argue, quod vbi in illis horis dantur decem in alijs debent dari quatuor.

Indubitatum eſt neminem pranſum poſſe miſſam celebrare *ex cap. liquido de conſecrat. diſt. 2. cap. Nihil 7. quaſt. 1.*

Sed quid ſi celebrans aliqua infirmitate correptus non poteſt conſumare, poteritne pranſus perficere? Reſpondet *gloſ.*

gloſ. verbo. Vel Præsbytero d. cap. Nihil quod non.

Non etiam poſſe quemlibet ſine miniſtro Sacrificium miſſæ celebrare colligitur *ex cap. Illud d. quæſt.* 1. Et expreſſe tenuit *gloſ. in cap. Sedulo* 38. *diſt. in verbo dicat.* ibi. Et ita videtur, quod nec ſine miniſtro poteſt præsbyter miſſam dicere, & confirmat. *gloſ. ſeq. Verbo Amen. coniuncta Apoſtil. Archid. ibidem.*

Miſſa cœpta ſuſpenditur propter ſubuenientes excommunicatos, vt dixit *Bald. ind. Caſus ſub num.* 1. *C. de teſtam. & probatur in cap. A nobis de except. vbi* prohibetur oratio cum excommunicato, vt ibidem notat *Felin. numer.* 3. *& num.*4. ſic ait. Et ſcias quod ſi excommunicatus expelli non poteſt, debet dimitti miſſa, ſi non eſt inceptus Canon per *gloſ. verbo in expleta in Clem. Grauis de ſent. excom. & in cap. Sicut Apoſtoli verbo Orauerit* 11. *quæſt.* 3. Pœnam autem celebrantis coram manifeſto excommunicato habes *in capit. Epiſcoporum de priuileg.* quam limita niſi ſacerdos allegaret ignorantiam probabilem publicæ excommunicationis. Imo videtur, quod ignorantia etiam non probabilis, ſed ſupina excuſat propter *gloſ. in Clem.* 1. *verbo Publica poſt princ.* ibi. Vel veritas ponderetur *de ſepult. ita idem Felin. vbi ſupra ſub num.* 5.

Sicut non alij quam ſacrati Deo ſacerdotes debent miſſas celebrare, nec ſacrificia ſuper altare offerre: ſic non in alijs quam in Domino cõſecratis locis, ideſt in tabernaculis diuinis precibus à Põtificibus delibutis, miſſas cantare, aut ſacrificia offerre licet, niſi ſumma coegerit, neceſsitas inquit *cap. ſicut de conſecr. diſt.* 1. *coniuncto cap. ſeq. & in cap. Vnicuique fidelium in domo ſua* oratorium licet habere, & ibi orare: miſſas autem ibi celebrare non licet *ead.*

Nullus autem miſſam audiat præsbyteri, quem ſcit cõcubinam indubitanter habere, aut ſub introductam mulierem, ut dicit Nicolaus *Papa* 32. *diſt. & Alex.* 2. *in cap. ſeq.* ſic. Præter hoc autem præcipiendo mandamus, vt nullus miſſam audiat præsbyteri, quem ſcit habere indubitanter concubinam, vel ſubintroductam mulierem: vnde etiam Sancta Synodus, hoc capitulum ſub excommunicatione ſtatuit &c.

Miſericordia.

Eſt ipſe Chriſtus, quem dicitur negare, qui illam negat, *vt in cap. Omnis* 7. *quæſt.* 1. ibi. Qui autem negat miſericordiam faciendam fugientibus, & neceſsitatem patientibus ipſum Chriſtum negant, qui eſt miſericordia, & veritas. Quapropter nulli homini claudenda eſt miſericordia, ſicut nulli peccatori impunitas relaxanda eſt, ait *cap. Dico iſta* 23. *quæſt.* 4. Et miſericordia rigori eſt præferenda *cap. Ponderet cum ſua gloſ.* 10. *diſt. cap. Alligant* 26. *quæſt.* 7. *gloſ. verbo humanius in l. Barbarius ff. de offic. prætor.* ibi. Et ſic nota, quod benignitas præfertur rigori.

Nonne melius eſt propter miſericordiam reddere rationem, quam propter crudelitatem? vbi enim pater fam. largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax. Si Deus benignus, vt quid ſacerdos eius vult auſterus apparere? ita inquit *Chriſoſtom. in d. cap. Alligant* 26. *quæſt.* 7.

Miſericordiæ Dei, nec menſuras poſſumus ponere, nec tẽpora diffiuire apud quem nullas patitur veniæ moras conuerſis, dicente Dei ſpiritu per *Ezechiel proph.* Cum conuerſus ingemueris tunc ſaluus eris, ita dicitur *in c. his qui tempore* 26. *quæſt.* 6.

Dignus eſt miſericordia, qui alieno vitio laborauit, dicit *gloſ. verbo inutilem in cap. In noſtra* 4. *de procurat.* quod deduxit *ex l. legem Anaſtaſij* 7. *C. de nat. lib.* ibi. Mouente miſericordia, qua

indigni non ſunt, qui alieno laborant vitio.

In operibus miſericordiæ dierum diſtinctio non eſt habenda, inquit *gloſ. verbo Pietas in cap. Conquaeſtus 5. de fer.* Tamen attendere debet, qui eam exercere vult, ne intempeſtiue faciat, & ob id culpetur, *vt eſt optim. tex. in l. 7. ff. depoſit.* ſic inquiens. Si hominem apud ſe depoſitum &c vinctum ſeque ſter ſoluerit miſericordia ductus, dolo proximũ eſſe, quod factum eſt, arbitror: quia tunc ſciret, cui rei pareretur, intempeſtiue miſericordiam exercuit.

Facilitas veniæ, incentiuum tribuit delinquendi ait *cap. Eſt iniuſta in fin. 23. q. 4. & in cap. ſeq.* ſic. Ne amiſſo iudicio ſis pauperi in mala cauſa miſericors, cuius ſi pareis ſacello, percutis cor eius, & tanto nequiorem reddis, quantum iuſtum ſibi facere videt: Quia (vt inquit *gloſ. verbo liberalem in cap. Sedes 25. de reſcript.*) Vbi iuſtitia ſeruatur, ibi miſericordia exhibetur.

Miſsio.

HAec fit in poſſeſsionem multis de rebus, & cauſis. In primis ſi de damno infecto non caueatur in rebus vectigalibus datur iſta miſsio, *vt in l. Si finita 15. §. Si de vectigalibus*, non caueatur mittendum in poſſeſsionem dicemus *ff. de dam. infect. vbi Bart.* Datur etiam pro ſeruitutibus *in l. Is cuius 18. ibi.* Reſpondi oportere prætorem cauſa cognita, iubere bona aduerſarij poſsidere *ff. ſi ſeru. vend.* Datur etiam creditoribus in bona debitorum contumacium, etiam ſi minores ſint, vt ex *tot tit. ff. & C. de bon. Auth. iud. poſſid.* Fit etiam in poſſeſsionem bonorum hæreditariorum vigore *l. fin. C. de edict. diu. Adrian. toll.* Et in poſſeſsionem rei legatæ iuxta *l. Certa C. vt in poſſeſſ. legat.* Mulier prægnans etiam in poſſeſſionem bonorum defuncti mittitur ventris nomine, iuxta *tit. de ventr. in poſſ. mitt.* & in eã à prætore tuetur *ex tit. ff. ſi mul ventr. nom.* Fit etiam contra clericum debitorem ad quantitatem in fructibus, *vt in cap. 2. de fideiuſſor.* ibi. Aut prædictos reditus ſibi aſsigneris tandiu ſine moleſtia detinendos, donec ipſa damna reſarcita fuerint, & debita ſine diminutione ſoluta; quod videtur deductum *ex l. 3. ff. ſi ex noxal. cau. vbi ſic Vlpian.* Si cum in fructuario noxali iudicio agatur, iſque ſeruum non defenderit: denegatur ei per prætorem vſusfructus perſecutio. Non fiet autem miſsio ſi fuerit quæſtio de beneficio iuxta *cap. Eum qui de dol. & cont.* Poterit etiam fieri miſsio in bona excommunicati contumacis iuxta *tex. in cap. Quoniam frequenter §. In alijs vero ad fin. vt lit. non conteſt.* Item datur miſſio in poſſeſsionem cauſa rei ſeruandæ, & talis miſſus poſt annum veram dicitur habere poſſeſsionem, *vt in capit. 2. De eo qui mitt. in poſſ.* Cætera de hac materia, de vſu, practica, & de effectibus primi, & ſecundi decreti, quibus dicta miſsio conceditur ſi vis, videas apud *Bertach in repert. ſuper hos verbo*; cum ad noſtrum Apolecta hæc ſufficiant.

Modicum.

SOlet hic dubitari, quod dicetur modicum? Et quidem licet, dicat *gloſ. in l. Hactenus 8. ff. de vſufr.* quod iudicis arbitrio relinquitur per *tex. in l. 1. in fin.* ibi. Cum dicit tempus, nec adijcit diem, ſine dubio oſtendit eſſe in ius dicentis poteſtate *ff. de iur. del. & gloſ. in l. vlt. ff. ſi ager. vectig.* ibi, tu dic arbitrio judicis dici non modicum, *& in Auth. Vt ij qui oblig. ſe hab. per l. res min. verbo gerens* ibi. Vel arbitrio iudicis. Tamen debet intelligi ſecundum quid

non

non ſimpliciter iuxta eundem tex. quãdo non declaratur contrarium. Nam inuenies tex. expreſſum in quo declaratur tempus modicum quale ſit, & in hoc caſu non erit in arbitrio iudicis. Eſt *l. Promiſſor §. Si ſine ff. de conſtit. pec.* ibi. Sed modicum tempus ſtatuendum eſt non minus decem dierum, hoc idem ſolet dari debitori confeſſo ad ſoluendum, vt teſtatur *gloſ. vlt. in l. Si debitor 21. ff. de iudic.* dum tex. dicit Modicum autem tempus hic intelligendum eſt, quod poſt condemnationem reis indultum eſt, *addit prædicta gloſ.* Per hanc l. fiunt præcepta hodie intra decem dies.

Aliter, & minus decem dierum ponitur modicum tempus in maiore, qui vult cauſa abſentiæ reſtitui, in *l. Ab hoſtibus 15. §. vlt. ff. ex quib. cauſ. maio.* dum ait. Sed ita demum ſi intra modicum tempus, quam redijt, hoc contingat: ideſt dum hoſpitium quis conducit, ſarcinulas componit, quærit aduocatum: quæ omnia poſſunt vna die expediri. Ponitur etiam aliter modicum tempus *in l. 1. verſ. Hoc interdicto ff. de itin. actuque priu.* dum dicit. Si modo hoc anno vſus eſt, vel modico tempore, ideſt non minus quam triginta diebus.

Inuenies etiam expreſſum, quæ modica ſumma dicatur *in l. 11. cum §. Anteced. ff. de dol.* ibi. Nam certe in primis ſi modica ſit ſumma ideſt vſque ad duos aureos pro qua actio, de dolo non datur, cum modica non ſoleant nocere. Modica enim res non inducit Simoniã; & modicum damnum de facili toleratur, & modica poteſt Epiſcopus alienare, nec pro modico reſtitutio datur, & pro modico, nec plus, nec minus, vt ita ponit *gloſ. verbo Minus competens in cap. pen. de reſcript. & ibidem Apoſtill.* alia allegans addit, ita quia non nocet ſi modicum omittatur, & omne modicum ſiue augeat, ſiue diminuat pro non adiecto debet haberi, *& gloſ. verbo minima in cap. Cum te 23. de re iud.* ſic. Habes hic locum quod pro modico non datur actio iniuriarum. ſicut nec actio de dolo datur pro modico, & reſtitutio pro modico non datur, ſed actio furti pro modico datur &c. Nec etiam in foro poli debent modica ſperni dicente Spiritu Sancto Eccleſiaſt. 19 Qui ſpernit modica paulatim decidet, à quo deduxit *Auguſtin. lib. 19. confeſſ. capit. 8. numer. 4.* Cæterum in foro fori vera eſt regula in prædictis. Cum modicum pro nihilo reputatur, & ſub verbo, Nihil, comprehendatur, vt dixit *gloſ. verbo Nihil in extrauag. 2. de elect.* ibi. Nihil, intellige etiam modicum.

Modicum, dicitur etiam reſpectu perſonarum, quod in alijs magnum, & maximum diceretur, vt in *l. Sed & ſi ſuſpexerit §. 1. verſ. Sed & ſi proponas* clariſsimis viris argenti, vel auri pondo relicta *ff. de ind.* vbi illud fideicommiſſum duorum ponderum auri, vocat *Vlpian.* Modicum dicens. Nec enim veriſimile eſt teſtatorem, qui honorem habitum voluit, ijs quibus reliquit, tam modica fideicõmiſſa in prouincia præſtare voluiſſe. Et ibidem *gloſ. verbo Modica* ſic interrogat. Sed quomodo erant modica duo pondera auri? & Reſpondit. Hoc reſpectu perſonarum, ſicut, & ait comitiſſa Matilda, aliquantulum terræ concedo illi Eccleſiæ, quæ tamen in triginta milliaria extendebatur. Verum tamen hoc intelligi debet, quando Princeps ſcit quid, & cui concedit, & ex proprio animi ſui motu, ſi vero ad alicuius preces, in quibus petebatur, modicum conceſſerit, non mihi videtur tam ample extendendum eſſe illud, modicum, ex defectu intentionis principis, & ob falſi expreſsionem petentis,

Modicus homo, in omnibus deeſt, & plurima conſumit in parua re, & quidquid tardus eſt atque moroſus, ſemper conſiderans quemadmodum in quacumq;

re parum expendat, & hoc ipſum cum querelis agit, & cuncta maiora, quam oporteat ſe facere exiſtimet, dixit *Philoſoph.* 4. *Ethic.*

Modus.

HIc, & conditio æquiparantur in fine ſed non in principio deducendi rem ineſſe dicit *Bald. in ſum. l. 1. C. de his, quæ ſub mod.* quæ ſic ait. In legatis quidem, & fideicommiſsis, etiam modus adſcriptus pro conditione obſeruatur. Sed ſi per te non ſtat, quominus voluntati teſtatoris pareas, ſed per eum, cui nubere iuſſa es: quominus id quod tibi relictum eſt obtineas, non oberit, *& gloſ. 2. ibidem* ita. Dic, ſimile eſt inſpecto exitu, vt enim, qui non paret conditioni, ſic & omnino, qui non paret modo, non habet relictum, ſed inſpecto principio, differunt: nam in conditione non datur actio, niſi extet conditio; in modo, contra, nam datur actio, ſed cauebit de adimplendo. Eſt enim modus nō diſpoſitioni, ſed executioni eius adiacens determinatio, vt dicit *Bald. in l. Si plures 6. num 25. C. de cond. inſert.* V. ..ne, ſi adimpleri poteſt per hæredem eius, cui appoſitus fuit modus, ad eum tranſit, & modus, & relictum ſub mod. ſecus ſi non poteſt adimpleri per hæredem, vt idem *Bald. d. numer.* 25. Conditione vero pendente ſi decedat is, cui appoſita fuit, nihil tranſit ad hæredem eius, cum conditio nihil diſponat in re, vt eſt ſatis notum ex vulgaribus iuris regulis *ad l. vnic. §. Sin autem aliquid ſub conditione* C. *de caduc. toll.*

Fit autem modus per, vt, veluti, vt nubas, conditio per, ſi, cauſa per, quia, ita ponit *gloſ. 1. in d. l. 1* C. *de his quæ ſub mod.* Et per alias dictiones veluti, ita vti, dummodo, poſtquam, ne, pro, & in de quib. *Bart. in l. Quibus §. Termilius d. nu. 2. ff. de condit. & demonſtr.* vbi omnino videas.

Si ſententia lata ſit ſub modo valet: & ſeruandus eſt modus, vt dixit *Paul. Caſtr. in ſumm. l. Cum eorum 5. C. de ſent. & inter. loquut.* nam modus ille, eſt de forma ſententiæ, vt idem *tex.* dicit ibi. Vt ipſi indemnitatem fiſco præſtarent, nec à ſentētia eius interceſſerit prouocatio, conſequens eſt datæ formæ obtemperari.

Contractus ſub modo factus non ſuſpenditur ſed ſtatim ex eo agi poteſt, quia non conditionalis eſt: ita eſt *tex. in l. 41. ff. de contrah. empt.* Cum ab eo (inquit Iulianus) qui fundum alij obligatum habebat, quidam ſic emptum rogaſſet, vt eſſet is ſibi emptus, ſi eum liberaret, dummodo ante Calendas Iulias liberaret, quæſitum eſt, an vtiliter agere poſſet ex empto? Reſpondi &c. ex empto erit actio, vt liberet. Nec ſub conditione emptio facta intelligetur.

Modus non debet excedi in executione, alias appellari poterit idem dixiſti in verbo Executio. Et ſemper obſeruari debet iuxta illud

Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines,
Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum.

Molendinum.

EST potius prædium ruſticum, quam vrbanum, ita dixit *Bald. in l. Certi iuris ſub num. 10. C. locat.* Et non poterit quis illud de nouo conſtruere ſupra, per quod auertatur aqua, & præiudicet molendino inferiori; ita arguit *gloſ. vlt. ex tex. ibi in l. Si manifeſte doceri poſſit C. de ſeruit.* Sed tamen dicit contrarium eſſe per iura, quæ ibi allegat, & additio remittit ad *Bart. in l. Quominus*

nus ff. de flumin. tu vide *Bald. in d. l. Si manifeſte num.* 2. *&* 3. vbi diſtinguit, & bene, ſecundum quem, aliquando conſului in caſu, quo habens a principe privilegium ad conſtruendum molendinum ſuperius, illud debebat intelligi ſine præiudicio tertij habentis molendinum inferius.

Nō poterit etiam dominus molendini ſuperioris ſtagnare aquam in præiudiciũ inferioris, & dicit, *gloſ. verbo Rationis in l. Si quis ex argentarijs §. Si initium ff. de eden.* ibi & ſic facit pro molendino eius, cuius aquam facit reſtagnare dominus ſuperior, vt currere non poſsit. Sequitur *Bald. in l. Quominus ff. de flumin.*

Mutato molendino, quod non poſsit aqua duci ad eum locum, quo mutatum eſt, dicit, *gloſ. verbo acceſſerit in l. Hoc iure §. Si aquam ff. de aqua quot.* ibi. Et eſt hic argum. contra eos, qui petunt æquaticum vbicumque mittuntur molendina, tex. verba ſunt. Si aquam ex flumine publico duxeris, & flumen receſſerit: non poteſt ſubſequi flumen, quia ei loco ſeruitus impoſita non ſit, quamuis is locus meus ſit. Sed ſi alluuione paulatim acceſſerit fundo tuo ſubſequi poteſt: quia locus totus fluminis ſeruiat ductioni. Sic & eodem modo ſi fluuius alueum mutauerit, vt ibidem *tex. & Bart. in d. l. Quominus* 16. *quaſt. de flumin.* vbi plene de materia molendinorum.

Momentum.

Diuerſimode ſumitur, vel pro tempore, quo roboratur conſuetudo, quod eſt decem annorum, vt in *l. 2. C. quæ ſit long. conſuet.* ibi. Verum non vſque adeo ſui valetura momento. Vel pro die, *vt in l. Omnes iudices C. de fer.* ibi. Venerabili die ſolis, quieſcant &c. ne occaſione momenti pereat, & ibidem *gloſ. vlt.* momenti, ideſt diei dominici, coniuncto *capti. conſuetudinis* 11. *diſt.* vel pro paruo tempore, vt pro puncto. Et ita notauit *gloſ. verbo Momento in d. l. 2.* Et hoc eſt proprie momentum, quod latius explicando docuit *Abb. in cap. 1. ſub num. 7. de cauſ. poſſeſſ.* ſic dicens. Et ſcias ſecundum *Ioan. And.* hic quod momentum eſt quadrageſima pars vnius horæ: momentum eſt decima pars puncti, & ſic quadrageſima pars horæ.

Momentum etiam appellatur, quoddam tempus, quod magis intellectu percipi poteſt, dixit *gloſ. vlt. in l. vlt. §. vlt. C. de bon. quæ lib.* ex quo tex. deducitur, quod temporis momentum non ſit in cōſideratione, & ita inquit qualis enim vſusfructus poteſt ei acquiri; qui momentarius eſſe oſtenditur? Si enim in ipſo momento neceſſe habeat eum, & poſsidere, & libertate donare in talem hominem qualis vſusfructus patri poteſt acquiri?

Quando dicitur aliquid nullius momenti eſſe inducitur nullitas, *vt in capit. 2. de teſtib. vbi notat Abb. num. 5.*

Momentanea etiam dicitur poſſeſsio, non quia durat per momentum, ſed quia parum duratura eſt, apud poſſeſſorem, cum actor docuerit de proprietate, vt per *gloſ. verbo Momenti in cap. 1. de cauſ poſſ.*

Monachus.

Si cupis eſſe, quod diceris, Monachus, ideſt ſolus, quid facis in Vrbibus? quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum, ita dicit *Hieronym. ad Paulin. in cap. Si cupis* 16. *quæſt.* 1. Dicitur enim Monachus à mones, quod eſt vnus, & achos, quod eſt triſtis: quia ſolus, & triſtis ſtare debet non in tumultu, ita *gloſ. vlt. in l. Decernimus* 26. *C. de Epiſc. & Cler.* Licet ibidem Apo-

ſtill.

ſtill. dicat ſomniare Accurſ. dum à dictione, achos, componi, affirmat, & ni fallor, ſi prædicta Apoſtilla, non loquitur per ironiam, attentis noſtris tēporibus, neſcio quomodo audeat tale quid dicere, cum expreſsè repugnet authoritati. *Eugen. Papa in cap. Placuit 16. quaſt. 1.* ibi, Neque alijs qualibuſcumque negotijs ſe implicare, ſit clauſtro ſuo contentus; quia ſicut piſcis ſine aqua, caret vita, ita ſine monaſterio monachus, ſedeat itaque ſolitarius, & taceat, quia mundo mortuus eſt, Deo autem viuit. Agnoſcat nomen ſuum. Monos enim græce, latine, eſt vnus, achos græce, latine eſt triſtis, Vnde dicitur Monachus, ideſt vnus, triſtis, ſedeat ergo triſtis, & officio ſuo vacet. Nam profeſsio facit eius vocem funeſtam, & ipſum arcet a iudicijs, & publicis ſiue ciuilibus actibus, vt dicitur *in extrauag. 1. de offic. ordi. int. com.*

Monachus, non docentis, ſed plangentis habet officium, qui vel ſe, vel mundum lugeat,. Et Domini pauidus præſtoletur aduentus *cap. Monachus 16. quaſtion. 1.*

In cap. quanto 7. de offic. ordin. ſic inquit Pontif. Monachi, Canonici, & alij regulares &c. cū deberent potius in clauſtro, iuxta regularia conſtituta diuinis obſequuijs vigilare, de obedientijs, & reditibus, quorum curam geſſerunt pecunia, congregata, clauſtrum abhorrentes per curias principum, & potentum diſcurrere non curentur, *& in cap. 1. §. In eos de priuileg. lib. 6.* ita. Cum dicitur Monachus curialis ex adiuncto deſignatur aliquid leuitatis. Ordo enim clauſtri, & ordo curiæ, diuerſi ſunt. ibi dextera tua repletur muneribus, hic lauas manus tuas inter innocentes: ibi Pauperum res violenter auferuntur, hic a paupere ſponte offeruntur: ibi laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, hic bene ſit iuſto. *Et Hieronym. ad Paulin.* ſic ait. Secularium, & maxime potentium conſortium deuita. Quid tibi neceſſe eſt ea videre crebrius, quorum contemptu monachus eſſe cæpiſti? Nunc vero ſummæ ſtultitiæ eſt renunciare ſeculo, dimittere patriam, vrbes deſerere, monachum profiteri, & inter maiores populos, peregre viuere quam cras victurus in patria.

Cōuerſationis Monachalis vita ſic eſt honeſta, ſic commendare nouit Deo ad hoc venientem hominem, vt omnem quidem humanam eius maculam detergat purum autem declaret, ac rationabili natura decentem, & plurima ſecundum mentem operantem, & humanis cogitationibus celſiorem, ita inquit *Imperat. in Auth. de Monach. in in princip. collat. 1.* Vnde dicit *gloſ. in capit. Scriptura 4. de voto*, quod intranti monaſterium non eſt imponenda pænitentia pro peccato ante commiſſo, *& gloſ. vlt. in cap. Cum ad monaſterium de ſtat. monach.* ſic. Nota, quod monachatio præiudicat iuramento &c. Item maior eſt quam pęnitentiæ impoſitio &c. Item præiudicat matrimonio ante carnalem copulam.

Illud planum eſt, quod monachus propriū habere non poteſt, imo & ſi ſub ea conditione fieret monachus, vt habeat proprium, conditio frangitur, & remanebit monachus, ita *gloſ. verbo adminiſtratione in cap. 2. de ſtat. monach. & in Clemen. exiui poſt med. de verb. ſig. ſic Pontif.*

Licet vero non ſolum ſit licitum, ſed & multum conueniens rationi, quod fratres, qui in laboribus ſpiritualibus, & ſtudij, & orationis ſeduli occupantur ortos, & arcas habeant competentes, ad recollectionem, & recreationem ſui, & interdum ad ſe ipſos poſt labores huiuſmodi corporaliter deducendos, nec non ad habenda neceſſaria ortalitia pro ſe ipſis &c. & infra proſequitur: Superfluitas autem, aut nimia pretioſitas, vel quæcumque curioſitas in his,

ſeu

ſeu alijs quibuſcumque non poteſt ipſorum profeſsioni, vel ſtatui conuenire. Cum enim hæc ſapiant theſaurizationem, ſeu copiam paupertati tantæ, quo ad humanum iudicium derogant manifeſte, *vbi gloſ. alia, & infra verbo Superfluitas.*

Et in Sacr. Conc. Trid. ſeſſ. 25. de regular. cap. 2. de reformat. ita diſponitur. Mobilium vero vſum ita ſuperiores permittant, vt eorum ſupellex, ſtatui paupertatis, quam profeſsi ſunt, conueniat, nihilque ſuperfluum in ea ſit, nihil etiã, quod eis neceſſarium ſit denegetur.

De illis vero monachis, qui nihil omnino poſsident, ſic inquit *Extrauag. 1. de priuileg. inter com.* Quodque ſunt pauperes nihil habentes ſinguli in communi iuſtitia prædia, imo nec vrbana, vel mobilia, eorum alteri, vel etiam vniuerſi mendicant victum, quærunt veſtitum, & eatenus ſuſtinere poſsunt, quatenus, vel viuorum pietas, aut morientium charitas eis neceſſaria ſubminiſtrauit. Quis enim non miſereatur eorum, qui omnia voluntatem habendi etiam reliquerunt? Quis non patiatur eiſdem operantibus tam vtiliter in agro prædicto? Certe nullus: niſi qui triturantis bouis os impiè allegare velit, aut eos ſubſtractis alimentis necare.

Continentia caſtitatis, & abdicatio proprietatis, ita inhęret oſsibus monachorum, vt nec Summus Pontif. valeat diſpenſare, ita dicit, & probat *gloſ. verbo Triduum in cap. Ad noſtram de regular.*

Per monachatum amittit, quis nobilitatem inquit *gloſ. verbo Ingenuus in capit. 1. de purg. canon.* Tamen ibidem *Apoſtill.* allegat plures contrarium tenentes. An autem vſusfructus amittatur bonorum filij, ſi pater monachus fiat? quod non, dicis verbo vſusfructus. Licet alias fingatur vere mortuus, vt probat *gloſ. verbo Mulieris placitum in Auth. de Sanct. Epiſc. §. Sponſalitibus coll. 9.*

Monachatus eſt cauſa liberationis à poteſtate diaboli, ſic dicit, & probat *gloſ. verbo occaſionem in Auth. Conſtit. quæ de dig coll. 6.* ſed neceſſarium eſt in monachatu proficere, & non deficere Nam dicit *Auguſtin. in C. quantum licet 47. diſt.* Sicut difficile ſum expertus meliores, quam qui in monaſterio profecerunt, ita non ſum deteriores expertus, quam qui in monaſterio defecerunt, & *Imp. Iuſtinian. in Auth. de Monach. §. 2.* ſic. Si quis autem forte ſemel dedicatus ſchemateque poſitus, deinde à monaſterio diſcedere voluerit, & priuatam fortaſsis eligere vitam, ipſe quidem ſciat, quam pro hoc dabit Deo ſatisfactionem.

Nec eidem Imperatori placet tranſitus de vno ad aliud monaſterium, audi ipſum *in d. Auth. de monach. §. Si quis autem poſt med.* Erranea eſt namque (inquit) talis vita monaſteria, nullatenus tolerantiæ proxima, neque conſtantis, & perſiſtentis animę, ſed indicium habentis circumlata, & aliunde alia requirentis. Si autem monachus aufugiat, poterit propria capi authoritate, vt dictum eſt *verbo Debitor.*

De monacho, qui contraria ſuæ profeſsioni, vel facit, vel intendit, poteſt dici illud celebre dictum, quod alias Imperator reſpondit quidam Philoſopho *in l. 6. C. de muner. patrim. lib. 10.* ſic Profeſsio, & deſiderium tuum inter ſe diſcrepant. Nam cum te Philoſophum eſſe proponis, vinceris auaritia, & rapacitate: & onera, quæ patrimonio tuo iniunguntur ſolus recuſare conaris, *& ibidem Apoſtill.* ita. Turpe eſt, vt profeſsio hominis, & deſiderium inter ſe diſcrepant. Cum enim Monachus ſit Deo plus adſtrictus, quam cæteri, nam per profeſsionem contemptis honoribus adiectis diuitijs, ſpretiſque delitijs, arbitrium proprium ſubiugauit

alte-

alterius ditioni in eo turpior, & periculoſior eſt auaritia, & ambitio, vt dixit, *gloſ. verbo religioſorum in Extrauag. vnic. de praben. & in Extrauag. Execrabilis 4. eod. tit. int. com. verbo perpetuo* ſic. Ambitio monachorum, quę tanto damnabilior eſt, quanto ipſi mittendo manum ad aratrum reſpiciendoque retro in ipſis attenditur auaritię appetitus.

Vnde cum grauius delinquant, grauius etiam puniri debent, vt diſponitur *in c. Accuſatus 8. §. vlt. de Haret. l. 6.* ibi. Religioſi etiam ſunt pœna immurationis, vel alia grauius puniendi, quam ſeculares. Eorum vero correctio primo loco pertinet ad Abbatem, *vt per gloſ. verbo Salua ſua regula in cap. vlt. de offic. Archid. & verbo. Si prælati in c. Quanto de offic. ord.* ibi. ſic patet, quod coerctio, & correctio monachi, primo ad Abbatem ſpectat. Quod ſi agatur in figura iudicij, ſolus Epiſcopus cognoſcere debet, ſecus ſi agatur ſecundum reg. clauſtralem, in omnibus his conſideranda eſt conſuetudo cuiuſque. Sed miſericorditer, & non paſsim ſunt corrigendi, & non more latronum in grauem carcerem detrudendi. Nec debent prælati eſſe nimis graues in corrigendo, alias de conſilio conuentus id eſt capituli, & correctio temperanda, vt inquit *gloſ. verbo Abbates in Extrauag. vnica de cenſ. inter com.* Quin imo debent, ſi fieri poteſt, cooperire fragilitates ſubditorum. Nam dicebat *Conſtantin. Imp.* Vere ſi proprijs oculis vidiſſem quemlibet eorum, qui monachali habitu amicti ſunt peccantem: clamidem meam expoliarem, & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur; ſicut refertur *in cap. In ſcripturis 96. diſt.* Monaſterium enim eſt eis quaſi carcer, ſic atteſtante *gloſ. Verbo Auferenda in cap. Cum ſingula 31. de prabend. lib. 6. & infra verbo Monaſterium.* Eorum autem lites accelerari debent, vt dicitur verbo lis.

Pro monachis ſemper præſumitur iuſtam litem mouere, cum ipſi ſua dimiſerint propter Deum, vnde non eſt præſumendum, quod appetant aliena; ſic dixit *gloſ. verbo non feciſſent in cap. 2. de oper. nou. nunciat. per tex.* ibi. Cum viri religioſi monachi Cantuaren. qui omnia dimiſerunt pro Chriſto, tot laboribus, & periculis perſonas, & res non dubitauerunt frequenter exponere (quod non feciſſent) niſi cognoſcerent præmiſſa reſpicere in graue Cantuaren. Eccleſiæ detrimentum.

Nota quod cauſa poteſt delegari monacho, quod eſt verum expreſſo nomine monachatus, quo tacito, non valerent litteræ: quia per ſubreptionem eſſent obtentæ: quoniam monachi à ſtrepitu cauſarum remoti eſſe debent: Vnde oportet; quod in litteris fiat mentio de monachatu, ita ponit *gloſ verbo Monacho in cap. 14. de priuileg.*

Monachus, quando eſt extra monaſteriū, & non recolligitur ab Abbate, non ſuccedit ei monaſterium, Si moriatur, dictum eſt *verbo Abbas* ſi lis inter eos fuerit, interim monachus alendus eſt de bonis monaſterij, vt notat *gloſ. verbo Decerni per tex. ibi. in l. ſi inſtituta §. de inofficioſo ff. de inoffic. teſta.* Si eo tempore mutuas petierit pecunias abbas tenebitur eas ſoluere: & in fortioribus terminis tenuit *gloſ. in l. Si non ſortem 26. §. Qui filio ff. de condict. indeb* Dum ita dicit. Ad quæſtionem monachi fugitiui accipientis mutuam pecuniam, quod Abbas teneatur per *tex. in §. rectè de mandat. in inſtit.* Si vero Monachus mutuet, vel deponat pecunias, licet quæratur actio monaſterio, tamen poterit monacho ſolui, & contingit liberatio, ita dicit *Apoſtill. ad vlt. in l. Filius 23. C. de pact. & ibi Bart.* vbi deciditur idē in filio, & ſeruo.

Paterq

Digitized by Google

Pacta, quæ ab ipſis monachis fiunt non debent ab eis impugnari, etiam ſi dicant non fuiſſe celebrata de conſenſu generalis, ſeu prouincialis, vt diſponit *cap. vlt. de pact. lib. 6.* in hac verba. Multa in diuerſis mundi partibus inſurgunt ſcandala. Et ipſorum fratrum (quos decet puritatem omnimodam in ſuis obſeruare actibus, & ab his abſtinere propenſius, per quæ poſsit alijs exempli pernicies generari) famæ detrahitur plurimum, & honori. Nos his occurrere paternæ ſolicitudinis ſtudio intendentes &c. pacta huiuſmodi facta &c. habere ab ipſis fratribus &c. inuiolabiliter obſeruari, non obſtante, quod magiſtri, vel miniſtri, aut prioris generalium ſeu prouincialium, prædictorum non interuenerint eiſdem aſſenſus.

Religioſus executor ab aliquo in ſua voluntate vltima deputatus non poteſt (cum nec velle, nec nolle habeat) huiuſmodi officium ſuſcipere, vel exequi, niſi à ſuperiore ſuo, petita ſuper hoc licentia, & obtenta, ſic præcipitur *in cap. 2. de teſta. lib. 6. vbi gloſ. verb. officium* ita. Hodie rationem huius officij ordinarius loci exigit à religioſis etiam exemptis, & ſi circa id delinquerint eos punit.

Monachus, qui antea fuerit tabellio an poſsit in aliquo exercere dictum officium? habes verbo Tabellio. Si vero apud eum eſt aliquod inſtrumentum, vel liber alicuius notarij, vel ſui ipſius, qui forte fuit notarius ante religionis ingreſſum, debet agi contra monaſterium, vt dicit *ex Bart. Apoſtill. in l. 3. ff. de tab. exhib. per tex.* ibi. Si penes ſeruos tabulæ fuerint dominus interdicto tenebitur.

Si (quod difficile conceditur) tranſeat monachus ad aliud monaſterium bona ſua cum eo etiam tranſibunt, ita tenet *gloſ. verbo redire in cap. 3. de cler. coniug.* ibi. Et ſic clerico recedente quocumq; modo reſtituuntur ei ſua, & idē in monacho, vt illa transferat ſecundo monaſterio ad quod tranſit.

In omnibus idem dicendum de Canonicis regularibus, quia non differunt a monachis, niſi quia deſeruiunt regulæ laxiori, vt dicit *gloſ. vlt. in cap. Cum in magiſtrum 49. de elect.* niſi diuerſa inueniatur ratio in illis, quam in monachis, tunc erit enim diuerſa iuris diſpoſitio iuxta vulgares iuris regulas

Quilibet monachus clericus eſt, ſed non conuertitur, propterea quilibet monachus in clericali officio inſtructus videtur, ſed clericus ſecularis non in monachali, *gloſ. pen. in capit. Cum ad noſtram 37. de elect.* hac ratione procedit *tex. in cap. Cum cauſam 27. eod. tit.* ibi. Quod cum ſecundum legem diuinam non ſit in boue arandum, & aſino, nec quiſquam debeat veſtem induere de lana linoque contextam, *vbi gloſ. pen. explicat*, ideſt homines diuerſæ profeſſionis in vno officio non ſociabis. Nec mireris, quod monachus hic videatur boui aſsimilari, clericus vero animali inferiori, cum alias dicat; *gloſ. Verbo Singulorum in Extrauag. vnica de offic. delegat. int. com. loquens de vtriſque* ſic. Qui licet eadem poteſtate fungatur cum alijs, tamen ſcientia, & diſcretione alijs præferuntur: ſicut ſunt fratres, in quibus, vt plurimum, pluſquam in rectoribus ſcientiæ clauis viget, & ſic plus proficiunt, quam alij.

Monachi exempti etiam coguntur reſpōdere coram ordinarijs, quando miſsi ſunt ad prioratus ſubiectos ordinarijs *ex cap. 1. §. In eos de priuil. lib. 6. ex ratione de qua* ibi. Cum non ſit inconueniens aliquem vtrobique locum habere monachi eum.

Monaſterium.

DE eo ſcribit hæc Abb. *in cap. Tua 8. ſub numer.3. de his quæ fiunt à prał.* Nota ibi, Cœnobijs, quod monaſterium poteſt appellari Cænobium, & dicitur Cinon græcè, quod eſt latinè, commune, qui a religioſi ibi cõmuniter viuunt. Vnde ſecundum Ethymologiam vocabuli poteſt, dici Cœnobium omnis locus, in quo communiter plures viuunt ſic etiam appellatur conuentus, quia ibidem conueniunt.

Dicitur monaſterium propter monachos, nam non eſt monaſterium, niſi per monachos, vt dixit *Bald. in l. 1. ſub num. 5. C. de inſtit. & ſubſt.* & bonis monachis ſuaue iugum eſt, malis vero carcer, vt notauit *gloſ. verbo Suaui in Clem. 1. §. Quia vero de ſtat. monach.*

Monaſterij appellatione veniunt etiam cœmiterium, Eccleſia, domus, atria, ortus, & areæ, quæ ſunt iuxta Eccleſiam, itaque exempto monaſterio, omnia prædicta intelliguntur exempta, & ita tenet *gloſ. verbo exempto in cap. 1. de priuileg. lib. 6.*

Monaſterium eſt loco filij, vt probat *gloſ. verbo Duæ partes in Auth. Sed hodie C. ad l. Iul. de adult. & in cap. In præſentia de probat.* ibi. Quia tamen intelligendum non erat ſine liberis decedere, qui monaſterium ſibi hęredem inſtituit: & dictum fuit verbo *Eccleſia*.

Inſpicitur mos Monaſterij dicit *gloſ. verbo ſolita benedici in Clem. 2. de ſtat. monac.*

Si legatum eſt aliquid monaſterio, & non apparet de quo, in dubio videtur relictum monaſterio monialium, & non monachorum, quia maſculi poſſunt robuſtius operari, quam fœminæ, & iſta eſt veritas, quia cæteris alijs pauperibus monaſterium monialium intelligitur pauperius, & ideo in legato animæ præfertur, quia pauperiori videtur relictum, ita ponit *Bald. in l. Cum multa numer. 8. & 9. C. de donat. ante nupt.* Et hæc ſufficiant de monaſterio dicamus etiam pauca de monialibus.

Gloſ. verbo Et Cornutis in Clem. 2. de ſtat. monach. ſic ait. Apud nos communiter tondentur moniales & *infra* ſic. Refert Vegetius de re militari, quod cum Romanis neruorum, & funium copia defeciſſet, & non poſſent ad reſiſtendum hoſtibus machinas reparare: Romanæ mulieres abſciſis crinibus eos maritis tradiderunt, per quos reparatis machinis, aduerſariorum impetum repulerunt; maluerunt enim (vt ipſe ait) pudiciſsimæ fœminæ maritis conuiuere capite deformato, quam integris crinibus hoſtibus deſeruire. Dubito, quod noſtris temporibus id facerent cũ videamus fœminas magni pondere erines pluſquam chariſsimos filios nutrire, ſed non mirum hoc in ſecularibus verum in his, quæ ſeculum reliquerunt, quod talem peſsimam curam habeant, maximè dolendum. Et ſic prædicta *gloſ.* adijcit. De ſecularibus fœminis intelligitur, quæ in ſui velamen, & ſubiectionis ſignum crinibus vtuntur &c. *& ad fin.* ita ſic puto plus monialibus expedire de formato capite Deo conuiuere, de quibus poteſt etiam dici illud Cipriani de laudib. virg. quod refert *gloſ. verbo Feſta in d. Clem. 2.* his verbis. Nec computari, iam potes inter puellas virgines Chriſti, quæ ſic viuis, vt poſsis adamari. Non enim fas eſt poſtquam ſe Domino conſecrarunt iterum ſpiritui Sancto mentiri, vt dicitur *in cap. Viduas 27. quæſt. 1.*

Vnde nec eum ipſis religioſis decet moniales confabulari, niſi ſint valde propinqui, & cum requiſitis de quib. *in c. Diffinimus 18. quæſt. 2.* ibi. Porro ſi contingerit, vt aliquam propinquam ſuam videre voluerit monachus in præſentia abbatiſſæ huic confabuletur per

mo-

modica, & compendioſa verba, & in breui ab ea diſcedat. Ergo multo minus ſeculares non propinqui confabulari poterunt, ſed abuſus viget in contrarium.

Erit etiam magnus abuſus ſi monialis velit aliquid ſibi appropiare etiam ſi ſit de lucro laborum ſuorum, cũ nihil proprij habere poſsit, ſed omnia apud monaſterium eſſe debent *cap. Cum ad monaſterium de ſtat. monach. Auth. Ingreſſi C. de Sacroſ. Eccleſ.* & alijs ita in terminis ſequitur additio ad *Abb. in cap. Cum M. de conſtit. num. vlt.* In communi vero non dubitatur, quod poſsint poſsidere ad *gloſ. in Clem. 1. de religioſ. dom. & in Clem. Ex eo de ſent. excomm.*

Singularis eſt *gloſ. vlt. in cap. Cum dilecta 22. de reſcript. vt ibidem dicit Abb. dum ex eod. tex.* ait, quod poterit agere monialis, & reſtitutionem petere ſi ſpoliatæ fuerint moniales, quando nõ erit abbatiſſa, vel quia tunc non tanquam monacha, ſed quaſi de corpore agit.

Omnia quæ de monachis diſponuntur etiam in monialibus, quæ ijſdem congruunt, diſpoſita eſſe intelliguntur, præcipit *capit. vlt. in fin. de ſtat. monach.*

Moneta.

TRia in ea requiruntur quantitas põderis, materia, & publica forma, vt inquit *gloſ. verbo Patris in cap. Quanto 18. de iur. iu.* vbi etiam hæc. Non ſemper inſcriptioni monetæ fides adhibetur, ſicut nec inſcriptioni ſepulchri.

In l. 1. C. de vet. numiſm. poteſt. lib. 11. ſic Cõſtantin. Solidos veterum principum veneratione formatos ita tradi, ac ſuſcipi ab ementibus, & diſtrahentibus iubemus, vt nihilominus refragationis oriatur, modo vt debiti ponderis ſint, & ſpeciei probæ: ſcituris vniuerſis, qui aliter fecerint, haud aliter in ſe vindicandum. His noſtris temporibus Romæ viget magna copia monetarum aurearum, in quibus debitum pondus non inuenitur, quapropter refragantur, ſeu refutantur, & eſt magna controuerſia inter dantes, & accipientes, & ob id æditum fuit edictum, quod non refutarentur, niſi cuilibet ad debitum pondus deeſſet conſiderabilis quantitas ſecundum qualitatem monetarum, & ſi ad eam quantitatem non aſcenderet defectus, teneretur quiſque ad recipiendas dictas monetas ſatisfacta ſibi diminutione.

Et in l. 2. eod. tit. ſic dicit idem Auguſtus, Pro imminutione, quæ in æſtimatione ſolidi forte tractatur, omnium quoque pretio ſpecierum decreſcere oportet.

Quod ad antiquam monetam, & menſuram antiquam facienda ſit ſolutio licet noua ſit melior ait *gloſ. vlt. in cap. Olim 20. de cenſib.* & addit. Idem eſſe, ſi moneta ſit modo minor in vſu, quia debet ſoluere æſtimationem antiquæ. Vſualis monetæ, & ſi de hac non fuiſſet dictum, de illa tamen intelligeretur inquit *gloſ. vlt. in capit. Olim 7. de iniur. & in Clem. 2. verbo currentem* ſic. Et nota quod dummodo moneta communiter currat, licet & alia currat in illa poterit fieri ſolutio *per tex.* ibi. Conſuetam, & ad monetam currentem communiter ipſa decima leuari poterit, & debebit. Et ſic inter contrahentes ſimplex locutio monetę intelligitur ſecundum communem curſum regionis; & in ſtatuto debet dicta loquutio intelligi ſecundum præſumptionem alterius ſtatuti: vt notat *Apoſtill. ad gloſ. verbo Solidos in §. Nos autem de Attil. tut. in Inſt.*

Si vero per principem mutatur moneta in qua debeat fieri ſolutio, habes ibidem in eodem verbo *ſolutio*.

Per conſuetudinem poſse quæri ius cudendi monetam, dixit *gloſ. verbo Conſuetudinem per tex. ibi in Extrauag. v-*

nica de crimin.falſ. Si plura de hac materia cupis videas *Couar. in tractat.de veter.nu. coll.poſt capit. vl. lib.4.variar,*

Monitio.

PRæceptum importat, vt tenuit Oldral. *conſ.30.per tex. in cap. Ignorantia* 38. *diſt.* ibi. Sacerdotes legere ſanctas admonentur ſcripturas, Paulo Apoſtolo dicente ad Thimot. *Attende lectioni, & exhortationi doctrinæ*. Hæc autem aut debet eſſe trina, quando à iure ita expreſſe præcipitur; *vt in cap. ſacro de ſentent. excom.* ibi. Niſi competenti ad monitione præmiſſa coniuncta gloſ.ibidem Cõpetenti,trina videlicet, cum concord. Aut alias vnica ſufficit,quando conſtitutio ſimpliciter loquitur, vt in *Clem.*1. *de decim.* ibi. Niſi poſt requiſitionem per eos, quorum intererit ſuper hoc eis factam, vt ibidem notauit *Cardinal. in princ.* dicens, ſecus ſi requirat requiſitionem canonicam,vel competentem,quia tunc trina requiritur. Quod ego inſuper limitarem, quando Iudex non tanquam talis, ſed tanquam priuatus procedit, quia tunc poteſt cum vi repellere ſine aliqua monitione iuxta *opt. tex. in cap. Dilecto de ſent. excom. lib.6.* ibi. Præterea cum omnes leges omniaq; iura vim vi repellere,cunctiſque ſe ſe defenſare permittant; licuit vtique ipſi decano, (ſi prædictus baliuus, cum bonis ſuis mundanis iniurioſe ſpoliare,vel ea violenter occupare præſumpſerit; vt ſuperius dictum eſt) contra illius violentiam iniuriamque tueri &c. Potuit ſe etiam ſpiritaliter, gladio videlicet vtendo Eccleſiaſtico defenſare,ac recurrere propter hoc ad arma ſpiritalia, quæ ſunt Eccleſiæ propria: per quem tex. ita tenent ibidem *Gemin. numer.7. Anchar. num.1. verſ. & ſubdit Innoc.in cap. venerabili num. 2. & Abb. num.3. de cenſ.* & poſt eos multi relati per *Sair. lib.1. de cenſur. cap.12. num.20.*

Non etiam erit neceſſaria trina monitio, quando iudex non vt talis, ſed vt iuris executor procedit, vt in *Clem. Præſenti de cenſib.* ibi. Excommunicationis, & interdicti ſententias à iure prolatas, poſtquam de his ipſis conſtiterit omnino publicent; Licet ibi *gloſ.verbo Conſtiterit*; dicat, parte vocata, & facit *c. Reprehenſibilis* a *6.de appell.*ibi Vt prælati (niſi canonica commonitione præmiſſa) ſuſpenſionis, vel excommunicationis ſententiam proferant in ſubiectos, niſi forte talis ſit culpa, quæ ipſo ſuo genere ſuſpenſionis, vel excommunicationis pœnam inducat. Sequuntur *Geminian. in capit. Romana §. Caueant num.4. verſ. 7. & Anchar. num.6. verſ. 7. de ſent. excom. lib. 6.* & plures relati per *Vgolin. de cenſur. cap.18. numer.2. verſ.3.*

Inſuper dicerem non eſſe neceſſarias dictas tres monitiones, ſi periculum eſſet in mora, vt tenet *Hoſt. in cap. 1. de offic. de legat. lib. 6.* quem ſequitur *Domin. ibi num. 4. & eſt gloſ. notabilis in cap.1. verbo, temerarius de ſentent. excom. lib. 6.* ibi. Et periculum erat in mora, quam ſequuntur ibidem *Ioann. And. & Domin. Nauar.in commentar. tom.3. cap.18.in 5. cauſa nullitatis verſ.* Non obſtat primo *Sair. vbi ſup.numer. 18. idque ſatis ſuadet cap. Conſtitutionem de ſentent. excomm lib 6.* vbi monitionum conceditur moderatio in hæc verba ad fin. ibi. Niſi facti neceſsitas aliter ea ſuaſerit moderanda,coniuncta *gloſ. vlt.* per quam concludunt omnes prędicti,quod ſi non tollantur in totum omnes tres monitiones, ad plus vna ſola ſufficiet. Quin imo in actibus extra iudicialibus ſufficit regulariter vna monitio, *vt per tex. in cap. Si Epiſcopus 18. diſt. tenet ibidem gloſ. verbo præceptione* dicens, vnica citatio ſufficit, vt hic, *& in Clem.1. §. Propter quod verbo*

be requiſierint ibi: Et puto ſufficere vnam requiſitionem *de heret. tradit Abb. in cap. Ex litteris num. 8. de Conſtit.* vbi alios.

Quando autem eſt neceſſaria trina monitio non ſufficiet ſi vnico contextu fiat tripliciter, cum tunc vnica, & non trina dicatur, vt per *gloſ. in capit. Ab eo verbo inſtanter de appellat. lib. 6.* ibi videtur, quod iterationes illæ habeantur ſolum pro vna petitione, ſicut cum quis dicat: appellato vnica eſt appellatio, &; ibidem *Apoſtill. addit in eo, qui dicit*, ſolue, ſolue, ſolue; Quapropter trina debet eſſe per interualla dierum, vel vna cum tribus interuallis, vt per *Cardinal. in Clem. 2. quæſt. 8. de vit. & honeſt. cleric.* & ſic ſtylus obſeruat.

Mora.

Fieri intelligitur non ex re, ſed ex perſona, ideſt ſi interpellatus opportuno loco non ſoluerit; quod apud iudicem examinabitur. Nam (*vt Pomponius lib. 22. Epiſtolar. ſcripſit*). Difficilis eſt huius rei definitio, ita inquit *Papinian. in l. Mora 32. ff. de vſur.* Non intelligas illud verbum, definitio, de definitione, qua declaratur, quid ſit mora, quia illa dicitur diſtractio ſolutionis ab adulto facta per legitimam denunciationem in iudicio factam, vel per diei appoſitæ lapſum, vt per *Alberic. in ſuo dictionario in verbo Mora*, *& per doct. in l. Quod te ff. ſi cert. pet. & in l. omnimodo C. de inoffic. teſt. & in l. In minore C. in quib. cau. reſt. in integr. & per gloſ. verbo Difficilis in dict. l. Mora* coniunctis iuribus ab ipſa allegatis. Sed intellige, de deciſione facienda in cauſis moræ, hæc enim difficilis eſt, & impoſsibilis, ſicut teſtium noticia, vt dicit citata *gloſ. verbo Difficilis, & ibidem tex ſic proſequitur*. Diuus quoque Pius Tullius Baldo reſcripſit; an mora facta intelligatur, neque conſtitutione vlla, neque iuris authorum quæſtione decidi poſſe, cum ſit magis facti quam iuris. Nos ergo dicemus aliqua notabiliora prout in iure diſpoſita inuenimus.

Et in primis ne diſcedamus a prædicta *gl.* quia eſt magna, & magiſtra in materia, inquit ipſa ſic, poſt propoſitam diffinitionem; Hæc autem mora ſic commiſſa habet quinque principales effectus. Primum, quia facit rem, vel intereſſe tantum æſtimari officio iudicis, prout erat tempore moræ, vel cœpit eſſe poſtea, perſeuerante tamen mora, *vt in l. vbi 8. §. 1.* ibi. Id præſtat, quod interfuit mea eas rationes edi cum decernerentur a prætore, non quod hodie intereſt *ff. de eden. & in l. 3. ff. de condict. trit. in fin.* ibi. quare ad tempus moræ in his erit reducenda æſtimatio, & in *l. 3. § ſi per venditorem vini mora fuerit quominus traderet*: condemnari eum oportet vtro tẽpore pluris vinum fuerit, vel quo venit, vel quo lis in cõdemnationem deducitur, item quo loco pluris fuit, vel quo venit, vel quo agitur *ff. de act. empt. & in l. In re furtiua verſ. ſi ex cauſa furtiua* ibi. Placet tamen id tempus expectandum, quo res vnquam plurimi fuit maximè cum deteriorem rem factam fur dando non liberetur. Semper enim moram facere fur, videtur: *ff. de condict. furt. & in l. Si calendis 11. ff. de re iud.* Si calendis (*inquit Celſus*) fieri aliquid ſtipulatus ſum, nempe quandocumque poſt calendas accepto iudicio tanti æſtimanda lis eſt, quanti interfuit mea calendis id fieri, *& in l. Quoties 59 ff. de verb. oblig.* ibi. Eius æſtimationem eo tempore ſpectari oportet quo dies obligationis venit, tunc enim temporis mora fit, *vt ibi notat Bart.*

Secundus effectus eſt (inquit citata gloſ.) quia fecit currere vſuras in contractibus bonæ fidei, & in quibuſdam ſtricti

Digitized by Google

iuris ſcilicet in legatis, & fideicommiſſis, vt in prædicta *l. Mora §. In bona fidei contractibus ex mora vſuræ debentur ff. de vſur. & in l. Si quis ſeruo* 86. ibi. Adeo vt putem, ſi mora fiat præſtandæ libertati, etiam fideicommiſſo moram videri factam, & vſurarum moram accedere *ff. de legat. 2. & in l. Qui ſolidum* 80 *eod. tit.* ibi. Si partem interim ſolui ſibi deſiderauit, neque acceperit, in ea moram paſſus intelligitur, *& in §. Etiam Reſpublica fideicommiſſi*, poſt moram, vſuras præſtare cogetur: ſed damnum ſi quod ex ea re fuerit ſecutum &c. *dict. l. Qui ſolidum*. Nã parificantur hic legata, & fideicommiſſa iudicio bonæ fidei *l. In minorum perſona*, re ipſa, & ex ſolo tempore tardæ pretij ſolutionis, recepto iure moram fieri creditum eſt: in ijs videlicet, quæ moram deſiderant, ideſt in bonæ fidei contractibus, & fideicommiſsis, & legatis *C. in quib. cau. in integr. reſt.* ſed ſecus in contractibus ſtricti iuris etiam lite conteſtata, vt *C. de condict. indeb. l.* 1. ibi. Vſuras autem eius ſummæ præſtari tibi fruſtra deſideras. *Licet Roger. contra per l.* 32. *ff. de vſur.* ibi. lite conteſtata vſuræ currunt.

Item (proſequitur dicta gloſ.) Et tertium habet effectum: quia inducit petitionem fructuum in quolibet caſu, ſi petam, quod aliquando fuit meum, vel eius, à quo cauſam habui, alias exigitur lite conteſtata in ſtricti iuris iudicijs: ſed in bonæ fidei sẽper ſufficit ſola mora: vt probantur hæc infra *eod. titul. de vſur. l. Videamus* 38. *cum ſuis §. §. & ſummario ſic dicente*. Si actione ſtricti iuris peto, quod eſt, vel fuit meum, veniunt fructus à tempore moræ. Sed ſi peto mihi debitum, tunc à tempore conteſtatæ litis; ſed in actionibus bonæ fidei ſemper veniunt à tempore moræ.

Quartum (ait gloſ. prædicta) habet effectum in caſu ſpeciali; quia punit in tertiam partem eius, quod debetur, vt *C. de inoffic. teſt. l. Si quis in ſuo* 34. vbi hæres, qui legitimam filio relictam non ſoluerit ſtatim, & ſine vlla mora in pœna prædicta tertij pluris condemnatur.

Quintum (denique dicit citata gloſ.) habet effectum circa interitum. Nam indiſtinctè moroſus de periculo tenetur; erat res peritura penes actore; vel non; ſatis eſt enim, quod potuit non perire; *vt eſt tex. in l. Cum rei* 49. *§. vlt. ff. de legat.* 1. cuius verba ſunt. Item ſi fundus chaſmate perierit: ab eo ait vtiq, æſtimationem non debere. Quod ita verum eſt ſi nõ poſt moram factam id euenerit. Potuit enim eum acceptum legatarius vendere, *& in l. Apud Iulianum.* 40. *Alias incipit Aphricanus §.* 1. *eod. tit.* ibi. Ipſius quoque rei interitum poſt moram debet, *& in l. Item* 15. *§. vlt. ff. de reiuendic.* ibi. Sed eſt verius, ſi forte diſtracturus erat petitor, ſi accepiſset, moram paſſo debere præſtari, nam ſi ei reſtituiſſet, diſtraxiſſet, & pretium lucratus eſſet.

Sed quid reſpondebitur *ad l. Si pluris* 14. *§. vnic. ff. depoſit.* vbi in contrarium reſpondet Caius in hæc verba? Siue autem cum eo, apud quem depoſita res eſt actum fuerit, ſiue cum hærede eius, & ſua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti ſi homo mortuus fuerit. Sabinus, & Caſsius abſolui debere eum, cum quo actum eſt dixerunt: quia æquum eſt naturalem interitum ad actorem pertinere: vtique cum interitura eſſet ea res, & ſi reſtituta eſſet actori. Nec placet reſponſio à gloſa ibidem poſita in caſus poſitione, dum dicit in hoc tex. mortem eueniſſe ante ſententiam, & etiam litem motam, dũ ex eodem conſtat litem fuiſſe motam, ibi actum fuerit; Quapropter verior videtur reſponſio. *Accurſ. in gloſ. vlt.* quod hic non erat in culpa, ſeu mora, cum habebat iuſtam cauſam litigandi.

pro-

propter impenſas in re depoſita factas, & idem item reſpondit in citata noſtra *gloſ. magiſtra d. l. Mora, de vſur. dicens* ibi. Non erat in mora, quia habebat probabilem cauſam reſiſtendi. Licet eſſet conuentus, puta propter expenſas, quod confirmat *ex Auth. de depoſit. coll.* 6. vbi interdicens depoſitum reſtitui, tenetur ad vſuras ex tali mora, vt ibi. Inſuper etiam ex quo facta eſt huiuſmodi conteſtatio vſuras pecuniarum vſq; ad tertiam centeſimæ agnoſcere prohibentem accipere propria: non ſolum ſi aurum fuerit, quod depoſitum eſt, reſtitui vero prohibitum, ſed & ſi aliæ res ſint, vt hoc timori ſtultorum ſimul, & peruerſorum maligne verſandi in depoſitionibus homines ceſſent: ſi ergo tertius prohibens fieri reſtitutionem depoſiti tenetur ex mora, multo fortius depoſitarius ipſe tenebitur; niſi adſit prædicta iuſta cauſa, vel alia ſimilis.

In rei vendicatione tamen quædam ſpecialitas ſeruatur: quia vbi eſt in mora poſſeſſor, quo ad interitum, qui prius fuit bonæ fidei diſtinguitur. Aut habes iuſtam cauſam litigãdi, & tunc nullo modo de interitu tenetur, *vt in l. Vtique 16. in fin.* ibi. Non enim poſt litem conteſtatam vtique, & factum poſſeſſor præſtare debet, *ff. de rei vend. coniuncta gloſ. ibidem verbo.* Non enim, dicente ſic. Non enim bonæ fidei poſſeſſor, tenetur de caſu aliquo modo, ſiue etiam durauit bonæ fides, ſiue non, dummodo iuſtam cauſam habeat litigandi. Aut non habet iuſtam cauſam litigandi; & tunc cum diſtinctione illa tenetur, erat res peritura, vel non: *vt in d. l. Item § vlt. ff. de rei vendit.* Et hoc de communi mora, quæ in omnibus hominibus locum habet, ita ait prædicta noſtra gloſ. magiſtra. Et proſequitur ſic.

Specialis autem fit multis modis. Primo in petitione hæreditatis, quæ fit quocumque modo ſciat *l. Item veniunt §. Petitam ff. de petit. hered.* ibi. Ideſt ex quo quis ſcit à ſe peti. Nam vbi ſcit, incipit eſſe malæ fidei poſſeſſor; ideſt cũ primum ei denunciatum eſſet. Qui ergo ſi ſcit quidem, nemo autem ei denunciauit? an incipiat vſuras debere pecuniæ redactæ? Et puto debere: cæpit enim malæ fidei poſſeſſor eſſe. Secundo in minoribus 25. ann. vbi mora fit re ipſa, iuxta *citat. l. In minorum C. in quib. cau. in integr. reſtit.* & hæc purgatur temporis curſu, *vt in l. Titia Seio 89. §. vſuras ff. de legat.* 2. Vſuras (inquit) fideicommiſſi, poſt impletos annos vigintiquinque puellæ, ex quo mora facta eſt, deberi. Quamuis enim conſtitutum ſit, vt minoribus 25. ann. vſuræ omnino præſtentur, tamen pro non mora habendum eſt &c.

Tertio in libertate, vbi ſimiliter fit mora re ipſa, *vt in l. Cum vero 26. §. 1. ff. de fideicomm. libert.* Apparet igitur (ait Vlpian) ſubuentum fideicommiſſariæ libertatibus, vt earum mora facta eſſe videatur, & ex die, qua libertas peti potuit. Quarto ſimiliter fauore per ſolum curſum biennij, *vt in l. vlt. §. vlt. C. de iur. dot.* ibi ſi ex tempore matrimonij biennium tranſactum ſit: illico redituum, vel penſionum, nec non panis ciuilis quæſtum eum preſtare etiam ſi nõ fuerint adhuc res principales traditæ; & ſi tota dos in auro ſit, itidem poſt biennium vſuras vſque ad tertiam partem centeſimæ præſtari.

Quinto, odio: vt in fure, & prædone. & violento deiectore *l. 1. § Rectiſſime ff. de vi, & vi arm.* ibi. ſic fit, vt etiam ſi homines, vel pecora demortua ſint, poſt deiectionem interdicto locus ſit. Denique Iulianus ſcribit eum, qui vi deiecit ex eo prædio, in quo homines fuerant, propius eſſe, vt etiam ſine culpa eius, mortuis hominibus, æſtimationem eorum per hoc interdictum reſtituere debeat: ſicuti fur hominis, mortuo eo tenetur,

netur,

Digitized by Google

netur, *& in l. Merito eod. tit.* ibi. Reſtituere debeas non ſolum poſſeſſionem ſoli, ſed etiam ea, quæ ibi fuerunt: quanquam ego moram fecero quominus interdicto te conuenirem: Subtractis tamen mortalitate ſeruis, aut pecoribus alijſue rebus caſu intercidẽtibus tuum onus, in eis nihilominus reſtituendis eſſe, quia ex ipſo tẽpore delicti plus quã fruſtrator debitor conſtitutus, *& in l. 1. C. de ijs, quæ vi* ſic. Perſecutionem eorũm, quæ vi, vel facto ablata ſunt, etiam ſi poſtea interciderint, integram eſſe iure reſponſum eſt. In inferente tamen metum diſtinguitur; an res peritura eſſet vel non; *vt in l. ſi cum exceptione 14. §. quatenus ff. quod met. cau.* ibi. Sed & ſi non culpa eius, cum quo agetur obierit: ſi tamen peritura res nõ fuit, ſi metum non adhibuiſſet, tenebitur reus.

Moram videtur feciſſe, qui litigare maluit, quam reſtituere, inquit *l. Nemo 82. §. unic. ff. de verb. oblig.* Et qui non facit ſtatim, in mora intelligitur vnde periculum decimarum ad ipſum ſpectat, dicit *gloſ. verbo frugibus in cap. Cum homines, de decim.*

Cum homo ex teſtamento petitus eſt, cauſa eius temporis quo lis conteſtabatur, repreſentari debet actori; ait *l. Quæſitum 43. §. vlt. ff. de legat. 1. vbi gloſ. verbo Conteſtabatur* ſic. Ex hoc dicunt quidam moram fieri à tẽpore litis conteſtatæ. Io. vero prius, etiam à die interpellationis, *vt l. Si quis ſeruo 86. ff. de legat. 2.* cum alijs pluribus, quæ allegat. Sed pro prima opinione obſtat fortiter *text. in l. 48 ff. de damn. infect.* Cum poſtulaſſem (inquit) vt mihi damni infecti promitteres, noluiſti, & prius quam prætor adiretur, ædes tuæ corruerunt, & damnum mihi dederunt, Pedius eſſe, ait, vt nihil noui prętor cõſtituere debeat, & mea culpa damnum ſim paſſus, quia tardius experiri cœperim: qui quidem tex. ſingularis reputatur ad hoc, quod mora non incurratur per extraiudicialem interpellationem, ſicut ibidem dicit *Apoſtill.* Verum intelligitur ſecundum *Bart.* ibi in his, quę ſolum per officium iudicis poſſunt conueniri. In alijs vero ante litem conteſtatam committi infert *gloſ. in l. 1. §. Si cui ff. vt legat. nom. cau.* ibi. Sic ante litem conteſtatam; & verba tex. ſunt. Et recte placuit ex mora incrementum habituram ſtipulationem, vt id quod oportebit comprehendat, & plus dicit *gloſ. verbo Periculum iuxta fin. in l. Neceſſario 8. ff. de peric. & commod. rei vendit.* quod mora interueniente mutatur natura contractus, per optimam *l. Illud 17. eod. tit.* cuius verba ſunt. Illud ſciendum eſt, cum moram emptor adhibere cœperit; iam non culpam tantum, ſed & dolum præſtandum à venditore. Quod ſi per emptorem, & venditorem mora fuerit: Labeo quidem ſcribit, emptori potius nocere, quam venditori moram adhibitam. Sed videndum ne poſterior mora ei damnoſa ſit. Quid enim ſi interpellauero venditorem, & non dederit ad id, quod emeram, deinde poſtea offerente illo, ego non acciperem? ſane hoc caſu mihi nocere debet. Sed ſi per emptorem mora fuiſſet, deinde cum omnia integra eſſent, moram venditor adhibuerit, cum poſſet ſe exoluere; æquum eſt poſteriorem moram venditori nocere. Non vides qualiter mora mutet naturam contractus?

Ex eod. tex. clare etiam patet, quod poſterior mora nocet, & dicit etiam *gloſ. vlt. in l. 2. §. 1. ff. quor. legat.* ibi. Et ſic nota hic poſteriorem moram nocere, quod intelligit ibidem Apoſtill. niſi prior moroſus commiſerit dolum, vel negligentiam, per ea, quæ ibi allegat, corroboratur etiam prima concluſio *ex l. Sicut per emptorem 53. ff. de act. empt.* ibi. Non enim poſſe videri moram per venditorem factam eſſe, ipſo

em-

emptore poſteriorem moram faciente. Mora autem videtur eſſe, ſi nulla difficultas venditorum impediat, quominus traderet, & præſertim ſi omni tempore paratus fuit tradere, vt inquit *l. Datio §. Si per venditorē ff de act. empt.* Nec per debitorem videbitur mora cōmiſſa ipſo creditore moram in recipiendo faciente, *vt in l. Qui diem 72. ff. de ſolut.* ibi. Quare pro ſoluto id in quo creditor accipiendo moram fuerit, oportet eſſe. Poſt vero moram Rei periculum ad creditorem non pertinere dixit *gloſ. 2. per tex. ibi in l. Quod te ff. ſi cert. petat.* Si tamen poſt mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia ſolueretur eius temporis inculpatam eſſe moram decidit *l. Pecunia 9. §. vlt. ff. de Vſur.* Nulla enim intelligitur mora fieri vbi nulla petitio eſt *l. Si pupillus 127. ff. de verb. oblig.* à qua deduxit *gloſ vlt. in capit. Auditis 15. de præſcript.* ibi. Quia vbi nulla petitio nulla mora.

In electionibus mora longior eſt valde ſuſpecta imo ſæpe damnoſa, ita inquit *c. Cum inter 18. de elect.* Mora enim ad ſe trahit periculum, & propter periculum moræ, quis ſubditur iuditio non ſuo, vt inquit *gloſ. verb. Periculo in c. Sacro 18. de ſent. excom.* Vnde Epiſcopus ſuſpenſus ſi in mora fuerit pro petenda relaxatione ſuſpenſionis, perdit collationem ſimultaneam, quam habet cum capitulo de beneficijs prouidendis, & deuoluitur in ſolidum ad ipſum capitulum iuxta *cap. vnic. §. 1. Ne ſede vac. lib. 6. vbi gloſ. verbo In mora ita quærit.* Sed quando dicetur eſſe in mora? hoc ipſo quam cito poſsit, licentiam non petijt.

Mora vnius, alteri non nocet, vulgaris eſt iuris regula. Niſi ſint ſocij, tunc enim vnius moram alteri nocere probat *gloſ. verbo Vnicuique in l. In condemnatione 334. ff. de reg. iur.*

Plus operatur mora vera quam ficta, vel interpretatiuā dicit *gloſ. in l. Si fideiuſſor 20. ff. de dol.*

Nihil ex obligatione, paucorum dierum mora minuetur, ait *l. Si in lege 27. §. pen. ff. locat. vbi gloſ. verbo Mora.* ita. Nota paruam moram non æſtimari, ſi damnum non afferat, *& l. Si debitori 23. ff. de iud.* ibi. Neque enim damnum magnum eſt in mora modici temporis.

Ceſſare facit moram exceptio, *vt in l. lecta 40 ff. ſi cert. petat.* ibi. Non enim in mora eſt is, à quo pecunia propter exceptionem peti non poteſt. Nec omne quod differendi cauſa fit ad numerandum eſt moræ *ff. de vſur. inquit l. Sciendum & gloſ. verbo Protractam in capit. Cum poſt 46. de elect.* tradit illud vulgare; Quod differtur non aufertur.

Nota fieri ſine mora, quod fit intra ſex menſes, alias intra quatuor menſes inquit *gloſ. verbo Mora in l. Apud eum 7. per tex. ibi.* ſine mora &c. & ibi *Sex menſium ſpatium cenſemus debere ſeruari C. de cenſib. & cenſitor. lib. 11.*

Celſus adoleſcens ſcribit eum qui moram fecerit in ſoluendo Sticho, quē promiſerat, poſſe emendare eam poſtea offerendo, eſſe enim hanc quæſtionem de bono, & æquo, ita *Paul. Iurecõſ. in l. Si ſeruum 91. ff. de ſolut. & in l. 5. ff. de publican.* ibi. Sed tamen abſoluendus eſt etiam, qui poſt acceptum iudicium reſtituere paratus eſt, *& l. Interdum 7.3. § Vnic. ſic Stichi promiſſor poſt moram inferendo purgat moram ff. eo tit. de verb. vbi gloſ. verbo Moram* ſic. Niſi lis cõteſtata ſit, & niſi eſſet pœna appoſita, nam tunc non purgatur, niſi circa iudicium, probat etiam *gloſ. in l. vtique 27. ff. de recept. arbitr.* ibi. Nota ergo purgari moram, niſi iudicium ſit acceptum per conteſtationem, *& gloſ. cap. Cum Bertoldus 18. de re iud. verbo breue tempus* ibi. ita videtur, quod mora poſsit purgari in iudicijs &c. quod habet locum ante litem conteſtatam, &

Digitized by Google

vbi ius actoris non eſt factum deterius & ita intelligenda eſt altera *gloſ. verbo mutata in capit. Cum ex eo 34. de elect. lib. 6.*

Debet autem moroſus poſt moſtum celeri ſatisfactione ſibi concludere, vt dicitur *in cap. Potuit de locat. vbi gloſ. verbo, celeriſſime quærit.* Sed quantum tempus dabitur ad purgandam iſtam moram? & reſpondet. Videtur, quod ante ſententiam &c. vel etiam vſque ad litem conteſtatam &c. vel modicum tempus dabitur forſan decem dierum &c. Dabo ei modicum tempus poſt biennium elapſum reſpectu ipſius biennij, &c. & illud modicum conſiderabitur arbitrio iudicis.

Purgatur etiam mora ſi animo nouandi creditor fuerit ſtipulatus, vel non animo nouandi ſi res fuerit in præſentia. Item per oblationem quantum ad euitandum interitum *l. Parui 17 ff. de condict. furt.* ibi, An aliud nomen aliumq; ſtatum transferatur &c. & ibi. Cum mora, quę veniebat ex furto veluti quadam delegatione finiatur, & citata *l. qui decem 72. §. 1. ff. de ſolut.*

Sed quid in electionibus purgabitur ne mora? Audi *gloſ. vlt. in cap. 5. de Supplend. neglig. prælat.* ſic dicentem, Hic euacuatur opinio eorum, qui dicunt, quod mora in electionibus poſsit purgari, quæ conſueuit notari &c. nam hic fuit nulla electio, quia fuit facta poſt ſermones, *& gloſ. etiam vlt. in cap. vlt. eodem tit.* ibi. Et ſic patet, quod mora in talibus purgari non poteſt, quia talis electio nulla eſt.

Item in ſententia à iure lata moræ purgatio non admittitur, vt notauit *gloſ. verbo Expectati in capit. Cupientes 16. de elect. lib. 6.* ibi, Reperitur vna dies veniſſe poſt terminum non allegans impedimentum nunquid moram purgat? Dic &c. quod cum hæc ſententia lata ſit à Canone propter moram, ſtatim elapſo termino commiſſa eſt pœna priuationis ipſo iure, quæ amplius purgari non poteſt.

Nec etiam purgabitur in tempore ſtatuto ab homine, vt habes verbo Tempus, & tempus eſt amplius non immorandi in mora ne tædio afficiam te.

Morbus.

SCiendum eſt morbum apud Sabinum ſic definitum eſſe habitum cuiuſque corporis contra naturam, qui vſum eius ad id faciat deteriorem cuius cauſa natura nobis eius corporis ſanitatem dedit, ita *Vlpian. in l. 1. verſ. Sed ſciendum ff. de ædil. ed.* idem & per eadem verba dicit *Aul. Gell. noct. atticar. lib. 3.* Addit inſuper *Vlpian.* ſic. Id autem alias in toto corpore, alias in parte accidere; namque totius corporis morbum eſſe putaphtiſis, febris, partis veluti cæcitatem licet homo ita quoq; natus ſit. Vtrumque à morbo multum differre: vt puta ſi quis balbus ſit: nam hunc vitioſum eſſe magis quam morboſum. Et ibi gloſ. notat diuerſitatem morbi, à vitio dicens ſic in verbo dixiſſe. Secundum Sabinum nomine morbi debilitas corporis, nomine vitij debilitas animi ſignificatur. Et eſt alia differentia: quia morbus eſt imbecillitas corporis tēporalis, ſed vitium eſt perpetuum corporis impedimentum, *in l. Inter ſtuprum 101. verſ. verum eſt morbum eſſe temporalem corporis imbecillitatem:* vitium vero perpetuum corporis impedimentum, veluti ſi luſcus ſit; nam & luſcus vtique vitioſus eſt *ff. de verb. ſig. circa quod vide etiam ſi vis Aul. Gell. vbi ſup. lib. 4. cap. 2.*

Sed enim ſunt quædam, quę in hominibus morbum faciunt in iumentis non adeo:

vt puta ſi mulus caſtratus eſt, neque morbi, neque vitii, quid habere videtur: quia neque de fortitudine, quid detrahitur, neque de vtilitate eum ad generandum numquam ſit habilis, ita inquit *l. Aediles* 38. *ff. illo tit. de adil. ed.* An autẽ homo caſtratus morboſus, an vitioſus ſit? tetigiſti in ipſo Verbo. Vide tamen latius *Gell. vbi ſup. proxime dict. capit.* 2. & ibi inuenies de ſterili, de eunucho, & de carente dentibus.

Poſt ſuſceptam tutelam cæcus, aut mutus, aut ſurdus, aut furioſus, aut valetudinarius deponere tutelam poteſt, ita dicit *l.* 43. *ff. de excuſat. tut.* Nam morbus dat vacationem ipſo iure, vt inquit *Apoſtill. ad §. Propter aduerſam de excuſat. tut. in Inſtit. per l. luminibus* C. *qui tut. dar. poſſ.* addens, quod etiam volens non admittitur. Sed hoc videtur, quod debeat intelligi de morbo perpetuo, ſeu vitijs, de quibus *in d. l.* 43. quia de morbo temporali dici non poteſt, cum is ſolum excuſet, dum durat *l. ſcire* 15. *§. conſequens verſ. ſufficit ff. de excuſat. tut.* ibi. Si enim quis propter ægritudinem, vel aliam neceſſitatem, puta maris, vel hyemis, vel incurſus latronum, aut aliam, quam ſimilem conſtituto tempore non potuit, ignoſcendum ei eſt. Nam ægritudo prorogat diem, & ſi tunc iudicauerit iudicatum non videtur, vt ait *gloſ. reſponſalem in capit. Cum dilect. de dol. & contum.*

Morboſus poteſt expelli à ciuitate, ſi timor eſt infectionis, vt deducitur *ex tex. in l. Caſus maioris* ibi. Aduerſus timorem contagionis &c. & ibi. Teſtes enim huiuſmodi morbo oppreſſos eo tempore iungi atque ſociari remiſſum eſt *C. de teſtam. & in Auth. vt ius iurand. quod praſt. ad fin.* ibi me ſanare, & eum expellere *collat.* 2. *tradit Bal. in l.* 2. *num.* 5. *de Sum. Trinit.* ibi. Et generaliter dicit, quod vbicumque eſt timor huiuſmodi infectionis, vel ſimilis, poteſt quis expelli de ciuitate, & ibi additio ſic Immedicabile vulnus enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur iuxta illud.

Morbida facta pecus totum corrumpit ouile.

Idem videbatur dicendum de morboſis, quoad ſpiritum *ex Iſa. c.* 52. *n.* 12. ibi. Recedite recedite exite inde, pollutum nolite tangere exite de medio eius. Sed *Auguſtin. relatus in cap. Ecce.* 23. *q.* 4. ſic explicat. Nos iſtam receſsionem ſpiritualiter intelligimus: illi corporaliter. Nam & ego clamo cum Propheta Æqualia ſumus vaſa vtitur nobis Deus diſpenſatione veſtra. Clamamus & nos, & dicimus vobis recedite, & exite inde: & immundum netetigeritis: ſed contactu cordis, non corporis. Quid enim eſt tangere immundum, niſi conſentire peccatis, &c. de quo latiſſime habes in capit. *Sequentibus dict.* 23. *quaſt.* 4.

Nouis morbis noua conuenit antidota preparari. ita inquit *cap. Caterum* 5. *de iur. cal. & ibidem Gloſ.* 1. *hac*. Nam experimento morborum cogũt nos inuenire multas medicinas, &c. Et quod medicamenta morbis exhibent, hoc iura negotijs, & nouis rebus, nouum remedium eſt adhibendum.

A teſtimonio repellitur, qui ſimili laborat morbo vt dicitur in *cap. Perſonas* 20. *de teſti*. ibi Nolumus vt aliqui conſimili morbo laborantes, ſi certum ſit, aut legitime ſuper hoc poſſint conuinci ab alterutra parte teſtes adducti fuerint in teſtimonium admittantur. Notabis tamen Gloſ. optimam, quæ eſt pen. *in capit. Teſtimonium* 54. *eodem titul. de teſtib. ad limitationem*, vbi ſeruus poterit excludere ſeruum

a teſtimonio, ſic dicens: Vnde ſi ſeruis vult probare ſe contraxiſſe cum libera ſciente, cum eſſe ſeruum, cum in hoc caſu habeat perſonâ ſtandi in iudicio poteſt excipere contra teſtes aduerſarij, quod ipſi ſunt ſerui, licet ipſe laboret ſimili impedimento, & ibi ponit contraria. ......

Mors.

A Morſu dicitur primi hominis, qui per eſum pomi mortem incurrit, vt inquit *Cardinal. in Clem. 1. vt lit pend.* Hæc autem mors corporalis eſt, altera dicitur ſpiritualis, quæ ex peccato oritur, & altera gehennalis in pænam peccati, vt ſatis colligitur *ex capit. vlt. de pœnit. diſt. 6. maxime ad fin.* ibi. Quædam enim ſunt peccata mortalia, quæ in pœnitentia fiunt vitalia, non tamen ſtatim ſanantur. Sæpe enim eſt, qui moreretur, niſi medicaretur non tamen ſtatim ſanatur. Languet victurus, quia prius erat moriturus. Qui autem impænitens moritur omnino moritur, & æternaliter cruciatur.

Itidem triplex eſt mors: naturalis ſcilicet, ciuilis, & pluſquam ciuilis, & hæc dupliciter. vel mala, vt per deportationem in metallum, ſeu triremes, vel bona, vt quando quis mũdo moritur per ingreſſum religionis. Illa vero naturalis matura dicitur in ſene immatura in iuuene, & acerba in infante, *vt per Cardinal. ſup.*

Propter peccatum homo citius etiam mori præſumitur. Et ideo propter periculum mortis non admittitur appellatio, de qua *in cap. Qua fronte 25. de appellat.* vt notauit *ibidem gloſ. verbo, decedat*, per relata verba.

Vbique eſt mors timenda, cum eius dies incertus ſit, ſic dicit, & probat *gloſ. verbo mortis in §. 1. de donat. in Inſt. & ibidem Apoſtill.* ita. Hoc verum cum quid agitur facinoroſe, ſecus vbi virtus exercetur, quia tunc mors non eſt timenda. & affert dictum Senec. Sic diſcas, quaſi nunquam moriturus, ſic viuas, quaſi cito moriturus; nihil enim mali in morte eſt. Verumque videtur probari ex *Eccleſiaſtic. cap. 41. in princip.* ibi. O mors, quam amara eſt memoria tua! & ibi. O mors bonum eſt iudicium tuum; & ibi. Noli metuere iudicium mortis. Vnde dicebat S. Hilarion. Egredere quid times? egredere anima mea, quid dubitas ſeptuaginta prope annis, ſeruiſti Chriſto & mortem times?

Quam præpoſterum eſt, quamque peruerſum, vt cum Dei voluntatem fieri poſtulemus, quando euocat nos Deus; & accerſit de hoc mundo, non ſtatim voluntatis eius imperio pareamus, obnitimur, & reluctamur, & peruicacium more ſeruorum ad cõſpectum Dei cum triſtitia, & mærore perducimur exeuntes iſtinc, neceſſitatis vinculo, non volũtatis obſequio, & volumus ab eo præmijs cæleſtibus honorari, ad quem venimus inuiti; ita *Ciprian. relatus in capit. Quam præpoſterum 13. quæſtion. 2.*

Seneca vero *epiſt. 30. num. 4. ad fin.* ita ait. Viuere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur, quam ideo timere dementis eſt, quia certa expectantur, dubia metuũtur. Sed apud nos, inquam ego, ideo mors timetur, quia dubius eſt qualis exitus ſit in reddenda villicationis noſtræ ratione. Et ex ipſo Senec. colligitur *epiſt. 75.* ibi. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa, ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota, & ideo non dementis, ſed prudentis eſt hunc timorem habere, maximè ad nos inducendos ad faciendum fructus dignos pænitentię: quibus factis nec mortem

tem

tem, nec exitum prædictum timebimus; audi eundem *Senec. vbi ſup. numer.* 4. Mortem venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diù compoſuerat. Non mortem timeamus, ſed cogitationem mortis, ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus, ita ſi timenda eſt mors, ſemper timenda eſt. Quod enim tempus morti exceptum eſt? tu tamen vt nunquam timeas, ſemper cogita, *& in epiſt.* 115. *in fin.* ſic. Nihil tam æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio breuis æui, quicquid facies reſpice ad mortem, *& epiſt.* 71. *citat.* Citius mori, vel tardius ad rem non pertinet; benè mori, aut malè ad rem pertinet; benè autem mori, eſt effugere malè viuendi periculum, *& epiſt.* 62. Antè ſenectutem curaui, vt benè viuerem, in ſenectute, vt benè moriar.

Stultitia eſt timore mortis mori, dixit idem *Senec. citat. epiſt.* 71. *Vnde Martial. epigram. lib.* 1. *cecinit.*

> *Nolo virum facili redimit, qui ſanguine famam:*
> *Hunc volo laudari, qui ſine morte poteſt.*

Et alibi ita.

> *Hoſtes cum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit,*
> *Dic mihi non furor eſt, ne moriare mori?*

Et Ioſeph *lib.* 3. *de bell. Iud. cap.* 14. ſic. Pulchrum enim eſſe pro libertate mori, & ipſe fateor, pugnando tamen, & eorum manibus, qui eam præripuere &c. Itidem autem timidus eſt habendus, qui mori nō vult, cum opus eſt, & qui vult, cum non oportet. Iſte autem, qui ſibi manus intulit, meritò puniendus eſt; qui enim ſibi non pepercit, minus alij parceret, dixit *Iureconſ. in l. vlt. ff. de bon. eo. qui ant. ſent.* niſi dolorem corporis non ſuſtinendo, id fecerit, *vt in l. Bouem* 43. *verſ. mortis ff. de adil. edict.* & ibidem per *gloſ. & in eadem l. vlt.* latius diſtinguitur.

Hic poteſt quæri, an poſsit condemnato ad mortem dari electio mortis, quam ſibi met inferat? *Et Roman. ſing.* 133. negatiuè reſoluit per *tex in l. Aut damnum* 8. *poſt princip. ff. de pæn.* Verum Apoſtill. ad eundem textum cōtrarium tenet, & benè; nam tex. tale quid non dicit, ſed quod quando damnatur quis morte gladij, non debet alio genere pænæ mori, eo quia ſententiæ executio non poteſt fieri in alia forma, quam expreſſa in ea. Aliàs ſi ſimpliciter dicatur reum condemnari ad pęnam mortis naturalis, poterit Iudex dare electionem damnato, prout fuit data cuidam Peto, qui elegit gladio ſe ipſum occidere, cuius vxor arrepto eodem gladio prior ſuper ipſum occubuit, & poſtea marito tradidit, vt teſtatur *Martial. in Epigram.* hoc modo.

> *Caſta ſuo gladium dum traderet Arria Peto,*
> *Quem de viſceribus traxerat ipſa ſuis.*
> *Si qua fides; vulnus, quod feci, non dolet, inquit,*
> *Sed quod tu facies, hoc mihi, Pete, dolet.*

Verba autem d. legis, Aut damnum ita ſe habent. Vita adimitur, vt puta, ſi damnatur aliquis, vt gladio in eum animaduertat; ſed animaduerti gladio oportet, non ſecuri, vel telo, vel fuſtibus, vel laqueo, vel aliquo alio modo. Proinde nec liberam mortis facultatē concedendi ius ipſi præſides habent.

Nullum malum glorioſum eſt, mors autem glorioſa eſt, mors ergo non eſt malum, inquit *Senec. citat. epiſt.* 71. vbi probat eſſe, quid indifferens, concluditque.

Et

Et ſic mors inter illa eſt, quæ mala quidem nō ſunt tamen habent ſpeciem mali. Huius cogitatione humana fragilitas perturbata, minus memoria poteſt res plures conſequi, vt dicit *l. Hac conſultiſſima C. qui teſta. fac. poſſ. & Auth. de trien. & ſem. §. Illud quoq; coll.3.* ſic. Forſan oblitus eſt datorum præ tumultu mortis anguſtiatus. Et ſi hæc, & alia efficit mortis naturalis cogitatio, quid faciet, ſi timeatur violenta per iniuriam non per iuſtitiam inferendam? Audi *Pontif. in Clem. Paſtoralis de ſentent. & re iud.* ſic dicentem. Quis enim auderet, vel qua ratione audere aliquis teneretur conſiſtorij talis ſubire iudicium, & ſe in hoſtium ſinu reponere, ac ad mortem per violentam iniuriam, non per iuſtitiam inferendam vltroneum ſe offerre? Hæc iure timentur, hæc de more vitantur, hæc abhorret natura.

Siquidem terra marique, & tam pace, quàm bello, tam bello, quàm militia multis generibus mortis periculum metui poteſt, dicit *Iureconſ. in l. Senatus 35. poſt med. ff. de donat. cau. mort.* Et cum hæc ita ſint, miramur quando aduenit mors; quid autem ſtultius eſt, quàm mirari in vllo die factum, quod omni poteſt fieri? ait *Senec. epiſt.* 102. & quod peius eſt, quotidie morimur, & queritur mortale genus. Quis ſine querela moritur? Quis extremo die dicere audet, vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi. Quis non recuſans, non gemens exit? At qui hoc ingrati eſt non eſſe contentum præfato tēpore, ſemper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita non eſſe ſummum bonum in tempore. Vt prolongetur tibi dies mortis nihil proficit ad felicitatem, quoniam mora non fit beatior vita, ſed longior; ita *Senec. lib. 5. de benef. cap.17.* De prædictis poteſt dici, quod idem *lib. 3. epiſt. 22. in fin.* peiores morimur, quam naſcimur. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſcitur. Hoc denique circa diem mortis præſta; moriantur ante te vitia, dixit idem eodem *lib. 3. epiſt. 27. in princip.*

Mortuos an liceat deplorare? Dictum eſt Verbo. *Lugere.*

Morituris ſuccurritur etiam à Laicis, ſi præsbyteri deſunt ſi ſecundum Auguſt. qui agens in extremis cōfitetur ſociis turpitudinem criminis, ſit dignus veniæ ex deſiderio ſacerdotis, cur non ſimiliter ſit dignus reconciliatione ex deſiderio Epiſcopi, ſic inquit *cap. ſi aliquis 26. quæſt.6.*

Mors filiorum eſt contra votum parentum, vide *Filius*, & ibidem quando inſimul moriuntur quis prior mortuus præſumatur. Si verò mater, & filius, præſumitur mulierem prius deceſsiſſe, inquit *gloſ. vlt. in l. Si poſſeſſor 32. ff. de religioſ. & ſumpt. fun.* niſi filius infans eſſet, vt in *l. Inter 26. ff. de pact. dotal.* ibi. Mulier ſi naufragio cum anniculo filio perijt. Quia veriſimile videbatur ante matrem infantem perijſſe, vbi gloſ. ſic. Sed quid de filio pubere? Reſponde contra, vt &c.

Mortuus in bello, per gloriam intelligitur viuere, ſupra Verbo *Bellum.*

Natus mortuus habetur pro non nato, vt dicit *gloſ. in l. Poſthumo C. de collat.* quam refert *Apoſtill. in l. Is cui 18. per tex.* ibi, Si tamen natus viuus fuerit, vbi etiam *gloſ. vnius ff. quand. di. legat. ced. & gloſ. verbo Moriantur in Auth. de nupt. §. Quoniam infirmas coll.* 4. ibi. Ita hæc duo ſunt paria nullum natum eſſe, vel eſſe, ſed mortuos eſſe omnes, vel etiam pro parte, quo ad partem.

Si quis moriēs dixiſſet a ſeruo vim mortis ſibi illatam eſſe, dicendum eſt non eſſe, credendum domino, ſi moriens hoc dixit, niſi potuerit, & probari; ita *l. 3. §. 1. ff. ad Syllan.* A die autem vulneris videtur occiſus, inquit *gloſ. in l. Qui ſtictum 5. ff. de confeſſ. per l. Ita vulneratus*

tus ff. ad l. Aquiliam.
Ad teſtamentum aperiendū probari mortem ſemiplene ſufficere, inquit *gloſ. verbo liquerit in l. 2. §. Si dubitetur ff quemadmodum teſta. aper.* ibi. Quod probatum erat eum mortuum, quod ſufficit ſemiplenè probari per vnum teſtem, vel præſumptionem, vt habeat locum hoc edictum.
Morte rei iudicium ſoluitur, inquit *l. In Senatuſconſultum 15. §. Si propter mortem ff. ad Turpil.* & etiam extinguitur, vt dicis Verbo *Delictum. Et in Auth. de nupt. §. Deinceps coll. 4.* ibi. Quæ omnia ſimiliter ſoluit, expectat mors. Vnde mortuo non debes inſultare, etiam ſi iniquo, ideo dixit Philoſtratus cuidam poetæ inſultanti mortuo tyranno. Inſtitutum laudarem tuum, ſi viuum accuſaſſes, viuentem namque tyrannum laceſſere viri eſſe duco, at mortuo inſultare cuiuſq; Mortuus enim per neminem defenditur, *vt in l. De qua re §. Cum abſentem ff. de iud. & tradit gloſ. Verbo. Quodammodo in l. Si præcedente ff. mandat.*
Si poſt iudicium acceptum homo mortuus ſit ſine dolo malo, & culpa poſſeſſoris tamen interdum tanti damnandus eſt quanti actoris interfuit per eum non eſſe effectum, quominus tunc cum iudicium acciperet, homo exhiberetur, tanto id magis, ſi apparebit eo caſu mortuum eſſe, qui non incidiſſet, ſi tunc exhibitus fuiſſet, ita *l. De eo 12. §. Si poſt ff. ad exhib.* ſed de hoc latius dictum eſt ſupra Verbo *Mora.*
Mortis tempus in ratione legis Falcidiæ incunda placuit obſeruari, dicit *l. Cum quo 56. ff. ad l. Falcid. & l. In quantitate 73. eod. tit.* Idem tempus attenditur in qualitate filij, cui eſt facta ſubſtitutio, vt notauit *Apoſtill. Bald. in l. pen. ff. de legat. praſt. per tex.* ibi. Et placet in ea neceſſitudine tunc eſſe, quando dies legati cedit, vbi gloſ. declarat dictus, quod eſt tempus mortis. Idem tempus etiam inſpicitur, vt libertus ſatisfaciat portioni debita patrono, vt in Verbo Tempus habes. Item tempus mortis binubi inſpicitur ad diſcernendum, an vitricus, vel nouerca habeat plus, quam vnus ex filijs primi matrimonij, vt in *Auth. de nupt. §. Quia vero coll. 4.* ibi. Optimum nobis viſum eſt eſſe mortis parentis obſeruari tempus, & ibi. Vnde vt quo circa hoc curemus tempus illud conſiderandum eſt, ſecundum, quod binubus moritur.
Mors ciuilis, & naturalis æquiparantur, vt de ingrediente in monaſterium dicitur per *tex. in l. Deo nobis 41. in fin. C. de Ep. & Cl.* vbi. Quod debuit legitimè, vel expacto per caſū mortis exigere, *vbi gloſ. legitimè poſt mediū* ſic. Itē nota hic renunciantem ſæculo haberi pro mortuo. Et de deportato cui publicantur bona *l. Actione 66. §. morte verſ. publicatione ff. pro ſoc.* ibi. Si Socij omnia bona publicentur. Nam cum eius in locum alius ſuccedat, pro mortuo habetur; & comprobat *gloſ. in cap. Si Epiſcopus 36 de ſupplen. neglig. prælat. lib. 6.* ibi. Et nota ciuilem mortem æquiparari naturali &c.
Verum prædicta concluſio ſic ſimpliciter poſita non poteſt ſubſiſtere, quia potius contraria eſt ponenda, quòd non æquiparatur mors ciuilis naturali lege *l. Exceptione 121. §. In inſulam deportato ff. de verb. oblig.* inquit enim. Cum moreris dari? non, niſi moriente eo committitur, & *gloſ. ibi. verbo Morientis ſit. Naturaliter.* Et ſic nota appellatione mortis, naturalis intelligitur, & non ciuilis. Vnde dixit optimè *gloſ. Verbo. Non morte in cap. ſuſceptum 6. de reſcript. lib. 6.* Numquam mors ciuilis naturali comparatur, niſi in caſibus à Iure expreſsis.
Nota; quòd dicitur ille extinctus, & mortuus, qui ab aliqua dignitate, vel officio cum dedecore remotus eſt, vt dicit *Io. de Plat. per tex. ibi in l. 1. C. de pri-*

mi-

Digitized by Google

micon. lib. 12. *ad fin.* in illis verbis. Et numerariorum opus, extincto iniuria autore, minuendum.

Nota vltimo, quòd vbicumque in Iure Canonico reperitur pœna mortis, debet exponi pro ſententia excommunicationis, quod tene mente, quia alibi non ita benè probantur, quia duplex eſt mors, quædam temporalis, quæ eſt illa ſeparatio animæ à corpore, alia ciuilis, vt excommunicatio, per quam ſeparatur anima à gratia Dei. Nā Deus eſt vita animarū, & iſta eſt difficilior mors, quàm prima, niſi quis ab ea liberetur; ita ponit *Abb. in capit. Per venerabilem* 13. *num.* 25. *qui fil. ſint legit.* Canon enim nunquam imponit mortem naturalem, imo prohibet clericum intereſſe. *in capit. ſententiam ne Cleric. vel Monach.*

Mos.

BOni mores dicuntur, qui naturali rationi conueniunt, mali verò, quia ab ea diſſentiunt, & peccatum inducunt ſecundum *D. Thom.* 12. *quæſt.* 100. *art.* 1. & notatur *in l. Si quis inquilinos* 115. *§. vlt. ff. de legat.* 1. ibi. Contra Ius eſt ad bonos mores. Iſti criminis ſuſpicionem inducunt, illi autem excludunt *l. Non omnes* 5. *§. A barbaris ff. de re mil.* ibi. Et ſi bonus miles ante exiſtimatus fuerit, prope eſt, vt affirmationi eius credatur, ſi emanſor, aut negligens ſuorum, aut ſegnis, aut extra contubernium agens, non credetur.

De bonis dicitur in *l. Scire* 21. *§. Eos verſ. Cum reliquis ff. de tut. & curat.* ſic. Neque facultates enim, neque dignitas ita ſufficiens eſt, vt bona electio, vel voluntas, & benigni mores, & ab ea deduxit *gloſ. Verbo Sobrietas in l. Nec si §. vlt. ff. de adopt.* ibi. Plus enim facit grauitas, & benigni mores ad fidem, quàm facultates, *& in cap. Nulli* 8. *verbo morum de elect. lib.* 6. ibi. Et boni mores pluſquam diuitiæ operantur, *& in l. magiſtros Verbo Moribus C. de profeſſ. & med. lib.* 10. ibi. Boni mores namque omnes diuitias excedunt, *& in l.* 2. *ff. de teſtib. notat gloſ.* quòd mores dignitati præferuntur.

Neque nuptiæ, neque natales matremfam. faciunt, ſed boni mores, inquit *l. Pronunciatio* 46. *ff. de verb. ſig.*

Mos namq; retinendus eſt fideliſsimæ vetuſtatis, inquit *l. Teſtamenta* 18. *C. de teſtam.* Nam diuturni mores vim legis obtinent, *vt in Inſtit. de Iu. nat. §. & cap. Diuturni* 12. *diſt.*

In mores fortuna Ius non habet; hos diſponat, vt quàm tranquilliſsimus ille animus ad perfectum veniat, qui nec ablatum ſibi quicquam ſētit; nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt quocumque res cadunt, ita dixit *Senec. Epiſt.* 36. Ioſeph. autem *lib.* 15. *antiq. cap.* 2. *num.* 4. ſic. Nec reges ſolere meminiſſe accepti in priuata vita beneficij, quādoquidem mores cum fortuna ſint mutabiles.

De malis autem moribus ſic Auguſtin. ait *lib. de doct. Chriſt.* relatus *in cap.* 2. 41. *diſt.* Quiſquis rebus prætereuntibus reſtrictius vtitur, quā ſe ſe habent mores eorum, cum quibus viuit, aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt.

Multum vero diſtant damna morum à damnis bonorum temporalium, cum iſta extra nos ſint, illa verò in nobis dicitur *in cap. ſunt plurimi in fin.* 6. *quæſt.* 1. & comprobant verba *cap. ex merito, & c. Deteriores ead. cau. & quæſt.* ibi. Deteriores ſunt, qui vitam, moreſque bonorum corrumpunt ijs, qui ſubſtantias, prædiaque diripiunt. Vnde in *cap. Ad hæc* 8. *de Iudæ. prohibetur cum eis familiaritas*, ibi. Quoniam Iudæorum mores, & noſtri in nullo concordant; & ipſi de facili ob continuam conuerſationem, & aſsiduam familiaritatem ad ſuā ſuperſtitionem, & perfidiam ſimpli-

cium

ciũ animos inclinarent. Mores enim à coniunƈto formantur, vt dixit *gloſ. Verbo Perfecta in Auth. de monach. §. 1. coll. 1.*

Valde feroces ſunt qui proprias voluntates ſequentes, non moribus ſuis parcere ſciunt, inquit *gloſ. verbo Chaldæorum in cap. ſi Paulus 32. quæſt. 5.* Et ferociores beſtijs ferocibus, qui approbantes in ſe peſsimos mores, in alijs reprobant eoſdem. Mores namque, quos quis in ſe approbat, in alijs non poteſt reprobare, vt ſummatur in *l. In arenã per tex. ibi. Niſi & ipſe ſimilis conditionis ſit C. de inofficioſ. teſtam. & in l. Cum mulier 49. ff. ſolut. matr.* ſic. Cur enim improbet maritus mores, quos ipſe, aut ante corrupit, aut poſtea approbauit?

Etenim malorum mores, infirmitas animi non excuſat, dicit *l. 1. C. ſi adu. delict.*

Omnia, quæ contra bonos mores, vel in pacto, vel in ſtipulatione deducuntur, nullius momenti ſint *l. Ex eo C. de inutil. ſtipul.* idem in vltimis voluntatibus *ex d. l. Si quis inquilinos §. vlt. de legat. 1.* & ſæpe alibi. Denique ex *Ouuid. de art. amand.*

Pectoribus mores tot ſunt, quot in orbe figuræ.

Reliqua latè habes ſupra *Verbo. Conſuetudo.*

Motus.

TRes dari in anima dicit *Bald. in l. Moueor C. ſi ſeruus exportan. ven.* ſic de triplici animæ motu loquitur: Nam anima mouetur admiratiuè; & iſte fuit primus ſecundum huius legis ordinem. Secundò mouetur punitiuè, & iſte fuit ſecundus motus. Tertio mouetur præſumptiuè, & iſte eſt tertius motus.

In poteſtate noſtra non ſunt primi motus, & hac ratione dicit *Iureconſ. Paul. in l. 40. ff. de reg. iur.* Quicquid calore iracundiæ, vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quàm ſi perſeuerantia apparuerit iudicium animi fuiſſe, & tradit *Bald. in l. 1. §. Ius naturale ſub num. 3. ff. de iuſt. & iu.* ibi. Aut conſideramus primos motus, qui non ſunt in poteſtate noſtra, nec in voluntate, & tales motus ſunt de Iure naturali, quia in eis non eſt peccatum, imò ſi quis reſiſtat eſt meritum, quia virtus in infirmitate perficitur.

Si motu proprio alicui aliquod beneficiũ obtinenti conferamus: aliud de illo non habita mentione, non ob hoc gratiam huiuſmodi, quæ de noſtra mera liberalitate proceſsit inualidam volumus reputari; ſecus ſi ad petitionem illius, vel alterius pro eodem oblatam, gratiam huiuſmodi faciamus: tunc enim (quantumcumque modicum beneficium taceatur in ea) ipſam veluti ſurreptitiam vires nolumus obtinere. Motu quoq; proprio tunc ſolùm gratia fieri cenſeatur, cum hoc expreſse cautum fuerit in ea ſic *Bonifac. 8. in capit. 23. de preb. lib. 6.*

Notabis tamen, quod licet non poſsit cõtra talem gratiam opponi ſubreptio, adhuc tamen poterit dari de defectu intentionis Papæ, cum defectus intentionis in gratia motu proprio idem operetur, quod ſubreptio in illa, quæ ad partis ſupplicationem impetratur, ex quo defectu gratia illa erit ipſo Iure nulla vt tradunt doctores *in capit. Cauſam, quæ il 2. de teſtib. vbi gloſ. Hoſt. Ioann. Andr. Abb. Felin. & alij,* & ita iudicatur in Rota.

Nec etiam tollit Ius quæſitum alteri iuxta *reg. de Iur. quæſit.* niſi expreſsè ſit ipſi regulæ, derogatum, & ſi vis de materia ad ſatietatem videas. *Seraph. de-*

tiſ. 398. *per totam*, quia Apolecta noſtrum non agit, nec de deciſionibus, nec de doctoribus, ſed ſolum de primis parentibus, noſtri iuris.

Mox.

IDeſt incontinenti nullo actu contrario intermedio. Præterea quandoque non aliter accipitur, ideſt ſtatim cum quodam temperamento decem dierum. Et mox quandoque dicitur ad annum. Et cum quodam temperamento, ſiue ſpatio. Item quandoque cum primum potuit. Item confeſtim, & illicò, id eſt vſque ad triduum. Ita ponit *gloſ. verbo. Mox in cap. Quia propter* 42. *de elect.*

Mox idem & ſi, non mox, nam non accipitur pro confeſtim, ſed longum tempus etiam reſpicit, ſic dicit *gloſ. Verbo. Mox in l.1. ff. ſi cert. petat. & probatur ex l. A diuo Pio §. In venditione ff. de re iud.* ibi. Capi pignora iubentur, mox diſtrahi; nam pignora ſic capta illicò non venduntur, ſed poſt aliquos dies, in quibus præconizantur, & poſtea addicuntur. Eſt ergo ſumendum, mox, ſecundum ſubiectam materiam, nam quando agitur de tutore, mox cum fuerit creatus ſub præſentia publicarum perſonarum inuentarium omnium ſolemniter facere curabit, *vt in l. Tutores* 24. *C. de admin. tut. vbi gloſ. mox*, ideſt, quam primum poteſt, ideſt ſtatim, niſi iuſtiſsima cauſa differat: ſequitur *Bart. in l. Tutor, qui repertorium num.* 6. *ff. de admin. tut. & in l. Si pater captus ſit ab hoſtibus mox filius ff. de vulg. inquit gloſ. mox.* ideſt in eodem momento, & ſtatim vnus poſt alium.

Ad peremptorium edictum hoc ordine venitur, vt primo quis petat poſt abſentiam aduerſarij edictum primum, mox alterum, inquit *Vlpian. in l.*68. *ff. de iud. & in l. ſequent.* explicat illud, mox dicens. Per interuallum non minus decem dierum, & ibidem *gloſ. mox.* dicit, nota quod mox dicitur decem dierum, & in *l. fructus* 7. *ff ſolut. matr.* intelligitur, mox, interuallum menſis vnius, vt ibi notat *Bald. num.*2. vbi ponit quæſtionem circa teſtes deponentes de teſtatore inſtituente vnum hæredem, & mox alterum an duo, vel vnum ſit teſtamentum. Videtur etiam quòd, mox, poſsit intelligi de triennio, nam in *l. Sed & ſi* 6. *§. ſolemus verſ. ſi ſeruus alienus ff. de hered. inſt.* inuenitur, quòd ſeruus alienus ſub cõditione hęres ſcriptus traditus eſt ſeruo hæreditario, & mox vſucaptus, non enim poterat vſucapi, niſi per triennium; mox, igitur, hic intelligitur tempus trium annorũ. Vide *Alex. omnino in l.* 1. *§. Qui præſens ff. de verb. oblig.*

Si Titij debitorem cui te hæredem putabam, cum eſſet Seius hæres, conuenero ſimiliter, & exegero, mox tu ratum habueris; eſſe mihi aduerſus te, & tibi mutuam negotiorum geſtorum, dicit *l. Si pupilli* 6. *§. Item quæritur verſ. idem ait ff. de negot. geſt. & ibi gloſ. mox*, ſic. Ideſt poſtquam ſeruiſti, quodam ſpatio, nec minimo, nec maximo, vbi alia affert iura.

Nota denique quòd, mox, poſitum in lege pœnam imponente, intelligitur ipſo iure iuxta *l. Si quis maior* 41. *C. de tranſact.* ibi. Mox commoda deputabuntur eis, qui intemerata pacti iura ſeruauerint; vbi optime *Bart. num.* 10. notat ibi. Nam ex dictione, mox, apparet quòd fit ipſo iure, & probatur etiã in *Auth. vt fin. probib. matr. debit. & c. coll.* 7. ibi. Mox tamen vt ſecundas contraxerit nuptias, repente expelli à tutela.

Digitized by Google

Mulcta.

ILla eſt, quam iudex arbitrio ſuo imponit, & differt à pœna, quia hæc à Iure cõmuni, vel Municipali imponitur. Audi *Vlpian. in l. Aliud eſt 131. ff. de verb. ſig.* Inter mulctam, inquit, & pœnam multum intereſt, cum pœna generale ſit nomen, & omnium delictorum coercitio; mulcta ſpecialis peccati, cuius animaduerſio hodie pecuniaria eſt. Pœna autem non tãtum pecuniaria verum & capitis, & exiſtimationis irrogari ſolet. Et mulcta quidem ex arbitrio eius venit, qui mulctam dicit; pœna non irrogatur, niſi quæ quacumque lege, vel alio Iure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt, quinimo mulcta ibi dicitur, vbi ſpecialiter pœna non eſt impoſita. Item mulctam is dicere poteſt cui adiudicatio data eſt, Magiſtratus enim ſolos, & præſides prouinciarũ poſſe mulctam dicere, mandatis, permiſſum eſt: pœnam autem vnuſquiſq; irrogare poteſt, cui huius criminis, ſiue delicti executio competit, *& in l. 244. labeo* ſic ait. Si qua pœna eſt, mulcta eſt, ſi qua mulcta eſt, pœna eſt. Paulus, vtrumq; eorum falſum eſt, namque harum rerum diſſimilitudo ex hoc quoque apparet, quòd de pœna prouocatio non eſt &c. at mulctæ prouocatio eſt &c. Ex hoc quoque earum rerum diſsimilitudo apparere poterit, quia certæ pœnæ ſingulorum peccatorum ſunt, mulcta contra, quia eius Iudici poteſtas eſt, quantam dicat; niſi cum lege conſtitutum eſt, quantum dicat. Poteſt etiam dici alia differentia, quia pœna ſæpe infamat, *vt in d. l. Aliud* ibi. Capitis, & exiſtimationis; mulcta vero numquam iuxta decretum Seueri, & Antonini *in l. 1. C. de mod. mulct.* ibi. Mulcta damnum famæ non irrogat. Et inſuper pœna poteſt eſſe corporalis, & pecuniaria, mulcta autem ſolùm pecuniaria, vt in citata *l. Aliud*. Alia notabis Verbo. Pœna; hæc de mulcta ſufficiunt dicta.

Mulier.

DIcitur illa, quæ eſt cõrrupta, & hoc propriè, & ſtrictè ſumendo, ita dicit *Apoſtill. ad l. Alioquin 11. ff. de contrah. empt. per tex.* ibi. Quòd ſi ego me virginẽ emere putarem, cum eſſet iam mulier. Quandoquidem tamen, & virgo appellatione mulieris cõtinetur, inquit ibidem *& gloſ. vlt.* & ſæpè alibi, & *ex Ioann. 19.* Dum Chriſtus Dominus Virgini matri dixit. Mulier ecce filius tuus. In materia tamen veſtimentorum indiſtinctè muliebris veſtis intelligitur de omnibus fœminis, ſic inuenitur apud *Vlpian. in l. Argumento 27. ff. de aur. & arg. leg.* his verbis. Muliebri veſte legata, & infantilem contineri, & puellarum, & virginum. Pomponius lib. 22. ad Sabinum rectè ſcribiit. Mulieres enim omnes dici quæcumque ſexus fœminini ſunt, & ibidem, quę ſint ornamenta.

Mulier naturaliter ad generandum edita eſt, ſic atteſtante *Imp. in l. 2. C. de indict. vid. toll.* ibi. Cum enim mulieres ad hoc natura progenuerit, vt partus ederent, & maximè eis cupiditas ad hoc conſtituta ſit; & ibidem notat *Bald.* Poſt vero quinquaginta annos non generat, *vt in l. Si ſterilis 22.* ibi. Vel maior annis quinquaginta *ff. de act. emp. vbi gloſ.* ſic. Quæ etiam à Iure præſumitur, quòd non poſsit parere, & ſi cõtra fiat eſt miraculum, vt hic, *& C. de legit. hæred. l. Si maior* quinquagennaria partum ediderit &c. ibi. Licèt mirabilis huiuſmodi partus inueniatur, & rarò contingat; nihil tamẽ eorum, quæ probabiliter à natura noſcuntur, eſſe producta reſpui &c.

Et notabis, quod licèt à mulieribus par-

tus edantur, non dicitur tamen ab eis oriri, ſed ab hominibus, iuxta *Auguſt. relatum in cap. Hac imago* Dei eſt in homine, vt vnus factus ſit homo, ex quo cęteri oriantur, habens imperium Dei, quaſi vicarius eius, quia vnius Dei habet imaginem. Ideoque mulier ad imaginem Dei non eſt facta 33. *quaſt.* 5. Et tamen vbi primum vidit Adam mulierem, eius imago ſibi complacuit, & dixit: Hoc nũc os de oſsibus meis, & caro de carne mea, quam ob rem relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit vxori ſuę *Geneſ.* 2. & ideo ei adhæſit, vt ipſum Deum creatorem ſuum reliquerit, & adhæreret vxori ſuę, & cum in honore eſſet, non intellexit, & dedit primatum vxori ſuæ, eidem obediendo, & facta fuit ſibi contraria, iuxta illud *Eccleſiaſt. cap.* 25. 6. 17. ibi. Mulier ſi primatum teneat, cõtraria eſt viro ſuo; vbi alia inuenies de malitia mulieris. de bonitate vero *cap.* 26.

Et cùm alias mulier, nec caput, nec pes viri ſit, vt latè probatur infra *Verbo Vxor.* Dicit tamen *Iurecon*ſ. vtrumq; eſſe *in l. Pronunciatio* 195. *§. vlt. ff. de verb. ſig.* ibi. Mulier autem familiæ ſuæ, & caput, & finis eſt. Sed diuerſum quidem eſt eſſe caput familiæ, ab eſſe caput viri. Caput familiæ dicitur, quia ab ea incipit familia viri ex filijs ab ea editis, & finis familiæ, quia in ea ipſa eius familia finitur, cum tranſeat ad alteram ſcilicet viri ſui. At vero caput viri non eſt, nec debet eſſe, cum ſit contra Dei præceptum dicentis; ſub poteſtate viri eris, & ipſe dominabitur tibi. *Geneſ.* 3. & *Paul. ad Thimot. cap.* 2. ſic. Docere mulieri non permitto, neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio, & 1. *ad Corinth.* 14. Taceant, non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut, & lex dicit. Si autem dominentur mulieres loquantur, & reprehendant, dixit *Hieronym. ſup. Eſai. cap.* 27. in illis verbis. Mulieres venientes, & docentes eam, ſic. Magna eſt populi infelicitas, & infamia à mulieribus reprehendi in his, quæ agenda, erant ab eiſdem inſtrui, & doceri.

Vnde fęminis prohibetur interuenire concilijs virorum, & ſoli viri in condendis legibus vocantur, iuxta *l.* 1. *ff. de legib.* ibi. Lex eſt commune præceptum virorum prudentium conſultũ; & hoc quia mulierum conſilium fragile, & inconſtans eſt, vt infra. Et ideo etiam procuratrices non eſſe poſſunt *ad l. Neque famina* 54. *ff de procurat.* & *in l. Qui filium* 4. *ff. vbi pupill. educ.* Et ibidem notat *gloſ. Verbo Inſtituerunt* ſic. Forte erat olim moris mulieres legere Grammaticam; & *Apoſtill.* ibidem ita. Licet iſte tex. dicat, quod mulieres non poſſunt poſtulare, non tamen negat, quin poſsint Grammaticam hodie addiſcere, quod eſt cõtra vulgare illud dictum, quòd infans nutritus vino, & mulier diſcens latinè loqui, vix perueniunt ad bonum finem.

Quod autem mulieris conſilium ſit fragile, inquit *gloſ. vlt. in l.* 1. *C. de confirm. tut.* vbi in tutore dato à muliere præcipitur fieri inquiſitio, & quærens prædicta gloſ. quare talis inquiſitio requiratur? Repondet; quia fragile, & mutabile eſt conſilium mulieris, & *Imp. in Auth. de æqual. dot. §. vlt. coll.* 7. ſic. Infirmitatẽ nãq; muliebris naturæ ſatis nouimus, & quia facilè circumuentiones fiunt; aduerſus eas; & *in l. vnica §. Et cum lex C. de rei vxor act.* Ne fragilitate naturę ſuæ in repentinam deducatur inopiam, & in *l. Cum multa* 20. *C. de donat. ante nupt.* ibi. Melius erat mulieribus propter fragilitatem ſexus, quàm maribus ſubueniri; & *in §.* 1. *quibus alien. lic. in Inſtit.* ibi. Ne ſexus muliebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum conuertatur.

Non me latet, quod ſæpè in ſacro eloquio legitur qualiter multæ mulieres loquutæ ſunt, & conſilium atque facta earum ſue-

ſuerunt accepta firma, ſtabilia, & valde vtilia Reipublicæ. Nam Iudith. 8. increpauit Oziam dicens coram presbyteris. Quod eſt hoc verbum, in quo conſenſit Ozias, vt tradat ciuitatem Aſsirijs, & qui eſtis vos, qui tentatis Dominum? Non eſt iſte ſermo, qui miſericordiam prouocet, ſed potius qui iram excitet, & furorem accendat, & egregio, ac famoſo facinore ab obſidione ſuam liberauit Ciuitatem. Sic etiam *Delbora 4. Iud.* Loquuta eſt coram filijs Iſrael, & iuit ad bellum cum Barach, & omnes currus regis Cananeorum, vniuerſamque multitudinem interfecit in ore gladij. Sic etiam legitur *4. reg. 22. de Holda*, quæ dum conſuleretur de mandato Regis Ioſiæ, loquuta eſt palam mala contra populum Iſrael, & ipſi Regi prædixit citò moriturum. Et in nouo teſtamento *Luc. 2.* Anna filia Phanuel loquebatur de Chriſto omnibus, qui expectabant redemptionem Iſrael, *& Ioann. 4.* Samaritana loquuta eſt illis hominibus conciuibus ſuis annuntians veniſſe Chriſtum. Et Beata Virgo Catharina (cuius hac die, qua hæc ſcribo, feſtum celebramus) fidem Chriſti coram Maximino profitens cum quinquaginta philoſophis viris eruditiſsimis diſceptauit, qui ſubtilitate eius diſputationis conuicti, tanto Ieſu Chriſti amore ſunt incenſi, vt pro illo mori non dubitauerint De altera quoque Catharina Senenſi præter alias virtutes, & dotes, quibus à Deo fuit mirabiliter honeſtata, legitur apud *Greg. 11. & Vrban. 6.* Pontifices maximos peroraſſe, & ſacrarum litterarum profeſſores de difficillimis quæſtionibus ipſam interrogaſſe.

Attamen prædictis non obſtantibus veram eſſe concluſionem Iuris ſupra poſitam, & roboratam tanti Apoſtoli authoritate. Nam quandoquidem multa ſolent eſſe prohibita communi lege, quæ non ſunt prohibita ſecundum particularem, aut ſpecialem legem, ſeu gratiam. De lege igitur communi mulieres prohibentur docere, conſulere, & ſimilia exercere: at ſecundum ſpecialem gratiam, & priuilegium, vel mandatum, & ob aliquem particularem effectum, ſeu diuinam diſpoſitionem conceſſum eſt aliquando mulieribus, conſulere, docere &c. nec ob id deſtruitur lex generalis; neque ad ea, quæ per raro accidunt lex dicitur fieri, vt inquit *Celſus in l. 5. ff. de legib.*

Arceantur ergo à prædictis, & ſimilibus etiam ex ratione *l. 1. verſ. ſecundo loco ff. de poſtul.* ibi. Ne contra pudicitiam ſexui congruentem alienis cauſis ſe immiſceant, nec virilibus officijs fungantur mulieres. Vide *gloſ. Verbo Prædicare in cap. Noua de pænit. & remiſſ.* vbi plura enumerantur, quæ mulieribus non competunt, probat etiam *l. Quia abſente 4. C. de procurat.* ibi. Cum aliena negotia per mulieres non aliter agi poſsint, niſi in rem ſuam, & proprium lucrum mandatæ ſint eis actiones. In caſu tamen, accuſationem agere permittuntur *in l. 1. §. pen. ff. de ſuſpect. tut.* ibi. Sed & ſi qua mulier fuerit cuius prætor propenſam pietatem intellexerit, non ſexus verecundiam egredientis, ſed pietati productæ non continere iniuriam pupillorum, admittet eam ad accuſandum.

Sancimus mulieres ſuæ pudicitiæ memores, & operum, quæ eis natura permiſit, & à quibus eas iuſsit abſtinere, licèt ſummæ, atque optimæ opinionis conſtitutæ in ſe arbitrium ſuſceperint, ab omni iudiciali agmine ſeparari, inquit *Imp. in l. vlt. C. de recept. arbitr. & ibi gloſ. vlt.* Sic interrogat. Quid de Comitiſſa Campaniæ, & Matildæ; quæ arbitrantur? Reſponde ſerua conſuetudinem, quæ dat iuriſdictionem. Sic ergo mulier habet iuriſdictionem infert *gloſ. 1. in capit. Dilecta 12. de maior. & obed. & addit.* ſed videtur contra quod mu-

Digitized by Google

mulier iudicare non poteſt, nec ciuilibus fungitur officijs; neque inducere conſuetudinem, dicit *Bart. in l.1. ff. de legib.*

Et quod magis eſt, nec alienam ſuſcipere defenſionem, cùm virile ſit officium, eſſe vltra ſexum muliebrem; dixerunt *Imperatores in l. Alienam 18. C. de procurat. vbi Bald. Salic. & Alex.* dicunt, quòd nec mater defendere poteſt filium ſuum pupillum, de quo vide *Bart.* ibi, Limitantem in cauſa appellationis per *l.1. ff. de appell. recip.* vel in alia cauſa, de qua poſsit plenum præiudicium parari filio pupillo, neque etiam pro maritis poterunt procurare, iuxta citatam *l. Quia abſente C. de procurat.*

Non poſſe mulieres pro alio fide iubere, ſatis notum eſt *ex tot tit. ff. & C. ad Velleian.* Sed nec alij mandare, quod fideiubeat, vt dicit *Iulian. in l. Si mulier contra 16. §.1. ff. ad Velleia.* ibi. Fideiuſſori dandam exceptionem, ſi à muliere rogatus fideiuſsiſſet. Ego puto dandam fideiuſſori exceptionem, etiam ſi mandati actionem aduerſus mulierem non habeat, quia totam obligationem Senatus improbat. Si tamen decipere voluerit, mulier non iuuabitur iuxta *l. Si ſine C. ad Velleian.* ibi. Quod ſi patientiam præſtitiſti, vt quaſi ſuas res maritus obligaſſet, decipere voluiſti, mutuam pecuniam dantem, & ideo tibi non ſuccurretur. Senatuſconſulto, quo infirmitati, non calliditati mulierum conſultum eſt; *& in l. Fœminis 18. eod. tit.* ibi Niſi creditor per mulierem deceptus ſit, *vbi gloſ.* ſic. Quia deceptis, & non decipientibus Iura ſubueniunt, facit etiam *l. 11. C. de diſt. pign.* dum dicit. Mulier licèt ſpecialiter res pignori dederit pro alio, creditor eas diſtrahendi non habet facultatem, niſi diſsimulatione marito obligante, creditoris ignorantiam circumſcripſerit, *& in l.2. ff. eod. tit. ad Velleia.* ibi. Opem tulit mulieribus propter ſexus imbecillitatem multis huiuſmodi caſibus ſuppoſitis, atque ſubiectis &c. Sed ita demum eis ſubuenit, ſi non calliditate ſint verſatæ &c. nam deceptis, non decipientibus opitulatur &c. infirmitas enim fœminarum, non calliditas auxilium ſumit.

Mulier pro libertate intercedens nõ iuuatur Velleiano, ita *l. pen. C. illo tit. ad Velleian.* & reddit rationem ſic. Satis enim acerbum eſt, & pietatis rationi contrarium, dominum ſerui, qui credidit mulieri, ſiue ſoli, ſiue poſt ſerui promiſsionem, & libertatem ſeruo imponere, & ſuum famulum perdere, & ea minime accipere, quibus fretus ad eiuſmodi venerit liberalitatem.

Nec inſuper iuuabitur prædicto auxilio, ſi poſt biennium à prima obligationis intercesſione numerandum, ſecundam fecerit obligationem. Audi *Iuſtinian. in l. Si mulier 22. C. illo tit.* Si autem à poſt biennium hoc fecerit ſibi imputet, ſi quod ſæpius cogitare poterat, & euitare, non fecit, ſed vltro firmauit. Videtur enim ex huiuſmodi temporis prolixitate, non pro aliena obligatione ſe illigare, ſed pro ſua cauſa aliquid agere. Etenim interdictum eſt ſubuenire ſexui mulieris, quæ ſuo nomine periclitetur, dicit *l. Stichum 96. §. Aditio ff. de ſolut.*

Neq; etiam gaudebit dicto auxilio, ſi pro dote interceſſerit, vt deducitur *ex l. vlt. C. eod. tit.* ibi. Neque enim ferendum eſt, quaſi caſu fortuitu interueniente mulierem fieri indotatam, & ſic à viro forſitan repelli, & diſtrahi, *vbi gl. vlt.* enumerat ſex caſus, in quibus mulier non iuuatur beneficio Velleiani his verſibus.

Caſibus in ſenis mulier ſpondendo tenetur
Pro libertate, pro dote, renunciet, & ſi decipiat.
Pretium capiat, caueatque ſecundo,

Pote-

Poterit mulier, ſi rem ſuam vendidit, vel hypothecauit, & renunciauit metu, vel reuerentia, reuocare, vt dixit *gloſ. verbo metu in l. 1. §. Qua onerandæ ff. quar. rer. act.* per tex. ibi. Et hoc tamen cauſa cognita, ſi liquido appareat libertum metu ſolo, vel nimia patroni reuerentia, ita ſe ſubieciſſe.

Renunciatio Velleiani facta à muliere non etiam tenet, niſi fuerit iuramento firmata, vt in terminis *Auth. Si qua mulier C. ad Velleia. tenet ibidem Bald.* Si autem iurauerit, excluditur à beneficio, *vt in capit. Ex reſcripto 9. de iur. iur.* ibi. dedit eidem V. & eius vxorem fideiuſſores &c. Ideoque mandamus quatenus tam Abbatem, quàm Monachos, quam V. & vxorem ipſius monere curetis, vt ſicut iurarunt, eandem conuentionem faciant adimplere, *vbi not. doct.*

Ad fragilitatem muliebrem reſpicientes, quod & corpore, & ſubſtantia, & omnia vita ſua maritus fungitur, cùm pene mulieribus tota ſubſtantia in dote conſtituta eſt, inquit *l. Aſſiduis C. de iur. dot. & addit. tex.* Quis enim earum non mercatur? propter obſequia, quæ maritis præſtant, propter partus periculum, & ipſam liberorum procreationẽ, pro qua multis noſtris legibus inuenta ſunt priuilegia. Hæc autem tantum ad dotem, non ad ante nuptias donationem &c. Non enim pro lucro fouemus mulieres, ſed ne damnum patiantur, ſuiſque rebus defraudentur, curamus. Non etiam extenduntur dicta priuilegia ad augmentum doctis factum in mobilibus, vt ſupra dictum eſt *Verbo dos.*

Notabis tamen quod ſi maritus malè dotalibus rebus vtatur, poterit mulier illas gubernare, *vt in Auth. de æqual. dot. §. Vlt. coll. 7.* diſponitur ſic. Quia enim dedimus mulieribus electionem etiam conſtante matrimonio, ſi malè res maritus gubernet, & accipere eam, & gubernare, & ſecundum decentem modum &c. Et infra ſic. Sibimet culpam inferat, cur mox viro inchoante male ſubſtantia vti, nõ percepit, & non eſt auxiliata ſibi. Sed miror quòd reperiatur mulier ſic taciturna, cùm alias dicat *gloſ. in d. l. Aſſiduis Verbo Mulierum*, quòd ſemper clamat, & *Perrin. in vita Iuſtiniani* ibi. Et vt eſt mulierum in poteſtate intemperies, inſolenſque, & importuna loquacitas.

Imputari mulieri non poteſt, quod tutore decepta eſt, inquit *l. vlt. ff. de legat.* 1. Prout nec etiam ſi in Iure; quia mulieribus eſt permiſſum Ius ignorare, vt inquit *gloſ. Verbo ſexu in l. Si adulterium 38. §. 1. ff ad l. Iul. de adult.* per Iura, quæ ibidem, & probatur *ex l. Diuus 151 verſ. matri ff. ad l. Cornel. de falſ.* ibi. Veniam tribuendam, & ibi. Item in filia, quæ dictante matre ſua per ignorantiam Iuris, legatum ſibi ſcripſerat, vbi *gloſ.* ſic infert. Item iuſtè fœmina errat in Iure, & in *l. 2. §. vlt. ff. de iur. fiſc.* ibi. Non nocere cuique ſe detuliſſe, ſi ea perſona ſit, quæ ignorare propter ruſticitatem, vel propter ſexum fœmineum, Ius ſuum poſsit, & *in l. De die §. Si ſeruus ff. qui ſatiſd. cog.* ibi. Minori quoque 25. ann. ſuccurrendum eſt, fortaſſe, & mulieri propter imperitiam, *& in l. 1. §. vlt. ff. de edend.* ibi. Et is, qui ob ætatem, vel ruſticitatem, vel ob ſexum lapſi non ediderunt, ſubuenitur, & ſupra *Verbo Error* dictum eſt. Et pro complemento eſt *tex. optimus* in hac materia *l. vlt. C. de Iu. & fact. ig.* diſponens. Ne paſsim liceat mulieribus omnes ſuos contractus retractare in ijs, quæ prætermiſerint; ſtatuimus ſi per Ignorantiam Iuris damnum aliquod circa Ius, vel ſubſtantiam ſuam patiantur in ijs tantum caſibus, in quibus præteritarum legum authoritas ſuffragatur, ſubueniri. Caſus verò expreſsi ſunt, vt in intercesſione *l. Si ſine C. ad Velleian. 2. reſponſo.* Item vbi

Digitized by Google

ab inceſtus crimine excuſentur, ſi ſola Iuris noſtri obſeruantia deficit, vt *l. Si adulterium §. 1. ff. de adulter.* Item in ſatiſdatione iudicio ſiſti recepta minus idonea, vt *l. De die §. minori ff. qui ſat. rog.* Item cum indebitum ſoluunt, vt exonerentur probatione, *vt l. Cum de indebito §. 1. ff. de probat.* Item ſi cautiones, vel rationes in iudicio non edunt, *vt in l. 1. §. vlt. de edend.* Item cum ſtipulatur dotem nouando de bono creditore ad inopem, *vt l Si cum dotem §. Si mulier ff. ſolut. matr.* Item cùm legatum ſibi adſcribunt dictante ſibi matre, *vt ſup.* Item, *vt in l. 1. §. Accuſationem in fin. ff. ad Turpill. & in l. Mulier.* Item *l. 1. §. Viduas ff. de falſ. mon.* Item *l. 2. in fin. ff. de iur. fiſc.* Nec enim loco minoris 25. ann. circumſcripti per omnia habenda eſt mulier, ait *l. Si mulier 32. ff. ad Velleian.*

Tamen in *l. Matres 11. C. qui pet. tut.* ſic diſponitur. Nulla eis ignorantia Iuris ad euitanda legibus, vel ſacris conſtitutionibus definita, ſi petitionem tutorum minus curauerint, profutura; quidquid dicat ibi *gloſ. Verbo Profutura*, quod error iſte eſt ex Iure naturali, *& in l. 6. C. qui admitt. ab bon. poſſeſſ.* ita. Iuris ignorantiam, nec mulieribus prodeſſe in edicto perpetuo curſu de agnoſcenda bon. poſſeſſ. *vbi gloſ. vlt.* declarat. Si potuit conſulere peritiores.

Mulierem contractis ſecundis nuptiis expelli à tutela conuenit, ait *Auth. Sacramentum C. quando mul. tut. offic.* Quid ſi aliàs luxuriata eſt? quærit ibidem *gloſ. verbo* Contractis, & reſpondendum eſt idem, per quæ allegat. Pro prima concluſione facit ratio *l. lex quæ tutores 22. C. de admin. tut.* ibi. Lex enim non ſolùm contra tutores, ſed etiam contra fœminas immoderatas, atq; intemperatas proſpexit minoribus, quæ plerumque nouis maritis, non ſolùm res filiorum, ſed etiam vitam addicunt, *& in Auth. vt ſin. probib. mat. coll 7.* ibi. Mox támen vt ſecundas contraxerit nuptias repente expellatur à tutela, de quo *ſup. verbo mox.*

De dolo mulieris non eſſe permittendum excipere ne indotata fiat, ait *l. Apud 4. §. Item quæritur ff. de dol. except.* dicitur tamen *in l. 1. ff. ſimul ventr. nom.* ſic. Debet enim prætor quemadmodum facilis eſt circa bonorum poſſeſsionem dandam mulieri ventris nomine, ita calumniam eius impunitam non relinquere. Sed non carcerabitur pro ciuili, & pro criminali dabit fideiuſſorem, vel iuratoriam cautionem; vt in *Auth. vt null. iud. §. neceſſarium coll. 9.* ibi. Si vero iurauerit non poſſe dare fideiuſſorem, iuratoriam cautionē faciat de iudicij obſeruatione.

Mulieris conſenſus qualiter dari debeat, dictum eſt ſupra *verbo Conſenſus.*

Pari paſſu ambulare mulierem, & fiſcum, notauit, *gloſ. vlt. per tex.* ibi. Ceſſat priuilegium fiſci *in l. 2. C. de priuil. fiſc.* cum alijs, quæ ibidem allegat.

Mulieris ætas non ſuppletur ex numero filiorum, dicitur *in Verbo Famina.* Sed quare minori tempore veniam ætatis impetrat, quam maſculus? Reſpondet *gloſ. verbo Octauum in l. 1. C. de ijs, qui ven. ætat.* Mala herba citò creſcit, & citius eſt ſubdola mulier, & auara &c. & hac ratione non probat morum inſtituta, quia ſagacior præſumitur. Sed additio ibidem ita. Tu dic ſecundū *Bart.* quòd vera ratio eſt: quia mulier, cùm ſit minoris vitæ, quàm maſculus, citius perficitur, & ita contingit in quolibet animali: quia quanto res eſt breuioris vitæ, tanto citiùs perficitur; & ideo forſan præmori fingitur mulier, vel ſaltem non poſt, aut etiam quia debilior, vt notauit *gloſ. Verbo locum in l. Qui duos 10. §. Si maritus ff. de reb. dub.*

Mulieres honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus; & forum ex eorum perſona ſtatuimus, inquit *l. vlt. C. de incol.*

rol.lib.10. & in l.13. C. de dignit.lib.12. ſic. Mulieres honore maritorum erigimus, ſed hoc intelligitur ſi in eodem matrimonio perſeuerent. Sin verò minoris ordinis virum poſtea ſortita fuerint, priori dignitate priuata, poſterioris mariti ſequantur ordinem, dicit d.l. vlt. & in Auth. de nupt. §. Non tamen hac. Non tamen permittimus mulieribus ad ſecundas venientibus nuptias adhuc velle priorum maritorum dignitatibus, aut priuilegijs vti: ſed ad quale poſt priorem venerint matrimoniũ illius amplectantur fortunam, quę enim priorum oblita eſt, non rurſus prioribus adiuuabitur.

Neq; enim maiores pœnas aduerſus mulieres, quę ad ſecundas veniunt nuptias facimus, neque ex hoc eas ad neceſsitatem deducimus amaram, & noſtrorum temporum indignam, vt metu caſtarum nuptiarum (licèt ſecundæ ſint) ab his quidem abſtineant, & deſcendant ad quaſdam interdictas permixtiones, & forſan etiam ad ſeruorum corruptiones, & quoniam non licet legaliter caſte viuere contra leges luxarientur; ſic inquit Imp. in Auth. de non elig. ſecund. nub. §. Cum igitur poſt prim. & paulo infra ſic. Optimum, itaque eſt, atque laudabile, & dignum oratione, vt mulieres ita ſe honeſtè tractent; quatenus quæ ſemel ad virum venerunt, ſeruent inuiolatum morientium torum, & huiuſmodi mulierem, & miramur pariter, & laudamus, & non procul à virginitate ponimus; & iterum infra. Sin autem non valuerit, cum forſitan, & iuuenis, hoc non patiatur, nec poſsit cõtra feruorem naturæ reſiſtere, non eſt torquenda, propter hoc, ſed ad viri alterius veniat nuptias honeſtè, & omni luxuria abſtineat, & fruatur ſucceſsione liberorum; Caſtè namque, & honeſtè dicitur viuere, quæ virum accepit, vt dicit, per quæ affert, gloſ. pen. in addit. in l. vlt. C. de indict. vide toll.

Sed non debet accelerare ſecundum matrimonium, cùm alias dicatur in Auth. de nupt. §. Prima coll.4. Et erit omninò mulier propter nuptiarum feſtinationem infamis. Nam, licèt hæc infamia non detur iam hodie atteſtante Apoſtolo ad Corinth.7. ibi. Quòd ſi dormierit vir eius, liberata eſt, cui vult nubat; tamen nihil dicit ſuper illa feſtinatione, & negari non poteſt quod propter illam minuitur aliquo modo mulieris pudicitia, quæ alias illam exornat, vt infra dicis Verbo. Virginitas; & videtur contra naturalem pudorem, qui in ea eſt, vt dicitur in l. Optimam 14 C. de contrahat & com. ſtipul. 7. ſic. feſtinanter tranſire ad ſecunda vota, & maximè in ingenua, & illuſtri, cui caſtitatis obſeruatio præcipuum debitum eſt. Et probat l. Si qua illuſtris C. ad Orſician. Vnde adhuc hodie ſeruantur pœnæ taliter nubenti, vt in l. Fœmina, & alijs C. de ſecund. nupt. notat Additio gloſ. verbo Honorarias in l.1. eod. tit. ibi. Pœna verò, quæ imponitur, ideo quia nubit ſecundo, de qua in l. Fœmina, & alijs l. huius tituli non eſt ſublata, ita dicunt communiter Canoniſtæ omnes in capit. pen. eod. tit. & vide ibidem Abb.

Mulier vagari non conuenire, nec virorum cœtibus immiſceri, dixit Pontif. in cap.2. de iudic. lib. 6. & multo minus in meretricali habitu incedere; vnde ſi tali, iniuria irrogetur, iniuriarum actio ei denegatur iuxta cap. In audientia 25. de ſentent. excomm. ibi. Et lex ſæcularium principum &c. qua manifeſte cautum habetur matronam, cuius pudicitia attentata fuerit, non poſſe iniuriarum agere, ſi in veſte meretricali fuerit deprehenſa. Lex autem eſt l. Apud Labionem §. Si quis virgines ff. de iniur. de qua iam ſupra Verbo Fœmina.

Oſculum dicitur dare mulier, non accipere, & gratia viri, non mulieris inter-

venit, ſic ait *gloſ. Verbo Oſculo in l. Si à Sponſo 16. C. de donat. ante nupt.* & mirum eſt, quod dicatur mulier dare, cùm ſit auara; vt notat *gloſ. Verbo maximè in Auth. de nupt. §. Quoniam infirmas coll. 4.* ibi; Vt habeant talià lucra à viro non ſic facilè vir ab ea, cùm ſit auara; *& in l. 12 C. de ijs qui ven. ætat. Verbo Aetatis ibi.* Quia genus auariſsimum mulierum, *& in l. Neſennius Verbo. E contrario ff. de negot. geſt.* ibi. Quia non facilè mulier donare videtur, quia mulierum genus eſt auariſsimum, *& gloſ. vlt. in l. 1. C. ad Velleian. cum alijs dicto verbo Fœmina.*

Mulier ſi per vim cognoſcatur, exiſtimationem non perdit, iuxta *l. Fœdiſſimam 20. C. ad l. Iul. de adult.* ibi: Non etiam earum, quæ per vim ſtupro compreſſæ ſunt irreprehenſa voluntate, leges vlciſcuntur: quin etiam inuiolatæ exiſtimationis eſſe.

Voluntas raptæ mulieris non excuſat raptorem ex ratione *l. 1. §. Pœnas autem C. de rapt. virg.* ibi. Quia hoc ipſum velle, mulierum ab inſidijs nequiſsimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur. Niſi etenim eam ſolicitauerit, niſi odioſis artibus circumuenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus ſe prodere.

Mulier poteſt per decem menſes, & duos dies fœtum portare in ventre. *Vide Verbo Partus,* vbi etiam inuenies pœnam eſſe capitalem ei, quæ abegit partum.

Mulierem, quandiù nupta eſt, incolam eſſe ciuitatis mariti, inquit *gloſ. vlt. in cap. Is qui de ſepult.*

Nullus ſolius materni ſanguinis vinculis illigetur, quia mulierum infirmitas nũquam huiuſmodi functionibus reddit obnoxios, à quibus ipſa habetur immunis, ita *l. 10. 44. C. de decurion. lib. 10.*

Notabile eſt, quod diſponitur in *l. 10. C. de agricol. & cenſ. lib. 11.* dum ita ait. Cùm antea per ſingulos viros, per binas verò mulieres capitis norma ſit cenſa, nunc binis, ac ternis viris, mulieribus autem quaternis Ius vnius pendendi capitis attributũ eſt; quod declarat ibidem gloſ. dicens ſic. Quod iſtud erat quoddam tributum, quod ſoluebatur ab agricolis pro quolibet capite, facta tamen differentia inter maſculos, & fœminas, taliter quòd duæ fœminæ, pro vno capite numerabantur, maſculus vero ſolus faciebat caput; nunc verò duo maſculi pro vno capite habentur, fœmina autem quatuor; & ibi etiam dicitur, quod hodie in Sardinia eſt conſuetudo, quia certum quid præſtatur cùm naſcitur fœmina, vel maſculus.

Maior conſtantia eſt in viro, quàm in muliere, vt dixit *gloſ. Verbo Diuertant in cap. Indemnitatibus. 43. §. ſanè de elect. lib. 6.* Et varium, atque mutabile teſtimonium ſemper fœminam producere, inquit *capit. Forus in fin. de verb. ſignif.* Ideo in teſtamentis non poteſt eſſe teſtis *l. Qui teſtamento 20. §. Eum qui ff. de teſtam.* ibi. Mulier teſtimonium dicere in teſtamento quidem non poterit *§. Teſtes* ibi. Sed neque mulier *eod. tit. in Inſt.* Et quia ne aliquid falſitatis incurrat compoſitum, lex expoſtulat per ampliores homines, & non fœminas veritatem reuelari, vt inquit *l. vlt. C. de fideicom.*

Limitabis tamen notabiliter, quòd poterit mulier, eſſe teſtis in teſtamento inter liberos legitimos, & naturales, vt per *gloſ. in Auth. Quod ſine C. de teſtam.* ibi. Vt minus ſolemne valeat, ſi ex duobus tamen maribus, vel fœminis probetur, quod ampliat *Bald.* etiam inter liberos non legitimos, quando legitimi non exiſtunt in *d. l. Qui teſtamento 20. §. Mulier ff. de teſtam. ad fin.* ibi. Et ſi pater in teſtamento inſtituat baſtardum, cum non habeat legitimum, vbi etiam *Bart. & doct.* Et denique notabis quòd mulier, vbi per legem admittitur teſtis (quod ſemper eſt vbi non inuenitur.

Digitized by Google

tur prohibitas numquam eſt teſtis omni exceptione maior, vt tenuit *Dec. in l. 2. coll. 4. ff. de reg. iur.*

Alia de mulieribus dicuntur Verbo. *Fœmina*, & verbo Vxor, vbi potes videre, & quam plurima dicerem, ſi non timerem tædio te afficere, hoc vnum tantum dico, quòd illis, vltra ea, quæ ſibi à natura conceſſa ſunt, aliud non competit, niſi lana, & linum, & quòd hæc appetant benè eſt, vt per *gloſ. verbo lana in l. Cùm quæreretur 38. §. lana ff. de legat. 3.* vbi in legato de his rebus facto, ſi dubitatur de quantitate, dicitur, quòd dabitur mulieri quantum ad vſu vnius anni ſufficiat, laudatur namque in ſacro eloquio *Prouer. 31. 10.* ibi. Quæſiuit lanam, & linum, & operata eſt cõſilio manuum ſuarum, ſed conſilia menſium ſuarum non laudantur, nec minus ſi appetant ea, quę eis non conueniunt, cùm aliàs dicat etiam ſcriptura ſacra. Altiora te ne quæſieris.

Multitudo.

EST canonibus inimica, dixit *gloſ. 1. in cap. 2. de reſcript. lib. 6.* Quia multitudo onerofa nihil habet, honeſti ait *gloſ. Verbo Malos in cap. Cum ſit de ætat. & qualit.* quod deduxit ex *Auth. de referendar. §. Vnic. verſ. volumus* ibi. Multitudo enim numeroſa nihil habet honeſtum, quoniam in paucis ex multis, quæ ſecundum virtutem eſt, vita ſaluatur &c. & infra ſic. Sitq; & hæc lex noſtra multitudinem quidem expellens introducens verò virtutem, quæ non in multis apparet. Et in *Auth. de fili. ant. dot. inſtr. coll 4.* ibi. Quatenus non multitudo ſuperflua à codicibus ſcriberetur. Cum melius ſit pauca agere cautè, quàm multis intereſſe periculosè, dicitur in *Auth. de Tabellion. §. 1. iuxta fin. coll. 4.*

Nec in multitudine ſacrificiorum propitiabitur Deus, inquit *gloſ. verbo Nimiam in cap. 1. de religioſ. dom. lib. 6.* ſed neque ex multitudine Authorum, quod melius, & æquius eſt iudicatore dixiſti *Verbo Author.* Et multò minus multitudine medicorum ſanitatem ſperes, quidam namque moriens ſic lamentabatur. Multitudo medicorum me interemit, cùm aliàs vnus imperitus medicus propter opinionem infirmi illum potius curabit, quàm plures periti, vt ſupra oſtenſum eſt *Verbo Medicus.* Et in tutela eſt *tex. in l. Si plures §. Quamuis in fin ff. de admin. tut.* ſic dicens. Sanè enim facilius vnus tutor, & actiones exercet, & excipit, ne per multos tutela ſpargatur, *vbi gloſ.* alia allegat Iura, & ponit verſum iſtum.

Serius expediunt commiſſa negotia plures.

Dubitas igitur an quia multitudo reperitur in cauſa, ſeueritati ſit aliquid detrahendum? ait *cap. Dilectus 30. de Simon. vbi gloſ. multitudo* ſic. Propter multitudinem detrahendum eſt ſeueritati; *& in cap. latores 4. de cler. excomm. ita Pontif. Si 40 ſolùmodo,* vel pauciores in his deliquiſſe confiteri &c. Si vero multitudinem magnam in hoc peccaſſe cognoueris, *vbi gloſ. Verbo Multitudinem* ſic. Hic non parcitur multitudini. Arg contra &c. Sed iſta contraria procedunt, vbi ſcandalum timetur, & multorum ſtrages iacet, ſi ſeruetur rigor aliàs ſi non contemnatur diſciplina Eccleſiæ in populis, ſed vt patienter ſuſtineat, tunc ferienda eſt multitudo. *Et gloſ. Verbo Multitudo in cap. 2. de tempor. ord.* ſic. Arg. quod multitudo diſpenſationem inducit; vnde verſus.

Ob populum multum crimen pertranſit inultum.

& proſequitur. In multitudine tamen

Digitized by Google

illis non parcitur, quos magis cauſam delicti eſſe conſtiterit. Et in caſu non parcitur multitudini, quia videtur deſeri bonum vitæ, inquit *gloſ. Verbo multitudinis in extrauag. vnic. de religioſ. dom.* Aliàs parcitur multitudini, *vt per gloſ. & ea, quã allegat Verbo. Multis in l. Aut facta 16. §. vlt ff. de pan.*

Sed quot multitudinem faciunt? *gloſ. dicto Verbo. Multitudinem in citato cap. latores reſpondet* ſic. Item hic habes, quod vltra 40. dicuntur multi &c. aliquando etiam à 3. millia &c. multa igitur, & pauca in reſpectu dicuntur. Vnde etiam Innoc. hic, *& gloſ. verbo. Multa in l. 1. §. Occiſorum verſ. hoc reſcriptum ff. ad Syllan.* dicit multa, quia tria, & aliàs duo dicuntur multa, ſed *Bald. in l. Hac conſultiſſima C. qui teſta. fac. po.* dicit quod ſunt ſeptem, vel vltra. Sed quot dicemus paucos? hoc, officio iudicis relinquam, reſpondet *gloſ. Verbo contradicentium in cap. Cupientes 16 de elect.*

Si quis aduentu ſuo turbam concitauit, vel clamore, vel facto aliquo, vel dum criminatur aliquem, vel dum miſericordiam prouocat, ſi dolo malo eius datum ſit damnum, etiam ſi non habuerit animum turbæ concitandæ, tenetur, ita diſponitur *in l. 4. §. Si quis ff. de vi bon. rapt.* Scientes, quod dictum vnius facilè ſequitur multitudo, ait *Pontif. in capit. Cum in iuuentute 12. de purgcan.*

Multitudo officiorum, ſeu beneficiorum in vno reprobatur, vide officium.

Mundus.

Dicitur medium, ſic explicat *gloſ. Verbo. De medio in cap. Si is 10. de offic. delegat. lib. 6. tex.* namque ait. Aut de medio tolli contingat, *& gloſ. dicit.* De medio, hoc eſt, de hoc mundo. Sed quare dicitur mundus medium? Audi *Gregor. vltatum in cap. Hac autem vita,* quæ inter cælum, & infernum ſita eſt, ſicut in medio ſubſiſtit &c. 23. *quaſt.* 4. & tuo quæ ſito ſatisfactum eſt; & hoc verbo ſæpe inuenies ſcripturam ſacrã, vti dicendo, Tollite malum de medio veſtri.

Etiam dicitur mundus muliebris, & eſt quo mulier mundior fit, vt in *l. Argento 27. §. Mundus ff. de aur. & arg. legat.* vbi deſcribuntur, quæ ſub hoc nomine continentur.

Munus.

Tribus modis dicitur vno donum, altero onus, tertio officium, ſic diſtinguit *Paul. Iurecon ſ. in l. Munus 18. ff. de verb. ſign.* & ab eo deducit *gloſ. in rubr. C. de muner. & honor. lib. 10.* ibi. Dic munus tribus modis &c. & dic munus aliud publicum, quod in adminiſtratione Reipublicæ ſine titulo dignitatis ſubimus. Aliud priuatum, vt tutela, quod etiam publicum eſt, quo ad quid; ita ait *gloſ. in rubr. C de vac pub. muner. lib. 10. & in l. Veteranis 9. C. quando prou. non eſt neceſ. Verbo Perſonalium* ſic. Aliud dicitur munus iuxta *tit. de numer. & bonor.* & quoddam dicitur perſonale, quod cũ animi prouiſione, & corporalis laboris intentione ſine aliquo detrimento perpatratur; vt tutela &c. *Et gloſ. verbo munerum in l. Placet 5. C. de Sacroſ. Eccleſ.* dicit ita. Munerum alia vagaria, alia parangaria, alia rerum, *& in l. 18. ff. de muner. & honor.* ſic. Munerum omnium triplex diuiſio eſt, nam quædam munera perſonalia ſunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta, vbi omnia habes. Munus autem propriè eſt, quod neceſſario obimus lege, more imperio ve eius, qui iubendi habet poteſtatem, vt per *Martian. in l. 214. ff. de verb. ſig.*

De

De muneribus perſonalibus, quatenus ſũt officia, loquit *l. 46. C. de decurion. lib. 10.* Ad ſubeunda patriæ munera digniſſimi meritis, & facultates curiales eligantur, ne tales forte nominentur, qui functiones publicas implere non poſſint, & de his iam dictum eſt verbo Honor, & quod ab eis excuſatur cæcus; in eodem Verbo Cæcus habes, quod intellige cum *gloſ. Verbo Perſonalium in l. 1. C. qui morb. ſe excuſ.* ſic dicente, munera ſcilicet, quæ corpore implenda ſunt, cæterum ea, quæ conſilio prudentis viri, vel patrimonio fiunt non excuſantur; vnde verſus.

Conſilio pollet cui vim natura negauit.

Excuſantur etiam Eccleſiaſtici ab angarijs, & parangarijs, iuxta Iura, quæ prædicta *gloſ. in citata l. Placet*, quam videas.

Munus, ſeu onus publicum non ex odio conferri debet, habes Verbo *Inimicus*.

Quatenus verò munus dicitur donum, dicit *gloſ. verbo munera in cap. Accuſatus 8. §. Ille quoque de haret. lib. 6.* ita. Differentia eſt inter munus, & donum, munus enim ex cauſa datur, donũ ex cauſa, & ſine cauſa, quod deduxit à *Paul. Iuriſconſ. in l. 194 ff. de verb. ſign.* inter donum, inquit, & munus hoc intereſt, quod inter genus, & ſpeciem, nam genus eſſe donum Labeo ait à donãdo dictum; munus ſpeciem; nam munus eſſe donum cum cauſa; vt puta natalium, nuptiarum, & vti diuerſa ponit *Vlpian. in l. Vt Iuriſiurandi 7. verſ.* iurare autem debet, operas, donum, munus ſe præſtaturum *ff. de oper li.* vbi notat *gloſ. verbo Iure licito*, & ſatis patet ex ratione *l. Si idem C. de codicill.* ibi. Cur diuerſum vocabulum mandaretur.

Adhuc munus triplex dicitur; quia aliud eſt ab obſequio; aliud à manu; aliud à lingua. Munus ab obſequio eſt ſeruitus indebitè impenſa; munus à manu pecunia eſt; munus à lingua fauor; ita *Gregor. relatus in cap. ſunt nonnulli 1. quæſt. 1.* Vnde *Eſai. 33. capit. 15.* dicit beatum, qui excutit manus ſuas ab omni munere: non dixit à munere ſolùm, ſed ab omni, vt in dicto cap. ſunt, & facit *gloſ. Verbo. Nullum munus in cap. Statutum §. Inſuper de reſcript. lib. 6.* ibi. Non ergo dixit ſimpliciter munus, ſed nullum munus; *tex.* autem verba ſunt. Vt gratis cum omni puritate iudicium coram ipſo procedat nullum munus, vel quicquid aliud (niſi forte eſculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus) vel niſi cum ipſum propter cauſam ſibi commiſſam contingerit extra ſuum domicilium proficiſci moderatas expenſas recipere ab eiſdem partibus qualitercumque præſumat. Et quòd iudices debent ſe à muneribus abſtinere, nec munera dare, vt fiant iudices, latè dictum eſt Verbo. *Iudex*. Et quòd non liceat viſitatoribus munera recipere, habes Verbo. *Viſitatio*. Munera namque peruertunt omnes, & rectum operari ſatis notum eſt impedire, vt his verſibus patet.

Munera Pontifices ſubuertunt, munera reges,
Munera Ius ſtatuunt, deſtituuntque ſimul.
Munera peruertunt leges, decreta refellunt,
Euacuant patrum Iura rigore ſuo.
Munera iudicij libram moderantur, & ipſam,
Protinus inflectunt, quæ data penſa trahunt.
Omnia vincit amor, ſed amorem munera vincunt,
Excæcant oculos, præcipitantq; gradus,

Mu-

Munera ſi ceſſent, ceſſabunt iurgia, lites,
Mars cadet, & veneris nullus amicus erit.
Munera ſi ceſſent, miſeris mortalibus vllus,
Clamor, nec luctus, nec dolor vllus erit.

Accuratè igitur videant, qui munera recipiunt, & præcipuè qui iudicant, quo modo accipiant, quid & à quibus. Cùm in accipiendis muneribus tria ſint maximè attendenda, perſonæ ſcilicèt dantis, & accipientis qualitas, quantitas, muneris, & donationis tempus, vt dixit *Pontif. in capit.* 18. *de Simon.* In recipiendis verò muneribus circa ſpiritualia attenditur cõſuetudo, dicit *gloſ. Verbo. Pro exequijs ad fin. in capit. ſua nobis* 29. *eod. tit.*

Cæterum quando dantur munera, & accipiuntur iuſtè, gratiſsima ſũt apud Deũ, & apud homines, vt propter ea ipſe largiora tribuat, iuxta *cap. ſicut excellentiam prope fin.* 23. *quæſt.* 4. ibi. Cum enim largita munera ad nominis ſui gloriam conſpicit reuocari, tanto largiora tribuit &c. coniuncto *cap. Reuertimini* 16. *quæſt.* 1.

At nemo ex ijs, quos licebit accipere, vel decebit aſpernanter habeat; quod ſibi ſemel officij gratia libero arbitrio obtulerit: dicitur *in l. Quiſquis* 6. *C. de poſtulan. vbi gloſ. Verbo: Habeat affert ex Caton.* illud.

Exiguum munus dum dat, tibi pauper amicus,
Accipito placidè, & plenè laudare memento.

Sed aduerte ne velis ſtatim ſoluere. Nam reijciendi genus eſt, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris; & vt breuiter dicam, qui nimis cito cupit ſoluere, inuitus debet; qui inuitus debet ingratus eſt, vt dixit *Senec.* 4. *de benef. cap. vlt.*

Et iniquum erit ſi aliquis ex dono ſuo cõueniatur, dicit *capit. vnic. de not. feud.* *Quod excipies in caſu l. vnic. C. null. lic. in fren. lib.* 11. vbi etiam ſi fiat opus, de quo ibi, ad donandum Imperatori mulctatur pœna quinquaginta librarum auri, Sic enim inquit *Iuſtinian. Imper.* Nulli præterea priuatorum liceat (exceptis ſcilicet ornamentis matronalibus) aliquid ex auro, & gemmis, quod ad cultum, & ornamentum Imperatorium pertinet facere, neque illud ſub hoc colore, & prętextu præparare, quod velit clementiæ principali, velut aliquod munus offerre; pietas enim mea huiuſmodi dona non expetit, neque regium ſibi offerri à priuatis cultum requirit. Aliã vero noſtris temporibus pietas exiſtit, pijſſimi ſunt namque Principes, & humaniſſimi in recipiendis muneribus, etiam ſi regia ſint.

Conuenitur etiam quis ex munere ſuo, quãdo illud promiſit, & incepit ad hoc vt illud perficiat, vt eſt *tex. ſing. in l. De pollicitationibus* 8. *ff. de pollicit. vbi Vlpian.* ita. De pollicitationibus in Ciuitate factis iudicum cognitionem eſſe Diui Fratres Flauio Celſo in hæc verba reſcripſerunt. Probe faciet Stathius Rufinus ſi opus proſcenij, quod ſe Gabinis extructurum promiſit, quod tãdem aggreſſus fuerat, perficiat. Nam & ſi aduerſa fortuna vſus in triennium à præfecto Vrbi relegatus eſſet, tamen gratiam muneris, quod ſponte obtulit, minuere non debet.

Mur-

Murmuratio.

EST abloquutio indebitè facta contra Deum, vel factum alienius, vt *Numer* 11. *in princ.* ibi. Ortum eſt murmur populi quaſi dolentium pro labore contra Dominum, & *pſalm.* 77. 19. ibi. Et malè loquuti ſunt de Deo, & *Exod.* 16. 2. ibi. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen, & Aaron, & ſæpe alibi, tàm in nouo, quam in veteri teſtamento, vbi metuenda pœna inueniuntur murmuratores puniti. Et de Iure Canonico murmurans, & contentioſus pari puniuntur pœna *in capit. Si quis monachus* 96. *diſt.* ibi. Qui contentioſus, aut murmurans extiterit ſecundùm arbitrium prioris tandiù pœniteat, quamdiù culpæ qualitas extat.

Summa iniquitas eſt fratres detrahere. Vnde ſcriptum eſt. Omnis qui detrahit fratri ſuo, homicida eſt, & omnis homicida non habet partem in Regno Dei, inquit *Alex. Papa in cap. Summa* 6. *quæſt.* 1. Caueat itaque vnuſquiſque ne aut linguam, aut aures habeat prurientes, id eſt ne aut ipſe alijs detrahat, aut alios detrahentes audiat. Sedens inquit *Propheta* aduerſus fratrem tuum loquebaris detrahendo, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum, &c. Parcant ſinguli detractioni linguę, cuſtodiantque ſermones ſuos, & ſciant, quia cuncti, qui de alijs loquuntur ſua ſententia iudicabuntur. Nemo inuito auditori libenter refert, officium ſingulorum ſit, dilectiſsimi, non ſolum oculos caſtos ſeruare, ſed & linguam; nec quid in cuiuſquam domo agatur, alia domus vnquam per eos nouerit. Ait *Gregor. in capit. Ex meritò ead.* 6. *quæſtion.* 1.

Murus.

AVt eſt publicus, vt ſunt mœnia Ciuitatis, villæ aut caſtri. Aut eſt priuatus domorum aliàs dictus paries. De primis dicit ſic *Pompon. in l. vlt. ff. de rer. diu.* Si quis violauerit muros capite punitur, ſicuti ſi quis tráſcendat ſcalis admotis, vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos alia, quàm per portas egredi non licèt, cùm id hoſtile, & abominandum ſit. Nam, & Frater Romuli Remus occiſus traditum ob id, quod muros tranſcendere voluerit, & *Modeſtin. in l.* 3. *ff. de re mil. prope fin.* ſic. Nec non & ſi quis vallum tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediatur, capite punitur, & ſtatim limitat, ſi tranſcendat foſſam ibi. Si vero quis foſſam tranſiuit, militia reijcitur, & *Bart. in d. l. fin.* dicit quod illa pœna capitis tantùm procedit in muris Vrbis Romæ, in alijs vero eſſe arbitrariam.

Bald. in l. Pergit C. de Sepulch. violat. dicit quod eadem pœna punitur violator foſſarum, qua murorum, ſed videtur contra prædictam *l.* 3. & idem dicit in illo, qui fodit juxta murum, vt murus cadat.

Muri Ciuitatis, vel caſtri, nec refici, nec de nouo conſtrui poſſe ſine Principis authoritate, inquit *Bart. in l. Opus ff. de oper. publ. per tex.* ibi. Publico vero ſumptu opus nouum ſine Principis authoritate fieri non licere conſtitutionibus declaratur, & probat *Modeſtin. in l.* 6. *eod. tit.* ſic dicens. De operibus, quæ in muris, vel portis, vel in rebus publicis, aut ſi muri extruantur Diuus Marcus reſcripſit præſidem aditum conſulere Principem debere.

De priuatis autem muris, & parietibus ſcies, quod debet refici murus, in quo ſeruitus debetur ad expenſas eius, cui ſer-

ſeruitus ipſa debetur, vt deducitur *ex l.*8. vbi notat *Bart. ff. ſi ſeru. vendic.* inquit *Vlpian.* Sicuti autem refectio parietis ad vicinum pertinet, ita fultura ædificiorum vicini, cui ſeruitus debetur, quandiù paries reficitur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere.

Sed videtur ipſemet *Vlpian.* ſibi contrarius, dum *in l. Et ſi forte §. Etiam eod. tit.* dicit ita. Etiam de ſeruitute, quæ oneris ferendi cauſa impoſita erit, actio nobis competit, vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum, qui in ſeruitute impoſita comprehenſus eſt; & Gallus putat non poſſe ita ſeruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogetur, ſed me facere prohiberet. Nam in omnibus ſeruitutibus refectionem ad eum pertinere, qui ſibi ſeruitutem aſſerat, non ad eum, cuius res ſeruiat. Sed præualuit Seruij ſententia in propoſita ſpecie, vt poſſit quis defendere ſibi Ius eſſe cogere aduerſarium reficere parietem ad onera ſuſtinenda. Quid dicendum? Videtur quòd hoc eſt alius caſus, in quo ex obligatione facta in conſtituenda ſeruitute, ſic deducebatur, vt teneretur dominus parietis ſeruientis ad expenſas, proue colligitur ex verbis iſtius *tex.* ibi. In propoſita ſpecie, iuxta *l. Eum debere* 32. *ff. de ſeruit. Vrb.* ibi. Nam cùm in lege ædium ita ſcriptum eſſet &c. propter quod ibi etiam dicitur, quod ad dominum parietis ſeruitutem debentis, pertineat eius refectio; & hanc reſponſionem videtur dare etiam *gloſ. in d. §. Etiam Verbo. Propoſita ſpecie.* ibi. Secus in alijs ſpeciebus &c.

Parietem, qui naturali ratione communis eſt alterutri vicinorum, demoliendi eum, & reficiendi Ius non eſt; quia non ſolus dominus eſt, dicit *Caius in l.*7. *ff. de ſeruit. Vrban.* Poterit tamen ex parte ſua altius tollere, vt dicit *Vlpian in l.*8. *eod. tit.* ibi. Cum eo, qui tollendo obſcurat vicini ædes, quibus non ſeruiet nulla competit actio, & facit *l. Altius quidem ædificia tollere*, ſi dominus ſeruitutem non debeat dominus eius minimè prohibetur *C. de ſeruit. & aqua*. Feneſtram verò aperire non poterit, vt per *Paul. lib.* 3. *reſponſ. in l.* 39. *eod. tit.* ibi. Eos, qui Ius immittendi luminis non habuerunt aperto pariete communi nullo Iure feneſtras immiſiſſe reſpondi; & facit *l. In re communi*, nemo dominorum Iure ſeruitutis, neque facere quicquam inuito altero poteſt 25. *eod. tit. de ſeruit. Vrb.*

Mutatio.

Eſt, ſecundùm Philoſophum 5. *Phyſic.* in eadem ſpecie alteratio in magis, & minus. Quid erit ita ſtabile inter homines, vt nullam patiatur mutationẽ, cùm omnis noſter ſtatus, ſub perpetuo motu conſiſtat? dixit *Imp. in Auth. de non alienan. §. vt autem coll.* 2. Velox enim eſt ad vtrumque mutatio, & ille vir fortis habetur, cuius ſobrius erit animus in rebus quoque infeliciter geſtis, vt idem ſcilicet maneat recta conſilijs peccata corrigens, ait Ioſeph *de bell. Iud. lib* 4. *cap.* 1. *num.* 30. Vnde dicitur illud vulgare. Sapientis eſt mutare conſilium in melius, vt ponit *gloſ. Verbo Mutantis in l. Non numquam* 8. *ff. de collat. bon. per tex.* ibi. Prætor varietatem non repellit, & conſilium mutantis non aſpernatur.

Ex varietate perſonarum Ius, vel ſtatutum ſtatim mutari, inquit *gloſ. in l. Iuſiurandum §. pen. ff. de iur. iu. per tex.* ibi. Forſitan ex diuerſitate rerum, vel perſonarum quibuſdam emergentibus, quæ varietatem inducunt. Nam & ſi nihil facilè mutãdum eſt ex ſolemnibus, tamen vbi æquitas poſcit, ſubueniendum eſt, dicit *l. Diuus* 8. *ff. de in integr. reſt.*

Mu-

ſtit extra eas res, quæ pondere, numero menſura ve continentur, ſicuti ſi eandem rem recepturi ſumus, creditum eſt. Item mutuum non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia. Creditum autem fit etiam ſi nihil proficiſcatur, idem *d. l. 2. §. Creditum*, *vbi gloſ. vlt.* dicit. Mutuum aliud naturale, aliud ciuile, cui ciuili natura cooperatur. Aliud ciuile tantum. Naturale, vt quando res mea ad te peruenit, in qua poteſt mutuum conſiſtere, & de hoc dicitur *in l. Mutuum ſup. eod.* Mutuum ciuile, cui natura fauet, vt ſi poſt factũ, vel etiam ante, in continenti ſtipulor reddi: quo caſu ſtipulatio eſt vtilis, & ex ea agitur; non ex numeratione, *vt inf. de nouat. l. Si ita fuero ſtipulatus §. fin. & l. ſeq. &c.* Ciuile tantum, vt in chirographo, ex quo obligatur, quis poſt biennium, *vt C. de non num. pecu. l. In contractibus in princ.*

Dicitur autem mutuum contractum, ſi pecunia ad vſum detur, vt deducunt *doct. ex l. certi 9. §. vlt. ff. ſi cert. pet. per tex.* ibi. Depoſui apud te decem, poſtea permiſi tibi vti Nerua, & Proculus, etiam antequam moueantur, condicere quaſi mutua, tibi hæc poſſe aiunt, & eſt verum, vt & Marcello videtur, animo enim cæpiſſe poſsidere. Ergo tranſit ad eum periculum, qui mutuum rogauit, & poterit ei condici coiuncta *l. Rogaſti me 11. eod. tit.* vbi bonus tex. diſtinguens ſuper periculum in eo caſu ad quem pertineat.

Nota quod alius contractus in cauſam mutui poteſt conuerti, vt tenet *gloſ. vlt. in l. ſingul. 15. ff. eod. tit. ſi cert. pet.*

Ciuitas mutui datione obligari poteſt, ſi ad vtilitatem eius pecuniæ verſæ ſunt; alioquin ipſi ſoli, qui contraxerunt; nõ ciuitas, tenebuntur; *l. 27. eod. tit. vbi gloſ.* ſic. Idem dici debet in quibuslibet omnino collegijs. Quomodo autem probetur verſum in vtilitatem, tractat ibidem *Bart.*

In mutuo Eccleſiæ facto ſic diſponit *Auth. de alien. & emph. §. 1. coll. 9.* Neque ipſum creditorem, aut hæredes eius contra venerabilem domum habere aliquam pro ipſis actionem, niſi monſtrauerint, quod in vtilitatibus venerabilis domus competentibus profecerunt, *& gloſ. in hoc Verbo* ſic. Nota credentem Eccleſiæ debere probare in vtilitatem Eccleſiæ verſum, vt hic. Sic credentem minori, & ſi non probetur, non competit repetitio, quia minor læſus præſumitur ex eo, quod ei datur reſtitutio; optima *l. 1. C. Si aduerſ. cred. reſt.* vbi Antonin. Pius in hæc verba, Cum & ipſe profitearis cũ Zenodora minore viginti quinque ann. te contraxiſſe, nec doceri potuiſſe prætorem virum clariſsimum ex eo contractu locupletiorem eam eſſe factam; intelligis eam meritò in integrum reſtitutam.

Quæro vtrum in dubio præſumatur facta conuerſio, & vtrum ſufficiat confeſsio prælati cum toto capitulo? *& gloſ. in Auth. Hoc Ius C. de Sacroſ. Eccleſ.* reſpondet quod ſic, & altera, *gloſ. in l. vlt. C. ad Maced.* in caſus poſitione, ita ait; quod ſi prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem Eccleſiæ. *Bald. autem in d. Auth. num. 22.* ſic. Ego dico, quod huic confeſsioni ſtatur, ſi concurrant coniecturæ aliquæ cum confeſsione, puta quod monachi nihil habebant de frumento, vel erant nudi, nunc verò apparet, quod vixerunt de frumento, & ſunt veſtiti.

Petitionem eius pecuniæ non impedit, quæ filio fam. ſtudiorum, vel legationis cauſa alibi degenti, ad neceſſarios ſumptus, quos patris pietas non recuſaret, credita eſt, inquit *l. Macedoniani 5. C. ad Maced.* Idem dicendum eſt ſi filius fam. ſolitus erat mutuas accipere pecunias, & pater ſoluebat, vt habes *verbo Filius.*

Qui accipit mutuum ſeruus eſt, inquit *gloſ. Verbo Cliente in l. 3. C. de nouat. & ver.*

verbo. Non accipere in l. Fideicommiſſa 11. §. Si rem ff. de legat. 3. idem gloſ. 1. in addit. reg. cum ſunt de reg. iur. lib. 6. Qui mutuum accipit ſeruus eſt fœnerantis.

Cùm quid mutuum dederimus, & ſi non cauimus, vt æquè bonum reddatur nobis, non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere ſit, reddere, veluti vinum nouum pro vetere. Nam in contrahendo, quod agitur, pro cauto habendum eſt. Id autem agi intelligitur, vt eiuſdem generis, & eadem bonitate ſoluatur, qua datum eſt; ita inquit *Pomp. lib. 27. ad Sabin. in l. 3. ff. ſi cert. pet.* quod intelligitur de bonitate intrinſeca, & ſi mora in ſoluendo committatur, etiam eſt intelligendum de extrinſeca, iuxta *l. vinum 22. eod. tit.* cum traditis ibi per *gloſ. Verbo. Cùm petitum eſſet* ibi. Sed dic, quod ibi bonitas intrinſeca conſideratur ſecundum tempus dati mutui; non extrinſeca ſcilicet quantum valeat; vide eam, quia longa eſt.

Nota quod ſi mutuatur pecunia ad certum vſum, non poteſt repeti non finito illo vſu, ſecus ſi ad nullum vſum, ſed ſimpliciter, quia tunc in continenti poteſt peti, vt deducitur ex *gloſ. vlt. in l. ſi pœnam 68. ff. de verb. oblig.* quam ſequitur *Bald. in l. 2. in fin. C. commoda.* & dicit menti tenendum; ſed *Bart. in d. l. Si pœnam in fin.* tenet contrarium *per gloſ. vlt. in l. pen. C. commodat.* ibi. Aut ſi tempus non eſt expreſſum, agam cum diu eſt in ſolutione ceſſatum. Et hæc verior videtur ſententia, ex ratione *l. In commodato 17. §. Sicut ff. commoda.* ibi beneficiũ tribuit; ſi ergo poſſet ſtatim repeti mutuum, nullum tribueret beneficium; ergo. Et ſufficiant hæc de mutuo. Alia dices Verbo Vſura.

DE LITTERA N.

Natales.

ERant ſcripturæ cum annis Domini, & præconizatæ, quæ dicebant Lucium eſſe natum, & ingenuum, & deinceps, ſic erat, niſi tunc contradiceretur, ita ponit *gloſ. pen. in §. vlt. de ingen. in Inſt.* & proſequitur ſic. Vnde & in legendis Sanctorum intitulatur Natale Sancti Nicolai, quando moritur, quaſi tunc naſcatur numquam moriturus; & ſcribuntur geſta in vita. Vel dic quod Natale appellatur prima natiuitas, quæ eſt de Iure naturali, & omnem hominem dicit eſſe liberum. Vnde bene dicitur ſeruus iſte reſtituitur natalibus ideſt illi libertati quã habet de iure naturali *l. 2. ff. de natal. reſt.*

Quod autem Natales Sanctorum sũt dies martyriorum ipſorum, probat *gloſ. in cap. Non licet 33. quæſt. 4. Verbo. Natales.* ibi. Natales vocantur martyrum, paſsionum dies: quia in eis naſcuntur ad vitam, & moriuntur mundo; eſt etiam *gloſ. Verbo. Natalis in l. Cum quidam 23. ff. de ann. legat.* ibi Natalis, ideſt tali die, qua natus fuit &c. Vel dic quaſi deceſsit, quaſi tunc naſcatur ad gloriam, vt fit de natiuitate Sanctorum.

Reſtitutio natalium plenam tribuit ingenuitatem, vt dicit *gloſ. Verbo. Præmandans in Auth. quib. mod. nat. fil. effic. leg. §. Si quis ſane coll. 6. per l. 2. ff. de na-*

natal. reſt. ibi. Si libertinus à Principe natalibus ſuis reſtitutus fuerit; illis enim vtique natalibus reſtituitur; in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipſe naſcebatur &c. Et hic enim quantum ad totum Ius pertinet proinde habetur, ac ſi ingenuus natus eſſet.

Neq; Natales tui licèt ingenuum te probare poſsis, neque honores, quibus te functum eſſe commemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate continent; cum nihil prohibeat, & te ingenuum, & eam ancillam eſſe; ita *l. 10. C. de probat.* De qua ibi videas *Bald.*

Natura.

MVltis modis dicitur; quandoque natura dicitur vis inſita rebus, ſimilia de ſimilibus procreans. Secundo modo dicitur natura, quidam ſtimulus, ſeu inſtinctus naturę ex ſenſualitate proueniens ad appetendum, vel ad procreandum, vel ad educandum. Tertio modo dicitur inſtinctus naturæ ex ratione proueniens, & Ius ex tali natura proueniens, dicitur naturalis æquitas, & ſecundum hoc Ius naturæ, dicuntur omnia communia, ideſt communicanda tempore neceſsitatis. Quarto modo dicitur Ius naturale præcepta naturalia, hoc eſt non furtum facies, & ſimilia, vt ita ponit, & probat *gloſ. verbo. Ius naturale in capit. Ius naturale diſt. 1.*

Bald. vero in l. vnic. §. libertatibus C. de cad. toll. ita ait. Quæro quid eſt dictum propter ſui naturam? Reſpondeo propter ſtatutum legis, quod naturaliter iaceſt ipſi legato, ſic *ff. de pact. l. Si vnus vel. quod & in ſpecie.* Item dicitur natura cuiuſcumque rei primordium, per quam vnumquodque habet ſuum proprium eſſe, *vt in cap. 1. de nat. feud.* Item quandoque natura ponitur pro æquitate, *vt ff. de cond. indeb. l. Nam hoc natura.* Item quandoque ponitur pro curſu rerum naturalium, iuxta illud.

Natura nouas deproperat edere formas.

vt in l. 2. ff. de veter. iur. enucl. Itē dicitur natura Ius ſanguinis, *vt ff de pact. l. Ius agnationis.* Item dicitur natura motiua naturæ, quæ animantibus inſunt, vt *l. 1. ff. de iuſt. & iur.* Item dicitur natura Ius immutabile, vt *de iur. nat. §. Sed naturalia in Inſt.*

Et ſecundum ipſum *Bald. in l. vnic. num. 13. C. de ſent. quæ pro eo, quod inter.* definitur. Natura eſt ipſarum rerum vis, ac poteſtas, ſeu proprietas, ſicut dicimus, quod proprium, & naturale hominis eſt riſibile, & ſecundum *Philoſoph. 2. Phyſic.* Natura eſt principium, & cauſa motus in eo, in quo eſt, per ſe, & non ſecundùm accidens; & ipſa attenditur, & non accidens, vt deducitur *ex §. Pauonum de rer. diu. in Inſt.* Pauonum quoque fera natura eſt, inquit, nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine euolare, & reuolare ſolent, coniuncta *gloſ. ibidem Verbo. Talis regula* in illis verbis Item fera naturaliter, ſed accidentaliter manſueta; licèt in caſu *l. 1. §. Beſtias autem ff. de poſtull. verbo. Ex feritate* dicat accidens magis, quam natura inſpicitur; vide *Bart. in l. vlt. ff. de offic. procon. & in l. Si quis poſthumos ff. de lib. & poſthum.*

Dicitur etiam natura rerum, *vt in §. pen. de verb. oblig. in Inſt.* ibi. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa, non morantur obligationem, licèt apud nos incerta ſint, *vbi gloſ. verbo. Naturam*, duplicem eſſe inquit, in hunc modum. Aliud eſt eſſe certum per rerum naturam, ideſt per naturalem curſum naturæ, per quam ſola præterita, & præſentia ſunt certa, & ita hic accipitur,

Digitized by Google

ſeruitus ipſa debetur, vt deducitur *ex l.*8. vbi notat *Bart. ff. ſi ſeru. vendic.* inquit *Vlpian.* Sicuti autem refectio parietis ad vicinum pertinet, ita fultura ædificiorum vicini, cui ſeruitus debetur, quandiù paries reficitur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere.

Sed videtur ipſemet *Vlpian.* ſibi contrarius, dum *in l. Et ſi forte §. Etiam eod. tit.* dicit ita. Etiam de ſeruitute, quæ oneris ferendi cauſa impoſita erit, actio nobis competit, vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum, qui in ſeruitute impoſita comprehenſus eſt; & Gallus putat non poſſe ita ſeruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogetur, ſed me facere prohiberet. Nam in omnibus ſeruitutibus refectionem ad eum pertinere, qui ſibi ſeruitutem aſſerat, non ad eum, cuius res ſeruiat. Sed præualuit Seruij ſententia in propoſita ſpecie, vt poſsit quis defendere ſibi Ius eſſe cogere aduerſarium reficere parietem ad onera ſuſtinenda. Quid dicendum? Videtur quòd hoc eſt alius caſus, in quo ex obligatione facta in conſtituenda ſeruitute, ſic deducebatur, vt teneretur dominus parietis ſeruientis ad expenſas, prout colligitur ex verbis iſtius *tex.* ibi. In propoſita ſpecie, iuxta *l. Eum debere* 32. *ff. de ſeruit. Vrb.* ibi. Nam cùm in lege ædium ita ſcriptum eſſet &c. propter quod ibi etiam dicitur, quod ad dominum parietis ſeruitutem debentis, pertineat eius refectio; & hanc reſponſionem videtur dare etiam *gloſ. in d. §. Etiam Verbo. Propoſita ſpecie.* ibi. Secus in alijs ſpeciebus &c.

Parietem, qui naturali ratione communis eſt alterutri vicinorum, demoliendi eum, & reficiendi Ius non eſt; quia non ſolus dominus eſt, dicit *Caius in l.*7. *ff. de ſeruit. Vrban.* Poterit tamen ex parte ſua altius tollere, vt dicit *Vlpian in l.*8. *eod. tit.* ibi, Cum eo, qui tollendo obſcurat vicini ædes, quibus non ſeruiet nulla competit actio, & facit *l. Altius quidem ædificia tollere*, ſi dominus ſeruitutem non debeat dominus eius minimè prohibetur *C. de ſeruit. & aqua.* Feneſtram verò aperire non poterit, vt per *Paul. lib.* 5. *reſponſ. in l.* 39. *eod. tit.* ibi. Eos, qui Ius immittendi luminis non habuerunt aperto pariete communi nullo Iure feneſtras immiſiſſe reſpondi; & facit *l. In re communi* nemo dominorum Iure ſeruitutis, neque facere quicquam inuito altero poteſt 25. *eod. tit. de ſeruit. Vrb.*

Mutatio.

Eſt, ſecundùm Philoſophum 5. *Phyſic.* in eadem ſpecie alteratio in magis, & minus. Quid erit ita ſtabile inter homines, vt nullam patiatur mutationē, cùm omnis noſter ſtatus, ſub perpetuo motu conſiſtat? dixit *Imp. in Auth. de non alienan. §. vt autem coll.* 2. Velox enim eſt ad vtrumque mutatio, & ille vir fortis habetur, cuius ſobrius erit animus in rebus quoque infeliciter geſtis, vt idem ſcilicet maneat rectis conſilijs peccata corrigens, ait Ioſeph *de bell. Iud. lib* 4. *cap.* 1. *num.* 30. Vnde dicitur illud vulgare. Sapientis eſt mutare conſilium in melius, vt ponit *gloſ. Verbo Mutantis in l. Non numquam* 8. *ff. de collat. bon. per tex.* ibi. Prætor varietatem non repellit, & conſilium mutantis non aſpernatur.

Ex varietate perſonarum Ius, vel ſtatutum ſtatim mutari, inquit *gloſ. in l. Iuſiurandum §. pen. ff. de iur. iu. per tex.* ibi. Forſitan ex diuerſitate rerum, vel perſonarum quibuſdam emergentibus, quæ varietatem inducunt. Nam & ſi nihil facilè mutādum eſt ex ſolemnibus, tamen vbi æquitas poſcit, ſubueniendum eſt, dicit *l. Diuus* 8. *ff. de in integr. reſt.*

Mu-

Digitized by Google

ſtit extra eas res, quæ pondere, numero menſura ve continentur, ſicuti ſi eandem rem recepturi ſumus, creditum eſt. Item mutuum non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia. Creditum autem fit etiam ſi nihil proficiſcatur, idem *d. l. 2. §. Creditum, vbi gloſ. vlt.* dicit. Mutuum aliud naturale, aliud ciuile, cui ciuili natura cooperatur. Aliud ciuile tantum. Naturale, vt quando res mea ad te peruenit, in qua poteſt mutuum conſiſtere, & de hoc dicitur *in l. Mutuum ſup. eod.* Mutuum ciuile, cui natura fauet, vt ſi poſt factũ, vel etiam ante, in continenti ſtipulor reddi: quo caſu ſtipulatio eſt vtilis, & ex ea agitur; non ex numeratione, *vt inf. de nouat. l. Si ita fuero ſtipulatus §. fin. & l. ſeq. &c.* Ciuile tantum, vt in chirographo, ex quo obligatur, quis poſt biennium, *vt C. de non num. pecu. l. In contractibus in princ.*

Dicitur autem mutuum contractum, ſi pecunia ad vſum detur, vt deducunt *doct. ex l. certi 9. §. vlt. ff. ſi cert. pet. per tex.* ibi. Depoſui apud te decem, poſtea permiſi tibi vti Nerua, & Proculus, etiam antequam moueantur, condicere quaſi mutua, tibi hæc poſſe aiunt, & eſt verum, vt & Marcello videtur, animo enim cæpiſſe poſsidere. Ergo tranſit ad eum periculum, qui mutuum rogauit, & poterit ei condici coniuncta *l. Rogaſti me 11. eod. tit.* vbi bonus tex. diſtinguens ſuper periculum in eo caſu ad quem pertineat.

Nota quod alius contractus in cauſam mutui poteſt conuerti, vt tenet *gloſ. vlt. in l. ſingul. 15. ff. eod. tit. ſi cert. pet.*

Ciuitas mutui datione obligari poteſt, ſi ad vtilitatem eius pecuniæ verſæ ſunt; alioquin ipſi ſoli, qui contraxerunt; nõ ciuitas, tenebuntur; *l. 27. eod. tit. vbi gloſ.* ſic. Idem dici debet in quibuslibet omnino collegijs. Quomodo autem probetur verſum in vtilitatem, tractat ibidem *Bart.*

In mutuo Eccleſiæ facto ſic diſponit *Auth. de alien. & emph. §. 1. coll. 9.* Neque ipſum creditorem, aut hæredes eius contra venerabilem domum habere aliquam pro ipſis actionem, niſi monſtrauerint, quod in vtilitatibus venerabilis domus competentibus profecerunt, *& gloſ. in hoc Verbo* ſic. Nota credentem Eccleſiæ debere probare in vtilitatem Eccleſiæ verſum, vt hic. Sic credentem minori, & ſi non probetur, non competit repetitio, quia minor læſus præſumitur ex eo, quod ei datur reſtitutio; optima *l. 1. C. Si aduerſ. cred. reſt.* vbi Antonin. Pius in hæc verba. Cum & ipſe profitearis cũ Zenodora minore viginti quinque ann. te contraxiſſe, nec doceri potuiſſe prætorem virum clariſsimum ex eo contractu locupletiorem eam eſſe factam; intelligis eam meritò in integrum reſtitutam.

Quæro vtrum in dubio præſumatur facta conuerſio, & vtrum ſufficiat confeſsio prælati cum toto capitulo? *& gloſ. in Auth. Hoc Ius C. de Sacroſ. Eccleſ.* reſpondet quod ſic, & altera, *gloſ. in l. vlt. C. ad Maced.* in caſus poſitione, ita ait; quod ſi prelatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem Eccleſiæ. *Bald. autem in d. Auth. num. 22.* ſic. Ego dico, quod huic confeſsioni ſtatur, ſi concurrant coniecturæ aliquæ cum confeſsione, puta quod monachi nihil habebant de frumento, vel erant nudi, nunc verò apparet quod vixerunt de frumento, & ſunt veſtiti.

Petitionem eius pecuniæ non impedit, quæ filio fam. ſtudiorum, vel legationis cauſa alibi degenti, ad neceſſarios ſumptus, quos patris pietas non recuſaret, credita eſt, inquit *l. Macedoniani 5. C. ad Maced.* Idem dicendum eſt ſi filius fam. ſolitus erat mutuas accipere pecunias, & pater ſoluebat, vt habes *verbo Filius.*

Qui accipit mutuum ſeruus eſt, inquit *gloſ. Verba Cliente in l. 3. C. de nouat. &*

vtr.

ſeruitus ipſa debetur, vt deducitur *ex l.8. vbi notat Bart. ff. ſi ſeru. vendic.* inquit *Vlpian.* Sicuti autem refectio parietis ad vicinum pertinet, ita fultura ædificiorum vicini, cui ſeruitus debetur, quandiù paries reficitur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere.

Sed videtur ipſemet *Vlpian.* ſibi contrarius, dùm *in l. Et ſi forte §. Etiam eod. tit.* dicit ita. Etiam de ſeruitute, quæ oneris ferendi cauſa impoſita erit, actio nobis competit, vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum, qui in ſeruitute impoſita comprehenſus eſt; & Gallus putat non poſſe ita ſeruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogetur, ſed ne facere prohiberet. Nam in omnibus ſeruitutibus refectionem ad eum pertinere, qui ſibi ſeruitutem aſſerat, non ad eum, cuius res ſeruiat. Sed præualuit Seruij ſententia in propoſita ſpecie, vt poſſit quis defendere ſibi Ius eſſe cogere aduerſarium reficere parietem ad onera ſuſtinenda. Quid dicendum? Videtur quòd hoc eſt alius caſus, in quo ex obligatione facta in conſtituenda ſeruitute, ſic deducebatur, vt teneretur dominus parietis ſeruientis ad expenſas, prout colligitur ex verbis iſtius *tex.* ibi. In propoſita ſpecie, iuxta *l. Eum debere 32. ff. de ſeruit. Vrb.* ibi. Nam cùm in lege ædium ita ſcriptum eſſet &c. propter quod ibi etiam dicitur, quòd ad dominum parietis ſeruitutem debentis, pertineat eius refectio; & hanc reſponſionem videtur dare etiam *gloſ. in d. §. Etiam Verbo. Propoſita ſpecie.* ibi. Secus in alijs ſpeciebus &c.

Parietem, qui naturali ratione communis eſt alterutri vicinorum, demoliendi eum, & reficiendi Ius non eſt; quia non ſolus dominus eſt, dicit *Caius in l.7. ff. de ſeruit. Vrban.* Poterit tamen ex parte ſua altius tollere, vt dicit *Vlpian in l.8. eod. tit.* ibi. Cum eo, qui tollendo obſcurat vicini ædes, quibus non ſeruiet nulla competit actio, & facit *l. Altius quidem ædificia tollere*, ſi dominus ſeruitutem non debeat dominus eius minimè prohibetur *C. de ſeruit. & aqua.* Feneſtram verò aperire non poterit, vt per *Paul. lib. 3. reſponſ. in l.39. eod. tit.* ibi. Eos, qui Ius immittendi luminis non habuerunt aperto pariete communi nullo Iure feneſtras immiſiſſe reſpondi; & facit *l. In re communi*, nemo dominorum Iure ſeruitutis, neque facere quicquam inuito altero poteſt *25. eod. tit. de ſeruit. Vrb.*

Mutatio.

Eſt, ſecundùm Philoſophum *5. Phyſic.* in eadem ſpecie alteratio in magis, & minus. Quid erit ita ſtabile inter homines, vt nullam patiatur mutationẽ, cùm omnis noſter ſtatus, ſub perpetuo motu conſiſtat? dixit *Imp. in Auth. de non alienan. §. vt autem coll. 2.* Velox enim eſt ad vtrumque mutatio, & ille vir fortis habetur, cuius ſobrius erit animus in rebus quoque infeliciter geſtis, vt idem ſcilicet maneat rectis conſilijs peccata corrigens, ait Ioſeph *de bell. Iud. lib 4. cap. 1. num. 30.* Vnde dicitur illud vulgare. Sapientis eſt mutare conſilium in melius, vt ponit *gloſ. Verbo Mutantis in l. Non numquam 8. ff. de collat. bon. per tex.* ibi. Prætor varietatem non repellit, & conſilium mutantis non aſpernatur.

Ex varietate perſonarum Ius, vel ſtatutum ſtatim mutari, inquit *gloſ. in l. Iuſiurandum §. pen. ff. de iur. iu. per tex.* ibi. Forſitan ex diuerſitate rerum, vel perſonarum quibuſdam emergentibus, quæ varietatem inducunt. Nam & ſi nihil facilè mutãdum eſt ex ſolemnibus, tamen vbi æquitas poſcit, ſubueniendum eſt, dicit *l. Diuus 8. ff. de in integr. reſt.*

Mu-

ſit extra eas res, quæ pondere, numero menſura ve continentur, ſicuti ſi eandem rem recepturi ſumus, creditum eſt. Item mutuum non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia. Creditum autem ſit etiam ſi nihil proficiſcatur, idem *d. l. 2. §. Creditum, vbi gloſ. vlt.* dicit. Mutuum aliud naturale, aliud ciuile, cui ciuili natura cooperatur. Aliud ciuile tantum. Naturale, vt quando res mea ad te peruenit, in qua poteſt mutuum conſiſtere, & de hoc dicitur *in l. Mutuum ſup. eod.* Mutuum ciuile, cui natura fauet, vt ſi poſt factũ, vel etiam ante, in continenti ſtipulor reddi; quo caſu ſtipulatio eſt vtilis, & ex ea agitur; non ex numeratione, *vt inf. de nouat. l. Si ita fuero ſtipulatus §. fin. & l. ſeq. &c.* Ciuile tantum, vt in chirographo, ex quo obligatur, quis poſt biennium, *vt C. de non num. pecu. l. In contractibus in princ.*

Dicitur autem mutuum contractum, ſi pecunia ad vſum detur, vt deducunt *doct. ex l. certi 9. §. vlt. ff. ſi cert. pet. per tex.* ibi. Depoſui apud te decem, poſtea permiſi tibi vti Nerua, & Proculus, etiam antequam moueantur, condicere quaſi mutua, tibi hæc poſſe aiunt, & eſt verum, vt & Marcello videtur, animo enim cæpiſſe poſſidere. Ergo tranſit ad eum periculum, qui mutuum rogauit, & poterit ei condici coniuncta *l. Rogaſti me 11. eod. tit.* vbi bonus tex. diſtinguens ſuper periculum in eo caſu ad quem pertineat.

Nota quod alius contractus in cauſam mutui poteſt conuerti, vt tenet *gloſ. vlt. in l. ſingul. 15. ff. eod. tit. ſi cert. pet.*

Ciuitas mutui datione obligari poteſt, ſi ad vtilitatem eius pecuniæ verſæ ſunt; alioquin ipſi ſoli, qui contraxerunt; nõ ciuitas, tenebuntur; *l. 27. eod. tit. vbi gloſ.* ſic. Idem dici debet in quibuslibet omnino collegijs. Quomodo autem probetur verſum in vtilitatem, tractat ibidem *Bart.*

In mutuo Eccleſiæ facto ſic diſponit *Auth. de alien. & emph. §. 1. coll. 9.* Neque ipſum creditorem, aut hæredes eius contra venerabilem domum habere aliquam pro ipſis actionem, niſi monſtrauerint, quod in vtilitatibus venerabilis domus competentibus profecerunt, *& gloſ. in hoc Verbo* ſic. Nota credentem Eccleſiæ debere probare in vtilitatem Eccleſiæ verſum, vt hic. Sic credentem minori, & ſi non probetur, non competit repetitio, quia minor læſus præſumitur ex eo, quod ei datur reſtitutio; optima *l. 1. C. Si aduerſ. cred. reſt.* vbi Antonin. Pius in hæc verba. Cum & ipſe profitearis cũ Zenodora minore viginti quinque ann. te contraxiſſe, nec doceri potuiſſe prætorem virum clariſsimum ex eo contractu locupletiorem eam eſſe factam; intelligis eam meritò in integrum reſtitutam.

Quæro verum in dubio præſumatur facta conuerſio, & verum ſufficiat confeſsio prælati cum toto capitulo? *& gloſ. in Auth. Hoc Ius C. de Sacroſ. Eccleſ.* reſpondet quod ſic, & altera, *gloſ. in l. vlt. C. ad Maced.* in caſus poſitione, ita ait; quod ſi prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem Eccleſiæ. *Bald. autem in d. Auth. num. 22.* ſic. Ego dico, quod huic confeſsioni ſtatur, ſi concurrant coniecturæ aliquæ cum confeſsione, puta quod monachi nihil habebant de frumento, vel erant nudi, nunc verò apparet, quod vixerunt de frumento, & ſunt veſtiti.

Petitionem eius pecuniæ non impedit, quæ filio fam. ſtudiorum, vel legatiõis cauſa alibi degenti, ad neceſſarius ſumptus, quos patris pietas non recuſaret, credita eſt, inquit *l. Macedoniani 5. C. ad Maced.* Idem dicendum eſt ſi filius fam. ſolitus erat mutuas accipere pecunias, & pater ſoluebat, vt habes *verbo Filius.*

Qui accipit mutuum ſeruus eſt, inquit *gloſ. Verbo Cliente in l. 3. C. de nouat. &*

vtr-

Digitized by Google

Munera ſi ceſſent, ceſſabunt iurgia, lites,
Mars cadet, & veneris nullus amicus erit.
Munera ſi ceſſent, miſeris mortalibus vllus,
Clamor, nec luctus, nec dolor vllus erit.

Accuratè igitur videant, qui munera recipiunt, & præcipuè qui iudicant, quo modo accipiant, quid & à quibus. Cùm in accipiendis muneribus tria ſint maximè attendenda, perſonæ ſcilicet dantis, & accipientis qualitas, quantitas, muneris, & donationis tempus, vt dixit *Pontif. in capit.* 18. *de Simon.* In recipiendis verò muneribus circa ſpiritualia attenditur cõſuetudo, dicit *gloſ. Verbo: Pro exequijs ad fin. in capit. ſua nobis* 29. *eod. tit.*

Cæterum quando dantur munera, & accipiuntur iuſtè, gratiſsima sũt apud Deũ, & apud homines, vt propter ea ipſe largiora tribuat, iuxta *cap. ſicut excellentiſsim propè fin.* 23. *quæſt.* 4. ibi. Cum enim largita munera ad nominis ſui gloriam conſpicit reuocari, tanto largiora tribuit &c. coniunƈto *cap. Reuertimini* 16. *quæſt.* 1.

At nemo ex iis, quos licebit accipere, vel decebit aſpernanter habeat, quod ſibi ſemel officij gratia libero arbitrio obtulerit, dicitur *in l. Quiſquis* 6. *C. de poſtulan. vbi gloſ. Verbo: Habeat aſſirens* Caton. illud.

Exiguum munus dum dat, tibi pauper amicus,
Accipito placidè, & plenè laudare memento.

Sed aduerte ne velis ſtatim ſoluere. Nam reijciendi genus eſt, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris, & vt breuiter dicam, qui nimis cito cupit ſoluere, inuitus debet, qui inuitus debet ingratus eſt, vt dixit *Senec. 4. de benef. cap. vlt.*

Et iniquum erit ſi aliquis ex donoſuo conueniatur, dicit *capit. vnic. de not. feud. Quod excipies in caſu l. vnic. C. null. lic. in fren. lib.* 11. vbi etiam ſi ſiat opus, de quo ibi, ad donandum Imperatori mulƈtatur pœna quinquaginta librarum auri. Sic enim inquit *Iuſtinian. Imper.* Nulli præterea priuatorum liceat (exceptis ſcilicet ornamentis matronalibus) aliquid ex auro, & gemmis, quo ad cultum, & ornamentum Imperatorium pertinet facere, neque illud ſub hoc colore, & prætextu præparare, quod velit clementiæ principali, velut aliquod munus offerre; pietas enim mea huiuſmodi dona non expetit, neque regium ſibi offerri à priuatis cultum requirit. Alia vero noſtris temporibus pietas exiſtit, pijſſimi ſunt namque Principes, & humaniſſimi in recipiendis muneribus, etiam ſi regia ſint.

Conuenitur etiam quis ex munere ſuo, quãdo illud promiſit, & incepit ad hoc vt illud perficiat, vt eſt *tex. ſing. in l. De pollicitationibus* 8. *ff. de pollicit. vbi Vlpian.* ita. De pollicitationibus in Ciuitate factis iudicum cognitionem eſſe Diui Fratres Flauio Celſo in hæc verba reſcripſerunt. Probe faciet Stathius Rufinus ſi opus proſcenij, quod ſe Gabinis extruƈturum promiſit, quod tãdem aggreſſus fuerat, perficiat. Nam & ſi aduerſa fortuna vſus in triennium, à præfeƈto Vrbi relegatus eſſet, tamen gratiam muneris, quod ſponte obtulit, minuere non debet.

Mur-

Murmuratio.

Est abloquutio indebitè facta contra Deum, vel factum alienius, vt *Numer* 11. *in princ.* ibi. Ortum eſt murmur populi quaſi dolentium pro labore contra Dominum, & *pſalm.* 77.19. ibi. Et malè loquuti ſunt de Deo, & *Exodi* 16. ibi. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen, & Aaron, & ſæpe alibi; tam in nouo, quam in veteri teſtamento, vbi meluenda pæna inueniuntur murmuratores puniti. Et de Iure Canonico murmurans, & contentioſus pari puniuntur pæna *in capit. Si quis monachus* 96. *diſt.* ibi. Qui contentioſus, aut murmurans extiterit ſecundum arbitrium prioris tandiù pæniteat, quamdiù culpæ qualitas extat.

Summa iniquitas eſt fratres detrahere. Vnde ſcriptum eſt. Omnis qui detrahit fratri ſuo, homicida eſt, & omnis homicida non habet partem in Regno Dei, inquit *Alex. Papa in cap. Summa* 6. *quaſt.* 1. Caueat itaque vnuſquiſque ne aut linguam, aut aures habeat prurientes, idest ne aut ipſe alijs detrahat, aut alios detrahentes audiat. Sedens inquit *Propheta* aduerſus fratrem tuum loquebaris detrahendo, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum, &c. Parcant ſinguli detractioni linguæ, cuſtodiantque ſermones ſuos, & ſciant, quia cuncti, qui de alijs loquuntur ſua ſententia iudicabuntur. Nemo inuito auditori libenter refert, officium ſingulorum ſit, dilectiſsimi, non ſolum oculos caſtos ſeruare, ſed & linguam; nec quid in cuiuſquam domo agatur, alia domus vnquam per eos nouerit. Ait *Gregor. in capit. Ex meritò cad.* 6. *quaſtion.* 1.

Murus.

Aut eſt publicus, vt ſunt mænia Ciuitatis, villæ aut caſtri. Aut eſt priuatus domorum aliàs dictus paries. De primis dicit ſic *Pompon. in l. vlt. ff. de rer. diu.* Si quis violauerit muros capite punitur, ſicuti ſi quis trāſcendat ſcalis admotis, vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos alia, quàm per portas egredi non licet, cùm id hoſtile, & abominandum ſit. Nam, & Frater Romuli Remus occiſus traditum ob id, quod muros tranſcendere voluerit, & *Modeſtin. in l.* 3. *ff. de re mil. prope fin.* ſic. Nec non & ſi quis vallum tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediatur, capite punitur, & ſtatim limitat, ſi tranſcendat foſſam ibi. Si vero quis foſſam tranſiuit, militia reijcitur, & *Bart. in d. l. fin.* dicit quod illa pæna capitis tantum procedit in muris Vrbis Romæ, in alijs vero eſſe arbitrariam.

Bald. in l. Pergit C. de Sepulch. violat. dicit quod eadem pæna punitur violator foſſarum, qua murorum, ſed videtur contra prædictam *l.* 3. & idem dicit in illo, qui fodit iuxta murum, vt murus cadat.

Muri Ciuitatis, vel caſtri, nec refici, nec de nouo conſtrui poſſe ſine Principis authoritate, inquit *Bart. in l. Opus ff. de oper. publ. per tex.* ibi, Publico vero ſumptu opus nouum ſine Principis authoritate fieri non licere conſtitutionibus declaratur, & probat *Modeſtin. in l.* 6. *eod. tit.* ſic dicens. De operibus, quæ in muris, vel portis, vel in rebus publicis, aut ſi muri extruantur Diuus Marcus reſcripſit præſidem aditum conſulere Principem debere.

De priuatis autem muris, & parietibus ſcies, quod debet refici murus, in quo ſeruitus debetur ad expenſas eius, cui ſer-

ſtit extra eas res, quæ pondere, numero menſura ve continentur, ſicuti ſi eandem rem recepturi ſumus, creditum eſt. Item mutuum non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia. Creditum autem ſit etiam ſi nihil proficiſcatur, idem *d. l. 2. §. Creditum*, *vbi gloſ. vlt.* dicit. Mutuum aliud naturale, aliud ciuile, cui ciuili natura cooperatur. Aliud ciuile tantum. Naturale, vt quando res mea ad te peruenit, in qua poteſt mutuum conſiſtere, & de hoc dicitur *in l. Mutuum ſup. eod.* Mutuum ciuile, cui natura fauet, vt ſi poſt factũ, vel etiam ante, in continenti ſtipulor reddi: quo caſu ſtipulatio eſt vtilis, & ex ea agitur; non ex numeratione, *vt inf. de nouat. l. Si ita fuero ſtipulatus §. fin. & l. ſeq. &c.* Ciuile tantum, vt in chirographo, ex quo obligatur, quis poſt biennium, *vt C. de non num. pecu. l. In contractibus in princ.*

Dicitur autem mutuum contractum, ſi pecunia ad vſum detur, vt deducunt *doct. ex l. certi 9. §. vlt. ff. ſi cert. pet. per tex.* ibi. Depoſui apud te decem, poſtea permiſi tibi vti Nerua, & Proculus, etiam antequam moueantur, condicere quaſi mutua, tibi hæc poſſe aiunt, & eſt verum, vt & Marcello videtur, animo enim cæpiſſe poſsidere. Ergo tranſit ad eum periculum, qui mutuum rogauit, & poterit ei condici coniuncta *l. Rogaſti me 11. eod. tit.* vbi bonus tex. diſtinguens, ſuper periculum in eo caſu ad quem pertineat.

Nota quod alius contractus in cauſam mutui poteſt conuerti, vt tenet *gloſ. vlt. in l. ſingul. 15. ff. eod. tit. ſi cert. pet.*

Ciuitas mutui datione obligari poteſt, ſi ad vtilitatem eius pecuniæ verſæ ſunt; alioquin ipſi ſoli, qui contraxerunt; nõ ciuitas, tenebuntur; *l. 27. eod. tit. vbi gloſ.* ſic. Idem dici debet in quibuslibet omnino collegijs. Quomodo autem probetur verſum in vtilitatem, tractat ibidem *Bart.*

In mutuo Eccleſiæ facto ſic diſponit *Auth. de alien. & emph. §. 1. coll. 9.* Neque ipſum creditorem, aut hæredes eius contra venerabilem domum habere aliquam pro ipſis actionem, niſi monſtrauerint, quod in vtilitatibus venerabilis domus competentibus profecerunt, *& gloſ. in hoc Verbo* ſic. Nota credentem Eccleſiæ debere probare in vtilitatem Eccleſiæ verſum, vt hic. Sic credentem minori, & ſi non probetur, non competit repetitio, quia minor læſus præſumitur ex eo, quod ei datur reſtitutio; optima *l. 1. C. Si aduerſ. cred. reſt.* vbi Antonin. Pius in hæc verba. Cum & ipſe profitearis cũ Zenodora minore viginti quinque ann. te contraxiſſe, nec doceri potuiſſe prætorem virum clariſsimum ex eo contractu locupletiorem eam eſſe factam; intelligis eam meritò in integrum reſtituendam.

Quæro vtrum in dubio præſumatur facta conuerſio, & vtrum ſufficiat confeſsio prælati cum toto capitulo? *& gloſ. in Auth. Hoc Ius C. de Sacroſ. Eccleſ.* reſpondet quod ſic, & altera, *gloſ. in l. vlt. C. ad Maced.* in caſus poſitione, ita ait; quod ſi prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem Eccleſiæ. *Bald. autem in d. Auth. num. 22.* ſic. Ego dico, quod huic confeſsioni ſtatur, ſi concurrant coniecturæ aliquæ cum confeſsione, puta quod monachi nihil habebant de frumento, vel erant nudi, nunc verò apparet quod vixerunt de frumento, & ſunt veſtiti.

Petitionem eius pecuniæ non impedit, quæ filio fam. ſtudiorum, vel legationis cauſa alibi degenti, ad neceſſarios ſumptus, quos patris pietas non recuſaret, credita eſt, inquit *l. Macedoniani 5. C. ad Maced.* Idem dicendum eſt ſi filius fam. ſolitus erat mutuas accipere pecunias, & pater ſoluebat, vt habes *verbo Filius.*

Qui accipit mutuum ſeruus eſt, inquit *gloſ. Verbo Cliente in l. 3. C. de nouat. & vſr.*

verbo. *Non accipere in l. Fideicommiſ-ſa* 11. *§. Si rem ff. de legat.* 3. *idem gloſ. in addit. reg. cum ſunt de reg. iur. lib.* 6. Qui mutuum accipit ſeruus eſt fœne-rantis.

Cùm quid mutuum dederimus, & ſi non cauimus, vt æquè bonum reddatur nobis, non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere ſit, reddere, veluti vinum nouum pro vetere. Nam in contrahendo, quod agitur, pro cauto habendum eſt. Id autem agi intelligitur, vt eiuſdem generis, & eadem bonitate ſoluatur, qua datum eſt, ita inquit *Pomp. lib.* 27. *ad Sabin. in l.* 3. *ff. ſi cert. pet.* quod intelligitur de bonitate intrinſeca, & ſi mora in ſoluendo committatur, etiam eſt intelligendum de extrinſeca, iuxta *l. vinum* 22. *eod. tit.* cum traditis ibi per *gloſ. Verbo. Cùm petitum eſſet* ibi. Sed dic., quod ibi bonitas intrinſeca conſideratur ſecundum tempus dati mutui, non extrinſeca ſcilicet quantum valeat; vide eam, quia longa eſt.

Nota quod ſi mutuatur pecunia ad certum vſum, non poteſt repeti non finito illo vſu, ſecus ſi ad nullum vſum, ſed ſimpliciter, quia tunc in continenti poteſt peti, vt deducitur ex *gloſ. vlt. in l. ſi pœnam* 68. *ff. de verb. oblig.* quam ſequitur *Bald. in l.* 2. *in fin. C. commoda.* & dicit menti tenendum; ſed *Bart. in d. l. Si pœnam in fin.* tenet contrarium per *gloſ. vlt. in l. pen. C. commodat.* ibi. Aut ſi tempus non eſt expreſſum, agam cum diù eſt in ſolutione ceſſatum. Et hæc verior videtur ſententia, ex ratione *l. In commodato* 17. *§. Sicut ff. commoda.* ibi beneficiũ tribuit; ſi ergo poſſet ſtatim repeti mutuum, nullum tribueret beneficium; ergo. Et ſufficiant hæc de mutuo. Alia dices Verbo Vſura.

DE LITTERA N.

Natales.

ERant ſcripturæ cum annis Domini, & præconizatæ, quæ dicebant Lucium eſſe natum, & ingenuum, & deinceps, ſic erat, niſi tunc contradiceretur, ita ponit *gloſ. pen. in §. vlt. de ingen. in Inſt.* & proſequitur ſic. Vnde & in legendis Sanctorum intitulatur Natale Sancti Nicolai, quando moritur, quaſi tunc naſcatur numquam moriturus; & ſcribuntur geſta in vita. Vel dic quod Natale appellatur prima natiuitas, quæ eſt de Iure naturali, & omnem hominem dicit eſſe liberum. Vnde bene dicitur ſeruus iſte reſtituitur natalibus idest illi libertati quã habet de iure naturali *l.* 2. *ff. de natal. reſt.*

Quod autem Natales Sanctorum ſũt dies martyriorum ipſorum, probat *gloſ. in cap. Non licet* 33. *quæſt.* 4. *Verbo. Natales.* ibi. Natales vocantur martyrum, paſsionum dies: quia in eis naſcuntur ad vitam, & moriuntur mundo; eſt etiam *gloſ. Verbo. Natalis in l. Cum quidam* 23. *ff. de ann. legat.* ibi Natalis, ideſt tali die, qua natus fuit &c. Vel die quali deceſsit, quaſi nunc naſcatur ad gloriam, vt ſit de natiuitate Sanctorum.

Reſtitutio natalium plenam tribuit ingenuitatem, vt dicit *gloſ. Verbo. Præmandans in Auth. quib. mod. nat. fil. effic. leg. §. Si quis ſane coll.* 6. *per l.* 2. *ff. de na-*

natal. reſt. ibi. Si libertinus à Principe natalibus ſuis reſtitutus fuerit; illis enim vtique natalibus reſtituitur; in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipſe naſcebatur &c. Et hic enim quantum ad totum Ius pertinet proinde habetur, ac ſi ingenuus natus eſſet.

Neq; Natales tui licèt ingenuum te probare poſſis, neque honores, quibus te functum eſſe commemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate continent; cum nihil prohibeat, & te ingenuum, & eam ancillam eſſe; ita *l. 10. C. de probat.* De qua ibi videas *Bald.*

Natura.

Multis modis dicitur; quandoque natura dicitur vis inſita rebus, ſimilia de ſimilibus procreans. Secundo modo dicitur natura, quidam ſtimulus, ſeu inſtinctus naturę ex ſenſualitate proueniens ad appetendum, vel ad procreandum, vel ad educandum. Tertio modo dicitur inſtinctus naturæ ex ratione proueniens, & Ius ex tali natura proueniens, dicitur naturalis æquitas, & ſecundum hoc Ius naturæ, dicuntur omnia communia, ideſt communicanda tempore neceſſitatis. Quarto modo dicitur Ius naturale præcepta naturalia, hoc eſt non furtum facies, & ſimilia, vt ita ponit, & probat *gloſ. verbo. Ius naturale in capit. Ius naturale diſt. 1.*

Bald. vero in l. vnic. §. libertatibus C. de cad. toll. ita ait. Quæro quid eſt dictum propter ſui naturam? Reſpondeo propter ſtatutum legis, quod naturaliter ineſt ipſi legato, ſic *ff. de pact. l. Si vnus vers. quod & in ſpecie*. Item dicitur natura cuiuſcumque rei primordium, per quam vnumquodque habet ſuum proprium eſſe, *vt in cap. 1. de nat. feud.* Item quandoque natura ponitur pro æquitate, *vt ff. de cond. indeb. l. Nam hoc natura*. Item quandoque ponitur pro curſu rerum naturalium, iuxta illud.

Natura nouas deproperat edere formas.

vt in l. 2. ff. de veter. iur. enucl. Itẽ dicitur natura Ius ſanguinis, *vt ff de pact. l. Ius agnationis*. Item dicitur natura motiua naturæ, quæ animantibus inſunt, vt *l. 1. ff. de iuſt. & iur.* Item dicitur natura Ius immutabile, vt *de iur. nat. §. Sed naturalia in Inſt.*

Et ſecundum ipſum *Bald. in l. vnic. num. 13. C. de ſent. quæ pro eo, quod inter.* definitur. Natura eſt ipſarum rerum vis, ac poteſtas, ſeu proprietas, ſicut dicimus, quod proprium, & naturale hominis eſt riſibile, & ſecundum *Philoſoph. 2. Phyſic.* Natura eſt principium, & cauſa motus in eo, in quo eſt, per ſe, & non ſecundùm accidens; & ipſa attenditur, & non accidens, vt deducitur *ex §. Pauonum de rer. diu. in Inſt.* Pauonum quoque fera natura eſt, inquit, nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine euolare, & reuolare ſolent, coniuncta *gloſ. ibidem Verbo. Talis regula* in illis verbis Item fera naturaliter, ſed accidentaliter manſueta; licèt in caſu *l. 1. §. Beſtias autem ff. de poſtul. verbo. Ex feritate* dicat accidens magis, quam natura inſpicitur; vide *Bart. in l. vlt. ff. de offic. proconſ. & in l. Si quis poſthumos ff. de lib. & poſthum.*

Dicitur etiam natura rerum, *vt in §. pen. de verb. oblig. in Inſt.* ibi. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa, non morantur obligationem, licèt apud nos incerta ſint, *vbi gloſ. verbo. Naturam*, duplicem eſſe inquit, in hunc modum. Aliud eſt eſſe certum per rerum naturam, ideſt per naturalem curſum naturæ, per quam ſola præterita, & præſentia ſunt certa, & ita hic accipitur.

Et

Digitized by Google

Et etiam illa futura certa ſunt, quæ non habent ſe ad vtrumlibet, vt ſi moriar &c. Et aliud eſt in natura rerum, ideſt in ſcientia Dei, in qua omnia, quæ ſunt, vel fuerunt, vel futura ſunt, teſte *Boetio*, tamquam præſentia ſunt. Et dicitur prima natura naturata; ſed ſecunda natura naturans, quod idem eſt, quod ipſe Deus, de hac vltima idem dicit *glo. in §. 1. verbo Ius naturale de iur. nat. in Inſt.* ibi. quod natura ideſt Deus; licet in eo tex. non ſit intentio, vt de hac intelligatur, ſed de ea natura, ſeu virtute inſita cuilibet, vt ibidem notat *Apoſtill.* natura actionum etiam dicitur, vt dicit *Apoſtill. ad l. Sed & ſi 12. §. vlt. ff. de eo quod met. cau.* ibi. Nota tex. ſecundum Bald. quod ſemper eſt ponderanda natura actionis, & ſicut quælibet planta, & quodlibet animal habet ſuam naturam; ita quælibet actio à Iure ſibi datam.

Natura etiam conſuetudo dicitur, quæ altera natura eſt, vt ait *gloſ. Verbo. Natura in l. 1. ff. ad Macedon.* & allegat *l. Si quis poſthumos 1. reſponſo ff. de lib. & poſthum.* & in contrarium *l. 2. §. Item varus ff. de aqua pluu.*

Cognationem inter nos conſtituit natura, inquit *gloſ. Verbo. Humanitatis ratione in l. Non tantum 6. ff de appellat.* quod deduxit à Florentino *in l. 3. ff. de iuſt. & iur.* ibi. Cum enim inter nos cognationem quandam natura conſtituat, hominem homini inſidiari nefas eſſe.

Curam nobis noſtri natura mandauit, ſed huic vbi minimum indulſeris, vitium eſt; voluptatem natura neceſſarijs rebus admiſcuit, vt non illam peteremus, ſed vt ea, ſine quibus viuere non poſſumus, gratiora nobis illius faceret acceſſio dixit *Senec epiſt. 117. & in epiſt. 22. in fin. lib. 3.* dicit quòd ipſa conqueri debet de nobis; & dicere. Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui &c. quales intraſtis, tales exite; vt iam *ſup. Verbo. Mori.* Et *gloſ. Verbo. Placet in Clem. vnic. de hæretic.* dicit. Dedit nobis multas natura blanditias, quas plerumque virtus cohibet, & portat illud Ouuid.

Eſt virtus placidis abſtinuiſſe bonis.

Nota non licere accuſare naturam, inquit *gloſ. Verbo. Totus in l. Maximum vitium C. de lib. præter. per tex.* ibi. Quaſi naturæ accuſatores exiſtunt, idem *gloſ. Verbo. Filijs in Extrauag. vnic. de præben.*

Commune votum naturæ eſt, quod vult potius deſcendere, quàm aſcendere, inquit *gloſ. Verbo. Parentibus in Auth. de hæred. ab inteſt. ven. §. 1. coll. 9.* Reſpondens ad dubiũ, quod excitat, quare ſcilicet non ſuccedit pater filio, vna cum filio eius filij mortui, cum vterque ſit in primo gradu.

Naturalia Iura ciuilis ratio perimere non poteſt, dicit *Imper. in §. Minus ergo de hæred. quæ ab inteſt. in Inſt. & Caius in l. 2. §. 1. ff. de vſufr. ear. rer.* ſic. Nec enim naturalis ratio, authoritate Senatuſconſulti mutari potuit. Vnde notauit *gloſ. vlt. in l. Iulianus 26. ff. ſi quis omiſ. cau. teſta.* quod propter naturam aliud ſtatuitur in ea lege ad ſinẽ quam ſtatutum fuerat in principio, & verba finalia *d. l.* ita ſe habent. Quia nemo filiæ patrem contra votum parentum ſuſtinere videtur, nam vt inquit *gloſ. prædicta*; Natura ita ordinauit quod liberi parentibus ſecundum ſuum votum ſuccedant.

Hoc eſt naturale, quod res plus perſeueraturas, quis plus diligit, ait *gloſ. vlt. in l. Iſti quidem ff. quod met. cau.* Et tamen natura properat nouas edere formas, & multis vtitur nouitatibus, vt dicit *gloſ. Verbo Natura per tex.* ibi ad naturæ varietatem, & eius machinationes *in Auth. quib. mod. nat. coll. 6. & in §. Si quis ſane* ibi. Multæ namque

ſunt

Digitized by Google

Mutatio ſtatus, quòd mutet contractum probat *l. Cùm quis 38. ff. de ſolut.* ibi. Tacitè enim hęc conuentio ineſſe ſtipulationi videtur, ſi in eadem cauſa maneat. Sed varietate ſtatus non mutabitur periculi cauſa, dicit *l. In eum §. ſi dominus ff. de inſt. act.*

In depoſito facto ad certum tempus, poteſt ante temporis aduentum reuocari mutando deponens voluntatem, iuxta *l. 1. §. Si ſic ff. depoſit.* ibi. Poſſum enim mutare voluntatem, & ante mortem meam depoſitum repetere, & ibi. *gloſ. Verbo mutare* ſic. Nota quem poſſe mutare velle ſuum, ſic *infr. mandat. Si quis alicui §. 1.* Sed arg. contra &c. Dic quòd poſt obligationem contractus nõ licet mutare volũtatem circa id, quod eſt obligatus alteri, ſed ſi depoſui apud te pecuniam reddendam poſt tempus non ſum tibi obligatus non repetere ante tempus, ideo poſſum mutare voluntatem.

Notabis etiam caſum, in quo poteſt quis in contractu mutare voluntatem, in *l. Si ſterilis §. vlt. § ff. de act. empt.* ibi. Emptor primo anno maluit præſtare decem, ſecundo anno habitationem præſtare. *Trebatius* ait mutandæ voluntatis poteſtatem eum habere ſingulisque annis alterutrum præſtare poſſe.

Propter paruam rem non debere aliquid mutari, inquit *gloſ. Verbo Summam in l. 4. ff. de in integr. reſt. per tex.* ibi. Ne propter minimam ſane rem (ſi maiori rei, vel ſummæ præiudicetur) audiatur is, qui in integrum reſtitui poſtulat.

Vbi autem res mutat ſtatum, nulli reſtitutioni locus eſt, ait *gloſ. 1. in l. 2. ff. de in integr. reſt.*

Mutatum dicitur, quod formam ammiſit, vt inquit *gloſ. 1. in cap. 1. de conſecr. Eccleſ. qui tex.* Loquitur de altari, quando mutatum dicatur, vt neceſſe habeat conſecratione, & verba *gloſ.* ſunt. Mutatum, quoad formam, ita quod formam amiſerit per diminutionem, vel augmentum, cùm hæc ſit forma rei.

Mutatio autem materiæ ad formam, non arguit legati mutationem eſt *tex. optimus* vbi notat *Bart. & alij in l. Seruum filij 46. §. Si pocula quis legauerit*, & maſſa facta ſit, vel contra. Item ſi lana legetur, & veſtimentum ex ea fiat, *Iulian. lib. 32.* digeſtorum ſcribit legatum in omnibus ſupraſcriptis conſiſtere, & deberi quod extat *ff. de legat. 1. vbi gloſ. Verbo Conſiſtere alia Iura.* Et addit prædictus *tex.* Quam ſententiam puto veram, ſi modo teſtator non mutauerit voluntatem, ſed à quo exigitur hæc probatio? Reſpondet *Celſus in l. Lucius Titius 22. ad fin. ff. de legat. 2.* ita. Niſi hæres ab hoc receſsiſſe teſtatorem oſtenderit, onus enim probandi mutatam eſſe voluntatem defuncti ad eum pertinet, qui fideicommiſſum recuſat.

Probatur autem mutata voluntas, ſi teſtator ſolemnitates teſtamenti abſtulerit, dicit *Imp. in l. Noſtram 30. C. de teſtam.* ibi. Si quidem teſtator linum, vel ſignacula inciderit, vel abſtulerit; vt pote eius voluntate mutata, teſtamentum non valere; ſin autem ex alia quacumque cauſa hoc contigerit durante teſtamento ſcriptos hæredes ad hæreditatem vocari. Quod enim non mutatur, quare ſtare prohibetur? dicit *l. Sancimus 27. C. eod. tit.*

Inſuper probatur etiam mutatio voluntatis in concedente ex mutatione ſtatus, vel morum eius cui conceditur, vt in *l. In confirmando 8. ff. de confirm. tut.* ibi. An durauerit patris voluntas, quod in facili eſt, ſi proximo mortis tempore tutores non Iure, vel curatores ſcripſerit pater. Nam ſi ante annos, vt medio ſpatio potuerit facultatum tutoris, non Iure à patre dati, fieri diminutio, vel morum ante celſata, vel ignorata emerſerit improbitas, aut inimicitiæ cum patre exarcerint; & *l. 9.* ſic. Vel

cum ſiſco aliquem contractum damnoſum miſcuerit.

Mutare nomen an quis poſsit? habes Verbo. Nomen.

Mutilatio.

A Mutilo dicta, & eſt meri Imperij cùm ſit pœna ſanguinis, vt inquit *Bald. in Auth. ſed nouo Iure in princip. C. de ſeru. fugit.* Vnde ab Eccleſiaſtico iudice non poteſt inſligi pœna ſanguinis ex vulgari tex. *in capit. In Archiepiſcopatu de raptor.* ibi. Pecuniaria pœna poteris mulctare, & etiam flagellis afficere ea moderatione adhibita, quòd flagella in vindictam ſanguinis tranſire minimè videantur, Si verò ita fuerit grauis exceſſus, quòd mortem, vel detruncationem membrorum debeant ſuſtinere, vindictam reſerues regiæ poteſtati, *vbi gloſ. vlt.* ſic. Reſerues, cùm ſis delegatus, ſi verò habes iuriſdictionem temporalem, demandes eam alicui, cui hoc competat, quòd licèt ſecundùm Canones 23. *quaſt. 4. illud.* Sed non ſecundùm leges, ſequitur etiam *Bald. vbi ſupra num. 1. & 2.*

Infertur ex dictis mutilationem, facere irregularitatem contrahi, ſicut occidere, nam ad hunc effectum æquiparantur, & probatur clarè *ex Clem. vnic. de homicid.* Si furioſus, (inquit *Clem. 5.*) aut infans ſeu dormiens hominem mutilet, ſeu occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurret. Et idem de illo cenſemus, qui mortem aliter vitare nõ valens, occidit, vel mutilat inuaſorem.

Mutilatos, & monſtruoſos etiam irregulares eſſe dicit *Innoc. in cap. Prior de cleric. percuſ. Abb. in cap. 1. ad fin. de corp. vitia.*

Mutus.

A Vt eſt natura, aut aliquo ex accidenti propter morbum, vt in *l. 1. C. qui teſt. fac poſſ.* quæ eſt in materia famoſa, & ideo eam tranſcribere in totum duxi. Diſcretis (inquit Imp. Iuſtinian.) Surdo, & muto, quia non ſemper huiuſmodi vitia ſibi concurrunt; ſancimus ſi quis vtroq; morbo ſimul laboret, ideſt, vt neque audire, neque loqui poſsit, & hoc ex ipſa natura habeat; vt neque teſtamentum facere, neque codicillos, neque fideicommiſſum relinquere, neque mortis cauſa donationẽ celebrare concedatur, nec libertatem, ſiue vindicta, ſiue alio modo imponere, eidem legi tàm maſculos, quàm fœminas obedire imperantes. Vbi autem, & huiuſmodi vitij non naturalis, ſiue maſculo, ſiue fœminæ accidit calamitas, ſed morbus poſtea ſuperueniens, & vocem abſtulit, & aures concluſit; Si ponamus huiuſmodi perſonam litteras ſcientem, omnia, quæ priori interdiximus, hæc ei ſua manu ſcribenti permittimus. Sin autem infortunium diſcretum eſt, quod ita raro contingit, & ſurdis, licèt naturaliter huiuſmodi ſenſus variatus eſt, tamen omnia facere, & in teſtamentis, & in codicillis, & in mortis cauſa donationibus, & in libertatibus, & in omnibus alijs permittimus. Si enim vox articulata ei à natura conceſſa eſt; nihil prohibet eum omnia, quæ voluerit, facere, quia ſcimus quoſdam iuriſperitos, & hoc ſubtilius cogitaſſe, & nullum eſſe expoſuiſſe, qui penitus non exaudiat, ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur, ſecundùm quod Iubenti Celſo placuit. In eo autem, cui morbus poſtea ſuperueniens, auditum tantummodo abſtulit, nec dubitari poteſt, quin poſsit omnia ſine aliquo obſtaculo facere. Sin autem aures quidem apertæ

ſint,

ſint, & vocem recipientes, lingua autem eius penitus præpedita, licèt à veteribus authoribus ſæpius de hoc variatum eſt; attamen ſi hunc peritum litterarum eſſe proponamus, nihil prohibet eum ſcribentem hæc omnia facere, ſiue naturaliter, ſiue per interuentum morbi huiuſmodi infortunium ei acceſſerit, nullo diſcrimine, neque in maſculis, neque in fæminis in omni iſta conſtitutione ſeruandum.

Ex qua l. deducunt ibi *Bald. & alij* quamplures, quòd mutus, & ſurdus natura, cùm mente carere præſumatur non poteſt matrimonium contrahere. Si verò ex ſignis demonſtret ſe mente non carere, ſed ſenſu percipere, quæ fiunt, poterit contrahere ex communi opinione fundata *in capit. Cùm apud 23. de ſponſal.* Sanè, inquit Innoc. 3. conſuluiſti nos verum mutus, & ſurdus alicui poſſint matrimonialiter copulari? Ad quod taliter reſpondemus, quòd cùm prohibitoriũ ſit edictum de matrimonio contrahendo, vt quicumque non prohibetur, per conſequentiam admittatur, & ſufficiat ad matrimonium ſolus conſenſus illorum, de quorum, quarumque coniunctionibus agitur. Videtur quod ſi talis velit contrahere, ſibi non poſſit, nec debeat denegari. Cùm quod verbis non poteſt, ſignis valeat declarare. *Et in cap. Tuã 25. eod. tit.* ibi. Nam ſurdi, & muti per conſenſum mutuum ſine verbis poſſunt contrahere matrimonium. Et iam dixerat Paul. Iureconſ. *in l. 76. ff. de Iur. dot.* in hæc verba. Mutus, & ſurdus, & cæcus dotis nomine obligantur, quia, & nuptias contrahere poſſunt.

Sed dubium inſurgit quomodo poterit cõſtare de ſignis, quod talis mutus intelligat? Ad quod reſpondet *Bart. in l. Mutum num. vlt. ff. de acquir. hered.* ita. Si quidem teſtes eſſent conſanguinei, vel aliàs domeſtici ſufficeret, quòd deponerent ſimpliciter ſe vidiſſe talem mutum facientem ſignã, & actus, per quæ, & quos ſignificabat ſe velle &c. Tales enim perſonæ præſumuntur ſcire actus, & cõſuetudines muti, & ipſum intelligunt, *vt in l. Octaui gradus ff. Vnde cogna.* ibi. Cùm patruum ſurdũ fuiſſe contenderet &c. Veriſimile non videbatur tam coniunctum ſanguine defuncti valetudinem ignoraſſe, coniuncta *l. De tutela 7. C. de in integr. reſt.* ibi. Ignarum ætatis tuæ non fuiſſe tam officium tutelæ, quàm ſanguinis proximitas arguit.

Stipulatio non poteſt concipi, niſi vtroq; loquente. Et ideò neque mutus, neque ſurdus, neq; infans ſtipulationem contrahere poſſunt, ita *Vlpian. in l. 1. ff. de verb. oblig.* Quod quidem videtur debere intelligi de muto, qui nihil intelligit; nam talis infanti æquiparatur, iuxta *l. ſeruo inuito 65 §. Si pupillo infanti ff. ad Trebell.* ibi. Si quidem in eo, qui fari non poteſt, non magis ea res impeditur, quàm in muto pubere, & ibi. Sed & infanti non dubito omnino ſubueniendum &c. & ad fin. ibi. Quo exemplo, & mutus, qui nihil intelligere poteſt, per curatorem adiuuatur, vbi etiã notat *Bart. vide Alex. in d. l. 1.* vbi dicit, quòd quando mutus non habet vllum intellectum infanti æquiparatur, aliàs ſi aliquem habeat, pupillo: Sed maiori, ſi perfectum. An autem in omnibus iſtis caſibus curatore indigeant, Vide *Bart. in l. Cui eorum ff. de poſtulan.* text. verò dicit dari ſolere ad fin. ibi. Cæterorumque quibus dari ſolent, ideſt, muto, ſurdo, prodigo, & adoleſcenti; Licèt in *l. 2. ff. de bonor. poſſeſſ. fur.* nihil dicatur de curatore. Sed ſimpliciter ita. Mutus ſurdus, cæcus bonorum poſſeſsionem admittere poſſunt ſi quod agatur, intelligant; & confirmatur *ex d. §. Si pupillo* dum in principio dicit muto pubere volente, ſcilicet intellectum habente, nihil de curatore ibi adhibendo loquitur, & tamen in fin.

ſunt naturæ varietates, & in *Auth. de conſang. & vter. fratr. ead. coll. 6.* ibi. Multis vndique natura nouitatibus vtens.

Humana natura quodammodo labitur ad delicta, dicitur in *Auth. de Monach §. 2. poſt. med. coll. 3.* Vnde dixit *Ioſeph. lib. 5. de antiq. cap. 10. ad fin.* de Sanſone hæc. Nam quod à muliere deceptus eſt, humanæ infirmitati imputari conuenit pronæ ad huiuſmodi vitia.

Sed quia humanæ naturæ eſt, & ea, quæ in deſuetudinem ducuntur abhorrere, & conſueta magna cuſtodia diligere, flagellis tribulationem mali ſunt cohibendi à malo, & prouocandi ad bonum, vt dum timore pœnæ malum in deſuetudinem ducitur, abhorreatur; bonum vero ex conſuetudine dulceſcat, inquit *cap. vlt. iuxta fin. 23. quaſt. 6.*

Humanæ naturæ infirmitatem eſſe, quod nemo conſtans in amore, ſed etiam ſi manifeſto diuino ſuffragio felicitas cōtingat, tamen alios ſibi præferri iniquè, & inuidè ferat, dixit *Ioſeph. 6. de antiq. cap. 5. lin. 10.*

Requirit natura requiem, tamen captanda eſt hora congrua. Vnde *Senec.* Quies tibi ſit, non deſidia. *Ouuid. fine tit.*

> ***Stulte quid eſt ſomnus gelida, niſi mortis imago***
> ***Longa quieſcendi tempora fata dabunt.***

ita affert *gloſ. Verbo. Somno in cap. Dolentes 9. de celebr. miſſ.*

Quando nihil inter partes conuenit tunc, & præſtabantur, quæ naturaliter inſunt huiuſmodi iudicij poteſtate, dicit *l. Ex empto 11. ff. de act. empt.*

Natus.

Eum accipe, & ſi ex ſecto ventre editus ſit, ita *Vlpian. in l. Quod dicitur 12. ff. de lib. & poſth.* Quid tamen ſi non integrum animal editum ſit, cum ſpiritu tamen? quærit ibidem *Vlpian.* & idem eſſe reſpondet. Talis etiam poſthumus dicitur, *vt in l. Poſthumos in fin. ff. de inoſ. teſtam.* ibi. Simili modo, & eum, qui poſt teſtamentum matris factum ex ſecto ventre extractus eſt, & legitime natum eſſe dicit *Bald. in l. vlt. C. de ſuis, & legit. num. 8.* de quo ad quæſtionem feudi, & emphyteoſis ſumptæ pro ſe, & filijs legitimè naſcituris. Vide etiam *Paul. de Caſtr. in d. l. Quod dicitur. Bald. & Alex.*

Natus, & ſtatim mortuus pro nō nato reputari, dixit *gloſ. Verbo. Non admittuntur in capit. Vnic. Epiſc. Abbat* vel. in *lib. 1. feud.* ibi. Niſi fortè maſculus ſubito poſt mortem patris mortuus ſit, quaſi non videatur extitiſſe, cùm non perſeuerauerit, vbi allegat *l. Poſthumos 12. ff. de iniuſt. rupt. ſed Bald. in l. vnic. §. In nouiſſimo num. 5. C. de cad. toll.* intelligit hoc ſpeciale eſſe in feudis in alijs verò contrarium eſt. Qui autem mortui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur, quia nunquam liberi appellari poterunt, *vt in l. 129. ff. de verb. ſig. dixit Iureconſul. Paul.* à quo deducit *gloſ. 1. in l. Poſthumo præterito 11. C. de collat.* ibi. Sed ſi mortuus naſcatur non nocet.

Natis vno partu maſculo, & fœmina, ille prior natus præſumitur, quando contrarium non apparet, vt per *Vlpian. in l. Si ita fuerit 11. §. Plane ff. de reb. dub.* ibi. Sin autem hoc incertum eſt, nec poteſt per ſubtilitatem iudicialem manifeſtari &c. quaſi per præſumptionem priore maſculo edito; vbi notabis cum *Bart.* quòd hic præſumptio eſt ita, pro-

Digitized by Google

pter fauorem libertatis taliter, quod ſi in caſu iſtius tex. fuiſſet in conditione poſita, ſi fœmina prius naſcatur, præſumeretur ipſa prior nata fauore libertatis, ſed in alijs caſibus, in quibus non eſt fauor libertatis, tunc præſumerem prius natum maſculum; vt de facto accidit, & ita concludit *Bart.*

Eſt notabilis *tex. in capit. Cùm multa* 15. *quaeſt.* 8. dum natum ex clerico in ſacris habet pro filio, ſeu ſeruo Eccleſiæ in hæc verba ad fin. Proles autem aliena pollutione nata, non ſolùm hereditatem numquam accipiet, ſed etiam in ſeruitute eius Eccleſiæ, de cuius Sacerdotis, vel miniſtri ignominia nati ſunt, Iure peremni manebunt, ſed *gloſ. ibidem verbo Connubio* ſic ait. Quicquid tamen hic dicatur cum Eccleſia non ſit Iure iſto vſa, perdit Ius illud, ſicut, & illud, quod poſſit exigere pœnam ſacrilegij, *vt* 17. *quaeſt.* 4. *cap. Quiſquis*. Alia iam ſupra dicta ſunt Verbo. *Filius*.

Naufragium.

IN eum, qui ex naufragio, vel incendio cœpiſſe, vel in his rebus damni quid dediſſe dicitur, intra annum vtilem ei, cui res abeſt, quadrupli poſt annum in ſimplum actionem proditam, præter pœnam olim ſtatutam edicti forma perpetui declarat, ſic *Imp. in l.* 18 *C. de furt.* & *gloſ. ibi Verbo ſtatutam* ſic. Pœnam intellige criminalem, de qua dicitur *ff. de incend. ruin. naufrag. l. Pedius*; idem etiam tenet *Bald. in d. l.* 18. quæ fuit deducta *ex l.* 1. *illo tit ff. de incend.* & ipſam diſpoſitionem ampliat *Paul. Iureconſ. in l.* 4. *eo tit.* ſic. Pedius poſſe dici etiam ex naufragio rapere eum, qui cùm non dum naufragium fiat in illa trepidatione rapiat. Et de his, quos ſic diripuiſſe probatum ſit, vt de latronibus pronunciari poſſe ſententiã, dicitur *in l. Nequid eod. tit.* vbi per totum de hac naufragij materia.

Si vis ſcire quomodo naufragium probetur, audi *Impp. in l.* 2. *C. de naufrag. lib.* 11. Si quis, inquiunt, nauicularius naufragium ſe ſuſtinuiſſe affirmat, prouinciæ iudicem, eius videlicet, in qua res agitur, adire feſtinet, ac probet apud eum teſtibus euentum, relatioque etiam ad ſublimiſſimam referatur præfecturam, ita vt intra anni ſpatium veritate reuelata, competens diſpoſitio procedat. Quòd ſi per negligentiam præfinitum anni ſpatium fortaſſe claudatur, ſuperuacuas, ſeraſque interpellationes emenſo anno placuit non admitti.

Et in *l.* 3. *eod. tit.* ſic. Quoties abrupta, vel ſubmerſa fluctibus naui examen adhibetur competentis iudicis, duorum, vel trium nautarum quæſtione habita, cæteri ab huiuſmodi nexu liberentur. Quid eſt enim, quod non abundè intra præfinitum numerum ſolers quæſitor inueniat? Circa magiſtros nauium, quibus eſt ſcientia plenior, immoretur, qui ſi fatali ſorte defuerint, in alios inquiſitio transferatur. Sanè ſi vniuerſos violentia tempeſtatis obruerit, ne veritas lateat, à liberis nautarum, ſiue magiſtrorum intra iudicia conſtitutis ſuper eorum quæratur interitu, quos nauicularius naufragio perijſſe contendit.

Nauis, & Nauta.

AD Summam Reipublicæ nauium exercitio pertinet, inquit *L.* 1. *§. Si is, qui nauem ff. de exercit. act.* id eſt ad ſummam vtilitatem Reipublicæ explicat ibidem *gloſ.*

Si neceſsitas exigit poſſunt naues capi ad nauigandum, verum non omni tempore, ſed infra conſtitutum *in l.* 3. *C. de naufrag. lib.* 11. *ad fin.* ibi. Suſceptionis au-

autem neceſſitas ex Calend. Aprilis in diem Calendarum Octobris menſura ſeruabitur; quia eſt aduerſum ab Octobri, vſque ad Aprilem nauigare, vt inquit *gloſ. Verbo: Nauigatum in l. Quo petitorio 37. §. 1. ff. de reiuend. &* *l. Ciuitas 6. C. de offic. rect. prou.* ſic: Quoniam tempore hyemis nauigatio ſæpè periculoſa eſt, & ſemper incerta; coniuncta *gloſ. pen. in d. l. 3.* ibi. Aeſtas ad Aprilem vſque ad Octobrem, quo tempore eſt nauigandum, non poſtea. Verùm his noſtris temporibus, nec tunc, nec vmquam nauigari poteſt, propter piratas, qui non ſolùm inimicos, ſed etiam colligatos, & amicos; & ipſoſmet domeſticos, Iure omni violato, ſpoliāt; cur ergo ſi fidem frangunt, eis non frangitur fides?

Et quid dicam de ipſis nautis? Dicat *Vlpian. in l. 1. ff. naut. caup. ſtabular.* qui omnes pari paſſu ambulant, ait enim ita. Maxima vtilitas eſt huius edicti; quia neceſſe eſt plerumq; eorum fidem ſequi, reſque cuſtodiæ eorum committere. Nec quiſquam putet grauiter hoc aduerſus eos conſtitutum; nam eſt in ipſorum arbitrio, ne quem recipiant. Et niſi hoc eſſet ſtatutum, materia daretur cum furibus aduerſus eos, quòs recipiunt cocundi; cùm ne nunc quidem abſtineant huiuſmodi fraudibus, *& in l. 3. eod. tit. vbi idem Vlpian.* dicit quod Pomponius miratur cur etiam honoraria actio ſit inducta contra nautas, cum ſit ciuilis; niſi fortè, inquit, ideo vt innoteſceret prætor curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum.

Quantum attinet ad intentandam actionem contra nautas ſuper rebus ablatis in naui, non intelligas omnes nautas teneri, ſed tantùm nauis exercitorem, vt *in d. l. 1. §. Qui ſint ff. naut. caup.* ibi: Nautam accipere debemus eum, qui nauim exercet, quamuis nautæ appellentur omnes, qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, ſed de exercitore ſolummodo prætor ſentit, nec enim debet, inquit Pomponius, per regimen obligari, ſed per ſe, vel nauis magiſtros, quamquam ſi ipſe alicui è nautis committi iuſſit, ſine dubio debeat obligari. Quando autem nauta ex factis ſeruorum, vel famulorum ſuorum teneatur, ſupra dictum extat, *Verbo electio.*

Si nauis tua impacta in meam ſcapham damnum mihi dedit, quæſitum eſt, quæ actio mihi competat? Et ait Proculus; ſi in poteſtate nautarum fuerit, ne id accideret, & culpa eorum factum ſit, lege Aquilia cum nautis agendum, quia parùm referret nauim immittendo, aut gubernaculum à naue ducendo, an tua manu damnum dederis; quia omnibus his modis damno per te afficior; ita *Vlpian. in l. Quemadmodum 39. §. 1. verſ. ſi nauis ff. ad l. Aquil.* & proſequitur; ſed ſi fune rupto, cùm à nullo regeretur; nauis incurriſſet, cum domino agendùm non eſſe; & ſequent. verſiculis alios caſus damni nauis ponit, & reſoluit.

Scapha vero nauis, non eſt inſtrumentum nauis. Etenim mediocritate non generè ab ea differt. Inſtrumentum autem cuiuſque rei neceſſe eſt alterius generis eſſe; ita *l. vlt. ff. de fund. inſtr.* Vnde benè dixit *Bald. in l. 3. C. de nau. fen.* quòd confiſcata naui, Scapha non intelligitur confiſcata.

Nauis æquiparatur vrbano, non ruſtico prædio, prout dicit *Bald. in l. Certi iuris num.* 10. *C. locat.* nec aliud allegat, quàm argumentum ex *l. 1. §. Si quis de naue ff. de vi, & vi arm.* quod quidem argumentum mei intellectus, tarditas adhuc non capit, nam *tex.* ille dicit, quòd ſi aliquis de naue, vi deiectus eſt, illi interdicto de vi locus non eſt ob rationem in verſiculis antecedentibus datam, ſcilicet, quòd ſolùm competit eis, qui de re ſolo cohærentes deijciuntur, & non de re mobili, quomodo ergo

ſtrat argumentum à *Bald.* factum, vt æquipararetur nauis Vrbano prædio? Si dicas poſſe formari dictum argumentum ex verbis *d. §. Si quis de naue* ibi. argumento eius, qui de vehiculo deiectus eſt; adhuc ſtat dubium, quia vehiculum, tam aptatur prædio vrbano, quàm ruſtico, *vt in §. 1. de ſeruit. ruſt. in Inſt.* Benè verum eſt, quod *Bald.* loquitur in terminis tacitæ hypothecæ, quæ fit per illationem, & inuectionem rerum in prædium conductum, & ad hunc effectum ait, quòd nauis æquipararetur prædio vrbano, ad hoc, vt inuecta, & illata in eam ſint tacite hypothecata pro mercede, ſeu naulo ſiue ea ſciat, ſiue non nauis exercitor eſſe illata; ſed non probat, quare potius vrbano, quam ruſtico prædio æquipararetur, nauis, ſi ſufficit tanti viri authoritas, tu videris, cùm non ſit meum amplius diſputare.

Eadem dicitur nauis, quæ deſtructa reficitur, eadem carina manente, vt dicit *Bart. per tex. in l. Quod in rerum 24. §. fin. ff. de legat. 1. vbi ſic inquit Pompon.* Et ſi nauem legauero, & ſpecialiter eã adſcripſero, eamque per partes totam refecero, carina eadem manente, nihilominus rectè à legatario vendicabitur.

Nauim conduxi, vt de prouincia Cyrenenſi Aquileiam nauigaret &c certa mercede; ſed euenit, vt onerata nauis in ipſa prouincia nouem menſibus retineretur, & onus impoſitum commiſſo tolleretur. Quæſitum eſt an vecturas, in quas conuenit à conductore ſecundum locationem nauis exigere poſſit? Reſpondi, inquit *Sceuola*, ſecundùm ea, quæ proponerentur, poſſe *in l. pen. §. Nauem ff. locat.* Sed aduerte, quòd hic fuit culpa conductoris, vt notat ibi, dem *Bart.* quæ ſi non adeſſet, contrarium Videbatur dicendum.

Non prætereamus in materia nauis, & nautarum *Vlpian. in l. 5. & 6. ff. qui pot. in pig.* vbi creditor poſterior ad reficiendam nauim, præfertur priori. Interdum, inquit, poſterior creditor porior eſt priore, vt puta ſi in rem ipſam conſeruandam impenſum eſt, quòd ſequens credidit; veluti ſi nauis fuit obligata, & ad armandam eam, vel reficiendam, ego credidero. Huius enim pecunia ſaluam fecit totius pignoris cauſam. Quod poterit quis admittere, & ſi in cibaria nautarum fuerat creditum, ſine quibus nauis ſalua peruenire non poterat. Item ſi quis in merces ſibi obligatas crediderit; vel ſalua ſiant, vel vt naulum exoluatur, potior erit, licèt poſterior ſit; nam & ipſum naulum potius eſt.

Neceſsitas.

NOn habet legem, vt vulgariter dicitur, & probatur *ex l. 1. C. de oper. libert.* ibi. Niſi quando propter inopiam pro alimẽtis id extra ordinem peti neceſsitas ſuaſerit *gloſ. Verbo. Expedire in l. vnic. ff. de Senator.* ibi. Et ſic nota quod neceſsitas non habet legem, ideſt, ceſſat lex vbi venit neceſsitas, vbi alia affert Iura; & infra in diſcurſu. Vnde neceſsitas, quam plura habet priuilegia, vt in *l. pen. in fin. C. de fideiuſſor.* ibi. Multis enim priuilegijs propter publicas neceſsitates &c. quorum aliqua ponimus.

In neceſsitate omnia eſſe communia etiã vulgariſsimum eſt, & probat *gloſ. per tex. ibi. in l. 2. §. Cùm in eadem Verbo. conferret ff. ad l. Rhod. de iact.* ibi. Et ſic fortè illud diuinum intelligitur. Omnia ſunt communia, ideſt communicanda tempore neceſsitatis.

Inculpabile iudicandum, quod neceſsitas intulit, dixit *Ioann. Papa in capit. Ad limina in medio 30. quaſt. 1.* Et totius eſt ea ſine periculo ex neceſsitate, quæ legem non habet, omittere, quàm vt

ab

ab his, quibus ea conferre non licet ex temeritate, quæ lege damnatur, non ſine graui periculo conferantur, ait *capit. Quanto 4. de conſuetud.*

Res Eccleſiæ in neceſsitate Redemptionis captiuorum, & alimentorum pauperum poſſunt diſtrahi, dictum eſt Verbo *Eccleſia*.

Prohibita coniunctio permittitur neceſſitatis cauſa *in cap. 2. de deſponſ. impub.* ibi. Niſi aliqua vrgentiſsima neceſsitate interueniente, vt pote pro bono pacis, talis coniunctio tolleretur.

Excuſat neceſsitas à periurio, dicit *gloſ. Verbo. Neceſsitatem in cap. querelam 10. de iur. iur.* & addit. Et legem non habet, & Iura ſubueniunt neceſsitate impeditis; quod probat *l. ſciret 15. §. Conſequens verſ. ſufficit ff. de excuſat. tut.* ibi. Si enim quis propter ægritudinem, vel aliam neceſsitatem &c non poterit venire ignoſcendum ei eſt. Et dixit *gloſ. Verbo. Tuum in l. 2. §. Idem Labeo ff. ne quid in loc. pub.* ibi. Neceſſitas enim te excuſat ne videaris facere, vel ne videaris eſſe in culpa.

Excuſat etiam neceſsitas ratione officij, vt in Verbo. *Officium* dicitur.

Non poteſt quis dici ſe liti offerre, cùm id facit ex neceſsitate, inquit *gloſ. Verbo. Obtulit in l. ſiue tutor ff. de admin. tut.*

Omnino, quæ pro parte expediri nõ poſſunt, ſi vnus cogente neceſsitate fecerit fam. herſiſc. iudicio locus eſt, dicitur in *l. Hæredes 26. §. ſi vnus ff. fam. herſiſc.*

Hæc ipſa neceſsitas probabilem facit manumiſsionem, ait *l. Qui potuerunt 27. ff. de manumiſſ. teſta.*

Ipſa etiam neceſsitas fecit ad legem perducere Imperatorem, de qua ipſe teſtatur in *Auth. de fideiuſſor. §. vlt. verſ. agnoſcant* ibi. Quia & ſi hanc non ſcripſiſſem legem neceſsitatis tamen ratio ad hanc cauſam perduceret.

Omnes in commune, ſi neceſsitas exegerit, conuenit vtilitatibus publicis obedire, & ſubiectionem ſine dignitatis priuilegio celebrare, dicit *l. 1. C. de nau. non excuſ. lib. 11.* Vnde neceſsitas, & publica vtilitas æquiparantur à Iure, *vt in cap. in cauſis 19.* ibi: Niſi forte cum aliquid (cauſa neceſsitatis, & vtilitatis inſpecta) diſpenſatiuè duxerit ſtatuendum, *& in cap. Poſtulaſti 11. propè fin.* ibi. Dummodo neceſsitas, vel vtilitas idem poſcat, *de renunciat. & in Clem. 1.* ibi. Niſi neceſsitas, aut vtilitas *de reb. Eccleſ.* & ſæpe alibi.

Quod eſt in neceſsitate curandum eſt, dixit *Imper.* loquendo de illegitimis non deſpiciendis *in Auth. quib. mod. nat eſſic. ſui coll. 7.*

Nihil eſſe potius quàm in neceſsitate conſtitutos ſubleuare, nihil quod magis hominem deceat, nihil quòd Deum æquè conciliet, & ad beneficiendum nobis prouocet, dixit *Ioſeph. de antiq. lib. 6. capit. 15.* Eò maximè quia nemo poteſt neceſsitates effugere, licèt poſsit vincere, vt dixit *Senec. epiſt. 37.* etiam ſi polens, Rex, & magnus dominus, vt ſatis experientia docet quotidie, & probat illud *Matth. cap. 21.* ibi. Dicite quia Dominus his opus habet. Dominus indigebat illis, de quibus ibidem. ſunt namque innumerabiles cauſæ, quæ humanis neceſsitatibus imminent, *vt in §. Sed & vnum de teſta. in Inſt.* Et licèt *gloſ. Verbo. Neceſſarium in §. Sed iſta quidem de act. in Inſt.* dicat, quòd neceſsitas in Principe poni non poteſt, intelligitur de neceſsitate legali, qua ipſe ſolutus eſt, iuxta *l. Princeps ff. de legibus ab ead. gloſ.* allegata, non verò de humanis neceſsitatibus, quibus, vt alij homines, ſubiectus eſt.

In neceſsitatibus nemo liberalis exiſtit, ait *l. Rem legatam 18. ff. de adim. legat.* *vbi gloſ. verbo liberalis* ſic. Quaſi dicat qui dat aliquid in neceſsitate, non dicitur id donare; vel dic, nemo indigens donat. Item tertio; nemo eſt liberalis

lis ei, qui indiget, vnde verſus.

Cum fueris fœlix multos numerabis
amicos,
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus
eris.

& gloſ. vlt. in capit. Relatum 9. de præbend. ſic. In neceſsitate nemo eſt liberalis, & ſic liberalitas, & neceſsitas circa diuerſa referuntur.

Nullo modo ob opprobrium coactæ voluntatis trahitur quòd illicita conditio neceſsitatis extorſit; inquit *Auguſtin. in cap. Inter cætera iuxta ſin. 22. quæſt. 4.* Omne autem, quod non propter neceſsitatem, ſed propter venuſtatẽ accipitur, elationis habet calumniam, dicit magnus *Baſil.* relatus *in cap. omnis iactura 21. quæſt. 4.* & plus in hac, quam in illa, laboris eſt iuxta illud *Senec. epiſtol. 91. poſt princip.* Simplici cura conſtant neceſſaria, in delitijs etiam laboratur.

Voluntatis eſt ſuſcipere mandatum, neceſsitatis eſt conſummare, dicit *l. In commodat. 17. §. Sicut ff. commodat.* idem in quolibet contractu ait *l. Sicut ab initio C. de act. & oblig.*

Aliquando tamen non attenditur ad neceſsitatem, *vt in cap. Quod pro remedio 1. quæſt. 7.* ibi. Quod ergo pro remedio neceſsitas reperit, ceſſante vtique neceſsitate, debet ceſſare pariter, quod vrgebat, *& in cap. Ita nos 25. quæſt. 2.* ibi. Vt ſicut neceſsitatem patientes, ceſſante neceſsitate beneficijs renunciare coguntur, quæ eis miſerationis indulſit intuitus; ſic religioſè viuentibus, cùm à religione ceſſauerint, priuilegijs exuantur, quæ religioſa conuerſatio meruit.

Nec etiam attenditur ad neceſsitatem, in quam quis ſe poſuit, vt dicit, & ſummat *Bart. in l. ſi fideiuſſor 7. §. Si neceſſaria ff. qui ſat. cog. & tex.* ibi. Nec enim id meretur, qui ipſe ſibi neceſsitatem impoſuit; idem *gloſ. Verbo. Arctauerit per tex.* ibi. *in l. 2. §. Si quis tamen ff. ſi quis caut. & gloſ. Verbo. Metum, in l. Si mulier 21. ff. quod met. cau.* ibi. Nota non ſuccurri ei, qui ſe in neceſsitatem poſuit, & *Verbo. Minimè in d. l. ſicut initio C. de act.* ſic. Qui enim ex voluntate imponit ſibi neceſsitatem non eſt ei ſubueniendum, *& in Auth. Vt ij, qui oblig. ſe perhib. res min. §. Quoniam autem Verbo. Inducias coll. 6.* ibi. Et ſic imputatur ei, qui ſe poſuit in neceſſitate.

Item non excuſat neceſsitas, quos negligentia tenet, iuxta *l. Ab hoſtibus §. vlt. cum l. ſeq. ff. ex quib. cau. maio.* ibi. Non enim negligentibus ſubuenitur, ſed neceſsitate rerum impeditis. Tales namque potius voluntate, quàm neceſsitate vrgentur, & vbi voluntas eſt, non eſt neceſsitas, nec per conſequens ſubuentio, nec permiſsio, vt per *gloſ. in l. 1. ff. de fund. dot.* ibi. Aliàs permittitur, quod ex neceſsitate, non ex voluntate *per tex.* ibi. Quia hæc alienatio non eſt voluntaria, & facit *l. Si dictum 56. §. 1. ff. de euict.* ibi. Si compromiſero, & contra me fuerit data ſententia, nulla mihi de euictione actio danda eſt &c. nulla enim neceſsitate cogente id feci.

Denique aliena rapere conuincitur, qui vltra neceſſaria ſibi retinere probatur, *vt ex D. Hieronym. dicit gloſ. Verbo Abunde in extrauag. vnic. de præben.*

Si vis alios effectus neceſsitatis; Videas *Felin. in cap. Querelam num. 11. de Iur. iur.*

Notabis quòd neceſſariæ perſonæ dicuntur conſanguinei, vt dicit *gloſ. 1. in l. 3. §. pen. ff. de vſur. Verbo. Neceſſitudini,* ibi, id eſt conſanguinitati, & probat *Martianus in l. vlt ff. de iuſt. & iu.* dicens. Non nunquam Ius etiam pro neceſsitudine dicimus, veluti eſt Ius cognationis, vel affinitatis, *& in l. Benignius* ibi. Neceſsarijs perſonis coniunctis antecedentibus 13. *ff. de lib. cau.* &

facit

facit illud *Iob* 6. 11. ibi. Neceſſarij, quoque mei receſſerunt à me.

Negatio, et negatiua.

TRiplex eſt negatiua, ſcilicet facti, Iuris, & qualitatis. Negatiua Iuris, poteſt, & debet probari ab eo, qui eam ponit; cum omnia præſumantur licere; Negatiua qualitatis dicitur ea, vbi qualitas negatur, vt cùm dicitur, iſte non eſt idoneus, non eſt dignus, & hoc debet probari ab eo, qui eam proponit, ſicut & in regula Iuris, vt &c. Negatiua facti ſi non habet adiunctam determinationem temporis, vel alterius rei, numquam probatur directè, vt ſi dicat aliquis non fuiſſe citatum; Si autem habeat annexam determinationem, tunc indirectam, habet probationem; ita ponit *gloſ. in l.* 2. *ff. de probat.* & in hoc ſenſu intelligitur *gloſ. Verbo. Probatio in cap. Dilectus* 32. *de elect.* ibi. Et negatiua indirectè probari poteſt.

De eadem facti negatiua dicit *Papa in cap. Bona* 23 *de elect.* Negantis factum per rerum naturam, nulla eſt directa probatio; idem inuenitur *in l. Actor* 23. *C. de probat.* ibi. Cùm per rerum naturam factum negantis probatio nulla ſit; & vtrobique videas *gloſ. Verbo. Rerum natura.*

Porro licèt factum negantis per rerum naturam nulla ſit probatio, eius tamen qui ſpontaneam renunciationem negat (cùm implicitè, & quodammodo replicando inficietur ſuper aſſertione ſua, habito ad dignitatem, & opinionem reſpectu) probationes credimus admittendas, ait *cap. Super hoc de renunciat.*

Vix enim eſt aliqua negatiua, quæ æquipollentem non habeat affirmatiuam, dixit *gloſ. Verbo. Probari in l. Ne codicillos C. de codicill.*

Quomodo vero probari poterit? *gloſ. Verbo. An non in l.* 1. *ff. de itin. actuque priuat.* ſic reſpondet. Niſi probet non competere ſeruitutem, quod probabit hoc modo; quod per eos, qui ibi prope ſtabant, non fuit viſus ire, cum non potuerit iuiſſe, quin videretur; vel quia dicit ſe iuiſſe tali die, vel menſe, & probatur; quod fuerit alibi. Probatur etiam per iuramentum ipſius negantis, vt inquit *gloſ. Verbo. Singulares ad med. in d. cap. Bona* 23. *de elect.* Probatur etiam per teſtes ſingulares eiuſdem collegij, qui dicant concorditer tale quid in eodem collegio non fuiſſe, vt in *cap. Tertio loco. vbi not. Abb. de probat.*

Et in multis caſibus, vbi non probatur contrarium, ipſa negatiua probatur, vt in *l. Ex facto* 17. *§. Si quis autem ff. ad Trebell.* vbi in fine dicit ſic. Cum autem quis ante, & quis poſtea deceſſerit, non apparet extitiſſe, conditionem fideicommiſsi magis dicendum eſt; agitur enim ibi de fideicommiſſo, ſi ſine liberis deceſſerit, & concluditur quod dum non apparet, cum filiis deceſsiſſe, ſine illis deceſsiſſe, & ſic de aliis, quàm plurimis.

Nota quod plus creditur duobus teſtibus ſuper negatiua, quàm vni ſuper affirmatiua, vt dicit *Apoſtill. ad gloſ. Verbo Electione in cap. Cùm ab vno de ſent. & re iud lib.* 6.

Nota etiam notabile dictum *Innoc.* quod affert *Bald. in l. Actor C. de probat. ad fin.* quod ibi Ius præſumit negatiuam, vbi probari non poteſt. Alia de materia negatiuæ poteris videre per eũdem *Bald.* in *d. l. Actor.*

Per negationem, rem fieri dubiam, notauit *gloſ. Verbo. Dubium in l.* 3. *C. quib. ad lib. procla.* & ibidem additio ſic. Limita niſi præſumptio eſſet contra negantem &c. Secundo niſi facta negatione appareat euidens probatio in contrarium: Limita etiam iuxta *gloſ. Verbo Dubia in Extrauag. vlt. de verb. ſig.* ibi Per improbabilem enim negationem,

pu-

puta, quæ fieret contra aduerſarium fundantem, intentionem ſuam, de Iure communi non dicitur effici res dubia.

Propter noſtrum negare, vel affirmare nihil mutatur in re. Ex *Philoſoph. tradit gloſ. Verbo. Perſonatus prope fin. in extrauag. Execrabilis 4. de praben. int. comm.* Creſcit tamen pœna per inficiationem, vbi nihil debetur; ſicut & condemnatio, vt per *gloſ. Verbo. Facta ſolutio in Authen. contra qui propriam C. non numer. pec. & in Auth. de trien. & ſemiſ. §. Studium Verbo. Duplicibus coll. 3.* ibi. Nam ex inficiatione creſcit in duplum condemnatio. Et ſecundum eundem *tex. verſ. Si quis autem.* Amplia in negante debitum iam ſolutum, & idem in negante litteras ſuas, non verò alterius, *ex eod. tex. & gloſ.* cuius verba ſupra habes Verbo: *Littera*.

Reo neganti, & conuicto incumbit onus probandi propter delictum inficiationis, dicit *gloſ. in cap. vlt. de ſolut. per tex.* ibi. Niſi aduerſarius ſolutionem inficians exinde cōuincatur; tunc enim diffidenti incumbit onus probandi. Itē pro abnegatione ad actorem transfertur (de quibus eſt quæſtio facta) poſſeſſio, vt dicitur *in dict. Auth. de trien. & ſem. §. Illud quoque coll. 3.*

Negans rem fæudalem ſcienter, illam perdit, ſecus ſi ignoranter, vt dicis *Verbo Vaſſallus*, & probatur ex regula *l. De ætate §. Qui iuſto errore ductus negauerit &c.* venia dignus eſt, ſed & ſi quis ſine dolo malo, culpa tamen reſpondet? Dicendum erit abſolui eum debere, niſi culpa dolo proxima ſit *ff. de interrog. act.*

Poteſt negari totum ratione partis, quia cùm ſignificatio non ex vniuerſo, ſed ex aliquo ſumitur, ſi veri aliquid inſit, veram efficit totam orationem, vt ſubtiliter reſpondit *Iulianus in l. Si is, qui ducenta 14. §. 1. verſ. vtrum ff. de reb. dub.* quod ſi melius intelligere cupis, vide *Bald. in l. Ea, quæ num. 16.* ibi. Vnde ratione partis potuit totum negare cum nom. antecedentibus *C. de condict. indeb. & in l. 1. num. 7. C. de lit. conteſt.* vbi etiam dicit notabile, quòd in vniuerſali negatione, non videntur negata omnia ſingula, licèt paulo infra dicat ſibi videri, ſalua veritate, quòd omnia intelligantur negata, & ſingula, quæ ſunt de ſubſtantia petitionis.

Si pater in teſtamento negauerit, quem eſſe filium ſuum, eumque exhæredauerit, adhuc ipſi filio querela inofficioſi competit iuxta *l. Si inſtituta 27. §. Ei*, qui ſe filium eius eſſe affirmat, qui teſtamento id negauit. ſi tamen eum exhæredauit; de inofficioſo teſtamento cauſa ſupereſt *ff. de inoffic. teſtam.*

Si ille, apud quem res fuit depoſita, negat depoſitum, quaſi furtum committit *l. inficiando 69. ff. de furt.* ibi. Nec enim furtum eſt ipſa inficiatio; licèt prope furtum ſit.

Duas negationes facere vnam affirmationem dicit *gloſ. Verbo. Non erit in l. Si vero 65. ff. ſolut. matr. & Verbo. Nec non in §. Cùm hoc in proœm. in Inſt.* ibi. Nota, quod duæ negationes faciunt vnam affirmationem &c. & addit. Tu dic hoc verum, ſi ſint circa idem, neque ſit sēſus contrarius Iuri, aliàs ſecus &c. Item plures negationes in numero pari affirmant, in diſpari negant, niſi aliter conſtat de mente proferentis.

Negligentia.

Dvplex inuenitur negligentia, aut enim eſt magna, craſſa, & diſſoluta, aut mediocris, & ordinaria. Magna negligentia culpa eſt, dicitur in *l. 226. ff. de verb. ſig.* & eſt inſolertia incurioſa, dicit *gloſ. Verbo. Inſolertiam in l. ſi benè 32. ff. de vſur.* Et hæc propè dolum, & fraudem eſſe dixerunt *Iureconſulti in l. Si fideiuſſor 29. ff. mandat.* ibi. Diſſoluta enim negligentia prope dolum

lum eſt, vbi *gloſ. diſſoluta* ſic. Quia eſt lata culpa, vt inſt. *de verb. ſig. l. latæ* & ideò eſt prope, vt vbi venit vnum, venit & aliud; & in *l. Impuberibus* 1. §. 1. *ff. de ſuſpect. tut.* ibi. Lata negligentia; quia iſta propè dolum accedit; licèt in criminibus hoc non procedat, vt notauit ibidem *gloſ.* Et ſic quando dicitur negligentiam dolo æquiparari, de hac debet intelligi, vt dicit *gloſ. Verbo. Negligentia in cap. Falſariorum* 7. *de crim. falſ.* ibi. Hæc tamen quandoque dolo comparatur, cum ſcilicet diſſoluta eſt, craſſa, & ſupina, & *gloſ. vlt. in cap. Ab eo* 6. *de appellat. lib.* 6. ibi. Hic dolus, & negligentia æquiparantur per *tex.* in illis verbis. *Malitiosè*, aut *negligenter*; & in *l. 1. ff. de act.* ibi. Si tamen magnam negligentiam, placuit in doli crimine cadere. Poteſt etiam dari negligentia leuiſsima, quæ alias dicitur leuiſsima culpa, de qua hic non agimus quia iam de ea dictum eſt ſupra Verbo. Culpa, in his, quæ de leuiſsima dicuntur.

Negligere, cum poſsis perturbare peruerſos, nihil aliud eſt, quàm fauere, nec caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, qui manifeſto facinori deſinit obuiare, inquit *cap. Negligere* 2. *quæſt.* 7. Nam ſi negligenter ea, quæ malè vſurpantur, omittimus, exceſsibus viam alijs aperimus, vt in *cap. Peruenit il* 2. *in fin* 93. *diſt.* Vnde ſuperiores negligentes in corripiendis ſubditorũ exceſsibus grauantur, & deprimuntur, quamuis aliàs boni, & ſancti ſint. Audi *Innoc.* 3. *in cap.* 31. *de Simon.* Licèt Heli, inquit, Summus ſacerdos in ſe bonus exiſteret; quia tamen filiorum exceſſus efficaciter non corripuit, & in ſe pariter, & in ipſis animaduerſionis diuinæ vindictam excepit, dum filijs eius in bello peremptis, ipſe de ſella corruens fractis ceruicibus expirauit. Ad corrigendos igitur ſubditorum exceſſus tantò diligentius debet prælatus aſſurgere, quantò damnabilius eorum offenſas deſerere incorrectas ſinit, occidere ipſos videntur, prout inquit *Greg. Venantio Epiſcopo in cap. Epheſus* 43. *diſt.* ibi. Quia cum increpare delinquentes noluerit, eos procul dubio tacendo paſtor occidit, coniuncto *cap. Irrefragabili* 13. *de offic. ordinar.* ibi. Vt Eccleſiarum prælati ad corrigendos ſubditorum exceſſus, maximè clericorum, & reformandos mores prudenter, ac diligenter intendant, ne ſanguis eorum de ſuis manibus requiratur.

Non ſolùm in Epiſcopis, & prælatis prædicta intelliguntur, ſed etiam in omni regente familiam, vt per *Auguſtin.* in hæc verba. Duo iſta nomina, cum dicimus, homo peccator, non vtique fruſtra dicuntur, quia peccator eſt, corripe: quia homo, miſerere, nec omnino liberabis hominem, niſi eum perſecutus fueris peccatorem. Huic officio nominis inuigilet diſciplina, ſicuti vtique regenti apta, & accommodata eſt, non ſolùm Epiſcopo regenti plebem ſuam, ſed etiam pauperi regenti domum ſuã; diuiti regenti familiam ſuam, marito regenti coniugem ſuam, patri regenti prolem ſuam, regi regenti gentem ſuã, *cap. Duo* 23. *quæſt.* 3.

Inſuper non tantum negligentia arguitur in correctione malorum, ſed etiam in executione bonorum operum, ad quæ tenentur de diligendo proximum, vnde *Gregor. in cap. Peruenit* 84. *diſt.* ſic ait. Peruenit ad nos fratrem, & coepiſcopum noſtrum Paſchaſium ita deſidem, & negligentem in cunctis exiſtere, vt in nullo, quia eſt Epiſcopus cognoſcatur, vt neque Eccleſia ipſius, neque monaſteria, ſiue filij Eccleſiæ, vel oppreſſi, vel pauperes eius erga ſe dilectionis ſtudium ſentiant; nec aliquam ſupplicantibus ſibi, in quibus iuſtum eſt, opem defenſionis accommodet. Item in ſubueniendo miſeris, iuxta illud Ambroſij in *lib. de offic. Relatum in capit.*

Aurum Eccleſia habet, non vt ſeruet, ſed vt eroget, & ſubueniat in neceſsitatibus. Quid eſt opus cuſtodire, quod nihil adiuuat &c, & illud *Hieronym.* ad Nepotian. in capit. Gloria Epiſcopi eſt pauperum opibus prouidere; ignominia Sacerdotis eſt proprijs ſtudere diuitijs &c. 12. *quaſt.* 2.

Negligentia prælatorum in diſcrimen cedit ſubditorum. Nam ſi Papa ſuæ, & fraternæ ſalutis negligens deprehenditur, inutilis, & remiſſus in ſuis operibus, & inſuper à bono taciturnus, quod magis officit ſibi, & omnibus nihilominus innumerabiles populos cateruatim ſecum ducit primo mancipio gehēnæ, cum ipſo plagis multis in æternum, vapulaturus ex dictis Bonifacij Martyris refertur *in capit. Si Papa* 40. *diſt.* & rectores negligentes peſtilentiam munire, dicit *Leo relatus* 86. *diſt.* ſic. Inferiorum culpæ ordinum ad nullos magis referendæ ſunt, quàm ad deſides, negligentesque rectores, qui multam ſæpe nutriunt peſtilentiam.

Corripi, & puniri debet prælatus negligens, *cap. Si quis per capillum* 22. *quæſtion.* 1. ibi. Sed ſi Epiſcopus iſta emmendare neglexerit, corripiatur; *&* 27. *quaſt.* 1. ſic. Gregor. Vitalino, Sypontino Epiſcopo. Si cuſtos religioſi habitus eſſes, aut eſſe noſſes Epiſcopus &c. Sed quia nimia deſidia, ac torpore depremeris, in tuo dedecore res ad præſens illicita impune commiſſa eſt. Nam ſicut præfati ſumus, ſi ſolicitus extitiſſes; prius ad nos vitio mulieris prauiſſimæ, quàm culpa debuit peruenire. Quia ergo tantùm hebes, tantumque es negligens, vt niſi canonicam in te fueris coerctionem expertus, in alijs diſtrictionem, & diſciplinam neſcias cuſtodire, qualiter debeas eſſe ſolicitus congruo tibi, ſi Deo placuerit, tempore demonſtrabimus. Imò per negligentiam, prælati deponuntur, vt in *capit. Dictum eſt nobis presbyteros propter ſuam negligentiam canonicè degradatos &c.* 81. *diſt. & in cap. Placuit vniuerſo Concilio*, vt qui excommunicatus fuerit pro ſuo neglecto &c. 11. *quaſt.* 3. *coniuncta gloſ. ibidem* ſic. Videtur ergo quod pro negligētia aliquis excommunicetur, ſicut pro negligentia aliquis deponitur, vt &c.

Poterunt etiam prælati negligentes in administratione rerum Eccleſiaſticarum, ſi non deponi, ſaltem remoueri ab adminiſtratione, vt in *cap. Qualiter* 24. *de accuſat.* quòd licèt loquatur in exceſsibus per prælatos commiſsis, tamen intelligi etiam debet in neglectis in adminiſtratione prædicta, cùm prælatus, & tutor quoad hunc effectum æquiparentur, vt per *gloſ. ibidem Verbo. Redde rationem in his verbis*. Prælatus enim debet reddere rationem ſiſuæ adminiſtrationis, tamquam tutor &c. quia comparatur tutori, & procurator eſt, & non dominus. Tutor autem, & procurator moueri poteſt propter negligentiam *l. vlt. ff. vbi pupill. educ. deb. & l. fin. C. de admin. tut. l.* 1. *C. de procur. l. Mutus* 43. *§ pœna ff. eod. tit. coniuncta gloſ. ibidem Verbo. Denegetur* ibi. Et ſic remouetur ab adminiſtratione &c. & ibi. Et idem in omni adminiſtratione. Et ita in expreſſo tenet in prælato *Anchar. in capit. Edoceri de reſcript.* & confirmatur ex dicto *Iuriſconſ. in l. Diuus* 14. *ad fin. ff. de offic. præſid.* ibi. Quòd ſi omittatur, non immeritò culpæ eorum adſcribendum eſt, qui negligentiores in officio ſuo fuerint.

Per negligentiam perdit, quis Ius ſuum, vt inquit *gloſ. vlt. in cap.* 1. *de appellat. & probat l. Pupillus* 24. *ff. quæ in fraud. cred.* ibi. Quoniam alij creditores ſuæ negligentiæ expenſum ferre debeant. Et vnus Iudex propter negligentiam ammittit iuriſdictionem, & alter poſtea procedit in cauſa, dicit *gloſ. Verbo* Delegato, *in capit. vt debitus* 54. *de appellat.*

lat. & habes Verbo Iudex & quod magis eſt etiam, ſi minor ſit, vt tenet *gloſ. vlt. in cap. Cùm in cunctis 7. §. vlt. de elect.* ibi. Et ita habes, quòd minor ſupplet negligentiam maioris, & maior negligentiam minoris, ſed illud ordinarium eſt; & gratia facta per negligentiam extincta eſt, ait *capit. Si Clericus* 11. *de præben. lib. 6.*

Negligens in exigendo ſoluit de ſuo, & punitur *l. Iudices* 10. *C. de annon. & trib. lib* 10. ibi. Negligentes, ac deſides fuiſſe conſtiterit, omnia, quæ in adminiſtratione perceperunt emolumenta, reddere compellantur, vbi notat *gloſ.*

Et in eligendis miniſtris negligentia punitur, iuxta *l. Si ſeruus §. Si fornacarius ff. ad l. Aquil.* ibi. Ex locato conuentum præſtare debere, ſi negligens in eligendis miniſtris fuerit. Ex quo etiã probatur cuſtodem ex negligentia teneri, dum ſic ait. Puto vtilem actionem competere tàm in eum, qui ad furnum obdormiuit, quàm in eum, qui negligenter cuſtodiit; nec quiſquam dixerit eum, qui obdormiuit rem humanam, & naturalem paſſum, cùm deberet ignẽ extinguere, vel ita munire ne euagaretur, Cũ enim facere debuit, & nõ fecit, culpæ eius reddet rationem, inquit *l. Si quid* 34. *§. Sicut ff. de petit. hered.*

Negligentia liberti in operibus obſequialibus punitur, vt inquit *gloſ. Verbo. Negligere in l.* 1. *C. de reuoc. donat.* ibi. Nota hic in eis ſpeciale ſolam negligentiam puniri.

In odium negligentiæ punitur ignorantia, etiam in damnis, vt habes *Verbo.* Ignorantia.

Contra deſides, & ſui Iuris contemptores odioſæ exceptiones oppoſitæ ſunt, inquit *l. vlt. C. de annal. except.* Nec enim negligentibus ſubuenitur, dicit *l. Ab hoſtibus §. Vlt. cum l. ſeq. ff. ex quibus cau. maio.* coniuncta *gloſ. Verbo. Iniuria in cap. pen. de conſuet.* ibi. Et non negligentibus iura ſubueniunt.

Et vt alia infinita taceam; non enim hic omnia dici poſſunt. Omnia lædit negligentia, vt dixit *gloſ. Verbo. Vniuerſa in Auth. de quæſtore coll. 6. per tex. ibi in fin.* Ab vniuerſa lædente negligentia, & *gloſ. Verbo. Non obdormiat in in Auth. de depoſit. & denunt. ead. coll.* 6. ibi. Nam negligentia eſt nociua. Et ſicut artium in ſuo quoque opere inuenitur mater inſtantia; ita & nouerca eruditionis eſt negligentia, vt dicit *gloſ. Verbo. Negligentia in Extrauag. vnic. de ſentent. excomm. per tex. in capit. Nihil* 83. *diſt. Idem gloſ. Verbo. Nouerca in Clem. Paſtoralis de ſent. & re iud.*

Magis autem punienda eſt malitia, quàm negligentia, vt dicit *gloſ. Verbo. Grauiori in cap. Nihil* 44. *de elect.*

Qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati imputare debet, inquit *Imp. in §. Præterea quib. mod. re. in inſt.* quod deduxit ex *l.* 1. *ff. de act.*

Propria negligentia in alterum non redũdat, *l.* 3. *ff. de tranſact.* ibi Non debet negligentiam ſuam ad alienam iniuriã referre, & ex *l. Vlt. C. depoſit.* tradit *gloſ. Verbo. Ex nulla in l. Si ex duobus* 9. *ff. de negot. geſt. ibi.* Iam vnius alteri negligentia noceret, quod eſſe non debet, & *gloſ. Verbo. Noceat in l. Electio* 26. *§. Si abſente ff. de noxal. act.* per tex. ibi. Ne alterius dolus, vel deſidia alij noceat, & *cap.* 2. *de in integr. reſt. ibi.* Ne ipſius negligentia in damnum tam noſtrum, quàm Monaſterij redundaret Vnde in cohærede, dicit *l. Hæreditariam* 65. *in fin. ff. de euict. ita.* Cùm cohæredis negligentia damnoſa nõ debeat eſſe alteri, & de hærede in *l. Cum oſtendimus in fin. ff. de fideiuſſor. tut.* ſic. Negligentiã planè propria hæredi non imputabitur & in legatarijs *l. Alienus* 61. *ad fin. ff. ad l. Falcid.* hæc. Quia negligentia eius nocere legatariis non debet &c. Et in creditoribus *l. Si nõ expedierit* 6. *§.* 1.

Digitized by Google

ff. de bon. Auth. iud. ita. Ne alterius negligentia huic, qui diligens fuit, noceat.

Si negligentia mulier emolumentum bonorũ amiſerit, fideicommiſſum eſſe retinendum reintegrato Iure debiti rationis eſt, ait *l. Propter 21. §.1. ff. ad Syllan.*

Non læditur, qui ex curſu temporis negligens non fuit, vt probat *gloſ. Verbo. Ex curſu in Auth. de appellat. coll.* 8. Nec negligentiæ pœnas, ſoluere debet diligẽtia iuxta *l. vlt. C. depoſit.* ibi Ne induſtria pœnas deſidiæ ſoluat, ſed ſi dubitatur an negligens, vel diligens quis fuerit, videtur dicendum cum *gloſ. vlt. in cap. Si cap. 1. de conteſſ. preb. lib. 6.* quòd ſi fuit negligens in vno, iam præſumitur in reliquo.

Negligentiam non poſſe obijci, ſi diligentia non profuiſſet, dixit Paris. *conſ. 24. num 22. vol. 1. per tex. in l. Si alia 7. §. Eſt & alia*, ibi. Quoniam nullam Iniuriam, aut damnum dare videretur æquè perituris ædibus.

Deniq; ea, quæ notabiliter fiunt, niſi ſpecialiter notentur, videntur quaſi neglecta, dicitur *in l. Item apud Labeonem 15. §. Ait prætor ff. de iniur.*

Negotium.

MEritò dictum eſt negotium, quia negat otium, quod malum eſt, neque quærit veram quietẽ, quæ eſt Deus, ita dixit Auguſtin. relatus *in cap Quoniam in fin 88. diſt.* à quo deduxit *gloſ. Verbo. Negotijs in Extrauag. 2. de ſepult. int. comm.*

Quatuor autem modis dicitur negotium ad aliquem pertinere, vt quia impendi in rem tuam, ipſo geſtu, quando ſolui creditoribus tuis. Curã, & ſolicitudine, vt in tutore, & procuratore. Ratihabitione, vt quia exegiſti à debitore meo, & ego ratum habui; ita ponit *gloſ. vlt. in l. Curatorem 6. C. de negot. geſt.* alia eſt ſimilis, & amplior in *l. Si pupilli 6. §. Item quæritur Verbo. Ipſo geſtu ff. eod. tit. de neg. geſt.* Et licèt illa dicat negotium ad aliquem pertinere, quod denotat negotium proprium, hæc vero loquatur de negotio alieno, in idem recidit reſpectu diuerſorum, illa enim ponit in domino, cuius dicitur negotium proprium, iſta in negotiorum geſtore, & ſimilibus, quorum reſpectu dicitur alienum.

Aliena negotia exacto officio geruntur, nec quicquam eorum in adminiſtratione neglectum, ac declinatum, culpa vacuum eſt, inquit *l. In re mandata 21. C. mandat.*

Non autem vtiliter negotia gerit, qui non neceſſariam rem, vel quæ oneratura eſt patrem fam. aggreditur, ait *l. Sed an §. 1. poſt med. ff. de negot. geſt.*

Notabis *gloſ. Verbo. Et obtinuit in l. Ex parte 40 ff. fam. herſiſc.* dum dicit, quòd ſi negotiorum geſtor obtinet in cauſa, recuperat ſumptus, ſecus ſi perdiderit, quia tunc ſumptus non repetit &c. Sed procurator cùm mandato indiſtinctè repetit. Quidam tamen dicunt etiam geſtorem ſuccumbentem repetere, ſi vtiliter cæpit defendere, licèt malus exitus ſit ſequutus.

Negotiorum geſtor tenetur de neglectis ſi alius erat geſturus, vt inquit *Bart. in ſumm. l. Si pupilli §. vlt. ff. de negot. geſt. & tex.* ſic. Videamus in perſona eius, qui negotia adminiſtrat, ſi quædam geſsit, quædam nõ geſsit cõtẽplatione tamen eius alius ad hæc nõ acceſsit, & ſi vir diligens, (quod ab eo exigimus) etiam ea geſturus fuerit, an dici debeat negotiorũ geſtorum actione eũ teneri, propter ea, quæ non geſsit, quod puto verius. Certè quid à ſe exigere debuit ſi procul dubio hoc ei imputabitur. Et gloſ. hoc Verbo. Imputabitur, intelligit quando geruntur omnia negotia; ſed ſi tantum vnum negotium gerere cæperit? Reſpon-

ſpondet, quòd non, & reddit rationem dicens: Durum enim eſſet, quòd is, qui huius rei gratia tantum acceſſit, ad alia teneatur, vbi allegat *l. Sed & 17. eod. tit.* cuius verba ſunt. Sed & cum aliquis negotia mea gerit, non multa negotia ſunt, ſed vnus contractus; niſi ſi ab initio ad vnum negotium acceſſit, vt finito eo diſcederet; hoc enim caſu ſi noua voluntate aliud quoque aggredi ceperit, alius contractus erit.

Ille, qui ſcit rem eſſe communem, vel alienam negotia eo animo gerit, vt aliquẽ ſibi obliget, licèt in perſona labitur, dicit *l. Si quis 29 ff com. diu. & in l. In hoc* 14. ſic. Cùm puto rem eſſe Titij, quæ ſit Mæuij, aut eſſe mihi communem cum alio, quàm eſt, id ago, vt aliquem mihi obligem *ff eod. tit.*

Si Titium quaſi debitorem tuum extra iudicium admonuero, & is mihi ſoluerit, cùm debitor tuus non eſſet, tuque poſtea cognoueris, & ratum habueris, an negotiorum geſtorum actione me conuenire poſsis? Et ait dubitari poſſe, quia nullum negotium tuum geſtum ſit, cum debitor tuus non fuerit; ſed ratihabitio, inquit, fecit tuum negotium &c. & ſic ratihabitio conſtituet negotium tuum, quod ab initio tuum non erat, ſed tui contemplatione geſtum, ita *l. Si pupilli §. Item quæritur ff. de negot. geſt.*

Vtilius videtur negotia expediri compendio, æquitatis ſcilicèt, quàm per quandam exactam ſubtilitatem longo diſpendio protogari; præſertim cum non nulla pro vtilitate communi contra Iuris aſperitatem ex æquitatis mãſuetudine tolerari noſcantur, ait *cap. Abbate ſane iuxta fin. de ſent. & re iud. lib.6.* Licèt autem negotiorum merita partium affectionibus pandantur, vt in *l. Vlt. C. ſi per vim*; tamen proceſſus negotij friuolis occaſionibus retardari non debet, iuxta *cap. Cum ceſſante 60. in fin. de appella.* Iura enim ſic exhibent negotijs remedia, ſicut medicamenta morbis, vt dicitur *in Auth. hac conſtit. tut. coll. 8.* Vnde tria remedia præſeruatiua in omni negotio ſemper adhibenda, dixit *Gloſ. 2. in cap. Magna 7. de voto per tex.* ibi. Et quidem tria præcipuè in hoc negotio duximus attendenda, quid liceat, quid deceat ſecundum honeſtatem, & quid expediat ſecundum vtilitatem.

Nec non contemnendum puto remedium quod *dicit Gloſ. Verbo Viris in cap. Quia propter 42. de elect.* quod ſcilicet melius expeditur negotium per vnum, quàm per plures, ſcilicet duos, quia tunc res ferè ſine exitu eſt; idem ſequitur *Gloſ. 1. in §. Sed ſi ex teſtamento de ſatiſd. tut. in Inſt.* ibi. Ne deterius negotia per plures exerceantur, & affert illud.

Segnius expediunt commiſſa negotia plures.

Eſt etiam optimum, & primum remediũ, quod quis ſua negotia per ſe debet tractare, eò maximè ſi ſint grauia, & non per procuratorem, nec tamen poteſt cogi illum conſtituere, vt dixit *gloſ. vlt. in cap. Si pro debilitate de offic. delegat.* Sed quæ dicuntur negotia grauiora maiora, vel minora? Reſpondet *gloſ. Verbo. Maiores in cap. Sedes 15. de reſcript.* ita. Et hoc etiam intuetur Index &c. non enim certa, vel certior dari poſſet doctrina; tu tamen vide, quæ in *Verbo.* Cauſa.

Nota quòd cauſa, ſeu ratione mediocritatis negotij poteſt cauſa cõmitti ad partes, vt inquit *gloſ. vlt. & notatur in ſummar. per tex. ibi in l. Cùm poſt 26. C. de appellat.* Poſtquam vero ad Curiam fuerit deuolutum erit irritum, quòd in partibus fiet, iuxta *Cap. Eccleſia Sancta Maria 4. vt lit. pend.* ibi. Nos verò quidquid factum fuerit, poſtquam prædeceſſor noſter ad Curiam ſuam id

id negotium reuocauit, irritum decernimus, & inane.

De negotiatione iam dictum eſt Verbo. *Mercator*.

Nemo.

SIne crimine viuit, dicit *gloſ.Verbo.Nec eſſe in cap. Ipſi Apoſtoli 2. quæſt.7. per tex. in cap. Vnum orarium §. Nunc autem 25. diſt. ibi*. Hieronymus dicit, res contra naturam pene eſt, vt ſine peccato aliquis ſit.

Nemo dat, quod non habet; probatur *in l.14. C. de donat.* Si filius tuus, inquit, res ad te pertinentes ſponſæ ſuæ, te non conſentiente, donauit, ad eam, quod non habet transferre non potuit; *cap. Daibertum ibi*. Quia nihil habuit, nihil dare potuit ei, cui manus impoſuit 1. *quæſt.7.* Vide *Bald. in l. Manumiſſiones à numer.* 13. *ff. de iuſt. & iur.* vbi additio. Limitat niſi habeat in habitu, quamuis in actu non habeat; ſic laicus præſentat ad beneficia Iuriſpatronatus, ſic Cardinales dant Papatum.

Item nemo transfert, quod non habet. Nã traditio nihil amplius transferre debet, vel poteſt ad eum, qui tradit, inquit *Vlpian. in l.* 20. *ff. de acquir. rer. dom. coniuncta regula l. Nemo plus Iuris ff. de reg. Iur.*

Nemo præſumitur iactare ſuum, vulgare eſt *ex l. Cùm de indebito* 25. *ff. de probat.* ibi. Numquam ita reſupinus eſt, vt facile ſuas pecunias iactet, & indebitas effundat.

Vulgare etiam eſt neminem ſine actione experiri poſſe in iudicio *ex l. Si pupilli* 6. *§. vlt. ff. de negot. geſt.* ibi. Quoniam conueniendi eos in iudicio facultatem non habuerit, qui nullam actionem intendere potuit, vt notat *gloſ. exceptionis in l. Tutori* 20. *C. de negot. geſt. per tex.* ibi. Qui nec agendi quidem propter exceptionis obſtaculum facultatem habere potuit; ex quo ſic prædicta *gloſ.* infert. Et ſic ſine actione nemo experitur.

Nepos.

QVando appellatione filiorum comprehendatur, iam dictũ eſt. *verb.* Filius. Intrat nepos in locũ patris ſui præmortui iuxta *l. Poſthumorum* 13. *ff. de iniuſt. rupt.* ibi. Sed ſi filius meus me viuo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de mea poteſtate, incipit nepos neptiſue in eius locum ſuccedere, & in *§. Cùm filius de hered. quæ ab inteſt. in Inſt.* ibi. Aequum enim eſſe videtur nepotes, nepteſque in patris ſui locum ſuccedere, facit etiam *Auth. quib. mod. nat. §. Ergo in princip. coll.* 7. ibi. Et ſi quidem habuerit filios, qui talis eſt, aut nepotes &c. ſuccedunt autem in locum parentum ſuorum, hoc eſt in gradum ſuorum parentum, & perinde ſuccedant, vt tantum habeant omnes nepotes, quantum pater habiturus eſſet, iuxta *l.* Si nepotes in locum filij ſucceſſerint, vna portio his conferri debet &c. *ff. de collat. bon.* & ibi. Quaſi omnes vnus eſſent; cum alijs per *Bart. in l.1. §. Si ſit nepos poſt princ. ff. de collat. dot.*

Quod etiam habet locum ceſſante ſucceſſione lineæ deſcendentis, & eius quæ ſola ſit aſcendentis, nam in ſucceſſione tranſuerſalium, vocantur primò fratres, & vna cum eis fratris præmortui filij, *vt in Auth. ceſſante C. de legit. hered.* coniuncta *Auth. poſt fratres, fratrumque filios eod. tit. & Auth. de hered. ab inteſt. ven. §. Si igitur defunctus il* 1. *&* 2. *Quod ampliat gloſ.* in fideicommiſſo familiæ relicto in *l. Cùm ita* 33. *§. In fideicommiſſ. Verbo. Proximo ff de legat* 2. ibi. Quandoque qui ſunt in gradu impari æqualiter admittuntur, vt filij fratrum cum fratribus, vbi ita notat

Digitized by Google

tat Imol. & eſt communis opinio, quàm ſequitur *Alex. conſ.* 88 *&* 137. *vol* 1. *&* *conſ.* 26. *vol.* 3. Licèt *Bald. in d.* §. *In fideicommiſſo in fin.* contrarium teneat. De quo latiſsima quæſtio eſt, & ad Apo lecta noſtrum non pertinet.

Notabis, quòd nepos in hæreditate aui ſuccedit in locum patris ſui ex propria perſona in gradu, vt notauit *Bart. in l.* 2. *C. de lib. prater.* ibi. Nota ex hac *l.* vnum, quòd licèt nepos ſuccedat in locum patris ſui, vt dicit hic *tex.* tamen ex perſona ſua ſuccedit, non ex perſona patris ſui, quod apparet, quia inſtitutio patris ſibi prodeſt, vel nocet, ſi inſpicitur inſtitutio, vel exhæredatio facta de eo. Quod ergo dicit, nepos ſuccedit in locum patris, intellige, hoc eſt in gradu: vt ſicut filius tenebat gradum primũ, ita hodie tenet nepos filio ſubducto, ex perſona tamen ſua ſuccedit, *tex.* verò ſic ſe habet. Si auus tuus, qui patrem tuum, & nouercam æquis portionibus hæredes inſtituit, cum te quoque haberet in poteſtate, teſtamento nominatim non exhæredauit, mortuo patre tuo, viuo auo, ſine impedimento legis Velleiæ ſuccedendo in patris tui locum, rupiſti aui teſtamentum, & ad te hæreditas eius tota pertinuit.

Nepos an cenſeatur excluſus excluſo filio? Belliſsimè diſputat *Bald. in l. maximum vitium C. de lib. prator.*

Nobilitas.

Eſt quædam maiorum claritas, ſeu generis virtus, vt per *Ariſt. lib.* 3. *Politic. cap* 11. quam naturalem appellauit *Bart. in l.* 1. *num* 59. *C. de dignit. lib.* 12. & non à patre, ſed à genere tribul, docet *tex.* ſic intelligendus *in l.* 3. ibi. Quæ verò non à patre, ſed à genere *ff. de interd. & relega.* prout notauit *Tiraq. de nobilit. cap.* 35. *num.* 4.

In deſcendentes hæc nobilitas generis, & originis deriuari dicit *d. l.* 1. *vbi Bart. & Ioann. de Plat. l. Si Senator* 11. *C. de dignit. lib.* 12. *l. Moris eſt* 9. §. *pen. ff. de pan. l.* 2. §. *In filijs ff. de decurion. l.* 4. *ff. de ſenator.* Et ad iura ſanguinis referri *l. Iura ſanguinis ff. de reg. iur.* vbi etiam traditur nulla Iuris diſpoſitione tolli poſſe *l. Ius agnationis ff. de pact. l. ſi te C. de ingen. l. Diui* §. *Diui ff. de lib. cau.* Cùm certum ſit iura naturalia ſemper firma, & immutabilia permanere §. *Sed naturalia de iur. nat. in Inſt.* vt optimè conſiderant *Ioann. Garc. glo.* 7. *numer.* 17. *& Gutier. pract. capit.* 13. *num.* 94. differentiam conſtituens inter hanc naturalem nobilitatem, & politicam, ſeu accidentalem, quod quidem antea tradiderat *Ariſt. d. lib.* 3 *politic. & Bart in citat. l.* 1. *num.* 59. *&* 60. *C. de dign. lib.* 12. *Oſor. noſter Luſitan. lib.* 1. *de nobilit. cap.* 4. *& Tiraq. vbi ſup. & cap.* 15.

Vnde dixit *Ariſt. lib.* 4. *&* 1. *Politic.* quòd nobiles videntur eſſe, quibus ſtant, vel adſunt progenitorum virtutes, & diuitiæ, & licèt diuitiæ, tamquam viles, non poſsint dare, nec auferre nobilitatem, naturalem inquam, non accidentalem, tamen poſſunt eſſe cauſam, ob quam viuit nobilitas, & obuenta ſeruatur, vt tradit *Bart. in d. l.* 1. *numer.* 47. ſecundum, quem pono tres nobilitates.

Prima eſt Theologica, ſeu ſupernaturalis. Secunda eſt nobilitas naturalis. Tertia eſt nobilitas politica, & Ciuilis. De prima Theologica, & ſpirituali eſt quærendum in conſpectu æterni iudicis, apud quem nulla eſt, nec viciſsitudinis obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud Deum eſt nobilis omnis, qui eſt in gratia faciente gratum. Item omnis ille, qui eſt virtuoſus, dico de illa virtute, quæ facit hominem felicem, ſcilicet, qui in charitate eſt; ſi enim quis in charitate eſt, ille eſt in gratia; non enim poſſet eſſe in charitate ſine gratia,

tia, & hæc gratia conſiſtit in hoc, quòd Deus fecit ſua largitate hominem gratum ſibi, vt habetur per magiſtrum *ſent. libr. 2. diſt. 12.* & clarius ibidem *per D. Bonauent. & à Sanct. Thom. 1. 2. quaſt. 110 & 50. & probatur 1. reg. 2.* ibi: Quicumque glorificauerit me glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Et iſtos quidem nobiles non poſſumus perfectè cognoſcere, niſi per reuelationem. Dicitur enim Eccleſiaſt. Neſcit homo vtrum amore, vel odio dignus ſit, & hanc nobilitatem Theologis relinquimus.

Altera eſt nobilitas, quæ dicitur naturalis, quam conſiderat idem *Bart. d. l. 1. num. 59.* duobus modis, primò prout congruit animalibus rationalibus, & etiam irrationabilibus, & alijs ſenſu carentibus, & iſto modò dicuntur nobilia, & ignobilia ſecundùm nobilitatem operationum, vt in brutis patet; videmus enim quaſdem aues eiuſdem ſpeciei nobiles, & ignobiles, & eodem modo inter artifices diſtinguimus quoſdã nobiles, qui ſunt magis inſtructi alijs, & alij ſunt, quos ignobiles dicimus, vt ſatis probatur *ex l. 1. de condit. in horr. pub. lib. 10.* ibi: Ad iſtud autem negotium arbitratu, ne iudicio tuo nobilis, prudens, fidelis, optimè ſibi conſcius pro integritate mentis apponatur iuſtus, ac menſor, & in *l. Prouidendum C. de poſtulan.* ibi. Aut meritum nobiliſsimos fecerit, aut vetuſtas &c. coniuncta *gloſ. ibi dem Verbo.* Meritum, ideſt qui bene ſciunt, & quod benè ſtuduerunt. Secundo modo poteſt cõſiderari, prout cadit in hominibus iſta naturalis nobilitas, & tunc debet intelligi naturalis, ideſt naturali ratione inducta, quod nos Iuriſtæ appellamus de Iure gentium primæuo, quod apparet, quia ſolus hominibus congruit, & de iſta nobilitate *Philoſoph. 1. Ethic. cap. 4.* dicit, quòd nihil aliud eſt, quàm virtus, & malitia diſcriminat ſeruum, & liberum, nobiles, & ignobiles, ita ponit *Bart. vbi ſupra, & num. ſeqq.* & poſt alias diſputationes *nu. 62.* ponit aliam ſecundùm Iuriſtas, quam latè examinat, ad eum te remitto videas, vbi etiam inuenies *num. 61.* tertiam nobilitatem, politicam ſcilicet, ſeu ciuilem, qua differt nobilis à plebeio.

Et interim cum *Cicer. in inuect in Saluſt.* dico, quòd ſanctius eſt me meis rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti, & ita viuere, vt ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum, & cum Ouid. de luco.

Nobilitas hominis mens, & deitatis imago.
Nobilitas hominis virtutum clara propago.
Nobilitas hominis humilem releuare iacentem.
Nobilitas hominis mentem frenare furentem.
Nobilitas hominis, niſi turpia, nulla timere.

Et qui contraria prędictis operatur, & iactat ſe de nobilitate maiorum, potius ſe ignobilem facit, quàm nobilitatem demonſtrat, nam vt alias iam dixi,

Et genus, & pro auos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Et *Auguſtin. lib. 8. Confeſſ. capit. 4. num. 2.* de talibus dicit. Quod hoſtis noſter communis plus tenet iſtos ſuperbos nomine nobilitatis, & de his plures nomine authoritatis. Vide etiam *Bald. in l. Per adoptionem ff. de adopt.*

Illam, & non hanc nobilitatem attendit Papa *in cap. Venerabilis 37. de praben.* dum dicit. Nos agitur attendentes, quod non generis, ſed virtutum nobilitas, vitæq; honeſtas gratum Deo faciunt, & idoneum ſeruitorem, ad cuius

ius regimen non multos ſecundum carnem nobiles, & potentes elegit, ſed ignobiles, & pauperes &c. Scimus namque quod omnia Chriſti opera ſunt noſtra inſtructio, & facit, quod *Ambroſ.* 40. *diſt.* ſic ait. Illud autem animaduerte, quod extra paradiſum vir factus eſt, intra paradiſum mulier, vt aduertas, quod non loci, non generis nobilitate, ſed virtute vnuſquiſque gratiam comperat ſibi. Denique extra paradiſum, hoc eſt inferiori loco, vir factus, melior inuenitur, & illa, quæ in meliori loco, hoc eſt in paradiſo, facta eſt, inferior inuenitur.

Non negamus quod ſublimes, & litteratæ perſonæ ſunt maioribus beneficijs honorandæ, vt dicit *Pontif. in capit. De multa 28. in fin. de præben.* coniuncta gloſ. *litteratas* ibi. Eſt ergo argumentum, quod ſecundum perſonarum qualitatem beneficia ſunt conferenda. Et in *Extrauag. vnic. de præben.* ibi. Qui propter ſublimitatem eorum, ac generis claritatem ſunt potioris prærogatiua gratiæ attollendi, & ibidem gloſ. generis enumerat multa, in quibus nobilitatis habetur ratio. Et adhuc etiam in pænis ad eam attenditur, *vt in capit. vlt. de pæn.* ibi. Volentes tamen nobilitatis parcere comitis, vbi gloſ. notat, quod parcitur nobilitati circa pænas, vt aliter puniatur nobilis, quam ignobilis &c. & altera *gloſ. in Auth. de inceſt. nupt. §. 1. coll.* 2. ibi. Nota magis puniri vilem, quàm nobilem per tex. in illis verbis. Et ſi vilis fuerit etiam corporis caſtigatio. Et quod nobiliores debent eligi; vt notauit *gloſ. Verbo. Nobiliores in Auth. de defenſ. Ciuit. §. 1. coll. 3. per tex.* inuerſ. Nos igitur ibi. Sed inuicem nobiliores ciuitatum habitatores hoc miniſteriũ eis adimpleatur, & in verſ. Audient quoque ibi. Conuenit enim vnumquemque nobilium ſemper functionem agere Ciuitatum, quas inhabitat, & hanc eis conferre habitationis repentationem.

Verumtamen dicimus, quod ſi vita, & mores eorum degeneres eos reddunt, in nihilo præferri debere ob ſolam nobilitatem, cum propter id ſe indignos reddant. Audi *l. Quoties 17. C. de dig. lib.*

12 In criminalibus vero negotijs dignitate quoque, qua ſe per ſuum videlicet periurium indignos eſſe probauerint, ſpolietur; *vbi gloſ. verbo.* Priuatis ſic ait. Nam infamis eſt, quia contra promiſſionem, & contra ſacramentum venit.

Nobiliores natalibus, & honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores perniciosum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios, & negotiatores facilius ſit emendi, vendendique commercium, ait *l. 3. C. de commerc. & mercat.*

Sedendi quoque in aliqua Secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus vero ſuperior eſſe videatur habitum licentiam, dicit *l. Vlt. ante med. C. vbi Senat. vel clariſſ. & ibi gloſ.* Sedendi ſic. Speciale propter nobilitatem, vt ſedeant, & non dicant.

Nobilis præſumitur donare, quia donare procedit à nobilitate *capit. 1. de donat.* *ita tradit gloſ. Verbo. Petendis in l. 4. C. de dot. promiſſ. in addit.* Hanc enim ſibi quodammodo nobilitas legem imponit, vt debere ſe, quod ſponte tribuit, exiſtimet, & niſi in beneficijs creuerit, nihil ſe præſtitiſſe putet, vt ait *d. cap. 1. de donat & eadem verba gloſ. Verbo. In donis in Extrauag. vnic. de ſent. excom.* Quod quidem non ſæpe video in noſtri temporis nobilibus, qui potius volunt omnia ſibi donari, & de Iure reputant ſibi deberi; ſed tales non habent nobilitatem ab animo, qui facit nobilem, cui ex quacumque conditione ſupra fortunam, licet ſurgere, ſed fundant totam nobilitatem in atrijs plenis fumoſis imaginibus, quæ nobilem non faciunt, vt optime dixit *Senec. epiſt. 44.* Reputant etiam nobiles ſibi ad aliquequ-

ruborem, ſeu pudorem, ſi quod vident alios facientes, ipſi non faciunt, pompam ſæculi ſequi volentes, & frequenter hoc accidit, vt notauit *gloſ. Verbo Erubeſcunt in Extrauag. vnic. de torneament.*

Nota nobilitari patrem per filium, magiſtrum per ſcholarem, & præſidem per ſubiectos, dicit *gloſ. in Auth. Conſtitut quando dignit. coll. 6. per tex.* ibi: Et nobiliores patres oſtendat.

Nobili teſti plus creditur, quàm plebeio, vt ſatis notum in vtroque iure eſt *in cap. Si teſtes verſ. Iin teſtili fides* ibi. Cõditio cuiuſque verum quis decurio, an plebeius ſit *4. quaſt. 2. & 3. & in l. 3. ff. de teſti.* à qua prædicta verba ſumpta fuerunt. Et certe pro nobilitate ſemper debet præſumi in ijs, quæ ſpectant ad nobilitatem, vt probat *gloſ. ſingular. in cap. Illud Verbo. Non loci 40. diſt.*

Nobilitas ex ſcientia cauſatur, vt deducitur *ex l. 1. §. Amplius ad fin.* ibi & dicit hoc nobilis *Vlpian. ff. de excuſat. tut.* & tradit *gloſ. per tex. ibi in l. pen. C. de poſtulan. verbo.* Nobiliſsimos ſic. Potes etiam hic notare, quod ſcientia nobilitat, ſi proprie accipis nobiliſsimos, ſicut & vetuſtas, vt hic ſubijcit &c.

Perditur autem nobilitas, vilem mercantiam, ſi quis exerceat, *vt in citat. l. 3. C. de comerc. & mercat.* & ſi fiat notarius, dicit *Oldrald. conſ. 75.* & alij relati per *Bertach. in ſuo repert. ſuper hoc verbo.* Nobilitas, vbi etiam per ingreſsum religionis ammitti, ait ex his, quos affert, & eſt *gloſ.* non allegata ab eo *in cap. 1. de purgat. canon. Verbo Ingenuus* ibi. Sicut per monachatum amittit quis nobilitatem, licet ibidem Apoſt. alleget plures contrarium tenentes. Et ego cum Gregor dico quod per peccatum omnis nobilitas perditur ſic. Namque ait *citat. diſt. 40.* Adam primus homo pro peccato de paradiſo eiectus fuit; hoc eſt quia Dei nobilitatem à ſe deiecit, nobilitate loci deiectus eſt; & addo etiam nobilitate perſonæ, quia cùm in honore eſſet, non intellexit, factus eſt ſimilis iumentis inſipientibus.

Nocere.

QVi alii nocendum eſſe exiſtimauit, ipſe ſentiat ſuam iacturam, ait *l. Si legatarius 25. C. de legat.* Etenim quædam ſunt talia, vt in præſentiarum quidem nihil noceant, in futurum autem nocere debeant dicit *l. 2. §. Idem Labeo ff. ne quid in loc. pub.* Prodeſſe verò ſibi vnuſquiſque dum alijs non noceat, non prohibetur *l. 1. §. Iidem aiunt ff. de aqu. plu. & in l. Si peculium 20. ff. de ſtatulib. ibi.* Et cum ſeruo nihil abſit, & libertas ei competat inuidioſum eſt hæredi fraudari, *& l. pen. C. de precib. imp. offer.* ibi. Niſi forte ſit aliquid, quod non lædat, alterum, & proſit petenti. Vnde dicit *gloſ. verbo. Futurum in l. Arbiter ff. de recept. arbitr.* quòd facilè debeo ſuſtinere, quòd mihi non nocet, & alteri prodeſt per *l. In creditore ff. de euict.* cuius verba ſunt. Cui enim non æquum videbitur, vel hoc ſaltem conſequi emptorem, quod ſine diſpendio creditoris futurum eſt? *vbi gloſ. vlt.* ſic. Item nota hic, quod cogetur, quis cedere, quod eſt ſine ſuo damno &c. ſic debeo pati fieri in meo, quod non nocet mihi. Quilibet autem debet eſſe intentus, vt alii proſit, & non noceat, ita dicit *gloſ. Verbo. Affici per tex. ibi. in l. Seruus 7. in fin. ff. de ſeru. exportan.* Et ſi apud ſe habeat nocentes de damno ab eis dato tenebitur. *vt in l. Si ſeruus § Proculus ff. ad l. Aquil. ibi.* Cæterum ſi ſeruos noxios habuiſſes teneri, qui tales habuerit.

Satius eſſe impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari, dixit *Traian. ab Vlpian. relatus in l. Abſentem 5 ff. de pæn.* quod obſeruaſſe Titum ſcribit *Ioſeph. de bell. Iud. lib. 4. c. 4.*

ad

ad fin. dicens. Meliuſque noxium relinquere metu ſuſpenſum, quàm immeritum quemquam cum eo perdere exiſtimabat.

Non nocet abundans cautela vulgariter dicitur, & probatur ex *l. Teſtamentum* 17. *C. de teſtam.* ibi. Namque neceſſaria prætermiſſa imminuunt contractus, & teſtatoris officiunt voluntati, non abundans cautela.

Nolo.

SIgnificat præcisè reſiſtentiam, & in hoc differt à non volo, quòd non illam præciſam reſiſtentiam denotat. De primo eſt *gloſ. in cap.* 20. *Verbo.* Noluerint ibi, ideſt abſolute reſiſterint *De ſponſal.* De vtroque eſt doctrina *Abb. in capit. finem numer.* 8. *de dol. & cont.* dum ſic ait. Nota quod Verbum. Nolo non denotat ſemper præciſam reſiſtentiam &c. Vnde debet hic exponi, ideſt non vult &c. ſed per Verbum. Non volo, non denotatur contemptus, & præciſa reſiſtentia, vbi etiam notat additio, & ex Alex. ſic ponit quòd per Verbum. Nolo, inducatur expreſſa reſiſtentia, per Verbum, non volo, denotatur ſimplex impotentia, vt ſi dixerit dormiens non vult legere, hoc eſt non poteſt legere pro prædicta differentia videtur *Iureconſ. in l.* 4. *ff. de acquir. hared.* cum ait. Nolle non videtur, qui non poteſt; Licèt *gloſ. Verbo. Pacto in l.* 1. *C. de natural. lib.* dicat. Nolle dicor, quod non poſſum meo facto impeditus, debebat namque dicere iuxta dictam diſtinctionem, non velle dicor, quod non poſſum. Sed quidquid ſit in lingua latina, in noſtris vulgaribus, idē eſt nolo atq; non volo, cum eo tantùm vtamur. Non voglio. Naõ quero.

Qui ſemel noluit bonorum poſſeſsionem petere, perdit Ius eius; vbi enim noluit, iam cæpit ad alios pertinere, ait *l.* 1. *ff. de ſucceſſ. edict.*

Idem eſſe nolle vendere, ac nolle proiuſto precio vendere dicit *Bart in l. Non dubium* 14. *ff. de legat* 3. *per tex.* ibi. Si redimere non poſsit, quod dominus nō vendat, vel immodico pretio vendat.

Nomen.

AD recognoſcendos ſingulos nomina comparata publico conſenſu, inquit, *l.* 10. *C. de ingen. & manum.* idem in *l. vnic. C. de mutat. nom. & in §. Si quis in nomine delegat. in Inſt.* ita. Nomina enim ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt; qui ſi aliquo alio modo intelligantur, nihil intereſt.

Nomina ex communi vſu intelligenda ſunt. Non enim ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina exaudiri debent, dicit *gloſ. Verbo. Vltra duas diatas in cap. Non nulli* 28. *de reſcript.* Et debent eſſe conſonantia rebus, vt inquit *gloſ. Verbo. Nominis ratio in cap. Cùm ſecundum de praben. & in Auth. de priuileg. dot. Verbo. Impoſuerint coll.* 8. *ibi.* Cùm nomina debeant eſſe conſonantia verbis. Vnde dicitur in *gloſ. Verbo. Iuſtinian. in rub. proam. ff.* quòd Imperator ipſe vocatur Iuſtinianus à iuſtitia, quam ſemper coluit, & colendam ſubditis iniunxit.

Nota nomen conſequens rei, dixit *gloſ. Verbo. Nomen per tex.* ibi. Tam nomen, quàm ſubſtantiam *in §. vlt. de ſideic. hared. in Inſt.* Et ita ex quo nomine caret res, vel perſona, etiam effectu carebit, vt deducit *gloſ. Verbo. Ipſo in Auth. de teſtib. §.* 1. *verſ. licere per tex.* ibi. Ipſo teſtium nomine, qui loquitur de teſtibus viliſsimis, qui nec nomen teſtium merentur, & prædicta gloſ. infert, quòd nec effectum habebunt. Vnde à nomine argumentandum ait *gloſ. vlt.*

in *l.4. C. de ſer.* ibi. Ac per hoc ſi nomine eximuntur, etiam fructu carebunt, & facit *l.1. C. de offic. præfect. vrb.* ibi. Sciat ex ipſo nomine quid præfecto debeatur annonæ, *vbi gloſ.* ſic. Nota, quòd nomini eſt deſeruiendum.

Ex nomine etiam in contractibus argumentatur, *vt in l. Si ſeruus communis 37. ff. de ſtipul. ſeru.* ibi. Sed cum ad nomina prius decurſum eſt, rationabilius eſſe videtur pro virili parte ſtipulationem ei acquiri, quod dominorum vocabula pro demonſtratione habeantur.

Solam autem nominis ſimilitudinem ad confirmandam cuiuſque originem, non ſatis eſſe, dicit *l. vlt. ff. ad municipal.* Aliquid tamen operatur, vt nomina ſint conſonantia rebus, addit ibidem *gloſ. Verbo. Nominis.*

Cùm res intelligitur, minus de nomine laborandum eſt inquit *Tull. in topic. relatus à gloſ. Verbo. Vocabula in l. pen. C. de conſilt. pec.* per quem eadem *gloſ.* ſic ait. Controuerſiam de nomine pertinacibus relinquit; verba verò *tex.* ſũt. ſed vt ſubtilitati eorum ſatisfiat, qui non ſenſum, ſed vana nominum vocabula amplecti deſiderant.

Vix inuenitur nomen aliquod, quod omninò idem ſignificet, quod aliud, ſemper enim vel plus, vel minus, vel aliud, vel alio modo; ita ait *gloſ. Verbo. Vocabulum in l. Si idem* codicilli, quod teſtamenta poſſent, cur diuerſum his inſtrumentis vocabulum mãdaretur, quæ vis, ac poteſtas vna ſociaſſet? *C. de Codicill.*

Proprij nominis ignorantia non admittit *l. vlt. C. de hered. inſtit.* ibi. Neque enim ſic homo ſupinus, imò magis ſtultus inuenitur, vt ſuum nomen ignoret. Ego vero noui quemdam, qui confeſſus eſt, & non negauit ſibi accidiſſe volenti ſubſcribere epiſtolam familiarem, proprij nominis obliuionem; & admirans talem, in obliuionem mandaui alteram, quæ noſtris temporibus accidit in Colimbrienſi academia cuidam ſcholari interrogato de paterno nomine, cuius non meminit.

Nomina eorum, qui aliquod opus publicum extruxerunt, non debent eradi ex ratione *l.2. ff. de oper. public.* ibi. Ne eius nomine, cuius liberalitate opus extructum eſt, eraſo, aliorum nomina inſcribantur, & propterea reuocentur ſimiles ciuium in patriam liberalitates.

Poterit quis mutare nomen, dummodo ſine fraude mutet iuxta *l. Vnic. C. de mutat. nom.* ibi. Mutare itaque nomen, vel pronomen, vel cognomen ſine aliqua fraude minimè prohiberis. Nihil enim mali eſt honeſti hominis nomen aſſumere, vt inquit *l. facta 63. §. Si dando pecuniæ ff. ad Trebell.* & hoc valde in vſu eſt in fideicommiſsis familiæ relictis, vt tali cognomine vocentur ſucceſſores.

Sedet Summ. Pontif. quando creatur mutat nomen. Et cur? interrogat *gloſ. Verbo. Bonifacius in proœm. lib. 6. Decretal.* & ſic reſpondet. Vt oſtendatur ad permutationem nominis, factam mutationem hominis, cùm enim eſſet purus homo; nunc vicem veri Dei gerit in terris &c. Vel ideo, quia omnis actio Chriſti eſt noſtra inſtructio, ſed in promotione Petri mutatum eſt ei nomen, cùm prius vocaretur Simon, ſed Rom. Pontif. vicem Petri gerit, vnde ad eius exemplum primæuum mutandum eſt nomen.

Nomina debitorum conſtituunt tertiam ſpeciem bonorum, vt deducitur ex *l. A Diuo Pio §. In venditione ff. de re iud.* vbi in executione facienda hic ordo ſeruatur, vt primo loco capiantur mobilia, & his deficientibus immobilia, quibus non extantibus ad iura, hoc eſt ad nomina peruenitur debitorũ; ſic enim ibidem explicat gloſ. Verbo. Iura, id eſt nomina.

Notabilis eſt *l. Si maritus 19. C. de diſtract.*

Digitized by Google

Diſtract. pig. dum ex ea colligit *Bald.* in ſummario, quòd licèt pecunia mutuata ſit vxoris, nomen tamen debitoris non eſt vxoris; verba *tex.* ſic ſe habent. Si maritus tuus mutuam, licèt tuam, dedit pecuniam, eorum, quæ pignoris titulo accepit, ſi ei non ſucceſſiſti, diſtrahendi nomine tuo nullam habes facultatem.

Nomen debitoris ſi legetur comprehendit omne debitum, etiam cum acceſſionibus, vt probat *l. Nomen* 33. *ff. de legat.* 3. In legato autem generali non continebuntur nomina debitorum, vt eſt optimus tex. *in l. Caius Seius* 83. *vbi Bart. ff. de legat.* 2. Non poterit verò dari in ſolutum nomen debitoris creditori in vitro; iuxta *l.* Eum, à quo mutuam ſumpſiſti pecuniam in ſolutum nolentem ſuſcipere nomẽ debitoris tui compelli, Iuris ratio non permittit *C. de ſolut.*

Primo loco nominatus alijs præferri debere eſt *tex. in l. Si non lex* 83. *verſ.* Temporibus ibi. Qui priore loco ſcriptus fuerit, eique hæreditas reſtituatur *ff. de hæred. inſtit. l. Quoties* 12 *ibi*. Si quidem Titio, & Mæuio poteſt dici prius Titio, deinde Mæuio legatum datum *ff. de vſufr. vbi gloſ. Verbo*. Deinde, alia allegat iura. Præſumitur namque magis dilectus, vt per *Bald in rub. C. ſi quis omiſſ. cau. teſtam. num.* 5. ibi. Semper enim affectio teſtatoris per prius dirigitur ad primum nominatum, ideoque magis honorari debere, dicit idẽ *Bald. in Auth. hoc amplius numer.* 21. *vel* 22. ibi. Item nota hic, quòd qui primò nominatur plus diligitur, & magis honoratur *C. de fideicomm.* & ibidem, quod prænominatus in contractu, principalis habetur cum diſtinctione, de qua ibi.

Ex ſola nominatione filiationem, hoc eſt aliquem filium eſſe, alicuius non probari, ſatis planum eſt *ex l. Non nudis* aſſeuerationibus, nec ementita poſſeſſione, licèt vtrique non conſentiant, ſed matrimonio legitimo concepti, vel adoptione ſolemni filij ciuili Iure patri conſtituuntur *C. de probat. coniunctâ l. Non epiſtolis* neceſſitudo conſanguinitatis, ſed natalibus, vel adoptionis ſolemnitate coniungitur, *eod. tit.* Præſumptionem tamen facere deducitur *ex cap. Illud* 11. *coniunctâ gloſ. ibidem Verbo: Nominant de præſumpt.*

Notorium.

IDeſt manifeſtum rei euidentia, vel alijs duobus modis, de quibus habes de *cohabit. cler. cap. vlt. ita gloſ. verbo. Notorium in cap. Cùm Eccleſia* 31. *de elect. gloſ. Verbo. Manifeſtum fuit in l. Emptorem* 32. *ff. de act. empt.* ibi. Manifeſtum fuit, id eſt notorium, quod probatione non indiget. *Bart. verò in Auth. Qui ſemel num.* 16. *C. Quomod. & quand. iud.* differre notorium à manifeſto dicit in hæc verba. Ex hoc nota vnum, quod poteſt hic colligi differentiam inter manifeſtum, & notorium, quæ tangitur *per gloſ. Verbo. Ciues infr. de appellat.* Nam notorium propriè tranſit illud, quod habeat cauſam manentem, vt edictum propoſitum ſtat ibi, vt omnes tranſeuntes poſſint illud legere, vt hic &c. Manifeſtum poteſt dici, quòd habet cauſam tranſeuntem, licèt fiat coram multitudine gentium, vt puta præconium.

Bald. autem in dict. Auth. Qui ſemel numer. 10. ſic ait. Dic quòd notorium eſt ſententia populi &c. ratio igitur eſt de notorio à teſtibus reddenda, quia populus ita pro certo tenet, & habet pro vero, & indubitato. Et omne notorium debet habere duos comites, ſcilicet apparentiam, & exiſtentiam; propterea Iacob. But. contradicit ſibi ipſi, quia non eſt verum, quod citato in albo ſit in actu permanens, niſi paucis diebus,

bus, quia intra paucos dies abradebatur &c. & ſic fuit in actu iam, ſed nunc non eſt, quia non apparet. Et breuiter notorium actus tranſeuntis probatur per cohærentias, & circumſtantias; ſed notorium actus permanentis probatur per ſe ipſum ipſo viſo &c. & notorium non indiget probatione, quia ſe ipſum oſtendit ſubſtantialiter &c. quod autem manifeſtum eſt examinis ſubtilicate non eget.

Quandoque tamen probatur, & examinatur, quod notorium eſt. Ita ponit *gloſ. Verbo. Recepit in cap. Bona* 23. *de elect.* & addit. Quoniam licèt aliquid manifeſtum ſit, eius tamen interpretatio non eſt negligenda &c. quamuis, nihil tam indubitatum ſit, quin recipiat quamdam ſolicitam dubitationem. *Et in eod. cap. Bona* ſic dicitur. Porrò exceſſus notorius probatione non indiget. *Et in cap. Quoniam* 10. *de fil. presb.* ibi. Nolumus enim, vt cauſa in iudicium deducatur, vel teſtes etiam admittantur, ſi hoc manifeſtum exiſtat, *& ibi gloſ.* ſic. Et ita habes, quod in manifeſtis, & notorijs ordo iudiciarius, non eſt obſeruandus; *& in cap. ſuper eo* 3. *de teſt. cogend.* ibi. Quòd ſi factum eſt notorium non eget teſtium depoſitionibus declarari, cùm talia probationem, vel ordinem iudiciarium non requirant.

Sed cum multa dicantur notoria, quę non ſunt, prouidere debes ne quod dubium eſt pro notorio videaris habere, ita pręcipit *cap. conſuluit* 14. *de appellat. vbi gloſ. Verbo. Notoria.* ſic ait. Notorium tribus modis dicitur; vt *infr. de cohab. cler. cap. vlt. idem ponit gloſ. Verbo. Notoria in cap. vlt. de temp. ord.* ibi. Notorium tribus modis dicitur crimen, per ſententiam, per confeſsionem in Iure factam, & per rei euidentiam, vbi iterum allegatur *d. capit. vlt. de cohab. cler. & facit cap. Cùm ſpecialis* 61. *§. Porro de appellat.* ibi. Si eius exceſſus euidentia rei, vel ipſius confeſsione, vel alio modo fuerit manifeſtus; *vbi gloſ. Verbo Confeſsione* ſic. Ita patet, quod non admittitur appellatio contra confeſsionem, vel ſi exceſſus ſit manifeſtus euidentia rei, vel alio legitimo modo, puta per ſententiam, iſtis tribus modis factum dicitur notorium. Et ſicut appellationi non eſt locus in notorijs, ſic etiam nec recuſationi, vt dixit *gloſ. vlt. in cap. Propoſuit* 24. *de appellat. per tex. ibi.*

Aliud autem eſt notorium facti, aliud Iuris, aliud præſumptionis. Notorium facti eſt, quod ità ſe exhibet conſpectui hominum, quod nulla poteſt tergiuerſatione celari, & de tali hic intelligitur in quo nullus auditur appellans, & in tali notorio creditur ſimplici officiali, nec requiritur ſcientia omnium, ſed plurium. Notorium Iuris eſt, de quo aliquis condemnatur, vel eſt in Iure confeſſus, & de hoc notorio requiritur aliquando probatio, ſi negetur. Notorium præſumptum eſt, vt paternitas, filiatio, quòd aliquis ſit filius alterius non poſſe verè probari, ita magiſtraliter docet *gloſ. Verbo. Notorium in cap. veſtra* 7. *de cohab. cler.*

In notorijs non præſumitur ignorantia ex his, quæ *gloſ.* 1. *in l.* 1. *de receptat.* ibi. Ignorantia præſumitur, niſi notorium ſit, vbi *Apoſtill. ſic. Alex. in l. Tutor. C. de peric. tut. in apoſtill. ſuis ad Bart.* reputat iſtam *gloſ.* ſingularē ad hoc, quod notorium tollit ignorantiæ præſumptionem, quod aliàs præſumeretur.

Licèt notorium releuare poſsit ab onere proponendi, ait *gloſ. Verbo. Alias cauſas in Clem. appellanti* 5. *de appell.* Quod autem notorium non egeat probatione, vulgare eſt ex *l. Emptorem* 12. *ff. de act. empt.* ibi. Quia manifeſtum fuit coniuncta *gloſ. ibidem Notorium eſt, quod probatione non indiget not. Bald. in ſum. l. Ciues C. de appell. cap.* 3. *de teſt. cog. cap. Euidentia de accuſat.* & ſupra proximè iam dictum eſt.

No-

Digitized by Google

Notorium eſſe, quod tranſiuit, ſed quod ſine licentia tranſiuit, notorium non eſſe, inquit *gloſ. Verbo, Notorium, in cap.3. de tranſlat. Epiſc.*

Nouatio.

Est prioris debiti in aliam obligationem, vel ciuilem, vel naturalem transfuſio, atq; translatio, hoc eſt cùm ex præcedenti cauſa ita noua conſtituitur, vt prior perimatur. Nouatio enim à nouo nomen accepit, & à noua obligatione, ita definit *Vlpian. in l. 1. ff. de nouat.*

Omnes res tranſire in nouationem poſſunt. Quodcumque enim ſine verbis contractum eſt, ſiue non verbis contractum eſt, nouari poteſt, & tranſire in verborum obligationem ex quacumq; obligatione, dummodo ſciamus ita demum fieri, ſi hoc agatur, vt nouetur obligatio. Cæterum ſi hoc non agatur, duæ erunt obligationes; idem *Vlpian. in l. 2. eod. tit. & in §. Præterea in Inſt.* ſic, Imperator. Tunc ſolùm nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipſum inter contrahentes expreſſum fuerit, quod propter nouationem prioris obligationis conuenerunt; alioquin & manere priſtinam obligationem, & ſecundam ei accedere, vt maneat ex vtraque cauſa obligatio.

Et generaliter definimus volũtate ſolùm eſſe, non lege nouandum, & ſi non verbis exprimatur, vt ſine nouatione cauſa procedat. Hoc enim volumus naturalibus ineſſe rebus, & non verbis extrinſecus ſuperuenire, inquit *l. vlt. C. eod. tit. vbi gloſ. vlt. notat tres* caſus, in quibus præſumitur facta nouatio ipſo Iure, & ibidem Doct.

Perit priuilegium dotis, & tutelæ, ſi poſt diuortium dos in ſtipulationem deducatur, vel poſt pubertatem tutelæ actio monetur, ſi id ſpecialiter actum eſt, quod nemo dixerit lite conteſtata, ait *l. Aliam 29. ff. eod. tit.*

Tribus modis fieri nouationem, inquit *Bart. in l vlt. num. 4. ff. de vſur. ind.* in hæc verba. Vno modo, primæ actionis in ſecundam transfuſio, & de iſta loquitur *ff. de nouat. l. 1.* Secundo modo accipitur nouatio, hoc eſt nouæ qualitatis additio, & iſta fit per litis conteſtationem, *vt d. l. Aliam*; fit enim actio prima perpetua, & tranſitoria in hæredes ſed non erit noua. Tertio modo accipitur nouatio, hoc eſt nouæ formæ adiectio, & iſta fit per ſententiam, nam adijcitur noua actio per ſententiam.

Nouerca.

Sic dicta quaſi nocens arcus, vel quia noua eſt arca, quaſi ſine fructu, ita ponit *gloſ. Verbo. Nouerca in §. Socrum de nupt. in Inſt.* Et benè nocens arcus, quia nouerca communiter ſæuit in priuignos, vt per *gloſ. Verbo. Nouerca in Clem. Paſtoralis de ſent. & re iud.* ibi. Sicut ſe habet nouerca ad priuignos, quæ ſæuire ſolet in illos, ſic ſe habet ad iuſtitiam voluntas præcipitantis iudicis. Inde dixit quidam.

Gaudet in afflictos ſæuire nouerca poteſtas.

Sic etiam Canon. quòd negligentia eſt nouerca eruditionis.

Quod abſtulit nouerca poſt aditam hæreditatem, & poſſeſſionem apprehenſam, poterit priuignus actione furti ab ea petere, vt ſummat *Bald. l. de ijs 11. C. de furt.* ſi verò adhuc res promiſcua fuerint, furti actio non competit, ſed reiuendicatio, *vt in l. Quamuis* etiam expilatæ hæreditatis criminis promiſcuus vſus exemplo actionis furti ream vxorem fieri non patiatur; tamen hære-

redes, itemque filij ſuper ijs, quæ de patris bonis poſſidet aduerſum eam in rē actione experiri non prohibētur *C. eod. tit. de furt.*

Nouitas, & Nouum.

EST *gloſ. magiſtra in capit. Generali 13. de elect. lib. 6. Verbo.* De nouo, quæ ſic ſe habet. De nouo ſcilicet à quadraginta annis citra &c. Chriſma tamen, matrimonium, mancipium, vinum, dicuntur noua, quæ non excedunt annum, quæ ſingula probat ex Iuribus ab ea relatis, & addit. Alibi dicitur nouum, cuius extat memoria, & eius contrarium, dicitur vetus *ff. aq. pluu. l. 3. §. fin.* Quandoque autem nouum appellatur, id eſt vltimum, inquit *gloſ. in rub. ff. non. oper. nunc. in addit.* vbi de alijs modis, quibus dicitur nouum.

Licèt alias vulgariter dicatur, quòd omnia noua placent, & pulchritudine ſunt decorata, vt dixit Iuſtinian. *in proœm. digeſt. §. ſecundo autem anno, vbi gloſ. notat.* Et quòd ſemper fas fuit præteritis, atque poetis nouitates inuenire, vt per *gloſ. Verbo. Poetis in cap. Quoniam de iur. iu.* Natura enim vndique nouitatibus vtitur, vt per Imperator. *in Auth. de conſang. & vter. frat. coll. 6.* Tamen nouitates vitandas, dixit *gloſ. vlt. per tex. ibi in capit. Dilectio de conſang. & affin.* in illis verbis. Et obſeruatæ conſuetudini deferendum, quam aliud in diſſenſionem, & ſcandalum populi ſtatuendum quadam adhibita nouitate: Nam in rebus nouis conſtituendis euidens debet eſſe vtilitas, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum eſt. dixit *Conſult. in l. In rebus ff. de conſtit. princip. vbi not. doct.* & allegat *gloſ. vlt. in cap. Cum conſuetudinis 9. de conſuet.* in qua dicitur ſic. Et plerumq; diſcordiam pariant nouitates. Conſonat *Extrauag. 1. de priuileg. int. com.* ibi. Quia plerumque pariunt nouitates diſcordiam, præſertim dum ab eo, quod æquum viſum eſt per nouam conſtitutionem receditur, nec quare recedatur, vtilitas, vel alia cauſa ſubeſt. *Et Plin. in præfat. nat. hiſt.* ita. Ardua res eſt vetuſtis nouitatem dare, nouis authoritatem, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubijs fidem.

Rei verò nouæ nouum eſſe conſilium, & remedium ſuggerendum, dixit *glo. verbo Moderaminis in Extrauag. 2. de elect.* idem etiam *gloſ. Verbo. Remedio in Extrauag. Vnic. de priuileg.* Quæ enim de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, vt dicit *gloſ. Verbo. Poſtea in l. licet ff. de di recept. arbitr.* Ad quod mihi arride optimus *tex. in l. 1. ff. de ventr. inſpic.* ſic dicens, Nouam rem deſiderare Rutilius Seuerus videtur, vt vxori, quæ ab eo diuertit, & ſe non eſſe prægnantem profitetur, cuſtodes apponat. Et ideo nemo mirabitur, ſi nos quoque nouum conſilium, & remedium ſuggeramus, *vbi not. gloſ.* Nouum factum nouum conſilium habere, ſed vetus, etiam vetus. Conſilium autem in eo nouo deſiderio fuit, vt tres pro beatiſsimæ obſtetrices adhiberentur, vt aſpicerent illàm vxorem, & cuſtodes non apponerentur.

Nouum non dicitur, quod ab alio fuit factum; *gloſ. verbo. De nouo in cap. Per tuas 5. de donat. & eſt tex. in cap. 2. de feud.* vbi Papa declarat fæudum redditum ad Eccleſiàm poſſe iterum infeudari, non obſtante iuramento de non infeudando ex prædicta ratione, quia fæudum nouum non dicitur. Et facit *cap. Cum venerabilis 25. de cenſib.* ibi. Nec intelligatur quaſi nouum impoui, quod ab ipſa fundatione de communi fuerat Iure impoſitum.

Nox.

DIcitur quando ſol non eſt ſuper terram, vt inquit *Bart. in l. 1. §. Hac autem ff. ad Syllan.* & hoc intelligit quando computatur dies naturaliter; ſed videtur contrarium dicere *Felin. in cap. conſuluit numer. 6. de offic. delegat.* ibi. Non eſt nox vbi non eſt obſcuritas naturalis, & ibi. Ante ortum ſolis dicitur mane &c. & nox incipit poſt tenebras; taliter quod geminum illud crepuſculum diei non poteſt dici nox, & tamen conſtat, quòd in vtroque non eſt ſol ſuper terram, & probat etiam ex ipſo *Bart.* & alijs quòd factum in aurora non dicitur factum de nocte *per tex. in l. Titius 25. §. Lucius ff. de lib. & poſth.* ibi. Albeſcente, aliàs caleſcente cælo, hoc eſt aurora, vt ibidem gloſ. Tu vide eundem *Felin.* omninò in hac materia. Benè tamen non venit appellatione diei, vt tenet *Bald. in Auth. hodie C. de appell. idem Felin. diſtinguit vbi ſup.* quo ad ieiunium, quoad priuilegia, & quoad diuina officia, & quoad diei feſti obſeruationem, ad eundem te remitto.

Tempus noctis non ſufficit ad reſcindendum contractum, ſi de alia iuſta cauſa non apparet iuxta *l. Non minorem 20. C. de tranſact.* ibi. Nec enim ad reſcindendum pactum ſufficit, quòd hæc ſecunda hora noctis interceſsiſſe proponas, cùm nullum tempus ſanæ mentis maioris viginti quinque annis conſenſum repudiet.

Probatio eorum, quæ de nocte fiunt, difficilis reputatur, vt notauit *Apoſtill. ad gloſ. Verbo. Ignorantiam in l. ſi cum exceptione 14. §. In hac actione ff. quod met. cau.* ibi. Cùm talia fiant de nocte, & quod nocte fit, occultè, & clam dicitur fieri, deducitur *ex l. 1. ff. de furt.* ibi. Quod clam, & obſcurè fiat, & plerumque de nocte, coniuncto *§. Furtum de oblig. quæ ex delict. in Inſtit.*

Nullum.

QVod eſt, non poteſt aliquem producere effectum, vt ex vulgata regula *l. Si ſe non obtulit 4. §.* Condemnatum accipere debemus eum, qui ritè condemnatus ſit, vt ſententia valeat, cæterum ſi aliqua ratione ſententia nullius momenti ſit; dicendum eſt condemnationis verbum non tenere *ff. de re iud. coniuncta l. Non putauit §. Non quæuis ff. de bon. poſſ. cont. tab.* ibi. Non quæuis exhæredatio ſubmouet filium à contra tabulas bonorum poſſeſsione, ſed ea, quæ ritè facta eſt.

Nec primum, nec ſecundum dici poteſt, quòd nullum eſt, inquit *gloſ. Verbo. Tertia iuxta fin. in cap. Cum Vintonien. 25. de elect.* Nec de iure reſcinditur, quòd Ipſo iure nullum eſt, ait *gloſ. Verbo. Ad diſtrahendum in l. Exempto §. Is qui vnica ff. de act. empt. per tex. in l. Nam & ſi ff. de iniuſt. rupt.* Quia quod non eſt, caſſari non debet *gloſ. Verbo. Caſſatam in cap. Auditis 29. de elect.*

Si quod nullum eſt, lex facit aliquod, multò magis, quod inutile eſt, facit, notauit *gloſ. Verbo. Multo in l. vnic. in fin. C. de rei vxor. act. & ſatis probat tex.* ibi. Eſt enim conſentaneum nobis, qui cenſemus, vbi ſtipulatio ſuppoſita non eſt, intelligi fuiſſe adhibitam, multo magis etiam ſi inutilis eſt, validam eam effici.

Nullum, & inutile æquiparari benè probant *doct. in capit. 2. de tranſlat. Epiſc.* ibi. Secus iuxta communem modum loquendi illa dicitur Eccleſia viduata, quæ licèt Epiſcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere. Sed quid dices de muliere habente virum inutilem, reputabitur ne vidua ad hoc, vt gau-

redes, itemque filij ſuper ijs, quæ de patris bonis poſſidet aduerſum eam in rē actione experiri non prohibētur C. eod. tit. de furt.

Nouitas, & Nouum.

Est gloſ. magiſtra in capit. Generali 13. de elect. lib. 6. Verbo. De nouo, quæ ſic ſe habet. De nouo ſcilidet à quadraginta annis citra &c. Chriſma tamen, matrimonium, mancipium, vinum, dicuntur noua, quæ non excedunt annum, quæ ſingula probat ex Iuribus ab ea relatis, & addit. Alibi dicitur nouum, cuius extat memoria, & eius contrarium dicitur vetus ff. aq. pluu. l. 3. §. fin. Quandoque autem nouum appellatur, ideſt vltimum, inquit gloſ. in rub. ff. nou. oper. nunc. in addit. vbi de alijs modis, quibus dicitur nouum.

Licèt aliàs vulgariter dicatur, quòd omnia noua placent, & pulchritudine ſunt decorata, vt dixit Iuſtinian. in proæm. digeſt. §. ſecundo autem anno, vbi gloſ. notat. Et quòd ſemper las fuit picturibus, atque poetis nouitates inuenire, vt per gloſ. Verbo Patris in cap. Quonio de iur. iu. Natura enim vndique nouitatibus vtitur, vt per Imperator. in Auth. de conſang. & vter. frat. coll. 6. Tamen nouitates vitandas, dixit gloſ. vlt. per tex. ibi in capit. Dilectio de conſang. & affin. in illis verbis. Et obſeruatæ conſuetudini deferendum, quam aliud in diſſenſionem, & ſcandalum populi ſtatuendum quadam adhibita nouitate. Nam in rebus nouis conſtituendis euidens debet eſſe vtilitas, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum eſt, dixit Conſult. in l. In rebus ff. de conſtit. princip. vbi not. doct. & allegat gloſ. vlt. in cap. Cum conſuetudinis 9. de conſuet. in qua dicitur ſic. Et plerumq; diſcordiam pariant nouitates. Conſonat Extrauag. 1. de priuileg. int. com. ibi. Quia plerumque pariunt nouitates diſcordiam, præſertim dum ab eo, quod æquum viſum eſt per nouam conſtitutionem receditur, nec quare recedatur, vtilitas, vel alia cauſa ſubeſt. Et Plin. in præfat. nat. hiſt. ita. Ardua res eſt vetuſtis nouitatem dare, nouis authoritatem, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubijs fidem. Rei vero nouæ nouum eſſe conſilium, & remedium ſuggerendum, dixit glo. verbo. Moderaminis in Extrauag. 2. de elect. idem etiam gloſ. Verbo. Remedio in Extrauag. Vnic. de priuileg. Quæ enim de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, vt dicit gloſ. Verbo. Poſtea in l. licet ff. de de recept. arbitr. Ad quod mihi arridet optimus tex. in l. 1. ff. de ventr. inſpic. ſic dicens, Nouam rem deſiderare Rutilius Seuerus videtur, vt vxori, quæ ab eo diuertit, & ſe non eſſe prægnantem profitetur, cuſtodes apponat. Et ideo nemo mirabitur, ſi nos quoque nouum conſilium, & remedium ſuggeramus, vbi not. gloſ. Nouum factum nouum conſilium habere, ſed vetus, etiam vetus. Conſilium autem in eo nouo deſiderio fuit, vt tres pro beatiſimæ obſtetrices adhiberentur, vt aſpicerent illam vxorem, & cuſtodes non apponerentur.

Nouum non dicitur, quod ab alio fuit factum; gloſ. verbo. De nouo in cap. Per tuas 5. de donat. & eſt ten. in cap. 2. de feud. vbi Papa declarat ſeudum reddi- tum ad Eccleſiam poſſe iterum infeudari, non obſtante iuramento de non infeudando ex prædicta ratione, quia feudum nouum non dicitur. Et facit cap. Cum venerabilis 23. de cenſib. ibi. Nec intelligatur quaſi nouum imponi, quod ab ipſa fundatione de communi fuerat iure impoſitum.

Nox.

Nox.

Dicitur quando ſol non eſt ſuper terram, vt inquit *Bart. in l. 1. §. Has autem ff. ad Syllan.* & hoc intelligit quando computatur dies naturaliter; ſed videtur contrarium dicere *Felin. in cap. conſuluit numer. 6. de offic. delegat.* ibi. Non eſt nox vbi non eſt obſcuritas naturalis, & ibi. Ante ortum ſolis dicitur mane &c. & nox incipit poſt tenebras; taliter quod geminum illud crepuſculum diei non poteſt dici nox, & tamen conſtat, quòd in vtroque non eſt ſol ſuper terram, & probat etiam ex ipſo *Bart.* & alijs quòd factum in aurora non dicitur factum de nocte *per tex. in l. Titius 25. §. Lucius ff. de lib. & poſth.* ibi. Albeſcente, aliàs caleſcente cælo, hoc eſt aurora, vt ibidem gloſ. Tu vide eundem *Felin.* omninò in hac materia. Benè tamen non venit appellatione diei, vt tenet *Bald. in Auth. hodie C. de appell. idem Felin. diſtinguit vbi ſup.* quo ad ieiunium, quoad priuilegia, & quoad diuina officia, & quoad diei feſti obſeruationem, ad eundem te remitto.

Tempus noctis non ſufficit ad reſcindendum contractum, ſi de alia iuſta cauſa non apparet iuxta *l. Non minorem 20. C. de tranſact.* ibi. Nec enim ad reſcindendum pactum ſufficit, quòd hæc ſecunda hora noctis intercesſiſſe proponas, cùm nullum tempus ſanæ mentis maioris viginti quinque annis conſenſum repudiet.

Probatio eorum, quæ de nocte fiunt, difficilis reputatur, vt notauit *Apoſtill. ad gloſ. Verbo, Ignorantiam in l. ſi cum exceptione 14. §. In hac actione ff. quod met. cau.* ibi. Cùm talia fiant de nocte, & quod nocte fit, occultè, & clam dicitur fieri, deducitur *ex l. 1. ff. de furt.* ibi. Quod clam, & obſcurè fiat; & plerumque de nocte, coniuncto *§. Furtum de oblig. quæ ex delict. in Inſtit.*

Nullum.

Quod eſt, non poteſt aliquem producere effectum, vt ex vulgata regula *l. Si ſi non obtulit 4. §.* Condemnatum accipere debemus eum, qui ritè condemnatus ſit, vt ſententia valeat, cæterum ſi aliqua ratione ſententia nullius momenti ſit; dicendum eſt condemnationis verbum non tenere *ff. de re iud. coniuncta l. Non putauit §. Non quæuis ff. de bon. poſſ. cont. tab.* ibi. Non quæuis exhæredatio ſubmouet filium à contra tabulas bonorum poſſesſione, ſed ea, quæ ritè facta eſt.

Nec primum, nec ſecundum dici poteſt, quòd nullum eſt, inquit *gloſ. Verbo. Tertia iuxta fin. in cap. Cum Vintonien. 25. de elect.* Nec de iure reſcinditur, quòd Ipſo iure nullum eſt, ait *gloſ. Verbo. Ad diſtrahendum in l. Exempto §. Is qui vnica ff. de act. empt. per tex. in l. Nam & ſi ff. de iniuſt. rupt.* Quia quod non eſt, caſſari non debet *gloſ. Verbo. Caſſatam in cap. Auditis 29. de elect.*

Si quod nullum eſt, lex facit aliquod, multò magis, quod inutile eſt, facit, notanit *gloſ. Verbo. Multo in l. vnic. in fin C. de rei vxor. act. & ſatis probat tex.* ibi. Eſt enim conſentaneum nobis, qui cenſemus, vbi ſtipulatio ſuppoſita non eſt, intelligi fuiſſe adhibitam, multo magis etiam ſi inutilis eſt, validam eam effici.

Nullum, & inutile æquiparari benè probant *doct. in capit. 2. de translat. Epiſc.* ibi. Secus iuxta communem modum loquendi illa dicitur Eccleſia viduata, quæ licèt Epiſcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere. Sed quid dices de muliere habente virum inutilem, reputabitur ne vidua ad hoc, vt gaudeat

deat priuilegio, de quo *in l. vnic. C. quand. imp. inter pupill.* Diſputarem vtique ſi Apolecta noſtrum permitteret; Diſputa tu, & reſolue.

Licèt aliàs quòd nullum eſt ab initio, poſtea non poſſit confirmari; tamen in caſu pignoris, nullum ab initio poſtea confirmatur *in l 20. ff de pignor. act. inquit enim Paul. Iureconſ.* Aliena res pignori dari voluntate domini poteſt. Sed & ſi ignorante eo data ſit, & ratum habuerit, pignus valebit, vt ibidem notat *gloſ. Verbo. valebit.*

Numerus.

PErfectus dicitur eſſe ſextus à *Bonifac. in proœm. 6. Decretal. §.* Quem librum ibi. Cenſuimus ſextum nuncupari, vt idem volumen Senarium (qui numerus eſt perfectus) librorum, illo adiuncto, numerum comprehendens, perfectam in rebus agendis formam tribuit, & in moribus diſciplinam, & ibi *gloſ. Verbo.* Perfectus poſtquam affert ſimilitudines de hominis, & mundi ſtatibus, qui ſex ætatibus finiuntur, ſic ait. Sed licèt ſint bonæ iſtæ ſimilitudines, non tamen inferunt ipſum ſenariū numerum fore perfectum. Vnde dic, ſecundum Arithmeticos, quatuor eſſe generationes numerorum. Prima quæ incipit ab vno, & durat vſq; ad decem, & dicitur iſta numerorum monadicorum, à monos, quod eſt vnum &c. Secunda dicitur decadicorum à decade, quod eſt decem, & durat vſque ad centum. Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum, & durat vſq; ad mille. Quarta dicitur milledicorum à mille incipiens, & durat vſque ad infinitum. Ex his quatuor generibus numerorum eſt reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos. Et ex imperfectis eſt reperire alios diminutos, alios abundantes. Dicitur autem numerus perfectus, qui conſtat, vel reſultat præcisè ex omnibus partibus ſuis aliquotis ſimul aggregatis &c. Et quia longa eſt *gloſ.* prædicta, & parum vtilis Iuriſtis, vt ibidem notauit *Apoſtill.* alia verba non refero, tu videas, ſi placuerit, vlterius, & inuenies qualiter probat numerum ſenarium ſolum eſſe perfectum inter monadicos.

Licèt numerus ſingularis ad plures referri non poſſit, iuxta *l Vlt. ff. ad Trebell. cap. Gaudemus de diuort. & cap. Cùm in illis §. vlt. de præben. lib 6.* Verificatur tamen in pluribus iuxta *l. Qui filiabus 17. §. 1. ff. de legat.* 1. ibi. Si qua filia mihi genita erit &c. & ibi. Pluribus natis videtur ſingulis tantumdem legaſſe, *& l. Si plures 96. de legat.* 3. Si plures, inquit, gradus ſint hæredum, & ſcriptum ſit. Hæres meus dato, ad omnes gradus hic ſermo pertinet; & ſæpe in iure noſtro inuenitur numerum ſingularem pro plurari poni, vt in *l. Qui cum tutoribus 9. §. vlt ff. de transact.* ibi. Non autem ea, quorum actiones competere ei poſtea compertum eſt, iniquum eſt perimi pacto, de quo cogitatum non docetur, vbi notat *gloſ.* De quo, ideſt de quibus, vt ſit alleoteta numerus ſingularis pro plurali, & in *l. Diuus §. Vlt. ponitur* pluralis pro ſingulari *ff. de pet. hæred.* ibi. Quorum iudiciorum, *vbi gloſ.* explicat, ideſt cuius iudicij, ſcilicet petitionis hæreditatis, & erit alleoteta numeri, vel Syllepſis, quale eſt. Indignati ſunt Apoſtoli propter effuſionem vnguenti, cùm vnus ſolus, ſcilicet Iudas, fuit indignatus &c

Pluralis numerus in duobus verificari ſatis notum eſt *l. vbi numerus ff. de teſtib cap. in omni negotio eod. tit.* Sed fauore religionis non verificari, niſi in eo, quod maius fuerit, dixit *Bart. notabiliter per tex. ibi. in l. Titia 40. §. Seia ff. de aur. & arg. lega. vbi num. 7:* teſtificatur, quòd de facto quidam reliquit in Eccleſia fieri figuram Chriſti cum

Apo-

Digitized by Google

Apoſtolis, & quod debebat intelligi de duodecim pro certo affirmat.

Vbi maior numerus eſt zelus melior præſumitur, inquit *cap. Eccleſia veſtra 57. de elect.* Et ſic colligitur, quòd numerus præfertur authoritati; non enim præferenda eſt dignitas, niſi cùm numerus eſt par, vel in modicum excedit, vt dixit *gloſ. Verbo. Numerus in capit. Dudum 22. eod. tit. de elect.*

Nummus.

NOn facilè quiſquam argenti numero nũmos computat, dicit *l. Quintus 29. ff. de aur. & arg. lega.*

Conductio nulla eſt, quæ eſt in vno nummo, ait *l. Si quis 10. ff. de acquir. poſſeſſ. vbi gloſ. Verbo.* Solum reddit rationem ſic. Quia merces debet conſiſtere in pecunia numerata, at vnitas non eſt numerus, ſed principium numeri.

Nummus, qui redactus eſt ex rei furtiuæ pretio, non eſt furtiuus, inquit *l. Qui vas 49. §. Vlt. ff. de furt.*

Nuncius.

DVpliciter dici poteſt. Aut enim intelligitur miſſus ab aliquo ad aliquid dicendum, vel faciendum. Aut eſt officialis publicus ad faciendas citationes. De primo inquit *Bald. in l. Si litteras 7. C. manda. num. 2.* Nuncius eſt vera pica, & licèt loquatur voce ſua, tamen non loquitur voce ſua, ſed mittentis, & in perſona illius, & ideo quia non dicitur moderator, & arbiter, ſed nudus miniſter, *& gloſ. Verbo. Participatione in cap. Conſtitutionem 9. de ſent. excomm. lib. 6.* ſic. Ipſe enim loqui videtur nuncium mittendo, vel litteram *ff. de conſt. pec. licèt.* Vnde ſolum in hoc differre nuncium à procuratore, dixit *gloſ. Verbo. Sed verius in l. 1. ff. de procurat.* ibi. Sed differunt in officio exequendo; nam procurator vnius rei in ſua perſona concipit contractum, *vt infr. de conſtit. pec. l. Cum §. Iulianus.* Sed nuncius eius in perſona domini.

Si culpa nuncij referentis res perierit, periculo domini perit, eſt *tex. in l. Bum qui 10. §.* Sed & ſi dum refertur perijt; Si quidem ego mandaueram per quem remitteret, periculum meum erit; ſi verò ipſe, cui voluit commiſit, æquè mihi culpam præſtabit, ſi ſua cauſa accepit, & addit *Paul. in l. ſeq.* Qui non tam idoneum hominem elegit, vt rectè id proferri poſſet, *ff. commoda.* Vide etiam *l. Argumentum 20. eod. tit.* Quòd etiam procedere in nuncio Eccleſiæ, qui pecuniam mutuatam ipſi Eccleſiæ perdidit, tenent *doct. in Auth. Hoc Ius porrectum C. de Sacroſ. Eccleſ.* vt teſtatur ibidem *Bald. num. vlt.*

Principis nuncio non credendum ſine litteris mandati, diſponit *l. vnic. C. de manda. princ.* Si quis aſſerat, inquiunt Imperatores, cum mandatis noſtris ſecretis ſe veniſſe; omnes ſciant nemini quicquam, niſi quod ſcriptis probauerit, eſſe credendum, nec vllius dignitate terreri, ſiue ille tribuni, ſiue notarij, ſine comitis proferat dignitatem, ſed ſacras noſtras litteras eſſe credendas.

Si nuncius dolo triſtia noua portauerit, ad damnum, & intereſſe tenetur, vt deducitur ex *l. 1. ff. de eo per quem factum.* ibi. Dolum autem malum ſic accipimus, vt ſi quis venienti ad iudicium aliquid pronunciauerit triſte, propter quod is neceſſe habuerit, ad iudicium non venire teneatur ex hoc edicto, quãuis quidam putent ſibi eum imputare debere, qui credulus fuerit.

Simplicem nuncium non audiri, notauit *gloſ. Verbo. Nuncium in capit. Bona 23. de elect. & ibidem ponit arg.* in contrarium, & ſoluit ita. Prima pars vera quoad agendum, vel defendendum.

Secunda quoad excuſandum, vel denunciandum.

De nuncio autem, quatenus eſt officialis publicus, dicimus etiam viatorem nominari *in l. vlt. ff. de iud.* ibi. Viatorem coniuncta *gloſ.* ibi. Ideſt nuncium, qui executor dicitur *in §. Tripli de act. in Inſt.* & huius inquit *Bald. in l. vlt. C. de ediſt. diu. Adr. Toll. num. 56. in fin.* eſſe officium viliſsimum, cùm vilia tractet.

Debet tamen eligi probatus bonę fidei iuxta *Auth. de iudicib. §. His qui coll. 6.* ibi. Nos autem omnino locupletes, & probatos eſſe, vt neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur, neque malignè agatur, ſed periculo officiorum & cæ-prębentium eis ſuper electionem ſimul, & miniſterium, & vel ſi quid ab eis peccatur, ad illos, qui deputant eos, referri exinde periculum, qui omne damnum eorum cauſa factum iis, qui ab eis læſi ſunt, curabunt.

Nuncio publico iurato fideliter exequendi officium ſuum, benè creditur circa citationes, aliter non creditur, inquit *gloſ. Verbo. Suus nuncius in capit. Cùm parati 19. de appellat. & in cap. Venerabilibus §. Porrò de ſent. excom. lib. 6.* ibi. Et ſic regulariter creditur nuncio in his, quę concernunt executionem ſuã, ſuper qua eſt iuratus; in alijs autem nõ ei crederetur. Et ſic ſi dicat ſe citaſſe, creditur, licèt pars negaret, quod tamen eſt in arbitrio iudicis ex qualitate perſonarum, ſecundum *Ioan. Andr. in d. cap.* Cùm parati, vbi etiam *Abb.* addit. Habito reſpectu ad cauſæ quantitatem.

Nuncijs, qui mittuntur extra territorium, non creditur, niſi oſtendant litteras, iuxta *Auth. de collator. §.* Eos autem, qui in prouincias pro quibuſcunq; publicis exactionibus diriguntur, non aliter inchoare exactionem, niſi prius prouinciali iudicio inſinuauerint impoſitàs ſibi de hoc iuſsiones *coll. 9.*

Nuncium poſſe fieri in re propria ad citandum aduerſarium, notauit *Bart. in l. Eum qui §. vlt. num. 1. ff. de furt. & in l. Iuſtè ff. de acquir. poſſ.* vbi plenius per *Alex.* dicitur poſſe iudicem dare hanc licentiam actori; ſed ſalua pace tantorum virorum, ſi iudex ego eſſem, nunquam darem, nam prædictus *§. vlt.* Loquitur de primo nuncio, de quo ſupra diximus, non verò de hoc ſecundo,

Nuptiæ.

Dicuntur ab obnubendo, ideſt velando, quia velatæ incedere debent, vt ait Iſid. Sed matrimonium dicitur, ideo quia mulier nubit, vt mater fiat, & hæc duo nomina, licèt diuerſis rationibus, idem ſignificant. Item coniugium, & connubium, & conſortium, ita ponit *gloſ. Verbo. Nuptiæ in §. 1. de patr. poteſt. in Inſt.* vbi dicit, quòd licèt etiam inter ſeruos nuptuæ dicantur, propriè tamen contubernium nuncupatur.

Modeſtinus *in l. 1. ff. de rit. nupt.* ſic eas definit. Sunt coniunctio maris, atque fœminæ, conſortium omnis vitæ, diuini, & humani Iuris communicatio, *vbi gloſ.* inquit, Diuini, quia eiuſdem ſectæ per Iura, quæ allegat ibi. Celebrabantur autem per ignem, & aquam, vt clarè probat Scæuola *in l. pen. ff. de donat. inter vir.* ibi. Die nuptiarum priuſquam ad eum tranſiret, & priuſquam aqua, & ignis acciperetur, ideſt nuptiæ celebrarentur, *vbi gloſ. Verbo. Aqua.* ſic. Forma, qua nuptiæ celebrantur, vnde verſus:

Vota viri captant, quæ iam captanda putabant.
Quos faciet iuſtos ignis, & vnda viros.

Et proſequitur eadem gloſ. Item, & alias dictio græca Gamoſtedas ideſt paren-

telas

telas deſignat apud nos. Eſt autem tęda de ligno quodam, quod vt candela ardet, & accendebatur in matrimonio contrahendo, vt ipſi in amore accenderentur; Et alias dictio græca, Gamos, mulier vocitatur apud nos, hinc trigamum retine bigamum, quoque monogamumque.

Nuptias, non concubitus, ſed conſenſus facit, dicit *l. Cum fuerit* 15. *ff. de cond. & demonſt. & ff. de reg. iu. l. Nuptias.*

Sine autem dote nuptias poſſe celebrari declarat *l. Cùm multa* 20. *C. de donat. ante nupt.* Nam in nuptijs, quarum nihil eſt hominibus vtilius tamquam ſolisfacere homines volentibus, dicitur *in Auth. de reſtitut. & ea, quæ par. §.1. verſ. rurſus coll.*4.

Fauore nuptiarum conceditur vtilis actio nepti ex pacto aui dotem dantis, vt notat *Bart. in l. Caius Seius* 46. *ff. ſolut. matr. per tex. ibi in fin.* Sed permittendum eſt nepti ex hac auita conuentione, ne commodo dotis defraudetur. vtilem actionem habere, fauore enim nuptiarum, & maximè propter affectionem perſonarum ad hoc decurrendum eſt. Legem enim vtilem Reip. Sobolis, ſcilicet procreandi cauſa lata ad iuuandam interpretatione, ait *l. Hoc modo* 63. *ff. de cond. & dem.*

Si verò concurrat cum fauore libertatis, præfertur libertas nuptijs, vt inquit *Paul. Iureconſ. in l. Titio* 95. *§. vnic. ff. de cond. & dem.* his verbis. Serui vſuſfructus mulieri, quoad vidua eſſet, legatus eſt; Idem ſeruus, ſi ea nupſiſſet, liber eſſe iuſſus eſt; ſi mulier nupſerit liber erit, quia potior eſt legato libertas.

Quæ Titio nubere iubetur cæteris omnibus nubere prohibetur. Itaque ſi Titius indignus ſit, tale eſt, quale ſi generaliter ſcriptum eſſet, ſi non nupſerit, imo (ſi verum amamus) durior hæc conditio eſt, quàm illa, ſi non nupſerit, nam & cæteris omnibus nubere prohibetur, & Titio cui inhoneſte nuptura ſit, nubere iubetur; ita decidit optimè *Caius in l. Cùm ita* 61. *ff. de condition. & dem.*

Non videtur nupta, quæ virum pati non poteſt, inquit *l. Quod pupillæ* 30. *ff. quand. di. lega. ced.*

Nuptiæ ſecundæ valde feſtinantes an infament fœminas? Vide Mulier. Et mater tranſiens ad ſecundas nuptias non reuocat donationem factã filio ob cauſam ingratitudinis Verbo. Mater. Permittuntur tamen tales nuptiæ & caſtæ dicuntur dicto Verbo Mulier.

Non videtur nuptias inijſſe furtiuas, nec dotis ammiſſionem ſuſtinere, nec capitali pœna eſſe obnoxia, quæ poſt tam magni temporis iugitatem non temerè, nec clanculo, ſed publicè conteſtatione depoſita nupſiſſe firmatur. Ideoque obſeruandum eſt, vt ſi adulterij ſuſpicio nulla ſit, nec coniunctio furtiua detegatur nullum periculum ab ijs, quorum coniugio erant copulatæ vereatur; ita dicitur in *l. Vxor* 7. *C. de repud.*

Adigere iure iurando ne nubat liberta; Intelligitur etiam is, qui libertum iurare patitur, ait *l.6. ff. de iu. patr.*

Delinquunt qui prohibitas nuptias contrahunt, & merito puniendi ſunt. Quod imputari mulieri non poteſt, quæ à tutore decepta eſt; ita inquit *l. vlt. ff. de legat.* 1. Sunt autem nuptiæ prohibitæ in quatuordecim caſibus enumeratis à *gloſ. Verbò.* Enumerari *in §. ſunt, & alia de nupt. in Inſt.* vbi additio affert hos verſus, in quibus declarantur.

Aetas, conditio, numerus, monachatus, & ordo.
Optio, nobilitas ſanguinis, tutela, poteſtas,
Fons ſacer, affinitas, raptus, repugnat honeſtas.

Ir-

buſ, quia intra paucos dies abradebatur &c. & ſic fuit in actu iam, ſed nunc non eſt, quia non apparet. Et breuiter notorium actus tranſeuntis probatur per cohærentias, & circumſtantias; ſed notorium actus permanentis probatur per ſe ipſum ipſo viſo &c. & notorium non indiget probatione, quia ſe ipſum oſtendit ſubſtantialiter &c, quod autem manifeſtum eſt examinis ſubtilitate non eget.

Quandoque tamen probatur, & examinatur, quod notorium eſt, ita ponit *gloſ. Verbo. Recepit in cap. Bona* 23. *de elect.* & addit. Quoniam licèt aliquid manifeſtum ſit, eius tamen interpretatio non eſt negligenda &c. quamuis, nihil tam indubitatum ſit, quin recipiat quamdam ſolicitam dubitationem. *Et in eod. cap. Bona* ſic dicitur. Porrò exceſſus notorius probatione non indiget. *Et in cap. Quoniam* 10. *de fil. præsb.* ibi. Nolumus enim, vt cauſa in iudicium deducatur, vel teſtes etiam admittantur, ſi hoc manifeſtum exiſtat, *& ibi gloſ.* ſic. Et ita habes, quod in manifeſtis, & notorijs ordo iudiciarius, non eſt obſeruandus; *& in cap. ſuper eo* 3. *de teſt. cogend.* ibi. Quòd ſi factum eſt notorium non eget teſtium depoſitionibus declarari, cùm talia probationem, vel ordinem iudiciarium non requirant.

Sed cum multa dicantur notoria, quę non ſunt, prouidere debes ne quod dubium eſt pro notorio videaris habere, ita pręcipit *cap. conſuluit* 14. *de appellat. vbi gloſ. Verbo. Notoria.* ſic ait. Notorium tribus modis dicitur; vt *infr. de cohab. cler. cap. vlt. idem ponit gloſ. Verbo. Notoria in cap. vlt. de temp. ord*, ibi. Notorium tribus modis dicitur crimen, per ſententiam, per confeſsionem in Iure factam, & per rei euidentiam, vbi iterum allegatur *d. capit. vlt. de cohab. cler. & facit cap. Cùm ſpecials* 61. *§. Porro de appellat.* ibi. Si eius exceſſus euidentia rei, vel ipſius confeſsione, vel alio modo fuerit manifeſtus; *vbi gloſ. Verbo Confeſſione* ſic. Ita patet, quod non admittitur appellatio contra confeſsionem, vel ſi exceſſus ſit manifeſtus euidentia rei, vel alio legitimo modo, puta per ſententiam, iſtis tribus modis factum dicitur notorium. Et ſicut appellationi non eſt locus in notorijs, ſic etiam nec recuſationi, vt dixit *gloſ. vlt. in cap. Propoſuit* 24. *de appellat. per tex. ibi.*

Aliud autem eſt notorium facti, aliud Iuris, aliud præſumptionis. Notorium facti eſt, quod ità ſe exhibet conſpectui hominum, quod nulla poteſt tergiuerſatione cælari, & de tali hic intelligitur in quo nullus auditur appellans, & in tali notorio creditur ſimplici officiali, nec requiritur ſcientia omnium, ſed plurium. Notorium Iuris eſt, de quo aliquis condemnatur, vel eſt in Iure confeſſus, & de hoc notorio requiritur aliquando probatio, ſi negetur. Notorium præſumptum eſt, vt paternitas, filiatio, quòd aliquis ſit filius alterius non poſſe verè probari, ita magiſtraliter docet *gloſ. Verbo. Notorium in cap. veſtra* 7. *de cohab. cler.*

In notorijs non præſumitur ignorantia; ex his, quæ *gloſ.* 1. *in l.* 1. *de receptat.* ibi. Ignorantia præſumitur, niſi notorium ſit, vbi *Apoſtill. ſic. Alex. in l. Tutor. C. de peric. tut. in apoſtill. ſuis ad Bart.* reputat iſtam *gloſ* ſingularē ad hoc, quod notorium tollit ignorantiæ præſumptionem, quod aliàs præſumeretur.

Licèt notorium releuare poſsit ab onere proponendi, ait *gloſ. Verbo. Alias cauſas in Clem. appellanti* 5. *de appell.* Quod autem notorium non egeat probatione, vulgare eſt ex *l. Emptorem* 12. *ff. de act. empt.* ibi. Quia manifeſtum fuit coniuncta *gloſ. ibidem Notorium eſt, quod probatione non indiget not. Bald. in ſum. l. Ciues C. de appell. cap.* 3. *de teſt. cog. cap. Euidentia de accuſat.* & ſupra proximè iam dictum eſt.

No-

Notorium eſſe, quod tranſiuit, ſed quod ſine licentia tranſiuit, notorium non eſſe, inquit *gloſ. Verbo, Notorium, in cap.* 3. *de translat. Epiſc.*

Nouatio.

Est prioris debiti in aliam obligationem, vel eiuſdem, vel naturalem transfuſio, atq; translatio, hoc eſt cùm ex præcedenti cauſa ita noua conſtituitur, vt prior perimatur. Nouatio enim à nouo nomen accepit, & à noua obligatione, ita definit *Vlpian. in l.* 1. *ff. de nouat.*

Omnes res tranſire in nouationem poſſunt. Quodcumque enim ſine verbis contractum eſt, ſiue non verbis contractum eſt, nouari poteſt, & tranſire in verborum obligationem ex quacumq; obligatione, dummodo ſciamus ita demum fieri, ſi hoc agatur, vt nouetur obligatio. Cæterum ſi hoc non agatur, duæ erunt obligationes; idem *Vlpian. in l.* 2. *eod. tit. & in* §. *Præterea in Inſt.* ſic. Imperator. Tunc ſolùm nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipſum inter contrahentes expreſſum fuerit, quod propter nouationem prioris obligationis conuenerunt; alioqnin & manere priſtinam obligationem, & ſecundam ei accedere, vt maneat ex vtraque cauſa obligatio.

Et generaliter definimus volũtate ſolùm eſſe, non lege nouandum, & ſi non verbis exprimatur, vt ſine nouatione cauſa procedat. Hoc enim volumus naturalibus ineſſe rebus, & non verbis extrinſecus ſuperuenire, inquit *l. vlt. C. eod tit. vbi gloſ. vlt. notat tres* caſus, in quibus præſumitur facta nouatio ipſo Iure, & ibidem Doct.

Perit priuilegium dotis, & tutelæ, ſi poſt diuortium dos in ſtipulationem deducatur, vel poſt pubertatem tutelæ actio monetur, ſi id ſpecialiter actum eſt, quod nemo dixerit lite conteſtata, ait *l. Aliam* 29. *ff. eod. tit.*

Tribus modis fieri nouationem, inquit *Bart. in l vlt. num.* 4. *ff. de vſur. iud.* in hæc verba. Vno modo, primæ actionis in ſecundam transfuſio, & de iſta loquitur *ff. de nouat. l.* 1. Secundo modo accipitur nouatio, hoc eſt nouæ qualitatis additio, & iſta fit per litis conteſtationem, *vt d. l. Aliam*; fit enim actio prima perpetua, & tranſitoria in hæredes ſed non erit noua. Tertio modo accipitur nouatio, hoc eſt nouæ formæ adiectio, & iſta fit per ſententiam, nam adijcitur noua actio per ſententiam.

Nouerca.

Sic dicta quaſi nocens arcus, vel quia noua eſt arca, quaſi ſine fructu, ita ponit *gloſ. Verbo. Nouerca in* §. *Socrum de nupt. in Inſt.* Et benè nocens arcus, quia nouerca communiter ſæuit in priuignos, vt per *gloſ. Verbo. Nouerca in Clem. Paſtoralis de ſent. & re iud.* ibi. Sicut ſe habet nouerca ad priuignos, quæ ſæuire ſolet in illos, ſic ſe habet ad iuſtitiam voluntas præcipitantis iudicis. Inde dixit quidam.

Gaudet in afflictos ſæuire nouerca poteſtas.

Sic etiam Canon. quòd negligentia eſt nouerca eruditionis.

Quod abſtulit nouerca poſt aditam hæreditatem, & poſſeſsionem apprehenſam, poterit priuignus actione furti ab ea petere, vt ſummat *Bald. l. de ijs* 11. *C. de furt.* ſi verò adhuc res promiſcua fuerint, furti actio non competit, ſed reiuendicatio, *vt in l. Quamuis* etiam expilatæ hæreditatis criminis promiſcuus vſus exemplo actionis furti ream vxorem fieri non patiatur; tamen hæ-re-

Digitized by Google

redes, itemque filij ſuper ijs, quæ de patris bonis poſſidet aduerſum eam in rē actione experiri non prohibetur *C. eod. tit. de furt.*

Nouitas, & Nouum.

EST *gloſ. magiſtra in capit. Generali 13. de elect. lib. 6. Verbo.* De nouo, quæ ſic ſe habet. De nouo ſcilicet à quadraginta annis citra &c. Chriſma tamen, matrimonium, mancipium, vinum, dicuntur noua, quæ non excedunt annum, quæ ſingula probat ex Iuribus ab ea relatis, & addit. Alibi dicitur nouum, cuius extat memoria, & eius contrarium, dicitur vetus *ff. aq. pluu. l. 1. §. fin.* Quandoque autem nouum appellatur, id eſt vltimum, inquit *gloſ. in rub. ff. non. oper. nunc. in addit.* vbi de alijs modis, quibus dicitur nouum.

Licèt aliàs vulgariter dicatur, quòd omnia noua placent, & pulchritudine ſunt decorata, vt dixit Iuſtinian. *in proem. digeſt. §. ſecundo autem opere, vbi gloſ. notat.* Et quòd ſemper fas fuit pictoribus, atque poetis nouitates inuenire, vt per *gloſ. Verbo Poetis in cap. Quonio de iur. iu.* Natura enim vndique nouitatibus vtitur, vt per Imperator. *in Auth. de conſang. & vter. frat. coll. 6.* Tamen nouitates vitandas, dixit *gloſ. vlt. per tex. ibi in capit. Dilectio de conſang. & affin.* in illis verbis. Et obſeruatæ conſuetudini deferendum, quam aliud in diſſenſionem, & ſcandalum populi ſtatuendum quadam adhibita nouitate: Nam in rebus nouis conſtituendis euidens debet eſſe vtilitas, vt recedatur ab eo iure, quod dici æquum viſum eſt, dixit *Conſult. in l. In rebus ff. de conſtit. princip.* vbi not. doct. & allegat *gloſ. vlt. in cap. Cum conſuetudinis 9. de conſuet.* in qua dicitur ſic. Et plerumq; diſcordiam pariant nouitates. Conſonat *Extrauag. 1. de priuileg. int. com.* ibi. Quia plerumque pariunt nouitates diſcordiam, præſertim dum ab eo, quod æquum viſum eſt per nouam conſtitutionem receditur, nec quare recedatur, vtilitas, vel alia cauſa ſubeſt. *Et Plin. in præfat. nat. hiſt.* ita. Ardua res eſt vetuſtis nouitatem dare, nouis authoritatem, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubijs fidem.

Rei vero nouæ nouum eſſe conſilium, & remedium ſuggerendum, dixit *glo. verbo. Moderaminis in Extrauag. 2. de elect.* idem etiam *gloſ. Verbo. Remedio in Extrauag. Vnic. de priuileg.* Quæ enim de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, vt dicit *gloſ. Verbo. Poſtea in l. licet ff. de re recept. arbitr.* Ad quod mihi arridet optimus *tex. in l. 1. ff. de ventr. inſpic.* ſic dicens, Nouam rem deſiderare Rutilius Seuerus videtur, vt vxori, quæ ab eo diuertit, & ſe non eſſe prægnantem profitetur, cuſtodes apponat. Et ideo nemo mirabitur, ſi nos quoque nouum conſilium, & remedium ſuggeramus, *vbi not. gloſ.* Nouum factum nouum conſilium habere, ſed vetus, etiam vetus. Conſilium autem in eo nouo deſiderio fuit, vt tres probatiſsimæ obſtetrices adhiberentur, vt aſpicerent illam vxorem, & cuſtodes non apponerentur.

Nouum non dicitur, quod ab alio fuit factum; *gloſ. verbo. De nouo in cap. Per tuas 5. de donat. & eſt tex. in cap. 2. de feud.* vbi Papa declarat fæudum redditum ad Eccleſiam poſſe iterum infeudari, non obſtante iuramento de non infeudando ex prædicta ratione, quia fæudum nouum non dicitur. Et facit *cap. Cum venerabilis 23. de cenſib.* ibi. Nec intelligatur quaſi nouum imponi, quod ab ipſa fundatione de communi fuerat iure impoſitum.

Nox.

Nox.

DIcitur quando ſol non eſt ſuper terram, vt inquit *Bart. in l. 1. §. Hac autem ff. ad Syllan.* & hoc intelligit quando computatur dies naturaliter; ſed videtur contrarium dicere *Felin. in cap. conſuluit numer. 6. de offic. delegat.* ibi. Non eſt nox vbi non eſt obſcuritas naturalis, & ibi. Ante ortum ſolis dicitur mane &c. & nox incipit poſt tenebras; taliter quod geminum illud crepuſculum diei non poteſt dici nox, & tamen conſtat, quòd in vtroque non eſt ſol ſuper terram, & probat etiam ex ipſo *Bart.* & alijs quòd factum in aurora non dicitur factum de nocte *per tex. in l. Titius 25. §. Lucius ff. de lib. & poſth.* ibi. Albeſcente, aliàs caleſcente cælo, hoc eſt aurora, vt ibidem gloſ. Tu vide eundem *Felin.* omninò in hac materia. Benè tamen non venit appellatione diei, vt tenet *Bald. in Auth. hodie C. de appell. idem Felin. diſtinguit vbi ſup.* quo ad ieiunium, quoad priuilegia, & quoad diuina officia, & quoad diei feſti obſeruationem, ad eundem te remitto.

Tempus noctis non ſufficit ad reſcindendum contractum, ſi de alia iuſta cauſa non apparet iuxta *l. Non minorem 10. C. de tranſact.* ibi. Nec enim ad reſcindendum pactum ſufficit, quòd hæc ſecunda hora noctis intercelſiſſe proponas, cùm nullum tempus ſanæ mentis maioris viginti quinque annis conſenſum repudiet.

Probatio eorum, quæ de nocte fiunt, difficilis reputatur, vt notauit *Apoſtill. ad gloſ. Verbo. Ignorantiam in l. ſi cum exceptione 14. §. In hac actione ff. quod met. cau.* ibi. Cùm talia fiant de nocte, & quod nocte fit, occultè, & clam dicitur fieri, deducitur *ex l. 1. ff. de furt.* ibi. Quod clam, & obſcurè fiat, & plerumque de nocte, coniuncto *§. Furtum de oblig. quæ ex delict. in Inſtit.*

Nullum.

QVod eſt, non poteſt aliquem producere effectum, vt ex vulgata regula *l. Si ſe non obtulit 4. §.* Condemnatum accipere debemus eum, qui ritè condemnatus ſit, vt ſententia valeat, cæterum ſi aliqua ratione ſententia nullius momenti ſit; dicendum eſt condemnationis verbum non tenere *ff. de re iud. coniuncta l. Non putauit §. Non quæuis ff. de bon. poſſ. cont. tab.* ibi. Non quæuis exhæredatio ſubmouet filium à contra tabulas bonorum poſſeſsione. ſed ea, quæ ritè facta eſt.

Nec primum, nec ſecundum dici poteſt, quòd nullum eſt, inquit *gloſ. Verbo. Tertia iuxta fin. in cap. Cum Vintonien. 25. de elect.* Nec de iure reſcinditur, quòd Ipſo iure nullum eſt, ait *gloſ. Verbo. Ad diſtrahendum in l. Exempto §. Is qui vnica ff. de act. empt. per tex. in l. Nam & ſi ff. de iniuſt. rupt.* Quia quod non eſt, caſſari non debet *gloſ. Verbo. Caſſatam in cap. Auditis 29. de elect.*

Si quod nullum eſt, lex facit aliquod, multò magis, quod inutile eſt, facit, notauit *gloſ. Verbo. Multo in l. vnic. in fin. C. de rei vxor. act. & ſatis probat tex.* ibi. Eſt enim conſentaneum nobis, qui cenſemus, vbi ſtipulatio ſuppoſita non eſt, intelligi fuiſſe adhibitam, multo magis etiam ſi inutilis eſt, validam eam effici.

Nullum, & inutile æquiparari benè probant *doct. in capit. 2. de translat. Epiſc.* ibi. Secus iuxta communem modum loquendi illa dicitur Eccleſia viduata, quæ licèt Epiſcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere. Sed quid dices de muliere habente virum inutilem, reputabitur ne vidua ad hoc, vt gaudeat

deat priuilegio, de quo *in l. vnic. C. quand. imp. inter pupill.* Diſputarem vtique ſi Apolecta noſtrum permitteret; Diſputa tu, & reſolue.

Licèt aliàs quòd nullum eſt ab initio, poſtea non poſſit confirmari; tamen in caſu pignoris, nullum ab initio poſtea cònfirmatur *in l 20. ff de pignor. act. inquit enim Paul. Iureconſ.* Aliena res pignori dari voluntate domini poteſt. Sed & ſi ignorante eo data ſit, & ratum habuerit, pignus valebit, vt ibidem notat *gloſ. Verbo. valebit.*

Numerus.

PErfectus dicitur eſſe ſextus à *Bonifac. in proœm. 6. Decretal. §.* Quem librum ibi. Cenſuimus ſextum nuncupari, vt idem volumen Senarium (qui numerus eſt perfectus) librorum, illo adiuncto, numerum comprehendens, perfectam in rebus agendis formam tribuit, & in moribus diſciplinam, & ibi *gloſ. Verbo.* Perfectus poſtquam affert ſimilitudines de hominis, & mundi ſtatibus,, qui ſex ætatibus finiuntur, ſic ait. Sed licèt ſint bonæ iſtæ ſimilitudines, non tamen inferunt ipſum ſenariũ numerum fore perfectum. Vnde dic, ſecundum Arithmeticos, quatuor eſſe generationes numerorum. Prima quæ incipit ab vno, & durat vſq; ad decem, & dicitur iſta numerorum monadicorum, à monos, quod eſt vnum &c. Secunda dicitur decadicorum à decade, quod eſt decem, & durat vſque ad centum. Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum, & durat vſq; ad mille. Quarta dicitur milledicorum à mille incipiens, & durat vſque ad infinitum. Ex his quatuor generibus numerorum eſt reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos. Et ex imperfectis eſt reperire alios diminutos, alios abundantes. Dicitur autem numerus perfectus, qui conſtat, vel reſultat præcisè ex omnibus partibus ſuis aliquotis ſimul aggregatis &c. Et quia longa eſt *gloſ.* prædicta, & parum vtilis Iuriſtis, vt ibidem notauit *Apoſtill.* alia verba non refero, tu videas, ſi placuerit, vlterius, & inuenies qualiter probat numerum ſenarium ſolum eſſe perfectum inter monadicos.

Licèt numerus ſingularis ad plures referri non poſſit, iuxta *l Vlt. ff. ad Trebell. cap. Gaudemus de diuort. & cap. Cùm in illis §. vlt. de præben. lib 6.* Verificatur tamen in pluribus iuxta *l. Qui filiabus 17. §. 1. ff. de legat. 1.* ibi. Si qua filia mihi genita erit &c. & ibi. Pluribus natis videtur ſingulis tantumdem legaſſe, *& l. Si plures 96. de legat. 3.* Si plures, inquit, gradus ſint hæredum, & ſcriptum ſit. Hæres meus dato, ad omnes gradus hic ſermo pertinet; & ſæpe in iure noſtro inuenitur numerum ſingularem pro plurari poni, vt in *l. Qui cum tutoribus 9. §. vlt ff. de tranſact.* ibi. Non autem ea, quorum actiones competere ei poſtea compertum eſt, iniquum eſt perimi pacto, de quo cogitatum non docetur, vbi notat *gloſ.* De quo, ideſt de quibus, vt ſit alleoteta numerus ſingularis pro plurali, & in *l. Diuus §. Vlt. ponitur* pluralis pro ſingulari *ff. de pet. hared.* ibi. Quorum iudiciorum, *vbi gloſ.* explicat; ideſt cuius iudicij, ſcilicet petitionis hæreditatis, & erit alleoteta numeri, vel Syllepſis, quale eſt. Indignati ſunt Apoſtoli propter effuſionem vnguenti, cùm vnus ſolus, ſcilicet Iudas, fuit indignatus &c.

Pluralis numerus in duobus verificari ſatis notum eſt *l. vbi numerus ff. de teſtib cap. in omni negotio eod. tit.* Sed fauore religionis non verificari, niſi in eo, quod maius fuerit, dixit *Bart. notabiliter per tex. ibi. in l. Titia 40. §. Seia ff. de aur. & arg. lega. vbi num. 7.* teſtificatur, quòd de facto quidam reliquit in Eccleſia fieri figuram Chriſti cum

Digitized by Google

Apoſtolis, & quod debebat intelligi de duodecim pro certo affirmat.

Vbi maior numerus eſt zelus melior præſumitur, inquit *cap. Eccleſia veſtra 57. de elect.* Et ſic colligitur, quòd numerus præfertur authoritati; non enim præferenda eſt dignitas, niſi cùm numerus eſt par, vel in modicum excedit, vt dixit *gloſ. Verbo. Numerus in capit. Dudum 22. eod. tit. de elect.*

Nummus.

NOn facilè quiſquam argenti numero nũmos computat, dicit *l. Quintus 29. ff. de aur. & arg. lega.*

Conductio nulla eſt, quæ eſt in vno nummo, ait *l. Si quis 10. ff. de acquir. poſſeſſ. vbi gloſ. Verbo.* Solum reddit rationem ſic. Quia merces debet conſiſtere in pecunia numerata, at vnitas non eſt numerus, ſed principium numeri.

Nummus, qui redactus eſt ex rei furtiuæ pretio, non eſt furtiuus, inquit *l. Qui vas 49. §. Vlt. ff. de furt.*

Nuncius.

DVpliciter dici poteſt. Aut enim intelligitur miſſus ab aliquo ad aliquid dicendum, vel faciendum. Aut eſt officialis publicus ad faciendas citationes. De primo inquit *Bald. in l. Si litteras 7. C. manda. num. 2.* Nuncius eſt vera pica, & licèt loquatur voce ſua, tamen non loquitur voce ſua, ſed mittentis, & in perſona illius, & ideo quia non dicitur moderator, & arbiter, ſed nudus miniſter, *& gloſ. Verbo. Participatione in cap. Conſtitutionem 9. de ſent. excomm. lib. 6.* ſic. Ipſe enim loqui videtur nuncium mittendo, vel litteram *ff. de conſt. pec. litt.* Vnde ſolum in hoc differre nuncium à procuratore, dixit *gloſ. Verbo. Sed verius in l. 1. ff. de procurat.* ibi. Sed differunt in officio exequendo; nam procurator vnius rei in ſua perſona concipit contractum, vt *infr. de conſtit. pec. l. Cum §. Iulianus.* Sed nuncius eius in perſona domini.

Si culpa nuncij referentis res perierit, periculo domini perit, eſt *tex. in l. Bona qui 10. §.* Sed & ſi dum refertur perijt; Si quidem ego mandaueram per quem remitteret, periculum meum erit; ſi verò ipſe, cui voluit commiſit, æquè mihi culpam præſtabit, ſi ſua cauſa accepit, & addit *Paul. in l. ſeq.* Qui non tam idoneum hominem elegit, vt rectè id proferri poſſet, *ff. commoda.* Vide etiam *l. Argumentum 20. eod. tit.* Quòd etiam procedere in nuncio Eccleſiæ, qui pecuniam mutuatam ipſi Eccleſiæ perdidit, tenent *doct. in Auth. Hoc Ius porrectum C. de Sacroſ. Eccleſ.* vt teſtatur ibidem *Bald. num. vlt.*

Principis nuncio non credendum ſine litteris mandati, diſponit *l. vnic. C. de manda. princ.* Si quis aſſerat, inquiunt Imperatores, cum mandatis noſtris ſecretis ſe veniſſe; omnes ſciant nemini quicquam, niſi quod ſcriptis probauerit, eſſe credendum, nec vllius dignitate terreri, ſiue ille tribuni, ſiue notarij, ſiue comitis proferat dignitatem, ſed ſacras noſtras litteras eſſe credendas.

Si nuncius dolo triſtia noua portauerit, ad damnum, & intereſſe tenetur, vt deducitur ex *l. 1. ff. de eo per quem fact. er.* ibi. Dolum autem malum ſic accipimus, vt ſi quis venienti ad iudicium aliquid pronunciauerit triſte, propter quod is neceſſe habuerit, ad iudicium non venire teneatur ex hoc edicto, quãuis quidam putent ſibi eum imputare debere, qui credulus fuerit.

Simplicem nuncium non audiri, notauit *gloſ. Verbo. Nuncium in capit. Bona 23. de elect. & ibidem ponit arg.* in contrarium, & ſoluit ita. Prima pars vera quoad agendum, vel defendendum

Secunda quoad excuſandum, vel denunciandum.

De nuncio autem, quatenus eſt officialis publicus, dicimus etiam viatorem nominari *in l. vlt. ff. de iud.* ibi. Viatorem coniuncta *gloſ.* ibi. Ideſt nuncium, qui executor dicitur *in §. Tripli de act. in Inſt.* & huius inquit *Bald. in l. vlt. C. de edict. diu. Adr. Toll. num. 56. in fin.* eſſe officium viliſsimum, cùm vilia tractet.

Debet tamen eligi probatus bonę fidei iuxta *Auth. de iudicib. §. His qui coll. 6.* ibi. Nos autem omnino locupletes, & probatos eſſe, vt neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur, neque malignè agatur, ſed periculo officiorum &c. prębentium eis ſuper electionem ſimul, & miniſterium, & vel ſi quid ab eis peccatur, ad illos, qui deputant eos, referri exinde periculum, qui omne damnum eorum cauſa factum iis, qui ab eis læſi ſunt, curabunt.

Nuncio publico iurato fideliter exequendi officium ſuum, benè creditur circa citationes, aliter non creditur, inquit *gloſ. Verbo. Suus nuncius in capit. Cùm parati 19. de appellat. & in cap. Venerabilibus §. Porrò de ſent. excom. lib. 6.* ibi. Et ſic regulariter creditur nuncio in his, quę concernunt executionem ſui, ſuper qua eſt iuratus; in alijs autem nō ei crederetur. Et ſic ſi dicat ſe citaſſe, creditur, licèt pars negaret, quod tamen eſt in arbitrio iudicis ex qualitate perſonarum, ſecundum *Ioan. Andr. in d. cap.* Cùm parati, vbi etiam *Abb.* addit: Habito reſpectu ad cauſæ quantitatem.

Nuncijs, qui mittuntur extra territorium, non creditur, niſi oſtendant litteras, iuxta *Auth. de collator. §.* Eos autem, qui in prouincias pro quibuſcumq; publicis exactionibus diriguntur, non aliter inchoare exactionem, niſi prius prouinciali iudicio inſinuauerint impoſitas ſibi de hoc iuſsiones *coll. 9.*

Nuncium poſſe fieri in re propria ad citandum aduerſarium, notauit *Bart. in l. Eum qui §. vlt. num. 1. ff. de furt. & in l. Iuſſit ff. de acquir. poſſ.* vbi plenius per *Alex.* dicitur poſſe iudicem dare hanc licentiam actori; ſed ſalua pace tantorum virorum, ſi iudex ego eſſem, nunquam darem, nam prædictus *§. vlt.* Loquitur de primo nuncio, de quo ſupra diximus, non verò de hoc ſecundo.

Nuptiæ.

Dicuntur ab obnubendo, ideſt velando, quia velatæ incedere debent, vt ait Iſid. Sed matrimonium dicitur, ideo quia mulier nubit, vt mater fiat, & hæc duo nomina, licèt diuerſis rationibus, idem ſignificant. Item coniugium, & connubium, & conſortium, ita ponit *gloſ. Verbo. Nuptiæ in §. 1. de patr. poteſt. in Inſt.* vbi dicit, quòd licèt etiam inter ſeruos nuptiæ dicantur, propriè tamen contubernium nuncupatur.

Modeſtinus *in l. 1. ff. de rit. nupt.* ſic eas definit. Sunt coniunctio maris, atque fœminæ, conſortium omnis vitæ, diuini, & humani Iuris communicatio, *vbi gloſ.* inquit, Diuini, quia eiuſdem ſectæ per Iura, quæ allegat ibi. Celebrabantur autem per ignem, & aquam, vt clarè probat Scæuola *in l. pen. ff. de donat. inter vir.* ibi. Die nuptiarum priuſquam ad eum tranſiret, & priuſquam aqua, & ignis acciperetur, ideſt nuptiæ celebrarentur, *vbi gloſ. Verbo. Aqua.* ſic. Forma, qua nuptiæ celebrantur, vnde verſus:

Vota viri captant, quæ iam captanda putabant.
Quos faciet iuſtos ignis, & vnda viros.

Et proſequitur eadem gloſ. Item, & alias dictio græca Gamoſtedas ideſt parentelas

telas deſignat apud nos. Eſt autem teda, de ligno quodam, quod vt candela ardet, & accendebatur in matrimonio contrahendo, vt ipſi in amore accenderentur: Et alias dictio græca, Gamos, mulier vocitatur apud nos, hinc trigamum retine bigamum, quoque monogamumque.

Nuptias, non concubitus, ſed conſenſus facit, dicit *l. Cum fuerit* 15. *ff. de condit. & demonſt. & ff. de reg. iu. l. Nuptias.*

Sine autem dote nuptias poſſe celebrari declarat *l. Cùm multa* 20. *C. de donat. ante nupt.* Nam in nuptijs, quarum nihil eſt hominibus vtilius tamquam ſatisfacere hominès volentibus, dicitur *in Auth. de reſtitut. & ea, qua par. §.1. verſ. rurſus coll.* 4.

Fauore nuptiarum conceditur vtilis actio nepti ex pacto aui dotem dantis, vt notat *Bart. in l. Caius Seius* 46. *ff. ſolut. matr. per tex. ibi in fin.* Sed permittendum eſt nepti ex hac auita conuentione, ne commodo dotis defraudetur, vtilem actionem habere, fauore enim nuptiarum, & maximè propter affectionem perſonarum ad hoc decurrendum eſt. Legem enim vtilem Reip. Sobolis, ſcilicet procreandi cauſa lata ad iuuandam interpretatione, ait *l. Hoc modo* 63. *ff. de cond. & dem.*

Si verò concurrat cum fauore libertatis, præfertur libertas nuptijs, vt inquit *Paul. Iureconſ. in l. Titio* 95. *§. vnic. ff. de cond. & dem.* his verbis. Serui vſuſfructus mulieri, quoad vidua eſſet, legatus eſt; Idem ſeruus, ſi ea nupſiſſet, liber eſſe iuſſus eſt; ſi mulier nupſerit liber erit, quia potior eſt legato libertas.

Quæ Titio nubere iubetur cæteris omnibus nubere prohibetur. Itaque ſi Titius indignus ſit, tale eſt, quale ſi generaliter ſcriptum eſſet, ſi non nupſerit, imo (ſi verum amamus) durior hæc conditio eſt, quàm illa, ſi non nupſerit, nam & cæteris omnibus nubere prohibetur, & Titio cui in honeſte nuptura ſit, nubere iubetur; ita decidit optimè *Caius in l. Cùm ita* 62. *ff. de condition. & dem.*

Non videtur nupta, quæ virum pati non poteſt, inquit *l. Quod pupilla* 30. *ff. quand. di. lega. ced.*

Nuptiæ ſecundæ valde feſtinantes an infamant fæminas? Vide Mulier. Et mater tranſiens ad ſecundas nuptias non reuocat donationem factã filio ob cauſam ingratitudinis Verbo, Mater. Permittuntur tamen tales nuptiæ & caſtæ dicuntur dicto Verbo Mulier.

Non videtur nuptias in iſſe furtiuas, nec dotis ammiſsionem ſuſtinere, nec capitali pæna eſſe obnoxia, quæ poſt tam magni temporis ſugitatem non temerè, nec clanculo, ſed publicè conteſtatione depoſita nupſiſſe firmatur. Ideoque obſeruandum eſt, vt ſi adulterij ſuſpicio nulla ſit, nec coniunctio furtiua detegatur nullum periculum ab ijs, quorum coniugio erant copulatæ vereatur; ita dicitur in *l. Vxor* 7. *C. de repud.*

Adigere iure iurando ne nubat libertam; Intelligitur etiam is, qui libertum iurare patitur, ait *l.6. ff. de iu. patr.*

Delinquunt qui prohibitas nuptias contrahunt, & merito puniendi ſunt. Quod imputari mulieri non poteſt, quæ à tutore decepta eſt; ita inquit *l. vlt. ff. de legat.* 1. Sunt autem nuptiæ prohibitæ in quatuordecim caſibus enumeratis à *gloſ. Verbo.* Enumerari *in §. ſunt, & alia de nupt. in Inſt.* vbi additio affert hos verſus, in quibus declarantur.

Aetas, conditio, numerus, monachatus, & ordo.
Optio, nobilitas ſanguinis, tutela, poteſtas,
Fons ſacer, affinitas, raptus, repugnat honeſtas.

Digitized by Google

Irrita, quæ faciunt connubia legibus hæc ſunt.

Notabis tamẽ, quòd non in omnibus prædictis caſibus incurritur in pœnam excommunicationis ipſo facto, de qua *in Clem. 1. de conſang. & affin.* ſed tantummodo in ſex in eadem Clem. declaratis, vt notat ibidem *gloſ. Verbo, Eos*: dicens. Nota quòd in ſex caſibus hic expreſsis tantùm locum habet hæc conſtitutio, & eius pœna. Vnde ſi contrahat quis cum habente maritum, vel cũ Iudæa, vel cum pagana ſpiritualiter, vel legaliter, vel contra impedimentum publicæ honeſtatis; licèt non teneant matrimonia, tamen non eſt locus huic pœnæ, quæ in his caſibus, vel ſimilibus expreſſa non eſt.

Denique nuptiæ non dicuntur poſt finitum annum, vt notauit *Archidiac. per tex. ibi. in cap. De gradibus 35. quæſt. 8.* in illis verbis, Nouas contraxiſſe nuptias videntur, ideſt infra anni circulum, vel reuolutionem, & prout ibidem notauit *gloſ.*

Nurus.

HAnc generi appellatione, & ſoceri ſocrum, & vlteriores, quibus, Pro præpoſitio ſolet, accedere, contineri ait *Vlpian. in l. Cui eorum 3. verſ. Item Pomponius ff. de poſtulan.* itaque pronurus continetur nomine nurus, vt notauit ibidem *Bart. idem dixit Caius in l. 10. ff. de verb. ſign.* Nurus, inquit, appellatio etiam & pronurum, & vltra porrigenda eſt.

Si vir, & vxor non iam duo, ſed vna caro ſunt, non aliter eſt nurus deputanda, quàm filia, ita Auguſt. *in cap. Si vir 35. quæſt. 3.* parentis namque loco habetur ſocer, & vti talis habet priuilegium ne teneatur vltra quàm facere poteſt *in l. Rei iudicatæ §.* Socero quoq; cum quo nurus de dote agit; idem honor habetur, vt in id damnetur, quod facere poteſt *ff. ſolut. matr. vbi Bart.* arguit, quòd ſi nurus non eſt in poteſtate ſoceri, ſed patris ſui; non videtur ergo quod filia ſoceri ſit, & ibidem reſpondet, contra quem ego etiam inſurgo dicens, quòd nurus ſit de familia viri ſui, & in eam tranſit, ideoque finis, & caput familiæ dicitur, vt ſupra dictum eſt Verbo, Mulier; ideo plus dicitur eſſe in poteſtate ſoceri patris ſui mariti, quàm in poteſtate patris ſui ipſius mulieris. Quid ergo reſpondes lector Chariſſime? *& idem Bart. reſpondet ex gloſ. 1. vbi ſupra*, quòd verum eſt eſſe in poteſtate patris ſui, & mariti verè, & in poteſtate ſoceri quadam fictione. Eadem ratione ſcilicet, quòd ſocer loco parentis eſt, non poterit nurus eum vocare in Ius ſine venia, vt dicit *gloſ. in l. Generaliter* eas perſonas, quibus reuerentia præſtanda eſt, ſine iuſſu prætoris in Ius vocare non poſſumus *ff. de poſtulan.* ibi, Præterea poteſt dici, vt adijciat de ſocero, & ſocru, qui parentis locum obtinent, vt infra *l. Quia parentis ſolut. matr. & de nupt. in Inſt. §. Socrum.*

Vxor, & nurus, & pronurus viro, & ſocero, & proſocero furtum facere poſſunt, furti autem non tenentur, niſi forte emancipatus ſit filius tunc enim nurus patri eius, & furtum facit, & furti tenetur ſic. *Vlpian. in l. Nihil intereſt 15. §. vnic. ff. de act. rer. amot.*

Nutus.

QValiter intelligatur quærit *Bart. in l. Nutu 21 ff. de legat. 3.* & ſic reſpondet. Quando ad interrogata conſentit, vel facit aliqua ſigna, per quæ voluntas eius perpenditur, vt *l. Seruo inuito 65. §. Si pupillo ff. ad Trebell.* ibi, Quòd aliquatenus circa mutos expediri poteſt. Nam ſi auditus capaces ſunt

ſunt, vel interrogati, nutu poſſunt ſignificare velle. Ex quo *tex.* colliges, quod ſi mutus non fuerit à natura, ſed ex accidenti, & poteſt audire, nutu poterit relinquere, ſecus verò ſi à natura, & non audierit, vt iam dictum eſt ſupra verbo. Mutus. Quapropter dicit idem *Bart.* ſupra, quòd notarius debet ſic ſcribere cum talis propter accidens loqui non poſsit, interrogatus aſſenſit humeris, & annuit capite; quod deduxit *ex gloſ. Verbo. Et mutus, in l. Item quia 4. ff. de pact.* Et hoc modo mutus probabitur, & valebit relictum iuxta prædictas leges.

DE LITTERA O.

Obedientia.

MAGNA eſt virtus obedientiæ, dixit *gloſ. Verbo. Ceſſeris in l. Deſertorem 3. ff. de re mil.* Propriè loquẽdo ea inter prælatum, & ſubditum eſt, inquit *gloſ. 1. in regula non eſt 19. lib. 6.* Latò tamen modo etiam dicitur inter Principes, & vaſſallos, maiores, & minores iudices, & ſuæ iuriſdictionis ſubiectos, patres, & filios, dominos, & ſeruos.

Eſt autem obedientia actus intellectus, & voluntas humiliter obtemperans ſuperiori ex debito, & conſiſtit in mandatis, de quibus non eſt exquirenda ratio à ſuperiore, niſi quando contrarius mãdat, ita ponit *Bald. in l. liberti num. 4. C. de oper. libert.*

Primo debet præſtari obedientia Papæ, vt regi regum, & domino dominantium etiam ſi concurrat cùm obedientia debita Archiepiſcopo, vel regi, vt dicit *gloſ. Verbo. A rege in capit. Paſtoralis 28. §. vlt. de offic. delegat.* & addit ſic. Sed cùm vtrique poſsit obedire diuerſis temporibus, vel etiam eodem vtrique obedire tenetur; de hac dicitur *in cap. 1. & 2. 98. diſt.*

Et maiori cum ratione. Domino regi cæli, & terræ. Vnde *Auguſt. in cap. Quiſquis 14. quæſt. 1. ait.* Præcepto Domini non obedire peccatum eſt, & conſilio ſi vti nolueris, minus boni adipiſceris, non mali aliquid perpetrabis, & ibidem *in fin. D. Gregor. ita.* Quod præcipitur Imperatur, quod imperatur neceſſe eſt fieri ſi non fiat, pœnam habet; vbi conſilium datur offerentis arbitrium eſt, vbi præceptum, neceſsitas eſt ſeruientis, vt obediat, vel imperantis, vt ei obediatur.

In maioribus eſt regendi, & iubendi poteſtas, in minoribus obſequendi neceſsitas, ita dicitur *in cap. Quamuis in fin. diſt. 21.* Peccatum namq; ariolandi eſt non obedire, & ſcelus idolatriæ non acquieſcere, vt inquit *cap. Si quis ſunt ad fin. 8. diſt.*

Vbi eſt incolumitas obedientiæ, ibi ſana eſt forma doctrinæ, dicit *cap. Miramur 61. diſt.* Si verò obedientia non ſeruatur religio deſtruitur; audi *Pontif. in Extrauag. 1. de verb. ſignif. prope finem.* Religio namque perimitur ſi à meritoria ſubditi obedientia ſubtrahãtur; magna quidem paupertas, ſed maior integritas, bonum eſt, obedientia maximum, ſi cuſtodiatur illæſa: nam prima rebus, ſecunda carni, tertia verò menti donatur, & animo, quos velut effrænes, & liberos ditioni alterius hu-

humilis iugo propriæ voluntatis adſtrinxit.

Bene verum eſt, quòd non tenemur adimplere mandatum prælati, ſi cauſa redditur, vt dicit *gloſ. Verbo. Quia patienter per tex ibi. in capit. Si quando 5. de reſcript. cuius tex. verba ponuntur infra Verbo.* Reſcriptum. Nam præceptum iniuſtum prælati non eſt adimplendum ſi certum ſit, quòd eſt iniuſtum, vt dicit *gloſ. Verbo. Obtemperare in cap. Dilectus 15. de tempor. ord. per tex.* ibi. Ipſi obtemperare non debuit in hac parte, & in *cap. litteratas 13. de reſt. ſpol.* ibi. Cùm illa contra Deum non debeat in hoc iudici obedire, ſed potius excõmunicationem ſuſtinere, *& gloſ. 1. in cap. Paſtoralis 28. §. Quia vero de offic. delegat. ibi. Item not.* quod non ſemper obediendum eſt iudici, ſi euidenter iniquum eſt mandatum ipſius, ſine contra ius. Nam vt inquit *tex. in capit. Quid ergo 11. quæſt. 3.* Per obedientiam bonum deſerere, malum verò numquam facere licet, *vbi gloſ. vlt,* ſic. Licèt ille iniuſte facit præcipiendo, iſte tamen iuſtè facit parendo, *& gloſ. Verbo. Venire in cap. Cùm venerabilem 34. de elect.* ibi. Nam cùm alias fuerit illicitum propria authoritate potuit venire contra, non obediendo illi, tanquam regi &c. nec expectari debuit ſuperioris authoritas.

Si verè dubium eſſet pręceptum Principis propter bonum obedientiæ, quod ſibi præcepit faciat, dicit *gloſ. vlt. in cap. 2. de maior. & obed. & gloſ. etiam Vlt. in cap. Dilecta 12. eod. tit.* ſic. Si certum eſt, quod eſſent mala, non eſt obediendum, & eſt optimus tex. *in cap. Ad aures 5. de temp. ord.* ibi. Honeſtius, & tutius eſt ſubiectis debitam prępoſitis obedientiam impendendo in inferiori miniſterio deſeruire, quam cum prępoſitorum ſcandalo graduum appetere dignitatem, vbi *gloſ. verbo*. Obedientiam magiſtraliter in materia ſic docet. Et ita patet, quòd minores obedientiam ſuis prælatis ſeruare debeat &c. Et arguit contra ſic. Quia non ſemper eſt obediendum, & ſoluit. Si prælatus excommunicet, ſiue iuſta ſit ſententia, ſiue iniuſta obediendum eſt ſententiæ &c. niſi in duobus caſibus &c. Item præcepto prælati ſi non pertinet ad officium ſuum obediendum eſt vt hic, quando non decipitur in præcepto. Si verò præcipiat, quòd omnino eſt malum, non faciat, contra conſcientiam, licèt iuſtum videatur prælato &c. ſi verò præcipiat, quod malum eſt non obediendum eſt ei &c. Si verò dubium ſit præceptum propter bonum obediẽtiæ excuſatur à peccato, licèt in veritate ſit malum. Nam, vt inquit Iureconſ. Et qui obtemperauit veniã, dignus eſt *l. liberorum §. Vlt. in fin. ff. de his qui not. infam.*

Verùm prædicta debent intelligi in leuioribus, non autem in atrocioribus, vt eſt *gloſ. magna; & optima in l. liber homo 37. ff ad l. Aquil.* dum ſic ait. Sciendum ergo eſt, quod quædam ſunt, in quibus omnino parere debet filius patri, vel ſeruus domino, vt ea, in quibus nullum delictum verſatur; alia ſunt, in quibus non cogitur parere filius, vel ſeruus, vel ciuis magiſtratui, ſi tamen pareant, excuſantur, vt in actione legis Aquiliæ &c. Alia ſunt, in quibus omnino parere non debet, vt in atrocioribus, in quibus ſi pareant, vterque tenetur. Verba autem legis prædictæ, ſic ſe habent. Liber homo ſi iuſſu alterius damnum idiuria dedit, actio legis Aquiliæ, cum eo eſt, qui iuſsit, ſi modo ius imperandi habuit, quòd ſi non habuit, cum eo agendum, qui fecit, & eiuſdem l. Summarium ſic Obedientia debita, vel promiſſa excuſat à delicto.

Eſt etiam optimus *tex. in l. 2. cum §. 1. ff. de noxal. act.* ſic dicens. Si ſeruus ſciente domino occidit, &c. ipſe enim

do-

dominus occidiſſe videtur. Et melius in §.1. ita: Nam ſeruum nihil deliquiſſe, qui domino iubenti obtemperauit. Et ſane ſi iuſſit, poteſt hoc dici; Si autem non prohibuit, quemadmodum ſerui factum excuſabimus? Celſus tamen differentiam facit inter legem Aquiliam, & legem 12. tab. nam in lege antiqua 12. tab. quando ſeruus, quaſi ſciente domino furtum fecit, vel aliam noxam commiſit, ſerui nomine actio eſt noxalis, nec dominus ſuo nomine tenetur. At in lege Aquilia, inquit, dominus ſuo nomine tenetur, non ſerui, vtriuſque legis reddit rationem: 12. tab. quaſi voluerit ſeruos dominis in hac re non obtemperare. Aquiliæ quaſi ignorauerit ſerui, qui domino paruit, periturus, ſi non feciſſet. Sed ſi placeat, quod Iulianus lib. 86. ſcribit. Si ſeruus furtum fecit, noxamue nocuit, etiam ad poſteriores leges pertinere; poterit, dici etiam ſerui nomine, cum domino agi poſſe noxali iudicio: vt quod datur Aquilia aduerſus dominum, non ſeruum excuſet, ſed dominum oneret. Nos enim ſententiam Iuliani probabimus, & ibidem *gloſ. Verbo. Obtemperare* ſic reddit rationem. In atrocioribus enim non debet parere, ſi tamen pareat minus punitur.

Et ſic quando in Iure inueneris, *vt in l. Sed ſi omnes 17. §. Prætor ait ff. de iniur.* quod ſeruus nec in omnibus parere debet domino, intellige de atrocibus; nam quædam quæ non habent atrocitatem facinoris, vel ſceleris, ignoſcitur ſeruis ſiue dominis, ſiue ſint ij, qui vice dominorum ſunt, obtemperauerunt, ſicut prædictis verbis, inquit, *l. Is qui in puteum §. Si tutoris ff. quod vi aut clam*; nam ſeruos, cùm dominis ſuis parent, neceſſitate poteſtatis excuſari, ait *l. Diuus 15. ff. ad l. Corn. de falſ. & in l. Si tacitum 13. ff. ad l. Falc.* ibi. Quia parere domino debuit, & addit. Idemque placuit in filio, qui fuit in patris poteſtate, *vbi gloſ. Verbo. Iniungente* ſic. Nam non computatur iſtud inter atrociora. Et ita non imputatur ſeruo, ſi ei pareat, aliàs ſecus, *& gloſ. vlt. in l. Non ideo C. de accuſat.* ſic. Factum alterius alium non releuare, & hoc niſi debuit obedire, quod euenit quandoque in lenioribus.

In filio ſub patria poteſtate conſtituto probat etiam *l. In fraudem 10. §. vlt. ff. de his quib. vt indig.* ibi. Rectè dictum eſt ſi pater filij, quem in poteſtate habebat, tacitam fidem interpoſuerit, non debere filio nocere, quia parendi neceſſitatem habuerit, & in *l. Qui cum natu 14. ff. de bon. libert.* ibi. Si pater teſtamento cauerit, vt accuſaretur libertus, magis eſt, vt ignoſci liberis debeat, qui non ſponte accuſauerint, *& in l. Paulus 47. eod. tit. verſ. Paulus reſpondit* ibi. Quoniam non ſuum iudicium, ſed alienum ſequuta ſit, *& in l. Gracchus C. ad l. Iul. de adult.* ibi. Idemque filijs eius, qui patri paruerunt, præſtandum eſt, & in ſeruis *gloſ. Verbo. Metallo in l. Seruos C. ad l. Iul. de vi publ.* ſic. In aliquo ergo parcitur etiam in atrocioribus ſi domino pareant, *& gloſ. 1. in l. 2. C. de ſepulch. viol.*

Qui iuſſu iudicis aliquid facit non videtur dolo malo facere, quia parere neceſſe habet, ita *l. Non videntur 128 ff. de reg. iu.* Idem in filijs, & ſeruis ait *l. Ad ea 200. eod. tit.* In Iudice verò dicit *Gloſ. d. l. 128. ſic.* Si verò non exequatur officium ſuum, dico nullatenus parendum, etiam ſi Ius præcipiat &c. in caſibus non ſolùm non obedire, ſed etiam debent reſiſtere officiales ſui &c.

Vides quanta ſit obedientiæ poteſtas, vt liberet etiam à pœna legis; non ergo videbitur tibi magnum quid, ſi obedienti in iuſtis bona retribuuntur? In *l. Cum pater 79. §. libertis ff. de legat. 2.* ibi. Eos enim ad fideicommiſſum vie

detur inuitaſſe, qui iudicio paruerunt. Vide *gloſ. Verbo. Vniuerſos in Extrauag. 2. de elect.* optimè notauit dicens. Et ſic vides emolumentum abdicatum non obtemperanti, applicari obedienti, & hoc inducit malum inobedientię, & virtus obtemperantiæ, dicit *gloſ. verbo. Contemnat in capit. 1. de ſent. excom. lib. 6.*

Debet autem quis obediens animo obediendi facere, non enim gerit ſe pro obediente, ſi hoc animo non faciat, vt per *gloſ. Verbo. Timore in cap. Olim de reſt. ſpol.* Non enim videtur obtemperaſſe, qui fatali caſu obtemperat, dixit *Iureconſ. in l. 2. ff. de cond. & dem.* à quo deduxit *gloſ. vlt in cap. vlt. de dol. & cont.* ibi. Sicut ſi fato fecerit, non videtur obtemperare.

Inſuper ſciendum ſummopere eſt, quod obedientia aliquando, ſi de ſuo aliquid habuerit, nulla eſt; aliquando ſi de ſuo aliquid non habuerit, minima eſt. Nam cùm huius mundi ſucceſſus præcipitur, cum locus ſuperior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ ſibi virtutem euacuat, ſi ad hęc ex proprio anhelat, neque enim ſe ſub obedientia dirigit, qui ad percipienda huius vitæ proſpera libidini propria ambitionis ſeruit. Rurſus cum mundi deſpectus præcipitur, cum probra adipiſci, & contumeliæ iubentur, niſi ex ſemetipſo animus appetat, obedientiæ ſibi meritum minuit, quia ad ea, quæ in hac vita deſpecta ſunt, inuitus, nolenſque deſcendit; ſic per expreſſa verba inquit *Gregor. in moral. relatus in cap. Sciendum 8 quaſt. 1. & proſequitur.* Obedientia victimis iure præponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò propria voluntas mactatur.

Qui benè parere nouit, etiam benè imperaturus eſt, vbi ad poteſtatem peruenerit, dixit *Ioſeph. de antiq. lib. 4 cap. 8. num. 10.*

Patriæ tamquam parenti obediendum, dicit *gloſ. vlt. in l. contra 7. C. de teſtam. manum.*

Sicut obedientia obedienti prodeſt, ſic contemptus contumaci nocere debet, probat *capit. 1. verſ. Nos igitur de poſt. prælat.* ibi. Ne nil obedientia prodeſſe videretur humilibus, ſi contemptus cõtumacibus non obeſſet.

Qui facto obedit non eſt neceſſe, quod verbo, vel ſcriptis obediat, dixit *Pontif. in cap. 3. de maior. & obed.* ibi, Non enim neceſſarium fuerat, vt obligaretur ſcripto, qui obedientiam ſuam ipſo iam voluntarij ſui aduentus officio cõprobabat.

Contra obedientiam non currere præſcriptionem, dixit *gloſ. Verbo. Conſuetudo in cap. Irrefragabili 13. de offic. ord.* & probat *cap. Cum non liceat 12. de præſcript.* ibi. Obedientiam, & reuerentiam debitam &c. impendatis præſcriptione temporis non obſtante.

Oblatio.

Est omne, quod exhibetur incultum Dei ſecundùm *D. Thom. 2. 2. quæſt. 85. art. 3.* & poteſt fieri tam de perſona offerentis ſe, quàm de bonis, vt patet *ex cap. In præſentia ibi,* Obtulit ſe, & ſua de *probat. vbi Felin. num. 4.* notat poſſe quem ſe ipſum, & bona ſua donare monaſterio, licèt non fiat monachus, & erit conuerſus monaſterij ex *gloſ. Verbo. Profeſſi in capit. Vt lex 27. quæſt. 1.*

Oblationum appellatione venire decimas tradit *Abb. in cap. Ad audientiam numer. 14. de Eccleſ. ædific.* Et quid contineatur, vide *Innocent. in cap. Cum inter de verb ſig.*

Tenentur Clerici Religioſi ex quo ab aliis percipiunt diuina, eis facere oblationes, ſicut & laici; ita reſoluit *Abb. in cap. 3. ſub numer. 3. de furt. per text. in cap.*

cap. Alis 16. *quæſt.* 1. coniuncta ibidem *gloſ.* Quod quidem non video eſſe in vſu, ſed contrarium, & bene, quia cum oblationes fiant propter perceptionem diuinorum, & religioſi nunc plus ſacramenta miniſtrent, quàm clerici, rectè illis, & non iſtis offertur.

Ab omnibus oblationes fieri poſſunt, niſi à publicis peccatoribus. Vnde *in Concil. Carthaginenſi* ſic fuit conſtitutum. Oblationes diſsidentium fratrum, neque in ſacrario, neque in gazophilacio recipiantur; ſimiliter dona eorum, qui pauperes opprimunt 90. *diſt. vbi gloſ. Verbo.* Oblationes addit; idem de ſacrilego, item de raptore, item de vſurario, & de pænitentibus, qui quandoque prohibentur oblationes facere, & idem dicit de meretrice, & de iſta iterũ cõfirmatur *in gloſ. ſeq. ad fin.* quæ omnia probat per iura ibidem allegata. Vnde dicit *Abb.* loquendo de vſurario *in cap.* 3. *de vſur.* quòd debet clericus reſpuere oblationem illius, ſed quis eſt hic? & laudabimus eum.

Oblationes mortuorum certum eſt, quòd debeantur Eccleſijs parrochialibus, ſi in eadem parrochia ſepeliantur, quod ſi in alia Eccleſia, habebit parrochia tertiam partem, *vt in cap.* 1. *de ſepult.* ibi. Tertiam partem ſui iudicij illi Eccleſię dari cenſemus, in qua cæleſti pabulo reſici conſueuit, *& in cap. ſeq.* dicitur ſic. Medietatem Eccleſię ad quam dinoſcitur pertinere, quam dicit ibidem *gloſ.* eſſe apud quam fidei ſacramenta recepit, *& in cap. Cum ſuper* 8. *eod. tit.* ſic. Statuimus, vt ſi aliquem parrochianorum veſtrorum alibi contigerit eligere ſepulturam de teſtamento ipſius quarta vobis portio relinquatur. Sed cur hæc diuerſitas? quid ſequendum? Reſpondet *gloſ. in d. cap.* 1. *Verbo. Tertiam partem* quod determinabitur ſecundum diuerſas conſuetudines locorum; idem in *d. cap.* 2. *Verbo. Medietatem, & in d. cap.* *Cum ſuper* in caſus poſitione ad fin. ibi. Sed hoc conſuetudini relinquendum eſt.

Alia dicitur oblatio, quę fit per debitorem creditori ſuo ad euitandam pœnam, ſeu condemnationẽ lucri ceſſantis, vel damni emergentis. Et ad talem obligationem teneri inquit *l.* 4. *§. vlt ff de leg. commiſſor.* ibi. Et magis arbitror offerre eum debere, ſi vult ſe legis commiſſoriæ poteſtate ſoluere, *vbi gloſ Verbo. Offerre* ita ait. Sic debitor ſub pœna &c. ſic & ſub vſura &c. & ex cauſa emphyteotica &c. ex iuribus ibidem relatis.

Sed an ſufficiat ſola oblatio, an vero ſit, & neceſſaria cõſignatio, & depoſitio quęritur? & *gloſ. Verbo. Qua obtulit in l.* 3. *§. Stichus annus ff. de ſtatulib.* ita reſpondet. Sufficit ſola oblatio, nec eſt neceſſaria conſignatio, vel depoſitio, niſi quando eſſet abſens, qui recipere deberet, quod probat *l.* 4. *eod. tit.* dum ait. Cum hæres reip. cauſa abeſſet, & pecuniam ſtatuliber haberet, vel expectare eum debere donec redeat is, cui dare debet, vel deponere in ede pecuniam conſignatam oportet; facit etiam *gloſ. pen. in Auth. vt exact. inſtant. coll.* 7. ibi. Valet enim ad naſcendam pignoraticiam etiam ſola oblatio &c. Itẽ valet oblatio ad inhibendum curſum vſurarum, qui non dum cæperit &c. Item vt impleat conditionem, & curſum etiam iam currentium.

At vero *gloſ. vlt. in l. Celſus* 28. *§. vlt. ff. de recept. arbitr.* ſic ait. Idem erit in vſuris, quarum curſus non dum cæpit, impeditur enim ne incipiat ſola oblatione, *vt C. de vſur. l.* ſi non ſtat per te &c. Si verò curſus vſurarum cœpiſſet, opus eſſet oblatione, conſignatione, & depoſitione, *vt infr. de vſur. l.* 1. *§. fin. cui addo tex. optimum in l. Tutor* 29. *§.* 1. *ff. de admin. tut.* ibi. Vſuras præſtare non debet ex quo obtulit; Vlpianus notat. Non ſufficit obtuliſſe, niſi & depoſuerit obſignatam tuto in loco, tali-

 ter,

ter, quòd prima pars iſtius tex. intelligitur ante cæptum vſurarum curſum, ſecunda verò poſtquam cæpit idem curſus, iuxta ſupradicta, & *gloſ. vlt. in l. pen. ff. de naut. fæn.*

Sed ſola oblatio videtur ſufficere ad inhibendam venditionem pignoris, dicit *gloſ. Verbo. Depoſuiſti per iura, quæ ibi. in l. 8. ff. de diſtract. pig. Verùm tex. in d. l. 3.* ſic in contrarium diſponit. Si priuſquam diſtraheretur pignorata poſſeſsio, pecuniam creditori obtuliſti eoq; non accipiente facta conteſtatione eam depoſuiſti, & hodie quoque in eadem cauſa permanet, pignoris diſtractio non valet, *& in l. vlt. C. de luit. pignor.* ibi. Vel ſi quod reſiduum debetur obtuleris, ac ſi non acceperit, depoſueris conſignatum. vult tamen concordare prædicta *gloſ.* iura, quæ videntur repugnantia, & dicunt ſolam oblationem ſufficere, ſi oblatio fiat in iudicio ad dandam pigneratitiam actionem,

Per oblationem rei purgatur mora, vt habes Verbo. Mora, & probat *l. Si ſeruum. 91. §. Sequitur ff. de verb. oblig.* ibi. Poſſe emendare eam poſtea offerendo. Nam verum eſt eum, qui interpellatus eſt, dare noluit, offerentem poſtea periculo liberari, inquit *l. Qui decem 72. ff. de ſolut.* Sed intra quod vel quantum tempus poſt interpellationem debet offerre? Reſpondet *l. Si ita 135. §. 1. in fin. ff. de verb*, in hæc verba. Si non multò poſt obtuliſſet &c. quod omne ad iudicis cognitionem remittendum eſt; ac ſi dicat, quòd oblatio tranſacto modico tempore excuſat à mora. Quòd ſi priuſquam offerres, legem venditionis exercuit, quod iure ſubſiſtit reuocari non debet concludit *d. l. 8. C. de diſtr. pig.*

Pœnam peti non poſſe ſi per creditorem ſtetiſſet quominus eam intra tempus præſtitutum accipiat, dicit *l. pen. ff. de naut. fænor.* Certè namq; doli mali exceptio nocebit ei, qui pecuniam oblatam accipere noluerit, vt ait *l. Interdum 73. §. vnic. ff. de verb.* Quòd ſi debitor non habet cui offerat? poſſe ſecurum eſſe reſpondet ſupra allegata *l. 4. §. vlt. ff de leg. commiſſor.*

Quod ius offerendi debitum debitori competens non præſcribatur dictum eſt *Verbo.* Debitum, ſeu Debitor.

Eſt notabilis *lex 1. §. Sæpe euenit ff. de poſit.* dum oblatio facta ob depoſitum recipiendum alterat naturam ipſius depoſiti; nam vt ſupra in eodem verbo dictum eſt, depoſitarius non tenetur, niſi de dolo, & lata culpa, & tamen in hoc tex. dicitur ſic. Sed & ſi quis ſe depoſito obtulit, idem Iulianus ſcribit periculo depoſiti ſe alligaſſe, ita tamen, vt non ſolum dolum, ſed etiam culpam, & cuſtodiam præſtet, non autem fortuitos caſus.

Licitè offertur, quod exigi prohibetur, dicit, & probat *gloſ. Verbo. Quod quiſque in capit. In quibus de conſuet. rect. fiud.* Maioris namque gratiæ eſt offerre, quod non debeas, quàm reddere, quod exegeris, vt ait *D. Hieronymus relatus in cap. Qui ſitit 33. quæſt. 5.*

Obligatio.

DEfinitur *per Iuſtinian. in princ. de obligat. in Inſtit.* quod ſit iuris vinculum, quo neceſsitate adſtringimur alicuius rei ſoluendæ ſecundum noſtræ Ciuitatis iura. Sed quia hæc aut eſt naturalis tantum, aut ciuilis tantum, aut etiam naturalis, & ciuilis inſimul, quærit ibidem *gloſ.* 1. quæ definiatur? Reſpondet quod ſimul vtraque definitur. Obligationem naturalem duplicem eſſe dicit *gloſ. in l. Sed & ſi 28. §. Conſuluit ff. de petit. hæred. per tex.* ibi. Quamuis ad remunerandum ſibi aliquem naturaliter obligauerunt; & ſic ait. Hæc naturalis obligatio ex puris,

& meris motibus animi cuiuſque deſcendit; omnis enim creatura mouetur ad benefaciendum ei, qui ſibi benefacit, & talis obligatio ex instinctu naturæ procedit, & non eſt illa talis donatio, quæ ex nudo *pacto* naſcitur, nam illa eſt efficacior vt pote cum non ſit donatio, ſi id, quod per pactum nudum naturaliter debetur, ſoluatur, &c. ſi autem quod inſtinctu naturæ debetur ſoluatur, donatio eſt ſine dubio, quæ nomen aſſumit remunerationis, ſequitur *Bald. in l. Ex hoc Iure num.* 11. *ff. de iuſt. & iu.* vbi ampliat, & diuidit obligationem naturalem in quatuor ſpecies, quas per te videbis; *& nu.* 12. dicit eiuſdem obligationem eſſe duplicem, ad eundem te remitto, & ſecundum eius diuiſiones intelliges ea, quæ infra dicam ex tex. & gloſ.

Vbi naturalis adeſt obligatio repetitionem non habere locu n dicit *l* 3. *§. vlt. ff. quod quiſq; iur.* ibi. Supereſſe enim naturalem cauſam, quæ repetitionem inhiberet. Et tamen nos videmus, quod pupillus naturaliter obligatur, & ſi ſoluat, habet repetitionem. Ad hoc reſpondetur cum his, quæ dicit *Bart. in ſum. l. Si non ſortem* 26. *ff. de condict. indeb.* ſic, Quando lex obligationi non aſsiſtit, nec reſiſtit, contrahitur obligatio naturalis, quæ impedit repetitionem, &c. Sed quando lex reſiſtit impeditur,etiã naturalis obligatio, & ſolutum repetitur.

Deducere obligationem naturalem in ciuilem non licere, ait *gloſ. verbo Onera in Clem. vnic. de vſur.*

Omnem obligationem pro contractu habendam exiſtimandum eſt,ſic eſt *l.* 20 *ff. de Iud.*

Obligatum accipere debemus ſi exceptione tueri ſe non poteſt, ità ait *l. vel obligatus* 20. *ff. de lib. cauſ.*

Vbi de obligando quæritur propenſiores eſſe debere nos, ſi habeamus occaſionem ad negandum. Vbi de liberando ex diuerſo, vt faciliores ſimus ad liberationem, ità dicit *l. Arrianus* 46. *ff. de act.*

Obligatio parit actionem, vt notauit *gloſ. verbo. Parit in l. licet* 42. *§. Ea obligatio*, quæ inter dominum, & procuratorem conſiſtere ſolet mandati actionem parit *ff. de procurat.* Vnde dixit benè *gloſ. in l. Cum filius* 78. *§. Hæres meus, ff. de legat.* 2. Quòd origo obligationis, non titulus actionis conſiderandus eſt.

Plerumque accidit vt extra id, quod agitur, tacita obligatio naſcatur, veluti cum per errorem indebitum ſoluendi cauſa datur, ſic inquit *l. ſi is, qui* 13. *§. vlt. ff. commodat,* a qua deduxit *gloſ. Verbo. De futuro in capit.* 1. *§.* 1. *de deſponſ. impub.* ibi. Sæpe enim extra id, quod agitur, tacita naſcitur obligatio.

Non verò augeri promiſsionis obligationem dicit *l. Damni infecti §. Si is, qui vnas ff. de damn. infect.* Non etiam voluit prætor obligationem ex obligationibus fieri, vt in *l. Si ſe non obtulit ff. de re iud.*

Eſſet iniquiſsimum ex conditione actorum obligationes reorum extendi, per quos nihil factum erit, quominus cum his agi poſsit; ita inquit *l. Si Seruus* 4. *ff. de diuerſ. & temporal.* Non eſt autem nouum, vt duæ obligationes in eiuſdem perſona de eadem re concurrant, vt in *l.* 10. *ff. de act. empt. & gloſ Verbo. Mandati in l. Si mandato §. vlt. ff. manda.* ibi. Bis quem obligari pro eadem re non eſt prohibitum, imò permiſſum, vt hic, & de *fideiuſſor. l. Hæres à debitore §. Non eſt.*

Non ex perſona hæredum conditio obligationis immutari, ait *l.* 2. *§. Ex his ff. de verb. & gloſ. Verb. Exiſtat in l. Nam & Seruius* 22. *§.* 1. *ff de negot. geſt.* ibi. Nec enim ex perſona hæredis conditio ſtipulationis immutatur.

Non etiam maior fit obligatio, quòd tardius agitur, quamuis creſcat, ſi vinum hodie

hodie pluris ſit, meritò, quia ſi datum eſſet, hoc haberet emptor, quoniam verò non dedit, ſaltem hodie dandum eſt, quod iam olim dari oportuit; ita *l. Si ſterilis §. Cùm per venditorem ff. de act. empt.*

Obligationem pro prima vice tantùm intelligi, deducitur *ex l. Cùm pater 79. §. Certam ff. de legat. 2. per tex.* ibi. Ad ſecundas nuptias cautionem extendi nō oportere, & facit *l. Boues 89. §.* Hoc ſermone dum nupta erit primæ nuptiæ ſignificantur *ff. de verb. ſig.* Cum verò duæ eiuſdem poteſtatis ſunt, non poteſt reperiri alteram potius, quàm alteram conſummari, inquit *l. Si reus 13. ff. de duob. re.* At vbi aliqua differentia eſt obligationum, poteſt conſtitui alteram per alteram perimi, cum verò duæ eiuſdem ſunt poteſtatis, non poteſt reperiri cur altera potius, conſummatur, dicit *l. Generaliter 5. ff. de fideiuſſor.*

Quàm generale quid tenendum eſt, vt ei obligationi, quæ ſequelæ locum obtinet principalis ſuccedit, obligatio ſit confuſa; quoties vero duæ ſunt principales, altera alteri potius adijciatur ad actionem, quàm confuſionem pariet ita optimè *l. Si duo 93. ff. de ſolut.*

Qui ſibi aut filio ſuo dari ſtipulatur manifeſtè perſonam filii in hoc comprehenditur, vt ei rectè ſoluatur, neque enim intereſt ſibi, aut extraneo cuilibet, an ſibi, aut filio ſuo quis ſtipuletur; quare vel manenti in poteſtate, vel emancipato filio rectè ſoluitur. Nec ad rem pertinet, quod qui filio ſuo dari ſtipulatur ſibi acquirit, quia coniuncta ſua perſona ſtipulator efficit, vt non acquirendæ obligationis gratia, ſed ſolutionis cauſa perſonam filij adhibuiſſe intelligatur. Quod ſi ſoli filio ſuo, qui in poteſtate ſua ſit, dari, quis ſtipulatus ſit, non rectè filio ſoluetur, quia filij perſonæ obligationi magis, quàm ſolutioni applicatur; ſic notabiliter decidit *Iulianus in l. Eum, qui 56. §. Qui ſibi ff. de verb. oblig.*

Si quis ſine cauſa promiſerit, cæperit tamen facere, obligatus eſt, qui cæperit. Cæpiſſe ſic accipimus, ſi fundamenta iecerit, vel locum purgauerit, ita dicit *l. 1. ff. de pollicitat. & in l. Totius 6. eod. tit. ſic.* Si quis pecuniam ob honorem promiſerit, cæperitque ſoluere, eum debere, quaſi cæpto opere.

Nota quod ille, qui habet mandatum, vt ſe obliget, videtur etiam habere mandatum, quod ſoluat, quia obligatio ordinatur ad ſolutionem, tanquam ad ſuum finem, & facit *ſup. de vſufr. contrer. l. Tribus* ſic inquit *Apoſtill. ad l. Indebitam 47. ff. de condict. indeb.*

Conſenſum non ignorantiam volumus obligari, dixit *gloſ. Verbo. Nunc in Extrauag. vnic de praben. cum alijs, quæ Verbo. Conſenſus.*

Videtur abeſſe ei id, in quo quis obligatus eſt, inquit *gloſ. in l. vlt. ff. de contr. & vtil. act. tut.*

Non debet quis ex parte obligationem comprobare, & ex parte tanquam de iniqua queri, dicit *l. Si ita 39. ad fin. ff. de oper. libert.*

An poſſint obligari communia queritur? Et non puto ſine decreto obliganda. Vide *Verbo*. Commune. Et an mendacium obligantis impedi at obligationem? habes *Verbo*. Mendacium.

In obligatum ratione officij dirigitur actio. Vide *Verbo*. Officium.

In obligatione generali non venit, quod nemo mentis compos obligaret ſpecialiter, ita deducitur ex *l. 1. C. quæ res pig. pertin.* ibi. Et cæteras res, quas neminem credibile eſt pignori ſpecialiter daturum fuiſſe, generali pacti conuentione, quæ de bonis ſuis facta eſt, non fuiſſe, rationis eſt, & ſic limitatur regula, quòd genus comprehendit ſpecies [illegible]

Obligatus ad dandum, tenetur ad mediocritatem, Vide *Verbo*. Donare. [illegible]

Non

Non intelligitur obligatio antiqua nouata, niſi id expreſſum ſit. Vide nouatio.

Receptam debitam quantitatem falsò ſcripſiſti, figmento veritatis non poteſt extingui obligatio. Ait *l. Si obligatum* 13. *C. de ſolut.*

Vt ſolutione, petitione, & acceptilatione vnius rei tota obligatio ſolueretur, ita quoque pacto conuento de vna re non petenda interpoſitio, totam obligationem ſummoueri, dicit *l. Si vnus §. Sed ſi ſtipulatus ff. de pact.* Non autem puto, quod ſolo temporis curſu obligationis natura mutetur *l. Obligationum fere §. Placet ff. de act. & obligat.* ita inquit *gloſ. Verbo. Habendam in l. 4. §. 2. ff. quod eum eo.* Confuſione autem perinde extinguitur obligatio, ac ſolutione, vt ait *l. Si id, quod* 21. *ff. de liberat. lega.*

Eodem modo vinculum obligationis ſoluitur, quo queri aſſolet, dicit *l. Quamuis* 46. *ff. de acquir. poſſ.*

In omnibus temporalibus actionibus, niſi nouiſsimus, totus dies impleatur, non finitur obligatio, ait *l. 5. ff. de act.*

Quis non poteſt pro eodem, & eidem eſſe obligatus, ita in *l. Si quis pro eo* 57. *ff. de fideiuſſor. & l. Vranius* 71. *eod. tit.* Sic. Quia non poſſunt pro eodem apud eundem obligati eſſe; idem *in l. qui hominem* 34. *§. quidam filium ff. de ſolut.*

In perpetuum ſublata obligatio reſtitui non poteſt; ita *l. qui res* 98. *§. ad eam ff. de ſolut.*

Obliuio.

INfirmitas memoriæ dicitur, vt in *l. Peregre* 44. *ff. de acquir. poſſeſſ.* vbi per obliuionem partis loci, in qua res mobilis, cuſtodiæ cauſa reponitur, poſſeſsio non perditur, niſi per alium occupetur & verba tex. ſunt. Nec infirmitatem memoriæ damnum afferre poſſeſsioni, quam alius non inuaſit. Ex quo etiam deducitur, quod longum tempus inducit obliuionem, & dixit *gloſ. Verbo. Propter in §. Quod autem de vſucap. in Inſtit. ibi*. Tempus enim inducit obliuionem, & ita obliuione ammittitur dominium, vt &c. Dummodo longum ſit, & obliuionem inducat, & animum retinendi habere deſinat, vt &c. *& gloſ. Verbo. Vel longum in l. Furtum* 37 *ff. de vſucapion.* ibi. Ex obliuione, quæ ex longa abſentia prouenire præſumitur, & ibi, Item longo, accipe quantum iudici videbitur, per quod obliuio inducitur &c. non autem longum decem, vel viginti annorum, & dicit benè, nam obliuio, quandoque cauſatur poſt annum, vt in *l. Si arbiter* 28. *ibi*. Poteſt enim hoc memoria teneri intra annum *ff. de probat.*

Mortis anguſtia, etiam cauſa eſt obliuionis, vt apparet ex tex. *in Auth. de trien. & ſem. §. Illud quoque coll.* 3. ibi. Ne fortè oblitus eſt datorum pro tumultu mortis anguſtiatus.

Rerum irrecuperabilium ſumma fælicitas eſt obliuio, dixit *Saluſt.*

Obreptio.

ESt in tacendi fraude, vt dicit *Bald. in l. Debuit* 17. *numer.* 3. *ff. de hijs, qui not. infam.* Et vitiat litteras gratiæ ipſo Iure *Clem.* 1. *de praben.* ibi. de animarum cura, quæ illis, vel alteri earum imminet, non habita mentione, gratia huiuſmodi velut ſubreptitia, nullius penitus eſt momenti, & ibi *gloſ. Verbo. Momenti in add.* ſic inferas ex hoc tex. quod cum obreptio vitiet litteras beneficiales ipſo iure proceſſus vigore talium factus, eſt nullus; licèt ſecus ſit in litteris iuſtitiæ *cap. Super litteris de reſcript. qui tex.* in materia eſt famoſus, & dum dicit, quod obreptio non vitiat in eo, quod ſi fuiſſet expreſſum, fuiſſet ta-

tamen æquè conceſſum, approbat idē, quod diſponit *l.* 1. *C. Si cont. iuſ. vel vtil.* Rationē diuerſitatis inter litteras gratiæ, & iuſtitiæ ponit *Cardinal. in dict. Clem.* 1. *quæſt.* 12.

Nota quòd non ſolum obreptio ſit in narratione, ſed etiam poteſt fieri in probatione, & in hac committitur culpa falſi, & pœna falſi infligitur, vt in *l. Si quis obrepſerit ff. ad l. Cornel. de falſ. Bald. in l. Quicumque num.* 31. *C. de ſeru. fug. & num. ſeq.* dicit, quòd non omnis obreptio falſitas eſt, tamen eſt delictum.

Obſcuritas.

VErtitur circa dictionem aliquam ex eo, quòd multipliciter intelligi poteſt, *vt in l. Ita fidei* 40. ibi. Quamuis enim fundum nominauerit, non tamen eo cognoſci poteſt de quo ſit rogatus hæres, cùm diuerſitas rerum obſcurum faciat legatum *ff. de iur. fiſc.* Et ita ex generalitate fit. Fit etiam ex alternatione, *vt in l. Prætor edixit* 7. *§. Quod autem* ibi. Certum eum dicere Labeo ait, qui dicat nomen iniuriæ, neque ſub alternatione, illud, aut illud *ff. de iniur.* Et in hoc differt obſcuritas ab ambiguitate ſtrictè, & propriè loquendo; nam ambiguitas eſt in oratione iuxta illud. Aio te Eacidē Romanos vincere poſſe, vt tradit *gloſ. Verbo. Obſcuram in l.* 40. *ff. de pact.* quæ ſic ſe habet. Veteribus placet pactionem obſcuram, vel ambiguam venditori, & ei, qui locauit nocere, in quorum fuit poteſtate legem apertius conſcribere. Sed plerunque vnum pro altero ponitur. Nam & quandoque in verbo vno reperitur ambiguitas, *vt in l. vtrum* 26 *ibi.* Et verbum quidem; perueniſſe, ambiguum eſt *ff. de petit. hæred. & l. vbi eſt verborum ambiguitas* 22. *ff. de reb. dub.*

Obſcuritatem pacti nocere potius debere venditori, qui id dixerit, quàm emptori, quia potuit re integra apertius dicere, ait *l. Labeo* 21. *ff. de contrah. empt. vbi notat gloſ. quòd ſi emptor,* dixerit pactum, contra eum erit obſcuritas interpretanda. Et ſic in eo, qui loquitur obſcurè fiet, *vt gloſ. Verbo. Pollicetur in l. Si arborem* 16. *§.* 1. *ff. de ſeruit. Vrba.* ibi. ſuo obſcuro eloquio, & ſic ad ſui periculum loquitur obſcurè, *& gloſ. verbo Confusè in cap. cum clamor* 53. *de teſtibus* ibi. Et obſcuritas ei potius obeſſe debet, qui potuit eam apertius declarare, vbi arguit etiam in contrarium.

Si non appareat, tunc id accipitur, quod venditori nocet, ambigua enim oratio eſt; ita ait *l Cum in lege* 33. *ff. de contrah. empt.* & in donatione *l. Cum hic ſtatus* 33. *ff. de don. int.* ſic. Quod ſi in obſcuro ſit, procliuior debet eſſe iudex ad comprobandam donationem. Et in ſententia cum obſcura ſunt iura partiū conſueuit contra eum, qui petitor eſt, iudicari: ait *cap. inter dilectos* 6. *in fin. de fid. inſtr.* Et eſt vulgaris regula iuris, niſi in liberali cauſa: & ſi agatur de inofficioſo teſtamento: item & in matrimonio, vt notauit *gloſ. in eod. capit. Inter.*

Quòd factum eſt, cùm in obſcuro ſit, ex affectione cuiuſque capit interpretationem, dicit *l. Capienda* 129. *ff. de reg. iur. vbi ponit gloſ.* exemplum in legato rei alienæ, quòd teſtator præſumitur ſciuiſſe alienam ex affectione circa legatarium.

In obſcurè loquentibus præſumi dolum deducitur *Ex l. Aut qui aliter* 5. *verſ. Si quis* ibi. Et diem, & horam denunciatione complecti, & vbi, & quod opus facturus ſit; neque perfunctoriè, aut obſcurè dicere, aut denunciare *ff. quod vi aut clam. & in l. Ea quæ commendandi* 43. *in fin.* ibi. Dolum malum à ſe abeſſe præſtare venditor debet, qui non tantum in eo eſt, qui fallendi cauſa obſcu-

rè

nè loquitur, ſed etiam qui inſidioſè obſcurè diſſimulat, *ff. de contrah. empt. vbi gloſ. verbo Fallendi*, ponit exemplum in eo, qui dicit equum non aſcendere arborem, vt ficto non teneatur, ideo quia non aſcendit pontem; & idem ponit *glo. 1. in cap. Nec artificioſa 22. q. 2.* Debent namque omnia proferri per verba vſitata, & non per extranea; ſeu magiſtralia, vt notauit *Abb. in cap. 1. num. 10. de ſumm. Trin.* vbi etiam *gloſ. verbo Simpliciter*.

Propter nimiam obſcuritatem fides teſtis dicitur vacillare, vt notauit *Bald. in l. vnic. Cod. de emmendat. Cod.* vbi etiam *Bart.* Vnde etiam inſtrumentum obſcurum non valere, dixit idem *Bart. in l. Quicquid adſtringenda ff. de verb. oblig.* vbi teſtificatur de quodam Cancellario Bononienſi, qui confecit inſtrumentum ita obſcurum, quod Papa Ioannes non intellexit.

Benè verum eſt, quod multoties obſcuritas verè, & realiter non aderit, & tamen ex nimia tarditate ingenij videbitur alicui obſcurum, quod dicitur, vt notauit *Ioan. Andr. in c. fin. de conſtitut.* dicens, quòd tribus modis naſcitur obſcuritas; aut ex rerum difficultate, quia materia eſt de ſe difficilis: aut ex magiſtri Imperitia: vt quia neſcit benè declarare; aut ex nimia tarditate diſcentis, quia tardum habet ingenium ad intelligendum.

Denique in materia non prætereundum duxi *tex. in l. Binas 9. ff. de ſeruit. Vrb.* Vbi Marcellus ſic. Reſpondi qui binas ædes habebat ſi alteras legauit; non dubium eſt, quin hæres alias poſſit altius tollendo obſcurare lumina legatarum ædium &c. Sed ita officere luminibus, & obſcurare legatas ædes conceditur, vt non penitus lumen recludatur, ſed tantum relinquatur, quantum ſufficit habitantibus in vſus diurni moderationem.

Obſequium.

PRopriè loquendo inter patronum, & libertum eſt, ita ait *gloſ. in regula Non eſt 19. lib. 6. & gloſ. Verbo Officio 5. ff. de negot. geſt.* ibi. Obſequium dicitur inter patronum, & libertum, minus autem propriè etiam inter patrem, & filium, *vt in l. Cogi, §. Sed ſi pater, ff. ad Trebell.* ibi. Contra obſequium patri debitum videatur id deſideraturus.

Tenentur ergo liberti perpetuas obſequiales operas Patronis præſtare, ſub ingratitudinis pœna, poterunt namque ſi negligant eas præſtare, donationes ſibi factæ à patronis reuocari, iuxta *l. 1. C. de renocat. donat.* ibi. Nam, qui obſequijs ſuis liberalitatem patronum prouocauerunt, non ſunt digni, quo eam retineant cùm cœperint obſequia negligere, cùm magis in eos collata liberalitas ad obſequium eos inclinare debeat, quàm ad inſolentiam erigere, vbi *gloſ. verbo Negligere*, ita. Nota hic in eis ſpeciale ſolam negligentiam puniri. Qui quidē textus, licet loquatur in donatione facta liberto, poterat etiam extendi ad libertatem reuocandam, & inſuper ad donationes collatas liberis hominibus, qui poſt beneficium obſequijs acquiſitum, amplius obſequiales operas neſciunt; ingrati ſunt etenim, & licèt ſibi videantur liberi, falluntur, cùm aliàs veriſſimum ſit, quod ait Philoſophus Cordubenſis: Recipientem beneficium ſeruum fieri dantis: & ſic eadem ratio in eo procedit, quæ in liberto, & per conſequens eadem iuris diſpoſitio, ſed eſt tex. expreſſus, quòd propter obſequiales operas non præſtitas à libertis, non poſſit data libertas reuocari in *l. ſolo obſequij non præſtiti velamento data libertas, reſcindi non poteſt C. de liberal. can.*

Cui obſequendi manet neceſſitas, non

Digitized by Google

competit anthoritas imperando. Sed tamen iuſtum eſt, vt illi conſequantur ſtipendium, qui pro tẽpore ſuum commodare reperiuntur obſequium, vt dicit *cap. Charitatem tuam 12. q. 2.*

Obſides.

SVnt, qui iurant, quòd non recedent de certo loco quouſque ab eis fuerit ſatiſfactum, ita *ex Innoc. ponit Abb. in cap. Ex reſcript. 9. ſub num. 7 de reſcript.* Et tales dari poſſe de iure probat *cap. Vt pridem, verſ. ſuppliciter, aliàs cap. Suppliciter 23. quæſt. 8.* ibi. Obſideſque dignos, de quibus poſſitis confidere, ab eis accipite, *cap. Expoſita 11. ad fin.* ibi ad reſtitutionẽ obſidum occaſione illius compromiſſi ſibi datorum *de arbitr. & d. cap. Ex reſcripto* ibi: Abbas quoſdam ex Monachis obſides dedit, qui de obſeruanda conuentione iurauerunt, coniunctis *gl. ibid. & l. Obſide 11. de teſtam. & 1. Machab. 13.* ibi. Et nunc mitte argenti talenta, & duos filios eius obſides.

Licèt autem ſint iura, quæ prohibent homines liberos in pignus dari, vt in *l. Ob æs alienum ſeruire liberos homines creditoribus, iura compelli non patiuntur, C. de act. & oblig. l. Qui filios C. quæ res pign. & in cap. 11. de pignor.* Tamen obſides non dicuntur dari loco pignoris, ſed tantum tenentur, vt fiat, quod inter partes conuenit, vt dicit *gl. Verbo Obſidum, in d. cap. Expoſita, de arbitr.* De quo vide latius per *Abbat. vbi ſup.* & ibi inuenies, quòd ſolus Imperator, vel Princeps non recognoſcens ſuperiorem poteſt dare obſides, & iſti tales dicuntur propriè obſides. Quid ergo ſi dentur ab inferioribus? Reſpondet *gloſ. verbo Vendiderit in l. 2. C. de patr. qui fil. diſtr.* quod licèt id fiat, tamen vſurpatum eſt; te remitto ad eundem *Abb. vbi num. 8.* reſoluit quòd Monachi, & clerici non poſſunt ab alio dari obſides, vt verè obſides ſint, niſi à Papa.

Obſtetrices.

PArituris aſſiſtunt, & ſi dubitatur an mulier prægnans ſit necne commodiſſimum eſt eligi honeſtiſſimæ fœminæ domum, in quam ipſa mulier veniat, & ibi tres obſtetrices probatiſſimæ, & artis, & fidei, quæ à iudice aſſumptæ ſint, eam inſpiciant, & ſiquidem vel omnes, vel duæ renunciauerint prægnantem videri; tunc perinde perſuadendum erit mulieri, vt perinde cuſtodes admittat, ita decidit *Vlpian. lib. 34. ad edict. in l. 1. ff. de ventr. inſpic.* Debent autem iurare de credulitate, vt per *Bart. ibi num. 1.* Et ſecundùm earum iudicium indicabitur, licèt talis ſententia non tranſeat in rem iudicatam; vt inquit *Ioann. Andr.* relatus per additionem ad eundem *Bart.* de ſententia lata ſecundum iudicium medicorum, quòd benè fundatur ex eo quia & obſtetrices, & medici deponunt de videri ſuo, & ſuo iudicio, & non per ſenſum corporeum, ſed intellectus, de quo videas *d. addit. ad Bart. verſ. pro concordia.* Et ex eo, quia obſtetricum manus, & oculi ſæpè falluntur, vt inquit *cap. Nec aliqua 27. quæſt. 1. & cap. Cauſam 14. de probat. & tradit gloſ. Verbo Per aſpectum in cap. Propoſuiſti 4. eod. tit. de prob.*

Debent etiam obſtetrices adhiberi, cùm de alicuius virginitate agitur, iuxta *d. cap. Nec aliqua putet* ſe poſſe hac excuſatione defendi, quod & inſpici, & probari poſſit, an ſit virgo &c. & *cap. Propoſuiſti 4.* ibi, Teſtimonio ſeptem mulierum probatur, quæ per aſpectum corporis eam eſſe virginem aſſeuerant, & *cap. Cauſam matrimonii 14.* ibi. Contra mulieres illas, quæ ad inueſtigandũ ſigna virginitatis ex parte puellæ fuerint introductæ *de prob.* Et ipſis teſtificãtibus de

de inſpectione loci, vbi deprehenditur virginitas creditur, nec neceſſe eſt, quòd magis ſpecificè reddant cauſam ſcientiæ, vt tenet *Abb. in d. capit.4.numer.2.* quem videas, & quæ ibidem allegat.

Notabilis eſt tex. cum ſua *gloſ. in capit. ſi qualibet culpa 22.quaſt.2.dum Gregor. in gloſ. ſuper Exod.1. à quo d. cap.* Sumptum fuit, ſic ait. Nonnulli verò ex obſtetricum fallacia conantur aſſerere hoc mendacij genus non eſſe peccatum maximè, quia illis mentientibus ſcriptum eſt, quòd ædificauit eis Dominus domos, in qua magis recompenſatione cognoſcitur quid mendacij culpa mereatur; nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, præmiſſa culpa mendacij in terrenam cõpenſationem declinata, *& gloſ. Verbo.* Aeterna ſic. Vides ergo, quod ſi aliquis proſperitatem habet in hac vita, per hoc aufertur ei ſpes vitæ æternæ, vt &c. Item ex iſto loco videtur, quòd iſtæ mulieres, quæ mentitæ fuerunt pro ſalute alterius peccarunt mortaliter; quia pro veniali peccato nullus priuatur æterna ſalute *Auguſt.* tamen dicit eas venialiter peccaſſe, ſed vt patet in *gloſ. Gregor. ſuper Exod.* vnde ſumptū eſt illud *cap.* Iſtæ mulieres bis fuerunt mentitæ. Primò promiſerunt Pharaoni, quod omnes maſculos interficerent, ſed tunc habebant in propoſito, quod non interficerent; illud peccatum fuit veniale, quia fuit pro vita illorum conſeruanda, & de illo loquitur *Auguſt.* Poſtea vero pueris reſeruatis, cum redarguerẽtur à Pharaone ſecũdo ſunt mentitæ, cum dicebant Hebræorum mulieres habere ſcientiam obſtetricandi, & tunc non fuerunt mentitæ pro vita puerorum, quia illi reſeruati erant; ſed pro propria vita, ne interficerentur, & hoc mendacium fuit mortale, propter hoc damnatæ fuerunt.

Occidere.

SI perfodiens inuentus fuerit fur, & percuſſus mortuus fuerit, non eſt illi homicidium imputandum. Si autem oriatur ſol ſuper eum reus erit. Intelligitur ergo non pertinere ad eum homicidium, ſi fur nocturnus occidatur, ſi autem diurnus fuerit, ad homicidium pertinere. Hoc eſt enim, quod ait. Si oriatur ſol ſuper eum &c. quia poterat diſcernere, quod ad furandum, non ad occidendum veniſſet, & ideo non debet occidi, hoc etiam in antiquis legibus ſæcularibus (quibus iſta lex eſt antiquior) inuenitur, impunè ſcilicet occidi nocturnum furem quoquo modo; diurnum autem ſi telo ſe defenderit; iam enim plus eſt, quàm fur, ita ex *Auguſt. decidit tex. in cap.2. de homicid. vbi gloſ. Verbo.* Sæcularibus concordantia allegat. Et ſi vis, vt ea hic referam, ſatisfacio. Eſt namque *l.4. ff. ad l. Aquil. ibi l.12. tab.* furem noctu deprehenſum occidere permittit; vt tamen id ipſum cum clamore teſtificetur. Interdiu autem deprehenſum ita occidere permittit, ſi is ſe telo defendat, vt tamen æquè cum clamore teſtificetur; *& l. Furem* nocturnum ſi quis occiderit; ita demum impunè feret, ſi parcere ei ſine periculo non potuit *ff. ad l. Cornel. de ſicar. vbi gloſ. Verbo.* Periculo opponens *ex d. l.4.* quæ indiſtinctè permittit occidere poſt alias ſolutiones hanc veriorem ponit in hæc verba, vel verius dic quod nocturnum poſſum etiam recedentem, & fugientem cum rebus occidere; licèt ſe non defendat telo. Vnde dic periculo ſcilicet perſonæ, vel rerum ſuarum; ſed diurnum non ita facilè; ſed ita demum ſi reſiſtat telo, & ita pro timore perſonæ tantum. Et poteſt eſſe ratio, quia nocturnum, ſi recedat cum rebus, poſtea non recognoſcam, quod ſecus eſt in diurno, qui poterit accuſari, & ſic non facilè occidi.

Occidens patrem, vel matrem, auum, vel auiam pæna parricidij tenetur, de qua Modeſtinus *in l. pen. ff. ad l. Pomp. de parricid.* ſic dicens. Pæna parricidij more maiorum hæc inſtituta eſt, vt parricida virgis ſanguineis verberatus deinde culleo inſuatur cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia, deinde in mare profundum culleus iactetur; hoc ita ſi mare proximum ſit: alioquin beſtijs ſubijcitur ſecundum D. Adriani conſtitutionem. Qui alias perſonas occiderint præter patrem, & matrem, & auum, & auiam, quos more maiorum puniri ſupradiximus, capitis pæna plectantur, aut vltimo ſupplicio mactentur, idem ait *Imperator in §. alia deinde lex de pub. Iud. in Inſt. ibi*. Et neque gladio, neque ignibus, neque vlli alij ſolẽni pænæ ſubijciatur: ſed inſutus culleo cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & ſimia, & inter eas ferales anguſtias comprehenſus (ſecundum quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel in amnem proijciatur; vt omnium elementorum vſu viuus carere incipiat, & ei cælum ſuperſtiti, & terra mortuo auferatur. An autem prædicta pæna procedat in occidente alias perſonas nominatas *in l. 1. ff. eod. tit. ad l. Pomp. de parric.* dicit *gloſ. in d. §. alia Verbo continentur, & in dict. l. pen. Verbo, & auiam*. Quod ſic. Verum hodie non eſt in vſu talis pæna. Sed quæ erit in occidente patrem ſpiritualem? Reſpondet *gloſ. Verbo parentem in capit. aut facta de pænit. diſt.* 1. Multo fortius.

Si vis ſcire in foro conſcientiæ, quæ pæna occidenti patrem imponatur? Vide *capit. latorem* 23. *quæſt.* 2. Et quæ viro vxorem necanti? *capit. admonere ead. cau. & quæſt.* cuius verba hic tranſcribere deſiderabam, cum ſint elegantiſſima, ſed quia textus eſt ſatis diffuſus videas ex te in fonte.

Qui rei poſtulati, vel qui in ſcelere deprehenſi, metu criminis imminentis mortem ſibi conſciuerunt hæredem non habent, ita *l. 3. ff de bon. eor. qui ſibi mort.* idem *l. 1. in princ. C. eod. tit.* Qui verò rei criminis non poſtulati manus ſibi intulerunt, bona eorum fiſco non vendicentur. Non enim facti ſceleritatem eſſe obnoxiam, ſed conſcientiæ metum in reo veluti confeſſo teneri placuit. Ergo aut poſtulati eſſe debent, aut in ſcelere deprehenſi: vt ſi ſe interfecerint, bona eorum confiſcentur. Vt autem D. Pius reſcripſit, ita demum bona eius, qui in reatu mortem ſibi conſciuerit, fiſco vendicanda ſunt, ſi eius criminis reus fuerit, vt ſi damnaretur morte, aut deportatione afficiendus eſſet, inquit *d. l. 3. verſ. Papin.* Et infra ſic. Ergo ita demum dicendum eſt bona eius, qui ſibi manus intulit, fiſco vendicari, ſi eo crimine innexus fuerit, vt ſi conuinceretur, bonis careret.

Si quis autem (proſequitur idem tex.) tædio, vel impatientia doloris alicuius, vel alio modo finierit vitam, ſucceſſorem habere D. Antoninus reſcripſit, & ita *in l. 1. ad fin. cum l. ſequ. C. eod. tit. & in l. 2. C. qui teſt. fac. poſſ. & in l. omne delictum §. qui ſe vulnerauerit ff. de re mil.* Sic autem hoc diſtinguitur intereſſe, qua ex cauſa, quis ſibi mortem conſciuit; ſicuti cum quæritur an is, qui ſibi manus intulit, & non perpetrauit, debeat puniri, quaſi de ſe ſententiam tuliſſet. Nam omninò puniendus eſt, niſi tædio vitæ, vel impatientia alicuius doloris coactus eſt hoc facere; & meritò ſi ſine cauſa ſibi manus intulit, puniendus eſt; qui enim ſibi non pepercit, multò minus alij parceret, inquit citata *l. 3.*

De Iure autem Canonico denegatur talibus Eccleſiaſtica ſepultura, vt ex *Conc. Bracharen. relato* 23. *quæſt.* 5 *ibi*. Placuit vt ij, qui ſibi ipſis voluntariè, aut per ferrum, aut per venenum, aut per

pre-

præcipitium, aut per ſuſpendium, vel quolibet modo inferunt mortem, nulla prorſus pro illis in oblatione commemoratio fiat; neque eum pſalmis ad ſepulturam, eorum cadauera deducantur; & licèt hic ponatur ſepultura intelligas de canina ſepultura, vt declarat ibidem *gloſ. Verbo*. Ad ſepulturam.

Occidere etiam dicitur, qui alimenta neceſſaria denegat, iuxta *l.4. ff. de lib. agnoſc.* Necare videtur, inquit Paul. non tantum is, qui partum præfocat, ſed & is, qui abijcit, & qui alimoniam denegat, & is, qui publicis locis miſericordiæ cauſa exponit, quam ipſe non habet, & *Ambroſ. lib. de offic. relatus 86. diſt.* ſic. Paſce fame morientem quiſquis enim paſcendo hominem ſeruare poteris, ſi non paueris, fame occidiſti; hoc autem non intelligendum, quoad incurrendam irregularitatem, dicit *Cardinal. in Clem. 1. quaſt. 34. de homicid.*

Diuus Adrianus reſcripſit eum, qui hominem occiderit, ſi non occidendi animo hoc admiſerit, abſolui poſſe; & qui hominem non occiderit, ſed vulnerauerit, vt occidat, pro homicida damnandum, & ex re conſtituendum hoc, nam ſi gladium ſtrinxerit, & in eo percuſſerit, indubitatè occidendi animo id eum admiſiſſe. Sed ſi claua percuſſerit, aut cucuma in rixa, quamuis ferro percuſſerit, tamen non occidendi animo, leniendam eius pœnam, qui in rixa caſu magis, quam voluntate homicidium admiſerit, ita *l. 1. §. 1. ff. ad l. Cornel. de ſicar. & facit l. 1. C. de emend ſeru.* Nam ex qualitate inſtrumenti, quo quis percutitur, animus occidendi, vel non, declaratur, *vt in cap. ſignificaſti 18. in fin.* ibi. Tum ratione inſtrumenti, cum quo ipſe percuſſit &c. *de homic. Bald in l. Cum mandati 12. C. manda.* ibi. Nam perinde tenetur, ac ſi habuiſſet animum occidendi, quando inſtrumentum, cum quo percuſſit, erat aptum ad inferendum mortem.

Si quis percuſſorem ad ſe venientem gladio repulerit, non vt homicida tenetur, quia defenſor propriæ ſalutis in nullo peccaſſe videtur; ita *Imp. Gordianus in l.3. C. ad l. Cornel. de ſicar.*

Miles cùm obediens poteſtati, ſub qua legitimè conſtitutus eſt, hominem occidit, nulla ciuitatis ſuæ lege reus eſt homicidij, imò niſi fecerit, reus eſt imperij deſerti, atque contempti, quòd ſi ſua ſponte, atque authoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque vnde punitur, ſi fecerit iniuſſus, inde punitur ſi non fecerit iuſſus, ita *cap. Miles 23. quaſt. 5.* Vbi etiã inuenies illum tex. ſic dicentem. Cum homo ab homine occiditur, multum diſtat ſi fiat nocẽdi cupiditate; vel iniuſtè aliquid auferendi, ſicut fit ab inimico, ſicut à latrone; an vlciſcendi ordine, ſicut à iudice, ſicut à carnifice; vel euadendi, vel ſubueniendi neceſſitate; ſicut interimitur latro à viatore, hoſtis à milite. Et aliquando qui cauſa mortis fuit, potius in culpa eſt, quàm ille, qui occidit.

Oculus.

Triplicem eſſe oculum ait *gloſ. Verbo. oculos in cap. quorumdam 24 de elec. lib.6.* Eſt primus oculus mentis, qui purus eſſe debet, & de hoc dicitur *in capit. multi ſecularium 1. quaſt. 1.* ibi. Magna enim trabe vulneratos habentes oculos &c. Secundus eſt oculus corporis, qui debet eſſe pudicus, & de hoc loquitur *capit. Qui viderit* Mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Quia enim Græco vocabulo, adulter mæchus eſt, vel dicitur, cum non aliena coniux, ſed mulier videri prohibetur, apertè Veritas oſtendit, quia etiam ſolo viſu

cum

cum turpiter, vel inuptæ concupiſcitur, adulterium perpetratur 23. *quæſt.* 5. Vnde dixit *Valer. Max. lib.* 4. *cap.* 3. Prætoris non ſolùm manus à pecuniæ lucro, ſed etiam oculos à libidinoſo aſpectu continentes eſſe debere. Tertius eſt oculus adminiſtrationis, qui prouidus eſſe debet, de hoc loquitur *cap. Omnes* 6. *quæſt.* 1. ibi. Epiſcopi enim à Deo ſunt iudicandi, qui eos ſibi oculos elegit, *& gloſ. Verbo. Oculos in Extrauag. vnic. de præben.* ibi. Aliquando verò certæ perſonæ adminiſtrandæ rei præpoſitæ dicuntur oculi, qui peruigiles, & prouidi debẽt eſſe in agibilibus.

Oculi autem ſunt ad cognoſcendum in ſenſibus Principes. Ad oculos enim proprie videre pertinet. Vtimur autem hoc verbo etiam in cæteris ſenſibus, cùm eos ad cognoſcendum intendimus; ita conſiderauit *Aug. lib.* 10. *confeſſ. cap.* 35. & vltra experientiam quotidianam probatur *Geneſ.* 3. ibi. Vidit mulier, quòd eſſet bonum ad veſcendum. Ecce officium guſtus vſurpatum ab oculis. *Et Proph. pſalm.* 10. Palpebræ eius interrogant filios hominum. Ecce loquela ab oculis vſurpata, *& Iob.* 31. Pepigi fœdus cũ oculis meis ne cogitarem de virgine. Ecce adhuc intellectus oculis tributum ſoluit.

Impudicus oculus impudici cordis eſt nũcius, & cùm ſe ſibi inuicem etiam tacente lingua, conſpectu mutuo corda nunciant impudica, & ſecundum concupiſcentiam carnis alterutro delectãtur ardore, etiam intactis ab immunda violatione corporibus, fugit caſtitas ipſa de moribus; ita *Aug. relatus in cap. Nec ſolo* 32. *quæſt.* 5. *& facit capit. His, igitur* 23. *diſt.* ibi. Non vagi oculis, pudicus vero oculus ianitor eſt cordis, & excludit quicquid indecens nouerit. Impudicus quærens, quæ placent, per omnia diſcurrit volentes intrare, patitur, nolentes, hortatur. Vnde oculi prima tela ſunt adulteræ, vt dicit *gloſ. Verbo. Pudicos in proœm. decretal. in addit.*

Oculata fide magis quàm per aures veritas infigitur, vt habes Verbo. Veritas Et tamen ſæpe oculi falluntur, vt dicis Verb. Obſtetrix, & quòd oculi officialium etiam fallantur, tradit *Innoc. in cap. ex parte de fid. inſtr.*

Oculi ambitioſi, quod cæci ſunt, Vide *Verbo.* Ambitio.

Obcæcatus oculus non dicitur oculus, vt per *Ariſt. lib.* 2. *de anim. cap.* 1. Vnde ſi ſtatutum pœnam imponit effodienti oculum, non haberet locum in oculo cæcato, tenet *Bald. in l. Conuenticulam ſub num.* 5. *verſ. Item eſt argumentum à carentia habitus C. de Epiſcop. & cler. & in l.* 1. *C. de ædil. act. numer.* 29. *ibi.* Et ideo ſi ſtatutum punit debilitatem membrorum, non punit eum, qui debilitat membrum inutile.

Occupare.

IN malam partem ſumitur, *vt in cap. Vlt. de reſtit. ſpoliat. lib.* 6. *ibi.* Quia eas occupaſſe iniuſte veriſimiliter, præſumuntur. & ibi *gloſ.* Et in bonam, *vt in cap. factus eſt ibi.* Quo occupato, & de Dei voluntate, atq; omnium noſtrum conſenſione confirmato &c. 7. *quæſt.* 1. *& in capit. Si duo procuratores* 7. ibi. Melior erit conditio illius, qui per litis conteſtationem negotium primitus occupabit *de procurat. lib.* 6. & ſæpe inuenies vltra hæc, quæ infra.

Vt violenti, qui authoritate (vel verius temeritate) propria occupare, dignitates, perſonatus, aut alia quæcumque Eccleſiaſtica beneficia non verentur; & ſi non virtutis amore, pœnæ ſaltem formidine à ſuæ temeritatis audacia refrenentur, eo ipſo ius, ſi quod in dignitatibus, perſonatibus, & beneficijs occupatis taliter; vel ad ea ipſis forſitan competebant, ammittant; ſic diſponit

tex.

x... in cap. Eum qui 17. verſ. Inſuper de prabend. lib. 6. Idem in rebus prophanis conſtitutum per Imperatores in l. 7. C. vnde vi. Si quis, inquiunt, in tantam furoris peruenerit audaciam, vt poſſeſſionem rerum apud fiſcum, vel apud homines quoslibet conſtitutarum, ante euentum iudicialis arbitrij violenter inuaſerit; dominus quidem conſtitutus poſſeſſionem, quam abſtulit, reſtituet poſſeſſori, & dominium eius rei amittat. Si verò alienarum rerum poſſeſſionem inuaſit, non ſolum eam poſſidentibus reddat, verum etiam æſtimationem earumdem rerum reſtituere compellatur. Sed adhuc non vidi ego prædictam pœnam practicari, cum alias quamplurimes vidiſſem cauſas excitari ſuper hac materia.

Idem diſponitur in legatario propria authoritate occupante rem legatam, vt in *l. non eſt dubium* denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus, quas ſubtraxiſſe eum de hæreditate apparuerit, *C. de legatis*, & ibi notat *gloſ.* 1. vbi idem in fideicommiſſario generali. Et reſpondet ad iura in contrarium. *Vide eam, & Bald. in l. vnic. nu. 5. C. quor. legat.* vbi limitat in vxoribus, quibus legata relinquuntur, vt etiam ſi apprehendant propria authoritate, non reſtituunt niſi immineat falcidia.

Inter creditores, occupantis meliorem eſſe conditionem, niſi quis priuilegiarius veniat; huius enim non ſine ratione prioris rationem haberi, ait *l. 3. ff. quod cum eo*, *Et l. ex facto* 53. ibi. Et quia occupantis melior ſolet eſſe conditio, quàm cæterorum, *ff. de pecul.* Occupare autem videtur; non qui prior litem conteſtatus eſt, ſed qui prior ad ſententiam iudicis peruenit, inquit *l. Si verò* 11. *ff. de pecul. vbi gloſ.* ſic. Nota in hac actione occupantis meliorem eſſe conditionem, vt ſupra *de tribut.* &c. Verum *gloſ.* ſequens inquit. Imò quandoque qui prior litem conteſtatus eſt, *vt ſup. de iud. l. Qui prior appellat.* prior agat, *& l. Pluribus* Procuratoribus in ſolidum ſimul datis occupantis melior conditio erit, *ff. de procur. & l. Si pluribus* 32. *in fin. ibi*. Electione rei, vel pretij ſeruanda ei, qui prior de legato, vel fideicommiſſo litem conteſtatus eſt, *ff. de legat.* 1. *& l. Si Titius, & Seius* 9. ibi. Finem dandi alteri fore, quoad iudicium acciperetur, & ideo occupantis fieri actionem *ff de verb. oblig.*

Inter ſocios inuicem agentes non eſſe meliorem conditionem occupantis, dicit *Bald. per tex. ibi in l. verum* 64. §. *Cum tres ff. pro ſoc.*

Occupans rem propria authoritate ex pacto, vim facere non dicitur iuxta *l. Creditores*, qui non reddita ſibi pecunia conuentionis legem ingreſſi poſſeſſionem exercent, vim quidem facere non videntur; attamen authoritate præſidis poſſeſſionem adipiſci debent, *Cod. de pignor. vbi gloſ.* 1. alia iura, *& gloſ.* 2. intelligit verbum, debent, ideſt poſſunt; nam & ſine eo ſcilicet præſide, poſſunt. Sed contra ſingularem ſucceſſorem debet fieri cum aliquali cauſa cognitione, vt tenet ibidem *Bart.* Quid ſi iſte creditor tranſmiſit in alium illam rem, in quam propria authoritate poterat ingredi? Reſpondet *Bart.* loco citato, quod poterit talis ſingularis ſucceſſor etiam propria authoritate occupare illam rem, pro quo videtur *gloſ. ſing. in l. Cum fundum* 18. *verbo Poſtea*, *ff. de vi arm.* ibi. Quia ſicut domino licet per ſe recuperare poſſeſſionem &c. ſic & per alium, & ibidem notat *Apoſtill.* dicens. Iſta *gloſ. eſt ſing.* ad hoc propoſitum, quod facultas capiendi propria authoritate &c. poteſt exerceri per alium non ſolum per nos metipſos quibus competit.

Item occupans rem vacantem non incidit in pœnam ſupracitatæ legis. Si quis in tantam, ſed ſolum tenetur ad reſti-

tu-

tutionem, vt inquit *l. Inuaſor C. vnde vi.* ibi. Nam ſi per errorem, aut incuriam domini loca ab alijs poſſeſſa ſunt, ſine pœna poſſeſſio reſtitui debet.

Odium.

Eſt vetus ita in pluribus cauſis collecta diuturno tempore perſeuerans ſecundum *Aug. in lib. diff. qui alludit ad idem, dictum Ciceronianum lib. 4. Tuſcul. ita affert Bertach. in ſuo repertor. ſuper hoc verbo.*

Hoc priuatum poteſt eſſe, & publicum, de priuato dicitur in *cap. 1. de ſent. & re iud. in 6.* Caueant iudices, & prudenter attendant in cauſarũ proceſſibus nil vendicet odium, vt ibidem notauit *gloſ.* dicens, de priuato intelligit; quia de publico, quo odimus vitia, iura proclamant habendum *cap. Odio* habeãtur peccata, non homines *86. diſt. & cap. Duo iſta 23. quæſt. 4.* ibi. Quia peccator eſt, corripe, quia homo, miſere, nec omnino liberabit hominem, niſi eum perſequutus fueris peccatorem, *& cap. Odit* Deus ſacrificia hæreticorum *1. quæſt. 1. & cap. Odi,* & proieci feſtiuitates veſtras *24. quæſt. 1. & in Pſal. 118.* Iniquos odio habui; & *138.* Perfecto odio oderam illos. Ex quibus ſatis liquet, quòd odiũ culpæ admittitur, & hoc odium fuit cauſa inducendæ præſcriptionis ad negligentiam puniendam, vt dicit *gloſ. in d. cap. 1. de ſenten. & re iud. lib. 6. in addit.*

Priuatum odium adeo ſuſpectum facit illum, qui eo poſſeſſus eſt, vt non credetur, quantumcumque in infirmitate acceperit Corpus Chriſti, nam adhuc dictum ipſius poterit reprobari de falſo, quia non omnis, qui moritur eſt Ioannes Euangeliſta, vt probat *gloſ. in cap. in cauſis* §. *Vaſſalli, verſ. in tex. ibi Septaginta ad fin. de cap. Conſtant.*

Non odium grauius, quàm ſimulatus amor, dixit *gloſ. verbo. Hoſtis in cap. ſi inimicus 93. diſt.* Et tamen magis quis debet amore prouocari, quàm odio deterreri, vt dixit *Hieronym. ſuper Eſdr. in præfat.*

Cùm tractatur de odio, appellatione patris, vel matris non comprehenditur auus, vel auia, notatur in *ſum. l. lege Iulia 44. §. 1. ff. de rit. nupt. facit gloſ. verbo. Plures in l. 1. ff. de ventr. in ſpic.* ibi. Sicut hic odium facit non comprehendi omnes, ſic aliàs fauor facit comprehendi omnes. Aliquando tamen odium ampliatur, & fauor reſtringitur, *vt per gloſ. vlt. in l. vlt. C. de iis, qui non implet. ſtipulat. ſacrament. ſol. ſunt lib. 10.*

Sicut, quòd fauore quorumdam conſtitutum eſt, non debet in odium ipſorum conuerti, vt in *l. Quod fauore Cod. de legibus* ſic. Quod in odium adiectum fuerit, non operabitur fauorem, vt deducitur *ex l. Quoties 9. §. Si quis nomen,* ibi. Non autem eo, quòd contumeliæ cauſa ſolet addi *ff. de hæredit. inſtit.*

Odium vnius ad alterum non extendi, inquit *l. Si quis teſtamento 33. §. Legis autem C. de in offic. teſtam.* ibi. Hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio alius prægrauetur.

Odioſum dicunt noſtri omne, quod à Iure communi deuiat, per *l. Quòd verò contra rationem iuris 15. & l. Ius ſingulare 15. ff. de legibus.* Et omne, quod exorbitat à Iure communi ſtricti Iuris eſſe, ait *Bald. in l. Non ſine, num. 5. C. de pong. que lib.*

Oeco-

Oeconomus.

AB Epiſcopo conſtituitur, & in rebus Eccleſiaſticis, *vt C. de Sacroſ. Eccleſ. l. Iubemus la 2.* ita dicit *gloſa Verbo. Syndicum in l. 1. § Quibus ff. quod cuiuſque vniuerſ. & gloſ Verbo Solet in l. Reſpublica* iure minorum *C. ex quib. cauſ. maio. ibi*. Oeconomi vicem tutorum obtinent, Eccleſia ergo pupillorum. Differt autem à Syndico, & actore, vt dicis in prædictis verbis. Et, licèt *gloſ. Verbo Oeconomus in cap. 4. de iuram. cal. dicat, idem Oeconomus*, quòd Syndicus, ſiue procurator, vel actor in cauſa vniuerſitatis, tamen non ideo contradicit, quia vult dicere, quo ad effectum; nam id, quod facit oeconomus ab Epiſcopo conſtitutus, idem faciunt Syndicus, procurator, ſeu actor collegij, vel vniuerſitatis.

In cap. Cum vos 4. de offic. ord. ſic præcipitur. Vacante aliqua Eccleſia appellatione remota, ponatis oeconomos, qui debeant fructus percipere, & in eos in Eccleſiarum vtilitatem expendere, aut futuris perſonis fideliter reſeruare; *& in cap. 4. de iure calum.* Sic, Oeconomum idoneum conſtituas, qui in tali officio conueniens ipſi monaſterio videatur, vbi *gloſ. verbo Idoneum* ità. Idoneus eſt dummodo cauſam omnino non ignoret &c. & ſi ſit bonæ famæ, aliàs infamis, & ſuſpectus eſſe non debet &c. Contrarium tamen dicit lex, quod procurator propter infamiam non repellitur *§. vlt. de except. in Inſt.*

Offenſio.

QVando tractatur de aliquo puniendo propter offenſam, illa dicitur, quæ pœnam meretur, *vt in l. Teſtamento Centurio 51. ff. de manum. teſta. ibi.* Cùm ſi nemo ſeruorum offenderit, omnes ad libertatem peruenire poſſint; quibuſdam autem per offenſas excluſis. Largo verò modo ſumendo dicitur offenſa quicquid alterius animum ad iracundiam prouocat iuxta *l. Cum te 18. ibi*. Ac propterea offenſum, atque iratum patrem *C. de inofficio teſtam. vbi ita tradit Bart. & plenè in l. Licitatio §. Quod illicitè ff. de public. & vect. Vnde dixit gloſ. Verbo*. Ad indignationem *in cap. 1. de pac. Conſtant.* Quod inter offendentem, & offenſum præſumitur animi indignatio, & eſt præſumptio naturæ indignatæ propter offenſam.

Hæc autem dicitur grauis, & grauior. Illa eſt propter quam v. g. filius poteſt exhæredari à patre, vt tenet *Bald. in l. ſolo 30. C. de liberal. cau.* Hæc verò ſi quis vulneretur, vt dicit *Alex. in l. Prætor §. ſi dicatur ff. de iniur.*

Ad offenſum non ad offendentem pertinere pacem facere, notauit *gloſ. Verbo. Niſi in addit. l. Athleta 8. §. 1. ff. de excuſat. tut.* & inſuper addit, quòd tacita, ſeu ficta offenſio per pacem facilius aboletur, quàm vera, & expreſſa.

Notabis, quod pax facta ab offenſo non liberat offenſorem à pœna, vt deducitur ex *l. Diuus ff. ad Syllan.* ibi. Nec pietas pro ſeruis, nec ſolicitudo hæredis obtinere debet, vt ad pœnam vocentur, quos ipſe dominus abſoluit.

Offenſa Clericis illata Deum tangit, vt in *cap. Nulli ad fin. 3. quæſt. 1.* ibi. Dominum erue figunt, qui eum in Sacerdotibus ſuis perſequuntur, prout etiam à contrario honor clericis illatus, ipſi Deo præſtitus dicitur, iuxta *cap. Habet. hoc ad fin.* ibi. Et ita ſupradicto vos Epiſcopo deuotiſſimè oportet in omnibus adhærere, vt congruè, decenterque Deum in eius perſona videamini, eiuſ eſt miniſter, honorare *2. quæſt. 4.*

Offenſio publicæ perſonæ facta, grauior eſt, quàm illa, quæ fit priuatæ, vt notat

Alex. in l. Si familia 9. ff. de iuriſd. om. iud. per tex. ibi, Quia hic, & contempta maieſtas vendicatur. Quod ampliabis etiam ſi fiat tempore Syndicatus, ſi offenſio fuerit ratione præteriti officij, vt per *Bald. in l. Obſeruare §. Proficiſci ſub numer.* 12. *verſ. ſeptimo. Quæritur ff. de offic. procon.* aliàs non: quia non attenditur ad id, quod fuit, vt ibidem per *l. 3. §. Affinitates* non accipere debemus, quæ quondam fuerunt, ſed præſentes *ff. de poſtul.*

Officialis.

DEbet eligi diues, vt iam dictum eſt *Verbo Nuncius.* Si eſt magiſtratus repræſentat vniuerſitatẽ, vt dixit *Bald. in l. Etiam numer.* 2. *C. de fideicom.* his verbis: Nota quod ſicut tutor repræſentat pupillum, ſic magiſtratus vniuerſitatem &c. Vnde ſicut inter duos tutores eſt media perſona, ſcilicet pupillus, ita inter duos magiſtratus vniuerſitas.

Nec quod iniunctum alteri fuerit collegæ vſurpare alter præſumat, ne dum hæc ſibi inuicem mutui officij licentia præſumunt, agant cuncti, quod ſingulis credebatur; ſic ait *l. 2. C. de executor lib.* 12. *vbi gloſ. Vlt.* ſic: Nota vnum non debere tangere de officio alterius. Abſurdum eſt namque ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia, & alij creditum alius ſubtrahat, ita *l. Conſulta diualia* 23. *C. de teſta.*

In officialibus negligentia culpæ notam habet iuxta *l. Diuus* 14. *de officio præſid. ad fin.* ibi: Quod ſi omittatur, non immeritò culpæ eorum adſcribendum eſt, qui negligentiores in officio ſuo fuerint. Sed notabis, quod nec debet cum excelſiua feſtinatione procedere, vt per optima verba dicit in tutore *Iureconſul. in l. Tutor qui 8. ff. de admin. tut.* ibi: Debuit enim confeſtim officio ſuo fungi &c. & ibi. Debuit enim partibus ſuis fungi, non quidem præcipiti feſtinatione, ſed nec moratoria cunctatione. Et ſi non agit officium, nec habeat beneficium, iam dictum eſt *Verbo.* Beneficium.

Sed ſi excedit officialis ſuum officium, datur licentia ei reſiſtendi, aut notat *gloſ. Verbo. Prouincialis in l. Contra 5. C. de execut. lib. 12. per tex.* ibi. Et licebit Prouinciali, ſi probetur obnoxius executor contra vetitum, exactionem ſibi vendicans, temeritatem legitimè repellere, notauit etiam *gloſ. Verbo. Reſiſtentibus ibi:* Nota quod etiam Principis officialibus reſiſtitur, ſi excedant in officio *per tex. ibi. in l. Prohibitum 5. C. de iur. fiſc. lib.* 10.

Contra Principis, ſeu fiſci officiales ſunt notabilia, & vera verba *l. Defenſionis 7. C. C. eod. tit. de iur. fiſc.* ibi. Siquidem conſuetudo fraudum, quibus prædicti omnia temerare conſueuerunt, coniuncta *gloſ. Verbo. Ad vſurpationem* ibi. Quia officiales plura mala ſciunt, & committunt, quod non ſolùm in iſtis, ſed etiam in alijs officialibus procedere dixit etiam *gloſ. Verbo. Adueniat in Auth. vt ij, qui oblig. ſe hab. perhib. res min. §. 1. collat. 6. ibi.* Malitioſum omne malum poſſe cogitare, & maximè officialem aliquem. Sed quis reſiſtet officialibus? Potens? non, quia contra eos ſuam non exercent malitiã. Debiles, & pauperes? minus cum non poſsint. Ergò a lege debent puniri.

Sic & eodem modo officialem poſſe, vel debere reſiſtere iudici, & ſubditos prælato malè agenti, dicit *gloſ. vlt. in l. Omnes 33. C. de decurion. lib.* 10. per iura quæ ibidem allegat.

Contra officiales datur actio pro eo, quod deſierunt facere iuxta *l. vlt. C. vt in poſſeſſ. legat.* ibi. Contra eos, ſiue ſucceſſores eorum, qui Reip. adminiſtrantes per officij neceſſitatem ciuitati ſub conditione fideicommiſſi relicti, vt da-

tis

us accipere debuerunt, quanti Reip. intererit ſatis acceptum non eſſe, dirigendam certum eſt actionem, & poſſũt damnari licèt abſentes, vt per ea, quæ *gloſ.* 1. *in l. Si apparitor C. de cohortal. lib.* 12.

Officialis conuictus de delicto, ad idem officium, in quo deliquit, non redit, iuxta *l. Si aliquid* 12. *C. de ſuſceptor. lib.* 10. ibi. Nemo eorum ſemel de interuerſione conuictus, id rurſus officium gerat, in quo ante decoxit, & ſi reſcriptum noſtrum clandeſtina ſupplicatione intulerit.

Officialis dum non reddit rationes officij, non po eſt ad ordines præmoueri, vt iam dictum eſt Verbo. Clericus.

Mecanici officiales ab honoribus, dignitatibus, & officijs prouincialibus arcentur, dicitur Verbo. *Dignitas*. Ab ijſdem etiam ſunt immunes Grammatici, Sophiſtæ, medici, & alij, de quibus *in l. Si duas 6. ff. de excuſat. tut.* prout etiam à tutela, quia in hoc æquiparantur, vt ait prædicta *l.* ibi. Quemadmodum à reliquis muneribus.

Officialis ad beneplacitum Principis dicitur perpetuus, vt notauit *Apoſtill ad l. Iuris peritos* 33. *ff. de excuſat. tut.*

Olim erat quidam officialis conſtitutus ad dirimendas contentiones ſuper monetis, qui dicebatur Zygoſtaſtes, de quo loquitur *tex. in l.* 2. *C. de ponderator. lib.* 10. & de eo ſic *tex.* prædictus ait Qui pro ſua fide, atque induſtria, neque fallat, neque fallatur contentionem dirimere, & certè hodie plures debebant conſtitui ad effectum ne fallerentur, neque fallerent recipientes, & dantes monetas aureas, quę maximè in Cur. Rom. currunt, & dum dantur iuſti ponderis reperiuntur, dum vero redduntur, diminuta apparent ex diuerſitate ponderum, ſeu ponderatorum.

Officium.

Aliud eſt ciuile, ideſt perſonale, & publicum authoritate, & vtilitate, vt conſulatus, prætura iudicatura, & ſimilia, vt in *l. Cum prætor §. vlt. ff. de iud. & l. Amiſſione §. fin. cum l. ſeq. ff. de cap. dimin.* Et aliud publicum, [illegible] authoritate, ſed vtilitate priuatũ, vt eſt tutela, & cura, quod & ipſum eſt ciuile ideſt perſonale, *vt in princ. de excuſat. tut. in Inſt. & l. Pupillus §. munus ff. de verb. ſig. & l. Athleta §. Tutela ff. de excuſat. tut.* Et ab omnibus officijs ciuilibus, vel publicis fœminæ remotæ ſunt; & ideo nec iudices eſſe poſſunt, nec magiſtratum gerere, nec poſtulare, nec pro alio interuenire, nec procuratrices exiſtere; vt ait *Vlpian. in l.* 2. *ff. de reg. iur. vbi gloſ.* alia iura, diſputationes, & limitationes.

Officium autem iudicis triplex eſt ſcilicet nobile, mercenarium merum, & mercenarium miſtum. Primum, quod obtinet actionis vicem, per quod petuntur ſalaria aduocatorum, & reſtitutiones maiorum, & minorum. Aliud eſt, quod bonæ fidei actionibus inhæret, quod iure actionis venit, & vnà cum actione perit. Tertium eſt, quod inhæret actionibus ſtricti, iuris, quibuſdam ſcilicet arbitrarijs, & hoc ex ſolo iudicis motu deſcendit, vt quaſi lib rum ſit ei hoc facere, ſed in actionibus bonæ fidei adſtringitur ad hoc, ita ponit *gloſ. magiſtra Verbo. Satisfieri in §. Præterea de act. in Inſt. & Io. Fab.* ibidem reprehendit *d. gloſ.* dicens, quòd in arbitrarijs iudex neceſſitatur impertiri officium ſuum, ſed non neceſſitatur ad tale, vel tale Officium verò aduocati, & procuratoris eſt ſpontaneum, vt habes in ipſis verbis.

Etiam dicitur officium inter hominem, & hominem, vt dicit *gloſ. Verbo. Officio in l. Officio* 5. *C. de negot. geſt. per tex.*

l. Seruus 7. ad fin. ibi. Cum beneficio affici hominem interſit hominis *ff. de ſeru. export. & gloſ. in reg. Non eſt 19. de reg. iur. lib. 6.* ibi. Propriè loquendo inter hominem, & hominem officium eſt. Et tunc ſumitur pro pietate, qua communiter tenentur omnes homines vti erga ſe ipſos, vt habes *Verbo.* Pietas, & dicit *gloſ. in Verbo. Culpa 37. ff. de reg. iur.* ibi. Cùm officium homo homini debeat.

Officium etiam pietatis dicitur exercere, qui accuſat necem defuncti, cuius hæreditas ad ipſum venit, & indignus ea reputatur, ſi omittat accuſationem *l. 1. C. de ijs quib. vt indig.* ibi. Qui debitum officium pietatis omiſerunt.

Debet officium ſemper magis idoneo cōmendari iuxta *cap. vnic. vt Eccleſiaſt. benef.* ibi. Quia non ex affectu carnali, ſed diſcreto iudicio debuiſti Eccleſiaſticum officium, & beneficium in perſona magis idonea diſpenſare.

Sed non dabitur, ei niſi vnum tantum officium, quia nemo debet habere duplex, vt dixit *gloſ. vlt. in cap. Inſuper 6. de teſtib.* Cum ſingula officia ſint ſingulis committenda perſonis, iuxta *capit. 32. de præben. lib. 6.* vbi *gloſ.* addit. Sicut ſingula membra corporis ſingulos actus habent. Vnde inter cætera inconuenientia ſubſcripta ſubſequũtur, quòd videlicet interdum vnus, qui vnicum, quamuis modicum, vix officium implere ſufficeret, plurimorum ſibi vendicet ſtipendia, quæ multis litteratis viris vitia puritate, ac teſtimonio bonæ famæ pollentibus, qui mendicant, poſſent abundè ſufficere ęqua diſtributione collata; prout dictis verbis proclamant *Extrauag. vnic. de præbend.* & iterum per eadem verba repetit *Extrauag. Execrabilis 4. eod. tit. inter com. & in l. Hac parte 10. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 10.* ita. Nullo modo duplici fungantur officio, nec geminis chartis irrepſerint, vt non occupentur plura in vnum ſe commoda collaturi, nihilque reliquis collaturi; & ibidem notat *gloſ. Verbo. Duplici* dicens. Duo officia non debere haberi.

Neque enim quantumlibet vni exercitatæ perſonæ vno tempore duarum rerum officia committenda ſunt; quia ſi totum corpus eſt oculis, vbi eſt auditus? Sicut enim varietas membrorum per diuerſa officia, & robur corporis ſeruat, & pulchritudinem repræſentat; ita varietas perſonarum per diuerſa nihilominus diſtributa officia, & fortitudinem, & venuſtatem Sanctæ Eccleſiæ Dei manifeſtat. Et ſicut indecorum eſt in corpore humano, vt alterum membrum alterius fungatur officio; ita nimirum noxium, ſimulque turpiſsimum eſt, ſi ſingula rerum miniſteria perſonis totidem fuerint diſtributa, ita dicit *capit. ſingula 89. diſt.*

Lucra vero ex officio non ipſi, ſed officiali pertinent. Neque enim æquum eſt, vt ad officium lucra, ad Curialem ſuſceptionis tantum damna pertineant, ſic dicit *l. Humilioribus 14. C. de ſuſceptor. lib. 10.* Id namque eſſet contra ius, & honeſtatem, cùm non deceat alicui officium ſuum eſſe damnoſum, *capit 30. de elect. lib. 6.* vbi *gloſ. 1.* ſic. Nec enim honeſtum eſt officium ſuum alicui fore damnoſum, *& in l. Sed ſi quis 7. ff. quemadmod. teſt. apert.* ibi. Et ſit iniquum damnoſum cuiquam eſſe officium ſuum, cum alijs iuribus per *gloſ. Verbo. Reſcripſerunt in l. Aduerſus §. 1. ff. de inoffician. teſta. & gloſ. Vlt. in l. Et ſi in §. ſi rem ff. de contrah. empt.* optimus *text. in l. Si ſeruus communis 63. verſ. quod verò ff. de furt.* ibi. Multò tamen æquius eſſe nemini officium ſuum; quod eius, cum quo contraxit, non etiam ſui commodi cauſa ſuſceperit, dānoſum eſſe.

Quinimò ratione officij ſubuenitur alicui, vt probat *gloſ. Verbo. Nun videtur in l. Iniuriarum 13. ff. de iniur.* ibi. Nota

id,

id, quod ſubuenitur alicui ratione officij, ſi illicitè non fiat. Nam ſi malè ſeruat officium ſuum, eo non iuuabitur, vt dicit *gloſ. 2. in l. 3. C. de curioſ. & ſtationar. lib. 12. per tex. in l. Iudices 12. ibi. Ablatis* codicillorum inſignibus, & honore excuti inter peſsimos quoque, & plebeos habeantur, nec ſibi poſt hac de eo honore blandiantur, quo ſe ipſos indignos iudicauerunt C. *de dignit. eod. lib. 12. & l. Quotiens 17.* ibi. Vt in eos, vt pote illuſtri dignitate, per ſuum facinus priuatos, *eod tit.* cum al. js. Imò etiam ipſa officia vituperari dicuntur per delinquentem in eis, vt ait *gloſ. Verbo. Maculare in Extrauag. omnis. de ſent. excom.*

Officij neceſſitas excuſat iuxta *l. Poſt legatum 5. § Qui accuſauit ff. de ijs quib. vt indig.* ibi. Aduocatum fiſci, qui intentionem delatoris exequitur in omnibus officijs neceſsitas excuſat, & facit ratio *l. 2. in fin. ff. de calumniat.* ibi. Cum inter accuſationem voluntariam, & officij neceſsitatem hæredis, multum intereſt *l. Tutorem 22. eod. tit.* ibi. Quia officij neceſsitas, & tutoris fides excuſata eſſe debet, & ibidem *Apoſtill.* addit ſic. Et quod plus eſt à maleficio excuſat, vt *l. Tres tutores ff. de admin. tut. tor.* Quod verum eſt in maleficio præſumpto, non verò in liquido, vt per *Bald in l. etiam C. de furt.*

Curialis officium non poteſt implere per ſubſtitutum: eſt dictum Verbo, Decurio.

Vilia officia exercentes nō admitti ad dignitates *ſup. Verbo*, Dignitas.

Plerunque non eſt permittendum officiū, quod quis ſemel ſuſcepit contra legem depoſitionis deponere, niſi legitima cauſa interueniente, ita inquit *l. Ei apud quem 5. §. vlt. ff. depoſit.*

Functum officio non poſſe committere vices ſuas, diſponit *cap. Venerabili 37. ad fin. de offic. delegat.* ibi. Et Archiepiſcopus ipſe (cum iam ſuo functus eſſet officio, committendo vices ſuas Abbati) huiuſmodi negotium dicto theſaurario non potuit demandare.

Oleum, & oliua.

SI ſacro miſceatur ſacrum manet, iuxta *capit. Quod in dubijs de conſecrat. Eccleſ.* ibi. Nec negamus quin oleū non conſecratum conſecrato poſſit oleo commiſceri, vbi notat *gloſ.* ex ratione, quòd dignius attrahit ad ſe, & plura affert iura. Vnde idem ſine dubio dicendum eſt de aqua benedicta. Sed quid in vino appoſito ad ſanguinem, tranſibit in ſanguinem? Reſpondet Papa *in capit. Cum Martha §. Quaſiuiſti verſ. Præterea de celebr. miſſ. his verbis.* Si poſt calicis conſecrationem aliud vinum mittatur in calicem, illud quidem non tranſit in ſanguinem, nec ſanguini commiſcetur, ſed accidentibus prioris vini commixtum, corpori quod ſub eis latet vndique circumfunditur, non madidans circumfuſum; ipſa tamen accidentia vinum appoſitum videntur afficere, quia ſi aqua fuerit appoſita vino vini ſaporem aſſummit.

Nota quòd oliua dicitur fructus induſtrialis, vt inquit *Bart. in l. Si eius 77. ff. de reiuend. per tex. ibi.* Veluti ſi oliuæ, vel vuæ collectæ ſunt, & reddit rationem ſic. Quia ſi eſſet naturalis non efficeretur bonæ fidei poſſeſſoris, ſed hic ſic eius; ergo &c. *& in l. ex diuerſo numer. 2.* ibi. Tu dic, quòd de oliua, hoc eſt expreſſum, quòd eſt fructus induſtrialis, ſicut vinum *eod. tit.*

Nota inſuper, quòd *gloſ. in l. Si abſente 55. ff. de vſufruct. per tex.* ibi. Sicut oliua immatura lecta dicit, quæ plus fert fructus, quām matura, & ibidem *Apoſtill.* ita. Nota ex *gloſ. in iunctio tex.* qualiter oliua, quæ non matura colligitur, maiorem fructum fert quam matura, & eſt *text. expreſſus in l. pen. ff. de vſufr.*

uſufr. lega. ibi: Itaq; cum olea immatura plus habet redditus, quàm ſi matura legatur; non poteſt videri, ſi immatura legata eſt, in fructu non eſſe, *vbi gloſ.* explicat, ideſt plus humoris, non tamen ita ſani, & boni. Vndè teneretur lege Aquilia, qui taliter in alieno dãnum daret, *gloſ. verè in capit. Nouit* 13. *Verbo. Corripere de iudic.* inquit ſic. Quandoque tamen aliquis malum facit, non tamen punitur, imò remuneratur, vt ille, qui colligit oliuam immaturam animo non dandi damnum, & non tenetur Aquilia *vt ff. ad l. Aquil. l. Si Seruus ſeruum* 27. *§. Si oliuam* qui quidem *tex.* contrarium probat, dum ita clarè dicit. Si oliuam immaturam decerpſerit, vel ſegetem deſecuerit immaturam, vel vuas crudas Aquilia tenebitur, *vbi gloſ. Verbo*; *Aquilia* quærit ſic. Sed cum oliua immatura plus reddat fructum, quàm matura &c. quomodo agitur? Reſpondet, quia non ita ſanum, vel bonum fructum reddit. Vnde additio ad prædictam *gloſ. d. cap. Nouit.* Conſtanter dicit. Si colligit immaturam tenetur lege Aquilia.

Omiſsio.

MOdicæ ſolemnitatis non vitiat, vt dicit *Bart. in l.* 1. *§. vlt. ff. de ventr. inſpic. per tex.* ibi. Quale eſt enim ſi quid ex ijs, quæ leuiter obſeruanda prætor edixit, non ſit factum, ſequitur *gloſ. vlt. in l. Rem non nouam C. de iudic.* vbi etiam *Bald.* ſecus ſi fuerit ſolemnitas ſubſtantialis, ſeu grauis, vt per eundem *Bart. vbi ſup.* & ibidem ex Oldrald. dicit eam ſolemnitatem leuem, quæ vel eius omiſsio nullum, vel paruum præiudicium generat, & è contra, ſolemnitas grauis, coniuncta addit ibi. lit. l. *Bald.* verò dicit leue quicquid non eſt ratione munitum, *in l. Hac conſultiſſima num.* 11. *C. de teſtam.* Et ponet exemplum *in l. Ambiguitas* 14. *eod. tit.* vbi non vitiatur teſtamentum ex eo, quod non fuit primùm facta inſtitutio hæredis, & tamen vitiabitur ſi omittatur aliquid de ſolemnibus, vt de numero teſtium, prout notauit ibidem *gloſ. penult.*

Vitiabit omiſſio ordinis dati à Papa in reſcripto proceſſum, vt in expreſſo dixit *Innoc.* 3. *in cap. Cum dilecta* 22. *de reſcript.* ibi. Illo capitulo prætermiſſo, propter quod proceſſum ipſorum contra noſtri formam reſcripti irritum decernimus, & inanem. Si vero in ipſo reſcripto fuerit omiſſum aliquid, quod ſi expreſſum fuiſſet, adhuc concederetur, non vitiabit iuxta *l.* 1. *C. ſi cont. iuſ.* Non idcirco, inquiunt Impp. minus is, cui ex noſtro reſcripto cognitio delata eſt, iudicare poteſt, quod ex geſtis quædam in præcibus omiſſa proponit, & ita ibi. notat, *& ſummat. Bald.*

Quidquid non eſt expreſſum pro omiſſo debet haberi dicit *gloſ. Verbo. Cauto in l. Cum quid ff. ſi cert. pet. & eſt tex. in l. Si cùm dotem* 23. *ff. ſolut. matr.* ibi. Dicendum eſt in eum caſum, in quem non pepigit eſſe mulieri actionem; facit etiam *l. Si extraneus* 6 *ff. de condict. cau. dat.*

Si omittatur aliquid ab his, qui ratione officij tenentur, non immerito culpæ eorum adſcribendum eſt, qui negligentiores fuerunt in officio ſuo, vt iam ſupra proximè dictum fuit ex *l. Diuus* 14. *ad fin. ff. de offic. præſid.*

Proinde ſi negligenter ea, quæ malè vſurpantur, omittimus, exceſsibus viã proculdubio aperimus; ita inquit *cap. loci noſtri* 35. *q.* 9.

Om-

Omnes.

HAnc dictionem eſſe diſtributiuam plurium, quàm duorum ſecundum artem Grammaticæ dixit *Bald in l. In teſtamento ſub num.* 12. *verſ. Tu dic. C. de teſtam. mil.* licèt in caſu, de quo ibi, loquitur, dicat non attendendam eſſe Grammaticam, quæ eſt ars rectè loquēdi, & cōſiderat voces iuxtà *l. Plautius* 9. *in fin.* ibi. Salua ratione recti ſermonis *ff. de aur. arg. lega.* Sed attendendam eſſe artem legum, quæ in caſu illo vult, quòd iſta dictio diſtribuat quodam ordine ſeruato.

Licèt hæc dictio generalis ſit, tamen reſtringi debet ad idoneos tantum, vt deducitur ex *l. vt gradatim* 11. *verſ & ſi in lege* ibi. Attamen ſciendum eſt hoc eſſe obſeruandum, ſi idonei ſint *ff. de muner. & honor.* & facit *gloſ. vlt in §. In hac re verſ.* ſed hæc ſolemnia *de verb oblig. in Inſt.* quæ dum loquitur de ſimili dictione generali, qualis eſt, Quibuſcumque, dicit, habilibus tamen, & ſimilis *gloſ. in l. Qui loco certo* 27. *Verbo. Quolibet ibi.* Idoneo tamen *ff. de condict. indeb.*

Qui omne dixit, nihil excepiſſe, ſummauit *Bart. in l. Iulianus* 66. *per tex.* ibi. Adijciendo prædium ſeianum omne, eam quoque partem fundi ſuprascripti, quaſi ad ſe pertinentem videri reliquiſſe, quam ex cauſa pignoris adeptus eſſet *ff. de legat.* 2. *per quem tex. idem Bart. in l. Serui electione §. vlt. ſub numer.* 4. *ff. de legat.* 1. *tenet idem.*

Quod omnes ſimiliter tangit, ab omnibus comprobetur, ait *l. Veterem* 5. *C. de auth. praſt. & cap. Accendentes* 11. *de præſcrips.* ibi. Vt quod ab omnibus imminet ab ombibus comprobetur; & ibidem *gloſ.* Quod omnes tangit, ab omnibus eſt approbandum,

Omnes autem ſcire debent, quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere proclamat *l. vlt. C. vnde vi, & gloſ. profugis in l. Omnes* 8. *C. de agricol. & cenſ. lib.* 11.

Omnino.

IMportare ipſo iure dixit *gloſ. ſing. in l.* 1. *§. Si pecunia Verbo. Omnino. vbi etiam notauit Bald. num.* 1. *ff de poſit* & ibidem *Apoſtill. ſic. Ludo. Rom. in ſuis ſing. fol.* 1. *ſing* 1. *dicit iſtam gloſ. ſing. poſt Bald. hic* ad hoc, quod verbum, omnino importat ipſo iure. Adde, quod iſtam *gloſ dicit etiam ſing. Alex. in Apoſtill. ad Bart. in l. Imperator infr. de iur. fiſc.* & ibi pleniſsimè per eum de dictionibus importantibus ipſo iure.

Eſt etiam omnino præciſæ ſignificationis *ex cap. Qualiter, & quando in fin. ibi.* Omnino fieri prohibemus *de iudic.* tamen recipit determinationem congruã vt dixit *Bald. in l. vlt. num.* 6. *de contrah. empt.*

Omnino, id eſt ſine aliqua pactione, conditione, vel modo ita ponit *gloſ. Verbo. Omnino in cap. Ex parte* 12. *de offic. deleg.* Et habere executionem paratam, dixit *Bart. in l.* 1. *ff. iud. ſol.*

Omnimodo etiam eſt dictio præciſa, omniaque comprehendit *ad l. Omnimodo C. de inoffic. teſt. capit. Cum ex eo de elect. lib.* 6 *& cap. Quamuis de pact. eod. lib.* & tenet *gloſ. Verbo Omnimodo in l. Si cum exceptione* 14. *§. Quatenus ff. de eo, quod met. cau.* ibi. Omnimodo, id eſt, ſiue extet, ſiue non, *& gloſ. Verbo. Omnimodam in Clem.* 1. *de ſor. comp.* vbi de iuriſdictione ſic ait. Omnimodam, temporalem, & Eccleſiaſticam, ſpiritualem, Ciuilem, & Criminalem, etiam ſi depoſitionem beneficij, vel ordinis exigat &c.

Si autem inueniatur, omnimodo, iunctum cum negatiua, tunc exponitur nullo modo, vt in *l. In nave Saufeii* 14. *in fin.*

fin. ibi. Neque omnimodo culpam eſſe *ff. locat.* & ibidem notat *gloſ.* Omnimodo, ideſt, nullo modo in culpa eſt. Vel intelligitur fine diſtinctione, vt in *l. vbi autem* 75. *§. Vlt. ibi.* Vt dominium omnimodo efficiatur ſtipulatoris quoquomodo *ff. de verb. oblig.*

Onus.

QVi illud ſubiturus eſt prius vires ſuas cum eodem onere metiatur, vt ſi eſt impar abſtineat: ad id cum metu etiam cui ſe ſufficere exiſtimat, accedat, ita dicitur *in cap. Non eſt putanda ad fin.* 1. *quaeſt.* 1. conducit illud Horatij in Arte poetica.

> *Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis aquam*
> *Viribus, & verſate diù, quid ferre recuſent.*
> *Quid valeant humeri-*

Vbi onus ibi emolumentum, dixit *gloſ. in cap. Accedent* 11. *de praeſcript.* Nam qui ad onus eligitur, repelli non debet à mercede, *capit. Cum ſecundum de praebend. & in capit. Aduerſus* 7. *in fin. de immunit. Eccleſ.* ibi. Cum ſuccedat in onere, qui in honore ſubſtituitur. Et iniuſtè facit, qui onerat, quem non honorauit, vt per *gloſ. Verbo. Nullum fideicommiſſum in l. Cohaeredi* 41. *§.* 1. *ff. de vulgar.* Quia abſurdum eſt vnum habere commoda haereditatis, alium onera ſuſtinere in praeſtando legato, inquit *l. Is qui* 15. *§. Vlt. ff. de praeſt. legat.* Et *gloſ. Verbo. Et honores in Auth. de haered. & falcid.* ibi. Niſi enim teſtator honeret commodo pecuniario, non poteſt onerare.

Et qui honorem habet, non debet onus recuſare. Rectè ergo placuit eum, qui recuſat onus, quòd teſtator reliquit, & ab eo, quod petit, quodque idem dedit, repelli debere, ait *l. Neſennius* 35. *ff. de excuſat. tut.* Neq; enim ferendus eſt is, qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit *l. Vnic. §. Pro ſecundo C. de caduc. toll.* Vnde verſus.

> *Commoda, qui ſentis iungas onus emolumentis.*

ponit *gloſ. in d. cap.* Cum ſecundum, cum alijs concord.

Et tamen filij huius ſaeculi volunt honores & commoda, onera vero, & incommoda recuſant. Vnde dixit optimè *gloſ. Verbo. Aliud in capit.* 3. *de procurat.* Quod non praeſumitur quis excutere honorem, ſicut onus, nec ſic duos, ſicut vnum. Quod ſi videris aliquos affectare tutelas, & alia ſimilia, quae onera dicuntur, ne dicas tunc eſſe onera, ſed commoda. Et ideo loquendo de illis *gloſ.* 1. *in l.* 3. *ff. de excuſat. tut.* ſic dixit. Si enim eſſent affectatae, non inferunt onus, quia.

> *Portatur leuiter, quod portat quiſque libenter.*

Portatur etiā leuius quod à pluribus portatur, ait *gloſ. vlt. in l. Actores* 4. *C. de exactor. trib. lib.* 10.

In oneribus debet ſeruari ordo, vt ex his, quae allegat, ait *gloſ. Verbo. Age in l. Vnic. C. de potior. ad mun. lib.* 10. Ideo, qui in vno releuatur, in alio grauatur, non quereletur, vt per *gloſ. Verbo. Ea in l. Si quis* 15. *C. omn. agro deſert. lib.* 11. Et qui onus iniunctum ſuſtinuit, poſt illud depoſitum non habet iterum grauari, ſic diſponente *l.* 52. *C. de decurion. lib.* 10. in haec verba. Quis tam inueniri iniquus arbiter rerum poteſt, qui in vrbibus magnifico ſtatu praeditis, ac vetina Curialium numeroſitate locupletibus ad iterationem quempiam tranſacti oneris compellet.

Eius

Eius patriæ oneribus reſpondere debes, cui te attributum eſſe commemoras, inquit *l.* 1. *C. quemadmod. ciuil. mun. indic eod. lib.* 10.

Onus non perſonæ eſt indicendum, cum per alium poſsit adimpleri, dicit *gloſ. Verbo. Teneri in l. Alimenta* 16. *ff. de alim. legat.* vbi *Apoſtill.* reddit rationem ſic. Quia ſi perſonæ adiungeretur, videretur eſſe eius electa induſtria, & hoc caſu non poſſet per alium impleri, vt plenè *in cap. Firmiter per Panor. de ſum. Trinit.*

Onus iniunctũ legatario in vno legato repetitũ cenſetur in alio, ſi adiuncta ſit dictio. Item, ait Iulianus *in l.* 61. *ff. de legat.* 3. In hæc verba. In repetendis legatis hæc verba, quæ adiici ſolent. Item dare damnas eſto, & ad conditiones, & ad dies legatorum eoſdem repetendos, referri Sabinus reſpondit, vbi *Bart. notat, & gloſ.* plura alia affert iura. Nec poterit legatarius in parte recuſare, & ſi recuſet, totum perdet legatum ſic diſponente *l.* 124. *ff. de legat.* 1. *his verbis*. Etiam ſi partis bonorum ſe excuſauerit tutor, puta Italicarum, vel Prouincialium rerum totum, quod teſtamento datum eſt, ei auferatur.

Onus rei non poteſt imponere, niſi dominus eiuſdem rei in totum fuerit, vt deducitur *ex Vlpian. in l.* 2 *ff. de ſeruit. dicente*. Vnus ex dominis communium ædium ſeruitutem imponere non poteſt.

Omne onus de legitima reiiciendum diſponit vulgata *l. Quoniam in prioribus* 32. *C. de inoffic. teſtam.* ibi. Ipſa conditio, vel dilatio, vel alia diſpoſitio morem, vel quodcumque onus introductum tollatur, & ita res procedat qua ſi nihil eorum in teſtamento additum eſſet. Si verò filius conſentiat poterit apponi onus, & tenebit, vt concludit *Palat. in repet. rubr. de donat. §.* 16. *in final. verbis, & Suar. in hac l. ampliat.* 9. *fol.* 22. *coll.* 1. Poterit etiam apponi in eo, quod excedit legitimam, iuxta *l. vlt. §. Filia, & qua ibi. Bart.* ſic dicit. Filia poteſt grauari in dote, quatenus dos excedit legitimã *ff. de legat.* 2. Et in caſu, quo ſtatutum excludit a ſucceſsione dotatam, & iubet indotatam dotari, & quòd dote ſit contenta, quia tunc cum dos non ſuccedat loco legitimæ poteſt onus ſeu grauamen apponi iuxta diſtinctionem *Paul. Caſtr. in l. Titio* 171. *§. Titio genero ſub num.* 8. *ff. de condit. & dem.* Vide eum, & alios omitto.

Onera hæreditaria inter hæredes pro hæreditariis portionibus diuidi, etiam ſi in prælegatis ſit inæqualitas, dixit *Bald. per tex. ibi. in l.* 1. *C. ſi cert. pet.* vbi Seuerus, & Antoninus Impp. ſic. Neque æquam, neque vſitatam rem deſideras, vt æs alienum patris tui non pro portionibus hæreditariis exoluatur, tu, & frater cohæres tuus, ſed pro æſtimatione rerum prælegatarum: cum ſit explorati iuris hæreditaria onera ad ſcriptos hæredes pro portionibus hæreditariis, non pro modo emolumentorum pertinere.

Nota quòd ratione oneris annexi res valet minus iuſto pretio; ita notauit *Abb. in cap. Cum Ioann.* 10. *ſub num.* 3. *de fid. inſtr. per tex.* ibi. Cuius conditionis intuitu domum ipſam eidem l. pro minori pretio vendidiſti, & facit *tex. optimus in l. Fundi partem* 79. *ibi*. Si modo ideo vilius fundum vendidiſti, vt hæc tibi conductio præſtaretur; nam hoc ipſum pretium fundi videtur, quod eo pacto vẽditus fuerat *ff. de contrah. empt.*

Opera, & opus.

Operæ ſunt diurnum officium, ita definiuit *Paul. lib. ſing. de var. act. relatus in l. 1. ff. de oper. libert.* à quo ſumpſit *gloſ. Verbo. Impoſita in l. 1. C. eod. tit. de oper lib. & in l. Si non ſortem §. libertus Verbo. Officiales ibi*. Cùm opera ſit diurnum officium *ff. de condict. indeb. & Bald. in rubr. C. de oper. libert.* vbi etiam dicit, quòd de nocte non ſunt operæ faciendæ, niſi in caſu neceſsitatis. Sunt autem operæ officiales, ſeu obſequiales aliæ, & aliæ artificiales, ſeu fabriles, *vt in d. §. Libertus verſ. Sed ſi operas* patrono exhibuit non officiales, idelt obſequiales, ſed fabriles veluti pictortas &c. *& ibi etiam per gloſ Bald.* & ſcribentes.

Item quædam ſunt operæ, quæ conſiſtunt in faciendo quædam in non faciendo iuxta *l. vbi autem 75. §. Qui id*, quod in faciendo, aut in faciendo conſiſtit ſtipulatur, incertum ſtipulari videtur. In faciendo veluti foſſam fodi, domum ædificari, vacuam poſſeſsionem tradi. In non faciendo veluti per te non fieri quo minus mihi per fundum tuum ire agere liceat *ff. de verb. oblig. & in l. 2. §. Item ſi in facto eod. tit & in §. vlt. eod. etiam tit. in Inſt.* E quibus deduxit *gloſ. in l. Ait §. Vlt. Faciat ff. ex quib. cau. maior.* vbi addit, quod in operis, quæ in non faciendo conſiſtunt, qui non facit, facere videtur.

Sed & in operis, quæ in faciendo conſiſtunt, non in perpetuum tenebitur ad eaſdem faciendum, ſed ſecundum ætatem, & temporis opportunitatem, prout optimè conſiderauit *Iureconſ. d. l. Si non ſortem §. Libertus ff. de condict. indeb.* ibi. Et Celſus *lib. 10. ff.* putat eam eſſe cauſam operarum, vt non ſint eædem, neque eiuſdem hominis, neq; eidem exhibeantur. Nam plerumque robur hominis ætas, temporiſque opportunitas naturalem cauſam operarum mutat. Vnde peroptimè dixit etiam *Iureconſ. in l. 17. ff. de oper libert.* hæc. Nec audiendus eſt patronus, ſi portat operas, quas vel ætas recuſet, vel infirmitas corporis non patiatur, vel quibus inſtitutum, vel propoſitum vitæ minuatur. Conducunt etiam quæ ex Griſoſt. dicuntur *in cap. Occidit 23 quæſt. 8.* ibi. Non ſolùm igitur reſpiciamus ad opera, ſed ad tempus, & ad cauſam, & ad voluntatem, perſonarum quoque differentiam, & quantacumque alia ipſis operibus acciderunt, diligentiſſimè inquiramus; non enim poſſumus aliter ad veritatem peruenire.

Et non ſolùm prædicta in operis præſtandis attendenda ſunt, ſed etiam, quod ait *Iureconſ. in l. Cùm patronus ff. de oper. libert.* ſic. In omnibus operis præcipuè obſeruandum eſt, vt temporis ſpatia, quæ ad curam corporis neceſſaria ſunt, liberto relinquantur. Sed notabis, quòd ſpatia, dicit neceſſaria, non voluptaria, vt volunt fabri Romani, ſeu Romanelchi, nam mihi accidit, vt quidam ex his procurans ſibi deberi magnam mercedem pro quadam opera, diceret, quòd per tot dies in ea laboraret, & interrogatus à me quomodo poterat tale quid eſſe? Reſpondit, quòd apud eos tres horæ laboris pro quolibet die reputabatur tota integra dies, & replicanti mihi, & nouem, vbi ſunt? reddidit, manent pro ſpatio corporis reficiendi.

In talibus terminis, ſi quis tenetur ſingulis diebus operas facere, obligabitur operari iuxta *l. 3. §. Si quis ſeruum ibi.* Qui operari domino debet *ff. de ſtatulib.* & cum moderamine prædicto in iurium, non autem ad voluptatem il-

illius Romaneſchi fabri, melior *tex. in l. Itemque* 28. *ff. de vſufr.* ibi. Etiam erigendum operari.

Addit *gloſ. Verbo . Operam in d. §. Si quis ſeruum* . Et vxor viro vbi *Apoſtill.* ita. Sentit iſta *gloſ.* quòd vxor tenetur viro &c. ad operas; ſed tu dic, quòd tenetur ad operas obſequiales, non autem ad induſtriales; ita *not. Bald. in Auth. Ex teſtamento col. 7. C. de collat. per text. in l. Sicut de oper. libert. gloſ. tamen Vlt. in l. libertæ* 8. *C. eodem tit.* indiſtinctè loquitur, & vide *Verbo. Vxor Et Apoſtill. ad d. l. Itemque* 28. *ff. de vſufr. ſic. Iſte text.* Secundum *Bald.* eſt arg. ad duo. Primò quòd maritus poteſt cogere vxorem ad operandum; concordat *l. Sicut de oper. liber.* Item ſi famulus non vult operari, potes eum caſtigare moderatè.

Si ſeruus extraneo operas dari iuſſus eſſet; nullus nomine ſerui ſuas operas dando liberare ſeruum poteſt, ita dicit *l. Stichum Titio* 38. *in fin. ff. de ſtatu-lib. vbi gloſ. vlt.* ſic. Quia ea, quæ facienda ſunt generaliter per alium non poſſunt fieri &c. *& Apoſtill.* dicit. Iſta regula fallit quandoque. Et tunc erit quando non fuerit electa perſonæ induſtria, cum iura, quæ illam regulam ponunt, ſemper loquantur de particulari perſonæ induſtria, ſeu per verba denotantia miniſterium cohærens perſonæ, vt in *l. Fideicommiſſa* 11. *§. vlt. in fin.* ibi. Teſtator per ipſum fieri voluit *ff. de legat.* 3. *capitul.* 2. *in princip.* ibi. Proprijs manibus, *vbi gloſ. Verbo. Publicè de vit. & honeſt. capit. vlt. de offic. delegat. vbi Felin. numer.* 4.

Neque promitti, neque ſolui, nec deberi, nec peti pro parte opera, inquit *l. Libertas* 11. *ff. de oper. libert.* Quia opera non diuiditur, vt ait *gloſ. Vlt. per tex. ibi in l. Operis* 3. *ff. eod. tit.* Sed quid dicis *ad l. Si quando* 8. *eod. tit.* ibi. Labeoni placet, & deberi, & peti poſſe partem operæ? Reſpondet *gloſ.* ibidem quod pars ipſius operis non petitur, ſed æſtimatio partis non operatæ, cum ſemper præterita opera, quæ iam dari non poſſit petatur, *vt in eodem text.*

Qui locat operas ſuas ad faciendum V. g. domum vna mercede, an poſſit antequam ſit finita petere partem mercedis? quærit *gloſ. Verbo. Soliti in addit. l.* 2. *C. locat.* Et ſic reſpondet. Tu dicas quando quis locat operas ſuas ad faciendum totam domum vna mercede, inſpiciendam qualitatem perſonæ, puta ſi ſit forte locator pauper, qui non poſſit totam domum perficere, niſi minutatim des illi pecuniam; tunc enim tacitè videbitur actum, vt etiam ante opus perfectum ſibi pecuniam minutatim præbeas.

Operas tuas an liber homo poſſit in perpetuum locare? dixiſti ſupra Verbo. Homo. Operas locans, & per ſubſtitutum poſſit ſeruire, dixit *gloſ. Verbo. Certi in l. Si ij* 22. *C. locat.* cum diſtinctione tamen, de qua ſupra.

Opera, quæ conuenit patri, præſumitur etiam filio conuenire, ait *gloſ. Verbo. Dandam in l. Si operarum* 19. *ff. de oper. libert.* Cum vna caro probatur pater, & filius, vt inquit *cap. Contradicimus §. Hac authoritate* 35. *quæſtione* 3.

In operibus, vbi periculum eſt in mora, ſi non fiant, nunciatio operis noui non impedit faciendi, iuxta *l. De pupillo* 5. *Si quis ff. de oper. no. nunc.* ibi. Præterea generaliter prætor cætera quoque opera excepit, quorum mora periculum aliquod allatura eſt. Nam in his quoque contemnendam putauit noui operis nunciationem. Quis enim dubitat multò melius eſſe omitti operis noui nunciationem, quam impediri ope-

operis neceſſarij vrgentem extructionem? Toties autem hæc pars locum habet, quoties dilatio periculum allatum eſt.

Suſpectus eſt, qui operas ingerit in inuitum; ait *gloſ. Verbo. Inuitus in l. Si quiquam C. de Epiſc. & cler.*

Circa operationem quemquam ſe non debere habere negligenter dicitur *in l. Si duas 6 ff. de excuſat. tut.* Nec doleant diligentes operam ſuam agri dediſſe culturæ, dicit *l. vlt. C. de alluuion.*

Operæ ſi ad arbitrium relinquatur alicuius, intelligitur ſi æquum ſit arbitrium, habes Verbo. *Arbitrium*.

Ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamen lucrum commune ſit, quia ſæpe opera alicuius pro pecunia valet; ita *Imp in §. De illa verſ. nam & ita de ſociat. in Inſt.* Cum plerumq; pauperior opera ſuppleat quantum ei per comparationem patrimonij deeſt, ait *l. 5. ff. pro ſoc.* Prætium enim operæ, & artis eſt velamentum, dicit *l. Cum duobus 52. §. Si in coeunda ff. eod. tit.* iuxta ſecundum intellectum *gloſ. ibidem Verbo.* Pretium in illis verbis. Vel dic prætium ſcilicet artis, & opera eſt velamentum ipſius artis, vel operæ, vt quaſi pretium ponere videatur, qui artem, vel operam ponit.

Si quis opus, quod perfecit, aſsignauerit, deinde id fortuito caſu aliquid paſſum ſit, periculum ad eum, qui fecit, non pertinere Imp. noſter reſcripſit, ita dicit *l. 1. in fin. ff. de pollicitat.*

Nota quòd infantis ſ nullæ ſunt operæ, *vt infr. de oper. ſeru. l. fin.* Sed pupilli maioris infante ſic, vt dicit *gloſ. Verbo. Infantis in l. Arboribus 13. §. De illo ff. de vſufr.* & probat *l. Cæterum 32. ff. de rei vind.* ibi. Etiam impuberis aliqua opera eſſe poſſunt.

Poteſt dari merces pro ope, ſeu opera præſtita in liberando aliquo aui, ſeu preſſura, vt dicitur *in l. Metum 9. §. Sed licet ff. quod met. cau.* ibi. Cæterum ſi alius vim ſummiſit teneri me non debere. Ego enim operæ potius meæ mercedem accepiſſe videor.

Præfertur imitatio operis origini carnis, dicit *Auguſt. in cap. Quæritur verſ. hinc inde 22. quæſt. 2.*

Probatio dilectionis eſt operis exhibitio *Gregor. in moral.*

Vitium eſt nimis magnum, ſtudium multamque operam in res obſcuras, atque difficiles conferre, eaſdemque non neceſſarias; fuit dictum *Ciceron. quod refert Simanc. de cath. inſtit. tit. 1. num 12.*

Opinio.

Dvplici ſumi poteſt. Primò quatenus denotat æſtimationē, ſeu famā, & de ea *gloſ. Verbo Bona fama in Extrauag. vnic. de prabend.* ſic ait. Cùm æſtimatio, quæ idem eſt, quod opinio, ſit illæſæ ideſt non diminutę dignitatis, ſtatus &c. quæ multum cooperari dicitur, cum per eam nonnulla ad illuminandam veritatem in lucem emergant &c. Et præſumptionem magnam in bonum inducit &c. quare præferenda eſt eius reſeruatio quantiſcumque diuitijs &c. Vnde crudelis dicitur qui eam negligit, *& gloſ. Verbo. Modeſtia in cap. ſuam 9. de pæn.* ibi. Præferenda eſt enim exiſtimationis opinio pecuniario commodo.

Vnde aduerſus eos, qui minuendæ opinionis tuæ cauſa aliquid conceciſſe reperirentur more ſolito iniuriarum iudicio experiri potes, *ait l. 3. C de iniur. licet* opinio non lædatur per libellum f moſum *l. Vnic. C. de libell. fam.* ibi. Huiuſmodi autem libellus alterius opinionem non lædat.

Læditur verò cum aliquis per ſententiam damnatur ſuper crimine latam, *vt in l. Et ſi libidine C. ad l. Iul. de adult.* ibi.

Ex

Digitized by Google

Ex eiuſmodi ſententia grauatam potius opinionem, quàm infamia afflictã eſſe manifeſtam eſt.

Inuiolatæ exiſtimationis manet mulier, quæ ſtuprum vi compreſſa eſt, habes verbo *Mulier*, & alia circa hanc opinionem dicuntur verbo *Fama*.

Secundo quatenus denotat opinari, ideſt credere ex veriſimilibus coniecturis quod verum eſt. Vnde dicit *Bald in l. Cum antiquioribus num. 6. C. de iur. delib.* ita vehemens opinio eſt quando ex probabilibus coniecturis credit id, quod verum eſt, licet certitudinariè non nouerit; *& Diuus Thom. 2. 2. q. 1.* definit quòd ſit opinio actus intellectus declinantis in vnam partem cum formidine alterius. Et propterea dicitur opinio eſſe quid facti, & non iuris, quia ius non diſponit de actibus animæ, vt *dixit Bald. in l Voluntatis nu. 7. C. de fideic. per l. Bonæ fidei 48 ff. de acquir. rer. dom.* ibi. illud ad factum pertinere; vt quis bona, aut mala fide poſſideat coniuncta *Gloſ. ibidem Verbo Poſſideat*, dum ita quærit, & ſoluit. Sed in quo eſt vſucapio iuris, & fides facti? Reſpond. quia vſucapio à iure inducitur, *vt in princ. de vſucap. in Inſt.* Sed fides non à iure, ſed ab hominis conſcientia deſcendit.

Eſt autem hæc opinio potentiſsima. Nam etiam naturalia deſideria finita ſunt ex falſa opinione naſcentia, vbi deſinant, non habent, nullus enim terminus falſò eſt vt dixit. *Senec. lib. 2 epiſt. 16. ad fin. & epiſt. 79. ad medium ſic.* Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt &c. Ad opinionem dolemus, tam miſer eſt quiſq; quam credidit.

Et adeo potens vt etiam contra ipſam veritatem omnium potentiorum potentiſsimam, *vt per Eſdr. 3. cap. 3. 12. cap. 4. 35.* Se extollat, & præualere velit. Ecce enim inuenies quam plura, pro illa contra hanc, iura decidentia *In l. Quia poterat 4. ff. ad Trebell.* ita. Opinio enim vel metus, vel color eius, qui noluit adire hæreditatem inſpicitur, non ſubſtantia hæreditatis, nec immerito. Non enim præſcribi debet hæredi inſtituto cur metuat hæreditatem adire, vel cur nolit; cum variæ ſint hominum voluntates quorumdam negotia timentium, quorumdam vexationem, quorumdam æris alieni cumulum, tametſi locuples videatur hæreditas; quorumdam offenſas, vel inuidiam; quorumdam gratificari volentium ijs, quibus hæreditas relicta eſt, ſine onere tamen ſuo; & *in l. Is qui putat 15. ff de acquir. hered.* ibi. Nam plus eſt in opinione, quàm in veritate. Nam pro vero plerumq; ponitur quod eſt in opinione *inquit Gloſ. verbo Admittatur in l 3 §. Si pater ff. de bon. poſſ cont. tabulas, & Gloſ. vlt. in l. Hæredi 32. ff. de acquir. hered.* ibi. Nota quòd hic, & in ſuperioribus caſibus inſpicitur potius opinio, quam veritas. Item *Gloſ. verbo Libertate in §. Sed ſi aliquis de teſtam in Inſt.* ibi. Et ſic plus valet quod eſt in opinione, quàm quod eſt in veritate, & ſæpe alibi, *vt in cap. Nuper 4. de bigam.* ibi. Licèt obuiet ex aduerſo quòd opinioni ſit veritas præferenda.

Verum quòd veritas præferri debeat opinioni, eſt tenenda concluſio, & probatur ex eodem *cap. 4. l. 2. § Si ſub conditione ff pro empt.* ibi. Contra ſi extitiſſe ignoret, poteſt dici ſecundum Sabinum (qui potius ſubſtantiam intuetur, quàm opinionem) vſucapere eum poſſe *l. 1. ff. pro donat.* ibi. Nec ſufficit opinari, ſed & donatum eſſe oportet *l. Intra quatuor 10. ff. de diuerſ & temporal.* ibi. Quadriennij tempus, quod bonis vacantibus præſcriptum eſt, non ex opinione hominum, ſed ex ſubſtantia vacantium bonorum dinumerabitur; & *in l. 2. §. Si à pupillo ff pro empt.* ibi. Vt hic plus ſit in re, quàm in exiſtimatione; *cap. Cum Bertoldus 18. de re*

re iudic. ibi. Ne tamen præiudicaret opinio veritati & *gloſ. verbo Fit furtũ in l. Vulgaris* 21. *§. Sed & ſi quis ff. de furt.* ſic. Cum potius veritas, quam opinio ſpectanda ſit, & *Verbo In partem in §. vlt. de vulgar. in Inſt.* ibi. Conſiderata magis veritate, quàm opinione, &c. quod verius eſſe videtur veritate magis attenta; vnde facit illud generale veritatem ſpectandam; nam plus valet quod in veritate eſt, quàm quod in opinione *§. Si quis rem deleg. in Inſt.* Vnde veritati omnis opinio debet ſuccumbere ait *Gl. Verb. Veritatem in Extrauag.* 1. *de conceſſ. prab.* Et in ſpiritualibus veritas opinioni præfertur, vt inquit *Apoſtill. ad cap. Vlt. de pænit. & remiſſ. lib. 6.*

Et denique eſt *tex. optimus in l. Cum quidam §. Quod dicitur ff. de acquir. hared.* dum ita dicit. Toties igitur ei ſua præſumptio proficit quoties concurrit cum veritate. Iura verò quæ præferunt opinionem veritati procedere in his, quæ ſolo animo conſiſtunt, dixit *Gloſ in d. l. Is qui putat* 15. *ff. de acquir. hared. Et Gloſ. Verbo Videntur in d. c.* 4. *de bigam.* ſic. Verum eſt quod veritas præfertur opinioni. Alia caſualia ſunt, vt ſcilicet ſtetur potius opinioni, quam veritati, vt in fauorem contrahentium, & odium decipientium, vel ſententiarum, vel in fauorem prolis. Vnde verſus.

Teſtamenta, fauor, odium, ſententia, proles
Ex iſtis cauſis præfertur opinio veris.

Opinio communis quod ſequenda ſit, probat *l.* 4. *ff de his qui not. infam.* ibi. Et generaliter ita omnes opinantur, & ibidem *Apoſtill.* ſic. Hic habes tex. pro eo, quod dicitur quòd communis opinio eſt inſequenda ſecundum *Bart.* hic. Eſt etiam *tex. in l.* 1. *§. Vlt. ff. de vſufr. accreſ.* ibi. Omnes enim authores de hoc conſentiunt. Sed hoc intelligendum puto ſi melioribus fulſità ſit rationibus; nam multoties poterit vnius forſitan, & deterioris ſententia, & multos, & maiores aliqua in parte ſuperare, vt conſiderauit *Iuſtinian. in l.* 1. *§.* Sed neque ex multitudine authorum, quòd melius, & æquius eſt iudicatore *C. de veter. iur. enucl.*

Inſuper ſi duorum (qui aliàs ſunt in opinionibus oppoſiti) authorum fuerit cõcors opinio, prout communiter accidit inter *Bart. & Bald.* ſine dubio eſt tenenda; nam ſic & eodem modo erant in opininnibus contrarij Iulianus, & Marcellus Iuriſconſulti, & in caſu, de quo in *l. Si ſeruus ſeruum* 27. *§. Serui autem dixit Vlpian.* ita. Et ait Iulianus teneri, & veriſsimum eſt cum, & Marcellus conſentiat *ff. ad l. Aquil.*

Si quis autem adeo procax fuerit, vt non ratione, ſed probris putet eſſe certandum, opinionis ſuæ immunitionem patietur, dicit *capit. Infames §. Si quis* 3. *quæſt.* 3. quæ verba fuerunt deducta ex *l. Quiſquis* 6. *C de poſtul.* & Papa Innocentius *in cap. Nunquid non erunt ad fin.* 28. *quæſt.* 1. ſic. Quæ ratio eſt hoc malum detendi, & vacua magis opinione iactari, quam aliqua authoritate roborari.

Opinio verò fatua nihil operatur, vt dixit *gloſ Verbo. Putaueris per tex. ibi. in l.* 1. *ff. quæ ſent ſin. appell.* vbi Apoſtill. dicit. Adde tamen quod opinio fatui aliquando attenditur; ſicut de fatuo illo Pariſienſi, qui decidit quæſtionem de paupere, qui comederat panem ſuũ ad odorem aſsi, vt dicunt Canoniſtæ in *cap. Ad noſtram de conſuet.* pro quo facit, quod tradit *gloſ.* ridicula de alio fatuo Romano diſputante cum ſapiente Græco, non verbis, ſed nutu, quam videas *in l.* 2. *Verbo. Conſtitui ff. de orig. iur.*

Sed quid ſequemus vbi opiniones ſunt, & iu-

ſura, & varia videntur? Reſpondet *gloſ. Verbo Ambiguum in cap.1. de Iud. lib.6.* Quod ambiguum eſt. Remanebit ergò indeciſum? non, ſed poteris iudicare ſecundum eam, quæ tibi melior videbitur. *Nam & Innoc. 3. in cap. litteras 13. de reſt. ſpol.* in quæſtione ibi propoſita de vxore petente reſtitutionem ad matrimonium, & oppoſita exceptione de inualiditate eius in gradu prohibito; tres ponit opiniones, & nulli adhærens reliquit indeciſam, vt quiſque poſsit decidere ſecundum quam ſequi maluerit, ita dicens. Diuerſæ ſunt ſententię diuerſorum alijs aſſerentibus reſtitutionem faciendam, alijs ſentientibus in contrarium nonnullis viam mediam eligentibus &c. Nos autem ad præſens nullam de prædictis ſententijs reprobamus, nec euiquam earum aliquod præiudicium ex noſtra reſponſione volumus generari, *vbi gloſ.* notauit dicens. Omnibus enim iuris authoritatibus ęqua prærogatiua ſeruanda eſt, & *Apoſtill.* ſic. Hiero. ſuper Daniel. Periculoſum eſt de magiſtrorum Eccleſiæ iudicare ſententijs. Ipſe tamen dixit ad Alexand. Non doctoris opinio, ſed doctrinæ ratio ponderanda eſt, *gloſ. verò Verbo. Deinceps in Extrauag. Cum inter de verb. ſig.* ſic. Opinio doctoris magni inducit cauſam probabilis erroris.

Poterit etiam quando ita erunt opiniones iuribus, & rationibus æqualiter fulſitæ, media eligi, vt dixit *gloſ. Vlt. in cap. 3. de cenſib.* ibi. Et opinio media magis amplectenda eſt, iuxta illud. Medium tenuere beati, & illud.

Inter vtrumque vola medio tutiſſimus ibis.

nam hæc, vt plurimum, conciliat contrarias, ita enim fecit *Vlpian. in l. Si finita 15. §. Item videamus verſ. Illud quæritur dum in caſu*, de quo ibi dicit ita. Labeo ait ex quo decretum eſt. Sabinus ex quo ventum eſt in poſſeſsioně. Ego puto cauſa cognita modò hanc, modò illam ſententiam probandam *ff. de damn. infect.* Sic ergo iure peritus debet mutare opinionem ſuã, & expedit mutare, vt dixit *gloſ. Verbo. Opinio in cap. vides 23. quæſt. 6. & facit capit. Certè 12. quæſt. 1. vbi Aug.* ita. Ecce in conſpectu Dei, & veſtro muto conſiliũ, *& l. Diui 17. ff. de iur. patron. vbi Vlpian.* teſtatur de Imperatoribus, qui antea fuerant amplexi opinionem Proculi, & Voluſij Metiani, in caſu, de quo ibi; poſtea alijs iuris peritis adhibitis, & ipſo Metiano plenius tractato negotio contrariam ſunt ſequuti. Varijs namque ex cauſis format quis ſuam opinionem, & mutat, vt dixit *gloſ Verbo. Ab eis in l. 1. §. In cauſa ff. de quæſtion.*

Eſt etiam benignior opinio eligenda, vt deducitur ex *l Benignius 17. de legib. & ex l. In ambiguis ff. de iu. dot. cap. vlt. de ſent. & re iud.* vbi duabus ſententijs contrarijs prolatis tenet ea, quæ pro reò eſt. Benignior autem erit quando pro matrimonio libertate, dote, ſeu teſtamento fuerit opinio, vt ex eodem *cap. vlt. apparet*, & de teſtamento eſt *l. Si pars* 10. ibi. Humanius erit ſequi eius partis ſententiam, quæ ſecundum teſtamentum ſpectauit *ff. de inoffic. teſta* & de libertate *l. Inter partes 38. ff. de re iud.* ibi. In liberalibus quidem cauſis (ſecundùm quod à Diuo Pio cõſtitum eſt) pro libertate conſtitutum tenet. De dote *d. l. In ambiguis*. De religione *l. ſunt perſonæ 43. ad fin. ibi.* Strictam rationem inſuper habemus, quę numquam in ambiguis religionum quæſtionibus omitti ſolet. Nam ſummam eſſe rationem, quæ pro religione facit *ff. de relig. & ſumpt. fun.*

Ora-

Oratio, & orator.

SI illud primum verbum ſumas, quatenus ad Deum ſit, oratio eſt, ſecundum *Aug. lib. de Verb. Domin.* quædam petitio, & alibi. Eſt pius mentis affectus directus in Deum, & plerumq; ne pigriretur, in vocem prorumpens. Vel oratio eſt congeries vocum in Deum tendentium ad aliquid impetrandum. Et ſecundum Damaſcenum eſt aſcenſus intellectus in Deum, vel petitio deſcendentium à Deo. Dicitur autem quaſi oris ratiò, vt ſcilicet rationabile petatur, aliàs non eſſet oratio, & per hoc videtur, quòd debeat eſſe vocalis, de quo infra dicitur.

Hinc diuidi in quatuor ſpecies ſatis liquet *ex Apoſtolo 1. Thimot. in princ.* ibi. Obſecro primum igitur omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones. In obſecrationem, qua quis compunctus pro commiſsis veniam deprecatur; orationem, per quam fit aſcenſus intellectus in Deum, vel per quam aliquid Deo vouetur, vel offertur. Poſtulationem, quam conſtitutus in ſpiritus feruore pro alijs ſolet emittere. Gratiarum actionem, quam mens Deo refert per exceſsum ineffabilem recolendo præterita Dei beneficia, vel contemplando præſentia, vel proſpiciendo futura iam preparata dilectis; ita refert ex *Caſsian. gloſ. magna*, Verbo Orationes *in Clem. vnic. de reliq. & vener. Sanct.*

Vel ex Bernardo per dictã gloſ. relato dic quod obſecrationes fiunt affectu verecundo, [illegible] puro, poſtulationes amplo, gratiarum actiones deuoto.

Omnis ergo oratio porrigenda eſt ad Deum iuxta *illud Matth. 6.* Cum oraueritis dicite pater noſter, &c. Ad Sanctos autem porrigi poteſt, non tamquam per ipſos implenda, ſed vt precibus, & meritis ipſorum exaudiatur à Deo; patet hoc ex modo orandi, quo vtitur Eccleſia; ad Chriſtum enim non dicit ora pro nobis, ſed audi nos, vel miſerere nobis, ad Sanctum dicit ora pro nobis. Et tenent Theologi, quod Sancti orationes noſtras cognoſcunt; vnuſquiſque enim beatus tantum in eſsentia Dei videt, quantum perfectio beatitudinis requirit; hoc autem requiritur ad perfectionẽ beatitudinis, vt homo habeat quicquid velit, nec velit aliquid inordinatum, ſed recta voluntate quilibet cognoſcere vult quæ ad Deum pertinent: ergo etiam Sancti, cum eis nulla rectitudo deſit, hoc volunt. Oportet igitur, quod vota hominum orationes, & deuotiones in verbo cognoſcant. Nam ad eorum gloriam pertinet quod auxilium egentibus præbeant ad ſalutem; ſic enim Dei cooperatores efficiuntur.

Et ſi dicas ſolus Deus cognitor eſt cordium, iuxta *cap. Tua* 34. ibi. Apud diſtrictum iudicem, qui ſcrutator eſt cordium, & cognitor ſecretorum, *de ſimo.* cum concord. Reſpondeo, quod cordium cogitationes ſolus Deus nouit per ſe ipſum; ſed tantum alij cognoſcere poſsunt, quantum eis reuelatur, vel per viſionem verbi, vel alio modo. Fatendum ergo, quod orationes, quas ad Sanctos verbo, vel corde dirigimus Deo manifeſtantę cognoſcunt.

Porrigenda eſt oratio per bene diſpoſitũ, contritum, & pænitentem, quia cum is, qui diſplicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur, vt *in cap. 1. 49. diſt.* vbi etiam not an orationes malorum proſint ijs, pro quibus orant; an autem peccatores Deus exaudiat? prædicta gloſ. diſputat quam videas, à qua omnia dicta, & dicenda de hac materia deduxi.

Orare debemus principaliter ſalutifera

Mat-

Matth. 6. ibi. Primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. Et licèt *Valer. lib. 7. cap. 2.* dicit, quòd Socrates quaſi quoddam humanæ ſapientiæ terreſtre oraculum nil vltra petendum à diis immortalibus, arbitrabatur, quam vt bona tribuerent; patet tamen ex oratione Dominica, quod etiam aliquid determinatè petere poſſumus. Vnde Aug. ad Probam dicit, quod ad Deum id licèt orare, quod licet deſiderare; dicens quod oratio Dominica oſtendit etiam temporalia à Deo peti poſſe, dum dicit. Panem noſtrum quotidianum &c. Tenent ergo Theologi, quod temporalia à Deo orando petere poſſumus, non vt finem conſtituamus in illis, ſed vt ſint adminicula beatitudinis conſequêdæ; vt ſcilicet quaſi inſtrumentaliter nobis deſeruiant ad ſuſtentationem vitæ corporalis exercendæ ad actus virtuoſos.

Dicit etiam gloſ. prædicta ex Hoſt. quod 14. requiruntur in oratione, ſcilicet quòd ſit fidelis, ſecura, humilis, diſcreta, deuota, verecunda, ſecreta, pura, lachrymoſa, attenta, communis, ſeruida, operoſa, aſsidua. Sed tu quantum ad præſens membrum pertinet, breuiter dic quod modus orandi requirit humiliationem corporis, deuotionem cordis, attentionem, & breuiloquium, De primo *Eccleſiaſt.* 35. 21. ibi Oratio humiliantis ſe, nubes penetrabit, *& ca. vbi periculum §. Quia verò* ibi. De inſtantia orationis humilis, & deuotæ ſperandum *de elect. lib. 6. & Cyprian. lib. de oratione Domin.* hic. Sit orantibus ſermo cum diſciplina, quietem cõtinens, & pudorem. Incuruatio tamen, vel corporis humiliatio, non ref ctionis, ſed deuotionis obtentu fieri debet, vt dicit Caſſian. De ſecundo probatur *ex cap. Magna 7. ad fin.* ibi. Deuotius vacans orationibus *de vot. & ex d. §. Quia vero, & ex Aug.* Quid prodeſt ſtrepitus labiorum, ſi mutum eſt cor? & Gregor. Moral. Veraciter ora e eſt amaros in compunctione gemitus, non verba compoſita reſonare, & ibidem. Animarum verba ſunt ipſa deſideria, in quibus tanto quis minus clamat, quanto minus deſiderat. De tertio patet hic, & in *cap. Nunquam de conſecrat. diſt. in princip. ibi.* Dicatur ad verbum oratio, coniuncta *gloſ. ibidem, & Cyprian.* Nil aliud cogitet animus, quam id ſolum, quod precatur *in cap. Quando autem de conſecr. diſt. 1. & dicit Gregor.* quod illam orationem Deus non audit, cui ille qui orat, non attêdit.

Dicunt autem Theologi hoc intelligendum quando attentio nullo modo orationi coniungitur; non enim requiritur, quod attentio ſemper maneat in oratione per actus eſſentiam. Vnde *pſalm. 37.* Cor meum dereliquit me. Satis enim eſt quod maneat per virtuté, quod eſt quando cum bona intentione, quis ad orationem accedit, etiam ſi id proſequutione mens ad alia rapiatur; ſemper enim primæ intentionis vis permanet, niſi tanta ſit euagatio, quod attentio omnino depereat, & tunc locus eſſet ei, quod dicit *Cyprian. lib. de oration. Domin.* ibi. Quomodo audiri à Deo te poſtulas, cum ipſe te non audias? & Beatus Bernar. Cauſamur nobis deeſſe gratiam: ſed iuſtius ipſa gratia conqueritur nonnullos deeſſe ſibi, & Caſſian. Nunquam orat quiſquis etiam flexis genibus ſi vagatione diſtrahitur.

De quarto *Matth. 6.* ibi. Cum oraueritis nolite multum loqui, & facit *cap. Non mediocriter* ibi. Nunquid verborum multitudine flecti Deus, vt homo poteſt? Non enim verbis tantum, ſed corde orandus eſt Deus. Quapropter melior eſt quinq; pſalmorum decantatio cum cordis puritate, ac ſerenitate, ac ſpirituali hilaritate, quam totius pſalterij modulatio cũ ãxietate cordis, atq; triſtitia, & vide *gloſ. vl in c. pen. de*

 ætat.

Digitized by Google

etat. & qualit. Nec tamen putes breui loquium eſſe de neceſsitate orationis, nam oratio non ſolum ſecundum ſuam cauſam, quæ eſt deſiderium charitatis; ſed etiam ſecundum ſe ipſam poteſt eſſe diuturna; nam & de Chriſto legimus, quod pernoctauit orãdo *Luc.6.*& quod prolixius orauit *Luc.22.& 18 in princ.* ibi. Oportet ſemper orare, & non deficere, facit 86. *diſt.cap. Noſſe* ibi.Orationi pernoctanter inſiſtimus; ſed quia vt dicit *Aug.ad Probam.*Multum loqui in orando, eſt rem neceſſariam ſuperfluis agere verbis; cum plerunq; hoc negotium plus gemitibus, quam ſermonibus agatur; ideo monemur ad breuiloquium,nam vt inquiunt Sancti,frequens, & breuis debet eſſe oratio,ne immorantibus nobis aliud cordi noſtro inſerat inimicus.

Quærit deinde prædicta gloſ.an oratio debeat eſſe vocalis? & reſpondet cum Theologis,quòd communis oratio,quę fit per miniſtros Eccleſiæ in perſonam populi, vt innoteſcat ei, pro quo fit ex inſtitutione meritò debet eſſe vocalis; ſed ſingularis quam quis pro ſe,vel alio porrigit,de neceſsitate non eſt vocalis; adiungitur tamen vox ex triplici ratione, vt per eandem gloſ. ne omnia tranſcribam, vide eam vbi alia curioſa de materia.

Eſt & alia gloſ. *verbo. Frequentius in cap. 3. de ſepultur.* vbi quærit ſic. Nonne tantum valet generalis oratio, quantum ſpecialis? & reſpondet ita; *ex ſuperstitat. cap.Non mediocriter,* & addit. Illa eſt cauſa, quia Spiritus Sanctus ad menſuram non datur *de conſecr. diſt 4. cap. Quærit*. Sed præſumptio eſt, quod plus proſit ſpecialis oratio,quã generalis,& quidẽ honor amplius videtur deferri illis,pro quibus ſpecialis fit oratio

Si vero ſumas orationem quatenus homines inter ſe publicè, vel priuatim, aut in ſcriptis vtuntur, vt dicit *Senec Epiſt. 40. in fin.* ſic. Quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit, ita oratio preſſa, non audax; ſumma ergo ſummarum hæc erit tardi loquium te eſſe volo.

Et *in epiſt.* 115. Itaque vbicunq; videris orationem correptã placere ibi quoq; mores à recto deſiuiſſe non erit dubiũ.

Quoties in ſtipulationibus ambigua oratio eſt, commodiſsimum eſt id accipi, quo res de qua agitur, in tuto ſit, ita diſponit *l.80. ff.de verb. & oblig.*

Dicitur autem oratio ambigua, vel propter æquiuocationem, vel propter amphibologiam, vel compoſitionem, vel diuiſionem, vel generalitatem,vel conſimilium,vel alternationem, vt per totum hunc titulum. Aequiuocatio eſt in dictione, vt cum vna dictio æqualiter, ſignificat plura. Amphibologia fit in in oratione, vt littus aratur,nam propriè ſignificat terram ſcindi, tranſumptiuè operam perdi; in compoſitione, & diuiſione ponas exemplum in hac oratione, duo & tria ſunt quinq; ſecundum quod eſt diuiſa eſt falſa; nam tunc intelligitur, quòd duo ſunt quinque,& tria ſunt quinque, quod eſt falſum, ita ponit *gloſ Verbo. Ambigua in d.l.* 80.

Cum ſignificatio non ex vniuerſo, ſed ex aliquo ſumitur, ſi veri aliquid inſit, veram efficit totam orationẽ,ſicut è contrario duæ orationes pugnantia continentes. ſimul falſæ ſunt, ita inquit *l. Si is, qui 14. §. Si quis ita verſ. vtrum ita ff. de reb. dub.*

Dubia oratio in fauorem alicuius prolata, in odium eius non debet interpretari, vt probat *l. In oratione 30. §. Tamet ſi in fin. ff. ad l. falcid. ibi.* Sed id veriſimile non eſt cum talis oratio magis ipſius cauſa,quàm contra ipſum poſita videatur,

Pluralis oratio conuertitur in ſingularitatem, & è contra ſingularis ponitur pro plurali probat *gloſ. Verbo. Omnes in §. 1. de iur. perſon. in Inſt. & ibidem Apoſtill.* ſic. Intellige iſtud verum quando eſt collectiuum, vel rationis poſitas, vel connexitas hoc inducit,

Ora-

Oratio imperfecta perficitur ex voluntate teſtatoris, inquit *Bart per tex. ibi. in l. ſi in teſtamento ſcriptum eſſe* hæres meus aureos centum Licino damnas eſto,neq;ad ſcripſiſſet, dare, deberet ei legatum conſtat 109. *ff. de legat.* 1. Perficitur etiam ex præcedentibus, & ſequentibus,ſi congrue fieri poteſt, idem *Bart. per tex. ibi in l. Cum Pater* 79. *§. Cum imperfecta* ſcriptura inuenitur, ita demum verbum fideicommiſsi, vel legati, quod præcedit, vel ſequitur ad communionem aſſumitur, ſi dicto ſcriptum congruat

Oratio vniuerſalis, vt noſtri dicunt, tantam vim habet, quantam ſpecialis, ſeu particularis, vt deducitur *ex l. Si duo* 52. *ad fin.* ibi. Quantum enim facit in totum denegata, tantumdem valet, ſi in ea re, de qua agitur, denegata ſit *ff. de admin. tut. & facit l. Si chorus, aut familia* legetur,perinde eſt quaſi ſinguli homines legati ſint 77. *ff. de legat.* 3. Quod limitabis, vbi ratio eſt diuerſa, vt per *Bart. in l. Pluribus ff. de legat.* 2.

Orator ſumitur pro doctoribus artium, vt inquit *gloſ. in l. Lege Iulia Verbo. Oratores,*ibi,ideſt doctores artium *ff. ad l. Iul de vi. pub.* Sumitur etiam pro Grammaticis *in l.* 2. *C de profeſſor. & med.* ibi. Grammaticos, ſeu Oratores decreto ordinis probatus, ſi non ſe vtiles ſtudentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari poſſe incognitũ non eſt.

Sumitur etiam orator pro qnolibet ambaſciatore,ſeu legato,de quo agit *Extrauag.* 1. *de elect. inter com.* fic. Aſſerenti namque cum mandatis Principis ſe veniſſe credendum non eſt, niſi hoc ſcriptis probauerit. Nec ſimiliter creditur ſe aſſerenti legatum. Nunquam enim Apoſtolicæ ſedis moris fuit abſque ſignatis apicibus vndecumq;legationem ſuſcipere; ſed nec dicenti ſe delegatum ſedis eiuſdem creditur, vel intenditur, niſi de mandat. Ap. fide doceat oculata

Officium Oratoris, ſeu Ambaſciatoris poſſe quem cogi recipere notauit *gloſ.* 1. *per tex. ibi. in l. Si quis* 16. *C. de decurion. lib.* 10.

Ordinarius

Qvem vocabis ordinarium? quærit *gloſ. verbo. Ordinario in Extrauag. vnic. de prabend.* & reſpondet ita; videtur, quod Epiſcopu n, cum præordinator dicatur in cunctis &c. Et quia omnes Eccleſiæ cum ſuis iuribus in eius poteſtate conſiſtant, & regendæ ſint parrochiæ ſub eius tuitione *Bart. vero in l. Ambitioſa collat. vlt ff. de decret ab Ord. fac.* ait. Ordinarius dicitur is, cui populus committitur.

Differt autem Ordinarius a Diœceſano, quia iſtius appellatione non ven Ordinarius, niſi quo ad ea, quæ competunt ei iure ordinario, vt notauit *gloſ. ſing in Clem* 1. *Verbo. Diœceſanis de iur. patr. vbi Cardin. l. not. & gloſ Verbo.* Locorum ordinarijs *in Clem. vnic. de teſtam.*

Ordinarius abſoluere poteſt ab excommunicatione iuris eum, qui occupauit fructus ſequeſtratos à iudice iuxta terminos *Clem. Vnic. de ſequeſt. poſſeſſ.* vt notauit ibidem *gloſ. verbo. Nullatenus* abſoluatur, dum dicit per ordinarium qui aliàs his cõ ur ẽ ibus abſolu re poterit *in cap. Nuper de ſent. excomm & in caſu Clem. vltim. ad fin. de ſtat. monach.* & eſt generale quod vbi Papa non reſeruat, abſoluit Ordinarius,vt notauit ibidem *glo. vlt.* & iam dixiſti Verbo. Epiſcopus iſtẽ eſſe in diſpe ſat onibus, vide etiã *Conc. Trid. ſeſſ.* 24. *c.* 6. *de teſta.*

Ordinarij ſunt delegati Apoſtolici in caſu *Clem. pen. de ſent. excom & de haret. Clem. Abolenda & de ſuppl. neglig pral. Clem.* 1. *& d. Clem. Vlt. de ſtat. monach.*

De iudicibus vero ordinarijs ſatis, ſuper que habes Verbo. Iudex.

Ordo.

QVatenus eſt ſacramentum nullus debet ordinari, niſi ad id idoneus reperiatur, vt diſponitur *in capit. Accepimus* 13. *de atat. & qualit.* ibi. Licèt igitur in ordinationibus clericorum illam tu, ac prædeceſſores tui diligentiam debueritis adhibere, vt minus idonei non ordinarêtur à vobis, ac ideo poſt promotionem eorum, exceptionem non poteris prætendere contra illos, niſi poſtquam promoti fuerint, reddiderint ſe indignos.

Hinc etiam *in d. cap. Accepimus*, dicitur. Quos à te, vel prædeceſſoribus tuis ordinatos fuiſſe conſtaret, eò præſertim, quòd ad obtinendum beneficium debes idoneos reputare, quos ad ordines ſuſcepiſti.

Sciant tamen Epiſcopi non ſingulos in ea ætate conſtitutos debere ad ordines aſſumi, ſed dignos dumtaxat, & quorum probata vita Senectus ſit; ſic ait *capit. Nullus* 12. *de reform. ſeſſ.* 23. *in Conc. Trid.* Sanctius enim eſt, maximè in ordine ſacerdotum, paucos bonos, quàm multos malos habere miniſtros, proclamat *cap. Cùm ſit ars de atat. & qualit.* Litteras verò omnino ignorantes nolumus, neq; vnum ordinem ſuſcipere clericorum vetitur *in Auth. Quom. oport. Epiſcop in §. Hac autem coll.* 1.

Si furtiuè quis, & clandeſtinè ordinatus fuerit ſine examinatione, & conſenſu ſuperioris recipit verum ordinem, ſed non habet executionem ipſius ordinis, niſi ex diſpenſatione, vt notauit *Abb. per tex. ibi in cap.* 1. *num.* 1. *de eo, qui furt. ord. ſuſc.*

Omnes quatuor minores ordines poteſt quis recipere eadem die, vt notauit *glo. pen. in cap.* 3. *de temp. ordin.* his verbis. Et videtur quòd omnes minores ordines poſſit aliquis ſimul recipere ex eo, quòd dicit poteſt promouere vnum ad minores, quia indeterminatè dixit ad minores, de omnibus poteſt intelligi per alia iura, quæ allegat, & de facto obtinet, niſi conſuetudo repugnet, quæ ſcandalum generaret. An autem Acolytatus, & ſubdiaconatus poſſint eadem die conferri? Dic quod *non ex d. cap.* 3.

Ordo ſacer eſt ſacrum ſignaculum, per quod traditur ſpiritualis poteſtas, & officium, ſecundum *Cardinal. in Clem.* 1. *oppoſit.* 7. *de atat. & qualit.*

Illud verum eſt, quod ex conſtitutione Eccleſiæ introductum eſt, vt qui ad ſacros ordines vult promoueri, prius cõtinentiam debeat profiteri expreſsè, aut etiam tacitè. Eò enim ipſo, quod quis promouetur ad ſacrum ordinem, tacitè intelligitur vouere continentiã, & ſi nulla fiat mentio de voto cõtinentiæ, ita *gloſ. pen. in cap. Cùm olim* 6. *de cleric. coniug. & gloſ. etiam Vlt. in cap.* 3. *de maior. & obed.* ibi. Nec eſt neceſſaria promiſsio continentiæ, cùm ad eam obligetur ordinem ſumendo. Caſtitas enim fundamentum eſt aliarum virtutum, quæ in ordinando requiruntur, quæ multæ ſunt, vt inquit *gloſ. Verbo. Conſtitutam in Auth. Quom. oport. Epiſcop. §. Hac autem coll.* 1.

Ordo ſacer in apoſtaſia ſuſceptus irregularitatem non inducit in caſu notat *gl.* 1. *in cap. Ex parte* 10. *de temp. ordin.* vbi monachus, qui ſe tranſtulit ad alteram religionem, & in ea ordines aſſumpſit, permittitur celebrare, vbi *d. gloſ.* dicit, quòd cauſa dubitandi in eo tex. fuit quia monachus ille fuerat apoſtata.

Per primam tonſuram iuxta formam Eccleſiæ datam ab Abbatibus benedictis, clericalis ordo confertur; inquit *capit. Cum contingat* 11. *de atat. & qualit. vbi etiam not. gloſ.*

Ordinatus tenetur probare ſi dubitatur de eius ordinatione iuxta *capit.* 2. *de cler.*

Digitized by Google

cler. pereg. ibi. Quod niſi de ipſorum ordinatione canonica peridonea tibi conſtiterit argumenta. Ex quo *gloſ.* ibidem ſic infert. Ergo per argumenta fit probatio, & notas *infr. Verbo.* Probatio.

Si quis vinum non poteſt bibere, an poſſit ad ordines promoueri? quærit *gloſ. Vlt. ad med. in cap. Ipſi Apoſtoli 2. quæſtion. 7.* & reſpondet quòd non, eum ipſum miniſtrantem oporteat communicare iuxta *cap. Epiſcopus Deo 1. diſt. de conſecr. & diſt 2. cap. Peracta.*

Ea, quæ ſunt ordinis non poſſunt alijs clericis inferioris gradu demandari, ſed quare? cum aliàs quæ ſunt iuriſdictionis demandentur; interrogat *gloſ. pen. in capit. pen. de conſecr. Eccleſ.* & ſic reſpondet. Hæc poteſt eſſe ratio, quia iuriſdictio ſola voluntate committitur, ſiue delegatus fuerit, ſiue ordinarius, & reuocatur &c. ſed collatio ſacramentorum non infertur ſola voluntate, vel verbò imò facto eſt opus quia neceſſaria eſt viſibilis vnctio, & exterior, quę eſt ſignum interioris vnctionis in corde, quæ perpetua eſt, & amitti non poteſt &c. & ita patet, quòd non poſſunt taliter demandari, ſicut iuriſdictio, vel reuocari, & talia conferri non poſſunt, niſi ab eis, qui habent ea per collationem.

Regulare tamen eſt, quòd qui non poteſt ordinare, non poteſt iudicare, nec e conuerſo, vt ponit *gloſ. in cap. Cum in diſtribuendis 12. de temp ord.* niſi in caſu ſpeciali, de quo ibidem tex. vbi ordinatus à Papa non poteſt ab alio ordinari, & tamen poteſt ab Epiſcopo ſuo iudicari. & dicit prædicta gloſ. id eſſe propter excellentiam ſuperioris, qui manum impoſuit, & licèt ſit onus in hoc, quòd non poſſit ab alio ordinari, in multis tamen eſt honor, quia non poteſt niſi pluribus teſtibus conuinci &c. Item quia maior honor ei debetur, quam alijs &c.

Ab Eccleſiaſtico ordine omnis auaritię ſuſpicio abeſſe debet, ex *Trid. ſeſſ 21. cap. 1. de reform.*

Ordinatio etiam dicitur quando quis nominatur, ſeu eligitur in decurionem, vt per *gloſ vlt. in l. Decurio* 41. *per tex.* ibi. Ordinationem, quæ per plurimos citò definiri ſolet C. *de decurion lib.* 10. & apud Romanos tres fuiſſe ordines ſatis conſtat. Senatorium ſcilicet, Equeſtrem, & Plebeium. Senatorius ordo primus erat, qui & ampliſsimus dicebatur; poſt hunc Equeſtris ordo medius erat, à quo ad Senatorium ordinem aſcendi poterat. Tertius, & infimus ordo Plebeius dicebatur, quo ordine continebantur, qui ciues Romani, & ex aliqua tribu eſſent. prout dictis verbis notauit *Apoſtill. ad gloſ pen. in l. Cum te* 10. C. *de nupt* Et ad prædictos ordines, ordine, & gradatim aſcendebatur, vt patet *ex l Vt gradatim ff. de muner. & honor. & dixitti Verbo.* Honor, prout etiam ſeruari debet in oneribus, in quibus ſeruari ordinem dicis Verbo. Onus. Quod etiam in ordinibus, de quibus ſupra proximè dictũ eſt, obſeruari debere præcipit *Trid. in capit. Minores* 11. *de reform ſeſſ.* 23. ibi. Atque ita de gradu in gradum aſcendant, vt in eis cum ætate vitæ meritum, & doctrina maior accreſcat, quod & bonorum morum exemplum, & aſsiduum in Eccleſia miniſterium, atque maior erga presbyteros, & ſuperioris ordinis reuerentia.

Et quod ordo ſæpe inſpiciatur, & ſeruetur probant iura quam plurima in primis ordo ſcripturæ in mandatis Papæ attenditur *cap. Mandato noſtro* 10. ibi. tunc ſcripturæ ordinem ſeruare habebis *de praben. lib. 6. & ibidem gloſ. ſcriptura, & in cap Quorundam de elect. & cap. pen. de ſepult. eod. lib.* & in teſtamentis hunc ordinem attendi. quia deſignat ordinem voluntatis, & proceſſus dicit *Bald. in ſum. l. quoties* 41. *per*

tex.

Digitized by Google

tex. ibi. poteſt dici prius Titio deinde Mænio legatum *ff. de vſufr.* & probat expreſſe *l. cum pater 79 §. A te peto* marite ſi quos liberos habueris illis prędia relinquas, vel ſi non habueris, tuis ſiue meis propinquis aut etiam noſtris liberis. Non eſſe datam electionem, ſed ordine ſcripturę factam ſubſtitutionem reſpondi *ff. de legat. 2. & idem l. Haredes mei 57. §. Peto a te* coniuncta *gloſ. vlt. ff. ad Trebell. & in l. Generaliter §. Proinde verſ. Quid ergo ff. de fideic. lib.* ibi. & fortaſſe quis recte dixerit ordinem ſcripturæ ſequendum, *& in l. ſi quis* habens creditores, plures manumiſerit non omnium libertas impedietur, ſed qui primi erunt, liberi erunt *ff. qui, & à quib. notat etiam gloſ. in l. Si ſeruus communis 37. ff de ſtip. ſeru.* facit etiam, quod notauit *gloſ. Verbo non tamen in addit. in §. 2 de legit. agna ſucc. in Inſt.* ibi & ſic nota ſecundum Ang. diſpoſitionem abſolutam debere intelligi ſecundum ordinis prærogatiuam, quod facit ad eum, qui accepit in emphyteoſim, vel cui legatur aliquid pro ſe, & filijs ſuis, vt videantur vocati ſecundum ordinis charitatem, & id, quod deducitur *ex c. pen. verſ. verum ſi ambo de elect. lib. 6.* ſcilicet quod ex ordine literæ, quis dignior, & potentior deligatur per tex. ibi. Is qui primo in inſtrumento, vel litteris procurationis fuerit nominatus, vbi Apoſt. ait. Quia ex ordine verborum præſumitur ordo intellectus.

Et licet aliqua inuenias iura diſponentia non ad ordinem litteræ, nec prioritatis attendendum eſſe, *vt in l. finita §. Si plures ff. de dam. infect.* ibi, Non ſpectabimus ordinem, ſed habebunt ambo poſſeſsionem, coniuncta *gloſ.* ibi. Nota non attendi ordinem, *& in l. Nec enim ordo ſcriptura ſpectatur ff de ſolut. & gloſ. verbo. non exiſtat in cap. 1. de iuram. calum. lib. 6.* ibi, Nec enim ſemper ordinem ſcripturæ ſeruamus. Ne mireris, quia iſta procedunt quando mens legis eſt certa, tunc enim de ordine ſcripturæ non curatur, vt ponit *Bart. in Summar. l. 5. §. vlt. ff. de ſolut. & probat d. l. Nec enim* ibi. ſed potius ex iure ſumitur, id quod agi videtur. Et non ſolum id in mente legis, ſed in voluntate cuiuſque procedere diſponit *l. Cum pater 79. §. fidei tua* ibi. Nam ordo ſcripturæ non impedit cauſam iuris, & voluntatis *ff. de legat. 2.* quod confirmauit Imperator *in §. Ante haredis de legat. in Inſt.* ibi. ſed quia inciuile eſſe putauimus ſcripturæ ordinem quidem ſequi, ſperni autem teſtatoris voluntatem. Si autem nec de mente, nec voluntate conſtiterit legis, ſeu teſtatoris, certa manet regula ſupra poſita, & declarauit *gloſ. Verbo ſcriptura in d. §.* Ante ibi, ſed non ſimpliciter verum quando teſtatoris voluntas impugnatur.

Eſt ergo amplectendus ordo, & inordinatum nihil fieri volumus, inquit *Imper. in Auth. de hared. & falc. §. ſi quis autem coll. 1.* ordo namque iudicij peruerti non poteſt. Vnde dicitur *in l. 4. C de ſent. & interloq.* Prolatam à præſide ſententiam contra ſolitum iudiciorum ordinem: authoritatem rei iudicatæ non obtinere certum eſt, & in *Clem. 2. de iud. gloſ. vero in l. Si mancipium 34. §. 1. ff. de euict. Verbo. actum in addit.* ſic ait. Proceſſus non videtur valere, quia fuit omiſſus ordo. Sed ſolue ſecundum eundem Bald. quia eſt ordo diuerſarum cauſarum non vnius cauſæ ad ſeipſum. Dicit tamen *Bart. de teſtam. l.* ſi quæramus, quod ordo omiſſus circa deciſoria vitiat proceſſum: ſecus circa præparatoria, quod eſt notabile: tamen contra eum facit *cap. Exhibita extra de iudic. & addo pro Bart. quod Bald. ait. in ſum. d. l. Prolatam* ibi. Vbi ordo ſubſtantialis, & neceſſarius omittitur, vel præpoſteratur non valet ſententia ipſo iure.

Erit

Erit ſecus in regularibus, vbi non vſquequaque ſeruatur, quia de plano, & ſine ſtrepitum iudiciorum debet cum eis procedi, vt inquit *gloſ. Verbo non ſeruatum in cap. ad Petitionem 22. de accuſat. & in cap. Qualiter, & quando 24. eod. tit.* ſic dicitur *in fin.* Hunc tamen ordinem contra regulares perſonas, nõ credimus vſquequaque ſeruandum, quę (cum cauſa requirit) facilius, & liberius poſſent adminiſtrationibus admoueri. *Ex eodem cap.* Qualiter, & quando notabis hæc optima verba. Ex his quæ in ordinate ſunt acta, non poteſt quicquam ordinabiliter agi. Nec etiã ordinatum eſt, quod præcipitatur, & properat, vt dixit *Senec. Epiſt.* 40.

Ordo temporis an inducat prælationem de iure? quærit *Bart. in l. 4. §. Piui numer. 6. ff. de vulg.* & ſic reſpondet. Dic aut quærimus de honoribus, aut alijs iuribus. Primo caſu aut quærimus de ordinandis: Et tunc non inſpicitur ordo in temporibus, vt præferatur antiquior, ſed dignior *vt l. Honoribus in princ. de decurion. & in Auth. de Monach. §. ordinatione C. de decurion. l. ad ſubeunda lib.* 10. Fateor tamen, quod in ipſius ordinandi perſona inſpicitur ordo, vt gradatim aſcendat, & fallit, vbi aliter eſſet ſpecialiter prouiſum, vt &c. Aut quærimus de iam ordinatis in vicem præferendis, & ordo temporis inſpicitur *vt l. 1 de alb. inſcrib. & C. de conſul. l. 1. lib.* 12. Aut quærimus de alijs iuribus realibus, vel perſonalibus, & tunc plene diſtingue per *gloſ.* &c.

Origo.

HAc ſi concurrat cum domicilio præualet *in l. libertus 17. §. Præſcriptio ff. ad municip.* in his verbis. Cum ſimul igitur vtrobique deferunt potior eſt originis cauſa. Vnde dicit *gloſ. vlt. in l. In adoptionem 7. C. de adopt. per tex.* ibi, Præualet originis cauſa. Quod ſi officia, munera, vel honores ei deferantur ab vtraque, & omnibus non poteſt inſeruire præfertur illa ex qua oriundus eſt. Hinc dicitur quod in officijs, & beneficijs vacantibus debet prouideri, & præferri originarius *per l. 2.* ibi. & hi tantum tres ex ijs qui propriũ larem in hac alma Vrbe habeant non ex prouincijs eligantur *C. de offic. præt. cap.* Nec emeritis in ſuis Eccleſijs peregrini, & extranei, & qui ante ignoti ſunt, ad excluſionem eorum, qui bene ciuium ſuorum merentur teſtimonium præponantur *61. diſt.*

Solam nominis ſimilitudinem ad confirmandum cuiuſque originem non ſatis eſſe dicit *l vlt. ff. ad municip.*

Errore veritas originis non amittitur, nec mendacio dicentis ſe eſſe, vnde non ſit deponitur, ita *l. Aſſumptio eod. tit.*

Satis abſurdum eſt ipſa origine rei ſublata, eius imaginem derelinqui, ait *l. 1. C. de latin. lib. toll.*

Ex origine cuiuslibet contractus, & cauſæ quid ſit ſtatuendum diſtinguitur nẽpe origo potius obligationis, quam titulus inſpicitur ita dicit, & probat *glo.* Verbo primordiũ tituli poſterior quoque fermetur euentus, de quo alia habes in Verbo Initium.

Oſculum.

FOrmatur ab os, oris, vt dicit *gloſ. Verbo oſculo in Clem. vlt. de ſent. excom.* Arguit pacem, vt notant *doct. in l. Is ipſius C. fam. herciſc.* & conſenſum *cap. Dilecto 25.* ibi. Cum canonicis alijs ad oſculum recipiſti *de præben.* & in ſponſalibus ac matrimonijs etiam conſenſum operari dixit *Bald. per tex. ibi. in l. ſi à ſponſo 16. C. de donat. ante nupt.* qui tex. notabilis eſt dum quando donatur ſponſæ, & interuenit oſculum mortuo

tuo ſponſo ante nuptias dimidium donationis ſuperſtiti remanet. Oſculo vero non interuiniente donationem infirmari totam diſponit, cum alias dicatur in *cap. diuinæ 27. quæſt.* 2. neque oſculum parit propinquitatem, quod nullam facit ſanguinis commiſtionem.

Oſculum eſſe peccatum mortale ſi cauſa libidinis fiat, alias non, tenet *gloſ. verbo ſeptimo in Clem. Vlt. de heret.* ibi oſcula amplexus, &c. non ſunt mortalia cum poſsint abſq; libidine fieri, vel ex conſuetudine regionis, vel propter pacem, &c. & ibi oſcula autem libidinoſa, &c ſi fiant propter delectationem &c. manifeſtum eſt fore mortalia, &c. Eſt etiam mortale peccatum, & grauiſsimum quando præſtatur ad decipiendum, vt fuit in Iuda traditore oſculo Chriſtum tradente; tale namque oſculum eſt prohibitum, & omnino abominandum, imo meliora ſunt vulnera amici, quam voluntaria inimici oſcula, *vt Prouerb.* 5. *& cap. non omnis*, *& cap. non oſculatur* 5. *quæſt.* 5. Cum videatur eſſe corpore cum oſculato; mente tamen, & animo contrarius eſt; quare multo nequior fore cenſetur, quã foret euidens inimicus *cap. ſi inimicus* 39. *diſt. & l. data cum ibi. notat. de donat.* Quandoq; autem præſtatur ad reuerendum, & obediendum: & iſtud aliquando eſt permiſſum, vt eſt videre in oſculo, quod Summo Pontifici in pede *vt in l.* 1. C. *de domeſt. & proteſt. libr.* 12. eum ibi notat quandoque præſtatur ad deſignandum conſenſum in malum puta adulterium, vel fornicationem, & hoc iure damnatur *l. Quod ait lex ff. ad l. Iul. de adult.* Quandoq; ad ipſum deſignandum in bonum, puta coniugalem affectum, vel pacis inductiuum, vel iniuriæ remiſsiuum, & tunc eſt permiſſum *d. l. ſi a ſponſo & de ſponſ. duo c.* 1. *& c. Cum Hadrianus* 63. *diſt. §. vlt. de iniur. in Inſt.* Quandoque etiam præbetur nedum ad inducendum conſenſum præſumptum: Sed vt omnia finita eſſe pacis oſculo denotentur *c. ſi Epiſcopus diſt.* 1. *& C. pacem diſt.* 2. iuxta Verbum Prophet. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, ita ponit *gloſ. verbo oſcula in extrauag.* 1. *de verb. ſig.*

Oſculum quod in miſſa datur conſenſum populi in diuino arguere dicitur *in ca. Pacem de conſecr. diſt.* 2. ibi. Pax ſit neceſſario indicenda: per quam conſtet populum ad omnia, quæ miſterijs aguntur atque in Eccleſia celebrantur præbuiſſe aſſenſum. Non tamen in miſſa defunctorum datur pax: quia iam non ſunt in perturbatione huius mundi ſed quieſcunt in domino. Nec inter monachos, quia mundo mortui ſunt, ita dicit *gloſ. vlt. d. cap. Pacem.*

Otium.

Sine litteris mortem eſſe, & hominis viui ſepulturam dixit *Senec. epiſt.* 83. & ego dicerem eſſe vitiorum nutrimentũ, & arma communis hoſtis, vt alias dixit *Pontif. in cap. Niſi* 6. *Perſona de renunc.* ibi otioſitas, & voluptas arma ſunt hoſtis antiqui ad miſeras animas captiuandum; incentiuum namque eſt omnium cogitationum, & tentationũ vnde dicebat Hieronym. ad monachũ ſemper facito aliquid boni operis, vt te diabolus inueniat occupatum *in cap. Numquam de conſecrat. diſt.* 5. *& verſus.*

Otia ſi tollas periere cupidinis arcus,
& alibi
Quæritur Egiſtus quare ſit factus adulter.
In promptu cauſa eſt deſidioſus erat.

Tradit *gloſ. in dict. capit. Niſi verbo otioſitas.*

Et

Eſt ſecundum **Ariſtot.** ***lib. Eth.*** eſt otium contra naturam cum nullum ens ſit otiolum quare admonet Aug. Eudoxi. dicens. Nec otium veſtrum Eccleſiæ neceſſitatibus præponatis ***in cap. vos autem fratres 16. quaſt.*** **1.**

Oua.

ESt ***gloſ. notabilis in capit. Admonere verbo Carnem*** **33. *quaſt.* 2.** quæ (dum ***tex.*** ibi. imponit pænitentiam vxoricidæ, vltra alia, quod carnem non comedat) quærit ſic. Sed nunquid oua cum ouum ſit caroliquida: vel lac, cum lac non ſit niſi ſanguis colore mutato? & reſpondet. Dicimus quod non, & hoc vult litera illa quæ ſequitur in pane, & aqua: ſed tamen poteſt intelligi quod hoc debeat facere in certis diebus, vt legitimis feriis. Sed nunquid lardo vtetur, nunquid nomine carnis eſt prohibitum? videtur, quod non ***arg*** **81. *diſt. C. presbyter.*** ibi enim lagimen permittitur, quando oua permittuntur. Verum ſi recte legatur ***dict. c.*** presbyter dicit contrarium, vt ibi Modico vino, & piſciculis atque leguminibus ꝛ creetur ſine carne, & ſagimine. Ouis, & caſeo vtatur taliter quod ſagimen prohibetur, & caro. Oua, & caſeus permittuntur. At vero ***in cap. Denique 4. diſt.*** dicitur ſic. Par autem eſt, vt nos qui his diebus a carnibus animalium abſtinemus ab omnibus quoque, quæ Sementinam trahunt originem carnis, ieiunemus a lacte videlicet, caſeo, & ouis.

Bene verum eſt, quod etiam ***Panorm. in cap. Conſuluit. 7. num. 2. de Iud.*** dixit ſequendo prædictam ***gloſ*** licitum eſſe comedere lagimen illis diebus, quibus licitum eſt comedere oua, licet tunc nõ ſit licitum comedere carnes. Sed ego ſequor prædictum ***tex. in cap.*** Denique, ſum etenim Sacerdos de quibus idem ***tex.*** Loquitur in dictis Verbis. Par autem eſt, vt nos &c. At vero in laicis, & ſæcularibus, qui plus cibos carnium appetunt, & noua quaſi auiditate vſq; ad medias noctes ſe ingurgitant, & nõ rationi, ſed voluptati, imo euidẽti mentis cæcitati id tribuendum dicit idem ***tex.*** nec a tali conſuetudine auerti poſſunt: & ideo eum venia ſuo ingenio ſunt relinquendi, ne forte peiores exiſtant ſi à tali conſuetudine prohibeantur; quia vt dicit Salom. qui multum emungit eligit ſanguinem, poteſt defendi prædicta ***gloſ. & Panorm.*** ceſſantibus vero iſtis rationibus: conſtanter teneo dictum c. Denique ſequendum in ſecunda parte in citatis verb s. Par autem eſt &c. Nec in contrarium me mouet ***l. 1. C. de erogat. mil. annon. lib. 12.*** dum facit diuerſitatem lardi, & carnis, quia id procedit in ordine erogandæ annonæ militibus, non vero in abſtinentia a carnium eſu; inquit enim Conſtantin. Imper. ſic Repetita conſuetudo monſtrauit expeditionis tempore buccellatum, ac panem vinum quoque atque acetum, ſed & lardum carnem etiam veruecinam milites noſtros ita ſolere percipere: in duobus diebus buccellatum: in tertio die panem; vno die vinum, alio die acetum; vno die lardũ: biduo carnem verucinam. Quid ergo ex hoc tex. poteſt deduci, vt lardum, & oua poſsint in diebus ieiuniorum edi vel quod vbi permittuntur oua permittatur etiam lardum, vel lagimen? ſed forſan mea me fallit opinatio. Verum dum ***tex.*** doctum ſequor non ſequendo doctores excuſor.

Oues.

INter minora animalia computantur, vt deducitur ***in l vlt. ff. de abige.*** de qua iam dictũ eſt verbo Grex. Habes in hac materia ***tex.*** notabilẽ dũ in legato ouiũ

Sſſſ non

non contineri agnos diſponit, niſi conſuetudo ſit in contrarium, namque in *l. legatis 63. §. Pecoribus ff. de legat. 3. ad fin.* ita inquit Martian. Quibus legatis non continentur agni. Quandiu autem agnorum loco ſunt ex vſu cuiuſque loci ſumendum eſt: nam in quibuſdam locis ouium numero eſſe videtur cum ad tonſuram venerunt.

Ouem licet non meam poſſe me vendicare ſi gregem vendico, ſatis clare diſponitur *in l. 1. §. vlt.* ibi. ſed enim gregem ſufficiet ipſum noſtrum eſſe; licet ſingula capita noſtra non ſint. Grex enim non ſingula capita, vel corpora vendicabuntur *ff. de rei vendic.*

DE LITTERA P.

Pactum.

A PACTIONE dicitur vnde, & pacis nomen appellatum eſt. Eſt autem pactio duorum pluriumue in idem placitum, & conſenſus, ita dixit *Vlpian. in l. 1. ff. de pact.* Differt a pollicitatione cum hæc ſit ſolius offerentis promiſsio, vt hic notat *gloſ. Verbo* duorum. Pactorum eſſe quatuor vires, ait *gloſ. Verbo nullam vim in l. Pacta, quæ contra 6. C. eodem titul. de pact.* ſcilicet pariunt, perimunt, informant, elidunt.

Pacta aut ſunt realia aut perſonalia. De primis loquitur *l. & heredi 9. vlt. de pact.* ibi. Et in rem pacta omnibus proſunt, quorum obligationem diſſolutam eſſe eius, qui paciſcebatur, intereſt. De ſecundis *in capit. Vnic. de eo, qui fin. fec. ag. de feud. pat. vbi gloſ.* ſic. Pacto non obſtante hoc ideo, quia pactum erat perſonale, ſcilicet quantum ad ipſum, qui refutauit, ſecus ſi eſſet reale, vt ſtatim ſequitur &c. In rem enim pacta per æque omnibus proſunt.

In dubio autem potius realia, quam perſonalia pacta præſumuntur, vt ait *gloſ. verbo probatum in capit. Cum veniſſent 6. de inſtit.* ubi ita reſoluit: & licet perſona inſeratur pacto, non ideo eſt perſonale, ſed vt oſtendatur cum qua perſona ſit factum. Plerunque enim conſulimus ſucceſſoribus noſtris ſicut, & nobis &c. Sed tranſactio potius præſumitur perſonalis, quam realis, niſi fuerit per ſuperiorem confirmata &c. hoc adiecto, quod ſi Epiſcopus donet alicui rem Eccleſiaſticam, potius præſumitur donatio, & perpetuo donaſſe, & hoc ideo eſt, quia Eccleſia nunquam moritur.

Pacta eſſe ſeruanda vulgariſsimum eſt ex ratione d *l. 1. ff de pact.* quid enim (inquit) tam congruum eſt humanæ fidei, quam ea, quæ inter eos placuerint, ſeruare? Tueri ergo placita inter contrahentes debent, ait l. & in prouinciali *C. de ſeruit.* & nemini licere aduerſus pacta venire, & contrahentes decipere *l. Si quis in conſcribendo 29. C. de pact. vbi gloſ. Verbo decipere*, ita. Hæc duo ſimul iuncta non permittuntur, ſed alterum (vt contra pacta venire) licet quandoque, vt ſtatim dices in caſibus, in quibus non videtur decipere, cum authoritate legis fiat. Item licet contrahentes decipere, vt &c.

Verum quicquid ſit in caſibus à *dict. gloſ.* re-

relatis, eſt text. famoſus *in l. Si quis maior* 41. *C. de tranſact.* ita diſponens. Aduerſus pacta &c. putauit eſſe veniẽdum, vel interpellando iudicem, vel ſupplicando principibus, vel non implendo promiſſa &c. non ſolum notetur infamia verum etiam actione priuatus, reſtitura pœna, quę pactis probatur inſerta, & rerum proprietate careat, & emolumento, *& in l. Si quis in conſcribendo* 39. *C. de epiſc. & cler.* ibi. Non licere ei aduerſus ſua pacta venire, & contrahentes decipere, *& in l. Pacto* 15. *eod. tit.* ſic. Quia reſciſſo forte pacto pœna exſtipulatu peti poteſt.

Si vero per fallaciam pactum ſit, tunc non ſeruabitur; quia per eam non tam paciſcitur, quam decipitur, vt ait *l. Quicum* 9. *§. Qui per fallaciam ff. de tranſact. & l. ſi id, quod* 7. *in fin. ff. de reſcind. vend.* ibi, Cum initio recte emptio ſit contracta vix bonæ fidei conuenire eo pacto ſtari, quod alteri captioſum ſit, & maxime ſi iuſto errore ſit deceptus.

Nec quando fuerit contra ius *in l. Neratius* 20. *ff. de religioſ.* ibi. Quia pacto hoc, publicum ius infringi non poteſt, *& in l. Quod de bonis* 5. *§.* 1 *ff. ad l falcid.* ibi. Priuatorum cautione legibus non eſſe refragandum conſtetit. Niſi quando ipſa lex facultatem expreſſe concedat contra diſpenſationem legis paciſcendi, vt in *l. vlt. §. vlt. C. de tempor. repar.* vbi pactum tenet per quod renunciatur iuri appellandi, & fatalibus. Legum enim auſteritatem (inquit) in hoc caſu volumus pactis litigantium mitigari.

Item nec quando pactum fuerit ſuper re ſpirituali iuxta *cap. Quæſitum* 5. *de rer. permut.* ibi. Pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continet ſimoniæ, & *gloſ. verbo iur. contrariam in cap. ſacroſancta* 51. *de elect.* ibi. Nec pactio pro ſpiritualibus adipiſcendis valet.

Item ſi paciſcatur contra iuſtum iudicis. Ne pactio priuatorum, iuſtui prætoris ante poſita videatur, vt ait *l.* 1. *§. Inde quæritur ff. de nou. oper. nunciat.*

Nec etiam de quota litis paciſci licet, vt notauit *gloſ. Verbo certam quantitatem in l. Si remunerandi §. vlt ff. manda. per tex.* ibi. Nullam actionem eum propter ſuam calliditatem habere: quia mercede pacta acceſſerat ad talem redemptionem, *& in l. litis C. de procur.* & idem in aduocato dicis Verbo Aduocatus, de quo reddit rationem *gloſ. Verbo contractus in l. Quiſquis C. de poſtulat. dicens*. Quia omnia darêt clientulus propter timorem litis, ſicut infirmus propter timorem mortis.

Nec ſuper ſucceſsione pacta fieri debent ex ratione *l. Si quando* 35. *§ Illud etiam C. de inoffic. teſta.* ibi ſecundum Papiniani reſponſum in quo diffiniuit meritis magis filios ad paterna obſequia prouocandos, quam pactionibus adſtringendos, *vbi gloſ. Verbo prægrauari in addit.* ſic. Aduerte quod hæc regula pactum de non ſuccedendo non valet, fallit ſi tantum quis ratione pacti accepit, quantum ſibi ex ſucceſsione debetur,. Contra libertatem teſtandi pactum eſſe inualidum dicis Verbo teſtamentum.

Et ſi conuenerit ne ob impenſas neceſſarias ageretur, tale pactum non eſt ſeruandum: quia tales impenſæ dotem ipſo iure minuunt, ita diſponit *l. Conueniri* 5. *ff. de pact. dot.*

Nec in alienis rebus contra Domini voluntatem aliquid fieri, vel paciſci ſecta temporum noſtrorum patitur, proclamat *l. vlt. in fin. C. de pact.* Ne pacta inter alios acta aliis obeſſe patiamur, dicit *capit Veniens* 8. *de tranſact.* facit

Digitized by Google

etiam *l. Vranius* 72. *§. ſi ponamus ff. de fideiuſſor.* ibi. Non enim pactum creditoris tollit alienam actionem. Sicut & a contrario non proficit *vt in l. ſolutum* 11. *§. Solutam ff. de pig. act.* ibi. Videtur autem & cum domino ędium hoc conueniſſe, vt non pactio cænacularij proficiat domino, ſed ſua propria.

Pacta in continenti facta ſtipulationi ineſſe creduntur, dicit *l. lecta* 40. *ff. ſi cert. pet.* Quando autem dicantur facta in continenti? Videas *l. Quod ait ff. ad l. Iul. de adult. & l. Duos* 9. *Duo rei ff. de duob. re. & l. Continuus ff. de verb. oblig. & l. Hæredes palam in fin. ff. de teſtam.* Nam & ipſum pactum eſt contractus, ait *gloſ. verbo figuris in fin. in l.* 1. *ff. de act. vbi Apoſtill. ſic ait. Iſta gloſ. eſt ſing. ſecundum Bald. in cap. Quintauallis extra de iur. iu.* ad hoc quod pactum nudum eſt contractus innominatus: & etiam dicit *ſing. Paul. in l. Legem C. de pact.*

Quid autem ſi ex interuallo ſit appoſitum pactum? Mirabile reputat *gloſ. vlt. in l. ſciendum* 19. *ff. de ædil. edict.* quod ex nudo pacto ex interuallo appoſito agatur, vt contingit in eo tex. ſi autem iuramento veſtiatur pactum, licet alias non eſſet, ex eo oritur actio in factum, vt notauit *gloſ. Verbo ſiue poſt tempus in l. vt iuris iurandi ff. de oper. libert.*

Item nota quod ex ſolo pacto dominium transfertur, vt probat *gloſ. Verbo deſinere in l. ſi ex duobus* 6. *§.* 1. *ff. de indic. addict.* vbi iura in contrarium adducit.

Obſcuritatem pacti nocere potius venditori ait *l. Labeo* 21. *ff. de contrab. empt.* & alia iura de quibus ſup. verbo obſcuritas.

Pactum appoſitum in venditione, vt res ſit inempta, ad venditoris fauorem eſſe, & ſic inuito eo inemptam non poſſe emptorem petere: diſponit *l.* 2. *ff. de leg. commiſſor.* ibi. Accipi inemptum eſſe ſunaum, ſi venditor eum inemptum eſſe voluit, quia id venditoris cauſa caueretur.

Ad *l. Qui libertatis* 69. *ff. de euict. Apoſt.* ita dicit. Hic eſt caſus ſingularis ſecundum Rom. Ad hoc quod licet pactum fuerit appoſitum, vt non teneatur de euictione vendens, tamen re euicta tenetur ad pretium, quod verum eſt quãdo eſt pactum factum in genere ſcilicet a quocunq; euincatur: ſecus ſi in ſpecie, vt ſi euincatur a tali &c. tunc enim venditor non tenetur ad pretium.

Per pactum poſſe quem ſe adſtringere ad caſus fortuitos dixit *Bart. in ſummario l. & Arſtioni ff. manda vbi gloſ. vlt.* ſic. In caſibus autem fortuitis, qui ſine culpa, & ſine mora contingunt pactum ſpeciale eſt neceſſarium. Omne pactum in pignoribus licitum eſſe, ſi expreſſe à lege non reprobetur, dicis Verbo pignus.

Pactum, & conſuetudinem æquiparari dicit *gloſ.* 1. *in l. Domini prædiorum C. de agricol. & cenſit. lib.* 11. ibi. Quod enim facit conſuetudo hoc, & pactum. Et addo, quod facit lex, hoc & pactum, ſicut & è contrario argumentatus eſt *Imp. in l. vlt. C. de fideiuſſor.* in hæc verba. Si enim pactis conuentis hoc fieri conceditur, & in vſu quotidiano ſemper hoc verſari aſpicimus, quare non ipſa legis authoritate hoc permittatur, vt nec ſimplicitas ſuſcipientium contractus ex quacunque cauſa poſsit ius creditoris mutilare?

Per pactum expreſſim licet, quod alias nõ liceret, ita *gloſ. Ver. nominatim per tex. ibi in §. & quia vidimus de ys, qui feud. dar poſſ. & e gloſ. ver. ſuccedant in cap. filia vero de ſucceſſ.* ibi. Licitum eſt expreſſe, quod tacitè non licet.

Intelligitur confiteri crimen, qui paciſcitur, inquit *l. Quoniam* 5. *ff. de ys, qui not. infam.* & infamis efficitur iuxta *l.* 4. *in fin.* ibi pactus ve erit ſimili modo infamis eſt *eod. tit.* Pactum in hac materia accipimus ſi cum pretio quãto-

tocunque pactus eſt: alioquin, & qui precibus impetrauit ne ſecum agere-tur erit notatus; nec erit veniæ vlla ratio: quod eſt inhumanum, vt dicit *Vlpian. in l. Furti 6. §. ſi quis alieno in fin. eod. tit.* & addit ibidem gloſ. in humanũ, & legi, & Euangelio contrarium.

Iniquum eſt perimi pacto, de quo cogitatum non docetur, ait *l. Qui cum 9. §. vlt. ff. de tranſact. & gloſ. verbo poſſe in l. Tres fratres ff. de pact.* ibi, Quia non videtur pacto perimi, de quo non eſt cogitatum.

Pactus ne peteret, poſtea conuenit, vt peteret, prius pactum per poſterius elidetur, . Non quidem ipſo iure ſicut tollitur ſtipulatio per ſtipulationem ſi hoc actum eſt: quia in ſtipulationibus ius continetur, in pactis factum verſatur. Et ideo replicatione elidetur exceptio, ita optima, & famoſa *l. ſi vnus 28. § pactus ff. de pact.* ex quo tex. dicit *gloſ. in l. Lecta 40. ff. ſi cert. pet. verbo ipſo iure*, quod ſimplex pactum non innouat; & clarius probatur *ex l. Auia tua 6. C. de iur. dot. in fin.* ibi. Dotis actionem profectitiæ nomine competentem, conuẽtione ſimplici minimè creditur innouare, *& in §. Præterea de except. in Inſt.* ibi. ſi pactus fuerit cum creditore ne à ſe pecunia peteretur, nihilominus obligatio manet: quia pacto conuento obligationes non omnino diſſoluuntur: qua de cauſa efficax eſt aduerſus eũ actio, quã actor intendit in apparet eum dare oportere, ſed quia iniquum eſt contra pactionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti. Ex quibus iuribus colligitur aliud eſſe tolli actionem ipſo iure, aliud ope exceptionis, ſed quo ad effectum in idem recidit probata exceptione.

Quod ſi nõ vt tolleret totum contractum pactum conuentum intereeſſit, ſed vt minueret: Poſterius pactum poteſt renouare primum contractum dicit, idem *§. pactus ne peteret*.

Sed ſi ſtipulatus decem aut ſtichum, decem pactus ſim, & petam ſtichum aut decem, exceptionem pacti conuenti in totum obſtaturam. Nam vt ſolutione: petitione, & acceptilatione vnius rei tota obligatio ſolueretur: ita quoq; pacto conuento de vna re non petenda interpoſito, totam obligationem ſummoueri diſponit *d. l. ſi vnus §. Sed ſi ff. de pact.*

Quam plurima alia poſſem tibi referre iura ſuper hoc verbo, ſed Apolecta non patitur. Verum pro complemento nolo prætermittere *gloſ. ſing. in Clem. 1 de ſepult. Verbo pacta* vbi non obſtante tex. qui tollit omnia pacta, quæ fuerint contra ibidem diſpoſita, inquit, quod ſi ſuper pacto, quod erat ſuper ſe, ultura, ſententiatum erat per Papam, & confirmatum pactum ante hanc conſtitutionem: quod per iſtam litteram illa ſententia, & confirmatio non tollitur, imo ſtabit: quia non eſt expreſſe ſublatum *C. de appellat. l. præcipimus in fin.* nec ſequitur, pactum eſt ſublatum: ergo & pactum firmatum ſententia, & confirmatione: plus enim poteſt hoc tale, quam hoc ſimplex &c.

Paganus.

IN iure noſtro ille dicitur, qui non eſt miles, vt deducitur *in l. fin. C. de in offic. teſta* ibi vel enim paganum eſt peculium, vel caſtrenſe. Alias dicitur Sarracenus, vel illi qui Deos ac Deas colunt, imo dæmones, vt inquit *gloſ. in rubr. C. de pagan.* & ego dicerem etiam omnes, qui in Chriſti militia non ſunt per baptiſmi ſacramentum adſcripti ſicut enim vt ſupra dixi omnis, qui non militat paganus vocatur, ſic & eodem modo, qui non eſt in militia Domini paganus dicetur, & ita apud nos vſus eſt, vt etiam filij Chriſtianorum dum ſacro baptiſmatis fonte non ſunt ab-

luti

luti pagani dicantur. Quos à paganis baptizatos eſſe aſſeruiſti: ſi ita habetur vt denuo baptizes in Nomine Trinitatis mandamus, ita præcepit *Grgor. 2. Bonifacio Epiſcopo in cap. Quos de conſecrat. diſt.*4. Tamen *ab Alexandro 2. in cap. Præter hos §. verum prope fin* ſequendo Stephan. & Cornel. martyres, & Pontif. Roman. Auguſt. & Cyprian. dicitur baptiſma ab hæretico ſiue ſchiſmatico ratum eſſe, & merito quia alia in baptiſmo, & alia in reliquis ſacramentis conſideratio eſt: quippe cum in ordine prior eſt, & neceſſarior ſubito enim morituro prius baptiſmate, quam dominici corporis communione, vel alijs ſacramentis conſulitur: & dum forte catholicus nũ inuenitur, ſanctius eſt ab hæretico baptiſmi ſacramentum ſumere, quam in æternum perire 32. *diſt.* & in terminis pagani *in cap. ſi quis per ignorantiam 1. quæſt 1. ſic.* Sed Roman. Pont. non hominem iudicat, qui baptizat, ſed tantum ſpiritum Dei ſubminiſtrare gratiam credit baptiſmi, licet paganus ſit, qui baptizat, vbi gloſ. Verbo paganus dicta iura conciliat, vt hæc procedant ſi in forma Eccleſię fuerunt baptizati in dicto vero C. quos nõ fuit hæc forma ſeruata, & ideo in nomine Trinitatis iubetur denuo baptizari.

Eccleſiam in qua paganus ſepultus eſt nõ liceat conſecrare, neque miſſas in ea celebrare, ſed iactare foras, & mundare, ita ex *Concil. Aurelianen. cap. 3. dicitur de conſecr. diſt. 1. & cap. ſeq. incipit,* etiam Eccleſiam in qua, *& ibi gloſ. vlt. ſic.* Vbi autem diſcerni non poſſunt fideles ab infidelibus neutri exgumandi.

Paganorum ſerui vicem Chriſti ſuſcipientes à ſeruitute liberi manent *ex c. Fraternitatem* ibi. Sed is, qui ad Chriſtianam fidem conuerti deſiderat defenſione veſtra in libertatem modis omnibus vendicetur 54. *diſt.*

Pagani, vel hæretici ſiue Iudæi non poſſunt Chriſtianos accuſare, aut vocem infamationis eis inferre, ita *Caius Papa 2. quæſt. 7. & in Conc. Carthaginenſi 7. relato 4. quæſt. 1. cap. diffinimus in fin.* ibi. Hæretici etiam ſiue pagani, ſiue Iæi ab accuſatione prohibentur.

Palatium.

PRoprie dicitur imperatoris, & regum; & aula pars eius quatuor habens alás, vt ait *gloſ. in Clem. 1. Verbo in aulis de baptiſm. vbi notauit Cardinal. in princ. & gloſ. in l. Nulli 14. ibi. Palatia Principis C. de offic. vect. prou.* vnde dicit *Ambroſ. in capit. Conuenior 23. quæſt. 8. in med.* Ad Imperatores palatia pertinent: ad Sacerdotes Eccleſiæ, & paulo ſupra ſic. Ad palatium imperatoris irem libenter, ſi hoc congrueret ſacerdotis officio, vt in palatio magis certarem, quam in Eccleſia. Et quod in palatio certetur ipſa iura imperatorum ſatis probant. Audi *l. vlt. C. de priuil. eo qui in palat. lib. 12.* omnes, inquit, & nullum excipit, qui in palatio militant. Audi latius *l. vnic. C. de caſtr. om. palat. pecul. eod. lib.* Quid enim tam ex caſtris eſt, quam quod nobis conſcijs, ac prope ſub conſpectibus acquiritur? Sed nec alieni ſunt a labore, & puluere caſtrorum, qui ſigna noſtra committantur, qui præſto ſunt ſemper actibus, quos intentos, & eruditos ſtudijs, itinerum prolixitas, & expeditionum difficultas exercet. Forſan dices quod hæc lex hodie non habebit locum eo, quod iam non eſt in vſu Imperatorem, & leges perſonaliter ad caſtra accedere. Verum non fat bene argumentum ſubſiſtit, eo quod licet ad bella non eant, bellum ingruit continuum in continuis prolixiſque ſeruitijs, & obſequiis, & quod peius eſt, in æmulatoribus, ſi eſt carus principi,

cipi, ſi e contra, in contemptu. Quod enim horridius bellum?

Palatium à prætorio differre ſatis liquet ex citata *l. Nulli* 14. *C. de offic. rect. prou.* ibi. Vbi autem palatium eſt, & prætorium: palatium quidem habitationi præſidis: prætorium autem, vel ſuſcipiendis conſeruandiſq; ſpeciebus publicis horreorum vice, vel aliæ neceſſariæ rei deputetur.

Papa.

A Dictione Græca pape, quæ eſt interiectio admirantis, & vere admirabilis, quia vices Dei in terris gerit, ita ponit *gloſ. Ver. papa in proam. Clem.* vbi refert dictum poetæ Anglici Papa ſtupor mundi &c. & addit, Etymologia vero nominis, id eſt pater patrum. Vel etiam à papos dicitur: id eſt maior quia Papa eſt maior omnibus *ad cap ſolitæ de maio. & obed.* maior namque eſt eius authoritas, quam omnium Sanctorum *cap.* 1. *ad fin.* ibi. Tamen quia dignitatis eorum apicem non ſũt adepti &c. ſecundum poſt eos locum merentur 20 *diſt. Bald. in l. Reſcripta num.* 8. ibi. Tertio, quia ſolus locum Principis Apoſtolorũ &c. Quarto quia maior eſt authoritas Papæ, quam Sanctorum &c. Quis enim ſanctum dubitat eſſe quem apex tantæ dignitatis attollit? in quo ſi deſinant bona acquiſita per meritum, ſufficiunt quæ a loci ſucceſſore præſtantur *capit.* 1. *diſt.* 40. *& in cap.* 3. *de translation. epiſc. Ita Rom. Pont.* qui nõ puri hominis, ſed veri Dei vicem gerit in terris *vbi gloſ.* hæc. vnde dicitur habere cæleſte arbitrium &c. & ideo etiam naturam rerum immutat, ſubſtantialia vnius rei applicando alij &c. de nullo, poteſt aliquid facere &c. & ſententiam, quæ nulla eſt, facit aliquam &c. quippe quia in his, quæ vult ei eſt pro ratione voluntas &c. nec eſt qui dicat ei cur hæc ita facis &c. Ipſe enim poteſt ſupra ius diſpenſare. Idem de iniuſtitia poteſt facere iuſtitiam corrigendo iura, & mutando &c. & plenitudinem habet poteſtatis, *& gloſ. verbo Diuina in cap.* 2. *eod. tit. de translat. Epiſc.* ita. & ſic quod fit authoritate Papæ dicitur fieri authoritate Dei, & eſt verum ſi iuſta cauſa hoc faciat, & poteſt dare prælatutas ad tempus immutat enim ſubſtantialia rei, vt dicit *gloſ. Verbo perpetui de Cappell. monachi lib.* 6. Ipſe tamen Papa durum exiſtimat aliquando contra concilia diſpenſare, *vt in cap. Poſt* 11. *de renunc* ibi: Cum nimis durum extiterit contra tam ſolemne Concilium huiuſmodi poſtulationem admittere verumtamen *gloſ ibidem verbo durum* ait. Non tamen impoſsibile: quia bene diſpenſat D. Papa contra quatuor concilia, & cõtra Apoſtol. dum tamen nihil ſtatuat contra fidem. Quod autem legitur 15. *diſt. ſicut.* de articulis fidei intelligitur. Sunt autem quatuor iſta Concilia Nicenum, Conſtantinopolitanum, Epheſenum primum, & Calcedonen. *d. cap. ſicut* 15. *diſt.* & alibi dicit ipſe Papa. Qui ſecundum plenitudinem poteſtatis de iure poſſumus ſupra ius diſpenſare, *& in cap. ſignificaſti* 4. *de elect.* ſic. Quaſi Rom. Eccleſiæ legem concilia vlla præfixerunt, & cum omnia Concilia per Rom. Eccleſiæ authoritatem, & facta ſint, & robur acceperint & in eorum ſtatutis Pontificis patenter excipiatur authoritas, oportet tamen primam ſedem obſeruare ea, quæ decernendo mandauit, non neceſsitate obſequendi, ſed authoritate impertiendi, *vt in cap. vlt. ad med.* 25. *quaſt.* 1. *& in capit. ſi ea* 25. *quaſt.* 2. ait Pont. ſi ea deſtruam, quæ anteceſſores noſtri ſtatuerunt non conſtructor, ſed euerſor eſſe iuſte comprobarer *in cap. propoſuit* 4. *de conceſſ. preben. & ibidem gloſ.* Videas in, quibus poteſt, & non poteſt,

Et ſi vis, vt hic ponam? obedio, & affero tibi alteram *gloſ. Verbo non poteſt in cap. litteras 13. de reſt. ſpol.* quæ ita habet. Papa in omnibus diſpenſare poteſt, quæ non ſunt contra articulos fidei, vel generalem ſtatum Eccleſiæ &c. Nec in his, quæ ſunt contra ſubſtantiam monachatus, Nec in his, quæ ſui natura ſunt mala, vt quod ſine peccato poſsit quis adulterari &c. nec vt quis plures ſimul poſsit habere vxores &c. Idem credo de gradibus prohibitis diuina lege.

Poteſt papa tollere legem etiam quoad forum ſeculare probat *gloſ. verbo Ius Canonicum in cap. 2. de iur. iu. lib. 6.* & eodem modo legem ſui prædeceſſoris iuncto *cap. Innotuit 20. de elect.* ibi. Nobis tamen per eum non fuit adempta diſpenſandi facultas, cum ea non fuerit prohibentis intentio: qui ſucceſſoribus ſuis nullum potuit in hac parte præiudicium generare, pari poſt eum eadem poteſtate functuris, cum non habeat imperium par in parem.

Quæ ad ſolum Papam pertinent, ponit *gloſ. Verbo Pertinent in cap. 1. de tranſlat Epiſc.*

His verbis.

Reſtituit Papa ſolus, deponit, & ipſe.
Diuidit, ac vnit eximit atque, probat.
Articulos ſoluit ſinodumque facit generalem
Transfert, & mutat, appellat nullus ab illo.

Papa an poſſit legitimare filios etiam, quoad temporalia in terris ſibi non ſubiectis? Vide V. e. ... Filius.

Nec nos contra in auditam partem aliquid poſſumus diffinire, ait ipſe *Papa in cap. 1. de cauſ. poſſ. & propriet.* Debet tamen ſecundum conſcientiam iudicare, vt inquit *Apoſtill. ad gloſ. Verbo punitur in l. 1. ff. ad l. Cornel. de falſ.* ibi. Fallit in iudice, qui eſt ſupra leges vt Papa, & imperator, quia debent ſecundum conſcientiam iudicare, & late habes verbo iudex. Non vero de his, quæ occulta ſunt. Quoniam & ſi locum Dei habeat in terris non tamen de occultis poteſt diuinare, vt idem dicit *in cap. vnic. vt Eccleſiaſt. benef.*

Credendum eſt Papæ referenti inquit *gloſ. Verbo promiſſi ſunt. in cap 2. de ſent. & re iud. li. 6.*

Suſcepti regiminis nos cura ſollicitat, vt vtilitatibus ſubiectorum in illis præcipue per quos animarum ſaluti conſulitur, nunc nouorum editione iurium, nunc antiquorum innouatione ſollicite prouidere curemus, *cap. 1. de præben. lib. 6.* Abſque tamen alieni iuris præiudicio *vt in cap. Cum inferior. 16. in fin. de maior. & obed. vbi gloſ vlt.* ſic. Papa non intēdit alij per ſuas litteras pręiudicium irrogare.

Decreta vero Sanctorum Canonum nemini magis quam Apoſtolicum ſeruare oportet, ita *cap. 1. 25. quæſt. 1.* Neque credendum eſt Rom. Pont. (qui iura tuetur) quod alias excogitatū eſt multis vigilijs eſt inuentum ſubuertere voluiſſe, inquit *cap. Eccleſia veſtra 57. de elect.*

Quod Papa facit, & nos facere debemus, & eadem ratio, quæ mouet illum mouere debet alios iudices, ſic dicit *gloſ. Verbo Romano in cap. 1 de temp. ord.*

Nihil magis Eccleſię Dei eſſe neceſſarium quam vt Beatiſsimus Roman. Pontif. quam ſolicitudinem vniuerſę Eccleſiæ ex muneris ſui officio debet, eam hic potiſsimum impendat, vt lectiſsimos tantum Cardinales ſciſcat: & bonos maxime atque idoneos paſtores ſingulis Eccleſijs præficiat ita *Conc. Trid. cap. 1. in fin. ſeſſ 24. de reform.*

Decet etiam ipſi Rom. Pont. per fratres ſuos Sacroſ. Rom. Eccleſiæ Cardinales (qui ſibi in executione officij ſacerdotalis

ralis coadiutores aſsiſtunt) libera prouenire cõſilia: decet ipſius nullo modo vacillare iudicia, vt fratres ipſos nullus poteſtatis ſecularis metus exterreat, nullus tẽporalis fauor abſorbeat: nullus eis terror immineat; nihil eos a veri conſilij ſoliditate remoueat quia (cũ per ipsũ Rom. Pon. in quibuſcunq; negotijs contingeret eorũ peti conſilia inconſulendo (per omnia liberi eidem Rom. Pon. in omnibus, quæ pro tẽpore eminent libere conſulant, & aſsiſtant. Ipſaque Roman. Pont. Vicarij Dei, quæ ſuis temporibus occurrerit electio, & eorũdẽ Cardinalium (cum expedierit) facienda promotio, in omni libertate procedant, ſic diſponit *cap. fundamenta* 17. *de elect. lib.* 6.

Regimini præſidẽtes curis ſollicitamur cõtinuis, & aſsidua meditatione vigemur vt iuxta creditæ nobis diſpẽſationis officium ſubditorũ commodis (in quorũ proſperitate. vtique proſperamur) iugi (quantum nobis exalto conceſſum fuerit) ſollicitudinis ſtudio intendamus. Amplectimur quidem voluntarios pro ipſorum quiete labores, & noctes quandoq; tranſimus inſomnes, ait *Bonif. in proam.* 6. *decret & in cap.* 1. *de offic. delegat. eod. lib.* ſic dicitur officij noſtri debitum remedijs inuigilat ſubditorum, quia dum eorum excutimus onera, eũ ſcandala remouemus: nos in eorum quiete quieſcimus & fouemur in pace, *& in cap.* 1. *de reſtit. ſpol. eod. lib.* ita Nos qui voluntarios labores appetimus, vt quietem alijs præparemus finem litibus cupientes, & calumniæ materiam amputare, *& in cap.* 1. *de apellat. citat. lib.* 6. hæc Cordi nobis eſt lites minuere, & a laboribus releuare ſubiectos.

Nos igitur, qui beneuoli more patris, in prouinciarum ipſarum tranquillitatis, & pacis commodis delectamur, inquit *extrauag. vnic. de priuileg. & in extrauag.* 2. *de ſepult. inter com.* ita & ſimultis, & arduis, quæ in amplum Ro. Curiæ alueum vndique confluunt, quaſi torrens, prægrauemur negotijs, curis exercitemur innumeris, cogitationibus plurimis diſtrahamur: Circa id tamen feruentiſsimis votis intendimus &c. Inter Eccleſiarum antiſtites ad curam, & regimen gregis dominici deputatos, cæteraſque perſonas, quas ordo clericalis includit pacis trãquillitas vigeat feruor charitatis exæſtuet, inualeſcat concordiæ vnitas, animorum identitas perſeueret, *vbi gloſ. Verbo Torrens,* ſic ait. Nam propriè dicitur torrens, qui ex diuerſis partibus aquam recipiens torret, id eſt vertit, & voluit ita ſic Papa nunc ad hunc, nunc ad illum ſe vertere habet, & voluere.

Cum ſuper priuilegijs Sedis Apoſtolicæ cauſa vertatur, nolumus de ipſis per alios iudicari *ſic Innoc.* 3 *in capit. Cum veniſſent* 12. *de iudic vbi gloſ. iudicari* ſic quærit, ſed qualiter poteſt papa eſſe iudex in cauſa ſua, cum alius debeat eſſe iudex, quam actor, &c. ſed dic, quod Papa poteſt eſſe iudex in cauſa ſua, cum alius debeat eſſe iudex, quam actor &c. ſed dic quod Papa poteſt eſſe iudex in cauſa propria, ſicut Imperator in cauſa fiſcali: hanc *gloſ. ſequitur, Apoſtill. ad l. pen. ff. de ijs, qua in teſta. del. per tex.* ibi ſententia imperatoris Antonini Auguſti dicens, & ſic imperator eſt iudex in cauſa propria ſicut Papa Sed mihi magis arridet *gloſ. verbo procuratricem in cap. Cum dilecta* 4. *de confirm. vtil.* ait enim ſi Papa vellet agere in ſua perſona coram quo agere debet? Debet ſuper hoc arbitros eligere, vel delegare cauſam alij, *& ſic in l. penult.* ſupra relata inuenio dixiſſe imperatorem ibi, & aduocatis fiſci dixit vos habetis iudices veſtros, ſed propter plures inſtantias ab aduocatis factas reſcripſit ibidem ad fauorem libertatis, & ita concludit *prædicta gloſ. Verbo iudicari* ibi. Conſultius tamen,

Digitized by Google

& honeſtius faciet ſi alij, hoc commiſerit.

Licet Papa recipiat aliquos ſub ſua protectione, non ſunt propterea ſubtracti a iuriſdictione Epiſcoporum, ſic per cõfirmationem in forma communi non præiudicat Epiſcopo, ſic dicit *gloſ. Vlt. in cap. recepimus* 8. *de priuileg.* ipſe autem Papa dicit *in cap.* 2. *de cler. pereg.* ita. Cum ij, qui accedunt ad præſentiam noſtram, cũ rebus eorum debeant eſſe cum Apoſtolica protectione ſecuri, ſi ex certa ſcientia ſcribere Papa pro maiori eius mandato eſſet obediendum: quia Sacrilegij inſtar obtinet dubitare an is ſit dignus, quem princeps elegit, ita *gloſ. Verbo litterarum in capit. eam te* 4. *de ætat. & qualit. & addit.* Item hic eſt argum. quod non eſt obediendum ſemper mandato Domini Papę &c. ſed non dicitur mandatum, quãdo ignoranter mandat, eo autem ipſo, quod Papa ſcienter committit cauſam, eam transfert a poteſtate ordinarij cũ enim Papa ſit ordinarius iudex omniũ hominum poteſt quilibet eum adire per ſimplicem querelam re integra, & ipſo poteſt cognoſcere, vel delegare nec eſt neceſse, quod faciat mentionem de iuriſdictione minoris, vt dicit *gloſ. verbo ſi dicat in cap. vt debitus* 59. *de appella.* Id tamen raro facit ex ratione *tex. in cap. Peruenit in fin.* 11. *quæſt.* 1. ibi. ſi ſua vnicuiq; Epiſcopo iuriſdictio non ſeruetur, quid aliud agitur niſi vt per nos, per quos Eccleſiaſticus ille ordo cuſtodiri debuit cõfundatur? Si autem vice verſa Papa deleget cauſam Epiſcopo, nõ ideo videtur a ſe abdicare ſuam maiorem poteſtatem, *vt in capit. Dudum* 14. *de præbend. lib.* 6. ibi. Nos igitur attendentes, quod & ſi memorato Epiſcopo prædictã conceſsimus poteſtatem. penes nos tamen nihilominus remanſit maior, facit etiam *cap. per hoc* 17. *de hæret. eod. lib. & l. vlt. C. de iuriſd. om. iud.*

Factum ex certa ſcientia Papæ robur obtinet firmitatis, etiam ſi de ſe nullum erat, ita *gloſ. Verbo ſcientia in extrauag. vnic. de præben. & in extrauag. vnic. de priuileg. verbo ex certa ſcientia* ibi. cum factum ex certa ſcientia Papæ licet alias de ſe nullum, efficiatur aliquod *Clem. vlt. de ſent. excom.* ſic dicit Papa ſi quem ſub titulo cuiuſuis dignitatis ex certa etiã ſcientia verbo, Conſtitutione, vel litteris, nominet, honoret, ſeu quouis alio modo tractet, per hoc in dignitate illa ipſum approbare non intelligitur, aut quicquam ei tribuere noui iuris, multoties namq; ſuggeruntur Papæ non vera, quæ non vult adimplere, vt ipſe *in cap. ſi quando in fin. de reſcript.* ibi. quia patienter ſuſtinebimus ſi non feceris, quod praua nobis fuerit in ſinuatione ſuggeſtum.

Poſtquam poſtulatio ſubſcriptionibus poſtulantium roboratur, & præſentatur Rom. Pont. approbanda; ſi poſſent ab ea recedere poſtulantes, nobis frequenter illuderent, & iudicium noſtrum ex eorum pendere arbitrio videretur *cap. Bonæ* 4. *verſ. Nec obſtabat ad fin. de poſtul. prælat.*

Poſtquam Papa manus negotio apponit nemo poteſt ſuper eo cognoſcere *ex capit. Licet* 5. *de offic. legat.* ibi examinationem ſecundam tanquam a non ſuo iudice factam, poſtquam negotium ad noſtrum fuerat translatum examen cenſuimus irritam, & inanem. Cum plus ſit Rom. Pont. ad ſe aliquod reuocare negotium, quam quemquam ad eum ſuper aliquo negotio prouocare *cap. vt noſtrum* 56. *de appellat. & in extrauag. vlt. de præben. inter comm.* ibi. Roman. quoque Pontificis manus appoſitionem tantæ efficaciæ tantæq; virtutis exiſtere &c.

Si Papa vocat aliquem, licet poſtea, exemplo Petri relictis omnibus etiam regalibus ſequatur Papam, dicit ita *glo. verbo legatione in capit. Cum parati* 19, *de appel-*

appellat. & dictum eſt verbo legatus ex ratione poſita *in Clem. Paſtoralis ad fin. de re iud. ibi.* Nos ex ſuperioritate quam ad imperium non eſt dubium nos habere, quam ex poteſtate, in qua vacante imperio, Imperatori ſuccedimus, & nihilominus ex illius plenitudine poteſtatis, quam Chriſtus rex regum, & Dominus dominantium nobis licet immeritis in perſonam Beati Petri conceſsit.

Princeps namque vocatur per ãtonomaſiam, vt per *gloſ. verbo Principi, idest Papa in capit.1. de maior. & obed.* ſicut Imperator vocatur Pontifex addit eadem *gloſ.* & alter alteri ſe coadiunat iuxta *tex. in cap.* Quoniam *diſt.*10. ibi.vt etiã Chriſtiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent,& pontifices pro curſu tantummodo rerum imperialibus legibus vterentur:quatenus ſpiritualis actio a carnalibus diſtat incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotijs ſe implicaret,ac viciſsim ne ille rebus diuinis præſidere videretur, qui eſſet ſecularibus negotijs implicatus: ergo clare patet, quod nec Papa in temporalibus,nec Imperator in ſpiritualibus ſe debeant immiſcer prout, ſic infert *gloſ.Ver.conſferens in Authen. quomod. oport. Epiſcop. collat.*1.

Et tamen poteſt Papa deponere imperatorem, vt notauit *gloſ. verbo priuamus per tex. ibi in capit.* 2. *de ſent. & re iud. lib.6.* ſic dicens. Ergo deponit Papa imperatorem, vt hic. Item cum eſt inutilis, &c. & dat coadiutores ipſis male adminiſtrantibus &c. Per negligentiam ipſorum iuriſdictionem aſſumit &c.compellit ipſos iuſtitiam facere &c. & ius Canonicum etiam debitis caſibus obſeruare vnum enim principatũ oportet eſſe ad quem omnes recurrant. Neceſſaria eſt enim talis ſuperioris authoritas, vt tam per determinationis opportunæ ſuffragium tollat ambigua, lites auferat, altercationes dirimat, & obſcura ſuccidat, quam per cultoriş prouidi ſarculum extirpet vitia, virtutes inſerat, corrigat exceſſus, moreſq; reformet; *vt in proam. Clem. dicitur, & in Clem.* 1. *de magiſtr.* ita Inter ſolicitudines noſtris humeris incumbentes perpeti cura reuoluimus vt errãtes in viam veritatis inducere, ipſoſq; lucri facere Deo (ſua nobis cooperante gratia) valeamus; hoc eſt quòd proſecto deſiderantes exquirimus, ad id noſtræ mentis ſedulo deſtinamus affectu, ac circa illud diligenti ſtudio, & ſtudioſa diligentia vigilamus. Dignum eſt enim, vt adulterinas plantationes, quas non pater cæleſtis,ſed humanæ temeritatis audacia plantat, Apoſtolici culminis cenſura diuellat: nec patiatur in agro Dominico peruerſæ conuerſationis vepres exceſcere, cui proprium eſt, diuina opitulante gratia, virtutes ſerere ac vitia radicitus extirpare.*extrauag. vnic. ad fin. de religioſ. dom.*Et non ſolum de animarum ſalute, verum etiam de extrinſeca vtilitate, & cautela eſſe ſollicitum, ait *gloſ. verbo Proſpicere in Extrauagan. vnic. ne ſed. vacant.*

De iſta vero plenitudine poteſtatis non oportet ſermonem effundere, quia ſuperfluum eſt ſolem facibus adiuuari, vt dixit *gloſ. verbo Plenitudine in Extrauag. ad onus de elect.* Nec enim eſt, qui audeat dicere Domine, cur hæc ita facis? vt per *gloſ in Extrauag.* 2. *de conceſſ. prab.*

Sed an iſtam poteſtatem, & commiſsionem, quam Chriſtus dedit Petro, & ſucceſſoribus eius *Matth.16.* videatur feciſſe nedum ſuper Catholicos, an etiã ſuper non Catholicos, & infideles?quęrit *gloſ. in Extrauag. vnic. ne ſed. vac. verbo commiſit*, & reſpondet. Dicas, quod ſic Beneuolus tamen pater dicitur *in Extrauag. vnic. de priuileg.* ibi, Nos igitur qui beneuoli more patris in

Digitized by Google

prouinciarum ipſarum tranquillitatis, & pacis commodis delectamur. Vocat. Epiſcopos, ſuos coepiſcopos, ſicut Imperator appellat milites, ſuos commilitones, vt notauit *gloſ. per tex. ibi in Extrauag. proxime relata vnic. ne ſed. vac. verbo coepiſcoporum* & infra ſtatim verba tex. Et ſeruus dicitur: ſed cur? vltra alia dicit *gloſ. verbo ſeruus in proœm. decretal.* ſic. Quia ſicut per ſeruum acquiritur domino &c. ita etiam per Dominum Papam, cuilibet Eccleſię poteſt acquiri.

Et vti ſponſus Rom. Eccleſiæ ſeruat eius iura intacta, *vt in d. Extrauag. vnic. ne ſed. vac.* ibi. Si fratrum, & coepiſcoporum noſtrorum, & aliorum quorumlibet iura illibata ſeruari, & ab omni fore diſpendio diminutionis extranea cupimus, & ad illud libenter noſtræ ſollicitudinis ſtudium adhibemus, multo fortius equidem pro noſtris, & Rom. Eccleſię ſponſæ noſtræ iuribus, & honoribus conſeruandis, ex iniuncto nobis officij debito Apoſtolicæ prouiſionis partes tenemur impendere, ne temporibus noſtris vſurpationis iniuriam ſubeant aut detrimentum cuiuſuis derogationis incurrant. Non tamen ſuum honorem auget Papa, vt minuat ius alterius Eccleſiæ, vt dicit *gloſ. in cap. De eccleſiaſticis 15. quæſt. 2. tex.* autem ſic ait. Nec cuilibet gratia fauente vltra quam meretur impertior; nec nulli hoc quod ſui iuris eſt, ambitu ſtimulante denegabo: ſed fratres meos per omnia honorare cupio: ſicque honorare ſingulos ſubuehi, dummodo non ſit, quod alteri iure ab altero poſſit opponi. Nec honorem meum reputo, in quo fratres meos honorem ſuum perdere cognoſco refert *gloſ. vlt. in cap. vlt. de confir. vtil.* Nec per ſuas litteras vult alicui præiudicium inferre, vt ſup. eſt dictum, & arguit *gloſ. vlt. & tex. ibi in cap. mandatum 38 de reſcript.* Quandoque tamen fallit ipſum obliuio, vt dixit *gloſ. Verbo moderemur in cap. Cum adeo 17. de reſcript.*

Illatam iniuriam Eccleſiæ, papam non poſſe remittere de iure communi dixit *gloſ. Verbo iniuriam in extrauag. vnic. ne ſed. vac.*

Poſſe ligari papam ab illo, cui peccata ſua confitetur, dicit *gloſ. argumentando ex tex. ibi in cap. ſane 11. verbo terminandum de offic. deleg. per tex. in cap. Mandatis 2. quæſt. 4.*

Si Papa mortuus (quod abſit, & aberit diuina protegente gratia) Eccleſiam fœdaſſet improbis actionibus, adhuc poterit dici bo. memoriæ. Papa enim ſemper poſt obitum dicetur bo. memoriæ idem in Epiſcopis, & ſuperioribus. Et Cardinales præsbyteri, & Diaconi ſic nominabuntur, quia pars corporis Papæ ſunt, & de eius latere, & patricii vocantur, ex quo enim ſunt Summi Pontif. viciniores maiori prærogatiua gaudere debent, vt iam dixiſti Verbo. Cardinalis. Sed ſi male, & improbe ſe geſſit, cur bo. mem. dicetur? Quia non reſpici debet ad id. quod fecit, ſed quod facere debuit; nã & ſi malus prælatus non habeat diadema ſanctitatis, habet tamen diadema dignitatis, quæ ex ſe, nec de ſe peccauit: licet ſuppoſitũ cui dignitas inerat male egerit, propter, quod dignitas ſibi coniuncta, infecta fuit: ita hæc, & alia in materia ponit *gloſ. Verbo bona memoria in extrauag. vnic. de ſchiſmat. inter com.*

Mortuo igitur Papa, agitur de noui electione, prout nunc ad præſens, cum hæc ſcribo, qui erit quem Dominus elegerit, ſed ipſe Dominus vult. vt fiat mediantibus hominibus, qui faciem iuxta ea, quæ dicta ſunt ſupra verbo electio in princip. & ſic ſperamus Deo Duce, quod eligatur, vt decet Sanctam Romanam Eccleſiam, de ipſius Eccleſiæ gremio, ſi quidem tot idonei reperiuntur iuxta *capit. in Nomine Domini 23. diſt.* Nec prohibetur de alia Eccleſia

Digitized by Google

ſiæ eligi quando (quod nunc abeſt) non reperiretur idoneus, vt idem tex. dicit cum requiſitis, de quibus ibi. De forma autem in hac electione ſeruanda, vltra ea quæ de iure communi extant *in tot. tit. de elect.* in praxi, nunc eſt illa data à bon. mem. *Greg XV relata in 4 tom. bullar. constit.* 19 *confirmata, & approbata per Vrban. VIII. etiam bon. memor. eod. tom. 4. conſt.* 45. Et poſtquam fuerit electus nulla exceptio poteſt ſibi opponi, niſi de hæreſi, vt dicit *gloſ. verbo exceptione in cap. Licet vitanda 6. de elect. per tex. in cap. ſi papa* 40. *diſt.* ibi. niſi deprehendatur a fide deuius Alias autem quantuncunque præciſe etiam ipſe Papa ſcribat: legitima exceptio eſt admittenda per iura, quæ eadem *gloſ.* affert.

Quod ſit sũmus honor ſeruire in Apoſtolica ſede ſatis notum eſt, ſicut etiam, quod ſit magnum onus dictum eſt verbo Apoſtolica Sedes.

Parcere.

NOn poteſt negari, quod ſit magnæ virtutis, & ſanctitatis, vnde dicit *gloſ. Verbo vlciſci in capit. 1. de poſtulat. prælat* Potius deberet parcere, cui Sanctitas ignoſcendi gloriam dereliquit, fuit enim dictum de Cæſare.

> *Qui vincis ſemper, vt victis parcere poſſis.*
> *Parcere proſtratis ſcit nobilis ira leonis.*

Et ex Senec. de virtut Honeſtum, & magnum vindictæ genus ignoſcere.

Tamen non omnis, qui parcit amicus eſt, non omnis, qui verberat inimicus eſt meliora ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici: melius eſt enim cum ſeueritate diligere, quam cum lenitate decipere; vtilius eſurienti panis frangatur, vt iuſtitiæ ſeductus acquieſcat, vt ex *D Aug. refertur in c. Non omnis 5. quæſt.* 5. Non enim eſt innocentię parcendo ſinere, vt in grauius malum incidatur, ait *cap Non eſt* 23. *quæſt.* 5 Et hoc ipſo, quod quis parcit, malo intelligitur nocere bono, inquit *gloſ. verbo diſpenſationem in cap.* 1. *de pac. conſtant.* Nam, & facilitas veniæ, incentiuum tribuit delinquendi, dicit *gloſ. verbo Contemptus in cap.* 1 *de poſtulat. prælat.*

Non eſt credendum eum alij parcere, qui ſibi non parcit, ait *gloſ. verbo auſus in l. Cum autem* 23. *ff. de ædil. ed.* & fuit probatum in verbo *Mori*.

Parentes.

VSque ad tritauum apud Romanos proprio vocabulo nominantur: vlteriores, qui non habent ſpeciale nomen, maiores appellantur. Sic ait *Paul in l. Iuriſconſultus* 10. §. *Parentes, ff. de gradib gloſ. vero in l. Parentes* 5 *C. de teſtib. ſic ait Parentes*, accipe in infinitum, & probat *Vlpian. in l. 4. ff. de in ius voc.* ibi Parentem hic vtriuſque ſexus accipe. Sed an in infinitum quæritur? & quidam vſque ad tritauum parentem appellari aiunt, ſuperiores maiores dici hoc veteres exiſtimaſſe Pompo. refert; ſed Caius Caſſius vſq, in infinitum omnes parentes dicit, quod, & honeſtius eſt, & merito obtinuit. Et ſic omnes aſcendentes ex linea paterna, & materna parentes dicuntur, vt per dictam gloſ. & in materia fauorabili dicuntur etiam parentes adoptiui *ex l. ſed ſi hac lege verſic.* Parentes etiam patroni adoptiui excipiuntur, ſed tandiu quandiu adoptio durat, *ff. eod. tit. de in ius voc.*

Veniunt etiam nomine parentum largo modo omnes agnati, & conſanguinei, vt *in capit. 1. quemadmod. feud. ad fil. pert.*

per tex. ibi. Nō reuocatur ab vllo ex parentibus ſuis, & vſus approbauit cum ſoliti ſimus dicere noſtros parētes omnes conſangnineos, ſiue agnatos, ſiue cognatos.

Parentes tenentur iure naturæ ad liberorum educationem, *vt in l. vnic. §. taceat C. de rei uxor. act.* ibi ſileat ob liberos retentio, cum ipſe naturalis ſtimulus parentes ad liberorum ſuorum educationem hortetur, & eſt vulgata *reg. l. ſi quis a liberis 5. ff. de lib. agnoſc.* vbi etiam vice verſa liberi tenentur alere parentes, idemque eſſe de hæreditate, inquit *Papinian. in l. 15. ff. de in offic. teſta.* in hæc verba. Nam & ſi parentibus non debeatur hæreditas filiorum propter votum parentum, & naturalem, erga filios charitatem, turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quam liberis pie relinqui debet, non eſt ergo alia differentia inter eos, niſi quod liberi iure naturæ, parentes vero pietatis iure aluntur, & hęredes fiunt, vt alias dixit *l. ſcripto ad fin. ff. vnd. lib.* ibi, cum parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittat; liberos naturæ, ſimul, & parentum commune votum. Non igitur eſt conſentiendum parentibus, qui iniuriam aduerſus liberos ſuos inducunt: quod plerunque faciunt maligne contra ſanguinem ſuum inferentes iudiciū nouercalibus delinimentis, inſtigationibus ve corrupti, vt dicitur *in l. 4. ff. de inoffic. teſta.* Nam quod parentes nō ſeruant liberis, ſeruat princeps per legem, vt notaſti verbo filius, ſi tamen adhuc parentes audeant exhæredare ſuos liberos ſine nota inſanę mentis nō tranſibunt, *vt in §. 1. de inoffic. teſt. in Inſt.* & addit ſic idem tex. ſed hoc dicitur non quaſi vere furioſus ſit, recte ſiquidem fecit teſtamentum: nō autem ex officio pietatis. Cauſas vero propter quas poſſunt exhæredare habes verbo. Filios.

Cæterum parenti licere deteriorem conditionem liberorum in rebus peculiaribus facere, ait *l. Apud 4. §. vlt. ff. de dol. except.* Non tamen in alijs, ſed æquales debet omnes facere, *vt in Auth. de nupt. §. venient autem coll. 4.* ibi. Non enim permittimus parentibus nō recte introductam electionem in eos, neque alijs quidem filiorum dare, aliū vero exhonorare &c. Sed quemadmodum omnium filiorum ſimiliter hæredes exiſtunt parentes, & non quidem alii ſuccedunt, alii vero non: cur non ſimiliter, & ipſi omnibus, ex æquo quātum ad hoc conferant, ſed alios quidem eligant; alios vero deſpiciant. Poterit autem aliquem eorum cum moderamine meliorare, *vt in eod. Auth. §. vlt.* in his verbis. Si quidem aliquem ex ſecundis nuptiis habeat, aut etiam ex primis forſan, ita feſtiuum, ita dilectum, vt velit præponere eum aliis in poſſeſſione, damus licentiam hoc agendi, non tamen omnino priores quidem filios minuere, ſecundos autem augere: ſed neq; vehementer magnificare augmentum, nec omnino obliuiſci priorum matrimoniorum &c. Sed prouidere quidem, & ſecundis, prouidere autem, & primis. Cogitantes quoniam filii ambo ſunt, & ita facientes ſucceſſionum in teſtamentis diuiſionem. Si enim inteſtatis eis mortuis lex omnes ex æquo vocat: competens eſt eos imitantes legem non vehementer magnis eos abbreuiare minutionibus erubeſcentes legem, ſic enim erunt boni patres, & noſtra digni legiſlatione, iuſti quidem erunt ſolam legem cuſtodientes. Si quid autem etiam ſupra legem reliquerint, erunt ſimul iuſti, & humani patres &c. Hanc itaque partem de æquitate filiorum ex priore, & ſecundo matrimonio venientium adhortantes, potius quam ſancientes dicimus.

Vt autem liberi parentes obligent ad dictam æqualitatem debent eis debitam

præ-

Digitized by Google

præſtare obedientiam. Nam vt dicit *gloſ vlt. in l. Contra 7. C. de teſta. manum.* Patriæ, & parentibus eſt obediendum, & non velle eſſe parentum caſtigatores iuxta, quæ ſupra ſcripta ſunt verbo filius; ab ipſis enim parentum meritis poſterorum errata condonantur, vt alias dixit Ioſeph *de antiquit. libr.* 8. *cap.* 5. *num.* 30.

Licet alias, qui naſcitur ex bonis parentibus præſumatur bonus, & qui ex malis malus, vt notauit *Apoſtill. ad gloſ verbo non infamata in l. quod ſi* 31. *§. ſi plures ad fin. ff. de adil. edict.* tamen non eſt omnino de virtute, nec de vitio parentum, aut laudandus aliquis, aut culpandus, nemo enim vere inde, aut obſcuris, aut clarus eſt, vt inquit *capit. Nunquam* 56. *diſt.* & redditur ratio *in cap. Naſci ead. diſt.* & præcipuè *in fin.* ibi. Quia non in ſeminibus, ſed in voluntate naſcentis cauſa vitiorum eſt atque virtutum, conducit illud Ouid,

Nec genus, nec proauos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Cum alijs, quæ habes Verbo *nobilitas*.

Parentes admittuntur ad teſtificandum in cauſa genealogiæ ipſorum ex his, quæ *Celeſtinus in capitul. videtur vobis* 35. *quaſt.* 6. ibi. Ideo maxime parentes recipiuntur, ſiue ſi defuerint parentes, proximiores admittuntur: quoniam vnuſquiſque ſuam genealogiam cum teſtibus, & chartis cum exercitatione, & recitatione maiorum ſcire laborat. Quia igitur aliis melius ſciunt, ideo maximè admittuntur, &c. qui enim melius recipi debent, quam illi, qui melius ſciunt?

Parentela vltra ſecundum gradum notoria eſſe non poteſt, vt deducitur *ex tex. in cap Porrò* 3. *de diuort.* ibi & parentela manifeſta, ſeu publica exiſtente (quod credibile non eſt) niſi eſſent in primo gradu, vel ſecundo, & ibidem notauit, *gloſ. vlt.*

Parochia.

Epiſcopi, dicitur tota ſua diœceſis iuxta *cap. Apoſtolica* 9. *de donat.* ibi. ſi quis Epiſcoporum in parochia ſua monaſterium conſtruere voluerit, & *cap.* 1 *de raptor.* ibi ab illius loci prælato excommunicentur, nec ante ex parochia illa exeant *cap. bona rei* 12. *q.* 2. ibi quiſquis itaque Epiſcoporum in parochia ſua, &c. Et dicitur parochia Græcè, Latinè partitio, vnde tota diœceſis Epiſcopo deputata, eſt partita, & diuiſa à diœceſi deputata alteri Epiſcopo: & propter hoc Eccleſię interiores dicūtur parochiales, quia habent curam partitam, & diuiſam, atque certis confinibus limitatam. Et ex hoc dicimus, quod quilibet de diœceſi eſt parochianus Epiſcopi: vnde Epiſcopus concurrit in cura cum quolibet Presbytero parochiali, iuxta *tex. in cap.* 2. & *quæ* ibi *gloſ verbo ſuo ſubdito de panit. & remiſſ. lib.* 6. & ita prædictis verbis tenet, *Abb. in d. cap. Apoſtolica num.* 2. *de donat. & in cap. De multa* 28. *de praben. ſub. n.* 24. ſic parochia dicitur quaſi partitio curæ, quia cuiq; curato datur certa pars ciuitatis, ſeu pars caſtri per eum curanda, in diuinis, vbi paulo ſupra ait, quod cura dicitur, quia cor vrit ſcilicet reddendo eum ſollicitum in adminiſtratione ſacramentorū, & in repetitione *capit Extirpanda* 30. *§. ſi vero num* 10. ibi. Eccleſia dicitur parochialis à parochia ſibi deputata, &c. & parochia eſt nomen Græcum, & latine idem eſt, quod partitio curæ, quia rector Eccleſiæ curam habet animarum totius populi intra illos limites congregati, vnde dicitur regere populum &c. vnde parochia eſt locus, in

in quo degit populus alicui Eccleſiæ de putatus, & ſic illa Eccleſia dicitur parochialis, quæ habet parochiam ad curam eius deputatam. Quomodo autem paitre fuerunt parochiæ limitatæ, & quid in diæceſibus, & prouincijs, vide *tex. & gloſ. in cap. eccleſias ſingulas* 13. *quæſt.* 1. *&* 80. *diſt. capit.* 1 *&* 99. *diſt. cap* 1.

Ex prædictis ſatis videtur probari, quis dicatur parochianus; & ſi non es contentus proſequere cum eodem *Abb. vbi ſup. num.* 11 ſic dicente. Sed Feder. de Sen. in quodam ſuo conſ. pulchre hoc proſequitur, & tandem ille concludit, quod ille dicitur parochianus, qui facto habitat in parochia animo manendi, ita quod vere ſit ibi translatus, non iuris fictione, ſiue percipiat diuina, ſiue non 18. *quæſt.* 1. *cap. vn.* 21. *quæſt.* 2. *ſi quis iam translatus, & in capit.* 1. *de ſepultur lib.* 6. ibi, ſe æqualiter collocans in vtroque &c. animo manendi, ideo dixit, vt excludatur ille, qui ad tempus in locum ſe tranſtulit, vt habetur *infr. de ſepult. cap. antepen. lib.* 6. Iurisfictione, ideo dixit, vt excludatur domicilium iuris, puta paternæ originis, vel præſumptum, ſiue audiantur diuina ſiue non &c. ideo dixit, ſi parochianus non viſitat Eccleſiam ſuam, ſicut deberet, vel a modico tempore citra venit in illam parochiam, ita quod parochus nullum laborem ſuſtinet debet habere omnia iura parochialia, quia ſufficit, quod per rectorem non ſteterit, quin miniſtrauerit Eccleſiaſtica Sacramenta.

Parochiali Eccleſiæ ſubiacent clerici non habentes curam habitantes in ea, quoad ſacramenta *ex cap. & hoc attendendum de confeſſ. diſt.* 1. ibi. ſed ſacerdotes, qui in circuitu vrbis aut in eadem vrbe ſunt, & populus in vnum ad miſſarum publicam celebrationem conueniant, tradit *Abb. in cap.* 3 *ſub numer.* 16. *de Eccleſ. ædific.* ibi: Nam & clerici non habentes curam ſubiacent illi Eccleſię, vbi habitant, vbi etiam ait, quod ipſi parochiæ rectores, quoad ſacramenta non ſubiacent eidem parochiæ ſed Epiſcopo.

Non poſſe Epiſcopum etiam ex cauſa diuidere parochiam ſine conſenſu rectoris tenet *gloſ. verbo obuctiones in d. c.* 3. *de Eccl. ædif. & in c. Nulli verbo conſtitut* ibi. Sed nunquid, & inuito eius eſt parochia poterit hoc fieri, & irrequiſito? dic quod non &c. 99. *diſt. ſed gloſ. verbo Diuiſiones in cap. legem Imperatorum* 16. *diſt.* dicit, quod poterit ex cauſa facere, in hæc verba Arg quod Epiſcopus inuito plebano non poteſt diuidere parochiam eius; nec Papa inuito Epiſcopo diuidere Epiſcopatum, *vt* 16. *q.* 1. Multis, quod enim eſt vnum, diuidi non poteſt &c. Sed credo, quod Papa hoc poſsit facere ex cauſa, & etiã Epiſcopus, & ſequitur *Abb. in d. num.* 16. *in princ.*

Si quis in duabus parochijs fuerit, vt puta, inhabitat quis domum in confinio duarum parochiarum, vel duas domos coniunctas habitat, quæ ſunt in duabus parochijs tunc quarta funeralis diuiditur inter eas, vt tenet *gloſ. Verbo domicilia in c.* 2. *per tex. ibi de ſep.* Vide tamen, & conſidera ſi hoc tantum procedat, quando habeat domus vtraq; aditum ad dictas parochias, quia alias ſi habuerit ad vnam tantum de ea dicetur parochianus, vt ſatis colligitur, ex his, quæ *Bart in l. quod conclaue num.* 6. *ff. de dam. infect.* ita. Hæc lex inducitur ad quæſtionem iſtam: Domus ex vna parte eſt de parochia ſancti Martini; ab alia eſt de parochia Sanctæ Mariæ: Ego habito in hac domo: cuius Parochianus ſum? Doct. dicunt, quod dicor de illa parochia, ex qua aditum habeo per hanc *l. ſi cui ades de legat* 3 *& l prædij §. balnea cod. tit.*

Pars

Digitized by Google

Pars.

APpellatione partis dimidia intelligitur, ita dicit *gloſ. vlt. in l. Titius* 85. *ff. de legat.* 1. *& in l. De ætate §. Si interrogatus contiſcto ſummario ibidem ff. de interrogat. act.* & dat rationem, quia ſola dimidia, eſt pars æqualis, *& gloſ.* 1 *in l. Plures* 27. *ff. de dam. infect.* ibi adiectione partis, qua ſignificatur dimidia *gloſ. de portione in cap. vnic. de content. int. me & dom. in vſib. feud.* ibi de parte, id eſt de medietate, nam appellatione partis dimidia continetur, *& gloſ. Verbo vltra medietatem* ibi nomine portionis dimidia continetur in *cap.* 2. *§.* 1. *de decim. Vlpian. autem in l. Nomen filiarum* 164. ſic ait. Portionis nomen non ſemper dimidium ſignificat, ſed prout adiectum eſt; poteſt enim iubere aliquis, & maximam partem partiri poſſe, & vicelimâ, & tertiam, & prout libuerit; ſed ſi non fuerit portio adiecta, dimidia pars debetur, *ff. verb. ſig.*

Quartam partem ineſſe dimidiæ, ait *l. qui quartam* 15. *ff. de legat.* 1. & minorem ineſſe maiori probat *l.* 1. *§. ſi ſtipulanti* mihi decem tu viginti ſpondeas: non eſſe contractam obligationem, niſi in decem conſtat. vbi *Summ. Bart. ff. de verb oblig. l. Inter pares* 38. *§.* 1 *ff. de re iud. l. Diem proferre §. ſi plures ff. de recept. arbitr. & in l. Qui concubinam* 29. *§.* 2. ita dicitur Quintus Mutius, & Gallus putabant maximam partem legatam eſſe; quia in maiori parte minor quoq; ineſſet Seruius, & Ofidius minimam, quia cum hæres damnatus eſſet, in poteſtate eius eſſet quantam partem dare, Labeo hoc probat idque verum eſt, *ff. de lega.* 3.

Quod poteſt fieri in toto, & in parte fieri poſſe dicitur *in l. Iuris gentium §. Adeo ff. de pact.* in hæc verba, ſi igitur in totum poteſt: cur & non pars eius pactione mutari poteſt? Nam ſi poteſt tota res tolli: cur & non reformari, vt quodammodo, quaſi renouatus contractus videatur? *& in l.* 3. *ff. pro derelict.* ibi. vt hoc ſit in parte, quod in tota, & ibidem *Bart. in ſum.* ſic. ſed non eſt idem iuris de parte, quoad totum, *& gloſ. Verbo non poſſe in l. Per fundum* 11. *ff. de ſeruit. ruſt.* ſic. Item, quod non eſt idem iuris de parte, quoad partem, quod de toto, quoad totum, & c. *vbi additio* ait. In indiuiduis nõ procedit argum. de toto ad partem, quoniam in partem diuidi non poteſt &c. In his vero, quæ ſunt diuidua bene procedit, vt quod iuris eſt de toto, quoad totum, idem de parte, quoad partem.

Pro toto pars, ſicut pro plurali numero, ſingularis numerus ponitur, dicit *gloſ. verbo, & legatarÿs in l. Pater filium* 36. *§. filiam ſuam ff. de legat.* 3. Nam & pars fundi ſinnoua recte appellatur, inquit *l. Plane* 34. *§. vlt. & ibidem gloſ. ff. de legat.* 1.

Nota, quod ratione maioris partis, quis maiorem conſequitur poteſtatem, ita notauit *gloſ. per tex. ibi in l ſancimus* 34. *§. Ne autem C. de donation Verbo ampliorem.* Vnde ibi dicitur eſſe Capitulum, vbi eſt maior pars, vt inquit *gl. verbo Capituli in cap. Cum inter* 21. *de elect. & ibidem gloſ. verbo Aliam.* ſic Quia duæ partes vicem totius Capituli obtinent: quia ſi duę partes Capituli non ſunt in Eccleſia, non videtur Capitulum eſſe, & facit *l. Nominationum* 45. *C. de decurion. lib.* 10. ibi, Ne paucorum abſentia, ſiue neceſſaria, ſiue fortuita debilitet, quod a maiori parte ordinis ſalubriter fuerit cõſtitutum, cum duæ partes ordinis in vrbe poſitæ totius Curiæ inſtar exhibeant. Quod igitur maioris partis probauerit aſſenſus ſolemnia, firmat authoritas, inquit *l. ſi quod* 5. *C. de legation. eod. lib* 10.

Vnde a maiori parte fit electio, & nun-

Vuuu quam

quam tenet, niſi fiat a maiori parte Capituli. Ita tamen quod maior pars, non peccet, vt ex hoc ipſo iure priuetur, quia tunc valet electio minoris partis Capituli, ita dicit *gloſ. Verbo. tanta in cap. Bona 3. de poſt. præl. per tex. in cap 2. eod. tit.* ibi. Ac ideo ad pauciores numero quantum tamen pertinet ad hoc, conſilio ſanioris eligendi, &c. Vnde ſi non peccat ſtatur maiori parti *gloſ. verbo maior pars in §. ſed ſi ex teſtamento de ſatisdat. tut. in Inſt.*

Maior autem pars, & ſanior illa cenſetur, quæ eſt iuſtior, & maiori ratione nititur, & æquitate ita dicit *gloſ verbo ad Zelum in capit. in Geneſi de elect. & gloſ. vlt. in cap. Eccleſia 57. eod. tit.* ſic Nam illa pars dicitur maior, quę maiori Zelo, & maiori pietate mouetur, *& gloſ. verbo ſanioris in cap. ea noſcitur 6. de iis, quæ fiunt a præl.* ita, ſed non ne eo ipſo eſt maior, quod eſt ſanior? Dic quod vbi aliqua pars non eſt ſana, quia indignum eligit, vel quia in damnum Eccleſiæ aliquid facit, ibi dico maiorem partem illam, quæ ſanior eſt, & præferenda eſt: ſed in dubio vbi maior numerus eſt, Zelus melior præſumitur, vt ait *tex. in cap. Eccleſia veſtra 57. de elect.* & quando maior pars præualeat, vel non, habes verbo *Electio.* Notabis tamen, quod dicit *glo. verbo ab omnibus in cap. Archiepiſcopus 6. de temp. ord.* ſic. Hoc quod dixi, quod maior pars ſufficit; locum habet in Collegiis; ſecus in priuatis.

Vnde *in l. ſi plures 14. ff. depoſit.* ſic inuenies Maiorem autem partem non ex numero vtique perſonarum, ſed ex magnitudine portionum hæreditariarum intelligendam, & in creditoribus *l. 9. de pact.* ita ait, Maiorem partem eſſe pro modo debiti, non pro numero perſonarum placuit, & *in l. vlt. C. qui bo. ced. poſſ.* ibi & ſi quidem vnus creditor aliis omnibus grauior in ſumma debiti inueniatur &c. ipſe alios antecellat, ipſius ſententia obtineat. Taliter quod in priuatis primo attenditur maior pars reſpectu portionis, non perſonarum; & ſecundo dignitas perſonarum *vt in d. l. Maiorem 9.* In publicis vero ſiue communitatibus, aut Collegiis Maior pars attenditur primo in numero ſecundo dignitate, *vt dicit glo. verbo In iis in Auth. de alienat. & emphit. § 1. collat. 9.* Et quando maiori parti ſtetur, vel non vide *gloſ mag. in cap. ſi plures verbo communi 16. q. 7. & glo. verbo Conſtitutum poſt med. in cap. Cum omnes 6. de conſtit.*

In ſententiis etiam illa obtinet vbi maior pars concurrit, *vt in c. ſane & duob. ſequent. 63. diſt.* & eſt vulgare *in l. quod maior ff. ad municip. l. ſi in tres 20 ff de recept. arbitr.* Sed in cauſa Epiſcopi non tenet ſententia, niſi omnes concordauerint iudices, quibus cauſa per Papam committitur; vt prædictis verbis dixit *gloſ. vlt. in cap. 3. de ſent. & re iud. per tex. in cap. ſi Epiſcopus 6. q. 4.* ibi. Ab omnibus, qui ſunt intra prouinciam Epiſcopis acceperit vnam cōſonamque ſententiam, vbi *gloſ. notat* ſpeciale hoc eſſe, prout etiam ſpeciale eſt quando ſunt litterę Apoſtolicæ diuerſæ, & iudices earum cognoſcunt, quænam ſint valituræ, debent omnes in eandem ſententiam cōuenire (quamuis ſint plures ex vna parte, quam ex altera) per arbitros communiter electos a partibus debet concertatio terminari, vt *in cap. Paſtoralis 14. de reſcript.* & ibidem notauit *gloſ. verbo plures* dicens hic non ſtatur iudicio maioris partis, & alios ponit caſus.

Vbi maior eſt pars capitis defuncti ibi dicitur eſſe ſepultus, dicis ſupra verbo *Caput.*

Quæ pro parte expediri non poſsunt, ſi vnus cogente neceſsitate fecerit fam. herciſcund. iudicio locus eſt: dicitur *in l. hered. 26. §. ſi vnus ff. fam. herciſc.* hinc.

etiam

etiam eſt, quod ſi vaſſallus legitime probauerit ſe ſonere ius in parte feudi paterni per ipſum poſſeſſi, retinere etiam debet in alia parte, vt dicitur *in Summ. cap. Cum quis ſi de inueſt. fuer. controu. per tex.* ibi. Si fuerit in poſſeſsione medietatis, vel alicuius partis &c. iure obtinebit.

In emptione vero, & venditione rei communis pro parte valere pro parte non valere dicitur, quando vnus tantum vendit, *in l. ſi communis* 18. *ff. de contrah. empt.*

In his tamen rebus partem dare hæres cõcedi tur, quæ ſine dãno diuidi poſſunt, ſin autem, vel naturaliter indiuiſæ ſint; vel ſine damno eorum fieri non poſsit æſtimatio ab hærede præſtanda eſt itá ponit *l. Non amplius* 26. *§. vlt. ff. de legat.* 1.

Nota quod non facit partem, qui non admittitur ad partem, dixit *gloſ. pen. in l. ſi duo §. vlt. ff. de legat.* 1.

Pars tertia minima non dicitur *in l. cum oportet §. Cum autem C. de bon. quæ lib.* ibi. debere partem tertiam bonorum, &c. & ibi pars non minima ſubſtantiæ liberorum adimebatur.

Turpis eſt pars ſuo vniuerſo non congruens, dixit *gloſ. verbo ordini in extrauag.* 1. *de verb. ſignif.*

Quod pars ſecurior ſemper tenenda in his quæ conſcientiam tangunt dicis verbo *Anima, & verbo Conſcientia.*

Parſimonia.

EST ſcientia vitandi ſumptus ſuperuacuos, aut ars reſ familiari moderatè vtendi: parcißimum tamen hominem vocamus puſilli animi, & contracti: cum infinitum interſit inter modum, & anguſtias, *ex Senec. lib.* 2. *de beneſ. cap.* 34.

Inter parcum, & largum hæc eſt differentia, quod parco plus placent retenta largo vero data plus placent, itá, *Abb. in cap. ex parte* 10. *ſub num.* 5. *de conſuetud.*, *& affert verſ.*

Parcus ſic retinet, ſed nummum plorat auarus.

Et *ex Tull. lib.* 2. *de offic.* (omnino in materia videndo) ſic: Nec ita claudenda eſt res familiaris, vt eam benignitas aperire nequeat; nec ita aperienda, vt omnibus pateat, & ſic habenda eſt ratio rei familiaris, quam quidem delabi ſinere, flagitioſum eſt; ſed ita vt illiberalitatis auaritiæq; abſit ſuſpicio, & *Hieronym. ad Paul.* Chriſti ſubſtantiã ne imprudenter effundas, ne liberali liberalitas pereat, & alibi dixit idem Tull. Odij immortales! non intelligunt homines, quam magnum vectigal ſit parſimonia?

Quicquid parſimonia in palatio cumulatur pro caſtrenſi habetur, vt conſtitutum eſt *in l. vnic. C. de caſtr. om. palat. pec. lib.* 12. ibi vel parſimonia propria quæſierint, &c. vt caſtrenſe peculium habere præcipimus.

Partus.

ANtequam edatur, mulieris portio eſt, vel viſcerum; poſt editum plane partum a muliere iam poteſt maritus iure ſuo filium per interdictum deſiderare, ſic ait *l.* 1. *ff. de ventr. inſpic. in §. ex hoc.*

Partus ille alendus eſt, quia non tantum parenti, cuius eſſe dicitur, verum etiam reip. naſcitur, ita *l.* 1. *ff. de ventr. in poſſ.* & ibidem notat *gloſ. Verbo reip. &*

Digitized by Google

Apoſtill. ſic hac ratione *Palat. dialog. 7. de leg. & Ariſtotil lib. 8. Polit.* Alendorum puerorum curam non priuatam, ſed publicam eſſe cenſent, quæ quam diligenter ſuſcipienda ſit, & retinenda grauiter, & copioſi commendat.

Partus dum in ventre eſt conceptus, quodammodo in rerum natura eſſe exiſtimatur, iuxta *l. vel viuo ff. de ſuis, & legit. her.*

Maritus tenetur partum agnoſcere ſi dubitans non ſeruat, ea quæ *in l 1. ff. de lib. agnoſc.* ſunt diſpoſita, in hæc verba. Pœna autem mariti ea eſt, vt niſi, aut cuſtodes præmiſerit, aut contra denunciauerit non eſſe ex ſe prægnantem, cogatur partum agnoſcere.

Publice intereſt partus non ſubijci, vt ordinum dignitas familiarumque ſalua ſit, ita ait *l. 1. §. Quamuis ff. de ventr. inſpic.*

Partus fauore ſi per ruſticitatem aliquid omiſſum ſit ex his, quæ prætor ſeruari voluit, non obſit ipſi partui *d. l. 1. §. vlt.* fauore etiam eiuſdem, tempus ipſius, & non conceptionis inſpicitur, vt dictum eſt verbo filius.

Si maior quinquagenaria ediderit, Sancimus licet mirabilis huiuſmodi partus inueniatur, & raro contingat; nihil tamen eorum, quæ a natura naſcuntur eſſe producta reſpui, ſic *l. 12. C. de leg. her.* Cum enim mulieres ad hoc natura progenuerit, vt partus ederent, & maximè cupiditas in hoc conſtituta ſit, ait *l. 2. C. de indict. vid. toll.* forſan illud deſiderium in ea ætate ipſam naturam excitabit.

Per decem menſes, & duos dies poſſe portare mulierem in ventre partum, & nō plus dixit *gloſ. Verbo perfecto in Auth. de reſtit. & ea, qua par. §. vnum ſiquidem coll. 4. per tex.* ibi. Non dum enim completo anno, vndecimo menſe perfecto peperit: vt non eſſet poſsibile dicere, quia de defuncto fuiſſet partus. Neque enim in tantum tempus conceptionis extenſum eſt, *& in l. Inteſtato §. 2. ff. de ſuis, & legit. her.* ſic dicitur. Poſt decem menſes mortis natus, non admittetur ad legitimam hæreditatem vide tamen *Bart. in l. Gallus in princ. ff de lib. & poſth.*

Notabilis eſt l. vtrum 8. ff. de reb. dub. Dum Caius Iuriſc. ſic ait. Et noſtra quidem ætate Serapha Alexandrina mulier ad Diuum Adrianum perducta eſt cum quinque liberis, quos vno fœtu enixa eſt, *& in l. ſi pater 36. ff. de ſolut. Vlpian.* ſeu alias Iulian. ita ſcribit. Nā Ariſtot ita ſcripſit, quinque naſci poſſe, quia vuluæ mulieris totidem receptacula habere poſſunt; & eſſe mulierem Alexandrinā ex Aegipto affirmatum eſt mihi.

Non eſt pretioſior ancilla propter ventrē ſit iam conceptus, vel non, ita inquit *gloſ. in l. In lege 9. ad l. falc. per tex.* ibi. Circa ventrem ancillæ vero nulla temporis admiſſa diſtinctio eſt: nec immerito, quia partus non dum editus, homo non recte fuiſſe dicitur, & addit ibidem Apoſtilla ſic. Neque vacca propter fœtum,

In l 39. ff de pæn. ſic refertur. Cic. in oratione pro A. Cluentio habita ſcribit Mileſiam quandam mulierem cum eſſet in Aſia, quod ab hæredibus ſecundis accepta pecunia partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet rei capitalis eſſe damnatam, & ibidem *Apoſtill. ex Bud ponit verba Cicer.* ſic. Neque iniuria (id eſt non immerito damnata) quæ ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, & deſignatum reip. ciuem ſubſtuliſſet.

Eodem titulo metitur partus, quo, & mater: dicitur *in l. Non quocunque 84. §. Iulianus ff. de legat. 1.* ibi Non poſsū videri partum ex cauſa lucratiua habere, quia matrem mercatus ſum, *& in l. 75. ff. de legat. 2.* ſic Papinian, ſi quod

ex

ex Pamphilia naſcetur legatum mihi fuerit, & ego Pamphilam emam eaque apud me ſit enixa: Summa ratione reſponſum eſt non ex cauſa lucratiua partum intelligi meum factum, ideo petendum ex teſtamento tanquam illum emiſſem.

Paſcha.

A Decima quarta luna primi menſis vſque ad vigeſimam primam diem eiuſdem menſis feſtiuitas ſancti paſchæ celebratur, *vt in cap. Celebritatem de conſecrat. diſt.* 3. *& ibi gloſ. primi menſis* ſic id eſt Aprilis, qui eſt primus menſis ſecundum Hebræos, vbi additio ait hoc ſane intellige Hebræi annum ſolarem non attendunt, ſed lunarem,& appellant primum menſem tempus, quod nos dicimus, non ipſum Aprilem, ſed lunationem eam ſcilicet, quæ terminatur in Aprile. Et eſt menti tenendum; quia vidi, quam plures errare tenentes menſem primum, hic eſſe intelligendum Martium, & clare probatur *Eccleſiaſtic.* 48.7. ibi. A luna ſignum dici feſti, menſis ſecundum nomen eius.

Explicat idem *gloſ. Verbo* 21. *diem d. cap. Celebritatem* ſic. Hoc vult dicere,quod Paſcha non debet eſſe infra 14. diem lunationis Aprilis, nec poſt 22. diem illius; ſi enim 14. dies lunationis eſt in die Dominica ibi eſt Paſcha Iudæorum, & dominica ſequenti ibi eſt noſtrum Paſcha hoc eſt 21.die

Paſchalis dies dicitur per ſeptem dies ante,& per ſeptem poſt,ita dicit *gloſ. verbo Paſchali in l.* 3. *C. de epiſcop.aud.* in quo tex. carcerati illis diebus iubentur a vinculis relaxari cuius verba habes. verbo Carcer.

Paſcua.

SVnt quæ paſtui pecudum deſtinata ſunt, iuxta *l. ſylua cædua* 30. *in fin. ff. de verb. ſig.* Quæritur an fundi appellatione etiam paſcua legata cenſeantur, fundo legato? Reſpondit Scæuola *in l. Seia* 20. *§. Tyrandæ ff. de fund. inſtr.* ita ſi prata fundo, ita coniunxiſſet, vt ſub vna fundi appellatione haberentur: ea quoque debere.

Id eſſe ſeruandum in paſcuis, quod per multos annos ſeruatum fuit, præcipit *l.* 1. *in fin. ibi.* Sed eam manere decernet, quam ſtatuit antiquitas *C. de p. ſc. publ. lib.* 11. *& in l.* 1. ibi. In futurũ m nulli licere aduerſus vtilem vetuſtatem &c. *& l.* 2. ibi. De quibus iudicauit antiquitas *de fund. limitroph. eod. lib.*

Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immiſſo pecore depaſcam, Ariſto ſcribit non tibi occurrere legitimam actionem, qua experiri poſsis. Nam neque ex lege 12. tab. de paſtu pecoris: quia non in tuo paſcitur, neque de pauperie neque damni iniuria agi poſſe. In factum itaque erit agendum, ſic ait *l. qui ſeruandarũ* 15. *§. vlt ff. de præſcript. verb.*

Quod paſcua diuidenda ſint inter vicinos pro eorum neceſsitatibus,& modo agrorum ſi inter eos fuerit controuerſia deducit *Alber. ex l. Teſtarix. §. vlt. ff. ſi ſeru. vend. & in l. Imperatores ff. de ſeruit. ruſt.*

Paſtor.

DIligendus eſt, tolerandus mercenarius,cauendus latro, ita dicitur *in cap. tres perſonas* 23. *quæſt.* 4. Paſtoris neceſsitas habet ne plures ſerpant dira contagia, ſeparare ab ouibus ſanis morbidam,ait *c. Corripiant* 24. *quæſt.* 3. Non

Non admittitur paſtoris excuſatio, ſi lupus oues comedit, & paſtor neſcit, ſic inquit *gloſ. 1. in capit. irrefragabile 13. de off. ordin.*

Refert *Sueton. lib. 2.* quod Tiberius præſidibus ſuadētibus prouincias onerare tributo, reſcripſit boni paſtoris eſt tondere pecus non deglubere, id eſt pilos euellere, vt tradit *gloſ. verbo conſumit in Clem. 2. de cenſib.* ſed hodie grex, ſic reſpicitur, quod nulli, ſeu pauci (proh dolor) intendunt ad paſturam, & omnes communiter ad tonſuram intendētes emungere non nutrire, lac & lanam curantes, non ouem, prout dicit *gloſ. verbo deputatos in Extrauag. 2. de ſepult. int. com.* Nec noua querela iſta eſt: cum iam Dominus eandem feciſſet per *Ezech. 34. dicens* væ paſtoribus Iſrael qui paſcebant ſemetipſos: Nonne græges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis, & lanis operiēbamini. Et quod craſſum erat occidebatis: gregē autem meum non paſcebatis; Quod infirmum fuit non conſolidaſtis &c. & diſperſæ ſunt oues meæ, eo quod non eſſet paſtor.

Facta vero paſtorum oris gladio ferienda non ſunt, quanquam reprehendenda, recte videantur, vt inquit *capit. oues 2. quæſt. 7.* Paſtoris tamen ſententia timenda eſt. Ne is, qui ſubeſt, & cum iniuſte forſitan ligatur, ipſam obligationis ſuæ ſententiam ex alia culpa mereatur. Paſtor ergo vel abſoluere indiſerete timeat, vel ligare. Is autem, qui ſub manu paſtoris eſt, ligari timeat, vel iniuſte, nec paſtoris ſui iudicium temere reprehendat, ne, & ſi iniuſte ligatus, ex ipſa tumide reprehenſionis ſuperbia, culpa, quæ non erat, fiat ſic *cap. Non ſolum poſt med. 11. quæſt. 3.*

Si paſtor fiat lupus tenetur furti, ita dicit *Bald. in ſum. l. ſi ſeruum* veſtrum nutriendum, qui ſuſceperat, venundedit, furtum committit *C. de furt.*

Pater.

IS tantum eſt, quem nuptiæ demonſtrant, ita dicit *Paul. in l. quia mater ff. de in ius voc. vbi notat gloſ.* id verum eſſe præſumptione iuris iuxta *l. filium* eum difinimus, qui ex viro, & vxore eius naſcitur *ff. de ijs, qui ſunt ſui, vel alien. iu.* ſcire enim hoc eſt impoſſibile quis cuius filius ſit *ad l. Lucius Titius* 82. vbi notatur probationem filiationis eſſe impoſſibilem *ff. de cond. & demonſtr.* Talis autem pater ſolus verus eſt pater, cum iuris ſolius habeat præſumptionem, & iſte ſolus filios habet in poteſtate, vt dixit Imperator *in §. 1. de patr. poteſt.* ſic. In poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis nuptiis procreauimus coniuncto *capit. vlt. de conuerſ. infidel.* Quæ patria poteſtas non poteſt æſtimari, vt dixit *glo. vlt. in §. ſed ſi quis nepotis de adopt. in Inſt.* & ante dixerat *Iuriſc. in l. filius fam. 117. §. ſecundum vulgarem* formam iuris, ſi quis liberos ſuos emancipare rogatus fuerit non cogitur hoc facere Poteſtas: enim patria inæſtimabilis eſt *ff. de legat. 1.* An autem filius cogatur exire a patria poteſtate? habes in verbo filius, & vice verſa, cogatur pater emancipare? infra: ſunt tamen aliquæ dignitates, & officia, quæ eximunt filios adicta patria poteſtate, vt in patriciatus honore dicit Imperator *in §. Filius fam. quib. mod. ius pat. poſt ſol. in Inſt.* ibi. Quis enim patiatur patrem quidem poſſe per emancipationis modum poteſtatis ſuæ nexibus filium liberare; Imperatoriam autem celſitudinem non valere eum, quem ſibi patrem elegerit ab aliena eximere poteſtate, *vbi gloſ. verbo illico* ſic. Hoc eſt ſpeciale in patricio, & conſule, hodie etiam vt ſola collatione &c. fiant ſui iuris etiam abſque adminiſtratione:

tione: in alijs decem tunc demum cum cœperint adminiſtrare, Item in tertio caſu, cum aliquis ordinatur Epiſcopus &c.

Et in Auth. Conſtit. quæ de dign. loquens Imperat. de Conſulibus, & præfectis prætorio, qui etiam ſunt a patris poteſtate exempti, ſic ait eum namque, qui tantorum iudex eſt, & tantis iubet, manere ſub poteſtate alterius, & non inter eos, qui ſuæ poteſtatis ſunt ſcribi, noſtrarum indignum iudicauimus legum, vbi notat *gloſ. Verbo ſub poteſtate* dicens. Nota, quod qui alijs iubet non debet alijs ſubeſſe, *& in §. vlt. d. Auth. de Epiſcopis* ſic. Qui enim ſunt ſpirituales patres quomodo ſub aliorum poteſtate conſiſtunt? Quoad Epiſcopum concordat etiam *gloſ pen. in cap. 3. de ætat. & qual.* ibi. Qui enim in prælatum eligetur etiam ſi minor ſit non debet eſſe ſub patris poteſtate &c. & addit nihil intereſſe an iudices in poteſtate, an ſui iuris ſint, & presbyter dicitur in poteſtate patris eſſe &c. & proſequitur ex iuribus, quæ allegat, per iſta iura videtur, quod ſacerdotiũ non liberat a patria poteſtate. Alij dicunt, quod quilibet ſacer ordo liberet a patria poteſtate; quoniam liberat a dominica, quæ maior eſt &c. & nulla dignitas ſecularis ſimilis eſt ſacerdotio &c. verum hæc *gloſ.* dum dicit maiorẽ eſſe poteſtatem dominicam, patria ad prædictũ effectũ non mihi ſatis placet cum dominica ſit contra naturam, qua omnes homines liberi, naſcuntur, & ſic violenta, patria vero eſt ſecundum naturam. Et quicquid ſit in hoc; nos ſecundum leges debemus loqui, vbi namque expreſſe inuenimus per legem eſſe quem a patria liberum poteſtate, ita dicemus, vbi vero tale, quid non inuenimus, pro patria iudicabimus poteſtate. Quod autem per clericatum, vel ſacerdotium non tollatur patria poteſtas, habes verbo Clericus,

Hæc autem patria poteſtas non acerbe debet a patre exerceri, iuxta *l. 1. ff. de lib. exib.* ibi. Si forte pater concordans matrimonium, & forte liberis ſubnixum velit diſſoluere? & certe hoc iure vtimur, ne bene concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis diſſoluantur, quod tamen ſic erit adhibendum, vt patri perſuadetur, nec acerbe patriam exerceat poteſtatem, nam patria poteſtas in pietate debet, non in atrocitate conſiſtere, vt dicit *l. Diuus Adrianus. ff. ad l. Pomp. de parricid.* ſi tamen pater eſt nequam, & impius, obtinuit, vt ſine diminutione patriæ poteſtatis apud matrem filius moretur, inquit *l. 3. ff. de lib. exhib.* Interminis iſtius tex. poteſt quæri an tunc poſsit pater petere curatorem filio? & adhuc videtur, quod non tum quia ex ſua malitia non debet habere excuſationem, tum etiam quia contra ſtimulos naturales facit, ſi tali excuſatione vtendum eſſe tentauerit prout ita dixit *Iuriſconſul. in. l. Amiciſsimos 39. ff. de excuſat. tut.*

In ſua poteſtate non videtur habere, qui non eſt ſuæ poteſtatis, dicit *l. ſic. euenit 21. ff. ad l Iul. de adult.*

Non etiam habet pater filium transfugam in poteſtate iuxta *l. Poſtliminiũ 19. poſt med. ff. de capt. & poſtl reuerſ.* ibi. Quia pater ſic eum amiſit quemadmodum patria, & quia diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam charitas liberorum; ſumpto vocabulo, charitas, pro patria poteſtate.

Et ſi ſine cauſa male tractat filios cogitur emancipare, vt probat *gloſ. vlt. in fin. in l. vnic. C. de emend. propinq. & gloſ. etiam vlt. in addit. in l. Nec auus C. de emancip. lib.* ſic ait. Sicut pater cogitur in cauſis emancipare, ita filius ex cauſa cogitur eam accipere. Item *gloſ. vlt. in l. Quamuis 15. C. de fideicomm.* quærit in hunc modum, An autem eman-

mancipare tentatur ex hoc rogamine? hic non aperit, vnde dicunt quidam non. Tu dic cog: ſed obſtat fortiter *d. l. filius fam. 117. §. ſecundum vulgarem ff de legat.* 1. cuius verba ſunt ſupra verſ. Talis autem pater, quare dicit *Apoſtill. ad d. gloſ. vlt.* vera eſſe, quæ eadem *gloſ.* dicit quando patri aliud erat, in teſtamento relictum, quod erat penes eundem patrem remanſurũ, alias non.

Pater, & filius eadem eſſe perſona penè intelliguntur, ita dicit *l. vlt. C. de impub. & alijs, vbi gloſ.* ſic. Vnde, quod vnus dicit, alter dicere videtur &c. & vbi vnus eſt, ibi videtur eſſe & alter, hoc verum quoad ea, quæ ſunt iuris, ſecus ſi facti, vt ibidem notat *Apoſtill. ex Iaſ. & gloſ. verbo recuſante filio in l. Cum non ſolum* 8. *C. de bon. quæ lib.* ibi. Nam pater, & filius eadem perſona reputantur, & in *§. ei vero de inutil. ſtip. in Inſt.* ſic vox tua tamquam filij ſit, ſicut filij vox tamquam tua intelligitur, & in *§. Poſt mortem eod. tit.* ibi. quia patris voce loqui videtur. Vnde non poſſumus dulciore nomine nepotes noſtros appellare, quam filij: Etenim idcirco filios filias ve concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earum ve diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus, vt dicit *l. liberorum* 220. *ad fin. ff. de verbo ſig. & ibi. gloſ vlt.* ſic & nota hic, quod plus diligit filium pater, quam filius patrem &c. & reddit rationem, quia omnis res deſiderat conſeruationem idem *gloſ. vlt in l. Iſti quidem ff. quod met. cau.* ibi & nota quod pater plus diligit filium, quam ſe ipſum. Illud conſtat, quod plus pater, quam filius patrem diligit &c. eſt ratio, quia eſſe, ſeu perſeuerantia plus in patre per filium, quam in filio per patrem inuenitur, & hoc eſt naturale, quod res plus perſeueraturas quis plus diligit, & quia nullus affectus vincit paternum, *vt ex l. vlt. C. de curat. fur. dicit gloſ. pen. in l. Non ſolum §. vlt. ff. de procur. & l. falſus* 11. *§. vlt. ff. quod falſ. tut.* ſic. Et magis probat patri ignoſcendum eſſe ſi filiam ſuam maturius in familiam ſponſi perducere voluerit: affectu enim propenſiore magis, quam dolo id videri fecisse.

Quapropter dicit *l. 9. ff. de obſt. a lib.* quod patris perſona ſemper honeſta, & ſancta videri debet filio. Nam ipſe a patre alitur, vt dixiſti verbo filius. Theſaurizat pater filijs, & non vice verſa, *vt in cap. Cum Apoſtolus 6. §. pen. de cenſib.* Et eũ omnia quæ noſtra ſunt liberis noſtris ex voto paremus *l. pen. ff. de bon. lib.*

Patris conſilium firmum eſt, dicit *gloſ. verbo approbata eſt in §. 1. de ſatiſdat. in Inſt.* Vnde quem approbat pater non debet filius reprobare, *vt in l. Cum furioſus 7. §. ſed cum antiquitas C de curat. fur.* ibi. Et fideiuſſorem ceſſare neceſſe eſt, patrono teſtimonio pro eius ſatiſdatione ſufficiente, *& in l. vlt. C. ad Maced.* ibi. Cum teſtimonium paternum reſpuere ſatis iniquum ſit. Et ſic quando fuerit diſſentio pronior eſſe debet prætor ad conſentiendum patri, vt inquit *l. Pupillorum 7. ff. de reb. cor. vbi gloſ.* ita, & eſt ratio, affectio.

Lætitia patris eſt ſcientia filij, vt ait *glo. verbo ſolebat in l. ſed Iulianus §. Quod dicitur ff. ad Maced. per tex. in Auth. Conſtit. quæ de dig. §. ſi vero. Non tamen* ob id filius patrem regere audebit, Cum quaſi indecorum ſit patrem a filio regi *iuxta l. His qui* 12 *ff. de tut. & curat. vbi gloſ.* addit erubeſcit enim Licet in iure filius corrigat patrem, vt ibidem notat *gloſ. ſeq.* Patris vero eſt corrigere, & caſtigare filios, prout dicitur *verbo filius*, Et ſi eos grauiter increpet in teſtamento non facit infames, vt dictum eſt verbo: *Fama*.

Non eſt veriſimile patrem velle mori filium, inquit *gloſ. verbo obtuliſſe in l. Milites* 13. *§. 1. in fin. ff. de re mil.* vbi filius

lius militiæ deſertor, & iterum oblatus à patre datur in deteriorem militiam ne videatur (inquit tex.) pater ad ſupplicium filium obtuliſſe. Quinimo magis terretur in pœna filij, quam in ſua, vel quam ipſe filius, vt dixit *gloſ. verbo quomodolibet in Extrauag. Vnic. de pan.* & ideo, licet alias primo interrogetur pater quam filius, *vt per gloſ. & vilioris in cap. ſedes* 15. *de reſcript.* quando agitur de eruenda veritate per torturam, primo torquetur filius, quam pater, & in conſpectu patris, vt dicunt *doct. arg. l. 1 ſi quidem ff. quod met. cau.* ibi. Cum pro affectu magis in liberis terreantur patres coniuncta *gloſ. vlt.* ibidem dum ait, quod pater plus diligit filium, quam ſe ipſum: offenditur enim pater in filio, *vt per gloſ. in cap.* 2. *de ſent. & re iud. lib.* 6. facit etiam, quod dicit *Imp. in §. ſed veteres de noxal. act. in Inſt.* ibi. Quis enim patiatur filium ſuum, & maxime filiam in noxiam alij dare, vt pene per filij corpus pater magis, quam filius periclitetur? &c.

Sed cur permiſit lex patri, vt poſſet occidere filiam; & adulterũ: non vero permiſit marito? Reſpondet prudentiſsime *Conſult. in l. Nec in ea* 22. *ff. ad l. Iul. de adult. in hac verba. Ideo autem patri non marito mulierem, & omnem adulterum permiſſum eſt occidere, quod plerunque pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit. caterum mariti, & calor, & impetus facile ſauientis fuit refranandus.* Hinc eſt, quod pater necans filium propter adulterium cum nouerca, relegatur iuxta *l. Diuus Adrianus ff. ad l. pomp. de parric.* cum non tamquam pater, ſed tamquam maritus lege prohibente fecit; item quia filius perdidit filij priuilegium, cum deliquit non vt filius, vt dicit ibidem gloſ. verbo deportaſſe.

Permittitur etiam patri filiam accuſare iuxta *l. ſed ſi maritus* 14. *ff. qui & à quib.* ibi. Cum pater accuſare poſsit, & ibi. *not. gloſ.* & alia iura affert, *vt in l.* 14. *C. qui accuſ. non poſſ.* quę in matre loquitur ita propter inſidias, quas tuæ vitæ paratas contendis accuſationem apud prẹſidem prouinciẹ contra filium tuum (ſi pietas, & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem) conſtituere potes.

Patris delictum non obeſt filio, vt per *Vlpian. lib.* 1. *ad l. Iul. & Papi. relatus in l.* 7. *§. vlt. ad fin. ff. de ſenator.* ibi. Et magis eſt, vt debeat: vt ei potius ei dignitas proſit, quam obſit patris caſus. Nam quæſita dignitas liberis, propter caſum patris remoti à ſenatu auferenda non eſt: inquit *Papinian. in l.* 9. *eod. tit.*

Dictum etiam patris filio non præiudicat vel etiam ignorantia dixit *gloſ. verbo Carboniano in l.* 1. *ff. de Carb. ed. per tex.* ibi, Parui enim refert, quis ei controuerſiam faciat, cum & ſi teſtator eum negauerit ex liberis, & addit *d. gloſ.* licet proſit patris dictum *ex l.* 1. *§. Iulianus ff. de lib. agnoſc.* ibi. Quandocunq; enim, inquit, cœperit cauſa agi grande præiudicium aget pro filio confeſſio patris, *vbi gloſ. verbo grande* ſic ait, id eſt magnam probationem, non tamen plenam, ſed ſecus forte in matris confeſſione, & de ignorantia probatur *in l. vxorem* 29. *ff. de man. teſt.* ibi. Filium quidem nihil præiudicij paſſum fuiſſe ſi pater eum ignorauerit.

Quod & patris ſuffragium filio proderit, & filij patri, inquit *l. Illud* 5. *ff. quod cuiuſque vniuerſ.* ex ratione l. ſequentis ibi. Quaſi decurio enim hoc dedit, non quaſi domeſtica perſona.

Nec præiudicabit pater filio, ſi eſſet inſtitutus, & rogatus reſtituere hæreditatẽ ipſi filio, nollet adire; tunc enim filium poſſe poſtulare, vt pater ſuus cogatur adire, & reſtituere hæreditatem: quãuis contra obſequium patri debitum videatur id deſideraturus inquit *l. Cogi* 16. *§. ſi pater ff. ad Trebell. vbi not.*

Xxxx *gloſ.*

gloſ. verbo obſequium, quod lis nulla debet eſſe inter eos. Poterit tamen recuſare defenſionem filii cum nullum vſumfructum ei affert lex, vt notauit *gloſ. vlt. in l. ſi filij 36. ff. de iniur.*

Non nunquam patri denegandam actionem, ſi tam turpis perſona patris ſit, vt verendum ſit, ne acceptam dotem conſumat. Quod ſi is pater ſit cui omnino conſentire filiam decet, hoc eſt vitæ probatæ: filia leuis mulier, vel admodum iuuenis, vel nimia circa maritum non merentem, dicendum eſt patri potius aequieſcere prætorem oportere, dareque ei actionem, ita diſponit *l. ſi cum dotem 23 ff. ſolut. matr.*

Si patri vilis ſit filius nobilis, non poterit nec debebit pater viliſsimus filii ſui contumeliam ad ſuam vilitatem metiri, vt dicit *l. ſed ſi vnius 17. §. Ait prætor ff. de iniur.* Pater enim nobilitatur per filium, prout dictum eſt verbo nobilitas.

Et ſi tam ignominioſam duxerit vxorem filius, vt dedecori ſit tam ipſi, quam patri mulierem talem habere: dicimus & ex ea natum ad bonorum poſſeſsionem aui admitti, cum poſsit auus iure ſuo vti, eumque exhæredare. Nec enim minus in hoc nepote, is qui de inofficioſo cogniturus eſt merita nepotis, quam patris eius delicta perpendat, ita inquit *l. 3. § ſi emancipatus ff. de bon poſſ. con. tab.* Acerbum enim ſentit *Cic. in Epiſt. ad Brut.* parentum ſcelera filiorum pœnis lui.

Poterit autem pater præponere filios, quos voluerit non tamen in tantum minui aliis, vt importabilis ſit eis imminutio iuxta *Auth. de immenſ. donat. in princ.* & infra ſic. Dum liceat patri mediocriter ſapienti circa omnem prolem etiam iis, qui ab eo potius diliguntur, donare aliquid amplius, & non cæteros filios in illos factam lædere. Cæterum parenti licere in peculiaribus rebus deteriorem conditionem liberorum facere iam eſt dictũ verbo parens.

Occurrit æquitas rei, vt quod pater meus propter me filiæ meæ dedit, proinde ſit atque ſi ipſe dederim, quippe officium aui circa neptem ex officio patris erga filium pendet, & quia pater filiæ, ideo auus propter filiũ dare debet, ſic inquit *l. Dotẽ dedit 6 ff. de collat. bon.*

Patre dotante filiam cum pacto de non amplius ei ſuccedendo, quod adhuc poterit ei ſuccedere habes in verbo filius.

Si libertus filiam dotauit nõ videtur fraudare patronum, quia pietas patris non eſt reprehendenda, ait *l. 1. ff. ſi quid in frau. patr. vbi gloſ.* contrarium dicit in debitore verbo *reprehendenda*.

Tenetur pater conſentire filio agenti, vel fugienti ne iudicium ſine patris voluntate videatur conſiſtere, prout dicitur *in l. Cum non ſolum 8. C. de bon. quæ lib. vbi videas gloſ. magnam* circa talem conſenſum. Nam pater legitime poteſt cogi pro filio, vt dicit *gloſ. verbo legitime in Aut. vt om. obed. iud. col. 5.*

Conſentiſſe autem pater decurionatui filij videtur, ſi præſens nominationi filij nõ contradixit, ita ait *l. 2. ff. ad municip.* & tunc tanquam fideiuſſor filii remanet iuxta *l. 1. C. de decurion. lib. 10* ibi. Si cum te pater decurionem eſſe voluiſſet &c. Nam in hac parte vice fideiuſſoris pater accipitur, ſed non ante niſi tuis propriis rebus excuſsis, *vbi gloſ. verbo voluiſſet* ſic. Quod eſt eo ipſo, quod ſcit, & non contradicit, & ſi eſt in poteſtate alias non, & ſi non conſentit honoribus, ſiue muneribus filij ne illius patrimonium oneri prædicto ſubiiciatur, non præſtat defenſionem ipſi filio. Nam ciuem patriæ vtilitatibus quatenus poteſt auferre, vt inquit *l. 3. §. 1. ff. de muner. & hono.*

Quod patris voluntate præſumitur filius accipere mutuas pecunias ex conſuetudine habes verbo *filius*, vbi etiam inuenies, quod patientia patris operatur, quod filius ſui iuris ſit.

Fru-

Fruſtra operas ſtipulabitur de filio, ait *l. 4. ff. ſi quis a par. ſue. man. vbi gloſ.* ſic pietatem enim non operas debet filius *& l. Nullum ff. de obſeq. alib.* ibi. Nam pietatem liberi parentibus, non operas debent. Vnde iniquiſsimum quis merito dixerit, patrem egere, cum filius ſit in facultatibus, vt inquit *l. ſi quis a liberis §. ſi vel parens ad fin. de lib. agnoſc. & in l. Imperator 50. ff. ad Trebell.* ibi. Sed paternæ reuerentię congruum eſt, egenti patri officio iudicis ex acceſsionibus hæreditarijs emolumentũ præſtari, etiam ſi diſsipator ſit pater, vt ex eadem conſtat. Et quamuis inceſtuoſus vt *in Auth. de inceſt. nupt. §. 1. coll. 2.* ibi. Paſcentes autem eum, & neceſſaria præbentes. Nam licet legum contemptor, & impius ſit, tamen pater eſt.

Si pater diues eſt, & filius negligens, bona acquiſita per filium videtur ex ſubſtantia patris, vt habes verbo *bona*.

Patris iuri non detrahitur in vſufructu bonorum filij conceſſo dicis verbo *vſusfructus*, & ibidem ſi fiat monachus an perdat dictum vſumfructum. Et licet vtatur pater vſufructu, votum eius eſt ad alios filios ſuas res peruenire, dicit *l. de emãcipatis 13. C. de legit. hæred.*

Nota priuilegiũ patris filio prodeſse, ait *gloſ. verbo extra filios in l. vnicuique 7. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 12.* ſicut abiectio filium ſubiicit, vt dixit *gloſ. vlt. in l. vlt. C. de tabular. lib. 10.* Non nocebit tamen filio ſi habeat patrem notariũ ad hoc, vt impediatur decurionatus honor, vt habes verbo *decurio*.

Pater duodecim liberorũ honoratiſsimarum munerum quiete donetur, ſic inquit *l. ſi quis 24. C. de decurio eod. lib. 10. & ibidem gloſ. verbo munerum*. ſic etiam patrimonialium, vt &c. A perſonalibus autẽ etiam quinq; ſufficiunt vt &c.

Si pater ad ſecundas conuolet nuptias an poſsit alienare? habes verbo *Alienatio*.

Si ſimul cum filio moriatur pater in bello, quis præmortuus pręſumatur, iam dictum eſt verbo *filius*.

Cum tractatur de odio appellatione patris, vel matris non comprehenditur auus, vel auia. Ita dicitur *in Summario l. Lege Iulia 44. §. 1. ff. de rit. nupt.* Et tex. ſic. Non autem obeſt auum, & auiam artem ludricam feciſse.

Si fuerit controuerſia mota per patrem ad reuocandum filium, & ab ipſo, vel à tertio fuerit oppoſitum, quod pater nõ ſit, quomodo procedatur ponit *l. 3. verſ. Iulianus ait, ff. de lib. exib.* in hæc verba. Quoties hoc interdictum mouetur de filio ducendo, vel cognitio: & is de quo agitur impubes eſt: alias differri oportere rem in tempus pubertatis: alias repræſentari. Idque ex perſona eorum inter quos controuerſia erit, & ex genere cauſæ conſtituendum eſt. Namq; ſi is, qui ſe patrem dicit authoritatis prudentiæ, fidei exploratæ eſset vſque in diem litis impuberem apud ſe habebit. Is verò, qui controuerſiam facit: ſi humilis ſit, calũniator notæq; nequitiæ repræſentanda cognitio eſt. Item ſi is, qui impuberem negat in aliena eſse poteſtate, vir ſit omnibus modis probatus, tutor, vel teſtamento, vel a prætore datus pupillum, quem apud ſe habuit, in diem litis tuetur; is vero, qui patrem ſe dicit, ſi ſuſpectus eſt quaſi calumniator, differri litem non oportebit. Si vero vtraque perſona ſuſpecta eſt aut tanquam infirma, aut tanquam turpis: non alienum erit (inquit) diſponi apud quẽ interim puer educetur: & controuerſiam in tempus pubertatis differri: ne per colluſionem, vel per imperitiam alterutrius contendentium, aut alienæ poteſtati pater fam. addicatur: aut filius alienius patris fam. loco conſtituatur.

Patrem occidens, qua puniatur pœna iam dictum extat verbo *occidere*.

Patientia.

SI illam ſumas quatenus eſt virtus, filia eſt tribulationis, & mater multarum virtutum teſtante *Paul. ad Rom. 5.* ibi. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem: probatio vero ſpem ſpes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctũ, qui datus eſt nobis. Vnde ſatis liquet, quam neceſſaria nobis ſit ad reportandas promiſsiones, vt alibi idem Paul. dicit, & ex fere infinitis locis tam veteris, quam noui teſtamenti.

In iure autem Canon. dicitur ſic præcepta patientiæ in præparatione cordis, non oſtentatione corporis ſeruandæ ſunt *cap. vlt. in fin. 23. quæſt. 1. & Auguſtin. in cap. Quidam cum in fin.* hæc. Vt greſſus noſtros in via Domini veriſque teſtimonijs illo duce, atque adiutore dirigentes, nec patientiæ nomine torpeſcamus, nec obtentu diligentiæ ſeuiamus, & de hac materia ad Theologos, & ſpirituales patres me, & te remitto.

Si vero ſumas patientiam, prout in actibus iudicialibus, aut extraiudicialibus præſtatur: ſcias illam eſſe filiam ſcientiæ, & matrem conſenſus, non tamen ſemper, ſic enim voluit *gloſ. Verbo non teneri in l. Labeo 19 ff. de aqua plu.* ibi. Scientia enim inducit patientiam, patientia conſenſum ad aliquid. Et multis iuribus probatur, nam *in l. quid ergo ff. de ijs qui not. infam.* ſic inuenies, Certe qui filium, vel filiam patitur cõſtituere, quodam modo ipſe videtur cõſtituiſſe, vbi gloſ. hæc, Qui patitur, quod poteſt prohibere ipſe facere videtur, vide etiam *gloſ. in l. Nõ alia 19. eod. tit.* vbi patientia pro præcepto habetur. *Et in l. 1. §. Magiſtrum ff. de exercit. act.* ibi, Cæterum ſi ſcit, & paſſus eſt eum in naue magiſterio fungi, ipſe eum impoſuiſſe videtur, & ibidem gloſ. Nota (inquit) de patientia, quod pro conſenſu habeatur, *& in l. & ſi forte §. 1. ff. ſi ſeru. vend.* ibi. ſed & ſi patiente eo ædificauero, ego poſſeſſor ero effectus; *vbi gloſ.* effectus, ſic ergo patiẽtia præiudicat, *vt C. ad velleian. l. ſi ſine §. quod ſi patientia.*

Qui patitur ab alio mandari, vt ſibi credatur mandare intelligitur, ita dicitur *l 18 ff. mandat. vbi gloſ.* ſic, & nota patientiam pro conſenſu haberi, & addit, & hoc ideo, quia ſpectat ad vtilitatem eius, qui patitur: ſecus ſi patiorrem meam vendi, vel donari, quia & ſi contradicerem, tamen hoc poſſet fieri, vt *de re iud. l.* ſæpè: niſi ratio affinitatis intercedat, ſed adhuc in caſu, vbi poteram contradicere, & non contradixi, patientia mea non habebitur pro conſenſu decidit*ur in l. ſicut 8. §. Non videtur* autem conceſsiſſe creditor, ſi ſciente eo debitor rem vendiderit, cum ideò paſſus eſt venire, quod ſciebat vbique pignus ſibi durare *ff. quib. mod. pig. ſol.*

Inſuper, quod patientia pro conſenſu valeat, probat *gloſ. per tex. ibi in l. Cum in plures 62. §. Locator ff. locat. & gloſ. in verbo liber, & ingenuus in Auth. de Sanctiſſ. Epiſc. §. ſi ſeruus* ſciente, & non contradicente domino *coll. 9.* ibi. & ſic nota patientiam conſenſui comparari, idem *gloſ. Verbo non contradicente 1. §. Sed ſi pater quib. mod. ius patr. poteſt ſol. in Inſtit. per tex.* ibi. Nota patientiam conſenſui comparari, fauore libertatis, ſed in hoc nil mirum; & altera *gloſ verbo ſciente in l 2. per tex.* ibi ſi ſciente venditore in poſſeſsione fuit, *C. de acquir. poſſ. ff.* & plus dicit altera *gloſ. etiam Verbo ſciente in c. 2. ſi de inueſtit. int. dom. & vaſſall. in vſib feud.* ibi. Hic ſumitur, quod patientia ſine contradictione habetur pro expreſſo conſenſu. Ampliat etiam altera *gloſ.*

vir-

verbo breuitatem in cap. 3. de cauſ. poſſ. & dicit ita. Poteſt dici, quod in huiuſmodi incorporalibus patientia habetur pro titulo; nam patientia loco traditionis habetur in ſeruitutibus &c & hinc ne mireris, ſi *gloſ verbo paſſus in l. Reſtituta 38. ff. ad Trebell.* dicit patientia pro traditione habetur *per tex.* ibi ſi forte paſſus eſt hæres res hæreditarias poſsidere, & denique eſt *gloſ. verbo iure legitimo in l. oſtendimus §. vlt. ff. de fideiuſſ. tut.* ibi. Item nota patientiam, & præſentiam præiudicare coniuncto tex. ibi. Præſentes fuerunt, & non contradixerunt, & nomina ſua referri in acta publica paſsi ſunt, æquũ eſt perinde teneri, vide alia verbo conſenſus.

In formis patientia habetur pro conſenſu in his, quæ ſunt modici præiudicij ſecus ſi magni, ita *Summat Bart. l. Quam Tuberonis 7 ff. de pec.* cuius verba ſunt, Ego autem puto non eſſe opus concedi a domino peculium habere, ſed non adimi, vt habeat; Alia eſt cauſa peculij liberæ adminiſtrationis nã hæc ſpecialiter concedenda eſt.

Patientia patris probat filium ſui iuris eſſe, vt habes verbo filius.

Cum hoc tamen ſtat, quod multa per patientiam tollerantur, quæ ſi deducta fuerant in iudicium exigente iuſtitia non deberent tolerari, vt dixit *Pont. in cap. Cum iam dudum de praben, & ibi, gloſ. vlt.* ſic & tamen per talem patientiam non fit diſpenſatio &c, talis patientia voluntatem requirit a quo *tex.* deduxit *gloſ. verbo patientia in Extrauag. 3. de verb. ſign.* dicens patientia, quæ frequenter tolerat multa, quæ in iudicium deducta minime toleraret. Talis patientia non facit Canonicum, ſed tantum canonica electio, dixit *gloſ. verbo recepiſti in cap. Dilecto 25. de praben.*

Patientiam tenetur prſtare dominus ſuo colono vel inquilino ad hoc, vt poſsit in tempore vti, & frui, & ſi poſt tempus præſtitit audi, quid dicat *Iuriſconſ. in l. ſi in lege 27. §. pen ff. locat.* Sera eſt enim patientia fruendi, quæ offertur eo tempore, quo frui colonus, alijs rebus illigatus non poteſt, quod ſi paucis diebus prohibuit deinde pænitentiam egit omniaque colono integra ſunt nihil ex obligatione paucorum dierum mora minuet. Tenetur etiam præſtare patientiam dominus in deſtruendo opere indebite facto, vt *in l. vlt. ff. de interd. ſeu extraord.* ibi, Patientiam tollendo operi præſtantem.

Sed ſi neque patientiam præſtet, neque ipſe tollat, cum poſsit, in tantum condemnet in quantum iudex æſtimauerit atque ſi ipſe feciſſet *in eod. tex.*

Patria.

HVius, quã dulcis, & ſuauis ſit amor omnibus notum eſt. Vnde ille, qui patriæ legauerat, dixit ſuauiſſimæ patriæ meæ volo in partem ſuam dari *in l. Qui habebat 99. ff de legat. 3. & Poeta.*

Nos patria fines, & dulcia linquimus arua.

Et ſic non ſolum parentibus naſci dicimur, ſed & patriæ, vt per *Vlpian. in l. 1. §. & generaliter* ibi. Quia non tantum parenti cuius eſſe dicitur, verum etiam Reipub. naſcitur *ff. de ventr. in poſſ. mitt.* & ibidem notat *gloſ verbo reip.* & addit, magis quam parentibus, ex *l. Poſtliminium §. filius ff. de capt.* cuius verba ſupra verbo pater iam poſita ſunt, ſic, & eodem modo patriæ, & parentibus obeditur, vt per *gloſ. vlt. in l. contra 7. C. de teſtam. man.* ſed cui potius obediendum patriæ, an vero parentibus? quærit *Bart. in l. veluti ff. de iuſt. & iu.* quem vide, & addit ibidem

vnum

vnum ſcio, quod pater velit nolit filium ſuum à patria in decurionem electum ſuſtinebit: non poteſt enim ciuem patriæ vtilitatibus auferre, *vt ex l.3.§.1.ff.de muner.& honor* iam fuit dictum ſupra verbo pater.

Scio etiam minime maiores lugendum putaſſe eum, qui ad patriam delendam, & parẽtes, & liberos interficiendos venit. Quod ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet, ſine ſcelere, etiam præmio afficiendum omnes conſtituerunt, quod teſtatur *Marcell. in l.35 ff. de religioſ. & ſumpt.fun.* a quo deduxit *gloſ. verbo, & Chriſtiani in cap.1. de conuerſ. infidel.* ibi. Pugnantes pro patria, & fide, ob quam pater in filium, & filius in patrem inſurgere debent &c. & maritus in vxorem, *& Apoſtill.* ibidem ſic. Ita quod etiam occidendo caret ſcelere, & debetur præmium, & in hoc fides, & patria æquiparantur. Vnde *Leo 4.ſcribens exercitui* Francorum, ſic ait. Omni timore, ac terrore depoſito contra inimicos ſanctæ fidei, & aduerſarios omnium religionum agere viriliter, ſtudete: nouit enim omnipotens, ſi quis liber veſtrum morietur, quod pro veritate fidei, & ſaluatione patriæ, ac defenſione Chriſtianorum mortuus eſt: & ideo ab eo præmiũ cæleſte conſequitur 23.*quæſt.*8.

Nihil enim honeſtius, quam pugnare pro libertate patriæ dixit *Ioſeph. de antiq. lib.*19. *cap.*2. *fol.*515. *num.*20. *& in lib. 6. cap.vlt.fol.*167. ſic. Nunc aliam quandam admonitionem ſcriptis meis iuuat inſerere cum populis, ac gentibus profuturam, tum præcipuè viris eximijs, & ad gloriam natis incitamento futuram ad virtutem; quandoquidem hæc ſola in ſempiterna memoria ſui cultoris collocare valens magnum calcar ad honeſta ſtudia, tam regibus gentium, quam ciuitatum magiſtratibus debet ſubdere, vt contemptis periculis, atque etiam certa morte; nihil durum pro patria ſubire, ac ſuſtinere ſubterfugiant.

Potius patriæ curiæ debet reputari vnicus filius, quam alij Collegio, ita diſponente *l. Quicunque* 5. *C. de cohortal. lib.* 12. his verbis. Quod ſi vnum procreauerit, eundem ordini patriæ reſtituat, nullo contra hanc formam beneficio valituro, notari namque poterit impium eſſe, propriam relinquere patriam, vt dicit *gloſ. vlt. in l. vnic. C. ſi curial.rel. ciui.rus habit.lib.*10. *per tex.* ibi. Impios ſe patriam demonſtrauerint.

Eius namque patriæ omnibus reſpondere debes, cui te attributum eſſe commemoras, dicit *l.*1. *C. quemadmodum ciui. mun. ind. eod. lib.*10.

Turpe eſt etiam, vt patriæ functiones ferre non poſsit, qui etiam fortunæ, vim ſe ferre profitetur, ait *l. Reddatur* 8.*C. de profeſſor. & med. d. lib.* 10. loquens de illis, qui philoſophicam vitam degunt, & probati, ſiue approbati non ſunt philoſophi. De his, & alijs, ait etiam tex. *in l. ſed & reprobari* 7. *ff. de excuſat. tut.* ſic. Exiſtimo autem quoniam, qui diuitijs ſuperabundant, voluntarie tribuant pecuniam in vtilitates patriæ, ſed de hoc dicto dubito, cum alias Philoſophi inſtitutum eſt diuitias non habere iuxta, quæ dixiſti verbo Philoſophia.

Corporalibus iniurijs immunes eſſe cenſemus, vt voce libera commoditates patriæ defendant, inquit *l. Quinque* 57. *C. de decurion. lib.* 10. loquens de his, quibus incumbit patriæ defenſio, quod in criminibus ab eis commiſsis, ratione talis defenſionis non puniantur corporaliter, ſed pecuniariter. In his ergo, & ſimilibus, quis libenter ſe patriæ profitebitur, in alijs vero, quæ oneris ſunt negabit patriæ originem, ſed ſciat quod neque recuſando, quis patriam ex qua oriundus eſt, neque mentiendo de ea, quam non habet, veritatem mu-

tate

Digitized by Google

tare poteſt, vt prouide decidit per eadem met verba *l. Aſſumptio 6. ff. ad municip.* Deprimis ſic ait *Ioſeph. lib. 2. contr. Apion. fol. mihi* 343. *num.* 10 Quando quidem, qui ſe de celebritate patriæ iactant honorificari quidem ducunt ab ea denominari, coarguunt vero eos, qui præter ius *in* eandem ſe ſe ingerere conantur.

Patria, quam quis ſortitus eſt, per originẽ non tam facile mutatur, vt ea, quæ iure domicilij, ita dicit *gloſ. Verbo non mutatur in l. In adoptionem 7. C. de adopt. qui tex.* ait, quod non mutatur, ſed additur quãdo aliquis foraneus datur in adoptionem ciui illius Ciuitatis; *& gloſ. vlt.* ibidem ſic inquit Nam hic, & ibi poterit vocari ad honores. ſed quid ſi ſimul vtrobique ad munera, & honores vocetur? Reſponde præualet cauſa originis.

Patriarcha.

GRæca lingua ſummus patrum interpretatur: quia primum poſt Apoſtolicum tenet locum: & ideo quia sũmo honore fungitur, tali nomine cenſetur; ſic reperies *in cap. Cleros 21. diſt.* Quatuor inueniuntur Patriarchæ. Conſtantinopolitanus ſcilicet Alexandrinus Antiochenus, & Hieroſolymitanus. Et licet olim Alexandrinus primum poſt Apoſtolicum obtineret locum, vt patet *ex cap 1. diſt* 22 tamen poſtea hoc mutatum fuit, & datus eſt primus locus Cõſtantinopolitano prout apparet *ex cap. Renouantes ead. diſt.* & cauſam obquam id actum fuerit poſuit *gloſ. in d. cap.* 1. ibi. Prima fuit Romana Eccleſia. Alexandrina ſecunda: Antiochena tertia: quarta Hieroſolymitana &c. ſed Conſtantinopolitana nullum locum habuit, *vt in cap. Qua traditione ead. diſt.* ibi. Conſtantinopolitanæ vero ciuitatis Epiſcopus, qui vtique per Canones inter ſedes, nullum nomen accepit &c. ſed poſtquã imperium fuit translatum Conſtantinopolim, Conſtantinopolitana Eccleſia obtinuit ſecundum locum poſt Roman. Alexandrina tertiũ Antiochena quartum Hieroſolymitana quintum & probatur *in capit. Antiqua 23. de priuileg. vbi omnino videas Abb.* de materia Patriarcharum.

In eodem *cap. Antiqua ſic dicitur Dominica* crucis vexillũ ante ſe faciant vbique deferri; niſi in Vrbe Romana, & vbicunque Summus Pontifex præſens extiterit aut eius Legatus vtens inſignijs eius dignitatis. In omnibus autem prouincijs eorumdem iuriſdictione ſubiectis ad eos (cum neceſſe fuerit) appellatur, ſaluis appellationibus ad Sedem Apoſt. interpoſitis, quibus eſt ab omnibus humiliter deferendum.

Patrimonium.

ILlud dicitur, quod deducto ære alieno remanet, vt dictum eſt verbo bona. Et probat *l. Quantitas patrimonij* deducto etiam, eo quicquid explicandarum venditionum cauſa impenditur, æſtimatur 72. *ff. ad l. falc. & in l. ſeq.* ſic. In quantitate patrimonii exquirenda, viſum eſt mortis tempus ſpectari: qua de cauſa ſi quis centũ in bonis habuerit, & tota ea legauerit: nihil legatarius prodeſt ſi ante aditam hæreditatem per ſeruos hæreditarios, aut ex partu ancillarũ: aut ex fætu pecorum tantũ acceſſerit hæreditati, vt centum legatorum nomine erogatis, habiturus ſit hæres quartam partem, ſed neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Et ex diuerſo ſi ex centum ſeptuaginta quinque legauerit, & ante aditam hæreditatem in tantum decreuerint bona incendiis forte, aut naufragiis, aut morte ſeruorum, vt non

plus

plus quam ſeptuaginta quinque, vel etiam minus relinquatur ſolida legata debentur. Nec ea res damnoſa eſt hæredi, cui liberum eſt non adire hæreditatem. Quæ res efficit, vt neceſſe ſit legatariis (ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur) cum hærede inportionem legatorum paciſci.

Dicuntur etiam in patrimonio eſſe ea, de quibus habemus actionem, & exceptionem dixit *gloſ. Verbo patrimonio in l 5. ff. de verb. ſig. per tex.* ibi. Cum pecuniæ ſignificatio ad ea referatur, quæ in patrimonio noſtro ſunt, *vbi Apoſtill.* dicit prædictam gloſ. ſingularem. Non autem abſumptum videtur, quod in corpus patrimonii verſum eſt, ſic dicitur *in l. Pater inter filios 23 ff. de adim. legat.*

In amplis patrimoniis poſitis, non cumulus patrimonii, ſed quod exhibitioni frugaliter ſufficit modum alimentis dabit, ita præcipit *l. Ius alimentorum 3. ff. vbi pupill. educ. deb.* & poſtea ſic proſequitur. Modum autem patrimonij ſpectare debet, & ſtatuere tam moderate, vt non vniuerſum reditum patrimonij in alimenta decernat, ſed ſemper ſic, vt aliquid ex reditu ſuperſit.

Licet patrimonium ſit diuiſum in diuerſas prouincias, non diuerſa iudicantur patrimonia, ſed vnum eo, quod vnius videlicet non duo patrimonia videntur. Vt dixit *Papinian. in l. Iuris peritos 33. §. 1. ff. de excuſat. tut.* eodem modo patris, & filij idem patrimonium cenſetur, & non duo prout notant *doct. per tex. in l. 2. C. qui ætat. vel profeſſ ſe excuſ lib. 10. & tenet Bald. in l. Qui ſe patris num. 15. C. vnde liber. per tex. in l. ſed ſi plures §. filio impuberi ff. de vulgar.*

Patronus.

AVt eſt Eccleſiæ, aut liberti. Ille per fundationem Eccleſiæ, vel altaris, *vt in capit. Quoniam 3. . de iur. patr. & ibidem gloſ. Verbo fundatores* in his verbis. Nota quod ex fundatione Eccleſiæ acquiritur ius patronatus. Hic vero per dationem libertatis *l. 3. ibi manumiſerit &c.* hunc eſſe quidem patronum *ff. eod. tit.* De vtroque latiſsima eſt materia, & plurima referre poſſem, ſed iuxta noſtrum Apolecta breuiter de vnoquoq; tangam.

Et de primo inquit notabiliter, & rationabiliter, *gloſ. in cap. Poſtulaſti 30. in fin. de iur. patr.* Quod patroni iudicium multum eſt ſequendum; qui ita dilexit Eccleſiam, vt ei conferret ſua, *& gloſ. pen. in cap. Nobis 25. eod tit.* ſic.

Patrono debetur honor, onus, vtilitaſque.
Præſens, vt præſit defendat, alatur egenus.

Non tamen ſe ingeret in res Eccleſiæ, vt dixit *gloſ. verbo œconomos in cap. Cum vos 4. de offic. ord.* ibi. Et ex hac litera notare debes quod patronus ſe intromittere non debet de rebus Eccleſiæ, niſi quoad defenſionem *gloſ. altera in eod. cap Cum vos verbo minus idonea,* ſic ait. Patet, quod patronus laicus, licet præſentet indignum, non eſt priuatus, nec priuandus poteſtate præſentandi; ſed in Collegio, ſeu Eccleſiaſtica perſona aliud eſt: quia ſi Collegium eligat, vel præſentet indignum eſt ipſo iure priuatus &c. Idem credo de clerico patrono, quod non parcitur ei ſi præſentet indignum, imò priuatus eſt eodem modo, vel ſaltem priuandus eſt ſicut vides in alio articulo. Clericus patronus variare non poteſt: Laicus

cus poteſt antequam præſentatus ſit confirmatus &c. Et hęc poteſt eſſe ratio quare laico patrono dantur tãtum quatuor menſes à tempore vacationis &c. Collegio vero ſiue clericis dantur ſex menſes.

Mota controuerſia patronus præſentare non debet, ita dicit *gloſ. Verbo Electionem in capit.* 2. *de integr. reſt.* quam videas cum non definit iura in contrarium pro patrono, qui in poſſeſsione eſt præſentandi.

De ſecundo dicitur, quod liberto ſemper honeſta, & ſancta perſona patroni debet videri *in l.* 9. *ff. de obſeq alib.* vnde liberto patroni famam laceſſere non facile conceditur, vt inquit *l. ſi adulterium* 38 *§ Imperatores ff. ad l. Iul. de adult.* vbi in terminis illius tex. fuit dubitatum, an impune poſsit occidi patronus à liberto depræhenſus in adulterio, & ait ſic. Deliberandum eſt an impune poſsit occidi: quod nobis durum eſſe videtur: Nam cuius famæ, multo magis vitæ parcendum eſt.

Debet etiam libertus patrono reuerentiam, vt ad iudicium eum non vocet, niſi à prætore prius licentia obtenta iuxta *l.* Is quoq; qui ex cauſa fideicommiſsi manumittit, non debet in ius vocari, quamuis vt manumittat in ius vocetur *ff. de in ius voc. cum alijs ſeqq.* quod etiam ad filium patroni extendit *Vlpian. in l. ſi libertus* 12. *eod. titul.*

Nihil autem intereſt vtrum patronus ex ſuo contractu, an vero alieno conueniatur, ſemper enim reuerentia ei exhibenda eſt, tam viuo, quam defuncto ait *l. Apud* 4. *§. aduerſus ff. de dol. except.* & ſubijcit infra ſic. Namq; conuenit, tam viuo, quam mortuo patrono, a liberto honorem exhiberi. Nec etiam facilis debet eſſe libertus ad litigandum cum eius patrono, & minus ad aliqua verba, contra eum proferenda, vt inquit *l.* 4. *C. de obſeq. patr. in hac verba*. Nam ſi qua tibi pecunia debebatur, ſiue de rebus aduerſus patronum diſceptatio fuerat, non protinus ad litigandum currere debueras maxime autem ſi hoc facere auderes, ſine atrocitate certe verborum æquitatem petitionis tuæ commendare iudici potuiſti, omni honore patrono debito reſeruato.

Tenetur denique libertus aliquas patrono operas præſtare de quibus iam dictum eſt ſupra verbo opera.

Pauca.

AVt multa dicuntur ſecundum ſubiectam materiam, ſic tenet *Bart. in l. Antiquitas* 14. *num.*4. *C. de vſufr. ex Philoſoph.* 1. *Ethic. ſecundum Bart. in l. ſcire oportet* 2. *lect. num.* 1. *ff. de excuſat tut.* Pauca dicuntur octo. Alias dicuntur duo, vel tria, *vt per Ouid. de triſtib. in elegia littore ab Euxino. vnde verſus*

Si paucos aliquis treſue duoſue vocat.

In cap 4. *de cleric. excom.* Quadraginta, dicuntur pauci ibi. Mandamus quatenus ſi 40. ſolummodo, vel pauciores in his deliquiſſe conſtiterit &c. *& in cap. Diſciplina prope fin.* 45. *diſt.* viginti tria millia dicuntur pauca: ibi paucorum vitam gladio extinxit, vbi notat *gloſ. verbo paucorum, & in capit.* 1 *ne cler. monach.* ibi pauca preſtringemus dicuntur 14. Denique pauca arbitrio iudicis relinquuntur, quot ſint, vt probatum eſt ſupra verbo multitudo.

Paupertas.

DE ea dixit *Senec. Epiſt.* 124. *in fin.* ſic Paupertas nulli malum eſt, niſi re-

Digitized by Google

pugnanti. Quin imo honeſta res eſt læta paupertas, illa vero non eſt paupertas, ſi læta eſt; Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt: non qui parum habet, ſed qui plus cupit, hic pauper eſt idem *Senec. lib. 1. epiſt. 2. & epiſt. 4. in fin.* ibi. Cui cum paupertate bene conuenit, hic diues eſt *& epiſt. 109.* ibi. Deſunt inopiæ multa auaritiæ omnia, vnde Eminentiſsimus *Bellarm. de ætern. felic. cap. 5. fol. mihi 33.* ait & non tam ille pauper eſt, qui parũ habet, quam ille, qui multa deſiderat, quia multis indiget. Et in princ. ita, ſimo nulli omnino magis egent, ac pauperes, regibus inueniuntur, habent magnos redditus, & magnos Theſauros, ſed habent æs alienum aliquando longe grandius.

Si non habes, grandi onere liberatus es: nudum Chriſtum nudus ſequere. Durum grande, difficile, ſed magna ſunt præmia ſcripſit *Hieronym. ad Ruſtic.* vide *D. Thom. ſuper Iſai. capit.* 48. ſeptem bona paupertatem conſerre ait; ſcilicet peccatorum recognitionem, virtutum conſeruationem, cordis quietem, deſiderij impletionem, ſpiritualium bonorum dulcedinem, meritorum exaltationem, & cæleſtem hæreditatem.

Aduertas tamen, quod in paupertate non eſt perfectio ſimpliciter, ſed in ſequela Chriſti; paupertas autem eſt inſtrumentum perfectionis, vt dixit *gloſ. verbo cæterum in Clem. exiui de verbo ſig.* & ſic *Hieronym. ſuper Math.* ibi. Vos qui ſequuti eſtis me. Non attẽdit Chriſtus, ad relinquimus omnia, ſed ad ſui ſequelam. Vnde reſoluit *gloſ. in d. Clem. verbo Proinde*, quod & inter religiones non poteſt argui, quod vna ſit perfectior altera, ex eo, quod pauperior, & hæc, quoad ſpiritualia. Quod vero ad corporalia.

Multa ſunt inſuper fauorabilia paupertati conceſſa, quorum aliqua referemus.

Primum, quod ponit *gloſ. pen. in l. ſancimus 17. C. de Sacroſ. Eccleſ.* ibi. Pro alimẽtis pauperum fieri alienationem rerum Eccleſiæ *per tex.* ibi. Quoniam non abſurdum eſt animas hominum quibuſcunq; vaſis, vel veſtimentis præferri. Secundum, propter paupertatem permittit Papa habere plures Eccleſias, vt dixit *gloſ. vlt. in cap. eam te 4. de ætat. & qual.* & addit. Item propter raritatem clericorum, & propter eandem vniuntur duæ Eccleſiæ *gloſ. 2. in capitul. Antiqua 23. de priuileg.*

Tertium, quod diuites non habent inquietare Clericos pauperes ſuper tenuibus beneficijs, vt reſcripſit *Pontif. in capit. Ad aures 8. de reſcript.* ibi. Cum non ſit intentionis noſtræ, vt perſonæ pluribus redditibus abũdãtes per literas noſtras pauperes clericos ſuper minoribus beneficijs inquietent. Non enim ambitioſum eſt pauperem clericum ſibi beneficium impetrare, ait *gloſ. verbo diſtinctio prope fin. in cap. vlt. de conceſ. preb. lib. 6.*

Quartum quod in ſolutione ſcripturarum paupertati defertur, *vt in extrauag. vnic. de pæn.* dicitur ibi. In forma pauperum, deferri volumus paupertati. Ne multiplex innoxiæ paupertati infligatur incommodum iuxta *l. omnes 31. §. Præterea cum C. de Epiſcop. & cler.*

Quintum, quod propter inopiam neceſsitas appellandi in cauſa Syllaniani remittitur, vt notauit *gloſ. in l. Propter 21. §. vlt. verbo non prouocaſſent ff. ad Syllan. & in l. ſi procuratorem 8. §. ſi ignorantes ff. mandat.* ibi. Cæterum dolo verſati ſunt, ſi non prouocauerũt; quid tamen ſi paupertas eis non permiſit? excuſata eſt eorum inopia.

Sextum remittitur etiam pauperi ſatiſdatio, vt tenet *gloſ. Verbo imploretur in leg. De creationibus C. de Epiſcopis aud. per text. in leg. Cum non facile ff.*

ſi

ſi cui pluſquam per l. falcid. & iterum *gloſ. in eadem l. Cum non, verbo Ideo* ibi Nota hac lege remitti ſatiſdationem pauperi, & ſic prodeſt paupertas, *& glo Verbo perſonarum in Auth. de barea & ſale. §. ſi quis autem* ibi, vt ſi ſit impoſſibile, vel difficile ſatiſdare propter paupertatem remittatur ei fideiuſſio. Et quod proſit, probat etiam *gloſ. Verbo pauperior in Auth de Eccleſiaſt. tit. §. ſi quis in nomine coll. 9.* vbi non declarato nomine Eccleſiæ, cui aliquid relinquitur pauperior Eccleſia præfertur, *& gloſ. Verbo nullum in §. ſed noſtra de ſucceſſ. libert. in Inſt.* ibi, & nota, quod prodeſt paupertas filio liberti *gloſ etiam in verbo egentes homines in §. licet autem quib. ex cauſ. man non lic. in Inſt.* dicit, Nota quod prodeſt paupertas, quia fauetur paupertati: licet ibidem *Apoſtill.* dicat Truſa eſt, imo paupertas nunquam prodeſt, ſed in quibuſdam caſibus potius pauperi fauetur, quam diuiti: ſed & peius dicit additio *d. gloſ. verbo nullum* ſic. Nota quod paupertas prodeſt, ſed a tali prodeſſe libera nos Domine. Quod autem pauperi magis, quam diuiti ſubuenitur probat *gloſ. verbo tenuioribus in l. 1. per text. ibi ff. de collegiat. illic.*

Septimum deducitur *ex d. §. licet autem* vbi debitori pauperi creditores habenti conceditur manumittere ſeruum ſuũ eundemq; hæredem relinquere, qui ſatisfaciat creditoribus ex rebus venditis, & liber maneat, licet res defuncti ad ſatisfacienda debita non ſufficiant; ſic namque inquit valde enim proſpiciendum erat, vt egentes homines, quibus alius hæres exiturus non eſſet, vel ſeruum ſuum neceſſarium haberent, qui ſatisfacturus eſſet creditoribus, aut hoc eo contra faciente creditores res hereditarias ſerui nomine vendant, ne iniuria defunctus afficiatur.

Octauum. Res pauperum non auferuntur ab eis ad vſus militum, vel officiorum *ex l. Illicitas §. Illicita ff. de offic. præſid.* ibi, Ne tenuis vitæ homines ſub prætextu aduentus officiorum, vel militum lumine vnico, vel breui ſuppellectili ad aliorum vſus tranſlatis, iniurijs vexentur.

Nonum, paupertas, quæ oneri tutelæ impar eſt ſolet tribuere vacationem iuxta *l. Poſt ſuſceptam 43. ff. de excuſation. tutel.* licet alias dicat *gloſ. Verbo ſi inopia in l 2. C de tut. & cur qui ſatiſd.* quod ſola paupertas non remouet tutorem, ſi alias eſt diligens, ſed ceſſatio ſatiſdationis propter paupertatem.

Decimum, quod ratione paupertatis alterius, in alterum datur actio, vt in caſu *l. Pater dotem 8. notauit gloſ vlt. ibidem* in his verbis, item nota, quod ex inopia alterius in alium, quandoque datur actio, vbi alia allegat iura,

Vndecimum, quod maius eſt, facit paupertas variare iudicem ſuam ſententiã, cum alias non admittatur in iudicio variatio, & maxime in iudice, & poſtquam ita præcepit *l. vlt. C. de mod. mulct.* excipit ſic, Niſi paupertas condemnati hoc perſuaſerit.

Et denique alias multum operatur paupertas, vt *ff. de priuileg. cred. l. Creditores vt ita dixit gloſ vlt. in l. 5. C. de ſuſp. tut. & ſum. Apoſt. ad gl. vlt.* quę dicit, Nota, quod paupertas prodeſt *in l ſi quis 24 ff. qui & a quib.* ſic ait. Tu concludе breuiter caſus, quibus prodeſt. Et primo excuſat à pœna ordinaria. Item à deſertione appellationis, ne currant fatalia, & ab illius proſequutione. Item à tutela. A muneribus, & collectis: ab onere conditionis implendæ. Item à pœnis. Item excuſat fideiuſſorem, ne teneatur proſequi appellationem. Item matrem ſecundo nubentem, ne reddat rationem tutelæ priuſquã ſecundo nubat. Item excuſat a ſatiſdatione. Itẽ à condemnatione expenſarũ.

Item ne teneatur pauper liberatus in foro conſcientiæ, & vt excommunicatus, abſoluatur non facta ſatisfactione, non a contumacia. Item a commiſſa. Item non tenetur ſoluere mercedem notario, nec procurationem viſitatori. Et hoc pro magna parte ponit *Spec. in tit. de accuſat §. vlt. verſ ſed quid ſi eſt pauper: Archid. in capit. ſtatuimus de reſcript. lib. 6. & in cap. Pauper 6. quæſtion. 3.*

Sed hic iam quærendum venit, quis dicatur pauper adhoc, vt prædictis gaudeat immunitatibus? & dicta *Apoſtill. dicit ex Arch.* ibidem relato, quod pauper eſt, qui parum habet, inops, qui nihi, *& gloſ. locuples in Auth. præterea C. vnd. vir.* faciendo eandem interrogationem reſpondet, meta eſt quinquaginta aureorum, vel centum, idem *gloſ. verbo pauper in Auth. de exhib. re §. vlt. coll 5. & l 10 ff. de accuſat.* ſic. Non nulli propter paupertatem, vt ſũt qui minus quam quinquaginta aureos habent, vel verius iudicatur, quis locuples, vel non, iudicis officio, ait prædicta *gloſ verbo locuples*.

In l. ſi quis ad declinandam 37. C. de epiſcop. & cler. ſic dicitur. Quis enim pauperior eſt hominibus, qui & inopia teneri ſunt, & in Xenone depoſiti, & ſuis corporibus laborantes, neceſſarium victum ſibi nõ poſſunt afferre, *& gloſ in l. Paupertas ff. de excuſat. tut.* ibi ſi ita pauper eſt, vt oporteat eum laborare, vt inde alatur, vnde *in l. ſi defunctus 10. C. arbit. tut.* dicitur. Neque enim pauperibus induſtria, vel augmentum patrimonij; quod laboribus, & multis caſibus quæritur, interdictum eſt. Verum hodie non tam neceſſaria videtur huius l. diſpoſitio; quam *l. vnica C. de mendic. val. lib. 11.* & eius executio omnino prácticanda erat, dicit enim Cunctis, quot quæſtum in certa mendicitas vocauerit inſpectis exploretur in ſingulis, & integritas corporum, & robur annorum, atq; inertibus, & abſque vlla debilitate miſeranda neceſsitas inferatur, vbi *gloſ.* inertibus, ita inquit, ſic ſe gerunt, quaſi nõ habeant artem, cum habeant, & ita ſe fingunt, debiles, cum ſint fortes, quia nolunt laborare, ſed mendicando ſine labore viuere, & quot inuenies: ſine numero certe: quod ſi pœna *d. l. vnic.* eis infligeretur; ceſſaret eorũ impudicus quæſtus, & mentiretur callidæ paupertatis ingenium, vt aliàs dixit Imperator *in l. 2 C de cenſ. & cenſit. lib. 11.* a qua exijt apud nos prouerbium, quod dicitur de homine callido; callidior eſt paupere. De talibus videtur intelligi *gloſ. verbo mendicando in cap. 1. de religioſ. dom. lib. 6.* dum dicit reprobatur mendicitas, licet paupertas non ſit de genere malorum. Quod adeo verum eſt, vt etiam mulieribus laborare valentibus non deberi Eleemoſynam dari dicat *Hieronym lib. 1. contra Iouin. relatus in cap. Quomodo virginibus 31. quæſt. 1.* In hæc verba vidua, inquit *Apoſtol.* eligatur non minor 60. ann. &c. hoc omne præceptum de his viduis, quę Eccleſiæ paſcuntur eleemoſynis, & idcirco ætas præſcribitur, vt illæ tantum accipiant pauperum cibos, quæ laborare non poſſunt.

Et in hominibus *gloſ. verbo non poſſunt in cap. 1. diſt. 82.* ſic. Pauperi valenti laborare non debet Eccleſia prouidere. Integritas enim, & robur membrorum in conferenda eleemoſyna eſt attendenda, & dicit *gloſ. ſuper Math* iuſtius ſe eris, ſi iniuſte petentem correxeris, quam ſi ei dederis. Et quamuis *in cap. ſi cupis 16 quæſt. 1.* dicatur, quod eleemoſyna indifferenter omnibus pateat tamen hoc intelligitur de iuſte petente, vide *gloſ verbo prodigalitatis in capit. ex parte de conſuetud.*

Iterum quæri poteſt, cui incumbit onus probandi paupertatem? & licet quilibet præſumatur pauper, quia nudus na-

natus fuit, vt dicit *gloſ. in reg. ſemel pro. pe fin. lib 6. per tex in c. ſicut ij 47. diſt.* ibi. Quando ingreſſus es in hanc lucē, quando de matris ventre exiſti, quibus facultatibus quæſo, quibus ſubſidijs ſtipatus, ingreſſus es? *& l. Ex perſona C. de probat.* Tamen magis placet dictum *gloſ. Verbo dubitetur in l. ſi vero §. Qui pro rei qualitate ff. qui ſat. cog.* ibi. Aut vult admitti aliquis tanquam diues, & probat &c. Aut vult excuſari tanquam pauper, & tunc probat paupertatem &c. & quod alias dicitur, quemlibet idoneum præſumi, intelligitur quo ad mores.

Videamus nunc aliqua de fere infinitis, quæ patitur, malis miseranda paupertas, & in primis dixit *Senec. lib. 6. de benef. cap* 28. hæc grauia a verba. Quātum exiſtimas tormentum, etiam ſi accepero, eguiſſe? & non definit quantum vel quale ſit: Sed nobis declarabit *l. quiſquis cum militibus C. ad l. Iul. maieſt. in §. 1.* vbi auferuntur bona propter læſæ maieſtatis crimen reo etiam filios habenti, vt perpetuo egeant, & in fin. ſic concluditur, vt his perpetuo egeſtate ſordentibus ſit, & mors ſolatium, & vita ſupplicium, nota & conſidera ſi poteſt dari maius tormentum, cum mors, quæ omnium terribilium dicitur, ſit ſolatium egenis, & vita, omniū carorum cariſsima, ſupplicium.

Secundo facit paupertas viles & abiectos homines, quia ipſa vilis eſt, & abiecta audi *l. 2. C. quand. & quib. quart. pars lib. 10.* prohibentem vendi res familiares ſenatorum, ſeu Curialium, ſic dicentem. Quid enim tam durum, tamque in humanum eſt, quam publicatione pompaq; rerum familiarium, & paupertatis detegi vilitatem. Et ab ea deduxit eadem verba *gloſ. verbo vilium in Auth. de mandat. princip. §. ſit tibi coll.* 3. licet in contrarium proclamet noſtrum Luſitanum prouerbium paupertatem non eſſe vilitatem, ortum forſan a *l. Humilem C. de inceſt. nupt.* ita decidente. Humilem, vel abiectam ſæminam minime eam iudicamus intelligi, quæ licet pauper ab ingenuis tamen parentibus nata ſit, *& gloſ. verbo, & paupertatis in cap. legimus 93. diſt.* ibi. Nam paupertas ciuitatis, non minuit prærogatiuam regni: ſicut nec mulier propter paupertatem dicitur humilis, vel abiecta: nam id procedit, quoad effectum, de quo ibidem loquitur, ne dicantur nuptię inęquales ex ſola paupertate.

Tertio pauper nō eligitur in decurionē, vt probatum eſt verbo Decurio.

Quarto pauperem magnificum eſſe non poſſe, cum ei non adſit, quod cum decentia erogare poſsit: quia & ſi faciat fatuus eſt, inquit *Ariſt. lib. 4. Ethic.*

Quinto pauper dum non habet, quid offerat in iudicio, non ſolum audiri contemnitur, ſed etiam contra veritatem opprimitur. Cito violatur auro iuſtitia, nullamque reus pertimeſcit culpam, quam redimere nūmis exiſtimat, vt ait *cap. pauper 11. quaſt. 3.* propter quas, & alias iniuſtitias pauperes multi ex diuitibus proceſſerunt, prout dictum eſt verbo Iuſtitia.

Sexto facilius pauper corrumpitur, vt notauit *gloſ. verbo egens in l. 3. ff. de teſti. per tex.* ibi vel egens ſit, vt lucri cauſa, quid facile admittat. Quamuis alias dicat *gloſ. vlt. in cap. ſi quis 8 eod. tit.* ſic. Licet tamen iſte pauper alias tamen honeſta perſona eſt, nec eſt ſuſpectus propter ſuam paupertatem.

Septimo. Non eſt ignoſcendum ei, qui obtentu paupertatis turpiſsimam vitam elegit iuxta *l. Palam ff. de rit. nup.* vbi notat *gloſ. verbo elegit* non parci malo ratione paupertatis, & vt alia taceam. Quid non patiuntur miſeri pauperes? nam ſi quæ habeant bona illis auferuntur, vt inquit *gloſ. 2. in cap. Antiqua 23. de priuileg.*

Pau-

Paupertas, odium, vitium, fauor, & ſcelus ordo
Perſonas ſpoliant, & loca iure ſuo.

Et licet alias præcipiatur, quod pauperes non ſoluant collectas pro publicis ludis, ſeu gaudijs *in l. vnic. C. publ. lat. lib.* 12. ibi. Indigentibus non numerarijs eſſe præbendum: iudices ſtatuimus eſſe ſollicitos, ne turpi colludio quæratur ex miſeris pretium gaudiorum, vbi notat *gloſ.* quod indigentibus potius dandum eſt: tamen pauperes tribuunt, & crudeliter pro eo, quod non habent vexantur. Et ſubſtantia eorum ſi qua eſt, grauatur in duplo, vt dicit *gloſ.* 1. *in l.* 1. *C. de aperb. publ. lib.* 10. Cum tamen indebitis, & iuſtis collectis ſoluendis æqualiter, & pauperes, & diuites teneantur eas pati ſecundum quantitatem patrimonij, prout notauit *gloſ. verbo inopes in ead. l.* 1.

Patiuntur etiam miſerabiles videntes, quod ſibi ſubtrahuntur, quæ alias debebantur ſibi conferri; & contra eos qui talia committunt, ſic inſurgit *Hieronym. in cap. Gloria Epiſcopi* 12. *quæſt.* 2. Accepiſſe pauperibus erogandum, & eſurientibus pluribus, illud reſeruare: vel cautum, vel timidum eſt: aut quod apertiſſimi ſceleris eſt exinde aliquid ſubtrahere omnium prædonum crudelitatem ſuperat abſque dubio, qui id agunt digni ſunt maledictis, de quibus in pſalm. 108. nam ratio ob quam illas imprecatur Iudæ eſt, vt ibi. Quia perſequutus eſt hominem mendicum: perſequuntur enim pauperes dum ſibi debitum ſubtrahunt, & non ne Iudas, fur erat, & latro? ſane quidem, vt teſtatur *Ioannes* 12. 6. vnde idem *Hieronym. ſuper Malach relatus in capit. Reuertimini* 16. *quæſt.* 1. ait ſi quando times, & penuria, & rerum omnium egeſtas opprimit mundum, ſciamus hoc ex ira Dei deſcendere, qui ſe in pauperibus, ſi non accipiant eleemoſynam fraudari loquitur.

Si pauperibus relinquatur, non conſtito, de quibus ſenſerit teſtator. De pauperibus proprij domicilij ſenſiſſe intelligitur, vbi viuens fomentum, conſolationes, & ſeruitia a multis recepit, ita ait *gloſ. verbo pauperes in capit. ſi pater de teſtam. lib.* 6.

Sed in his terminis quæri poteſt, quos appellabimus pauperes, an ſolũ illos, qui victum non habent, an etiam, qui licet habeant reſpectu, tamen qualitatis perſonarum ſuarum pauperes ſunt? iſtam quæſtionem excitat *gloſ. Verbo Qui mendicant in Extrauag. vnic. de præbent.* loquens de clericis mendicantibus, & ſic reſoluit. Dicas mendicitatem conſiderandam iuxta perſonarum qualitatem. Quid enim ſi homo illuſtris genere, vel eminentis ſcientiæ habeat victum ſuũ, ſed iuxta decentiam ſuam indumenta, & alia neceſſaria non habet, & ſolo victu, ſine dedecore ſtatus ſui contentus eſſe non poteſt, negari non debet, quin iſte ſecundum ſe mendicare dicatur, vbi allegantur iura, quam plurima, quæ videre poteris.

Non puto pauperem, cui quantumlumcunque ſupereſt ſat eſt, dixit *Senec. lib.* 1. *epiſt.* 1. Nec pater dicetur pauper eũ filius ſit in facultatibus, vt dictum eſt verbo filius, ſed quid ſi coniux diues eſt, vel amicus? Dicit *cap. vnic.* Non enim æquum eſt, quem videre egentem quam prius habuit inconiugem, vel amicum *de not. feud.* verum hanc æquitatem non video eſſe in vſu.

Pauperior, quis tunc intelligitur fieri cum eius rei nomine obligatus eſt commodanti, vel deponenti, ita inquit *l. ſi vir vxori* 3. *ff. pro donat. & in l. ſi ſponſus* 5. *§. ſi maritus ff. de donat. int. vir.* ita, Neq; enim pauperiorem fieri, qui non acquirit, ſed qui de patrimonio ſuo depoſuerit. Tamen *in l.* 57. *eod. tit.* videtur contrarium, dum ita inquit *tex.*

Si

Si quod mihi mortis cauſa donare,quis vellet ego pure vxori meæ donare vellem, non valet, quod vxori iubeo dari, quia illo conuale cente eond & onc teneor, mortuo autem nihilominus pauperior ſum, non enim habeo, quod habiturus eſſem, Et ne melior in paupertatem decidat, & deterior fiat ortio *l. 3. eod. tit.*

Inter ſocios poteſt pauperior ſupplere opera quantum ei p r comparationem patrimonij deeſt iuxta *l. Cum plerumque 4. ff. pro ſoc.*

Vltimo tandem paupertas, etiam lucrum ſignificat, vt in *l. Lucius Titius 78. §. haredem ibi ex reditu paupertatis ff. ad Trebell.* & notauit *Bald in rubr. C. de verb. ſig. numer. vlt.* & vulgariter ſolemus dicere paupertatem noſtram, cum loquimur de bonis noſtris.

Pax.

Secundum *Vlpian. in l. 1. ff. de pact.* videtur, quod hoc nomen à pacto dicatur ibi. Pactum autem a pactione dicitur: vnde & pacis nomen appellatum eſt, ſed ibidem gloſ. dicit non a pacto voluiſſe Iuriſconſ deriuare pacem; ſed deſignationem facere quandam, vt a pactione idest a pacis actione dicatur pactum; nam in pacto pacis, & concordiæ eſt actus, Quicquid ſit in hoc non plus immerandum, cum ſit ſuper nomine, & ſi vis pot s videre ſcribentes *in d. l. 1. præcipue Bald. Paul. & Alex.*

Ex D. Thom. 22. quaſtion. 29. Dicitur pax tranquillitas ordinis maxime in voluntate, & vinculum charitatis multa bona inducens: diſcordias enim remouet, & tranquillam quietem induci, ſtatum perſonarum, ac ciuitatum augmentat honeſtatem affert, diuitias præparat, Dei, ac regum gratiam tribuit, ſuperbiam vniuſcuiuſque excludit, auaritiã cuiuſque repellit, honorem honoratis adiungit, non dum honoratis præparat, ad Deo ſeruiendum animum cuiuſque incitat, fructum affectat expoſtulatum, vel affectum facit acquirere, ſeu nanciſci, ita ponit *gloſ. in §. vlt. de pac. Conſtant vide etiam gloſ. verbo commodis, & verbo delectamur in Extrauag. vnic. de priuileg.* vbi de commodis pacis.

Pacem habere voluntatis eſt; bellum autem debet eſſe neceſsitatis, vt liberet Deus a neceſsitate, & conſeruet in pace. Non enim pax quæritur, vt bellum exerceatur, ſed bellum geritur, vt pax acquiratur, ſic inquit *cap. Noli exiſtimare 23. queſt. 1.* & ſi recte memini, dictum eſt verbo bellum, *& Hieronym. ad Ruſtic.* ita Pax quærenda, vt bellum fugiamus, nec ſufficit eam quærere, niſi inuentam fugientemque omni ſtudio perſequamur, quæ exuperat omnem ſenſum, in qua habitatio Dei eſt: dicente Prophet. & factus eſt in pace locus eius,

Non niſi in pacis tempore bene colitur author pacis, nec ignoramus, quod diſſentiones, & ſcandala prauis actibus aditum præparant, rancores, & odia ſuſcitant, & illicitis moribus auſum præbent, ſic legitur *in Clem. 2. poſt prin. de ſepult. & in extrauag 2. eod. tit. inter com.* eadem inuenies verba, *& in extrauagant. vnic. de offic. cuſtod.* etiam *int. com.* ibi, Pacem q, defer entes &c. ſine qua bene pacis au hor non colitur.

Ad Eccleſiam ſpectat pacem ſeruare, & & obſeruari facere, dixit *gloſ. verbo pacem in capit Nouit de iudic.* Vnde Eccleſiæ capu, inquit *in Extrauag. 1. de priuileg. int. com.* Debemus n ſuper quãtum ex alto permittitur pacem ſerere, remouere ſcandala, iurgiorum amputare materiam, *& in Extrauag vnic. de priuileg.* ibi. Nos igitur, qui beneuoli more patris in prouinciarum ipſarum tranquillitatis, & pacis con modis delectamur, & ad idem pertinet iudicare

care inter Laicos de pace rupta, vt late probatur *in d. cap. Nouit* saltem ratione peccati præcipue cum contra pacem peccatur, quæ est vinculum charitatis, vt ibidem.

Pacem esse Dei ciuitatibus, dum æquitas etiam hinc nostris subiectis seruatur: Et neque lucri, neq; passionis alicuius causa ac aliquam partium declinatur *Imperat. in Auth. de mandat. Princip. §. 1. in fin. coll. 3.*

Non est ergo hæres Christi, qui pacem eius testamento relictam non habet: principes autem maxime tenentur ad hanc seruandam, vt dixit *gloſ. Verbo pacem in cap. 1. de re iud. lib. 6.* vbi ponit sex causas propter quas non est pax inter homines, quas diximus verbo bellum in princip. & tamen fuit multi ex illis, quibus pax operosior bello est, vt dixit *Senec Epist 74.*

Nota pro bono pacis admittendum, quod alias prohibetur, dicit *gloſ. per tex. in cap. 1. de ſponſ. impub.* ibi, vt pote pro bono pacis talis communicatio tolleretur, & ponit versum.

Pax vt ſeruetur moderamen iuris habetur.

Vnde id, quod factum est pro bono pacis ratum debet haberi; ita tamen, quod non sit contrarium iuri diuino, vel impossibile de iure, vt dicit *gloſ Verbo pro bono pacis in cap Nos de pac Conſtant.*

Debent omnia pacis tempore in pristinū statum restitui, inquit *gloſ. Verbo in irritum in capit. ſententia eod. tit. de pac. Conſt.*

Nota quod ad offensum, non ad offendentem pertinet facere pacem, & sic nota, quod tacita seu ficta offensa, pet pacem facilius aboletur, quam vera, & expressa, ita ait *gloſ. Verbo niſi in addit. in l. Athleta 8. § 1. ff de excuſat. tut.*

Pax autem fit per tactum manuum, per reciprocum risum, per potum, & osculum, & similia, *vt not. doct. in l. In ipſius C. famil. herciſc.* nam propter palmarum processionem probatur tacitus consensus, *vt not. in ſupracitat l. 1 ff. de pact. Bald. in l. & in epiſtola numer. 1. C. de fideicom.*

Congruit bono, & graui præsidi curare, vt parata atq; quieta prouincia sit, quam regit, ita dixit *Vlpian. in l. 13. ff de offic. praſ & idem in l. 1. §. vlt. ff. de offic. praf. vrb.* ita. Quies quoque popularium ad præfecti vrbi curam pertinere videtur. Reipublicæ namque valde interest pax subditorum cum sæpe in quibus dissentionibus ipsa resp. lædatur, vt idem met dixit *Vlpian. in l. ſi quis ingenuam 21. §. 1. ff. de capt & poſtlim. reuerſ.*

Peccatum.

A Delicto differt secundum *Auguſtin. in quaſt Leuit.* vbi sic ait. Declinare a bono est delictum, & facere malum est peccatum: vnde apparet, quod peccatum est mali perpetratio, nam & opus est, vt in cap. Inter hæc hircum de *pænit. diſt. 3.* Delictum enim est boni desertio, vt iam probatum est suo loco. Sed communiter vnum pro alio sumitur.

Adam antequam peccaret charitatem habuit, sine qua iustus, & innocens esse non potuit, sic ex *Auguſtin. in cap Tolle charitatem in fin. de penit. diſt. 2. vbi gloſ pen.* sic ait. Celebrior autem est sententia, quod Adam duplicem habuit statum ante peccatum: in creatione, sola naturalia accepit, quibus proficere, vel mereri non poterat: post creationem additæ sunt ei gratuita. Vnde dicit *Auguſt.* Habuit Adam vnde posset stare, sed non vnde posset proficere; & hoc in primo statu. Dicit autem August. & illud habuit primus homo, posse, quod vellet: sed non habuit velle,

quod

quod poſſet: quia & ſi habuiſſet, non peccaſſet. Habuit ergo poſſe, quod vellet bonum, id eſt virtutes in ſecũdo ſtatu, quando cecidit. Vnde dicitur ſpoliatus gratuitis, & vulneratus etiam in naturalibus. Et per conſequens totum genus humanum.

Quis ergo gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis confidet ſe mundum eſſe a peccatis? cum teneamur rei in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, vt dicitur in magno *cap. vt cognouerunt § ſi enim verſic. eligat aduerſarius de pænit. diſt.* 2.

Ex prędictis verbis *Auguſtin.* clare patet, quod peccatum facere, non eſt aliquid poſſe, ſed negatiuum, ſcilicet aliquid non poſſe; & clarius dicitur ex eodem *Aug. in cap. vlt. de pænit. ad diſt. 2. prope fin.* ibi. Poſſe autem peccare (*vt Aug.* ait) non eſt aliquid, poſſe, imo aliquid non poſſe. Vnde ille ſolus vocatur omnipotens, qui hoc nõ poteſt: quia omnia poteſt, quæ poteſt aliquid poſſe. Peccatum namque nihil eſt, & ad nihilum redigit illud operantes iuxta illud *Propb. pſal.* 72. ad nihilum redactus ſũ, & neſciui, & ibi imaginem ipſorum ad nihilum rediges, & ita etiam intelligitur illud Ioan. 1. ibi. & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt, prout declarat *gloſ. verbo velut in capit. Conuertimini de pænit. diſt.* 1. & colligitur *ex d. cap. vlt. diſt. 2. eod.* Dum autem in hac ſumus vita habemus illam primam libertatem voluntatis, quæ eſt poſſe non peccare, cum vero erimus in altera felici, & æterna habebimus multo maiorem, quæ eſt, non poſſe peccare, vt dicit *Auguſtin. in libr. de correption. & gratia relatus à Bellarmin. libr. 1. de æterna felicit capit. 4. § Iam vero verſic. Porro.*

Et licet habeamus in hac vita illam prædictam libertatem voluntatis, vt poſſimus non peccare; ad hue dicit *Hieronym. in cap. vnum orarium poſt princ. 25. diſt.* ita Res contra naturam pene eſt, vt ſine peccato aliquis ſit, *& gloſ. verbo pauci in cap.* Niſi cum pridem de renunc. & tamen graue eſt peccare, & grauius, quam ab inuito grauiſſimam pænam pati, vt dicit *gloſ. verbo minor in l. vlt. C. de ſpectac. lib.* 11.

Prima illa, & maxima peccantium eſt pæna peccaſſe. Nec vllum ſcelus licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur, ac vendicet, impunitum eſt; quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt, dixit *Senec. epiſt.* 98. vbi etiam addit proprium autem nocentium eſt trepidare, quod clare probatur *Geneſ.* 4. *Nam vt dicit Thad. in Iſai. capit.* 24. ſi quis peccat a formidine inuaditur, & ſi in peccato diutius perſiſtit, in foueam cadit; quod ſi ex fouea, & ex diuturna peccandi conſuetudine non ſe explicat, laqueo inijcitur, id eſt obſtinatione, & pertinacia peccandi, quo laqueo manebit irretitus. Deinde propter peccatum homo citius mori præſumitur; & ideo tollit Deus malos de medio, ne peccatum eorum augeatur, vt alias dixit gloſ. verbo decedat in *capit. Qua fonte 25. de appellat.*

Inſuper omnis perſona criminaliter peccans alteratur, & vt ita dicam capite minor legibus cenſetur; qui enim facit peccatum ſeruus eſt peccati, tam in pæna, quam in culpa, ita inquit *cap ſecuti in fin. 2. quæſt. 7. probat. dict. gloſ. verbo velut in cap. Conuertimini de pænit. diſt.* 1. dum dicit, quod ad nihilum reducitur peccans, vt ſupra, *& Ambroſ. in cap. ſunt qui de pænit. diſt. 1. ad fin.* quod recordari debet peccator vnde lapſus ſit, vnde exciderit *ex Ioan. Apoc.* 26.

Eſt certe ſi diligenter inſpiciatur, forte ipſum peccare nemo vellet, ſed propter aliud, quod vult peccat, vt dicit *Aug. in lib. quæſtion. relatus in cap. Merito*

35. quaſt. 1. cum quo bene conſonat illud *Senec. a gloſ.* ibidem relatum his verbis. Et ſi ſcirem Deos ignoſcituros, homines autem naſcituros, adhuc dedignarer peccare. Ethnicus dicit hoc, & Chriſtianus, non dedignatur peccare, quin potius (quod peius eſt) gloriatur. Quid gloriaris in malitia, dixit Pſaltes.

Ideo peccamus (inquit *Senec. epiſt.* 72.) Quia de partibus vitæ omnes deliberamus; de tota nemo deliberat.

Peccata vero ſuos teneant authores, nec vlterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum, vt dicitur *in l. Sancimus ibi eſſe pœnam vbi & noxia eſt* 22. *C. de pæn.* neque alij pro alijs teneri debent, prout dictum eſt ſupra Verbo iudex.

Eo ipſo, quod quis peccat correctionem meretur, & quanto plus differtur punitio, tanto plus culpa creſcit, & gentibus pernicioſius in exemplum tranſit, ita ait *extrauaganti qui ſin Trebellian.*

Sed etiam correctionem facere debet, qui non idem peccatum admittit. Quomodo enim poteſt præles Eccleſiæ auferre malum de medio eius, qui in delictum ſimile corruit? Aut qua libertate corripere poteſt peccantem, cum tacitus ipſe ſibi reſpondeat, eadem ſe admiſiſſe, quæ corripit, ſic inquit *cap. vlt.* 25, *diſt.*

Diuturnitas temporis peccatum non minuit, ſed augmentat, ait *Cum habent, de ys qui duxerint matr. idem in cap. Non debet* 8. *de conſang. & affin.* & addit tantoque ſunt grauiora crimina, quanto diu ius infelicem animam alligatam detinent, & dixerat *Pelag. in cap. ſchiſma ſi quidem* 23. *quaſt.* 1. ibi. Nec criminis ſeu gat errorem, magis vero auget quod eos reſtitiſſe dixitis, & *Iuriſconſ. in l. Inficiando* 69. *§. ſi fauſ. ff. de furt.* ibi. & quia tam rationalum eſt, quam meliorem ſuris conditionem eſſe propter continuationem furti exiſtimare?

Peccatoribus vero, & prædonibus diſpenſatiue propterea communicamus: quia & Eccleſiam adhuc ſuſtentauerunt, & fid les ſe impoſterum pollicentur: alioquin oportet nos de huius mundi partibus exire, ſic dixit *Vrban. in cap. ſane poſt med.* 24. *quaſt.* 2.

Non habent peccata latentia vindictam. interdum probatione ceſſante vindicta rario conquieſcit, ita dicitur *in cap. vltim.* 32 *quaſt.* 5. Sed occulte peccans magis dicitur peccare id eſt periculoſius: quia neminem habet corrigentem. Item malum eſt cadere a propoſito, ſed peius ſimulare propoſitum. Item manifeſte peccans alio modo dicitur magis peccare; quia tueri ſe vult rationibus. & authoritatibus.

Item quantum ad hoc, quod pluribus præbet exemplum peccandi, *vt* 11. *quaſt.* 3. præcipue, Item alia conſideratione plus peccat, qui clam peccat; quia videtur ſcienter peccare, ſed qui palam peccat; minus peccat, quia præſumitur errare, ita ponit *gloſa verbo tolerabilior in capitul. nemo ſibi* 32. *quaſtion.* 4. *& Senec. lib.* 1. *Epiſt.* 11, ſic ait Magna pars peccatorum tollitur ſi peccaturis teſtis aſsiſtat. Hinc dicitur væ ſoli, quia ſi ceciderit non habet ſubleuantem *Eccleſiaſt.* 4.

Multitudo vero peccantium peccandi licentiam ſubminiſtrat, dicit *Hieronym. ad Gaudent.* & tamen, quod peccatur a pluribus tranſire ſolet inultum. Et cum multitudine peccantium magis docendo, quam iubendo agendum eſt; ſe veritas vero exercenda eſt in peccata paucorum, vt dicit *gloſ. verbo multitudine per tex. ibi in capit. vlt. de tranſact.*

Quod in religionem diuinam committitur in omnium fertur iniuriam, dicit *gloſ.*

gloſ. in cap. 2. *§. Heretici verbo filij de bæret. lib 6.*

Peccatum an grauius ſit quando committitur a perſona digniore? habes verbo dignitas. Quid quando cognoſcitur turpis mulier, vel pulcherrima, quis horum grauius peccabit? contra vtrunque opiniones ponit *gloſ. vlt in capit. vlt.* 14. *quaſt.* 6. & neutram earum ſequor, ſcio autem quod cum vtraque mortale committitur contra l. diuinam vt clarum eſt.

Contrauenıens etiam iuri peccat, imo incurrit notam infamiæ, vt notauit *Apoſtill. in cap.* 2, *de conceſſ. prabēn. lib.* 6. *per tex.* damnabiliter contra Lateranēſe concilium.

Omnis cauſa ratione peccati ſaltem indirectè pertinere ad Eccleſiam, dixit *gloſ. verbo tam canonica in cap. vlt. de præſcript.*

Licet peccatum remittatur per pænitentiam, quoad forum fori, nam inquit *l. Qui ea mente* 67. *ff. de furt.* Nemo a tali peccato pænitentia ſua nocens eſſe deſijt, & tradit *Innoc. in cap* De his *in fin. de accuſat.*

Certum deniq; eſt, quod opus ſine voluntate peccatum non facit, ſicut & iuſtitia ex opere non conſummatur, niſi & voluntas affuerit, vt dicit *Chriſoſtom. ſup. Matth. in capi ſicut* 32. *quæſtion.* 5.

Peccans in Eccleſia, quod non iuuetur ab ea habes verbo Eccleſia.

Peculium.

Secundum *Pompon. in l.* 4. *ff. de pecul.* eſt non id cuius ſeruus ſeorſum a domino rationem habuit: ſed quod dominus ipſe ſeparauit, ſuam ſubſtantiam a ſerui ratione diſcernens, *vbi gloſ. in caſu poſitione* ſic. Non ſolum dicitur peculium, quod habet ſeruus ſeorſum a rationibus domini: ſed quod ipſe dominus ſeparauit, vt in peculio haberet: cuí facultas eſt augere, vel minuere peculium, & ſecundum *Florentin. in l.* 40. *eod. tit.* Peculium & ex eo conſiſtit, quod patrimonia ſua quis parauit, vel officio meruit a quolibet ſibi donari: idque velut proprium patrimonium ſeruum ſuum habere, quis voluit ex qua *l.* dicit *Bart. in rubr. illius tit. numer.* 1. quod peculium eſt quædam parua pecunia, quam ſeruus, vel filius per parſimoniam quæſiuit, vel dominus, vt merenti ſeruo dedit, id eſt quod ſic quæſitum in peculio habere permiſit filio, vel ſeruo.

Eſt & aliud peculium Caſtrenſe ſcilicet, quod filius fam. a quolibet in caſtris acquirit; quod niſi militaret acquiſiturus non fuiſſet, vt dicit *Pompon. in l. Caſtrenſe* 11. *ff de Caſtr pecul.* vnde ſi alias fuerit filio fam. donatum etiam ſi expreſſim nominatum fuerit, vt in caſtrēſi peculio habeat, nō erit peculium Caſtrenſe, vt dicit *Tertullian in l. ſi forte* 8. *eod tit.* & in caſtrenſi peculio prædiū donatum non eſſe conſtat, quamuis empta ex caſtrenſi peculio prædia, eius conditionis efficiuntur, inquit *l.* 1. *C. eodem titul. de Caſtrenſ. pecul. libr.* 10.

Eſt etiam aliud peculium, quod quaſi caſtrenſe nominatur, & illud acquirunt homines, qui *in l. vlt. C. de inoffic. teſtam.* nominatur his verbis. Vt puta viris diſertiſsimis patronis cauſarum; veriſque deuotiſsimis memorialibus, (ideſt notarijs, qui cauſa memoriæ ſcribunt) & agentibus in rebus, nec non magiſtris ſtudiorum liberalium archiatris quoq; (id eſt prothomedicis) & alijs omnibus omnino, qui ſalaria, vel ſtipendia percipiunt publica. Idem eſſe in Epiſcopis, clericis, & Diaconis cōſtat

Digitized by Google

ex *l. Cum lege* 38. ibi; Sancimus itaq; viris Reuerendiſsimis Epiſcopis,& præsbyteris,& Diaconis,qui tale peculium id eſt, quaſi caſtrenſe poſsident &c. *& l. ſacroſancta* 32. *eod. tit.* quod etiam ampliatur ad palatinos, vt dictum eſt ſupra verbo Palatium.

Quicquid autem filius aliunde acquirit, & non ex proxime dictis cauſis peculiũ aduentitium nominatur; & quod a patre, vel ratione patris ad filium peruenit profectitium dicitur, *vt in l. vlt. C. de inoffician. teſta. in princ.* niſi quando, quod filio datur, patris cauſa fuerit remota, tunc enim aduentitium potius dicetur,quam profectitium, vt notauit *Bart. in l. ſed ſi plures §. In arrogato ff. de vulgar. & pup. ſubſt* quod poteſt etiam probari *arg. l. ſocium qui* 61. *§. vnic. ff. pro ſoc.* vbi ſocius non recuperat impenſas factas in curando ſe, quamuis propter ſocietatem vulneratus eſſet eũ illa cauſa eſſet remota. Nam neque compendium,quod propter ſocietatem ei contigiſſet,veniret in medium,veluti ſi propter ſocietatem hæres fuiſſet inſtitutus, aut quid ei donatum eſſet, vt ait *tex in fin.*

Dicitur deniq; peculium multis alijs modis, quos videas *in gloſ. ſuper rubr. ff. eod. tit.* & vltra eos notabis alium, de quo *in l. ſi eborus* 77. *§.* 1. *ff. de legat.* 3. vbi ſic dicit Iuriſconſ. & ſæpe audiſſe ſe ruſticos ſenes, ita dicentes, pecuniam ſine peculio fragilem eſſe; peculium appellantes, quod præſidij cauſa ſe poneretur.

Pecunia.

Huius ſignificatio ad ea refertur, quę in patrimonio noſtro ſunt, ita dicitur *in l. Cum pecuniæ ſignificatio* 5 *ff. de verb ſig.* vnde dixit *gloſ. vlt. in l. Nam* 14. *§. Non omnis ff. ad Trebell.* Appellatio pecuniæ pro tota ſubſtantia ponitur,& ibidem *Apoſtill. ſic limitabis hanc gloſ. per tex. in l. vxorem §. legauerat ff. de lega.* 3. vt non procedat in contractu, vel teſtamento ruſtici, in quo pecuniæ appellatione poſſeſsiones non veniunt, de quo vide *in l. vlt. C. de compenſat.*

In l. Baliſta 33. *ff. ad Trebell.* inquit Iuriſconſ. ita. Quantaecunque pecunia ex hæreditate de bonis meis preuenerit, eam pecuniam omnem &c. ex his verbis, quæ proponis, pecuniam, exiſtimo etiam fructus, quos ex hæreditate perceperit, reſtituere eum debere, quaſi ſpecialiter hoc teſtator expræſsiſſet, *& in l. ſi vero* 65. *§. vlt. ff. ſolut. matr.* ſic. Quod ait lex quanta pecunia erit tantam pecuniam dato;oſtendit æſtimationem hæreditatis, vel bonorum liberti, non ipſam hæreditatem voluiſſe legem præſtari, niſi ipſas res tradere maritus noluerit.

Pecuniam autem accepiſſe dicimus etiam ſi aliquid pro pecunia accepit ſic *l. 1. §. vlt. ff. de calumn. At in l. Iulianus* 9. *§.* Mutui ita, ſed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri, *vbi gloſ.* ait. Nota hic pecuniam ſtricte accipi. Alias pro his, quæ pondere conſiſtunt, numero, vel menſura, *vt infr. de legat.* 1. Talis. Alias pro qua libere, *vt C. de conſtit. pec. l.* 2. *in fin. & gloſ. in l.* 2. *§, creditum verſ. mutuum ff. ſi cert. pet.* ita Pecunia large accipe pro omni eo, quod conſiſtit pondere numero, vel menſura, ſic accipitur *de legat.* 1. *l.* talis. Quandoque ſtricte accipitur, *vt ad Maced. l.* 1. Quandoque largiſsime pro omni re &c. *& in l. pen. verbo pecunia C. de conſtit. pec.* ſic. Nomen pecuniæ quandoque ſtricte, quandoque largius, quandoque largiſsime, ſed verbum rei pro iis, quæ ſunt extra patrimonium.

Nomine vero pecuniæ numeratæ non niſi nummi continentur, dicit *gloſ. Verbo menſura in l.* 1. *ff. de condict. trit.* & tunc dicitur res mobilis, quæ ſeruando ſeruari non poteſt,iuxta *l. Iulianus* 33. ibi quid

quid enim ſi pecuniam eligat actor, quæ ſeruari non poteſt, facit *Auth. de nupt. §. & quia parum* ibi. Si vero voluerit constituta eſt forte in pecunijs aut alijs rebus mobilibus &c. *coll. 4. & Bart. in l. ſi quis pro eo §. 1. ff. de fideiuſſor. num. 3.* ait, quod pecunia eſt res, quæ vſu conſumitur.

Quid ſi pecunia fuerit deputata ad rem immobilem comparandam reputabiturne immobilis? Et videtur, quod ſic *ex l. 3. §. Contrarium in verſ.* Quid ergo ſi de re pupillari non potuit ſibi ſoluere, quia erat depoſita ad prædiorum comparationem *ff. de contr. & vtil. act. tut.* ſed contraria opinio mihi magis placet; ſequere, quam volueris, & diſputatum inuenies pro vtraque apud *Boer. deciſ. 209.*

Gloſ. in l. ſingularia 15. ff. ſi cert. pet. ita inquit facilius pecunia conſumitur, & ſola immiſtione, vt *de ſolut. l. nummis*. Item pecunia ex bonis debita partem quandam reſpicit facultatem, quod nō eſt in ſpeciebus, *vt ad Trebell. deducta §. nummos*. Item vt ſola ſcriptura tutor ex hac cauſa ſe faciat pupilli debitorem, & contra ſi eſt creditor ſibi ſoluat, vt de *admin. tut. Quoties §. non tantum*. Item vt facile per pactum alteri quæritur actio, dummodo nomine ſuo contraham, *vt C. per quas perſo nob. acque l. fin.* Item aliquid, quod ex nummis mutuatio, pars condicatur, licet omnia corpora ſint communia, *vt ſup. eod. Nam & ſi §. fin.* Item aliud, vt vſuræ peti non poſſint, niſi ſtipulatio interceſſit, *vt C. de vſur. l. quamuis.*

Pecunia non poteſt vendicari, niſi ipſa integra ſit, vt deducitur ex *l.* ſi alieni nūmi, inſcio, vel inuito domino ſoluti ſint, manent eius, cuius fuerunt; ſed ſi miſti alijs ſint, ita vt diſcerni non poſſint, eius fieri, qui accepit *ff. de ſolut. & ex l. ſi is cui 94.* ibi. nummis integris coniuncta *gloſ. ibidem eod. tit.* vnde, & per conſequens, nec res emptæ cum mea pecunia poſſunt a me vendicari *ex l. 1. & l. qui aliena C. ſi quis alt. vel ſibi* niſi fuerit militis pecunia, vt inquit *Imperat. in l.* ſi, vt proponi, ſpars aduerſa pecunia tua, quædam nomine ſuo comparauit præſes prouinciæ vtilem vendicationem obtentu militię tibi eo nomine deſideranti partes æquitatis non negabit *C. de reiuend. & ibidem gloſ.* non negabit ait ſic, & in minore iuxta iura, per eam allegata, & proſequitur, & eadem ratione in Eccleſia, idem in vxore, & viro; ſed additio ad *d. gloſ.* diſtinguit, quod ſimpliciter non eſt verum, quod minor Eccleſia, & vxor poſſint vendicare, ſed ſecundum quid hoc eſt, quando res empta fuit per tutorem, vel adminiſtratorem alias autem ſi per alium tunc in ſubſidium, & ſecundum prædicta debet intelligi altera *gloſ. vlt. in l. vxor 56. ff. de donat. int.* licet indiſtincte dicat, quod res empta ex mea pecunia ſit mea, vtiliter ſaltem, & altera *gloſa verbo ius pignoris in l. ſed ſi pecunia 3. ff. de reb. eo.* Nihil enim intereſt cuius pecunia emitur, ſed cuius nomine, vt dictum eſt verbo emptio.

In obligatione generali venit etiam pecunia quocumque modo quæſita, ita dixit *Bart. per tex. ibi in l pen. §. vlt. ff de pignor.* verba vero *tex.* ſic ſe habent An corpora pecuniæ, quam idem debitor ab alio mutuam accepit, cum in bonis eius facta ſint obligata creditori pignori eſſe cæperint? reſpondi cępiſſe. Quando autem mutuata pecunia non fiat accipientis? dixiſti in caſu verbo nummus, & poteſt etiam in caſu *l. 4. ff. commoda.* idem dici, quod non fiat pecunia accipientis. Nam dixerat *Vlpian. in l. 3. § vlt. eod. tit.* ſic. Non poteſt commodari id, quod vſu conſumitur, niſi forte ad pompam, vel oſtentationem, quis accipiat, & Caius *in d. l. 4.* addit ſæpe enim ad hoc commodantur pecuniæ, vt ditis gratia numerationis loco intercedant, & ideo vſus fuit verbo, cō-

mo-

modantur, & non verbo, mutuantur, quia tunc non fiunt accipientis; mutuũ namque dicitur, quia ex meo tuum fit, quod in commodato nemo dixerit, & ſic notauit *gloſ Verbo qua propter in Clem. Exiui de verb ſig.* quod in pecunia non eſt dare poſſeſsionem ſeparatam a dominio, & eſt ratio, quia pecunia facile fit noſtra, vnde etiam aliena mihi mutuata per non dominum per commiſtionem cum mea, fit mea, ſi bona fide accepi.

Durius eſt de pecunia, quam de perſona ſeruire. Dixit *gloſ. vlt. in l. Ha opera 23. ff. de oper. libert. per tex.* ibi, Durum alioqui eſt eum, qui ſe liberare poteſt decem diebus operando ſimul operis in dictis: ſi in accipiendis non conſentiant, compelli ad præſtandam alteri quinque operarum præſtationem, ſed hæc intelliguntur de perſonis ignobilibus, & auaris, non vero de illis quæ vere nobiles ſunt animo, iuxta dicta verbo nobilitis, nam tales pecuniam contemnunt, vt etiam ſunt Philoſophi, de quibus ait *l. ſed & reprobari 7. ff. de excuſat. tut.* ſic. Extimo autem, quoniam qui diuitijs abundant voluntarię tribuunt pecuniam in vtilitates patrię, & infra verbo Philoſophus.

At pecuniam ſepelire, quis non poteſt, dicit *l. 4 ad fin. ff. ad l. Iul. peculat.* niſi cauſa cuſtodiæ addit ibidem *gloſ. per l. Peregre ff de acquir. poſſeſſ* & quot ſunt in mundo, qui ſepeliunt, & eam in honorant, & ſe ipſos. Dixit autem *Roger. in tract. de ſumm. bono fol. 26. num. 5.* Honora præſentem ſubſtantiam propter duo, tum vt magnum malum prohibeas tum vt amico ſtudioſo ærumnato ſuffrageris: quoad reliquum vero victum, non in exceſſu, ſed mediocriter dilige.

Maiore tormento pecunia poſsidetur, quam quæritur, dixit *Senec. Epiſt 116. prope fin. & epiſt* 120. ſic. Neminem pecunia diuitem fecit: imo contra nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſſit &c. plus incipit habere poſſe, qui plus habet.

Pecuniæ numeratio non eſt facilis, vt deducitur *ex l. ſi dubitet 11. ff. de fideiuſſ.* ibi. Nec enim ſemper facilis eſt nominis emptio, cum numeratio totius debiti non ſit in expedito. Sed quanto tardius pecuniam quiſque dat, tanto tardius ad fideicommiſſum peruenit, & medij temporis fructus perdit, vt alias dixit *Caius in l. Pacto 63. §. Reſcripto ff. ad Trebell.*

Eſt ad interumpendum curſum vſurarum no ſufficere offerre pecuniam, ſed neceſſariam eſſe eius depoſitionem in æde ſacra dicit *gloſ. vlt. in capit. Paſtoralis 11. §. vnic. de off. ord.*

Doli exceptione repellendus eſt ab vſurã petitione, qui habuit vſum pecunię pretij, quod ab emptore acceperat, inquit *l. Nec enim 23. ff. de pignor. act.*

Pecunia æſtimanda non eſt rebus, ſed e contrario res æſtimantur pecunia, ita probat *l ſi ita 43 ff. de fideiuſſor.* dum dicit. Non vt æſtimatio rerum, quæ mercis numero habentur in pecunia numerata fieri poteſt, ita quoque pecunia æſtimanda eſt.

Reproba pecunia non liberat ſoluentem, reprobis videlicet nummis reddendis, ait *l. eleganter §. 1. ff. de pignor. act.*

Si offeratur pecunia iudici proferenda ſententia iniuria eidem fit, vt dicis verbo iniuria, & inſuper offerens cadit a cauſa *C de pan. iud. qui mal. iud. l.* 1. ibi Amittat actionem is qui diffidentia iuſtę ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotij repoſuerit.

Penſio.

De diffinitione huius, quatenus eſt impoſita ſuper fructibus menſæ beneficij agunt plures relati à *Garz. de benefic. 1. p. cap. 5. §. 1. & ex eis idem in numer. 70. ponit ſuam, quam videas;*

cum

Digitized by Google

cum noſtrum Apoleƈta de doƈtoribus non agat.

In iure autem non inueni aliud, quod hic afferre poſſem, quam diƈtum *gloſ. in cap. Cum Bertholdus* 18 *verbo quodam iure de re iud. vbi ſic*. Hæc penſio ſiue cenſus poteſt conſtitui a patrono in fundatione Eccleſiæ de auctoritate Epiſcopi &c & hoc ante conſecrationem Eccleſiæ, poſt conſecrationem non poteſt ei aliquod onus imponi; quia rei conſecratæ non poteſt aliquod onus imponi: quia rei conſecratæ non imponi tur ſeruitus *ff. de ſeruit. l. ſeruitutes §. vltim.* & quod humani iuris deſinit eſſe ſeru tut... non recipit &c.

In quo mihi magis notabilis videtur prædiƈta gloſ. est dum dicit in principio, quod perceptio penſionis, nec poſſeſſionem probat, nec dominum, & idem dicit *gloſ. verbo vnam in cap. Bona* 51. *de appellat.* de dominio non dubito; cum ſint iura clara. Sed quoad poſſeſſionem maximum mihi facit dubium *tex. in cap Querelam* 24. *de eleƈt. vbi ad fin.* dicitur ſic. Quia vero fuit liquide comprobatum, quod penſio 16. d. papienſ monetæ fuerit Eccleſiæ veſtræ pro Eccleſia Sanƈti Saluatoris de Thermis annuatim per multa tempora perſoluta, ſed de nouo ſubtraƈta, nos in eundem ſtatum perc piendi huiuſmodi de Eccleſia ſanƈti ſaluatoris de thermis Eccleſiam veſtram decernimus reducendam: ex quibus verbis ſatis patet quod ex ſola perceptione penſionis per multa tempora, poſſeſsio fuit probata, nam ſi non eſſet probata, papa non mandaret in priſtinum ſtatum reſtituere, cum de iure in interdiƈto, vnde vi, ad hoc, vt detur reſtitutio, duo requirantur, probari poſſediſſe, ſcilicet, & ſpoliatum fuiſſe *ad l. 1 §. Deijcitur is qui poſſidet, & §. Interdiƈtum* autem hoc nulli competit, niſi ei, qui tunc cum deijceretur poſsidebat *ff. de vi, & vi arm. de quo vide Abb. in d. cap. Cum Bertholdus n.* 37. *& d. cap. Querelam a num.* 13.

Cæterum penſio dicitur id, quod ſoluit colonus, & inquilinus propter locationem ſiue faƈtam de prædio ruſtico, & vrbano; dicitur etiam id, quod ſoluit emphyteuta, vel ſeu ſatarius domino directo. & in alijs caſibus, vbi conſtituitur aliquid ſingulis annis præſtandum, vel ex teſtamento, vel ex contraƈtu. Hæc autem penſio ſecundum *gloſ. in l. Liber homo* 118 *verbo comparabitur ff de verb. oblig.* dicitur ex re. Sed *Bald. in l. ſi traditio num. vlt. C. de aƈt. empt.* ſic ait. Licet enim penſio non ſit ex teſtamen est quaſi ex re quia penſionem metimur ſecundum commodum, quod ex re percipitur, nam vbi commodior eſt, ibi maior penſio.

Debet ſolui penſio integra, vt in *l.* 3. ibi in ſolidum ſoluiſti *C. locat. & ibidem gloſ.* niſi inquilinus durante locationis tempore expellatur in caſibus *d. l.* 3. vt ibi notauit *gloſ. verbo corrigere* ibi. vt pro rata temporis remittatur ei merces, vel reſtituatur. Alias ad omne intereſſe? qui ni... tenetur locator. Sed quando ... penſio ... *gloſ. Verbo perceptorum in l. Defunƈta* 65. *ff de vſufr.* quod in fine anni, idem *gloſ.* 1. *in l.* 1 *C. de princip. lib.* 12. ibi, & ſic nota, quod in fine anni ſit ſoluenda penſio, & ſi non fuerit ſoluta re ... conduƈtor, vt notauit *gloſ. verbo paruerit per tex. in l. Quaro* 56 *§. Inter* locatorem ibi. Tamen veriſimile eſt, ita conuenire de non expellendo colono intra tempora præfixa ita ſi penſionibus paruerit.

Verum licet prædiƈta *gloſ.* ſic indiſtinƈte dicant, quod in fine anni ſoluenda ſit penſio, tamen plenius diſtinguendo tradit *gloſ. in d. l.* 3. *C. locat. verbo verſata eſt* dicens. Quædam leges videntur ... ſicut in ſalario, quod fiſcus dat patrono ſuo &c. quædam in fine ſicut & cum aliquid debetur in diem &c. Tu die primo ſeruari, quod aƈtum eſt: quod ſi nõ ap-

apparet ſerua morẽ regionis &c. quod ſi non appareat: tunc quod minimum eſt, id eſt in fine anni: quæ omnia comprobat ex iuribus ibidem allegatis. Vide etiam *Bart & doct. in l. qui hoc anno ff. de verbo oblig. Abb. in cap. Propter num.*4. & 18. *de locat.* In alimentis vero penſio ſoluitur in principio, vt notatum eſt verbo alimenta.

Poteſt hic quæri an penſionarius teneatur penſionem ſoluere ad domum eius, cui ſoluenda eſt?& videtur dicendum, quod ſi ambo ſunt eiuſdem fori, ſi vult euitare pœnam commiſsi, ſeu moræ teneatur ire ad domum domini, ſeu actoris, & ita probat *gloſ. verbo non venit in l. Item illa* 18. *ff. de conſtitut. pec.* & ſic in vſu eſſe teſtatur, & comprobat *ex l. Magnam C. de contrah. & com. ſtip.* ſed melius apparet ex *l.* Forma cenſuali *§.* ſi vero quis ibi. In ea ciuitate in qua ager eſt; Agri enim tributum in ea ciuitate debet leuari in cuius territorio poſsidetur, & in *l.* 2. *C. de iur. emphyt.* ibi. Cum neminem oporteat conuentionẽ, vel admonitionem expectare, ſed vltro ſe ſe offerre, & debitum ſpontanea voluntate perſoluere per quas leges, ita reſoluit concorditer, & ſere per eadem verba, *Bart. in d. l. Item illa num.* 9. & *Bald. num.*1. quos videas, & ibi latius iuuenies.

Si penſio non ſoluatur poterũt res per creditorem recludi, quæ fuerint inuectæ in domum pro qua penſio debetur, vt eſt notabilis *tex. in l* 9 *ff. in quib. cau. pig. tac. contrah.* inquit enim Paul. ſic. Eſt differentia obligatorum propter penſionem, & eorum, quæ ex conuentione manifeſta pignoris nomine tenentur, quia manumittere mancipia obligata pignori non poſſumus: inhabitantes autem manumittimus ſcilicet antequam penſionis nomine præcludantur. Tunc enim pignoris nomine retenta mancipia non liberabimus, & deriſus eſt. Nerua iuriſconſultus, qui per feneſtram monſtrauerat ſeruos detentos ob penſionem liberari poſſe.

Non debet penſio augeri colono propter meliorationes ab eo factas, vt præcipit optimus *tex. in l. pen. C. de omn. agr. deſert. lib.*11. ibi. Nullamque eos deſcriptionem ſiue adiectionem, aut innouationem inpoſterum ſuſtinere: quoniam nimis abſurdum eſt eos, qui nobis hortantibus fundos inopes, atque egenos magno labore impenſo, aut exhauſto patrimonio vix forte meliorare potuerunt, vt pote deceptos inopinatum onus ſuſcipere, illudque velut quadam circumuentione depoſci, quod ſi ſe daturos præſciſſent fundos minime ſuſcipere, aut etiam colere paterentur.

Remitti penſionem propter ſterilitatem certũ eſt in colono, in emphyteuta; vero contrarium, niſi totares pereat diſponit *l.* 1. *C. de iur. Emphyt. vbi not. Bald. num.*11. ſalua ſemper manente lege cõtractus, nam illa obſeruabitur. Quod ſi alij remiſerint contra legem contractus atq; regionis conſuetudinem penſiones, hoc alijs præiudicium afferre non poteſt, vt inquit. *l. Circa* 19. *C. locat.*

Percutere.

EST autem tangere, etiam ſi ſine ſciſura carnis fiat dummodo cutis tangatur ſic deducitur *ex l. ſi ſeruus* 27. *§. Inquit lex ff. ad l. Aquil.* ibi. Rupiſſe autẽ eum vtique accipiemus, qui vulnerauerit, vel virgis, vel loris, vel pugnis cecidirit: vel telo, vel quo alio ſciderit alicui corpus, vel tumorem fecerit, ſed ita demum ſi damnum iniuria datum eſt.

Quæro ſi percuſsi aliquem in ceruceleria, & percuſsio cerueleriæ fecit vulnus in fronte, vel in capite, an videar vulneraſſe? Puto quod ſic, *vt l. Item* Mela ſcribit ſi cum pila quidam luderent vehe-

ſementius pila percuſſa intonſoris manum eam deiecerit, & ſic ſerui, quem tonſor radebat, gula ſit præſciſa adacto cultello in quocunque eorum culpa ſit, eum lege Aquilia teneri, ita reſoluit *Bart. in l. ſi gemina num.* 5. *ff. arb. furt. caſ. & in num.* 4. ſic. Quærto quid ſi te fugaui, & cum fugeres cecidiſti, & cadendo vulneraſti te in aliqua parte corporis, an tenear, quaſi vulnerauerim? Reſpondeo, non, ſed quaſi vulnerare fecerim, *vt l. qua actione* 7. *§. Proinde* ſi quis alterius impulſu damnum dederit: Proculus ſcribit, neque eum, qui impulit teneri (quia non occidit) neq; eum qui impulſus eſt, quia damnum non iniuriam dedit, ſecundum quod in factum actio erit danda in eum, qui impulit *l. Item ſi obſtetrix* 9. *§. ſi ſeruum, & l. ſi ex plagis §. vlt. ff. ad l. Aquil.* vbi ſic. Cum pila complures luderent, quidam ex his ſeruulum eum pilam recipere conaretur, impulit: ſeruus cecidit & crus fregit. Quærebatur an dominus ſeruuli lege Aquilia eum eo, cuius impulſu ceciderat agere poſſet? Reſpōdi non poſſe, cum magis caſu, quam culpa videretur factum.

Si quis percutiens vnum quem alium eſſe credebat, vel ſibi ignotum, tenetur de percuſsione, & iniuria *l. Eum qui* 18. *§* ſi iniuria mihi fiat ab eo, cui ſim ignotus, aut ſi quis putet me Luciū Titium eſſe, cum ſim Caius Seius pręualet, quod principale eſt, iniuriam eum mihi facere velle: nam certus ſum ego, licet ille putet me alium eſſe, quam ſim, & ideo iniuriarum habeo actionem.

Si quis pulſatus quidem non eſt, verum manus aduerſus eum leuatæ ſunt, & ſæpe territus, quaſi vapulaturus, non tamen percuſſus iniuriarum tenetur, ita inquit *Vlpian. in l. Item apud Labeonem ff. de iniur.* a quo deduxit *Gratianus in cap. ſi quis pulſatus de pænit. diſt.* 3. *& ibidem gloſ. Verbo vapulaturus*, ita, Hic argui poteſt inſecutorem clerici in canonem incidere, licet non percuſſerit; vbi allegat iura, & pro contraria parte affert alia, & proſequitur; ſed quid de eo, qui manum mittit in veſtem clerici, vel in rem ab eo detentam? videtur, quod incidat in Canonem *arg.* 2. *quæſt.* 7. *cap. Plerumque §.* Item abijcitur &c. & in fine non reſoluit, ſed dicit, quod eſt quæſtionis, & quam plures in materia apponerem ſi breuis eſſe non laborarem vide per Bertach. verbo percutere.

Percutiens aliquem extra Eccleſiam, vel cæmeterium, quem ab ea extraxit per mantellum, dicitur immunitatem Eccleſiæ offendere, & eius immunitate non gaudebit, ita tenet *Abb. in capit. vlt. de immun. Eccleſ num.* 10.

Perditum.

CAius il *l.* 24. *ff. de petit hæred.* ita definit. Deperditum intelligitur, quod in rerum natura deſijt, *& gloſ. vlt. in l. pen. ff. de mil. teſta. addit* ſic. Habetur perditum, quod ſtatim eſt perdendum.

Si creditor ſine vitio ſuo argentum pignori datum perdiderit, reſtituere id non cogitur. Sed ſi culpæ reus deprehenditur, vel non probat manifeſtis rationibus ſe perdidiſſe; quanti debitoris intereſt condemnari debet, ſic diſponit *l.* 4. *C. de pignor. act. vbi gloſ verbo ſe perdidiſſe* ſic ait. Hoc probare debet ſecundum omnes ſcilicet, quod perdidit pignus vt &c. Sed an ſine culpa ſua ſe perdidiſſe probare debeat ſub iudice lis eſt &c. Dicimus enim indiſtincte debitorem probare debere culpam. Quod confirmat pluribus iuribus. In contrarium videtur *l. ſi quis ex argentarijs §. prætor ait verſ.* An vero nec hæredi *ff. de edend.* coniuncta *gloſ. Verbo* In longinquo vbi argentarius, qui dicit ſe perdidiſſe rationes non ſolum tenetur probare caſum, ſed etiam, quod ſine

culpa ſua interceſsit amiſsio, & reſpondet ita, hoc eſt ſpeciale propter hoc officium publica authoritate argentario iniunctum; quia principalis eſt eorum opera cuſtodire rationes, *vt in l. Argentarius §. & ideo eod. tit. ſed ſi tibi non placet Videas Bart. in d. §. prætor ait verum prædictam gloſ. ſequitur Bald. ibidem num. 3.*

Peregrinus.

ILle dicitur, qui a propria patria abeſt, vt colligitur *ex Auth. vt differ. iud coll. 9. in princ.* ibi diſcedere cogantur a propria patria, & in peregrinis affligi, *& ex l. Ciues 7. C. de incol. lib.* 10. ibi. Vnde cum profectus eſt, peregrinari videtur, quod ſi rediit, peregrinari iam deſiit. In bonam, & in malam partem poteſt ſum, nam qui voti cauſa, vel alia ſimili peregrinantur boni peregrini sũt & de his loquitur *§. vlt. de hered. inſt. vbi not. gloſ. Verbo peregrinantes* ita dicens, puta, quia viſitant limina Sancti Iacobi, vel Sancti Petri *in Inſtit & Auth. omnes peregrini*, & aduenæ liberæ hoſpitentur, vbi voluerint *C. com. de ſucceſſ. vbi gloſ. 1,* ſic. In bona parte accipe, & proſequitur tex. & hoſpitati ſi teſtari voluerint de rebus ſuis, liberam ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio in concuſſa ſeruetur. Si vero inteſtati deceſſerint; ad hoſpitem nihil perueniat, ſed bona ipſorum per manus Epiſcopi loci, ſi fieri poteſt, hæredibus tradantur, vel in pias cauſas erogentur. Hoſpes vero ſi aliquid ex talium bonis contra hanc conſtitutionem noſtram habuerit; Epiſcopo triplum reſtituat, quibus ei fuerit viſum, aſsignandum, non obſtante ſtatuto aliquo, aut conſuetudine, ſeu priuilegio, quæ hactenus contrarium inducebant.

Mali vero peregrini ſunt, qui deportati, vel relegati exiſtunt, vt per prædictas *gloſ. in §. vlt. de her. inſt. in Inſtitut. & in d. Auth. omnes*. Et iſti tales non hoſpitantur, vbi volunt: ſed tenere debent inſulam ſibi aſsignatam, alias puniuntur, & eis augetur pœna, *vt in l. Relegati* ſiue in inſulam deportati, debent locis interdictis abſtinere, & hoc iure vtimur, vt relegatus interdictis locis non excedat; alioquin in tempus quidem relegato perpetuum exilium relegationis; in inſulam relegato, deportationis; in inſulam deportato pæna capitis irrogatur *ff. de pen.*

Sunt & alij peregrini mali, vt errores, ſeu vagabundi, qui ſine cauſa vagantur, vt definit *Vlpia. in l. Quis ſit fugitiuus* 17. *§. Erronem*. Sed proprie errorem, ſic definimus, qui numquam fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumptis ſerius ad dominum redit *ff. de edil. edict.* Horum infinitus eſt numerus.

Peregrinos, & vagabundos, vbicunque conueniri poſſe, ait *Bald. in l. Cum in longe num. 2. C. de præſcripti long. temp.* per iura; quæ ibidem.

Si quis Romipetas, & peregrinos, & Apoſtolorum limina, & aliorum ſanctorum oratoria viſitantes capere, ſeu rebus, quas ferunt ſpoliare, & mercatores nouis teloniorum, & pedagiorum exactionibus moleſtare tentauerit: donec ſatisfecerit communione careat Chriſtiana, ita *Calixtus Pap. in cap ſi quis* 24. *quæſt.* 3. nam ſub protectione Apoſtolica ſunt omnia eorum, qui ad eam cauſa peregrinationis accedunt, *vt in cap. vnic. de cler. peregr. & gloſ. ibidem verbo* ad præſentiam noſtram.

Perfectum.

EX *Caio in l. 1 ff. de orig. iur.* dicitur id perfectum eſſe, quod ex omnibus ſuis partibus conſtat, cui conſonat *Philoſ.* 3. *Phyſ. & 1. de cal.* & mũdo dicẽs perfectũ

cui

Digitized by Google

cui nihil deeſt. Vnde *Pompon. in l. & ſi non ſunt* 21. *§. Infectis ff. de aur. & arg. lega.* dubitauit an infecti argenti appellatione continentur, argentum cęptum fabricari, non dum tamen perfectum? & licet dicat magis factum, quam infectum putare ſtatim ſe ipſum corrigit, dicens Certe ſi iam erat factum, ſed exlabatur, vt notauit ibidem gloſ. verbo magis facti. Dei perfecta ſunt opera, vt Deuter. 324. At in humanis inuentionibus nihil inueniri perfectum dixit *Specul. in proœm. verſ. Cæterum & licet Iuſtinian. in l. pen. C. de ijs, quib. vt indig.* dicat de Marco ita. Ne princeps philoſophiæ plenus, aliquid videatur imperfectum ſanxiſſe, ne mireris, quia loquitur de principe legem condente cum quo Dei ſapientia concurrit iuxta illud Prouerb. 8. 15. Per me reges regnant, & legum conditores iuxta decernunt.

Cæterum in alijs dixit bene ſpecul. Vnde quando aliquis de perfecto commendatur, debet commendari per illa verba, quibus vſus eſt Pius II. loquens de Marian. ſoc. ſeniore ſic. Nemini pauciora ad integram perfectionem vnquam defuiſſe quam illi. Nihil enim in humano genere difficilius, quam inuenire perfectionem, vt dixit *gloſ. Verbo militia in cap. 1. de renunciat.* & ſolus Deus opus inperfectum non nouit, concludit eadem gloſ.

Profecto perfectior eſt ille, qui ſe mundi rebus expoliat, aut qui cum nihil habuerit, nec habere deſiderat, quam ille, qui ex multis, quæ poſſidet Eccleſiæ aliquid præſtiterit, ac ſe de eo, quod præſtiterit forſitan iactat, ita dicitur in *cap. ſi quis 1. quæſt. 2.*

Perfecta res eſt, quæ habet executionem, vt clare patet *ex l. Metum 9. §. Sed quod prætor ait ff. de eo, quod met. cau* ſic enim inquit Vlpian. Et quidem imperfecta res eſt, licet metus interuenerit: vt puta ſtipulationem etiam numeratio ſacta eſt, aut per metum accepto, debitor liberatus eſt: vel quid ſimile contigit, quod negotium perficeret. Et Pompon. ſcribit in negotijs quidem perfectis, & exceptionem interdum, & actionem competere, In imperfectis autem ſolam exceptionem, ſed in facto ibidem propoſito concludit ex conſtitutione Imperatoris, vt ſiue perfecta, ſiue imperfecta res ſit: & actio, & exceptio detur.

Ex eadem ratione Perfecta donatio cauſa mortis non dicitur, niſi mors inſequatur, vt per *l. Non videtur* 32. *ff. de donat. cau. mort.* quia ſcilicet, dum viuit donator non habet executionem, quia alias perfecta eſſet, quoad obligationẽ, licet reuocabiliter, vt notauit ibidem gloſ. vel etiam ex ea ratione, quia perfectũ nihil diminui poteſt, vt dicit *Bald. in Auth. hoc amplius ſub num.* 8. *C de fidei.* & donatio cauſa mortis ad nihilum valet donatore conualeſcente, & non conualeſcente voluntatem mutante, vt notum eſt *ex tit. prædict. de donat. cauſ. mort. l. Mortis cauſa* 16. niſi in contrarium fuerit in donatione diſpoſitum *l. ſi alienam* 13. *§. Marcellus notat eod.*

Illud conſtat imperfectum eſſe negotium, cum emere volenti, ſic venditor dixit: Quanti velis, quanti æſtimaueris erit emptum, ita inquit *Caius in l. Quod ſæpe* 35. *§. 1. ff. de contrah. empt.*

Periculum.

ID eſt caſum fortuitum, ſic, & ponitur *in l. ſi quis fundum* 10. *§. ſi colonus ff. locat.* ibi ſi quidem fortuitus caſus incendij cauſam intulerit, non præſtabitur periculum locatori &c. *& in l. Item quæritur §. ſi gemma* ibi. Niſi periculũ quoq; in ſe artifex receperit, tunc enim & ſi vitio materiæ hoc euenerit, erit ex locati actio, *vbi glo verb.* Niſi periculũ ita intelligit, & addit ita. Proprie tamẽ dicitur periculum, quod culpa contigit

Digitized by Google

vt infr. eod. l. opus ff. eod. tit. & proſequitur ead gloſ. vel dic hic periculum proprie ſi qualis culpa interueniant, *& gloſ. verbo conductoris in l. opus 39. eod. tit.* ſic. Nota hic manifeſte periculum non accipi pro ſortuito caſu, ſed pro eo, vbi ſaltem leuiſsima culpa fuit, & ibidem *gloſ. vlt.* ſic etiam ad exactiſſimam diligentiam, hoc enim facit periculi receptio, non tamen, vt cafum præſtet, & in hunc ſenſum intelligendam eſse *l. 43. ff. locat.* dum dicit, Qui mercedem accipit pro cuſtodia alicuius rei, is eius periculum pro cuſtodia præſtet, dicit ibidem *gloſ. in hac verba*, Pro cuſtodia, id eſt ſi contingat propter cuſtodiam non adhibitam, & ſic ad exactiſsimam diligentiam, alias niſi ſpecialiter pro cuſtodia mercedem reciperet tenetur de leui culpa.

Aeſtimatæ res vſu etiam mulieris periculo mariti deteriores efficiuntur, ita in *l. 52. ff ſolut. matr.* Poterit tamen maritus paciſci ne ſint periculo eius, *vt in l. 6. ff. de pact. dotal.* in hæc verba. Pomponius ait maritum non poſſe paciſci, vt dolum ſolpmmodo præſtet, videlicet propter vtilitatem nubentium; quamuis paciſci poſsit, ne ſit periculo eius, Quando autem periculum transferatur per æſtimationem, vel non. Vide per *Bart. in l. 1. §. 1. ff. de æſtim act. & in l. ſic vt certo, certo §. nunc videndum ff. commodat. & in l. Quaro §. fin. & l. Cũ fundus ff. locat.*

In venditione, quando periculum ſit emptoris, vel venditoris ponit *Bart. in l. Quod ſæpe 35. §. In ijs ff de contrah. empt.* Et quia famoſus eſt tex, licet non breuis verba hic afferri libet. In ijs (inquit Caius) quæ pondere numero menſura ue conſtant veluti frumento vino oleo, argento; modo ea ſeruãtur, quæ in cæteris, vt ſimul atque de pretio conuenerit, videatur perfecta venditio: modo vt etiam ſi ſi de pretio conuenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quaſi admenſa, & appenſa, ad numerata ve ſint. Nam ſi omne vinum, vel oleum, vel frumentum, vel argentum, quantumcumque eſſet vno pretio venierit idem iuris eſt, quod in cæteris rebus. Quod ſi vinum ita venierit, vt in ſingulas metretas, item frumentum, vt in ſingulos modios, item argentum, vt in ſingulas libras certum pretium diceretur, quæritur quando videatur emptio perfici? quod ſimiliter quæritur, & de ijs, quæ numero conſtant, ſi pro numero corporum pretium fuerat ſtatutum. Sabinus & Caſsius, tunc perfici emptionem exiſtimant, cum ad numerata, ad menſa, appenſa ve ſint; quia venditio, quaſi ſub hac conditione videtur fieri, vt in ſingulas metretas, aut in ſingulos medios, quos quas ve admenſus eris, aut in ſingulas libras, quas appenderis, aut ad ſingula corpora, quæ adnumeraueris, ergo & ſi glcx venierit; ſi quidem vniuerſaliter vno pretio perfecta videtur poſtquam de pretio cõuenerit ſi vero in ſingula corpora certo pretio, eadem erunt, quæ proxime tractauimus: Sed & ſi exdulario pars vini venierit veluti metretæ centum, veriſsimum eſt (quod & conſtare videtur) antequam admetiatur omne periculum ad venditorem pertinere. Nec intereſt vnum pretium omnium centum metretarum inſimul dictum ſit an in ſingulas eas. Et iuxta hanc diſtinctionem intelligendus eſt *Paul. in l. Neceſſario 8 ff. de peric. & cõmod. rei vend.* vbi etiam dicitur in venditione conditionali periculum ad emptorem pertinere, Alia habes in verbo culpa.

Si conductor habet iuſtam cauſam timendi periculum inhabitanda domo non debet mercedem iuxta *l. Habitatores 30. §. vnic. ff. locat.* ibi. Si iuſta cauſa fuiſſet cur periculum timeret, quamuis periculum vere non fuiſſet, no debere mercedem.

Vbi periculum ibi, & lucrum collocetur,

ne

ne ſit damno tantum [illegible], qui rem commodatum accepit, ſed etiam licuit ei etiam lucrum ſperare, ita dicitur *in l. Si, § ſed cum C. de furt. & ſeru. corrupt.* Nam & magis conſulendum eſt ijs; quibus maius periculum intenditur, vt alias dicit *l. 1. §. ſed ſi quis ff. de Carb. edict.* a qua deductum fuit *capitul. 3. de elect. in 6.* ibi. vbi periculum maius intenditur ibi procul dubio eſt plenius conſulendum.

Renunciat, qui ſe periculo ſupponit, ita *gloſ. 1. in l. Principes 6. C. de princ. agent in reb. lib. 12.* Nam imputatur ei, qui ſe poinit in periculum, vt dicit *gloſ. vlt. in l. Item Mela ff. ad l. Aquil. per text.* ibi. Quamuis nec illud maledicatur, ſi in loco periculoſo &c. ſe quis commiſerit, ipſum de ſe queri debere: Videri enim quoſdam ſic amatores periculi cōſtitutos, vt præſumant ad ea, quæ interdicta ſunt accedere, & circumuentionem facere legibus ex voluntate, & præſumptione, quam habent, inquit *Auth. de non alienan. §. Quia vero col. lat. 2.*

Curare debemus de periculis, vt illa euadamus, ſeu præuideamus non vt ea incurramus, & ideo dico periculum a perio non a pereo; vt ſecundæ ſit longa non breuis, ita ponit *gloſ. in extrauag. 2. de ſepult. int. com. verbo periculis*, vnde illud, qui amat periculum peribit in illo; ſed

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Non vadit peritum, qui vult audire peritum.

ponit eadem gloſ.

Nota propter periculum euitandum aliquid prohiberi, dicit *gloſ. Verbo ſancimus in l. Comparationes 19. C. de fid. inſtr. Imminens* ergo periculum immutat ius commune, inquit *gloſ. Verbo deportari in cap. Is qui de ſepult. lib. 6.*

Exponere ſe alicui periculo ſpirituali vitu perabile eſt, quamuis exponere ſe periculo temporali propter res ſpirituales ſit laudabile, dicit *D. Thom. quolibet 3. art. 9. arg 3.*

Qui non habet, quod reddat, eius periculo nihil eſt, ait *l. Itaque 12. ff. de furt.*

Periurus.

DIcitur etiam ille, qui iurat ſuum non eſſe, quod commune eſt, vt clare deducitur *ex l. Pupillus 239. in fin.* ibi. verbum ſuum ambiguum eſt, vtrum de toto, an de parte ſignificet, & ideo, qui iurat ſuum non eſſe, adijcere debet, neque ſibi commune eſſe.

Periuri non ſolum non debent promoueri ad dignitates, & honores, imo ſi promoti ſunt, debent repelli infames enim ſunt, inquit *gloſ. verbo periurium in cap. venerabilem 34. de elect. & probat l. Quoties 17. C. de dig. lib. 12.* ibi. In criminalibus vero negotijs dignitate quoque, quæ ſe per ſuum periurium indignos eſſe probauerint, ſpolientur, & ibidem *gloſ. Verbo priuatos* ſic. Non infamis eſt quia contra promiſsionem, & contra iuramentum venit.

Nec iterum ad iuramentum admittentur iuxta *gloſ. Verbo Adulterij in capit. per tuas 32. de Simon.* dum ſic quærit, ſed nunquid periurus admittetur? & reſpōdet dicendum eſt, quod non quantumcuncunque ſit emendatus: quia qui ſemel eſt periurus ad iuramentū amplius non admittitur.

Qui dubius eſt, & iurat periurus videtur, vel ſaltem anceps, periurium ſubire dicetur, vt per *gloſ. verbo Conſcientia in cap. 1. de conſuet. rect. feud. ex l. videamus ff. de in lit. iur.* ibi. Graue enim videbatur, & ignorantes, & inuitos tutores ſub alieni compendij emolumē to etiam periurium anceps ſubire. Cum

ſatis

atis inhumanum eſſe videatur per leges, quæ periuria puniuat, viam periurijs aperire, dicit *l. 2. C. in dict. vid. toll.*

Qui iurato promiſit iudicio Siſti, non videtur peieraſſe, ſi ex conceſſa cauſa, hoc deſeruerit, ait *Paul. in l. vlt. ff. qui ſatiſd. cog.* nam vt ibi *in ſumm.* dicitur, In iuramento videtur excepta authoritas legis, & ſuperioris, & ibidem notauit *Apoſtill. ex l. vlt. ff. ad municip. ibi Papinian.* ſic. Imporatores Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt gratiam ſe facere iuris iurandi ei, qui iurauerat ſe ordini non interfuturum, & poſtea duũ vir creatus eſſet *& in l. vlt. C. de non num. pec. ſic Iuſtinian.* in dubitati iuris eſt non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere in talibus nominibus, vel fœneratitijs, vel alijs cautionibus, quæ etiam ſacramenti habent mentionem *& in cap. venientes 19.* ibi. Cum prædictum iuramentum vos excuſare non poſsit in quo debet intelligi ius ſuperioris exceptum, *de iur. iur.*

Si deſideras videre caſus in quibus non incurritur periurium, non ſeruato iuramento lege *Bald. omnino in dict. l. vlt. C. de non num. pec.* vide etiam infra verbo teſtis.

Peritus.

PRo eo ſumitur, qui in aliqua arte peritus eſt, vel ſcientia. De perititis in ſcientia, quod eorum ſententia ſit ſequenda, dicit *Vlpian. in l. Diui fratres 17. ff. de iur. patr.* ſic. Sed & Voluſius Mætianus amicus noſter, & iuris ciuilis præter veterem, & benefundatam peritiam anxie diligens &c. ſed eum, & ipſo Mætiano, & alijs amicis noſtris iuris peritis &c. plurium etiam iuris auctorum, ſed, & Saluij Iuliani amici noſtri clariſsimi iuri hanc ſententiam fuiſſe.

De eis etiam debet fieri electio ad officia, præbendas, dignitates, & beneficia, quod ſi per contrarium fiat? dicitur *in cap. Gloria Epiſcopi* ſic. Multi ædificant parietes (hoc eſt imperitos) & columnas Eccleſiæ (hoc eſt imperitos) ſubtrahunt: Marmora nitent, auro laquearia ſplendent gemmis altare diſtinguitur, & miniſtrum Chriſti nulla eſt electio. Non enim decet, quod ſtultus melioris, quam peritus conditionis exiſtat, dixit *Pontif. in cap. Eum qui 15. de præb. lib. 6.* & ante eum dixerat *Iuriſconſult. in l. ſeruius 4. ff. quod vi aut clam.* ibi. Ne melioris conditionis ſint ſtulti, quam periti.

Peritos debemus conſulere ſaltem, quando agimus de lucro captando ne, non conſulendo, illud perdamus, vt dicitur *in l. In bonum 10. ff. de bon. poſſeſ.* In bonorum poſſeſsionibus (inquit Conſultus) iuris ignorantia non prodeſt quominus dies cedat &c. ſatis eſt enim ſcire mortuum eſſe, ſeque proximum cognatum fuiſſe, copiamque eorum, quos conſuleret, habuiſſe ſcientiã enim non hanc accipimus, quæ iuris prudentibus inſit, ſed eam, quam quis aut per ſe habeat, aut conſulendo prudentiores aſſequi poſſet, *vbi gloſ. vlt.* ſic notauit. Hæc diſtinctio potuit, aut non potuit prudentiores conſulere, raro ſit: quia tantum hoc caſu, quando tractamus de lucro, *vt ſup. de iur. & fact. ig. l. Regula §. ſed iuris & facit infr. quis ora. in bon. poſſ. ſeru. l. 2. in fin. & ſup. de inſti. l. ſed & ſi pupillus §. Proſcribere.*

Nec in alijs circa ſupremam voluntatem imperitiæ venia datur, quam in bonis militiam, inquit *l. Impuberi 41. ff. de adminiſt. tut.* ſed hoc aliquando remittere prætor debet, ſi non malitia, ſed imperitia mulieris factum fuerit, ait *l. ff. de ventr. inſpic.*

Periti aliquando reſpondent in dubio, vel ſub dubio, vt notauit *gloſ. verbo fortaſſe in l. ſi duo 39. per tex.* ibi, & fortaſſe

po-

poterimus *ff. de recip. arbitr.* & affert verſum.

Sub dubio forte, reſpondent ſæpe periti.

Et facit *l. Mutus 43. ff. de procurat.* ibi forſitan, & ipſi dantur non quidem ad agendum, ſed ad adminiſtrandum.

Iudicis, & officij imperitia partibus obeſſe non debet, ait *gloſ. verbo reſtituit in l. Quoniam 21. C. de appellat.* quinimo litem ſuam facit, & tenetur ex quaſi maleficio iuxta *§. 1. de oblig. quæ quaſ ex del. Inſt.* ibi. & vtique peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam, *& l. ex maleficijs §. ſi iudex ff. de act. coniuncta gloſ. Verbo peccaſſe* ibi. Quia imperitia culpæ adnumeratur, *& §. Præterea de leg. Aquil. in Inſtit.* ibi, Imperitia quoque culpæ annumeratur.

Idem quoque dicendum in quocunq; perito in arte. Nam ſi cuius rei peritia exigitur, ſi non habeat, eſt in culpa, vt dicit *gloſ. verbo, qui ex ſe in Auth. de iudic. coll. 6.*

Vulgare eſt, quod peritis in arte credendum ſit iuxta *l. ſeptimo menſe ff. de ſtat. hom.* ibi. Propter authoritatem doctiſſimi viri Hypocratis, & ideo credendum eſt &c. *l. ſemel C. de re mil.* ibi. Niſi conſtet medicis denunciantibus &c. *& in cap. ſignificaſti 18.* ibi, vt peritorum iudicio medicorum *de homic.* Sed quid ſi non poſſunt plures periti inuenire, ſufficiet vnus? videtur quod non per *gloſ. in cap. ſuggero 3. quæſt. 8.* ibi. Alioquin Metropolitanus, vel Epiſcopus non poſſet audire cauſam cum non ſint tot Epiſcopi. Sed *Bartol. & Bald. in d. l. ſemel.* dicunt vnum ſufficere ſi non poſſunt plures adhiberi.

Permiſſum.

INtelligitur omne, quod expreſſe prohibitum non inuenitur iuxta *l. Nec nõ 28. ff. ex quib. cauſ. maior.* ibi. Quæ clauſula non illud pollicetur reſtiturum eum, ſcilicet ſi leges permittant, ſed ſi leges non prohibeant, *vbi gloſ. Verbo hoc prohibeant* ſic. Item nota hic, quod omnia ſunt permiſſa per legem, quę prohibita non inueniuntur.

Et in materia peculij idem eſſe conſtat *ex l. 3. §. Parui ff. de pecul.* ibi. Infurioſi, quoque curatorem dicimus dandam eſſe de peculio actionem, nam & huius ſeruus peculium habere poteſt, non ſi fuerit conceſſum, vt habeat, ſed ſi non fuerit prohibitum ne habeat, & facit *l. Quam tuberonis 7. verſ. ſunt quidam eod. tit.*

Idem in filio famil. negotiante, ſi pater ſcit. Nam ſi ſcit eum negotiari etiam hoc permiſiſſe videtur, ſi non nominatum prohibuerit merces accipere, vt prædictis verbis, dicit *l. Sed Iulianus §. Interdum ff. ad Maced.*

Quod vno modo permittitur alio modo prohibetur, vt dicit, & probat *gloſ. in l. ſicut 8. §. quod ſi permiſerit ff. quibus mod. pig ſol.* ſicut & contrario quod vno modo prohibetur, de alio permittitur, vt inquit *gloſ. vlt. in cap. vlt. de fil. præsb.*

Et nota, quod ſpecialis permiſsio derogat tacitæ conceſsioni, ita dixit *gloſ. verbo poſt decimum in l. ſi ita quis 21 ff. de vulgar.* & ſæpe permittitur aliquid in genere, quod non permittitur in ſpecie, *vt per gloſ. vlt. in cap. Accedens 14. de conceſſ præb.*

Nota etiam ratione officij, quædam permitti, quæ alias non permittuntur *ex l. ex quibuſdam in princip. ff de iur. fiſc. tradit gloſ Verbo Concedi in l. 1. §. ſed eſt æquiſſimum ff. de poſtulan.*

Quod

Quod alicui permittitur etiam ſuis permiſsum videtur, *vt in l. Cum prætario 22. ff. de prætar.* ibi. Superuacuum eſt adijci ipſi ſuiſque. Nam per ipſum, ſuis quoque permiſſum vti videtur.

Et permitti dicitur, quod volenti permittitur, dicit *gloſ. Verbo non permittit in l. Gallus §. vlt. ff. de lib. & poſth.*

Quod ius permittit, & princeps permittere videtur, ait *gloſ. Verbo non licet in l. legatam 5. ff. de admin. rer. ad ciu.*

Permutatio.

Fieri tunc dicitur, quando res certa pro re certa datur, vt inquit *gloſ. vl. in l. 1. C. de rer. permut.* & ibidem habes in quo differat ab emptione, & a contractibus innominatis. Vide etiam *l. 1. ff. eod. tit. vbi Paul. Iuriſconſ.* optime diſcurrit de differentia permutationis a venditione. Eſt tamen permutatio vicina emptioni, vt dicit idem *Pau. in l. 2. eod. tit. vbi notat Bart. Vnde idem Bart. in l. 1. num. 3. ff. de contrah. empt.* dixit: Nota quod verbum comparare non ſignificat emptionem de neceſsitate, ſed comprehendit etiam permutationem, & probat *ex d. l. 1. C. de rer. permut. Abb. vero in cap. 1. num. 2. de his, quæ fi. a præl. per tex.* ibi tenet, quod verbum venditio, non comprehendit permutationem, & affert *tex. in l. 1. C. de præd. decur. ſin. de cre. non alien. lib. 10* Et pro contraria parte *l. ſtatu liberi ff. de ſtatu lit.* & concludit ita. Dic quod vbicumque fit commemoratio prætij verbum venditio vt dicatur tantum in venditione vulgari ſumpta, quando ſcilicet interuenit pretium, vt eſt *tex. in d. l. 1.* vnde prohibitus vendere ſine certa ſolemnitate ne decipiatur in pretio poteſt donare ſine aliqua ſolemnitate, vt eſt *tex. in d. l. 1.* ſed vbi non fit commemoratio pretij, tunc verbum venditio capitur largo modo, niſi forte eſſemus in materia odioſa: ſed propter communem vſum loquendi, qui regulariter debet attendi etiam contra proprium ſignificatum.

Generaliter teneas, quod commutationes præbendorum de iure fieri non poſſunt præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continet Simoniæ. Si autem Epiſcopus cauſam inſpexerit neceſſariam licite poterit de vno loco ad alium transferre perſonas: vt quæ vni loco minus ſunt vtiles alibi ſe valeant vtilius exercere, ita decidit *Vrban. 3. in capit. Quæſitum de rer. permut. In hoc tex. quærit Abb. numer. 10.* Nunquid ipſi beneficiati poſſunt tractare inter ſe de permutatione futura? Hoſt. cum quo tranſit Io. Andr. hic videtur ſentire, quod non. Dicit enim, quod permutatio debet compleri, ſeu procedere ex authoritate Epiſcopi, ſed dat remedium habenti cauſam permutandi, vt conferat ſe ad Epiſcopum, & narret cauſam permutationis ſupplicando, vt dignetur ſibi prouidere in aliquo loco, poſſet etiam ſecundum eum dicere, quod meum beneficium competeret bene tali perſonæ, & ſuum mihi, non autem debet hoc tractare cum alio beneficiato &c. & concludit hæc opinio videtur verior, vt poſsint habere tractatum, non autem concludere permutationem, ſed ſe ſupponere diſpoſitioni Superioris.

Quærit etiam idem *Abb. num. 7.* Nunquid Epiſcopus poteſt permutare etiam beneficiato inuito? & ſic reſpondet Ioan. Andr. ponit hic vnum ſolum verbum in quo ſentit, quod non: Nam ſuper verbo perſonas, ſupplet volentes, tamen nihil allegat. Sed contra eum facit tex. in quantum dat Epiſcopo facultatem transferendi perſonas de loco ad locum & nullam mentionem facit de conſenſu partium, & confirmat ex Innoc. reliqua de hac materia permutationis benefi-

cio-

ciorum inuenies apud eundem *Abb. vbi ſup. & in cap. vniuerſorum eod. tit. & per Cardinal. in Clem. 1. de rer. perm.*

Perpetuum.

SEcundum ſubiectam materiam intelligitur, nam in *l. Debitor* 31. *ff. de pign.* ibi perpetuo eſſet, inquit ibidem *gloſ. Perpetuo* ideſt quandiu eſſent neceſſarij *& in l. id veſtimentum ff. de pecul gloſ. pen.* Perpetuo ideſt, quandiu durat, non enim veſtimentis perpetuo vtimur, vt *Inſt. de vſufr. §. Conſtituitur, & in l. 1. ff. pro ſoc.* ſic. In perpetuum, id eſt, dum viuunt *vbi gloſ. ſic* & nota quod hæc dictio, perpetuo, multos habet ſenſus. Primus vt hic idem *gloſ. in l. nulla ff. eod. tit. & in cap. ſi gratioſe de reſcript. in 6. perpetuo* Secundus, perpetuum, id eſt generale, *vt C. de edend. l. edita* Tertio id eſt generaliter verũ idem de his duobus, dicit *gloſ. Verbo perpetuum in §. 1. de ſatiſd. tut. in Inſt.* Quarto id eſt vſque ad 30. vel 40. annos. Quinto id eſt ſine interuallo, ſiue continuo. Sexto id eſt ſine temporis præfinitione, & ad ſingula affert iura.

Et *gloſ. Verbo perpetuam in cap. 3. de cohab. cler.* ſic ait. Perpetuam id eſt donec reſipiſcant, ſic *Inſtit. locat. §. Adeo & Apoſtill. ad d. gloſ.* ita dicit. Dicitur perpetua ſecundum Innoc. quia nullum tempus habet præfinitum, & ſic aptitudine dicitur perpetua, conducit ad hoc *gloſ. verbo ſpoliare in cap. ſi autem 6. eod. tit.* ibi. Quæ ſpoliato perpetua intelligitur ex quo ſine temporis præfinitio. ne hic dicitur.

Perpetuum denique intelligitur vſque ad centum annos, vt in vſufructu legato municipibus diſponit *l. ſi vſusfructus* 8. *ff. de vſufr. lega. vbi gloſ. vlt.* ſic quærit. An idem in annuo legato relicto ciuitati, vt centum annis tollatur? & duas ponit opiniones contrarias, quarum affirmatiuam ſequitur *Bart.* ibidem & reſponde: ad *l. Annuam 6. & l. Annua 20. & l. Cum quidam 23. & 24.* dicens non obſtare, licet dicatur in illis perpetuo deberi, quia (inquit) intelligo debere perpetuo id eſt vſque ad centum annos, quod eſt longiſsimum vitæ tempus, & idem eſſe in Eccleſia concludit cum prædicta *gloſ.*

Qui ſimpliciter deponitur, perpetuo deponitur. Sic ait *gloſ. Verbo Inhabiles in extrauaga. execrabile 4. de præben. int. com.*

Nihil eſt in humana conditione, quod perpetuo ſtare poſsit *gloſ. verb. moderemur in cap. Cum adeo 17. de reſcript.*

Perſona.

EſSt multiplex perſonarum diſtinctio, vt ſatis per ſe patet. Sed quas perſonas dicemus maiores, & digniores? quærit *gloſ. Verbo maiores in cap. ſedes 15. de reſcrip.* & reſpondet maiores, & digniores vocat hic notabiles perſonas, quæ ſub clauſula generali comprehendi non poſſunt, & tex. ſic. Maiores, & digniores ſub clauſula generali non intelligantur includi, vt ſunt reges, & reginæ, & in *cap. vlt. de offic. de legat. lib. 6.* ibi. Regibus, & Reginis exceptis &c. *cap. venientes 19. & cap. eam te de iur. iu. Extrauag. vnic de præben. vbi late per gloſ.* de his, & alijs ſimilibus perſonis.

Vnde forſan, quia perſona loquentis maior eſt, non contineri ipſam in ſermone generali notauit *gloſ. in l. ſi mercedem 55. §. vlt. ff. de act. empt. per tex.* ibi omnibus in ea habitantibus præter dominum recte recepta habitatio eſt.

De perſonis in dignitate conſtitutis, dic ut Verbo dignitas, & adde quod graues perſonæ non appellantur illi, qui in dignitate ſunt conſtituti, quia aliud eſt dignitas, quam grauitas, vt dicit *gloſ. verbo perſona in cap. licet ex quadam*

47. *de teſtib.* vbi tex. dicit niſi forte perſonæ grauis extiterint. Et ipſas intelligit graues *d. gloſ.* ſcilicet non leues, puta bonæ famæ, & opinionis. Aliæ ſunt perſonæ viles, de quibus verbo vilitas, & ipſis non ſunt concedendi, nec honores, nec dignitates, iuxta *gloſ. vlt. in cap. Per inquiſitionem* 26. *de elect.* Quia & portę dignitatis perſonis vilibus patere debent *gloſ.* vrbo ſuſpendatur *in cap. Nihil* 44. *eod. tit. de elect.*

Miſerabiles perſonæ ſunt pupilli, viduæ, & quæ virum non habent, *vt in l.* 1. *C. quand. imp. int. pup. & vid vbi Bart. & Bald.* notant in arbitrio iudicis eſſe etiam, quæ ſint miſerabiles.

De pupilli perſona inquit *l. ſi minor* 20. *an.* 4. *ff. de ſeru. expert.* ita. Lex quippe conſilio eius quaſi parum infirmo reſiſtit, vbi Bald. ſummat ita, vbi eſt inhabilitas perſonæ à principio, actus non poteſt confirmari, licet conferatur in tempus permiſſum.

Sæpe quod quis ex ſua perſona non habet, hoc per extraneum habere poteſt, ita *l. Ariſto* 3. *ff. quæ res pig. & in cap. Authoritate* 7. *de conceſſ. preb. lib.* 6. ibi, Licet enim ex perſona ſua ſecundus primam obtinere non poſſit; ex perſona tamen tertij, qui primum ſuperat illam habet. Sed magis eſt, quod eadem perſona poterit habere, quid vt talis, quod non poteſt, vt alius propter diuerſitatem iurium in eandem concurrentium iuxta *l. Tutorem* 22. *ff. de ijs quib. vt indig.* ibi. Diſereta ſunt enim iura (quamuis plura in eandem perſonam deuenerint, aliud tutoris, aliud legatarij, & cum non ſuæ perſonæ iure, ſed pupilli accuſauerit propriam pœnam mereri non debet. *& in l. ſi a me* 29. *ff. ad l. falcid.* ibi. Non puto hoc imputandum eſſe in falcidiam: quia incipio poſtea, quaſi fideicommiſſarius id recipere. & ſic vna, & eadem perſona diuerſo iure cẽſetur ſi vicem duarum ſuſtineat, vt eſt hæres, & fideicommiſſarius iuxta terminos iſtius *l. & in l. Debitor* 59. *§. vlt. ff. ad Trebell.* ibi. Quia non quaſi hæres, ſed quaſi mater ex pacto accepit, nec occaſione hæreditatis, ſed errore ex pacto eam habuit, *& in l.* 1. *in fin. §. ſi a par. quis fuer. man.* ibi. Nec enim ei nocere debebit, quod iura patronatus haberet cum ſit, & pater, *& in l.* 6. *ff. quod cuiuſque vniu.* ibi. Quaſi decurio hoc dedit, non quaſi domeſtica perſona, *& in l.* 1. *§.* 2. *ff. de ſtipul ſeru.* ibi. Communis ſeruus duorum ſeruorum perſonã ſuſtinet. Sed ibi *not. gloſ.* 1. dicens quod in libro homine vix hoc inuenitur; Vnde generaliter audet dicere *gloſ. in cap. vlt. de inſtitut.* ſic. Nemo enim vicem plurium perſonarum ſuſtinet: Quod quidem ſic generaliter ſine diſtinctione dictum, non eſt verum, vt apparet ex leg bus ſup relatis, *& in cap.* 3. *de probat.* ibi. Iudicium finium regund. tale eſt, vt in eo vtraque perſona vices duarum habeat, vbi notauit *gloſ. & arg. ponit in contrarium.*

Non prius iuris ratio, quam perſona quærenda eſt, ait l. quidam referunt 14. *ff. de iur. codicill.*

Nec cauſæ, ſed perſonæ ſuccurritur, quæ meruit præcipuum fauorem, inquit *l. ex pluribus* 43. *ff. de admin. tut. gloſ. tamen in l. Procuratoris* 5. *§. ſi plures ff. de tribut. act.* dicit. Nota, magis quandoq; ad rem quandoque ad perſonam haberi reſpectum, & probat *ex l. De pupillo §. Nunciationem* ibi. Nunciare autem non vtique domino oportet, ſufficit enim in re præſenti &c. *ff. de oper. nou. nunc. & l. vlt.* ibi. Quia nunciato operis noui non perſonæ fit *eod. tit. & l. Annua* 20. *§. Attia* ibi. Cæterum datum templo *ff. de ann. legat & l. Qui aliena §.* vno defendente cauſam communis aquæ ſententia prædio datur *ff. de negot. geſt.* & facit, quod alias dixit *gloſ. verbo executores in fin. in extrauag. vnic. de offic. delegat. int. com.* Succedit res rei, & dignitas dignitati, ſicut perſona per-

perſonæ. Potius vero expedit rei incumbere, quam in perſonam agere, vt dicit *tex. in §. furti autem de oblig. qua ex del. in Inſtit.* & ſi perſonæ conditio non mutetur, nec rei quidem ſtatum conuenit immutari *l. 1. C. de impon. lucr. de ſcript. lib. 10.*

Si quis opus facere iuſſus paratus ſit pecuniam dare reip. vt ipſa faciat cum teſtator per ipſum facere voluerit, non audietur ita ait *l. fideicommiſſa 11. §. vlt. ff. de legat. 1.* Quia circa eligendam perſonam induſtria, tunc videtur electa prouiſionem ſibi commiſſam alteri demandare non poteſt, dicit *cap. Is cui 12. de offic. delega. lib. 6. & facit cap. 3. de cler. non reſid.* ibi, Talis ad hoc perſona quæratur, quæ reſidere in loco, & curam eius per ſe ipſam valeat exercere & ibi *gloſ. pen.* ſic. Sunt autem quædam, quæ per alios fieri non poſſunt de iure, & paulo ſupra ita. Quandoque tamen in caſu poteſt, quis ſeruire per vicariũ, & *gloſ. verbo perſonaliter in cap. Cum dilecta 22. de reſcript* in hæc verba. Nota caſum nouum cum mandatur alicui, vt perſonaliter negotium exequatur poteſt alij committere vices ſuas, ſi partes conſentiant, niſi in duobus caſibus: in cauſa inquiſitionis, item cum Papa mandat prouideri Eccleſiæ alicui de prælatis, & alijs miniſtris &c. & eſt ſimile, quod dicit lex, quod ſi promiſiſti mihi per te facturum nauem, vel aliquid conſimile, per alium me non conſentiente facere non poteſt propter induſtriam tuam, quam elegi, de quo, & quando ſit electa perſonæ induſtria, iam dictum eſt Verbo electio.

Quoties cohæret perſonæ, id quod legatur, veluti perſonalis ſeruitus ad hæredem eius id, quod legatur, non tranſit, ſi non cohæret, tranſit ita *l. Non ſolum 9. §. Tale ff. de lib. legat. & l. 3. §. vlt. ff. quib. mod. vſufruct. amitt.* ſic morte extinguatur, ſicuti quid aliud, quod perſonæ cohæret, & *in l. Cum patronus 28. ff. de legat. 2.* ibi. Quoniam quod illius perſonæ præſtatur, nequaquam ad aliam pertinere debet.

De perſonali vero ſeruitio habes infra ver. bo ſeruus, & dicit *gloſ. vlt. in l. Hæ operæ 23. ff. de oper. libert.* Durius eſt de pecunia, quam de perſona ſeruire.

In ſtipulationibus perſona nunquam intelligitur ineſſe niſi expreſſa ſit, dicitur *in l. ſi ita 126. §. Chryſogonus ad fin.* ibi. Perſonam nunquam niſi expreſſa ſit *ff. de verbor. oblig.*

In perſonas iniunctas liberalitas facta debitum naturale perſoluit, habes Verbo liberalitas

Ex perſonarum qualitate, & differentia licitum ſit, quod alias non liceret dicis verbo licitum.

Perſonarum qualitas, & delictorum quantitas in cuſtodiendo inſpicitur, vt probat *gloſ. verbo perſeueret in l. Minime 12. C. de appellat* idem in pœnis habes verbo pœna, & ait *l. Paulus 16. in fin. ff. de negot. geſt.* ſic. Pro qualitate perſonarum, & actio mutatur, & condemnatio moderatur, vbi notat *gloſa vlt.*

Nota, quod ratione perſonarum parcitur in expenſis, vbi alias non parceretur, ita *gloſ. verbo ſine damnis in Auth. vt cler. apud propr. Epiſcop coll. 6.*

Notauit etiam gloſ. verbo comprehenſus ſpeciale eſſe, vt liberam perſonam, quis ſua authoritate capiat *per tex. ibi in l. 1. C. vbi quis de Curial.*

De errore in perſona habes verbo error.

Perſonale munus, quale dicatur, vide verbo munus.

Idem de perſonalibus, quod & de beneficijs curam animarum habentibus iudicium eſſe habendum ait *cap. Dudum 14. verſ. Licet autem de elect.*

Perſuadere.

EST (inquit Vlpian.) pluſquam compelli atq; cogi ſibi parere *in l. 1. verſ. Perſuadere ff. de ſeru. corrupt.* & addit, Sed perſuadet Græce etiam bonum conſilium, quis dando poteſt ſuadere, & malum, & ideo prætor adiecit dolo malo, quo eum deteriorem faceret. Neque enim delinquit, niſi qui tale aliquid ſeruo perſuadet ex quo eum faciat deteriorem, Qui igitur ſeruum ſolicitat ad aliquid, vel faciendum, vel cogitandum improbe; is videtur, hoc edicto teneri.

Addit *Bart. in l. Non ſolum §. ſi mandato ſub num. 2. ff. de iniur.* Perſuaſor dicitur ille, qui perſuadet alicui propter ipſum, cui fit perſuaſio, & ſic differt a mandante, quia mandator eſt ille, qui mandat delictum committi propter ſe ipſum mandantem, & ad ſatisfactionem voluntatis ſuæ, vt ibidem per eum, quem vide omnino in materia, vbi plures inuenies quæſtiones.

Cum quis perſuaſerit familiæ meæ, vt de poſſeſſione decedat; poſſeſſio quidem non amittitur; ſed de dolo malo actio in eum competit, ſi quid damni mihi acceſſerit. Sic Proculus *in l. 27. ff. de dol. vbi not. Bart.*

Eſt & noſa *l. 20. C. de furt. & ſeru. corrupt. vbi Iuſtinian.* ſic decidit. Si quis ſeruo alieno ſuaſerit, vt aliquam rem domini ſui ſubriperet, & ad ſe deferret, ſeruus autem hoc domino manifeſtauerit, & domino concedente, res eius ad iniquum huiuſmodi diſſuaſionis auctorem pertulerit, & ipſe inuentus fuerit rem detinens, quali teneatur actione, is qui res ſuſcepit, vtrum ne pro occaſione furti, an pro ſeruo corrupto, quia eum corrumpere voluerit: an, non ſolum furti, ſed etiam ſerui corrupti is obligetur? veteres dubitauerunt. Nobis itaque eorum altercationes decidentibus, placuit non ſolum furti actionem, ſed etiam ſerui corrupti contra eum dari. Licet enim ſeruus minime deterior factus eſt, tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis ſerui introductum eſt; & quemadmodum ſecundum iuris regulas; furtum quidem non eſt commiſſum, quia is videtur furtum cõmittere, qui contra domini voluntatem res eius contrectat; ipſe autem furti actione propter dolum ſuum tenetur; ita & ſerui corrupti contra eum propter ſuum vitium non ab re extendatur, vt ſit ei pœnalis actio impoſita, tanquam re ipſa fuiſſet ſeruus corruptus ne ex huiuſmodi impunitate, & in alium ſeruum, qui facile poſſit corrumpi hoc facere pertentet, vide etiam verbo Conſilium.

Si poſitioni factæ per te ego reſpondeo cõfitẽdæ, & erro propter ſuaſionem tuam, poſſe iuuari, dicit *Bart. in l. 1. numer. 2. ff. de eo per quem fact. er.* Credidi enim (ait idem) perſuaſioni tuæ: eſt iuſta cauſa concedendæ reſtitutionis, & allegat *tex. in l. 1. §. fin. ff quand. act. de pecul. eſt anna.* Sed ego ex tali tex. id non capio, poterit tamen confirmari ex optima *gloſ. in reg. ſcienti de reg. lib. 6.* ibi, Quia id voluit perſuaſione doloſa, quod plus eſt quam violenta.

Pertinacia.

IN malo, perſeuerantia in virtute; vnde pertinax valde, vel imprudenter tenens, durus irreuocabilis, indocilis, obſtinatus, ita dixit *gloſ. Verbo pertinaciter in Clem. 1. de Sum. Trinit.*

Nihil eſt, quod non expugnet pertinax opera, dixit *Senec. Epiſtol. 51. poſt med. facit namque hæreticum, vt in d. Clem. 1. & in Clem. etiam 1. §. ſane de vſufr.* ibi, vt pertinaciter affirmare præſumat exercere vſuras non eſſe peccatum decer-

Digitized by Google

cernimus eum velut hæreticum eſſe puniendum. Sed qui ſententiam ſuam, quamuis falſam atque peruerſam nulla pertinaci animoſitate defendunt, præſertim, quam non audacia ſuæ præſumptionis peperint, ſed a ſeductis atque in errorem lapſis parentibus acceperunt; quærunt autem cauta ſollicitudine virtutem, corrigi parati cum inuenerint: nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi, ait *Hieronym. relatus in cap. Dixit Apoſtolus 24. quæſt.* 3.

Claudit pertinacia, ſeu obſtinatio in peccato viſcera miſericordiæ diuinæ, vt non parcat obſtinato ſic enim explicauit *Hieronym. illud Amos proph.* ſuper tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam; dicens. Iuxta tropologiam hoc poſſumus dicere. Primum peccatum eſt, cogitaſſe, quæ mala ſunt ſecundum cogitationibus acquieuiſſe peruerſis.

Tertium, quod mente decreuerit opere compleuiſſe. Quartum poſt peccatum non agere pœnitentiam, & ſuo ſibi cõplacere delicto, vt infertur *in capit. ſuper tribus de pænit. diſt.* 1, & talis tamquam ethnicus habendus eſt, vt ipſe Dominus dicit *Matth.* 18. *cap.* 17.

Nota, quod magis delinquit, qui delinquendi authoritatem vſurpat, quia videtur pertinaciter defendere peccatum vt ita notauit *Abb. in cap. Quamuis* 17. *num.* 1. *de decim. per tex.* ibi, & probat *& cap. Inter dilectos* 11. ibi. delinquendi authoritas vſurpatur coniuncta *gloſ.* ibidem in illis verbis. Qui peccatum ſuum defendit authoritate, ſeu conſuetudine magis peccat, & ideo magis puniri debet *de exceſſ. prælat.*

Nota etiam ſecundum eundem *Abb. in capit. Qualiter* 17. *de accuſat. numer.* 1 quod iudex & quælibet diſcreta perſona debet errorem ſuum caute corrigere, nam & ſi in aliquo errauit non debet ſponte fateri errorem ſuum, ne vileſcat eius authoritas, nec debet errorem ſuũ defendere, ſeu in eo perſeuerare, ſed debet cautius, & prudentius, quam poteſt ſe corrigere, & alibi dicit tex. magnæ ſapientiæ eſt hominem corrigere, quod male loquutus eſt 22. *quæſt.* 4 magnæ, quod not, contra iſtos, qui volentes pertinaciter defendere vnum errorem incidunt in infinita inconuenientia, nec talis poteſt dici ſapiens, ſed pertinax.

Pertinere.

VErbum iſtud latiſsime patet. Nam ex ijs rebus petendis aptum eſt, quę dominij noſtri ſunt, & ijs, quas iure aliquo poſsidemus, quamuis noſtri Dominij non ſunt. Pertinere ad nos etiam dicimus ea, quæ in nulla eorum cauſa ſunt, ſed eſſe poſſunt, ita dixit *Pompon. in l. verbum illud* 181. *ff. de verb. ſignif. idem gloſ. verbo pertinere in cap. Inter dilectos* 6. *de fid. inſtrum.* præcipue tamen ad reiuendicationem, & dominum pertinere verbum intelligi notat *gloſ in l. quis intentione* 66. *ff. de iudic. & probat Vlpian. in l. Non ſolum* 39 §. *Quæritur* ibi. & ait dumtaxat de domino cauendum, nec illis verbis, ad quem ea res pertinet, creditores contineri *ff. de procurat. vbi notauit Bart.*

Conceſſo aliquo cum pertinentijs intelligitur cum omni iure ſuo, & cum omnibus fructibus, & mancipijs, ita notarunt *Bart. & Bald in l. ſi quando C. de bon. vacant. lib.* 10. *& Addit ad eundem Bart.*

Peruenire.

DE hoc dicit *Vlpian. in l. Vtrum* 26. *ff. de petit. hæret.* ita & verbum quidem perueniſſe ambiguum eſt, ſolumne hoc contineat, quod primo ratione fuit; an vero & id, quod durat? Puto ſe-

ſequentem clauſulam ſenatuſconſultus ſequendam *In l. autem 2. §. 1. idem Vlpian.* ſic ait Perueniſſe ad venditorem hæreditatis &c. Eatenus perueniſſe ad eum videri quatenus mandare poteſt earum rerum perſequutiones actioneſque tribuere; enim vero, vbi corpora nactus eſt, vel debita exegit plenius videri ad eum perueniſſe &c. Illud tenendum eſt eum effectu videri perueniſſe, non prima ratione, & ex eo tex. deducitur, quod non dicitur peruenire proprie aliquid ad aliquem, quod ſtatim reſtituere debet, & probatur *in l. Nomen* 164. ibi. Habere ſicut peruenire, cum effectu accipiendum eſt *ff. de verb. ſig. & ex l. Aliud* 72. ibi. Sic & perueniſſe proprie illud dicitur, quod eſt remanſurum *eod. tit.*

Sufficit ſemel perueniſſe ad proximum hæredem, vt perpetua actio eſſe experit ita ait *l. videamus* 17. *ff. quod met cau.* vbi ſic notauit gloſ. ſufficit ſemel licet deſinat. Et ex quo conſtat quid perueniſſe, ſi dicatur in conſumptum, ille ad quem peruenit probare debet, ſic dicit *gloſ. Verbo negetur per tex ibi in l. Creditor* 60. *§ ſi inter ff. mandat.*

Petitio.

ACtio in perſonam infertur: petitio in rem, ſic ait *Papinian. in l.* 27. *ff. de act.* Vnde ſatis patet, quod ad realem actionem pertinet, petere; Ius vero petendi tripertitium eſſe dicit *gloſa verbo Curia in l.* 1 *C. quand. & quib. & quart pars lib.* 10. in hæc verba. Nã aliud eſt bonum, aliud eſt melius: aliud optimum. Bonum eſt, dequo tantum eſt exceptio &c.

Melius eſt ex quo tantum iudicis officio eſt petitio &c. optimum quod eſt vndique ex omnibus ſuis partibus circumuallatum, quia etiam petitionem inducit per actionem. Hoc vltimum proprie, & ſtricte, petere, dicitur, quod proprietatem reſpicit, vnde dicit *gloſ. vlt. in cap. cum dilectus* 6. *de cauſ. poſſeſſ* quod iuſtior eſt petitio proprietatis, quæ tanquam dignior ſemper adtrahit ad ſe poſſeſſionem, vt ſequatur dominium.

Cauſa vero petendi ſemper exprimenda eſt, alias non auditur petens, vt dicit *gloſ. verbo actio in cap. Dilecti* 6. *de iudic.* & ſi male petit ſibi imputet, ait *Bald. in l.* 1. *in princip.* C *vt in poſſeſſ. legat. At vero in l.* 4. *in fin. ff. de cenſib.* ita dicitur. Deinde poſt hoc impetratum cognouerit, ſe non debuiſſe hoc petere, quia res emendationem non deſiderabat, nullum ei præiudicium ex eo, quod petijt, vt cenſum emendaret, fore.

Cauſam petitoris deteriorem eſſe conſtat *ex l.* 2. *ff. ne quis eum* ibi. Deteriore tamen loco libertus eſt, qui in ſimili delicto petitoris partes ſuſtinet, & probatur, quia propter contumaciam, & in pænam eius fit, quis de poſſeſſore petitor, vt notauit *gloſ. vlt. in l. Is cuius* 18. *ff. ſi ſeru. vend.* incumbit enim petitori maximum onus probandi. Vnde in caſu *l. eum, qui iurauit* 30. *ff. de iu. iur. dixit Paul.* Abunde enim ſufficere exonerari petitorem probandi neceſſitate.

Qui compenſat deducit vt recte dicitur petere, vt notatum eſt verbo compenſatio, & nihil intereſſe petere, an retinere, ait *l. ſi ei cui* 17. *ff. de lib. legat.*

Nec poſsit id quod habet petere, inquit *l. Titia Seio* 89. *ff. de legat.* 2. dicit tamen *gloſ. verbo de dolo in l. & eleganter §.* 2. *poſt med.* ita & ſic rem peto quandoq; & habeo *ff. de dol.*

Licet vulgare ſit, quod iuxta petita fieri debet condemnatio tamen *in l. Bonam* 43. *§.* Non ſolum dicitur, quod licet æſtimatoria quanto minoris actione actum fuerit, officio tamen iudicis continebitur, vt reddito mancipio pretium

tium recipiatur, & ibi notat *gloſ. verbo* officio dicens hic nota, quod aliud petitur, & aliud in condemnatione deducitur, quod confirmat duabus legibus.

Qui præmaturè petit, plus petere intelligitur, inquit *tex. in §. Plus autem de act. in Inſtit.* Quin etiam licet viliſsimum ſit, quod quis petat nihilominus plus petere intelligitur: quia ſæpe accidit, vt promiſſori facilius ſit illud ſoluere, quod maioris pretij eſt, ait *tex in §. Huic autem in fin. eod. tit.*

Amplius non petitum eſſe, verbum, Labeo ita accipiebat ſi iudicio petitum non eſſet: ſi autem in iudicium eum vocauerit, & ſatis iudicio ſiſtendi cauſa acceperit: ego puto non committi ſtipulationem amplius non peti, hic enim non petit, ſed petere vult, ita *l. Amplius* 15. *ff. rem rat. hab.*

Nota non debere quem petere cuius contrarium non peteret, deducit ita *gloſa verbo deſideret in l. ſi & rem* 25 *ff. de petit. hared.* verba tex. ſunt. An hic magis poſſeſſor audiendus ſit, ſi velit rem tradere licet deteriorem factam: non petitor ſi pretium deſideret, quod inverecundum ſit tale deſiderium: idem notauit *gloſ. Verbo Contrarium per tex. ibi in l. pen. C. de ſolut. dicens.* Non debet quis poſtulare, cuius contrarium nõ eſſet petiturus.

Longior eſt impetratione petitio, & operoſior eſt manus pulſans, quam ſumens dixit *Auguſtin. lib.* 12. *confeſſ. cap.* 1.

Eſt importunitas ambitioſa, vt cõpetitur, quod tendit ad noxam eſt, & nõ ambitioſa, vt cũ importunè petitur, quod eſt precibus impetrandũ, ait *glo in cap. vlt. de reſcript.* de hac ſecunda inquit *tex. in extrauag. vlt. de priuileg. int. com.* Nos itaque petitionem veſtram iuri conſonam æſtimantes, ac propterea in hac parte quieti, & indemnitati veſtræ prouidere volentes &c. *& in l.* 1. *C. de petit. bon. lib.* 10. ſic de prima dicit Imp. quoniam plerunq; ita in nonnullis cauſis in verecunda petentium inhiatione conſtringimur, vt etiam non concedenda tribuamus, nec reſcripto quidem noſtro aduerſus formam legis latæ loci aliquid relinquatur, *vbi gloſ. hoc verbo relinquatur* dicit. Cuius prohibetur petitio eiuſdem facta conceſsio non valet &c. niſi ex certa ſcientia dicendo non obſtante hac lege, *& Bart. in ſum. l.* 3. *C. de adopt.* ita ait. Non debet admitti ſupplicatio, quando aliquid ſupplicatur contra ius non expreſſa cauſa diſpenſationis per tex. ibi. Nec vllam idoneam cauſam addideris.

Superfluum eſt hoc precibus poſtulare, quod iam lege permiſſum eſt ait *l. vnica C. de theſau. lib.* 10.

Sunt quædam nocitura impetrantibus, quæ non dare, ſed negare beneficium eſt. Aeſtimabimus itaque vtilitatem potius, quam voluntatem petentium: ſæpe enim noxia concupiſcimus &c exorari in perniciem rogantium ſæua bonitas eſt, ita dixit *Senec. de benefic lib.* 2. *cap.* 14. *ſic apparet exod.* 16. *& Numer.* 11. *& pſalm.* 105. *&* 77 vbi filijs Iſrael carnes concupiſcentibus a Domino conceſſas legimus, & adhuc carnibus ipſis ſtantibus in dentibus eorum ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit pigues &c. Deus à nobis auertat vt ſimilem nobis petitionem concedat.

Philoſophia.

Vera, dicitur legum ſapientia *in l.* 1. *ad fin. ff. de iuſt. & iu.* vbi veram (inquit Vlpian.) ni fallor philoſophiam non ſimulatam affectantes, *vbi gloſ. verbo ni fallor* ſic, Nullo modo fallimur. Nam ciuilis ſapientia vera philoſophia dicitur, id eſt amor ſapientiæ a philos, quod eſt amor, & ſophia id eſt ſapientia, & quæ verior dari poteſt ſapientia, quam colere iuſtitiam, boni, & æqui notitiam profiteri, æquum ab iniquo ſeparare

parare, licitum ab illicito diſcernere, bonos non ſolum metu pænarum, verum etiam præmiorum, quoque exhortatione efficere cupere? *vt in dict. l.* 1. *Ideo in l. Cum Syllanianum C. de ijs, quib. vt indig.* vocauit Imperator aliũ Imperatorẽ eius prædeceſſorem philoſophiæ plenũ philoſophiæ, ſcilicet, legalis, vt ibidẽ *per gloſ. verbo imperfectum*.

Antiquiſsimæ philoſophiæ profeſsio erat pecuniæ contemptus, ſed de multis retractis ſeculis abijt in deſuetudinem. Nam *in l. ſed & reprobari 7. ff de excuſat. tut.* ſic inuenies Philoſophorum autem non conſtitutus eſt numerus, quia rari ſunt, qui philoſophantur &c. ſi autem proprie loquamur de ſubſtãtia, iam inde manifeſti fiant non philoſophantes, ſed quare non philoſophãtur? Quia nunc agitur de aggregandis pecunijs, illiſque conſeruandis, & honorandis iuxta illud. Plurimus auro venit honos. Et hoc eſt contra veram philoſophiam; qui enim philoſophãtur vere pecunias contemnunt, vt per eadem met verba dicit *gloſ. Verbo manifeſti in dict. l. ſed & reprobari*, quæ deduxit *a l. In honoribus* 8. *ad fin. ff. de vacat. mun.* ibi etenim veri philoſophantes pecuniam cõtemnunt, cuius retinendæ cupidine fictã aſſeuerationem detegunt &c. in quo tex. Philoſophi veri, & non ficti a muneribus corporalibus excuſantur, vt ſunt tutelæ, & ſimilia non vero a patrimonialibus, qui diuites ſunt, & non veri, vnde Imperator, cum quidam ex his vellet ſe excuſare a ſolutione munerum patrimonialium, ei reſcripſit *in l.* 6. *C. de muner. patrim. lib.* 10. in hunc modum profeſsio, & deſiderium tuum inter ſe diſcrepant. Nam cum philoſophum te eſſe proponas vinceris auaritia, & rapacitate, & onera, quæ patrimonio tuo iniunguntur ſolus recuſare conaris, vbi Apoſtill. notauit ſic Turpe eſt ſi profeſsio hominis, & deſiderium inter ſe diſcrepant, & tamen nihil crebrius videmus. Verum excuſatus videbatur philoſophus ille cum fundaret petitionem indicto *Senec. lib.* 1. *epiſt.* 8. *ad Lucill.* ibi. Philoſophiæ ſeruias oportet, vt tibi contingat vera libertas, & in ſupracitata *l. Cum Syllanianum* C. *de ijs quib. vt indign.* ibi & max me in libertatibus, quas ſemper Philoſophia amplectitur, liber ergo erat ab onere ſoluendi. Sed veriſsimum eſt, quod Imperator reſcripſit: quia vera libertas eſt illa animi in quem auaritia locum non tenet; qui autem auaritia tenetur non liber, ſed ſeruus dicitur iuxta illud Paul. Auaritia, quæ eſt idolorum ſeruitus, & ſic non quid mirabile deciſum fuit *in dict. l.* 6. contra auarum, & diuitem Philoſophum.

Sed in l. Reddatur 8. *C. de profeſſor. & med. lib.* 10. vere mirabile tibi videbitur dum alter philoſophus volens ſe excuſare a patria muneribus perſonalibus, fuit ab Impp. Valentin. & Valente reſponſum ſic. Turpi enim eſt, vt patriæ functiones ferre non poſsit, qui etiam fortunæ vim ſe ferre profitetur. Verum tamen non mirabiles eſt deciſio eum loquatur de illis philoſophis, qui tantum habitum, vel barbam philoſophi portant, vt in princip. patet ibi qui habitum Philoſophiæ indebite, & inſolenter vſurpare cognoſcitur, & quot huic ſimiles inuenies hodie, ſed cum barba non faciat philoſophum, vt dictat vulgare prouerbium, philoſophi non ſunt, nec gaudebunt philoſophorum immunitate, ſed tantum ij, qui a probatiſsimis fuerint approbati, vt in prædicta l. dicitur.

Pictura.

PRetioſior eſt, quam ſcriptura, dicit *gloſ. Verbo impoſuit ad fin in § ſi quis in aliena de rer. diu. in Inſtit.* vbi *Apoſtill.* ſic addit. Hæc ratio non videtur per-

perpetua; quia ſcriptura pretioſior eſſe potest, & carior ſecundum *Fab.*

Depictum ſemper exornat materiam dũmodo ſit honeſtum, ait *gloſ Verbo edere in addit. in citato §. ſi quis in aliena.*

Picturas inter impenſas voluntarias, ſeu voluptarias eſſe, deducitur *ex l. In fundo 39. ff de reiuendic.* vbi notauit *Bar. num.* 10. ſed ſi alias faciendæ erant vtiles debent exiſtimari, vt ibidem tenet, prout in reuenali, idem *Bart. in l. voluptaria ff. de imp. in reb. dot. fact.*

Si mandatur alicui, vt depingat domum, non poſſe talem alij committere picturam, tenet *Bald. in l. vnic. §. Ne autem num. 6. C. de cad. toll. per tex.* ibidem vbi omnino de materia, quando eligitur industria propriæ perſonæ, & de alijs actibus, qui per alterum poſſunt, & non poſſunt adimpleri.

Pictores, qui depingunt, vel miniant de adulterinis coloribus, quod teneantur ad intereſſe, inquit *Bart in l. 2. num. 1. C. de murilegul. lib. 10. & addit.* Item tenentur crimine ſtellionatus *per tex in l. 3. §. ſed & ſi quis ibi. vel corruperit ff. de crim. ſtell.*

Pietàs.

PRòprie loquendo inter conſanguineos eſt, ita dicit *gloſ. 1. in reg. Non eſt 19. de reg iur. lib. 6. & probat tex. in l. ex duobus 28. §. Titium ff. de negot. geſt.* ibi. ſi pietatis reſpectu ſororis aluit filiam: actionem contra eam non habere, vbi *not. gloſ.* quod ex perſonarum qualitate, & ſumptibus factis præſumitur pietas, facit *l. 1. ibi munere pietatis C. eod. tit. vbi gloſ.* ſic. Aliquando vocatur pietas, vt inter patrem, & filium &c. & paulo infra ſic. Vel dic munere pietatis ideſt officio illo, quod eſt pietati quæ cauſam facit, vt etiam ſi vtiliter geſtum ſit, nihil poſſit petere: quia videtur naturale debitum ſoluiſſe, ſed non eſt ſemper verum, quod videatur mater donare quicquid impendit, ſed hoc perpenditur ex qualitate, & quantitate impenſarum, & ex facultatibus matris, & filiorum &c.

Pietas autem, vt dicit *Cic. lib. art. veter.* eſt per quam ſanguine coniunctis patriæque beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus, quid igitur a pietate alienius, quam liberos proprios, hoc eſt ſua ipſius velut viſcera negligere? & idem de filijs, circa parentes dicendum eſt.

Pietas enim parentibus, & ſi inæqualis eorum poteſtas, æqualis debetur, vt inquit *l. furioſæ 4. ff. de curat. fur.* Quod etiam de patre naturali intelligitur iuxta *l. vxorem 39. §. Codicillis in fin. ff. de legat. 3.* ibi. Ad patrem naturalem pietatis intuitu pertinere, *vbi gloſ. verbo pietatis* ſic. Cuius intuitu non nunquam a iure communi receditur, nedum a proprietate verborum.

Hæc pietas inter patrem, & filium gemina vocatur *in l 3. §. ſi eum ff. de lib. hom. exhib.* ibi. Pietas enim gemina efficit ſine dolo malo retineri: vocatur autem gemina: quia vna pietas eſt communis omnium hominum, quæ proprie vocatur officium, vt alibi diximus, alia pietas eſt ſingularis ſcilicet inter patrem, & filium, & hæc gemina dicitur, quia homo, & quia pater, vt optime notauit ibidem *gloſ. Verbo gemina*, & hæc etiam in militibus in parentes conſtare debet, vt probauimus verbo *miles*.

Plerunque pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit in caſu notatu digno, dicit *l. Nec in ea 22. ff. ad l. Iul de adulter. & in alio l. Propter inſidias 14. C. de ijs, qui accuſ. non poſſ.* ita. Si pietas, & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem.

Pietatis officium non debet exerceri, quaſi mercimonium, inquit *l. 3. C. de infant. expoſit.* ibi. Ne videantur, quaſi mercimonio contracto, ita pietatis officiũ gerere.

Non poſſe auiam alimenta, quæ pietate cogente de ſuo præſtitiſſet, repetere: ait *l. Neſennius 36. ff. de negot. geſt. vbi gloſ. verbo pietâte* dicit ſic, quæ pietas præſumitur, *vt C. eod. l. alimenta. vide in caſu gloſ. Verbo repetere in l 7. ff. de calumniat.* vbi etiam pietate cogente repetuntur,

Et minuere etiam quartam, pietatis ratione, dicitur *in Autb. de reſtitut. poſt med. vbi* de redemptione captiuorum; pijſsima namque reputatur a iure, hæc cauſa *in Autb. vt cum de appellat. cognoſc. §. ſi vnum de prædictis coll* 8. ibi. & nullis alijs cauſis, quam in captiuorum redemptionibus expendantur, vt vnde illi a ſuis non ſunt redempti, aliorum redemptio procuretur, & ipſorum quoq; animæ ex hac cauſa pijſsima ſubleuentur,

Repentini caſus iniquitas per coniecturã maternæ pietatis emendanda eſt, iuxta *l. 3. vbi tex.* optimus ad ſuſtinendum teſtamentum *C, de inoffic. teſta.*

Pietatis officium eſt accuſare necem defuncti, cuius bona ad eum perueniunt, iuxta *l. 1. C. de ijs, quib. vt indig* ibi. Debitum officium pietatis, & pietatis ratione mulier admittitur ad accuſandum, vt dictum eſt verbo mulier. Illa digniora ſunt imitatione, quæ ſunt excellentiora pietate, dicit *gloſ. 1 in reg. In pœnis 49. de reg. iu. lib. 6. per tex. in cap. vlt. 9. diſt.*

Pietas decet principem, per quam ſola Dei ſeruatur imitatio, ita *gloſ. verbo innata pietatis in cap. 1. de pac. Conſtan.*

Attendendum maxime eſt ne ſub ſpecie pietatis impietas diſsimmetur, vt dicit *Trident. Concil. ſeſſ 5. de reformat. cap. 1. de reformat. iuxta fin.*

Pignus.

CONſtituitur per hæc verba mutua mihi decem ſuper hoc libro, vt deducunt *doct. per tex ibi fænerari ſuper eas in l. Codicillis 91. §. Inſtituto ff de legat. 2. Bart in l. fundus quem ff. de ann. legat.* Appellatum vero eſt a pugno: quia res, quæ pignori dantur manu traduntur. Vnde etiam videri poteſt vnum eſſe, quod quidam putant, pignus propriæ rei mobilis conſtitui, ita *Caius in l. Plebs 237. ff. de verb. ſig. vnde dicit Imp. in §. Item Seruiana de act. in Inſt. hac.* Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam attinet, nihil intereſt. Nam de qua re inter creditorem, & debitorem conuenerit, vt ſit pro debito obligata, vtraque hac appellatione cõtinetur. Nam pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quæ ſimul etiam traditur creditori, maxime ſi mobilis ſit, ad eam, quæ ſine traditione nuda conuentione tenetur proprie hypotecæ appellatione contineri dicimus, quod deduxit *ab Vlpiano in l. ſi rem 9. §. 1. verſ. Proprie pignus* dicimus, quod ad creditorem tranſit; hypothecam autem cum non tranſit poſſeſſio ad creditorem, *ff. de pig. act.* & ſi idẽ *Vlpian.* dicat *in l. 1. eod. tit.* Pignus cõtrahitur non ſolum traditione, ſed etiã nuda conuentione, & ſi traditum non eſt. intelligas improprie loqui, vt ibidem notauit *gloſ. 1.* Nam proprie certum eſt, quod pignoris appellatione non venit hypotheca, vt dicit *Apoſtill. in d. §. 1. vbi etiam Bart. & reſpondet ad l. Res hypothecæ ff. de pignor.* dum dicit inter pignus, & hypothecam tantum nominis ſonum differre, quæ intelligitur quantum ad actionem hypothecariam, quod clare patet *ex d §. Item Seruiana.*

Pro quacunque obligatione etiam ſi futura, vel præterita, aut conditionali pignus poſſe conſtitui, inquit *Martian. in d. l. Res hypothecæ ff. de pignor. & ibidem Bart.*

Eſt autem pignus, vel conuentionale, vel prætorium: differunt tamen in multis, quæ

Digitized by Google

quæ ponit *gloſ. verbo traditum in l. 1. ff. de pignor. act.* quam per te videas.

i nuda proprietas pignori data ſit, vſus fructus, qui poſtea accreuit pignori cedit, eadem cauſa eſt alluuionis, ſic dicit *Paul. in l. ſi conuenerit 18. §. ſi nuda ff. de pig. act. vbi ſummat Bart.* Quod accedit pignori pignus eſt.

Obligatio pignoris conſenſu, & contrahitur, & diſſoluitur, ita *l. 2. C de remiſſ. pig.* ſine enim conſenſu domini, nec procurator poterit obligare pignus, niſi ei expreſſe conceſſum fuit iuxta *l. ſolutum 21. §. vlt. ff. de pig. act.* ibi. Quod in procuratore ita procedit ſi ei mandatũ fuerit pignori dare. Vel vniuerſorum bonorum adminiſtratio ei permiſſa ſit ab eo, qui ſub pignoribus ſolebat mutuas pecunias accipere, inquit *l. 12. eod. tit.*

Adhuc etiam, nec filius fam. ſine patris cõſenſu poterit in pignus dare quamuis ſit pro dote filiæ, eſt tex. optimus *in leg. ſed Iulianus 9. §. ſed ſi ff. ad Maced.* inquit enim ſed ſi filius fam. patre ſuo relegato, vel longo tempore abſente, dotem pro filia promiſerit, & rem patris pignori dederit ſenatuſconſ. quidem ceſſabit: patris tamen res non tenebitur. Plane ſi hæres patri exiterit filius fam & pignus proſequatur, exceptione doli ſummouebitur: Quod ſi ratum habuerit pater, pignus valebit iuxta *l. Aliena res 20. ff. de pig. act.* ſed intelliges talem ratificationem habere locum quando tunc cum ſit, res ipſa pignori data inueniatur apud dominum ratificantem, vt in *l. Qui balneum 9. §. vlt. ff. qui potior in pig.* ibi. Tunc enim priore dimiſſo, ſequentis pignus confirmatur, cum res in bonis debitoris inueniatur, vbi *ſic ſummat Bar.* Pignus ſuper re aliena contractum non poteſt eõ firmari ſi tempore quo cauſa confirmationis euenit, res in bonis debitoris nõ inueniatur, & in fortiori caſu lege tex. famosũ *in l. 4. ff. qui potior in pig.* vbi ſic Paul. Titius cum mutuam pecuniam accipere vellet à Mæuio, cauit ei, & quaſdam res hypothecæ nomine dare deſtinauit: deinde poſtquam ex his rebus quaſdam vendidiſſet, accepit pecuniam. Quæſitum eſt an, & prius res venditæ creditori tenerentur? Reſpondi eum in poteſtate fuerit debitoris poſt cautionem interpoſitam, pecuniam non accipere: eo tempore pignoris obligationem contractam videri, quo pecunia numerata eſt, & ideo inſpiciendum, quas res in bonis debitor numeratæ pecuniæ tempore habuerit.

Non plus habere creditor poteſt, quam habebat, qui pignus dedit, ita ait *l. 3. in fin. ff. de pignor. & gloſ. pen. in cap. Cum contra 6. eod. tit.* ibi. Non enim potuit in plus obligare pignus, quam ei fuerit obligatum.

Semper plus valere debet pignus, quam ſit debitum, vt dicit *gloſ. Verbo ſecundum menſuram in Auth. de exhibend. re §. vlt. coll. 5.*

Pignoris obligatio continetur ſub alienationis appellatione, dicis verbo Alienatio. Plus iuris conſtituitur creditori per ſpeciale pignus, quam per generale, cum mancipia generaliter obligata manumittamus, non ſi ſpecialiter, ita *gloſ. in Auth. de non alienan. §. Nos igitur verbo tradere coll. 2.* Nec in generali obligatione venit, id quod nemo cõpos obligaret habes verbo obligatio.

Si pluribus res pignori detur æqualis omnium cauſa eſt, ita inquit ſupracitata *l. Alina res 20. §. 1. ff de pig act.*

Cauſa pignoris indiuiſa dicitur, vt probat *l. Hæreditariam 65. ff. de euict.* ibi. Propter indiuiſam pignoris cauſam, *& l. 1. C. ſi vnus ex plur. hæred.* ibi Multis relictis hæredibus, actionem quidẽ perſonalem inter eos *ex l. 12. tab.* diuidi: pignus vero in ſolidum vnicuique teneri: coniuncta *l. 2. eod. tit.*

Pignus datum pro vno debito, poteſt pro alio retineri, vt clare probat *l. 2. C. de fide-*

fideiuſſor. ibi. ſed cum in alia quoque cauſa eadem pignora, vel hypothecas habet obligatas non prius compellendus eſt transferre pignora, quam omne debitum exoluatur, & idem dicit *Bald. in Summ. l.1.* C. *etiã ob Chirograph.* ibi. & pignus datum ob vnum debitum poteſt etiam pro alio chirographario retineri; vide eundem *Bald. in lect. ſuper eod. tex.* qui videtur ponere contrariam concluſionem ſcilicet, quod non poſsit retineri pro alio debito, & facit *l. Pignoribus* 22. *C. de vſur.* concludit etiam, quod inquit *l. ſolutum* 11. *§. ſolutam ff. de pignor. act.* ibi. Plane in eam dumtaxat ſummam inuecta mea, & illata tenebuntur, in qua cœnaculum conduxi.

Si colonus conuenit, vt inducta infundum, illata, ibi nata pignori eſſent: & antequam inducat, alij rem hypothecæ nomine obligauerit, tunc deinde eam in fundum induxerit: potior erit, quia ſpecialiter pure accepit: quia non ex conuentione priori obligatur, ſed ex eo quod inducta res eſt: quod poſterius factum eſt, ita inquit *Caius in l. Potior* 11. *§. ſi colonus ff qui potior.* è contrario erit, ſi res ſpecialiter fuiſſet obligata, vt in caſu dicit *Aphrican. in l. 9. eod. tit.* in hæc verba. Qui balneum ex calendis proximis conduxerat pactus erat, vt homo Eros pignori locatori eſſet, donec mercedes ſoluerentur. Idem ante Calendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit, Conſultus an aduerſus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem prætor tueri deberet? reſpondi debere: licet enim eo tempore homo pignori datus eſſet, quo non dum quicquam pro conductione deberetur: quoniam tamen tunc in ea cauſa Eros eſſe cæpiſſet, vt inuito locatore ius pignoris ſolui non poſſet potiorem eius cauſam habendam.

In reconductione pignus durat, ſed hoc ita verum eſt ſi non alius pro eo in conductione priore res obligauerat: huius enim nouus conſenſus erit neceſſarius, ſic diſponitur *in l. Item quæritur* 14. *§. Qui impleto ff. locat.*

Pignus durare dum non ſoluitur debitum, etiam ſi creditor habeat contra debitorem ſententiam dicitur *in l. Græce §. etiam ff. de pig.* Quia (inquit) ſuas conditiones habet hypothecaria. id eſt, ſi ſoluta eſt pecunia, aut ſatisfactum, quibus ceſſantibus tenet &c. Nec enim per hoc videtur ſatisfactum creditori, quod habet iudicati actionem, ſed magis notabile eſt, quod ait *l. 2. C. de luit. pig.* ibi. Intelligere debes vincula pignoris durare, perſonali actione ſubmota; quod notauit ibidem *gloſ. vlt.* ad limitationem *reg. Cum principalis lib. 6.* tradit etiam *gloſ. verbo ipſe in l. ſi hæres* 73. *ff. ad Trebell.* ibi Quandoque reſtat pignus principali ſublata.

Sed & durare vſucapione non obſtante, dicit *l. 1. §. 2. ff. de pign.* in hæc expreſſa verba. Pignoris etenim cauſam, nec vſucapione perimi placuit: Quoniam quæſtio pignoris ab intentione dominij ſeparatur. Verum gloſ. ibidem verbo vſucapione ſic declarat, & limitat, Triennij: ſecus in decennio, vicennio, vel tricennio per iura, quæ adducit.

Creditor Chirographarius habens fideiuſsorem non poteſt pignus retinere contra eiuſdem fideiuſſoris voluntatem, licet contra voluntatem debitoris poſsit, vt probat *gloſ Verbo obligatus in l. ordo C. de except. rei iud.* Quando vero poſsit recuperare pignoris poſſeſsionem, eijc atur, & ſit pet tor, vide verbo mendacium.

Quod dicitur, creditorem probare debere, cum conueniebat, rem in bonis debitoris fuiſſe, ad eam conuentionem pertinet, quæ ſpecialiter facta eſt, non ad illam, quę quotidie ſolet cautionibus inſeri, vt ſpecialiter rebus hypothecæ nomine datis, cætera etiam bona, quæ nunc habet, & quæ poſtea acquiſierit, ſic

ſic diſponit *l. & quæ* 15. *§.*1. *ff. de pign.* Ad hoc propoſitum affero tex. notabilem *in l.Cum res C. ſi alien. res pig. coniuncta gloſ. Verbo pignoratitia* dum iſtam actionem concedit pro re, quę nō erat tempore debiti contracti in bonis debitoris, ſed poſtea fuit: & eſt difficilis, quia vt agatur pignoratitiæ, debet probari rem illam fuiſſe in bonis debitoris tempore obligationis, & difficultatem iſtam non ſat bene reſoluit: bene verum eſt, quod de rigore iuris, non cōpetit dicta actio, & ideo tex. dicit, ſed tamen æquitatem facere, vt facile vtilis perſecutio exemplo pignoratitia detur, expedit enim, pignori potius incūbere, quam in perſonam agere, vt *in §. furti autem actio de oblig. quæ ex delict. in Inſtit.*

In pignore venit dolus, & culpa iuxt *l. ſi cum* 13. *§. vnic. ff. de pig. act.* ſed hoc intelligas in conuentionali, nam in prætorio pignore ſolum venire dolum, dicitur *in l. Prætor ait.* 9. *§.* 2. *ff. de bon. auth. iud.* ibi. Eritq; melior eius conditio, quam in pignore creditoris, qui non tantum dolum malum, verum culpam quoque debet.

Debitor, qui alij rem obligatam dedit in pignus, creditori non ſolum pignoratitia contraria tenetur, ſed etiam crimen ſtellionatus committit, vt *in l. Tutor* 16. *§.* 1. *ff. de pig. act.* A crimine tamen excuſabit eum ignorantia, non autem pignoratitia, vt ibidem dicitur.

Qui tenetur ad ſatisdandum, vel fideiuſſorem dandum an ſatisfaciat dato pignore? dixit quod ſic, ſuper verbo *fideiuſſor. & gloſ. in l. In eo* 111. *verſ. Nemo ff. de reg. iu.* ita dicit ſed an volens dare pignora auditur? Videtur quod ſic: quia eſt æquipollens &c. contra quod non, &c. nam periculum eſt in cuſtodia pignorum.

Ius reluendi pignus a debitore, eſt facultatiuum, & non præſcribitur. Vide verbo *debitor*.

Licet reſtitutio inſtrumentorum ſit ſignū renunciationis, ſecus eſt ſi reſtituatur pignus, *vt per gloſ. vlt. in cap.* 2. *de conſuetud.*

Superuacuum eſt credere agrum ſpecialiter hypotecæ datum permiſſu creditoris veniſſe ſi ipſe debitor rem poſsideat, ità *l. ſicut* 8. *§. ſuperuacuum ff. quib. mod. pig. vel hypoth. ſolu.* Non videtur autem conceſsiſſe creditor, & ſi ſeiente eo debitor rem vendiderit, eū ideo paſſus eſt venire, quod ſciebat vbiq; pignus ſibi durare, ſed ſi ſubſcripſerit forcè in tabulis emptionis conceſsiſſe videtur, addit *d. l. ſicut in §. Non videtur.* Quia confirmauit ſubſcribendo, inquit *gloſ. verbo eum in l. Titius §.* 1. *eod. tit.* Quod intellige ſi res cum effectu vendita fuerit ixta *d. l. ſicut §. ſi voluntate creditoris* fundus alienatus eſt, &c. ſi tamen effectus ſic ſecutus venditionis; Nam ſi non venierit, non eſt ſatis ad repellendum creditorem, quod voluerit venire. Sed ſi diſtraxit, & poſtea iterum ad ipſum debitorem perueniat res illa diſtracta, non renaſcitur hypotecaria ſemel extincta, inquit *tex l. vlt. C. de remiſſ. pig. gloſ. pen. in cap. Quamuis* 8. *de reſcript. lib.* 6.

Pignus conuentionale venditur poſt biennium, vt inquit *gloſ verbo ſtatutum ſpatium in l. vlt.* C. *de execut. rei iud.* ibi. Per biennium, vt in conuentionali pignore: prætorium vero poſt quatuor menſes. Creditor autem vendens ad quæ teneatur? dicis verbo *creditor* Niſi aliud conuentum fuerit inter eum, & debitorem: quia tunc id obſeruabitur, vt *in l.* 3. C. *de iur. dom. impetr.* ibi. Siquidem in pactione cautum eſt quemadmodum debet pignus diſtrahi, ſiue in tempore, ſiue in alijs conuentionibus, ea obſeruari de quibus inter creditorem, & debitorem conuentum eſt, quæ lex etiam adducitur ad hoc quod omne pactum in pi-

gno-

gnoribus licitum eſt, ſi expreſſe lege non prohibeatur, de quo vide *Bald. in l. ordo C. de except. rei iud.*

Niſi vniuerſum, quod debetur, offeratur, iure pignus creditor vendi poteſt. ita diſponit *l. haredes 26. §. Quod pro emptore in fin. ff. fam. hercіſc.* quod intellige ipſo creditore volente, nam ſi nolit, cogi non poterit iuxta tex. *in l. 6. ff. de pignor. act.* in hæc verba. Quamuis conuenerit, vt fundum pignoratum vendere tibi liceret: nihilo magis tamen cogendus es vẽdere, &c. quia tua cauſa id caueatur &c. Inuitum enim creditorem cogi vendere ſatis inhumanum eſt.

Creditor vendens rem maximam pignori datam, cum poſſet alteram vendere viliorem non bona fide facit, vt notas verbo *Creditor*.

Poterit pignoris venditio impediri per oblationem debiti, habes verbo *debitor*.

Pignus mulieris dantis pro alio non poteſt diſtrahi, niſi quando ipſa circunſcribit. Vide verbo *Mulier*.

Emptio pignoris facta ab ipſo creditore, vel per ſe, vel interpoſitam perſonam non mutat pignoris ius, ſed in eadem cauſa manet ſupra iam probatum eſt verbo *Creditor*.

Quicquid ex venditione pignorum recipietur; primum vſuris, quas iam tunc deberi conſtat: deinde ſiquid ſupereſt ſorti accepto ferendum eſt. Nec audiendus eſt debitor, &c. eligat quo nomine exonerari pignus ſuum malit, ita diſponit *l. Cum & ſortis 35. ff. de pign. act.* quod limitabis, quando debitor ſoluit iuxta iura, quæ ibidem glo.

Si iure creditor vẽdiderit de inde pignora fuerint euicta, nec tenetur, nec ad pretium reſtituendum exempto actione creditor. ità *l. ex empto §. Deniq; ff. de euict.*

Plebs, & Populus.

Illa eſt cæteri ciues ſine Senatoribus *l. Plebs 273. ff. de verbo. ſig. iſte* verò omnes ſignificat, vt *in §. Plebeſcitum de iur. nat. in Inſtit.* ibi. Plebs autem a populo eo differt, quo ſpecies a genere.

Nam appellatione populi vniuerſi ciues ſignificantur, connumeratis etiam patricijs, & Senatoribus. Plebis autem appellatione ſine patricijs, & Senatoribus, cæteri ciues ſignificantur, *gloſ. verbo nullatenus in cap. poſt electionẽ 7.* ibi. ſic nomine populi continentur ſenatores *de conceſſ. preb. & in cap. ſedes 15. verbo maiores*. Nam nomine populi continentur etiam Senatores: plebis autem appellatione ſine patricijs, & ſenatoribus, cæteri ciues ſignificantur, *de reſcript.* Diffinitur populus ab *Auguſt. lib. 1. de Ciuit. Dei*, quod ſit cetus iuris conſenſu, & vtilitatis communione ſociatus. Iſte talis poterit ius condere quod proprie ius ciuile vocatur *in l. omnes populi 9. ff. de iuſt. & iu. & in §. Ius autem ciuile de iu. nat. in Inſt. & in §. lex eſt eod. tit. Plebs.* etiam poterat ius plebeſcitum conſtituere *in d. §. Plebeſcitum* quod intelligitur nunc in populo habente iuriſdictionem, non vero in recognoſcente Superiorem: populus enim in regem omnem poteſtatem, & imperium contulit, vt *in §. ſed & quod principi placuit eod. tit. de iu nat. l. 1. ff. de conſtit. princip. & l. 2. §. Nouiſſime ff. de orig. iu.*

Itaque populus pendet ab vna re, nutu, vide licet principis, & vni homini ſeruit, & princeps pendet a brachijs, & viribus populi, vt latius habes verbo **Rex** *ex Bellarmin. de atern. felicit. lib. 1. capit. 5.* Sed quid efficiet nutus principis in ciuitate capienda, vel defendenda, ſi populus nequeat, aut nolit manus con-

conſerere? vt ibidem per eum. Virtus legiſlatoris eſt meliora conſiderare, & his, qui vſuri ſunt leg bus, quas potuerit ſatisfacere, quæ rectæ ſunt. Populi vero eſt, vt in omnibus, quæ conſtituta ſunt perduret, & neque felicitate procedente, neq; calamitatibus aliquid horum immutet, ita *Ioſeph. lib.2. cont. Apion. fol. mihi* 851. *num.*40.

Vanæ voces populi non ſunt audiendæ, nec enim vocibus eorum credi oportet, quando noxium crimine abſolui, aut innocentem condemnari deſiderant. l. Decurionum 12. *C. de pæn.* Quia populus ſequendus non eſt, ſed docendus, inquit *glo. verbo populi in cap.2. dè elect.* facit etiam *cap ſi ergo* 8. *quaſt.*1. ibi. Ex plebe, quæ ſæpe clamoribus, aut gratia aut pretio fortaſſe excitata, moueri ſolet, vbi etiam hæc. Nulla hic populi acclamatio, nulla conſanguinitatis ratio nulla propinquitatis contemplatio eſt. Propinquis agrorum, & prædiorum relinquatur hæreditas; gubernatio populi illi tradatur, quem Deus elegit.

Multa iactare ſolet multitudo quoties in aliqua felicitate conſtituta contra autorum aduerſarios irritatur, ſic dixit *Ioſeph de antiquita. lib.6. cap.6. fol. mihi* 146. *ante num.*10.

Verba voluere, & celeritate dicendi apud imperitum vulgus, admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſt. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam, & indoctam concionem, linguæ volubilitate decipere, quæ quicquid non intelligit, plus miratur, ait *Hieronym. in Epiſt. ad Nepotian.*

Licet alicui in ſecreto, quod non licet in publico; & hoc ideo eſt ne decipiatur populus, vt dicit *gloſ. in cap.3. per tex.* ibi. ſecreto poteris *de Cler. pereg.*

Populus per decem homines conſtituitur, vt probas verbo *homo*.

Pluralitas.

VBi hæc, ibi diſcordia, dicit *gloſ. verbo ſuper vnum in capi. Loquitur* 24. *quæſt.*1. Hæc quia Canonibus inimica; ideo odioſa, & reſtringenda *gloſ Verbo plures in cap.3. de offic. ord. lib.6.* loquens de beneficiorum pluralitate, de qua *cap. Is cui* 19. *de præb lib.* ſic. Huiuſmodi pluralitas debet ſolum ad duo beneficia ſine cura reſtringi, *vbi gloſa Verbo ſine cura*, ait ita. Nota quod pluralis loquutio non eſt vaga, imo potius arcta, & reſtringenda; ſic ergo contenta duorum numero. Pluralitas namque in duobus verificatur ad vulgarem *l. vbi numerus ff de teſtib. notat per tex. ibi Bart. in l. ſi gemina ff. arb. furt. caſ.* aliquando etiam in tribus, vel quatuor *l. Cogi* 16. §. *Idem Metianus ff ad Trebell. vide gloſ. & Bald. in l. & ſi poſt tres ff. ſi quis caut. gloſ in Auth. de trien. & ſem.* §. *& quod ſepe Verbo filiorum collat.*3.

Pro plurali ſingularis numerus ponitur, vt probat *gloſ. Verbo, & legatarijs in l. Pater filium* 36. §. *filiam ff. de legat.*3. *& in l.3. ff. de negot. geſt. verbo negotia*. ibi. Quod pluralis ſermo reducitur ad ſingularem, *& gloſa pen. in l. Qui cum* 9. §. *vlt. ff. de tranſact.* ibi vt ſit alleotheca numerus ſingularis pro plurali, ſic *infr. de petit. hæred. l. Diuus* §. *fin. & in ſumm. l. falſa* §. *vlt. ff. de cond & dom.* ſic. vna pluralitas germinat plures ſingularitates, & tex. ait. Nam hunc ſermonem, licet pluralis ſit, pro eo oportet accipi atque ſi ſeparatim dixiſſet, ſtichum ſi meus erit, cum moriar, Pāphilum, ſi meus erit, cum moriar. Nota tamen, quod pluralis loquutio ſemper infert ſuas ſingularitates, vt dicit *gloſ. Vlt. in cap. vt priuilegia* 24. *de priuileg. per tex. ibi ad fin.* Quia licet pluraliter dictum ſit, quod in eorum iu-

cun-

Digitized by Google

cundo aduentu Eccleſiæ aperiantur, nō tamen ad. Eccleſias eiuſdem loci diuiſim, ſed prædictorum locorum coniunctim ſane referendum eſt intellectu.

Quādoq; ſumitur pluralis numerus, & verificatur in vno, *vt in l. 3. §. Negotia* ſic accipe, ſiu vnum, ſiue plura *ff. de negot. gest. gloſ. verbo Deinde in l. Gallus §. Quid ſi ibi* illis viuis ſcilicet illo patre viuo *ff. de lib. & poſth.* vbi notat etiam *Bald.* ſic etiam intelligenda eſt *l. Diuus in fin.* ibi. & res tempore perituras permittere debet prætor diſtrahere, idem eſſe in vna re peritura. Quod & in pænis intelligendum probat *l. 2. §. Dolo autem malo*, ibi ſed & ſi homo vnus coactus ſit adhuc dicemus coactos homines eſſe *ff. vi bon. rapt. & Bart.* adhuc etiam ſi leges dicant pro indicijs, quem eſſe torquendum vnum, ſatis eſſe; dicit *gloſ. verbo conuictus* ibi per vnum teſtē, vel per aliud indicium *in l. 3. ff. ad l. Iul. maieſt.* vbi etiam notat *Bart. num. 2. dicens* ſecundo nota, quod licet communiter omnes leges loquantur in plurali, & dicant præcedentibus indicijs, tamē ſufficit vnum bonum indicium.

Per plures dicitur citius expediri negotium *in l. Decurio 41. C. de decurion. libr. 10. coniuncta gloſ.* ibi. Quæ per plures expeditur citius, & tex. ibi ordinationem, quæ per plurimos cito definiri ſolet. Contrarium tamen probatur *ex l. 3. §. Quamuis ad fin. ff. de admin. tut.* ibi. Apparet igitur prætori curæ fuiſſe ne tutela per plures adminiſtretur &c. Sane enim facilius vnus tutor, & actiones exercet, & excipit, ne per multos tutela ſpargatur, *vbi gloſ. verbo facilius,* alia iura allegat, affertq; iſtum verſum.

Segnius expediunt commiſſa negotia plures.

idem cōprobat *gloſ. 1. in §. ſed ſi ex teſt. de ſatiſd. tut. in Inſt.* ibi ne deterius negotia per plures exerceantur. Vnde lamentabatur quidam moribundus dicens multitudo medicorum me interemit, vt dictum fuit verbo multitudo.

Plus.

DE modico intelligitur iuxta *l. 192. ff. de verb. ſign.* vbi inquit ita Paul. Hæc adiectio pluriſue, non infinitam pecuniam continet, ſed modicam dumtaxat. Adiectio hæc ſolidorum decem pluriſue adminuſculam ſummam refertur *vbi gloſ. verbo modicam* ſic. Id eſt duos aureos, *vt ſup. de dol. l. Idem* ſecundum quoſdam: alij vſque ad quartam eius, quod principaliter dicitur, id eſt de quo agitur &c.

Et in l. Cum filius 78. §. Pater cum filia arbitrio boni viri relinquitur plus. Peto (inquit tex.) eum morieris licet alios quoq; filios ſuſceperis Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorem nominis mei, neceſsitas quidem reſtituendi nepotibus viriles partes, præcedere videbatur: ſed moderandæ portionis, quam maiorem in vnius nepotis perſonam conferri voluit, arbitrium filiæ datur, & ibidem notat *Bart. num. 2.* dicens ſecundo nota, quod ſi teſtator dicat alicui plus dandum: nec ponit verba, quæ ſapiant liberam voluntatem, vel arbitrium boni viri: videtur in dubio intelligere de arbitrio boni viri, vt hic in tex. Dicit enim hic, plus tribuas, nec dixit quantum volueris, vel quantum putaueris, vel quantum arbitratus fueris, vel aliquid ſimile, & tamen refertur ad arbitrium boni viri, vt patet ex text. qui dicit arbitrium filiæ datur, quod eſt notandum, & ad fin. addit, quod in teſte illa verba, vel plus nil releuant, quia iudicem incertum reddunt, & allegat *l. Cum furti ff. de in lit. iur.* Non ſolum autem in quantitate, ſed etiam in tempore minus, aut plus in-

intelligitur. Plus eſt enim ſtatim aliquid dare; minus eſt poſt tempus dare, ita dixit *Imperator in §. Fideiuſſores in fin. de fideiuſſor. in Inſt. & in § Plus autem de act.* dicit quatuor modis plus peti poſſe: tẽpore, loco, & cauſa, de quibus ſigillatim exemplum ponit ſic, Re; veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei debebantur viginti petierit &c. Tempore, veluti ſi quis ante diem, vel ante conditionem petierit. Qua enim ratione, qui tardius ſoluit, quam ſoluere deberet, minus ſoluere intelligitur: eadem ratione, qui præmature petit plus petere videtur. Loco, plus petitur veluti cum quis certo loco ſibi dari ſtipulatus eſt, alio loco petit ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi dari ſtipulatus eſt &c. *& in §. ſequenti.* Is qui cauſa plus petit, vt ecce ſi quis ita a te ſtipuletur hominem ſtichum, aut decem aureos dare ſpondes? Deinde alterum petat veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum &c.

Pœna.

GEnerale nomen eſt, & omnium delictorum coerctio; mulcta ſpecialis peccati cuius animaduerſio hodie pecuniaria eſt. Pæna autem non tantum pecuniaria verum, & capitis, & exiſtimationis irrogari ſolet, & mulcta quidem ex arbitrio eius, qui mulctam dicit; pæna non irrogatur niſi, quæ quacunque lege, vel quo alio iure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt, ita *Vlpian. in l. Aliud eſt fraus* 131. *ff. de verbo ſignif.* Alia dicitur pœna conuentionalis, quæ ex ſtipulationibus, ſeu alijs contractibus naſcitur per pacta inter contrahentes geſta, vel etiam in iudicijs.

Pæna autem primo modo ſumpta definitur per eundem *Vlpian ſup.* quod ſit noxæ vindicta, quæ ſine fraude eſſe non poteſt, licet fraus ſine pæna eſſe poſsit; fraus vero ipſa noxa dicitur, & quaſi pænæ quædam præparatio, & per *Auguſtin. lib. de pæn. relatum in cap. Pænitentia eſt de pænit. diſt.* 3. ſic. Pæna proprie dicitur læſio, quæ punit vindicans, quod quiſque commiſit. Ille pænam tenet, qui ſemper vindicat, quod commiſiſſe dolet. Ibi igitur pœnam eſſe, vbi noxia eſt, inquit *l. Sancimus* 22. *C. de pæn.*

Imponitur vero pæna, vt eius genere deterreri cæteri poſsint, ait *l. Quoniam C. ad l. flau. de plagiar. & in l.* 1. *C. ad l. Iul. repet.* ibi. Vt vnius pæna metus poſsit eſſe multorum, *& in cap.* 1. *de maledic.* ibi. vt pæna illius, alijs terrorem incutiat: expedit enim timeri furti, vel iniurarum pænam inquit *l. ſi vnus §. pacta, quæ contra ff. de pact.* Vt quos diuinus timor à malo non reuocat, temporalis ſaltem pæna cohibeat a peccato, dicit *Pontif. in cap. vt clericorum* 13. *de vit. & honeſt. cler. & ibidem gloſ. Verbo pæna*, ſic. Simile dicit lex, quos ad vitę decora domeſticę laudis exempla non reuocant correctionis ſaltem medecina compellat, *& in Extrauag. vnic. de pæn.* ibi. Dignum etenim eſt, vt quos timor Dei nõ reuocat a malo, pęnarum moles in eos exagerata compeſcat, & in cap. cum qui 18 *de præb. lib.* 6. ibi. & ſi non virtutis amore, pænæ ſaltem formidine a ſua temeritatis audacia reuocentur, & vt doceat delinquentes, *vt in cap. Niſi* 3. *de offic. legat.* ibi. Pæna docente cognoſceres quãtum exceſſeris, *vbi gloſ. verbo pæna*, ſic ait. Quia qui ſtultus eſt in culpa ſapiens fit in pæna. Non enim maior datur ſtultitia, quam crimen committere iuxta illud *Propb. pſalm.* Ad nihilum redactus ſum, & neſciui *&* 2. *reg.* 13. 12. ibi. Noli facere ſtultitiam hanc, & ſæpe alibi.

Et ſi non impoſuerimus pænam, facilia

erunt ea, quę ſunt malignitatis, inquit *Imper. in Auth vt ij, qui obliga ſe hab. perhib. res min. §.1. prope fin. vbi gloſa verbo* facilia ſic facilitas enim venię incentiuum tribuit delinquendi, vt dicit Canon, & e contra pœna impoſita minuit maleficia. Vnde inter leges illa dicitur imperfecta, in qua nulla pęna deuiãtibus ſancitur, vt refert *ex Io. Andr. & Macrob. gloſ. verbo pæna in extrauag. vnic. de cenſib. int. com.*

Ad publicam, & priuatam vtilitatem imponi pœnam, dicit *l. Locatio 9. §. Quod illicite ff. de public. & vectigal.* ibi. Amplius etiam extra ordinem plectuntur. Alterum enim vtilitas priuatorum, alterum vigor publicæ diſciplinæ poſtulat.

Cauſa in præteritum, pœna in futurum cõfertur, dicit *l. legatum 12. ff. de condit. & demonſtr. & ibi gloſ. vlt.* ſic. Iudicium autem confertur in præteritum, non in futurum.

Contenti eſſe debemus pœnis legibus contentis, inquit *l. ſi ita 19. ff. de verb. oblig.* & ſi fuerint plures, maiori debet eſſe iudex contentus, iuxta *cap. Quoniam frequenter §. In alijs, vt lit. non conteſt.* ibi. Ita videlicet, quod alter vtra pœna, quę magis timeri debeat iudex a principio ſit contentus, ad aliam nihilominus proceſſurus, ſi hoc meruerit proteruitas contumacis. Licet alias duplici pœna non debeat, quis grauari, *vt in l. Apud Celſum §. Labeo ff. de dol. except.* ibi. Iniquum enim eſſe, & hominem poſsidere, & pęnam exigere. Quid ſi diuerſę ſunt pœnæ? quærit *gloſ. Verbo certa in cap. De cauſis §. vlt. de offic. legat.* & reſpondet minor imponatur &c. vel locus erit gratificationi &c. vel illam quæ magis timetur, & quod minor debet infligi, probat *l. ſi præſes 32. ff. de pæn.* ibi. Sed ſi vtriuſque legis crimina obiecta ſint, mitior lex erit ſequenda.

Et quamuis in eo caſu iudex arbitrium habeat ad eligendam mitiorem pęnam, non poterit tamen eam mitigare, ſed iuxta ipſam legem, pœnam prædictam imponere, & ſi expreſſe non imponat, ſed ſolum declaret reum contra legem deliquiſſe in pœnam eius videtur condemnare, vt eſt *tex. in l. 1. ff. ad Turpillia.* ibi. Si autem pronunciauerit calumniatus es, condemnauit eũ, & quamuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen legis poteſtas aduerſus eum exercebitur. Nam vt Papinianus reſpondit, facti quidem quæſtio in arbitrio iudicantis eſt; pœnę vero perſequutio, non eius voluntati mandatur; ſed legis authoritati reſeruatur.

Quando vero a lege non fuerit impoſita pœna, tunc arbitrio iudicis relinquitur, vt inquit *Apoſtill. ad* l. 1. *ff. de effractor.* ſic. Nota & tene menti iſtum tex. dicit hic *Bart.* quod quando pœna non eſt limitata in iure remanet imponenda officio iudicis per tex. ibi. Idcirco cauſa cognita liberum erit arbitrium ſtatuendi ei, qui cognoſcit, & facit *l. Hodie ff. de pæn. & cap. De cauſis de offic. delega. & gloſ. Verbo puniendus in cap. 1. de reſt. ſpol.* ibi pœna arbitraria, ex quo non ſtatuitur hic certa pœna, & vbi eſt pœna in arbitrio iudicis poteſt ſuum arbitriũ extendere vſq; ad mortem, quod eſt verum attenta facti qualitate vt dicit *glo. verbo attenta facti qualitate in addit. in §. In ſumma de iniur in Inſt.*

Aeſtimabit autem iudex omnino in prędictis cauſis, vt in cęteris ex perſonarum conditione, & rerum qualitate diligenter pęnam; nequid durius, aut remiſsius conſtituat, quam cauſa poſtulabit, vt dicit *l. Pedius 4. ad fin ff. de incend. ruin & ibidem gloſ. Verbo conditione,* ſic. Conditionem perſonę inſpici, vt plus minor, quam maior puniatur ex eodem delicto, *& in l. Sacrilegij 6. ff. ad l. Iul. peculat.* ibi debebit procon-

ſul

ſul pro ęqualitate perſonę proque rei conditione, & temporis, & ætatis, & ſexus, vel ſeuerius, vel clementius ſtatuere, & iſta perſonę qualitatis attenditur de tempore commiſſi *delicti iuxta l. 1. ff. de pæn.* ibi ſi eo tempore eſſet ſententiam paſſus, cum deliquiſſet, & licet *gloſa Verbo trium librarum in l. Properandum inferat ex tex. in §. ſin* autem vtraque *C. de iudic.* ita. Maiori ergo pæna maiores afficiuntur: tamen *gloſa* 1. ibidem intelligit, quando agitur de pæna pecuniaria, ſed quando agitur de pæna corporali totum eſſe e contra, vt dictum eſt *in dict. l. Pedius coniuncta gloſa verbo compelli in cap. ſane* 11. *de offic. de legat.* ibi. & eſt notabile, quod detertur maioribus in pænis inferendis propter dignitatem, ſecundum ætatem etiam imponendæ ſunt pænæ, aut mitiores, vt dicis verbo *ætas*.

Et ſi iudex fuerit in dubio, quam pænam infliget, mitiorem eliget, vt *per tex. in l. Interpretatione ff. de pæn. ait gloſ. verbo non erit in l. ſi furti §. vlt. ff. de ijs, qui not. infam.* ibi. Quia in dubijs pænæ potius moliendę ſunt, quam exaſperandæ. Et aliquando in totum remittet ſi viderit errore magis, quam malitia reum incurriſſe, *vt in l. Quod adbibitus C. ad l. Cornel. de Sicar.* ibi. Pænam *l. Cornel.* tibi remitto, in quam credo te magis errore, quam malitia incidiſſe, in hoc tamen non erit facilis, cum non remitti pænam facile, publice interſit, ne ad maleficia temere quiſquam proſiliat, *vt in l. ſi operis* 14. *C. de pæn.* cum alijs ſupra adductis, licet alias dicat *gloſ. Verbo ſpecialis in capitul.* 3. *de offici. legat.* Quod iudex ratione amicitiæ poteſt remittere pænam, licet pretio non poſſet eam remittere.

Generaliter autem in prædictis terminis mihi videtur obſeruandum, quod tradit *gloſ. vlt. per tex.* ibi ſemper in humaniorem partem declinando ſecundum, quod perſonas, & cauſas loca, & tempora eſſe videris *de tranſact.* dicens ſic. In omnibus pænis inferendis conſiderantur iſta quatuor Perſona primo conſideranda eſt, quæ ſit, quia aliter proceditur, cum maioribus, quam cum minoribus &c. cauſa etiam conſideranda eſt &c. locus conſideratur in iudicijs, & tempus conſideratur etiam, quia eſt tempus tacendi, & tempus loquendi &c. vnde verſus.

Cauſa, locus, tempus, perſonaque perſpiciatur.
In pænis dandis, vt eas iudex moderetur.

Et quando aſſueſcit delictum pæna augeatur, dicit *gloſ. Verbo exempto per text. ibi in l. vlt. C de comment. lib.* 12.

Augebitur etiam contra maiores, & in honoribus poſitos iuxta text. notabilem *in l. Presbyteri* 8. C *de epiſcop. & cler.* ibi. Multo magis enim pæna digni sũt, quibus, quam plurimum honoris per noſtram iuſsionem delatum eſt, ſi in occulto inueniatur crimen.

Pæna maior eſt verſari inter homines, & ab eis ſolatium non ſentire, *vt in l. 3. C. de apoſtat.* ibi. Quos etiam præceperemus procul abijci, ac longius mandari, niſi viſum fuiſſet pænæ maioris verſari inter homines, & hominum carere ſuffragijs, & ab ea deduxit *gloſ. verbo grauius in cap. Admonere* 32. *quæſtion.* 2. ibi viſum enim fuit maioris pænę conuerſari inter homines, & hominum carere ſuffragijs, quam procul ab hominibus ſolatium hominum non ſentire, idẽ fere per eadem verba *gloſ. verbo non minorem in Authen. Null. credent agricol. coll.* 4.

Si noxa ſarciri iubetur pecunia minus idoneus ſit hoc eſt reus non habeat in bonis, leuius caſtigatur, ita diſponitur *in l. Qui ædes 9. ff. de incend. vbi gloſ. Verbo leuius*, ſic ſuppletur corpore, quod pecunia deeſt, & licet text dicat leuius caſtigatur, non intelligas, quod leuior ſit pęna corporalis pecuniaria; ſed quod caſtigatio illa corporalis ſit leuis, ſeu leuior reſpectu alterius pænæ corporalis.

Prima illa, & maxima peccantium eſt pæna, peccaſſe. Nec vllum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet impunitum eſt, quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt, dixit *Senec. in Epiſt. 98.* Nam praua malorum acta, pæna condignos faciunt: vt alias dicis Verbo *malū* Quibus omnibus pænis ipſi mali ſe ſubdunt iuxta *l. Imperatores 34. ff de iur fiſc.* ibi Ipſe te huic pænæ ſubdidiſti.

In delicto æquali proximas ei imminere pænas iuſtum eſſe putamus, ait Imperator *in Authent. vt fratr. filij in fin. collat. 9.*

Pæna de ſui natura perpetua eſt, ex quo tēpus non adijcitur, inquit *gloſ. verbo pænam in Clem. 1. de reb. Eccleſ.* Damnati autem ad tempus in exilium computāt illud tempus, quo fuerunt in carcere detenti poſt condemnationem, vt dictū eſt *ſup. verbo carcer.* Pæna exilij perpetui minor eſt, ipſo peccato notauit *gl. verbo minor*, ſic dicens. Nota grauius eſſe peccare, quam ab inuito grauiſsimam pænam pati *per tex. in l. vlt. C. de ſpectac lib. 11.* ibi. Sed præſcripti pænæ manc pentur exilij, metallis addicendi publicis, quæ pæna minor eſt, quam ſi præcepto lenonis cogatur quiſpiam coitionis ſordes ferre, quas nolit.

Pæna damnati non debet in eius facie, ſeu fronte ſignari, ſic ſummat *Bald. l. ſi quis 17. C. de pæn.* cuius verba ſunt, minime in eius facie ſcribatur &c. quo facies, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis eſt cæleſtis, figurata minime maculetur.

Licet olim pęna damnationis in metallum in perpetuum, vel ad mortem ſeruus pænæ efficeretur reus: hodie nemo bene natus à principio ex ſupplicio fit ſeruus, vt inquit *Auth. ſed hodie C. de donat. inter & licet ibi gloſ verbo ex ſupplicio* teneat, quod in pæna mortis non intelligatur Salicet, tamen ibidem in *Apoſt.* ſimpliciter intelligit dictum tex.

Licet pæna ad hæredem non tranſeat: attamen quod turpiter, vel ſcelere quæſitum eſt (vt reſcriptum eſt) ad compendium hæredis non debet pertinere, ita inquit *l.* quod dicimus 16. *§. vlt. ff. quod cert. loc.* Nec filijs ob demerita parentum debet pæna imponi, dicis verbo filius, niſi expreſſe ob immanitatem criminis imponatur a lege, & ſi in deſcendentes vſque ad ſecundam generationem extendat, de maſculina tantum intelligi debet, *vt in Clem 1. de pæn* diſponitur & ibi *gloſ. verbo maſculinam*, dicit quod maſculina intelligebatur, licet non fuiſſet appoſitū *ex tex. in cap vbicunque eod. tit. de pæn. lib. 6.*

In pænalibus non fit extentio de ſimilbus ad ſimilia, quando pænæ imponuntur habito reſpectu ad priuilegium alicuius perſonæ etiam ſi ipſi caſus eſſent ſeparati, vt notat, & probat *gloſ. verbo in iudicium in addit. §. ex maleficijs de act. in Inſtit.*

Nec pæna tempore determinata contra ſententiæ fidem vlterius porrigitur, ait *l. Imperator ff. de poſtulan.*

Eadem pæna afficitur, & is, qui cum prohibere tale quid poſſet non prohibuit, ſic inquit *l. lege Cornelia 9 ff. ad l. Corn. de falſ.* & in eodem loco pæna quis afficitur quo maleficia perpetrauit, vt ſupra verbo. Latro.

Illi datur pænæ petitio, qui in eam non incidit, ita dicit *gloſ. Verbo ſeruauerint in l. ſi quis maior 41. C. de tranſact.*

Nec in petitione pænarum auxilium proditum

Digitized by Google

ditum eſt, vt inquit, & probat *gloſ. verbo ſuſtulerit in l. ſepulchri 6.ff. de ſepul. viola.*

Neq; immunitatem pœna tribuere debet. Ergo & ſi honoribus quis in pœnam fuerit prohibitus: poterit dici, niſi honores iſti habuerint miſtam muneris grauē impenſam, infamiā illi ad hoc non profuturam, ita diſponit *l. Releigatorū 7.§.vlt.ff.de interdict & in l.ſeq.* tie.Sed honore quidem illum arceri puto, cæterum impendia debere præſtare; idem *gloſ.Verbo alijs reſpondere in extrauag. vnic. de pœn. & in l.3. §. 1.verbo lege ff. de legit. tut. & in l. ſi quis ſolidum 72. verbo legi ff. de hered. inſt. & gloſ. verbo ad gratiam in cap.2.de tranſlat.epiſc.* ibi. Pœna enim non debet tribuere immunitatem &c. nec e conuerſo gratia debet trahi ad pœnam. Nec quod deceſsione ſubſequitur, & ſtatutum fuit ad pœnam, trahi debet ad gratiam, inquit dictum *cap.2.verſ.* ſed neque illud. Nec pœna hæredis cui ablata eſt hæreditas, eo quod non vendicauit necem defuncti, præmium eſſe debet ſubſtituto eius, ſed applicanda fiſco, vt diſponit *l. ſi ſequens gradus 15.ff. ad Sylan.*

Nec etiam debet, quis pœnam, & præmiū ex eodem facto habere, vt probat *gloſ. in l. ſi cui verbo Cum crimen ff. ex quib. cau maior. idem gloſ. in l. ſiue 23. ff. de negot. geſt.* prout nec pœnam pati debet, vnde videtur præmium meruiſſe iuxta *cap.2. de fideiuſſor. vbi gloſ.* ſic ſimiliter econuerſo non debet præmium conſequi vnde pęnam meretur.

Iudex qui habet purgare culpam,& illā in bonum pęnæ commutare,turpe lucrum a poſſeſſore extorquebit, & dabit pauperibus, vt dicit *gloſ. Verbo largiatur per tex. ibi in extrau. 1. de ſent. ex com. int. com.*

Non meretur, quis pœnam ex eo, quod inuitus patitur, vt dicit *cap. Ad eius inmed.5. diſt.*ibi. & pro hoc, quod iniuſta patitur, iniuſtum eſt,vt Eccleſię ingreſſu priuetur.

De alijs pœnis conuentionalibus nunc breuiter aliqua notemus. *& in l.In executione 85 § Item ſi ita ff. de verb. ſic* inquit Iuriſconſ.Si fundus Titianus datus non erit, dari centum: niſi totus detur pœna committitur, *vbi gloſ. verbo prodeſt* ſic. Nam hoc caſu committitur pœna in ſolidum, & tamen in ea computandum eſt pretium ſolutæ partis *& gl. pen. in l. ex contractu 49. alias in l.Lucius 48. ff. de act. empt.* ibi. Item nota hic pœnam committi totam, & tamen pro parte erat ſatiſfactum.Quod autem pœna in ſtipulatione deducta committatur abſque interpellatione, dictum eſt verbo *Debitor.*

Ad hoc, vt poſsit pœna exigi, debet eſſe moderata,vel a leg. determinata iuxta *l.vnic. C. de ſent. quæ pro eo* ibi. Cum ſciamus eſſe naturæ congruum eos tantum modo pœnas exigi,quæ vel competenti moderamine proferuntur, vel a legibus certo fine concluſæ ſtatuuntur, & iuxta hunc tex. intelligi debet,quod dicit *gloſ. verbo pœna in extrauag. 1. de cenſ. int.com.*ibi. Quia nec conuentionalis in foro Eccleſiaſtico exigi debet; alias modeſtiæ pontificalis obliuiſcentur, qui in honeſtis quæſtibus anhelando deſiderant cum aliena iactura ditari, vbi affert eadem verba *d. l. vnic.* & ita declarauit *gloſ. vlt. in cap. Dilecti 4. de arbitr.* dicens. Sic etiam viri religioſi poſſunt petere pœnam conuentionalem &c. & ibi Dic quod pœnam a lege permiſſam petere poſſunt &c. niſi auaritiæ cauſa extorqueant &c. vel melius dicas, quod ſi pœna apponitur loco intereſſe, ſecundum hoc petere poſſunt pœnam, quanti ſua intereſt &c. ſed ſi pœna apponitur loco contumaciæ, tunc poteſt peti pœna, & res &c, ſi autem apponitur in fraudem vſurarum peti non poteſt.

Ius iurandum rei illicitæ non eſſe ſeruandum

dum vulgare eſt, & dicitur *in Authent. Quod eis C. de nupt.* vbi ſic additur. Et pæna periurij ſi qua eſt in eum conuertenda eſt, qui exegit.

Reſciſo forte pacto pæna ex ſtipulatu peti poteſt, ita dicit *l. Pacto* 15. *ff. de tranſact.* Si vero creditor accipiat pecuniam etiam remiſiſſe pænam, videtur, vt inquit *l. vlt. ff. quod cert. loc.*

Poteſt creſcere pæna per inficiationem, vbi nihil debetur, inquit *gloſ. verbo facta ſolutio in Auth. Contra qui propriã C. non num pecun.*

Si pæna promittitur pacto nudo non poteſt exigi niſi interſit, ita ſummat *Bart. l. ſeruus* 7. *ff. de ſeru. export.* vbi in fine Papinian. ſic ait: enim vero pænæ non irrogatæ indignatio, ſolam duritiam continet.

Et ſunt quidem hæ pænæ inciuiles inuitũ hominem iubere facere, quod facere non poteſt, dicit *l. Moris eſt* 9. *ff. de pan.*

Eligendi facultatem nõ eſſe pæna peremptam, ait *l. Cum pater* 79. *§. hæreditatem ff. de legat.* 1.

Pęnam non poſſe peti ſi per creditorem ſteriſſet, quominus eam intra tempus præſtitutum accipiat, inquit *l. pen. ff. de naut. fanor. & ibidem gloſ. vlt.* ſic. Nota ergo, quod ſola oblatio impedit, quod pæna committatur, vel maior vſura currere incipiat, ſed ſi iam cucurrit, non ſufficit oblatio.

Pæna dupli impoſita illi, qui in potentiorem, litem transfert, parti, & non fiſco applicatur, vt dictum eſt verbo Aduerſarius.

Non defendentis, quæ pæna ſit. Videas Verbo *Defendere*.

Poeta.

NVlla immunitatis prærogatiua iuuatur, inquit Imperator *l.* 3. *C. de profeſſor. & med.* & in ſpecie tutelæ *in §. Roma de excuſat. tut. in Inſt.* ſed quare? Nam ſi iuris profeſſores, & cæteri, qui in dicto tit. de profeſſor. numerantur immunes ſunt, etiam poetæ eadem prærogatiua frui debebant, maxime quia eorum authoritas maxima eſt, & allegari poteſt ad deciſionem cauſarum, *vt in l. In tantum* 6. *in fin.* ibi. ſicut teſtis in ea re eſt Virgilius *ff. de re. diu. & in l. vlt. vbi gloſ ex Lucan.* affert verſum fraterno primi maduerunt ſanguine muri. & tradit *Iaſ in l.* 1. *num.* 31. *ff. ſi cert. pet. Felin. in c. Qualiter & quando il* 2. *not.* 1. *de accuſat* ſed hoc argumentum non procedit, cum talis poetarum authoritas reprobata fuerit *ab Impp. in l. ſed diui fratres reſcripſerunt ff. eod. tit. de rer. diu.* erit ne cauſa, quia omnes poetę ſunt pauperes? forſan, & tunc bene conſonat illa ratio, alias poſita *in l. Reddatur in fin. C. eod. tit. de profeſſ.* ibi. Turpe enim eſt, vt patriæ functiones ferre non poſsit, qui etiam fortunæ vim ſe ferre profitetur. Non enim poteſt dari fortunæ vis maior, quam poetarum egeſtas inſeparabilis conſors, ſed quicquid ſit reſpectu iuris profeſſorum, medicorum, & ſimilium acquieſco. Verum non poſſum non egre ferre, quod *in l. Archiatros* 8. *C. de metat. lib.* 12. ſint immunes ab hoſpitalitatis moleſtia pictores, & poetæ non, cum alias pari paſſu ambulent pictores, atque poetæ. Quod ſane per quam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt.

Pænitentia.

DVplex eſt, aut enim eſt Dei pænitentia, aut hominis. De prima *Concil. Toletan.* ſic ait 22. *quæſt.* 4. In commutabilis Deus idemq; ſemper exiſtens Deique ſumma natura, ſæpe ſua in ſacris litteris legitur mutaſſe promiſſa, & pro miſericordia temperaſſe ſententiam. Vnde licet ſit impaſsibilis atque incõmuta-

Digitized by Google

mutabilis: crebro tamen eius, & iuramenta leguntur, & pœnitentia, quæ ſaeris extant miſterijs ad operta: Iurare namque Dei eſt a ſe ipſo ordinata nullatenus conuellere, pænitere vero, eadem ordinata cum voluerit immutare, ſic enim *per Hierimiam* dicit Repente loquar aduerſum gentem, & aduerſum regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud, ſi pœnitentiam egerit gens illa a malo ſuo: agam & ego pœnitentiam a malo, quod cogitaui, vt facerem eis.

Et *in capit. ſeq. loquens Aug.* de pœnitentia hominis, ſic ait. Magnæ ſapientiæ eſt reuocare hominem, quod male loquutus eſt. Hæc autem, aut eſt ſacramentalis, aut qua homo pænitet ſe de aliquo actu, vel dicto, tam in iudicio, quam extra, tam in delicto, quam in contractu, vel quaſi Sacramentalis pœnitentia, ſecundum *Auguſtin. ad Macedonian. relatum in cap. Quamuis caute de pænit. diſt.* 3. eſt vindicta ſemper puniens in ſe, quod dolet commiſiſſe, & ibidem paulo ſupra dicit. Pęnitentia alia eſt incipientium, alia proficientiũ alia perfectorum, vbi etiam inuenies, qualis earum quęlibet ſit, & intelligatur. Ex *Ambroſio autem relato in capit.* 2. *ead. diſt.* Pęnitentia eſt, & mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere, & dictam eſſe, quaſi pęnam ſemper tenere de commiſsis deducitur *ex capit. Reperiuntur ead. diſt.* 3. ibi. Verum prętериti ſemper nos debet pęnitere peccati. Secunda poſt naufragium tabula dicitur pœnitentia, qua culpam ſimpliciter confitemur, *vt ex Hieronym. refertur in cap. Secunda de pænitent. diſt.* 1. *c.* Prima namque tabula eſt baptiſmus, vbi purgatur vetus homo, & induitur nouus 26. *diſtinct. & deinde* ſecunda vero tabula eſt pœnitẽtia, qua poſt baptiſmum reſurgimus. Poſt baptiſmum enim lapſi per pœnitẽtiam reuocari valent, ſed non per baptiſmum. Prima tabula eſt nauis, ſecunda tabula eſt ſcapha, qua in naufragio periculum vitatur, vt *ibidem dicit gloſ.* 1.

Iterum duplex eſt pęnitentia altera ſolemnis ſiue publica dicitur, vt *in capit. ſi quis poſt verſ.* Poteſt & aliter intelligi, eſt quædam pænitentia, quæ ſolemnis appellatur, & in *in capit. In capite* ibi. Omnes pænitentes, qui publicam ſuſcipiunt, aut ſuſceperunt pænitentiam 50. *diſt.* Altera priuata de qua dicitur, quod Medicinæ miſericordiæ tollit peccata magna habemus multa ſubſidia, quibus peccata noſtra redidimus, pecuniam habes, redime peccatum tuum: non venalis eſt Dominus, ſed tu ipſe venalis es, redime te operibus tuis, redime te pecunia tua, vilis eſt pecunia, ſed pretioſa eſt miſericordia, vt per *Ambroſ. relatum in cap. Medicina de pænitent. diſt.* 1. quod quidem intelligitur, quo ad partem ſatisfactoriam ad quam præcedere debet dolor de commiſsis, vt ſupra, & verbo confeſsio.

Hæc propter pronitatem, & facilitatem hominum ad peccandum ſummè neceſſaria eſt, vt dicitur *in cap. Alma mater de ſent. excom. lib. 6. vbi gloſ. verbo ad peccandum,* ait. Quia proclinis eſt curſus ad voluptatem, & natura imitatrix vitiorum, & ob id ſæpiſsime vere pænitenti venia repromittitur, vt per *Auguſtin. in cap. In tantum ad fin. de pænit. diſt.* 3. *& in cap. ſeq.* inuenies, quæ ſit vera, & quæ falſa pœnitentia. Vide *Imperator in l. Manichaos C. de hæret.* ait. Delicti enim veniam pænitentibus damus.

Tam in ſolemni, quam priuata pœnitentia quoad partem ſatisfactoriam imponi debet, iuxta *tex.* 26. *quaſt.* 7. Tempora pœnitudinis, inquit, habita moderatione conſtituenda ſunt tuo iudicio prout conuerſorum animos perſpexeris eſſe deuotos, pariter etiam habentes ętatis ſenilis intuitum, & periculorum quoq; quo-

quorumcunque, aut ægritudinum reſpicientes neceſsitates, vbi notat *gloſa verbo iudicio* dicens ex hoc patet, quod omnes pænitentiæ ſunt arbitrariæ. Vnde Epiſcopus poteſt diminuere pænitentiam, quam indixit Papa, & probat *ex cap. Latorem 33. quaſt. 2. ad fin.* ibi. tamen ſi illius conuerſionem, & lachrymarum fontem in omnibus videris floridis actionibus, & optimis operibus pullulare: humanius circa eum ſollicitudo peruigil appareat mitiſq; in omnibus demonſtretur, idem probatur *ex cap. Accedens 50. diſt.* ibi ſi autem eum talem pænitentiam agere fraternitas veſtra cognouerit &c.& addit *præd. gl.* ad comprobationem, ſicut procurator ex cauſa poteſt mandare contrarium illius, quod mandauit Dominus, vt in *l. ſi hominem 30. ff. manda.*

Omni pænitenti prohibetur thorus, gladius, & equitatura, durantibus pænitentiæ diebus, vt notauit *gloſ. verbo gladio in capit. 2. per tex.* ibi. de homic. vbi alia iura.

Durior pænitentia propter ſcandalum eſt imponenda iuxta *cap. vnic. de vot. lib. 6.* ibi tanto propter plurium ſcandalum & exemplum, durior pænitentia tranſgreſſoribus debeatur.

Licet culpa per pænitentiam tollatur, infamia tamen non aboletur, ita dicit, *gloſa in capitul. Niſi cum 10. de renunciat.*

Pænitenti vtilius eſt diſpendia pati, quam periculis negotiationis adſtringi: quia difficile eſt inter ementis vendentiſque commertium nō interuenire peccatum ſic Leo Papa *in capit. Qualitas de panit. diſt. 5.*

Si quis poſitus in vltima neceſsitate ſuæ ægritudinis voluerit accipere pænitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit, fateor vobis non illi negamus, quod petit, ſed non præſumitur, quod bene hinc exit: ſi ſecurus hinc exierit, ego neſcio: pænitentiam dare poſſumus, nunquid dico damnabitur? ſed non dico liberabitur. Vis ergo a dubio liberari? Vis quod eſt incertum euadere? age pænitentiam, dum ſanus es, ſi ſic agis dico tibi, quod ſecurus es: quia pænitentiam egiſti eo tempore, quo peccare potuiſti: Si autem vis agere pænitentiam, quando iam peccare non potes peccata te dimiſerunt, non tu illa, ſic *Auguſtin. in cap. 2. de pænit. diſt. 7.* & per totas illas ſeptem diſt. habes famoſos tex. in hac materia, quos videas, nec enim omnes poſſumus hic transferibere.

Conſuetudinem dare iuriſdictionem etiā in foro pænitentiali, dicit *gloſ. Verbo a iure prope fin. in extrauag. 2. de ſepultur. int. com.*

In delictis pænitentiam non proficere in foro fori certum eſt *ex l. Qui ea mente 67. ff. de furt.* ibi. Nemo enim a tali peccato penitentia ſua nocens eſſe deſijt. In contractibus autem, quando pænitentia proficere poſsit, ponit ibidem *gl. Verbo deſijt*, & nos aliquos, prout infra, ponimus caſus.

Dum contractus nominatus non eſt perfectus pænitentiæ locum eſſe non dubitatur *ex l. ſi pecuniam 5. §. 1. verſ. Item ſi quis ff. de condict. cau. da.* ibi. Deinde pænitent, ſi quidem, non dum emptus ſit, pænitentia dabit conditionem, ſi hoc ei manifeſtum fecerit, &c. Si vero iam emptus ſit, pœnitentia non facit iniuriam.

In contractibus vero innominatis pœnitentiæ ſemper locus eſt re integra, hoc eſt dum non ex vtraq; parte perficitur, iuxta *gloſ. magiſtram in d. l. Si pecuniam Verbo* ſed cum liceat pænitere ita dicentem. Caue tamen, quia re integra tantum pœnitere poſſum, non poſtea, quam feceris, vel facere incohaueris &c. & idem dico in do, vt des, & do vt facias, & in permutatione, & eſt forte ratio, vt habeat locum pœnitentia in prædictis: quia ſicut debiles ſunt illi con-

contractus in contrahenda obligatione ita & in ea retinenda. In contractibus autem nominatis non licet pœnitere, *vt C. de act. & oblig. l. ſicut ab initio:* præterquam in tribus caſibus in mandato, *vt Inſt. de manda §. recte.* In ſocietate, *vt infr. pro ſoc. l. & ſi ſocius § fin.* Item in depoſito, *vt infr. depoſ. l. 1. §. pen. & gloſ. Verbo ſi pœnitentia in l. ſi quis* 27. *§. 1. ff. mandat.* ibi. Pœnitentia, quæ locum habet in huiuſmodi contractu innominato, vt hic, *& infr. eod. l. ſi hominem &c.* non autem innominatis, vt hic &c.

In iudicio licet pœnitere ante litem conteſtatam, vt notat *gloſ. vlt per text. ibi in l. Is qui ſe ff. de retuendic.* dicens, & ſic. Nota ante litem conteſtatam licere pœnitere, non poſt, vt hic, *& l. Non id circo* 12. *C. de contrahend. empt.* ibi. Nec enim (licet in continenti) facta pœnitentiæ conteſtatio, conſenſu finita reſcindit.

Celſus itaque ſcribit licere reſpondēti pœnitere, ſi nulla captio ex eius pœnitentia ſit actoris, ita inquit *l. De ætate* 11. *§. vlt. ff. de interrogat. act. vbi gloſ.* ponit quando poſſit, & quando non; eam videas.

Iuſtum eſt (vt poſtquam ad oppoſitionem eandem procedit) nequeat in præiudicium eius, contra quem oppoſuit, vlterius pœnitere, ait *cap. Ab eo* 31. *in fin. de elect. in 6.*

Nota argumentum, quod teſtis ſit admittendus, licet prius fuerit infamis, ſi accepit pœnitentiam, quod quidam concedunt; ſed *Ioan. contra arg. de rem. &c.* & pœnitentia quoad Deum, non quoad mundum, vel ſolum principē valeat ſibi data, ſic dicit *gl. verb. omni macula in l. Imperialis* 23. *C. de nupt.*

Appellans poteſt pœnitere ex ratione *l. ſi quis* 28. *C. de appellat.* ibi. Ne iuſtæ pœnitudinis humanitas amputetur, idem per eadem verba *gloſ. verbo perdet in cap. Item qui dominum, quæ fuit prima cau. benef. amittend. Sed gloſ. verbo commutandi in d. l. ſi quis ita ait.* Aduertas quod iſte appellans poteſt pœnitere: in quantum iſta appellatio facit pro aduerſario, iſta pœnitentia non admittitur.

Pœnitudinis rubore non cōſueuit pro fundi, quod conſilij moderatione proficitur, vt dicis verbo conſilium.

De pœnitentia teſtatoris habes infra verbo teſtator.

Poſſe.

Aliquis dicitur aliquid poſſe quinq; modis, qui his verſibus continentur.

> *Poſſe quidem rebus dant ius, natura poteſtas.*
> *Officium, meritum, ſextum diuina voluntas.*

De potentia iuris eſt *text. in capit. Faciat homo* pro temporali ſalute hominum, quod poteſt 22. *quæſt.* 2. *& in cap. Agathoſa* 27. *quæſt.* 2. *in fin* ibi. Non poteſt ex parte conuerti, & ex parte manere in ſeculo, de hac dicit *gloſ. Verbo potuerit in cap. Niſi cum* 10. *de renunc.* illud dicimur poſſe, quod de iure poſſumus, *& in cap. Quamuis* 8. *de offic. ordin. lib* 6. *verbo continuatis* ibi. & illud dicimur poſſe, quod de iure poſſumus.

De potentia naturæ loquitur *cap. Puberes* 3. *in fin.* ibi pubertatem oſtendit, & generare iam poteſt de *deſponſat. impub.* De officij poteſtate *cap.* 1. *de conſang. & affin. ſic ait in fin* Per iudices diſcretos, qui poteſtatem habeant iudicandi, & 21. *diſt. cap* 1. *§. Inter eos verſ. Petrum* vero quaſi in ſummum ſacerdotem elegit, dum ei præ omnibus claues regni cælorum tribuit, *& in cap. Inferior* ibi. Quia quem non poteſt abſoluere, nec poteſt iudicio inferior potiorem ligare.

ead. diſt. & in cap. Cum *inferior de maior. & obed.* De potentia meriti agitur 3. *quæſt.* 7. *cap.* 1 *cum ſeq.* Denique de potentia diuinæ voluntatis, dicitur *in cap. Principium* §. *Charitas de pænit. diſt.* 2. ibi. Poſſe autem peccare (vt Auguſt. ait) non eſt aliquid poſſe imo aliquid non poſſe. Vnde ille ſolus vocatur ōnipotens, qui hoc non poteſt, quia omnia poteſt, quæ poſſe eſt aliquid poſſe, vt ſup. notaſti verbo *peccatum*.

Omnia ſupradicta non ex meo deduxi marte, ſed ex *gloſ. Verbo impotentia in cap. Sciſcitatus* 13. *de reſcript.* (prout omnia a me dicta, quæ in toto Apolectate continentur, cum iura allegata perlegerim) & ſi dixero tibi, quod non remanſit in vtroque iure verbum vllum a me præteritum, non mentiar, Dicit itaque prædicta *gloſ. fin.* Quod potentia, ſeu poſſe ad duo tantum extenditur; ſcilicet facti, & iuris. Et tex. a contrario de impotentia loquens, ſic ait. Nos vero ita ſentimus, quod tam de iure, quam de facto illa impotentia cenſeatur. De iure ſi aliquem illorum ſeruum, vel infamem aut alio legitimo impedimento detentum eſſe conſtiterit. De facto ſi conſtiterit eum caſu mortis occumbere, aut ineuitabilis neceſsitatis articulo impediri quominus valeat intereſſe.

Notabis tamen, quod licet quis de præſenti nequeat facere ſi dolo fecit antea quo minus poſſet, hoc quoque facere poſſe videbitur, vt prædictis verbis, inquit *l. verum* 64. §. *Tempus ff pro ſoc. & addit* ſic, ſi tamen non dolo, ſed ſua culpa, vt facere poſsit, deſijt: dicendum eſt condemnari eum non debere, & in hoc vltimo eſt ſingularis tex. iſte. Nam cum verbum, poteſt, ſit extenſiuum ad futurum licet ſit præſentis temporis, vt inquit *gloſ. Verbo. Quandoque in l. ſi ita* 53. *ff. de legat.* 1. cum alijs per *Apoſtill.* ibidem, videbatur dicendum, quod etiam intelligeretur poſſe, qui culpa ſua deſijt poſſe, & ſic condemnari debebat, ſed inquit gloſ. verbo poteſt *in l. Quod Seruius ff. de cond. cau. dat.* Quod nos non extendimus ad futurum, ſed ſecundum præſens iudicamus.

Poſſe aliquando ſignificat poſsibile fuit, ſeu eſt, vt per *gloſ. Verbo Alio teſtamento in l.* 1. *ff. de iniuſt. rupt.* ibi, Item, quod dicit. potuit, id eſt poſsibile fuit, & ſic ſignificat hic naturalem poſsibilitatem, ſic *in l. Cum in ſecundo* 16. *cod. tit.* ibi ſi tamen conditio exiſtere potuerit &c. Quandoq; autem ſignificat potentiam hominis, *vt ſup. in d. l quod Seruius*, & quandoq; iuris, vt dictum eſt, addo tex. optimum *in l. filius qui* 15. *de condit. inſt.* ibi. Nam quæ facta lædunt pietatem exiſtimationem verecundiam noſtram, & vt generaliter dixerim, quæ contra bonos mores fiunt: nec facere nos poſſe credendum eſt. Vnde dicit *gloſ. verbo non licet in l. vulgo ff de ſtat. hom.* Poſſe non intelligitur, qui non honeſte poteſt, & apud *Caſsiodor.* inquit Theodoric. Cum omnia poſsimus ſola nobis credimus licere laudanda.

Non videtur etiam poſſe, qui commode non poteſt, vt dicit, & probat *gloſ. verbo pro ſocio in l.* 1. §. 1, *C. de annal. except* & a contrario hoc poſſe facere, quis dicitur, qui commode poteſt, vt per *gl. verbo poſſit in l.* 2. *C. quod cum eo, & gl. vlt. in cap. ſi vere* 34. *de ſent excom.* ibi. quia id dicimur poſſe, quod ſine incommodo poſſumus, & probat *l. Nepos Proculo* 125. *in fin.* ibi. Cum commodum erit, hoc eſt cum ſine incommodo meo potero *ff. de verb. ſig* vbi *Apoſtill.* ſic. Nota, quod illud dicimur poſſe, quod commode conuenienter poſſumus &c. conuenienter, intellige ſalua mea dignitate, vt ibidem dicit *gloſ. verbo Alieno, & idem tex.* ibi. Cum ſalua mea dignitate potero.

Notanter dic, quod poſſe non dicetur, qui facit per beneficium reſtitutionis, ſeu per aliud remedium extraordinarium, vt ex *Cardinal. in Clem.* 1. *quæſt.* 24. *de cauſ.*

cauſ. poſſeſs. refert. Apoſtill. ad gloſ. verbo poteſt in l. Quandiu 68. ff. acquir. hæred.

Licet regulariter fit quod quis per ſe non poteſt, nec per alium poterit, vt *in l. quæritur 38. ff. de bon libert.* ibi. Ne qui ſuo nomine a bonorum poſſeſsione ſubmouentur per alios eam cōſequantur: tamen in multis poteſt quis per alium, quod non poteſt per ſe, vt ecce ratione indiuiduitatis in re communi cum minore, maior quod per ſe non poteſt, poterit per minorem, notauit *gloſ. vlt. in l. ſi communem ff. quemadmod. ſer. amitt. per tex.* ibi. Tamen propter pupillum, & ego retineo, quia indiuiduum eſt.

Item bona fides, quæ in contractibus requiritur facit, vt quod ego non poſſum, poſsim, vt alius iuxta *ſumarium Bart. in l. ſi mandato 59. §. 1. ff. mandat.* Conſequitur ergo per alium quod per ſe non poteſt, dicit, & probat *gloſſ. verbo nocebit in l. Cum autem 23. ff. de donat. inter.* ibi. Quædam tamen poſſumus per alios, quæ per nos non: & deducitur *ex l. liberis 7. verſ. ſi duo, ff. de liberal. cau.* ibi. euenit igitur, vt ei profit, qui eum comparauit ſciens, quod alius ignorauit, *vbi gl. verb. ignorans* dicit. Nota quod innocens nocentem excuſat. Notat etiam *gloſ. verb. accomod. in l. vol. C. de pact.* Quod, qui nō poteſt facere, ſcilicet paciſci, alij tamen cōſentit; & addit. e contra quādoq; poteſt per ſe quod non poteſt per alium.

Et poſſe, & velle ad quemcunq; actum requiri, ſatis clarum eſt, & deducitur ex tex. *in cap. Cum ſuper 22. de offic. delegat.* ibi. Cum noluerit, quod potuerit, & quod voluerit adimplere nequiuerit, vbi notat *gloſ. verbo noluerit* dicens, quod velle, & poſse contraria ſunt.

Poſseſsio.

Licet interdum proprietatem quoq; verbum poſseſsionis ſignificet; ſicut in eo, qui poſseſsiones ſuas legaſset reſponſum eſt, vt inquit *Paul. in l. Interdum 78. ff. de verb. ſig. & in l. Locorum 11. C. de omn. agr. deſert. lib. 11.* ibi. Proprietas poſseſsionis intemerata permaneat tradit *Bart. in l. Cum antiquitas C. de vſufru. & alij.* Tamen hic quæ apponenda, & notanda putauimus, intelligimus tantū de poſseſsione quatenus a proprietate differt & nihil commune habet cum proprietate, iuxta *l. Naturaliter 12. §. nihil commune ff. de acquirend. poſſeſſ.*

Eſt igitur poſseſsio iſta, iuxta *Paul. lib. 4. ad edictum in l. 1. ff. illo tit. de acquir. poſſeſſ.* appellata a pedibus & (vt Labeo ait) pedum quaſi poſitio: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei inſiſtit. Multiplex autē eſt poſseſsio. Nam alia eſt naturalis tantum, & alia ciuilis tantū: alia ciuilis, & naturalis ſimul, vt patet *ex gloſ. verbo. Quia naturaliter, & verbo ait in d. l. 1.* alia ciuiliſsima. Alia plena, ſemiplena alia, & alia vacua. Item alia eſt viſibilis, alia inuiſibilis. alia conuentionalis, & alia iudicialis: Alia violenta, clandeſtina alia, & alia precaria, vel ficta, & alia libera de quibus omnibus, & ſingulis videas perte iura, & doct. quos latiſsime, & plena manu per *Bertach. in ſuo repert. verbo Poſseſsio a verſ. Poſseſsio* quotuplex cū ſequentibus. Nos vero hic ponimus tantum ea, quæ magis notatu digna ſunt iuxta noſtri Apolectatis intentionem. Addo etiam quod item dicitur poſseſsio momentanea, vt *in tit. C. ſi de mom. poſſeſs.* & talis vocatur non quod durat per momentum, ſed quia parum duratura eſt apud poſseſsorem, cum actor docuerit de proprietate, vt dicit *glo verb. momenti in c. 1. de cau. poſſ.* & addit & a ſententia momentaneę poſ-

ſeſsionis ſecundum leges non appellatur, &c. ſecus ſecundum Canones.

Scias primum aliud eſſe poſsidere, & longe aliud in poſſeſsione eſſe. vt ait *l. Si quis* 10. *ff. de acquir. poſſeſſ.* Nam qui conduxit prædium, & poſtea præcario rogauit deſinit poſsidere, & incipit in poſſeſsione eſſe prout ſunt, qui rei ſeruandæ cauſa, legatorum, & damni infecti, qui non poſsident, ſed ſunt in poſſeſsione cuſtodiæ cauſa, prout ſic ponit *Vlpian. in dict. l.* 19. *tradit etiam gl. Verbo in poſſeſſionem in Auth. de exhib. re. §. ſi vero ſemel coll.* 5. ibi & longe aliud eſt poſsidere, & aliud eſt in poſſeſſione eſſe.

Item aliud eſt poſsidere, aliud eſt detinere, vt in hæretico ſi habeat res Eccleſię; vel laicus decimas percipiat: dicuntur detinere, & non poſsidere, & ideo illis non dari reſtitutionem ſi dicant ſe ſpoliatos, ponit *gloſ. Verba commodo in cap. ex parte* 14 *de reſt. ſpoliat. probat etiam gloſa verbo præſumuntur in cap. vlt. eod. tit. lib.* 6. ibi & aliud eſt detinere, & aliud in poſſeſsione eſſe.

Poſsidere alio modo intelligitur, quando de ſatiſdando agitur, nam tunc poſſeſſor debet eſſe de bonis immobilibus, quoad proprietatem, & non ſufficeret, quoad vſumfructum, licet vſufructuarius poſſeſsionem habeat naturalem, vt eſt *tex. optimus in l. ſciendum eſt* 15. *§.* 1. *ff. qui ſatiſd. cog.* Poſſeſſor autem (inquit) is accipiendus eſt, qui in agro, vel ciuitate rem ſoli poſsidet, aut ex aſſe, aut ex parte. Sed & qui vectigalem, vel emphyteuticum agrũ poſsidet poſſeſſor intelligitur. Item qui ſolam proprietatem habet poſſeſſor intelligendus eſt. Eum vero, qui tantum vſumfructum poſſeſſorem non eſſe Vlpian. ſcribit. Vnde clare patet, quod vſufructuarius minus iuris habet, & ſic dicit *l.* 3. *ff. ſi vſufruct. petat.* abſurdum eſſe, plus iuris habere eos, qui poſſeſsionem vſufructus, non etiam dominiũ adepti ſunt.

In acquirenda poſſeſsione attenditur origo, & non ratio iuxta *l. Clam poſſidere* 6. *ff. de acquir. poſſeſſ.* ibi, Non enim ratio obtinendæ poſſeſsionis, ſed origo naneiſcendæ exquirenda eſt, cum initium cuiuſq; rei ſit maxime attendendũ, vt late probatum eſt in Verbo initium.

Poſſeſsio autem plurimum facti habet, dicit *l. Denique in fin. ff. ex quib. cau. maior. & l.* 1. *§. Adipiſcimur ff. de acqu. poſſ.* ibi. eam enim rem facti, non iuris eſſe, *& cap. Cũ noſtris* 6. *in fin.* ibi. Quia talis poſſeſsio plus habet facti, quam iuris, vbi notat *gloſ. de conceſſ. præbend.* Quandoque vero plus iuris, quam facti, vt per prædictam *gloſ. & in d. l.* 1. *verbo Apedibus* ſic. Quia quandoque habet plurimum, quandoque multum, quandoque parum iuris habet poſſeſsio, & latius exemplificando, tradit *gloſ. verbo interuenerit in l.* 1. *C. de acqu. poſſ.* ibi. & not. quod hæc poſſeſsio, quæ per procuratorem acquiritur habet multum iuris, & modicum facti, nam quæritur ignoranti, ſed non vſuſcapio, vt hic, & eſt alia, quę habet plurimum facti, quã iuris, vt ea, quæ per nos acquiritur, nam oportet, quod corporalis ſit ibi apprehenſio, quę eſt facti, licet animus ſit neceſſarius, quod facile eſt &c. hæc eadem habet multum iuris in retinendo cum ſolo animo retineatur, & eſt tertia, quæ dicitur habere plurimum iuris, vt quæ acquiritur a filio, vel ſeruo, ex cauſa peculiaria: Nam poſſeſsio talis acquiritur ignoranti &c. & in hunc modum intelliges *l. Poſſeſſio* 49. *ff. illo tit. de acquir. hæred.* dum, ait & plurimũ ex iure poſſeſsio mutuetur &c. quia poſſeſsio non tantum corporis, ſed etiã iuris eſt.

Cum ergo ad acquirendam poſſeſsionem requiratur apprehenſio, quæ eſt facti, & animus, qui iuris eſt, clare ſequitur, quod hæreditas poſſeſsionem non habet, quæ facti, & animi eſt, vt dicit *l.* 1. *§. Scæuola ff. ſi quis teſt. lib.* nam cum ſe-

do.

domina ficta, iuris fictione, non poteſt vere apprehendere facto poſſeſsionem, niſi fuerit poſſeſsio ciuiliſsima, quæ ex diſpoſitione ſtatuti tranfertur in hæredem ſine apprehenſione, *vt in ſtatut. Rom. lib.* 1. *cap.* 147. & alijs, de qua ficta poſſeſsione non agimus, cum ſolum Apolecta tractet de his, quæ ſunt iuris communis. Nec contra primam concluſionem, quæ dicimus hæreditatem non poſsidere facit *l. Cũ miles* 30. *ff. ex quib. cau. maior.* dum in fine dicit ibi. Quia poſſeſsio defuncti, quaſi coniunctim deſcendit ad hæredem; & plerumque nõdum hæreditate adita completur; quia loquitur quoad alios iuris effectus ſcilicet, quoad complendam vſuſcapionem a defuncto inceptam, quoad vero poſſeſsionem, niſi naturaliter comprehenſa ſit ad hæredem non pertinet, vt dicit expreſſe *l. Cum hæredes* 23. *in fin. ff. de acquir. poſſeſs*

Non autem corpore, & actu neceſſe eſſe acquirere poſſeſsionem, ſed etiam oculis, & affectu dicitur *in l.* 1. *§. pen. ff. eod. tit.* & addit exemplum ſic, & argumento eſſe eas res, quæ propter magnitudinem ponderis moueri non poſſunt, vt columnas; nam pro traditis eas ſi in re præſenti conſenſerint, & vina tradita videri, cum claues cellæ vinariæ emptori traditæ fuerint. Vnde dicit *gloſ. vlt. in cap.* 2. *de conſuet.* ita ſic etiam res non apprehenditur, & tamen poſſeſsio transfertur, vt per claues &c. viſu etiam transfertur poſſeſsio &c. nec etiam ſemper in acquirenda poſſeſsione neceſſarius eſt actus corporalis, vnde ſufficit affectus aliquo actu interueniẽte &c. licet lex dicat, quod poſſeſsio acquiritur corpore, & animo, non altero tantum &c. ita quod rei apprehenſio per ſe, vel per alium &c hoc tamen ſcias, quod ſi Eccleſia non apprehendat poſſeſsionem rei ſibi collatę dominium tamen nihilominus adipiſcitur, quod non eſt in priuato, & ponit verſus ſequentes.

Viſu ſiue rei mutuata. venditione.
Clauibus, & cartis, mea ſi conduco
ſcienter.
Quamuis non aliter detur poſſeſsio,
tranſit.

Et *gloſ. verbo transfert in §. Item ſi quis de rer. diu. in Inſt.* eoſdem refert dicens ſunt multi caſus in quibus res non apprehenditur, & tamen poſſeſsio transfertur, *& in cap.* 1. *de conſuetud. recti. feud. gl.* 2 tribus prædictis verſibus, addit, & ponit poſt primum iſtum ſecũdũ.

Si conductorem iuſsi deponere: rerum.

Et dicit. Nota hic per patientiam poſſeſsionem transferri &c. Alias transfertur poſſeſsio per retentionẽ vſufructus &c. alias deſignatione &c. Alias oculorum ſubiectione, dum tamen affectus interueniat, vt &c. Alias alterius rei traditione puta clauium horrei &c. & per clauſulam conſtituti, vt dicitur, transferri poſſeſsionem etiam ſine alia apprehenſione, certum eſt *ex l.* Quod meo nomine poſsideo, poſſum, & alieno nomine poſsidere. Nec enim muto mihi cauſam poſſeſsionis, ſed deſino poſsidere, & alium poſſeſsorem miniſterio meo facio *ff. de acquir. poſſ* Ex qua l. etiam deducitur non poſſe, quem mutare cauſam poſſeſsionis, & clarius dicit *Paul. in l.* 3. *§. Illud quoque* receptum eſt a veteribus neminem ſibi ipſi cauſam poſſeſsionis mutare poſſe, *eod. tit. & in l. Ad probationem* 23. C. *locat.* ibi; nemo enim ſibi iure poſſeſsionem mutare poteſt, & ampliabis non ſolum in poſſeſsione ciuili, ſed etiam in naturali, iuxta *l.* 2. *§ Quod vulgo* reſpondetur cauſam poſſeſsionis neminem ſibi mutare poſse: ſic accipiendum eſt, vt poſseſ-

ſio

ſio non ſolum ciuilis, ſed etiam naturalis intelligatur: & propterea reſponſum eſt: nec colonum, nec eum, apud quem res eſt depoſita, aut cui commodata eſt, lucri faciendi cauſa pro hærede vſucapere, poſſe *ff. pro hæred.*

Quod quidem Marcellus *l. Qui bona 19. §. unic.* ſic limitat. Quod ſcriptum eſt apud veteres. Neminem ſibi cauſam poſſeſſionis mutare poſſe: credibile eſt de eo cogitatum, qui & animo, & corpore poſſeſſioni incumbens, hoc ſolum ſtatuit, vt alia ex cauſa id poſſideret: Non autem ſi quis dimiſſa poſſeſſione prima, eiuſdem rei, denuo ex alia cauſa poſſeſſionem nanciſci velit, *ff. illo tit. de acquir. poſſ.*

Limitat etiam Iulianus *in l. Non ſolum 33. §. 1. ff. de vſuſcap.* in hunc modum. Quod vulgo reſpondetur ipſum ſibi cauſam poſſeſſionis mutare neminem poſſe: toties verum eſt, quoties quis ſciret ſe bona fide ab initio non poſſidere, & lucri faciendi cauſa inciperet poſſidere: idque per hoc quoque probari poſſe: ſi quis emerit fundum ſciens ab eo cuius non erat, poſſidebit pro poſſeſſore, ſed ſi eundem a domino emerit incipiet pro emptore poſſidere: nec videbitur ſibi ipſi cauſã poſſeſſionis mutaſſe, vbi ſic ſummat Bart. Nemo poteſt cauſam ſuæ poſſeſſionis mutare, niſi ſuperueniat cauſa extrinſecus iuſta, & vera, vel putatiua, quod deduxit *ex l. Cum nemo cauſam* ſibi poſſeſſionis mutare poſſit proponaſque colonum nulla extrinſecus accedente cauſa *C. de acq. poſſ.* vbi dicitur, quod ex actu iniuſto, ſeu nullo poſſeſſio acquiritur, quod non procedet in poſſeſſore volente mutare cauſam poſſeſſionis, cum cauſa non ſit iuſta, & lucri faciendi cauſa incipiat Verba autem *d. §.* ſunt, ſi vir vxori cedat poſſeſſionem cauſa donationis, plerique putant poſſidere eam: quoniam res facti infirmari iure ciuili non poteſt & quid attinet dicere non poſſidere mulierem, cum maritus, vbi noluerit poſſidere, protinus amiſerit poſſeſſionem: Quoniam in ſumma poſſeſſionis non multum intereſt iuſte, quis an iniuſte poſſideat, inquit *l. 3. §. ex contrario ff. dict. tit. de acquir. poſſeſſ.*

Si quis bona fide poſſidens ante vſucapionem amiſſa poſſeſſione cognouerit rẽ eſſe alienam, & iterum nanciſcatur poſſeſſionem, non vſucapiet: quia initium ſecundę vſucapionis vitioſum eſt, ſic ait *l. ſi is, qui 15. §. ſi quis ff. de vſucapion.* Nam, vt inquit *l. Item veniunt §. P etitam ff. de petit. hæred.* vbi ſcit, incipit eſſe malę fidei poſſeſſor ideſt eum primum ei denunciatum eſſet. Quid autem ſi ſcit quidem, nemo autem ei denunciauit? & puto debere, cæpit enim malæ fidei poſſeſſor eſſe &c.

Acquiritur etiam poſſeſſio per ſolutionem ſecundum *gloſ. Verbo Colonum in l. Qui vniuerſas 31. §. Quod per colonum ff. de acquir. poſſeſſ.* ibi. idem forte ſi colonus mercedem hæredi ſoluerit.

Licet dicatur *in l. 4. §. ſi viam ff. de vſuſcap* quod nec poſſideri intelligitur ius, incorporale, *& in l. ſeruus 43. § Incorporales* res traditionem, & vſucapionem non recipere manifeſtum eſt *ff. de acquir. rer. dom.* tamen quaſi poſſideri, & ſic improprie, poteſt, vt ibidem notauit *gloſ. Verbo traditionem, & in l. 2. ff. de interd.* verbo de lib. ris ibi. Eſt ergo proprietas, & quaſi ſic, & poſſeſſio vera in rebus corporalibus, & quaſi vt in rebus incorporalibus, *& in l. Regulariter 9. verbo ius poſſidere ff. de pet. hæred.* ibi & dic quod incorporalia, vt ſeruitutes improprie, quis dicitur poſſidere &c. & magis improprie creditor ius, quod habet in debito impropriiſſime cum ipſe debitor dicitur hoc ius poſſidere debiti.

Sed quæritur quomodo quis acquirat hãc quaſi poſſeſſionem, & reſpondet *gloſa verbo trium in cap. Cum Eccleſia 3. de cauſ. poſſeſſ.* ſic ſi aliquis ter vtitur aliquo iu-

Digitized by Google

iure per hoc eſt in quaſi poſſeſſione *glo. vero verbo duobus in capit. Cum olim 7. eod.tit.* dicit quod quadruplex actus neceſſarius eſt.

Transfertur etiam poſseſsio propter contumaciam, & fit quis de poſſeſſore petitor, vt ait *gloſ. vlt in l. Is cuius 19. ff. ſi ſeru. vendic.* idem dicas propter mendacium Rei, vt ſupra notaſti in Verbo *mendacium*, & quando poſſeſſor miſſus in poſſeſsionem bonorum Rei fiat actor vide *gloſ. 1. in capit. contingit de dol. & contum.* & clarius per *gloſa vltim.* ibidem.

Cum præcedit alia poſſeſsio, qui ſequitur accipere non poteſt, dicit *l. ſi filius 42. §. Papinianus verſ. Cum filius alias eſt l. Papinianus § Cum filius ff. de bon.lib.* Nam neque iuſtæ, neque iniuſtæ poſſeſſiones duæ concurrere poſſunt, ait *l. Duo in ſolidum 19. ff. de precar. & l. Si vt certo §. vlt. ff. commodat.* ibi. Duorum quidem in ſolidum dominium, vel poſſeſsionem eſſe non poſſe *l 3 §. ex contrario* plures eandem rem in ſolidum poſſidere non poſſunt *ff. de acquir. poſſ. & cap. Licet cauſam 9. de probat.* ibi. Cum duo inſimul eandem rem, & eodem modo inſolidum poſsidere non poſsint. Poteſt tamen quis ex duabus cauſis, & diuerſis poſsidere, quamuis nemo ex duabus cauſis dominus eſse poſsit, notauit *gloſ. Verbo ab eo in l. ſeruum Titij 49. ff. manda. per text. in dict. l. 3. §. ex pluribus* cauſis poſsidere eandem rem poſſumus *ff. illo tit. de acquir. poſſeſſ.*

Verus poſſeſſor poſt annum efficitur, vt notauit *gl. verbo poſſeſſor* ibi. ex hoc videtur, quod quis fit verus poſſeſſor, poſt annum, & non ante per tex. ibi. Verum tamen ne alius, poſt annum verus efficiatur poſſeſſor *in cap. Paſtoralis 11. §. vnico ad fin. de offic. ord.*

Melius eſt poſsidere potius, quam in perſonam experiri, ſic ait *l. 1. ff. de ſuperfic. & in l. 2. ff. vti poſſid.* ita. Qualiſcunque enim poſſeſſor hoc ipſo, quod poſſeſſor eſt plus iuris habet, quam ipſe, qui non poſsidet, *& in l. Is qui 25. ff. de reiuendic.* ſic. Quia longe commodius eſt ipſum poſsidere, & aduerſarium ad onera petitoris compellere, quam alio poſsidente petere, & ex ea deduxit & clarius explanauit *Imperator in §. retinendæ de Interdict. in Inſt.* ſic. Quia longe commodius eſt, & potius poſsidere, quam petere, ideo plerunque, & fere ſemper ingens exiſtit contentio de ipſa poſſeſsione. Commodum autem poſsidendi in eo eſt, quod etiam ſi eius res non ſit, qui poſsidet: Si modo actor non potuerit ſuam eſſe probare, remanet in ſuo loco probatio, propter quam cum obſcura ſunt vtriuſque iura contra petitorem iudicari ſolet: quod alias dixit etiam *Iuriſconſ. in l. vtifrui ad fin. ff. ſi vſus fruct. pet.* ibi. vincet tamen iure, quo poſſeſsores potiores ſunt, licet nullum ius habeat. Vnde vulgaris regula eſt, quod melior ſit poſsidentis cōditio *l ſi debitor 10. ff. de pignor. gloſ. in l. 2. ff. ne quis eum, & ſæpe* alibi. Quod intelligendum puto de iuſta poſſeſsione: quoniam ſi dolo quis poſſeſſor inuentus fuerit non debet ſibi talis poſſeſſio patrocinari, vt dixit *gloſ. verbo in poſseſsione in cap. 1. ſi de inueſtit. feud. controuerſ. fuer. per tex* optimum *in l. eam,* quæ in poſſeſsione libertatis non ſine dolo malo reperitur: in ſeruitutem conſtitutæ ſimile habere præiudicium edicto perpetuo cauetur *C. de liberal. cau.* licet in caſu *l. ſi procurator 9. ff. de dol. except.* adhuc melior dicatur conditio poſsidentis, qui turpiter pecuniam accepit.

Sicut, & à contrario, qui dolo deſijt poſsidere pro poſſeſſore habetur, vt dictat iuris regula, & habetur, *in l. 2. §. ſi ex fundo ff. ne quid in loc. pub.* ibi. Etenim parem eſſe cōditionem eius, qui quid poſsideat, vel habeat, atque eius, cuius dolo malo fecit, quominus poſsideret, vel

ha-

Digitized by Google

haberet, *& in l. ſed & ſi 28. §. Perinde ff. de petit. hared.* ibi. Nam & is, qui dolo fecit, quominus poſsideret, vt poſſeſſor condemnatur. Accipies, ſiue dolo deſierit poſsidere, ſiue dolo poſſeſsionē noluerit admittere. Si vero aliter, & ſi ne dolo deſierit poſsidere, & pro ea re in iudicio fuerat pulſatus antequā deſijſſet poſsidere, quid dices? habebitur ne pro poſſeſſore? Audi Iuriſconſ. *in l. Tigni §. ſi quis non ff. ad exhibend.* ſic dicentem, ſi quis cum iudicij accepti tempore poſsideret, poſtea, ſine dolo malo poſsidere deſierit, abſolui eum oportet quamuis ſit (inquit Pomponius) quod ei imputetur cur non ſtatim reſtituit, ſed paſſus eſt ſecum litem conteſtari.

Rei mobilis poſſeſsio dicitur vilis, & abiecta, vt dicit *gloſ. in l. Peregre 44. ff. de acquir. poſseſſ per l. Rem, qua nobis 15. & l. ſi rem mobilem 47. eod. tit.* vbi probatur, quod etiam me ignorante perdo poſſeſsionem rei mobilis, & tamen contrarium eſt in re immobili, iuxta *l. Quāuis 46. eod. tit.* ibi. Ita nō debet ignoranti tolli poſſeſsio, quę ſolo animo retinetur:

Generale eſt in omni violento poſſeſſore, vt res ſit eius periculo, ita inquit *gloſa Verbo periculo in l. Qui ratiario 30. ff. ff. de pig. act per tex.*, ibi. ſi inuito ratiario retinuiſſet eius periculo ratem fuiſſe, reſpondi, *& ex l. 1. §. rectiſſime* ibi ſic ſit, vt etiam ſi homines, vel pecora demortua ſint poſt deiectionem, interdicto locus ſit *ff. de vi arm. & l. pen. eod. tit. l. 1. C. quod met. cau.*

Nota, quod poſſeſſor, cum titulo tenetur de percipiendis, quos verus poſſeſſor percipere potuiſſet. Sic & in eo, qui emit in fraudem creditorum, & in eo, qui emit contra interdicta legum ſciens. Itē qui emit a fiſco non ſolemniter vendente, ſed regulariter titulus excuſat a percipiendis, ita tradit *gloſ. in l. ſed & 12 ff. quod met. cau. per tex.* ibi. Nec ſolum eos, qui percepti ſunt, verum ſi plus ego percipere potui.

Non ne omnes, qui ſibi videntur gaudere conquæſitis, eiſq; vti neſciunt alienum poſsidere conuincimus. Hoc autē certe alienū non eſt, quod iure poſsidetur: hoc autē iure poſsidetur, quod iuſte, & hoc iuſte, quod bene: omne igitur, quod male poſsidetur alienum eſt: male autē poſsidet, qui male vtitur, ſic ex *Auguſtin ad Macedon. in cap. pen. 14. quaſtion. 4.*

Nemo ſibi incertus eſſe debet, quantum poſsideat, dicit *gloſ. verbo reſtituantur ad fin. in cap ſententia de pac. Conſtant. ex tex. in l. ſubſignatum 39. §. vlt ff. de verb. ſig.* vbi etiam *gloſ. Verbo incertus* eadem verba, & ad dit rationē ſic. Quia incertam partem nemo poſsidere poteſt, licet ad incertam partem detur rei uendicatio, vel petitio hæreditatis *ex l. Qua de tota 75. §. Incerta partis* vendicatio datur ſi iuſta cauſa interueniat *de reiuendicat. & l. 1.* ibi. Qui partem hæreditatis petit *ff. ſi pars hared. peta.*

Poſseſsio continuata probatur ex pręſumptionibus, vt dicit *gloſ. Verbo probetur in addittione in l ſuper 11. C. de praſcript. long.* in hæc verba, & aduertas ſecundum doct. hic quod poſseſsio continuata probatur ex præſumptionibus: nam ſi quis poſsidet iam ſunt decem anni, & poſsidet hodie, præſumitur medio tempore poſſediſse: quia poſſeſsio ſolo animo retinetur.

Qui detinet etiam præſumitur poſsidere, & eo ipſo probatur poſſeſsio, vt tenet *gloſ. Verbo recuperauerit* in ſupracitato *cap. ſententia de pac. Conſtant.* Nota tamen, quod propter præſumptionem etiam poſsidens probat, vt tenet *gloſa verbo monſtrauerit per tex. ibi in Auth. vt cum de appellat. cog. §. ſiue igitur col. 8.* Retentionem autem poſſeſsionem non operari dicit *gloſ. in l. ex quibus 51. ff. de condict. indeb.* ibi. Non enim habere poſseſsionem eſt, habere retentionem. Neque coloni neque depoſitarij dicuntur poſsidere, quamuis naturali-

tet

tcr poſsideant, vt deducitur *ex l. Communi 7. §. Inter ff. con de iud.* ibi. Neque iis, qui depoſitum ſuſceperunt hoc iudicium competit, *vbi gloſ. verbo poſſideant* ſic declarat, poſsideant, alij non ſibi, vel poſsideant id eſt detineant nec enim naturalem, vel ciuilem habent poſseſsionem, *vt ex l. Certe §. Is, qui ff. de precar. & l. 2. C. de præſcript. 30. ann.*

Nec etiam is, qui mittitur in poſseſsionem eo quod ei non fecit cautum, poſſidet, iuxta *l. 5. ff. vt in poſſeſſ. legat.* his verbis. Is cui legatorum, fidei cõmiſsorum nomine non cauetur miſsus in poſseſsionem, nunquam pro domino eſse incepit: nec tam poſseſsio rerum, quam cuſtodia datur. Neque enim expellendi hæredem ius habet, ſed ſimul cum eo poſsidere iubetur, vt ſaltem tædio perpetuæ cuſtodiæ extorqueat hæredi cautionem.

Sola poſseſsio non ſufficit in beneficijs Eccleſiaſticis, niſi adſit canonica inſtitutio. Sicut nec ſola poſseſsio facit aliquem decurionem, ſed iuſta electio. ita inquit *gloſ. vlt. in cap. 3. de procurator.* Nec etiam in eis poſseſsio vnius, iuuat alium: cum in talibus non cadat ſucceſsio iuris vel facti, licet in caſu cadat ſucceſsio litis, vel cauſæ, vt dicit *gloſ. Verbo Quæ alias prope fin. in extrauagan. execrabile de prabend. inter comm.*

Si aliquis in poſſeſsione beneficij fuerit, eo non vocato non debet alius mitti licet poſſeſſor priuatus ſit, ipſo iure iuxta *tex. in cap. Licet Epiſcopus 28. de prabend. lib. 6.* ibi. Illum tamen cui contulerit, non debet te non vocato (cum tibi forſan ius poſsit competere retinendi) in poſſeſsionem ipſius inducere corporalem, coniuncta *gloſ. pen.* ibi. Id intellige ſecundum doct. in omni eo caſu, in quo priuatus eſt, quis ipſo iure.

Poſſeſsio abſentis turbata, poteſt per ſeruum, amicum, proximum, & colonum defendi, & reſtitui, iuxta *gloſ. vlt. in capit. vnic. de cleric. peregr. ex tex. in l. 1 C. ſi per vim,* & non obſtante exceptione de defectu iuris in proprietate poſſeſſio violenter ablata reſtituitur, niſi conſentiente ſpoliato tractari de proprietate ad *cap. 1. de reſtit. ſpol.* ibi. Quamquam ante omnem contentionem poſſeſsio ei debuerat violenter ablata reſtitui: tamen, quia Euentus diaconus conſentiente illo, conſtituit ſe legitime probaturum dictum campum eiuſdem Eccleſiæ iuris eſſe &c *vbi gloſ. 1.* ſic arguit contra concluſionem, ſed videtur, quod non eſt reſtituendus, ſi aduerſarius in continenti vellet probare dominium, & probat per iura ibidem allegata, ad quæ ſic reſpondet, ſed non obſtant illæ leges: quia non loquuntur in interdictis vnde vi, imo in interdicto de adipiſcenda poſſeſsione.

Et ſi petitorio, & poſſeſſorio eſt actum vna ſententia terminari debet, & præmittitur poſſeſſorium in terminando, ſed in exequendo præualet petitorium, vt decidit *in cap. Cum dilectus 6. de cauſ. poſſeſſ.* ibi. ſed licet in pronunciatione ſit poſſeſsio præmittenda: in executione tamen debet proprietas præualere, *vbi gloſ. vlt.* ſic ſemper enim proprietas tanquam dignior trahit ad ſe poſſeſsionem, vt ſequatur dominium, quia iuſtior eſt petitio proprietatis. Remoto namque iure petitoris non debere amplius quæri de iure poſſeſſoris, inquit *l. Paulus 12. §. 1. ff. quibus mod. pign.* ſoluit.

Non amitti poſſeſsionem ex difficultatibus dicit *l. Corruptionem 16. C. de vſufruct.* ibi. & ſatis durum eſt per huiuſmodi difficultates amittere, quod ſemel poſſeſſum eſt. Nec ex ſolo tempore amitti dicis verbo *tempus*: ſed an amittatur ſiquis formam ſuę poſſeſsionis noluit conſeruare? videndum eſt? & in caſu *l. Nonnunquam 8. ff. de collat. bon,* hæc inuenies diſpoſita. Tam & ſi

 te-

reſpondere poſsit videri eum poſſeſsionem repudiaſſe, qui formam poſſeſsionis conſeruare noluit, ſed benignior eſt diuerſa ſententia, maxime cum de bonis parentis inter fratres diſputetur cõſiderabis tex. iſtum, & an illud verbum, maximè, ſit operatiuum ad hoc, vt in alijs caſibus etiam non videatur, quis amittere poſſeſsionem, quando noluit eiuſdem conſeruare formam.

Qui poſſeſsione fuit ſpoliatus, ſicut licet per ſe in continenti reſtitutionem ſibi facere, ſic & per alium, vt inquit *gloſa verbo poſtea in l. Cum fundum 18. ff. de vi armat.* vbi notabiliter ſic ait Apoſtil. Iſta gloſ. eſt ſingularis ad hoc propoſitum, quod facultas capiendi propria authoritate, vel faciendi vindictam de offenſione poteſt exerceri per alium, non ſolum, per nos metipſos, quibus competit iſta facultas: quod verum intellige in conceſsione legali: ſecus in vindicta permiſſa alicui a ſtatuto: quia non poteſt alteri committi, & per alium explicari.

Illud ridiculum eſt dicere, quod non aliter vult quis dimittere, quam ſi transferat, imo dimittere vult, qui ſe transferre exiſtimat, ita inquit *l. Quod meo 18. §. ſi furioſo ff. de acquir. poſſeſſ.*

Non poſsidere immobilia, quem ſuſpectũ facit. Item immobilia pauca poſsidere *ex l. ſciendum ff. qui ſatiſd. cog. & l. ſi creditores ff. de priuileg. cred. tradit gloſ. verbo officium in l. ſi fideiuſſor 7. §. vlt. ff. eod. tit. qui ſatiſd. cog*

Potentia, & Poteſtas.

QVærit *Bald. in l. 1. n. 19. C de inſt. & ſubſt.* Nunquid in conditionibus potentia ſignificet actum? & reſpondet, vipetur, quod ſic *ex l. 3. §. Si quis ff. de fideicomm. libert.* Interdum tamen actus ſignificat aptitudinem *l. Thais 41. §. ſplendoforus eod. tit. & l. qui habebat ff. de vulgar.* Propriè vero actus, actum ſignificat, & potentia potentiam ex iuribus; quæ ibidem allegat. Alias potentia id eſt poteſtas, & e contra, vt per eundem *Bald. in cap. 1 de conſtitut.*

Poteſtatis autem verbo plura ſignificantur: in perſona magiſtratuum; imperium: in perſona liberorum, patria poteſtas: in perſona ſerui dominium, vt ait *Paul. in l. 215. ff. de verb. ſig.* vnde dicit *gloſ. Verbo Potentia in l. 2. C. de annal. except.* Potens eſt, qui habet merũ imperium, vnde non conuenitur. In maioribus ſiquidem eſt regendi, & iubendi poteſtas, in minoribus obſequendi neceſsitas, *vt in cap. Quamuis in fin. diſt. 2.*

Si deuiat terrena poteſtas iudicabitur à poteſtate ſpirituali, ſed ſi deuiat ſpiritalis minor à ſuo ſuperiore: ſi vero ſuprema a ſolo Deo non ab homine poterit iudicari teſtante Paulo Apoſtolo, ſic inquit *Extrau. 1. de maior. & obed. int. com.* Neque enim potentioribus pares eſſe poſſumus, vt inquit *l. 3. ff. de alien. iud. vbi gloſ. affert verſum*

Contra maiorem nemo præſumat honorem.

& gloſ. Verbo aqua in extrauag. execrabilis 4 de prabend int. com. ita. Potentioribus tamen nobilitate literatura, (vt de carnis proximitate, ſeu alijs taceamus) pares eſſe non poſſumus, nec debemus: eſt enim gradus inter Angelos, Apoſtolos &c. *& Ioſeph. de bell iud. lib. 6. cap. 11. num. 30.* hæc. Hanc autem validiſsimam legem tam feris beſtijs, quam hominibus eſſe præfinitam potentioribus cedere. Apud eoſque eſſe victoriam, apud quos fuerit robur armorum. Vnde feris peior fera eſt, qui non cedit, ſed cum potentiore vult contendere, ac æmulari parque fieri. Nam (*vt inquit Hieronym. ad Ruſtic.*) iuxta mi-

Digitized by Google

miſerias huius temporis, & vbiq; gladios ſæuientes ſatis diues eſt, qui pane non indiget. Nimis potens eſt, qui ſeruire non cogitur, & iſta ſit contentus potentia, & ſi nolit illa acquieſcere; videat ne reputetur ei ad iniuſtitiam, propter quam multi potentes proceſſerunt inanes, vt extat probatum ſup. Verbo iuſtitia in *vlt. verſ.*

Sumitur etiam poteſtas pro facultate ad aliquid faciendum iuxta *l. Quoties §. Prætor ait ff. de noxal. act.* ibi. In poteſtate ſic accipere debemus, vt facultatem, & poteſtatem eius exhibendi habeat, cæterum ſi in fuga ſit, vel peregre non videtur eſſe in poteſtate.

Sed nunquid eſt habenda ratio potentiæ in electionibus, ſiue diuitiarum, ſiue nobilitatis, ſicut habetur ratio dignitatis, ſic quærit *gloſ. Verbo Impotentiam in capit. Conſtitutus 46 de appellat.* & reſpondet ita Argum. quod ſic &c. ſed contra videtur, vt paupertas præferatur &c. ſi omnes aliæ circumſtantiæ eſſent pares hinc inde, ſatis poteſt recurri ad diuitias, ſeu potentiam, vt per eas ſubleuetur Eccleſia.

Quando per legem prohibetur potentioribus, vel per contractum ne emant, vel in eos fiat ceſsio, aut quid ſimile. Qui intelligantur potentiores? hic quæri poteſt. & *gloſ. Vlt. in l. ſi ita quis 135 §. ea lege ff. de verbo oblìgat.* dicit, Eccleſiam potentiorem dici *& in l. vlt. C. de iur. emphyt. verbo vetari* per iura, quæ allegat, militem, Curialem, clericum, & Eccleſiam eſſe potentiores, ſequitur *Iaſ. in d. §. ea lege num.* 12. quem omnino videas, *vbi num.* 13. ſic notabiliter ait. Secundo habes ex iſta gloſ. dum dicit imo licet in ſuis, quod prohibitio alienationis iuris emphiteutici ne alienetur in potentiorem non intelligitur de alienatione, quæ fit in ſuis filijs, vel deſcendentibus etiam ſi ſint potentiores, quam gloſ. teneas menti, quia forte non habes in iure ſimilem, & pro iſta gloſa bene facit, nam ratione ſuitatis, iſta vice ut potius continuatio dominij a patre in filios ſuos, & non alienatio *l. In ſuis ff. de lib. & poſth. vnde not. ex iſta gloſ. Bart.* quod licet ſit filius maior, & potentior patre, forte factus marchio a rege non comprehenditur inter potentiores prohibitos, imo plus tenet *Bald. in l. ea lege nu. 15. C. de condict. ob cauſ.* dicens plus dico e contra, quod filius in patrem *per l. t. (vbi opt. tex.) C. de impon. lucrat. deſc. lib. 10.*

Dicitur etiam potentior ad prædictum effectum familiaris Cardinalis, nam alienatio facta in eum lite mota, in potentiorem facta dicitur, vt notant *doct. in c. 2. de alienat. iud. mut. eminent. Card. Pariſ. conſ. 96. num. 16. vol. 4.*

Impotentiam non præiudicare cuiquam diſponit *tex. in cap. ex ratione 8. de appellat.* ibi. Per impotentiam vos cõſtiterit omiſiſſe, nolumus, quod iuſtitiæ veſtræ debeat preiudicium generari. Et facit illud generale, quod ſi per me non ſteterit, mihi non imputatur, vt ibidem notat *gloſ. vlt. ad fin.*

Impotentia proueniens ex nimia ſenectute, vel corporis debilitate bene nos repellit a promotione, ita dicit *gloſa Verbo impotentiam in capit. Conſtitutis 46. de appellat.*

Precarium.

Aliud eſt de iure ciuili, quod precibus ad vtendum alicui datur, & iſtud reuocari poteſt quandocunque non obſtant aliquo pacto, vt de prima parte dicit *Vlpian. in l. 1. ff. de prec.* vbi etiam dicitur in quo diſtat a donatione, & in quo ſimile ſit commodato, & de ſecũda *Celſ. in l. Cũ precario 12. eod. tit.* Cũ precario (inqu) aliquid datur, ſi conuenit, vt in K. l. Iul. precario poſſideat: nunquid exceptione adiuuandus eſt, ne ante ei poſſeſsio auferatur? & nulla vis eſt

huius conuentionis, vt rem alienam domino inuito poſsidere liceat, & ratio ponitur *per Bart. in Summario*; quia pactum contra ſubſtantiam contractus eſt nullum, & in hoc differt precarium etiam accommodato; nam commodatum vſque ad præfinitum tempus non poterit reuocari a commodante *l. In commodato* 17. *§. ſicut autem* voluntatis, & officij magis, quam neceſsitatis eſt commodare: ita modum commodati finemque præſcribere eius eſt, qui beneficium tribuit. Cum autem id fecit, id eſt poſtquam commodauit: tunc finem præſcribere, & retro agere, atque intempeſtiue vſum commodatæ rei auferre: non officium tantum impedit: ſed & ſuſcepta eſt obligatio inter dantem accipientemque: Geritur enim negotium inuicem, & id o inuicem propoſitæ ſunt actiones &c. *ff. commodat. & gl. cum Bart. in l.* 1 *ff. de precar.* vbi in quibus differat acommodato dicitur. De iure autem Canonico vltra prædictum precarium datur aliud, quod vocatur precaria, & aliud precariæ conceſsiones nominantur, de quibus *in cap.* 1. *§. hoc ius & in capit. precaria* 1. *&* 2. 10. *quæſt.* 2. *& in cap.* 1. *&* 2. *de precar. & tradit gloſ. verbo precariæ. & in cap. vlt. eod. tit. vbi ex Hoſt. ponit verſus.*

Riæ, ria, rium, tria ſunt quibus eſt caput vnum.
Riæ ſunt ſolita poſt ſingula luſtra renaſci.
Ria fit ad mortem, nec citra vult reuocari.
Rium finitur, tunc quando vult ſuus author.

Poteſt precarium concurrere cum conductio non eodem tẽpore, ſed diuerſo hoc eſt id quod precario habetur, poteſt poſtea conductione teneri, & e conuerſo, *vt in l. ſi quis ante* conduxit poſtea precario rogauit: videbitur receſsiſſe a conductione: quod ſi ante rogauit, poſtea conduxit: conduxiſſe videbitur: Potius enim hoc procedere videbitur, quod nouiſsime factum eſt *ff. de acquir. poſſeſſ.*

Precario poſsidens non habet ius aliquod aduerſus eum, qui ei conceſsit, vt eſt optimus. Et ſubtilis *tex. in l.* 1. *§. ſi tibi* fundum precario conceſſero, cui via debeatur: deinde tu à domino fundi precario rogaueris, vt hac via ad fundum eum vtaris: an noceat tibi exceptio ſi aduerſus eum velis interdicere a quo precario viam rogaſti? & magis eſt, vt noceat &c. *ff. de itin. act. que priua.* Intelliges tamen, quod qui precario habet non poſsidet, ſed is cuius nomine precario, quis poſsidet iuxta *l. Certe* 6. *verſ.* is qui rogauit, vt precario in fundo moretur, non poſsidet, ſed poſſeſsio apud eum qui conceſsit, remanet *ff. de precar. Abb. in capit. Cum non liceat* 12 *de præſcript.* vbi dicit ideo non poſſe præſcribere, qui precario habet *num.* 11.

Precarij rogatio ad hæredem eius, qui precario rogauit, non tranſit: Quippe ipſe dum tenet, nõ etiam heredi eius conceſſa poſſeſsio eſt *l. Cum precario* 17. *ff. illo tit. de precar.*

Præcedentia

AVt datur circa perſonas, aut circa res, ſeu verba, aut clauſulas. De prima dicitur *in l. vlt. ff. de fid. inſtr.* ſic Semper ſeniorem iunior, & amplioris honoris inferiori, & marem fæminæ, & ingenuum libertino præferemus *& in l.* 1. *in fin. C. de offic. mag. offic.* ibi. vt is gradu cęteros antecedat, quem ſtipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire, *& in cap. Miramur circa fin.* 61. *diſt.* ita. Nec poteſt de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis pro moribus caſtis, pro actionibus

bus ſtrenuis celſioris præmium loci debetur, *& in cap ſtatuimus 2ad. diſt.* hæc. Cum valde iniquum ſit abſurdumque, vt imperiti magiſtris, non antiquis præferantur rudes emeritis.

Deſecunda ſumpta in plurali numero neutrius generis dicitur, quod præcedentia expreſsa, & clara limitant, & declarant ſubſequentia generalia, prout tenet *Bald. per tex. ibi in l. Legatorum* 34 *§. Qui plures ff. de legat.* 2. *& gloſa verbo inferiore in l. ſi cum fundum* 126. *ff. de verb. ſig.* ibi & contra, præcedentia reſtringunt ſequentia de cuius tex. intellectu idem *Bald.* vbi ſupra, & ad vtrumque eſt optimus *tex. in l. ſi ſeruus plurium* 53. *§. vlt ff. de legat.* 1. *in fin.* ibi. Item earum, quæ præcedunt, vel quæ ſequuntur ſummarum ſcriptura ſunt ſpectanda, *& gloſ. Verbo præcedat in cap. Cauſam, quæ* 18. *de reſcript.* ibi. & ita quandoque clauſula ſequens determinat præcedentia, & quandoque præcedens ſequentia, prout iuris ordo requirit *ex cap. Apoſt.* 32. *quæſt.* 7. ibi quid reſpondebimus de hoc, quod dicit poſterius, & vir vxorem ſuam non dimittat? quare non addit excepta cauſa fornicationis, quod dominus permiſit, niſi quod ſimilem formam vult intelligi &c *& cap ſecundo requiris* 41. *de appellat.* ibi. Cum (ſicut vtriuſque iuris argumenta nos docent) ea quæ in principio ad medium, & ad finem: illa vero, quæ in medio ad finem atque principiũ referri contingat, & alia iura, quæ ibidem *glo. verbo vtriuſque iuris.* Notabis tamen cum *Bart. in l. ſi quis ex argentarijs § ſi initiũ*, quod præcedens clauſula potius ſubſequentem declarare debet, quam e contra, vt ibidem *num.* 1. *ff. de edend. & in l. Auia in princip ff. de cond. & dem.* Præcedens clauſula, ſi clare per ſe, & ſpecialiter aliquid decernat, ad vniuerſalem ſtatim ſequentem referri non debet, prout deducitur, ex *l. Coharedi* 41. *§. Qui patrem & filium pro parte hæredes inſtituerat* & inuicem ſubſtituerat: reliquis cohæredibus datis, poſt completum aſſem, ita ſcripſit. Hos omnes inuicem ſubſtituo. Voluntatis fuit quæſtio an commemoratione omnium patrem, & filium ſubſtitutioni cohæredum immiſcuiſſet, an eam ſcripturam ad cæteros tantum tranſtuliſſet? Quod magis veroſimile videtur propter ſpecialem inter patrem, & filium ſubſtitutionem *ff. de vulgar. & pupill. & ita tenuit Bald. in l.* 1 *num.* 5. *C. de legit. hæred.* ibi. Conſului contrarium, quia quando prima clauſula habet propriam, & ſpecialem determinationem clauſula vltimo poſita non refertur ad illud, *vt not. in l.* 1 *§. deinde ff poſtul. & de legat.* 1. *l. Talis ſcriptura.*

Præceptor.

Noſtros præceptores, ſequi debemus iuxta *l. ſi ædibus* 32. *ff. de damn. infect.* ibi. Noſtri præceptores negant &c. & ibi, & eſt plene noſtrorum præceptorum hæc ſententia.

Præceptor docendo diſcit vt deducitur *ex l.* 1. *C. de excuſat. artif.* ibi. Quo magis cupiant, & ipſi peritiores fieri, & ſuos filios erudire *lib.* 10. *vbi gloſ. Verbo fieri ita.*

Diſcere ſi quæris doceas, ſic ipſe doceris,
Nam ſtudio tali tibi proficis atque ſodali.

Alia iam dixiſti ſupra Verbo *Magiſter.*

Præceptum.

HOc dicitur fieri per Verbum teneri, vt declarat *Pontif. in Clem Exiui de verb. ſig.* ibi. Vbicumque ponitur in regula, hoc vocabulum, teneantur, obtinet vim præcepti, & obſeruari debet à fratribus, ſicut tale, & per quæ alia verba fiat, & conſilium, vide *Ant. de Butr. in cap. Nam & concupiſcentiam de conſtit.*

Præcepto Domini non obedire peccatum eſt, & conſilio ſi vti nolueris minus boni adipiſceris; non mali aliquid perpetrabis *ex D. Auguſtin. refertur in cap. quiſquis 14. quæſt. 1. vbi in fin. ex Gregor.* ita: quod præcipitur imperatur, quod imperatur neceſſe eſt fieri, ſi non fiat pœnam habet: vbi conſilium datur offerentis arbitrium eſt, vbi præceptum neceſſitas eſt ſeruientis, vt obediat, vel imperantis, vt ei obediatur.

Iuſſus, & præceptum æquiparantur, quia neceſſitatem imponunt. vt dixiſti verbo iuſſus. & adde *gloſa Verbo Quemadmodum in l. 1. ff. quod iuſſ.* ibi. Iuſſus importat neceſſitatem, *vt Inſt. de Attil. tut. §. pen* & nota prouerbium rogatio domini præceptum eſt: ſed mandatum ſpontaneam obſequij præſtationem. Quinque nouas ponit differentias inter mandatum, & præceptum *Felin. in capit. cam te num 9. de reſcript.*

Præcepto iudicis etiam ſine ordine, & cauſæ cognitione parẽdum eſt, & qui eo facit excuſatur, quia parere neceſſe habet *l. Non videtur 128. verſ. Qui* iuſſu iudicis facit non videtur dolo malo facere, quia parere neceſſe habet *ff de reg iu. vbi gl* ſic interrogat, ſed quid ſi iniuſte? Dicunt quidam ei non parendum, & qui paruerit tenetur. Tu dic: aut præcepit aliquid exercendo officium ſuum, aut ſicut quilibet priuatus. Primo caſu, qui paret, nec in dolo, nec in culpa eſt, vt in domo diruenda, & ſimilibus; quamuis iniuſtum ſit præceptum iudicis: & hoc propter rerum iudicatarum authoritatem. *vt ſup ad Trebell, l ſeruo inuito §. Cum prætor.* & propter publicam vtilitatem, quæ eſt vt maleficia puniantur &c. in quibus puniendis ſubiecti præſtare debent ſuum auxilium, vt &c. & quia præſumendum eſt iuſte latam, ſicut iurauit, vt &c. ſi vero non exequatur officium ſuum, dico nullatenus parendum, etiam ſi ius præcipiat, niſi in reuerentiæ exhibitione, vt &c. Nec obſtat, quod iurant ſubiecti parere omnibus præceptis: quia reſtringitur ad ea, de quibus veriſimiliter eſt actum &c. In caſibus non ſolum non obedire, ſed etiam debent reſiſtere officiales ſui, vt &c. Prædicta diſtinctio in atrocibus poteſt intelligi, at in his, in quibus non eſt dolus, etiam extra officium ſuum, parens excuſatur &c. Vide etiam *gloſ. verbo obedientiam in cap. Ad aures de tempor. ord.*

Si quis, quod decreto prætoris non obtẽperauerit, ductus ſit, non eſt in ea cauſa, vt agat iniuriarum propter prætoris præceptum dixit *Vlpian. in l. Iniuriarum 13 ff de iniur. vbi gloſ* propter prætoris auctorit, authoritas maioris excuſat, præſumitur enim iuſtum præceptum, vt per *gloſ in ead. l. verbo non videtur.*

Præceptum legis mitius eſſe præcepto teſtatoris, dicit *gloſ. vlt in fin. in l filia 7 ff. vt legat nom.* non tamen in præcepto de non alienando, quia hoc ſi appoſitum fuerit nudũ à teſtatore non obligat hæredem, iuxta *l. Lucius 91. ff de legat. 3.* ibi. Nihil propono contra voluntatem defuncti factum, quominus ad hæredem pertineant, cum hoc nudum præceptum eſſet.

Digitized by Google

Preces

SI fuerint importunæ videntur inducere Simoniam, vt dicit *gloſ. Verbo ſolicitaſſe in cap. per inquiſitionem* 26. *de elect. Innoc. in cap. Tuam in princip. de atat. & qual.* quod poteſt confirmari ex his, quæ *Senec. lib. 2. de benef. cap. 1.* ibi. Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit: Quoniam &c. nullares carius cõſtat, quã quæ precibus empta eſt: Nec eſt magna differentia inter pretium, & precem licet deterius ſit pretio corrumpere, quam precibus, vt inquit *glo. verbo. In ſolidum in l. ſi non ſolum* 10. *ff. ſi quis omiſſ. cau. teſta.*

Quamuis aliàs non referat per quem preces offerantur, vt notat *gloſ. Verbo priuamus in cap. 2. §. Ad hac de haret lib 6.* tamen ſpeciale eſt in in eo tex. quod habentes beneficia eccleſiaſtica ad preces hæreticorum, ſunt priuati illis beneficijs.

Quod preces potentum inducant metum ponit *Felin. in cap. 1. ſub num. 2. verſ. An autem preces de offic. delega. & facit gloſ. Verbo quemadmodum in l. 1. ff. quod iuſſ.* iam ſupracitata Verbo præceptum. ibi. Rogatio domini præceptum eſt.

Fruſtra precibus impetrari, quod iure communi conceditur vulgare eſt *ex l. vnic. C. de Theſau. lib* 10. ibi. vt ſuperfluum ſit hoc precibus poſtulare, quod iam lege permiſſum eſt, cum alijs *per gloſa ibidem Verbo lege.*

Præcipitatio.

GEneraliter reprobatur, vt ſtatim dicam, & præcipue in proferendis ſẽtentijs. Nam *in cap. Deus omnipotens 2. quaſt. 1.* ita inuenies. Ne præcipites in diſcutiendis negotijs eſſemus: & de mala proximorum prius quiſquam præſumat credere, quam probare: cuius exemplo mouemur, ne ad proferendam ſententiam vnquam præcipites ſimus, aut temere indiligenterque probata in diſcuſſa quoq; iudicemus &c. nec præcipitanter quicquam agat aliquis, notat etiam *gloſ. verbo iuſtam in fin. in cap. Cum Bertoldus* 18. *de re iud. ibi & ſic eſt arg.* quod iudex nõ debet nimium feſtinare ad ſententiam, & Calixtus Papa *in cap. Ponderet* 50. *diſt.* Tempore indigemus, vt aliquid maturius agamus, ne præcipitemus conſilia, & opera noſtra, neque eorum ordinem corrumpamus, vnde dixit *Cardinal. in Clem. Paſtoralis de re iud.* quod feſtinatio in cauſa eſt nouerca iuſtitiæ *ex eod. tex.* ibi. Quia huiuſmodi ſententia, quæ non a diſcretione matre virtutum, ſed a nouerca iuſtitiæ voluntaria ſcilicet iudicantis præcipitatione, eſt ergo præcipitatio iniquitas, ſeu iniquitatis operatio, ſi quidem odit iuſtitiam, & probatur *ex gloſ. vlt. in cap. Non in perpetuum* 24. *quaſt.* 3. ibi. Iniquitas enim omnia præcipitat, virtus autem lenta eſt, & omnium percunctatrix, *& Origen.* ita. Læta virtus cunctatrix, ante iudicat, quam incipiat, quid decorum, quid honeſtum ſit, iniquitas autem omnia præcipitat, & addit *gloſ. Verbo nouerca in dict. Clem. Paſtoralis,* ita, ſicut ſe habet nouerca ad priuignos, quæ ſæuire ſolet in illos, ſic ſe habet ad iuſtitiam voluntas præcipitata iudicis: vnde dixit quidam.

Gaudet in afflictos ſauire nouerca poteſtas.

Et gloſ. Verbo celeritate in cap. vlt. de elect. lib. 6. per tex. ibi. Celeritate præferens cupiditatem propriam iuri, & in ordinatum affectum etiam æquitati, ſic ait. Nota quod hic reprobatur celeritas, & eſt generale in omnibus perſonis promouendis &c. Item propter rei nouita-

tem

Digitized by Google

tem &c. Item propter reuerentiam Sacramenti recipiendi &c. Item propter metum incommoditatis emergentis &c. Item propter honeſtatem, vt res carior habeatur &c. Item propter certitudinem habendam &c. Item propter reuocandi difficultatem, vt in dandis ſententijs &c. vel in ipſarum executione &c. Idem in legibus condendis &c. Item propter rei dignitatem &c. Item propter periculoſam Sacramenti iterationem &c. Interdum autem deſideratur acceleratio propter metum contaminationis &c. propter metum defectus &c. propter metum vſurpationis &c. propter magnitudinem tranſmigrationis &c. propter inobedientiæ culpã propter debitum obedientiæ, propter rectitudinem diſpenſationis. Item propter periculum imminens, vt in vacatione Eccleſiæ &c. vnde & cautio damni infecti celeritatem deſiderat. Sed nobis, quod in his caſibus, & ſimilibus, vbi deſideratur celeritas, ſi non eſt determinata, ad arbitrium iudicis refertur, vt dixit *gloſ. verbo celeriter in cap. Non eſt 7. de regular.*

Vbi vero expreſſe celeritas non requiritur, læta virtus cunctatrix ſequenda eſt: Nam intereſt viuentium ne præcipitentur, vt dixit *gloſ. Verbo ſi non protinus in l. Diuortio 37. ff. de negot. geſt. per tex.* ibi. Non enim cuiſtigio in officio deliquit, ſi non protinus diſtraxit &c. præterire denique aliquid temporis debebit &c. quod clarius dixit *Vlpian. in l. 6. ff. de interrogat. act.* & quia, inquit hoc defunctorum intereſt, vt ſucceſſores habeant: intereſt, & viuentium, ne præcipitentur quandiu iuſte deliberant & ne alij feſtinatione alterius lædantur vt inquit *Paul. in l. Cum ſolus 67. ff. de acquir. hered.* & quia nihil ordinatum eſt, quod præcipitatur, & properat, vt dixit *Senec. Epiſt.* 40.

Vnde aſcendendum eſt de gradu ad gradum, nam qui nimis feſtinat ſe ipſum præcipitat, prout ſummatur *l. vt gradatim 11. ff. de muner. & honor.* & propter feſtinationem priuatur, quis præmio alias ſibi debito iuxta *l. edicto 13. §. Cum ante apertum teſtamentum ff de iur. fiſc.* ibi. Neque enim dignam eſſe præmij tam præcipitem feſtinationem, & alias punitur feſtinatio, vt notat *gl. verbo amittat in l. 2. C. de ſecund. nupt.* ibi. Non enim matrimonium, ſed nimia feſtinantia punitur.

Prædeſtinatio.

Licet hæc magis Theologis, quam Iuriſtis conueniat, tamen quia apud iſtos etiam aliqua inueniuntur de prædeſtinatione ſcripta breuiter, ne mittamus falcem in alienam ſegetem, Dicimus cum *Abb in proam. decretal. verbo. Rex pacificus ſub num. 7.* quod prædeſtinatio eſt præparatio gratię, & prędeſtinatus nullo modo damnari poteſt. Vnde prædeſtinatio eſt ad bonum, præſcientia ad malum. Non tamen intelligas, quod prædeſtinatio, vel præſcientia neceſsitet ad bonum, vel ad malum; ſed quia Deus ſciebat aliquos eſſe caſuros, ideo illos non prædeſtinauit: alios vero quos ſciebat ad bonum reuerſuros, prædeſtinauit, & de vtroq; eſt *tex. optim. in cap. vaſis iræ 23. quæſt. 4. vbi Auguſtin. in hæc verba.*

Vaſis iræ nunquam Deus redderet interitum, ſi non ſpontaneum inuenitur homo habere peccatum: quia nec Deus peccanti homini iuſtè inferret iram, ſi homo ex prędeſtinatione Dei cecidiſſet in culpam. Prædeſtinationem Dei, ſiue ad bonum, ſiue ad malum in omnibus operari ineptiſsime dicitur, vt ad vtrúque homines quædam neceſsitas videatur impellere: cum in bonis voluntas ſit intelligenda non ſine gratia: in malis autem voluntas intelligenda ſine gratia.

Cum

Digitized by Google

Cum vero aliquos a Deo, aut traditos deſiderijs ſuis, aut obduratos legimus, aut relictos magis in peccatis ſuis, hoc ipſos meruiſſe profitemur; quia talia eorum crimina præceſſerunt, vt ipſi ſibi pœnam debuerint, qua eis etiam ſupplicium verteretur in reatum; atq; ita nec de iudicio Dei querimus, quo deſerit meritos deſeri: & miſericordiæ eius gratias agimus, qua liberat non meritos liberari. Vires itaque obedientiæ non ideo cuiquam ſubtraxit, quia eum non prædeſtinauit; ſed ideo eum non prædeſtinauit, quia receſſurum ab obedientia eſſe præuidit.

Prædeſtinatio quoque Dei ſemper in bonum eſt: quæ peccatum ſola voluntate hominis commiſſum, aut remittendum nouit cum laude miſericordiæ: aut plectendum cum laude iuſtitiæ. In malis autem operibus noſtris, ſola præſcientia Dei intelligenda eſt: quia ſicut præſciuit, & prædeſtinauit, quæ ipſe fecit, & vt faceremus, dedit: ita præſciuit tantum, non etiam prædeſtinauit, quæ nec ipſe fecit, nec vt faceremus exegit. Hi autem de quibus dicitur, ex nobis exierunt, ſed non fuerint ex nobis: ſi enim fuiſſent ex nobis manſiſſent vtique nobiſcum: voluntate exierunt, voluntate ceciderunt: & quia præſciti ſunt caſuri, nō sūt prędeſtinati, eſſent autē prędeſtinati, ſi eſſent reuerſuri, & in sāctitate ac veritate māſur. Ac per hoc prędeſtinatio Dei multis eſt cauſa ſtandi: nemini eſt cauſa labendi. Non ergo neceſsitatem facit correctionis, vel obdurationis diuina prædeſtinatio, ſeu præſcientia; cum boni per gratiam corrigantur, & libero arbitrio mali pereant. Nec enim quia prædeſtinatio, ſeu præſcientia Dei falli non poteſt, neceſſario eueniunt, quæ prædeſtinantur, vel præſciūtur: ſicut nec neceſſario prædeſtinantur, vel præſciuntur, quæ futura ſunt, ſed quia bona abſque eius gratia, mala præter eius ſcientiam euenire non poſſunt.

Quamuis ergo conuenienter dicatur, ſi hæc prædeſtinata ſunt, vel præſcita, neceſſario euenient; non tamen ideo abſolute verum eſt, ſed neceſſario eueniunt, quæ prædeſtinata ſunt, vel præſcita: quia hic neceſsitas refertur ad verum euentum, ibi ad intuitum diuinæ præſcientiæ, *vnde Auguſtin.* Duæ ſunt (inquit) neceſsitates: ſimplex vna: veluti neceſſe eſt omnes homines eſſe mortales: altera conditionis: vt ſi aliquem ambulare, quis ſcit cum ambulare neceſſe eſt. Quod enim quiſque eſſe nouit: id eſſe aliter, quam notum eſt nequit. Sed hæc minime ſecum illam ſimplicem trahit: hanc enim neceſsitatem non propriam facit natura, ſed conditionis adiectio. Nulla enim neceſsitas cogit incedere voluntate gradientem; quamuis eum: tunc cū gradiatur incedere neceſſarium ſit. Eodem igitur modo ſi quid prouidentia preſens videt, id neceſſe eſt eſſe: tametſi nullam naturæ habeat neceſsitatem. At quidem ea futura, quæ ex libertate arbitrij proueniunt, præſcientia contuetur. Hæc igitur ad intuitum relata diuinum neceſſaria fiunt per diſpoſitionem diuinæ notionis. Per ſe vero conſiderata, abſolutam naturæ ſuæ libertatem non deſerunt. Fient igitur procul dubio cuncta, quę futura Deus eſſe pręnoſcit: ſed eorum quædam de libero arbitrio: quæ quamuis eueniant, exiſtendo, tamen naturam propriam non amittunt; quæ priuſquam fierent, etiā non euenire potuiſſent.

His omnibus mala noſtra libero aſcribuntur arbitrio: cum alibi diuinæ adſcribantur indignationi. *Vnde Gregor.* Cum ſuprema indignatio ſele (vt ita dixerim) medullitus mouet: hanc opinio, vel oppoſitio humana non remouet: nec ſe cuiuslibet vtiliter deprecatio o-

bijcit, cum ſemel Deus aliquid ab intimis iraſcendo diſponit. Hinc eſt enim, quod Moyſes, qui reatum totius plebis, apud Dominum ſuis precibus terſit; dumque ſe obicem obtulit diuinæ iracundiæ vim placuit; ad petram Oreb veniens, & pro aquæ exhibitione diffidens, repromiſsionis terram ingredi domino iraſcente non potuit.

Item Auguſt. De Tyrijs vero, & Sydonijs, quid aliud poſſumus dicere, quam non eſſe eis datum deſuper, vt crederent; quod credituros fuiſſe ipſa Veritas, docet, ſi talia qualia apud non credentes facta ſunt virtutum ſigna vidiſſent. Quare autem hoc eis negatum fuerit, dicant ſi poſſunt, qui calumniantur: & oſtendant cur apud eos Dominus mirabilia, quibus profutura non erant, fecerit; apud eos, quibus profutura erant, non fecerit. Nos enim ſi ratione facti profunditatem iudicij eius penetrare non poſſumus: manifeſtiſsime tamen ſcimus, & verum eſſe, quod dixit, & iuſtum eſſe, quod fecit; & non ſolum Tyrios, & Sydonios, ſed etiam Corozaim, & Bethſaida potuiſſe conuerti, & fideles ex infidelibus fieri, ſi hoc in eis voluiſſet Dominus operari: neque enim vlli falſum videri poteſt, quod Veritas ait: Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a patre meo.

Itē qui per prophetam Iudaicæ plebi promiſit: Ecce ego ſepiam vias tuas ſpinis, & muniam eas lapidibus quadris: id eſt adimam tibi facultatem peccandi, idem per Pſalmiſtam de damnandis dixit: Fiant viæ illorum tenebræ, & lubricum; & Angelus Domini perſequens eos, ſed in his omnibus vitia noſtra humanæ adſcribuntur mentis arbitrio, quod diuina clementia in electis miſericorditer vertit ad bonum: in dānandis iuſte relinquit ad malum, ſicut ergo quamuis certiſsime ſciamus neminem vltra terminum à Deo ſibi præfixum eſſe victurum, omnibus tamen languentibus non incongrue medemur; ſic quamuis nemo ſaluetur, niſi prædeſtinatus ad vitam, omni tamen delinquenti eſt adhibenda correctio: nec malorum eſt negligenda diſciplina.

Ex ſupradicto igitur tex. clariſsime colligitur, quod prædeſtinatio eſt ſolius Dei miſerentis ad ſaluandum bonos, præſcientia vero iuſte ad damnandum malos. Reliquas vero quæſtiones de materia, quæ latiſsimæ ſunt, atque difficiles relinquimus DD. Theologis: tum quia, non eſt ſeges noſtra; tum etiam, quia Apolecta noſtrum de quæſtionibus non agit, ſed ſolum de textibus, & gloſ. vt ſæpe diximus. Poſſem, certe afferre non paucos de prædicta materia tractantes optimas quæſtiones per me viſas. Verum ex iam dictis cauſis, taceo.

Prædicator.

INter cætera, quæ ad ſalutem ſpectant populi Chriſtiani, pabulum verbi Dei per maxime ſibi noſcitur eſſe neceſſarium: quia ſicut corpus materiali: ſic anima ſpirituali cibo nutritur, eo quod non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Vnde cum ſæpe contingat, quod Epiſcopi propter ſuas occupationes multiplices vel inualitudines corporales, aut hoſtiles incurſus, ſeu occaſiones alias (ne dicamus defectum ſcientiæ, quod in eis reprobandum eſt omnino, nec de cætero tolerandum) per ſe ipſos non ſufficiunt miniſtrare verbum Dei populo, maxime per amplas diæceſes, & diffuſas, generali conſtitutione ſancimus, vt Epiſcopi viros idoneos ad ſanctæ prædicationis officium ſalubriter exequendum aſſumant, potentes in opere, & ſermone, qui plebes ſibi commiſſas vice ipſorum (cum ſe ijdem nequiuerint) ſolicite ſciſcitantes, eas verbo ædificent,

Digitized by Google

cent, & exemplo: quibus ipſi cum indeguerint congrue neceſſaria ſubminiſtrent, ita decreuit *Innoc.3. in Concil. generali relatus in cap.15. de offic.ord.*

Notabis *ex dict. tex.* qualiter Epiſcopi tenentur ad prædicandum, & ſi ſunt impediti eligere debent idoneos viros ſuis expenſis ad dictum prædicationis munus, quod notauit *Apoſtill.ad Auth. vt null. Iud. coll.9.* ibi ſic Epiſcopus tenetur mittere prędicatores per diœceſem ſuam ſuis expenſis.

Idoneus autem ille erit in hac materia, qui potens in opere, & ſermone inuenitur, vt prædictus tex. ait, & notabis, quod prius poſcitur in opere ad imitationem Chriſti Domini, qui primum cæpit facere, & poſtea docere *Act.* 1. Nam ſi vitam non duxerit exemplarem ipſe, & eius prędicatio deſpicietur iuxta illud *Gregor. in capit. Infames in fin 3. quæſt.7.* ibi. Cuius vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio contemnatur a quo ſumpſit per eadem Verba *Pont. in Extrauag.1. de priuileg. int. com. & in cap. Qui ſine peccato ead.3.quæſt.7 idem Greg.* ſic. Reuocentur igitur intus ad conſcientiam, vt prius propria corrigant, & tunc aliena reprehendant, *& in fin.* ita. Niſi quod prius ipſi purgandi ſunt, per quos aliorum culpę feriuntur, vt ipſi iam mundi per vltionem veniãt, qui aliorum vitia corrigere feſtinant, *& Ambroſ. in capit. ſeq.* multa quæ videas. Quo ad vero ſermonem, dicit *tex. in capit. Eccleſiæ principes 35. diſt.* hæc. An non confuſio, & ignominia eſt Ieſum crucifixum pauperem, & eſurientem fartis prædicare corporibus, & ieiuniorum doctrinam rubentes buccas tumentiaque ora proferre? ſi in Apoſtolorum loco ſumus non ſolum ſermonem eorum imitemur, ſed etiam conuerſationem, & abſtinentiam.

Nec etiam fabulæ in prædicatione aſſerri debent ex ratione *tex. in cap. Cum multa 86. diſt.* ibi. Quia in vno ore ſe cum laudibus Iouis, Chriſti laudes non capiunt. Nec in ſermonibus ſuis prælatis detrahent, vt inquit *Clem.1.§. Quibus de priuileg.* & quia non eſt humilitatis meæ atque menſuræ de miniſtris Eccleſiarum ſiniſtrum quippiam dicere, vt ait *gloſ. Verbo detrahant in d. §. Quibus ex D. Hieronym. ad Ruſt.* habeant illi ordinem ſuum, & gradum.

Aduertant tamen, qui Verbum Dei audiunt, quod quanquam ſacerdotem tam à ſuis, quam ab alienis criminibus oporteat eſſe immunem: licet aliorſum ſeſe habuerit, non ideo verba ſuæ prædicationis debent contemnere. Sicut enim (vt ait Hieronym.) lixiuium per cinerem humidum fluens lauat, & non lauatur: ita bona doctrina per malum doctorem animas credentium lauat a ſordibus peccatorum, prout ita dixit *Anacletus Papa cunctis fidelibus in cap vlt.§. vlt.83. diſt.* & facit, quod dicit *Auguſtin.* contra hæreticos relatus *in cap. ſi iuſtus fuerit 1. quæſt.1.* ibi. Qui vero fuerit ſuperbus miniſter, cum Zabulo computabitur: ſed non contaminatur donum Chriſti: quia per illum purus fluuius tranſit, & venit ad fertilem terram: ſcio quia lapis ex aqua fructum ferre non poteſt: & ſi per lapideos canales tranſit aqua ad areolas in canali lapideo: ſed ortus plurimum fructum affert. Spiritualis enim virtus Sacramenti, vt lux pura ab illuminandis excipitur: ſed per immundos tranſiens non coinquinatur.

Non licet mulieribus prædicare, etiam ſi prælatis, nec maribus laicis, nec clericis, niſi ſint curati, vel ſuper hoc priuilegiati, ita ponit *gloſ. Verbo prædicent in Clem.1. de religioſ. dom.*

Prædicatio verbi Dei in diuinis includitur, ſic *gloſ. Verbo Ad diuina in Clem. vnic. de for. compet.*

Præiudicium.

Non cenſetur princeps alicui facere per ſuas litteras *cap. Cum inferior. in fin. de maior. & obed.* ibi. Abſque alieni iuris præiudicio, *vbi gloſ. vlt.* ita, & ſic Papa non intendit alij per ſuas litteras præiudicium irrogare, *& in l. ſi quis à Principe* ibi. Non eſt credendus ſic ædificare, vt cum incommodo alicuius id fiat, & *§. Merito* ibi. Iſta oportet permitti, vt ſine iniuria cuiuſq; fiat; & ita ſolet Princeps &c. *ff. ne quid in loc. pub. & in cap. ſuper eo 15.* ibi. Non tamen intentionis noſtræ dioeces. Epiſcopo vel Archipresbytero, vel Archidiacono præiudicium generare *de offic. deleg. vbi gloſ. Verbo intentionis*. Alia concordantia. Si autem præiudicium ſibi facienti patrocinetur quis, ipſe ſibi præiudicat, vt dicit *gloſ. verbo patrocinabatur in cap. ex litteris 6. de tranſact.* ibi. Qui enim ſcienter patrocinatur petenti rem ſuam ſibi præiudicat, & eodem modo ſi quis; cui primo competebat alicuius rei actio permiſit ſequētem agere præiudicium ſibi fecit, prout inquit *gloſ. vtraque pars in cap. veniens 38. de teſtib.*

Per colonum præiudicium poſſeſsioni, inuito, vel inſcio domino imponi non poſſe, & iure, & legis authoritate declaratur, ſic *l. 17. C. de agricol. & cenſ. lib. 11.*

Prælati.

Nomine prælati Eccleſia intelligitur, & prælati monaſterium, ſic dicit *gloſ. pen. in capit. edoceri 21. de reſcript. per tex.* quem allegat *in l. Annua §. 1. ff. de ann. legat.*

Electio ſeu poſtulatio prælati poſtquam eſt præſentata Pontifici, amplius non poteſt reuocari ex ratione *tex. in capit. Bona 4. verſ. nec obſtabat de poſtul prælat.* ibi. Si enim poſtquam poſtulatio ſubſcriptionibus poſtulantium approbatur, & præſentatur Rom. Pontif. approbanda; poſſent ab ea recedere poſtulantes, nobis frequenter illuderent, & iudicium noſtrum ex eorum pendere arbitrio videretur.

Quanto tempore prælatus electus poteſt abeſſe, & expectari eſt dictū *verbo Abſentia, & verbo electio*.

Qui in prælatum eligitur, & ſi minor ſit, non debet eſſe ſub patris poteſtate, ita *gloſ. pen. in cap. 3. de ætat. & qual.*

Nullus autem ſe ingerere debet Eccleſiaſticæ prælationis officio, dicit *cap. Per noſtras 26. de iur. patr. vbi gloſ. Verbo ingerere* ſic hoc ipſo tanquam ambitioſus debet repelli &c. quia non ambitione, ſed labore vnumquemque ad honorem conuenit peruenire.

In prælatis maior requiritur obſeruantia, iuxta *cap. Qualiter, & quando 24. de accuſat.* ibi. Diligentius tamen eſt obſeruandum in prælatis, qui quaſi ſignum ſunt poſiti ad ſagittam; & quia non poſſunt omnibus complacere, cum ex officio ſuo teneantur non ſolum arguere, ſed etiam increpare; quin etiam interdum ſuſpendere, non nunquam etiam ligare, frequens odium multorum incurrunt, & inſidias patiuntur. Vnde dicitur *in Conc. Trid. ſeſſ 6. de reform. cap. 1.* Ad reſtituendum collapſam admodum Eccleſiaſticam diſciplinam, deprauatoſque mores emendandos &c. ab ijs, qui Eccleſijs maioribus præſunt initium cenſuit eſſe ſumendum. Integritas enim præſidentium ſalus eſt ſubditorum.

Quod enim agitur a prælatis facile trahitur a ſubditis in exemplum iuxta, quod Dominus inquit ad Moyſem in Leuit. Si Sacerdos, qui eſt vnctus peccauerit faciet delinquere populum, prout inquit *c. Magna 7. de Voc. vbi gloſ. verbo agitur,*

Digitized by Google

gitur, ſic iuxtà illud componitur orbis regis ad exemplum: Nam prælati ſunt tanquam ſignum ad ſagittam, vnde inferiores vitam eorum reſpiciunt, *& gl. Verbo Abbates in extrauag. vnic. de cenſ. inter com.* ibi. Quia quod agitur a prælatis, cito a ſubditis trahitur ad exemplum &c. Alias tot mortibus digni ſunt quot perniciosa exempla.

Non ſufficit prælato, quod ſit bonus in ſe, niſi etiam ſit quantum eſt in ſe bonus in ſubditis, ait *gloſ. Verbo in ſubditis in Clem. 1. de atat. & qual. per tex.* ibi. diligentius obſeruent per ſe ipſos, & faciant a ſuis ſubditis obſeruari.

Faciant prælati Eccleſiarum, quod ſint imitatores Nabuthæ, qui vineam ſuam cruore defendit: imitentur Ambroſium idem dicentem: Si vultis corpus occidere, occurram, vultis in vineula rapere, vultis in mortem? voluntas eſt mihi, pro altaribus gratis immolabor, vt refert *gloſ. in capit. 3. de immun. Eccleſ. lib. 6.*

Oportet prælatos cum caritate corrigere, decet eos inferre humiliter, quod docent, & paterna ſubiectos dilectione fouere, ſic debitor delicatus effugitur, ſic onerosus creditor minime reperitur ita ait *Extrauag. 1. de offic ord. int. com.* Alias multum longe a paterna pietate videretur, ſi præpoſiti ſubditis ſuis graues exiſterent, quos in cunctis neceſsitatibus paſtoris debent more facere, vt inquit *gloſ. Verbo caritatiuum in Extrauag. vnic. de cenſib. int. comm.* Si vero non corrigit, & tacet eo ipſo conſentit, & ex eo permittitur ſecuritas delinquendi, vt dixit *gloſ. 1. in cap. Irrefragabili 13. de offic. ordin.*

Decet vt & prælati, & alij tam exempti quam nō exempti, ſuis iuribus ſint cōtenti, & alter in alterius iniuriam non proſiliat, ſeu iacturam, ait *tex. in Clem. vnic. iuxta fin. de exceſſ. prælat.* Nec debent plus extorquere a ſubditis, quā ſoluant, ne in eorum damnis lucra ſectantes, quærant prædam potius, quam ſubſidium in ſubiectis, *vt in cap. Quia plerique 8. de immun. Eccleſ.* Si enim contra egerint, & male ſe habuerint, poterunt eis ſubditi reſiſtere *vt infra verbo ſubditus.*

Aduertes tamen, quod malus prælatus, & ſi non habeat diadema Sanctitatis, habet tamen diadema dignitatis, quæ ex ſe, nec de ſe peccauit, licet ſuppoſitum, cui dignitas inerat male egerit. propter quod dignitas ſibi iniuncta infecta fuit, vt inquit *gloſ. verbo bona mem. in Extrauag. vlt. de heret. int. com.* Vnde videtur, quod ratione dignitatis non debet reſiſtere ſubditi. Et ſatis eſt, quod ſi fuerit malus prælatus, timeat bonos ſubditos, vt alias dicit *gloſ. vlt. in l. 3. C. de Palatin. lib. 12.* Nam confuſio erit malo prælato, malū eſſe bonis præſidendo. Quanto enim quilibet præeſt melioribus, tanto maior ipſe, & honeſtior eſſe debet, vt dicitur *in Auth. de defenſor. ciuit. §. 1. verſ. Nos igitur coll. 3.*

Ob prælati delictum, Eccleſia ad tempus priuatur feudo, ita ſummat *Bart. cap. vlt. de capitul. Corradi in feud.* Quod intelliges durante vita illius prælati poſtea vero ad ſucceſſorem reuertetur, vt ibidem dicitur. Quia factum prælati non debet Eccleſiæ aliter imputari, vt dicit *gloſ. de veritate in cap. Dudum 54. de elect.* Quando autem confeſsio prælati præiudicet Eccleſiæ dixiſti Verbo confeſsio.

Prælati ſtatum maiorem eſſe religioſorum aſſerit *gloſ. vlt ad med. in Extrauag. Cum inter de Verb. ſig.* ſic dicens. Cum ſtatus prælationis videatur, poſſe dici maior, quam ſtatus Religioſorum profitentium paupertatem, cum de ſtatu religionis tranſeant ad ſtatum prælationis pontificalis &c. quod Eccleſia non permitteret, ſi ſtatus prælationis minoris eſſet perfectionis, quam Religionis.

In-

Inſtitutio prælati plus iuris tribuit, quam patroni præſentatio, iuxta *cap. Cum dilectus 6. de offic. legat.* ibi. Cum igitur plus iuris habeat in conceſsione prælatus, quam in præſentatione patronus, nec præiudicatur prælato, Si quando per Apoſtolic. Sed. Legatum eo inconſulto Eccleſia concedatur. Ex ratione, deducta ibidē *per gloſ. Verbo plus iuris*, quia ex præſentatione patroni, non conſequitur, quis plenum ius, eo quod ante confirmationem prælati poteſt patronus variare.

Illud generaliter traditur, quod quilibet prælatus collegiatæ Eccleſiæ licet ſubſit Epiſcopo, eſt tamen iudex ordinarius in plebe ſua, & habet iuriſdictionem cognoſcendi, & excommunicandi, ita ponit *gloſ. Verbo Eccleſiaſtica in cap. 3. de offic. ord.* idem *Apoſtill. in Auth. de defenſor. ciu. §. 1. in fin. coll. 3. per tex. in cap. Cum ab Eccleſiarum de offic. ord. & gloſ. in capit. Quanto 7. eod. tit.* vbi vltra alia ſic. In omnibus his potiſsime conſideranda eſt conſuetudo cuiuſcunque Eccleſiæ, quæ dat iuriſdictionem, quod probat etiam *text. in cap. Duo 9. eod. tit.* ibi. Vel priſca conſuetudo illis contulit ab antiquo. Quam iuriſdictionem eijcere non poterit: Sicut enim ſubditus non poteſt eijcere iuriſdictionē epiſcopalem, ſic nec prælatus ſuam iuriſdictionem, vt inquit *gloſ. 2. in cap. Cum venerabilis 21. de cenſib.*

Quod ſi fuerit lis inter prælatū, & ſubditū ſuſpenſa erit iuriſdictio prælati, ac ſi eſſet appellatum ab eo, cum ex odio videatur procedere, negotio cæpto, ita argumentatur *gloſ. 2. in cap. pen. de accuſat. & affert* alia argumenta in contrarium: verba vero eiuſdem *tex.* ſunt. Ita [illegible] uiſo, vt negotio ipſo pendente prælati monachi eidem abbati obediant & intendant, ita tamen, quod per hoc proſequutio negotij non valeat impediri.

Prælatus ſine aſſenſu Capituli conuenire, vel conueniri non poteſt, ita dicit *gloſ. in cap. Cauſam quæ 9. de iudic.*

Nota ius nouum, vt prælatus iuret in animam ſuam, & fratrum, vel maioris partis, olim ſolus prælatus præſtabat iuramentum hoc, ita *gloſ. Verbo Conuentuum in cap. 2. de teſtib. lib. 6.* cuius verba ſunt. Abbate, & priore nomine ſuo, & in animas conuentuum eorumdem, vel maioris partis ipſorum recepto iuramento, de veritate dicenda.

Si prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem Eccleſiæ, ita dicit *gloſ. in caſus poſitione l. vlt. C. ad Macedon.*

Prælatus non ſolum tenetur de dolo, culpa lata, & leui ad inſtar tutoris, ſed etiam de negligentia, cum etiam propter negligentiam remoueatur, quod poteſt intelligi cum negligentia craſſa eſt. Sic *gloſ. Verbo negligentia per tex. ibi in cap. 3. de offic. Archidiac.* Et ſic diligens eſſe debet ad inueſtigandam veritatis fidem cum illi compertæ, cedere habeat opinio, vt dicit *gloſ. verbo volentes in extrauag. 2. de verb. ſig.*

Tenentur prælati reclamare contra litteras ſuperioris, ſi viderint fuiſſe conceſſas ſiniſtra informatione, vt notauit *gl. verbo Nuncians in Auth. de mandat. princ. §. Deinde coll. 3. per tex.* ibi. dicens ſic. Et hoc eſt contra miſeros prælatos, qui timent in tantum litteras papæ, vt non audeant reclamare, quod facere non debent, dicitur autem in eo tex. quod in multis non debent exequi mandata principum, niſi eis primum nuncient, & ipſi principes ſecundo præcipiant exequi, cuius verba ponis verbo Princeps.

Felix prælatus ille eſt cenſendus, cui vnā Eccleſiam bene, ac fructuoſe cum animarum ſibi commiſſarum ſalute, regere contigerit, ita inquit *Conc. Trid. ſeſſ. 7. cap. 2. de reform.*

Alia habes infra in verbo præſidens.

Præ-

Digitized by Google

Prælegatum.

EST idem, quod legatum, & illud, præ, nihil operatur, ſicut, & cum dicitur prælectio, & eſt figura Epilepſis, vel tautologia ſecundum *Azon.* vel dic, quod eſt cohæredi relictum, quod ante, vel extra ſuam partem habet, ſicut, & in dote prælegata, dicitur dotis relictum, quod antę ſuæ dotis tempus capitur, prælegatum vocatur, prout dicit *gloſ. in rubr. ff. de dot. prælegat.*

In reſtitutionem fideicommiſsi venire prælegata dicitur *in l.* 3. *§. Quidam liberis ff. ad Trebell.* ibi. Imperator noſter reſcripſit, præceptiones quoque fideicommiſſo contineri: quia non portionem hæreditariam teſtator commemorauit, ſed ſimpliciter, portionem. In portionem autem, & præceptiones videri cecidiſſe, *vbi not. doct. & in l. In fideicommiſſariam* 18. ibi. Si legatum ſit hæredi relictum, & rogatus ſit portionem hæreditatis reſtituere id ſolum non debere eum reſtituere, quod a cohærede accepit. Cæterum, quod a ſemetipſo ei relictum eſt in fideicommiſſum cadere Diuus Marcus decreuit *eod. tit. & in l. Cum virum* 16. C. *de fideicomm. Imperatores* dixerunt ex Papiniano non ignoraſse, etiam legata, ideſt prælegata, vt exponit ibidem gloſ. fideicommiſſo contineri, ideſt vbi hęres rogatus fuerit quicquid ex hæreditate ad eum peruenerit, poſt mortem reſtituere: animaduertere etiam pręceptionis compendium teſtatoris verbis comprehenſum eſſe, *vbi gloſ. vlt. deſtinguit* & intelligit hoc, ſi antequam rogaretur de reſtitutione, prælegauit; ſecus ſi poſtea, *vt ff. ad l. falcid. l. Titia*, & proſequitur, ſic. Vel dic latius ſi quæras an prælegationes ſint reſtituendæ, & pro qua parte imputantur in quartam? Diſtingue an prius reſtituere, & poſtea præcipere iuſſus eſt, an e contra? Primo caſu ſemper reſtituet præceptiones, & eſt ratio: quia non videtur rogaſſe de eo, quod nondum dederat &c. videas per te, & an ſit vera prædicta diſtinctio, vide *Paul. & Iaſ.* ibidem illam reprobantes, quod mihi durum videtur, dum adeſt text. validus *in d. l. Titia* 85. ibi. Quęro an Titius ea, quę pręlegata ſunt, etiam pro ea parte hæreditatis, quam rogatus eſt reſtituere, integra retinere debeat? Reſpondi Titium legata integra retinere debere, quod limitabis niſi extraneus fuerit rogatus reſtituere teſtatoris filio, vt notauit *Bart. per tex. ibi in l. liberto* 21. *§. filium ff. de ann. legat. ſub num.* 6. ibi. Intellige ergo legem noſtram tantum hoc caſu, quando extraneus eſt rogatus reſtituere partem hæreditatis filio. Sed ſi eſſent duo filij inuicem rogati, tunc contrarium erit, vt ibidem dicit.

Hæredi repudianti hæreditatem non debentur prælegata, iuxta *l. Quidam* 7. *ff. ſi quis omiſſ. cauſ. teſta.* ibi. Titio legauit, ideſt pręlegauit (vt per gloſ. ibidem) Omiſſo teſtamento, & cæt. Non probe legatorum actionem Titius poſtulabit *Bart. in l. Miles §. pro parte num.* 2. *ff de legat.* 2. Videtur tamen in contrarium *tex. in l. Qui filiabus §. vlt. vbi expreſſe ſic ſummat. Bart.* Qui repudiat hęreditatem conſequitur pręlegatum totum *ff. de legat.* 1. de cuius intellectu videas eundem *Bart. in l. ſi patroni §. ſed nec illud in fin. ff. ad Trebell.* vbi intelligit in certis caſibus regula vero eſt, quod voluntatis ratione legatorum, ſeu prælegatorum actio denegabitur ei, qui non agnouit hæreditatem, vt dixit *Papinian. in l. Quid ergo* 92. *in fin. ff. de legat.* 1. Ex quo text. etiam deducitur legata, ſeu prælegata poſſe totam abſorbere hæreditatem ibi. Plane ſi pluribus filiis inſtitutis inter eos verbis legatorum bona diuiſerit.

Digitized by Google

Prælegata non tollunt; quod hæredes teneantur pro portionibus hæreditarijs, ſic enim per *Impp. Seuer. & Antonin. reſcriptum eſt in l. 1 C. ſi cert. pet. in hæc verba*. Neque æquam, neque vſitatam rem deſideras, vt æs alienum patris tui non pro portionibus hęreditarijs exoluatis, tu & frater tuus cohæres, ſed pro æſtimatione rerum prælegatarum: Cum explorati iuris ſit hęreditaria onera adſcriptos hæredes proportionibus hæreditarijs, non pro modo emolumenti pertinere. In prælegatis locum habere falcidiam diſponitur *in l. Et cohæredibus* relicta legata quatenus modus falcidiæ legis præſtitutus patitur, poſſe peti certiſsimi iuris eſt *C. ad l. falc.*

Præmium.

Virtutum præmia tribui merentibus conuenit, & aliorum honores alijs damnorum occaſionem fieri non oportet, dicit *l. 4 C. de ſtat. & imag.* Vnde ſpe præmij incitamur, vt dicit *gloſ. verbo præmio per tex. ibi in l. lege Cornelia 25 ff. ad Syllan. vbi Apoſtill.* ſic. Vnde apud iudices (*vt Cic. de inuent. lib. 2.* ait) de præmio accuſatorum ſæpe agitur, & eſt *tex. in l. 1. C. de aſſeſſor.* ibi. ſpe præmiorū atque honorificentia ſua prouocent eos, quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam.

Diſpendium quis pati non debet, vnde videtur præmium meruiſſe, ait *cap. 2. de fideiuſſor. vbi gloſ.* ſic. Similiter è conuerſo non debet pręmium conſequi, vnde pænam meretur. Nam vbi puniri debet, non debet præmium reportare, dicit *gloſ. pen. in l. Teſtamenta ff. de mil. teſta.* & bene probat *l. Milites 13. §. 1. ff. de re milit.* ibi. Illud conſtat præſcriptionis huius commodum, ad eos, qui ignominiæ cauſa miſsi ſunt non pertinere quod præmij loco veteranis conceſſum intelligitur, & ex diffinitione præmij clare patet. Nam illud dicitur, quod redditur alicui in bonum eius, iuxta *D. Thom. in ſentent. diſt. 29. quæſt. 4.* Mali vero bonum non merentur.

Nota quod non debet quis pænam, & prçmium ex eodem facto habere, ita dicit *gloſ. verbo Crimen in l. ſicut 38. ff. ex ex quib. cauſ. maio. per tex.* ibi: idem *gloſ. verbo Conſequi in l. ſiue 23. ff. de negot. geſt.* In caſu tamen *l. Decreto 10. ff. de ſuſpect. tut. dicit gloſ.* ibidem hæc. Item nota hic; quod conſequitur quis ex eodem facto præmium, & pænam, ſic *C. de ijs qui ſib. aſcrib. in teſta. l. 1. & additio in ead. gloſ.* ait. Pro ſolutione, vide diſtinctionem, quam ponit *Dyn. in capitul. Quod ob gratiam de reg. iur. lib. 6.*

Ad hoc propoſitum incidit quæſtio. An præmium promiſſum reuelanti crimen debeatur indicanti, qui commiſit, vel eius ſocio? & dicendum, quod non, eſſet enim contra dicta ſupra proxime haberetque præmium, vnde pænam meretur, & eſt optimus *tex. in l. Idem 4 §. ſi tibi in fin. ff. de condict. ob turp. cau.* quem totum tibi refero. Si tibi, inquit *Vlpian.* ob indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum: non poterit repeti, quod datum eſt: Nec enim turpiter accepiſti. Quod ſi a fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares, condicere tibi hoc poſſum, quaſi furi. Sed ſi ipſe fur ob indicium a me acceperit, vel furis, vel fugitiui ſocius: puto condictionem locum habere. Licet contrarium dicat probare *Bald. in l. 1. ſub numer. 6 verſ.* Sed quæro quid in ſocio criminis *C. de condict. ob turp. cau.*

Et quid in officiali capienti delinquentē, debebitur ne illud prçmium? Et dicimus, quod non, Non enim pręſtat beneficium, qui officij debitum impendit, & ideo præmium non meretur, vt ſummant *Bald. & Saliceſ l. 2. C. de oper.*

li-

libert. idem Bald. in l. Ab hoſtibus 12. *ſub num.* 1. ibi tacit ad hoc, quod dicit quicunque ceperit exbannitum habeat viginti, quod ſi poteſtas ceperit, non debet habere: quia facit ex debito.

Præſcriptio.

PRopriè, & ſtricte in rebus immobilibus dicitur, Vſucapio vero in mobilibus. Sed largo modo vtrunq; nomen promiſcue ſumitur in vtriſque rebus, vt ponit *gloſ. in rubr. de vſuſcap. in Inſtit* per iura, quæ ibi. *& gloſ.* 1. *in l.* 3. *ff. eod. tit.* ibi. Item large &c. Et diffinitur, quod ſit quodam ius ex tempore congruens authoritate legum vim capiens, pœnam negligentibus inferens, finemque litibus imponens. Nam ideo introducta eſt (*vt inquit tex. in l. Cum notiſſimi C. de præſcript* 30) Ne poſſeſſores eiuſmodi prope immortali timore teneantur. Vſucapionis autem diffinitionem ponit *Modeſtin. in d l.* 3 *ff. eo. tit* & ſic ait Vſucapio eſt acquiſitio vel adiectio dominij per continuationem poſſeſsionis temporis lege definiti, vbi prædicta gloſ. 1. ait quod acquiſitio accipitur pro cauſa acquiſitionis dominij non vero, quod ſit ipſa acquiſitio, quæ definitio iuxta proxime dicta etiam præſcriptioni conuenit.

Latiſsima, & difficilis eſt materia præſcriptionis, vt ſatis conſtat ex *tit. varijs ff. & C. eo. tit.* & in iure Canonico, & ex multis tractatibus de materia editis, quare nos pauca dicemus, prout eſt noſtri Apoleſtatis inſtitutum.

Præſcriptionis exceptiones odioſas eſſe dicitur *in l. vlt. C. de annal. except. ibi.* Cum contra fides, & ſui iuris contemptores odioſæ exceptiones oppoſitæ ſunt, *& in Auth. vt Rom Eccleſ cent. an gaud. priuil.* impium, & iniquiſsimũ præſidium earum appelletur ibi. Nec iniquis hominibus impium remaneat præſidium, & ibi. Nec improba temporis allegatione ſe ſe tueatur. Dicitur autem iniquum præſidium præſcriptio reſpectu iuris, & æquitatis naturalis, vt ibidem notauit *gloſ. & ſequitur Abb. in cap. vlt. numer.* 21. *in fin. de præſcript. Bald. in l. Ancillæ num.* 11. ibi. Quia præſcriptio eſt contra naturalem æquitatem *C. de furt.* Appellatur etiam præſcriptio inuidioſa *in l.* 1. *C. de quæ. ſtion.* ibi. Præſcriptionis inuidia euaneſcit.

Sed notabis, quod non omnes præſcriptiones ſunt odioſæ, cum aliæ dicantur fauorabiles, & aliæ miſtæ. Odioſa eſt illa 30. ann quæ tantum odio non petentium eſt inuenta iuxta *d l fin. C. de annal. except. & l ſi quis emptionis C. de præſcript.* 30. fauorabilis dicitur, quæ tantum fauore poſsidentis inducta eſt, vt vſucapio. Miſta vero, hoc eſt fauore, & odio, vt in præſcriptione 10. vel 20. ann. quæ odio non petentis, & fauore poſsidentis eſt inuenta, *vt in princ. de vſuſcap. in Inſt.* ita ponit *gloſ. verbo ex vna parte. & verbo ex vtroque per text. ibi in l fin C. de edict. diu. Adr. toll.* vbi etiam notauit *Bald. ſub numer.* 13. *verſ.* Vnde decimo nota diſtinctionem præſcriptionum, quia aliæ fauorabiles, aliæ odioſæ, aliæ miſtæ.

Quod bona fides requiratur in præſcribente, vulgare eſt, hæc autẽ quomodo probetur iam dictum extat Verbo bona fides. An hæc cum titulo inſimul debeat concurrere? In rebus Eccleſiaſticis expreſſum eſt *in cap. ſi diligenti* 17. *de præſcript.* ibi. Cum in præſcriptione rerum Eccleſiaſticarum bona fides, & iuſtus titulus exigatur, vbi late gloſ. & ibidem declarat ſic. Iuſtus titulus neceſſarius, quando iure communi res non poteſt præſcribi, ſi vero poteſt, ſola bona fides ſufficit, quod probat *tex. in cap.* 1. *de præſcript lib.* 6. ibi. Nam licet ei, qui præſcribit rem Eccleſiaſticam, ſi ſibi non eſt contrarium ius commune, vel

Hhhhh

vel contra eum præſumptio non habeatur, ſufficiet bona fides: vbi tamen eſt contra ius commune contrarium, vel habetur præſumptio contra ipſum bona fides non ſufficit, ſed eſt neceſſarius titulus, qui poſſeſſori tribuat cauſam præſcribendi, & iuxta hunc text. procedit *cap. 3. de reb. Eccleſ. eod. lib.* ibi. Decernimus adeo viribus omnino carere, vt nec ius aliquod tribuant, nec præſcribendi etiam cauſam pareat, *vbi not. gloſ. verbo præſcribendi* dicens ſic. Et eſt hoc ſpeciale cum alias ex inutili contractu transferatur dominium, & minus iuſtus titulus det cauſam præſcribendi. Vnde clare patet, quod in alijs rebus titulus non ſit neceſſarius, ſed ſola bona fides ſufficit.

Sed quid dicendum ſi completa præſcriptione mala fides ſuperueniat, an teneatur præſcribens rē præſcriptam reſtituere? Nam certum, & indubitatum eſt, quod quandocunque interuenit mala fides āte completam præſcriptionem caſu interrumpit *cap. vigilanti 5. de præſcript & cap. vlt. eod.* Poſt vero completam reſpondet *gloſ.* ex veriori opinione, poſt alias, quod non teneatur reſtituere, quia non eſt amplius aliena, ſed propria ex præſcriptione authoritate iuris; hanc ſequitur, & comprobat *Abb. ibidem in d. cap. vigilanti num. 6. & præcipue in verſ. Ego vero* indiſtinctè dico opinionem ſecūdam, quæ videtur communior Canoniſtis, veriorem, & in foro conſcientiæ eſſe ſeruandam &c.

Qui præſcribit, ſimilis eſt ſoluenti, inquit *gloſ. Verbo Cuiuſque anni in l. Cum notiſſimi §. vlt. C. de præſcript. 30. & probatur ex l ſi pupillus 46. in fin.* ibi. Is autem qui tempore liberatus eſt, non ei ſimilis eſt, qui nihil habet, ſed ei qui ſatiſfecit; habet enim, quod obijciat petitori, *vbi not. Bart. ff. de admin. tut.* idem vero *Bart. in l. Item illa §. Quod adijcitur num. 1.* dicit hoc eſſe, quo ad quid, non in omnibus ſimilis eſt enim ſoluenti quoad damnum creditoris &c *ff. de conſtit. pec.*

In præſcriptione, vltima tempora ſpectanda ſunt, ita inquit *gloſ. Verbo Vltimo in cap. 3. de cauſ. poſſeſſ.*

In his præſcriptionibus, quæ ſpectant ad ſtatum iudiciorum, Eccleſia reſtituitur, vt ſi contumax condemnata fuerit, ſic *gloſ. verbo reſtituimus in cap. 3. de in integr. reſt. & latius verbo Eccleſia diximus.*

Ad præſcriptionem interrumpendam ſufficit generalis petitio *in l. vlt. C de annal. except.* ibi. Nihilominus videri ius ſuum omne, eum in iudicium deduxiſſe, & eſſe intereupta temporum curricula.

Nota hic, quod interruptio alia ciuilis, alia naturalis. Naturalis eſt, quoties ipſa poſſeſſio amittitur, quod multis modis fit, *vt ff. de acquir. poſſ. l. Qui vniuerſas.* Ciuilis multiplex eſt. Et primo fit per conteſtationem, item per quaſi conteſtationem. Item per executorem. Item per debiti agnitionem, vel ſolutionem partis, vel fenoris. Item per ſolam libelli oblationem in caſibus, ita *gloſ. magiſtra verbo Innouatā in ſupracitata l. Cum notiſſimi §. Imo & illud C. de præſcript. trig.* vbi alios interrumpendi modos inuenies.

Errantes in iure non præſcribere, ait, & probat *gloſ. verbo ſi fraude in l. ſi fraude, 6. C. de præſcript. long. temp.*

Contra ſubiectionem non currere præſcriptionem dicit *gloſ. Verbo ſubiectione in cap. Præterea 10. de tranſact.* Idem procedere in facultatiuis tenet *glo. verb. opponere. in fin. in dict. l. Cum notiſſimi §. eodem iure C. de præſcript. 30.* ibi Iſte facultas non poteſt præſcribi, ſicut nec facultas eundi per viam publicam, quia licet per mille annos non eris ſemper poteris ire.

Præ-

Præſentatio.

QVod dicitur de electione, idem de præſentatione poteſt dici, & ſæpe vnum pro altero verbo ſumitur; Sed proprie præſentationis verbum refertur ad ius patronatus, vt dixit *Dec. conſil. 117. col. pen. in princip. Abb. in cap. vlt. num. 4. de iur. patro.* ibi. Nam proprie patronus non eligit, ſed præſentat. Sed in aliquibus differunt. Nam quando aliud expreſſe conſtituitur in contrarium in præſentatione ab eo, quod cōſtitutum eſt in electione, non debemus id extendere ad electionem, vt dicit *Abb. in cap. 3. ſub num. 6. de iur. patro.* vbi ſic proſequitur. Et ex hoc habes vnam differentiam inter ius eligendi, & ius præſentandi. Et poteſt eſſe ratio diuerſitatis. Nam præſentatio innititur gratiæ, vt ſupradixi, electio vero iuri communi, *vt in cap. 1. ſup. de elect.* Item pinguius ius habent electores, quam præſentatores, vt colligitur *ex gloſ. in cap. Quanto 93. diſt. iuncto cap. Quod autem infr. ead.* Item tractatur de modico præiudicio patronorū ſi pendente lite alius inſtituatur per Epiſcopum, ſed electoribus fieret magnum præiudicium, cum forte haberent ſuperiorem, quem non vellent; vel quem non expediret habere, merito aliud ſtatuitur, cum contenditur de iure præſentandi, & aliud de iure eligendi. Bene verum eſt, quod priuſquam patronus præſentet, eligit primo præſentatum, ſeu, vt verius loquar, præſentandum, & poſtea eum præſentat, taliter quod præcedit electio præſentationem, vnde non debet dicere patronus, præſento vobis clericum, cui Eccleſiam conceſſi, ſeu contuli, ſed debet dicere hunc clericum elegi, vobis præſentandum, & ſic præſento eum, & peto eum per vos inſtitui, vt prædictis formalibus verbis tenet *Abb. in dict. capit. vlt. numer. 1. de iur patron.*

Differunt etiam præſentatio, & electio, quia præſentatus dicitur inſtitui, ſed electus dicitur confirmari. Et per electionem acquiritur ius electo, *vt in capit. Cum inter canonicos de elect. & glo. notab. in cap. Quanto 63. diſt. verbo relato*, quæ dicit, quod per electionem acquiritur exercitium: ſed per præſentationem quam facit patronus non acquiritur tale ius præſentato. Proprie namque differentia eſt inter inſtitutionem, & confirmationem; Confirmatio fit de electo a collegio, & dicitur ſuperior confirmare, quaſi ſimul firmare, quia per electionem iam fuit translatū ius, ſed per inſtitutionem transfertur plenum ius, vnde inſtituere eſt ius in beneficio in alium transferre, de quo *in cap. Authoritates de Inſtit.* ita ponit prædictis verbis *Abb. in cap. Nobis 25. num. 4. de iur. patro.*

Item etiam differunt electio, & præſentatio; quia licet electiones non poſſint fieri alternatiue; præſentationes tamē poſſunt, vt probat *gloſ. per iura, quæ ibi. verbo præſentare in Clem. vnic. de iur. patro. per tex.* in illis verbis plures præſentare perſonas.

Bene acquiritur ius præſentato a vero patrono, licet Epiſcopus eum non admittat, dummodo ſuam voluntatem patronus non mutet, & ſic poteſt agere, vt ſua præſentatio confirmetur; ſicut electus poteſt agere, vt ſua electio confirmetur, ſic dicit *gloſ. Verbo Aduerſus in cap. Cum Bertoldus 18. de re iud.*

Qui eſt in quieta poſſeſſione eligendi, vel præſentandi poteſt eligere, & præſentare, & ille conſequitur ius ex hoc. Qui enim eſt in poſſeſſione quieta debet vti iure ſuo, quouſq; euincatur ab eodem, Et ſic conſequitur quis dominium ab eo, qui non eſt dominus, & ſufficit hoc electo, vel præſentato tantum in poſſeſſorio obtinere, id eſt, quod elector ſit

Digitized by Google

in quaſi poſſeſſione eligendi ad hoc, vt coniungantur electio, vel præſentatio, ita iungit *gloſ. Verbo Dubius in capit. Olim 7 de cauſ. poſſeſſ.*

Lite pendente inter patronos ſuper iure præſentandi, & infra quatuor menſes nō fuerit diffinita, nec præſentatio fiat, Epiſcopus vel ſuperior prouidet de Eccleſia, ſic decernente *tex. in cap. 3. in ſi. ubi notat Abb. in princip. de iur. patron.*

Si à præſentatio facta capitulo de litteris papalibus ſuper aliquo beneficio, abſque alia inſinuatione, vel inhibitione executoris afficit illud taliter, quod deinde non poſſit alteri fieri collatio, *vt in capit. Si capitulo 5. de conceſſ. præb. lib. 6.* ibi. Per ſolam illorum præſentationem capitulo ipſi factam abſque alia etiam executoris inſinuatione, inhibitione, ſeu reſeruatione beneficium pro quo tibi conferendo ſcriptum extitit adeo eſt affectum, quod de illo alteri facta collatio non obtinet firmitatem.

Præſentia.

PRæſens multis modis dicitur reſpectu abſentis, vt habes verbo Abſens. Et latius [illegible] *gloſ. Verbo præſens in Auth. de fideiuſſor. §. 1. coll. 1.* in hæc verba. Præſens multis modis dicitur reſpectu abſentis. Primo quando ſe ad inuicem audire poſſunt. Secundo quando quis eſt in eadem prouincia, vt cum de præſcriptione inter præſentes agitur. Tertio cum eſt in iudicio, vt in productione teſtium, quæ debet fieri præſentia altera parte. Quarto ſi eſt domi, cuius nomine volo nunciare opus nouum. Sexto, vt ſi eſt in ortis, cum tractamus de procuratore conſtituendo. Sexto modo accipio hic, ſi eſt etiam in eodem territorio, vt facile poſſit citari. Et in ſpecie præſentia ratione prouinciæ notauit *gloſ. in l. vlt. C. de præſcript. long. per tex. verbo. Inter abſentes*, dicens. Nota qualiter quis dicatur præſens, vel abſens ratione prouinciæ.

Proprie autem præſens eſt illud, cuius eſſentia præſentatur ſenſui, vel intellectui ſecundum *Thom. 1. p. ſummæ quaſt. 8. art. 3.* Et ſic nota præſentia non pendere, vt optime dixit *gloſ. Verbo. Non ipſam in l. Cum hic §. vlt. verſ. ſiue autem per tex.* ibi, Pendere acceptilationem non ipſam, ſed effectus eius, *ff. de donat. int. vir.* Pendent enim quæ ſunt de futuro, & non de præſenti.

Præponderant futuris præſentia, & ſeria iucunda, & læta triſtibus, & properata tardioribus, vt dicitur *in cap. Inter hæc hirtum il prima de penit. diſt. 1. & conſonat tex. in cap. omnes* ibi, Quanto ea rectius [illegible] putant *47. diſt.* Nam (vt dicit *gloſ. in l. Cum ij in principff. de tranſact.*), omne futurum deſpicitur ſuadente quæ præſentia fructum. & facit *l. 1. ubi Bart. ff. de in lit. iur.* dū dicitur ibi in ſummario, quod non debemus inſpicere ad id, quod euenire poteſt, hoc eſt ad futura, & pulchrius *gloſ. Verbo Modico in d. l. Cum ij.* dum ait.

Ad præſens oua, cras pullis ſunt meliora.

Præſentia pro cōſenſu habetur, ita inquit *gloſ. 1. in l. ſi ſeruus §. Si fumum ff. ad l. Aquil. & gloſ. vlt. per tex. ibi in l. Lucius in fin. ff. de manum. teſt.* ſic operatur præſentia conſenſum, & *gloſ. Verbo iure legitimo in l. Cum oſtendimus §. vlt. ff. de fideiuſſor. tut.* ibi. Item notas, patientiam, & præſentiam præiudicare. Et probat bene *tex. in capit. vlt. de accuſat. lib. 6* ibi. Proceſſerit te præſente, nec reclamante, aut quicquam ſuper hoc excipiente &c. vlterius impugnare ne quibis. *Gloſa tamen in l. Sabinus 28. verbo. Poterit ff. com. diuid.* ſic an con-

contrarium refert ex tex. Ergo non intelligitur conſentire præſens; Alioquin nec pro damno ageret, vt ſtatim dicitur: & ſic eſt hic generaliter præſens nō ſemper conſentit, ſic *infr. de pig. act. l. Caius arg. contra infr. de emct. l. Quidam ex parte.*

Eſt etiam optimus *tex. in l. Titia cum teſtamento 35. §. Lucia Titia ff. de legat. 2.* vbi fideicommiſſarius, qui fuit præſens, & teſtis in diuiſione fideicommiſſi non videtur conſentire, & poteſt petere dictum fideicommiſſum, cuius verba ſunt, In qua diuiſione &c. quaſi teſtis affuit. Quæro an fideicommiſſi perſecutionem acquiſitam ſibi &c. eo quod interfuit diuiſioni, amiſiſſe videatur? Modeſtinus reſpondi, fideicommiſſum ipſo iure amiſſum non eſſe, quod ne repudiatum quidem videri poteſt, *vbi gloſ. verbo non eſſe*, ponit quando præiudicat præſentia, & quando non, ex pluribus, quæ allegat iuribus.

Vbi aliquorum præſentia deſideratur, quod in eorum abſentia agitur non tenet, ita inquit *gloſ. verbo ſolummodo in cap. Cauſam matrimonij 6. de offic. delegat.* & arguit in contrarium, ſoluitq; in hunc modum. Duobus modis deſideratur præſentia alicuius, quantū ad neceſſitatē, & ſic eſt verus primus tit. vt hic, &c. Item quantū ad honeſtatē, vel vtilitatem, & talis abſentia non vitiat, quod actum eſt, & de vtroque affert iura, quæ poteris per te videre. Ego vero ſolum tibi referam, *l. ſi in tres 20. ff. de recept. arbitr.* vbi ſi ſunt tres iudices non poterunt diffinire duo abſente tertio, licet poſſint eo præſente, & contradicente. Ait enim *Celſ. lib 3. ff. ita*, Si in tres fuerit compromiſſū, ſufficere quidem duorum conſenſum ſi præſens fuerit, & tertius: alioquin abſente eo licet duo conſentiant, arbitrium non valere: quia in plures fuit compromiſſum, & potuit præſentia eius trahere eos in aliam ſententiam.

vbi *gloſ. vlt. ſic.* Nota hic quod plus facit abſentia, quam præſentia cum contradictione ſic *infr. ſolut. matr. l. 2. &c.* Et ſunt omnes iſti caſus ſpeciales. Aliàs autem, quod poteſt fieri te inuito, multò magis te ignorante &c.

Coram Titio aliquid facere iuſſus, non videtur præſente eo feciſſe, niſi is intelligat id, ideoque ſi furioſus, aut infans ſit, aut dormiat non videtur coram eo feciſſe. Scire autem, non etiam velle is debet. Nam & inuito eo recte fit, quod iuſſum eſt, ita inquit *l. 209. ff. de verb. ſig.*

Præſens dicitur, qui abeſt pro ſeruitio Eccleſiæ, vel Epiſcopi. Vide Verbo abſens.

Præſumptio

G*Loſ. Verbo præſumptioni in l. Non eſt 23 ff. eo quod met. cau* ſic ait. Vt plene ſcias; præſumptio alia eſt iuris, & de iure, alia hominis, alia naturalis, alia facti. De prima habes de muliere tacite ſtipulata, contra quam præſumptionem non admittitur probatio in contrarium, *vt C. de rei vxor. act. l. 1.* idem de ſtipulatione ab arrogato &c. Sed hanc appellant alias præſumptionem legis, ſicut & dicitur præſumptio Canonis, *vt 13. diſt cap fraternitatem*, & hæc magis dicitur fictio, & fit ſuper certo facto. Hominis autem præſumptio, tam ſecundum leges, quam ſecundum Canones, eſt illa, de qua hic lex dicit contra quam recipitur probatio in contrarium. Nam & ſi aliquis malam famam habuit, ſecundum Canones poteſt ſe purgare: Et hæc duplex: Nam quandoque transfert onus probationis, quandoque non, ſed durius adſtringit ad probandum &c. Naturæ, præſumptio dicitur, vt cum exhæredo filium meum, præſumitur contra me, quod iniuſte eum exhæredauerim; &

hoc

hoc propter naturam, & ideo hæredes debent probare cauſas exhæredationis, *vt C, de inoffic. teſta.l. Omnimodo, & de lib. præterit. Auth. Non licet*. Præſumptio facti alia præcedentis, alia ſubſequentis; præcedentis, vt ſi ſemel calũniatus eſt, *vt infr. de accuſat. l. ſi cui §. Idem:* ſubſequentis, vt ſi aliqui accuſati fuerint de adult rio, quod depellebant obtentu proximitatis, ſi poſt conueniant in nuptias, præſumuntur etiã prius adulteraſſe, *vt C. de adulter. l. ſi qui: idem ponit gloſ. magna in capit. Is, qui fidem* 30. *de ſponſal.* ibi. Nota circa huiuſmodi præſumptiones, quod præſumptio alia eſt iuris, alia Canonis ſiue legis, alia hominis, alia naturæ alia facti &c.

Et gloſ. in rubric. de probation. ſic. Præſumptio autem triplex eſt. Nam quædam eſt talis, cui ſtatur etiam ſi contra quis probaret, vt mulierem ſtipulatam dotem &c Alia cui ſtatur donec contra probetur, vt ſi res fuit patris, hæredis eſſe præſumatur &c. Alia cui non ſtatur aliquo modo, niſi adminicula habeat, vt probatio per priuatum inſtrumentum.

Ego autem ne laboremur in incerto latius & clarius cum *Abb. in capit. Quanto* 8. *num* 2. *de præſumpt.* dico quod multa reperiuntur vocabula in hac materia, vt indicium *l. Indicia C. de reiuendic. de quo idem Abb. in cap. Tertio loco de probat.* Argumentum, *vt in cap. Forus de verb. ſig. Suſpicio, vt in cap. Primo ſemper* ibi. Nullum indiceris ſuſpicionis arbitrio 2. *quæſt.* 1. *& in capit. Dixit* 32. *quæſt.* 1. *& l. Abſentem ff. de pan.* Opinio vt colligitur *in l.* 3. *§. Eiuſdem ff. de teſtib. per Bart. in l Admonendi ff. de iur. iu.* Præſumptio temeraria *de ſent. excomm. cap. Inquiſitionem*. Præſumptio non modica *vt in cap. ſuper eo de teſti.* Præſumptio probabilis, *vt in dict. cap. Inquiſitioni*. Præſumptio vehemens, *vt in cap. litteras de præſumpt.* Præſumptio violenta, *vt in dict. cap. Quanto per gloſ.* quæ idem eſt, quod vehemens, *vt in capit. Cum contumacia de hæret. lib.* 6, *& dict. cap. litteras*, *ſed* ignoramus, quando dicatur probabilis & violenta.

Et proſequitur idem *Abb. dict. num* 2. Ego prius attingam præſumptionem iuris, ſecundo, hominis. Circa primum aduertendum, quod quando ius diſponit aliquid ſtatuendo ſuper certo, quod tamen in ſe non eſt verum, illa appellatur fictio Exemplum *in l. unica C. de rei uxor. act.* vbi ius fingit mulierem dotem ſibi fuiſſe ſtipulatam, quæ in veritate nõ fuit ſtipulata, & hoc facit ius. Quandoque in fauorem alicuius, & de hoc ibi *in gloſ. & per doct. in cap. Is, qui de ſponſ.* Quandoq; ius præſumit ſuper in certo ex aliquibus coniecturis, & hoc dupliciter. Quandoque enim ius præſumit in tantum, quod ſuper illa præſumptione ſtatuit aliquid ac ſi veriſsimum eſſet, quod præſumit. Exemplum *in cap. Is, qui de ſponſ.* vbi dicitur, quod ſi quis cognouit carnaliter ſponſam, quod ſecum tunc voluerit contrahere matrimonium per verba de præſenti, nec admittitur probatio in contrarium Et iſta appellatur magiſtraliter præſumptio iuris, & de iure. Vnde ſcias, quod iſta non ſunt vocabula iuris, ſed magiſtralia. Et vt plurimum, quando ius inducit hanc præſumptionem exprimitur, quod non admittatur probatio in contrarium. Sed idem dic tu, quando non exprimit, dummodo ſuper ſua præſumptione ſtatuat. probatur *ex Auth ſed iam neceſſe C. de donat. ant nupt. &c.*

Quandoque ius præſumit aliquid, ſed ſuper ſua præſumptione non firmat in tantum pedes, vt ſuper illa certum quid ſtatuat, & illa appellatur ſimpliciter præſumptio iuris, & contra eam, ſemper admittitur probatio in contrarium, vt dicit *gloſ. & bene in cap. Ferrum*

rum 50. *diſt. in gloſ. vlt. & not. in diſt. capit. Is, qua*. Quandoque tamen ius exigit ſtrictiorem probationem, vno caſu, quam alio, *vt in cap. Quia veriſimile eod. tit. de præſumpt. & in cap. Super hoc de renunciat. & in d. l. Non eſt* 23 *ff quod met. cau.* Quandoque vero non præſumitur in tantum, vt requirat probationem in contrarium, ſed ſolum exigit, vt indicatur purgatio 2. *quæſt.* 5. *cap. Presbyter & in capit.* 2. *de purgcan.* Et in hoc non poteſt dari certa doctrina, ſed ſerua legem ſecundum, quod diſponit *arg. l. Proſpexit ff. qui, & a quib.*

Item numer. 3. *proſequitur idem Abb.* ſic. Venio nunc ad ſecundum ſcilicet præſumptionem hominis, & appello præſumptionem hominis, quando iudex ex aliquibus coniecturis aliquid pro, vel contra aliquem, ſeu in aliqua cauſa præſumit. Pone exemplum *in cap. afferte de præſumpt & capitul. ſi teſtes* 4. *quæſt.* 3. *& in l.* 3. *ff. de teſtib.* vbi dicitur, quod iudex debet ſui animi motum informare ex argumentis, & teſtimonijs, quæ rei aptiora eſſe comparent, facit *capit. Cauſam de re iud. & melius cap. In præſentia de ren.* Cum enim iudex non poſsit perduci ad veram ſcientiam facti per aliquem ſenſum corporeum, niſi factum eſſet notorium permanens, oportet, quod adducatur ad firmam credulitatem ex præſumptionibus, quæ quidẽ præſumptiones cauſantur ex multis coniecturis, & ex dictis teſtium. Nam iudici non conſtat, an teſtes verum dicant, & maxime, quando ſunt contrarij, ſed ex multis argumentis, & coniecturis hoc præſumit. Ideo dicit lex, quod animi ſui motũ iudex informari debet ex argumentis, & teſtimonijs, quæ rei aptiora eſſe comperit, & vero proximiora. Nec enim ad multitudinem reſpici oportet, ſed ad ſinceram teſtimoniorum fidem, & teſtimonia, quibus potius lux veritatis aſsiſtit, & hæc dicuntur *in diſt. capit. Si teſtes* 4. *quæſt.* 3. *& dict. l.* 3. *ff. de teſtim.* & alibi dicit *gloſa iuncto text.* quod ſi teſtis cito reſpondet eſt præſumptio, quod ſit mendax; ſi vero eſt moroſus præſumitur dubitare, vt habetur *cap. Qui ambulat §. ſed aliud* 5. *quæſtion.* 5. *& Innoc. in cap. Quoniam contra de probat.* dicit, quod ſi iudex perpendit teſtem vacillare non debet ſequi dictum ſuum; *& iuriſconſ. in d. l.* 3. dicit, Tu magis ſcire potes, quanta fides ſit teſtibus adhibenda, quaſi dicat; & ſuper hoc non poteſt dari certa doctrina, ſed ex varijs coniecturis, iudex præſumit pro, vel contra teſtes.

Nam præſumptio, proſequitur idem *Abb.* Non eſt aliud, quam quædam ſuſpicio, quæ cauſatur in animo iudicis, vel cuiuſcunque ex varijs, vel argumentis, ſeu inditijs, & ſecundum, quod coniecturæ, vel argumenta, vel indicia vrgent, cauſatur, firmatur, augmentatur illa ſuſpicio. Si enim indicia, ſeu argumenta eſſent temeraria, vt puta, quod fuit viſus Clericus loqui cum muliere, nulla alia coniectura exiſtente, vis præſumere adulterium, certe male præſumis. Non enim ex hoc debet cauſari aliqua ſiniſtra ſuſpicio, ad hoc, quod *not in cap. Abſit* 11. *quæſt.* 5. & ſi de facto cauſaretur, illa eſt ſuſpicio, ſeu præſumptio temeraria, de quo *in d. cap. Inquiſitioni*. Si vero coniecturæ aliquatenus vrgent, puta quod fuit viſus ſæpe ſecum in ſecreto loqui, & confabulari, & vterque eſt iuuenis, tunc cauſabitur ſuſpicio, ſeu præſumptio probabilis *arg* 81. *diſt. cap. Clericus ſolus*. Non tamen ducit iudicem ad credulitatem, vt eum propter hoc ſolum, de crimine adulterij condemnet, ſed procederet, vt habetur *in cap.* 2. *de cohab. cler.* Item poſſent eſſe aliæ coniecturæ magis vrgentes, ita quod cauſarent ſuſpicionem, ſeu præſumptionem magis vehementem, & tunc procederet ad

magis

Digitized by Google

magis grauia, puta ad purgationem indicendam. Quandoque etiam ad ſuſpenſionem a beneficio, & officio, donec ſe purgauerit, *vt in cap. Inter de purg. can.* Quandoque coniecturæ ſunt ſtrictiſſimæ, & vrgentiſſimæ, itaut vix ipſe reus audeat diffiteri delictum, & tunc cauſatur tanta præſumptio, quod adducit iudicem ad credulitatem, & fertur ſententia contra eum, de ipſo delicto ad hoc *cap. Præterea de teſt. & d. cap. Afferte & bonus tex in l ſciant cuncti C. de probat canonizata 2. quaſt* 8. *cap ſciant*.

Ex quibus concludit idem *Abb.* quod non poteſt dari certa doctrina, quando præſumptio ſufficiat ad ſententiam, quando ad ſemiplenam probationem, quando ad ſuſpenſionem beneficij, & officij, & ſimiles effectus, ſed iudex ex ſuo bono, & æquo iudicio ex varijs coniecturis arbitratur hoc, vt in iuribus ſupra allegatis, & ſi male arbitrabitur, corrigetur factum, per iudicem appellationis &c. Et addit iterum ſic. Et his etiam concludo non curandum, qualiter appelletur ſuſpicio, vel præſumptio an ſcilicet vehemens, an probabilis, an violenta, an neceſſaria &c. Quia hæc ſunt potius vocabula magiſtralia, quã iuris: aſſumunt enim ſibi nomen ſecundum ipſarum potentiam. Nam appellatur violenta illa, quæ ſufficit ad ſententiam, quia quaſi violenter trahit iudicem ad credulitatem. Vehemens dicitur, quia in tantum vrget, quod vehementer facit iudicem ſuſpicari contra Reum *infr. eod. cap litteras*. Probabilis, quaſi probaſ; ſeu recta, id eſt cauſata, & non temere: vel quia reddit factum veriſimile, non tamen ita violenter, vt ſufficiat ad ſententiam, vide ad hoc bonam *gloſ. in cap. Inſinuatum in fin. de ſim.* Sed vt dixi ſup. non cures tu de his nominibus, ſiue vocabulis. Imponas enim, quod nomen vis, ſed conſidera qualitates, & potentias, & ſecundum illas iudicetur effectus. Ideo dicit *Innoc. in cap. Quia eod tit. de præſumpt. in fin.* quod quidam appellant violentas præſumptiones, quas alij dicunt probabiles, ſed in hoc non eſt vis, niſi in verbo ſecundum eum, & quæſtio de vocabulis eſt pertinacibus relinquenda, vt ibi notat *Innoc. & gloſ. ſup. rubr. Infert.* quaſi dicat, quod non eſt facienda vis qualiter nuncupetur. Nõ enim habemus iura, quæ coniecturæ inducant præſumptionem violentam, & quæ probabilem, & quæ vehementem, nec quid operetur vehemens, quid probabilis: Nam varij effectus cauſantur, ſecundum quod coniecturæ vrgent, vt colligitur ex iuribus ſupraallegatis; quin imo *gloſ. & doct.* non ponunt vehementem præſumptionem pro *ſpecie diſtincta*, vt in hac gloſ. & in alijs ſuperius allegatis, quia forte comprehendere eã voluit ſub violenta, vt volunt *doct. infr. eod. cap. litteras*. Sed non videmus, quod vehemens non ſemper ſufficit ad condemnationem, vt patet *in cap. Inter de purg. can. & in cap. Cum contumacia de haret. lib. 6. & infr. eod dict. cap. litteras*. & ſi vis alias præſumptionis diffinitiones, vide *Baid. in rubr. C de probat. a num.* 8.

Ex prædictis clare intelliges iura, & *gloſ.* de quibus infra, quomodo, & in quibus præſumptionibus procedant, & locum obtineant, quæ dicuntur. Nam cum inueneris, quod talis præſumptio non admittit probationem in contrarium, intelliges, quod illa dicitur iuris, & de iure. Nam *in cap. Quoniam frequenter 5. vt lit. non conteſt.* nõ admittitur probatio contra illam præſumptionem, quia talis eſt, prout ibidẽ notauit *gloſ. verbo in fraudem idem in Auth de aqua lit. dot. §. Aliud quoque coll. 7. vbi gloſ. verbo priuilegium* dicit, Quia eſt iuris & de iure præſumptio non enim contra eam admittitur probatio, & iiſdem verbis *gloſ. verbo eſſe credendum in l.*

Anti-

Antiqua 23. *C. ad Velleian.*

Quod etiam violenta præſumptio non admittat probationem in contrarium voluit *gloſ. vlt. in cap. vlt. quid ſit inueſt. in vſib feud.* ibi. Quod dominus non admittitur ad probationem, intelligas iſtud, quando violenta præſumptio eſt, & talis, quæ non recipit probationem in contrarium. Cum vehemens, ſeu violenta præſumptio (quæ eadem eſt) pro probatione accipitur, vt ai *gloſ verbo vehementem in cap. litteras* 14 *de præſumpt.*

Sed contra prædictam *gloſ* obſtat expreſſus *tex in cap. vlt. in fin. de presb. bapt.* vbi natus ex Chriſtianis parentibus, & conuerſans inter Chriſtianos violenter præſumitur, quod fuerit baptizatus, vt iiſdem verbis ait, & proſequitur, vt hæc prçſumptio pro certitudine ſit habenda, & tamen idem tex. addit, Donec euidentiſsimis forſitan argumentis cõtrarium probaretur, admittit ergo violenta, ſeu vehemens præſumptio, probationem in cõtrarium, quin imo plus dicit *gloſ. verbo plenum in cap. ex litteris* 4 *de in integr. reſt.* ibi. Sed talis præſumptio poteſt elidi per aliam præſumptionem &c. & inde eſt, quod per præſumptiuam præſumptionem, & minus plenam eliditur præſumptio contumaciæ &c. Nam violenta præſumptio eliditur iuramento &c.

Sic ergo præſumitur pro aliquo ratione iuramenti, vt dicit *gloſ. in cap. Ad audientiam* 13. *de præſcript.* vbi præſumitur pro tabellione ratione officij iurati, *& gloſ. in cap. vlt qui matr. accuſ.* ibi. Item not. hic quod plus valet iuramentum vnius, quam iuris præſumptio: quia per iſtud iuramentum eliditur iuris præſumptio: & maxime ſi fuerit honeſta perſona, nam ratione honeſtatis etiam præſumitur, pro aliquo, vt *per citat gloſ in d.c. Ad audientiam.*

Verius igitur videtur dicendum, generaliter prçſumptionem admittere in contrarium probationem, niſi vbi expreſſe a iure non admittitur, vt in præſumptione iuris, & de iure, vt ſupra dictum eſt; Et ob id dicitur, quod ſtatur præſumptioni donec probetur contra, vt dicit *gloſ. Verbo Contrarium in l. Nuptura* 58 *ff. de iur. dot.* per *tex. in fin.* ibi. Prçſumptionem ad filij debitum ſpectare veriſimile eſt, niſi euidentiſsime contrarium approbaretur, *& l. Generaliter.* 24. *etiam in fin. ff. de fideicomm. lib.* ibi. Sed cum ex præſumptione libertas præſtita eſſe videbitur, hæredis eſt contrariam voluntatem teſtatoris probare.

Vnde cum omnia præſumantur licere, qui contra iſtam præſumptionem, dicit tenetur probare, vt dicit *gloſ. in l.* 2 *ff. de probat. & facit l. Ab ea parte, quæ dicit* aduerſarium ſuum ab aliquo iure prohibitum eſſe ſpecialiter lege, vel conſtitutione id probari oportet *eodem tit.* Idem in alijs præſumptionibus iuxta *gloſ. vlt. in l. Tutor* 41. §. 1. *ff. de vſur.* ibi. Præſumptio tamen eſt propter epiſtolam, quod ſtipulatio interceſsiſſet, niſi contrarium probaretur, *& gl. verbo probare in l. ſi pactum* 9. *ff de probat.* ibi. Hoc propter præſumptionem, quæ facit pro altero, præſumitur enim quilibet ſuo hæredi, vt ſibi, prouidere &c. & proſequitur ſic fallit autem niſi eſt in contrarium actum &c. vel niſi talis naturæ ſit res debita, quod non tranſeat ad hçredem, vt vſusfructus, vel ſimilis ſeruitus perſonalis.

Præſumptionem iuris eſſe, quando quis iuri ſuo contrarium facit, quod eidem iuri ſuo præſumitur renunciare, inquit *gloſ. verbo receſſum in cap. Gratum in fin. de offic. de legat*

Præſumptum eſt quoſdam ſeruos bonos eſſe, quia nationis ſunt non infamatæ, ſic ait *l. Quod ſi* 31. §. *ſi plures iuxta fin. ff. de ædil. ed.* vbi *gloſ. non infama-*

ta, ita. Sæpe ſolet filius ſimilis eſſe patri; & illud non poteſt arbor mala fructus bonos facere, *& Apoſtill. ibidem & gloſ. iuncto text.* ſuo ibi præſumptum not: quod argumentum ſumptum per locum a præſumptione valet. Item not. quod qui naſcitur ex bonis parentibus præſumitur bonus, ex malis malus. Et *in l. Præcipiunt 37. eod. tit. de ædil. ed.* ita. Præſumptum eſt enim ea mancipia, quæ rudiora ſunt, ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria dociliora, & aptiora: trita vero mancipia, & veterana difficile eſſe reformare. Ex quo forſan prodijt noſtrum Luſitanum prouerbiũ. Negro velho naõ toma bem a lingua, hoc eſt ſeruus veteranus non bene diſcit nouam linguam.

Nominationem mariti, & vxoris præſumptionem matrimonij facere, dixit *gloſ. verbo nominent in cap. Illud 11 de præſumpt.* in hæc verba. Iſta nominatio præſumptionem inducit &c. Non tamen ſufficientem probationem inducit præter quam in caſu *C. de lat. libert. toll. l. vnic. §. ſimilique modo.*

Item nota, quod præſumptio inducitur ex conſuetudine patris fam. inquit *glo. in l. vel vniuerſorum 12. ff. de pig. act. per tex.* ibi. & plura, quæ allegat iura. præſumitur etiam aliquid ratione ſanguinis, vt inquit *gloſ verbo in fratrem in cap. litteras de præſumpt.* quem allegat *Apoſtill. ad l. vnic. §. Taceat C. de rei vxor. act.*

Talis quis præſumitur eſſe qualis inuenitur *l. pen. C. ſi ſeru. export. ven.* ibi, ſtatus tuus is videtur, qui in te poſt manumiſsionem is deprehenditur. Melius autem eſt præſumptionem pro ſtatu liberis eſſe, ait *l. ſticho 40. prope fin. ff. de ſtatulib.*

Inducere præſumptionem vnius vocem dixit *gloſ verbo iudicem in cap. 1. de conſuet. rect. feud.* & affert in contrarium aliqua iura.

Ex ſuſpicione etiam oriri præſumptionē colligitur *ex cap. ſi quis 4. de purgat. canon.* ibi. Et ſi veriſimilibus exinde ſuſpicionibus fuerit propulſatus, canonice ſe expurget. Sed intellige ſecundum dicta *per Abb. vbi ſup.* & prout *gl. in eod. cap. 4. verbo veriſimilibus* ibi. Suſpicio temeraria ſemper repellitur &c. Veroſimilis inducit præſumptionem, hic: Violenta ſufficit ad ſententiam vide etiam *verbo ſuſpicio, & gloſ. in cap. Quanto 8. de præſumpt.* idem, vbi ponit hos verſus.

Tu ſuſpenſus eris. ſi cauſa probabilis extat
Si violenta rues non te temeraria tenet.

Super incerto præſumitur, ſuper vero, quod certum eſt, fingitur, ſic ait *gloſa verbo præſumatur in l. vnic. §. Accidit C. de rei vxor. act.* idem *Apoſtill. ad glo. etiam verbo præſumatur in* Clem. *vnic. de for. comp.* ibi. Quia fictio de certo, præſumptio ſuper certo.

In maleficijs præſumitur iniuſte factum, vide *Verbo Maleficium.* In contrarium vero præſumitur in iudicio, quod ſcilicet omnia iuſte ſint acta, *vt Verbo Iudicium*. Quid autem in Inſtrumentis? habes verbo Inſtrumentum.

Quandoque ex præſenti circa præſens; Quandoq; ex præſenti præſumitur circa præteritum. Quandoq; ex præſenti circa futurum. Quandoque ex præterito circa præteritum. Quandoque ex præterito circa præſens. Quandoq; ex præterito circa futurum, ita ponit *gloſ. vlt. in cap. ſcribam 9. de præſumpt.* & affert verſus illos.

Rumor de veteri faciet ventura timeri.
Cras poterunt fieri turpia, ſicut heri.

Si vis plenius de hoc videas iura, quæ

Abb.

Abb. in dict. cap Quanto in fin. & citat. cap. ſcribam num.1. de præſumpt. eſt etiam *gloſa pen. in l. ſi quis 34. C. ad l. Iul. de adult.* ibi. Et not. hic præſumptionem ex præſenti in præteritum, & *gloſ. Verbo ſuperiorum in l. Quicunque C. de apoch. pub. lib.* 10. ibi. Præſumptio de præterito ad plus præteritum, vel de præſenti ad præteritum habes &c. & *gloſ. verbo actibus in cap.1. de cler. peregrin.* ibi. Nam per actus ſequentes præſumitur de præteritis, & e conuerſo.

Nota, quod propter præſumptionem etiã poſsidens probat, vt tradit *gloſ. Verbo monſtrauerint in Auth. vt cùm de appell. cog. §. ſiue igitur coll.* 8.

Nota etiam quod aliquando quis ex præſumptione damnatur, vt notauit *gloſ. per tex. ibi in Auth. vt lic. mat. & au. §. vlt. verbo punire ead. coll.* 8. Sed id ſpeciale eſt in odium ſpernentis denunciationem, prout eadem *gloſ.* dicit.

Non eſt veriſimile compulſum in Vrbe iniquè indebitum ſoluiſſe. Sed huiuſmodi præſumptioni debet apertiſsimas probationes violentiæ opponere, ita ait *l. 23. ff. quod met. cau.* Aliàs autem reg. eſt vulgaris, quod præſumptio, præſumptione alia, quæ ſaltem maior ſit, tollatur, *vt in l. Diuus.* ibi. Exiſtimari poteſt, quod non ſua culpa coniũcta *gloſ.* ibi. Exiſtimari ideſt præſumi, & ſic eſt præſumptio contra præſumptionem &c. *ff. de reſt. in integ. cap. litteras* 14. ibi. Quamquam veriſimilius videatur *de præſumpt.* & notauit *Abb in cap. cum inter R. 16. num.5. de elect.* ibi. Item nota, quod vbi concurrunt duæ præſumptiones, quarum altera non præponderat inuicem ſe elidunt: ſecus vbi altera eſſet vehementior. Sed quomodo iudicabitur potentior? Reſpondet idem *Abb.* Bonus iudex arbitrabitur, an & quando ſit par, vel altera potentior, quia non poteſt ſuper hoc dari certa regula.

Pretium.

PRetia rerum, non ex affectione, vel vtilitate ſingulorum, ſed communiter fungi, ait *l. ſi ſeruum 33. ff. ad l. Aquil. idem l. Pretia rerum 63. ff. ad l. falc.* Vnde dixit *gloſ. in l.2. verbo Iudicis prope fin.* quod iuſtum pretium non eſtimabitur illud, quod vnus, duo, vel tres volunt dare pro re. *Et gloſ. pen. ad fin. in cap. Cum cauſa 42. de teſtib.* dicit, quod ex qualitate rei, & quantitate redditûum pretium rei probatur, & *l. ſi fundum 94 de legat.* 1. ibi. Excuſſo pretio ſecundum redditum eius fundi coniuncta *gloſ.* 1. ibi. Nota pretium ſecundum redditum rei.

Et iuſta pretia non ex præterita emptione, ſed ex præſenti æſtimatione conſtitui, inquit *l. 3. §. Si quis palam ff. de iur fiſc.* Nonnullam tamen pretij varietatem loca temporaque afferunt, ait *dict. l. Pretia rerum. §. 1. ff. ad l. falc.* & poſtea ſic. Cum hic quoque nec ex ea, quæ raro accidit varietate, pretia conſtituantur. *Et Senec. lib 6. de benef. capit.* 6. dicit. Prætium autem cuiuſque rei pro tempore eſt.

Et in l. 4 ff. de eo, quod cert. loc ſic Iuriſconſ. ait. Scimus quam varia ſint pretia rerum per ſingulas ciuitates regioneſque maxime vini, olei frumenti. Pecuniarum quoque licet videatur vna eademque poteſtas vbique eſſe, tamen alijs locis facilius, & leuioribus vſuris, Sed & in eadem ciuitate, prout vidi Romæ, hæc, quæ de pecunia dicuntur, accidunt. Nam de annis retro actis inueniebantur ſcuta aurea facilius, & leuioribus cambijs, at nunc difficilius, & maioribus in magno exceſſu. Quod faciunt, & bella, & monetæ æſtimatio aucta, vt dicitur, ſed vellem, quod ſicut nunc augetur cambium, ſic minuatur, vbi diminutio monetæ fiet, & bella

Digitized by Google

ceſſent, iuxta *l.* 2. *C. de veter. num. lib.* 11. ibi. Omnium quoque pretia ſpecierum decreſcere oportet.

Corpora, ſi qua ſint in bonis defuncti ſecundum rei veritatem æſtimanda erũt: hoc eſt ſecundum preſens pretium, nec quicquam eorum formali pretio æſtimandum eſſe, ſciendum eſt, ita inquit *l. In lege* 62. *ff. ad l. falc.* Et intellige formale pretium, eſſe illud, quod a contrahentibus formatum fuit tempore emptionis. Vel formali, hoc eſt, ſingulari veluti rationes ſanguinis, vtilitatis, vel confinium, vt hic declarat *gloſ.*

In rebus non neceſſarijs verum pretium, in neceſſarijs pretium conuentum inſpicitur, ſic ſummat *Bart. l. ſi res* 5. *ff. de in rem verſ.* Si res, inquit tex. non neceſſarias emerit &c. quatenus verum pretium faciat, cum ſi neceſſarias emiſſet in ſolidum quanti veniſſent teneretur.

Ante pretium ſolutum dominij quæſtione mota pretium ſoluere emptor non cogitur niſi fideiuſſores idonei a venditore &c. offerantur, ſic *l. pen.* §. 1. *ff. de peric. & comm. reiuend.*

Pretium loco ſuccedere, notat *gloſ. in l. Labeo* 14. *ff. de verb. ſig. per tex.* ibi. Quia videtur ei abeſſe res, cui pretium abeſt *gloſ. in l.* 4. §. *vlt. ff de alien. iud.* ibi. Nam qui pretium habet, rem habere videtur *per tex.* ibi. Quia poteſt exiſtimari in locum hæreditariæ rei venditæ pretium ſucceſsiſſe, notauit etiam *gloſ. vlt. in l. ſi eum ſeruum* 23. *ff. ſi cert. pet & gloſ. in l.* 4. §. *vlt. verbo poſſidere ff. ſi quis omiſſ. cau. teſta.* ibi. Quia pretium loco rei eſt *gloſ. pen. in fin.* ibi. Item nota, quod pretium ſuccedit loco rei *in l. Si fundum* 94. *ff. de legat.* 1. *& in l. Plane* 97. *verbo habeat per tex. ibi. ff. eod. tit.* Quod non procedere in actione hypothecaria particulari, ait *Apoſtill.* Ex his per eam allegatis, *ad dict. gloſ. pen.* Idem eſſe in quibuſuis particularibus rebus dixit *gloſ. in l.* 4. §. *vlt. de alien. iud.* ibi. Dic ſecundum *Bart.* hic, quod in vniuerſalibus iudicijs pretium ſuccedit loco rei, vt hic, ſecus vero in particularibus, idem *gloſ. vlt. in l. Qui vas* 49. §. *vlt. ff. de furt.*

Sed quid dices *ad l. ſi eum ſeruum* 23. *ff. ſi cert. peta.* vbi *Aphrican.* decidit ex *Iulian.* quod pretium rei legatæ mihi, ab alio venditæ, poſſum recuperare, quaſi ex re mea, & ſic clare patet, quod etiã in particularibus ſuccedit pretium loco rei? Reſpondet ibi *gloſ.* quod ibi pretium venit in vniuerſali iudicio actionis negotiorum geſtorum, quia in ſubſidium ratam habui venditionem, iuxta *l. Mater tua C. de reiuendic.* ibi. Sin autem poſtea de ea venditione conſenſiſti, vel alio modo proprietatem eius amiſiſti: aduerſus emptorem quidem nullam habes actionem aduerſus venditorem vero de pretio negotiorum geſtorum actionem exercere non prohiberis. Vide ibidem *Bald. num.* 13. Quod autem res ſuccedat loco pretij habes in Verbo res.

O filius, impenſæ verbo, negat pretium ſignificari, ita ait *Labeo in l. Quibus* 40. §. 1. *ff. de condit. & ibi. Bart. in Summario* ſic. Appellatione expenſarum rei pretium non continetur *Bald. in l. terminato C. de fruct & lit exp. ad fin. in verſ. vltimo ſcias & in rubr. C. de verb. ſig. in* 6. *quæſt.*

Pretium rei, in venditione prohibita, fiſco applicari tenet *gloſ. Verbo Exempto in cap.* 1. *de probib. feud. alien. per Feder.* ibi. Nec venditor retinebit, ſed eo carebit, & applicabitur fiſco &c. Sed ibidem contra tenet *Bald. in verſ. Demum* dicens, quod tale pretium venditor retinebit. Sed hoc intelligi debet, quando lex prohibens venditionem expreſſe non dicat, quod pretio venditor priuetur.

Rei furtiuæ pretium non eſſe furtiuum expreſſe decidit *l. Qui vas* 49. §. *vlt. ff de furt.*

Digitized by Google

furt in hæc verba. Nummus igitur hic, qui redactus eſt ex rei furtiuæ pretio, non eſt furtiuus.

Deterius eſt pretio corrumpere, quam precibus ſicut in ſententia, ita *gloſ. in l. ſi non ſolum* 10. *verbo. In ſolidum ff. Si quis omiſſ. cau. teſtam.*

Plerunque plus eſt in manus pretio, quam in ea, ſic inquit *l. Mulieris* 13. *§. res ff. de verb. ſig.* & idem eſt, quod Ouidius ait. Materiam ſuperabat opus.

Pretium conuerſum in vtilitatem domini, qui venditioni factæ rei ſuæ per geſtorem ſuum non conſentit, reſtitui debet per ipſum dominum emptori, ita ſummatur *l. ſi pretium* 19. *C. de procurat.* Euincens tamen non tenetur ad pretiũ, dicit *l. ſuper empti* 16. *C. de euict. ad fin.* ibi. Nam ſuper pretio emptæ portionis non eum, qui dominium euicerit, ſed auctricem conueniri conſequens eſt *vbi gloſ. vlt.* ſic. Nota ergo vendicantem non teneri ad pretium, *vt ſup. de furt. l. In ciuilem &c.*

Princeps.

SVb huius nominis appellatione multos contineri conſtat. Nam Deus princeps vocatur apud *Iſai.* 9. ibi. Deus fortis, pater futuri ſeculi princeps pacis. Interdum Angelus de ſe dicit *Ioſue* 9. Ego ſum princeps exercitus. Interdum Papa *in cap. Corpora* ibi. Sine conſilio principis, id eſt Papæ, vt ibidem notat *gloſ. de conſecr. diſt.* 1 *& Verbo. Principi in cap.* 2. *de maio & obed.* Interdum Epiſcopi *ex eod. capit. Corpora* ibi. vel Epiſcoporum, *& in cap. ſi quis de maior. & obed.* Iudices etiam Eccleſiaſtici principes nuncupantur *in capit. Diffiniuit in fin.* ibi. Secundum electionem principis, id eſt iudicis Eccleſiaſtici, explicat ibidem *gloſ.* Imperator nominatur etiam princeps *in capit.* 2. ibi. Ad Fredericum præcipuum principem *de ſent. & re iud. lib.* 6. & rex dicitur princeps ſæpius in iure dicimus *exod.* 22. ibi. Principi populi tui non maledices 1. *reg.* 13. ibi. Qui non obedierit principi morte moriatur, & de Canon. atque ciuili multoties reperies vltra iura, quæ allegat *gloſ. Verbo Regum in Clem. vnic. de bapt.* Secundum quam dic, quod ſi large ſumatur, princeps, quod iam omnis baroniam habens ſit princeps, ſic & large omnis regens prouinciam, dominium, gentem prolem, vel plebem, dici poteſt rex, *vt* 24. *quaſt.* 4. *cap. Duo iſta.* Apes etiam & grues habent principem 7. *quaſt.* 1. *cap. In apibus*, & diabolus etiam dicitur princeps mundi apud *Ioann.* 14. & vitiorum *de pænit. diſt.* 2. *cap. princeps*, & in his multum poſſet inſtari. Sed non expedit, ita prædicta *gloſ. Verbo. Regum.*

Ex qua dic, quod componitur Princeps ex primum, & capio, & dicitur quaſi primum capiens locum, vel dignitatem &c. & ſubiungit ſic. Et aduertendum, quod decret fundamenta *§. vt ergo*, loquens, de imperatore, rege, & principe, ſubmittit de Marchione, duce, comite, & barone, vel alio notabili potentatu: per quod videtur ex ordine, quod princeps maior ſit prædictis Marchione Duce &c. Et ex hoc puto, quod principatus hic ſumatur pro notabili potentatu merito comparando regiæ dignitati. Et iuxta hunc ſenſum ea, quæ infra dicimus intelligimus de principe, tam Eccleſiaſtico, quam ſeculari, qui primum habeat locum.

In primis perfectus princeps habere debet tria principalia munia, de quibus *in lib ſap. cap.* 9. *in princ.* ibi. Et ſapientia tua conſtituiſti hominem, vt dominaretur creaturæ, quæ a te facta eſt, vt diſponat orbem terrarum in æquitate, & iuſtitia, & in directione cordis iudiciũ iudicet. In æquitate, id eſt ſancte quod ad ſe, in iuſtitia, quoad cognoſcendas alio-

aliorum naturas, & neceſsitates, ad reddendum vnicuique, quod ſuum eſt, inſtar Adami cognoſcentis ſingula, & dominantis in omnia, & in directione cordis, ſe omniaque ſua conferentis in veri Dei religionem, & cultum hoc enim affert correctum, quod eſt ambulare in rectitudine non declinando ad dexteram, nec ad ſiniſtram, neq; claudicando ad duas partes, ad quod conducit illud *Iſa. 44. in princ.* ibi. Noli timere ſerue meus Iacob, & rectiſsime, quem elegi, ſcilicet vt me coleret, vt mihi ſeruiret, & recta ad me contenderet, vt explicant Theologi ad quos me refero.

Sed rediamus ad noſtrũ ius Canon. & Ciuile ſecundum quod inuenies circa religionem in principe hæc verba *Ioann.* 20. directa ad Imperat. Iuſtinian. relata *in l. Inter claras* 4. *C. de ſum. Trin.* Nihil eſt enim, inquit, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe: nihil eſt quod ita nequeat occaſui ſubiacere, quam vera religio. Nam cum auctorem vitæ, vel luminis vtraque reſpiciant, recte, & tenebras reſpuunt, & neſciunt ſubiacere defectui. Vnde dixit *Imp. in l. 1. C. ſi aduerſ. vend.* Neque perfidiæ, neque periurij me authorem tibi futurum ſperare debuiſti.

Principem vigorem iuſtitiæ, & legem animatam vocauit *gloſ. Verbo vigorem in l. Prohibitum* 5. *C. de iur. fiſc. lib* 10 *per text.* ibi. Sed iuſtitiæ vigorem id fieri ſtatuiſſe, *& gloſ. Verbo Alieno in l. More* 5. *ff. de iuriſd. com. iud.* ibi. Princeps eſt lex animata in terris, *Et in Extrauag. 1. verbo lucem de conceſſ. præb.* ſic. Nota principem, qui lex eſt animata in terris &c. lucis, & claritatis amicum fore, nam nihil proprius eſt legi, quam claritas. Et principum ora diuinitus promulgare leges late habes in verbo lex. Et non ſolum debere iuſtitiam tenere, ſed etiam diligere verbo Iuſtitia.

Principis verbum debet eſſe firmiſsimum etiam ſine iuramento, inquit *gloſ. verbo deierauit in cap. 2. de ſent. & re iud. lib. 6.* Nec debet in facto ſuo fraudem adhibere, nec aliquem propter beneficium ſuum decipere, nec alicui iniicere laqueum, nec verbum ſuum variare, vt *per gloſ. verbo in vltimis voluntatibus in addit. in cap. 1. de conc. præb. lib. 6. & gloſ. Verbo. Conceſſum in Extrauag. vnic. de priuileg.* ibi. Ne alias videatur quis principali authoritate circumſcriptus. Eſt enim quaſi Deus. Cœleſtis namque Deus in cœlis eſt, ita princeps in terris, vt dicit *gloſ. Verbo cæleſte in l. Iubemus* 10. *C. de Sacroſ. Eccleſ.* Et neque armis, neque militibus, ſed Deo debet princeps ſuam fundare ſpem dictum eſt verbo Imperator.

Seruare primus ipſe debet leges iuxta *§. vlt. quib. mod. teſta. infirm.* ibi. Licet enim, inquiunt, legibus ſoluti ſimus, attamen legibus viuimus, *& in l. Ex imperfecto* 23. *ff. de legat.* 3. ibi. Decet enim tantæ maieſtati eas ſeruare leges quibus ipſe ſolutus eſſe videtur, cum alijs, quæ in verbo rex afferuntur.

Si princeps hæres ſit inſtitutus, rogatuſque hæreditatem reſtituere, præcepta aliqua ſumma vel re etiam ſi in præceptione minus quam quarta pars eſſet, non amplius principem ſe vendicaturum pati. Sed & ſi ſine vlla præceptione rogatus fuerit hæreditatem reſtituere, plerunque quarta pars donata eſt a principibus, & ita diui Traianus, & Adrianus, & Antoninus reſcripſerunt, vt teſtatur *Martianus in l. ff. legatus* 30. *§. vlt. ff. ad Trebell.* Ita namque vere dicitur iuris religioſiſsimus, *vt in proœm. Inſt. & in l. vnum ex familia* 69. *§. Item Marcus, vbi notat gloſ. ff. de legat.* 2. ſicut prouidentiſsimus in armis ibidem vocatur.

Lex principi imperatrix erit, non illa quidem aut libris extrinſecus ſcripta, aut in tabulis, ſed animata intus in ipſa

iato,

Digitized by Google

ratio, ſemper cum eo conuerſans eiuſdemque obſeruatrix quæque eius animam nunquam finit, ſine tutela ſui eſſe viuendum, dixit *Plutar. lib. de regno & Clau.*4. *conſulatu Honorij verſ.* 296. hæc.

In commune iubes ſi quid cenſes ve tenendum.
Primus iuſſa ſubi: tunc obſeruantior æqui.
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipſum.
Auctorem parere ſibi.

Cum quo conſonat *Sanazar. lib.* 1. *epigr.* 16. ibi.

Publice nimirum lex tunc ſibi conſtat. & æquum.
Imperium, Rex cum quod iubet, ipſe facit.

Et ita ab exemplo principis eſſe argumentandum, dixit *gloſ. Verbo Lotharius in cap. Venerabilem* 34. *de elect.*

Soli principi, & ius, & æquitatem interpretari, licere dicitur *in l.* 1. *C. de legib.* ibi. Inter æquitatem iuſque interpoſitam interpretationem nobis ſolis, & oportet, & licet inſpicere, *& in l.* 2. *verſ. ſi quod vero* ambiguum fuerit viſum: hoc ad imperiale culmen per iudices referatur, & ex authoritate Auguſta manifeſtetur, cui ſoli leges condere, & interpretari conceſſum eſt *C. veter. iu enunc.*

Eodem modo beneficia principalia ipſi principes ſolent interpretari, vt ait *l. ex facto* 43. *ff. de vulg. & pup.* Et addit ita. Verum voluntatem principis inſpicientibus poteſt dici eatenus idem tribuere voluiſſe, quatenus filius eius in eadem valetudine perſeueraſſet. Et paulo inferius ſic. Etenim iniquum incipit beneficium principis ſi adhuc id valere dicamus, *vbi gloſ. Verbo auferret*, ſic infert. Ergo receditur ab eo, quod diu æquum viſum eſt, propter vtilitatem ſuperuenientem. Nam nec in cuiuſquam iniuriam beneficia tribuere moris eſt noſtri, ait *l. Nec auus C. de emancip. lib. & l. Ius poſtliminij* 14. *C. de capt. & poſtlim.* ibi. Nec tibi iniuriam fieri patimur, *& in l.* 2. *§. ſi quis a Principe* ſimpliciter impetrauerit non eſt credendum, ſic ædificare, vt cum incommodo id fiat alicuius, neque ſic concedatur *ff. ne quid in loc. pub.* Licet quandoq; per nimiam importunitatem petentium, princeps non concedenda, concedat, vt inquit *gloſ. verbo qualitatem in cap quando* 5. *de reſcript.* vbi etiam hæc. Et ſic eſt argum. quod ea, quæ per ſollicitudinem nimiam elicita ſunt, non valent. Nec enim boni principis eſt vnum altare cooperire, & aliud excooperire, vt inquit, & probat *gloſ. Verbo ſucceſſorem prope fin. in cap. ſententia de pac. Conſtant.*

Vnde quando ſimilia beneficia alteri nocitua conceduntur a principe, non debent executores ea mandare executioni niſi prius eo conſulto, vt diſponitur *in Auth. de mandat. princ. §. Deinde coll.* 3. ibi. Et domorũ deſtructiones &c. Si quis autem cui tale aliquid iuſſum eſt, veniat, omnino non reſpicias eum, niſi ſacram pragmaticam oſtendat &c, tunc ſuſcipiens quidem talem famam, non autem aliquid agens ex ea antequã ad nos nuncians ſecundã noſtram præceptionem ſuſcipias, quem tex. aut neſciunt, aut nõ ſeruant executores mandatorum principalium, ſed ſtatim exequuntur, & contra eos inſurgit ibidem *gloſ. Verbo Nuncians*, ſic dicens. Hoc eſt contra miſeros prælatos, qui timent in tantum litteras papæ, vt non audeant reclamare, quod facere non debent, vt hic dicitur. *& infr. vt nulli iud. §. Et hac vero iubemus coll.* 9. *& C. Si cont. ius vel vtil. pub. l. Et ſi non cogni-*

tio,

tio, nec per hoc deſeruiunt legi imo ſeruiunt, & propter hoc papæ, vel principi, *vt C. de appellat. l. fin. in fin.*

Cum enim princeps omnibus ſit pater, *vt in Auth. Neq; vir, quod ex dot. coll.* 8. ibi. Vt quod eis parentes non ſeruant, hoc poſt Deum, qui communis eſt pater, dicimus autem qui imperium habet, & omnium ſubditorum amator, non videtur per beneficium alteri conceſſum, alteri præiudicium inferre. Nam attendit ad commodum ſubiectorum, & non e contra, quin etiam illud exiſtimat proprium *in l. vnic. §. vlt. C. de Cad. toll.* ibi. Noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes Et ampliorem prouidentiam ſubiectis confert, quam forſitan ipſi vigilantes inueniunt, vt dicit *Iuſtinian. in l. 37. C de appellat.* Et voluntarios labores appetit, vt quietem alijs præparet *in Auth. vt diu. iuſſ. gloſ. Verbo ſeruus in proam. Decretal.* & alia de materia dicuntur verbo *Papa*.

Quando vero fuerit dubium an beneficiū, mandatum, vel præceptum principis ſit nocuum aut iniuſtum, propter bonum obedientiæ debet exequi, vt dicit *gloſ. vlt. in cap. 2. de maior. & obed.* ibi. Si dubium eſſet præceptum principis propter bonum obedientiæ, quod ſibi præcipit faciat, *& gloſ. etiam vlt. in capit. Dilecta 12. eod. tit.* ita. Si certum eſt, quod ſint ſalubria. vel etiam ſi ſit dubium &c. Si certum eſt, quod eſſent mala non eſt obediendum. Nec ob id dicetur contemptor authoritatis principis. Nam quod *Bald. ait in ſum. l. Sacrilegij inſtar. C. de diu. reſcript.* ſcilicet, quod contemptor authoritatis imperialis pœna ſacrilegij punitur, vel negare principem poſſe, eſt crimen quaſi ſacrilegij committere; intelligitur quādo præceptum iuſtum eſt, vel dubium, non vero quando certum eſt malum eſſe. Cur autem dubium præceptum adimpleri debet, videtur ea eſſe ratio, quia in dubio pro principe præſumitur, quod præcipit iuſtum, & eius mentem eſſe iuri conformem, vt notauit *Bald, & Aretin. in dict. l. Ex facto ff. de vulgar*, & quia cum principe non eſt pugnandum iuxta illud.

> *Ardua res eſt homini mortali vincere numen.*

& alibi.

> *An neſcis longas reges habere manus.*

Et quia authoritas principis attendi debet adeo vt etiam Papa ad eandem attendat, prout *Geraſ. dicit in cap. facultates 13. quæſt. 2.* ibi. Quia & illorum noſtrorum principum, ita emanauit authoritas. Si ergo ſuperior reſpicit illam, quomodo poterit inferior deſpicere?

Inſuper tota fidelitas debetur principi eſt enim Deus in terris, & de eo ſcriptum eſt diliges Deum &c. vt inquit *Bart. ad gloſa verbo fidelitatis in Extrauaga. ad reprimen. & gloſ. 1. in cap. 1. de pac. conſtant.* ibi. Princeps eſt legatus, ſiue proconſul Dei, *& in Verbo debitum, &* ſupra dictum eſt, qui vero non adimplet ſui principis mandatum fidelitatem ei videtur negare, quod idem procedere in conſiliarijs, & ſenatoribus eius, deducitur *ex l. Quiſquis C. ad l. Iul. maieſt.* dum tales, pars corporis principis nominantur. Et de illis credit princeps ob ſingularem induſtriam, exploratam eorum fide, & grauitate ad huiuſmodi officia adhibitos non aliter præceptores pro ſapientia, ac luce dignitatis ſuæ, quam ipſe foret præceptorius, vt alias dicitur *in l. vnic. ff. de off. præſ. ct. prat.* conducit illud, quod de Senatu inquit *l. 23. ff. de aqua plu.* ibi. Quod principis aut Senatus iuſſu opus factum fuerit.

Conuenit maxime principi clementia, *vt in Auth. de exhib. re. §. Si vero ſemel*

ad

ad med. coll. 5. ibi. Quoniam vero ad clementiam omnis a nobis aperta eſt lex, *& in l.* 2. *ff. de interd.* ibi. Sed aliud clementiæ meæ conuenit, *& Ioſeph. de antiquitat. lib.* 2. *cap.* 2. ſic ait. Quantumuis magna laus eſt opem ferre in rebus anguſtis, non minus tamen principem ornat clementia, præſertim in cauſa, quæ ad ipſius iniuriam priuatim attineat: Si enim parna peccata remittentes, merita laus ſequitur, quid in capitali crimine iram cohibuiſſe, an non diuinæ clementiæ proximum videri debet? Vide etiam *Verbo iniuria, & Verbo maledicere*.

Conuenit etiam, & humanitas principi, vt dixiſti *verbo humanitas*. Et caſtitatis eſt amator verbo *caſtitas*. Et vt omnia, quæ decent Principẽ hic in vnũ congeram ex allegatis *per Octauian. Cacheran. in proœm. deciſ. Pedam.* Dico Decere principem eſſe ſubditorum ſuorum patrem, erga eos mitem, placidum, lenem prouidum, æquum, humanum, magnanimum, liberalem, pecunię contemptorem, haud obnoxium affectibus ſibi ipſi imperantem, voluptatibus dominantem, ratione vtentem, ingenio perſpicacem circunſpectum, ſtabilem, conſtantem, & inflexibilem, magna cogitantem, authoritate præditum, induſtrium, ſuo parentium imperio ſeruatorem, & fautorem, ad beneficentiã promptum, lentum ad vindictam, ad iuſtitiam omnino propenſum, aditu facilem, & alloqui volentibus ſe commodum prębentem, pacis ac tranquilitatis amatorem, & conciliatorem, qui bonos defendat præmijſque alliciat, malos vero pænis afficiat.

Et *Senec. in lib.* 1. *de element. cap.* 13. ſic ſermone affabilis, acceſſu facilis &c. & *Nazar. in paneg. Conſtantini* hæc. Quid? faciles aditus. Quid? aures patientiſſimas. Quid? benigna reſponſa. Quid? vultum Auguſti decoris, grauitati hilaritate permixta.

De liberalitate dicit *gloſ. verbo temporaliter in Extrauag. vnic. de ſent. excom.* ita. Cum ipſe Princeps petentibus ſe exhibere conſueuit liberalem &c. & ſibi in donando immenſitas eſt. Expectant namque vniuerſi gratiam a principe cõſequi, vt per *glo verb ſpe. in ead extrauag.* Vnde inter principes ſtatim donatio firma manet etiam ſi ſit inter coniuges, vt dictum eſt verbo donatio.

Plato Athenienſ. interrogatus in quo quis poſſet gratiam principis obtinere, ita fertur reſpondiſſe. Si vis inſipientis principis obtinere gratiam, ipſius ſequere voluntatem, ſi autem ſapientis, quæ ad rem non pertinent, vel contrarationem ſunt oſtendere non omittas. Sed dicit *Iſai. cap.* 32. quod non vocabitur vltra is, qui inſipiens eſt, princeps.

In lata gente gloria regis eſt, in diminutione plebis contritio principis, ita dicit *cap. Eccleſia, quæ paſſione prope fin.* 4. *quæſt.* 4. & ideo princeps imperium ſuum hominum adiectione potius, quã pecuniarum copia debet velle auctum, vt dieis *verbo homo, & Verbo Rex.*

Omnia principis eſſe intelliguntur, ſcilicet, quoad iuriſdictionem, non quoad dominium, & vtilitatem, vt ait, & probat *gloſ. Verbo, & cuius ipſi ſunt in l.* 1. *C. in quib. col. cenſ. lib.* 11. Et ideo non poteſt princeps rem priuati vendere inuito, niſi ob publicam vtilitatem, vt dicit *gloſ. in l. vlt. ff. de natal. reſt. ex tex.* ibi. Patrono conſentiente debet libertus ab imperatore natalibus reſtitui. Idem videtur dicendum ſi aliqua iuſta cauſa adſit, ergo ſi voluntas eius fuerit, poterit id facere, cum dicat *gl. in l. Relegati* 4. *in fin. ff. de pæn.* quod principis voluntas iuſta cauſa dicitur per tex. ibi. Niſi imperator aliqua ex cauſa &c. Sed quid poterit priuatus facere contra principis voluntatem? neceſſe eſt, vt deponat ipſe priuatus pro-

priam, & ſuum præſtet conſenſum; licet alias Principis metus ſit vis præciſa, quæ omnino conſenſum tollit, vt dicit *gloſ. Verbo. Pro infectis in cap. Vaſſalli de pac. Conſtant.* Debet autem princeps ſuper hoc prius deliberare ſicut facere ſolet, prout notat *gloſ. verbo delibera- tione in Extrauag. vnic. de praben.* ibi, Nota principem, qui omni lege ſolutus eſt, deliberatione velle vti in agibilibus per tex. in illis verbis. Deliberatione ſuper hoc, cum fratribus noſtris habita diligenti. Non vero poterit ei imponi neceſsitas, vt probauit *gloſ. verbo neceſſarium in §. Sed iſta quidem de act. in Inſt.* Et quis eſt tantæ authoritatis, vt nolentem principem poſsit coarctare? vt alias dicitur *in Auth. de appellat. §. 2. coll. 4.*

Sed non eſt tale, quid præſumendum de principe, qui (vt dictum eſt) pater omnium, & ſingulorum dicitur. Et ad ſalutem eorum ſicut Reipub. nulli magis conuenit attendere, quam ipſi, vt alias dixit *Paul. in l. 3. ff. de offic. præfect. vigil.* Si vero totum in contrarium faciat vt tyrannus iudicabitur, & deponi poterit, vt dicitur *in cap. In Chriſti. vbi notat gloſ. Verbo coronam de pac. Conſt.* quæ omnino videnda eſt in materia depoſitionis faciendę per Papam de principe ſeculari. Et ſi toleratus fuerit ſciat ſe longo tempore nõ regnaturũ: Nam vt princeps multo regnet tempore, non debet (vltra alia) eleuare cor ſuum in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque in partem dexteram, vel ſiniſtram declinare, *vt in Deuter. cap. 17. 16*

Principatus autem quem aut ſeditio extorſit, aut ambitus occupauit etiam ſi moribus atq; actibus non offendit, ipſius tamen initij ſui eſt pernicioſus exẽplo dicitur *in cap. Miramur 61. diſt.*

Nota, quod nullus dolus poteſt committi cum principe nec ambitio, vt dicit, & probat *gloſ. verbo Dolus in l. Probatorias 9. C. de diuerſ. offic. lib. 12.*

Vbi princeps ibi Securitas, ita ſummatur *l. 1. C. de ijs, qui per met. iud. per text.* ibi. In ſacro enim comitatu noſtro timere nihil debuiſti.

Nota ex poteſtate principis Eccleſiæ induci fictionem vacationis beneficij, vbi alias non eſſet, naturam enim rei immutare poteſt in aliam, & fingere, quod alias non eſt vere, ita inquit *gloſ. Verbo vacare in Extrauag. vnic. de prabend.*

Soli principi licet aurum proijcere, & ſic iactare, vt ait *gloſ. verbo Miſſilia in l. Qua ratione 9. §. Item ſi quis ff. de acquir. rer. dom.* Sed hodie etiam in eo non eſt in vſu hæc conſtitutio, prout nõ eſſe apud prætores conſules, & magiſtratus, qui o lim argenti miſsilia proijciebant, iuxta *gloſ. citatam.*

In conſilium principũ aſſumptos excuſandos: &c. quoniã circa latus eius ageret, & honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet, ſic inquit *l. Iuris peritos 33. ff. de excuſatio. tut. vbi notat. Apoſtill.* quod officialis ad beneplacitũ principis dicitur perpetuus.

Si quis aſſerat, cum mandatis noſtris ſecretis ſe veniſſe: Omnes ſciant nemini quicquam (niſi quod ſcriptis probauerit) eſſe credendum, nec vllius dignitate terreri, ita diſponit *l. vnic. C. de mandat. princip.*

Principale.

Regula vulgaris eſt *ab Vlpian tradita in l. 139.* ſic dicens. Cum principalis cauſa non conſiſtit: plerũque nec ea quidem, quæ ſequuntur locum habent *ff. de reg. iur* & ab ea deductum *cap. Acceſſorium eod. tit. lib. 6. & vtrobique gloſ.* afferunt quamplurima iura, quibus addo *l. Eos 26. C. de vſur.* ibi. Principali enim actione non ſubſiſtente ſatis ſuperuacuum eſt ſuper vſuris, vel fructibus adhuc iudicem cognoſcere. Limitabis tamen iuxta *l. Et ſi is quem*

9. C.

9. C. *de trad. min.* vbi principali reſciſa venditione, acceſſorium remanet firmum ibi. Pignora ſane, quæ ob euictionis periculum idem curator ex rebus proprijs tibi obligauit, non prohiberis perſequi, & notauit *gloſ. verbo datur in l. Sed Iulianus §. Interdum ff. ad Maced. & in d. l. Cum principalis, & l. 2.* ſic ait. Intelligere debes vincula pignoris durare perſonali actione ſummota *C. de luit. pig.*

E contrario autem acceſſorio ſublato, nõ tolli principale, dicit *gloſ. Verbo manebit in l. Si quis 16. § ſi duo ff. de vulg. & pup. ſubſt.* ibi. Nec principale poteſt rumpi per acceſſorium, ſed principale per principale teſtamentum rumpitur. Nec confirmari *l. Ex teſtamento 44 eod. tit. & l. Quod per manus vbi Bart. ff. de iur. codicill.*

Principali conceſſo, & quæ in conſequentiam veniunt, conceſſa intelliguntur, & ob id dicitur *in l. Definitionem 6. ff. de pecul.* Eo ipſo, quod dominus ſeruo peculium conſtituit, etiam vicarijs cõſtituiſſe exiſtimandus eſt. Nam principale trahit ad ſe acceſſorium, etiam ſi precioſius ſit ipſo principali, vt notat *Bart. in ſum. l. Hæres meus 98. §. vlt ff. de legat. 3.* Et ſic ponit pro regula idem *Bart. in l. Ambitioſa ſub num. 17. verſ. Tertia regula eſt*, quod poſſunt fieri õnia conſequentia, ſiue quibus non poteſt principale explicari *ff. de decret. ab ord. faciend.*

Ex eodem Bart. ibidem num. 19. Dic principale duobus modis intelligi poſſe: vno modo, vt denotet ordinem naturæ veluti verberatur filius, certe ipſe filius principaliter iniuriatur, & pater per conſequentiam, *vt in l. 1 ff. de iniur.* Certe iſto caſu, illud, principale, non denotat ordinem temporis, quia eodem inſtanti fit iniuria patri, & filio, ſed denotat quendam ordinem naturæ, qui intellectu percipitur. Secundo modo poteſt intelligi, vt denotet ordinem intellectus: in quo eſt ſciendum, quod in intellectu finis dicitur principium, & illud dicitur principalis eſſe finis ad quod intellectus finaliter tendit: Exemplum, mandator, & fideiuſſor licet ante reum intercedat, dicitur teneri acceſſorie, eius reus principaliter Ratio eſt, quia ad hunc finem contrahentes tendebant, quem precor omnino videas ad intelligentiam principalis, & acceſſorij, ſiue conſequentis.

Priuatio

HAbitum præſupponit, vt deducitur *ex l. Manumiſſiones ff de iuſt. & iur. Bart. in l. Decem 116 in ſumm* ibi. Non ſequitur priuatio, niſi præcedat habitus per tex ibi Et ſoluente Titio non liberatur Mæuius. quia nec tenebatur *ff. de verb ſig. l. 1 ff. quib. mod. vſufr amitt.* ibi. Sed ita demum amittitur capitis diminutione vſusfructus, ſi iam conſtitutus eſt. Cæterum ſi ante aditam hæreditatem, aut ante diem cedẽtem, quis capite minutus ſit conſtat nõ amitti, & ibidem notat *gloſ. Verbo non amitti* dicens, quod enim non eſt, amitti non poteſt.

Neminem iure ſuo priuandum eſſe niſi trina citatione præcedente deducitur *ex l. Impuberibus § vlt. ff de ſuſpect. tut.* ibi ſolet edictis euocari; coniuncta *gloſ.* ibidẽ ſcilicet tribus, vel vno pro omnibus, & facit *gloſ. Verbo Tertio in Clem. 1. de vit. & honeſt cler.* Licet in eo, quod vnum pro tribus ſufficiat, dicat contrarium *ex eo tex.* ibi. Et tertio moneant idem in officio tenet *Iaſ. in l. 1. § 1. numer. 12. ff. ſi quis ius dicent non obtemp. ex Bald. & alijs Canoniſtis in capit. Ex litteris de conſtit.*

Quod non eſt lege cautum, non inducere priuationem tenet *Bald in Auth ex teſtamento num. 13. C. de ſecund. nupt. per tex. in Auth. de non eligen. ſecund. nub. §.*

Cum igitur ibi. Nec eſt quælibet lex aliquid tale diceas, ſic neque priuabimus matres filiorum ſucceſsione *coll.* *lat.* 1.

Priuilegium.

Dicitur quaſi priuata lex *in capit. vlt. poſt med. 25. quæſt. 1.* his verbis. Neque enim priuilegia aliquibus concederentur, ſi præter generalem legem nulli aliquid ſpecialiter indulgeretur. Priuilegia namque dicuntur, quaſi priuata legia, eo quod priuatam legem ſingulis generent, *& in capit. Abbate 25. prope fi. de verb. ſig.* ita. Quia cum priuilegium ſit lex priuata, & lex non debeat eſſe obſcura, vel captioſa, ſed certa, & manifeſta, nec eſſet priuata, niſi aliquid ſpecialiter indulgeret, profectò ſic intelligenda ſunt illa verba, vt res, de qua agitur, valere poſsit potius quam perire, *& gloſ. in l. Quod fauore 6. in fin. C. de legib.* ſic. Tunc enim dicitur fauor vel priuilegium, cum eſt extra ius commune: Nam dicitur Priuilegium, idest priuata lex, *& in cap. licet quibuſdam 18 de regular.* de eo videtur dicere ibi. Et lege priuata, quæ publicæ legi præiudicat, licet ibi *gloſa* intelligat legem priuatam, eſſe amorem Dei, vel charitatem; Nam dubiũ non eſt, quod priuilegium lex priuata ſit ex dictis *& gloſ. in l. 3. C. de iur. reip. per tex.* ibi. Secundum legem ciuitatis &c. id eſt priuilegium.

Alia realia; alia vero perſonalia eſſe priuilegia notat *gloſ. vlt. in l. vnic. C. de priuil. dot* & dicit illa ex tempore æſtimari, hæc ex cauſa. De illis dicitur nunquam extingui *in l. 3 ff. de cenſib.* ibi. Rebus nunquam extinguitur, *& in l. Sordidorum 14. C. de excuſat. mun. lib. 10.* de vtriſque ſic. Neque enim poteſt eſſe perpetuum, quod non rebus, ſed perſonis contemplatione dignitatis atque militiæ indulſiſſe non conſtat. *& in d. l. 3. de perſonalibus* ita. Quippe perſonis data quidem immunitas, cum perſona extinguitur.

Sed quid dices de priuilegio conceſſo perſonæ ratione officij, an finito officio, ipſa viuente, extinguetur nec ne? Et quidem durare dixit *gloſ. 1. per tex. ibi in l. vnic. C. de mag. ſacr. ſcrin* in illis verbis poſt depoſitum etiam officium, *& eſt tex. in l. 2. C. de præpoſ. ſacr. cub. pod. lib.* ex ratione de qua ibi. Ne ſordidis adſtricti muneribus decus miniſterij, quod militando videbantur adepti, otij tempore & quietis amittant.

Nec Reale, neç perſonale conceditur priuilegium ſi res vel perſonæ adhuc non exiſtant iuxta *capit. Ad audientiam 5.* ibi. Tibi non poſſumus de iure deferre, cum nulli Canonici adhuc ibidem extſtant, quibus priuilegiũ concedatur, & ibidẽ *gloſ. Verbo non poſſumus* dicit, ſic, Ergo patet, quod rei, quæ non eſt, non datur priuilegium. *de Eccleſ. ædif.*

Conceſſum capiti priuilegium omnibus eius membris conceſſum intelligi probat *l. reſtituendæ 6. in princ.* ibi. Nam vniuerſis redditur quod pro voto omnium primatibus conceditur *C. de ad nor. diu. iud.* Et ſtatim vim ſuam habere, cum peruenerit ad illum, cui conceditur, dicit *gloſ. Verbo vim ſuam in cap. 1. de conceſſ. preben. lib. 6. per text.* ibi. De illis priuilegijs, & indulgentijs debeat intelligi, quæ vim ſuam habeat mox cum ad illos quibus conceduntur perueniunt. Et plus dicit idem *tex. paulo ſup. in verſ.* Nec obſtat ibi. Quia in priuilegijs, & indulgentijs, ſeu conceſsionibus ſpecialibus, ſecus exticit, in quibus ſufficit, quod ad illorum, quibus conceduntur noticiam perueniant.

Authoritas priuilegij debet obſeruari iuxta *cap. Ad audientiam 13. de præſcrip.* ibi. Nos igitur magis authoritatem priuilegij, quam depoſitiones teſtium attendentes, *vbi gloſ. Verbo magis* arguit

git in contrarium, & reſpondet hoc eſſe ſpeciale propter antiquitatem facti, & contrarium eſſe generale. *Et in cap. ita nos in fi. 25. quæſt. 2.* ſic dicitur. Ita priuilegiorum authoritas videtur eſſe ſeruanda, vt eorum ſubueniatur inopiæ, non vt ſuarum diuitiarum augmento, & poſſeſsionem non modica extentione porrecta, baptiſmales, ſeu parrochiales Eccleſiæ penitus destruantur. Vnde dicit *gloſ. 1. in fin. capit. 1. de cenſib* quod tunc etiam priuilegium perditur propter detrimentum, *& gloſ. vlt. in cap. Quid per nouale de verb. ſig.* ita ait. Si enim priuilegium incipiat eſſe iniquum, perditur priuilegium &c. Et ab eo, quod diu æquum viſum eſt receditur, propter euidentem vtilitatem &c. Eadem ratione receditur propter enorme damnum ab eo, quod diu obtentum eſt.

Seruari autem debet priuilegium iuxta eiuſdem tenorem, nec vltra eius metas tranſgredientem. dicit *cap. Parrocum ſeq. de priuileg.* ibi. Quod totum ex inſpectione priuilegiorum plenius aduertere debes, & ſecundum quod inueneris ita obſerues. Sic enim nos volumus priuilegiorum ſuorum ſeruare tenorem quod eorum metas tranſgredi minime videantur, *& in cap. 1. eod. tit. lib. 6.* ſic volentes libertatem (quam nonnullis Apoſtolica Sedes priuilegio exemptionis indulſit) ſic integram obſeruari, vt illi illam non infringant, & ipſi eius limites non excedant.

Non ſolum autem priuilegium non debet vltra ſuas vires tranſgredi, ſed quod magis eſt, ſi fuerit latum reſtringi debet, vt notauit *Apoſtill. ad capit. 1. §. ſtatuimus de decim. lib 6.* dicens ſic. Ecce quod priuilegium latum reſtringitur quando ſolum in genere exprimuntur aliqua, quibus ſpecifice expreſſis non fuiſſet tam amplum priuilegium obtentum. Verba *vero tex.* ſunt. Cum non ſit dicendum aſperum, ſed pium potius, & benignum, ſi ſuper decimis futurorum noualium, contra parrochialium Eccleſiarum grauamẽ (quod ex diſtrictione indulti huiuſmodi poſſit accidere) taliter obuiatur.

Et ſemper conſideranda eſt mens potius, quam verba priuilegij. vt notauit *gloſ. 1. in cap. Quamuis 26. de priuil. per tex.* ibi. Et ſic Apoſtolicorũ priuilegiorum non vim, & poteſtatem, ſed ſola verba ſeruantes, addit etiam *gloſ prædicta* ſic. & male certe, quia conſideranda eſt mens potius, quam verba; Mens vero concedentis eſt, vt in priuilegio gratia aliqua contineatur iuxta *cap. In his 30 in fin.* ibi. ita, quod dicti fratres ex indulgentia noſtra videantur in hoc gratiam conſequuti *de priuileg coniunctis capit. Abbate 25. prope fin. de verb. ſig.* ibi Nec eſſet priuata, niſi aliquid ſpecialiter indulgeret, *iam ſup. citat.*

Et ſi ſuper priuilegijs Sed. Apoſt. quæſtio oriatur: non vult papa de ipſis per alium iudicari, ita *gloſ. Verba declaramus in cap. vlt. de conſtit.* & ipſe papa *in capit* Cum veniſſent 12 *de iud.* ibi. Cum ſuper priuilegijs Sed. Ap. cauſa vertatur, nolumus de ipſis per alios iudicari, vbi addit *gloſ. vlt.* ſic. Et hoc ideo quia eius eſt interpretari, cuius eſt condere. Dicas quod hoc habet locum cum verba ambigua ſunt, & obſcura, quia tunc eius eſt interpretari, vbi vero aperta ſunt poteſt iudex dicere, non obſtat priuilegium.

Quæ vero Rom. Eccleſia inſignum priuilegij ſibi tantum ſeruauit, nullus alius ſine ſua ſpeciali licentia attentare debet, ſic dicit *gloſ. verbo Romano in cap. 1. de tempor: ord.* Et ſi vis ſcire, quæ ſint illa vide *capit. Quod ad translationem de offic. legat.*

Priuilegia antiqua, quod poſſunt renouari, dicit *gloſ. verba reparare* ibi. Arg. pro priuilegijs antiquis, & neglectis, vt poſsint, & debeant renouari *in Auth.*

de

de hered. & fals §. 1. Ita tamen, vt per innouationem non plus iuris accreſcat quam per priuilegia prædeceſſorum noſtrorum obtinuit, cum per hoc non nouum ei concedere, ſed antiquum ius conſeruare velimus, dixit papa *in cap. ex parte 13. ad fin. de priuileg.* Et nec aliquid diminui, vt inquit *Imp. in l. vlt. de prepoſ. agent. in reb lib. 12.* ibi. Cum per abſurdum perque temerariũ ſic hinc noſtræ liberalitatem pietatis, quem quam aſtuta interpretatione non ad augumentum anteriorum priuilegiorum, ſed diminutionem conuertere.

De conſuetudine priuilegium poteſt competere, nam quemadmodum ipſa dat iuriſdictionem, ita & priuilegium: cum iſta ſint paria, vt dicit *gloſ. verbo de conſuetudine in cap 1. §. 1. de appellat. lib 6.* Contra vero conſuetudinem imperator concedendo, nunquam intelligitur conceſſiſſe *gloſ. vlt in capit. vlt. Quid ſit inueſt. in vſib. feud.* Si vero concedatur contra legem debet in eo fieri mentio de eadem, vt tenet *gloſ. 1. in l. ſi non 9. C. de teſtam.* ibi. Si non ſpeciali priuilegio ab Imperatore conceſſo, in quo dicatur. Non obſtante lege, *vbi Apoſtill.* ait. Notabilis *gloſ.* ſecundum Ludou. & Coro. quod reſcriptum iuri contrarium debet habere clauſulam derogatoriam. Idem de priuilegio contra aliud priuilegium expreſſe diſponit *capit. veniens 19 de præſcript.* ibi. Non obſtante priuilegio Clem. Papę per quod priuilegijs ſuorum prædeceſſorum non extitit derogatum, cum de ipſis non fecerit mentionem. Aliquibus tamen intendit Papa derogare, vt in eo, de quo *gloſ. 1. in addit. magna ad fin. in cap. vbi periculum 3. de elect. lib 6*

Propter publicas neceſsitates conceduntur multa priuilegia, vt dicit *Inſt. in l. ſi fideiuſ. 27 ad fin. C. de fideiuſ.* Et de his præcipue intelligitur, quod dixit *gloſ. in c. ſuggeſtum 9. de decim.* ſic. Arg. quod ſecundum diuerſitatem temporũ. & varietatem rerum ſunt varianda priuilegia. Et proſequitur. Sed contra, quia priuilegia perpetua firmitate ſtare debent &c. Et pro reſponſione, ſic dicit. Cauſa noua ſuperueniente bene perditur priuilegium &c. Item propter delictum ciuium &c Item propter negligentiam ſpatij decem annorum &c. Itẽ cum enorme præiudicium alij inducit. Vnde verſus.

Indultum tollit contemptus, crimen, abuſus.
Oppoſitum factum, damnum, tempus variatum.

Et de ſingulis affert iura, vltra quæ, ego aliqua. Et de abuſu eſt *text. in capit. Tuarum 12. de priuileg.* ibi. Quia priuilegium amittere videtur, qui permiſſa ſibi abutitur poteſtate *cap. vt priuilegia 14. eod. cap. Contingit 45 de ſent. excomm. & capit. vbi iſta 74 diſt.* ibi. Nam priuilegium dignitatis meretur amittere, qui permiſſa ſibi abutitur facultate. *gloſ verbo cenſeri in cap. 3. de ſtat. Monach.* ibi. Quia per hoc, priuilegio ſuo renũciare videntur, ex quo abutuntur eo, *gloſ. 1. in l. vlt. C. de ſpectac. lib. 11.* ibi. Et ſic nota priuilegium amittere, qui abutitur *& in l 3. C. de aqua duct. eod. lib* ita, quod ſi quis aliter fecerit, non ſolum id quod prius iure beneficij fuerat conſequutus, amittit &c.

Quod autem ipſo facto perdatur, ait *cap. vlt. de vit. & hon. cler.* ibi. Cum facto abijciant priuilegium clericale, vbi notat *gloſ.* dicens. Nota quod ipſo facto amittit quis priuilegium ſuũ. *& glo. 1. in c. 1. de cler. coniug.* ibi. Contrario facto, ſuo iuri renunciarunt priuilegio clericali, *& gloſ. Verbo receptiſſe in cap. Pro illorum 22. de praben.* ſic. Et ita, qui ſemel facit cõtra priuilegium ſuum ſibi præiudicat in illo *per tex.* ibi. Indul-

dulgentiam, quam habent, non ſeruaſſe &c. facit *cap. Accedentibus* 15. *de priuileg.* ibi. Cum enim tanto tempore contra indulta priuilegia decimas ſoluerint, eis renunciaſſe tacite præſumuntur, *& cap. Si de terra 6. eod. tit. ibi.* De priuilegio tamen indulto tanto tempore vobis detrahere voluiſtis, cum liberum ſit vnicuiq; ſuo iuri renunciare, eoque modo non poteſtis vos in hac parte tueri. Et per vnum actum contrarium recedi à priuilegio dicitur *in Summario l. 2. C. de iur. dom. impet. per tex.* ibi. A beneficio impetrato receſſiſſe videtur, de qua materia, vide pulchre per *Abbat. in cap. Cum acceſſiſſent col. vlt. de conſtit. & per doct. in l. voluntaria C. de excuſat. tut. relat. per gloſ.* 1. *in d. l.* 2. & quod perdatur etiam per eum, qui ſemel agnoſcit iudicium, dicis verbo iudicium.

Tollitur etiam priuilegium per ſententiã, ſicut per conuentionem, & per arbitriũ vt ait *gloſ. in cap. ſuborta* 21. *de re iud. per tex.* ibi. Prætextu priuilegij de nouo reperti prædicta ſententia non debet retractari &c. & ibi. Si præfati Innoc. priuilegium Alexandro fuit in iudicio præſentatum, & ipſe tulit ſententiam contra illud intelligitur reprobaſſe.

Non amittitur autem per eum, qui iure communi vti voluit, vt de milite dicit *l. 3. in fin. ff. de mil. teſta.* ibi. Neque enim qui voluit iure communi teſtari, ſtatim beneficio militari renunciauit.

Nec immunitatis priuilegium perdit, qui acceptat voluntarie munus, aut honorem, *vt in l. 2. ff. de priuileg. veter.* Honeſte, inquit, Sacramento ſolutis data immunitas, etiam in eis ciuitatibus, apud quas incolæ ſunt valet, nec labefactatur, ſi quis eorum voluntate ſua honorem, aut munus ſuſceperit, vbi videas *gloſ. verbo labefactatur, & in l. 2. C. de ijs qui ſpon. pub. mun. lib.* 10 ſic. Qui publici muneris vacationem habet: ſi aliquem honorem, excepto decurionatu, ſponte ſuſceperit: ob id quod patriæ ſuæ vtilitatibus ceſſerit, vel gloriæ cupiditate paulisper ius publicum relaxauerit, competens priuilegium non amittit, *& in l. 12. C. de excuſat. tut.* ſic. Voluntariæ tutelæ munera priuilegijs nihil derogat.

Vagabundum vero perdere priuilegium notauit *gloſ. verbo ſpoliandus in l. 3. C. de domeſt. & protect. lib.* 12.

Pari militiæ par debetur priuilegium, *vt in l. vlt. C. de palatin. Sacr. larg. eod. lib.* 12. ibi. Cum enim par ſimiliſq; militia ſit, iuſtum, & competens videtur iiſdẽ vtrumq; officium priuilegijs gloriari.

Priuilegium militum ad alienam iniuriam porrigi non oportere, ait *l. Impuberi* 41. *ff. de admin. tut.* Neq; enim in præiudicium tertij priuilegium conceſſum intelligitur, vt ſup. dixiſti, & eſt optimus *tex. in l. 3. ff. de oper. libert.* vbi libertus, qui obtinuit à principe priuilegium anulorum aureorum, non eſt immunis iure ſucceſſionis patroni in eius bonis, & de tali liberto dicit idem text. hæc verba. Hic enim viuit quaſi ingenuus, moritur, quaſi libertinus.

Nec priuilegium tollere priuilegium, notauit *gloſ. vnic. in l. Dotalem* 17. *ff. de mil. teſtam.* Nec priuilegium teſtantis tollit delictum ſcribentis, ſed priuilegium ſcribentis tollit, vt ait *gloſ. verbo Senatuſconſulti in l. In fraudem § Si quis ff. de mil. teſta.*

Nihil facit ad interpellandam iuriſdictionem eius qui de fideicommiſſaria libertate cognoſcit, priuilegium cuiuſque vel Ciuitatis, vel corporis, vel officij in quo quiſq; eſt, vel conditio perſonarum, hæc ait *l. Neq; infantis 36. in fin. ff. de fideic. libert.*

Non etiam derogatur conuentioni per priuilegium iuxta *cap. 3. de decim.* ibi, Quia non fuit noſtræ intentionis per priuilegium noſtrum conuentioni derogare. Nec lite pendente priuilegium, ſeu indulgentia ſupra litigioſa, veri-

tate

quoad præiudicialia. Et quod poſsit ſoluere, ait *tex. in l. quodlibet debitum* 87. *ff. de ſolut.* ibi. Quoniam cum quis procuratorem omnium rerum ſuarum conſtituit, id quoque mandare videtur, vt creditoribus ſuis pecuniam ſoluat, neque poſtea expectandum eſt, vt ratum habeat. Sed ſub generalitate grauiora non veniunt, vel maiora, quã in ipſo procuratorio ſint expreſſa iuxta *Clem. 2. de procurat.* Nec ſub ea generalitate intelligenda eſt facultas conceſſa cum libera; Quia ad hoc, vt procurator habeat liberam, oportet quod dominus concedat liberam, *vt ex Bald. dicit Apoſtill. ad l. Quam Tuberonis* 7. *ff. de pecul.* & tunc poterit dominium transferre etiam per errorem, prout dicis verbo Error,

Hic poteſt quæri an procurator ad vendendum conſtitutus, poſsit vendere, & dominium transferre habita fide de pretio? Et inuenio *Apoſtill. ad gloſ. verbo ſoluto in l. ſi procurator* 5 *ff. de iur. fiſc.* ſic dicentem. Iſta *gloſ. eſt notab.* ad hoc propoſitum, quod ſicut procurator vendens rem domini ſui non poteſt habere fidem de pretio, ita idem eſt in ipſo minore, & Eccleſia. Sed non allegat tex. aliquem tale quid dicentem. *Bald. vero in l. Inciuile num. 2. C. de rei uendic.* ponens hanc quæſtionem dicit, quod procurator generalis poſsit transferre dominium habita fide de pretio, niſi ei expreſſe eſſet prohibitum, quod fidem de pretio non haberet, ſed præſenti pecunia venderet, & allegat *l. Quicunque 5. §. Non tamen verſ. ſi ei quis,* ibi. Niſi forte mandatum ei fuit præſenti pecunia vendere *ff. de inſtit. act.* Specialis autem procurator ad vendendum conſtitutus non poteſt habere fidem de pretio, & probat *ex l. A diuo pio §. ſi poſt. alias §. ſed ſi emptor* ibi pecunia diſtrahi, coniuncta *gloſ. Verbo liberata* ibi. Non videtur ergo poſſe haberi fidem de pretio ab exequentibus *ff. de re iud.* Contrarium tenuit *Bart. in d. §. Non tamen* ibi. Nota argum. quod procurator datus ad vendendum, poteſt vendere bona, habita fide de pretio. Sed ſi vis reſolutionem veram, vide eundem *Bart. in dicto §. ſed ſi emptor num. 2. 3. & 24.* quem omnino ſequor ex optime per eum adductis, cum in contrarium non adſit lex expreſſe loquens de procuratore vendente habita fide de pretio. Niſi in procuratore fisci, *l. ſi procurator 5. ff. de iur. fiſc.* ibi. Pretio tamen ſoluto coniuncta *gloſ. vlt.* ſic. Nõ autem habita fide de pretio, vbi dicit hoc eſſe ſpeciale, & idem in minoribus, & Eccleſia. Et in executore ſententiæ *dict. §. ſed ſi emptor* ex ratione per eundem *Bart.* conſiderata ſcilicet, quia poteſtas executori eſt data ob certam cauſam limitatam, vt conuertatur in cauſam iudicati: quæ cauſa non impletur habendo fidem de pretio, ſed recipiendo; & ne procedatur in infinitum, & ne retardetur executio, quæ rationes ceſſãt in alio procuratore ſpeciali. Pignori vero dare non poterit procurator, niſi id ſpecialiter ei mandatum fuerit, iuxta *l. ſolutum 11. §. vlt. ff de pign. act.* vel vniuerſorum fuerit conſtitutus, *vt ſup. dictum eſt*.

Bene gerere conceſſum procuratori videtur, non vero male, inquit *gloſ. in l. Nã & nocere ff. de pact. per tex in l. Quacunque 50. coniuncta gloſ.* Quia non videtur hoc ei commiſſum, ſed vt bona fide faciat *ff. de procurat.*

Si excedit procurator vires mandati domino ſciente, præiudicat ipſi domino, niſi ſtatim contradicat. Alias non præiudicat factum procuratoris domino ignoranti, ita ponit *gloſ. Verbo protinus per tex. ibi in cap. Cum olim. 34 de offic. de legat.* quam ſequitur *Apoſtill. etiam per tex. ibi. in l. ſi vt proponis C. de nupt.* & addit prædicta *gloſ* protinus ſic. Et ſi iudex ſcientibus partibus exceſsit etiam fines mandati eis præiudi-

cat

cat *gloſ. vero* §. *in cap.* 1. *vt lit. non conteſt. verbo procuratoris*, ſic ait. Et generaliter factum procuratoris domino præiudicat, niſi excedat vires mandati, vbi videas omnino de materia, vide etiam *gloſ.* 2. *in cap. Dilecto* 25. *de præb.* vbi etiam videtur ſentire contrarium, & *gloſ. Iudices recuſare in cap. Cum olim* 7. *de cauſ. poſſ.* ait. Sed mirum videtur, quod factum procuratoris in hoc caſu præiudicat domino, cum hic non poſſet habere Dominus recurſum contra procuratorem. Procurator vero in committendo, domino non nocet, vt inquit *Apoſtill. ad cap. ſi compromiſſarius* 37. §. *ſi vero de elect. lib.* 6.

Procuratoris autem ſcientiam, & dolum nocere debere domino, neq; Pomponius dubitat neq; nos dubitamus, ait *l.* 5. *ff. de tribut. act.* Confeſsio vero non nocebit ſi à domino fuerit reuocata *ex cap. ſcriptum* 40. *de elect* ibi. Per confeſsionem procuratoris aduerſæ partis in iudicio factam, ſed poſtea reuocatam coniuncta *gloſ.* ibi. Sine aliquo interuallo ſicut teſtis, qui poteſt corrigere dictum ſuum in continenti. Et ſi quis probet ſe errasse non nocet confeſsio, ait *gloſ. verbo Confiteretur in cap. Dudum* 54. *eod. tit.*

Si plures ſint hæredes, vnum tantum procuratorē conſtituere debere, ait *l. quod ſi nolit* 31. §. *ſi plures ff. de ædil. ed.* ibi. Ait Pomponius omnes conſentire debere ad redhibendum dateq; vnum procuratorem, ne forte venditor patiatur iniuriam, dum ab alio partem recipit hominis, alij in partem pretij condemnentur, idem *l. Iam tamen* 5. §. *ſi tamen ff. iud ſol.* vbi ponit limitationem in hæredibus actoris, & ſic ait. Si tamen plures fideiuſſores defendere fuerint parati, videamus vtrum vnum defenſorem debeant dare, an vero ſufficiat vt vnuſquiſq; eorum pro parte ſua defendat, vel defenſorem ſubſtituat? Et magis eſt, vt niſi vnum dent procuratorem, deſiderante ſcillicet hoc actore, committatur ſtipulatio ob rem non defenſam. Nam & plures hæredes neceſſe habebunt vnum dare procuratorem: ne defenſio per plures perſonas ſciſſa incommodo aliquo afficiat actorem. Aliud eſt in hæredibus actoris, quibus neceſsitas non imponitur, vt per vnum litigent.

Procurator ad agendum non cogi ad defendendum, dicit *l. Inuitus* 17. *C. de procurat.* ex ratione, de qua ibi. Cum fidem ſuſceptam implere ſufficiat. Sed poſſe incipere citationem, & iudicium cum procuratore dicit *Apoſtill. in l. Itē ait* 21. *per tex.* ibi. Nam ſi fuit procurator, cum habueris, quem conuenias *ff. ex quib. cau. maio.* & *per l.* 3 *ff. de alim. lega.* ibi. Vocatis hæredibus, procuratoribuſue eorum, & *l eum qui res agit hæredum* aquibus tibi deberi fideicommiſſum, dicis euoca ad prætorem *C. de procurat.*

Non debebit durior conditio curatoris fieri, quam eſt domini præter quam in ſatiſdādo, ita ait *l ſed & ea* 36. §. *defēdere autē ff. de procurat.* Sed nec poterit procurator, qui pro domino vinculum obligationis ſuſcepit, onus eius recuſare iuxta *l. Procurator* 67. *ff. de procurat.* iuſte tamen recuſabit inconſtantiam domini, de qua *in l. In cauſa* 27. *eod. tit.*

Si inſolidum procuratores conſtituti ſunt, vnus poteſt ſine altero agere, & alia facere prout negotia occupauerint, aliter non poterit vnus agere ſine altero, licet in tutoribus aliud ſit benigne receptum, vt probat *gloſ. verbo generalis in cap. Petitio* 9. *de procurat.*

An proroget procurator de re ad rem, vel de tempore ad tempus: vide verbo Prorogatio. Tempus procurationis factæ attendendum eſſe, ſicut tempus electionis dicit *gloſ. vlt. in cap. Poſt ceſſionem* 7. *de probat. per text.* ibi. Quod excommunicatus erat cum procura-

tio-

tionis officium aſſumpſit.

Vniuerſitatis Reip. procurator pro ea non pro ſingulis interuenit, ita *l. 2. ff. quod cuiuſq; vniuerſ.*

Meminiſſe oportet; quod procurator lite conteſtata dominus litis efficitur, & ideo per procuratorem appellare poteſt, ſic *l. Ab executore §. vlt. ff. de appellat.* Ideo ante litem conteſtatam libera poteſtas eſt, vel mutandi procuratoris, vel ipſi domino iudicium accipiendi, vt dicit *Paul. in l. Ante 16. ff. de procur. & gloſ. verbo hanc exceptionem in l. ſicut 8 §. 2 ff quib. mod. pig. ſol* ibi. Poteſt enim dominus litis a ſimplici procuratore reuocare mandatum re integra &c. Poſtea vero non, niſi cauſa cognita; addit *Vlpian. in l. 17. eod. & in l. ſi procurator 11. ff. de dol. except.* ita Si poſt litem conteſtatam dolo, quid fecerit: an exceptio eo nomine in iudicium obijcienda ſit? dubitari poteſt; quia litis conteſtatione res procuratoris fit, eamque ſuo nomine exequitur. Et placet de procuratoris dolo excipiendum eſſe.

Notabis tamen ad id, quod diximus, quod procurator ante litem conteſtatam nō poteſt alium procuratorem conſtituere; eſſe verum in procuratore ad agendum: ſed ad negotia procurator datus alij demandare poteſt, & tunc ſubſtituens reuocare non poteſt ſubſtitutum, qui ſuſcepit mandatum, niſi habeat reuocandi poteſtatem, prout ita notauit *gloſ. vlt. in cap. ex parte 33. de reſcript.*

Notabis inſuper, quod propter ſuſpitionem poteſt procurator, non ſolum ante, ſed etiam poſt litem conteſtatam remoueri, & hoc eſt, quod vult *Vlpian.* innuere ſup. dicens cauſa cognita, id eſt conſtito de cauſa Vt puta ſi affinitate aliqua aduerſario coniungatur, aut ſi familiaris fiat aduerſario. Et quoties cauſa noua ſuperueniat. Sed hoc verum eſt ſi procurator contradicat, ſecus ſi conſentiat: quia tunc ſine cauſæ cognitione poterit remoueri, ſicut ante litem conteſtatam nulla interueniente cauſa, ita notauit *gloſ. Verbo Propter in cap. ex parte de reſcript.* Si vero ſit procurator in rem ſuam nullo modo reuocari poteſt, vt tenet *gloſ. dict. verbo hanc exceptionem in citat. l. ſicut 8. §. 2. ff quib. mod. pig. ſol per tex. in l. Procuratore 5. ff. de procurat.* ſed ibi dicit *gloſ.* hoc non eſſe verum ſimpliciter, ſed in tribus caſibus, ſcilicet ſi litem conteſtatus fuerit procurator: vel partem debiti accepit: vel denunciauit debitum ne ſolueret: aliàs enim dominus præfertur iuxta *l 3. C. de nouat.* Si delegato (inquit Gordian.) non eſt interpoſita debitoris tui, & propterea actiones apud te remanſerunt, quamuis creditori tuo aduerſus eum ſolutionis cauſa mandaueris actiones, tamen antequam lis conteſtetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit, exigere a debitore tuo debitam quantitatem non vetaris.

Licet autem reuocetur, quando ſcilicet, poteſt, tamen interim per procuratorem geſta valent, nec reuocantur, vt dicit *gloſ. citata verbo hanc exceptionem in l. ſicut 8. §. 2. ff quib. mod. pig ſol. & verbo propter in d. capit ex parte de reſcript. & verbo. Ad illum in cap. Auditis 8. de procur.* ibi. Et ſi tempeſtiue reuocatio fuiſſet facta non oſtenſa iudici, vel aduerſario: nihilominus valuiſſet quicquid feciſſet vſq; ad oſtenſionem reuocationis. Si vero reuocatio tempeſtiue fuerit facta aliter oſtenſa aduerſario, vel iudici, quidquid fuerit poſtea non valeret.

Sed prædicta, ne intelligas in procuratore ad contrahendum matrimonium deputato. Sane ſi is antequam contraxerit, a domino fuerit reuocatus, contractum poſt modum matrimonium ab eodem (licet tam ipſe, quam ea cum qua contraxit reuocationem huiuſmodi penitus ignorent) nullius momenti exiſtit:

ſtit: cum illius conſenſus defecerit ſine quo firmitatem habere nequiuit, vt prędictis verbis diſponit *cap. vlt. de procur. lib. 6.* Et de facto vidi contigiſſe in terminis ſimilem reuocationem, & matrimonium celebratum poſtea nullum, licet ignota eſſet reuocatio.

Sed in terminis quibus valent geſta, dum ignoratur reuocatio, quis probabit reuocationem notam à procuratore? ſic quærit *gloſ. verbo ſi reuocatio in cap. ex parte 33 de reſcript.* Et poſt alia reſpondet ita, Papa tamen dicit, quod reus debet probare, quod non ſint impetratæ literæ per procuratorem, quia non eſt prçſumendum, quod ſuam pecuniam iactet, & ideo propter præſumptionem transfertur probatio in reum. Fiet autem hæc ſufficiens vno teſte cum iuramento partis reuocantis, vt verbo Teſtis dices infra.

Etiam ſi contrariam ſententiam reportauerunt, qui te ad exercendas cauſas appellationis procuratorem conſtituerunt, ſi tamen culpa tua nihil factum eſt, ſumptus quos in lite probabili ratione feceris, contraria mandati actione petere potes, ſic diſponit *Imp. Alex. in l.* 4 *C. mandat.* Ex qua deducitur, quod procurator etiam ſi victus fuerit, repetit ſumptus factos, quod intelliges iuxta diſtinctionem *Vlpian. in l. Iam tamen* 5. *ff. iud. ſol* §. *In hoc* ibi. Quid tamen ſi, & ipſi hoc ſibi aſſumpſerint, vt defendant? An mandati poſſint agere? Et ſi quidem victi ſint: vtiq; quod ob rem iudicatam præſtiterunt conſequentur: Sumptus tamen litis minime petent. Sin autem obtinuerint: poterunt ſumptus litis conſequi, quaſi iuxta mandatum, & ſi non mandatum fuerit: ſicque procurator cum mandato indiſtincte repetit omnes ſumptus, ſiue victus fuerit, ſiue obtinuerit, ſine vero mandato, ſi obtinuerit tantum: & ita declarat *gloſ verbo obtinuit in l. ex parte* 40. *verbo obtinuit ff. fam. herciſc.*

Procurator tenetur de dolo, & lata culpa. Sic ſummatur *l. ſi procuratorem* §. *Dolo ff. manda. Sed Impp. in l.* 13. *C. eod* etiã leuiſſimam culpam, non vero fortuitum caſum præſtare procuratorem decernunt ſic. A procuratore dolum, & omnem culpam non etiam improuiſum caſum præſtandum eſſe iuris authoritate declaratur, *& gloſ. in l. ſi ſine* 20. *ff. de poſit.* ibi. Procurator durius adſtringitur, cum teneatur etiam de leuiſſima culpa, *& in l.* 2. *ff. manda.* ibi. Item cum mea tantum ſit vtilitas videtur ſolus dolus venire, quod quidam dicunt &c. ſed nos indiſtincte dicimus eum teneri de omnibus, niſi de caſu &c. In eo autem, qui non animo procuratoris interuenit, ſed affectionem amicabilem promiſit in commonendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis conſilio, non teneri, ſed ſi quid dolo fecit, non mandati, ſed magis dolo teneri, prout prædictis verbis diſponit *l. Idem* 10. §. *ſi cui ad fin. ff. mandat.* & in caſu *l vlt. C. de pact. conuent.* venire ſolum dolum, & culpam leuem: non autem leuiſsimam, diſponitur, vt ibidem notauit *gloſ Verbo Dolum.*

Qui non poſsint eſſe procuratores veluti miles, minor, fæmina &c. habes *in l. Neq; fæmina* 54 *ff. de procur. & in prædictis verbis notas.*

Deniq; notabis, quod licet iuris permiſſione aliquis admittatur ſine mandato veluti pater pro filio, maritus pro vxore, & propinquus pro propinquo; non ideo procuratores a iure ſunt facti, vt declarat *tex. in ſupracitata l.* 3. §. *ſtipulationem ff. iud. ſol.* ibi. Quod autem eis agere permittitur edicto prætoris non facit eos procuratores.

Incertus procurator dari non poteſt, vt dicit *gloſ. Verbo elegerint in cap Ad hæc* 10. *de reſcript. per l* 2. his verbis. Dummodo certus ſit, qui datus intelligitur *ff. de procurat.*

Pro-

per teſtes, & inſtrumenta, ſed per argumenta eſſe probandum, quia per argumenta ſiue indicia probatur æque ſicut per teſtes,

Quatuor eſſe modos conuincendi,ſeu probandi notauit *gloſ. verbo dicta teſtium in cap. Cum ad Sedem* 15. *de reſtit. ſpol. per tex.* ibi. Quia nec per dicta teſtium, vel confeſsiones partium &c.vel inſtrumenta &c.nec per euidentiam facti nobis conſtare potuerit, & prædicta *gloſ.* ait. Et quintus poteſt addi ſcilicet violenta præſumptio. *Et gloſ. verbo. Non aliter in Auth. de teſtib. §.1.coll.*7. Sunt quatuor modi probandi, per teſtes &c. Item per inſtrumenta &c.Item per confeſsionem partium &c. Item ſecundum M.eſt quartus modus ſcilicet iudicis conſcientia. *Et Hoſtienſ. in ſumma de probat. verſ.* Et quot ſunt ſpecies probationis? Reſpondet nouem, vnde verſus.

Aſpectus,ſculptum, teſtis, notoria, ſcriptum
Iurans, confeſſus, præſumptio, fama probabunt.

Hæc de plena probatione intelliguntur. Semiplena vero fit, puta perſcripturam domeſticam, quæ non ſola, ſed cũ alijs valet, & ſic ſemiplenam induceit probationem. Vel per comparationem literarum, ex qua non plena, ſed qualis qualis ſumitur fides, vel per fugam Rei, qui debuit ibi reſpondere, vbi officium geſsit, vel per vnum teſtem defertur iuramentum actori, qui nouit veritatem rei:maxime ſi res petita eſt modica, & actor eſt honeſtus. Teſtem autem vnum, dico inducere præſumptionem. Item & duo faciunt plenam;ergo vnus ſemiplenam, ita ponit *gloſ. verbo Exactio in l. Admonendi* 31. *ff. de iur. iu.*

Regulariter inſtrumentis, & teſtibus probari ſolet; fit tamen probatio leuius, & ſecurius per ſcripturam, ita dixit *gloſ. verbo in ſcriptis ad fin. in addit. in cap* 1. *§. Poſtquam de cenſib. lib.* 6. Per exempla etiam probatio fit. Sed quomodo? interrogat *gloſ. verbo tutores in l. Chirographis* 18. *ff de admin. tut.* & reſpondet. Authoritate iudicis fuit publicatum &c.

Qui petit, probationem facere tenetur, vt eſt vulgaris regula *l. Actor, quando aſſeuerat C. de probat & melius ex tex. in l. Quæritur* 14. *ff. de Carb. edict.* ibi. In eo quod à poſſeſſore peteret, probationem ei incumbere. Et eo non probante abſolui debet reus iuxta iuris explorati definitionem de qua teſtatur *ca. vnic. vt Eccleſ. benef. vbi gloſa Verbo Actore* ſic. fallit, nam ratione præſumptionis, aliquando transfertur, probatio in reum &c. Item cum actor fundauit intentionem ſuam iure cõmuni &c. Item cum reus aſſumit onus probandi &c. Item in communibus iudicijs vtriuſque probatio auditur. Item cum vterque dicit ſe poſsidere &c. Item in crimine falſi vtriuſque teſtes audiuntur &c. Item in crimine læſæ maieſtatis in ſacramentis deſertis, in proditione patriæ, & in crimine peculatus vtriuſque teſtes audiuntur &c. Item priuilegium actoris transfert onus probandi in reũ: puta ſi pupillus, aut mulier repetat ſolutum tanquam indebitum, reus tenetur probare debitum & c Item delictum ipſius rei transfert onus probandi in ipſum &c Item negatiua, quæ habet in ſe affirmatiuam implicitam probarĩ debet à reo, & ibi de ſingulis affert iura. Et quod delictum infitiationis transfert onus probandi in reum *gloſ. in cap. vlt. de ſolut.*

Notabis tamen,quod in aliquibus, quando exigitur probatio, ea dicitur ex eo, quod in contrarium non probatur. Sic probant quam plures *gloſ. vt in l.* 1. *verbo Probandum eſt C. de condict. ob turp. cau.* ibi. Vel probat eo ipſo, quod non

LIIII pro-

probatur contrarium, & in l. 2. C. qui teſt. fac. poſſ. verbo probationibus. ibi. Quod probatur eo ipſo, quod contrarium non probatur, idem gloſ. in l. Omnium C. de teſtam. & in l. Hi qui C. de appellat. gloſ. vlt. & in l 1. verbo monſtrauerit C. de tempor. & repar. & in l 4. verbo probat C. ad l. Cornel. de falſ. vbi tex. ſic ſi ſuam innocentiam probat, & in l 1. C. de fil. in ſtr. & iu baſt. fiſc. lib. 10. verbo Omni ordine ad fin. ibi. Itẽ quo modo proba ſolemnitatem deeſſe? imo contra debet probari eam affuiſſe, vt &c. hæc probat, eo ipſo, quod non probatur contra. Et facit tex. in l ſeruis C. qui mil. poſſ. lib. 12. ibi. Et ſuam ignorantiam (eo quod contrarium minime probatur) oſtendere, vbi notat glo. oſtendere dicens. Nota probari ignorantiam, eo ipſo, quod contra non probatur.

Probatio exigenda eſt ab ijs, quorum officij fuit prouidere, vt pupillo idonee caueretur, ita ait l. Non eſt neceſſe 11. ff de probat. vbi gloſ. ſic. Nota ergo hic quod præſumitur quis non idoneus, niſi probetur idoneus, de hoc iam ſup. verbo idoneus.

Cum quis tenetur ad alterum duorum, ſcilicet probare, vel cauere, quod voluerit præſtando liberatur, ita gloſ 1. in cap. 1. de procurat. Si vero quis cum teneretur ad vnum, ſe aſtrinxit ad duo probanda, quorum alterum per ſe ſufficeret, tunc non ſufficit probare vnum, niſi impleuit intentionem ſuam, ad quã ſe obligauit, ita gloſ. verbo ſe adſtrinxit in cap. Licet cauſam 9. de probat.

Quæ de nocte fiunt difficilis probationis eſſe notauit Apoſtill. ad gloſ. Verbo Ignorantiam in l. ſi cum exceptione 14. §. In hac actione ff. quod met. cau. dicens, hæc gloſ. reputatur ſingularis ad hoc, vt probatio eorum, quæ de nocte fiunt reputetur difficilis. Verba vero gloſ. ſunt iſta. Iuſte ignorare poſſum, quis mihi vim fecerit, cum talia fiant de nocte.

Difficile etiam eſſe probare, ſingula vt e filia, inquit gloſ. verbo comprobare in l. ſi quando 9. C. Vnde vi. vbi ratione iſtius difficultatis admittitur probatio per iuramentum vim paſſi.

Nulla fit negantis probatio, vt eſt dictum verbo negatio, vbi etiam, quando fiat. Eo ipſo, quod quis non probat calumniari videtur iuxta l. 1. C. de aduocat. diu. iudicio ibi. Quod ſi non docueris præuaricatum, & calumnia notaberis gloſ. relegaretur per tex. ibi in l. 3. §. 1. ff. de teſtib. ſic dicens. Sunt ergo hic Argum. quod quis eo ipſo, quod non probat calumniari videtur, vbi alia allegat, & reſpondet ad iura in contrarium, probat etiam gloſ. verbo. Non potuit in Auth. vt litig. iur. §. Si quis autem coll. 9.

Non omne probabile eſſe certum infert Apoſtill. ad cap. Perſonas 20. de teſtib. Id autem probabile eſt, quod per ſe, vel alijs iunctum, facit adminiculum, vt ex Salicet. in l. Ad probationem 1. C. de probat tradit Apoſtill. in l 3. §. vlt. ad verbum modum probabilem ff. de ann. legat.

Notandum eſt, quod inopia probationis emergente, conſolandum eſt ad auxilium, quod alias eſſet reſpuendum, prout notauit gloſ. Verbo inopia per tex. ibi in cap. vnic. de content. int. dom. & fidel. Debet igitur probationis facultas ampliari, vt per gloſ. vlt. in l. pen. C. de haret. per tex. ibi. Permittimus, ne probationum facultas anguſtetur, & in Auth. de inſtr. caut. §. 1. verſ. ſi quis igitur coll. 6. ſic. Neq; enim, vt abbreuiemus probationes ponimus legem, ſed vt eſſ eas, & caute faciamus. Neque conſuetudo in contrarium vim obtinet per extrauag. 1. de offic. ord. int. comm. ibi. Quod conſuetudo prædicta, contra communem vtilitatem, facultatem probationum (quæ non eſt anguſtanda) reſtringit, propter quod etiam, vt ſalua ſcilicet ſit rerum probatio &c.

Vnde

Vnde etiam publicatis atteſtationibus admittitur aduerſarius ad probandum contrarium, ſi ante publicationem ſuper hac probatione contraria inſtrui non potuit, vt ita ſummatur *capit. ex tenore* 35. *de teſtib. vide etiam cap. Cum cauſam* 42. *& cap. Cum in tua* 44. *eod. tit.*

Eo ipſo, quod quis vult ſubtrahere copiã probationis aduerſario ſuo, præſumitur iniquam cauſam fouere, & experiri debet in ſe iudicis authoritatem eiusã, ita inquit *gloſ. vlt. in cap. Intimauit* 18. *de teſtib.* quod deduxit *in cap. Conſtitutis* 45. *in fin. eod. tit. & cap. Peruenit* 4. *de teſt. cog. & capit. Infames verſ. Si quis autem ex litigatoribus* 3. *quaſt.* 7. *& l. Prouidendum verſ. ſi quis C. de poſtul.* vbi eadem verba.

Impeditur vero probatio fieri de his, quę non proſunt, & ſi probarentur, vt per *gloſ. verbo. Nihilominus in cap. Cum contingat* 36. *de offic. delegat.* ibi. Nota, quod non debet quis admitti ad probandum illud, quod probatum non prodeſt, & tacit *l. Ad probationem* 21. *C. de probat.* ibi. Si quidem huiuſmodi, licet probetur factum, intentioni nullum præbet adminiculum.

Nec etiam admittetur probatio contra præſumptionem iuris, & de iure, vt ſup. dictum eſt *verbo præſumptio*, & ibidem an procedat in violenta præſumptione.

Procurator.

Secundum *Vlpian. in l.* 1. *ff. de procur.* Ille eſt, qui aliena negotia mandato domini adminiſtrat. Et proſequitur ſic. Procurator autem, vel omnium rerum, vel vnius rei eſſe poteſt. Conſtituitur autem, vel coram, vel per nuncium, vel per epiſtolam; quamuis quidam (vt *Pompon. lib.* 24. ſcribit) non putent vnius rei mandatum ſuſcipientem, procuratorem eſſe, ſicuti nec is quidem, qui rem perferendam, vel epiſtolam, vel nuncium perferendum ſuſcepit, proprie procurator appellatur. Sed verius eſt eum quoq; procuratorem eſſe, qui ad vnam rem datus ſit. Vſus autem procuratoris per quam neceſſarius eſt: vt qui rebus ſuis ipſi ſupereſſe, vel nolunt, vel non poſſunt: ſaltem per alios poſſint vel agere vel conueniri. Dari autem procurator etiam abſens poteſt, *& in l.* 2. addit Paul. Dummodo certus ſit, qui datus intelligitur, & is ratum habuerit.

Competit vero illa definitio tam procuratori dato ad iudicia, quam ad negotia, vt deducitur *ex gloſ. verbo procuratores in cap. vnic. de oblig. ad ration.* ibi. Procurator dicitur, qui mandato domini aliena negotia in iudicio adminiſtrat &c. & ibi. Alius dicitur procurator ad negotia datus, de quo agitur *per tot. tit. ff. & C. manda.*

Non dicitur vero procurator, qui propria negotia facit, *vt in l* 2. *ff. mandat.* ibi. Quod ſi tua tantum gratia tibi mandé, ſuperuacuum eſt mandatum. Adeo vt nec ille cui mandantur actiones, procurator dici poſſit iuxta *l. Qui ſtipendia* 9 *C. de procurat.* ibi. Nec poteſt dici eum, qui honeſta & verecunda cauſa præcedente mandatas ſibi actiones exercuerit, alieno negotio fungi: eum licet intentio ex perſona alterius ſumatur, hunc tamen rem ſuam gerere non ambigitur.

Regulariter, qui non prohibetur expreſſe ad exercendum procurationis officium, idoneus reputatur, inquit *cap* 1 *de procurat. lib.* 6. Nam procurare non eſt honor, ſed onus tantum, & vile officium, vt inquit *gloſ. Verbo. Aliud in cap.* 3. *de procurat. lib. eodem Et gloſ. Verbo certis perſonis in l.* 1. *§. Ait prætor ff. de poſtulan.* ibi. Eſſe aduocatum honor eſt &c. Sed eſſe procuratorem onus eſt, & quoad vilitatem ex eſt expreſſus *in l.* 34. *C. de decurion. lib.* 10. vbi Impp. Gratian,

Prodeſſe.

QVilibet intentus eſſe debet, vt alijs proſit, & non noceat: vt notauit gloſ. *verbo affici in l. ſeruus 7 ff de ſeru. export. per tex.* ibi. Cum beneficio afficit hominem, interſit hominis, *& gloſ. verbo debere in l. Et eleganter §. ſi quadruples ff. de dol.* ibi. Vt ſibi proficeret, non vt alij noceret. *Et gloſ. vlt. in l. In creditore 38 ff. de euict.* hic. Item nota hic, quod cogetur quis cedere, quod eſt ſine ſuo damno &c. ſic debeo pati fieri, quod non nocet mihi &c. *per text.* ibi. Cui enim non æquum videbitur, vel hoc ſaltem conſequi emptorem, quod ſine diſpendio creditoris futurum eſt? *& in l. In re 25. ad fin. ff. de ſeruit. vrb.* ibi. Aut id opus tollat, quod fecit, ſi modo toti ſocietati prodeſt id opus tolli, *vbi gloſ. Verbo toti* ita ait. Sic quod omnibus, non quod vni tantum expedit. Ad idem conducunt, quæ *in l. Actione 66. §. diximus poſt med. ff. pro ſoc.* ibi Semper enim non id, quod priuatim intereſt vnius ex ſocijs ſeruari ſolet, ſed quod ſocietati expedit, *vbi gloſ.* ſic. Nota quæ multis proſunt præferuntur his, quæ paucioribus.

Prodigus.

ILle eſt, qui neq; finem, neque modum habet in expenſis, vt deducitur *ex l. 1. ff. de cur. fur.* ibi. Si talem hominem inuenerint, qui neq; tempus, neq; finem expenſarum habet, ſed bona ſua dilapidando, & diſsipando profundit. Nam prodigus dat danda, & non danda, Auarus tenet tenenda, & non tenenda, largus medium tenet inter vtrunque, ita inquiunt *gloſ. in cap. ex parte 10. verbo prodigalitatis de conſuet. & in §. Item prodigus verbo prodigus quibus non eſt perm. fac. teſta in Inſt.* afferentes infra ſcriptos verſus.

Prodigus eſt animi vitio retinenda profundens.
Qui retinet dandum cupide, cenſetur auarus.
Largus, qui ſumptum facit ex ratione libenter.

Et Ariſt. in Ethic. inquit, quod prodigus in dando excedit, in capiendo deficit; & ſubijcit, quod ille eſt melior, quam auarus: quia non abiecti, & ingeneroſi eſt excedere in dando, & non capere, de mentis tamen eſt. Non eſt vero dubium, quod ſit vitium prodigalitas, vt patet *ex cap.* ſæpe ſe vitia ingerunt, & ſe eſſe virtutes mentiuntur, vt tenacia parſimonia, effuſio largitas &c. 41. *diſt. & ex citat. cap. ex parte* ibi. Prodigalitatis vitio de conſuet. *& Senec. Epiſt. 121.* ibi. Sic mentitur prodigus liberalem, cum plurimum interſit vtrunq; quis dare ſciat, aut ſeruare neſciat. Sed in comparatione auaritiæ multo ipſa excuſabilior, illa enim inhonorat ſequaces ſuos, hoc autem e contrario. Si Hyspano credimus, ita dicenti. *Aunq; es vitio, es vitio honrado.* Illa ſemper vituperatur: prodigalitas vero aliquando laudatur, *vt in Clem. 1. de reliq & ven. ſanct.* ibi. O ſingularis, & admiranda liberalitas, vbi donator venit in donum, & datum eſt idem penitus cum datore; Quam larga, & prodiga largitas cum tribuit, quis ſe ipſum.

Succurrendum eſt prodigo per dationem curatoris, *vt in citat. l. 1. ff. de cur. fur. & in l. His, qui §. vnic. ff. de tut. & cur.* ibi. Non eſt nouum quoſdam, & ſi mentis ſuę videbuntur ex ſermonibus compotes eſſe: tamen ſic tractare bona ad ſe pertinentia, vt niſi ſubueniatur eis, deducantur in egeſtatem &c. Nam æquum eſt proſpicere nos etiam ijs, qui quod ad bona ipſorum perti-

nec furioſum faciunt exitum. Furioſis igitur comparantur, & quod in furioſo procedit, in prodigo procedere ſatiſcol ligitur *ex d. l.* 1. ibi, Curatorem ei dare exemplo furioſi; Et tandiu erunt ambo in curatione, quandiu, vel furioſus ſanitatem, vel ille ſanos mores receperit; differunt autem in hoc, quod prodigo per legem, & a iudice fit interdictio bonorum, & ante hoc poteſt alienare: ſecus in furioſo, cui ſtatim adueniente furore ipſo iure eſt interdictum, vt notauit *gloſ. verbo lege in dict. l.* 1. & ſic prodigus ipſo iure non priuatur bonorum adminiſtratione. Vnde dicit *Bald. in l. Cum fratrem 9. numer.* 7. *C. de his quib. vt indig.* hoc. Hinc eſt, quod licet aliquis ſit notorie prodigus; tamẽ niſi ſit ab adminiſtratione ſuorum bonorum depoſitus per ſententiam, poteſt contrahere, & teſtari, vbi iura allegat, & ibidem ad eum additio, vide tamen *Bart. in l. Is cui lege ff de teſt. in 2. quaſt. & in l. Is cui bonis 6 ff. de verbo. & in l. ſi quis cum ſciret ff. proempt.*

Æquiparatur etiam prodigus pupillo In contrahendo, non vero in delinquendo vt dicit *Bart. in l. Si curatorem num.* 3. *C. de in integr. reſt. & in l. ſi quis in tantam C. vnde vi. num.* 14. Vnde ſicut minori competit reſtitutio, ſic & prodigo *Bald. in d. l.* 3. *C. de in integr. reſt. verſic. tu dic. Paul. & Alex. in l. Marcellus ff de fideiuſſor.* vbi plenius, & priuilegijs pupilli gaudere deducitur *ex gloſ. ſing verbo. Ad agnatum per text. ibi in l.* 2. *C. de curat. furioſ.* quam notauit *Bald. in l. Infantis numer.* 2. *C. qui admitt.*

Proditor.

NOmen hoc de plurimis dicitur. Nam qui propter timorem non defendit veritatem, & qui tacet eam, proditor vocatur *in capit. Nolite timere eos* 11. *quaſt.* 3. ibi. Sicut enim ex his verbis oſtenditur, non ſolum ille proditor eſt veritatis, qui tranſgreditur veritatem, palam pro veritate mendacium loquitur. Sed etiam ille, qui non libere veritatem pronunciat, quam libere pronunciare oportet: aut non libere veritatem defendit, quam libere defendere conuenit, proditor eſt veritatis, *vbi gl. verbo Proditor*, notat, & addit proditorem eſſe, qui ſibi crimen cognitum malitioſe publicat *in capit. ſi peccauerit* 2. *quaſt.* 1. ibi. Nam ſi ſolus noſti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere: non eris corrector erroris, ſed proditor. Item qui ſibi commiſſum ſecretum reuelat, *vt in c. Nerui* ibi. & prodere trepidat 13. *diſt.* Vnde ſacerdos reuelans confeſsionem etiam proditor appellatur *in capit. omnis* 12. ibi. Aut alio quouis modo aliquatenus prodit peccatorem *de pænit. & remiſſ.* Et qui malitioſe circumuenit alium, & callide ſeducit, vt in periculum ſalutis trahat. Et qui rem ſibi commiſſam exponit hoſtibus, vt ponit *gloſ. verbo Proditionibus in capitul. Clericus, qui* 46. *diſt.*

Dicitur etiam proditor, qui ſine cauſa offendit eum, qui de ipſo confidebat, vt fecit ille proditorum maximus Iudas Iſcariotes, qui etiam traditor vocatur, duo namq; commiſit grauiſsima, & proditionem, & traditionem, quæ inter ſe differunt, vt notauit *gloſ. per text. ibi. in l.* 2. *ff. ſi ventr. nomin. & ibidem Bart.*

Proditorem vocat etiam *Bald. in l* 3. *numer.* 11. *C. de ſum. Trin.* eum, qui venenat aliquem, vocat inſuper eum, qui offendit nulla præcedente diffidatione *in Auth. Item nulla ſub num.* 2. *C. de epiſc. & cler. vide Bart. in Extrauag. qui ſint rebell. verbo Rebellis num.* 4. & 5. vbi additio plura alia ponit genera proditionis, & *Bertach. ſuper hoc verbo* vbi dicit, quod proditor punitur ex ſo-

la

la attentatione per *l. Quiſquis C. ad l. Iul. maieſt.* quæ tantum loquitur de conſpiratione contra principem. vel eos, qui ſunt ad latus principis, & eum hæc ſint crimina maieſtatis læſæ, & ſic atrociſsima, iure punitur ſolus affectus, ſine effectu; in alijs vero in quibus expreſſe non inuenimus, non debemus ſine lege, & contra legem affectus ſine effectu punire.

Profectus.

MAgna pars eſt profectus velle proficere, dixit *Senec. Epiſt. 72. ad fin.* Et ſic parum ſciens ſi velit in ſcientia proficere, & ſit ſpes inpoſterum profectus, promoueri poterit, alias nullo modo, vt inquit *Apoſtill. ad Clem. 1. de ætat. & qual.*

Vnde ſpiritualis profectus quæritur, ſalutis diſpendium ſubſequi non debet, inquit *cap. 2. de regular. lib. 6.*

Profeſsio.

VEl tacita, vel expreſſa in qualibet religione poteſt dari, vt colligitur clare ex his quæ *Abb. in cap. Cum cauſam 27. poſt num. 6. & num. 7. de elect.* Illa exhabitus delatione probatur ex eodem *Abb. & ex tex. in cap. 1. verſ. qui vero poſt* 14 *annum* habitum religionis aſſumpſerit, ſi per annum, illum geſtauerit ex tunc religionem aſſumptam præſumitur veraciter eſſe profeſſus *de regular. lib. 6. & Clem. vlt. eod tit.* Eos qui deinceps in diſcretionis conſtituti ætate, nouitiorum habitum in aliqua religione per annum portauerint: hoc ipſo religionem illam decernimus eſſe profeſſos, & in alijs actibus a profeſsis fieri ſolitis, veluti ſuffragijs in electionibus *Abb. in capit. Cum virum num 9. eod. tit. de regular. gloſ verbo monachum in cap. Porrectum* 13. *eod.* Hæc vero ex emiſsione trium votorum obedientiæ ſcilicet, caſtitatis, & paupertatis, de quibus *in cap. Vidua 20. quaeſt. 1. capit. Cum ad monaſterium in fin. de ſtat. monach. Card. in Clem. 1. §. ſane eod. tit.* Diuerſimode tamē obligant: Nam, qui facit profeſsionē expreſsā obligatur illi monaſterio, in quo fecit profeſsionem ſed quando fecit tacitam, ipſe ſolum obligatur in genere: ita quod poteſt tranſire ad religionem laxiorem, vt notauit *gloſ in caſus poſit. not. 1. in cap. 1. de regular. in 6.* vbi dicit hoc falli in religionibus mendicantibus, ſed *tex.* in quo fundatur, qui eſt *cap. 3. eod. tit.* ſimpliciter loquitur ibi. Non illi ſpecialiter cuius habitus eſt ſuſceptus, ſed generaliter religioni alicui recipientem obligat. Sic etiam è contrario diuerſo modo quis ſoluitur a profeſsione expreſſa, quam a tacita: quia ab expreſſa neceſſe eſt, vt clare probet metum, & vim coactiuam procedentem V.g. a præcedentibus minis per patrem terribilem rigidum ſeuerum, & ſolitum minas executioni mandare ex doctrina *Bart. & gloſ. in l. 1. §. qua onerandæ ff. quar. rer. act.* quam in terminis de quibus loquimur, ſequitur *Abb in capit. Cum virum 12. num. 8. poſt med. de regular.* ibi. Intelligo ergo illud *cap.* puellæ a contrario ſenſu, quando præceſſerunt minæ, vel verbera, ſeu pater erat terribilis, ita quod puella contradicere in præſentia patris &c. & amplexatur *Rot. in multis deciſion.* de quibus non agit Apolecta noſtrum. In profeſsione vero tacita ſolum ſufficit probatio per præſumptiones contrarias. Nam cum hæc fundetur in ſolis præſumptionibus, non iuris, & de iure, vt ſupradiximus verbo præſumptio, contrarijs poteſt elidi, iuxta *gloſ. ſing. in cap. Tuarū verbo falſo ſignatos, quam ſequitur ibi Abb.*

Mmmmm 2 *num.*

Digitized by Google

num.6.de priuileg. dicens, quod vbicunque conſtat de animo deferentis habitum, quando non intendit profiteri, tunc delatio habitus quantumcunque longi temporis non inducit profeſsionem, *& Dec ibidem num.33. Innoc. in cap.1. in fin. de his, qua vi.*

Differunt etiam, quia tacite profeſſus non poteſt in prælatum eligi religionis, nec alterius iuxta *cap Nullus religioſus ad abbatiam*, ſeu prælaturam ſuæ, vel alterius religionis de cætero eligatur, niſi antea fuerit ordinem regularẽ expreſſe profeſſus *de elect. lib.6. & cap. Indemnitatibus 34. eod. tit.* ibi. Nec in abbatiſſam, aut prioriſſam &c. de cætero eligatur &c. Et expreſſe fuerit profeſſa ordinem regularem.

In profeſsione vero tacita, aut expreſſa requiritur de iure in maſculo, vt valeat ætas 14 annorum completa, in fæmina 12. *vt in cap. ſi In qualibet, & cap. Puella 20. quaſt.2. & in cap. Poſtulaſti 21. de regular. ſed de Conc. Trid. ſeſſ.25. eod. tit. cap.15.* profeſsio non fit niſi 16. annus ſit expletus. Sed quid ſi ante fuerit facta, & ſic nulliter, vt diſponitur in dictis iuribus, an poſtea ratificari poſsit? & quod ſic *in cap. Significatum 11. eod. tit.* ibi. Sed ſi poſt &c. profeſsionem a ſe prius factam ratam habuerit, *vbi gloſ.* ſic. Valet vt ex nunc, ſed non vt ex tunc *per l. 4. in fin* ibi. Sed ſi antea fecerit, & ingreſſus prouinciam in eadem voluntate fuerit, credendum eſt Legatum habere iuriſdictionem, non ex inde ex quo mandata eſt, ſed ex quo pro uinciam proconſul ingreſſus eſt *ff de offic. procenſ.* idem tenet *gloſ. verbo roboratur in cap. Cum virum 12. eod. tit. de regular.* cuius verba ſunt. Præſertim ſi ratihabitatione ſequuta, & ſi eam contradixiſſe confiterit, quod ante geſtum fuerit roboratur, & quatuor modis poſſe fieri hanc ratificationem notat *Apoſtill. ad gloſ. Verbo ratam habuerit in d. cap. ſignificatum 11. de regular. per text. in capitul.1. eod. titul. lib.6.*

Sed inſurgit hic magnum dubium. An ratificatio iſta ſufficiat fieri tacite, vel neceſſaria ſit expreſſe, & per ipſum profitentem tantum, an autem ſit neceſſarius nouus conſenſus Religionis? Et quidem ad primam partem, reſpondet *gloſ. proxime citata dict. verbo ratam habuerit* ſic. Quod intellige ſi expreſſe conſentiat, imo certe etiam tacite, ſi vltra illud tempus remaneat, & allegat *cap. literas, & capit. acceſſit de deſponſ. impub.* additque tamen cauſa maioris certitudinis in principio 15. anni eius voluntas requirenda eſt, & ſic ſeruant plures religioſi, & bene, quod vero ad ſecundam partem maius eſt dubium, & videtur, quod ſolus conſenſus profitentis ſufficiat: Nam cum id pendeat tantum ex voluntate ipſius, non erit neceſſaria noua ſuperioris acceptatio ex his, quæ *Bart. in l. Quo enim in fin. ff. rem rat. hab. & in l. Pomponius verſ. ex eodem fonte ff. de negot. geſt. Alex. conſ. 126. in fin. vol. 5. Dec. in l. ſemper qui non prohibet ff. de reg. iur.* Cum enim ratihcatio non ſit aliud, quam voluntatis declaratio, fieri poteſt abſente parte, *vt per Abb. in cap. vlt. num.15. de confeſſ. Alex. conſ. 130. vol. 5. Crauet conſ. 148. num.11.* & ita videmus ingeſtis a falſo procuratore, quæ ratificantur a domino tantum, *vt in l. licet ff. de iud. l. ſi pecuniam C. de negot. geſt.* & in mutuo a filio fam. recepto, quod validatur patris ratificatione *l. vlt. C. ad Maced. & ita dicit Bald. quod ſi contractus eſt* nullus in fauorem alicuius, ille ſolus poteſt approbare *per tex. ibi. in l. Cum interdicta C. arbitr. tut. & per l. Iulianus §. Si quis colludente ff. de act. empt.*

Et in materia matrimonij carnalis, de quo ad ſpirituale validum eſt argumentum, eſt tex. vulgaris, *in cap. Ad id de ſponſal.* per quem ex veriore opinione in

Digitized by Google

in hac profeſsionis materia, ita tennit *P. Sanch. de matr. lib. 7. diſput. 37. numer* 61. in hæc verba. Idem cenſendum eſt de eo qui metu cadenti in conſtantem virum profeſſus eſt &c. Cum enim nullum vitium in conſenſu acceptantis interfuerit, ſed ex parte ſua firmus, & validus extiterit, ſatis eſt, vt ea profeſsio irrita conualeſcit, accedente libero profeſsi conſenſu, quo ſciens nullitatem prioris, velit eam ratam habere, *& lib. 2. diſput.* 37. *num.* 14. cum ibi per eum allegatis, & late probat *Suar. tom. 3. de religion. lib. 7. capit.* 1. *Emmanuel Rodrig. 2. tom. ſum cap.* 29. *concl.* 4. *num.* 5. *Nauar lib. 3. conſil. in tit. de regular. conſ.* 24. *in priore. edit. & in poſteriore* 50 & caſu quo deſideraretur acceptatio, ſeu præſentia ſuperioris, videtur ſufficere acceptatio Papę *in d. cap. ſignificatum* 11. *de regular. & citat. cap.* 1. *eod. tit lib. 6.* dum ibi decernitur profeſsionem irritam conualeſcere per profeſsi ratificationem *Sanch. dict. diſputat.* 37. *num.* 64.

Verum prædictis non obſtantibus verior eſt contraria ſententia aſſerens in ratificatione profeſsi neceſſariũ eſſe nouũ conſenſum religionis, eo potiſsimum fundamento, quod non eſt dubium profeſsionem eſſe quendam contractum inter profitentem, & religionem vltro citroq; obligatorium, tam ipſum profitentem ad implendum, quod in profeſſione promittit, quam ipſam religionem ad alendum ſuſtentandum, & regendum profitentem, & cum in omni contractu æqualitas debeat ſeruari, vt ipſe validus ſit iuxta *l. Si id quod ff. de reſc. vend. l. pen. C. Com. diu.* ibi. vt in omnibus æqualitas ſeruetur. Si ſolius profeſsi nouus conſenſus in ratificatione requireretur, inæqualitas manifeſta reſultaret: nam ſic ex profeſsione nulla a principio facta reſultaret, quod religio tantum eſſet obligata profitenti, ipſe vero non religioni, quod nullo modo eſt dicendum, cum contractus non debeat claudicare ab vna parte, vt per dicta iura dicunt *doct.* Et præſertim *Bald. conſ.* 18. *num. 2. lib.* 1. *Paul. Caſtr. conſ.* 412. *paulo poſt princ. verſ. Modo lib.* 1. *Crauet. Conſ.* 290. *numer.* 5. *verſ. decimotertio*. Si ergo fuit nullus contractus reſpectu profitentis ex defectu conſenſus, eodem modo fuit nullus reſpectu Religionis, quæ nullo modo viſa fuit ſe obligare illi, qui ſibi non erat obligatus, vnde totus ille contractus nullus fuit, & quemadmodum in ratificatione profitentis eius nouus requiritur conſenſus, ita in eadem nouus etiã requiritur religionis, vt nouiſsime in terminis firmat *R. P. Caſtro Palao in oper. moral. 3. p tract. 16. de ſtat. Relig. diſput. 2. punct. 5. nu. 2. ex Baſil. Sanch. & Leſſ.* ibidem allegatis.

Ad ea vero, quæ in contrarium adducuntur poteſt reſponderi facilime, quod iura diſponentia ratificationem poſſe fieri ab vna tantum parte; procedere quando ab ea tantum pendet, vt in domino qui ratificat factum ſui procuratoris, & ſic videmus etiam in contractu pupilli celebrato ſine authoritate tutoris, qui cum ſit nullus reſpectu ipſius tantum, ipſe ſolus poteſt eum ratificare ſi velit, quia tantum ab eius pendet voluntate contractus validitas, cum ab eius parte tantum contractus claudicet iuxta *l. Iulianus* 14. *§. ſi quis a pupillo* ſine tutoris authoritate emerit, ex vno latere conſtat contractus. Nam qui emit obligatus eſt pupillo: pupillum autem ſibi non obligat *ff. de act. empt. §. 1. de auth. tut. in Inſt.* Et eodem modo in mutuo facto filio fam. quod a patre poteſt ratificari iuxta *d. l. vlt. C. ad Maced.* At vero in alijs contractibus id non procedit, cum in eis ſtet regula generalis in contrarium dicens non debere ipſos claudicare, & dum expreſſe contra eam non inuenitur diſpoſitũ non debemus ſine lege id aſſerere. Nec

Papa

Papa *in dict. cap. ſignificatum*, & *cap. 1. de regular.* id dicit, ſed tantum profeſsionem irritam per ratificationem conualeſcere, quod intelligi debet iuxta terminos iuris dato etiam conſenſu Religionis. Nec etiam quidquam obſtat *dict. cap. ad id de ſponſal.* quia ex eodem patet reſponſio, nam ideo ibi. tenet ratificatio facta per vim impulſam ex copula ſubſequuta per liberum conſenſum, quia in eandem ratificationem per ipſam met copulam acceſsit conſenſus ſponſi; & ſic ratificatio per vtrunq; fuit facta, vnde potius pro,quã contra facit *tex.* prædictus. Et hæc ſufficiant; quinimo latius digreſſus fui contra noſtri inſtitutum libelli: ſed ipſe pareat, & tu benigne lector, non enim ſine cauſa magna feci. Nã olim in vna cauſa per multos annos vertẽte in Curia Romana inter D. Franciſcam Coronel Monialem q. Monaſterij d. Odiuellas Vlixbonen. & Antonium Gomes da Mata fuit diſputata dicta quæſtio, cum ipſa ageret de nullitate ſuæ profeſsionis per vim, & metum factæ, & pendente lite datiſq; remiſſorialibus ad probationem, in ipſo actu probandi eadem comparuit ad loquutorium monaſterij coram iudice remiſſoriali, & dixit, quod licet vſq; tunc non eſſet monialis, inpoſterum volebat eſſe, & a cauſa deſiſtebat ſeq; ſubſcripſit vna cum iudice prædicto, & notario. Et miſſa in Curiam præfata deſiſtentia, & ratificatione ſuper validitate, aut nullitate eius, dictum fuit de iure vſq; ad ſatietatem hinc inde. Et tandem reſolutum inualidam ratificationem opinione Palao approbata per Rot. ipſaq; D. Franciſca declarata non monialis, quia per vim, & metum profeſſa fuerat. Egreſſaque eſt e monaſterio poſt viginti annos, & vltra a quibus fuerat ingreſſa. Cum ergo in ea cauſa plurimum laborarem, vt in præſenti Apolectate, apponendum exiſtimaui laborem illum etiam hic, tanquam notatu dignum, nouitate caſus, & quia rarus non deſtruet intentionem noſtri libri.

Profeſsio facta in Religione laxiore tenet, licet votum ante factum eſſet de intrando Religionem arctiorem: quia ſecundum votũ ſolemne derogat primo ſimplici, ſic dicit *gloſ. verbo profeſſio in cap. Porrectum* 13. *de regular.* & habes verbo votum, & Religio.

Rationi non congruit, vt homines diſparis profeſsionis, vel habitus in iiſdem monaſterijs ſocientur, dicit *Clem. 1. de elect.*

Mors ciuilis dicitur profeſsio, & ideo ab omnibus publicis ſiue ciuilibus actibus profeſsus excluditur iuxta *Extrauag. 1. de offic. ord. int. com.* ibi. Quos quidem monachos ad prædicta, tum propter eorum profeſsionem, quæ illorum vocem facit funeſtam, & ipſos arcet a iudicijs, & publicis ſiue ciuilibus actibus.

Prohibitio.

Aut eſt legis, aut teſtatoris, aut etiam contrahentium, & iſtæ omnes æqui parantur, vt dicit *Bald. in l. Ea lege num. 8. verſ. Tertio opponitur C. de condict. ob cau.* Nam ſi de prima dicitur, quod legis virtus eſt (inter alias vetare, & illud, lex iubet ea, quæ facienda ſunt prohibet que contraria. De ſecunda, etiam teſtatoris diſpoſitio lex eſt vt probat *Auth. de nupt. §.* Diſponat itaq; vnuſquiſq; in ſuis, vt dignum eſt, & ſit lex eius voluntas *coll. 4. coniuncta gloſ. verbo voluntatem in cap. Tua nobis* 17. *de teſtam.* ibi. Et tanquam lex vltima voluntas ſeruanda eſt. Et de tertia eodem modo id, quod inter partes conuentum eſt, lex appellatur *l. In lege locationis ſcriptum erat* 32. *ff. locat.* Et quod lege fieri poteſt id etiam per contractum, & e conuerſo fieri poſſe, dicitur

tur *in l. vlt. in fin. C. de fideiuſſor.* ibi. Si enim pactis conuentis hoc fieri conceditur, & in vſu quotidiano ſemper hoc verſari aſpicimus: quare non ipſa legis authoritate hoc permittatur? Vnde Prætor ait pacta conuenta, quæ neque dolo malo, neque aduerſus leges, plebeſcita, Senatus conſulta, edicta, decreta principum, neq; quo fraus cuiquam eorum fiat facta erunt, ſeruabo, vt teſtatur *Vlpian. in l. Iuris gentium §. prætor ff. de pact.* & paſsim in iure inuenies contractum ſub legis nomine appellatum.

Quod lex prohibet, etiam ſi non addat, nullum fore, ſi fiat, nihilominus nullum eſſe vulgaris eſt regula *l. Non dubium C. de legib.* Nullum enim pactum inquit, nullam conuentionem, nullum contractum inter eos videri volumus ſubſecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente ſufficit enim legislatorem aliquid prohibuiſſe, & ſi non adijciat, quod contra factum fuerit non valere, vt prædictis verbis ait *gloſ verbo cognitione in cap. Eccleſia 4. de ſuppl. negl. prælat.* Et hoc procedere etiam ſi ab aduerſa parte non opponatur, dicit *l. 7. ff. de poſtul.* his verbis. Quos prohibet prætor &c. Omnimodo prohibet etiam ſi aduerſarius eos patiatur.

Quod prohibitum non inuenitur, conceſſum intelligitur, *vt in l. 3. §. Parui ff. de pecul.* ibi. Nam & huius ſeruus peculium habere poteſt, non ſi fuerit conceſſum, vt habeat. Sed ſi non fuerit prohibitum ne habeat, *& in l. ſtatus 7. C. de relig. & ſumpt. fun.* ibi. Cum iure ſuo eorum, quæ minus prohibita ſunt vnicuique facultas libera non denegetur. Quamuis non nunquam intelligatur prohibitum, quod non inuenitur conceſſum, vt inquit *cap. 2. de translat. Epiſcop. & arguit gloſ. verbo expreſſe ex capit. Paſtoralis 13. per tex. ibi de appellat.* & ſi vis ſcire quando, & quomodo hoc procedat, vide *gloſ. Verbo. Non inuenitur in dict. c. 2.* vbi quamplurima refert iura pro vtraq; concluſione, quibus addo optimum *tex.* declarantem ipſas *in Clem. Exiui de verb. ſig.* ibi. Nã vbi aliquid alicui prohibetur generaliter, quod expreſſe non conceditur, intelligitur denegatum. Si vero in ſpecie aliquid prohibetur de vno de alio permittitur, vt dicit *gloſ. vlt. in cap. vlt. de fil. presb.*

Prohibito aliquo etiam id, per quod ad illud peruenitur, cenſetur prohibitum eſt concluſio deducta *ex l. Oſſa in fin ff. de religioſ.* ibi. Etiam ſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator eius, quia intellectu aliquo prohibitus, & ipſe videtur *l. Oratio 16. ff. de ſponſal.* ibi. Quæ quaſdam nuptias inhibuit, de ſponſalibus nihil loquuta eſt: recte tamen dicitur etiam in his caſibus ipſo iure nullius eſſe momenti *gloſ. in l. 1. ff. ſi mens falſ. mod.* ibi. Sic e contra videtur quis prohibitus, qui per alium prohibetur, *& in l. ſi vt certo §. vlt. verbo dominium* ibi. Nam quoties aliquid prohibetur, & id prohibitum eſt per quod peruenitur ad id *ff. commod. & in l. Idemq. 16. §. 1. verbo diuidatur ff. pro ſoc. & gloſ. in dict. l Oratio. & in l. vlt. per gloſ. vlt. C. ſi manc. ita fuer. alien. & per gloſam verbo manſerunt ad fin. in l. Quemadmodum C. de agric. & cenſ. libr. 11. & gloſ. in cap. præterea de offic. delegat* ſic. Item eſt Arg. quod aliquo prohibito prohibetur omne id, per quod peruenitur ad idem. Et addit ita, verumtamen licet aliqua ſint annexa, & alicui conceſſa, licet vnum admittatur, non tamen aliud imo nec illud.

Cui minora prohibentur, & maiora prohibita cenſentur. ſic *ex l. Cui pacto 5. ff. de ſeru. export.* deducitur per illa verba ibi. Ne ſcilicet, qui caret minoribus fruatur maioribus, *& l. Moris eſt 9. ff. de pæn.* ibi. Si tamen apud Legatum fuerit prohibitus poſtulare, credo per conſequentiam, nec quidem apud

præ-

præſidem relictam illi poſtulandi facultatem coniuncta *gloſ. verbo per conſequentiam* ibi. Nam cui minus interdicitur, multo magis maius, *& in l Relegatorum 7. §. vlt. ff. de interd.* ibi. Eſt enim per quam ridiculum eum, qui minoribus pænæ cauſa prohibitus ſit, ad maiores aſpirare, maioribus tamen prohibitus minores petere non prohibetur, *& in cap. Cum illorum 33* ibi. Cum maiora intelligantur illis prohibita, quibus vetita ſunt minora *de ſent. excomm.*

Quod quis ſuo nomine exercere prohibetur, id nec per ſubiectam perſonam agere debet: ſic dicitur *in l. 2. ff. de adminiſtr. rer. ad ciuit.* vbi videas *gloſ. afferentem* iura, quando poſſim per alium, quod per me non poſſum. Et quando aliquid principaliter prohibetur, poſſit per conſequens admitti *gloſ. verbo. Non poſſe in l. 1. ff. ſi vſuſfr. pet.*

Qui alium prohibet ex officio, is etiam prohibetur facere iuxta *l. Alius 15. ff. ſi ſeru. vend* ibi. Quia quod alium facientem prohibere ex officio neceſſe habuit, id ipſe committere non debet.

Prohibitum ex neceſsitate tolleratur, vt dixit *gloſ. verbo vrget in l. 1. §.* Sed excipiuntur per tex. ibi. Sane quoties res vrget cogendi ſumus *ff de ſer.*

Ius prohibitiuũ non eſſe amarè interpretandum dicit *l Si id quod 29. ff. de donat. int. vir.* ibi. Et ſane non amarè nec tanquam infeſtos ius prohibitæ donationis tractandum eſt, ſed vt inter coniunctos maximo affectu, & ſolam inopiam timentes. Verum notabis verba quibus vtitur tex. Non tanquam infeſtos, quibus innuit, quod erit contrarium ſi prohibitio fiat propter infeſtationem, nam tunc etiam amare fiet interpretatio iuxta optimam *l 1. C. quæ res export. non poſſ.* vbi prohibitio facta transferendi vinum, & alia de quibus ibi, intelligitur amariſsimè, vt ne quidem guſtus cauſa poſsit exportari, vbi notauit *Bald.* ſic. Nota quod illi, qui non poſſunt portare vinum extra diſtrictum, etiam vnam metretam portare non poſſunt guſtus cauſa, quin incidant in pænam. Quæ autem aliæ res ſint prohibitæ vendi? habes *in tit. anteced. C. quæ res vend. non poſſ.* Prohibitio alienationis a lege, vel teſtatore, aut etiam contrahentibus facta impedit dominij translationem, niſi fuerit in contrarium a iure diſpoſitum, *vt in Auth. Res, quæ C. com. delegat.* vbi ſtatim inuenies, quod non intelligitur talis prohibitio in cauſa dotis, vel propter nuptias donationis. Nec etiam intelligitur, quando creditor vendit pignus ipſius debitoris prohibentis; nam *in l. 1. C. deb. vend. pig.* ſic diſponunt Impp. Seuer. & Antonin. Si ſunt qui emere prædia tibi obligata velint, non impediuntur ſcriptura teſtamenti, qua complexus eſt debitor nulla a ſe prædia venundari, & pænam addidit, vt fiſci fierent. Nec enim potuiſſe eum huiuſmodi lege ius creditoris facere deterius manifeſtum eſt, *vbi Bald. notat.* Nec in in cauſa neceſsitatis, *vt in l. Peto 71. §. prædium ff de legat 2.*

Nec intelliges alienationis prohibitionem valere ſi non apponatur cauſa prohibendi, nam *in l. Pater 36 §. Iulius Agrippa ff. de legat. 3.* Similem prohibitionem non impedire alienationem dicitur, vbi ſic *Summat Bart.* Nudum præceptum vel prohibitio alienationis ſine cauſa, alienationem non impedit, & dictum eſt verbo. Alienatio ibi alia. Cauſa autem erit veluti fideicommiſsi conſeruandi in familia, maioratus, & altera ſimilis. *vt in dict. §. prædium, & in l. filius fam § Diui il 2. ff. de legat. 1. l. Cum pater 9. Quindecim de legat. 2.*

Non intelligi etiam prohibitionem alienationis extra familiam, niſi tantum vſq; ad quartum gradum diſponit *Imp. in Auth. de reſt. fideic. coll. 9.* ibi. Multum nobis viſum eſt plenum eſſe pieta-

te

Digitized by Google

te quatuor poſtea generationes huiuſmodi in medium deduci quæſtionem. Neq; etiam intelligi ſi fiat in proprium filium, qui de familia non ſit, inquit *Bald. per text. ibi. in l. Cum pater §. Cum inter liberos ff. de legat.* 2. vbi in addit. firmat ſupra proximam concluſionem.

Sed & in re communi prohiberi ſocius à ſocio, ne quid faciat poteſt, vt tamen factum opus tollat, cogi non poteſt, ſi cum prohibere poſsit hoc prætermiſit, ita decidit *l. Sabinus* 28 *ff. com. diu.* Et plus dicit *gloſ. verbo ex cauſa competere in l. At ſi quis* 14. *ff. de relig. per tex. ibi. in §. ſeu verſ. Idem labeo ait* fieri poſſe contra prohibitionem, & tamen eundē eſſe effectum ac ſi prohibitio non eſſet, quod probat per aliqua iura.

Vetare dominum accipimus etiam eum, qui ignorat, hoc eſt eum, qui non conſentit, ſic ait *l. Qui vas* 49. *ff. de furt.* Sed quid ſi ſcit, & tacet? in præcedenti concluſione deciſum eſt *Sed gloſ. vlt. in cap. Non ne* 5. *de præſumpt.* ſic diſtinguit. Vel melius dicas, quod vbi per prohibitionem meam poſſum prohibere, quod fit, & taceo; tunc taciturnitas pro conſenſu habetur &c. Si vero per prohibitionem meam, non poſſum prohibere, quod fit, tunc non obſtat mihi taciturnitas. Sic procedit *l. lege Cornelia* 9. *ff. de falſ.* ibi. Eadem pœna afficitur, & is, qui eum prohibere tale quid poſſet, non prohibuit, *& capit. Conſtitutis* 45. *de teſtib.* ibi. Quia veroſimile non videtur, vt eo inuito talia fierent, & ob hoc non caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, eo, quod ſi voluerit poterit prohibere.

Longe diuerſum eſſe non præbere conſenſum, & expreſſe aliquid prohibere, dixit *Pontif. in capit. ſicut* 33. *de Simon. Martianus tamen dicit in l. Qui liberos* 19. *ff. de rit. nupt.* quod non ſolum prohibēt filios in matrimonium collocare, vel nubere, qui dotem dare non volunt, ſed etiam qui conditionem non quærunt.

Prohiberi quis non poteſt piſcari, nec venari, ſed ſolum ne ingrediatur in agrū ſuum: ſed hoc vſurpatum eſt, ſic ait *Vlpian. in l. Iniuriarum* 13. *prope fin. ff. de iniur.*

Prohibitus honoribus non excuſatur ab impendijs, dictum eſt verbo honor.

Promiſsio.

IDem eſt atq; ſtipulatio, qua aliquid dare, vel facere promittimus, vt inquit *Pompon. in l. ſtipulationum* 5. *§. ſtipulatio ff. de verb.* a quo ſumpſit *glo. verbo ſtipulamur in §.* 1. *eod. tit. in Inſt.* perſonæ vero, quæ contrahunt diuerſo nomine appellantur. Nam cui promittitur ſtipulator vocatur, qui autem promittit promiſsor, *vt in l.* 4. *eod. tit.* & ſæpe inuenies. Plures ſunt promiſſiones, quia quædam in dando quædam in faciendo conſiſtunt iuxta *l.* 2. *eod.* Aliæ conuentionales, aliæ prætoriæ, aliæ tam prætoriæ, quam conuentionales, quæ communes dicuntur, & aliæ iudiciales, de quibus *in d. l. ſtipulationum.* Eſt & aliud genus promiſsionis, quæ pollicitatio vocatur, & differt ab illa promiſsione, quæ duorum conſenſus eſt, & conuentio; hæc autem eſt ſolius offerentis promiſſum, *vt in l.* 3. *ff. de pollicitat.*

De eadem pollicitatione *Vlpian. ſic ait in l.* 1. *eod. tit.* Non ſemper autem obligari, qui pollicitus eſt, ſciendum eſt: Sed ſi quidem ob honorem promiſerit decretum ſibi, vel decernendum, vel ob aliam iuſtam cauſam: tenebitur ex pollicitatione. Si vero ſine cauſa promiſerit, non erit obligatus: & ita multis conſtitutionibus, & veteribus, & nouis cōtinetur. Item ſi ſine cauſa promiſerit, cæperit tamen facere obligatus eſt, qui cæperit, & ibidem ponuntur modi inci-

Nnnnn pien-

picendi, quos notat mirabiles *gloſ. verbo purgauerit, & in l. Toties 6. eod. tit.* idẽ *Vlpian.* ſic. Si quis pecuniam ob honorem promiſerit, cœperitq; ſoluere, eum debere, quaſi cœpto opere Imp. noſter Ant. reſcripſit.

De promiſsione autem dicit *Pontif. in capit. 3. de pact.* Sic ſtudioſe agendum eſt, vt ea, quæ promittuntur, opere compleantur, quod intelligitur, ſi ab altera parte promiſsio fuerit adimpleta. Nam (vt dicitur *in capit. 3. de iur. iu.*) Nec tu ei etiam ſi promiſſum tuum iuramẽto, vel fidei obligatione interpoſita conditione firmaſſes, aliquatenus teneris, ſi conſtat eum conditioni minime paruiſſe. *Et gloſ. vlt. in cap. Breui 17. eod. tit.* Si vero Eccleſia non ſeruauit ei fidẽ in ſuis neceſsitatibus, nec ipſe tenetur ipſam iuuare. Loquens de aduocato, qui iurauit Eccleſiam defendere. Nec iuramenta, & promiſſa extendi ad ea, de quibus cogitatum non eſt, inquit *gl. verbo. In mente per tex. ibi in capit. Ad noſtram 25. eod. tit.* & facit *cap. Exijt de verb. ſig. lib. 6.* ibi. Clare videtur promiſsionem huiuſmodi ad alium intellectum abſq; intentione promittentis non debere perſtringi: Niſi vt obſeruantia euangelij, ſic ſicut tradita reperitur a Chriſto, videlicet quod præcepta, vt præcepta, & conſilia, vt conſilia a promittentibus obſeruentur.

Vnuſquiſq; quod ſpopondit ſuo impendio dare debet, quandiu id quod habet in in rerum natura eſt, ita *l. Quod niſi 20. ff. de oper. lib.* Et in eo loco, vbi promiſit facere ſolutionem ibi contraxiſſe dicitur, *vt in l. Contraxiſſe ff. de act. & oblig.* & ibidem poſſe conueniri non obſtante quolibet priuilegio diſponit *cap. Dilecti 17. de for. compet. verſ. Verum quia*, & ſi fuiſſet priuilegium tale conceſſum non tamen prodeſſet illis, qui ſe certo loco reſpondere, vel ſoluere aduerſarijs promiſerunt, cum ibi & vbi domicilium habent, valent cõueniri, quod intelliges ſi ibi inueniantur iuxta *cap. 1. §. Contrahentes* vero aliarum diœceſum ſuper contractibus initis in Remen. diœceſi ab eiſdem (niſi inueniantur ibidem) trahere coram ſe non debent inuitos *eod. tit. lib. 6.* & illud vltimum ſubintelliges quando ſimpliciter promiſit ſoluere, ſecus ſi vltra promiſsionẽ renunciauit ſuo foro, quia tunc etiam ſi ibi non inueniatur, vbi cum renunciatione promiſit ſoluere ibi poteſt conueniri iuxta *glos ſing. verbo pro non dato in l. 1. ff Si quis in ius voc.* in hæc verba. Sed per hoc pactum ſcilicet renunciationis erit hoc plus, vt & ſi ibi non inueniatur tamen ſit remittendus, vt in delictis, quam valde celebrem & ſingularem dicit, & ſequitur *Abb. in cap. ſub num. 22. de Iudic.* ibi. Hoc tamen commune dictum limito *per gloſ* quæ reputatur ſing. &c. quando ſimpliciter promiſit ſoluere. Secus ſi vltra promiſſionem renunciauit ſuo foro, quia tunc etiam ſi non inueniatur habet locum remiſsio, vt remittatur ad eum locum vbi deſtinauit ſolutionem, hoc enim voluit renunciando foro ſuo &c.

Promittens alienum factum non obligatur ad faciendum. Sed tantum ad intereſſe, vt ſupra dictum eſt in verbo factum, quod ſi ſe tantum obligauerit ad faciendum, etiam ſuum hæredem obligari dicit *Vlpian. in l. ſtipulatio iſta 38. verſ. ſed ſi te obligat ff. de verb.* Sed quid ſi fuerint plures heredes quomodo tenebuntur? in ſolidum quilibet, an vero pro proportionibus hæreditarijs? Et quidem ſi agimus de promiſsione dandi certam quantitatem, diuidua eſt promiſsio, ſeu obligatio tam quoad ipſam obligationem, quam etiam quoad ſolutionem; Si vero de promiſsione faciendi, vt in hoc §. agimus, eſt penitus indiuidua: audi *Vlpian.* ſic diſtinguentem *in l. 85 ff. de verb* In executione, inquit, obligationis ſciendum eſt quatuor cauſas eſſe. Nam interdum eſt aliquid, quod

quod a ſingulis hæredibus diuiſim con-ſequi poſſumus: aliud quod totum peti neceſſe eſt, nec diuiſim præſtari poteſt: aliud quod pro parte petitur, ſed ſolui niſi totum non poteſt: aliud quod ſolidum petendum eſt, licet in ſolutione recipiat ſectionem. Prima ſpecies pertinet ad promiſſorem pecuniæ certæ: nam & petitio, & ſolutio ad portiones hæreditarias ſpectant. Secunda ad opus, quod teſtator fieri iuſſerit: nam ſinguli hæredes inſolidum tenētur: quia operis effectus in partes ſcindi non poteſt. Quod ſi ſtipulatus fuero per te hæredem vt tuum non fieri, quominus eā agam, & ſi aduerſus factum ſit tantum dari: & vnus ex pluribus hæredibus promiſſoris me prohibeat: verior eſt ſententia exiſtimantium vnius facto omnes teneri: quoniam licet ab vno prohibear, nō tamen in partem prohibeor: ſed cæteris famil. herſiſc. iudicio ſarciet damnum, quam legem pulchram, & elegantem, dicit ibidem *gloſ. in princ.* & ſi non intelligis prout hic poſita eſt, videas ipſam *gloſ.* explicantem. Alias quamplures poſſem afferre etiam famoſas, & elegantes, ſed non omnes poſſumus tranſcribere, ſufficit ex his, quas afferimus ad te reddendum legum potius, quam exemplorum amatorem.

Prorogatio.

Fit de tempore ad tempus, *vt in l. 2. verſic. ſi & iudex ff. de iudic.* Si & iudex (inquit *Vlpian.*) ad tempus datus, & omnes litigatores conſentiant (niſi principali iuſſione ſpecialiter prorogatio fuerit inhibita) poſſunt tempora, intra, quæ iuſſus eſt litem dirimere, prorogari, & ibidem *gloſ.* inhibita notat, & addit ſic quandoque de perſonis ad perſonas, *vt ſup. eod. l. 1.* quandoq; de re ad rem, *vt infr. eod. l. de qua re §. 1.* *Et gloſ. verbo prorogatio in cap. Petro 40. de offic. deleg.* ſic. Nota ergo, quando poſſit fieri prorogatio de tempore ad tempus &c. Elapſo illo expirat iuriſdictio, niſi partes intra illud tempus de communi cōſenſu prorogauerint tempus &c. Et hoc faciendum eſt de conſenſu iudicis. Et ita triplex conſenſus requiritur, ſic arbitrium prorogatur &c. vt dicis *verbo Arbitrer*, & proſequitur eadem *gloſ.* ſic. Item de re ad rem, puta datus eſt ſuper vna re tantum ſuper alia re ſi conſentiant omnes ſcilicet partes, & iudex; poteſt iuriſdictio prorogari &c. Item de perſona ad perſonam ſic prorogatio &c. & tunc prorogatur iuriſdictio altera parte inuita. Item prorogatur iuriſdictio iudicis ad eos, qui non ſunt de ſua iuriſdictione de conſenſu ipſorum &c. Et hæc prorogatio in alienum iudicem ex certa ſcientia, & non per errorem fieri debet &c. Et hoc intellige, quando ille, in quem partes prorogant iuriſdictionem, habeat ordinariam, vbi affert iura de ſingulis.

Non poterit autem prorogatio fieri per procuratorem, niſi tantum ad ea, quæ in commiſsionis literis inueniuntur expreſſa iuxta *cap.* C*um olim 32. de offic. de legat.* ibi. Nec ad ipſos poterit iuriſdictio prorogari, cùm procurator ad illa ſolummodo intelligatur conſtitutus, quæ in commiſsionis literis inueniuntur expreſſa, *vbi gloſ. verbo.* C*um procurator* ſic. Et nota, quod licet per principales perſonas poſsit fieri prorogatio iuriſdictionis &c per procuratorem tamen fieri non poteſt, cum de hoc non fuerit cogitatum, quando fuit conſtitutus procurator, *& verbo Protinus ita.* Item nota, quod licet procurator non poſsit prorogare de tempore ad tempus: quia qui dat procuratorem, vt ſtatim agat, intelligendum eſt permittere procuratori, & poſtea litem prorogare &c. Item procurator prorogare poteſt ad id, quod eſt prope

mandatum &c. & prorogat ea, quæ ſunt præparatoria mandato &c. & acceſſoria ipſius ſiue ſequelam &c. Prorogatio de re ad rem inuito reo non valet deficiente iuriſdictione: quia Imperator inuito reo non poteſt extendere reſcriptum ad alias res, quas in reſcripto non expreſsit &c. Sed per reconuentionem bene extenditur ad res alias inuito actore, de quibus nulla mentio habita eſt in reſcripto.

Prorogatio dicitur eſſe idem cum prorogato iuxta *l.4.* ibi renouare, vel prorogare eum *ff. de dam. infect. l.5. ff. de precar.* Sed ſi manente (inquit Pompon.) adhuc precariatu in vlterius tempus rogaſti prorogatur precarium: nam nec mutatur cauſa poſſeſsionis, & non conſtituitur eo modo precarium, ſed in lõgius tempus profertur. Si vero præterita die rogas: propius eſt, vt ſoluta iam cauſa precarij non redintegretur. Sed noua cauſa conſtituatur, Quod intellige quando prorogatio fuerit eiuſdem naturæ, & formæ cum prorogato, vt optime declarauit *gloſ. verbo ſpecialiter in capitul. Hi qui 12. de prebend. lib.6.*

In materia prorogationis temporis, vel termini notat *Bald. in repetit. l. Æmilius 39. num.19. ff. de minor.* quod tempus prorogationis eſt vnum, & idem tempus, nec reputatur diuerſum iuxta *dict. l. Sed ſi manente.* & debet fieri durante termino, vel tempore, poſt terminum vero lapſum, non habet locum prorogatio, quia tempus abſortum non poteſt prorogari iuxta definitionem prorogationis ab eodem poſitam ibi Eſt enim (inquit) prorogatio termini labentis, nondum lapſi, extenſio. Et hæc intelligitur cum omnibus qualitatibus præcedentibus, de quibus nihil poteſt mutari, vt ſummauit *Bart. in l. Labeo 30. ff. de recep. arbitr. per tex.* ibi Hæc autem clauſula diem compromiſsi proferre nullam aliam dat arbitro facultatem, quam diem prorogandi: & ideo conditionem primi compromiſsi, neq; minuere, neq; mutari poſſe.

Sed quid dicendum in fideiuſſore, quando prorogatur terminus principali intelligetur ne etiam ipſe obligatus pro prorogatione? Negatiue reſpondet *dict. l. Labeo §. ſed ſi per fideiuſſores.* fic: fideiubens in prima conductione, non tenetur in prorogata *ad l. ſi eum Hermes 7. C. locat.* Sed puto ſi fideiubere noluerit, tunc alium non abſimilem adhibẽdum teneri principalem, vt *in dict. §. Sed ſi in fin.* vt ſic ſit prorogatio cum omnibus ſuis qualitatibus.

Non poterit prorogari iuriſdictio ſecularis per clericos iuxta vulgarem *reg. capit. ſi diligenti 12. & capit. ſignificaſti 18. de for. compet.* Sed nunquid poterit clericus conſentire in laicum iudicem de ſui Epiſcopi conſenſu? Et videtur, quod ſic *ex cap. Clericum* nullus præſumat apud ſecularem iudicem Epiſcopo non permittente pulſare *11. quaſt. 1.* Ergo Epiſcopo permittente poteſt, argumento a cõtrario ſenſu, quod in iure noſtro validum eſt, vt vulgariter dicitur, ſed contrarium credit *gloſ. verbo Clerici prope fin. in dict. capit ſignificaſti, & in dict. c. ſi diligenti verbo pacto,* ex rationibus, de quibus ibi.

Non poſſe etiam fieri prorogationem per vaſſallos, & feudatarios ſine conſenſu domini tenuit *Bart. in l. 1. §. Et poſt operis ſub num.8. ff. nou. oper. nunc.* ibi. Idem dico hodie de iure noſtro, ſi aliquis de aliquo comitatu vel regno, vbi ſit rex, vel comes perpetuus: iſte non poterit litigare coram extraneo iudice ſine eius conſenſu, & pro ſe afferr *gloſ. Verbo Duos in capit. Imperialem §. vlt. de probib. feud. alien. per Feder.* quæ ſic ait. Sed nunquid ab initio poterunt ipſi litigantes ire ſub alio iudice, & non ſub domino ſaltem in concordia, ita quod ſententia ab alio iudice lata teneat? vel nũquid tenebit ſententia tanquam

quam

quem a non ſuo iudice lata? Reſponde forte non tenebit, quoniam Imperator voluit, quod domini eſſet cognitio, & determinatio iſtius cauſæ: ergo alijs iudicibus videtur prohibuiſſe cognitionem, & vaſſallis ne irent ad alios iudices. Sed in fine contrarium innuit, dicens. Vel dicas referre vtrum per errorem iuerunt ad alium iudicem an ſcienter; primo caſu non tenet in ſecundo, ſic prorogando eius iuriſdictionem cæterum tu videas, quos affert additio ad eundem *Bart. verbo. In regnis* confirmantes dictum *Bart*.

Proſpera.

NOn verbis, ſed moribus quærenda ſunt, *vt in capit Ecce 99. diſt.* ibi. Ego non verbis quæro proſperari, ſed moribus.

Proſpera in aduerſis deſidero, aduerſa in proſperis timeo: quis medius locus, vbi non ſit humanæ vitæ tentatio? ita *Auguſtin lib.* 10. *confeſſ. cap* 18. *numer.* 2. Et addit. Et quia aduerſitas dura eſt, & naufragat tolerantia, nunquid non tentatio vita humana ſuper terram ſine interſtitio?

Cum tibi alludit huius mundi proſperitas, ſic te quaſi in lubrico retinebis, nec tibi dabis portus liberos, ſed circũſpicies, quo ſit eundum ſic *Senec. in lib. de quatuor virtutibus*.

Proteſtatio.

MVlta ſunt nomina, quibus hæc appellatur. Nam *in l. vlt. C. de negot. geſt.* vocatur teſtatio prope fin. ibi. Sed ex quo ea teſtatio facta eſt ad eum, vel in ſcriptis, vel ſine ſcriptis &c. *& in l. vlt. C. de his qui per met. iud. non appell.* cõteſtatio nũcupatur ibi. Qui vero vim ſubſtinuerunt, conteſtatione publice propoſita &c. coniuncta *gloſ. ibidem verbo. Conteſtatione* vbi dicit. Debet enim intra decem dies publice proteſtari, quod non poteſt appellare, vel timet &c. *& in l. Emptor 9. C. de præſcr. long. temp.* ibi. In cuius initio conteſtationem haberi ſufficit, *vbi gloſ. conteſtationem* id eſt proteſtationem. Dicitur etiam deteſtatio, *vt in l. ſubſignatum 39 §. deteſtari de verb. ſig. vbi gl. Deteſtari*, alias atteſtari, alias proteſtari, *& l. deteſtatio* 40. *eod. tit. & l. Plebs* 237. *verſ. deteſtatum* eſt cum teſtatione denunciatum eod. item denunciatio prohibitio, interpellatio, & prædictio vt ex iuribus probat *Bart in l. Non ſolum §. Morte an.* 11. *ff de oper. nou. nunc*, vbi magiſtraliter de materia proteſtationis inuenies quamplurima.

Et quia notabiliora iuxta ſtilum noſtrum infra ponam, ad intelligentiam eorum tranſcribam tantum, quæ idem *Bart. in d. §. Morte dicit num.* 12. vbi quærit quot ſint ſpecies proteſtationum, & reſpondet ſic. Tamen verè loquendo quatuor ſunt ſpecies. Quædam eſt proteſtatio declaratoria voluntatis proteſtantis. Secunda eſt proteſtatio prohibitoria, ſeu inhibitoria ne aliquid fiat. Tertia eſt proteſtatio incitatoria, vt aliquid fiat. Quarta eſt proteſtatio certificatione alicuius, quod eſt, vel quod nõ eſt, & reliqua videas per te, vſq; ad ſatietatem; quia ego venio ad aſſumptum noſtri Apolectatis.

In l. At ſi quis 14. ad med. ff. de Relig. & ſumpt fun. ſic dicitur. Oportebit igitur teſtari quemquam quo animo funerat, ne poſtea patiatur quæſtionem &c. plenius igitur teſtari oportet, vt & ſumptus ſeruari poſsint, & iam intelliges hunc tex. loqui de prima ſpecie proteſtationis de eadem loquitur *tex. in l. ſi filius 18. ff. ad Maced.* dum ait. Debet pater, ſi actum improbat, continuo teſtationem interponere contrariæ volũtatis, *& gloſ. verbo. Non timore in capit.* 1.

capit.1. de his, quæ vi. ibi. Sed quia conſtabat de proteſtatione voluntatis ab initio facta adhuc præſumitur nolle, *& in l. Pro hærede 20. ff de acquir. hæred.* ib. & ideo teſtari ſolent liberi, qui neceſſarij exiſtunt non animo hæredes ſe gerere, quæ gerunt, ſed animo pietatis, aut cuſtodiæ cauſa &c. & ſic proteſtatio prodeſt, vt dicit *gloſ. Verbo proteſtatus in cap. 2. de in integr. reſt.*

Notabis tamen, quod non proderit, quando facta ſit contra ſubſtantiam facti, vel rei, ſuper qua erit facta, vt ſi quis proteſtatus fuiſſet, cum reciperet aliquem in Canonicum, vt non haberet præbendam, quæ ſubſtantia eſt negotij; quia qui receptus eſt in canonicum non debet carere præbenda, *vt in cap. Relatum de præbend.* Si vero proteſtatus fuerit ita, quod ea quæ dicit, non dicit animo conteſtandi litem, talis bene valet. Quãdo igitur inuenies, quod proteſtatio contra proprium factum non valet, intellig. s de actu facto directe contrario proteſtationi, & taliter quod actus, & proteſtatio ſe inſimul non compatiuntur, *vt per gloſ. in cap. Cum Vintonien. 25. verbo admiſerunt* ibi. Et ſic proteſtatio non profuit contrarium faciendo *de elect. & in cap. vt quis 25. eod. tit. lib. 6. verbo proteſtatio* ibi. Per contrarium enim factum proteſtationi videtur obviari. Vbi vero dupliciter poteſt intelligi aliquid, ſecus erit, ita habet *gloſa verbo ſine præiudicio in cap. Cum M. de conſtit. coniuncta ibidem Apoſtill.* de quo vide per *Bart. vbi ſup. à numer. 17.* aliter diſtinguentem.

Proteſtatio etiam non habentis ius proteſtandi non officit, prout ſic ſummatur *l. ſi maior 13. C. de reſc. vend.* & clare patet ibi. quod loquitur de ſecunda proteſtationis ſpecie, prohibitoriæ ſcilicet, ſeu inhibitoriæ, & de eadem dicit *Bald. in l. vlt. num. 28. C. de edict. diu. Adrian. toll.* quod proteſtans in iudicio, ne vlla fiat nouitas ſuper tali poſſeſsione debet allegare cauſam, quare proteſtatur aliàs inanis eſt proteſtatio, & allegat *l. 1. C. de præd. decur. lib. 10.* ibi. Omneſque cauſas ſigillatim quibus ſtrangulatur nominatim exponat, vide etiam *Bart. vbi ſup. numer. 39.* De tertia vero proteſtatione, quæ dicitur incitatoria ad aliquid faciendum, idem *num. 46. & in l. Cum filius fam. 49. §. vlt. ff. de verb. oblig.* Et deniq; de quarta ſcilicet certificatoria alicuius, quod eſt, vel non eſt factum, idem *in dict. §. Morte a numer 64.*

Proteſtationem conſeruare ius proteſtanti aſſerunt *doct. per text in l. ſi debitori 4. §. 1. ff. quib. mod. pig. ſol.* in illis verbis. Niſi ſoluta cauſa pignoris ſui conſenſerit, & in ſupra allegata *l. At ſi quis §. Plerique ff. de relig & ſumpt. fun. cap. ſolicitudinem 54. de appellat.* non vero ius aliquod de nouo tribuere omnes concludunt, nec inuenies aliquam *l.* tale quid dicentem.

Nota, quod licet non ſemper ſit obediendũ proteſtationi iuxta, quæ idem *Bart. d. §. Morte*, tamen ſi proteſtanti prodeſt, & proteſtato non nocet, parendum ſemper eſſe dixit *Bald in l. Pacta nouiſſima numer. 10. in fin. C. de pact. per tex. in l. virilis 8 §. ſi adierit coniuncta gloſ. verbo de dolo ff. de legat præſt.*

Proteſtatio cui aduerſarius conſentit liberat proteſtantem, ita ſummat *Bart. in l. vlt. §. Item ſi prædixerit, vt vnuſquiſque* vectorum res ſuas ſeruet, neque damnum ſe præſtaturum, & conſenſerint vectores prædictioni, non conuenietur *ff. naut. caup.* Vnde non præiudicabit ignoranti, cuius conſenſus requirebatur, ſicut præiudicat ſcienti, & conſentienti, vt notauit *gloſ. Verbo proteſtatione in cap. Cumana 50. de elect.*

Pro-

Prouerbium

NOn paruam habere authoritatem in iure deducitur *ex capit. Et ſi Iudaos* 13. *de Iuda.* Si quidem ipſe Innoc. 3. illud affert, & approbat ibi iuxta vulgare prouerbium mus in pera, ſerpens in gremio, & ignis in ſinu, ſuis conſueuerunt hoſpitibus exhibere, *& Dioniſ. in capit. Eccleſias verſ. Item præcepit* Dominus per eadem fere verba 13. *quæſtion.* 1. Ex quibus in deciſionibus cauſarum allegari poſſe prouerbia dixerunt ibidem *doct.* & præcipue *Ioan. And. & in l. ſolent prope fin.* ibi. Verus prouerbium eſt *ff. de offic. proconſ. & in l ſi eborus* 77. §. 1. ibi. Et ſæpe audiſſe ſe ſenes, ita dicentes *ff. de legat.* 3. *& in cap. Quemadmodum* 25. ibi. Qui turpius eijcitur, quam non admittitur hoſpes *de iur. iu. vbi Abb. num.* 2.

Eſt autem prouerbium (*vt ex Cicer. refert Ioann. And. in dict. capit. & ſi Iudæos*, ſcientia generalis, cui cõſuetudo fidem attribuit, opinio communis aſſenſum accommodat, incorruptæ veritatis integritas acquieſcit, & per eadem verba *Hoſt. in eod. cap. & ſi Iudæos.*

Prouidentia.

EA videtur eſſe, quæ fit ad ſuccurrendum neceſſitatibus opportuno tempore, *vt in l.* 1. *C. de agricol. & cenſ. lib.* 11. ibi. Cum prouidentia ſit opportuno tempore his neceſsitatibus ſatisfacere. *Et in capit. Poſt natalem de pac. Conſtant.* ibi. De qualibet prouincia cum ipſis ſagaciter diſponat. Et quanto pretio ſecundum qualitatem temporis ſit annona vendenda, vtiliter prouideat fortaſſe ob hanc rationem dicitur prouidentia in armis, vt notauit *gloſ. in l. vnum ex familia* 69. §. *Itē Marcus ff. de legat.* 2. *per tex.* ibi. Princeps prouidentiſſimus, & iuris religioſiſsimus dicens prouidentia in armis, religio in legibus tempus autem armorum quis dubitat tempus neceſsitatis non eſſe, ad quod maxime prouidentia neceſſaria eſt?

Tam quis debet prouidere ea, quæ poſſunt facere contra ipſum, quam pro ſe ipſo, vt inquit *gloſ. verbo merito in capit. inſinuante* 23. *de offic. delegat.*

Prouiſio.

ILla eſt bona, quæ æqualitatem eligit, lucrum, & damnum penſat, & diuidit æqua lance, & ideo ſtatera in manibus eius eſt poſita, vt ſic cum ea, gratias quas facit aliquibus ponderet, vt non per eas alij enormiter aggrauentur, ita dixit *gloſ. verbo participent in Extrauag. vnica ne ſed. vac. int. com.*

Prouiſionis latum eſt verbum, quod comprehendere poteſt nominationem poſtulationem præſentationem, & collationem, vt dicit *gloſ. verbo prouiſioni in Clem. vlt. de elect. & in cap. ſi compromiſſarius* §. Idem *in fin. gloſ. vlt. eodem tit. lib.* 6.

De prouiſione Eccleſiæ, quod non debeat fieri imperitis, dicit *Hieronym ad Nepotian. relatus in capit. Gloria Epiſcopi* 12. *quæſt.* 2. ſic. Multi ædificant parietes, & columnas Eccleſiæ ſubtrahũt; marmora nitent, auro laquearia ſplendent; gemmis altare diſtinguitur: & miniſtrorum Chriſti nulla eſt electio, quid eſt enim imperitus, niſi marmor & lapis qui prouiſus nitet, & ſplendet, & perito non prouiſo, Eccleſiæ ſubtrahitur columna, quæ illam ſuſtentare poterat?

Prouiſis duobus, quod in dubio pro Apoſtolico ſit iudicandum probat *Clem.* 1. §. *neutro vt lit. pend.* ibi. Neutro autem ipſorum beneficium poſsidente, erit

Rom.Pontif. propter authoritatis prærogatiuã in collatione huiuſmodi præferendas.

Prouidere de vnica dignitate, non eſt prouidere in Eccleſia,ſed de Eccleſia,vt ait *gloſ. verbo incerta in Clem* 1. *de preben. vide etiam verbo beneficium*.

Prouiſio facta in caſibus ſeparatis porrigitur ad eoſdem caſus ſimul coniunctos ſic ſummat *Bart l. ſi ita ſcriptum* 13.*vbi optimus tex. ff.de lib. & poſth.* cum quo conſonat *l. Clemens* 81. *ff. de hared. inſtit.* Et ſi fuerit facta in vno caſu, quod extendatur ad omnes ſimiles etiam dixit *Bart. in ſum. l.Gallus* 29.*§ Et quid ſi tantum eod. tit. de lib. & poſth.per tex.* ibi. Vt ad ſimilitudinem mortis cæteri caſus admittendi ſint ibidem *Bart.in l. Titius §.* 1. *eod tit.* & facit regula *l. Tale pactum* 41. *§. vlt. coniuncta gloſa vlt. vbi etiam Bart ff. de pact. l.vlt. vbi idem Bart. & doct. C. de inſt. & ſubſt.*

Notabile dictum eſt *gloſ. in l* 4. *ff. vt in poſſeſſ. legat.* dicentis,quod prouiſio hominis, ſi perit, reſtauratur *per tex* ibi. Prouiſio autem legis perdita non reſtauratur iuxta *l. ſciendum §. pen.ff. qui ſat. cog. & l.*1. *C.ſi aduerſ. vend.*

Proxeneta.

Iſtius officium vile eſſe conſtat *ex l.* 3 *ff. de proxenet.* ibi. Sunt enim huiuſmodi hominum, vt in tam magna ciuitate, vt officinæ coniuncta *gloſ. officina*, ideſt vilia officia. Et proſequitur idem tex. Eſt enim proxenetarum modus,qui emptionibus venditionibus commercijs, contractibus licitis vtilis non adeo improbabili more ſe exhibent. Notabis tamen, quod tales non adhibentur, vt concludant contractum, ſed ſolum, vt tractent,niſi ſpecialiter eis fuerit commiſſa concluſio, vt dicit *Bald in l.multum intereſt num.*9.*C.ſi quis alt. vel ſib.* in hæc verba officium enim proxenetæ eſt non concludere, ſed tractare, niſi a partibus haberet mandatum ad concludendum.

Salarium debetur proxenetæ, quod vocatur proxeneticum ſordidum *in princip. dict. l.*3. & ſordidum dicitur, quia debet offerri, non expectare peti, vt ibidem declarat *gloſ.* Non intelligas tamen hoc de illis proxenetis, qui tractant ſuper rebus ſpiritualibus, quia tales nec petere, nec recipere ſalarium poſſunt eſſet namque non ſolum ſordidum, ſed etiam ſimoniacum, vt decernit *Alex.*3.*in cap. Cum eſſent* 12. *de Simon.* & expreſsius *gloſ. verbo. Mediatores in capit.*1. *de teſtib. lib.*6. ibi. Qui proxenetæ dicuntur &c. & ibi. Et ſi in ſpiritualibus ſalarium recipit, vel aliquam promiſsionem commodi temporalis, Simoniacum eſt: verum velim, vt non amare, & ſtricte hoc intelligas, ſed cum moderamine, de quo *Nauar.in man. capit.*23.*ſub numer.*106. *verſ. Ad quintum* quem refert *Pariſ.de confident. quaſt.*22. *a numer.*15. vbi etiam dicit, quod ſi detur mediatori,illud quod decet pro labore quem ſuſcipit ſemel,vel frequenter adeundo collatorem, & redeundo ab eo,vel in compenſationem alicuius intereſſe conſiderabilis damni vel lucri ceſſantis non eſſe Simoniacum. *Tolet. in ſum.lib.*5.*cap.*29.*num.*2. *in fin.* ibi. Hæc diſtinctio multum etiam prodeſt pro Simonia mentali:inſeruire enim alicui hac ſpe, & hoc deſiderio, quod ille beneficium dabit non eſt Simonia &c.

Item proxeneta contractus vſurarij dicitur etiam vſurarius, & vti talis tenetur ad reſtitutionem vſurarum, vt dicit *gloſ. vlt. in l. ſi ſciente ff. ad l. Pomp. de parricid.* ibi. Et nota arg. contra proxenetas,vt teneantur reddere vſuras ſecundum Eccleſiam,ac ſi ipſi accepiſſent & ibidem *Bart. & Alex. Sed Bart alias in cap.*1. *§. ſimiliter col. vlt. verſ. Quaro an proxeneta de controuerſ.inueſtit.* contra-

Digitized by Google

trarium dicit, & dictam *gloſ.* non ſequitur: *Alex. vero in l.* 4. *§. ſi procurator ff. quod quiſq; iur.* eam declarat tantum habere locum, quando principalis contrahens non eſt ſoluendo.

Proxenetam poſſe teſtificari de his, quorum mediator extitit ſi partes conſentiant diſponitur *in Auth. de teſtib §. quoniam vero tollat.* 7. ibi. Sancimus ſi vtraq; pars conſentiat, quod & mediator fiat teſtificator (componatur enim ea, quæ ab eo dicuntur) compellere eũ etiam nolentem teſtimonium perhibere, *vbi gloſ. verbo legem* tenet, quod etiã altera parte tantum volente, poterit ſi velit, ſed non compelletur, quod ſequitur *Bald. in l. Omnibus ſub num.* 7. *C. de teſtib.* vbi videas de materia addit. verbo proxeneta.

De dolo, & lata culpa teneri proxenetam, dicit *l.* 2. *in fin. ff. eod. tit. de proxenet.* vbi ſic notat *Bart. & in l.* 2. *ff. ſi menſ. falſ. mod. dix.*

Proximus.

SEcundum legem naturalem, & diuinam quilibet homo, homini proximus eſt nulla hominum facta diſtinctione iuxta illud Luc. 10. Quis horum trium videtur tibi proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? At ille dixit, qui fecit miſericordiam in illum. Et ait illi Ieſus. Vade & tu fac ſimiliter.

At vero ſecundum legem eiuſdem is eſt, quem nemo antecedit; ſicut is vltimus quem nemo ſequitur; & interdum idem primus poſtremuſq; qui ſolus occurrit, vt per eadem verba dicitur *in l.* 2. *ad fin. ff. de ſuis, & legit. & in l.* 1. *ff. Vnde cognat.* ſic. Proximus etiam dicitur, qui ſolus eſt, quamuis proprie proximus ex pluribus dicatur. *Et in l. Qui duos* 10. *in fin.* ibi. Et proximus agnatus intelligitur, qui ſolus eſt quique neminem antecedit, tradit etiam *gloſ. verbo proximis in Auth. defuncto* C. *ad Tertull. vbi alia iura.*

Quomodo autem ſit hæc proximitas regulanda an ſcilicet reſpectu teſtatoris, aut reſpectu vltimi poſſeſsoris, quando agitur de ſuccedendo iuxta terminos vulgatiſsimæ *l. Cum ita* 33. *§. In fideicommiſſo ff. de legat.* 2. quæſtionis eſt inter noſtros iuris profeſſores, quorum alij dicunt reſpectu teſtatoris conſiderandam eſſe, alij vero vltimi poſſeſſoris, de quibus per noſtrum *Gam. deciſ.* 206. *a num.* 23. *vbi num.* 27. *per* 16. fundamenta confirmat eſſe intelligendam proximitatem reſpectu poſſeſſoris Et videtur pro hac text. expreſſus *in cap. vnic. de nat. ſucc. feud.* vbi loquendo de vltimo poſſeſſore, ſic ait. Ad ſolos, & ad omnes, qui ex illa linea ſunt ex qua iſte fuit, & hoc eſt, quod dicitur ad proximiores pertinere, niſi euidenter in contrarium conſtet de voluntate teſtatoris, nam tunc tantum proximior videtur hæres ex ipſa defuncti voluntate, vt dixit *gloſ. Verbo repetitum in l. non iuſtam in fin.* C. *ad Trebell.*

Proximus præſumitur ſcire conditionem proximi ſui iuxta *l. ſi filium* 37. *C. de liberal. cauſ.* ibi. Qui tam proxima neceſſitudine coniunctus, eius conditionis ignorantiam ſimulare non poteſt.

Prudentia.

DEfinitur *a Philoſoph.* 6. *Eth.* 9. quod ſit habitus cum ratione verum circa humana operatiuum, *& lib.* 1. *ma. moral.* quod ſit habitus electiuus eorum, quæ in nobis ſunt, & alibi quod ſit vera exiſtimatio circa vtilitatem. Illam verſari circa ea, quæ non ſemper eodem modo fiunt, in quibus conſilium, & electio cadit, dixit idem *dict. lib 6. cap.* 4. In quibus autem differat a ſcientia intelligentia, & arte. Vide in dictis verbis.

Impoſsibile eſſe quempiam prudentem, niſi ſit bonus, dixit idem *Philoſoph. dict. lib. 6. cap. 9. in fin.*

Prudentis viri eſt diſsimulare imo emendare, quod in ſe intelligat, & indignari ſibi magis, quam alij, inquit *Hieronym. ad Ruſt.*

Et *Ioſeph. de antiquit. lib. 3. cap. 2. num. 10. ad fin.* ſic. Hoc enim eſſe prudentium initijs aduerſariorum potentiæ, quam primum obſtare, nec expectare, dum quotidianis ſucceſsibus in maius augeatur, & potius curare ne in diſcrimen veniant, quam vt periculo eximantur.

Prudentia vero iuris, ſecundum noſtrum *Imperat. in §. 2. de iuſt. & iu. in Inſt.* Eſt diuinarum atq; humanarum rerum notitia, iuſti atq; iniuſti ſcientia, quod deduxit ex *Vlpian. in l. Iuſtitia 10. in fin. ff. eod. tit.* Sed quæ eſt differentia inter iuſtitiam, & ius, & iuris prudẽtiam? interrogat *gloſ. verbo. Notitia citat. §. 2. & in ead. l. 10.* & reſpondet. Iuſtitia, eſt virtus: ius eſt eius virtutis executio: Iuris prudentia eſt ſcientia illius iuris. Item iuſtitia eſt tribuere ius ſuum vnicuiq; ius coadiuuat; iuris prudentia docet qualiter fiat illud. *Et in gloſ. ſeq. quæ eſt vlt.* ita per iuſtitiam habemus ne fallamus: per iuris prudentiam ne fallamur: vnde ſcriptum eſt, ſapiens fallere non vult: falli autem non poteſt.

Publicatio.

DE multis dicitur: Nam bonorum publicatio appellatur. Et fiebat olim per condemnationem ad mortem vel naturalem, vel ciuilem reſeruata tantum legitima portione liberis damnati, vt teſtificatur *Calliſtratus in l. 1. ff. de bon. damn.* ſic dicens. Supplicij damnatione bona publicantur, cum aut vita adimitur, aut ciuitas, aut ſeruilis conditio irrogatur. Etiam ij, qui ante concepti, & poſt damnationem nati ſunt, portionem ex bonis patrum damnatorum accipiunt: liberis autem ita demum portio tribuitur ſi iuſtis nuptijs nati ſunt. Hodie vero non publicantur bona damnatorum, ſed ad aſcendentes, & deſcendentes, & tranſuerſales, *vt in Auth. Bona damn. C. de bo. dam.* excepto crimine læſæ maieſtat. vt ibidem in quo veteres leges ſeruari iubentur. Et de hac publicatione aliqua habes verbo bona.

Dicitur etiam publicatio proceſſus, de qua *in capit. Cum I. & A. 22. de re iud.* ibi. Depoſitionibus coram partibus minime publicatis, nec oſtenſis, quem ibidem dicit *ſing. Innoc.* ad hoc vt talis publicatio licet ſit de iuſtitia, non tamen eſt de ſubſtantia, vt notauit *Apoſtill. ſuper prædictis verbis*, & ob id non vitiari proceſſum idem *Innoc. & Abb.* de quo videas *Bart. in l. Prolatam à num. 4. C. de ſent. & interloquut.* De publicatione teſtium an ſit de ſubſtantia, vide omnino *per Felin. in dict. cap. Cum I.*

Publicatio etiam fit de inſtrumentis ſcripturis, & alijs documentis, ſed proprie loquendo ſit de priuatis, quia authentica non publicantur, ſed exemplantur, *vt not. Innoc. & Hoſt. in cap. vlt. de fid. inſtr.* Fit etiam publicatio teſtamenti de qua *Bald. in l. 2. numer. 4. C. quemadmod. teſta. aper. & in d. vlt. C. de re iud. & in l. Publicati C. de teſta.*

Publicantur etiam leges, & conſtitutiones principum, vt ad omnium perueniant notitiam, & ignorantia non allegetur iuxta *Extrauag. vnic. ne Sed. vac.* ibi. Cum non ſit veriſimile remanere quoad ipſos incognitum, vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur, *& in Extrauag. vnic. ad fin. de dilat. inter com* per eadem verba, & itidẽ *Extrauag. vnic. de furt. etiam int com.* Nam non eſt neceſſarium ſingulorum au-

auribus intimari, quod eſt pubice publicatum, inquit *gloſ. in reg. Eum, qui* 31. *de reg. iur. in* 6. vnde dixit bene *gloſ. verbo oſtendens in l. ſi tutor* 5. *C. de peric. tut.* quod in his, quæ publice ſciuntur, requiritur probatio ignorantiæ ibi. Vel publice ſciebatur.

Fit denique publicatio de his, quæ a priuatis fieri prætenduntur ad quæ partis aduerſæ requiritur citatio, & ipſa propter abſentiam, ſeu latitationem non reperitur, iuxta *Clem.* 3. *in fin. de elect.* ibi. Sic ſolemniter volumus publicari quod ad appellati, ſeu eius procuratoris notitiam poſsit veriſimiliter peruenire.

Publicum eſſe, quod omnibus patet deducitur *ex Vlpian. in l.* 1. *§. Conſequens ff. de ſuſpect. tut.* ibi. Quaſi publicam eſſe hanc actionem, hoc eſt omnibus patere, & ibi *per Bart. & per Imperat. in §. Conſequens eod. tit. in Inſt.* Alias dicitur publicum, quod eſt huius populi, vel illius tantum, vt per *gloſ. Verbo publica in §.* 1. *de rer. diuiſ. in Inſtit.* vbi etiam ſic. Publica, quaſi populica, ſcilicet omnium populorum. Et quot modis publicum dicatur, vide etiam *per Ang.* In quo vero differunt publicũ, & commune dicit *gloſ. Verbo. Communia in l. Quadam ff. de rer. diu & in §. Littorum verbo publicus eod titul. in Inſtit.*

Non videtur nuptias inijſſe furtiuas, quæ poſt tam magni temporis iugitatem nõ temere, nec clanculo, ſed publice, conteſtatione depoſita nupſiſſe firmatur, ita dicit *l. uxor.* 7. *C. de repud.*

Et quod ex publicis archiuijs profertur habet teſtimonium etiam ſuſceptibile &c: ſic *in Auth. de his, qui ingred. ad appell. §. vlt. coll.* 5.

Pudor.

SVmitur etiam pro ipſa caſtitate, quam pudor, & verecundia tuetur, ſic inquit *gloſ. verbo pudor in l. Ita nobis cordi pudor eſt*, vt remoueamus priſci iuris ambages. Indignum eſt enim, vt vltionem pudoris præſtigia verſuti iuris excludant *C. ad l. Iul. de adult.* Vnde fæminis magis naturalis eſt iuxta illud *Imper. in l. Optimam C. de contrah. & committ. ſtip.* Mulieres (quas naturalis pudor) non omnibus perperam ſeſe manifeſtare concedit, *& in §. Sed veteres de noxal. act. in Inſt.* ibi. Cum in filiabus etiam pudicitiæ fauor hoc excludat.

Qui proprio parcit pudori excuſatur ſecus ſi ad fauorem, & commodum parcit pudori eius, vt notauit *Bartol. in ſum. l. Quintus Mutius* 48. *ff. mandat. per text. ibi. in fin.* Cæterum in poſteriore caſu non oportet eſſe noxiæ fideiuſſori ſi ipſe pepercit pudori ſuo, ex quo deduxit etiam *gloſ. Verbo. Inſobole in l. Cum ſatis* 22. *C. de Agricol. & cenſ. lib.* 11. Et parcendum eſt pudori.

Vitandi ſunt, qui pudicitiæ impuberis poſſunt inſidiari, ita dicit *l. ſi diſceptetur* 5. *ff. vbi pup. educ. deb.* Et hac ratione præcipitur *in cap. Cum locum* 14. *de ſponſal.* teneri puellam, de cuius matrimonio quæſtio ventilatur, in domo honeſta hoc eſt in qua pudicitia eius ſecura ſit.

Nihil ſic perdit hominem vt pudor dixit *Ioſeph. de bell. Iud. lib.* 6. *cap.* 11. *ante finem lin.* 10.

Publicatio.

DEbet fieri iuxta formam *Conc. Trid. ſeſſ.* 13. *cap.* 1. *de reform.* Et ibi (inquit) ob delicti grauitatem virga opus

fuerit, tunc cum manſuetudine rigor, cum miſericordia iudicium, & cum lenitate ſeueritas.

Punitur quis in eo, quo deliquit *cap. 3. de tranſlat. Epiſc.* ibi, Volentes (ſicut dignum eſt) vt in eo puniantur, in quo peccauerunt *cap. An ſit 42. de appellat.* ibi. Cum in eo quis puniendus ſit, in quo deliquit: qui appellationi deferre neglexit, ſe beneficio appellationis reddit indignum *cap. Paſtoralis 29. ad fin. de iur patr.* ibi. Quatenus puniatur in eo, in quo ipſum non eſt dubium deliquiſſe *Auth. omnes peregrini ad fin. C. com. de ſucceſſ. vbi gloſ. vlt.*

Quanto citius punitio exercetur tanto in vtilitatem publicam, & priuatam redundat. Dicitur enim *in Extrauag. qui ſint rebell.* ſic, Quanto plus differtur punitio tanto plus creſcit culpa, & gentibus pernicioſius in exemplum tranſit, & facit optimum dictum *Ioſeph. de antiquit. lib. 8. cap. 1 ad fin.* ibi. Vt ſcias quod nihil lucrentur nocentes, etiam ſi non ſtatim poſt peccatum puniantur, ſed per omne tempus, quod propter impunitatem ſecuri ſibi videntur, creſcit illorum pæna, quam iam dudum ſunt promeriti. Et forſan in hoc fundatur *tex. in l. ſi quis diutino* tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus pæna eius ſubleuanda erit *ff. de pæn.* nō enim parua pæna eſt in reatu eſſe, cum reatus ſtatus, & reorum conditio ſit, vt habitus demiſſus, pannoſus ſqualidus hinc reorum ſordes, & ſordidi rei dicuntur, prout notat ibidem *Apoſtill* & ſic videmus *Geneſ.* 4. dū Dominus punit Cain relinquendo eum viuum, & in eodem ſignum, vt non interficeretur, ſed vt profugus, & vagus eſſet in ſuo reatu ſub perpetuo timore, nemine perſequente, niſi tantum ſcelere ipſius commiſſo. Et alias dixit *Iureconſ. in l. Ex factis 43. § vlt. ff. de vulgar. & pupill. ſubſt.* Satis enim punitus, eſt in eo, quod fecit contra legem *& in l. Diuus* 14. *ff. de offic. præſid.* Cum ſatis furore ipſo puniatur.

Vnde poteſt etiam dici ob hanc rationem, quod miſericordia exercetur cum iuſtitia per punitionem miniſtratur, *vt dictum eſt ſup. verbo iuſtitia.* Nam miſericorditer agitur cum ipſo delinquēte in liberando cum ab illo reatus ſtatu, & continuo pænæ timore, quo torquetur. Et circa Remp. etiam miſericordia operatur cum ei interſit, ne delicta maneant impunita ad arcendos eius homines à criminibus.

Magnorum criminum faciendam eſſe punitionem omni tempore diſponit *text. in l. Prouinciarum 9. C. de fer.* ex ratione de qua ibi. Cum facilime, & in hoc ſummi Nummis ſperetur venia, per quod multorum ſalus, & incolumitas procuratur, & ex illa, quam ibidem affert *gloſ. in caſus poſitione ad fin.* ibi. Quia non poteſt fieri maius ſacrificiū Deo, quam vt ij, qui in ſuam, & aliorum perniciem diuagantur, competenti debeant rigore compeſci; *& ex Senec. in traged.* quod nō poteſt pinguior victima mactari Deo, quam reus iniquus.

Quandoq; puniri opus ſine affectu; quoad legem promotionis, & quandoq; affectum ſine opere dicit *gloſ. vlt. in cap. 1. de conuerſ. infid.* vt de primo dicit *capit. ſi quis* non iratus, ſed propter diſciplinam aliquem verberauerit, vel palmam alicui dederit, & caſu occiderit, ſicut fieri ſolet: quantum ad gratiam innocens eſt; quia voluntatem non opus requirit: quantum autem ad legem reus eſt, quia opera lex quærit, 15. q. 1. *vbi glo verbo Quantum ad leg.* Et de ſecundo *cap. Qui ſtudet 1. quæſt. 1. & in l. ſi quis non dicam rapere, ſed attentare C. de Epiſc. & cler.*

Ita punitur, qui cauſam cauſæ præſtat, ſicut & qui primam cauſam præſtat: ita deduxit *gloſ. vlt. in cap. Presbiterum 7. de homicid. per text.* ibi. Si ex ipſa percutione interijt, vel aliquam infir-

mita-

mitatem incurrerit, de qua noſcitur expirafſe.

In criminibus quibus vltimum ſuppliciū eſt impoſitum, venit illud remittendum ſi iuſto dolore commiſſa ſunt, *vt in l. ſi adulterium* 38. *§. Imperatores ff. ad l. Iul. de adult.* ibi. Vltimum ſupplicium remitti poteſt. Difficillimum enim eſt iuſtum dolorem temperare: Et magis quia plus fecerit, quam quia ſe vindicare non debuerat puniendus ſit.

In atrocioribus non eſſe inconueniens vnum puniri pro alio notauit *Apoſtill. ad l. Quis quis §. filÿ vero ſuper verbo. In quibus C. ad l. Iul. maieſt.* cuius verba iam poſita inuenies verbo Filius.

Aliquem ex præſumptione damnari, notauit *gloſ. verbo punire in Auth. vt lic. mat. & au. §. vlt. coll.* 8. vbi addit eſſe ibi ſpeciale in odium ſpernentis denunciationem.

Punire permittitur appellatione non recepta, dum princeps non reſcribit, quando manifeſtus eſt latro, vel ſeditio prærupta, factaque cruenta, vel alia iuſta cauſa habes verbo ſententia.

Punitionem non debere fieri propter rerū deſiderium Verbo Iudex.

Purgatio.

QVadruplex eſt ſpiritualis ſcilicet, de qua *in capit. Non poteſt de conſecr. diſt.* 4. ſic dicitur, Non poteſt quis gratiam vitæ cæleſtis accipere, niſi purgatus fuerit ab omni ſorde peccati per pænitentiæ confeſsionem, per donum baptiſmi ſalutaris Domini, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti *& in cap. vlt.* 15. *quaſtion. vlt.* ibi. Sacramenta diuina, quæ purgatoria cunctarum contagionum exiſtunt *& cap. ſi qualibet culpa ſequenti ſola* pia operatione purgari 22. *quaſt.* 2. Altera Canonica ideo ſic dicta, quia a Canonibus ſacris inſtituta, de qua *in cap.* 1. *&* 2. 12. *quaſt.* 5 *& in tot. tit. de pur. canon.* & qualiter hæc fieri debeat habes ibi. *in cap Quoties*. Altera dicitur vulgaris, quia a vulgo fuit inuenta, de qua *in tit. de purgat vulg.* & fiebat per ignem, vel aquam, quæ per ſacros canones prohibetur *in capit. Mennam* 2. *quaſt.* 4. ibi. Vulgarem deniq; ac nulla canonica ſanctione fulcitam legem, feruentis ſcilicet aquæ, ſiue frigidæ ignitique ferri contactum &c. Apoſtolica authoritate prohibemus firmiſsime, *& cap. Conſuluiſti* ibi. Nam ferri candentis, vel aquæ feruentis examinatione confeſsionem extorqueri a quolibet, ſacri non cenſent Canones *ead. cau. & quaſt. & in capit. vlt. illo tit. de purg. vulg.* ibi ferri candentis iudicium ſubire compellunt &c. cum huiuſmodi iudicium ſit penitus interdictum, vt pote in quo Deus tentari videtur. Huius etiam vulgaris purgationis datur altera ſpecies, & fiebat per ſingulare certamē, duellum, ſeu Monomachiam, de qua loquitur *tex. in capit. Monomachiam dict.* 2. *quaſt.* 4. *qua ibidem in fin.* reprobatur: cum hæc, & huiuſmodi ſectantes Deum ſolummodo tentare videantur, *& in cap.* 1. *de torneament. Concil. Trid. ſeſſ.* 25. *de reformat cap.* 19. Altera denique eſt, quæ fit in purgatorio ab his, qui in hoc ſeculo ſufficientem pænitentiam non fecerunt; quia alias ſi facerent, non haberent, quid in purgatorio purgandum: non enim Deus iudicat bis idem iuxta *cap. Quid ergo* ibi. Non indicabit Deus bis id ipſum in tribulatione 23. *quaſt.* 5. nec conſurget duplex tribulatio; afflixi te, & non affligam vltra, dicit ipſe per *Nabum propb.* Si ergo hic non fuit pænitentia peracta, in purgatorio peragetur, *et in dict. capit. Quid ergo, & in cap. Qualis* 25. *diſt*

Purgatio Canonica fit per ſuſpectos *in cap. Ex parte* 5. *de offic. ord.* ibi. Et cos ſuſpectos habueris &c. ipſos compellere debes, &c. purgationem præſtare, & ibidem *gloſ. vlt.* lic. Et ita quos Epiſcopus

pus habet ſuſpectos poteſt compellere ad purgationem præſtandam, vt hic dicit, dummodo publica laborent infamia &c. & ſi ſint infamati apud bonos, & graues &c. & non ſit orta ab inimicis.

Purgat etiam quis pudorem ſuum, vt ſupra verbo pudor.

DE LITTERA Q.

Qualitas.

SIne ſubiecto non poteſt eſſe, notauit *Apoſt. ad tex. in l. ſi ſer 4. §. 1. ff. de act. emp.* dicens. Nota *tex.* & ad hoc allegatur, qualiter ſine ſubiecto, non poteſt eſſe qualitas, & verba *text* ſic ſe habēt. Nō poteſt æſtimari bonitas loci, qui non extat. Natura autem qualitatis eſt aliquid ponere in eſſe præter ſubſtantiã vt inquit *Bald. in l. Ea quæ num. 10. in fin. C. de condict. indeb.* Et cum eodem notabis, quod qualitas ſecundum Legiſtas non inuenitur in proprio prædicamento, ſed in prædicamento qualitatis, *vt in l. Aut facta 16. §. Qualitate* cum factum, vel atrocius, vel leuius eſt, vt furta manifeſta a non manifeſtis diſcerni ſolent *ff. de pæn.* Item in prædicamento, quãdo videlicet qualitas ineſt tempori, veluti nox, vel dies priuilegiata *l. Gracchus* ibi in adulterio noctu deprehenſum interfecit *C. ad l. Iul. de adult.* Item in prædicamento vbi, quando eſt priuilegiatus locus, vt Eccleſia, vel platea, *vt in l. ſi quis in hoc genus ſacrilegij C. de Epiſcop. & cler.* Item in prædicamento facere, vnde dolus dicitur qualitas, quę ineſt facienti, & quãdoq; appellatur ſubſtantialis qualitas, vt dolus in furto, quia furtum per dolum diffinitur, ſed in homicidio dolus non eſt ſubſtantialis qualitas, ſed accidentalis, quia in ſubſtantia homicidiũ non differt iuſtum ab iniuſto, licet differat in agnitione facti, *vt in l. ſi quis id quod 7. §. vlt. ff. de iuriſdict. om. iud. & in l. 3. §. Ex contrario ff. de acquir. poſſeſſ.*

Item inuenitur qualitas in prædicamento facti per quod aliquid fit, *vt in cap. ſignificaſti in fin. de homicid. & in l. 1. §. Sed ſi claua ff. ad l. Cornel. de ſic.* Item inuenitur qualitas in prædicamento pati, puta cicatrix ſi exagerat, ideſt, aggrauat afflictionem paſſo: vnde eſt proprie qualitas, *vt in l. vlt. ff. de his, qui deiec.* Item qualitas reperitur in prædicamento ad aliquid ſeu relationis. Nam relatio ſiue reſpectus delinquentis quãdoque exagerat, & quandoque extenuat delictum, & pænam eius, *vt in l. ſi ignorans 52. ff. locat.*

Eſt igitur qualitas apud Legiſtas quicquid inducit alterationem ſubiecti ſiue locus ſiue tempus, ſiue quodcunque accidens ſecundum eundem *Bald. in l. De quibus 31. numer. 120. ff. de legib.* vbi etiam vtitur prædictis exemplis.

Sed nota, quod eſt quædam intrinſeca qualitas cum qua homo naſcitur, ſcilicet, quod aliquis ſit caſtus, ſobrius, & hanc præſumitur quis habere donec contrarium probetur. Eſt quædam extrinſeca, vt literatura, & talis qualitas non præſumitur, niſi probetur, ſic ait *gloſ. verbo ſcientia in cap. ſi forte 11. de elect. lib. 6.* Et ibi etiam dicit *Ioan. And. ex Monach.* ſic. Vbi nil facere habeo cum homine, præſumere cum debeo dignũ, ſed

Digitized by Google

ſed vbi volo dare ſibi filiam meam, id eſt Eccleſiam in ſponſam, debeo inquirere de dignitate ſponſi, ſaltem, quoad excepta in *cap. Cum in cunctis de elect. & infr. eod. Licet canon.* & quia eligens inuenire tenetur conditionem debitam filiæ.

De qualitate perſonarum, quod attendenda ſit in cauſis, dicitur *in capit. De parentela* 2. 35. *quaeſt.* 6. ibi. Cæterum in huiuſmodi caſibus conſideranda eſt qualitas perſonarum, quæ aliquod contra quoſdam adſtruere volunt.

Pro qualitate perſonarum, & actio mutatur, & condemnatio moderatur, ita inquit *l. Paulus* 16. *in fin. ff. de negot geſt. vbi gloſ. vlt* ait. Nota qualitatem perſonæ inſpici.

Qualitas per quam augetur, vel minuitur condemnatio poteſt pendente iudicio addi, vel detrahi de libello, ſic *Bald. in l.* 4. *§. ſi detracta ff. de noxal. act.* cuius verba ſunt, donec autem prius iudiciũ agitatur licencia eſt agenti, ſi eum pæniteat, tunc ad noxalem cauſam tranſire.

Nota quod trãslatione iudicij poteſt qualitas actionis alterari, ita notauit *Bart. per tex. ibi. in l. Tam ex contractibus ff. de iud. coniuncta l ſeruus de ijs, qui not. infam.* Et quod qualitas omiſſa faciat de nouo iudicium agitari *Bald. in l. Ancilla in fin. C. de furt.*

Qualitas adiecta vni rei repetita intelligitur in alijs in eadem oratione contentis, ſeu per copulam, &, coniunctis, *vt in l. Seia* 20. *§. Caio, vbi notauit Bart. ff. de fund. inſtr. & in l.* 4. *§. Erit ſub numer.* 1. *verſ. breuiter ff. de vi bon. rapt.* Et adiuncta verbo qualitas verificari debet tempore verbi, vt notauit idem *Bart. per tex. ibi in l. Titius* 26. *ff. de mil. teſtam. & in l. In delictis* 4. *§.* 1. *ff. de noxalib. act. & facit optimus tex. in §. Proximus de legit. agnat. ſucc.* vbi Imperator agens de qualitate proximitatis ad ſuccedendum, ſic inquit, Proximus autem (ſi quidem nullo teſtamento facto quiſquam deceſſerit) per hoc tempus requiritur quo mortuus eſt is cuius de hæreditate quæritur. Quod ſi facto teſtamento quiſquam deceſſerit: per hoc tempus requiritur, quo certum eſſe cœperit, nullum ex teſtamento hæredem extiturum. Tunc enim proprie quiſquam inteſtatus deceſsiſſe intelligitur. Quod quidem longo aliquando tempore declaratur. In quo ſpatio temporis ſæpe accidit, vt proximiore mortuo, proximus eſſe incipiat, qui moriente teſtatore non erat proximus. Si vero qualitas vitiaret diſpoſitionem in ſequenti actu licet in eadem oratione eſſet poſita, non cenſebitur repetita iuxta *l. ſeruo alieno* 116. *§. ſi ab impubere* ibi. Nec videtur repetita conditio, quæ inutile legatum facit *ff. de legat.* 1. *gloſ. verbo dumtaxat in l. ſi quis a filio* 22. *eod. tit.* vbi alia iura.

De qualitatibus vero narratis, quando omnes probari debeant, vel vna tantum ſuſficiat probari. Videas plene per *Felin in cap. Licet cauſam a num.* 40. *de probat.*

Quantitas.

Diſcreta, ſeu materialis eſt aggregatio vnitatum, quæ ad vnum terminum terminatur V. g. decem: Nam ſi terminatur ad diuerſos numeros, diuerſi ſunt numeri, vt quinq; & quinq; ſic colliges *ex Vlpian. in l.* 24. *ff. de ſolut.* vbi ait hæc. Vbi fideiuſſor pro duobus in dena fideiuſsit obligatus eſt in viginti. Et ſiue viginti, ſiue dena ſoluit vtrunq, reum liberabit. Sed ſi quinq; ſoluerit, videamus quem ex eis releuet. In quinq; erit ille releuatus, de quo actum eſt: aut ſi non apparet, antiquum debitum erit inſpiciendum. Quantitas vero continua, ſeu formalis eſt, quando partes formaliter tendunt ad vnum, & eundem

nu-

numerum, vt gleba ad fundum, & membra ad hominem, & de hac loquitur idẽ *Vlpian. in l ſi ſeruus 14. §. Boue ſurrepto*, & occiſo condictio, & bouis, & corij, & carnis domino competit, ſcilicet ſi corium, & caro contrectata fuerint. Sed ſi dominus condictione, bouis pretium conſecutus fuerit, & poſtea aliquid eorum, de quibus ſupradictum eſt, condicat omnimodo exceptione ſummouebitur: contra ſi corium condixerit & pretium eius conſecutus, bouem condicet: offerente fure pretium bouis, detracto pretio corij, doli mali exceptione ſummouebitur *ff. de condict. furt.* prędictam quantitatis diuiſionem, & diffinitionem tradit ex dictis legibus. *Bald. in l. vnic. numer. 12. C. de ſent. qua pro eo.*

Quantitatis appellatione poſſe venire etiam ſpeciem dixit *Metian. in l. 93 ff. de legat. 3.* in hæc verba. Quiſquis mihi hæres erit damnas eſto dare fideique eius committo, vti det quantas ſummas dictauero, dedero Ariſto, res quoque corporales contineri ait, vt prædia mancipia, veſtem &c. Quia hoc verbũ, quantas non ad numeratam dumtaxat pecuniam referri, & ibi. *Bart. notat etiã gloſ. verbo comparandum per text ibi in l. Plane 34. §. ſi eadem res ff. de legat. 1.* dicens. Nota etiam quantitatem accipi quandoq; vt ſpeciem. Sed quid dices in ſolutione facienda, poterit ne dari in ſolutum ſpecies pro quantitate? Videtur affirmatiue reſpondere *gloſa verbo pondus in l. 1. §. 1. ff. de aur. & arg. legat.* ibi. Ergo quantitatem, in qua locus eſt viciſſitudini ſolutionis: ſed quomodo? ſi alias dicitur *in l. 2. §. Mutui in fin.* ibi. aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt *ff. ſi cert. peta.* diſtinguit hic *Bart. in fin.* in hunc modum. Tertio caſu quando debetur quãtitas. Tunc aut debitor non poteſt ſoluere quantitatem, & cogitur creditor accipere rem, *vt in Auth. de fideiuſſor. §. quod autem relata in Auth. niſi C. de ſolut.* Aut debitor poteſt ſoluere pecuniam: & tunc aut tenetur ad illam quantitatem reſpectu certæ ſpeciei, & liberatur ſoluendo ſpeciem illam, *vt in l. Miles §. 1. infr. de re iud. & l. ſi vero §. fin. infr. ſolut. mat & l. ſi fundum per fideicommiſſum in princ de legat. 1.* Si vero tenetur ad quantitatem ſimpliciter, tunc non poteſt ſoluere ſpeciem pro quantitate, *vt in l. Eum a quo C. de ſolut.* fallit in caſu *Auth. hoc ius porrectum C. de Sacroſ. Eccleſ.*

Quantitas premiſſa bis in contractibus, ſemel tantum debetur, iuxta *l. ſtipulatio iſta 38. §. Alteri verſ. vlt.* ibi. Eum qui ita dicit mihi decem, & Titio decem, eadem decem, non alia decem dicere credendum eſt *ff. de verb. oblig.* quod verum intelligas, quando in eadẽ oratione, & eodem actu nõ ſi ſint diuerſi actus, vt ibidem *per Bart. & facit optimus tex. in l. Quingenta 12. ff. de probat.* vbi eadem in teſtamento legata, & poſtea in codicillis repetita bis debentur, niſi contrarium probet hæres a quo petuntur, vt in fin. ibi. Et hic igitur cum petitor duas ſcripturas oſtendit, hæres poſteriorem inanem eſſe id probare iudici debet *Bart. in l. Triticum num. 3.* ibi. Ideo in dubio intellige de diuerſis decem *ff. de verb. oblig.*

Quantitatem magnam, vel paruam intellige ſecundum qualitatem perſonarum, inquit *gloſ. vlt. in Auth. Quod locum C. de collation.* quam ibi ſequitur *Bart. & Ang. Bald. in l. Cum antea num. 4. C de arbitr.* ſic ait. Quid eſt dicere in magna quantitate? Reſpond. Magna, & parua dicitur reſpectu perſonarum, & cauſæ *gloſ. vero in l. 3. §. Quamuis autem ff. ſi cui pluſquam per l. falc. per tex.* ibi. quibus minuta alimenta ſunt relicta &c. decem aureorum, ait ita. Sic dicuntur minuta vſq; ad decem aureos.

Maior quantitas trahit ad ſe minorem, vt *per gloſ. verbo pro portione in l. Quicquid 27. ff.*

Digitized by Google

27. *ff. de acquir. rer. dom. & in verbo. Sed ſi maiorem in l. 2. ff. de reiuendic & eſt tex. in l. 1. §. ſi ſtipulanti* mihi decem, tu viginti ſpondeas non eſſe contractam obligationem, niſi in decem conſtat &c. Manifeſtiſsimum eſt in viginti, & decem ineſſe *ff. de verb. oblig. l. Inter pares §. 1. ff. de re iud. & facit l. Diem proferre §. ſi plures ff. de recept. arbitr. Bald. in l. Qui quartam* 15 *numer.* 1. *ff. de legat.* 1. ſic ait. Nota quod in primo, & ſecundo reſponſo maior, quantitas trahitur ad minorem, quando de minori eſt conſenſum: nec hoc eſt mirum, quia minor quotitas, ſeu quantitas ineſt maiori, vnde quodammodo concurrunt hic verba, & mens.

Quarta.

MVltiplex in iure noſtro inuenitur. Nam legitima, quæ debetur filijs, & inferioribus, & ſuperioribus, quartam nominari reperies *in l. Cum quæritur 6. C. de in officioſ. teſta.* Cum quæritur (inquit Antonin. Imp.) an filij de inofficioſo patris teſtamento poſſint dicere; ſi quartam bonorum partem mortis tempore teſtator reliquit, inſpicitur, *vbi Bald. & Salic.* notant, legitimam eſſe olim quartam, *& in l. Parentibus* 8. *eod. tit.* ibi. Quartam ex iudicio parentis obtineat. Quæ legitima, ſeu quarta poſtea adaucta fuit, ad tertiam bonorum partem, ſi filij inueniebantur non plus quatuor, ſi vero plures, ad dimidiam bonorum, *vt in Auth. de trient. & ſemiſſ. §. 1. coll. 3. & in auth. Nouiſſima C. eod. tit.* appellatur etiam hæc legitima, ſeu quarta, debitum bonorum ſubſidium, *in l. ſi totas 5. C. de inoffic. donat.*

Alia dicitur quarta, quæ debetur iure inſtitutionis, & deducitur ex legatis, & fideicommiſsis particularibus, & appellatur falcidia, de qua loquuntur *tit. ff. & C. ad l. falc.* Alia eſt Trebellianica, quæ in vniuerſalibus fideicommiſsis locum habet, prout etiam *in tit. ff. & C. ad Trebell.* de vtraq; tiſerit *Iuſtinian. in § ſed quia hæredes ſcripti de fideic. hæred.* vbi etiam inuenies, quod hæc Trebellianica fuit inuenta temporibus Veſpaſiani, Pegaſo, & Puſione conſulibus, vnde Pegaſiana potius quam Trebellianica dicenda erat *Vlpianus autem in l. 1. ff. ad Trebell.* inquit factum eſſe Senatuſconſultum temporibus Neronis. Octauo kal. Septembris Anneo Seneca, & Trebellio maximo conſulibus, & ſi Trebellianica incepit appellari a boneto nomine Pegaſi, ex ratione, de qua idem *Imp. in §. Sed quia ſtipulationes* ex Senatuſconſ. Pegaſiano deſcendentes & ipſi antiquitati diſplicuerunt, & quibuſdam caſibus captioſas eas homo excelſi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis ſimplicitas, quam difficultas placet; ideo nobis omnibus ſuggeſtis, tam ſimilitudinis, quam differentijs vtriuſq; Senatuſconſulti placuit exploſo Senatuſconſ. Pegaſiano, quod poſtea ſuperuenit omnem authoritatem Trebelliano Senatuſconſ. præſtare &c. *eodem tit. de fideic. hæred. in Inſt.*

Eſt & alia quarta, quæ debetur filio adoptiuo, ſeu arrogato per conſtitutionem D. Pij, de qua loquitur *Vlpi. in l ſi arrogator 22. ff. de adopt.* ibi. hæredes quoque reſtituere debere bona arrogati, & præterea quartam partē cum alijs iuribus, de quibus ibidē *per gl. verbo quartā, & in §. Cum autē de adopt. in Inſt ad fin.* ibi iubetur quartam partem bonorum ſuorum ei relinquere. Quomodo autem hęc quarta pars intelligatur, an ſcilicet ſit reſpectu omnium bonorum, an vero reſpectu quartæ debitæ filijs naturalibus, & legitimis? Videas *per gloſam in dict. §. Cum autem & citata l. ſi arrogator verbo quartam.*

Alia etiam eſt quarta, quæ debetur patro-

no de liberti bonis, de qua *in tit. ff. de bon. lib. per tot.* & de ea dicit *Bald. in l 2. num. 2. C. ad l. falc.* quod debet deduci de ſingulis rebus ſecundum allegata per eum.

Aliam notabilem quartam inuenies, quæ debetur concubinæ, quam quis acceperat ea intentione, vt eam duceret in vxorem, & poſtea animo mutato illam expellat, tenetur ei quartam partem ſuæ ſubſtantiæ dare, de qua agit *Iuſtinian. in Auth. quib. mod. nat. effic legit.* §. Quoniam autem in interpellationibus ibi. Et illam, ſi quidem indotata ſit, noſtræ cõſtitutionis vti bonis, quartam ſubſtantiæ viri percipientem, ſiue expellatur, ſiue prius moriatur vir. Et vxor legitima, ſi fuerit indotata, vir autem locuples etiam habebit quartam de bonis eius, iuxta *Auth. præterea C. unde vir & vx.*

De iure Canonico inuenies etiam quartã aliam, quæ debetur Epiſcopis de oblationibus fidelium iuxta *cap. Vobis enim* ibi, Et quatuor portiones videlicet, vel de fidelium oblatione &c. ita vt vnam tollat antiſtes, *& in capit. Conceſſo* ibi, Reditus, & oblationes fidelium in quatuor partes diuidat: quarum vnam Epiſcopus ſibi ipſi retineat &c. & *capit. Quatuor autem* 12. *quaſt.* 2. Quæ quidem de iure antiquiori erat tertia, vt conſtat *ex cap. de his* 10. *quaſt.* 1. *in fin.* ibi, Tertia pars fideliter Epiſcopis deferetur, *vbi gloſ.* ſic ait. Alibi dicitur quod nihil habeat præter cathedraticum, *vt infr. ead. quaſt.* 3. *cap* 1. alias de medietate *vt infr. cap. proxim.* Nota ergo quod tempore primitiuo cum pauperes eſſent Epiſcopi, ſtatutum fuit, vt Epiſcopi de Epiſcopalibus Eccleſijs, & omnibus bonis Eccleſiæ ſumerent medietatem, *vt in cap. ſeq.* Sed in omnibus parrochialibus Eccleſijs tertiam 16. *quaſt.* 1. *capit. Conſtitutum*; procedente tempore ex parrochialibus tantum tertiam decimarum, & oblationũ haberent, *vt infr. ead. cap. Decreuimus* Poſtmodum quartam 12. *quaſt.* 2. *capit. vobis &c.* Hodie autem, nec tertiam parrochialium habebunt, niſi velint fabricam reparare &c. Vel dic, quod ſecundum conſuetudinem iſta dantur, vt extra *de ſepult. cap. Certificari*. hodie autem cum ſint diuites nihil habebunt præter Cathedraticum &c. Debetur Epiſcopo altera quarta, quæ etiam vocatur canonica, de omnibus, quæ relinquuntur iure inſtitutionis, vel alio titulo vniuerſali, vel ſingulari, Eccleſijs, vel pijs locis, vel pauperibus, exceptis quibuſdam caſibus priuilegiatis, & de hac loquuntur *cap. officij* 14. *& cap. requiſiſti de teſta & in cap Conquerente* 16. *de offic. ord.* Licet de iure ciuili Epiſcopus nullam quartam debeat habere, vt diſponitur *in l. ſi quis ad declinandam §. in omnibus C. de Epiſc. & cler.* vbi omnino videas *per Bald. & ibidem Adden.* De quarta vero, quæ debetur Eccleſiæ parrochiali, de funeralibus eſt *Clem. Dudum de ſepult. vbi late per Cardinal.*

Duas quartas alteram legitimam, Trebellianicam alteram deducere filium rogatum a patre reſtituere hæreditatem diſponitur *in cap. Rainaldus, & capit. Rainuntius de teſtam.* Quod limitat *l. filius, quem habentem* 24. *C. famil. herciſc.* quæ eſt famoſa, & difficilis, vt ibi *ſum. notatur* vbi ſic inquiunt Impp. Filius quem habentem fundum, portionem hæreditatis fratribus, & quibuſdam alijs ſub conditione verbis precarijs reſtituere ſanxit teſtator poſt eius conditionis euentum, hæreditaria parte prædij in quarta ratione retenta cõpenſato præterea, quod a cohæredibus vice mutua percepit, & ſiquid deeſt in ſupplementum, deducto quod a cæteris in eo fundo ſoluitur ſupra quartam habens, reddere compellitur, & ibidem notat *optime Iaſ. à numer 6. quem vide vbi num.* 9. 10. & 11. alias ponit limitationes;

Digitized by Google

ciones: Vide etiam *Bald. in l. Iubemus a numer. 6. C. ad Trebell & in l. Quanquam C. ad l falc.* Licet contrarius ſibi videatur dum dicit *d. num. 6.* has quartas eſſe lucratiuas, *& in dict. l. Quanquam in princ.* ait trebellianicam eſſe ex cauſa lucratiua, legitimam vero contra, cum reputetur, vt æs alienum; legitimam enim detrahere filium, vt ſuum hæredem, trebellianicam, vt extraneum.

Deductionem quartarum non habere locum, vbi expreſſe fuerit per teſtatorem prohibitum, diſponit *Auth. de hared & falc. §. Hinc nobis verſ. Si vero* expreſſim deſignauerit non velle hæredem retinere falcidiam neceſſarium eſt teſtatoris valere ſententiam, & aut volentem eum parere teſtatori, forſan etiam quedam iuſte, & pie relinquenti: lucrũ non in percipiendo habentem, ſed ſolum pie agendo &c. *coll.* 1. Quod intelligi debet in extraneo hærede, ſed in ſuo, vel quaſi, vt in ſuis aſcendentibus, & patronis, & fratribus non poterit prohiberi quarta debita a iure, cum in ea non poſſit grauari filius a patre, nec e contra, *vt in Auth. vt cum de appell. cog. §. Aliud & §. hoc quidem coll. 8. & Auth. de trien. & ſem. §. Probibemus coll. 3. & l. Quoniam in prioribus 32. C. de inoffic. teſta.* Nec patronus a liberto *vt in Auth. de hared. & falcid. §. vlt.* ibi. Non autem excipimus a lege, neque patronatus ſucceſsiones, & his enim legitima eis ſeruata parte, *& in §. Sed noſtra de ſucceſſ. libert. in Inſtit.* Nec frater a fratre turpi perſona inſtituta iuxta *Auth. de hared. & falc. §. 1. verſ. Primum itaq; eſt cogitandum l. fratres 27. C. de inoffic. teſta.* & idem in omni perſona, cui neceſſario debetur: vt in coniuge inope ſuperſtite apud morientem diuitem ſupradictum eſt, & probat *gloſ. verbo haredem in d. Auth. de hared. & falc. §. Hinc nobis verſic. ſi vero expreſſim.*

Quaſi.

Denotare improprietatem, & diminutionem deducitur, *& l. Si cum dotem 23. §. vlt. ff. ſolut matr.* Si mulier (inquit Vlpian.) in conditione mariti errauerit, puta veriq; eſſe liberum, qui ſeruus eſſet: concedi oportet, quaſi priuilegium in bonis viri, videlicet, vt ſi ſint, & alij creditores, hae præferatur circa de peculio actionem: vt tamen ſi aliquid debeat domino ſeruus, nõ præferatur mulier: niſi in his tantum rebus, quæ vel in dotem datæ ſunt, vel ex dote comparatæ ſunt, quaſi & hæ dotales ſint, *vbi gloſ. in vtraq; Verbo.* Quaſi notat diceus non eſſe priuilegium dotis, cum dos non dicatur, vbi matrimonium non eſt, & ideo, quaſi, & non eſſe res dotales eadem ratione, & ob id quaſi res dotales eſt etiam optimus *text. in l. Si quis* cum a fideicommiſſario ſibi cauere poterat, non cauerit: quaſi indebitum, plus debito ſolutum cum repetere poſſe diui Verus, & Antonius reſcripſerunt 39. *ff. de condict. indeb.* nã proprie indebitum dici non debet, cum debeatur, ſed improprie hoc eſt, quaſi indebitum dicitur, dum non fuit cautum, & ibi notat *gloſ. verbo quaſi dicens* improprietatem notat ſecundum primum, & tertium caſum, ſecundum medium, veritatem, & dicit bene, nam aliquando proprietatem, & veritatem denotat, vt dicit *gloſ. 1. in l. 1. ff. de tranſact. per text.* ibi. Qui tranſigit, quaſi de re dubia, & lite incerta, neq; finita tranſigit, prædicta vero *glo.* fic. Et quod dicit, quaſi, improprietatem notat ſecundum quoſdam &c. Tu dic, quod eſt veritatis expreſsiuum &c. idem *gloſa vlt. poſt princ.* ibi. Et quod hic dicit, quaſi, expreſsiuum eſt veritatis, & ibidem *Bald. num. 7. in l Qui Romæ 122. §. vlt. ff. de verb. oblig.* fic. Dictio, quaſi,

quandoq ponitur per modum cauſæ exprimit veritatem, quando per modum ſimilitudinis exprimit fictionem. Si vero quaſi, adiungatur, cum verbo, quodam modo, tunc improprijſsimus fiet intellectus, *vt in l. Id tempus* 14. *§. in relegata*, in acceſsione temporis, quo teſtatur poſſedit, legatarius quodammodo quaſi hæres eſt *ff. de vſuſcap.* & ita intellexit *Bald. in l. ſi abducta C. de furt. ſub num.* 6. dicens ſic: ibi ponitur duplex ratio improprietatis, dum dicit quodammodo, quaſi velit dicere text. quod improprijſsime. Eſt etiam diminutiua dictio, quaſi, vt per eundem *Bald. in l. vlt. num.* 41. *in fin.* ibi. Item debent aſſerere tempus eſſe completũ, & non adijcere aliquam diminutiuam dictionem, vt quaſi &c. C. *de edict. diu. Adr. toll.* & hæc eſt magis communis ſignificatio. Nam ſic dicitur quaſi contractus *in princ. de oblig. quæ ex quaſ. contr.* & quaſi delictum, *de oblig. quæ ex quaſ. del. in Inſt.* & quaſi poſſeſsio, quaſi dominium: & alia ſimilia, quæ ſunt diminutiua, & improprie dicuntur reſpectu contractus, delicti, poſſeſsionis dominij &c.

Quæſtio.

SI ſummatur pro interrogatione, nihil aliud eſt quæſtio, quam dubitabilis interrogatio, vt dicit *Bald. in l. Mæuius*, 88. *num.* 1. *ff. de legat.* 1. & de hac dicitur *in l. Iam hoc iure in fin. ff. de vulgar.* Euitandæ quæſtionis gratia, ſpecialiter vtrunq; caſum impuberi ſubſtituat, *& in l. quæſtionem C. de fideic. & l. vlt. C. de pact.* hinc forte habuit ortum nomen torturæ, quæ etiam quæſtio dicitur: nam ſolet fieri de re dubia, iuxta tit. *ff. & C. de quæſtion.* & de ea dicitur *in l. Item apud Labeonem* 25. *§. Ait prætor ff. de iniur.* ſic. Quæſtionis verbo etiam ea, quam malam manſionem Greci dicunt, continebitur. Cum igitur per tormenta habita quæſtio eſt, tunc quæſtio intelligitur, & paulo ſupra ita. Quæſtionem intelligere debemus, & tormenta, & corporis dolorem ad eruendam veritatem, & ibi *gloſa verbo dicunt* addit: Si ponitur in carcerem vt non comedat, donec dicat id, de quo quæritur, *& gloſ. verbo tormentis in Clem.* 1. *de hæret.* ibi. Puto autem, quod ieiunia, quæ inquiſitores ad veritatem eruendam ſolent indicere, ſint tormenta. Nam quæſtionis verbo, intelligimus tormenta corporis, dolores, & malam manſionem *Vlpian. in l.* 1. *§. Quæſtionem* ampliat eius ſignificationem *ff. ad Syll.* hoc modo dicens. Quæſtionem autem ſic accipimus, non tormenta tantum, ſed omnem inquiſitionem, & detenſionem mortis.

Quando vero peruenire debeat ad tormẽtorum quæſtionem, ponit idem *Vlpian. in l.* 1. *ff. eod. tit. de quæſt.* ſic. In criminibus ſcrutandis, quæſtio adhiberi ſolet: ſed quando & quatenus id faciendum ſit videamus. Et non eſſe a tormentis incipiendum Diuus Auguſtus conſtituit: neque adeo fidem quæſtioni adhibendam &c. Ad tormenta ſeruorum, ita demum venire oportet, eum ſuſpectus eſt reus, & alijs argumentis, ita probatione admouetur & c. quæ ad criminaliſtas iudices pertinent, videtur &c.

Verum illos monere vellem verbis eiuſdem *Vlpian. in dict. l.* 1. *§. In cauſa de quæſt.* ibi. Quæſtioni fidem non ſemper, nec tamen nunquam habendam conſtitutionibus declaratur. Etenim res eſt fragilis, & periculoſa, & quæ veritatem fallat. Nam plerią, patientia, ſiue duritia tormentorum, ita tormenta contemnunt, vt exprimi ab eis veritas nullo modo poſsit. Alij tanta ſunt impatientia, vt inquouis potius mentiri, quam pati tormenta velint: & ita fit, vt etiam vario modo fateantur;

Digitized by Google

vt nõ tantum ſe, verum etiam alios criminentur. Vere quidem res fragilis, & periculoſa, in qua accidere poteſt condemnari innocens, & noxius impunitus relinqui, durus namq; delinquens meritam punitionem fugit, tormentum contemnendo, mollis vero nõ valens illud tollerare innoxius cõdemnatur, vt ſæpè viſum eſt. Quapropter quæſtionis vſus omnino debebat aboleri, & audiui abolitam eſſe in Aragoniæ Regno optima cum ratione, nam ſi ſatius, vel ſanctius eſt delinquentem impunitum relinquere, quam innocentem condemnare, *vt in l. 5. ff. de pen.* cur non reprobatur quæſtio, in qua tot innocentes condemnantur, & delinquentes abſoluuntur? Et inſuper quia plæna non ſit probatio per queſtionem, ſaltim in nimium duris, & in nimium mollibus ſecundum quoſdam, vt teſtatur *gloſ. verbo praſtando in l. vlt. C. de quæſtion.* Sed ſolum in mediocribus, qui difficillime inueniuntur, cum medium tenere, ſit difficile. Si ergo vt plurimam non ſit plæna probatio per tormentũ, ad quid eo vtendum? ad perdendos innocentes, & ſaluandos nocentes? abſit, & ab aula iudiciorum recedat tormentorum quæſtio, prout recedit in militibus, doctoribus clericis, & ſenibus, vt ſuis verbis notatur.

Dicitur inſuper quæſtio, cauſa in iudicium deducta, de qua *in cap. Conqueſtus 5. de fer.* ibi. Non prorogari, ſed expediri debeat quæſtionem. Sed dubium eſt, an vt dicatur quæſtio, neceſſaria ſit litis conteſtatio, an vero antea? *Et gloſ. pen. in l. 3. C. fin. regund.* ſic reſpondet: hic erat lis conteſtata: & ideo dicit quæſtio; ſed in principio legis, dicit querimoniam: quia non erat lis conteſtata, ex qua infertur differentia inter quæſtionem, & querimoniam, idem *in l. 4. verbo quæſtionem eod. tit. ſequitur Bald. in l. 1. num. 3. cum gloſ. ibidem C. de long. temp. præſcript. gloſ. vero in l. qui fidem 16. verbo cogetur ff. de tranſact.* dicit, quod ante litem conteſtatam dicitur quæſtio ibi, Quod ſi conuenit, vt daret ei pænam, ſi quæſtionem ei faceret, qualitercunq; petatur, vel moleſtetur, committitur, de quo dubitat *Bart. in l. Amplius num. 5. ff. rem rat. hab.* & concludit ita, Finaliter poſſumus dicere, quod quando verbum quæſtionis profertur a lege, tunc intelligatur per litis conteſtationem: ſi profertur ab homine, & tunc intelligitur etiam ante litis conteſtationem, & ſic intelligit allegata iura.

Poſtquam autem quæſtio in iudicium deducta eſt, aliæ inſurgunt quæſtiones, velut incidens, quæ concernit principalem quæſtionem: veluti ſi actor ſeruus dicatur, & ſi miles. Alia emergens, veluti teſtem admittendum, vel non admittendum, & ſimiles, *vt per gloſa magnam in l Quod iuſſit ff. de re iud.* vbi *Apoſtill.* notat non bene dicere in incidenti: quia ſecundum *Alex.* incidens dicitur illud, quod reſpicit merita cauſæ, & habuit ortum ante litem conteſtatam, vt exceptio pacti, tranſactionis, & compenſationis, de quo vide *gl. etiã magnam in cap. 1. de ord. cog. & ibi Abb.* vbi etiam inuenies, quod quæſtio emergens debet decidi expreſſe, vel tacite non expectato fine cauſæ *ex cap. Exhibita de iudic.* Sed quæſtio incidens, quæ concernit factum principale poteſt differri, vt ſimul terminetur cum negotio principali per tex. ibi. *& per l. 1. coniuncta gloſ. vlt. C. de ord. iudic. vbi etiam Bart. & Bald.*

Et quæſtionem facti, & iuris eſſe conſtat *ex l. Idem 16. ff. de ſtat. hom.* dum *Vlpian. in fin.* dicit, Quæſtio ergo facti potius, quam iuris eſt, *vbi Bald. numer. 3.* dicit ait, quod facti quæſtio eſt, quæ factum, & non ius, continet: iuris vero illa, in qua non de facto, ſed quid iuris ſit, & in addit. ſic. Quæſtio facti dicitur, quando factum eſt incertum,

ſuper

Digitized by Google

ſuper quod lex non præſumit, & ſuper hoc nec ſapiens poſſit conſulere, nec iudex iudicare, nec pars tenetur reſpondere. Quæſtio iuris eſt, quando factum eſt certum, vel incertum, tamen ſuper eo cadit iuris præſumptio.

Dominij quæſtionem non poſſe locatori a conductore opponi, ita *l. ſi quis conductionis C. locat.* Nec commodanti a commodatario, iuxta *l. Commodare* 15. *cum l. ſeqq. vbi Bart. ff. commodat.* Nec in mutuo poſſe excitari, dominij quæſtionem colligitur *ex l. Non vnde* originem pecuniæ, quæ mutuo datur, habeat: ſed qui contraxit, ſi vt propriã numerauit in huiuſmodi obligationibus requiritur *C. ſi cert. pet. Bald. in l. 2. §. appellata ff. eod. tit.* nec in depoſito, niſi fuerit de proprio dominio ipſius depoſitarij: vt optime diſtinguit *Bart. in l. Qui rem ff. de poſit.* quem etiam, vide late *in l. ſi alienam ff. ſol. mat.* Item nec a colono, iuxta quæ *Bart. in l. litibus num.* 4. *C. de agricol. & cenſ. lib.* 11.

Querela.

SVb ſe continet varias ſpecies. Nam ſi quis, vel qui, conqueſti fuerint de aliquo, vel aliquibus, propter iniuſtitias, vel publicas, ſeu communes, vel priuatas, querela dicitur fieri, *vt in Clem.* 1. *de harrt.* ibi. Multorum querelæ Sedis Apoſt. pulſauit auditum, & *Clem.* 2. ibi. Multorum ad nos querela deduxit *cap. Grauis querela* 11. *de reſt. ſpol & cap.* 1. *de depoſit.* ibi grauis illa querimonia &c. Et eſt querela inofficioſi teſtamenti, inofficioſæ dotis, & donationis, vt patet *ex ſing. titul. ff. & C.* Querela etiam dicitur appellatio *in l. ſi ab arbitrio* 10. ibi. cum querela potuerit ad competentem iudicem deferri coniuncta *gloſ.* ibidem, querela, ideſt appellatio *ff. qui ſatiſd. cog.* Et quando dominus contra vaſſallum alienantem feudum, agit, querela dicitur illa actio, ſeu accuſatio, vt notauit *Bald. in cap.* 1. *§. Inſuper coll.* 3. *verſic. ſi vero tu loquens de probib feud. alien. per Feder.*

Notabis tamen quod licet iſta querela, de qua dominus agit contra vaſſallum, & quilibet ſequerit de iniurijs, ſeu iniuſtitijs, ſibi factis, actio ſeu accuſatio dicatur; tamen aliæ querelæ inofficioſi teſtamenti, dotis, vel donationis eſt controuerſia inter doct. an accuſatio dicatur, aut actio? & *Bald. in l. Certum num.* 35. *in fin. C. vnd. leg. & vnd. cog.* dicit, quod querela eſt accuſatio. ... *gloſ. verbo profit in l. Poſthumus* 6. *§. vlt. ff. de in offic. teſta.* dicit hic ... nota hic, quod querela, non eſt actio ex rationibus, quas affert. Et proſequitur, nec accuſatio, quia aliquando daretur hæredi: quod non eſſet, ſi eſſet accuſatio. Dicitur ergo quoddam ius medium tenens inter vtrunque reſcindens in totum teſtamentum, vel pro parte &c. & ibidem *Bart.* quod non ſit actio, nec accuſatio, nec exceptio: ſed officium iudicis, & eſſe remedium ſubſidiarium, *& in l. Nam & poſtea §. Si minor num.* 3 *ff. de iur. iur. & in l. Inanimum vitium num.* 2. ibi. Nota ſecundo, quod querela inofficioſi teſtamenti eſt auxilium ſubſidiarium, quod habet locum, vbi aliud non competit *C. de libr. prater.* tu ſequere, quem volueris.

DE LITTERA R.

Ratihabitio.

HVius duo eſſe genera, ponit *Bart. in l. Pomponius* 10. *ſub.num.* 12. *ff. de negot. geſt.* dicens. Ex iſto verſ. habemus duo genera ratihabitionis. Primo eſt ratihabitio voluntaria; de quibus late differit *numer ſeqq.* & ſequitur *Bald. in l. ſi pupilli 6. §. ſi Titij numer.* 3. *eod. tit.* ibi. Duplex eſt ratihabitio neceſſaria,& voluntaria. Quæ quidem diuiſio, ſeu diſtinctio, optima eſt ad conciliãda aliqua iura, quæ inter ſe pugnare videntur, de quibus ijdem *doct.* Nam cum regula ſit ratum me habere non poſſe, quod meo nomine non eſt geſtum, & aliàs contra inueniatur, neceſſe eſt recurrere, ad prædictam diſtinctionem, vt ſcilicet in voluntaria ratihabitione regula procedat: in neceſſaria vero,quod in contrarium inuenitur.

Et quia cauſam diſtinctionis nobis præbuit *dict. l. Pomponius*, & ipſa reputatur apud *doct & gloſ.* difficilis illam transſcribere libet, & breuiter de eadem diſcurrere: ſic itaq; (inquit Scæuola) Pomponius ſcribit, ſi negotium a te, quamuis male geſtum probauero, negotiorũ geſtorum te mihi nõ teneri. Videndum ergo ne in dubio hoc, an ratum habeam: actio negotiorum geſtorum pendeat. Nam quomodo cum ſemel cœperit nuda voluntate tolletur? Sed ſuperius ita ſe putare, ſi dolus malus à te abſit. Scæuola. Imo puto, & ſi comprobem adhuc negotiorum geſtorum actionem eſſe. Sed eo dicto te mihi non teneri, quod reprobare non poſſum ſemel probatum. Et quemadmodum, quod vtiliter geſtum eſt apud iudicem, neceſſe eſt pro rato habere, ita quod ab ipſo probatum eſt. Cæterum ſi vbi probaui, non eſt negotiorum geſtorum actio: quid fiet, ſi à debitore meo exegerit,& probauerim, quemadmodum recipiam? Item ſi vendiderit ipſe, denique ſi quid impenderit,quemadmodum recipiet? nam vtiq; mandatum non eſt. Erit igitur poſt ratihabitionem negotiorum geſtorum actio.

Ponit Pompon. in princ huius l. concluſionem in iure vulgari fundatam, ſcilicet, quod ſemel approbatur, amplius non reprobatur, ita quod ſi per ratificationem ego approbaui factum, illud non potero poſtea reprobare, niſi ratione doli in facto commiſſi. Scæuola autem dicit, quod & ſi approbem, licet non ſit commiſſus dolus, potero agere negotiorum geſtorum actione, non contra factum, quod approbaui, ſed contra qualitatem facti. Non enim ſequitur ratum habeo factum, ergo & qualitatem facti V.g. quidam nomine meo abſq; mandato vendidit rem meã, ratificaui venditionem, at non cum pecunia numerata, ſed habita fide de pretio, non ratificaui hanc qualitatem, & potero exigere per actionem negotiorum geſtorum pretium ab ipſo geſtore venditore; Quia per illam generalem approbationem, ſeu ratificationem, ſicut non videtur remiſſus dolus,vt Pomponius dicebat, ſic nec culpa, vel reliqua, niſi exprimatur, & hoc voluit dicere *gloſ. ibidem verbo probauero*, licet obſcure loquatur, aſſerens, quando ratum

tum habeo per verbum, & per aduerbium, aut per verbum ſimpliciter, quod tunc videatur, quæ approbare factum, quando per verbum tantum ratificat, & quando per verbum, & aduerbium. V. g. bene factum eſt, tunc, & factum, & qualitatem facti videatur approbare, quod clarius explicauit *Bartolus ibidem numer.* 18. *&* 19. Sicut ex ratihabitione datur actio negotiorum geſtorum inter extraneos, ſic quando filius, vel ſeruus geſsit, & pater aut dominus ratificauit, datur actio, quod iuſſu ex ipſa ratificatione *l.* 1. *§. Si ratū* habuerit quis, quod ſeruus eius geſſit, vel filius, quod iuſſu actio in eum datur *ff. quod iuſſ. vbi gloſ. verbo ratum:* per quem dixit *gloſ. verbo præſtaret in l. Cum fundus* 9. *ſeruum ff. ſi cert. pet.* quod ratihabitio iuſſui comparatur.

Ratihabitio conſtituet negotium tuum, quod ab initio tuum non erat, ſed tui contemplatione geſtum, ſic ait *l. Si pupilli* 6. *§. Item quæritur ff. de neg. geſt.* non vero ſi alterius contemplatione, *vt in ead. l. §. ſed ſi ego* ibi, Et tu ratum habueris nihil agi ratihabitione, *vbi gloſ.* ſic. Nota quod ratihabitio non reconciliat alieno nomine geſtum &c. niſi in caſibus *l. vlt. ff. eod. tit.* vbi in ſubſidium, quod nomine meo non fuit geſtum, poſſum ratum habere, *& in l.* 1. *C. de his, qui a non dom.* vt ibidem notauit *gloſ. quanti* in illis verbis, habendo ratum, licet non ſuo nomine geſtum, vide etiam *gloſ. verbo Sempronium in dict. l. ſi pupilli* 6. *§ ſi Titij*, vbi innuit, quod ſufficit, quod poſſet fieri ſuo nomine. Item circa ſpiritualia poſſum habere ratum, quod meo nomine non eſt geſtum, vt dixit *gloſ. verbo conſentiente in cap. Quod ſicut* 28. *de elect*

Non tantum verbis ratum haberi poſſe, ſed etiam actu Paulus reſpondit *in l.* 5. *ff rem rat. hab. & in l. Indebitum* 9. *C. de condict. indeb.* ibi. Sed per huiuſmodi factum ratum contractum habuiſſe probans, a ſe debitum oſtendit eſſe ſolutum, *& in l. ſi ſeruus* 67. *ff. de fideiuſſor.* ibi. Nam qui mandati agit ratam haberi ſolutionem videtur, & ibidem *Paul. in ſum.* ſic. Qui agit ex contractu alterius, cenſetur ratificare, *& glo. in l.* 2. *C. ſi ex falſ. inſtr.* ibi. Sed ſolo eo caſu confirmatur, quo falſus procurator egit: nam dominus appellando ratum habuit &c. *& gloſ. verbo confeſſus in cap. Cum ſuper* 23. *de off. delega.* ibi. Ipſo facto habemus ratum, *& tex. in capit. Inſuper* 4. *qui matr. accuſ. poſſ.* ibi. Semel etiam copulæ carnali conſentit ex ratihabitione ſibi ſuper hoc ſilentium non ambigitur indixiſſe. Sed non improbare ratihabitionis pars eſt, dicit *gloſ. Verbo comprobare in l. Quo enim* 12. *ff. rem rat hab.*

Retrotrahi ratihabitionem probat *l. Licet* 56. *ff de iud.* ibi. Tamen & ſi quis cum procurator non eſſet litem conteſtatus ſit, deinde ratum dominus habuerit, videtur retro res in iudicium recte deducta, *& l. ſi fundus* 16. *§.* 1. *ff. de pignor.* ibi. Dicendum eſt hoc ipſo, quod ratum habet, voluiſſe eum retrocurrere ratihabitionem ad illud tempus, quo conuenit, & notauit *gloſ. verbo valebit in l. Aliena res* 20. *ff. de pignor. act* ibi. Valebit ab eo tempore, quo conuenit, *in l. Si ego* 25. *verbo ſuam ff. de negot. geſt.* ibi. Quia ratihabitio retrotrahitur ac ſi a principio fuiſſet *gloſ* 1. *in capit. pen. de elect.* ibi. Sic enim in maleficijs ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur iuxta *l.* 1. *§. Deijciſſe, vbi etiam gloſ. ff. de vi arm. & verbo dimittens in cap. Poſt* 11. *de renunc.* ibi. Alias ratihabitio retro ſibi præiudicat &c. quod in maleficijs verum eſt, *& verbo ratihabitio in ca.* 2. *de pact.* ibi. Sed quaſi regulare videtur, quod ratihabitio retrotrahitur, & confirmet præcedentia, & verbo ratam *in capit. ſi compromiſſarius* 37. *de elect. lib.* 6. ibi.

con-

Digitized by Google

Trahitur enim ratihabitio retro, & mãdato comparatur, *vt tex. in cap. Cum quis 24. de ſent. excomm. eod. lib.* ibi. Cum ratihabitio retrotrahatur, & mãdato debeat comparari: *& in l. vlt. ff. de bon. poſſ.* ibi. Rati enim habitio ad confirmationem prioris poſtulationis pertinet, & melius *in l. vlt. C. ad Maced* ibi. Cum noſtra nouella lege generaliter omnis ratihabitio prorſus retrotrahatur, & confirmet ea, quæ ab initio ſubſequuta ſunt, & iuxta hanc legem videntur intelligi *tex. in l. Sed & ſi 10. ff. ad Trebell.* ibi. Si ratam habeat reſtitutionem hæreditatis, benignius eſt tunc intelligi tranſlatas in eum videri actiones, *& in l. 3. §. Acquirere ff. de bon. poſſ.* ibi. Quod ſi me non mandante, bonorum poſſeſsio mihi petita ſit, tunc competere cum ratum habuero, id quod actum eſt, dum illam dictionem, tunc, non declarant, quomodo debeat intelligi de eo tempore, quo tunc ratifico, an vero de eo, quo actum fuit.

Ratum autem dominus habere debeat cũ primum, aut certior factus eſt, ſed hoc cum quodam ſpatio temporis accipi debet, ſicut in legato, quando de repellendo quæreretur ſpatium, quoddam temporis aſſumitur, nec minimum, nec maximum, & quod magis intellectu, quam elocutione exprimi poſsit, ſic dicit *l. 13. ff. de ſolut. & in l. Quo enim 12. §. Iulianus ff. rem rat. hab.* ſic. An tunc demum cum primum certior factus eſt? hoc autem &c. erit accipiendum cum quodam ſpatio temporis, nec maximo, quod magis intellectu quam elocutione &c.

Notabis tamen ſupradicta procedere in actibus, qui dependent ab ipſius tantum ratificantis voluntate, nam ſi etiã ab alterius, eo contradicente non tenebit ratificatio, vt bene conſiderauit *gloſ. verbo. Mandatum in cap. Ex parte 33. de reſcript.* ibi. Et ita patet hic ex littera ſeq. quod ratihabitio in tali caſu locum non habet aduerſario contradicente, & latius comprobatum eſt ex dictis ſup. verbo. Profeſsio.

Neq; etiam in ſententijs procedit ratihabitio ſicut in alijs actibus, vt dicit *gl. verbo mandantibus in capit. Cum ab vno 4 de ſent. & re iud.* An autem poſsit heri de geſtis a duobus iudicibus a tertio abſente? dixiſti verbo iudex.

Ratio.

POteſt dupliciter ſumi, aut quatenus ex intellectu procedit, aut quatenus ex adminiſtratione redditur, iuxta illud redde rationem villicationis tuæ. De prima dicit *D. Thom. 1. ſent. diſt. 3 quæſtion. 4.* quod eſt natura intellectualis obumbrata, Quo ea magis quiſq; vtitur, eo maioris authoritatis eius verba eſſe videntur, ait *tex. in capit. 1. diſt. 20.* Ratio enim ſapientia eſt, dixit *Ioſeph. lib. de Machab. fol. mihi 865.* & paulo ſup. ſic. Itaq; vt primum voracitate ſublata repudiatiſq; multi formibus cibis, ieiunijs ſeruiamus, ratio facit. Deinde vt vilis pecuniæ vſus habeatur, & parui pendatur tumulus dignitatũ, eius etiam bonæ rationis aſſertio eſt: vt reſiſtatur libidini, & manus obuiæ luxurioſo opponantur ardori, non ne rationis hoc donum eſt? & infra, Ratio eſt itaque cuius eſt omne, quod facimus, per illã animi punitio omniumq; vitiorum deteſtatio eſt: quæ officio periti functa cultoris, inutilia ſarmenta ſuccidens, & omnem ſpiritum noxij humoris enecans, illud ſolum, quod profuturum intelligit, manere permittit, & infra. Etenim dicet aliquis ſi ratio principatum obtinet paſsionis, cur habemus ſæpius impiam voluntatem? ſi hoc exiſtimas eſse, ridiculum eſt. Nam ratio non poteſt obtinere ne deſideretur aliquid: ſed poteſt cogere vt quod deſideratum fuerit, prudentia

conſilij ratione vincatur; vt puta obtinere non potes, ne iraſceris, ſed cogere potes, vt nullum ſcelus iratus admittas. Turpiſsimas quoq; ſimiliter voluptates non, ne concupiſcas, ſed ne his ſatisfacias obtinebis.

Ama igitur rationem, huius te amor contra duriſsima armabit: Ratio hæc recta,& conſummata felicitatem hominis impleuit, vt inquit *Senec. epiſt.* 75. *& epiſt.* 37. Si vis tibi omnia ſubijcere te ſubijce rationi, multos reges, ſi ratio te rexerit, *& lib.* 4. *de benefic. c.*10. Nihil ſine ratione faciendum eſt: quoniam ratio omnis honeſti comes eſt. Quod autem ratione caret extirpare neceſſe eſt, dicitur *in cap. Corepiſcopi* 68. *diſt.* Ideo quod ratione firmatum eſt legibus ſtabeliri dicitur, & ſola ipſa naturalis ratio allegata ſufficit prolege vt deducitur ex *Modeſtin. in l. ſcire* 15. *§. Conſequens autem verſ. ſufficit autē* ibi. Tametſi ſufficit firmare ex ipſa naturali iuſtitia *ff. de excuſat. tut. & ex Paul. in l.* 1. *ff de port qua lib dam. alias l. Cum ratio naturalis quaſi lex &c. de bon. damn. & cap. Cum nobis* 19. *ad fin* ibi. Tam rationes, quam Canones obſeruare *de elect. & cap. Ex eo* 32 *eod. tit. lib.*6. ibi. Cum tam iuris, quam rationis exiſtat, *vbi gloſ. verbo rationis* ait quæ, deficiente iure ſcripto, allegari poteſt &c. Lex enim eſt omne, quod ratione conſiſtit, *& cap. ſecundo requiris* 41. *§. Tertio poſtulas in fin.* ibi. Ipſa namq; ratio dictat *de appellat. vbi not. Abb. num.*8. dicens, quod licite in deciſionibus cauſarum allegatur ratio naturalis, & plus dicit *in cap. vt debitus* 59. *eod. tit. num.* 36. in hæc verba,& ex his nota,quod per rationem naturalem poſſumus reſtringere verba legis, *& gl. verbo rationi in cap. vt quis* 25. *de elect. lib.*6. ait quod ratio eſt idem atque lex, quę conſuetudini præualet,& exemplis anteponenda eſt,adeo vt ratio legis abrogatæ duret, & allegari poſsit, vt inquit *gloſ. Verbo ſubſtantia in addit. capit* 1. *de reſtit. ſpol. lib.*6. Neq; enim naturalis ratio authoritate Senatuſconſulti mutari potuit, inquit *Gaius in l.* 2. *§.* 1. *ff. de vſufr. ear. rer. & Imper. in l.* 1. *C. quæ ſit long. conſuet.* ſic. Nam & conſuetudo præcedens, & ratio, quæ conſuetudinem ſuaſit cuſtodienda eſt, & iterum atq; melius ad propoſitum *Vlpian. in l. Verum* 22. *§. vlt. in fin. ff. de minor.* ibi. Vt magis ratio ætatis, quam ſenatuſconſulti habeatur ex quo deducitur, quod ratio naturalis ciuili præfertur: quia ciuilis ratio naturalia iura corrumpere non poteſt *l. Eas obligationes* 8. *ff. de cap. dimin. §. Sed naturalia de iu. nat. in Inſt.*

Debet autem talis eſſe ratio, quæ generalis, & neceſſaria ſit; Et vbicunq; ratio locum habet, & lex: quandoque habet locum ratio, & non lex: & contra lex habet locum, & non ratio, vt dicit *gloſ.* 1. *in l. Non omnium ff. de legib.* vbi exēplificat, *& in l. ſi cum* 14. *§. poſt annum verbo. Et rei ff. quod met. cau.* ſic. Eſt autem tunc neceſſaria ratio, vt quando ipſa ratio deficit, deficiat,& lex, & tunc quando ipſa locum habet, & lex, & facit *l. Illud ff. ad l. Aquil.* ibi. Eaque ratio ſimiliter in hac actione iniuriæ interueniat,ſequitur vt idem debeat exiſtimari coniuncta *gloſ.* ibi. vbi eſt eadem ratio,& idem ius, *& l. A Titio* 108. *ff. de verb. oblig.* ibi. Nam cum conditio etiam ex incertę perſonę facto parere obligationem poſsit &c. cur non idem in dote promiſſa reſpondeatur, ratio reddi non poteſt. Quod etiam in pænalibus procedere, ait *gloſ. Verbo Italia in cap.*1. *de temper. ord. lib.*6. in hæc verba. Vbi enim eſt eadem ratio, & penitus omnimoda ſimilitudo, non proprie dicimus extendere &c. tunc enim pænæ dicuntur extendi, quando ad caſum non omnino ſimilem extenduntur. Nota tamen, quod aliquando vbi non eſt eadem ratio, eſt tamen idem ius, vt

no-

Digitized by Google

notauit *gloſ Verbo. Et tamen in l. ſi quis 5. ff. de collat. bon. per tex.* ibi. Hæc in patre adoptiuo ratio reddi non poteſt; & tamen idem dicemus.

Gloſ. in capit. ſi quando 5. verbo rationabilem de reſcript. deducit arg ex eo dicens Hic eſt argumentum bonum de omnibus eſſe reddendam rationem, & valet ad teſtes examinandos, vt cauſam ſui dicti reddant, aliàs valere non videtur teſtis dictum &c. & prælatus paratus debet eſſe reddere rationem omni poſcenti, & addit verum eſt, quod de omnibus ratio reddi debet ſi poteſt, ſed quandoq; per impotentiam aliter contingit, *vt in l. Non omnium* quæ a maioribus conſtituta ſunt ratio reddi poteſt *ff. de legib. Abb. vero in eod. cap. ſi quando numer. 4.* ſic diſtinguit. Cum quæritur an de omnibus ſit reddenda ratio, aut quæritur nunquid quis teneatur reddere rationem, aut quæritur vtrum poſsit ratio reddi de omnibus. Primo caſu tenetur ſi ex officio ſibi incumbit vt teſtis, de quo dic, vt plane *not. in cap. Cum cauſam de teſti.* Sed ſi ex officio ſibi non pertinet hoc, non tenetur vltra quam velit. Secundo caſu vtrum poſſit reddi de omnibus ratio? dicendum eſt, quod de ſecretis diuini iudicij non poteſt reddi ratio, ita loquitur *cap. Nabuchodonoſor, & cap. Vaſis ira §. de Tiriſs 23. quæſt. 4.* Quædam ſunt quæ conſiſtunt in voluntate principis, & de illis nō poteſt reddi ratio, in & his procedit *l. Non omnium*. Exemplum prædictorum. Si quæratur, quare fuit inducta vſuſcapio? ratio eſt inpromptu, ne dominia eſſent incerta, & vt puniatur negligentia domini, *vt not in reg. poſſeſſor de reg. iur in 6.* Sed ſi quæratur, quare fuit præfixum triennium, & non maius, vel minus tempus, non poteſt reddi ratio ſufficiens, ſed ſic viſum fuit principi. Secretorium namq; ſecreta debet eſſe ratio, vt dixit *gloſa verbo differendas in l. De bonis 6. ff. de Carb. edict.* Licet ratio, quæ a diſcretione procedit, non deberet deeſſe in ipſa principis conſtitutione, prout alias dixit *gloſ. in cap. 2. verbo rationis de regular. lib 6.*

Ratio non impletur manifeſtis, Maior eius pars pulchriorque in occultis eſt, occulta probationem exigunt, ita ait *Senec. Epiſt. 96. poſt med.* Quod vero ratione non capio Aſtrologis relinquo, vt refert *gloſ. Verbo. Inter ſolem in capitul. Solita 6, de maior. & obed.*

Vt ratio concludat debet eſſe diuerſa a dicto, nam quando eſt idem cum dicto nihil concludit, vt notat *Bart. in ſum. l. 12. ff. de petit. hered.* cuius tex. verba ſunt. Qui interrogatus cur poſsideat, reſponſurus ſit, quia poſſideat: nec contendit ſe hæredem, vel per mendacium.

Duas rationes, vnam vincere notauit *gl. verbo naturalia in l. Cum in adoptiuis 10. C. de adopt.. per tex.* ibi. Quia in vnam perſonam concurrunt, & naturalia, & adoptionis iura idem *gloſ verbo meliores in Auth. de conſangu. & vter. frat. coll 6. & in §. Sed hodie de adopt. in Inſt. verbo iura*, vbi adduat, niſi vna ſit melior, quam duæ.

Eſt notabile, quod dicit *gloſ. Verbo. Confuſionem in Auth. de nupt. § Si vero altera coll. 4.* ibi. Plerunque vbi ſunt duæ rationes, licet vna tollatur, ſi alia remanet, per conſequens etiam prima remanet, ſed intelligi debet iuxta terminos *tex. in §. Affinitatis de nupt. in Inſt.* vbi quando lex fundatur in duabus rationibus, ſi vna ceſſat, adhuc diſpoſitio legis, quoad ipſius effectum remanet, *vt per Bart. in l. Liberorum in princ. ff. de iis, qui not. infam.* ſic limitata *reg. l. Adigere in §. Quamuis ff. de iu. patr. l. Tutelas, vb. Bart. ff. de cap. dim.* quibus probatur ceſſante ratione legis, ceſſare ipſius diſpoſitionem. Alia de iuris ratione dicuntur verbo. Ius.

Quatenus ratio ſumitur pro redditione adminiſtrationis factæ, ad eam rationem reddendam plurima requiruntur, quæ ſigillatim enumerantur *per Bertach. in ſuo repert. verbo. Ratio redditur in verſ. Rationum redditio,* quem tu videas. Ego vero tantum circa materiam pauca notabiliora ponam, quæ ex *tex. & gloſ.* collegi, iuxta ſtillum noſtri libelli.

Diſponitur *in l. Qui filium 22. ff. de man. teſt. in fin.* ſic. Item quæſitum eſt rationem argenti reddere iuſſus, in quem modum intelligendus ſit conditioni paruiſſe: id eſt an ſi quædam vaſa ſine culpa eius perierint, atq; ita reliqua vaſa hęredi bona fide aſsignauerit, perueniat ad libertatem? Reſpondi peruenturum. nam ſufficere ſi ex bono & æquo rationem reddat, deniq; quam rationem bonus pater fam. reciperet, ea hæredi reddita, impletam conditionem videri.

Et in l. 81. ff. de condit. & dem. ita. Cum ſeruus ita liber eſſe iuſſus ſit, ſi rationes reddiderit, eiq; fundum hæres dare damnatus ſit: videamus vtrum conditio libertati propoſita ſit, an vero & legato? Et quidem ſi libertati ſoli accipiamus propoſitam, nullus tractatus amplius ſupereſt. Nam legatum purum inuenitur, & ideo inutile ſit. Quod ſi cōditio etiam legato inſerta ſit (quod quidam recte putant) ſimul cum libertate dies quoque legati vtiliter cedit. Quid ergo continetur his verbis, ſi rationes reddiderit? Quidam hoc aiunt ſi reliqua reddiderit, quaſi nihil interſit vtrum ſub hac conditione, ſi reliqua, vel ſub hac, ſi rationes reddiderit; Sed nos neq, conditionem meram putamus eſſe, quæ in datione exiſtat, neque meram conditionem, quæ in facto ſit: ſed eam conditionem, quæ ex miſtura quadam conſiſtat. Nam non vtiq; ſi ille infolle reliqua obtulerit, liber erit. Non enim teſtator hoc ſenſit; Sed illud, vt rationes reddat, quomodo ſeruus reddere ſolet, ideſt legendas offerre rationes primum; deinde computandas, vt explorari poſſet computationes probe, an improbe referantur: accepta recte relata, an non recte. Ita enim incipit quidem res a facto, peruenit autem ad pecuniam. Ineſt etiam his verbis, hæredes notitia inſtrui rationem, vt ſciāt, quid quacunque in ratione ſcriptum ſit. Nam quod ipſe viuus facturus erat, id ab hæredibus ſuis fieri iuſsiſſe intelligitur. Ille autem ſolebat vtique non ſic ſeruo ſuo oſtendenti reliquas rationes ſubſcribere, ſed ita vt legeret examinaret, exciperet. Itaque cum ſeruo ſub hac conditione teſtamento libertas datur, ſi rationes reddiderit; non hanc ſolam habet ſignificationem, ſi cautiones inſtrumentaq; omnia actus ſui exhibuerit hæredi, ſed & reliquas ſoluerit.

Et Pompon. in l. 110. eod. tit. hæc. Qui ſub conditione rationum reddendarum liber eſſe iuſſus eſt, docere debet, conſtare fidem hominibus, quæ ab eo geſta ſunt: vt neque ſubtraxerit quid ex ijs, quæ acceperit, neque expenſum rationibus præſcripſerit, quod non dederit. Sed & quod reliquum per contentum ſcriptum eſt remanere apud eum, ſoluere debet. Neque enim aliter liber eſſe poteſt, quam ſi hoc modo, conditioni, ſub qua data eſt libertas, ſatisfecerit. Cæterum debitores, cum quibus ipſe contraxit, non vtique in diem mortis domini ſui fuiſſe idoneos præſtare cogendus eſt: ſed eo tempore, quo his creditum eſt, eius conditionis fuiſſe, vt diligens pater fam. his crediturus fuerit.

Et ſi quæras, vbi reddendæ ſunt rationes? idem *Pompon. reſpondet in l. Tales 111. §. vlt. eod. tit.* ita. Priſcus reſpondit ſtatuliberum non vtiq; ibi, vbi pater fam. deceſſerit, aut vbi ipſe relictus ſit, aut vbi velit rationem reddere debere, ſed inte-

Digitized by Google

interim proficiſci ad eum, cui reddere debeat, vtique ſi is reip. cauſa abeſt. Veriſsimum eſt autem, vt alias aliud ex perſona locoque ſit æſtimandum, Notabis tamen, quod licet Priſcus indiſtinctè reſpondeat eum, qui debet reddere rationes teneri accedere ad eũ cui reddendæ ſunt vbicunque fuerit, tamen *Pompon. in fin. huius tex. in verſ. veriſſimum*. Limitat dictum Priſci, & id relinquit arbitrio iudicis, qui ex qualitate loci, & perſonæ, æſtimabit, vbi ſint reddendę, vt notauit *Paul. Caſtr. num. 2. in dict. §. Priſcus*. Notandum eſt inſuper, quod hoc procedit in caſu ſpeciali, quando relinquitur ſub illa conditione, ſi rationes reddiderit. quia tunc cum teneatur parère conditioni ad ipſum tangit, illam implere, & agere, vt rationes ab eo reddendæ, recipiantur iuxta *qua Bald. in l. ſuus quoq; num. 8. ff. de hæred. inſt. & in l. 1. numer. 23. C. de inſt. & ſubſt.* Nam alias eum, qui aliena negotia ſiue ex tutela ſiue ex quocunque alio titulo, adminiſtrauit; vbi hæc geſsit rationem oportere reddere decreuerunt *Impp. in l. 1. C. vbi de ratioci.*

Rationi vero non exigendæ modus adhibitus; ſcilicet, vt culpa, non dolus remiſſus intelligatur. Idque in eius perſona, qui negotia geſsit, cuique rationis reddendæ neceſsitas fuerat teſtamento relicta, ita inquit *l. Cum tale* 71. *§. 1. ff. de cond. & dem. & in l. 122. ff. de legat. 1. ſit Martian.* Si ſeruus vetitus eſt rationes reddere; non hoc conſequitur, vt nec quod apud eum ſit, reddat, & lucri faciat: Sed ne ſcrupuloſa inquiſitio ſiat; hoc eſt, vt negligentiæ ratio non habeatur; ſed tantum fraudũ, & notauit *gloſ. Verbo. Cum rationibus in addit. in §. Peculium de legat. in in Inſt.* dicens. Et nota, quod remiſſio redditionis rationum non comprehendit reliqua, nec dolum, ſeu latam culpam, ſed ſcrupuloſam tantum inquiſitionem, quod facit ad quæſtionem de eo, cui conceſſum eſt liberum arbitrium, ita quod non poſsit ſindicari.

Alijs etiam modis ſumitur ratio, ſcilicet pro quantitate fructuum, vel æris alieni imputandi, vel non imputandi, *vt in l* 8 ibi æris alieni rationem in hæreditate relicti, *& in l.* 11. ibi In ratione legis falcidiæ retentiones omnis temporis hæredi in quadrantem imputantur *ff. ad l. falcid.* & ſæpe alibi. Pro cura etiam apud *Cic. inuenies* 2. *offic.* ibi. Habenda ratio rei familiaris, quam delabi ſinere flagitioſum eſt. Pro cauſa, ſeu occaſione apud eundem *lib.* 15 *epiſt* ibi. Cum ad Cyliſtra propter rationem belli quinque dies eſſem moratus. Pro modo, & via, vt ego vobis oſtendam rationem, qua iſta fugiatis apud *Saluſt. in Catil.* Pro proportione, vt cum tria ad quatuor &c. quod ad Grammaticos potius quam ad Iuriſtas pertinet.

Rebellis.

ID eſt infidelis, ea infedilitate generali, quæ inducit rebellionem. Nam ſciendum eſt, quod hæc dictio infidelis generalis eſt, & comprehendit etiam eum, qui modicæ rei principi furtum fecerit, de qua in fedilitate non loquimur hic. Quædam autem eſt infidelitas vero animo, quæ cadit in modum proditionis: & iſtud eſt nomen generale comprehendens omnes, qui ſtant ſicut ſubditi, & inter ſubditos corpore, mente tamen cum hoſtibus, & inimicis nunciando eis ſecreta, & ſimilia, de quibus inquit *Iuriſconſ. in l. Omne delictum 6. verſ. Exploratores* qui ſecreta nunciant hoſtibus proditores ſunt, & capitis pœnas luunt *ff. de re mil. & in l. Si quis aliquid* 38. *verſ. Transfuga*, ad hoſtes, vel conſiliorum noſtrorum renunciatores: aut viui exurantur, aut furca ſuſpendantur *ff. de pæn. & in l. A miſſio-*

Digitized by Google

miſſione § Qui deficiunt capite minuuntu , deficere autem dicuntur, qui ab his, quorum ſub imperio ſunt, deſciſcunt, & in hoſtium ſe numerum conſeruit *ff. de capit. dim.* Hoc igitur modo aſſumpto vocabulo vocantur rebelles, quo vocabulo antiqui legum conditores non vtebantur, & ideo facta fuit de nouo conſtitutio *ab Imp. Henrico 7. in Extrauag Qui ſint rebell. in lib. Auth. relata, quæ alias dicitur coll. 11. tit. 2. de qua omnino videas per gloſ. & Bart. ibidem latiſſime*, & ideo non plus dicendum.

Receptator.

PEſsimum genus eſt receptatorum. ſine quibus latere nemo diu poteſt, & præcipitur, vt perinde puniantur atq; latrones, ita *Martian in l. 1. ff. de receptat.* quod intelligas eum *Vlpian. in l. Qui vas 49. verſ. Qui furem* nouit ſiue indicet eum, ſiue non indicet, fur non eſt: cum multum interſit furem, quis celet, an non indicet. Qui nouit, furti non tenetur: qui celat hoc ipſo tenetur *ff. de furt.* Nam ex eodem *Vlpian. in l. 1. verſ. Quod autem ff. de ſeru. corrupt.* Eſt proprie recipere, refugium abſcondendi cauſa ſeruo præſtare, vel in ſuo agro, vel in alieno loco ædificio ve, *& in l. 3. ff. de incend. rui.* ibi. Qui receptores non minus delinquunt, quã aggreſſores. Sed enim additum eſt dolo malo: quia non omnis, qui recipit ſtatim, etiam delinquit, ſed qui dolo malo recipit.

Etiam receptator intelligitur, qui demittit accepta pecunia, vel ſurreptorum parte iuxta *d. l. 1. §. In pari cauſa* habendi ſunt, qui cum apprehendere latrones poſſent, pecunia accepta, vel ſurreptorum parte dimiſerunt *ff. eodem tit. de recept.* Non vero is, qui affines recepit, *vt in l. ead. inquit Paulus* ſic: Eos, apud quos affinis vel cognatus latro conſeruatus eſt, neque abſoluendos neq; ſeuere admodum puniendos Non enim par eſt eorum delictum, & eorum, qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt. Et intelliges ſemper prædicta in ſciente: nam ignorans non tenetur, *vt per gloſ. in d. l.* vbi etiam dicit, quod ignorantia præſumitur iuxta *leg. verius ff. de probat.* niſi delinquens ſit notorius: quia tunc ignorantiæ præſumptio tollitur, vt notat *Apoſtill. ad dict. gloſ.* Limitabis etiam in caſu *l. omic. C. de colon. Illyrican. lib* 11. vbi receptantes colonos, de quibus ibidem puniuntur etiam ignorantes; aiunt enim Impp. ſic. Itaut etiam dominus fundi in quo alienus fuiſſe monſtrabitur pro qualitate peccati coerctionem ſubire cogatur: nec ſit ignoratiæ locus, cum ad criminis rationem ſolum illud ſufficiat, quod incognitum ſibi tenuit.

Recipere.

INtelligitur iure dominij, vt notat *Bartol. in l. Cum mota num. 5. C. de tranſact.* ibi. Ex his habes notare, quod iſta verba ſuſcipere, recipere, & ſimilia debent intelligi iure dominij. Et quod differat recipere ab accipere notauit, *gloſ. Verbo recepiſſe in l. 3. ff. de dot. prælegat. vbi Vlpian.* in caſu, quo mulieri fuerunt legati, duo fundi vltra alios duos ſuæ dotis, & iuſſum a teſtatore eius marito, quod ea defuncta, quicquid ad ipſam ex hæreditate perueniſſet reſtitueret; decidit, illam mulierem in ea conditione eſſe, vt id demum reſtituere cogatur, quod deducta dotis quãtitate ad eam peruenit: Dotem enim recepiſſe eam magis, quam accepiſſe; & videtur, quod differentia ſit in eo, quod accipere, de alieno ſuſcipere intelligatur: recipere autem de proprio, prout etiam alias dicitur de, reddere, & da-

& dare, redditur namque alienum, datur quod ſuum eſt. Secundum eundem *Vlpian. in l. 1. §. eleganter* ibi. Aliud enim eſt reddere, aliud quaſi de ſuo dare *ff. depoſit. vbi Bart. in ſum.* ſic qui quaſi de ſuo ſoluit, non videtur depoſitum reddere, & idem *Vlpian. in l. Quod ſi nolit* 31. *§. Si plures verſic. In factum* actio, loquens de ſuo redhibito venditori domino, vtitur verbo recipere, vt ibi. Iniquum eſt enim poſtquam vēditor agnouit recipiendo mancipium, eſſe id in cauſa redhibitionis, quæri vtrum debuerit redhiberi an non debuerit, *vbi gloſ.* notat, quod quis recipiendo agnouit, poſtea reprobare non poteſt *ff. de ædil. ed. Vide etiam infr. verbo. Reddere.*

Attamen multoties inuenies recipere, quando de alieno aliquid ſuſcipitur, vt per *Senec. lib. 6. de benef. capit.* 42. ibi. Tam conuicium eſt recipere, quod non debes, quam non dare, quod debes, *& gloſ. verbo volentes in capit. 2. de cenſib. lib. 6.* ibi. Cum alias ſæpius ſit licitum recipere, quod non licet exigere, *& in cap. 3. eod. tit.* ibi. Ne aliqui ob procurationem ſibi ratione viſitationis debitam exigere pecuniam præſumerent, vel etiam recipere a volente, vbi notat *gloſ.* hunc caſum eſſe ſpecialem, in quo exigere, & recipere parificantur, cum alias diuerſum ſit recipere, ab exigere, exigitur enim, quando ab inuito extorquetur, recipitur, quod a volente offertur, vt notat ibidem *gloſ. verbo. Exigere.* Licet improprie etiam ponatur exigere a ſponte volente iuxta *l. fideicōmiſſa 11. §. ſi rem, vbi gloſ. verbo exigiſſet ff. de legat.* 3.

Qui indebitum recipit quaſi ex contractu debere videtur, dicit *Imp. in §. Item is, cui de oblig. quæ ex quaſ. contr. l. Si in area* 33. ibi. Nam is, qui non debitam pecuniam ſoluit hoc ipſo aliquid negotij geſſit *ff. de condict. indeb.* & ibidem notat *gloſ.* dicens. Non quod obligatio ex contractu naſcatur, ſed quaſi. Et recipiens poterit conueniri ibi, vbi recepit vel alio quolibet loco iuxta *l. Qui loco certo 27. eod. tit. vbi notat Bart. num. 1. & 2.* Quia etiam tenetur actione furti ſi ſciens indebitum recepit. Quoniam furtum ſit cum quis indebitos nummos ſciens acceperit, vt dixit *Scæuol. in l. 18. ff. de condict. furt.*

Reconciliatio.

HAnc ſi ſumas quatenus conceditur pænitenti duplex eſſe poteſt: aut publica, aut priuata: illa a ſolo Epiſcopo fit, *vt in cap. ſi iubet* ſanctitas veſtra ſuggero. Nam memini præterito concilio ſtatutum, vt chriſma, vel reconciliatio pænitentium, nec non & puellarū conſecratio a presbitero non fiat 26. *quæſt. 6.* hæc autem a presbitero conceditur *in cap. Presbyteri* de occultis peccatis iuſſione Epiſcopi pœnitentes reconciliant *ead. cau. & quæſt. cum ſeqq. per tot.* Publica reconciliatio eſt, quando pœnitentes ante Eccleſiæ ingreſſum publice repræſentantur, & per impoſitionem manus Epiſcopalis Eccleſiæ publice reconciliantur, quæ ſacerdotibus videtur eſſe prohibita, ſic ait *cap. miniſtrare dict. 26. quæſt. 6.* appellatur etiam hæc reconciliatio ſolemnis, & debet fieri in ſcriptis iuxta *cap. Si qui voluerint* ibi. Ante omnia autē hanc ab eis confeſsionem per ſcripturam exigi oportet 2. *quæſt 7. & in c. Legum.* ibi. Sed vt qui accuſatur, aut excommunicatur, ſeu reconciliatur: per ſcripturam accuſari, ſeu reconciliari iubetur 2. *quæſt. 1.*

Si vero ſumas reconciliationem pro ea, quæ fit de Eccleſia polluta per ſanguinis, aut ſeminis effuſionem iuxta *capit. Propoſuiſti de conſecr. Eccleſ. & cap. ſignificaſti de adult.* ea debet fieri per Epiſcopum, iuxta *cap. Aqua 9. de conſecr.*

Digitized by Google

ſer. Eccleſ. per aquam, cum vino, & cinere benedictam *dict. cap. Propoſuiſti.* Licet de iure antiquo fieret de nouo cõſecratio *in cap. ſi motum* ibi. Si homicidio, vel adulterio Eccleſia violata fuerit, diligentiſſime expurgetur, & denuo conſecretur *de conſec. diſt* 1. *notauit glo verb. reconciliari in fin.* ibi. Quod ſanguinis effuſione, vel ſeminis pollutione non conſecratur.

Dicitur etiam reconciliatio, illa, quæ fit inter inimicos, de qua fuit dictum, verbo pax. & de ea dicit *Bart. in l* 3. § *ult. ff. de adim. legat.* quod tollit exceptionem inimicitiæ; Sed quid dicendum quoad iudicem? poterit ne operari recõciliatio prædicta, quod iudex nõ inquirat, nec criminaliter procedat contra reum offendẽtem pro pęna applicãda fiſco, vel alia ad ſatisfactionẽ reip.? reſpondit *Bart. in l.* 1. §. *Vſq; adeo num.* 1. *ff de iniur.* per illum text. quod veritas eſt poſſe iudicem procedere, quia talis reconciliatio, ſeu remiſsio facta per offenſum prodeſt tantum, quoad actionem competentem ipſi remittenti, ſecus quoad vindictam publicam; quod confirmat *ex l. Qui catu* 5. §. *Qui vacantem ff de vi. pub. ubi ſic Iuriconſ.* Qui vacantem mulierem rapuerit, vel nuptam, vltimo ſupplicio punitur, & ſi pater iniuriam ſuam precibus exoratus remiſerit, tamen extraneus reum poſtulare poterit, *ubi gloſ. verbo extraneus*, addit rationem, quia per pactum non fit præiudicium extraneo, cui ſcilicet competit ius accuſandi crimen publicum *l. Iuriſgentium* §. *ſi paciſcar ff. de pact.* & confirmatur ex his, quæ *Bald. in l. Inſulam* §. *Ad virum ff ſol. matr.* vbi dicit, quod factum, ſeu reconciliatio inter virum, & vxorem non præiudicat iuri tertij, & proſequitur his verbis. Et facit ad quæſtionem de duobus nobilibus facientibus pacem ſub pæna applicanda Eccleſiæ, tandem rupta pace reconciliant ſe, & omnem iniuriam remittunt: nam per hoc non præiudicant Eccleſiæ.

In mutuo etiam dari reconciliationem conſtat. Nam ſi fateor me accepiſſe mutuas a te pucunias ſpe futuræ numerationis, quas non numeraſti, nec infra biennium, ego reclamaui, licet à principio actione non tenerer, tamen biennio tranſacto teneor, & fit mutuum per reconciliationem a lege introductam iuxta *l. In contractibus C. de non num. pec.* idem eſt ſi aliena pecunia mutuata fuerit, in qua mutuum non conſiſtit a principio, & tamen per ſtipulationem reconciliatur mutuum, *ut in l.* 2. *C Si cert. petat.* item per conſumptionem, *ut in l Nam & ſi fur.* 13. *ff. eod. tit. & l. Si quis pro eo* §. *ſi nummos ff. de fideiuſſor.* Item per vſuſcapionem, & denique per conditionis euentum, aut defectum vt ex iuribus, quæ *gloſ. verbo tuum in l.* 2. §. *Appellata ff. ſi cert. pet.*

Recognoſcere.

Est confiteri, ſeu aſſerere, ſic ponitur *in c. Per inquiſitionem* 26. ibi. Quando prædictus Epiſcopus recognouit in præſentia quorundam canonicorum &c. *ubi gloſ verbo recognouit*, ſic ait, talis recognitio, ſiue confeſsio licet fieret extra ius præiudicat confitenti *de elect. & in cap. Conſtitutus* 6. ibi. In qua ius patronatus monaſterio veſtro recognoſcebat, coniuncta *gloſ. recognoſcebat* ideſt confeſſus fuerat ius patronatus *de relig. dom. & in cap. Odoardus* ibi. idem in eum recognoſcentem huiuſmodi debita, id eſt confitentem, vt ibidem *per gloſ. de ſolut. & in cap ult. de exceſſ. prælat.* ibi. Quæ omnia idem Epiſcopus in noſtra, & noſtrorum fratrum præſentia publice recognouit, *& in cap. Per tuas* 10. ibi. per ipſum ſuum filium publice recognouit *de prob.* Vnde dicitur recognoſcere ſcripturam

pri-

priuatam hoc eſt confiteri, & poteſt pars citari ad eam recognoſcendam, *vt per Bald. in Auth. Contra qui propriam num.22. C. de non num.pec.*& recognitione facta plena reſultat probatio, vt deducitur *ex citat. gloſ. Verbo recognouit in dict. capit. Per inquiſitionem, & facit l. Publica §. vlt. ff. depoſit. & l. Cum de indebito §. fin. ff. de probat.*

Recognitio etiam fit de perſonis per earum nomina, & prænomina iuxta *l. Ad recognoſcendos ſingulos* nomina comparata publico conſenſu *C. de inge. & manum. & in l. vnica C. de mut. nom.* ibi. Sicut in initio nominis cognominis prę nominis recognoſcendi ſingulos impoſitio libera eſt &c. Et per faciem, ſeu caput iuxta *l. Cum in diuerſis* 44 *vbi not. Bart. ff. de relig. & ſumpt. fune.* ibi. Cuius imago fit, vnde cognoſcimur, practicam vero recognoſcendi hominem ponit *Bart. in l. ſtigmata numer.* 1. *C. de fabricenſ. lib.* 11. ſic dicens Iſta lex probat vnam ſolemnem practicam ſi quæratur in iudicio, de aliquo homine recognoſcendo vtrum iſte ſit, qui tali tempore fuit in ſtudio, qui ſic fecerit, & teſtes dicunt ſe recognoſcere, quia viderunt, & inſpexerunt faciẽ eius &c. Sed pone, vt de facto accidit, inuenitur homo mortuus, cuius facies eſt adeo deuaſtata, quod per eam non poteſt cognoſci: certe deueniendum eſt ad alia ſigna corporis, & ſi teſtis dicat recognoſco, quod eſt talis ex tali cicatrice, quam habet in aliqua parte corporis, quod talis teſtis recte probat.

De rebus etiam fit recognitio, vt in feudalibus, & emphyteoticis: emphyteota namq; & vaſſallus tenetur facere recognitionem, vt notat *Bald. in l. Plures a pocbis C. de fid. inſtru. per tex.* ibi. vt in præfatis caſibus, & alijs ſimilibus &c. vt in emphyteuſi, & feudo, & omnes teneri ad recognitionem faciendam per hanc legem, addit idem *Bald.*

Eſt notabile, quod dicit idem *Bald. ex Dyn. per ipſum allegato in l.* 1. *num* 12. *C. quand. lic. ab empt. diſced.* in his verbis. Quidam confeſſus fuit ſe habere quoddam caſtrum, a quodam milite: dictam confeſsionem, & recognitionem recipiente pro ſe, & quibuſdam quorum erat conſors. Modo dubitatur nunquid ex tali confeſsione conſortes, qui non fuerunt præſentes, & quorum nomine recepta fuit, dicta confeſsio poſſint agere, vel hæredes eorum ex confeſsione prædicta ſine aliqua ceſsione? & determinauit, quod ſic, quia confeſſio prædicta habetur loco traditionis, ex iuribus, & rationibus, quæ affert.

Recte, & Rite.

PRoprie, recte, cauſam, rite, vero ius vel iuris ſolemnitatem denotat, ita ponit *gloſ. verbo recte in l.* 2. *ff. de inoff. teſtam.* quod probat *ex l. Non putauit §. Non quauis ff. de bon. poſſ. cont. tab. & Bart. in dict. l.* 2. *nu.* 2. ſic. Nota *ex tex. & gloſ.* differentiam inter, recte, & rite, nam, recte, ſignificat iuſtitiam rei, in ſe, ſeu rectitudinem cauſæ, rite, ſignificat iuſtitiam, ſeu ſolemnitatem in ordine, & allegat *l. ſed & ſi lege* 28. *§. ſcire ff. de petit. hared.* vbi melius *gl. verbo recte* ſic. Nam rite ius, quia ſit ibi ſolemnitas teſtium, & alias recte cauſam denotat, vt inſtituat, quem debet puta filium non ex hæredet. idem *Bart. in l. Lecta num.* 15. *in fin. &* 16. *ff. ſi cert. pet.* ibi. Secundum, hoc verbum recte, denotat ſolemnitatem, quod ſolemniter fiat ſolutio. Alibi *gloſ.* dicit, quod hæc dictio, recte, ſignificat cauſam, ſecundum propriam ſignificationem &c. vide etiam eundem *Bart. in l. Iuſte, vbi etiam gloſ ff. de acquir. hared.*

Rector.

SVb hoc nomine plura continentur. Nã & præſes dicitur Rector Prouinciæ, *vt in l.1. ff. de offic. præſid. vbi Bart.* ſicut, & legatus *in l. pen. eod. tit.*

Eccleſiæ rector, etiam dicitur de quo, inquit *gloſ. verbo committatur in Clem. 2. de religioſ. dom.* Ita hodie inſtituuntur perpetui rectores in locis talibus &c. vbi *Apoſtill* ſic Perpetui, quod vtilius dicit eſſe Cardin. hic. Nam crebra mutatio rectorum loca conſumit, & docente experientia etiam hodie obſeruatur, *& in Extrauag. vnic. de præben* ſic. Dum non ſunt in vnaquaq; Regione rectores, Eccleſiarum detrahitur commodis,& honori, quæ carentes defenſorum auxilio in iuribus ſuis, & libertatibus multipliciter collabuntur, & eadem verba *Extrauag. Execrabilis 4. eod. tit. int. còm.* & poſt verbum collabuntur addit, ruinis patent ædificia nobilia, quæ magnificentia extruxerat deceſſorum.

Debet autem talis eſſe literatus, quia ad ipſum pertinet prædicare verbum Dei, iuxta *Clem. Dudum §. verum de ſepult. vbi Cardinal in princ.* Licet minus vigeat in ſcientiæ claui, quam Monachus vel frater, vt dicitur verbo. Monachus.

Si præſentatus fuerit a patrono, debet per Epiſcopum recipi, *vt in cap. Monaſterium 17. quæſt. 7.* & ipſe poterit præſentare clericos ad titulum illius, & eligere vnum clericum miniſtrum in Eccleſia, iuxta *cap. pen. vbi Abb. not. 1. eod. titul.*

Dicuntur etiam rectores vniuerſitatis, & Collegij de quibus agit *Bald in Auth. habita C. ne fil. pro pat.* vbi dicit, quod tales non poſſunt eſſe clerici bigami, vxorati, hermafroditi, nec minor 25. ann.

Hoſpitalis, & confraternitatis etiam rectores appellantur, & iſtos poſſe eſſe laicos, dicit *Clem Quia contingit de religioſ. dom.* & quod regulentur tanquam tutores, inquit *Dec. conſ. 72.*

Reddere.

ALiud eſt reddere, aliud quaſi de ſuo dare, ita *l. 1. §. Eleganter prope fin. ff. depoſit.* & ita ſemper, quando vtimur hoc verbo, eſt quando rem alienã reddimus, veluti in depoſito, *vt in dict. l. 1. §. An in pupillum* ibi. Si res depoſita deterior reddatur agi depoſiti poteſt: cum enim deterior redditur; poteſt dici dolo malo redditam non eſſe, *& in l. Quod ſeruus 11. eod. tit.* ibi. Nec enim conuenit bonæ fidei abnegare, id quod quis accepit, ſed debebit reddere ei, a quo accepit, ſic tamen ſi ſine dolo malo omnia reddat: hoc eſt, vt ne culpæ, quidem ſuſpicio ſit.

Sic etiam dicimus reddere rationes de negotio, & adminiſtratione rerum, quæ noſtræ non ſunt, de quo iam ſup. verbo ratio.

Adhuc tamen, & dare ſignificat iuxta *l. Cum quidam 21. ff de legat 2.* ibi. Etenim verbum reddendi quanquam ſignificationem habeat retrodandi, recipit tamen, & per ſe dandi ſignificationem; quia qui reddere iubetur, & dare iubetur, inquit *l. Hæres meus 93. ff. de legat. 3. l. verbum reddendi de verb. ſign. & l. Qui vxori, vbi gloſ. ff. de aur. & arg. leg* Aliquando etiam ponitur pro præſtare, vt peto mihi reddi librum, hoc eſt præſtari *l. Cum etiam vbi Bald. not. 2. C. de reb. cred.*

Reficere.

ESt, quod corruptum eſt in priſtinum ſtatum inſtaurare, verbo reficiendi, tegere, ſubſtituere, farcire, ædificare.

item

Digitized by Google

item aduehere apportareq; ea, quæ ad eam rem opus eſſent, continentur, ita ait *l* 1. *ff. de riu.* Vnde dicit *Bart. in l.* 1. *§. Si quis ædificium ff. nou. oper. nunt.* quod reficere non eſt, de nouo facere, *per gloſ. in l.* 1. *§. pax ff. de mort. infer.* & facit *cap. Conſuluit de Iudæ. & l. vlt. C. eod. tit.* Reficitur ergo, quod adhuc exiſtit, deterioratum tamen; Si vero totaliter fuerit deſtructum, noua inſtauratio, non refectio, dicitur, vt notabiliter dicit *Alex. in dict. §. ſi quis ædificium*.

Vrgentem, & neceſſariam refectionem eſſe admittendam, ait *l* 3. *ff. de riu.* & Reip. adminiſtratores teneri ad dictam refectionem diſponit *l. vlt. C. de oper. pub.* ea tamen limitatione, vt ſi plus expendatur in refectione, quam quanti eſſet ipſum, quod reficitur, non fiat talis refectio *ad l. Meditarranea ciuitates C. de annon. & trib. lib.* 10.

Non tam neceſſariam refectionem itinerum, quam riuorum eſſe, dicit *l. vlt. ff. de riu.* & tradit rationem; Quoniam non refectis riuis omnis vſus aquæ auferretur, & homines ſiti necarentur, & ſane aqua peruenire, niſi refecto riuo, non poteſt: at non refecto itinere difficultas tantum eundi agendique fieret, quæ temporibus æſtiuis leuior eſt.

Relatio.

SI fiat de cauſa per iudicem ad ſuperiorem, habet effectum ſuſpenſiuum, taliter quod talis iudex in ea non procedere poſsit, vt dicit *gloſ. Verbo tranſtulerat in cap. Licet* 5. *de offic. lega.* ibi. Nam eo ipſo, quod iudex dicit ſe velle referre negotium ad Superiorem, non poteſt amodo cognoſcere &c. Et illico relationis exemplum litigatoribus edere tenetur. Vnde quod in appellatione dicitur etiam de hac relatione intelligendum eſt, & iura, quæ de ea agunt, collocata inuenies ſub *rub. de appellat. & relat.*

Fit etiam relatio per nuntium in cauſa, de his, quæ ad eius officium pertinent de hac dicit *Bald. in l. In minorum C. in quib. cau. in integr. reſt. non eſt neceſ.* quod poterit fieri etiam tempore feriato in vtilitatem hominum, non in honorem Dei, licet contrarium ſit in practica, vide etiam eundem *in l. Dies feſtos circa medium verſ. & eſt tertius actus C. de fer. & Bart. in Extrauag. Ad reprimend. verbo de plano.* Et quod poſſit fieri etiam per literas ſuo ſigillo ſigillatas dicunt *Hoſt. & Io Andr. in capit. Quoniam contra de probat.* Debet autem de ea conſtare in actis, iuxta *l. Hoc autem §.* 1. *ibi: Liquere ff. in quib. cau. in poſſ. ea. vbi Bart. circa princip. Salic. in dict. l. Dies feſtos*, & ſic dicitur eſſe de proceſſu *per gloſ. in l. pen. C. ad Trebell.*

Relationem vero per peritos artis, vel medicorum indiſtincte poſſe fieri omni die feriata etiam in honorem Dei dicunt *Bald. Alex & alij in l.* 1. *§.* 1. *ff. de fer.* & plus ait Alex. quod adeo verum eſt, vt etiam parte non citata procedat.

Altera eſt relatio, quæ fit de vna ſcriptura, oratione, vel re ad aliam, de qua inquit *D. Thom. de potent. Dei quæſt.* 7. *art.* 9. quod ſit ordo vnius rei ad aliam. Et illam fieri cum omnibus ſuis qualitatibus *Bart. in l.* 1. *ff. de recept.* & eſt communis concluſio *ex l. Aſſi toto ff. de hæred. inſt. l. Talis ſcriptura ff. de cond. inſt. l. Si ita ſcripſero ff. de cond. & dem. l. Ait prætor ff. de iud.* in §. [illegible] An autem ad omnia fiat, vel ad aliquam dubium eſt. *Et Bart. in l. Quæſitum §. ſi quis fundum ff. de fund. inſt. & in dict. l. Talis* dicit ad vicina eſſe faciendam, *per tex. in l. Hæredes palam §. Sed & ſi notam ff. de teſtam.* Et tenet *gloſ. verbo iſta in §. æque ſi agat de act. in Inſt.* ibi. Nam ad proxima facienda eſt relatio,

ſed ibidem *Apoſtill.* ſic intelligit dicens hoc verum, ſi ad omnia non poſſit fieri & iuxta iſtam declarationem procedit quod dicit *Bart. & citata gloſa* quando etiam fuerit dubium, & vt contrarietas euitetur. Nam ad ea, quibus conuenit, & non ad alia facienda eſt relatio, *vt not. in l ſi idem cum eodem §. vlt. ff. de iuriſd. om. iud.*

In antiquis recurrendum eſſe ad relationem, dixit *gloſ. verbo relatio in Extrauag. 1. de pœnit. int. com.*

Relatiuum operari idem, quod expreſsio propriorum nominum, inquit *Bald. in l. vlt.* C. *de impub. & al. in verſ. 2. oppono*, vbi etiam quod in dubio facit ſpecialem non generalem relationem.

Quando relatiuum quis, vel qui iungitur verbo futuri temporis inducere conditionem eſt communis, & vulgaris concluſio *ex l. ſtichum, qui meus erit ff. de legat. 1. vbi Iaſ. num. 2. & ex l. ſi quis fundum, vbi Bart. ff. de contrah. empt.* quod intelligit idem *Bart.* quando diſtributiue non collectiue repetitur *in l. Debitor §. veriſimile notab. 1. ff. de contrah. empt.* Et ſi fuerit relatiuum quantitatis in dubio non facere conditionem deducitur *ex l. ſi Titius §. vlt. vbi Bart. ff. de legat. 2.* Licet idem contrarium aſſerat *in dict. l. ſi quis fundum*.

Eſt etiam communis concluſio, quod prædictum relatiuum quotieſcunq; apponitur ſine copula verbis generalibus antecedentibus ea reſtringit *ex l. Ea tamen adiectio, vbi Bart. ff. de legat. 3. id. in l. Cunctos populos C. de Sacroſ. Eccleſ. & in l. Omnes populi ff. de iuſt. & iur. Bald. in l. precibus in princip. C. de appellat.*

Natura correlatiuorum eſt, quod vnum non ſit reliquum, vt inquit *Apoſtill. in cap. Per veſtras 26. de iur. patr. per l. 1. in princ. ff. de praſcript. verb.*

Religio.

PRoprie loquendo inter Deum, & homines dicitur, vt inquit *gloſ. 1. in reg. Non eſt 19. de reg. iu. in 6.* De ea inquit *Imp. in l. Manichaos C. de haeret.* ſic. Quod in religionem committitur diuinam, in omnium fertur iniuriam a quo deduxit *gloſ. Verbo grauius in cap. vergentis 11. eod. tit. & addit.* & publicum crimen committit.

Qui contra iuramentum venit, contra Religionem facere non eſt dubium, ex *l. Quod ſi deferente 22. ff. de dol.* ibi. Per iuiurandum tranſactum videri &c. ſtari enim religioni debet. Summam eſſe rationem, quæ pro religione facit, dicitur *in l. Sunt 43. ff de religioſ.* a quo ſumpſit *gloſ. vlt in cap. Ad noſtrā 5. de conſirm. vtil.* & ſic multa religionis fauore conceduntur, *vt per eandem gloſ.* & probat *l. Locum 21. ff. de vſufr.* ibi. Et hoc verum fauore Religionis, *l. 2. §. Si quis nemine ff. ne quid in loc. pub.* ibi. In loco autem ſacro non ſolum facere vetamur, ſed & factum reſtituere iubemur, & hoc propter religionem.

Minus proprie dicitur etiam Religio inter homines, vt videmus inſunerando cadauera, iuxta *tot tit. ff. de Relig. & ſumpt. fun. & l. 1. §. Interdictum hoc ff de mort. infer.* ibi. Quia religionis intereſt monumenta extrui, & exornari. Et ſic religioſum locum fieri, cum mortuus in eum infertur, inquit *Imp. in §. religioſum, de rer. diu. in Inſt.* Vnde forſan religiones dictæ ſunt in quibus religioſi homines viuunt mortui, & viui ſepulti ſunt iuxta illud *pſal 67. qui habitant in ſepulchris.* Et inſuper, quia apud eos propria religio ad Deum perfectius obſeruatur.

De hac dicit *gloſ. verbo conferendum poſt princ. in c. beneficium de regular. lib. 6.*

Pla-

plantare debemus religionem, & plantatam fouere debemus, *& in capit. vlt.* 12. *quaſt.* 2. ſic. Religioſam vitam eligentibus congrua nos oportet conſideratione proſpicere, ne cuiuſquam neceſsitatis occaſio, aut deſides faciat, aut robur (quod abſit) conuerſationis infringat, *& in cap. In qualibet* 13. *quaſt.* 8. *Imp. Conſtantin. & Conſtanſ.* ita dixerunt. Scientes magis religionibus, quam officijs, & labore corporis, vel ſudore noſtram Remp. contineri.

Nimia autem non debet eſſe religionum diuerſitas, ne grauem in Eccleſiã Dei confuſionem inducat, vt inquit *cap. vlt. de relig. dom.* quod iterum fuit approbatum *in cap.* 1. *eod. tit. lib.* 6. ibi. Religionum diuerſitatem nimiam (ne confuſionem induceret) generale concilium conſulta prohibitione vetauit, *vbi gloſ. verbo nimiam* ita ait. Pene nil immenſum bonum &c. nec in multitud ine ſacrificiorum propitiatur Deus &c. Et melius eſt paucos bonos, quam multos malos habere miniſtros. Et hanc opinionem ſequuta eſt beata Tereſia, dum paucitatem religioſorum in ſuis monaſterijs valde commendat, vt iam alibi dixi.

Religio perimitur ſi à meritoria ſubditi obedientia ſubtrahantur. Magna quidem paupertas, ſed maior integritas, bonum eſt, obedientia maximum ſi cuſtodiatur illæſa: Nam prima rebus, ſecunda carni, tertia vero menti donatur, & animo, quos velut affines, & liberos ditioni alterius humilis iugo propriæ voluntatis adſtringit, ſic ait *Extrauag.* 1. *de verb. ſig. prope fin.*

Vbi gubernaculum diſciplinæ contemnitur, reſtat, vt religio naufragetur, inquit *Clem.* 2. *de ſtat. monach. & ibi gl. verbo contemnitur* ſic. Vbi non timetur reprehenſor, ſecurus accedit tentator.

Ambire, & concupiſcere aliena, reprobabilius eſt in religioſo, dicit *gloſ.* 1. *in Clem.* 1. *de decim.* vnde grauius puniendi ſunt, vt dicis Verbo Monachus. De primo, quod religioſi plus infirmentur, eſt optima *gloſ. Verbo religioſos in Clem. In pleriſq;* 5. *de elect.* hæc dicens. Religioſi magis in hoc laborant, quam alij: quia communiter cupiunt magis exaltari, quam alij: Nam, vt dicit Guid, quilibet magis appetit, quo ſe videt deſtitui. Vnde Angli, & Scotij, plus quam alij vinum appetunt, quia in ſuis partibus illo carent. *& gloſ. verbo Ambitionis,* quæ ſæpe religioſorum oculos excæcat *in Clem. vlt. de elect.* Et ſi vis ſcire, quæ religionis totam maſsã corrumpunt, vide Verbo abuſio.

Opprobrium facit religioni, qui religioſus non exiſtens habitum illum religioni conuenientem portat ſimilem, vt dicit *gloſ. Verbo opprobrium in extrauag. vnic. de verb. ſig.*

Religioſus executor ab aliquo in ſua voluntate vltima deputatus, non poteſt (cum nec velle, nec nolle habeat) huiuſmodi officium ſuſcipere, vel exequi niſi a ſuperiore ſuo petita, ſuper hoc licentia, & obtenta iuxta *capit.* 2. *de teſtam lib.* 6. *vbi gloſ. verbo officium*, ſic ait, Hodie rationem huius officij ordinarius loci exigit a religioſis, etiam exemptis: & ſi circa id delinquant eos punit.

Qui promittit intrare aliquam Religionem tenetur complere promiſſum, & poteſt, & debet compelli, *ita gloſ. verbo profeſsio in cap. Porrectum* 13. *de regular. vbi Apoſtilll.* ſic. Si tamen profitetur aliam religionem, etiam ſi laxiorem, tenet profeſsio: quia ſecundũ votum ſolemne derogat primo ſimplici *infr. eod. capit. Qui poſt votum lib.* 6. Et quod religionis ingreſſus omnibus votis præiudicet, habes, *verbo Monachus.* Non tamen tollit irregularitatem ex delicto prouenientem, vt tenet *gloſ. vlt. ex tex. ibi. in cap.* 1. *& vlt. de eo, qui ord.*

Digitized by Google

ord. furt. Sed inducit cauſam diſpenſationis in fauorem religionis, vt ibidem notauit Anch. Sed quid in ingratitudine? reſpondet *gloſ. Verbo. Quaſi ingratum in l. vlt. §. hoc autem C. de Epiſc.* ſic videtur, quod non poſsit ex hæredari: quia talis ingreſſus omnem maculam abſtergit.

Religioſi mendicantes hi dicuntur, quibus victum tribuit incerta mendicitas & qui redditus, & poſſeſsiones ex regula, & conſtitutione habere non poſſunt, ita *gloſ. 1. in capit. vnic. de exceſſ. prælat. lib. 6.*

Inter religiones non poteſt argui, quod vna ſit perfectior altera, ex eo, quod pauperior, vt dicit *gloſ. verbo. Perinde ad med. in Clem. Exiui de verb. ſig.* vnde dicit *gloſ. vlt. etiam ad med. in Extrauag. cum inter de verb. ſig.* quod ſtatus prælationis poteſt dici maior, quam ſtatus religioſorum profitentium paupertatem, cum de ſtatu religionis tranſeant ad ſtatum prælationis pontificalis, quod Eccleſia non permitteret, ſi ſtatus prælationis minoris eſſet perfectionis, quam religionis.

Poſſunt religioſi de licentia ſui ſuperioris habere peculium, ſeu adminiſtrationem peculij pro vtilitate monaſterij, vel pro ſe ipſis alendis, iuxta *cap. Inſinuante; qui cler. vel uou.* non vero, vt habeant ad diſponendum pro arbitrio ſuo, quia tunc eis non poterit talis licentia concedi *cap. Cum monaſterium de ſtat. monach.* eſſet enim contra votum paupertatis, & proprium dicerentur habere, *vt not. verbo Monachus*, & paupertas, Quando autem religioſi poſsint pœnam conuentionalem petere. *Vide Verbo pœna.*

Religioſi nõ debent fieri neceſsitate compulſi, ſed voluntate, & amore tantum religionis, nam ſi ex neceſsitate fiant, ea ceſſante, religionis amor finitur, vt videmus non raro, & de his dicit *glo verbo infirmitate in cap. 3. de renunc.* hæc.

Dum fero languorem, fero religionis amorem.
Expers languoris, non ſum membr huius amoris.

Tenuis religio dicitur, quæ hæſitat in his, vbi non eſt aliquatenus hæſitandum, vt dixit *Pontif. in capit. Et ſi 18. de Simon.* ibi. Tenuem religionem vocantes, quæ in talibus hæſitat &c.

Religio etiam dicitur circa leges, ſicut prouidentia circa arma, quod notauit *gloſ. in l. vnum ex familia 69. §. Item Marcus ff. de legat. 2. per text.* ibi. Principes prouidentiſsimus, & iuris religioſiſsimus.

Deniq; religionem quatuor modis capi, notat *gloſ. verbo religioni in cap. 1 de teſtib. in Clem* quos ſi plenius videre cupis lege *Cardinal. in ead. Clem. notab. 4.*

Remedium.

Ordinarium vbi competit, non eſſe extraordinarium dandum, dicitur in vulgata *l. In cauſa 17. ff. de minor.* ibi Nam ſi communi auxilio, & mero iure munitus ſit, non debet ei extraordinarium tribui auxilium: Vnum tamen remedium extraordinarium non tollere aliud extraordinarium, dicit *gloſ. vlt. in l. Is qui 39 ff. ex quibus cauſ. maior.* de quo vide *Bartol. in l. 3. § ſi in loco communi numer. 1. in fin. & ſeqq. ff. nou. oper. nunc.*

Remedium in tempore debet quæri non vero poſtquam cauſa fuerit vulnerata, *vt in l. Sancimus 5. C. in quib. cau. reſt. in integr.* ibi: Melius etenim eſt intacta eorum iura ſeruari, quam poſt cauſam vulneratam, remedium quærere.

Cauſa remedij poteſt fieri, quod alias nõ valeret, prout eſt notabilis deciſio *Pompon. lib. 5. ad Sabin. in l. 69 ff. de iur. dot.* ſic

ſic dicens ſi vſusfructus fundi, cuius proprietatem mulier non habebat, dotis nomine mihi a domino proprietatis detur: difficultas erit poſt diuortium circa reddendum ius mulieri; quoniam dicimus vſumfructum a fructuario cedi non poſſe, niſi domino proprietatis, & ſi extraneo cedatur, id eſt, ei qui proprietatem non habeat, nihil ad eum tranſire, ſed ad dominum proprietatis reuerſurum vſumfructum. Quidam ergo, remedij loco, recte putauerunt, introducendum eſſe, vt vel locet hunc vſumfructum mulieri maritus, vel vendat vno nummo: vt ipſum quidem ius remaneat penes maritum, perceptio vero fructuum ad mulierem pertineat, vbi *gloſ. verbo ad eum* ſic infert; Fit ergo remedij loco vnius nummi tantum locatio, quæ alias nulla eſſet, maxime pro re digna magna mercede.

Remiſſio.

VEl poteſt fieri de perſonis, vel de rebus, vel etiam de iuribus, ſeu actionibus. De perſonis fit ratione delicti, *vt in l. ſi cui 7. § vlt. in fin. ff. de accuſat.* ibi. Vt reum in prouinciam remitteret, vbi ſacrilegium admiſit, *& in Auth. vt null. iud. §. Si vero quis verſ. ſi vero cognoſcatur* ibi. Periculo ſuo, & officij ſui comprehendere huiuſmodi, & ad iudicem prouinciæ tranſmittere, in qua peccauit, ſupplicijs legitimis, ſubijciendum *coll. 9 gloſ verbo commiſſa in l. 1. C. vbi de crim. ag. oport.* & tetigi ſup. Verbo. Latro. Ratione vero contractus, regulariter non fit remiſſio de loco ad locum, iuxta *cap. 1. §. contractus de for. comp. libr. 6. & quæ not. Bart. & doct. in l. Heres abſens §. ſi quis verſ. circa hanc legem ff. de iud. idem Bart. in l. 1. ff. de eo, quod cert. loc. in fin.* ibi. Vltimo hic videtur caſus, quod in contractibus non ſit locus remiſſioni de vno loco ad aliũ &c. Quod intelliges niſi in ipſo contractu renunciatum fuerit ſuo foro, quia tunc obſeruabitur, quod inter partes fuit geſtum, videntur enim voluiſſe, vt ibi tantum cauſa decideretur, vt per *Bart. in d. l. Heres abſens*. Et in reddenda ratione adminiſtrationis fit remiſſio ad locum, vbi geſta fuit, *vt ſup. dictum eſt verbo ratio verſ. & ſi quæris.*

De remiſſione rerum dicit *Bart. in l. Peculium 4. num. 1. ff. de pecul.* quod remittere eſt donare, & probat *ex l. ſi mulier 10. ff. de condict. cau. dat.* ibi. Quia nihil intereſt verum ex numeratione pecunia ad eum ſine cauſa, an per acceptilationem peruenerit. Non autem intelliges hoc ſi remittatur pignus debitori, quia tunc nec pignus donatur, cum ipſius ſit debitoris, nec etiam debitum propter quod pignus datum fuerat, cum remaneat debiti obligatio intacta, vt dictum eſt verbo pignus, vt tradit *Bart. in l. 1. §. 1. ff. quib. mod. pig. vel hypoth. ſol. & in l. Etiam 1. quæſtion. C. ad velleian.* remiſſio vero debiti, remiſſionem pignoris operari dicit *l. ſoluitur, & ibi Bart. ff. eod. tit. quib. mod. l. Debitum C. de remiſſ. pig.*

De remiſſione penſionis, ſeu mercedis facienda colono, vel conductori propter graue damnum dicitur *in l. Ex conducto §. vis maior, vbi Bart. & doct. ff. locat. cap. Propter eod. tit.* & de facienda emphyteutæ tempore belli videas *Bart. & Alex. in l. Interdum §. Quod naufragio ff. de acquiren. poſſ.*

Remiſſio iuris fit cum aliquis dubium litis euentum remittit, de quo dicitur, quod remittens non poteſt allegare ſe deceptũ *arg. l. 1. C. de pact.* Conditionis (inquit Seuer. Imp.) incertũ inter fratres non iniquis rationibus conuentione finitum eſt, *& eſt tex. in l. 17. C. de vſur.* Si ea lege (ait) poſſeſſionem mater tua apud creditorem ſuum obligauit: vt fructus inuicem vſurarum conſequa-

ſequa-

nus eſt protinus aliud mittere, & munus munere expungere &c, qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et vt breuiter dicam, qui minus cito cupit ſoluere, inuitus debet, qui inuitus debet ingratus eſt.

Remunerationem pro crimine commiſſo, vel committendo non valere, etiam ſi ſtipulatio interueniat, dicit *Papinian. in l. 123. vbi not. doct. Bartol. Alex. & Paul. ff. de verb. oblig.* Si plagij (inquit) faciendi, vel facti cauſa, concepta ſit ſtipulatio, ab initio non valet.

Licet non valeat inter virum, & vxorem donatio, vt eſt vulgare, valet tamen remuneratio, vt inquit *Bart. in l ſi voluntate num. 2. C. de dot. promiſſ.* & affert *tex. in l. Quod autem §. ſi vir. ff. de donat. int. vir.*

Renunciatio.

Dici poteſt, quod ſit rei, vel iuris proprij facta ſcienter legitima confutatio *in cap. Quam periculoſum 7. quæſt. 1.* ibi vt quis cedat iuri ſuo, & poteſtati. Et in ea eſt vulgata atq; generalis regula, quod renuntiantibus iura ſua amplius regreſſus non datur *l. Quæritur 14. §. ſi venditor ff. de ædil. ed.* ibi. Remittentibus enim actiones ſuas, non eſt regreſſus dandus *d. cap. Quam periculoſum* ibi. Nec recipere poſtmodum potuit, quod ſemel ceſsit.

Eſt etiam in materia, iuris alia vulgata regula: Omnes licentiam habere his, quæ pro ſe introducta ſunt, alias inducta ſunt, renunciare *l. In conſcribendo 39. C. de epiſc. & cler.* & per eadem verba, altera *l. ſi quis in conſcribendo 29. C. de pact. cap. ſi de terra 6. de priuileg.* ibi. Cum liberum ſit vnicuique ſuo iuri renunciare *l. ſi iudex 42. ff. de minor.* ibi. Quia vnicuique licet contemnere hæc, quæ pro ſe introducta ſunt. Vnde dixit, & bene *gloſ. vlt. in l. Circa 19. C. locat.* Non eſſe contra l. aliquam, ſi aliquis renunciet, ei quod pro ſe introductum ſit, cum poſsit hoc de iure fieri. Operabitur autem talis renunciatio odium ipſius renunciantis non vero fauorem, vt optime in caſu appellationis, quæ communis eſt appellanti, & appellato, notauit *gloſ. vlt. in additione in cap. Ex parte de reſcript* ibi. Dic quod renunciare potuit in ſui odium, non in ſui fauorem. Nam, & verbo renunciare non poterat re non integra in præiudicium appellati. Non ſolum expreſſe, ſed etiam tacite renunciatio poteſt fieri, vt notat *gloſ. pen. in l. Poſtquam litis de prædio motæ renunciaſti C. de pact.* ibi. Fuit facta hæc renunciatio per hæc verba nolo amplius venire ad cauſam: quocunq; enim modo poteſt oſtendi expreſſe, vel tacite ſatis eſt per *l. Si ea 7. in fin.* ibi. Si agere ſuperſederit rei u ciaſſe cauſæ intelligitur *C. de his, qui accuſ. non poſſ. l. 31. ff. de minor.* vbi Papinian. ita. Si filius emancipatus non accepta contra tab. bonorum poſseſsione, poſt inchoatam reſtitutionis quæſtionem, legatum ex teſtamento patris maior 25. an. petiſſet, liti renunciaſſe videtur. Nam ipſo facto renunciauit quis iuri ſuo, vt inquit *gloſ. Verbo confeſſus in cap. Cum ſuper 23. de offic. delegat.* facit *gloſ. verbo non poſſe in l. Celſus 28. ff. de recept. arb.* ibi. Quia ſponte accipiendo renunciauit, & probat *l. De lege 6 ad fin. ff. de l. Commiſſor.* ibi. Si poſt ſtatutum diem reliquæ pecuniæ venditor legem dictā non exercuiſſet, ſed partem reliqui debiti accepiſſet, videri receſſum a lege commiſſoria, & ibidem *gloſ.* ſic. Et nota quod pecuniam petendo, legi renunciat, vt hic &c. Sic petitor hæreditatis, habendo pretium rei &c. Sic depoſitor accipiendo vſuras ſuo renunciat priuilegio &c. *& l. 7. eod. tit.* ita. Poſt diem commiſſoriæ legi præſtitutum, ſi venditor

ditor pretium petat legi commiſſoriæ renunciare videtur, nec variare, & ad hanc redire poteſt, *& gloſ. verbo neceſſario ad med. in Clem. vlt. de verb. ſig.* ibi. Expreſſe renunciare videtur, qui obligatum non recipit.

Sic renunciat quis priuilegio ſuo, ſi ſemel agnoſcit iudicium, vt dictum eſt ſupra verbo iudicium. Sic etiam. Per hoc, quod reuerentiam exhibet iuri ſuo videtur renunciare, vt dicitur *in capit. 3. prope fin. de his, quæ fi. a maio. part. vbi gloſ.* ſic. Et licet verbis non renunciet aut non conſentiat, ipſo facto tamen conſentit, eſt etiam altera *gloſ. verbo. vtraq; pars in cap. veniens 38. de teſtib.* ibi. Quia ſi primo ſibi actio eius rei competebat, & permiſit ſequentem agere, præiudicium ſibi fecit &c. quia hoc ipſo tacite renunciare videtur iuri ſuo &c. quia quam cito ſciuit cauſam illam tractari, ſtatim debuit contradicere, & ſe opponere, quod cum non fecerit, præſumitur conſentire &c. Secus ſi neſciuiſſet cauſam agi. Sic etiam ſi quis contradicat actum, non poterit ex eo aliquid commodi conſequi, *vt in cap. Cum olim 19. de cenſ.* ibi. Quia compoſitionem idem Abbas nullatenus approbauit, ſed ſtuduit multipliciter impugnare, ex ea non debuit beneficiū conſequi, cui renunciaſſe tacite videbatur.

Renunciat qui ſe periculo ſupponit, ita inquit *gloſ 1. in l. Principes 6. C. de princ. agen. in reb. lib. 12.* Sed renunciaſſe, & eum accipere debemus, qui per alium renunciauit *l. 1. in fin. ff. ſi menſ. falſ. mod.*

Facta renunciatione, quod ipſo iure tollatur id, cui renunciatum eſt; videtur probare *gloſ. verbo reſignauit in capit. Cum pridem 4. de pact.* ibi. Quoniam facta renunciatione ipſo iure irrita ſunt inſtrumenta &c. & aduerſarius poteſt illa petere.

Renunciari facilius iuri ſpeciali, quam communi, dicit *gloſ. verbo eſſe credendum in l. Antiqua 23. C. ad Velleian.* ibi. Quia per huiuſmodi confeſſionem a iure ſpeciali receditur, ſcilicet a beneficio Velleiani, quod facilius fit, quā ſi a communi iure vellet recedere.

Qui renunciat ſpirituali iuri, ſiue beneficio, pure, & ſine aliquo pacto debet renunciare, aliās eſſet ſimoniacum: quia non habet ibi locum renunciatio ſub modo, vel conditione, & inde eſt, quod non poteſt redire ad ius ſuum, ſed in tranſactione, ſeu in pacto, ſecus eſt eum ibi admittatur do, vt des &c. ita notat *gloſ. Verbo. Ex conſenſu poſt med. in cap. Cum inter 16. de elect. & probatur ex cap. ſuper hoc 5.* ibi. Nec interuentu pecuniæ, nec promiſſione, coniuncta *gloſ. verbo pecunia.* ibi. Quia licet renūciatio non teneat, priuari tamen debet iſte, quia Simoniam commiſit, pecuniam recipiendo pro re ſpirituali, *de renunciation.*

Nota, quod aliquis cogitur renunciare obtenta licentia renunciandi, ita notauit *gloſ. verbo. Compellendos per tex. ibi. in cap. Quidam 12. de renunc.* Sed hoc ideo eſt ne illudatur Papa, ſicut ſi poſtulatio præſentetur papæ, non poteſt poſtea recedere ab ea, ait prædicta *gloſa.*

Renunciationem eſſe ſtricti iuris, & non extendendam niſi tantum ad ea, de quibus eſt facta; clare colligitur *ex l. Iubemus C. ad Velleian.* ibi Eadem renunciatio ad illos contractus, & illas res, ſeu perſonas, quibus conſenſum ſuum proprium accommodauerint coarctetur. Et ideo renunciatione facta per filiam dotatam a patre, de amplius ei non ſuccedendo, adhuc poterit ipſa ſuccedere, vt dicis verbo filius.

Non renunciat iuri ſuo, qui gratiæ aduerſarij ſe ſubmittit, ita ſummatur *capit. veniens 13. de renunciat. vbi gloſ. verbo commiſiſſe,* ſic ait. Et ſi commiſit ſe illorum gratiæ, & ipſi nullam gratiam fa-

faciebant, poterat vti iure ſuo.
Non eſt veriſimile, quod ſponte iuri ſuo renunciauerit, qui renunciat ſpoliatus ſic inquit *cap.2.de reſtit.ſpol.*
Renunciari an poſsit libertati Eccleſiæ exemptæ? habes verbo Eccleſia.

Repetitio.

ALio nomine appellatur condictio, quando ſcilicet agitur de repetenda pecunia indebite ſoluta, vel alia re iniuſte detenta, *vt in l 1. ff. de condict. cau.dat.* ibi.cauſa ſecuta, repetitio ceſſat *l.1.ff. de condict. ob turp. cau. l.1.ff. de condict. indeb.* ibi.per hanc actionem condicere poterit, ſed ſi ſciens ſe non debere, ſoluerit, ceſſat repetitio, *& per tot. & de condict. furt. & de condict. tritic.* vbi quamplurima inuenies iura in quibus, & datur, & ceſſat repetitio hæc ſiue condictio.
De hac dicitur *in l. ſi ſtipulatus 16. ff. de fideiuſſor.* Intereſt enim pecuniam eius retinere potius, quam ſolutum repetere, & ab ea deduxit *gloſ. verbo. Potius in l. ſi debitor 12. ff de lib. legat.* dicens. Intereſt noſtra non ſoluere potius, quã ſolutum repetere.
De eadem dicit *Paul.in l.54. ff. de reg. ur.* huius per errorem dati repetitio: eius conſulto dati, donatio eſt, vbi habes bonam *gloſ.* diſtinguentem, quando datur, vel non detur repetitio de indebito ſoluto. Quando vero ſit ſolutum non indebitæ ſummæ, quod non detur repetitio, videas verbo ſolutio. Et quod detur ei, qui tutus eſt exceptione 30. ann. ſi ſoluat verbo exceptio, & quia hic incidit de exceptione adduco vnam *gloſ. magiſtram in l. Qui ſe 7. ff. de condict. cau. da. verbo. Exceptione,* & ſi alibi eã retuli, netædeat te, inquit enim ſic. Quadruplex eſt exceptio doli. Vna, quæ naſcitur tempore contractus, vt ſi dolo me induxiſti, vt promitterem tibi x. Et hoc caſu ceſſat repetitio ſi ſoluam, *vt infr. de condict. indeb. l. Qui exceptionem.* Secunda quæ ſuccedit in locũ non numeratæ pecuniæ: & hæc naſcitur tempore quo agitur non tempore confeſsionis, *vt infr. de except. dol. l. 2. §. circa.* Tertia quæ ſuccedit in locum exceptionis pacti, & iuris iurandi præſtiti: & his duobus caſibus ſolutum per errorem repetitur, *vt infr. de condict. indeb.l. ſi nõ ſortem §.indebitũ.* Quarta eſt, quæ ſuccedit in locum exceptionis facti, vel intentionis: quod eſt quando nec actor habet actionem, ſed de facto agit, & ſic reus de facto excipit, vt hic dicit. Lex autem ita habet. Qui ſe debere pecuniam mulieri, putabat iuſſu eius dotis nomine promiſit ſponſo, & ſoluit: nuptiæ deinde non interceſſerunt quæſitum eſt verum ipſe poſsit repetere, qui pecuniam dediſſet, an mulier? Nerua, & Atieilinus reſponderunt, quoniam putaſſet quidem debere pecuniam, ſed exceptione doli mali tueri ſe potuiſſet, ipſum repetiturum. Sed ſi cum ſciret ſe nihil debere, promiſiſſet; mulieris eſſe actionem, quoniam pecunia ad eam pertineret. Sin autem vere debitor fuiſſet, & ante nuptias ſoluiſſet. & nuptiæ ſecutæ non fuiſſent: ipſum poſſe condicere, cauſa debiti integra mulieri ad hoc ſolum manente, vt ad nihil aliud debitor compellatur, niſi vt cedat ei condictitiam actionem.
Si quid amplius fuerit erogatum iudicio, *negot. geſt.* nec ab hærede recte petitur, nec de iure fideicommiſsi, eum voluntas finem erogationi fecerit, ita *l. Qui aliena 33. §. Libertos ff. de negot. geſt. vbi Apoſtill.* ſic ait. *Bald.* hic dicit tex: iſtum ſing. ad hoc, quod executor vltimæ voluntatis excedens fines mandati, & ſic plus expendens, quam debeat, non poteſt repetere, & ſic iſta executio mandati habet fines, ſiue formam taxationis, pro quo concordat *tex. & he*

ne facit in l. Sed & ſi quis ff. de relig. & ſumpt fun.

Hi qui pro filio fam. ſine voluntate patris eius interceſſerunt, ſolutum non repetent: hoc enim D. Hadrianus conſtituit, & poteſt dici non repetituros. At qui perpetua exceptione tuti ſunt, Seed & ipſe filius fam. & tamen non repetit: quia hi demum ſolutum non repetūt; qui ob pœnam creditorum actione liberantur, non quoniam exonerare eos lex voluit. Quamquam autem ſoluendo non repetunt, ſic *Vlpian. in l. Sed & ſi 11. § Non ſolum verſ. Sed ſi ff. ad Maced. & ibidem gloſ. non repetunt*, ita. Scilicet a creditore, ſed an a filio? Quidam ſic per actionem mandati, *vt in princ. huius §.* Ego contra, cum omiſerint exceptionem peremptoriam ſcientes &c.

Soluens ex cauſa iudicati, etiam repetere non poteſt; vt dicitur *in l Cum putarem 37. ff fam. herſiſc. l. fideiuſſor 29. §. pen. ff manda.* ibi. Tunc autem propter authoritatem rei iudicatæ repetitio quidem ceſſat sEt ad impediendam repetitionem ſufficit, quod quis ſe putat condemnatum, ait *d. l. Cum putarem*; Impedit etiam repetitionem turpitudo, *vt eodem verbo notat.*

Alia eſt repetitio, quæ fit, vel intelligitur facta de quacunque re, cauſa, modo vel conditione indiſpoſitionibus tam legalibus, quam vltimæ voluntatis, & contractus, vt ſtatim ex iuribus oſtendimus in quibus, vel datur, vel non admittitur repetitio.

Et ante omnia notabis, quod licet aliàs dicatur apud Grammaticos, habent repetita leporem: apud nos tamen non paſsim admittitur repetitio, quin imo reprobatur, ita vt *Vlpian.* excuſauerit ædiles de repetitione per eos facta dicens. Ego puto ædiles tollendæ dubitationis cauſa bis id dixiſse *in l. 1. § Sed ſciendum eſt ff. de ædil. ed. ſic & Greg. 9. in cap. In Geneſi 55. repetitionem* excuſans dicit. Ne vel idem repeti videretur *de elect.* Nec dubium eſt, quod repetita tædio ſint; non ne vides, quod diſcipuli, & fratres Apoſt. & Euang. Ioannis affecti tædio dicebant. Magiſter quare hoc ſemper loqueris? teſte *Hieronym. in Epiſt. ad Galat.*

Et ſi quæras, cur ergo leges admittunt ſæpe ſæpius repetitioem, & quod plus eſt, obſeruant coniecturas in omnibus diſpoſitionibus ad eam admittendam? prout ex infra citandis patet? Reſpondeo facilime, ideo admittitur tacita, vt euitetur expreſſa, expreſſa enim tædium generat, tacita vero contra. Hinc eſt, quod plerunq; ea, quæ in præfationibus conueniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur: ſic tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio, vt dixit *Iureconſ. in l. Titia 134. §. Idem reſpondi ff. de verb. oblig.* a quo deduxit *gloſ. vlt. in §. Præterea de inutil. ſtip. in Inſt.* ibi. Quæ enim in præfationibus dicuntur, in contractibus repetita creduntur, per tex. ibi. Neque enim neceſſe eſt in reſpondendo omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit, & notat *Bart. in ſummario l. Item quia §. vlt ff. de pact.*

In contractibus repetita cenſentur, quæ fuerunt dicta in primo, vt in nouatione notat *Bart. per tex. ibi in l. Aliam 29. ff. de nouat num. 2.* procedit diſtinguendo, & in contractu facto V g. pro te, & poſt mortem tuam filijs tuis repetitionem eorum, quæ pro te dicta ſunt, pro filijs tuis intelligendam eſſe deducitur *ex Aphrican. in l. Pater cum filia 25. ad fin.* ibi, Etenim vim e us ſtipulationis hanc eſſe, vt ſi in matrimonio mortua eſſet dos patri redderetur, perindeque habendum ac ſi talis ſtipulatio interpoſita fuiſſet &c. *ff. de pact. dot.* quam ſic intelligit *Bart. in l. Licet imperator ff. de legat. 1. num. 11.*

Ex eadem *l licet*. Legata ab inſtituto relicta, cenſeri a ſubſtituto repetita latiſ cla-

Digitized by Google

clare colligitur ibi reſcripſerit videri voluntate teſtatoris repetita à ſubſtituto, quæ ab inſtituto fuerant relicta de cuius materia late, & bene agit ibidem *Bart. a num. 6. vſque ad fin* tractãs has quæſtiones verum conditio adiecta inſtitutioni videatur repetita legato facto eidem. Et conditio apposita in perſona eius, qui eſt ſibi coniunctus. Et an legata in vno teſtamento relicta videantur repetita in alio teſtamento poſtea facto? & quid importet repetitio facta per dictionem, amplius, & de repetitione per dictionem. Item; Et quid in contractibus. Quid in die, & conditione appoſitis, & in principali dicta, repetita intelliguntur in fideiuſſore, ſeu acceſſorio. Et verum perſona, vel qualitas poſita in vno capite, intelligatur repetita in ſequentibus, & deniq; quid in legibus, ſeu ſtatutis?

Et vltra prædicta. Nota argum. quod intelligitur tacite repetitum, quod prius fuerat dictum, quod deducit *gloſ. 2. in l. ſi iudex 32. ff. de iudic.* cuius tex. verba ſunt. Tanta ex integro tempora in perſonam eius præſtituta intelligemus, quamuis magiſtratus nominatim hoc in ſequentis datione non expreſsit.

Hæc verba, quanti, &c. & ſi non habent verbum, plurimi, ſic tamen accipiendo conſtat, ita ait *l. Quemadmodum §. vlt. ff ad l. Aquil. vbi gloſ. vlt.* ſic. Ex vi repetitionis, vt plane *not. Inſt. eod §. Deniq; & Bald. ibidem* ſic. Dicta in vno capite legis intelliguntur repetita in alio capite eiuſdem.

Non admittetur autem repetitio, vbi de voluntate contrariũ conſtabit, iuxta *l. ſeruo 116. §. Si quis a primo ff. de legat. 1.* ibi: Repetitio non valet, quia defuncti voluntas hæc eſt, vt ſemel debeantur *d. l. Licet 77. eod. tit.* ibi. Tamen hoc ita erit accipiendum, ſi non fuerit euidens diuerſa voluntas, quæ ex multis colligitur &c.

Non etiam intelligitur repetitum, quod repetitum vitiat, vt ita ſummat *Bart. l vlt. ff. de fideicommiſſ. lib. vbi gloſ. vlt.* ait. Non eſſe ſuo intellectum, quod vitiat.

Replicatio.

Exceptio exceptionis appellatur *ab Vlpian. in l. 2. ff. de except.* ibi. Replicationes nihil aliud ſunt, quam exceptiones, & a parte actoris veniunt: quæ quidem ideo neceſſariæ ſunt, vt exceptiones excludant: Semper enim replicatio idcirco objicitur, vt exceptionem oppugnet. Sicut enim reus iuuatur in exceptionibus, ita actor in replicationibus, *not. Bald. per tex. ibi in l.* Non exceptionibus actores, quibus reis auxilium tribuitur certis, ex cauſis ſed replicationibus ſuam intentionem, (ſi quam habeant) muniant C. *eodem tit.*

Replicationes eſſe temporales ſicut actiones dicit *Bart. in l. quæſitum 31. §. vlt. ff. de pecul.* Sed videtur perpetuo poſſe objici. Nam ſi replicatio eſt exceptio, vt dictum eſt, & conſtat exceptionem perpetuam eſſe, *vt in l. Pure 5. § vlt ff. de dol. except.* quare non etiam replicatio perpetua erit? nec ſatisfaciet reſponſio, quod replicatio eſt idem, quod actio, ſeu pars, vel corroboratio actionis, & ſic regulatur tanquam actio, ita ut quod diſponitur in actione, idem in replicatione intelligatur, & ſicut actio finitur tempore, eo quod actor quidem in ſua poteſtate habeat quando vtatur ſuo iure, ſic finietur replicatio cum eadem ſit ratio, prout conatur reſpondere *gloſ. pen. in d. §. vlt. & in d l. Pure §. vlt. verbo competit.* Quia eſt expreſſus *tex. in l. 6. C. de except.* ſic dicens. Si pactũ intercesſit in exceptione, ſine temporis præfinitione de dolo replicari poteſt, *vbi Bald. & Salic. notant* Replicationem tempore non expirare. Quid dices?

dices? cogita, & tenta an poſsis conciliare ſic. Quod quando actor in replicatione aget tantum, tanquam reus de defenſione ſua ad excludendam exceptionem Rei, non vt ex ipſa replicatione conſequatur, quod conſequi non poterat per actionem, tunc quia vera exceptio eſt, & defenſio, perpetuo illam poterit allegare, & in hunc ſenſum procedere *d. l. ſi pactum C. de except.* Si vero in replicatione velit actor tanquã talis vti ea, ad conſequendum, quod per actionem conſequi non poterat, tunc quia agit, & non defendit, non poterit replicatione vti cum vicem actionis habeat, & ſi actio perempta erat, eodem modo replicatio cenſetur perẽpta, & ita procedit *d. l. quæſitum* 31. *§. vlt. ff. de pecul.* Et ſi tibi non placet, affer aliam meliorem, & audieris, aliter tace, & acquieſce huic ſi quidem fundatur in ratione, & tex. de quibus ſup. & authoritate *Bart. in l. ſi expreſſim* 19. *ſub num.* 5. *ff. de appellat.* vbi probat, quod quemadmodum reus poteſt pluribus exceptionibus, licet contrarijs vti, ſic & actor pluribus replicationibus etiamſi contrarijs: redditque eandem rationem ibi. Nam dicit lex, quod replicationes exceptiones ſunt &c.

In replicatione non videri actorem fateri contenta in exceptione tenet *Bald. in Auth. ſi dicatur* C. *de teſtib.* in prima oppoſit. & probatur *ex cap. Illud* 8. *de præſcript.* dum ab excipiente requirit probationem, & ibidem etiam a replicante dum ait ſic. Verum ſi de præſcriptione, & interruptione inter partes fuerit mota quæſtio, ab vtraque parte teſtes recipi debent &c. & probat *Baldus in l. Sed & ſi quis §. fin. prope fin. ff. ſi quis caut.*

Repudiatio.

IS poteſt repudiare, qui & acquirere poteſt, dicit *Paul. in l.* 18. *ff. de acquiren. poſſ.* Vnde is, qui hæres inſtitutus eſt, vel is, cui legitima hæreditas delata eſt: repudiatione hæreditatem amittit, ſi in ea cauſa erat hæreditas, vt adiri poſſet. Cæterum hæres inſtitutus ſub conditione, ſi ante conditionem exiſtentem repudiauit, nihil egit ita *Vlpian. in l. Is qui* 14. *eod. tit. nam, vt inquit Pompon.* repudiare non poſſumus, quod nec pertinet ad nos antequam dies veniat, vel conditio exiſtat *in l. ſi ita* 46. *§.* 1. *ff. de legat.* 2. vel ad nos ſit delata, *vt in l.* 1. *verſ. decretalis ff. de ſucceſſ. edict.* ibi. Sed repudiari eã non poſſe verius eſt: quia non dum delata eſt. Licet ſuper iure incerto poſſit quilibet paciſci *ad l.* 1. *C. de pact.* cum diuerſum ſit repudiare, a pacto remittere, vt notauit *gloſ. in d. §.* 1.

Quod autem ſemel repudiatum eſt redintegrari minime concedimus, ait *l. vlt. C. de cond. inſert.* ſicut, & e contrario; quod acquiſitum eſt repudiari non poteſt, ſera namq; repudiatio eſt, vt dicit *Vlpian. in d. l.* 1. *verſ. decretalis ff. de ſucc. ed.*

Repudiationem fraudulentam nõ nocere, ait *Bart. in ſumm. per text. ibi. in l. filiæ meæ* 60. *ff. ſolut. matr.* & probat *l. ſi. is qui bonis paternis*, ſe abſtinuit per ſuppoſitam perſonam emptoris, bona patris mercatus probetur: perinde eum conueniri oportet à creditoribus, atq; ſi bonis paternis ſe immiſcuiſſet *ff. de acquir. hæred.* & notatur *in ſum. l.* 3. *ibi.* quia ex poſteriori poſſeſsione præſumitur fraus C. *de nat. lib. vbi Bart. num.* 3. ſic. Nota quod præſumitur repudiatio fraudulenta ex hoc, quia bona repudiata poſtea quis incapax repertus eſt poſsidere &c.

Res

Digitized by Google

Res.

TRia eſſe rerũ corpora, dictum eſt verbo *Corpus*, hic autem, aliqua de his dicemus. Et primo de rebus in genere, & poſtea in ſpecie de Repub. re iudicata, re integra, re eadem, & diuerſa. Et quoad primum de rebus *Senec. lib. 2. de benef. cap* 34. Res eſſe magis, quam verba, & proſequitur Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non proprijs appellationibus notamus, ſed aliunde commodatis.

Rei appellatione multa contineri conſtat. Nam non ſolum ea, quæ in patrimonio ſunt, ſed etiam, quæ in nominibus in ſtipulatione, rem ſaluam fore, contineri ait *l. Cum pupillus 9. ff. rem pup ſal.* quæ ſic ſummatur. Etiam nomina debitorum comprehenduntur appellatione rerum, & generaliter dicit *gloſ. verbo, pecunia in l. pen.* C. *de conſtit. pec.* ibi. Verbum, rei, pro ijs, quæ ſunt extra patrimonium, *& Paul. in l. 1. ff. de verb. ſig.* ſic. Rei appellatio latior eſt, quam pecuniæ, quia & ea, quæ extra computationem patrimonij conſtat.

Appellatione rei, factum etiam contineri ait *gloſ. verbo rei in §. 1. de obligat. in Inſtitut.* & proſequitur ſic. Ex quo dixerunt aliqui, quod ſi ſtatuto caueatur, quod pro quacunq; re petita ſoluatur ſolidus pro libra, quod habebit locum in facto petito, quod verum limitat hic *Bald.* quando tale factum erat æſtimabile, vt librum ſcribi, domum ædificari: Si autem eſſet inæſtimabile, vt facere vxorem conſentire, tunc nihil eſſet ſoluendum, quia verba ſtatuti debent intelligi in caſu poſsibili, hoc eſt quod res poſſit æſtimari, probat etiam d. concluſionem *glo. verbo dati in l. Naturalis 5. ff. de praſcript. verb.* ibi. Nam verbum Rei etiam facta comprehendit, cum ſit generale per *l. 1. infra ff. ſi cert. pet.* Rei appellatione, & cauſam, & iura contineri, ait *Vlpian. in l. 23. ff de verb. ſig.*

Rerum Italicarum ſignificatione eas contineri, quas perpetuo quis ibi habuerit, atq; ita diſpoſuerit, vt perpetuo haberet. Alioquin ſi aliquo tempore, quid tranſtulit in alium locum, non vt perpetuo ibi haberet, ſed vt denuo ad priſtinum locum reuocaret, neque augebit, quo tranſtulit, neque minuet vnde tranſtulit, ita inquit *l. Ex facto 35. ad med. ff. de hared. inſtit. & facit l. ſi ita 84 ff. de legat 3.* ibi. Et Labeonis diſtinctionem valde probo, qui ſcripſit, nec quod caſu ibi ſit magis eſſe legatũ, quod limitabis in caſu *l. Cum quidam 4. ff. de fund. inſtr.* ibi. Labeo & Trebatius, boues ei fundo ceſſuros putant, vbi opus feciſſent, non vbi manere conſueuiſſent, quod procedit ex vi legati fundi inſtructi iuxta illam rubr.

Rerum vocabula immutabilia eſſe, hominum vero mutabilia, inquit *l. ſi quis in fundi 4. ff. de legat. 1.* Item rerum aliæ ſunt vniuerſitatis iuris, aliæ corporum vide *gloſ. verbo regreſſus in l. 1. ff. de euict.*

Magis res, quam verba eſſe intuenda, ait *gloſ. verbo hares eſto in l. 1 in fin. ff. de hared. inſt.* Vnde dicit Imp. Nos enim non verbis, ſed ipſis rebus legem imponimus *l. 2. C. com. de legat.*

Res geſta potior, quam ſcriptura habetur *l. multum intereſt* C. *ſi quis alt. vel ſib.* Rei potius expedit incumbere, qua in perſonam agere, ita *in §. Furti autem actio de oblig. qua ex del. in Inſt.* & facit *l. Pupilli ſenentia 6. ff. quod falſ. tut.* ibi. Melius dicetur rem ſuam reſtitui pupillo debere, quam incertum cautionis euentum expectare.

Æſtimari res pecunia, non vero pecuniam rebus deducitur *ex l. ſi ita 43. ff. de fideiuſſor.* ibi. Non vt æſtimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri poteſt, ita pecunia quo-

quoque merce æſtimanda eſt. Vnde loco rei ſuccedit, vt dictum eſt verbo pretium, ſed non e conuerſo niſi in caſu, de quo *gloſ. verbo conditionis in l.* 1. *C. de caſtr. pecul. lib.* 12. ibi. Et ſic. Nota quod res ſuccedit loco pretij fauore militiæ. Succedit etiam res rei, & dignitas dignitati, ſicut perſona perſonæ vt dixit *gloſ. verbo Executores ad fin. in Extrauagan. vnic. de offic. delegat. int. comm.* Cum autem res tranſit de vna perſona ad aliam, non tranſit cum ſuo priuilegio, vel ſua cauſa, vel honore, vel onere, vt dicit *gloſ. in cap. Super* 27. *§. ſi vero de offic. delegat. text.* vero ſic. Quia quod poteſt ex ſola iuriſdictione ſibi a principe delegata, non poteſt cum iuriſdictione ſibi à condelegato cōmiſſa. Si vero in eadem perſona res manet, & perſonæ conditio non mutetur, nec rei quidem ſtatum conuenit immutari, vt dicit *l.* 1. *C. de impon. lucrat. deſcript. lib* 10.

Rei meæ poſſum dicere legem, quam volo, vt notauit *gloſ verbo tempore per tex ibi. in l.* 1. *C. de ſolut.* Nam ſuæ quidem quiſque rei moderator atq; arbiter dicitur *in l. In re mandata* 21. *C. mandat. l. nemo exterius* 8. *C. de iudic. ibi*. Iuſtum eſt enim ſuæ cuique committere; pro re namq; ſua quiſq; eſt optimus moderator, & arbiter. Vnde qui rem dixit primum eſſe allodialem, poteſt dicere poſtea eſſe feudalem, *vt not. verbo feudum*. Præſumitur autem res libera, niſi contra probetur, *vt per gloſam verbo, vt frui ff. ſi vſusfr. pet. & gloſa verbo poſſeſſoris in l. ſicuti* 8. *§. Sed ſi quæratur ff. ſi ſeru. vend. per l. ſiue poſſidetis C de probat.*

De alienis vero rebus nemo debet eſſe moderator contra earum domini voluntatem vt dixit Imp. *in l. vlt. ad fin. C. de pact.* ibi. Cum in alienis rebus contra domini voluntatem aliquid fieri, vel paciſci ſecta noſtrorum temporum non patiatur. Quod etiam procedit in re communi, in quā omnium voluntatem eſſe ſequendam non ambigitur: iniquū enim viſum eſt, voluntatem vnius, ex modica forte particula dominij, præiudicium ſocijs facere, vt in expreſſo dicit *l. ſi autem* 10. *ff. de aqua plu.* & in materia debiti eſt *text. ſing. in l. Et ſuſt* 8. *in fin.* ibi. Hodie tamen ita demum pactio huiuſmodi creditoribus obeſt, ſi conuenerint in vnum, & communi conſenſu declarauerint, quota parte debiti contenti ſint *ff. de pact.* Poterit tamen extraneus admitti ad licitandum in re communi ſi ſocius eam vult viliori pretio, vt habes verbo licitatio. Et rei pretium dicitur per quod ipſa vendi poteſt vt per *gloſ. verbo. Non valent in cap. In ciuitate* 6. *de vſur.* ibi. Res enim tantum valet, quantum vendi poteſt. Si autem inter ipſos ſocios fuerit contentio ſuper ea re communi, in pari pretio conditione, vel dubio, ſemper qui maiorem partem habet præferri debet, vt inquit *gloſ.* 2. *in l* 2. *C. de metat. & epidim. lib.* 12.

Nota occaſione rei meæ quæſitum mihi deberi, probat *gloſ. verbo ortum per text. ibi. in l. vlt. §. Sed cum C. de furt.* & alia iura, quæ allegat. In re tamen comparanda, id non procedit: quia nō intereſt cuius pecunia emitur, ſed cuius nomine emitur, niſi caſualia notentur, vt inquit *gloſ. Verbo nominatim in capit.* 2. *de ijs, qui feu. dar. poſſ.* & caſus notat his verſibus.

Fit res dotalis nummis dotalibus empta,
Fitque pupillaris, nummis res empta pupilli:
Et ne conuertas, idem de milite dicas.

Notabis tamen, quod licet res empta pupilli pecunia fiat pupilli, vt verſus cantat, & probat *l. Curator* 3. *C. arbitr. tut.* non ita erit ſi fuerit empta pro

alio

Digitized by Google

alio pupillo, quia tunc non eius pupilli, cuius pecunia empta fuit, ſed eius, cuius nomine emptio celebrata eſt, fiet & ſolum ius pignoris habebit in ea re pupillus, cuius pecunia erat: vt decidit *Vlpia in l. 3. ff. de reb. eo* in hæc verba; Sed ſi pecunia alterius pupilli alteri pupillo ſit fundus comparatus, iſq; pupillo, vel minori traditus ſit: an pignoris obligationem poſsit habere is, cuius pecunia fundus fuit emptus? Et magis eſt vt ſaluum ſit ius pignoris &c. & notauit *gloſ. ibidem verbo ius pignoris*, vide etiam ſpecialem caſum, quem *not. gloſa in l. vxor 56. ff. de don. inter vir.*

Res, quæ nondum eſt, accuſari non poteſt, nam id, de quo agendum eſt, primo in rerum natura debet eſſe, ita ait *gloſa verbo. Ad futuras in cap. vlt. de reſcript.* & facit *l. Niſi 6. §. Sed ita ff. quod cuiuſq; vniuerſ.* ibi. Quia non poſsit videri de ea re, quæ adhuc in controuerſia non ſit, decreto dari perſecutionem. Futuro tamen ædificio, quod nondum eſt, vel imponi, vel acquiri ſeruitus poteſt, vt dicit *Pompon. lib. 33. ad Sabin. in l. ſi ſeruitus 22. §. vlt. ff. de ſeru. vrb. & Paul. lib. 39. ad ediɛt. in l. Labeo 10.* ibi. Nam ſcilicet nondum ædificato ædificio ſeruitutem conſtituere: quare non æque liceat non dum inuenta aqua, itidem conſtituere ſeruitutem *ff. de ſeruit. ruſtic.* de quo vide etiam *l. vlt & pen. & gloſ. ibi ff ſi ſeru. vend.*

Amplius quam ſemel res mea eſſe non poteſt, ita inquit *l Et an eadem 14. ff. de except. rei iud. & Imp. in §. ſic itaque de act. in Inſt.* ſic. Nec res, quæ iam actoris eſt eius magis fieri poteſt ſæpius autem deberi poteſt, dicit *d. l. Et an eadem.*

Sæpe cum magna captione a rebus noſtris reuocamur: ita dicitur *in l. ſi quis 6. ff. quemadm. teſt. aper.* perduntur tamen, ſi petenti eas, conſentimus, vt inquit *gloſ. verbo patrocinabatur in capit. Ex litteris de traſact.* ibi. Qui enim ſcienter patrocinatur petenti rem ſuam, ſibi præiudicat.

Res abeſſe videntur etiam eæ, quarum corpus manet, ſed forma mutata eſt, & ideo ſi corruptæ redditę ſint, vel trãſfiguratæ videri abeſſe, ita ait *l. Mulieris 13. §. res ff. de verb. ſig.* Videtur etiam res abeſſe cui pretium abeſt *l. Labeo 14. eod. tit. vbi gloſ. not.* & infert, ſic Ergo pretium ſuccedit loco rei. Intelligitur etiam abeſſe, licet apud me ſit, quando eam teneor præſtare, vt probatur *in l Plane 34. §. Quod ſi rem ff. de legat. 1.* ibi. Nam hactenus mihi res ab eſſe videtur quatenus ſum præſtaturus.

Tunc in poteſtatem domini rem rediſſe dicendum eſt, cum poſſeſsionem eius nactus ſit, vt iuſte auelli non poſsit, ita *l. ſequitur §. Tunc l. ff. de Vſucap. vbi gloſ. verbo non poſſit*, ſic. Nota quandoq; redi in poſſeſsionem, non tamen in poteſtatem, vt &c. quandoq; non redit in poſſeſsionem, & tamen redit in poteſtatem, vt &c. Non videtur etiam in poteſtatem domini rediſſe, quod interdicto, vnde vi reſtituturus ſit poſſeſſionem, ait *d. l. 4. §. ſi tu vi.*

Et nota, quod facilius renaſcitur res quã de nouo naſcatur, ita inquit *gloſ. pen. in l. ſi teſtamentum 23. ff. de teſtam.* Semel autem nata non redditur inutilis etiamſi perueniat ad eum caſum aquo naſci non poteſt, vt in legato dicitur *in §. Si quis debitori verſ. Ex contrario de legat. in Inſt.* cuius verba iam habes verbo legatum. Videtur tamen dici contrarium *in §. Si ſeruus domino de noxal. act. in Inſt.* ibi. Interdicitur actio, quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit, vbi notauit *gloſ. pen.* Et vere in hac concluſione fuerunt variæ opiniones, vt conſtat *ex Marcell. in l. Exiſtimo 98. ff. de verb. oblig.* ibi. Et maxime ſecundum eorum opinionem, qui etiam ea, quæ recte conſtiterint, reſolui putant, cum in eum

Tttt caſum

caſum reciderint, a quo non potuiſſent conſiſtere: *vbi notat gloſ.* regulam iſtam non eſſe veram generaliter, pro ea tamen facit *l. ſi ſub vna* 136. *§. 1. eod. tit. & ibidem gloſ. Verbo euaneſcit, & l. pen. §. & ſi placeat eod. tit. gloſ. verbo. Extinguitur in l. falſus* 44. *§. vlt. ff. de furt. l. Quia in eum caſum* res peruenit a quo incipere non poteſt 16. *ff. ad l. Aquil. & gloſ. verbo experiri in l. ſi ſeruus ff. de noxal. act.* Sed poteſt diſtingui, quod quando res non eſt perfecta ſi deueniat ad caſum, a quo non poterat incipere euaneſcit; Si vero iam perfectà, & conſumata, contrarium erit, vt notat *Bart. in ſumm. d. l. ſi ſub vna §. 1. & Apoſtill. ad gloſ. verbo legatum in l. ſi res aliena* 52. *ff. ad Trebell.* ibi. Non eſt verum, quando diſpoſitio eſt perfecta, & conſumata, ſecundum *Bart. in l. Pluribus §. fin. ff. de verb. oblig.* & ſic debet limitari *l. 3. ff. de ijs, quæ pro non ſcript.* ibi. Nam quæ in eam cauſam peruenerunt a qua incipere non poſſunt pro non ſcriptis habentur.

Rē ſubtrahere intelligitur, qui eam negat, vt inquit *l. Hæreditatum* 68. *§. vnic. ff. ad l. falc.* ibi. Quia nihil interſit ſubtraxerit, an hæreditariam eſſe negauerit.

In rebus paruis, nec debent fieri magnæ expenſæ, nec moleſtiæ maximæ pro eis faciendæ, vt diſponitur *in Auth. de inſtr. caut. §. vlt. coll.* 6. ibi. vt non de rebus exiguis maximas attritiones homines ſuſtineant, *vbi gloſ. attritiones*, ſic. Et nota dici rem exiguam vſq; ad librã auri, aliàs dicitur parua vſq; ad 10. lib. auri. Res vero exiguæ, quod poſſint dari inſolutum, vide verbo *ſolutio*, vbi verius eſt dari mediocres.

Regula eſt vulgaris, quod res inter alios acta, alijs non nocet, & dicitur *in cap. Cum ſuper* 17. *in fin. de re iud.* Et idem in re iudicata infra dicitur ſub verbo res iudicata, vbi limitas.

De re lucratiua fuit iam dictum verbo lucrum, & de re familiari, *verbo familia.* Quod res non debent puniri, ſed delinquentes dixiſti verbo *Iudex ver. peccantes*. Quando res Eccleſiæ poſſunt vendi, habes verbo *Eccleſia*. In eis dicit *Imp. in l. Sancimus* 18. *C. de Sacroſ. Eccleſ.* ſic. Cur enim non facimus diſcrimen inter res diuinas, & humanas? Et quare non competens prærogatiua cæleſti fauori conſeruetur?

Reſpublica.

Gloſ. in Auth. de hæred. & falcid. §. 1. Verbo. Reip. coll. 1. ſic ait. Tribus modis Reſpublica dicitur. Primo Romanorum, vt hic. Item pro ciuitate Romana tantum, & tunc proprie, *vt ff. de verb. ſig. l. Eum qui.* Item pro qualibet ciuitate, & tunc improprie, *vt C. de offic. eius qui vic. alt. iud. l. 1.* Ponitur, & 4. pro quolibet municipio, *vt ff. de publ. & vect. l. ſed & hi §. pen.*

Hanc tueri ſaluamq; & incolumem, ſeruare nulli magis, quam principi conuenire dixit *Iuriſconſ. Paul. in l. 3 ff. de offic. præf. vig.* in hæc verba. Nam ſaluti Reip. tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium ſufficere ei rei, quam Cæſarem. Sed quia non poteſt in omni Republica præſẽtialiter princeps eſſe, ideo earum cura committitur primoribus, & optimatibus cuiuſq;: Nam optimum quidem eſt optimatum regimen, & ſic in adminiſtrata republica viuere, vt inquit *Ioſeph. lib 4. de antiquit. cap. 8 fol. mihi* 104 *num* 40. *& lib. 6. cap. 4. num.* 20. de Samuele, ſic ait. Valde enim optimatum gubernatione delectabatur, non ad aliam felicitatem populi conducibiliorem exiſtimans. Et ſub iſtis adminiſtratoribus Reſpublica eſt, ſicut minores ſub curatoribus, vt notauit *gloſ. verbo ſolet. per text. ibi in l. Reſpublica* minorum iure, vti ſolet *C. quib. ex cauſ. maior.* Et Reipublicæ quã-

plu-

Digitized by Google

plurimos ex his habere ad defendendum ſuam cauſam intereſt, dicit *l.4. ff. nou. oper. nunc.* vbi ampliat *Apoſtill.* non ſolum procedere in ciuilibus tantum illius, ſed etiam, quod forenſes admittantur *ex Alex. & Ang. in l.2. ff. ne quid in loc. pub.* & facit *l.1. §. Quamuis ff. de ventr. inſpic.* ibi. Qualis qualis ſit debet audiri reus, & publicam, & ſuam gerens. Rempub. magis religionis, quâ officijs, & labore corporis, vel ſudore contineri dixerunt *Imp. Conſtantin. & Conſtans relati in cap. In qualibet 23. quaſt.8.* Et vt pacata atque quieta ſit, non difficile obtinebunt ſi ſollicite agant, vt malis hominibus careat iuxta *l. Congruit ff. de offic. praſid.* Et obſeruent, quæ aliàs *Marc. Cato relatus ab Auguſtin. de Ciuit. Dei lib.5.* Dixit, euitentque contraria vt conſeruetur, & creſcat, in hæc verba, iam alibi relata, Nolite exiſtimare maiores noſtros armis Remp. ex parua magnam feciſſe, quia ſi ita eſſet, nos multo pulchriorem haberemus: quippe ſociorum atque ciuium, præterea armorum atque equorum nobis maior, quam illis copia eſt: ſed alia habent, quæ nobis nulla inſunt, domi induſtriam, foris iuſtum imperiũ, animum in conſulendo liberum, nec delicto, nec libidini obnoxium. Pro his nos habemus luxuriam atq; auaritiam publice egeſtatem, priuatim opulentiam. Laudamus diuitias, ſequimur inertiam, inter bonos, & malos diſcrimen nullum facimus, omnia virtutis præmia ambitio poſsidet.

Per leges, ſicut per arma Remp. ſuſtentari dixit *gloſ. in l.1. §.1. C. de nou. Cod. fac. per tex.* ib. Et ad ipſius Reip. ſuſtentationem &c.

In ciuilibus diſſentionibus quamuis ſæpe per eas Reſpublica læditur, non tamen in exitium Reip. contenditur. Qui in alterutras partes diſcedunt, vice hoſtium non ſunt, eorum inter quos iura captiuitatum aut poſtliminiorum fuerit, dicit *l. Si quis 21. §. vnic. ff. de capt' & poſt.*

Intereſt Reip. nuptias celebrari, & ideo fauore earum conceditur priuilegium fœminæ creditrici, vt ſuum debitum in totum conſequatur *in l.3. ff. de priuileg. cred.* ibi. Intereſt enim Reip. & hanc ſolidum conſequi, vt ætate permitten te nubere poſsit. Et vt liberis hominibus frequẽtetur iuxta *l.3. C. de bon. lib. & in l.2. C. de indiſt. vid. toll.* ibi. Augeri enim magis noſtram Remp. & multis hominibus legitime progenitis frequentari. Et quod ſint diuites etiam maxime Reip. intereſt, vt inquit *gloſa verbo ſubiectis in Auth. vt iud. ſin. quoquo ſuffrag. §.1. coll.2. per tex.* ibi. Et imperium, & fiſcus abundabit vtens ſubiectis locupletibus: non vt eos expoliet aut excoriet, ſed vt conſeruet indemnes, *vt idem tex.* ait. Debitores vero ſuos retineat idoneos, & ipſis commodum, & cumulum debiti minime nutriat iuxta *l.2. C. de debit. cap iu. lib. 11.* & dum non ſoluunt ne ad honorem ipſius admittat, vt dictum eſt, verbo *Debitor*. Et creationes gubernatorum eius, non ex inimicitia facere, ſed æſtimatione vera, & commodo ipſius, cum publicæ vtilitatis, ſic interſit, *vt in l. vnic. C. ſi propt. inim. creat. fact. fue lib. 10.*

Nauium etiam exercitium ad ſummam Reip. pertinere, ait *l.1. §. Si is qui nauem ff. de exerc. act. & ibi glo. ſummam* id eſt ad ſummam vtilitatem Reip.

Expedit etiam Reip. ne quis re ſua male vtatur, vt dicit *Imp. in §. Sed & ſi maior de ijs, qui ſunt ſui, vel alien. iu. in Inſt.*

Non erit decens vt, quæ bene excluſa ſunt in Rempub. rurſus introducantur, ita diſponitur *in Auth. quib. mod. nat. effic. ſui §. Illud tamen verſ. Adoptionis col.7.* Sed ſi quos approbauit poſſe ex cauſa reprobari dicit *l. Sed & reprobari 7 ff. de excuſ. tut.* cũ alijs ſup. verbo. Medicus.

Licet quis non poſsit vendere, nec legare domum ad eam diruendum, *vt l. Senatus 42. ff. de contrah. empt. & in l. Cate. ra 43. § ſi duobus ff. de legat.* 1. Tamen Reip. fauore dicitur *in §. ſeq. d. l. 43.* ſic. Sed & ſi quis ad opus Reip. faciendum legauerit, puto valere legatum. Nam & *Papinian. lib.* 11. Reſp. Imp. noſtrũ, & D. Seuerũ conſtituiſſe, eos qui Reip. ad opus promiſerunt poſſe quid detrahere ex ædibus ſuis vrbanis atq; ruſticis, eoq; ad id opus vti, quia hi quoq; non commercij cauſa id haberent. Sed videamus vtrum ei ſoli ciuitati legare poſsit, in cuius territorio eſt, an & de alia ciuitate in aliam transferre poſsit? Et puto non eſſe permittendum.

Municipiõ fideicommiſſum relinqui poſse dubium non eſt. Sed ſi non caueatur: aduerſus municipes quidem, non dubitamus ex hoc edicto iri in poſſeſsionem poſſe. Ipſos vero municipes, ſi eis non caueatur non idem affecuturos: ſed contrario remedio opus erit: videlicet, vt decreto prætoris actor eorũ in poſſeſsionem mittatur, ſic Metian. *in l. 12. ff. vt in poſſ. leg.* Nam ea, quæ Reſp ſeu eius municipes facere tenentur, per eos quos municipij res geruntur, faciunt, *vt in l. Municipibus 96. ff. de cond. & dem.*

Municipibus plenus ius in bonis libertorum libertarumque defertur: hoc eſt id ius, quod etiam patrono, ita *l vnic. ff de libert. municip.*

Rempublicam, vt pupillam extraordinem iuuari moris eſt, ita *l. 3. C. de iur. Reip. lib. 11. & ibi gloſ.* ſic quærit. Sed intra, quod tempus? videtur perpetuo; quia ſemper eſt pupilla, & hic Argum. intra triennium &c. quod non videtur ſtare: quia dicit pupillam, nõ dicit minorem, & eodem modo dicit in Eccleſia *gloſa vero in l. Nihil 17. ff. ad Maced.* ita inquit. Quidem notant Sic, quod ciuitas ſit minus priuilegiata, quam minor, cui ſenatus non obſtat, *vt ſup. de minor. l. verum § fin.* Et quia loco priuati maioris eſt, *vt de verb. ſig. l. Eum qui nec.* Poteſt tamen dici eam reſtituendam *arg. ſup. Ex quib. cau. maior. l. Sed & ſi pro patre § fin. & C. de iur. reip. l. Remp. & C. de Sacroſ. Eccleſ. l. fin.*

Ij, qui pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur, ſic inquit *Imp. in § 1. de excuſat. tut. in Inſt. vbi Apoſtill.* ſic addit Tull. in Somnio Scipio; dicit omnibus, qui patriam ſeruarunt, iuuerunt, auxerunt, certum eſſe in Cœlo, & diffinitum locum, vbi beati ſempiterno æuo fruuntur.

Res iudicata.

Secundum *Modeſtin. in l. 1. ff. hoc tit.* ſic definitur, quod ſit, quæ finem controuerſiarum pronunciatione iudicis accepit, quod vel condemnatione, vel abſolutione contingit. Sed quæri poteſt an res iudicata dicatur, quando a ſententia poteſt appellari, vt ſub iſta definitione comprehenſa intelligatur? Et quidam dixerunt, quod non, ſed tantum eam diffiniri, a qua non poſsit amplius appellari: quod poterit confirmari per *l. Poſt rem iudicatam*, vel iureiurando deciſam, vel confeſsionem in iure factam, nihil amplius quæritur *ff. de re iud.* Sed ſi appellatio interponitur, amplius quæritur ſuper cauſa, & ſententia, ergo res iudicata non dicitur. Sed contrarium eſſe dicimus Nam verba diffinitionis bene conueniunt etiam ſententiæ, à qua poteſt appellari; cum pronunciatio illius iudicis finem ponet controuerſiæ, de qua coram eo agebatur. Deinde confirmatur: quia *l. 1. § vlt. ff. ad Turpill.* dicit, quod pronunciatum prouocationis remed. extinguitur: eſt ergo aliquid, quod extinguitur, ſcilicet res iudicata; & denique expreſſum videtur *in l. litigatoribus 14. C. de*

C. de appellat. ibi, Appellare vocem cum res iudicata popoſcerit. Et ita tenet *gloſ. verbo. Attentari in l. Eleganter 23. ff. de condict. indeb.* quam ſequimur. Licet altera *gloſ. quæ eſt 1. in dict. l. 1.* dicat rem iudicatam non dici, niſi quando appellari non poteſt.

Quod ait Senatus, quæ iudicata ſunt rata maneant, ita intelligendum eſt, vt iudicata debeamus ab eo accipere, cui iudicandi ius fuerit, ita ait *l. 1. §. vltim. ad fin. ff. ad Tertyll.* & inſuper ſi rite, & non nulliter iudicatum fuerit iuxta *l. ſi ſe non obtulit 4. §. Condemnatum* accipere debemus eum, qui rite condemnatus ſit. Cæterum ſi aliqua ratione ſententia nullius momenti ſit dicendum eſt condemnationis verbum non tenere *ff. de re iud.*

Nec inter alios res iudicata, aut prodeſſe, aut nocere ſolet, ſed ſine præiudicio prioris ſententiæ totum ius alij creditori integrum relinquit, ait *l. Claudius Felix 17. ff. qui potior. in pignor.* facit ratio *l. Idem eſt 12. ff. de iur. iu.* ibi. Quia & ſi petiſſem a te hæreditatem probaſſemque meam eſſe, nihilominus ab alio petendo id ipſum probare neceſſe haberem, *& in cap. Cum ſuper 17. in fin. de re iud.* ſic. Cum res inter alios acta non noceat regulariter alijs. Non procedit autem in caſu, de quo *in cap. pen. eod. tit.* in hæc verba. Quamuis regulariter alijs non noceat res inter alios iudicata, Ei tamen, qui cum ſibi primū de ea re actio, vel defenſio competebat, ſuſtinuit ſequentem agere: ac illi etiā, qui paſſus eſt eum, a quo cauſam habuit experiri, eſt præiudicium generatum, & ibidem *gloſ.* enumerat alios caſus.

Cum iudicatur rem meam eſſe, ſimul iudicatur illius non eſſe, ita *l. Pomponius 40. §. 1. in fin. ff. de procur.*

Cum acceſſerit aliquid rei iudicatæ, non eſt a re iudicata receſſum, ita ait citata *l. ſi ſe 4. §. ſi ex conuentione ff. de re iud.*

Quamuis alias indebitam pecuniam ſolutam poſſit quis per condictionem indebiti repetere; tamen propter authoritatem rei iudicatæ repetitio quidem ceſſat, vt inquit *Vlpian. in l. ſi fideiuſſor 29. §. pen. ff. mandat.* quem intelligas cum *gloſ. ibidem verbo ceſſat.*

Res integra.

In cauſis, illa dicitur dum eſt ante litem conteſtatam, vt deducit *gloſa ex tex. in l. Et quia 6.* ibi antequam res ab eo, cui mandata eſt iuriſdictio, geri cœperit *ff. de iuriſd. om. iud.* verba autem *gloſ. verbo antequam* ſunt hæc Sed qualiter incipit geri? dic lite conteſtata: non enim cœptum videri poteſt ante litem conteſtatam, cum & iudex poſſit recuſari, & euitari &c. ponit etiam *gloſ. in l. Mandatum* re integra, domini morte finitur *15. C. manda.* ibi. In cauſis ante litem conteſtatam, & proſequitur, in negotijs autem poteſt quæri, an inceperit aliquid, vel paramenta fecerit, *vt in l. 1. §. cœpiſſe ff. de pollicit. in l. ſi pecuniam 5.* ibi. Deinde parato tibi &c. *ff. de condict. cau. dat. gloſ. vero in cap. vt debitus 59. Verbo Aſſignata ac appellat.* ſic ait. Rem intelligo integram ante citationem, per quam iuriſdictio perpetuata eſt.

In electionibus autem ſic diſponit *cap. In cauſis 30 de elect.* Cum res non eſſet integra; quia in tractatu iam proceſſerunt electores. *Et in capit. vbi periculum 4. §. 1. ad fin. eod. tit. lib. 6.* ſic. Vel etiam ſi abſentes &c. Superuenerint re integra, videlicet antequam eidem Eccleſiæ ſit de paſtore prouiſum, & ibi notat *gloſ.* diuerſitatem huius verbi, re integra, in hoc text. qui loquitur de Cardinalibus in electione Pontificis, ab alio ſupra proxime loquente in alijs electionibus, *& Apoſtill. ad l. Quod ſi minor §. Non ſemper ff. ac minor.* ibi. Sic

qui

qui vocatus ad electionem reſpondit ſe nolle intereſſe electioni, ſi veniat ante electionem, & ſcrutinium admitti debet: quia ſunt integra per text. ibi. Si quidem omnia integra ſunt audiendum eſſe.

In emptione, ſic ait *l.* 1. C. *quand. lic. ab empt. diſc* Re quidem integra ab emptione, & venditione vtriuſque partis conſenſu recedi poteſt, *& gloſ. verbo integra*, ita ſcilicet vere, hoc eſt neque pretio ſoluto, neq; re tradita &c. idem *gloſ.* 1. *in l. ſi ego* 25. *ff. de negot. geſt.* ibi. Re integra, vel quia non tradidiſſet, vel quia detradendo ſe non obligaſſet, *& l.* 2. *ff. de reſcind. vend.* hæc ait. Poteſt enim, dum res integra eſt, conuentione noſtra, infecta fieri emptio: atq; ita conſiſtit poſterior, quaſi nulla præceſſerit; ſed non poterimus eadem ratione vti poſt pretium ſolutum emptione repetita: cum infectam emptionem facere non poſſimus.

Quid ergo ſi die præterita, ſed antequam hæres venderet, vendicare legatarius velit? interrogat *Iuriſconſ. in l. Mancipiorum* 6. *ff. de opt. legat.* & reſpondet. Audietur: quia non eſt damnum ſubiturus hæres, propter quod decernere id prętor ſolet &c. Ergo toties actio deneganda non eſt, ſi omnia integra ſunt. Ex quo tex. deducitur, quod poſt terminum a iudice conſtitutum auditur, quis re integra.

In actione diuidenda, ait *l. Quoties* 48. *§. ſi creditor ff. de pecul*, ita. Sed re integra non eſſe permittendum actori diuidere actionem, vt ſimul cum emptore, & venditore experiatur, vbi *gloſ.* ſic. Re integra, id eſt non dum lata ſententia, tamen iam lite conteſtata, alias poſſet actor diuidere.

Notabis *cap. Quicunq;* 11. *de ſent. excom. lib.* 6. dum diuerſimode intelligit hoc verbum, re integra, nam qui capi, vel occidi iubet Eccleſiaſticum proferentē excommunicationis ſententiam, excōmunicatus declaratur, niſi re integra reuocauerit tale mandatum, quod intelligit idem *gloſ.* antequam ad iniuriā perſonalem perueniatur. At vero ſi bona illius Eccleſiaſtici inuadantur, re integra intelligitur, ſi intra octo dierum ſpatium non reuocauerit, vt notauit ibidem *gloſ.* eodem verbo re integra.

Res eadem.

VT dicatur, neceſſe eſt, vt omnia hæc concurrant. Inſpiciendum eſt, an idem corpus ſit *l. Cum quæritur* 12. *ff. de except. rei iud.* Quantitaſq; eadem idemque ius *l.* 13. Et an eadem cauſa petendi, & eadem conditio perſonarum: quæ niſi omnia concurrant alia res eſt *l.* 14. *eod. tit.*

Sed & ſi omnes iudices mutati eſſent, tamen & eandem rem, & iudicium idem, quod antea fuiſſet permanere: neq; in hoc ſolum euenire, vt partibus commutatis eadē res eſſe exiſtimaretur, ſed & in multis cæteris rebus & c. Quapropter cuius rei ſpecies conſiſteret rem quoque eandem exiſtimari, ita inquit *l. Proponebatur* 76. *ff. de iud.* Licet alias ſupradicatur, quod reddita non videtur *ex l.* 3. *§.* 1. *ff. commoda.* cum licet deterior, eadem ſit.

Eadem res non poteſt duos effectus contrarios parere, *vt per gloſ. verbo facta in cap. vlt. de lit. contest. lib.* 6. *& probat l. cum, qui ædes* 23. *ff. de vſucap.* ibi. Neque enim recipi poteſt, vt eadem res ſoli, & tanquam mobilis poſſeſſa ſit.

Dicitur etiam res eadem, quando eſt conſecutiua ex altera, vt tenet *gloſ. verbo quæſtio in l. hinc quæritur ff. de pecul.* Notabis tamen in hac materia, quod quando vna res non poteſt accedere duobus accedet pretioſiori: ſi vero poteſt tunc pretioſitas non attenditur, vt inquit *gloſ verbo bonitatis in l. ſi partem* 25. *ff.*

Digitized by Google

25. ff. de ſeru. ruſtic. & quæ ſit pretioſa ſummatim cognoſcitur, dicit gloſ. verbo de ſeruo in l. Emptor 37. ff. de euict.

Res diuerſa.

Ex dictis *in princ. ſup. proximo verbo*, conſtat quæ ſit, *& in l. Non a iudice 64. §. unico ff. de iud.* ſic dicitur. Si quis alio iudicio iudicatum ſolui ſatis acceperit, deinde alio iudicio agat: non committetur ſtipulatio: quia de alia re cautum videtur, *vbi gloſ.* ſic. Alio iudicio, id eſt propter alium iudicem, & ſic dicitur aliud iudicium, hoc ipſo, quod mutatur iudex, ſicut e contra dicitur idem &c.

Tunc dicuntur res ſeparatæ, quando circa diuerſa omnino officium ſuum geſtor adhibuit: tunc vero dicitur in ſeparabilis, quando circa eandem rem tantum geſtoris perſeuerat officium, ita *gloſ. verbo. Non poſſit in l. Eum actū ff. de negot. geſt.*

Commutata forma ſubſtantialis res non dicitur eadem, ſed diuerſa, ſic ſummat *Bald. l. Iulianus 9. §. ſi quis rem ff. ad exhib. vbi Apoſtill.* dicit. Nota iſtum *tex.* ad quod ſemper allegatur, quod licet ſit identitas materiæ, ſi eſt diuerſitas formæ res dicetur eſſe diuerſa concord. *de pig. act. l. ſi conuenerit §. Si quis cauerit*. Item commutatione litis alia res eſſe dicitur *l. 3. C. ad exhib.*

Reſcriptum.

Iam ſupra verbo litteræ nō pauca dicta ſunt de hoc verbo; nunc aliqua etiam dicamus. Et in primis tempus datæ reſcripti eſſe attendendum, ſatis patet *ex cap. Eam te 7. de reſcript.* ibi. Quod nullatenus feciſſes ſi datam litterarum attendiſſes *gloſ. verbo iuramento in capit. Conſtitutus 19.* ibi. Quia data reſcripti attenditur, *& gloſ. 1. in capit. Conſtitutus 36. eod. tit. gloſ. verbo poſtmodum in cap. Cum bona 8. de ætat. & qualit.* ibi. & eſt argum. quod tempus impetrati reſcripti attendendum eſt.

Ordinem etiam reſcripti ſeruandum notauit *gloſ. verbo tranſponentes in capit. Cum dilecta 23. de reſcript.* & add. c. hic. & ordo verborum oſtendit ordinem proceſſuum: argu:tque in contrarium, & ſoluit ita. Vbi aliquid principaliter mandatur: illud tanquam principale, & primo tractandum eſt. Cætera vero ſecundario tanquam acceſſoria ſubſequentur, ſunt expedienda ſicut hic. Vbi vero plura principaliter committuntur non refert, quod illorum primo tractetur, niſi forte vnum de natura ſui præcedat. Quid autem dicemus, ſi ordo reſcripti ſit contra iuris ordinem? quē ſequemur? *Et gloſ. in cap. Ex parte 13. verbo rationabilis de offic. legat.* ſic ait. Argum. quod magis eſt procedendum ſecundum iuris ordinem, quam ſecundum formam reſcripti &c. Sed contra &c. ſol. Semper ſequenda eſt forma reſcripti ſi non contradicat: ſecus eſt &c. Hoc verum eſt, niſi papa ex certa ſcientia contrarium mandet, tunc eſt ei obediendum etiam ſi durum ſit mandatum

In huiuſmodi literis intelligenda eſt, hæc conditio, etiam ſi non apponatur, ſi preces veritate nitantur, ita *capit 2. de reſcript. & ibi gloſ. verbo conditio.*

Reſcripta perſonalia ſunt, nec ad perſonas, nec ad res alias, quàm quæ continentur ibi, extenduntur, ſic *gloſ. in cap. ſignificauit 26. de reſcript. & gloſ. vlt. in cap. Edoceri 21. ead. tit.* ibi. Quia reſcripta non extenduntur ad res, vel ad perſonas, in eis nō comprehenſas, quoniam ſtricte ſunt intelligenda. Nec extenduntur ad lites, quæ non extabant tempore impetrati reſcripti, vt inquit *gloſ. 1. in cap. 2. de renunc.* Et generaliter, quod reſcripta demandata iudicibus dicantur tota die ſtricti iuris: eo

quod

quod in eis nihil venit niſi ea de quibus in eis actum eſt, inquit *gloſ in §. vnic. verſ. Item in his in caſus poſitione de oblig ex conſenſ. in Inſt.*

Per reſcriptum principis lites ſopitæ ſuſcitari non debent, imo tales a limine iudiciorum debent expelli, qui volunt lites ſopitas ſuſcitare, ſic *gloſ. verbo ſuſcitare in cap. Nonnulli* 28. *§. ſunt alij de reſcript.*

In editione litterarum D. Papæ facienda aduerſario, omnia ponenda ſunt, quoniam litteræ communes ſunt &c. Et ea, quæ ſunt communia integraliter ſunt &c. & tradendæ ſunt litteræ ad videndũ: ita *gloſ. pen. in cap. Eam* 3. *de reſcript.*

Dolus, & negligentia præſumitur in eo, qui per annum ſteterit, quod non vtitur litteris, ſic *gloſ. in capit. ſi autem* 9. *de reſcript.*

Contra ius commune, vel conſuetudinem reſcripta non valent, niſi fiat de eis mentio cum clauſula, non obſtante, vt tenet *gloſ.* 1. *in l. ſi non* 9. C. *de teſtib.* ibi. Si non ſpeciali priuilegio ab imperatore conceſſo, in quo dicatur non obſtante lege &c & ibidem notat *Apoſtill.* dicens. Nota *gloſ.* Secundum Ludou. & Corn. quod reſcriptum iuri contrarium debet habere clauſulam derogatoriam, vide etiam *Bald. in l vlt. coll.* 2 *verſic. quarta quæſtio C. ſi cont. ius, & in l. reſcripta coll* 1. *C. de prec. Imp. offer.* Et cum ſiunt contra legem eſſe ambitioſa, dicit *gloſa verbo. Interpretati ſunt per tex. ibi. in l.* 3. *ff. de minor. & l. reſcripta C. de prec. imp offer.*

Suppreſsio dignitatis vitiat reſcriptum, ſic *gloſ. verbo. Non facta mentione in cap. Cum ordinem de reſcript.*

Non admitti ad officium, in quo quis deliquit etiam ſi afferat reſcriptum principis diſponit *l. ſi aliquid* 12. *C. de ſuſceptor lib.* 10. ibi. Et ſi reſcriptum noſtrum elicitum clandeſtina ſupplicatione intulerit.

Falſum præſumitur reſcriptum iniquitatem continens, vt inquit *gloſ. vlt. in cap.* 2. *de reſcript.* ibi. Quia falſæ præſumuntur litteræ iſtæ. quæ tantam continent iniquitatem *arg. l. Quoties C. de prec. imp.* & tales falſarij mitti debent ad D Papam puniendi. Et quando tale præſentatur, vel aliud, quod ſiniſtra informatione fuerit impetratum, adimpleri, non debet cum dicat *Papa in capit. ſi quando* 5. *de reſcript.* patienter ſuſtinebimus ſi non feceris, quod praua nobis fuerit inſinuatione ſuggeſtum.

Sed quid ſi in reſcripto defuerit aliqua Syllaba erit ne vitioſum? & videtur, quod ſic per *cap. Ex parte* 11. *de fid. inſtr.* ibi. Quia reſcriptum Apoſtolicum &c. hæc figura, O, deerat, aſſeritur vitioſum, & ibidem *gloſ* O, ſic. Ex hoc videtur ſatis, quod non debuit valere: quia in litteris D. Papæ nihil debet diminutum eſſe &c. Et cum multa deliberatione, & maturitate traduntur &c. Vnde non eſt veriſimile, quod aliquod vitium poſsit ibi manere. Sed propter tam modicum defectum non vitiatur, maxime ſi reſcriptum in alijs appareat omnino legitimum cum fuerit vitium ſcriptoris, ſiue nimia occupatio, quod nocere non debet.

De vitio autem latinitatis *gloſ. verbo manifeſtum in capit. Ad audientiam* 11. *de reſcript* ſic ait. Patet quod vitium latinitatis vitiat reſcriptum &c. *Arg.* cõtra, quod propter malam latinitatem non vitientur reſcripta, vt &c. vide iura per eam allegata.

Reſidere.

QVi ad reſidentiam tenentur, ab ea non niſi ex ſtudio, vel alia rationabili cauſa ad tempus excuſantur, ſic dicitur *in Clem.* 1. *§. Cæterum de ſtat. Monach. vbi gloſ. verbo Cauſa*, ita ait. Si propter infirmitatem, aeris intemperiẽ, capitales inimicitias, vel ſimilia.

Re-

Reſiduum.

HVius commemorationem totum admittere, dicit *l.* 2. *C. de hered. inſtit.* à qua deduxit *gloſ. verbo teneatur in cap.* 3. *de vſur. lib.* 6. ibi. Nam & reſidui commemoratio totum admittit, *& gloſ. verbo ex nulla in l. Item* 17. *ff. de hered. inſt.* Vide *Bart. in l. Offidius in princ. ff. de legat.* 3. *& Alex. in d. l.* 2. ſic. Quando non reperitur pars in cuius defectum poſsit verbum illud verificari.

His verbis, quicquid ex hæreditate mea ſuperfuerit, rogo Titio reſtituas boni viri arbitrium ineſſe credidit, ſcilicet D. Marcus, iudicauit enim erogationes, quæ ex hæreditate factæ dicebantur, non ad ſolam fideicommiſsi diminutionem pertinere, ſed pro rata patrimonij, quod proprium habuit hæres diſtribui oportere, ſic *l. Titius* 54. *ff. ad Trebell. & in l. Deducta* 58. *§. vlt. eod. tit.* ita. Quod ex hæreditate ſuperfuiſſet cum moreretur reſtituere rogatus, fructus ſuperfluos reſtituere non videtur rogatus. Cum ea verba diminutionem quidem hæreditatis admittant, fructuũ autem additamentum non percipiant. *& In Auth. contra C. ad Trebell.* taliter rogatus reſtituere, tenetur ſaltem ad quartam partem relictorum, fideicommiſſario reſeruare.

Reſiſtere.

NOn ſolum eſt turbare, ſed etiam quæſtionem, aut controuerſiam mouere, vt dicit *Bald in l.* 1. *C. de teſt. gloſ. verbo mouerit in l. Lucius Titius* 78. *§. tres heredes ff. ad Trebell.* ibi. Et dicitur quis mouere controuerſiam etiam reſiſtendo vt &c. Et qui tenetur reſiſtere debet id facere viriliter: alias etiam dolus fit, vt dixit *gloſ. verbo dolo in l.* 2. *ſi vent. nom.*

Nota, quod etiam principis officialibus reſiſtitur ſi excedant in ſuo officio, vt probat *gloſ. verbo reſiſtentibus per text. ibi in l. Prohibitus* 5. *C. de iur. fiſc. lib.* 10. *& l. contra* 5. *C. de executor. lib.* 12. ibi. Et licebit prouinciali, ſi probetur obnoxius contra vetitum, exactionem ſibi vendicans, temeritatem legitime repellere, *vbi gloſ. verbo. Prouinciali* ſic. Nota dari licentiam reſiſtendi officiali excedenti modum &c. idem *in Auth. vt litig. iur. §. Et hoc coll.* 9. *in fin.* ibi. Et ſi quid amplius eos exigere voluerint licentiam habeant eis reſiſtendi.

Reſpondere.

NOn ſolum intelligitur, quando ad interrogata fit reſponſio iuxta *tot. tit. ff. de interrogat. act.* & iura de quibus infra. Sed etiam ſolutionem denotat, nam quando aliquis promittit reſpondere certo loco, intelligitur, id eſt ſoluere, vt optime *per Bald. in l. Eam quam ante num.* 1. *C. de fideicomm.* ibi. Reſpondere id eſt ſatisfacere: Ergo ille qui promittit reſpondere certo loco, promittit ſoluere: Non enim intelligitur de reſponſione contradictoria: Sed de executiua. Non enim intereſt ſtipulatoris apponere pactum contradictorium, ſed ſatisfactorium: aliàs tanquam fatuus loqueretur contra ſe ipsũ. Vide etiam *Paul. Caſtr. in l. ſi conuenerit ff. de iuriſd. om. iud gloſ. verbo. Reſpondere in l.* 3. *vbi etiam Bart. ff. de procurat. Bald. in l. ſi quis in conſcribendo C. de epiſc. & cler. & in* l. 1. *ff. de in ius voc. & quod habetur in cap Dilecti extr. de for. comp. & per doct. in cap.* 1. *extr. de iudic.* prout allegat *addit. ad Bald. in d. l.* 1. *C. de fideic.*

Quando vero ſumitur pro reſponſione ad in-

integra debet eſſe conformis ipſa reſponſio interrogationi iuxta *l.1. vbi glo. verbo vt interrogatus ff. de verb. oblig.* Et clara, non autem obſcura, cum nihil reſpondere, & obſcure reſpondere, paria ſint *l. De ætate §. Nihil intereſt, vbi Bart. ff. de interrog. act.* idem dicas in reſponſione alternatiua, & incerta *l. Certum ff. de confeſſ. gloſ. in cap. præſentium de teſta. lib 6.*

Si clara eſt reſponſio, ſimpliciter facta, intelligitur, iuxta qualitates interrogationis, *vt in l. ſi defenſor §. 1. ff. de interrog. act. & ibi not. Alex. gloſa Verbo. diſpenſauerit in capit. Tua de ſponſal. & verbo recuſant in cap. peruenit il 2. de teſt. cog. & verbo ſi proſpectum in l. 1. C. de diuerſ. reſcript. Bart. in l. De ætate §. quod autem ff. de interrog. act.*

Si fuerit vnica reſponſio facta ſuper duo quæſita, ad vtrunque referri, dicitur *in l. Conſilio §. quæſitum, & ibi Bart. & gloſ. ff. de curat. fur. vide omnino Abb. in capit. 1. prope fin. de mut. petit.* Quæ concluſio patitur magnam difficultatẽ *ex cap. Non ne de præſumpt.* vbi Chriſtus Dominus ad duo, quæ illi conuiciabantur Iudæi, reſpondens tantum ad vnum, alterum viſus eſt negare probat etiam *Bart. in d. l. 1. C. de diuerſ. reſcript. Bald. in l. ſiue col. 2. verſ. Item pone C. de probat.* Reſpondens ſimpliciter ſe hæredem eſſe, intelligitur inſolidum, niſi aliter limitetur iuxta *d. l. ſi defenſor § 1. ff. de interrog. act* Et ſibi præiudicat tantum, quoad interrogationẽ factam iuxta *l. vlt. vbi Bart eod tit.* etiã ſi reſpondeat ad id, quod nõ eſt, *vt in l ſi ſine eod. tit.* niſi reſpondeat ſub proteſtatione, vt notauit *gloſ. verbo. Nihilominus in capit. Cum contingat de offic. delegat.*

Poterit reſponſio reuocari, vt ponit *gloſa verbo iuſta cauſa verſ. Sed quid dices in in cap. Cum in poſitionibus de iur. iu. lib. 6. Bald. in l. edita C. de edend.* quod verum dicit *gloſ. Verbo riuertitur in capit. apud miſericordem 32. quæſt. 1.* antequã reſponſio in ſcriptis redigatur *per cap. Olim de cenſ. & habes iam ſup. Verbo. Confeſſio* vbi alia de materia.

Reſtitutio.

Siue ſit illa, quæ datur minoribus iuxta *rubr. de minor. & de reſt. in integ.* ſiue quæ conceditur maioribus *ex rubr. Ex quib. cau. maio.* & clauſula illa, ſi qua mihi iuſta cauſa &c. ſiue quę datur ſpoliatis iuxta *tit. ff. de vi arm. & C. vnd. vi. & de reſt. ſpol* ſiue etiam quæ a principibus conceditur natalibus reſtituendo *ex tit. de natal. reſt. & in Auth. quib. mod. natural. coll. 6.* vel tandem, quæ ab iiſdem indulgetur ſententiam paſſis, ſemper diffinitur, quod ſit in priſtinum ſtatum repoſitio *l. Quod ſi minor. §. reſtitutio, vbi Bart. ff. de minor. idem Bart. in l. Ab hoſtibus §. Sed quod ſimpliciter in fin. ff. ex quib. cau. maio. l. videamus §. in fauiana ff. de vſur.*

Vnde quando fieri videtur reſtitutio omnia reſtitui debent. Nec enim ſufficit ipſum corpus reſtitui, ſed opus eſt, vt & cauſa rei reſtituatur, id eſt, vt omne habeat petitor, quod habiturus foret, ſi eo tempore, quo iudicium accipiebatur reſtitutus fuiſſet, vt inquit *l. Præterea 20. de reiuend.* Nam & verbum, reſtituas, quod in hanc rem prætor dicit, plenam habet ſignificationem, vt fructus quoque reſtituantur: ait *l. videamus 58 ff de vſur.* Et addit ſic. Et ideo cum reſtitui prætor vult, veluti interdicto vnde vi, etiam fructus ſunt reſtituẽdi, & addit *gloſ. verbo potat in l. Ait 23. §. 1 ff. ex quib. cau. maio.* ibi. Cum enim certum ſit poſſeſſionẽ reſtitui debere, ergo & fructus veniunt, vt &c & *gloſ. vlt. in l. Et Aticilinus 35 ff. de ſeru. ruſt.* ibi. Item nota hic quod reſtituta re in priſtinum ſtatum, & priſtina iura reſtituenda ſunt, per tex. ibi. Itaque.

quod

quod ius habuerunt primum, cum ea aqua ad eos peruenire non potuit, id eis reſtitui placet.

Et denique dic cum *Iuriſc. in l. Plene ff. de verb. ſig.* Reſtituere eſt etiam poſſeſsorem facere, fructuſque reddere: pleraque præterea reſtitutionis verbo continentur, *& in l. 35. eod. tit.* Reſtituere is intelligitur, qui ſimul, & rem, & cauſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim iudicij accepti tempore res ei reddita fuiſſet, ideſt vſuſcapionis cauſam, & fructum, *& in l. Cum prætor 85. eod.* ibi. Nam verbo reſtitutionis omnis vtilitas actoris continetur. Et latius patet reſtitutorium iudicium ſecundum Canones, quam ſecundum leges etiam, vbi quis dolo, vel metu perdit rem, vt per *gloſ. verbo. Contra ſpoliatorem in cap. 2. de ord. cog.*

Permittitur autem iudici æſtimare ex bono, & æquo, quid debet reſtitui, in quo & illud continetur, vt ſi quis inuicem actorem præſtare oportet eo compenſato, in reliquo damnetur reus, ſic dicit *gloſ verbo bonæ fidei in l. ſed & ſi 22. ff. ſolut. matr.*

Reſtituere videtur, qui in priſtinum ſtatum reducit: quod fit ſiue quis tollat id, quod factum eſt, ſiue reponat id, quod ſublatum eſt, & id interdum ſumptu ſuo, ita inquit *l. 2. §. ex fundo ff. ne quid in loc. pub.* Et ſi non fecit, nec iuſſit fieri, ſed factum habet, dicit ſic idẽ tex. Si vero nihil horum interuenit, ſed habet factum, tunc dicemus patientiam ſolam præſtare debere. De reſtitutione, quæ datur minoribus, ſic *Imperator C. de in integr. reſt.* Minoribus in his, quæ ignorauerunt, vel prætermiſerunt inumeris authoritatibus conſtat eſſe conſultum, *& in l. Præfecti 18. ff. de minor.* ſic. In integrum vero reſtitutio erroris proprij veniæ petitionem, vel aduerſarij circumuentionis allegationem continet. Et ſi res eius venierit, & exiſtat, qui plus liceatur, an in integrum propter lucrum reſtituendus ſit? Et quotidie prætores eos reſtituunt, vt iterum admittatur licitatio, ſic dicit *l. Et ſi 8. ff. de minor.* Fortaſſe, & mulieri propter imperitiam etiam conceditur, vt ait *Iuriſc. in l. De die 8 §. ſi ſeruus ff. qui ſatiſd. cog.* His qui ob ætatem, vel ruſticitatem, vel ob ſexum lapſi non ediderunt, vel ex alia iuſta cauſa, ſubuenietur, ita inquit *l. 1. §. vlt. ff. de eden.* In ijs, caſibus reſtitutionis auxilium maioribus damus in quibus dumtaxat rei perſequendæ gratia queruntur, non cum lucri faciendi cauſa ex alterius pæna, vel damno auxilium ſibi impertiri deſiderant, ſic *l ſciendum 18. ff. ex quib. cau. maior.* Sed & ſi magiſtratus copia non fuit, Labeo ait reſtitutionem faciẽdam *l. Sed & ſi §. prætor ait eod. tit.* Adde etiam quando noua defenſio ſuperuenit, *vt in cap. vlt. de in integr. reſtit.* ibi. Niſi nouis defenſionibus ad huiuſmodi beneficium ſit admittenda, *vbi gl. vlt.* ſic. Tunc enim propter nouas defenſiones iterum auditur. Quæ autem ſint? Vide verbo. *Defenſio*.

Conſtat autem omnis ætatis hominibus reſtitutionem eremocidij præſtari debere ſi ſe doceant ex iuſta cauſa abfuiſſe *l. Et ſi 8 §. pen alias § vlt. ff. de minor.* Omnis reſtitutio tam maioris, quam minoris intra quadrienniũ debet fieri, & hoc eſt contra opinionem illorum, qui dicunt, quod reſtitutio ſemper eſt danda, & ante quadriennium, & poſt, & quandoque argum. illius aduerbij, ſemper, ita tenet *gloſa verbo. Aliquot in cap. Contingit 3. de tranſact.*

In conſilio quidem cognoſcentis de reſtitutione in integrum eſſe oporter, num is qui ſe minorem annis læſum eſſe dicit, diligens pater fam. fuerit, actibuſque publicis induſtrium ſe docuerit, vt lapſum cũ per ætatẽ veriſimile non ſit, ita ait *l. 1. C. qui & aduerſ. quoſ.* Cum malitia ſuppleat ætatem, reſtitutionis auxilium, tam ſacris conſtitutionibus,

quam reſcriptorum authoritate conſtitutum eſt, ita *l.3. C. ſi min. ſe maio. dic. & in l. verum 12. §. ſecundum ff. de min.* ſic. Ita non reſtituetur, qui ſobrie rem ſuam adminiſtrans, occaſione damni non inconſulte accidentis, ſed fati velit reſtitui: Nec enim euentus, damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas.

Neque pupillum extraordinem iuuandum præſertim, ſi nouum beneficium cum alterius iniuria poſtularet, dicit *l. Sed cum 12. ff. ad Trebell. vbi gloſ. vlt.* intelligit de iniuria magna, ſecus ſi parua. Item. Neque pupillũ, neque Remp. cum pro libertate iudicatur, in integrũ reſtitui poſſe, ait *l. Illud 9. ff. de appellat.*

Aduerſus eius ſententiam, qui vice principis cognoſcit, ſolus princeps reſtituit ſic *l.3. C ſi aduerſ. rem iud.* Nam iudex minor non poteſt contra ſententiam maioris reſtituere, vide *gloſ pen. in l.2. eod. tit.*

Non datur etiam reſtitutio ijs, qui veniam ætatis impetrauerunt ex ratione *tex. in l.1. C. de ijs, qui ven. æt.* ibi. Ne ij, qui cum eis contrahunt principali authoritate circumſcripti eſſe videantur. Non enim inde iniuriarum debet naſci occaſio, vnde iura naſcuntur *ad l. Meminerint C. vnde vi.*

Nec reſtitutioni locus eſt in re, quæ ſtatũ mutauit iuxta *l. ſi ex cauſa 10 §. Pomponius ff. de minor.* ibi. Quoniam res non capit reſtitutionem, cum ſtatum mutat, *& gloſ.1. in l. 2. ff. de in integr. reſt.* ibi. Quia cum res mutat ſtatum nulli reſtitutioni locus eſt.

Item nota, quod in ſpiritualibus non habet locum reſtitutio in integrum: quia non videntur decepti, qui meliorem vitam elegerunt, ſic tenet *gloſ. vlt. in cap. pen. de ijs quæ ui.* Nec etiam datur reſtitutio minori ad adeundam hereditatem, quam repudiauit etiam per reſtitutionem, vt dictum eſt verbo. *Filius.* An detur fideiuſſori ſuccedenti minori? vide verbo *Fideiuſſor.* Et quod perſonarum reuerentia excludat reſtitutionem videas verbo *reuerentia.*

In materia vis, ad hoc vt reſtitutio competat regula eſt tria, quod ille, qui prætendit reſtitui duo debet extrema probare ſcilicet poſſediſſe, & ſpoliatum fuiſſe, prout notauit *gloſ. pen. in capit. conſultationibus 10. de offic. delega.* ibi. Nota quod hæc duo probare tenetur, qui petit reſtitui, ſcilicet ſe poſſediſſe, & ſpoliatum fuiſſe &c. & idem eſt ſi aliquis ſpoliauit, vel mandauit, vel ratam habuit ſpoliationem, probat etiam *glo. verbo reſtitutionem in cap. Olim 12. de reſt. ſpol. & in l.1. §. hoc autem interdictum* nulli alij competit, niſi ei, qui tunc cum deijceretur, poſſidebat *ff. de vi. arm.* Quod intelliges ſi petat reſtitui per viam actionis, non enim per viam exceptionis reſtitutionem obtinebit iuxta *cap.2. de ord. cog.* ibi. Verum ſpoliatione in modum exceptionis tantum probata, non eſt per hoc reſtitutio facienda.

Spoliatus ſi contra ius petit ſe reſtitui, ita quod exceptio obſtat ipſi poſſeſſorio nõ eſt faciẽda ei reſtitutio ex his, quæ *gloſ. verbo ſufficiens in cap. ſententiæ de pac. Conſtant.* Quid autem ſi reus vellet incontinenti probare dominium? videtur quod ceſſet reſtitutio *ex cap. 1. de reſt. ſpoliat.* ibi. Quamquam ante omnem contentionem poſſeſſio ei debuerat, violenter ablata, reſtitui: tamen quia Euctus diaconus &c. conſentiente illo conſtituit ſe legitime probaturum dictũ campum eiuſdem Eccleſiæ iuris eſſe &c. *vbi gloſ.1.* ſic. Sed videtur quod non eſt reſtituendus, ſi aduerſarius in contineñti vellet probare dominium &c. vbi allegat iura, verum ſic reſpondet. Sed non obſtant illę leges, quia non loquuntur in interdicto adipiſcendę poſſeſsionis. Ex qua clare patet, quod quando agitur vnde vi, quæſtio dominij non impedit reſtitutionem; niſi quando a-

ctor conſenſit agitari dictam quæſtionem dominij non facta proteſtatione, quod nullo modo tractari volebat de ea, ſed tantum de vi, & reſtitutione ſibi facienda; quia tunc nulla proteſtatione facta, videtur conſentire, & impedietur reſtitutio probato dominio *ex d. cap. 1. de reſt. ſpoliat.* ibi. Conſentiente illo &c. & in hunc ſenſum procedit *gloſ.* & iura, quæ ibi affert in *cap. 3. de nou. oper. nunc.* ibi. Quia reſtitutio etiam differtur ſi incontinenti offerantur probationes,& quæ dicuntur ſupra verbo *Poſſeſſio*.

Reſtitutio coniugis an ſit facienda coniugi, quando opponitur de inualiditate matrimonij in gradu prohibito? vide verbo *opinio*, & verbo *uxor*. Et an differatur propter ſcandalum? verbo *ſcandalum*.

De reſtitutione,quæ fit contra ſententiam ſcias quod dupliciter poteſt contingere, aut enim per indulgentiam tantum aut per reſtitutionem in integrum.

De prima ſic dicitur in ſūmario *l. 2. C. ſent paſſ.* Indulgentia ſolam pœnam remittit, non autem bona reſtituit, coniuncta *gloſ. verbo*. *Quid ſit*, nec etiam filiū reſtituit ad patriam poteſtatem, *vt in l. Inſulam 6. eod. tit.*

De ſecunda, ita *in l. 1. eod. tit.* Vt autem ſcias, quid ſit in integrum reſtituere, honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris te reſtituo. Et de vtraq; eadem dicit *gloſ. verbo eximi in l. 1. ad fin. ff. de poſtul.* ibi. Aliud eſt in reſtitutione,quæ omnino in ſtatum priſtinum aliquem reducit, vt hic. Et aliud indulgentia, per quam ſola pæna remittitur, & infamia remanet.

Notabis tamen,quod licet concedatur in integrum reſtitutio, non operabitur in his, quæ tunc temporis erant iam alienata; quia reſtitutio principis non trahitur retro contra ius quæſitum alteri, vt notauit *gloſ. in d. l. 1. C. de ſent. paſſ. in addit.* & probat aliàs *cap. Quamuis* 8. *in fin. de reſcript. lib. 6.* ibi. Cum talis reſtitutio (vbi aliud non exprimitur) intelligatur fieri ſine iuris præiudicio alieni.

Notabis etiam caſum, in quo licet concedatur reſtitutio in integrum, non tamen reſtituuntur iura amiſſa, licet res in priſtinum ſtatum redierit, *vt ex tex.* deducit *gloſ. 1. in cap. vnic quid iur. ſi poſt alienat. in vſib. feud.*

De reſtitutione natalium, ſic inquit *gloſa verbo pramandans in Auth. quib. mod. nat. §. ſi quis ſane coll. 6.* Reſtitucio natalium plenam dat reſtitutionem.

In reſtitutione, quæ ſit in iudicio vniuerſali, ſic ait *gloſ. verbo*. *Earum in l. Reſtituta 37. ff. ad Trebell.* Nam, & cum vnum ſit ius vniuerſale, per vnam rem ſufficit fieri reſtitutionem.

In l. 2. ff de prator. ſtipulat. ſic ait Iuriſc. Quandiu enim aliquid ſupereſt, tandiu non poteſt videri opus reſtitutum. Videtur autem dolo facere dominus, qui cum habet reſtituendi facultatem, non vult reſtituere, ita inquit *l. In bona fidei 37. ad fin. ff. de petul.*

Qui reſtituitur ſicut in damno morari nō debet, ita nec in lucro, ſic *l. 1. C. de reputat.* & ideo quicquid ad eum peruenit, vel ex alio contractu hoc debet reſtituere, *vbi gloſ verbo reſtituere* intelligit ſic, ſi locupletior factus eſt.

Vt an data ſit reſtitutio, vel danda contra præmiſſam ſententiam partibus præſentibus decernatur, quarum aſſertione merita cauſarum panduntur, ſic *in cap. Tum litteris de in integr. reſt.*

Boni prætoris eſt potius reſtituere litem, vt ratio, & æquitas poſtulabit, quam actionem famoſam conſtituere, ad quā tunc demum deſcendendum eſt, cum remedio locus eſſe non poteſt, ita inquit *l. Diuus 8. ff. de in integr. reſt.*

Digitized by Google

Retentio.

FAcilius conceditur cui competit actio iuxta *l. Cum ſoluta vbi not. Bald. C. de condict. indeb.* & facit ratio *l. ſi ſtipulatus* 16. *ff. de fideiuſſor.* ibi. Intereſt enim eius pecuniam retinere potius, quam ſolutam ſtipulatori a reo repetere. Et adhuc quando actio non competit, retentio competere poteſt, nam *Papinian. in l. ſumptus* 49. *ff. de reiuendic.* actionem negat pro ſumptibus factis in re aliena, & tamen exceptionem, ſeu retentionem concedit, & deducitur *in l.* 2. *§. vlt.* ibi. Hoc non peti, ſed præſtari ſolere *ff. de orig. iur. & ex l.* 1. *§. Proinde ff. de var & extraord. cog.* ibi. Nec de honeſtanda dum in iudicio honor petitur &c. & ibi tametſi honeſte accipiantur, inhoneſte tamen petuntur.

Ampliabis notabiliter *d. l. ſumptus per l.* 14. *ff. comm. diuid. vbi Paul. lib.* 3. *ad Plautium* ſic ait. Impendia autem, quæ dum proprium meum fundum exiſtimo, feci, quæ ſcilicet, ſi vendicaretur fundi pars, per exceptionem doli retinere poſſem: an etiam ſi communi diuidundo iudicio mecum agatur, æquitate ipſius iudicij retinere poſsim. Cõſiderandum eſt. Quod quidem magis puto: quia bonæ fidei iudicium eſt cõmuni diuidundo: Sed hoc ita ſi mecum ageretur. Cæterum ſi partem meam alienauero, non erit vnde retinere poſſim. Sed is, qui a me emit an retinere poſsit, videndum eſt, nam ſi vendicaretur ab eo pars: impendiorum nomine, quæ ego feciſſem, ita vt ego poterat retentionem facere. Et verum eſt, vt & in hac ſpecie expenſæ retineantur. Ex quo tex. clare liquet, quod retentio pro expenſis tranſit in ſingularem ſucceſſorem, & ibidem *not. Bart.*

Retentionem vnius rei pro alia fieri poſſe videntur probare iura hæc *l. ſi non ſortem* 26. *§. ſi centum* ibi. Ager vero retinebitur *ff de condict. indeb. l. ſi neceſſarius* 8. *§. Pignori* ibi. Et reliqua mancipia poterit retinere *ff. de pig. act. l. Quod dicitur* 5. ibi. Manebit igitur maritus in rerum detentione donec ei ſatisfiat *ff. de impenſ. in reb. dot.* Sed in contrarium regulam ponendam, ſcilicet nõ poſſe retineri rem vnam pro alia tenet *gloſ. verbo retinebit in d. §. ſi centum ex l. ſi non inducta* 5. *C. in quibus cau. pig. tac.* ibi. Nec enim prætextu debiti penſionum, reſtitutionem eorum morari poteſt: cum ſi quid ſibi deberi domina fundi ex penſionibus; vel quacunque ratione probari poſsit, huius ſolutionem ſolemniter conueniat, iura vero ſup. in contrarium procedere per fallentias d. regulę, quod melius declarauit *Bart. in d. §. Centum oppoſit. vlt.* dum dicit poſſe retineri rem pro debito obligatam, dummodo retineatur propter ſumptus, vel melioramenta in eandem facta, quæ peruenit ad ipſum occaſione illius debiti, non rem, quæ peruenit propter aliud, vide etiam *Iaſ.* ibidem ponentem regulam cum limitationibus.

Reuelatio.

SI intelligas de ea, quæ fit per diuinam inſpirationem, de qua dixit Chriſtus Dominus *Matth.* 11. *d. Confiteor* tibi pater Domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Dic eam non credi factam ſimpliciter aſſerenti, ex ratione *tex. in cap. Cum ex iniuncto* 12. *de haret.* ibi. Cum interior illa miſsio ſit occulta, non ſufficit cuiquam nude tantum aſſerere; quod ipſe ſit miſſus a Deo, cum hoc quilibet hæreticus aſſeueret, & per iſtum tex. ita notauit *gloſ verbo reuelatum in Clem.* 1. *verſ. potiſſimum*

igi-

igitur de reliq. & venir. ſanct. Sed oportet quod aſtruat illam inſpirationem, reuelationem, vel miſsionem, per operationem miraculi, *vt in d. cap. 12. continetur,* vbi addit *gloſ. Verbo Miraculi,* quod nec iſtud ſtatim credendum eſt: quia quandoq; miracula fiunt per malos *cap. teneamus* ibi præter vnitatem erant Magi Pharaonis, & faciebant ſimilia Moyſi 1 *quæſt.* 1.

Addit inſuper *d. cap. Cum ex iniuncto* 12. *de hæret.* vel per ſcripturæ teſtimonium ſpeciale. Nam ſcripturis ſanctis creditur adeſſe inſpirationem, ſeu reuelationem iſtam, vnde de illis non poſſumus dubitare, vt notauit *gloſ. in capit. Noli* meis litteris quaſi Canonicis ſcripturis deſeruire *9. diſt.* Cum hoc tamen ſtat poſſe quemlibet orantem, & petentem à Deo impetrare reuelationem, vt dicitur *in cap. ſi ergo* 8. *quæſt.* 1. ibi Niſi hoc ſi eni oranti, & petenti a Domino reueletur. Et ſi poſt inſpirationem, & reuelationem faciat contra, præſumptione, & obſtinatione dicetur niti ſecundum *Cyprian. relatum in capit. vlt* 8. *diſt.*

Si vero intelligas de reuelatione, quæ fit de ſecretis humanis. Certum eſt, quod nullo modo peccatum occultum debet reuelari iuxta *cap ſi peccauerit* in te frater tuus corripe eum inter te, & ipſum ſolum. Quare? quia in te peccauit. Quid eſt in te peccauit? tu ſcis, quia peccauit; quia enim ſecretum fuit, quando in te peccauit: ſecretum quære num corrigis, quod peccauit in te? nam ſi ſolus noſti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere: non eris corrector erroris, ſed proditor &c. 2. *quæſt.* 1. *vbi not gloſ.*

Vnde dicunt doct. quod reuelans ſecreta punitur de falſo, & deducunt *ex l.* 1. *§. Is qui aperuerit,* alias. Is, qui peruerterit viui teſtamentum, legis Corneliæ pœna tenetur *ff. ad l. Corn. de falſ. & l. ſi quis aliquid* 38. *§. Qui viui teſtamentum* aperuerit: recitauerit, reſignauerit: pœna *l.* Corneliæ tenetur &c. *ff. de pæn.* tenetur etiam actione in factum, & iniuriarum ſi iniuriæ faciendæ cauſa ſecreta publicauerit iuxta *l. ſi quis teſtamentum* 47. *§. ſed & ſi quis* tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas deleuerit, vel pluribus præſentibus legerit &c. *ff. ad l. Aquil..* quod ampliat *Bald in cap.* 1. *verſ. nota reuelationem quib. mod feu. amitti* etiam ſi damnum non afferat ex reuelatione.

Reuelans ſecreta Capituli, ſeu Concilij, quæ iurauit tenere ſub ſilentio, tanquã falſus habetur, & vt periurus mentitur, ac per conſequens ei non creditur, vt tenent *Ioan. Andr. in cap. litteras de præſumpt. Bald. in l. Nullum C. de teſtib.* Sed quid dices ſi iſte, vel alius, qui iurauit non reuelare producatur in teſtem, tenebitur ne reuelare, an verò ſeruare prius iuramentum de non reuelando? *Abb. in cap.* 2. *num* 7. *de offic. ord.* ſic reſpondet. Si eſt ſacerdos qui id ſcit, vt Deus, hoc in ſacramento pœnitentiæ, dic ſecure tenendum, quod non ad hoc *cap. Dilectus de exceſſ. prælat. & in cap. Omnis vtriuſque de pænit. & rem* vnde ſecure reſpondere poteſt ſe nihil ſcire: quia non producitur in teſtem, vt Deus; ſed vt homo, & tanquam homo neſcit: Secus autem ſi neſciret, vt Deus, & vt homo ſciret, licet alius ſibi dixiſſet ſecreto, & iuramento præſtito, quod non reuelet: nam non obſtante illo iuramento ſi producitur in teſtem debet dicere veritatem: ratio eſt, quia illud iuramentum non extenditur ad illum caſum, cum ſcilicet producitur in teſtem: & ſi intendebat iurans ad hunc caſum ſe extendere iuramentum fuit temerarium: & ideo non ſeruandum, ita ſentit *Innoc. in cap. Qualiter, & quando infr. de accuſat.* Sed idem *Abb. in ipſo cap. Qualiter il p. num. vlt.* videtur limitare hoc dictum quando teſtis interrogatur ſuper crimine non occulto; non

vero

vero ſi fuerit occultum, vt ibi vltimo quæro nunquid ſuper occultis circunſtantijs criminis teſtes ſunt interrogandi? *Innoc. & Hoſt.* concludunt quod ſic: Satis eſt enim, quod crimen non ſit occultum, ſed ſi eſſet infamatus de fornicatione in genere; & mulier eſſet incerta, non debet teſtis reuelare hanc fornicationem, quia eſt occulta: quod eſt notandum: Sed ſi mulier eſſet infamata: tunc teſtis debet ſuper hoc deponere, etiam ſi prius iuraſſet extra iudicium hoc non pandere; quia aut iurauit non pandere: cogitauit teſtis hũc caſum, & tale iuramentum eſſet temerarium, *vt in cap. intimauit de teſti. & in cap. 1. de falſ.* aut non cogitauit hunc caſum, & non extenditur iuramentum ad hoc *arg. cap. 1. de iur. iu. &c.* Vide etiam eundem *Abb. in cap. Dilectus numer. vlt. de exceſſ. prælat.* vbi ad prædictam quæſtionem reſpondet indiſtincte dicens, quod iuramentum de non reuelando, non intelligitur in caſu quãdo producitur, vt teſtis, nec quis poteſt tali iuramento adſtringi cum ſit contra publicam vtilitatem. Tu cogita.

Poteſt etiam hic quæri an ſciens delictum committendum teneatur reuelare? Et videtur quod non, nam conſcij delicti, tunc demum tenentur eadem pœna, cum ſunt participes, vt notauit *gloſa ſing. verbo conſcij in l. vtrum 6. ff. ad l. Pomp. de parricid.* dicens, Conſcij, ſub audi, & participes, nam ex ſola ſcientia non puniuntur, & ibidem notauit *Apoſtill. & Bart.* inquit dictam *gloſ.* regulariter procedere: falli tamen quando delictum erat committendum aduerſus eum, cui iſte conſcius erat ſubiectus *ex l. 2. ff. de parric.* vbi Scæuola ſic. Frater autem eius, qui cognouerat tantum, nec patri indicauerat relegatus eſt: idem in ſeruo reſpectu domini per *l. 1. in princ. & in §. quæſtionem* ibi. Non aliter niſi conſcij fuiſſent *ff. ad Syllan.* idem in vaſſallo reſpectu domini, vt in ſubdito non reuelante coniurationem, ſeu delictum committendum contra principem, ſeu ciuitatem propriam *ex l. Quiſquis C. ad l. Iul. maieſt. & Abb. in cap. 1. de reſt. ſpol. num. 9.* addit ſic. Idem puto dicendum conſimili ratione in clerico non reuelante delictum contra Epiſcopum, vel ſacerdotem parrochialem: cum iſti ſint parentes ſpirituales ipſius, quem omnino videas.

In prædictis autem caſibus cum quis tenetur reuelare, ſi reuelat videtur etiam dari debere ei præmium, & honorem, aut ſaltem veniam iuxta diſtinctionem, de qua *d. l. Quiſquis in §. vlt.* in hæc verba. Sane ſi quis ex his in exordio initæ factionis, ſtudio veræ laudis accenſus initam prodiderit factionem, præmio, & honore donabitur. Is vero, qui vſus fuerit factione, ſi vel ſero (incognita tamen adhuc) conſiliorum arcana patefecerit, abſolutione tantum ac venia dignus habebitur.

Reuerentia.

PRoprie loquendo inter maiorem, & minorem dicitur, ita *gloſ. 1. in capit. Non eſt 19. de reg. iur. in 6.* & licet ipſa aſſerat, quod inter patrem, & filium non dicatur, niſi dilectio: tamen inuenio, quod *in l 6. ff. de in ius voc.* inquit ſic *Iuriſconſ.* Vna eſt enim omnibus parentibus ſeruanda reuerentia.

Patrono ſemper reuerentia exhibenda eſt tam viuo, quam defuncto *l. Apud §. Aduerſus ff. de dol. except.* & paulo infra, ſic. Namq; conuenit tam viuo, quam mortuo patrono a liberto honorem exhiberi. A ſimili ergo, & homo inferioris dignitatis, maiori perſonæ debet exhibere reuerentiam, vt dicit, & probat *gloſ. verbo ſeruitutem in l. 1. §. Sed & ſi ff. de aqua plu. ar.* vbi *Apoſtill.* alia concordantia.

Et in materia feudi videtur, quod vaſſal-

lus

ius teneatur præſtare domino eandem reuerentiam, quam libertus tenetur patrono exhibere iuxta *capit. vnic. de mil. vaſſall. qui cont.* ibi. Si vero Vaſſallus conqueritur de domino, forſan, qui feudum malo ordine intrauit, domino perperam reſpondente: quid vaſſallo faciendum ſit, quæritur? Reſpond. eum nuriam debere vocare, & in eadem Curia de domino conqueri. Curia autem debere adire dominum; eumque ſalua reuerentia competenter cogere: vt vel poſſeſſionem reſtituat, & acquieſcat, vel iudicio curiæ ſe committat, coniuncta *gloſ.* ibidem verbo *ſalua reuerentia*, dum ita in princip. ait. Ecce, quod liberto æquiparatur vaſſallus: nam libertus ſalua reuerentia, cum patrono experitur, *vt C. de lib. cau. l. Cum affirmus &c.* Verum nõ ita eſt, ſed quid eſt, quod dicit, ſalua reuerentia (proſequitur eadem *gloſ.*) nunquid non poterit vaſſallus dominum ſuum in ius vocare ſine pœna veniæ non petitæ, ſicut de liberto dicitur *ff. & C. de in ius voc.*? Reſpond. Non puto, quod in his ambagibus ſit locus conſuetudini. Sed dic, ſalua reuerentia &c. Scilicet quãtum ad actionem famoſam, quæ ſcilicet verbis eſt temperanda, vt legitur alias de liberto *in d. l. Apud 4. §. Aduerſus de dol. except. & in l. 1. C. de obſeq. patr. præſt.* ibi. Contra patronum tuum famoſam actionem inſtituere non potes.

Nec liberis, neq; libertis aduerſus parentes, atque patronos reſtitutionem competere decreuit *Iuſtinian. in l. 2. C. qui & aduerſ.* quos in hæc verba. Sancimus, nullo modo, neque aduerſus parentes vtriuſque ſexus, neque aduerſus patronum, patronamue dari reſtitutionem. Nam perſonarum reuerentia omnem eis excludit reſtitutionem: cum procul dubio ſit, etiam ipſas perſonas cauere, ne quid ſuæ opinioni contrarium exiſtat.

Reuerentia, quando metui æquiparetur in liberto, muliere, clerico, reſpectu patroni, viri, & epiſcopi? habes Verbo *Metus*. Cæterum quod reuereri ſit actus timoris, & vt debetur Deo, ſit actus latriæ, dicit *D. Thom. 2. 2. quæſt. 81. artic. 2.*

Reus.

IN criminalibus a reatu dictus, in ciuilibus vero, non a reatu, ſed à re, quæ in ſtipulationem deducitur; Sed alij a re, id eſt, veritate. Alij à re, id eſt contractu, quo obligatur: Alij a re, id eſt, firmitate, ideo quia efficaciter ſtipulatur, & efficaciter tenetur ex Virg. voti reus, id eſt, quia erat voto adſtrictus. Et ſic verbum, reus, firmitatem ſignificat, ita *gloſ. in l. 1. ff. de duob. re. & in §. 1. verbo. Et ſtipulandi eod. tit. in Inſt.* ſic. Hic dicitur reus ſtipulandi ille, qui rem aliquam ſtipulatur, a re, non a reatu dictus, e contra reus promittendi, qui aliquam rem promittit, vt &c. Aliàs reus tantum debitor dicetur, vt &c. aliàs dicitur reus, qui conuenitur.

Non ſtatim reus, qui accuſari potuit, exiſtimeturne ſubiectam innocentiam feriamus, nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij, ita *l. vlt. C. de accuſat. & ibi gloſa feriamus. ſic ex Boeth.* Non tantum dixerim, vltimam eſſe aduerſæ fortunæ ſarcinam, quod dum miſeris aliquod crimen infligitur, quæ perferunt meruiſſe creduntur. Et ad hoc quod non debet eſſe, quis credulus eſt, *ff. de ro per quem fact. er. l. 1. §. 1.* Nec etiam ex eo ſolo, quod reus eſt abſolutus accuſator dicendus eſt calumniator, vt habes verbo *accuſator*.

Reo criminis poſtulato, interim nihil prohibet recte pecuniam a debitoribus ſoluı. Alioqui plerique innocentium neceſſario ſumptu egebunt, ita inquit *l. 41.*

41. *ff. de ſolut. & ibidem Apoſtill.* ſic. ſlita *l. iuncta l. Poſt contractum ff. de donat.* iuncto *tex. in capit. ſi tibi abſenti de priuileg. lib. 6.* facit in argum. quod electores priuandi per ſententiam poſſunt ante priuationem eligere.

Non ſolum ille reus eſt, qui falſum de alio profert, ſed etiam is, qui aurem cito criminibus prębet, ſic ait *cap. Non ſolum* 11. *quæſt.* 3.

Vterque reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit; quia & ille prodeſſe non vult, & iſte nocere deſiderat *ex D. Aug. ad Caſulan. refertur in cap. quiſquis d.* 11. *quæſt.* 3.

Reatum excludere beneficium, & honorem dicit *gloſ.* verbo hoc edictum *in l. Quia 6. §. hoc edictum ff. ſi quis omiſſ. cau. teſta. per l.* 1. *in fin.* ibi, Omnem enim huiuſmodi honorem reatus excludit *C. ubi Senat. vel clariſſ.*

Conſtitutionibus obſeruatur, vt non relatione criminũ, ſed innocẽtia reus purgetur *l. Is qui 5 ff. de publ. iud.* Et hinc procedit in criminalibus non dari reconuentionem. Et licet *in l. Viro atq; vxore ff ſolut. mat.* videatur dari, dum ex ea, cum alijs concordantibus deducitur paria delicta mutua compenſatione tolli, intelligas quando agitur ciuiliter, quia tunc compenſatio, & reconuentio admittitur, nõ vero quando criminaliter, vt per *gloſ. & doct.* ibidem.

Non poſſe meliorem, & pinguiorem victimam Deo offerri quam reum iniquum punitum dictum eſt verbo *punire*.

Cito violatur auro iuſtitia, nullamq; reus pertimeſcit culpam, quam redimere nũmis exiſtimat, ſic inquit *capit. Pauper* 11. *quæſt.* 3. *vnde Imperat. in Auth. vt null. iud. §. Quoniam vero coll.* 9. ait: Nos enim reos quidem ex legibus pœnas ſuſtinere volumus, damna vero ſubiectis noſtris aut lucrum ex hoc iudicibus, aut eorum hominibus ſiue officialibus nullatenus concedimus.

Morte rei iudicium ſoluitur. Cæterum ſi poſtquam accuſator deſtitit, reus deceſſerit, non ideo magis delictum accuſatoris releuatur, ita ait *l. In ſenatuſconſultum 15. §. ſi propter mortem ff. ad Turpill.*

Reo artifici optimo, & valde Reip. vtili pęna capitalis nõ infligitur, habes verbo *artifex*.

Rei ſi artibus moras nectant, ad ſolutionem debiti coarctandi ſunt, ſic *in l. vnica C. de ſuffrag.* Eſt enim reorum ſemper fugere, vt inquit *gloſ. in caſus poſitione in l. Inter ſtipulantem 83. §. ſi ſtichum ff. de verb.* vnde non ſolum, quia negat, & inuitus iudicium ſuſtinet, ſed quia ſubterfugit iudicium poteſt dici, quod faciat controuerſiam, vt alias dixit *gloſa verbo fiet in l.* 1. *ff. de Carb. edict.*

Obligatio rei plenior eſt fideiuſſoris obligatione iuxta *l. Generaliter 5. ff. de fideiuſſor.* Et tamen, licet reus non ſit verbis obligatus, acceptilatione per fideiuſſorẽ liberatur, vt dicitur *in l. Et per iuſiurandũ & ſi fideiuſſorẽ ff. de acceptil. vbi gloſ. verbo liberatur* ſic. Cõſequitur reus per aliũ, quod per ſe non poteſt.

Iniquiſsimum eſt ex conditione actorum obligationes reorum extendi, per quos nihil factum erit quominus cum his agi poſsit, ita *l. ſi ſeruus 4. ff. de diuerſ. & tem.*

Actor dicitur reus cum replicat, & reus agere cum excipit, vt dicit, & probat *gloſ. verbo. quod multum in l. vlt. C. de eden.* Et licet poſsit reus contrarijs vti exceptionibus, & defenſionibus; non poterit tamen vti contrarijs probationibus, vt *ex Io. And. refert gloſ. vlt. in addit. in l. ſcriptura 14. C. de fid. inſtr.*

In ſpeciali actione non cogitur poſſeſſor dicere, pro qua parte eius ſit, hoc enim petitoris munus eſt, non poſſeſſoris, ſic *Vlpian. in l. 73 ff. de re iud.* An vero teneatur reus exhibere actori inſtrumentum? videas verbo *Exhibere*.

Sæpè conuenti conſequuntur, quod non

con-

conſequimur agendo, ita dicit *gloſ. verbo non iniquè in l. quod ſi nolit* 31. *§. Si plures ff. de adil. edict* Et in his, quæ ſunt temporalia ad agendum, perpetua ad excipienſium eſſe, dictum fuit verbo. *Exceptio*.

Cum reus non poteſt ire ad iudicium propter non tutum acceſſum, iudex tenetur locum prouidere ſecurum, vel committere cauſam in loco non ſuſpecto, ita *gloſ. verbo iudicem in capit. Cum R.* 35. *de offic. delega.*

Reo plus dilationis concedi quam actori, dixiſti verbo. *Dilatio*. Sed cum temperamento, de quo *Impp. in Auth. de exhib. re. §. Si vero ſemel coll* 5. ibi. Sicut enim eius curam habemus; Sic etiam per dilationem agi aliquid aduerſus actorem, modis omnibus aduerſamur.

In pari cauſa, potior eſt conditio rei, vt notauit *gloſ. in l.* 2. *ff. ne quis eum*, cuius verba ſunt. Deteriore tamen loco libertus eſt, qui in ſimili delicto petitoris partes ſuſtinet. Sed intellige iuxta diſtinctiodem, de qua *gloſ. verbo. Et pertinentijs in capit. Cum ad Sedem* 15. *de reſt. ſpol.* ibi Circa initium iudicij accipimus id, quod eſt vtilius actori &c. & id quod nocet reo &c. In medio litis æqualiter præſumitur pro vtroq; &c. in fine magis præſumitur pro reo &c.

Sane ſi Actor omnino in probatione defecerit, reus debet (& ſi nihil præſtiterit) obtinere. Præſumptione vero faciente pro illo, reo deferri poteſt iuramentum, ad oſtendendam ſuam innocentiam, niſi iudex (inſpectis perſonarum, & cauſæ circunſtantijs) illud actori videat deferri, ſic diſponitur *in cap. vlt. §. vlt. de iur. iu. & babes verbo. Actor.*

Inter reos non computari debet, qui cauſa Reip. abeſt, niſi affectaſſet abſentiam prædictam, vide verbo. *Abſentia*.

Rex.

A Regendo dictus, ſed faſtus regius, non diſciplina putata eſt regentis, ſed ſuperbia dominantis, dixit *Aug. de ciuit. Dei lib.* 1. *cap.* 2.

Regis cura eſt, vt gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, imperatori victoria, ſic Reip. moderatori beata ciuium vita propoſita eſt, ſic *Cic. lib.* 8. *epiſt. ad Attic. epiſt.* 11. Ideo autem eius auctoritas fuit conſtituta, vt tam per determinationis opportunæ ſuffragium, tollat ambigua, lites auferat, altercationes dirimat, & obſcura ſuccidat, quam per cultoris prouidi ſarculum extirpet vitia, virtutes inſerat, corrigat exceſſus, moreſq; reformet, vt aliàs dicitur *in proam. Clem.*

Rex eſt, cum honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſsi gregis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſordidum. Vbi verò impotens, delicatus, cupidus, tranſit in nomen deteſtabile, ac dirum, & ſic tyrannus. *Senec. epiſt.* 114. *& lib.* 1. *de Clem. capit.* 11. ita. Inter tyrannum quippe, & regem quid interſit? Species enim ipſa fortunæ, ac licentia par eſt, niſi quod tyranni voluptate ſæuiunt, reges non niſi ex cauſa, & neceſsitate. Quid ergo nonne reges quoq; occidere ſolent? Sed quoties id fieri publica vtilitas perſuadet, tyrannis ſæuitia cordi eſt.

Nec Rex veraciter dici poteſt, qui nullo ſalubri regimine corporis appetitus refrænat; ſed lubrica eneruatione magis illicitis eius motibus cedit; vt alias dicitur *in cap. vlt.* 2. *quaſt.* 1.

Ad onus Regis ſpectat defenſio fidei, & impugnatio infideliũ. Vnde præceteris debet abſtinere ab ijs, a quibus tenetur alios cohibere, ita *gloſ. verbo præminent in extrauag. vnic. de Iuda.* Nihil enim eſt, quod lumine clariore præ-

Digitized by Google

leges quibus ipſe ſolutus eſſe videtur, iuxta *l. Ex imperfecto 23. ff. de legat. 3. vbi Apoſtill.* ſic. Præclare in hanc ſententiam *Plutarch. in libell. de doct. princip.* his verbis. Quis igitur imperabit principi? Nempe lex omnium Regina, & mortalium, & immortalium, vt ait Pindar. Non iſta quidem lex foris in libris, aut tabulis ſcripta ligneis, ſed viua illa inſita ratio, ſemper conuiuens, & familiaris principi, *& l. 4. C. de legib.* ſic. Digna vox eſt maieſtate regentis, legibus alligatum ſe principem profiteri &c. Et re vera maius imperio eſt ſubmittere legibus principatum, *& in l. 4. C. de teſtam.* ibi. Licet enim lex imperij ſolemnibus iuris imperatorem ſoluerit; Nihil tamen tam propriũ eſt imperij, quam legibus viuere; ſic enim populos inſtruit ad eas omnino ſeruandas iuxta illud vulgare.

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Et per contrarium quandoquidem ea eſt rerum humanarum natura, vt cũ principum ac magiſtratuum moribus etiam ſubditi deprauentur, quorum modeſtia, ſeu norma corrigi debebant, & pro virtutibus, vitia eorum ſequantur, vt prædictis verbis *Ioſeph. de antiq. lib. 8. cap. 3. ad fin. & lib. 9. cap. 8. numer. 40.* ſic. Ioas Rex à priſtina religionis cura facilè deſciuit; Moxq; & primates populi ad eundem modum deprauati ſunt vt nihil apud eos potius haberetur, quã contemptus iuris, ac iuſtitiæ; hac de cauſa inuenies in ſacr. pag. multoties Dominum conqueri de Ieroboam, qui peccando, peccare fecit *Iſraël. libr. 3. reg. à cap. 14.*

Item regum officium eſt, proprium facere iudicium, atque iuſtitiam, & liberare de manu calumniantium vi oppreſſos, & peregrinis, pupilliſque, & viduis, qui facilius opprimuntur a potentibus, præbere auxilium, vt per *Hyeronim. in cap. regum 23. q. 5.*

Poteſtas regis illa eſt, vt pendeat populus a nutu principis, ſed admiſta eſt poteſtati infirmitas: quia pendet princeps a brachijs, & viribus populi. Quid efficiet nutus principis in ciuitate capienda, vel defendenda, ſi populus nequeat, aut nolit manus conferere? Itaque populus pendet ab vna re, nutu videlicet principis, & vni homini ſeruit. ita *Eminent. Bellarm. de ætern. felic. cap. 1. fol. 35.* Si pro ſalute temporali pendet Rex a populo; non mirum eſt, quod pro æterna pendeat a Pontifice, ſed magis eſt quod Pontifex pro temporali egeat rege, vt dictũ fuit verbo *Imperator*. vbi alia, quæ omnia de rege intelliguntur.

Propter dictam poteſtatem, & authoritatem in diſpoſitionibus, ſemper reges excepti videntur iuxta *cap. vlt. in princ. de offic. deleg. lib. 6.* ibi: Regibus & reginis, qui ſicut dignitatis altitudine præeminent, ſic prærogatiua gratiæ ipſos conuenit anteferri, dumtaxat exceptis *cap. venientes c. Eam te 22. de iu. iur. & Extrauag. Execrabilis 4. de præb. inter com.* ibi. Ac regum filijs, qui propter ſublimitatem eorum ac generis claritatem ſunt potioris prærogatiuæ gratiæ attollendi, dumtaxat exceptis, vide etiam *Extrauag. vnica de præbend.* An iſta regis authoritas excuſet vocatum a Legato, vel alio prælato papæ inferiore, vide verbo *Legatus*: vbi etiam quid ſi vocetur a papa.

An propter prædictam authoritatem omnia regis eſſe intelligantur? Affirmatiue tenuit *gloſ. verbo Omnia in l. Bene a Zenone C. de quadr. præſcript.* Sed contrarium dicit idem tex. Non enim loquitur de omnibus bonis ſimpliciter; Sed ſecundum quid, hoc eſt, de omnibus ſuis bonis patrimonialibus, ſeu fiſcalibus, vt ibi; Cum omnia principis eſſe intelligantur, ſiue ex ſua ſubſtantia ſi-

ue

te ex fiſcali aliquid fuerit,alienandum: Si enim ſimpliciter omnia eſſent principis, non ægrotaret Achab, eo quod Naboth ei cedere vineam ſuam noluit, *vt 3. reg.*21. Sed illam authoritate, & poteſtate propria tolleret: Vel intellige omnia bona eſſe regis alio modo, de quo *Bart. in Extrauag. Ad reprimendum in verbo Totius orbis.* ſic enim Imperator dicitur dominus orbis *in l. Deprecatio 9. ff. ad l. Rhod. de iact. vt ſup. verbo Imperator verſ. Antoninus dixit.*

In lata gente gloria regis eſt, in diminutione plebis contritio principis, ſic *in cap. Eccleſia, quæ pactione prope fin. 1. quæſt.4. & Hieronym. ad Gaudent.* ita Gloria quippe regis multitudo populi: ſed neq; in ea multitudine, neq; in armis fiduciam habere debet, *vt cit.* verbo. *Imperator.* prout etiam a contrario, nemo confidere debet in principibus *ex Proph. pſal.*145 *& Ioſeph. de antiq. lib.*15 *cap.2. num.*40. ait. Nec reges ſolere meminiſſe accepti in priuata vita beneficij, quandoquidem, mores cum fortuna ſint mutati.

Decet regiam maieſtatem habere fideles, cum quibus delectetur, cum tædio affecta fuerit, prout dixit *Ariſt. ad Alex.* ipſe vero rex lætus debet eſſe, vt ab omnibus optetur, vt per *Caſſiodor. lib.* 12. *epiſt.* Et illos fideles eliget de gente ſua non vero aduenas, & foraneos, quemadmodum, & è conuerſo, rex debet eſſe de eadem gente, iuxta illud *Deuter.* 17. 15. ibi. De numero fratrum tuorum, non poteris alterius gentis hominem regem facere qui nō ſit frater tuus

Regem Rom. corona triplici coronari dicit *gloſ. verbo veſtigijs in Clem. vnic. §. Porrò de iur. iu.* Prima eſt ferrea, quam recipit ab Archiepiſcopo Colonien. in Aquiſgrano ſuæ diœc. &c. ferrum autē fortitudinem deſignat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare. Secunda eſt argentea, quam ingreſſus Italiam recipit a Mediolanen. Archiep. in villa Modicien. eiuſdem Diœc. &c. argentum deſignat mundiciam, & claritatem, & ſignificat ipſum principem talem eſſe debere. Tertia eſt de puro auro: qua coronatur per Papam in Eccleſia Sancti Petri ad altare S. Mauritij, & deſignat aurum (quod eſt pretioſius, & excellentius omnibus metallis) ipſū imperatorem, alijs regibus, & principibus in potentatu, & iuſtitia excellentiorem eſse debere. Sic olim in his tribus metallis dabatur tributum Romanis.

Per eundem tex. tenet *gloſa verbo Reges*, quod Rex. Rom. qui nondum Imperator eſt, nec coronatus, priuilegia dare poſsit, & probat ex Specul. & alijs, idē tenet *gloſ. verbo rex in cap. Nos de pac. Conſtant.* his verbis. Hic ergo eſt expreſſum, quòd Rex Rom. etiam ante coronationem poteſt concedere priuilegium &c. dicit *Hoſt.* quod vidit in Alemania per principes iudicari, & teneri, quod Rex Rom. poſt electionem concordem, habeat omnem poteſtatem quàm Imperator, nec vnctio aliquid addat.

Rex, quæ numera non recipit, vide verbo *Munus*. Et quod ſit pauper eod. Verbo: *pauper.*

Nec regis, nec regni alicui arcana ſerutari conuenit, vt inquit *gloſ. verbo. Diuerſorum in Extrauag. vnic. de preb.*

In turbatione regni rigor iuris ſeruari non poteſt, ita inquit *gloſ. vlt. in cap. vlt. de tranſact.*

Denique vt finem huic verbo imponamus referre libet *Eminentiſſimi Bellar. verbā de ætern. felic. lib.* 1. *cap.* 1. quæ ſic habent. Quid tantum laboras, & ſudas, vt particulam mundi huius obtineas, qui totum poſsidere poteris ſi volueris? Certè ſi ad hoc regnum ſerio mortales, aſpirarent, vel de illo attentè cogitarent: erubeſcerent vtiq; bella gerere pro anguſtiſsimis portiunculis terræ. Offert tibi Deus, ò homo, ſocietatem

tem

Digitized by Google

tem immenſi atq; æterni regni, & tu pro vnius oppidioli defenſione, vel acquiſitione bellum geris, vbi multæ committuntur rapinæ, & cædes, & alia peccata innumerabilia, quibus Rex regum iuſtiſsime prouocatur ad iram, vbi eſt prudentia, vbi conſilium tuum?

Rogare.

POnitur, & pro præcepto aliquando, & pro mandato, vt notauit *gloſ.* 1. *in cap. Rogo* 11. *q.* 3. vbi pro præcepto ſumitur; & *in l. ſi ſerui mei rogatu* 44. *ff. de negot. geſt.* pro mandato. Et è conuerſo mandare, pro, rogare, ponitur, vt notauit etiam *gloſ. verbo. mandauit in cap. Guiliſarius* 23. *quæſt.* 4. dicens hic mandare, ponitur pro rogare, ſicut alibi ponitur rogare, pro mandare, &c. *& Paul. lib.* 32 *ad edict. in l.* 1. *mandare*, & rogare æquiparat dicens Item ſiue rogo, ſiue volo, ſiue mando, ſiue aliud quodcunq; verbũ ſcripſerit, mandati actio eſt *ff. manda. Bart. in l. ſi negotium C. de negot. geſt.*

Cæterum, quod maiorum rogatio pro iuſſu habeatur, ponit *Bart. in tract. de tyranid.* 7. *quæſt. princip. & Bald. in l. ſi mandator ff. quod cum eo. & ex Clem. Dudum §. vlt.* ibi, tenore præſentium rogamus, deducit *Cardinal. de ſepult.* vnde verſus.

Eſt rogare dinum ſpecies violenta iubendi.

Idem eſſe in diſpoſitionibus teſtamentarijs, nemo vnquam dubitauit, cum pluſquam notum ſit teſtatoris diſpoſitionẽ quocunque modo prolatam pro lege obſeruari ex vulg. *Auth. de Nupt. §. Diſponat coll.* 4.

Rogatio teſtium non videtur eſſe neceſſaria *ex Pompon. in l. Ad fidem rei geſtæ* faciendam etiam non rogatus teſtis intelligitur *ff. de teſt.* Sed videtur de iure recentiori neceſſaria *in Auth. de teſt. §. Et licet coll.* 7. ibi. Dum ad hoc ipſum aſſumantur teſtes, cum not. ibidem *per gloſ. aſſumantur* ſic. Quaſi dicat tales debent eſſe teſtes, quibus fuerit negotiũ patefactũ, vt viderent ſolutionẽ, & rogati ſint, vt teſtes ſint &c. *& in Auth. Rogati*, vt in teſtamẽtis nõ fortuiti, vel trãſeuntes veniãt *C. eod. tit.* Sed verius mihi videtur, quod regulariter neceſſaria non ſit talis rogatio, niſi in caſibus a iure expreſsis: vt in teſtamentis, & ſolutione de quibus in dictis *Auth.* agitur & in alijs duobus caſibus, *vt per gloſ. in d. l. Ad fidem verbo non rogatus ff. de teſt.* quia ſic euitatur iuris correctio cætera de hac materia, & de Notarij rogatione videas per *Bertach. latius ſuper hoc verbo rogatio.*

Roma.

PLus quam notum eſt, quod fuit condita a Romulo, & Remo fratribus. & a priore ſumpſit nomen, *vt per Liu. lib.* 1. *decad.* 1. *fol.* 2. *verſ. Condita* Vrbs conditoris nomine Plurimis autem nominibus inuenies in iure appellatam. Nã dicitur Anterior *in Auth. vt Eccle. Rom. in princ. coll.* 2. ibi. Vt legum originem anterior Roma ſortita eſt, ita & Summi Pontificatus apicem apud eam eſſe nemo eſt, qui dubitet. Vetus nominatur *in l.* 2. *§. pen.* Splendidiſsima in eadem *l. §. Quæ omnia C. de veter. iur. enucl.* Æterna *in l.* 1. *C. de priuil. corp. Vrb. Rom. & l.* 1. *C. de Suar. lib.* 11. Regia *in §. fin. de Satiſd. in Inſt.* Antiqua, Inclyta, Alma *in l. vlt. C. de reſt. in integ. & in l.* 1. *&* 3. *C. vbi Senat. vel clariſſ.* Sacratiſſima, *in l. In hac C. de donat.* Feliciſſima *in Auth. de Lenon. in princ. coll.* 3. *& in Auth. de tabullar. & de Eccleſ. rei mob. alien. §. vlt. coll.* 4. Senior *in l. Arrogationes C. de adopt.* Florentiſsima maxi-

ma in *Autb. de exhib. re. §. Si vero coll.* 5. Regia in *Autb. quib. mod. nat. effic. ſui §. ſi quis igitur coll.* 7. Et dicitur anterior reſpectiue: nam eſt ſecunda Roma, vt Conſtantinopolis, quæ videtur habere eadem priuilegia, quæ vetus habet, *vt l.* 1. *C. de priuileg. vrb. Conſtant. lib.* 11. Niſi in quibuſdam: nam vetus habet primam Sedem Eccleſiarum, ſecunda habet ſecundam, *vt in Autb. de Eccleſ. tit. §.* 1. *coll.* 9. Item originem legum habet vetus, & non noua, *vt in citato Autb. vt Eccleſ. Rom. in princip. coll.* 2. Item fontem ſacerdotij habet vetus, & non noua, *in eod. Autb.* Item vetus Roma caput eſt orbis terrarum, & imperator ibi creatur, non in noua, *vt in l. Nemini §. Quoniam C. de conſul. lib.* 12. *& l.* 1. *§. pen. C. de vet. iur. enucle.* Et deniq; priuilegium, quod habet vetus Roma in præſcriptione centum annorum; non habet noua, *vt in rub. dict. Autb. vt Eccleſ. Rom.* ita inuenies dixiſſe *gloſ. verbo. Anterior in eod. Autb.*

Additio Ioann. Andr. poſt gloſ. verbo gens ſancta in capit. fundamenta 17. *de elect. lib.* 6. ita ait. Dicebat & hic Io. Monach. quod Roma fundatâ a prædonibus adhuc de primordijs retinet, dicta Roma, quaſi rodens manus, & talem affert verſum.

Roma manus rodit, quos rodere non valet, odit.

Communis patria, Roma, dicitur *in l. ſed & reprobari* 7. *§. vlt. ff. de excuſat. tut.* ibi. Quoniam in Regia Vrbe, quæ & habetur, & eſt communis patria decenter vtiq; vtilem ſe ipſum præbens, non minus quam in proprio patria immunitate fruetur. Omnes ciuitates teneri Romam ſequi tanquam caput diſponit *Iuſtin. in §. vlt. de ſatiſd. in Inſt.* ibi. Cum neceſſè ſit omnes prouincias, caput omnium noſtrarum ciuitatum, id eſt hanc Regiam Vrbem, eius obſeruãtiam ſequi, ex quo dicit *gloſ. Verbo Romano in cap.* 1. *de temp. ord.* ſic. Et quod Romæ ſit expectandum eſt. Sed contra inuenies apud *Procul. lib.* 4. *epiſt.* relatum *in l.* 12. *ff. de offic. præſid.* ſic dicentem. Sed licet is, qui prouinciæ præeſt, omnium Romæ magiſtratuum vice, & officio fungi debeat: Non tam ſpectandum eſt, quid Romæ factum eſt, quam quid fieri debeat *gloſ. vlt. in d. §. vlt.* concordat dicens, quod *d. l.* 12. procedit, quando quod Romæ ſit, per errorem ſit: citatus autem *§ vlt.* quando ex certa ſcientia eſt conſuetudo, vel lex. Cum hoc tamen ſtat, quod quando lex non tollit conſuetudinem, vnaquæq; ciuitas, abundat in ſuo ſenſu, & ſic obſeruare debet ſuam conſuetudinem, & ex generali principis permiſſu inducere poteſt conſuetudinem etiam contra leges, cui ſtare debet, vt notauit *gloſ. prædicta in addit.*

Rubrica.

Debet eſſe generalis ad nigrum, vt omnia, quæ in nigro diſponuntur, comprehendat: prout notauit *Bart. in l.* 1. *notab.* 1. *ff. ſi cert. pet. vbi Vlpian.* ita ait. Quoniam igitur multa ad contractus varios pertinentia iura, ſub hoc titulo prætor inſeruit: ideo rerum creditarum titulum præmiſit &c. Rei, quoq; verbum, vt generale, prætor elegit. Et ſi rubrica generalis eſt, nigrum etiam generaliter intelligitur, *vt ex gloſ in l. vnic. C. de capit. ciu. exim. lib.* 11. ibi. Item quia hæc rubr. generalis eſt, tradit ibidem *Bart.* Ex quo deducitur illa regula vulgaris, quod leges intelliguntur iuxta rubricam, ſub qua ſituatæ ſunt debet namque nigrum conuenire rubro vt per *gloſ. Certo.* ibi. Quia illius materia in illo titulo ponitur &c. *in capit. tibi qui* 12. *de reſcript. in* 6. *& in cap. ſi*

ſuper

Digitized by Google

ſuper 9. verbo principalis de offic. delega. eod. lib

Notabis tamen, quod dicit *gloſ. verbo. Illicitas in Auth de inceſt. nupt. in princ.* Quod plerunque generalior eſt tex. quâ rubr. *vt in Auth. vt Eccleſ. Rom.* Nam de alijs ibi loquitur: & e contra rubrica generalior eſt textu, vt patet *C. de Relig. & ſumpt. fun.* Nam licet in rubr. dicat delufu, in tex. tamen non dicit, idem notauit etiam *gloſ. in rubr. C. de reb. cred.*

Rumor.

VArie a doctoribus noſtris diffinitur: quidam enim dicunt, quod eſt veritas ſine certo actore. Alij verò, quod eſt vocum obtrepentium multitudo; Alij quod eſt particularis aſſertio exincerto authore, & ſola ſuſpicione prouenicns. Alij quod rumor dicitur cum pauci aliquid, non tamen publice dicunt, vt per relatos *a Bertach. in ſuo repert. ſuper hoc verbum* vbi denique *ex Bald. in rubr. C. de probat. verſ. forma vero.* Rumor dicitur inſtantaneus clamor. Verum mihi magis placet illa *Alex. conſ. 96. vol. 4.* quæ ait. Cum pauci aliquid non tam in publicè dicunt, vt ſic differat a fama, cum publice iſta procedat, & ſit viciniæ acclamatio, vt notat *Innoc. per tex. ibi. in capit Tertio loco 13. de præſumpt.* dicens rumorem minus eſſe, quam famam *gloſ. vlt. in cap. ſuper eo de conſang. & a fin. & melius gloſ. verbo. Confeſſionem per tex.* ibi. vel rumorem viciniæ *in capit. ſuper eo. 5. de eo. qui cogno. conſang.* quam allegat altera *gloſ verbo ſicut eſt fama in cap. ſi duo 35. quæſt. 6.*

Vnde dixit *Bald. in l. 1. C. de probat.* quod ſicut rumor facilius naſcitur, quam fama, ſic facilius moritur. *Et Ioſeph. de antiquit lib. 8. capit. 2. fol. mihi 215. lin. 50.* ait ita. Sic enim fore, vt experimento non rumoribus crederet, qui ſæpenumero falſi, eo quod toti a fide renunciantium pendeant, paulo poſt euaneſcunt. Quapropter nec obeſſe, nec prodeſſe falſum rumorem deducitur *ex l. vlt. ff. de hered. inſt.* ibi. Quia falſus rumor non debet obeſſe.

Ruſticus.

ILle eſt, qui habitat extra muros Ciuitatis, vel Caſtri, & qui in Caſtro in quo penuria hominum eſt, vt tenet *Bartol. in l. Conficiuntur §. Codicilli verſ. Quæro qui dicantur ruſtici ff. de iur. codicill. & probat l. 1. C. ne ruſtican. ad vll. obſeq. deuoc.* ibi. Ex ruſticana plebe, quæ extra muros poſita &c. vbi etiam *Bart.*

Vtili ratione perſpectum eſt, vt innocens & quieta ruſticitas peculiaris patrocinij, id eſt defenſoris, locorum beneficio perfruatur, ſic diſponit *l. 3. C. de defenſor. ciu.* Et quia ruſtici ſunt ad ciuitatem neceſſarij, *vt in l. 2. ff. de nund. ad fin.* ibi. Indiget enim ciuitas pluribus vtiq; ruſticis, & alijs conductoribus.

In multis ruſticus excuſatur, vt ſtatim dicemus: ſed non ob id dicetur generaliter in omnibus excuſatus, vt non ſatis bene dixit *gloſ. verbo ruſticitatem in l. ſi quis 7. ff. de iur. om. iud.* ibi. Nota ruſticitatem excuſari, per text. in illis verbis. Quia ſi per imperitiam, vel ruſticitatē ab ipſo prætore iuſſus fecerit, non tenetur; prout ibidem notauit additio dicens ita Dic quod generaliter ruſticus non excuſatur, niſi in caſibus a iure expreſsis, *& Apoſtill. ad gloſā verbo. Armata in l. 1. C. de iur. & fact. ignor.* dum ait, quod ruſticus excuſatur in ignorantia iuris ſi non potuit peritiores conſulere, addit ita. Diſplicet tamen *Bart. Paul. Baldl. Salic. & Iaſ.* Et ratio eſt: quia non ſubuenitur ruſtico, niſi in caſibus a iure expreſsis *per*

tex. in l. vlt. C. eod. tit. de iur. & fact. ignor. Nam ibi clare diſponunt *Impp.* quod in his, quæ iuris ſunt, mulieres nō excuſantur, niſi quando expreſsè excuſatæ inueniuntur, ergo idem in ruſticis, ex æquiparatione, de qua *l. 2. §. vlt. ff. de iu. fiſc.* cuius verba infra.

Ruſticitati hominis parcendum erit, inquit *Paul. Iuriſc. in l 2. ff. ſi quis in ius voca. non ier.* per quem, *& per d l. 7. voluit Bald. & alij relati per Bertach.* ſuper hoc verbum, quod regulariter excuſet ruſticitas; ſed plus placet additio, de qua ſupra proxime: Semper enim quando excuſatur ruſticus iura loquuntur in caſibus ſpecialibus, *vt in l. 1. ff de ventr. inſpic. §. 1.* ibi. Vt ſi per ruſticitatem aliquid fuerit omiſſum ex ijs, quæ prætor ſeruare voluit, non obſit partui. Quale eſt enim, ſi quid ex ijs, quæ leuiter obſeruanda prætor edixit, *& in l. 3. §. ſi quis ignarus ff. ad Syllan.* ibi. Æque non tenebitur ſi fortè per imperitiam, vel ruſticitatem ignarus edicti prætoris, vel Senatuſconſulti aperuerit, & *in l. 2. §. vlt. ff. de iur. fiſc.* ibi. Non nocere cuique ſe detuliſſe ſi ea perſona ſit, quæ ignorare propter ruſticitatem, vel propter ſexum fœmineum ius ſuum poſsit, *& in l. pen. C. qui admit.* ibi. Scias ſibi non obeſſe ſi per ruſticitatem &c. intra præfinitum tempus minime petijſſe noſcatur, *vbi gloſ. Verbo. Aliam*, dicit ſimpliciter, quod ignorantia iuris ſuccurrit ruſticitati, & ad eam *Apoſtill.* ait ſic. Quando dubitatur, ſi potuit adire peritiores, vel ne *ex Iaſ. & vide Barba. in capit. Cum vniuerſum de rer. permut.* vbi inquit, quod in ijs, quæ ſunt iuris diuini, & naturalis; & etiam ruſtico ſagaci, non eſt parcendum. Nam (vt inquit *l. 1. C. de interd. mat.*) Circumueniri ruſticitatis, & imperitiæ velamentis non oportet. Denique ait *l. vlt. C. de teſta.* Quod ab antiquis legibus, & a diuerſis retroprincipalibus ſemper ruſticitati conſultum eſt, & in multis dixit, & non in omnibus. Et ſic vera eſt concluſio, quod ruſtici non generaliter excuſantur, ſed in his, in quibus ſpecialiter inueniuntur excuſati, de quibus alia dixiſti verbis Ager, & Agricola. Et cum hoc ſtat etiam verum eſſe dictum *gloſ. Verbo cadat in Auth. Ad hæc C. de uſur.* Quod alias ſubuenitur plus ruſticis, quam alijs.

Non eſſe ruſticum excuſatum, ſi ſine venia vocet in iudicium perſonas, de quibus *in tit. de de in iuſ uoc. expreſſe diſponit l. 2. C. eod. tit.* dicens; Nec in ea re ruſticitati venia præbeatur, cum naturali ratione honor huiuſmodi perſonis debeatur.

Sancta ruſticitas omnia palam habet, ita dixit *gloſ. Verbo. Coloni in §. Item Seruiana de act. in Inſt.* agens de differentia inter colonum, & inquilinum ad effectum tacitæ hypothecæ.

Ruſtici coloni adſcriptitij ſi milites fiant, reuocantur ad coloniam, vt dictum eſt Verbo. *Miles.* Non etiam audent portare arma, ſicut alias dicitur, quod ruſtici non audent optare pecuniam, vt notat *gloſ. 1. in capi. ſi quis ruſticus per tex. ibi. de pat. tenend.* Nec poteſt hodie pugnam imponere militi *gloſ. Verbo Capitali in cap. ſi ruſticus militem eod. tit.*

Gloſ. eſt notabilis *in l. Idem 10. §. Idem Labeo ff. mand.* vbi dum tex. dicit, quod mandatarius deducit impenſas etiam illas, quas fecit in excurrendis agris, ſic interrogat. Sed quid ſi erat ruſticus qui eques viuit? & reſpondet, non repetit cum conſuetudo ſua ſit ſeruanda &c. & ibidem *Additio* ita. Iſta *gloſa* eſt valde notabilis ad hoc, quod ruſtici non debent equitare, & ideo non debent eis refici expenſæ vecturarum, & eſt argum. pro quæſtione ruſtici producti in teſtem, qui ſi nolit venire niſi eques cogatur venire pedes, quia non com-

petit

patit ſuæ conditioni æquitare. Vulgarem Ruſticorum eſſe opinionem, quæſtiones ſcindere per medium dicit gloſſa ult. in l. Neſennius ff. de negot. geſt.

DE LITTERA S.

Sacerdos.

SVB nomine Clerici comprehenditur, ſic teſtante *Iſidor. lib. 7. Etymol. cap. 12. relato in cap. Cleros 21. diſt.* in hæc verba. Cleros, & clericos hic appellatos credimus: quia Matthias ſorte electus eſt: quem primum per Apoſtolos legimus ordinatum. Cleros enim Græce, ſors latine, vel hæreditas dicitur: propterea ergo dicti ſunt Clerici: quia de ſorte Domini ſunt, vel quia Domini partem habent. Generaliter autem clerici nuncupantur, omnes qui in Eccleſia Chriſti deſeruiunt; quorum gradus, & nomina ſunt hæc, Oſtiarius, pſalmiſta, lector, exorciſta, acolithus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, Epiſcopus. Et infra ne Presbyter Græcè, Latinè ſenior interpretatur, non modo pro ætate, vel decrepita ſenectute, ſed propter honorem, & dignitatem, quam acceperunt Presbyteri nominantur. Ideo autem presbyteri Sacerdotes vocantur: quia ſacra dant, ſicut Epiſcopi: qui licet ſint ſacerdotes, tamen Pontificatus apicem non habent: quia nec Chriſmate frontem ſignant: nec paraclerum ſpiritum donant, quod ſolum deberi Epiſcopis, lectio Actuum Apoſt. demonſtrat. *Et gloſ. Verbo Sacerdotum in capitul. 1. de cohab. Cleric.* ſic. Nomine Sacerdotis intelliguntur inferiores, vt patet hic, quia inferiora intelliguntur in ſuperioribus, *Vt 93. diſt. capit. Legimus &c.* Et e conuerſo appellatione Clericorum, ſuperiores, vel maiores intelliguntur.

Maior dicitur Sacerdos non ſolùm, quoad clericos inferioris ordinis, ſed etiam quoad alios ſeculares, etiam ſi in principali, regali, aut imperiali dignitate conſtitutos, lege *cap. Solitæ 6. de maio. & obed.* & inuenies hæc. Potuiſſes autem prærogatiuam ſacerdotij ex eo potius intelligere, quod dictum eſt, non a quolibet, ſed a Deo non Regi, ſed Sacerdoti non de regia ſtirpe, ſed de ſacerdotali proſapia deſcendenti, de Sacerdotibus videlicet qui erant in Anathor. Ecce conſtitui te ſuper gentes, & regna, vt euellas, & diſſipes, ædifices, & plantes, & infra. Præterea noſſe debueras, quod fecit Deus duo magna luminaria in firmamento cœli: luminare maius, vt præeſſet diei: & luminare minus, vt præeſſet nocti. Vtrunque magnum, ſed alterum maius. Ad firmamentum igitur cœli, hoc eſt vniuerſalis Eccleſiæ, fecit Deus duo magna luminaria, id eſt, duas inſtituit dignitates, quæ ſunt Pontificalis authoritas, & regalis poteſtas. Sed illa quæ præeſt diebus, id eſt ſpiritualibus, maior eſt: quæ vero carnalibus minor, vt quanta eſt inter ſolem, & lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoſcatur. Vide etiam *capit. ſuſcipitis diſtinct.* 10.

Nec dicas text. iſtum loqui de Pontificibus, & non de Sacerdotibus, quia, vt

ex eo patet in principio etiam de Sacerdotibus ſermonem habet, & ſi non acquieſcis lege *text. in Auth. Quomod. Epiſc. §.1. coll.1.* ibi. Sacerdotium, & Imperium, *& in Auth. de non alienan. § finimus coll.2.* ibi; Nec multum differant Sacerdotium, & Imperium, de quibus iam *ſup. verbo. Imperium verſ. maxima.*

Nec mirum cum *Aug. de dignit. Sacerd.* ſic exclamat. O veneranda Sacerdotum dignitas, in quorum manibus Dei filius, velut in vtero Virginis incarnatur. O fælices Sacerdotes ſi Sacerdotaliter viuetis. O cæleſte myſterium, quod per vos pater, filius, & Spiritus Sanctus, tam mirabiliter operatur, ſuper tã ineffabili miniſterio veſtro, quod vno eodemque momento idem Deus, qui præſidet in Cœlo in manibus veſtris eſt, in ſacrificio: Cœlum miratur; Horreſcit infernus, contremiſcit diabolus, reueretur quam plurimũ Angelica celſitudo. Quid retribuam Domino (ve de cæteris taceam, quæ retribuit mihi) pro tam ſingulari dono ſacerdotij mihi impenſo, quod eſt datum optimum donum perfectum? V. g. ille, qui creauit me ſine me, creatur mediante me: & ille, qui ex nihilo cuncta creauit ſine me, dedit mihi (ſi fas eſt dicere) creare ſe. O venerabilium celſitudo manuum, O fœlix exercitium, vbi tractat Chriſtum Sacerdos Dei filium, cuius diliciæ ſunt, eſſe cum filijs hominum. O Sacerdotes, attendite, maior eſt vobis dignitas collata, quam Angelis, qui adorant, quod vos conficitis, nec ipſi conficere poſſunt. O altitudo ſcientiæ Dei, O ineffabilis clementia Saluatoris, quod datum non eſt Angelis, conceſſum eſt hominibus, Sacerdos hoc Sacramentũ ineffabile conficit, Angelus conficienti ſibi, quaſi famulus aſsiſtit. O quam venerabile, quam glorioſum inſigne fuit apud antiquos nomen Sacerdotij, ſed hodie quid abiectius, eo? quid vilius? O Sacerdotes, ſi anima cuiuslibet iuſti, Sedes Dei eſt, multo magis ſedes, & Templum Dei eſſe debetis, mundi, & immaculati. Si Sepulchrum Dei glorioſum eſt, in quo iacuit examine corpus, glorioſiora debent eſſe corpora veſtra, qui a morte ſuſcitatus dignatur in habitare. Si Beatus eſt venter, qui nouem menſes Chriſtum portauit: ita, & ſi nõ tantum, tamen beata debent eſſe corda veſtra, in quibus quotidie eligit ſibi hoſpitium filius Dei: ſi beata ſunt vbera, quæ paruulus ſuxit: ita debet eſſe os beatum, quod carnem eius ſumit, & ſãguinem ſugit: carnes ergo veſtras cum timore eius configite, & vobis diligenter prouidete: Ne lingua loquendo, quæ vocat de Cœlo filium Dei, contra Dominum loquatur: & ne manus, quæ tinguntur Sanguine Chriſti, polluantur ſanguine Chriſti.

Quapropter dixit *Anſelm. in epiſt. ad Hebra* quod Sacerdotes noui teſtamenti non pro parentum nobilitate, ſed pro ſuæ merito eliguntur, nec attendendum quod parentes habuerint, ſed cuius meriti ſint, & idem *Aug. ſuper Ioan. relatus in cap. vt ... ad fin. 32. quæſt. 4.* hic. Nec electio numeris quæritur in ſucceſsione generis, ſed in perfectione vitæ, & in ſinceritate ſcientiæ & virginitas fæcunditati præfertur, & Sacerdotibus continentiæ caſtitas imperatur, *& in cap. Omnium 32. diſt.* ita. Omnium Sacerdotum tam excellens eſt electio, vt hæc, quæ in alijs membris Eccleſiæ vacant a culpa, in illis tamen habeantur illicita: *& in capit. ſicut 8. quæſt. 7.* hæc. Quoniam ſicut Domini Sacerdotum ſegregata debet eſſe conuerſatio ab eorum conuerſatione, ita & litigatio, quia ſeruum Dei non oportet litigare, ſed mitem eſſe ad omnes:

Si ergo prædicta omnia concurrunt in eo, qui vult ſacerdos ordinarij miror ſanè, quod aliqui prælati zelum amarum habentes, nolunt talem admittere dicen-

tes

Digitized by Google

tes prouenire de tali, vel tali genere, forſitan in gradu remotiſsimo, & iam ignoto, & ſæpe ex ſolo rumore, aut dicto vnius; ſæpius maleuoli, & inimici hominis, non attendentes, quod in omni gente, qui facit iuſtitiam acceptus eſt Deo, nec Sanctuarium Dei conuenire iure hæreditario poſsideri, vt alias in ſimili dixit *Innoc. 3. in cap. Ad decorem 5. de Inſtit.* & in multis locis ius diuinum, & Canonicum diſponit. Et ſi dicant, quod non credunt ſe illi tali, ex eo, quod prouenit a dicto tali, vel tali genere: credant operibus, prout Chriſtus Dominus, alias dixit, & iuxta eiuſdem doctrinam nõ poteſt arbor mala bonos fructus facere, nec bona malos fructus facere, ex operibus namque cuiuſq; is, qui agit, cognoſcitur. De interioribus verò cognoſcere, ſolius Dei eſt, nec ipſi Eccleſiæ, eius dilectiſsimæ ſponſæ, id tribuere voluit.

Sacerdotis igitur eſt nulli nocere, prodeſſe velle omnibus. Poſſe autem ſolius Dei eſt, dixit *Ambroſ. lib. de offi. 2. in cap. Deniq; 14. quæſt. 5.* Non ne melius eſt, propter miſericordiam rationem reddere, quampropter crudelitatem? Vbi enim pater tam largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax. Si Deus benignus eſt, vt quid Pontifex, aut Sacerdos eius auſterus vult apparere? dicit *cap. Alligant 26. quæſt. 7.* Et ſi Chriſtus Dominus ea facta, in quibus dubium eſt, quo animo fiant, præcipit in meliorem partem interpretari iuxta illud Eſtote miſericordes relatum *in cap. 2. de reg. iur.* quomodo ea, quæ bona ſunt in malam conijciemus? non dicam Pontificis, prælati aut Sacerdotis, ſed nec cuiuslibet ſecularis eſt.

Nemo gradum Sacerdotij, pretij venalitate mercetur: quantum quiſq; meretur, non quantum dare ſufficit, æſtimetur. Profectò enim quis locus tutus, & quæ cauſa eſſe poterit excuſata, ſi veneranda Dei Templa pecunijs expugnetur? quem murum integritatis, aut vallum fidei prouidebimus, ſi auri ſacra fames in penetralia veneranda proſerpat? Quid denique cautum eſſe poterit, aut ſecurum, ſi ſanctitas incorrupta, corrumpatur? Ceſſet altaribus imminere profanus ardor auaritiæ, & a ſacris adytis repellatur piaculare flagitium. Profectò enim indignus eſt Sacerdocio, niſi fuerit ordinatus inuitus, ita ait *l. ſi quemquam 29. C. de Epiſcop. & Cler.*

Poſtquam verò fuerit legitimè ad Sacerdocium promotus ſolus nõ poterit miſſarum ſolemnia, vel alia diuina officia, ſine miniſtri ſuffragio celebrare, ita diſponitur *in cap. Propoſuit 6. de fil. presbyt.*

Nec tenebitur in cauſa, in qua fuerat ante Sacerdotium electus arbiter, ſententiam proferre, etiam ſi ſub pœna obligatus eſſet proferre ex notabili *text. in l. Non diſtinguemus 37. §. ſeu verſ.* Sacerdocio obueniente videbimus ancogatur arbiter ſententiam dicere. Id enim non tantum honori perſonarum, ſed, & maieſtati Dei indulgetur, cuius ſacris vacare Sacerdotes oportet *ff. de recept. arbitr.*

Non tamen a patris poteſtate liberatur, vt tenet *gloſ. pen. in capit. 3. de ætat. & qual.* ibi. Et presbyter dicitur in poteſtate patris eſſe &c. & ibi per iſta iura videtur, quod ſacer ordo, non liberet a patria poteſtate; alij dicunt, quod liberat. Videas Verbo *Clericus.* & verbo *Pater.*

Tam Sacerdotes, quam reliqui fideles omnes ſummam debent habere curam de his, qui pereunt: quatenus eorum redargutione, aut corrigantur a peccatis, aut ſi incorrigibiles apparuerint ab Eccleſia ſeparentur, ita *in cap. Tam 24. quæſt. 3.* quod certum eſt intelligi de publicis, cum de occultis, & potiſsimum de in pœnitentia confeſsis non poterit Sacerdos, nec verbo, nec ali-

quo alio modo, aut ſignò prodere, iuxta *capit. Omnis* 12. *ad fin. de pœnit. & remiſſ.* & quæ dicis ſuper Verbo. *Reuelare*.

Sacerdotis, autem peccatum, non reuelandum, ſed cooperiendum eſſe dicitur *in capit. In ſcripturis 96. diſt.* vbi referuntur verba Imp. Conſtantini, ſic verè ſi proprijs oculis vidiſſem Sacerdotem Dei, aut aliquem eorum, qui monachali habitu circumamicti ſunt, peccantē, clamydem meam expoliarem, & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur. Sed quam per contrarium hodie obſeruatur in mundo, qui non veretur tanquam nouacula acuta dolos facere, & iniquitatem loqui aduerſus Chriſtos Domini.

Atrocem ſine dubio iniuriam eſſe factam manifeſtum eſt, ſi tibi illata eſt cum eſſes in Sacerdotio, & dignitatis habitum, & ornamenta perferres, ita inquit *l.4. C. de iniur.* nec intelligas, quod requirantur pretioſa ornamenta, cum alias dicat *Gregor.* quod licet ſordibus veſtibus inducti ſint ſacerdotes, deſpiciendi non ſunt, vt egeni, ſed rogandi, vt patroni.

Sed multi Sacerdotes, & pauci Sacerdotes: multi in nomine, & pauci in opere: videte fratres quomodo ſedetis ſuper cathedram: quia non cathedra facit Sacerdotem, ſed Sacerdos cathedram: non locus ſanctificat hominem, ſed homo locum ſanctificat. Non omnis Sacerdos Sanctus, ſed omnis Sanctus eſt Sacerdos. Qui benè ſederit ſuper cathedram, honorem accipit cathedræ: qui malè ſederit, iniuriam facit cathedræ. Ideoq; malus Sacerdos de Sacerdotio ſuo crimen acquirit, non dignitatem: in iudicio enim tuo Sedes ita dicit *Chryſoſtom. in cap. vlt diſt. 40. & Hieronym. in capit. Transferunt 24. quaſt. 3.* hæc. Veteres ſcrutans hiſtorias inuenire non poſſum aliquos alios ſcidiſſe Eccleſiam, & de domo populos ſeduxiſſe, præter eos, qui Sacerdotes à Deo poſiti fuerant &c. Iſti ergo vertuntur in laqueum tortuoſum in omnibus locis ponentes ſcandalum. Abſit à nobis Sacerdotibus tale quid, & omnis macula peccati, vt ſimus ſancti, & immaculati ad ſacrificandum Agnum immaculatum.

Si aliqui Sacerdotum fuerint per ſententiam condemnati propter incontinentiam in ſuſpenſionem, poſt longam pœnitentiam, & vitam laudabilem continentes apparuerint: officio ſuo reſtitui poterunt, & ex indulgentia ſui Epiſcopi, eius executionem habere, vt diſponitur *in cap. Sane Sacerdotis de Cler. coniugat.*

Sacramentum.

OMnia Spiritualia largo modo appellari poſſe Sacramenta [illegible] *Abb. in cap. 2. ſub num.* [illegible] *in fin.* [illegible] ſeu alijs Sacramentis de Simon. proprie tamen ſunt ſeptem, vt ibidem *Abb.* & notum eſt. Quod autem eorum ſit maius tradit *Cardinal. in Clem.* [illegible] *oppoſ. 1. de reliq. & veneran.* [illegible] ponit verſus.

Maior in effectu baptiſmus, Corpus in eſſe,
Coniugium ſigno, maiori chriſma miniſtro.

Vulgaris eſt Sacramenti diffinitio ex *Auguſt. de ciuit. Dei lib. 10.* [illegible] *cap. Sacrificium de conſecr. diſt.* 2. quod ſit Sacræ rei ſignum in hæc verba: ſacrificium viſibile, inuiſibile eſt Sacramentum, id eſt ſacrum ſignum: & proſequitur. Item alibi Sacramentum eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma. Itē *in lib. 2. de doct. Chriſt.* Signum eſt res præter ſpeciem, quam ingerit ſenſibus aliud aliquid faciens ex ſe in cognitionē venire.

De

Digitized by Google

De Sacramentis receptis ab hæretico, ſic *ex Innoc. dicit Abb. in cap fraternitatis 4. num. vlt. de haret.* Si ignoranter ab eo fuerunt recepta, quod non ſolum confertur eſſentia Sacramentorum, ſed etiam gratia: nam & Iudas fuit hæreticus 1. *quaſt.* 1. Eos tamen baptizauit, & tenuit eius baptiſmus 1. *quaſt.* 1. Dedit: ſed ſi ſcienter tunc non confertur gratia, vt 1. *quaſt.* 1. vbi *Aug. lib. de baptiſm.* Sic. Etiam corde tardiores intelligunt baptiſmum Chriſti nulla peruerſitate dantis, vel accipientis poſse violari. Sed quia aliud eſt ſacramentum, ab effectu ſacramenti: cum eos, qui in ipſa vnitate Eccleſiæ perdite viuunt: conſtet remiſsionem peccatorum: nec dare, nec habere poſse: quia non malignis, ſed bonis filijs dictum eſt: ſi cui dimiſeritis peccata dimittuntur: cui tenueritis tenebuntur: patet ergo hæreticos tantum dare vel accipere Sacramentum baptiſmi, & non dare remiſsionem peccatorum.

Et licet *Ambroſ.* citatus *in capit. Non ſanat ead.* 1 *quaſt.* 1. dicat, quod baptiſmus perfidorum non ſanat, nec mundat, ſed polluit *in cap ſeq.* declarat Leo Papa, & intelligit de hæreticis Arrianis, & Sabellianis, qui non in forma Eccleſia, ſed ſuæ peruerſitatis baptiſma miniſtrabant.

Intra Catholicam Eccleſiam, in myſterio corporis, & Sanguinis Domini, nihil à bono maius, nihil a malo minus perficitur Sacerdote: quia non in merito conſecrantis: ſed in Verbo perficitur Creatoris, & virtute Spiritus Sancti. Si ergo in merito eſset Sacerdotis nequaquam ad Chriſtum pertineret nūc autem ſicut qui baptizat ipſe Chriſtus eſt: ita ipſe eſt, qui per Spiritum Sanctum hanc ſuam efficit carnem, & tranſfundit ſanguinem. Credendum eſt enim, quod in verbis Chriſti Sacramenta conficiantur: cuius prius creantur Imperio eius vtiq; verbo recreantur ad melius ita *Aug. lib. de corp. Domin. relatus in capit. Intra* 1. *quaſt.* 1. *& lib* 2. *contra Epiſt. Parmenian. in cap. ſeq.* sic. Omnia Sacramenta obſunt indigne tractantibus, proſunt tamen per eos digne ſumentibus: ſicut & verbum Dei: vnde dictum eſt: quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, nolite facere. idem *in capit. Per Eſaiam diſt. eau. & quaſt.*

Sacrilegium

SIc de eo dicit *glloſ. onic.* & magiſtralis *in capit. Sacrilegium* 17. *quaſt.* 4. Sacrilegium magiſtraliter varijs modis deſcribitur, vno modo ſic. Eſt ſacræ rei violatio, ſiue ipſa in alio: & hic appellatur ſacra res, ſiue ſit res ipſa ſacra ſiue ipſa perſona Eccleſiaſtica. Alio modo deſcribitur ſic Sacrilegium eſt publici iuris tranſgreſsio. Quid autem ſit ius publicum habes *ſup.* 1. *diſt.* ius publicum. Largius tamen quandoque dicitur committere ſacrilegium, qui diſputat de iudicio principis, vel cum dies ſolemnis violatur: vel cum legibus, ſeu Canonibus reuerentia non impenditur.

Committitur autem tribus modis ſacrilegium, vt cum ſacrum de ſacro, vel ſacrum de non ſacro, vel non ſacrum de ſacro aufertur, dicit prædicta *gloſa*, & latius probatur in *cap. Quis inuentus fuerit ead.* 17. *quaſt.* 4. De pæna vero impoſita Sacrilegis dicit eadem *gloſ.* quod aliquando eſt ſpiritualis, vt ſi committatur in perſonam Eccleſiaſticam, quia talis eſt excommunicatus ipſo iure iuxta *cap. ſi quis d.* 17. *quaſt.* 4. Sed ſi in rem Eccleſiæ, tunc poſt trinam admonitionem excommunicandus eſt, *vt dict. cap. Quiſquis §. Item ſi quis, & cap. ſi quis contumax*. Secundum leges durior pæna imponitur. Nam *Vlpian. libr. 7. de offic. proconſ. in l.* 11. *ff. ad l. Iul. pecula* ſic ait Sacrilegij pænam debebit

pro-

proconſul pro qualitate perſonæ proq; rei condition , & temporis, & ætatis, & ſexus vel ſeuerius, vel clementius ſtatuere. Et ſcio multos etiam ad beſtias damnaſſe ſacrilegos: nonnullos, & viuos exuſſiſſe, alios vero in furca ſuſpẽdiſſe. Sed moderanda pœna eſt, vſq; ad [illegible]arum damnationem, eorum, qui [illegible] Templa effregerunt, & dona Dei noctu tulerunt. Cæterum ſi quis [illegible] modicum aliquid de Templo [illegible], pœna metalli coercendus eſt: aut ſi honeſtiore loco natus ſit, deportandus in inſulam eſt.

Sacrilegium committi ſi iura Eccleſiæ vſurpantur, clarè patet *ex cap. Conqueſtus 16. de for. comp.* ibi, Cum autem valdè ſit iniquum, ea quæ collata ſunt pro remedio peccatorum venerabilibus Eccleſijs, vel relicta: aut eis iuſtis modis alijs acquiſita, alijs vſibus applicari propter, quod merito inuaſſores ipſarum rerum tanquam ſacrilegi ſont anathemati, vſque ad ſatisfactionem congruam, ſupponendi.

Committunt etiam Sacrilegium, qui contra diuinæ legis ſanctitatem, aut neſciendo committunt, aut negligendo violant, & offendunt, aut qui de principali indicio diſputant dubitantes an his dignus ſit, quem princeps elegerit; ita *in dict. cap. ſi quis in §. committunt 17. quæſt. 4.* quod deductum fuit *ex l. 2. C. de crim. ſacrileg.* cuius verba iam ſup. relata ſunt verbo Imperator; ſimiliter de iudicio Summi Pont. diſputare non licet, dicit *§. vlt. d. capit. ſi quis coniuncto cap. ſeq.* Deniq; ne te afficiam tædio Sacrilegiorum videas alia plura eorum genera apud *Cardinal. in Clem. 1. de pæn. 1. quæſt.* vbi omnia.

Salarium.

QVod aduocato datur, alias dicitur honor *in l. 1. ff. de var. & extraord. cognit. § In honorarijs, vbi gloſ. verbo Honor.* ſic. Honor, id eſt ſalarium, ideo ſic dictum, quia honor eſt donanti, & cui datur &c. qui debet dari pro facultate, & dignitate donantis &c. & etiam eius cui donatur &c. vt pro modo litis & tex. ſic, Proque aduocati facundia, & fori conſuetudine, & iudicij, in quo erat acturus æſtimationem adhibeat. Vocatur etiam ſalariom *in l. 3. C. de aduoca. diu. iud.* vbi notauit *gloſ. verbo. Et ſolatio*, dicens id eſt ſalarium nam ſolatium eſt eis habere ſalarium.

Petunt aduocati ſalarium; doctores liberaliũ artium, mercedes; nutrices nutricia, proxenetæ philoſophia, ſic inquit *gloſ Verbo nutrices in dict. l. 1. ad fin. ff. de var. & extraord. cog.* Sed de quo tẽpore petent? *in l. Per hanc 7. verſ. Sexcenti C. de aduoca. diu. iud.* diſponitur quodde medio anni curſu ibi. Sed cum ad medium iter peruenerint patrocinij rerum fiſcalium id eſt Kalend. Octobris per annos ſingulos ſine cunctatione ſoluentur coniuncta *gloſ. Verbo per annos* ibi. Nam incipiebant anni ſinguli ſecundum antiquos in Kalendis Aprilis. Quod tamen videtur intelligendum in aduocatis fiſci, & alijs publicis ſcilicet communitatis, vel vniuerſitatis, qui conſtitutum habeat ſingulis annis certum ſalarium, non vero in aduocatis priuatorum, vt alias notauit *gloſ.* poſt caſus poſitionem *in l. 1. C. de aduocat. fiſc.* Nam iſtis non debetur niſi poſt præſtitum patrocinium *arg. l. 1. C. de primipil. lib. 12.* dum ait commoda primipilatus poſt adminiſtrationem incipiunt deberi coniuncta ibidem *gloſ. 1.* adminiſtrationem, ſcilicet finitam, & addit ſic. Et nota arg. quod penſio in fine anni ſit ſoluenda. Tamen *gloſ. in l. venditor §. 1. ff. com. præd* ſic inquit. Et nota hic arg. quop a principio eſt ſalarium dandum aduocato, per tex. ibi. Non aliter hoc faciat, niſi prius ſolitum pro hoc ſalarium

rium domino præſtat. & facit *dict. l.* 1. *§. Diuus Seuerus* ab hæredibus aduocati, eo mortuo prohibuit mercedem repeti; quia per ipſum non ſteterit, quominus cauſam ageret *ff. de var. & ex-traord. cog. & gloſ. magna verbo perſonis poſt med. in l ſi vno* 17. *§. Item quidam ff. locat. vbi etiam Bart. & in d. l.* 1. *§. Diuus & facit l. Qui operas* 41. *verſ.* Aduocati quoque ſi per eos non ſteterit quominus cauſam agant, honoraria reddere nō debent *ff. locat.* eſt etiā optima *gloſ. verbo Conſequamur* ibi. Sed tu dic, quod ſtatim *in l. vnica C. de ſuffrag.*

Quam non prætereundam eſse duxi: ait namque: ſi qui deſideria ſua explicare cupientes ferri ſibi a quoquam ſuffragium poſtulauerint, & ob referendam vicem, ſe ſponſione conſtrinxerint promiſſa reſtituant cum ea, quæ optauerint conſequantur, *vbi not. gloſ. verbo conſtrinxerint*, quod etiam nudo pacto obligatur quis promittens aliquid aduocato nomine palmarij, ſeu victoriæ, & *in verbo petere*, vbi curioſiter ſic interrogat. Sed tunc quæro ſi plura fuerunt capitula, & in aliquibus amiſit, in alijs vicit, quod conuentum eſt nomine palmarij in totum, vel in partem peti debeat? Et forte in totum, quia verum eſt eum viciſſe. Et proſequitur. Item & quæri poteſt, ſi non vicit, ſed tranſegit? & puto poſſe quaſi vicerit, vel quaſi per eum non ſteterit quominus vincat pro hoc *ff. manda. l. fin.* Item poteſt quæri an etiam pro ſalario vno etiam in cauſa appellationis debeat præſtare patrocinium? quod non, puto: ne ſic in infinitum teneatur *ff. de damn. infect. l. Qui bona § fin. &c.*

In ſalario autem, ſeu verius mercede debita alijs artificibus mechanicis ſi ipſi moriantur non finito opere, merces nō eis debitur niſi pro rata temporis licet per eos non ſteterit quominus finirent; vt per *Bald. in dict. l. vnic. C. de ſuffrag. verſ.* Sed ego dico, quod in ſalario, & *Bart. in citata l. ſi vno §. Item quidam col.* 3. *verſ. Vt tamen apparet ff. locat.*

Salus.

Nemo æternæ ſalutis immemor præſumitur iuxta *tex. in l. vlt. ff. ad l. Iul. pecul.* ibi. Neminem diuini timoris contemnendo iuſiurandum arbitramur immemorem, vt ſaluti propriæ vllum commodum anteponat, & dicit *gloſ.* 3. *in cap In noſtra* 4 *de procurat. per tex.* ibi, quod ſuæ ſalutis obliti &c. Vnde libenter audit Pontifex illos, qui pro ſalute propria ſunt ſoliciti, & contra etiam ſi faciendum eſt libenter, non admittit, *vt in capit. Veniam ad fin.* 35. *quæſt.* 9.

Defenſor propriæ ſalutis in nullo peccaſſe videtur, ait *l ſi quis percuſſorem C. ad l. Cornel. de Sicar.*

Neq; oportet ſalutem dominorum, ſeruorum arbitrio committi, vt dicitur *in l. vnius* 18. *verſ ſeruo qui vltro ff. de quæſtion.*

Publicæ ſalutis, & ſecuritatis intereſt, & cloacas, & riuos purgari, ſic *l. De pupillo* 5. *§. ſi quis ff. non. oper. nunc.* & ibidem *gloſ. verbo ſecuritatis* ſic. Nam & cœlum peſtilens, & ruinas minantur cloacarum immunditiæ.

Non poteſt videri id pro derelicto habitum, quod ſalutis cauſa interim dimiſſum eſt, ita inquit *l. Interdum* 21. *§.* 1. *in fin. ff. de acquir. poſſ.*

Si pax humana tam dulcis eſt pro temporali ſalute mortalium, quanto dulcior eſt pax diuina pro æterna ſalute Angelorum, ſic dixit *Aug. ad Bonifac. in cap. Noli exiſtimare* 23. *quæſt.* 1.

Quid aliud animorum ſalus videtur eſſe, quam virtus? Quid aliud ægritudo, quam vitia? dicit *Boeth. in lib. de conſolat.*

Saluus conductus.

DAtus ab inimico non eſt credendus, vt dixit *Pontif. in cap. Accedens 4. vt lit. non conteſt.* ibi. Et licet litteras non habuit de conductu: ſi tamen miſſæ ea fuiſſent; non debebat ſe credere ſuis capitalibus inimicis. Nam ſaluiconductus cautio fragilis eſt, vt ibidem notauit *gloſ. verbo inimicis & Abb. n. 3. gloſ. pen. ad fin. in capit. Ex tranſmiſſa 8. de reſtit. ſpol.*

Non datur ſaluus conductus, homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus, *vt in Auth. de mandat. princip. §. Neque autem coll. 3.* coniuncta *gloſ. ibidem verbo neque cuſtodes.* id eſt, neque dabis. & ſi dederis, neque ſerues *Bart. in l. Illicitas §. Ne potentiores in fin. ff. de offic. præſid.* & plus dicit *Bald.* quod & ſi iudex prædictum ſaluum conductũ concedat iuratum, non tenebitur ſeruare, cum ſit contra legem, ſecus ſi lege permittente, vt per eum *in cap. Item Sacramenta de pac. iur. firm. prope fin. in verſ. quæro vtrum ſi iudex.*

De dictione, ſaluo, quod ſit modificatiua, & reſeruatiua præcedentium, tradunt *doct. ex gloſ. verbo ſi pure in l. Item Labeo 23. ff. fam. herciſc.* quam reputant ſing. plures allegati per Bertach. ſuper hoc verbo, cui addo Corſet. eodem verbo. Sed prædicta *gloſ.* aliud non dicit, niſi hoc. Si pure quia non dixit, ſaluo, quod infra dicam, & aliud non inueni, inuenio tamen optimum tex. iam a me alibi poſitum *in l. Si venditor 4. §. 1.* ſic dicentem ſi in venditione pignoris cõſenſerit creditor &c. dicendum erit pignus liberari, niſi ſalua cauſa pignoris ſui conſenſerit. Nam ſolent multi ſalua cauſa pignoris conſentire *ff. quibus mod. pig. ſol.* per quem concluſio ſatis probata manet.

Sanguis.

PRoprius a quolibet redimi quomodocunque poteſt permittente *l. 1. in fin. ff. de bon. eo. qui ant. ſent.* ibi. Nam ignoſcendum cenſuerunt ei, qui ſanguinem ſuum qualiter qualiter redemptũ voluerit, & deducitur ex generelitate *l. Tranſigere 18. C. de tranſact. vbi glo. verbo prohibitum* ibi. Sed accuſato licet qualitercunq; redimere ſanguinem ſuum, & vtrobique *Bart. & doct. Bald. in l. Generaliter C. de Epiſc. & Cler.*

Sanguinis cõiunctio facit, vt a iuris regu lis recedatur, vt notarunt *Bart. & alij in l.* Si *cognatis ff. de reb. dub. Alex. in l. Quiſiliabus ff de legat.* 1.

Sanguinis effuſioně nõ intelligide paucis guttis dicit *gloſ. verbo effuſionem in cap. Cum illorum 32. de ſent. excom.* & probat *ex cap. Reuertimini verſ. Verbum effuſionis* nomen largitatis oſtendit 16. *quaſt.* 1. & ibidem confirmat *gloſ. verb. oſtendit in l.* 2. *C. de in offic. donat.* ibi. Impetu quodam immenſæ liberalitatis in filium effudit, & facit *cap. ſæpe ibi effuſio largitas 41. diſt.*

Qui multum emungit elicit ſanguinem ex Salom. refertur *in cap. Deniq; verſ. Vt enim 4. diſt. vbi gloſ ſanguinem* addit. Sic qui multum corrigit offendit *in cap. Cur beatus Paulus 45. diſt.* ibi. Leniter caſtigans reuerentiam exhibet caſtiganti: aſperitatis autem nimiæ increpatio, nec increpationem recipit, nec ſalutem. Et ideo ſi quis aliter, quam dictum eſt prædictos honorabiles ſubditos licentia perceptæ poteſtatis elatus, malitia enim tantum crediderit verberandos, iuxta modum verborum quæ intulerit excommunicationis pariter, & exilij ſententiam ſuſtinebit; facit etiam illud Salom. noli eſſe nimis iuſtus, relati *in cap. Serpens de pœnit. diſt. 1.* debet enim iuſtitiam temperare mo-

do-

deratio: Nam quemadmodum tibi curandus præbeatur, quem faſtidio habes qui contemptui ſe, non compaſsioni mendico ſuo futurum putet, vt ibidem dicitur.

Sapientia.

EST multarum, & mirabilium rerum ſcientia, ſecundũ *Ariſt. lib. 1. Rethor. & lib. 1. Ethic. cap. 6.* dicit ſic. Eſſe autem quoſdam ſapientes exiſtimamus totaliter, non ſecundum partem &c. Ex quo colligitur, quod ſapientia complectitur ſcientiam, & intelligentiam: quia & de principijs eſt, & de his, quæ a principijs manant, iudicat, & diſcernit.

Ioſeph. in lib. de Machab. fol. mihi 865. in paru. ſic ait. Ratio etenim ſapientia eſt, nam nemo inter bonum malumque diffiniendi poteſt habere conſilium, niſi ſapientia radicitus fulciatur: iam ipſam ſapientiam ſequitur ſemper ſociata iuſtitia.

Senec. Epiſt. 91. poſt princ. dicit. Sapientia altius ſedet, nec minus edocet, animorum magiſtra eſt &c: vellia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat.

De ſapiente autem idem *Senec. de conſolat. ad Elbiam*, vel Ediam matrem, ſic inquit. Nec ſecunda ſapientem euertunt nec aduerſa demittunt, *& lib. 14. Epiſt.* ita: Non affligitur ſapiens amiſsione liberorum non amicorum, eodem enim animo fert illorum mortem, qui ſuam expectat, *& epiſt. 60.* hæc. Sapiens autem ad omnem incurſum munitus, & intentus: Non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem refert interritus, & contra illa ibit, & inter illa, *& in epiſt. 9. lib. 1.* ſic. Nihil autem ſapienti neceſſe eſt, ergo quamuis ſe ipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt, & hos cupit habere quamplures. *Cicer. vero lib. paradox.* dicit ſolum ſapientem liberum *gloſ. in l. Iuſtitia ad fin. ff. de iuſt. & iur.* ſic. Sapiens fallere non vult, falli autem non poteſt.

Da occaſionem ſapienti, & ſapientior erit *Prouerb. 9.* & refertur *in capit. vides in fin. 25. quæſt. 6.* videas *Senec. epiſt. 110.* Debet igitur interrogari ſapiens, & ipſe tenetur interrogantibus prodeſſe; Et ſapientem non eſſe apud ſe met ipſum, vt dicit ſcriptura, vnde per optime *Senec. lib. 1. epiſt. 7.* inquit. Nec me vlla res delectabit, licet eximia ſit, & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſum: Si eum hac exceptione detur mihi ſapientia: vt illam incluſam teneam, nec enunciem, reijciam. Neque enim appellari ſapiens poterit, licet alias ſapientiſsimus ſit, ſi ſapientia ſua alijs non proficiat, quemadmodum nec medicus vocabitur ſi infirmis non ſubueniat; Nam vt dicitur *in lib. ſapient. cap. 6. 26.* Multitudo ſapientum ſanitas eſt orbis terrarum, & ſi non proſint, quomodo curabunt? Et ad propoſitum bene faciunt, quæ *Senec. lib. 7. de benef. cap. 1.* ibi: Plus prodeſſe ſi pauca præcepta ſapientię teneas, ſed illa in promptu tibi, & in vſum ſint, quam ſi multa quidem dediceris, ſed illa non habeas ad manum,

Circa illud, quod vulgariter dicitur, ſapientis eſt mutare conſilium audi, quæ dicat *Senec. lib. 4. de benefic. cap. 34.* vltra ea quæ iam dicta ſunt verbo. Error. Illud ſuperbum promiſſum nunquam facti ſui pœnitere, nec vnquam emendare, quod fecerit, nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſilium omnibus his manentibus, quæ erant, cum ſumeret, ideo nunquam illum pœnitentia ſubijt: quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quam quod factum eſt &c. Cæterum ad omnia cum exceptione venit, ſi nihil inciderit, quod impediat. *Et cap. 38.* ſic. Non eſt turpe cum re mutare conſilium, *& cap. 39.*

Deſtituere leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui.

Pauca ſapienti dicas, & multa intelligit, vnde dicitur, quod potiſsima pars eſt principium, quaſi proceſſus ſit facilior ita ponit *gloſ. verbo opinari in Auth. de conſang. & vter. fratr. coll. 6.*

Quanta patiatur ſapiens pro ſapientia. Videas *R. P. Pened. de reb. Salomon. lib. 3. cap. 10. quaſt. 8.*

In eo quippe numero ſumus, vt non dedignemur etiam nobis dictum ab Apoſtolo accipere, & ſi quid aliter ſapitis, hoc cuique vobis Deus reuelauit, ita *ex Aug. in cap. Noli frater 9. diſt.*

Quod dicitur ab Apoſtolo. Non licet ſapere pluſquam oportet ſapere, ſic exponit *gloſ verbo oporteat in cap. Adhuc inſtant de pænit. diſt. 3.* Ille dicitur ſapere pluſquam oportet ſapere, qui diuinum conſilium nimis altè perquirit.

Quid autem iniquius eſt, quam impia ſapere, & ſapientioribus doctoribuſque non credere, Sed ad ſemet ipſos recurrunt, & ideo, magiſtri erroris exiſtunt; quia veritatis diſcipuli non fuerunt, ſic *in cap. Quid autem 24. quaſt. 3.* Et iſtorum infinitus eſt numerus, quos ego ſæpius expertus ſum, & ad iracundiam prouocatus, videns quod cum alias litteras non didicerent, nolebant Doctoribus acquieſcere, & obſtinati in ſuo errore perſiſtebant. Stulti ex veſtro ore, vos iudico, dicitis, quod ſapientes, & qui litteras dedicerunt, errant, & vos præſumitis, qui eas non didiciſtis; non errare? Manete igitur in ipſo veſtro errore in pænam eiuſdem, forſan ex ea ſapientes aliquando fietis. Nam (vt inquit) *gloſ. verbo pæna in capit. 3. de offic. Legat.* Qui ſtultus eſt in culpa, ſapiens fit in pæna per tex. ibi. Pæna docente cognoſceres quantum exceſſeris.

Sapienter, ideſt callidè, ſic ironice dicit. Non enim poteſt dici ſapienter cum ob id teneatur actione in factum, ſic explicat *gloſ. vlt. verba l. quaſitum 56. ff. de cond. & demonſtr.* ibi. Sapienter faciet hæres, ſi impedierit eum, quominus præſtet operas, ſic alias dicitur *in cap. Eccleſias ſingulas ad med. 13 quaſt. 1.* Sapere eſt de alieno labore fructum quærere, ſi ſapere eſt velle, quod non poſsis.

Satiſdatio.

Licet proprie loquendo intelligatur cum fideiuſſoribus, vt per *Caium lib. 5. ad edict. prouinc. in l. 1. ff. qui ſatiſd. cog.* his verbis. Satiſdatio eodem modo appellata eſt quo ſatisfactio: Nã vt ſatisfacere dicimur ei, cuius deſiderium adimplemus: ita ſatiſdare dicimur ei, cuius deſiderium adimplemus: ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro cum pro eo, quod à nobis petijt, ita cauemus, vt eum hoc nomine ſecurum faciamus, datis fideiuſſoribus *gloſ. verbo nullam in §. 2. de ſatiſdat. in Inſt.* ibi. Nã ſatiſdatio per fideiuſſores fit. Cautio autem ſine eis præſtetur iuxta *l. Sancimus C. de verb. ſign. & gloſ. pen. in l. pen. ff. de petit. hæred. & notaſti ſupra Verbo Cautio*, tamen aliquando minus proprie, vnum pro alio ponitur, vt inuenies apud *Vlpian. lib. 32. ad edict. in l. Exemplo 11. §. vlt.* ibi caueatur, & ibi. Satis autem non dantem *ff. de act. empt.* vbi notauit *gloſ. ſatis autem* ſic dicens. Et accipitur ſatiſdatio pro nuda promiſsione, nam cum fideiuſſore ſatiſdare non tenetur, *& ex l. de qua in §. ſeq.*

Si ſemel fuerit ſatiſdatum, quæſitum eſt, an rurſus cauendũ ſit, ſi forte dicatur egenos fideiuſſores eſſe datos. Et magis eſt, vt cauere non debeat hoc enim D. Pius reſcripſit Pacuuiæ Licinianæ. Ipſam enim facilitati ſuæ expenſum ferre debere, quæ minus idoneos fideiuſſore acceperit. Neq; enim oportet per ſingulas

gulas

gula momenta onerare eum, a quo ſatis petitur, ita inquit *l.3. ff. vt in poſſeſſ. legat.* Planè ſi noua cauſa allegetur, quod fideiuſſor deceſſerit, aut etiam rem omnem familiarem inopinato fortunæ impetu amiſerit, æquū erit præſtari cautionem, addit *Papinian. in l. 4. eod. tit.* Idem dicendum ſi ſatiſdatio prima fuerit finita, vt notauit *gloſa verbo. Et finitam in Auth. de ijs, qui ingred. ad appell. coll.5.* ibi. Et ſic nota, quod ſatiſdare debet iterum in cauſa appellationis iudicio ſiſti: nec mirum, quia prima ſatiſdatio eſt finita, ex quo eſt finitum primum iudicium &c.

Si quis alio iudicio iudicatum ſolui ſatis acceperit; deinde alio iudicio agat non committetur ſtipulatio, quia de alia re cautum videtur. Ita inquit *l. Non a iudice 64. §. vnic. ff. de iudic.* & ecce alter tex. promiſcue vtens verbo, ſatiſdatio, & verbo cautio, & alibi vt infra poteſ notare.

Nemo alienæ rei expromiſſor idoneus videtur, niſi cum ſatiſdatione, ſic. *l. In eo 111. ff. de reg. iur. vbi gloſ.* ſic quærit, ſed an volens dare pignora auditur? & reſpondet: videtur quod ſic, quia eſt æquipollens. & e contra videtur, quod non, &c. nam periculum eſt in cuſtodia pignorum. Et ego quæro, ſi in terminis regulæ propoſitæ plures ſint expromiſſores, & quilibet offerat ſatiſdationē quis præferetur? Videtur quod idoneior, iuxta ea quæ de tutoribus dicit *l. Si plures 18. ff. de teſtam. tut.* ibi: Tunc idoneior præferendus erit, vt & tutorum perſonæ inter ſe, & fideiuſſorum comparentur.

Notabis tamen in materia ſatiſdationis tutorum, quod plerunque bene probati, & idonei, atq; honeſti tutores etiam ſi ſatis nō dent, non debent reijci quinimo, nec iubendi ſunt ſatiſdare, vt dicit *l. Teſtamento 17. ff. eod. tit. de teſta. tut.* & *in l. legitimos 5. ff. de legit. tut.* ſic. Vt ſi perſona honeſta ſit remittatur ei ſatiſdatio, maxime ſi ſubſtantia modica ſit. Sicut & a contrario ſi non ſit honeſta, nec cum ſatiſdatione admitti debet ex ratione optimi *tex. in l.6. ff. de ſuſpect. tut.* ſatiſdatio, inquit, propoſitum maleuolum tutoris nō mutat, ſed diutius graſſandi in re pupillari præſtat facultatem a quo duxit *Imp. in §. Nouiſſime eod tit. in Inſt.* & poſt eos *gloſa verbo ſuſpectus in cap. Venerabili 37. de offic. delega.* ibi. Nec admittendus eſt, ſi vellet ſatiſdare: quia ſatiſdatio non mutat maleuolum animum tutoris.

Releuabitur etiam a ſatiſdatione ſi ſubſtantiam idoneam poſſideat, nec maleuolum habeat animum, & ſufficientem ad fidem gubernationis habeat, vt ait *l. De creationibus 20. C. de Epiſcop. aud. vbi gloſ. ſufficientem,* ſic. Diuitiæ enim a ſatiſdatione excuſant. Sed arg. contra &c. *& gloſ. verbo exploretur* ita. Alias è contra, ſatiſdatio pauperi remittitur, *vt in l. Cum non facile ff. ſi cui pluſquam per l. falc. & gloſ. verbo perſonarum in Auth. de hered. & falc. §. Si quis autem* ibi. Vt ſi ſit impoſsibile, vel difficile ſatiſdare propter paupertatem remittetur ei fideiuſsio.

Filio vel ſeruo ſub conditione a patre dominoue hærede inſtituto legatum eſt, huius legati ſatiſpetere non poſſunt. Sed ſi pendente conditione emancipatus, vel manumiſſus ſatiſpetant: quæritur an audiendi ſint ſi beneficium patris dominiue ipſis onerosum ſit: an ſibi imputare debeant, qui dederint eis poſtulandi facultatem? Sed melius eſt per mediocritatem cauſam dirimere, vt cautioni tantum cum hypotheca ſuarum rerum committantur, ſic ait *Paul. in l. 7. ff. vt legat. nom. cau. vbi gloſa vlt. dicit.* Item nota quod vbi lex remittit ſatiſdationem, tamen cauetur. Non ergo, vbi teſtator remittit, quia mitius eſt præceptum legis, quam teſtatoris.

Magis

Magis fauet lex ei, qui neceſſariam ſatiſdationem præſtare debet, quam ei, qui voluntariam: quia primum ſi ibi ſatiſdare non poteſt, alio loco ſatiſdare permittit: ſecundum non, ita ponit *glo. vlt. in cap. Ab arbitris 11. de offic. deleg. lib. 6.*

Satiſdationis præſtatione prohibita a teſtatore, etiam ſi poſtea detur diſsipatio non erit locus præſtationi ſatiſdationis, ſic diſponente *l. vlt. ff. vt legat. nom. cau.* ibi. Satis a patre meo exigi veto. Quæſitum eſt cum ille Seius diſſipet &c. an ad ſatiſdationem compelli poſsit? Reſpondi non compellendum.

Is cui legatorum fideiuccommiſſorum nomine non cauetur, miſſus in poſſeſſionem nunquam pro domino eſſe incipit, nec eam poſſeſsio rerum ei, quam cuſtodia datur. Neq; enim expellendi hæredem ius habet, ſed ſimul cum eo poſsidere iubetur, vt ſaltem tædio perpetuæ cuſtodiæ extorqueat hæredi cautionem, ita ſe habet *l. 5. ff. vt in poſſeſſ. legat.*

Nemo non petenti offerre tenetur ſatiſdationem, ſed petenti eam, non facere moram, ſic ait *l. 2. §. 1. ff. quor. legat.* Si vero is a quo petitur ſatis, offerat cognitionem, & dicat, hodie conſtat de fideicommiſſo, hodie agamus. Dicendum eſt ceſſare ſatiſdationem, cum poſsit ante de fideicommiſſo, quam de ſatiſdatione conſtare. Nec non illa cognitio imploráda erit ab hęrede. Si forte dicatur per calumniam ſatiſpeti hoc enim commune eſt omnium ſatiſdationum. Diuus enim Pius reſcripſit, eum, apud quem ſatiſpetitur, debere explorare numper calumniam ſatiſpetatur, de quare ſummatim debet cognoſcere, ſic *l. 3. ff. vt in poſſ. legat.*

Qui tenetur ad ſatiſdandum infra certum tempus, adhuc poſt ipſum elapſum admittetur, ſi non poſt longum tempus offerat, ſic deducitur *ex Papinian. in l. 2. ff. de cuſtod. reo.* ibi. An poſtea domino permittendum ſit oblata ſatiſdatione &c. Vel qui per inopiam illo momento temporis ſatiſdationem implere non potuit &c. quod vtique facilius admitti poterit, ſi non poſt longum temporis ſpatium hoc deſideretur.

Per ſatiſdationem datam de iudicio ſiſti non videtur quis nec iniudicem, nec in iudicium conſentire, vt expreſſe infertur *in Auth. offeratur C. de lit. conteſt.* dum poſt eam datam permittit iudicē recuſare ibi data fideiuſsione &c. & ibi aut iudici alium aſſociari petat, vel recuſet eum, & tenet *Bart. in l. ſi conuenerit ff. de iuriſd. om. iud.*

Scandalum.

NIhil cum eo faciendum diſponit *capit. 2. de præſcript. cap. Cauendum* ibi. Ne quem ſcandalizent *16. quæſt. 3. cap. Nolite* ibi. Ne in aliquo, vel ipſi ſcandalum patiamini, vel alijs ſcandalum faciatis *11. quæſt. 3.* notauit *gloſa per tex. ibi in cap. Ad aures 5. de tempor. ord.* Dicens Arg. nihil cum ſcandalo faciendum eſſe. & alia plura allegat iura, per quem tex. dixit etiam *gloſ. verbo. Nihil indict. cap. 2.* quod propter ſcandalum deſiſtendum eſt à iure ſuo. Et proſequitur dicens: Et ſic Dominus cum ſciret non debere ſe ſoluere tributum, tamen propter ſcandalum ſoluit, Et Apoſtolus ne aliquem ſcandalizaret proprijs manibus victum ſibi quærebat *28. quæſt. 1.* Iam nunc verſus fin. & propter ſcandalum conſuetudo ſeruanda eſt, vt fecit mater Auguſtini *12. diſt. Illa in fin.* ibi. Auguſtinus idem authoritate Ambroſij aſſerit: Mater mea Mediolanum, me ſecuta inuenit Eccleſiam Sabbato non ieiunantem cæperat fluctuare quid ageret: tunc ego conſului de hac re beatiſsimæ memor. Ambro-

Digitized by Google

broſium Epiſcop. At ille ait: Cum Romam venio Sabbatum ieiuno, cum Mediolani ſum non ieiuno: ſic,& tu ad quamcunq;forte Eccleſiam veneris eius morem ſerua. ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalum: nec quemquam tibi: hoc cum matri renunciaſſem libenter amplexa eſt.

Vnde dicit *tex. in cap. Quod dilectio de conſang. & affin.* hæc. Obſeruatæ conſuetudini deferendum, quam aliud in diſſenſionem, & ſcandalum populi ſtatuendum quadam adhibita nouitate. Nec enim ignoramus, quod diſſenſiones, & ſcandala prauis actibus aditum præparant,rancores, & odia ſuſcitant, & illicitis moribus auſum præbent, inquit *Extraug. 2. de ſepult. inter com.* Vnde debemus, quantum ex alto permittitur, pacem inſerere, remouere ſcandala, *vt in Extrauag. 1. de priuil. etiam int. com.* & ideo dixit *gloſ.* ex *Bal. in §. Apum de rer. diu. in Inſt.* Magis timeo ſcandalum, quam futurum iudicium.

Et ita propter ſcandalum aliquid omittitur impunitum, quod alias non eſſet omittendum, vt dicit *gloſ. verbo multitudo in dict. cap. 2. de tempor. ord. & Apoſtill. ad gloſ. vlt. in l. qui eadem 16. ff. ad l. Corn. de ſicar.* ibi. Nota quòd propter ſcandalum aliqua poſtponuntur,& fiunt quæ aliter non fierent *concord. cap. De his vero 50. diſt. & cap. Placuit de conſecr. diſt. 1.* Sic etiam propter ſcandalum receditur a iure, vt dicit *gloſa Verbo ſi non poteſt in capit. Cum teneamur 6. per tex.* ibi. Aut ſi non poteſt ſine ſcandalo prouideri *de præben.* idem *gloſ. verbo ſine ſcandalo in cap. 3. de iur. patron.* Et propter ſcandalum multa etiam contra ius committuntur, *gloſa verbo conſuetudo in cap. 3. de cognat. ſpirit.* Propter ſcandalum reſtitutio quandoque differtur, vt dici conſueuit, ita *gloſ. verbo reſtituendus in cap. Ad petitionem 22. de accuſat.*

Ceſſandum eſſe ab operibus, etiam licitis, propter ſcandalum, per *cap. 2. de nou. oper. nunc.* ibi. Tu ſaltem pro vitando ſcandalo proximorum, ab huiuſmodi etiam prohibitis non ceſſaſti: cum ſacræ ſcripturæ teſtimonia debueras didiciſſe, quod licet opera illa, quæ ſine peccato mortali committi poſſunt pariter & dimitti, ſit pro ſcandalo vitando ceſſandum, & eis etiam pro vitando ſcandalo inſiſtendum. Non tamen propter euitandum debet veritas deſeri, vt ibidem notauit *gloſ.* Vtilius namque ſcandalum naſci permittitur, quam veritas relinquatur, iuxta *capit. Qui ſcandaliſauerit de reg. iur.* a quo eadem verba ſumpſit *gloſ. verbo conſuetudinem in cap. 2. de obſeru. ieiun.*

Cauſa durioris pœnitentiæ eſt ſcandalum, *vt in cap. vnic. de vot. lib. 6.* ibi. Tanto propter plurium ſcandalum, & exemplum durior pœnitentia debeatur

Vbi graue ſcandalum eſt, non indicitur purgatio, ſic ait *gloſ. vlt. in cap. Ex litteris 14. de homic.* & reſpondet ad arg. in contrarium.

Indignum eſt eis a b Eccleſia ſubueniri, per quos conſtat in Eccleſia ſcandalum generari, inquit *cap. 2. ne cler. vel monach.* a quo deduxit *gloſ. verbo poſtpoſito in c. Tranſmiſſa 15. de elect.*

Scandalum inducit irregularitatem habes eodem verbo irregularitatis. Et quod ſcandalum generetur ex diſsimilitudine habitus, vide verbo, *habitus*.

Eſt igitur obuiandum ſcandalis, iuxta *Clement. 1. de offic. ord. vbi gloſ. Verbo Scandala*, ait etiam ſi puſilla ſint, & ibidem *Cardinal notab. 7. Clement. vnic. de immun. Eccleſ. vbi etiam Cardinal. quæſtio. 1. plena manu Clement. 1. de ſent. excomm. & Clem. 3. eod. titul. vbi etiam idem* Card.

Scho-

Scholaris.

PLuribus proſequitur encomijs, & laudibus ſcholares noſter Iuſtinian. & priuilegia cōcedit quaſi miſerabilibus perſonis, *in Auth. Habita C. ne fil. pro pat.* in hæc verba. Omnibus, qui cauſa ſtudiorum peregrinantur ſcholaribus, & maximè diuinarum, atque ſacrarum legum profeſſoribus, hoc noſtrum pietatis beneficium indulgemus &c. Dignum namque exiſtimamus, vt cum omnes bona facientes, noſtram laudē, & protectionem omnimodo mereantur, quorum ſcientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo, & nobis eius miniſtris, vita ſubiectorum informetur quadam ſpeciali dilectione, eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non miſereatur? qui amore ſcientiæ exules facti, de diuitibus pauperes ſemet ipſos exinaniunt, vitam ſuam periculis exponunt, & a viliſsimis ſæpe hominibus, quod grauiter ferendum eſt, corporales iniurias ſine cauſa perferunt. Hac igitur generali, & inperpetuum valitura lege decernimus, vt nullus de cætero tam audax inueniatur, qui aliquam ſcholaribus iniuriam inferre præſumat, nec ob alterius cuiuſcunque prouinciæ delictum, ſiue debitum (quod aliquando ex peruerſa conſuetudine factum audiuimus) aliquod damnum eis inferat; ſciturìs huiuſmodi ſacræ conſtitutionis temeratoribus, & etiam ipſis locorum rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, reſtitutionem rerum ablatarū ab omnibus exigendam in quadruplum, notaque infamiæ eis ipſo iure irroganda, dignitateq; ſua carituros in perpetuū. Verumtamen ſi litem eis quiſpiam ſuper aliquo negotio mouere voluerit: huius rei opinione data ſcholaribus, eos coram domino, vel magiſtro ſuo, vel ipſius Ciuitatis Epiſcopo, quibus hanc iuriſdictionem dedimus conueniat. Qui vero ad aliud iudicem eos trahere tentauerit, etiam ſi cauſa iuſtiſsima fuerit a tali conamine cadat.

Scholares, qui gaudent, vel non gaudent prædictis priuilegijs, videas omnino *per Bald in dict. Auth. habita*, vbi latiſsime: & ibi inuenies, quod etiam famuli eorum gaudent, non vero fideiuſſores.

In l. vnic. C. de ſtud. liberal. vrb. lib. 11. diſponitur, quod loca deputentur lectoribus: ne diſcipuli ſibi inuicem poſſint obſtrepere, vel magiſtri: ne vel linguarum confuſio permixta, vel vocum, aures quorundam, aut mentem a ſtudio literarum auertat, & ibidem *gloſ. vlt.* notat, quod facile hoc euenit in his ſcolaribus, qui male intenti quandoq; caſtra ædificant, quandoque tegulas domus numerant. Inſuper, inquit. Et eſt hic arg quod faber non poteſt malleare iuxta ſcholas: publica enim vtilitas, quæ replet ciuitatem ſapientibus, præfertur, ſic *ff. ſolut. matr. l.* 1.

Multum operari notitiam ſcholaſticam ſicut, & militarem, dicit *gloſ. verbo. In ſcholis in cap. innotuit* 20. *de elect.* Sed quæro per quantum temporis hæc noticia poterit acquiri? Hanc quæſtionem pro vtraque parte tractauit *gloſ. verbo inſtructus in cap. Tam ex litteris* 5. *de reſt. in integr.* dicens Arg. quod in modico tempore non poteſt quis multum addiſcere *arg. cap.* 1. 48. *diſt.* ibi. Momentaneus namque ſacerdos neſcit &c. & ibi, qui in puncto horæ, nec dum diſcipuli fiunt magiſtri &c. quia nemo repente fit Summus *de pænit. diſt.* 2. *cap. hac qua de charitate Arg.* contra. Quandoque enim ingenium ſupplet tempus in bene ſtudentibus ſicut induſtria ſupplet tempus &c. nec ſufficit diu in ſcholis fuiſſe, ſed laudabiliter vixiſſe inquirendum eſt. Quid dicis lector clariſsime? certe mihi videris ſtudioſus, curioſus,

ſus, & ingenioſus, ſed tamen tyro, ſi reſpondeas parum temporis ſufficiens eſſe; non enim magna ſcientia acquiritur, niſi per longum tempus, & tota hominis vita (& ſi longiſsima) breuis eſt, ars vero longa, ita teſtante ſcientiæ Apollineæ *Principe* 1. *Aphoriſm.* 1. *licet Iuſtinian. in proœm. ſſor.* quinque annorum faciat mentionem, vbi notat *gloſ. verbo. Quinti anni* ſtudeas quæſo, & inuenies, quod quanto plus addiſces tanto plus tibi reſtat ad diſcendum; & alia de hoc in Verbo ſequenti.

Scientia.

SI intelligas de litterarum ſcientia, ignorare non debes, quod ipſa non tractat principia, vt de intelligentia dicitur, ſed ab illis iam cognitis diſcurrit, & eſt de rebus, quæ ſemper eodem modo ſunt; & aliter eſſe non poſſunt. Eamque ſic diffinit *Philoſoph.* 1. *Eth* 5. Scientia eſt de ex neceſsitate entibus, & eſt quoddam ſcibile demonſtrabile; Et ſcire eſt rem per cauſas cognoſcere, *vt per Bald in l.* 1. *num.* 7. *ff. de iuſt. & iu. & in l. Cum antiquioribus numer.* 6. *C. de iu. de lib*, vnde qui neſcit cauſam, ſcire non dicitur iuxta *eund Bald. in l. Si is num.* 1. *ff. de acquir. hared.*

Cum autem ſcientia non ſit inſita a natura, ab euentu eſt, & cum diligentia acquiritur, & requirit ſtudium, & exercitium ſtudij expoſcit vſum librorum, vt dicit *glo. verbo. Nequaquam eſſe ſcientiam in Extrauag. vlt. de verb. ſig.* exercitiō nāmq; ſcientia creſcit, prout notauit *gloſ. verbo. Exercitio in l. Milites* 15. *C. de re mil. lib.* 12. Nec putes te in alio exercitio occupatum, ſcientiam acquiſiturum, cum ipſa quæcunque ſit, requirat totum hominem, vt benè, & veriſsimè inquit *Bald. in l. vlt.* §. 1. *ff. com. de legat.* Totus ergo ſtudeas, non vt plus alijs ſcias, ſed vt melius, ſic enim ait *Senec. Epiſt.* 90. *in fin.* Et poſtquam te totum ſtudio litterarum tradideris, & tibi videaris ſcientificus, vnum ſcias (vt primum requiſitum) quod neſcis; ita aſſerente *Hieronym. ex Socrat. in prolog. Bibl. Epiſt ad Paulin. verſ. Eſdras, & Nehemias ad fin.*

Et ſi poſtquam ita ſtudio incuberis, & te imperfectum in ſcientia cognoueris ſume conſilium *Pontif in cap. Niſi cum pridem de renunciat* ſupple imperfectū ſcientiæ, charitatis perfectione, & tradit *glo. excedūt in Clem.* 2. *de magiſtr.* nō vero, vt ipſa iocoſe ait, imperfectum ſcientiæ quandoque ſuppleri perfectione expenſarum, cum alias text. ibidem vanitates expenſarum in doctorandis ſcholaribus maxime reprobet.

Nec terreat te, ſi parum ſcientem cognoueris, ſi ſpem habueris profectus, cum non ſolum poſsis promoueri, vt dicit *Apoſtill. in Clem.* 1. *de ætat. & qualit.* Sed etiam ad præbendas, & dignitates, cum vix ad culmina dignitatum (nedum ad præbendas) viri eminentis ſcientiæ, valeant reperiri, ita teſtante *Pontif. in capit. Venerabilis* 37. *de præbend.*

Scientiam filij eſſe lætitiam patris, dixit *gloſ. verbo ſolebat in l. Sed Iulianus* §. *Quod dicitur ff ad Maced. per text. in Auth. Conſtit. qua de dignit.* §. *Si ergo in fin.* ibi. Hoc enim multo maior patribus laus erit, & lætitiæ occaſionem præbet magnæ *coll.* 6.

Si præditus es ſcientia litterarum, ignorare non debes Sanctorum patrum conſtitutiones, vt incipit *cap.* 4. *de conuerſ. coniug.* Nam turpe, & indecorum eſt, ius in quo verſaris ignorare, ſicut alias fuit dictum Seruio ſulpitio de quo teſtatur *Pompon. in l.* 2. *verſ. Seruius autem ff. de orig. iur.* & de ſcientia iuris ciuilis, videas verbo *Sapientia*.

Quæ ſcientia requiratur ad aliquem eligendum, dictum eſt verbo. *Electio*. Et

ſi libi non fuit allegata *gloſ. pen. in cap. congr[eg]ato 53. de elect.* ſic ſe habet. Et itaq. [illegible] ſcientiæ facit aliquem ine-[li]gibilem &c. & non ſolum impedit pro-mouendum, ſed reijcit iam promotum &c. & defectus ſcientiæ inducit renun-tiationem &c. & ſi non ſit eminentis [ſcienti]æ, ſaltem ſit ſufficientis &c. Et [non] ſolum debet habere ſcientiam ſa-crarum litterarum; ſed etiam ſecula-rium negotiorum &c. vt ſit paratus omni poſcenti reddere rationem &c. quia cum ipſe debeat docere alios, non debet tunc diſcere. Et quod pro-motus propter defectum ſcientiæ ab Epiſcopatu repellatur, eſt etiam *gloſ. verbo litterarum ſcientia in capit. Cum in cunctis 7. de elect.*

Scientia in fratribus pluſquam in rectori-bus viget ſup. dictum eſt verbo *Mo-nachus*.

De alia ſcientia quam quis tenetur ſcire licet litteras non dedicerit loquitur, *Vlpian. in l. 2. ff. quis ord. in bon. poſſ. ſeru. ad fin.* ibi ſcientiam eam obſer-uandam eſſe, Pomponius ait, non quæ cadit in iuris prudentes; ſed quā-quis aut per ſe, aut per alios aſſequi potuit ſcilicet conſulendo prudentiores, vt diligentiorem patrem fam. conſulere dignum ſit. Vbi notat *gloſ. vlt.* quod iuxta ſenſum huius tex. intelligitur cō-cluſio illa, quæ dicit quemlibet teneri ſcire ius.

Altera inſuper dicitur ſcientia, quam quilibet artifex in ea, quam profitetur arte tenetur ſcire, de qua loquitur idē *Vlpian. lib. 1. ad edict. adil. Cur. in l. ſciendum 19. ff. de adil. edict.* ibi. Non vtique perfectum eum præſtare debet, ſed ad aliquem modum peritum, vt ne-que eum ſummæ ſcientiæ accipias, ne-que rurſus inductum in arteficio: ſuffi-ciet ergo talem eſſe, quales vulgo ar-tifices dicuntur, vbi notat *Apoſtilla*, quod ſufficit mediocris ſcientia, & facit *gloſ. verbo illitteratos*, ibi ſufficit me-diocris ſcientia *in cap. Illitteratos 36. diſt.* & melius in materia *l. ſi quis ven-ditor 18. ad fin.* ibi ſatisfacere videtur etiam ſi mediocrē coquum præſtet *eod. tit.* quod intelligas quando ſimpliciter dicatur artifex. Si vero cum adiectio-ne melioris, aut optimi, neceſſe eſt, vt non mediocris; ſed eminentis ſcientiæ ſeu artefieij ſit, ex eodem tex. ibi. Ven-ditor, qui optimum coquum eſſe dixe-rit, optimum in eo arteficio præſtare debet. Item altera eſt ſcientia facti cō-tingentis, vel actus geſti, ſeu cuiuſli-bet alterius rei. Et de hac dicit *gloſ. verbo ſciat in l. 2. §. Idem Labeo ff. de aqua plu.* Sic. ſcire propriè eſt verita-tem viſu perceptam in mente tenere. De eadem dicit *l. regula 9. ff. de iur. & fact. ig.* ita Et recte Labeo definit ſciē-tiam neque curioſiſsimi, neque negli-gentiſsimi hominis accipiendam, ve-rum eius, qui eam rem diligenter in-quirendo notam habere poſsit, *& in l. Nec ſupina 6. eod. tit.* ſic. Scientia enim hoc modo æſtimanda eſt, vt neq; negli-gentia craſſa, aut nimia ſecuritas ſatis expedita ſit, neque delatoria curioſitas exigatur. Ex quibus intelliges iura, quæ requirunt in aliquo ſcientiam de, qua agimus, qualiter eam teneatur ha-bere &c.

Scire etiam dicimur, quod ab alijs audi-uimus, ita ponit *gloſ. 1. in cap. Cum contingat 24. de reſcript. idem gloſ. ver-bo notitiam in extrauag. vnica ne ſed. vac. & gloſ. verbo fide dignus in Extra. uag. etiam vnic. de crim. falſ.* ibi. Cum videatur ſcire, quod ab alijs audiuit. Sed hoc intelligas minus proprie, quia pro-priè, vt iam ſupra proximè dictum eſt, ſcire eſt veritatem viſu perceptam in mente tenere; hoc autem propriè de illo non poteſt dici qui ex aliorum reci-tatione quid credit, prout citata *gloſſa verbo ſciat in l. 2. §. Idem Labeo ff. de aqua. plu.* dicit. Et in his terminis, an qui non credit, habeatur pro ſciente?

vide

viae verbo ignorantia, vel verbo credere &c.

Quiſque ſcire debet propriæ rei vires, iuxta *l. Quiſquis maior. 15. C. de reſcind. vend.* ibi. Qui familiaris rei ſcire vires, vel merita, atque emolumenta ſcire debuerat, ex qua deducitur regula, quod idem eſt ſcire, atque ſcire debere, & probat *l. Qui fundum 7. §. ſeruus meus ff. pro empt.* ibi. Quia aut ſcit ſeruus peculium ſibi conceſſum non eſſe, aut ſcire debet, *& in l. ſi duo 38. ff. de acquir. hæred.* ibi. Qui enim ſcit, aut ſcire potuerit, *& in l. ſi Titius 49. ff. de fideiuſſ.* ibi. Cum ſcire potuerit, aut ignorare non debuerit mulierem fruſtra intercedere, *& l. pen. ff. ad Maced.* ibi. Nulli obſtare, niſi ei, qui ſciret, aut ſcire potuiſſet, *& in Clem. vnic. ad fin. de conceſſ. preb.* ibi. Imputet quidem ſibi ſi hoc caſu, quo de ipſius commodo agitur, id quod per ſe, vel alium ſcire potuerit, ignorauit *gloſ. verbo eius in fin. per tex.* ibi. vel eſt, vel eſſe debet, non ignarus *in l. Qui cum alio 20. ff. de reg. iur.* & in his terminis inter ſcientem, & ignorantem non dari differentiam, dictum fuit verbo ignorantia. Nec tibi videatur *d. l. Quiſquis contraria diſpoſitioni tex. in §. Præualuiſſe quib. ex cau. man. non lic. in Inſt.* dum ait Sæpe enim de facultatibus ſuis amplius, quam in his eſt, ſperant homines, quia fundatur in alia regula, quæ ait fraudē non præſumi in dubio: & ideo requiritur ibi probatio fraudis in teſtatore manumittente &c.

Omnes ſcire debent, quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere, ita ait *l. vlt. C. vnd. vi. gloſ. verbo profugus in l. Omnes 8. C. de agric. & cenſ. lib. 11.* Et de hac ſcientia dicit *gloſ. verbo ſciuerit in l. Item veniunt 20. §. Præter hæc verſ. petitam ff. de petit. hæred.* ità. Et ſic nota, quod nocet ſcire, vbi plura affert iura, *& tex. in ead. l. §. Petitam* ita ait, Nam vbi ſcit, incipit eſſe malæ fidei poſſeſſor. Qui autem ſciens alienum vendidit dolo non caret, *vt in l. exempto 12. §. Denique ff. de act. empt.* & de hac inquit *glo. verbo. omnimodo per tex. in l. Idque 46. eodem tit.* ſic. Nota hic ſcient. in plus teneri quam ſi eſſet ignorans, *& gloſ. vlt. in l. vlt. C. cred. euict. pig.* ibi. Nota ergo aliquem ſcientem teneri, qui ignorans non teneretur, idem eſſe in procuratoris ſcientia, vt domino noceat, dixit *l. 1. ff. de trib. act.* in hæc verba. Procuratoris autem ſcientiam, & dolum nocere debere domino, neque Pomponius dubitat, neque nos dubitamus.

Dolo etiam videtur facere venditor, qui ſciens vitium rei, illud non patefecit ēptori, de quo ſic ait *l. Iulianus 14. ff. de act. empt.* Si vero ſciens reticuit, & emptorem decepit, omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, præſtaturum ei. Scientia vero emptoris ipſi nocebit, vt notauit *gloſ. per tex. ibi in l. ſi tamen 48. verbo. Ei qui ff. de ædil. ed.* de qua materia videas omnino *l. Cum mancipium 51.* & ibidem *gloſ. 1. eod. tit.* & facit ratio *l. Imo 16. ff. de lib. cau.* ibi. Nam ſi ſciuit libertum, & & ſic emit, ipſe ſe circumuenit. Sed aduertas, quod iſta ſcientia non præſumitur in emptore, etiam ſi in comparando vtatur pluribus cautelis, vt dictum eſt ſupra verbo. *Emptor.*

Aduertas inſuper, quod etiam alienæ rei ſcientia, non nocebit emptori ad impediendam vſucapionem, ſi ex poſt facto ſuperueniat, quando ab initio bona fides præceſsit, vt dixiſti verbo bona fides, & verbo initium, & probat *gloſa verbo pro ſuo in l. ſi ancillam ff. pro ſuo, vbi text.* curioſus certè, quem ſic *ſummat Paul.* Si poſt cœptam vſucapionē partus ancillæ furtiuæ per bonæ ſidei poſſeſſorem ſuperueniat ſcientia, quod ancilla erat furtiua: ita demū procedit, & completur vſucapio, ſi ignorauit cuius eſſet, vel ſciuit, & ſibi

denunciari non potuit: vel ſi potuit, denunciauit, alias ſecus. Qui autem ſcit ante inchoatam non poteſt iuſtè poſsidere ad *l. ſeruus 34. ff de ſtipul. ſeru.* ibi. Quia non poteſt videri iuſte ſeruiſſe ijs, qui liberum eſse non ignorabant, de quo etiam infra latius verſ. Alterius.

Scientia domini ſic accipienda eſt, ſi eum prohibere poſſet, non prohibuit, ita dicit *l. 3. ff. de noxal. act. & in l. 4.* ſic. Rectius itaque dicitur ſcientiam eius accipiendam, qui prohibere poteſt, *& in l. 1. ff. de tribut. act.* hæc. Scientiam hic eam accipimus, quæ habet, & voluntatem, ſed (vt ego puto) non voluntatem, ſed patientiam, non enim velle dominus debet, ſed non nolle. Si igitur ſcit, & non proteſtatur, tenebitur &c. Ex quo notabis quod quandoque datur ſcientia ſola ſine voluntate, & quandoque eum voluntate tacita, quandoque eum prohibitione expreſſa, vt ita prædictis verbis notauit *glo. verbo ſciente per text. ibi in l. 1. §. ſi is, qui nauem ff. de exercit. act. & facit* l. 1. *ff. ſi fam. furt. fec.* ibi. Scientiam enim expectare debemus, quæ habet, & voluntatem. Idem dicas in ſcientia patris reſpectu eorum, quæ filius geſſit *per text. in l. Sed Iulianus §. Interdum ff. ad Maced.* ibi. Quoniam voluntate patris contractum videretur. Nam ſi ſcit eum negotiari etiam hoc permiſiſſe videtur; ſi non nominatim prohibuerit merces accipere. Nam ſcientia inducit patientiam, patientia conſenſum ad id, vt inquit *gloſ. verbo non teneri in l. Labeo 19. ff. de aqua plu. & probat l. 1. §. Magiſtrum ff. de exercit. act.* ibi. Cæterum ſi ſcit, & paſſus eſt cum in naue magiſterio fungi, ipſe eum impoſuiſſe videtur, & dixiſti verbo. Conſenſus.

Intelligas autem ſcientiam prædictam, iuxta *l. Quam Tuberonis 7. ad fin. ff de pecul.* ibi. Scire autem non vtique ſingulas res debet dominus ex neceſsitate, ſed per maiores groſsioreſque partes; & facit etiam ratio, quam de altera, & certa ſcientia loquendo, dixit *Pontif. in Extrauag. 1. de verb. ſig.* ibi. Non enim particularium omnium certa poteſt dari ſcientia &c.

Nota præſumi ſcientiam, dicit *gloſ. vlt. in l. Si hæres 68. §. vlt. ff. ad Trebell per tex.* ibi. Si totam hæreditatem rogatus reſtituere, ſponte adieris, & ſine deductione quartæ partis reſtitueris, difficile crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommiſsi cauſa hoc feciſſe. Præſumitur etiam in contrahentibus clandeſtine iuxta *cap. Cum inhibitio §. Si quis vero de clan. deſponſ.* ibi. Cum illi taliter contrahendo non expertes ſcientiæ, vel ſaltem affectatores ignorantiæ videantur, *& gloſ. verbo Errore in l. 4. C. de inceſt. nupt.* ibi. Clam fuerat contractum, vnde præſumitur ſcientia ſecus ſi palam, quoniam bona fides præſumitur &c. idem *gloſ. verbo. Noſtri in l. ſi adulterii 38. ff. ad l. Iul. de adult.* ſic. Sed ibi clam, vnde ſcientia præſumitur &c. Palam vero indueit ignorantiam, ſeu errorem, *vt per gloſ. verbo. Si error in ead. l. 38. §. 1.*

Etiam in teſtatore legante rem alienam præſumitur ſcientia ratione affectionis circa legatarium, vt legatum teneat, *vt ſup. Verbo. Legatum.*

Sic item ex ſcientia præſumitur donatio affinitatis ratione, vt notauit *gloſa verbo ſciſſent in l. ſi ſeruus 39. ff. de donat.* ibi. Et ita ſcientia præiudicat circa amiſsionem dominij: quia præſumitur eos voluiſſe donare affinitatis ratione *per tex.* ibi ſi id ſciſſent fratres, aut poſtquam donata eſſet ratam habuiſſent.

Non debuit certiorari, qui ſciuit, ait *glo. pen. in l. Tutor 16. §. Contrariam ff. de pig. act. & verbo cognouerunt in cap. Cum inter 18. de elect.* ibi Quia ſi ſciuit certiorari non debuit, *& probat l. 1. §. vlt. ff. de act. empt.* ibi. Quia

non

non videtur eſse celatus, qui ſcit, nec certiorari debuit, qui non ignorauit. Nec eum excuſabit obliuio, vt per *gloſ. verbo debet in l. qui fundum 7. §. Seruus ff. pro empt.* ibi. Nota quem non debere tradere obliuioni, quod ſcit.

Etiam indebita impedit repeti ſcientia, inquit *gloſ. verbo. Ad mulierem in l. vlt. §. 1. ff. quæ in fraud. cred.*

Alterius ſcientia nec alteri nocebit, vel ignorantia proderit. Sic inquit *l. Non ſolum 22. ff. de lib. cau.* Et proſequitur: ſi cum liberum eſse emptor neſcijt, poſtea autem ſcire cœpit, hoc ei non nocebit, quia tunc ignorauit. Sed ſi tunc ſciuerit, poſtea autem dubitare cœperit, nihil proderit, & hæredi, & cæteris ſucceſsoribus ſcientia ſua nihil nocet, ignorantia nihil prodeſt. Tria ergo poſsunt notari ex hoc tex. ſcire, neſcire, & dubitare, vt alias notauit etiā *gloſ. verbo ſi dubitat per tex. ibi in l. 3. §. ſi eum verſ. qui neſcit ff. de lib. bom. exhib.* Et licet, vt patet, diuerſa ſint poſsunt tamen aliquando operari eundem effectum, vt ſcilicet ita teneatur ſciens, ſicut neſciens aut dubitans. Nam qui vendit ſciens ſeruum eſſe furem, & non declarauit tenetur, & qui neſciens vel dubitans, declarauit eſſe bonæ frugi, cum aliàs non eſſet, eodem modo tenetur audi *l. Iulianus 13. ad fin. ff. de act. empt.* ſic ponentem vtrunque. Inter hunc igitur, & cum qui ſcit intereſt, quoniam qui ſcit præmonere debuit furem eſſe, hic non debuit eſſe facilis ad temerariam indicationem.

Pro limitatione regulæ in princip. verſ. antecedenti notabis *tex. in l. Sed Iulianus 9. §. Non ſolum ff. ad Maced.* ibi. Verius eſt vtriq; ſcientiam alterius nocere, vbi notauit *gloſ. verbo vtrique* & affert alia iura in cōtrarium dicens imo e contra ignorantia alterius alteri debere prodeſſe &c.

Scientiæ cauſa an ſit neceſſaria in teſte ibi videbis.

In priuatis contractibus, & pactionibus non facile ſcire petitor poteſt, quid inter eum, qui delegatus eſt, & debitorem actum eſt, ita dicitur *in l. Doli mali 19. ff. de nouat.*

Scienti non ſubuenit: quoniam ſe ipſe decepit, ſic ait *l. 1. §. vlt. ff. quod falſ. tut.* Planè ſi is ſit, qui auxilio non indiget, ſci entia ei non nocebit, vt puta. Si pupillus cum pupillo egit. Nam cum nihil actum ſit ſcientia non nocet, ita *Vlpian. in l. 3. eod tit.*

Interdum tamen, & ſi ſcientia nocet, restitutio facienda erit, ſi a prætore compulſus eſt ad iudicium accipiendum, ſic *l. 5. eod. tit. & in l. Nouiſſime 7. eod. tit.* ſic. Quid enim ſi compulſus, aut metuens ne compelleretur authoritatem accommodauerit, non ne debebit eſſe excuſatus? & ibidem *gloſ.* Reſpondet ita. Certe ſic. Scienti dies vtiles cedi, dicit *Vlpian. in l. 2. ff. quis ord. in bon. poſſ.* Et addit ita. Cæterum quacunque die neſcierit, aut non potuerit nulla dubitatio eſt, quin dies ei non cedat. Fieri autem poteſt, vt qui initio ſcierit, vel potuerit bon. poſſeſsionem admittere incipit neſcire, vel non poſſe admittere: ſcilicet ſi cum initio cognouiſſet eum inteſtatum deceſsiſſe poſtea quaſi certiore nuncio allato dubitari cœperit nunquid teſtatus deceſſerit, vel nunquid viueret, quia hic rumor poſtea irrepſerit. Idem & in contrarium accipi poteſt vt quis ignorauerit initio poſtea ſcire incipiat.

Quæ facilius ſciri poſſunt, ſi ignorentur grauius coercentur, ita *gloſa Verbo. berba mala in l. Sed addes 21. §. 1. ff. locat.* idem in ignorantia craſſa, & ſupina, vt habes verbo, *Vaſſallus.*

Scribens.

Sciendum eſt generaliter, quod ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſsiſſe, videri omnia ſolemniter acta, ſic ait *Vlpian. in l.* 30 *ff. de verb. oblig. vbi gloſ. ad fin.* ſic dicit. Item *not. arg.* quod ex quo aliquid inuenitur ſcriptum: præſumitur voluiſſe ſcribens, & allegat *l. Ex hac ff. de dol. & Auth. Contra qui propriam C. de non num. pec. & Apoſt. ad dict. gloſam* ita. Scribentes hic, maximè *Bald.* dicunt iſtam *gloſ. notab.* ad hoc, quod inſtrumentum publicum in dubio præſumitur eſſe confectum de partium voluntate,. Et pro ratione dic, quod ideo, quia hæc eſt ſolemnitas intrinſeca, quare non mirum ſi præſumatur interueniſſe.

Si quis ſua manu ſe exhæredem ſcripſerit an contra tab. bonorum poſſeſsionem poſsit accipere videamus? *& Marcell. lib. 9. ff. notere* & hanc exhæredationem ait: quia Senatus hoc pro non ſcripto, non facit, quod contra eum eſt, ita *Vlpian. in l. Non putauit* 8. *§. ſi quis ff. de bon poſſ. cont. tab. per quem tex. dicit Bart. in l. Ex ſententia ff de teſtam. tut.* quod ſcribens ſe tutorem, aut executorem in teſtamento non poterit ſe excuſare a tali officio.

Scribens nomen ſuum in litteris alteri miſſis crimen falſi committit, vt tenet *glo. verbo. Et quid in l. Titio* 36. *ff. ad munic. ip per l.* 1. *§. in rationibus ff. ad l. Corn. de falſ.*

Notabilis eſt *gloſ. in l. ſtipulatio* 21. *§. Hoc autem verbo ſiue autem ff. de oper. nou. nunt.* dum ita ait. Ex hac littera collige argumentum, quod ſcriptor poteſt cogi præciſe ad ſcribendum, & poni in compedibus, vel tenetur ad intereſſe ſi hoc placeat ſcholari &c. & eſt ratio ne turbetur publica vtilitas ideſt ſtudium, ſicut, & hic ne contemnatur edictum prætoris. Vide etiam *Bart. d. §. hoc autem & Bald. in l Nec patronus oppoſit.* 4. *C. de oper. lib. & in l. vnic. verſ. Tertio propter publicam vtilitatem* C. *de ſent. quæ pro eo.* Vide etiam alia de materia ſcribentis infra verbo. Subſcribens.

Scriptura.

Eſt humanorum actuum ſeruans fidele teſtimonium præteritorum, loquax, obliuionis inimica. Nam memoria noſtra, & ſi cauſas retinet, verba tamen commutat: illic autem ſecure reponitur, quod ſemper æqualiter audiatur *Caſſiodor. lib.* 11. *variar. Aug. epiſt.* 96 *& Nicephor. lib.* 16. *hiſt. Eccleſiaſt. cap* 26. & facit *cap. ego Berengarius de conſecr. diſt.* 2. *& gloſ. verbo ſub teſtimonio publico in Extrauag. vnic. de praben.* ibi. Cum ſcripturæ fides non variat, vel labilitatem memoriæ patiatur &c. Sed teſtium, ſic frequenter.

Ex quo apparet maioris authoritatis, & fidei eſſe ſcripturam, quam teſtes, quod quidem videtur probari *ex l. Optimam* 14. *C. de contrah. & committ. ſtipul.* ibi Et melius quidem ſi per ſcripturam, vel ſaltem per teſtes vndiq; idoneos & omni exceptione maiores, & ibidem *gloſ.* ſic. Nota maioris authoritatis ſcripturam, quam teſtes: quod admirto quando dubium eſt de numero annorum, vel temporis. *Sed in l. ſcripturas* 11. *ad fin. C. qui potior.* videtur, quod teſtes, & ſcriptura publica æquiparentur, dum ita dicitur. Eum decernimus, qui inſtrumentis publice cōfectis nititur præponi etiam ſi poſterior is contineatur: niſi forte probatæ, & integræ opinionis trium, vel amplius virorum ſubſcriptiones eiſdem hydiochiris cōtineatur: tunc enim, quaſi publice confecta accipiuntur, *vbi gloſ. iiſdem affert* hos verſus,

Cau-

Cautio priuata iam trino teste notata,
Hoc ius eſt nacta, quod cautio publicè facta.

Facit etiam *Auth. ſi quis vult. C. eodem tit.* Sed contra, quod potius teſtibus, quam ſcripturæ credendum ſit videtur *tex. in §. Item verborum de inutil. ſtip. in Inſt.* Tales ſcripturas &c. omnino eſſe credendas, niſi is, qui talibus vtitur &c. vel per teſtes idoneos approbauerit ipſo toto die, quo conficiebatur inſtrumentum ſe ſe, vel aduerſarium ſuum in alijs locis eſſe, & ibidem *gloſ.* toto die ad quam *Apoſtill.* ſic. Nota quod duo teſtes, contra inſtrumentum faciunt vacillare inſtrumentum, quia probant affirmatiuam, & etiam voci viuæ magis creditur, quam mortuæ. Vide etiam *gloſ. verbo, quod libet in cap. Cum Ioannes de fid. inſtr.* & vide in verbo teſtis. Adde etiam *gloſ* 1. *in cap. Poſt ceſſionem 7. de probat.* ibi. Nec ſcripturæ tabellionis creditur, niſi habeat teſtium ſubſcriptionem, & in *cap. Quoniam contra* 11. *verbo viros eod. tit.*

Sed quid ſi duæ appareant ſcripturæ, vna quæ dicit ſtipulatorem fuiſſe Bononiæ, altera Romæ eadem die? Reſponde, bonus iudex videbit, cui potius credendum ſit, quod ſi non viderit neutri credat iuxta *l.* 14. *C. de fid. inſtr.* Scripturæ (inquiunt Impp.) diuerſæ, & fidem ſibi inuicem derogantes ab vna eademque parte prolatæ nihil firmitatis habere poſſunt, tradit *gloſ. verbo idoneos in d.l. optimã C. de cõtrab. & comm. ſtip.*

Authentica ſcriptura eſt, quæ per manum publicam, vel per iudicem cum trium teſtium, vel duorum ad minus ſubſcriptione, vel teſtimonio facta eſt. Vel quæ habet ſigillum authenticum. Et etiam ſcriptura, quam facit priuatus in præſentia trium teſtium, ſic ponit *gloſ.* 1. *in cap.* 1. *de fid. inſtr.* Et quæ habet ſigillum publicum, *vt infr. verbo. Sigillum.*

Scriptura antiquorum librorum facit fidem. Item creditur inſtrumento producto, in archiuio publico, etiam ſi ſubſcriptionem non habeat. Et ſi reperiatur ſcriptura in aliqua columna, vel lapide ei ſtatur, ita ponit *gloſ. verbo per libros in cap. Cum cauſam* 13. *de probat.* Pro & contra ſcilicet, quod ſcripturis vetuſtate conſumptis nulla fides adhibeatur, & quod inſtrumentis conſumptis vetuſtate, vel a muribus roſis ſit fides adhibenda, eſt *gloſ. verbo duximus innouanda in cap. Cum dilecta 4. de confirm. vtil.* De ſcriptura autem ſuperlineata, vel raſurata quid? *vide ſup. verbo, inſtrumentum.*

In vltimis voluntatibus vltimam ſcripturam præualere, tam vulgare, quam notum eſt *ex l. ſi ita 67. ff. de hared. inſt.* ibi. Secunda ſcriptura potior erit plenior eſt enim, quam prior, *& in l. ſi quis* 16. *ff. de vulg.* ibi. Nam in legato, & in teſtamentis nouiſsima ſcriptura erit ſpectanda, ſicut in eodem teſtamento, vel codicillis confirmatis obſeruaretur.

Cum imperfecta ſcriptura inuenitur, ita demum verbum fideicommiſsi, vel legati, quod præcedit, vel ſequitur ad communionem aſſumitur, ſi dicto ſcriptura congruat ita *l. Cum pater 79. §. Cum &c. ff. de legat.* 2. cum hoc tamen ſtat, quod datum recte, & minus ſcriptum intelligatur, *vt in l. Vnum ex familia 69. § fidei tuæ eod. tit.* Nam res geſta potior quam ſcriptura habetur *vt in l. Multũ intereſt C. Si quis alt. vel ſibi.* Et plus valet quod agitur, quã quod ſcribitur, probat *gloſ. in l. ſi librarius* 91. *ff. de reg. iur.* & excipit dicens, niſi in caſibus vbi præualet ſcriptura *vt in l. ſi alij* 19. *ff. de vſufr. lega.* ibi. Quia interdum plus valet ſcriptura, quam quod actum ſit & ibi, ſic intelligit *gloſ. verbo actum*, id eſt dicitur, non tamen eſt certum, alias præualet

Digitized by Google

valet actum, *& gloſ. verbo. Sed partim in l. ſi tibi 6. ff. de vſufr. ear. rer.* ibi. Quia interdum plus valet, quod ſcribitur, quam quod agitur. In emancipationibus liberorum, nec non in donationibus. non tam ſcripturam, quam veritatem conſiderari, inquit *l. 1. C. de emancip. lib.* Nec errorem in ſcriptura veritati nocere, inquit *gloſ. verbo fuerat in cap. Cauſam de reſcript.* & facit *optimus tex. in l. Aurelius 29. §. Idem quæſijt ff. de lib. legat.* ibi. Nom impediri eum ſcriptura teſtamenti, quominus omne, quod ſibi deberi probaſſet, petere poſſit, ex quo plus notat *Bart.* ibi, ſic dicens. Poteſt quis vni ſcripturæ ſtare pro parte, & pro parte non, probando contrarium.

Scripturæ ordinem eſſe ſequendum, notauit *gloſ. vlt. in l. Hæredes mei §. Peto à te ff. ad Trebell. per tex.* ibi. Ex cæteris autem cognatis ſi nepotes ſupereſſent, non recte mulierem electuram propter gradus fideicommiſſo præſcriptos, tamen pro, & contra ſunt iura, vt eadem *gloſ.* dicit, *& eſt tex. in l. 2. §. Prius autem ff. de vulgar.* ibi; Et non conuertere ordinem ſcripturæ &c. *& in fin.* ibi. Vt non ordo ſcripturæ, ſed ordo ſucceſsionis ſpectetur, *vbi gloſ. conuertere* dicit, quod vbi de voluntate conſtat, non attenditur ordo ſcripturæ, ſed quãdo non conſtat, tunc attenditur. Nam ordo ſcripturæ non impedit cauſam iuris, & voluntatis, vt prædictis verbis dicit *l. Cum pater 79. §. fidei tuæ ff. de legat. 2. & ſupradictum eſt verbo. Ordo.* Et in reſcriptis ſeruari etiam ſcripturæ ordinẽ notat *glo. verb. transferentes per ibi. in cap. Cum dilecta 22. de reſcript.*

Nota intelligi ſcripturam, vt aliquid operetur, & addat, ſic ait *gloſ. verbo fruſtrà vbi alia iura per tex.* ibi *in l. Si quando 112. vbi etiam Bart. ff. de legat. 1.* Si tamen ſuperuacua fuerit, non nocet legato, vt inquit *l. ſi ſeruo 26. in fin. ff. de adim. legat.*

Si aliquid per epiſtolam donatũ tibi probetur, breuitas chartulæ, nihil quicquam derogat, ſic decidit *l. 13. C. de donat.* nec inſuper nocebit, ſi non appareat ſcriptura, *vt in l. Cum te 5. de tranſact.* ibi, Si de fide contractus confeſſione tua conſtet, ſcriptura, quæ probationem rei geſtæ continere ſolet, neceſſaria non eſt. Et *Caius in l. In re 4. ff. de fid. inſtr. & in l. Contrahitur etiã 4. ff. de pig.* ita. Et ideo ſine ſcriptura ſi conuenit, vt hypotheca ſit, & probari poterit, res obligata erit, de qua conuenit. Fiunt enim de his ſcripturæ, vt quod eſt, facilius probari poſſit. & ſine his autem valet quod actum eſt, ſi habeat probationem, *vbi gloſ. verbo actum* ſic. Regulariter, fallit tamen in caſibus &c. Scriptura ergo regulariter non pro ſubſtantia actus, ſed probatione eiuſdem conficitur. Caſus vero in quibus neceſſaria eſt pro ſubſtantia. Videas per Bertach. verbo Scriptura de ſubſtantia &c.

Scriptura pretioſior eſſe poteſt, & carior, quam pictura, vide ibi.

Scrupulus.

Est moleſtia, ſolicitudo, vel anxietas animi; Et dicitur à ſerupo, qui eſt lapis modicus, qui ſicut frequenter lædit pedem, ſic ſcrupulus animum neſcientem ſoluere difficiles quæſtiones, ſic dixit *glo. verbo ſcrupulum in Extrauag. vnic. de offic. delegat int. com.* Vnde merito per Imperatorem ſublatus dicitur ſcrupulus; qui aliàs in veteribus legibus reperiebatur, *vt in l. veteris 13. C. de contrah. & commit. ſtip.* ibi. Illa ſubtili, & ſuperuacua ſcrupuloſitate explosa, neq; enim conuenit, quod in legibus talis peſtis graſſetur, cum ipſæ ſint ad eam tolendam introductæ.

Altero modo ſumitur *in l. 1. C. de metallar. lib. 11.* ſcilicet pro 24. parte vnciæ

nam

Digitized by Google

nam tres ſcrupuli faciunt vnam drachmã, & octo drachmæ vnciam ſecundum Phyſicos: & ſic octo ſcrupuli tertia pars vnciæ, *vt per gloſ. ibidem verbo. Octonos.*

Secretarius, & Secretum.

Principum Secretarij dicuntur militare *in l. 2. in princip.* ibi. In ſacris ſcrinijs noſtris militantes, *& l. 3. etiam in princ. l. 5. 7. 8. & 12. C. de proxim. ſac. ſcrin. lib. 12.* & eis debetur magna reuerentia, multiſq; priuilegijs fruuntur, quæ omnia videas in prædictis legibus. Et ratio redditur *in d. l. 8.* ibi. Quibus enim pietatis noſtræ arcana meritò committuntur: ijs pietas noſtra vitam cingulo ſupradictę comitiuæ ornandam, decorandamq; decreuit.

Secretarius ſi reuelauit ſecreta tenetur ad intereſſe, ita ſummat *Bald. l. ſi quis 42. §. Sed & ſi quis ff. ad l. Aquil. & tex.* ibi ſic. In factum, & iniuriarum agi, ſi &c. ſecreta iudiciorum publicauerit, *& in l. 1. §. ſi quis tabulas ff. depoſit.* ibi. Ego arbitror, & iniuriarum agi poſſe, ſi hoc animo recitatum eſt teſtamentum quibuſdam præſentibus, vt iudicia ſecreta eius, qui teſtatus eſt diuulgarentur. Cum ſecreti ſuſcepti ratio plerunque dominis rerum perſuadeat eos, ita hæredes ſcribere quorum fidem elegerunt ſic ait *l. 3. ff. de probat.*

Secretorum ſecreta debet eſſe ratio, vt dicit *gloſ. verbo. Differendas in l. De bonis 6. ff. de Carb. edict. per l. ſi maritus C. de donat. int. vir.* Et eo maxime in rebus imperij. Nam imperio magna ab vniuerſis ſecreta debentur *l. Quicunque C. de oper. publ.* Sed quæ dicuntur ſecreta? interrogat *gloſ. verbo credentias in cap. In Chriſti de pac. Conſtant.* & reſpondet, Ea quæ vulgus ignorat. Vide eam de materia.

Nota, quod alicui licet in ſecreto, quod non licet in publico & hoc eſt ne decipiatur populus, ita dixit *gloſ. in capit. 3. per tex. ibi. Secreto poteris de Cleric. peregr.*

Subditorum commiſſa ſecreta poſſunt cognoſcere prælati, iuxta *cap. Ad aures 5. de temp. ord.* ibi. Quoniam eſſe poteſt, quod prælati eorum commiſſa ſecreta nouerint. Secretorum vero omnium, & cognitor Deus, & iudex eſt, vt inquit *cap. Erubeſcant, in fin. 32. diſt.*

Securitas.

De ea dictum eſt verbo cautio, & ſatiſdatio, & vltra ibidem dicta. Notabis, quod tunc dicitur quis ſecurus in aliquo facto, quando non tenet aliquam iuris exceptionem, & ideo ſi quis promiſit facere aliquem ſecurum in aliqua re, habet ita ipſam rem diſponere, vt nihil de iure poſsit ſibi obijci, ita quod poſsit ſentire læſionem, prout notauit *Abb. in cap. 2. num. vlt. de pact.* An in his terminis, qui promiſit facere ſecurum teneatur dare fideiuſſorem? Diſputat pro vtraq; *gloſ. vlt. in l. Si mandato Titij 59. §. vlt. ff. mandat.* & ſequitur negatiuam, & ibidem *Apoſtill. Bolognin.* ſic. Nota quod ille, qui promiſit facere aliquem ſecurum, non intelligitur obligatus dare fideiuſſorem, neque pignus, & eſt *gloſ. ſing. ſecundum Alex. bic ad Bart.*

Eadem *gloſ.* dicit. Item ille eſt ſecurus, qui nihil timet, *& allegat l. 1. in fin. ff. de act. empt.* quæ nihil de hoc. Sed *in §. vlt. eiuſdem l. 1.* hæc inuenies; Et generaliter dixerim ſi improbato more verſatus eſt in celanda ſeruitute debere eum teneri: non ſi ſecuritati ſuæ proſpectum eſſe voluit. Si ex prædictis verbis probari poteſt dictum *gloſ.* tu videris.

Senſus.

Dicitur potentia paſsiua ſecundum D.Thom. 1. par. quaſtion. 79. art. 3. Sunt autem corporis humani quinque, vt notum eſt, & ponit *gloſ. verbo. non minus in l. Quod meo 18. §. Si venditorem ff. de acquir. poſſ. vbi text.* dicit per viſum acquiri poſseſsionem non minus quam per pedum poſitionem, nec tibi nouum erit cum viſus ſit ſenſus vniuerſalis, & ſenſuum princeps, vt notaſti *ſup. verbo. Oculus*, & ſic poteſt per teſtẽ applicari in ratione facti ſuper quocunque actu, *vt per Cyn. Bart. & doct. in l. Teſtium C. de teſtib.* Inſuper dicitur alio modo ſenſus, quando accipitur pro expoſitione magis ad intellectũ quam ad corticem verborum, *vt in cap. Marchion. 1. quaſt. 1.* ibi. Nec putemus in verbis ſcripturarum eſſe Euangelium, ſed in ſenſu, non in ſuperficie, ſed in medulla: non in ſermonum foliis, ſed in radice rationis, & in ſcripturis ſacris quadruplicem eſſe ſenſum, hiſtoricum ſcilicet, allegoricum, tropologicum ſiue moralem, & anagogicum dicit, & probat *gloſ. verbo. anagogem in cap. Ieiunium quarti 76. diſt.* & in profanis ſcripturis potius ſẽſum, quam verba attendendum eſſe, notauit *Bald. in l. 3. ſub num. 1. verſ. ſcias ergo C. de lib. prater* De eodem inquit *ead. l. 3.* ſic. Cum enim manifeſtiſsimus eſt ſenſus teſtatoris verborum interpretatio nuſquam tantum valeat, vt melior ſenſu exiſtat, *& gloſ. verbo. Sequendum in l. Sed Celſus §. 1. ff. de contrab. empt.* ſic. Nota ſenſum magis, quam verba ſpectari; *per tex.* ibi. In emptis enim, & venditis potius id quod actum, quam id, quod dictum ſit, ſequendum eſt, & *gloſ. verbo ſequerentur in l. Etiamſi 8. C. de iur. dot.* ibi. Et nota argum. ſenſum non verba ſpectari, *& gloſ. vlt. in l. 2. C. com. de legat.* ibi ſenſum non verbã ſpectamus. Æquitas namque eſt attendere potius ſenſum, quam verba inquit *Apoſtill. per tex. ibi in l. 3. §. ſi quis quaſi ff. de condict. cauſ. dat.* De eodem etiam loquitur *Aug. lib. 12. confeſſ. capit. 18.* dum ait. Quid inquam mihi obeſt ſi aliud ego ſenſero, quam ſenſit alius, eum ſenſiſſe qui ſcripſit? Omnes quidem, qui legimus nitimur hoc indagare atque comprehendere, quod voluit ille, quem legimus, & cum eum veridicum credimus nihil quod falſum eſſe, vel nouimus, vel putamus, audemus exiſtimare.

Denique ſi vis ſcire quot modis ſenſus capiatur, videas *Bald. in l. Etiam poſt princip. C. de iur. dot.*

Sententia.

Vel profertur extra iudicium in Congregationibus, Concilijs, Vniuerſitatibus, &c. vbi quilibet ſuam profert ſententiam ſuper illa re, vel negotio, de quo agitur, & ex illis reſolutio capitur, quæ etiam ſententia nuncupatur, aut in ſcholis dum Magiſtri ſuper quæſtionibus ſuam dicunt, diſcipuli ſententiam. Aut in iudicio dum Iudex ſuper controuerſijs pronunciant, & decidunt, quod ſibi iuris videtur.

De primis dicit *tex. 35. quaſt. 9.* Sic Sententiam Rom. Sedis non negamus poſſe in melius commutari, cum aut ſubreptum fuerit, aut ipſa pro conſideratione ætatum, vel temporum, ſeu grauium neceſsitatum diſpenſatione quædam ordinare decreuerit, *& in eaq. ſeq.* ita. Graue non oportet videri pijſsimis mentibus veſtris cuiuſquam retractari iudicium, &c. *& in cap. Tum litteris 1. ad med. de in integrum reſt.* ibi. Præſertim quia ſententia Ro. Sedis non negatur poſse in melius commutari,

tari, &c. per eadem verba *& cap Cum olim 12 de re iud.* De eadem materia loquitur *gloſ. verbo Duas in cap. vt officium 11, §. verum de hæret. lib 6.* dum ait integrum enim eſt iudicium, quod plurimorum ſententijs confirmatur. Non autem erit plenum integrum, nec liberum ſi Dominus aut ſuperior voluerit, quod ad ſui placitum illorum ſententiæ propalentur, ſicut a contrario, inquit *Ioſeph. de antiquit lib. 19. capit. 2. fol. mihi 315 num. 20* ibi. Liberum eſt ſententias proferre de his, quæ diſplicent, quando nullus Dominus ceruicibus imminet, cui poteſtas ſit in earum autores animaduertere.

Quotieſcunque in geſtis conciliorum diſcors ſententia inuenitur, illius ſententia magis teneatur cuius antiquior, & potior extat authoritas *cap. hoc ipſum 13. quæſt. 2.*

Sed quid ſi conſulentes, congregati, vel illi de vniuerſitate, ſeu Collegio fuerint in pari numero, & vndique concurrunt cum iiſdem qualitatibus proferentes contrarias ſententias? videtur, quod ſententia humanior ſit a præſidente eligenda *arg. l. Maiorem 9. ff. de pact.* ibi. ſin autem omnia vndiq; in vnam æqualitatem concurrant, humanior eſt ſententia a prætore eligenda, alias inquit *Iuſtin. in l. vlt. §. Tales C. de furt.* ſic. In tanta rerum difficultate ſimplicior ſententia placuit.

Difficilis eſt ſententia, quæ non rem, ſed vim rei quærit, dixit *Senec. lib 5. de benef. cap. 8.*

Sententiam præceptorum ſequendum eſſe dicis verbo præceptor.

De ſententia autem in iudicio lata, infinita ferme tibi afferre poſſem; ſed iuxta noſtri Apolectatis ſtylum, breuiter aliqua notabiliora ponam. Et in primis, Cum dicimus ſententiam ſimpliciter, intellige diffinitiuam, vt dixit *gloſ. verbo ſententia in l. 1. §. Biduum ff. quand. appell.* ſit, quæ etiam vocatur calculus, vt explicauit *gloſ. verbo calcula, idæſt ſententia in l Clarum 4. C. de auth. præſt.* Et in ea requiritur, quod vel abſolutio, vel condemnatio ſequatur, vt notauit *gloſ. vlt. in capit. 3 de accuſat.* ſic dicens. Hoc ſemper continere debet diffinitiua ſententia condemnationem, vel abſolutionem; aliás non tenet per tex. ibi. vt vel condemnetur, vel abſoluatur.

Et ſiue abſolutio ſiue condemnatio fiat ſemper proferatur ſententia cum matura deliberatione, non præcipitanter iuxta *cap Deus omnipotens 2. quæſt. 1.* ibi, Ne præcipites in diſcutiendis, & iudicandis negotijs eſſemus: & ne mala proximorum prius quiſquam præſumat credere, quam probare: cuius exemplo monemur, ne ad proferendam ſententiam vnquam præcipites ſimus, aut temere indiligenterque probata indiſcuſſa quoquo modo iudicemus, *& in l. 2. C. de ſent. ex breuil recit* ibi. Non ſubitas, ſed deliberatione habita poſt negotium ſententias ponderatas ſibi ſ. teformet, *& in l. vlt. C. commin. epiſt.* ibi: Quod magno conflictu ſententia decerni ſolet, id paucis literis temere deſcriptis definiri fas non eſt. Non enim in præcipitatione dari poteſt diſcretio, quæ ad ſententiam proferendam neceſſaria eſt, iuxta *Clem. Paſtoralis de re iud.* ibi. Verum quia huiuſmodi ſententia, quæ non a diſcretione matre virtutum, ſed a nouerca iuſtitiæ voluntaria ſcilicet iudicantis præcipitatione. Ipſum namque iudicantem moueat iuſtitia non carnaliter, *vt per gloſ. verbo. Nouimus in cap. 1. de conceſſ. præb. lib 6.* & latius notaſti in verbo iudex.

Neque etiam proferri debet ſententia, iuxta alias ſententias, etiam ſi videatur caſus omnino ſimilis. Tum quia etiam ſi ſimilis, quando, licet in minimo, diſcrepet in facto, facit in iure maximam mutationem

tum etiam quia in alijs ſententijs, quæ allegari poſſunt, potuit, aut fauor vſurpare, aut odium vendicare, & oculos iudicantium obcæcare, *vt in cap. 1. de ſent. & re iud.* Et quia & ſi nullum eorum interueneiret, potuerunt iudicantes, vt homines, falli. Et denique quia ita extat deciſum per *l. Nemo iudex* ibi Cum non exemplis, ſed legibus iudicandum ſit, etiamſi ampliſsimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magiſtratus prolatæ ſint ſententiæ C. *de ſent. & interloq.* quæ ſufficiens eſt ad exterminandam conſuetudinem, noſtris temporibus maximè vigentem, & multis retro actis, parui pendentem leges, & ſolum ſe fundantem in deciſionibus. Vnde magnum euenit inconueniens, quod tyrones ſcholares, iuris prudentiæ non incumbunt, ſed tantum multitudini deciſionum, & doctrinarum, in tantum, vt nec ipſa prima iuris rudimenta agnoſcant. Teſtor Deum, quod meis met oculis vidi, & auribus percepi, dum aliquando in quadam bibliotecha grauiſsimi, & Reuerendiſsimi Patris eſſem ſtudendi cauſa, vbi etiam erant alij ſtudentes, non quidem tyrones; ſed veterani, apud quos magna erat confuſio, quia non poterant reperire quandam *l. ff. de falſ.* afferentes non adeſſe talem titul. ſeu rubricam quibus informatus, reſpondi, Domini, an ignoratis, quod talis rubrica non *de falſ. ſed Ad l. Corn. de falſ.* inſcribitur? Et ſic titulum, rubricã, & *l.* inuenerunt, ceſſauitque confuſio, licet altera, & forſan maior, cum erubeſcentia, ex ignorantia iuris, quod profitebantur, orta in eis fuiſſet.

Neque inſuper dari debet ſententia ſub conditione, ex ratione *l. Litigatores in fin. ff. de recept. arbitr.* ibi: Ne ſit ineſficax ſententia deficiente conditione. *& in l. 1. §. Biduum ff. quand. appell.* ſic ita. Sane quidem non eſt dicenda ſententia ſubconditione. Sed ſi fuerit dicta, quid ſiet? Et eſt vtile ſtatim tempora ad appellandum computari debere.

Nec a non ſuo iudice ferri poteſt ſententia *ex cap. At ſi clerici de iudic.* ibi. Sicut enim ſententia a non ſuo iudice, nõ tenet, ita nec facta confeſsio, coram ipſo, *vbi gloſ. verbo non tenet*, ſic limitat, ſed ſi clericus conueniat laicum, coram iudice laico, & ille laicus reconueniat clericum ciuiliter de crimine; ſi feratur ſententia contra clericum benè tenet, quia ſuus iudex eſt per reconuentionem.

Si fuerint tres iudices, non poterit ferri ſententia vno eorum abſente licet præſente, & contradicente poſsit, vt dictum eſt verbo iudex, & ibidẽ ſi fuerint duo, & quilibet diuerſam proferat ſententiam quid tenendum. Et quod ſententia a maiori parte lata teneat, *niſi* in cauſa Epiſcopi Vide verbo maior pars. Quid ſi vnus ex iudicibus excommunicatus fuerit? dic quod ſententia non poterit ferri, & ſi proferatur, nulla erit *cap. Ad probandum 24. de re iud.*

Non debet etiam contra formam reſcripti promulgari ſententia, vt notauit *gloſa verbo mandati in cap. Cauſam, quæ 14. de re iud. per text.* ibi. Quod contra formam mandati noſtri dictus Epiſcopus ſententiam promulgauit, dicens ſi hoc probatum fuiſſet, ſententia non valeret &c. aliud eſſet ſi præter formam.

In pænalibus poterit, vel grauior, vel leuior ſententia proferri, ita tamen, vt in vtroq; moderamen non excedat iuxta *l. hodie 13. ff. de pæn. cum alijs citat verbo. Iudex*, Sed an ſit apponenda cauſa in ſententia quæritur? Ad hoc poteſt dici, quod iudex poteſt apponere cauſam, quæ ipſum mouet; ſi tamen non apponatur, benè tenet ſententia. In cauſa vero appellationis, benè debet apponi cauſa, quare reuocatur prior ſẽtentia, vt per hoc prioribus iudicibus non imputetur, prout ita dicit *gloſa verbo*

verbo. Exprimatur in cap. ſicut 16. de ſent. & re iud.

Per ratihabitionem non proferenda eſt ſententia. Neq; enim in ſententijs procedit ratihabitio ſicut in alijs actibus, vt per eadem verba dixit *gloſ. verbo. Et mandantibus in cap. Cum ab vno 4. de ſent. & re iud. lib. 6.*

Si cauſa agitatur per procuratorem, aut Syndicum, verba ſententiæ an concipienda ſint in perſona ipſius, an vero principalis? diſputat *gloſ. verbo œconomi in cap. Querelam 24. de elect.* ſic dicens. Videtur ergo, quod concipienda ſunt verba ſententiæ in perſona procuratoris, vel ſyndici, non principalis per. ſonæ *de eccleſ. Olim &c.* Argum. contra &c. vt autem non incidas in periculum vel dubium formare debes in perſonam vtriuſque ſcilicet domini, & procuratoris. Mortuo autem principali, nec contra eum, nec contra procuratorem ſententia proferetur, & ſi proferatur ipſo iure erit nulla, vt notauit *Bart. per tex. ibi in l. In ſumma 59. §. vlt. ff. de re iud. & tenet gloſ. verbo allegauit in cap. Ex parte 10. de arbitr.* Et addit ita; Sed hoc non eſt verum generaliter imo ſententia debet ferri poſt mortem ſaltem propter acceſſoria, & allegat *l. Vtique 16. ff. de reiuendica.* Sed perperam hæc declaratio affertur in terminis, de quibus agimus: Nam aliud eſt ſententiam dari ſuper re mortua, de quo agit *dict. l. vtique* aliud dari contra mortuum litigatorem, de quo *d. l. In ſumma §. vlt.* cuius diſpoſitio generaliter procedit, & mortuo litigatore principali, vt in re integra de cauſa notio præſtabitur, & quod optimum patuerit, ſtatuetur, prout *in d. §. vlt.* & neceſſe erit hæredibus cauſam finiri iuxta *l. 1. & fere per tot. C. ſi pend. appell. mors interu.*

Tot eſſe ſententias quot capitula dicit *gl. 1. in l. Labeo 30. ff. de recept arbitr. per tex. in l. Quid tamen 25. eod. tit. & gloſ. vlt. in l. In hoc iudicio 28. ff. fam. herſiſc.* ibi. Tot ſunt ſententiæ quot ſunt diuerſæ ſpecies, ſicut in ſtipulationibus *gloſ. in l. Etiam 30. §. 1. ff. de minor.* ibi. Dic ergo tot ſunt ſententiæ, quot ſunt capitula &c. Sed ſuper eadem re non poſſe dari duas, vel plures ſententias, inquit *gloſ. verbo datam in l. ſi eum 14. §. hæc autem actio ff. quod met cau. per l. 1. C. ſent. reſc. non poſſ.*

Si ſuper principali feratur ſententia, ſatis de incidenti dicitur pronuntiatum, ita inquit *gloſ. 1. in l. De quare 74. ff. de re iud. per tex. in l. 1. C. de ord. cog.* Vnde ſi in principali valida fuit ſententia etiã valida erit, quoad incidentia, & acceſſoria. Nam ex vno eodemque iudicio res iudicata non poteſt in parte valere, & in parte non valere, vt ait *l. In hoc iudicio 28. ff. fam. herſiſc.* Si vero in cauſa ſint plura capitula diuerſa, quia tunc (iuxta proxime dicta) tot ſunt ſententiæ, quot capitula, benè poterit ſententia pro parte valere, hoc eſt, pro vno capitulo, & pro parte non valere, quoad alia, vt probat *tex. optimus in d. l. Etiam 30. §. 1. ff. de minor.* ibi. Si ſpecies in qua pupilla in integrum reſtitui deſiderat cæteris ſpeciebus non cohæret; nihil proponi cur a tota ſententia recedi actor poſtulans audiendus ſit, & ibidem notat *gloſ.* dicens. Et ſic ſententia pro parte valebit, pro parte non &c. vbi conciliando contraria diſtinguit ita. In coniunctis illa procedere in diſiunctis ſecus, vt hic.

Cæterũ ſi aliqua ratione ſententia nullius momenti ſit; dicendum eſt condemnationis verbum non tenere, ſic *l. 4. §. Condemnatum ff. de re iud.* Et quidem prima ſe offert nullitas ſententiæ, ſi iudex non habeat iudicandi poteſtatem; Nam quod ait Senatus, quæ iudicata tranſacta finita ve ſunt, rata maneant. Ita intelligendum eſt, vt iudicata debeamus ab eo accipere, cui iudicandi ius fuerit: tranſacta ſcilicet bona fide, vt valeat tranſactio, finita vel conſenſu

vel

Digitized by Google

vel longo tempore ſopita prout prædictis expreſsis verbis dicit *Iuriſconſ. in l. 1. §. vlt. ad fin. ff. ad Tertyll.*

Nulla etiam erit ſententia propter falſam cauſam, vt dictum fuit verbo cauſa, ſi propter falſos teſtes, vel falſa inſtrumenta lata fuerit retractabitur, *vt verbo teſtis, & verbo falſum, & inſtrumentum.*

Sententia nulla, quod abſq; appellatione infirmetur, eſt *tex. in l. 1. ff. de fer.* ibi. Citra appellationem igitur ſententia infirmabitur, *& l. 1. C. ſent. reſc. non po.* ibi. nec neceſſe eſt ab huiuſmodi decreto interponere prouocationem explorati iuris eſt *l. 1. & 2. C. quand. prouoc. non eſt nec.* Et ſi fortè interponatur, nec per eam ſententia fit aliqua iuxta *gloſ. in l. 2. C. ſi ex falſ. inſtr.* ibi; Sed ſi prouocauerint, an videantur confirmare? Non puto, ſed ſolo eo caſu confirmatur, quo falſus procurator egit: nam dominus appellando ratum habere videtur, vt &c. & altera *gloſ. verbo non obtinebit in l. 1. C. quand. prouoc. non eſt neceſſ.* ita. Sed quid ſi appellatum eſt à ſententia, quæ ipſo iure non valet, iudex pronunciabit appellationem iniuſtam &c. quia ſententia non valuit &c. Cum nec per appellationem confirmetur, *& gloſ. vlt. in cap. 1. de ſent. & re iud.* Nec efficitur aliqua per appellationem, vbi affert in contrarium, & ſoluit.

Sententiam non facere ius, dicit *gloſa verbo actiones in l. ſi patroni 55. §. Actiones ff. ad Trebell. & in l. Iulianus 66. verbo natura ff. de condict. indeb.* ibi. Nota ſententiam non facere ius, vt qui eſt debitor definat. Quod non intelligas ſimpliciter, & ſic generaliter: ſed in caſibus ſcilicet quando non inter eaſdem partes lata ſit ſententia, vt in iuribus infra, aut quando, licet inter eaſdem, non fuiſſet lata ipſis non præſentibus, *vt in l. Qui repudiantis 17. §. Cum contra ff. de inoffic. teſta.* ibi: Ideo non probandum eſt ſi hærede non reſpondente ſecundum præſentem iudicatum ſit: hoc enim caſu non creditur ius ex ſententia iudicis fieri, *vbi gloſa verbo creditur* ſic reddit rationem, quia magis propter abſentiam hæredis condemnatus videtur, quod deduxit *ex l. ſi ideo 55.* ibi. Magis enim propter abſentiam euictus videtur, quam quod malam cauſam habuerit *ff. de euict.*

Cæterum quod veriſsimum ſit, & vulgariſsimum ſententiam inter alios latam alijs, nec præiudicare, nec aliquod contra ipſos ius facere, vltra vulgatam *l. ſæpe 63. ff. de re iud. probat l. Lucius 11. ad fin. ff. de ijs, qui not. infam.* ibi. Cum non oporteat ex ſententia ſiue iuſta, ſiue iniuſta pro alio habita alium prægrauari, *& in l. Is, qui fundum 35. ff. de o. ſufr. lega.* ibi. Non potuiſſe arbitrium inter alios iudicando, alterius ius mutare, *& in l. Claudius felix 17. ad fin. ff. qui potior. in pig.* ibi. Nec inter alios res iudicata alij prodeſſe, aut nocere ſolet; ſed ſine præiudicio prioris ſententiæ totum ius alij creditori integrum relinqui, *& in l. 3. ff. de pig.* In prima parte ibi. Si ſuperatus ſit debitor &c. æque ſeruanda erit creditori actio Seruiana &c. & ibi. ſed, & ſi victus eſt debitor vindicans hæreditatem, iudex actionis Seruianæ neglecta de hæreditate dicta ſententia, pignoris cauſam inſpicere debebit.

In ſecunda vero parte totum contrarium aſſerit idem tex. dum ſic ait: Aequi aliud in legatis, & libertatibus dictum eſt: cum ſecundum eum, qui legitimam hæreditatem vendicabat ſententia dicta eſt. Sed creditor non bene legatarijs comparatur, cum legata quidem aliter valere non poſsint, quam ſi teſtamentum ratum eſſe conſtet. Ex quo notauit ibidem *gloſ. verbo dicta eſt,* quod ſententia inter alios dicta alijs præiudicat & ſoluit iuxta diſtinctionem ſuprapoſitam verſ. antecedenti. Sed altera ſolutio mihi verior videtur, ſcilicet, quod

hic

hic non tollitur ius legatarijs, ſi quod habuerint ad petenda legata: ſed tantum decidítur non poſſe ipſos legatarios illa petere ex illo teſtamento per ſententiam annullato; nam reſeruatum iiſdem legatarijs manet ſuum ius contra ſententiam, vel ab ea appellando, vel de nouo agendo: quod mihi probat *Vlpian. lib.*14. *ad edict. in l.*14. *ff. de appellat.* Si perluſorio (inquit) iudicio actum ſit aduerſus teſtamentum, an ius faciat iudex videndum eſt. Et Diuus Pius, cum inter coniunctas perſonas diceretur per colluſionem in necem legatariorum: & libertatum actum: appellare eis permiſit: Et hodie hoc iure vtimur, vt poſſint appellare; ſed, & agere cauſam apud ipſum iudicem, qui de teſtamento cognoſcit, ſi ſuſpicantur hæredem non ex fide cauſam agere.

Contra ius conſtitutionis, lata ſententia non tenet, licet ſecus ſit contra ius litigatoris, *vt in l.* 2. *C. quand. prouoc. non eſt nec.* ibi. Sententiam eius contra tam manifeſti iuris formam datam, nullas habere vires palam eſt &c. & ibi. Quod ſi cum de ætate quæreretur impleſſe defunctum 14. annum, & per hoc, iure factum teſtamentum pronuntiauit, nec prouocaſti, aut poſt appellationis impletam cauſam, deſtitiſti rem iudicatam retractare non debes, vbi *Bart.* & alij, notat etiam *gloſ. vlt. in cap. Dilecto* 63. *de appellat.* ibi. Quia ſententia contra ius litigatoris bene tenet, a qua non ſit appellatum, licet non teneat contra ius conſtitutionis lata, de quo vide etiam *Abb. in cap.*1. *& in cap. Cum inter de ſent. & re iud.*

Repletur ex lege, quod ſententiæ iudicis deeſt, ſic *in l.*4. *§. ſi quis ff. de re iud.* & quod ipſe iudex poſſit etiam ſupplere dictum eſt ſupra verbo iudex. Non poterit autem mutare eam iuxta *l. Diui Fratres* 27. ibi. Suam mutare ſententiam neminem poſſe, idque inſolitum eſſe fieri *ff. de pæn.* Sed verba emendare tenore ſententiæ perſeuerante non eſſe prohibitum, ait *l. Actorum* 46. *ff. de re iud. vbi gloſ.* addit, quod licet verba offendere ſeruata ſententia.

Sententia arbitri non per omnia ſententia eſt, iuxta *l. Quid ergo §. Cum autem ff. de his, qui not. infam.* ibi. Ex compromiſſo arbiter infamiam non facit: quia non per omnia ſententia eſt.

Si pro ſure damnum deciſum ſit, condictionem non impediri veriſsimum eſt. Deciſionem enim, furti quidem actio, non autem condictio tollitur, ita diſponit *l.*7. *ff. de condict. furt.*

Quod per ſententiam non ſiat nouatio, notauit *gloſ. verbo tenet in l. Grege* 13. *§. etiam ff. de pignor.*

Sententia ſuper expenſis pro contumacia poteſt ferri in abſentem, ita dicit *gloſa pen. in cap. Conſtitutis* 12. *de procurat.*

Nota, quod ſententia in cauſa matrimoniali tenet, licet ſit non in ſcriptis lata, vt dicit *gloſ. verbo in ſcriptis in cap. Albericus* 43. *de teſtib.* Si fuerit contra matrimonium pronuntiata non tranſire in rem iudicatam, ait *gloſ. verbo. In hoc caſu in cap. Cum in tua* 44. *eod. tit.* de quo infra ſtatim. Si pro ſententia ferenda, pecunia offeratur ſit iudici iniuria, vide verbo iniuria. Et ſi ibidem non allegaui tibi tex. ad materiam, licet non ad ſpeciem, *in l. Item apud Labeonem* 15. *§. ait prætor verſ. Idem ait ff. de iniur.* ſcias, quod ſic inquit. Eum qui euentum ſententiæ, velut laturus, pecunia vendidit ſuſtibus a præſide ab hoc caſtigatum iniuriarum damnatum videri. Vtiq; autem apparet hunc iniuriam ei feciſſe, cuius ſententiam vendidit, ſi vero iam dicto loco fuit allegatus, nec ob id detrimentum aliquod patieris, ſed ego ipſe qui bis idem tranſcripſi.

Sententiæ abſolutio non nocet agenti de nouo ex cauſa ſuper qua non fuit pronunciatum, ita dicit *Bald. in ſumm. l* 3. *C. ad Exhib.* & ibidem *gloſ. verbo litis,*

di-

diſtinguit, quod procedit in abſolutoria diffinitiua in cauſa lata; quia abſolutoria ab obſeruatione iudicij eſt interloqnutoria, vt notauit *Apoſtill. ad gloſ. verbo abſoluatur in l. Harum 7. ff. ſi ſeru. vend.* Et iſtud vltimum limitarē niſi lex, vel ſtatutum declaret, quod ſit diffinitiua veluti in Regno noſtro Portugalliæ, nam in eo extat lex Regia, ſi rectè memini, quod ſi ſemel, iterum, & tertio fuerit lata ſententia ab obſeruatione iudicij abſolutoria, quod amplius in ea cauſa non poſsit audiri actor, tunc enim hæc vltima, diffinitiua dicenda eſt.

Licet alias ſit vulgare, quod ſententia eſt ſtricti iuris, & vti talis non ſoleat extendi ex ratione *l. Imperator ff. de poſtul. in fin.* ibi. Ne cui ſcilicet pœna tempore determinata contra ſententiæ fidem vlterius porrigatur. Tamen eſt notabilis *gloſ. verbo. Cum marito in §. Idem is, qui de vſu. & habit.* ſic dicens. Et inducitur iſte tex. vt ſtatuta, & ſententia qnamuis ſint ſtricti iuris, tamen recipiant interpretationem extenſiuam quando alias non poſſunt ſortiri effectum, quod non ſecundum *Ag.*

Sententia lata contra fideiuſſorem an noceat principali; vide *fideiuſſor.*

In dubio contra fiſcum eſſe iudicandum in cauſa mere lucratina, verbo *fiſcus.*

Cum prætor cauſa cognita per errorem, vel ambitioſe iubet hæreditatem ex fideicommiſſo reſtitui etiam publicè intereſt reſtitui propter rerum iudicatarum authoritatem, ita ait *l. ſeruo 65. §. Cum ff. ad Trebell.*

Semel pro libertate dictam ſententiam retractari non oportet, ſic *l. ſi dolo 25. ff. de dol.* nec etiam per priuilegium de nouo repertum retractari ſententiam, dicis verbo *priuilegium*

Standum eſſe ſententiæ, dum non oſtenditur eſſe irritandam, ait *cap. In præſentia 6. de renunt. vbi gloſ.* ſic. Dicendum eſt, quod ſemper ſtetur ſententiæ, niſi probetur, quod iniuſta ſit &c. Detegere enim debet iniquitatem ſententiæ &c. & docere debet ſe iuſte appellaſſe *capit. Cum ad Sedem 15. de reſt. ſpol. gloſ. vlt. in cap. Conquerente 7. eod tit.* ibi. Semper enim præſumitur pro ſententia iudicis, qnouſque probetur contrarium, *& in capit. Ad reprimendam 8. verbo. fuiſſe de offic. ordn.* ita. Quia sēper præſumitur pro ſententia iudicis ordinarij &c Et addit. Sed ſi obijciatur contra ſententiam ratione proceſſus, oportet, qnod probetur proceſſus ad hoc, vt ſtetur ſententiæ, idem *gloſ verbo defecerit, in cap. Cum ſpeciali 61. §. exceſſu de appellat.*

Prouocationis remedio extingui condemnationis pronunciatum dicit *l. 1. §. vlt. ff. ad Turpill.* Vnde dixerunt quidam rem iudicatam dici, quando iam appellari non poteſt, vt dixit *gloſ. 1. in l. 1. ff. de re iud.* & addit. Nos contra: Nam etiam interim dum poteſt appellari, ſententia eſt. Et ego intelligerem ſic ſententia eſt: quatenus per eam finita fuit illa inſtantia, quatenus vero effectum non habet, ſententia dici non poteſt, nec res iudicata, ſed quaſi ſub conditione diſpoſitio quędam pendens a confirmatione ſuperioris, quod mihi probat *tex. optimus in l. 1. §. ij quibus ff. de legat. 3.* in hæc verba, Cæterum priuſquam præſidis factum princeps comprobet, nondum amiſiſſe quis ciuitatem videtur. Proinde ſi ante deceſſit, ciuis deceſsiſse videtur, & fideicommiſſum, quod ante relinquerat, quam ſententiam pateretur, valebit; ſed & ſi poſt ſententiam antequam Imperator comprobet valebit, qnod factum eſt; quia certum ſtatum, vſque adhuc habuit, *& in l. Si quis filio §. Hi autem ff de iniuſt. rupt.* ibi. Si prouocauerint capite non minuuntur &c. Sunt enim certi ſtatus, nec ipſi de ſe interim incerti.

Quid tamen (proſequitur idem tex.) ſi appel-

appellationem eius præſes non recepit, ſed Imperatori ſcribendo pœnam remoratus eſt? Puto hunc quoque ſuum ſtatum interim retinere &c. tametſi prouocantis, vel eius pro quo prouocatur, appellatio non fuerit recepta: pœna tamen ſuſtinenda eſt, quoad princeps reſcripſerit ad litteras præſides &c. Niſi forte latro manifeſtus ſit, vel ſeditio prærupta, factioque cruenta, vel alia iuſta cauſa, quam mox præſes literis excuſauerit, moram non recipiat: non pœnæ feſtinatione, ſed præueniendi periculi cauſa: tunc enim punire permittitur.

A ſententia momentaneæ poſſeſsionis, ſecundum leges non appellatur, ſecus ſecundum Canones, ita inquit *gloſ. verbo momenti in cap. 1. de ord. cog.* Non tamen intelligas, quod denegetur appellatio, ſed quoad effectum ſuſpenſiuũ executionis eiuſdem ſententiæ, etiam ſi interponatur, erit ac ſi non interpoſita fuiſſet iuxta *l. 1. C. ſi de mom. poſſ. fuer. appell.*

Si poſt decem dierum ſpatium ſententia in authoritatem rei tranſeat iudicatæ, qui ad prouocationis ſubſidium intra id temporis non recurrit, appellandi ſibi aditum denegauit, cum per hoc videatur per interpretationem iuris lata ſententiæ paruiſſe, ſic diſponit *cap. Quod ad conſultationem 15. de re iud. & in l. vlt. C. de ſent. & interloc.* ibi. N. q; a ſtatutis prouocaueris, ipſa tuo facto confirmaſti iudicatum. Quod etiam in interlocutoria ſententia procedere, ait *gloſ. vlt. in cap. 2. de procurat.* ibi. Et ſententia interloquutoria a qua non appellatur, tranſit in rem iudicatam &c. *& gloſ. etiam vlt. in cap. Dilectus 32. de elect.* ibi. Per hoc patet, quod interlocutoria ſententia tranſit in rem iudicatam ſicut, & diffinitiua &c. Non tamen quoad hoc tranſit in rem iudicatam, quin index etiam poſt decem dies poſsit reuocare.

Nota, quod ſententia excommunicationis, trahit ſecum ſuum effectum, ita dicit *Addit ad gloſ. verbo paſſus in l. Si quis filio 6. §. Irritum ff de iniuſt. rupt.*

Eſt notabilis *Apoſtill. ad tex. in l. Si a te §. ſi quis fundum ff. de exceptio rei iud.* dum ita dicit. Ille tex. debebat ſcribi litteris aureis, ſecundum *Bart.* hic, ad hoc (ſecundum vnam lect.) quod ſententia lata contra non poſsidentem, tamquam poſsidentem, ſi de nouo cœperit poſsidere mandabitur ſententia executioni, ad quod adde *Matthesi. in ſuis not fol. 8. ſing. 138.* vide etiam alia in *verbo Exceptio rei iud.*

Etiam ſi iniuſtam ſententiam executor exequi tenetur, niſi apud eum efficere poſsit, vt ab hoc onere ipſum abſoluat, ita *in cap. Paſtoralis § Quia verò de offic. deleg. vbi gloſ. vlt.* tractat quæſtionem circa iudicem, qui diffinuit. Contrarium vero erit in nulla ſententia, de qua inquit *gloſ. verbo denunciatis in cap. Ex litteris 29. de offic delegat.* ſic. Ex hoc patet, quod ſententia, quæ nulla eſt, non eſt executioni demandanda, imo exequenti impune non paretur, imo & violenter reſiſti poteſt ei, vt hic.

Executio ſententiæ poteſt differri ſi excuſationes abſentium ex Senat. conſult. iudicibus allegentur: & ſi iuſtam rationẽ habet iuxta *l. Accuſatore 13. §. crimen ff. de pub. iud.*

Sententia infra quod tempus mandabitur executioni, Vide *verbo actio*, & latiſſime vſque ad ſatietatem in omni ſententiæ materia videas repert. Bertach. in verbo hoc, quia ad intentionem noſtri libelli ſatis dictum eſt.

Separatum.

TVnc dicuntur res ſeparatæ, quando circa diuerſa omnino officium ſuum geſtor adhibuit; Tunc vero inſeparabiles, quando circa eandem rem tantum geſtoris perſeuerat officium, ita ponit *gloſ. verbo. Non poſſit in l. Eum*

Digitized by Google

actum ff. de negot. geſt.

Quod ſeparatum eſt non coniungitur, vt &c. *gloſ. in l. Procuratoris 5. §. ſi plures ff. de tribut. act. & in l. ſi maritus 10 verbo ſeparata* ita. Nota generale, quod ſeparatorum ſeparata debet eſſe ratio *per tex.* ibi. Nec enim &c. crimen intendens ſub prætextu accuſationis, quæ donata ſunt auferre debuit, cum cauſa liberalitatis a criminatione, ſeparata ſit *C. de donat. int. vir. & in l. ſi ſponſus 5. ff. eod. tit.* ibi. Quod ſi aliarum extrinſecus rerum perſonarumue cauſa ſit commixta, ſi ſeparari non poſsit, nec donationem impediri, ſi ſeparari poſsit, cætera valere, id quod donatum eſt, non valere. & facit *l etiam 30. §. 1. ff. de minor. de qua ſup. proximo verbo: coniuncta gloſ.* ibi. In cõiunctis; ſecus in diſiunctis &c.

Sepulchrum.

Differt à monumento, nam monumẽtum dicitur locus purus ad ſepulchrum paratus; ſepulchrum verò vbi eſt aliquis iam ſepultus, ita ponit *gloſ. 1. in l. Caueri 4. ff. com. præd. & probat Florent. lib. 7. inſt. in l. Monumentum 42. ff. de relig.* dum ſic ait Monumentum generaliter res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita, in quam ſi reliquiæ inferantur, fiet ſepulchrum; ſi verò nihil eorum, erit monumentũ memoriæ cauſa factum, & hinc dicitur *in l. 1. §. vlt. ff. ad l. faleid.* Nec enim ita monumenti ædificationem neceſſariam eſſe, vt ſit funus, ac ſepultura.

Vnde quædam cauſa funeris, & ſepulchri conceduntur, quæ alias non concederentur, vt notauit *gloſ. verbo inualida ſit in Auth. vt cum de appellat. cog. §. hæc autem coll. 8. per tex.* ibi. Sed in præſenti quendam cognouimus cuiuſdam mortui genitorem, à ſepultura filij ſui redeuntem, nomine debiti tenuiſſe ideoque pium, & humanum eſſe perſpeximus, talem crudelitatem hac lege pijſsima coercere ex quo notabis hoc priuilegium dici piæ cauſæ.

Si quis fuerit hæres, cui deinde hæreditas ablata ſit quaſi indigno: magis eſt, vt penes eum iura ſepulchrorum remaneant, ita diſponit *l. 33. ff. de religioſ. & ſump. fun. & ibidem gloſ.* reddit rationem dicens. Non enim deſinit eſſe hæres, *vt infr. de vulg. l. Ex facto §. Iul ianus &c.* Sed tu vides an poſsit etiam dici, quod ius ſepulchrorum, non ſolum a iure hæreditario, ſed etiam a iure ſanguinis, ſeu familiæ procedat, iuxta *l. Familiaria 5. & l. ſeq. ff. eod. tit. de relig.* ibi. ſiue extiterint hæredes, ſiue ſe ſe abſtineant ex quibus verbis colligitur rationem prædictam a *gloſ.* poſitam non eſſe genuinam, cum appareat etiam eos, qui ſe abſtinent, & nunquã hæredes fuerant, habeant ius ſepulchrorum; Sed quid in exhæredatis? reſpondet *d. l. 6 ff. de relig.* ſic. Exhæredatis autem (niſi ſpecialiter teſtator iuſto odio commotus, eos vetuerit) humanitatis gratia tantum ſepeliri. Sed adhuc mihi videtur, quod ſi ſepultura fuerit a maioribus exhæredati, non ab ipſo patre exhæredante, familię deputata, poterit talis etiam vetante patre iuſte ſepelliri, ratione iuris ſanguinis quam non poteſt pater tollere.

Ius eligendi ſepulturam, poteſt dare conſuetudo, quemadmodum dat ius eligendi prælatum, vt dicit *gloſ. Verbo. Cõſuetudo per tex. ibi. in cap. Licet pater de ſepult. lib. 6.* in illis verbis, eligere ſepulturam poſsit (ſi conſuetudo terræ id habeat, hoc tamen non poteſt, vbi conſuetudo huiuſmodi non habetur.

Gloſ. vlt. in addit. Extrauag. 1. de ſepult. int. com. ſic ait. Adde ad materiam huius decretal. conſ. Oldral. 76. quod incipit Thema tale eſt, vbi concludit, quod nepos non eligens ſepulturam, ſepelitur in ſepulchro patris, & Aui, licet ſit

in Eccleſia mendicantium, dato quod ſuperiores eiuſdem fin: ſepulti in Eccleſia parrochiali, vbi optimas rationes.

Nec ſemper inſcriptioni ſepulchri fides adhibetur, ita dicit *gloſ. verbo patris in cap. Quanto 18. de iur.iu.*

Sequeſtrum.

Est depoſitio rei de qua eſt quæſtio; & dicitur, quia vterque litigans fidem eius ſequitur, *vt per Cardinal. in Clem. 1. de ſequeſtr. poſſ. quæſt* 15. *&* 16. vbi dicit duplicem eſſe ſequeſtrationem, ſcilicet factam a iudice, & a parte *gloſ. vero in l. vnic. C. de probib. ſequeſtr. verbo ſequeſtrationis* ita ait. Eſt autem ſequeſter ille apud quem plures eandē rem (de qua controuerſia eſt) deponunt: dictus ab eo, quod occurrenti, & quaſi ſequenti eos qui contendunt, committitur res, *vt ff. de verb. ſig. l. ſequeſter.* Sequeſtratio autem, dicitur ipſa ſeparatio rei, vel poſſeſſionis interim autem dum res apud ſequeſtrum eſt, nec poſſidet actor, nec poſſidet reus niſi hoc eſſet actum in ſequeſtratione, vt cuſtodiæ tantum cauſa fiat depoſitio *vt ff. de poſit. l. licet §. rei depoſitæ, & ff. de acquir. poſſ. l. Intereſſe*. Sponte ergo fieri poteſt ſequeſtratio, non autem cogitur aliquis ad hoc; ſed in caſibus cōpellitur aliquis. Primus ſi res mobilis petitur, & perſona ſuſpecta ſit, quod eā ea fugiat, *vt ff. qui ſatiſd. cog. l. ſi fideiuſſor. §. fin. & de offic. præſ. l. Senatuſconſulto in fin. & C. de agricol. & cenſ. lib. 11. l. litibus*. Secundus fit in re mobili, vel immobili, ſi poſſidens ſit ſuſpectus, ne depopuletur fructus, vel quod rem ſit diſſipaturus, *vt ff ſol. mat. l. ſi cum dotem §. ſin autem, & de appell. l. Impp.* Fit & tertio propter contumaciam non cauentis de collatione facienda, *vt ff. de coll. bon. l. 1. §. Si frater*. Fit quarto propter conditionem perſonæ &c. Additio autem *ad d. gloſ.* ſic. Alios caſus in quibus ſequeſtratio fieri poteſt videre poteris hic *per Io. Fab. in ſuo Breuiar.* Satis ſuccincte. Aduerte tamen his ſecundum *Bart.* quod licet regulariter non admittatur ſequeſtratio, vt hac l. tamen permittitur bene deſcriptio rerum in domo exiſtentium, & fructus, qui ibi percipiuntur, de quo eſt *tex notab. ſecundum Bart hic, in l. 1. §. pen. ff. de ventr. in poſſ. mitten.* vbi hoc etiam notat, quod notabiliter limitat *Bald.* die niſi fieret cum iniuria, vt in deſcriptione ſupellectilium.

Iura ergo beneficij, & beneficiati exercebit ſequeſter, qui poſſidet, ſic dicit *glo. verbo beneficium in Clement. vnic. de ſequeſtr.*

Si velit ſequeſter officiū deponere, quid ei faciendū eſt? Et ait Pompon, adire eū prætorem oportere, & eius authoritate denūciatione facta, ijs qui eū elegerant, ei reſtituendū, qui præſens fuerit: Sed hoc non ſemper verum puto. Nam plerunque non eſt permittendum officium quod ſemel ſuſcepit contra legem depoſitionis deponere niſi iuſtiſsima cauſa interueniente, & cum permittitur, raro ei res reſtituenda eſt, qui venit. Sed oportet eam arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi hęc ſūt verba *tex. in l. Et apud quem 5. §. vlt. ff. de poſit.*

Secrmo.

Vt omnis ſermo contineat verborum obligationē, ita tamen vt vterq; alterius linguā intelligat, ſiue per ſe, ſiue per verum interpretem: ſic inquit *l. 1. § eadem in fin. ff. de verb.* Eo autem ſermone vti debemus, qui notus eſt nobis

ne, vt quidem, Græca verba inculcantes iure optimo rideamur, vt inquit *Cicer. de offic.* Et ideò merito Albinum deriſum à Cathone legimus, qui cum eſſet Latinus hiſtoriam inter Latinos, Græcè ſcribere maluit, *vt Plutarch.* & plures alij meminere. In quo genere Albutius prætor reprehendi meruit, qui cum à Scæuola, proprio idiomate ſalutatus eſſet Athenis, Græce reſpondit, vt refert eleganter *Cicer. lib. 1. de finib. mal. & bon.*

Vnde inſpicitur vulgaris ſermo, vt notauit *gloſ. verbo vulgariter in Clem. 1. de relig. dom.* ibi. Inſpicitur elocutio vulgi. Debet etiam ſermo intelligi ſecundum conditionem perſonæ, ad quam dirigitur, prout dicit *gloſ. per tex. ibi. in l. Ex militari verbo. vt iure ff. de mil. teſt.*

In ambiguo ſermone non vtrunque dicimus, ſed id tantum quod volumus, itaque qui aliud dicit, quod vult, neque id dicit, quod vox ſignificat, quia non vult neque id, quod vult, quia id non loquitur, ſic *l. 3. ff. de reb. dub.* de quo vide ibidem *gloſ. 1. & 2. vide etiam Bald. in l. vlt. ante num. 1. C. de hæred. inſt.* vbi ſic ait, Nota ſermonem, qui ſanè non poteſt intelligi non valere, & allegat *l. Qui plures habebat 18. ff. de vſufr. leg. & num.* 18. ſic dicit. Videtur, quod ſermo, qui non poteſt ſanè intelligi intelligatur abuſiuè, & impropriè &c.

In generali ſermone nō contineri perſonā loquentis ſummat *Bald. in l. Inquiſitio 18. C. de ſolut. Et gloſa vlt. in l. Paulus 29 §. vlt. ff. de pignor.* contra, ita ait. Et ſic in generali ſermone continetur perſona loquentis, vt per iura, quæ ibidem affert.

Reſpiciendus eſt ſermo in ſtipulationibus verum ne talis eſt, quem voluero, an quem volam; nam ſi talis ſit quem voluero, cum ſemel elegerit mutare voluntatem non poterit. Si vero tractum habeat ſermo illius, & ſit talis, quem volam, donec iudicium dictet mutandi poteſtatem habebit, ſic notat *Pompon. in l. ſi quis 112. ff. de verb. oblig.* & habes verbo. Electio.

Nec placuit indar habere conditionis ſermonem, qui non ad futurum, ſed ad præſens tempus refertur, & ſi contrahentes rei veritatem ignorent, ſic inquit *l. ſi ita 120. ff. eod. tit.* vnde dixit *Bal. in l. Ex his 7. C. de teſt. mil. ante numer. 1.* quod ſermo præſens, vel præteritus, nō conuertitur in futurum.

Licet aliàs ſermo manifeſtet animi qualitatem, vt de eo, qui iuſſit reliquias ſuas in mare proijci, dicitur non eſſe mentis compotem, *in l. Quidam 27. ff. de cond. inſt. & iuxta illud in cap. Legimus in Eſaia fatuus fatua loquitus 93. diſt. gloſ. verbo in verbis in cap. hoc habet 46. diſt.* ibi. Ex verbis enim perpendimus alicuius ſtultitiam, coniunctis his quæ *not. doct. in l. De minore 10. §. Tormenta per tex.* ibi. Plurimum quoque in excutienda veritate etiam vox ipſa &c. & ibi; Nam ex ſermone *ff. de quæſtion.* Tamen non eſt nouum, & ſæpe videmus, quoſdam, & ſi mentis ſuæ videbuntur ex ſermonibus compotes eſſe, ſic tractare bona ad ſe pertinentia, vt niſi ſubueniatur eis deducantur in egeſtatem, vt per eadem verba dixit *Vlpian. lib 5. de offic. proconſ. in l. His qui § Diuus Pius ff. de tut. & cur.* Perpendat igitur atque mente recogitet quiſq; verba, & ſermones priuſquam proferat, nedum effuſo ſermone ſe ſe iactat, in promptum incidat ſui periculum, vt aliàs dixit *Imp. in l. vlt. ad fin. C. de dot. promiſſ.*

Plerunque in ſermone copioſa eſt egeſtas humanæ intelligentiæ; quia plus loquitur inquiſitio, quam inuentio, & longior eſt impetratione petitio, & operoſior eſt manus pulſans, quam ſumens, ita inquit *Auguſt. lib. 12. confeſſ. cap. 1.*

Ser-

Digitized by Google

Seruitus.

NOta tria eſſe genera ſeruitutum, quædam a perſona perſonæ debentur, de quibus dicitur *de iur. perſon. in Inſt.* quædam ab vna re alteri rei, de quibus agitur *in tit. de ſeruitut.* quædã a re perſonæ, vt vſusfructus, vſus, & habitatio, prout in ſuis *tit.* continetur. Poteſt & quartum dici, vt a perſona rei debeantur, *vt in l. Titio centum 70. §. Titio centum* relicti ſunt, vt a monumento meo non recedat, vel vt in illa ciuitate domicilium habeat. Poteſt dici non eſſe locum cautioni per quam ius libertatis infringitur. Sed in defunctis libertis alio iure vtimur *ff. de condit. & dem.* prædictam ſeruitutum diuiſionem, ponit *gloſ. verbo iura in §. 1. de ſeruit. in Inſt. vbi Imp.* enumerat ſeruitutes prædiorum ruſticorum, *& in §. ſeq.* illas vrbanorum, & de vtriſq; pauca notabimus, cum pleniſſimus ſit tractatus de eis apud Cepol.

Pro regula ponit *Imp. in §. vlt. eod. tit. in Inſt.* Quod ſi quis vicino velit aliquod ſeruitutis ius conſtituere pactionibus, & ſtipulationibus facere debet, & poteſt in teſtamento id relinquere: ſed neceſſarium eſt, quod hinc inde pretium adſit. Nemo enim ſeruitutem poteſt acquirere vrbani, vel ruſtici prædij, niſi qui habet prædium: nec quiſquam debere, niſi qui prædium habet, *vt per eund. Imp. in §. Ideo autem eod. tit.* Vnde recte diffinit *Bart.* ſeruitutem eſſe quoddam ius prædio inhærens ipſius vtilitatem reſpiciens, & alterius libertatem ſeu ius diminuens *in l. 1. in princ. verſ. Quæro ergo quid ſit ſeruitus ff. illo tit. de ſeruit.*

Poteſt etiam acquiri ſeruitus, tempore, vt *per Vlpian. in l. 1. §. Denique ff. de aqua plu. arc.* ibi. Sane enim, & in ſeruitutibus hoc idem ſequimur, vt vbi ſeruitus non inuenitur impoſitã: qui diu vſu eſt ſeruitute, neque vi, neque clam, neq; precario habuiſſe longa conſuetudine velut iure impoſitam ſeruitutem videatur, *vbi gloſ. diu*, intelligit decem annos, idem *Vlpian. in l. ſi quis* diuturno vſu, & longa quaſi poſſeſsione ius aquæ ducendæ nactus ſit, ei neceſſe eſt docere de iure, quo aqua conſtituta eſt (veluti ex legato, vel alio modo) *ff ſi ſeru. vend. & notauit gloſ. verbo adſcribunt in cap. 2. de Iud.*

Et ſi quidem attulimus *d. l. 1. in §.* Denique affirmamus etiam *in §. antecedenti qui incipit ſicut verſ. ſed & ſi:* alibi a nobis ponderatus *ff eod. tit de aqua plu.* vbi ſic ait idem *Vlpian.* Semper hanc eſſe ſeruitutem inferiorum prædiorum, vt natura profluentem aquam excipiant. Et in relato §. *Denique* ante verba iam ſupraproxime tranſcripta ſic. Si tamen lex non ſit agro dictam, agri naturam eſſe ſeruandam, & ſemper inferiorem ſuperiori ſeruire: atq; hoc incõmodum naturaliter pati inferiorem agrum a ſuperiore, compenſareque debere cum alio commodo: ſicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit, ita etiam aquæ incommodum ad eum defluere. Si tamen agri lex non inueniatur vetuſtatem vicem legis tenere &c.

In ſumma tria ſunt per quæ inferior locus ſuperiori ſeruit: lex, natura loci, vetuſtas, quæ ſemper pro lege habetur, ſic concludit *Paul. iuriſconſ. in l. 2. ff. eit. tit. de aqu. plu.*

Seruitus partem non recipit, præter vſumfructum, ita dicit *gloſ. verbo partis in l. Cum filius 78. ff. de legat. 2. idem gloſ. vlt in l. vnic. C. ſi in com. ead. quę cauſ.* ibi. Nam omnis ſeruitus eſt indiuidua, præter vſumfructum.

Si per quatuor quinquennia nec vno die, vel ipſe, vel hæres eius eadem ſeruitute vſi ſunt, tunc eam penitus amittant viginti ann. deſidia: qui enim in tã longo, prolixoque ſpatio, ſuum ius minime

nè conſecutus eſt, ſera pœnitentia ad priſtinam ſeruitutem reuerti deſiderat, hæc diſponit *l. vlt. C. de ſeruitut.*

Quo ad ſeruitutem verò perſonalem, ſcias quod duplex datur ſpiritualis, & corporalis, & de vtraque inquit *Gregor.* 12.*quæſt.*2. ſic. Cum redemptor noſter totius conditor creaturæ, ad hoc propitiatus humanam voluit carnem aſſumere, vt diuinitatis ſuæ gratia dirupto (quo tenebamur captiui) vinculo ſeruitutis priſtinæ, nos reſtitueret libertati: ſalubriter agitur ſi homines quos ab initio natura liberos protulit, & ius gentium iugo ſubſtituit ſeruitutis in ea natura, qua nati fuerant manumittentis beneficio libertati reddantur.

Relicta igitur illa ſpirituali ſeruitute primeua originis noſtrę, & nouiſsima peiore priore, qua quis efficitur ſeruus peccati actualis ad patres ſpirituales. Aliqua dicamus de corporali ſeruitute & perſonis ſeruorum.

Eſt autem ſeruitus conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur, ita *Florent lib.* 9. *inſt. in l.* 4. *ff. de ſtat. hom. a quo Imp. deduxit in §.*1. *de iur. perſ. in Inſt. Vnde gloſ. verbo improbe in l ſitibi* 31. C. *de lib. cau.* eam vocauit improbam. ibi. Quia ſeruitus eſt improba, cum ſit contra ius naturale. Et licet *gloſ. verbo. ſeruitutes in cap. Ius gentium* 1. *diſt.* dicat quod ſeruitus ſit inducta per ebrietatem, *& in cap. Ita* 6. *de Iuda. verbo. ſeruos* addat ſic. Seruitutem de iure naturali inductam *per tex. in cap. ſexto die* 35. *diſt.* ibi. In principio generis humani ignorabatur ebrietas &c.& ibi. Non eſſet hodie ſeruitus ſi ebrietas non fuiſſet; intelligendæ ſunt de altera ſeruitute, qua dominio proprij corporis ſe quis ſubijcit, non vero de qua agimus, vt clare patet ex proxime relata diffinitione, quamuis *d. gloſ. verbo ſeruitutes* aliter reſpondeat.

Seruitus mortalitati aſsimilatur, ita dicit *l. Intercidit* 58. *ff. de cond. & dem. & in l. Cum hic ſtatus* 33. *§. ſi donator ff. de donat. int. vir.* ibi. Licet ſeruitus morti comparetur, *& in Auth. de nupt. §. ſi vero decretum coll.* 4. ibi. Quoniam præcedentes nos dicunt ſuperuenientē ſeruitutem non procul a morte differre, & tandem *Vlpian. in l.* 216. *ff. de reg. iur.* ait. Seruitutem mortalitati fere comparamus. Nam ſeruus pro nullo habetur iuxta *l. Quod attinet* 33. *eod. tit.* Et ideo nec teſtamentum facere, nec in eo teſtis poteſt eſſe, nec iudex nec arbiter, vtrobique notauit *gloſ. per iura ibidem allegata maxime in d. l.* 33. vbi etiam ponit limitationes. Quibus adde, quod poterit eſſe iudex ſi pro libero habeatur *l. Barbarius ff. de offic. prat. & gloſ. in cap. ſciſcitatus* 13. *de reſcript.* Et teſtis eſſe poteſt in teſtamento prout in alijs actibus, vide verbo *teſtis*, & verbo *Error*. Inſuper de his, quæ vidit in ſeruitute, factus liber, & probat *gloſ. verbo. Impubes in l.* 3. *§.*1. *ff. de teſt.* Et aliquando agit, *vt not. gloſ. verbo. ſerui in l* 1. *per tex. ibi. C. ſi per vim.* Et propter ſpem libertatis, & hæreditatis aditum ad prætorem, & per ſe habet, vt dicit *l. Mulier* 22. *§.*1. *in fin. ff. ad Trebell.*

Nec etiam miles poteſt eſſe iuxta *l Qui de libertate* 29. *ff. de lib. cau.* ibi. Et licet liber apparuerit; erit exauteratus: caſtris eijcietur vtique qui ex ſeruitute in libertatem petitus ſit, vel qui non ſine dolo malo in libertate moratus eſt. Si vero ſeruus transfugerit ad hoſtes rectiſsime dicitur etiam ei poſtliminium eſſe, ſcilicet vt dominus in eo priſtinum ius recipiat; ne contrarium ius, non tam ipſi iniurioſum ſit, qui ſeruus ſemper maneat, quam domino damnoſum conſtituatur, ita ait *l. Poſtliminium* 19. *ad med. ff. de capt. & poſtlim.* Ex quo *tex.* nota ſeruo non fieri iniuriam. Sed quid ſi ab hoſtibus captus, & a non domino redemptus inſtitutuſque ab ipſo redemptore fuerit hæres, erit ne locus

eus iuri poſtliminij ad hoc, vt dominus priſtinum ius habeat in eo? Audi *Vlpian. in l. 7?. ff. de acquir. hæred.* Si ſeruum (inquit) quis alienum ab hoſtibus redemerit, & hęredem eum libertate inſtituerit; magis puto eum fore liberum, & neceſſarium hæredem. Nam cum ſcribit ei libertatem vinculo ſuo reſoluit; & in hoc ſolum redit iure poſtliminij, vt non iterum ſeruus eius fiat, cuius erat antequam caperetur (hoc enim ſatis impium eſt) ſed priſtino domino ſuam æſtimationem omnino offerat, vel maneat ei obligatus, donec precium ſoluat, quod libertatis fauore introductum eſt, *& ibi gloſ. verbo offerat,* ſic. Nec mirum ſi mihi tenetur, quia, & liber redemptus, licet liber ſit, tamen tenetur, vel ad pretium, vel ad operas quinq; annorum, vt &c.

Si autem ſeruo legetur abſq; libertate, an legatum valeat? dictum fuit verbo. Hæres vbi agitur quando dominus ipſius ſerui ei legat, ſed ſi alius qui non eſt dominus, duo requiruntur, vt legatum teneat, ſcilicet quod dominus ſit capax, Item quod talis res ſit legata, quæ poſſit legari ei libero, vt notauit *gloſ. in l. 5. ff. de ſeru. legat* cuius tex. verba ſunt. Et ſi maxime teſtamenti factio cum ſeruis alienis ex perſona dominorum eſt: ea tamen, quæ ſeruis relinquuntur, ita valent ſi liberis relicta poſſent valere.

Inter dominum, & ſeruum propriè loquẽdo ſeruitium eſt, dicit *gloſ. 1. in reg. Nõ eſt 19. lib. 6.* Licet alias dicat *gloſ. verbo ſeruare in §. ſerui de iur. perſon. in Inſt.* Quod ſeruus non a ſeruiendo; ſed a ſeruando dictus ſit, & clare probat idem tex. ibi. Serui autem ex eo appellati ſunt, quod Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent. Tenetur tamen ſeruus Domino ſeruire, & eidem operari debet iuxta *l. 3. §. ſi quis ſeruum ff. de ſtatul.* Pluribus vero ſeruire non poteſt: quia dum ad vtrunque feſtinat neutrum bene peragit, vt inquit *gloſ. verbo. In diuerſis in cap. 1. de offic. vicar.*

Minus propriè etiam dicitur ſeruitium inter maiores, & minores. Ordo namque ſeruiendi eſt inhumana creatura, vt inferior ſuperiori deſeruiat; aliter enim vniuerſitas nulla ratione ſubſiſtere poterit, niſi ex diuerſitate graduum ordo diuerſitatem in ea ſeruaret, vt dixit *gloſ. verbo ſeruiendo in extrauag. onie. de prebend. & gloſ. vlt. in cap ſtatuimus 15. de maio. & obed.* ſic. Nota, quod minores ſeruitia facere debẽt maioribus: hoc intelligo circa ſeruitia exhibenda in obſequijs diuinorum &c. Alia vero ſeruitia extra diuinorum celebrationem, facere non tenentur: Sed ipſa ad quæ tenentur, pleue adimpleant, non ſicut infideles ſeruientes, vel miniſtri, qui ſemper de eo, quod dominis datur decimam, vel aliam quotam ſubtrahunt, *vt per gloſ. verbo. Abſque diminutione in Clement. 1. §. Porro adhæret.*

At pauci inueniuntur ſerui fideles. Dicit enim *gloſ. verbo. Quanto minoris in l. Iulianus 14. ff. de act. empt.* ita, Quod ſi ſeruus, ergo fur, maximè dapiferi: dominis enim ſuis etiam ſi nihil aliud poſſunt, cinerem tamen ſurripiunt, idem notauit *Apoſtill. in l Apud antiquos 21. C. de furt. & ſeru. corrupt.* dicens, Eſt ſeruus, ergo eſt fur, vbi affert illud Virgilianum.

Quid domini facient? audent cum talia fures.

Nec enim fures dici non poſſunt, eo quod dominis, & non alij furantur: Nam fur eſt non ſolum qui extraneo, ſed etiã qui domino ſuo furtum facit, *vt per dict. gloſ. verbo. Quanto minoris ex l. Quod ſi nolit 31. §. 1.* ibi. eſſe enim hoc in caſu furem non tantum eum, qui extraneo, ſed etiam eum, qui domino ſuo res ſubtraxerit intelligendum eſt. Licet fur-

nus, & probat *l pen. ff. depoſit.* ibi. Quia ſeruus in deponendo, tuum ius deterius facere non potuiſſet, *vbi gloſ.* addit, licet in non quærendo faciat. Si vero ſeruus rem peculiarẽ pignori dederit tuẽdus eſt ſi liberam peculij adminiſtrationem habuerit: Nam, & alienare eas res potuit. Eadem & de filio famil. dicta intelligimus, vt diſponit *l. 19. coniuncto §. anteced. ff. de pig. act.* Nam quod cum eo ſeruo contractum eſt, ita habendum eſſe atque ſi cum domino contractum ſit, inquit *l Hæres abſens §. Apud Labeonem ff. de iudic.* Et dominus ſciens ſeruum mercari in Republica tenetur tributoria: non tamen requiritur quod velit, ſed ſatis eſt, quod non nolit, vt dicit *Apoſtill. ad gloſ. vlt. in capit. Cum iam dudum* 18. *de præbẽn.* & aliàs dictum fuit verbo peculium.

Notabis quod quædam cum ipſis ſeruis, non cum dominis facienda ſunt, prout notauit *gloſ. vlt. in l. Minor 39. §. 1. per tex.* ibi. Denunciare verò de euictione emptor ſeruo, non domino debet *ff de euict.* Sed regulariter contra eſt, *vt per eand. gloſ.* & probat *tex in l. 3 ff. de tab. exhiben.* ibi. Si apud ſeruos tabulæ fuerint, dominus interdicto tenebitur.

Si ſeruus communis ſtipulatus fuiſſet, perinde habetur ac ſi ipſi domini ſua voce pro partibus ſtipularentur, ita *l. 42. ff. de damn. infect. vbi gloſ.* notat ſic, vox domini eſt &c. Sed hoc fallit in duobus caſibus, *vt infr. de ſtip ſeru l. 2. & ante pen.* Nam ſeruus communis vicem duorum ſuſtinet, inquit *gloſ. verbo. Contra in l. Qui hæredi § ſi duorum ſeruo ff. de cond. & dem.* Et hac ratione procedit *tex in l Si fundum* 83. *§. Si ſeruo cõmuni ff de legat.* 1. vbi legatum tali ſeruo relictum poteſt ab vno dominorum repudiari pro parte ſua, & ab altero acceptari reddens prædictam rationem ibi. Nam in hac re ſeruus communis quaſi duo ſerui ſunt. Si ſubſiſtas in illis verbis. (Nam in hac re,) & inferas, quod in alia contrarium erit per optime dices. Quia ſi ſeruo communi vnus ex dominis relinquat libertatem, & hæreditatem, poterit alter cogi ad recipiendum pretium partis ſuæ ne vnus, & idem homo pro parte liber, & pro parte ſeruus maneat, quod eſſe poterat ſi in hoc caſu vicem duorum talis ſeruus haberet. Vnde æquitatis ratio ſuggerit, vt ipſe ſeruus pretium partis ſuæ domino offerens, poſsit & libertatem, & hæreditatem conſequi, vt diſponit *l. ſi ſeruus* 18. *ff. de vulgar.*

Seruum ſe ipſum non poſsidere, licet in poſſeſsione libertatis eſſe dicatur, inquit *gloſ magna prope fin. in l. Si quis C. vnd. vi* Et tamen videtur contrariũ *ex tex. in l Peculium* 10. *§ pen. ff. de pecul.* dum de ſeruis in poſſeſsione ſeruitutis exiſtentibus, ita dicit. Licet enim ſeruis in ſuum corpus ſæuire. Sed intellige text ad effectum, vt dominus damnum ſibi inflictum ex vulnere illato per ſeruum ipſimet ſeruo, non poſsit de peculio deducere; non autem quod poſsit de iure ſeruus in ſe ſæuire, cum nec hoc liceat libero homini, vt notat ibidem *gloſ. verbo ſi ipſe ſeruus.* Et vulgare eſt neminem membrorum ſuorum dominum eſſe *ex l. Liber homo* 13. *ff. ad l. Aquil. coniuncto cap. ſi licet* 23. *quæſtion.* 5.

Præſumptum eſt ea mancipia, quæ rudia ſunt ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora, & dociliora: trita vero mancipia, & veterana difficile eſſe reformare, ita ait *l. præcipiunt* 37. *ff. de ædil ed.*

Nihil multum a ſpecie ſeruientium differunt quibus non datur facultas recedẽdi, ſic inquit *l. 3 ff. de lib. hom exhib.* a qua deduxit *gloſ. verbo captiuauerit in Extrauag. vnic. de pæn.* ibi. Nam non multum a ſpecie ſeruorum differunt, quibus non datur libertas egrediendi. Et à contrario poteſt dici non multum differre a libertate ſeruum, qui fugitiuus eſt, vt dixit *gloſ. verbo abeſt in l. 1.*

Ddddd *C. de*

C. *de adil. act.* ibi. Et ſpecies libertatis eſt eſſe fugitiuum.

Seruos in metallum, vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari ſolere nulla dubitatio eſt, ſic *Vlpian in l. Aut facta 8. prope fin. ff. de pan. vbi gloſ. dubitatio* ſic infert. Ergo ſeruus, fit plus ſeruus: ſed imo alterius duriori ſeruitio adſtrictus, ſic excommunicatus poteſt plus excommunicari, ſed infamis non infamari. In libero autem homine non procedere iſtam *gloſ. nec l. 1. §. vlt. ff. de bon. poſſ. cont. tab.* ibi, pæna quæ ſeruum efficiat, diſponit *Auth. de nupt. §. Quod autem prius coll. 4.* ibi. Nos autem hoc curauimus, & nullum ab initio bene natorum ex ſupplicio permittimus fieri ſeruum. Neque enim mutamus nos fortunam liberam in ſeruilem ſtatum, qui etiam dudum ſeruientium manumiſsores eſſe feſtinauimus, & iam fuit dictum verbo pæna.

Cum ſcimus noſtra iura nolle præiudiciũ generare cuiquam circa conditionem, neque ex ſcriptura, niſi & ex alijs argumentis aliquod acceſſerit incremẽtum. Sancimus ſolam confeſsionem, vel aliã quamcunq; ſcripturam ad hoc minimè ſufficere, nec adſcriptitiam conditionem cuiquam inferre, ſed debere huiuſmodi ſcripturæ aliquod aduenire adiutorium. Sic inquit *l. 21. C. de Agric. & cenſ. lib. 11.* Loquens de ſeruis adſcriptitijs. Multæ namque erant olim differentiæ ſeruorum: quidam enim erant in dignitate; & quidam ordinarij, quidam vicarij. Alij veterani, alij nouitij, de quibus *gloſ. & iura per* eam allegata *in §. vlt. de iur. perſon. in Inſtit. Verbo, Nulla eſt.* cui addo, quod alij dicebantur vrbani de quibus *l. ſeruis vrbanis 96. ff. de legat. 3.* ibi. Dicendum eſt autem, quod vrbani intelligẽdi ſunt, quos pater fam. inter vrbanos annumerare ſolitus ſit &c. ſed ſtante *dict. §. vlt.* in ſeruorum conditione nulla eſt differentia, omnes ſerui dicuntur, Et tanquam quadrupedes exiſtimantur ſiue quadrupedes ſeruis exæquantur apud *Caium in l. ſecunda ff. ad l. aquil.* ibi. Vt igitur apparet, ſeruis exæquat quadrupedes.

Vnde clarius apparet veriſsimum eſſe, quod ſupra dicitur, contra naturam fuiſſe ſeruitutem inuentam, cum natura omnia ſubijcieri ſub pedibus hominis oues, & boues vniuerſas inſuper, & pecora campi, & ſeruitus ipſa pecora exæquat homini. Vides quam magna ſit infelicitas, ſeruum eſſe? Non igitur mireris ſi quamplurima inuenias iura pro fauore libertatis inducta.

Sed adhuc altera infelicior ſeruitus eſt, de qua ſupra dicebamus; nam cum hæc ſit ſpiritualis, & voluntaria peior, & turpior iudicatur iuxta illud *Senec. Epiſt. 47. ſup. cit.* vbi ſic. Nulla ſeruitus turpior eſt, quã voluntaria. Alius libidini ſeruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes timori &c. Nec in hac deficit illa exæquatio quadrupedum, vt teſtatur Pſalm. 48. ibi. Et homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Dirumpamus ergò vincula ſeruitutis huius. Et de modis, quibus altera ſeruitus ſoluitur, dicamus.

Nouem modis poſſe ſolui ſeruitutem, & libertatem præſtari dicit *gloſ. verbo, Additis in §. vlt. de libertin. in Inſt.* quos ibidem enumerat: De ſeruo infirmo, & a domino reiecto, ſic ait *l. 1. §. Sed ſcimus C. de lat. lib. toll.* Quem enim a ſua domo, ſuaque familia publicè repulit, neque ipſe eum procurans, neque alij commendans, neque in venerabilem Xenonem mittens, neq; conſueta præbens ſalaria, maneat ab eo eiuſque ſubſtantia penitus ſeparatus, & *gloſ. verbo Apprehenſus in l. Quod ſeruus 36. ff. de ſtipul. ſeru.* ſic. Quia non hoc ipſo, quod pro derelicto habetur, eſt liber &c. Niſi eſſet languens.

Etiam eum ſeruum, quem dominus ægris in-

interuenientibus filium ſuum nominauerit, liberum eſſe conſtituimus, licet hoc ad ius filij accipiendum ei non ſufficiat. Sic diſponit *Imp. in §. vlt. de adopt. in Inſt.* & ibidem *Apoſtill.* ita. Idem ſi huiuſmodi verba blanda, & adulatoria proferantur in teſtamentis, quia diſponunt *l. Paulus §. Paulus ff. de fidei. lib.* Enunciatiua autem an debeant verificari, vt puta ſi dicatur filium, vel fratrem inſtituo hæredem? vide hic *per Ang.*

Sed quæri poteſt an talis, vel quilibet alius, cui detur aut relinquatur libertas, noluerit eam acceptare, an inuitus cogatur ad eam? Et videtur, quod non ex vulg. iuris regulis dictantibus, in inuitum non conferri beneficium, & quælibet ea, quæ pro eo introducta ſunt, poſſe renunciare. Sed contrarium tenendum, & pro regula conſtituendum tenet *gloſ. verbo. Nemini in l. vlt. C. de teſta. manum.* ita dicens, Nota regulam, quod ſerui inuiti libertatem conſequuntur, vt hic & *ff. de hered. inſtit. l. Si vero lex §. 1.* Sed fallit hoc caſu; quem ponit hæc lex, quam videas, & prædictam *gloſ.* vbi alium ponit caſum *ex l. Sed alienare ff. de fideic. lib.* Vnde in prædictis terminis ſi ſciens aliquis ſeruum eſſe liberum, & eo vt ſeruo vteretur iniuſta ſeruitute vti dicendum eſt, Quia non poteſt videri iuſtâ ſeruitute ſeruiſſe illi, qui illum liberum eſſe non ignorabat, vt inquit *l. Si Seruus 34. ff. de ſtip ſeru.*

Neminem ex ſeruitutis actu poſt libertatem teneri, ait *l. Aurelius 29. §. ſtich. ff. de liberat. legat.* & *gloſ. verbo teneri in l 1. ff. Si quid in fraud. patr.* ibi. Quia ex eo, quod ſeruus fecit, non tenetur factus liber, ſicut, & e contrario, ſicut non ſolet ei proficere ſi quid in ſeruitute egit poſt libertatem, vt inquit *l. Et ſuum 8. ff. de pact.* Quod limitabis iuxta *l. Tutorem 38. ff. de admin. tut.* ibi. Sicut ſeruus inſtitor dominicæ mercis, ſi liber factus in eodem actu perſeueret (quamuis tempore ſeruitutis obligari non potuerit) præteriti temporis nomine, actione *negot. geſt.* non inutiliter conuenitur, earum ſcilicet rerum, quæ connexam rationem, cum ijs, quæ poſtea geſta ſunt, habuerunt & ponit *Vlpian. lib. 25 ad edil. edict. in l. 18. ff. de negot. geſt.* in hæc verba Eum autem quem quis in ſeruitute egit, manumiſſus non cogitur reddere. Plane ſi quid connexum fuerit, vt ſeparari ratio eius, quod in ſeruitute geſtū eſt, ab eo, quod in libertate geſſit, non poſsit, conſtat venire in iudicium, vel mandati, vel *negot geſt.* & quod in ſeruitute geſtum eſt &c.

Seruum liberum factum non recipere iniuriam a ſuo patrono dixiſti verbo Dominus.

Per ingratitudinem poſſe libertum iterum in ſeruitutem redigi, dicitur *in capit. Octaua diſcuſſio 12. quæſt. 2.* ibi. Talium enim ſtatus, qui contra Epiſcopum ſuum, vel patronam Eccleſiam nituntur decidi potius, quam conſeruari conuenit: vt quorum libertas perniciosa eſt, ſit ſalutifera ſeruitus. & qui ſuperbire voluerunt, adepta libertate, prodititi diſcant obedire ſubiecti.

Seueritas.

Licet hæc commendetur *in Clem. 1. §. Quia vero in fin.* ibi Seuerè corrige re non omittant *de ſtat Monach. gloſa verbo. Multitudini in cap vlt. de tranſact.* ibi. Seueritas autem exercenda eſt in peccata &c. Tamen detrahendum eſt aliquid ſeueritati, vt maioribus malis ſanandis; Syncera charitas ſubueniat, vt inquit *tex. in cap. Ipſa pietas ad fin. 23. quæſt. 4.* quæ verba tranſcripſit *glo. verbo. Seueritati in d. cap. vlt.* Quod maxime in multitudine peccantium procedit iuxta *capit. Dilectus 36. de Si-*

mon. ibi. Dubitas igitur, an quia multitudo reperitur in cauſa ſeueritati ſit aliquid detrahendum? & ibidem *gloſa verbo, Multitudinem*, ſic. Propter multitudinem detrahendum eſt ſeueritati &c. Et interdum (conſideratis locorũ & temporum qualitatibus) ſeueritati eſt aliquid detrahendum, vt dicit *cap. Super eo 31. de ſent. excom.* Idem propter defectum ætatis, in qua commiſſus dicitur error, & exceſſus, rigor, & ſeueritas, manſuetudine temperanda eſt, *vt in capit. vlt. eod. tit. de ſent. excomm. vbi gloſ. vlt.* ſic. Rigor iuris temperatur, quandoq; ratione ætatis &c. quandoque ratione locorum, & temporum &c. quandoque ratione perſonæ, & cauſæ, & loci, & temporis &c. quandoque ratione multitudinis.

Sed caue tibi, (maxime ſi iudex fueris) quod nec ſeueritatem, nec clementiam pro gloria affectes, prout conſulit *Iuriſconſult. in l. Reſpiciendum 11. ff. de pan.* ibi. Nec enim aut ſeueritatis, aut clementiæ glòria affectandà eſt.

Sigillum.

Habet vim conſenſus, & confirmationis, ita dicit *gloſ. vlt. in capit. 1. de pac. Conſt.* & ante eam notauit altera *gloſ. vlt. in l. 2. C. de reb. alie. non alienan.* ibi. Ergo ſi ſciuit, apponendo ſigillum videtur habere ratum: Nam tex. ait. Diſtrahente marito rem tui iuris, ſi conſenſum ei non accommodaſti. Licet ſigillo tuo venditoris inſtrumentum fraude conquiſita ſignaueris, euiuſmodi tamen commentum emptori, vſucapione non ſubſecuta, vel longi temporis præſcriptione minime munito, nullam præſtitiſſe ſecuritatem poteſt. Sine litteris tamen mutus, & incertus teſtis eſt ſigillum: & ideo per ſolius ſigilli præſentationem non probatur cõmiſſo, quia ſigillum eſt res inanimata &c. vt per eandem *gloſ. vlt. in capit. 1. citato.*

Sed quod dicimus ſigillum authenticum? quærit *gloſ. vlt. in cap. 2. de fid. inſtr.* Et in hunc modum reſpondet. Dicitur ſigillum Epiſcopi, & ei creditur, dummodo contrarium non oſtendatur &c. Itẽ ſigillum Capituli &c. Item ſigillum alicuius principis ſecularis, cui creditur de conſuetudine &c. Et talis ſcriptura dicitur authentica. *Et gloſa verbo dimidia in cap. Inter dilectos de fid. inſtr.* ſic. Ad hoc enim, vt ſigillum ſit authenticum debent apparere character, & orbita &c.

Cum vero ſigilla ignota ſunt; tunc eis non eſt ſtandum, niſi ſint quinque aut amplius. Si vero obfuſcata ſunt, ſunt ſuſpecta: tunc enim remittuntur ad conſignatores vt agnoſcant ſigilla ſua. Et ſi quis non agnoſcat ſigillum ſuum, non ideo vitiatur, ſed ſuſpectum habetur inſtrumentum. Cum vero ſigillum notum eſt, tunc creditur talibus litteris etiam in præiudicium alterius, ſic ait *gl.* magiſtra, verbo ignota *in cap. Quod ſuper 7. de fid. inſtr.*

Poſſe quem alieno ſigillo ſignare ſicut inſtrumento notauit *gloſa verbo alterius in capit. Si canonici 2. de offic. ord. lib 6.*

Silentium.

Eſſe cultum iuſtitiæ refertur *ex Iſa. 32. in cap. In loco 4. quaſt. 4.* ibi. Cultum enim ſuum iuſtitia perdit, quando ſilentia iudiciorum obſtrepentium turbo confundit: dicente propheta. Erit cultus iuſtitiæ ſilentium &c. & notauit *gl. verbo cultus in cap. 2. de immun. Eccleſ. lib. 6.* ibi. Nam erit cultus iuſtitiæ ſilentium, Et maximè in Eccleſia, vbi prohibetur confabulari, vt in prædicto tex. & dixiſti verbo Eccleſia, quod Caius conſulatu Galliæ, & Scipio conſulatu Corſicæ priuati ſunt, quia parlamenta

Digitized by Google

menta faciebant in templo *ex Valer.lib. 1. cap.1. refert gloſ. verbo parlamenta in addit. d. cap.2.*

Notabis tamen, quod aliquando erit mortale ſilentium, vt in rectore, prædicatore, gubernatore, patreſam. & ſimilibus reticentibus, & non increpantibus, quæ dicere, & arguere tenentur. Vnde *Gregor. cap.15. ſui paſt. relatus in cap. 2. diſt. 43.* ſic ait, ſit diſcretus in ſilentio, vtilis & cautus in verbo: ne aut tacenda proferat: aut proferenda reticeleat: nam ſicut incauta locutio in errorem protrahit: ita indiſcretum ſilentium eos, qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Sæpe namque rectores improuidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui liberè recta pertimeſcunt; & iuxta veritatis vocem nequaquam gregis cuſtodiæ, paſtorum ſtudio; ſed mercennariorum vice deſeruiunt; quia veniente lupo fugiunt, dum ſe ſub ſilentio abſcondunt. Hinc namque eos per prophetam Dominus increpat dicens *in Eſai.* canes muti non valentes latrare &c. Paſtorem enim recta timuiſſe dicere, quid eſt aliud, quam tacendo terga præbuiſſe &c. quæ videas omnino in materia.

Silentium poſſe imponi per Iudicem admonitione ſecundo facta dicit *gloſ. verbo admonitus in Auth. de heted. & fale. §. Si quis autem coll.1.* & per alia iura, quæ allegat. Sed ipſa gloſ. tenet, quod iuxta terminos illius tex. ſufficit ſola prima monitio ibi. Sed ego contra, nam dico, vnam admonitionem ſufficere, vt hic, & quod dictis legibus bina exigitur, eſt ideo: quia maior pæna imponitur, cum incontinenti relictis priuetur hic poſt annum, vt &c.

Cæterum quod index ob iuſtam cauſam poſsit ſilentium imponere actori, notat *Paul. Caſtr. in ſum. l. Si contendat 29. ff. de fideiuſſor.* vbi etiam *Bart.* Et quod etiam lite non conteſtata poſsit imponi *Bald. in tit. de pac. Conſtant. §. Si quis autem.*

Simile.

Eſt, quod idem eſt, dicit *gloſa Azon. verbo ſimilem in l. Qui liberis 8. ff de vulg. per tex. in fin.* ibi. Cui ſimilis eſt, & hæc ſubſtitutio, &c. habet enim in ſe eandem conditionem ſimilem ſuperiori. Sed *gloſ. verbo. Quemadmodum in l. 1. ff. quod iuſſ.* in contrarium, ſic ait. Nam ſi eſt ſimile, vt hic, ergo non eſt idem, cum nihil ſit id, cui ad ipſum ſimile eſt: *& gloſ. verbo conſimili in cap. Capitulum ſanctæ Crucis 30 de reſcript.* ibi. Quia ſi conſimile, ergo aliud, & non idem, quia nihil eſt idem, cui ſimile eſt, *& gloſ. verbo. A reo in l. 3. §. vnic. ff. de duob. re.* ibi. Cum nihil ſit idem ei, cui ſimile eſt. Et Philoſophi aiunt. Vnde dicit *Boetb. ſup. Topic. Tul. lib. 3.* quod ſimilitudo eſt rerum ſingularium, vel differentium comparatio: & ſic in illa non requiritur, quod res tota ſit toti rei ſimilis. Idem tenet *Abb. in cap. translato num. 3. de conſtit. & Bart. in Extrauag. ad reprimendam verbo. Prout in princ.* ibi. Similitudo eſt circa diuerſa &c. Nihil enim eſt ſimile ſibi, vt ſit ſimilitudinarium non expreſsiuum veritatis, vt inquit *gloſ. verbo tanquam in capit. Solitæ 3. de maior. & obed.* Ad hoc autem vt intelligas prædicta, vide *Felin. in dict. capit. Capitulum de præſcript.* vbi tradit triplicem eſſe ſimilitudinem, ſcilicet, identitatis, imitationis, & ſimilitudinis. Et quod quatuor modis poteſt eſſe vna cauſa alteri ſimilis, & alia curioſa de materia.

Nota quod procedendum eſt de ſimilibus ad ſimilia, vt *Sup. de legib. l. Non poſſunt*, ita *gloſ. verbo quà actione in l. Ex facto 31. ff. de negot. geſt. & gloſ verbo. non ceſſit in l. vlt. ff. com. præd.* ibi. Si aliquid ſtatuitur, idem & in eo, quod eſt

ei

et ſimile ſtatuendum eſt. *Et in l. Loci §. Si ſunaus ff. ſi ſeru vendic. verbo proaerit* ibi. Quod ſtatuitur in vno, & in caeteris ſimili. *& in cap. Dudum 14 verbo* *ma de perſonatibus de elect.* ibi. *Arg.* quod de ſimilibus idem debet eſſe iudicium &c. Similis enim æquitatis ratio, ſimilia iura ſuadere videtur &c. Et quoties ex vna radice vitium naſcitur, conſequens eſt, vt eadem lege tollatur, *& tex. in cap. Inter corporalia de translat. Epiſc.* ibi. Cum de ſimilibus idem iudicium ſit habendum, *vbi gloſ & cap. 3. de ſtat. Monach.* ibi. Quia dignum eſt, vt qui ſimilem cum alijs vitam ſuſcipiunt, ſimilem ſentiant in legibus diſciplinam. Nam propter ſimilitudinem computatur quis in eorum numerum, in quorum numero in veritate non eſt, vt dicit *gloſ. verbo. Conferendum in cap. Beneficium 4. ad med. de regular. in 6.* Et ideo diſsimilitudo habitus non permittitur in eodem monaſterio, vt habes verbo *habitus*. Nec poteſt dici ſimile, vbi eſt aliqua diſsimilitudo. vt *per gloſ. verbo. Curam animarum in capit. Non poteſt 21. de præb. lib. 6.*

Inſuper nota quod ſicut trahitur de ſimilibus ad ſimilia ius ſcriptum, ſic & non ſcriptum, prout notauit *gloſ. in l. 1. C. quæ ſit long. conſuet.*

Prædicta *gloſ. curam animarum* in proximè citato *cap. Non poteſt* ponit etiam hæc. Verbum ſimile in indulgentia poſitum, gratioſè interpretandum eſt &c. Sed hic contra &c. Similitudo enim, de qua fit mentio in indulgentia non ad ſpecies, ſed ad genus refertur, & ſufficit qualitercunque curam habeat, cum talis indulgentia velut ambitioſa ſit reſtringenda.

Vnuſquiſque dum hominis amicitias appetit, cuiuſcunque alterius ſimilem ſibi ducentis vitam conſortio vt plurimũ ſe adiungit. ita *in cap. Nerui poſt princ. 13. diſt. & in capit. Transmiſſam de elect.* ſic; Conſimilium ſibi manus aſſociant. Sicut a contrario abhorret natura communionem diſsimilium, vt inquit *Ioſeph. lib. 4. antiq. capit. 8. numer.* 40.

Simonia.

A Simone mago dicta, vt tenet *Abb. in cap. Et ſi Chriſtus num. 11. de iu. iu. per tex.* ab eo allegatum, quem non inueni, bene verum eſt, quod in *cap. Quiſquis eum ſeq. cum gloſ. vlt. 1. quæſtion 1.* de hoc Simone agitur, & ait *dict. capit. Quiſquis* illum fuiſſe primum, qui hoc commiſit piaculare flagitium; ſed *in capit. Qui ſtudet* nominantur alij duo priores Simoniaci in hæc verba. Nam Spiritus ſancti donum prætio comparari quid aliud eſt, quam capitale crimen, & Simoniaca hæreſis? Quod quã deteſtabiliter in vtroque teſtamento vindicatum ſit, multorum exemplis facile apparet. Giezi enim gratiam ſanitatis Naamam Syro vendidit eandem gratiam ſanitatis, Eliſeo vindicante, leproſus factus, amiſit. Iudas omnium redemptorem vendidit, mox laqueo ſuſpenſus eandem redemptoris gratiam non obtinuit, & meritò: quia nemo poteſt retinere quod vendidit. Simon etiam magus cum eandem Spiritus ſancti gratiam emere vellet, damnationis ſententiam a Petro audiuit.

Siue igitur a Giezi, ſiue a Iuda, ſiue à Simone ortum habuerit, hoc maledictum piaculum, vnum eſt quod inter maiora, maius omnibus reputatur *a Paſchali Papa in cap. vlt. 1. quæſt. 7.* dum ita ait. Patet Simoniacos veluti primos, & præcipuos hæreticos ab omnibus fidelibus reſpuendos: & ſi commoniti non reſipuerint ab exteris etiam poteſtatibus opprimendos; omnia etiam crimina ad comparationem Simoniacæ hæreſis quaſi pro nihilo reputantur. Vnde notauit *Panorm. in rubr. de Simon.* quod

trã-

tractaturus auctor de criminibus præmiſit de Simonia tamquam de maiori. Et ſecundum eundem ſic definitur Proprie Simonia eſt voluntas ſtudioſa, vel cupiditas emendi, vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. Et dixi voluntas, vel cupiditas: quia ſpiritualia vendi non poſſunt: ſed ex voluntate ſola vendẽdi, vel emendi egreſſa tamen ad actum committitur Simonia, quod ſatis probatur 1. *quæſt.* 1. *citat. & fere per tot. tit. de ſim. & in cap. Quæſitum* 5. *de rer. permut.* ibi. Pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continent Simoniæ. Sed & preces de quibus *in cap. Per inquiſitionem* 26. *de elect.* inducere poſſe Simoniam dixit ibidem *gloſ. verbo ſolicitaſſe* in hæc verba. Et preces huiuſmodi importunæ inducere videntur Simoniam. De precibus ſordidis eſt *tex. in cap. Si quis neque dict.* 1. *quæſt.* 1. ibi. Iniuſto cordis amore: vel ſordidis precibus oris, ſiue comitatu, ſiue manuali ſeruitio, ſiue fraudulento munuſculo &c.

Erga Simoniacos nullam miſericordiam indignitate ſeruanda, habendam eſſe decreuimus: ſed iuxta Canonum ſanctionem, & ſanctorum patrum decreta eos omnino damnamus: ac deponendos authoritate Apoſtolica ſancimus; ita *Alex.* 2. *in cap. Erga cit.* 1. *quæſt.* 1. & ibidem additur ſic. Subaudiendum eſt: niſi violenter attracti fuerint. Sed contra videtur, quod poſsit cum Simoniacis diſpenſari, vt dicit *gloſ. verbo. Nequeat in cap. Poſt translationem* 11. per iura, quæ allegat *de renunciat.* tu eam vide, quæ magiſtra eſt.

Modicam rem non inducere Simoniam, dicit *gloſ. verbo minus competens in cap. pen. de reſcript.* Sed videtur contra *dict. cap. ſiquis neque* ſupra proxime citetum ibi. ſiue fraudulento monuſculo.

In his, quæ à iure præcipiuntur, poſſe licite paciſci etiam in ſpiritualibus, ſine labe Simoniæ, inquit *gloſ. verbo renunciantes in cap. Ad audientiam* 31. *de reſcript. & allegat capit. Eleutherius* 18. *quæſt.* 2. *& cap. ſignificaſti de elect.*

Pro redimenda iniuſta vexatione poſſe dari aliquid ſine peccato probat *gloſa verbo redemptione in capit. Quæſitum* 1. *quæſt.* 4. ibi. Dici enim poteſt, quod vbicunque quis ſcit aduerſarium ſuum non credere ſe ius habere, redimat vexationem ſuam, *& gloſ. verbo. Illicita in cap. Cum pridem* 4. *de pact.* ibi. Si vero cum ius habeo dedero tibi pecuniam redimendo vexationem meam non peccabo &c. & proſequitur Arg. eſt contra *infr. de Simon. capit. Matthæus.* ſed ibi data fuit pecunia his, qui ius habebant in electione &c. de quo videas etiam *Abb. in dict. Matthæus* vbi diſtinguit, quod pro iure quæſito id licitum eſt, non vero pro iure quærendo licitum eſt dare pro redimenda vexatione iniuſta.

Simplicitas.

DVplex in homine poteſt eſſe, aut enim eſt ſimplicitas, ideſt animi puritas, quæ eſt dolo, & machinationi cõtraria, & iſta approbatur a iure, & legibus, de qua agit *l. vlt. §. Tales C. de furt. & ſeru. corrupt.* ibi. In tanta rerum difficultate ſimplicior ſententia placuit, *vbi glo. notauit* dicens nota ſimplicitatem placere legi. Et *in §. Sed quia de ſideicom. hæred. in Inſt.* ibi. Et nobis in legibus magis ſimplicitas, quam difficultas placet, & in *§. Cæterum de legit. Agnat. ſucceſſ.* ibi. Sed ſimplicitatem legibus amicam amplexa. Coniuncta *gloſ. vlt. in cap. vlt. Epiſc. vel Abbat. in vſi. feud.* De eadem dicit Papa *Clem* 3. *in cap.* 14. *de iure iur.* Veritatis amica Simplicitas. Huic parcitur iuxta *capit. pen. de rer. permut.* ibi. Vt tamen ſimplicitati venia tribuatur, & ibidem *gloſ.* ſic. Cui

par-

pareendum eſt, *& in cap. Tanta 1. quaſtion. 7.* ibi. Sed quoniam ſimplicitatem tuam cum ſenectute cognouimus, interim taccemus. Subuenitur que ei *in l. 1 ff. de dol.* ibi. Ne vel illis malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa, *& gloſ. verbo ſimplicitatem in cap. ſuper litteris 20. de reſcript.* ibi. Simplicitati ſubuenitur &c. Et ibi nec obeſt, quod per ſimplicitatem omiſſum eſt &c vbi arguit, & ſoluit. Facit etiam celebris illa *l. Cum de indebitò ff. de probat.* ibi. Sin autem is, qui indebitum queritur, vel pupillus, vel minor ſit, vel mulier, vel fortè vir quidem perfectæ ætatis, ſed miles, vel agricultor, & forentium rerum expers, vel alia ſimplicitate gaudens, & deſidiæ deditus, tunc eũ, qui accipit pecunias oſtendere benè eas accepiſſe, & debitas ei fuiſſe ſolutas, & ſi non oſtenderit ei redhibere.

Eſt & altera ſimplicitas, quæ dicitur aduerſa eſſe diſcretioni, & talis, quæ potius dicitur fatuitas; & hęc a legibus reprobatur, vt *in l. 3. §. vlt. ff. de ſuſpect. tut.* ibi. Vel inertiam, vel ſimplicitatem remotus ſit. Et melius *in l. vlt. C. arbitr. tut.* ibi. Neque enim ſic homo ſimplex (imo magis ſtultus) inuenitur, vt in publico inuentario ſcribi contra ſe aliquid patiatur. De vtraque ſic dicit *gloſ. verbo. Simplicium in Extravag. vlt. de verb. ſig* Quædam eſt in homine ſimplicitas, ideſt animi puritas quæ eſt dolo, & machinationi contraria & talis ſimplicitas etiam iure approbatur &c. Et amica legis dicitur &c. Eſt alia ſimplicitas, quæ dicitur aduerſa eſſe diſcretioni, & talis, cum potius dicatur fatuitas, non approbatur &c. idē *gloſ. in d. §. Sed quia de fideicomm. hæred.* ibi Intellige de ſimplicitate, quæ eſt contraria fraudi, non autem de fatuitate, quia illa eſt damnabilis &c.

Reprobatur etiam ſimplicitas in promouendo; & in magiſtro, vt probat citata *gloſ. verbo. Simplicitatem in dict. cap. ſuper literis 20. de reſcript.* In ſeruis autem approbatur: nam (*vt ſupr. verbo. ſeruus* notaſti) Ea mancipia, quæ rudia ſunt, & ſimpliciora, adminiſteria aptiora, & dociliora ſunt, quam trita, & veterana *ex l. præcipiunt 37. ff. de ædil. ed.*

Per tabellionis ſimplicitatē non fieri præiudicium partibus, dicit *gloſ. verbo ſimplicibus in l. vlt. C. de fideiuſſor. per tex.* ibi. Vt nec ſimplicitas ſuſcipientium contractus, & quacunque cauſa poſsit ius creditoris mutilare.

Simulatio.

MVltiplex eſse poteſt. Nam quædam dicitur ſimulatio nihil agentium: quia ſimulāt ſimul aliquid agere, & illud non intendunt agere. Et de hāc dicit *Vlpian. lib. 1. ad edict. ædil.* Cur *in l. 55. ff. de contrab. empt.* ſic. Nuda, & imaginaria venditio pro non facta eſt; & ideo nec alienatio eius rei intelligitur, & ibidem *gloſa nuda*, ait, quia fingit vendere cum non vendat, nec tamen agit, vt valeat tanquam donatio, quia tunc fieret alienatio ex cauſa donationis &c. *& Modeſtin. lib. 5. regul in l. 53. ff. de act. & oblig.* ita. Contractus imaginarij, etiam in emptionibus, iuris vinculum non obtinent, cum fides facti ſimulatur non intercedente veritate. Altera eſt ſimulatio aliquid agentium, vt quia in veritate eſt pignus, & ſimulatur venditio, de qua dicitur *in l. 3. C. plus val quod agit* ſic. Emptione pignoris cauſa facta, non quod ſcriptum, ſed quod geſtum eſt, inſpicitur, coniuncta *gloſ* ibi. Simulauit creditor emptionem, & ſic fecit fieri inſtrumentum, cum eſset pignus &c. Eſt etiam alia ſimulatio aliter agentium circa eundem actum, vt ſi eſt actus conditionalis, ſimulatur purus, vel contra. Et

in

in omnibus ſemper habet regula locum quod non valet ſimulatio iuxta prædictum *tit. plus val. quod ag. quam quod ſimulate concipitur*. Aduertas tamen, quod ſimulatio non dicetur, ſi habeat in ſe obligationis ſubſtantiam, *vt in l. 6. C. ſi cert. pet.* Si ex pretio (inquiunt Impp.) debitæ quantitatis, facta nouatione per ſtipulationem vſuras licitas ab eo contra quem ſupplicas, ſtipulatus es, falſa mutuo datæ quantitatis demonſtratio præmiſſa, cum obligationis ſubſtantia non defecerit, quominus vſque ad modum placitum vſuræ poſsint exigi, nihil nocet. Si vero citra vinculum ſtipulationis tantum mutuam pecuniam datam ſcriptum eſt, & eius præſtari fœnus conuenit, ſimulatis pro infectis habitis, huiuſmodi placitum nihil de præcedenti mutauit obligatione.

Interdum non dicitur ſimulatio: ſed error eſt ſcribentis *ad l. Errore ff. de teſtam.* Interdum etiam non dicitur ſimulatum inſtrumentum; ſed falſum in quo partes non interfuerunt, *vt C. de contrah & com. ſtip. l. Optimam in fin.* Et in omnibus prædictis; nec ſimulatum, nec falſum aut erroneum præſumitur inſtrumentum, ſed verum, *vt in l. Cum precibus 18. & ibi Bald* (a quo omnia ſupradicta deduxi) *C. de probat. vbi in fin.* ſic. Adde quod quandoque eſt ſimulatio in perſonis: & veritas in actu: vt quando vnus tacite recipit inſtrumentum pro alio, & talis actus in ſe valet: quia verus, & ex eo acquiritur ius veræ perſonæ, non fictæ *l. 4. §. ſi ab ignoto ff. de manumiſſ. l. vxor marito ff. de don. int. vir. l. ſi non verum & l. ſi filij tui C. eod. tit.*

Nec falſa ſimulatio veritatem minuit, ait *l. Nec omiſſa C. de lib. cau. & in l. 2. C. plus val. quod ag.* ibi. Acta ſimulata veritatis ſubſtantiã mutare nõ poſſũt.

Dicitur etiam ſimulatio, quando quis inſidioſe obſcurè loquitur, & in ea dolum eſſe, ait *text. in l. Ea, quæ commendandi 43. ff de contrah. empt.* ibi Dolum malum a ſe abeſſe præſtare venditor debet: qui non tantum in eo eſt, qui fallendi cauſa obſcure loquitur, ſed etiam, qui inſidioſe obſcure diſsimulat.

Simulata æquitas eſt duplex iniquitas, ratio eſt, quia malum facit, & abutitur bono *ex D. Greg. tradit gloſ. verbo ſanctitatis in Clem. 1. de Relig dom. vbi Apoſtill ex Aug.* ſic. Simulata humilitas eſt maior ſuperbia.

Affectum noſtrum ſine ſimulatione præbere debemus, inquit *Iſidor. lib. 2. Soliloq.* Nam ſimulatio, & aſſentatio duæ virulentiſsimæ peſtes ſunt, vt ait *Caſſiodor. lib. de amic.*

Qui ſimulat verbis, nec corde eſt fidus amicus,
Tu quoque fac ſimile, ſic ars deluditur arte.

Ex Caton. tradit gloſ. verbo arte in Auth. de exhiben. re §. Illud quoq; coll. 5. veſtis ergo prædicta ſimulatio permittitur & ita tenuit *gloſ. verbo. Simulauit in cap. 1. de ijs, quæ vi,* & ponit argument. contra ſicque ſoluit. Dolus, fraus, & ſimulatio ſunt nomina reatus, qui nunquam permittitur a Canone: quia qui peccat, non peccat legis authoritate &c. qui peccat aliquando vulgari conſuetudine denominat actus legitimos, & tunc permittuntur &c. Et ſic ſimulatio boni quandoq; bona eſt, vt hic quandoque mala, vt hypocriſis &c.

Nocet ſimulatio quandoque: nam licet quis confiteatur in inſtrumento dotali recipiſſe plura quam recepit, & poſſit non recepta repetere iuxta *l. 4. C. de dot. promiſſ.* tamen ſi animo ſimulatorio id fecit non poterit repetere, vt ibidem notauit *gloſ. verbo petendis*.

Præſumptio ſimulationis probatur: non tantum ex actibus præcedentibus, ſed etiam ex ſequentibus, vt notauit *Apo-*

ſtill. per tex. ibi in ſupracitata *l. Si filij ſui* 16. *C. de donat. int. vir.* ex Salicet. ibidem. Et in tribus caſibus, de quibus in *l. Ab Anaſtaſio C. manda.* Non ſolum præſumptio, ſed & probatio ſimulationis datur cum iuris ſit præſumptio.

Syndicus.

DIffert ab œconomo, & ab actore: Nam œconomus tantum ab Epiſcopo conſtituitur, & in rebus Eccleſiaſticis, vt *C. de ſacroſ. Eccleſ. l. Iubemus la* 2. At Syndicus pro quaelibet vniuerſitate, & pro pluribus tantum; vt patet ex interpretatione nominis, cui deſeruire debemus; nam dicitur Syndicus quaſi ſingulorum cauſa dicens. Actor autem in vna tantum cauſa dicitur, licet Syndicus ad omnes. Item actor etiam ab vno conſtituitur quandoque, & quandoque ab vniuerſitate, ita ponit *gloſ. verbo Syndicum in l. 1. §. Quibus ff. quod cuiuſque vniuerſ.* Et quod Syndicus dicatur, quaſi cauſas ſingulorum dicens, tradit etiam *gloſ. verbo finito in cap. Priuilegia de pac. Conſtant. gloſ.* vero *verbo oeconomus in capit. 4. de tur. tutum,* ita ait, Et idem eſt oeconomus, quod Syndicus, ſiue procurator, vel actor in cauſa vniuerſitatis &c. Nec contradicit; quia vult, quod quo ad effectum idem eſt; Nam id, quod facit oeconomus ab Epiſcopo conſtitutus, idem facit Syndicus collegij, ſeu vniuerſitatis.

Notabilis eſt *gloſ. verbo liberatur in l. Si non fortem* 26. *§. Qui filio ff. de condict. indeb.* du ex eodem ſic deducit Argum. ad quæſtionem Monachi fugitiui, vel Syndici quondam accipientis mutuam pecuniam, quod Abbas teneatur &c.

Socius.

A Sequor ſequeris dicitur. Vnde dicunt, quod ſocius propriè in periculo, collega in officio, comes in itinere, conſors in præmio, ſodalis in menſa vel in ſede. Sed nos Iuriſtæ dicimus ſocium in crimine; in Eccleſia, in ordine, in via, in coniugio, in lucro. ita *gloſ. verbo defenſauerit in Clem. 1. de pan.*

De Socio in crimine dicit *l. 1. §. Planè ff. de tut. & rat. diſtr.* ita. Nec enim vlla ſocietas eſt maleficiorum, vel iuſta communicatio damni ex maleficio.

De eodem *Auguſtin. in cap. Ita* 23. *quaſt.* 4. ſic ait, Ita planè ſociatur quis malis, ſi mali aliquid cum eis committit, aut co nmittentibus fauet. Si autem neutrum facit nullo modo ſociatur. Intellige fauere etiam eum, qui cum poſſit prohibere, non prohibuit, vt in *cap. Conſtitutus* 45. *de teſtib.* ibi. Quia veriſimile non videtur, vt eo inuito talia fierent. & ob hoc non caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, eo quod ſi voluerit, poterit prohibere.

De Societate in Eccleſia agitur *in cap. 1. §. 2. de ſtat. regul. lib. 6.* ibi. De monaſterio cum honeſta, & decenti ſocietate exire poterit. *vbi gloſ. not. verbo Societate* dicens, valet enim ſocietas ad ſuſpicionē tollendam, iuxta *cap. Diffinimus* ibi. Cum quadam vetula &c. 18. *quaſt.* 2. &c. Et addit ſicut, & ad informationem morum iuxta *cap. Omnis ætas* ibi. Vt ſi qui impuberes, aut adoleſcentes in clero exiſtunt omnes in vno conclaui commaneant; vt lubricæ ætatis annos non in luxuria; ſed in diſciplinis Eccleſiaſticis agant &c. 12. *quaſt.* 1. Et ſi plura alia iura vis, vide citatam *gloſ. verbo defenſauerit,* vbi de omnibus, & ſingulis ſocietatibus allegat.

De ſocietate verò in lucro, ſcis bene, quod

non

non ſolum in eo, ſed etiam in damno intelligi debet: nam ſocietas tunc dicitur quando lucra, & damna communicantur, vt dicit *Bart. in l. vnus in princ. ff. pro ſoc.* Et hæc poteſt eſſe non ſolum vnius rei, aut negotiationis, vt ait *Vlp. in l. ſocietas 5. ff. pro ſoc.* ſed etiam omnium bonorum. Verum iſta non niſi expreſſe contrahitur iuxta *l. 3. verſ. Cum ſpecialiter* omnium bonorum ſocietas coita eſt *ff. pro ſoc. vbi gloſa ſpecialiter*, explicat id eſt expreſſe per alia iura, illa vero ſimpliciter contracta eſt *l. coire 7. eod. tit.* & notauit eadem *gloſ.* quæ licet dicat in contrariũ eſſe *l. Quæſtus 8. & l. ſeq.* dum videntur probare omnium bonorum cenſeri ſimpliciter coitam ſocietatem, tamen, vt ex eis appatet, tale quid non probant. Sed *eadem l. Coire* ibi. Et ſi non fuerit diſtinctum, videtur coita eſſe vniuerſorum, ad quam facilis eſt reſponſio, explicando illud, vniuerſorum, ſcilicet quæ procedunt ex illa negotiatione ſpeciali ſuper quam coita fuit ſocietas, quod probat altera *gloſ. verbo. Initum in l. ſi fratres 53. §. Idem Papinian. §. eod.*

Ius fraternitatis ſocietatem habere, dixit *gloſ. verbo. Nullo pacto in l. Pupillus 24. ff. quæ in fraud. cred.* & ante eam *Vlpian. lib. 31. ad edict. in l. verum 64. ff. pro ſoc.* ibi. Cum ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habeat, & ibidem *gloſ.* ſic. Quia ſocij inuicem, vt fratres ſe diligunt.

Vnde propter hoc ius fraternitatis, ſeu ſocietatis multa proueniunt. Nam quod communiter ſocius habet, & id alterum ſocium habere iure conſtat, vt inquit *l. Si is, qui 4. ff. de ſeru. legat.* Etiã ſi incapax ſit iuxta *l. ſi is, qui 30. ff. de lib. legat.* ibi. Quod ſi ſocij ſint propter eum, qui capax eſt, & ille capit per conſequentiam liberato eo per acceptilationem, vbi notat *gloſ.* ita dicens. Et ſic nota, quod habet per alium, quod per ſe habere non poteſt.

Inſuper ſi quis fortè ex ijs, quibus communiter à principe aliquid donatum ſit, nullo hærede relicto deceſſerit, ad conſortem potius, quam ad perſonam aliam pars decedentis perueniat, vt per prædicta verba diſponit *l. vnic. C. ſi liberal. imp. ſoc. lib. 10.*

Sicut & à contrario, quod vni ſocio nocet, & alteri nocere certum eſt *l. 4. §. Nunc de effectu ff. de lib. legat.* ibi. Alioqui dum à correo meo petitur, ego liquetor, *& in l. pen. ff. de duob. re.* inquit *Pompon.* Ex duobus reis eiuſdem ſtichi promittendi factis, alterius factum alteri, quoque nocet per quem tex. dixit *gloſ verbo vnicuique in l. In condemnatione 134. ff. de reg. iu.* quod ſocij mora, ſocio nocet. Et eſt regula certa, vt ſocius communicet cum ob rem communem ad ſocium, ſiue damnum, ſiue lucrum peruenerit *l. ſi in re communi 29. ff. de noxal. act.* Et quod facta ſocij omnium bonorum, nocent alijs, probat *gloſ. ex iuribus, quæ ibi verbo auctorem in l. ſi per imprudentiam 51. ff. de euict.*

Socius poteſtati Sylua, vel alia re communi etiam ſocio inuito, dummodo in eum vſum in quem eſt, ita *gloſ. verbo. Nauigetur per tex. ibi. in l. Arboribus 13. ff. de vſufr.* in illis verbis. Nauis enim ad hoc paratur, vt nauigetur. Si vero ſocius vult licitare in re communi vilius quam valet admittetur extraneus ad licitationẽ, vt dictum fuit *verbo Licitatio*, ſemper enim non id, quod priuatim intereſt vnius ex ſocijs ſeruari ſolet: Sed quod ſocietati expedit, ita diſponente *l. Actione 66. §. Diximus poſt med. ff. pro ſoc.* & ibi notat *gloſ.* dicens, quæ multis proſunt, præferuntur his, quæ paucioribus.

Ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamen lucrum commune ſit quia ſæpe opera alicuius pro pecunia valet; ita inquit *Imp. in §. De illa verſ. Nam & ita de ſociet. in Inſt.* & *Vlpian.*

lib.39. Ad Sabin. in l. Si non fuerint 29. ff. pro ſoc. hæc. Si verò placuerit vt quis duas partes, vel tres habeat, alius vnã: an valeat? Et placet valere: Si modo aliquid plus contulerit ſocietati, vel pecuniæ, vel opere, vel cuiuſcunque alterius rei. Ita coiri ſocietatem poſſe, vt nullam partem damni alter ſentiat, lucrum vero commune ſit Caſsius putat. quod ita demum valebit, vt & Sabinus ſcribit, ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt. Plerunque enim tanta eſt induſtria ſocij, vt plus ſocietati conferat, quam pecuniæ.

Societatem verò talem coiri non poſſe, vt alter lucrum tantum, alter damnũ ſentiret, vt teſtatur *Ariſt. Caſſium* reſpondiſſe & talem ſocietatem leoninam ſolitum appellare, & in idem conſentit *Vlp. d. l. 29. §. Ariſto.*

Socios inter ſe dolum, & culpam præſtare oportere, ait *l. Cum duobus 52. §. 1. ad fin. ff. pro ſoc.*

Qui admittitur ſocius, ei tantum ſocius eſt, qui admiſit, & rectè. Cum enim ſocietas cõſenſu contrahatur, ſocius mihi eſſe non poteſt, quem ego ſocium nolui. Quid ergo ſi ſocius meus eum admiſit? Ei ſoli ſocius eſt. Nam ſocij mei ſocius, meus ſocius non eſt, ita idem *Vlpian. in l. 19. & 20. ff. pro ſoc. & in l. Si tibi 13 ff. de præſcript. verb.* ſic. Et ſocietas non videtur in eo contracta qui te non admiſit ſocium diſtractionis; ſed tibi pretium certum excepit. Nam nulla eſt ſocietas, quæ libera voluntate non procedit, vt probat *gloſa verbo. cauſa per tex. ibi. in l. Labeo 36. ff. de oper. lib.*

Renuntiari poſſe ſocietati eius tempore durante, ſi iuſta cauſa interuenerit, bene probat idem *Vlpian. in l. Si conuenerit 14.* ibi. Sed & ſi conuenerit, ne intra certum tempus abeatur a ſocietate, & ante tempus renuntiatur, poteſt rationem habere renuntiatio; nec tenebitur pro ſocio, qui ideo renuntiauit, quia conditio quædam, qua ſocietas erat coita, ei non præſtatur. Aut quid ſi tam iniurioſus, & damnoſus ſocius ſit vt non expediat eum pati *ff. eod. tit. pro ſoc.* Alias niſi iuſta cauſa ſit renunciari non poteſt, vt ibidem *not. gloſ. vlt.* nam cum certum ſit valere ſocietatem, vt non recedatur ab ea intra certum tempus, non poteſt dubitari, vt ab ea non poſsit quis diſcedere ſine iuſta cauſa cũ regula ſit iuris trita, ea quæ a principio voluntatis ſunt poſtea neceſsitatis eſſe *ad l. Sicut ab initio C. de act. cum vulgar.*

Ex dict. l. ſi conuenerit, etiam clarum eſt ſocietatem non poſſe contrahi ſub ea conditione, ne ab ea diſcedatur, vt ibi ſi hoc conuenerit ne abeatur, an valeat; eleganter Pomponius ſcribit fruſtra hoc conuenire, quod dixerat etiam *Paul. lib. 3. ad Plaut. in l. In hoc iudicium §. ſi conueniat* ne omnino diuiſio ſiat huiuſmodi pactum nullas vires habere manifeſtum eſt *ff. com. diuid.*

Soluitur ſocietas ex perſonis, ex rebus, ex voluntate, & ex actione. Ideoque ſiue homines, ſiue res, ſiue voluntas, ſiue actio interierit; diſtrahi videtur ſocietas. Intereunt autem homines quidem maxima, aut media capitis diminutione, aut morte: res vero cum aut nullæ relinquuntur, aut conditionem mutauerunt: voluntate diſtrahitur ſocietas, renunciatione. Ita quoque cum ſeparatim ſocij agere experint, & vnuſquiſque ſibi negotietur ſine dubio ius ſocietatis ſoluitur. Actione diſſoluitur, cum aut ſtipulatione, aut iudicio mutata ſit cauſa ſocietatis. Item bonis a creditoribus venditis vnius ſocij diſtrahi ſocietatem. Labeo ait hæc omnia, & ſingula inuenies *in l. Verum 64. §. vlt. & duabus ſequentibus ff. pro ſoc.*

Quod autem morte finiatur ſocietas clarius probat *Paul. lib. 32. ad edict. in l. Actione 66. §. Morte* vnius ſocij, ſocietas diſſoluitur etiamſi conſenſu omniũ

coita ſit, plures vero ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerit: nec hæres ſocij ſuccedit. *ff. eodem tit. & Imp. in §. ſoluitur de ſoc. in Inſt.* Et adeo morte ſocij ſoluitur, vt nec ab initio paciſci poſsimus, vt hæres ſuccedat ſocietati, vt ait *Pompon. lib. 12. ad Sabin.* in *l. Adeo 60. eod. tit.* vbi proſequitur ſic limitando. Nec in priuatis ſocietatibus: at in ſocietate vectigalium nihilominus manet ſocietas etiã poſt mortem alterius: Sed ita demum ſi pars defuncti ad perſonã hæredis eius adſcripta ſit, vt hæredi quoque conferri oporteat. Et hæc ſatis ſint de ſocietate; reliqua per te videas *in tot. tit. ff. & C. in titul. pro ſoc. & de ſociet.* cum plena manu traditis per *Bertach. verbo, Societas, & ſocius.*

Solemnitas.

Dicitur quicquid præcipuum requiritur vltra conſenſum, & quicquid adijcitur formæ iuris gentium, ita inquit *Bald. in l. vt epiſtola in fin. verſ. quaro C. de fideicomm.* Poteſt autem ſolemnitas eſſe vel intrinſeca ſubſtantialis aut accidentalis, grauis, & maior, vel leuis, & minor. Qualiter vero quælibet intelligatur ex ſequentibus liquet. *Vlpian. lib. 47. ad Sabin. in l. 30. ff. de verb. oblig.* ſic regulam ponit. Sciendum eſt generaliter, quod ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſsiſſe, videri omnia ſolemniter acta. Et ab eo ſumpſit *Imp. in §. vlt. de fideiuſſor. in Inſt.* ibi, Vt quodcunque ſcriptum ſit quaſi actum, videatur etiam actum. Ideoque conſtat ſiquis ſcripſerit ſe fideiuſsiſſe, videri omnia ſolemniter acta. Clare ergo conſtat ſolemnitatem præſumi, & per conſequens non eſſe neceſſariam eius probationem. Verum non eſt vera conſequentia, ſi illam ſic ſimpliciter, & indiſtincte ſumas, fruſtratoria enim eſſet quæſtio illa, de qua infr. ſcilicet, quis teneatur probare ſolemnitatem? Recurrendum igitur eſt ad diſtinctionem *gloſ. Bart & doct. in d. l. 30.* vbi dicunt quod ſolemnitas intrinſeca intelligitur de iure præſumpta. Et ponit exemplum *d. gloſ. in verb ſolemniter,* in eo, qui ſe ſcripſit fideiuſſorem (de quo tex. loquitur) nam ex ipſa ſcriptura apparet de eius conſenſu, non vero de ſtipulatione quæ fieri debet per interrogationem, an vellet ſe obligare? & hæc interrogatio, & ipſius obligati reſponſio dicitur ſolemnitas intrinſeca, quæ præſumitur præceſsiſſe conſenſum; quod expreſſe probat *Imp. de inutil. ſtip. in Inſt. §. ſi ſcriptum* in inſtrumento fuerit promiſiſſe aliquem perinde habetur, atque ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit, & ante eum reſponderunt *Impp. Seuer. & Antonin. in l. 1. C. de contrah. & cõmittend. ſtip.* dum ita dixerunt. Licet Epiſtolæ, quam libello inſeruiſti, additum non ſtipulatum eum eſſe, cui cauebatur, tamen ſi res inter præſentes geſta eſt, credendum eſt præcedentem ſtipulationem vocem ſpondentis ſubſecutam eſſe. Et ita liquet ſolemnitas intrinſeca qualis ſit, & pro regula certa conſtitutum, quod quando inueneris præſumi ſolemnitatem de ea intelligas, *vt in gloſ. verbo ſtipulationis in l. Titia 134. §. vlt. ff. de verb.* ibi, Ex quo ſcriptum eſt præſumitur ſolemniter factum hoc eſt ſolemnitas intrinſeca præſumitur.

Sed aduerte quod talis præſumptio non eſt illius naturæ, quæ non admittit probationem in contrarium, ne qua iam ſupr. verbo præſumptio, quia contra hanc poteſt admitti probatio, vt expreſſe decidit *Vlpian. lib. 4. ad edict. in l. Iuriſgentium §. Quod fere* nouiſsima parte pactorum, ita ſoles inferi. Rogauit Titius: Spopondit Mæuius: hæc ver-

verba non tantum pactionis loco accipiuntur, ſed etiam ſtipulationis: Ideoque ex ſtipulatu naſcitur actio, niſi ſpecialiter contrarium probetur *ff. de pact.* per quem ita tenuit *gloſ. d. verbo ſolemniter*. Si igitur quis alleget ſolemnitatem intrinſecam non interueniſſe admittetur, & eam negatiuam tenebitur probare iuxta *l. Ab ea parte, & qua ibi. Bart. ff. de probat.* Et hoc eſt certiſſimum.

Dubium autem eſt de ſolemnitate extrinſeca quiſnam teneatur probare, qui dicit, an vero qui negat? Iſtam quæſtionem excitat *gloſ verb. Omni ordine poſt med. in l. 1. C. de fid. Inſtr. & iu. haſt. fiſc. lib. 10.* (vbi de ſolemnitate hac, & quæ ſit, agitur) & cauſa dubij eſt idem tex. ibi. Cui ſi probaueris, non auctore procuratore, vel eo, cui vendendi fuit facultas, neque habitis haſtis, neque omni ordine peracto res venditas eſſe. Ex quibus verbis videtur allegantem non adfuiſſe talem ſolemnitatem, teneri ad probationem. Sed prædicta *gloſ.* ait. Immo contra debet probari eam adfuiſſe, quod probat *ex l. Quæcunque 15. §. vlt.* ibi. Probare debet tutore authore, & lege non prohibente emiſſe *ff de public. in rem,* vbi etiam *glo. verbo tutore auctore* ſic ait. Item nota hic qui ſolemnitatem dicit eam probet, *vt C. de fideicomm. l. fin. de probat. l. pen. & de falſ. l. fin.* Quod quidem verum puto ſi in ſcriptura non conſtat de dicta ſolemnitate, quia ſi conſtaret, tunc abſque dubio tenetur probare, qui dicit eam non interueniſſe *ad l. Cum precibus 18. C. de probat. & notauit gloſa citato verbo omni ordine.*

Propter authoritatem iudiciariam præſumi debet omnia legitime proceſſiſſe, inquit *cap. Sicut 16. de re iud. vbi gloſ. pen. paſt. med.* ſic. Alias autem, qui allegat ſolemnitatem ſiue circa ſententiam, ſiue circa inſtrumentum, ipſam probet &c.

Solemnitas grauis, magna, ſeu ſubſtantialis illa dicitur, quæ ſi omittatur multum obſtat, vt inquit *Bart. in l vlt § Si vero poſtquam in fin. C. de iur delib. & in l. 1. §. Quod autem ff. de ventr. inſpic.* de qua Imperator *Gordian. in l. 2. C. de fid. inſtr. lib. 10.* ſic ait. Duplex ratio deſiderium tuum iuuat: Et quod prætermiſſa haſtarum ſolemnitate poſſeſſiones tuas ex officio diſtractas ſuggeris &c. & ibidem *gloſ. haſtarum* ſic, quæ ſolemnitas non fuit omittenda &c. *l. vlt. eod. tit.*

At contra, ſolemnitas leuis parua, ſeu accidentalis illa eſt, quæ nullum, vel paruum præiudicium affert, vt idem *Bart. ſup.* vel etiam, quæ non ob aliquam vrgentem rationem, vel vtilitatem eſt inducta, *vt per Bald. in l. Hac conſultiſſima in 3. Col. C. de teſta* cuiuſque ommiſſione, facti ſubſtantia non mutatur, prout idem *Bart. in repet. l. 1. §. plures quæſt. 4. ff. de exerc. act.* Et ſic ſi talis non interuenit, non nocet maxime ſi propter ruſticitatem, *vt ſup. verbo ruſticus*. De hac videtur intelligi *gloſ. verbo alij in cap. 4. de fer.* dum ait: In his, quæ ad ſolemnitatem expectant, diuerſa tenere non eſt peccatum, quia vnaquæque prouincia abundat in ſuo ſenſu, *& Apoſtill. ad gloſ. verbo ſolemnia in l. 1. ff. de iniuſt. rupt.* quæ ſic inquit. Iuris ſolemnitas ſeruanda eſt: fallit inter mercatores, quia potius apud eos ſeruatur fides, & æquitas *& gloſ. in cap. De cauſis de offic. deleg.* ibi *Arg.* quod de conſenſu partium ſolemnitates iuris poſſunt remitti &c. & addit Argum. contra ſolemnitates iuris, quæ ſũt introductæ in fauorem partium, ſed illis, quæ ſunt propter reuerentiam dictum partes non poſſunt, &c.

Error reſcribentis teſtamentum, iuris ſolemnitas mutilari nequaquam poteſt; quando minus ſcriptum plus nuncupatum videtur, ita inquit *l. 7. C. de teſtam.*

Vnde

Vnde dicit *gloſ. verbo non ex mente in fin. in l. Ambiguitatem 24. cod. tit.* quod tranſpoſitio erronea non nocet, ſed ſolemnitatis omiſsio.

In *l. Proinde 25. § ult. ff. ad l. Aquil.* quærit *gloſ. ult.* an ſolemnitas iudicialis ſit obſeruanda, quando in cauſa eſt reus confeſſus? Et reſpondet quod in criminali cauſa, ſic, iuxta *l. ſi confeſſus ff. de cuſt. reo, & l. Qui ſententiam C. de pœn.* In ciuili autem non, ſecundum quoſdam, [illegible] *& infr. de confeſſ. l. 1,* & poſt aliquas reſponſiones, ita concludit. Cum autem ſolemniter inchoatur, & finaliter per ſententiam eſt finienda.

Solutio

Magis facti quam iuris eſt, teſte *Iuriſconſ. in l. Conſilio 7. §. ult. ff. de curat. fur.* ibi. Quia ſolutio, venditio, traditio, facti magis quam iuris ſunt, ideoq; ſufficit vnius ex curatoribus perſona; quia alter intelligitur conſentire. Denique ſi præſens ſit & vetet ſolui, vel vendi, vel tradi, neque debitor liberabitur, neque emptor vſucapiet.

Soluiſſe accipere debemus, non tantum eum, qui ſoluit; verum omnem omnino, qui ea obligatione liberatus eſt, *in l. 4. §. pen. ff. de re iud. & in l. 4. ff. qui potior in pig.* ibi. Nec intereſt ſoluerit, an penſauerit, *& in l. Solutum 12. §. Solutam ff. de pig. act.* Solutam autem (inquit) pecuniam accipiendum eſt, non ſolum ſi ipſi cui obligata res eſt; Sed & ſi alij ſit ſoluta voluntate eius, vel ei cui hæres extitit, vel procuratori eius, vel ſeruo pecunijs exigendis propoſito, *& in l. Mortuo hærede 15. ff. de ſtatulib.* Quia hæres videtur ſoluere, qui voluntate eius alij ſoluit, *& in l. 1. §. pen. ff. de tribut. act.* ibi. Quoniam & alius pro me ſoluendo, me liberat *vbi gloſ.* ampliat etiam me inuito, & *ſup. de negot. geſt. l. Soluendo, & infr. de ſolut. l. Solutionem & l. Si debitor* [illegible]

Nec intereſt cuius pecunia ſolutio procedat. Cum nihil prohibeat, [illegible] creditoribus ſatisfactum eſſe, & non [illegible] pecunia; ſed ipſius, cui negotium gerendum mandauerat, proceſsit ſolutio, [illegible] inquit *l. Inquiſitio 18. C. de ſolut.* Nec expectandum eſt, vt ratum habeat, quoniam [illegible] id ipſum [illegible] nomine ſoluere [illegible] *l. Indebitam 47. ff. de condict. indeb. vbi* [illegible] Nota quod ille, qui habet mandatum, vt ſe obliget, videtur etiam mandatum habere, quod ſoluat, quia obligatio ordinatur ad ſolutionem tanquam ad ſuum finem, & facit *l. tribus ſup. de vſufr.* [illegible] Sed quid ſi ſolus vel alius [illegible] ſoluerit nomine ſuo, non debitoris, liberabit ne debitorem? Reſpondet *Vlpian. lib. 25. ad edict. in l. Si quid poſſeſſor 34. ff. de pet. hæred.* ibi. Quod quis ſuo nomine ſoluit, non debitoris, debitorem non liberat, quæ l. [illegible] ibidem reputatur in ſumma.

Solutum etiam intelligitur per delegationem iuxta *l. Quod debetur 56. in fin. ff. de pecul.* ibi. Delegatio pro ſua præſtatione eſt, & ibidem *gloſ.* ſic. Nota quod delegatio habet vim ſolutionis, *& in l. Quamuis §. Interdum ff. ad Velleian.* ibi. Soluit enim, & qui reum delegat. quod intellige, vt dicit verbo Delegatio.

Planè vice ſolutionis ſufficit, vt quis aut pignoribus, aut fideiuſſoribus idonee caueat, ſic ait *l. Reſcripto 6. ad fin. ff. de muner. & honor. & in l. Promiſſor §. ult. ff. de conſtit. pec.* ibi. Conſtituto ſatis non fit, ſi quis ſoluturum ſe conſtituit, ſcilicet ſi offerat ſatisdationem. Si quis autem conſtituat ſe ſatiſfacturum, & fideiuſſorem, vel pignora det, non tenetur, quia nihil intereſt quemadmodum ſatiſfaciat. Et pro regula ponitur generali *in l. Si rem 9. §. Omnis ff. de pig. act.*

lic.

ſic. Satisfactum autem accipimus quemadmodum voluit creditor, licet non ſit ſolutum. Sed & ſi ipſe creditor moroſus fuit in recipiendo ſolutionem, dicitur ſolutio facta iuxta *l. Qui decem 72. ff. de ſolut.* ibi. Quare pro ſoluto id in quo creditor accipiendo moram fecerit, oportet eſſe, *& in Auth. vt ex act. inſt. §. vlt. coll. 7.* ibi. Qui enim dare voluit, dum perceptionem recuſat is, qui ſuſcipere poſtulatur, proximus eſt danti.

Solutionis viciſsitudinem dari in quantitate dictum fuit *verbo. Quantitas*. Sed quid ſi debitor non habeat in quantitate, nec in re mobili ſoluere poſsit? Audi *Imp. in tit. C. de ſolut.* ſic dicentem *in Auth.* Hoc niſi debitor in pecunia, vel alia re mobili ſoluere nequeat. Tunc enim res immobilis, quam debitor habet meliorem ſolui poteſt &c. quem intellige ſecundum *gloſ. ibidem verbo. Meliorem* in hæc verba. Hoc ideo quia aurum acceperat, quod eſt pretioſius metallum. vt in corpore. Alias res mediocris poſſet dari in ſolutum.

Faciendam eſſe ſolutionem ad antiquam monetam, vel menſuram, dicis verbo. Monetæ, *& gloſ. pen. in capit. Ex parte 18. de cenſ.* ſic ait. Ex quo non apparet de menſura anteceſſorum ſequi debere menſuram ſoluentium, illam enim præſumo fuiſſe inſtitutam, & ad eos a ſuis maioribus perueniſſe. Et quid ſi mutetur moneta per Principem? Videas *Abb. in cap. Quanto extr. de iur. iu. coll. 5. verſ. Quæro de quaſt. vſque ad fin.*

Infra quod tempus facienda ſit ſolutio, dictum eſt *verbo actio*. Et quod ſtatim, vbi primum debetur, fieri debeat, aliquo tamen temporis temperamento, inquit *l. Quod dicimus 105. ff. de ſolut.* ibi. Debere ſtatim ſoluere cum aliquo temperamento temporis intelligẽdum eſt, nec enim ſacco adire debet, *vbi gloſ. verbo intelligendum* ſic decem dierum ſorte.

Sed an ſit neceſſaria interpellatio a creditore, an vero reus abſque ea teneatur ſoluere, quæritur? Et pro vtraque ſunt iura. Nam *in l. 2. C. de iur. empyt.* ſic diſponitur. Cum neminem oporteat conuentionem, vel admonitionem expectare, ſed vltro ſe ſe offerre, & debitum ſpontanea voluntate perſoluere, *& in l. Magnam 12. C. de contrab. & com. ſtip.* ibi. Sancimus vt ſi quis certo tempore facturum ſe aliquid vel daturum ſtipuletur, vel quæ ſtipulator voluit, promiſerit, & adiecerit, quod ſi ſtatuto tempore minime hæc perfecta fuerint, certam pœnam dabit, ſciat minime ſe poſſe debitor ad euitãdam pænam adiicere, quod nullus eum admonuit, ſed etiam citra omnem admonitionem eidem pœnæ pro ſtipulationis tenore fiet obnoxius, cum ea, quæ promiſit ipſe in memoriæ ſua ſeruare, non ab alijs manifeſtari ſibi debeat poſcere, & ibidem *not. per doct.* Et tamen *in l. 4. ff. de pig. act.* Non ſolum ſemel: Sed etiam ter denuntiari debere debitori, vt ſoluat, dicit *Iuriſconſ.* ibi. Niſi ter, ei fuerit nunciatum, vt ſoluat, vbi addit *gloſ.* quod hæc trina nunciatio debeat fieri non vnica vice, ſed qualibet infra triduum ſicut in citatione accuſati abſentis, *vt ff. de publ. iud. l. Inter accuſatorem.* Tu curioſus lector ex ipſis iuribus colliges cur tam diuerſa.

Negantes debitores non oportet vi terreri, ſed iuris remedijs ad ſolutionem vrgeri conuenit; ita inquit *l. 9. C. de act.* Qui vero ſoluere paratus eſt, nec iudicio adſtringi debere dicitur *verbo. Iudicium*.

Solutionem non differri propter ægritudinem, vel omiſsionem, vel venditionem notauit *gloſ. verbo ægritudine in l. Si quis 23. §. vlt. ff. de hæred. inſtit.* Non vero imputabitur volenti ſoluere, & nõ valenti, *vt in l. Cum quidam §. Si pupillo ff. de vſur.* ibi. Quid enim potuit imputari ei, qui ſoluere etiamſi vellet

non

non potuit? Quod intelliges iuxta terminos de quibus loquitur. Alias ſi ſoluendo non fuerit ſecundum arbitrium diſcreti iudicis punitur iuxta *c. finem litibus de dol. & cont. vbi gloſ. vlt.* ſic. Hoc ſemper regulare eſt, vt qui non eſt ſoluendo alio modo puniatur &c.

Eum quem præſes inuitum ſoluere cogat: impune non ſoluere iniquum eſſe, ait *l. Qui autem §. apud Labeonem ff. quæ in fraud. cred. & in l. Si ſtipulatus* 81. *§. Si lancem ff. de ſolut.* vbi ſolutio rei indiuiduæ pluribus facienda valida eſt, ſi vni fiat authoritate iudicis, vt ibi optimum autem eſt id per magiſtratum faeere.

Qui ſibi aut filio ſuo dari ſtipulatus eſt, manifeſte perſonam filij complectitur in hoc, vt ei recte ſoluatur: quia coniuncta ſua perſona ſtipulator efficit, vt non acquirendæ obligationis gratia, ſed ſolutionis cauſa perſonam filij adhibuiſſe intelligatur, ita reſponditur *in l. Eum, qui* 56. *§. Qui ſibi ff. de verb. oblig.* & in alijs terminis *l. Si non ſortem* 26. *§ Qui filio fam.* ſoluit cum eſſet eius peculiaris debitor, ſi quidem ignorauit ademptum ei peculium liberatur, ſi ſcit, & ſoluit condictionem non habet: quia ſciens indebitum ſoluit *ff. de condict. indeb.* Et monacho, qui mutuauit fieri poſſe ſolutionem, habes verbo *Monachus*. Et reo criminis poſtulato verbo *Reus*.

Solutionem ſpontaneam purgare metum, habes verbo *Metus*.

Si quis pecuniam ob honorem promiſerit cœperitque ſoluere, eum debere, quaſi cœpto opere, inquit *l. Toties ff. de pollicit.*

Eſt notabilis *tex. in l. Cum de in rem* 6. *ff. de vſur.* dum ait Imperator Antoninus ideo ſoluendas vſuras iudicauit, quod eas ipſe Dominus, vel pater longo tempore præſtitiſſet, & ibi *gloſ. verbo longo tempore* explicat id eſt decennio. Et circa materiam præſtationum, ſeu ſolutionum ſic magiſtraliter reſoluit. Tu ad omnia contraria ſoluendo deſtinguas: Quia aut creditor aſſerit aliquid ſibi deberi ea ſola ratione, quia in præteritum eſt præſtitum, ſiue vſuram, ſiue aliam præſtationem, & tunc nullo tempore præiudicatur ſoluenti, vt &c. Et eſt ratio, quia tempus non eſt modus tollendæ, vel inducendæ obligationis, vt &c. Aut ex pacto, quod vult probare per diuturnam ſolutionem, & tunc aut ex nudo. Et tunc idem quod eſt in primo: aut veſtito, & tunc præiudicium fit, vt hic &c. niſi in caſu fauore alimentorum: quo caſu etiamſi ex tempore tantum nititur per triennium præiudicatur, vt &c. Et hanc eandem diſtinctionem ſerua in decimis, & quibuslibet præſtationibus: idem quoque in ſeruitutibus acquirendis, vel perſonalibus, vel rerum, quæ non habent continuam cauſam, vt &c. Sed ſolutio penſionis nec dominij, nec poſſeſsionem probat, nec priuat alium ſua poſſeſsione, vt inquit *gloſa verbo vnam in capit. bona* 51. *de appellat.* 1

In electione debitoris ſoluentis eſt pro quo debito ſoluat iuxta *l. 1 ff. de ſolut.* ibi. Poſſumus enim certam legem dicere ei, quod ſoluimus. Quoties verò non dicimus id quod ſolutum ſit, in arbitrio accipientis, cuius potius debito acceptum ferat, dummodo in id conſtituat ſolutum, in quo ipſe ſi deberet, eſſet ſoluturus &c. Æquiſsimum enim viſum eſt creditorem, ita agere rem debitoris, vt ſuam ageret ad idem *l. 2. 3. 4. & 5. §. Imperator eod. tit. & l. ſi vſuras C. de vſur. & gloſa in l. Cum & ſortis* 35. *ff. de pig act.* ibi. Licet ſecus ſit cum ſoluit debitor &c. Nam tunc cum ſoluit ingrauius debitum accipiendum eſt.

Sed quid quando nec debitor ſoluendo, nec poſt eum creditor elegit, in quale debitum ſolueret, vel ſolutionem receperit? Ecce *Papinian. lib.* 2. diffinit ſic tibi ſatisfacit *in l. 97. ff. illo tit. de ſolut.* Cum ex pluribus cauſis debitor pecu-

Digitized by Google

niam ſoluit, vtriuſque demonſtratione ceſſante, potior habebitur cauſa eius pecuniæ, quæ ſub infamia debetur: mox eius, quæ pœnam continet: tertio, quæ ſub hypotecha, vel pignore contracta eſt: poſt hunc ordinem potior habetur propria quam aliena cauſa veluti fideiuſſoris. Quod veteres ideo diffinierunt, quod veriſimile videretur diligentem debitorem admonitum, ita negotium ſuum geſturum. Si nihil horum interueniat vetuſtior contractus ante ſoluetur. Si maior pecunia numerata ſit, quam ratio ſingulorum expoſcat: nihilominus primo contractu ſoluto, qui potior erit, ſuperfluum ordini ſecundo, vel in totum, vel pro parte minuendo videbitur datum. Optimus quidem tex. & in materia menti perpetuo commendandus: quia in practica olim mihi accidit.

Non minori ſane dignus commendatione eſt alter, pro limitatione eorum, quæ dicta ſunt, in *l. Paulus* 101. *eod. tit. de ſolut.* vbi quando creditor pignus debitoris vendit habet electionem accipiendi ſolutionem in quam cauſam voluerit, & non debitor. Sic namque inquit *lib.* 15. *reſponſ. verſ.* Paulus reſpondit aliam cauſam eſſe debitoris ſoluentis, aliam creditoris pignus diſtrahentis. Nam cum debitor ſoluit pecuniam, in poteſtate eius eſſe commemorare in quam cauſam ſoluerit. Cum autem creditor pignus diſtraheret, licere ei pretium inde acceptum referre etiam in eam quantitatem, quæ natura tantum debebatur: & ideo deducto eo debitum peti poſſe. Ex quo ſatisfit obiectioni a *gloſ. tradita in l. Plane ff. de condict. indeb. vbi text.* conſonans prædictæ limitationi ait ſic Igitur hoc caſu electio eſt creditoris, cui velit ſoluere, vt alterius repetitio impediatur, & prædicta gloſ. obijcit, ſed videtur debitoris, cuius erat electio in ſoluendo &c. Nã alia eſt cauſa creditoris pignus diſtrahentis, vt ſup. &c.

Habens plures creditores ſoluere poterit, cui magis ſibi placuerit, nam licet cum ſuſpicatur alium ſecum acturum aliò peculium auertat dolo non careat: tamen ſi alij ſolnerit non dubitatur de eo quin non teneatur; quoniam creditori ſoluit, & licet creditori vigilare ad ſuũ conſequendum, prout ijſdemmet verbis diſponitur *in l. ſumma* 22. *ff. de pecul.*

Si plures fuerint debitores ex pœnali cauſa ſolutio vnius alios non liberat, iuxta *l. Item Mela §. Sed ſi plures ff. ad l. Aquil.* ibi. Et ſi cum vno agatur, cæteri non liberantur. Nam ex lege Aquilia, quod alius præſtitit, alium non liberat, cum ſit pœna, *vbi gloſ. ibi verbo, cum ſit pœna* ait, bona ratio, quod non liberet vnus alium &c & ponit Arg. in contrarium, & in pœna *tit. de his, qui deiec. vel effud.* quod ſolutio vnius alios liberet eſt *text. in l.* 3. *eiuſdem tit.* ibi. Sed ſi cum vno fuerit actum cæteri liberabuntur. Sed dubitas, & bene, quod in hoc tex. non agitur de ſolutione, ſed de actione ibi actum fuerit verum non ſolum actum, ſed etiam exactum intelligi debere; mihi probat ratio optimi *tex. in l.* 1. *§. ſi apud duos ff. de poſit.* ibi. Nec liberabitur alter ſi cum altero agatur; non enim electione, ſed ſolutione liberantur.

Nota, quod vna ſolutio non parit contrarios effectus, ita notauit *gloſa vlt. in l. vlt. ff de trib. act. per tex. in l. Qui hominem* 34. *§ vlt. ff. de ſolut. vbi Bart.* ſic ſummat. Eadem ſolutio non poteſt parere liberationem, & repetitionem.

Sæpe & ſolutio, & exactio partium, non minima incommoda habet, ſic inquit *l. Plane* 3. *ff fam. herciſc.* Hinc eſt, quod quidam exiſtimauerunt neque eum, qui decem peteret, cogendum quinque accipere, & reliqua perſequi, neq; enim qui fundum ſuum diceret, partem dũtaxat iudicio perſequi, vt teſtatur *Iulian.*

lian. lib.48. digeſt. in l. 21. ff. ſi cert pet. Sed in vtraque cauſa (inquit idem) humanius mihi facturus videtur prætor, ſi actorem compulerit ad accipiendum, quod offeratur; cum ad officium eius pertineat lites diminuere.

Aliud pro alio inuito creditore non poſſe ſolui, ait *l.2. §.1. ff. ſi cert. pet. gloſ. in l. Eum a quo C. de ſolut.* ibi ſic nota, quod aliud pro alio inuito creditore non poteſt ſolui. Si vero iuſta adſit cauſa, propter quam non poſſit præſtari, quod debetur, audiendus eſt debitor, & iuſtam æſtimationem ſoluendo liberatur, *vt in l. ſi domus 74. §. In pecunia legata verſ. Qui confitetur ff. de legat. 1. & notauit gloſ. per tex. ibi in l. Interdum 15. verbo dari ad fin.* ibi. Nota hic, quod aliud pro alio ſoluitur *ff. de publi. can.* vide etiam verbo creditor verſ. Rerum vero datio.

Minus ſoluere qui tardius ſoluit deducitur *ex l. 85. ff. de ſolut.* dum ait ſolidum non ſoluitur, non minus quantitate, quam die & ibi ſummat *Paul.* Qui tardius dat minus date videtur, & e conuerſo bis dat, qui cito dat, *& Imp. in §. Plus autem de act.* ibi. Qui tardius ſoluit, quam ſoluere deberet, minus ſoluere intelligitur. Quod non procedit in debito antidorali procedente ex beneficio accepto; nam qui nimis cito id cupit ſoluere, inuitus debet, vt ait *Senec. lib. 4. de benefic. cap. vlt.* & eſt ſpecies ingratitudinis, vt notaſti ſupra verbo beneficium. Satius namque eſt honeſta voluntate debere, quam per iſtam malam rationem ſoluere, prout idem *Senec. lib. 6. de benefic. cap. 27.*

Non propterea minus relictum deberi, quod aliquid ante diem ſit ſolutum, ait *l. Lucius 80. §. Teſtator ff. de legat. 2.* Eſt tamen notandum, quod aliquando ante diem ſolutio facta non liberat ſoluentem, *vt in l. Eum qui 15. ff. de ann. lega.* ibi. Si propter capientis perſonam quod rem familiarem tueri non poſſet in diem fideicommiſſum relictum probaretur, & perdituro ei, id hæres ante diem reſtituiſſet, nullo modo liberatum eſſe. Quod ſi tempus, hæredis cauſa prorogatum eſſet, vt commodum medij temporis ipſe ſentiret, liberatum eum intelligi; Nam & plus eum præſtitiſſet, quam debuiſſet. Quoties autem cæpit fideicommiſſum ſoluere, non poteſt illa præſcriptione vti de qua *l. ſi fideicommiſſum 50. §. vlt. ff. de iud. vbi gloſ.* ſic inceptio ſolutionis approbatur.

Solutionis tempus inſpicitur ad hoc, vt quis dicatur bonæ, aut malæ fidei poſſeſſor, quando ei aliquid inſolutum dicitur iuxta *l. 3. ff. pro ſolut.* ibi. In cæteris cauſis ſolutionis tempus inſpicitur (nec intereſt cum ſtipulor ſciam alienum eſſe nec ne; ſufficit enim me putare tuum eſse cum ſoluis.) In emptione autem, contractus tempus inſpicitur, & quo ſoluitur, idem & expreſsius *in l. 2. ff. pro empt.*

Si in caſu prædicto id, quod fuit datum in ſolutum, euincatur in totum, nulla dubitatio eſt, quod ſolutio irritatur, & vinculum obligationis non ſoluitur, vt infra ſtatim, ſed quid ſi pro parte fuerit euictum? reſpondetur *in l. ſi quis aliam rem 46. ff. de ſolut.* in hæc verba, ſed & ſi pro parte fuerit euicta, tamen pro ſolido obligatio durat. Nam non accepiſset rem integram creditor, niſi pro ſolido eius fieret.

Qui ſoluit, nunquam ita reſupinus eſt, vt facile ſuas pecunias iactet, & indebitas effundat, & maximè ſi is, qui indebitas dediſse ſe dicit, homo diligens eſt, & ſtudioſus pater fam. cuius perſonam incredibile eſt in aliquo facile erraſse, ita *l. Cum indebito 25. ff. de probat.* Et ſi ſtulte ſoluit, ſibi imputabit, prout in caſu *l. Cum pater 79. §. Mæuio ff. de legat. 2. notauit gloſ. verbo dandam* ibi. Et ſic nota, quod ſtultitia ſoluentis lucratur donatarius.

Intereſt noſtrâ non ſoluere potius, quam ſoluta repetere, inquit *gloſ. verbo potius in l. ſi debitor 12. ff. de lib. legat. per tex.* ibi. Manifeſtum eſt quantum intereſt promiſſoris liberari potius, quam præſtare ex ſtipulatu, deinde mandati agere. Quod autem poſsit repeti ſolutum ſi non erat debitum, clarum eſt *ex tot. tit. ff. de condict. indeb.* Indebitum vero ſolutum accipimus, non ſolum ſi omnino non debeatur. Sed & ſi per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. Quare quoque repeti poterit, niſi ſciens ſe tutum exceptione, ſoluit, prout dicitur *in l. ſi non ſortem 26. §. Indebitum ff. eod. tit. de condict. indeb.* & quando ceſset repetitio. Vide *gloſam verbo Exceptione in l. Qui ſi 7 ff. de con. dict. cauſ. dat. & habes verbo, Exceptio.* Vide etiam *gloſ. verbo. Quadrupli in l. eleganter ff. de cond. indeb. & in l. 1. verbo iudicat C. eod. tit.*

Non repeti etiã poſſe, quod ſoluitur pietatis cauſa, probat *l. Cum is 32. §. Si in ea ff. de condict. indeb.* ibi. Sublata enim falſa opinione, relinquitur pietatis cauſa, ex qua ſolutum repeti non poteſt. Et eadem *l. Cum is*, notabilis eſt, dum debitorem alternatiuæ ſoluentem vtrunque ſi quodlibet petierit non habere repetitionem diſponit ſic dicens. Si poſt quam vtrunque ſoluit, aut vterque, aut alter ex his deſierit in rerum natura eſſe, nihil repetet; id enim remanebit in ſoluto, quod ſupereſt.

Sicut ſolutione, petitione, & acceptilatione vnius rei tota obligatio ſoluitur ita quoque pacto conuento de vna re non petenda interpoſito, totam obligationem ſubmoueri, ait *l. Si vnus §. ſed ſi ſtipulatus ff. de pact.* Et ſolutionem factam non reuocari, inquit *l. vlt. §. vlt. ff. quod met. cau.* ibi. Quod ſi debitis ſatisfecerit ſimplici iuſsione, & non cognitione habita: quamuis non extra ordinem exactionem fieri, ſed ciuiliter oportuit; quæ tamen ſolutione proceſſerunt, reuocari inciuile eſt, & facit optimus *tex. in l. ſi teſtamento 50. §. Quod ſi duo ad fin. ff. de fideiuſſor.* ibi. Sed verior, & vtilior in vtroque caſu illa ſententia eſt, ſolutionem non indebitæ quantitatis, non debere reuocari.

Solutionem irritã non liberare ſoluentem probat *l. fideiuſſor 59. ff. de cond. indeb.* ibi. Cum prior ſolutio, quæ fuit irrita, nec naturale vinculum ſoluit, nec ciuile ſi reus tenebatur. Nec reprobam pecuniam liberare ſoluentem, reprobis videlicet nummis reddendis, inquit *l. Eleganter § 1. ff. de pig act. vbi gloſ. verbo non liberat* ſic. Nam non videtur ſolutum, quod deterius ſoluitur; quam debetur, vt hic *& infr. depoſit. l. 1. §. ſcire.*

Non eſſe ſimilem ſoluenti, qui tempore liberatur; notauit *gloſ. verbo Extiterit in l. Item 18. §. Adycitur ff. de conſtit. pec.*

Bis non debere fieri ſolutionem dictat vulgaris *reg. l. Bona fides* non patitur, vt idem bis exigatur *ff. de reg. iu. & gloſa verbo. Mandati in l. ſi mandato § vlt. ff. manda.* ibi. Bis quem obligari pro eadem re non eſt prohibitum, vt &c. Sed bis ſoluere, ſic.

Solutionem non præſumi, ſed qui eam allegat probare teneri, diſponit *l. 1. C. de probat.* in hæc verba. Vt creditor, qui pecuniam petit numeratam, implere cogitur, ita rurſum debitor, qui ſolutam affirmat, eius rei probationem præſtare debet. Et hæc probatio melior erit per inſtrumentum, quam per redditionem ipſius chirographi, *vt in l. 14. C. de ſolut.* ſic. Pecuniæ ſolutæ profeſsio inſtrumento maiorem rei geſtæ probationem continet, quam ſi chirographum acceptæ pecuniæ mutuatę fuiſſet redditum, *vbi gloſ.* reddit rationem dicens. Si quidem, quia redditio chartæ etiam ob aliam cauſam fieri poteſt, quam vt liberetur debitor, vnde & de hoc ſubijcit *l. ſequens*, confeſsio verò aperte denotat

Digitized by Google

notat liberationem &c. Et ego addo, quia probatio cum requiratur fieri à ſoluente, debet eſſe de neceſſario, & non de poſsibili, quia non probat eſſe hoc, quod abhoc aliquando contingit abeſſe iuxta *l. Neque natales l. Non Epiſtolis, vbi not. C. de probat.* Quandoque tamen ſolutum præſumitur, & ſi debitor non probet, vt probat *gloſ. vlt. indict. l. 1. C. de probat. Et in l. Quicunque C. de apoch. pub. lib.* 10. qui oſtendit ſolutionem feciſſe tribus annis vltimis, ſoluiſſe præſumitur omnibus retroactis in hæc verba. Si trium cohærentium ſibi annorum apochas ſecuritateſque protulerit: ſuperiorum temporum apochas non cogatur oſtendere, *vbi gloſ. verbo. Superiorum* ait. Et ſic præſumptio eſt, quod ſolutio fuerit facta pro alijs annis antecedentibus.

Præſumptio etiã eſt, quod quilibet ſit ſoluendo, vt probat *gloſ. verbo dubitetur in l. Si vero §. Qui pro rei qualitate ff. qui ſatisd. cog. & in l. 2. ff. de probat.* ibi. quem præſumi ſoluendum. Si vero nunc non ſit ſoluendo, præſumitur ſic retro non ſoluendo iuxta *gloſ. verbo fuiſſe in l. 1. §. 1. verſ. probatio autem ff. de magiſt. conuen. per text.* ibi. Vt doceant eos ſoluendo fuiſse.

Horum quæ in hominibus ſubſequuntur quicquid ligatur ſolubile eſſe dicit *Auth. de nupt. §. 1. in fin. coll.* 4.

Soror.

HAnc ſub appellatione fratrum venire ſatis probat *l. Lucius Titius 91. §. Quæ ſitum eſt an quod heredes* fratribus rogati eſſent reſtituere, etiam ad ſorores pertineret? Reſpondi pertinere *ff. de legat. 3. l. Lucius Titius 78. §. Mania il 2. vbi notat gloſ verbo ſororem ff. ad Trebell. & ibidem Bart. l. vlt. vbi etiam gloſ. verbo fratribus eod. tit. Et in l. Tres fratres Titius, & Manius & Seia 36. ff. de pact. gloſ.* 1. ibi. Nota, quod appellatione fratris, & ſoror continetur.

Hoc autem nomen, ſoror ſortita eſt, quaſi ſeorſum naſcatur: quia ſeparatur ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliam familiam tranſgreditur, vt teſtatur *Aul. Gell. lib. 12. noct. Attic. capit.* 10. & ob hanc rationem fœmina dicitur finis familiæ, a qua egreditur, & caput illius, in quam inducitur prout dictum fuit ſup *verbo Mulier verſ. Et cum alias*. Cum hoc tamen ſtat, quod adhuc de ea familia, a qua egreditur, dicitur iuxta quæ *Alex. Imp. in l.* 4. Sic diſponit Voluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam vendere, vel pignori dare, fratrem ſorori donare prohibuiſſe non videtur *C. de fideicomm. vbi notauit Bald.* vnde ſuccedit ſimul cum fratre iuxta *l. 1. C. de legit. hæred.* ibi. Tam fratres, quam ſorores pari iure eſſe *l. Lege 14. eod. tit. Auth. Defuncto* ibi. Fratres & ſorores vtrinque defuncto coniuncti ſuperſint, vocantur *C. ad Tertyll.* & in *Auth. de nupt. §. Et quoniam mater* ibi. Si vero permixti maſculi, & fœminæ fuerint, hoc ipſum diſponentes *coll.* 4. Quod intellige niſi ingrata eſſet iuxta *§. ingratitudinem in eod. Auth. de nupt.*

Litteræ, per quas quis mulierem quandam ſibi ſororem appellat, eam vere ſororem non faciunt, licet præſumptionem faciant, contra quam probatio admittitur; ſic ſummatur *per Salic. l. Non Epiſtolis 13. C. de probat.* Vbi etiam *not. Bald. in 1. notab.*

Si quis cum duabus ſororibus fornicatus fuerit: & ſororem ſoror ab eodem antea ſtupratam neſcierit: vel ſe ſororem eius quam antea ſtupraerat, non intellexerit: Si digne pænituerint, & ſe continere non valuerint; poſt annos ſeptem coniugia eis non negentur: ſi autem non ignorauerint vſque ad mortem coniugio abſtineant; ita diſponitur *in cap.*

Si quis

Si quis &c. 33. *quaſt.* 1. & idem in ma- ... in *cap. ſeq.* ſtante igitur hoc decreto peccare mortaliter tales ſi cō- ... nant matrimonium, iuxta *cap.* 2. *&* ... *ibidem notat gloſ. vlt. at maior. &* o- ... non dubitamus.

Sors.

MVltas huius nominis dari in humanis ſpecies ſatis colligitur *ex Imp. dum in l. vlt. C. de præſcript.* 30. *ann.* ait. Cum ſortes humanæ multæ ſint. Et quot, & quibus modis capiatur, agit *Ioan. Andr. in procem. Clem. verbo ſortis* ibi ſumitur hic pro fortuna, vel euentu &c. alibi pro ſortilegio &c. alibi pro capitali &c. alibi pro parte, vel portione &c. & de ſingulis allegat iura, quæ per te videbis, hic autem afferam tantum notabiliora iuxta ſolitum noſtri Apoleƈtatis. Et quia de duobus vltimis ſcilicet, capitali, & parte; vel portione alibi dixi hic ſolum dicam de primis.

Sortes igitur quædam ſunt licitæ, quædā vero illicitæ. Iſtæ, quæ fiunt per magicas incantationes, vel ad exercendas vanitates aliquas, vel quæ fiunt ad inquirenda aliqua occulta, de quibus dicit *Aug. ad inquiſitiones Ianuar.* 26. *quaſtion* 2. hæc. Hi quī de paginis Euangelicis ſortes legunt, & ſi optandum eſt vt id potius faciant quām ad dæmonia conſulenda concurrant: tamen iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſecularia, & ad uitæ huius vanitatem diuina oracula velle conuertere, *& in cap. Illud d.* 26. *quaſt.* 2. *idem Aug.* late de omnibus iſtis ſortibus, ſeu ſortilegijs illicitis, & prohibitis, *Et in cap.* 1. *de Sortileg.* ſit. In tabulis vel codicibus, aut alijs, ſorte furta non ſunt requirenda, *& in cap. vlt.* ibi. Sortis vſum in eleƈtionibus perpetua prohibitione dāmnamus.

Illæ vero, quæ fiunt neceſsitatis cauſa, quia aliter res non poteſt dirimi, licitæ ſunt, vt ſi eſſet contentio de eleƈtione aliquorum tam aƈtiua, quam paſsiua, & eſſet paritas vtrinq; in omnibus, iuxta *cap. Non exemplo Mathia* 26. *quaſt.* 2. & de his dicit *Aug. lib.* 10. *de Geneſ. ad lit. cap.* 18. Quæ ſorte dantur diuinitus dari, & tradit *Pened. de reb. Salom. lib.* 3. *cap.* 18. A. de ipſo eodem loquitur *gloſa verbo ſubſtitutum in cap. Quoniam Abbas* 14. *de offic. delegat.* vbi ſorte dirimitur, quando eſt quæſtio inter plures iudices delegatos quis eorum ſit iudex, & æquales ſunt in omnibus ibi. Sed ſi eſſent ęqualiter digni ſorte dirimatur &c. *Et gloſ. verbo vti poſsidentis in cap. Licet cauſam* 9. *de probat poſt med.* ibi. Vel vterq; & omnino ſunt æquales probationes; nec appareat quis ad iudiciū prouocauit, ſorte dirimatur, quod deduxit *ex l.* 13. *&* 14. *ff. de iud.* ibi. Sed cum ambo ad iudicium prouocant, ſortetes diſcerni ſolet. *Et in l. Generaliter* 24. *§. Proinde verſ. Quid ergo*, vbi quando eſt quæſtio de aliquibus manumittendis, & neſcitur quinam de illis ſint, ſic diſponitur. Quod ſi ordo ſcripturæ non appareat, aut ſortiri eos oportebit, ne aliquam ambitionis, vel gratiæ ſuſpicionem ſubeat &c. *ff. de fideic. lib. & in l.* 3. *C. com. delegat.* vbi plures quibus reliƈta eſt eleƈtio diſcordant in eligendo, ſors admittitur ibi. In omnibus huiuſmodi caſibus rei iudicem fortunam eſſe, & ſortem inter altercantes adhibendam, & quem ſors prætulerit, is quidem habeat poteſtatē eligendi, *& gloſ. verbo prohibebit ad fin. in l.* 1. *C. vti poſsid.* ibi. Sed certe iudicio ſortis ſtatur cum non eſt certum de iure, ſcilicet quę pars potior ſit in iure, ſed ſaƈtum eſt certum, *& in l.* 2. *C. quand. & quib. quart. pars lib.* 10. ibi. Vt rebus totis in ſortium caſum deduƈtis &c. eleƈtio ex ſortis felicitate contingat, *vbi gloſ. verbo ſortium* ita. Subſtan-

Digitized by Google

ſtantia enim ſic diuiſa ſorte dirimetur, ſi aliàs non conueniat &c. vt is præferatur quem ſors prætulit in eligendo. Et denique *in §. Optionis de legat. in Inſt. ſic Imp.* concludit. Et ſorte hoe eſſe dirimendum, vt ad quem ſors peruenerit illius ſententia in electione præualeat.

Species.

Illa dicitur, quæ prædicatur de pluribus differentibus numero iuxta *gloſa verbo. ſpecies in §. Plebiscitum de iur. nat. in Inſt.*

Vulgaris, & trita iuris regula eſt per ſpeciem generi derogari, *vt in l. vxorem 39. §. codicillis, & melius §. Feliciſſimo in fin.* ibi. Non eſſe veriſimile eam, quæ nihil aliud Feliciſsimo, & Feliciſſimæ, niſi hæc, ſpecialiter legarit: ad filium, cui & hæreditatis ſuæ partem reliquit, legatum generali ſermone transferre voluiſſe *ff. de legat. 3. & in l. ſeruis vrbanis 117. §. vlt.* ibi. Semper enim ſpecies generi derogat *eod. tit. vbi gloſa derog.* alia affert concord. & illud præcipuum eſt *Papinian. in l. 81. ff. de reg. iu.* in hæc verba. In toto iure generi per ſpeciem derogatur. Et illud potiſsimum habetur quod ad ſpeciem directum eſt, *& in l. ſi peculium 10. ff. man. teſta.* ſic. Multum enim intereſt inter genus, & ſpeciem. Speciem enim eximi de genere placet.

Plus timetur, quod ſpecialiter dicitur, quam quod generaliter, ita dicit *gloſa verbo proferenti in Auth. de inſtrument. caut. §. Si vero moriantur coll. 6.*

Argento cedit, quod ad ſpeciem argenti iunctum eſt, quemadmodum claui aurei, & purpuræ pars veſtimentorum, ita *l. Cum aurum 20. ff. de aur. & arg. leg. & in l Et ſi 21. §. Perueniamus eod. tit.* ſic. Ei enim cedit, cuius maior eſt ſpecies &c. Semper enim cum quærimus, quid cui cedat, illud ſpectamus, quid cuius rei ornandæ cauſa adhibeatur, vt acceſsio cedat principali &c. quoniam hoc expectamus, quæ res, cuius rei ornandæ cauſa fuerit adhibita, non quæ ſit pretioſior.

In ſpeciebus non eſſe locum functioni, id eſt, vt alia res vice alterius fungatur, dicit *gloſa vlt. in l. 1. §. 1. ff. de aur. & arg. lega.*

Omnes debitores, qui ſpeciem ex cauſa lucratiua debent, liberantur, cum eaſpecies ex cauſa lucratiua ad creditores perueniſſet, ita *l. 16. ff de act.*

Aliquando eſt, quid licitum in ſpecie, quod in genere non licet vt, ex his quæ affert, arguit *gloſ. verbo a decimo octauo in cap. 1. de pac. tenen.*

Valere argumentum de ſpecie ad genus affirmatiue, dicit *gloſ. verbo ſpecies in addit. §. Plebiscitum de iu. nat. in Inſt. per tex. in l. 2. §. Doli mali* mentio hic, & vim in ſe habet; nam qui vim facit dolo malo facit *ff. de vi bon. rapt.* vbi notat *gloſ.* quod dolus ſit genus & vis ſpecies. Non autem valet negatiue proſequitur *d. addit. per l. Duobus §. Si quis ff. de iur iu. ſecundum Ioſ. & bene. nam in hoc tex. ſic Iuriſconſ.* ait. Si quis iurauerit ſe non rapuiſſe non debet adiuuari hoc iure iurando, & in actione furti, & condictione furti, quia aliud eſt furtum feciſſe, quod vel clam fieri potuit. Sumendo furtum pro genere, & rapinam pro ſpecie. Et ita concluditur expreſſe, quod argumentum negatiuum de ſpecie ad genus non valet v. g. non fecit rapinam, ergo non fecit furtum.

Etiam ſpecies appellatione quantitatis continetur iuxta *l. Quiſquis 93. ff. de legat. 3.* ibi. Det quantas ſummas dictauero &c. Ariſto res quoque corporales contineri ait; vt prædia mancipia &c. non adnumeratam dumtaxat pecuniam referri, & expreſſe tradit *gloſa verbo. Data poſt princ.* ibi. Nec obſtat,

ſtat, quod dicit quantitatis: quia etiam ſpecies, appellatione quantitatis continetur. Licet aliàs ſpecies pro quantitate non reddatur, *vt ſup.* nec e contra, *per Bart. in l. 2. in princ. verſ. Quomodo transferatur ff. ſi cert. pet.*

Species nominatim legatę ſi non reperiantur, nec dolo hæredis deeſſe probentur, peti ex eo teſtamento non poſſunt, ita dixit *Modeſtin. in l. Cum ita 33. §. pen. ff. de legat 2.* Notabis tamen, quod interitu ſpeciei non tollitur conditio, nec liberatur quis ab onere conditionis implendæ, ſed tenebitur ad æſtimationem eius præſtandam, vt eſt *tex. ſing. in l. vlt. C. de cond. inſert* vbi ſeruo rel:&ta libertas ſub conditione dādi certum numerum ſolidorum, ſeu aliam quandam ſpeciem, ipſa (etiam ſi caſu fortuito) perempta, tenetur ſeruus dare eius æſtimationem.

Quod legatur ſi quidem per perſonalem actionem exigetur ibi dari debet, vbi eſt: niſi dolo malo hæredis ſubductum fuerit tunc enim ibidem debet, vbi petitur. Præterea, quod pondere aut numero, aut menſura continetur ibi dari debet, vbi petitur, ita diſponit *l. 38. ff. de iud.* quam ibidem ſic ſummat *Bart.* ſpecies debet ſolui vbi eſt, quantitas vbi petitur niſi aliud actum ſit.

Spes.

VNa eſt ex principalibus tribus virtutibus, quæ dicitur certa expectatio futuræ beatitudinis: quia de futura beatitudine non poteſt eſse certitudo ſcientiæ, ſed credulitas tantum, *iuxta Auguſtin relatum per Innoc. in cap. Ex literis de iur. iu.* De qua ad Theologos te remitto *in 3. ſent. diſt. 26. vbi D. Thom.*

Altera datur ſpes, quæ vitioſa eſt, & reprobatur per *l.* Diuinam, & Canonicā de qua *in Euang. & in cap. Conſuluit* 10. *de vſur.* ibi. Verùm quia quid in his caſibus tenendum ſit. *Ex Euangelio Luc.* manifeſte cognoſcitur: in quo dicitur. Date mutuum nihil inde ſperantes. Huiuſmodi homines pro intentione lucri, quam habent, cum omnis vſura, & ſuper abundantia prohibeatur in lege, iudicandi ſunt maleagere. Intellige tamen *cum gloſ. ibidē verbo ſperantes*, quæ ſic ait, ſupple cauſa mutui in ſpe lucri principaliter poſita, ſecundario tamen aliquid ſperare, non puto malum vt, & ipſe ſeruiat illi *arg. 61. diſt. cap. Quid proderit & 59. diſt. cap. Si officia* nec etiam recipere ex tali ſpe *arg. 1. quaſt. 2. c. Quam pro* imo naturaliter debitor eſt illi obligatus ad antydora, &c. quam *gloſ.* commendat ibi *Abb. num.* 8. dicens. Nota ſing. glo. nam tenendo contrarium multi illaquearentur.

Altera datur in iure ſpes, quæ ab eodem approbatur, cum aliquis ſperat ſibi ius competiturum de qua dicit *gloſ. verbo Innouata in cap. Non ſolum de appellat lib. 6.* ſic. Vnde ſicut ius alicui non debet auferri, ità nec ſpes ad ius, *& in l. 3. §. Sed quia in fin. C. com. delegat. Imp. Iuſt.* Quia ſatis abſurdum eſt, & irrationabile, rem quam in ſuis bonis pure non poſsidet, eam ad alios poſſe transferre, &c. & alienam ſpem decipere.

Spes ſubſtitutionis reciprocæ ad hæredem non tranſit. ità *ſummat Bart. l. Lucius 45. §. Paulus, ff. de vulgar.* idem eſſe in omni diſpoſitione conditionali per viam vltimæ voluntatis, iuxta *l. Si vſusfructus 14. ad fin.* ibi. Sed ſi ſub conditione fuerit legatum, non ſtatim tranſit, ſed expectamus conditionem, &c. *ff. quand. di. lega ced. & l. vnic. §. Sin autem aliquid ſub conditione C. de cad. toll.* In contractibus vero contrarium diſponit *Imp. in §. Ex conditionali* ſtipulatione tantum ſpes eſt debitum iri: eamque ipſam ſpem

ſpem in hæredem tranſmittimus, ſi priuſquam conditio extet, mors nobis contigerit *de verb. oblig. in Inſt. vbi gloſ. vlt.* affert differentia hanc rationem. Quia in ſtipulatione interuenit factum ſtipulantis volentis ſibi proſpicere, & ſic hæredi *vt ff de probat. l. Si pactum* Quod non eſt in legatario, cuius nullum factum interuenit, & eodem modo reſponde in hæreditate conditionali *vid etiam Bart. in l. Si filius ff. de verb. oblig. & Card. in Clem. vlt. quæſt. 16. de elect.*

Licet alias ſeruus incapax ſit ſtandi in iudicio, tamen ſi ſpem habeat conſequendi libertatem, admitti debet prout reſpondit *Vlpian. in l. Mulier 22. §. 1 ff. ad Trebell.* ibi. Habet enim hic quoq; aditum, vt qui licet nondum petere fideicommiſſariam libertatem poſsit, nec directam ſibi vendicare: propter ſpem tamen libertatis, & hæreditatis aditum ad prætorem, & per ſe habeat.

Spiritus.

QVod ſextupliciter dicatur, ſcilicet aer, vel ventus, *in pſalm. 148.* ibi Spiritus procellarum, corpora Beatorum, animæ beatorum, virtus imaginatiua, mens, & Deus; inquit *D. Thom. 3. par. quæſt. 41. art. 3. & in l. ſentent. diſt. 5 q. 3.* Eſt quem refert *Bertach. in ſuo repert. hoc verbo verſ. 2.*

De ſpiritu ſancto *in Conc. Ephe. 5. relato in cap. pen de conſecrat. diſt vlt.* ſic inuenies decretum. De Spiritu dicit Dominus in Euangelio, Ille me clarificabit. Hoc rectiſsime ſentientes: vnum
E Chriſtum, & filium: non velut alterius egentem gloria confitemur a Spiritu ſancto gloriam conſecutum: quia ſpiritus eius nec melior nec ſuperior eſt. Sed quia humana opera faciens: ad demonſtrationem ſuæ diuinitatis virtute proprij ſpiritus vtebatur: ab ipſo clarificatus dicitur, eo quod virtus ſua, vel quælibet diſciplina vnumquemq; clarificat: quamuis enim in ſua ſit ſubſtantia ſpiritus eius; & intelligatur in perſona proprietas iuxta id quod ſpiritus eſt, & non plus; attamen alienus non eſt ab illo: nam ſpiritus appellatus eſt veritatis: & veritas Chriſtus eſt: vnde & ab illo ſimiliter ſicut ex Deo patre procedit. Denique hic ipſe ſpiritus etiam per manus ſanctorum Apoſtolorum miracula glorioſa perficiens, Dominum glorificauit Ieſum Chriſtum, poſtquam aſcendit in Cœlum: nam creditur Chriſtus natura Deus exiſtere: per ſuum ſpiritum virtutes efficiens: ideoque dicebat. De meo accipiet, & annunciabit vobis. Vide etiam *cap. vlt. de conſecr. ead. diſt. vlt.*

Duobus modis dari ſpiritum ſanctum, ſcilicet ad bene viuendum, & ad virtutes faciendas, inquit *gloſ. vlt. in cap. Quicquid 32. quæſt. 2.* vbi quando recedit, & quando non recedit, & allegat iura, quorum melius probat *de pænit. diſt. 2. hoc cap.* Poteſt diſcurſus atque mobilitas ſpiritus ſic intelligi: in ſanctorum quippe cordibus iuxta quaſdam virtutes ſemper manet: iuxta quaſdam receſſurus venit: & venturus recedit: in fide enim ſpe, atque charitate, & alijs bonis ſine quibus ad cœleſtem patriam non poteſt perueniri: ſicut eſt humilitas, caſtitas iuſtitia, atque miſericordia: fecunda perfectorum corda non deſerit. In prophetiæ vero virtute: doctrina: fecunda miraculorum exhibitione electis aliquando adeſt: aliquando ſe ſubtrahit &c. In his ita virtutibus ſine quibus ad vitam minime peruenitur: ſpiritus ſanctus in electorum ſuorum cordibus permanet: vnde recte ſtabilis dicitur: in his vero, per quas ſanctitatis virtus oſtenditur: aliquando præſto eſt, aliquando miſericorditer recedit, & iuxta hoc intelligitur *d. cap. Quicquid in fin.* ibi. Non datur autem præ-

præſentia Spiritus ſancti tempore quo coniugales actus geruntur, vt ibidem d. *gloſ. coniunct. cap. ſeq.* dum ait. Connubia legitima carent quidem peccato; non tamen tempore illo quo coniugales actus geruntur præſentia ſancti ſpiritus dabitur; etiam ſi propheta videatur eſſe qui officio generationis obſequitur; Sed etiam plura alia ſunt, in quibus ſufficit ſibi ſola vis humana, & neque res indiget, neque decet adeſſe præſentiam ſancti ſpiritus; Ei hæc ſufficiant, reliqua ad quos pertinent, tractant namque fabrilia fabri.

Spolium.

ANte omnia purgandum eſt per reſtitutionem ſpoliato ab ſpoliante plene faciendam, vt pluſquam notum eſt: *ex l. 1. §. Eum qui in fin.* ibi. Qui vi deiectus eſt, quicquid damni ſenſerit ob hoc, quod deiectus eſt, recuperare debet. Priſtina enim cauſa ei reſtitui debet quam habiturus erat, ſi non fuiſſet deiectus cum duobus *§. ſeq. ff. de vi. & vi arm. & in l. ſi quis ad ſe fundum 7.* ibi. Vt ei, quem conſtiterit expulſum amiſſæ poſſeſsionis iura reparentur &c. *C. ad l. Iul. de vi. cap. 1. cap. In noſtris 3. cap. Conquerente 7. & cap. Grauis de reſt. ſpol.* Ad hoc vero, vt obtineat duo debent neceſſario probari, poſſediſſe ſcilicet, & ſpoliatum fuiſſe, iuxta *d. l. 1. §. Si tamen verſ. Interdictum* autem hoc nulli competit niſi ei, qui tunc cum deijceretur, poſsidebat.

Nec ſpoliato obſtabit exceptio de defectu dominij. Quia prædo etiam eſt, ſecundum rigorem iuris, reſtituendus, *vt in cap. Conſtitutus 8.* videatur contrarium dici: tamen ibi ideo id fuit: quia mandauit Papa inquiri: eo quod ille ſpoliatus non agebat poſſeſſorio tantum, ſed inſimul petitorio, & poſſeſſorio, prout notat ibidem *gloſ. verbo. Eiectus.* Aliter enim ſi tantū poſſeſſorio ageret, & ſimpliciter petijſſet reſtitutionem, reſtitutus fuiſſet ſiue cauſæ principalis cognitione, quod comprobat *d. cap. 1. de reſtit. ſpol.* ibi. Quamquam ante omnem contentionem poſſeſsio ei debuerat violenter ablata reſtitui; tamen quia euentus diaconus &c. conſentiente illo conſtituit ſe legitime probaturum dictum campum eiuſdem Eccleſiæ iuris eſſe: inquire veritatem, & ſi hoc probatum fuerit, huic dicendum eſt, vt a ſua intentione diſcedat.

In *eod. cap. 1. de reſt. ſpol. gloſ. verbo. Contentioſe* excitat idem dubium ſic dicēs. Sed videtur, quod non eſt reſtituendus ſi aduerſarius incontinenti vellet probare dominium *ff. ad exhib. lib. 3. §. ibidem, & ff. ad Trebell. Ille à quo §. 1. & melius ſi. vt in poſſeſſ. legat. ſi is a quo 1. reſp. & infr. eod. cap. Literas.* Sed non obſtant leges illæ; quia non loquuntur in interdicto vnde vi; imo in interdicto de adipiſcenda poſſeſsione, & quod dicit *decret. literas,* illud ſpeciale eſt propter periculum animæ in caſibus, vbi Eccleſia diſpenſare non poteſt. Vide tamen *gloſ. notab. verbo ſufficiens in capit. ſententia de pac. Conſtant.* ſic dicentem. Quod ſpoliatus ſi contra ius petit ſe reſtitui, ita quod exceptio obſtat ipſi poſſeſſorio, non eſt facienda reſtitutio &c.

Non eſt veroſimile, quod ſponte iuri ſuo renunciauerit, qui renunciat ſpoliatus, ita *cap. 2. de reſt. ſpol.*

Spoliatori quaſi ſuccedit in vitium (eo quod non multum interſit, quoad periculum animæ) iniuſtè detinere, ac inuadere alienum, ſic dicitur *in cap. ſæpe 18. de reſt. ſpol.*

Habet enim ſpoliatus priuilegium, vt non poſsit exui iam nudatus, inquit *cap. 1. in fin. de reſt. ſpol. lib. 6.*

Paria videntur quem eſſe ſpoliatum omnibus bonis ſuis, vel maiori ipſorum par-

parte, vt dicit *gloſ. verbo integre in Extrauag. 2. de elect.*

Sponſa.

HVius nominis appellatione, vel ſponſi, venit tantum illa, vel ille, qui non dum vxor, vel maritus eſt, vt dicit *Bertach. in ſuo repert. hoc verbo per tex.* quem allegat *in cap. ſufficiat 27 quæſt. 2.* qui non mihi ſatis probat Sed *Vlpian. lib. 31. ad Sabin. in l. 1 ff. pro dot.* ibi. Eſt quæſtio vulgata an poſsit ſponſus (hoc eſt, qui nō dū maritus eſt) rem pro dote vſucapere? Et Iulianus inquit, ſi ſponſa ſponſo ea mente tradiderit res vt non ante eius fieri vellet, quam nuptiæ ſecutæ ſint: vſu quoque capio ceſſabit. Si tamen non videtur quid actum fuerit, credendum eſſe id agi, Iulianus ait, vt ſtatim res eius fiant: & ſi alienæ ſint, vſucapi poſsint: quæ ſententia mihi probabilis videtur. Ante autem nuptias non pro dote vſucapit, ſed pro ſuo &c.

Verum in materia venit ponderandus famoſus *text. in l. Non ſine 5. C. de bon. quæ lib. vbi Impp Leo & Anthemius* reſcribentes Nepotiano mag. milit Dalmatiæ ſic dixerunt, Non ſine ratione de negotio, quod inter matrem famil. cuius veſtra ſuggeſtio meminit, & germanum eius vertitur magnitudo tua diuerſis legibus ex vtraque parte prolatis, noſtram credidit conſulendam eſſe clementiam, cum mulier diuerſis iuris lectionibus eū idē intelligi maritū, & ſponſum niteretur probare, germanus autem, mariti nomen illi ſoli, qui nuptias contraxerit; ex recitatione conſtitutionis &c. (qua cauetur, quicquid maritus, vel vxor in poteſtate conſtituti, inuicem ſibi reliquerint, non patri acquiri, ſed ad eorum ius pertinere) imponi. Quamuis ergo ſignificatione nominis, maritus vel vxor poſt cōceptum matrimoniū intelligatur, ex quo videlicet inducta eſt dubietas: attamen quia cōſequēs eſt in ambiguas, atque legum diu [illegible] interpretationibus [illegible] ubantes cauſas benigne, atque naturalis iuris moderamine temperare, non piget nos in præſenti quoque negotio, de quo ſublimitas tua ſuggeſsit æquitati conuenie[illegible] Iuliani tantæ æſtimationis viri, atque diſertiſsimi iuriſperiti opinionem ſequi: qui quidem de dotali prædio tractatu propoſito, idem ius tam de vxore, quam de ſponſa obſeruari arbitratus eſt, licet lex Iulia de vxore tantum loquatur. Qua ratione tam ſponſalitiam donationem, quam hæreditatem, quam memoratus ſponſus ſuam ſponſam lucrari voluit, non acquiri patri, ſed ad eam peruenire, benignum eſſe proſpeximus. Ex quo tex. clarè deducitur, quod vbi agetur de materia fauorabili, ſub nomine vxoris venit ſponſa, & ſub mariti nomine, ſponſus. Si verò de materia odioſa, tunc non veniat ſponſa ſub appellatione maritatæ, vt concludit *gloſa & Abb. in rub. de ſponſ. num. 5.*

Sponſalia vero ſūt futurarum nuptiarum promiſsio iuxta *l. 1. ff. de ſponſal. capit. Noſtrates 30. quæſt. 5.* Dicta autem ſunt a ſpondendo, nam moris fuit veteribus ſtipulari, ſpondere ſibi vxores futuras, vt dicit *Vlpian. lib. ſing. de ſponſ. in l. 2. eod. tit.* vnde, & ſponſi, & ſponſæ appellatio nata eſt, ait *l. 3. eod.* Vnde propriè ſponſa dicitur de futuro, *vt not. in cap. tertio loco de præſumpt.* impropriè tamen ante copulam poſſunt appellari ſponſi, vt dicit *Abb. in citat. rubr. de ſponſal. ſub numer. 4.* nam vtique mulier ſponſa ideſt promiſſa reſp. [illegible] carnalis copulæ. Sed impropriiſsimè, & abuſiuè vocantur ſponſi poſt carnalem copulam dum filios non [illegible] ſunt, prout vulgariter nominantur in Italia.

Inſtitutum eſt vt ſponſæ iam pactæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat ma-

ritus datam, quam ſuſpirauerat ſponſus donatam, ſic inquit *Ang. lib. 4. confeſſ. relatus in cap. Institutum 27. quæſtion. 2. vbi gloſ. vltim* ſic.

Gratior eſt fructus quem ſpes productior edit.

l. 3. ff. de priuil. cred. loquens de ſponſa minore 12. ann. decidit, quod ipſa dotem habere poteſt ad conſequendum priuilegium dotale, & reddit hanc rationem. Intereſt enim Reip. & hanc ſolidum conſequi, vt ætate permittente nubere poſsit, *& in l. 77. Hermogen.* dicit ſi ſponſa dotem dederit, nec nupſerit: vel minor 12. ann. vt vxor habeatur exemplo dotis, condictioni (fauoris ratione) priuilegium, quod inter perſonales actiones vertitur, tribui placuit *ff. de iu. dot. & in l. 4. de fund. dot. Caius* ſic ait: Lex Iulia, quæ dotali prædio proſpexit ne id marito liceat obligare aut alienare: plenius interpretanda eſt, vt etiam de ſponſo idem iuris ſit, quod de marito.

Sportulæ.

QVod de iure Canonico ſint prohibitæ dixerunt aliqui *per text. in capit. Cum ab omni 10. de vit. & hon. cler.* ibi, Ideóq; mandamus quatenus ab huiuſmodi exactionibus de cætero abſtinentes: vigorem iudiciarium gratis ſtudeatis litigantibus impartiri, non obſtante quod in fraudem a quibuſdam proponitur, quod exigatur id nomine aſſeſſorum, cum nec iuſtum iudicium iudici vendere liceat: & venales ſententiæ ab ipſis etiam ſecularibus legibus reprobentur. Verum tex. iſtæ loquitur de ſportulis ſuper decima, vel alia quotalitis, vt idem clarè dicit ibi. Super decima litis vel parte alia pro diuerſa terrarum conſuetudine. Vnde conſuetudo eſt, quod ſportulæ ſoluuntur, niſi ſint immoderatæ, vt plene notat *Card. in Clem. ſtatutum oppoſit. 1. de elect.*

De iure ciuili ſportulæ debentur, vt probat *Auth. offeratur* ei, qui vocatur ad iudicium libellus, & exinde præbitis ſportulis &c. *C. de lit. conteſt. vbi gloſſa præbitis,* ita ait. Tam ab actore, quam a reo, & quando, & quantum in iudice delegato habes *in Auth. de iudicib. §. Ne autem coll. 6.* in ordinario non inuenitur lege expreſſum niſi in clericis, *vt ſup. de epiſc. & cler. l. Omnes qui §. Executoribus, aut & l. Cum clericis. Auth.* ſed hodie, & in quibuſdam alijs perſonis, *vt inf. de fruct. & lit. expenſ. l. fin. & de agent. in reb. l. fin. lib. 12. in fin.* Et ſecundum conſuetudinem terræ dic in eis ſeruandum morem.

Quantitas autem ſportularum, quod ſit duorum aureorum in principio, & aliorum ſimiliter duorum in fine litis diſponitur *in citat. Auth. de iudicib. §. Ne autem* circa hoc labor ſine mercede noſtris fiat pedaneis, ſancimus eos in vna quaque dicta apud eos cauſa &c. duos quidem aureos ab vtraq; parte in conteſtatione litis accipere, & duos in fine negotij, & vltra hoc nihil (quod etiam prædeceſſores noſtri cenſuerunt) Sed his contentos eſſe &c. *vbi gloſ. ab vtraq;* quærit an prædicti duo aurei exiuentur a quolibet litigantium, & ibi ſoluit, quod ſic ex vi dictionis, ab vtraq; quæ innuit, quod quælibet pars duos det. Et ſcias quod dictæ ſportulæ non creſcunt licet quantitas petita ſit magna, nec decreſcunt licet ſit parua, *vt per prædict. tex. tenet optima gloſ. verbo in libello in §. Tripli de act. in Inst.* vbi ſequentia. Item nota quod reus ſoluebat huiuſmodi ſportulas, vt hic & *C. de Epiſc. & cle. auth. Generaliter,* ſed actor ei reſtituebat, niſi iuſta cauſa eum vocaſſet, *vt ff. de in d. l. Eum quem temere.* Item nota adhuc, quod huiuſmodi ſportulæ quibuſdam prorſus remittuntur,

Digitized by Google

tur, vel pauperibus, *vt in Auth. de mand. princ. §. oportet coll. 4.* a quibuſdam pauciores exigebantur, vt a clericis, *vt C. de Epiſc. & cler. l. Cum clericis, & in Auth. ibi poſita. Sed hodie.* Aliis autem per priuilegium principis vi- uentis remittuntur in totum, vel pro parte, *vt C. de fruct. & lit. exp. l. fin. &c.*

Notabis denique, quod ſi in cauſis de quibus ſportulæ debentur opponatur exceptio declinatoria incompetentis iudicij, non poterit ipſe iudex de ea iudicare propter commodum ſportularum, quia alias eſſet iudicare in cauſa propria contra *l. 1. §. In propria ff. quand. appellan. ſit cum vulgar.* & ita videtur *gloſ. verbo prouincia in l. De iure 37. ff. ad municip. ibi.* Sed ſi commodum ad eum pertinet, quia decimam eſt habiturus &c. ſequitur *Bart. in l. Si quis ex aliena ff. de iudic.* Licet contra teneat *Alex. in l. 2. ff. ſi quis in ius voc.*

Statutum.

EſT huius municipale habens vim legis & pro lege habetur, *l. Omnes populi 9.* ibi partim. ſuo proprio *ff. de iuſt. & iu. cap. 1. de conſtit.* ibi. Locorum & perſonarum ſingularium conſuetudines, & ſtatuta de *conſtit. Licet gloſa verbo ſuo proprio in d. l. Omnes.* dubitet quomodo poſsit ſtatutum condi a Municipio, cum ſolus princeps poſsit facere leges? nec ſolutio ab eadem poſita placet cum ſit contra ipſam legem ibi partim ſuo proprio. Vnde vera eſt reſolutio, quod poſſit vnaquæque ciuitas ſtatutum condere, & confirmari facere per principem, & ſi non confirmetur, per conſuetudinem legitimam confirmabitur, cum ipſa, vt notum eſt, vim legis habeat, cui non derogabit lex, vel conſtitutio ſuperueniens ſi de ea ſpecia. non fecerit mentionem, vt concludit *d. cap. 1. de conſtit.*

Sed quid dicendum ſi poſt factum a ciuitate ſtatutum poſsit ab eadem per aliud in contrarium illud primum derogari? Reſpondet *gloſ. verbo Criminalibus ad med. in cap. Nos Romanorum de pac. Conſt.* in hæc verba: Videtur, quod non &c. Contrarium eſt verum &c. Et ex his apparet, quod ſtatuta potius accedunt vltimæ voluntati, quã contractui &c. quod quidem videtur intelligendum quando non fuit ſtatutum per ſuperiorem confirmatum.

Quærit etia eadem *gloſ.* paulo inferius vtrum ſtatutum ſuiquum teneat? Et reſpondet ſic, ſi ſit ſolemniter factum, donec corrigatur per ſuperiorem: ſecus ſi ſit impoſsibile, *vt not. in cap. fin. de appellat. lib. 6. in Nouell.* Et in cæteris, quæ ad commoditatem ſpectant ciuitatum hic conceditur ciuitatibus, quod olim erat conceſſum præſidibus &c. Et quod verba ſtatuti intelligi debeant de caſu poſsibili, dixit *gloſ. verbo rei in §. 1. de oblig. in Inſt.*

Si aliquid in aliquo ſtatuitur idem in eo, quod eſt ei ſimile, ſtatuendum eſſe, ait *gloſ. verbo non ceſsit in l. vlt. ff. com. præd. & in l. Loci §. Si fundus verbo processerit ff. ſi ſeru. vendic.*

Statuta, & ſententia quamuis ſint ſtricti iuris, tamen recipiunt interpretationem extenſiuam, quando alias non poſſunt ſortiri effectum, ita dicit, & notat *gloſ. verbo Cum marito in §. Item is, qui pertex.* ibi. Et conuenienter ſi ad mulierem vſus ædium pertineat cum marito ei habitare liceat *de vſu, & habit. in Inſt.*

Statutum loquens de moneta ſimpliciter, debet intelligi ſecundum præſumptionem alterius ſtatuti, ſecus vero inter contrahentes vt dictum eſt ſup. *verbo moneta.* Reliqua circa ſtatutum videas latiſsime *per Bertach. eo verbo.*

Steri-

cum vtique pro fructuum modo, pretium, inuenturus ſit.

Stipulatio.

VErbis obligatio contrahitur ex interrogatione, & reſponſione cum quid dari, aut fieri ſtipulamur, inquit *Imp. in §.1. de verb. oblig. in Inſt. & Vlpian. in l.1.eod.tit.ff.* ſic ſtipulatio non poteſt confici, niſi vtroque loquente, *vbi gloſ. loquente* declarat, altero interrogante, & altero reſpondente: vnde colligitur, quod ſtipulatio ſit per præcedentem interrogationem, & ſubſequentem reſponſionem; ſed licet non conſtet de præcedente ſtipulatione, tamen ſi res inter præſentes geſta eſt, credendum eſt præcedentem ſtipulationem vocem reſpondentis ſubſecutam eſſe, vt inquit *l.1. C. de contrah. & com. ſtip.* & in dote hoc vberius eſt conſtitutum *in l.1. C. de rei vxor act.* ibi. Sancimus omnes dotes per exſtipulatu actionem exigi, ſiue ſcripta fuerit ſtipulatio, ſiue non; vt intelligatur re ipſa ſtipulatio eſſe ſecuta, *& in §.Accedit* ibi. Tunc præſumatur mulierem ipſam ſtipulationem feciſſe, vt ei dos ex huiuſmodi caſu accedat: neque in hac ſpecie volumus videri extraneũ, tacitam ſtipulationem feciſſe, & quod pro mulieribus introduximus, hoc aduerſus mulieres cõuertatur. Quod procedit etiam ſi inutilis interuenerit ſtipulatio iuxta *eand. l.1.* ibi. Eſt enim conſentaneum nobis, qui cenſemus, vbi ſtipulatio ſuppoſita non eſt, intelligi eam fuiſſe adhibitam: multo magis etiã ſi inutilis eſt eam validam eſſe, *vbi gloſ. Multo* ſic ait. Locus a maiori, quia ſi nullum facimus aliquod, multo magis inutile.

Plerunque in ſtipulationibus verba, ex quibus obligatio oritur inſpicienda ſunt: raro autem ineſſe tempus, vel conditionem, ex eo quod agi apparebit intelligendum eſt: perſonam vero nunquam, niſi expreſſa ſit, ait *l. ſi ita 136 §. Chryſogonus 33 ſf.i. ff. de verb.* Non autem ſecundum futuri temporis ius, ſed ſecundum præſentis, æſtimari debet ſtipulatio, inquit *l.Continuus 137.§.Cum quis eod.tit.*

Cum pecuniam mutuam dederit quis ſine ſtipulatione, & ex continenti fecit ſtipulationem, vnus contractus eſt. Idem erit dicendum, & ſi ante ſtipulatio facta eſt, mox pecunia numerata eſt, ſic ait *l.ſi ita 6.§.vnic.ff. de nouat.& l.ſeq.* Cum enim pecunia mutua ſtipulamur, non puto numeratione obligationem naſci & deinde eam ſtipulatione nouari, quia id agitur, vt ſola ſtipulatio teneat, & magis implendæ ſtipulationis gratia numeratio intelligenda eſt fieri.

Tacitè hæc conuentio ineſſe ſtipulationi videtur, ſi in eadem cauſa maneat, inquit *l. Cum quis 38. ff. de ſolut.* in caſu quando ſtipulatio ſit, vt mihi vel Petro ſoluatur, quod intelligatur dummodo Petrus in eodem ſtatu ſit.

Cum ſtipulatur vt procurator, vel geſtor, quod ſemper primæ facie præſumitur, ſic ait *gloſ. vlt. in l.Seia 12.ff. de dot. prælega.*

Reſpiciendus eſt ſermo in ſtipulationibus vtrum ne talis ſit quem voluero, an quem volam &c. *l ſi quis 112 ff. de verb.* de qua iam ſupra verbo electio, vbi remiſsiue ponitur *ex gloſ. ibidem relat.* differentia inter hæc duo tempora voluero, & volam.

Si quis ſpoponderit inſulam cum moriebatur ædificare ſtipulatori impoſsibilis veteribus videbatur huiuſmodi ſtipulatio, ſed nobis ſenſum contrahentium diſcutientibus, veriſimile eſſe videtur, hoc inter eos actum, vt incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autem hæredibus eius, donec ad effectum perducatur. Nemo enim ita ſtultus inuenitur, vt tali animo faceret ſtipulationem, vt putaret tantum poſſe

ædi-

aſtictum in vno momento horæ extollere vel eum, qui moritur, talem habere ſenium, quod ipſe ſufficeret ad huius operis completionem. Sancimus itaque ſi quid tale euenerit, hæredes eius teneri, vt factum quod mortis tempore facere promiſit, hoc hæredes eius adimpleant, quaſi ſpeciali hæredis mentione habita, licet hoc minime fuerit expreſſum. Quemadmodum enim ſi in dando fuerat ſtipulatio, & contra hæredes trãſmittebatur, ita & ſi in faciendo eſt, licet in mortis tempore colligatur attamen ad ſimilitudinem in dando conceptæ ſtipulationis, & hæredes obligari, vt non diſcrepet factum à datione; ſed ſit lex noſtra per omnia ſibi conſentanea. Quod & in legatis ſimili modo relictis obſeruari cenſemus, ſic *Iuſtinian. in l. vlt. C. de contrah. & commit. ſtipul.* Ex qua deducitur illa generalis regula, quod verba contractus trahi debent ad poſſibilem intellectum.

Studium.

IN *Clem.* 1. *de Magiſtr.* quinque ſtudia generalia numerantur Romanorũ, ſcilicet, Pariſien Oxonien. Bononien. & Salmantinum, & ibidem præcipitur ita ſtatuentes, vt in quolibet locorum teneantur viri catholici ſufficientem habentes Hebraicæ, Arabicæ, & Chaldeæ linguarum notitiam &c. vt alios ſolicite linguas ipſas doceant, *vbi gloſ. verbo Bononien.* quod ſtudium Rom, fuit vltimum, conceſſum ab Innoc. &c. vt conſtat *ex cap. 2. de priuileg. lib. 6.* Et ſtudiũ Bononien. habuit priuilegium ſtudij a Theodoſio minore ann. Dom. 425. de alijs vero quãdo inceperunt, vide *Card. in d. Clem.* 1. *de magiſtr. quæſt.* 5.

Generale etiam dicatur ſtudiũ illud, quod ex priuilegio, vel conſuetudine, cuius initij non ſit memoria, erectum eſt, vt eſt *gloſ. ſing. verbo generalibus in Clem.* 2. *verſ. Nos autẽ* ibi. Id eſt locis habentibus ſtudium ex priuilegio, vel conſuetudine &c. *de ſepult.* Et talibus conceduntur priuilegia, de quibus *in d. capit.* 2. *de priuil. lib* 6. *in fin.* ibi. Vnde volumus & ſtatuimus vt ſtudentes in ſcholis ipſis penes ſedem eandem talibus priuilegijs omnino libertatibus, & immunitatibus gaudeant: quibus gaudent ſtudentes in ſcholis illis vbi generale regitur ſtudium ac recipiant integre prouentus ſuos Eccleſiaſticos ſicut illi.

Si verò in ſcholis nullum eſt, vel minus competens ſtudiorum exercitium, non gaudebunt ſtudentes talibus priuilegijs vt deducitur *ex capit. ex tua* 12 *de cler. non reſid. vbi gloſ. verbo ſtudiorum* ſic. Licet indeterminatè dixerit ſtudium, de meliori intelligendum eſt &c. Arg. contra &c. Sed ſufficit ſi ſit ſtudium conueniens ſiue mediocre; de quo dubito ſi non ſit generale iuxta formam ſupradictam.

Nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? quærit *Senec. Epiſt.* 8. & ita reſpondet: Ad alia multum, ad virtutem nihil: Et infra iterum quærit. Quare generalibus ſtudijs filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia animum ad accipiendam virtutem præparant.

Nota diſputationem multum prodeſſe ad ſtudium, ita inquit *Apoſtill. ad tex in l. vlt. §. miſſa ff. de muner. & honor.* ibi. vt Herennius Modeſtinus, & diſputando bene, & optima ratione decreuit.

Studiorum labor meretur, vt ij qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conſiliorum participes cupiũt ſpe præmiorum atque honorificentia ſua prouocent eos quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam. ita *l.* 1. *C. de aſſeſſor.*

Quod ſtudentes non debent, ibi obſtrepere inuicem dictum eſt ſupra verbo ſcholaris.

Quod cauſa ſtudiorum filiofam. creditur a patre ſoluẽdum dicis verbo mutuum.

Non

Non ſufficit diu ſtuduiſſe, ſed bene; dixit *gloſ. verb.ſuperetur per tex. ibi in l.vnicuique C. de prox. ſacr.ſcrin.lib.12.*

Stultus.

EST qui ſe in eo primum exiſtimat, vt bona, quæ viderit, diſcere contemnat: ita dicitur *in cap. De Conſtantinopolitana 22. diſt.* Sed erit ſtultiſsimus ſi omiſſa actione, qua facilime ſolidum in contractu conſequi poſsit, ſe ad difficultatem perducat probandi in rem domini verſum eſſe, ait *Imp. in §. Caterum, quod cum eo in Inſt.* vbi *gloſ.* notat ſtultum eſſe ſi eligat malum cum poſsit eligere bonum, & ponit verſus,

Qui videt vtilius, & ſumit deteriora.
Abſit ei radius luminis abſque mora.

quod non intelligas quando aliud vrbanitas expoſcit, nam tunc deterius eligendum eſt, & melius alteri relinquendum.

Quemadmodum ſtultus eſt equum empturus, qui non eum, ſed phaleras aſpicit; ſic qui homines ex veſtibus eſtimat ſtultiſsimus eſt dixit Senec. Et tamen hæc ſtultitia hodie maxime viget.

Stultum eſt ante hiſtoriam effluere, in ipſa autem hiſtoria ſuccingi, dicitur 2. *Machab.2. in fin.*

Stultitia eſt timore mortis, mori dicit *Senec. Epiſt. 71. & alia habes ſup. verbo. Mors. & lib.7. de beneſ. capit.16 ad fin.* Stultitia morbus eſt animi, *& lib.2. Epiſt. 13. aliàs 1.* Inter cætera mala hoc quoque habet ſtultitia, ſemper incipit viuere, *& lib.4. de beneſ. capit.38.* Hæc vero ſuperbæ ſtultitię perſeuerantia eſt, quod ſemel dixi qualecunque eſt, fixum ratumque ſit.

Nihil ſtultitia pacatum habet, tam ſuperne illi metus eſt, quam infra: vtrunque trepidat latus, ſequuntur pericula, & occurrunt, ad omnia pauet, impacata eſt, & ipſis terretur auxilijs, idem *Senec. Epiſt. 60.* vbi omnia contraria dicit in ſapiente, *& in lib.5. de beneſ. capit.15.* hæc. Omnes ſtulti mali ſunt: qui autẽ habet vitium vnum habet omnia: Omnes autem ſtulti, & mali ſunt, omnes ergo ingrati ſunt, *& in Epiſt. 75.* ſic. Quid enim ſtultius, quam aliquem ſibi placere quod ipſe non fecit? Cui reſpondeo, illum qui ſibi complacet de eo, quod male fecit. Et vt concludamus ſtultorum infinitus eſt numerus. *Eccleſiaſtes 1.*

Qui eſt ſtultus in culpa, ſapiens ſit in pœna, dixit *gloſ. in cap. Niſi 3. verbo pana de offic. delega.* Vnde non melioris conditionis debent eſſe ſtulti, quam periti, vt dicit *Iuriſconſ. in l.4 ff. quod vi. & Pontif. in cap. Eum qui 18. de prab. lib. 6.* ſic. Non enim decet, quod ſtultus melioris quam peritus conditionis exiſtat. Nec ſtultis ſolere ſuccurri, ſed errantibus, inquit *l. Regula 9. §.1. in fin. ff. de iur. & fact. ign.* vbi etiam notat *gloſ. & in l. Qui ſolidum 80. §. Etiam ff. de legat.* 2. ita. Ignauiam etenim prætendentes audiri non oportet, vbi *gloſ.* declarat ignauiam, id eſt ſtultitiam. Vnde dixit *Imp. in l.vlt. C. arbitr. tut.* Neq; enim ſic homo ſimplex, imo magis ſtultus, inuenitur, vt in publico inuentario ſcribi contra ſe aliquid patiatur, ex quo infero, ergo ſi patiatur, patiatur pœnam, vt ſoluat, licet non debeat, ſiquidem ita ſtultus fuit. Sic ſtultitia ſoluentis lucratur donatarius, vt notauit *gloſ. verbo dandam in l. Cum pater 79. §. Mauio ff. de legat. 2.*

Stuprum

PRopriè virginum eſt illicita defloratio quando videlicet non præcedente coniugali pactione vtriuſque voluntate virgo corrumpitur, ſic *in capit. illa 36. quaſt.1.*

Digitized by Google

*quaſt.*1. & bene dicit, proprie, quia alias etiam dicitur ſtuprum cum vidua, vel puero, vel etiam coniugata, vt ibidem notauit *gloſ. propriè* per iura, quæ allegat. Alias etiam ſpecies ſtupri ponit Bertach. in ſuo repert. ſub hoc verbo, & ibidem inuenies pœnas impoſitas ſingulis ad quem te remitto.

Subditus.

ILle propriè dicitur, qui ratione domicilij ſubditus eſt, *vt not. Apoſtill. ad gloſ. verbo ſubditos in Clem. vnic. de for. comp* quæ ſic ſe habet. Ista tamen litera ſic latè poſita comprehendere videtur etiam eos, qui non ratione domicilij, ſed delicti, vel contractus ſubditi ſunt, quod non puto de mente fuiſſe, nec talis proprie ſubditus, licet ſortiatur forum quoad caſum illum.

Quod ſubditi obediẽtes eſſe debent, commendat *Imp. in Auth. vt iud. ſin. quoq; ſuffrag. §. Illud videlicet verſ. Oportet quoque vos noſtros ſubiectos coll.* 2. ibi. Et nolite veſtras voluntates ita præbere inobedientes, quatenus eorum præſidum egeatis vehementia. Tamen admonendi ſunt ſubditi ne pluſquam expedit ſint ſubiecti: ne cum ſtudent pluſquam neceſſe ſit hominibus ſubijcit, compellantur vitia eorum venerari, prout aduertitur *in cap. Admonendi* 2. *quaſt.* 7.

Ad hoc locorum gradus rationes ordo diſtinxit, & iudicia eſſe conſtituit, vt nec præpoſiti in opprimendos ſe fruſtra valeant occupare ſubiectos, nec ſubiectis iterum contra ſuos præpoſitos effrænata ſit reſultandi licentia, ſic inquit *cap. Ad hoc* 16. *quaſt.*1. Imo potius qui ſub manu paſtoris eſt, ligari timeat vel iniuſte, nec paſtoris ſui iudicium temere reprehendat, ne & ſi iniuſte ligatus eſt, ex ipſa tumidæ reprehenſionis ſuperbia, culpa, quæ non erat, fiat, vt dicitur *in capitul. Non ſolum poſt med.* 11. *quaſt.*1.

Religio namque perimitur, ſi a meritoria ſubditi obedientia ſubtrahantur magna quidem paupertas, ſed maior integritas, bonum eſt, obedientia maximum ſi cuſtodiatur illæſa &c. *vt in Extrauag.* 1. *de verb. ſig. prope ſin.*

Si vero ſuperior malè præcipiat nõ ſolum ſubditus ei non tenetur obedire. Sed & poteſt reſiſtere, vt eſt *gloſ. verbo liberam* ibi. Nota officialem poſſe, vel debere reſiſtere iudici, & ſic ſubditi prçlato male agenti *in l Omnes* 33. *C. de decurion. lib.* 10. *per tex.* ibi. Quoniam vt pertinaciæ iudicis ſui reſiſtat liberam eidem contradicendi permittimus facultatem

Neque enim ſuperiores, ex quo ſuperiores ſunt, præſumere debent quidquam mali ſubditis præcipere; quia, vt inquit Eminentiſsimus Card. Bellarm. *de æ-tern. fœlic. lib* 1. *cap.* 3. Poterit fortaſſe rex ſine conſilio, vel conſenſu aliorum iubere, vt aliquid fiat, ſed exequi non poterit, niſi ſubditi velint, & ſæpe etiam nec iubere poterit, aut certè audebit, ſi multitudo ſubditorum illum terreat.

Subditos non poſſe facere deteriorem conditionem eorum, quibus ſubijciuntur, dicitur *in l. Quanto* 23. *ff. de iur. iu.* ibi. Ipſi autem deterentes conditionem eorum, quibus ſubiecti ſunt, non faciunt deteriorem, vnde dixit *gloſ.* 2. *in capit. Cum venerabilis* 21. *de cenſib.* Subditus non poteſt eijcere a ſe iuriſdictionem Epiſcopalem. Cum autem agitur de ſubiectione aliquorum, non illi, ſed ille qui dicit ſubiectos eſſe, conueniri debent *gloſ. verbo abbas in capit. Auditis* 15. *de præſcript.* & paulo *in fin*, ſic. Et ſubditus etiam conuenitur. Lite vero pendente inter prælatum, & ſubditos, ipſi obedire tenentur, vt probatur verbo *prælatus*.

Quemadmodum Dominus poteſt impedire ne ſubditi eius alteri ſe ſubijciant: ſic è

ſic e contra ſubditi opponere ſe poſſunt ſi eorum dominus alteri ſe ſubijcere velit, quod eorum intereſt dominum ſuum alteri non ſubijci: ne cogantur, plures dominos habere, ſic *gloſ.* 1. *in Extrauag. vnic. de maior. & obed.*

Notat *gloſ. verbo litis ſumptus in l. vlt. C. de ord. cogn.* quod ſi ſubditus agat contra prælatum, debet interim habere expenſas ab Eccleſia per iura, quæ ibidem & per eundem tex. ibi. Tantum litis ſumptus, & alimonia huiuſmodi ſubminiſtrentur, quantum moderati iudicis arbitrio fuerit æſtimatum. Malus prælatus timet bonum ſubditum, ſic deducit *per arg. gloſ. vlt. in l.* 3. *C. de Palatin. lib.* 12

Subditis locupletibus, imperium fiſcus, & Reſpublica abundabit. Vide verbo Diuitiæ verſ. Principis intereſt.

Subhaſtatio.

PIgnoris debet fieri cum citatione debitoris iuxta *l. vlt. C. de iur. dom. imp.* vbi *glo. verb. ex denũciatione,* & ait ſcilicet vna, vbi vero conuenit ne venderet, ter eſt denunciandum, *vt ff. de pig. act. l. ſi conuenerit* 1. *in fin.*

Si pignora, quæ capta ſunt emptorem non inueniant: reſcriptum eſt ab imperatore noſtro, & diuo patre eius, vt addicantur ipſi cui quis condemnatus eſt: addicantur autem vtique ea quantitate, quæ debetur, ita *in l. A diuo Pio* 15. *§. Si pignora ff. de re iud.* Sed ſi emptor cui pignora ſunt addicta exequente iudice, pretium non ſoluat: verum aduerſus emptorem porrigere manus debeant ijdem iudices, qui ſententiam exequuntur, videndum eſt. Et non puto eos vltra procedere. Cæterum longe res abibit. Quid enim dicemus? Condemnabunt emptorem, & ſic exequentur aduerſus eum ſententiam, an ſtatim pro iudicato habebunt? Et quid ſi neget ſe emiſſe, aut exoluiſſe contendat? Melius igitur erit ſi non ſe interponant: Maximè cum nec habeat actionem aduerſus eum is, cui iudicatum fieri deſideratur, nec iniuria afficiatur. Oportet enim res captas pignori, & diſtractas præſenti pecunia diſtrahi, non ſic vt poſt tempus pecunia ſoluatur, ita *in d. l. A diuo Pio §. Sed ſi &c.*

Licet alias res ſubhaſtata debeat plus offerenti addici, etiam ſi minus valeat tamen ſi illa fuerit Eccleſiæ, quamuis plus offerenti iubetur addici *in cap. Ea enim §. Hoc ius porrectum* ibi per viginti dies rem Eccleſiæ eſſe venalem publice ſit notum, vt plus offerenti detur &c. 10 *quæſt.* 2. *Tamen gloſ. ibidem verbo plus* ſic ait. Quid ſi offerat plus quam valet? Tunc tantum iuſtum pretium recipiat: licet lex dicat, quod cõtrahentes poſſunt ſe fallere *ff. de minor. In cauſa.* Sed Eccleſia in ſuis contractibus non debet dolum facere, *vt extr. de donat. Per tuas,* Notabis etiam in hac materia, quod eo ipſo quod res ſubhaſtata eſt, non probatur, quod iuſto pretio ſit vendita, vt tenet *Bart. in l.* 1. *C. de præſcript.* 30. *an.*

Subhaſtationem debere fieri officiali præſente diſponit *l. vlt. C. nou. vect. ad fin.* ibi. Sub conſpectibus autem tuis, vel eorum qui tuæ grauitati ſuccedunt licitationis cura ſeruetur. Et ſi alia plura vis de materia, vltra quæ dixiſti verbo Licitatio. Vide *Bart. in l. Licitatio in princip.* 2. *quæſt. ff. de public. & vectig.*

Subreptio.

ET abreptio, licet nomine, & cauſa differant, nam illa dicitur quando quis expreſſa falſitate, & hæc quando tacita veritate aliquid a principe im-

Digitized by Google

petratur, tamen quoad effectum idem ſunt, quia eundem operantur. De prima inquiunt *Impp. in l. 1. C. ſi contr. ius*. Et ſi legibus conſentaneum ſacrum oraculum mendax precator attulerit, careat penitus impetratis: Et ſi nimia mentientis inueniatur improbitas etiã ſeueritati ſubiaceat iudicantis. De ſecunda vero *Pontif. in cap. Poſtulaſti 27. de reſcript.* ſic. Commodum reportare non debet, de huiuſmodi litteris, vt pote veritate tacita impetratis. Et de vtraque *in cap. ſuper litteris eod. tit.* ibi. Vt hi, qui priori modo falſitatem exprimunt, vel ſupprimunt veritatẽ in ſuæ peruerſitatis pœnam nullum ex illis litteris commodum conſequantur, *vbi gloſ. verbo priori modo* intelligit quando ſcilicet per fraudem, vel malitiam impetrantur, quod qui eam allegant tenentur probare, & ibidem *Apoſtill.* ſic. Hanc gloſ. notant. Sing. Ionoci & Abb. hic, ad hoc quod exprimens falſum, vel tacens verum in impetratione reſcripti præſumitur hoc prima fronte feciſſe ex ſimplicitate, & non ex dolo.

Eſt notabilis tex. *in cap. Cum olim 12. de re iud.* dum mendaci non citato imponit ſilentium ibi. Et ei licet abſenti, cum de ſubreptione liquido conſtet, &c. perpetuum ſilentium imponentes, vbi *gloſ.* ſic. Quia Papæ conſtetit de ſurreptione, ergo non abſenti licet non citato imponit ſilentium, propter fraudẽ ſuam, quia decepit Papam. Cum tamen alias ipſemet Papa dicat *in cap. 1. de cauſſ. poſſ.* Nec nos contra inauditam partem aliquid poſſumus diffinire.

Gloſ. verbo momenti in Clem. 1. de prab. in addit. ſic ait. Inferas ex hoc tex. quod cum obreptio vitiet litteras beneficiales ipſo iure, proceſſus vigore talium factus eſt nullus, licet ſecus ſit in litteris iuſtitiæ.

Subrogatum.

SApit naturam ſubrogantis cum omnibus ſuis qualitatibus ita dictat vulgaris regula deducta *per gloſ. verbo Danda in l. ſi eum §. Qui iniuriarum ff. ſi quis caut. & altera gloſ. verbo ſucceſſerunt in cap. 3. vt lit. pend.* ibi. Et eſt hoc arg. quod res, quæ ſuccedit in locum alterius eodem iure cenſetur cum illa, &c. & clarius probat *l. 1. §. Ante aditam verſ. Plenius ff. ſi quis teſt. lib.* ibi. Nam ſi in locum deficientis furti actionis propter ſeruitutem, hanc actionem ſubſtituerit prætor, veroſimile eſt in omnibus cauſis eum, in quibus furti agi potuerit ſubſtituiſſe. Et facit *l. Imperator 72. §. vlt.* dum ait. Cum autem rogatus quicquid ex hæreditate ſupererit, poſt mortem ſuam reſtituere, de pretio rerum venditarum alias comparat: diminuiſſe, quæ vendidit non videtur, *ff. de legat. 2.* coniuncta ratione ibidem *in Apoſtill.* ſic poſita: quia res empta ſuccedit loco rei, & concor. *cap. Sancta Maria cum gloſ. verbo ſucceſſerunt*, quæ eſt iam ſup. proxime allegata, *vt lit. pend.* Intelligit tamen *Bart. in l. Pater col. 2. verſ. Præterea ff. de inoffic. teſt.* prædictam regulam tunc habere locum ſi ad eundem finem fuerit facta ſubrogatio, ſecus vero ſi ad diuerſam.

Item in materia actionis ſubrogatæ, quæ ſapit naturam eius cuius loco ſubrogatur, intellige de natura ſua primordiali, non autem de ea, quæ ei ſuperuenit ex caſu, accidentaliter, *vt eſt gloſ. Ex omni cauſa in l. Certi conditio 9. ff. ſi cert. petat. ad fin.* ibi, Item nunquid hæc creſcat per inficiationem, ſicut illa in cuius locum daretur? Reſp. non &c. Et eſt ratio: quia aſſumit ſibi eam naturam, id eſt formam, & ſtatum, quem actio habet primordialiter, non ex ſu-

per

pertenienti caſu, quam *Bart.* ibidem valde commendat, & dicit, quod alibi in Iure non habetur ita bene.

Subrogatum tenere locum illius, in cuius locum ſubrogatur, diſponit *l. Comperimus* 13. *C. de proxim. ſacr. Scrin. lib.* 12. *propè fin.* ibi. Ei quem pro ſe ſurrogat mereri, permiſſum eſt, &c. quod ampliat ſic vt etiam ſi in memorialium matriculam inferiore loco ſit, qui prior in adiutoribus meruit: adiutor quidem habeatur ſuperior &c. Quod etiam in alijs quoque pene omnibus officijs obſeruari dignoſcitur.

Subſcriptio.

B*ald. in l. vlt. num.* 2. *C. ſi cert. pet.* de ea ſic inquit. Secundo nota, quod ſubſcriptio appellatur teſtimonium: quaſi tunc teſtificari videatur cū ſubſcribit per tex. ibi. Quam ſi teſtimonium trium teſtium probatæ opinionis per eorum ſubſcriptiones idem chirographum capiat, & idem *Bald. in l. vlt. oppoſit. vlt. C. de edic. diu. Adr. toll.*

Fit etiam ſubſcriptio quando alius pro alio ſcribit, & ſubſcribens ſe obligat, *vt in l. Fideiuſſor* 26. *§.* 1. *ad fin. ff. de pignor.* ibi. Cum ſua manu pignus domum ſuam Seius ſcripſerit, conſenſum ei obligationi dediſſe manifeſtū eſt *& in l.* 1. *ff. quod iuſſ.* ibi. Sed & ſi ſerui chirographo ſubſcripſerit dominus, tenetur, *vbi gloſ.* ſic. Qui ergo ſubſcribit conſentit ſic infra &c. ſed contra, &c. Et eſt argum. hic quod Canonici ſubſcribentes conſentire videantur, *& gloſ. verbo: Eum in l. Titius §.* 1. *ff. quib. mod. pig. ſol.* ibi. Quia reip. pignus confirmauit ſubſcribendo iuncta *l. Sicut* 8. *§. Non videtur* autem conceſsiſſe creditor, & ſi ſciente eo debitor rem vendiderit: cum ideo paſſus eſt venire, quod ſciebat vbique pignus ſibi durare. Sed ſi ſubſcripſerit forte in tabulis emptionis, conceſsiſſe videtur *Eod. tit. vbi gloſ. verbo manifeſte* ita interrogat. Sed quid ſi tabellio cum ſubſcripſit im teſtem? videtur ſecus, quia hic de ſubſcriptione, quæ fit conſentiendo &c. Et iuxta hanc diſtinctionem procedit *l. Caius* 39. *ff. de pignor. act.* dum ait. Quæro an ex hoc quod ſignauit præiudicium aliquod ſibi fecerit? Reſpondi non obeſſe, & ibidem *gloſ.* ſic. Sed contra *de pignor. l. Fideiuſſor §. Pater*, vbi filius ſubſcribendo in inſtrumento, in quo pater rem ipſius obligabat, præiudicat ſibi. Reſp. Aut adhibetur ſubſcribens, vt ſubſtantia præbeatur ei, quod fit ex iſtius conſenſu, vt ibi. Aut probatio tantū vt hic, &c. Et pro hoc eſt quia officium ſuum teſtis, non debet ei eſſe damnoſum, *vt infr. quemadmod. teſt. aper. l. ſi quis ex ſignatoribus, & delegat.* 2. *l. Titia §. Lucio, &c.* Tu dicas quod refert an contractus, qui fit in mei præſentia, poſsit fieri etiam me inuito ſuper re mea, vt venditio, vel legatum, & tunc mea præſentia, vel ſubſcriptio non nocet mihi. An non poſsit fieri me inuito, & tunc videor me conſentire, vt in pignore, quæ ſolutio probatur *infr. de re iud. l. ſæpe §. Cum autem.*

Si quis ſua manu ſe exhæredem ſcripſerit nocere ei hanc exhæredationem ait: quia Senatuſconſ. hoc pro non ſcripto non facit, quod contra eum eſt, ita decidit *l. Non putauit §. ſi quis ff. de bon. poſſ. cont. tab.* Licet contrarium ſit quando ſibi adſcribit aliquid in teſtamento. Nec generalem ſubſcriptionem teſtatoris valere aduerſus Senatuſcōſ. authoritatem inquit *l. Diuus* 15. *ff. ad l. Corn. de falſ.*

Nota erroneam ſubſcriptionem non nocere dicit *gloſ. in l. Titius* 8. *ff. de reſc. vend.* per tex. ibi. Si non ipſe vendiderit, non idcirco ciuilibus actionibus teneri, quod ſeruo vendente ſubſcripſerit idem ponit citata *gloſ. in l.*

Caius

Caius 39. *ad fin. ff. de pig. act.* & *eſt optimus tex. in l. vlt C. plus val. quod agit.* in hæc verba. Si falſum inſtrumentum emptionis conſcriptum tibi velut locationis, quam fieri mandaueras, ſubſcribere te non relegentem, ſed fidem habentem, ſuaſit: neutrum contractum (in vtroque alterutrius conſenſu deficiente) conſtitiſſe proculdubio eſt.

Subſtantia.

SEcundum *Philoſoph.* eſt ens per ſe ſubſiſtens, vel ſecundum *D. Thom. 1. p. ſum. quæſt. 3. art. 5.* eſt res habens quiditatem cui debetur eſſe per ſe, & non in alio ſubiecto. Secundum verò Iuriſtas multipliciter ſumitur; nam quandoque ponitur pro cauſa, *vt in l. ſi ex pretio 6.* ibi. falſa mutuo datæ pecuniæ quantitatis demonſtratio, cum obligationis ſubſtantia non defecerit quominus vſq; ad modum placitum vſuræ poſſint exigi, nihil nocet *C. ſi cert. pet.* & *in gloſ. verba. Contrarium in l. Iuriſgentium 7. §. Quod fere* ibi circa ſubſtantiam ſiue cauſam obligandi *ff. de pact.* Quandoque pro conſenſu, *vt in l. 2. ff. de act. & oblig.* Obligationum ſubſtantia (inquit Paul.) non in eo conſiſtit, vt aliquod corpus noſtrum aut ſeruitutem noſtram faciat: ſed vt alium nobis obſtringat ad dandum &c. Quandoque pro forma, *vt in l. Iulianus 9. §. ſi quis rem* ibi. Mutata forma prope interimit ſubſtantiam rei *ff. ad exhib. vbi Bald. ſummat.* Forma eſt, quæ dat eſſe rei: & commutata forma ſubſtantiali res non dicitur eadem, ſed diuerſa. Quandoq; pro ſubſtantiali qualitate, vel materia *vt in l. In venditionibus 9. verſ. Inde quæritur* ſi in ipſo corpore non erretur, ſed in ſubſtantia error ſit: vt puta ſi acetum pro vino &c. *ff. de contrab. empt. vbi gloſ. verbo in ſubſtantia* ſic id eſt in ſubſtantiali qualitate vel materia. Quandoque pro eo ſine quo actus valere non poteſt veluti pretium in emptione, & ita ſumitur *in l. Pacta conuenta 72.* ibi: Quoniam emptionis ſubſtantia conſiſtit ex pretio *ff. eod. tit. de contrab. empt. coniuncta gloſ. ibidem verbo. Ex pretio* ſic dicente. Quia nec pretio eſſe venditio non poteſt &c. Idem ſi ſit ſuper re vendita augenda, vel minuenda, *vt ſup. de pact. l. Iuriſgentium §. Adeo,* cum res ſimiliter ſit de ſubſtantia emptionis, nec ſine ea eſſe poſſit &c. item conſenſus &c.

Ex qua gloſ. colliges in emptione tria eſſe ſubſtantialia. Conſenſum, rem, & pretium. Et in his, ſicut in alijs ſubſtantialibus contractuum, non poſſe conſuetudinem operari ad tollenda ipſa ſubſtantialia notauit *gloſ. ſing. verbo. Officiali poſt med. in cap. 3. de Conſuetud. lib. 6.* ibi. Vnde conſuetudine induci non poteſt id propter quod appellationis ſubſtantia deſcriptione mutetur &c. Sicut vides in ſimili quia non valet pactū factum in precario per quod ... precarij natura mutetur &c.

Subſtitutio.

DE hac pleniſsimum edidit tractatum Fuſar. quapropter hic non plura, ſed pauca afferemus de notabilioribus. Et primo loco ſe offert *text. in l. Lucius 85. in fin. ff. de hered. inſt.* dum ait. Prudens conſilium teſtatoris animaduertitur. Non enim fratrem ſolum hæredem prætulit ſubſtitutis, ſed etiam eius liberos... Et ecce tex. qui etiam in inſtitutione, & ſubſtitutione facta vniuerſali admittit filios inſtitutis excluſo ſubſtituto, licet eorum pater decedat ante aditam hæreditatem, vt in eod. ibi hæredes non erunt, quos eos amplius noluit hæredes eſſe: ſi frater, priuſquam hæreditatem adiret, deceſsiſſet liberis relictis; vnde bene ampliatur *l. Cum auus*

auus 101. *ff. de cond. & dem.* quæ tantum loquitur in ſubſtitutione facta ab aſcendente, *& l. Cum acutiſſimi C. de fideic.* quæ etiam ad nepotes extenditur, & ad reliquos deſcendentes, *& l. generaliter* 6. *§. vlt. in fin.* quæ ampliat ll. prædictas ad filios naturales ibi. Vt quod inter iuſtos liberos ſancitum eſt, hoc & in naturales filios extendatur.

Etenim videri contra voluntatem teſtatricis repræſentationem fideicommiſsi deſiderari, vt amplius ad ſubſtitutum perueniat, quam ad puerum peruenire, vel a Septitia, vel ab hæredibus potuiſſet, ita *l. Publius* 36. *§ vlt. ff. de cond. & dem.* & inferius ſic. Sed non eſt veroſimile, vt maturius voluerit teſtatrix ad ſubſtitutos hoc transferre.

Subſtitutio facta imparibus perſonis, vulgaris tantum intelligitur; ſi vero perſonis paribus, continet etiam pupillarem, ſic ſummatur *l. Lucius Titius* 45 *ff. de vulg.* Et ratio ponitur a *Modeſtin. in l.* 4. *ff. eod. tit.* ibi. Incongruum enim videbatur, vt in altero eſſet duplex ſubſtitutio in altero ſola vulgaris; ad quã alludit *d. l. Lucius* ibi duplex ſubſtitutio locum habere non poſsit.

In ſubſtitutione reciproca facta inter fratres non poſſe eorum quemlibet grauatum dici, diſponit *tex. in l. Si pater* 12, *C. de inoffic. teſt.* ibi. Calumnioſam inofficioſi actionem aduerſus iuſtum iudicium teſtatoris inſtituere non debetis, cum ex huiuſmodi fideicommiſſaria reſtitutione tam matris, quam fratris eius portio ad eam poterat peruenire. Verum *gloſ. vlt. ibidem* ſic notat. Sed hodie debet ſine onere aliquo habere quartam, *vt in ff. eod. l. Quoniam in prioribus &c. & Apoſtill.* ad eam ita. Iſtam gloſ. approbant *Bart. Bald. Salic. & Iaſ.* & ita obſeruat conſuetudo: quoniam pater non poteſt grauare filium in legitima per fideicommiſſum reciprocum, quod dicitur eſſe onus.

Subſtitutionem pupillarem tacitam non excludere matrem, dicit *l. vlt. C. de inſtit.* & reddit rationem ibi. Si enim ſuæ ſubſtantiæ partem vxori dereliquit, multo magis, & luctuoſam hæreditatem ad matrem venire curauit.

Subſtitutos tantum intelligendos eſſe, qui hæredes fuerunt in reciproca ſubſtitutione diſponit *l. Qui plures* 23. *ff. de vulg.* ibi. Eoſque inuicem ſubſtitutos ii ſubſtituti videbantur, qui hæredes extiterunt.

Ius inſtitutionis, & ſubſtitutionis potentius eſſe iure accreſcendi dicit *gloſ. vlt. ad med. in l. Qui patri* 59. *ff de acquir. hæred. & facit Auth. de hæred. & falc. §. His igitur verſ. ſi vero ablatam partem* ibi prius deduximus ad ſubſtitutos deinde ad cohæredes *collat.* 1. *Sed Vlp.* videtur cõtrariũ dixiſſe *in l. ſi Titio* 63. *§. vnic ff. de legat.* 2. dũ portionẽ cohæredis ſuo fideicõmiſſo relictã, nõ ad ſubſtitutũ, ſed ad cohæredẽ concedit in hæc verba. Iulianus quidem ait: ſi alter ex legitimis hęredibus repudiaſſet portionem, cum eſſet ab eo fideicommiſſũ relictum; cohæredem eius cogendum non eſſe fideicommiſſum præſtare: portionem enim eius ad cohæredem ſine onere pertinere. Sed poſt reſcriptum Seueri quo fideicommiſſa ab inſtituto relicta, a ſubſtitutis debentur, & hic quaſi ſubſtitutus cum ſuo onere conſequetur accreſcentem portionem. Ecce clare liquet ius accreſcendi potentius iure ſubſtitutionis Similiter etiam *in dict. Auth. His igitur verſ. Si vero nullus* legatarius, præfertur cohæres per ius accreſcendi fideicommiſſarijs, ſeu ſubſtitutis ibi. Et ſi quidem ſint cohæredes hos vocari volumus: alioqui ad fideicommiſſarios. Tu ſolue, & concilia, cum forſan tempus tibi non deerit, ego enim eo indigeo.

Denique in hac materia affero tibi deciſionem notabilem *Papin. in l.* 26. *ff. Si quis omiſſ. cau. teſt.* ſic dicentis: Iulianus ſcribit patrem qui filiam ſibi ſubſtitu-

ſtitu-

ſtitutam iuſsit adire hæreditatem, legata, quæ ab ipſo data ſunt ex ſententia edicti præſtaturum: Quoniam filia patri ſubſtituitur in caſu, non vt arbitrium eligendi relinquatur. Sed ſi varia legata ſupra dodrantem data ſunt: eorum prius rationem habendam, quæ a filia relicta ſunt. Non enim caret dolo pater qui honore proprio omiſſo, propter compendium alienam inſtitutionem maluit. Denique ſi filiæ pater ſubſtitutus adijt hæreditatem: nihil eum dolo facere Iulianus exiſtimat: quia nemo filię patrem contra votum parentum ſubſtituere videtur, ſed vt arbitriũ eligendi relinquat.

Subtilitas.

QVandoque reprobatur, quandoque commendatur a iure, dixit *gloſ. in Clem. Diſpendioſam de iudic. ex tex.* ibi ſubtili ordinis iudiciarij obſeruatione. Commendatur etiam *in capit 4. de fer. vbi gloſ. vlt.* ſic. Subtilitas hic commendatur, *& in l. In rebus 30. C. de iur. dot. Iuſtinian.* dum de dominio rerum dotalium loquitur, ſic ait. Non enim, quod legum ſubtilitate tranſitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei veritas delata, vel confuſa eſt. Et proſequitur *d. gloſ. vlt.* Sed alibi non excuſat errantes a fide &c. alibi etiam ſubtilitas pernicioſa eſt. &c. nec de apicibus iuris eſt diſputandum, *& gloſ. in cap. ſæpe 18, de reſt. ſpol.* ita. Et nimia ſubtilitas iuris pernicioſa eſt.

Vnde *Pontif. in cap. Dilecti 6. de Iud.* inquit. Prouideatis attentius ne ita ſubtiliter (ſicut a multis fieri ſolet) eiuſmodi actio intentetur, inquiratis, ſed ſimpliciter, & pure factum ipſum, & & rei veritatem, ſecundum formam Canonum, & Sanctorum patrum inſtituta inueſtigare curetis, *vbi gloſ. 1.* ſic. Nota ſubtilitates in cauſis Eccleſiaſticis reprobandas &c. Quia huiuſmodi ſubtilitates ad perniciem reuertuntur &c. Et ſtricta ratio quandoque omitti ſolet &c. Cum enim de bona fide agitur, de apicibus iuris non eſt diſputandum. Viderint domini iudices, & aduocati an ita obſeruent; Et ſciant vtilius eſſe negotia tali expediri compendio, quam per exactam ſubtilitatem longo diſpendio prorogari, vt dicit *Papa in cap. Abbate ſane 3. prope fin. de ſent. & re iud. lib 6.*

Propter nimiam ſubtilitatem verborum, voluntates impediri contrahentium dicitur *in l. vnic. C. vt act. ab hered. & in l. Veteres C. de contrah. & committen. ſtipul.* ibi. Ne huiuſmodi ſubtilitate cadant hominum voluntates, *& in. Sancimus 7. C. ad Trebell.* ibi. Ne dum nimia ſubtilitate vtimur circa res pupillares, ipſa ſubtilitas ad eorum perniciem reuertatur, *& in l. 1. C. com. de legat* hæc optima verba. Quis vel vendicationis, vel ſinendi modo, aliorumq; generum legatorum ſubtilitatem prono animo admittat? quam poſteritas optimis rationibus vſa, nec facile ſuſcepit, nec inextricabiles circuitus laudauit. Vnde bene dixit *gloſ. vlt in cap. vlt. Epiſcop. vel abbat. in vſib. feud.* hæc. Reſpondit peritus. Amice ſummam ſubtilitatem ſequutus es: igitur loquela tua a iudicibus non eſt admittenda &c. imo potius reſpuenda &c.

Subuenire.

LIcet certum ſit nihil eſse potius, quam in neceſsitate poſitos ſubleuare nihil quod magis hominẽ deceat, nihil quod Deum æque conciliet, & ad bene faciendum nobis prouocet, vt dixit *Ioſeph. de antiquit. lib. 6. cap. 15. fol. mihi 167. in princ.* Tamen ſi non poteſt ſubueniri alteri, niſi alter ſædatur, commodius eſt neutrum iuuari, quam grauari alterum,

Digitized by Google

rum, prout inquit *Ambroſ. in lib. de offic. relatus in cap. Denique 14 quæſt. 5.* Non enim eſt æquum defraudatori in necem meam ſubueniri, ait *Iuriſconſ. in l. In cauſa 14. ff. de minor. vbi gloſa* ſic. Nota quod vni in alterius damnum non ſuccurritur.

Item nota non ſubueniri ſi non impetrauit, quod facile obtinuiſſet *gloſ. verbo permittere in l. ſed & ſi 26. §. 2. ff. ex quib cauſ. maior. per tex.* ibi. Quoniam aditus per vim permittere, *& per l. 1. §. Si quis hyeme prope ſin.* ibi. Nec eſt hoc beneficium, ſed iniuria, ſi quis forte non impetrauerit *ff. de aqua quotid. & æſt.* Scienti etiam non ſubuenitur, quia ſe ipſum decepit, vt inquit *l. 1. §. vlt. ff. quod falſ tut.*

Succeſſor.

NOn ſolum qui in vniuerſa bona ſuccedit, ſed etiam ij, qui in rei tantum dominiũ ſuccedunt hoc verbo continentur, dicit *l. Fluminum 24. §. Adijcitur ff. de damn. infect. vbi not. gloſ. & ibidem Apoſtill.* ſic. Sed in dubio intelligitur de vniuerſali, niſi eſſet in diſpoſitione adiectum verbum, quibuſcunque *vt not. Alex. in l. Quadam §. nihil col. 1. ff. de eden.*

Nullum dari ſucceſſorem in bonis Eccleſiæ inquit *cap. 2. de conceſſ. preben.* ibi. Cum enim in ipſis etiam legibus Gentilium inueniatur inhibitum turpe eſt, & diuini plenum animaduerſione iudicij, ſi locum in Eccleſia Dei futuræ ſucceſſionis expectatio habeat, quam etiam ipſi Gentiles condemnare curarunt. Et melius *in cap. Ad decorem 5. de inſtit.* ibi. Nec ſanctuarium Dei conuenit iure hæreditario poſsideri.

Cum de eligendo Pontifice duo certarent & vnus allegaret de nobilitate alterius alius ex aduerſo reſpondit. Piſcatori Petro fabri filio ſucceſſorem quærimus, non Auguſto, refert *gloſ. verbo Inuidia in cap. Quoniam vetus 24 quæſt 1.*

Succeſſor ſeruare tenetur prædeceſſorum ſtatuta, vt dicit *gloſ. 2. in cap. literis 39. de reſcript.* ibi. Nota argum. quod ſucceſsor tenetur adimplere factum prædeceſsoris ſui &c. & ibi ſic & mandatum ſeu præceptum prædeceſsoris, ſucceſſor tenetur adimplere. *& in cap. Iuſtitiæ 21. quæſt. 1.* ſic Iuſtitiæ ac rationis ordo ſuadet, vt qui a ſucceſsoribus ſua mandata ſeruari deſiderant, prædeceſſoris ſui proculdubio voluntatem, & ſtatuta cuſtodiant. Nam (vt dicitur *25. quæſt 2.*) Si ea deſtruerem, quæ anteceſsores noſtri ſtatuerunt, non conſtructor, ſed euerſor eſse iuſte comprobarer. Vnde ſucceſsori commendatur *in cap. Seruatis 25. quæſt. 2.* ſic. Erit hoc ſtudij & ſolicitudinis tuæ, vt talem te in his, quæ iniunguntur exhibeas, vt fidem integritatemque eius, cuius curam ſuſcipis, imiteris.

De ſucceſsoribus autem bonorum ſæcularium, iam ſcis, & eſse vniuerſales, & ſingulares, vt paſsim in iure *gloſ. & doct.* inuenies. Sed quod in dubio verbum, ſucceſſor, de vniuerſali, & non de particulari intelligatur, tenet *Bart. in l. Pater §. mater oppoſ. 1. Alij dicunt ff. de legat. 3. & not. in d. l. Quadam §. Is autem vbi doct. & Paul. Caſtr. ff. de eden.* licet alij relati *a Bertach ſuper hoc verbo* contrarium teneant: Nam mihi valde ſuadet *tex. in d. §. 1.* ibi. Is autem cui argentarius rationes ſuas legauit, non videtur contineri (quia iuris ſucceſſor ijs verbis ſignificatur. Itaque quandoq; ſimpliciter inuenies hoc verbum ſucceſſor, de vniuerſali intelliges, ſingularis autem ſucceſſor, quando cõprehenditur ſemper hoc additur, ſingularis, *vt in l. ſi ego §. partus ff. de public. in rem* ibi. Sed hæres iuris hanc actionem non habet: quia vitiorum de ſui &i ſucceſſor eſt, *& in gloſ. verbo Succedentium in l. venditor ff. com præd.* ibi Quia

IIIIII ſin-

ſingulares ſucceſſores perſonali s & one non aſtringuntur, *ut infr. ad Trebell. l. 1 §. ſi hæres.*

Ad effectum intentandæ actionis publicianæ, de qua *in d. tit. de publ in rem.* differentia magna datur inter vniuerſalem ſucceſsorem, & ſingularem quam ponit *l. Eum, qui* 8. *in §. Prætor ait ff eo. tit.* dum dicit. Proinde hoc ſufficit me bo. fidei emptorem fuiſſe, quamuis a non domino emerim, & ille callido conſilio vendiderit: Neq; enim dolus venditoris mihi nocebit. In hac actione non oberit mihi ſucceſſor ſim, & dolo feci, cum is in cuius locum ſucceſsi bona fidē emiſſet, nec proderit ſi dolo careo cum emptor cui ſucceſsi dolo fecisſet. vbi *gloſ.* ne: proderit ſic. Quia hæres eſt ſucceſſor vitiorum. Quod ergo defunctus propter ſcientiam rei alienæ non vſuſcœpit, nec hæres vſuſcapiet licet bonam fidem habeat, vt ait *gloſa in l Qui in ius* dominiumue ſuccedit alterius iure eius vti debet 134. *ff. de reg. iu.* Nam quod ipſis qui contraxerunt obſtat, & ſucceſſoribus eorum obſtabit *l.* 185. *eod. tit.*

Vnde æquum non eſt aduerſus nos nocere, quod aduerſus eum non nocuit in cuius locum ſucceſsimus *l.* 3. *verſ. ſi quis ab au tore ff. de itin. actiuq; priu.*

Succeſsionem ex teſtamento primum habere locum, & ſecundum ab inteſtato ſatis probat l. 39. *ff. de acquir. hæred. dū ait Vlpian.* Quamdiu poteſt ex teſtamēto adiri hæreditas ab inteſtato non defertur, *& ff. de reg. iur. etiam l. Quamdiu & l.* 3. *§. ſi pater* ibi. Cum enim poſsit ſecundum tabulas habere bonorum poſſeſsionem: quod bonum eſt ei contra tabulas dari? *ff. de bon. poſſeſſ. cont. tab.*

Si dubitetur ex verbis teſtamenti, propter verba eius ambigua, verum de pecunia tantum an vero de omni ſubſtantia teſtator intelligeret in reſtitutione fideicommiſsi: decidit *Vlpian. in l. Cogi* 16. *ff. ad Trebell.* in hæc verba. In ambiguo tamen magis de ſucceſsione ſenſum dico, ne intercidat fideicommiſſum.

Alienas ſucceſsiones non videtur teſtator proprijs anteponere ita dicit *l. Cum acutiſſimi* 30. *C. de fideic.*

Ad ſucceſsionem patris poſſe venire filiam dotatam non obſtante pacto de ei amplius non ſuccedendo, dixiſti verbo filius.

Plerunque vbi ſucceſsionis eſt emolumentum, ibi. Et tutelæ onus eſſe d bet, ſic dixit *Imp. in §. vnic. de leg. patro. tut.* quod ſumpſit *ex Scæuol. in l.* 73. *ff. de reg. iur.* ait enim. Quo tutela redit, eo & hæreditas peruenit, *vbi gloſ.* alia concor. & ponit in princ. regulam illā. Si quis ad tutelam alicuius vocatur, vt proximior, vocari ſimiliter debet ad ſucceſsionem &c. Sed notabiliter obſeruabis, quod erit contrarium quando agitur de educatione pupilli, tunc enim non apud proximiorem educari debet, cum contra ipſum ſit ſuſpicio propter futuram ſucceſsionem: prout dixerunt *Impp. in l. vlt. C. vbi pup. educ. deb.* ibi. Et qui magis ad ſuſpicionem ex ſpe ſucceſsionis proprior ſit, æſtimabitur.

Suffragium.

Dicitur proprie ipſum patrocinium, quod præſtat aduocatus. Nam fragor, id eſt ſonus, inde ſuffragium, id eſt ſonus ille, qui fit vt per eum ſuffragetur alicui, ita inquit *gloſ. in rubr. C. de ſuffrag.* & addit hic autem ponitur improprie ſcilicet pro eo, quod datur pro patrocinio, de hoc iam dictum eſt verbo. Salarium.

Dicitur etiam alias ſuffragium, votum quod præſtatur in electionibus quibuſcunque, vt notum eſt, de quo ait *l.* 5. *ff. quod cuiuſque vniuerſ.* ſic. Quod & patris ſuffragium filio prodeſſe, & filij patri·

tri. Ex ratione *l. ſequentis* ibi. Quaſi decurio eam hoc dedit, non quaſi domeſtica perſona.

Summa.

M[illegible]em ſub maiori contineri, pro[illegible] *l. Dum proferre* 32. *§. Si plu*[illegible] *ff. de recept. arbitr.* dum ait. [illegible] debere præſtari: quia in hanc [illegible] omnes conſenſerunt, & ſuper [illegible] *gloſ. ibidem* ſic: Nam maio[illegible] minor ineſt, *& in l. Inter pa*[illegible] 8 *ff. de re iud.* ſic. Si in diuerſis [illegible] condemnant iudices minimam [illegible] ſpectandam eſſe Iulianus ſcribit, *& gloſ. vlt. in cap. Certificari 9. de ſepult.* ibi. De minori ſumma eſt intelligendum: quia in illa omnes concordant &c. facit etiam *l. Quoties 9. §. 1. ff. de hered. inſt.* ibi. Quoniam inſit quadrans in ſemiſſe hoc eſt minor ſumma ſub maiori, *& in l. Qui quartam* 15. *ff. de legat.* 1. ibi. Poſſe defendi quartam legatam: quia ineſſet dimidiæ. Quod & in contractibus procedere probat *l. 1. §. ſi ſtipulanti ff. de verb.* ibi. Attamen manifeſtiſſimum eſt in viginti, & decem ineſſe, quod intelligit ibidem *gloſ. verbo. Non erit*, niſi de contraria partium voluntate conſtet, & eam reputat *ſing. Apoſtill.* ibi. Notauit etiam eandem regulam *gloſ. vlt. in l. Rogatus ff. mandat.* ibi. Nota arg. quod maiori ſummæ minor ineſt per text. ibi. Eum qui in maiorem ſummam, quam rogatus erat fideiuſsiſſet, hactenus mandati actionem habere, quatenus rogatus eſſet: quia id feciſſet, quod ei mandatum eſſet.

Semper in ſummis, id quod minus eſt reſponderi videtur, ait *l. Inter* 83. *§. Si ſtipulante ff. de verb.* Semper enim iudices ſequuntur quod minus eſt, inquit *gloſ. vlt. in l. vlt. ff. de prætor. ſtipul. per tex.* ibi. Et ad exiguam ſummam reducitur.

Summæ paruæ an ſint conſeruandæ, ſi per plures vices fuerint datæ, ad annullandam donationem, vide ſupra *verbo. Donatio* Sed quam dicemus ſummam paruam? *Paul. reſpondet in l.* 11. *Cum §. anteced. ff de dol.* in hæc verba Nam ecce in primis ſi modica ſit ſumma. Id eſt vſque ad duos aureos.

Summaria cognitio, quãdo habeat locum videas verbo. Cognitio.

Sumptus

Licet ſupra verbo. Impenſæ non pauca notata ſint, non tibi acerbum videatur, ſi aliqua de eodem hic apponamus notabiliora, cum parum vaſta non ſit eius materia.

Intereſt Eccleſiæ ne ſumptibus vexetur, inquit *gloſ. pen. in cap. 3. de arbitr.* Et ſi inanes futuræ ſint maiori cum ratione, tunc enim ob duplicem rationem, & quia diminuit de bonis ſuis, & quia non decet Eccleſiam, quæ cultrix iuſtitiæ eſt, cauſam iniuſtam proſequi, & cauſam ſumptuum præbere aduerſario, ad quas etiam tenetur, & conſulit *Iuriſconſ. in l. 1. ff. de inoffic. teſt.* dicens iniuſtam cauſam fouentibus. Melius facerent ſi ſe ſumptibus inanibus non vexarent, cum obtinendi ſpem non habeant. Et tamen reperiuntur homines adeo litibus affecti, vt per fas, nefaſque velint litigare quos non ſemel expertus ſum. Irremiſſibiliter igitur tales condemnentur in omnibus ſumptibus; Nã ſumptus litis præſtare iubeantur eis, quos ſine cauſa ſæpius inquietant, vt dicit *l. 1. ff. de vacat. mun.* Calumniari enim videntur, & calumniatores nunquam a ſolutione expenſarum excuſantur, vt habes verbo. Calumnia. Si autem iuſtam quis habuerit litigandi cauſam, a talibus impenſis excuſari, ait

gloſ. verbo In litiſin l. Qui ſolidum 80. *§. Etiam ff. delegat.* 2.

Electus ad aliquod officium, a quo excuſationem habuit, ſumptus recuperat, vt habes *verbo Electio*.

Sumptus cauſa, qui neceſſario factus eſt, ſemper præcedit, ità dixit *Papinian. lib. 9. quæſt. in l. Quod priuilegiatis* 8. *ad fin. ff. depoſit. gloſ.* loquens in depoſitario, vt ibidem intelligit *vlt. in fin.* & in procuratore, vel mandatario, *l. Idem* 10 *§. Idem Labeo ff. mandat.* ſic. Et ſicuti fructus cogitur reſtituere is, qui procurat, ita ſumptus, qui in fructus percipiendos fecit, deducere eum oportet; ſed & ſi ad vecturas ſuas dum excurrit prædia, ſumptus fecerit: puto hos quoq; ſumptus reputare eum oportere, *vbi gloſ. in hoc verbo.* ſic ait. Hos ſumptus, & ſimiles reputat procurator, vt hic, item ſocius, &c. item tutor, &c.

Sed & bo. fidei poſſeſſores non aliter cogendos creditoribus ædificium reſtituere, quam ſi ſumptus in extructionem erogatos, quatenus precioſior res facta eſſet, reciperent, inquit *l. Paulus* 29. *§.* 1. *ff. de pig.* & latius *ſup. verbo Impenſa.*

Ad neceſſarios ſumptus, quos patris pietas non recuſaret, pecunia credita filio fam. repetitur ab eodem patre, ità ait *l. Macedoniani* 5. C. *ad Maced.* Nec ferendus eſt iuuenis, qui cum præſens eſſet, ſtudijsque eruditus, atque alitus eſſet; ſi ea per alium conſecutum, non probet, ſumptus recuſet, quaſi ex vento vixerit, vt dixit *Imp. Alex. in* 2. *C. de alim. pup. præſt. & in l. Sumptus C. de auth. præſt.* ſic. Id namque, quod à tutoribus, ſiue curatoribus erogatur bona fide, potius iuſtitia, quam aliena authoritate firmatur. *Et gloſ. verbo nulla ratione in l. Non omnes* 16. *eod. tit.* ampliat etiam caſus, in quibus poſſunt tutores, & curatores donare de bonis pupilli, & reputare.

Non poſſe inuaſorem repetere ſumptus, tenet *gloſ. vlt. in cap.* 1. *de reſtit. ſpol.* ibi. Sed quid ſi ſumptus aliquos fecit? Reſp. Nec petitionem habet inuaſor, nec retentionem: quia donare videtur tanquam malæ fidei poſſeſſor, &c. tamen ſumptus neceſſarios, ſine quibus res facta eſſet deterior non debet reſtituere.

Cum etiam ſi quis pro affectione domeſtica aliquos ſumptus fecerit nulla ratione eos repetere poſſit, ait *l.* 1. *C. de negot. geſt.* Et ideo maritus non repetit ſumptus, quos in curanda vxore fecit: ſecus in ſepelienda ſi dos reuertitur ad ſocerum, vt dicitur *in l. Quod in vxorem* 13. *eod. tit.* Nam neceſſariæ expenſæ dotis minuunt quantitatem, *l. vnic. §. taceat C. de rei vxor. act. vbi gloſ. verbo minuunt*, intelligit cum dos in quantitate conſiſtit.

Quamuis alias ſumptus cauſa pietatis facti; non recuperentur, tamen in caſu, quo alimentatus ſuum alimentatorem accuſat, inquit *gloſ. ſing. verbo Cum Symmacho in l. Iniquum* 17. *C. qui accuſ. non poſſ* ſic. Et in hoc caſu dicam repetere expenſas quamquam cauſa pietatis factas *arg ſup. de nupt. l. Patrem.* Et quidem eſt optimus tex. Patrem (inquit) qui filiam expoſuit, hanc nunc adultam ſumptibus, & labore tuo factam, matrimonio coniungi filio ſuo deſiderantis fauere voto conuenit. Qui ſi renitatur, alimentorum ſolutioni in hoc ſoluendo caſu parère debet. Nam ſi iſte pater ingratus eſt ob non conſenſum, plus ingratus reputatur ille ob accuſationem; & ſic per argumentum a maiori prædictam glo. ſequendam eſſe puto.

In ſumptibus faciendis menſuram eſſe ſeruandam iuxta formam poſitam à *gloſ. verbo tranſcendens in Auth. de Conſul. coll.* 4. diximus. Ait enim ſic. Non tranſcendens menſuram rei, vt expendas pluſquam poſſis, ſed ſecundum propriam

priam menſuram proueniens ex animi virtutibus, tex. vero ſic dicit, Non enim ad plurimos venit ſubſtantiæ magnitudo tranſcendens etiam magnificentiam animæ, non menſura rei, ſed propria magnitudine proueniens.

Superbia.

Est vehemens, & indigna mentis elatio, qua quis non patitur quemquam ſibi præeſſe, ſed vult inter alios ſemper primatum gerere. Arrogantia verò eſt vitium, quo quis inſolenter ſibi attribuit, quæ non habet, & longè maiora, vt *ex Ariſt. tradit Thad. in Eſai. cap. 16. verſ. Dicit D. Hieronym. lit. D.* vbi etiam ait *Laran.* vult ſuperbiam conſiſtere in factis; arrogantiam in verbis, indignationem in exterioribus bonis. Secundum vero *Ambr. in lib. de offic.* Eſt bona, quæ non habet quis, ſimulare, vt *in cap. ſiquis vero 11. quæſt. 3.* Si quis verò (ait) non obediat Epiſcopo ſeſe extollere, atque exaltare deſiderans: quærens etiã obumbrare merita Epiſcopi ſimulata affectione doctrinæ, aut humilitatis, aut miſericordiæ: is à vero deuius ſuperbit: quoniam veritatis ea regula eſt, vt nihil facias commendandi tui gratia, quo minor alius fiat: neque ſi quid boni operis habeas, id ad deformationem alterius, & vituperationem exerceas prout faciebat *Phariſæus Luc. 18.* facit etiam *cap. Hæc autem ſcripſimus* non abſcindentes eos, qui in Eccleſia Dei ſecundum ſcripturas propoſitum ſanctum continentiæ eligunt: ſed eos, qui ſuſcipiunt habitum eius, & in ſuperbiam efferuntur aduerſus eos, qui ſimplicius viuunt 30. *diſt.*

Eſt etiam ſuperbia nouas opiniones ex ſcripturis ſacris confingere, *vt ex eod. cap. Hæc autem* 30. *diſt.* ibi. Et etiam eos condemnamus, qui ſe extollunt aduerſus ſcripturas, & Eccleſiaſticos Canones, & nouas introducunt præcepta. Item ſuperbiam eſſe ſubditos cum aſperitate, & non beneuolentia corripere. *Leo Papa Epiſcopis ſic ſcribit 45 diſt.* Licet non nunquam accidant, quæ in ſacerdotalibus ſint reprehẽdenda perſonis: plus tamen erga corrigendos agat beneuolentia, quã ſeueritas: plus exhortatio, quam cõminatio: plus charitas, quam poteſtas: ſed ab his, qui, quæ ſua ſunt, quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, facile ab hac lege diſceditur, & dum dominari magis quam conſulere ſubditis placet, honor inflat in ſuperbiam. *Et in cap. Hoc habet 46. diſt. Greg moral.* ſic. Cum auſteritate enim, & potentia imperant, qui ſubditos ſuos non cum tranquillitate ratiocinando corrigere, ſed aſperè inflectere dominando feſtinant.

Et ex eodem *cap.* ſuperbia etiam dicitur arrogãter alios inſtruere in hæc verba. Hoc habet proprium doctrina arrogantium, vt humiliter neſciant inferre, quæ docent: & recta, quæ ſapiunt, etiam rectè miniſtrare non poſſunt. In verbis enim eorum proditur, quod cum docent quaſi in quodam ſibi videntur ſummitatis culmine reſidere: eoſque, quos docent, vt longe infra ſe poſitos velut in imo reſpiciunt: quibus non conſulendo loqui, ſed vix dominando dignantur. Rectè autem his per Prophetam Dominus dicit: vos autem cum auſteritate imperabitis eis, & cum potentia.

Superbia eſt occaſione habitus, vel religionis, ſimpliciores quoſque deſpicere, vt deducitur *ex Conc. Gongrenſi 30. diſt. C. ſiquis* per ſuperbiam tanquam perfectum ſe exiſtimans conuentus, qui per loca, & Baſilicas Sanctorum Martyrum fiunt, vel accuſauerit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur ſpernendas eſſe crediderit, memoriaſq; Sanctorum contemnendas anathema ſit.

Dici-

Arrôx etiam ſuperbia ſine meritis præfici. vel ordinari velle: nam *Vrban. Pap. 59. diſt.* ſic ait. Si officioſa ſæcularia principalem locum non veſtibulum actionis ingreſsis: ſed per ſingulos gradus examinatis deferunt: quis tam arrogans: tam impudens inuenitur: qui in cœleſti militia, quæ propenſius ponderanda eſt: & ſicut aurum repetitis ignibus exploranda, ſtatim dux eſſe deſiderat: cum tyro antea non fuerit &c. Iam vero presbyteri faſtigium talis accedat: & vt nomen ætas impleat, & meritum probitatis ſtipendia ante acta teſtentur &c.

Item taciturnitas peccati ex ſuperbia naſcitur cordis: ideo enim peccatum ſuũ quiſque celare deſiderat: ne iniquitas ſua alijs manifeſta fiat: ne talis reputetur apud homines foris, qualem ſe iam dudum exhibuit diuino conſpectui: quod ex fonte ſuperbiæ naſci nulli dubium eſt: ſpecies enim ſuperbiæ eſt, ſe velle videri iuſtum, qui peccator eſt, *vt ex Chriſoſtom. refertur in cap. Quis aliquando §. Item taciturnitas de pœnit. diſt. 1.*

Deniq; ſuperbia eſt officia alijs conuenientia ſibi vſurpare, *vt* 10. *diſt. cap. Quoniam* idem mediator Dei, & hominum homo, Chriſtus Ieſus, ſic actibus proprijs, & dignitatibus diſtinctis officia poteſtatis vtriuſque diſcreuit propria volẽs medicinali humilitate hominum corda ſurſum afferri non humana ſuperbia rurſus in inferiora demergi &c. *& in cap. Diaconi 93. diſt.* ibi. Diaconi debent obedientiam presbyteris, ſicut presbyteri Epiſcopis: Sed diaconi ſuperbientes ſacerdotibus exæquari, vel potius præferri querebant: contra quorum inſolentiam multorum authoritates emanauerunt: eorum ſupercilium reprimentes.

Hoc vitio plus teneri nobiles & potentes, quam alios dicit *Aug. lib. 10. confeſs. cap. 4. num. 2.* ibi. Hoſtis &c. plus autem ſuperbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine authoritatis: Sed ſi de poteſtate authoritate, & nobilitate præſumunt, intendant Nabuchodonoſor regem, qui cauſa ſuperbiæ in bouem eſt ex homine commutatus, atque ſuo regno profugus recedens, non ante regnum recepit, quam conuerſus Deum prædicauit, vt idem *Aug. ad Bonifac. relatus in cap. Miror 17. quæſt. 4. Vnde Dauid* Dominum precatur *pſalm. 35 in fin.* dicens: Non veniat mihi pes ſuperbiæ. Et quod ſuperbia impediat præſidere in eodem verbo præſidere inuenies.

Quid enim abſurdius eſt, quam mulierem de humili veſte ſuperbire cui potius expediret obtemperare candidis moribus quam in nigellis veſtibus repugnare? dixit *Aug. ad Edittam in capit. Quod Deo 33. quæſt. 5.*

Superbo faſtidiri acerbius eſt, quam non timeri dixit *Senec. lib. 1. de beneſ. cap. 6. in fin.*

Melior eſt in malis factis humilis confeſſio, quam in bonis ſuperba gloriatio, *cap. Iniuſtum 11. quæſt. 3.*

Superflua.

A Legibus, & Sacris Canonibus reprobantur: Nam *in l. Cum antiquitus 28. C. de teſtam. Imp.* ſic ait. Ea, quæ ſuperflua ſunt, minime debent intercadere, & Nouellus *in Auth. de nupt. §. Deinceps autem coll. 4.* ibi. Vnde nobis placuit immoderationes aduerſantibus ad minus pertrahere? quod in pacto plus eſt, & ibidem *not. gloſ. verbo immoderationes* aduerſandum eſſe immoderationi, & ponit hunc verſ.

Vix ſine menſura durabit regia cura.

Iniquam eſſe ſuperfluitatem dicit *Iuriſc.* in

in caſu de quo *in l. Hac ſtipulatio §. 1. ff. vt legat. nom.cau.* ibi. Quoties euidens eſt res, vt certum ſit nullo modo fideicommiſſo locum eſſe: per quam iniquum eſſe ſuperuacua cautione onerare hæredem.

Leo Papa in capit. 3. de maior. & obed. ſic. Non enim neceſſarium fuerat, vt obligaretur ſcripto: qui obedietiam ſuam, ipſo iam voluntarij aduentus ſui officio comprobabat, ex quo *gloſ. vlt. ibidem deducit arg.* ita. Et eſt hic argumentum pro ſuperfluis reſecandis, *& in Clem. Exiui de verb. ſig* ita. Superfluitas autem, aut nimia pretioſitas, vel quæcunque curioſitas, in his ſeu alijs quibuſcunque non poteſt ipſorum profeſsioni, ſeu ſtatui conuenire; Cum enim hæc ſapiant theſaurizationem ſeu copiam, paupertati tantæ quoad humanum iudicium derogant manifeſte, vbi *glo. verbo. Quamuis* ſic. Quarto nota, quod ſuperfluitas etiam reprobatur in rebus ad cultum diuinum deputatis.

Reprobatur etiam ſuperfluitas in cibo, & potu, vt ſuis locis dictum eſt, & vltra ibi allegata eſt *tex. in cap. 1. 44. diſt.* vbi redditur ratio hæc: Quia venter, cui multitudo cocorum deſeruit, ædificia virtutum ad ſolum redegit, & proſequitur; Sacerdos itaque de altari viuere, non luxuriari quærat. Vnde ait *Hieronym.* Tibi ô Sacerdos de altari viuere non luxuriari permittitur &c. *& 35. diſt. cap. Eccleſia principes*, qui delitijs afluunt, & inter epulas atque laſciuias &c.

Et in conſtruendis ædificijs etiam reprobata expreſſe inuenitur ſuperfluitas *in cap. Pulchra* ibi. Hoc eſt decorum non ſuperfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere neceſſarias *86. diſt.* vbi etiam ſuperflua liberalitas non admittitur.

Superfluum eſſe precibus impetrare, quod iure cõmuni conceditur, probat *l. vnic. C. de theſaur. lib* 10. ibi. Vt ſuperfluum ſit hoc precibus poſtulare, quod iam lege permiſſum eſt.

Aliquãdo tamen ſuperflua non nocent, vt notauit *gloſ. verbo pro ſuperuacuo in l. Is qui 15. ff. de acceptil.* ibi. Sicut in obligando non nocet ſuperfluum; ita nec indiſſoluendo per iura quæ ibidem *& gloſ verbo ſanior ad fin in cap. Quia propter 42. de elect.* ibi. Et ſuperflua non vitiant neceſſaria vero prætermiſſa diminuunt contractum: Vnde conſuluit *Hoſtienſ.* quod potius fiant ſuperflua quam omittatur aliquid neceſſarium, vel vtile, vt teſtatur *gloſ. verbo. Interrogatoria in addit cap. 2. de teſtib. lib. 6.*

Superior.

HVius neceſſaria eſt authoritas, vt tã per determinationis opportunæ ſuffragium, tollat ambigua, lites auferat; altercationes dirimat, & obſcura luccidat: quàm per cultoris prouidi ſarculum extirpet vitia, virtutes inſerat, corrigat exceſſus, moreſque reformet, prout dicitur *in præm. Clem.* Et licet ibidem loquatur de ſuperiore ſupremo: tamen nulli dubium eſt etiam intelligi de alijs inferioribus Sanè ſi iudex es; ſi iudicandi poteſtatem accepiſti Eccleſiaſtica regula: ſi apud te accuſatur: ſi veris documentis teſtibuſq; conuincitur: corripe: excommunica degrada, inquit *Aug. in cap. Forte ad fin. 23. quæſtion. 4* Ex verbis, veris documentis teſtibuſque ſatis patet, quod non ſufficiet ſolum dictum ſuperioris, niſi probatiô detur: nam quandiu probare non poteſt nihil proferat ſuperior; ſed cum ipſo ad compunctionẽ eius ſecretis correctionibus elaboret, iuxta *cap. ſi tantum 6. quæſt. 2.* nec putet ſuperior iſte ad iniuriam ſuam pertinere, quod illi ſoli nõ creditur, *vt in capit. vlt. ead. cau. quæſt.*

Ad hoc locorum gradus, rationis ordo diſtin-

ſtinxit, & iudicia eſſe cōnſtituit, vt nec præpoſiti in opprimendos ſe fruſtra valeant occupare ſubiectos, nec ſubiectis iterum contra ſuos præpoſitos effrænata ſit reſultandi licentia, ſic dicit *capit. Ad hoc 16.quæſt.* 1. Indignum namque eſt ſuperiores pati ab inferioribus, quæ inferiores ab eis pati deſpiciunt *capit. Accuſationes 3 quæſt* 5.

Superiori obediendum eſſe dictum eſt verbo obedientia, & quando non, in verbo mandatum.

Superior confirmat, quod facit inferior, ſic notat *gloſ. ult. in l. Si quis 59 C. de decurion. lib.* 10. Quod autem deſtruendũ eſt neceſſario, ſuperioris authoritatem non eſſe neceſſariam in deſtructione illius, dicit *gloſ. verbo venire in cap. venerabilem 34 de elect.*

Superioris appellatione patrem etiam venire non dubium eſt, vt clarè deducitur *ex l.* 2. *ff. de iuſt. & iu.* inquit enim *Pompon. lib.* 1. *enchirid.* vt parentibus, & patriæ pareamus, coniuncta *gloſ.* ibi. Nota filium debere parenti obedire.

Supremus.

NOn is demum, qui poſt aliquem, ſed poſt quem nemo ſit, intelligitur: ſicut è conuerſo, proximus non ſolum is, qui ante aliquem, ſed etiam is antequem nemo ſit, intelligitur, ita dicit *Aphrican. in l. Ex duobus* 34. *ff. de vulgar. & Paul. in l.* 92. *ff. de verb. ſig.* ita. Proximus eſt quem nemo ſequitur, *& in l.* 161. *eod. tit.* ibi. Supremæ tabulæ etiam ſolæ, *& in l.* 163. ibi, Proximus agnatus etiam ſolus.

Surdus.

MVtus, & cœcus, bonorum poſſeſsionem admittere poſſunt, ſi quod agatur intelligant, ita *l.* 2. *ff. de bon. poſſeſ. fur.* Si verò nihil intelligant, æquiparantur infanti *l. ſeruo inuito* 65. *§. Si pupillo ff. ad Trebell.* vbi quemadmodum infanti ſuccurritur per tutorem, ſic etiã prædictis perſonis, *vt in fin.* ibi. Quo exemplo, & mutus, qui nihil intelligere poteſt, per curatorem adiuuatur. Et an & quando ſurdus teſtamentum facere poſſit, iam dictum extat, verbo *Mutus*.

Surdum non poſſe arbitrum eſſe dicit *Vlpian. lib.* 13. *ad edict. in l. Sed & ſi in ſeruum* 9. *in fin.* ibi. Sed neq; in pupillum, neq; in furioſum, aut mutum compromittetur *ff. de recept. arbitr.*

Surdus quoque inter imbecilles numerandus eſt, aut inter eos, qui ſub eodem tecto non ſunt; quia vt illi per ſpatium, ita hic per morbum nihil audit. Cœcus quoque veniam mereri debet. Mutum ſimili modo excipimus, inquit idem *Vlpian. lib.* 50. *ad edict. in l.* 3. *§. Si cum omnes ad fin. ff. ad Syllan.*

Non poſſe dari tutorem ſurdum plerique, *& Pompon. lib.* 16. *ad Sabin.* probant; quia non tantum loqui, ſed & audire tutor debet, ita *in l.* 1. *§. Mutus ff. de tutel. vbi gloſ. ſurdum* ſic. Qui omnino non audit, *vt infr. de leg. tut. l. fin.* Quin imo ſuperueniens vitium remouet, *vt infr. de excuſat. tut. l. Poſt ſuſceptam*, & ibidem arguit in contrariũ, & ſoluit.

Non etiam poſſe ſtipulationem contrahere mutum, & ſurdum, infantem atque abſentem: quoniam exaudire inuicem debent, inquit *Vlpian. lib* 48 *ad Sabin. in l.* 1. *ff. de verb. oblig.* cum alijs iuribus, quæ ibidem *per gloſ. verbo poſſunt*. Et hac eadem ratione nec poterunt teſtes eſſe de his, quæ per ſenſum auditus percipiuntur, vt per *Hoſt. in cap. Ex litteris de conſuet.* Si autem ſurdus intelligat ad motum labiorum, poſſe contrahere, dixit *Bart. in dict. l.* 1. *§. Si quis*, ita vbi etiam *A. ex. & doct.*

Surdum propriè illum eſſe, qui omnino non

non

non exaudit, ſurdaſtrum vero, qui tarde exaudit; nam & mutus intelligitur, qui eloqui nihil poteſt non qui tarde loquitur, vt inquit *Imp in* §. *Item ſurdus, quibus non eſt perm. ſt. fac. teſt. in Inſt. Angel. in l. filius fam. ff. de teſtam.*

Suſpenſio

IN Canonibus variæ ſunt pœnæ conſtitutæ: Quædam inducunt degradationem, & Curiæ ſeculari traditionem, vt in *capit. Ad falſariorum 7.* ibi. Poſtquam per Eccleſiaſticum iudicem fuerint degradati, ſeculari poteſtati tradātur *de crim. falſ. vbi gloſ. & plenius per Hoſt. in Sum. de pæn.* § *Quot ſint ſpecies*. Inter quas eſt pæna ſuſpenſionis. Et de multiplici ſuſpenſione inuenies iura loquentia. Eſt enim ſuſpenſio ſimplex a cō munione fratrum. *in ca. ſi quis autem* 18. *diſt.* ibi. Alienatum ſe a communione fratrum agnoſcat &c. Eſt determinata ad duos menſes: quandoque ad fratres non ſuæ Eccleſiæ. Eſt etiam ſuſpenſio a communione Euchariſtiæ, donec pœniteat. Item ab oblatione altaris. Item a participatione Sacramentorum. Item a conſecratione Epiſcoporum ſimplex. Et determinata vſque ad annum. Item a collatione omnium ordinum, & ſimpliciter, & cum determinatione anni, & triennij. Quandoq; clericatus tonſuræ tantum. Item ab ipſorum executione: quandoque ſimpliciter: quandoque certi ordinis tantum ſimpliciter, vel ad tempus. Omnia prædicta, & alia quam plurima inuenies *in gloſ. magna, & magiſtra verbo ſuſpenſi in Clem. Cupientes de pæn.* vbi iura de ſingulis affert ibi. Videas plene cum alijs *a Bertach. ſuper hoc verbo*.

Suſpitio.

TRiplex eſt, temeraria de qua *in cap. Nomen presbyteri* 2. *quæſt.* 1. & hæc purgationem non inducit. Probabilis, quæ expurgationem inducit, *vt in cap. Presbyter eod.* 2. *quæſt.* 5. Violenta, quæ ad condemnationem ſufficit *cap. Dixit Dominus* 32. *quæſt.* 1. ita ponit *gloſ. verbo ſuſpitionis in dict. cap. Nomen, & verbo ſuſpitio in citat. capit. Dixit*, & dixiſti latè *verbo præſumptio*. Et de temeraria dicitur *in cap. Oues 6. quæſt.* 1. ſic. Nemo bonum faciens alteri verbo, aut facto, nocere vult: quanto minus fidelis homo in ſuſpicione venire debet, vt dicat, aut faciat ea, quæ pati non vult: quia omnis ſuſpitio potius eſt repellenda, quàm approbāda vel recipienda, & *gloſ. vlt. in l. Etiam 6. C. de don. int. vir.* ibi. Hoc gratia vitandę ſuſpitionis turpis quæſtus. De probabili quod debeat expurgari, dixiſti verbo purgatio.

De violenta, inquit *gloſa verbo vehementem in cap Cum contumacia 7. de haret. lib.* 6. ſic. Nota ex hac decretali ſuſpicionem vehementem, præſumptionem violentam. Propter ſuſpicionem citatur, vt veniat reſponſurus: ſi contumax eſt, iam dicitur vehementer ſuſpectus, & excommunicatus ſi per annum in illa perſiſtit, iam iſta, quæ erat vehemens præſumptio tranſit in violentam, vnde ex tunc, vt hæreticus condemnatur.

Suſpitionem remouere iudicem pluſquam certum eſt, & plures ſunt cauſæ, de quibus *gloſ. verbo Dominus in cap. Cauſam quæ 17. de off. iud. deleg.* ibi. Arg. eſt hic euidens, quod rationabilis eſt cauſa ſuſpitionis ſi iudex eſt dominus aduerſarij &c. & idem ſi iudex eſſet vaſſallus impetrantis &c. Item ſi eſſet conſanguineus, vel aduocatus extetit in

eadem cauſa pro ipſo &c. Idem videtur ſi habet conſimilem cauſam, & affert ſequentes verſus.

Quatuor iſta, timor, odium, dilectio, cenſus.
Sæpe ſolent hominum rectos peruertere ſenſus.

Suſpitionis cauſa contra iudicem aſsignata; non ipſe, qui forſan prouocatus obeſſet; ſed arbitri potius: coram quibus probatio eſt facienda: & ad quos omnia, quæ ad hunc articulum pertinere noſcuntur: poſſunt ad hoc terminum aſsignare, inquit *cap. 39. de offic. deleg. de quo ibi glo.* & latius de hac materia dicta ſunt verbo *Iudex*.

Suſpitionis exceptionem eſſe dilatoriam, & vti talem ante litis exordium eſſe proponendam, probat *capit. Inter Monaſterium* 20. *de re iud.* ibi. Quia cauſas ſuſpitionis &c. quas etiam tanquam dilatorias ante litis ingreſſum oppunere debuiſſent, quibus coram de legatis eiſdem ſubeundo iudicium renunciare videntur.

Nota, quod paris affectionis cauſa ſuſpicionem fraudis amouet, *vt in l. Non ſolum 67. de rit. nupt. & gloſ. 1. in cap. Poſtremo 36. de appellat.*

Suſpectum eſſe, qui ſe ingerit, probat *l. Scire 21. §. Eos verſ. Cum reliquis ff. de tut. & curat.* in hæc verba. Semper autem hoc obſeruent magiſtratus, ne creent eos, qui ſe ipſos volunt ingerere, vt creentur, *& in l. Quæ omnia §. Sed & ſi ff. de procurat.* ſic. Nam hoc ipſo ſuſpectus eſt, puod operam ſuam ingerit inuito, *vbi gloſ. idem notat. & verbo. Inuitus in l. Si quemquam C. de Epiſc. & cler.* ibi. Nam ſuſpectus eſt, qui operas ingerit in inuitum, *& verbo ſuſpectum in cap. 2. de procurat. lib. 6.* ibi. Sed hoc ipſo, quod operas ingerit in inuitum, ſuſpectus eſt. Idem in eo, qui affectat dicitur *in l. vxori 18. ff. ad l. Cornel. de falſ.* ibi. Et ſi ſuſpectus eſſe præſumitur, quod vltro tutelam videatur affectaſſe.

Gloſ verbo. officium in l. Si fideiuſſor § vlt. ff. qui ſatiſd. cog. hic interrogat; Sed quæ faciunt aliquem ſuſpectum? & reſpondet; Non poſsidere immobilia, *vt infr. eod l. Sciendum.* Item immobilia pauca poſsidere, *vt infr. de priuileg. cred. l. Si creditores.* Item mali mores, quos modo habet, *vt Inſtit. de ſuſpect. tut. §. fin.* Item quod prius male fecerit. Addit *Vlpian in l. 5. ff. eodem tit. de ſuſpect. tut.* ſic. Suſpectus fieri is quoque, qui ſatiſdederit, vel etiam tunc offerat, poteſt, & alia vide verbo. Tutor. Et ſuſpectus hæres quis, Verbo. Hæres.

Ratio ſanguinis tollit ſuſpicionem, vt dicit *gloſ. verbo. A ſobrinis in l. 1. ff. ad l. Iul. repet.* Quod limitabis in caſu *l. vlt C. vbi pup. educ. deb.* ibi. Et qui magis ad ſuſpicionem ex ſpe ſucceſsionis proprior ſit, æſtimabitur.

DE

Digitized by Google

DE LITTERA T.

Tabellio.

IN iure noſtro vocatur ſeruus publicus *l.* 1. *§.* 1. *verſ. Exigere autem ff. de magiſtr. conuen.* ibi. At ſi nemo eſt, qui ſtipuletur, ſeruus publicus ſtipulari debet, *vbi gloſ. intelligit ſeruum*, ſcilicet tabellionem: quia publicè ſeruit, vel cuilibet de populo, *& l.* 2. *rem pup. ſalu. for.* ibi. Profectò dicemus ſeruum publicum apud prætorem ſtipulari debere, vbi etiam gl. publicum intelligit ſeruum tabellionem, *& l. Defenſionis* 7. *C. de iur. fiſc. lib.* 10. ibi. Per conditionales ſeruos inueſtiganda, vbi gloſ. conditionales, id eſt notarios, qui ſerui dicuntur, vt &c. a ſeruiendo, & cōditionales: quia hominum conditiones, & contractus faciunt, vt &c. vel erant veri ſerui, & notarij id eſt notatores, vt &c. nō tabelliones, *& capit. vlt. de vſur. lib.* 6. ibi. Aut ſeruo publico. vbi glo. ſic. Seruo publico, id eſt tabellioni ſic dicto: quia publicum exercet officium, non quod ſit ſeruus, *& in l.* 3. *C. de adopt. & poſtlim.* ibi. Stipulante ſeruo publico *gloſ. verbo ſeruo in l.* 2. *C. adopt.* ibi, Seruo publico id eſt notario, quia publice ſeruit, non quia ſeruus ſit, & verbo tabularium *in l. vlt. C de ſeru. reip. man.* ibi. Tamen aliud eſt: quia dicitur ſeruus non quod ſit ſeruus, quia tabellio ſeruus eſſe non poteſt infra &c. Sed quia ſeruit Reip. & deniq; *gloſ. verbo ſeruituti in l.* 3. *C de tabular. lib.* 10. Quare ergo dicuntur ſerui publici? quia ex eorū ſtipulatione quæritur &c. alias a ſeruiendo, non a ſeruando dicuntur ſerui, vt &c.

Vocatur etiam ſcriniarius *in cap. Ad audientiam* 13. *de præſcript.* ibi. Nec credentes per ipſum ſcriniarium (cum iuratus ſit officium ſuum fideliter exequi) aliud ſcripſiſſe, quam a teſtibus diceretur, *vbi gloſ. notat* ita. Sic ergo præſumitur pro aliquo ratione iuramenti &c. Item ratione honeſtatis ſuæ.

Tabellionis fides quod æquiparatur duobus teſtibus infert *gloſ. verbo duos viros capit. Quoniam contra* 11. *de probat.* ibi. Sic ergo videtur, quod tabellio æquiualeat duobus &c. Et ſic videtur, quod plus credatur ſcripturæ tabellionis, quam ſcripturæ Epiſcopi, vel alterius iudicis: quia ſcripturæ iudicis non creditur, niſi habeat teſtium ſubſcriptionem &c. Quot autem teſtibus poſſit impugnari tabellionis ſcriptura? videas *gloſ. verbo quodlibet in cap. Cum Ioannes de fid. inſtr.*

Notabilis eſt tex cum ſua *gloſ. in l. in donationibus* 31. *C. de donat.* dum videntur probare, credi ſine teſtibus tabellioni in hæc verba. Nam ſuperfluum eſt priuatum teſtimonium, cum publica monumenta ſufficiant. Verum & illas donationes &c. Si fortè per tabellionem, vel alium ſcribantur, & ſine teſtium ſubnotatione valere præcipimus, *& gloſ. ſub notatione* ſic. Nota ergo tabellioni ſine teſtibus credi, quod ſpeciale dicunt quidam in donationis inſtrumento &c. & proſequitur; Tu dic ſub notatione, hoc eſt ſubſcriptione ab eis facta, tabellio tamen eorum nomina ſubſcribere debet &c. Et quod dicit tabellioni ſoli credi verum eſt inteſtificando, quod ipſe fecerit, & quod ſit

vera: non in ſolemnitate ſcripturæ. Et ab iſta gloſ. videtur ſumptus ſtilus notariorum Roman. qui in ſcripturis nomina teſtium deſcribunt, ipſi autem teſtes non ſe ſubſcribunt *gloſ. vero in l. ſinguli* 14. *C. de accuſat. verbo relationibus* reſoluit ita. Et ſic non creditur officiali ſoli &c.

In vſu eſt apud præd ictos Roman. notarios & in alijs regionibus apponere in ſcripturis clauſulam iſtam &c: Super quo extat *gloſ. verbo &c. in Extrauag. vlt. de verb. ſig.* ſic dicens. Hæc clauſula &c. comprehenſiua eſt multorum verborum &c. vnde facit arg pro more tabellionum, qui habent in aliquibus regionibus, quod recipientes notam in protocollo de aliquo facto, vel contractu, vtuntur frequenter iſta clauſula: &c. poſtea redigendo inſtrumentum in mũdum, apponunt multa verba, quæ non appoſuerunt in nota, vel protocollo, & illa ſubintellecta fore dicuntur ſub tali clauſula &c. De iure tamen ſcripto nihil plus, vel minus in mũdo, quã in protocollo debet reperiri, vt eis falſitas, & ſuſpicio euitetur; Et ita omnino ſeruari debebat ſublato tali vſu, ſeu potius abuſu ſub pœna falſitatis ſi in contrariũ facerent prout in teſtamentis diſponit *l. Iubemus in fin. C. de teſta.* ibi. Scituris, & tabellionibus, & ijs, qui conficienda teſtamenta procurant, quod ſi aliter facere auſi fuerint, pœnam falſitatis non euitabunt quaſi doloſè in tam neceſſaria cauſa verſati.

Gloſ in §. Acta ſunt poſt med. de pac. Conſtant. ſic quærit. Vtrum tabellio poſſit propria authoritate emendare errorem factum in die, vel appoſitione loci? Et ita reſpond. Si eſt quæſtio ſuper die, vel loco non poteſt emendare: nam raſura caderet in loco ſuſpecto: Si autem alibi, vbi non pendet quæſtio, tunc emendare poteſt, & radere verbũ erroneum, & ponere verbum verum &c. Si autem non errauit in ſolemnitate inſtrumenti, ſed in qualitate facti: tunc poſtquam inſtrumẽtum redactum eſt in mundum, & publicatum, nihil ſua authoritate emendare poteſt, ſed debet facere, errore comperto, de mandato iudicis, &c. Vel dic ſi eſt talis error, qui nocat; non poteſt emendare ſine iuſſu iudicis, ſecus ſi non officit parti: quia partis non intereſt eum, & ſine emendatione valeat inſtrumentum vt &c. Illud conſtat, quod aliæ ſunt ſolemnitates inſtrumenti, aliæ negotij &c. quæ omnia, & ſingula iuribus probat. Si autem per ſimplicitatem fecit, quod partibus non præiudicat, dictum fuit verbo ſimplicitas.

Ex text. in cap. vt officium 11. *§. Verum de heret. lib. 6. gloſ. verbo præmiſſa* ſic deducit. Per hanc literam bene patet, quod tabellio factus monachus non poteſt quo ad alia exercere tabellionatus officium. Notat tamen Guliel. &c. quod veteres rogationes complebit, ſed nouas non aſſumet.

Tabellio, quod non poſsit eſſe decurio probatur in verbo Decurio, *& gloſ. in l. vniuerſos.* 15. *C. de decurion. lib.* 10. rationem reddit, dicens quia publici dicuntur ſerui &c. & ſic non debent decuriones vile officium, ſicut procurationem recipere &c. Verum patrem fuiſſe notarium filio ad decurionatum non nocet, reliqua de materia videas per *Bertach. hoc verbo, & verbo Notarius*, *vbi late*.

Taberna.

HVius appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium: non ex eo quod tabulis claudatur; ſic ait *Vlpian. in l. 183. ff. de verb. ſignif. & Paul. in l. 184.* addit. Inde tabernacula, & contubernales dicti ſunt, *& in l. 185. idem Vlpian.* proſequitur ſic. Inſtructam autem tabernam ſic accipimus, quæ & rebus,

rebus,

rebus, & hominibus ad negotiationem parata conſtat. *Et Papinian. in l. 13. ff. de fund. inſtr.* ita. Tabernæ cauponæ inſtrumento legato, etiam inſtitores contineri Neratius exiſtimat. Sed videndum eſt ne inter inſtrumentum cauponæ ſit diſcrimen: vt tabernæ non niſi loci inſtrumenta ſint, vt doliaria vaſa, ancones, calices, & trullæ, quæ circa cœnam ſolent traijci, item vrnæ æreæ, & conglaria, ſextaria, & ſimilia. Cauponæ autem, cum negotiationis nomen ſit, etiam inſtitores, *vbi Bart.* ſic ſummat. Taberna nomen eſt loci, caupona nomen eſt negotiationis.

Scæuola vero in l. 34. ff. de pignor. hæc ait. Cum tabernam debitor creditori pignori dederit, quæſitum eſt vtrum, eo facto nihil egerit, an tabernæ appellatione merces, quæ in ea erant obligatæ videantur: & ſi eas merces per tempora diſtraxerit, & alias comparauerit: eaſque in eam tabernam intulerit, & deceſſerit: an omnia, quæ ibi deprehenduntur creditor hypothecaria actione petere poſſit: cum & mercium ſpecies mutatæ ſint, & res aliæ illatæ? Reſpondi, Ea, quæ mortis debitoris tempore in taberna inuenta ſunt, pignori obligata eſſe videntur, vbi Bart. ſummat ita. Appellatione tabernæ venit vniuerſitas mercantiæ, quæ ibi exercetur, & ideo cadit in obligationem, quæ tempore, quo agitur, reperitur.

Gloſ. autem in Clem. 1. de vit. & honeſt. cler. verbo tabernariorum ita dicit. Taberna dicta eſt a tabulis, quæ mercibus ſubſternuntur; Et proprie dicitur domus, in qua panis, vinum, & carnes coctæ venduntur: talia loca ne dum tenere, ſed nec ingredi debent clerici *capit. Clerici officia* 15. ibi. Et tabernas prorſus euitent, niſi fortè cauſa neceſſitatis in itinere cõſtituti *eod. tit. de vit. & hon. cler. in antiq.* & in ſexta Synodo fuit decretum in hæc verba. Nulli clerico liceat tabernam, aut ergaſterium habere. Si enim huiuſmodi tabernam ingredi prohibetur: quanto magis alijs miniſtrare in ea? 44. *diſt.* Et ratio clara eſt: Nam cum tale officium ſit vile, & abiectum iuxta *l. 1. C. de natur. lib.* ibi. Vel tabernaria, vel tabernariæ filia, vel humili, vel abiecta perſona *l. Humilem C. de inceſt. nupt.* ibi. Humiles vero abiectaſque perſonas eas tantummodo mulieres eſſe cenſemus &c. Tabernariam tabernariæ filiam: tabernarij, vel lenonis, aut arenarij filiam non debet exerceri ab his, qui diuino officio deſeruiunt.

Inſuper in taberna, caupona, ſeu ſtabulo plerunque quæſtum meretricium exercetur, vt probat *Vlpian. in l. 4. verſ. Ait prætor ff. de ijs, qui not. infam.* ibi. Lenocinium facit, qui quæſtuaria mancipia habet. Sed & qui in liberis hunc quæſtum exercet in eadem cau ſa eſt, ſiue autem principaliter hoc negotium gerat, ſiue alterius negotiationis acceſsione vtatur: vt puta ſi caupo fuerit, vel ſtabularius, & mancipia talia habuerit miniſtrantia, & occaſione miniſterij quæſtum facientia, & Imperator *Alex. reſcripſit Aurelio in l. vl. C. ſi mancip. ita vænier. ne proſtit.* ita. Eam, quæ ita vænit, ne corpore quæſtum faceret: nec in cauponæ ſub ſpecie miniſtrandi proſtitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportet, & facit *l. qua adulterium C. ad l. Iul. de adult.* cuius verba ſup. habes ad aliud propoſitum verbo famulus. Vnde clericis ne dum tale officium prohibetur, ſed nec loca ſimilia iure merito intrare conceditur.

Eum, qui in taberna hoſpitatur, habitare non intelligi, dicit *Vlpian. in l. 1. §. hæc autem verba verſ. Habitare* autem dicimus, vel in ſuo, vel in conducto, vel gratuito. Hoſpes plane non tenebitur, qui ibi non habitat. Sed pauliſper hoſpitatur. Sed is tenetur, qui hoſpitium dedit *ff. de ijs, qui deiec. vel effuder.*

Ta-

Tacens.

Conſentire videtur, vt eſt vulgata iuris *reg.*43. *lib.*6. Et quia in aliquibus, qui tacet non conſentit, ideo regula loquuta eſt per verbum, videtur, & ob id *reg.ſeq.*44. ait. Is qui tacet, non fatetur: ſed nec vtique negare videtur. Vt autem ſcias in quibus taciturnitas pro conſenſu habetur, & in quibus non obſerua quod quando in actu neceſſaria eſt expreſſa cōtradictio, ſi hæc nō adſit, tacens conſentit, & ita videtur proba. tex *Vlpian. lib.*35. *ad Sabin. in l.*32. *§. voluntatem ff. ſolut.matr.* Voluntatem, inquit filiæ cum pater agit de dote, vtrum ſic accipiamus, vt conſentiat: an vero non contradicat filia? Et eſt ab Imperatore Antonino reſcriptum, filiam niſi euidenter contradicat, videri conſentire patri, coniuncta *gloſ. verbo contradicat* ibi. Sed dic, quod probat eo ipſo, quod non diſſentit, & iuxta eundem ſenſum procedit *cap. ſi ſeruus* ſciente & non contradicente domino ſuo, in clero fuerit ordinatus ex hoc ipſo liber, & ingenuus erit 54. *diſt.* & *cap. Non ne de præſumpt.* ſic & alia plura iura, de quibus habes ſupra verbo. Conſenſus, ſic *l. Item* 14. *§. Qui impleto ff. locat.* ibi. Hoc enim ipſo, quod tacuerunt conſenſiſſe videntur, & *l. vlt. in fin. C. de ijs, qui a non dom. man.* ibi. Cum ſibi mancipij damna debeat imputare is, qui in perniciem ſuam geſta, taciturnitate firmauit, & *Auth. de temp. non ſol pec. ſup. dot. coll.* 7. ibi. Taciturnitate mariti auferimus querelam &c Si tacere elegerit palam eſt voluiſſe &c. & *§. Sed & ſi pater* ibi præſente eo qui adoptat, & non contradicente *quib. mod. ius patr. pot. ſol. in Inſt.* coniuncta *gloſ. ibidem* ſic qui tacet affirmat, vbi affert in contrarium *l.* 2. *§.* 1. *ff. de adopt.* & *l. filius fam. §.*1. *ff. de procur.* & reſpondet ita. Sed ibi erubeſcentia tacuit, quo caſu non videtur conſentire.

Et gloſ. verbo non probatur in d. l. filius fam. ſic ait. Nota taciturnitatem conſenſui non comparari: ſic & in ſeruitute imponenda. Item in furto &c. Item in eo, qui impedire non poteſt &c. & in eo, qui erubeſcit loqui &c Item in eo, qui ſcit ius ſuum durare. *Gloſ. vero vlt. in capit. Nonne de præſumpt.* ita diſtinguit. Vbi per prohibitionem meam poſſum prohibere, quod ſit, & taceo: tunc taciturnitas pro conſenſu habetur &c. Si vero per prohibitionem meam non poſſum prohibere, quod ſit, tunc non obſtat mihi taciturnitas &c. (Licet in princip aliter diſtinguat) concordat etiam *gloſ. in cap. Poſtulaſti* 30. *ad med. de iur. patr.* ibi. Sed quid ſi præſente & non contradicente patrono intitulatur? videtur conſentire ex quo non proteſtatur ius ſuum &c. Sed hoc non eſt verum: quia non nocet ei taciturnitas, ſi ei inuito poſſunt fieri talia &c. & *gloſ. verbo manifeſtum in l. fideiuſſor* 26. *§.* 1. *ff. de pignor. conſonat etiam gloſ. vlt. in l. Qui patitur* 18. *ff. manda.* ibi. Secus ſi patior rem meam vendi, vel donari: quia & ſi contradicerem, tamen hoc poſſet fieri &c.

Ex quo tex. & gloſ. colligitur alia diſtinctio ad Reg. prædictam, quod tacens conſentire intelligitur in ſibi fauorabilibus, vt. ibi. Et nota patientiam pro conſenſu haberi: Et hoc ideo, quia ſpectat ad vtilitatem eius, qui patitur. Secus verò in ſibi odioſis, atque oneroſis. Quia (vt inquit *gloſ. verbo probari in capit. Si contra* 4. *de offic. delegat. lib.*6.) non præſumitur quis appetere onerosa, & ideo taciturnitas in his non habebitur pro conſenſu.

Alia regula ponitur a *Paul. in l.*185. *ff. de reg. iu.* a qua fuit ſumpta *reg.* 14. *eodem tit. in* 6. quam ſup. in princ. adduximus, inquit enim. Qui tacet non vtique fatetur. Sed tamen verum eſt eum non-

ne-

negare, Et ſic Tacere, quidem medium eſt inter expreſſam voluntatem, & contradictionem expreſſam; vt non ſit idem ius, quod in alterutro eſt eorum, prout ibidem dicit *gloſ.* & ponit exempla plurimis relatis iuribus. *Et Pontif.* vocauit iſtam taciturnitatem, diſsimulationem *in cap. Super eo* 3. *de cognat. ſpir.* ibi. Diſsimulare poteris, ita quod nec contradicere, ne etiam videaris præſtare aſſenſum, vbi notauit *gloſ. verbo. contradicere* dicens. Nota, qui tacet neque conſentit, neq; negat &c. quandoque tamen taciturnitas habetur pro conſenſu &c. Et aliquando pro contradictione.

Videamus ergo aliquos caſus in quibus taciturnitas conſenſum inducat, & in quibus non. Si fideiuſſor pro reo patiente fidem ſuam adſtrinxerit: mandati cum eo poſt exolutam pecuniam, vel factam condemnationem, poteſt actionem exercere, inquit *Gordian. in l.* 6. *C. mandat.* Et hoc virtute taciturnitatis, & quia non contradicit, vt ibidem per *gloſ.* quæ etiam limitat in tribus caſibus.

Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt *in l.* 2. *C. ſi alien. res pig. data ſit*; in hæc verba ſi probaueris præſidi prædia, vel hortos, de quibus agebatur, tuos eſſe: intelligis obligari eos creditori ab alio non potuiſſe, ſi non ſciens hoc agi in fraudem creditoris ignorantis diſsimulaſti. Sed notabis quod hoc non procedit ratione taciturnitatis, ſed fraudis in tacendo, vt alias *in l. Iulianus* 14. ibi. Si vero ſciens reticuit, & emptorem decepit &c. *ff. de act. empt.* nam ſi ſola taciturnitas adeſſet contrarium diſponi, videtur *in tex. vt in eod. notat Bald. & in l. ſi ſine num* 3. *C. ad Velleian.* vbi etiam probatur, quod taciturnitas doloſa vxoris ei nociua eſt.

Item taciturnitas pro conſenſu habetur, & præiudicat creditori patienti ſententiam ferri contra debitorem ſuper re ſibi pignorata, vel hypothecata iuxta *l. Præſes* 5. *& quæ ibi gloſ vlt. ad fin. C. de pignor. vbi vbi etiam Bald.* de quo vide eundem *in d. l. ſi ſine num* 11. *&* 12. niſi in duobus caſibus de quibus *in d. l. præſes* ibi. Nec tibi oberit ſententia aduerſus debitorem tuum dicta, ſi eum colluſiſſe cum aduerſario tuo, aut (vt dicis) non cauſa cognita, ſed præſcriptione ſuperatum eſſe conſtiterit.

Et eodẽ modo ſi legatarius tacet in alienatione ab hærede facta rei ſibi legatæ ipſi met ſibi præiudicat in ea re, vt non poſsit eam conſequi, licet non in eiuſdem pretio, vt ſcriptum reliquit *Iulian. in l. ſi fundum* 94. ibi præſente, & aſsignante eo cui fideicommiſſum debebatur: placet non fundum, ſed pretium eius reſtitui debere *ff. de legat.* 1. Sed quid dices in fideicommiſſo? *gloſ. in l. Cum proponas* 16. *C. de pact.* ita reſpondet: item ſi vnus frater cum alter frater rẽ venderet, præſens nõ cõtradixit, dico eum ſibi feciſſe præiudicium &c. Verum *Bald. ibidem nu.* 1. ſic ait Quærit hic gloſ. duo fratres erant inuicem de reſtituendo rogati poſt mortem, ſi ſine liberis alter eorum decederet Modo vnus præſente altero, & tacente vendidit portionem ſuam, demum extitit conditio fideicommiſsi. Quæritur vtrum iſte frater, qui tacuit, poſsit agere cõtra emptorem? contra hæredem enim fratris non eſt dubium, quod poteſt agere, *vt l. vnum §. fin. ff. de legat.* 2. *& l. Si fundum allegata in gloſ.* Soluit *gloſ.* quod ex quo non contradixit venditori, videtur tacite conſenſiſſe, ergo non poteſt petere rem, ſed pretium petet ab hæredibus fratris *per l. ſi fundum per fideicommiſſum ff. de legat.* 1. *& de legat.* 2. *l. Peto §. prædium*, & ideo taciturnitas non habetur pro cõſenſu, cum in tali actu non eſſet neceſſarius actus tacentis, *vt in l. Caius ff. de pig. act.* in materia ſua. Non obſtat *l. Quoties §. libertis*, quæ allegatur a *gloſ.* quia ibi.

loqui-

loquitur in conſenſu expreſſo. Sed pro *gloſ.* facit; quia taciturnitas eſt hic iuncta cum affectione ſanguinis, Vnde videtur donatio præſumenda, *vt l. Procula ff. de probat. & ff. de donat. int. vir. l. ſi ſeruus communis*. Sed ad ll. illas reſpondeo, quod in l. Procula plura alia concurrunt, & in l. ſi ſeruus communis rem ſuam tradidit per fratrem, ſed hic non tradebat res patientis, & res tradentis. Sed ſi frater iſte dolo tacuit ſciens fideicommiſſum, præiudicat ſibi ne poſsit rem vendicare, ſecus ſi fideicommiſſum ignorabat, vel errabat in iure &c.

Quid vero dicendum, ſi duo fratres fuerũt ad inuicem per fideicommiſſum ſubſtituti, & inter ſe diuiſerunt bona cum pacto, & pœna de non contraueniendo diuiſionem, an per talem ſimplicem diuiſionem tacitè videantur fideicommiſſo renunciare, taliter quod per mortem alterius non poſsit ſuperſtes agere contra hæredes decedentis pro conſequendo fideicommiſſo? Et quod non, videtur reſpondiſſe *Scæuola in l. Qui Roma* 122. *§. vlt. ff. de verb.* dum ita proponit, & reſpondet. Dum fratres hæreditatem ſuam diuiſerunt, & ſibi cauerunt nihil ſe contra eam diuiſionem facturos: & ſi contra quis feciſſet, pœnam alter alteri promiſit. Poſt mortem alterius, qui ſuperuixit, petijt ab hæredibus eius hæreditatem quaſi ex cauſa fideicommiſsi ſibi a patre relictum debitum: Et aduerſus eum pronunciatum eſt quaſi de hoc quoque trãſactum fuiſſet. Quæſitum eſt an pœna commiſſa eſſet? Reſpondi ſecundum ea, quæ proponerentur, commiſſam eſſe. Verum ex hoc tex. ſatis patet prædictam quæſtionem reſolutam non fuiſſe, ſed tantum quod pœna commiſſa eſſet, ex hoc non quia tacite per diuiſionem videretur fideicõmiſſo renunciatum; ſed vigore ſententiæ, aqua non extitit appellatum, & quia licet iniuſta, tranſiuit in rem iudicatam, prout ità colligitur *ex Bart. in ſum.* ibidem dum ait iniuſta ſententia, per quem quis contra diuiſionem facere declaratur, facit pœnam committi coniunctis his, quæ *per gloſ. vlt.* late dicuntur. vbi etiam, quod bene fuerit iudicatum tu eam vide, & *Bald.* diſtinguentem quando renunciatum videatur, & quando non in eod. *§. vlt.* ad quem te remitto.

Fauore piæ cauſæ taciturnitatem cum ſcientia nocere ei, qui patitur rem ſibi obligatam alienari in Eccleſiam, vel pauperes tenet *Bald. in l.* 1. *C. de remiſſ. pig.* dum tex. dicit hoc fauore libertatis, per iſta verba. Lite manumiſſum, & in libertate moratum, ſciente ea cui pignoris nomine obligatus diceris, præſidi probaueris: ex conſenſu creditricis remiſſam pignoris obligationem apparebit: & per hoc iure te manumiſſum, nec ab hærede creditricis in ſeruitutem peti poſſe certum eſt. *Bald.* addit ita. Et idem quod hic dicitur in libertate, eſt in Eccleſia, & pauperibus, & in cauſis pijs, quæ merentur fauorem ſicut libertas. Et hoc ex conſenſu ſcilicet tacito, vt ibidem notauit glo.

Qui tacuit apud prætorem in ea cauſa eſt, vt inſtituta actione in ſolidum conueniatur: quia quaſi negauit ſe hæredem Nam qui omnino non reſpondit, contumax eſt. Contumacis autem pœnam hanc ferre debet, vt in ſolidum conueniatur, quemadmodum ſi negaſſet: quia prætorem contemnere videtur. Ita *Vlpian. in l. De ætate* 12. *ff. de interrog. act. §. Qui, &c. Et infra in alio §.* ſic. Nihil intereſt neget quis, an taceat interrogatus, an obſcure reſpondeat, vt in certum dimittat interrogatorem. *Sed gloſ. verbo confiteatur ex eodem Vlp. per tex. ibi in l. Certum ff. de confeſſ.* dicit quod iudex poterit talem habere pro confeſſo, & altera *glo. in cap. Quoniam contra* 11. *verbo con-*

feſſio-

feſtiones de probat. ſic ait, talis taciturnitas pro confeſsione habetur, de quo vide *Bald. in l. 3. C. quand. fiſc. vel priuat. in princ.* ibi. Qui enim tacet, potius negare videtur, niſi iuſsus, & monitus non reſpondeat: quia tunc pro confeſso poteſt haberi, & ibi declarat hoc poſſe intelligi duobus modis.

Non inducitur vero conſenſus ex taciturnitate ad obligandum aliũ, vt in procuratore diſponit *l. filiusfam. 8. §. Inuitum ff. de procurat.* ibi, Inuitum accipere debemus non eum tantum, qui contradicit: verum eum quoq; qui cõſenſiſse non probatur, vbi *notat gloſ. verbo non probatur,* & affert alios caſus in quibus taciturnitas non inducit cõſenſum quos videre ibi poteris, inter quos vnus eſt quando creditor præſens & tacens ſcit vendi rem ſibi obligatam, nam non videtur cõceſsiſse facultatem venditori, cum ideo paſsus ſit venire, quod ſciebat vbique pignus ſibi durare, *vt in l. Sicut 8. §. non videtur ff. quib. mod. pig. ſol.*

Non etiam taciturnitas habetur pro conſenſu, ſed pro contradictione ſi mulier vxor, aut filiafam. tacuit nimia reuerentia in aliquo actu à viro, aut patre geſto in ſui præiudicium, *vt probat gloſ verbo metu in l. 1 §. Quæ oneranda ff. quar. rer. act* per tex. ibi metu ſolo, vel nimia patroni reuerentia, itã ſe ſubijciſse, *& gloſ. verba ſunt, hæc.*

Et nota hic arg. quod mulier, quæ rem ſuam vendidit, vel hypotecauit metu, vel reuerentia, quod poſsit reuocare. Idem de clerico, qui metu, vel reuerentia Epiſcopi renunciauit præbendæ, licet non interueniat corporis cruciatus. Et in terminis ſic ſequutus fuit, *Bald. in l. 1. ſub. n. 3. C. de bon. mat. verſ. Prima quæſtio eſt in fin.* ibi. Et ego plus dico, quod ſilentium propter patris reuerentiam interueniens, potius reputatur contradictio, quam conſenſus. &c.

Non tamen intelligas hoc procedere quando pater ſponſalia celebrat pro filio ipſo præſente, quia ſi non contradicit obligatur, vt eſt *tex. in cap. vnic. §. vlt. de deſponſ. imp. lib. 6.* in hæc verba. Porrò in ſponſalibus, quæ parentes pro filijs puberibus vel impuberibus plerunque contrahunt, ipſi filij ſi expreſsè conſenſerint, vel tacitè, vt ſi præſentes fuerint, nec contradixerint, obligantur. *Felin. in cap. Non ne nu. 8. de præſumpt.* vbi dicit hoc eſſe fauore matrimonij, *& gloſ. in d. §. vlt. verbo contradixerint,* dicit hoc ita decisũ. quia agitur de re naturaliter appetibili ſequitur idem *Felin. num. 19.* quem omnino videas, vbi plures fallentias affert ad reg. Qui tacet Vide etiam, *Abb. in d. cap. Nonne Bart. & Alex. in l. Quæ dotis & in l. Si eum dotem §. eo autem ff. ſol. mat.* Et cum his taceamus ſupra regula, qui tacet, non enim conſentit Apolecta de ea plus loqui.

Nihil tacuiſse nocet, nocuit tamen eſse locutũ. *Ex Caton. refert glo. in l. Actus legitimi 78. in fin. ff. de reg. iur. & Valer. Maxim. de inſtit. lib. 2. cap. 1. de maior. dant. exempl. virt. inuen.* ſic Nunquam enim taciturnitatem, optimum, ac tutiſsimum adminiſtrandarũ rerum vinculum labefactari volebant.

Etiam tacentibus authoritatẽ poſse accommodari, inquit *l. Muto 6 ff. de tutel.*

Tacitum.

EST quod magis intellectu percipitur, quam locutione exprimatur, vt per *Bald. in l. vlt. num. 6. C. de inſt. & ſubſt.* De eo idem eſse iudicium, quod de expreſso communiter deducitur ex *l. Qui ad certum 15. ff. locat. & l. Cum quid ff. ſi cert. pet.* ibi. Nam in contrahendo, quod agitur pro cauto habendum eſt *vbi gloſ. verbo cauto,* ait,

Contra deberet dicere, vt quicquid non eſt expreſſum pro omiſſo debeat haberi, *vt ff. de verb. l. Quicquid &c.* Item nota hic arg. quod quædam tacita pro expreſſis intelliguntur. Duæ ergo ſunt regulæ contrariæ, ſed pro diuerſitate rerum qualibet habet ſuum locum, vel propter naturam rei, aut contractus. Nam in contractu ſtricti iuris, niſi quid expreſſum ſit, non debet tacitum intelligi, ſed pro omiſſo haberi, & ita procedit, quod dicit *Celſus in l. Quicquid* adſtringẽdæ obligationis cauſa dictum eſt: id, niſi palam verbis exprimatur, omiſſum eſſe intelligendum eſt. Sic in nouatione diſponit *l. vlt. C. de nouat.* dicens. Nihil penitus prioris cautelæ innouari, ſed anteriora ſtare, & poſteriora incrementum illis accedere: niſi ipſi contrahentes ſpecialiter remiſerint quidem priorem obligationem, & hoc expreſſerint. Et in his, & ſimilibus procedit *reg. 156. ff. de reg iur. vbi Modeſtin.* inquit. Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent; de qua plurima affert iura *gloſ.* ibidem quibus etiam probatur quædam poſſe fieri tacite, quæ non poſſunt expreſſe fieri, *vt in l. ſi vnus 28. §. Illud nulla pactione* effici poteſt ne malus dolus præſtetur; quamuis ſi quis paciſcatur ne depoſiti agat, re ipſa id pactus videatur, ne de dolo agat: quod pactum proderit *ff. de pact.* & notauit *gloſ. verbo prætermiſſam in l. filius §. veterani ff. de procurat.* ſic legatum licet non poſſit relinqui ad alterius voluntatem expreſſam, poterit tamen in tacitam, *vt in l Non nunquam 11. ff de condit. & demonſt.* ſic in actibus, de quibus *in l. Actus legitimi 78 ff. de reg. iur.* tacite recipiũtur, quæ aperte comprehenſa vitium afferunt. At in contractibus bonæ fidei tacita pro expreſſis habentur iuxta *d. l. Qui ad certum*, vel vt dicit *gloſ. verbo procauto in d. l. Cum quid*, quando obligatio re contrahitur, *vt in princip. quib. mod. re contrah. oblig. in Inſt.* ſic in eo, cui conceditur, vel relinquatur ſeruitus eũdi per fundum tacitè intelligitur, non per villam ipſam, nec per medias vineas ire, agere ipſe ſiendus eſt: cum id æque commodè per alteram partem facere poſſit: vt inquit *Celſus in l. Si cui ſimpliciter ff. de ſeruit.* Ea ratione, quia tacita hæc pro expreſſis intelliguntur, & iuxta eandem procedit *l. Quanquam 62. ff. de rit. nupt. & l. Res in dotem 43. ff. de iur. dot.* prout notauit *gloſ. citata verbo pro cauto in fin.*

Dic ergo cum *Iaſ. in dict. l. Cum quid numer. 5.* quod taciti, & expreſſi par virtus eſt, & id propriè intelligitur in his, quæ tacitè veniunt ex natura contractus, & hoc modo ceſſant *gloſ.* quæ contrarium dicunt ſuper quibus ſatis laborarunt doct. In alijs vero limitandam eſſe reg. prædictam dicit idem *Iaſ. a numer. 6.* quem videas omnino.

Expreſsionem eorum, quæ tacitè inſunt, nihil operari probat *Papinian. in l. conditiones 98 ff. de condit. & dem. & l. Hæc verba ff de legat. 1. l. Iam dubitari de bar. inſt. & l. Non recte C. de fideiuſſor.* Sed nota quod ſi expreſsio eorum, quæ tacite inſunt, fiat per alium modum, quam inſint, aliquid operabitur, vt ſummat *Bart. l. ſi ita 68. §. Illi ſi volet ff. de legat. 1. per text.* ibi. Aliud enim iuris eſt ſi quid tacite continetur, aliud ſi verbis exprimatur.

Temeritas.

Eſt defectus conſilij, & ſpecies imprudẽtiæ *ex D. Thom. 22. quæſt 35 art. 25. & Ioan. Andr. in cap. Quia plerique de offic ord. in Nouell. ad princip. lib. 6 per tex.* ibi. Non ſine multa temeritatis audacia. Vnde cum ſit imprudentia, culpæ & non dolo adnumerari debet: nam imprudentia culpæ adſcribitur, vt notatti

taſti *ſup. verbo culpa*, & in ſpecie videtur probare *Vlpian. in l. Iulianus 14. §. Item qui furem in fin.* ibi. Inter hunc igitur, & eum qui ſcit, intereſt: quoniam qui ſcit, præmonere debuit furem eſſe: hic non debuit facilis eſſe ad temerariam indicationem, coniuncta *gloſa verbo indicationem* in illis verbis, Sed ille dolo affirmauit, hic non, *ff. de act. empt.* Et facit, quod dicit *Ioan. And. in cap. 1. de ſent. excom. in 6.* Temeritatem non ſapere dolum, vel malitiam, ſed fatuitatem, & eſt optima *gloſ. verbo temerarius in cap. 1. de ſent. excomm. lib. 6.* ibi. Nunquid requiritur, quod ſit in dolo? &c. Dic contra: quia ſufficit quod negligentia, ſtultitia, vel fatuitate hoc fecerit &c. per iura, quæ affert. *Cardinal. autem in Clem. 1. §. Porro de ſum. Trin.* dicit temeritatem eſſe audaciam in malum, per tex. ibi doctrinam omnem, ſeu poſitionem temere aſſerentem. Et vti talem reprobari *ex eod. tex. & text. Clem. 1. de ſepult. & in cap. Quanto 4. de conſuet.* ibi. Tutius eſt ea ſine periculo ex neceſsitate (quæ legem non habet) omittere, quam vt ab his quibus ea conferre non licet ex temeritate (quæ lege damnatur) non ſine graui periculo inaniter conferantur, cum vmbra quædam oſtendatur in opere, veritas autem non ſubeat in effectu, *& in cap. vna ſola 33. quæſt. 5.* ibi. Et ſi propere fuerit factum, magis eſt corrigenda temeritas, quam perſoluenda promiſsio: quod quidem intelliges in his, quæ reprobata ſunt, vt quia mala, vel male geſta. In bonis vero actibus non temeritas interuenit præſumptionis, ſed diligentia pietatis, vt inquit *capit. Si nulla in fin. de conſecrat. diſt. 4.* Nam temeritas dicitur, qui ſine cauſa iuſta ſcienter facit aliquid de prohibitis vel præcepta negligit, cum poteſt facere, vt per *Cardinal. in Clemen. 1. §. ſi quis de ſtat. Monach.*

Non ſolum in factis temeritatem dici, vt probatum eſt, ſed etiam in verbis probat *Modeſtin. in l. famoſi 7 ff. ad l. Iul. maieſt.* in hæc verba. Nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum eſt. Quanquam enim temerarij digni pœna ſint, vt inſanis tamen illis parcendum eſt, ſi non tale ſit delictum, quod vel ex ſcriptura legis deſcendit, vel ad exemplum legis vindicandum eſt.

Eum quem temere aduerſarium ſuum in iudicium vocare conſtiterit, viatica, litiſque ſumptus aduerſario ſuo reddere oportet, dicit *Vlpian. in l. 79 ff. de iudic.* Temere autem litigaſſe dicitur, qui ſciens ſe non habere ius, litem proſequitur prout ibidem notauit *gloſ. Et Cardinal. in Clem. 1. de re iud.* ait temere litigare illum, qui per trinam ſententiam ſuccumbit.

Temperamentum.

OPtimum ſit ex duobus contrarijs, vt dixit *gloſ. verbo. Ita in l. 14. ff. de procurat.* vbi *Vlpian. lib 8. ad edict.* ſic. Sed hæc neque paſsim admittenda ſunt neque diſtrictè denegenda: ſed à prætore cauſa cognita temperanda; & facit *l. 2. §. ſi quis tamen ff. ſi quis caut.* ibi Nam neque arctandus eſt, vt poſsit ei dici, cur non multo ante profectus es quam dies promiſsionis ſiſtendi veniret? Neque iterum ei permittẽdum ſi quid ſit, quod ei imputetur: conducit etiam *l. ſi quid 18. ff. de ædil. edict.* ibi Hæc omnia videntur eo pertinere, ne id quod affirmauit venditor amarè ab eo exigatur: ſed cum quodam temperamento, vt ſi forte conſtantem eſſe affirmauit, non exacta grauitas, & conſtantia quaſi a philoſopho deſideretur &c. Sed hæc omnia ex bono, & æquo modice deſiderentur, & ibidem alia ponuntur exempla, *& in l. ſciendum 19. eod. tit.* ſic. Non vtique perfectum eum præſtare debet, ſed ad aliquem modum peritum, vt neque

eum ſummæ ſcientiæ accipias, neque rurſus inductum in artificio: ſufficit ergo talem eſſe, qualem vulgo artifices dicuntur.

Temperantia.

EST rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma, & recta, & moderata dominatio, vt inquit *Cic. lib. 2. Rhet. art vet.* Inter temperatum, & continentem eſt differentia, prout ait *Ariſt. 7. Ethic. 12.* ſic. Eſt enim continens potens nihil præter rationem propter corporales delectationes facere; temperatus, ſed hic quidem habens hic autem non habens prauas concupiſcentias: Et hic quidem talis qualis non delectari præter rationem, hic autem qualis delectari. *Cicer. vero, vbi ſup.* dicit ita. Continentia, eſt virtus per quam conſilium gubernatur, cupiditas regitur; ſed dum hic illam vocat virtutem, videtur errare, cum virtus non ſit ſine habitu, & quando diu homo continet, tunc tranſit in habitum, & dicitur virtus temperantiæ: poterit tamen largè vocari virtus continentiæ. Eadem eſt differentia inter incontinentem, & intemperatum, quia ille nondum habitum vitij contraxit, ideo cognoſcit ſe male agere, licet ab effectu ſuperetur, vt dicit verſus.

Video meliora proboque, deteriora ſequor.

Iſte vero, qui iam adeo in habitu vitij eſt conſtitutus, vt lumen cognitionis funditus amiſerit, in tantum vt peruerſa naturarerum, bonum quidem malum arbitretur, & malum bonum, vt per eundem *Ariſt. dict. capit. 12.* ibi. Similes autem & incontinens, & intemperatus, alteri quidem exiſtentes, vtique autem corporalia delectabilia perſequuntur: Sed hic quid eſſet exiſtimans oportere; hic autem non exiſtimans.

Temperantia voluptatibus imperat, alias odit, atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum redigit, nec vnquam ad illas propter ipſas venit, ſcit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis, ſed quantum debeas ſumere, ita *Senec. Epiſt. 89.*

Tempus.

SEcundum Romanos non ſunt niſi duo tempora Hyems a Kalendas Octobris vſque ad Kalendas April. Et Æſtas ab Aprili vſque ad Octobrem, quo tempore eſt nauigandum, non poſtea, ſecundum P Sed ſecundum B. Separatur Aeſtas ab Hyeme in æquinoctijs, ita inquit *gloſ. pen. in l. Quoties C. de naufrag lib. 11.* In dandis autem veſtibus a Kalend. Septembris ad Kalend. Aprilis tempus ſignatur, vt infra dicitur verbo. Veſtis.

De iure autem Canonico quatuor eſſe tẽpora conſtat ex Calixto Papa, dum in hæc verba ſcribit Benedicto Epiſcopo 76. diſt. Ieiunium, quod ter in anno apud nos celebrare didiciſti, conuenientius nunc per quatuor tempora fieri decernimus: vt ſicut annus per quatuor voluitur tempora, ſic & nos quaternum ſolemne agamus ieiunium per quatuor anni tempora, *& ex Conc. Magunti in cap. ſeq.* ſic. Conſtituimus, vt quatuor anni tempora &c. *& in duob. ſeqq.* & clarius *ex Leon. Pap. in cap. Huius obſeruantia iad. diſt.* ibi. Si quidem ieiunium vernum in quadrageſima, Æſtiuũ in Pentecoſte, Autunnale in menſe Septimo, Hyemale in hoc, qui eſt decimus, celebremus.

Per quatuor iſta tempora, quæ annum conſtituunt, vita hominis agitatur, & quaſi in mari crebris tempeſtatibus fluctuatur, eaq; longiſsima dicitur ſi centum annorum tempore compleatur, vt

per

per *Iuſtinian. in l. vlt. C. de Sacroſ. Eccleſ.* ibi: Longiſsimum vitæ hominum tempus eligimus: & non aliter eam actionem finiri concedimus, niſi centum annorum curricula exceſſerint, vbi notat *gloſ. verbo centum annorum*, dicens. Hæc enim eſt longiſsima hominis vita, vt hic, *& ff. de vſufr. l. An vſusfructus, & in Auth. vt Eccleſ. Rom. cent. ann. idē Imp.* ibi. Sed centum annorum tantummodo lapſu &c. Cum hoc tempus vitæ longęui hominis plerunque finis eſſe dinoſcatur. Alias dicitur longæuum tempus, cuius non extat memoria, vt notauit *gloſ. in l. 2. verbo longæui* ibi. Cuius ſcilicet non extat memoria *C. quæ ſit long. conſuet.*

Longum verò tempus, eſt decem vel viginti annorum vt ſatis, in materia præſcriptionis, patet *ex rubr. C. de præſcript. long. temp. decem vel vigint. ann.* & infra alia de hoc verſ. Tempus inducit.

Et longius quadraginta annorum, dicit *gloſ. verbo Longiora in d. Auth. vt Eccleſ. Rom.* Multum autem tempus vſque ad quinquennium procedebat. Sed per Conſtitutionem noſtram, tempus coarctatum eſt, vt vltra biennij metas minimè extendatur, ita *per Imp. in §. vlt. ad fin. de lit. oblig. in Inſt. vbi gloſ. verbo. Multum* ſic. Nota, multum, pro quinquennio poni, ſed, diu, pro decennio. & *l. 1. §. Quod dicendum eſt ff. de ſeparat.* ſic. Quod dicendum eſt poſt multum temporis ſeparationem impetrari non poſſe, ita erit accipiendum, vt vltra quinquennium poſt aditionem numerandum, ſeparatio non poſtuletur, *& gloſ. verbo ſi multo in l. Item in fin. ff. de arbitr.* ſic. Multò, ſcilicet poſt quinquennium, vt &c. ſecundum quoſdam. Alij dicunt poſt biennium, quia tanto tempore finitur iudicium, & arbitrium vt &c. Sed Io. dicit. Multum, eſſe tempus ad arbitrium iudicis. *Et gloſ. vlt. in l. Lucius Titius 38. ff. mandat.* vbi agens de fideiuſſore, qui diu ſtetit ſub fideiuſsione, ſic quærit: Sed quantum tempus intelligitur, diu? & Reſpond. decennium, *vt infr. qui, & a quib. l. Sed ſi fideicommiſſaria §. Ariſt.* Vel verius arbitrio iudicis, *vt de iur. de lib. l. 1. in fin. In l. Cum domini horreorum 58. ff. locat.* diu, pro tempore biennij ponitur ibi. Tempus autem in huiuſmodi re biennij debet obſeruari, *vbi gloſ. vlt.* ita ait. Sic quod Diù, ponitur pro biennio, vt hic, & ſup &c. Sed alias pro decennio, *vt qui & a quib. l. Sed ſi §. Ariſto.* caſus autem illius *l. Cum domini*, eſt de conductore per biennium non comparente, quod tunc poteſt locator petere, vt horrea conducta aperiantur.

Sed quod dicemus modicum tempus? *gloſ. verbo Actio in l. 1. ff. de ſuperfic.* ita reſpondet. Alij triginta dierum, vt &c. Alij biennij, vt &c. Alij decem annorum &c. Sed Ir. vſq; ad quinquennium &c. Tu dic arbitrio iudicis. *At in l. 1. ff. de itin. act. quepriu. ſic Iuriſc.* Si modo hoc anno vſus es, vel modico tempore id eſt non minus quam triginta dierum, *& gloſ. 2. in l. vlt. ff. de lib. hom. exhib.* ita. Et quod ſubijcit Modicum tempus, ſcilicet decem dierum &c. Alias dicitur modicum quatuor menſiū, alias triginta dierum. *Et gloſ. in l. vlt. ff. ſi ager. vectig.* ibi. Et ſi ad tempus non modicum, ſed quod eſt hoc? Dicunt quidam decem dierum vt &c. Alii decem annorum, vt &c. tu dic arbitrio iudicis dici non modicum tempus, vt &c: *Et gloſ. in l. Diuortio 37. ff. de neg. geſt.* ſic. Debuit ergo tranſire aliquod tempus quo videatur ceſſaſſe, quod eſt decem dierum, ſecundum quoſdam &c. vel prout iudici videbitur &c. vel quoddam mediocre tempus vt &c. vel tale, quo ſalua dignitate ſua poſſit ſe expedire, *& in l. ſi cum dies §. vlt. verbo. Modicum ff. de arbitr.* ibi. Ineſſe modicum tempus &c. Alij in arbitrio iudicis &c. Sed modicum tempus ſtatuendum eſt non minus decem dierum, vt exactio ce-

celebretur, ità *l. Promiſſor §. ſi fine ff. de conſt. pec. vbi gloſ. verbo modicum* ſic. Sed aliter ponitur modicum *ſup. de iud. l. Si debitori, & ſup. Ex quib. cau. maio. l. Ab hoſtibus §. Sed quod*: & aliter, vt *infr. de itin. actque priu. l. 1. §. 1.* Alias dicitur, quod non debet venire cum ſacco paratus, *vt infr. de ſolut. l. Quod dicimus*. Concludendum eſt igitur in tanta varietate, quod vbi modicum tempus a lege non declaratur, maneat in arbitrio iudicis, vt expreſsè *diſponit l. 1. ff. de iur. delib.* ibi. Cum dicit tempus, nec adiecit diem, ſine dubio oſtendit eſſe in ius dicentis poteſtete, quem diem proſtituat *& in l. ſi conſtante 25. §. ſi vxor ff. ſolut. matr.* ibi. Arbitrio iudicis modicum tempus ei indulgeri, &c. Sequitur *gloſ. verbo non modicum in cap. 2. de reb. Eccleſ. lib. 6.* ibi. Relinquitur iudicis arbitrio, ex quo hic non determinatur inſpecto ſtatu Eccleſiæ, & imminenti periculo, & conditione perſonarum, *& in Clem. 1. eod. tit. in gloſ. vlt.* ibi. Id relinquendum arbitrio iudicis, &c. Et videtur hoc æquum propter varias conditiones regionum, &c. vbi etiam alijs modis aſſerit intelligendum eſſe modicum tempus, *& gloſ. vlt. in l. Non enim 16 ff. ex quib. cau. maio.* ibi. Et nota hic modicum tempus poni arbitrio iudicis, quod quandoque ad menſem, quandoque etiam ad annum durare poteſt. Nam cum lex vult modicum certum tempus indicere, illud expreſsè declarat, *vt in l. ſi debitori ſup. citat.* ibi. Neq; enim magnum eſt damnum in mora modici temporis. Modicum autem tempus hic intelligendum eſt quod poſt condemnationem rei indultum eſt, *vbi gloſ. vlt.* dicit olim fuiſſe duorum menſium, & poſtea quatuor hodie vero eſſe decem dierum. Sed cum in lege non declaratur, certum eſt illud in iudicâtis arbitrio eſſe relictum ex dictis, & ex ratione tradita per *gloſ. verbo interuallo in l Cum quidam 24. ff. de legat. 2.* ibi. Modicum autem eſt, quod magis intellectu, quam elocutione exprimi poteſt, *& in l. Omnia 32. verbo ex die eod tit.* Iudex ergo ſecundum ſuum intellectum declarabit conſideratis cauſa, modo, ſtatu, & conditione perſonarum, & rerum iuxta *dict. gloſ. vlt. in Clem. 1 de reb Eccleſ. & in dict. cap. 2. verbo non modicum eod. tit. lib 6.* Erit etiam arbitrium regulatum iuxta *l. Quo enim § Iulianus ff. rem rat. hab & l. Ratum 13. ff. de ſolut.* ibi. Spatium quoddam temporis nec minimum, nec maximum, & quod magis intellectu, quam elocutione exprimi poſſit.

Si autem quæras de temporis momento, quod tempus comprehēdat? Dico cum *gloſ. verbo. Momento in l. 2. C. quæ ſit long. conſuet* quod in eo tex. (qui de conſuetudine loquitur) Momentum dicitur, pro eo tempore, quo roboratur cōſuetudo ſcilicet decem annorum alias pro paruo tempore, vt pro puncto, alias pro die, *vt in l. Omnes iudices C. de fer.* ibi. Die ſolis &c. & ibi. ne occaſione momēti pereat commoditas coniuncta *gloſ. vlt.* ibi. momenti, id eſt, diei Dominici, Vel dicas prout ſupra in modico, vt dixit *gloſ verbo momentum in l. vlt. § vlt. C. de bon quæ lib.* ibi. Momentum appellat quoddam tempus, quod magis intellectu percipi poteſt.

Sed quod breue tempus dicetur? Audi *glo. Verbo breue tempus in capit. Præterea 5. de ætat. & qual.* ſic dicentem. Quandoque breue tempus dicitur quatuor menſium &c. quandoque decem dierum &c. quandoque duorum menſium &c. quandoq; triginta dierum. Sed hic appellatur breue tempus, annus, in anno enim, & dimidio poteſt aliquis promoueri ad ſacerdotium &c. Item arg quod parum eſt vtrum aliquid fiat in præſenti, an in breui tempore, *& in capit. Ex literis 11. de conſtit. verbo intra triduum* ita.

ita. Nimis breuis fuit terminus: quia non potuit deliberare ad plenum, & ideo potuit in promptum incidiſſe periculum, &c. quia illud tempus modicum appellatur, &c. Et propter breuem terminum poteſt appellari.

Quod verò tempus intelligitur ſub hoc aduerbio quamcitius? videas in verbo dictio, vbi etiam de aduerbio, ſtatim, quod temporis temperamentum inducit.

Quadriennij tempus, quod bonis vacantibus nuntiandis præceptum eſt, non ex opinione hominum, ſed ex ſubſtantia vacantium bonorum dinumerabitur, ſic inquit *l. Intra quatuor* 10. *ff. de diuerſ. & temp*

Tempus inducit obliuionem, & ita obliuione amittitur dominium. Dummodo longum ſit, & obliuionem inducat, & animum retinendi habere deſinat, ita dicit, & probat *gloſ. verbo probat in §. Quod autem de ſuſcep. in Inſt.* Tempus autem longum in hac materia quale ſit? iudici relinquitur, vt dixit *gloſs Verbo vel longo in l furtum* 37. *ff. eod. tit.* ibi. Item longo, accipe quantum iudici videbitur, per quod obliuio inducitur &c. non autem longum decem, vel viginti annorum.

Triennij tempus inducere præſumptionẽ, contra reg. ſemel malus ſi per ſpatius ſpatium duxit vitam bonam, iam dictum fuit verbo delictum verſ. Delinquens antea.

Tria eſſe temporum genera, ait *gloſ. verbo recitatione in Auth de appell §. 1. coll. 4.* in hæc verba. Et ita erit mirabile, quod hoc tempus ad [illegible] quid eſt vtile, vel in principio, vel in medio, vel in fine ſicut, & alias *ff. de adult. l quinquennium, & C. de tem, in integr. reſt. l. 1. & l fin &c.* Alias autem continuum tantum eſt, vt circa vſucapionem, vt *ff. de vſuſcap. l. Nunquam §. 1.* Alias tantum vtile, vbi tria neceſſaria ſunt, vt *ff. de diuerſ. & tempor. præſc. l. 1.* Et ſic ſunt tria genera temporum.

Vtile tempus eſt, quod non currit, niſi a tempore ſcientiæ, & potentiæ iuxta, quæ *Vlpian. in l. 2. ff quis ord. in bon. poſſeſſ.* ibi. Ita autem vtile tempus erit. vt ſinguli dies in eo vtiles ſint: ſcilicet vt per ſingulos dies, & ſcierit, & potuerit admittere Cæterum quacunque die neſcierit, aut non potuerit, nulla dubitatio eſt, quin dies ei non cedat. [illegible] autem poteſt, vt qui initio [illegible] vel potuerit bonorum poſſeſſionem [illegible] tere, incipiat neſcire, [illegible] mittere: ſcilicet ſi cum [illegible] uiſſet eum inteſtatum deceſſiſſe [illegible] quaſi certiore nuntio allato, [illegible] cœperit &c. & ibidem *not gloſ. verbo non cedat,* quatuor eſſe neceſſaria ad hoc, vt tempus vtile currat.

De eodem loquens *gloſ. 1. in l. vlt C. de temp in integ. reſt.* ſic ait. Temporis vtilis multa ſunt genera, vt de anno vtili. Nam quidam eſt vtilis [illegible] initium; ſed ex quo incipit eſt continuus vt &c. Alius eſt vtilis [illegible] re, & hic eſt multiplex. [illegible] eſt vtilis, vt nec feriati dies [illegible] tur, nec abſentiarum, nec [illegible] ætates, vt erat annus vtilis [illegible] tur reſtitutionibus maiorum, & minorum &c. Alius qui curre[illegible] abſenti, eo quod potuit procuratorem dimittere, ſed reſtituitur, vt eſt annus datus bon. poſſeſſ Petenc. vt &c. Sed [illegible] contra quem currit bon. poſſeſſio non currit ſi impediatur agere &c. Et & quadriennium, quod datur maioribus, & minoribus loco vtilis anni Et hoc eſt continuum, vt feriati dies, & non feriati currant [illegible], poſſit agere, vel non ſed abſentiæ ab eo ſubueniatur, & ſecundum hoc quoad quid eſt vtile, vt hac l-

De tempore autem continuo, idem *Vlpian. lib. 6. ad edict. in l. Genero 8 ff. de iis, qui not. infam.* ſic ait. Sed cum tempus luctus continuum eſt; meritò & ignorant-

Digitized by Google

...ut ex die mortis mariti: & ideo ... poſt legitimum tempus cognouit, La... arit, ipſo die, & ſumere ipſam lugubria, & deponere. Et in hoc differt ab utili, qui ignoranti non cedit, in eo vero quod non valenti agere non currit, vtrumque conuenit, vt ſupra proxime dictum eſt, & probatur *ex l. ſi ſeruus 25. ff. de ſtip. ſeru.* ibi. Tempus ex eo computandum ex quo agi cum eis potuerit, excepto quadriennio, de quo *ad fin. §.* præcedentis. Et licet alias ignorans comparetur non valenti agere, *ut in l. 6.* ibi. Si modo poteſtas ei fuerit experiundi &c. quia qui neſcit, is videtur experiundi facultatem non habere *ff. de calumniat.* tamen quod tempus continuum, vbi contrarium inuenitur diſpoſitum, id non procedit.

De altero continuo tempore *l. ſi pecalium 20. §. vlt. ff. de ſtatulib.* ſic ait. Nonam continuum tempus exigendum eſt, vt præcipitare cogatur hæres, vel ex peregrinatione reuerti celerius ad manumittendum, vel adminiſtrationem rerum neceſſariarum intermittere. Nec rurſus tam longum tempus exigendum eſt, vt quandiu viuat protrahatur manumiſsio, ſed modicum, quo primum poſsit ſine magno incommodo ſuo.

Iterum alia ſunt tria genera temporum de quibus ſic ait *gloſ. verbo. Ex teſtamento in l. Ait prætor 5. §. vnic ff de re iud.* Præſentia & præterita ſunt certa, non futura. Horum, quod fuerit naſcenti vtilius, ſumendum præcipit *Auth. quib. mod. nat. effic ſui §. Ergo in fin. coll. 7.* ibi. Tempus illud valere magis præcipimus, quod vtilius ſit naſcenti, & facit *tex. in §. Sed & ſi quis de ingen. in Inſt.*

Leges, & conſtitutiones futuris certum eſt dare formam negotijs, non ad facta præterita reuocari: niſi nominatim, & de præterito tempore, & adhuc pendentibus negotijs cautum ſit, ita *l. 7. ff. de legib. & cap. 2. de conſtit.* ibi. Quoties vero nouum quid ſtatuitur, ita ſolet futuris formam imponere, vt diſpendijs præterita non commendet. Ne detrimentum ante prohibitionem, poſſint ignorantes incurrere: quod eos poſt modum dignum eſt vetitos ſuſtinere, *& in cap. vlt. eod. tit.* ibi. Non ad præterita, ſed ad futura tantum extendi. Cum leges, & conſtitutiones futuris ſit certam dare formam negotijs, non ad præterita facta trahi: niſi nominatim in eis præteritis caueatur, & idem *gloſ. not. Ad quam regulam* decem limitationes ponit *Felin in hoc capit. vlt à num 2. quem videas.*

Sed executor legis, qui eſt iudex non ad futurum, ſed ad præteritum, vel ad præſens reſpicere debet iuxta *l. 1. § 1 ff. de vſur.* Quid enim (inquit) pertinere ad officium iudicis poſt condemnationem futuri temporis tractus? licet aliás ad futurum tempus etiam proſpiciat partibus, vt dixit *gloſs verbo. Ad integrum in capitul. Quærenti 26. de offic. de lega.*

In diſpoſitione teſtatoris (quæ etiam pro lege ſeruanda eſt, iuxta *Auth. de nupt. § diſponat coll. 4*) tempus præſens reſtringitur diuerſimode, vel ad illud quo teſtator moritur, vt de primo habes *in l. vxorem 39. § Cum teſtamento ff. de legat. 3.* ibi. Eam ætatem videri deſignatam, quæ eſſet cum a teſtatore relinqueretur, vbi ſic ſummatur. Verba præſentis temporis reſtringuntur ad tempus teſtamenti, *& in l. Medico 42. ff. de aur. & arg. lega.* ibi. Reſpondi, quod habuiſſet argentum viatorium eo tempore cum teſtamentum faciebat, & ibidem *gloſ. uerbo teſtamentum.* Et de ſecundo *in l. pen. ff. de legat præſt* ibi. Et placet ſufficere in ea neceſſitudine tunc eſſe quando dies legati cedit, *vbi gloſa* ſic, quod eſt tempus mortis, & ibidem Apoſtill. ita. Sic tempus mortis inſpici debet in qualitate filij cui facta eſt ſubſtitutio &c. *& in l. Mela 14. ff de alim.*

alim. & cib lega. ibi. Eius tantum temporis præſtatio ſpectabitur, quod proximum eius morti fuerit, & proſequitur. Quid ergo ſi cum teſtaretur, minus præſtabat plus mortis tempore, vel contra? Ad hoc erit dicendum eam præſtationem ſequendam, quæ nouiſſima fuit, & ibidem gloſ. verbo nouiſſima affert quamplurima iura in quibus, & mortis tempus, & teſtamenti conditi attenditur.

In l. Si quis 9. §. Item ff. de trit. vin. & ol. lega. ita dicitur. Id quod tempore teſtamenti facti vinum fuit, demonſtratum eſt, *& in l. Si ita 8. ff. de aur. & arg. lega.* ſic. Id legatum videtur, quod teſtamenti tempore fuiſſet, quia præſens tempus ſemper intelligitur, ſi aliud cõprehenſum non ſit, &c. hac demonſtratione, meum, præſens non futurum tempus oſtendit: *vbi gloſ. verbo non futurum*, ita ait. Vt enim futurum non continet præſens, &c. ita nec præſens futurum. Et ad multa contraria reſpondet, & infra habes quando tempus pro tempore ponitur.

Mortis tempus in ratione l. falcidiæ placuit obſeruari. ſic diſponit *l. Cũ quo 56. ff. ad l. falc. & l. In quantitate 73. eod. tit.* In quantitate (inquit) patrimonij exquirenda viſum eſt mortis tẽpus ſpectari. Idem in legitima debita patrono in bonis liberti, vt eorum computatio fiat de tempore mortis, iuxta *l. Cum patronum 44. ff. de bon. liber.* ibi. Si ex bonis, quæ mortis tempore fuerunt, debitam partem dedit libertus in hæreditate, vel legato, ſeruus tamen poteſt mortem liberti reuerſus ab hoſtibus augeat patrimonium: non poteſt patronus propterea queri. quod minus habeat, &c. *coniuncta gloſ. verbo deceſſerit.* ibi. Nam tempus mortis inſpicitur & in eod. tex. ad fin, ibi. Cum ſatisfactum ſit ex ijs bonis, quæ mortis tempore fuerunt, *& l. 2. eod. tit.* ibi. Et eo decurſum eſt, vt mortis tempus, quo defertur bonorum poſſeſsio ſpectari debeat &c.

Si in diem, exempli gratia. centeſimum imperatum eſt ſtatulibero, vt pecuniã ſolueret, neque initium temporis eius, quod futurum eſſet, adſcriptum eſt, adita hæreditate cedere dies incipit: quia abſurdum viſum eſt ante diem præterire, quam is exiſteret, quem oporteret accipere. Et hoc in omnibus, qui hęredibus dare iuſsi ſunt, dicendum eſt. Igitur & legatario ex adita hæreditate ad parendum conditioni tempus computabitur, ita *Paul. in l. 46. ff. de condit. & dem.* ſic & eodem modo dominium rei legatę tranſit in legatarium a die aditæ hæreditatis teſtante Iuliano *in l. ſi tibi homo 88. in §. Cum ſeruus legatur* & ipſius ſerui ſtatus, & omnium, quæ ipſius perſonam attingunt in ſuſpẽſo eſt. Nam ſi legatarius repulerit ſe legatum: nunquam eius fuiſſe videbitur. Si non repulerit: ex die aditæ hæreditatis eius intelligitur ſecundum hanc regulam &c. *ff. de legat. 1.* Et licet dicatur, quod a tempore mortis teſtatoris legatum legatarij intelligatur eſſe *in l. A Titio 66. ff. de furt.* id tamen fictè eſſe dicit ibidem *gloſ. verbo rectà via*, & notauit *Bart. in ſummario in d. § Cum ſeruus*, dum ait rei legatæ dominiũ vere tranſit a die aditæ hæreditatis.

Anguſtias temporis legato nihil nocere, diſponit *l. Si mihi, & tibi 12. §. 1. ff. de legat. 1.* Et Impp. reſponderunt *in l. Nõ tantum C. eod. tit.* ibi. Nec legata, vel fideicommiſſa, ſeu donationes temporis huius anguſtia capi prohibet.

Ad fideicommiſſum reſtituendum, ſi apponatur tempus, id implendum eſſe, & non ſufficere illud attingere, inuenies apud *Paul. in l. 47. ff. de cond. & dem.* ibi. Non putabam diem fideicommiſsi veniſſe cum 16. annum ingreſſum fuiſſet is, cui erat relictum, cum ad 16. annum perueniſſet, & ita etiam Imp. Aurelius Antoninus &c. iudicauit. Et eſſe

ſe generalem regulam in teſtamentis, dixit *gloſ verbo momentum in l. 3 §. minor. ff. de minor.* quam videas, ſi cupis ſcire caſus in quibus aliàs ſufficit tempus attingi. Et in dubio tempus hæredis cauſa prorogatum præſumi, inquit *gloſ. verbo tempus in l. Eum, qui 15. ff de ann. legat.*

Hæredi confitenti tempus dandum eſſe, habes verbo: *Hæres*. Ad deliberandum vero tempus annale per Principem, per iudicem autem nouem tantum mēſium dari, diſponit *l. Scimus 22. §. Et hæc quidem in fin. C. de iur. de lib.* & non amplius ibi. Vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur, ſed & ſi fuerit datum pro nihilo habeatur: Semel enim, & non ſæpius eam peti cōcedimus: Sed hoc vellem te intelligas in ſucceſsionibus parentum, & liberorum. *Nam in l. 1. §. ſi intra ff. de ſucceſſ. ed.* ſic dicitur. Largius tempus parentibus liberiſque petentiæ bonorum poſſeſsionis tribuitur in honorem ſanguinis, videlicet, quia arctandi non erāt qui pene ad bona propria veniunt. In eorum tamen teſtamentis apponi debet tempus, prout habes verbo teſtamentum verſ. tempus.

In contractibus tempus in quo celebrantur attendi, inquit *l. 2. §. 1 ff de hæred. vel act. vend* ibi, In id tempus, quo venditio fit, id videatur veniſſe, & ibidem *gloſ.* ita. Et ſic nota inſpici tempus contractus, *vt ſup. de contrah. empt. l. Rutilia Polla 69.* ibi. Veniſſe quatenus tunc fecit &c. & ibi. Qui tunc fuerunt coniuncta *gloſ. verbo. Tunc fuit,* cum venditio erat contracta, *& de ſeruit. ruſt. præd. l. Sed quæ eius* fundi loca, tunc cum ea fiet ceſsio, ædificijs, arboribus, vineis vacua fuerint ea ſola eo tempore ſeruient, *& in l ſciendum 19 ff. de ædil. edict.* ſic. Tempus autem redhibitionis ſex menſes vtiles habet &c. Sed [illegible] annus vtilis [illegible] tempus redhibitionis ex die venditionis currit, aut ſi dictum promiſſumue quid eſt, ex eo quo dictum promiſſumue eſt, *& in l. Si filius fam. 78. ff. de verb.* ibi. Quia in ſtipulationibus id tempus ſpectatur quo contrahimus, & per eadem verba *l. 19 ff de reg. iu. & in l. Nouiſſima 19. ff. ſud. ſol.* ibi. Doli autem mali clauſula, ſicut reliquæ ſtipulationes, in quibus tempus nominatim adiectum non eſt, ad principium ſtipulationis refertur. Non enim ſecundum futuri temporis ius, ſed ſecundum præſentis æſtimari debet ſtipulatio, dicit *l. Continuus 137. §. Cum quis ff. de verb. & gloſ. verbo deberi in l. ſi legati 28. ff. de pig.* ibi. Inſpicitur enim tempus quo cedit dies legati, vt debeatur filio, vel patri. Sed in contractibus initium &c.

Non ineſſe tempus in ſtipulationibus dictum eſt verbo ſtipulatio. Sed cum ita ſtipulatus ſim, Epheſi dari, ineſt tempus. Quid autem accipi debeat quæritur? Et magis eſt, vt totam eam rem ad iudicem aut virum bonum remittamus, qui æſtimat quanto tempore diligens pater familias conficere poſsit, quod facturum ſe promiſerit, qui Epheſi daturum ſe ſpoponderit. Neque diplomate, id eſt, diebus, ac noctibus, & omni tempeſtate contempta iter continuare cogatur: neque tam delicate progredi debeat, vt reprehenſione dignus appareat, ſed habita ratione temporis, ætatis, ſexus, valetudinis id agat, vt mature perueniat, quo plerique conditionis eiuſdem homines ſolent peruenire; ſic diſponitur *in dict. l. Continuus §. Cū ita de verb & paulo infr* hæc. Sed modus adhibendus eſt ſecundum rationem diligentis ædificatoris, & temporum locorumque, *& in l. ſi peculium 20. ad fin ff. de ſtatulib.* ibi. Ineſſe enim videtur tempus tam operarum præſtationi, quam itineri. Si vero in ſtipulationibus adiectum ſit, & tamen ſub dubio, quia alternatiuè, vel quo alio; ſemper intel-

intelligitur in obligationem deductum illud quod longius fuerit iuxta *l. ſi ita* 109 *ff. de verb.* ibi. Poſt annum, vel biennium dabis? poſt biennium debentur: quia in ſtipulationibus id ſeruatur, vt quod minus eſſet, quodque longius eſſet, videretur in obligationem deductum.

Inter certam, incertamq; diem diſcrimen eſſe ex eo apparet, quod certa die promiſſum, vel ſtatim dari poteſt: totum enim tempus medium, adſoluendum liberum promiſſori relinquitur ita *Vlpian. in l. ſtipulatio iſta* 38. *ff. de verb.* quod limitat ibidem *gloſ.* Niſi gratia ſtipulatoris fiat temporis dilatio, & illam reputat *ſing. Apoſtill,* ibi prout iam dictis ſupra verbo Dies. Licet alias ſoluens ante tempus, dicatur plus ſoluere, vt in verbo ſolutio eſt dictum.

Temporis interuallum minorem reddere quantitatem *Vlpian. affirmat in l. Circa* 66. *ff. ad l. falc.* ibi. Hoc obſeruandum eſt, ſi decem ſub conditione alicui fuerint legata, eaque conditio poſt decem annos extiterit, non videntur decem huic legata, ſed minus decem: Quia interuallum temporis, & interuſurium huius ſpatij minorem facit quãtitatem, & facit *gloſ. verbo. Et licet in l. Miles ita* 42 *ff. de mil. teſt.* dum ait. Et eſt hic, quod tempus, ſicut ſumma, eſt pars rei &c. Et in tempore eſt plus, & minus ſicut in re, per tex. ibi. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis ſpatio &c. Et quod in tempore etiam fiat fraus, vide eodem verbo fraus.

Interuallum autem medij temporis modicum non vitiare obligationem dicitur, *in l. 1. §. Qui præſens ff. de verb.* Non enim breuitas temporis vitiat contractum, vt ſummat *Bart. l. Inſulam* 60. *§. 1. ff. locat.* cuius verba ſunt. Eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus vir bonus de ſpatio tẽporis æſtimaſſet: quia id actum apparet eſſe, vt eo ſpatio abſolueretur ſine quo fieri nõ poſſet *ex l. Duoi* 6. *§. 1. ff. de duob. reb.* ibi. Modicum tamen interuallum temporis, item modicus actus, qui modo cõtrarius obligationi non ſit, nihil impedit quominus duo rei ſunt.

Quando eſt in poteſtate debitoris an perficiatur obligatio, illud tempus perfectionis inſpicitur, non initium, ſic ſummat *Bart. in l. pen. ff. quæ res pig. Sed in l. 1. ff qui pot. in pig.* videtur contrarium decidi ibi, Non vtiq; ſolutionum obſeruanda ſunt tempora, ſed dies contractæ obligationis &c. Verum ibidem aſsig natur diuerſitatis ratio, Et etiam illa mihi videtur, quod in iſto tex. perfecta erat obligatio, in illo autem imperfecta.

Ad tempus procurationis factæ attendendum eſſe, ſicut ad tempus electionis dicit *gloſ. vlt. in cap. Poſt ceſſionem 7. de probat. per tex.* ibi. Quod excommunicatus erat, cum procurationis officium aſſumpſit.

Tempore ſemeſtri, quo vel ad Archiepiſcopum, vel ad Capitulum donatio pertinebat, non a vacatione; ſed a notitia computato, ſic diſponit *cap 3. de ſuppland. neglig. prel. & cap. Quia 5. de conceſſ. præb.* ita, Semeſtre autem tempus, non a tempore vacationis præbendum, ſed notitiæ ipſius volumus computari. Sed quid ſi ſcire potuit, & non ſciuit? videtur quod non ſit computandum ab eo tempore *arg. l. Item veniunt* 22. *§. Petitam verſ. Ponamus ff de petit. hered.* ibi. Niſi forte is, cui denunciatum eſt eum certiorauerit: Sed non, ſi certiorare potuit, nec fecit: Sed contra videtur dicendum *ex l. vlt. ver.* Quæri poteſt ſi cum poteſt filius petere bonorum poſſeſsionem patre, ita abſente, vt certiorare eum non poſſit, vel etiam furente, petere neglexerit: an peti amplius non poſsit *ff. quis ord. in bon. poſſ.* Et hoc vltimum ſequitur *gloſ. verbo a notitia in citato capitul.* 3. de

3. *de ſuppl. neglig. prælat.*

Si autem intra certum tempus, lis decidenda cōmittitur, ex tunc terminus incipit currere, cum iudices conſtiterit litteras recepiſſe. ita diſponit *cap. Super eo* 12. *de appellat. vbi addit gloſ. vlt.* Die receptionis non numerata, *& gloſ. in cap. De cauſis* 5. *de offic. delegat.* ibi. Tempus id currit poſtquam litteræ iudicibus præſentantur, & addit. Quod niſi dies præfixus de communi partium conſenſu prorogetur, eo tranſacto mādatum expirat: quia tempus prorogari non poteſt, niſi conſenſu partium.

Nota quod tempora aſsignata per ſtatutum poſſunt prorogari per litigantes, & hoc quando tempus eſt breue: quia præſumitur appoſitum fauore litigantium. Et idem in tempore ſtatuto, ſuper reductione arbitramenti, ſic ponit *gloſ.* 1. *In cap. In cauſis de pac Conſt. & in cap. Quod ad conſultationem* 15. *de re iud.* ita dicitur. Quia id arctari poteſt nonnunquam a ſedente in medio, & etiam prorogari, *& Vlpian. in l.* 2. *ff. de re iud.* ſic. Qui pro tribunali cognoſcit non ſemper tempus iudicati ſeruat: Sed non nunquam prorogat: non nunquam coarctat pro cauſę qualitate, & quantitate, vel perſonarum obſequio, vel contumacia, ex quibus clare patet, quod iudex poteſt, & abbreuiare, & prorogare tempus etiam a lege conſtitutum, & comprobat *cap. oblata* 57. *de appellat.* ibi. Quia tamen huiuſmodi terminus poteſt reſtringi non ſolum a prouocante verum etiam a iudice &c. Sed quid dicendum *ad l.* 4. *§. Si quis condemnatus ff. eod tit. de re iud. vbi idem Vlpian.* ſic in contrarium. Sed ſiquidem minorem diem ſtatuerit iudex tempore legitimo: repletur ex lege, quod ſententiæ iudicis deeſt. Et ponit *glo. verbo defraudata in addit. in l.* 2. *C. de conſtit. pecun.* ibi. Quod illud tempus eſt limitatum a lege, ita vt a iudice reciſius conſtitui non poteſt. Reſpondet *gloſa verbo arctari in dict. capit. Quod ad conſultationem*, quod ex iuſta cauſa conceditur iudici, vt poſsit vel prorogare, vel coarctare tempus, quando vero non adeſt iuſta cauſa, *vt in dict. §. Si quis condemnatus* tunc non poteſt, vnde tunc ſuppletur a lege. *Et gloſ. verbo hoc eſt viginti in Auth. de exhib. re. Illud quoque coll* 5. ita interrogat, & reſpondet. Nūquid diminui poteſt hoc tempus? Reſpondet quidam, non: quia hæ induciæ inducuntur a lege &c. Secus ſi a iudice dilatio detur &c. Sed puto ſemper poſſe abbreuiari: quia inuenio a lege datā dilationem poſſe abbreuiari, *vt ff. de iud. l. Nonnunquam, & ff. de re iud. l.* 2. Item conſuetudo ſic vult, & interpretatur, ergo ſeruandum eſt &c. & confirmat *gloſ. in ſupracitato cap. De cauſis* 5. *de offic. delegat.* ibi. Interdum enim licet iudici arctare tempus a lege ſtatutum.

Ad explendum tempus in vſuſcapione ſufficit minimum momentū attingere vltimi diei ex his, quæ habes Verbo Dies vbi ſecus in præſcriptione, quia in ea vltima tempora ſpectanda ſunt, *vt per gloſ. verbo vltimo in cap.* 3. *de cauſ. poſſeſs* In reſtitutione vero contra præſcriptionem *gloſ verbo ſubductis in capitul. Auditis* 3. *de in integr. reſt. per tex.* ibi. vt tempore vacationis ſubducto, præſcriptio minime ſit completa, ſic ait. Deducendum eſt ergo tempus vacationis in præſcriptione *infr. de præſcript. cap.* 1. *& cap. de quarta, & cap. Auditis, & cap. Cum nobis.* Et illud tempus deducendum eſt, quo ſolet ſuccurri cuilibet, qui læditur, primum ſit, medium, vltimumue, *vt C. de reſt. milit. l. Quod tempore & C quib. non obſt. long temp præſcript. l. Præſcriptione ff. quib. ex cauſ. maio. l. Nec non §. Si quis, & gloſ. verbo exegerit in cap. in cunctis* 7. *de elect.* ſic dicit. Quandoque fauor tantum vertitur in cauſa, vt in vſuſcapione, & tunc ſufficit incipere diem &c. quandoque

odium

odium tantum, vt in præſcriptione 30. ann. & tunc oportet impleri &c. quandoque vtrunque & tunc tempus de momento ad momentum computatur.

Idem quod dictum eſt in præſcriptione, quod ſcilicet vltima tempora ſint ſpectanda procedit, quando agitur de ſtatu perſonæ, quod ſcilicet is vltimus ſtatus in quo reperitur, attendendus ſit iuxta *tex. in l. ſi mater in fi. C. ne de ſtat. def.* ibi. Poſteriora tempora ſpectanda vnde emanauit illud vulgare. Qualem te inuenio, talem te iudico.

Tempus ſtatutum ab homine interpellat, & loco admonitionis habetur, ita dicit, & probat *gloſ. verbo ſex menſes in capit. Ex tua 11. de cler. non reſid.* & addit. Vnde mora non purgatur &c. niſi iuſtum impedimentum oſtenderit, quare venire non poterit &c. Et arguit contra. quod mora purgetur. vbi videas. Et quod mora, de qua *in cap. Potuit de locat. purgetur*, tenet ibidem *gloſ. verbo Celeri* atq; ſic quærit. Sed quantum tempus dabitur ad purgandam iſtam moram? Videtur quod ante ſententiam &c. vel etiam vſque ad litis conteſtationem &c. vel modicum tempus forſan decem dierum &c. Dabo ei modicum tempus poſt biennium elapſum reſpectu ipſius biennij &c. & illud modicum conſiderabitur arbitrio iudicis.

Ad hoc, vt quis locupletior dicatur, tempus litis conteſtatæ attendi, deducitur *ex l. In pupillo 4. ff. de except.* ibi. Illud tempus inſpicitur, an pecuniam, vel ex ea aliquid aliud habeat, quo petit, & fuit dictum verbo locupletior.

Parum iuſtè vſuras præteritas petis, quas omiſiſſe te longi temporis interuallum iudicat: qui eas a debitore tuo, vt gratior apud eum videlicet eſſes, petendas non putaſti, ita *l. Cum quidam 17. §. Diuus ff. de vſur. & ibidem gloſ.* intelligit triennij, vel quinque annorum. Et videtur intelligi eius temporis æſtimatio cum peti poteſt iuxta *l. Idem erit 60. cum l. anteced. ff. de verb.*

Sic & eodem modo non iuſtè petet maritus dotem non receptam, ſi per decennium non conqueſtus fuit ſibi non ſolutam. *Ex Auth. de tempor. non ſol. dic. ſup. dot. coll. 7.* ibi. Si autem neque intra decennium quæratur, taciturnitate mariti auferimus querelam &c. Si tacere elegit, palam eſt voluiſſe, vel ſi non accepit dotem omnino eum, aut ſuos hæredes reddere. Non verò tollit tempus ipſo iure actionem, vt probat *gloſ. verbo facultatem in l. ſicut C. de præſcript. 30, & gloſ. verbo. Non poſſ. in l. Per fundum 11. ff. de ſeruit. ruſt.* 101. Sicut non eſt modus tollendæ, nec inducendæ obligationis &c. *& gloſ. verbo poſſeſſores in c. vigilanti 5. de præſcript. & verbo allegationem in capit. Cum ex officij 16. eod. tit.* de quo rationem reddit *gloſ. verbo iuſtus titulus in cap ſi diligenti 17. eod. tit.* ibi. Quia in ſolo curſu temporis ius non conſtituitur, ſicut nec tollitur. vide etiam *gloſ. 1. in capit. Peruenit 5. de Cenſ.* Sicut nec eſt modus amittendæ poſſeſsionis, etiamſi centum annorum, vt per *gloſ. verbo habendam in l. 4. §. 2. ff quod cum eo per l. obligationum fere §. placet ff. de act. & oblig.*

Nec etiam vbi non præcedit diſpoſitio, ibi lapſus temporis habet diſpoſitionem inducere, vt dixit *gloſ. verbo non amittant in cap. vaſſalli de pac. Conſt.* Et ſi fuerit adiectum tempus alicui determinabili, determinat ſolum illud, & non aliud ad cuius determinationem non fuit appoſitum, vt probat *gloſ. verbo triginta annis in cap. In Chriſti eod. tit. de pac. Conſt.* Inducit tamen obliuionem, & obliuione amittitur dominium dummodo longum ſit, & obliuionem inducat, & animum retinendi habere deſinat, vt tradit *gloſ. verbo propter in §. Quod autem de vſuſcap. in Inſt.*

Ius in re temporis diuturnitate acquiri, dicit *gloſ. verbo. Quocunque in l. poſſeſſores*

Digitized by Google

ſores 12. *C. de fund. patrim. lib.* 11. Niſi quando lex prohibuit, *vt in l. Ius emphyteutici* 11. *eod. tit.* ibi. Vetuſtate temporis nolumus adiuuari, *vbi gloſ. vlt. in princ.* dicit vetuſtatem intelligi 40. an. & idem probat *gloſ. verbo vetuſtatis in l. vlt. C. de fund. rei priuat. eod. lib.* Et ius in perſona ex tempore etiam acquiri dixit *gloſ. verbo adhaeſerunt in cap. 2. de Iuda.* ibi. Atg. quod ex tempore ſeruitus acquiritur, & ſeruitia conſueta præſtari debent.

Et ratione diuturnitatis poſſe fieri, quod alias fieri non debet, ait *gloſ. verbo multa in cap. De gradibus* 35. *quaeſt.* 8. *Sed gloſ. ſeq.* ſic. Hodie autem longitudo temporis, non excuſat; quia imo aggrauat delictum iuxta quæ *gloſ. vlt. ad fin. in l. Furem* 9. *ff. de ſicar.* Nam diuturnitas tẽporis peccatum non minuit, Sed augmentat *cap. Cum haberet de eo, qui dux. in matr. capit. Non habet* 8 *de conſang. & affin. vbi additur in fin.* ſic. Tantoque ſunt grauiora crimina, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam.

Ex tempore aliquid factum, vel nõ factum præſumi, notauit *gloſ. Verbo. Conſtituerit in l. 2. C. de incol. lib.* 10. Nam ex tempore præſumitur aliquam non eſſe coactam, *vt extr. de ſponſal. cap. Ad id & 1. quaeſt. 1. capit. Conſtat gloſ. verbo tempore in capit. Si quis* 33. *quaeſt.* 1. *& probat cap. vlt. qui cler. vel vou.* ibi. Coactio affuiſſet, quam patientia, & perſeuerantia temporis penitus profugauit, *vbi gloſ. vlt.* ſic. Nota quod ratione temporis euaneſcit exceptio, quia præſumitur conſentire.

De tempore ad locum idem eſſe iudicium, dicit *Bart. in ſumm. l. vlt. ff. de cond. trit.* In tempore autem certo, & limitato a iure, locorum varietas varietatem iuris non inducere, inquit *gloſ. verbo commode poſt med. in cap. Cupientes* 16. *de elect. lib* 6. Temporum vero varietatem facere, vt iura varientur, clare probat *cap. 8. de conſang & affin.* dum ait. Non debet reprehenſibile iudicari ſi ſecundum varietatem temporum ſtatuta, quandoque varientur humana, præſertim cum vrgens neceſſitas vel euidens vtilitas id expoſcit.

Tempus dicitur de forma actus, vt notat *glo. in caſus poſitione not. 2. in Auth. quæ ſupplicatio de prec. imp. offer. per text.* ibi. Niſi ſub hac forma, & addit eadem *gloſ.* ſic, Vnde infert *Bald.* quod ille, qui non obſeruat tempus conſtitutionis non dicitur formam ſeruare.

Pro tempore poni tempus, probat *gloſa verbo loquitur in § 1. de legat. in Inſt.* vbi ſic Apoſtill. Dic quod præteritum ſubiunctiui in contractibus, quando non poteſt verificari in præterito trahitur ad futurũ, *vt in l. Cum ſtipulamur de verb. oblig & gloſ. per tex. ibi in l. Filium* 17. *ff. de aur. & arg. lega.* ſic. Nota in præſenti intelligitur futurum &c. Item è contra in futuro, vel præſenti intelligitur præteritum, *& gloſ. in l. Ne liberalitate* 50 *ff. de re iud.* ibi fieri id eſt factus, & ſic tempus pro tempore ponitur, *& gloſ. 2 per text. ibi in l. vlt. ff. com. praed.* ita, Et ſic præteritum trahitur ad præſens, quod quidem videtur probari *in l. Plotiana* 18. *ff. de iur. codicill.* ibi. Si quid ad hoc elementum pertinens reliquero, valere volo, etiam ad ea, quæ ante teſtamentum ſcripta ſunt comprehendere conſtat, *vbi gloſ. vlt.* ſic. Nota quod verbum futuri temporis etiam præteritum comprehendit, & idem *gloſ. in l. Sed etiam* 31. *ff. de legat.* 2.

Poſt longum temporis ſpatium nec documenti integritas, nec actis fides, nec ætas valet teſtibus ſuffragari, ita dicit *gloſ. verbo ſemper in Auth. de temp. non ſol. pec. ſup. dot. coll.* 7 quod deduxit *ex text. in Auth. hac conſtitut. innou. coll* 8. Non autem læditur ex curſu temporis, qui negligens non fuit, vt probat *gloſa verbo. Ex curſu in Aut. de appell. c. ii.* 8.

Nullum tempus ſanæ mentis, maioris xx. annis conſenſum repudiat, ita reſponderunt *Impp. in l. Non minorem C. de transact.*

Cogita non eſſe ſummum bonum in tempore dixit *Senec. lib. 3. de benef. cap. 7. & lib. 1. epist.* 1. ſic omnia aliena ſunt, tempus tantum noſtrum eſt, *& epiſt.* 7. Id agamus, vt noſtrum omne tempus ſit, non erit autem niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus.

Pythagoras dicebat duorum temporum curam eſſe habendam, mane, & veſpere id eſt eorum, quæ facturi ſumus, & eorum quæ geſſimus aut refert *gloſ. verbo Canonicas in Clem. 1. de celebrat. miſſ.* Sed nota, quod ad ea quæ acturi ſumus tempus nobis neceſſarium eſt; *vt in cap. Ponderet 50. diſt.* ibi. Nos enim tempore indigemus, vt aliquid maturius agamus ne præcipitemus conſilia, & opera noſtra, neque eorum ordinem corrumpamus. *Et in Auth. vt ante nupt. don. coll. 5.* ſic; Cum vero in plurimo tempore cogitauerit ſit forſan cautior, vnde *Iuriſconſ.* dixit *in l. 1. in fin. ff. de exercit. act.* interdum locus vel tempus non patitur plenius deliberandi conſilium;

Et vt finem iam imponamus huic verbo afferam verba *Curt. Iun. conſ. 43. numb. 5. vol. 1.* quæ mihi cauſam præbuere ad edendum præſens Apolecta, cum nunc valde noſtris temporibus vigeat idem, quod ille de ſuis ſic lamentabatur. Quia tamen venimus ad hanc fecem temporum, vt multi magis credant authoritatibus doctorum, quam legis, & rationibus. Et quid diceret, ſi videret non authoritatibus doctorum, ſed dictis imperatorum fundatis in ſtilis, ſeu moribus, vel vſibus ſine fundamento, & contra iura expreſſa abuſiue introductis.

Terminus.

AVt eſt, qui finium cauſa in agris ponitur, de quo in tit. *ff. & C. fin. regund. & de term. mot. & Prouerb. 22.* ibi. Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui, vt referetur *in cap. 2. de ſepult. vbi gloſ. vlt.* ſic. Tranſgreditur quis terminos proximi ſui, cum parochianum alterius admittit ad ſepulturam, ſecundum alterius ſubditum excommunicat, vel interdicit, &c. tertio cum euellit terminos poſſeſſionum vicini ſui: &c. Quarto cum prædicat contrarium fidei, item cum alterius parochianum recipit ad pœnitentiam. Suis ergo terminis ſit quiſq; contextus, nec vltra menſuram ſui iuris affectet augeri, vt inquit *gloſ. vlt. in capit. vlt. de renunc. lib. 6.*

Termini in hac eadem materia vocantur etiam monumenta, *vt in l. 2. C. fin. reg.* ibi. Determinationis veteris monumenta ſæpe permutant, *vbi gloſ. vlt.* ſic monumenta, id eſt terminos, a moneo quia monent, & docent quouſque protendātur fines: vel per ſimilitudinem: quia ſicut ſepulchrum eſt memoria hominum, ſic per terminos finium, memoria retinetur. Vel appellat monumenta inſtrumenta, quæ continent alios fines, qui modo immutantur. Statur ergo antiquis terminis niſi noui probentur, vt hic *& ſup. l. prox. & ff. eod. l. Bos, & l. in finalibus & ff. de aqua pluu. arc. l. Quod principis.*

Duplicem eſſe terminum in hac eadem materia dixit *Bald. in l. Si fines num. vlt. C. de euict.* in hæc verba. Nota, quod eſt terminus terminans, & terminus terminatus: terminus terminatus eſt quicquid intra fines attenditur: terminus terminans eſt quicquid extra terminos extenditur.

Iudici finium regundorum permittitur, vt

vbi

Digitized by Google

vbi non poſsit dirimere fines, adiudicatione controuerſiam dirimat. Et ſi forte amouendæ veteris obſcuritatis gratia per aliam regionem finis dirigere iudex velit: poteſt hoc facere per adiudicationem, ſic decidit *Vlpian. in l.2 ff. fin. reg.*

Ad officium iudicis de finibus cognoſcentis pertinet, & menſores mittere, & per eos dirimere ipſam finium regũdorum quæſtionem, vt æquum eſt, & (ſi ita res exigat) oculis etiam ſuis ſubiectis locis idem *Vlpian. in l. Si irruptione §. enis. eod. tit.* Expenſis eorum inter quos lis eſt, dicit ibidem *gloſ. vlt.* Non tamen id faciet abſque partium citatione, vt notat *Bart. in l. Si quis bona §. huic ſtipulationi num. 2. ff. de dam. infect. per tex in l. 3. C fin. regund.*

Termini moti pœna pro conditione perſonæ committentis imponitur iuxta *l. 1. & 2 ff de term. mot. & in l. 3.* eſt quinquaginta aureorum, & in ſeruos ſi hanc domini ſufferre noluerint, capitalis eſt. Sed ſi latius de hoc ſcire vis vide *Abb. in cap 3. num. 13. ae probat. Felin. in cap. Quia iudicante ſub num. 2.* ibi. Et contra illum, qui mutat, vel euellit terminos &c. *de præſcript.*

Aut eſt terminus tempus, quod a iure, vel ab homine aſsignatur ad aliquid faciendum, & in hoc procedunt fere omnia, quæ diximus ſupra proxime verbo tempus: & ideo hic pauca dicemus, ſed aliqua notabiliora. Et primum ſit, quod notauit *Bart. in l. 3. num. 4 ff de ann. legat.* Quod ſi promitto tibi decem dare in tribus terminis, nec dico de quibus: certe iſti tres termini debent intelligi in tribus annis, *vt in d. l. 3. in fin.* ibi Sed ſi ita ſit legatum, Hæres meus Titio decem trima die dato, verum penſionibus, an vero poſt triennium debeatur? Et puto ſic accipiendum quaſi pater famil de annua bima trina die ſenſiſſe proponatur, & *Bart.* ſequitur *Felin. in cap. Ex litteris ſub numer. 9. de Conſtitut.*

Secundum ſit, quod regulariter omnes termini ſunt arbitrarij, *vt in l. Continuus 138. §. Cum ita de verb. oblig. & notat gloſ. verbo Commode in capit. Cupientes per tex. ibi de elect. lib. 6. & Cardinal. in Clem. 1. in princ. de vit. & hon. cler.* vbi inquit, maxime in illis terminis, qui dantur ad comparendum, & deliberandum; Et arbitrium regulandum eſt in termino conſtituendo ſecundum diſtantiam locorum, & negotij, & perſonarum qualitatem, vt per prædicta iura, & notauit *gloſ. verbo ſedere in capit. Dilectus 11. de procurat.* Quod ſi terminus nimis breuis fuerit aſsignatus, non dubium eſt poſſe de iure Canon. appellari iuxta *cap. 1. de dilat.* ibi. Terminum ſibi nimis breuem, & peremptorium ſtatuerunt, ad noſtram duxerunt audientiam appellandum. Sed quem terminum dicis nimis breuem, cum hic non exprimatur, quot dierum terminum iudices ſtatuerunt? interrogat ibidem *glo. verbo. Nimis.* Et reſpondet hoc relinquo iudicis arbitrio inſpecta qualitate negotij, & diſtantia locorum.

Qui vero ab initio ſponte recipit terminum breuiorem imputari ſibi poteſt, & debet: cum ex hoc videatur amplius beneficium contempſiſſe, ita inquit *capit. Quod ad conſultationem 15. de re iud. gloſ. verbo arctari* arguit, & ſoluit.

Terminum ſtatutum a parte vel a iudice neutram partem poſſe præuenire. Terminum vero a lege poſſe, dum tamen appellatus doloſe non præueniat appellantem, dixit *gloſ. verbo tu ei diem in capit. Perſonas 4. de appellat. & facit cap. ſæpe 44. eod. tit.* ibi. Si quis autem terminum appellationis præueniens tacita veritate literas impetrauit, & careat impetratis &c. *vbi gloſ. verbo præueniens* ſic ait. Hoc intelligitur de termino ſtatuto a iudice, vel ab appellan-

Digitized by Google

te: ſecus eſt in termino ſtatuto a lege quem poteſt quis præuenire. Et tu vide omnino *cap. oblata 57. & gloſ. vlt. in cap Nicolao 63. eod. tit.*

Terminus peremptorius poteſt poni prima vice propter diſtantiam locorum, vt dictum fuit verbo locus. Et poteſt moderari peremptorius a iudice ſicut ipſe viderit expedire, vt dicit *gloſ. verbo peremptorium in cap. 1. de dilat.* vbi addit. Et qui ex cauſa nimis breuem terminum peremptorium ſtatuerit, exprimere debet cauſam in citatione, vt pars illa cauſam non habeat appellandi. Et termini aſsignatio, quia multum operatur, ideo parti ignoranti debet intimari, prout dicit *gloſ. verbo præfixionis in Clem. 1. de appellat.* quod intelligit ibidem altera *gloſ. verbo legitimo* quando a iure non eſt expreſſa termini aſsignatio.

Iudex præfigens parti terminum ad comparendum coram ſuperiore, non ſe intromittit: vnde Epiſcopus poteſt illum præfigere exempto, ita notauit *Apoſtill. in cap. Quamuis 10. de elect. in 6. per tex.* ibi. Nullatenus intromittant, ſed præfigant dictis partibus terminum peremptorium. Et terminus ita præfixus loco peremptoriæ citationis habetur, inquit *gloſ. verbo abſentia in cap. 1. eod. tit. & lib.*

Elapſo vero dicto termino an dicatur contumax qui poſt venit? Reſpondet *gloſ. verbo æquitate in cap. Conſuluit 34. de offic. delegat.* ſic. Et quidem æquum eſt & honeſtum in diem alterum ſpectare, nec ſtatim debet dici contumax, potuit quidem habere iuſtam cauſam abſentiæ &c. in materia autem electionis *gloſ. verbo ſpectati in cap. Cupientes 16. de elect. lib. 6.* ſic ait. Reperitur vnus dies veniſſe poſt terminum, non allegans impedimentum, nunquid moram purgat? Dic quod cum hæc ſententia lata ſit a Canone propter moram ſtatim elapſo termino commiſſa eſt pœna priuationis ipſo iure, quæ amplius purgari non poterit. Si etiam quæras, an talis terminus poſsit minui, vel augeri. Dico quod non: quia talis eſt cuius lapſus ius aufert vni eligendi, & in alium transfert, ſic *gloſ. verbo decem dies in Extrauag. 2. de elect.* Et de hoc quando poſsit, & non poſsit terminus minui, vel augeri iam eſt dictum *ſup verbo tempus.* Quod autem poſt terminum a prætore conſtitutum quis audiatur re integra, habes *eod. verbo res integra.*

Natura termini reſtrictiui hoc habet, quod ſic excludit ab ipſo extranea, quod cuncta ad ipſum pertinentia concludit, ita ait *Clem. Exiui verſ. Si enim de verb. ſig.* Reliqua de terminis latiſsime *Bertach.* ſuper hoc verbo.

Teſtator, & Teſtamentum.

Hoc a Iuſtinian. *in princ de teſtam. in Inſt.* dicitur, quod ſit teſtatio mentis *ab Vlpian. autem in l. 1. ff eod. titul.* Voluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit, & iuſta vocatur, quæ ſecundum ius diſpoſita eſt: nam, vt inquit *l. 2. §. 1. ff. quemadm. teſt. aper.* Teſtamentum illud proprie dicitur, quod iure perfectũ eſt. Sed abuſiue ea quoque teſtamenta appellamus quæ falſa ſunt, vel iniuſta, vel irrita, vel rupta. Item imperfectè ſolemus teſtamenta dicere. Ad cauſam etiam teſtamenti pertinere videtur, id quodcunque quaſi ad teſtamentum factum ſit in quacunque materia fuerit ſcriptum, quod contineat ſupremam voluntatem, & tam principales, quam ſecundæ tabulæ edicto continentur.

Si igitur iuſte diſponit teſtator, diſponat, & erit lex voluntas eius, *vt in Auth. de nupt. §. Diſponat coll. 4.* per omnia namque teſtatoris voluntati obediendum eſt, vt ait *l. Cum antiquitas in fin. C. de vſufr. & in l. ſi furioſo 16. ff. de cur. furioſ.*

Nnnnnn

rioſ. in fin. ibi. Per omnia iudicium teſtatoris ſequendum eſt, ne quam pater vero conſilio prodigum crediderit, cum magiſtratus propter aliquod forte ſuum vitium idoneum putauerit. Vna eſt enim legis intentio, vt quæ diſpoſita ſunt a morientibus, impleantur iuxta *Auth. de hæred. & falc. § Si quis autem verſ. Exhæredatos, & in §. Hinc nobis* ibi. Quoniam tuenda eſt nobis, vbique eſt deficientium voluntas. Adeo vt mitius ſit legis præceptum, quam teſtatoris, vt optime dixit *gloſ. vlt. in l. filio 7. ff. vt legat. nom. cau.* Et vt ipſæ leges amittere lucrum hæreditatis ſanciant, qui teſtatoribus ſuis minime paruerint *l. vlt. in fin. C. de fideicomm. & in Auth. de hæred. & falc. §. hæc quidem* ibi. Et nullus hanc legem duram habeat, tamquam relictis priuatus, ſed conſiderans; quia omnibus hominibus terminus vitæ eſt mors: & non ſolum ab alijs ſe percipere contempletur; ſed cogitet, quia & ipſe alijs moriens imperabit: & ſi non huius legis mereatur auxilium, nihil horum, quæ cum omni ſtudio diſpoſuerat ad effectum producet. Non enim ijs, qui ſub nobis, neque qui nunc ſolum ſunt, hominibus, ſed omni etiam poſt hoc currenti tempori legem ponimus.

Et nota non licere in partem velle, & in partem nolle defuncti parere iudicio, vt dicit *gloſ. verbo. Compellendam in l. A filio 15. ff. de aliment. legat.* Nam abſurdum videtur licere eidem partim comprobare iudicium defuncti, partim euertere iuxta *l. 7. ff. de bon. lib. & in Auth. de iur. iur. a mor. præſt. poſt med. coll. 5.* ibi. Hæredes autem contentos eſſe ijs, quæ a teſtatore dicta ſunt &c. neceſsitate eis imminente, aut obedire omnibus, aut vniuerſa contemnere &c. Sed defuncti voluntatem ab eius ſucceſsoribus, ita ſeruari, vt in nullo ei contradici præſumatur.

Non tamen omnem teſtatoris vocem habere vim legis probat *gloſ. verbo. Non obeſſe in l. Caius 39. ff. de pig. act. per l. rationes C. de probat. & l. Seia in fin. 1. reſponſo ff. ad Velleia. & in l. Quintus Mutius 7. §. Pomponius, alias incipit Pomponius ff. de ann. legat.* ſic. Nec tamen ſemper voluntas eius, aut iuſſus conſeruari debet: veluti ſi prætor doctus ſit non expedire pupillum ibi morari, vbi pater iuſſerit: propter vitium quod pater forte ignorauit in eis eſſe perſonis apud quas morari iuſsit. Et in omnibus vbi autoritas ſola teſtatoris eſt, neque omnimodo ſpernenda, neq; omnimodo obſeruanda eſt, ſed interuentu iudicis hęc omnia debent (ſi non ad turpem cauſam referuntur) ad effectum perduci.

Et ſi contra leges diſpoſuerit teſtator, eius voluntas non eſt ſequenda iuxta vulgata *l. Nemo poteſt ff. de legat. 1.* quia priuata diſpoſitio teſtatoris non poteſt generalem conſtitutionem Canonis immutare, vt ait *cap. requiſiſti 15. prope med. de teſtam. & l. Gordonem 42. ff. de oper. lib.* ibi. Nam iuri publico derogari non potuit, qui fideicommiſſariam libertatem dedit, *vbi gloſ. vlt. in fin.* ait. Nota quod aliquid eſt, quod teſtator non poteſt.

Teſtatorum ineptas voluntates non valere habes verbo voluntas, & in materia funeris, inquit *l. At ſi quis 14. poſt med. ff. de religioſ. & ſumpt. fun.* ita ſciendum eſt nec voluntatem teſtatoris ſequendum, ſi res egrediatur iuſtam ſumptus rationem, pro modo enim facultatum debet ſumptus fieri.

In omnibus pijs voluntatibus ſit per locorum Epiſcopos prouidendum, vt ſecundum defuncti voluntatem vniuerſa procedant, licet etiam a teſtatoribus id contigeret interdici, ſic ait *cap. Tua nobis de teſtam.* Et quælibet verba per quę declaratur intentio teſtantis ſufficere videntur: nemo enim æſtimandus eſt dixiſſe, quod mente non cogitauerit, vt

per

Digitized by Google

per *gloſ. verbo monaſterio in cap. vlt. de ſucceſs.ab inteſt.* Et taliter obſeruandum, vt non alia via id quod noluit teſtator, fiat iuxta *l. ſcire §. 1. ff. de tut. & cur.* Plus autem tribui a prætore, ei qui fideicommiſſum petit, quam teſtator voluerit, abſurdum eſt, inquit *l. facta 63. §. ſi ſub conditione ff. ad Trebell.* Sed ſi dubium ſit poterit ne poſtea declarare de quo ſenſerit? Et puto poſſe Nihil enim tunc dat, ſed dubium ſignificat, ita quærit, & reſoluit *l. Haredes palam §. ſi quid ff. de teſtam.* vbi etiam *gloſ.* quid in iudicio. Et ſi non poſſet apparere de mente teſtatoris, tunc ad hæredem ſpectaret interpretatio, vt inquit *Apoſtill. in l. Vnum ex familia ſuper verbo debet ff. de legat. 2.* De iure vero, teſtatoris volũtas ea præſumitur, quæ de iure eſſe debet, vt ex *Bald. in l. 1. C. de impub. & alijs. Imol. in l. vlt. ff. de cond. & dem. tradit Apoſtill. in l. Quid ergo 92. ff. de legat. 1.*

Non videtur teſtator alienas ſucceſsiones proprijs anteponere, *vt in l. Cum acutiſsimi 30. C. de fideicom.* Eum autem, qui ab ipſo teſtatore propria ſubſtantia pulſus eſt, quomodo erit iuſtum vocare ad res, quarum cum ille per exhæredationem factam in eum expreſsim fieri participem noluit, inquit *Auth. de hæred. & falcid. §. ſiquis autem verſ. Exhæredatos coll. 1.* Multoties tamen inueniuntur teſtatores, qui ſuam poſteritatem negligunt relinquendo vxoribus, de quibus ait *Imp. in Auth. de trient. & ſem. §. 1. prope fin. coll. 3. hæc* Nouimus enim aliqua teſtamenta, ſecundum quæ morientes non paternè, nec vt viros oportebat, ſed nimis molliter, atque remiſſe fecerunt inſtitutiones vxoribus. Ex quibus verbis ſatis videtur increpare talium teſtantium voluntates, cum alias idem *Imp.* dicat *in Auth. vt fact. nou. conſtit. §. Quia vero.* ſic. Et teſtatorum voluntates non accuſandas ex eo quod tempore, quo ſuperuixerunt illi, eas nõ mutauerunt, quem tex. magni facit *Aret. in l. Lex Cornelia ad fin. ff. de vulgar.*

Teſtatoris voluntas quando dicatur agnita, vt amplius non poſsit impugnari vide verbo *voluntas*. Et quod poſsit quis teſtamentum redarguere falſum, ſi ignorans eſſe tale, legatum ex eo recepit, habes verbo *Legatum*.

Qui falſas tabulas dixerit, nec obtinuerit ad defuncti iudicium aſpirare non poteſt, ita inquit *l. 6. C. ad l. Cornel. de fals. vbi gloſ. vlt. ait; ſed ſi habet* reddit, vt &c.

Si teſtamentum patris iure factum filius negauerit, quoniam de iure diſputauit, non iudicium patris impugnauit, aut recuſauit, retinet defuncti voluntatem. ita *Papinian. in l. 24. ff. de ijs quib. vt indig.* Videtur autem filius teſtamentum patris approbare per ſolutionem debiti, vt notas verbo approbare. Neque etiam teſtamentum contradicit, qui ex eo legatum, aut portionem agnouit, prout habes verbo *Legatum*. Non etiam impugnatur iudiciũ ab eo, qui iuſtis rationibus noluit negotijs hæreditarijs implicari, vt inquit *Papinian. in l. filios pater 89. ff. de legat. 1.*

Querelam teſtamenti quinquennio finiri diſponit, *l. ſi quis filium 34. C. de inoffic. teſt.* ibi. Niſi pater adhuc ſuperſtes, vel repudiauit querelam; vel quinquennio tacuit ſcilicet poſt aditã hæreditatem, & ibi *additio ad gloſ. vlt.* ſic. Aduertas, quod ſicut querela finitur quinquennio vt hic, ſic etiam ius agendi ad ſupplementum ſecundum *Bart. hic* pro quo facit, ſecundum eum, quia ius agendi ad ſupplementum ſuccedit loco querelæ, vt &c. ergo ſortitur eius naturam, &c. Sed tu cogita ſuper hoc, non enim valet conſequentia: quia in ſupplemento petito, teſtamentum firmum manet, quod tamen non manebat quando intentabatur querela, & ſic nõ datur illud odioſum deſtruẽdi

teſtamentum in ſupplemento, quod dabatur in querela propter quod quinquennio præſcribebatur; ceſſante ergo odio, ceſſare etiam debet dictum quinquennium,

In teſtamento inualido nihil valere quod relinquitur, dicit *l.* 1. *§.* 1. *ff. de legat.* 3. ibi. Quia nihil in teſtamento valet, quoties ipſum teſtamentum non valet: quod amplia iuxta *l. Cohæredi* 41. *§.* 1. *ff. de vulg.* ibi. Alioquin ſi non valuit ea ſcriptura, quam teſtamentum eſſe voluit, codicillos non faciet; niſi hoc expreſſum eſt. Et limitabis in teſtamento nullo ex cauſa præteritionis, & exhæredationis, iuxta *Auth. Ex cauſa C. de lib. præter.* Et in caſu quando filius præteritus non auocat, vt probat *gloſ. verbo filio in l.* 2. *ff. de except. rei iud.* ibi. Sed de æquitate conualeſceret vtiliter ſi ille filius ſuus nihil auocare vellet, vt &c. quam *gloſ. dicit ibidem ſing. Apoſtill.* ad hoc vt teſtamentum a principio nullum conualeſcat.

Defectus extrinſecus ſi ceſſat, teſtamentũ etiam conualeſcere, ſummat *Bart. in l. Qui ſoluendo* 47. *ff. de hæred. inſt.*

Et ſi totum teſtamentum non extet; conſtat valere omnia, quæ in eo ſcripta ſunt, ita ait *l.* 1. *§. Sed conſulto ff. de his, quæ in teſta. del.* Parum etiam refert vtrum totum teſtamentum, an pars aperiatur, vt ait *l.* 3. *§. ſi quis ignorant. ff. ad Syllan.*

Si quis neget ſe ſigillum ſuum agnoſcere, non ideo quidem minus aperiuntur tabulæ, licet alias inſpectæ ſiunt. Sic *l.* 1. *§. ſi quis ff. quemadmod. teſtam. aper.*

Teſtamentum coniectura pietatis ſuſtineri habes verbo *coniectura*. Et quod teſtatoris tacita voluntas præferatur expreſſæ, fauore libertatis dicitur verbo *Voluntas*.

Neque veritati, neque iuſtis probationibus obſicit, quod (vt dicis) teſtator modum patrimonij ſui verbis teſtamẽti amplianit, vel minauit; ita *l.* 1. *C. arbitr. tut.* Et quando confeſsio in teſtamento non probet dictum eſt verbo *Confeſsio*.

Succurſum eſt hæredibus ne cogantur redimere, quod teſtator ſuum exiſtimans reliquerit. Sunt enim magis in legandis ſuis rebus, quam in alienis comparandis, & in onerandis hæredibus, faciliores voluntates, ita *l. vnum ex familia* 69. *§. Si rem tuam quam exiſtimabam meam ff. de legat.* 2. vbi limitat ſi dominium rei legatæ inueniatur apud hæredem, in illis verbis, quod in hac ſpecie non euenit, cum dominium rei ſit apud hæredem,

Tempus in teſtamento inter liberos etiã neceſſe eſſe declarari diſponit *Auth. de teſta imperf. §.* 1. *coll.* 8. ibi. Primum, qui de ſuis ſubſcriptione tempus declaret, & certum eſſe in omnibus teſtamentis dictum eſt verbo *tempus*, vbi etiam tempus confectionis teſtamenti attendendum iuxta *l. ſi quis* 9. *§. Item ff. de trit. vin.* ibi. Quia id quod tempore teſtamenti facti vinũ fuit demonſtratum eſt.

Pupillares tabulæ pars ſunt prioris teſtamenti ita ait *l. Qui plures* 35. *§. Et ſi ff. de vulg.*

Ab his, quæ teſtamento cibariorum nomine legata eſſent, receſſum eſſe propter ea, quę codicillis relicta ſunt, ſic inquit *l. Libertis* 18. *ff. de alim. & cib. legat.*

Teſtantis voluntatem deambulatoriam eſſe vſque ad extremum vitæ exitum probat *l.* 1. *C. de ſacroſ. Eccleſ.* Sed quid ſi dixit in primo, quod non liceret ſibi pænitere? Reſponde, poteſt nihilominus pænitere, ſi exprimat qualitatem illius primæ voluntatis ſic reſoluit *gloſ. verbo non valebit in l. ſi mihi & tibi* 12. *§. In legatis ff. de legat.* 1. vbi *Apoſtill.* ſic. Nota quod pænitentia teſtatoris debet probari per tot teſtes, quot requiruntur in teſtamẽto, ex *Bart. & Bald.* Sed quid ſi ſecunda voluntas

nulla

nulla ſit, an tollat primam validam? videtur, quod non iuxta *l. Si iure* 18. *ff. de legat.* 3. ibi, Ideo quod ita demũ a priore teſtamento recedere velim, ſi poſterius valeturum ſit, de quo vide latiſsime per ſcrib. ibidem.

Qui voluit iure communi teſtari, non ſtatim beneficio militari renunciauit. Nec credendus eſt quiſquam genus teſtandi eligere ad impugnanda ſua iudicia, ſed magis vtroque genere voluiſſe propter fortuitos caſus. Sic dicitur *in l. ſi miles, ff. de milit. teſta.*

De teſtamento nuncupatiuo agitur *in l. Hac conſultiſsima C. qui teſta fac. poſ.* vbi *gloſ. verbo per nuncupationem*, ſic quærit. Sed quare hoc dicitur nuncupatiuum, cum tamen habeat tantam ſimilitudinem cum ſcripto? Reſp. quia teſtator non ſignat, nec ſubſcribit, nec nomen hæredis ſcribit.

Neque apud iudicem exquiri veritas de ijs controuerſijs, quæ ex teſtamento proficiſcuntur poteſt, quam inſpectis cognitiſque verbis teſtamenti, ita diſponit *l.* 1 *ff. quem adm. teſta. aper.*

Nullo pacto poſse tolli libertatem teſtãdi, probat *l. Pactum quod dotali* 15. *C. de pact.* ibi, Neque vllam obligationem contrahere, neque libertatem teſtamẽti faciendi, mulieris patri potuit auferri.

Non teſtari poſse, qui an liceat ſibi teſtari dubitat, inquit *l.* 1. *ff. de legat.* 3.

Theſaurus.

Est vetus pecuniæ depoſitio, cuius non extat memoria, vt iam dominium non habeat: ſic enim fit eius, quod non alterius ſit, ita *in l. Nunquam* 31. *ff. de acquir. rer. dom.* Et donum fortunæ creditur, vt inquit *Iuriſconſ. in l. Si is, qui* 63. *eod. tit. Sed Imp. in l. vnic. C. de theſauris lib.* 10. Dei beneficium theſaurum appellat ibi. Ne vlterius beneficium inuidioſa calumnia perſequatur. Et ibidem diſponitur quod theſaurus caſu inuentus, eſt domini inuentoris, ſi in proprio inuenitur fundo, ſi vero in alieno, diuiditur inter dominũ, & inuentorem, & non habet partem aliquam fiſcus, niſi quando in loco publico repertus fuerit, hic namque intelligit *gloſ verbo inueniſſe in l.* 1. *ff. de iur. fiſc.* ibi. Scilicet in loco publico, vel fiſcali; ſecus aliàs, ſi in loco priuato: quia tunc ceſſat diuiſio, &c. Et ita probatur *in l.* 3. *§. ſi in locis ff. eod. tit. &* ibidem *Apoſtill.* ſic. Limita hanc *gloſ. per l.* 1. *C. de theſau. lib.* 10. Niſi eſſent reperti tales theſauri arte magica: quia tunc competunt fiſco, *vt per gloſ in dict. l.* 1. *verbo arte.*

Gloſ. verbo naturali iure in l. In rebus 30. *C. de iur. dot.* ita inquit, vir reſtituit theſaurum, quaſi in alieno inuentum, *vt l. Diuortio §. ſi fundum in fin. ff ſol mat.* Quod tamen intellige, quando debet reſtitui fundus. ſi vero fuiſſet æſtimatus, quia tunc venditio eſſet, iuxta *l. Cum dotem C. de iur. dot.* cum alijs, pertineret ad maritum, niſi talis æſtimatio eſſet limitata ad effectum, vt poſtea appareat de deterioratione, vel melioratione tantum, in hoc enim caſu, quia fundus eſt mulieris, erit per conſequens & theſaurus. Aeſtimatarum vero rerum maritus, quaſi emptor, & commodum ſentiat, & diſpendium ſubeat, & periculum expectet *l. vnic. §. Cumque ex ſtipulatu C. de rei vxor. act.*

Teſtis.

IN eo fides dignitas, mores, grauitas conſideranda eſt, vt dixit *Iuriſconſ. in l.* 2. *ff de teſt.* Eos teſtes ad veritatem iuuandam adhiberi oportet, qui omni gratiæ, & potentatui fidem religioni iudiciariæ debitam poſsint præponere, ait *l.* 4. *C. de teſt.* Item teſtes illi requirendi

Digitized by Google

gendi ſunt ad teſtimonium, quibus magis eſt veriſimile, quod veritatem ſciãt, & illi potius præferendi: & ab antiquioribus ad quorum dicta recurrendum eſt in antiquis factis: ab illis enim requirenda eſt veritas, quibus lux veritatis potius aſsiſtit, prout ponit, & probat *gloſ. verbo Maiores in cap. vlt. de offic. Archid.*

Quod autem ad dignitatem in teſte attendatur tradit *gloſ. verbo Adhibeatur in l. Iuriſiurandi* 8. *C. de teſt.* dicens. Dignitas enim, & authoritas, & opinio, & veriſimilitudo in teſtibus attenditur, *per tex.* ibi. Vt honeſtioribus potius teſtibus, fides adhibeatur, quod declarauit altera *glo. verbo impari in l. ob carmen §. vlt. ff. eod. tit.* ibi. Nam creditur dignioribus: intellige quando ex vna eademque parte dicunt vnum, tres, vel quatuor dicunt aliud: nam creditur dignioribus: ſecus ſi a diuerſis partibus: quia tunc maiori numero creditur &c. nota tamen, quod alia *gloſa verbo ad dignitatem in cap ſuper hoc de renunc.* indiſtincte, ita inquit. Et ſic non ſemper ſtatur numero teſtium, imo conſiderari debet dignitas teſtium, *tex. vero in cap. Licet cauſam* 9. *de probat.* ait. Teſtes numero plures quibus potius lux veritatis aſsiſtit. Sed audi Conſultum *in d. l. ob carmen.* 21. *§. vnic. ff de teſt.* dicentem. Non enim ad multitudinem reſpici oportet, ſed ad ſynceram teſtimoniorum fidem. Denique in materia non prætermittendus eſt *text. in l.* 3. *ff. eod. tit.* ſic dicens. Teſtium fides diligenter examinanda eſt, ideoque in perſona eorum exploranda erunt in primis conditio cuiuſque vtrum quis decurio an plebeius ſit, & an honeſtæ, & inculpatæ vitæ, an vero notatus, & reprehenſibilis, an locuples, vel egens ſit, vt lucri cauſa, quid facile admittat &c. cum quo concordat *cap. ſi teſtes* 4. *quaſt.* 3.

Dignitatem eſſe ferre teſtimonium, dixit *glo. verbo emendatus in cap. teſtimonium* 54. *de teſt. & gloſ. verbo repellantur in addit. in cap. Accuſatus* 8. *§. Licet vero de haret. lib* 6. ibi. Nota etiam, quod teſtimonium ferre dignitatis eſt.

Inſuper nobiliori magis creditur, vt inquit *gloſ. verbo Plebeius in l* 3. *ff. de teſt. Et in cap. In noſtra* 32. *eod. tit. ſic Pontif.* Si vero teſtes &c. tantæ præeminentiæ fuerint, quod eorum authoritas aliorum ſit meritò multitudini præferenda &c. quem tex. ibidem gloſ. intelligit quando in modicum excedit, ſi enim multum excederet præferetur numerus.

Idem dicendum eſſe in diuite teſte, ſcilicet vt ei magis credatur, prout dixit *gloſa verbo ſubſtantiam in Auth. de hered. & falc. §. Hinc nobis coll* 1. *per tex.* ibi Teſtes in ipſa ciuitate fide dignos, & poſſidentes ſubſtantiam, vbi prædicta *gloſ.* ſic. Nam, facit ſubſtantia, vt ſibi magis credatur, & facit *d. l.* 3. *ſup. prox. citata* ibi. An locuples, vel egens ſit.

Quod ſi ambarum partium teſtes ſint æque idonei, poſſeſſoris teſtes præferuntur: cum promptiora ſint iura ad abſoluendum, quam ad condemnandum, præterquam in liberali cauſa, ita diſponitur *in cap.* 3 *de probat.* Scias tamen, quod omnia prædicta in arbitrio iudicantis poſita ſunt, non dicam, libero, ſed boni viri arbitrio extat namque optimum Calliſtrati teſtimonium in citata *l.* 3. ſic inquiens *in §. Ideoque* D. Adrianus Iunio Varo Legato Prouinciæ Ciliciæ reſcripſit, eum, qui iudicat, magis ſcire poſſe quanta fides habenda ſit teſtibus: quia & cuius dignitatis, & cuius exiſtimationis ſint: & qui ſimpliciter viſi ſint dicere: vtrum vnum eundemque & præmeditatum ſermonem attulerint &c. Et infra ſic. Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei ſufficiant nullo modo ſatis definiri poteſt. Sicut non ſemper, ita ſæpe ſine publicis inſtrumentis cuiuſq; rei veritas deprehenditur, alias numerus teſtium, alias dignitas, & authoritas, alias veluti fa-

ma

Digitized by Google

ma conſcientiens confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Hoc ergo ſolum tibi ſcribere poſſum ſummatim, non vtiq; ad vnam probationis ſpeciem, cognitionem ſtatim alligari debere; ſed ex ſententia animi tui te exiſtimare oportere quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris &c. & infra. Idem princeps procõſuli Macedoniç reſcripſit, teſtibus ſe, nõ teſtimonijs crediturum; &c.

Teſtes appellatione inſtrumentorum contineri, clarè probat *cap. Peruenit 4. de teſt. cog.* & *tradit gloſ. verbo inſtrumentum in Auth. de teſt. §. Si vero coll. 7. ibi*; Quia inſtrumenti appellatione, & teſtes continentur. Eſt enim eadem vis inſtrumentorum, & teſtium, vt probat *gloſ. verbo teſtationem in l. falſam C. ſi ex falſ. inſtr.* & *in verbo fidem ibi*. Teſtium: nam ipſi inſtrumenta dicuntur, & *in c. Cum Ioannes 10. de fid. inſtr.* hæc. Quia & ſi eandem vim obtineant inſtrumentorum fides, & depoſitiones teſtium in litibus exercendis, non tamen quodlibet inſtrumentum tanti debet eſſe momenti, vt trium, vel plurium idoneorum teſtium depoſitionibus præferatur, *gloſ. vero in l. Optimam verbo codic. C. de contrab. & com. ſtip.* ſic. Nota maioris authoritatis ſcripturam, quam teſtes: quod admitto cum dubium eſt annorum, vel temporis lapſu, vt &c.

Poſſe probari per teſtes, quod deficit in inſtrumentis notauit *Apoſtill. ad gloſ. verbo non ſit in l. 1. C. de vſur.* Sed quid dices quando impugnatur inſtrumentum poterit ne contra illud per teſtes probari? Audi *gloſ. verbo In exercendis in l. In exercendis 15. C. de fid. inſtr.* ita decidentem. Licet duo reprobent priuatum inſtrumentum, vt &c. tamen non reprobant publicum, vt hic. Tres autem, vel quatuor, ſic &c. niſi eſſet tale cui ſtandum eſſet præſumptione iuris, & de iure. Præferuntur ergo teſtes ſcripturæ, ſeu inſtrumento, quod mihi probat *tex. optim. in Auth de inſtr. caut. §. 1. verſ ſi vero coll. 6.* dum ait. Tunc nos quidem exiſtimauimus ea, quæ viua dicuntur voce, & cum iure iurando: hæc digniora fide, quam ſcripturam ipſam ſecundum ſe ſubſiſtere quomodo autem hoc intelligatur optime declarat ibidem *gloſ. verbo iure iurando*. Pro vtraque parte adeſt *gloſ. verbo teſtium in cap. Tertio loco 5. de probat.* ſic dicens. Ergo teſtes præferuntur inſtrumento, & merito: quia potius credendum eſt viuæ voci, quam mortuæ, &c. Item teſtes præferuntur inſtrumento, &c. Sed contra videtur, quod æqualem vim habent in exercendis cauſis teſtes, & inſtrumenta, & indicia cum inſtrumentis æqualem vim habent, &c. Item contra; quia fides inſtrumentorum præualet teſtibus, *ff. probation. l. Celſus, & l. Cum de indebito §. vlt. & C. ſi min. ſe maio. dix. l. ſi alterius §. 1. in fin & C. arb. tut. l. vlt.* Super hoc poteſt dici, quod ſi in modum exceptionis obijciatur falſitas inſtrumento; vel quod ſub conditione debuit fieri, vel defectus: vel quod plus contineatur ibi, quam dictum fuerit vel conſimile, vel etiam falſitas, bene poteſt hoc probari per teſtes, & præualebunt teſtes, *vt infr. de teſti. capit. Ex tenore, & C de contrab. ſtip. l. optimam, &c.* Et illud quod dicitur æqualem vim habent in cauſis teſtes, & inſtrumenta, verum eſt, quando ab eadem parte inducuntur: quia tam per teſtes, quam per inſtrumenta probat quis ſuam intentionem: ſed ſi ex vna parte inducuntur teſtes, & ex alia parte inſtrumenta contra teſtes, tunc conſiderabit iudex naturam negotij, & qualitatem: nam quædam ſunt, quæ melius probantur per teſtes, quam per inſtrumenta: quædam e contrario melius per inſtrumenta, quam per teſtes: vt arbitraria, & ſententia, & proceſſus

aliquis

aliquis &c. Item conſiderabit iudex vtrum factum ſit antiquum, vel propinquum: in antiquis enim magis credendum eſt inſtrumentis: quia memoria hominum labilis eſt &c. Si ſit nouum potius teſtibus creditur &c. quia teſtes conſueuerunt fidem ſuam variare ex tẽporis diuturnitate &c. Et quod dicitur, contra inſtrumenta teſtes recipiuntur: illud intelligendum eſt, quod per bonos teſtes,& idoneos ſine ſuſpitione: nec videtur, quod tunc ſufficiant duo, vel tres teſtes, imo plures ad minus quatuor: tabellio enim vni teſti æquiualet,& plus & inſtrumentum duobus ad minus &c. quia duo teſtes ad minus in inſtrumento ſcripti eſſe debent: quia in ore duorum vel trium &c Et ſic per plures, & honeſtiores debet fieri talis reprobatio &c. quandoq; tamen contra inſtrumentum admittuntur teſtes, vt contra inuentarium publice factum, vt *in l. prædicta &c.* & in alio caſu fallit in confeſſione, quæ fit a muliere,& in inſtrumento in quo confitetur pecuniam pro interceſsione *C. ad Velleian. l. Antiqua.* Ceterum ſuperfluum eſt priuatum teſtimonium, cum publica monimenta ſufficiant, vt inquit *l. In donationibus* 31. *C. de donat.* vbi videas *gloſ.* quando ſoli notario abſq; teſtibus creditur. Et denique pro ſcriptura facit *gloſ. verbo ſub teſtimonio publico in Extrauag. vnic. de præben.* ibi. Cum ſcripturæ fides non variet, vel memoriæ labilitatem patiatur, ſed teſtium ſic frequenter.

Omne, quod teſtibus adſtipulatur verius conſtat, cum id iurationis adiectio affirmat. Quod & ſi teſtis deficiat, innocentis fidem ſola iuriſiurandi taxatio manifeſtat, ſic inquit *cap Omne* 22. *quæſtion* 1. Nec intelligas illum tex. dum ait in ſingulari, quod ſi teſtes deficiant, vnum ſufficere teſtem: quoniam nec Euangelium, nec vlla diuina humanaque lex vnius teſtimonio etiam idoneo quẽquam condemnat, aut iuſtificat iuxta *cap. Admonere* 33. *quæſt.* 2. *& in capit. Veniens* 10. *ad ad fin. de teſt.* ibi. Nec vnius teſtimonium ad condemnationem ſufficiat alicuius. In aliquibus tamen caſibus dicto vnius ſtari poſſe, notauit *gloſ. pen. in l. Theopompus per tex. ibi ff. de dot. præleg.* dicens. Nota ergo ſtari dicto vnius, & ſic eſt cõtra &c. Hic voluit teſtator, quod potuit, ſicut & ſi ipſe iuraſſet. *Et gloſ. verbo clerici in cap Ex inſinuatione* 3. *de procurat.* in caſu procuratoris reuocati, quod ad probandam reuocationem vnus ſufficit teſtis cum iuramento domini reuocantis, ſic ait. Quod dicto vnius teſtis ſit credendum &c. Quod vni iurato teſti ſit credendum &c. vndè meritò debuit ei deferre iuramentum cum vno teſte: quia inſpectis circunſtantijs perſonarum, & cauſæ, iudex quandoque debet deferre ſacramentum actori, quandoq; reo. *Et gloſ. vlt. in cap. Nuper* 31. *de teſt.* ita. Quandoque tamen bene creditur vni, quando non ſit præiudicium alicui, puta an aliquis ſit baptiſatus, vel vtrum eſſet Eccleſia conſecrata &c. Et vbi quis vult probare ſe egiſſe pœnitentiam per confeſſorem ſuum. Inducit autem præſumptionem vox vnius, *vt per gloſ verbo iudicem in cap.* 1. *de conſuet. rect. feud.* & ibidem contraria affert, *& gloſ. verbo iurauerit in Auth. de teſtib. §. Si vero coll.* 7. *& gloſ vlt. per tex. ibi in l.* 1. *§. Si quis ff. quemad. teſt. aper.* ita. Ergo vox vnius inducit ſuſpicionem &c. plenam autem probationem non inducit. Si vero vnus alteri contradicat? tunc iudex conſiderat, & credit veracioribus inter aduerſantes, vt inquit *gloſ. per tex. ibi in eod. Auth. de teſt. §. Et licet* vbi addit ita, ſed aliud eſt in inſtrumentis ab eadem parte productis ſibi contradicentibus, quia nulli creditur.

Adhuc etiam non faciunt probationem plures teſtes deponentes, quod audierint ab vno iuxta terminos *tex. in capit. Licet*

Digitized by Google

Licet ex quadam de teſt. ibi. Non vtiq; ab vno, cum non ſufficeret ille ſi vixeret, ſed duobus ad minus, *vbi gloſ. verbo ab vno* ſic. Quia ille non ſufficeret, & omnes illi, qui cauſam habent ab vno, pro vno ſolo reputantur.

Notabis inſuper quod plus creditur duobus teſtibus ſuper negatiua, quam vni ſuper affirmatiua, vt dixit *Apoſtill. ad gloſ. verbo Electione in cap. Cum ab vno de ſent. & re iud. lib. 6.* Et addit ſic. Not. Phi quod quando res aliter probari non poteſt, creditur vni idoneo teſti *Bart. in l. Quoties C. de naufrag. lib. 11.*

Sicut vnus teſtis non probat, ſic etiam nimia eorum multitudo reprobatur ex ratione de qua *in l. 1. §. 1. ff. de teſt.* ibi. Ne effrenata poteſtate ad vexandos homines ſuperflua multitudo teſtium protrahatur. Sed quæ dicetur effrenata multitudo? lege *Pontif. in l. Cum cauſam 37. eod. tit. de teſt.* ibi. Quadragenarium numerum teſtium excedere non permittas, & ad dictum numerum intelligendus eſt *tex. in capit. ſignificauerunt 36. eod. tit.* dum ait. Niſi forte iudices quartam productionem negauerint, pro eo quod voluerint effrenatam multitudinem teſtium refrenare

Aliquando ſunt plures quam duo, vel tres teſtes neceſſari; vt in caſu notanit *gloſ. verbo decem in l. Iubemus 16. § Nondanda C. de erogat. mil. an lib. 12.* ibi. Nota decem teſtes neceſſarios, ſicut alias quindecim *ſup. de proxi. ſacr. ſcrin. l. vniuicique.* Et in teſtamentis etiam maior numerus exigitur teſtium, de quo ponitur ratio *in l. vlt. C. de fideic.* ibi. Cum enim res per teſtium ſolemnitatem oſtenditur, tunc & numerus teſtium & nimia ſubtilitas requirenda eſt. Lex etenim ne quid falſitatis incurrat per duos teſtes fortè compoſitum, maiorem numerum teſtium expoſtulat, vt per ampliores homines perfectiſsima veritas reuelletur.

Quæ res an tales teſtes habeant cognoſcere hæredem? Et reſpondeo tale quid me non inueniſſe in materia teſtamenti. Sed in confeſsione inuentarij ab hærede faciendo, ita diſponit *text. in l. ſcimus 22. verſ. Ex omnibus iuxta fin. C. de iur. de lib.* ibi. Teſtibus videlicet aſſumendis, quis hæredem cognoſcant, & iubente eo tabellarium pro ſe ſubſcribere interfuerint, vbi quærit *gloſ. verbo cognoſcant*, an teneantur cognoſcere contrahentes, & negatiue reſpondet, niſi in tribus caſibus ſcilicet in inuentario, & quando ab imperitis, & in ſcriptis contrahitur, & vbi non fit inſtrumentum.

In iudice autem an neceſſarium ſit, quod teſtes agnoſcat? Reſpondet *gloſ. verbo Quanta fides in l. 3. ff. de teſt.* ſic. Debet ergo notus eſſe teſtis iudici &c. Item & parti contra quam producitur, vt teſtis illum cognoſcat &c. Sed hoc puto verum in perſonali actione. Et certe mihi videtur, quod debeat iudex teſtium perſonas cognoſcere: Nam ſi verum eſt dictum *gloſ. verbo reprobaſſe in cap ſuborta 21. de re iud.* quod ſcilicet iudex contra teſtem iudicans, eo ipſo videtur eum reprobare; infertur ex eo, quod debeat ipſum teſtem, & eius qualitatem ſatis cognoſcere, licet enim poſsit ex eiuſdem teſtis dictis, & teſtificatis deprehendere, quod verum, vel falſum dicat: tamen id non poterit conſequi. niſi cognita qualitate teſtificantis perſonæ, qua conſiderata, animum ſuum mouebit, ad ſic, vel ſic credendum.

Eſt notabilis *tex. in capit. vnic. An remou. deb qui par. eſſe deſic. in vſib feu.* dum declarat, quod licet alias in ſcriptura feudi requiratur, quod teſtes ſint pares, id tamen intelligendum eſſe de tempore contractus non verò poſtea, in hæc verba. Quid enim peccauit, qui inueſtituram accepit, ſi illi, quos eo tempore, vt pote idoneos adhibuit, poſtea pares eſſe deſierunt, & ibidem intelligit *gloſ.* idem procedere in teſtamentis; Et

Digitized by Google

ego dicerem idem in omni depoſitione, ſeu teſteficatione, nam ſi eo tempore, quo teſtis depoſuit, vel alicui interuenit actui, erat habilis, ſi poſtea inhabilis efficiatur, tamen actus vel teſtificatio valebit cum in eo procedat ratio d. tex. relatis verbis. Quid enim peccauit &c. & probat expreſse *gloſ. verbo in ea re in additione §. Pater de teſtam. in Inſt.* ibi. Tempus enim productionis, & depoſitionis inſpicitur. Et quod plus eſt, vni teſtimonio dato, alijs prodeſſe, dixit *gloſ. verbo Principes in Auth. quib. mod. nat. effic ſui §. Illud tamen coll. 7.*

Hic notari poteſt, quod non omnes ſunt teſtes habiles, ſed tamen ſcias, quod inhabilis non erit, niſi qui expreſsè a iure talis reperitur. Vnde dicitur *in l. 3. §. Ideoque verſ. Lege Iulia ff de teſt.* ita. Cauetur ne hac lege in reum teſtimoniũ dicere liceat ei, qui ſe ab eo parente ve eius liberauerit: qui ve impubes erit: quique iudicio publico damnatus erit: qui eorum in integrum reſtitutus non erit, qui ve in vinculis, cuſtodia ve publica erit: qui ve cum beſtijs, vt depugnaret, ſe locauerit: quæ ve palam quæſtum faciat, fecerit ve: qui ve ob teſtimonium dicendum, vel non dicendum pecuniam accepiſſe iudicatus, vel conuictus erit. Nam quidam propter reuerentiam perſonarum, quidam propter lubricum conſilij ſui, alij vero propter notam, & infamiam vitæ ſuæ admittendi non ſunt ad teſtimonij fidẽ.

Et in l 10. eod. tit. Pomponius ait. Nullus idoneus teſtis in re ſua intelligitur, *& in l. 9 Paulus* inquit. Teſtis idoneus pater filio, aut filius patri non eſt, *& in l. 6. Licinius Rufinus* ſic. Idonei non videntur eſse teſtes, quibus imperari poteſt, vt teſtes fiant, *vbi gloſ.* intelligit, imperari, ſcilicet a producente eos pro ſe, ſiue ſint liberi, ſiuè ſerui. Notabis tamen, quod in caſu parentes admittuntur ad teſtificandum in caſu a filij, & magis idonei ſunt, quàm alij, vt per *Celeſtin. in cap. videtur nobis 35. quaeſt. 6.* ibi. Ideo maxime parentes recipiuntur ſiue ſi defuerint parentes, proximiores admittuntur: quoniam vnuſquiſq; ſuam genealogiam cum teſtibus, & chartis, cum exercitatione, & recitatione maiorum ſcire laborat: quia igitur melius ſciunt, ideo maxime admittuntur &c. Qui enim melius recipi debent, quam illi, qui melius ſciunt? & per eadem verba *cap. videtur 3. qui matr. accuſ.*

Notabis etiam, quod ſi ſeruus tempore, quo adhibitus fuit in teſtem reputabatur liber, idoneus eſt, *vt in l. 1. C. de teſta.* ibi. Teſtes ſerui &c. Cum eo tempore, quo teſtamentum ſignabatur omnium conſenſu liberorum loco habiti ſint. Et in caſu *l. 7. ff. de teſt.* vbi inquit Modeſtin. Serui reſponſo tunc credendum eſt, cum alia probatio ad eruendam veritatem non eſt

Inſuper notabis, quod licet impubes non poſsit eſſe teſtis tamen poterit poſt puberratem produci in teſtem, prout quæritur, & reſoluitur *à gloſ. verbo Impubes in citata l. 3. §. 1. verſ. leg. Iul. ff. de teſt.* in his verbis, Sed quæri conſueuit, an factus pubes poſsit reddere teſtimonium de his, quæ vidit in pupillari ætate? & videtur quod non, vt infra ſit *per l fin. & C. de falſ. mo. l. 1. in fin.* Sed tu dic contra, ſecundum Io: Nam non prohibetur, ergo admittitur, *vt ſup. eo. l. c. §. Adhiberi.* Item poteſt ſcire de facto, & de Iure; licet non ad ſui præiudicium. Item ſeruus factus liber ferre poteſt teſtimonium de eo, quod primò vidit, *vt infr. de verb. ſig. l. Notionem §. Inſtrumentorum &c.* Sed mihi non placet, hæc vltima ratio, quia impedimentum, quod eſt in ſeruo, ne ferat teſtimoniũ procedit à Iure Ciuili, at verò impedimentum, quod eſt in impubere, licet proueniat etiã de Iure Ciuili, prouenit in ſimul a Iure naturæ, eo quod illa ætas neſcit, nec intelligit, quid faciat.

ciat

Digitized by Google

ciat, vel fiat. Melior autem ratio videtur, quod in teſte ad hoc, vt admittatur inſpicitur tempus Productionis, & depoſitionis, vt ſupra notatum eſt *ex gloſ. verbo in ea re §. Pater de teſti in Inſtitut. in additione*. Licet adhuc reſtet dubium circa depoſitionem, talis teſtis, ſic per factum, quod de tempore pupillaris ætatis accidit: nam quamuis approbetur perſona puberis, non ideo approbatur eius dictum, vt alias conſiderauit *gloſ. verbo proteſtatus in capit. Præſentium* 31. *de teſt.* ibi. Quia licet reprobem perſonam, non ideo videor reprobare dictum: ſicut e conuerſo, licet approbem perſonam, non tamen approbo dicta 4. *quaſt.* 3. *cap. ſi teſtes §. ſi quis teſtibus*. De teſte infami, an poſt pænitentiam poſsit admitti; habes verbo *pænitentia*.

Conuictum de periurio teſtem non eſſe admittendum dicit *gloſ. verbo de periurio.* ibi. Inde vlterius ad teſtimonium non deberent admitti ſi de hoc conſtaret &c *in cap. Ex parte* 7. *de teſt. per text* ibi. Quidam vero in alia cauſa fuiſſent de periurio conuicti &c. probat etiam *glo. vlt. in cap. ſicut* 9. *eod. tit.*

Nec criminaliter accuſatum admittẽdum dicitur *in Auth. de teſt §. Si vero coll.* 7. Ex ratione, de qua ibi. Quoniam criminalis inter eos lis mouetur, non adſit ad teſtimonium, qui vſque adeo infeſtus eſt, donec de crimine iudicetur, *vbi gl. verbo non adſit, & verbo De crimine, & verbo quaſtiones* ponit, alias rationes, & dicit quod etiam quando cauſa fuerit ſuper ſtatu perſonæ, vel ſuper bonis omnibus aut maiori eorum parte, idem eſſe tenendum, nam tunc odio capitali ad inuicem ſe perſequuntur, *vt in d. verbo. De crimine*, & quod odioſo non credatur, dictum eſt verbo odium. Idem dicendum eſſe in his, qui cum inimicis prædictis conuerſantur, inquit *gloſa verbo hoſtibus in cap. Cum oporteat* 19. *de accuſat.* ibi. Vnde ſunt repellendi: quia conuerſantur cum inimicis, & ſũt ipſi inimici, & facit ratio *l. poſt legatum* 5. *§. qui accuſauit ff. de ijs, quib. vt indig.* ibi. his, quoque qui teſtimonio ſuo intentionem adiuuauerunt accuſatoris deneganda eſt actio.

Et è contrario, vbi datur magna affectio in teſte, non debet admitti, vt in caſu notat *gloſ.* 1 *in cap. Cauſam, qua* 17. *de Iud.* ibi ſimile eſt in teſte, qui habet cõſimilem cauſam, quia ille non debet admitti in teſtem propter huiuſmodi ſuſpicionem, ne de facili teſtificaretur pro illo &c. & qui cum ſimili morbo laborant, non ſunt admittendi in teſtimonium &c. quam vltimam concluſionem probat expreſsè *tex. in cap. Perſonas* 20. *de teſt.* ibi. Nolumus vt aliqui cum ſimili morbo laborantes ſi certum ſit, aut legitimè ſuper hoc, poſsint conuinci, ab alterutra parte teſtes adducti fuerint, in teſtimonium admittantur. Notabis tamen ad hanc concluſionem caſum, in quo quis laborans eodem morbo auditur opponens de ipſo met morbo, *vt in gloſ pen in cap. teſtimonium* 54. *eod. tit. de teſt.* ibi. Vnde ſi ſeruus vult probare ſe contraxiſſe cum libera ſciente eum ſeruum eſſe, eum in hoc caſu habeat perſonam ſtandi in Iudicio, poteſt excipere contra teſtes aduerſarij, quod ipſi ſunt ſerui, licet ipſe laboret ſimili impedimento.

Non eſſe etiam admittendos ad teſtimonium, qui malo zelo mouentur, dicit *gloſ. verbo conſpiratores in cap. Cum I. & A.* 22. *de re iud.*

De teſtibus pecunia corruptis, quod non ſint admittendi iam ſupra notatum eſt, *ex leg.* 3. *§. lege Iulia ff. de teſtibus*, ſed & ſi fuerint admiſsi, & ſententia ex eorum dictis prolata, pro nulla iudicanda erit, & omnia in priſtinum ſtatum reſtituenda, *vt in l. Diuus Adrianus* 33. *ff. de re iud.* ibi. Vt ſi tibi probauerit conſpiratione aduerſariorum teſtibus, pecunia corruptis oppreſſum ſe eſſe, &

rem ſeuerè vindices, & ſi quid à Iudice, tam malo exemplo circumſcripto, iudicatum eſt, integrum reſtituas.

Teſtes varios repellendos eſſe, dicit *gloſa verbo Vacillaſſe* ibi. Hoc ſolum ſufficeret ad repellendos teſtes, & quod dixit varios extitiſſe *in capit. Cum Eccleſia 3. de cau. poſſ. per text.* ibi. Quoniam deprehendimus teſtes veſtros in perhibendis teſtimonijs varios extitiſſe, atq; aduerſus fidem atteſtationis ſuę &c. vacillaſſe, *& in l. 2. ff. de teſt.* ibi. Et ideo teſtes, qui aduerſus fidem teſtationis ſuæ vacillant, audiendi non ſunt, vbi notat *gloſ.* vide etiam *gloſ. magiſtram in cap. in noſtra 32. Verbo aduerſa de teſt.* Sed quid dices de teſte, qui addit ex ſuo? audi *cap. Pura 3. quæſt. 5.* ſic. Plerumq; teſtis dum ad ſeriem geſtorum aliquid ex ſuo adijcit, totam teſtimonij fidem partis mendacio declarat.

Quid autem dicendum in teſte, qui poſt dictum ſuum venit, & illud vult corrigere, an ſit credendus an vero non, vel cui dicto, an primo, vel ſecundo, *& gl. vl. in Auth. At qui ſemel, C. de probat.* ubi ait. Item quid ſi ſe redierit? videtur vltimo dicto ſtandum &c. Sed puto non habēdā ei fidē ſi cū aliqua parte fuerit loquutus. *Et Apoſtill* ibidē ſic inquit Dic quod ſi in continenti teſtis redijt, poteſt corrigere dictum ſuum: ſecus ſi ex interuallo *Bald. Paul. & Salic.* & iuxta hoc procedit *gloſ. vero. Infirmare in capit. Per tuas 10. de probat.* ibi. Sic & primo dicto teſtis credi debet, & non ſecundo, *& verbo reuocatam in cap. ſcriptum 40. de elect.* ibi. Sicut teſtis, qui poteſt corrigere dictum ſuum in continenti, *& gloſ. vlt. in cap. Cum cauſam 37. de teſt.* ita. Quandiu atteſtationes ſunt clauſæ poſſunt adhuc ijdem teſtes iterato induci, vt addant: quia forte tunc non habebant omnia in memoria &c. vel vt corrigant errorem ſuum; ſed illud non credo: quia hoc debent facere in continenti, & non ex interuallo &c. Sed ſi quis teſtis ſecundo inductus, dicat contrarium eius, quod primo dixit: tunc dictum ſuum non valet, nec creditur ei. Vide etiam *gloſ. in cap. Per tuas 48. de teſt. & tex. in cap. Præterea 7. de teſt. cog.* In caſu verò *cap. Accuſatus 8. §. Licet vero de hæret. lib. 6.* Licet ex interuallo teſtis aliud deponat, quam in primo dicto depoſuerat, creditur. ibi. Et poſt modum vellent corrigere dictū ſuum contra ſe, vel alios ſuos complices deponendo &c. Si ex manifeſtis indicijs apparuerit, tales non animi leuitate, nec odij fomite, ſeu corruptione pecuniæ, ſed zelo fidei Orthodoxæ, dictum ſuum velle corrigere &c. ſtari debet tā contra ſe, quam contra reliquod atteſtationibus eorundem, & ibidem *gloſa verbo, Poſtmodum*, dicens. Ex interuallo, vt ſit hoc ſpeciale fauore Catholicæ fidei: alias nihil eſſet hic fauoris, *vt ſup. de teſt. cog. cap Præterea.*

Si autem fuerit dictum teſtis dubium, cōtra producentem eſſe interpretandum notauit *gloſ. verbo dubium* ibi. Et eſt notabile quod dictum teſtis dubium, ſemper contra eum, qui produxit, eſt interpretandum *in cap. In præſentia de probat.* Sed ſi dubium verſetur an peierauerint teſtes, tunc benigniorem interpretationem ad ipſorum fauorem eſſe faciendam dicit *Pontif. in cap. Cum tu 16. de teſt.* ibi. Nos dicta teſtium benignè interpretari volentes, ne periurij reatu notentur, quia vtrunque eſſe potuit, &c. Si ergo non poterit vtrunq; eſse, erunt teſtes, tanquam ſuſpecti, reprobati, vt cum agitur de aliquo loco & teſtis ſint varij prout notauit *gloſ. vlt. in l. Ob carmen 21. §. vlt. ff. de teſt.* ibi. Nota hic, quod varietas locorum reprobat teſtes, vt in Daniele, & Suzanna. Item temporis *3. quæſt. 9. cap. Nihilominus cum gloſ. &c.* Hoc determinat Io. vt tunc habeat locum, quando de certo, tempore eſt quæſtio alicuius facti exiſtentiam, &c.

Digitized by Google

An teſtis teneatur cauſā ſui dicti dicere? reſpondendens *gloſ. vlt. in addit. in l. 1. C. de teſt.* ſic ait. Dic quod teſtes tenentur cauſam ſui dicti dicere, ſi interrogatur, alijs non, &c. Si autem non interrogatur de cauſa, ſtabo dicto ſuo: quia non debet eſſe verboſus, &c. Demum ſi interrogetur, dicere debet, vt inquit *gloſ. verbo ſolam in l. 3. C. eod. tit.* vbi ſic. Additio. Intellige præcedentia, quando teſtis deponit ſuper eo, quod cadit ſenſu corporeo; ſi vero deponat ſuper eo, quod cadit ſub iudicio intellectus, &c. tunc ſemper reddere debet cauſam ſui dicti, etiam non interrogatus, vt vult *Innoc. in cap. Cauſam quæ extr. eod. tit.* & ſequuntur omnes, & iuxta hunc ſenſum debet etiam intelligi altera *gloſ. verbo de cauſis in cap. ſicut 16. de re iud.* dum ita dicit. Nec ſufficit teſti dicere ſe ſcire, niſi aſſignet cauſam ſcientiæ ſuæ cum multæ ſint genera ſciendi, quod verum eſt, ſi teſtis interrogatus fuerit: ſi vero interrogatus non fuerit, bene valet dictum eius, licet fuerit nudè prolatum.

Teſtis veritatem debet dicere: non autem quod credat tantum, vt dicit, & probat *gloſ. verbo propoſitis in Auth. de Sanctiſſ. Epiſc §. nulli vero coll. 9.* per tex. ibi. Dicant, quæ nouerint. Ex quo etiam deducit, ità. Nota ex eo, quod indefinite dicit, quod pro vtraq; parte debeant teſtimonium ferre, ſicut & alibi dicitur, quod veritatem non debent ſupprimere. Nam hæc eſt cauſa quare teſtes compellantur, ne veritas occultetur, vt ait *gloſ. 1. in cap. 1. de teſt. cog.* Si vero producti ſunt ſuper certo articulo, non debent eſſe interrogati ſuper alijs iuxta *gloſ. verbo Probare in l. Si duo §. Idem Iulianus ff. de iur. iu.*

Rogati debent eſſe teſtes, quando certus numerus eorum exigitur, ſicut eſt in teſtamento, ita notauit *gloſ. in l. Nullum 9. ff. de diuort.* & proſequitur ſic. Imo quia dicit, adhibitis, ideſt rogatis, *vt ff. de teſtam. l. hæredes palam, & ibidem additio* ita. Nota ex hac gloſ. quod tantum eſt dicere, adhibitis, quantum eſt dicere, rogatis, & pro hoc eſt *tex. cum gloſ. in §. vlt. de teſtam. in Inſt. ſecundum Bald.* [illegible]

Inuiti teſtimonium dicere non coguntur ſenes valetudinarij, milites, vel illi, qui magiſtratu Reip. cauſa abſunt, vel quibus venire non licet, ita dicit Scæuola *in l. 8. ff. de teſt. & in l 2. §. numerus ff. de excuſat. mun. Vlpian.* ait. Senes 70. ann. excuſari a muneribus ciuilibus, idem *in l. 3. ff. de iur. immun. & in cap. Si teſtes §. Inuiti 4. quæſt. 3.* per eadem verba, quæ *in d. l. 8. Sed gloſ. 1. in cap. Si qui teſtium 8. de teſt.* ita inquit. Dic quod compelluntur ſecundum Canones propter peccatum, & affert *capit. Quiſquis 11. quæſt. 3* ibi. Vterque reus eſt, & qui veritatem occultat &c. *& cap. 1. de falſ.* vbi eadem verba.

Quemlibet de vniuerſitate poſſe teſtimonium pro ea ferre tenet *glo in l. 2 ff. quod cuiuſque vniuerſ.* & reddit rationem ſic. Non enim dicitur vniuerſitatem teſtificari, ſed ſingulos, *& tex.* ita. Hic enim pro Republica, vel vniuerſitate interuenit, non pro ſingulis. Et hac ratione imperabit abbas monacho, vt ferat teſtimonium pro Collegio, vt inquit *gloſ. in l. Idonei ff. de teſt.* Sed notabis, quod ſi cauſa vniuerſitatis tangat eos, vt ſingulos V. g. quia ex ea ſinguli damnum, vel lucrum habeant ſentire: tunc non poterunt teſtificari, cum iam non pro vniuerſitate, ſed pro ipſiſmet teſtificarentur, quod ius non patitur, & ſatis in terminis probat *d. l. 2.* a contrario ſenſu.

Teſtimonium fœminæ varium eſſe dicis verbo fœminæ, & in verbo mater quando ipſa admittatur in cauſa filiæ, & quādo ſuſpecta dicatur.

De teſte qui linguam non intelligit. ſic ait *l. Qui teſtamento §. vlt. ff. de teſta.* Hoc enim D. Marcus Didio Iuliano in teſte, qui

qui latine non nouerat, reſcripſit. Nam ſi vel ſenſu percipiat quis, cui rei adhibitus ſit ſufficere.

Maiorem cauſam requiri ad repellendum teſtes, quam iudicem inquit *gloſ. magiſtra verbo familiarem in ca. Inſinuante* 25 *de offic. delegat.* his verbis. Tamen aduertas, quod minor cauſa repellit iudicem, quam teſtem, quia quælibet conſanguinitatis repellit iudicem &c. Sed non teſtem: quia frater teſtatur pro fratre &c. propterea non inuenitur prohibitum: quia edictum de teſtibus prohibitorium eſt &c. Et hoc ideo: quia facilius inueniūtur plures iudices, quā vnus teſtis.

Cæterum cum quis perſonas teſtium ſe velle poſt publicationem depoſitionum repellere fuerit proteſtatus, ſi quid pro ipſo dixerint, de facili non credatur, ita dicit *cap. Præſentium* 31. *ad fin. de teſt. & ibi gloſ. ult. & magiſtra.* ſic ait. Per hanc proteſtationem videtur, quod noluit fidem adhibere dictis illorum teſtium contra ſe, non ergo debet habere pro ſe 19 *diſt. cap. Si Romanorum, &* 3. *quaſt.* 8. *cap. Cuius in agendo infr. de cenſ. cap. Cum olim C. de ſolut. l. pen. ſic C. ad l. Corn. de falſ. l. Qui falſus & ff de inoffic. teſt. l. Papinianus §. Meminiſſe. & C. de ijs, quib. vt indig. l. Alia.* Et eſt abſurdum redire ad hoc, cui renunciatum eſt *C. de reb. cred. l Si quis iuſiurandum.* Sic è conuerſo ſemel probatum reprobare non poſſum, &c. Sed non videtur, quod intellectus talis probabilis ſit: quia licet reprobem perſonam, non ideo videor reprobare dictū, ſicut è conuerſo, licet approbem perſonam non tamen approbo dictum, &c. Et propterea ſola proteſtatio, ſi amplius non ſit proceſsum, non obeſt: quia licitum eſt deſiſtere quandoque ante ſententiam, vt &c. Et ita ſola proteſtatio non nocet, ſi non fuit proceſsum ad actum, quin credantur, ſi pro ipſo dixerint: & ſi proceſsum fuit ad reprobationem, & non obtinuit, ſi dixerunt pro ipſo, non prodeſt, & alia de materia proſequitur tex. explicandò.

Si teſtimonium conueniens de viſu reddatur, vel etiam de auditu, & præſumptionem violentam fama conſentiens ſubminiſtret, ac alia adminicula legitima ſuffragentur: ſtandum eſt teſtimonio iuratorum. ita ait *cap. Præterea* 77: *de teſt.*

In probanda conſanguinitate ſufficit in computatione incipere a primo gradu, licet de ſtipite nihil teſtes dicant, vt per *gloſ* 1. *in cap. Senes* 26. *de teſt. & gloſ. verbo gradus in cap. licet ex quadam* 47. *eod. tit.* ſic. Sed nunquid tenetur probare de ſtipite? Non quia de illo non reperitur cautum, ſed tantum de lateribus, &c.

Ad diuortium celebrandum quomodo, & qualiter teſtes deponere debeant? dixiſti verbo *Diuortium*, & verbo *Matrimonium*.

Cum atteſtationes ſunt publicatæ, non ſunt teſtes amplius interrogandi, quia temeretur ſubornatio teſtium, vt inquit *gloſ. verbo Audiendum in cap. per tuas* 38. *de teſt. & gloſ. verbo partibus in cap. iurauit* 6. *de probat. ibi.* Sic patet, quod publicatis atteſtationibus ſuper eodem articulo, non ſunt teſtes vlterius in contrarium admittendi, nec etiam alii teſtes ad idem probandū, &c. ſecus ſi ſuper alio articulo, vel ſuper nouo pendente ex priore, tunc bene admittuntur. Et in gradu appellationis *cap. fraternitatis* 17. *de teſt.* ſic diſponit. Quod in appellationis cauſa ſi noua contigerit emergere capitula, ſuper quibus aliqua partium voluerit nouos teſtes inducere, vel per iam receptos aliquid probare, eos credimus poſſe recipi ſuper nouis dumtaxat capitulis, & ibidem *gloſ. verbo nouis.* ſic addit. pendentibus ex veteribus, & quæ ex illis oriantur, vide etiam *gloſ. verbo pendebat in cap. Cum Ioannes* 10. *de fid.*

Digitized by Google

de fid. inſtr. Si quæ vero fuerint quæſtiones, ſuper quibus, vel teſtes non fuerint producti, vel renunciatum eiſdem, audiatis, ait *cap. Cum veniſſet* 35. *de teſt.* In cauſa vero matrimoniali, quod poſsint teſtes poſt publicationem etiam ſuper eodem articulo produci, eſt *gloſ. vlt. in cap. Sicut* 22. *de ſponſ.* ita, dicens. Et ita eſt hic argum. quod in cauſa matrimoniali ſecundo inducãtur teſtes ſuper eodem articulo poſt publicationem.

Lite non conteſtata non eſt ad receptionem teſtium procedendum: niſi forte de morte teſtium timeatur, vel abſentia diuturna, in quibus caſibus, cum ciuiliter eſt agendum (ne veritas occultetur, & probationis copia, fortuitis caſibus ſubtrahatur) ſenes, & valetudinarij. & alij teſtes (de quibus ex aliqua rationabili cauſa timeatur) etiã lite non conteſtata, ſunt procul dubio admittandi, ità diſponitur *in cap. Quoniam frequenter* 5. *vt lit. non conteſt.* *vbi gloſ. verbo regulariter*, alios quam plures ponit caſus. Vide etiam alium caſum *in cap. ſignificauit* 41. *de teſt.* vbi teſtes interrogantur, & publicantur, & fit inſtrumentum lite non conteſtata, & *in gloſ. verbo teſtes idoneos* inuenies multiplicem differentiam inter vtrunq; caſum *& in l.* 3. *ff de Carb. ed.* ſic dicitur in verſ. Finge eſſe teſtes quoſdam, qui dilata controuerſia, aut mutabunt conſilium, aut decedent, aut propter temporis interuallum non eandem fidem habebunt, &c. vbi *gloſ. verbo eandem*, ſic: quia fierent infames, & nota idẽ ſi de facto fiant infames, quia minus creditur: nam tempore redditi teſtimonij fides teſtis inſpicitur.

Fauore libertatis poſse teſtes interrogari ante litem conteſtatam, dicit *gloſ. vlt. in cap. Cum olim* 34. *de teſt.* ibi. Et ſic iſte eſt vnus caſus in quo fauore libertatis recipiuntur teſtes lite non conteſtata, & profertur ſententia: ſicut contingit in electione prælati, vel matrimonio carnali.

Timor.

LIcet ſupra verbo *metus* plura diximus, nunc etiam aliqua de timore, qui ſecundum Canones duplex inuenitur aut enim initialis, ſeu ſeruilis dicitur; aut filialis, ſeu caſtus. Initialis eſt, qui partim reſpicit præmium meriti, partim pœnam ſupplicij. Et de hoc dicitur, quod caritas augetur, & timor minuitur, de quo *in cap. Sicut Seta de pœnit. diſt.* 2. *ita ponit gloſ. ibidem.* Et *verbo formidine in cap. Eum, qui* 18. *de prabẽnd. lib.* 6. ſic, Et vocatur talis timor ſeruilis, qui per ſe præmium non habet, niſi quia ſolet inducere filialem. Et eſt timor ſeruilis ſecundum Greg. in quo viuit peccandi voluntas, & ſequeretur opus, ſi ſperaretur impunitas: & pertinet ad ſeruum. Initialis reſpicit ambitionem præmij, & pertinet ad mercenarium. Filialis reſpicit offenſam: & propriè ad filium pertinet. Et Textus ſic. Et ſi non virtutis amore, pœnæ ſaltem formidine à ſuæ temeritatis audacia refrænentur. Iuxta illud *Horatij.*

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœna.

De vtroque timore *Auguſtin. in pſalm.* 127. *ad fin. relatus in cap. Cum timorem* 23 *quæſt.* 6. ſic inquit. Cum per timorem gehennæ continet ſe homo à peccato, fit conſuetudo iuſtitiæ, & incipit excludi timor à charitate; & ſuccedit timor caſtus, de quo hic dicitur, quo timemus ne tardet ſponſus, ne diſcedat, ne eo careamus. Ille vtilis eſt, ſed non permanet in æternũ, ſicut iſte.

Vnde

Digitized by Google

Vnde de iſto dixit *Pontif. pſalm.* 18. Timor Domini Sanctus permanens in ſeculum ſeculi, *& Ambroſ. in pſalm.* 118. *ſerm.* 21. ibi. Eſt etiam timor ſanctorum. Timete Dominum omnes ſancti eius &c.

Liberos in timore eſſe procreandos, dicit *Auguſtin. de vtil. ieiun. cap.* 9. his verbis. Multis enim profuit, quod experimento probauimus, & probamus, prius timore, vel dolore cogi, vt poſtea poſſit diceri, aut quod iam verbis didiſecerant opere ſectari *Terent. vero in Adelphis* contra inquit ſic. Pudore, & liberalitate liberos retinere, ſatis eſſe, quam metu *Thadd. autem de conuin. diu. ſpir. & metaph ſumpt. cap.* 5 *lit. E.* ait ita. Hoc verum eſt, ſed ſicut ſunt meliores, quos dirigit amor, ita plures ſunt, quos corrigit timor &c. Cæterum ſcriptura diuina propter illos meliores dixit; Timor non eſt in charitate, ſed perfecta caritas mittit foras timorem, & propter hos peiores, qui longè plures ſunt, quam boni: ait ſapiens *Prouerb.* 19. verbis non emendabitur ſeruus durus, ſi enim te intellexerit, non obediat, & alibi dicit non ſolum ſeruum, ſed & filium indiſciplinatum plagis, eſſe coercendum nam tu quidem percutis eum virga, anima vero eius liberabitur a morte.

Neminem diuini timoris contemnenda iuſiurandum arbitramur in memorem, vt ſaluti propriæ vllum commodum anteponat, dicitur *in l. vlt. C. ad l. Iul. pecul.*

Qui omnia timet, & fugit, & nihil ſuſtinet timidus efficitur, vt dixit *Ariſt.* 2. *Ethic.* 2. & talis formidoloſus vocatur *in l. Scimus* 22. *verſ. Ex omnibus C. de iur. delib.* ibi. Niſi hominibus formidoloſis, qui, & ea timent, quæ nulla digna ſunt ſuſpicione, & *pſalm.* 52. Ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor. De his *Senec. epiſt* 99. *poſt princ.* ſic ait. Nihil eſt miſerius nec ſtultius, quam ſemper timere.

Vbi princeps eſt, nullus debet eſſe timor, vt dicitur *in l.* 1. *C. de ijs, qui per met. iud.* ibi. In ſacro enim comitatu noſtro, timere nihil debuiſti, *& in ſumm.* ſic, vbi princeps ibi ſecuritas, & illa formido vana eſt, quæ formidoloſo non patrocinatur, *& Iuriſc. in l. Si quis ab alio* 13. *ff. de re iud.* ita. Neque enim vani timoris, vlla æſtimatio eſt, *vbi gloſ. verbo.* Neque ait. At iuſti metus habetur ratio. Vnde *gloſ. in l. Habitatores* 20. *§. vnic. ff. locat.* ſic inquit. Sufficit ergo iuſtus timor, quamuis malum non contingat &c. Item hoc, quando poſt conductionem cauſa timoris interuenit, ſecus ſi iam inerat, *vt de damn. infect. l. Qui bona §. De illo per tex. in d. §. vnic.* ibi. Reſpondi ſi iuſta cauſa fuiſſet cur periculum timeret, quamuis periculum verè non fuiſſet.

Plus timeri ſolet, quod ſpecialiter iniungitur; quam quod generaliter imperatur, ſic dicit *Innoc.* 3. *in cap. ſi aduerſus* 11: *de hæret. & in capit. Quamquam* 23. *diſt.* ibi. Solet enim plus timeri, quod ſingulariter pollicetur, quam quod generali ſponſione concluditur.

Bonis timor ſceleris perpetrandi, maior eſt mortis timore iuxta *l Iſti quidem* 8. *ff. quod met. cau.* ibi. Cum viris bonis iſte metus maior quam mortis eſſe debeat. Nota ergo circa hanc materiam quod ea, quæ per timorem, vel metum fiunt, qui poſſit inconſtantem virum cadere tenent, & obligatur quis per hoc licet coactus, & iuramentum ſuper hoc factum tenet; dum tamen tale ſit factũ quo iuratur, vel quod promittitur, ſiue traditur, quod ſeruari poſſit ſine interitu ſalutis æternæ, alias non tenet iuramentum &c. quia pro nullo metu debet quis peccatum operari mortale, & potius quælibet mala pati, quam malo cõſentire, ita *gloſ. mag. in cap.* 2. *de ijs, quæ vi.* vbi inuenies ſex limitationes in quibus de iure ſunt nulla geſta, & his verſibus continentur.

Tu-

Tutor, iudicium, dos, ſacrum, copula votum.
Hac ſex vi facta de iure ſcias fore nulla.
Cætera ius patitur, ſed poſtea reſtituentur.

Sed quid ſi non poſsit ſeruari ſine interitu ſalutis corporalis? Dic quod etiam non tenet ex his, quæ *gloſ. verbo ſalutis æterna in cap. Cum dilectus 6. de ijs, qua vi.*

Licet metus attenuet culpam, tamen non eam prorſus excludit *cap. ſacris 5. eod. tit. de ijs qua vi* vbi etiam ſic. Cum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurrere.

Moderni dicunt, quod ſi inſtrumentum continet quantitatem omnium bonorum, vel maioris partis, quod idem eſt, ſicut quando infertur timor mortis, vel pœnæ capitalis, ita *gloſ. verbo metu in d.l. Iſti quidem ff. quod met. cau.*

Timorem excommunicationis æquiparari metui, qui cadit in conſtantem virum, & ſic non præiudicare, notauit *gloſ. verbo timore in capit. Olim 17. de reſti. ſpol. per tex.* ibi. Nos attendentes, quod (ex eo ſolo, quod populus prædictæ parochiæ, timore ſententiæ ſuæ per aliquot dies abſtinuit à diuinis) nullam in eos iuris parochialis poſſeſſionem idem Epiſcopus fuerit aſſecutus &c. *Et in princ. d. gloſ.* ſic quærit. Sed nunquid perdit poſſeſsionem, qui timore deuictus abſtinet ſe ab illa? *ff. de acquir. poſſ. l Poſſideri §. ſi quis nuntiet & l. Clam poſſidere §. qui ad nundinas.* Item nõne ex eo, quod quis paret mandato alicuius, gerit ſe pro ſubdito eius? *vt infra de cap. Monach. cap Dilectus §. cumque pars* ibi ſe vocatum fuiſſe, *& in Gloſa, & infra De ijs, qua fiunt a maior. par. capit. Ex tre §. Quia vero,* quia facit ea, quæ alij ſubditi fiunt 20. *quæſt. 1. Cap. Quem progenitus.* Sed dic, quod talis timor non priuat ipſum poſſeſsione, quia non facit hoc animo obediendi, ſed potius deliberandi, quod ſibi expediat: non enim gerit ſe quis pro obediente, ſi hoc non faciat animo obediendi *ff. de acq. hared. l pro Herede.* Item ea ratione, quia qui ex timore facit, iam non dicitur facere. Infra *de reg. Iur. cap. quia ex timore.*

Pacta, quæ turpem cauſam continent, non ſunt obſeruanda: veluti ſi paciſcar, ne furti agam, vel iniuriarum, ſi feceris. Expedit enim timeri furti, vel iniuriarum pœnam Ita *Paul. lib 3. ad edictum in l. ſi vnus 28. §. Pacto ff de pact.*

Titubatio.

QVatuor ſunt, quæ videntur idem, ſunt tamen diuerſa: ſcilicet ignorantia neſcientia, error, & titubatio. De primis tribus iam ſuis verbis dictũ eſt. Titubatio vero dicitur cum hinc inde non duo diuerſa, vel contraria ſcire videtur, nec alicui eorum magis animum meum applico, *vt in l. vlt. C. de cond. Inde.* inquit *Iuſtinianus ità.* Pro dubietate eorum, qui mente titubante indebitam ſoluerint pecuniã, &c. vbi *gloſ. verbo titubante*, inquit ideſt dubitante debeant, vel non: & ſic quãtum ad hunc titulum, non eſt differentia inter errorem, & titubationem, & neſcientiam, & ignorantiam. Nec quãtum ad titulum *de iur. & fact. ignor.* Sed quantum ad alia differunt, *vt ff. eod. tit. de iur. & fact ignor ſuper Rub.* Igitur titubare is dicitur, qui ſuſpicionem habet ſuper eo, de quo contenditur, vt inquit *gloſ. verbo titubaſſ. t in c. In noſtra 4. de Procurat.* Vnde talis, qui titubat, habebit diem ad deliberandum iuxta *gloſ. verbo quid ſciat in cap. 2. de teſtib. lib 6.* Titubans enim pro ignorante habendus eſt, vt inquit *gloſ. verbo. Audiuit in cap. 2. de coniug. ſeru.*

Titulus.

MVltis modis dicitur, nam quandoquidem ſumitur pro ſigno, *vt in cap. Conſuetudo noua 16. quaſt. 6. ibi.* Fiſcali modo titulos imprimant, vbi *gloſ. dicto verbo titulos*, explicat, ideſt vexilla, vel alia ſigna, & in *rubr. & nigr. C. vt nemo priuat. tit.* Et dicitur etiam titulus omnis cauſa dominij acquirendi dominij, vt titulus pro emptore, pro donato, pro hærede pro legato, pro ſuo, pro dote, pro derelicto. Vnde dicitur, quod in præſcriptionibus Eccleſiaſticis bona fides, & iuſtus titulus exiguntur, *vt in cap. Si diligenti de præſcript.* & qui aliquem talem habet titulum, habet cauſam præſcribendi. Item dicitur titulus, ipſa Eccleſia, vt titulus Sancti Petri. Vnde ſinguli tantum clerici ſunt ponendi per ſingulos tantum titulos, id eſt Eccleſias; & de hoc agitur *in cap. Epiſcopi* 80. *diſt.* ibi, Sed præsbiteri per caſtella, & modicas ciuitates, atque villas debent ab Epiſcopis ordinari, & poni ſinguli tamen per ſingulos titulos ſuos. Vnde in ordinationibus quando vocantur Clerici, dicitur talis ad titulum talis plebis. Item titulus dicitur clericatus, vel canonicatus in aliqua Eccleſia, vnde dicitur intitulari, vel canonicari. Et dicitur titulus quilibet ordo Eccleſiaſticus, & quælibet dignitas, vel prælatio: vnde dicitur quis intitulari in aliqua Eccleſia ideſt, ordinari, vel præfici, de quo ait *cap. Sanctorum* 70. *diſt.* Decernimus, vt ſine titulo facta ordinatio irrita habeatur. Et in qua Eccleſia quilibet ordinatus eſt in ea perpetuo perſeueret, Omnia prædicta, & alia circa hanc materiam tradit *gloſ. magna verbo intitulatam in cap. Dudum* 54. *de elect. & in cap. vt ſingula* 4. *de offic. Archid. verbo titulos*, ſic ait. Titulus appellatur Eccleſia &c. Et hic etiam titulus dicitur Canon &c. Item titulus dicitur tractatus, &c. Item dicitur actio titulus &c. item dicitur titulus dignitas: vnde Oui.

Gratulor Othiliam titulis accedere noſtris.

Et gloſ. verbo titulus in l. Non eſt ambiguum C. fam. herſiſc. ita. Titulus id eſt actio, vel titulus id eſt iudicij, ſicut poſſeſsionis titulus, id eſt cauſa, ſicut eſt emptio, vel alius contractus: alias pro dignitate, aliâs pro ſigno ponitur, alias pro priuilegio, vt &c. *& in inh. Auth. de Eccleſ. tit. gloſ.* ſic inquit. Titulus, id eſt dignitas: item titulus id eſt ſcriptura quædam, vt &c. Item titulus id eſt ſubſcriptio, quæ ſic vulgo appellatur. Item titulus, id eſt priuilegium, & ſic hic accipitur.

Ex origine cuiuslibet contractus, & cauſæ, quid ſit ſtatuendum diſtinguitur: nêpe origo potius obligationis, quam titulus inſpicitur, ita *gloſ. verbo primordium in l.1. C. de impon. lucr. deſcripta lib.* 10.

Titulum non acquiri per tranſactionem in ſpiritualibus, ſed canonica inſtitutione dicit *gloſ. pen. in capit. Si quando* 8. *de offic. delegat.*

Tortura.

ALio nomine dicitur quæſtio, iuxta *Rubr. ff. de quæſtion. & Vlp. in l. Iſt apud Labeonem* 15. *§. quæſtionem ff. de iniurijs*, dicit quæſtionem intelligere debemus, & tormenta, & corporis dolorem ad eruendam veritatem. Et non eſſe a tortura, ſeu tormentis incipiendum Diuus Auguſtus conſtituit, neque adeò fidem quæſtioni adhibendam, vt dicit *Iureconſultus in l.1. ff. de quæſtionibus, vbi gloſ. verbo non eſſe*, reddit rationem

tionem ſic. Quia tunc cum non ſunt indicia, non facienda eſt &c. & ibidem *Apoſtilla* ita. Nam confeſsio facta in tortura, etiam perſeuerata ſine indicijs, non nocet confeſſo, vt plenè per Alexandrum in *conſ. 94. vol. 1.*

Quæſtioni fidem non ſemper, nec tamen nunquam habendam conſtitutionibus declaratur: Etenim res eſt fragilis, & periculoſa, & quæ veritatem fallat. Nāque plerique patientia, ſiue duritia tormentorum, ita tormenta contemnunt, vt ex primi ab eis veritas nullo modo poſsit. Alij tanta ſunt impatientia, vt in quouis potius mentiri, quàm pati tormenta velint: & ita fit, vt etiam vario modo fateantur, vt non tantum ſe, verum etiam alios criminantur. Ita per optimè *Iuriſconſultus in dict. l. 1. §. in Cauſa ff. de quæſt.* quam vellem Iudices criminales præ oculis ſemper habere, vt nec de facili ad torturam procedant, nec etiam tormentatis fidem de facili adhibeant.

Totum.

QVale quale ſit diuiditur legali diuiſione in vncias duodecim, vt inquit *Bald. per tex. ibi. in l Cum quæſtio 23. C. de legat. num 2.* vbi quandoque ad diſpondium tranſiri dicitur, hoc eſt in plures quam 12. vncias: eum videas, & ibidem *Bart. ann. 1.* Secundum eundem *in l. Qui vſumfructum 60. ff. de verb. oblig. num. 3.* notabis duplex totum: vnum quod eſt integrale, & partes integrales, vt domus, quæ conſiſtit ex ſuis partibus. Item decē conſiſtunt ex quinq. & quinq. ſic in alijs numeris, & corporibus. Alterum eſt totum vniuerſale, & partes ſubiectiuæ, ſeu prædicamentales, vt genus & ſpecies: nam animal eſt genus, & ſit totum homo, bos, & ſimilia, ſunt partes, ſeu ſpecies ſubiectiuæ: quia ſubijciuntur dicto generi, & prædicantur de genere &c. *& in l. Reconiunctl 87. ff. de legat. 3. num. 10.* ſubtiliter ſic ait idem *Bart.* totum, & pars quantum ad propoſitum poſſunt accipi tribus modis. Vno modo, totum vniuerſale, & pars ſubiectiua, ſiue prædicamentalis, vt genus, & ſpecies. Secundo modo dicitur, totum integrale: & pars integralis, vt fundus, qui eſt totum integrale, diuiditur in partes integrales, ſcilicet in vſumfructum, & proprietatem, & propterea ſi quod eorum reā mones, non eſt plenus fundus. Tertio modo accipitur pro toto integrali, & partibus quotitatis, in quibus vna remota, nihilominus in alijs partibus cōſiſteret fundus, vt totus fundus, tertia, quarta &c.

Ex prædicta doctrina poteſt colligi in quo toto procedit ille vulgaris regula, quæ dictat idem eſſe iudicium de toto, quoad totum, quod de parte, quoad partem, de qua *Gloſa verbo. Quemadmodum in l. qui ſcit 25. ff. de vſuris per tex.* ibi, & probat *lex Iuriſgentium §. Adeo ff. de pactis* ibi. Si agitur in totum poteſt, cur, & non pars eius pactione mutari poteſt? &c. *Et l. 3. ff. pro derelicto* ibi, vt hoc ſit in parte, quod in toto. Cum aliàs dicat contrarium *gloſ. verbo omnino in l. Cum de indebito 25. ff. de probat.* ibi. ſic ergo nota hic, quod non eſt eadem ratio totius ad partem, de quo videas allegatam *gloſ.* verbo quemadmodum, vbi alia iura pro & contra offert.

Inſuper intelligas non procedere prædictum argumentum de toto, quoad partem in indiuiduis eum indiuiduum in partem diuidi non poſsit, ſed tantum in ijs, quæ diuidua ſunt, vt in expreſſo declarauit *gloſ. verbo non poſſe in l. per fundum 11. ff. de ſeruit. Ruſt.*

Tractatus.

IDeſt quæſtio, nam tractatus apud Dialecticos eſt illa quæſtio, qua quidquid pro vero ponitur falſum reperitur, *vt in l. Qui quadringenta* 87. ibi. Qui tractus alias tractatus apud Dialecticos &c. *ff. ad leg. falc. vbi gloſ. verbo. qui* ita ait. Dicitur enim apud Dialecticos tractus illa quæſtio, de qua ſemper concluditur reſpondenti. Sed apud Iſid. dicitur tractus vnius rei multiplex expoſitio: quod primo loco dixi, ponit *gloſ. verbo ille tractatus in l. vl ff. ſi pars hæred. pet.* quod vero ſecundo loco dixi, probat *gloſ. in cap. tua nuper per text.* ibi. totius Cleti tractatu de ijs, quæ fiunt *à Prelat. verbo tractatu* ibi. Sed qualiter fiat tractatus? conueniant omnes, & quilibet dicet, quod ſibi videtur.

Traditio.

SI fiat ſimpliciter de aliqua re, videtur in dubio fieri animo transferendi dominium iuxta *l. 1. ff. pro dot. vbi Vlpian.* Si ſponſa ſponſo ea mente tradiderit res vt non ante eius fieri vellet, quam nuptiæ ſecutæ ſint vſu quoque capio ceſſabit: Si tamen con videtur (id eſt non appareat, vt ibidem *gloſ.* ait) quid actũ fuerit: credendum eſſe id agi, Iulian. ait, vt ſtatim res eius fiant, idem *in l. dotis fructus* 8. *§. Si res in dotem cum l. ſeq. ff. de iur. dot. vbi Calliſtrat.* ſic. Sed niſi hoc euidenter actum fuerit: credendum eſt hoc agi, vt ſtatim res ſponſi fiant. Et licet contrarium videatur decidere *Papin. in l. Cum pater* 79. *§. Pater pluribus coniuncta gloſ. verbo cuſtodia cauſa* ibi. quod ſemper præſumitur, *ff. de legat.* 2. tamen veriſsima eſt concluſio, quod traditio in dubio præſumitur facta animo transferendi dominium, ſi præcedit contractus habilis ad dominium transferendum, ſi vero ſit cauſa inhabilis ad illud transferendum, tunc contrarium præſumetur: ita intelligit *Bart. in l. 1. num. 4. ff. pro dot. per text. in l ſub conditione* 16. *C. gloſ. ibidem verbo facta eſt ff de ſolut. vbi idem Bart. latius*.

Cum eodem *Bart. in dict. l. 1. num.* 3. *Notabis*, quod licet ſpeciale ſit in actione pro ſocio tranſire dominium ſine traditione iuxta *l. 1. & 2. ff. pro ſoc.* Tamen in venditione, & donatione omnium bonorum non trãſit dominium ſine traditione. Sed *in l. ſiue ff. de public. in rem* etiam in re ſingulari tranſit ſine traditione dominium, vt ibi in hæc verba. Si quis rem apud ſe depoſitam, vel ſibi commodatam, vel pignori ſibi datam emerit, pro tradita erit accipienda. Sed & per ſignationem, vel deſignationem, traditionem fieri dicitur in *l. Quod ſi* 14 *ff. de peric. & Commod.* ibi. Videri autem trabes traditas, quas emptor ſignaſſet, *vbi gloſ.* ſic Signationem, vel deſignationem pro traditione habere, vt &c. Sed ſecus in vino, & alijs ſimilibus ei.

Cum per venditorem ſteterit quominus rẽ tradat omnis vtilitas emptoris in æſtimationem venit, quæ modo circa ipſam rem conſiſtit. Nec enim maior ſit obligatio, quod tardius agitur, quamuis creſcat ſi vinum hodie pluris ſit merito: quia ſi datum eſſet, hoc haberet emptor quoniam verò non dedit ſaltem hodie dandum eſt, quod iam olim dari oportuit. Ita *l. ſi ſterilis §. Cum per venditorem ff. de act. empt.*

Traditiones ab Hærede factas ad id tempus redigi, quo Hæreditas adita fuerit. Ita diſponit *l. Proinde* 8. *ff. ſi cert. pet.*

Re duobus vẽdita is ex illis tuẽdus eſt, qui prior ius eius apprehendit, hoc eſt, cui primum tradita eſt, ſic diſponente *l. Si ea* 32. *§. 1. ff. de action. empt.*

Nota, quod non intelligitur traditum, quod

quod iure poteſt auocari, vt probat *glo. in l. Datio 3. ff de action. empt. per l. Meuius §. penult ff. de legat. 2.* & facit *l. emptorem 12. §. idem Neratius ff. de action. empt.* ibi. Nec videri traditum ſi ſuperior in poſſeſsione emptor futurus non ſit.

Tranſactio.

FIt de re dubia, & lite incerta, neque finita, ſic atteſtante *Vlpian. in l. 1 ff. de tranſactionibus*, vnde clarè colligitur, quod ſi fuerit ſuper re indubia, vel poſt latam ſententiam à qua appellari non poſsit, nullo modo erit tranſactio, vnde dicitur *in l. Eleganter ff. de condict. indebit.* ita. Si poſt rem iudicatam quis quis tranſegerit, & ſoluerit, repetere poterit: quia placuit tranſactionem nullius eſſe momenti &c. & proſequitur quid ergo ſi appellatum ſit, vel incertum ſit, an iudicatum ſit, vel an ſententia valeat? Magis eſt, vt tranſactio vires habeat: tunc enim reſcriptis locum eſſe credendum eſt, cum de ſententia indubitata, quæ nullo remedio attentari poteſt, tranſigitur, & idem eſſe, quando à ſententia, à qua appellari potuit, non fuit appellatum, dicit *gloſ verbo datur in cap. ſuper eo 7. de tranſact.* ibi. Quia ſi finita eſſet cauſa per ſententiam, à qua non eſſet appellatum, poſtea non teneret tranſactio.

Timor litis motæ, vel mouendæ (etiam de facto, non de iure) eſt ſufficiens cauſa. propter quam poſsit fieri tranſactio valida: ideo ex cautione interpoſita datur actio, & ſoluti inhibetur repetitio, ita ſummarunt *Salic. & Alex. l. 2. C de tranſact.* vbi Imp. Antoninus hæc reſcripſit. Cum te proponas eum ſorore tua de hæreditate tranſigiſſe: & ideo certam pecuniam ei te debere cauiſſe, & ſi nulla fuiſſet quæſtio hæreditatis: tamen propter timorem litis tranſactione interpoſita, pecunia recte cauta intelligitur. Ex qua cauſa, ſi fiſco ſoluiſſes, repetere non poſſes: & ſi non ſoluiſſes: tamen recte conuenireris.

Poteſt hic quæri, an in prædictis terminis tranſactionis ſuper cauſa, & lite pendente poſsit dari reſciſio tranſactionis ex cauſa læſionis vltra dimidium? iuxta *l. 2. C. de reſcindenda vend.* quam quæſtionem decidit *gloſ. verbo reſtituerent in cap. Cum cauſa 6. de emp. & vend.* ſic dicens ſecus eſt, in tranſactionibus, ſecundum quoſdam tenet etiam tranſactio, licet quis decipiatur vltra dimidiam iuſti pretij *arg. infr. de relig. dom. cap. Conſtitutus* vbi Epiſcopus omnia iura dimiſit, ſolum octo denariis pro penſione retentis &c. & eſt expreſſum, quod ſi poſt tranſactionem inueniuntur publica Inſtrumenta, per quæ appareat, quod deceptus ſit tranſigens in quadruplum: non tamen reſcinditur tranſactio *ff. ad treb. l Lucius §. vlt.* Et eſt ratio in tranſactione: quia eo ipſo, quod a lite receditur, magnum commodum eſt, vnde indebitum ſolutum ob tranſactionem non repetitur *C. de tranſact. l. 2. ff. de cond. indeb. l. in ſumma*, & hoc verum niſi aliquis velit agere officio Iudicis, vt minor, vel Eccleſia: quia ſi læditur in tranſactione, reſtituitur ſicut ſi læſus eſt in ſententia, vel in aliquo contractu, & ibidem *Apoſtill.* addit ſic tamen reſcinditur propter læſionem multum excedentem dimidiam, *Philip. Corn. Conſ. 27. col. 2. lib. 4. Decius in l. cum te C. de tranſact. & Conſ. 349. coll. 4 Hieronymus Gratus Conſ 88. lib. 1.*

Reſcinditur etiam, quando bona fide non fuit facta tranſactio, quod ait Senatus, quæ tranſacta ſunt rata maneant. Ita intelligendum eſt, vt tranſacta, ſint bona fide, ad hoc, vt tranſactio valeat, prout ita expreſsè dixit *Vlpian. in l. 1. §. vlt. ad fin. ff. ad Tertyll.* quod quidem debes intelligere ſi ab vtraq; parte mala fides, ſeu dolus interuenit; nam ſi ab

vna

Digitized by Google

vna tantum parte ipſa non audietur, vt *in l.tranſactione* 30.*C. de trãſact. Impp.* dixerunt ſic. Tranſactione finita, cum ex partibus tuis magis dolum intercesſiſſe, quam eorum, contra quos preces fundis confitearis, inſtaurari graue,nec non criminoſum tibi eſt,& notauit *gloſ. verbo de nouo in cap. veniens 7.de eo,qui lux. in matr. quam poll* ibi. ſic & tranſactio dolo alterius tantum inita, ab eo reuocari non poteſt.

Super alimentis futuris non poſſe tranſigi ſine prętoris authoritate eſſe orationem diui Marci in ſenatu recitatum teſtatur *Vlpian. in l. Cum hi* 8 *ff. de tranſact.* vbi etiam inuenies limitationem,& pro cadem concluſione reſcripſit *Imp. Gord. in l.8. C. eod. tit.* dicens. De alimentis prӕteritis, ſi quӕſtio deferatur tranſigi poteſt. De futuris autem, ſine prӕtore, ſeu prӕſide tranſactio nulla authoritate iuris cenſetur.

Tranſactionem in ſpiritualibus interuenire non poſſe,proprie ſumptu vocabulo, dixit *gloſ. verbo tranſactione in capit. Si quando* 8. *de offic. de legat. per text. in capi.ſuper eo de tranſact.* amicabilem verbo compoſitionem poſſe *ead.gloſa per capit. ſtatuimus eod. tit. de tranſact.* Nec etiam fieri poterit ſuper rebus Eccleſiӕ, ſine authoritate ſuperioris iuxta *cap. veniens* 8.*de tranſact.* ibi.Niſi prӕdicti monachi tranſactionem prӕſcriptam authoritate Apoſt. confirmatam eſſe docuerint. Ex quo etiam nota, quod tranſactio potius perſonalis, quã realis prӕſumitur vt ibi. Cum aliàs inter perſonas facta potius, quam inter Eccleſias videatur, & expreſsius dixit *gloſ. verbo probatum in cap. Cum veniſſent 6. de inſtit.* ibi. Sed tranſactio potius prӕſumitur perſonalis, quam realis, niſi fuerit per ſuperiorem confirmata.

Tranſactio quӕcunque ſit de his tantum, de quibus inter conuenientes placuit, interpoſita creditur. Ita dicit *l. Qui cum 9. §. 1. ff.de tranſact.* vnde non extenditur ad ea, de quibus non fuit dictum, nec cogitatum, vt dicit *gloſ.1. in cap. 2. de renunc.*

Nota tranſactionis exceptionem impedire proceſſum negotij principalis: ſic & in exceptione rei iudicatӕ, ſecus in alijs per emptorijs, prout tenuit *gloſa verbo conteſtari in l. Eleganter 23. §. ſi quis ff. de condict.indeb.* per textum ibi. Potuit autem is (ſi quidem ante litem conteſtatam tranſegerit) volenti litem conteſtari, opponere doli exceptionem & per capitulum exceptionis *ext.delict. conteſt.*

In tranſactione error tertii, non prӕiudicat, vt dixiſti verbo *error*.

Non obſeruantibus aduerſarijs pactorum fidem, inſtaurare accuſationem minimè potes, a qua ipſe deſtitiſti, ita dicitur *in l.3. C. ad Turpill.* Nullus etenim erit litium finis ſi a tranſactionibus bona fide interpoſitis cӕperit facilè diſcedi iuxta *l. Fratris tui X. Cod. de tranſaction.*

Transfuga

NOn is ſolus accipiendus eſt, qui aut ad hoſtes aut in bello transfugerit: ſed etiam qui per induciarum tempus, aut ad eos, cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta transfugit, prout dicit *Paul. Iuriſc. in l. poſtliminium 19.verſ. transfuga autem ff.de capt. & poſtlimin. reuer. & in eadem l.* ſic. Si verò ſeruus transfugit ad hoſtes &c.rectiſsimè dicitur etiam ei poſtliminium eſſe, ſcilicet vt dominus in eo priſtinum ius recipiat ne contrarium Ius non tam ipſi iniurioſum ſit, qui ſeruus ſemper maneat: quã Domino damnoſum conſtituatur.

Filius quoque familias transfuga non poteſt poſtliminio reuerti, neque viuo Patre,quia Pater ſic eum amiſit, quemadmodum patria: & quia diſciplina caſtro-

Digitized by Google

ſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam caritas liberorum. Ita dict. *l. poſtliminium poſt med.*

Is, qui ad hoſtes confugit, & redijt, torquebitur, ad beſtiaſq; vel in furcam damnabitur: quamuis milites nihil eorum patiantur. Et is, qui volens transfugere apprehenſus eſt, capite punietur. Sed ſi ex improuiſo, dum iter quis facit, capiatur ab hoſtibus: inſpecto vitæ eius præcedentis actu, venia ei dabitur Ita Modeſtinus *in l. 3. ff. de re mil. & Martianus in l. 7. eod. tit.* ſic. Proditores, vel transfugę plerunque capite puniuntur: & exauctorati torquentur. Nam pro hoſte non pro milite habentur:

Tranſlatio.

DVobus modis poteſt intelligi, vel de vna perſona ad alteram rem, vel de vna re ad alteram perſonam, vt de primo eſt *tit. de tranſlat. Epiſc.* & hæc translatio, ſcilicet Epiſcopi de vna ad alteram Eccleſiam, non poteſt fieri niſi a ſolo Summ. Pontif. iuxta *cap. 2. eod. tit.* ibi. Non enim humana, ſed potius diuina poteſtate coniugium ſpirituale diſſoluitur, cum per tranſlationem &c. autho. Rom. Pont. (quem conſtat eſſe Vicarium Ieſu Chriſti. Epiſcopus ab Eccleſia remouetur &c. Et de ſecundo eſt *tit. ff. de adim. vel tranſferend. legat.* quæ tranſlatio, quatuor modis fieri poteſt: *vt per Paul. iuriſconſ. in l. 6. eod. tit.* Tranſlatio legati (inquit) fit quatuor modis: aut enim a perſona in perſonam transfertur: aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, trasfertur, vt alius det; aut cum res pro re datur, vt profundo decem aurei: aut quod pure datum eſt, transfertur ſub conditione.

De tranſlatione dominij, & poſſeſsionis aliqua habes verbis Dominium & poſſeſsio, & ſupra proxime verbo traditio. Et vltra notabis hic, quod Prohibitio alienationis in contractu, non impedit dominij tranſlationem, licet contra faciens teneatur ad intereſſe, vt ſumat *Bart. l. Si ita quis promiſerit* 135 *§. ea lege ff. de verb. oblig.* Quid vero in prohibitione a lege f. &a? Reſponde, quod impedit iuxta *l Quadam* 61 *& ibi gloſ.* 1. *ff de acquir. rer. dom.* cum alijs, de quibus *Bart. in dict. §. Ea lege num.* 2. quem omnino videas, vbi plene de materia.

Tranſlationem poſſeſsionis fieri in ſecundum creditorem propter mendacium a primo creditore commiſſum, diſponit *Auth. Item poſſeſſor* pignoris negans rē eſſe eius, cuius actor aſſeuerat eam eſſe. Si probata ea intentione nitatur rem retinere dicens ex hypotheca, vel a lite cauſa in eādem perſonam delata ſe propinquiorem eſſe, quam qui mouet cauſam, prius transferat poſſeſsionem, quam ius ſuum proponat *C. qui potior in pig.* Sed per quem fiet talis tranſlatio? Per officium iudicis, reſpondet ibidem *Bart. num. 6.*

Ius noſtrum etiam dicitur transferri, ſeu tranſcribi in alterum, quando ſcilicet illud cedimus, de quo *Apoſtill. ad l Si quando* 13. *ſuper verbo tranſcribat ff. ad Velleian.* ita dicit. Tranſcribere, ideſt ius noſtrum in alium transferre, vt trāſcribere fundum ideſt, iure ceſſo tradere.

Denique tranſlatio dicitur etiam, quando aliquid de vna in aliam linguam conuertimus, & de hac tranſactione dicit *gloſ verbo inepta in l.* 1. *per tex. ibi ff. de excuſat. tut.* ſic. Sæpe non poteſt bene fieri tranſactio de vna lingua ad aliam.

Tributum.

DIſtinguitur ab annona, quia hæc iſt ſpeciebus, illud verò in pecunijs, vel annona in ſpeciebus, tributum vero in

auro

auro argento, & ære. Et dicitur tributum quicquid tribuitur: Sed ſpecialiter quod Principi datur, ita *glo. in rubr. C. de annon. & tribut. lib.* 10 vbi videas plures tributorum ſpecies, per iura, quæ ibi.

Boni principis eſt vaſſallos tributis non onerare, dicebat enim Tiberius (*teſte Sueton. lib.* 2.) præſidibus ſuadentibus prouincias onerari tributis, Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere ideſt, pilos euellere, ita *gloſ. verbo conſumit in Clem. 2. de cenſib.* Sed & tributa impoſita non debent violenter nec cum crudelitate extorqueri, ſed cũ efficacia benigne, & cum inſtantia humane tributarij conueniendi ſunt, vt ſoluant, ſicut inquit *gloſ. verbo deuotionis per tex. in l. 1. C. de commerc. & merc.* & alias dixerat *Vlpian. in l. ſi bene* 33. *ff. de vſur.* de Reip pecunia exigenda ibi. Dummodo non acerbum ſe exactorem nec contumelioſum præbeat, ſed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. Non ſic crudeles, & inhumani faciunt publicani, ſeu vectigales, & exactores tributorum.

Secundum conſuetudinem vectigalia, ſcilicet perſonis pro rebus iniuncta, ſunt præſtanda, ita *gloſ. vlt. in l. vlt. C. de canon. larg. lib.* 10.

Tributum, quod ſoluitur ex longinquis partibus, minus eſſe debet, quam illud, quod ex vicinioribus *ex l. Modios 9. C. de ſuſcept. lib* 10. ibi. Humanitatis autem neceſsitate commoti &c. longinquitatis cauſa &c. Sed quare facit hoc longinquitas? quærit ibidem *gloſ.* & reſpondet, quia & deferunt, quod eſt graue.

Principales conductores conductorum vectigalium, habent immunitatem, ita *Bart. in ſumm. l. vnic. C. quib. muner. excuſ. ij, qui &c. lib* 10. Ad inſtructiores vero, reparationeſq; itinerum pontiumq; nullum genus hominum, nulliuſque dignitatis ac venerationis meritis ceſſare oportet, ita diſponit *l. Abſit C. de priuil. dom. Aug. lib.* 11.

Turpitudo.

Generale eſt illud, quo allegans turpitudinem ſuam non auditur iuxta *gloſ. verbo. Ad eam in capitul. Cum de conſtitutionibus* ibi. Repelluntur ſuam turpitudinem allegantes, & *gloſ.* 1. *in cap. lator 7. de ſent. & re iud.* ibi turpitudinem ſuam allegans non auditur, & *gloſ.* 1 *in l. datur ff. ad l. Iul. repet.* ibi nam ſibi, ne repetet, ſua turpitudo obſtat. Quod etiam procedit in Hæredibus turpitudinem committentis iuxta *l. ſi creditoribus C. de ſeru. pig. dat. man.* ibi: Nam ipſe manumiſſor ſi fraudem ſe feciſſe creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere, audiri non debet, nec Hæredes eius, & notauit *gl. in l. filios per textum ibi C. de reuoc. ijs, quæ in fraud.* ibi. Et ſic nota non audiri aliquem allegantem turpitudidem eius, cui ſucceſsit.

In caſu tamen *l. 1. C. de liberal. cauſ.* auditur pater, qui filium proprium vendidit ad affectum eum reuocandi ad ingenuitatem. Sic etiam auditur quis contra propriam turpitudinem, vbi vertitur periculum animæ, vt limitat *gloſ.* 1. *in dict. cap. Lator*, & *gloſ. verbo turpitudinem in cap inter dilectos 8. de Donationibus*, vbi poſita prædicta regula generali, ſic inquit, niſi vbi vertitur periculum animæ, vt &c. vel niſi propter fauorem Eccleſiæ &c. vel fauore libertatis &c. & *gloſ. vlt. in cap. Ex tenore 13. de cõceſſione præbendæ* ibi. Sic auditur quis vbi vertitur periculum animę &c. & addit immò generaliter in excipiendo bene poteſt quis allegare turpitudinem ſuam &c. & etiam in agendo, cum eam allegat contra eum, qui eam exegit, & notauit etiam *Apoſtill. ad gloſ. in l.*

in l. ſi ſerui pluriũ 53. §. 1. ff. de legat. 1. ibi. Regula eſt firma, quod allegans turpitudinem &c. quod eſt verum agendo, ſecus excipiendo, nam vt inquit *gloſ. verbo. Recte in l. Nec timorem 7. ff. eo quod met. cauſ.* ibi debet eſſe plus mũdus, qui alij obijcit turpitudinem.

Turpiter accepta pecunia, iuſtius penes eum eſt, qui deceptus eſt, quod qui decepit, ſic ait *l. ſi procurator 9. ff. de doli except.*

Turpia de Iure dicuntur impoſsibilia, vt ex iuribus probat *gloſ. vlt. ad med. in l. Cum donationis 34. C. de tranſactionibus*.

Turpitudine vitæ coinquinati, non admittuntur ad dignitatem, *vt in verb. dignitas verſic.* Ne quis ſupra dixiſti, *& ex gloſ. verbo turpiter in l. ſi quis in pignore 36. ff. de pignorat. act.* ibi. Nec turpitudo, vt & quæuis alia priuat aliquem dignitate, *vt C. de pignor. l. 2.* neque dicetur aboleta turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt, dixit *l Palam 43. ff. de rit. nupt.* & ſic talis, qui intermiſit turpitudinem, non ob id ad dignitatem aſcendet. Nec turpitudinis propria confeſsio factum reuocat, vt ſupra verbo *Confeſſio*.

Quarundam rerum turpitudo etiam ad vendicantem redit, vt dicit *Senec. lib. 6. de benef. cap. 32.*

Tutor.

A re, hoc eſt tutela, quam adminiſtrat, dicitur, inquit enim *Imp. in princ. de tutel. in inſt.* ſic. Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent: ex qua re ipſi nomen acceperunt. Itaque appellantur tutores, quaſi tuitores atque defenſores: dixerat nãque *in §. 1.* Eſt autem tutela (vt Seruius definiuit) vis, ac poteſtas in capite libero adtuendum eum, qui per ætatem ſe ipſe defendere nequit iure ciuili data ac permiſſa. Tutelã autem triplex inuenitur: teſtamentaria, legitima, & datiua, vt notat *gloſ. 1. in §. Permiſſum eod. tit.* & patet *ex tit. ſeqq. Qui teſt. tut. dar. poſſ. de legit. patr. tut. de leg. par. tut. & de Attil. tut.* Eſt & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur, de qua *in tit. de fiduc. tut. etiam in Inſt.* Sic itaq; tutores aut ſunt dati hoc eſt teſtamentarij, aut legitimi, aut datiui. Aut fiduciari. Dicamus ergo aliqua notabiliora, iuxta noſtrum inſtitutũ, de prædictis tutoribus.

Et in primis qualiſcunque ſit tutor, antequam tutelam gerat, conficere tenetur inuentarium de omnibus rebus pupillaribus per *tex. in l. vlt. §. vlt. C. arbitr. tut.* ſic enim diſponit Imp. Illo procul dubio obſeruando: vt non audeat tutor, vel curator res pupillares, vel adulti aliter attingere, vel aliam ſibi cõmunionem ad eas res vendicare; niſi prius inuentario publice facto, ſecundum morem ſolitum res ei tradantur: niſi teſtatores, qui ſubſtantiam tranſmittunt ſpecialiter inuentarium conſcribi vetuerint. Sciant is tutoribus, & curatoribus, quod ſi inuentarium facere neglexerint: & quaſi ſuſpecti ab officio remoueantur: & pœnis legitimis quæ contra eos interminatæ ſunt ſubiacebunt, & poſtea perpetua macula infamiæ notabuntur, neque ab imperiali beneficio abſolutione huiuſmodi notæ fruitentur, *vbi gloſ. vlt.* notat hanc præſumptionem non confecti inuentarij, eſſe violentam *per text. in l. 8. ff. de admin. tut.* Tutor (inquit Iulianus) qui repertorium non fecit (quod inuentarium appellatur) dolo malo feciſſe videtur: niſi forte aliqua neceſſaria, & iuſtiſsima cauſa allegari poſsit, vt id factum non ſit. Et proſequitur, ſi quis igitur dolo inuentarium, non fecerit in ea conditione eſt, vt teneatur in id, quod pupilli intereſt: quod ex Iureiurando in litem æſtimatur, *& Vlpian. in*

l. 3. §. Tutores ff. de ſuſpect. tut. ſic. Tutores, qui repertorium non fecerunt, vel pecuniam neq; ad prædiorum comparationem conferre, neque deponere peruicaciter perſtant &c. vinculis publicis iubentur contineri, & inſuper pro ſuſpectis habentur &c.

Debet etiam tutor ſatiſdationem præſtare rem pupilli ſaluam fore iuxta *l. 4. ff. rem pup. ſalu.* per fideiuſſores, *ad l. 1. ff. qui ſat. cog.* quod non procedere in tutoribus teſtamento datis, conſtituit *Imp. in §. 1. de ſatiſd. in Inſt.* vbi ponendo regulam illam, excipit ſic. Sed hoc non eſt perpetuum. Nam tutores teſtamento dati ſatiſdare non coguntur: quia fides eorum, & diligentia ab ipſo teſtatore approbata eſt, quod ſublimitabis in teſtamento matris, vt notauit ibidem *gloſ. verbo approbata.*

Si perſona honeſta ſit remittatur ei ſatiſdatio, maxime ſi ſubſtantia modica ſit, ſic diſponit *l. legitimos 5 ff. de legit tut. & in l. Teſtamento 17. ff. de teſtam. tut.* ita. Quia plerunque bene probati, & idonei, atque honeſti tutores, etiam ſi ſatis non dent, non debent reijci, quin imo nec iubendi ſunt ſatiſdare. Si vero ſit inhoneſta, & maleuola perſona, nec vlla ſatiſdatio erit ſufficiens. vt per *tex. optimum in l. 6 ff de ſuſpect tut.* dum ait Quia ſatiſdatio propoſitum maleuolum tutoris non mutat, ſed diutius graſſandi in re pupillari facultatem præſtat Vnde talis meritò ſuſpectus dicitur *in l. 8. eod. tit.* ibi. Suſpectum tutorem eum eſſe putamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit. Et è contrario ſic proſequitur. Enim vero tutor ſi quis quamuis pauper eſt, fidelis tamen, & diligens remouendus non eſt, quaſi ſuſpectus.

In l. ſi creditores 15. ff. de priuil cred. ſic dicitur. Suſpectus hæres non iiſdem modis, quibus ſuſpectus tutor, exiſtimatur ſiquidem tutorem non facultates, ſed fraudulenta in rebus pupillaribus, vel callida conuerſatio ſuſpectum commẽdat; hæredem vero ſolæ facultates, & ibi *gloſ. verbo non facultates*, intelligit non principaliter, ſed ſecũdario, & probatur expreſſa *in l. 5. C. de ſuſpect. tut.* dũ ait. In poſtulandis ſuſpectis tutoribus, non vires patrimoniorum principaliter ſed an nihil ſegniter, nihil fraudulenter geratur, & ibidem *gloſ. vlt:* ſic. Aliquid tamen operatur, & facilius committitur adminiſtratio diuiti.

Qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorem aſcripſerit: & ſi ſuſpectus eſſe præſumitur, quod vltro tutelam videatur affectaſſe: tamen ſi idoneus eſſe approbetur, non ex teſtamento, ſed ex decreto tutor dandus eſt, nec excuſatio eius admittetur: quia conſenſiſſe videtur voluntati teſtatoris, ita ait *Paul. in l. uxori 18. ff. ad l. Corn. de falſ* Pauper autem in tutela repertus præſumitur etiã eam affectaſſe; *vt in l. Spadonem 17. §. vlt. ff. de excuſat. tut.* ibi. Iam autem & tutor, qui modici patrimonij factus eſt, affectaſſe videtur. Semper autem maxime hoc obſeruent magiſtratus, ne creent eos, qui ſe ipſos volunt ingerere vt creentur iuxta *l ſcire 21. §. Eos verſ. Cum reliquis ff. de tut. & cur.*

Suſpectus fieri is quoq; qui ſatiſdederit, vel etiam nunc offerat, poteſt, expedit enim pupillo rem ſuam ſaluam fore magis, quam tabulas cautionis habere. Nec ferendus eſt contutor, qui ideo collegam ſuum ſuſpectum non fecit, quoniam cautum erat pupillo, ita *l. 4. ff. de ſuſpect. tut.*

Pluribus concurrentibus tutoribus, tunc idoneior præferendus eſt, vt & tutorum perſonæ inter ſe, & fideiuſſorum comparentur, ſic dicitur *in l. Quod ſi plures 18. ff. de teſt. tut.* Si vero duobus tutela ſimul gerenda permiſſa eſt, vel a parente, vel a contutoribus, vel a magiſtratibus: benigne accipiendum eſt, etiam vni agere permiſſum, quia duo ſimul agere non poſſunt *l. Decreto 25. §. 1. ff. de admin.*

admin. tut. Sane enim facilius vnus tutor, & actiones exercet, & excipit, ne per multos tutela ſpargatur, vt dicitur *in l. Si plures 3. §. Quamuis in fin. ff. de admin. tut. vbi gloſ.* alia allegat iura, & affert verſum iam ſupra alibi relatum ſic.

Segnius expediunt commiſſa negotia plures.

Plerunque vbi ſucceſsionis eſt emolumẽtum, ibi, & tutelæ onus eſſe debet, ſic inquit *Imp in §. vnic. de legit. patr. tut.* Hoc ſumma prouidentia: vt qui ſperarent hanc habere ſucceſsionem, iidem tuerẽtur bona ne dilapidarentur, ait *l. 1. ff de legit. tut. & Paul. in l. 74.* Quo tutelæ redit: eo & hæreditas peruenit, niſi cum fœminæ hæredes interueniunt *ff. de reg. iu.* ideo *Iuſt. appoſuit in d. §. vnic* verbum illud, plerunque: quia fœminæ tutrices eſse non poſsunt, niſi in caſibus a iure expreſsis, *vt in l. 1. & 2. C. quand. mul. tut. offic. & in Auth. matri, & auia eod. tit.*

Ab auo materno tutor datus, neceſſe non habuiſti excuſari, cum ipſo iure non tenearis; ſi igitur adminiſtrationi te non immiſcuiſti potes eſse ſecurus, ita *Modeſtin. in l. ſcire oportet 15. §. vlt. ff de excuſat. tut.* Nam excuſatio non intrat niſi quando tutelæ datio, ſeu petitio recte, & legitime inſtituta eſt: vnde *Papin. in l. 31. ff. eod. tit.* ſic ait. Tutor petitus ante decreti diem, ſi aliquod priuilegium quærit, recte petitionem inſtitutam excludere non poterit.

Ne prætereamus *§. 1. eiuſdem l. 31.* vbi hæredes, etiam ſi extranei poſſunt retinere legatum relictum tutori in teſtamento nominato, tutelæ remunerandę gratia, ſi tutor ſe ab ea excuſet in hæc verba. Quæ tutoribus remunerandæ fidei cauſa, teſtamento parentis relinquuntur: poſt excuſationem ab hæredibus extraneis quoq; retineri placuit. Quod non habebit locum in perſona filij, quẽ pater impuberi fratri cohæredem, & tutorem dedit: cum iudicium patris, vt filius, non vt tutor promeruerit. Et pro prima concluſione facit quod *Paul. inquit in l. Neſennius 35. eod. tit.* maxime in illis verbis. Recte ergo placuit eum, qui recuſat onus, quod teſtator reliquit: & ab eo, quod petit, quodq; idem dedit repelli debere, quod ſtatim limitat ſic. Non ſemper tamen exiſtimo eum, qui onus tutelæ recuſanit, repellendum a legato: ſed ita demum ſi legatum ei ideo adſcriptum appareat, quod eidem tutelam iniunxit, non quod alioquin daturus eſſet ſine tutela, &c. verum *in l. ſeq. ſic ſe reprehendere* videtur. Sed hæc nimium ſcrupuloſa ſunt, nec admittenda niſi euidenter pater expreſserit velle ſe dare, etiam ſi tutelam non adminiſtrauerit. Semper enim legatum aut antecedit, aut ſequitur tutelam, *& in l. ſeq. idem Paul.* ita. Ex his apparet non eſſe his ſimilem eum, quem prætor tutorem dedit: hic enim nihil contra iudicium fecit teſtatoris. Nam quem ille tutorem non dedit, eum voluiſſe, tutelam filij adminiſtrare dicere non poſsumus.

Propter litem, quam quis cum pupillo habet, excuſare ſe a tutela non poteſt, niſi forte de omnibus bonis, aut plurima parte eorum, controuerſia ſit. ita *Martian. in l. 24. d. tit. de excuſ. tut.* Et proſequitur ſic. Qui ſe vult excuſare, ſi plures habeat excuſationes, & de quibuſdam non probauerit: alijs vti intra tempora non prohibetur. Sed quid ſi multa iura poterit quis dicere, quorum vnum per ſe ipſum ſatis validum non eſt; an poſsit excuſari? quærit *Modeſtin in dict. l. Spadonem §. 1. verſ. qui iura eod. tit.* Et exemplificando ſic reſpondet. Puta ſeptuaginta quis annorum non eſt, neque tres habet tutelas, ſed neq; quinque filios, aut ali-

Digitized by Google

quod aliud ius remiſsionis: nimirum duas tutelas, & duos filios, & ſexaginta annorum eſt: aut alia quædam talia dicit, per ſe ipſa quidem perfectum auxilium non præbentia, quæ tamen ſi inuicem coniuncta ſint, iuſta appareant. Sed viſum eſt hunc non excuſari. Ex quo tex. iam colliges alias excuſationes, & quamplures poteris videre *in tot. illo tit.* quarum vnam tantum pono hic *ex Paul. in l. ſi is qui tres 34. §. Eum, qui eod. tit.* vbi notabiliter ſic. Cæterum putarem recte facturum prætorem, ſi etiam vnam tutelam ſufficere crediderit, ſi tam diffuſa, & negotioſa ſit, vt pro pluribus cedat &c. & concludit, Non enim (vt dixi) numerus pupillorum, ſed difficultas rationum conficiendarum, & reddendarum conſideranda eſt.

A datione tutelæ non poſſe appellari, ſed a non recepta excuſatione, dixit *gloſ. vlt. in l. ſi ad ſcribatum 4. C. de appellat.* ibi. Sed aliud eſt in eo munere, quod publicum eſt authoritate, licet vtilitate priuatum, vt in tutela: quia datus non appellat a datione, ſed a ſententia, qua pronunciatur ſuam excuſationem non recipi.

De authoritate tutorum plenum habes *tit. ff. & Inſt.* & magnam quidem eſſe conſtat *ex l. Qui fundum 7. §. ſi tutor, ff. pro empt.* dum eos dominos vocat, ibi. Nam tutor in re pupilli tunc domini loco habetur cum tutelam adminiſtrat, ſed ſtatim addit, non cum pupillum expoliat, nam, vt ait *l. Quid ergo ff. de contr. & vtil. act. tut.* Neq; in hoc adminiſtrantur tutelæ, vt pupilli mergantur, quod iam intelligis, non ſolum procedere quando tutoris dolus interuenit, ſed etiam lata, & leuis culpa, vt ſup. eo verbo notaſti. Sed ſubintellige, quod ſufficit tutori bene, & diligenter negotia geſsiſſe, & ſi euentum aduerſum habuerit, quod geſtum eſt, prout dicit *dict. l. Quid ergo §. vlt.* Dolum quidem tutoris, vel curatoris nocere pupillo, vel furioſo non debere puto; nec tamen lucroſum eſſe debere ait *l. 3. §. ſi ſeruus ff. de trib. act.* Poſſe tamen tutorem eam conditionem adoleſcenti deferre, vt id quod geſsiſſet aut in totum agnoſceret, aut a toto recederet: dicit *l. Cum quæreretur 17. ff. de adm. tut.*

Decretum eſt a D. Seuero non poſſe tutori ſe autore reſtitui hæreditatem: quia in rem ſuam autor eſſe non poteſt, ſic *in l. 1. §. fuit quæſitum ff. ad Trebell.* ſecus vero eſt in Collegio, quia nemo eorum ſibi videtur autorare, vt *in ead. l. §. ſi autem & in l. 1. ff. de auth. tut. ſic Vlp.* Quanquam regula eſt iuris ciuilis, in rem ſuam authorem tutorem fieri non poſſe: tamen poteſt tutor proprij ſui debitoris hæreditatem adeunti pupillo authoritatem accommodare, quamuis per hoc debitor eius efficiatur. *Prima* enim ratio authoritatis ea eſt, vt hæres fiat: per conſequentias contingit, vt debitum ſubeat.

Etiam ſi non interrogatus tutor author fiat, valet authoritas eius cum ſe probare dicit id, quod agitur. Hoc eſt enim authorem fieri, vt inquit *Paul. in l. 3. ff. de auth. tut.* Quod ſi inuitus ſit, aut per vim retentus, non valet, quod agitur. Neque enim præſentia corporis ſufficit ad authoritatem, vt ſi ſomno, aut morbo comitiali occupatus tacuiſſet, ait *Vlp. in d. l. 1. §. 1. eod. tit.*

Tutor autem ſtatim in ipſo negotio præſens debet author fieri ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimauerit. Poſt tempus vero, vel per epiſtolam aut per nuncium interpoſita authoritas nihil valet, ita decernit *Imp. in §. pen. de auth. tut. in Inſt. vbi gloſ. pen.* intelligit illud, poſt tempus, ſcilicet non modicum, quia ſi modicum, valet authoritas iuxta diſtinctionem ab *Vlpian. traditam in l. ſi quis*

mihi

Digitized by Google

mihi 25. *§. Iuſſum ff. de acquir. hared.* Iuſſum, inquit, eius, qui in poteſtate habet, non eſt ſimile tutoris authoritati, quę interponitur perfecto negotio, ſed præcedere debet &c. & in hunc ſenſum debet intelligi *gloſ. verbo debeant in cap. Edoceri* 21. *de reſcript.* dum ait ſic. Nec ſufficit ſubſequens authoritas tutoris hoc eſt ſi poſt nō modicum tempus ſubſequatur, quia aliàs eſſet contra *d. § Iuſſum*, in quo clare dicitur, quod authoritas tutoris ſubſequitur poſt perfectum negotium.

Si tutor actor fuiſſet, non idcirco minus ſtandum eſſe diuiſioni, quod non aſsignaſſet, ait *l. Pupillus* 5. *ff. de auth. tut.* niſi fuerit falſus tutor, quia tunc nullum erit, quod eo authore, erit factum, niſi forte pretor decreuerit ratum ſe habiturum id, quod hoc authore geſtum eſt: tunc enim valebit per prætoris tuitionem non ipſo iure, iuxta *l.* 1. *in fin. ff. quod falſ. tut.*

Sicut ſeruus inſtitor dominicę mercis, ſi liber factus in eodem ſtatu perſeuerat, (quamuis tempore ſeruitutis obligari non potuerit) præteriti temporis nomine, actione geſtorum non inutiliter conuenitur, earum ſcilicet rerum, quæ connexam rationem cum ijs, quę poſtea geſta ſunt, habuerunt. Sic & tutelæ iudicium, earum quoque rerum cauſa teneri placuit, quæ poſt pubertatem adminiſtrantur, ſi poſterior actus priori cohæreat neque diuiſus propriam rationem habeat, ita *l. Tutorem* 38. *ff. de adm. tut.* & facit *l. Lucius* 47. *§. Quaſitum eſt eod. tit.* ibi. Finita adminiſtratione eas vſuras debere computari, quę in tutelę iudicio computantur. Niſi poſt pubertatem tutelæ actio nouetur *l. Aliâ* 29. *ff. de nouat.*

Si tutor pro pupillo ſe obligauit, habet contrariam actionem, & antequam ſoluat, ſic *l. vlt. ff. de contr. & vtil. act. tut.* vbi *gloſ.* reddens rationem ita ait. Quia videtur ei abeſſe, quia eſt obligatus.

Non facile tutores, vel curatores, qui ex officio, periculo ſuo res pupillorum, vel adoleſcentium adminiſtrant, ſententia notantur, niſi euidens eorum calumnia iudicanti apparebit, ita *l.* 2. *C. de ijs, qui accuſ. non poſſ.*

Tutor incertus dari non debet, ita notauit *gloſ. verbo Elegerint in cap. Ad hac* 10. *de reſcript.* An autem cenſeatur dari a patre ſolis, quos in poteſtate habet, vel etiam ei, quem ignorauit? dicis verbo *Filius*. Et quod non detur filio in poteſtate patris conſtituto ibidem. Nec qui ſub tutela eſt dari pot. tutor habes verbo *Curator*.

Quando poſsit tutor ſumptus facere propria authoritate? vide verbo *Sumptus*. Et quid in alenda paupere ſorore pupilli? vide verbo *Alimenta*.

Tutelam perdere mulierem, ſi luxurietur habes verbo. *Mulier*.

Ad finem tutoribus imponendum, libet afferre tex. optimum in materia, ex quo cum *Bald.* deduces, quod prouiſio paterna circa liberos, eſt maioris efficaciæ quam tutoris *in l.* 4. *C. de ſponſ* Si pater (inquiunt Impp. Honor. & Theodoſ.) pactum de filię nuptijs inierit & humana ſorte conſumptus, ad vota non potuerit peruenire: id inter ſponſum, & ſponſam firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur deſtinatum, nihiloque permittatur habere momenti, quod cum defenſore, ad quem minoris commoda pertinebant, docebitur fuiſſe tranſactum. Periniquum eſt enim, vt contra patriam voluntatem: redempti forſitan tutoris, aut curatoris admittatur arbitrium: cum plerunque ipſius fœminæ aduerſus commoda propria inueniatur conſilium. Et ea ratione iam alias dicta, quod filius nec meliorem amicum, nec etiam tutorem, aut curatorem inuenire poterit; quam patrem.

DE LITTERA V

Vagabundus.

EST qui non habet certam habitationem, prout notat *glo verbo habitationem in l 4. §. prætor ait ff. de dam. infect. per text.* ibi. Quod ſi nec habitationem habeat, & clarius *Bart.* ibidem *num. 1. & gloſ. verbo debebit in l. Hæres abſens 19. §. Proinde ff. de iud.* ibi. Si debitor vagari cœperit per orbẽ terrarum: nec alicubi habeat certum domicilium, & ibidem, quod talis poſsit conueniri vbicunque inueniatur: quam ſequitur *Bart. ibi num. 4. & not. in l. 1. C. vbi de crim. ag. oport. vbi idem Bart. num. 9.* Quod vagabundus perdat ſuum priuilegium dictum eſt *ſupra verbo priuilegium verſ. vagabundum.*

Validum, & e contra.

BRocardicum iactatur vulgare, quod ſi actus non valet, vt ago, valet, vt valere poteſt, ſic deducitur *ex Paul lib. 3. ad edict. in l. Si vnus 27. §. Si acceptilatio inutilis fuit:* tacita pactione id actum videtur, ne peteretur *ff. de pact. & ex Vlpian. in l. Et poſt 7. §. Vſque adeo* autem, quod datum eſt, etiam ſi non proficit ad tranſactionem, extenuat tamen rem iudicatam *ff. de tranſact. & ex l. Lucius Titius 27. ff. depoſit. in fin.* ibi. Paulus reſpondit, quoniam dos conſtitui non potuit ex cauſa depoſiti: actione de peculio pecuniam repetendam. Sed *ex Vlpian. in l. 1. §. antepen. contrarium* pater, dum inquit, Eum, qui inutiliter ſtipulatus eſt, cum vtiliter ſtipulari voluerit, non conſtitui ſibi: dicendum eſt, de conſtituta experiri non poſſe: quoniã non animo cõſtituentis, ſed promittẽtis factũ ſit. *ff. de cõſt. pec.* Pro cõcordia dicit ibidẽ *Bart.* quod vbi agitur de obligatione tollenda, & inducenda liberatione, verum eſſe quod ſi actus non valet, vt agitur, valet vt valere poteſt, vbi vero tractatur de obligatione inducenda contrarium, dicendum eſſe: Et plenius dixiſſe *in l. 1. §. Si quis ita ff. de verb.* teſtatur; Sed quia ibi non tam clare loquitur. Vide eund. in *in. d. §. Eum, qui poſt num. 1.* & ibi clarius melius, & latius diſtinguit, vbi poſt alia *ex Old.* ſic ait Cum quæritur, ſi non valet, quod ago, vt ago, an ſaltem valeat, vt valere poteſt, dic ita: Aut eſt talis actus qui habet certos terminos, & certam formam in ſuo eſse, ſeu in ſua productione, vt eſt teſtamentum, & codicillus. Et tunc ſi non valet, quod ago, vt ago, nec valet, vt alias valere poteſt *vt infr. de iur. cod. l. 1 & C. de teſtam. l. Non codicillum.* Ratio huius eſt: quia quando actus, qui agitur, habet certam formam eſsentialem, illa deficiente, talis actus eſt ipſo iure nullus *ſup. de tranſact. l. Cum ij §. Si prætor aditus.* Si ergo eſt nullus non poteſt valere aliquo modo, nec vt geritur, nec alias vt valere poteſt. Si autem actus, qui geritur, non habet certos limites, ſeu certam formam in ſua productione. Tunc aut ſit talis actus ad obligandum: Et tunc ſi non valet, quod ago, vt ago, nec valet, vt alias valere poteſt, vt hoc tex. aut ſit ad liberandum. Et tunc aut pec-

peccat actus, qui geritur in forma. Et tunc ſi non valet, quod ago, vt ago, nec valet vt valere poteſt, *vt infr. de acceptil. l. An inutilis, & l. Si acceptam in princ.* Si autem peccat in materia, dic quod non valet, quod ago, valet vt valere poteſt, *vt l. Et poſt §. Si fideiuſſor ſup. de tranſact. ſecundum Old &c.*

Si alienum ſeruum liberum, & hæredem eſſe iuſsi, & is poſtea meus effectus eſt: neutrum valet: quia libertas inutiliter data eſt, ita *Florentin. in l. 49. ff. de hæred. inſt.* & ibidem *gloſ. verbo data* ſic. Nota quod ab initio non valet, non poteſt poſtea valere: licet recidat in eum caſum, a quo incipere poteſt. Et a contrario, quod ab initio valet, non poteſt poſtea non valere licet perueniet ad caſum in quo non validum eſt iuxta quod decidit *Papin. in l. 32. ff. de donat.* Donationes, inquit, in concubinam collatas non poſſe reuocari conuenit, nec ſi matrimonium inter eoſdem poſtea fuerit contractum ad irritandum recidere poteſt, quod antea iure valuit.

Variatio.

EST erubeſcenda in iudicibus, *vt in l. vlt in fin. C. de mod. mult.* ibi. Aut erubeſcenda veritate iudicij pro arbitrio immutandum eſſe, quod iuſſerint &c. & in perſonis Eccleſiaſticis, dicit *Clem. vnic. de renunc.* ibi. Cum illuſio, & variatio maxime in perſonis Eccleſiaſticis ſint vitandæ. In teſtibus variatio falſitati comparatur *l. Qui falſo, vel varie ff. de teſt.* Et varietas locorum reprobat teſtes vt in Daniele, & Suzana; Item & temporis, prout notauit *glo. vlt. in l. Ob carmen 21. §. 1. eod. tit.* Et addit hoc determinat Io. vt tunc habet locum, quando de certo tempore eſt quæſtio, quod exigitur ad alicuius facti exiſtentiam &c.

Et quod varianti non credatur, probat *gloſ. verbo variauit in cap. Dilectus 13. de temp. ord.* ibi. Variauit, vnde non erat ei credendum. Non etiam audiendum eſſe, qui variauit, tenet *gloſ. per tex.* ibi. Quaſi variando *in capit. dilectus 55. de appellat.* dicens ſic. Vnde non debuit audiri.

Is, qui de peculio egit; cum poſſet, quod iuſſu, in ea cauſa eſt ne poſsit, quod iuſſu poſtea agere, inquit *l. 4. §. vlt ff quod cum eo.* Nec poſſe ſi commiſſoriam elegia poſtea variare, ait *l. 4. §. 1. ff. de leg. commiſſ. vbi gloſ.* dicit ſic. Non permittitur variare, *& in l. 7. eod. tit.* ita. Poſt diem Commiſſoriæ legi præſtitutũ, ſi venditor precium petat legi commiſſoriæ renunciare videtur, nec variare, & ad hanc redire poteſt. Licet enim reus poſsit variare ante litem conteſtatam, quoties vult iuxta *l. Eum qui certarum 138. §. cum pure ff. de verb. oblig.* non tamen in actore hoc procedit. vt per *gl. verbo conſumit in l. Si is, qui 66. ff. de procur.*

In electione, vel declaratione non licere variare probat *l. ſtatuliberum 11. §. 1. in fin. ff. de legat. 2.* ibi. Cum autem ſemel dixerit hæres verum dare velit, mutare ſententiam non potuit. Sed de hoc videas optimam *gloſ. vlt. in capit. Gratia 7. in addit. de reſcript.* vbi magiſtraliter diſtinguit.

Ex variatione præſumi deceptionem expreſse deducitur *ex l. Sed & ſi pupillus 11. §. pen. ff. de inſtit. act.* ibi. Sed ſi alias cum alio contrahi vetuit, continua variatione danda eſt omnibus aduerſus eum actio: neque enim decipi debent, contrahentes, *vbi gloſ. ait*. Nota contra variantes, vbi alia allegat iura, & reſpondet remiſsiue ad contraria.

Et quod non licet variare, inquit *gloſa verbo authoritas in l. vlt. ff. de diuort. & cap. 2. de reſcript.* ſic ne fraudi locus forſitan relinquatur ſi circa ea poſsit libere variare. Et ſic nota varietatem non

Digitized by Google

admitti, dicit *gloſ verbo. Eu pænitentia in l. vlt. §. tales C. de furt. & ſeru. corrupt.* & merito, quia alias variatio, iniquitas appellatur, ſic enim *gloſ. verbo iniquitates in l. Si quis 11. C de reb. cred.* ait. Variationem, iniquitatem appellat.

In opinionibus tamen multoties variant homines, & ſibi ſunt contrarij etiam grauiſsimi: nam & Papinianum acutiſſimum variaſſe dicitur *in dict. l. vlt. §. Sed cum in ſecundam C. de furt.* ibi. Et ab ipſo Papiniano in contrarias declinante ſententias &c. Sed & ipſæ leges ſæpe variatione mutantur, vt per *Imp. in Auth. de ijs, qui ingred. ad appell. coll. 5.* ibi. Volubile hoc, & humanum, & quod manere idem nunquam valet, ſed fit quidem ſemper, manet autem nunquam, & legislationibus introducit aliquem tumultum, & ijs, quæ videntur ſe habere recte, & firma poſita, iudicantur. Sed & ea, quæ ſubtili obſeruatione caura ſunt, plerunque emergentium varietas cauſarum. *Et in Auth vt defunct. ſeu fun. cor. coll. 1. in princip* ſic. Qui varietatem cauſarum conijciunt, non facile ad culpam veniunt, ſi veritatem examinent, quoſdam namque veriſimile eſt multitudinem legum, quæ per ſingula à nobis adijciuntur, culpare; non conſiderantes: quia opere ſemper notante, conſonas cauſis leges compellimur; cum ſemper inopinabile emergat, & alijs, quæ iam poſita ſunt, mederi nō valeat &c.

Quapropter non nunquam prætor varietatem non repellit, & conſilium mutantis non aſpernatur, vt dixit *Papinian. in l. 8. ff. de collat. bon.* vbi *gloſ. verbo. mutantis* ait. Vnde dicitur ſapientis eſt mutare conſilium, & ibidem *Apoſtill. ex Cic. Epiſt. lib. 1. pen. epiſt.* ſic. Nunquam præſtantibus in republica gubernanda viris laudata eſt in vna ſententia perpetua permanſio &c. quamplura, & optima, quæ videas, Vnde dicit *gloſa vlt. in l. Ante 16. ff. de procurat. in fin.* Variare quandoque licet.

Et nota, quod diffidentia Iuris permittit variare, vbi non eſt ius alteri acquiſitum, ſic ait *gloſ. verb. diffidere in capit. Bona 4. de poſtulat. Prælat. & glo. vlt. in cap. Noſti 9. de elect.* ſic. Circa negotia diſtingue, ſi ex mutatione nulli ſit præiudicium, licitum eſt mutare. Vbi ex mutatione alteri ſit præiudicium, adhuc re integra licitum eſt mutare &c Re non integra non poteſt, *& gloſ. verbo libertus in l. 1. ff. de iur. Aur. Anul.* ita. Nota variationem admitti: nam quoad quid eſt libertus, quoad quid non Et ibidem *Apoſtil.* diſtinguit ſic: tu dic quod permittitur circa prorſus diuerſa, non circa, idem, vel connexa.

In tempore certo, & limitato a Iure, locorum varietas varietatem Iuris non inducere. Inquir *gloſ. verbo commodè poſt med. in capitul. Cupientes 16. de elect. lib. 6.*

Si de ſtatu alicuius varietas interuenit poſteriora tempora expectari conuenit. Ita diſponitur *in l. ſi mater in fin. C. Ne de ſtat. def.* & idem eſt atque dicere, quod attenditur vltimus ſtatus, in quo reperta eſt illa, de cuius opinione dubitabatur, an ingenua, vel Ancilla eſſet, & concordat *capit. 3. cum gloſ. verb. vlt. de. cauſa poſſeſſ.*

Vaſſallus.

Quomodo iſte quam humiliter, quam deuotè, quam benignè, quam fideliter erga Dominum ſuum debeat ſe habere: prius ex naturalibus, & bonis conſuetudinibus poteſt percipi, quam lege, ita inquit *cap. vnic. in quib. cauſ. feu. amitt.*

Qui Domino ſuo fidelitatem iurat, iſta ſex ſemper in memoria habere debet incolume, tutum, honeſtum, vtile, facile, poſsibile. Incolume, videlicet ne ſit in da-

damnum Domino ſuo, de corpore ſuo. Tutum ne ſit ei damnũ de ſecreto ſuo; vel de munitionibus, per quas tutus eſſe poteſt. Honeſtum, ne ſit ei in damnum de ſua iuſtitia, vel de alijs cauſis, quæ ad honeſtatem eius pertinere videntur. Vtile, ne ſit ei damnũ de ſuis poſſeſſionibus. Facilè, vel poſſibilè, ne id bonum, quod Domino ſuo facere leuiter poterat, faciat ei difficile: neuè id quod poſſibile erat reddat ei impoſſibile, ſic ponitur *in cap. de forma* 23. q. 5. & infr. proſequitur Dominus quoq; fideli ſuo in his omnibus vicem reddere debet, quod ſi non fecerit merito cenſebitur male fidus: ſicut ille; qui in eorum præuaricatione, vel faciendo, vel conſentiendo deprehenſus fuerit: perfidus, & periurus: quæ omnia inueniuntur *in c. vnic. de form. fidel. in vſib. feud.* eſt alia de nouo fidelitatis modo habes *in tit. ſeq. de nou. form. fidel.*

Sed conſueuit quæri quod auxilium domino vaſſallus præſtare teneatur? Nunquid ſalutem ſuam debebit præponere ſaluti domini ſui? *Arg. eſt* quod poſtponere debetur ad *Syllan. l. 1. §. Hic autem quæritur verſ. Serui*. Sed puto contra fore cenſendum: quia non tantum ius habet dominus in vaſſallo, vt in ſeruo licet dicatur contrarium infra. Ita ponit *gloſ. 1. in cap. 1. quib. mod. feud. amitt.* Sed reprobatur per ſcribentes hic. Generaliter verò vaſſallus contra omnes debet dominũ adiuuare, etiam contra fratrem, & filium, niſi contra alium dominum antiquiorem: prout dicit *gloſ. verbo Contra omnem, in c. Vnic. de nou. form. fidel.* Vide etiam ibidem *glo. verbo Iuſtè*, vbi tractat an teneatur dominũ iuuare volentẽ iniuſtè aliquẽ offendere: de quo etiam dixit *verbo Bellũ*.

Iſtud valdè notandum eſt, quod ſicut priuatur vaſſallus feudo propter culpam: ita quoque priuari debet dominus proprietate propter eamdem culpam, vt ait *gloſ. verbo Iuſtitiam, in c. Item qui dominum, quæ fuit prim. cau. benef. amitt. per tex.* ibi. Quòd ſi quis ſuo domino iuſtitiã facere noluerit, feudũ, quod tenebat perdet. Vaſſallo namq; tenetur vicẽ reddere dominus, vt ſup. proximè; & fuit dictum *verbo Dominus verſ. Iſtud ergò*.

Vaſſallus ſi feudum, aut feudi partem, aut feudi conditionem ex certa ſcientia inficiatur, & inde conuictus fuerit, eo quod abnegauit feudum eius, vel conditionem ex certa ſcientia inficiatur, & inde conuictus fuerit, eo quod abnegauit feudum eius, vel conditionem, expoliabitur. Ita *cap. Vaſſallus ſi de feud. def. & in cap. ſi vaſſallus pen. eod.* hæc. Vaſſallus feudum, quod ſciens abnegauit, amittit, ignoranti vero ſubuenitur: Idem in *cap. vlt. de leg. Corrad. glo. vero in d. c. Vaſſallus, verbo ſcientia* ita inquit. Quod hic dicit de ſcientia intellige ſic, vt craſſa, & ſupina ignorantia non ſit excuſata &c.

An perdat vaſſallus feudum ſi loquatur inhoneſtè cum vxore domini? quærit *Apoſtil. in cap. 1. quib. mod. feud. amitt.* Et reſpondet quod non, reddens rationẽ: quia non tam turpe eſt colloquium, quàm tactus. De reuerentia vero quã tenetur vaſſallus domino præſtare, dixiſti *verbo Reuerentia*.

Poſtquam dixit *gloſ. verbo imperari, in l. Idonei, ff. de teſt.* quod Abbas poterit imperare Monacho, vt ferat teſtimonium pro collegio quærit ibidem Additio ſic. Quid autem de vaſſallo? & reſpondet ita, dicit Guliel. &c. quod iuramentum fidelitatis eſt ſpecies ſeruitutis.

Ex ratione *l. 4. §. pen.* ibi. Nec eſſet noua conceſſione domini opus *ff. de pecul.* argumentatur *gloſ. ibid. verbo Manet*, ita. Et ſic ſunt arg. pro vaſſallo, qui fecit felloniam, & ei à domino eſt remiſſa, quod videtur habere feudum ex veteri conceſſione: vnde traſmitteret ad agnatos ſi ſine liberis decederet; & ad hoc facit *De lib. & Poſth. l. filium quem, & ſup. de pact. l. ſi vnus, §. quod & in ſpecie*.

Digitized by Google

Si ſis meus vaſſallus, & ego illius; non ſequitur: ergo tu illius, ita *gloſ. vlt. in l. Claudius Felix 17. ff. qui potior. in pign.* Et *gloſ. in l. Modeſtinus 105. per text.* ibi. Libertum libertæ non contineri *ff. de verb. ſign.* ſic. Item nota hic argumentum, quod vaſſallus vaſſalli, non eſt primi vaſſallus.

Venditio.

HVius appellationem generaliter accipere debemus, inquit *l. Sicut 8. §. venditionem, ff. quib. mod. pig. ſol. vbi glo.* ſic. Nota appellatione venditionis omnem contractum contineri, ex quo dominium transfertur vt hic &c. vnde dicit *gloſ. verb. Idem iudicium, in cap. 2. de poſtul.* ſic. Nomen venditionis ad alias alienationes extenditur. Quod ſi quis in dotem dederit vendidiſſe, in hoc quoque caſu rectè videtur; non ſolum, quia dominium transfert, ſed & propter onera matrimonij, *vt in d. l. Sicut 8. §. Sed & ſi promiſerit, ff quib. mod. pig. ſol.*

Non poſſe quem compelli ad vendēdum, nemo eſt, qui neſciat *ex l. Inuitum 11. C. de contrah. empt. l. Nec emere, C. de iur. delib. l. 9. ff. rer. amot.* ibi. Non enim æquum eſt inuitum ſuo pretio res ſuas vendere, *& l. vtilium 8. ff. de imp. in reb. dot.* ibi. Iniquum eſſe compelli mulierem rem vendere, vt impenſas in eam factas ſoluat, ſi aliunde ſoluere non poteſt. Sed in aliquibus caſibus poterit quis cogi, quos refert ex iuribus *gloſ. in d. l. Inuitum,* & vltra eos notauit *gloſ. verbo Compellere per tex. in l. Si quis 12. ff. de relig. & ſumpt. fun.* ibi. Præſes etiam compellere debet iuſto pretio iter ei præſtare: ſic dicens. Nota ergo, quod cogitur quis vendere &c. Et tu inſuper notabis, quod ex eo, quia coactus vendit, non debet vendere maiori pretio, ſed iuſto; vt proximè ait tex. Nam idem eſt non vendere, ac velle vendere vltra iuſtum pretium, prout inquit *gloſ. verbo Non vendat in §. Libertas de ſing. reb. per fid. relict. in inſt.* ibi. Non vendat, vel etiam ſi vendat, ſed vltra iuſtum pretium vendere vult, *& gloſ. verbo Immodico,* ſic. Nota non vendere, vel immoderato pretio vendere æquipollent *in l. Non dubium 14. ff. de legat. 3. per tex.* ibi. Si redimere non poſſit, quod dominus non vendat, vel immodico pretio vendat: iuſtam æſtimationem inferat.

Si defunctus, dum viueret, res venales habuerit, teſtamento tamen non cauerit, vt diſtraherentur; abſtinendum erit à venditione. Non enim vtique quod ipſe voluerit vendere, idem etiam poſtea diſtrahendum putauit, ita *Vlpian. in l. 1. §. pen. ff. de reb. cor.*

Quemadmodum in emendo, & vendendo naturaliter eſt conceſſum; quod pluris ſit minoris emere, quod minoris ſit, pluris vendere, & inuicem ſe circumſcribere, ita & in conductionibus, ſic ait *l. Item ſi pretio 25. §. vlt. ff. locat.*

Nota quod ſi venditio fiat ſub pacto, ne tale quid fiat, etiam illud venit prohibitum, per quod ad illud peruenitur, iuxta *l. vlt. C. ſi mancip. ita ſuer. alien.* in illis verbis. Eam, quæ ita venit ne corpore quæſtum faceret: nec in caupona ſub ſpecie miniſtrandi proſtitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportet, & ibi *gloſ. vlt.* ſic. Cum ergo aliquid prohibetur, & id per quod peruenitur ad illud.

Antequam poſſeſſionem vacuam tradat venditor, cuſtodiam, & diligentiam præſtare debet. Et pars eſt diligentiæ, cuſtodiæque, hanc interponere ſtipulationem, ita *l. venditor 37. ff. de act. empt.* In his vero, quæ affirmauerit venditor eo videntur pertinere, ne ab eo amarè exigantur, ſed cum aliquo temperamento, prout dicit *l. Quod venditor 18. ff. de ædil. ed.*

Venditionem rerum Fiſci, Eccleſiæ, & mino-

noris nõ fieri habita fide de pretio habes ſupra verbo. *Fiſcus*.

Actionis venditionem fieri etiam ignorãte debitore, vel inuito, cuius nomen venditur; ſecus vero eſſe in delegatione, quæ fit conſentiente demum debitore, ait *gloſ. verbo Nominis in l. 3. C. de hered. vel act. vend.* vbi inuenies diuerſitatis rationem.

De ſimulata venditione, quæ ſit habes remiſsiue *per Apoſtill. ad l. Emptor 12. ff. de aequa plu.* Et alia de materia venditionis verbis. Emptio, & culpa.

Venia.

LIcet humiliatis, & pœnitentibus locum veniæ negare non debeamus; iuxta *cap. Quanto 2. quaeſt. 4.* Delicti enim veniam pœnitentibus damus, vt dicit *l. Manichaeos C. de haeret.* Cum nulli homini claudenda ſit miſericordia ſicut nulli peccatori impunitas relaxanda *cap. Duo iſta 23. quaeſt. 4.* & quia venia non datur, niſi contrito, & correcto; quomodo enim gaudebis te fuiſſe correctum, niſi doleas te fuiſſe peruerſum? prout ait *gloſ. vlt. in cap. 2. de elect.* Et maxime quando temeritas facilitatis, & in conſultus calor, calumniæ vitio careat, & veniam contineat iuxta *l. Accuſatorum ff. de abolit.* canonizatam *in cap. ſi quem ante med. 1. quaeſt. 3.* Et quia inhumanum eſſet ſi nulla admitteretur veniæ ratio *l. furti §. ſi quis in fin. ff. de his, qui not. infam.* Tamen in venia concedenda facilitas abeſſe debet, ne incentiuum tribuat delinquendi, *ad cap. vt clericorum 13. de vit. & honeſt. cler. & in l. Si operis 14. C. de pœn.* ſic. Cum non remitti pœnam publicæ interſit, ne ad maleficia tenere quiſque proſiliat, & *in capit. eſt iniuſta in fin. 23. quaeſt. 4.* ibi. Facilitas enim veniæ incentiuum tribuit delinquendi coniunctis his, quæ *in capit. ſeq. Et in Extrauag. 3. de pœnit. int. comm. in princ.* ibi. Id tamen propenſiori ſtudio præcauendum eſſe cenſemus, ne cuiuſuis indulgentiæ, remiſsionis, vel facultatis obtentu, Chriſti fideles, procliuiores ad illicita in poſterum committenda reddantur, aut facilitas veniæ eis peccandi tribuat incentiuum coniuncta *Extrauag. vlt. ead. tit.* a quibus deduxit *gl. verbo Exemplum in capit. 3. de tranſlat. Epiſc.* Non enim omnis qui parcit, amicus eſt: nec omnis, qui verberat, inimicus, meliora ſunt vulnera amici, quam blanda oſcula inimici: Melius eſt cum ſeueritate diligere, quam cum lenitate decipere: vtilius eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiam negligat, quam eſurienti panis frangitur, vt iniuſtitiæ ſeductus acquieſcat, vt per *Aug. in cap. Nimium 23. quaeſt. 4. & ead. cau. quaeſt. 5.* ita. Non putes te tunc amare ſeruum tuum, quando eum non cædis &c. Cum in corripiendo filium, quantumuis aſpere, nunquam paternus amor amittatur, *vt in capit. Non vos hominum poſt med. ead. cau. & quaeſt.*

Remiſsio peccati non dat licentiam delinquendi: nec quod potuit aliqua ratione concedi, fas erit amplius impunè committi: ne quod ad tempus pia lenitate conceſsimus, iuſta poſtmodum vltione plectamus. ita dicit *Leo Pont. in cap. Exigunt 1. quaeſt. 7.* Nec tollit infamiam, *vt in l. vlt. C. de general. abolit.* ibi. Indulgentia (patres conſcripti) quos liberet notat, nec infamiam criminis tollit; ſed pœnæ gratiam facit cum qua cõſonat illud *Ouid. de Ponto.*

Pœna poteſt demi, culpa perennis erit.

Sic licet offenſus teneatur rancorem remittere, & veniam offendenti concedere, tamen ſatisfactionem non tenetur

remittere, etiam quoad Deum, vt tenet *gloſ. verbo ſatisfactionem in cap. 2. de re iud. lib. 6.*

Datur venia valetudini, affectioni parentum, & aſinium *in l. Deſertorem 3. in fin. ff. de re mil.* & ſubiungit, ſed & ignorati adhuc diſciplinā, & tyroni ignoſcitur, Sed & veterano, inſpecto eius præcedentis vitæ actu, venia dabitur, *vt in d. l. Deſertorem verſ. is, qui.* Nec in alijs circa ſupremam voluntatem, imperitiæ venia datur, quam in bonis militum *l. Impuberi 41. ff. de adm. tut.*

Venia dignus eſt, qui alieno morbo laborat, ita notauit *Apoſtill. per tex.* ibi. Mouente miſericordia, qua indigni nō ſunt, qui alieno laborant vitio *in l. Legem Anaſtaſij C. de nat. lib.* & concord. *gloſ. verbo inutilem in cap. In noſtra de procurat.* Simplicitati etiam deberi veniam, dictum eſt verbo *Simplicitas.*

Verba.

INſtituta ſunt, non vt per ea ſe inuicem homines fallant, ſed vt eis quiſque in alterius notitiam cogitationes ſuas proferat; verbis ergo vti ad fallaciam non ad quod ſunt inſtituta, peccatum eſt, ita *Aug. in Enchirid. relatus in cap. Is autem 22. quæſt. 2.* Deus enim duplicitatis aſpernator, ſimplicem intentionem vtriuſque conſiderat, & tam ex parte recipientis, quam ex parte præſtantis, verborum autem aſpernatur, & odit *vt in cap. Pueri are 22. q. 5.* Et ſecundum hanc veram prudentiam, quæ à Deo eſt, vt ſimplex intentio, & non verba attendantur, non ſolum Eccleſiæ Principes, verum etiam huius ſeculi decreuerunt conſtituendo, quod ad mentem potius, quam ad verba attendatur, vt iuſtitia ſuum ſortiatur effectum: perlege *cap. ſecundo requiris 41. de appellat.* & inuenies ſecundum *beatum Gregor.* verba intentioni deſeruire, nec aliam Pontificum eſſe intentionem, niſi quod iuſtitia ſuum conſequatur effectum. In legibus, & ſi verba earum habeant vnum ſenſum, vel intellectum, tamen ſi Legislatoris mens aliud vult, id obſeruatur iuxta *l. Scire oportet 13. §. Aliud ff. de excuſat. tut.* ibi. Sed & ſi maxime verba legis hunc ſenſum habeant, tamen mens Legislatoris aliud vult. Sic & in legibus priuatis, hoc eſt priuilegijs, obſeruandum dicis verbo *priuilegium beneficij ſemper.*

In legibus teſtatoribus conditis, mens eorum, & non verba, attenditur. Non enim in cauſa teſtamentorum ad verborum definitionem vſque deſcendendum eſt, cum plerunque abuſiue loquātur, nec proprijs nominibus, ac vocabulis ſemper vtantur, vt in *l. Non aliter 69. §. 1. ff. de legat. 3.* & in *l. Cū de lanionis §. Aſinam ff. de fund. inſtr.* ibi optimum ergo eſſe Pedius ait; non propriam verborum ſignificationem ſcrutari: ſed inprimis quid teſtator demonſtrare voluerit, &c. *vt in l. 3. §. Conditio legati ff. de adim. legat.* ibi. Sed melius eſt ſenſum magis, quam verba amplecti, *l. Pater Seuerinā 100. ff. de cond. & dem.* ibi. Cum in conditionibus teſtatorū voluntates potiuſ, quam verba conſiderari oporteat *l. Generaliter 24. in fin. ff. de fideic. lib.* ibi. Non enim verba tantum fideicommiſſi, ſed & mens teſtatoris tribuere ſolet libertatem fideicommiſſariam. Cum enim ſenſus teſtatoris adeſt, verborum interpretatio nuſquam tantum valet, vt melior ſenſu exiſtat, *vt per Imp. in l. 3. C. de lib. præter. & notauit gloſ. verbo ſequeretur in l. Etiamſi 8. C. de iur. dot.* ibi. Nota argum. Senſum non verba ſpectari, & *gloſ. verbo monaſterio in cap. vlt. de ſucceſſ. ab inteſtat.* ibi. Et quælibet verba, per quæ declaratur intentio teſtatis, ſufficere videntur, &c. nemo enim æſtimandus eſt dixiſſe, quod non mente

co-

cogitauit, quod adeo verum eſt, vt ſi non verum eſſet, quod teſtator exiſtimauit, adhuc verba ſeruidnt intentioni eius, licet falſæ prout optime dixit *gloſ. per. tex.* ibi, *in l. Quo loco 20. §. vnic. ff. de hared. inſt. verbo Alterum eſſe* ibi. Et not. hic argum. quod verba intelligenda ſunt, ſicut ſi verum eſſet, quod teſtator verum putauit, cum non erat. Nec etiam falſa verba teſtantis præiudicare veritati, notauit *gloſ. verba intercesſiſſe in l. Seia 28. ff. ad Velleia. per l. Si quis in graui §. 1. ff. ad Syllan.*

Sic & in contractibus magis ſenſum, quam verba ſpectari, notat *gloſ. in l. Sed Celſus §. 1. verba ſequendum ff. de contrah. empt. per tex.* ibi. In emptis enim, & venditis potius id quod actum, quam id quod dictum ſit, ſequendum eſt. Magis enim res, quam verba intuenda ſunt, inquit *l. Promittendo ff. de iu. dot. & in l. Si quis 9. C. qua res pig.* ita. Cum ſit iuſtum voluntates contrahentium magis, quam verborum conceptionem inſpicere ſuper qua generali hypotheca, illud quoque ad conſeruandam contrahentium voluntatem, ſancimus vt ſi res ſuas ſupponere dixerit, non adiecto tã præſentes, quam futuras; ius tamen generalis hypothecæ, etiam ad futuras res producatur. Et plus dicit *gloſ. verbo ſed tranſactio in l. Si vno 17. ff. locat.* quod ex qualitate contractus verba accipiuntur contra propriam ſignificationem *per text. ibi. & in l. In lege eod. tit.* Nec verborum gemminationem ſenſum augere, inquit *gloſ. verbo adiectum in l. Cum pater 11. ff. de pact. dotal.* vbi etiam arguit contra. Nec mutat ſubſtantiam rerum non neceſſaria verborum multiplicatio *l. Pediculis 36. §. Labeo ff. de aur. & arg. leg.*

Sed quid dicendum *ad l. Iuriſgentium §. Pactorum ff. de pact.* inquit enim Non minus ex verbis, quam ex mente conuenientium æſtimandum eſt, *& ff. de tranſact. l. De his controuerſijs*, quæ ex teſtamento proficiſcuntur, neq; tranſigi, neque exquiri aliter veritas poteſt, quam inſpectis cognitiſq; verbis teſtamenti. Facilis tamen eſt reſpõſio, quod ſcilicet quando conſtat de voluntate, & ſenſu teſtantis, & paciſcentium, non eſſe curandum de verbis. Et ita procedunt iura ſup. relata. Si vero non conſtat, tunc ad verba recurrendum, & ita voluit *Marcellus in l. 67. ff. de legat. 3.* dum ait. Non aliter à ſignificatione verborum recedi oportet, quam cum manifeſtum eſt, aliud ſenſiſſe teſtatorem. *& in l. 1. §. ſi is, qui nauem ff. de exercit. act.* ibi. In re igitur dubia, melius eſt verbis edicti ſeruire; vbi *glo.* notat dicens mirabile verbum, in dubijs ſtandum eſſe verbis legis &c. teſtatoris & paciſcentium, idem voluit etiam *glo. verbo. Non omnino in l. 1. §. Etiam ſi quis ff. de conſt. pec.* dum interrogat, & reſpondet ſic. Sed qualiter ſciam, quod ſtipulari ſibi voluerit, non conſtituti? Reſp. ex verbis, quæ præceſſerunt &c.

Quandoque igitur ſola verba ſpectantur. Quandoque vtrunque, ſi ſcriptum voluntati adaptatur. Alias ſi verba prorſus diſcrepent a voluntate non valent, prout dicit *gloſ. verbo magis in l. Cum virum C. de fideic.* cuius text. verba ſunt. Quoniam in fideicommiſsis, voluntas magis, quam verba plerunque intuenda ſunt. Nam in conditionibus primum locum voluntas defuncti obtinet, eaque regit conditiones, vt dixit *Vlpian. in l. In conditionibus 19. ff. de cond. & dem. Et Imp. in l. 2. C. com. de legat.* ibi. Sit igitur (ſecundum quod diximus) ex omni parte verborum non inefficax voluntas &c. & in fin. ibi. Nos enim non verbis ſed ipſis rebus leges imponimus, coniuncta *gloſ. vlt.* ibi. Id eſt ſenſum non verba ſpectamus. Quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubiectus, inquit *cap. Intelligentia 6. de verb. ſig. & in cap. Propterea 8.* ibi. Quia plerunque

dum

dum proprietas verborum attenditur, ſenſus veritatis amittitur, *& in cap. Inijs 15. eod. tit.* ibi. Cum non intentio verbis, ſed intentioni verba debeant deſeruire. Intentio enim præ omnibus attenditur ſiue in contractibus ſiue in vltimis voluntatibus per iura, quæ *gloſa verbo nec intentio in Extrauag. 3. de verb. ſig.*

Cum in verbis nulla eſt ambiguitas, non debet admitti voluntatis quæſtio, ita inquit *l. Ille aut ille 25. ff. de legat. 3.* Si vero non conſtiterit de voluntate mente, vel ſenſu diſponentis, ad communem verbi intelligentiam recurrendum, & cogendus quiſque eſt verba prolata in illo ſenſu retinere, quem ſolent recte intelligentibus generare, vt dicitur *in capit. Ex litteris de ſponſ. vbi videas gloſ. de materia.*

Sed & ſi adhuc de mente ſatis non conſtat, ad ordinem verborum poteſt recurri, vt notauit *Apoſtill. per tex. ibi in capit. Si quis 46. de elect. lib. 6.* dicens ſic. Ex ordine verborum: præſumitur ordo intellectus, & tex. verba ſunt. Vel ſi concordare nequeant, is qui primo in inſtrumento, vel literis procurationis extiterit nominatus: & facit *gloſ. verbo tranſportantes in capit Cum dilecta 22. de reſcript.* ibi: Et ordo uerborum oſtendit ordinem proceſſuum.

Nihil intereſt an inhibeatur primo, an ſecundo, in medio an in fine, cum ſicut utriuſque iuris argumenta nos docent, ea, quæ in principio ad medium, & ad finem, illa uero, quæ in medio ad finem atque principium referri contingat. Ita dicitur, *in cap. ſecundo requiris 41. de appellat.* & facit *l. 1. ad fin. C. de lib. præter l. 3. §. Filius ff. de lib. & poſt.*

Verba cum effectu eſſe intelligenda, dicit *gloſ. vlt. in cap. 3. de pact. & probat cap. relatum 4. de cler. non reſid.* ibi. Cum igitur uerba ſunt recipienda cum effectu. *Et Vlpian. in l. Si per alium 5. §. docere ff. ne quis eum* ibi. Quoniam uerba cum effectu ſunt accipienda, *& gloſ. verbo fuerit in l. legitimos 5. ff. de leg. tut.* ibi. Iura conſiderant effectum, non formulam uerborum, *& in l. ſi filio 5. §. 1. ff. quod cum eo.* ibi. Nota hic effectum pluſquam uerba attendi, ubi alia iura, quibus adde *l. 1. §. vlt. ff. quod quiſq; iur.* ibi. Hæc autem uerba; Cum ſtatuerit &c. Cum effectu accipimus; non uerbo tenus &c. Nam uerbum, ſtatuerit, rem perfectam ſignificat, & conſummatam iniuriam, non ceptam &c. Quid enim obfuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum? a qua deduxit *eſtat. gloſ. vlt. in cap. 3 de pact.* ibi. Item nec ſufficit uoluntas, niſi ſequatur effectus. Re enim non uerbis peculium augendum eſſe ait *l. 4. ff. de pecul.* unde plus eſt delinquere facto, quam uerbo, *vt per gloſ in cap. bonæ 53. de elect. verbo cauſis.*

Verbum generale omnia comprehendere probat *l. ſi ſeruitus 22. ff. de ſeruit. vrb.* ibi. Humanius eſt uerbo generali omne lumen ſignificari, ſiue quod in præſenti, ſiue quod poſt tempus conuentionis contigerit. *Et gloſ. verbo Dati in l. Naturalis 5. ff. de præſcript. verb.* ibi. Nam & uerbum, rei, & facta comprehendit, cum ſit generale, *vt ſup. ſi cert. pet. l. 1. in fin.* & idem eſſe in æquipollenti generali, ait *gloſ. verbo quemquam in Clem. 2. de ſepult.* ibi. Quemquam &c. Cum hoc uerbum iuris æquipolleat uniuerſali, & extendatur in edictis prætoris: licet dicat *gloſ. vlt in cap. ſilo nobis 65. de appellat* quod uerbum generale ſæpe reſtringitur, *& gloſ. verbo diſcrimine in addit. §. vlt. de libertin. in Inſt.* ibi. Nota quod licet uerba ſint generalia, reſtringi tamen poſſunt, & debent per aliam legem ſpecialiter loquentem.

Verba præſentis temporis quomodo intelligantur, dixiſti *ſup. verbo Tempus.* Notabis tamen, quod verbum præſentis temporis, nec ad præteritum, nec ad futurum proprie trahi poteſt, ut dicit

gloſ.

gloſ.verbo Adſint in Extrauag.1.de elect. Et nec ſemper verba de præſenti habere conſenſum de præſenti. *Apoſtill. ad cap.1.§.1.de deſponſ.impub.*

Imperatiui verba licet neceſſitatē importent, tamen quando alicui imperatur aliquid, quod eius priuatam vtilitatem continet, talia verba habent vim conſilij, vt notauit *gloſ. 1. in addit. in l. Age cum 3. C.de tranſact.per text.* ibi. De verbis autem importantibus neceſſitatem ponit *gloſ. verbo Voluntatis in Extrauagant. vnic. de cenſ. inter comm.* dicens, voluntatis, & præcepti, iniungimus, volumus, decernimus, cenſemus, vbi affert iura. In teſtamentis etiam verba conſilij importare neceſſitatem; & idem verba ſuaſoria, notauit *gloſ. verbo Conſilij.per text.ibi in l. Cum pater 79.§.mando, ff.de legat. 2. & gloſ. verbo reuocari in cap. vnic. apud quem, vel quos contra feud. defin.* ſic. Hic notandum eſt verbum neceſſitatis pro poſſibilitate poni, & pro conſilio ſicut, & alibi &c. ſicut è contra verbum conſilij ponitur pro neceſſitate vt &c. & quod verbum, oportet, etiam non importet neceſſitatem, *not. gloſ.verbo Creditores, in l.1.ff.de ventr.in poſs.mitt.*

Verba infinitiui modi etiam ad futurum reſpiciunt, & ideo dicuntur infinita, quia omne tempus reſpiciunt, ita *gloſ. verbo Daturum, in l.ſtipulationem 5.§.ſtipulatio, ff. de verb.* Sed conſidera, an procedat hoc tantum quando ad infinitiuum adiūgitur verbum futuri temporis, *per gloſ. verbo facere in Extrauag. vnic. ne ſed. vac.* ibi: Quia infinitus modus, quæ de præſenti ſunt denotat, niſi ſubiungatur verbum futuri temporis.

Verbum ſimpliciter poſitū ad futura tempora trahi, & generaliter intelligi, ait *gloſ.verbo In perpetuum in cap. ex litteris 12.de conſtit, & verbo Simpliciter in cap. Præterea 5. de offic. delegat.* ibi: Et ſic eſt argumentum, quod verbum ſimpliciter poſitum generaliter intelligitur.

Plurale verbum geminare ſignificationē ſingularis, inquit *gloſ.vlt.per tex. ibi in l.2.§.vlt.ff.de cond.inſt.*

Obſcurum verbum poſitum in vno capite declaratur, vel interpretari poteſt per verba poſita in ſequentibus capitulis, vt notauit *Apoſtill.ad l.Verbum 26. ff.de petit.hered.per tex.*ibi. Et verbum quidem (perueniſſe) ambiguum eſt. Solum ne contineat, quod prima ratione fuit, an vero & id, quod durat? Puto ſequentem clauſulam ſenatuſconſulti ſequendam, quem tex. prædicta Apoſtilla dicit notabilem, ex *Bart.* & comprobat *per l. Quemadmodum, ff. ad l. Aquil. & §. Hoc tamen capite, eod. tit. in inſt.*

Teſtatoris autem verba in dubio debent intelligi ita, quod nō ſit in cōſtructione peccatum, vt ponit *Bart. in ſum. l. Plautius 9.ff.de aur.& arg.* Et in contractibus, dicit idem *Bart. etiam in ſumm. l.ſi cui 9.ff.de ſeruit.* Quod verba debent ciuiliter intelligi per text. ibi. Ciuili tamen modo &c. non tamen debet attendi ad ſubtilitatem verborum, audi *Iulian.in l.20.ff.ſi cert.pet.* Si tibi (inquit) pecuniam donaſſem, vt mihi eandem crederes an credita fieret? Dixi in huiuſmodi propoſitionibus non proprijs verbis nos vti. Nam talem contractū neque donationem eſſe, neque pecuniam creditam. Donationem non eſſe: quia non ea mente pecunia daretur, vt omnimodo penes accipientem maneret. Creditam non eſſe: quia exoluendi cauſa magis daretur, quam alterius obligandi. Igitur ſi is, qui pecuniam hac conditione accepit, vt mihi in creditum daret, acceptam dederit: non fore creditam, magis enim meam accepiſſe intelligi debeo. Sed hæc intelligenda ſunt propter ſubtilitatē verborum: benignius tamen eſt vtrumque valere ex ratione *l.vnic. C.vt act. ab hered.* ibi. Ne propter nimiam ſubtilitatem

 tem

ratem verborum voluntates contrahentium impediantur.

Contra reum verbum dubium interpretãdum eſſe tenet *gloſ. verbo dubium, in cap. In præſentia de probat.* per iura quæ ibidem affert, & reſpondet ad contrariũ diſponentia.

Plerumque in ſtipulationibus verba; ex quibus obligatio naſcitur, inſpicienda ſunt: raró autem ineſſe tempus, vel conditionem ex eo quod agi apparebit intelligendum eſt: perſonam nunquã, niſi expreſſa ſit. Sic *l. ſi ita* 126. §. *Griſogonus ad fin. ff. de verb.*

Hæc verba ſtipulationis, quod amplius legatorum nomine cæperis, quam ex lege Falcidia capere licebit: non tantum eum comprehendunt, qui amplius acceperit, quam ei falcidia permiſerit, reddat partem, & habeat partem: verum etiam eum, qui totum debet reſtituere: ita *l. 1. §. hæc, ff. ſi cui pluſquam, vbi notat Apoſtill.* ſic. Verbum, amplius, excluſiuum eſt, & argumentatiuum; *& glo. verbo ratio*, addit ita. Sic è contra, minus quod nihil eſt. Et in *l. amiſſi* 53 *ff. de fideiuſſor.* de verbo, Quanto minus, ſic. Iſtis enim verbis etiam totum conuenit contineri.

Verbum, præſertim: quandoque tenetur comparatiuè, aliquando tenetur præciſiuè, vt pro tantum: ita *glo. verbo præſertim in Extrauag. vnic. de dol. & contum.*

De verbo, quaſi, ſunt duæ *gloſ.* in contrarium vna in *l. Diuortio, §. ſi fundum, ff. ſolut. matrim.* ibi. Dic quod dictio, quaſi, notat vitium, non autem eſt expreſſiua veritatis: altera in *l. ſi ante, verbo quaſi, ff. eod. tit.* ibi. Illud, quaſi, eſt expreſſiuum veritatis, & debet intelligi ſecundum ſubiectam materiam.

Equiparantur iſta duo, verbo aliquid proferre, vel ſcripto, ſic dicit *glo. in Extrau. vlt. ad finem, verbo vel ſcripto, de verb. ſig.*

Vbi requiritur verbum, non ſufficit factũ prout notat *gloſ. verbo vadat, in cap. ab eo 6. de appellationib. lib. 6. per text.* ibi: Petere prætermittat; etiam ſi vadat; aut mittat.

Verbum, ritè, denotat ſolemnitatem iuris: rectè verò, inſtitiam; ſic *ſupra de mil. teſt. in princ. & gloſ. in l. hoc colore, de inoff. teſt.* ita ponit *Apoſtil. ad gloſ. verbo exhæredati, in §. Emancipatos de exhæred. liber. in Inſtit.* Et latiùs fuit ſupra dictum his verbis.

Non mirum, quod verbum ſemel poſitũ ad duo diuerſa, referatur, ſic dicit *gloſ. verbo & ipſe in Auth. vt null. Fabr. Orat. coll.* 5. & conducit, quod inquit *gloſ. in l. 2. C. de bon. vac. lib. 10. verbo Hoc verbo*; ibi. Et ſic nota verbum pro oratione poni ita in pauca verba pro vna columna. Verba enim ſuperflua penitus eſſe reijcienda cenſemus; quid enim verbis opus eſt, quæ rerum effectus nullus ſequitur, vt inquit *l. vlt. C. de donat.*

Verba voluere, & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſſe, inquit *D. Hieron. in epiſt. ad Nepotianum*, & ſubdit nihil tam facilè, quàm vilem plebeculam, & indoctam concionem linguæ volubilitate decipere, quæ quidquid non intelligit, miratur.

Ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed hærent: nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus: ſeminis modo eſpargẽda ſunt, quod quamnis ſit exiguum, cum occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur: idẽ facit ratio. Ita dicit *Senec. epiſt.* 38.

Nolo verbis contendere, ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium, vt dicit *Auguſt. lib. 12. Confeſs. cap.* 18. *vnde gloſ. in l. 2. ff. de alien. Iud.* affert ex Catone hos verſiculos.

Contra verboſos noli contendere verbis.
Sermo datur cunctis, animi ſapientia paucis.

Et licet verba perdere leue ſit, vt aliàs dixit *gloſ. verbo & actionis, in cap. quibuſdam 1. q. 1.* Tamen non ideo caret culpa,

pa, & multoties non ſufficit pœnitentia; nam volat emiſſum ſemel irreuocabile verbum, vt refert *gloſ. verbo iuſta cauſa in cap. vlt. de Iur. iur. lib. 6.*

Maiori cum ratione prædicta procedunt in verbis Principum, & Prælatorum, quæ debent eſſe firmiſſima, & irreuocabilia, etiam ſi ſine iuramento ſint, vt notauit *Innoc. relatus per gloſ. verb. deierauit, in cap. 2. de ſent. & re iud. lib. 6.*

Verba enunciatiua propter aliud emiſſa, vim irreuocabilis confeſſionis non habent, ſic ſummat *Bart. l. qui familiæ 38. ff. fam. hercisc.* & Textus ſic. Qui familiæ herciſcundæ iudicio agit, non confitetur aduerſarium ſibi eſſe coheredem.

Verba, quæ ſunt ordinata ad negandum, vel priuandum, non diſponunt, vt probat *glo. verbo Non amittant, in cap. Vaſſalli, de pac. Conſt.*

Fruſtra vereris, ne verbum temere à te prolatum, priuare te poſſit, ita inquit *l. 1. C. qui bon. ced. poſſ.* Neque enim poteſt verbis tolli, quod nec verbis cõtractum eſt. Dicit *l. an inutilis §. 1. ad fin. ff. de acceptill.* Sed quid dices *ad leg. & per Iuſiur. §. & ſi fideiuſſori, eod. tit.* Inquit enim ita. Vt licet reus non ſit verbis obligatus, tamen acceptillatione per fideiuſſorem liberetur &c. Cogita an placeat tibi reſponſio, quod per acceptillationẽ alter contractus fit.

Verba blanda, & adulatoria prolata in teſtamento diſponunt, vt ſi ſeruum nominauerit filium &c. enunciatiua verò, debent verificari; videas *verbo Seruus, verſic. etiam eum ſeruum.* Et quod verba ſunt pauciora, quam res, *verbo Res.*

Verecundia.

ESt digna veniæ, vt deducit *gloſ. verbo conuitium*, ibi. Nota quod parcitur verecundiæ alicuius, in *l. Quæ omnia 25. §. ſed et ſi, ff. de procur. per text.* ibi. Cæterum ferendus eſt pudorem ſuum purgans. Et ibidem *Bart. in ſum.* ſic. Audiendus eſt, qui vult ſuũ pudorẽ purgare. Defertur enim alicui ne verecundetur, vt inquit *gloſ. vlt. in l. obſeruandum 47. ff. de iud. per tex.* ibi. Niſi hoc ſpecialiter à Principe ad verecundiam petiti Iudicis reſpiciente permittatur, & per *l. vlt. C. qui & aduer. quos, in fin.* ibi. Cum proculdubio eſt etiam ipſas perſonas cauere: ne quis ſuæ opinioni contrarius exiſtat. Nam qui ſine verecundia non poteſt conſiſtere, non intelligitur exiſtere poſſe: ſicut non poteſt exigi, quod ſine verecundia non poteſt poſtulari, vt dicit *gloſ. 1. in c. vnic. An ille, qui occid. frat. dom. feud. amitt. per tex. in l. 3. § vlt. in fin.* ibi. Non ſine rubore deſiderabũtur vſuræ, ideo que non exigentur, *ff. de vſur.* Et qui publicè deliquit, publicè iubetur comparere vt magis verecũdetur, prout notauit *gloſ. pen. per tex.* ibi in *c. 1. 84. diſt. in addit.*

Sumitur etiam verecundia, pro reuerentia, vt in ea, quæ patrono debetur iuxta *l. ſi patronus 20.* ibi. Ne pars ex legibus verecũdiæ patronali debita, minuatur *ff. de donat.* Coniuncta *gloſ. ibid.* verecundiæ, ideſt reuerentiæ, *& l. pen. ff. de furt.* ibi. Et hoc modo patronus quoque liberto, & is cuius magna verecundia, ei quem in præſentia pudor ad reſiſtendum impedit, furtum facere ſolet; coniuncta *Apoſtill.* ibi. Verecundiam hic reuerentiam intellige.

Veritas.

ESt ipſe Deus, vt idem per *Ioan. 14.* inquit. Ego ſum veritas. Sic notat *gloſ. verbo imitatio, in Aut. de inſtr. caut. §. 1. collat. 6.* Et forſan quia jam ita dixerat, non reſpondit Pilato interrogãti, quid eſt veritas, ne videretur ſe ipſum laudare; ſed hanc, quæ eſt diuina,

SSſſſſ ſa-

Digitized by Google

ſacris Theologis relinquimus, de qua ait *Aug. lib. 12. conf. c. 25. §. 2.* Veritas tua nec mea eſt, nec illius, aut illius, ſed omnium noſtrũ, quos ad eius communionem publicè vocas, terribiliter admonens nos, vt nolimus eam habere priuatam, ne priuemur ea. Nam quiſquis id, quod tu omnibus ad fruendum proponis ſibi propriè vindicat, & ſuum vult eſſe, quod omnium eſt, à communi propellitur ad ſua, hoc eſt à veritate ad mendacium.

Veritas autem humana poteſt dici notitia certæ rei, maximè per viſum: vt colligitur ex §. *vlt. de grad. cog. in Inſt.* ibi. Cum magis veritas oculata fide, quam per aures animis hominum infigatur, vbi *gloſ. verbo per aures,* ſic. Vnde Horat. in arte Poetica.

Segnius irritant animos demiſſa per aures
Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Certior aure arbiter eſt oculus &c. & notauit prædicta *gloſ. verbo imitatio,* & altera *gloſ. verbo veritatem in Extrauag. 3. de conceſſ. præb.* ibi. Sed veritas poteſt dici indubitatæ rei certitudo, maximè per viſum &c. & addit. Vnde veritati omnis opinio debet ſuccumbere, *& gloſ. in l. Doli 5. ff. de ſeru. corrupt.* ibi. Vt plus veritas quam opinio inſpiciatur, & in *l. Caius 39. ff. de pign. act.* ibi. Item nota, quod plus valet, quod eſt in veritate, quam quod eſt in opinione; & probat *l. 2. §. ſi ſub conditione ff. pro empt.* ibi. Contra ſi extitiſſe ignoret, poteſt dici ſecundum Sabinum (qui potius ſubſtantiam intuetur, quam opinionem) vſucapere eum poſſe. & in §. *ſi à pupillo* ibi. Vt hic plus ſit in re, quam in opinione, & *l. ſi fortè 8. ff. de caſtr. pec.* ibi. Veritatem enim ſpectamus an verè caſtrenſis notitia, vel affectio fuit, non quod quis finxit *& in cap. cum Bertoldus 18. de re iud.* ibi. Ne tamen præiudicaret opinio veritati, *& glo. verbo fit furtum in l. vulgaris 21. §. ſed ſi quis, ff. de furt.* ibi. Cum potius veritas, quàm opinio ſpectanda ſit &c. & denique §. *ſi quis de legat. in inſtit. vbi glo. alia iura.*

Et licet non deſint iura, quæ præferunt opinionem veritati, vt notatur *in ſum. l. eum qui 18. §. 1. ff. de iniur. & in cap. Nuper 4. de bigam.* ibi. Licet obuiet ex aduerſo quod opinioni ſit veritas præferenda. Coniuncta *gloſ. ibidem verbo videtur,* dum ait ſic, hic collige quod opinio præfertur veritati. Tamen cum eadem *gloſ.* dic quod verum eſt veritatem eſſe præferendam opinioni, alia ſunt caſualia, vt ſcilicet ſtetur potius opinioni, quam veritati, vt in fauorem contrahentium, & odium decipientiũ, vel ſententiarum, vel in fauorem prolis, & teſtatorum &c. vnde portat hos verſus

Teſtamenta, fauor, odium, ſententia, proles
Ex iſtis cauſis præfertur opinio veris.

Et ob id inquit *gloſ. verbo admittatur, in l. 3. §. ſi pater, ff. de bon. poſſ. cont. tab.* pro verò plerumque poni, quod eſt in opinione: ſed regulare eſt quod veritas præfertur, vt dixi ſup. *& gloſ. verbo in partem, in §. vlt. de vulg. ſubſt. in inſtit.* ibi. Conſiderata magis veritate, quam opinione &c. & ibi quod verius eſſe videtur, veritate magis attenta &c. & facit *gloſ. verbo tolere in Extrauag. 3. de verb. ſig.* Et addit hoc verum, niſi vbi inducitur præſumptio iuris, & de iure, vel fictio, quia illi habet præciſè ſtari. In ſpiritualibus vero veritas præfertur, vt notauit *Apoſtill. in cap. vlt. de pænit. & remiſſ. lib. 6.*

Sedes Apoſtolica in ſuis actibus veritatẽ proſequens, inquit *Extrauag. vnic. de offic. deleg. int. com. & ibi gloſ. verbo veritatem,* ſic. Hæc fortior res de mundo eſt, *& Imp. in l. vnic. C. de dedit. lib. toll.* ita

Nos

Nos enim, qui veritatem colimus, ea tantummodo volumus in noſtris eſſe legibus, quæ re ipſa obtinent. Et in *Auth. vt in priu. dom. ſacr. miſt.* ibi. Veracium enim ſolummodo ſumus amatores *coll.* 5: à quo deduxit *gloſ. verbo Contrarium veritatis in Extrauag. vlt. de verb. ſign.* Vnde veritas à Iudicibus amplexanda eſt, vt dictum extat *verbo Iudex*. Et illam tenentur inquirere, vt præcipit *l ſinguli* 14. *C. de accuſat. & in l.* 2. *C. de in lit. iur.* ibi. Iudex de veritate cognoſcet, quæ etiam argumentis liquidis inueſtigari poteſt, *& in c. quia ſunt* 28. *diſt.* ibi. Quærenda eſt ſemper veritas; vt inquiri debeat, vtrum accuſatum noxa condemnet, an à pæna innocentia patefactas ſubducat. Ad inueſtigandam enim veritatis fidem quicumq; præſidens anhelare debet, cum illi compertæ cedere habeat opinio, vt dixit *gloſ. verbo volentes, in Extrauag.* 2. *de verb. ſig. & in c. vnic. de cont. int. dom.* ibi. per ipſos inueniatur veritas &c. quia non eſt bonum, vt denegetur veritas.

Ab illis requirenda eſt veritas, quibus lux veritatis potius aſſiſtit; vt notat *gloſ.* per iura, quæ affert, *in cap. vlt. verbo maiores de offic. Arch.*

Et per ampliores homines perfectiſſimam veritatem reuelari ait *gloſ. verbo plurimorum in c. prudentiam, de offic. deleg. & verbo continetur, in Extrauag. vlt. de verb. ſig.* quod deduxerunt *ex l. vlt. C. de fideic.* ipſoſque poſſe cogi ad eam dicendam notat *gloſ.* 1 *in c.* 1. *de teſt. cog. per tex* ibi, affertq; rationem dicens ne veritas occultetur & ne malus, vt bonus æſtimetur, publicè namque intereſt ne ſit veritas occulta, vt in *Extrauag.* 1. *de offic. ord. int. com.*

Plurimum quoque in excutienda veritate etiam vox ipſa, & cognitoris ſubtilis diligentia affert. Nam & ex ſermone, & ex eo, qua quis conſtantia, quæ trepidatione quid diceret, vel cuius exiſtimationis quiſque in ciuitate ſua eſt, quædam ad illuminandam veritatem in lucem emergunt. Ita inquit *l. De minore* 10. *ff. de quæſt. & ex Chryſoſt. hom.* 18. *in Matth. c. occidit Phinees* 23. *q.* 8. ſic. Non ſolum igitur reſpiciamus ad opera, ſed ad tempus, & ad cauſam; perſonarum quoque differentiam, & quantacumque alia ipſis operibus acciderũt diligentiſſime inquiramus: non enim poſſumus aliter ad veritatem peruenire.

An autem conſtito de veritate poſſit ipſa deſeri propter ſcandalum? quæſtionis eſt. Et breuiter diſtinguendo reſpondeo cum *glo. verbo multitudo in cap.* 2. *de tempor ord.* ſic. Propter ſcandalum aliquid omittitur impunitũ, cum aliàs non eſſet omittendum. Quod fieri poteſt, ſi veritas non offenditur: quæ triplex eſt, ſcilicet iuſtitiæ de qua in *cap. qui ſcandalizauerit de reg. iur.* veritas doctrinæ ſiue diſciplinæ, & de hac in *cap. quando ergo* 11. *q.* 3. Et veritas bonæ vitæ, de qua in *c. primum* 22. *q.* 1. Hæc nunquam dimittenda eſt propter ſcandalum iuxta *cap. inter verba* 11. *q.* 3. Sed veritas iuſtitiæ, & veritas doctrinæ, & diſciplinæ quandoque omittitur propter ſcandalum, puta quando multitudo eſt in cauſa, vt in *d. cap.* 2. *de temp. ord.* vnde dicit *gloſ. verbo vbi periculum in c. Cum quis* 23. *q* 4. Veritas diſciplinę poteſt deſeri propter ſcandalum; veritas verò iudicij ſemper præualet ſcandalo; & ſic de hoc vltimo dicitur in *d. c. qui ſcandalizauerit*. Vtilius ſcandalum naſci permittitur, quam veritas relinquatur, & refert *gloſ. verbo conſuetudinem, in cap.* 2. *de obſeru. ieiun.*

Veritas iuſtitiæ ad Iudicem: doctrinæ, ſiue diſciplinæ ad Prælatum; bonæ vitę ad quemlibet pertinet; vnde verſus.

Eſt verum vitæ, doctrinæ, iuſtitiæque
Primum ſemper habe, duo propter ſcandala linque.

Sſſſſſ 2 vtaſ-

vt affert *gloſ.d.verbo multitudo, & verbo veritas in d.c.qui ſcandalizauerit de reg.iu.*

Neque apud Iudicem exquiri veritas de ijs controuerſijs,quę ex teſtaměto proficiſcuntur, aliter poteſt, quam inſpectis,cognitiſque verbis teſtamenti. Sic *l.1.ff.quemadm. teſt. aper.* Et ſi falſa ſint verba teſtantis non præiudicare veritati, notat *gloſ.verbo interceſſiſſe, in l.Seia 28.ff.ad velle.*

In contractibus rei veritas potius, quàm ſcriptura perſpici debet, ita *l.1.C.plus val.quod ag.& in l.multum intereſt, C.ſi quis alt.vel ſibi*, ita. Res geſta potior, quàm ſcriptura, habetur. Acta enim ſimulata veritatis ſubſtantiam mutare non poſſunt, vt in *l.2.eod. tit. plus val. quod ag.& in l.ſi cum pater 17.C.ad Velleia.*ibi. Cum eam veritatis ſubſtantia, conſtituta potius,quam ſimulata geſta, tueatur. Nec falſa ſimulatio veritatě minuit; ait *l.nec omiſſa, C.de lib.cau. & in l.ſi pater 8.C.de act.empt.*ſic. Neque enim &c.ſi ſimulatum factum interceſſit, veritatem mutare potuit, & in *cap. per tuas poſt med.qui fil.ſint leg.*ibi. Plus, eſt,quod in veritate agitur,quàm quod ſimulatè concipitur.

Nec per fictionem iuris veritatě confundi, nec deleri notauit *gloſ. verbo non morte,in c.ſuſceptum 6.de reſcript. lib. 6.* quod videtur deductum ex *l. filio 23.ff. de lib.& poſth.*ibi. Ne imagine,naturę veritas obumbretur &c.coniuncta *gloſ. verbo imagine*, ibi. Item nota veritatě præualere fictioni, Et *l.in rebus 30.C. de iu.dot.* ibi. Non enim quod Legum ſubtilitate tranſitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei veritas delata, vel confuſa eſt.

Nec errore veritas originis amittitur;nec mendacium dicentis ſe eſſe vnde non ſit, deponitur. Neque recuſando quis patriam, ex qua oriundus eſt, neque mentiendo de ea, quam non habet, veritatem mutare poteſt,ſic dicit, *l.aſſumptio 6.ff.ad municip.* & alias ait *l 5.C.de iur.& fact.ig.* Cum falſa demonſtratione mutari ſubſtantia veritatis non poſſit, *& glo.in c.cum inter 13.de re iud.per tex.* ibi dicit,quod veritas rerum,errore geſtorum non vitiatur; ſed & non eſt ſatis veritatem dicere, niſi detegantur, & refellantur errores, vt in *Trid. ſeſſ.13.c.8.in fin.*

Veritati non præiudicari per vſum, & conſuetudinem videas *verbo Conſuetudo*.

In emancipationibus liberorum,nec non in donationibus, non tam ſcriptura, quam veritas conſiderari ſolet. Ait *l.2. C.de emancip. lib.* Et quod actorum interitu veritas conuelli non ſolet, *l. emancipatione 11.C.de fid.inſtr.*

Fides veritatis verborum adminicula nō deſiderat ſic ait *l.1.C.ſi min. ab hæred.ſe abſt.*à qua in terminis deduxit *gloſ. 1.in c.14.de iur. iur.* Vnde dixit *Senec. epiſt. 50. ad fin.* ita, veritatis ſimplex oratio eſt, ideoq; illam implicare non oportet;& latius *Aug.lib.5. confeſſ.c.6. nu.2.* his verbis. Nec eo debere videri aliquid verum dici, quia eleganter dicitur: nec eo falſum, quia incompoſitè ſonant ſigna labiorum. Rurſum nec ideo verum, quia impolitè nunciatur, nec ideo falſum,quia ſplendidus ſermo eſt. Sed perinde eſſe ſapientiam, & ſtultitiam ſicut ſunt cibi vtiles, & inutiles; verbis autem ornatis, & inornatis, ſicut vaſis vrbanis, & ruſticanis vtroq; cibos poſſe miniſtrari.

Veritatem ſæpius agitatam magis ſplendeſcere in lucem,inquit *c.Graue 35.q.9.* de quo meminit *Iaſ.in l.qui accuſare,ff. de edend.& Ariſt.3.Metaph.*ait. Veritatem ſine diſputatione perquirentes, ſimiles eſſe neſciětibus quò ire debeant. Quod quidě approbauit *Pontif.in Extrauag.2.de verb.ſign, verſ. nos autem attendentes*,quod argumentis frequenter, & collationibus, latens veritas aperitur &c. ſed aduerte quod non debet eſſe nimia, & prolixa diſputatio:nam, vt

Digitized by Google

vt aliàs dixit *Senec.epiſt.96.poſt princip.* Sæpè nimium diſputando amittitur veritas.

Illud etiam aduertas, quod ſi poſt diſputationem, altercantes, & diſſentientes in vnum conueniant, illud veriſſimum eſſe: nam ita *Vlpian.* teſtatur in *l.ſi ſeruus 27.§.ſerui,ff.ad l.Aquil.* dum dicit. Et ait Iulianus teneri, & veriſſimum eſt, cum & Marcellus conſentiat.

Vterque reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit: quia & ille prodeſſe non vult, & iſte nocere deſiderat, ita ex *Aug. in c. quiſquis 11. q.3.& infr.in c.Nolite timere,*ſic. Non ſolum ille proditor eſt veritatis, qui tranſgrediens veritatem,palam pro veritate mendacium loquitur;ſed etiam ille, qui non liberè veritatem pronunciat,quam liberè pronunciare oportet aut non libere veritatem defendit, quã liberè defendere conuenit, proditor eſt veritatis, *& gl.verbo inueſtituram,ad fin. in c.1. l. ſi de inueſt.int.dom.& vaſſall. lis oriat.* ibi. Eſt notabile verbum,qui veritatem dicere non vult nocere deſiderat. Sed propinquitatis, & familiaritatis, ac dominationis affectio veritatẽ impedire ſolet, vt dicitur in *c. Accuſatores 3. q. 5.* Veruntamen melius eſt pro veritate pati ſupplicium,quam pro adulatione beneficium, iuxta *Aug.in c. Nemo 11. q. 3.* Et ex hoc vltimo dicto notabis, quod nec ipſa veritas, adulationis cauſa dicenda eſt; & probat *cap. primum, poſt princ. 22. q. 2.* ibi. Quia nec ipſa veritas, placendi cauſa dominibus enuncianda eſt. Interdum autem expedientius eſt veritatem in totum tacere, quam non perfectè dicere, vt aliàs dicit *glo. verbo de nouo, in Clem. 4.de elect.*

Adhuc docibilibus leuiterque corruptis iniijcit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Dicit *Senec. epiſt. 109.* Eſt enim mentibus hominum naturaliter veri boni inſerta cupiditas,ſed ad falſa deuius error adducit, vt ait *Boeth.lib.3.de conſolat.*

Cur autem veritas parit odium, & inimicus factus eſt eis homo tuus verum prædicans,cum ametur beata vita,quæ non eſt niſi gaudium de veritate? Niſi quia ſic amatur veritas, vt quicumque aliud amant, hoc quod amant, velint eſſe veritatem:& quia falli nolunt, nolunt conuinci, quod falſi ſint: itaque propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant eã lucentem, oderunt eam redarguentem. Quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam cum ſe ipſam indicat: & oderunt eam,cum eos ipſos indicat. Ita *Aug.lib.10.confeſs.c.23.n.2.* Et infra ſic. Animus humanus ſi cæcus,& languidus, turpis, atque indecens latère vult, ſe autem, vt lateat aliquid non vult. Contra illi redditur, vt ipſe non lateat veritatem, ipſum autem lateat veritas.

Veriſimilitudo.

Eſt præſumpta mens teſtatoris,vt dicit *Iaſ.in l. Cum res,nu.20.ff.de leg.1.* Sed & dicitur de mente cuiuſcumque diſpoſitionis, & contractus. De teſtatore eſt tex. in *l.ſed & ſi,§.pen.ff.de iud.* ibi. Nec enim veriſimile eſt teſtatorẽ, qui honorem habitum voluit ijs, quibus reliquit,tam modica fideicommiſſa in prouincia præſtari voluiſſe. Et in *l.in ratione 30.§.tametſi ad fin.ff.ad l.falc.* ibi. Sed id veriſimile non eſt,cum talis oratio magis ipſius cauſa, quàm cõtra ipſum poſita videatur cum alijs. De diſpoſitione legis, vel ſtatuti, *gloſ. vlt.in l.Tale pactum,§.vlt.ff.de pact.*ibi. Item nota idem eſſe de iure ſeruandũ, licet non ſit ſtatutum, quod veriſimile eſt, ſtatutum fuiſſe, ſi hoc quæſitum fuiſſet. De contractus diſpoſitione, *l.2.ff.de hæred.vel act.vend.in §. ſi venditor,*

tor, ibi. Si non apparet, quod actum ſit, veriſimile erit id actum, vt eius quidem damni nomine, quod ante venditionem datum fuerit, onus ad emptorem; alterius verò temporis ad hæredē pertinere. Et in *l.quæro 56.§.1.ff.locat.* ibi. Quamuis nihil expreſſum ſit in ſtipulatione pænali, diſſolutione penſionum, tamen veriſimile eſſe ita conueniſſe de non expellendo colono intra tempora præfinita ſi penſionibus paruerit, & vt oportet, coluerit. Et in *l.obligatione 6. ff.de pignor.* ibi. Ea non continebũtur, quæ veriſimile eſt quemquam ſpecialiter non obligaturum fuiſſe, vbi *gloſ.hoc vlt.verbo*, ait. Et ſic not. generali conceſſione non contineri, quod ſpecialiter non eſt veriſimile concedi, vt &c. & in *l.ſi ſtipulatus 4.ff. de vſur.* ibi. Quia non eſt veriſimile plus venditorem promiſiſſe, quàm iudicio empti præſtare compelleretur.

Non eſt veriſimile compulſum in vrbe inique indebitum ſoluiſſe: Cum potuerit ius publicum inuocare, & adire aliquem poteſtate præditum, qui vtique vim eum pati prohibuiſſet. Sic *Vlpia. in l.23.ff.quod met. cau.* Nec etiam veriſimile eſt, quod ſponte iuri ſuo renunciat ſpoliatus, vt in *c.2.de reſt.ſpol.*

Nec item veriſimile eſt eam, quæ arguitur, non ex fide cauſam ſuam defenſuram, cum periculum capitis ſubeat. Inquit *l.1.C.ad l.Corn.de falſ.* Nec etiam veriſimile quid iniquè præfectum prætorio facere, vt dicit *gloſ. verbo ſine magni, in Auth.de appellat.§.1.collat.4.per tex.in l.1.ff.de off.præf.præt.* Ex quibus, & alijs infinitis concludo, quòd attenditur ad veriſimilitudinem; & probat *glo.verbo veriſimiliter, in Clem.3. de elect.* ibi. Et not. quod inſpicitur veriſimilitudo.

Veſtis.

Militum clamys, purpura Regum, ſtola Sacerdotum, toga Aduocatorum, habitus Ruſticorum, cuculla Monachorum appellatur. Ita *gloſ. verbo fibulis in l.vnic.C.null.lic.in fren. lib.11.* Muliebris autem ea dicitur, quæ matri fam. parata eſt, & qua vir non facilè vti poteſt ſiue vituperatione iuxta *l. veſtis 25.§.Muliebria, ff.de aur.& arg.legat.glo. tamen verbo ſunt virilis, in l.inter 36 eod. tit.* ſic ait. Conſtitutione ſcilicet animi, & vſus ſit de muliebri virilis, & è contra: ſed legi adhæreo, & conſtitutionem animi, & vſum prædictum reprobo, ſi viri vtantur mulieribus veſtibus, & è conuerſo mulieres virilibus etiã ſi per iocum, vel luſum, nam ſi matri famil. non licet ancillari veſte vti, & minus meretrica, iuxta *l.item apud 15.§.ſi quis virgines appellaſſet*. Si tamen ancillari veſte veſtitas, minus peccare videtur: multo magis ſi meritricia veſte fœminę non matrum fam. veſtitæ fuiſſent, *ff.de iniur.* multò fortiùs nõ licebit veſtibus induere ſe virilibus. Ornatus enim extrinſecus frequenter quem ad voluptatem inducit, vt aliàs dixit *gloſ.verbo vilibus, in Extrauag.1.de verb.ſignif.*

Sed & adhuc veſtes muliebres debent eſſe, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur, vt dicit *Hieronym.ad Lætam.* Quod quidem contrariũ fœminæ noſtri temporis faciunt, de quibus *Senec.lib.7.de benef.c.9.* iam dixerat hæc. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt, quo defendi, aut corpus, aut denique pudor poſſit, quibus ſumptis mulier parum liquido nudam ſe non eſſe iurabit.

Et quid dicam de hominibus? Si homines dici poſſunt, qui fœminas imitantes in veſtium vanitatibus ad ſimilitudinem ſimiarum, non ſine ſcandalo alio-

aliorum ſordidi potius, quàm mundi videantur; licet enim mundæ veſtis electio appetenda ſit homini; cum natura homo mundum ſit animal, vt dicit *Senec. epiſt. 93. poſt princ.* Tamen ornatus nimius, & vanus fugiendus eſt, vt ſordes. Sicut *Hieronym. ait ad Nepotian.* ibi. Veſtes pullas æquè deuita, vt candidus ornatus, vt ſordes fugiẽdæ ſunt, quia alterum delitias, alterum gloriam redolet. Iuxta illud Senec. Nec luceat, nec ſordeſcat toga.

De Clericorum veſtibus ait *cap. pen. de vit. & honeſt. cler.* quod debent eſſe nimia breuitate, vel longitudine non notanda; congruentes ordini, vt dixiſti *verbo Clericus, verſ. Oportet.* Et cum illis ſit prohibitum pannis rubeis, aut viridibus veſtiri, nec non manicis, aut ſotularibus conſutitijs, vt *d. c. pen.* nec inſuper comam nutrire iuxta *cap. 4. 5. & 7. eod. tit.* Nihil minus obſeruari videmus non ſine ſcandalo popolorum, & ignominia noſtra. Nam vt ait *Apoſtol.* Vir ſi comam nutrit ignominia eſt ei, de quo meminit *Anicetus Papa in Canone Prohibere 20. diſt. 23.* & ad hoc vt ita obſeruaretur *Alex. III. præcipit in d. c. 7. de vit. & hon. Cler.* quod Clerici, qui comam nutriunt, etiam inuiti à ſuis Archidiaconis tondeantur. Et in *Conc. Agathenſi relato in c. Clerici 21. ead. diſt.* conſtitutum fuit ita: Qui comam nutriunt, ab Archidiacono, etiamſi noluerint inuiti detondeantur; veſtimenta etiam, vel calceamenta eis, niſi quæ religionem deceant, vti aut habere nõ liceat. Et ſub pœna excommunicationis fuit impoſitum *in c. ſi quis ex Clericis* relaxauerit comam ſit anathema *ead. diſt.* & per eadem verba in *citat. cap. 4. de vit. & honeſt. Cler.* vt ergo euitemus ſcandalum, & ſeruentur Apoſtolicæ conſtitutiones, à nobis proijciamus iugum comarum, & ſicut veri Eccleſiæ filij in præceptis eius ambulemus, ne etiam inuiti prædictas ſuſtineamus pœnas.

De Monachorum autem veſtibus quodmodo ſint humiles, & non debent portari ſuperbè, ſic dicit *Hieron. ad Paulin.* Humilitatem veſtium tumenti animo non appetas. Secularium, & maximè potentium, conſortium deuita. Quid tibi neceſſe eſt ea videre crebrius, quorum contemptu Monachus eſſe cæpiſti?

Quemadmodum ſtultus eſt equũ empturus, qui non eum, ſed phaleras aſpicit, ſic qui homines ex veſtibus æſtimat, ſtultiſſimus eſt. Ita dixit *Senec.* & de Clericis indumentis ſordidis veſtitis dixit *Greg.* Non ſunt deſpiciendi, vt egeni, ſed rogandi, vt patroni; benè verum eſt quod debent incedere veſtibus decenter ornati vt ſup. notas cum etiã alias ij, quibus alimenta, & veſtiaria debentur ſufficienter ali, & veſtiri debeãt ſecundum ordinem, & dignitatẽ eorũ iuxta *l. ſed & ſi 19. ff. de vſuf. legat.*

Datam veſtem ſeruo, aut famulo ad ſeruiendum domino poſſe repeti ab eo, ſi illum expellat notauit *gloſ. vlt. in l. Id veſtimentum 26. ff. de pecul.* ibi. Et ſic nota arg. contra dapiferos, & pediſſequas, vt quando repelluntur poſſit dominus veſtimentum retinere, ſi declarat, vt in ſuo ſeruitio vterentur, & probat *l. In ijs 67. §. 1. in fin.* ibi. Idem iuris futurum fuiſſe, ſi ipſa veſtimenta vir emiſſet, & ſeruis dediſſet. Quod ſi veſtimenta non redderentur, tunc virũ pretium in dotem compenſaturum, *ff. ſol. matr.*

Pro æſtate veſtiendum eſſe à Kalend. Aprilis notauit *glo. in l. 1. C. de mil. veſt. lib. 12. per tex.* ibi. Omnium canonem veſtium ex Kalend. Septembris ad Kalẽd. Aprilis noſtris largitionibus tradi præcipimus, ex quo patet pro hyeme quando dari debet veſtimentum.

Non poſſe quis alterius vti veſte in contemptum ipſius notat *glo. verbo Monachi, in Auth. de Sanctiſs. Epiſc. §. vlt coll. 9 per tex.* ibi. Interdicimus vti ſchemate

te

Digitized by Google

re Monachi ; aut Monaſtria &c.

Pretioſæ veſtes quæ ſint, & quæ prohibitæ? videas totum *tit. C. de veſt. olober. & aur. lib.* 11. Quod ſi dubium ſit an pretioſæ nec ne ſint? Summatim cognoſcendum eſſe dicit *gloſ. verbo de ſervo in l. Emptori* 37. *ff. de euict.*

Pulchritudo veſtium tempore pacis. Sicut pulchritudo armorum, tempore belli. Sic *glo. in rubr. C. de fabricenſ. li.* 11.

Via.

De ea quatenus ſignificat idem, atq; iter iam ſup. eod. verbo dictum eſt. De illa verò, quæ Domini eſt, inquit *Pōtif. in cap. Quidam* 4. *de apoſtat.* quod minus malum eſt eam non agnoſcere, quam poſt agnitam retroire, & in eadem non debere quemquam ambulare per circuitus, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declinare ex multis Sac. Pag. conſtat, in circuitu namque impij ambulant, vt dicit *Pſalmiſt.* Adhuc etiam in via, per quam ad aliquem locum eſt eundum diſponit *l. non ſolum* 12. §. *annus, ff. de excuſat. tut.* quod ſit recta ibi. Viam rectam dirigens, vel dirigere debens; non eam, quæ ex circuitibus.

Quod vna via prohibetur, non debet per aliam concedi; probat *l. ſcire,* §. 1. *ff. de tut. & cur.* ibi. Vt non alia via hoc quod noluit teſtatrix fiat. Et *c. vnic. de Cler. coniugat. lib.* 6. ibi. Ne per vnam viam concedatur iiſdem Iudicibus, quod per aliam denegatur.

Quando occurrerit dubium circa viam eligendam, mediam ſequendam eſſe dicitur in *l. filio* 7. *ff. vt legat. nom. cau.* ibi Sed melius eſt per mediocritatem cauſam dirimere; & ita Papam, Imperatoremq; ſequi latè probatum fuit ex *cap. querenti* 26. *de off. deleg. &* §. *vlt. quib. ex cau. man. non lic. in inſt.* & alijs *verbo medium.*

Qui verò plures vias habens elegerit vnā, alteri renunciare videtur, vt deducitur ex *l. ſi filius* 31. *ff. de minor.* ibi. Poſt inchoatam reſtitutionis quæſtionem legatum ex teſtamento patris petiſſet, liti renunciaſſe videtur. Cum & ſi &c. electo iudicio defuncti repudiatum beneficium prætoris exiſtimaretur, & hoc eſt quod innuere vult *gloſ. verbo conſequitur per tex. ibi in l. ſi fratres* 53. §. *idem, & in l.* 2. *ff. pro ſoc.* dum ait. Et ſic not. quod qui plures vias habet, ſi leuiorē eligat mos ei geritur, & ibidem notat *Bart. in ſum.* & latius probatum eſt *verbo electio.*

Vicarius.

Ille dicitur, qui vices alterius gerit. Sic Petrus Chriſti Vicarius appellatur, & ſucceſſores eius. Sic Papæ Vicarius, & Epiſcoporum. Et talis poteſt quæ ad iuriſdictionem pertinēt illius cuius vices gerit, vt notat *gloſ.* 1. *in c. Tua nobis* 5. *per tex. ibi de offic. Vicar.* Et per eū repræſentatur authoritas ipſum conſtituentis, vt in *l.* 1. *C. de offic. eius qui vic. cap.* 1. ibi. Vni eidemque perſonæ omnia committamus: & vbi nos præſentes eſſe non poſſumus, noſtra per eum, cui præcipimus repræſentetur authoritas 94. *diſt.*

Iuriſdictio Vicarij, quem Rom. Pont. in vrbe reliquit non extenditur extra illā, niſi ei ſpecialiter ſit conceſſum. Ita inquit *citat. cap. tua nobis, de offic. Vicar.*

Dicuntur etiam Vicarij, quos ponūt diœceſani in Eccleſijs, vt in *c.* 1. 2. 3. & 4. *eod. tit.* & hos non poſſe alios in eorum locum ſubſtituere præcipit idem *cap.* 4.

Inter ſeruos fuiſſe etiam Vicarios, qui Ordinarijs ſuberant conſtat ex *Imp. in* §. *Cum autem, in fin.* ibi. Quod eo pertinet, vt ſi quid Vicario ſuo ſeruus debeat, id ex peculio eius non deducatur.

con-

Digitized by Google

coniuncta *gloſ. verbo Si is, inſt. quod cum eo, qui in alien. poteſt.*

Vicinus.

QVi ſe inuicem clamantes audire poſſunt, vicini ſunt, & de vicinia dicuntur ſic reſpondet *Bart. in l. ſi tertius 6. ff. de aqua plu. n. 2. per tex. in l. 1. §. Eodem tecto, ff. ad Syllan.* vbi *Vlpian.* ſic ait. Eodem autem tecto, qualiter accipiatur, videamus: vtrum intra eoſdem parietes, an & vltra, vel etiam intra eandem diætam, vel cubiculum, vel eãdem domum, vel eoſdem hortos, vel totam villam? Et ait Sextus ſic eſſe ſæpè iudicatum, vt quicumque eo loci fuerunt, vnde vocem exaudire potuerunt &c. & infra ibi. Potuiſſe autem ancillam, quæ in eodem conclaui cum domina ſua fuerat auxilium ei ferre, ſi non corpore ſuo, at certè voce plorantem, vt ij, qui in domo fuerant, aut vicini audirent. Quod intelligit idem *Bart.* niſi ex communi vſu loquẽdi aliter vicinia accipiatur. Vide eum, vbi alia de materia, & *Panor. in c. Quoſdam 7. de præſumpt.*

In eodem *cap. Quoſdam. ſic ait Pont.* Quanto viciniores eſtis credo quod tanto ſubtilius cognouiſtis, vbi *gloſ.* 1. ſic. Arg. quod ex vicinitate præſumitur pro aliquo vel contra aliquem, & ideo ſcire præſumitur, vnde facile non creditur in contrarium &c. & in *cap. quanto 8. eod. tit.* ita. Latère te in vicino nõ potuit, quod ad nos in longinquo peruenit.

Rumor autem vicinæ non adeo eſt iudicandus, quod niſi rationabiles, & fide dignæ probationes accedãt, poſſit benè contractum matrimonium irritari. Dicit *Celeſtin. III. in caſu de quo. in c. ſuper eo 5. de eo qui cog. conſang. vxor. ſuæ.*

Vicinum bonum oportet quem habere, ſiquidem vitia animi in vicinos ſerpunt, vt inquit Ouid. ſic.

Dum ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi.

Hinc prouerbio dicitur, ſi iuxta claudum habites, ſubclaudicare diſces, & illud vulgare Temiſtoclis apud *Plutarc.* qui cùm quoddam prædium venderet, hoc quoque præconem addere iuſſit, quod etiam bonos vicinos haberet, de quo videas alia adducta per *Rot. Auenionen. deciſ. 183. à num. 2.*

In l. quod Sæpè 35. §. vlt. ff. de cõtrahen. empt. ſic inquit Gaius. Si quis in vendendo prædio confinem celauerit, quem emptor ſi audiſſet empturus non eſſet, teneri venditorem dicimus. Et ibidem *glo. confinem* explicat, ideſt malum vicinum, quos vicinos tenetur dicere ſi ſunt mali &c. *& glo. vlt. in l. Cum ſeruo 63. eod. tit.* ſic. quia ipſe venditor vicinus eſt, & fortè malus; & à contrario ſi fuerit bonus, vt in *l. ſi fundus 56. ff. de legat. 2.* ibi. Sæpè enim confines fundos etiam ſupra iuſtam æſtimationem intereſt noſtra acquirere. Videas de hac materia *Addit. ad Abb. in c. Cum Ioannes de fid. inſtr. litt. A.* Et de incommoditate, vel cõmoditate vicinorum pulchrè *Collumel. de re ruſt. lib. 1. cap. 3.* & apud *Eraſm. in Chilialibus* in expoſitione illius prouerbij, aliquid mali propter vicinum malum. *Et gloſ. verbo diſtantibus, in Extrauag. Exetrabilis 4. de preb. inter com.* ſic. Nimia diſtantia nocet, vt hic; quandoq; etiam nocet nimia propinquitas &c. Item nimia vicinitas Gomorrhæ nocuit alijs quinq; vicinis.

Sed quæ loca dicentur vicina? vide verbo locus. Et *gloſ. verbo vicinorum, in cap. felicis de pen. lib. 6.* ibi. Et poſſunt dici vicina non diſtantia vltra duas dietas vulgares, vel non diſtantia vltra vnam &c. concludit, arbitretur ergo in hoc bonus Iudex, qui & illud obſeruare debetur, quod in vicinis pro-

uincijs obſeruatur.

In l. ſi quis 12. ff. de relig. & ſumpt. fun. ſic ait Vlpian. Si quis ſepulchrum habeat, viã autem ad ſepulchrum non habeat, & à vicino ire prohibeatur, Imp. Antonin. cum patre reſcripſit, iter ad ſepulchrũ peti precario, & concedi ſolere: vt quoties non debetur, impetraretur ab eo, qui fundum coniunctum habeat &c. Præſes etiam compellere debet iuſto pretio iter ei præſtari; ita tamen vt Iudex etiam de opportunitate loci proſpiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum, & in *l. 1. C. de interd.* ſic. Quibus oſtenditur nec per arboris quidem occaſionem vicino nocere oportere.

Et qui agit de prædio ad formationem libelli tenetur dicere duos confines, ſeu vicinos, vt per *gloſ. in l. 4. ff. de cenſi. per tot.* ibi. Et quos duos vicinos proximos habeat. Et addit *eadem gloſ.* Item ſi erretur in confinibus, ſi tamen conſtat de re, valet iudicium, &c.

Victor, & Victus.

Victus victori in expenſis condemnatur, niſi ſententia pro abſente feratur, ita dici in *Pont. in cap. Calumniam 4. de pæn. Et gloſ. in reg. Ignorantia 13. de reg. iuris lib. 6.* Magiſtraliter ita docet: Vnum nota quod quando quæritur de condemnatione expenſarum, dicimus quod in principali cauſa probabilis cauſa excuſat ab expenſarum condemnatione *2. q. 3. Paulus. de elect. c. 2. in fin. ſup. eod. lib.* Sed in cauſa appellationis indiſtincte victus condemnatur victori in expenſis *2. q. 6. cap. omnimodo. ſup. de appell. cap. ſæpè. C. de appell. l. eos. §. ne temerè.* Ratio autem huius diuerſi iuris colligitur per hanc regulam; in principali enim cauſa eſt error facti: quia in ea ex probationibus, quæ in facto conſiſtunt, proceditur: ſed in appellationis cauſa proceditur ex actis prioris cauſæ: vnde ibi eſt error iuris; & ideo non excuſat à condemnatione, vt hic. Et ideo not. *Innoc. & Hoſtien. ſup. de dolo, & contum. cap. finem,* Quod ſi in cauſa appellationis non proceditur per ſola antiqua acta, ſed inducantur probationes nouæ, per quas pronuncietur, tunc probabilis error bene excuſat victum à condemnatione expenſarum; quod verum puto, & videtur caſus prædictæ *Decret. ſup. eod. lib. de elect. cap. 2. in fin.*

Eſt alia vulgaris regula, quæ ſic dictat, ſi vinco vincentem te, à fortiori vincam te, quod deducitur ex *l. de acceſſionibus 14. ff. de diu. & temp.* ibi. Nam qui me potior eſt, cum ego te ſuperauerim ſum, multo magis aduerſus te obtinere debet, & de eadem *gloſ. vlt. in l. Claudius felix 17. ff. qui potiores in pig.* quæ ſic loquitur. Fallit hic illa regula, quæ dicitur ſi vinco vincentem te &c. & fallit alias in tribus caſibus. Primus in filijs naturalibus, quia agnatos repellunt, & agnati vxorem, non tamen naturales vxorem repellunt, vt in *Auth. quib. mod. nat. effic. ſui, §. diſcretis coll. 6.* Item in ſecundo, vt *infr. ad Tertyl. l. ...* Item fallit in 3. vt in *Auth. de æqual. dot. §. his conſequens coll.* Nam mutuans in refectionem, præfertur habenti expreſſam, & habens expreſſam, mulieri, non tamen primus mulieri. Item ſi tu es meus vaſallus, & ego illius, non ſequitur, ergo tu illius: item ſi ego diligo te, & tu illum, non ſequitur, ergo diligo illum. Eſt etiam alia *gloſ. verbo proximus, in Auth. defuncto C. ad Tertull.* quæ allegat iura, in quibus prædicta regula fallit, quam vide.

Sicut bellãti, & reſiſtẽti violẽtia redditur, ita victo, vel capto miſericordia iã debetur, ita *Aug. ad Bonif. relat. in cap. Noli exiſtimare 23. q. 1.*

Nemini dubium eſſe, victoriam non in multitudine militum, ſed in bellatorũ ala-

alacritate conſiſtere: & virtutem nulli numero ſuccumbere, dixit *Ioſeph lib. 1. antiq. cap. 11. à princ.*

Hanc autem validiſſimam legem tam feris beſtijs, quàm hominibus eſſe præfinitam, potentioribus cedere; apud eoſque eſſe victoriam, apud quos robuſt fuerit armorum, idem *Ioſeph lib. 6. de bello Iud. cap. 11. num. 30. & in cap. 5. nu. etiam 30.* refert, quod Titus dicebat ſuis militibus ſic. Apud Romanos etiam vincere ſine præcæpto Ducis, infamiae eſt, quod probatur ex *l. Deſertorem, §. in bello*, ibi: Capite punitur etiam ſi res benè geſſerit *ff. de re mil.* & iam ſupra notatum eſt *verbo Miles.*

In victoria, vel ignauis gloriari licet, aduerſæ res, etiam bonos detrectant, dixit *Saluſt. de bello Iugurthin.*

Vidua.

Etiam ea intelligitur, quæ virum non habuit teſte *Iuriſc. in l. Malum 242. §. Viduam*, Non ſolum eam, quæ aliquando nupta fuiſſet: ſed eam quoq; mulierem, quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors, Veſanus, qui ſine corde, aut ſine ſanitate eſſet. Similiter viduam eſſe dictam ſine duitate, *ff. de verb. ſign.* ſed hæc in latiori ſignificatione, vt ibid. notauit *gloſ.* At verò in ſtricta, & propria, illa eſt vidua, quæ habuit virum, & illo caret; & non ſolum ſufficit hoc, ſed vt vera vidua dicatur, debet ſicut à viro, ita & à rebus, & amore mundi eſſe deſtituta, vt notauit *gloſ. 1. in cap. Viduas honora*, quæ verè viduæ ſunt, 1. *q. 2.* non verò dicentur veræ viduæ, de quibus ait *Hieron. ad Principiam* ſic: Illæ enim ſolent purpuriſſo, & ceruſſa ora depingere, ſericis nitere veſtibus, ſplendere gemmis, aurum portare ceruicibus, & auribus perforatis rubri maris pretioſiſſima grana ſuſpendere, fragrare muſco mure, maritos ita plangere, vt tandem dominatu eorum ſe caruiſſe lætentur, quæruntque alios non quibus (iuxta Dei ſententiam) ſeruiant, ſed quibus imperent. Vnde, & pauperes eligunt, vt nomen tantum virorum habere videantur, qui patienter riuales ſuſtineant, ſi muſſitauerint, illicò proijcienʼdi. Et non paucas his ſimiles videmus noſtris temporibus, maximè in Alma Vrbe, quæ ſanè priuilegio viduis conceſſo gaudere non debebant.

Alio etiam modo veræ viduæ dicuntur non eſſe, quæ ſuis, vel parentum opibus ſuſtentari poſſunt vt in *d. c. viduas*, nam tales ab Eccleſia non debent ſuſtentari, vt ibidèm, ſed illæ, quæ vnde viuere poſſint, non habent, & de his illæ, quæ non poſſint laborare iuxta *cap. quomodo virginibus 31. q. 1.* vbi *Hieron.* ſic: Vidua (inquit Apoſt.) eligatur non minor 60. annorum &c. hoc omne præceptum de his viduis, quæ Eccleſię paſcuntur eleęmoſynis: & idcirco ætas præſcribitur, vt illæ tantum accipiant pauperum cibos, quæ laborare non poſſunt.

Tādiu iura primi viri tenet mulier, quamdiu alij non nubat. Ita inquit *gloſ. 1. in l. ſi mulier 29. ff. de relig. & ſumpt. fun. per tex. in l. vlt. ff. de Senator.*

De priuilegio viduarum ſatis liquet ex *l. vnic. C. quand. Imp. int. pup. & vid. & in l. 1. C. de falſ. mon.* ſic ait Imp. Viduas autem, & pupillos ſpeciali dignos indulgentia credimus: At in *cap. ex tenore 11. de for. comp. Pontif.* ita. Nos igitur attendentes, quod ſic ſumus viduis in iuſtitia debitores, quod alijs iniuſtitiam facere non debemus, vbi *gloſ. verbo in iuſtitia*, ſic. Per hoc patet, quod cauſa viduarū non pertinet principaliter ad Eccleſiaſticum Iudicem, licet pertineat ad Eccleſiam quantum ad protectionem &c. & *gloſ. 1. in cap. ſignificantibus 38. de off. delegat.* ibi. Quia

cauſa viduarum non ſpectat principaliter ad Eccleſiam, niſi quoad protectionem, & defenſionem &c. imo ad iudicium Regis ſiue domini illius loci cauſa viduarum pupillorum, & orphanorum ſpectare videtur.

Mulier iuris ſui conſtituta arrarum ſponſalium nomine vſque ad duplum teneatur, idest in id, quod accepit, & aliud tantumdem nec amplius: ſi poſt completum 25. annum ætatis: atq; incompetenti iudicio comprobatam huiuſmodi arras ſuſceperit: In ſimplum autem: ideſt tantummodo in id quod accepit: ſi minoris ætatis eſt: ſiue virgo, ſiue vidua ſit; ita diſponit *l. vlt. C. de ſponſal.* ex qua patet viduitatem nō ſupplere ætatem, prout nec multitudinem filiorum, vt dictum eſt *verbo fæmina.*

An vidua poſſit dici mulier, quæ virum habet inutilem, vide *verbo Eccleſia*, vbi de Eccleſia viduata agitur.

Vigilare.

NOs oportet, præcipit enim ita *Dominus Matth. 25.* Vigilate itaq; &c. & maximè Epiſcopos, & Paſtores, vt in *cap. Nuntiatum 84. diſt. ubi Greg.* contra Epiſcopos Campaniæ dicit ita negligentes exiſtere, vt neque erga Eccleſias, neque erga filios paternæ vigilantiæ curam exhibeant &c. Ideoq; præcipit Anthemio Subdiacono, vt eis ad ſe conuocatis ex ſuo illos mandato diſtrictè commoneat quatenus ita in iis, quæ eos iuſtè ſecundum Deum, agere conuenit, vigilantes exiſtant, vt nullum de his ipſum murmur exaſperet.

Sed & de iure ciuili commendatur vigilare, & vigilantibus fauet, ipſoſq; tuetur in *l. Qui autem, §. ſciendum, ff. quæ in fraud. cred.* ibi: Vt qui debitam pecuniam accepit antequam bona debitoris poſſideantur (quamuis ſciens ſoluendo non eſſe) recipiat; non timere hoc edictum: ſibi enim vigilauit, & in *l. Pupillus 24. in fin. eod. tit.* ibi. Sed ſi vigilaui, meliorem meam conditionem feci: quia ius ciuile vigilantibus ſcriptum eſt. Et notauit *gloſ. 1. in d. cap. Nuntiatum, & in cap. 4. de except. glo. vlt.*

Vilitas.

AD hanc euitandam quamplurima introducta ſunt iura, nam in *cap. de Iudæis 45. diſt. in fin.* ſic diſponitur, Oportet, vt fidem, quam etiam vi, vel neceſſitate ſuſceperunt, tenere cogātur: ne nomen Domini blaſphemetur, & fides, quam ſuſceperunt, vilis ac contemptibilis habeatur. Et *in Canon. 56 diſt. 50.* ita. Quamuis cautè, & ſubtiliter, & ſalubriter prouiſum ſit, vt locus humillimæ pœnitentiæ ſemel tantū in eccleſia concedatur, ne medicina nimis vulis, vilis habeatur &c. vnde apud Medicos agitatur quæſtio, vtrum morbis deſperatis applicāda ſint remedia? & pro negatiua parte affertur ratio vilitatis euitandæ, dum dicunt, ne infamentur remedia medica, quæ multis fuere ſaluti.

Sic propter vilitatem cauendam, præcipitur in *l. obſeruandum, ff. de offic. præſ.* Ne præſides in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant; nam ex conuerſatione æquali contemptio dignitatis naſcitur.

Item propter eādem cauſam de bonis Senatorum prohibetur confici inuentarium in *l. 2. propè fin. C. quando, & quib. quarta pars lib. 10.* ibi. Quid enim tam durum, tamque inhumanum eſt, quam publicatione, pompaque familiarium, & paupertatis vilitatem detegi &c. & in *Can. 55.* Præcipimus, vt iuxta canonum ſtatuta vbi multitudo excreuerit fidelium ex vigore Apoſt. Sedis debeas ordinare Epiſcopos, pia tamen cōtempla-

plationc,vt non vileſcat dignitas Epiſcopatus. Idem in *c. Epiſcopi* 80. *diſt.* ibi. Et vt dictum eſt, non ad modicam ciuitatem, ne vileſcat nomen Epiſcopi.

Inſtitutum eſt, vt ſponſæ iam pactæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam ſuſpirauit ſponſus dilatam. Ex *Aug. refertur in canon.* 35. 27. q. 2.

Vilitatem attendi ſecundum conſuetudinem patriæ; & in iudicanda vilitate reputationem attendi; dicit *gloſ. verbo vilitatem in Clem. Exiui de verb. ſign.* Vilis autem perſona ea dicitur, cui damnũ famæ non ſit iniuria, vt in *l. 2. Cod. vt intr. cert. temp. quæſt. crim. term.* Et talem magis puniri, quam nobilem notauit *gloſ. pen. per tex.* ibi. Et ſi vilis fuerit, etiã corporis caſtigatio, in *Auth. de inceſt. nupt. §. 1. coll. 2.*

Humilem, vel abiectam fœminam mihimè eam iudicamus intelligi, quæ licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata ſit. Humiles vero, abiectaſque perſonas, eas tantummodo mulieres eſſe cenſemus: ancillam ancillæ filiam, libertam libertæque filiam, ſcenicam ſcenicæ filiam; tabernariam tabernariæ filiam: tabernarij, vel lenonis, aut arenarij filiam, aut eam, quæ mercimonijs præfuit. Ita *l. 7. C. de inceſt. nupt.*

Vindicta.

HVius officia poſſunt implere boni bono animo, ſic in *cap. officia* 23. *q.* 5. Non vero nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum paſcit: vt dicit *Aug. in cap. de occidendis* 23. *q.* 5. Vnde idem in *cap. ea dict. cau.* 23. *q.* 4. ait. Ea vindicta, quæ valet ad correctionem non prohibetur, quæ etiam ad miſericordiam pertinet &c. Sed huic vindictæ non eſt idoneus, niſi qui odium, quo flagrare homines ſolent, qui ſe vindicari deſiderant, dilectionis man-

cent

ſuetudine ſuperauerit.

Sed adhuc vindicta cum requiſitis præfatis non debet à quolibet priuato exerceri, ſed à iure publico, idcirco namq; iudiciorum vigor iuriſque publici tutela videtur in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat vltionem, vt inquit *l. nullus* 13. *C. de Iud.* & eſt iuris regula 138. dicens, Non eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publicè poſſit fieri: ne occaſio ſit maioris tumultus faciendi *ff. de reg. iur.* Niſi in caſibus à iure expreſſis, vt in *l. 1. C. quand. lic. vnic. ſine iud.* ibi. Liberam reſiſtendi cuilibet tribuimus facultatem, vt quicumque &c. ad agros nocturnus populator intrauerit, aut itinera frequẽtata inſidijs aggreſſionis obſederit, permiſſa cuicumque licentia digno illico ſupplicio ſubiugetur, ac mortem, quam minabatur, excipiat, & id, quod intendebat, incurrat. Melius eſt enim in tempore occurrere, quam poſt exitum vendicare. Veſtram igitur permittimus vltionem, & quod ſerum eſt punire iudicio, ſubiugamus edicto, vt nullus parcat militi, cui obuiare oporteat, vt latroni. Et in *l. deuotum* 5. *C. de metat. lib.* 12. ibi. Expellendi habeat facultatem; nec crimen aliquod pertimeſcat: cum ſibi arbitrium vltionis ſuæ ſciat eſſe conceſſum: recteq; ſacrilegum prior arceat, qui primus inuenit.

Adhuc etiam ignoſcendum eſt ei, qui voluit ſe vlciſci prouocatus iuxta *l. qui cum natu* 14. *ff. de bon. libert.* idem *gloſ. verbo Defenſio in cap. Cum inter* 5. *de except.* Sed hoc procedit ratione defenſionis; de qua iam dictum eſt *verbo Defenſio.*

Sunt culpæ, in quibus culpa eſt relaxare vindictam vt in *cap. quia* 28. *diſt. & in c.* 1. *de poſtul. prælat.* ideo in quo maior eſt culpa grauior exerceatur vindicta, dicit *c. excommunicamus* 13. §. *Credentes ad med. de heret. vbi glo. verbo exerceatur,* ſic.

Quod

Digitized by Google

Quod qui in maiori eſt dignitate plus punitur &c. crimen enim augetur per dignitatem. Verum *l. ſi ſeruus 5. ff. ſi ex nox. al. cau. & gloſ. ibid.* Magis punitur ſeruus, quàm liber, plebeius, quàm nobilis, coniuncta etiam *Apoſt. ll.* alia iura afferente.

Non exerceri vindictam ratione multitudinis dicit *gloſ. verbo multitudinem in c. Non poteſt 23. q. 4.* vbi addit: dicuntur autem hic multi, plures, quam 40. *extr. de Cler. excom. c. Latores.* Et iam dictum eſt verbo Multitudo.

Dum vindicta in nocentem non exercetur, eius creſcit pœna, dicit enim *Ioſeph de antiq. lib. 8. c. 1. ad fin.* loquens de Semeio à Banaia interfecto Salomonis imperio ſic. Vt ſcias, quod nihil lucrentur nocentes etiamſi non ſtatim poſt peccatum puniantur, ſed per omne tempus, quod propter impunitatem ſecuri ſibi videntur, creſcit illorum pœna, quam iam dudum ſunt promereti.

Vinum.

QVàm ſufficiens eſt homini erudito, exiguum. Teſte *Eccleſiaſt. c. 22. & alia 31.* Neſciunt enim quid loquantur, qui nimio vino indulgent: iacent ſepulti, ideoq; ſi qui per vinum deliquerunt apud ſapientes Iudices venia quidem facta donantur, ſed leuitatis damnantur authores, vt in *c. ſanè 15. q. 1.* Et vino exæſtuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium, dixit *Senec. epiſt. 84.* vbi inter alia addit nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniam, etiã notaui verbo Ebrietas.

Ex vino naſci intemperantiam, & libidinem ſatis notum eſt ex *Apoſt.* dicente. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. Et *Imp. Conſtantin. in l. quæ adulterium 29. C. ad l. Iul. de adult.* ibi. Ipſa intemperantię vina præbuerit &c. coniuncta *gloſ. verbo Intemperantiæ*, ibi: Venter enim vino afluens facile diſpumat in libidinem. Et propter hoc olim apud fœminas Rom. non fuiſſe in viu vini vſum teſtatur *Valeri Maxim. lib. 2. c. 1. de vſ. vin.* ibi. Vini vſus olim Rom. fœminis ignotus fuit, ne ſcilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intẽperantiæ gradus ad inconceſſam Venerem eſſe conſueuit. Sed hodie bonus ille non vſus abijt, exceſſit, erupit, euaſit.

A crapula, & ebrietate omnes Clerici diligenter abſtineant: vnde vinum ſibi temperent, & ſe vino. Nec ad bibendum quiſpiam incitetur: cum ebrietas & mentis inducat exilium, & libidinis prouocet incentiuum. Ita *Innoc. 3. in c. 14. de vit. & honeſt. Cler.*

Militibus dandum eſſe vinum nouum à menſe Nouembris, quoniam veteris diſpendioſa videtur erogatio; dicit *l. iubemus C. de erogat. mil. anno. lib. 12.* Quod non procedere in Florentinis: quia ipſi portant acetum ad bibendum in exercitu, notat *gloſ. verbo acetum, in l. 1. eod. tit.* & reddit rationem, ſcilicet quod id faciunt, vt reſpub. minus grauetur; item vt aſſueſcant ad malum, item quia non fiunt ebrij ſicut ii quotidie vinum, & carnes haberent; ſed alij (vt Longobardi) dicunt quia ſunt parſimoniæ verè ſequaces, maximè in eſu, & potu.

Virginitas.

HVius priuilegium maximũ eſt, quia replet paradiſum: quæ ſola eſt potens Deo animas hominum præſentare. Et eſt principium omnium virtutum, & ſolæ virgines laureolam habebant. Ita dixit *glo. vlt. in cap. pen. de probat.* Et addit ex D. Gregor. quod pauci habebunt hoc priuilegium.

Inſuper Chriſtus plus amat virgines, quã alios: quia ſponte tribuunt quod ſibi

non

non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati; quia non expedit homini ad regna cœleſtia tendenti accipere vxorem. Sic *gloſ. vlt. in cap. 1. §. vlt. de ſumm. Trin.* vbi *Apoſtill.* declarat hoc eſſe propter onera matrimonij: expedit tamen propter vitandam fornicationem. Cæterum non eſt dubium quod virginitas fœcunditati præfertur *cap. recurrat ad fin. 32. q. 4.* Illamque commendat *Imp. in Auth. quem. oport. Epiſcop. §. Quoniam igitur. in fin. coll. 1.* dicens. Si enim in antiquis legibus, virginibus illis, quæ in errorem eorum vocabantur, mortis incumbebat damnum corruptis, quomodo non magis nos in iis, quæ à Deo glorificantur, diffinimus pudicitiam (quæ quàm maximè mulieres exornat) conſeruari volentes, competens venerabilibus Diaconiſſis, vt quod decet naturæ cuſtodiant, & quod debetur Sacerdotio conſeruent.

Ad eam igitur conſeruandam aduertant virgines, quod amiſſa ſemel virginitas, vel caſtitas, amplius reſtitui nõ poteſt, vt dicitur *in l. 1. C. de rapt. virg.* & plus *Aug. relatus à gloſ. ibid. verbo reſtitui*, dicit, quod nec etiam à Deo, licet omnia ſint ei poſſibilia. Et licet ego non inuenerim Aug. inueni tamen *Hieronym. in cap. ſi Paulus 32. q. 5.* ſic dicentem. Audenter dicam, cum omnia poſſit Deus, ſuſcitare virginem non poteſt poſt ruinam, valet quidem liberare de pœna: ſed non valet coronare corruptam.

Facilius inuenio, qui ſeruet virginitatem, quàm qui poſt corruptionem carnis, ſeruet continentiam: nam tunc facilius cadet: ita ponit *gloſ. verbo facilius, in cap. reperiuntur de pœnit. diſt. 3.* per text. ibi. Ego facilius inueni, qui rectè ſeruauerit innocentiam, quàm qui congruè egerit pœnitentiam &c. intelligens innocentiam, hoc eſt virginitatem, & conſonat *cap. ſunt, qui arbitrantur. de pœnit. diſt. 2.*

Non eſt virginalis pudoris eligere maritum, dicit *Ambroſ. in lib. de Patriarch. relatus in cap. Honorantur 32. q. 2.* vbi affert illud Euripideon, quod mirantur plerique vnde tranſlatum ſit, manifeſtũ eſt; Ait enim in perſona mulieris, quæ tamen volebat maritum relinquere, & ad alias petebatur nuptias. Sponſaliorum meorum, pater meus curam ſubibit: Hoc enim non eſt meum. Ergo quod & ipſi Philoſophi mirati ſunt, ſeruate virgines, & non ſolum virgines, ſed etiam ſi qua mulier amiſſo ciro marito adoleſcentula in laqueum infirmitatis ſuæ timet incidere, ſi vult nubere, nubat tantum in Domino: ita ut electionem mariti parentibus deferat; ne appetentiæ procacioris exiſtimetur author ſi ipſa de nuptijs ſuis electionem ſibi vendicet: expetita enim magis debet videri à viro, quam virum ipſa expetiiſſe. Verecũdiam præmittat antequã nubat: quo ipſum coniugium plus commendet verecundia.

Viri.

Si ducturi eſtis vxores, ſeruate vos vxoribus veſtris: Quales vultis eas inuenire, tales & ipſæ inueniant vos. Quis viuens eſt, qui non caſtam velit ducere vxorem? & ſi accepturus eſt virginem, quis non intactam deſideret? Intactam quæris? intactus eſto. Puram quæris? purus eſto. Non enim illa poteſt, & tu non potes. Ità *Aug. de verb. Domini, tract. 58. relatus in c. ſi ducturi 32. q. 6. & infr. in cap. indignantur,* ſic. Cum tanto grauius puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere fœminas, *& in ſeq.* Tu autem exigis hoc ab vxore, & non vis reddere hoc vxori? & cum debeas in virtute præcedere vxorem tuam (quoniam caſtitas virtus eſt) & tu ſub vno impetu libidinis cadis, & vis vxo-

rem

Digitized by Google

rem tuam victricem eſſe; & tu victus iaces? Et cum tu caput ſis vxoris, pręcedit te ad Deum, cuius caput es. Vis domum tuam deorſum pendere? Caput enim mulieris vir eſt, vbi autem melius viuit mulier, quàm vir, capite deorſum pendet domus; ſi caput eſt vir, melius debet viuere, quam mulier, & pracedere debet in omnibus bonis factis vxorem ſuam. Et quidem iam multum ante dixerat *Iuriſc. in l. ſi vxor 13. §. Iudex* adulterij ante oculos habere debet, an maritus pudice viuens, mulieris quoque bonos mores colendi autor fuerit. Periniquum enim videtur eſſe, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipſe non exhibeat vxorē exaſperat, vt not. *gloſ. per tex.* ibi. Cum impudicis mulieribus (quod maximè etiam caſtas exaſperat) in *l. conſenſu C. de repud. notab. 1.* Et facit ratio notata in *Summ. l. In arenam, C. de inoff. teſt.* dum ait; Mores quos quis in ſe approbat, non debet in alio reprobare. Et illa etiam de qua in *l. 1. ff. de ſenator.* ibi. Quia maior eſt dignitas in ſexu virili; dignior namque digniores mores habere tenetur, ne ipſa dignitas fædetur, ideo dicit *gloſ. 1. in c. diſcretionem 6. de conſang.* Vir debet eſſe mulieri autor colendo bonos mores.

Viri perfecti eſt, ne dum malum, ſed etiam omnem ſpeciem, & formidinem mali ſcire euitare dixit *Pontif. in Clem. exiui, §. Cumque annui redditus de verb. ſig.* Et ſi talis inuenitur, ſcias quod nulla res magis animos honeſta inducit, dubioſque, & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quam eius conuerſatio, paulatim enim deſcendit in pectora, & vim præceptorum obtinet frequenter audici aſpici frequenter, vt dixit *Senec. epiſt. 95 ad med.* ...

Maiorem conſtantiam eſſe in viro, quam in muliere, dicit *gloſ. verbo diuertere, in cap. Indemnitatibus 43. §. ſane de elect. lib. 6.* Et ille erit vir conſtans animo, qui nec lætabitur vnquam, nec mœrebit nimis, & quod ſemper in ſe ipſo omnem ſpem reponit ſui, vt dixit *Cic. 5. ad Tuſcul.* Et ego dico cum *Pſalmiſta* illum eſſe cuius Dominus ſpes eius. Viros debere eſſe fortes, & robuſtos, notauit *gloſ. in verbo viros, Auth. de trient. & ſemiſs. §. 1. coll. 3.* Et ob id defendi vxores à viris, non viri ab vxoribus æquum eſſe dicitur *in l. 2. ff. de iniur. & dices infra verbo Vxor.*

Virum ſocium vxoris eſſe notauit *glo. in l. Alimenta 16. §. vlt. ff. de alim. & c. 16. legat. vbi Apoſtill.* ſic. Hæc gloſa facit multum pro dominabus, quæ earum maritis ſubdi aſpernantur, ſe ancillas eorum non eſſe aſſeuerantes; contra quas facit in oppoſitum *gloſ. verbo facit in l. ſi conſtante, §. ſi maritus ff. ſolut. matr.*

Vir, & vxor, ex vtraq; parte æqua lance & æquitas, & pœna ſeruetur. Sic *l. Iubemus 11. C. de repud. vbi glo.* ęqua inferre. Non ergo debent ad imparia iudicari. Quod intelligas quoad pęnam ciuilem, iuxta *l. viro, atque vxore 40. ff. ſolut. mat.* & quę ibidem *glo. verbo accuſantibus*, ſic ideſt, obijcientibus in ciuili cauſa &c. Si autem aliquis amplius alio diues eſt, licet ei per alium modum; legitimum tamen & agnitum noſtris legibus clementiam præbere alij: non per inæqualitatem redigens per æqualitatem, lucrum maius alteri acquirere, vt in *Auth. de æqual. dot. §. 1. coll. 7.* & in *Auth. de nupt. §. quia vero, ante med. coll. 4.* ibi; Si quis prohibuerit vxorē ad aliud venire matrimoniū, ſiue etiam vxor maritum; idem namque eſt vtrinque, quod etiam procedere in nobilitate, dicit *l. vlt. C. de nupt.* Non patimur in vno, eodemque connubio mariti felicitatem vxori fieri infortunium, vt quātum vir in altum tollatur, tantum coniux decreſcat; abſit itaq; noſtro tempore huiuſmodi aſperitas; & firmum maneat matrimonium, & vxor marito concreſcat, & ſentiat eius fulgorem. Viri

nam

namque honorant vxores, vt notauit *gloſ. verbo honor in l. vnum ex familia 69. §. Item Marcus, ff. de legat. 2.* per tex. ibi. Ne ſcilicet honor benè tranſacti matrimonij, & fides etiam communium liberorum decipiat patrem, qui melius de matre præſumpſerat: per quem tex. eadem glo. quærit. An viri debeant in vxoribus confidere. Et reſpondet quod ſic.

Adulterij accuſationem vir remittit vxori, illam reducendo iuxta *l. ſi vxor. 13. §. vlt. ff. ad l. Iul. de adult.* ibi. Abſoluit enim prioris matrimonij delicta reducendo eam &c. Sero enim accuſat mores, quos vxorem ducendo probauerit. *l. Quæſitum 40. §. 1. eod. tit.* ibi. Eandem vxorem reduxerit deſtitiſſe videri.

Non æquum eſt virum ob facinus ſuum, dotem ſperare lucri facere: ita *l. ſi ab hoſtibus. §. vlt. ff. ſol. mat.*

Viri, & vxoris nominatio præſumptionē inducit, non tamen ſufficientem probationem, præterquam in caſu *l. vnic. §. ſimilique modo, C. de latin. lib. toll. ſic para nit gloſ. verbo nominant, in c. Illud 11. de præſumpt.*

Vnus vir ſolus caput conſtituebat, mulieres verò duæ vnum faciebant caput ad effectum ſoluendi tributum impoſitum pro quolibet capite, vt dictum eſt *verbo mulier, verſ. notabile eſt, vbi videas.*

Virtus.

Eſt habitus mentis bene conſtitutæ, vt dicit *gloſ. per tex. ibi in c. De pudicitia 32. q. 5. & Cic. lib. 2. reth. art. vet.* Eſt animi habitus modo cōſentaneus, & *Boeth. in lib. diuiſ.* Eſt habitus mentis bonus. Et *Senec. lib. 6 epiſt. ad Lucill.* Nihil aliud eſt quàm recta ratio, & ſecundum alios, eſt affectio animi conſtans, quàm communi nomine habitum vocant, *Roger. vero tract. de ſumm. bon. fol. mihi 167.* Virtus eſt habitus animi per aſſuetudinem acquiſitus, vt mediocritatem in affectibus ſeruet. Benè quidem adiunxit, mediocritatē, nam ſi fuerit nimia in vitiū tranſibit, dicit enim *Sapiens*, ne ſis nimis iuſtus, & *Senec. epiſt. 88.* Virtus extollit hominem, & ſupra chara mortalibus collocat: nec ea, quæ mala vocantur, nec cupit nimis, nec expaueſcit. Sed hoc non intelligas in illis tribus virtutibus, quæ Theologales dicuntur; quia hæ limites non habent. ſi itaque fidem habueris, itaut montes trāsferas, & plus atque plus deſideraueris, acquiſieris, & exercueris iuſtior eris, & eodem modo in ſpe, & charitate.

Cum renunciatur improbitati, ſtatim adijcitur virtus; egreſſus enim malitiæ, virtutis operatur ingreſſum; eodemq; ſtudio, quo crimen excluditur, innocentia copulatur ſic. *32. q. 1. c. Cum &c.* Proijce ergo à te omnia vitia, nec vnum quidem reſerues, quia omnes virtutes patiuntur detrimentum ab vno vitio: nam ſi quis cadit in auaritiam, largitatem deſtruit, & etiam caſtitatem minorauit. Amore enim pecuniæ, vel violaret caſtitatem, vel ſaltem minus amaret: ſi enim tāta propter Deū adhuc caſtitas ineſt, vt nolit eandē perdere; tamen ſaltim minori gaudio, minori affectione tuetur eam, vbi videt inde procedere damnum pecuniæ. Sic teſtante *Aug. in c. Conſideres, §. defleat, de penit. diſt. 5.* & ſatis probat illud *Iacob. in epiſt. Canon. c. 1.* ibi. Offendat autē in vno, factus eſt omnium reus, & maxima inſipientia eſt propter vnum tantum vitium perdere tot virtutes, & eſſe in continua ægritudine. Quid enim aliud animorum ſalus videtur eſſe quàm probitas? Quid aliud ægritudo, quàm vitium? vt dicit *Boeth. lib. de conſolat.*

Nullam moralium virtutum abſq; prudentia, & arte conſiſtere poſſe, dicit *Philoſoph. 6. Ethic. c. 9. in fin.* Cum ea namque virtus ſuadet præſentia bene collocare, in futuro rem conſulere, deliberare, & ingēdere animū, vt inquit *Senec. epiſt. 110.*

Digitized by Google

Eſt lenta, & omnium percunctatrix, vt per *gloſ. vlt. in c. tu perpetuum 24. q. 3. & Orig.* Læta virtus cunctatrix, ante iudicat, quam incipiat quid decorum, quid honeſtum ſit: iniquitas autem omnia præcipitat.

Non generis, ſed virtutum nobilitas, vitæque honeſtas gratum Deo faciunt hominem, iam ſup. dictum eſt verbo Nobilitas: Probati enim viri genus, virtutis proſapia eſt *ex Chriſoſt. hom. 4. in Matth.* Vnicuique vero ſecundum dilectionem ſunt propriæ, & accommodatæ virtutes ſecundum *Philoſoph. 8. Ethic.* Quæ non in multitudine conſiſtunt: iuxta ea, quę ſunt dicta verbo multitudo.

Creſcit, & plus virtus ſplendeſcit cum contradictione, dixit enim *Senec. epiſt. 1. alidæ 13. lib. 2.* Multum adiſcit ſibi virtus laceſſita: *& de diuin. prouid. cap. de ſuſtinen. impet. aduerſ.* Marcet ſine aduerſario virtus: Et infra: Ecce par Deo dignum vir fortis cum mala fortuna compoſitus. *& epiſt. 72.* ſic. Quiſquis volet tibi contumeliam facere, faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit virtus.

Nulla virtus latet, & latuiſſe, non ipſius eſt damnum: Nulli non virtus & viuo, & mortuo retulit gratiam, ſi modo illam bona ſecutus eſt fide: ſi ſe non exornauit, & pinxit. Dixit idem *Senec. epiſt. 80 ad fin.* Si verò quis virtutem ſuam publicari vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ: idem *epiſt. 114. ad fin.* Et talis hypocrita eſt, & recipit in hoc ſeculo mercedem ſuam, non verò in futuro, iuxta Domini ſententiam *Matth. 6. 6.* Vnde dicit *Apoſtill. ad 9. vlt. de fideic. hered.* Non eſt improbum ſi quis aliū virtute vincere contendat: niſi hoc fiat ad humanam gloriam per tex. ibi Nuper & nos eundem Principem ſuperare contendentes &c.

Grandis virtutis eſt, & ſolicitæ diligentiæ ſuperare, quod natus ſis in carne, non carnaliter viuere, tecum pugnare quotidie, & incluſum hoſtem, Argi (vt fabulę ferunt) centum oculis, dicit *Hieronym. ad Furiam.*

> *Nec minor eſt virtus quærere, quàm parta tueri.*

Affert *gloſ. verbo procreationi, in l. ſi pater § adſt. ff. de adopt.*

Virtutum pręmia tribui merentibus conuenit. Ita *l. 4. C. de ſtat. & imag.* vnde dicit *Hieronym. relatus in cap. Deinceps 28. q. 1.* Virtutibus Romani promeruerūt imperium; licet ibidem *glo.* intelligat de virtutibus politicis. Tamen non debet ipſa virtus ſequeſtrari à præmio, quia tunc non creditur virtus eſſe, vt ex *Ioan. de Platea refert. Gonzal. ad reg. Canc. glo. 4. n. 9* Sola igitur virtus, quæ vera eſt, præſtat gaudium perpetuum ſecurum, concludit *Senec. lib. 3. epiſt. 27. in princ.*

Sumitur etiam virtus pro robore, ſeu virium fortitudine, de quadrige *gloſ. per tex. ibi in l. 1. verſ. beſtias, verbo virtutis, ff. de poſtul.* ſic. Nota aliquid permitti gratia virtutis, quod aliàs non permittitur.

Vis.

CVm Martianus diceret, vim nullam feci: Cæſar dixit: Tu vim putas eſſe ſolum, ſi homines vulnerentur? Vis enim eſt & tunc quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit. Non puto autem nec verecundiæ, nec dignitati, nec pietati conuenire, quęquam non iure facere. Sic *Calliſtratus in l. Creditores 7. ff. ad l. Iul. de vi priuat.* Et iam dixerat idem *in l. Extat, ff. eo quod met. cau.* Diſtingue ergo quinque genera violentiarum: Alia eſt expulſiua: alia ablatiua, alia turbatiua, alia compulſiua, alia inquietatiua. Prima parit interdictum vnde vi: Secunda actionem vi bonorum raptorum. Tertia actionem quod metus cauſa perſonalem, & vtilem in rem. Item in primis duabus ſine di-

Digitized by Google

diſtinctione pertinet ad delinquentem periculum. In tertia ſimiliter niſi in caſibus, vt ſtatim dices, & hoc ſi agatur contra metum inferentem: ſecus ſi contra bonæ fidei poſſeſſorem. Quarta, ſcilicet turbatiua, locũ habet quando duo ſe poſſidere contendunt, & inducit in rebus immobilibus interdictũ vti poſſidetis, in mobilibus, vtrobi. Quinta inquietatiua locum habet quan do aliquid facis in meo prohibitus, vel ſciens te prohibendum, & hæc inducit, quod vi, aut clam. Eſt ſexta vis, quando ſine authoritate iudicis proſequor ius meum. Ita tradit *gloſ. Magiſtra* 1. *in l.* 1. *C de ijs, quæ vi*, & ex eadem *Apoſtil. in* §. *furtiuæ de vſucap. in Inſtit. ad gloſ.* 1. ſic. Sunt quinque genera violentiarũ. Expulſiua cum quis deijcitur à re immobili: ablatiua cum res mobilis auffertur alicui, & hæ duæ impediunt vſucapionem. Compulſiua, cum quis cogitur rem ſuam alienare. Turbatiua cum quis turbatur in ſua poſſeſſione. Inquietatiua, cum duo prætendunt poſſidere, & alter alterum inquietat, & nulla illarum trium impedit vſucapionem. De omnibus, & ſingulis habes iura, quæ *d. gl.* 1. affert, & ibi videas. Nos tamen aliqua adducemus.

Illa vis, quæ fit cum armis publica eſt; quæ vero ſine armis priuata dicitur. Sic ait *gloſ. verbo armata*, *in c.* 2. *de ord. cog.* Quod quidem de omni vi poſſe intelligi, nemo eſt, qui dubitet.

Omnem etiam vim vi poſſe repelli, vulgariſſimum eſt; & vltra alia probat bonus textus in *l. ſed &* 12. §. 1. *ff. quod met. can.* ibi. Nam cum liceat (inquit) vim vi repellare, quod fecit, paſſus eſt, & ibid. *not. gloſ. verbo Mox*, reddens rationem ſic. Quia ex ſua improbitate non debet conſequi actionem; id tamen intelligendum, ſi modo incontinenti fiat *cap. olim* 12. *de reſt. ſpol.* ibi. Præſertim cum ſtatim, ex quo id vobis innotuit vim vi duxeritis repellendam: vbi *gloſ. ſtatim*, intelligit, idest quam cito potuerint. Et *cap.* 3. *de ſenten. excom.* ibi. Si incontinenti vim vi repellat: cum vim vi repellere omnes leges, omniaque iura permittant. Et quæ requirantur ad vim rectè repellandam dictum fuit ſup. *verbo Defendere*. Si verò non fuerit repulſa vis in continenti, ſed poſtea, non poterit, qui eam primum paſſus eſt, agere interdicto: nam prior illa vis fuit abſumpta per ſecundam ex interuallo factam, vt interdicto propterea non poſſit agi, vt per *gloſ. optim. verbo quis, in l. ſi quis ad ſe fundum, C. ad l. Iul. de vi pub.* Vnde illa vltima vis prius debet purgari. Quid ſi te deieci, tu me inquietas, an ſuccumbes? quærit *gloſ. ſing. verbo poſſidet, in l.* 1. §. *vlt. ff. vti poſſid.* & reſpondet ita. Videtur quod non, quia à te ego poſſideo vi expulſiua, & tu à me vi inquietatiua, vbi *Apoſtill.* ſic ait. Iſta glo. eſt ſing. ſecundum *Alex. hic in addit. ad Bart.* ad hoc quod quamuis ex interuallo nõ ſit licitũ expellere violentũ poſſeſſorem, tamen eſt licitum eum inquietare pro qua *gloſ.* bene facit *tex. in l. ſi de eo*, §. *fin. ſup. de acquir. poſſ. licet Alex. eum non alleget*.

Expulſores tales cenſentur etiam qui venientem non admittunt: ſic ait. *gloſ. verbo Expulſores in Clem. vnic. de for. comp.* Quæ loquitur de his, qui propriũ Epiſcopum expellunt. Et qui apportari non patitur ea, ſine quibus refici iter non poſſit, vim facere videtur quominus reficiatur. Inquit *l. veteres, ff. de itin. actuq; priu.* Eum quoque vim facere, qui cum ſciret ſe prohibendum per vim molitus eſt, ne prohiberi poſſit *l.* 1. §. *Quid ſit, ff. quod vi, aut clam*; quem tex. notat ibidem *Apoſtill. ſing.* ad hoc quod ille dicitur interpellatus, qui facit vt nõ interpelletur.

Vi poſſeſſum non poſſe vſucapi habes *infr. verbo vſuſcapio.* vbi dicitur id intelligi de vi ablatiua, vel expulſiua.

Si quis liberum hominem vi rapuerit, & in

in vinculis habuerit, is indigniſſime commodum poſſeſſionis conſequetur: quia probari non poterit, hominem eo tempore in libertate fuiſſe. Sic in *l.20. ff.de probat.*

Generale eſt in omni violento, vt res ſit eius periculo. Ita *glo.verbo periculo, in l.qui ratiario 30.ff.de pig.act.*vbi alia iura. Tex.vero ſic ait: Si inuito ratiario retinuiſſet, eius periculo ratē fuiſſe reſpondi: ſi debitor volūtate ſua conceſſiſſet, vt retineret, culpam dumtaxat ei præſtandam, non vim maiorem. Et in *l. Marito 19.ff.de vi*,ita. Subtractis tamen mortalitate ſeruis, aut pecoribus, aliiſue rebus intercidentibus,tuum onus in eis reſtituendis eſſe: quia ex ipſo tempore delicti, pluſquam fruſtrator debitor conſtitutus es. Nam qui vim facit: dolo malo facit,quamuis qui dolo malo facit non vi faciat, vt in *l.2. §. Dolo malo ff. de vi bon. rapt.*

In vi veniunt fructus etiam, quos percipere potuit, qui eam paſſus eſt, vt fuit dictum *verbo fructus*. Sed quid ſi ſumptus aliquos fecit inuaſor?Reſponde nec petitionem habet, nec retentionem, quia donare videtur tanquam malę fidei poſſeſſor. Tamen ſumptus neceſſarios,ſine quibus res facta eſſet deterior, non debet reſtituere, *gloſ. vlt. in c. 1. de reſt. ſpol.* Quod vero attinet ad damna,quibus tenetur inuaſor,ſi probari non poterit eorum quantitas,ſtabitur iuramento vim paſſi,facta taxatione à iudice,vt habes *verbo iuramentum*.

Non videor vi deiectus, qui deijci non expectaui, ſed profugi. Sic *l. Metum 9.ff. quod met. can.*

In vi autem compulſiua neceſſarium eſt,vt adſit metus, qui cadat in conſtantem virum iuxta *c. pen. de. ys qua vi*,ibi.Non obſtante violentia &c.Cum neque cruciatum corporis contineret, & ideo non debuerat cadere in conſtantes viros. Cum inter vim, & vim ſit differentia, vt dicit *cap. De muliere 6. de ſponſal. vbi gloſ.* ſic. Quia duplex eſt vis, ſeu metus, qui cadit in conſtantem virum, & ille excuſat &c. Alius eſt metus vanus ſiue vis, & illa non excuſat. In vtraque verò voluntatem cōcurrere, licet coactam, dicit *gloſ.verbo ſed nec, in §.Furtiua de vſucap. in Inſt.*

Coactiones difficiles ſolent exitus frequenter habere. Ita *cap. requiſiuit 17. de ſponſal.*

Vim animo fieri non poſſe, dixit *gloſ. verbo miniſtret in cap. Per tuas 35. de Simon.*

Coactionem purgari per patientiam, ait *cap. vlt.qui cler. vel vouent.*ibi. Coactio aſſuiſſet, quam patientia, & temporis perſeuerantia penitus profugauit.

Viſitatio.

In ſacro eloquio ſumitur dupliciter, nam ſæpè inuenies verbum iſtud pro ſupplicio. *Exod c.20.* ibi Deus Zelotes viſitans iniquitatem parentum in filios &c. *Ezech. 9. in princ.* ibi. Appropinquauerunt viſitationes vrbis, & vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua, *& Pſal.* 88. Viſitabo in virga iniquitates eorum &c. & alibi. Aliàs inuenies pro beneficio gratia, & fauore *Iob.*10. ibi. Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum, *Luc.* 1. ibi. Viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ: *&* 7. ibi. Quia Deus viſitauit plebem ſuam. In iure autem Canonico ſit viſitatio ad correctionem, iuxta *cap. Cum venerabilis 21. de cenſib. vbi gloſ. verbo bis in anno*, ſic. Si certus eſt, quod Eccleſia nō indigeat viſitatione, non debet eam viſitare: quia cauſa correctionis viſitare debet &c.

Fieri autem debet viſitatio prędicta ſingulis annis iuxta *cap. Epiſcopum*, per cunctas Diœceſes, Parochiaſque ſuas per ſingulos annos ire oportet, vt exquirat quo vnaquæque baſilica in reparatione ſui indigeat 10.*q.*1. vbi *gloſ.* 1. ait,

Cum

Cum neceſſaria cauſa ſubeſt tunc ſingulis annis poteſt viſitare vt hic &c. & ſtatim ſic; imo tunc quādocūq;& quotieſcunq; opus eſt, poteſt omnes Eccleſias viſitare vt *extr. de offic. Arch.c.mandamus*:ſed ſi non eſt neceſſitas,de triennio in triennium viſitabit,vt *extr.de offic. Arch. c. vt Archidiaconus*.vel hodie bis in anno vt *extr. de cenſ. c.cū venerabilis*. ſed hoc quod dicit bis in anno, intelligo ſi toties opus fuerit iuxt. *c.Viſitandi cum ſeq.*18. *q*.2. & ſic intellexit citata *gloſ.bis in anno d.c.Cum venerabilis*.

De viſitatoribus quid facere debeant, & à quo procurabuntur eſt tex. in *c. Sicut* 25. *cum ſua gloſ. verbo ſtatuant de accuſat.* vbi alia allegantur iura. Caueat igitur ne ipſe, vel quiſquam ſuorum aliquod munus, quodcunq; ſit, & qualitercūq; offeratur, præſumat recipere, vt non, quæ ſua ſunt,videatur quærere,ſed quæ Ieſu Chriſti diſponit *cap*.1.§.*Procurationes de cenſ. lib. 6*.

Prius Eccleſiæ ſuæ capitulum, ac ciuitatē propriam plene viſitare procuret,ait *d. c*. 5. *de cenſ. lib. 6. & in §. Sane ſic*. Ad ipſorum emendationem per ſalubria monita, nunc leuia, nunc aſpera, iuxta datam ſibi à Deo prudentiam diligenter intendens.

In viſitandis Monaſterijs non debet alios introducere niſi de Eccleſia ſua duos, vel tres Canonicos, iuxta *cap. vt iuxta* 17.*de offic.ord.* ibi. Firmiter inhibemus vt nullos de cætero ſæculares in capitulum (niſi duos, vel tres de Canonicis Eccleſiæ ſuæ in decenti habitu, & alijs, quos expedire viderit religioſos adiunctis) ſecum viſitationis tempore introducat.

Vita.

IN illis duabus ſororibus Martha, & Maria(*de quibus Luc*.10.)duas vitas eſſe figuratas: præſentem, & futuram, laborioſam, & quietam, ærumnoſam & beatam: temporalem, & æternam, dixit *Aug.in ſerm*.27. *de verb. Domini*. Et iſtam temporalem diuidi in actiuam & contemplatiuam, vtramq; in iiſdem ſororibus etiam ſignificatam,tradit *Innoc.III in cap.licet* 18.*de regular*.verbis ſtatim citandis. Contemplatiua per Mariam, actiua per Martham figurata; Illam meliorē iſta,teſtatur Saluator; dicens, Maria optimam partem elegit. Sed quando agitur de vtilitate communi, iſtam illi præferri, dicit idem Pontif. Quoniam ſicut maius bonum minori bono præponitur, ita communis vtilitas ſpeciali vtilitati præfertur. Et in hoc caſu rectè præponitur doctrina ſilentio, ſolicitudo contemplationi, & labor quieti.Ad quod vtique deſignandum vnigenitus Dei Filius Ieſus Chriſtus non de Rachele ſecundum carnem natus eſt, ſed de Lia: nec legitur eum in domum ſuam Maria excepiſſe, ſed Martha. Nam plurimorū vtilitas vnius vtilitati præferenda eſt,vt in *cap.ſcias* 7. *q*.1. Sancta verò ſimplicitas ſolum ſibi prodeſt 2.*q*.7. coniuncta *gloſ*.1. ibi. Et eſt hic argum. vitam actiuam eſſe præferendam contemplatiuæ &c. Et habent ſe, vt excedentia, & exceſſa. Contemplatiua, quantum ad perſonam cōtemplantis magis eſt ſecura, & minus vtilis: actiua verò magis laborioſa, & minus ſecura, ſed magis fructuoſa,vt *extr. de renunt. Niſi cum pridem &c.*

Siue vnam,ſiue alteram teneamus, in Domino lætemur,& gaudeamus. Nam vt dicit *Aug.lib*.10.*confeſſ. c*.22. Et ipſa eſt vita beata gaudere ad te, de te propter te: ipſa eſt enim, & non eſt altera. Qui autem aliam putat eſſe aliud ſectatur gaudium,neq; ipſum verum. *Et cap. ſeq.* ſic. Beata quippe vita eſt gaudium de veritate: hoc eſt enim gaudium de te, qui veritas es Deus &c.

Cætera verò vitæ huius, tanto minus flenda, quanto magis fletur, & tanto magis

gis flenda quanto minus fletur in eis. idem *Aug. eod. lib.* 10. *c.* 1. *& cap.* 28. *n.* 2. ita. Proſpera in aduerſis deſidero, aduerſa in proſperis timeo, quis medius locus, vbi non ſit humanæ vitæ tentatio? &c. Et quia aduerſitas dura eſt, & naufragat tolerantia, nunquid non tentatio vita humana ſuper terram ſine vllo interſtitio? Vtique dico ex ratione à *Senec. poſita lib.* 1. *epiſt.* 2. in his verbis. In peregrinatione vitam agentibus, hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Et quæ maior tentatio in hac peregrinatione præſentis vitæ, quà à patria noſtra peregrinamur, quā non vllam in ea inuenire amicitiam?

Sed & vitam ſecuram, & ſine vllis fortunę incurſionibus mare mortuum eſſe ex *Demetrio* dicit idem *Sen. epiſt.* 68. *ad fin.* Quinimo & totius vitæ chriſtianæ perpetuam eſſe debere pænitentiam, dicit *Trid. ſeſs.* 14. *c.* 9. *ſub tit. doctrina de ſacram. vnctionis*.

Viuere, militare eſt dicit *Senec. epiſt.* 97. Non ergo viuere bonum eſt, ſed benè viuere, vt idem *epiſt.* 71. *& epiſt.* 94. ſic. Longa eſt vita, ſi plena eſt, impletur autem cum animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum 80. anni iuuant per inertiā exacti? non vixit iſte, ſed in vita mortuus eſt, nec ſerò mortuus, ſed diu 80. annis vixit. Intereſt mortem eius ex quo die numeres &c. actu illam metiamur non tempore. Vnde dicebat idem *lib.* 5. *de benef. c.* 17. *epiſt.* 62. Ante ſenectutem curaui vt benè viuerem, in ſenectute, vt benè moriar. Sed maximum vitium vitæ eſt, quod imperfecta ſemper eſt, quod etiam aliquid ex illa differtur, vt per eundem *epiſt.* 102. Et in tanta breuitate vitæ, illam breuiorem facimus inconſtantia aliud, atque aliud facientes initium *epiſt.* 32. *& lib.* 3. *epiſt.* 23. *ad fin.* ſic. Malè viuunt, qui ſemper viuere incipiunt &c. quia ſemper illis imperfecta vita eſt. Non poteſt ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Quidam viuere tunc incipiunt cum deſinendum eſt &c. Quidam ante viuere deſierunt, quam inciperent.

Viuimus quaſi altera die morituri, & ædificamus quaſi ſemper in hoc ſæculo victuri. Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum, & nudus, atque eſuriens ante fores noſtras Chriſtus in paupere moritur. Sic *Hierony. ad Gaudent.* Ideoq; hæc, & alia facimus peccāces, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat vt dixit *Senec. epiſt.* 72.

Sic certè viuēdum eſt, tanquā in conſpectu viuamus; ſic cogitādum tāquam aliquis in pectus intimū inſpicere poſſit, & poteſt. Ita idem *Senec. epiſt.* 84. Quod ab omnibus obſeruari debet, & maxime ab illis, qui populum docent, & ſunt Sacerdotes, de quibus ait *Chryſoſt. in cap. vlt.* 40. *diſt.* ibi. Ideoque malus ſacerdos de ſacerdotio ſuo crimen acquirit, non dignitatem: in iudicio enim tuo ſedes. Si quidem benè vixeris, & benè docueris, populum inſtruis: ſi benè docueris, & malè vixeris, tui ſolius condemnator eris. Nam benè viuendo, & benè docendo, populum inſtruis quomodo viuere debeat: bene autem docendo, & malè viuendo, Deum inſtruis quomodo te debeat condemnare. Sed neque doctrina eius, qui malè viuit, licet optima ſit, & accipi debeat, recipitur: Nam (vt dicit *Gregor. in c. Infames, in fin.* 3. *q.* 7.) cuius vita deſpicitur, reſtat, vt eius prædicatio contemnatur.

Quoniam apud Deum non gradus elegantior, ſed vitæ melioris actio comprobatur, vt in *c. Sicut excellentiam* 23. *q.* 4. *coniuncta gloſ. verbo Non ex ordine*. Si es ſuperior viue benè, & ſic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum alium tuū ſuperiorem velis viuere, prout dicit *Senec.* Nam alteri viuas oportet ſi vis tibi viuere, iuxta *eundem epiſt.* 48. non enim continuo ſibi viuit, qui nemini, *epiſt.* 56.

In-

Digitized by Google

Incerta eſt vita illorum, qui nimia fatigatione laſſantur. Ita dixit *Caſſiodor. lib. 5. epiſt.* Et quæ maior fatigatio quàm vita iniquorum? nam & ipſi proprio ore confeſſi ſunt; laſſati ſumus (inquiunt) in via iniquitatis. Relinquamus igitur talem viam aſperam difficilem, & faticabilem. Et ſequamur viam planam, facilem, & ſuauem, qualis eſt illa Domini, prout ipſe dixit; & licet non facilis ſit vitæ hominum mutatio, ſed cum animæ fiat labore (vt dixit *Imp. in Auth. de Monach. §. Sancimus. coll. 1. & gloſ. verbo congrue, in c. reperiuntur de pænit. diſt. 3.* adeo vt dixerat *Pont. in c. 2. de regul. in 6.* Quod non præſumitur quis voluiſſe vitam mutare, niſi euidenter conſtet, aut clara probatione, vel competentibus inditijs oſtendatur) tamen conſideret, quod ad regnum cæleſte conſequendũ, neceſſe eſt vim pati, nam violenti rapiunt illud, & cum ita Dominus dixerit, non habebunt excuſationem, qui dicunt eſſe natura ipſa colericos, accidioſos, & alia vitia habere, quia & ſi ita eſſet, adhuc contra ipſam naturalem inclinationem tenentur pugnare, & hanc vim facere ipſi naturæ, vt vitam æternam conſequantur. Non enim deſidioſis ipſa conceditur; & dicebat Pater Beatiſſimus Philippus Nerius vulgariter, Il Regno del Cielo nõ è fatto per li poltroni. Et hæc ſufficient pro ſpirituali vita.

De corporali pauca dicemus, cum filij huius ſæculi prudentiores ſint filijs lucis. Et notum eſt quod ſtatutum eſt hominibus ſemel mori; vt per Apoſt. Vita enim cum exceptione mortis data eſt, dixit *Senec. epiſt. 30. n. 4. ad fin.* Et omne, quod vndique ſuis partibus circumſcribitur, viuere vno ſpiritu dicitur, vt tradit *gloſ. verbo vno ſpiritu per tex. ibi in l. Rerum miſtura 30. ff. de vſucap.* Et vita longiſſima eſt centum annorum *l. An vſusfructus 63. ff. de vſufr.* ibi. Et placuit centum annis tuendos eſſe municipes, quia is finis vitæ longæui hominis eſt, *& l. ſi vſufructus 8. ff. de vſufr. legat.* ibi. Vnde centum annos obſeruandos eſſe conſtat, qui finis vitæ longiſſimus eſt, *& in l. vt inter 19. C. de ſacroſ. Eccleſ.* ibi. Longiſſimum vitæ hominum tempus eligimus, & nõ aliter &c. Niſi centum annorum, &c. Vnum tantummodo terminum humanę vitę imponimus idest centum metas annorum. Cum hoc tempus vitæ longæui hominis plerumque finis eſſe dignoſcatur. Ait *Auth. vt eccleſ. Rom. cent. an. coll. 2.* Sed in mulieribus minorem eſſe vitam dicis verbo Mulier, & tamen dicit *Hipoc. 1. Aphor. 1.* Vita breuis, ars vero longa. Ex quo infert *Bald. in l. 3. n. 9.* quod vna ſcientia requirit totum hominem.

Pro vita tuenda omnia permiſſa ſunt, quę expreſsè non prohibentur, & licet prohibita committantur ſunt ignoſcenda, iuxta *l. 1. ff. de bon. eor. qui ant. ſent.* ibi. Nam ignoſcendum conſueuerunt ei, qui ſanguinem ſuum qualitercumque redemptum voluerit. Et ſi famæ parcitur, magis vitæ parcendum eſſe dicitur in *l. ſi adulterium 38. §. Imperatores ff. ad l. Iul. de adult.* Et ſi dubitatur an malo animo quis fecerit inſpectæ vitæ eius præcedentis actu, venia ei dabitur iux. *l. Deſertorem 3. verſ. Is qui, ff. de re milit.*

Ad vitam conſeruandam alimenta neceſſaria eſſe nemo eſt, qui neſciat, nemo enim viuit ex vento, vt dixit *Imp. Alex. in l. vlt. C. de alim. pup. praeſt. ad fin.* ibi. Nec ferendus eſt iuuenis, qui cum præſens eſſet, ſi ea per aliũ: ſe conſecutum non probet: ſumptuſq; recuſet, quaſi vento vixerit.

Indiuidua vitæ conſuetudo eſt talem ſe vxorẽ in omnibus exhibere viro, qualis ipſa ſibi eſt, & è conuerſo. Vide *verbo Vxor. & verbo vir.*

Vi-

Digitized by Google

Vitium.

AVt eſt quatenus virtuti opponitur, de quo dicitur, quod ab vno omnes virtutes detrimentum patiuntur, vt in *verbo virtus* dixiſti, & illud dicit *Boeth. de conſolat.* eſſe animi ægritudinem, & *Bald. in l. Properandum* 1. 1. §. *ſin autem vtraſq; num.* 1. *C. de iud.* Non cadere niſi in miſeris animo.

De eodem dicit *Philoſop.* 4. *Eth.* Quod vnicuique ſecundum dilectionem ſunt propriæ, & accommodatæ virtutes, vel vitia. Sed magis procliuis eſt natura ad vitium, quam ad virtutem. Vnde dicit *Hieronym. ad Laetam*. Procliuis eſt enim malorum æmulatio, & quorũ virtutes aſſequi nequeas, imitaris vitia cito.

Sæpè ſe vitia ingerunt, & ſe eſſe virtutes mentiuntur: vt tenacia, parſimonia: effuſio, largitas: crudelitas, zelus iuſtitiæ remiſſio, pietas velit videri. Ita inquit *c. Sæpe* 41. *diſt.* Et hinc eſt, quod vitia noſtra non videmus, & tanquam cæci ſumus; vt ait *Sen. epiſt.* 51. *poſt prin.* vbi loquens de quadam cæca muliere, ſic addit: Neſcit eſſe cæcam; ſubinde pedagogum ſuum rogat, vt migret, ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in ea ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt, nos ſine duce erramus, & dicimus non ego ambitioſus ſum, ſed nemo Romæ poteſt viuere. Non ego ſumptuoſus, ſed Vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meũ vitium, quod iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitæ, adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non eſt extrinſecus malum noſtrum intra nos eſt in viſceribus ipſis ſedet. *Et epiſt.* 54. *poſt med.* ſic. Vitia ſua nemo confitetur: quia etiam nunc in illis eſt. Somnia narrare vigilantis eſt; & vitia ſua confiteri, ſanctitatis inditium eſt.

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe crimen habet, quanto maior, qui peccat habetur, dixit *Iuuenal. lib.* 3. *Sat.* 2. *alias* 7. de quo meminit *glo. in cap.* 2. §. *fin. verbo tanquam de translat. Episc.* per tex. ibi. Et quamuis ijdem Archiepiſcopi tanquam maiores plus exceſſerint in præmiſſis. Et conſonat *l. Presbiteri C. de epiſc. & cler.* Crimen enim augetur pro dignitate. Et qui magnus ſine comparatione creatus fuit, ſine venia damnatus eſt, vt inquit *gloſ. verbo Exerceatur in cap. Excõmunicatus* 13. §. *Credentes de heret.* Quod vero maior tunc debeatur vindicta *eod. verbo habes, & verbo culpa.* Propagatur enim vitiũ niſi per correctionem diſciplinæ ſubſequatur correctio, vt dicit *gloſ. verbo Exemplum in c.* 3. *de transl. Epiſc.*

Mens inquinata contagine impudici corporis, non poteſt niſi longo tempore, & multis bonis operibus à colluuione, quæ inhæſerit, purgari. Dixit *Lactant. lib. Inſtit.* Sed melius cum illo ageretur, qui vnum tãtum vitium haberet integrum, quam cum eo, qui leuiora quidem, ſed omnia. Ait *Senec. epiſt.* 86. Et hæc, ſi aperta ſunt, leuiora eſſe. Idem *epiſt.* 57. vbi etiam confirmat ſic. Morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt; & auaritiam itaque, & ambitionem, & cætera mala mentis humanæ, tunc perniciosiſſima ſcias eſſe; cum ſimulata ſanitate ſubſidunt.

Re vera vitium eſt velle vili emere, & carò vendere. Ita *D. Thom.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 5. quod quidem commune eſt omnibus, & naturale vitium, & vti tale parcendum, vt dixit *Apoſtil. ad gloſ. verbo totos in l. Maximum vitium C. de lib. præter.* per tex. in *l. Fluminum* 24. *ff. de dam. infec.* Ipſum tamen vitium hominis debet haberi, odio, non natura

pro-

prout ait *gloſ. verbo Miniſtrorum in Extrauag. vnic. Ne ſed. vac. int. com.* Et maiori cum ratione dignus erit venia, qui alieno vitio laborat, *gloſ. verbo defectum in c. 1. de fil. presb. lib. 6.* Si vero ſuo vitio incidit, indignum eſt ei ſubueniri, vt dicit de eo, qui ſua culpa in egeſtatem deuenit, *gloſ. verbo Ad inopiam in cap. Quæ in Eccleſiarum de conſtit.* Sæpè vidi grauius offendere animos auditorũ eos, qui aliena vitia apertè dixerunt; quàm eos, qui commiſerunt, dicit *Hier. ad Ruſt. ex Tul. in inuect. con. Saluſ.* & addit inf. licet ergo in genere, quod nõ in ſpecie. Caueant tamen, vt etiam in generali loquutione linguã refrenẽt: quia qui incõſideratè loquitur, ſentiet mala. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, ſubmoue vitia, dixit *Senec. epiſt. 95. Et epiſt. 57.* ita. Nihil tam certum eſt quàm otij vitia negotio diſcuti. Et *lib. 6. epiſt. 27. in princ.* Moriantur ante te vitia. Alias Deum habebis vltorem, ſi cum ipſis morieris.

Aut eſt vitium quatenus noſtro iuri opponitur, de quo ait *glo. vlt. in c. 3. de conſtit.* Quoties ex vna radice vitium noſcitur, conſequens eſt, vt vna lege tollatur. Quod deduxit *ex l. vlt. in fin. C. de nupt.* Et hoc triplex eſt. Aut reale vere, vt res furtiua, & vi poſſeſſa violentia ablatiua, & de iſto agit *§. Furtiua, de vſucap. in Inſt.* Non compulſiua, vt in *l. ſi vi. C. quod met. cau. & in l. ſi communi §. pen. ff. eod. tit.* Item res data præſidi contra legem Iul. repetundarum, iuxta *l. pen. ff. ad l. Iul. rep.* Aliud quaſi reale, de quo in *l. Bonæ fidei 48. ff. de acquir. rer. dom. & in l. vbi lex 24. §. vnic. ff. de vſucap. & in §. Sed tamen id. eod. tit. in Inſt.* Aliud perſonale, vt quando dolus dat cauſam negotio, vel incidens ex propoſito. Item mala fides quando quis credit venditorem non habere ius vendendi, de quo in *l. ſi fraude 6. C. de præſcript. lõg. temp.* Ita magiſtraliter docet *gloſ. 1. in l. Vitia 11. C. de acquir. poſſ.* Et ex eadem dic, quod vitia realia durant in perſona vniuerſalis ſucceſſoris, vt in *d. l. Vitia*, & idem in ſingulari, vt in *d. §. furtiuæ*, & hoc quoad vſuſcapionem, non quoad fructus, vt in *d. l. bonæ fidei, verſ. In contrarium.* Sed in vitijs perſonalibus diſtinguitur ſingularis ſucceſſor ab vniuerſali: nam ſi eſt ſingularis, non impeditur præſcribere iure veteri incipiendo à ſe, & ita procedit *l. An vitium, ff. de diuerſ. & temp.* Licet hodie ſecus diſponat *Auth. Malæ fidei, C. de præſcript. long. temp.* Porro quantum ad agendum impeditur ſingularis ſucceſſor etiam completa præſcriptione, quia de dolo defuncti excipitur, ſi ſit cauſa lucratiua: aliàs ſi non eſt lucratiua, non excipitur niſi vtatur acceſſione ſui authoris; vel niſi ſit res reuerſura ad doloſum, vt in *l. Apud §. Iulianus, & l. Pure, §. pen. ff. de dol. except.* Si autem fuerit vniuerſalis ſucceſſor indiſtinctè vitium defuncti ei nocet: iuxta *l. Cum heres in ius omne* defuncti ſuccedit, ignorantia ſua, defuncti vitia non excludit &c. Nec enim rectè defendetur, cum exordium rei bonæ fidei ratio nõ tueatur *ff. de diu. & temp.* Et iuxta hanc diſtinctionem iam intelliges *l. Pomponius 13. §. 1. ff. de acquir. poſſeſs.* dum ait. Cum quis adminiculo ex perſona authoris vtitur, vti debet cum ſua cauſa, ſuiſque vitijs. Et *glo. verbo competat in d. §. furtiuæ*, ibi. Hodie vitium perſonæ nocet ſingulari ſucceſſori. Regula autem generalis eſt vitium reale in tertium tranſire, perſonale vero non; de qua in *d. l. apud, §. Item quæritur, iux. fin.* ibi. Et per hoc æquè traditur rei quidem coherentẽ exceptionem, etiam emptori nocere: eam autem, quæ ex delicto perſonæ oriatur, nocere non oportere. Et in *§. Si quis, verſ. Item,* ibi. Sufficit enim ſi is, qui pretium dederit, vel vicem pretij, cum ſit bo. fidei emptor, vt nõ patiatur doli exceptionem ex perſona authoris.

Digitized by Google

Datur etiam vitium in re, quod vocatur litigioſi vitium, de quo dicit *gloſ. 1. in l. 1. C. de præſcript. long. temp.* Non afficere rem, & ideo in eo tex. deciditur ſic. Cum poſt motam, & omiſſam quæſtionem, res ad noua dominia bona fide tranſierint, & exinde noui 20. anni interceſſerint ſine interpellatione: non eſt inquietanda, quæ nunc poſſidet perſona: quæ ſicut acceſſione prioris domini non vtitur, qui eſt inquietatus, ita nec impedienda eſt, quod ei mota controuerſia ſit.

Dari etiam vitium poteſt in contractibus, teſtamentis, & alijs actibus, non eſt dubium; & hoc duplex eſt, aut enim erit quod vitiet actum, aut quod vitietur, & non vitiet. De primo inquit *l. 24. ff. de pignor.* ſic. Cum vitioſè, vel inutiliter contractus pignoris intercedat retentioni locus non eſt: quod limitabis ſi vitium fuerit purgatum, vt in *l. 1. ff. eod. tit. & in l. Teſtamentum 17. C. de teſtam.* ibi. Namque neceſſaria prætermiſſa imminuūt contractus, & teſtatoris officiunt voluntati. De ſecundo *l. Pecuniæ 9. ff. de vſur.* ibi. Quare pro modo cuiuſcumque temporis, ſuperfluo detracto, ſtipulatio vires habebit. Et in *l. Placuit 29. eod. tit.* ibi. Quod illicitè adiectum eſt pro non adiecto haberi, & licitas poſſe peti. Et *gloſ. per tex.* ibi in *l. vſuras 20. eod. tit.* ſic ait. Ergo inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat. *& gloſ. vlt. in l. vt mihi 21. ff. de donat.* ibi. Et not. quod tantum, quod vltra legem eſt, vitiatur ex verbis eiuſdem tex. dum dicit. In id quod modum legis excedit contra te conditionem habeo. Vitia ergo intrinſeca vitiant; extrinſeca verò non, ſed vitiantur *l. Nõ idcirco & ibi Bald. C. de teſta.*

Si vitium à principio interuenit, quod vitiet actum, dictum vitium non vitiatur, licet perueniat ad eum caſum, in quo incipere poteſt. Ita notauit *gloſ. verbo infirmari, per tex. ibi in l. cum hic ſtatus 33. §. vl. verſ. ſi conſocer ff. de donat. int.* Et è conuerſo non vitiatur aliquid licet in eum ſtatum veniat, à quo incipere non poſſit, iuxta *gloſ. verbo Extiterit in l. item 18. §. quod adijcitur ff. de conſt. pec.* per tex. ibi. Vt ſi quid tunc debitum fuit cum conſtituebatur, nunc non ſit, nihilominus teneat conſtitutum: quia retrorſum ſe hæc actio refert. Et licet *l. 3. ff. de his quæ pro non ſcript. in fin.* videatur contrarium decidere, intelligas eam procedere in his, quæ in actu nondum habent eſſe perfectum, vt ex eadem patet.

Vitiato expreſſo, non vitiari tacitum, ſi non eſt eadem vitiandi ratio ad vtrunque dixit *Bart. per tex. in l. 1. §. 1. ff. quib. mod. pig. ſol.* Cum venditor (inquit Papin.) numerata ſibi parte pretij, prædium quod venierat pignori accepiſſet, ac poſtea reſiduum pretium emptori, literis ad eum miſſis, donaſſet: eoque defuncto donationem quibuſdam modis inutilem eſſe conſtaret: fruſtra Fiſcum, qui in locum venditoris ſucceſſerat, petere prædium iure pignoris apparuit, cuius pignoris ſolutum eſſe pactum prima voluntate donatoris conſtabat: quoniam inutilem pecuniæ donationem lex facit, cui non eſt locus in pignore liberando.

Non eſſe ſub intellectum quod vitiet, inquit *gloſ. vlt. in l. vlt. ff de fideicom. libert. & ibidem Bart. in ſum.* ſic. Non intelligitur repetitum, quod repetitum vitiaret.

Omne quod eſt nimiū verti in vitium, dicit *gloſ. verbo bonum, in Auth. vt determ. ſit num. cler. §. 1. coll. 1.* Non tamen ſufficit ad annullandum: regula namque vulgaris dictat ea, quæ abundant, non viciare *d. l. teſtamentum 17. C. de teſt.* ibi. Non abundans cautela.

Iterum dari vitia in perſonis ſeruorum notum eſt: quæ ſunt vel animi, vel corporis in his locum habere redibitoriã (niſi ſint euidētia, quæ ſe occulis exhi-

bent

Digitized by Google

bent iuxta *l. Quæritur, §. vlt. ff. de ædil. edic.* patet ex *l. 1. 2. & 3. eod. tit.* In illis verò actionem exempto conſtat ex *d. l. 1. & 4.* Si verò mixtum fuerit vitium animi, & corporis, redhibitoriam dari notauit *Bald. in d. l. 1. §. Exempli itaque.* Item de vitijs rerum, ſeu loci agitur in ſupra citata *l. fluminum 24. ff. de damn. infect. vbi Paul.* ſic. Cæterum ſi ex loci vitio damnum timeatur: minimè dicendum eſt damni infecti ſtipulationem interponi oportere &c. & in §. 2. ita Vitium autem ædium, & loci eſſe Labeo ait quod accidẽs extrinſecus infirmiores eas facit. Denique nemo dixit paluſtris loci, vel arenoſi nomine quaſi vitioſi committi ſtipulationem: quia naturale vitium eſt. Vbi *glo. alia* allegat iura, dicens parci naturali vitio, *vt sup. iam tetigiſti.*

Vnio.

QVot modis fiat, videas per *Innoc. in c. 1. in princ. ne ſed. vac. Celeſtin. III. in cap. 8. de exceſſ. Prælat.* ita ait: Sicut vnire Epiſcopatus, atque poteſtati ſubijcere alienæ, ad Summum Pōtificem pertinere dignoſcitur: ita Epiſcopi eſt Eccleſiarum ſuę Diœceſis vnio, & ſubiectio earũdẽ. Duos igitur caſus notabis ex tex. reſeruatos Sũmo Pontifici, vnio ſcilicet, & ſubiectio Epiſcopatuum.

Solus ergo Papa poteſt duos Epiſcopatus vnire, vel vnum alteri ſubijcere. Secundo nota alios duos caſus reſeruatos ſolis Epiſcopis, & denegatos cęteris Prælatis inferioribus, vt vnio, & ſubiectio Eccleſiarum inferiorum, & ſuorum diœceſanorum: Epiſcopi ergo ad ſimilitudinem Papæ in ſuis diœceſibus poſſunt vnirę Eccleſias ſibi ſubiectas. Eſt autem differentia: quia Papa poteſt vnire etiam ſine cauſa, & ſine conſenſu Canonicorum, quod non poſſet facere Epiſcopus, vt eſt caſus notab. in *cap. paſtoralis in fin. de donat.* Et per hunc textũ dicunt hic Doctores, quod quantumcunque Prælatus inferior habeat Eccleſias pleno iure ſibi ſubiectas, tamen non poteſt vnam Eccleſiam vnire, vel vnam alteri ſubijcere. Ita his verbis ponit *Abb. in d. c. ſicut, vbi omnino videas de materia vnionis, & ibidẽ Addit.* vide etiã *Alex. in conſ. 62. vol. 4. Bart. in Auth. vt iud. ſin. quoquo ſuffrag. §. Illud tamen, n. 2. coll. 2.*

Vniuerſitas.

QVamuis minus propriè etiam ſumatur pro generalitate, vt per *gloſ. in l. In modicis 24. ff. de contrah. empt.* ibi. Et nota hic argum. quod quædam tranſeunt cum vniuerſitate, quæ per ſe non tranſeunt, vt *infr. de acquir. rer. dom. l. Quædam;* de qua generalitate aliqua diximus ſupra *verbo genus, & generalitas.* Tamen propriè loquendo, aliud eſt vniuerſitas, aliud generalitas: nam in generalitate, quælibet ſpecies conſideratur de per ſe; ſed in vniuerſitate non; quia omnes faciunt vnum totum, vt in *l. Eum qui ædes, ff. de vſucap.* ita dicit *Addit. ad gloſ. verbo Non aliter in l. 1. ff. de offic. eius.* vnde *Bald. in l. ſi ſciens n. 8. ff. de contrah. empt.* affert plures modos, quibus vniuerſitas nominatur, in hæc verba: Aliquando dicitur vniuerſitas pro quodam toto, in quo partes continentur, vt hic. Aliquando pro quodam iure, quod recipit augmentum, & diminutionem; ſicut eſt peculium; vt in *l. Peculium naſcitur, & l. peculium, ff. de pecul.* &c. aliquando pro vniuerſitate corporum, vt pro congregatione, *l. 1. ff. de reivendic.* &c. Aliquando pro eo, quod multa intra ſub ſe continet, ſicut eſt hæreditas *de petit. hæred. l. hereditas.* Aliquando dicitur vniuerſitas pro collectione perſonarum *de fideiuſſor. l. mortuo, & per tot. ff. quod cuiuſq; vniuerſ.* Ali-

quando dicitur vniuerſitas locutio vniuerſalis, cuius ſignificatum ex vniuerſo ſumitur, vt in *l. ſi is, qui ducenta* §. *vtrum ff. de reb. dub.*

Hic autem ſumimus vniuerſitatem propriè, qua ſignificatur collectio perſonarum; Et hæc eſt nomen iuris, & non habet animum, nec intellectum, vt inquit *Bar. in l. Aut facta* §. *non nũquam ſub n. 2. ff. de pæn.* & probat tex. optimus in *Extrauag. vlt. ad med. de verb. ſig.* ibi. Facta quidem, quæ ſingulorum ſunt, perſonam veram exigunt, & requirunt; Ordo autem verà perſona non eſt, ſed repræſentata, & imaginaria potius eſt cenſenda: quare, quæ ſunt facti ſibi verè conuenire nequeunt, licet ei poſſint congruere, quæ ſunt iuris.

In his terminis optimè quærit *Bar. vbi ſup.* An poſſit vniuerſitas delinquere, & affert opiniones; ipſe tamen ſic ait *n. 3.* Breuiter ad intellectum huius quæſtionis debemus videre primo, An vniuerſitas ſit aliud quam homines vniuerſitatis? Quidam dicunt quod non *vt not. in l. ſicut* §. *1. ff. quod cuiuſq. vniuerſ.* &c. Et hoc tenent omnes Philoſophi & Canoniſtæ: Qui tenent, quod totum non differt realiter à ſuis partibus. Veritas eſt, quod ſi quidem loquamur realiter verè, & propriè, ipſi dicunt verum: Nam nil aliud eſt vniuerſitas ſcholarium, quàm ipſi ſcholares: ſed ſecundum fictionem iuris, ipſi non dicunt verum. Nam vniuerſitas repræſentat vnam perſonam, quæ eſt aliud à ſcholaribus, ſeu ab hominibus vniuerſitatis; vt *l. mortuo ſup. de fideiuſſor.* quod apparet; quia recedentibus omnibus iſtis ſcholaribus, & alijs redeuntibus, eadem tamen vniuerſitas eſt. Item mortuis omnibus de populo, & alijs ſubrogatis idē eſt populus vt *l. proponebatur ſupi. de re iud.* Et ſic aliud eſt vniuerſitas, quàm perſonæ, quæ faciunt vniuerſitatem, ſecundum iuris fictionem: quia eſt quædam perſona repræſentata, *vt d. l. mortuo.* Hoc etiam præmiſſo; ſi quæritur an vniuerſitas poſſit delinquere? Reſpondeo, propriè non poteſt delinquere: quia propriè non eſt perſona, vt dictum eſt: tamen hoc eſt fictum poſitum pro vero: ſicut ponimus nos Iuriſtæ. Si quæratur, an vniuerſitas delinquat? Dico quod ſic, peccatum omiſſionis poteſt committere vniuerſitas. Nam ipſa vniuerſitas tenetur aliquid facere, quod ſi omittitur, vniuerſitas omittit: licet hoc contingeret negligentia regentium ciuitatem, tamen ipſa dicitur negligere &c. quæ potes videre vbi *num. ſeqq.* qualiter poteſt puniri vniuerſitas. Et quod vniuerſitas damnata in pæna pecuniaria, illi qui non deliquerũt non debent contribuere. Et alia curioſa omnino videnda.

Debita vniuerſitatis ex bonis communibus eius debent ſolui. Sed quid ſi nihil habent commune? Quærit *gloſ. verbo Proconſul, in l. 1.* §. *quod ſi nemo ff. quod cuiuſque vniuerſ.* & reſpondet: Compellentur facere collectam, vt aliquid habeant commune.

Municipio fideicommiſſum relinqui poſſe dubium non eſt. Sed ſi non caueatur: aduerſus municipes quidem non dubitamus ex hoc edicto iri in poſſeſſionem poſſe. Ipſos verò municipes ſi eis non caueatur, nõ idem aſſecuturos: ſed extrario remedio opus erit, videlicet vt decreto Prætoris actor eorum in poſſeſſionem eatur. Ita *l. 12. ff. vt in poſſeſſ. legat.* vbi *gloſ. pen.* inquit quod vniuerſitas facile conſentire non poteſt. Et *Apoſtill.* ibidem ſic addit. Nec facilè congregatur &c. Et alibi opus eſt quod ſint duæ partes ad minus antequam faciant actum, vide per *gloſ. vlt. in l. nulli, ff. quod cuiuſque vniuerſ.* & tex. in fin. ibi. Cum duæ partes adeſſent, aut amplius quàm duæ.

Vt ergo vniuerſitas, vel Eccleſia ſit contumax, citetur in capitulo, vel arengo, inquit *gloſ. in l. non poteſt* 160. *ff. de reg. iur.* vt

vt &c, Alias nec ſin expenſis, vel grauaminibus, quibus grauantur cõtumaces poſſunt grauari, vel ipſo iure, vel per reſtitutionem in integrum, vbi *Apoſtill.* dicit eſſe menti tenendam.

Vt conſeruetur vniuerſitas debent in ea gradus diuerſi, & ordines diſtincti eſſe, vt dum reuerentiam minores potioribus exhibent, & potiores minoribus dilectionem impendunt: vera concordia fiat, & ex diuerſitate contextio, & recte officiorum geritur adminiſtratio ſingulorum. Neque enim vniuerſitas alia poterat ratione ſubſiſtere, niſi huiuſmodi magnus eam differentiæ ordo ſeruaret. Vt ex authoritate *Gregorij, & Bonifac. dicitur in cap. vlt. 99. diſt.* à quo deduxit *gloſ. verbo maioribus, in Extrauag. 1. de verb. ſig.* ibi. Vniuerſitas enim alia ratione ſubſiſtere non poſſet, niſi magnus ordo diſtinctionis graduum eam ſeruaret.

Si vniuerſitas deficientibus hominibus in vnum tantum deueniat, adhuc tamen vniuerſitas dicitur, cum ius omnium in illum vnum reciderit, & ſtet nomen vniuerſitatis, vt prædictis verbis dicitur in *l. ſicut 7. §. vlt. ff. quod cuiuſq; vniuerſ. gloſ. verbo & legatarij in l. Pater filium 36. §. filiam ſuam in fin. ff. de legat. 3.* ibi. Sic & vniuerſitas remanet in vno.

V nicum, & V num.

Plus videtur importare vnicum, quàm vnum: nam tunc quis habet vnum, quando aliud, ſed tunc dicitur habere vnicum, quando non habet aliud, nec ſperat vlterius aliud, nec habet aliud, in quod aſpectum dirigat. Ita ponit *gloſ. verbo Igitur, in Extrauag. 1. de maior. & obed. int. com.* Hinc eſt, quod iura prohibent priuari aliquem vnico, & non vno. Nam *Vlpian. in l. Illicitas 6. §. ne potentiores,* inquit ſic in verſ. Et ne tenuis vitæ homines ſub prætextu aduentus officiorum, vel militum, lumine vnico, vel breui ſupellectili ad aliorum vſus translatis iniurijs vexentur, Præſes Prouinciæ prouidebit, *ff de offic. præſid. vbi not. gloſ. & Pontif. in Clem. 1. de ſent. excom.* ibi. Quia ipſos hoc vnico lumine, ad repellendas iniurias oĩs factas, priuare nolumus. Vbi not. *Cardinal. in §. Incessationibus notab. 3. ante num. 1.*

Difficile eſt, vt vnus homo duorum vicẽ ſuſtineat. Ita *l. ſi plures 10. ff. de pact. gloſ. verbo Conſiſtente in Auth. vt determ. ſit nu. cler. §. 1. coll. 1.* & maximè quando ſit talis, quod non poſſit vnum explere iuxta terminos *cap. Preſbyteros 16. q. 1.* ibi. Satis enim incongruum eſt, ſi cum vnum ex his præ ſui magnitudine diligenter quis non poſſit explere, ad vtrũque videatur idoneus. Tamen in *l. Nam 16. ff. de hæred. inſt. notaunt gloſ.* vnũ vicem plurium ſuſtinere per tex. ibi. Nam tertium & inſtitui, & ſubſtitui perſonam ſuſtinere.

Vno contextu actus dicitur geſtus, quando nullus alius alienus ab eo intermiſcetur, vt in *l. hæredes palam §. vlt. ff. de teſtam.* ibi. Eſt autem vno contextu, nullum alienum actum in teſtamento intermiſcere.

Vnum non eſſe numerum, ſed principium numeri notauit *gloſ. verbo ſolum, in l. ſi quis 10. ff. de acquir. hæred.* per tex. ibi. Quia cõductio nulla eſt, quæ eſt in vno nummo. *Bald. in l. 1. ſub num. 4.* ibi. Quia vnus non eſt numerus, *C. de cond. inſert.*

V oluntas.

Eſt (vt *Aug. ait lib. 1. retract. relatus in c. 1. 15. q. 1.*) animi motus ad aliquid imitandum, vel non imitandum, vel adipiſcendum. Quod propterea dictũ eſt, vt hac diffinitione volens à nolente diſcerneretur. Et ſecundum *Ariſt. 1. Rethor.* Eſt appetitus boni cum ratione.

In-

Digitized by Google

,vt quæ diſpoſita ſunt à morientibus impleantur,*& in* §.*Hinc nobis*, ibi. Quoniam tuenda eſt nobis vbique deficientium voluntas. Et in *Auth. de nupt.* §. *Quæ vero poſt princ. coll.* 4. ibi. Non enim volumus deficientium nihil illicitum habentes voluntates fruſtrari &c. & ibi. Nouiſſimi ſceleris eſt deſpicere voluntatem defuncti. Et in fin. ibi. Studij enim noſtri eſt defunctorum conſeruare ſecundùm legem voluntatē, *& in* §.*Hinc nos*, ibi. Quia vbique cuſtodire morientium voluntates volumus, *& in Auth.de hæred.ab inteſt.ven.*§. *vlt coll.* 9. ibi. Defuncti namque voluntatem, & electionem præponi volumus. Nihil enim eſt, quod magis hominibus debeatur, quam vt ſupremæ voluntates, poſtquam aliud velle non poſſunt,liber ſit ſtillus,& licitum quod iterum non redit arbitrium. Inquit *l.*1.*C.de ſacroſ.Eccleſ.*

Et non ſolum quando verbis claris, & proprijs conſtat de voluntate teſtantis verum etiam quibuſcunque verbis declarata ſit, licet ab inteſtato ei fuerit ſucceſſum iudicem ſequi voluntatem patris, iuris authoritate ſignificatur. Dicit *l.filij patris 16.C.fam.herſ.& idem l.vlt.eod.tit.* Adhuc etiam ſemper ſequimur veſtigia voluntatis teſtatoris. Inquit *l. Quidam C.de neceſs.ſeru.hæred.*

Sed cum ambulatoria ſit voluntas teſtatoris vſque ad ſupremum vitę exitum, vt in *l.Cum hic* 33.*ff.de donat.int. l.* 4.*ff. de adim.legat.* Illa, quæ nouiſſima reperitur, ſeruari debet, vt inquit *l. Translatio eod. tit.* Suprema namque voluntas potior habetur. Nemo enim ſibi legem poteſt dicere, vt à priore voluntate recedere non liceat. Ait *l. ſi quis in principio* 22.*ff.de legat* 3. Huic ergo nouiſſimæ voluntati per omnia obediendum eſſe,ait *l.Cum antiquitas,C.de vſufr.*nam ſi quis contra faciat,& ſit filius, impius vocabitur iuxta *l.*7.*C.de teſtam.man.*ibi. Contra voluntatem matris tuæ &c.non debes, ne videaris iura pietatis violare. Si libertus, inhumanus dicetur iuxta *l. Pamphilo* 37. *ff. de legat.* 3. ibi. Sed cum ſententiam defuncti à liberto decipi ſatis inhumanum ſit. Et ſi alius quicunque hæres, vel legatarius fuerit, indignus hæreditate aut legato reputabitur, qui voluntati, etiam ſi precibus declaratæ, reſiſtit, aut deſtituit, iuxta *l.ſi patroni* 55.§.*qui fideicommiſſariam, ff. ad Trebell.* ibi. Cur enim non videatur indignū, vt qui deſtituit ſupremas defuncti preces conſeruatur aliquid ex voluntate? *c. ſi hæredes iuſſa teſtatorum non adimpleuerint 6.de teſtamen.* Et notanit *gloſ. verbo poſſit in l. Ita tamen* 27. *eod. tit.* ibi. Qui autem oppugnat voluntatem, non debet ex ea conſequi commodum: nec excuſabitur, ſi pro parte obedierit, vt per *gloſ.* fuit etiam notatum in *l.à filio* 15. *verbo compellendam,ff.de alim. legat.* ibi. Et nota non licere in partem velle, in partem nolle parere defuncti iudicio. In non adimplenda enim voluntate, damnum patitur teſtator:vt in *l.fideicommiſſariam* 23. §.1.*ff.de fideic. liber.* ibi. Citra damnū voluntatis. Vnde qui ſemel agnouit voluntatem, non poteſt poſtea pœnitere, ſed cogitur in totum adimplere, iuxta *l.ſi debitor* 45. *eod.tit.de fid.lib.*ibi. Et ſiue ſit plus in pretio,ſiue minus,cogitur præſtare libertatem ſi modo ſemel agnouit voluntatem.

Nec intelligas ſolum de voluntate expreſſa, ſed etiam de tacita, & coniecturata in omnibus vltimis diſpoſitionibus, quas conſtat eſſe quinque,ſcilicet teſtamentum ſcriptum, item non ſcriptum, codicillum, & inter liberos,militare,& donationem cauſa mortis, vt per *gloſ. verbo vltima in Auth.de hæred.& falcid.*§. *vlt.coll.*1. Voluntas ergo tacita teſtatoris ex coniecturis colligitur, & quaſi infinitas eſſe ſatis ex his,quæ *Mantic.in ſuo pleno tractatu de coniect.* tradit, apparet. Vnde *Papinian.in l.*24.*ff.ad Trebell.*

Digitized by Google

bell. dixit. Non nunquam autem ex voluntate variè ſcriptum, & iudicatum eſt, loquens de tacita voluntate, & proſequitur, videlicet ſi non ſub appellatione hæredum, ſed proprijs nominibus expreſſis fideicōmiſſum relinquatur. Ex quibus verbis conjecturata teſtantis voluntas apparet, & adimpleri iubetur.

Altera ponitur in *l. Quoties 23. ff. eod. tit. ad Treb.* ibi. Intelligitur eaſdem partes in fideicommiſſo facere, quas in hæreditate diſtribuenda fecit, ſed ſi iubeantur ij, quibus fideicommiſſum datur, pecuniam numerare, atq; ita fideicommiſſum recipere ex quantitate pecuniæ, quam dare iubentur, voluntas patris fam. colligenda eſt. Alia eſt, quæ deducitur ex affinitate, ſeu parentela, & hanc pleniſſimam vocat *l. Prædia §. affini ff. de lega. 1.* ibi. Pleniſſima erga affinem voluntas; & facit *l. ſi ſeruus omnium in fin. eod. tit.* Alia ex ſcientia teſtatoris colligitur, de qua in *l. Plenum §. Equitij. ff. de vſu, & hab.* ibi. Sed ſi teſtator ſciens eum eſſe huius inſtituti; & vitæ reliquit, videtur de hoc etiam vſu ſenſiſſe, vbi *gloſ. in hoc verbo* ait. Ex ſcientia defuncti interpretor eius voluntatem, *& gloſ. verbo denegari in l. fideicommiſſa 11. §. ſi ſeruo ff. de legat. 3.* ibi. Nam & alias ex Legatarij vſu, & ſcientia teſtatoris voluntas colligitur. Alia ex vſu, & conſuetudine ipſius teſtantis, vt notauit *Apoſtil. in l. ſed ſi 10 §. vlt. ff. de legat. præſtan.* ibi. Voluntas ergo teſtatoris ex coniecturis colligitur, ſic alibi ex eius conſuetudine, & vſu. Alia ex precibus diſponentis iuxta *l. cum pater 79. §. filius ff. de legat. 2.* ibi. Nam obnixæ voluntatis preces ad omnem ſucceſſionis ſpeciem porrectæ videbantur. Alia ex ordine, vt in *l. Damnas 15. §. 1. ff. de vſufr. legat.* ibi. Quemadmodum ſi in hæreditate eſſet fundus, per quem fructuario poſſet præſtari via, ſecundū voluntatem defuncti videretur id exigere ab herede vbi *gloſ. verbo voluntatem*, dicit ſcilicet tacitam *& Apoſt. l. ſic.* Voluntas tacita ex ordine interpretatur, non expreſſa: & allegat *Salic. in l. cum virum col. 4. C. de fideic.* Alia ex ſcriptura iuxta *l. 1 Illud. §. 1. ff. de iur. codicill.* ibi. Voluntatis autem quæſtio ex ſcripto plerunque declarabitur. Et alia ex benemeritis iuxta optimam *l. In ipſius 5. C. fam. herſiſc.* ibi. Proinde ſi offenſam iſtam clementia flexit (quod licet ſcriptura non probetur) alijs tamen rationibus doceri nihil impedit: præſertim cum poſteriora eorum talia merita deprehendātur (vt ira Domini potuerit mitigari) nouiſſimam eius voluntatem arbiter fam. herſiſc. ſequatur. Et relictis alijs, affero illam, de qua in *l. Mulier 22. ff. ad Trebell.* ibi. Decreuiſſe igitur diuum Marcum refert, fideicommiſſum eis repræſentandū intellecta matris voluntate, quæ: quia non crediderat patrem eos emancipaturum, diſtulerat in mortem eius fideicommiſſum, non dilatura id in mortalitatem ſi eum emancipaturum ſperaſſet. Sed ſi nec coniecturis poſſit elici voluntas vltima, & ambiguitas adſit. Imperatori competere interpretationem dixiſti verbo *Imperator*.

Verum ad quid tot coniecturæ, & interpretationes? Sibi debet imputari qui voluntatem ſuam non declarauit ſi adimpleri voluit ipſam. Tamen ſi conſideres, quod cum in vltima diſpoſitione mors præ oculis ſit, & ſola mortis cogitatione humana fragilitas perturbata inueniatur, vt in *l. Hac conſultiſſima C. qui teſt. fac. poſſ.* non poteſt quicquam imputari; & ſi hac nō es ratione contentus, audi quā ponit *Iuriſconſ. in l. vel negare ff. quemadmod. teſta. aper.* ita.

Expedit enim publicè ſuprema hominum iudicia exitum habere. Quem ſequutus eſt *Imp. in §. ſi quis rem ſuam deleg. in Inſt.* ibi. Quia exitum defuncti voluntas haberi poteſt vbi *not. glo. vlt.* Vnde

Digitized by Google

& optima cum ratione etiam tacitam, & coniecturatam teſtantis voluntatem leges iubent adimplere, non ſolum per ſæculares, ſed etiam per eccleſiaſticas poteſtates, *l. hæreditas 53. ff. de petit. hæred.* ibi. Quamuis enim ſtricto iure nulla teneātur actione hæredes ad monumentum faciendum; tamen principali, vel Pontificali authoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis *Innoc. in cap. Nos quidem extr. de teſtam. Arch in c. Silueſter 11. q. 1. Spec. in tit. de iudic. §. Item verſ. Item imploratur contra hæredem c. Tua nobis de teſtam.* ibi. Cum igitur in omnibus pijs voluntatibus ſit per locorum Epiſcopos prouidendum, vt ſecundum voluntatem vniuerſa procedant; licet à teſtatoribus id contingeret prouidendum.

Ex quo etiam tex. notabis, quod teſtatoris voluntas nō adimpleri iubetur, quę fuerit contra iuris diſpoſitionem,, & probat *c. requiſiſti 5. prope fin.* ibi. Quia priuata diſpoſitio teſtatoris non poteſt generalem cōſtitutionem Canonis immutare, *gl. pen. in d. c. tua nobis, de teſtam.* Nemo enim poteſt in teſtameto ſuo cauere ne leges in ſuo teſtamēto locū habeāt: vt ait *Pōpon. in l. 58. ff. de leg. 1. coniun. alijs per gl. 1. in c. ſi diligēti de for. cōp.*

Sic etiam ineptas voluntates defunctorū circa ſepulturam, veluti vt veſtes, vel alia ſuperuacua eis in funus impendantur, non valere *Papinian. lib. 3. ff. ſcribit* prout refertur *in l. ſerico 116. §. vlt. ff. de legat. 1.* Et idem conſtituiſſe *Licurgum* teſtatur *Alex. ab Alex. Genial. lib. 5. c. 2. & lib. 6. c. 24.* vbi copiosè de conceſſis. & vetitis apud varias gentes ſuper funeris impenſis diſſerit.

Eodem modo teſtantis voluntas, per quā alterius iuri præiudicatur, non eſt adimplenda. Nec enim potuiſſe eum huiuſmodi lege ius creditoris facere deterius manifeſtum eſt. Ait *l. 1. C. deb. vend. pig. imp. non poſſ.* quæ loquitur de voluntate teſtatoris, illamque vocat legem. Iuxta *Auth. de nupt. §. Diſponat* ibi. Et erit lex voluntas eius *coll. 4.*

Turpia legata, quæ denotandi magis legatarij gratia ſcribuntur, odio ſcribentis pro non ſcriptis habentur, inquit *Pompon. in l. 57. ff. de leg. 1.* & alia quamplura inuenies in quibus teſtatoris voluntas pro non ſcripta habetur *in tot. tit. ff. de his quæ pro non ſcript.*

Ex eadem *l. Turpia 57. § 1.* deduces inualidam, & non adimplendam eſſe voluntatem, per quam alterius libera voluntas nubendi tollitur. *l. filiæ ſuæ 28. l. cum tale 71. §. reſcriptum eſt, l. Titio centum 70. §. 1. ff. de condit. & dem.* idemque eſſe in voluntate, per quam libertas offenditur apparet ex §. 2. *eiuſdem l. Titio.* Titio, inquit, centum relicta ſunt: ita vt à monumento meo non recedat, vel vt in illa ciuitate domicilium habeat. poteſt dici non eſſe locum cautioni, per quam ius libertatis infringitur. Sed in defuncti libertis, alio iure vtimur.

Sed & ſi voluntas teſtatoris in alterius liberam conferatur voluntatem, non eſt ſeruanda. Nam in alienam voluntatem conferri legatum non poteſt: vt inquit *l. Nonnūquam 51. ff. de cond. & dem. & in l. fideicommiſſaria 46. ff. de fideic. lib.* ſic. Quod ſi ita ſcriptum ſit, ſi hæres voluerit: non valebit. Et proſequitur. Cæterum ſi arbitrium illi quaſi bono viro dederit, non dubitamus quin libertas debeatur. Nam, & eam libertatem deberi placuit, ſi tibi videbitur, peto vt manumittas. Ita enim hoc accipiendum eſt, ſi tibi quaſi bono viro videtur.

Hic iam quæres, quæ ſit differentia inter liberam voluntatem, & arbitrium boni viri? Cum etiam voluntatem inducat. Et quidem eſſe voluntatis eſt, quod ſit libera, nec poſſit cogi neceſſitate præciſā: vt *C. de hæred. inſt. l. Cum proponas.* Sed cogitur quadam neceſſitate conſequentiæ, vt ſi quis vult fugere tormenta: hoc vult liberè, & poteſt

nolle. Sed ſi hoc voluerit, in conſequentiam vult illud, ſine quo tormenta fugere non poteſt, & iſta eſt neceſſitas conſequentiæ. Nam dicitur verè, coacta voluntas, voluntas eſt, vt *ff. quod met. cau. l. ſi mulier §. quod ſi metu.* Voluntas enim eſt, quod liberè vult antecedens, & ex iſta deducitur ad volendum conſequens. Item ſciendum eſt, quod ſecundum Theolog. & Philoſoph. voluntas nunquam appetit niſi bonum exiſtens, vel apparens: & licet quandoque velit aliquid, quod agnoſcit eſſe malũ: illud vult ſub ratione alicuius boni delectabilis, ſeu apparentis ipſi voluntati. In propoſito voluntas alicuius poteſt conſiderari reſpectu eius, quod ipſe vult tanquam delectabile ratione regulata, vel non: & illa dicitur voluntas libera: alio modo prout ipſe vult recta, & regulata ratione: & illud dicitur arbitrium boni viri: quia bonus vir hoc arbitraretur: *vt ff. iud. ſol. l. vir bonus. & ff. pro ſoc. l. ſocietatem §. arbitrorum.* Ita inuenies apud *Bart. in Extrauag. Ad reprimendum verbo videbitur, num. 2. vbi n. ſeqq.* affert verba per quæ libera voluntas, & per quæ arbitrium boni viri inducatur.

Ex quibus colliges, quod quando electio perſonæ committitur in liberam voluntatem hæredis poteſt eligere indignum, ſecus ſi in arbitrium, vt notat *Bart. in l. 24. ff. de legat. 2.* Cum quidam (inquit Vlpian.) ita fideicommiſſum reliquiſſet. Rogo reſtituas libertis meis, quibus voles, Marcellus putat poſſe etiam indignum præferre. At ſi ita, ijs, quos dignos putaueris poſſe petere eos, qui non offenderint. In his terminis an poterit iſte, cui libera volũtas committitur, mutare ſuam voluntatem ſemel declaratam? Quæritur. Et quod ſic tenuit *gloſ. 1. in l. Quod ſi 10. ff. ſi cert. pet.* ibi. Quia dictum erat in depoſitione, ſi voles, quod verbum nimis eſt extenſiuum, licet enim ſemel velit, tamen poteſt mutare propoſitum. Sed ibidem *Apoſtill.* contra ſic. Imo non poteſt mutare; quia quando electio trahit ſecum executionem, non admittitur variatio. Quod probat optimè *l. ſtatuliberum 11. §. vlt. in fin. ff. de legat. 2.* ibi. Cum autem ſemel dixerit hæres vtrum dare velit, mutare ſententiam non poterit. *L. fideicommiſſa 11. §. ſi ſic fideicomm. ſi. ff de leg. 3.* ibi. Ideoque poſt primam voluntatem non erit arbitrium hæredi dicendi ſe noluiſſe. Et eſt *gloſ. verbo Obſtrictus in l. Hæc venditio 7. ff. de contrab. empt.* ibi. Quia teneor ex quo conſtitui ſemel me velle. Et ibidem notabis differentiam inter verba, ſi volam, & cum volam, & cum voluero; de quibus etiam videas *Bald. in l. verbum C. de fideic. Clem. 1. §. volumus, & ibi Cardinal. de for. comp. gloſ. & eundem Cardin. in Clem. 1. de cenſ.*

Item non adimplebitur teſtantis erronea voluntas. Nam ſuccurſum eſt hæredibus ne cogantur redimere, quod teſtator ſuum exiſtimans reliquerit. Sunt enim magis in legandis ſuis rebus, quã in alienis comparandis, & in onerandis hæredibus faciliores voluntates, vt inquit *l. vnum ex familia, §. ſi rem tuam*, quam exiſtimabam meam, te hærede inſtituto, Titio legem *ff. de legat. 2. §. Non ſolũ verſ. Quod autem*, ibi. Non ſi ignorabat, forſitan enim ſi ſciuiſſet alienam rem eſſe, non legaſſet, *de legat. in Inſt.* Nulla enim voluntas errantis eſt, *l. Sed hoc ita 20. ff de aqua plu. l. cum teſtamẽtum 8. C. de iur. & fact. ignor.* Sciuiſſet autem teſtatorem alienam eſſe tenetur probare legatarius, quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit, iuxta *d. §. non ſolum in fin.*

Nec etiam executioni mandabitur voluntas, quæ momentaria dicitur, de qua in *l. Filia 20. C. de in offic. teſtam. vbi Imperatores* ſic aiunt. Filia in orbitate patris relicta cum marito, cui matre volente nupſit, colens concordiam, iuſtas offenſionis poſt eiuſdem matris pœniten-

ſentiam cauſas non præſtat, nec ex Momentaneis voluntatibus matris nuptæ atq; viduæ iure eſſe compellitur. Prout nec etiam ea, quæ iubet à matrimonio diuertere iuxta *l. Cum te* 18. *cod. tit.*

Nec denique voluntas mutata adimplebitur, cum iam ſupra dictum ſit, quod nouiſſima ſeruari debet. Sed de mutatione cõſtare debere certum eſt; nam ſemper adeſſe videtur, niſi probetur abeſſe, vt probat *gloſ. verbo Ex voluntate in l. Si quis nec cauſam, ff. ſi cert. pet.* Nam quod licet quicquid neceſſitate fit, citò ſoluatur, tamen quod voluntate arripitur perſeuerat, vt in *cap. Quicquid de conſecr. diſt.* 5. Eum autem, qui dicit voluntatem mutatam, probare debere. Dicit *glo. verbo non timore, in cap.* 1 *de his quæ vi. & in l. Lucius Titius* 22. *ff. de legat.* 2. ibi. Onus probandi voluntatẽ defuncti mutatã eſſe ad eum pertinet; qui fideicommiſſum recuſat. Et mutata videtur voluntas ſi res legata mutetur. *ſup. habes verbo Legatum.*

Quãuis generaliter ſit omnia, quæ per pactũ fieri poſsũt poſſe fieri per vltimã voluntatẽ, *ad l. ſeruũ filij* 46. *§. eũ qui chirographũ ff. de leg.* 1. Tamen quædam ſunt, quę licent per vltimam volũtatem, quę per pactum non licent, vt notauit *gloſ. verbo vendi in l. Quemadmodum, C. de agric. & cenſ. lib.* 11. & eſt tex. *in l. Pater filium* 36. *§. fundum ff. de legat.* 3. in fin. ibi. Reſpondi hoc ex volũtate defuncti colligi poſſe, ſcilicet filium quoad viueret alienare, vel pignorare non poſſe: teſtamenti autem factionem in eo fundo in extraneos etiam hæredes habiturum.

Aliud eſſe perſonam commendare, aliud voluntatem ſuam fideicõmittentis hæredibus inſinuare. inquit *l. fideicommiſſa* 11. *§. ſi ita ff. de legat.* 3. Non enim quæri oportet cũ quo de ſupremis, quis loquatur, ſed in quem voluntatis intentio dirigatur, ait *l. Cum pater* 79. *§. Donationes ff. de legat.* 2.

Voluntatem defuncti ceſſare facere decreti neceſſitatem, dicit *gloſ. verbo prohibetur in l. non tantum* 51. *ff. de fideic. lib. per tex.* ibi. Is autem, qui rogatus eſt manumittere: etiam eo tempore, quo alienare prohibetur poteſt manumittere. Et facit *l.* 1. *ibi C. quãd. decret. opus non eſt.* Neq; enim in ea re authoritas præſidis neceſſaria eſt, vt tutori ſolicitudini cõſulatur, ſi voluntati defuncti pareant, *& l.* 3. *cod.* ibi. Alienari ſine decreto præſidis (niſi parentis voluntas, vel teſtatoris ex cuius bonis ad minorem peruenit ſuper alienando, eo aliquid mandaſſe deprehendatur) nulla ratione poteſt.

Circa vltimas voluntates priuilegium militibus conceſſum intelligitur circa eorum bona: nec vltra ſe extendit, vt notat & ſummat *Bart. l. Impuberi* 41. *ff. de admin. tut.* per tex. ibi. Nec in alijs circa ſupremam voluntatem imperitię venia datur, quam in bonis militum. Et hæc ſatis ſint de morientium voluntatibus, alia poteris videre verbo Teſtator.

Nunc dicamus etiam aliqua, vltra ea, quę in principio diximus, de viuentium voluntatibus. Et quidem varias eſſe dicit *Iuriſconſ. in l. Quia poterat* 4. *ff. ad Trebell.* ibi. Cum variæ ſint hominum voluntates; quorundam negotia timentium; quorundam vexationem; quorundam æris alieni cumulum, tametſi locuples videatur hæreditas; quorumdam offenſas, vel inuidiam; quorumdam gratificari volentium iis, quibus hæreditas relicta eſt. Vnde Perſ. Sat. 5. ſic cecinit.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus
Velle ſuum cuique eſt; nec voto viuitur vno.

Voluntatem etiam ſumi pro conſenſu dictum fuit verbo conſenſus. Voluntas verò quandoque expreſſa eſt, quando-

que tacitá, quandoque ſcientia ſola ſine voluntate; & quandoq; cum voluntate tacita, ita ponit *gloſ. verbo ſciente, in l.1. §. ſi is qui nauem ff. de exercit. act.* vbi ſic. Licet autem actio in eum detur, cuius in poteſtate eſt, qui nauem exercet: tamen ita demum datur ſi voluntatem eius exerceat. Ideo autem ex voluntate in ſolidum tenetur, qui habet in poteſtate exercitorem: quia ad ſummam Reip. nauium exercitio pertinet. At inſtitorum nō idem vſus eſt; ea propter in tributum dumtaxat vocantur, qui contraxerunt cum eis, qui in merce peculiari ſciente Domino negotiantur. Sed ſi ſciente dumtaxat, non etiā volente domino cum magiſtro contractum ſit, vtrum quaſi in volentem dabimus actionem in ſolidum; an vero exemplo tributoriæ? In re igitur dubia melius eſt verbis edicti ſeruire, & neque ſcientiam ſolam, & nudam patris, dominiue in nauibus onerare, neque in peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad ſolidi obligationem.

In l. autem 1. ff. de trib. act. ad quā tex. proxime relatus videtur referri, ſic dicitur. Scientiam hic eam accipimus, quæ habet voluntatem, ſed (vt ego puto) non voluntatem, ſed patientiam, non enim velle debet dominus, ſed non nolle. Si igitur ſcit, & non proteſtatur, & non contradicit, tenebitur. & ibidem *gloſ. verbo velle*, ita. Nota inter velle, & nolle eſſe medium ſcilicet non nolle. Et in terminis *l.1. C. de decurion. lib. 10.* inquit *gloſ. verbo voluiſſe*, de voluntate patris circa aſſumptionem filij ad decurionatum ſic ait. Voluiſſe, quod eo ipſo eſt, quod ſcit, & non contradixit.

Non inferas vero quod ex ſcientia inducatur neceſſariò voluntas; niſi vbi expreſſum ita inueneris; nam (vt ſup. proximè fuit dictum in verſ. volūtatem) poteſt dari ſcientia ſine voluntate, & ita in *l. 209. ff. de verb. ſig.* inuenies in hæc verba. Coram Titio aliquid facere iuſſus, non videtur præſente eo feciſſe; niſi is intelligat: ideoque ſi furioſus, aut infans ſit, aut dormiat, non videtur coram eo feciſſe. Scire autem, non etiam velle is debet: nam & inuito eo rectè fit, quod iuſſum eſt. Et idem in *l. Diem proferre, §. coram autem ff. de recep. arbitr.*

Diuerſa eſt cauſa voluntatis expreſſæ, & eius, quæ ineſt. Ita *l. Eum qui 138. §. Vnit. ff. de verb. oblig.* vbi notat *gloſ. verbo expreſſæ*, differentiam inter tacitum, & expreſſum in ſtipulatione, in mandato, & in ſententia arbitri.

Qui ex voluntate imponit ſibi neceſſitatem, non eſſe ei ſubueniendum, inquit *gloſ. verbo minime in l. ſicut initio libera* poteſtas eſt vnicuique habendi, vel non habendi contractus: ita renunciare ſemel conſtitutæ obligationi, aduerſario non conſentiente, nemo poteſt. *C. de act.* Sed quid dicendum ſi voluntas nō ſit libera, ſed coacta? de quo ſup. verſ. Hic iam quæris; cum Bart. tetigiſti. Erit ne obligatus ad id quod coactè egit? Et quod ſic, quamplurima proclamant iura: nam in citata *l. ſi mulier, §. ſi metu ff. quod metus cau.* ſic dicitur. Quia quamuis ſi liberum eſſet, noluiſſem, tamen coactus volui, vbi *gloſ. in hoc vlt. verbo*, ita. Et ſic nota, quod coacta voluntas, voluntas eſt. *& in l. Apud Iulianum 11. ff. ad Trebell.* ibi. Adijt enim coniuncta *gloſ.* ibidem ſic. Licet coactè, & fuit hæres: quia coacta voluntas, eſt voluntas *gloſ. verbo inuitus, in c. cum inter 15. de elect. & in c. Matthæus 23. de ſimon. verbo paucis in fin.* ibi. Quia turbata voluntas, voluntas eſt, ſicut coacta. *cap. de Iudæis 45. diſt.* ibi. Qui autem iam pridem ad chriſtianitatem coacti ſunt &c. Quod quidē procedere in coactione conditionali, non vero abſoluta; expreſſum eſt in *cap. contra Chriſtianos 13. de hæretic. lib. 6.* ibi. Non tamen abſolutè, aut pręciſè coacti baptizati fuerūt. vbi *gloſ. verbo abſolute*, ſic. Ergo abſo-

lutè

Digitized by Google

lutè coactus non recipit ſacramentum baptiſmi, ſed conditionaliter, & metu coactus benè, &c. Eſt autem abſoluta coactio cum quis renitens inuitus, & reclamans fertur ad fontem, *gloſ. in cap. Sacris 5. de ijs quæ vi, verbo Per coactionem*, ibi. Abſolutam vbi alia plura allegat iura.

Voluntatem raptæ mulieris non excuſare raptorem ex ratione, de qua in *l. vnica, §. pænas autem C. de rapt. virg.* cuius verba iam ſunt poſita ſupra *verbo Mulier, verſ. voluptas raptæ*, &c.

Sola voluntas non ſufficit vbi opus eſt facto. Sic inquit *gloſ. verbo non fecit, in c. pen. de renunciat. & gloſ. vlt. in c. 3. de pact.* ibi. Item nec ſufficit voluntas, niſi ſequatur effectus. Idem *gloſ. verbo voluntatem in c. 1. de eo qui mittit in poſſeſſ. & in Extrauag. 1. de ſepult. verbo Cum effectu*, ibi Quia vbi opus eſt facto, ſola voluntas non ſufficit. Nihil autem intereſt an facto, vel verbo quis declaret voluntatē, vt dixit *gloſ. verbo Subarraſſet, in c. Tenor 10. de re iud. & eſt tex. in l. De quibus prope fin. ff. de legib.* ibi. Quid intereſt ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis, vel factis.

Ad omnem actum requiri & voluntatem, & poteſtatem notum eſt, & deducitur ex *cap. Cum ſuper 23. de offic. delegat.* ibi Cum noluerit, quod potuerit, & quod voluerit adimplere nequiuerit. Vbi *gloſ. verbo quod voluerit*, ſic. Nota quod poſſe, & velle contraria ſunt, vt hic, nec valet quod valere poteſt: quia illud nō vult, nec valet illud, quod vult, quia illud non poteſt valere. Sed voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium, vt dicit *Senec. lib. 6. de benef. c. 11.* & infra ſic. Parum eſt illi velle niſi profuit, parum eſt profuiſſe niſi voluit. *& lib. 2. c. 5.* Tarde velle, nolentis eſt.

Ex voluntate peruerſa facta eſt libido, & dum ſeruitur libidini facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini nō reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Ita *Aug. l. 8. confeſſ.* c. 5. Vnde ea, quæ voluntas ſibi vendicat, honeſtate debemus negare. Dedit namq; nobis multas natura blanditias, quas plerumque virtus cohibet; vt inquit *gloſ. verbo placet in Clem. 3. de heret.* & ex Ouid. affert.

Eſt virtus placidis abſtinuiſſe bonis.

Conceſſum vſq; ad beneplacitum voluntatis, expirare per mortem concedentis, probat *c. ſi gratioſe de reſcript. lib. 6.* dum ait. Vſque ad ſuæ beneplacitum voluntatis retinere, huiuſmodi gratia per eius obitum (per quem ipſius beneplacitum omninò extinguitur) eo ipſo expirat.

Voluptas.

Hvmilis res eſt, & puſilla, & in nullo habenda pretio, communis cum brutis animalibus, ad quam minima, & contemptiſſima aduolat. Sic dicit *Senec. epiſt. 124. & epiſt. 93. poſt princ.* Voluptas vltro diſſoluit, & omne robur mollit: *& lib. 4. de benef. c. 11.* inertiſſimū vitium illam vocat; *& epiſt. 39.* ſic. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quam in quoſdam voluptates ſuæ ſunt, quorum impotentiæ, atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere patiuntur? Neceſſe eſt enim in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſilijt. Ille enim habet ſuum finem, inania, & ex libidine orta ſine termino ſunt &c. Voluptatibus igitur ſe emergunt, quibus in cōſuetudinem adductis carere non poſſunt, & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eò peruenerunt, vt illis, quæ ſuperuacua fuerant, facta ſunt neceſſaria: ſeruiunt igitur voluptatibus ſuis, non fruuntur, & mala ſua (quod malorum vltimum eſt) amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia

Digitized by Google

pia non ſolum delectant, ſed etiam placent, & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant vitia mores fiunt, *& epiſt.* 111. ita. Addiximus animum voluptati, cui indulgere initium omnium malorum eſt.

Nulla capitalior peſtis, quàm corporis voluptas, quæ hominibus à natura data eſt: quia cum nihil præſtabilius mente datum ſit homini, huic diuino muneri, nihil magis voluptate æmulatur, vt dixit *Archytas Tarentinus philoſoph. relatus per Roger. de ſum. bon.* §. 4 *ſub num.* 15. *verſ. & pro intelligentia*; *& in verſ. & ideo ex Platon.* Illam vocat eſcam malorum; eo quia ea capiuntur homines ſicut hamo piſces. Ideo *Innoc.* 3. *in cap. niſi cum pridem* 10. §. *verum de renunciat.* dicit, quod otioſitas, & voluptas arma ſunt hoſtis antiqui ad capiendas miſeras animas. Vnde *Stoici* diffinientes voluptatem dixerunt eſſe ſublationem animi ſine ratione opinantis ſe magno bono frui, *& gloſ. in Clemen. Ad noſtrum verbo ſenſualitas, de hæret.* eſſe vim animæ appetentem deſiderabilia corpori; & refutantem nociua. Et ad hanc procliuem eſſe curſum ex natura imitatrice vitiorum, dixit *gloſ. verbo ad peccandum, in cap. Alma mater, de ſent. excom. lib.* 6.

De hac voluptate, ſeu cupidine iubet *Imp.* coarctandos eſſe iuuenes in *l. vlt. §. filys, C. de bon. quæ lib.* ibi. Melius enim eſt iuueniles coarctare calores, ne cupidini dediti triſtem exitum ſentiant. Et *Senec. lib.* 1. *epiſt. vlt.* ſic. Quam dulce eſt voluptates fatigaſſe, & reliquiſſe. Et *lib.* 3. *epiſt.* 27. *in princ.* ita conſulit. Dimitte iſtas voluptates turbidas magno leuandas &c. ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles, etiã ſi non nocent fugiunt &c. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum ſecurum. Et *lib.* 7. *de benef. c.* 9. ſic. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugere debet periculo, creſcit. Et licet quidam putent maioris eſſe virtutis præſentem contemnere voluptatem, tamen ego arbitror ſecurioris cõtinentiæ eſſe, neſcire quod quæras. Ait *D. Hieron. ad Lætam.*

Votum.

Si eius nomen ſpectas, æquiuocum eſt; quia duplicem habet ſignificatum; ſignificat namque voluntatem, ſeu deſiderium alicuius boni obtinendi iuxta illud *Plinij epiſt.* 45. Hanc ego vitam voto, & cogitatione præſumo, hoc eſt hanc ego vitam opto, & cogitatione præſumo euenturam. Et illud *Prouer.* 6. 31. Quid dilecte votorum meorum; ideſt, in quem omnia mea deſideria, vota, & ſtudia tendunt. Et de eodem *Aug. ſup. Pſalm.* 31. *relatus in cap. Magna pietas, de pœnit. diſt.* 1. *in fin.* ibi. Votum enim pro opere reputatur. Coniuncta *gloſ. ibidem verbo pro opere, & in c. antecéd.* ibi. Votum, ideſt propoſitum, & voluntas. Hinc etiam certum eſt voti compotem dici eum, qui deſiderium ſuum aſſecutus eſt; eique rem pro voto ſuccedere, ſi pro deſiderio ſuccedat. Et proprius, atq; preſſius votum ſignificat promiſſionem Deo factam, & inducentem obligationem. De hoc *Cic. de nat. Deor. lib.* 3. ait. Nonne animaduertis ex tot tabellis pictis, quam multi votis vim tempeſtatis effugerint? Et *lib.* 1. *de legib.* Diligentia votorum ſatis in lege dicta eſt, ac voti ſponſio, quo obligamur Deo; pœna verò violatæ religionis iuſtam excuſationem non habet. Idem clarè liquet ex ſacra pagina *Deuter.* 23. ibi. Cum votum voueris Domino Deo tuo non tardabis reddere; quia requiret illud Dominus Deus tuus, & ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri (ideſt vouere) abſque peccato eris. Quod autem ſemel egreſſum eſt de labijs

Digitized by Google

bijs tuis, obſeruabis, & facies, ſicut promiſiſti Domino Deo tuo: *& Num.* 30. ibi. Cum ſe obſtrinxerit voto &c. *& Eccleſiaſt. c.* 5. Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere; diſplicet enim ei infidelis, & ſtulta promiſſio. Ex hac poſteriori ſignificatione vtpotè magis propria ortum habuit prima ſignificatio, vt optimè aduertit *Calepin. verbo Votum*. Cum enim ea, quæ deſideramus magnopere, adhibitis votis à Deo petere ſolemus. Factum eſt, vt vota accipiamus pro optatis. Sed eſt tranſlatitia ſignificatio.

In propria igitur ſignificatione votum communiter definitur à Doctoribus, vt ſit promiſſio deliberata, & ſpontanea Deo facta de meliori bono. Et ſecundum *Richard. in 4. ſent. diſt. 39. art. 3.* Quē allegat *Bertach. verbo votum*. Eſt propoſiti ſupererogatis promiſſio Deo facta propter bonum finem ex deliberatione firmata. Ex qua definitione dicebat *Ioan. Gerſon. in reg. mora*, quod religioſus quamuis peccet grauiſſimè fornicando, tamen non eſt voti fractor; quia antea fuit obligatus ſemper non mæchari.

Non etiam infringit votū, qui in melius illud commutat, vt dicit *Pontif. in cap. peruenit 3. de iur. iur.* à quo deduxit *gloſ. in cap. ſcriptura 4. de vot.* ibi. Sic non frangit propoſitum, qui illud in melius commutat. Nec etiam qui vota ſtulta non adimplet iuxta *gloſ. verbo permittitur, in Auth. Quod eis, C. de nupt.* ibi. Melius eſt vota ſtultæ promiſſionis non implere, quam crimen admittere.

Vbi votum impeditur aliquo facto intrinſeco, non obligatur vouens ad implendum etiam impedimento ceſſante, ita dicit, & eſſe mirabile *Abb. in cap. Quidam 3. de conuerſ. coniug. n. 3.* Et ex eo infert ad quæſtionem nūquid filius fam. teneatur exequi votum poſtquam fuit liberatus à patria poteſtate, ſi eſt tale quod non potuit ſine conſenſu patris emitti? Reſpondetque negatiuè. Licet dicat contrarium tenuiſſe *Innoc. in c. ſcriptura de vot.* vbi videas per eumdem *Abb. tex. autem in d. c. 3.* ſic ait. Quidā intrauit monaſterium inuita vxore, qua ipſum repetēre, coactus eſt ad eam redire. Ea mortua quæris an ipſe cogetur reuerti ad Monaſterium, an aliam poſſit ducere in vxorem? &c. Taliter reſpondemus, quod votum non tenuit: vnde ratione voti ad monaſterium non tenetur redire. Vlterius verò non poterit vxorem accipere: promiſit enim ſe non exigere debitum quod in eius poteſtate erat; & ideo quoad hoc votum tenuit: non reddere autem non erat in eius, ſed in mulieris poteſtate. Idem in *c. Placet 12. eodem tit.* ibi. Reſpondemus quod licet eius votum vſquequaq; non tenuerit, Eatenus tamen fuit obligatorium, quatenus ſe poterat obligare: promiſit enim intrando monaſteriū ſe nō exacturam carnis debitum, quod erat in poteſtate ipſius: redire vero ad ſæculum in eius poteſtate non erat, ſed in poteſtate mariti, & ideo quantum ad ipſam tenuit votum: quod poſt viri obitum tenere non deſijt: cum ad eum caſum, à quo poterat efficax habere principium, perueniſſe noſcatur. Conſultius itaque dicimus, & rei congruentius ad ſalutem, vt ad monaſterium redeat &c. ſi vero ad hoc induci non poterit, ipſam inuitam credimus non cogendam. Et ſecundum hæc verba videtur reſpondendum ad ſupradictam quæſtionem filij fam. vouentis ſine conſenſu patris in caſibus, quibus vouere ſine eo non poteſt. Sed quomodo tenetur filius fam. homini mortali ciuiliter, & naturaliter, vt *ff. de act. & oblig. l. filius fam.* & non Deo immortali? quærit *gloſ. verbo non obligantur, in l. 2. §. voto, per tex.* ibi. Filius enim famil. vel ſeruus ſine patris, dominiue authoritate non obligantur *ff. de pollicit.* Et reſpond. Mitius cum Deo agitur. Vnde

dixit

Digitized by Google

dixit *Pontif.in c.ex parte* 18.*de cenſ.*Cum huiuſmodi vota fuerint gratuita ab initio, benignius ſunt à viris eccleſiaſticis exigenda, ne tanquā exactores videantur lucris temporalibus inhiare.

Cum vero quiſque non reddit, quod non imperio compulſus, ſed conſilio commonitus nouit: tanto magis fraudati voti auget iniquitatem, quanto minus habuit vouendi neceſſitatem, ſic ait *cap.Nuptiarum in fin.*27.*q.*1. Et quanto manifeſtius ſunt emiſſa vota, tāto propter plurium ſcandalum, & exemplum durior pænitentia debetur; vt in *cap. vnic.de vot.lib.6.* Sed felix neceſſitas, quæ ad meliora compellit, plus enim, voto adimpleto, meriti acquiritur; vt notat *gloſ.verbo ſe ipſum in Clem.vnic. §.ex miniſtris de reliq.& ven.ſanƈt.*

Qui promiſit, & vouit intrare religionem, compellendus eſt vt fiat monachus, & reddat Domino promiſſum, & votum ſuum. Ita colligit *gloſ.verbo Profeſſio in c.Poreƈtum* 13.*de regular.*vbi *Apoſtill.*ſic. Si tamen profitetur aliam religionem etiam laxiorem tenet profeſſio: quia ſecundum votum ſolemne derogat primo ſimplici, *vt in cap. Qui poſt votum eod.tit.lib.6.*

Contra votum continentiæ non admittitur diſpenſatio: quia continentia caſtitatis, & abdicatio proprietatis ita inhærent oſſibus Monachorum, vt nec Sum. Pontif. valeat diſpenſare. Ita dicit, & probat *gloſ. verbo triduum in cap. ad noſtram* 8.*de regular.*

Metum leuem non excuſare in voto dicit *gloſ.verbo vel modica in cap. vlt. qui cler. vel vou.* Reliqua de voto ſi plenè vis videas *P. Caſtr. Palao in* 3. *p. oper. moral. traƈt.*15.*per tot.à fol.mihi* 67.*vſq;ad* 189.

Vſura.

SI fœneraueris homini, ideſt, ſi mutuo dederis pecuniam tuam: à quo pluſquam dediſti expectes, non pecuniam ſolam, ſed aliquid pluſquā dediſti, ſiue illud triticum ſit, ſiue oleum, ſiue vinū ſiue quodlibet aliud: ſi pluſquā dediſti expectes accipere, fœnerator es, & in hoc improbandus, non laudandus, ita *Aug. in pſal.*36.*relatus in c.ſi fœneraueris* 14.*q.*3.*& in cap.ſeq.ex Hieronym.* ſic. Putant quidam vſuras tantum eſſe in pecunia: quod prouidens diuina ſcriptura omnis rei aufert ſuperabundantiam: vt plus non recipias quam dediſti. Item alij pro pecunia fœuerata ſolent munuſcula diuerſi generis accipere, & non intelligunt ſcripturam, vſuram appellare, & ſuperabundantiam, quicquid illud eſt, ſi ab eo quod dederint plus receperint. Et ex *Ambroſ.in ſeq.cap.*ſic. Plerique refugientes præcepta legis cū dederint pecuniam negotiatoribus, nō in pecunia vſuras exigunt, ſed de mercibus eorum tanquam vſurarum emolumenta percipiunt. Ideo audiant quid lex dicat. Neque, inquit, vſuram eſcarum accipies, neque omnium rerum. Item eſca vſura eſt: & veſtis vſura eſt: & quod velis nomen ei imponas, vſura eſt &c. & ex *Conc. Agath.ead.*14.*q.*3. ita. Vſura eſt vbi amplius requiritur, quàm quod datur. Verbi gratia ſi ſolidos decem dederis, & amplius quæſieris: vel ſi dederis frumenti modium vnum, & ſuper aliquid exegeris. Ecce euidenter oſtenditur, quod quicquid vltra ſortem exigitur, vſura eſt, à quibus ſumpſit *gloſ.verbo Condici in l.Rogaſti me* 11. *ff.ſi cert.pet.in fin.*ibi. Quicquid accedit ſorti, vſura eſt.

Ex prædictis iam colligis quid ſit vſura, & ſi vis aliam diffinitionem, ſcias multiplicem apud Doct. eſſe: Alij namque dicunt eſſe lucrum ex mutuo debitum pacto vel exactum, vel lucrum ſorti accedens pacto, vel intentione corrupta, vt per *Paul.Caſtr.conſ.*19.*incip.onus compromiſſo,& Abb. in c. Conqueſtus de vſur. ex cap.dilectus de ſimon.&* 1.*q.* 2. *c. ſicut.*

Alij

Alij eſſe id, quod percipitur ex mutuo, facto pacto ne reſtituatur, niſi ſoluta vſura, vt per eundem *Paul. in l. Item quia ff. de pact.* Item dicitur pretium temporis, vel dilationis; & per *gloſ. verbo ad comparandam in l. In fraudem* 45. §. *Fiſcalibus ff. de iur. fiſc.* Denique *Tolet. lib. 5. c. 28. in princ.* ſic definit. Vſura eſt lucrum rei pecunia æſtimabilis, ratione mutui principaliter prouenien s. Et apud eum poteris videre de materia alia à prædicto *cap. vſq; ad c. 37.* hic vero, iuxta ſolitum Apolectatis noſtri breuiter notabiliora iura de reprobatis, & permiſſis vſuris loquentia afferemus.

Dulces appellauit vſuras *Vlpian. in l. Ait prætor* 10. §. *ſi fraudator prope fin.* ibi. Vel dulcedine vſurarum, *ff. quæ in fraud. cred.* vbi notauit *gloſ.* dicens. Nota, Dulce accipere vſuras; ſed ego, ſi reprobatæ ſint, amaras voco, cum amariſſimã amaritudinẽ in miſerã vſurarij animã inducant, & ratione illas ſoluentis ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè, etiam amaras eſſe ex his, quæ *Chriſoſt. ſuper Matth. relat. à Tolet. d. c. 28. num. 3. ad fin.* ibi. Qui ad vſuras accipit, ſibi bona conferri putat, poſtea vero cambijs, & recambijs omnia ſua cõſumpta dolet, & ſe in inopiã redactum plorat; & comparatur morſui aſpidis, qui primo delectationem infert, & ſomnum, poſtea mortem.

Vſuræ in bonæ fidei iudicijs, & ſi non tam ex obligatione proficiſcuntur, quàm ex officio iudicis applicentur, tamen cum fideiuſſor in omnem cauſam ſe applicauit, æquum videtur, ipſum quoq; agnoſcere onus vſurarum. Ita ait *l. Quæro* 56. *ff. locat* vbi *gloſ. verbo* applicentur ſic. In obligatione fideiuſſoris non habet locum, cum ſit ſtricti iuris. Sed de hoc dubitari poteſt, eo quia fideiuſſio eſt acceſſio; & cum obligatio principalis bonæ fidei ſit, videtur quod etiam eius acceſſio, quæ eſt fideiuſſio, erit etiam bonæ fidei, & quemadmodum principalis tenetur ad vſuras debitas ſoluendas, ſic, & eodem modo, & fideiuſſor. Tu cogita.

Si mandatarius nõ exercuit pecuniam, ſed ad ſuos vſus conuertit, in vſuras conuenietur, quæ legitimo modo in regionibus frequentantur. Sic *l. Idem* 10. §. 1. *ff. manda.* & infra ſubiungit. Etiam ſi vſuras exegit procurator, & in ſuos vſus conuertit, vſuras eum præſtare debere. Quod quidem notabile videtur, ſtãte *l. 2. ff. de admin. rer. ad ciuita.* ibi. Ne commodorum commoda, & vſuræ vſurarum incrementum faciant. Verum hoc procedere dicendum puto, quãdo petitor agit de eo lucro nõ data mora, iuxta *l. Cum quidã* §. *ſi Pupillo ff. de vſur.* ibi, Vſuræ enim non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentium infliguntur.

Finita adminiſtratione eas vſuras debere computari, quæ in tutelæ iudicio computantur. Ita diſponit *l. Lucius* 47. §. *Quæſitum eſt. ff. de admin. tut.*

In fraudem vſurarum factum, præſumitur ex qualitate facti, & perſonarum, quia ſit ſolitus fœnerari, ſic inquit *gloſ. in l. Pœnam* 44. *ff. de vſur. & in cap. Illo vos* 4. *de pignor.* ibi. Præſumitur vehementer, præſertim cum vſuras conſueuerit exercere.

In fraudem conſtitutionum, videri adiectum, id quod legitimam vſuram excedit. Dicit *l. Iulianus*, §. *Idem Papinia. ff. de act. empt.* vbi *gloſ. verbo Excedit*, ſic ait. An verum eſt ſemper quod hic dicit? Reſp. Non. Sed ſi ſolitus erat venditor fœnerare &c. Sed ſecundum nos, qui dicimus vſuras non præſtari per *Auth. de Eccleſiaſt. tit.* §. 1. Nunquid condemnabimus emptorem hoc caſu in legitimis vſuris? Reſp. ſic, ſi ille fructus percepit, vt ſic loco intereſſe ſuccedat vt ſup. &c.

Curſus vſurarum nondum cæptus impeditur ne incipiat ſola oblatione, vt *C. de vſur. l. ſi non ſtat per te.* Si vero curſus earum cepiſſet, opus eſſet oblatio-

 ne,

bell. dixit: Non nunquam autem ex voluntate variè ſcriptum, & indicatum eſt, loquens de tacita voluntate, & proſequitur, videlicet ſi non ſub appellatione hæredum, ſed proprijs nominibus expreſſis fideicõmiſſum relinquatur. Ex quibus verbis coniecturata teſtantis voluntas apparet, & adimpleri iubetur.

Altera ponitur in *l. Quoties 23. ff. eod. tit. ad Treb.* ibi. Intelligitur eaſdem partes in fideicommiſſo facere, quas in hæreditate diſtribuenda fecit, ſed ſi iubeantur ij, quibus fideicommiſſum datur, pecuniam numerare, atq; ita fideicommiſſum recipere ex quantitate pecuniæ, quam dare iubentur, voluntas patris fam. colligenda eſt. Alia eſt, quæ deducitur ex affinitate, ſeu parentela, & hanc pleniſſimam vocat, *l. Prædia §. affini ff. de lega. 1.* ibi. Pleniſſima erga affinem voluntas; & facit *l. ſi ſeruus omnium in fin. eod. tit.* Alia ex ſcientia teſtatoris colligitur, de qua in *l. Plenum §. Equitij. ff. de vſu, & hab.* ibi. Sed ſi teſtator ſciens eum eſſe huius inſtituti; & vitæ reliquit, videtur de hoc etiam vſu ſenſiſſe, vbi *gloſ. in hoc verbo* ait. Ex ſcientia defuncti interpretor eius voluntatem, & *gloſ. verbo denegari in l. fideicommiſſa 11. §. ſi ſeruo ff. de legat. 3.* ibi. Nam & alias ex Legatarij vſu, & ſcientia teſtatoris voluntas colligitur. Alia ex vſu, & conſuetudine ipſius teſtantis, vt notauit *Apoſtil. in l. ſed ſi 10 §. vlt. ff. de legat. præſtan.* ibi. Voluntas ergo teſtatoris ex coniecturis colligitur, ſic alibi ex eius conſuetudine, & vſu. Alia ex precibus diſponentis iuxta *l. cum pater 79. §. filius ff. de legat. 2.* ibi. Nam obnixæ voluntatis preces ad omnem ſucceſſionis ſpeciem porrectæ videbantur. Alia ex ordine, vt in *l. Damnas 15. §. 1. ff. de vſufr. legat.* ibi. Quemadmodum ſi in hæreditate eſſet fundus, per quem fructuario poſſet præſtari via, ſecundũ voluntatem defuncti videretur id exigere ab herede vbi *gloſ. verbo voluntatem*, dicit ſcilicet tacitam & *Apoſtil.* ſic. Voluntas tacita ex ordine interpretatur, non expreſſa: & allegat *Salic. in l. cum virum col. 4. C. de fidcic.* Alia ex ſcriptura iuxta *l. Illud. §. 1. ff. de iur. codicill.* ibi. Voluntatis autem quæſtio ex ſcripto plerunque declarabitur. Et alia ex benemeritis iuxta optimam *l. In ipſius 5. C. fam. herſiſc.* ibi. Proinde ſi offenſam iſtam clementia flexit (quod licet ſcriptura non probetur) alijs tamen rationibus doceri nihil impedit: præſertim cum poſteriora eorum talia merita deprehendãtur. (vt ira Domini potuerit mitigari) nouiſſimam eius voluntatem arbiter fam. herſiſc. ſequatur. Et relictis alijs, affero illam, de qua in *l. Mulier 22. ff. ad Trebell.* ibi. Decreuiſſe igitur diuum Marcum refert, fideicommiſſum eis repræſentandũ intellecta matris voluntate, quæ: quia non crediderat patrem eos emancipaturum, diſtulerat in mortem eius fideicommiſſum, non dilatura id in mortalitatem ſi eum emancipaturum ſperaſſet. Sed ſi nec coniecturis poſſit elici voluntas vltima, & ambiguitas adſit. Imperatori competere interpretationem dixiſti verbo *Imperator* . . .

Verum ad quid tot coniecturæ, & interpretationes? Sibi debet imputari qui voluntatem ſuam non declarauit ſi adimpleri voluit ipſam. Tamen ſi conſideres, quod cum in vltima diſpoſitione mors præ oculis ſit, & ſola mortis cogitatione humana fragilitas perturbata inueniatur, vt in *l. Hac conſultiſſima C. qui teſt. fac. poſſ.* non poteſt quicquam imputari; & ſi hac nõ es ratione contentus, audi quã ponit *Iuriſconſ. in l. vel negare ff. quemadmod. teſta. aper.* ita.

Expedit enim publicè ſuprema hominum iudicia exitum habere. Quem ſequutus eſt *Imp. in §. ſi quis rem ſuam delegat. in Inſt.* ibi. Quia exitum defuncti voluntas haberi poteſt vbi *not. glo. vlt.* Vnde

de optimâ cum ratione etiam tacitam, & coniecturatam teſtantis voluntatem leges iubent adimplere, non ſolum per ſæculares, ſed etiam per eccleſiaſticas poteſtates, *l.hæreditas* 53. *ff.de petit. hæred.* ibi. Quamuis enim ſtricto iure nulla teneātur actione hæredes ad monumentum faciendum: tamen principali, vel Pontificali authoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis *Innoc.in cap.Nos quidem extr.de teſtam.Arch in c.Silueſter* 11.*q.*1.*Spec. in tit.de iudic.*§.*Item verſ. Item imploratur contra hæredem c.Tua nobis de teſtam.*ibi. Cum igitur in omnibus pijs voluntatibus ſit per locorum Epiſcopos prouidendum, vt ſecundum voluntatem vniuerſa procedant; licet à teſtatoribus id contingeret prouidendum.

Exquo etiam tex. notabis, quod teſtatoris voluntas nō adimpleri iubetur, quę fuerit contra iuris diſpoſitionem, & probat *c.requiſiſti* 5.*prope fin.* ibi. Quia priuata diſpoſitio teſtatoris non poteſt generalem cōſtitutionem Canonis immutare, *gl.pen.in d.c.tua nobis, de teſtam.* Nemo enim poteſt in teſtameto ſuo cauere ne leges in ſuo teſtamēto locū habeāt:vt ait *Pōpon.in l.*58.*ff.de leg.*1.*coniun.alys per gl.*1. *in c.ſi diligēti de for.cōp.*

Sic etiam ineptas voluntates defunctorū circa ſepulturam, veluti vt veſtes, vel alia ſuperuacua eis in funus impendantur, non valere *Papinian. lib.* 3. *ff. ſcribit* prout refertur *in l.ſerico* 116. §. *vlt. ff.de legat.*1. Et idem conſtituiſſe *Licurgum* teſtatur *Alex.ab Alex.Genial. lib.*5. *c.*2.*& lib.*6.*c.*24.vbi copioſè de conceſſis, & vetitis apud varias gentes ſuper funeris impenſis differit.

Eodem modo teſtantis voluntas,per quā alterius iuri præiudicatur, non eſt adimplenda. Nec enim potuiſſe eum huiuſmodi lege ius creditoris facere deterius manifeſtum eſt. Ait *l.* 1. *C. deb. vend.pig. imp. non poſſ.* quæ loquitur de voluntate teſtatoris, illamque vocat legem.Iuxta *Auth.de nupt.*§.*Diſponat* ibi. Et erit lex voluntas eius *coll.*4.

Turpia legata, quæ denotandi magis legatarij gratia ſcribuntur,odio ſcribentis pro non ſcriptis habentur, inquit *Pompon.in l.*57.*ff.de leg.*1. & alia quamplura inuenies in quibus teſtatoris voluntas pro non ſcripta habetur in *tot. tit.ff.de his quæ pro non ſcript.*

Ex eadem *l.Turpia* 57.§ 1. deduces inualidam,& non adimplendam eſſe voluntatem, per quam alterius libera voluntas nubendi tollitur. *l.filiæ ſuæ* 28.*l.cum tale* 71. §. *reſcriptum eſt*, *l. Titio centum* 70.§.1.*ff.de condit. & dem.* idemque eſſe in voluntate, per quam libertas offenditur apparet ex §. 2. *eiuſdem l. Titio*. Titio, inquit, centum relicta ſunt: ita vt à monumento meo non recedat, vel vt in illa ciuitate domicilium habeat. poteſt dici non eſſe locum cautioni,per quam ius libertatis infringitur. Sed in defuncti libertis, alio iure vtimur.

Sed & ſi voluntas teſtatoris in alterius liberam conferatur voluntatem, non eſt ſeruanda. Nam in alienam voluntatem conferri legatum non poteſt: vt inquit *l.Nonnūquam* 51.*ff.de cond.& dem.& in l.fideicommiſſaria* 46. *ff.de fideic. lib.* ſic. Quod ſi ita ſcriptum ſit,ſi hæres voluerit: non valebit. Et proſequitur. Cæterum ſi arbitrium illi quaſi bono viro dederit, non dubitamus quin libertas debeatur. Nam,& eam libertatem deberi placuit, ſi tibi videbitur, peto vt manumittas. Ita enim hoc accipiendum eſt, ſi tibi quaſi bono viro videtur.

Hic iam quæres, quæ ſit differentia inter liberam voluntatem, & arbitrium boni viri? Cum etiam voluntatem inducat. Et quidem eſſe voluntatis eſt, quod ſit libera, nec poſſit cogi neceſſitate præciſā: vt *C. de hæred. inſt. l. Cum proponas*. Sed cogitur quadam neceſſitate conſequentiæ, vt ſi quis vult fugere tormenta: hoc vult liberè, & poteſt

nolle. Sed ſi hoc voluerit, in conſequentiam vult illud, ſine quo tormenta fugere non poteſt, & iſta eſt neceſſitas conſequentiæ. Nam dicitur verè, coacta voluntas, voluntas eſt, vt *ff. quod met. cau. l. ſi mulier* §. *quod ſi metu*. Voluntas enim eſt, quod liberè vult antecedens, & ex iſta deducitur ad volendum conſequens. Item ſciendum eſt, quod ſecundum Theolog. & Philoſoph. voluntas nunquam appetit niſi bonum exiſtens, vel apparens: & licet quandoque velit aliquid, quod agnoſcit eſſe malũ: illud vult ſub ratione alicuius boni delectabilis, ſeu apparentis ipſi voluntati. In propoſito voluntas alicuius poteſt conſiderari reſpectu eius, quod ipſe vult tanquam delectabile ratione regulata, vel non: & illa dicitur voluntas libera: alio modo prout ipſe vult recta, & regulata ratione: & illud dicitur arbitrium boni viri: quia bonus vir hoc arbitraretur: *vt ff. iud. ſol. l. vir bonus*, & *ff. pro ſoc. l. ſocietatem* §. *arbitrorum*. Ita inuenies apud *Bart. in Extrauag. Ad reprimendum verbo videbitur, num. 2. vbi n. ſeqq.* affert verba per quæ libera voluntas, & per quæ arbitrium boni viri inducatur.

Ex quibus colliges, quod quando electio perſonæ committitur in liberam voluntatem hæredis poteſt eligere indignum, ſecus ſi in arbitrium, vt notat *Bart. in l. 24. ff. de legat. 2.* Cum quidam (inquit Vlpian.) ita fideicommiſſum reliquiſſet. Rogo reſtituas libertis meis, quibus voles, Marcellus putat poſſe etiam indignum præferre. At ſi ita, ijs, quos dignos putaueris poſſe petere eos, qui non offenderint. In his terminis an poterit iſte, cui libera volũtas committitur, mutare ſuam voluntatem ſemel declaratam? Quæritur. Et quod ſic tenuit *gloſ. 1. in l. Quod ſi 10. ff. ſi cert. pet.* ibi. Quia dictum erat in depoſitione, ſi voles, quod verbum nimis eſt extenſiuum, licet enim ſemel velit, tamen poteſt mutare propoſitum. Sed ibidem *Apoſtill.* contra ſic. Imo non poteſt mutare: quia quando electio trahit ſecum executionem, non admittitur variatio. Quod probat optimè *l. ſtatuliberum 11.* §. *vlt. in fin. ff. de legat. 2.* ibi. Cum autem ſemel dixerit hæres vtrum dare velit, mutare ſententiam non poterit. *l. fideicommiſſa 11.* §. *ſi ſic fideicommiſſ. ff. de leg. 3.* ibi. Ideoque poſt primam voluntatem non erit arbitrium hæredi dicendi ſe noluiſſe. Et eſt *gloſ. verbo Obſtrictus in l. Hæc venditio 7. ff. de contrab. empt.* ibi. Quia teneor ex quo conſtitui ſemel me velle. Et ibidem notabis differentiam inter verba, ſi volam, & cum volam, & cum voluero; de quibus etiam videas *Bald. in l. verbum C. de fideic. Clem. 1.* §. *volumus, & ibi Cardinal. de for. comp. gloſ. & eundem Cardin. in Clem. 1. de cenſ.*

Item non adimplebitur teſtantis erronea voluntas. Nam ſuccurſum eſt hæredibus ne cogantur redimere, quod teſtator ſuum exiſtimans reliquerit. Sunt enim magis in legandis ſuis rebus, quã in alienis comparandis, & in onerandis hæredibus faciliores voluntates, vt inquit *l. vnum ex familia*, §. *ſi rem tuam*, quam exiſtimabam meam, te hærede inſtituto, Titio legem *ff. de legat. 2.* §. *Non ſolũ verſ. Quod autem*, ibi. Non ſi ignorabat, forſitan enim ſi ſciuiſſet alienam rem eſſe, non legaſſet, *de legat. in Inſt.* Nulla enim voluntas errantis eſt, *l. Sed hoc ita 20. ff de aqua plu. l. cum teſtamẽtum 8. C. de iur. & fact. ignor.* Sciuiſſet autem teſtatorem alienam eſſe tenetur probare legatarius, quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit, iuxta *d.* §. *non ſolum in fin.*

Nec etiam executioni mandabitur voluntas, quæ momentaria dicitur, de qua in *l. Filia 20. C. de in offic. teſtam. vbi Imperatores* ſic aiunt. Filia in orbitate patris relicta cum marito, cui matre volente nupſit, colens concordiam, iuſtas offenſionis poſt eiuſdem matris pœni-

ten-

ſententiam cauſas non præſtat, nec ex Momentarijs voluntatibus matris nuptæ atq; viduæ iure eſſe compellitur. Prout nec etiam ea, quæ iubet à matrimonio diuertere iuxta *l.Cum te 18.eod.tit.*

Nec denique voluntas mutata adimplebitur, cum iam ſupra dictum ſit, quod nouiſſima ſeruari debet. Sed de mutatione cõſtare debere certum eſt; nam ſemper adeſſe videtur, niſi probetur abeſſe, vt probat *gloſ.verbo Ex voluntate in l.Si quis nec cauſam, ff. ſi cert. pet.* Nam quod licet quicquid neceſſitate fit, citò ſoluatur, tamen quod voluntate arripitur perſeuerat, vt in *cap. Quicquid de conſecr. diſt.* 5. Eum autem, qui dicit voluntatem mutatam, probare debere. Dicit *glo. verbo non timore, in cap.1.de his que vi. & in l. Lucius Titius* 22. *ff. de legat.* 2. ibi. Onus probandi voluntatẽ defuncti mutatã eſſe ad eum pertinet; qui fideicommiſſum recuſat. Et mutata videtur voluntas ſi res legata mutetur. *ſup. habes verbo Legatum.*

Quãuis generaliter ſit omnia, quæ per pactũ fieri poſsũt poſſe fieri per vltimã volũtatẽ, *ad l.ſeruũ filij 46. §.eũ qui chirographũ ff.de leg.*1. Tamen quædam ſunt, quę licent per vltimam volũtatem, quę per pactum non licent; vt notauit *gloſ. verbo vendi in l. Quemadmodum, C. de agric. & cenſ.lib.*11. & eſt tex. *in l. Pater filium 36.§.fundum ff.de legat.*3. in fin. ibi. Reſpondi hoc ex volũtate defuncti colligi poſſe, ſcilicet filium quoad viueret alienare, vel pignorare non poſſe: teſtamenti autem factionem in eo fundo in extraneos etiam hæredes habiturum.

Aliud eſſe perſonam commendare, aliud voluntatem ſuam fideicõmittentis hæredibus inſinuare. inquit *l.fideicommiſſa 11.§.ſi ita ff.de legat.*3. Non enim quæri oportet cũ quo de ſupremis, quis loquatur, ſed in quem voluntatis intentio dirigatur, ait *l.Cum pater 79.§.Donationes ff.de legat.*2.

Voluntatem defuncti ceſſare facere decreti neceſſitatem, dicit *gloſ.verbo prohibetur in l.non tantum 51. ff.de fideic. lib.* per *tex.* ibi. Is autem, qui rogatus eſt manumittere: etiam eo tempore, quo alienare prohibetur poteſt manumittere. Et facit *l.1. ibi C. quãd. decret. opus non eſt.* Neq; enim in ea re authoritas præſidis neceſſaria eſt, vt tutori ſolicitudini cõſulatur, ſi voluntati defuncti pareant, *& l.3. eod.* ibi. Alienari ſine decreto præſidis (niſi parentis voluntas, vel teſtatoris ex cuius bonis ad minorem peruenit ſuper alienando eo aliquid mandaſſe deprehendatur) nulla ratione poteſt.

Circa vltimas voluntates priuilegium militibus conceſſum intelligitur circa eorum bona: nec vltra ſe extendit, vt notat & ſummat *Bart. l. Impuberi 41.ff.de admin.tut.* per tex. ibi. Nec in alijs circa ſupremam voluntatem imperitię venia datur, quam in bonis militum. Et hæc ſatis ſint de morientium voluntatibus, alia poteris videre verbo Teſtator.

Nunc dicamus etiam aliqua, vltra ea, quę in principio diximus, de viuentium voluntatibus. Et quidem varias eſſe dicit *Iuriſconſ. in l. Quia poterat 4. ff. ad Trebell.* ibi. Cum variæ ſint hominum voluntates; quorundam negotia timentium; quorundam vexationem; quorundam æris alieni cumulum, tametſi locuples videatur hæreditas; quorundam offenſas, vel inuidiam; quorundam gratificari volentium ijs, quibus hæreditas relicta eſt. Vnde Perſ. Sat.5. ſic cecinit.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus
Velle ſuum cuique eſt: nec voto viuitur vno.

Voluntatem etiam ſumi pro conſenſu dictum fuit verbo conſenſus. Voluntas verò quandoque expreſſa eſt, quando-

Digitized by Google

que tacitâ, quandoque ſcientia ſola ſine voluntate, & quandoq; cum voluntate tacita, ita ponit *gloſ. verbo ſciente*, *in l. 1. §. ſi is qui nauem ff. de exercit. act.* vbi ſic. Licet autem actio in eum detur, cuius in poteſtate eſt, qui nauem exercet: tamen ita demum datur ſi voluntatem eius exerceat. Ideo autem ex voluntate in ſolidum tenetur, qui habet in poteſtate exercitorem: quia ad ſummam Reip. nauium exercitio pertinet. At inſtitorum nō idem vſus eſt; ea propter in tributum dumtaxat vocantur, qui contraxerunt cum eis, qui in merce peculiari ſciente Domino negotiantur. Sed ſi ſciente dumtaxat, non etiā volente domino cum magiſtro contractum ſit; vtrum quaſi in volentem dabimus actionem in ſolidum; an vero exemplo tributoriæ? In re igitur dubia melius eſt verbis edicti ſeruire, & neque ſcientiam ſolam, & nudam patris, domini ne in nauibus onerare, neque in peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad ſolidi obligationem.

In l. autem 1. ff. de trib. act. ad quā tex. proxime relatus videtur referri, ſic dicitur. Scientiam hic eam accipimus, quæ habet voluntatem, ſed (vt ego puto) non voluntatem, ſed patientiam, non enim velle debet dominus, ſed non nolle. Si igitur ſcit, & non proteſtatur, & non contradicit, tenebitur. & ibidem *gloſ. verbo velle*, ita. Nota inter velle, & nolle eſſe medium ſcilicet non nolle. Et in terminis *l. 1. C. de decurion. lib. 10.* inquit *gloſ. verbo voluiſſe*, de voluntate patris circa aſſumptionem filij ad decurionatum ſic ait. Voluiſſe, quod eo ipſo eſt, quod ſcit, & non contradixit.

Non inferas vero quod ex ſcientia inducatur neceſſariò voluntas; niſi vbi expreſſum ita inueneris; nam (vt ſup. proximè fuit dictum in verſ. volūtatem) poteſt dari ſcientia ſine voluntate, & ita in *l. 209. ff. de verb. ſig.* inuenies in hæc verba. Coram Titio aliquid facere iuſſus, non videtur præſente eo feciſſe; niſi is intelligat: ideoque ſi furioſus, aut infans ſit, aut dormiat, non videtur coram eo feciſſe. Scire autem, non etiam velle is debet: nam & inuito eo rectè fit, quod iuſſum eſt. Et idem in *l. Diem proferre, §. coram autem ff. de recep. arbitr.*

Diuerſa eſt cauſa voluntatis expreſſæ, & eius, quæ ineſt. Ita *l. Eum qui 138. §. vnic. ff. de verb. oblig.* vbi notat *gloſ. verbo expreſſæ*, differentiam inter tacitum, & expreſſum in ſtipulatione, in mandato, & in ſententia arbitri.

Qui ex voluntate imponit ſibi neceſſitatem, non eſſe ei ſubueniendum, inquit *gloſ. verbo minime in l. ſicut initio libera* poteſtas eſt vnicuique habendi, vel non habendi contractus: ita renunciare ſemel conſtitutæ obligationi, aduerſario non conſentiente, nemo poteſt. *C. de act.* Sed quid dicendum ſi voluntas nō ſit libera, ſed coacta? de quo ſup. verſ. Hic iam quæris, cum Bart. tetigiſti. Erit ne obligatus ad id quod coactè egit? Et quod ſic, quamplurima proclamant iura: nam in citata *l. ſi mulier, §. ſi metu ff. quod met. cau.* ſic dicitur. Quia quamuis ſi liberum eſſet, noluiſſem, tamen coactus volui, vbi *gloſ. in hoc vlt. verbo*, ita. Et ſic nota, quod coacta voluntas, voluntas eſt. *& in l. Apud Iulianum 11. ff. ad Trebell.* ibi. Adijt enim coniuncta *gloſ.* ibidem ſic. Licet coactè, & fuit hæres: quia coacta voluntas, eſt voluntas *gloſ. verbo inuitus, in c. cum inter 15. de elect. & in c. Matthæus 23. de ſimon. verbo paucis in fin.* ibi. Quia turbata voluntas, voluntas eſt, ſicut coacta. *cap. de Iudæis 45. diſt.* ibi. Qui autem iam pridem ad chriſtianitatem coacti ſunt &c. Quod quidē procedere in coactione conditionali, non vero abſoluta; expreſſum eſt in *cap. contra Chriſtianos 13. de hæretic. lib. 6.* ibi. Non tamen abſolutè, aut præcisè coacti baptizati fuerūt. vbi *gloſ. verbo abſolute*, ſic. Ergo abſo-

lutè

Digitized by Google

lutè coactus non recipit ſacramentum baptiſmi, ſed conditionaliter, & metu coactus benè, &c. Eſt autem abſoluta coactio cum quis renitens inuitus, & reclamans fertur ad fontem, *gloſ. in cap. Sacris 5. de ijs quæ vi, verbo Per coactionem*, ibi. Abſolutam vbi alia plura allegat iura.

Voluntatem raptæ mulieris non excuſare raptorem ex ratione, de qua in *l. vnica, §. pœnas autem C. de rapt. virg.* cuius verba iam ſunt poſita ſupra *verbo Mulier, verſ. voluptas raptæ*, &c.

Sola voluntas non ſufficit vbi opus eſt facto. Sic inquit *gloſ. verbo non fecit, in c. pen. de renunciat. & gloſ. vlt. in c. 3. de pact.* ibi. Item nec ſufficit voluntas, niſi ſequatur effectus. Idem *gloſ. verbo voluntatem in c. 1. de eo qui mittit in poſſeſſ. & in Extrauag. 2. de ſepult. verbo Cum effectu*, ibi Quia vbi opus eſt facto, ſola voluntas non ſufficit. Nihil autem intereſt an facto, vel verbo quis declaret voluntatẽ, vt dixit *gloſ. verbo Subarraſſet, in c. Tenor 10. de re iud. & eſt tex. in l. De quibus prope fin. ff. de legib.* ibi. Quid intereſt ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis, vel factis.

Ad omnem actum requiri & voluntatem, & poteſtatem notum eſt, & deducitur ex *cap. Cum ſuper 23. de offic. delegat.* ibi. Cum noluerit, quod potuerit, & quod voluerit adimplere nequiuerit. Vbi *gloſ. verbo quod voluerit*, ſic. Nota quod poſſe, & velle contraria ſunt, vt hic, nec valet quod valere poteſt: quia illud nõ vult, nec valet illud, quod vult, quia illud non poteſt valere. Sed voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium, vt dicit *Senec. lib. 6. de benef. c. 11.* & infra ſic. Parum eſt illi velle niſi profuit, parum eſt profuiſſe niſi voluit. *& lib. 2. c. 5.* Tarde velle, nolentis eſt.

Ex voluntate peruerſa facta eſt libido, & dum ſeruitur libidini facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini nõ reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Ita *Aug. l. 8. confeſſ. c. 5.* Vnde ea, quæ voluntas ſibi vendicat, honeſtate debemus negare. Dedit namq; nobis multas natura blanditias, quas plerumque virtus cohibet; vt inquit *gloſ. verbo placet in Clem. 3. de heret.* & ex Ouid. affert.

Eſt virtus placidis abſtinuiſſe bonis.

Conceſſum vſq; ad beneplacitum voluntatis, expirare per mortem concedentis, probat *c. ſi gratioſe de reſcript. lib. 6.* dum ait. Vſque ad ſuæ beneplacitum voluntatis retinere, huiuſmodi gratia per eius obitum (per quem ipſius beneplacitum omnino extinguitur) eo ipſo expirat.

Voluptas.

Humilis res eſt, & puſilla, & in nullo habenda pretio, communis cum brutis animalibus, ad quam minima, & contemptiſſima aduolat. Sic dicit *Senec. epiſt. 124. & epiſt. 93. poſt princ.* Voluptas vltro diſſoluit, & omne robur mollit: *& lib. 4. de benef. c. 11.* inertiſſimũ vitium illam vocat; *& epiſt. 39.* ſic. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quam in quoſdam voluptates ſuæ ſunt, quorum impotentiæ, atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere patiuntur? Neceſſe eſt enim in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſilijt. Ille enim habet ſuum finem, inania, & ex libidine orta ſine termino ſunt &c. Voluptatibus igitur ſe emergunt, quibus in cõſuetudinem adductis carere non poſſunt, & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eò peruenerunt, vt illis, quæ ſuperuacua fuerant, facta ſunt neceſſaria: ſeruiunt igitur voluptatibus ſuis, non fruuntur, & mala ſua (quod malorum vltimum eſt) amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia

pia

Digitized by Google

pia non ſolum delectant, ſed etiam placent, & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant vitia mores fiunt, *& epiſt.* 111. ita. Addiximus animum voluptati, cui indulgere initium omnium malorum eſt.

Nulla capitalior peſtis, quam corporis voluptas, quæ hominibus à natura data eſt: quia cum nihil prѧſtabilius mente datum ſit homini, huic diuino muneri, nihil magis voluptate æmulatur, vt dixit *Architas Tarentinus philoſoph. relatus per Roger. de ſum. bon. §. 4 ſub num. 15. verſ & pro intelligentia; & in verſ. & ideo ex Platon.* Illam vocat eſcam malorum; eo quia ea capiuntur homines ſicut hamo piſces. Ideo *Innoc. 3. in cap. niſi cum pridem 10. §. verum de renunciat.* dicit, quod otioſitas, & voluptas arma ſunt hoſtis antiqui ad capiendas miſeras animas. Vnde *Stoici* diffinientes voluptatem dixerunt eſſe ſublationem animi ſine ratione opinantis ſe magno bono frui, *& gloſ. in Clemen. Ad noſtrum verbo ſenſualitas, de hæret.* eſſe vim animę appetẽtem deſiderabilia corpori; & refutantem nociua. Et ad hanc proclinem eſſe curſum ex natura imitatrice vitiorum, dixit *gloſ. verbo ad peccandum, in cap. Alma mater, de ſent. excom. lib. 6.*

De hac voluptate, ſeu cupidine iubet *Imp.* coarctandos eſſe iuuenes in *l. vlt. §. filys, C. de bon. quæ lib.* ibi. Melius enim eſt iuueniles coarctare calores, ne cupidini dediti triſtem exitum ſentiant. Et *Senec. lib. 1. epiſt. vlt.* ſic. Quam dulce eſt voluptates fatigaſſe, & reliquiſſe. Et *lib. 3. epiſt. 27. in princ.* ita conſulit. Dimitte iſtas voluptates turbidas magno leuandas &c. ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles, etiã ſi non nocent fugiunt &c. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum ſecurum. Et *lib. 7. de benef. c. 9.* ſic. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugere debet periculo, creſcit. Et licet quidam putent maioris eſſe virtutis præſentem contemnere voluptatem, tamen ego arbitror ſecurioris cõtinentiæ eſſe, neſcire quod quæras. Ait *D. Hieron. ad Letam.*

Votum.

SI eius nomen ſpectes, æquiuocum eſt; quia duplicem habet ſignificatum: ſignificat namque voluntatem, ſeu deſiderium alicuius boni obtinendi iuxta illud *Plinij epiſt. 45.* Hanc ego vitam voto, & cogitatione præſumo, hoc eſt hanc ego vitam opto, & cogitatione præſumo euenturam. Et illud *Prouer. 6. 31.* Quid dilecte votorum meorum; ideſt; in quem omnia mea deſideria, vota, & ſtudia tendunt. Et de eodem *Aug. ſup. Pſalm. 31. relatus in cap. Magna pietas, de pœnit. diſt. 1. in fin.* ibi. Votum enim pro opere reputatur. Coniuncta *gloſ. ibidem verbo pro opere, & in c. antecad.* ibi. Votum, ideſt propoſitum, & voluntas. Hinc etiam certum eſt voti compotem dici eum, qui deſiderium ſuum aſſecutus eſt; eique rem pro voto ſuccedere, ſi pro deſiderio ſuccedat. Et proprius, atq; preſſius votum ſignificat promiſſionem Deo factam, & inducentem obligationem. De hoc *Cic. de nat. Deor. lib. 3.* ait. Nonne animaduertis ex tot tabellis pictis, quam multi votis vim tempeſtatis effugerint? Et *lib. 1. de legib.* Diligentia votorum ſatis in lege dicta eſt, ac voti ſponſio, quo obligamur Deo; pœna verò violatæ religionis iuſtam excuſationem non habet. Idem clarè liquet ex ſacra pagina *Deuter. 23.* ibi. Cum votum voueris Domino Deo tuo non tardabis reddere; quia requiret illud Dominus Deus tuus, & ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri (ideſt vouere) abſque peccato eris. Quod autem ſemel egreſſum eſt de labijs

hijs tuis, obſeruabis, & facies, ſicut promiſiſti Domino Deo tuo: *& Num. 30. ibi.* Cum ſe obſtrinxerit voto &c. *& Eccleſiaſt. c. 5.* Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere; diſplicet enim ei infidelis, & ſtulta promiſſio. Ex hac poſteriori ſignificatione vtpotè magis propria ortum habuit prima ſignificatio, vt optimè aduertit *Calepin. verbo Votum.* Cum enim ea, quæ deſideramus magnopere, adhibitis votis à Deo petere ſolemus. Factum eſt, vt vota accipiamus pro optatis. Sed eſt tranſlatitia ſignificatio.

In propria igitur ſignificatione votum communiter definitur à Doctoribus, vt ſit promiſſio deliberata, & ſpontanea Deo facta de meliori bono. Et ſecundum *Richard. in 4. ſent. diſt. 39. art. 3.* Quē allegat *Bertach. verbo votum.* Eſt propoſiti ſupererogatis promiſſio Deo facta propter bonum finem ex deliberatione firmata. Ex qua definitione dicebat *Ioan. Gerſon. in reg. mora*, quod religioſus quamuis peccet grauiſſimè fornicando, tamen non eſt voti fractor; quia antea fuit obligatus ſemper non mæchari.

Non etiam infringit votū, qui in melius illud commutat, vt dicit *Pontif. in cap. peruenit 3. de iur. iur.* à quo deduxit *gloſ. in cap. ſcriptura 4. de vot. ibi.* Sic non frangit propoſitum, qui illud in melius commutat. Nec etiam qui vota ſtulta non adimplet iuxta *gloſ. verbo permittitur, in Auth. Quod eis, C. de nupt. ibi.* Melius eſt vota ſtultæ promiſſionis non implere, quam crimen admittere.

Vbi votum impeditur aliquo facto intrinſeco, non obligatur vouens ad implendum etiam impedimento ceſſante, ita dicit, & eſſe mirabile *Abb. in cap. Quidam 3. de conuerſ. coniug. n. 3.* Et ex eo infert ad quæſtionem nūquid filius fam. teneatur exequi votum poſtquam fuit liberatus à patria poteſtate, ſi eſt tale, quod non potuit ſine conſenſu patris emitti? Reſpondetque negatiuè. Licet dicat contrarium tenuiſſe *Innoc. in c. ſcriptura de vot.* vbi videas per eumdem. *Abb. tex. autem in d. c. 3.* ſic ait: Quidā intrauit monaſterium inuita vxore, qua ipſum repetēte, coactus eſt ad eam redire. Ea mortua quæris an ipſe cogetur reuerti ad Monaſterium, an aliam poſſit ducere in vxorem? &c. Taliter reſpondemus, quod votum non tenuit: vnde ratione voti ad monaſterium non tenetur redire. Vlterius verò non poterit vxorem accipere: promiſit enim ſe non exigere debitum quod in eius poteſtate erat; & ideo quoad hoc votum tenuit: non reddere autem non erat in eius, ſed in mulieris poteſtate. Idem in *c. Placet 12. eodem tit. ibi.* Reſpondemus quod licet eius votum vſquequaq; non tenuerit, Eatenus tamen fuit obligatorium, quatenus ſe poterat obligare: promiſit enim intrando monaſteriū ſe nō exacturam carnis debitum, quod erat in poteſtate ipſius: redire vero ad ſæculum in eius poteſtate non erat, ſed in poteſtate mariti, & ideo quantum ad ipſam tenuit votum: quod poſt viri obitum tenere non deſijt: cum ad eum caſum, à quo poterat effícax habere principium, perueniſſe noſcatur. Conſultius itaque dicimus, & rei congruentius ad ſalutem, vt ad monaſterium redeat &c. ſi vero ad hoc induci non poterit, ipſam inuitam credimus non cogendam. Et ſecundum hæc verba videtur reſpondendum ad ſupradictam queſtionem filij fam. vouentis ſine conſenſu patris in caſibus, quibus vouere ſine eo non poteſt. Sed quomodo tenetur filius fam. homini mortali ciuiliter, & naturaliter, vt *ff. de act. & oblig. l. filius fam.* & non Deo immortali? quærit *gloſ. verbo non obligantur, in l. 2. §. voto, per tex. ibi.* Filius enim famil. vel ſeruus ſine patris, dominiue authoritate non obligantur *ff. de pollicit.* Et reſpond. Mitius cum Deo agitur. Vnde

dixit

Alij eſſe id, quod percipitur ex mutuo, facto pacto ne reſtituatur, niſi ſoluta vſura, vt per eundem *Paul.in l.Item quia ff.de pact.* Item dicitur pretium temporis, vel dilationis, & per *gloſ. verbo ad comparandam in l.In fraudem* 45.§.*Fiſcalibus ff.de iur.fiſc.* Denique *Tolet.lib.*5.*c.* 28.*in princ.* ſic definit. Vſura eſt lucrum rei pecunia æſtimabilis,ratione mutui principaliter proueniens. Et apud eum poteris videre de materia alia à prædicto *cap.vſq;ad c.*37. hic vero, iuxta ſolitum Apolectatis noſtri breuiter notabiliora iura de reprobatis, & permiſſis vſuris loquentia afferemus.

Dulces appellauit vſuras *Vlpian. in l.Ait prætor* 10.§.*ſi fraudator prope fin.*ibi. Vel dulcedine vſurarum,*ff.quæ in fraud.cred.* vbi notauit *gloſ.* dicens. Nota, Dulce accipere vſuras;ſed ego, ſi reprobatæ ſint, amaras voco,cum amariſſimã amaritudinẽ in miſerã vſurarij animã inducant,& ratione illas ſoluentis ſiue iuſtè,ſiue iniuſtè, etiam amaras eſſe ex his,quæ *Chriſoſt.ſuper Matth.relat.a Tolet.d.c.*28.*num.*3.*ad fin.*ibi. Qui ad vſuras accipit, ſibi bona conferri putat, poſtea vero cambijs, & recambijs omnia ſua cõſumpta dolet, & ſe in inopiã redactum plorat; & comparatur morſui aſpidis, qui primo delectationem infert, & ſomnum, poſtea mortem.

Vſuræ in bonæ fidei iudicijs, & ſi non tam ex obligatione proficiſcuntur, quàm ex officio iudicis applicentur, tamen cum fideiuſſor in omnem cauſam ſe applicauit, æquum videtur, ipſum quoq; agnoſcere onus vſurarum. Ita ait *l. Quæro* 56.*ff.locat vbi gloſ.verbo* applicentur ſic. In obligatione fideiuſſoris non habet locum, cum ſit ſtricti iuris. Sed de hoc dubitari poteſt, eo quia fideiuſſio eſt acceſſio, & cum obligatio principalis bonæ fidei ſit,videtur quod etiam eius acceſſio, quæ eſt fideiuſſio, erit etiam bonæ fidei, & quemadmodum principalis tenetur ad vſuras debitas ſoluendas, ſic,& eodem modo, & fideiuſſor. Tu cogita.

Si mandatarius nõ exercuit pecuniam, ſed ad ſuos vſus conuertit, in vſuras conuenietur, quæ legitimo modo in regionibus frequentantur. Sic *l.Idem* 10. §.1. *ff. manda.* & infra ſubiungit, Etiam ſi vſuras exegit procurator, & in ſuos vſus conuertit,vſuras eum præſtare debere. Quod quidem notabile videtur,ſtãte *l.*2.*ff.de admin.rer.ad ciuita.* ibi. Ne commodorum commoda, & vſuræ vſurarum incrementum faciant. Verum hoc procedere dicendum puto, quãdo petitor agit de eo lucro nõ data mora, iuxta *l.Cum quidã* §.*ſi Pupillo ff. de vſur.* ibi, Vſuræ enim non propter lucrum petentium,ſed propter moram non ſoluentium infliguntur.

Finita adminiſtratione eas vſuras debere computari,quæ in tutelæ iudicio computantur. Ita diſponit *l. Lucius* 47. §. *Quæſitum eſt. ff. de admin.tut.*

In fraudem vſurarum factum,præſumitur ex qualitate facti, & perſonarum, quia ſit ſolitus fœnerari, ſic inquit *gloſ.in l. Pœnam* 44.*ff.de vſur. & in cap. Illo vos* 4.*de pignor.* ibi. Præſumitur vehementer, præſertim cum vſuras conſueuerit exercere.

In fraudem conſtitutionum, videri adiectum,id quod legitimam vſuram excedit. Dicit *l.Iulianus,* §.*Idem Papinia, ff.de act empt.vbi gloſ.verbo Excedit,* ſic ait. An verum eſt ſemper quod hic dicit? Reſp.Non. Sed ſi ſolitus erat venditor fœnerare &c.Sed ſecundum nos, qui dicimus vſuras non præſtari per *Auth. de Eccleſiaſt. tit.* §. 1. Nunquid condemnabimus emptorem hoc caſu in legitimis vſuris? Reſp. ſic, ſi ille fructus percepit, vt ſic loco intereſſe ſuccedat vt ſup.&c.

Curſus vſurarum nondum cæptus impeditur ne incipiat ſola oblatione, vt *C. de vſur. l.ſi non ſtat per te*. Si vero curſus earum cepiſſet, opus eſſet oblatio-

ne, conſignatione, & depoſitione, vt *infr. de vſur. l. 1. §. fin.* hæc ponit *gloſ. vlt. in l. Celſus 28. §. vlt. ff. de recept. arb.*

Si non appareat de quibus vſuris conuentio facta ſit peti eas non poſſe diſponit *l. Tutor 41. §. 1. ff. de vſur.* Et pretij ſorte, licet poſt moram ſoluta, vſuras peti non poſſe, cum hæ non ſint in obligatione, ſed officio iudicis præſtentur, decidit *l. Qui per colluſionem 51. §. vnic. ff. de act. empt.* Peti etiam non poſſe vſuras longi temporis ſpatio tranſacto, inquit *l. Cum quidam 17. §. Diuus ff. de vſur.* In hæc verba. Parum iuſtè vſuras præteritas petis, quas omiſiſſe te longi temporis internallum indicat, qui eas à debitore tuo, vt gratior apud eum videlicet eſſes, petendas putaſti.

Inuenies aliqua iura loquentia de vſuris centeſimis, & ſi vis ſcire quæ dicantur, audi *gloſ. verbo centeſima in l. vlt. C. de pet. hered.* ita dicentem. Vſura centeſima eſt, quæ æquiparatur ſorti in anno: Quartæ centeſimæ quæ in quatuor annis. Sed *Apoſtill.* ibidem ſic. Centeſimam vſuram dic eam, quæ centeſimo menſe æquat ſortem.

Vſucapio.

Bono publico introducta eſt: ne ſcilicet quarundam rerum diu, & ferè ſemper incerta dominia eſſent: cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium. Ita *Caius in l. 1. ff. de vſucap. & Neratius in l. vlt. ff. pro ſuo*, addit ſic. Vſucapio rerum etiam ex alijs cauſis conceſſa eſt, quæ interim propter ea, quæ noſtra eſſe exiſtimantes poſſidemus, conſtituta eſt, vt aliquis litium finis eſſet. Olim nomen vſucapionis commune eſſe ad vſucapionem, & ad præſcriptionem dicit *Bart. in l. ſeruitutes 14. ſub num. 3. ff. de ſeruit.* & probat ex definitione de qua in *l. 3. ff. de vſucap.* vbi *Modeſtin.* ait Vſucapio eſt acquiſitio, vel adiectio dominij per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti, & ex *l. eū qui ædes 23. eod. tit.* Poſteà verò per Iuſtinianum eſſe attributam vſucapionē rebus mobilibus, præſcriptionem immobilibus, vt in *l. vnic. C. de vſucap. transform.* ſequitur *Abb. in rubr. de præſcript. num. 3.*

In vſucapione attendi initium, dictum fuit *verbo initium*, quod verò ad finem ad eam complendam, ſic inquit *l. 15. ff. de dol. except.* In vſucapione ita ſeruatur, vt etiam ſi minimo momento nouiſſimi diei poſſeſſa ſit res, nihilominus expleatur vſucapio, nec totus dies exigitur ad implendum conſtitutum tempus. Sufficit autem quod ſubſit iuſta cauſa ad vſucapionem, vt dicitur in *l. 4. ff. pro legat.* Quod ita interpretandū eſt, vt probabilis error poſſidentis, vſucapioni non obſtet, iuxta *l. vlt. ff. pro ſuo.*

Vſucapionem procedere in vi compulſiua, turbatiua, & inquietatiua dicitur in *verbo vis in princip. verſ. Sunt quinq;* vbi contrarium aſſeritur in vi expulſiua, & ablatiua, & probat *l. vlt. ff. de vi bon. rapt.* ibi. Quod vi poſſeſſum raptumque ſit antequam in poteſtatum domini hæredis ue eius perueniat, vſucapi lex vetat, vbi *Apoſtill.* ſic. Vi ablatiua ſcilicet, vel expulſiua, quoniam compulſiua non impedit, vt &c.

Neminem vſucapere ratione incertitudinis inquit *gloſ. per tex. ibi in l. Qui cum pro herede 6. §. 1. ff. pro empt.* Sed & in caſu notabili non dari vſucapionem etiamſi res empta ſit à domino, probat *l. ſi quis 8. ff. pro empt.* ibi. Niſi fortè is, qui à luxurioſo, & protinus ſcorto daturo pecuniam, ſeruos emerit, non vſucapiet, vbi videas *gloſ.* & quæ allegat an procedat ſimpliciter, an vero in eo tantum, cui propter luxuriam fuiſſet alienatio prohibita

Vſur-

Vſurpatio.

VEl intelligitur quatenus eſt contraria vſucapioni, de qua ait *Paul. in l. 2. ff. de vſucap. ſic.* Vſurpatio eſt vſucapionis interruptio. Oratores autem vſurpationem frequentem vſum vocãt. & in *l. Naturaliter interrũpitur* 5. *eod. tit.* ibi. Is qui vſurpauerit coniunctá *gloſ. eod. verbo*, ibi. Vſurpauerit, ideſt poſſeſſionem, ſiue vſucapionem interrumpit &c. Vel etiam ſumitur pro ipſa vſucapione, vt ex *rubr. eod. tit. de vſucap. ſeu vſurpat.* & his quæ notat *Caſtr. in ſumm. d. l.* 2. & ex eadem in citatis verbis Oratores autem vſurpationem frequentem vſum vocant. Propriè vero vſurpare eſt quando quis, quod ſibi aliàs non competit de iure, acquirere intendit. Sic *Vlpian. in l. Iniuriarum* 13 *prope fin. ff. de iniur.* Loquens de eo, qui prohibet aliquem piſcari, vel venari (quod quidem non poteſt) ait. Vſurpatum tamen hoc eſt. Vbi notat *gloſ.* Hoc eſſe iniuſtum vſum, ſeu conſuetudinem, qua quis vtitur ſciens, actione iniuriarum tenetur. De quo ſtatim verbo ſeq.

Vſus.

SI accipiatur pro conſuetudine, eadem; quæ de ea dicta ſunt in eodem verbo, intelligas de hoc, aliqua tamen vlterius dicamus: & proſequendo materiã ſupra proximè huc relictam. Affero *gloſ. verbo non iuſta in Extrauag. Cum inter de verb. ſig.* ſic loquentem. Neceſſario concluditur omnem cuiuſque rei vſum iniurioſum, & iniuſtum eſſe, qui haberi dicitur abſque aliquo iure &c. Vnde talis vſus ſine aliquo iure dici non meretur vſus, ſed abuſus, & affert verſus.

Tempus longæuum te non excuſat in annum
Cum malè ſis vſus, quia non præſcribit abuſus.

Et *Pontif. in Extrauag. vlt. prope fin eod. tit.* ſic. Impoſſibile enim eſt actum humanum extrinſecum eſſe iuſtum, ſi exercens actum ipſum, nullum ius habeat exercendi, imo non iuſtus, ſeu iniuſtus neceſſario conuincitur talis vſus. Vnde ſi daretur vſus prohibens liberis hominibus liberum vſum, & adminiſtrationem rerum ſuarum, iniquus eſſet, vt aliàs dicit *gloſ. verbo rationabilibus in Extrauag. vnic. de torneam.*
Si vero ſit iuſtus omni regulæ, omnique conſtitutioni derogat ſolus: qui quoniã ſit magis facti, nulla iuris conſtitutione mutari poteſt, vt inquit *gloſ. verbo non continebuntur in l. Librorum* 50. §. *Quod tamen ff. de legat.* 3. Et plus ſtatur vſui, quàm ſignificationi vocis, Imò ſtatur vſui contra naturam vocis iuxta *gloſ. verbo vltra duas dietas in c. Nonnulli* 28. *de reſcript.* & confirmat *gloſ. vlt. in l. Legatis* 63. §. *vlt. ff. de legat.* 3. & affert illud Horatij.

Vſus, & arbitrium eſt, & vis, & norma loquendi

Nec mirum eſt moribus ciuitatũ, & vſu rerum appellationem mutatam eſſe inquit *l. Labeo* 7. *ff. de ſupel. legat.* Verũ non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina exaudiri debere ait prædicta *l. Labeo ad fin. vbi gloſ. verbo mutatam* ſequentes ponit verſus.

Multa renaſcentur, quæ iam cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus,
Quem penes arbitrium eſt, & vis & norma loquendi.

Sed & Regum,& Imperatorum vſum eandem habere vim probat *l.ſupellectile* 3. *in.fin.ff.de ſupell.legat.* ibi. Hodie propter Imperatorum vſum. Quin etiam in diſpoſitionibus teſtamentarijs vſus teſtatoris voluntatem eius declarat, *vt ſup.verbo voluntas.& gloſ.verbo denegari in l. fideicommiſſa* 11. §.*ſi ſervo ff. de legat*.3. dicit ſic. Nam & alias ex Legatarij vſu,& ſcientia teſtatoris voluntas colligitur. Et vſus patris fam. inſpicitur, ait *gloſ.verbo vſus, in l.ſi partem* 25.*ff.de ſeruit.ruſt.* vbi etiam quando non inſpiciatur.

Si autem accipiatur vſus prout ſumitur in *rub.ff.de vſu & hab.*Scias quod conſtituitur iiſdem modis, quibus & vſusfructus, vt in *l.*1.*eod.tit.*Licet in effectu differant, eoquod cui vſus relictus eſt vti poteſt, frui non poteſt vt *l.*2.Et ſic definitio vſus tantum differt à diffinitione vſusfructus, quod in ea non apponitur verbum, fruor, vt notat *gloſ.* 1.*in d. l.*1. dicens. Vſus eſt ius vtendi rebus alienis, ſalua rerum ſubſtantia; fruendi enim in definitione vſus non ponitur &c.Sed notabis quod licet minus iuris habeat vſus, quam vſusfructus ratione fruitionis, qua vſuarius nō gaudet ſicut gaudet vſufructuarius, tamen ſeruitus vſus eſt indiuidua eſſentialiter, vſusfructus vero eſt diuidua, & hac de cauſa inquit *Paul. in l.* 20.*ff. illo tit.* Vſus pars legati non poteſt: nam frui quidem pro parte poſſumus: vti pro parte non poſſumus.

Notabis etiam quod ſi legatus eſſet vſus alicuius rei,in qua nudus vſus non poſſit conſiſtere, quod tunc intelligetur legatus etiam vſusfructus ex *Pompon. in l.*23.*ff.de vſu & hab.* in hæc verba. Diuus Adrianus,cum quibuſdam vſus ſyluæ legatus eſſet,ſtatuit fructū quoq; eis legatum videri: quia niſi liceret legatarijs cædere ſyluam, & vendere, quemadmodum fructuarijs licet: nihil habituri eſſent ex eo legato. Idem in *l.ſi domus verſ.ſi vero & in l.fundi vſu* 16 *eod.tit.& Vlpian.in l.Hoc Senatus* 5. §. *vlt.in fin.* ibi. Nam idem continere vſum pecuniæ, & vſumfructum &c. & in *l. Quoniam* 10.*ff. de vſufr. ear. rer.* ibi. Si vſus tantum pecuniæ, legatus ſit (quia in hac ſpecie vſus appellatione, etiam fructum contineri magis accipiendum eſt) &c.

Cęterum quid cōtineatur in vſu generaliter id eſt nō in caſibus ſpecialiter declaratis,relicto? Videas *l.*2.3.4 *& vſq; ad* 8.*ff.illo tit.de vſu & hab.*& ibi de vſu domus. Et de fundi vſu, *l.ſi habitatio* 10. §.*ſi vſus fundi cum duabus ſeqq.* & de prædictis, & alijs *tot.tit.de vſu, & hab. in Inſt.*& de vſu lanæ mulieri legato inquit *l.Cum quæreretur* 58.§.*lana ff.de legat*.3. hæc. Sic mihi placere, & in lana fieri,vt ex ea quantum ad vſum annuum, mulieri ſatis eſſet, ſumeretur, vbi not. *gloſ.verbo lana*, dicens eſſe ſpeciale in lana, & lino, quæ appetunt mulieres.

Qui prohibitus vtitur, clam vtitur. Sic ait *l.*3.*in princ. ff. de itin.actuq;* Non vtens vero, ſeruitutem vſus amittit, vt dictum fuit *verbo ſeruitus*.

Denique vſus etiam dicitur exercitium alicuius rei, veluti in eo, qui peritiam habet negotiorum, nam ipſorum vſus facit eum habilem ad obtinendum iudicandi munus, licet ignarus litterarū ſit iuxta *l.Certi iuris* 15 *C.de iudic.* ibi. Quid enim obſtaculi eſt homines, qui cuiuſdam rei peritiam habent de ea iudicare? non ſcimus: & militares Magiſtratus: & omnes tales homines per vſum quotidianum iam eſſe approbatos, vt audiant lites, & eas diriniant: & pro ſui, & legis ſcientia huiuſmodi altercationibus finem imponant. Vnde benè dicitur, quod plus valet vſus ſine ſcientia, quam ipſa ſine vſu.

Vſuſ-

Vſusfructus.

IAm proximè dictum eſt, quid ſit, in definitione vſus, vbi videas. Et ponitur per *Paul. in l. 1. ff. de vſuf.* cui addit *Celſ. in l. 2. ſic*; Eſt enim vſusfructus ius in corpore: quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt. Et ab eis deduxit *Imp. in §. 1. eod. tit. in Inſt.* Conſtituitur autem tam in vltimis voluntatibus, quàm in contractibus, & non tantum in fundo, & ædibus, verum & in ſeruis, & iumentis, cæteriſque rebus. Ne tamen in vniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente vſufructu: placuit certis modis extingui vſumfructũ, & ad proprietatem reuerti, vt dicitur *in l. 3. eod. tit. & in §. vſufructus in Inſt.* & per totum videre poteris plura. hic tantum aliqua afferemus ſecundum ſtylum Apoleċtatis noſtri.

Ex dicta ratione ſcilicet ne proprietas rerum inutilis in totũ eſſet procedit *l. 8. ff. de vſufr. legat.* Nam vſufructu legato alicui ciuitati, ſeu municipio, quia ipſa nunquam moritur, & proprietas inutilis remaneret decidit in illa lege, quod terminetur vſusfructus eo caſu ſpatio centum annorum ibi, vnde centum annos obſeruãdos eſſe conſtat, qui finis vitæ longiſſimus eſt.

Si bonorum vſusfructus legabitur etiam æs alienum ex bonis deducitur. At cæterarum rerum vſusfructus ſi legatus fuerit, non idem obſeruabitur, ita diſponit *l. vlt. ff. eod. tit. de vſufr. lega.*

In donatione per vſusfructus reſeruationẽ videtur tradita poſſeſſio donatario iuxta *l. Quiſquis 28. Cod. de donat.* ibi. Etiam ſi ſtipulatus nõ fuerit eam continuo tradidiſſe credatur &c. Sed omnimodo idem ſit in his cauſis vſumfructum retinere, quod tradere, & in *l. ſi quis 35. §. ſed eod. tit.* Sed ſiquidem (inquit) in omnibus ſupradictis caſibus vſusfructus fuerit à donatore retentus, & traditionem intelligi fieri. Ex quo tex. videtur inferri, quod vſufructuarius non poſſideat, & probatur expreſsè in *l. 1. §. Quod ait prætor ff. quor. legat.* ibi. Neque vſusfructus neque vſus poſſidetur, vbi *gloſ.* intelligit ciuiliter, cum poſſeſſio ciuilis remaneat apud dominum proprietatis. Sed ibidem *Additio* dicit quod ſcilicet nõ poſſidetur res, in qua vſusfructus eſt, quod quidem mihi non placet: Nam ſi non poſſideretur res vſufructuaria, non daretur vſufructuario interdictũ quod vi, in quo neceſſe eſt, vt poſſeſſio fuerit apud eum, qui illud intentat iuxta vulgarem reg. *l. 1. §. Deijcitur is,* qui poſſidet, *& §. Interdictum* autem hoc nulli competit niſi ei, qui tunc cum deiceretur, poſſidebat: nec alius deijci viſus eſt, quam qui poſſidet *ff. de vi, & vi.* At vero conſtat vſufructuario concedi interdictum quod vi, vt *in l. Competit 16. ff. quod vi aut clam,* ibi. Poteſt dici, & fructuarij intereſſe propter voluptatem, & geſtationem, ideſt ſpatiationem, & eſſe huic interdicto locum. Quare verius dicendũ exiſtimo, quod dum in *d. §. quod ait prætor* dicitur vſumfructum, & vſum non poſſideri, intelligi de iure illo incorporali, de quo in diffinitione vſusfructus, nam propriè loquendo, incorporalia non poſſidentur, cum poſſeſſio requirat corpus tangibile, & apprehenſibile, vt notatum fuit verbo Corpus. Si non placet quære aliam meliorem reſponſionem. Et non ſolum poſſeſſorem dici, ſed & dominum vocari poſſe colligitur ex *l. 8. ff. de bon. auth. iud.* dum ità ait. In venditione bonorum etiam vſusfructus venit: quia appellatione domini fructuarius quòque continetur.

Plerumque veriſimile eſt teſtatorem contemplatione magis filij, quàm patris vſumfructum ei reliquiſſe. Sic ait *l. vlt. C. de vſufr.* vbi etiam notabiliter diſponitur in eo caſu, nec per mortem filij,

nec

Digitized by Google

nec per obitum patris finiri vſumfructum; vnde benè dixit *gloſ. in Auth. Idem eſt C. de bon. quæ lib.* per monachationem patris non etiam finiri vſumfructum. Non etiam prætereamus *tex. in l. Cum oportet eod. tit.* vbi vſufructu patri conceſſo in bonis filij hanc optimam rationem ponit *Imp.* Sic enim & parenti nihil derogabitur vſumfructum rerum poſſidenti; & filij non lugebunt, quæ ex ſuis laboribus poſſeſſa ſunt ad alios transferenda aſpicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres ſuos, quod etiam grauius multis videtur eſſe.

Vſufructuarij non vtendo vſumfructum amittunt iuxta *l. Mæuius 68. §. vlt. ff. de legat. 2.* ibi. Quia non vtendo poſſunt vſumfructum amittere. Et ſi non reficiant, à domino vti prohiberi poſſunt, vt in *in l. Hoc amplius 9. §. vlt. ff. de dam. infect.*

Vſumfructum rei immobili comparari dicit *glo. verbo Excludere in l. Corruptionem 16. C. de vſufr.* etiam ſi ſit rei mobilis, quod eſt notabile.

Vtile, & è contra.

Non vitiari per inutile vulgare, & regulare eſt, vt notauit *Apoſtll. in c. Dilectus 19. de preb.* dicens regulariter enim non vitiatur vtile per inutile per tex. ibi. Nos facto eiuſdem Legati illicito reprobato, quod eſt licitum approbantes, & *in l. ſiue 62. ff. de iur. dot.* ibi. Et vtilius eſt dicere id quod ſuperfluum eſt tantummodo infirmari, vbi *gloſ.* ita. Non vitiatur vtile per inutile. *l. Pecunia 9.* ibi. Superfluo detracto ſtipulatio vires habebit, *l. Placuit 29.* ibi. Quod illicitè adiectum eſt pro non adiecto haberi, & licitas peti poſſe *ff. de vſur.* Aliquando tamen vitiari notauit *gloſ. pen. in l. Pedius 7. ff. de recept. arb.* ibi. Item nota hic vtile per inutile vitiari &c. Quod ſi vis ſcire quando illa regula habeat locum, vel non, audi tex. in *l. ſi ſponſus 5. ff. de donat. int. vir.* dum ita inquit Quod ſi aliaru extrinſecus rerum, perſonarumue cauſa ſit commiſta: ſi ſeparari non poſſit; nec donationē impediri; ſi ſeparari poſſit, cętera valere, id quod donatū eſt nō valere, vbi videas latè per *gloſ. verbo Impediri, & Addit. gloſ. in l. per ſeruum 14. §. vnic. ff. de vſu & hab.*

Vtile per inutile etiam vitiari quando res, quæ nondum ad ſuum eſſe peruenerat, venit ad caſum à quo incipere non poterat, deducitur ex *l. Qui filio 38. §. ſi quis ſeruum ff. de hered. inſt.* ibi. Quia eo tépore ad eum perueniſſet, quo iam extincta inſtitutio, & inutilis fuerat. cum alijs iam dictis in *verbo Res verſ. Et nota quod facilius.*

Quod ab initio inutile fuit nō poſſe tempore conualeſcere, & vtile fieri clarè probat *Imp. in §. An ſeruo de legat. in Inſt.* ibi. Quia quod inutile foret legatum ſi ſtatim poſt factum teſtamētū deceſſiſſet teſtator, non debet hoc ideo valere, quia diutius teſtator vixerit.

Multo vtilius eſt pauca idonea effundere, quam multis inutilibus homines prægrauari. Ita dicit *Imp. in l. vlt. ſub verſ. Contrarium autem, C. de vet. iur. enucle.* Poterit tamen ea quæ ſunt inutilia, vtilia facere ipſe Imperator, Rex, aut Princeps: quia ſi nullum, facit aliquod, multo magis inutile, vt dixit *gloſ. verbo multo in l. vnic. per tex.* ibi. Multo magis etiam ſi inutilis ſit, eam validam effici. *C. de reiuxor. act.*

Vtilis temporis multa eſſe genera dictum fuit *verbo Tempus.*

Vtilitatem publicam eſſe vnam, Alteram priuatam notum eſt. De illa dicit *Canon. 25. q. 1.* Quæ ad perpetuam generaliter ordinata ſunt vtilitatem, nulla commutatione varientur, nec ad priuatum trahantur commodum, quæ ad bonum ſunt commune præfixa, & in

cap.

cap.3. de præbend. Ratio nulla permittit, vt quod pro communi vtilitate datum eſſe cognoſcitur proprijs cuiuſque vſibus applicetur. Vnde ſi aliquis contra eam aliquid impetrauerit, nullum eſſe decernit *Imp. in l. 2. C. de nau. non excus. lib. 11.* ibi. Quod etiam in omnibus cauſis cupimus obſeruari: vt generaliter ſi quid eiuſmodi contra ius, vel vtilitatem publicã in quolibet negotio proferatur, non valeat. Non enim facile contra publicam vtilitatẽ concedendum eſt reſcriptum, vt dixit *gloſ. verbo Iuſſio in Auth. vt null. iud. §. & hoc vero coll. 9.* vbi ſi aliqua ſimilis conceſſio fiat, non debet adimpleri niſi iterum conſulto Principe, ſecunda ab eo procedat reſponſio. Nam vbi publica tractatur vtilitas, & ſi minor iudex veritatem inueſtigauerit, nulla Maiori fit iniuria. Vt ait *l. 5. C. de offic. rect. prou.* Cum omnes in commune, ſi neceſſitas exegerit, conueniat vtilitatibus publicis obedire. Iuxta *l. 1. C. eod. tit. de nau. non excuſ.* Et multa iure ciuili contra ſtrictam rationem diſputandi pro vtilitate communi recepta eſſe, dicit *l. ſi ita 52. ff. ad l. Aquil. & in c. Abbate ſane 3. de ſent. & re iud. lib. 6.* ibi. Præſertim cum nonnulla pro vtilitate communi, contra iuris aſperitatem ex æquitatis manſuetudine tolerari noſcantur. Et ſi aliquando reuocari contingat, in maiorem intelligitur eſſe vtilitatem, vt in *c. vlt. de ſent. excom. lib. 6.* Alma mater (inquit) Eccleſia plerunque nonnulla rationabiliter ordinat & conſultè, quæ ſuadente ſubiectorum vtilitate poſtmodum conſultiùs, ac rationabilius reuocat, in meliuſue commutat.

Hanc publicam vtilitatem præferendam eſſe priuatæ quamplura proclamãt iura: nam in *c. Bone 3. de poſt. prælat.* ita Pont. Non immerito præferentes ſpeciali vtilitati communem, & minori maiorem, vbi notauit *gloſ. verbo communem. & in cap. Licet quibuſdam 18. de regular.* ſic: Quoniam ſicut maius bonum minori præponitur, ita communis vtilitas ſpeciali vtilitati præfertur. *& in c. 1. ne ſed. vac. gloſ.* ait. Plus enim vtilitas Eccleſiæ, quam perſonæ fuit attendenda per tex. ibi. Ne plus fauiſſe perſonæ, quã Eccleſiæ videremur. Et *Imp. in Auth. Res quæ C. com. de legat.* ibi. Ea .n. quę cõmuniter omnibus proſũt, ijs, quæ ſpecialiter quibuſdã vtilia ſũt, præponimus; & in *Auth. de reſt. & ea quæ par. §. 1. ad fin. coll. 4.* eadem met verba. Et in *l. 3. C. de primip. lib. 12.* ibi. Vtilitas publica præferenda eſt priuatorum contractibus. Et in *Auth. de non alienan. §. Quia vero coll. 2.* ſic: Oporret enim ea, quæ communiter, & generaliter in omnium vtilitatem ſanciuntur, potius valere, quam ea, quæ circa aliquos ſtudentur agi ad corruptionẽ communium legum. Quod adeo ampliatur, vt etiam procedat in ipſomet Imperatore: nam idem in *l. vnic. §. vlt. C. de cad. toll.* ita ait. Sed quod communiter omnibus prodeſt, hoc rei priuatæ noſtræ vtilitati præferendum eſſe cenſemus, noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes.

Prædicta tamen eſſe intelligenda cum in communi vtilitate priuata includitur, ſicut fit in prælatura; alias quemlibet debere propriam vtilitatem præferre communi probat *gloſ. verbo communem, in d. cap. Bone 3. de poſtulat. prælat. & affert in arg. c. duæ ſunt, inquit 19. q. 2.* Quod loquitur de lege priuata, quæ inſtinctu Spiritus ſancti in corde ſcribitur, qui enim ab hac lege priuata ducitur, nulla ratio exigit, vt à lege publica conſtringatur, dignior eſt enim lex iſta priuata, quàm publica, vt ſunt verba eiuſdem tex. cum quo conſonat quod ſcribit *Aug. lib. 1. de ciuit. Dei relatus in c. ſi non licet 23. q. 5.* Præſertim in verſ. His igitur exceptis, quos vel lex iuſta

gene-

generaliter, vel ipſe fons iuſtitiæ Deus ſpecialiter iubet. Et licèt hæc iura loquantur in ſpiritualibus, in quibus ſemper præferenda eſt vtilitas priuata cuiuſque, adhuc tamen in tẽporalibus *d.gloſ.diſtinctio* procedit ex *tex.in l.Præſes C.de ſeru. & aqua*, d um priuata vtilitas agri proprij ſitientis, præfertur vtilitati communi aliorum agrorum confinium.

Comunem, ſeu publicam vtilitatem eſſe, vt finis ſit litium, tenet *gloſ. verbo vtilitate in l. Et an eadem* 14. *ff. de except. rei iud.* per tex. ibi. Pinguius pro communi vtilitate accipitur. Et forſan ex hac ratione dixit *gloſ. verbo vtilitas in l. Quiſquis 6. C. de poſtul.* Quod vtilitas expoſcit in litibus aliquando conuitiari per tex. ibi. Non vltra quam expoſcit vtilitas litium aduocati non prorumpãt in temeritatem conuitiandi, & maledicendi.

Publicam vtilitatem nõ debere fieri cum damno priuatæ probat *l.vnic.ff.ne quid in flum.* ibi. Neque enim ripæ cum incommodo accolentium muniẽdæ ſunt &c. Plerumque enim vtilitas ſuadet. Quod maiori cum ratione procedit in vtilitate priuata, iuxta *l.Seruius* 3. *ff.de aqua quot.* ibi. Nos & hic opinamur vtilitatem eius, qui ducit, ſine incommoditate eius, cuius ager eſt; ſpectandam. Et iam ſumus in vtilitate priuata.

De hac dicit *gloſ.* 1. *in c. Rationis ordo* 100. *diſt.* Quod vtilitas per dignitatem augmentatur ex *l.ſi longius in fin.* ibi. Senatorem eſſe filium fam. qui patrem habet in prouincia: nonne augmentatur vtilitas per dignitatem? vbi *gloſ.* ſic quaſi dicat, imo augetur: & ex *l.filius fam.* 7. *ff.de donat.verſ.Item*, ibi. Puta eum filium eſſe ſenatoris &c.

Geſtum, & verſum in vtilitatem alterius qualiter quid dicatur huc apponendũ duxi; quia ſæpè inuenies in iure hæc verba ſi in vtilitatem verſum eſt. Et *glo. verbo ſi vtilitatis in l. Imperatores* 13. *ff. de pollicitat.* ait. Quod vtilitas eſt, eo ipſo quod non eſt damnum. Et comprobat *Bart.in l.*1. §. *Impuberes ff. commoda.num.*2. ibi. Quæro quando pupillus dicatur factus locupletior? Et reſp. Si non eſt effectus pauperior &c. Affertque tex. optimum in *l. In pupillo* 47. *ff.de ſolut.* ibi. Planè (vt Sceuola aiebat) etiamſi perierit res ante litem conteſtatam: interdum quaſi locupletior factus ſit, intelligitur, ideſt, ſi neceſſariam rem ſibi emit, quam neceſſario de ſuo erat empturus. Nam hoc ipſo, quod non eſt pauperior factus, locupletior eſt.

Sed quomodo probabitur hoc? quærit *Bald.in l.*1. *C.ſi aduerſ. cred. num.*6. vbi ſic ait. Dicunt quidam quod debet probari per probationes neceſſario cõcludentes: vt quia pecuniam conuertit in emptionem frumenti, vel in emptionem prædiorum. *Iacob.Bu.* dicit, quod non tenetur probare ad liquidũ: ſed ſatis erit probare coniecturas ad hoc, puta quod minor indigebat, forte quia pecunia ſibi erat neceſſaria in emptionem frumenti, & quod pecunia in eam cauſam data ſibi fuit. Et affert *tex.in l. vlt. ff.de exercit. act.* Cuius verba ſunt. Etenim non oportere creditorem ad hoc adſtringi, vt ipſe reficiendæ nauis curam ſuſcipiat, & negotium domini gerat &c. Nam tunc quoque creditorem ſcire debere neceſſariã eſſe mercis comparationem &c. Et ſufficere ſi in hoc crediderit, non etiam illud exigendum, vt ipſe curam ſuſcipiat, an in hanc rem pecunia erogata ſit. Verum licet tex. iſte optime probet quando agitur inter maiores, an fuerit, vel non, quid verſum in vtilitatem alterius; non poterit tamen adaptari, in caſu vbi de minorum vtilitate ageretur. Quare in eo mihi verius videtur, quod debeat conſtare de re verſa in vtilitatem eius, licet ipſa poſtea perie-

fierit iuxta *d.l. In pupillo*, vbi in proprijs terminis requiritur à principio effectus, ibi ſi neceſſariam rem ſibi emit . Et idem eſſe in materia Eccleſiæ, vel alterius loco pupilli, & minoris habiti dicendum exiſtimo . Vide *gloſ. verbo Locupletior in l.ſi pupilli 6.ff.de neg.geſt.* & in vxore vide verb ſeq.verſ. Non teneri .

Non autem vtiliter gerit negotia , qui nõ rem neceſſariam, vel quæ oneratura eſt patrem fam.agreditur . Ita dicitur in *l ſed an vltro 11.§.1.ff.de negot.geſt.*

V xor .

EST ſocia humanæ,& diuinæ vitæ . Sic dicit *gloſ.verbo promiſcuis,in l. Quamuis,C.de furt.* quod deduxit ex *l.4.C.de crim.expil.hæred.ibi* . Aduerſus vxorem, quæ ſocia humanæ , atque diuinæ domus ſuſcipitur. Et hac de cauſa licet furtum faciat marito , non tenetur tamen furti actione . *l.1.ff. rer. amot.* ibi . Quia ſocietas vitæ quodammodo dominam eam faceret : alijs vt Sabino, & Proculo, furtum quidem eam facere,ſicut filia patri facit , ſed furti non eſſe actionem . Alia etiam cauſa affertur in *l.3. §.1. eod. tit.* ibi . Sed propter reuerentiam perſonarum, furtiuam tantum condictionem competere , non etiam furti actionem . Et virum ſocium vxoris notauit *gloſ.verbo Cum vxore,in l.alimenta 16.§.vlt ff.de alim.legat.* Quod tamen non intelligas , quoad communicationem bonorum , niſi id expreſſum ſit . Vt ex *d.§.vlt.* apparet, & ex *l.Cum hic ſtatus, §.ſi inter virum, ff.de donat.int.* De iure communi loquor , cum aliàs benè ſciam Lege Luſitana caueri virum, & vxorem contracto matrimonio , & copula conſummato ſtatim fieri ſocios etiam quoad bona pro medietate , niſi expreſsè aliud inter eos in contrarium declaratum fuerit . Quæ quidem lex optimis fulcitur rationibus : ſi enim vir, & vxor non duo, ſed vna caro ſunt, quare non idem in bonis ? Si non ad imparia debent iudicari (vt ait *gloſ.verbo æqua,in l. Iubemus 11. §. eodem modo, C. de repud. per tex.* ibi : Vt ex vtraque parte æqua lance, & æquitas, & pœna ſeruetur :) cur diſpares in diuitijs ? Et confirmatur ex *Auth. de æqual. dot. §.1. coll.7.* ibi . Si enim aliquis amplius alio diues eſt, licet ei per alium modum, legitimum tamen , & agnitum noſtris legibus clementiam præbere alij ; non per inæqualitatem redigens ad æqualitatem lucrum maius alteri acquirere . Et ex *l.ſi cum dotem 23.§.ſi maritus,ff.ſol. mat.* ibi . Quid enim tam humanum eſt,quàm fortuitis caſibus,mulieris maritum, vel vxorem viri participem eſſe .

Inſuper ſi decet vxores frui coniugis claritate, & alia non decoratur mulier penitus præter coniugem . quoniam vxores coruſcẽt radijs maritorum,ſic dante *tex.in Auth.de conſul.§.1.coll.4.& in l. vlt.C.de nupt.* ibi . Non patimur in vno eodemque connubio,mariti felicitatem vxori fieri infortunium, vt quantum vir in altum tollatur , tantum coniux decreſcat , abſit itaque noſtro tempore huiuſmodi aſperitas, & firmum maneat matrimonium , & vxor marito concreſcat , & ſentiat eius fulgorem . Quod etiam poſt mortem viri procedere , ait *l.quoties 3.C.de priuil.ſcholar.lib.12.* ibi . Vel eorum coniuges , ſiue adhuc viuerent earum mariti , ſiue poſt mortem eorum in viduitate conſtitutæ ſunt. Cur non erit idem ius in bonis ?

Denique in omnibus ferè legalibus diſpoſitionibus inuenies idem diſpoſitum in vno, quod in altero coniuge,vt in *l.vlt. C.de infirm.pœn.cælib.* ibi . Tantum igitur poſthac maritus, vel vxor ſibi inuicem derelinquant, quantum ſuperſtitis amor exegerit. Et in *Auth. de nupt. §. quæ vero , ante med. coll. 4.* ibi . Si quis prohibuerit vxorem ad aliud venire matrimonium, ſiue etiam vxor maritũ

(idem namque eſt vtrinque) & in *l. viro atque vxore 40. ff. ſol. matr.* ibi . Id ita accipi debet , vt ea lege , quam ambo contempſerint, neuter vindicetur .

Notabis tamen quod vxor , & vir ad imparia iudicantur quando ad inuicem impendunt ex ratione data in *l. ſi ſtipulata 34. ff. de donat. int. vir.* ibi . Quia non tam ſolemne eſt annum, quod maritus vxori impendit, quàm quod vxor marito præſtat ; imo etiam incongruũ eſt, & contra ſexus naturam . Vbi *gloſ. verbo ſolemne* , addit . Quia ſæpè , & plurimum ſolet fieri; mulier viro rariſſimè donat, & ideo cum id faciat , pro magno reputatur, & quaſi miraculosè. Cum ſolemnitate celebratur donatio , ſcilicet perſonarum interuenientium, & inde gaudentium : *& gloſ. ſeq.* ſic. Contra ſexus naturam ideſt , quod mulier donat , vel ſic largiatur &c. quia ſcilicet donauit cõtra naturam ſexus, quod quaſi mirandum eſt . Item quia inconueniens eſt, ſeu incongruens etiam de iure, eam donare marito ad ſuſtẽtationem ſui ; nam vir vxorem , non vxor virum tenetur ſuſtentare , & ſi contra fit, vel rarum, vel malum . Et *gloſ. verbo maxime , in Auth. de nupt. §. quoniam infirmas, coll. 4.* ibi . Vt habeant talia lucra à viro, non ſic facile vir ab ea, cum ſit auara .

Iudicantur etiam ad imparia quando ageretur criminaliter . Nam ſupra citatam *l. viro, atque vxore 40. ff. ſol. matr.* Contrarium decidentem intelligi quando ciuiliter agitur declarat ibidem *gloſ. verbo accuſantibus* , vt iam alibi dictum eſt .

In defenſione etiam diſpares ſunt coniuges . Nam defendi vxores à viris, non viri ab vxoribus æquum eſſe dicit *Imp. in §. Patitur , de iniur. in inſt.* Quod iam fuerat dictum *in l. 2. ff. eod. tit.* Et ſiue ad imparia, ſiue ad paria iudicentur, dico cum *gloſ. vlt. in c. 1. §. vlt. de ſum. Trinit.* Quod non expedit homini ad regna cœleſtia tendenti accipere vxorem . Et propter onera matrimonij , vt declarauit ibidem *Apoſtil.* addens ſic . Expedit tamen propter euitandam fornicationem &c. & proſequitur his reſpectibus Socrates interrogatus ab adoleſcente conſultus an vxorem duceret , vel non ? Reſpondit eum pœnitentiam acturum , quodcumque eorum faceret . Rationes addens, quas ponit *Valer. lib. 7. cap. 2.* Diogen. autem alteri lætanter dicenti ſe vxorem duxiſſe reſponſum tale dedit, paruum ſolatium, & magnã ſolicitudinem es lucratus . Et reuera paruum ſolatium eſt in eo , cui incumbit magna ſolicitudo ad cuſtodiendum honorem ſuum poſitum in manu fragilis fæminæ ſecundum vſum, ſeu, vt melius dicam; abuſum præſentis ſeculi, dico : Nam ſæpius cogitans quare mundus inhonoret virum aliàs nobilem, honoratum, virtutibus præditum, illum vocando ceruum bouem, & quid aliud ſimile, propter peccatum vxoris infidelis, ſibi occultum, non inueni adhuc aliquam rationem , quin potius in hoc ad paria deberi vtrunque iudicari ſuadet ratio, quia ſi mulier nobilis honorata , & iuſta non inhonoratur ex peccatis mariti , ſic & è conuerſo debet eſſe . Si autem inueniretur talis , vt deſcribitur in *Sac. pag. Tob. 10. ad fin.* ibi , honorare Soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & ſe ipſam irreprehenſibilem exhibere ; & cum paritate vtriuſque , iuxta illud Ouid.

Et ſi vis aptè nubere, nube pari .

Tunc magnum ſolatium , & nulla ſollicitudo eſſet .

At vero ſi talem non inuenis, & ſolutus es noli quærere vxorem, ſed ſi quæris , & accipis non peccas . Verum cogita primum quid ſupradicti Philoſophi dixerint; *& Aug. in cap. nos nouimus 17. q. 2.*

ſic

Digitized by Google

ſic. Nauigaſti, ideſt vxorem duxiſti: Nam, vt ibidem *gloſ.* ait, Sicut nauigans ſubijcit ſe varijs periculis, nec proprio motu regitur, ſed ventis; ſic habens vxorem. Et ſcito quod poſt repertam, & pactam, non debeat tibi ſtatim tradi. Nam inquit idem *Aug. relatus in c. Inſtitutum eſt*; vt ſponſæ iam pactæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam ſuſpirauerat ſponſam dilatam 27. q. 2. vbi affert *gloſ. verbo vilem*, hunc verſum de quo iam alibi.

Gratior eſt fructus, quem ſpes productior edit.

Poſtquam autem illam in domum introduxeris (nam domus mariti eſt domicilium vxoris, & non è contra, vt per *gloſ. verbo affectus, in Auth. de nupt. §. 1. in fin. coll. 4.*) ne eam ardentiſſime amaueris; quia adulter eſt, in ſuam vxorem amator ardentior. In aliena quippe vxore omnis amor turpis eſt; in ſua nimius: ſapiens iudicio debet amare coniugem, non affectu: non regnet in eo voluptatis impetus, nec præceps feratur ad coitum. Nihil eſt fœdius, quam vxorem amare quaſi adulteram. Certè qui dicunt ſe cauſa Reip. & generis humani vxoribus coniungi, & filios procreare, imitentur ſaltem pecudes: & poſtquam venter vxoris intumuerit nõ perdant filios, nec amatores ſe vxoribus præbeant ſed maritos prout prædictis verbis conſulit *Hieron. lib. 1. cont. Iouinian. in c. Origo 32. q. 4.* Et qualiter vxor tractari debeat à marito iam dixiſti *verbo maritus, & vir.* Vbi etiam quod debet ab eo honorari, nam vxori per virum fit honor naturaliter, licet non ſic è conuerſo, vt inquit *gloſ. verbo exigente in l. 1. C. de in ius voc.* Et quod ametur à viro, qualis qualis ſit *verbo Amor.*

Ipſa verò vxor ſubdita ſit viro tanquam ſuo capiti: nam quæcunque vxor non ſubijcitur viro, hoc eſt capiti ſuo: eiuſdem criminis rea eſt, cuius & vir ſi non ſubijciatur capiti ſuo, hoc eſt Chriſto, vt per *Hieronym. ſup epiſt. ad Tit. in cap. Cum caput 33. q. 5. & Aug. in cap. ſatis ead. cau. & q.* ita. Quemadmodum vitis fæminas ſubditas, & pene famulas lex eſſe voluit. Aduertat tamen vir quod non dixit famulas, ſed penè, nam ſi de pede Adæ formaretur Eua, tũc eſſet famula propriè, & ſi de capite formaretur, poterat dici domina, ſed formata fuit de coſta, tanquam collateralis, vt inquit *gloſ. in c. vlt. verbo Coſta 33. q. 5.* Et quia fuit cauſa peccati ideo remãſit quaſi famula ex verbo Dei *Geneſ. 3. & vide c. Adam ead. 33. q. 5.* Non ergo tractari debet vt famula, ſed vt domeſtica, & familiaris, vt notat *gloſ. in l. quæcunque. 10. C. de re mil. lib. 12.* Nam licet finis ſit agnationis, & familię ſuæ, tamen caput eſt familiæ mariti cum ab ea incipiat cognatio, & à filijs eius patria poteſtas, vt inquit *gloſ. vlt. in l. Pronunciatio 195. §. vlt. per tex.* ibi. Mulier familiæ ſuæ & caput, & finis eſt, *ff. de verb. ſig.* Et cauſam eſſe affinitatis, dicit *gloſ. in l. non ideo, C. de hered. Inſt. & in l. Affinitatis, C. com. de ſucceſſ.*

Sed & teneri præſtare operas viro ſuo, dicit, & probat *gloſ. vlt. in l. Liberta, C. de oper. libert. & gloſ. etiam vlt. in l. ſicut patronus 48. ff. eod. tit.* ibi. Nota vxorem operari viro ſuo &c. per tex. ibi. Nam hæc cuius matrimonio conſenſit in officio mariti eſſe debet. Idem *gloſ. verbo operam, in l. 3. §. ſi quis ſeruum, ff. de ſtatu lib. vbi Apoſtill.* ſic. Sentit iſta gloſa, quod vxor tenetur viro ad operas: ſed tu dic, quod tenetur ad operas obſequiales, non autem ad induſtriales, ita not. *Bald. in Auth. ex teſtamento, col. 7. C. de collat.*

Et ſemper teneri virum ſequi ex quacunque cauſa, niſi ipſam trahere vellet ad infidelitatem, vel niſi efficiatur vagabundus; dicit *gloſ. verbo ſequantur in c. 1. de coniug. lepros. vbi Apoſtill.* addit ſic. Fallit ſi ob delictum exulat, circa quod

Digitized by Google

vide *gloſ. verbo eximit in l.a.qui matr. accuſ.poſſ.* Nam, quamdiu nupta eſt, incolam eſſe ciuitatis mariti dixit *gloſ.vlt.in c.is qui, de ſepultur.lib.6.*

Vxorem per virum mutare animum dicis *verbo Mater.* Et ab vxore ſumendum conſilium verbo conſilium.

Non teneri obligationem vxoris in contractu viri, niſi in vtilitatem ipſius vxoris, diſponit *Auth.vt null.iud.§. & illud vero coll.9.* ibi. Sed ita eſſe, ac ſi nihil ſcriptum eſſet; niſi manifeſtè probetur, quia pecuniȩ in propriam ipſius mulieris vtilitatem expenſæ ſunt. Si autem vxor aliqua bona acquiſita reperiatur habere, & non apparet ex quibus acquiſierit, in dubio præſumitur ex bonis viri, vt dixit *gloſ.verbo Ex eius ſubſtantia, in l.cum oportet, C.de bon. quæ lib.* Et diſponit *l.etiam 6.C.de donat.int.vir.* ibi. Nec eſt ignotum, quod cum probari non poſſit vnde vxor matrimonij tempore honeſtè quæſierit, de mariti bonis eam habuiſſe veteres iuris authores merito crediderint: vbi *gloſ.vlt.* reddit rationem ſic. Hoc gratia vitandæ ſuſpicionis turpis quæſtus. Sed & ſi propter hoc, vel aliud punita fuerit, non debet in perniciem mariti conuerti, ad *l.ſi maritus 37.ff.ſol.matr.*

Non etiam teneri vxorem vltra quam facere poteſt, dicit *l.non tantum 20.ff.de re iud.* ibi. Quod & in perſona mulieris æqua lance ſeruari, æquitatis ſuggerit ratio: Et ſi ex bonis mariti locupletior facta eſt, in tantum poſſe conueniri ait *l.ſi fructus 8.C.de donat.int.* vbi *gloſ. locupletior* declarat ſic. Quod eſt ſi tantundem de ſu[illegible]rogatum &c. quod inſpicitur de tempore litis conteſtatæ.

In vxoris res paraphernales maritus non debet ſe immiſcere, iam dictum fuit *verbo maritus.* Nec minus cum impudicis mulieribus cum vxores, & maxime caſtas id valde exaſperet, vt in *l. Conſenſu, C.de repud.* vbi ita notauit *gloſ.1.* dicens. Nota ex hac lege, quod nihil eſt quod exaſperet vxorem, niſi impudicitia viri. Et ſi in viro hoc; quid in vxore, in qua magis pudicitia exigitur? Memini, quod in *verbo balneum* dixiſti *ex l.Iubemus 11. §. eodem modo, C. de repud.* Quod ipſa repudiari poterit à viro. Si ita luxurioſa ſit, vt commune lauacrum cum viris libidinis cauſa habere audeat. Et ſi maritus tale quid permiſerit nō ſine lenocinij nota tranſibit, quod nec ipſam excuſabit iuxta *l.2.§.1.ff.ad l.Iul.de adulter.* ibi. Lenocinium igitur mariti ipſum onerat, non mulierem excuſat.

Sanè quod in Euangelio Dominus dicit, non licere viro niſi ob cauſam fornicationis vxorem ſuam dimittere, intelligendum eſt ſecundum interpretationē eloquij, de his quorum matrimonium carnali copula eſt conſummatum. Ita in *cap.ex parte de conuerſ.coniugat.*

Vxor fugiens à marito, propria poteſt authoritate capi, vt diximus *verbo Debitor,* nam vxoris priuatio, non minor eſt pœna marito, quàm ab hoſtibus capi iuxta *Auth. de nupt. §. Nouimus autem, coll.4.* Quod ſi capere non potuit, iudicis authoritate erit ei facienda reſtitutio ex *c.litteras 13.de reſt.ſpol.* niſi in caſu, de quo ibi. Porro cum mulier, quȩ conſanguinitatis habet notitiam, præſertim in gradibus, quos lex diuina prohibuit, non poſſit huiuſmodi viro ſine peccato mortali commiſceri &c.

Fruſtra in tali caſu adiudicaretur reſtitutio ſpoliato; cum illa contra Deum non debeat in hoc iudici obedire, ſed potius excommunicationem humiliter ſuſtinere.

Si de conſenſu vxoris vir religionem ingrediatur, non remanebit ipſa in ſæculo, niſi eadem ita ſenex ſit, & ſterilis, quod ſine ſuſpitione poſſit eſſe in ſæculo, vt *cap. Cum ſis 4. de conuerſ. coniug.* Quid ſi vxor exiſtimans maritum mortuum monaſterium ingrediatur, & viuo reuerſo, ei reſtituatur, poſt mortem viri re-

Digitized by Google

ri remanebitne in ſæculo, an vero cogetur iterum ad monaſterium redire? Et quod non, reſpondit *Caleſtin:* 3. Licet ad voti obſeruantiam teneatur, in *c. Placet 12. de conuerſ. coniug.* in hæc verba. Licet votum eius vſquequaque non tenuerit, eatenus tamen fuit obligatoriũ, quatenus ſe poterat obligare: promiſit enim intrando monaſterium ſe nõ exacturam carnis debitum: quod erat in poteſtate ipſius: redire vero ad ſæculum in poteſtate ipſius non erat, ſed in poteſtate mariti, & ideo quantum ad ipſam tenuit votum, quod poſt viri obitum tenere non deſijt: cum ad eum caſum, à quo poterat efficax habere principium, perueniſſe noſcatur. Conſultius itaque dicimus, & ei congruentius ad ſalutem, vt ad monaſterium redeat, vbi bona ducta intentione profeſſionem fecit, & habitum Religionis accepit. Si vero ad hoc induci non poterit, ipſam inuitam credimus non cogendam.

Si maritus, & vxor ſimul perierint ſtipulatio de dote ex capitulo ſi mulier in matrimonio deceſſiſſet habebit locum, ſi non probetur illa ſuperſtes viro fuiſſe. Ita *l. Qui duos* 10. §. *ſi maritus, ff. de reb. dub. vbi gloſ. verbo locum,* ſic. Nota hic quod mulier præmori fingitur, vel ſaltem non poſt quaſi debilior. Si vero ipſa ſuperuixerit an teneatur maritum lugere? dixiſti *ſup. eod. verbo lugere. Et gloſ. verbo quia morte, in l. Pater Seuerinam* 100. §. *ſocrus, ff. de condit. & dem.* Ad hoc propoſitum ſic dicit. Sed certè imo multæ gaudent de morte maritorũ &c. Dic ſecundum *Bart.* quod iſta ratio non eſt bona: quia imo triſtantur bonæ mulieres &c. Ray. vero dicebat, quod mulieres malæ gaudent, bonæ triſtantur; ſed regula eſt (ſecundum eum) quod omnes mulieres ſunt malę &c. ſed iſta ratio ſecundum *Bart.* etiam non eſt bona: quia mulieres diligunt virum etiam vltra filios. Dicit tamen idem *Bart.* quod poteſt eſſe talis conditionis vir, & vxor, quod expectare mortem viri non eſſet triſte, vt ſi vir eſt ſenex, & vxor iuuenis.

SOLI DEO GLORIA.

Si (Lector curioſe) placuerit tibi Apolecta, forſan eius, quæ ſuperauerunt fragmenta non pauca, colligam, & in eandem formam reducam: ſi vero diſplicebit tacebo: & tu parce tacens.

FINIS.

Digitized by Google

Errata corrige.

Primus numerus paginam indicat, ſecundus columnam, tertius lineam.

PAg.3.col.1.lin.21.vnico,vnicum. pag.7. 2. 28.
de priuil.l. de pecul.legat. & lin.37.eminus,
emimus.8.1.1.hominem,hominum. 9.2.11.officiũ
iudicium.officium iudicis. 10.2.40. datur,adde l.
& lin.45.præter,prætor.11. 1.37.habe,habes.& l.
40.in alia,alia.col.2.23.ceſſione,ceſſiones.12.2.8
pertiocaſſet, prouocaſſet. 13.1.13.habitu,habito.
17.iniquiſſimus,iniquiſſimum. col.2.1.l.Conſum.
l.Cum Papinianus. 14.1.4.de vſufr.l.,de vſufr.le-
gat.1 2.extrauag,adde vnic. 14.quidem, quidam.
16.1.8.ſuſpectus,ſuſpectum.20.Iu ſenat.conſil.In
ſenatuſconſult.2.9.aduerſarij,aduerſarijs,& 30.a-
gedilibus, agibilibus.17.1.8.nec legitime, nec le-
gitimi.22.dicto,dictio.24.prætes,prætor.32.arbi-
trios,arbitros.18.1.34.iniqua,iniquam 2.40.dictæ
miles,dictæ l.miles 47 petrones, petitiones.19.2.
8.pro adulatione,adde,beneficium.25 adulteriũ,
adulterum. 20.1 22.vitę,vita. 2. 15 qui permitti-
tur abratio, quia permittitur abraſio. 21.2 23.
elod.allod.34 cum ſie,cum ſi.26.1.18.feſſus, pro-
feſſus.30 ſic ſe,ſi ſe.27.2.22.poſtulator,poſtulatur
28.1.36.iuramento,iuramentum.2.20.& Ang. ex
Ang.30.1.29.maiores a conuincto, mores a con-
iuncto.2.24.præſtit, præſtitit.37.ſpadone, ſpado-
nem.33.2.47.frugium,refugiũt. 34.1.3.poſſeſſor,
poſſeſſioni.2.5.vt præmittatur,vt præmittitur.37.
2.petitionem,petitorem.38.2.2.cura, curam.39.1
27.congente, cogente.41.1.23.ſtipitibus,ſtrepiti-
bus.2.23.Habuco,Nabucho.42.2.30.illum,illud
48.1.39.§.vlt.adde, ff.ad Trebell. 49.2.8 Agens,
Agnes.50.2.33 condemationis, condemnationis.
53.2.4 delegat.Legat.& 1.remittere,committere.
56.2.10 delegat.Legat.59.1.31 iuſtum,iſtum. 58.
2 27.vt nomin.vt nemin.63.2.3 eductali,edictali
64.2.7 caute, caſte.65 1.24.Vidiet,videt. 67.2.14.
originis,Origenis. 68.1 23 ad ruſticum, ad Ru-
ſtic.69.1.31 iuuenes.inuenies.2.27.patiens,patie-
ris.70.2.10.ſto,eſto.38.bello,in bello.79.2.41 ali-
qua peccata, aliqua bona. & 43. Quid ergo 2.
Quid ergo 3.80.1.4 ſi quis draconus, ſi quis dia-
conus poſt med.50.diſt. 88.1.35 tumulos,tumul-
tuoſos.92.2.9 hæc eſt neceſſaria,Nec eſt neceſſa-
ria.97.1.46 vnico,vnicum.100.1.9 nullam, nudã.
& 29.intelligitur,intelliguntur. 101.2.2. comodi,
Comodi.103.2.18 noſtri,noſtrum.104.1.39.folle,
tolle.2.4 l.vbi autem 65.75.& 15 obligatio,dele.
106.2.34. poni, pomi. 110.1.47. fortuis, fortius.
113.1.11.ſubſtinere,ſuſtineri.& 30.forencum, fo-
renſium.2.6 factantia,iactantia.115.2.4 naturalis
naturali.& 33.beneficiunt,beneficium. 121.1.36.
culpat,culpa.112.1.39 communc,communem.123
2.14 textu,textus.124.1.4.ſint,ſine.126.1.7.factu,
factum. 130.1.13. enexum, connexum. 132.2.27.
l.Certum 6.adde,ff.de confeſs. 140.2.29.punitur,
puniũtur. 2.7 cõceſſum,cõfeſſum.145.1.23 perfe-
ctioribus,perfectioris.2.25.principaium,principũ
152.1.36.valerent,tacebant;valerem,tacebam. 47
§.ſed habeo, §.Idem Labeo. 2.45. C.de excoct.
C.de exact.160.2.12.prudentes,prudenter. 168.1
46.hypotheea,hypothecæ.169.1.15. tu acceptum
pignori excolere:ſunt verba ſuperflua,& caſſan-
da.171.2.CulPam, Culpa. 173.1. condictionem,
conductorem.174.2.11.initium,vitium. 177.1.29.
curatior,curator.2.40.tutel.tutor. 179.1.18. ff.de
iniur.dele ff.189.1.1.legem dicere ei, quod ſolu-
mus,dele.190.2.39.Primum ſi ſine armis,Primum
ſi armis.202.2.2.ff.de edend.adde,ibi.203.2.5.ſta-
tuliber,adde,haberet 206.2.24.obiecto,obiectio.
207.1.19.& ibid.& obed.& 2.2. ff.Cum,§.Cum.
209.1.5.cõmiſcerit,commiſceri. 210.2.37.poſſeſ-
ſat,poſſeſſa. 211.2.47.dictæ,dietæ 212.1.4. dicta-
rum,dietarum,.7.dictis,dietis. 2.36.detegat.dele-
gat.213.1.3.quantitate,quãtitatem.215.1.40.Eis,
Is.& 2 46.apponantur,apponatur.216.2.17.l.1.ſi
cui, l.ſi cui. 218.1.32.adhibiti, adhibui. 219.1.7.
quæ enim,qua enim.& 2.3.oblationem, obliga-
tionẽ.&6.adeſſe,abeſſe. 225.1.38.Apoſtol. Apo-
ſtill.& 2.12 notabilitatem,nobilitatem.232.1.11.
eonfeciſſe, eum feciſſe. & 17.motus, metus.234.
2.19.fuiſſet,fuiſſe 236.2.20.allegat.t.allegat l.239
2.39.mereticalis,meretricalis.240.1.23.ſine dote,
ſine dote.247.1.1.medicum,mendicum.254.2.33.
éligiſſem,elegiſſem. 255.2.19 qua primum,quam
primum.35.elegero,eligero.259.2.7 debet,debẽt.
261.2.capifer,dapifer.264.1.36.Hepotian.Nepo
tian,266.2.44.iuxta,iuſta.269.2.21.litigatorem,li-
tigatorum.29.hominem, hominum.270 2.1.plenũ
planum.271.1.35.iniuſt.nupt.inceſt.nupt.276.2 28
actor,adde,agit.29.non agat, dele, agat.278.1.6.
ſtatu,ſtatutæ.280.2.13.mortales,mortalis.283.2.iu
dicio,iudici.285.2.1.principium,Principum. 290.
1.15.fieri,ferri.295.14.ibi,tibi.297.2.32.Imitatio
Immutatio. 300.1.35.nihilominũ,nihil enim.301
2.34.capifer,dapifer. 302.1.20.noxa,noxæ. 2.34.
non cauſa,cauſæ,perſona,perſonæ:qua,quæ.307.2
4.aſſignate,aſſignante.308.1.13.velit,vellet.16.ſu-
ſtuliſſe,ſuſtuliſſet.17.renũciaſſet,denunciaſſet.309
2.31.adde l.exceptione ff.de fideiuſs.310.2.26.re-
darguerat,redargueret. 27.ſoluit,ſolueret. 314.1.
10.eadem eſt non, eadem eſt ratio.41.glo.vlt.ad-
de in l vlt 319.1.6.pitatis,pietatis.320.1.15.ſint,
ſunt.323.1.36.Alerat.Alciat. 324.1.9.l.vnicum,l.
vnic. 32.manifeſtabant,manifeſtabunt. 45.lib.14.
lib.12.325.2.32.relat.adde,in cap.36 ratione,ra-
tionem.328.1.4.art.non.art.non. 2.22 miſerit,mi-
ſeris.331.1.28.fuit,facit.333.1.6.inſpiciuntur, in-
ſpi-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MAMBOR
LEGATORE DI LIBRI
CORSO 32

by Google